

I 9017

anale de istorie

anul XXX **1** 1984

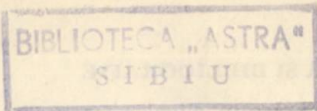
1800

0 III 2005

97

1806

7 9014

-- DEC. 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă !

**INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.**

**anale
de istorie**

Anul XXX

1

1984

S U M A R

NICOLAE CEAUȘESCU : Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi
a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român. 1 decembrie 1983... 3

*

Epoca Ceaușescu — expresie vie a marilor cuceriri ale poporului român sub
steagul socialismului 16

ARTICOLE-COMUNICĂRI

ION POPESCU-PUȚURI : Îndemn la creație (VII) 26

NICOLAE COPOIU : Unirea din 1859 — rezultat al voinței unanime a poporu-
lui român 64

VASILE NICULAE : Unirea Principatelor în tradițiile mișcării muncitorești și
socialiste, ale Partidului Comunist Român 82

**ÎN ÎNTÎMPINAREA ANIVERSĂRII A 40 DE ANI DE LA
REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944**

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU : Apărarea independenței și suverani-
tății naționale — obiectiv fundamental al Partidului Comunist Român, al între-
gului nostru popor 90

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiune științifică omagială dedicată împlinirii a 65 de ani de făurirea sta-
tului național unitar român (București, 26 noiembrie 1983) 116

36092

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- „Concepția politico-militară a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind apărarea independenței patriei noastre socialiste“, Editura militară, București, 1983, 364 p. : Ștefan Pâslaru 128
- M. GH. BUJOR, „Scrieri. Versuri și proză“, Editura Minerva, București, 1983, 378 p. : Victor Vișinescu 132
- H. J. KLAPROTH, „Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours“, Paris, Schubart ; Londra, Treuttel și Wurtz ; Stuttgart, Cotta, 1828 : Ana-Maria Coman 135

REVISTA REVISTELOR

- „Revista de istorie“, nr. 1—12/1982 : Ion Bulei 142
- „Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, nr. 1—6/1982 : Ion Calafeteanu 148
- „Párttörténeti Közlemények“, nr. 1—4/1982 : Ana Budura 151

ÎNSEMĂRI

- Cărți de istorie apărute în anul 1983 (I) : Ion Mamina 154

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC,
GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHAR-
RESCU, GHEORGHE ZAHARIA

NICOLAE CEAUȘESCU

Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român

1 decembrie 1983

Stimați tovarăși,

Cu prilejul celei de-a 65-a aniversări a mării sărbători naționale a poporului nostru — unirea Transilvaniei cu România și făurirea statului național unitar român — în numele Comitetului Central al partidului, al Consiliului de Stat și al guvernului, precum și al meu personal, adresez participanților la adunarea solemnă, întregului nostru popor un fierbinte salut revoluționar și cele mai bune urări. (Aplauze puternice, îndelungate. Asistența, în picioare, scandează îndelung „Ceaușescu — P.C.R. !”, „Ceaușescu și poporul !“).

Crearea statului național unitar, cu șase decenii și jumătate în urmă, a constituit o strălucită victorie istorică a luptei eroice, îndelungate a maselor populare pentru făurirea națiunii române, a marcat împlinirea visului secular al tuturor românilor de a trăi uniți în granițele aceleiași țări, într-un stat unic, liber și independent. (Aplauze puternice).

Sărbătorind marea eveniment, ne îndreptăm gândurile cu profundă recunoștință spre mașii noștri înaintași, spre toți acei care, cu nestinsă dragoste de țară și popor, au luptat și s-au jertfit pentru mărețele idealuri ale Unirii, pentru unitatea, libertatea și demnitatea patriei noastre scumpe. (Aplauze puternice). În aceste clipe solemne, aducem un vibrant omagiu patrioților, revoluționarilor, tuturor forțelor progresiste care au luptat cu înflăcărare pentru idealurile unității naționale, întregului popor român din voință și prin acțiunea căruia s-a realizat năzuința dintotdeauna a românilor. (Vii aplauze).

În acest moment înălțător, nu putem să nu evocăm, chiar și numai sumar, glorioasa istorie a poporului nostru, epopeea permanenței sale pe milenara vatră strămoșească, eroicele lupte purtate de-a lungul secolelor împotriva asupritorilor străini, pentru păstrarea ființei proprii și formarea națiunii române, pentru libertate și dreptate socială și națională.

Unirea este rezultatul firesc, legic, al îndelungatei dezvoltări istorice a poporului român, al luptei sale pentru dreptul de a fi liber și stăpîn în propria-i țară. Din cele mai vechi timpuri, idealurile unirii, libertății și independenței au însuflețit permanent poporul român, constituind făclia care a luminat, generație după generație, drumul spre dreptate, spre progres, spre o viață mai bună, liberă și demnă. Milenara noastră istorie este jalonată de nenumărate bătălii, de jertfe și sacrificii fără seamăn pentru păstrarea ființei naționale, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale poporului. (Aplauze puternice). Carpații semeți cu falnicii săi codri seculari, cu riurile sale milenare, au constituit leagănul de formare și dezvoltare a poporului nostru din cele mai îndepărtate timpuri. Carpații nu i-au despărțit, ci i-au unit întotdeauna pe locuitorii din cimpile de la răsărit și apus, de la miazăzi și miazănoapte.

În Carpați s-au format caracterul poporului român, dirzenia, vitejia, bunătatea și omenia, mindria și neînfricarea în luptă. (Aplauze îndelungate).

După vremurile de adincă restriște, cînd s-au perindat pe aceste meleaguri popoarele migratoare, românii, preocupați de refacerea unității de neam, au întemeiat primele formațiuni statale noi, dezvoltate și consolidate apoi pentru a ține piept agresiunilor, încercărilor de cotopire din afară. Statele române feudale conduse de mari domnitori și căpitani de oști, ca Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Ioan Vodă cel Cumplit, Vlad Țepeș și alții alții, s-au împotrivit cu eroism năvălirilor străine, în special Imperiului otoman, înscriind pagini de glorie nepieritoare în letopisețul libertății și neatinării patriei. (Aplauze puternice).

Idealul poporului român și-a găsit o înaltă expresie în unirea Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, în anul 1600, de către marele voievod Mihai Viteazul. Așa cum arăta Nicolae Bălcescu: „Mihai realizase acum visarea iubită a voievozilor cei mari ai românilor. Acum românul s-a înfrățit cu românul și cu toți au una și aceeași patrie, una și aceeași cîrmuire națională, astfel precum au fost din vremile uitate ale vechimii”. (Aplauze prelungite).

Împrejurările istorice — mai cu seamă intervenția imperiilor străine — au dus la desființarea statului unitar centralizat realizat de Mihai Viteazul. Dar ideea unirii țărilor românești, idealurile făuririi unui stat unitar puternic pe pămîntul vechii Dacii au rămas mereu vii în conștiința poporului, dinamizînd voința sa de luptă, reprezentînd forța motrice a luptei pentru dreptate socială și națională, pentru progres și civilizație. (Aplauze puternice).

Cauza unității s-a împletit strîns cu acțiunile revoluționare, cu întreaga luptă socială a maselor populare. Revoluția din Transilvania de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, și revoluția din 1821, din Țara Românească, condusă de Tudor Vladimirescu, au pus puternic în evidență atît marile resurse revoluționare ale maselor populare, cît și năzuința imperioasă spre unitate a celor trei principate românești. Asemenea eroilor legendari, în întreaga sa istorie milenară poporul român a găsit mereu în sine puterea de a renaște, chiar și după cele mai grele înfrîngerii, ridicîndu-se la luptă cu și mai multă forță. Victoriile obținute i-au sporit, de asemenea, elanul și neînfricarea, îndemnîndu-l să continue neabătut eforturile și bătăliile pentru împlinirea năzuințelor sale vitale. (Vii aplauze). Exprimînd parcă simbolic această realitate, Karl Marx, scriînd despre răscoala lui Horea, spunea că acesta a devenit „simbolul renașterii Daciei”. (Aplauze puternice).

Un moment de importanță deosebită în creșterea conștiinței de sine a poporului român, al luptei pentru libertate socială și națională, în care a fost puternic afirmată voința de unitate și independență a românilor din toate cele trei principate românești, l-a constituit revoluția burghezo-democratică de la 1848. În centrul ei s-au aflat, în toate principatele române, ca obiective fundamentale, înlăturarea rînduielilor vechi feudale, scuturarea oricărei dominații și asupririi străine, dezvoltarea economico-socială a poporului pe drumul progresului, făurirea unei Români moderne, unite și libere. (Aplauze prelungite).

Marile idealuri ale revoluției de la 1848, pentru care au luptat masele largi ale poporului român, aveau să rodească la 24 Ianuarie 1859 cînd, prin „actul energic al întregii națiuni române”, cum spunea Mihail Kogălniceanu, s-a făurit unirea Moldovei cu Muntenia, creîndu-se statul național român modern. (Aplauze îndelungate). Prin acțiunea lor energică, masele populare au dejucat, deopotrivă, manevrele unor cercuri reacționare interne, ca și intențiile unor puteri europene care-și vedeau stînjinite, prin crearea unui stat național român, planurile expansioniste în această parte a continentului. Unirea principatelor a avut o uriașă însemnătate pentru evoluția social-politică a poporului nostru, ea a deschis noi perspective dezvoltării forțelor de producție, angajării României pe drumul civilizației moderne, constituînd un moment epocal în procesul plămădirii statului național unitar român. (Aplauze puternice).

O etapă nouă, calitativ superioară în dezvoltarea societății românești, a marcat dobîndirea independenței de stat în 1877, prin lupta armată eroică a poporului împotriva Imperiului otoman. Cucerirea independenței a inaugurat o eră nouă în existența României, în afirmarea națiunii române pe calea progresului și civilizației materiale și spirituale, în participarea sa la viața comunității internaționale a popoarelor libere. (Puternice aplauze). Deosebit de semnificativ pentru conștiința unității poporului este participarea la războiul de independență, în rîndurile forțelor armate, a românilor veniți din Transilvania. În această perioadă, situația populației românești din Transilvania cunoștea o deosebită înrăutățire. Crearea dualismului austro-ungar în cadrul Imperiului habsburgic și includerea Transilvaniei în Ungaria prin lichidarea statutului de principat autonom de care se bucurase timp de sute de ani a avut consecințe grave pentru români. În loc să se îndeplinească promisiunile făcute în cursul revoluției burghezo-democratice, de acordare a unor drepturi mai largi

românilor, în Transilvania se desfășoară un proces de asimilare forțată, urmărind — evident, fără nici o șansă de izbândă — schimbarea realităților istorice, deznăționalizarea românilor și modificarea structurii și caracterului populației. Se poate spune că prin această politică de restrângere și chiar lichidarea completă a drepturilor românilor — fapt criticat și de cercuri și personalități progresiste maghiare — perioada respectivă s-a înscris ca cea mai neagră din istoria poporului român din Transilvania.

Existența statului național român și cucerirea independenței au exercitat o puternică atracție asupra românilor care se aflau sub dominația Imperiului austro-ungar. Aceasta a dus la intensificarea luptei împotriva dominației străine, pentru făurirea statului național unitar român. În cadrul unor mari acțiuni de masă, în adunări populare și în presă, se făcea tot mai puternic auzită chemarea la unirea Transilvaniei cu patria mamă. La Conferința românilor ținută la Sibiu, în mai 1881, s-a creat Partidul Național Român, prin unificarea celor două partide românești din Banat și Transilvania și s-a adoptat un program de luptă împotriva dominației Imperiului austro-ungar.

Acțiunea memorandiștilor, eșuată ca și alte încercări ale unor oameni politici de a trata drepturile naționale ale poporului român la curtea de la Viena sau în Dieta de la Budapesta, nesocotirea protestelor largi ale opiniei publice au dus la pierderea iluziilor că românii își pot împlini idealurile lor vitale prin bunăvoința asupritorilor. A reieșit încă o dată clar că singura cale ce rămânea pentru poporul român din Transilvania asuprită de a-și dobîndi drepturile legitime era calea luptei. Masele largi populare au respins alternativa cerșirii sau așteptării pasive a libertății și neatîrnării și au pășit ferm pe drumul luptei pentru eliberarea de sub dominația Imperiului austro-ungar și pentru unirea cu țara. (Vii și prelungite aplauze).

Războiul imperialist din anii 1914—1918 a determinat profunde schimbări în situația internațională, în raportul de forțe mondial. În această perioadă a avut loc victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a dus la răsturnarea Imperiului țarist, închisoarea popoarelor cum îl denumea Lenin, una din forțele cele mai reacționare ale timpului. Revoluția din Octombrie a constituit un eveniment de însemnată epocală, deschizînd drumul eliberării popoarelor de sub dominația străină, lichidării exploatarei și asupririi, edificării noii orînduirii sociale — socialismul. (Aplauze puternice, prelungite). Înfîngerea puterilor centrale, în coaliția cărora se găsea Austro-Ungaria, și ridicarea la luptă a popoarelor asuprite au determinat dezmembrarea Imperiului habsburgic și crearea pe ruinele sale a unor state naționale independente, printre care Cehoslovacia și Serbia.

Analizînd politica imperialistă a puterilor coloniale din Europa, Lenin sublinia că „în special politica dusă și de Austria și de Rusia, atît în timp de pace, cît și în timp de război, e o politică de înrobire a națiunilor, și nu de eliberare a lor” și, de-finind epoca imperialismului, menționează că „această epocă nu exclude cituși de puțin războaiele naționale, de pildă cele purtate de state mici (să zicem anexate sau asuprite din punct de vedere național) împotriva puterilor imperialiste, după cum nu exclude nici mișcările naționale pe scară largă în Răsăritul Europei”. Comen-tînd lucrarea lui Iunius, Lenin apreciază că acesta judecă foarte bine relevînd „lipsa de viabilitate a Austriei” și afirmînd că „monarhia habsburgică nu este organizația politică a unui stat burghez, ci doar o uniune șubredă a citorva clii de paraziți sociali”, și că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dez-voltare”.

Desfășurarea evenimentelor, istoria au confirmat pe deplin analiza politică făcută epocii primului război mondial de Lenin, ca și de alți gînditori și oameni politici, ducînd la prăbușirea imperiilor absolutiste asupritoare, inclusiv la lichidarea Austro-Ungariei. (Aplauze puternice, îndelungate). Aceste împrejurări au creat noi premise și pentru eliberarea românilor din Transilvania, pentru realizarea unității noastre naționale. Dornică să-și realizeze năzuințele de veacuri, România s-a alăturat puterilor Antantei care recunoscuseră drepturile istorice ale poporului român asupra teritoriilor cotoprite de Austro-Ungaria. În acest război România a dat un greu tribut de sînge în lupta împotriva cotoptorilor germani, pentru apărarea gliei stră-moșești.

Desfășurarea evenimentelor, viața, istoria însăși demonstrează cu putere ca-racterul revoluționar, profund progresist al lichidării imperiilor absolutiste în primul război mondial, ca și necesitatea logică a formării, pe ruinele lor, a statelor națio-nale ale popoarelor asuprite în trecut.

Lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar a avut un caracter larg popular, antrenînd clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea. cele-lalte forțe sociale și politice. Marile manifestații și demonstrații organizate în tot cursul anului 1918, participarea de masă la acțiunile inițiate de societățile românești

din Transilvania exprimau elocvent aspirațiile de libertate ale acelei părți a poporului român care se afla sub dominația austro-ungară. În același timp, mari personalități ale vieții culturale și sociale din Transilvania au militat cu ardore în cadrul unor manifestări organizate în străinătate, în publicațiile vremii, pentru afirmarea dreptului istoric al poporului român la libertate, la unirea într-un singur stat suveran și independent.

Către sfârșitul anului 1918, lupta pentru formarea statului național unitar a intrat într-o etapă finală. La 18 octombrie 1918, în Transilvania s-a constituit Consiliul Național Român Central, „ca unicul for care reprezenta voința poporului român”, format din șase reprezentanți ai Partidului Social Democrat și șase reprezentanți ai Partidului Național Român. Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzi naționale, ca organe ale mișcării populare democratice pentru unire, care, practic, au luat în mînile lor conducerea generală, și-au asumat rolul de forțe conducătoare ale vieții economico-sociale. În același timp, din inițiativa Consiliului Național Român Central, a fost organizată o mare adunare populară la care românii și-au exprimat hotărît în fața lumii întregi voința lor de unire.

La 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, pe Cimpul lui Horea, peste 100 000 de muncitori, țărani, intelectuali, meseriași au adoptat istorica Declarație prin care a fost proclamată solemn „Unirea Transilvaniei și Banatului cu România, pentru toate veacurile”. (Aplauze și urale puternice. Asistența, în picioare, scandează îndelung „Ceașescu—România!”, „Ceașescu și poporul!”). **Relevind semnificația acestui eveniment epocal, ziarul „Dacia” a scris:** „Știam că va veni. Așteptam numai ceasul binecuvîntat cînd acest măreț act național să iasă la lumină, împins ca de puterea legilor eterne ce conduc răsăritul soarelui”.

Desfășurarea evenimentelor istorice a demonstrat cu putere că Unirea de la 1 Decembrie 1918, care a dus la crearea statului național unitar român, a fost rezultatul nemijlocit al luptei hotărîte a celor mai largi mase populare, a întregului popor, un act în deplină concordanță cu drepturile inalienabile ale românilor, cu realitatea obiectivă, cu cerințele legice ale dezvoltării istorice sociale.

Conferința de pace încheiată în 1920, la doi ani după realizarea de fapt a unirii Transilvaniei cu România, n-a făcut decît să consfințească o realitate concretă, obiectivă. Unirea nu este rezultatul tratatelor de pace, al Tratatului de la Trianon, ea fusese hotărîtă și realizată prin lupta maselor populare din Transilvania și România încă din 1918. (Vii și puternice aplauze). **Tratatul de pace de la Trianon nu putea să nu recunoască această realitate impusă prin lupta întregii națiuni române. Nimeni nu mai putea schimba judecata istoriei, voința dirză a unui întreg popor hotărît, după secole de dezbinare impusă, să trăiască unit, în independență și pace, colaborînd prietenește cu toți vecinii săi, cu toate popoarele lumii.** (Aplauze puternice).

Unirea a creat în rîndurile întregului popor român un profund sentiment de demnitate și firească mîndrie națională, determinînd un puternic entuziasm în cele mai largi mase populare.

Mărețul act al Unirii a fost salutat și s-a bucurat de largă aprobare a celorlalte naționalități din Transilvania și Banat, inclusiv a unor cercuri și forțe progresiste maghiare. În ianuarie 1919, oamenii muncii de naționalitate germană din Transilvania, întruniți la Mediaș, au hotărît în unanimitate recunoașterea unirii Transilvaniei cu România și au trimis poporului român „salutul frătesc cu urările cordiale la îndeplinirea idealurilor sale naționale”. Aceeași atitudine au adoptat și șvabii din Banat, care întruniți în congresul de la Timișoara, în august 1919, și-au exprimat dorința unirii cu România, considerînd că hotărîrea de la Alba Iulia este o cheazășie pentru dezvoltarea lor etnică și culturală.

Este demn de subliniat faptul că, după desfășurarea revoluției proletare din Ungaria, conducătorul revoluției, Bela Kun, denunțînd poziția fostului guvern al țării, care „invocînd așa-zisul drept istoric, deducea din vechea subjugare dreptul de a continua oprimarea”, declara oficial într-o telegramă trimisă guvernului român că guvernul revoluționar maghiar „recunoaște fără nici o rezervă toate pretențiile teritorial-naționale” ale României. O dată înlăptuită aspirația legitimă a românilor, Bela Kun aprecia că „de acum înainte poate domni pacea între noi”.

Conducători de state și guverne dintr-o serie de țări, ca de pildă Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Italia și altele, importante personalități ale vieții politice internaționale recunoșteau legitimitatea unirii românilor și-și declarau sprijinul față de statul național unitar român. Președintele S.U.A., Woodrow Wilson, adresîndu-se guvernului român, scria: „Guvernul S.U.A. este martorul marilor suferințe și jertfe ale poporului român pentru cauza libertății, în fața dușmanilor și asupritorilor săi. Simpatizînd cu spiritul unității naționale și cu dorințele românilor din toate regiunile, Guvernul S.U.A. nu va pregeta să-și impună influența la timpul oportun pentru ca drepturile politice și teritoriale furate poporului român să fie

realizate și asigurate împotriva oricărui atac din străinătate". La rîndul său, premierul englez, David Lloyd, declara : „Înainte ca puterile să ajungă să examineze pacea austriacă, ele erau confruntate cu fapte săvîrșite și ireversibile. Ceea ce se prevăzuse cu multă vreme înainte — prăbușirea „Imperiului jefuitor" austro-ungar — se realizase în practică, dar într-un ritm neașteptat de rapid și într-un mod complet ireparabil". Într-un mesaj către șeful statului român, președintele Franței, Raymond Poincaré, manifestîndu-și simpatia și sprijinul față de revendicările poporului român, își exprimă încrederea că pacea „va consacra victoria dreptului și realizarea unității naționale a poporului român !". Actul unirii s-a bucurat de recunoașterea, într-o formă sau alta, a tuturor statelor cu care România întreține relații diplomatice și a stîrnit un ecou profund favorabil în rîndul a numeroși exponenți ai opiniei publice mondiale, a constituit un indemn la lupta popoarelor pentru scuturarea dominației străine, pentru formarea statelor naționale independente. (Aplauze puternice, prelungite).

Stimați tovarăși,

Evocînd evenimentele care au dus la realizarea Unirii, putem afirma, cu deplin temei, că făurirea statului nostru național unitar a fost opera întregului popor, a maselor populare din toate principatele locuite de români, constituind încununarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe, de cărturarii și marii gînditori ai neamului, de întregul nostru popor.

Odată cu intrarea pe scena istoriei a clasei muncitoare, cu formarea partidului ei politic, mișcarea muncitorească revoluționară, socialiștii români au jucat un rol activ în lupta pentru constituirea statului național unitar român. Muncitorimea vedea în unire calea spre înfăptuirea unor rînduiri mai bune și mai drepte, a unei societăți noi, fără exploatați și exploataitori. Saluînd unirea, Comitetul executiv provizoriu al Partidului Socialist și Comisia generală provizorie a sindicatelor din România subliniau în Declarația din februarie 1919 : „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine" (Aplauze îndelungate, puternice).

Făurirea statului național român unitar a creat condiții pentru un progres mai puternic al forțelor de producție, a dat noi perspective dezvoltării economico-sociale a țării, creșterii forței și avîntului mișcării muncitorești, revoluționare și progresiste.

Trebuie spus, de asemenea — fără a micșora cu nimic însemnătatea istorică a unirii și rolul forțelor sociale, al oamenilor politici și de stat care au participat la realizarea statului național unitar român — că deținerea puterii în stat de către burghezie și moșierime, cu limitele lor de clasă, a făcut ca o serie de năzuințe ale maselor populare să nu fie soluționate. Clasele stăpînitoare urmăreau să folosească noile împrejurări pentru a-și întări pozițiile politice și economice, accentuînd exploatarea clasei muncitoare, a celorlalți oameni ai muncii, continuînd să lege interesele României de marile puteri imperialiste. Aceasta a dus la ascuțirea contradicțiilor de clasă, la intensificarea luptei clasei muncitoare și a partidului ei pentru apărarea intereselor maselor populare, împotriva exploatării și asupririi, pentru cucerirea de noi drepturi și libertăți democratice.

Formarea Partidului Comunist Român a constituit un moment istoric de importanță deosebită în organizarea și desfășurarea mișcării revoluționare din țara noastră, pentru unirea muncitorimii, a tuturor forțelor înaintate în lupta împotriva politicii claselor exploatare, pentru apărarea intereselor vitale ale întregii națiuni. (Aplauze puternice). Preluînd și ducînd mai departe cele mai bune tradiții ale poporului, animat de fierbinte patriotism, partidul comunist s-a ridicat pentru aspirațiile de bunăstare și progres ale maselor, pentru dreptate și egalitate între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru înlăturarea exploatării și asupririi sociale și naționale. Partidul nostru s-a situat cu fermitate în apărarea independenței naționale, a integrității teritoriale și suveranității patriei. (Aplauze și urale puternice. Asistența, în picioare, scandează îndelung „Ceașescu—P.C.R. !", „Ceașescu și poporul !").

Partidul comunist a chemat poporul la lupta armată împotriva „Dictatului de la Viena" care smulgea Ardealul de nord din trupul țării. Poziția sa a determinat un puternic protest în rîndul clasei muncitoare, al organizațiilor democratice, al unor personalități politice și al maselor largi populare, inclusiv din rîndul naționalităților conlocuitoare.

Sub conducerea partidului s-a desfășurat lupta dirză împotriva războiului antisovietic, pentru sabotarea mașinii de război hitleriste, pentru răsturnarea dictaturii militar-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. Partidul a chemat armata și întregul popor la lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al țării, alături de glorioasa Armată Roșie, pentru participarea cu toate forțele la războiul antihitlerist, pînă la victoria finală împotriva Germaniei fasciste. (Aplauze puternice).

Infăptuind o largă unitate a forțelor patriotice naționale, partidul a organizat și condus cu succes revoluția de eliberare națională și socială care a deschis poporului român calea făuririi unei vieți noi, a preluării destinului în propriile mâini, a lichidării exploatarei și asupririi, a realizării unei Româнии socialiste, așa cum au dorit-o în momentele constituirii statului național unitar revoluționar, masele muncitoare din România.

I-a revenit partidului comunist marea cinste, misiunea revoluționară de a infăptui aceste idealuri și năzuințe ale maselor populare din perioada Unirii. În condițiile socialismului, aspirațiile de libertate, de dreptate socială și națională, de independență au putut fi infăptuite, asigurând întregului popor o viață nouă și demnă. (Aplauze și urale îndelungate. Se scandează cu putere „Ceaușescu—P.C.R.!” „Ceaușescu și poporul!”).

Stimați tovarăși,

Sărbătorim astăzi împlinirea a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, în condițiile unor mari și profunde transformări revoluționare ale societății românești, ale victoriei socialismului și trecerii la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, care au schimbat din temelii înfățișarea patriei, modul de viață al întregului nostru popor. România a parcurs într-o perioadă istorică scurtă mai multe etape: instaurarea puterii democrat-populare, cucerirea întregii puteri economice și politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, lichidarea claselor exploatare, infăptuirea sarcinilor revoluției socialiste, desfășurarea cu succes a operei de edificare a orânduirii socialiste, consolidarea societății socialiste și trecerea la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Succesele remarcabile pe care le-am obținut în dezvoltarea forțelor de producție, în construirea unei economii moderne, în creșterea avuției naționale a patriei noastre, realizările dobândite în dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului au transformat România, într-o perioadă istorică scurtă, într-un stat industrial-agrar cu o industrie modernă în continuă dezvoltare și cu o agricultură socialistă în plin proces de dezvoltare și modernizare, cu un nivel de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat. Pentru a da o imagine acestor mari schimbări, voi menționa numai că producția industrială a țării este în prezent de peste 50 de ori mai mare, iar producția agricolă de circa 3,5 ori mai mare decât în 1938. S-au dezvoltat puternic știința, învățămîntul, cultura, factori fundamentali ai civilizației socialiste. Comparînd creșterea venitului național, am putea afirma că România este astăzi de 15 ori mai bogată decât în trecut.

Partidul a subordonat întreaga politică de dezvoltare economico-socială a țării țelului suprem al ridicării neconținute a nivelului de viață al maselor largi de oameni ai muncii, satisfacerii în condiții tot mai bune a necesităților celor ce muncesc, asigurării mijloacelor necesare pentru ca întregul nostru popor să se bucure de roadele civilizației moderne, de cuceririle științei și culturii, ale cunoașterii umane.

Societatea noastră socialistă este o societate unită, formată din clase și categorii sociale legate prin aceleași interese și aspirații, care acționează în strînsă unitate pentru infăptuirea Programului partidului, pentru ridicarea României pe culmi tot mai înalte de progres și civilizație. (Aplauze puternice). Întărirea continuă a unității și coeziunii întregului nostru popor, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, constituie o uriașă forță motrice în construcția socialismului și comunismului în România! (Aplauze puternice, prelungite).

S-a consolidat continuu statul nostru socialist, s-a perfecționat permanent activitatea sa, la baza întregii vieți sociale punîndu-se tot mai ferm principiile conducerii științifice a societății. A avut loc un amplu proces de adîncire continuă a democrației muncitorești, revoluționare în toate sferile activității economico-sociale, de largire a participării efective a oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea societății. S-au asigurat infăptuirea în viață a principiilor autoconducerii muncitorești și autogestiuunii economico-financiare a întreprinderilor, îmbinarea armonioasă a autonomiei fiecărei unități cu conducerea unitară a întregii vieți economico-sociale.

O cucerire istorică a partidului și statului nostru o constituie rezolvarea justă, în spiritul principiilor socialismului științific, al marxism-leninismului, a problemei naționale. În condițiile în care, în dezvoltarea istorică, în decursul timpului, pe teritoriul țării noastre s-au așezat și populații de alte naționalități, viața a demonstrat că numai luptînd în deplină unitate oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, își pot realiza interesele și aspirațiile de bunăstare și fericire. Partidul și statul nostru au asigurat și asigură deplină egalitate în drepturi pentru toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate, crearea posibilităților egale de afir-

mare în viața politică, socială și culturală a tuturor fiilor țării. Aceasta constituie adevărata egalitate în drepturi, adevărata democrație muncitorească, revoluționară. (Vii urale, aplauze puternice. Asistența în picioare scandează îndelung „Ceașescu și poporul!“).

Marile realizări obținute de poporul nostru în construcția economică și socială demonstrează cu putere justetea politicii partidului nostru, care, pornind de la condițiile specifice ale țării, de la cerințele și necesitățile obiective ale dezvoltării economico-sociale ale României, aplică într-un spirit profund creator principiile generale ale socialismului, materialismului dialectic și istoric, adevărurile universale valabile. Toate succesele obținute sînt rezultatul muncii eroice, pline de abnegație, a clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, a tuturor celor ce muncesc din patria noastră, fără deosebire de naționalitate, a întregului popor. Ele ilustrează cu strălucire minunata forță creatoare a poporului român, care, dezvoltînd pe o treaptă superioară marile tradiții din trecut, liber și stăpîn deplin pe destinele sale, își făurește în mod conștient propria viață așa cum o dorește, viitorul liber, viitorul comunist al României. (Aplauze și urale îndelungate. Asistența, în picioare, scandează puternic „Ceașescu—România, stima noastră și mîndria!“).

Stimați tovarăși,

Oamenii muncii din țara noastră se prezintă la a 65-a aniversare a făuririi statului național unitar român cu un rodnic bilanț în îndeplinirea prevederilor actualului cincinal în realizarea în viață a hotărîrilor Congresului al XII-lea și ale Conferinței Naționale. Așa cum am arătat și la recenta plenară a C.C. al P.C.R., în primii trei ani ai actualului cincinal, în pofida unor lipsuri și greutăți, a influenței crizei economice mondiale, economia românească a continuat să se dezvolte, înregistrînd progrese importante în toate domeniile de activitate.

Pe baza rezultatelor obținute pînă acum se poate aprecia că prevederile planului unic de dezvoltare economico-socială pe acest an vor fi îndeplinite și depășite, realizîndu-se o creștere a producției industriale de circa 5 la sută, precum și sporirea productivității muncii, reducerea cheltuielilor materiale și ridicarea calității produselor. În agricultură, în condițiile secetei din acest an, s-a obținut, pe ansamblu, o producție satisfăcătoare, deși nu pe măsura posibilităților pe care le avem. S-au dezvoltat, de asemenea, celelalte ramuri ale economiei naționale. Pe această bază am putut trece la adoptarea măsurilor privind creșterea, în continuare, a nivelului de trai al tuturor oamenilor muncii, de ridicare a gradului general de civilizație al întregului popor. Putem spune că în toate sectoarele de activitate se îndeplinesc neabătut obiectivele stabilite de Congresul al XII-lea și de Conferința Națională ale partidului privind trecerea țării într-o etapă nouă de dezvoltare, realizarea unei noi calități a muncii și vieții întregului nostru popor.

Pentru toate aceste realizări, doresc să adresez, și cu acest măret prilej, cele mai calde felicitări clasei noastre muncitoare, țărănimii, intelectualității și tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întregii națiuni, împreună cu urarea de noi și tot mai mari succese în activitatea viitoare. (Vii și îndelungate aplauze. Se scandează puternic „Ceașescu și poporul!“).

Stimați tovarăși,

Plenara Comitetului Central a adoptat proiectul planului pe 1984, care prevede o creștere importantă a producției industriale, agricole și a tuturor celorlalte sectoare ale economiei naționale. Ritmurile stabilite sînt pe deplin realizabile, în concordanță deplină cu realitățile, cu baza materială și forța umană de care dispunem. Am acumulat puternice mijloace tehnico-materiale, avem un puternic potențial științific, s-a ridicat nivelul de calificare al oamenilor muncii. Esențial este acum să valorificăm cît mai bine aceste mari acumulări cantitative pentru trecerea la o nouă calitate, pentru a obține o eficiență cît mai înaltă a întregii activități economice. Am avut, de asemenea, în vedere ca planul pe 1984 și pe 1985 să asigure îndeplinirea hotărîrilor Congresului al XII-lea în ce privește dezvoltarea armonioasă a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării — condiția esențială pentru asigurarea posibilităților egale de afirmare pentru toți oamenii muncii, pentru ridicarea gradului general de civilizație, pentru îndeplinirea programului de autoconducere și autoaprovizionare.

În 1984 trebuie să depunem eforturi pentru a asigura îndeplinirea neabătută a programului energetic și de materii prime. Deși au fost adoptate o serie de măsuri pentru reducerea consumului de energie și combustibili, consumul general din anul acesta este mai mare ca anul trecut. Este necesar să luăm toate măsurile pentru realizarea hotărîrilor Congresului al XII-lea și ale Conferinței Naționale privind reducerea fermă a consumurilor, asigurarea independenței energetice a țării și creșterea mai puternică a bazei proprii de materii prime.

Planul pe anul viitor, programele adoptate pun un accent deosebit pe îmbunătățirea nivelului tehnic și ridicarea calității întregii producții, precum și pe creșterea productivității muncii, astfel ca în aceste domenii esențiale până în 1990 — și chiar mai devreme — să ne situăm la nivelul mondial, și în unele privințe chiar să-l depășim.

Este necesar să acordăm mai multă atenție creșterii eficienței economice, lichidării hotărâte a pierderilor și creșterii rentabilității și beneficiilor în toate unitățile economico-sociale.

În agricultură, pe baza concluziilor trase din experiența acestui an, să asigurăm realizarea, în orice condiții climatice, a producției planificate. Să facem în așa fel ca anul 1984 să ducă la o îmbunătățire radicală a întregii activități din agricultură, la obținerea unor recolte cât mai înalte.

Realizarea unei noi calități, ridicarea nivelului tehnic, valorificarea superioară a materiilor prime și a materialelor, creșterea productivității muncii sînt nemijlocit legate de ridicarea la un nivel superior a întregii activități de cercetare științifică și tehnologică, de perfecționarea continuă a învățămîntului și lărgirea orizontului de pregătire profesională și tehnică a tuturor oamenilor muncii.

Trebuie să aplicăm cu mai multă fermitate noul mecanism economic, care va duce la o creștere mai puternică a cointeresei materiale, la legarea mai strînsă a retribuției oamenilor muncii de realizarea producției. Este necesar să crească spiritul de răspundere al tuturor colectivelor, al tuturor oamenilor muncii în buna gospodărire a mijloacelor încredințate, în calitatea lor de proprietari, producători și beneficiari. Trebuie să asigurăm, paralel cu dezvoltarea tot mai largă a participării masei de oameni ai muncii la conducerea unităților de producție, a tuturor domeniilor vieții sociale, întărirea ordinii și disciplinei în muncă, a exigenței în administrarea fondurilor și mijloacelor societății.

Necesitățile dezvoltării economice impun să luăm toate măsurile pentru a realiza în cele mai bune condiții producția de export, la calitatea și nivelul tehnic cel mai ridicat. Milităm pentru intensificarea colaborării în C.A.E.R., pentru creșterea rolului acestuia în satisfacerea cerințelor de dezvoltare ale țărilor membre, în progresul lor economico-social mai rapid. Vom extinde, totodată, cooperarea cu celelalte state, atît în domeniul producției materiale, cît și în domeniul științei și tehnologiei.

Trebuie să acționăm cu toată hotărîrea pentru înfăptuirea neabătută a măsurilor de creștere a retribuției și ridicare a nivelului de trai al tuturor categoriilor de oameni ai muncii, pentru înfăptuirea în bune condiții a programului de auto-aprovizionare a populației.

Să dezvoltăm și mai puternic democrația muncitorească, revoluționară, avînd permanent în vedere că societatea socialistă și comunistă se construiește cu poporul și pentru popor, că tot ceea ce se realizează în patria noastră, liberă și demnă, trebuie să servească poporului, dezvoltării, bunăstării și fericirii sale. (Aplauze puternice. Se scandează îndelung „Ceaușescu și poporul!”). Este necesar să acționăm în continuare pentru perfecționarea organizării activității de conducere economico-socială, în concordanță cu cerințele actualei etape de dezvoltare a țării.

În interesul propășirii țării și bunăstării poporului, să manifestăm cea mai fermă intransigență împotriva celor care încalcă legile țării, să luăm măsuri hotărîte pentru apărarea proprietății socialiste, a proprietății întregului popor, cît și a proprietății cooperatiste — condiția principală a dezvoltării continue a forțelor de producție și ridicării bunăstării — pentru apărarea avutului și liniștii întregului nostru popor. Vom acorda și în viitor toată atenția perfecționării activității organelor de stat, ale justiției și procuraturii, apărării ferme a legalității socialiste, astfel ca nimeni să nu fie pedepsit pe nedrept, dar, totodată, nimeni să nu scape judecății drepte atunci cînd, prin acte antisociale, dăunează intereselor generale ale poporului și patriei, cauzei socialismului și independenței țării. (Aplauze puternice).

În actualele condiții internaționale deosebit de grele se impune să luăm măsurile necesare în vederea întăririi capacității de apărare a țării, să ridicăm nivelul de pregătire politică și de luptă al forțelor armate, pentru a-și putea îndeplini oricînd datoria sfîntă față de cauza libertății poporului, față de cauza socialismului, a independenței și suveranității României. (Aplauze puternice. Se scandează îndelung „Ceaușescu — P.C.R.!”).

Îndeplinirea în bune condiții a marilor obiective care ne stau în față cere perfecționarea continuă a activității tuturor organelor și organizațiilor de partid, creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile vieții economico-sociale. În același timp, să desfășurăm o tot mai intensă și largă activitate politico-ideologică și cultural-educativă, folosind toate mijloacele de care dispunem, pentru formarea

omului nou, în spiritul principiilor eticii și echității socialiste, al umanismului revoluționar.

Realizarea hotărârilor Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale, dezvoltarea continuă a economiei naționale, ridicarea permanentă a bunăstării și civilizației societății noastre socialiste impun întărirea unității tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor în jurul partidului, conducătorul încercat al națiunii pe drumul socialismului și comunismului. (Aplauze puternice și urale. Se scandează îndelung „Ceaușescu—P.C.R.!”). Să sărbătorim aniversarea mărețului eveniment al făuririi statului național român unitar unind toate energiile creatoare ale poporului nostru pentru înfăptuirea neabătută în viață a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a patriei pe culmile luminoase ale comunismului. Să facem totul pentru a asigura minunatului nostru popor o viață tot mai demnă și liberă, o viață tot mai fericită, în cadrul celei mai înaintate societăți, o viață egală în rindul națiunilor libere ale lumii. (Vii și îndelungate aplauze. Se scandează îndelung „Ceaușescu și poporul!”).

Stimați tovarăși,

Pe plan mondial România desfășoară o activitate consecventă și activă pentru pace, independență națională și colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Datorită acestei politici, care corespunde pe deplin intereselor supreme ale patriei, țara noastră se bucură de un binemeritat prestigiu internațional, are prieteni pe toate meridianele planetei. (Aplauze puternice).

Înfăptuirea Programului partidului de dezvoltare economico-socială și ridicare a gradului de civilizație al poporului nostru impune participarea activă la diviziunea internațională a muncii, la schimbul de valori materiale și spirituale. Numai în condiții de pace și colaborare România — ca dealtfel toate statele lumii — își va putea concentra forțele în direcția dezvoltării economico-sociale, a ridicării bunăstării materiale și spirituale.

La baza tuturor raporturilor cu alte state am situat și vom situa neabătut principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță. Considerăm că numai pe baza acestor principii se pot asigura pacea, o conlucrare egală între toate națiunile lumii. Mai mult ca orînd este necesar să se respecte cu fermitate dreptul fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării economico-sociale în mod independent, fără nici un amestec din afară. (Aplauze puternice. Se scandează îndelung „Ceaușescu—Pace!”).

În ultimii ani în viața internațională au apărut continuu noi probleme, noi conflicte care au dus la agravarea relațiilor mondiale. Au avut loc numeroase manifestări ale politicii de forță, inclusiv acțiuni militare de consolidare și reîmpărțire a zonelor de influență, de amestec în treburile interne ale altor state, de încălcare a independenței și suveranității unor popoare.

În mod deosebit a luat o amploare fără precedent cursa înarmărilor, și în primul rînd a celor atomonucleare, ceea ce a dus la creșterea pericolului unui nou război mondial, al unei catastrofe nucleare. Niciodată în istoria sa îndelungată omenirea nu s-a aflat într-o situație atît de gravă, care amenință însăși existența vieții pe planeta noastră. S-a ajuns la o asemenea situație cînd oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, îndeosebi la dezarmarea nucleară, asigurarea păcii au devenit problema fundamentală a epocii noastre. (Aplauze și urale puternice. Asistența, în picioare, scandează îndelung „Ceaușescu—Pace!”).

În ultimele zile s-au produs noi evenimente care au agravat considerabil situația din Europa și din întreaga lume. S-a trecut la amplasarea rachetelor americane cu rază medie de acțiune în unele state din Europa. Ca răspuns la aceasta, Uniunea Sovietică a părăsit negocierile de la Geneva și a declarat că va trece la măsuri privind amplasarea de noi rachete pe teritoriul unor state din Europa și în alte zone ale lumii. Toate acestea pun în fața Europei, a întregii lumi, răspunderea istorică pentru existența popoarelor, a înseși vieții pe planeta noastră.

Nu putem accepta ca o fatalitate instalarea noilor rachete! Nimeni nu are dreptul să acționeze după bunul plac, să pună în primejdie viața și existența popoarelor, a planetei noastre.

Nu poate exista nici o justificare pentru trecerea la escaladarea cursei înarmărilor nucleare.

Înțelegem bine preocupările țărilor socialiste, ale Uniunii Sovietice legate de amplasarea în Europa a noilor rachete cu rază medie de acțiune. Înțelegem, de asemenea, și preocupările unor țări occidentale față de existența rachetelor cu rază medie de acțiune ale Uniunii Sovietice. Dar considerăm că, pornind de la aceste realități, trebuie să acționăm nu pentru aducerea în Europa și amplasarea de noi

rachete, ci pentru înlăturarea celor existente, pentru o Europă fără nici un fel de arme atomonucleare, pentru reducerea generală a înarmărilor. Aceasta corespunde intereselor tuturor popoarelor — și din țările socialiste și din cele capitaliste —, ale întregii omeniri. (Aplauze și urale puternice. Asistența scandează puternic „Nu rachete în Europa“, „Ceașescu—Pace !“, „Dezarmare—Pace !“).

Preocupați de această creștere a mijloacelor de distrugere nucleară în Europa, trebuie să ne gândim nu la acumularea de noi armamente, care vor mări pericolul de distrugere, ci la ce trebuie să facem pentru a reduce mijloacele existente, pentru eliminarea lor. Aceasta este problema fundamentală care se pune în momentul de față. Aceasta răspunde cerințelor popoarelor europene, cerințelor întregii omeniri. (Aplauze puternice).

Așa cum am declarat și cu alte prilejuri, nu mai este un secret pentru nimeni că astăzi un număr mare de state pot să producă sau să-și procure arme atomonucleare. Mergând pe calea intensificării cursei înarmărilor nu se întărește securitatea popoarelor, nu se creează condiții pentru o pace mai bună, dimpotrivă, se mărește zi de zi pericolul războiului mondial nuclear, pericolul catastrofal care va duce la distrugerea planetei noastre.

Iată de ce nu putem accepta și considerăm că trebuie să facem totul, împreună cu toate popoarele europene, pentru a opri acest curs spre prăpastie al evenimentelor din ultimele zile.

Este necesar să se oprească realizarea planurilor de amplasare a noilor rachete ale Statelor Unite ale Americii în Europa, precum și măsurile de răspuns adoptate de Uniunea Sovietică.

Popoarele europene se pronunță ferm pentru reluarea negocierilor de la Geneva dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii și realizarea unui acord care să asigure un echilibru al forțelor între cele două părți, la un nivel cât mai scăzut al înarmărilor, care să excludă amplasarea noilor rachete cu rază medie de acțiune în Europa și să ducă la retragerea și distrugerea celor existente. În Declarația recentă a organelor de partid și de stat ale Republicii Socialiste România am prezentat poziția țării noastre, o serie de propuneri în această direcție și nu doresc să le reamintesc din nou.

De asemenea, mai multe state, o serie de partide și de personalități politice au făcut numeroase propuneri care pot oferi o bază pentru un acord echitabil între cele două părți.

Dealtfel, se declara că pe masa tratativelor de la Geneva se găsesc propuneri care pot duce la un acord. Dacă există asemenea propuneri — și noi considerăm că există posibilitatea reală a unui acord — atunci de ce s-a trecut la amplasarea noilor rachete care au dus la întreruperea negocierilor, la măsuri de răspuns, în loc să se acționeze pentru desfășurarea cu succes a negocierilor, aminându-se amplasarea noilor rachete până la realizarea acordului corespunzător echitabil ?

De la această mare adunare festivă ne adresăm, din nou, în mod solemn, conducătorilor Uniunii Sovietice și conducătorilor Statelor Unite ale Americii cu chemarea de a lua în considerare voința popoarelor de pretutindeni și de a opri realizarea măsurilor stabilite sau anunțate, de a relua negocierile și a face totul pentru realizarea unui acord echitabil care să ducă la oprirea amplasării noilor rachete, la retragerea și distrugerea celor existente, să deschidă calea eliminării complete a oricăror arme nucleare din Europa. (Vii și puternice aplauze. Se scandează îndelung „Ceașescu—Pace !“, „Dezarmare—Pace !“).

Acum este necesară nu intensificarea acțiunilor de propagandă și de justificare a noilor măsuri care sporesc pericolul de război, ci sînt necesare acțiuni concrete pentru a pune capăt acestei situații, pentru revenirea la situația anterioară și reluarea negocierilor. În acest scop trebuie intensificate eforturile tuturor statelor ! În acest sens trebuie intensificată activitatea de propagandă ! Nu să se justifice cursa înarmărilor, ci să se lămurească opinia publică și popoarele de ce trebuie oprită cursa înarmărilor, de ce trebuie unite forțele pentru apărarea păcii pe planeta noastră ! (Aplauze puternice. Se scandează „Ceașescu—Pace !“, „Dezarmare—Pace !“).

În aceste împrejurări deosebit de grave este necesar, mai mult ca oricînd, ca toate statele, toate popoarele, toți cei ce iubesc viața să-și unească eforturile și să acționeze cu toată hotărîrea pentru a opri noua cursă a înarmărilor, pentru apărarea drepturilor supreme ale oamenilor, ale popoarelor — la existență, la viață, la libertate, la pace !

Să ne unim forțele și să oprim politica spre catastrofa nucleară, spre distrugerea lumii !

În general, România se pronunță ferm pentru intensificarea luptei împotriva înarmărilor, pentru dezarmarea generală, pentru o lume fără arme, o lume a păcii și colaborării egale între toate națiunile lumii.

În acest spirit, România este hotărâtă să participe activ la activitatea tuturor organismelor europene și internaționale pentru dezarmare și pace. Vom participa la Conferința pentru încredere și dezarmare de la Stockholm, de la începutul anului viitor, animați de dorința de a ne aduce întreaga contribuție la întărirea încrederii și colaborării, la trecerea la dezarmare în Europa, pentru realizarea unei Europe unite, fără arme nucleare, pentru instaurarea păcii și colaborării între toate națiunile, fără deosebire de orînduire socială.

România desfășoară o largă activitate internațională pentru dezvoltarea colaborării multilaterale în Balcani, pentru soluționarea pe calea tratativelor a tuturor problemelor care mai există între unele țări din această regiune și transformarea Balcanilor într-o zonă a bunei vecinătăți, a păcii și colaborării, fără arme nucleare și baze militare străine.

Sprijinim, de asemenea, realizarea unor astfel de zone fără arme nucleare în Nordul și în alte părți ale Europei și ale lumii.

România se pronunță consecvent pentru soluționarea pe cale pașnică, prin tratative, a tuturor problemelor litigioase dintre state. Considerăm că oricît de îndelungate și grele ar fi tratativele, ele reprezintă singura alternativă la politica de război care provoacă uriașe pierderi umane și materiale popoarelor și duce la agravarea situației internaționale, la creșterea pericolului unui nou război mondial.

Ca țară socialistă în curs de dezvoltare, România participă activ la lupta pentru lichidarea subdezvoltării, pentru realizarea unei noi ordini economice mondiale. În actualele împrejurări considerăm că țările în curs de dezvoltare trebuie să-și întărească și mai mult solidaritatea și colaborarea, să acționeze mai unite pentru stabilirea unei strategii comune în negocierile cu țările dezvoltate, cit și pentru soluționarea cu forțe proprii a unor probleme ale dezvoltării economice și sociale.

Soluționarea marilor probleme internaționale necesită participarea activă, cu drepturi egale, a tuturor statelor, fără deosebire de mărime sau de orînduire socială. În mod deosebit este necesar ca țările mici și mijlocii, țările în curs de dezvoltare, țările nealinierte, care reprezintă marea majoritate a populației globului, să participe mai activ la soluționarea democratică a tuturor problemelor în interesul fiecărei națiuni, al dezvoltării economice-sociale, al păcii și independenței popoarelor. (Aplauze puternice).

Este, de asemenea, necesar să crească rolul Organizației Națiunilor Unite, al altor organisme internaționale în promovarea unei politici de destindere, de colaborare și pace, de soluționare a tuturor problemelor internaționale numai și numai pe calea negocierilor.

Acum, la a 65-a aniversare a formării statului nostru național unitar, doresc să reafirm din nou hotărîrea poporului român de a dezvolta larg colaborarea cu toate țările socialiste, acordînd o atenție deosebită bunelor relații cu toți vecinii noștri. Considerăm că întărirea colaborării și solidarității țărilor socialiste, depășirea unor divergențe constituie un factor de importanță deosebită în actualele împrejurări internaționale, în afirmarea principiilor și creșterea prestigiului socialismului, în politica de pace și colaborare internațională.

Vom dezvolta, de asemenea, relațiile cu țările în curs de dezvoltare, cu statele nealinierte, considerînd aceasta ca un factor important în lupta pentru progresul economico-social, pentru pace, pentru o lume mai dreaptă și mai bună.

În același timp, vom extinde în continuare relațiile cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, în spiritul principiilor coexistenței pașnice.

Avem ferma convingere că larga colaborare internațională între toate statele lumii reprezintă singura cale, singura alternativă care asigură fiecărei națiuni, asigură lumii o perspectivă luminoasă de pace, posibilitatea de a-și concentra forțele umane și materiale în dezvoltarea economico-socială, în progresul științei, culturii, în ridicarea bunăstării fiecărui popor. Să întărim colaborarea pentru depășirea greutăților economice, a crizei economice, pentru folosirea minunatelor cuceriri ale științei și cunoașterii umane numai și numai în scopuri pașnice, în scopul bunăstării și fericirii popoarelor, al independenței și suveranității lor ! (Aplauze puternice).

Afirmăm cu acest prilej hotărîrea Partidului Comunist Român de a întări colaborarea și solidaritatea cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu alte partide și forțe democratice, progresiste și anti-imperialiste de pretutindeni. Considerăm că întărirea acestei colaborări și solidarități constituie o necesitate istorică și răspund năzuințelor de pace, de prietenie, de progres și colaborare ale tuturor națiunilor lumii. (Aplauze puternice).

Mai mult ca oricînd este necesară întărirea solidarității și colaborării tuturor forțelor progresiste, antiimperialiste, a tuturor popoarelor care se pronunță pentru pace și colaborare. (Aplauze puternice).

Avem ferma convingere că stă în puterea popoarelor, acționind într-o deplină unitate, în spirit de răspundere pentru existența și viața lor, a planetei noastre, să oprească cursul spre prăpastie, spre catastrofă al evenimentelor, să asigure triumpful rațiunii, să impună dezarmarea, și în primul rînd dezarmarea nucleară, să asigure pacea, libertatea și independența fiecărui popor, dreptul fundamental al oamenilor la existență, la viață. (Aplauze prelungite. Se scandează cu putere „Ceașescu — Pace !“).

De la tribuna mării adunări festive consacrate Unirii și formării statului național unitar român, doresc să exprim încă o dată, în mod solemn, voința fermă a României socialiste, a întregului nostru popor de a acționa cu toată consecvența și în viitor pentru dezvoltarea colaborării și solidarității cu toate popoarele lumii, cu forțele revoluționare, progresiste, democratice, antiimperialiste de pretutindeni, de a milita și în viitor neobosit pentru triumpful idealurilor de libertate și independență ale popoarelor, pentru dezarmare, pentru cauza păcii și colaborării între toate națiunile lumii, pentru o lume mai dreaptă și mai bună, a egalității între toate națiunile pe planeta noastră. (Vii și puternice aplauze. Se scandează îndelung „Ceașescu — Pace !“, „Dezarmare—Pace !“).

Stimați tovarăși,
Cetățeni ai României socialiste,

Adresez pe această cale, la a 65-a aniversare a făuririi statului național unitar român, chemarea :

Să facem legămîntul solemn că vom consacra întreaga noastră putere de muncă cauzei înfloririi și prosperității României socialiste, înaintării ei victorioase pe drumul luminos al socialismului, spre înaltele culmi ale civilizației comuniste ! (Urale puternice. Aplauze îndelungate. Asistența, în picioare, scandează „Ceașescu și poporul !“).

Să ne angajăm cu toată hotărîrea că vom face totul pentru a asigura îndeplinirea în cele mai bune condiții a planului de dezvoltare economico-socială în acest an, a întregului cincinal, asigurînd trecerea României la un nou stadiu de dezvoltare, ridicarea gradului de civilizație și bunăstare a poporului nostru !

Să întîmpinăm cea de-a 40-a aniversare a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, pe care o vom sărbători anul viitor, cu noi și mărețe victorii în toate domeniile de activitate ! (Vii și puternice aplauze).

Să întîmpinăm Congresul al XIII-lea al partidului, care va avea loc anul viitor, cu noi realizări în dezvoltarea economico-socială, în ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație ! (Aplauze și urale puternice. Se scandează îndelung „Ceașescu—P.C.R. !“).

Să facem legămîntul solemn că vom face totul pentru întărirea continuă a patriei noastre socialiste, pentru dezvoltarea democrației muncitorești revoluționare, pentru ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului, pentru întărirea independenței și suveranității naționale a României ! (Urale puternice. Se scandează îndelung „Ceașescu și poporul !“).

*Unirea-i rodul luptelor de veacuri
Ale viteazului și mîndrului popor român
Unirea-i cheazășia marilor victorii
În vremurile comuniste care vin*

*Din nou tovarăși să facem legămînt
Uniți în veci să fim în crez și gînd.
Să apărăm uniți ce-avem mai sînt
Poporul, comunismul, pacea pe pămînt !*

(Urale și aplauze puternice. Asistența, în picioare, scandează îndelung „Ceașescu —România, stima noastră și mîndria !“).

Să facem legămînt că vom acționa întotdeauna și în toate împrejurările pentru întărirea continuă a unității întregului popor, în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, sub conducerea Partidului Comunist Român, forța politică conducătoare a întregii națiuni, că vom munci și vom lupta cu toate forțele pentru a asigura României un loc demn în rîndul tuturor națiunilor lumii ! (Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceașescu—P.C.R. !“).

Să facem legământul solemn că vom face totul pentru întărirea continuă a colaborării și solidarității cu țările socialiste, cu toate statele lumii, fără deosebire de orinduire socială, că vom milita neabătut pentru pace, independență și colaborare cu toate națiunile lumii! (Urale puternice, îndelungate aplauze. Se scandează „Ceașescu—Pace!“).

Trăiască și înflorească de-a pururi scumpa noastră patrie liberă și independentă — Republica Socialistă România! (Urale puternice. Aplauze îndelungate. Se scandează „Ceașescu—România, stima noastră și mândria!“).

Trăiască eroicul nostru popor, constructor victorios al socialismului și comunismului pe pământul României! (Urale puternice. Aplauze îndelungate. Se scandează „Ceașescu și poporul!“).

Trăiască Partidul Comunist Român, organizatorul și conducătorul încercat al întregii națiuni pe calea socialismului, a comunismului, a păcii și colaborării! (Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceașescu—P.C.R.“).

Trăiască solidaritatea, colaborarea cu toate popoarele și forțele progresiste!

Trăiască pacea în întreaga lume! (Urale și aplauze puternice. Se scandează „Ceașescu—Pace!“; „Ceașescu—România, stima noastră și mândria!“).

Într-o atmosferă însuflețitoare, de înălțător patriotism, participanții la solemnitatea prilejuită de împlinirea a șase decenii și jumătate de la făurirea statului național unitar român, dînd vibrantă expresie unității tuturor fiilor patriei în jurul partidului, al secretarului său general, hotărîrii ferme, nestrămutate a întregului nostru popor de a transpune exemplar în fapt mărețele obiective ale Congresului al XII-lea, ale Conferinței Naționale, de a aplica neabătut politica internă și externă a partidului și statului nostru, ovaționează minute în șir pentru Partidul Comunist Român, pentru secretarul său general, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceașescu).

EPOCA CEAUȘESCU — EXPRESIE VIE A MARILOR CUCERIRI ALE POPORULUI ROMÂN SUB STEAGUL SOCIALISMULUI

Istoria românilor cunoaște astăzi fapte de cunună. Pe frontispiciul ei strălucesc valorile celei mai fructuoase și mai demne epoci din întreaga existență a acestor meleaguri, pe care poporul o numește, pe drept cuvânt, EPOCA CEAUȘESCU, după numele alesului său fiu, omul a cărui gândire cutezătoare și activitate clocotitoare au acționat și acționează ca o uriașă pirghie de progres, ca un statornic și neasemuit exemplu și indemn la slujirea devotată a țării, la efort și pasiune pentru propășirea ei în libertate. Este epoca edificărilor materiale și spirituale de neîntrecut relief, a temeiniciei și trăiniciei, a certitudinii perspectivei, înscrisă cu litere de aur în cartea gloriei românești.

În această EPOCĂ NOUĂ, țara a progresat cel mai mult, a făcut pașii cei mai marcanți spre viitorul ei comunist, și-a sporit în ritmuri altădată de neconceput avuția națională, suportul însuși al libertății și independenței, s-a consolidat necontenit o magistrală cucerire — unitatea de neclintit a poporului în jurul partidului, s-a cimentat mai puternic ca oricând frăția oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. România și-a făurit un prestigiu fără precedent în lume, întemeiat pe amplitudinea înfăptuirilor socialiste, pe principalitatea pozițiilor sale în apărarea drepturilor celor mai scumpe ale popoarelor, pe rodnicia acțiunilor sale îndreptate spre soluționarea constructivă a problemelor contemporaneității și edificarea unei lumi mai bune și mai drepte, a păcii, înțelegerii și conlucrării dintre popoare.

Această creație de altitudine și perenitate s-a clădit pe temelii proprii și de adâncime, în care se întrușipează, de fapt, o istorie de mai multe ori milenară. În evul socialist al țării se încorporează experiențele și făuririle proprii unei civilizații a statorniciei și tradiției îndelungi, a orizonturilor vaste, care au generat idei, cugețări, concepții novatoare despre lume și viață păstrate în fondul de aur al devenirii românești, dându-ne resorturi pentru a rezista și a merge înainte. Au lucrat asupra-ne, prin daci și de la daci, pivoții omogenității și coeziunii de neam, care, pe fundalul stabilității pe pământul străbun, au făcut din continuitatea prin veacuri o operă de progres, de vigoare și ținută morală. Din interiorul acestei civilizații, al efervescențelor rodnice ca mod de a fi în fața istoriei, al explorării viitorului ca vâstar al prezentului s-au născut de timpuriu și s-au dezvoltat pe solul național fundamentale valori de progres, care au fost apărate și duse mai departe prin muncă și luptă aspră, făcând să se vadă departe prin vremuri.

În acest fel, continuitatea dezvoltării de milenii a unei civilizații avansate pe întreg spațiul de viață strămoșesc, un spațiu al deschiderilor spre meridianele lumii, este continuitatea mersului ascendent spre era socialistă, iar România socialistă se definește, în mod grăitor, ca expresia legăturii dialectice trecut-prezent-viitor. Oricare au fost vicisitudinile — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, acestea „nu au putut să ștergă rădăcinile adânci ale civilizației create în trecut, nu au putut să abată pe locuitorii acestor meleaguri de a-și uni rindurile pentru a-și făuri un destin

propriu liber, în strinsă conlucrare cu alte popoare — un destin propriu care vorbește de tradițiile, de tot ceea ce a caracterizat încă cu 2000 de ani în urmă pe locuitorii acestor meleaguri, de hărnicia și de omenia lor. Tocmai prin aceasta se caracterizează și socialismul pe care îl edificăm noi și care este închinat omului, fericirii și bunăstării sale. El se bazează pe tot ceea ce a avut și a creat mai bun poporul nostru, fiind o continuare a tradițiilor păstrate în însuși singele poporului nostru”.

Reașezarea țării pe noul fâgaș de evoluție a început prin revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, expresie organică a continuității de acțiune a poporului român dinlăuntrul propriei istorii și în numele comandamentelor acesteia, sub semnul împlinirii a ceea ce au năzuit de veacuri fiii acestei țări. Această revoluție formează, cu adevărat, chintesența și simbolul întregii evoluții anterioare a poporului nostru, pentru că în fundamentele ei înfățează tot ce au izbindit și au semnificat bătăliile pentru libertate națională și dreptate socială ale generațiilor care au trăit aici.

De atunci, din victoriosul August 1944, au trecut patru decenii. Poporul nostru a pășit demn în anul 40 al libertății sale. Drumul străbătut în acest răstimp scurt, dar de o neasemuită densitate istorică, înseamnă exercitarea noastră potrivit cerințelor și orizonturilor solului propriu și în linia celei mai înalte evoluții înregistrate în România. Într-un proces unic de continuitate și ascensiune în lumea contemporană, țara a parcurs mai multe etape istorice de transformări revoluționare, economice și sociale: instaurarea puterii democrat-populare, cucerirea întregii puteri economice și politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, lichidarea claselor exploatare, îndeplinirea sarcinilor revoluției socialiste, desfășurarea cu succes a operei de edificare a orânduirii socialiste, consolidarea societății socialiste și trecerea la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Socialismul a rezolvat sarcini mari și complexe, a dus înainte mersul istoriei pe pământul românesc, arătând cu putere că acesta este, în chip firesc, mersul istoric al supremei opțiuni, calea cea mai bună, mai eficientă de înaintare și dezvoltare. Atît în lumina experienței noastre, cit și a evoluției vieții internaționale se reliefează, astfel, adevărul că drumul popoarelor pentru lichidarea subdezvoltării, pentru o viață demnă, liberă se poate asigura numai pe baza orânduirii socialiste, numai în condițiile în care poporul devine pe deplin stăpîn pe bogățiile sale, pe destinele sale și își făurește viața așa cum o dorește, fără nici un amestec din afară. „În condițiile socialismului — așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu în *Expunerea la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român* —, aspirațiile de libertate, de dreptate socială și națională, de independență au putut fi îndeplinite, asigurînd întregului popor o viață nouă și demnă”.

În retrospectiva celor patru decenii care s-au scurs de la revoluția de eliberare socială și națională ne apare astăzi, cu și mai deplină claritate, că marile schimbări innoitoare pe care le-a cunoscut țara, realizările impresionante obținute în dezvoltarea economico-socială, în toate domeniile de activitate își au izvorul în justețea politicii promovate de partidul nostru, în capacitatea sa de a mobiliza, de a organiza și de a conduce clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, întregul popor în opera de transformare revoluționară a societății.

Pe drumul deschis de Augustul biruitor 1944, drum mereu ascendent, în pofida a nu puține greutăți și obstacole care a trebuit să fie învinse, se detașează, prin luminoasele sale contururi, epoca de strălucite împliniri socialiste inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, epocă de un dinamism fără precedent în dezvoltarea societății românești, de uriaș avînt creator al poporului. În istoria noastră, Congresul al IX-lea desemnează un moment hotărîtor, care a dat aripi largi, a imprimat un suflu proaspăt și dinamic întregii vieți sociale, politice, economice, culturale. Prin el s-a inaugurat o epocă nouă în gîndirea și activitatea practică a partidului nostru, care a avut caracterul unui salt calitativ revoluționar. S-a declanșat atunci un amplu proces de revitalizare a gîndirii teoretice, a practicii revoluționare, căci, de la înalta tribună a Congresului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a chemat la abordarea frontală, îndrăzneată, constructivă a tuturor problemelor și domeniilor vieții social-politice și spirituale — autentică pledoarie pentru a restitui materialismului dialectic și istoric funcțiile și virtuțile sale creatoare, ca teorie activă, permanent deschisă vieții, noului, pentru fertilizarea și lărgirea orizonturilor cunoașterii științifice, pentru un climat de vigoare științifică.

Prin larga deschidere spre înnoiri și perfecționări pe care a declanșat-o în toate domeniile de activitate, prin impulsul fără precedent dat dezvoltării întregii vieți economice-sociale a țării, Congresul al IX-lea al P.C.R. a generat un nou și eficient stil de muncă, influențînd radical și fertil îndeplinirea întregii opere de edi-

ficare socialistă a țării, descătușind, la o scară nemaiîntilnită, toate energiile națiunii, punind puternic în valoare capacitatea de creație a comuniștilor, a maselor largi de oameni ai muncii, însuflețindu-le încrederea nestrămutată în victoria cauzei pentru care luptă — propășirea multilaterală a patriei libere și independente, ridicarea continuă a nivelului de trai, material și spiritual, al poporului.

Dacă Congresul al IX-lea a afirmat cu exemplar curaj revoluționar numeroase teze care au adus esențiale schimbări de viziune, au conferit un nou conțur adevărului social, deschizând cale largă progresului gândirii și practicii, aceasta se datorește faptului că atunci în fruntea partidului a fost ales, prin voința unanimă a partidului, a poporului, un mare om politic, un încercat revoluționar, pătruns de o imensă dragoste față de țară și de poporul ei muncitor, profund preocupat de cauza socialismului — tovarășul Nicolae Ceaușescu. Legea care face ca omul cerut stringent de vremuri să-și facă apariția la timpul potrivit și-a confirmat și de această dată valabilitatea. Omul care a devenit simbolul viu al unității noastre, al năzuințelor țării, al poporului de progres și prosperitate, de pace, al înfăptuirii idealurilor socialiste, al hotărârii noastre de a urca mereu, sub conducerea partidului, pe drumul deschis de mărețul August 1944, spre culmile visate ale comunismului.

Intruchipind cele mai scumpe aspirații ale poporului român, omenia și simțul dreptății, cumpătarea și vocația libertății, participind din cea mai fragedă tinerețe la lupta revoluționară a clasei muncitoare, a masei populare împotriva exploataării, pentru victoria socialismului în țara noastră, vădind o receptivitate de excepție față de evenimentele și experiențele fundamentale ale omenirii secolului al XX-lea, tovarășul Nicolae Ceaușescu a creat, pe aceste baze, o viziune teoretică profund originală și novatoare, care reprezintă, în contextul mișcării contemporane de idei, o contribuție de cea mai mare însemnătate la dezvoltarea creatoare a teoriei revoluționare.

Gîndirea teoretică prodigioasă a secretarului general al partidului, președintele României socialiste se regăsește în toate documentele esențiale ale P.C.R. începînd cu Congresul al IX-lea, cu cele trei Conferințe Naționale care au avut loc în acest interval, în suiele de cuvîntări rostite în diverse prilejuri și pînă la Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1982, la Consfătuirea pe problemele muncii organizatorice și politico-educative din august 1983 sau la Expunerea rostită în ziua de 1 decembrie 1983 la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român.

În lumina concepției materialist-dialectice și istorice, pe baza studierii profunde a realităților naționale și internaționale, tovarășul Nicolae Ceaușescu a desfășurat și desfășoară o bogată activitate de fundamentare a liniei politice generale, a tacticii și strategiei în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, de elaborare teoretică, creatoare a unor probleme principiale, de mare însemnătate, care vădese clarviziune asupra istoriei zilelor noastre, a unor concepțe și teze noi, de mare originalitate, cum sînt cele privind : etapele procesului revoluționar parcurs de țara noastră în făurirea noii orînduiri sociale ; stadiile evoluției economice și, pe această bază, caracterizarea României ca o țară socialistă în curs de dezvoltare și formularea perspectivei și condițiilor trecerii ei în rîndul țărilor cu dezvoltare economică medie ; conținutul și trăsăturile societății socialiste multilateral dezvoltate ca etapă obiectiv necesară în mersul spre comunism și căile înfăptuirii ei ; rolul determinant al forțelor de producție în dezvoltarea vieții sociale, în victoria socialismului, a idealurilor și valorilor sale. Sînt, tot astfel, de o excepțională însemnătate tezele și orientările tovarășului Nicolae Ceaușescu privind industrializarea țării în condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane ; interdependența dintre industrie și agricultură și noua revoluție agrară ; planul național unic de dezvoltare economică-socială ; fondul național de dezvoltare economică-socială și factorii optimizării corelației fundamentale a repartizării venitului național pentru acumulare și consum ; structura relațiilor de producție și sociale în general, relațiile de proprietate și repartitie în societatea noastră, noțiunea de proprietar, producător și beneficiar ; autoconducerea muncitorească și autogestiunea economică-financiară ; rolul legilor obiective ; al concepției revoluționare, materialist-dialectice și istorice despre lume și viață ; lupta dintre vechi și nou ; legea luptei contrariilor, care acționează și va acționa în toate timpurile, inclusiv în comunism ; organizarea și conducerea științifică a societății ; rolul partidului de centru vital al societății socialiste, de forță dinamizatoare a energiilor creatoare ale întregului popor ; raportul dialectic dintre partid și stat ; lărgirea și perfecționarea necontenită a democrației socialiste ; căile de soluționare a contradicțiilor în socialism ; înflorirea națiunii în societatea socialistă ; activitatea ideologică, teoretică și politică-educativă ca puternică forță în unirea tuturor oamenilor muncii, în cultivarea încrederii ferme în idealurile socia-

lismului; marile transformări revoluționare petrecute pe plan mondial, problemele vitale ale vieții internaționale; noua ordine economică și politică internațională ș.a.

Opera teoretică a secretarului general al partidului se caracterizează printr-un profund caracter unitar, a cărui esență o constituie spiritul dialectic, conceperea și dezvoltarea dialecticii materialiste și a materialismului istoric atât ca instrument metodologic de analiză a realității, cât și ca teorie revoluționară de înțelegere, interpretare și schimbare a lumii. Dealtfel, o contribuție de cea mai mare însemnătate a tovarășului Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea creatoare a gândirii revoluționare științifice constă tocmai în repunerea dialecticii materialiste în drepturile ei firești, ca dialectică revoluționară. Din această perspectivă tovarășul Nicolae Ceaușescu a evidențiat amplu, deschizând noi orizonturi gândirii teoriei, erorile teoretice și consecințele practice negative ale dogmatismului, pericolul grav pe care l-a reprezentat tezismul îngust, metafizic și simplismul teoretic pentru mișcarea muncitorească în general, pentru construcția socialismului în special.

Calitățile strălucite de conducător revoluționar ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, spiritul său creator, clarviziunea și profunzimea gândirii sale dialectice, receptivitatea față de tot ce este nou și înaintat, capacitatea sa de a previziona cursul dezvoltării istorice și de a mobiliza energiile creatoare ale clasei muncitoare, ale întregului popor au dat și dau impulsuri hotărâtoare operei revoluționare de edificare a societății socialiste în patria noastră. Cunoașterea temeinică a realităților, prin contactul nemijlocit cu făuritorii bunurilor materiale, capacitatea de a privi cu curaj marile probleme ridicate de viață, forța de pătrundere în esența fenomenelor economice-sociale aflate într-o permanentă mișcare constituie trăsături definitorii ale conducătorului partidului și țării noastre, ce și-au găsit puternice ilustrări teoretice de o remarcabilă originalitate, pe baza cărora s-au operat schimbări radicale, dialectice în strategia construcției socialismului în România.

În acest fel, în cei aproape 19 ani care au trecut de la forumul comunist din iulie 1965, care au intrat cu mindrie în conștiința poporului drept EPOCA CEAUȘESCU, România s-a transformat într-un uriaș șantier de efervescentă creație politică, economică și socială. Este perioada în care s-au adăugat noi și însemnate valori avuției naționale, edificându-se o economie modernă, armonioasă, dinamică, înobilindu-se chipul patriei cu mari construcții, imprimându-se noi dimensiuni statutului oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari ai întregii avuții sociale, conferindu-se valențe superioare sentimentului lor de stăpîni ai țării, de făuritori ai propriului destin, de sporire a bunăstării tuturor. A fost posibil ca, în mai puțin de două decenii, țara noastră să parcurgă mai multe etape în dezvoltarea sa — de la așezarea construcției socialiste pe temeiul legilor obiective pînă la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, în cuprinsul căreia se află, deopotrivă, ridicarea țării în rîndul statelor cu nivel mediu de dezvoltare economică, cât și formarea unor oameni cu înaltă conștiință socialistă.

Rezultatele marcante ale acestei Epoci — expresie vie a marilor cuceriri ale poporului român sub steagul socialismului, rod al unității de neclintit a poporului în jurul partidului, al tovarășului Nicolae Ceaușescu — se impun cu deosebite atenției. Este mai mult decît grăitor că producția industrială a țării este, în prezent, de peste 50 de ori mai mare, iar producția agricolă de circa 3,5 ori mai mare decît în 1938. Comparînd creșterea venitului național, se poate afirma că România este astăzi de 15 ori mai bogată decît în trecut.

În centrul strategiei partidului de dezvoltare economico-socială a țării stă politica de industrializare, factorul hotărîtor al creșterii și stabilității economiei, al folosirii raționale a potențialului nostru material și uman, al ridicării gradului de civilizație al întregii societăți, al întăririi independenței naționale, al dezvoltării schimburilor externe și cooperării cu alte state. Premisa pentru creșterea dinamismului și modernității procesului de industrializare a constituit-o efortul de acumulare. Pe temeiul acestei radicale reorientări s-a reușit remarcabila performanță ca aproape totalitatea fondurilor fixe perfecționate din economia noastră să fie rezultatul investițiilor din ultimii 19 ani. Viața a confirmat pe deplin această orientare, infirmînd definitiv atât de mult vehiculată în trecut teorie după care România trebuia să rămînă o țară „eminamente agrară“, cît și teoriile care negau necesitatea industrializării. „Dacă România, trecînd pe calea construcției socialiste — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982 —, nu ar fi acționat pentru dezvoltarea puternică a forțelor de producție, pentru realizarea unei industrii moderne pe baza tehnicii celei mai avansate, am fi rămas în continuare o țară slab dezvoltată, dependentă de țările industrializate. Dezvoltarea puternică a industriei socialiste, amplasarea forțelor de producție și progresul industriei în toate județele au constituit și constituie factorul esențial

al victoriei socialismului, al trecerii la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea spre comunism“.

În perioada care a trecut de la Congresul al IX-lea al partidului, teoria și practica industrializării socialiste în țara noastră au cunoscut un proces amplu de îmbogățire și perfecționare. În opera tovarășului Nicolae Ceaușescu și-au găsit o amplă fundamentare științifică cele mai importante coordonate care definesc locul, profilul și structura industriei în creșterea economică contemporană, fiind, totodată, supuse unei critici argumentate abordările simpliste, unilateralizatoare sau reducționiste. Pe acest temel, industria socialistă românească a cunoscut o dezvoltare fără precedent, dispunind astăzi de un potențial considerabil, care îi permite să producă cele mai complexe mijloace tehnice, să rezolve cele mai complicate probleme ale progresului multilateral al patriei.

Rezultate însemnate au fost obținute, în această perioadă, pe planul dezvoltării și modernizării agriculturii, al sporirii producției agricole. Pe bună dreptate se poate afirma că, datorită orientărilor și măsurilor stabilite, cel de-al IX-lea Congres al partidului a marcat o cotitură în politica agrară a partidului și statului nostru. În această privință o contribuție decisivă, inestimabilă are tovarășul Nicolae Ceaușescu, cunoscător profund al realităților agrare. Pe suportul unității dialectice dintre economic și politic, secretarul general al partidului a fundamentat, într-o logică implacabilă, teze originale, cutezătoare privind reconsiderarea locului și rolului agriculturii în dezvoltarea generală a economiei naționale. Iar pe parcursul celor 19 ani care au trecut de la istoricul Congres a militat cu consecvență pentru realizarea obiectivelor dezvoltării și modernizării acestei importante ramuri de producție și a transformărilor revoluționare în domeniul relațiilor agrare.

O însemnătate principală pentru dezvoltarea agriculturii au aprecierile secretarului general al partidului potrivit cărora revoluția agrară nu se încheie odată cu făurirea și generalizarea noilor relații de producție, ci implică transformări profunde la nivelul și în structura bazei tehnice-materiale, în formele de organizare a producției și în conținutul muncii din această ramură de bază a economiei noastre naționale. Pornind de la această premisă, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fundamentat conceptul noii revoluții agrare, care privește producția agricolă, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală a satelor, relevând legătura organică dintre laturile tehnică, economică, organizatorică, socială și cultural-educativă, precum și finalitatea social-economică generală a acestui proces dialectic.

Toți cetățenii patriei noastre datorează partidului, tovarășului Nicolae Ceaușescu faptul că trăiesc azi într-o țară modernă, în care industria, agricultura, știința, învățământul și cultura cunosc o dezvoltare fără precedent, în care beneficiază de roadele muncii lor și se exprimă liber în istorie. Se adeverește, astfel, cu argumentul faptei, că scopul suprem al politicii partidului, esența socialismului o constituie omul, bunăstarea și fericirea sa, că tot ce se realizează în societatea noastră socialistă este destinat dezvoltării generale a forțelor de producție ale țării și ridicării, pe această bază, a nivelului de trai, material și spiritual, al poporului.

Oamenii muncii, toți cetățenii patriei au luat cunoștință cu deosebită satisfacție și viu interes de prevederile Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România din 9 septembrie 1983 privind majorarea retribuiției personalului muncitor. Elaborat sub îndrumarea directă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în conformitate cu prevederile Programului privind aplicarea fermă a principiilor autoconducerii muncitorești și autogestiei, perfecționarea mecanismului economico-financiar, a sistemului de retribuire a muncii și creșterea retribuiției în acest cincinal, Decretul Consiliului de Stat constituie o nouă și elocventă ilustrare a politicii consecutive a partidului de ridicare a nivelului de trai al oamenilor muncii, în strânsă legătură cu rezultatele obținute în dezvoltarea economică a țării, în sporirea avuției naționale.

Înfăptuirile pe plan economic-social, politic și cultural-educativ au realizat acea sudură de aur a conștiințelor, acea comunitate de gânduri și simțiri, de voință și acțiune care dau unității național-statale temelii de nezdruccinat. Oamenii muncii din România, fără deosebire de naționalitate, gîndesc și acționează pe baza aceluiași interese și aspirații supreme, a dreptului de a fi deplin stăpîni pe destinele lor, de a-și făuri în mod conștient viitorul liber, socialist și comunist. Unitatea indestructibilă a națiunii noastre socialiste, cu rădăcini pînă departe în istorie, cînd poporul lupta fără răgaz pentru apărarea și afirmarea ființei naționale, stă la însăși temelie progresului patriei, relevîndu-și marile virtuți în dinamizarea întregii opere de ascensiune istorică a țării, în canalizarea și creșterea fără precedent a forței statului nostru național unitar. Expresia cea mai clară, mai elocventă a acestei unități o constituie deplina încredere cu care întreaga națiune urmează partidul, clarvăz-

torul său conducător, opera căreia îi dă relief prin transpunerea în viață a marilor programe de dezvoltare a țării. Pe drept cuvânt, unitatea întregului popor în jurul partidului, al tovarășului Nicolae Ceaușescu reprezintă o măreață cucerire revoluționară, cheazăia înlăptuirii obiectivelor insuflețitoare ale construcției socialiste și comuniste, un adevăr major, o realitate fundamentală care definesc cu pregnanță climatul politic-moral al României socialiste.

Din perspectiva istorismului dialectic, tovarășul Nicolae Ceaușescu a elaborat o concepție pe deplin științifică, realistă și umanistă, totodată, despre națiune și funcțiile ei în construcția societății socialiste, în lumea contemporană în general, demonstrând că națiunea, apărută pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății, continuă să rămână o comunitate umană cu trăsături și funcții specifice și cu un rol progresist în viața socială. Interdependențele lumii actuale, revoluția tehnică-științifică, problemele cu caracter global ale lumii contemporane nu fac din națiune, cum susțin adepții „mondialismului” ori ai altor reprezentări false, o realitate perimată sau o frînă a progresului, ci, dimpotrivă, scot încă mai mult în evidență faptul că națiunea, înțeleasă prin determinări istorice-obiective și spirituale proprii, continuă și va continua să rămână încă multă vreme o importantă categorie social-istorică, un factor de bază al progresului societății.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că, în același timp, ținând seama de existența naționalităților conlocuitoare din România, ca rezultat al dezvoltării istorice și al conviețuirii de secole, trebuie să aplicăm neabătut politica marxist-leninistă a partidului nostru în problema națională, asigurând în toate domeniile deplină egalitate în drepturi, participarea egală la conducerea societății a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate. Înlăptuind neabătut politica națională a partidului, asigurând condițiile deplinei afirmări a oamenilor muncii de diferite naționalități, la fel cu întregul popor, trebuie să dăm o ripostă hotărâtă manifestărilor naționaliste, șoviniste, de orice fel, să respingem cu fermitate orice încercări ale reacțiunii internaționale de amestec în treburile interne ale țării.

Înțelegerea materialist-istorică a națiunii, cunoașterea temeinică a realităților naționale în perioada contemporană au implicații de cea mai mare însemnătate pe planul vieții politice și al relațiilor internaționale. Întrucât națiunile nu și-au epuizat rolul, rezultă logic că statele naționale trebuie să fie considerate ca independente și suverane, iar relațiile dintre ele să se bazeze pe egalitate în drepturi și pe colaborarea reciproc avantajoasă. Conlucrarea dintre națiuni, la rîndul ei, trebuie să excludă cu desăvîrșire orice tendință de negare a valorilor naționale, de diminuare și încălcare a independenței și suveranității națiunilor, de impunere a voinței unui stat național în raport cu altul. Teza perpetuării și creșterii rolului națiunii în lumea de azi, teză fundamentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, respinge atît cosmopolitismul imperialismului, interesat să pulberizeze granițele țărilor și suveranitatea popoarelor, cît și abordarea cronată, exclusivistă a internaționalismului proletar de pe pozițiile negării specificului național.

În anii EPOCII CEAUȘESCU, s-a afirmat cu putere în viața țării, în viața fiecărui colectiv de muncă rolul de conducător politic al Partidului Comunist Român, inspiratorul celor mai nobile idealuri de civilizație socialistă și comunistă, organizatorul energiilor poporului consacrate propășirii României, partidul al cărui spirit revoluționar pulsează în munca și conștiința fiecăruia. El își exercită cu strălucire rolul de exponent al vrierii și intereselor fundamentale ale făurărilor istoriei românești, este inima țării, centrul vital al națiunii, forța cea mai dinamică în dezvoltarea României.

Congresele partidului, Conferințele Naționale desfășurate din 1965 și pînă în prezent au dat viață unui cutedător program de transformări revoluționare, care au făcut ca România să parcurgă cea mai rodnică perioadă din întreaga sa istorie. Ele au abordat, au aprofundat și au soluționat în spirit creator, pe baza studierii profunde a realităților naționale și internaționale, probleme teoretice și practice de mare însemnătate pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră, concepută ca un proces dinamic, atotcuprinzător, caracterizat prin trecerea de la acumulări cantitative la schimbări calitative în toate domeniile de activitate.

Pornind de la necesitatea înlăptuirii unei conduceri unitare, științifice, democratice a întregii activități politice, economice și social-culturale, partidul a acordat atenție elaborării unei concepții științifice privind conducerea societății. Documentele P.C.R., opera teoretică și politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu cuprind ample referiri la obiectul și principiile de bază ale științei conducerii societății socialiste. În ele este evidențiat faptul că exercitarea rolului partidului de forță politică conducătoare a societății nu poate avea loc decît pe baza studierii și cunoașterii

obiective a realității sub toate aspectele și laturile sale, a incorporării organice în teoria și practica conducerii sociale a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii.

În procesul transformării revoluționare a societății românești, partidul comunist, ca organism politic, s-a dezvoltat neîntrerupt, și-a perfecționat necontenit activitatea și formele de organizare, în raport direct cu dezvoltarea și cu schimbările din structura economică și socială a țării. În condițiile actuale, este integrat organic în societate, exercită o influență uriașă și se bucură de o imensă autoritate în rîndurile națiunii, pentru că este un partid de masă, strîns legat de clasa muncitoare, de întregul popor. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Partidul sint oamenii, istoria sa este istoria oamenilor, conștiința lui este conștiința oamenilor. Putem spune cu deplin temel: partidul sintem noi, membrii săi, reprezentanții poporului”.

În toți acești ani, au fost formați în rîndurile partidului oameni prin a căror activitate, ce are drept țel progresul neîncetat al patriei, prin al căror comportament, întemeiat pe normele eticii și echității socialiste, se realizează remodelarea gândirii și acțiunii umane pe o înaltă scară de valori. Istoria anilor ce au trecut de la Congresul al IX-lea evocă eroismul, devotamentul, patriotismul revoluționar ce definește personalitatea a milioane de comuniști, a milioane de constructori ai socialismului, care, prin munca și voința lor, prin participarea lor activă la conducerea societății, trasează contururile luminoase ale noului chip al patriei.

O teză de excepțională însemnătate care îmbogățește teoria generală despre construcția socialismului este cea privitoare la spiritul revoluționar ca permanență a activității de partid, a procesului de edificare a noii societăți. „Trebuie să avem permanent în vedere — arată secretarul general al partidului în Cuvîntarea rostită la Consfătuirea pe problemele muncii organizatorice și politico-educative — că procesul revoluționar, lupta revoluționară nu s-au încheiat — ci ele continuă în noile condiții istorice. Partidului nostru îi revine marea răspundere de a ridica spiritul revoluționar de luptă al întregului popor, de a conduce națiunea noastră în noile condiții istorice, de a asigura triumful comunismului în România”.

Între domeniile relevante cu pregnanță de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în care trebuie să se afirme cu prioritate spiritul revoluționar, se înscrie însăși exercitarea rolului conducător al partidului în etapa actuală. În acest domeniu extrem de important, spiritul revoluționar semnifică cuprinderea unitară a tuturor problemelor și sectoarelor de activitate, pentru a asigura funcționarea lor armonioasă, perfecționarea stilului de muncă al tuturor organelor și organizațiilor de partid, cunoașterea și respectarea neabătută a legilor țării și hotărîrilor de partid, înlăturarea la timp a contradicțiilor și greutăților care se ivesc inevitabil în procesul de construcție a unei opere de amploarea celei în care este angajat poporul nostru. În acest sens, o cerință de mare importanță care se ridică pe planul întăririi spiritului revoluționar, a militantisimului este cea a cultivării spiritului de luptă, a dorinței de a învinge greutățile, de a asigura victoria idealurilor noastre, pornind de la realitatea — așa cum subliniază secretarul general al partidului — că „socialismul nu este un marș triumfător, ci un drum de muncă și luptă revoluționară”.

În cadrul domeniilor de cea mai mare importanță care, în acești ani, au cunoscut considerabile dezvoltări teoretice se înscrie și concepția despre partid și stat. În viziunea partidului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, partidul și statul sint analizate ca realități vii, în continuă transformare și dezvoltare, în raport nemijlocit cu sarcinile și obiectivele societății noastre. Partidul nu este o entitate situată dincolo sau deasupra realităților social-politice, o noțiune vidă de conținut, ci, dimpotrivă, partidul este centrul vital al națiunii, avînd răspunderea de a se implica nemijlocit în rezolvarea practică a tuturor problemelor cu care se confruntă construcția socialismului. Tocmai de aceea, pe măsura progresului societății, rolul său devine din ce în ce mai complex, răspunderea sa și a membrilor săi din ce în ce mai mare.

Statul nostru socialist, la rîndul său, este definit de secretarul general al partidului ca stat al democrației muncitorești revoluționare, al întregului popor, ca administrator al avuției poporului. Aceste definiții pun într-o lumină nouă relația dintre partid și stat, dintre stat și organisme democratice.

Profunde semnificații are teza formulată de tovarășul Nicolae Ceaușescu privitoare la faptul că, în condițiile victoriei socialismului și trecerii la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, statul nu mai poate fi definit ca un stat al dictaturii proletariatului; el este, în etapa actuală, reprezentantul suprem al proprietarilor și producătorilor de bunuri materiale și spirituale. Această nouă viziune pune puternic în lumină caracterul larg democratic al activității maselor populare, al organismelor statale, unul din instrumentele de bază pentru exprimarea voinței întregului popor, privit ca titular al proprietății sociale și organizator al vieții comune a întregii națiuni.

Patriot înflăcărat, legat prin ființa sa de popor, de masele populare, umanist în sensul autentic al noțiunii, tovarășul Nicolae Ceaușescu se mustră ca teorencianul și luptătorul înflăcărat pentru dezvoltarea democrației socialiste. Sub conducerea secretarului general al partidului, în anii de după Congresul al IX-lea a fost edificat în România un sistem democratic unic în felul său, în care reprezentanții direcției ai maselor populare hotărăsc asupra destinului țării, asupra căilor de înlăuntrire neabătută a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism, asupra politicii interne și externe, stabilesc măsurile pentru dezvoltarea continuă a patriei, întărirea unității și forței sale materiale și spirituale, a suveranității și independenței României.

Pornind de la concepția că socialismul este opera conștientă a poporului, partidul, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au acționat neobosit, în toți cei 19 ani care au trecut din 1965 și până în prezent, pentru a asigura, în forme viabile, participarea directă, democratică a întregului popor la conducerea societății. Dezvoltarea fără precedent a forțelor de producție, a bazei tehnice-materiale a societății, înflorirea științei și culturii, transformarea revoluționară a învățămîntului, asigurarea unui înalt nivel de civilizație socialistă, materială și spirituală, sînt fapte ce dovedesc, practic, ce poate realiza un popor care, sub conducerea partidului comunist, a luat soarta țării în propriile sale mîini.

Expresie concentrată a realizărilor dobîndite în întreaga operă de edificare a noii orînduirii în România, democrația muncitorească, revoluționară se înscrie ca una dintre cuceririle de seamă, istorice ale poporului român, ea nefiind un scop în sine, ci o cale reală, eficientă de participare a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la făurirea de către întregul popor a propriei sale istorii, a propriului său viitor.

Contribuții de excepțională însemnătate principală a adus tovarășul Nicolae Ceaușescu la cunoașterea și înțelegerea istoriei României, domeniu în care se acumulaseră o serie de teze antiștiințifice, denaturări și omisiuni. Este unul din marile merite obținute în fața națiunii noastre de tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a fi repus istoria reală a poporului român în drepturile ei legitime, de a o fi așezat la temelia activității de educare a maselor.

Cu strălucita sa viziune asupra cursului vremurilor, semnificînd dezvoltarea creatoare a materialismului dialectic și istoric, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a aplecat asupra istoriei noastre, i-a deslușit permanențele, i-a detașat și i-a valorificat marile sensuri, conferind înalte dimensiuni relației trecut-prezent-viitor. Secretarul general al partidului a înțeles dragostea, simțămîntul oamenilor acestui multi-milenar pămînt românesc pentru istorie. Expresie elocventă a acestei cunoașteri profunde a uncia din dimensiunile majore, venite și păstrate din vremuri, a spiritualității poporului nostru o constituie însuși Programul Partidului Comunist Român, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului, din 1974, Program în a cărui inițiere și elaborare rolul hotărîtor l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, și care prezintă, într-o sinteză științifică, istoria de milenii a poporului român, realizările și luptele sale eroice duse de-a lungul vremurilor, pînă în zilele noastre.

Opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu definește, astfel, coordonatele dezvoltării poporului român, istoria noastră regăsindu-și rostul și semnificația sa reale. În această lumină, gîndirea istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu se pătrunde în întreaga sa substanță de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultat complexă, firească a evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele vitale aflate în fața poporului. Este un principiu de inestimabilă valoare teoretică și metodologică pentru cunoașterea devenirii noastre, de la care se deslușesc cu limpezime fundamentele și trăsăturile istoriei românești și prin care această istorie își dezvăluie culmile de măreție, iar știința istorică se așează pe temelia adevărului.

De la gîndirea cuceritoare, novatoare și clarvăzătoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, de la analizele sale adînci asupra trecutului nostru — care ne-au călăuzit să ne căutăm istoria la noi acasă, pornind de la condițiile fiecărei epoci, de la caracterul legic al dezvoltării social-politice —, avem măsura clară și reprezentativă a vechimii acestei istorii. Este un trecut glorios — definit, pe drept cuvînt, de secretarul general al partidului „cea mai prețioasă moștenire a poporului nostru” —, care își are începuturile cu mii de ani în urmă și care, de atunci și pînă astăzi, aparține unuia și aceluiași popor. „Istoria milenară a poporului român, ca de altfel a tuturor popoarelor — relevă președintele României socialiste —, este istoria dezvoltării forțelor de producție, a producerii și perfecționării uneltelor de muncă, ce au determinat unirea și organizarea oamenilor în grupe și formațiuni statale, pînă la statul centralizat al dacilor, sub Burebista, și apoi, corespunzător diferitelor epoci, pînă la orînduirea capitalistă și trecerea la făurirea societății socialiste”.

Întreaga operă teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu — bogată sursă de gândire și înțelegere a fenomenelor din trecut — dă expresie imperativului de a situa cercetarea și promovarea istoriei la nivelul măreției faptelor și adevărilor trecutului nostru de glorie, de a milita cu toată energia și forța împotriva curentelor reacționare, a tendințelor de falsificare și denaturare a adevărului obiectiv al realității vieții, de a nu tolera stagnarea, rutina, dogmatismul, de a renunța la ceea ce se dovedește perimat, pentru a face loc noului autentic, izvorit din cerțări aprofundate și din interpretări întemeiate științifice. Spiritul creator propriu secretarului general al partidului a impulsionat și impulsionează permanent noi căutări, abordarea și dezvoltarea unor probleme noi, îmbogățirea teoriei revoluționare în toate domeniile, inclusiv al istoriei.

Secretarul general al partidului apreciază istoria ca un factor esențial de educare a tuturor oamenilor muncii în spiritul dragostei față de țară, al patriotismului socialist, un instrument inestimabil de dezvoltare a sentimentului de răspundere față de destinele națiunii socialiste, a hotărârii ferme a tuturor cetățenilor patriei de a-și consacra energia, elanul, puterea de muncă și chiar viața, dacă va fi necesar, înfloririi și apărării patriei, salvărdării libertății, suveranității și integrității ei teritoriale, a cuceririlor revoluționare, socialiste ale poporului.

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982 — adoptată ca document programatic al Comitetului Central — situează rolul promovării istoriei la impunătoarele sale cote de eficiență politică-socială, așezînd-o la temelia întregii activități ideologice, de educație patriotică, socialistă a maselor. Ea trasează ca direcție majoră de acțiune desfășurarea unei largi activități pentru cunoașterea istoriei, pentru înțelegerea profundă a legităților dezvoltării societății și națiunii.

Istoria clasei muncitoare, a mișcării socialiste, a partidului comunist — așa cum se arată în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu — trebuie prezentată în contextul vieții economice și sociale a țării, integrată în istoria generală a poporului, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forțe revoluționare, democratice și progresiste care au contribuit la dezvoltarea societății. Pe bună dreptate a spus secretarul general al partidului că „nu avem două istorii, ci una singură, a poporului român“. Aceasta nu este numai o cerință metodologică, ci expresia realității istorice a dezvoltării mișcării muncitorești din România, apărută mai de timpuriu în țara noastră decît în alte țări europene.

În Expunere, este profund relevant și tălmăcit în complexitatea sa rolul istoriei în descoperirea civilizațiilor din trecut, al aportului acestora la constituirea lumii moderne, la configurația actuală a popoarelor lumii. Românii nu au istoria ruptă de istoria popoarelor vecine, ei s-au dezvoltat împreună cu acestea, cu ele au schimbat neîncetat, cum se schimbă și astăzi, experiența de viață, bunuri economice și spirituale, alături de aceste popoare s-au ridicat la luptă împotriva imperiilor cotropitoare și asupritoare.

Un important loc în opera secretarului general îl ocupă modul de a concepe scrierea istoriei partidului. Se știe că, pe baza indicațiilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, au fost abandonate multe scheme străine, moștenite de partid din practicile Internaționalei a III-a, care se străduia să detașeze partidele comuniste din cadrele lor naturale naționale și să le subordoneze unui centru conducător din afară. Această concepție cu privire la cunoașterea și la studierea istoriei nu permitea relevarea rolului mișcării muncitorești în societatea modernă românească, rezultat firesc al evoluției acestei societăți.

Datorită gândirii științifice revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, indicațiilor sale teoretice și metodologice de excepțională însemnătate, înaltului exemplu pe care îl oferă în prospectarea istoriei și în descifrarea experienței și mesajului acesteia, istoriografia noastră a cunoscut, practic, în perioada de după Congresul al IX-lea, cea mai mare deschidere și înflorire, beneficiînd de un teren sigur și luminat pentru a aborda în modul cel mai fructuos obiectivele care îi stau în față.

Orizonturi noi, fără precedent, au fost deschise de Congresul al IX-lea și în sfera activității internaționale a partidului și statului nostru, care se bucură de o largă apreciere în rîndul națiunilor lumii, de un imens prestigiu internațional. Această unanimă recunoaștere este urmarea firească a inițiativelor și propunerilor de amplă rezonanță ale României, a acțiunii hotărîte în slujba intereselor fundamentale ale poporului nostru, ale tuturor popoarelor, a politicii de pace, independență și colaborare rodnică între națiuni promovată cu strălucire și clarviziune, într-un spirit de profund umanism și înaltă responsabilitate, de președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a vieții internaționale, „erou al păcii“, așa cum s-a impus în conștiința omenirii, căruia îi revin rolul hotărîtor și meritul esențial în elaborarea și promovarea politicii externe, a

întregii activităţi internaţionale a partidului şi statului nostru. Se reliefează, pe toate meridianele globului, valoarea inestimabilă, teoretică şi practică, a concepţiilor teoretice ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu asupra modului de rezolvare în chip nou, democratic, a marilor şi complexelor probleme ce confruntă omenirea contemporană, importanţele luări de poziţie, iniţiative şi propuneri ale preşedintelui României — care se bucură de un larg ecou pe arena mondială — în domenii de însemnătate cardinală pentru omenire.

În consens cu interesele vitale ale întregii omeniri, ale păcii şi securităţii internaţionale, tovarăşul Nicolae Ceauşescu relevă cu tărie că problema cea mai stringentă a momentului este oprirea amplasării noilor rachete cu rază medie de acţiune în Europa, retragerea şi distrugerea celor existente. „Este necesar — arată preşedintele ţării noastre — ca toate popoarele, toţi oamenii politici, toţi cei cărora le sînt scumpe viaţa şi libertatea să-şi ridice glasul, să-şi unească eforturile pentru a impune oprirea amplasării noilor rachete şi trecerea la retragerea şi distrugerea celor existente ! Nu vrem rachete nucleare în Europa ! Vrem o Europă fără arme nucleare, o Europă a colaborării paşnice, a bunăstării şi fericirii !” În această lumină, România a prezentat un ansamblu de propuneri concrete, realiste pentru împiedicarea amplasării de noi rachete nucleare în Europa, pentru trecerea la retragerea şi distrugerea celor existente, pentru eliberarea continentului nostru şi a întregii omeniri de pericolul unei catastrofe nucleare.

În cuvîntările tovarăşului Nicolae Ceauşescu, în Declaraţia Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat şi Guvernului Republicii Socialiste România, din noiembrie 1983, se subliniază cu claritate necesitatea opririi realizării măsurilor stabilite sau anunţate de S.U.A. şi U.R.S.S. în problema rachetelor în Europa ; reluării grabnice a tratativilor de la Geneva, în scopul realizării unui acord general, care să ducă la sistarea amplasării de noi rachete cu rază medie de acţiune, la retragerea şi distrugerea celor existente, organizării de întîlniri la diferite niveluri sovieto-americane, precum şi a reprezentanţilor statelor membre ale N.A.T.O. şi ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia. Declaraţia adoptată de conducerea partidului şi a statului nostru reprezintă o chemare de înaltă responsabilitate la afirmarea raţiunii, un program amplu de acţiune realist şi constructiv pentru salvagardarea Europei şi a întregii omeniri de primejdia nucleară. Se constituie într-un înalt exemplu tenacitatea de neînfînt cu care tovarăşul Nicolae Ceauşescu, România socialistă refuză să accepte în mod fatalist, cu resemnare alunecarea spre o conflagraţie nimicitoare. În acest sens, Declaraţia exprimă convingerea fermă a României că acum se mai poate acţiona pentru a se opri acest curs, că mai există posibilităţi — şi că trebuie făcut totul pentru materializarea acestora. Este o atitudine activă, străină oricărei demobilizări, o expresie concretă a responsabilităţii şi umanismului.

Toate aceste impresionante valori materiale şi spirituale, toate aceste alese virtuţi de cuget şi simfirie revoluţionare, patriotice, făurite în anii de după Congresul al IX-lea al partidului, adevărate, cu o neasemuită forţă, că EPOCA CEAUŞESCU este timpul celor mai impunătoare înfăptuiri cunoscute pe meleagurile carpato-dunărene-pontice, detaşîndu-se drept sinteză şi pisc ale întregii ascensiuni a istoriei româneşti. Arhitectul acestor timpuri noi, al acestei mari renaşteri a ţării este patriotul înflăcărat, militantul revoluţionar, omul de mare omenie, devotat trup şi suflet cauzei partidului şi poporului, idealurilor socialismului, cel care şi-a consacrat întreaga viaţă şi muncă intereselor propăşirii şi independenţei patriei, păcii şi lucrării rodnice între toate naţiunile lumii — tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Gîndirea şi activitatea sa revoluţionară intruchipează pilduitor ideea-forţă a mersului nostru stabil înainte pe înalte făgaşuri ale istoriei. Prezentul socialist este, astfel, argumentul suprem al viitorului patriei, temelia şi garanţia că aceste meleaguri îşi vor adăuga statornic noi împliniri de prestigiu, noi valenţe de progres şi prosperitate pe drumul făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi al înaintării spre comunism, potrivit cu vocaţia revoluţionară şi patriotică a naţiunii noastre în lumea contemporană.

İNDEMN LA CREAȚIE (VII)

ION POPESCU-PUȚURI

În părțile anterioare ale studiului nostru * am urmărit — nu exhaustiv, firește — anumite aspecte ale dezvoltării gândirii social-politice din secolele trecute și de la începutul acestui secol, unele probleme legate de raportul dintre național și social, de vasta problematică a păcii și războiului și a relațiilor dintre popoare și state. Această gândire avea să se dezvolte puternic, în marea ei diversitate și profunzime, în noua epocă istorică pe care marile evenimente de la sfârșitul deceniului al doilea al secolului al XX-lea o deschideau în fața omenirii cutremurate de primul cataclism mondial. Primul război mondial — care avînd la originea sa lupta statelor imperialiste pentru reîmpărțirea lumii, pentru acapararea unor noi sfere de influență, pentru lărgirea piețelor de desfacere și a surselor de materii prime, a avut un caracter general imperialist — a prilejuit, cu toate acestea, și manifestarea unor alte năzuințe, ale unor popoare ce aveau de îndeplinit importante sarcini naționale. Caracterizînd, de pildă, sub acest aspect, situația în care s-a aflat în primul război mondial poporul român, și care a determinat sensul participării lui la acest război, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia : „Primul război mondial imperialist — care își pune la putere amprenta asupra începutului secolului al XX-lea — ridică și în fața poporului român probleme de mare însemnătate pentru însăși soarta națiunii. După cum se știe, în această perioadă, în țara noastră, ca și în celelalte țări balcanice — așa cum sublinia pe atunci și Lenin — construcția de stat în direcția burghezo-națională nu se terminase, un mare număr de români trăiau încă în afara granițelor statului, teritorii românești se aflau sub stăpînire străină. Dezvoltarea socială, progresul economic, politic și cultural al țării erau strîns legate de încheierea procesului de formare a națiunii române. Unirea într-un singur stat — aspirație seculară a românilor, cauză înălțătoare pentru care au luptat nenumărate generații

de înaintași — devenise un obiectiv imediat, o necesitate stringentă impusă de însuși mersul înainte al societății românești¹. Tocmai de aceea, „poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotropire și anexiune teritorială”², ci în numele acestui obiectiv, diferit de acelea pe care le urmăreau statele imperialiste³. Atingerea lui a avut loc în contextul internațional al schimbărilor epocale survenite spre sfârșitul primului război mondial, dar acestea au găsit poporul român în plină luptă pentru îndeplinirea dezideratelor sale naționale, iar pe socialiștii români pregătiți pentru rolul de frunte pe care aveau să-l joace în calitate de reprezentanți ai clasei celei mai înaintate a societății³.

Pregătiți, printre altele, pentru că întreaga dezvoltare a gândirii lor a pregătit partidul clasei muncitoare pentru asemenea evenimente, pentru că, încă cu mulți ani înainte, la constituirea organizatorică pe plan național a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România în 1893, obiectivele înscrise în programul acestuia — reflectând treapta atinsă de teoria socialistă generală, departe de a fi o transplantare mecanică a unor teze sau idei formulate în mișcarea muncitorească internațională — au constituit rodul efortului de a gândi creator și de a aplica pe o asemenea bază principiile socialismului științific la realitățile societății românești.

Iar cum una dintre aceste realități, dintre cele mai dureroase, consta în faptul că o parte însemnată a teritoriului național se afla sub dominație străină, mișcarea muncitorească și socialistă din România s-a pronunțat cu toată hotărîrea și fără echivoc în sprijinul idealului desăvîrșirii unității național-statale a poporului nostru, proclamîndu-și, încă de la începuturile sale, prin presă, întruniri și alte manifestări punctul de vedere, care era astfel exprimat de gazeta „Dacia viitoare”: „*Voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română. Acest pămînt udat cu sîngele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de douăzeci de ori seculară e al nostru... Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate de al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor fericita zi cînd mină în mină vom putea striga liberi și împreună «Trăiască România !»*”⁴.

Problemele pe care le-a iscat primul război mondial, împrejurările complexe — care au făcut ca un număr de partide să intre în derută sau să adopte hotărîri contrarii pozițiilor lor anterioare — au găsit partidul socialiștilor români pregătit să le facă față cu principialitate și maturitate politică, bazat pe elucidarea teoretică a unor importante aspecte ale problemei națiunii sau atitudinii partidului proletar față de patrie. Astfel, în lucrarea *Război sau neutralitate*, teoreticianul marxist de vază Constantin Dobrogeanu-Gherea scria: „Care sînt atunci acele elemente care formează un neam, care sînt acele condițiuni absolut indispensabile și vitale pentru existența lui ? Acestea sînt, în primul rînd, bineînțeles limba, pe urmă conștiința națională, simțul de unitate culturală, morală, sufletească, etnică.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol 2, Editura politică, București, 1968, p. 467.

² Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în război în august 1916 (I—II)*, în „Anale de istorie”, anul XXIII, nr. 6/1977, p. 7—23; anul XXIV, nr. 2/1978, p. 3—16.

³ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 414—431.

⁴ „Dacia viitoare”, anul I, nr. 2 din 16 februarie 1883.

Acestea sînt elemente și condițiuni esențiale pentru formarea și traiul unui neam..."⁵. După cum vedem, spre deosebire de Stalin, care își publicase deja cunoscuta lucrare în problema națională, C. Dobrogeanu-Gherea nu introducea printre condițiile indispensabile o asemenea trăsătură, ca aceea accentuată la Stalin : comunitatea vieții economice. Fapt, dealtfel, explicabil, dacă ne gîndim că Gherea a luat în considerare drept națiuni și pe acelea a căror potențială sau parțială înfăptuită în cursul istoriei comunitate de viață economică era împiedicată de un asemenea factor extra-național ca dominația străină. Aceasta rezulta cu claritate chiar din cele două exemple pe care le dădea Gherea în sprijinul tezei sale : „Polonia e îmbucătățită și împărțită în trei state deosebite, ea n-are ființă ca țară de-sine-stătătoare, dar în Polonia există o puternică conștiință de neam unitar, conștiință de unitate culturală, morală, etnică și iată de ce e neîndoielnic că acestei conștiințe unitare de neam îi va urma mai curînd sau mai tîrziu și reconstituirea Poloniei, într-un fel ori altul, într-o formă sau alta, ca țară unitară. Dacă o țară și un popor de-sine-stătător, cum e țara noastră, are o parte a neamului sub stăpînire străină și, ca atare, tinde spre întregirea țării și a neamului, această din urmă întregire e cea mai importantă, întrucît ea presupune și implică necesitatea, conștiința și existența unității culturale, morale, etnice, sufletești“⁶.

Importante precizări au adus socialiștii români și în problema patriei și a atitudinii muncitorimii și mișcării socialiste față de aceasta. Spre deosebire de unele puncte de vedere din perioada de început a marxismului, formulate chiar și în *Manifestul Partidului Comunist*, după care proletarii nu au patrie, ei trebuind abia să o cucerească, socialiștii români acordau patriei întreaga valoare pe care o are ea pentru ființa și dezvoltarea unui popor, fără a condiționa, în ce privește proletariatul și mișcarea lui socialistă, existența pentru el a patriei de constituirea proletariatului în clasă dominantă. M. Gh. Bujor scria în 1915 : „Patriile sînt cadre naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, elementul prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles patriile sînt necesare, căci, în regimul actual, numai înlăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor“⁷.

Corespunzătoare acestor premise teoretice erau și pozițiile politice, în mod concret referitoare la obiectivele naționale ale poporului român. Descriind atmosfera din țară în toamna anului 1914, C. Dobrogeanu-Gherea remarcă : „Peste tot am găsit numai exprimări de sentimente, în special dorința de întregire a țării. Dar aceasta nu e și nu poate fi în discuție. Într-o țară care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpînire străină, întregirea țării e o dorință comună tuturor cetățenilor“⁸. În cursul întrunirilor organizate de socialiști s-a manifestat cu putere soli-

⁵ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 5, Editura politică, București, 1978, p. 266—267.

⁶ *Ibidem*, p. 267.

⁷ *Calendarul muncii pe anul 1916*, Cercul de editură socialistă, București, 1915, p. 73.

⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 242.

daritatea cu lupta de eliberare națională a românilor din provinciile înstrăinate. La un mare miting socialist, organizat în iunie 1915, de pildă, Cristian Racovski spunea : „Nici-un drept, și încă mai puțin socialist, nu poate admite legitimitatea stăpînirii ungurești. Și nici o victorie ungurească, oricît de strălucită și hotărîtoare ar fi, nu poate să șteargă din istorie dreptul de libertate și independență a românilor din Transilvania. În nici un chip Transilvania — și noi socialiști o spunem aceasta sus și tare, cum am spus-o totdeauna — nu trebuie să se împace cu ideea că trebuie să rămînă sub stăpînirea oligarhiei maghiare“⁹.

Astfel înarmată de către socialiști, mișcarea muncitorească din țara noastră a știut să facă distincția necesară între caracterul imperialist imprimat războiului mondial de puterile ce urmăreau scopuri anexioniste și dreptul istoric al poporului român de a-și îndeplini idealul național, încorporînd efortul muncitorimii la larga mișcare a maselor populare. În condițiile create spre sfîrșitul războiului mondial, lupta pentru desăvîrșirea procesului de făurire a statului național unitar român a luat o amploare deosebită, angrenînd întregul popor, atît din vechea Românie, cît și din teritoriile de sub dominație străină¹⁰.

În cursul a multiple acțiuni, la care socialiștii au adus o importantă contribuție, masele populare au impus în aceste teritorii o administrație românească și și-au exprimat, prin largi adunări plebiscitare, voința de Unire, proclamînd-o și traducînd-o în fapt. Momentul care a încununat această luptă l-a constituit Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, convocată de Consiliul Național Român Central, organizat din inițiativa socialiștilor și alcătuit — fapt semnificativ — pe bază de paritate din cîte șase reprezentanți ai Partidului Social-Democrat și Partidului Național Român din Transilvania. Adunarea a hotărît includerea Transilvaniei în statul național unic România. Realizarea dezideratului istoric vital al desăvîrșirii unității național-statale a României nu a fost, astfel, nicidecum un rezultat al unei conjuncturi externe sau al unor acorduri intervenite la masa tratativelor, ci consecința unui proces istoric legic și rodul luptei maselor largi populare, a tuturor claselor și păturilor societății, opera întregului popor, a națiunii române.

Așa cum am amintit, încununarea luptei seculare a poporului român a avut loc în contextul unor schimbări epocale ce au survenit în lume în anii 1917—1918. Într-adevăr, victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Rusia a constituit un eveniment de importanță istorică mondială, care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenești — epoca trecerii de la capitalism la socialism. El a avut o semnificație deosebită și pentru lupta de eliberare națională a popoarelor, atît a celor din fostul Imperiu țarist, cît și a celor din Imperiul austro-ungar, precum și pentru popoarele coloniale.

Primele acte oficiale ale noii puteri au acordat o mare atenție și problemei dreptului popoarelor la autodeterminare. Chiar proclamația celui de-al II-lea Congres al sovietelor, care anunța instaurarea puterii sovietice, preconiza, printre măsurile cele mai importante, că această putere „va asigura tuturor națiunilor care populează Rusia dreptul real la autodeterminare“¹¹.

⁹ „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 143 din 23 iunie 1915.

¹⁰ Vezi, pe larg : 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ed. a III-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 380 și urm.

¹¹ *Hrestomațiia po istorii SSSR. 1917—1925*, Moskva, 1963, p. 132.

În contextul problematicii de care ne ocupăm, adică acela al dezvoltării gândirii marxiste în problema relațiilor dintre popoare și state și a căilor asigurării cooperării pașnice între ele, relevăm ca un moment semnificativ faptul că, în *Decretul despre pace*, semnat de Lenin la 26 octombrie 1917, aspecte importante ale acestei gândiri se constituiau, pentru prima dată în istorie, în prevederi ale unui act de guvernământ. Propunând tuturor popoarelor și guvernelor aflate în război încheierea unei „păci drepte democratice“ și definind-o ca o pace fără anexiuni și contribuții, decretul lega pacea nu numai de renunțarea la eventuale anexiuni rezultate din primul război mondial, ci, în fond, de întreaga problemă a relațiilor dintre popoare și state, de dreptul fiecărui popor de a-și hotărî liber și suveran soarta, fapt ce rezulta din însăși definiția pe care decretul o dădea anexiunilor : „Prin anexiune sau acaparare de teritorii străine guvernul înțelege, conform conștiinței de drept a democrației în general și a claselor muncitoare în special, orice alipire de un stat mare sau puternic a unui popor mic sau slab, fără acordul și dorința acestui popor exprimate precis, clar și de bună voie, indiferent de faptul cînd a fost înfăptuită această alipire cu forța, de asemenea, indiferent de faptul cît de dezvoltată sau înapoiată este națiunea care este alipită cu forța sau menținută cu forța în hotarele respectivului stat. În sfîrșit, indiferent de faptul dacă această națiune trăiește în Europa sau în îndepărtate țări de peste ocean“ ¹².

Răsturnarea orînduirii exploatare în Rusia și apelul la eliberarea tuturor popoarelor au dat un puternic imbold luptelor revoluționare de pretutindeni, a ascuțit și mai mult contradicțiile de clasă, contradicțiile între țările imperialiste și țările dominate, a stimulat întreaga luptă de eliberare națională și socială. Sub loviturile luptei revoluționare și de eliberare națională a popoarelor a urmat destrămarea Imperiului austro-ungar. Astfel, prăbușirea celor două mari imperii multinaționale a creat condiții favorabile manifestării acelor legități ale dezvoltării istorice care impuneau cu stringență încheierea procesului de formare a statelor independente în Europa. Pe lîngă încheierea procesului de făurire a statului național unitar român, prin voința popoarelor au apărut pe ruinele fostelor imperii noi state independente. S-a reconstituit, ca stat independent, Polonia ; și-a proclamat independența Finlanda ; s-a creat Republica Cehoslovacă ; Serbia, Muntenegrul și alte popoare sud-slave — croații, slovenii și alții — aflate anterior sub dominație străină, au constituit Iugoslavia. Revoluția națională și democratică care a înlăturat monarhia habsburgică a produs schimbări radicale și în situația popoarelor austriac și ungar. Astfel, la 12 noiembrie 1918 a fost proclamată Republica Austria, iar la 16 noiembrie același an a luat naștere Republica Ungară independentă ¹³. Totodată, ca urmare a Revoluției Socialiste din Octombrie, s-a dezvoltat, într-un cadru și cu trăsături specifice, procesul de construcție național-statală, dar pe bază socialistă, a o serie de popoare ce fuseseră, fără o stabilitate proprie, în componența fostului Imperiu rus.

Astfel, dacă ținem seama de faptul că pe marile întinderi ale fostei Rusii țariste se produceau mari transformări socialiste și național-statale, că au avut loc puternice lupte revoluționare în alte țări, iar în în-

¹² Ibidem, p. 134.

¹³ Vezi : *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821—1923)*, Editura Academiei R. S. România, București, 1979.

treaga Europă centrală, răsăriteană și sud-estică s-a schimbat radical configurația național-statală, vom vedea că gândirea social-politică din perioadele ulterioare a fost alimentată de faptul că, așa cum s-a mai arătat în revista „Anale de istorie”¹⁴, însăși istoria înregistra în acei ani desfășurarea concomitentă a două mari procese sociale și naționale, interdependente, interferate, dar diferite. Interconexiunea lor prezenta o complexitate deosebită, dezvoltarea lor inegală și sub hegemonia a diferite clase, în diverse țări, a generat între ele — *fără a înlătura caracterul progresist al fiecăruia*, oricât ar părea acest lucru de paradoxal la prima vedere — raporturi contradictorii, inclusiv conflicte, între state cuprinse de aceste procese, ca și căutări în direcția stabilirii unor coope-rări, alianțe, noi forme de legături internaționale și regionale.

Deosebita complexitate a situației la care ne referim, multiplele ei laturi și aspecte, adesea contradictorii, interferența care s-a produs între mari procese istorice progresiste — interdependente, dar diferite —, existența, în cadrul lor, a unor interese de clasă diferite, a intereselor statelor din spațiul european respectiv, ca și ale celor ale marilor puteri care doreau să-și consolideze influența asupra întregului ansamblu al relațiilor internaționale — toate acestea aveau să-și pună amprenta asupra gândirii politice, atât asupra aceleia ce se solda cu decizii la nivelul politicii de stat, cât și asupra aceleia reflectate în poziția unor organizații și partide politice.

Toate aveau, însă, la bază, noile realități politico-statale și tendințele cărora ele le dădeau naștere. Menținându-ne rezerva făcută cu prilejul citării sale într-un studiu anterior, în special în ce privește înclinația spre biologism, dorim să cităm aici interesanta expunere sintetică a acestor realități de către savantul român Grigore Antipa: „*Viața națională într-un stat propriu* este o condiție indispensabilă pentru ca un popor să poată scoate din firea sa maximul de energie vitală și de activitate civilizatorie de care organismul său este capabil. Forma optimă de organizare pentru un popor este dar *statul național*, constituit în limitele teritoriului ocupat de acel popor. Statele eterogene — dacă nu sînt bazate pe respectarea drepturilor naționale ale popoarelor, conștiente de individualitatea lor etnică, din care sînt compuse —, înăbușind dezvoltarea normală a unora din însușirile firești esențiale ale acestor popoare, nu sînt capabile de a desfășura întreaga energie vitală necesară și ajung în mod fatal a se prăbuși și a se desface în state naționale. Statele eterogene, compuse din popoare mai mici — sau fragmente de popoare — care conviețuiesc pe acelaș teritoriu, însă bazate pe respectarea reciprocă a vieții lor naționale — cum sînt statele *federative* sau *confederațiunile de state* — reprezintă forma optimă de organizare pentru a asigura viața și propășirea materială și națională a acestor popoare”¹⁵.

Și, caracterizînd procesul așa cum îl vedea în tendințele lui, Antipa scria: „Dezvoltarea acestor nouă [noi] forme de state — care reprezintă un mare progres — este abia la începutul ei și le este rezervată încă o mare desfășurare în viitor, ea reprezentînd noua stare de echilibru către care este împinsă organizarea statelor în viitoarea evoluție a omenirii.

¹⁴ Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu, *Din cronica relațiilor româno-maghiare în anii 1918—1920*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 4/1981, p. 106—107.

¹⁵ Gr. Antipa, *Problemele evoluției poporului român*, Editura Cartea românească, 1919, p. 76—77.

O nouă formă, care pare a se ivi acum cu «Liga națiunilor», ar fi firește — dacă va fi bazată pe respectarea și apărarea drepturilor fiecăruia — un pas și mai înaintat în această direcție; rămîne să vedem numai modul cum se va concretiza ea. Toate aceste legături dintre statele naționale — sub orice formă s-ar face ele sau orice organizare li se va da, pentru a putea fi conforme cu legile biologice ale progresului, și deci durabile — nu se vor putea însă niciodată întinde pînă la confundarea vieții și culturii naționale cu aceea a unui alt popor; căci aceasta aduce cu sine în mod fatal slăbirea energiei vitale a poporului și deci dezarmarea sa în lupta pentru existență. Un popor, ale cărui însușiri firești care constituiesc naționalitatea sa sînt înăbușite și se lasă a fi silit să ducă viața culturală și lupta pentru aspirațiunile unui alt popor, decade pentru totdeauna — oricît ar fi el dealtfel de viguros — într-un fel de sclavie morală, care-l duce la degenerare și la pierderea existenței. *Numai viața națională, bazată pe o cultură proprie, înaltă pe un popor și-i dă tăria să-și afirme dreptul la existență — prin modul cum își îndeplinește misiunea superioară față de omenire — și să-și apere statul, oricît de mic ar fi el, în lupta pentru viață și progres*¹⁶.

Remarcam, mai sus, că noile realități aveau să-și pună amprenta asupra gîndirii politice la nivel de stat sau de mișcări social-politice. Se înțelege, însă, că această amprentă a fost departe de a fi una uniformă. Fără a intra într-o descriere mai detaliată, să precizăm că burghezia, care și-a păstrat dominația într-o serie de state ce și-au cucerit independența sau și-au desăvîrșit unitatea națională, tindea în mod firesc spre consolidarea acestor realizări, spre rezolvarea a o serie de probleme internaționale pe care ele le reclamau, reglementarea, reorganizarea, refacerea și dezvoltarea vieții economice în noul cadru etc., orientare reflectată, de pildă, în lozinca liberalilor români „prin noi înșine“. Tot atît de firesc ea tindea în mod legic să asigure dezvoltarea în continuare a acestor state sub hegemonia ei, se temea de revoluția socialistă din state învecinate, dorea să bareze o eventuală extindere a acesteia, care ar fi periclitat interesele ei de clasă ce dictau menținerea progresului economic și politic în limitele orînduirii capitaliste.

Un rol tot mai important îl juca, în țările la care ne referim, mișcarea muncitorească. Activitatea ei de ansamblu se orienta, alături și în cadrul luptei pentru socialism, spre dezvoltarea progresistă a vieții economice și sociale, a alcătuirilor social-politice interne, spre respingerea amestecului imperialist în viața acestor state. Mișcarea muncitorească din România, de pildă, s-a aflat mereu pe o poziție ofensivă împotriva multor amenințări externe la adresa integrității teritoriale, independenței și suveranității țării. Iată cum exprima ziarul „Adevărul“ această orientare a organizațiilor muncitorești, chiar în luna realizării Marii Uniri: „*Independența noastră este o condiție sine-qua-non a viitorului nostru... Asta-i argumentul suprem pentru care socialismul român s-a declarat la Alba Iulia pentru idealul unirii tuturor românilor*“¹⁷.

Mai tîrziu, însă, în pozițiile partidelor comuniste din unele dintre țările la care ne referim, inclusiv din România, avea să se resimtă influența unor teze greșite și profund dăunătoare puse în circulație de Comintern cu privire la caracterul, chipurile, imperialist al realizărilor

¹⁶ Ibidem, p. 57.

¹⁷ „Adevărul“, anul XIV, nr. 51 din 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919.

naționale cucerite și la necesitatea promovării, în cazul acestor țări — *adică într-un caz cu totul contrar acelorora de la care pornise Lenin când a formulat-o* — a lozincii autodeterminării naționale până la despărțire de stat. Mișcarea muncitorească și partidele comuniste s-au dovedit capabile să depășească aceste confuzii și să se situeze — după cum aveau s-o demonstreze în special evenimentele din preajma și din timpul celui de-al doilea război mondial — în fruntea luptei pentru independență și suveranitate națională.

În fața unei situații deosebit de complexe s-a aflat gândirea politică a factorilor conducători subiectivi ai revoluției socialiste. Organizând lupta hotărâtă pentru respingerea contrarevoluției și intervenției străine, asigurarea construcției socialiste și realcătuirea relațiilor naționale interne, acești factori porneau, încă în anii următori primului război mondial, de la aprecierea că la ordinea zilei ar fi revoluția socialistă mondială și, prin prisma acesteia, priveau, de pildă, unirea eforturilor politice și militare ale revoluțiilor socialiste nu numai ca un mijloc de apărare împotriva unei intervenții, ci și ca o cale de a sprijini dezlănțuirea revoluției în alte țări.

În acest context, alături de promovarea celor mai înaintate principii ale libertății și egalității popoarelor, se subaprecia procesul obiectiv necesar de emancipare națională în acele cazuri în care acesta nu se manifesta ca o componentă nemijlocită a revoluției socialiste, socotindu-l uneori chiar potrivnic acesteia. O asemenea poziție, izvorită din aprecierea eronată a perspectivelor revoluției mondiale în acel moment și, în unele cazuri, din influența exercitată de interese național-statale preluate din trecut (lucru ce s-a manifestat, de pildă, pregnant în atitudinea revoluției maghiare față de revendicările și realizările naționale ale popoarelor subjugate în fostul Imperiu austro-ungar), constituia și ea un factor al acelor raporturi contradictorii ce s-au manifestat între cele două mari procese la care ne-am referit, deși, în mod obiectiv, ele erau de natură să se sprijine reciproc.

În funcție de desfășurarea în cadrul unuia sau altuia dintre aceste procese au existat — și s-au reflectat în căutările gândirii social-politice — deosebiri importante în însăși problemele ce au stat în fața noii construcții național-statale. Pentru noile state independente și pentru cele ce și-au desăvârșit unitatea națională, etapa imediat următoare a fost dominată de eforturile depuse pentru a impune consacrarea juridică internațională, prin tratatele de pace, a noilor stări de lucruri din Europa centrală și de sud-est, pentru reglementarea problemelor de frontieră, succesorale etc., care s-au născut din noua situație, pentru stabilirea relațiilor politice, economice, culturale interstatale care se impuneau.

Una dintre preocupările importante în acest context era aceea de a respinge orice tendințe de a pregăti, eventual prin forme noi, restabilirea, într-un fel sau altul, a vechilor structuri, puțin mai modernizate doar. Preocupare deloc lipsită de temei, odată ce perioada istorică respectivă, ba chiar și unele mult mai târzii, nu au dus lipsă de asemenea tendințe. Și nici nu era de mirare. La orice important pas al său înainte Istoria lasă în urmă anumite forțe care în acel moment i s-au împotrivit. Înfrinte, ele, vreme îndelungată, decenii și decenii, nu renunță — la început la încercări de restaurare, iar mai târziu la nostalgia trecutului, însoțită de visuri irealizabile și confecționarea de proiecte sterile. Nu a făcut excepție de la această regulă generală și a năzuit spre restaurare

și Casa de Habsburg, împreună cu diferite cercuri — în special nobiliare și clericale —, care o sprijineau sau aveau nevoie de ea ca instrument.

Nu vom trata aici problema sub variatele ei aspecte, dar vom menționa că faptul este atestat de numeroase documente ale vremii și vom ilustra acest lucru cu unele dintre ele.

Cînd aminteam, mai sus, de tendința spre restaurarea vechilor structuri în „forme noi” ne refeream la faptul că, în condițiile în care fostul Imperiu austro-ungar se număra printre învinșii în primul război mondial și se prăbușise sub loviturile luptei revoluționare și de eliberare națională a popoarelor, nimeni, nici chiar fostul împărat, nu-și făcea iluzia că ar fi posibilă restaurarea sa într-o formă neschimbată. Se căutau, de aceea, pretexte, în special de ordin economic, se încerca să se demonstreze neviabilitatea economică și politică a noilor state etc.

Astfel, într-o telegramă din 5 iulie 1919, însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii la Berna, lordul Acton, îl informa pe lordul Curzon la Londra și delegația britanică la Conferința de pace de la Paris, că „împăratul Carol a contactat Ambasada franceză de aici” și a arătat că, deși își dă seama că „Franța, fiind o democrație, nu poate nutri multă simpatie pentru cauza sa, el supune totuși atenției faptul că el constituie singura verigă de legătură ce poate fi utilizată de Aliați în scopul înfăptuirii unei uniuni economice (industriale ?) între porțiuni ale fostului Imperiu austro-ungar. Comunicarea a fost pe drept interpretată de colegul meu francez ca fiind echivalentă cu o cerere de restaurare sub vreo formă oarecare”¹⁸.

Nu era, desigur, vorba de o intervenție episodică. Însăși faptul de a se fi putut grupa în Elveția neutră și de a avea puncte de sprijin în cercurile monarhiste din Austria și Ungaria conferea membrilor Casei de Habsburg destule posibilități de acțiune. Sînt semnificative, în această privință, faptele citate într-un memoriu transmis la 18 iunie 1919 de dr. Beneș unui reprezentant englez și comunicat Ministerului de Externe englez, care a trimis o copie și lui Balfour, șeful delegației engleze la Conferința de pace de la Paris. „La fel ca în Austria, cea mai mare parte a nobilimii a rămas, în Ungaria monarhistă. Ea încă nu și-a pierdut speranța de a reuși la un moment dat să restabilească forma de stat monarhică. Șeful acestei mișcări monarhiste este prințul Windischgrätz. De un timp, el s-a refugiat în Elveția, unde se dedă unei propagande neînfrîinate și, judecînd după anumite fapte, pînă la un punct eficace. Nobilimea maghiară are numeroase legături personale, sau chiar de rudenie, cu nobilimea franceză și engleză. Se consideră că englezii au fost cei dintîi atrași la proiectele maghiare. Faptul că fostul împărat Carol a putut, cu concursul englezilor, să ajungă în totală securitate în Elveția, unde a adus partea cea mai prețioasă a averii sale personale, se datorează aproape în exclusivitate prințului Windischgrätz. A putut s-o facă chiar înainte ca guvernul socialist maghiar sau austriac să-l fi putut obliga să declare că renunță la toate titlurile și drepturile sale asupra tronului Austriei sau Ungariei. Prințul Windischgrätz este în relații apropiate cu fostul împărat Carol și cu grupul monarhist austriac, stabilit tot în Elveția.

Grupul monarhist maghiar, care cuprinde nobilimea maghiară, cîțiva conservatori, precum și înalți funcționari și ofițeri nu este nu-

meros. În schimb, el dispune de considerabile mijloace financiare și, cum s-a menționat mai sus, are relații personale foarte întinse atât în Anglia, cât și în Franța și Statele Unite. El are la Viena o agentură foarte activă, care este în legătură cu partidul monarhist austriac, Partidul Creștin Social. Acesta face o propagandă deschisă pentru restabilirea monarhiei în favoarea fostului împărat Carol. După cum se vede, grupul monarhist maghiar și grupul austriac ar fi întrutotul dispuse să stabilească un fel de uniune personală între Austria și Ungaria... Monarhiștii maghiari și austrieci speră, grație unei uniuni vămale, să facă Republica Cehoslovacă să intre în zona lor de influență și sub dominația lor¹⁹.

Din eforturile descrise, parțial, în documentul citat făceau parte și sondaje de genul celui menționat mai înainte pe lângă Legația franceză la Berna. Întreprinse prin interpuși, aceste sondaje mergeau pînă la a încerca să obțină discuții directe ale Aliaților cu Carol de Habsburg, ceea ce ar fi însemnat în orice caz un soi de recunoaștere a rolului pe care îl avea el de jucat. În acest context se încerca convingerea și co-interesarea, în special a englezilor, prin argumente fie economice, fie geopolitice.

Despre un asemenea sondaj Foreign Office-ul își informa, la 13 ianuarie 1920, reprezentantul său la Viena și, considerînd problema importantă, trimitea copii ale mesajului la Budapesta, Berna, Paris, Praga, Washington, Belgrad, Roma și București. Mesajul se referea la vizita făcută la Londra, la 22 decembrie 1919, de către marchizul de Castellane lordului Hardinge de Penshurst, subsecretar de stat pentru afacerile externe.

„El i-a spus lordului Hardinge — se arăta în document — că a fost recent în Elveția și a fost invitat de către ex-împăratul Carol să-i facă o vizită la Lausanne. În cursul unei întrevederi, ex-împăratul i-a explicat părerile sale în privința faptului că micilor state, în care Imperiul austro-ungar a fost fărîmîțat, le va fi în viitor imposibil să fie singure și că unicul mijloc de a preîntîmpina Tirolul, Austria și Boemia să dezvolte o orientare apuseană spre Prusia ar fi formarea unei Confederații dunărene. Singurul pericol pe care el l-ar resimți de la o asemenea Confederație ar fi că Ungaria ar putea în cele din urmă să joace rolul pe care Prusia l-a jucat în Confederația germană. Că Ungaria va avea în curînd o monarhie este indiscutabil și el personal a primit cîteva invitații de a deveni rege al Ungariei. Într-o asemenea eventualitate, el va face tot posibilul pentru a preîntîmpina ca Ungaria să joace în viitor rolul Prusiei. Totuși scopul pentru care l-a rugat pe marchizul de Castellane să vină să-l vadă a fost de a-i solicita să meargă în țara aceasta (în Anglia — *n.m.*), pentru a prezenta persoanelor de răspundere vederile pe care le-a exprimat ex-împăratul și a sugera că ar fi de dorit ca cineva să vină în Elveția și să audă de la dînsul personal părerile sale asupra viitorului unei asemenea confederații. Ex-împăratul a adăugat că simte că Anglia este singura țară care poate să ia inițiativa într-o asemenea schemă, deoarece guvernul francez, în pofida evidentului său interes de a preveni o orientare spre apus a fostului Imperiu austriac, era atât de pătruns de anticlericalism încît nu va face nimic pentru a consolida poziția diferiților membri ai fostului Imperiu austro-ungar²⁰.

¹⁹ *Ibidem*, p. 68.

²⁰ *Ibidem*, p. 560—561.

Speranța lui Carol de Habsburg de a atrage persoane oficiale engleze de rang înalt la un contact cu el nu a fost bine fondată, acest lucru fiind atestat și de faptul că lordul Hardinge a răspuns marchizului de Castellane că „nu poate oferi nici o speranță ca cineva să fie trimis să discute asemenea probleme cu ex-împăratul“ și și-a manifestat în general scepticismul în legătură cu posibilitatea unei asemenea Confederații, cel puțin în momentul respectiv, specificînd că „în orice caz problema nu era deloc presantă“²¹.

Dar sondajul întreprins era în orice caz caracteristic pentru uneltirile care aveau loc și în care erau angajați diferiți membri ai Casei de Habsburg, semnalările existente conferind în diferite momente un rol mai activ unora sau altora dintre ei. Astfel, la 4 septembrie 1919, H. Rumbold, ministrul plenipotențiar al Angliei la Berna, îi comunica lordului Curzon : „Am fost în măsură să obțin informații demne de încredere despre ex-împăratul Carol, din care rezultă că el personal pare acum dezinteresat de politică. El se ocupă mult de copiii săi și-și petrece timpul citind și făcînd plimbări. Pe de altă parte, ex-împărăteasa se manifestă foarte activ și se vede cu un număr considerabil de oameni. El este în contact permanent cu preoți catolici, care s-ar putea să servească ca agenți“²².

Iată, însă, la scurt timp, o informație contrară, dintr-o altă sursă. Însărcinatul cu afaceri al Angliei la Praga, Cecil Gosling, comunica aceluiași lord Curzon, la 24 septembrie 1919 : „Sînt informat de către prințul Colloredo Mannsfeld, care tocmai s-a întors la Praga după o ședere de cîteva săptămîni în Elveția, că fostul împărat Carol se ocupă el însuși, într-o măsură considerabilă, de treburile politice și este foarte optimist în ce privește perspectivele întoarcerii sale la Viena și iritat de sfaturile de prudență și reținere din partea anturajului său“²³. Mai mult decît atît, din informațiile primite de Gosling rezultă că ex-împăratul, probabil pentru a arăta că nu se considera încă a fi un „fost“, demonstra exercitarea unor prerogative și pretindea fidelitate : „El a conferit unor refugiați austrieci, aflați în prezent în Elveția, un număr de ordine, inclusiv pe cel al «Linii de aur». Prințul Schoenburg i-a spus prințului Colloredo Mannsfeld că fostul împărat nu și-a absolvit foștii ofițeri de jurămintul de credință față de persoana sa și i-a dat de înțeles prințului Colloredo că Majestatea Sa dorește ca acest lucru să fie cunoscut“²⁴.

Un joc de copii ? Nicidecum ! Mai curînd o încurajare a unor poziții existente ale adepților săi, chiar dacă nu reprezentau o forță suficientă pentru a impune o restaurare. Că asemenea adepți, care se considerau încă legați de jurămint, existau, ne indică conținutul unei note trimise lordului Curzon, la 23 noiembrie 1919, de George Clerk, diplomatul britanic investit cu calitatea de împuternicit la Budapesta al Consiliului Suprem al Conferinței de pace. Exprimîndu-și dezacordul față de părerea că „reînstituirea unei forme monarhice de guvernare în Ungaria ar însemna în mod necesar, sau măcar probabil, restaurarea dinastiei habsburgice“, Clerk semnala totuși că „acest lucru poate fi considerat în felul acesta de către un mic partid legitimist, format din membri ai aristocrației, care consideră jurămintul lor de credință ca

²¹ *Ibidem*, p. 561.

²² *Ibidem*, p. 205.

²³ *Ibidem*, p. 259—260.

²⁴ *Ibidem*, p. 260.

obligându-i în orice circumstanțe, și de către puriștii constituționali, care argumentează că dinastia Habsburgilor mai domnește legal în Ungaria, indiferent de tot ce s-a întâmplat, deoarece regele Carol nu a semnat vreun act de abdicare, ci pur și simplu un document prin care renunța la exercitarea funcțiilor sale suverane”²⁵.

Dealtfel, în contextul reactivizării forțelor reacționare din Ungaria în împrejurările ce au urmat căderii Republicii Sfaturilor, fostul împărat încercase, se pare, încă din vara anului 1919, să se sprijine în mod direct pe cercurile monarhiste din această țară pentru a reveni. Astfel, amiralul englez Troubridge, care înaintase cu efectivele sale navale pe Dunăre pînă la Budapesta, îi comunica, la 19 august 1919, lui Balfour că arhiducele Iosif i-a declarat că „ex-împăratul Carol a solicitat sprijinul arhiducelui pentru a obține reîntoarcerea sa în Austro-Ungaria, dar, cum aceasta ar fi dăunătoare intereselor țării, el a refuzat”²⁶.

De fapt, arhiducele și el un habsburg, reprezentant însă al unei ramuri ungare a acestei dinastii, nu ar fi avut nimic împotrivă, se pare, să preia el guvernarea, iar apoi, eventual, tronul. La cîteva zile după căderea Republicii Sfaturilor, el a și fost adus la putere, la începutul lunii august 1919, printr-o lovitură de stat înfăptuită de vechea jandarmerie împotriva guvernului alcătuit din lideri socialiști. Apreciată drept o tentativă directă de restaurare a habsburgilor, lovitura de stat a arhiducelui Iosif a stîrnit îngrijorare și opoziție deschisă în capitalele statelor învecinate, care vedeau într-o asemenea restaurare o amenințare directă la adresa integrității lor teritoriale, a independenței și suveranității lor.

Președintele Cehoslovaciei, Masaryk, i-a făcut însărcinatlui cu afaceri al Marii Britanii, Gosling, declarații redade de acesta din urmă în felul următor, în raportul său din 10 august 1919 către lordul Curzon: „Evenimentele recente din Ungaria concentrează, cum era de așteptat, atenția tuturor partidelor. Președintele nu are nici un cuvînt bun pentru arhiducele Iosif, care, a afirmat el, a fost nepopular în rîndul trupeiilor pe care le-a comandat în timpul războiului și a fost considerat incompetent în Serbia de către înaltul comandament german. El crede, totuși, că ar fi posibil, dacă nu probabil, că dînsul va fi ales rege al Ungariei și că șansele sale de succes vor fi sporite de faptul că numărul muncitorilor de fabrică este în țară mic și că Budapesta este singurul oraș de importanță reală în țară. El privește perspectiva unui habsburg pe tron ca o amenințare distinctă pentru Cehoslovacia, deoarece o puternică armată ungară ar face, fără îndoială, parte din programul politic al acestuia”²⁷. Masaryk — arăta în continuare Gosling — „este în mod vădit îngrijorat de evenimentele din Ungaria și a admis în fața mea că el ar fi preferat o menținere a bolșevismului prezenței unui habsburg pe tron la Budapesta”²⁸.

Îngrijorări similare erau exprimate și la Belgrad. Ministrul plenipotențiar englez de aici, C. des Graz, raporta, într-o telegramă din 10 august 1919, că : „zvonul care a circulat aici ieri, cum că administrația socialistă de la Budapesta a fost înlocuită printr-un guvern avîndu-l în frunte pe arhiducele Iosif, a provocat senzație. Ideea este aici dezagre-

²⁵ *Ibidem*, p. 403.

²⁶ *Ibidem*, p. 170.

²⁷ *Ibidem*, p. 142.

²⁸ *Ibidem*, p. 143.

bilă dacă înseamnă posibilitatea unei reuniri a Ungariei cu Austria sub un habsburg“²⁹.

Deosebit de interesante sînt și informațiile transmise, la 28 august 1919, de reprezentantul militar britanic la Viena, colonelul T. Cuningham, despre dedesubturile și unele implicații ale loviturii arhiducelui Iosif, nevoit între timp să demisioneze, dar înlocuit cu un om apropiat lui, Friedrich : „Pînă acum grupurile monarhiste s-au abținut de la orice încercări de a influența politica austriacă, lucru, din punctul lor de vedere, înțelept, deoarece tendința atît a orașului, cît și a provinciei este împotriva oricărei reveniri a habsburgilor. Dar s-ar putea ca lucrurile să nu rămînă așa, dacă ele își vor asigura în continuare succese în Ungaria... Intervenția arhiducelui Iosif nu poate fi considerată altfel decît foarte nefericită și inoportună din acest punct de vedere, și aici se acordă un interes considerabil grupului care a sprijinit candidatura sa. Părerea generală că ar fi fost așa-numitul «guvern de la Szeged» nu este corectă; nu trebuie atribuit acest lucru nici influenței franceze, italiene sau ungare. Dimpotrivă, forța aflată în spatele ministrului-președinte Friedrich este ultramontană (denumire dată adeptilor autorității absolute a Papei de la Roma — *n.n.*), iar un prim autor al întregii afaceri este nunițul papal de aici, monseniorul Valfré di Bonzo, care acționează în interesele Vaticanului și ale habsburgilor. Nu vă voi plictisi aici cu detaliile complotului sau cu lista agenților folosiți, cu care eu acum sînt destul de bine aprovizionat. Interesul pe care îl prezintă întreprinderea constă în măsura, în care, prin influență clericală, Partidul Creștin Social din Ungaria poate fi raliat la această platformă. Pentru că, dacă acest lucru este asigurat, va exista un răspuns de simpatie din partea Partidului Creștin Social din Austria, care dispune de fidelitatea a atotputernicilor ligi țărănești“³⁰.

În ce privește poziția guvernului român și rolul său în evenimentele respective, lucrurile au fost destul de clar exprimate de Ion I. C. Brătianu într-o convorbire cu însărcinatul cu afaceri englez la București, Frank Rattigan. Acesta raporta, la 30 august 1919, lordului Curzon că Brătianu i-a indicat că România ar dori în Ungaria „un guvern de tendință progresistă, dar nu șovinistă sau agresivă. Aliații doreau în mod sigur aceeași soluție ? Oricum, România a fost în mod nejustificat acuzată de a-l fi sprijinit pe arhiducele Iosif în al său *coup d'État*. Era evident absurd, pentru că arhiducele Iosif este nu numai un habsburg, și deci în sinea sa un imperialist, ci și un dușman declarat al României. A fost clar că nu Aliații au fost aceia care au cauzat căderea arhiducelui, ci rezultatul opoziției autorităților române“³¹.

Epuizarea episodului arhiducelui Iosif și Friedrich nu a însemnat, se înțelege, și renunțarea altor habsburgi și adepți ai lor de a folosi situația din Ungaria în vederea unei eventuale restaurații. La 2 decembrie 1919, ministrul Angliei la Berna, Theo Russell, îi comunica lordului Curzon informațiile pe care le-a primit prin secția atașatului militar. Din acestea rezulta că contele Mannsfeld „a afirmat recent, într-o conversație cu un informator demn de încredere, că nu acordă multă importanță zvonurilor curente despre activitățile ex-împăratului, observînd că, deși ex-împăratul este ușor de condus prin linguseală și a fost făcut

²⁹ *Ibidem*, p. 140.

³⁰ *Ibidem*, p. 194.

³¹ *Ibidem*, p. 197.

să creadă că ar fi salutat din toate părțile dacă s-ar întoarce în Austria, el nu este în mod serios capabil de a-și câștiga aderența unor oameni serioși. În opinia contelui, regaliștii manifestă mai mult interes față de Ungaria, decât față de Austria, și acolo ei privesc spre arhiducele Max ca lider, mai de grabă decât spre ex-împăratul... Revenind la tema recentelor activități regaliste în Elveția, contele Mannsfeld a menționat că, la 26 ale ultimei luni, la Prangins a avut loc o adunare generală a regaliștilor, la care au participat arhiducele Max, baronul von Bornemisza, contele Windischgrätz și domnul von Glac³².

Încercările de a obține o restaurare a habsburgilor, concentrate, datorită împrejurărilor istorice concrete, asupra Ungariei, au eșuat. În cele din urmă, evenimentele din această țară au evoluat spre instaurarea dictaturii horthyste. Ca formă de stat a fost păstrată, în principiu, monarhia, dar fără instalarea unui habsburg sau a reprezentantului vreunei alte dinastii pe tron, ci cu Horthy în calitate de regent.

Se cuvine, însă, să insistăm asupra modului cum s-au petrecut aceste evenimente, mai ales pentru că analiza lor atestă faptul că nu poate fi susținută teza, afirmată încă uneori, cum că regimul horthyst și armata sa s-ar fi organizat și instaurat la putere favorizate fiind numai de prezența trupelor române la Budapesta³³.

Formarea guvernului Friedrich (cu amiralul Horthy în calitate de comandant-șef al unei armate pe care o organiza în regiunile necontrolate de trupele române, și în care forțele horthyste trecuseră la înfăptuirea unei crunte terori contrarevoluționare), dar în special proclamarea arhiducelui Iosif drept regent, provocaseră neliniștea nu numai a opiniei publice și a guvernelor din țările vecine Ungariei, ci stîrniseră obiecții și din partea reprezentanților marilor puteri din Consiliul Suprem al Conferinței de pace de la Paris, conștienți de implicațiile prezenței unui habsburg în fruntea Ungariei.

Poziția adoptată de ei a fost contradictorie. Astfel, la 12 august 1919, Consiliul cade de acord să comunice Comisiei militare interaliată de la Budapesta — care, de altfel, se afla deja în legătură cu guvernarea arhiducelui — că „Noi recunoaștem că nu puteți evita de a avea relații cu orice guvern *de facto* care deține puterea în Budapesta. Veți avea, cu toate acestea, în vedere că, în conformitate cu informațiile noastre, guvernul arhiducelui Iosif are deocamdată puțină autoritate și nu a fost încă acceptat de țară”³⁴. A fost admis, astfel, contactul direct, permanent și oficial al comisiei de generali aliați și apoi și al reprezentantului politic al Consiliului Suprem de la Paris, Clerk, cu guvernul Friedrich și amiralul Horthy. În scurt timp, arhiducele a fost determinat să demisioneze, apoi au avut loc și unele remanieri ale guvernului, care să-l facă mai „prezentabil”, dar baza lui a rămas cea inițială.

În ce privește poziția guvernului român față de acțiunile întreprinse de arhiducele Iosif — poziție la care s-a referit Ion I.C. Brătianu în discuția cu Rattigan, redată în documentul citat —, ea a fost precizată de mai multe ori și pe diferite căi. Astfel, încă la 14 august 1919, Consiliului Suprem i-a fost adusă la cunoștință scrisoarea adresată la aceeași dată de Legația României în Franța ministrului de externe francez, în care se arăta : „Ministrul României în Franța are onoarea de a informa

³² *Ibidem*, p. 456.

³³ Vezi, pe larg: Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu, *Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918—1920*, p. 108 și urm.

³⁴ D.B.F.P., First Series, vol. I, London, 1947, p. 407.

pe Excelența Sa, domnul Ministru al Afacerilor Externe, că, într-o telegramă datată la București cu ziua de 12 august, domnul Brătianu îl însărcinează să dezmință că guvernul român a favorizat în vreun fel instalarea arhiducelui Iosif la guvernarea Ungariei. Guvernul român nu are nici un fel de simpatie nici pentru persoana arhiducelui, nici pentru ideile reacționare pe care el le reprezintă și, în general, nu înțelege să susțină nici un guvern care nu va fi agreat de Antantă”³⁵.

Ceea ce nu însemna, însă, că orice guvern agreat de aceasta se putea bucura și de simpatia celui român. În această privință, între generali trimiși de Antantă la Budapesta — și care, în anumite momente, înclinau spre recunoașterea guvernului Friedrich și, implicit, a lui Horthy cu armata sa — și reprezentanții români au continuat să se manifeste serioase divergențe. Referindu-se la ele, reprezentantul politic trimis de Consiliul Suprem la Budapesta, Clerk, raportă, la începutul lunii octombrie 1919, că generalii „sînt în întregime pentru recunoașterea lui Friedrich. Românii, în ce-i privește, și ungurii democrați îl privesc cu antipatie pe Friedrich și susțin că recunoașterea sa în orice formă de către Consiliul Suprem va însemna o lovitură mortală pentru influența morală a acestui organism după acțiunea sa împotriva arhiducelui, pentru care Friedrich este, însă, un «Locum tenens» (locuitor — *n.n.*)”³⁶.

Cu privire la unele dintre rațiunile unei asemenea poziții a reprezentanților români, Clerk comunica, în același raport, în legătură cu convorbirea pe care a avut-o cu înaltul comisar român la Budapesta, Diamandy : „Cu privire la relațiile sale cu guvernul ungar, dînsul a spus că d-l Friedrich nici nu va demisiona, nici nu va accepta colegi în guvernul său din partea altor partide politice, astfel încît un guvern de coaliție, singurul care dă garanția necesară pentru o opțiune electorală liberă a poporului ungar, nu există. D-l Friedrich a fost, în definitiv, omul care l-a chemat pe arhiducele Iosif să-și ia sarcina guvernării și care este pentru o politică reacționară și antiromânească. D-l Diamandy a fost foarte impresionat, în cursul unei vizite recente la Viena, de îngrijorarea cu care d-l Renner și guvernul austriac urmăresc desfășurările din Ungaria. Dînsii, și pînă la un grad și el, se tem în mod declarat de reacțiune și teroare albă”³⁷.

Între comandamentul și reprezentanții politici români și viitorul regent Horthy nu au existat relații directe, ci, dimpotrivă, raporturi de ostilitate. În schimb, organizarea unor forțe de poliție la Budapesta și a forțelor armate ale lui Horthy a constituit o preocupare permanentă a Comisiei militare interaliată trimisă în Ungaria de Consiliul Suprem.

La 20 august 1919, Consiliul Suprem primea de la Comisia militară o telegramă, în care se arăta : „În ședința din 18 august, Comisia l-a audiat pe amiralul Horthy, comandant-șef al forțelor ungare. El a dat informații privind resursele pe care contează în organizarea acestor forțe. Ele par să fie alcătuite în principal din ofițeri. El crede că românii sînt influențați de bolșevici. El crede că muncitorii mai au și pînă acum multe arme ascunse”³⁸.

³⁵ *Ibidem*, p. 414.

³⁶ *Ibidem*, p. 900.

³⁷ *Ibidem*, p. 895.

³⁸ *Ibidem*, p. 454.

Mai mult decât atât, la 26 august 1919, Comisia trimite Consiliului Suprem o telegramă alarmantă, în care acuză comandamentul român că nu ia măsuri pentru organizarea forțelor capabile să împiedice „bolșevismul” : „La Budapesta generalul Holban a promis săptămîna trecută să înarmeze imediat cu revolvare și săbii 4 000 de oameni din poliție ; dar, în loc de a o face, și în pofida instrucțiunilor misiunii, care îi cereau să mențină la est de Dunăre toate trupele române — cu excepția garnizoanei din Budapesta —, se crede că el are intenția de a invada toată Ungaria, de a dezarma sau nimici micul nucleu ungar al amiralului Horthy, care constituie singura apărare a Ungariei contra bolșevismului în cazul în care românii ar evacua brusc țara”³⁹. Ulterior, la 10 octombrie 1919, în ședința Consiliului Suprem fiind din nou în discuție înarmarea poliției guvernului Friedrich, procesul-verbal înregistrează următorul schimb de cuvinte între reprezentantul american F.L. Polk și George Clerk :

„D-l Polk : ...îl întreabă apoi pe Sir George Clerk în ce constă dificultatea de a înarma poliția din Budapesta.

Sir George Clerk răspunde că guvernul român afirmă că dacă poliția din Budapesta ar fi înarmată există pericolul terorii albe”⁴⁰.

De fapt, grija pentru organizarea unor forțe care „să asigure ordinea” era cea care determina atitudinea contradictorie a Consiliului Suprem de la Paris, care, în principiu, cerea retragerea forțelor române, iar prin reprezentanții săi la fața locului insista ca aceasta să nu se efectueze pînă ce ei nu vor considera acest lucru oportun. Această atitudine era determinată și de pozițiile diferite adoptate la un moment dat de puterile din Consiliu. Astfel, în timp ce delegația franceză arăta, într-o notă prezentată Consiliului la 3 noiembrie 1919, că „aceste două elemente (d-l Friedrich și amiralul Horthy) reprezintă, fiecare în parte, o mască pentru vechiul absolutism și, în particular, pe arhiducele Iosif” și că armata română reprezintă „singura forță materială capabilă să prevină reconstituirea unui guvern monarhist la Budapesta”⁴¹, reprezentanții britanici înclinau tot mai mult spre Horthy, care se bucura de încrederea reprezentanților Antantei la Budapesta.

În ultimă instanță, Consiliul i-a dat mîna liberă reprezentantului său politic la Budapesta, diplomatul englez Clerk, care își exprima și el încrederea în Horthy și încheia cu acesta — prin întîlniri personale și un schimb de scrisori — un acord privind intrarea trupelor sale în Budapesta după plecarea trupelor române, deși singur recunoștea în telegramele sale că în anumite sectoare ale populației exista îngrijorarea că retragerea trupelor române în acele condiții va permite dezlănțuirea acțiunilor represive, de „teroare albă”, ale horthyștilor.

Într-un raport de sinteză, înaintat ulterior Consiliului Suprem de la Paris, G. Clerk avea să scrie el însuși despre creditul acordat lui Horthy : „Era adevărat că acest lucru (era vorba de retragerea trupelor române — *n.n.*) implica un anumit risc. În provinciile neocupate și într-o anumită măsură chiar în Budapesta au fost multe vorbe aspre privind soarta ce îi așteaptă pe comuniști și evrei, și în capitală sectoarele evreiești și social-democrate ale populației privesc cu mare neliniște la ziua în care românii vor pleca și armata «albă» a lui Horthy va intra. Pe de

³⁹ *Ibidem*, p. 605.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 888.

⁴¹ *D.B.F.P.*, vol. II, London, 1948, p. 185.

altă parte, organizarea jandarmeriei și a poliției a fost sub controlul Mișunii interaliată de generali, care erau suficient de încrezători în ce privește comportarea acestor forțe pentru a întări intenția mea de a accepta riscul. Rămânea armata lui Horthy. La cererea mea, amiralul Horthy a venit de la Cartierul său general să mă vadă și, în cursul unei lungi conversații, am ajuns să mă conving de sinceritatea și patriotismul său, și în primul rînd de recunoașterea deplină de către dînsul a faptului că ar fi fatal pentru Ungaria dacă sosirea trupelor sale la Budapesta ar fi urmată de dezordini și abuzuri”⁴². Cunoscutele arestări și execuții care au avut loc peste un timp — raportate, dealtfel, și ele la Paris de aceeași misune interaliată — ne scutesc de comentarii asupra rîndurilor citate mai sus.

Oricum, deși nu a reușit nici una dintre tentativele de restaurare directă prin așezarea unui habsburg pe tronul Ungariei, regimul instaurat în această țară sub Horthy, păstrarea formei de stat monarhice și poziția revizionistă adoptată în continuare față de statele vecine au fost în măsură să alimenteze și mai tîrziu unele speranțe restauratoare ale vechii dinastii.

În fine, uneltirile Casei de Habsburg ar mai putea fi exemplificate prin numeroase fapte înregistrate de documentele vremii. Aici, însă, nu am intenționat o tratare a subiectului în sine, sau cît de cît exhaustivă, ci doar o ilustrare a faptului că în Europa acelor ani, în care avea loc un proces de stabilire a relațiilor internaționale conform noii configurații național-statale a continentului, nu lipseau nici tentativele interesate de a reveni la vechile structuri sau de a găsi noi structuri, neconforme cu procesul de consolidare a independenței și suveranității statelor naționale.

În acest context, documentele vremii au semnalat, de pildă, și ideea — lipsită de orice bază reală și șansă de succes, dar semnificativă pentru modul de a gândi al acelor care, chiar și după înfăptuirea idealului de unitate națională al poporului român, căutau formule care să împiedice integrarea organică a Transilvaniei în statul român — a unei uniri a României și Ungariei sub aceeași coroană, cu un fel de provincie transilvăneană autonomă în acest cadru.

Astfel, colonelul T. Cuninghame scria la 28 august 1919, despre faptul că un emisar din Transilvania (autorizat de cine ?) „a avut convorbiri cu contele Ștefan Bethlen și a insistat cu pasiune asupra ideii unei apropieri politice între cele două țări, cu scopul, din punctul său de vedere, de a asigura autonomia pentru ungurii transilvăneni... Este, de asemenea, sigur că prințul Borghese și colonelul Romanelli, reprezentanții politici italieni, respectiv la Viena și la Pesta, simpatizează cu această schemă, dar nu cred, deocamdată, că acest lucru a fost acceptat de autorități mai responsabile. Că Austria ar fi interesată într-o uniune româno-transilvano-ungară este sigur...”⁴³.

Din relatarea pe care reprezentantul britanic la București, Rattigan, o făcea lordului Curzon despre sondajul pe care l-a făcut în această privință pe lîngă Ion I.C. Brătianu, reiese destul de clar care ar fi fost intenția și semnificația unui asemenea act și cum priveau problema oficialitățile române : „Am spus că au fost aici multe vorbe privind uniunea Ungariei și României sub regele Ferdinand. M-am scuzat pentru men-

⁴² *Ibidem*, p. 445.

⁴³ *D.B.F.P.*, vol. VI, p. 195.

ționarea unui asemenea tragic nonsens în fața Excelenței sale, dar am considerat că este timpul să i se pună capăt. Aș adăuga, în paranteză, că generalul Greenly a auzit de la o sursă foarte autorizată din Budapesta că ideea a fost discutată acolo între unii unguri proeminenți și un domn Erdelgi, un fost deputat din Transilvania în Parlamentul ungar. D-l Take Ionescu m-a prevenit, de asemenea, că ideea a fost luată serios în considerare în cercurile guvernamentale. D-l Brătianu a spus că ideea era o pură aiureală. Nici un om serios nu o poate pentru moment lua în considerare. Am spus că am fost sigur că el va adopta această atitudine. O uniune personală sub același rege între Ungaria și România ar duce la formarea unui nou soi de Imperiu austro-ungar, cu același tip de politică și cu aceeași sprijinire pe Germania, cu aproximativ o sutime din șansa de succes pentru o asemenea politică care a existat în cazul Austro-Ungariei. D-l Brătianu spune că este de acord cu fiecare cuvânt, dar resimte foarte puternic necesitatea unei prietenii strinse cu Ungaria⁴⁴.

Este interesant de relevat faptul că, diferite idei, propuneri, intenții privind structura național-statală a relațiilor dintre o seamă de popoare din centrul, estul și sud-estul Europei, altfel decât pe baza dezvoltării de-sine-stătătoare a statelor lor, aveau circulație și în gândirea politică și acțiunea diplomatică a unor cercuri — inclusiv socialiste, în speță austro-marxiste — ce nu erau la fel adepte ale revenirii, pur și simplu, la vechea formațiune statală multinațională sub forma Imperiului austro-ungar, sau chiar erau adversare incontestabile ale restaurării regimului reacționar al habsburgilor, dar a căror gândire purta amprenta neîncrederii în perspectivele economice și politice ale statelor naționale de-sine-stătătoare în această zonă a Europei. În aceste cercuri, remediul era căutat fie într-o fuziune a Austriei cu Germania, fie într-o Federație sau Confederație dunăreană, fie într-o îmbinare a ambelor.

Peste toate acestea se suprapuneau pozițiile altor puteri europene interesate, precum și orientările promotorilor ideilor de mai sus spre unele sau altele dintre ele, ceea ce determina ca tabloul general să fie și mai complex, fapt pe care îl vom ilustra, de asemenea, în cele ce urmează prin unele documente ale vremii.

După cum se știe, unii exponenți de seamă ai austro-marxismului (de pildă, Otto Bauer, devenit ministru de externe în guvernul socialist austriac format după revoluția din Austro-Ungaria), menținându-se pe poziția vechii teze privind necesitatea și avantajele formațiunilor statale mari, au preconizat, cel puțin în principiu, o fuziune cu Germania. Chiar dacă, în împrejurările imediat următoare primului război mondial și în condițiile pregătirii tratatelor de pace ce urmau să consfințească și noua configurație politică a Europei, ei nu proclamau această fuziune ca o sarcină imediată, ideea în sine și perspectivele ei de viitor își găseau în mod firesc adversari în rândurile cercurilor guvernamentale ale unor state îngrijorate de orice eventualitate a unei întăriri pe această cale a Germaniei, dar și sprijinitori în anumite cercuri politice din aceasta din urmă.

Sînt interesante în această privință referirile pe care le făcea, într-o scrisoare trimisă la 1 iulie 1919 din Viena, colonelul Cuninghame : „Revenind la Austria, problema Anschluss-ului a apărut o dată în plus într-un mod foarte interesant. O anumită consternare a fost pricinuită

⁴⁴ *Ibidem*, p. 172—173.

de apariția unui articol în «L'Homme libre», care este atribuit influenței d-lui Clemenceau, despre faptul că Austria face un joc dublu în chestiunea Anschluss-ului. I-am vorbit astăzi dr-ului Bauer despre acest subiect și el m-a informat clar că Austria nu a întreprins și nu va întreprinde nici un fel de pași care să o ia înaintea dorințelor Antantei în chestiunea Anschluss-ului. El a atribuit articolul dorinței Franței de a vedea inclusă în Tratatul de pace o clauză interzicând pentru totdeauna sau temporar fuziunea, sau ca o fabricare a unui motiv pentru care în cele din urmă Austriei să-i fie impuse condiții financiare defavorabile. Pe de altă parte, un emisar german, «Griesinger», se află acum la Viena și încearcă neoficial să netezească drumul unei eventuale fuzionări a Austriei cu Germania, prin unificarea normelor de drept ca o măsură pregătitoare a altor aranjamente similare avînd același scop. Dar eu sînt sigur că deocamdată nici un fel de propuneri de acest gen nu vor fi acceptate de guvern și sînt înclinat să cred că nici un ministru responsabil nu se gîndește la înfăptuirea Anschluss-ului cel puțin în următorii 3 sau 4 ani”⁴⁵.

În schimb, era luată în considerare problema unei Confederații dunărene. Astfel, în aceeași scrisoare, Cuninghame, după expunerea informațiilor citate mai sus, preciza : „L-am întrebat pe Bauer care este poziția lui personală și el mi-a spus că, dacă ar putea fi asigurat de o Confederație dunăreană ca de o propunere de lucru, el ar lucra pentru ea și ar sprijini-o. El consideră că în prezent atitudinea cehilor face acest lucru imposibil și a fost de acord că Deutsch Böhmen * continuă să fie «cheia» problemei. El crede că Masaryk sau Tuzar (liderul Partidului Socialist Cehoslovac — *n.n.*) ar fi amîndoi de acord să ofere germanilor din Boemia acel grad de autonomie care este necesar pentru a netezi calea unei combinări a Austriei și Cehoslovaciei, dar se îndoiește că vor fi vreodată în măsură să învingă sentimentele naționale ale grupului Krammarsch” (liderul junilor cehi și prim-ministru al Cehoslovaciei în perioada noiembrie 1918—iunie 1919 — *n.n.*)⁴⁶.

Este interesant de remarcat că, spre deosebire de grupările reacționare monarhiste, care, în special din toamna anului 1919, date fiind împrejurările din Ungaria, își puneau speranțele în aranjarea relațiilor dintre Austria și Ungaria, ca nucleu al refacerii vechii formațiuni statale, chiar dacă sub forma unei Federații dunărene, conducătorii socialiști ai Austriei puneau pe prim plan în acel timp relațiile cu alte țări ca bază a creării unei asemenea federații nehabsburgice.

Această din urmă concepție a fost mai clar și mai pe larg expusă în convorbirea pe care cancelarul Austriei, dr. Renner, a avut-o, la 29 noiembrie 1919, cu înaltul comisar britanic la Viena, F.O. Lindley. Acesta din urmă informa, în raportul său din 1 decembrie 1919 către lordul Curzon, că „doctorul Renner a declarat că este din ce în ce mai convins de necesitatea unor relații economice strînse cu ceea ce aici se numește statele succesorale”⁴⁷. Cum din expunerea în continuare a dr. Renner era clar că avea în vedere vreun fel de Confederație dunăreană, sau vreo

⁴⁵ *Ibidem*, p. 8.

* Boemia germană, denumire folosită în convorbire de personalitatea austriacă pentru a desemna regiunea locuită de minoritatea de limbă germană din Cehoslovacia.

⁴⁶ *D.B.F.P.*, vol. VI, p. 8.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 452.

formă de federație economică, Lindley a remarcat că problema practică ce necesita o decizie ar fi fost care țară să fie în primul rînd abordată.

În această privință, Renner a „declarat că a hotărît să înceapă cu cehoslovaci... Pentru Austria, Cehoslovacia era cel mai important dintre toate statele noi, și el consideră că guvernul de la Praga a început acum să realizeze pericolele politicii de strângulare a Vienei pe care a promovat-o pînă în prezent“. În ce privește intențiile ulterioare, în document se arăta : „După rezolvarea cu Praga, el ar trece la Belgrad. Este foarte dornic să ajungă la o bază cu adevărat bună cu guvernul S.C.S. (Sârbo-Croato-Slovenia), dat fiind că nu vede nici un fel de pricini ale vreunui viitor posibil conflict cu acesta... După ce ar rezolva problemele cu Praga și Belgradul, el ar vedea ce se poate face cu Varșovia și Bucureștiul“⁴⁸.

Cancelarul Austriei i-a explicat diplomatului britanic și rațiunile unei asemenea orientări : „În ce privește Ungaria, doctorul Renner a manifestat nu puțină suspiciune și rezervă. Partidele nesocialiste de aici acordă mai multă importanță relațiilor bune cu Ungaria și cred că ele sînt mai ușor de obținut decît cu oricare altul dintre statele noi. Cancelarul de stat și-a exprimat, însă, cu putere, opinia că, dacă el ar începe cu Ungaria, alții ar deveni imediat suspicioși că el dorește să constituie vechea Austro-Ungarie sub o nouă formă. De aceea, el ar lăsa Ungaria pentru la urmă“⁴⁹. Comentînd, însă, această explicație, diplomatul britanic a exprimat, în raportul său, și anumite rezerve : „Sînt multe de spus în privința acestui mod de acțiune, deși este foarte îndoielnic dacă motivele invocate pentru aceasta de dr. Renner sînt pe deplin sincere. El a devenit foarte elocvent denunțînd natura războinică a ungarilor, ambiția lor de a recuceri provinciile pierdute și servilitatea lor față de aristocrație ; și era clar că se teme ca nu cumva o monarhie reinstaurată la porțile Vienei să se poată dovedi o sursă de infecție pentru țara sa“⁵⁰.

Convorbirea relatată de Lindley în raportul său este semnificativă și pentru clarificarea orientării externe a celor ce se gîdeau la refacerea unei formațiuni statale mari — fie și pe baze federative — în centrul Europei. Arătînd că Renner își exprima intenția de a face tot ce-i stă în putință pentru a ajunge la „relațiile economice strînse“ de care vorbise, Lindley scria : „În același timp, lui i se pare că Franța, care a fost cea mai favorabilă unui fel de Confederație dunăreană, a manifestat o concepție fundamental falsă în ce privește posibilitățile și obiectivele ei. Ideea Franței este că noile state trebuie să constituie o rezervație exploatată de Franța, și în acest sens el nu poate să nu remarce că observațiile sale personale l-au convins că capitalul francez nu-și recunoștea responsabilitățile în țări străine. A fost foarte izbit de deosebirea ce poate fi văzută între împrejurimile unor întreprinderi ale Franței și cele ale altor naționalități. Primele nu au făcut absolut nimic pentru clasele muncitoare, pentru îmbunătățirea drumurilor etc., în timp ce celelalte, și în special cele britanice, au manifestat un interes practic față de aceste probleme și au acționat ca centre ale unei influențe civilizatoare și de ridicare. De aceea, după părerea sa, orice formă de federație economică trebuie să fie plasată sub egida puterilor anglo-saxone și condusă după principiul că bunăstarea mutuală a respectivelor state este țelul primordial ce trebuie urmărit“⁵¹. Iată dar

⁴⁸ *Ibidem*, p. 453.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibidem*, p. 452—453.

că, pornind de la alte considerente și explicații, decît în cazul unor adepți ai habsburgilor, este prezentă aceeași idee a cointeresării capitalului englez și a sprijinirii pe acesta.

Problema este însă mult prea complexă, direcția pe care a luat-o evoluția evenimentelor în domeniul relațiilor național-statale alta, iar puterile occidentale mult prea realiste pentru a nu-și pune și problema implicațiilor viitoare ale unei orientări spre fuziunea Austriei cu Germania, sau spre federația preconizată, chiar dacă nu excludeau categoric eventualitatea ei. Este interesantă, în sensul acesta, analiza făcută, imediat după demisia lui Otto Bauer, la 25 iulie 1919, de către colonelul T. Cuninghame, aflat la Viena și dispunînd de ample legături și multiple informații asupra întregii zone. „În ce privește Austria — îi scria el la 29 iulie 1919 colonelului Twiss din delegația britanică la Conferința de pace de la Paris —, evenimentul pe departe cel mai important este retragerea dr. Bauer. Politica sa pro-italiană și pro-germană (este vorba de faptul că, așa cum se considera în acel moment, o eventuală fuziune a Austriei cu Germania, însoțită de satisfacerea unor revendicări teritoriale italiene și stabilirea unei frontiere comune între Italia și Germania, erau în vederile unor cercuri politice influente din aceste țări — *n.n.*) a eșuat sub impactul resentimentului francez. Dacă, ca rezultat al retragerii sale, Franța cade de acord să ofere Austriei o scăpare de faliment, atunci Bauer și politica sa au apus pentru totdeauna. Dacă, dimpotrivă, condițiile nu sînt îmbunătățite, atunci el va reveni. Dar trebuie spus că politica Anschluss-ului poate fi o politică bună pentru Italia și o politică bună pentru Austria, dar este o politică proastă pentru Germania. Mulți germani influenți sînt foarte conștienți. Sînt atît de convinși de aceasta, încît sînt incapabil să înțeleagă obiecțiile franceze. Eu cred că ceea ce avem acum de anticipat este o politică germană îndreptată spre reconstituirea unei Confederații dunărene, începînd cu Austro-Ungaria și Croația, făcută în acord (mai mult sau mai puțin) cu Italia, cu presupunerea că fuziunea cu Austria și distrugerea statului cehoslovac pot fi înfăptuite în orice moment convenabil Germaniei, și că simpla fuziune numai cu Austria nu merită osteneala, în orice caz în acest moment confuz. Părerea mea este că noi am avea mai multă siguranță dacă am realiza «fuziunea» și am stabili o linie națională clar trasată, excluzînd în felul acesta țările din Europa central-răsăriteană”⁵².

Sigur că, în acel moment frămîntat, și în rîndurile diplomației occidentale circulau păreri dintre cele mai diferite, dar un element comun pentru multe din ele era premisa că cel puțin unele dintre statele formate pe ruinele fostului Imperiu austro-ungar, în speță Austria propriu-zisă, nu au perspective de existență de-sine-stătătoare. Am văzut, din documentul citat mai sus, că T. Cuninghame privea Austria fie în contextul unei fuziuni cu Germania, fie în cel al unei Confederații dunărene.

Iată acum — exprimată într-un document din 4 septembrie 1919 — și părerea lui C. K. Bulter, șeful misiunii britanice de asistență pentru Austria, aflat tot la Viena: „Pare destul de clar că mișcarea reacționară (se referea la forțele monarhiste care îl abordaseră, solicitînd sprijinul Angliei — *n.n.*) va cîștiga în forță odată cu catastrofa în fața căreia se află țara datorită lipsei de cărbune și a iernii ce se apropie și nu pot să nu mă gîndesc că un puternic guvern republican cu un prinț-președinte ar fi cea mai bună soluție temporară — eu sînt pe deplin convins că vreun fel de

reunire între aceste țări este inevitabilă în cursul următorilor câțiva ani. Prima reunire ar putea fi între Ungaria și Austria, așa cum se așteaptă toată lumea”⁵³.

În ce privește starea de spirit de la Washington în această problemă, viconte Grey îi comunica de acolo lordului Curzon, la 5 decembrie 1919, că părerea administrației americane „sînt amplu influențate de d-l Hoover, care are mare autoritate în aceste chestiuni” și care consideră că „Austria constituită în prezent poate cu greu continua să existe ca un stat separat fără a pierde vreo jumătate din populația ei actuală”⁵⁴. Părere legată de cea exprimată diplomaților străini de cancelarul Austriei, care, la sfîrșitul lui noiembrie 1919, îi avertiza pe aceștia că, în cazul continuării greutăților alimentare și de combustibil, va fi imposibilă menținerea coeziunii noului stat, unele provincii ca Tirolul, Austria superioară și Stiria tinzînd să se desprindă⁵⁵. Grey comunica, de asemenea, ca părere a lui Hoover, că „singura șansă finală și definită pentru un viitor rezonabil al țării constă în unirea cu Germania sau în vreo formă de federație economică cu țările care, împreună cu ea, au compus vechiul Imperiu austriac”⁵⁶.

Firește, diversele idei și planuri prezentate mai sus nu erau singurele de acest gen. Într-o Europă abia ieșită din groaznica conflagrație ce avusese loc, cînd la Paris se elaborau tratatele de pace, iar în Rusia sovietică se desfășura un crunt război civil și intervenția militară organizată de Antantă, au luat naștere și alte planuri, denotînd, pe de o parte, anumite tendințe hegemoniste, pe de altă parte, faptul că acestea erau gîdite nu în termenii realizării sau evoluției spre relații pașnice de cooperare între toate statele, ci în cei ai slăbirii unora dintre ele și, în special, a izolării statului sovietic.

Liniile mari ale unui asemenea plan au fost expuse, de pildă, de ministrul adjunct polonez de externe Skrzynski chiar în prima întîlnire pe care a avut-o cu ministrul plenipotențiar numit de Anglia la Varșovia, H. Rumbold. Scriindu-i, la 5 octombrie 1919, lordului Curzon despre această întrevvedere, H. Rumbold atrăgea atenția că Skrzynski a servit anterior în cadrul Legației austro-ungare la Berna, iar la data respectivă, avînd în vedere continua absență a lui Paderewski, adjunctul său „este practic Ministru al Afacerilor Externe”⁵⁷.

Pentru a se înțelege mai bine premisele de la care pornea planul expus de Skrzynski, este de relevant mai întîi un anumit rol pe care acesta îl sublinia pentru Polonia : „El a purces apoi să vorbească despre eforturile Poloniei împotriva bolșevicilor. El a admis neconstrîns că Polonia trebuie să mulțumească pentru independența ei Aliaților. Ea nu a fost în măsură să aducă partea ei de contribuție la efortul necesar pentru înfrîngerea Puterilor Centrale. Dar ea stăruia acum să-și arate recunoștința față de Aliați, făcînd în lupta împotriva bolșevismului la hotarele ei răsaritene sacrificii cu adevărat disproportionale față de resursele ei”⁵⁸.

Este, de asemenea, de relevant observația făcută de Rumbold în ce privește remarcile sceptice făcute de acesta despre situația din Rusia, fie

⁵³ *Ibidem*, p. 222.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 493.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 420.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 493.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 264.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 265.

din cea sovietică, fie din teritoriul controlat atunci de forțele contrarevoluționare ale lui Denikin, Skrzynski considerînd că atît puterea sovietică, cît și generalii care luptau împotriva ei „au comis exact aceleași greșeli“, iar rezultatul va fi că „oricare parte va predomina în cele din urmă nu va găsi decît ruine“⁵⁹. „Cred — scria Rumbold — că remarcile sale în legătură cu cele de mai sus sînt inspirate în parte de temerea în ce privește atitudinea viitoare a generalului Denikin față de Polonia, în cazul în care generalul va triumfa împotriva bolșevicilor, ca și de adversitatea față de Rusia moștenită din timpul cînd domnul Skrzynski servea guvernul austro-ungar“⁶⁰.

Derivînd din asemenea premise, viziunea expusă de Skrzynski asupra viitoarei situații din Europa era aceea a unei Rusii ce nu se va putea restabili prin ea însăși, ci va deveni obiectul „reorganizării“ din partea altor puteri. De aceea, „el a întrebat — scria Rumbold — cum credem noi că poate intra cel mai bine Polonia în schema situației din răsăritul apropiat al Europei, adică ce rol are ea de îndeplinit în viziunea noastră. Interesele noastre nu se ciocnesc nicăieri ; dimpotrivă, sîntem vital intereseate, ambele părți, să prevenim exploatarea politică și economică a Rusiei de către Germania“. După mai multe remarci ale lui Skrzynski în acest sens, Rumbold a conchis că „ideea lui era că trebuie să existe un fel de cordon sanitar format din Finlanda, statele baltice și Polonia, care ar servi dublului scop de a-i ține pe bolșevici în afara Europei centrale și de a preveni penetrația Germaniei în Rusia“⁶¹.

Răspunsul lui Skrzynski a vădit, însă, că planul pe care îl expunea țintea mult mai departe : „El a fost de acord — scria Rumbold —, dar a adăugat că, în concepția sa, pe care eu o consider a fi cea a guvernului polonez, acest cordon ar urma să fie format de către o federație a statelor menționate mai sus, sub auspicii britanice. Cu condiția că le va fi asigurat sprijinul britanic, polonezii ar fi în măsură să întărească micile state baltice. El presupune că Marea Britanie este în mod special interesată în Finlanda, Letonia și Estonia. Pe de altă parte, Polonia este interesată în Lituania. El a făcut aluzie la două soluții ale problemei lituaniene. Una ar fi a unei Lituanii mari, incluzînd Grodno și Vilna și aflîndu-se cu Polonia în aceeași relație în care s-a aflat Ungaria față de Austria, adică avînd un șef comun al statului și al armatei. Alta ar fi o Lituanie mică și absolut independentă, ale cărei hotare sudice ar fi mult mai la nord“⁶² (cu alte cuvinte, în acest din urmă caz Lituania urma să piardă teritorii în favoarea Poloniei — *n.n.*).

Rezumînd vederile pe care i le-a expus Skrzynski, Rumbold arăta, printre ipotezele de organizare a acelei părți a continentului : „Ar putea fi acolo o federație a statelor baltice, Lituaniei și Poloniei, a cărei coloană vertebrală ar forma-o Polonia și care ar avea sprijinul material și moral al Marii Britanii. Prin sprijin material nu am înțeles ca domnul Skrzynski să aibă în vedere trupe, deoarece el își dă seama că opinia publică din Anglia este potrivnică unor aventuri militare în Rusia. O asemenea federație i-ar paraliza pe germani și ar proteja restul Europei de Rusia“. Că nu era vorba doar de niște păreri personale ale demnitarului polonez, ne încredințează Rumbold în același document, făcînd o referire la discuții

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibidem*, p. 267.

⁶² *Ibid.*

avute, înainte de numirea sa ca ministru la Varșovia, de către Percy Wyndham, care fusese comisar al Marii Britanii acolo: „Generalul Pilsudski i-a vorbit aproape în același sens lui Sir Percy Wyndham când acesta din urmă și-a luat rămas bun de la dînsul“⁶³.

Au existat, firește, în Europa acelor ani și fel de fel de alte proiecte, vînturate în diferite cercuri, dar nu ele au reușit să domine gîndirea politică asupra relațiilor dintre națiuni și state și practica politică, ci a predominat năzuința fundamentală a națiunilor de a-și construi, consolida și dezvolta statele de-sine-stătătoare și de a structura, pe această bază, relațiile dintre ele. Discuțiile îndelungate ce s-au purtat la Paris în jurul elaborării tratatelor de pace au evidențiat și ele hotărîrea statelor ce-și realizaseră unitatea național-statală sau își dobîndiseră independența de a impune Conferinței de pace recunoașterea juridică internațională a noilor stări de lucruri.

Pusă în fața unui fapt împlinit prin lupta maselor populare, din diferite țări, inclusiv din fosta monarhie austro-ungară, Conferința de pace avea să consfințească, prin tratatele încheiate, o stare de fapt existentă, aceste tratate avînd, în acele prevederi ale lor care se refereau la noua configurație statală și teritorială din această parte a Europei, rolul de a înregistra și recunoaște voința popoarelor de a-și făuri state naționale, sau, ca în cazul României, împlinirea victorioasă a îndelungatei lupte istorice a poporului ei pentru desăvîrșirea unității sale în cadrul aceluiași stat. Evenimentele au dezvăluit, în felul acesta, inconsistența, caracterul nerealist al poziției acelor cercuri, care, refuzînd sau fiind incapabile de a-și schimba în pas cu vremea modul de a gîndi, încercau să revină la vechile stări de lucruri sau, cel puțin, uzînd de diverse pretexte și formule, să limiteze dreptul popoarelor la autodeterminare națională, la independență și suveranitate de stat.

Pe lîngă rezultatele lor concrete din acel moment, evenimentele au determinat și un semnificativ pas înainte, în general, în gîndirea politică asupra problemei relațiilor dintre țări și popoare, imprimînd puternic acestei gîndiri o trăsătură a ei contemporană — ce avea să se dezvolte — și anume înțelegerea că noțiunea de *voință a popoarelor* a devenit un factor de care nimeni nu mai poate să nu țină seama în rezolvarea situațiilor istorice. Chiar și reprezentanții marilor puteri și-au dat seama de faptul că, deși statele lor nu au rămas nici pe departe lipsite de puternice mijloace și capacități de influențare, ele nu mai pot face abstracție de acest factor și dicta nelimitat, ca în trecut, voința lor proprie.

Așa, de pildă, în scrisoarea din 6 mai 1920, înmînată delegației ungare împreună cu proiectul tratatului de pace, A. Millerand, în calitate sa de președinte al Conferinței de pace, a declarat că forumul de la Paris nu a făcut altceva decît să recunoască o situație istorică rezolvată prin lupta popoarelor, așa cum a fost și în cazul României. „Voința popoarelor — se arăta în scrisoare — s-a exprimat în zilele din octombrie și noiembrie 1918, cînd dubla monarhie se prăbușea, în sensul că populațiile, multă vreme obijduite, să se unească cu frații lor italieni, români, iugoslavi sau cehoslovaci... O stare de lucruri, chiar milenară, nu are temeii să dăinuiască cînd s-a constatat că e contrarie dreptății“⁶⁴.

★

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 49.

După cum am mai spus, în cadrul marilor procese istorice, sociale și naționale, care s-au desfășurat la sfârșitul și în anii imediat următori primului război mondial, problemele construcției național-statale și ale structurii relațiilor dintre națiuni și state au dobândit trăsături specifice fiecăruia dintre aceste procese. Se înțelege că, sub hegemonia proletariatului, pentru popoarele din fosta Rusie țaristă care au pășit pe calea revoluției socialiste, construcția național-statală și stabilirea unor relații noi între ele a avut un caracter deosebit, încadrându-se în procesul general de cucerire și consolidare a noii puteri și de trecere la construirea socialismului.

Însăși lupta pentru răsturnarea guvernului provizoriu al lui Kerenski și instaurarea noii puteri a fost încununată de succes în condițiile contopirii într-un singur șuvoi a luptei clasei muncitoare împotriva burgheziei, a luptei celor mai largi mase populare împotriva continuării războiului imperialist, a ridicării în masă a țărănimii pentru pământ și a puternicei mișcări de eliberare națională a popoarelor oprimate.

În aceste împrejurări, pornind de la ceea ce se manifestase deja în practică și de la necesitatea de a căuta răspunsuri adecvate la problemele pe care noua practică socială și națională le ridica mereu, gândirea social-politică a fost și ea pusă în fața unor sarcini noi și deosebit de complexe, pentru rezolvarea cărora ea se putea călăuzi — în planul cel mai general și la nivelul esenței — după teoria marxistă în problema națională, îmbogățită cu concepția leninistă adoptată de Partidul bolșevic, dar pentru care nici tezele marxiste din etapele anterioare și nici dezbaterile care avuseseră loc nu ofereau rețete de-a gata, la îndemâna oricui și așteptând doar să fie aplicate.

Cititorul își amintește, desigur, din studiul precedent ⁶⁵, că la Conferința din aprilie 1917 a Partidului bolșevic s-au respins pozițiile acelor care, pornind de la formula abstractă a „metodei» revoluției socialiste sub lozinca «jos granițele» și de la înțelegerea simplistă a împărțirii națiunii în clase, negau însăși posibilitatea exprimării unei voințe a națiunii ca voință a unei comunități umane istorice și se pronunțau împotriva tezei leniniste a autodeterminării naționale pînă la despărțire, căreia Lenin îi acorda atîtă importanță în condițiile statelor în care mai multe națiuni fuseseră cu forța menținute în limitele lor.

Conferința, proclamînd revendicarea dreptului la autodeterminare pînă la despărțire, a subliniat, totodată, că acest drept nu trebuie confundat și cu oportunitatea, din punctul de vedere al proletariatului, de a face uz de el și a considerat, așa cum se exprimase Stalin, că „9/10 din popoare, odată doborît țarismul, nu vor dori să se separe“ ⁶⁶. Rezolvarea problemei organizării statale în aceste condiții era văzută prin prisma acordării unei largi autonomii regionale pentru naționalitățile ce vor rămîne în cadrul noului stat rus.

Și pentru că, în studiul nostru ne-am propus să privim faptele istorice în cadrul analizei, în principal, a unor aspecte importante ale evoluției gândirii social-politice asupra problemei relațiilor dintre popoare și state, este cazul să relevăm aici că hotărîrea Conferinței în această perioadă de desfășurare a revoluției ruse reflecta stadiul atins de gândirea marxist-leninistă asupra acestor probleme în perioadele anterioare.

⁶⁵ Vezi: Ion Popescu-Puțuri, *Îndemn la creație* (VI), în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 4/1983.

⁶⁶ *Sedmaia (aprel'skaia) Vserosiiskaia konferenția RSDRP (bolșevikov). Protokoli*, Moskva, 1958, p. 211.

Într-adevăr, Partidul bolșevic adoptase, încă de la începuturile sale, în mod programatic, ideea că proletariatul trebuie să respingă *menținerea cu forța* a unor națiuni în cadrul aceluiași stat, dar este interesat în uniunea forțelor sale într-un stat centralizat. Lenin și-a expus concepția sa de principiu în această privință în perioada de pregătire a Congresului al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, ce urma să adopte programul partidului, de pildă, în analiza făcută Manifestului „Uniunii social-democraților armeni”⁶⁷. Manifestul socotea că, „în viitoarea Rusie liberă trebuie să se acorde tuturor națiunilor dreptul la liberă autodeterminare”, că este „necesară instituirea, în viitoarea Rusie liberă, a unei republici federative” și, totodată, în ce privește concret Caucazul, afirma că, ținând seama „de diversitatea neamurilor care alcătuiesc populația Caucazului și de faptul că nu există delimitări geografice între aceste diferite neamuri, considerăm că nu putem introduce în programul nostru revendicarea autonomiei politice pentru naționalitățile din Caucaz”.

Comentînd acest document Lenin scria : „Salutăm din toată inima Manifestul «Uniunii social-democraților armeni» și îndeosebi remarcabila ei încercare de a pune just problema națională. Ar fi foarte de dorit ca această încercare să fie dusă însă la capăt. Uniunea *indică* foarte just cele două principii fundamentale după care trebuie să se călăuzească toți social-democrații din Rusia în problema națională : în primul rînd, revendicarea nu a autonomiei naționale, ci a libertăților politice și cetățenești și a deplinei egalități în drepturi ; în al doilea rînd, revendicarea dreptului la autodeterminare pentru fiecare naționalitate din statul rus. Dar aceste două principii nu sînt încă aplicate pe deplin consecvent de «Uniunea social-democraților armeni». Într-adevăr, se poate oare vorbi, *din punctul lor de vedere*, de revendicarea unei republici federative ? Federația *presupune* unități politice naționale autonome ; or, Uniunea respinge revendicarea autonomiei naționale. Pentru a fi pe deplin consecventă, Uniunea ar trebui să elimine din programul ei revendicarea republicii federative, limitîndu-se la revendicarea unei republici democratice în general. Nu este treaba proletariatului să *propage* federalismul și autonomia națională, nu este treaba proletariatului să formuleze revendicări care se reduc în mod inevitabil la revendicarea creării unui stat autonom bazat pe *împărțirea în clase*. Sarcina proletariatului este de a uni *cît mai strîns mase* cît mai largi de muncitori aparținînd tuturor naționalităților, de a le uni spre a lupta *pe o arenă cît mai largă* pentru instituirea republicii democratice și pentru socialism”⁶⁸.

În același context, analizînd esența revendicării dreptului la autodeterminare națională și raportul ei cu alte revendicări, Lenin scria : „Revendicarea recunoașterii dreptului la autodeterminare pentru fiecare naționalitate ca atare nu înseamnă altceva decît că noi, partidul proletariatului, trebuie să fim întotdeauna și în mod absolut *împotriva oricărei încercări* de a influența din afară, *prin violență sau prin mijloace nedrepte*, asupra autodeterminării naționale. Îndeplinindu-ne întotdeauna datoria de a respinge violența (de a lupta și a protesta împotriva ei), noi, în ce ne privește, ne preocupăm nu de autodeterminarea popoarelor și națiunilor, ci de autodeterminarea proletariatului, indiferent de na-

⁶⁷ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 7, Editura politică, București, 1962, p. 102—103.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 103.

ționalitatea căreia îi aparține. Astfel, programul general, de bază, întotdeauna obligatoriu pentru social-democrația din Rusia, trebuie să conștie doar în revendicarea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor (fără deosebire de sex, limbă, religie, rasă, naționalitate etc.) și a dreptului lor la o liberă autodeterminare democratică. Cît privește *sprijinirea* revendicării autonomiei *naționale*, această sprijinire nu constituie cîtusi de puțin o obligație programatică, permanentă a proletariatului. Ea poate deveni necesară pentru el numai în anumite cazuri excepționale“⁶⁹.

Ceva mai tîrziu, explicînd punctul privitor la autodeterminarea națională inclus în proiectul de program al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, V. I. Lenin preciza fără echivoc și corelația pe care o lua în considerare între acest principiu, crearea de state de către națiunile în cauză, menținerea statului unitar centralizat sau a unui bazat pe legături federative : „Social-democrația va lupta întotdeauna împotriva oricărei încercări de a influența din afară, prin violență sau prin orice mijloace nedrepte, autodeterminarea națională. Dar admiterea necondiționată a luptei pentru libertatea autodeterminării nu ne obligă cîtusi de puțin să susținem orice revendicare de autodeterminare națională. Ca partid al proletariatului, social-democrația își propune ca sarcină principală, imperioasă, sprijinirea autodeterminării nu a popoarelor și națiunilor, ci a proletariatului din cadrul fiecărei națiuni. Noi trebuie să tindem neapărat și întotdeauna la o *cît mai strînsă* unire a proletariatului, indiferent de naționalitate ; și numai în unele cazuri excepționale am putea formula și sprijini în mod activ revendicările care preconizează crearea unui nou stat bazat pe împărțirea în clase sau înlocuirea unității politice depline a statului printr-o unitate mai slabă, cum ar fi, de pildă, unitatea federativă etc.“⁷⁰.

Aceasta a fost, așadar, în esență, și concepția care a stat la baza orientării elaborate de Partidul bolșevic în problema respectivă în aprilie 1917, prevăzîndu-se, însă, și crearea de regiuni naționale autonome în cadrul noului stat rus.

Realitatea a dat, însă, în cursul desfășurării evenimentelor de după Revoluția din Octombrie, soluții mult mai complexe. În plină luptă revoluționară, creația național-statală a o serie de popoare și populații care rămîneau în cadrul Rusiei a adus la ordinea zilei stabilirea unui fel de legături între ele, însăși practica generînd diferite forme de federare. În aceste condiții, cel de-al III-lea Congres al sovietelor din întreaga Rusie — acesta fiind primul congres ținut după victoria puterii sovietice nu numai la Petrograd, ci și la scara întregii țări — a adoptat, la 12/25 ianuarie 1918, *Declarația drepturilor poporului muncitor și exploatat*, care a stabilit și noua formă de stat în felul următor : „1. Rusia este proclamată Republică a sovietelor de deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor. Toată puterea la centru și pe plan local aparține acestor soviete ; 2. Republica Sovietică Rusă se instituie pe baza unei uniuni libere a unor națiuni libere, ca federație de republici sovietice naționale“⁷¹.

În același timp, problema structurii concrete a statului, a formelor, legăturilor federale, rămînea deschisă, Congresul declarînd că, „năzuind să creeze o alianță cu adevărat liberă și benevolă și, prin urmare, cu atît mai deplină și solidă, a claselor muncitoare ale tuturor națiunilor Rusiei,

⁶⁹ *Ibidem*, p. 104.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 229.

⁷¹ *Hrestomația po istorii SSSR. 1917—1925*, p. 157—158.

cel de-al III-lea Congres al sovietelor se mărginește să stabilească principiile de bază ale federației de republici sovietice ale Rusiei, lăsând în seama muncitorilor și țăranilor fiecărei națiuni să hotărască de-sine-stătător, la propriul lor congres sovietic investit cu depline puteri, dacă doresc și pe ce principii să participe la guvernul federal și la celelalte instituții sovietice federale“⁷².

S-a format, astfel, Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă (R.S.F.S.R.), în cadrul căreia, în lunile și anii care au urmat, a continuat constituirea de republici și regiuni sovietice autonome. Totodată, un număr de națiuni din fostul Imperiu rus și-au creat, după instaurarea puterii sovietice, republici sovietice de sine stătătoare, iar unele — state naționale independente, în cadrul cărora, pe atunci, s-a menținut la putere burghezia.

Atît R.S.F.S.R., cît și celelalte republici sovietice au trebuit să-și concentreze eforturile pentru înfrîngerea, într-un înverșunat război civil, a forțelor contrarevoluționare interne și pentru respingerea intervenției imperialiste străine. În aceste condiții a luat naștere o puternică alianță politico-militară a republicilor sovietice de sine stătătoare, alianță al cărei liant deosebit de important a fost faptul că organizațiile de partid din toate republicile au rămas în cadrul Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia ca partid unitar. Treptat, alianța politico-militară a evoluat spre instituționalizarea unor forme mai strînse a legăturilor și pe linie de stat. Inițiativa a aparținut Ucrainei, al cărei Comitet Executiv Central al Sovietelor a adoptat, la 18 mai 1919, o hotărîre care prevedea : „1. întreaga luptă armată cu dușmanii republicilor sovietice trebuie să fie unificată în toate republicile sovietice existente ; 2. toate mijloacele materiale, necesare pentru purtarea acestei lupte, trebuie să fie concentrate în jurul unui centru comun tuturor republicilor. Pornind de la acestea, C.E.C. își însarcinează Prezidiul să se adreseze C.E.C. ale tuturor republicilor sovietice cu propunerea de a se elabora formele concrete de organizare a unui front unic al luptei revoluționare“⁷³.

La rîndul său, Consiliul apărării al Lituaniei și Bielorusiei a propus, la 31 mai 1919, ca „toate republicile sovietice să stabilească o strînsă alianță militară cu un comandament militar unic“⁷⁴.

Pornind de la necesitățile războiului și de la propunerile de mai sus, un decret din 1 iunie 1919 al Comitetului Executiv Central din întreaga Rusie a stabilit unificarea strînsă și concentrarea în mîna unor colegii unice a organizării militare și comandamentului, a consiliilor economiei naționale, a administrației feroviare, a finanțelor și comisarieratelor muncii dintr-un număr de republici sovietice, prevăzînd că „unificarea trebuie să fie înfăptuită printr-un acord cu Comitetele executive centrale și consiliile comisarilor poporului“⁷⁵ din republicile respective.

Se dezvolta, astfel, un proces de stabilire a diferite forme de legături de natură federativă, atît în interiorul R.S.F.S.R., cît și între diferite state sovietice din Europa și Asia. În aceste condiții s-a vădit și deosebita însemnătate a unei gîndiri teoretice și politice marxiste curajoase, în stare să perceapă noul, să tragă concluziile practice necesare, să nu se oprească la tezele elaborate cîndva. Sesizînd importanța formei fede-

⁷² Ibidem, p. 159—160.

⁷³ Ibidem, p. 319—320.

⁷⁴ Ibidem, p. 320.

⁷⁵ Ibidem, p. 321.

rale în procesul care se desfășura, Lenin a scris, în vara anului 1920, în schița tezelor pentru Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste în problema națională și colonială : „6. În consecință, în momentul de față nu ne putem mulțumi numai să admitem sau să proclamăm apropierea între oamenii muncii aparținând diferitelor națiuni, ci trebuie să ducem o politică care să asigure înfăptuirea unei alianțe cât mai strînse între Rusia Sovietică și toate mișcările de eliberare națională și colonială, stabilind formele acestei alianțe potrivit gradului de dezvoltare a mișcării comuniste în rîndurile proletariatului din fiecare țară sau a mișcării de eliberare burghezo-democratice a muncitorilor și țăranilor în țările înapoiate sau în rîndurile naționalităților înapoiate. 7. Federația constituie o formă de trecere spre unitatea deplină a oamenilor muncii aparținând diferitelor națiuni...”⁷⁶. În acest context, Lenin făcea și o distincție între relațiile dintre R.S.F.S.R. și alte republici sovietice și cele dinlăuntru Federației ruse.

Se înțelege, însă, că — așa cum, dealtfel, se întîmplă de obicei — gîndirea social-politică creatoare și practica politică au trebuit să depășească inerția de gîndire, cantonarea la prevederi mai vechi, tendința de a uniformiza, de a înlocui complexitatea formelor noi care se dezvoltau cu scheme rigide, de a include, de pildă, relațiile dintre diferite republici sovietice în sistemul relațiilor dintre centru și republici sau regiuni autonome dinlăuntru Federației ruse. Dînd expresie unei asemenea tendințe, Stalin refuza să recunoască, de pildă, deosebirea dintre Republica Socialistă Sovietică Ucraineană și Republica Autonomă Bașchiră în relațiile lor cu R.S.F.S.R. și, criticînd tezele leniniste amintite scria : „În tezele dumneavoastră faceți o deosebire între tipul bașchir și cel ucrainean de legătură federativă, dar în realitate această deosebire nu există, sau este atît de mică, încît este egală cu zero”⁷⁷.

Viața reală a vădit, însă, dezvoltarea în continuare a unor diferite legături de tip federativ, direcția generală a acestei dezvoltări fiind — în împrejurările amenințării ce plana în acel timp asupra republicilor sovietice în condițiile încercuirii capitaliste și avînd în vedere necesitățile refacerii economiei naționale în teritorii ce aparținuseră anterior unui stat unitar centralizat — aceea a înaintării spre o uniune a acestor republici.

Congresul al X-lea al P.C. (b) din Rusia constata, în aceste condiții, în 1919, că „existența izolată a unor republici sovietice separate este instabilă, neconsolidată, din cauza pericolului pentru existența lor din partea statelor capitaliste. Interesele comune ale apărării republicilor sovietice, pe de o parte, sarcina refacerii forțelor de producție distruse de război, pe de altă parte, și ajutorul alimentar necesar pentru republicile sovietice neproducătoare de pline din partea celor producătoare, în al treilea rînd, cer în mod imperios o uniune statală a republicilor sovietice separate, ca singura cale de salvare de jugul imperialist și de asuprirea națională”⁷⁸.

Totodată, Congresul s-a situat pe poziția leninistă a sesizării complexității sarcinilor de rezolvat, a formelor diversificate folosite, a suplelui necesare în aceste condiții. „Federația republicilor sovietice — arăta Congresul —, bazată pe comunitatea treburilor militare și economice, con-

⁷⁶ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, Editura politică, București, 1966, p. 165—166.

⁷⁷ *Hrestomația po istorii SSSR. 1917—1925*, p. 511.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 503.

stituie acea formă comună de uniune statală care dă posibilitatea: a) de a asigura integritatea și dezvoltarea economică atât a republicilor în parte, cât și a federației în întregul ei ; b) de a cuprinde întreaga diversitate a traiului, culturii și stării economice a diferitelor națiuni și neamuri, care se află pe trepte diferite de dezvoltare, și de a aplica, corespunzător cu aceasta, un tip sau altul de federație ; c) de a instaura conviețuirea pașnică și colaborarea frățească a națiunilor și neamurilor care și-au legat, într-un fel sau altul, soarta lor de soarta federației. Experiența Rusiei în folosirea unor genuri diferite de federație, cu trecerea de la federația bazată pe autonomia sovietică (Chirchizia, Bașchiria, Tataria, populațiile muntene [din Caucaz — *n.n.*], Daghestanul) la federația bazată pe relații pe bază de acorduri cu republicile sovietice independente (Ucraina, Azerbaidjanul) și cu admiterea unor trepte intermediare între ele (Turcheștanul, Bielorusia) a confirmat pe deplin întreaga oportunitate și suplețe a federației ca formă generală a uniunii statale a republicilor sovietice“ ⁷⁹.

În spiritul unei asemenea poziții generale a P.C. (b) din Rusia s-a continuat căutarea și experimentarea diferitelor forme de legături federative între republicile sovietice independente. O asemenea problemă s-a pus cu acuitate în Transcaucazia, unde se constituiseră republicile sovietice ale Azerbaidjanului, Armeniei și Gruziei. Apreciind că, în condițiile date, existența lor statală izolată le slăbește în fața pericolului contrarevoluționar și a statelor capitaliste, precum și că ea agravează situația economică grea a Transcaucaziei, care se dezvoltase ca o unitate economică, Biroul pentru Caucaz al C.C. al P.C. (b) din Rusia a adoptat, la 3 noiembrie 1921, o rezoluție în care se arăta că el „consideră necesară încheierea fără amânare a unei alianțe federative între republici, înainte de toate în domeniile activității militare, economice și financiare și în domeniul politicii externe“ ⁸⁰.

Dându-se curs acestei rezoluții, la 12 noiembrie 1921 a fost încheiat un tratat prin care Conferința împuternicită a reprezentanților republicilor respective declara că, „pornind de la dreptul popoarelor la autodeterminare, proclamat de marea revoluție proletară, recunoscând independența și suveranitatea fiecăreia dintre părțile participante la tratat și fiind conștientă de necesitatea de a-și strânge forțele în scopul apărării și în scopul construcției economice, a hotărât că din acest moment republicile socialiste sovietice ale Azerbaidjanului, Armeniei și Gruziei stabilesc între ele o strânsă alianță militară, politică și economică...“ ⁸¹. Tratatul la care ne referim se deosebea de un tratat de alianță obișnuit prin faptul că stabilea legături de tip federativ între republicile respective și crea instituții comune, precizând că „puterea supremă a Uniunii republicilor o constituie Conferința împuternicită a reprezentanților, aleși în număr egal de guvernele Azerbaidjanului, Armeniei și Gruziei“ ⁸² și că această Conferință alege ca organ executiv un Consiliu Unional. Se înființau, de asemenea, o serie de comisariate ale poporului comune, desființându-se comisariatele departamentale respective în cele trei republici. În ce privește relațiile cu R.S.F.S.R., tratatul nu făcea nici un fel de precizări, prevăzând doar că „Uniunea republicilor stabilește relațiile reciproce cu R.S.F.S.R. pe baza unui tratat de alianță“ ⁸³.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Ibidem*, p. 505.

⁸¹ *Ibidem*, p. 506.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibidem*, p. 508.

De fapt, prevederile tratatului prin care se forma o federație a republicilor din Transcaucazia, ca și punctul cu privire la relațiile cu R.S.F.S.R. reflectau procesul general care avea loc, de stabilire a unor noi forme de legături între diferite republici și de reglementare a raporturilor strânse dintre ele și R.S.F.S.R. Dezvoltarea acestui proces, stimulată de multitudinea și complexitatea sarcinilor ce se ridicau în fața puterii sovietice din toate republicile ce făcuseră parte anterior din Rusia, a pus la ordinea zilei căutarea unei soluții comune. În acest cadru, în timp ce gîndirea și practica partidului și creația maselor populare duseseră deja la constituirea, în afară de R.S.F.S.R., a unui număr de republici sovietice naționale, s-a făcut simțită și tendința de a reveni la soluții, de acum depășite de viață, de a rămîne pe platforma Conferinței din aprilie 1917 a P.C. (b) din Rusia, care, așa cum am văzut, preconizase o autonomie regională a altor naționalități în cadrul noului stat rus.

În aceste condiții, la propunerea Biroului Politic al C.C. al P.C. (b) din Rusia, Biroul Organizatoric al C.C. a creat, la 11 august 1922, o comisie care să pregătească pentru plenara Comitetului Central problema relațiilor reciproce dintre R.S.F.S.R. și republicile sovietice naționale independente. Din comisie au făcut parte I.V. Stalin, G.K. Ordjonikidze, C. Racovski, alte cadre conducătoare și reprezentanți din republicile naționale.

Stalin a elaborat un proiect de rezoluție a comisiei, care conținea planul său de rezolvare a relațiilor reciproce dintre R.S.F.S.R. și republicile independente, denumit ulterior planul „autonomizării”, deoarece prevedea intrarea republicilor în R.S.F.S.R. în calitate de republici autonome și extinderea asupra lor a competențelor Comitetului Executiv Central (C.E.C.) din Rusia, a Consiliului Comisarilor Poporului (C.C.P.) și ale altor organe ale R.S.F.S.R. Trimis spre examinare Comitetelor Centrale ale partidelor comuniste din republicile naționale, proiectul lui Stalin a întrunit adeziunea deplină numai a Comitetelor Centrale ale partidelor comuniste din Azerbaidjan și Armenia, în timp ce C.C. al P.C. din Bielorusia s-a pronunțat pentru menținerea formei contractuale de relații între republicile independente ; C.C. al P.C. din Ucraina nici nu a discutat proiectul, iar C.C. al P.C. din Gruzia s-a pronunțat în general împotriva proiectului, situîndu-se, de fapt, pe poziția nrecunoașterii necesității de a se găsi noi soluții și arătînd, în acest sens, într-o rezoluție adoptată cu majoritate de voturi, că „C.C. consideră că unirea prin transformarea republicilor independente în republici autonome, propusă pe baza tezelor tov. Stalin, este prematură. Unirea eforturilor economice și coordonarea politicii generale sînt necesare, dar cu păstrarea tuturor atributelor independenței”⁸⁴.

Cu toate acestea, proiectul lui Stalin a fost adoptat în principiu de comisie (cu o abținere din partea reprezentantului P.C. din Gruzia), fiind, totodată, respinsă în mod expres rezoluția C.C. al P.C. din Gruzia. Punctul 1 al textului definitiv de rezoluție adoptat de comisie prevedea : „Comisia consideră oportună încheierea unui acord între republicile sovietice Ucraina, Bielorusia, Azerbaidjan, Gruzia, Armenia și R.S.F.S.R. cu privire la intrarea formală a celor dintîi în cadrul R.S.F.S.R., lăsînd deschisă problema Buharei, a Horezmului și a Republicii Extremului Orient, cu care se va încheia — deocamdată — doar acorduri vamale, precum și

acorduri cu privire la comerț exterior, relații externe, apărare etc.“⁸⁵. În ce privește organismele conducătoare, rezoluția prevedea, la punctul 2, că „hotărârile C.E.C. al R.S.F.S.R. vor fi obligatorii pentru instituțiile centrale ale republicilor enumerate în punctul 1, iar hotărârile C.C.P. și C.M.A. (Consiliul Muncii și Apărării — *n.n.*) ale R.S.F.S.R. vor fi obligatorii pentru comisariatele unificate ale acestor republici“⁸⁶. Se prevedea, însă, printr-o notă la acest punct, că reprezentanți ai republicilor vor face parte din Prezidiul C.E.C. al R.S.F.S.R.

După aceasta, materialele comisiei i-au fost trimise lui V.I. Lenin, iar Secretariatul C.C., fără ca Biroul Politic să fi discutat problema, a trimis rezoluția comisiei tuturor membrilor C.C. în vederea plenarei care se pregătea.

Toate acestea i-au provocat o vie îngrijorare lui V. I. Lenin, care, bolnav fiind, nu putea participa nemijlocit la lucrările organelor conducătoare de partid și de stat și se afla în localitatea Gorki. La 26 septembrie 1922, el i-a adresat, în această problemă, o scrisoare lui L.B. Kamenev, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C. (b) din Rusia și vicepreședinte al Consiliului Comisarilor Poporului, cerînd în mod expres „să se trimită cîte o copie *tuturor* membrilor Biroului Politic“⁸⁷. După ce îi comunica că a „discutat despre asta ieri cu Sokolnikov și astăzi cu Stalin. Miine am să-l văd pe Mdivani (un comunist gruzin suspectat de «independentism»“), Lenin arăta că „Această problemă, după părerea mea, este extrem de importantă. Stalin manifestă unele tendințe de pripeală“⁸⁸. În consecință, Lenin cerea ca și ceilalți lideri ai partidului să chibzuiască temeinic asupra problemei. În ce privește fondul chestiunii, V.I. Lenin s-a pronunțat, în principiu, împotriva ideii privind includerea celorlalte republici în R.S.F.S.R., obiecțiile lui fiind, tocmai de aceea, îndreptate îndeosebi împotriva conținutului primelor două puncte ale rezoluției propuse. În legătură cu forma relațiilor reciproce dintre republici, Lenin scria : „Stalin a și acceptat să facă o concesie. La paragraful 1 să se spună, în loc de «intrarea» în R.S.F.S.R., «Uniunea formală, împreună cu R.S.F.S.R., într-o uniune a republicilor sovietice din Europa și Asia»“⁸⁹.

Firește, în concepția leninistă, această modificare nu se referea la formă doar, ci conferea întregii probleme un sens diferit, Lenin relevînd că „Sensul acestei concesi este, cred, destul de clar : noi ne considerăm egali în drepturi cu R.S.S. Ucraineană etc. și, împreună cu ele, în rînd cu ele, intrăm în noua uniune, în noua federație — «Uniunea Republicilor Sovietice din Europa și Asia»“⁹⁰. În felul acesta, Lenin a ridicat problema unei alte căi, principial diferite, de unire a republicilor sovietice, subliniind, în această privință, că „Important este să nu dăm apă la moară «independentiștilor», să nu distrugem *independența* lor, ci să înălțăm încă *un etaj*, să creăm o federație de republici, *egale în drepturi*“⁹¹. Lenin cerea și modificarea corespunzătoare a prevederilor privind organele conducătoare, sugerînd să se preconizeze „ceva în genul creării, alături de C.E.C. al R.S.F.S.R., «a unui Comitet Executiv Central Federal al Uniunii

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibidem*, p. 587.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 229.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 227.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibidem*, p. 228.

Republicilor Sovietice din Europa și Asia»⁹². V.I. Lenin a propus și o serie de modificări concrete corespunzătoare la celelalte paragrafe ale rezoluției, privitoare, de pildă, la organizarea ministerelor (comisariatelor poporului) și altele.

În această confruntare de principiu între orientarea internaționalistă promovată de Lenin — spre constituirea unei federații întemeiate pe unirea republicilor sovietice pe baza egalității în drepturi și cu menținerea suveranității lor — și planul „autonomizării“, Stalin a continuat să insiste asupra unor prevederi ale rezoluției inițiale a comisiei și, menținându-se la interpretarea mai veche a tezei statului centralizat, depășită în viață de *noul* născut prin revoluție, a apreciat, într-o scrisoare adresată la 27 septembrie 1922 membrilor Biroului Politic, poziția lui Lenin drept „național-liberalism”⁹³. În cele din urmă, însă, a modificat rezoluția comisiei în spiritul propunerilor lui Lenin.

Dar, dacă în partea introductivă a noului proiect ce urma să fie dezbătut de plenara C.C. deosebirea fundamentală dintre proiectul „autonomizării” și cel de creare a unei uniuni a republicilor era estompată, considerându-se doar formularea „ușor modificată, mai precisă”⁹⁴, V.I. Lenin, în schimb, a fost ferm hotărât să atragă atenția partidului asupra naturii profunde, principiale, a divergenței. La 6 octombrie 1922, când plenara C.C. al P.C. (b) din Rusia urma să dezbată problema, Lenin, care nu a putut să participe la ședință, a adresat lui Kamenev o scrisoare cu următorul conținut : „Tov. Kamenev ! Șovinismului velicorus îi declar o luptă pe viață și pe moarte. Îndată ce am să scap de măsca asta afurisită, am să-l sfârșim cu toți dinții sănătoși. Trebuie să insistăm *neapărat* ca în Comitetul Executiv Central unional să prezideze, pe rînd, un rus, un ucrainean, un gruzin ș.a.m.d. *Neapărat !*”⁹⁵.

Sprijinind întrutotul poziția lui Lenin, plenara C.C. al P.C. (b) din Rusia a adoptat ca directivă a C.C. rezoluția întocmită pe baza propunerilor lui, al cărei prim articol prevedea : „C.C. consideră necesară încheierea unui acord între Ucraina, Bielorussia, Federația Republicilor din Transcaucazia și R.S.F.S.R. cu privire la unirea lor în cadrul «Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste», cu dreptul pentru fiecare din ele de a se retrage oricînd din această «Uniune»”. În ce privește organizarea puterii supreme, articolul 2 al rezoluției prevedea : „Organul suprem al «Uniunii» este «Comitetul Executiv Central al Uniunii», care se compune din reprezentanți ai Comitetelor Executive Centrale ale R.S.F.S.R., Federației Transcaucaziene, Ucrainei și Bielorusiei, proporțional cu numărul populației pe care o reprezintă ele”⁹⁶.

La 30 decembrie 1922, primul Congres general al sovietelor din U.R.S.S. a proclamat constituirea U.R.S.S., consfințind, în felul acesta, calea aleasă pentru rezolvarea, pe baza principiilor federative, a problemei relațiilor dintre popoare într-un stat multinațional, în care a învins revoluția socialistă și în care fiecare națiune și-a dobîndit dreptul la propria ei statalitate. Era o soluție ce nu fusese prevăzută anterior de gîndirea marxistă — care, în general, luase în considerare și pentru condițiile de multinaționalitate statul unitar centralizat cu o largă autonomie de-

⁹² *Ibidem*, p. 227—228.

⁹³ *Ibidem*, p. 588 (nota 134).

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Ibidem*, p. 230.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 589 (nota 134).

mocratică locală —, dar care demonstra capacitatea acestei gândiri de a trage noi concluzii din noile fenomene istorice.

Participanții erau conștienți de faptul că semnificația istorică a evenimentului trebuia văzută și în planul dezvoltării îndelungate a gândirii umane social-politice creatoare. În cuvîntarea de încheiere a Congresului I al sovietelor din U.R.S.S., M.I. Kalinin spunea, în acest sens : „Au trecut milenii de cînd cele mai bune minți ale omenirii se frămîntă asupra problemei teoretice în căutarea formelor care să le dea popoarelor posibilitatea ca fără cele mai mari chinuri, fără luptă între ele să trăiască în prietenie și frăție. Numai acum, în ziua aceasta, se pune în mod practic prima piatră în această direcție“⁹⁷.

Firește — lucru cu atît mai evident azi, după trecerea a peste 60 de ani —, pe planul istoriei mondiale era vorba de un pas în această direcție generală, nu de instituirea unei forme valabile pentru rezolvarea întregului complex internațional al relațiilor dintre popoare și state ; dar acest pas venea să demonstreze că, pe uriașele întinderi ale unei foste închisori a popoarelor, revoluția socialistă le-a dat acestora și posibilitatea stabilirii unor noi relații între ele. Dealtfel, autorul cuvîntării citate își însoțea aprecierea cu amendamentul că nu se îndoiește „că acele forme noi, pe care le-am schițat noi astăzi în mare, sînt imperfecte. Ele pot fi corectate în viitor, important, însă, este faptul că noi am pus prima treaptă“⁹⁸.

Adoptînd în principiu documentele de constituire pregătite, Congresul I al sovietelor din U.R.S.S. a luat o hotărîre, ale cărei prime două puncte prevedeau :

„1. Declarația și Tratatul unional să fie aprobate în principiu ; 2. Avînd în vedere importanța excepțională a Declarației adoptate și a tratatului încheiat și faptul că este de dorit să fie ascultate părerile definitive ale tuturor republicilor care fac parte din Uniune în ce privește textul acestui tratat, Declarația și Tratatul să fie înaintate C.E.C., al republicilor unionale spre o analiză suplimentară, astfel încît concluziile republicilor unionale să fie prezentate C.E.C. al Uniunii R.S.S. pentru cea mai apropiată sesiune ordinară a sa“⁹⁹.

În felul acesta, în vederea elaborării tezelor constituționale, s-a deschis o perioadă de dezbateri privind caracterul statului unional creat, structura organelor puterii în acest stat, relațiile între organele de putere unionale și cele republicane. Manifestînd o grijă deosebită față de destinele Uniunii create la 30 decembrie 1922, față de asigurarea egalității reale în drepturi a republicilor, V.I. Lenin — conștient de natura și pericolul erorilor comise și de implicațiile pe care acestea și, eventual, continuarea încercărilor de a aplica într-o formă voalată, în construcția practică a Uniunii, vederile adepților „autonomizării“ — a dictat chiar în ziua în care avea loc Congresul I al sovietelor din U.R.S.S. însemnările sale *În legătură cu problema naționalităților sau a „autonomizării“*.

„Am impresia — spunea Lenin la începutul însemnărilor — că m-am făcut tare vinovat față de muncitorii din Rusia pentru că n-am intervenit destul de energic și de categoric în faimoasa problemă a autonomizării, care în mod oficial este denumită, mi se pare, problema uniunii republicilor sovietice socialiste“. Arătînd că, din cauza bolii, problema a fost dez-

⁹⁷ *Hrestomația po istorii SSSR. 1917—1925*, p. 520.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 521.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 519—520.

bătută aproape în întregime fără el, Lenin sublinia că, din cele aflate în legătură cu modul cum s-a prezentat problema în Gruzia, „am tras doar unele concluzii care îmi inspiră cele mai mari temeri“¹⁰⁰.

Lenin se referea în special la conflictul izbucnit între Comitetul organizației ținutale de partid Transcaucazia, în frunte cu G.K. Ordjonikidze, și acei membri ai C.C. al P.C. din Gruzia care inițial au fost de părere că nu este oportună unirea republicilor, iar apoi au susținut ca Gruzia să intre în U.R.S.S. direct, și nu ca membră a federației transcaucaziene. Recurgând la metode administrative și dind dovadă de pripeală în aplicarea unor măsuri, Ordjonikidze a ajuns și la un act de brutalitate fizică față de unul din oponenți. Dar întreaga această chestiune Lenin o lega de problema generală a modului cum sînt rezolvate chestiunile constituirii U.R.S.S., de grija în ce privește consecvența cu care vor fi aplicate principiile internaționalismului proletar la unirea republicilor sovietice. De aceea, el afirma în însemnările amintite : „Dacă lucrurile au ajuns pînă acolo încît Ordjonikidze, după cum mi-a comunicat tov. Dzerjinski, a putut să recurgă la violență fizică, ne putem închipui în ce mocirlă am alunecat. Se vede că toată această idee a «autonomizării» era fundamental greșită și cu totul inoportună“¹⁰¹.

Argumentîndu-și această concluzie și combătînd afirmațiile adepților „autonomizării“, Lenin nota : „Se spune că era nevoie de unitatea aparatului. De unde porneau asemenea afirmații ? Oare nu de la același aparat rusesc pe care, așa cum am mai arătat într-una din paginile precedente ale jurnalului meu, l-am preluat de la țarism și l-am uns doar cu puțin mir sovietic ?“¹⁰². Revenind la esența caracterizării pe care o dădea aparatului respectiv și la îngrijorarea în ce privește efectele acestei situații asupra relațiilor între republici, Lenin releva : „Nu încape îndoială că ar fi trebuit să așteptăm cu această măsură pînă cînd am fi putut spune că garantăm pentru aparatul nostru ca pentru unul care este într-adevăr al nostru. Dar astăzi, dacă vrem să fim cinstiți, trebuie să spunem, dimpotrivă, că ceea ce numim noi aparatul nostru este un aparat care de fapt ne este încă complet străin și reprezintă o amestecătură burghezo-țaristă, pe care noi, în acești cinci ani, în care ne-a lipsit ajutorul altor țări și am dat precădere «preocupărilor» militare și luptei împotriva foametei, n-am avut nici o posibilitate să-l transformăm. În asemenea condiții este foarte firesc că «libertatea de a ieși din uniune», cu care încercăm să ne justificăm, va deveni un simplu petic de hîrtie, care nu va fi în stare să apere pe alogeni din Rusia de invazia celui rus neaș, a celui velicorus șovinist, în fond nemernic și opresor, care este birocratul tipic rus“¹⁰³.

În legătură cu toate acestea, Lenin se întreba dacă în construcția nouă de stat, concret în crearea în republici a unor comisariate ale poporului care privesc direct viața națională, s-au luat „cu suficientă grijă măsuri“ pentru a apăra celelalte naționalități de birocratul pe care îl descrisese și răspundea : „Cred că n-am luat asemenea măsuri, cu toate că am fi putut și ar fi trebuit să le luăm“¹⁰⁴. Referindu-se la răspunderea politică pentru aceasta și la substratul problemei, Lenin preciza : „Cred că aici au jucat un rol nefast pripeala lui Stalin și înclinarea lui spre metode

¹⁰⁰ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 45, p. 378.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibidem*, p. 379.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

administrative, ca și îndirjirea lui împotriva faimosului «social-naționalism»... Mă tem, de asemenea, că tov. Dzerjinski, care s-a dus în Caucaz să întreprindă cercetări în chestiunea «crimelor» comise de acești «soci-ali-naționali», s-a distins și el, de data asta, numai prin atitudinea sa neaoș rusească (se știe că alogenii rusificați sînt întotdeauna înclinați să exagereze în atitudinea lor neaoș rusească) și că imparțialitatea întregii sale comisii este suficient caracterizată prin actele de violență la care a recurs Ordjonikidze“¹⁰⁵.

Acuitatea cu care a pus Lenin întreaga problemă și atenția deosebită pe care i-a acordat-o se datorau faptului că el nu a privit-o limitat la incidentul concret, ci în contextul unui aspect deosebit de important al relațiilor dintre națiuni, relevînd că „aici se ridică și o importantă problemă principială : cum trebuie înțeles internaționalismul ?“¹⁰⁶.

Gîndirea creatoare a lui Lenin se ridică încă o dată împotriva abordării abstracte, generale, lipsite de caracter concret-istoric, a problemei naționale, a naționalismului și internaționalismului. „În scrierile mele despre problema națională — arată el în continuarea însemnărilor — am arătat deja că este cu totul neindicat de a pune în mod abstract problema naționalismului în general. Trebuie să facem distincție între naționalismul unei națiuni asupra toare și acela al națiunii asupraite, între naționalismul unei națiuni mari și acela al unei națiuni mici“. Și tocmai în legătură cu această distincție pune Lenin problema internaționalismului proletariatu-lui unei națiuni mari, relevînd : „Ce este important pentru proletar ? Pentru el este nu numai important, dar și absolut necesar ca în lupta de clasă proletară să-și asigure un maximum de încredere din partea celor de alt neam. Și ce este necesar pentru asta ? Este necesar să existe o egalitate nu numai formală. Este necesar ca proletariatul să compenseze, într-un fel sau altul, prin atitudinea lui sau prin concesiile lui față de cei de alt neam, neîncrederea, suspiciunea, ofensele care în trecutul istoric le-au fost aduse de guvernul națiunii «dominante»“¹⁰⁷.

Punînd în acest context principial problema concretă de la care por-nise, Lenin conchidea : „Și cred că în cazul de față, în ceea ce privește națiunea gruzină, avem un exemplu tipic în care o atitudine cu adevărat proletară cere din partea noastră o comportare extrem de precaută, prevenitoare și conciliantă. Un gruzin care desconsideră această latură a problemei, care aruncă cu ușurință acuzația de «social-naționalism» (în timp ce el însuși este nu numai un adevărat și autentic «social-național», dar și un brutal satrap velicorus), un asemenea gruzin încalcă, în fond, interesele solidarității de clasă proletare, pentru că nimic nu frînează într-atît dezvoltarea și consolidarea solidarității de clasă proletare ca nedreptatea națională și față de nimic nu sînt atît de sensibile minoritățile naționale «jignite» ca față de egalitate și de încălcarea ei — chiar dacă această încălcare se datorește unei neglijențe, chiar dacă se face în glumă —, ca față de încălcarea ei de către tovarășii lor proletari. Iată de ce în cazul de față este mai bine ca atitudinea conciliantă și îngăduitoare față de minoritățile naționale să depășească limitele necesare decît să nu le atingă“¹⁰⁸.

În concluzia însemnărilor sale, Lenin se referea la anumite măsuri practice. Fără a le mai enumera, relevăm că principala dintre ele era formu-

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 379—380.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 380.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 380—381.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 381—382.

lată astfel : „*În primul rînd*, trebuie să menținem și să consolidăm uniunea republicilor socialiste ; în privința acestei măsuri nu poate să existe nici o îndoială“. Iar în ce privește conținutul esențial al acestei consolidări, V.I. Lenin își încheia însemnările cu următorul pasaj, cu adevărat istoric : „Una este necesitatea de a ne uni strîns rîndurile împotriva imperialiștilor din Apus, care apără lumea capitalistă ; aici nu poate să existe nici o îndoială, și este de prisos să spun că aprob fără rezervă aceste măsuri. Alta este să adoptăm noi înșine — fie și în chestiuni mărunte — o atitudine imperialistă față de populațiile asuprite, și în felul acesta să subminăm cu totul întreaga noastră sinceritate principială, întreaga noastră susținere principială a luptei împotriva imperialismului. Or, ziua de mîine în istoria mondială va fi tocmai o zi în care popoarele asuprite de imperialism, care au și început să se trezească, se vor trezi definitiv și în care va începe o luptă îndelungată și grea, o luptă decisivă, pentru eliberarea lor“ ¹⁰⁹.

Grija exprimată de Lenin, în documentul pe care l-am citat pe larg, în ce privește tendința administrativ-birocratică de rezolvare a problemei relațiilor dintre republici, nu era lipsită de temei. La 4 februarie 1923, Stalin a adresat membrilor și membrilor supleanți ai C.C. al P.C. (b) din Rusia o scrisoare în care a ridicat probleme importante ale viitoarei constituții a U.R.S.S. Ca o reflectare a tendinței de a traduce în viață, sub o formă sau alta, ideea „autonomizării“, Stalin propunea într-o formă voalată lichidarea a o serie de comisariate ale poporului din republici. Comitetul Central nu a acceptat această propunere, iar în proiectul de teze în problema națională pentru Congresul al XII-lea al P.C. (b) din Rusia, elaborat de Stalin, plenara C.C. din 21—24 februarie 1924 a introdus o serie de completări esențiale în spiritul indicațiilor lui Lenin.

Problema, de mare importanță principială, a sistemului de relații din cadrul Uniunii a fost dezbătută în presa republicilor unionale și în conferințele de partid, ale căror documente au adus precizări deosebit de valoroase. Astfel, în martie 1923, rezoluția celei de-a XII-a Conferințe a P.C. din Bielorusia sublinia că, pornind de la necesitatea unui front unic al republicilor sovietice și „avînd în vedere necesitatea prevenirii vreunor neînțelegeri pe terenul definirii drepturilor și competențelor statelor sovietice naționale, trebuie să tindem spre crearea unui asemenea sistem de relații între statele sovietice, în care toate statele sovietice trebuie să aibă o conducere unică în problemele politicii externe și interne, cu atragerea, totodată, a fiecărui stat sovietic național la participarea activă la conducerea unică“ ¹¹⁰. La rîndul ei, Conferința a VII-a a P.C. din Ucraina din aprilie 1923 a analizat pe larg procesul care a avut loc, de apropiere între republicile sovietice, și a relevat importanța istorică a creării U.R.S.S. Arătînd că acum sarcina constă în rezolvarea judicioasă a problemei construcției de stat, rezoluția Conferinței releva că, „pentru rezolvarea justă a acestei sarcini, pericolul îl reprezintă devierea propriei aparatului nostru sovietic în direcția metodelor birocratico-centralizate de conducere, moștenite de la trecutul vechi, țarist“ și preconiza o serie de principii care să stea la baza federației sovietice, ca „deplina egalitate a drepturilor și obligațiilor republicilor — membre ale Uniunii, atît în relațiile reciproce dintre ele, cît și față de puterea unională centrală“ ; „constituirea organelor de conducere ale puterii centrale a Uniunii pe principii care să garanteze justa reflectare și slujire, atît a nevoilor și cerințelor generale, cît și

¹⁰⁹ Ibidem, p. 382, 384.

¹¹⁰ *Hrestomațiia po istorii SSSR. 1917—1925*, p. 525.

a celor naționale ale popoarelor federației“ și altele, menite să concretizeze și să garanteze prevederile de mai sus ¹¹¹.

Întreaga problemă a fost pe larg dezbătută la Congresul al XII-lea al P.C. (b) din Rusia, la care s-a dat citire, pe delegații, textului însemnărilor lui Lenin la care ne-am referit. Congresul a întreprins o amplă analiză — reflectată în rezoluția sa — a succeselor obținute în emanciparea popoarelor fostei Rusii țariste și a complexelor probleme naționale care mai dăinuiau în diferite părți componente ale Uniunii, a avertizat împotriva rămășițelor șovinismului velicorus și ale naționalismului altor popoare. În ce privește reflectarea acestei situații în problema cardinală a constituirii noii federații multinaționale, Congresul a relevat, în spiritul indicațiilor lui Lenin, ca „Drept una dintre expresiile flagrante ale moștenirii vechiului trebuie considerat faptul că Uniunea republicilor este apreciată de o parte însemnată a funcționarilor sovietici de la centru și locali nu ca o uniune de entități statale egale în drepturi, menită să asigure dezvoltarea liberă a republicilor naționale, ci ca un pas spre lichidarea acestor republici, ca un început al constituirii așa-numitei «unice și indivizibile»“ ¹¹².

În legătură cu toate acestea, Congresul a recomandat o serie de măsuri practice, incluzând în rezoluția sa, într-o formă mai detaliată, prevederile propuse de rezoluția conferinței P.C. Ucrainean. Pe baza dezbaterilor care au avut loc și a rezoluției Congresului al XII-lea, a fost elaborată Constituția U.R.S.S., aprobată de Comitetul Executiv Central al U.R.S.S. în iulie 1923.

În felul acesta, istoria înregistra, atât în planul practicii, cât și în cel al gândirii social-politice și juridice, o nouă experiență de rezolvare a problemei relațiilor între popoare, de data aceasta în cadrul noii orînduiri socialiste — crearea unei federații multinaționale de republici egale în drepturi pe vasta întindere a unui fost stat autocratic centralizat, în care aceste popoare fuseseră asuprite.

★

Ne-am oprit mai pe larg, dată fiind importanța ei pentru ansamblul relațiilor dintre popoare și state, asupra rezolvării problemei național-statale în cadrul a două mari procese ce s-au produs la sfîrșitul primului război mondial : acela al destrămării imperiilor multinaționale anacronice și al luptei îndirjite a popoarelor pentru cauza lor națională, rezultatul istoric fiind desăvîrșirea unității național-statale (ca în cazul României) sau dobîndirea statalității naționale, a independenței și suveranității într-o serie de țări din estul, centrul și sud-estul Europei și acela al lichidării puterii capitaliștilor și moșierilor pe o vastă întindere europeană și asiatică a fostului Imperiu țarist, al trecerii aici la construirea socialismului și la dezvoltarea, în acest cadru social-economic nou, a statalității naționale și a legăturilor federative dintre noile entități statale naționale, rezultatul istoric fiind crearea unui mare stat multinațional federativ socialist — U.R.S.S.

Se înțelege, însă, că — atunci, și în frămîntatele decenii care au urmat pînă la cel de-al doilea război mondial, cât și după acesta — ansamblul european și mondial al relațiilor dintre națiuni și state a ridicat, atât în practică, cât și la nivelul răspunsurilor pe care trebuia să le caute gîndirea social-politică, numeroase alte probleme majore, a pus în discuție idei, principii și practici vizînd întreg acest ansamblu.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 528.

¹¹² *Ibidem*, p. 533.

UNIREA DIN 1859 — REZULTAT AL VOINȚEI UNANIME A POPORULUI ROMÂN

NICOLAE COPOIU

Marile înfăptuiri din istorie se localizează, de obicei, într-o singură zi, deși cele mai multe dintre ele s-au petrecut într-un timp mai îndelungat și au avut, pe parcurs, și alte momente sau date semnificative. Astfel, Unirea Moldovei cu Muntenia s-a fixat în conștiința publică românească la 24 ianuarie 1859, zi în care a fost ales domnitor al Țării Românești Alexandru Ioan Cuza, de către Adunarea electivă din București, după ce el fusese ales, cu aproape trei săptămâni mai înainte, la 5 ianuarie 1859, domnitor al Moldovei. În acest fel, ziua de 5 ianuarie a rămas în umbra istoriei, în timp ce ziua de 24 ianuarie a preluat întreaga semnificație și strălucire istorică a evenimentelor, adică a devenit simbolul *Unirii* celor două țări române. Alegerea aceluiași domnitor în ambele Principate românești, adică a *unui unic domnitor*, reprezenta un factor important în procesul istoric al Unirii Moldovei cu Muntenia. Căci Unirea celor două țări românești s-a realizat, în epoca modernă, în cadrul unui proces istoric al refacerii unității statale a tuturor românilor, desfășurat în mai multe etape, prima dintre acestea constituind-o revoluția română de la 1848, iar ultima — anul 1918, anul făuririi statului unitar român, pe platforma geografică și demografică principală a statului dac din antichitate. În cadrul acestui proces, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, momentul 1859 are o însemnătate majoră : „Victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și țîrgoveți, a cărturarilor progresiști și patrioți, Unirea Principatelor a reprezentat actul care a pus bazele statului național român modern”¹.

Reflectind acumulările istorice anterioare, revoluția română de la 1848 a fost, în primul rînd, o revoluție de afirmare a unității și independenței naționale, în raport cu marile imperii vecine, alături de aceste deziderate preconizîndu-se obiective social-economice, politice și culturale de tip modern, cum erau : regimul de stat republican, eliberarea țărănimii

64 ¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 710.

din chingile sistemului iobag-feudal, dreptul de vot universal, libertatea cuvîntului și a presei etc.

Deși izbucnită în același an și, într-o anumită măsură, coordonată cu ele, revoluția română nu s-a asemănat cu revoluțiile din alte țări europene. La Paris, ca să cităm un singur exemplu, revoluționarii de la 1848 au schimbat forma de guvernămînt — monarhia, cu republica, element minor în raport cu obiectivele social-economice ce i-au fixat denumirea de revoluție burghezo-democrată. În țările române, la 1848, cel dintîi obiectiv a fost *unirea*, deși formal ea nu a fost așezată pe primul loc în toate documentele programatice publicate. Motivul care a stat la baza acestor omisiuni formale (pentru că, în fondul ei, ideea unirii a fost prezentă în toate centrele revoluționare ale românilor) l-a constituit nevoia de a nu stîrni reacții din partea marilor puteri vecine, cunoscute a fi adversare atît ale unirii, cît și ale independenței românilor.

Ideea de unitate a poporului român nu era o idee nouă în societatea românească din prima jumătate a secolului trecut. Ideea de țară, de comunitate statală, ideea apărării acesteia împotriva agresiunilor din afară erau vechi la poporul nostru². Ceea ce este însă caracteristic gîndirii politice românești din epoca aflată în discuție, gîndire ce și-a exprimat marile sale dimensiuni în focul evenimentelor revoluționare de la 1848 la 1859, este afirmarea cu claritate a necesității refacerii unității poporului român într-o singură formațiune statală — *Dacia*. Ideea, permanentă în tot cursul evului mediu și înfăptuită pentru scurt timp de Mihai Viteazul, s-a afirmat cu putere mai ales la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor. Atunci, un adevărat curent de renaștere a Daciei s-a produs în țările române, ca și peste hotare, îndeosebi în istoriografia internațională, în care zeci de lucrări dezvoltău opiniei publice existența unui vechi popor în bazinul danubiano-pontico-carpatic, unitar prin întreaga sa înfățișare, prin limbă și mod de viață, care nu putea fi altul decît urmașul poporului dac. Cu deosebire, unii cercetători străini, care au avut prilejul să cunoască timp de mai mulți ani realitățile românești, în calitate de funcționari diplomatici ai puterilor apusene, au scris cu pasiune și admirație despre virtuțile istorice ale poporului român, urmașul direct al dacilor din antichitate. Autori ca Felix Colson, B.G. Niebuhr, U. de Marsillac, Ludwig Gebhardi Albrecht, J.F. Negebauer, Rudolf Bergner, A. Ubicini, W. Wilkinson, Carlo Troya ș.a. au scris tomuri întregi de evocare a statului și poporului dac, subliniind că acest popor se regăsește în epoca modernă în statele Muntenia, Moldova, în Principatul Transilvaniei, precum și în largi zone de la sudul Dunării. Ei relevau cu uimire, printre alte trăsături ale acestui popor, extraordinara sa unitate de limbă, fapt inexistent în state socotite ca avînd popoare omogene, cum erau, de pildă, Franța sau Italia.

Paralel cu curentul din istoriografia străină s-a dezvoltat, în țările române, mai ales în Transilvania, un curent cultural care pune în evidență unitatea națională a moldovenilor, transilvănenilor și muntenilor, explicînd această unitate printr-o descendență comună. Petru Maior publică, în 1812, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, iar Dionisie Fotino *Istoria vechii Dacii* (în 1818). În 1838, mai puțin cunoscutul *Act de Unire și Independență*, cel mai democrat proiect de constituție a unui viitor stat român unit, elaborat înainte de 1848, de Ion Cîmpineanu, vorbea despre „o patrie slobodă și independentă”. Publicațiile „Dacia literară” din 1840 și

² Ion Popescu-Puțuri, *Marea Unire și semnificația ei istorică*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 6/1983, p. 3—20.

„Magazin istoric pentru Dacia“ din 1845 veneau să susțină, cum se exprima coredactorul acesteia din urmă, Nicolae Bălcescu, că „românii din cîte trele provincii ale Daciei“, „au trebuință astăzi să se întemeieze în patriotism și în curaj“, rezultate ce s-ar putea dobîndi, spunea el, „cînd ei ar avea o bună istorie națională și cînd aceasta ar fi îndestul răspîndită“³ — cu alte cuvinte cunoașterea trecutului slujea cauza refacerii unității naționale.

Ideologia revoluționară de la 1848 asocia ideea unității cu ideea continuității poporului român, a tradițiilor sale istorice de viață statală independentă. Nicolae Bălcescu aprecia că revoluția de la 1848 avea cauze ce se pierdeau în negura vremurilor, că „uneltitorii ei sînt 18 veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși“⁴. Ideea unității naționale a românilor era socotită o permanență a neamului românesc, nu numai un rezultat al dezvoltării istorice moderne. „Unitatea națională fu visarea iubită a voevozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră“⁵. Acestor cuvinte înflăcărate scrise de românul muntean Bălcescu, în 1850 (în lucrarea *Mersul revoluției în istoria românilor*), le răspundea cu aceeași înflăcărare românul moldovean Mihail Kogălniceanu, cinci ani mai tîrziu, în programul primului număr din 1 octombrie 1855, al ziarului „Steaua Dunării“: „Unirea Principatelor a fost visul de aur, țelul isprăvilor marilor bărbați ai României, a lui Iancu Huniad, ca și a lui Ștefan cel Mare, ca și a lui Mihai Viteazul, a lui Vasile Vodă, ca și a lui Matei Basarab“. În același timp, la Blaj, românul transilvan Simion Bărnuțiu cerea ca „națiunea, adunîndu-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății..., să proclame libertatea și independența națiunii române“⁶. Energica desfășurare a revoluției în Transilvania, opunîndu-se alipirii forțate a acestui teritoriu românesc la Ungaria, formula cerința istorică: „Noi vrem să ne unim cu Țara“, adică cu Muntenia și Moldova.

Dealtfel, în perspectiva evenimentelor ulterioare și chiar a celor imediate, Adunarea de la Blaj apare ca o verigă de bază a marelui proces istoric al unirii tuturor românilor. „Un tablou extraordinar de interesant și zguduitor“, „așa ceva n-a prea văzut vreodată Europa“, se consemna în documentele timpului. Într-adevăr, această mențiune a unui contemporan este demnă de reținut pentru că, dacă la Paris, Berlin sau Viena adunările cîtorva zeci de mii de oameni au conferit un caracter de masă luptelor revoluționare, adunarea a 40 000 de oameni la Blaj — un sat, cum îi zicea Nicolae Iorga — capătă cu totul altă semnificație. Aceste zeci de mii de oameni nu reprezentau un mare oraș, ci o țară, astfel încît putem spune că, dacă se ține seama de teritoriul angajat direct, prin reprezentanții săi, Adunarea de la Blaj a fost cea mai reprezentativă adunare populară din Europa anului 1848 și, bineînțeles, cea mai mare, după cum va fi, peste șapte decenii, în 1918, Adunarea de la Alba Iulia. Cunoscutul luptător sas Stephan Ludwig Roth scria despre Adunarea de la Blaj că, în fiecare participant, „se deșteptase gîndul naționalității. Acest gînd prinse

³ N. Bălcescu, *Opere*, vol. 1, *Scrieri istorice, politice și economice. 1844—1847*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 89, 95.

⁴ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Scrieri istorice, politice și economice. 1848—1852*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, p. 107.

⁵ *Ibidem*, p. 111.

⁶ Victor Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, Editura politică. București, 1966, p. 425.

rădăcini atât de adânci, încît el nu mai putea fi niciodată scos din inimile românilor“⁷.

Revoluția română de la 1848 a strălucit puternic pe firmamentul politic al Europei, dar ea a stîrnit intervenția marilor puteri vecine. Poarta otomană și Rusia țaristă și-au trimis trupele în Moldova și Țara Românească, „împotriva poporului valah pe care îl acuza că a instaurat republica și a proclamat comunismul“⁸, după cum se exprima Karl Marx. La fel, în Transilvania, revoluția a fost înăbușită de trupele habsburgice și țariste.

Înțelegerea între primele două mari puteri s-a concretizat, la 1 mai 1849, într-o Convenție semnată la Balta-Liman care, în articolul IV, reglementa un pretins drept quasi-permanent al lor de a ocupa cu forța armată Principatele române dunărene. Trupele ocupante au părăsit Principatele abia în aprilie 1851, dar au rămas „încă destul de aproape“⁹, astfel încît, în iulie 1853, au trecut din nou frontierele românești, de data asta pentru a se război între ele, în ceea ce s-a numit „războiul Crimei“.

În timpul acestui război, oamenii politici români — aflați încă în exil, în diferite capitale europene — au încercat să folosească evenimentele care se desfășurau și pe pămîntul românesc pentru obținerea recunoașterii autonomiei țărilor române din partea puterilor europene. Ion Ghica a publicat, sub pseudonimul G. Chainoi, studiul politic : *Dernière occupation des Principautés*, în care atrăgea atenția asupra importanței politice a participării românilor la războiul declanșat în 1853, alături de aliați — Anglia, Franța, Sardinia și Turcia. Planul unei asemenea participări a fost acceptat, ajungîndu-se pînă la pregătirea manifestului adresat poporului român. Comandantul unităților românești urma a fi generalul Gheorghe Magheru, invitat la Constantinopol în 1854 în acest scop, dar înainte ca el să plece în țară, pentru a-și mobiliza ostașii, a intervenit Austria, care a amenințat că, în cazul cînd românii se vor angaja în război, ea va intra în acțiune alături de Rusia. În caz contrar, ea va păstra neutralitatea, trimițîndu-și trupele în Principate, după ce armatele țariste vor fi scoase de aici. Așadar, poziția activă a românilor a contribuit la victoria aliaților, asigurîndu-le neutralitatea binevoitoare a Austriei¹⁰.

În Tratatul de la Paris, încheiat la 18/30 martie 1856, la sfîrșitul războiului, se reflectau unele dintre obiectivele luptei românilor care, deși neinvitați oficial la Congres, au exercitat tot timpul o presiune asupra lui prin publicațiile europene. Prevederile Tratatului exprimau, totodată, compromisul între puterile care se opuneau unirii și cele care o susțineau. Articolul XXII stipula un nou statut internațional al Principatelor Române: „Principatele Valahia și Moldova vor continua să se bucure, sub suzeranitatea Porții și sub garanția Puterilor contractante, de privilegiile și de imunitățile pe care le au. Nici o protecție exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de vreuna dintre Puterile garante. Nu va exista nici un drept particular de amestec în treburile lor interne“¹¹ (subl. ns.). Așadar, conținutul

⁷ Ibidem, p. 509—510.

⁸ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, București, 1961, p. 330.

⁹ *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, publicate de Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu-Vartic (în continuare : *Acte și documente*), vol. I (1391—1841), București, 1890, p. 359.

¹⁰ Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Editura Minerva, București, 1976, p. 194—197. Vezi și Paul Cernovodeanu, Marian Ștefan, *Pe urmele Magherilor*, Editura Sport-Turism, București, 1983, p. 322 și urm.

¹¹ *Acte și documente*, publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dimitrie C. Sturdza, vol. II, București, 1889, p. 1 082 (Textul integral al Tratatului a fost publicat, în traducere, în „Magazin istoric“, anul IX, nr. 7/1975, p. 16—19).

— numai al acestui articol — cuprindea *elemente noi* privind situația internațională a Principatelor, deoarece, în raport cu prevederile Tratatului de la Adrianopol din 1829 și cu prevederile Convenției de la Balta Liman din 1849, Poarta otomană, puterea suzerană, pierdea dreptul de a interveni singură în problemele Principatelor (la fel ca și Rusia, până atunci puterea protectoare). Totodată, pentru prima oară, își făceau simțite prezența în viața politică a Țărilor Române, în mod direct, trei puteri din Europa occidentală — Franța, Anglia și Prusia —, a căror politică internațională influențase destul de puțin până atunci situația din această parte a Europei. Între acestea, Franța, prin rolul preponderent pe care îl avusese în câștigarea războiului Crimeii, dobândise o poziție dominantă în cadrul politicii internaționale a statelor europene.

Organismul politic constituit în 1856 — „cele șapte puteri” — care, în problema românească, îndeplineau rolul de puteri „garante”, a acționat ca atare timp de peste două decenii. Între cele două reuniuni, numite *Congrese*, convocate la sfârșitul a două războaie — în 1856, la sfârșitul războiului Crimeii, și în 1878, la sfârșitul războiului ruso-româno-turc —, reprezentanții celor șapte puteri s-au reunit de mai multe ori, la Paris, la Constantinopol și la Londra.

Nereușind să se pună de acord, în 1856, asupra soartei românilor, cele șapte puteri semnatare ale Tratatului de la Paris au hotărât să se amâne o decizie, pentru a se consulta însuși poporul român. Trebuie să se recunoască faptul că această hotărâre era fără precedent în anele diplomației europene, atât prin conținutul — foarte democratic pentru acea epocă —, cât și prin anvergura acțiunii propriu-zise: un popor de aproape șase milioane de locuitori, din Muntenia și Moldova, era chemat să aleagă adunări reprezentative, pentru a decide *dacă și în ce condiții* vrea să se unească. Tratatul de la Paris a hotărât (art. 23—27) și crearea unei Comisii europene, cu sediul la București, care să urmărească desfășurarea alegerilor pentru Adunările reprezentative din cele două țări și, firește, activitatea acestora.

Ceea ce se impune a fi remarcat din perioada electorală este faptul că, în mai multe locuri, alegătorii i-au pus pe candidați să jure că *vor vota pentru Unirea celor două țări*. Cu alte cuvinte, deputații *au avut un mandat imperativ* din partea alegătorilor de a vota în favoarea Unirii. Avînd în vedere că quasitotalitatea deputaților din cele două Adunări vor vota pentru Unirea celor două Principate, se poate spune că actul istoric al Unirii Moldovei cu Muntenia a fost realizat *printr-un referendum popular*, prin afirmarea deschisă a opțiunii întregului popor, fapt ce infirmă aserțiunile unor istorici din zilele noastre cum că Unirea Principatelor ar fi fost o manevră a unor puteri străine, în înțelegere cu reprezentanții claselor dominante din Principate.

Adunările ad-hoc din 1857* au fost alese și constituite ca rezultat al evoluției vieții social-politice și economice a societății românești la mijlocul veacului trecut. Ele reflectau starea de spirit revoluționară a poporu-

* În documentele oficiale privind Adunările ad-hoc din 1857, ele sînt numite *Divanuri*. În articolul nostru le numim *Adunări* pentru motivul că numele *Divan* nu corespunde rolului exact al organismului respectiv. „Europenii — scria comisul Ionică Tăutu, în 1827 — nu știu că Divanul nostru nu este nimica alta decît o judecatorie, iar nu trup de nație precum ei îl cred, de ar fi știut aceasta, atunci tratatul (de la Ackerman — *n.n.*), în loc de Divan, ar fi zis obșteasca adunare”. Explicația acestui autor ne-a convins de corectitudinea termenului Adunare, în loc de Divan (*Documente*, coordonator Gh. Ungureanu, Editura Minerva, București, 1974, p. 104, 107—108).

lui român, hotărîrea sa de a-și apăra unitatea și libertatea națională, de a-și rezolva problemele conform aspirațiilor sale.

O problemă de importanță majoră pentru determinarea rolului maselor populare în istoria țării — iar în cazul concret al Adunărilor din 1857, al opțiunii pentru Unire —, o reprezintă modul cum au fost alese aceste Adunări, în ce măsură masele au determinat efectiv componența lor ¹². Pentru aceasta este necesară evocarea atît a legii electorale, pe baza căreia s-au organizat și desfășurat alegerile de deputați, cît și concepțiile românești și antecedentele imediate privind evenimentele electorale.

Sistemul electiv al celor care conduc obștea la români se pierde în negura vremurilor și el s-a afirmat atît la nivelul cel mai de jos al satului, cît și la nivelul cel mai înalt, al domnului țării. Pe tronurile țărilor românești nici un domnitor nu a fost instalat, sau nu s-a instalat, fără să treacă — fie și în chipul cel mai formal — prin examenul confirmării sale de către o adunare, oricît de arbitrar era ea constituită. Așadar, în tradiția politică a poporului român consultarea populară în vederea constituirii unor Adunări reprezentative nu era o noutate.

Tratatul de la Paris, influențat, fără îndoială, de realitatea revoluționară românească, puternic reafirmată în 1848, a recomandat alegerea unor Adunări „în așa fel încît să constituie reprezentarea cea mai exactă a tuturor claselor societății” ¹³. După mai multe modificări, legea electorală, pe baza căreia au fost alese Adunările ad-hoc în 1857, a ajuns să prevadă o participare a *tuturor* claselor societății, chiar dacă inegală, la alegerea deputaților. În cifre, Adunările din 1857 au fost alese în felul următor : 753 boieri mari au ales 60 deputați ; 8 211 mici proprietari au ales 33 deputați ; 2 896 orășeni au ales 39 deputați ; 219 777 țărani au ales 33 de deputați ¹⁴. O asemenea componență a Adunărilor din 1857 — ale căror lucrări erau urmărite cu înfrigurare și cu un puternic simț al responsabilității de alegătorii care își trimiseseră aleșii să-i reprezinte în cele două capitale — a asigurat dezbateri de un înalt nivel politic, social, economic și luarea unor hotărîri unanime în problema de bază : unirea Moldovei și Țării Românești.

La o privire atentă a componenței adunărilor, pe ansamblu, se constată însă că și cei mai mulți deputați reprezentînd clasele avute erau tot exponenți ai maselor populare, ai spiritului revoluționar al acestora. Cu puține excepții, fruntașii revoluției române de la 1848 au fost aleși în Adunările din 1857. Din acest punct de vedere se poate spune că Adunările ad-hoc au fost continuatoarele revoluției din 1848. Prezența revoluționarilor de la 1848 pe băncile Adunărilor ad-hoc din 1857 era remarcată de diplomații străini. Baronul de Talleyrand-Périgord, membrul francez al Comisiei europene de la București, raporta, la 3 octombrie 1857, ministrului de externe al Franței, contele Walewski, că „prinții Știrbei și Bibescu, Grigore și Dimitrie Ghica, stau pe aceleași bănci cu domnii Goleescu, Brătianu și Rosetti” ¹⁵.

Adunările Ad-hoc de la București și Iași din anul 1857 reprezintă una dintre etapele cele mai importante din lupta pentru afirmarea voîn-

¹² Vezi pe larg : *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române (1859)*, coordonatori : Ion Popescu-Puțuri, Nicolae Copoiu, Editura politică, București, 1979, p. 135—215 ; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 272 și urm.

¹³ „Magazin istoric”, anul IX, nr. 7/1975, p. 18.

¹⁴ *Acte și documente*, publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dimitrie C. Sturdza, vol. V, București, 1890, p. 687.

¹⁵ *Ibidem*, p. 671—672.

tei maselor largi ale poporului român privind Unirea Moldovei și Țării Românești. Prin componența lor, Adunările ad-hoc românești au fost cele mai democratice foruri reprezentative din Europa acelei epoci, deoarece în nici o țară cu sistem politic democratic burghez, parlamentul nu reprezenta toate clasele societății, așa cum le-a reprezentat Adunările românești din 1857. Caracterul democratic, de afirmare fidelă a voinței maselor populare, pe care l-au avut Adunările ad-hoc, s-a exprimat atît prin componența de clasă a deputaților, cît și prin modul cum și-au desfășurat activitatea. Ceea ce conferă o culoare deosebit de puternică adunărilor din 1857 este *fundalul revoluționar* pe care și-au fixat existența.

Istoricii din secolul trecut au numit *revoluții* numai evenimentele de la 1821 și 1848, fără să extindă denumirea și asupra celor care au condus la Unirea Țării Românești și Moldovei în 1859, parte componentă fundamentală a scopului revoluției din 1848. Prin forța tradiției, nici istoriografia din secolul nostru nu a definit actul Unirii din 1859 ca un act revoluționar, poate și datorită impresiei de „legalitate” pe care o sugerează cursul desfășurării evenimentelor din anii 1857—1859. În realitate, aceste evenimente au avut un caracter *revoluționar*. Tot ceea ce s-a înfăptuit în anii 1857—1858 a purtat pecetea afirmării active a voinței maselor conduse de exponenții ei cei mai destoinici — de fapt *aceiași conducători ai revoluției de la 1848*, ei fiind protagoniștii cei mai energici, luptătorii cei mai înflăcărați în cadrul dezbaterilor celor două adunări în problema Unirii statelor românești.

Caracterul democratic și revoluționar al acestor Adunări a fost accentuat, în chip determinant, de prezența reprezentanților țărănimii. În remarcabilul portret pe care Lucrețiu Pătrășcanu l-a schițat deputatului țaran *Ion a Babei*, istoricul comunist considera prezența acestuia și a celorlalți clăcași în Adunări ca „o mare realitate istorică”, ca „un adevărat proces istoric, în care pentru prima oară țărănimea română își are reprezentanții ei autentici”¹⁶.

Entuziasmul popular, transmis reprezentanților „stărilor” din cele două Adunări, a determinat o atmosferă de lucru însuflețită, generoasă, fără să fie lipsită de ciocniri scînteietoare între exponenții diferitelor interese de clasă. Adunările însă erau chemate să exprime *o voință națională*, nu de clasă, și din acest punct de vedere poziția deputaților țărani avea să fie exemplară prin marea ei suplețe și precizie.

Deschise la 27 septembrie și, respectiv, 30 septembrie 1857, Adunările ad-hoc din Moldova și Țara Românească au constituit momente de sărbătoare în ambele țări. Un program detaliat privind modul solemn, sărbătoresc și popular al deschiderii lucrărilor Adunării ad-hoc de la Iași, prevedea: la 7 dimineața nouă lovituri de tun vor anunța ziua marelui eveniment; la ora zece, Mitropolitul va oficia un *te-deum* în prezența înaltelor oficialități ale statului, inclusiv deputații; deputații urmau să parcurgă pe jos drumul între cele două locuri de adunare, în frunte cu mitropolitul; artileria „va slobozi” 101 lovituri, „oastea va prezenta armele”, iar muzica militară „va saluta adunarea”¹⁷.

Adunarea ad-hoc de la București s-a deschis și ea cu mare solemnitate. Ziarul „Românul” considera că ceea ce era demn de semnalat, „în

¹⁶ Lucrețiu Pătrășcanu, *Studii economice și social-politice. 1925—1945*, Editura politică, București, 1978, p. 207, 208.

¹⁷ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1960, p. 247, 549, 581.

această mare sărbătoare“, era mulțimea adunată pe dealul Mitropoliei. „Cerul era înnourat și o ploaie mărunțică cădea din cînd în cînd; dar poporul român nu se sfii nici de nori, nici de ploaie și stătu necurmat în cea mai mare liniște și cucernicie, spre a sfinți cu prezența lui ziua aceasta“¹⁸.

La deschiderea ambelor Adunări au rostit cuvîntări președinții de drept ai acestora, mitropoliții Sofronie Miclescu (la Iași) și Nifon (la București). Fără să facă apeluri directe, ambele discursuri au evocat unitatea românilor. „Moldo-românii de astăzi — spunea Sofronie Miclescu —, sînt toți tot una, ei au o origine, un singe, o patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu! Să ne silim dară ca totdeauna să fim așa, ca să fim vii, și ca să învieze întru noi iubita noastră patrie. Să ne întrecem numai prin lucrarea virtuților“¹⁹.

Deși niciunul din regulamentele celor două Adunări nu prevedea colaborarea sau corelarea unor activități — problema fusese pusă, dar se respinsese pe motiv că s-ar fi comis o încălcare a legii electorale —, în realitate Adunările au ținut o legătură strînsă și au elaborat, cum era de așteptat, hotărîri asemănătoare. Ședințele în care au fost supuse Adunării documentele fundamentale privind cererile românilor au avut loc la 7 octombrie, la Iași și la 9 octombrie, la București. „Dorința cea mare“, proclama Adunarea ad-hoc din Moldova, „este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceleași legi și obiceiuri, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misie de împlinit“²⁰. Adunarea ad-hoc din Iași a votat în quasiunanimitate (82 voturi pentru, două voturi contra), pentru „Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România“. Cele două voturi împotriva Unirii erau ale unor deputați dovediți ulterior a fi agenți ai unor puteri străine. La sfîrșitul votării, toți deputații s-au ridicat în picioare „cu exclamații de *vivat Unirea!*“, după cum se consemna în procesul-verbal al ședinței²¹.

Ședința istorică, echivalentă celei din Iași, a avut loc la București în ziua de 9 octombrie. Știrea votului din Adunarea din Capitala Moldovei i-a grăbit pe patrioții munteni să prezinte „o propunere urgentă“. În Adunarea ad-hoc din Țara Românească s-a votat în unanimitate, „venind unul după altul, după apelul nominal“, un document, alcătuit din patru puncte, în care se subliniau, ca și în cel votat la Iași, autonomia seculară a Țării Românești și Moldovei, necesitatea Unirii sub un prinț străin (care să nu provină din imperiile vecine) și neutralitatea teritoriului românesc.

O problemă care a preocupat pe deputații munteni a constituit-o modul de a comunica cu frații lor din Adunarea ad-hoc de la Iași. Imediat după ce s-a aflat de votul din 7 octombrie 1857 de la Iași, în Adunarea din București s-a propus „să se facă o adresă care să se trimită fraților noștri moldoveni, spre a-i felicita de inițiativa ce au luat și a le face cunoscut că, urmînd și noi pe calea ce ei ne-au arătat, nu vom mai fi în

¹⁸ *Acte și documente*, vol. V, p. 905; Vezi și: *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române* (1859), p. 225 și urm.

¹⁹ „Magazin istoric“, anul IX, nr. 4/1975, p. 34.

²⁰ D. A. Sturdza, *Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renasterii României*, București, 1912, p. 343—344.

²¹ *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor române* (1859), p. 238.

viitor decât un singur trup, precum furăm și vom fi un singur suflet“²² — propunere aprobată de Adunare.

Este demn de subliniat și faptul că, pe fundalul amintirilor legate de evenimentele revoluționare din 1848—1849, românii din Transilvania au urmărit cu legitim interes desfășurarea lucrărilor Adunărilor ad-hoc. Starea de spirit din rîndurile populației românești se reflectă destul de exact în rapoartele autorităților austriece și ungare, care trădează spaima lor în fața perspectivei Unirii Moldovei cu Muntenia. Un asemenea raport consemna faptul că acei români „ale căror păreri sînt cunoscute ca fiind antiguvernamentale își pun speranțele în mișcarea pentru unirea politică, deoarece majoritatea clauzelor prevăzute în Programul de la București și în cel de la Iași sînt aceleași ca și revendicările pe care românii din Transilvania le-au formulat în numeroasele lor petiții din 1848 și 1849“²³ (subl. ns.).

După dizolvarea Adunării lor ad-hoc, în primele luni ale anului 1858, opinia publică românească aștiوتا cu emoție deschiderea reuniunii de la Paris a reprezentanților celor șapte puteri și hotărîrile acesteia cu privire la poporul român. Presa din diferite țări lansa sugestii și pronosticuri, în funcție de poziția guvernului țării în care se afla. La începutul lunii mai, un ecou puternic în opinia publică românească a avut știrea despre mișcarea favorabilă propusă în Camera Comunelor din Anglia de deputatul liberal William Gladstone cu privire la Unirea Principatelor Românești. Mișcarea cerea ca guvernul englez să adopte, la Conferința ce urma să se deschidă la Paris, o poziție favorabilă Unirii, arătînd că „unul din motivele importante care pledau pentru această propunere era că aproape în totalitate populația Principatelor voiește cu ardoare unirea...“. Ideea lui, de a reface „statul descendenților liberi, independenți, curajoși și prosperi ai vechilor daci“²⁴, a fost combătută de Benjamin Disraeli și de alți miniștri conservatori.

Raportul Comisiei europene*, înaintat Conferinței internaționale de la Paris, în vederea adoptării de către cele șapte puteri a unei atitudini unice față de Principate, cuprindea un rezumat al concluziilor Adunărilor, însoțit de comentariile membrilor Comisiei. În genere, raportul a consemnat corect dezbaterile Adunărilor dar, prin comentariul său, cu puține excepții, unde a exprimat clar un punct de vedere unitar, fie că își declina competența de a avea o opinie, fie că exprima punctele de vedere ale diferiților membri.

Conferința celor șapte puteri din Capitala Franței și-a început lucrările la 10/22 mai 1858. La ea participau ministrul de externe al Franței (contele A. Walewski), ministrul de externe al Turciei (Fuad-Pașa), ambasadorii Angliei (contele Cowley), Austriei (J. A. von Hübner), Prusiei (von Hatzfeldt), Rusiei (Pavel Kisselef) și Sardiniei (S. Villamarina). Dezbaterile Conferinței reprezentanților celor șapte puteri, conform hotărîrii luate la prima din cele 19 ședințe, au rămas secrete pînă la închiderea

²² *Acte și documente*, publicate de Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu-Vartie, vol. VI, partea a II-a, București, 1896, p. 44.

²³ M. Popescu, *Documente inedite din preajma Unirii Principatelor*, București, 1928, p. 220.

²⁴ *Acte și documente*, publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, vol. VII, București, 1892, p. 160; Mircea Malița, *Un écho de la lutte pour l'Union: La Motion de Gladstone à la Chambre de Communes*, în „Roumanie — Pages d'histoire“, București, anul II, nr. 2, 1977, p. 83—96.

* Raportul a fost reprodus, în traducere, în „Magazin istoric“, anul IX, nr. 8 și 9/1975, p. 26—31 și 15—20.

lucrărilor, cînd au fost publicate, integral, procesele verbale *. Rezultatul Conferinței a fost elaborarea unui document cu caracter constituțional — numit *Convenție*, socotită o veritabilă Constituție pentru țările române. Deși a facilitat doar Unirea parțială a celor două Principate, acest document a constituit un pas înainte, afirmînd o recunoaștere internațională a originii comune a muntenilor și moldovenilor, a necesității unirii lor. Recunoscînd, prin art. 2, tradițiile de viață statală de sute de ani, exprimate, între altele, și prin tratatele încheiate de domnitorii români cu sultanii turci, *Convenția* înlătura pretențiile Rusiei țariste și ale Austriei de a-și impune stăpînirea lor asupra Țărilor Române. *Convenția* a prevăzut Unirea Moldovei cu Țara Românească sub numele de „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești“, stipulînd însă ca puterea publică să fie încredințată, în fiecare dintre ele, unui domn și unei Adunări electivă, iar pentru problemele de interes comun să fie înființată o Comisie Centrală, cu misiunea de a elabora legile în ambele Principate. S-a mai prevăzut inamovibilitatea magistraturii și înființarea unei Curți de Casație comune, cu sediul la Focșani. Tot în același spirit s-a hotărît ca cele două armate să aibă cîte un drapel, purtînd ca semn al unității o banderolă albastră ; cele două oștiri erau puse sub comanda unui singur șef, numit alternativ de cei doi domnitori. *Convenția* a stabilit egalitatea în fața legilor și a impozitelor și dreptul tuturor cetățenilor de a fi aleși în funcții publice. Unele articole ale *Convenției* s-au referit la abolirea tuturor privilegiilor și monopolurilor și s-a recomandat revizuirea legii privind relațiile dintre proprietari și țărani. *Convenția* a fost însoțită de stipulații electorale bazate pe un sistem cenșitar restrictiv ²⁵.

Voința de Unire a românilor a fost, așadar, doar parțial acceptată. În legătură cu conținutul *Convenției*, ministrul de externe al Franței, Walewski, scria, într-o circulară trimisă agenților diplomatici : „Guvernul împăratului (Napoleon al III-lea — *n.n.*), o știți, se pronunțase pentru unirea desăvîrșită a celor două Principate sub guvernul unui principe străin, rămînînd sub suzeranitatea sultanului. Convingerea împăratului, în această privință, nu s-a modificat ; ea s-a întărit chiar, dacă se mai putea, în fața manifestațiilor unanime ale populațiilor moldo-valahe, chemate a-și exprima dorințele lor. Obligați însă a ține socoteala de opiniunea diferită a altor puteri, și mai ales a Curții suzerane, a trebuit să căutăm mijloacele de a împăca, pe cît e cu putință, aceste divergențe cu interesele Principatelor“ ²⁶.

Oamenii politici români clarvăzători au apreciat acest document internațional și l-au folosit cu maximum de eficiență în lupta pentru realizarea Unirii. O primă acțiune importantă poate fi socotită publicarea, în cele două țări, a unor documente, intitulate *Profesiune de credință*, un fel de programe electorale ale Partidei naționale, în ajunul alegerilor pentru Adunările electivă ce urmau să desemneze pe cei doi domnitori, așa

* Textul a fost tipărit, în ediție bilingvă, în 1859, la București, cu titlul : *Convenția încheiată la Paris la 19 august 1858 între Franța, Austria, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia, atîngătoare de reorganizarea Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei*. El a fost reprodus în colecția *Acte și documente...* vol. VIII, p. 266—306. Parțial a fost republicat (după broșură) în „Magazin istoric“, anul IX, nr. 1/1975, p. 30—34. Textul *Convenției* a fost reprodus, mai recent, în „Magazin istoric“, anul IX, nr. 10/1975, p. 9—12.

²⁵ Nicolae Copoiu, Ioana Ursu, *Unirea românilor — o dorință unanim recunoscută*, în „Magazin istoric“, anul IX, nr. 10/1975, p. 8.

²⁶ D. A. Sturdza, *Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României*, p. 704.

cum prevedea *Convenția*. Aceste documente * au fost publicate la 3 noiembrie și, respectiv, la 26 noiembrie 1858 și ele exprimau poziția oamenilor politici din Țara Românească și Moldova cu privire la *Convenția* de la Paris, act care, deși nu dădea satisfacție deplină dorințelor românilor, era socotit o bază de desfășurare a luptei pentru realizarea marilor obiective: *unirea* și *independența* deplină. *Profesiunea de credință* a Partidei naționale din Țara Românească considera *Convenția* stabilită de cele șapte puteri ca pe o „operă de transacțiune”, adică de compromis între marile puteri, și, în același timp, „o operă de încercare”, românii urmînd să lupte mai departe în vederea atingerii scopurilor lor. Ambele documente invocau tratatele cu Poarta otomană („Capitulațiile”), în virtutea cărora forțele politice progresiste ale națiunii cereau neamestecul puterilor străine în viața internă a celor două Principate, precizînd că „în miinile noastre suverane, omnipotente stau destinele României”.

Aceste *Profesiuni de credință* exprimau, odată cu poziția față de *Convenția* de la Paris, și punctele programatice ale Partidei naționale din cele două Principate în legătură cu apropiatele alegeri pentru Adunările electiv. Întrucît forțele politice înaintate înțelegeau că unica modalitate de a realiza *Unirea* deplină rămînea alegerea de către cele două Adunări electivă a unui singur domnitor, în aceste documente se formulau cerințe care să servească realizării acestui obiectiv. Se sublinia, astfel — avîndu-se în vedere experiența trecutului nu prea îndepărtat, cînd forțele retrograde din interior, cu concursul cercurilor reacționare din afară, încercaseră să înăbușe dorința de unire a românilor —, necesitatea creării unor condiții în care cele două Adunări să poată exprima nestîngherit voința poporului român. În acest sens, documentul muntean preconiza o „Cameră independentă”, nesupusă influenței sau presiunii unor grupuri sau cercuri politice străine de interesele națiunii, iar cel moldovean cerea „neatîrnarea Adunării”. În forme mai mult sau mai puțin deschise, cele două documente exprimau, totodată, regretul pentru restrîngerea — prin stipulațiile electorale anexate *Convenției* de la Paris — a dreptului electoral. Aceasta, deoarece introducerea sistemului cenșitar era o măsură menită a favoriza alegerea unor candidați din rîndul boierimii conservatoare.

Conform *Convenției*, pînă la alegerea celor doi domnitori, Moldova și Țara Românească au fost conduse de cîte o căimăcămie, formată din cîte trei persoane, care avuseseră funcțiile cele mai mari în țară în perioada anterioară (președintele Divanului domnesc, marele logofăt al Dreptății și ministrul din lăuntru). Cei trei caimacami au fost: în Moldova — V. Sturdza, A. Panu, Șt. Catargiu, iar în Țara Românească — I. Manu, E. Băleanu și I. Al. Filipescu. Sarcina principală a acestor căimăcămii a constat în organizarea, în 56 de zile, a alegerilor pentru Adunările electiv.

Datorită prevederilor electorale din 1858, exista pericolul, care nu a putut fi evitat decît în parte, ca în viitoarele Adunări să pătrundă elemente potrivnice Unirii. În același timp, unii dintre candidații la deputație aspirau să candideze și la domnie, ceea ce complica situația. În aceste împrejurări, forțele unioniste au trebuit să desfășoare o vie propagandă pentru a înfrînge împotrivirea antiunioniștilor și a da viață idealului atît de scump maselor populare — *unirea tuturor românilor* ²⁷.

* Cele două documente au fost reproduse integral în „Magazin istoric”, anul IX, nr. 11/1975, p. 15—16.

²⁷ Vezi, pe larg: *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române* (1859), p. 271 și urm.

În Țara Românească numai unul din cei trei caimacami — I. Al. Filipescu — era unionist. Aici, prevalîndu-se de dispozițiile legii electorale, autoritățile au încercat să înlăture pe unioniști atît din listele de alegători, cît și din rîndurile candidaților. Printre cei care n-ar fi întrunit „condițiile” pentru a fi aleși deputați (minimum 400 galbeni venit anual) se aflau personalități ca V. Boerescu și C. A. Rosetti. Contestațiile acestora au fost admise — datorită caimacamului Filipescu, care era și ministrul justiției, astfel încît cei doi luptători pentru Unire au fost, în cele din urmă, aleși în Adunarea electivă. În ansamblu, însă, Adunarea de la București a fost dominată de elemente conservatoare, înclinate să aleagă ca domn pe unul dintre foștii domnitori (Gh. Bibescu, Barbu Știrbei sau Al. D. Ghica).

În Moldova a fost un număr și mai mare de candidați la domnie. Lista cu numele acestora cuprindea peste 35 de candidați. Aici, datorită faptului că doi dintre caimacami — Panu și Sturdza — aparțineau Partidei unioniste, alegerile s-au desfășurat fără agitații prea mari. Cei doi caimacami, invocînd dreptul de autonomie recunoscut prin *Convenție* și în virtutea tradiției tratatelor cu Poarta, au respins cu energie încercările de amestec ale reprezentantului turc în timpul desfășurării alegerilor.

Alegerile din Moldova au avut loc în zilele de 14, 16, 17 și 18 decembrie 1858. Conform prevederilor legii electorale, la 10 zile după alegeri, adică la 28 decembrie 1858, s-a convocat Adunarea electivă. Din cei 55 deputați moldoveni validați de Adunare, majoritatea erau partizani ai Unirii, iar ceilalți susțineau pe fostul domnitor, Mihail Sturdza sau pe fiul lui Grigore Sturdza.

Faptul că Adunarea electivă a Moldovei și-a deschis lucrările înaintea celei din Țara Românească s-a datorat și unor înțelegeri ale unioniștilor din ambele Principate. Ideea de a eluda prevederea *Convenției*, cu privire la alegerea cîte unui domn în fiecare Principat, prin alegerea de către cele două Adunări a aceluiași domn, situație nesancționată în nici un fel de *Convenție*, a fost luată în considerare de forțele unioniste încă înainte de deschiderea celor două Adunări electivă. Printr-o asemenea idee se manifesta cu pregnanță disponibilitatea gîndirii politice românești a vremii, datorită căreia s-a putut folosi o situație istorică de mare complexitate pentru a se găsi o soluție profund patriotică dezideratului realizării Unirii celor două Principate române.

Greutatea principală pentru unioniști provenea atît din necesitatea respectării *Convenției* de la Paris, care prevedea alegerea a doi domnitori, cît și din faptul că ambii trebuiau să aibă calitatea de „fiu al unui părinte născut moldovean sau muntean”. Prin urmare, *Convenția* înlătura cerința „prințului străin”, formulată de Adunările ad-hoc. Patrioții români din ambele Principate, care luptau pentru unire, militau, în același timp, pentru domnitor străin, din două motive principale : a) pentru a se evita divizarea forțelor patriotice unioniste în competiția pentru ocuparea domniei ; b) pentru a asigura, într-o perspectivă mai apropiată, scuturarea definitivă a suzeranității otomane și redobîndirea independenței depline a poporului român. Realizarea acestui obiectiv fundamental trebuia să înfrîngă rezistența marilor imperii vecine : Rusia țaristă, Austria habsburgică și Poarta otomană.

La data aceea, în mentalitatea opiniei publice, principiul independenței popoarelor, în semnificația lui modernă, abia începea să-și croiască drum. Cele trei imperii care înconjurau Principatele Române cuprindeau, în hotarele lor, numeroase popoare care sufereau jugul asupririi naționale. Faptul că, în această parte a Europei, românii erau primul popor care își

afirma răspicat voința de unitate și independență națională nu era întâmplător ; acest fenomen avea rădăcini în trecutul nostru istoric, în experiența îndelungatei vieți statale românești, pe care forțele patriotice au invocat-o, dealtfel, cu deosebită energie.

Forțele unioniste au avut însă de învins și piedicile puse în calea lor de ambiția unor candidați autohtoni la domnie. Partida națională din Moldova, majoritară în cadrul Adunării, nu desemnase înainte de scrutinul electoral pe viitorul candidat. Așa cum anunțase și în timpul campaniei electorale, viitorul domn trebuia să fie ales în mod efectiv de Adunare, din rîndurile ei, ceea ce exprima, incontestabil, o poziție înaintată, democratică privind sistemul de guvernare. În cele din urmă, bătălia pentru alegerea domnitorului în Moldova s-a angajat numai între trei candidați : unul din partea Partidei naționale, ce urma să fie desemnat de deputații acesteia, ceilalți doi fiind Mihail Sturdza și Grigore Sturdza.

Desemnarea lui Alexandru Ioan Cuza drept candidat unic al Partidei naționale a fost precedată de discuții aprinse. Între cei care au polarizat în jurul lor mai mulți sprijinitori s-a detașat Vasile Alecsandri, poetul iubit al poporului, autorul Horei Unirii. Neîntrunind totuși unanimitatea, poetul și-a retras candidatura în favoarea lui Costache Negri, figură, de asemenea, prestigioasă în opinia publică, cunoscut luptător pentru unire și independență națională. Acesta, însă, se afirmase ca un promotor al ideii împroprietăririi țăranilor, ceea ce nu convenea grupului de mari proprietari din Partida națională, în frunte cu Lascăr Catargiu. Candidatura lui C. Negri nefiind deci acceptată, s-a căutat o soluție care să întrunească adeziunea tuturor deputaților Partidei naționale. Susținătorii lui Vasile Alecsandri s-au oprit asupra colonelului Alexandru Ioan Cuza, care se făcuse remarcant încă din timpul revoluției de la 1848. Întrucît Cuza nu adoptase o poziție publică în problema împroprietăririi, marii proprietari de pămînt n-au obiectat împotriva candidaturii lui. În cadrul unei întruniri ținute în ziua de 3 ianuarie 1859, în sala „Elefant“ a Muzeului de istorie naturală din Iași, 30 deputați ai Partidei naționale au semnat un acord în vederea susținerii candidaturii lui Cuza. În dimineata aceleiași zile, Mihail Kogălniceanu, trecut și el pe lista de candidați la domnie, a înaintat o „petițiune“ Adunării, prin care cerea să fie șters de pe această listă.

O ceremonie, la fel de fastuoasă, ca aceea de la deschiderea Adunării ad-hoc, a precedat deschiderea lucrărilor Adunării electivă din Iași *. În ședința acesteia din 4 ianuarie 1859, un grup de cinci deputați (M. Kogălniceanu, I. Iacovski, I. Gane, D. Sc. Miclescu, C. Gr. Ghica) a prezentat o propunere cerînd ca, mai înainte de a se trece la alegerea domnitorului, Adunarea să reafirme cerința formulată de Adunarea ad-hoc din 1857 și anume : „Unirea Principatelor Moldovei și Valahiei sub guvernămîntul unui principe străin“. Se sugera, de asemenea, ca domnitorul ales să acționeze și el pentru „a asigura această Unire în cel mai scurt timp“. Propunerea a fost adoptată, cu un amendament prezentat de alți 12 deputați, printre care se afla și Cuza. Prin acest amendament se propunea să se exprime recunoștința față de puterile care adoptaseră *Convenția* din 7/19 august 1858, act ce marcase „recunoașterea și garantarea drepturilor noastre întemeiate pe Capitulații“ ; totodată, Adunarea urma să împărtășească „cu cea mai sacră și vie părere de rău“ constatarea că „cea mai unanimă dorință a nației române din ambele Principate, adică Unirea

Moldovei și Valahiei într-un singur stat, sub un principe străin, a rămas neîmplinită”²⁸.

Adversarii candidaturii lui Cuza se aflau în minoritate. În ședința din 4 ianuarie 1859, Adunarea a respins candidatura lui Grigore Sturdza, pe motiv că acesta servise ca ofițer în armata Imperiului otoman, putere adversară Unirii. În ce-i privește pe susținătorii fostului domnitor Mihail Sturdza, văzînd că nu pot impune pe candidatul lor, ei s-au raliat, în ședința consacrată alegerii domnitorului, majorității, votînd pentru Cuza. În felul acesta, toți membrii Adunării electivă din Moldova, înțelegînd însemnătatea actului istoric pe care îl săvîrșeau, au reușit să se ridice deasupra unor interese personale, consacrînd alegerea în unanimitate a lui Al. I. Cuza ca domnitor al Moldovei.

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza, la 5 ianuarie 1859, a produs o puternică impresie în opinia publică românească. Venit pe tronul țării prin voința de unire a românilor, Cuza întruchipa aspirația populară de înnoire a țării și a instituțiilor ei. Telegramele primite de domnitor și publicate în presa timpului confirmau însemnătatea istorică a evenimentului. Deosebit de semnificativ era comentariul ziarului „Steaua Dunării”, din 8 ianuarie 1859, care asocia alegerea lui Cuza cu necesitatea Unirii: „Pretutindenea venirea la tron a Înălțimii sale a fost salutată cu «Vivat Unirea!». Poporul nu se înșală niciodată... Astăzi, fericirea românilor este Unirea Principatelor”. În continuare, ziarul arăta: „Dacă Dumnezeu ajută și pe frații de dincolo de Milcov a avea unul asemenea, vom putea în curînd confunda glasurile noastre într-o singură strigare, mare și frumoasă, ca și viitorul ce ea va deschide: «Vivat România Unită!»”²⁹.

La București, unde Adunarea electivă încă nu fusese constituită, ecoul alegerii domnitorului Cuza în Moldova a fost înțeles în același sens, ziarul „Românul” scriînd, sub semnătura lui C. A. Rosetti, tot la 8 ianuarie 1859: „Românii din Moldova n-au sfîrșit încă lucrarea lor și nu pot cînta Te-Deumul biruinței pînă ce nu vom alege și noi astfel precum au ales ei” (subl. ns.)³⁰.

Colegiul electoral din București, la aflarea știrii despre alegerea lui Cuza, a salutat alegerea „prin depeșă electrică (telegrafică — n.n.)” și a organizat un banchet sub președinția lui C. A. Rosetti. În asemenea atmosferă, la 22 ianuarie 1859, și-a deschis lucrările Adunarea electivă din Țara Românească. Mai multe documente, unele dintre ele publicate chiar înainte de deschiderea Adunării, atestă faptul că ideea alegerii aceluiasi domn în ambele Principate era îmbrățișată de patrioții români, ca o soluție de mare însemnătate prin care se realiza încă un pas înainte pe calea Unirii, fără să se încalce dispozițiile *Convenției* de la Paris.

În Țara Românească, acest plan al unioniștilor a avut de întîmpinat o Adunare electivă formată în majoritate din conservatori, interesați în alegerea ca domn a unui candidat de-al lor. Partida națională, deși aflată în minoritate, nu a renunțat însă la luptă. Ea s-a sprijinit pe largă adăziune a maselor populare. Se știe că, în zilele care au precedat alegerea de la 24 ianuarie 1859, mii de orășeni și țărani veniți în București au înconjurat sala de ședințe, ceea ce a contribuit la domolirea pretențiilor deputaților conservatori de a alege pe Barbu Știrbei sau Gheorghe Bibescu, exponenți ai trecutului.

²⁸ „Magazin istoric”, anul X, nr. 1/1976, p. 12.

²⁹ *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*. Culegere, Editura politică, București, 1966, p. 233.

³⁰ *Ibidem*, p. 233—234.

Un rol remarcabil în desfășurarea lucrărilor Adunării electivă din București a avut Vasile Boerescu, care, prin patriotismul argumentelor sale, a reușit să înlăture pericolul dezbinării, să asigure, ca o expresie a presiunii populare, votul unanim al Adunării în favoarea lui Al. I. Cuza. Faptul că, într-un moment crucial al istoriei poporului român, factorii politici ai țării au reușit să găsească o platformă de unitate, exprima permanența unei caracteristici ce avea să devină tradiție în viața politică a statului român modern, unul dintre principalii lui piloni de rezistență. În strălucita sa alocuțiune din ședința secretă, Vasile Boerescu a atras atenția deputaților din Adunarea electivă munteană că alternativa și consecințele unor eventuale neînțelegeri, în ce privește persoana viitorului domnitor, ar putea fi doar invazia armatelor străine. El a invocat obligația tuturor, în frunte chiar cu fostul domnitor Gh. Bibescu (care votase, de altfel, în Adunarea ad-hoc din 1857, în favoarea Unirii), de a sprijini principiul Unirii, prin alegerea unui singur domn în ambele Principate, în persoana lui Cuza, domnitorul ales în Moldova.

În cuvîntarea sa din ședința publică a Adunării electivă, după proclamarea alegerii lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Principatelor Unite, în ziua de 24 ianuarie 1859, V. Boerescu a explicat, mai mult pentru reprezentanții puterilor străine aflați în sală, legalitatea, în raport cu prevederile *Convenției* din august 1858, alegerii aceluiași domnitor în ambele Principate, alegere care se înscria în analele politice ale Europei ca o dovadă a originalității geniului politic românesc.

Printr-un efort de voință unanim, prin patriotism și înțelepciune politică, cele două Adunări electivă, exprimînd dorința fierbinte de unire a românilor, au realizat în acele zile încă un pas important spre Unire — aspirația multiseclară a poporului nostru „de la Carpați pînă la Marea Neagră” — cum se arată într-unul din documentele care dau o apreciere clară și precisă semnificației evenimentelor petrecute în urmă cu 125 de ani. Astfel, în adresa înaintată de către deputații munteni lui Alexandru Ioan Cuza, prin care i se aducea la cunoștință rezultatul scrutinului din 24 ianuarie 1859, se sublinia că, prin votul lor, deputații s-au ridicat la înălțimea misiunii istorice ce le fusese încredințată de masele populare și „au sacrificat, pe altarul patriei, orice considerație de partidă”, reînviind astfel „acele frumoase suvenire ale străbunilor noștri”, care au știut „să-și dea mîna cu inima curată, în timpuri critice și să facă, deși puțini la număr, dar uniți, acele izbîndi eroice ce au susținut existența României”³¹.

La rîndul lor, deputații Adunării electivă din Moldova, profund impresionati de opțiunea Adunării electivă din București, și-au exprimat încă o dată vibranta adevărată și încrederea nestămutată în triumful cauzei Unirii. Răspunzînd Mesajului prin care Alexandru Ioan Cuza le aducea la cunoștință rezultatul votului exprimat în 24 ianuarie, deputații moldoveni — întruniți în ședință la 28 ianuarie 1859 — arătau că, prin acceptarea de către domn și a tronului țării surori, s-a „făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternei dorințe a neamului nostru — Unirea Principatelor”. Succesele din 5 și 24 ianuarie 1859 reprezentau o încununare a luptei forțelor progresiste și patriotice din anii trecuți³².

³¹ Textul integral al documentului a fost publicat în „Magazin istoric”, anul X, nr. 3/1976, p. 10.

³² A se vedea, pe larg: Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, p. 286 și urm.; *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române (1859)*, p. 271—394.

Alegerea unui singur domnitor în ambele Principate a creat, în raport cu prevederile *Convenției*, o situație nouă, neprevăzută. Iată pentru ce noua etapă a procesului Unirii, care s-a desfășurat pînă la 24 ianuarie 1862, s-a caracterizat prin eforturile forțelor progresiste românești în vederea obținerii recunoașterii dublei alegeri de către puterile garante și apoi pentru realizarea unui nou pas spre Unirea completă a celor două țări: unificarea guvernelor și Adunărilor de la Iași și București. S-au întreprins o serie de acțiuni diplomatice pe plan intern și extern, care au pus în evidență atît voința hotărîtă a poporului român de a susține cauza Unirii, peste prevederile limitative ale *Convenției* din 1858, cît și capacitatea domnitorului și a principalilor săi colaboratori de a folosi metodele cele mai potrivite în vederea realizării scopului propus.

Chiar în ziua de 24 ianuarie 1859, Cuza a adresat o scrisoare împăratului Franței, Napoleon al III-lea, suveranul țării celei mai favorabile principiului Unirii Principatelor Române, comunicîndu-i că „este necesar ca protecțiunea Maiestății Voastre să continue a se întinde peste țara noastră”³³. A doua zi, mesaje identice au fost trimise și celorlalte șase puteri garante, în care, cu modestie, dar și cu fermitate, li se comunica alegerea unui unic domnitor în fruntea celor două țări „surori prin atîtea titluri și mai ales prin simțirea patriotismului”. Domnitorul arăta că „persistența românilor în dorința unirei este o dovadă netăgăduită că satisfacția adevăratelor trebuințe și a aspirațiilor legitime ale țării consistă în realizarea completă a acelei dorințe”. Precizînd că, „nedorind alta decît binele țării”, Cuza declara că va fi gata să se retragă oricînd „la viața privată”, „dacă marile puteri, luînd în băgare de seamă dorințele legitime ale unei nații..., ar consfinți, prin a lor hotărîre, o combinație ce, pentru această nație, ar îndeplini toate speranțele ei”³⁴. Era, evident, o referire la alternativa „prințului străin”, cerută de Adunările ad-hoc. Colaboratorii apropiați și devotați ai domnitorului, Vasile Alecsandri și Costache Negri, au fost trimiși imediat ca reprezentanți ai țării la Paris și, respectiv, la Constantinopol, pentru a lămuri în cele două capitale sensul evenimentelor petrecute în Principate.

Între timp, în țară, o serie de manifestări oficiale și neoficiale au întărit și mai mult ideea că dubla alegere a lui Cuza era expresia fidelă a unui sentiment profund popular. Au avut loc schimburi de delegații între cele două Adunări electivă, în timpul cărora s-au rostit vibrante discursuri, iar sosirea domnitorului la București, la 20 februarie 1859, a fost marcată de o entuziastă primire făcută de o mulțime pe care consulul Belgiei o aprecia la o sută de mii de oameni. Mihail Kogălniceanu, în discursul rostit în Adunarea de la București, sublinia că „Unirea nu este o chestie de entuziasm, ci o chestie de judecată și de logică”. La rîndul său, deputatul muntean V. Boerescu releva că „românii, chiar în timpii cei mai obscuri, se considerau fii ai aceleiași mame”, că „geniuri superioare, ca acelea ale lui Mihai și Ștefan, erau pătrunse și mai tare de această solidaritate ce natura pusese între toți românii”.

Conferința reprezentanților celor șapte puteri, desfășurată la Paris, între 26 martie și 7 aprilie 1859, nu a putut adopta decît cu greu o hotărîre definitivă, deoarece în timp ce cinci puteri erau de acord să recunoască

³³ *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, p. 250.

³⁴ D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 764—766.

„faptul împlinit“ în Principate, adică alegerea unui singur domnitor, Austria și, mai ales, Turcia se opuneau. Austria, înfrântă în războiul pe care tocmai îl purtase împotriva Franței și Sardiniei, a cedat în cele din urmă. Turcia, însă, își manifesta intenția să intervină cu forțele armate în Principate. Cuza și colaboratorii săi au luat o atitudine hotărâtă față de poziția Turciei, susținută de Austria. „Trebuie să vă atrag atenția — a declarat domnitorul consulului englez Colquhoun, în februarie 1859 — că dacă Turcia își pierde vremea să vină cu o forță armată în Muntenia pentru a ne împiedica să ne manifestăm, nu ezit a vă spune că mă voi plasa în fruntea poporului meu și dacă va trebui să cădem, eu voi fi primul care îmi voi oferi pieptul...”³⁵. După spusele consulului, Cuza a repetat această declarație de trei ori în cursul convorbirii. Poziția fermă a șefului statului român, afirmată, dealtfel, în mod sistematic, a influențat, fără îndoială, lucrările Conferinței, unde s-a exercitat o presiune moderatoare asupra Turciei. După multe ezitări, aceasta a fost nevoită și ea să recunoască, în septembrie 1859, dubla alegere a lui Cuza.

Între timp, în practica guvernării ambelor țări de către domnitor se ridicau piedici determinate de existența a două guverne, a două Adunări, a două capitale, între care Cuza trebuia neîncetat să „vehiculeze“ în sensul propriu al cuvântului. Din cauza întârzierii cu care Turcia a recunoscut dubla alegere, nu s-a putut smulge adeziunea celorlalte puteri în direcția unificării instituțiilor de guvernământ. Cererea în acest sens a fost făcută de Cuza în iunie 1860, iar vizita lui la Istanbul, în septembrie același an, care a avut un desăvârșit succes, părea să favorizeze o acceptare a cererilor formulate de domnitor către cele șapte puteri. Împrejurări neprevăzute — moartea sultanului turc Abdul Medgid, care îl primise binevoitor pe domnitorul român și presiunile Austriei de a se recunoaște Unirea numai pe timpul domniei lui Cuza — au dus la tergiversarea convocării unei noi Conferințe a reprezentanților celor șapte puteri, pînă în septembrie 1861. În acest timp, în Principate, reprezentanți de frunte ai cercurilor politice, dînd curs dorinței maselor populare, cereau tot mai insistent domnitorului să proclame Unirea fără a mai aștepta hotărârile Conferinței celor șapte. În asemenea condiții, Conferința, întrunită la Istanbul în perioada 13 septembrie—4 decembrie 1861, a hotărît să accepte noile cerințe ale românilor. În baza hotărîrii Conferinței, Turcia, ca putere suzerană, a notificat recunoașterea unificării celor două guverne și a celor două Adunări. Comisia centrală de la Focșani, care își începuse lucrările în mai 1859, avînd rolul să unifice măsurile adoptate separat de cele două Adunări, a fost desființată. Capitala noului stat a devenit orașul București.

Firmanul Porții din 4 decembrie 1861, care recunoștea Unirea administrativă și politică a Principatelor, conținea însă o clauză restrictivă, în spiritul cererii formulate de Austria, ca Unirea să înceteze la sfîrșitul domniei lui Al. I. Cuza. Departe de a fi descurajate de acest fapt, forțele patriotice și-au intensificat eforturile pentru consolidarea Unirii. Pornind de la realitățile existente, un grup de deputați, în frunte cu M. Kogălniceanu, I. C. Brătianu, C. A. Rosetti și alții, a cerut, pe temeiul argumentelor istorice, necesitatea ca Principatele Române „astăzi întrunite într-un singur stat“ să se numească „statul român, statul România“. Proiectul, aprobat de Adunare, mai prevedea unificarea drapelului național, a publicației de stat — „Monitorul oficial“ —, înlăturarea tuturor însemnelor de

pe teritoriul național ce aminteau de existența frontierei între munteni și moldoveni.

Așadar, în succesiunea etapelor care realizaseră Unirea Moldovei cu Țara Românească — revoluția de la 1848, Adunările ad-hoc din 1857, dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza în 1859, 24 ianuarie 1862 înscrie o nouă etapă, foarte importantă — *unificarea practică a tuturor instituțiilor de stat*. Această unificare făcea ca actul Unirii să devină ireversibil. Guvernarea lui Cuza, marile lui reforme economice, social-politice și culturale înfăptuite în cei șapte ani de guvernare au cimentat și mai mult trăinicia unirii.

Unele dintre puterile garante, care nutreau iluzia că Unirea celor două Principate putea fi desfăcută, și-au legat speranțele de persoana domnitorului, socotind că Unirea putea fi menținută numai cît timp în fruntea statului român unit se afla domnitorul Cuza. Tocmai din acest motiv forțele naționale patriotice au pregătit dejucarea acestor intenții, prin reluarea principiului adoptat la 1857 de Adunările ad-hoc, acela al aducerii în fruntea statului român a unui prinț străin, ca antidot al încercării unor puteri vecine de a desface unirea cu ajutorul forțelor armate, principiu susținut de însuși domnitorul Cuza.

Așa-zisul complot pentru detronarea lui Cuza de la 11 februarie 1866 a fost în realitate un act politic pe care însuși domnitorul l-a susținut. Actul de abdicare, semnat de domnitor, confirmă acest lucru și domnitorul l-a săvîrșit conștient că aducerea unui prinț străin devenise singura alternativă în acel moment pentru menținerea unirii, cînd cele trei imperii vecine își masaseră trupele la frontierele românești.

Alegerea lui Filip de Flandra a blocat pentru cîteva săptămîni intervenția armată a puterilor vecine — cum făcuseră de atîtea ori în trecut —, în timp ce reprezentanții celor șapte puteri garante s-au reunit din nou în Capitala Franței. Dezbaterile acestora au scos la iveală că, exceptînd Franța, celelalte puteri se pronunțau pentru desfacerea Unirii. Dar, în timp ce forțele externe negociau soarta statului român unit, în Capitala țării a fost adus Carol de Hohenzollern, înrudit cu două familii domnitoare din grupul celor șapte (Prusia și Franța), a cărui instalare pe tronul României a dejucat planurile de intervenție a puterilor vecine, care au fost nevoite să se împace cu existența statului românesc unit pe harta Europei. Unirea celor două țări românești, avînd în spatele ei voința întregului popor român și inteligența politică a conducătorilor de atunci ai țării, nu a mai putut fi desfăcută. Într-o apreciere de strălucită sinteză asupra însemnătății istorice a Unirii Moldovei cu Muntenia la 1859, cuprinsă în Expunerea la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului unitar român, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază: „Prin acțiunea lor energetică, masele populare au dejucat, deopotrivă, manevrele unor cercuri reacționare interne, ca și intențiile unor puteri europene care își vedeau stînjenite, prin crearea unui stat național român, planurile expansioniste în această parte a continentului. Unirea principatelor a avut o uriașă însemnătate pentru evoluția social-politică a poporului nostru, ea a deschis noi perspective dezvoltării forțelor de producție, angajării României pe drumul civilizației moderne, constituind un moment epocal în procesul plămădirii statului național unitar român“ ³⁶.

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român*, 1 decembrie 1983, Editura politică, București, 1983, p. 8.

UNIREA PRINCIPATELOR ÎN TRADIȚIILE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI SOCIALISTE, ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

VASILE NICULAE

Apărute pe arena istoriei românești în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, într-o epocă de puternice lupte revoluționare cu caracter național și social, proletariatul și mișcarea noastră muncitorească au dat, de la început, întreaga măsură a capacității de ancorare profundă în realitățile patriei, afirmându-se ca prezențe dinamice în timpul desfășurării evenimentelor de excepțională însemnătate ce jalonează începutul erei moderne în dezvoltarea României. „Proletariatul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — devine tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre făurirea unității naționale, cucerirea independenței de stat, spre o viață liberă și demnă”¹. Se născuse clasa socială a cărei menire istorică era lupta pentru transformarea revoluționară a societății românești, în patria unită².

După mărturiile elocvente oferite de participarea activă a elementului muncitor la revoluțiile din 1784, 1821 și 1848³ și înainte de înălțătoarele dovezi ale atașamentului său față de cauza neatîrnării, puse în evidență de epopeea eroică a independenței absolute din 1877—1878⁴,

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 257.

² Ion Popescu-Puțuri, 1893 — *moment istoric în organizarea clasei muncitoare, în afirmarea ei pe scena politică a României*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 2/1983, p. 25 și urm.

³ Vezi: *Începuturile mișcării muncitorești și socialiste în România*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 4/1981, p. 134—142; Vasile Petrișor, *Muncitorimea — forță socială activă în desfășurarea revoluției române de la 1848*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 3/1983, p. 112—124.

⁴ Vezi: *Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României. 1877—1878*. Coordonator: Ion Popescu-Puțuri, Editura politică, București, 1979, p. 179—188.

momentul istoric 1859 poartă în sine și contribuția muncitorimii, alături de aceea a întregului nostru popor, la înfăptuirea Unirii⁵. O atestă numeroase documente ce recompun epoca Unirii și o confirmă participanții direcți la evenimentele istorice de la București din ianuarie 1859 când, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza — expresie a geniului politic românesc —, se înfăptuia Unirea. N. T. Orășanu, de pildă, arăta că în uriașa mulțime strinsă pe Dealul Mitropoliei, în jurul clădirii Adunării electivă muntene — formînd o adevărată „mare vie ale cărei valuri abia se puteau mișca și care amenința să se prăvălească pe uși și pe ferestre în Cameră, ca să-și susție drepturile și principiul său“ — se aflau numeroși lucrători, meșteșugari, calfe, ucenici care, sublinia memorialistul, „fură cei ce luară partea cea mai activă“ în dubla alegere a lui Cuza și în realizarea Unirii⁶. Referindu-se la „presiunea exercitată de populația Bucureștiului în zilele de 21—24 ianuarie 1859“ în favoarea alegerii lui Cuza, militantul comunist Lucrețiu Pătrășcanu avea să scrie că ea „era tocmai presiunea elementului muncitoresc“. „Populația muncitoare — conchidea Pătrășcanu — ...a impus Unirea, impunînd și alegerea lui Cuza în Muntenia“⁷.

Ulterior, pe parcursul dezvoltării sale, marcată decisiv de constituirea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, mișcarea noastră revoluționară socialistă a evocat deseori evenimentul istoric al Unirii din 1859, relevîndu-i semnificațiile și demonstrînd necesitatea ca lupta poporului să fie continuată pînă la înfăptuirea deplinei unități naționale și a emancipării sociale a românilor⁸.

Analizînd actul istoric al Unirii din 1859, militanții clasei noastre muncitoare de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului nostru — Ioan Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Constantin Mille, M. Gh. Bujor, dr. O. Călin, dr. C. Racovski ș.a. —, ca și presa muncitorească, s-au oprit îndeosebi asupra citorva aspecte esențiale ale acestuia. S-a relevat, în primul rînd, că Unirea de acum 125 de ani a reprezentat o *necesitate istorică*, o consecință firească a luptei de veacuri a poporului român pentru făurirea unei patrii unite. În această ordine de idei, reprezentanții de frunte ai partidului clasei muncitoare au subliniat că, deși poporul nostru a fost nevoit să se dezvolte în împrejurări grele, separat prin nefirești hotare, datorate politicii marilor puteri, el și-a menținut în permanență

⁵ Vezi : *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române (1859)*. Coordonatori : Ion Popescu-Puțuri, Nicolae Copoiu, Editura politică, București, 1979, p. 271—318 ; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 414—431 ; Ion Mamina, Vasile Niculae, *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României (1893—1918)*, Editura politică, București, 1983, p. 217 și urm.

⁶ N. T. Orășanu, *O pagină a vieții mele sau 22, 23 și 24 ianuarie 1859*, București, 1861, p. 28, 31.

⁷ Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale. 1821—1907*, Editura politică, București, 1969, p. 231.

⁸ Vezi, pe larg : Nicolae Copoiu, *Unitatea națională a poporului român în teoria și activitatea practică a mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră*, în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 6/1983, p. 38—55 ; A. Deac, *Mișcarea muncitorească și Unirea Țărilor Române*, în „Anale de istorie“, anul XII, nr. 1/1966, p. 101—109 ; I. Felea, *Cinstirea Unirii de către mișcarea muncitorească la începutul veacului XX*, în „Anale de istorie“, anul XII, nr. 1/1966, p. 123—125.

ființa națională și statală, manifestându-și continuu voința nestrămutată de unire. Poporul român, apreciau socialiștii, „a știut să-și conserve prin vicisitudini limba și obiceiurile strămoșești, grație vitalității sale extraordinare”⁹. „Care au fost cauzele actului măreț de la 1859 ? — scria publicația socialistă semnificativ denumită „Dacia viitoare”, apărută în 1883, într-un articol semnat la fel de semnificativ, Ion Dacul —. Comunitatea de origine, de limbă, de suferințe și, mai presus de toate, comunitatea de sentimente... Ne-am unit fiindcă toți eram români — continuă articolul —. La lumina binefăcătoare a civilizațiunii, moldovenii și muntenii au cunoscut că... interesul lor le comandă a se uni. Și astfel s-a făcut unitatea României, mai înainte decât a Italiei și Germaniei”¹⁰. De aici, patrioticul îndemn : „Junime română ! Străbunii noștri ne-au conservat limba și pământul strămoșesc ; părinții noștri, generațiunea care se duce, au făcut Unirea, independența și mult lucrat-au pentru libertate. Acum e rîndul nostru, nouă ne este dat a completa unitatea națională, a întări libertatea și a face ca egalitatea să nu fie un van nume... Înainte e viitorul, înainte progresul, înainte fericirea patriei române”¹¹.

În concepția mișcării noastre muncitorești și socialiste Unirea din 1859 era considerată ca *operă a întregului popor*, ca un rezultat firesc al luptei maselor, care vedeau în unire atât realizarea unei multisecolare aspirații, cât și cadrul statal favorabil îndeplinirii obiectivelor lor sociale. Unirea din 1859, scria „Lupta zilnică” din 23 septembrie 1915 „a putut fi desăvîrșită numai grație alegerii aceluiași domn, a lui Cuza... Ceea ce a desăvîrșit unirea a fost actul de la București care s-a produs sub teroarea (presiunea — *n.n.*) mulțimii ce inundase Dealul Mitropoliei”. Atunci, poporul — în rîndurile căruia cotidianul socialist enumera, invocînd mărturia lui N. T. Orășanu, și elementul muncitor, n-a precupețit „nici muncă, nici jertfă, nici abnegație”, în slujba cauzei unirii.

În coloanele presei socialiste, îndeosebi în anii 1909 și 1910, cu prilejul aniversării semicentenarului Unirii Principatelor și al dezbaterilor în jurul ridicării, la Iași, a unei statui în memoria lui Al. I. Cuza, s-a reliefat atât însemnătatea momentului istoric 1859, cât și a domniei voievodului Unirii, cel ce întruchipase înălțătoarele aspirații ale maselor. „Cuza — scria „România muncitoare” — a devenit un simbol. El reprezintă acum, pentru generațiile ce-i urmează, toate marile acte săvîrșite în timpul domniei lui și, mai ales, actul Unirii fostelor Principate. Evident că ar fi o greșeală grosolană dacă am încheia de aici că Unirea se datorește lui. Adînci cauze economice, politice și sociale — ce s-au format cu încetul — au determinat-o. El poate fi numai acela care a ușurat realizarea ei. Însă Cuza nu e numai un simbol. El nu s-a mulțumit numai ca istoria să lucreze prin el, dar a lucrat el însuși”¹². Iar un an mai tîrziu, aceeași gazetă socialistă scria că „în persoana lui Cuza Vodă este întipărită Unirea Principatelor Române, un act foarte frumos, foarte patriotic. Toți românii recunosc într-un glas măreția acestui fapt, nu numai ca istoricește împlinit,

⁹ „Dacia viitoare”, anul I, nr. 2 din 16 februarie 1883, p. 21.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibidem*, p. 22.

¹² „România muncitoare”, anul IV, nr. 73 din 1 februarie 1909.

dar și ca țintă pentru viitor, căci mai sînt români în afară de sfera celor uniți¹³.

De aceea, socialiștii au evidențiat însemnătatea ansamblului de reforme înfăptuite în timpul domniei lui Al. I. Cuza, care au condus la consolidarea și dezvoltarea României moderne. Între acestea, legea rurală din 1864 era definită, pe drept cuvînt, „un act revoluționar” — așa cum aprecia gazeta „România muncitoare” — deoarece „expropriind pe latifundiarul nostru și împămîntenind pe țărani”, ea a atestat „dreptul țărănimii la pămîntul acestei țări”¹⁴.

Cu multă simpatie a privit mișcarea noastră socialistă și activitatea altor personalități din epoca Unirii, care au sprijinit programul politic al domnitorului, îndeosebi pe aceea a lui Mihail Kogălniceanu. „În istoria dezvoltării României contemporane — scria ziarul „Lumea nouă” — marea om de stat din Moldova a jucat un rol foarte însemnat și lui i se datoresc o mulțime de acte democratice. E de ajuns să pomenim de marea activitate pe care a depus-o în Unirea țărilor surori și de curajul pe care l-a desfășurat cînd cu improprietărea țăranilor”¹⁵.

Pilda vie a Unirii din 1859 a reprezentat un puternic factor mobilizator pentru proletariatul român în vederea *unirii tot mai strînse a rîndurilor sale*. În ianuarie 1909, „România muncitoare” a inserat un ciclu de articole omagiale, în care, sub semnul actului împlinit cu o jumătate de secol în urmă, se sublinia necesitatea unirii tuturor muncitorilor în lupta împotriva exploatării, pentru făurirea unei noi societăți : „Atunci, ca și acum, singura armă de luptă în contra asupritorilor nu poate fi alta decît unirea... Și dacă atunci s-au putut înfrîna poftetele jefuitorilor prin unire..., cu atît mai mult astăzi, cînd ne dăm bine seama de rolul nostru în societate, am putea obține o schimbare a lucrurilor dacă toți muncitorii acestei țări ar fi călăuziți de marele principiu — Unirea”¹⁶. Căci, sublinia, în 1916, revista socialistă „Convorbiri sociale”, în articolul intitulat *24 ianuarie*, „actul de la 1859 a așezat temelia dezvoltării viitoare a României”, dar, în același timp, el a accelerat procesul dezvoltării „factorului nou și inevitabil : proletariatul”, a cărei misiune istorică era lupta unită pentru transformarea revoluționară a societății românești¹⁷.

Semnificativ este și faptul că mișcarea noastră muncitorească a privit Unirea Moldovei cu Muntenia ca o *primă etapă pe drumul făuririi statului național unitar român*. „Astă unire — scriau publicațiile socialiste — e incompletă”, deoarece peste Carpați erau încă subjugați „trei milioane de români, care zic ca noi : sînt român, care vorbesc aceeași limbă și au aceleași sentimente ca noi”. Pe aceste temeuri, se susținea, cu îndreptățire, „dreptul imprescriptibil ce au românii, ca orice popor, de a-și completa unitatea națională”. Unirea deplină, arătau socialiștii, este nu numai necesară, ci și posibil de realizat, prin lupta întregului popor, ce va face ca dreptul istoric al românilor să triumfe : „Dacă dreptul are vreo

¹³ „România muncitoare”, anul V, nr. 65 din 21 octombrie 1910.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1169 din 12 iunie 1898.

¹⁶ „România muncitoare”, anul IV, nr. 73 din 1 februarie 1909.

¹⁷ „Convorbiri sociale”, anul I, nr. 3 din 10 februarie 1916.

putere pe acest pământ, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii, unde românii sînt în majoritate, trebuie să fuzioneze și se vor fuziona, mai curînd sau mai tîrziu, în statul român". Și aceasta cu atît mai mult, cu cît „românii nu sînt moștenitorii Austriei și nici nu vor să fie; ei sînt creditori, prin urmare ei nu vor aștepta momentul morții sale spre a-și lua drepturile lor, ci vor veni îndată ce împrejurările vor permite ca drep-tul lor să poată fi invocat cu triumf". Și, așa cum „Milcovul a dispărut cu toată opozițiunea austro-turcă, tot așa vor dispărea și Carpații (în sensul de frontieră, ca și Milcovul — *n.n.*), oricît s-ar opune mozaicul austro-unguresc“¹⁸.

Folosind argumente oferite de istoria noastră națională, ce relevă lupta a generații și generații de patrioți, a maselor poporului român pen-tru unire deplină, deputatul socialist V. G. Morțun evoca, într-o ședință a Parlamentului român din 1897, figura măreață a lui Mihai Viteazul, voievodul care a luptat și s-a jertfit „ca să poată înjgheba pentru o clipă acel mare ideal care este și astăzi crezul intim al neamului nostru: în-trunirea românilor într-un singur stat, unirea Ardealului și a Moldovei cu Muntenia“¹⁹.

Pronunțîndu-se pentru unirea eforturilor întregului popor în vede-rea realizării acestui mare obiectiv, militanții socialiști, în numele prole-tariatului, moștenitorul și executorul testamentar al năzuințelor fierbinți ale generațiilor trecute, se angajau cu solemnitate: „Vom dezrobi pe ro-mânii din Austro-Ungaria, ne vom vărsa sîngele pentru independența lor... Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate de-al nos-tru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat așteptînd cu ne-răbdare și credință în viitor fericita zi cînd, mină în mină, vom putea striga liberi și împreună: «Trăiască România»“²⁰.

Țelul suprem al luptei fiind unirea tuturor românilor într-un sin-gur stat unitar și independent, socialiștii susțineau cu tărie în coloanele „Daciei viitoare“: „*Voim Dacia așa cum ea fu*, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul, ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română. Acest pământ, udat cu sîngele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru. Voim dar ca ceea ce este al românului, lui să-i aparțină, ca injusta, neomenoasa și nedemna dominațiune a unei națiuni asupra alteia să înceteze, ca ro-mânii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să geamă sub niște dominațiuni străine și vitrege“²¹. Iar confrății lor de la o altă publicație socialistă, apărută în același an 1883, „Emanciparea“, se angajau și ei să lupte pentru reîntruparea vechii Dacii, a „Daciei libere, pe pămîntul că-reia să trăiască un popor liber... Trebuie să scriem pe steagurile care vor trece munții: *libertate și frăție*, și Curcanul întors acasă de la luptă să știe că se întoarce pe moșia lui. Trebuie ca acest pământ, îngrășat cu sînge țărănesc, al țaranului să fie“²².

¹⁸ „Dacia viitoare“, anul I, nr. 2 din 16 februarie 1883, p. 20—21.

¹⁹ *Deputații socialiști în Parlamentul român — Discursuri (1888—1899; 1919—1921)*, Editura politică, București, 1983, p. 104.

²⁰ „Dacia viitoare“, anul I, nr. 1 din 1 februarie 1883, p. 6.

²¹ „Dacia viitoare“, anul I, nr. 2 din 16 februarie 1883, p. 20—21.

²² „Emanciparea“, anul I, nr. 2 din 1883.

A fost un legământ solemn, pe care proletariatul, partidul politic muncitoresc, l-au respectat întocmai, contribuind din plin la epocala victorie din 1918, atunci cînd s-a înfăptuit, prin lupta eroică a întregului popor român, Marea Unire. I-a adăugat apoi vibranta chemare : „România nouă de azi trebuie să devină România socialistă de mâine“.

În condițiile României întregite, lupta clasei muncitoare, a întregii națiuni pentru dezvoltarea de sine stătătoare a fost ridicată la nivelul cel mai înalt de Partidul Comunist Român, făurit în 1921, pe temelia României unite, continuatorul glorioaselor tradiții revoluționare ale poporului, ale mișcării muncitorești și socialiste. „*Noi comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României*“ a fost ideea-forță care a conferit expresie vie dragostei fierbinte de țară a partidului comunist, strălucit ilustrată de acțiunile de masă inițiate în vederea salvagărdării integrității, independenței și suveranității patriei.

În perioada interbelică, invocarea tradițiilor eroice ale poporului, a marilor acte înfăptuite de masele populare sub conducerea unor neînfricați conducători — între care, la loc de cinste, se situa Unirea din 1859 —, a dat un plus de tărie acțiunilor organizate de Partidul Comunist Român. Astfel, în ianuarie 1938, la aniversarea Unirii din 1859, un manifest al C.C. al P.C.R. chema poporul la luptă pentru apărarea României „pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită“²³. Iar într-un articol-apel publicat tot atunci, în paginile revistei „Reporter“, în care erau îndemnate la acțiune, împotriva organizațiilor fasciste, toate forțele politice patriotice din țară, se sublinia că numai prin unire, precum au biruit înaintașii, în 1859, putea fi obținută „apărarea cu succes a regimului democratic, a libertății și independenței noastre politice și naționale“²⁴.

La împlinirea a opt decenii de la Unirea Moldovei cu Muntenia, în ianuarie 1939, Partidul Comunist Român a organizat o largă campanie de presă. Măreața înfăptuire a maselor populare din anul 1859 răsuna ca o chemare pentru strîngerea rindurilor clasei muncitoare, a tuturor forțelor patriotice, în lupta pentru apărarea independenței și integrității țării, tot mai mult amenințate de politica statelor fasciste. Cu acest prilej, organul central de presă al partidului, ziarul „Scînteia“, a publicat un articol omagial, în care se sublinia că Unirea Moldovei și Munteniei a fost opera întregului popor român. „Toate forțele progresiste ale societății românești — se arăta în articol — voiau unirea. Boierimea liberală și intelectuală și orășenii așteptau de la unire dezvoltarea libertăților burghezodemocratice, țăranii sperau în împrăștierea lor. Unirea avea să facă posibilă o viață națională mai largă și mai bogată“. Apreciind legitatea obiectivă a marii înfăptuiri din 1859, ca prim pas spre făurirea statului național unitar român, dar și ca deschizătoare a unei politici de reforme, cu adînci urmări pentru dezvoltarea României, în articol se sublinia : „Unirea a fost un fapt politic progresist pentru că a făcut posibilă secularizarea averilor mănăstirești și prima împrăștiere a țăranilor. Unirea a fost o concentrare a tuturor forțelor naționale contra pericolului ce amenința

²³ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., dosarul nr. 1202, fila 189.

²⁴ „Reporter“, anul VI, nr. 4 din 23 ianuarie 1938.

independența și unitatea națională”²⁵. Pornind de la situația grea prin care treceau omenirea și țara noastră în epoca respectivă, articolul se încheia cu un vibrant apel, în care se sublinia că amintirea luptelor duse pentru unire trebuie să îndemne la o luptă dirză și hotărâtă pentru apărarea unității și independenței României.

În consens cu acțiunile inițiate de comuniști, organul de presă al Partidului Social-Democrat din România, ziarul „Lumea nouă”, referindu-se la importanța sărbătoririi Unirii Moldovei cu Muntenia, scria că evocarea Unirii din 1859 trebuie să reprezinte un îndemn la acțiuni hotărâte pentru apărarea suveranității patriei, grav primejduite de forțele fasciste și revizioniste.

În anii grei ai celui de-al doilea război mondial, partidul comunist, înfruntând mari greutăți în activitatea sa, a găsit în continuare forme eficace de înfrîurire a conștiinței poporului, chemîndu-l la acțiuni energice, la făurirea consensului național în lupta pentru eliberarea României. Evocarea trecutului eroic al românilor, sublinierea perenității idealurilor unității, independenței și suveranității, s-au constituit în îndemnuri pentru „unirea tuturor forțelor patriotice ale țării într-un singur front unic național al poporului român... sfînta poruncă a ceasului de față”²⁶ — așa cum scria, în 1942, publicația comunistă „România liberă”, într-un articol consacrat semnificației istorice a Unirii înfăptuite de popor în 1859.

Lupta eliberatoare pentru reîntruparea României independente, pentru libertate și emancipare deplină și definitivă a poporului român va fi încununată de succes prin victoria insurecției din August 1944, început al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a pus cu putere în evidență patriotismul partidului comunist, al maselor largi ale poporului român. Se poate afirma, cu mîndrie patriotică îndreptățită, că în condiții istorice grele, comuniștii și antifasciștii români au înscris o pagină nepieritoare în marea bătălie pentru libertatea și neafrînarea țării, ca și în întreaga epocă de mari lupte sociale ce au urmat. Ei au stat neclintii la datorie, făcînd suprema dovadă a neînfricării, dovedindu-se cei mai vajnici, cei mai devotați și fideli apărători ai intereselor naționale fundamentale ale întregului nostru popor.

În anii revoluției democrat-populare, ai construcției socialiste și făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate — operă revoluționară a întregului nostru popor, în strînsă unitate, în frunte cu Partidul Comunist Român —, luptele și jertfele înaintașilor, între care și cele ale făuraților unirii de acum cinci pătrare de veac, s-au ridicat la cele mai înalte cote ale cinstirii și omagiului, au devenit și mai mult pilde vii pentru toți fiii patriei. Epoca eroică pe care o trăim și care poartă cu mîndrie numele de *Epoca Ceaușescu* își află permanent izvoare de tărie în trecutul istoric glorios al poporului român, străbătut ca un fir roșu de lupta pentru păstrarea ființei naționale, pentru unitate și independență.

Amplele analize cuprinse în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu referitoare la istoria noastră națională cuprind și aprecieri de înaltă ținută

²⁵ „Scînteia”, anul IX, nr. 17 din 8 februarie 1939.

²⁶ „România liberă” (Timișoara) din 24 ianuarie 1942.

științifică și politică asupra înfăptuirii eroice din 1859²⁷. Unirea Principatelor este apreciată drept un „moment epocal în istoria poporului român, care s-a afirmat în lume ca un popor dornic să contribuie la cauza civilizației, dornic să trăiască liber și independent“²⁸. Ea n-a fost darul dezinteresat al marilor puteri și nici rodul unor conjuncturi istorice favorabile, ci a fost o „victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și țigoveți, a cărturarilor progresiști și patrioți. Unirea Principatelor a reprezentat actul care a pus bazele statului național român modern. Ea a avut un puternic ecou și în Transilvania, întărind conștiința unității naționale a maselor populare din această provincie, stimulând lupta lor pentru unire cu țara“²⁹. De asemenea, secretarul general al partidului, președintele Republicii, apreciază marea însemnătate a ansamblului de reforme realizate în timpul domniei lui Al. I. Cuza care „au asigurat condiții pentru dezvoltarea industriei naționale, a activității științifice și culturale, pentru extinderea relațiilor capitaliste, pentru accelerarea progresului economic și social al României“³⁰. Încununare a unui îndelungat proces istoric și punct de plecare spre noi izbânzi, „Unirea Principatelor a avut o uriașă însemnătate pentru evoluția social-politică a poporului nostru, ea a deschis noi perspective dezvoltării forțelor de producție, angajării României pe drumul civilizației moderne, constituind un moment epocal în procesul plămădirii statului național unitar român“³¹.

Omagiindu-și înaintașii, lupta lor necurmată pentru libertate, unitate și independență, pentru dreptate socială, România socialistă de astăzi se înfățișează lumii ca un stat liber și suveran, în plină afirmare a capacităților creatoare ale poporului, făurarul conștient al istoriei sale noi, prețuitor devotat al tradițiilor lui glorioase. Ideea de unitate a întregului nostru popor, strălucit confirmată în 1859, 1918, 1944, și subliniată în permanență de mișcarea noastră revoluționară, se regăsește, în zilele noastre, mai vie ca oricând. Strîns uniți în jurul Partidului Comunist Român, al secretarului său general, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, națiunea română, toți fiii patriei, edifică societatea socialistă multilateral dezvoltată și pun temelii mereu mai trainice înaintării României spre comunism.

²⁷ Ion Popescu-Puțuri, *Lupta poporului român pentru unitate, independență și suveranitate în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu*, în „Anale de istorie“, anul XXIV, nr. 5/1978, p. 3—19.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 346.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 710.

³⁰ *Ibidem*, p. 294.

³¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român*, 1 decembrie 1983, Editura politică, București, 1983, p. 8.

APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE — OBIECTIV FUNDAMENTAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, AL ÎNTREGULUI NOSTRU POPOR

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU

Anul 1918, anul formării statului național unitar român, moment de răscruce în istoria patriei noastre, a inaugurat o nouă etapă în dezvoltarea economică, socială și politică a României. Întregul popor român s-a angajat, cu abnegație, în lupta pentru consolidarea statului național unitar, pentru asigurarea dezvoltării țării pe calea progresului. În noile condiții istorice, a revenit Partidului Comunist Român, făurit în mai 1921, pe temelia României reîntregite, misiunea istorică de a prelua și ridica pe o treaptă superioară tradițiile de luptă ale poporului, ale mișcării noastre muncitorești și socialiste. „Preluând și ducând mai departe cele mai bune tradiții ale poporului, animat de profund patriotism — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în *Expunerea la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român* —, partidul comunist s-a ridicat pentru aspirațiile de bunăstare și progres ale maselor, pentru dreptate și egalitate între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru înlăturarea exploatarei și asupririi sociale și naționale. Partidul nostru s-a situat cu fermitate în apărarea independenței naționale, a integrității teritoriale și suveranității patriei”¹.

Situându-se în fruntea forțelor democratice, progresiste ale țării, partidul comunist a acționat cu hotărîre împotriva pericolului fascismului și războiului, a dictaturii militare fasciste, pentru înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

Urișa ridicare la luptă a poporului român, hotărît să-și ia soarta în propriile mâini, să asigure libertatea și independența patriei, înfăptuirea unor profunde transformări democratice, revoluționare în memorabilul August 1944, reprezintă o adevărată revoluție de eliberare națională și socială, ce unește, în timp, ca un arc de boltă al istoriei noastre naționale, lupta multiseculară dusă de poporul român pentru libertate și dreptate socială, pentru desăvîrșirea unității naționale și cucerirea independenței de

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român*. 1 decembrie 1983, Editura politică, București, 1983, p. 15.

stat, cu luptele clasei muncitoare, țăranimii, intelectualității, ale tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre care, sub conducerea Partidului Comunist Român, au deschis României calea transformării socialiste a societății românești. Toate aceste momente sînt trepte în fundamentul remarcabilor acte ale edificării României moderne, care s-au transpus cu întreaga lor încărcătură valorică în actul demnității naționale împlinit acum 40 de ani ².

După Marea Unire din 1918, societatea românească înfățișează tabloul unei națiuni viguroase, intrate istoricește pe făgașul firesc al unității ei politico-administrative, cadru prielnic descătușării energiilor creatoare, atît pe planul construcției economice, cît și pe plan revoluționar. Greutățile începutului au fost purtate de către masele largi de oameni ai muncii, cu deosebire de către proletariat și țăranime.

Pe plan extern, pentru a face față cu succes complicatelor probleme ale perioadei interbelice, România a militat pentru : păstrarea statu-quo-ului consfințit prin tratatele de pace de la Paris și prin cele adiacente ; instaurarea unui climat de pace ; crearea unor zone regionale de securitate ; stabilirea unor relații de bună vecinătate ; realizarea unor tratate sau convenții mutuale ; lupta împotriva politicii revizioniste, care a marcat perioada de ascensiune și instaurare în multe țări europene a unor regimuri fasciste și dictatoriale. Astfel, după cum se știe, încă de la sfîrșitul celui de-al doilea deceniu și începutul deceniului al treilea ale acestui secol, forțele cele mai reacționare ale burgheziei din unele țări europene au trecut la lichidarea libertăților democratice și la instaurarea dictaturilor fasciste. În 1920 vine la putere dictatura fascistă horthystă în Ungaria, în 1922 se instaurează fascismul la conducerea Italiei, în 1923 triumfă dictatura fascistă în Bulgaria, iar în 1926 în Portugalia. Urmează, în același an 1926, instaurarea dictaturii militare în Polonia, în 1929 a dictaturii militaro-regale în Iugoslavia, iar în 1933 a dictaturii fasciste hitleriste în Germania. În anul 1934 se instaurează fascismul în Austria, în 1936 vine la putere dictatura militară în Grecia, iar în 1939 se instaurează dictatura fascistă în Spania ³.

De aceea, ceea ce a caracterizat politica externă a României în această perioadă a fost cuprinderea tuturor acțiunilor sale într-un sistem ale cărui articulații erau menite să asigure dezvoltarea luptei împotriva fascismului și revizionismului, pentru păstrarea unui climat de pace, securitate și bună înțelegere între toate națiunile lumii. Liga Națiunilor a constituit pentru România interbelică tribuna internațională de la care și-a putut face cunoscute opiniile și aspirațiile. „Izvorînd din poruncile unității noastre naționale — arăta Nicolae Titulescu —, politica noastră externă are ca scop principal : păstrarea ei, iar ca metodă constantă de lucru, coordonarea progresivă a acțiunii noastre cu aceea a statelor cu interese comune, pînă la integrarea ei în grupuri internaționale din ce în ce mai mari. De la național, prin regional, la universal, iată lozincă României peste graniță” ⁴.

² Ion Popescu-Puțuri, *România socialistă — expresia continuității și ascensiunii istorice a poporului nostru*, în „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 2/1979, p. 3 și urm.

³ Vezi, pe larg : *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, vol. I—II, Editura politică, București, 1979, 1981.

⁴ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura politică, București, 1967, p. 484.

Definitorii pentru societatea românească din această perioadă au fost puternica aspirație a maselor populare spre libertate și democrație, dorința lor de a înscrie țara pe coordonatele unei dezvoltări progresiste, multilaterale. Frontul larg al celor antrenați în efortul menit să asigure ascensiunea societății românești pe drumul democrației și progresului a cuprins pe toți cetățenii României, fără deosebire de naționalitate. În lupta pentru o viață nouă s-a întărit neconținut prietenia și colaborarea frățască dintre oamenii muncii români și oamenii muncii aparținând naționalităților conlocuitoare.

Oricine își va îndrepta obiectiv atenția spre acei ani de luptă eroică, plină de sacrificii, dar încununată de o victorie, ce s-a înscris ca un moment memorabil al istoriei naționale și universale, va constata că unul dintre factorii hotărâtori ai acestei victorii a fost acel spirit creator, acea capacitate de a descifra din complexul evenimentelor tendințele principale și direcțiile de acțiune necesare, care au caracterizat activitatea Partidului Comunist Român și i-au dat putința de a-și îndeplini nobila misiune de conducător al luptei de eliberare a poporului.

Continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării noastre muncitorești și socialiste, Partidul Comunist Român a luptat neobosit pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului și patriei, împotriva exploatării și asupririi, dând o înaltă pildă de patriotism, de devotament față de aspirațiile sociale și naționale ale națiunii române. Acționând cu fermitate, comuniștii n-au ezitat să-și riște libertatea și viața, iubindu-și cu înflăcărare patria. Fii și conducători legitimi ai clasei muncitoare, trăgându-și vigoarea din seva istoriei milenare a poporului român, ei au fost și sînt stegarii luptei pentru apărarea drepturilor maselor muncitoare, pentru salvagardarea și consolidarea independenței și suveranității naționale a României⁵.

Partidul Comunist Român s-a impus în viața social-politică a României, așa cum o făcuse partidul clasei noastre muncitoare din momentul constituirii lui, în 1893, ca o forță politică distinctă. El a devenit purtătorul înflăcărat al nobilelor idealuri ale maselor pentru cucerirea unui real democratism, pentru o Românie socialistă. Partidul a înfățișat întregului popor perspectiva însuflețitoare a răsturnării de la putere a claselor exploatoare, a transformării revoluționare a societății, a făuririi unei vieți mai bune și mai fericite pentru cei ce muncesc, reușind să mobilizeze în jurul obiectivelor sale de luptă masele largi muncitoare din România, forțele politice progresiste ale întregii națiuni.

În anii interbelici, partidul comunist a organizat și condus luptele eroice ale proletariatului, ale maselor de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, împotriva asupririi claselor dominante, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, s-a ridicat ferm în apărarea independenței, suveranității și integrității patriei. În această luptă, el a acumulat o bogată experiență în acțiunea de făurire a unității clasei muncitoare, a tras prețioase învățăminte asupra valorii inestimabile a tendinței spre unitate care s-a manifestat în rîndurile proletariatului în toate momentele importante, în pofida scindării temporare a mișcării sale politice⁶.

Cu vigoare și clarviziune politică, Partidul Comunist Român a organizat și condus, în perioada anilor 1929—1933, marile bătălii de clasă pen-

⁵ Mișcarea muncitorească din România. Partidul Comunist Român în perioada interbelică, în „Anale de istorie“, anul XXV, nr. 1/1979, p. 142 și urm.

⁶ Gheorghe Zaharia, Partidul Comunist Român în viața social-politică a țării din anii interbelici, în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 2/1983, p. 72—89.

tru dreptate, libertate, pentru apărarea independenței și suveranității patriei. Aceste idealuri au călăuzit eroicele lupte ale minerilor din Valea Jiului în 1929, luptele metalurgiștilor, textiliștilor, purtate în anii 1930—1932, marile lupte revoluționare muncitorești din anul 1933. Unitatea de acțiune înfăptuită atunci, pe baza frontului unic, a creat condiții favorabile mobilizării maselor largi de oameni ai muncii — comuniști, socialiști, social-democrați, membri ai altor organizații și partide politice sau muncitori fără de partid —, conferind luptelor o amploare fără precedent, ceea ce demonstra că forța proletariatului constă în unitatea sa, că aceasta constituie o condiție esențială pentru asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în lupta întregului popor pentru înlăturarea regimului burghez, pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului român.

În anii ce au urmat, cînd pericolul fascist și revizionist amenința direct interesele supreme ale poporului nostru, integritatea și suveranitatea patriei, P.C.R. s-a situat în fruntea forțelor patriotice naționale, desfășurînd largi acțiuni pentru unirea tuturor partidelor și organizațiilor politice și profesionale, a claselor și grupărilor sociale ale căror interese coincideau cu cele ale țării, ale democrației, într-un larg front popular de luptă pentru apărarea independenței și integrității țării, pentru a bara calea fascismului și războiului. În acest sens, Partidul Comunist Român a reușit să strîngă în jurul său clasa muncitoare, masele țărănești, intelectualitatea progresistă, alte pături și categorii sociale. El și-a lărgit contactele cu grupările și organizațiile democratice, a stabilit legături cu diferite fracțiuni ale forțelor politice burgheze și cu un mare număr de personalități politice. Rezultatul acestei activități s-a concretizat în crearea a zeci de organizații de masă democratice, antifasciste: Comitetul național antifascist, Liga muncii, Blocul democratic, Frontul plugarilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari (Madosz), Frontul studențesc democrat, Frontul feminin ș.a.⁷

Se poate aprecia că între viziunea din care a derivat crearea Comitetului Național Antifascist, în 1933, în conducerea căruia, ca reprezentant al tineretului revoluționar, democrat din Capitală, a fost desemnat, de către partid, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și cea care a stat la baza alianțelor politice largi, avînd ca obiectiv făurirea Frontului Unic Național al poporului român, care a chezășuit victoria epocală a insurecției din august 1944, există o legătură de continuitate și de împlinire istorică⁸.

Organizațiile de masă legale au constituit pentru P.C.R. un sprijin eficient în acțiunea dusă de acesta cu asiduitate pentru activizarea maselor, pentru ralierea pe o platformă comună a tuturor forțelor democratice, patriotice, antifasciste, antihitleriste⁹.

În lupta pentru apărarea unității și independenței țării dusă în anii 1933—1940, Partidul Comunist Român a desfășurat o activitate multilaterală pentru unitatea clasei muncitoare, ca temelie a frontului tuturor forțelor ce se opuneau fascismului, hitlerismului, politiciii de revizuire teri-

⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Idealurile dreptății și libertății naționale, ale unității și independenței — coordonate fundamentale ale activității partidului politic al clasei muncitoare din România*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 2/1983, p. 63 și urm.

⁸ Aurică Simion, *Comitetul Național Antifascist — 1933*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 4/1983, p. 45—57.

⁹ Gheorghe I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare, 1934—1938*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978.

toriale. Pentru realizarea frontului unic al tuturor muncitorilor, Partidul Comunist Român a inițiat sistematic tratative cu Partidul Socialist Unitar și cu Partidul Social-Democrat, adresînd acestora propuneri de colaborare privind organizarea de acțiuni revoluționare, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, împotriva primejdiei fasciste și a războiului¹⁰. Asemenea propuneri au fost înaintate conducătorilor P.S.U. și P.S.D. în aprilie și decembrie 1933, în iulie, septembrie și octombrie 1934, în martie, aprilie și noiembrie 1935, în ianuarie și aprilie 1936, în noiembrie și decembrie 1937. În acțiunea de realizare a unității clasei muncitoare, activitatea desfășurată de P.C.R., P.S.U. și P.S.D. împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și integrității patriei a reprezentat, în această perioadă, principalul liant al frontului unic muncitoresc.

Unul din obiectivele importante ale acțiunilor revoluționare ale clasei noastre muncitoare din această perioadă l-a reprezentat demascarea politicii promovate de Germania hitleristă, țelurile revanșarde, războinice ale alianțelor pe care aceasta le încheia. „Creșterea dictaturii fasciste în Germania, Austria — sublinia ziarul „Scînteia“, organul central de presă al P.C.R. —, întărirea ei în Balcani, pactele de înțelegere între Hitler, Mussolini, Horthy — pun în fața proletariatului internațional, cu o tărie mai mare ca oricînd, sarcina istorică a unor lupte care vor însemna lupte pe viață și pe moarte“¹¹. Pe aceeași linie de demascare a hitlerismului se înscrie și rezoluția adoptată la 14 mai 1933 de Congresul Partidului Social-Democrat din România: „Regimul barbar instituit în Germania scoate această țară din rîndurile statelor civilizate, amenință prin contagiune reîntoarcerea la reacțiune și la barbarie și a altor state fără tradiție democratică și este un permanent pericol pentru pacea lumii. Congresul Partidului Social-Democrat angajează muncitorimea de toate neamurile din România în lupta social-democrației internaționale, pentru demascarea și înfierarea regimului hitlerist și cere guvernului român să se opună la orice revizuire a tratatelor în folosul unui regim barbar, care este un permanent pericol de război“¹².

Ample acțiuni antirevizioniste, pentru pace, au avut loc în 1934, împletite fiind cu cele duse împotriva manifestărilor huliganice și teroriste ale Gărzii de fier care, la finele anului 1933, curmase în chip bestial viața primului ministru al țării, I. G. Duca, asasinat pe care „Scînteia“ îl aprecia ca fiind opera elementelor stipendiate de Germania hitleristă, iar Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat îl considera drept „cea mai ticăloasă armă de luptă a partidelor reacționare și a excrescenței lor, fascismul internațional“¹³.

Noi acțiuni antirevizioniste, cu puternice semnificații, au avut loc în țara noastră în legătură cu împrejurările tragice pentru soarta democrației din Austria. „Se impune — se sublinia în Memoriul elaborat la 15 februarie 1934 de P.S.D. — ca România să intervină ea însăși și să determine și un demers colectiv al Micii Antante pentru menținerea regimu-

¹⁰ Florian Tănăsescu, *Colaborarea dintre comuniști, socialiști și social-democrați în acțiunile de clasă și antifasciste din România în anii 1933—1938*, în „Anale de istorie“, anul XX, nr. 6/1974, p. 38—50.

¹¹ „Scînteia“ din 1 aprilie 1933.

¹² Constantin-Titel Petrescu, *Socialismul în România, 1835—6 septembrie 1940*, Biblioteca Socialistă, București, 1940, p. 431.

¹³ *Ibid.*

lui democrat din Austria, singurul care poate asigura independența Austriei și prin aceasta însăși pacea Europei“¹⁴.

În împrejurările politice de la începutul anului 1935, partidul comunist a adus unele corecturi orientării sale tactice¹⁵. La Plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935 s-a precizat că „sarcina cea mai importantă a P.C.R. constă în a respinge ofensiva capitalului și a reacțiunii fasciste, în a zdrobi orice încercare de a întrona în România dictatura fătășă“¹⁶. În același timp, apreciind rezultatele pozitive obținute pe terenul colaborării dintre forțele proletare în confruntările de clasă și în lupta împotriva pericolului fascist, plenara stabilea ca obiectiv principal realizarea unei largi concentrări de forțe social-politice, democratice și patriotice. „Sintem gata să ne înțelegem asupra oricărui punct cit de minimal, care ar contribui la mobilizarea antifascistă a maselor, la întărirea unității de acțiune, la grăbirea unității sindicale, la oprirea și respingerea ofensivei de înfometare a capitalismului, la împiedicarea triumfului fascismului“ — se arăta în scrisoarea C.C. al P.C.R. adresată Comitetului Executiv al P.S.D.¹⁷.

Cursul ascendent al colaborării între forțele muncitorești în anii 1935—1937 a făcut posibilă organizarea unor acțiuni de masă antifasciste la scară națională. Acordurile de la Băcia, București și Tebea, încheiate la sfârșitul anului 1935 între organizații de masă legale conduse sau influențate de P.C.R. și Partidul Socialist, în realizarea cărora un rol important a avut dr. Petru Groza, au dat un nou impuls luptei antifasciste¹⁸.

Îngrijorarea poporului român, a partidelor clasei muncitoare, a celorlalte forțe politice democratice a crescut și mai mult în condițiile când, în prima jumătate a anului 1935, s-au făcut noi pași pe calea încurajării manifestărilor revanșarde și revizioniste ale Germaniei hitleriste și ale acoliților ei de către unele puteri imperialiste. Pe această linie se înscrie acordul guvernelor francez și englez de recunoaștere a „dreptului de egalizare“ a potențialului militar al Germaniei cu celelalte puteri. La scurt timp, Germania hitleristă a denunțat Tratatul de la Versailles și a trecut la înarmarea deschisă. Marile primejdii care amenințau pacea omenirii, ca urmare a acestor acte, au fost înfățișate în manifestul C.C. al P.C.R. din aprilie 1935, în care se aprecia că Germania nazistă era „vasul de pulbere, gata de singeroasă explozie, gata de pornit un crâncen și criminal război“¹⁹. În același sens, în manifestul de 1 Mai 1935, elaborat de Partidul Social-Democrat și Confederația Generală a Muncii din România, se spunea : „Fascismul german, încălcând tratatele de pace, s-a înarmat pînă în dinți și a dezlănțuit o nouă și furioasă cursă de înarmări între state. Zadarnic se întrunesc conferințe internaționale pentru a căuta drumurile păcii. Tot mai limpede statele se împart în două tabere potrivnice. Pacea lumii este serios primejduită și omenirea amenințată de un nou măcel. Să ne stringem, deci, rîndurile pentru ca, de acest 1 Mai,

¹⁴ „Lumea nouă“ din 25 februarie 1934.

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 178, fila 21 ; dosarul nr. 4 180, fila 24 ; fondul nr. 3, dosarul nr. 610, fila 227.

¹⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare : A.I.S.I.S.P.), cota Ab XX—3, inv. nr. 96.

¹⁷ Loc. cit., cota A XIX—23.

¹⁸ Vezi, pe larg: Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1821—1948*, Editura Academiei R.S.R., București, 1981, p. 254 și urm.

¹⁹ „Scinteia“ din 15 aprilie 1935.

să manifestăm mai hotărît ca oricînd contra războiului criminal și distrugător al civilizației omenеști, pentru pacea între popoare, pentru dezarmare generală și arbitrajul obligator !“²⁰.

În ultimele luni ale anului 1935, omenirea va înregistra una din primele acțiuni revanșarde — atacarea Etiopiei de către Italia fascistă, P.C.R., subliniind în acele zile că „aventura mussoliniană a încurajat și dezlănțuit puterile militarismului fascist în întreaga lume“, sesiza gravul pericol ce amenința omenirea. Partidul Comunist Român preciza, într-un document elaborat la 1 noiembrie 1935 : „Noi, comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist“²¹.

Acțiunile organizate de partidele clasei noastre muncitoare împotriva politicii statelor fasciste, pentru apărarea independenței au cunoscut o amploare deosebită în cursul anului 1936, ca urmare directă a încordării situației internaționale prin intrarea trupelor germane în zona Renană, intervenția fascistă germano-italiană în Spania, definitivarea blocului militar agresiv „Axa Berlin—Roma“ — evenimente care amenințau pacea lumii, ființa națională și existența unor popoare. Între aceste mari acțiuni se înscriu cele prilejuite de pregătirea alegerilor parlamentare parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara de la 18 februarie 1936, demonstrația antifascistă, antihitleristă din 13 martie 1936 din București, manifestațiile antifasciste de la 31 mai 1936 din Capitală și din alte centre ale țării. În cadrul acestor mari demonstrații, la care au participat comuniști, socialiști, social-democrați — muncitori, țărani, intelectuali, reprezentanți ai forțelor democrat-patriotice —, masele au militat împotriva fascismului, pentru respectarea libertăților democratice, pentru desființarea organizațiilor fasciste, pentru pace, împotriva politicii revanșarde și de revizuirii teritoriale, pentru o Românie liberă și independentă²².

În apărarea integrității teritoriale a României, amenințată de uneltirile revanșarde și revizioniste ale Germaniei naziste și ale aliaților ei, s-a ridicat cu tărie și glasul delegaților la Congresul din aprilie 1936 al Partidului Social-Democrat. În *Rezoluția în problema politicii externe*, se arăta : „Congresul Partidului Social-Democrat, în fața gravității situației politice internaționale, provocată de dictatura hitleristă prin loviturile de forță repetate și de dictatura fascistă, prin dezlănțuirea războiului din Abisinia, precizează, odată mai mult, atitudinea clasei muncitoare, care este strîns legată de menținerea păcii, prin colaborare internațională“²³. În continuare, rezoluția denunța opiniei publice fascismul, care „constituie astăzi cel mai mare pericol de război, din care cauză lupta pentru menținerea păcii nu trebuie separată de lupta contra fascismului. În împrejurările grave de astăzi, războiul nu poate fi împiedicat și pacea salvată decît prin solidaritatea internațională a popoarelor și realizarea securității colective în cadrul Pactului Societății Națiunilor“²⁴.

Sarcinile mari care se ridicau în vara anului 1936 în fața maselor populare din țara noastră în lupta pentru apărarea independenței și integrității țării au fost amplu analizate la Plenara a V-a lărgită a Comitetului Central al P.C.R. din iulie 1936. Au fost indicate căile de organizare a rezistenței poporului român împotriva unui atac din partea fascismului

²⁰ „Lumea nouă“ din 21 aprilie 1935.

²¹ A.I.S.I.S.P., cota A XIX—23.

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1 188, filele 26—27.

²³ „Lumea nouă“ din 19 aprilie 1936.

²⁴ *Ibid.*

german, prin măsuri de ordin politic, economic, social și militar. În Rezoluția plenarei se arată că Germania se străduiește să atragă România de partea ei dar, în același timp, o consideră drept obiect de „cucerire și supunere”. „Triumful imperialismului german — se sublinia în document — ar duce la triumful fascismului ungar, bulgar etc., la dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea străină a poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german. Situația creată în 1917, prin pacea de la București, impusă României de imperialismul german învingător, s-ar repeta într-o mai mare măsură, reducând România la o anexă a imperialismului german”²⁵. Ca urmare, în cazul în care Germania hitleristă va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyste, „comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pământ a țării noastre”²⁶ și vor intra în primele rânduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste.

Consecvențe politicii lor patriotice, P.C.R., P.S.D., P.S.U. au urmărit îndeaproape planurile revizioniste ale statelor fasciste și au luat atitudine publică împotriva lor. Cînd, la 1 noiembrie 1936, Mussolini a făcut, la Milano, o declarație provocatoare cu privire la revizuirea granițelor țărilor dunărene, C.C. al P.C.R. a lansat un manifest în care își exprima încă odată hotărîrea de a lupta contra oricărei revizuiți a tratatelor de pace. Totodată, partidul comunist considera orice „acțiune care duce la întărirea relațiilor dintre statele Micii Antante, Înțelegerii Balcanice cu Franța, U.R.S.S., la întărirea Ligii Națiunilor și a legăturilor cu toate țările pacifice, ca acte pozitive în lupta pentru împiedicarea războiului pe care-l pregătește imperialismul fascist”²⁷. Iar Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat a adoptat o hotărîre în care se arăta : „În ceea ce privește declarațiile d-lui Mussolini, s-a constatat că ele confirmă întru totul prevederile politice ale social-democrației, care a arătat întotdeauna că statele fasciste sînt acelea care amenință statutul teritorial al Europei și, prin aceasta, pacea lumii. În consecință, încă de mult, Partidul Social-Democrat a exprimat public punctul său de vedere că este hotărît să lupte împotriva fascismului, ațîțător de războaie atît în ordine internă cît și în ordine externă, fiind gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni și să susțină, pînă la ultimele ei consecințe, aplicarea politicii de securitate colectivă în sinul Societății Națiunilor”²⁸.

Acțiunilor organizate de partidele muncitorești li s-au adăugat protestele Madosz-ului, ale altor organizații de masă legale și ilegale. „Mussolini, în discursul său de la Milano — se arată în apelul lansat de conducerea Madosz-ului —, a vorbit despre Ungaria ca «marea mutilată», care vrea să i se facă dreptate, dînd un exemplu de prietenie italo-maghiară. Prietenia aceasta, anunțată cu atîta vîlvă, are scopul să infiltreze în masele maghiare și pe mai departe nădejdea deșartă ca aceste mase să vadă în Mussolini și Hitler mult așteptatul Messia, că, în momentul oportun, cînd Roma și Berlinul vor suna alarma, să sară și să-și verse sîngele, cu giruri inconstiente, în jocul intereselor germane și italiene”. Poporul ungar, se arăta în continuare, trebuie să fie conștient că, într-o eventuală aventură războinică, „poate pierde însăși ființa sa”²⁹.

²⁵ A.I.S.I.S.P., cota Ab XX—3, inv. nr. 956.

²⁶ *Loc. cit.*

²⁷ *Loc. cit.*, cota XX—22, inv. nr. 947.

²⁸ „Lumea nouă” din 15 noiembrie 1936.

²⁹ „Dimineața” din 5 decembrie 1936.

Acțiunile de condamnare a discursului lui Mussolini au continuat și în preajma zilei de 1 decembrie 1936, zi în care poporul nostru aniversa Marea Unire din 1918. Astfel, într-un editorial apărut în ziarul „Lumea nouă” se arăta : „Dar azi, sărbătoarea Unirii are o semnificație deosebită, din cauza împrejurărilor internaționale în care ea se produce. Fascismul revizionist al d-lor Hitler și Mussolini amenință hotarele statornicite după război și prin aceasta însăși ființa — și așa destul de debilă — a păcii în Europa. Acestui fascism agresiv și războinic trebuie răspuns în ziua de 1 decembrie. Nu este de ajuns să se înșire fraze frumoase despre veșnicia hotarelor noastre. Trebuie arătat, în același timp, și modul cum aceste hotare, și implicit pacea, pot fi salvate și puse la adăpost”³⁰.

Întreaga țară a participat atunci la mari adunări de cinstire a marelui act înfăptuit la 1 decembrie 1918. Muncitorii au organizat mitinguri, în care au evocat semnificația istorică a acestui măreț eveniment din istoria noastră, subliniind rolul clasei muncitoare în înfăptuirea sa, datorită de a lupta împotriva acelor care atentează la independența și unitatea patriei noastre.

Anul 1937, cu situația sa internațională tot mai complicată, a adus în prim-planul acțiunii forțelor politice alianțele țării noastre în noua conjunctură³¹. P.C.R., P.S.D., P.S.U. și-au manifestat atitudinea realistă și constructivă față de politica externă pe care trebuia s-o promoveze România. În articolul *Alianțele noastre firești*, apărut în ziarul „Reporter”, P.C.R., expunându-și poziția față de politica externă a României, arăta că, „în interesul integrității sale teritoriale amenințate de puterile revizioniste și în interesul independenței sale naționale amenințate de agresivitatea imperialismului german”, aceasta trebuie să se concretizeze în „necesitatea încadrării României în sistemul de organizare a păcii reprezentat prin alianța cu Franța, Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, U.R.S.S. și consolidarea acestui sistem prin aplicarea principiului securității colective și de asistență reciprocă contra oricărei agresiuni nemotivate”³². În același spirit, Constantin-Titel Petrescu scria, în articolul *Situația internațională a României* : „Partidul nostru (P.S.D. — n.n.), luptând pentru apărarea intereselor și aspirațiilor poporului muncitor, afirmă odată mai mult crezul său în politica externă, în sensul că România trebuie să se sprijine pe alianțele vechi cu statele mari, democrate și pacifice și pacifiste, care tind spre o ordine internațională întruchipată în Societatea Națiunilor”³³.

Consecvent credo-ului său a acționat partidul comunist și în continuare. Printr-o declarație din 18 noiembrie 1937, C.C. al P.C.R. chema „toată democrația română la unitate de acțiune pentru mobilizarea imediată a muncitorilor, țăranilor și tuturor celorlalte mase muncitoare ale poporului român și naționalităților conlocuitoare din România, pentru împiedicarea Germaniei hitleriste de a se amesteca în treburile interne ale României, pentru dizolvarea agenturilor lui Hitler în România”.

În același timp, P.C.R., P.S.D. și P.S.U. au organizat puternice acțiuni pentru apărarea unității și integrității țării³⁴. S-a editat broșura

³⁰ „Lumea nouă” din 29 noiembrie 1936.

³¹ Gheorghe Zaharia, *op. cit.*, p. 84.

³² „Reporter” din 1 august 1937.

³³ „Lumea nouă” din 23 mai 1937.

³⁴ Vezi: Ion Popescu-Puțuri, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională*. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 3/1975, p. 37 și urm.

Nicolae Iorga, fost președinte al Consiliului de Miniștri, către E. S. Benito Mussolini, șeful guvernului italian ; au avut loc o serie de întrevederi între împuterniciții țărilor componente ale Micii Înțelegeri, ale Înțelegerii Balcanice ; s-au desfășurat alegerile parlamentare din 1937, sub lozinca : *Propășirea țării și conservarea cu orice preț a integrității noastre naționale* ; a avut loc marea întunire democratică, antifascistă de la 12 decembrie 1937 din sala „Marna“ din București. Îndrumînd masele, P.C.R. a lansat, în decembrie 1937, un vibrant manifest, în care se spunea : „Italia fascistă, după ce-a înrobît poporul abisinian, duce acum războiul împotriva poporului spaniol ; ea vrea să cucerească noi poziții strategice pentru un mare război de reîmpărțire a lumii, pe care Germania hitleristă îl pregătește cu febrilitate. Germania hitleristă se pregătește să pună mîna pe Danzig, pe Austria, Cehoslovacia, Belgia și, împreună cu Italia lui Mussolini, să înconjoare și să stabilească hegemonia fascistă în Europa. Fascismul german, ungar, bulgar, în alianță cu cel italian, pîndesc momentul pentru a impune prin război revizuirea tratatelor de pace“³⁵. Mărturiile vremii vorbesc, cu puternica lor forță de convingere, despre preocupările consecutive ale comuniștilor din România în problemele apărării independenței țării. Cu multă căldură apela P.C.R., de fiecare dată, la membrii și simpatizanții săi ca ei să se plaseze în primele rînduri ale luptei pentru apărarea hotarelor țării. „Ne cheamă la luptă sîngele lui Doja, Horea și Tudor Vladimirescu — glăsuia vibrantul apel elaborat de C.C. al P.C.R. în ianuarie 1938 —. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem îngenuncheat și robît“. P.C.R. exprima, totodată, părerea că „rezistența înarmată a poporului român în caz de agresiune e legitimă și muncitorimea va merge în primele rînduri ale bătăliei“.

Atitudinea concesivă față de politica de revizuirii teritoriale adoptată de marile puteri, de concesii față de pretențiile expansioniste ale Axei fasciste și ale acoliților ei, au influențat însă negativ și evoluția evenimentelor din România, ca și din alte țări europene. În aceste împrejurări, cu sprijinul unor cercuri industrial-bancare românești, în februarie 1938 în țara noastră s-a instaurat regimul de dictatură regală, regim care a dus la restrîngerea unor drepturi și libertăți cetățenești. Aprecierile P.C.R. privind noul regim politic porneau de la o viziune largă, care avea în vedere interesele vitale ale poporului român în ceea ce privește apărarea independenței naționale și integrității teritoriale, în contextul situației internaționale și interne. P.C.R. a ținut seama de faptul că noul regim, deși anticomunist, grupa, totuși, oameni politici și militari cu orientare nefascistă și antihitleristă, interesați în salvarea independenței naționale și a integrității teritoriale. Pornind de la această constatare reală, partidul comunist a apreciat că „ar fi o mare greșeală să confundăm regimul actual, reacționar și antipopular, cu fascismul, și Frontul Renașterii Naționale ca o unealtă directă a acestuia“. Totodată, în documentele partidului se aprecia că „dușmanul principal este și rămîne Garda de fier — împotriva acestei agenturi teroriste de spionaj hitlerist trebuie, în primul rînd, îndreptat focul principal“³⁶. Stabilirea acestui obiectiv strategic de către P.C.R. era expresia unei realități a vieții publice românești — consensul tuturor forțelor politice de stăvilire a ascensiunii la putere a Gărzii de fier. Era expresia faptului că în România, fascismul, datorită marilor ac-

³⁵ A.I.S.I.S.P., cota A XXII — 7, inv. 982.

³⁶ „Scinteia“ din 24 ianuarie 1939.

tiuni desfășurate de comuniști, de forțele democratice și patriotice, nu reușise să ajungă la putere, el fiind o ideologie nepopulară, repudiată de forțele democratice, de marea masă a poporului român.

La sfârșitul anului 1938 și în anul 1939 Germania nazistă, folosindu-se de Garda de fier, de organizațiile naziste ale Grupului Etnic German și de alte cercuri fasciste, progermane și-a intensificat presiunile asupra României, pentru angajarea ei în sfera de interese naziste. În octombrie 1938 Hitler a cerut lui Carol al II-lea să aducă la putere un guvern legionar. Ca o reacție a lui Carol al II-lea față de această pretenție, precum și ca un rezultat al vechilor contradicții dintre Garda de fier și cercurile din jurul lui Carol al II-lea, un grup de legionari, în frunte cu Corneliu Codreanu, este lichidat, la sfârșitul lunii noiembrie 1938. Dealtfel, încă din aprilie-mai 1938, când Garda de fier a fost scoasă pentru a patra oară în afara legii, iar fruntașilor legionari le-au fost intentate procese, încheiate cu condamnări și internări în lagăre, mișcarea legionară își desfășura acțiunile în mod subversiv și clandestin.

După măsurile represive luate împotriva Gărzii de fier de către guvernul român, ambasadorul Germaniei la București raporta ministrului de externe al Reichului, Joachim von Ribbentrop : „Garda de fier a încercat a deveni o mișcare populară, dar sub loviturile dictaturii (regale — *n.n.*) au căzut toți cei ce mai făceau parte din conjurație și a rămas doar secta... Teroarea și crima le este străină românilor, dar crima politică a fost introdusă de Gardă, atunci când, în 1924, Codreanu l-a împușcat pe prefectul poliției din Iași (C. Manciu — *n.n.*), pe Duca în 1933, pe Stelescu în 1935, apoi atentatul de la Cluj și Cernăuți. Cu asta însă a trebuit să se încheie lanțul de crime. Acești oameni sînt fanatici pentru că sînt bolnavi ; o societate asocială. Acest misticism este nesănătos. Sînt puțini români cumsecade printre activiștii Gărzii. Se pune problema : așa ar arăta reînnoirea românească ? Succesul în alegeri în decembrie anul trecut (1937 — *n.n.*) nu a fost decît o reacție a poporului față de partidele politice. La sate nemulțumiții au votat pentru Gardă, însă dacă aceștia ar fi venit la putere ar fi înălțat peste tot spînzurători. Iată un scurt bilanț despre așa-numita forță politică din România“³⁷.

În pofida acestei realități, legionarii vor fi tot mai mult folosiți de Germania nazistă ca principal sprijin pentru a îndepărta orice obstacol în calea satisfacerii intereselor ei pe seama poporului român. Teroarea, agresiunile și asasinatele vor fi socotite de naziști și legionari ca mijloace de primă importanță în realizarea acestor planuri.

Eforturile pe plan intern ale guvernului român, prin care se urmărea stăvilirea ascensiunii Gărzii de fier, au fost conjugate cu o serie de acțiuni externe, menite să consolideze alianțele tradiționale, asigurîndu-se sprijinul puterilor occidentale democratice în fața pericolului subjugării economice și politice de către Germania hitleristă. În acest context se înscriu vizitele pe care regele Carol al II-lea le-a făcut, în noiembrie 1938, la Londra, Paris și Berlin. Încheiate cu rezultate nesatisfăcătoare pentru partea română, vizitele efectuate în Marea Britanie și Franța au arătat cercurilor conducătoare românești că guvernele britanic și francez continuau să se dezintereseze de situația din sud-estul Europei. „O serie întreagă de forțe naturale — declara premierul englez N. Chamberlain

³⁷ Raportul Ambasadei germane din București, din 1938, către Ribbentrop, ministrul de externe al Germaniei, despre situația politică în România, Direcția generală a Arhivelor Statului.

regelui Carol al II-lea — au dus la faptul că în prezent este inevitabil ca Germania să se bucure de o poziție preponderentă în domeniul economiei“³⁸.

În fața presiunilor tot mai insistente ale Germaniei hitleriste, între decembrie 1938 și martie 1939 guvernul român a făcut mari eforturi să depășească, pe calea tratativelor, criza din raporturile româno-germane, mergînd pînă la încheierea unui acord economic pe termen lung (20 martie 1939), în schimbul unor concesiї economice și a angajamentului Berlinului că nu va sprijini pretențiile revizioniste ale vecinilor României. Pentru a contracara efectele tratatului economic încheiat, România a perfectat acorduri economice și cu Franța (31 martie 1939) și cu Anglia (11 mai 1939). „Dacă am făcut acordul economic cu Germania — explica primul ministru Armand Călinescu — a fost pentru a cîștiga timp și unele avantagii economice, nu pentru a ne apropia politicește de Germania“³⁹. Acordul cu Germania — declara ministrul afacerilor externe, Grigore Gafencu, la tribuna Parlamentului — „cere, pentru a da roadele pe care le așteptăm, ... o lungă perioadă de pace și raporturi de încredințăare colabore... Acordurile economice cu Franța și cu Marea Britanie înseamnă locul nostru pe piața internațională și trebuie, în împrejurări prielnice, să se poată dezvolta în proporții tot mai însemnate“⁴⁰.

În realitate, aplicarea acordului cu Germania a fost îndelung tergiversată și îngreuiată, în mod deliberat, de guvernul român. „Din punct de vedere al aplicării practice a tratatului din martie, nu s-a făcut nimic pînă în prezent“ — conchidea, în iulie 1939, un Raport al Direcției economice din Ministerul Afacerilor Străine⁴¹. Această situație este confirmată de feldmaresalul Wilhelm Keitel în iunie 1939, care, într-o consfățuire a lui Hitler cu conducerea O.K.W.-ului, raporta neîndeplinirea prevederilor tratatului româno-german „în nici un capitol“, datorită rezistenței permanente a ministerelor de resort române, dispuse de a dezvolta schimburile cu Anglia, nu cu Germania⁴².

În organele și instituțiile centrale ale dictaturii regale — guvernul, Consiliul de coroană, Frontul Renașterii Naționale — s-au manifestat tendințe deosebite în problemele legate de politica externă, de căile preconizate în vederea apărării independenței, suveranității și integrității țării. Dacă un grup restrîns (îndeosebi gruparea industrial-bancară, reprezentată de Carol al II-lea) a evoluat, treptat, pe calea unor compromisuri și concesiї față de Germania, oameni politici și personalități influente în mecanismul guvernării — ca Armand Călinescu, Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Gheorghe Tătăreanu, Grigore Gafencu, Mitiță Constantinescu, Victor Slăvescu, Petre Andrei, Mihai Ralea, Mihail Ghelmegeanu ș.a. — au acționat pentru întărirea capacității de rezistență a națiunii, respingînd încercările de imixtiune politică din partea Germaniei, care periclita suveranitatea, independența și integritatea patriei. Asupra acestor tendințe s-a exercitat, de asemenea, influența și opțiunile maselor populare, ale opiniei publice — de la Partidul Comunist Român și pînă la liderii parti-

³⁸ Scrisoarea lordului Halifax către M. Palairret, București, 17 noiembrie 1938, în: *Documents on British Foreign Policy*, seria a III-a, vol. III, doc. nr. 262.

³⁹ Armand Călinescu, *Însemnări zilnice*, în: A.I.S.I.S.P., fondul nr. 3, dosarul nr. 11, filele 1—2.

⁴⁰ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, „Monitorul Oficial“, nr. 2, ședința din 9 iunie 1939, p. 12.

⁴¹ Arhiva M.A.E., fondul Convenții, Germania, vol. I.

⁴² Deutsche Zentral Archiv, Potsdam, Haindakelen Clodius, Korrespondenz.

delor burgheze tradiționale — care se opuneau aservirii țării de către Germania hitleristă, cerind continuarea politicii tradiționale a României, alături de statele care-i promisese ră menținerea integrității teritoriale și a independenței naționale.

În împrejurările externe ale anexării Austriei, în martie 1938, de către Germania hitleristă, ale accentuării politicii expansioniste a acesteia în sud-estul Europei după Conferința de la Munchen, ale coto-pirii Cehoslovaciei, și în condițiile interne marcate de recrudescența organizațiilor fasciste, s-au creat și mai grave pericole pentru independența și integritatea teritorială a României. În acest context, animat de un profund patriotism, Partidul Comunist Român a acționat cu tot mai mare hotărâre în vederea concentrării tuturor forțelor democratice într-un front larg patriotic antifascist și mobilizării întregului popor la luptă pentru apărarea patriei.

Conducerea P.C.R., pe baza unei ample analize a noilor evenimente ce avuseseră loc pe plan intern și extern, a avertizat asupra accentuării izolării României pe plan internațional, cât și asupra pericolului unui atac iminent hitleristo-horthyst asupra țării noastre. În acest sens, ziarul „Scînteia” scria, la 25 noiembrie 1938, în articolul *Nori grei deasupra României* : „România după Munchen e mai mult ca oricînd — după ferici-ta expresie a lui Iorga — «o țară pîndită». Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului ungar, ci și de sălbateca fiară îmbătută de singele jertfelor sfișiate, care este fascismul german... Nori grei se strîng deasupra țării noastre. Existența ei liberă este amenințată. Partidul nostru nu va cruța nici o sfortare, nici o jertfă, pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României”. Iar într-un manifest al C.C. al P.C.R., editat în luna noiembrie 1938, sub titlul *Agenții lui Hitler, gardiști de fier, trădează țara. La luptă împotriva trădătorilor !*, se lua atitudine împotriva lozincilor Gărzii de fier, ce îndemneau România la alianță cu Germania și Italia : „Legionarii hitleriști au împrăștiat fițuici hitle-riste, în care dau pe față adevărata lor țintă : «Alianța României cu Roma și Berlinul», iată ce declară gardiștii că vor face la «48 de ore după ve-nirea lor la putere». Alianța cu Roma și Berlinul înseamnă predarea României lui Hitler și victoria barbariei fasciste în România. Aceasta în-seamnă că «legionarii» gardiști lucrează fățiș pentru dezmembrarea țării”. Manifestul chema masele la luptă unită împotriva pericolului fas-cist : „Apărarea țării nu se poate duce fără o luptă neșovălenică și ne-cruțătoare împotriva dușmanilor ei : împotriva Gărzii de fier și a celor-lalte bande fasciste. Muncitori social-democrați, organizați și neorganizați, în primul rînd către voi adresăm apelul nostru. Uniți-vă în frontul unic de luptă al clasei muncitoare din România”⁴³.

La 1 decembrie 1938, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și de la încheierea procesului de fău-rire a statului național unitar român, conducătorii organizațiilor profe-sionale ale clasei muncitoare au organizat întruniri muncitorești în nu-meroase orașe din țară pentru a aniversa „acest fapt istoric, pentru a arăta însemnătatea lui și pentru a manifesta hotărârea întregii muncitorimi de a apăra Unirea împotriva oricăror amenințări”⁴⁴.

⁴³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1 199, fila 10.

⁴⁴ „România” din 2 decembrie 1938.

La mijlocul lunii decembrie 1938, reprezentanți ai Uniunii democratice și ai Madosz-ului au înaintat primului ministru Miron Cristea un Memoriu în care arătau : „Conștienți de îndatoririle noastre de cetățeni și români am combătut întotdeauna cu energie uneltirile străine neîngăduite, introduse în țara noastră prin mijlocirea Gărzii de fier. De ani de zile am denunțat opiniei publice românești rolul de trădare de țară al Gărzii de fier, rolul ei de spionaj și agentură a statelor revizioniste și agresoare. În aceste condiții, am fost adînc îngrijorați, cînd, după dezmembrarea Cehoslovaciei, am văzut renăscînd, sub impulsul și conducerea acelorasi state revizioniste, activitatea teroristă și destrămaătoare de țară a Gărzii de Fier“⁴⁵.

La începutul anului 1939, P.C.R. a adoptat o serie de măsuri în vederea intensificării activității antifasciste a maselor. Ziarul „Scînteia“ a publicat articolul 24 ianuarie 1859—1939 în care, după ce se evoca importanța Unirii făurite la 1859, se sublinia : „Astăzi, cînd independența națională a poporului român și unitatea României sînt din nou primejduite, amintirea luptelor duse pentru Unire trebuie să îndemne la o luptă dîră și hotărîtă contra dușmanilor din afară și a agenților lor dinăuntru“⁴⁶.

Lichidarea Cehoslovaciei ca stat și amenințarea directă ce plana asupra României în martie 1939 au prilejuit Partidului Comunist Român o luare de atitudine și mai hotărîtă împotriva pericolului cotropirii României de către Germania hitleristă și aliații săi. Manifestul C.C. al P.C.R. din 17 martie 1939 glăsuia : „Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsesc la granița țării noastre. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă... Partidul Comunist din România dă alarma ! Să fie pregătit de luptă întreg poporul român și toate popoarele (naționalitățile — *n.n.*) conlocuitoare pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor fasciști. Hitler vrea să ne răpească grîul, petrolul și teritoriul. El vrea să ne arunce în robie... Partidul Comunist Român declară : comuniștii vor lupta cu arma în mînă, în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și a aliaților săi revizionști. Impuneți guvernului să se unească cu acele forțe externe care sînt hotărîte să lupte contra agresorilor fasciști“⁴⁷. În consens cu apelul adresat poporului de către P.C.R., Cezar Petrescu scria, în legătură cu măsurile militare luate de guvernul Armand Călinescu pentru apărarea hotarelor țării : „Încă odată, România ține să dovedească pînă în ceasul din urmă intențiile pacifice, lipsa de orice veleitate agresivă, respectul pactelor și tratatelor în care Europa prea îndelung și în deșert a crezut... Fie ca alarma să treacă încă odată, salvînd omenirea din duhul vărsării de sînge ! Noi încă o nădăjduim, fiindcă de douăzeci de ani, cu toată ființa, am fost pregătiți pentru pace, pentru tămăduirea rănilor lăsate de hecatomba marelui război, pentru consolidarea unei Românie de tînără și optimistă civilizație“⁴⁸. Pe aceeași linie se înscrie și scrisoarea adresată, în aprilie 1939, lui Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, de către meseriași, muncitori, agricultori și cărturari din Cluj, membri ai secțiunii maghiare a Frontului Renașterii Naționale, în care se arăta : „Socotim că în momentele de acum apărarea hotarelor României pe baza fraternității între poporul român și maghiar din țară, pe baza principiilor de libertate, a egalității de

⁴⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1 199, filele 117—118.

⁴⁶ „Scînteia“ din februarie 1939.

⁴⁷ A.I.S.I.S.P., cota A XXIII—1, inv. nr. 1 030.

⁴⁸ „România“ din 23 martie 1939.

drepturi și a păcii interne, formează nu numai singura cale de urmat pentru înfăptuirea unei conviețuiri fericite a popoarelor de pe aceste meleaguri, dar este și aportul cel mai mare pe care l-am putea aduce independenței și libertății tuturor popoarelor din bazinul dunărean și confracților noștri din Ungaria... Convingerea noastră fermă este că, față de pericolul comun, maghiarimea din țară trebuie să-și spună cuvîntul răspicat, clar și fără șovăire în interesul solidarității comune⁴⁹. Iar în scrisoarea populației maghiare din Capitală adresată tot primului ministru se arată : „Protestăm contra încercărilor de a învenina sufletul conaționalilor noștri din Ardeal și cerem ca conducătorii oficiali ai maghiarimii să ia atitudine pe față contra oricărei propagande demografice îndreptată contra statului român, ce nu poate avea decît un efect catastrofal pentru soarta populației maghiare“⁵⁰.

Relevînd înaltul spirit civic de care au dat dovadă muncitorii români în timpul evenimentelor din martie 1939, deputatul socialist Eftimie Gherman arăta, în ședința din 27 iunie 1939 a Adunării Deputaților : „Am fost martori cu toții și am văzut cum zeci de mii, sute de mii de muncitori și-au îmbrățișat nevestele, și-au sărutat copiii și au plecat la unități, plini de voință să ajungă cu un minut mai devreme la datorie, unde țara îi chema“. În continuare, el a declarat : „Trebuie să se știe că aceste granițe ale noastre, sînt trasate pentru totdeauna. Ele au fost consfințite nu numai de dreptate, dar au fost consfințite de atîtea jertfe făcute în atîtea secole. Datoria noastră este să le apărăm și le vom apăra“.

Străbătînd un proces continuu de maturizare, Partidul Comunist Român și-a extins tot mai mult influența în viața politică a țării, el reprezentînd forța principală a luptei împotriva pericolului fascist-hitlerist. Fiînd un organism viu, puternic ancorat în realitățile țării, partidul comunist și-a lărgit contactele cu toate forțele potrivnice hitlerismului.

În lumina acestor coordonate ale activității partidului comunist și a celorlalte forțe revoluționare, a stării de spirit patriotice și antifasciste a maselor largi populare se evidențiază și legătura organică între amploarea și caracterul demonstrațiilor de la 1 Mai 1939 și întreaga muncă desfășurată de comuniști, de socialiști și social-democrați, pentru mobilizarea tuturor forțelor democratice și antifasciste la lupta împotriva tendințelor expansioniste și revizioniste ale statelor fasciste. Pornind de la tradiția și semnificația zilei de 1 Mai, ca zi de luptă, partidul comunist a luat măsuri organizatorice pentru a asigura desfășurarea manifestațiilor la nivelul marilor răspunderi ce-i reveneau, datorită pericolelor care planau asupra țării și a omenirii. O deosebită semnificație a avut prezența, în primele rînduri ale organizatorilor marii demonstrații de la București, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, patriot și revoluționar înflăcărat, profund devotat clasei muncitoare, poporului din rîndurile căruia s-a ridicat, participant activ la luptele conduse de partid pentru răsturnarea regimului de exploatare, care se remarcase, încă din timpul marilor bătălii de clasă din anii crizei economice, prin înaltul său spirit organizatoric și tenacitatea cu care a dezlăuit pericolul fascist.

Manifestările patriotice antifasciste de la 1 Mai 1939 au constituit o victorie a partidului comunist, a politicii sale de front unic cu celelalte

⁴⁹ „Lumea și țara“ din 26 aprilie 1939.

⁵⁰ „Lumea și țara“ din 7 mai 1939.

⁵¹ Nicolae Cioroiu, *1 Mai — simbol al unității de luptă a clasei muncitoare din România*, în „Anale de istorie“, anul XXV, nr. 1/1979, p. 41—55.

partide muncitorești și democratice⁵¹. Ele au fost larg comentate în cele mai diverse pături ale opiniei publice din țară și au avut un larg ecou peste frontiere, contribuind, în același timp, la creșterea prestigiului și autorității de care Partidul Comunist Român se bucura în fața întregii națiuni. Ziarul „Timpul“, răspindit în cercuri largi ale societății românești, aprecia astfel demonstrațiile muncitorești : „1 Mai 1939 a arătat o dată mai mult că muncitorimea este... temeiul, baza și substanța națională, cheazășia prosperității ei în pace și apărătorea ei atunci cînd patria o cere“⁵².

Demonstrația patriotică de la 1 Mai 1939 — cea mai mare manifestație care a avut loc în acel an în Europa împotriva hitlerismului — a exprimat poziția hotărît antifascistă a României, a poporului, a forțelor politice din țară, a guvernului și a monarhiei. Ea se înscrisa ca un serios semnal pe care România îl adresa Europei, opiniei publice mondiale pentru unirea eforturilor în vederea împiedicării dezlănțuirii celui de-al doilea război mondial de către Germania hitleristă și acoliții săi. Marea manifestație populară de la 1 Mai 1939, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „a fost o încununare a luptelor de clasă din acea perioadă, demonstrînd hotărîrea fermă a oamenilor muncii, a poporului nostru de a se opune fascismului, de a asigura libertatea și integritatea patriei“⁵³.

Puternica mișcare antifascistă și antihitleristă din România, al cărei promotor a fost Partidul Comunist Român, a profilat în opinia publică progresistă internațională imaginea unui popor profund atașat idealurilor de libertate și de independență națională, demn de tradițiile sale eroice glorioase. Subliniind acest aspect în fața celor 1 500 de delegați și participanți la Congresul breslelor muncitorești, ținut în sala cinematografului „Aro“ la 1 Mai 1939, Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a precizat poziția guvernului în legătură cu politică agresivă și revizionistă promovată de statele fasciste față de România, dorința poporului român de a trăi în pace și în bună înțelegere cu toate națiunile lumii : „Cînd însă se va schița de undeva o încercare de atingere a teritoriului nostru, ea se va izbi de cea mai hotărîtă și cea mai neclintită rezistență... Această politică nu este numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni, aceasta este politica țării, este politica națională... Generația care ne-a precedat a avut nobila misiune de a realiza unitatea națională. Generația noastră a răspuns la datoria ei de a se sacrifica pentru păstrarea ei“⁵⁴.

Seria manifestațiilor cu caracter antifascist a continuat și în perioada următoare. La 10 mai 1939, cu prilejul demonstrației organizate la Cluj de Frontul Renașterii Naționale, Madosz-ul a mobilizat pe membrii săi sub lozinca : „Apărînd hotarele României, apărăm pămînturile noastre“. La 16 mai 1939, C.C. al P.C.R. a adresat conducătorilor partidelor burgheze o scrisoare în care arăta : „În fața primejdiilor din afară și a atacului pe care statele agresoare, sub conducerea Germaniei hitleriste, îl pregătesc împotriva granițelor țării și a independenței ei, credem că se cere o unitară acțiune a tuturor partidelor hotărîte să apere această independență, indiferent de ideologia căreia fiecare grupare în parte rămîne credincioasă“⁵⁵. În condițiile accentuării pericolului declanșării de către Germania hitle-

⁵² „Timpul“ din 3 mai 1939.

⁵³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 625.

⁵⁴ „Timpul“ din 3 mai 1939.

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 160, filele 62—63.

ristă a războiului, Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 stabilea : „P.C.R. trebuie să-și concentreze toate eforturile pentru înfăptuirea grabnică a frontului unic, a frontului popular antifascist și a unui larg front al forțelor patriotice care să lupte contra agresiunii fasciste, pentru stîrpirea agenturilor hitleriste“.

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cîmpirea succesivă a unor țări europene și începutul celui de-al doilea război mondial au creat o situație din ce în ce mai grea pentru România. Istoria pătrează în filele ei un document elaborat de către P.C.R. în chiar ziua de tristă amintire — 1 septembrie 1939 — în care a izbucnit cel de-al doilea război mondial. „Al doilea război imperialist a ajuns la hotarele României — citim în acest document. Sforțările pacifiste ale popoarelor „n-au putut împiedica măcelul care a început azi între Germania lui Hitler și Polonia lui Beck... Comuniștii din România înfierează agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez și vor lupta contra Germaniei fasciste și imperia-liste“. Într-un paragraf aparte, intitulat : *Pentru apărarea independenței țării*, documentul stabilea, în continuare, măsurile ce trebuiau adoptate de comuniști.⁵⁶

În perioada septembrie 1939—august 1940, România a traversat ultima etapă a desăvîrșirii izolării sale, rămînînd singură, la discreția blocului revizionist-agresiv. În acest context internațional guvernul nazist declanșează o adevărată ofensivă economică și politică împotriva României, de la reproșuri față de neîndeplinirea obligațiilor asumate prin tratatul economic din martie 1939, pînă la amenințări, la folosirea forței și activizarea agenturilor sale din cadrul minorității germane din România și a Gărzii de fier. Căutînd o cale de înțelegere cu Germania, regele Carol al II-lea a proclamat, în primăvara anului 1940, așa-numita politică de „pacificare națională“, a scos pe legionari din închisori, ceea ce le-a permis să treacă, cu sprijinul Berlinului, la pregătirea unei lovituri de stat fasciste.

În situația agravată din lunile aprilie—iunie 1940, prin invazia germană într-o serie de țări din Europa occidentală, unele grupări ale cercurilor conducătoare, în frunte cu regele, au hotărît, la 28 mai 1940, ca unică soluție, trecerea la o politică de apropiere de Germania. În acest scop, au fost incluși în guvern cîțiva oameni politici care sprijineau orientarea progermană, iar la 29 mai 1940, guvernul român, astfel reorganizat, a semnat „Pactul petrol-armament“.

Grupările interne progermane și profasciste, aduse de evenimente pe primul plan al vieții politice, au impus guvernului condus de Gh. Tătărașcu să renunțe, la 1 iulie 1940, la garanțiile franco-britanice din aprilie 1939 și apoi, la 4 iulie 1940, să cedeze locul unui cabinet sub președinția lui Ion Gigurtu, în care numărul elementelor progermane era preponderent. Horia Sima, șeful Gărzii de fier, care fusese numit subsecretar de stat la Educația Națională (29 iunie), deținea acum șefia departamentului Cultelor.⁵⁷

Analizînd politica de expansiune nazistă și țelurile ei în viitorul apropiat, Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 preciza că România „este unul din cele mai apropiate obiective ale expansiunii germane“, teri-

⁵⁶ A.I.S.I.S.P., cota A-XXIII, nr. 1 038.

⁵⁷ Gheorghe Zaharia, *Premise istorice ale rezistenței și insurecției din August 1944, în Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, Editura militară, București, 1974, p. 38.

toriul său putînd fi folosit ca „punct de sprijin pentru atacul hitlerist contra ţărilor neagresive“. Este de remarcă că în documentul elaborat de conducerea P.C.R. se apreciau încercuirea şi izolarea României nu ca rezultat al unui eveniment, ci ca un proces desfăşurat într-un cadru mai amplu. „Recentele evenimente — se sublinia în documentele plenarei — au agravat mult situaţia internaţională a României. Ea a pierdut o aliată fidelă şi puternică, principala ei furnizoare de armament, Cehoslovacia. În locul ei, România a căpătat un primejdios vecin, Germania. Politica Ungariei şi Bulgariei fiind determinată de Berlin, iar Iugoslavia căzînd tot mai mult sub influenţa ţărilor fasciste, apare clar că, într-un tempo rapid, Germania realizează o veritabilă încercuire şi izolare a ţării noastre⁵⁸. Pe baza acestor aprecieri cu privire la pericolul ce ameninţa România, plenara considera că imperativul aceluia moment era apărarea independenţei şi integrităţii patriei împotriva agresiunii hitleriste şi a trădării Gărzii de fer. Calea de urmat era mobilizarea energiilor întregului popor într-un front naţional antifascist.

Noile orientări survenite în poziţia Internaţionalei Comuniste faţă de hitlerism, după încheierea tratatului sovieto-german din august 1939, atacarea Poloniei şi declanşarea celui de-al doilea război mondial au avut consecinţe nefaste asupra activităţii mai multor partide comuniste. În aceste condiţii grele, cînd pericolul nazismului plana tot mai ameninţător asupra României, cînd Partidul Comunist Român desfăşura o luptă eroică de mobilizare a tuturor forţelor vitale ale ţării pentru a se opune expansiunii Germaniei hitleriste şi aliaţilor ei, P.C.R. a primit din partea Internaţionalei Comuniste indicaţii şi directive care contraveneau poziţiei antihitleriste a partidului, intereselor fundamentale ale poporului român. La sfîrşitul anului 1939 şi începutul lui 1940, forurile conducătoare ale Cominternului au criticat multe din aprecierile şi indicaţiile realiste ale P.C.R., considerîndu-le drept o capitulare în faţa regimului dictaturii regelui. Asemenea orientări şi directive, care veneau în contradicţie cu linia politică a partidului comunist, cu imperativele luptei împotriva fascismului şi agresiunii hitleriste, au produs confuzie, au creat pericolul îndepărtării de partid a unor largi categorii sociale. Este însă meritul comuniştilor din România, al cadrelor de bază ale partidului, că au ştiut în acele grele momente să depăşească dificultăţile ivite şi să promoveze în mase o linie politică conformă cu interesele majore ale ţării⁵⁹.

Ca urmare a politicii marilor state europene din anii 1939—1940, ţara noastră a fost complet izolată. Aflată singură în faţa agresiunii fascismului german, lipsită de orice sprijin din afară, România a devenit victimă politicii imperialiste de forţă şi dictat, de subjugare şi asuprire, de acaparare a unui vast teritoriu şi de uzurpare a unităţii naţionale. În această conjunctură, sub presiunile şi ameninţările directe ale Berlinului, guvernul român a acceptat convorbiri cu reprezentanţii guvernului ungar, la Turnu Severin, în zilele de 16—24 august 1940. Eşecul tratatelor a determinat Reichul german ca în problema reglementării pretenţiilor teritoriale ale horthyştilor să dea o asemenea rezolvare, încît să deschidă trupelor germane drumul spre Budapesta şi Bucureşti şi să creeze posibilitatea ca ambele ţări să servească interesele nazismului. Fixînd, la 27 august 1940, noua frontieră ungaro-română, Hitler a avut grijă ca aceasta să

⁵⁸ „Scînteia“ din 26 iulie 1939.

⁵⁹ Vezi: *Miscarea muncitorească din România. Partidul Comunist Român în perioada interbelică*, în „Anale de istorie“, anul XXV, nr. 1/1979, p. 164—168.

pătrundă ca un pumnal pînă în inima României și pînă la cîțiva zeci de kilometri de zona petrolieră din Valea Prahovei. În acele zile dramatice, mulți muncitori, țărani, români, maghiari s-au adresat concelariilor europene pentru a preîntîmpina rapturile teritoriale. Într-un memoriu adresat lui Hitler, un grup de cetățeni de naționalitate maghiară din puternicul centru metalurgic Reșița, scria : „Ascultînd postul de radio ungar ne-am distrus deja nervii din cauza multor minciuni pe care le transmite zilnic. Noi sîntem mulțumiți de actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele... Ardealul este leagănul poporului românesc pentru că aici s-a născut, ori ungurii sînt originari din Asia... De aceea rugăm cu smerenie să nu se admită ca noi să fim smulși din nou de la această țară, în care fiecare om se simte acasă”⁶⁰. Dar glasul celor mulți nu a fost ascultat.

La 30 august 1940, prin Dictatul fascist de la Viena, impus de Germania hitleristă și Italia fascistă, România a fost constrînsă să cedeze Ungariei horthyste o importantă parte a teritoriului său național, reprezentînd o suprafață de 43 500 km² și o populație de peste 2 500 000 de locuitori, din care majoritatea erau români. O adîncă durere și revoltă au străbătut întregul popor român, silit să fie martor la sfîșierea teritoriului său, pentru a cărui apărare, unitate și integritate se jertfise pe parcursul unor secole de luptă. Continuînd activitatea pe linia luptei patriotice, comuniștii au chemat masele la apărarea teritoriului național⁶¹.

Experiența și tradițiile îndelungate ale mișcării muncitorești din România de a fi unitară, de a nu-și fărîmița forțele, au influențat tot mai mult și constant activitatea P.C.R. și a celorlalte organizații muncitorești din țară. Unitatea de acțiune a evoluat neîncetat spre o lărgire a cadrului ei, marcînd o etapă importantă pe drumul făuririi frontului unic muncitoresc și al refacerii partidului unic al clasei muncitoare. Obiectivul principal al P.C.R. a fost și în continuare lupta pentru apărarea independenței și integrității patriei, împotriva acțiunilor agresive ale Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste, contra pericolului fascist al Gărzii de fier, agentură hitleristă din România.

După cum se știe, la 6 septembrie 1940, Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său Mihai, iar la 14 septembrie a fost instaurată dictatura legionaro-antonesciană, legionarii avînd rolul dominant în guvern. România a fost proclamată „Stat național-legionar“, iar în cursul lunii octombrie, cu acordul noului guvern, în România au intrat trupe germane, care au fost instalate în principalele puncte strategice, în special în zona petroliferă⁶². La 23 noiembrie 1940 dictatura legionaro-antonesciană a aderat la „Pactul tripartit“, alianță politico-militară ce fusese încheiată la 27 septembrie 1940, la Berlin, între Germania, Italia și Japonia.

În țară s-a instaurat un val de teroare fascistă, anticomunistă și antidemocratică. Legionarii și-au îndreptat teroarea împotriva P.C.R., al altor organizații și personalități politice progresiste și democratice, care lua-

⁶⁰ Arhivele Statului București, fondul Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul nr. 2 051, fila 4.

⁶¹ Ion Popescu-Puțuri, Mircea Mușat, *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 2/1975, p. 110 și urm.

⁶² Vezi, pe larg : A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

seră în trecut atitudine hotărâtă împotriva ideologiei și politiciii fasciste, a acțiunilor brutale și expansiunilor agresive ale celui de-al III-lea Reich. În zilele de 24—26 noiembrie 1940, ei au împușcat, în închisoarea Jilava și în localul poliției din București, un număr de 67 de persoane, între care foști demnitari de stat și funcționari superiori. O mare indignare a stîrnit în întreaga țară asasinarea savantului de reputație mondială Nicolae Iorga, a lui Virgil Madgearu, profesor universitar, fost ministru de finanțe, a lui Victor Iamandi, jurist, fost ministru al justiției.

Crimele și jafurile comise i-au compromis și mai mult pe legionari în fața poporului, iar demagogia lor socială a stîrnit o profundă îngrijorare în numeroase cercuri ale burgheziei. În aceste împrejurări, între grupările din guvern — antonesciană, pe de o parte, și șefii legionari, pe de altă parte, — s-a deschis o luptă, cu final sîngeros, pentru acapararea monopolului puterii. În ianuarie 1941, legionarii, contînd pe simpatia și sprijinul Germaniei, au încercat să-l înlăture pe Antonescu din guvern printr-un puci, în cursul căruia jafurile și asasinatele au atins punctul culminant. Haosul și actele anarhice ale legionarilor îi convinseseră însă pe hitleriști că gruparea legionară nu era capabilă să asigure o stare de ordine în care Germania să poată exercita sistematic și în mod organizat exploatarea economică a bogățiilor României și atragerea armatei române în războiul antisovietic, fapt care a determinat guvernul german să dea cîștig de cauză grupării antonesciene.

La 22 iunie 1941, împotriva voinței poporului român, România a fost împinsă în războiul hitlerist antisovietic, după care, la 6 decembrie 1941, a fost pusă în stare de război cu Marea Britanie, iar la 6 iunie 1942 și cu Statele Unite ale Americii. Cîrdășia reacțiunii române cu fascismul german a dus la subordonarea țării Germaniei naziste, la ruinarea economiei naționale, la sărăcirea și înfometarea maselor. Participarea la război alături de Germania hitleristă, jefuirea bogățiilor țării de către imperialismul german au dus România în pragul unei catastrofe naționale.

Suferințele abătute asupra poporului român în anii dictaturii antonesciene (1941—1944) și ai dominației hitleriste fasciste sînt ilustrate prin arestarea și judecarea a 11 000 antifasciști, verdictele însumînd zeci de mii de ani de închisoare sau de muncă silnică, peste 300 de condamnări la moarte, internarea în ghetouri și lagăre din Germania a circa 50 000 de cetățeni români. Tragedia a fost cumplită pentru populația din nordul Transilvaniei „cedat” Ungariei horthyste: concedieri masive de muncitori; deposdarea de pămînt a zeci de mii de țărani; trimiterea în lagăre a 170 000 de oameni, dintre care peste 100 000 au fost uciși; asasinarea a zeci de mii de oameni, a unor militanți revoluționari români, evrei, slovaci, maghiari care au plătit cu viața pentru dîrzenia lor în lupta împotriva horthyștilor.

În această perioadă de grea cumpănă pentru poporul român, cînd însăși ființa României ca stat era grav amenințată, P.C.R. și-a asumat cu îndrăzneală și luciditate răspunderea de a organiza și conduce la victorie lupta tuturor forțelor muncitorești și populare, patriotice și naționale, a întregului nostru popor pentru eliberarea de sub dominația fascistă. Mișcarea de rezistență antifascistă din România, al cărui organizator și conducător a fost P.C.R., s-a manifestat sub diverse forme, cu intensități diferite, de la o perioadă la alta, ceea ce demonstrează îmbinarea principia-

lității revoluționare, cu elasticitatea în stabilirea obiectivelor și metodelor de luptă⁶³.

În circulara C.C. al P.C.R. din iulie 1941, în Platforma-program din 6 septembrie 1941 și în alte documente ulterioare, partidul comunist a elaborat tactica de luptă corespunzătoare noilor condiții în care se afla țara, stabilind, printre altele, următoarele obiective principale : răsturnarea regimului antonescian ; formarea unui guvern al independenței naționale, compus din reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice ; ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite ; alungarea trupelor hitleriste din țară și eliberarea părții de nord a Transilvaniei ; recucerirea libertăților cetățenești și democratice etc.⁶⁴.

Garanția realizării acestor obiective consta în făurirea frontului unic muncitoresc și a unui front unic național antihitlerist al poporului român, la care să participe toate partidele, grupările și cercurile politice antihitleriste. „Partidul Comunist din România — se arăta în documentul din 6 septembrie 1941 — propune lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, personalităților politice și tuturor patrioților români, pentru realizarea Frontului unic național al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare de țară, pentru cucerirea cerințelor din platformă, care sînt cerințele cele mai arzătoare și comune ale poporului român“⁶⁵.

Obiectivele platformei și sarcinile ce stăteau în fața poporului pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă au fost popularizate prin presă și prin viu grăi de către Partidul Comunist Român în rîndurile maselor muncitoare, în armată, în cercuri ale intelectualității și micii burghezii, fiind, de asemenea, aduse la cunoștința conducătorilor Partidului Social-Democrat și a principalilor lideri ai partidelor burgheze. Pînă în vara anului 1944, Partidul Comunist Român a editat peste 30 de ziare și buletine centrale și regionale, a difuzat numeroase manifeste, broșuri, apeluri.

În mișcarea de rezistență, o contribuție însemnată au adus organizațiile de masă conduse sau aflate sub influența partidului : Uniunea Tineretului Comunist, Apărarea patriotică, Frontul plugarilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari (Madosz) etc. În 1942, P.C.R. a înființat organizația Uniunea patrioților, care avea sarcina ca, pe baza obiectivelor platformei P.C.R. din 6 septembrie 1941 și a rezoluției C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, să strîngă în jurul său și să mobilizeze la luptă pe intelectuali, funcționari, studenți, meseriași, mici comercianți și industriași⁶⁶. În același timp, P.C.R. și-a pus ca sarcină organizarea unui aparat militar al partidului, cu ramificații în întreaga țară, care avea misiunea de a organiza desfășurarea luptei armate împotriva dictaturii militaro-fasciste și a hitleriștilor. Se preconiza atragerea armatei de partea frontului patriotic, organizarea de grupe de patrioți înarmați în orașele și satele unde existau organizații de partid și în rîndurile unităților militare. Se stabi-

⁶³ Maria Covaci, *Lupta Partidului Comunist Român pentru organizarea și dezvoltarea rezistenței antifasciste în România, în Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, p. 41—53.

⁶⁴ A.I.S.I.S.P., cota A XXX — 10, inv. 1580 ; cota Ab XXV—2.

⁶⁵ A.I.S.I.S.P., cota Ab XXV—2.

⁶⁶ Maria Covaci, *op. cit.*, p. 51.

leau, de asemenea, cadrul organizatoric al aparatului militar și atribuțiile fiecărui compartiment în parte ⁶⁷.

Mișcarea de rezistență antifascistă din România a îmbrăcat cele mai diverse forme : deraierea trenurilor militare ; deteriorarea utilajelor, acțiuni de sabotaj în uzinele de armament și incendierea depozitelor militare ; lupte de partizani și ale formațiunilor de luptă patriotice ; nesupunerea țăranilor la rechiziții ; proteste adresate guvernului antonescian de către numeroase personalități din domeniul culturii ; neprezentarea a zeci de mii de oameni la recrutări ; dezertări în masă ; ciocniri între soldați români și hitleriști ; opoziția unor cercuri industriale și bancare față de cererile economice ale Germaniei naziste etc.

Coaliția forțelor patriotice antihitleriste s-a sudat verigă cu verigă, moment cu moment : în septembrie 1943 s-a creat Frontul Patriotic Antihitlerist, care grupa P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist-Țărănesc, Madosz-ul și organizații ale P.S.D. Frontul Patriotic Antihitlerist a dat expresie, pe plan organizatoric, voinței celor mai diverse forțe social-politice de a acționa unite pentru eliberarea țării. De asemenea, s-au vădit roadele activității partidului de raliere în frontul forțelor democratice a oamenilor aparținând naționalităților conlocuitoare : „Din robia hitleristă nu este decît o singură scăpare : lupta comună antihitleristă de eliberare... Populația maghiară din țara noastră își poate dobîndi libertatea numai prin scuturarea împreună cu poporul român a jugului hitlerist“ ⁶⁸.

Crearea Frontului Patriotic Antihitlerist a marcat un moment de seamă în procesul de unire a tuturor forțelor antihitleriste, a înlesnit o mai bună coordonare a mișcării de rezistență antifascistă, impulsionînd dezvoltarea ei rapidă.

O condiție primordială pentru realizarea unor largi alianțe politice, bazate pe unitatea clasei muncitoare, o constituia întărirea partidului comunist, a unității rîndurilor sale. De aceea, în primăvara anului 1944 partidul s-a orientat tot mai insistent spre mobilizarea tuturor forțelor sale pentru lărgirea frontului antihitlerist, pentru organizarea și conducerea fermă a luptei de eliberare a poporului. Un factor care a contribuit la făurirea unei și mai largi coaliții și la întărirea potențialului de luptă al forțelor antidictatoriale și antihitleriste l-a constituit realizarea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc dintre P.C.R. și P.S.D., prin care s-a înfăptuit unitatea deplină de acțiune a clasei muncitoare și s-a întărit capacitatea ei de luptă pentru eliberarea patriei și progres social ⁶⁹. Manifestul programatic al Frontului, dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, chema la unire toate forțele patriotice, antihitleriste, în lupta hotărîtă pentru : „Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă“ ⁷⁰.

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc, acțiunile comune duse de

⁶⁷ Vezi, pe larg, Ilie Ceaușescu, *Din activitatea P.C.R. în rîndurile armatei. 1921—1944*, Editura militară, București, 1971.

⁶⁸ L. Bányai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971, p. 244—245.

⁶⁹ Ștefan Voitec, *Întărirea Frontului Unic Muncitoresc prin crearea sindicatelor unite — septembrie 1944*, în „Anale de istorie“, anul XX, nr. 4/1974, p. 50—51.

⁷⁰ *Unitatea de acțiune a clasei muncitoare din România*, Editura politică, București, 1974, p. 24.

reprezentanții celor două partide muncitorești pe linia apărării intereselor fundamentale ale patriei au dat un nou impuls coalizării forțelor antihitleriste. În aceste condiții, la 26 mai 1944, P.C.R. și P.S.D. au semnat un acord cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărăscu și cu gruparea iorghistă a dr. Topa și s-a putut convoca, la inițiativa Partidului Comunist Român, în noaptea de 13/14 iunie, într-o casă conspirativă a comuniștilor, o consfătuire la care au luat parte reprezentanți ai P.C.R., ai palatului și armatei. După îndelungi dezbateri, au fost acceptate punctul de vedere și planul Partidului Comunist Român de răsturnare prin forță a dictaturii antonesciene, de bizuire a întregii lupte insurecționare pe forțele interne, luptă coordonată cu situația externă, în vederea scoaterii țării din războiul hitlerist și întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste ⁷¹.

Împrejurările externe și creșterea puternică a stării de spirit anti-hitleriste în toate categoriile populației, realizarea acordului între P.C.R. și P.S.D., contactele stabilite de partidul comunist cu generali și ofițeri superiori și cu cercurile palatului regal dovedeau caracterul iluzoriu al speranțelor liderilor partidelor burgheze P.N.Ț. — Iuliu Maniu și P.N.L. — C.I.C. Brătianu în posibilitatea găsirii unei soluții de ieșire din situația existentă fără comuniști și fără o participare a maselor; în rîndurile lor își făcea loc tot mai mult teama de a nu rămîne în afara evenimentelor și în izolare totală, de a nu-și pierde definitiv pozițiile politice și influența în țară, de a nu se compromite chiar în ochii partizanilor lor. Tocmai de aceea, liderii P.N.Ț. și P.N.L. s-au văzut nevoiți să accepte, la 20 iunie 1944, încheierea unui acord cu Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat. Rezultat al politicii de largi alianțe general-democratice, antihitleriste, preconizată de P.C.R., acest acord, exprimat prin crearea Blocului Național-Democrat (B.N.D.), a reprezentat unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase și păături sociale, partide și grupări politice, coalizarea, în jurul clasei muncitoare — forța de bază a mișcării de rezistență —, a tuturor forțelor patriotice, a maselor largi ale oamenilor muncii de la orașe și sate și, totodată, chiar și a unor aliați vremelnici din rîndul claselor dominante.

Semnificația realizării B.N.D. și rolul P.C.R. în ansamblul alianțelor politice create nu au scăpat observației organelor informative naziste, care raportau în acele zile că evoluția politicii interne din ultimele săptămîni arată clar o trecere a tuturor opozanților spre stînga, cu preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist.

La baza făuririi acestor alianțe au stat, în esență, obiectivele de luptă stabilite și propuse de P.C.R. încă din anii 1940—1941. Fiind prezent în toate înțelegerile realizate din inițiativa și la insistențele sale, P.C.R. a jucat rolul conducător, dinamizator al tuturor forțelor politice capabile să-și aducă, într-o măsură mai mare sau mai mică, indiferent de motive și scopuri proprii, contribuția la opera de eliberare națională a țării de sub dominația fascistă.

Treptat, tot datorită temerii de a nu se compromite și mai mult și a-și îngreua singuri situația ca urmare a susținerii războiului antisovietic dus de Antonescu alături de Hitler, regele și sfetnicii săi mai importanți, cercurile palatului au evoluat spre o apropiere de forțele politice care consimțiseră la realizarea B.N.D. Între 20 iunie și 23 August 1944 au avut loc ședințe conspirative ale reprezentanților partidelor B.N.D. și ai cercurilor

⁷¹ Aurică Simion, *Politica de alianțe a Partidului Comunist Român în pregătirea insurecției, în Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, p. 150—151.

palatului regal, în cadrul cărora s-au discutat îndeosebi probleme de ordin politic, privind structura viitorului guvern, întocmirea proclamației regale, a decretelor ce urmau să fie adoptate imediat după înlăturarea dictaturii militaro-fasciste și alte chestiuni cu caracter general ⁷².

O importanță hotărîtoare pentru victoria luptei de eliberare națională a poporului român a avut atragerea armatei de partea forțelor patriotice. Situația concretă a României, starea de spirit antifascistă, antihitleristă a maselor și ura ce clocotea în rîndurile militarilor împotriva ocupanților germani au constituit terenul fertil pentru activitatea tuturor forțelor antifasciste în vederea atragerii întregii armate la acțiunea de răstrunare a dictaturii antonesciene și de lichidare a ocupației hitleriste. Pentru pregătirea armatei în vederea înlăturării acestui act revoluționar, a fost constituit Comitetul militar.

În vara anului 1944, condițiile interne și externe deveniseră favorabile trecerii la înlăturarea insurecției. Factorii principali care indicau această realitate erau : starea de eferescență a maselor ; adîncirea crizei politice și militare a regimului de dictatură militaro-fascistă ; atitudinea profund ostilă a majorității armatei române față de continuarea războiului hitlerist ; înlăturarea în ansamblu a măsurilor politice și militare de pregătire a insurecției. Pe plan extern existau, de asemenea, condiții favorabile datorate succeselor militare hotărîtoare ale armatei sovietice, care ducea greul războiului, ca și acțiunilor ofensive ale armatelor anglo-americe în vestul Europei, după deschiderea celui de-al doilea front, în iunie 1944, și creșterii în amploare a luptei antifasciste a popoarelor Europei, a mișcărilor de partizani, ce dădeau puternice lovituri mașinii de război hitleriste, a luptei forțelor populare, care au adus o contribuție de mare însemnătate la cauza generală a victoriei în războiul antifascist.

Arestarea principalelor căpetenii fasciste, în după amiaza zilei de 23 August 1944, și răsturnarea guvernului dictaturii antonesciene au marcat declanșarea insurecției și începutul revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă. Odată cu înlăturarea dictaturii fasciste, întreaga armată a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, schimbare ce a rămas unică în analele celui de-al doilea război mondial. În strînsă colaborare cu armata și altăuri de ea au participat la luptă masele populare de la orașe și sate. Marele merit al Partidului Comunist Român constă în faptul că a știut să folosească împrejurările interne și externe favorabile și să organizeze cu succes asaltul decisiv.

În seara zilei de 23 August, începînd de la ora 22, s-a difuzat la radio proclamația regelui, care aducea la cunoștința țării și a lumii întregi evenimentele istorice petrecute în România. Noul guvern s-a constituit din reprezentanții celor patru partide din Blocul Național Democrat, avînd ca președinte pe generalul Constantin Sănătescu, iar ca miniștri fără portofoliu pe Lucrețiu Pătrășcanu din partea P.C.R., Constantin-Titel Petrescu (P.S.D.), Iuliu Maniu (P.N.Ț.) și C.I.C. Brătianu (P.N.L.), celelalte ministere fiind atribuite unor militari și specialiști.

În declarația elaborată în noaptea de 23/24 august 1944 și publicată în ziarul „România liberă” din 24 august, partidul comunist arăta că : „Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim

⁷² Ilie Petre, *Pregătirea insurecției, în Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, p. 154—164.

de drepturi și libertăți publice“ sînt obiective care formează programul guvernului.

În cursul unor bătălii grele, unitățile militare, împreună cu formațiunile patriotice, care numărau mii și mii de luptători în principalele centre ale țării, au lichidat rezistența trupelor naziste, au eliberat în cîteva zile Capitala și o mare parte a țării. Sosirea, la 30 august 1944, a trupelor sovietice în Bucureștiul eliberat a fost salutată cu entuziasm de masele largi ale populației.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă, larga participare a tuturor forțelor patriotice la lupta eliberatoare demonstrează că august 1944 a reprezentat un energic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotări singur viitorul. „Insurecția din august 1944 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României. Masele populare și-au dobîndit, cu arma în mînă, dreptul la libertate, dreptul de a fi stăpîn pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pămîntul patriei cea mai dreaptă și mai înaintată orînduire socială — orînduirea socialistă și comunistă“⁷³.

Diversitatea și multitudinea surselor documentare dau posibilitatea să se aprecieze la justa lui valoare actul înfăptuit de poporul român acum 40 de ani. Numeroase declarații oficiale, rapoarte ale unor diplomați sau oameni politici, comunicate, comentarii și informații ale unor agenți de presă, posturi de radio și ziare vin să ateste însemnătatea internă și externă a actului săvîrșit de poporul român.

Într-un comentariu referitor la ruperea alianței României cu Axa, ziarul „The Evening Star“ scria, la 24 august 1944 : „Deși nu sînt clare toate detaliile momentului, este sigur că România a înlăturat regimul antonescian, a format un nou guvern, s-a desprins de Hitler și a pus în mișcare evenimente de importanță hotărîtoare în estul Europei. Actul săvîrșit de România a făcut mai mult decît să deposedeze pe naziști de cele mai importante surse de petrol și trupe, el a zdruncinat întregul front din Balcani și a pus în primejdie forțele germane din Grecia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia și din sudul Poloniei“. „Acest eveniment — continua ziarul — va grăbi decizia bulgarilor și ungarilor de a termina cu nefericita lor întovărășire cu Berlinul, fapt ce accelerează sosirea zilei cînd Hitler va fi obligat să facă tot drumul înapoi în Germania, unde să fie reținut pînă va fi îngenuncheat sau pînă cînd cineva îl va înlătura, pentru ca Reichul să poată capitula“.

Tot în ziua de 24 august 1944, ziarul „The New York Times“ scria : „România a deschis prima mare fisură în structura Balcanică a Germaniei și poate încuraja Bulgaria să-i urmeze exemplu. Un astfel de eveniment, desigur, eliberează trupele rusești pentru acțiuni în altă parte“.

Ziarul francez „Le Figaro“ își informa cititorii, în aceeași zi, că „Unitățile române au intrat deja în Transilvania, în timp ce diviziile române de pe frontul rus au deschis foc împotriva unităților germane. Întregul bastion din Balcani este dezorganizat“.

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ OMAGIALĂ DEDICATĂ ÎMPLINIRII A 65 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

(București, 26 noiembrie 1983)

Sub egida Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, Academiei Republicii Socialiste România, Academiei „Ștefan Gheorghiu” și Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., în ziua de 26 noiembrie 1983, a avut loc, în Capitală, Sesiunea științifică omagială pe tema „Făurirea statului național unitar român — moment crucial în lupta maselor populare pentru libertate și progres. Unitatea și coeziunea întregului popor în jurul Partidului Comunist Român, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu — factor fundamental al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate”.

La lucrările Sesiunii au luat parte tovarășii: Constantin Olteanu, Gheorghe Pană, Dumitru Popescu, Miu Dobrescu, Petru Enache, Suzana Gădea, Mihai Gere, Ion Ursu, Nicu Ceaușescu, prim-secretar al C.C. al U.T.C.

Au luat parte membri ai C.C. al P.C.R., ai guvernului, reprezentanți ai unor instituții centrale și organizații de masă, oameni ai muncii din întreprinderi bucureștene, academicieni, profesori, cercetători, studenți, activiști de partid și de stat, participanți la evenimentele de acum 65 de ani.

Lucrările Sesiunii au fost deschise de tovarășul PETRU ENACHE, membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., care a spus:

La 1 decembrie se împlinesc 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, eveniment crucial în dezvoltarea României moderne, marcat prin unirea Transilvaniei cu patria mamă. Unirea — deziderat fundamental al întregii existențe a poporului nostru — a fost rezultatul obiectiv al dezvoltării istorice a țărilor românești, al luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe din Moldova, Muntenia și Transilvania, de cărturarii și marii gânditori ai neamului, al activității desfășurate de militanții revoluționari și socialiști pentru înfăptuirea aspirațiilor și voinței întregului popor român.

Unirea a fost actul energic, liber, democratic exprimat al întregii noastre națiuni. În 1918, ca și de atâtea ori în trecut, poporul român și-a înfăptuit dorința fierbinte de secole, conștient, hotărât, de sine stătător. Așa cum aprecia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, Unirea a fost rezultatul voinței poporului și nu al bunăvoinței sau hotărârilor Conferinței de pace, care nu au făcut decît să recunoască ceea ce națiunea română a înfăptuit prin actele sale plebiscitare și democratice.

Ecoul internațional al Unirii a fost pe măsura importanței sale cu adevărat istorice. Astfel, mari și ilustre personalități ale vieții social-politice, oameni de știință și cultură, guverne cu vederi progresiste au dat o înaltă apreciere luptei legitime, pline de eroism și patos revolu-

ționar a poporului român pentru realizarea statului național unitar, pentru asigurarea independenței și suveranității.

Realizarea unității naționale a avut o înfrîurire profundă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a României.

Unirea a creat condiții noi pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei muncitoare, care, sub steagul de luptă al Partidului Comunist Român, a militat cu ardore pentru apărarea unității, independenței și suveranității României. În această luptă grea purtată împotriva celui mai mare dușman al libertății, dreptății și suveranității popoarelor — fascismul —, comuniștii, poporul român au înscris pagini de glorie nepieritoare, care au înălțat pe cele mai înalte trepte lupta pentru apărarea independenței și suveranității patriei, pentru înfăptuirea revoluției naționale și sociale, antifasciste și antiimperialiste. Actul istoric de rezonanță mondială de la 23 August 1944 reprezintă sărbătoarea națională a poporului român, începutul evului socialist, al unei ere noi, libere și demne, pentru poporul român.

În continuare, vorbitorul a spus: Congresul al IX-lea al partidului a inaugurat epoca cea mai bogată, mai rodnică în înfăptuirii din întreaga istorie a patriei. Alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului și statului a conferit unității și coeziunii întregului popor dimensiuni noi, de încredere și optimism în viitorul luminos al patriei, garanția fermă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

Pentru înaltele sale calități și virtuți de strălucit conducător de partid și de stat, de strateg și ctitor de țară nouă și mindră în constelația țărilor lumii, aducem un omagiu plin de respect și considerațiune tovarășului Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit și stimat fiu al națiunii, pe care poporul îl așează definitiv în galeria celor mai luminați și înțelepți conducători ai neamului, pentru contribuția sa decisivă la întărirea unității și coeziunii poporului, la ridicarea României socialiste pe trepte mereu mai înalte ale dezvoltării și civilizației, la îmbogățirea creatoare a socialismului științific, la apărarea cauzei păcii și colaborării, la înfăptuirea dezarmării, în primul rînd a celei nucleare, la excluderea războiului din viața omenirii.

În încheiere, vorbitorul a spus: „Evo-cînd gloriosul eveniment al Unirii, evocăm cu îndreptățită mîndrie istoria eroică, de secole, a poporului român în decursul

căreia — așa cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu — a ars mereu vie flacăra luptei pentru unitate, libertate și neafrînare, pentru scuturarea jugului exploatare și asupririi, pentru afirmarea deplină și neîngrădită a geniului său creator, pentru asigurarea progresului și civilizației patriei noastre”.

În comunicarea „IDEEA DE UNITATE, LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ, ÎN OPERA SECRETARULUI GENERAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, PRESEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU”, prezentată de tovarășul DUMITRU POPESCU, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., rectorul Academiei „Ștefan Gheorghiu”, se subliniază că aniversarea marii uniri, ca a oricărei date memorabile a trecutului nostru milenar, învederează triada indisolubilă a dramaticului destin românesc: unire, libertate, independență. Grație marelui patriot comunist contemporan, tovarășul Nicolae Ceaușescu — se spune în continuare — dispunem astăzi de o reprezentare amplă, coerentă, perfect articulată în timp și spațiu, imbatabil argumentată sub raportul principalității marxiste și adevărului istoric, a întregii epoci naționale a unității, libertății și independenței neamului. O asemenea prodigioasă întreprindere științific-teoretică nu putea să izvorască decît dintr-o superioară înțelegere a însemnătății trecutului, nu numai ca certificat de naștere și de stare civilă a poporului, ci și ca incommensurabilă zestre de creație materială și spirituală, de înțelepciune, virtute și morală, fără de care prezentul și viitorul nostru ar deveni extrem de sărace. Adîncă simțire și responsabilitate națională au fost dublate de ideea elevată că, dacă partidul comunist se situează în avangarda mișcării pentru dreptate socială, el trebuie să constituie și garantul unității, libertății și independenței propriului popor, legînd astfel socialismul în modul cel mai intim de ființa istorică a neamului.

După ce sînt combătute unele teze teoretice eronate, tendențioase cu privire la unire, în comunicare se arată că acest act memorabil a fost făcut de popor, avînd deci un caracter progresist, aflat în concordanță cu legitățile istorice, cu interesele generale ale națiunii noastre.

Ne este binecunoscut pe ce trepte înalte a situat perioada inaugurată de Congresul al IX-lea unitatea națională a poporului — se spune în continuare. Politică profund patriotică, populară, promovată în acest răstimp, a ridicat la

cota cea mai înaltă unitatea poporului în jurul partidului.

Într-o osmoză inseparabilă cu ideea de unitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu dezvoltă amplu ideea de libertate și independență circumscrisă atât pe orbita trecutului și prezentului național, cât și la dimensiunile panoramei social-politice universale. Libertatea și independența sînt văzute ca expresii supreme ale demnității umane, ale afirmării personalității individuale și colective, ale exercitării prerogativelor suverane ale popoarelor și statelor.

Convins că la baza civilizației stă cunoașterea, tovarășului Nicolae Ceaușescu a enunțat în numeroase ocazii, în opoziție cu diferite curente dogmatice, principiul libertății de gîndire a oamenilor și popoarelor.

În continuare, în comunicare se subliniază că dreptul fiecărei națiuni de a-și alege singură, fără amestec din afară, calea dezvoltării social-politice, a fost proiectat de secretarul general al partidului nostru pe ecranul epocii drept piatra unghiulară a justiției internaționale. Deși ideea de independență pare extrem de ușor de înțeles, impunerea ei reclamă și în zilele noastre o uriașă bătălie politică și ideologică. În ce privește România, președintele nostru a afirmat răspicat că nu este dispusă să cedeze nici unul din prerogativele-i sacre, orice hotărîre privind destinele naționale fiind de competența poporului însuși și a forurilor sale constituționale.

În încheiere se spune: Istoria capătă valențe de o stringentă actualitate — atât de mare, s-a spus, încît poporul căruia i-a fost răpită rămîne un orfan. Ea se instituie ca temei al drepturilor imprescriptibile ale poporului român — națiune unică și indivizibilă — ca temei al atribuțiilor fundamentale ale statului nostru: integritate teritorială, unitate, libertate și neatințare.

În comunicarea „TRADIȚIILE ISTORIE BIMILENARE ALE UNITĂȚII POPORULUI ROMÂN”, prezentată de tovarășul MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVITA, *directorul Institutului de istorie „A. D. Xenopol” din Iași*, se subliniază: Marele act istoric de la 1 Decembrie 1918, prin care s-a înfăptuit statul național unitar român, întrușează realizarea, pe o treaptă superioară, a idealului multiseclar de unitate a poporului nostru. După ce sînt expuse particularitățile dezvoltării din această primă parte a istoriei României, în comunicare se relevă că strămoșii poporului român și poporul român însuși de la începutul formării sale, în condițiile social-economice, culturale, politice și fizico-geografice proprii spațiului carpato-dunăreano-pon-

tic, au manifestat puternice năzuințe de unitate culturală etnică și politică, năzuințe care pentru toate generațiile ulterioare au devenit o viguroasă tradiție în acțiunile lor multiseclare către unitatea statală și etnolingvistică. În acest sens, după cum preciza președintele Nicolae Ceaușescu, „Formarea statului național unitar a constituit încununarea unor lupte de secole, a năzuințelor românilor de pretutindeni de a-și avea un stat unitar, independent, de a trăi liberi, în pace și colaborare cu vecinii, cu alte popoare”.

În etapa actuală de dezvoltare plenară a României socialiste, conducerea de partid și de stat, personal președintele Nicolae Ceaușescu, manifestă cel mai mare interes pentru pătrunderea în întreaga sa substanță a proceselor istorice, ca rezultată complexă a evoluției societății românești în ansamblul ei, desprinzîndu-se rolul forțelor sociale și politice în raport cu marile probleme aflate în fața poporului nostru. Prin îndemnul președintelui Nicolae Ceaușescu, istoricii și arheologii sînt chemați să ofere o imagine clară a vechimii istoriei noastre, să reflecte permanente ale trecutului poporului român, respectînd adevărul istoric. În acest context, se impune atenției noastre continuitatea și evoluția unitară și multimilenară etnoculturală, social-economică și politică a poporului român. Avem o istorie care datează cu mii de ani în urmă în epoca traco-geto-dacică și care, prin elementele de continuitate și unitate manifestate, aparține unui singur popor, bucurîndu-se de un deosebit prestigiu, prin eroismul faptelor și originalitatea sintezelor culturale, din antichitate și pînă astăzi. Prin tot ceea ce a creat și înfăptuit poporul nostru în zorile istoriei sale, s-a constituit un bogat patrimoniu material și spiritual, ce constituie astăzi, așa cum a evidențiat președintele Nicolae Ceaușescu, un bun comun al tuturor popoarelor din această zonă și, mai mult decît atât, al întregii civilizații europene.

În comunicarea „EPOPEEA ROMĂNEASCĂ ÎN EVUL MEDIU PENTRU LIBERTATE ȘI UNITATE”, prezentată de tovarășul ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, *membru al C.C. al P.C.R., directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”*, se arată: În istoria poporului român, dramatică, dar și de sublim eroism, ideea de unitate „din toate punctele de vedere” a teritoriului românesc apare ca o tendință permanentă, ca o adevărată „Columnă infinită”. Baza acesteia a constituit-o unitatea geografică a teritoriului României, la edificarea și consolidarea ei acționînd în decursul veacurilor, cu intensitate diferită de la o epocă la alta,

compensându-se însă mereu prin efectele lor, factori diferiți.

Conștiința descendenței comune, a unității de neam și de limbă s-a manifestat ca factor de legătură permanentă a românilor peste granițele statale impuse de vicisitudinile istorice.

Factorului de unitate etnico-lingvistică i s-au adăugat, sporindu-i eficacitatea, strînsele legături economice pe care orașele din Transilvania le întrețineau cu Țara Românească și Moldova. Legăturile economice au înlesnit, la rîndul lor, relații politice și militare comune, și, totodată, au fost întărite prin acestea, locuitorii țărilor române avînd conștiința că ei alcătuiesc „o «singură» țară”.

Schimbările comerciale și relațiile politice au asigurat permanența legăturilor culturale, care au îmbogățit cu elemente noi vechiul fond comun cultural-instituțional. Dacă adăugăm acestor factori forța tradiției istorice — ce păstra amintirea vechii unități politice, pe care o reprezentase în antichitate Dacia, ca și continua preocupare și nevoie de a contracara realizarea planurilor expansioniste ale unor puteri străine — înțelegem încercările repetate, pornite în cursul timpului, cînd dintr-o provincie românească, cînd dintr-alta pentru realizarea unității lor politice. În comunicare se relevă rolul revenit lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul, Horea, Cloșca și Crișan în lupta împotriva Imperiului otoman, a asuprii străine, pentru întărirea și dezvoltarea conștiinței unității poporului român, a originii comune a românilor din toate teritoriile locuite de ei, pentru libertate socială și națională, pentru făurirea statului unitar român.

Visul unității — se precizează în încheierea comunicării — a stat la baza făuririi statului modern român, a dat forță marilor acte din 1821, 1848, 1859, 1877, care au jalonat dezvoltarea, iar în cazul anului 1918 a marcat triumful voinței poporului român de a trăi într-un stat național unitar.

În comunicarea „**ROLUL MASELOR LARGI POPULARE ÎN ÎNFĂPTUIREA ACTULUI ISTORIC DE LA 1 DECEMBRIE 1918**”, tovarășul ION CLOPOTEL, participant la Marea Adunare de la Alba Iulia, a împărtășit de amintirile sale în legătură cu evenimentul de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, la care a participat ca martor ocular.

În comunicare se subliniază patriotismul maselor populare, starea de spirit favorabilă unirii, accentuată prin activitatea unor conducători politici români ce au păstrat și cultivat cu sfințenie raporturile cu masele populare prin diverse

forme politice. Îmi revin acum pe retina memoriei — a spus vorbitorul — mulțimile înveșmîntate cu straie naționale sărbătorești, acei oameni veniți de pe plaiurile, piscurile și văile întregii Transilvanii. Era o orgă uriașă de glasuri și cîntece de triumf, de bucurie că venise ziua cînd dispuneam în sfîrșit noi de soarta noastră. Revăd organizarea perfectă a acestei mulțimi de oameni, în rîndul cărora erau țărani, muncitori, soldați, membrii gărzilor naționale, create de consiliile naționale românești.

Conștiința vie națională de care a dat o strălucită dovadă poporul românesc cu prilejul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia este greutatea cea mai de valoare care trage hotărîtor în cumpănă. Plebiscitul, reflectînd voința unanimă de unire, a reușit.

La împlinirea a 65 de ani de la Marea Unire din 1918, de la acest act eliberator de la Alba Iulia mă simt fericit, nespus de fericit de a fi participat direct la această splendidă misiune împlinită, la încercata cauză a închegării românilor în propriul lor stat.

Rememorînd aceste evenimente, amintindu-mi lupta acerbă a mulțimilor de români pentru săvîrșirea Marii Uniri din 1918, evocînd figura unor mari personalități, mă îndrept cu gîndul spre cea mai remarcabilă personalitate a țării și poporului nostru, președintele Nicolae Ceaușescu, care a reinnoit în sufletul poporului român adevărata idee a unității neamului nostru, idee ce a însoțit întregul popor acum 65 de ani, ne-a restituit istoria românească adevărată, ne îndeamnă permanent ca, studiînd și prețuînd trecutul, să construim noua noastră societate, să apărăm cuceririle revoluționare ale poporului, independența și suveranitatea României.

Mă bucur că am apucat să trăiesc aceste zile luminoase ale României socialiste și că în fruntea țării se găsește o remarcabilă personalitate, un om destoinic, care întruchipează cele mai frumoase însușiri ale poporului nostru, a făcut și face atît de mult pentru gloria patriei, pentru creșterea prestigiului ei în întreaga lume, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În comunicarea: „**LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU UNITATE, LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ ÎN EPOCA MODERNĂ**”, tovarășul CAMIL MUREȘAN, decanul facultății de istorie-filozofie, Universitatea din Cluj-Napoca, s-a oprit pe larg asupra principalelor momente ale evoluției luptei naționale românești pentru libertate, independență și unitate.

Conținutul istoricelor documente prin care poporul român a proclamat unirea

de la 1 Decembrie 1918, s-a arătat în comunicare, reprezintă sinteze a multe secole de gândire și de luptă politică și socială, încorporând, totodată, și cele mai noi concepții elaborate de gândirea politică avansată, pe plan mondial. În întreaga luptă pentru unirea Transilvaniei cu România rolul clasei muncitoare s-a manifestat pregnant, și prin influența pe care a exercitat-o asupra programului politic al unirii, în exprimarea revendicărilor cu caracter democratic, muncitoresc.

Poporul român își împlinea idealul său politic multisecular, într-un spirit de largă generozitate, de profundă vocație democratică, desprinsă cu înțelepciune din propria experiență a trecutului său de suferință și opresiune. Acest spirit constituia temeiul firesc al dezvoltării luptei sale politico-naționale și sociale în epoca modernă, luptă care, în fundamentarea ei ideologică, s-a situat constant în fluxul concepțiilor înaintate ale societății și a contribuit la îmbogățirea acesteia cu propria experiență istorică și politică.

În comunicare se spune, în continuare: A revenit Partidului Comunist Român misiunea istorică de a conduce masele largi populare la victoria finală în lupta pentru eliberarea socială și națională, pentru asigurarea unei vieți prospere, demne, fericite. Socialismul a conferit statului național român adevăratele sale valențe social-economice, politice și culturale, a făcut posibilă rezolvarea justă a problemei naționale, înfăptuirea egalității în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a dat forță și stabilitate atributelor suveranității și independenței naționale, ridicând pe culmi tot mai înalte prestigiul internațional al României.

Sub conducerea Partidului Comunist Român, care a orientat țara noastră pe calea unor înnoitoare prefaceri, oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, își intensifică eforturile constructive, adăugând noi cărămizi la edificiul de granit al statului român. Strângându-și și mai mult rîndurile în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ei sînt ferm hotărâți să facă totul pentru asigurarea unui viitor strălucit patriei lor socialiste, pentru afirmarea pe mai departe a României în rîndul națiunilor libere de pe planeta noastră.

În comunicarea „**IDEALURILE UNITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII POPORULUI ROMÂN ÎN LUPTA PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA**”, prezentată de tovarășul ION POPESCU-PUTURI, membru al C.C. al P.C.R., directorul Institutului de studii istorice și

social-politice, se subliniază că procesul istoric al afirmării proletarietului din România a fost aproape contemporan cu procesul istoric al Unirii Moldovei cu Muntenia din 1859 și al proclamării independenței depline a României în 1877. Muncitorul român a pășit, așadar, în istorie pe un fundal de evenimente majore care priveau destinul poporului din care făcea parte. Această legătură între începuturile organizării clasei muncitoare și procesul de reunificare statală a poporului român, a cuceririi independenței sale depline și-a pus pecetea pe întreaga gândire și acțiune socialistă, muncitorească din țara noastră. Un puternic sentiment al istoriei, invocat și întreținut în marile bătălii de la 1848, 1859 și 1877 pentru unitate și independență deplină, a cuprins, cum era și firesc, pe membrii primelor cercuri și organizații muncitorești, pe tinerii și entuziaștii adepți ai socialismului științific din România.

În comunicare se arată apoi că aspirațiile profund populare privind reconstituirea unității poporului român și apărarea independenței sale naționale erau un fenomen istoric legitim pe care gândirea socialistă științifică românească l-a înscris la loc de frunte. În acest context s-a menționat faptul că restabilind legătura tuturor provinciilor locuite de români în epoca modernă cu platforma geografică a statului dac din antichitate, socialiștii au formulat cu și mai multă claritate necesitatea reunificării tuturor părților componente ale poporului român modern. Socialiștii relevau marea însemnatate istorică a cuceririi independenței depline a statului român modern în 1877, chiar în perspectiva luptei pentru socialism.

În continuare, sînt evidențiate rolul presei și literaturii socialiste românești în problema unității, activitatea partidului clasei muncitoare în educația patriotică a maselor, subliniindu-se marile merite ale mișcării muncitorești și socialiste în pregătirea și înfăptuirea actului Unirii de la 1 Decembrie 1918.

Partidul clasei muncitoare — se arată în continuare — a înțeles însemnătatea reunificării poporului român. Întreaga sa activitate desfășurată în perioada interbelică, îndeosebi lupta sa antifascistă, a avut ca temei apărarea unității și independenței poporului român, marea cucerire istorică din 1918.

În încheiere se spune: Trăim astăzi în România socialistă, stat al tuturor oamenilor muncii, o țară unită pe temeiurile structurilor societății socialiste. Nicicînd poporul nostru nu a fost mai omogen ca astăzi în tot ceea ce caracterizează principiul unității de viață materială și spirituală, de devotament față de partidul

care conduce această țară de aproape patru decenii, de conducătorul partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În comunicarea tovarășilor *general-colonel dr. CONSTANTIN OLTEANU, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., ministrul apărării naționale, și general-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU, adjunct al ministrului apărării naționale, secretar al Consiliului Politic Superior al Armatei*, intitulată „LUPTA PENTRU FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN ÎN ÎMPREJURĂRILE INTERNE ȘI INTERNAȚIONALE ALE ANILOR 1916—1918”, se subliniază că încununarea luptei poporului român pentru făurirea statului său național unitar a avut loc în împrejurările interne și internaționale specifice și complexe care au caracterizat cel de-al doilea deceniu al secolului nostru.

Menționându-se că lupta națională a românilor și a celorlalte popoare avea loc în condiții externe determinate de declanșarea și desfășurarea primului război mondial, în comunicare se spune: Caracterul imperialist al confruntării armate dintre Puterile Centrale și Antantă nu a exclus însă prezențe distincte, constind în efort militar îndreptat spre realizarea unor scopuri legitime ca eliberarea de sub dominația străină sau — cum a fost și cazul României — în făptuirea statului național unitar, ideal care a fost determinant pentru angajarea României în război.

Este meritul secretarului general al partidului nostru de a fi dezvăluit falsitatea, inconsistența, esența denigratoare a unor aprecieri care-și făcuseră loc la un moment dat în unele lucrări istorice și social-politice și de a fi repus în drepturile sale adevărul că deși „...primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotoire și anexiune teritorială; cedînd presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale”.

În continuare, în comunicare se subliniază că momentul intrării României în război a fost decis atît pe baza opțiunii naționale, cît și în urma intensificării acțiunii politico-diplomatice a puterilor Antantei, preocupate într-o măsură crescîndă de grăbirea acestei decizii. În acest context s-a arătat că activitatea militară a României din anii 1916—1918 a fost expresia voinței clasei muncitoare, țără-

nimii, intelectualității, cercurilor înaintate ale burgheziei, a întregului popor român care și-a mobilizat toate resursele economice, demografice, politice și militare pentru a-și realiza unitatea deplină la care rîvnise secole de-a rîndul.

Evidențiindu-se efortul militar depus de poporul român, începînd din august 1916, comunicarea relevă că el scoate în evidență puternicul entuziasm, spiritul de jertfă, încrederea românilor de pretutindeni în justețea luptei pe care o purtau, în victorie. Participarea armatei la epopeea reîntregirii a fost completată de acțiunile armate ale luptătorilor fără uniformă care au dat un ridicat tribut de sînge. În teritoriile invadate de dușman s-a lovit fără cruțare și permanent în forțele inamice; în zonele libere, masele populare s-au angajat cu fermitate în susținerea frontului cu cele necesare, anii 1916—1918 constituind o perioadă a unui autentic patriotism de masă.

Efortul unificator al poporului român, a cărui finalitate politică s-a concretizat în istoricele hotărîri ale Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia — se spune mai departe în comunicare — a avut loc în condițiile prăbușirii țarismului și ale destrămării monarhiei austro-ungare.

În încheierea comunicării se arată că, prin luptă și jertfă, poporul român și-a împlinit năzuința sa multiseculară de unitate și independență, și-a realizat o patrie întregită pe teritoriile care îi aparțineau dintotdeauna.

În comunicarea „UNIREA DIN 1918 — OPERA ÎNTREGULUI POPOR ROMÂN. CONSOLIDAREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN, CERINȚĂ VITALĂ A DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI”, tovarășul ȘTEFAN PASCU, *membru supleant al C.C. al P.C.R., președintele secției de științe istorice a Academiei Republicii Socialiste România*, a evocat condițiile istorice fundamentale ale poporului român, care, de la nașterea sa, a fost unitar, un singur popor, cu o singură istorie — cum demonstrează, în chip magistral, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele țării — a fost unit totdeauna peste granițele artificiale despărțitoare de frați.

În continuare, vorbitorul a prezentat evenimentele care au premers și pregătit marele act de la 1 Decembrie 1918, desfășurate într-o atmosferă de emoție și entuziasm nemaiîntîlnite. Sînt evocate constituirea Consiliului Național Român din Transilvania, alegerile pentru Marea Adunare Națională, convocarea acestui for, precum și numeroasele acțiuni de

adeziune care au avut loc pretutindeni, la orașe și sate

Încoronarea apoteotică a nestrămutei voințe, a subliniat vorbitorul, se înfăptuia la 1 Decembrie, la Alba Iulia.

Se săvârșea, astfel, într-o atmosferă înălțătoare, cuprinsă de emoție pînă la extaz, prin chibzuința matură a unui popor chemat să-și hotărască soarta, cel mai însemnat act din istoria milenară, dramatică și eroică a poporului român. Lepădînd resentimentele și supărările acumulate veacuri de-a rîndul, poporul român se înfățișa înaintea lumii mîndru și hotărît, senin și chibzuit, dînd uitării, în clipele mărețe, suferințele îndurate, nedreptățile suferite, chemînd la marea sărbătoare pe toți cei cu care era sortit să trăiască și să muncească.

Putea afirma, astfel cu îndreptățire nedezmințită, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele țării, marele gînditor și marele conducător al poporului român, că „desfășurarea evenimentelor istorice demonstrează în modul cel mai categoric faptul că Unirea nu a fost efectul unei întîmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau a înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărîtoare a celei mai largi mase a poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități, pe de altă parte“.

Hotărîrea, pronunțată fără echivoc la 1 Decembrie, încheia un proces lung și ireversibil, procesul înmărunțirii într-un singur organism statal unitar a tuturor românilor, a tuturor energiilor creatoare de valori materiale și spirituale.

În comunicarea „ADEZIUNEA NAȚIONALITĂȚII GERMANE DIN ROMÂNIA LA ACTUL ISTORIC AL MĂRII UNIRI“, tovarășul EDUARD EISENBURGER, *membru al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană*, a relevat însemnătatea Mării Uniri din 1918, care a reprezentat pentru poporul român încununarea și împlinirea aspirațiilor sale milenare de unitate, expresia politică a unui proces legic, obiectiv necesar, eveniment salutat cu simpatie și sprijinit de populația germană de pe teritoriul țării noastre. O serie de personalități ale sașilor din Transilvania — a subliniat vorbitorul — atrași de orientarea general-democratică a mișcării naționale ro-

mânești, și-au manifestat încă cu mult înaintea Unirii dorința de colaborare cu românii.

La cîteva zile după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, Consiliul Național Săsesc s-a întrunit între 14—16 decembrie în ședință plenară la Sibiu, în cadrul căreia s-a recunoscut noua realitate politică. La puțin timp, urmează pasul decisiv: reprezentanții autorizați ai populației săsești din Transilvania se adună în orașul Mediaș la 8 ianuarie 1919, salutînd călduros și în unanimitate decizia luată la Alba Iulia din voința poporului român. Caracteristic pentru dorința sinceră de integrare a sașilor în noua patrie este și Programul Național adoptat de adunarea lor reprezentativă („Sachsentsatz“) întrunită la 6 noiembrie 1919 la Sighișoara.

Atașamentul atît de cald al sașilor și șvabilor față de actul Unirii se explică și prin conținutul Proclamației de la Alba Iulia, care promitea tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, drepturi și libertăți egale, cu o generozitate proprie poporului român. Astăzi, statul nostru național unitar — România socialistă, patria comună a tuturor fiilor acestui pămînt — a dobîndit o forță de nezdruccinat; ca niciodată, poporul este strîns unit în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste — expresia coeziunii și unității de granit a întregii națiuni, a tuturor locuitorilor țării, avînd aceleași aspirații și năzuințe; Congresul al XII-lea și Conferința Națională ale Partidului Comunist Român, în baza unei strategii elaborate anume pentru devenirea societății românești contemporane, gîndită de secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aplicată cu fermitate, democratic, drept și omenește pentru toți fiii patriei, spre binele țării și poporului, ne-au deschis noi căi de continuă prăpășire, de înaintare neabătută pe calea socialismului și comunismului.

În comunicarea „ECOUL INTERNAȚIONAL AL LUPTEI POPORULUI ROMÂN PENTRU UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ“, tovarășul MIHNEA GHEORGHIU, *membru al C.C. al P.C.R., președintele Academiei de științe sociale și politice*, a subliniat: Actul istoric de la 1 Decembrie 1918 a fost rezultatul luptei întregului popor român, acțiunea maselor populare din România, cît și a românilor din teritoriile românești aflate încă sub dominația străină, înscriindu-se ca o componentă esențială a mișcării popoarelor din centrul, răsă-

ritul și sud-estul Europei pentru formarea sau desăvîrșirea statelor naționale.

Politica internă și externă a făuritorilor unității și independenței naționale a românilor nu putea deci să nu se răsfrîngă și în judecata martorilor străini. Atît lupta multiseculară premergătoare, cît și Marea Unire din 1918 s-au oglindit în istoriografia, documentele politice și presa străină, cu justete și obiectivitate, atunci cînd culisele diplomației n-au intervenit, uneori brutal, pentru a denatura adevărul și a deteriora ecoul internațional meritat.

Prezentînd pe larg amplul ecou pe care l-a avut peste hotare lupta poporului român pentru unitate și independență națională, autorul comunicării arată că explicația unei audiențe atît de largi și unanime a cauzei românești în conștiința publică internațională se află în exercitarea liberă și deplină de către români a dreptului imprescriptibil al popoarelor la autodeterminare.

România în conștiința lumii — se relevă în comunicare — înseamnă astăzi identitatea noastră națională afirmată cu vigoare în concertul națiunilor și, depotrivă, acțiunea neobosită și rodnică a președintelui țării noastre pentru ca, în lumea de azi, poporul să-și ocupe locul pe care îl merită, să-și facă auzită propria-i opțiune cu un aport pe cît de original, pe atît de bogat, nu numai la deslușirea sensului epocii contemporane, dar și la identificarea căilor și mijloacelor care să conducă la însănătoșirea climatului internațional, la destindere, pace și cooperare între popoare.

Activitatea dinamică, înnoitoare a României, a președintelui Nicolae Ceaușescu pe plan extern este pretutindeni cunoscută și stimată, ca o puternică afirmare în conștiința lumii și prin reliefaarea hotărîrii popoarelor de a trăi libere, stăpîne în țara lor, de a-și apăra independența și suveranitatea, ca una dintre caracteristicile dezvoltării sociale contemporane.

În comunicarea „UNITATEA OAMENILOR MUNCII FĂRĂ DEOSEBIRE DE NAȚIONALITATE — TEMELIE A DEZVOLTĂRII DEMOCRAȚIEI MUNCITOREȘTI, REVOLUȚIONARE, A STATULUI NOSTRU SOCIALIST“, tovarășul MIHAI GERE, *membre supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului oamenilor muncii de naționalitate maghiară*, a relevat că prin actul istoric al creării statului național unitar s-a împlinit, de fapt, un proces istoric îndelungat, în cursul

căruia s-a format și consolidat națiunea română, s-au afirmat cu tărie elementele sale constitutive, originea etnică comună, comunitatea de limbă și cultură, relațiile economice și spirituale indestructibile și permanente dintre toate ținuturile locuite de români.

În condițiile înfăptuirii statului național unitar român, populația maghiară din România s-a integrat în noile condiții istorice, desfășurîndu-și activitatea, alături de întreaga populație a țării, pentru propășirea patriei comune pe calea dezvoltării economice și politice democratice, pentru întărirea unității tuturor oamenilor muncii.

Partidul Comunist Român, călăuzindu-se de ideologia revoluționară a clasei muncitoare, abordînd realist existența naționalităților pe teritoriul țării, a acordat, chiar de la înființarea sa, o atenție deosebită problemei naționale, pronunțîndu-se cu fermitate pentru deplina egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii, luptînd permanent împotriva oricăror forme de exploatare și asuprire socială și națională, împotriva naționalismului și șovinismului de orice fel, pentru apărarea intereselor celor ce muncesc.

În continuare, în comunicare se menționează că în procesul revoluției și construcției socialiste problema națională și-a găsit rezolvarea pe baza politicii juste, revoluționare a Partidului Comunist Român, prin statornicirea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate. Partidul nostru a privit rezolvarea problemei naționale în contextul larg al înaintării României pe calea făuririi orînduirii socialiste, pornind de la faptul că bunăstarea materială și spirituală, drepturile și libertățile fiecăruia se pot realiza și afirma numai în cadrul dezvoltării generale a țării, al libertății și independenței întregului popor; propășirea țării pe calea progresului creează condiții superioare și manifestării naționalităților.

Putem afirma cu mîndrie că partidul nostru, și în primul rînd secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, are meritul istoric incontestabil de a fi elaborat și aplicat în viață o concepție științifică, atotcuprinzătoare pentru rezolvarea justă, marxist-leninistă a problemei naționale în România.

În continuare s-au evidențiat modalitățile practice de realizare a egalității depline în drepturi a tuturor naționalităților; dezvoltarea economică, folosirea liberă a limbii materne, participarea de-

mocratică la conducerea statului și a treburilor obștești, reprezentarea largă, proporțională, în organele superioare de partid și de stat, subliniindu-se că unitatea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, se bazează pe comunitatea de interese și de țeluri, de idei și convingeri politice, morale și spirituale, ea afirmându-se ca principală forță motrice a progresului general al țării.

În comunicarea „UNITATEA ȘI COEZIUNEA ÎNTREGULUI POPOR ÎN JURUL PARTIDULUI, AL SECRETARULUI SĂU GENERAL, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU — FACTOR FUNDAMENTAL AL FĂURIRII SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE ÎN PATRIA NOASTRĂ”, prezentată de tovarășul ION URSU, *membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-vicepreședinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie*, se subliniază: Cinstind astăzi Unirea și întreaga istorie care a zămislit-o, se cuvine să aducem, prin urmare, omagiul nostru cel mai adânc Partidului Comunist Român, moștenitorul și continuatorul acestei opere, tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii — omul de înaltă conștiință, spiritualitate și omenie care a dat, ca niciodată, acestui popor unitate și coeziune în jurul unor mărețe sarcini istorice.

Restabilit pe deplin în demnitatea și recunoașterea valorilor sale, poporul și-a unit rîndurile în jurul partidului, pentru că acesta — prin programele sale de dezvoltare economică, politică și social-culturală — i-a propus, pentru prima oară în întreaga noastră istorie modernă, un ansamblu de țeluri clare, pozitive, concrete și programatice, generatoare de adevărate profunde, entuziasm și încredere în progres.

Cu deosebire după Congresul al IX-lea al partidului, programele de dezvoltare economico-socială, efortul de investiții întemeiat pe asumarea curajoasă și înțeleaptă a unei importante rate a acumulării din venitul național au lansat țara în prima ei epocă de autentică creștere economică, cu țelul limpede afirmat de a lichida moștenirea înapoierii, de a reduce în ritm alert decalajele ce ne separau de țările cu economie dezvoltată.

Prin grija și sub îndrumarea nemijlocită a secretarului general al partidului — se relevă în comunicare — țara și-a reorganizat din temelii, în acești ani,

structurile cercetării științifice, dezvoltării tehnologice și introducerii progresului tehnic. Sub conducerea tovarășei academiciene doctor inginer Elena Ceaușescu, eminentă personalitate a vieții științifice și politice de largă recunoaștere și prețuire internațională, cercetarea științifică și tehnologică din țara noastră este în prezent puternic angajată în transpunerea în viață a primelor programe-directivă de reală și cuprinzătoare perspectivă pe care le-a cunoscut vreodată — aprobate de Congresul al XII-lea și Conferința Națională ale partidului.

Asigurînd națiunii superioara coeziune în jurul centrului ei vital — partidul — programele epocii noastre s-au înscris consecvent în orbita aceleiași idei strategice fundamentale — rod al unei profunde și clarvăzătoare reflecții asupra evoluției, stadiului și perspectivelor societății românești — datorate secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, idee ce definește drept orientare și țel al nostru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

Poporul s-a unit în jurul partidului, al secretarului său general pentru că ceea ce i s-a cerut răspunde chemării și dorinței sale dintotdeauna: să construiască, să creeze intens în folosul său, în pace, bună înțelegere și conlucrare cu întreaga lume.

Determinînd profunde transformări în conștiința și comportamentul social al oamenilor, potențarea reciprocă între puterea — cucerită pentru popor în virtutea năzuințelor sale și transmisă poporului — și adevărul pentru triumful căruia poporul a dorit puterea, face ca întreaga țară să nutrească astăzi cea mai deplină încredere în partid, în secretarul său general, în care recunoaște cu profundă stimă, admirație și recunoștință, un om de omenie, un om între oameni, pe cel mai iubit fiu al ei.

★

La încheierea lucrărilor Sesiunii științifice omagiale, într-o atmosferă însuflețitoare, de puternică vibrație patriotică, de profundă dragoste și caldă recunoștință față de conducătorul partidului și statului nostru, participanții au adresat o telegramă COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, *secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România*.

MULT IUBITE ȘI STIMATE TOVARĂȘE NICOLAE CEAUȘESCU

Participanții la sesiunea științifică omagială consacrată aniversării a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român vă adresează dumneavoastră, mult stimată și iubită tovarășe Nicolae Ceaușescu, patriot înflăcărat, militant neobosit pentru înflorirea multilaterală a națiunii române, continuator al operei marilor cîitori ai statului român unitar și independent, al luptei pentru afirmarea lui liberă, demnă și suverană în lume, un vibrant omagiu de prețuire, stimă și recunoștință pentru contribuția decisivă pe care o aduceți la edificarea socialismului și comunismului pe pămîntul multimilenar al patriei noastre, la îmbogățirea ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, materialismul dialectic și istoric, la apărarea și consolidarea unității, independenței și suveranității patriei.

Vă exprimăm, mult iubită și stimată tovarășe Nicolae Ceaușescu, admirația și recunoștința noastră pentru impresionanta dumneavoastră contribuție creatoare la fundamentarea științei istorice românești, la analiza realist-științifică a problemelor trecutului poporului și formularea unor concluzii noi, de o excepțională însemnătate pentru cercetarea în acest domeniu, pentru cunoașterea și prețuirea istoriei naționale și universale.

O fundamentală însemnătate teoretică și practică o are excepționala dumneavoastră teză cu privire la intensificarea activității de elaborare a istoriei poporului român în spiritul concepției materialismului dialectic și istoric, în așa fel încît să avem o istorie unitară, care să redea, în lumina adevărului bazat pe fapte și documente, rolul claselor sociale, al poporului, unicul și adevăratul făuritor al istoriei.

Modul în care dumneavoastră, iubită tovarășe Nicolae Ceaușescu, abordați evenimentele esențiale ale istoriei patriei, caracterizarea pe care ați făcut-o diferitelor etape de dezvoltare economico-socială a patriei noastre, diferitelor perioade istorice reprezintă un adevărat model de înțelegere și interpretare a istoriei milenare a poporului român, a luptei sale pentru afirmarea ființei proprii, pentru libertate socială și națională, pentru independență și unitate.

Valorificînd prețiosul îndrumar teoretic, comunicările prezentate în cadrul sesiunii au desprins cu rigoare și claritate, în lumina adevărului științific, semnificația social-politică și istorică a marii uniri din 1918, care a marcat încununarea luptelor de secole și a năzuinței tuturor românilor de a avea un stat unitar, independent și suveran, de a-și clădi în libertate propriul lor viitor. Act istoric revoluționar, de adîncă dreptate națională, unirea a fost efectul legic, obiectiv al dezvoltării națiunii române, al luptei pentru drepturile sale inalienabile, al procesului de nestăvilit al afirmării națiunilor în epoca modernă și contemporană a istoriei universale.

Vorbitorii au adus un cald omagiu de recunoștință înaintașilor care, de-a lungul veacurilor, și-au consacrat viața pentru apărarea ființei noastre naționale, a limbii și tradițiilor înaintate ale poporului român, pentru unitatea și independența țării, tuturor forțelor progresiste și democratice, maselor largi populare făuritoare ale istoriei, care au edificat statul național unitar român, au purtat prin secole și milenii făclia unității de neam, a dreptului sacru asupra pămîntului străbun, patriotismul fierbinte și dragostea nețărmurită de libertate națională și socială.

Drumul istoric greu și îndelungat parcurs de poporul român a fost puternic marcat de lupte necurmte pentru dăinuire și afirmare în împrejurări vitrege legate de migrația unor popoare, de expansiunea și dominația marilor imperii, care au frînat și întîrziat dezvoltarea forțelor de producție, progresul economico-social și organizarea lui politico-statală.

Dar toate aceste împrejurări nu au putut înăbuși conștiința de sine a poporului român, păstrarea specificului său etnic și național, formarea națiunii și cucerirea independenței de stat, avîntul nestăvilit al luptei pentru unitate, libertate și independență.

În comunicările prezentate au fost relevate mărturiile și tradițiile istorice, confirmate de izvoare materiale și spirituale recunoscute de toți oamenii politici, de cultură și științe de bună credință de pretutindeni, ale continuității și unității poporului român, epopeea bătăliilor sale eroice pentru libertate, unitate și independență ilustrată de mari conducători de stat și de oști, culminînd cu Mihai Viteazul, realizato-

rul marii uniri politice din 1600, cu revoluțiile de la 1784, 1821 și 1848, cu istoricele acte naționale din 1859 și 1877. Un loc aparte a fost acordat evidențierii rolului țărânimii, care, multe secole, a fost purtătoare a idealurilor nobile de libertate și independență, clasa care a dus greul bătăliilor, care a făcut sacrificii imense pentru păstrarea neștirbită a ființei neamului.

Continuatoarele legitime a idealurilor și luptelor poporului în mijlocul cărui s-a plămădit, clasa muncitoare din România, în frunte cu partidul său revoluționar, s-a identificat încă de la începuturile afirmării mișcării muncitorești cu obiectivele naționale ale poporului, aducând o contribuție de seamă la formarea și apărarea statului național unitar și ridicind pe o treaptă superioară, în anii revoluției și construcției socialiste, înfăptuirea dezideratelor sociale pe care masele populare le asociau în chip indisolubil cu înfăptuirea cadrului național unitar.

În cadrul sesiunii au fost subliniate valențele și semnificația patriotismului înflăcărat, revoluționar al Partidului Comunist Român, al clasei muncitoare, al țărânimii și intelectualității, care înmănușează într-un tot unitar respectul și prețuirea operei patriotice a forțelor progresiste anterioare, hotărârea de a o păstra neștirbită și duce mai departe imprimându-i un conținut social și spiritual nou, superior, în condițiile edificării societății socialiste multilateral dezvoltate.

În comunicările prezentate au fost puse în lumină justetea politicii marxist-leniniste a partidului nostru în rezolvarea problemei naționale, lupta comună desfășurată de-a lungul secolelor de oamenii muncii români și de alte naționalități împotriva asupririi și exploatării, pentru realizarea unirii din 1918, întărirea unității și frăției tuturor fiilor patriei comune, participarea tuturor forțelor la înfăptuirea Programului partidului, transpunerea în practică a hotărârilor Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale ale partidului.

Realizarea și cimentarea continuă a coeziunii moral-politice a întregului popor în jurul partidului, al dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, reprezintă cea mai de seamă înfăptuire politică obținută sub conducerea partidului, garanția fermă a întăririi independenței și suveranității naționale, forța motrice hotărâtoare a mersului nostru înainte, premisă esențială a manifestării plene a rolului decisiv al maselor pe planul creației istorice în România socialistă.

Lucrările sesiunii au pus în lumină preocupările, eforturile partidului și statului, ale întregului nostru popor, ale dumneavoastră, tovarășe Nicolae Ceaușescu, pentru dezvoltarea continuă a forțelor de producție, a bazei tehnico-materiale a societății, a științei și culturii, perfecționarea relațiilor sociale, dezvoltarea cadrului organizatoric complex și original al participării efective și eficiente a cetățenilor la conducerea țării, a întregii activități economico-sociale. În acest context, vorbitorii au evidențiat marile succese repurtate de poporul nostru sub conducerea partidului în anii de după Congresul al IX-lea al partidului, de cind la cirna destinului națiunii vă aflați dumneavoastră, mult stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, patriot înflăcărat, strălucit conducător de partid și de stat, personalitate proeminentă a lumii contemporane, care, prin marele dumneavoastră exemplu de dăruire patriotică, de activitate revoluționară dedicată împlinirii idealurilor socialiste, ați conferit dimensiuni noi, mărețe României contemporane, făcînd ca epoca de după cel de-al IX-lea Congres, pe care cu legitimă mîndrie patriotică, în spiritul adevărului profund, o numim „Epoca Nicolae Ceaușescu” — epoca celor mai rodnice împliniri din întreaga istorie a patriei noastre — să se înscrie ca un moment glorios în biografia eroică a poporului român. Suflul innoitor, spritul militant, responsabil, imprimat de dumneavoastră în activitatea de partid și de stat, în conducerea vieții economice și spirituale au permis valorificarea superioară a talentului și energiei maselor, accelerarea progresului în toate domeniile, ridicarea României pe noi trepte de civilizație și bunăstare.

Toți cetățenii României socialiste vă sînt profund recunoscători pentru prestigioasa dumneavoastră activitate revoluționară desfășurată pe plan intern și internațional pentru măreția și prosperitatea României socialiste, pentru afirmarea în raporturile internaționale a voinței ferme de pace și colaborare a poporului român. Cu deosebire în zilele noastre, cînd omenirea străbate o perioadă de agravare puternică a tensiunilor și pericolelor la adresa păcii, cînd în Europa se acumulează noi arme ucigătoare care pun în primejdie de moarte viața pe acest continent, pe întreaga planetă, este pentru noi o mîndrie și o mare satisfacție patriotică și umanistă să sprijinim din toată ființa inițiativele active ale României

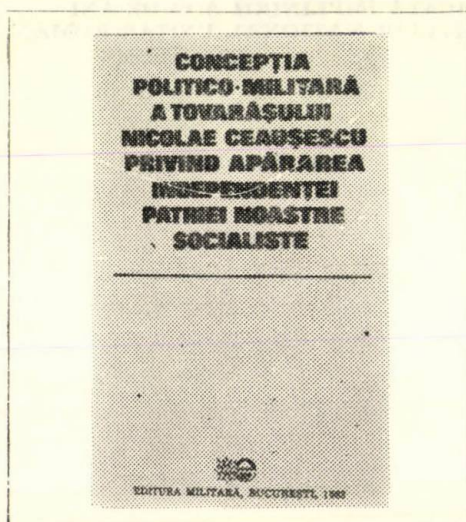
socialiste, ale preşedintelui ei, a căror înfăptuire ar deschide căi noi, realiste revenirii la un climat de concurenţă şi pace, de soluţionare pe cale politică, prin tratative, a problemelor controversate ale lumii de azi.

Totodată, vorbitorii au relevat cu mândrie patriotică faptul că marile sale realizări obţinute în toate domeniile, politica sa fermă pentru apărarea păcii, a unităţii, independenţei şi suveranităţii naţionale fac să se vorbească pretutindeni cu respect şi înaltă preţuire despre România socialistă, despre dumneavoastră, mult stimate tovarăşe Nicolae Ceauşescu. Faptul că România socialistă se bucură astăzi de prestigiu în întreaga lume, de preţuirea tuturor popoarelor care doresc să trăiască în pace, să se dezvolte liber, de sine stătător, fără exploatare, ne umple inimile de bucurie, ne îndeamnă să acţionăm tot mai bine pentru înfăptuirea politicii interne şi externe a partidului şi statului nostru, pentru continua creştere a prestigiului patriei noastre în lume.

Ne angajăm solemn în faţa partidului şi a ţării, a dumneavoastră, mult iubite şi stimate tovarăşe Nicolae Ceauşescu, secretar general al partidului, preşedintele Republicii, ca, traducind în viaţă Programul partidului, istoricele hotărâri ale Congresului al XII-lea şi Conferinţei Naţionale ale Partidului Comunist Român, îndemnul şi indicaţiile dumneavoastră preţioase, să milităm cu sporită energie şi eficienţă, la posturile noastre de muncă şi luptă, pentru înfăptuirea deplină, pe pământul României, a visurilor şi gândurilor de dreptate şi progres ale celor care au făurit statul naţional unitar român, a idealurilor socialismului şi comunismului, convinşi fiind că numai aşa ne facem datoria de patrioţi, de revoluţionari.

**PARTICIPANŢII LA SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ
OMAGIALĂ DEDICATĂ ÎMPLINIRII A 65 DE ANI
DE LA FĂURIREA STATULUI NAŢIONAL UNITAR ROMÂN**

**CONCEPȚIA POLITICO-MILITARĂ A TOVARĂȘULUI
NICOLAE CEAUȘESCU
PRIVIND APĂRAREA INDEPENDENȚEI
PATRIEI NOASTRE SOCIALISTE,**
Editura militară, București, 1983, 364 p.

În ambianța de profundă prețuire și dragoste față de secretarul general al partidului, președintele Republicii, comandantul suprem al forțelor armate, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de eroică activitate revoluționară și aniversării zilei sale de naștere a văzut lumina tiparului o cuprinzătoare sinteză științifică consacrată concepției de înaltă valoare teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind apărarea independenței și suveranității statului român.

128

Apărută sub îngrijirea unui colectiv format din prestigioși specialiști — Ion

Coman, general-colonel dr. Constantin Olteanu, general-colonel Vasile Milea, general-locotenent Gheorghe Gomoiu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, general-maior Victor Voichiță, colonel Mihai Arsintescu —, lucrarea se înscrie ca un important eveniment al vieții noastre ideologice, teoretice și științifice.

Amplă exegeză științifică, volumul prezintă o vie ilustrare a principiilor de bază ale doctrinei noastre militare și ale organizării apărării naționale, strălucit elaborate și fundamentate de tovarășul Nicolae Ceaușescu — inspiratorul și organizatorul celor mai de seamă împliniri din istoria multimilenară a poporului român, ctitor și apărător al destinului patriei, neîmficat luptător pentru cauza demnității, independenței și suveranității naționale, militant politic de rezonanță internațională pentru înfăptuirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră. Autorii și-au propus, după cum se subliniază și în cuvântul introductiv, „să contribuie la reliefarea meritelor dobândite de cel mai iubit fiu al națiunii în uriașă, neobosită și pilduitoare activitate pusă cu ardentă devoțiune revoluționară în slujba înfloririi patriei și a întăririi puterii ei de apărare“ (p. 6).

Lucrarea argumentează, cu adânc temei, că problematica vastă, complexă a suveranității și independenței țării noastre străbate întreaga operă și activitate a președintelui Nicolae Ceaușescu, cristali-

zarea acestui concept constituind proba peremptorie a unei gândiri de înaltă forță de pătrundere, care conturează cu perspicacitate direcțiile de evoluție a vieții internaționale contemporane, legitimează de la marile sale fundamente dreptul fiecărui popor la existență liberă, de-sine-stătătoare.

Îmbrățișînd domenii distincte ale contribuției de supremă viabilitate istorică aduse de tovarășul Nicolae Ceaușescu la apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului român, a vieții sale libere, a muncii sale creatoare și pașnice, volumul este structurat în următoarele capitole: *Gîndire și acțiune în opera de edificare a societății socialiste în România; Doctrina militară a României socialiste — expresie a intereselor supreme ale poporului; Apărarea suveranității și independenței patriei — obiectiv fundamental al doctrinei noastre militare; Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate — baza întăririi capacității de apărare a patriei; Răspunderea organelor și organizațiilor de partid pentru creșterea capacității combative a unităților și marilor unități; Unitatea indestructibilă dintre armată și popor — izvor al capacității de apărare a patriei; Armata — școală de educație politică, patriotică și revoluționară; Obiective și direcții de acțiune stabilite în Directiva comandantului suprem pentru perfecționarea pregătirii de luptă și politice a armatei.*

Fiecare din aceste capitole sînt reprezentative analize ale concepției științifice a partidului nostru, ale aportului pe care gînditorul revoluționar și omul de acțiune de larg orizont, tovarășul Nicolae Ceaușescu, l-a înscris și îl înscrie la dezvoltarea și la dinamizarea gîndirii și practicii politice-militare naționale și universale, a tezaurului socialismului științific prin noi și strălucite concepte, teze, idei de înaltă clarviziune și eficiență, de uriaș ecou în lumea contemporană.

În centrul concepției politice-militare de profund spirit novator și realism a tovarășului Nicolae Ceaușescu — așa cum subliniază lucrarea — se situează unitatea dialectică dintre edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și apărarea patriei, strînsa determinare dintre specificul construcției socialiste în țara noastră și efortul ei de apărare față de orice agresiune externă. Conducătorul

partidului și țării noastre arată, în legătură cu aceasta, că „activitatea armatei, ridicarea pregătirii ei de luptă și politice, dotarea cu mijloacele necesare constituie o parte integrantă a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră, a muncii întregului popor pentru înfăptuirea politicii interne și externe a României socialiste“ (p. 95). În lucrare se insistă asupra intercondiționărilor dintre nivelul forțelor de producție, natura relațiilor de producție și sociale și puterea de apărare a țării. „Viața — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează cu putere că numai dezvoltarea forțelor de producție asigură condițiile necesare pentru ridicarea nivelului de viață al poporului, pentru progresul științei, învățămîntului, culturii, pentru un grad superior de civilizație al întregii societăți, numai pe această bază se asigură întărirea forței materiale și spirituale a patriei, independența și suveranitatea ei“.

În directă legătură cu întărirea capacității de apărare a patriei, în lucrare sînt reliefate contribuțiile de uriașă semnificație ale secretarului general al partidului privind: dezvoltarea unei economii moderne, eficiente, condiție sine qua non a asigurării progresului și independenței țării; perfecționarea permanentă a relațiilor sociale, a organizării și conducerii societății; unitatea indisolubilă dintre socialism și democrație; rolul partidului comunist ca centru vital al națiunii și al sistemului socialist din țara noastră; creșterea și perfecționarea rolului statului în conducerea vieții economice-sociale; întărirea unității întregului popor în jurul partidului, element determinant al consolidării independenței și suveranității naționale.

Evidențiind coordonatele fundamentale ale strategiei partidului nostru de consolidare neconținută a independenței și suveranității patriei, principiile și soluțiile privind mobilizarea și pregătirea tuturor forțelor umane și materiale, a tuturor disponibilităților națiunii pentru a fi gata, oricînd, să respingă orice agresiune, lucrarea detașează, din întreg cuprinsul său, mobilurile exclusiv defensive ale României socialiste. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, țara noastră „nu urmărește și nu va urmări niciodată țeluri agresive împotriva vre-

unui stat". De aceea, „niciodată armata română nu va participa la un război agresiv, nu se va ridica împotriva altor popoare, ea va duce numai război de apărare a patriei" (p. 99—100).

Largi analize sînt consacrate în lucrare concepției revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu potrivit căreia apărarea suveranității și integrității teritoriale se va face printr-un război al întregului popor, trăsătura esențială a funcției militare a statului fiind concretizată în principiul potrivit căruia apărarea patriei este cauza și opera întregii națiuni. „Apărarea patriei — arată președintele României socialiste — este o îndatorire a fiecărui cetățean; în condițiile de azi, în cazul unui război, nu numai armata, ci toți cetățenii trebuie să fie gata de luptă pentru apărarea libertății, suveranității și integrității patriei. Noi apreciem că un război antiimperialist, un război de apărare nu poate fi decît un război popular și că victoria se va obține nu numai pe frontul de luptă, ci prin lupta generală a întregului popor" (p. 159).

Istoria însăși se constituie într-un argument de prim ordin, venind din milenii, că, în fața primejdiilor din afară, țara a devenit o unică forță de apărare, că poporul și oștirea au acționat hotărît, în cadrul marelui consens național de luptă, împotriva oricărui agresor, pentru apărarea integrității vetrei străbune, a valorilor materiale și spirituale ale acestei țări, a dreptului de a trăi în libertate potrivit propriilor aspirații. „Ca un fir roșu trec prin întreaga istorie a patriei — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — legătura strînsă a oștirii cu poporul din sinul căruia s-a născut, identificarea cu idealurile de libertate, dreptate și neatințare ale maselor largi populare, hotărîrea nestrămutată de a apăra pămîntul străbun, dreptul poporului de a-și făuri viața după propria sa voință" (p. 247).

Doctrina apărării patriei de către întregul popor, fundamentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, se întemeiază pe investigarea și pe evaluarea realistă a transformărilor revoluționare petrecute în structura și suprastructura societății românești, pe studiul particularităților geografice ale teritoriului național, pe realitățile internaționale contemporane, luîndu-se, totodată, în considerare implicațiile revoluției științifice și tehnice, tot

ceea ce este valoros în teoria și practica militară mondială.

Corespunzător ideii-forță privind apărarea țării ca o cauză fundamentală și operă unanimă a poporului, în lucrare sînt înfățișate componentele destinate înfăptuirii riposteii armate, măsurile adoptate pentru edificarea, pregătirea și continuarea întăririi a sistemului național de apărare, structura și misiunile acestuia, pregătirea economiei și a teritoriului pentru apărare. Din conținutul elementelor privind doctrina noastră militară derivă un principiu de bază: dreptul imprescriptibil și competența exclusivă ale Partidului Comunist Român, ale statului și organelor constituționale ale României privind responsabilitatea și conducerea apărării naționale. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „comanda forțelor armate nu poate fi exercitată de nici un organ din afară; aceasta constituie un atribut suveran al conducerii partidului și statului nostru". Pentru capacitatea și nivelul pregătirii sale de luptă, „fiecare armată răspunde în fața poporului țării sale, în fața conducerii de partid și de stat; aceasta reprezintă un atribut esențial și inalienabil al suveranității naționale, o expresie necesară a funcțiilor statului socialist de apărare și consolidare a cuceririlor revoluționare ale poporului" (p. 121).

În gîndirea social-politică a conducătorului partidului și țării noastre, independența și suveranitatea națională — valori inalienabile și indivizibile ale fiecărui popor, izvorîte din rațiunea de existență a acestuia — reprezintă, în același timp, o cerință vitală a vieții politice contemporane, un imperativ fundamental al colaborării, coexistenței și păcii. Înăfptuirea lor presupune respectarea dreptului fiecărui popor de a fi liber și stăpîn asupra lui însuși, de a-și alege calea dezvoltării economice, sociale și politice în conformitate cu propria sa voință.

Suveranitatea și independența națională — principii de bază ale relațiilor dintre state — dobîndesc, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, caracterul unui adevăr axiomatic cu privire la raporturile care trebuie stabilite pe arena internațională. În cadrul lucrării este pusă în evidență contribuția inestimabilă a președintelui țării noastre la îmbogățirea unor componente fundamentale

ale gândirii și acțiunii politice contemporane asupra păcii și dezarmării. Viața însăși a validat și a demonstrat plenar uriașa valoare a inițiativelor și soluțiilor avansate constant de România, de conducătorul statului nostru în direcția dezarmării și dezangajării militare, lichidării bazelor militare de pe alte teritorii, a prezenței — cronicizate — de trupe în afara spațiului național, indiferent de pretexte sau acoperiri legislative, necesitatea abolirii politicii de forță, de amenințare cu forța în relațiile internaționale ca modalitate de soluționare a diferendelor dintre țări, toate acestea având ca obiectiv central salvagardarea păcii, garantarea independenței tuturor popoarelor lumii, indiferent de mărime, orînduire socială sau stadiu de dezvoltare. Se evidențiază în această practică politică strategia strălucit elaborată de secretarul general al partidului potrivit căreia „trebuie făcut totul pentru oprirea cursului periculos al încordării, pentru respingerea hotărîtă a tendințelor de revenire la politica «războiului rece», pentru asigurarea continuării politicii de destindere și colaborare, care presupune respectarea neabătută a independenței naționale a fiecărei națiuni și fiecărui popor“ (p. 164—165).

O pondere însemnată în economia volumului revine relevării semnificației Directivei privind pregătirea militară și politică a armatei în perioada 1981—1985, emisă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în calitatea sa de comandant suprem al forțelor armate române. Document politic-militar de excepțională valoare teoretică și practică aplicativă, strălucită sinteză a doctrinei militare naționale, Directiva precizează, pentru toate eşaloanele, direcțiile de acțiune în vederea îndeplinirii la un înalt nivel calitativ a sarcinilor încredințate armatei. În concordanță cu concepția partidului și statului nostru privind apărarea națională, Directiva comandantului suprem stabilește ca obiectiv central creșterea capacității de apărare și de luptă a armatei, perfecționarea continuă a pregătirii ei, pentru ca, împreună cu unitățile militare ale Ministerului de Interne, cu gărzile patriotice, cu formațiunile de pregătire militară a tineretului și formațiile de apărare civilă, să fie în măsură, în orice moment, să apere cuceririle revoluționare ale națiunii noastre, independența, suve-

ranitatea și integritatea teritorială a României socialiste.

Autorii redau cuprinzător izvoarele de tărie ale Armatei române, indisolubila unitate dintre oștire și popor, sub conducerea Partidului Comunist Român, faptul că victoria în războiul de apărare poate fi obținută numai printr-o temeinică pregătire militară și politică-morală a tuturor forțelor umane componente ale sistemului național de apărare, prin strînsa lor colaborare, prin integrarea tot mai accentuată a organismului militar al țării în viața economică, social-politică și spirituală a țării. „Armata noastră — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — este puternică tocmai prin faptul că ia parte activă la tot ceea ce se înfăptuiește în patria noastră și, totodată, se pregătește pentru a fi oricînd gata să apere aceste minunate realizări. Această unitate strînsă, indisolubilă între popor și armată constituie, de altfel, unul din izvoarele de bază ale forței armatei noastre, ale capacității sale de apărare a patriei“ (p. 284).

Subliniind contribuția decisivă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile vieții sociale, lucrarea atestă cu argumentele realității modul în care în opera secretarului general al partidului, în Directiva comandantului suprem sînt reliefate rolul consiliilor politice, al comitetelor și organizațiilor de partid în ridicarea capacității combative a unităților și subunităților, în îndeplinirea misiunilor ce revin armatei, în creșterea rolului oștirii ca înaltă școală de educare a fiecărei generații în spiritul patriotismului socialist, al autoconducerii, al eticii și echității, în transformarea fiecărei unități și subunități într-un puternic detașament de luptă revoluționară și patriotică.

Alcătuît după toate rigorile științifice, volumul — destinat atît specialiștilor, cît și marelui public — se distinge prin bogăția de idei și informații, prin structura sa bine organizată, problemele abordate integrîndu-se într-un tot analitic de un înalt nivel valoric, reliefind la adevăratele sale străluciri și dimensiuni valențele doctrinei politice-militare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, gînditorul și militantul care a dat și dă cugetării social-politice din țara noastră sensurile și altitudinile cele mai impunătoare.

M. GH. BUJOR,
SCRIERI. VERSURI ȘI PROZĂ,
Editura Minerva, București, 1983, 378 p.

Sînt fericite cazurile cînd militanți de frunte ai mișcării noastre muncitorești, cum este și Mihail Gheorghiu-Bujor, au împletit activitatea politică directă cu scrisul publicistic și beletristic, conferind conceptului de militantism o plurivalență funcțională. Numele lui M. Gh. Bujor este cunoscut, mai cu seamă, în istoria mișcării muncitorești și mai puțin în istoria culturii noastre. De aceea, credem că recentul volum antologic, cuprinzînd poezii, reportaje, cronici literare și plastice, ca și memorialistică, reprezintă nu numai un oportun și legitim act editorial, ci și o binevenită imagine complementară despre viața și activitatea sa, circumscrisă, în cazul de față, procesului de valorificare a moștenirii culturale în compartimentele ei de larg interes pentru cititorul de astăzi. Căci, așa cum succint și esențializat ne prezintă profilul biobibliografic al lui M. Gh. Bujor, în prefața sa, istoricul Nicolae Copoiu, și așa cum îl reflectă textele înseși, rod al investigației făcute de Teodor Pinteau, alcătuitorul ediției, ne aflăm în fața uneia dintre figurile cele mai interesante de tineri — și apoi maturi — intelectuali care s-au încadrat în mișcarea muncitorească și au slujit-o cu devotament și putere de sacrificiu, pe multiple planuri.

După cum o serie de tineri, C. Mille, G. Ibrăileanu (C. Vraja), A. Bacalbașa, Ioan și Sofia Nădejde, Raicu Ionescu-

Rion și alții, se făcuseră prezenți și cunoscuți în epocă, prin atitudinea lor înflăcărată față de socialism, prin revistele pe care le-au condus sau la care au colaborat, tot așa M. Gh. Bujor, la început de secol al XX-lea, va fi unul dintre exponenții de frunte ai mișcării muncitorești și ai presei revoluționare a acesteia. Ceea ce militanții socialiști realizaseră cu arma publicisticii sau depășind piedici dintre cele mai felurite, dar și continuînd lupta cu scrisul social-politic și beletristic, realist, democrat și mobilizator, avea să facă M. Gh. Bujor într-un context nou, propriu unei noi perioade.

Mai întii, gazetarul M. Gh. Bujor ne duce cu gîndul la un alt proeminent înaintaș al său, socialistul și cărturarul Ioan Nădejde, numit de unii dintre contemporanii săi „monstru de știință” sau „savantul care a făcut epocă” (Camil Petrescu), alăturare la care, de fapt, se referă, cu îndreptățire, și Nicolae Copoiu, în *Prefața* volumului. „După 1900 locul lui Ioan Nădejde este ocupat de M. Gh. Bujor, alături de care se află un grup activ de militanți ai partidului pe terenul gazetăriei” (p. XII). Cel care a condus revista „Contemporanul” sau organe de presă ale partidului („Lumea nouă”), adus în fața justiției pentru că propaga idei socialiste, destituit din învățămînt și avînd de suferit multe alte opreliști, cel care s-a aflat în fruntea partidului politic al proletariatului român, în primii ani de existență a acestuia, același I. Nădejde, autor de cărți școlare, de drept juridic național și internațional, fecundul și temutul gazetar și autor de scrieri istorice și social-politice, încă rămase într-o puzderie de publicații, avea să fie continuat, în sensul fertil al puterii de muncă și de sacrificiu, de M. Gh. Bujor. Influența pe care presa socialistă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — „Munca”, „Lumea nouă”, „Contemporanul”, „Drepturile omului”, „Emanciparea”, „Evenimentul literar” ș.a. — a exercitat-o asupra generației de socialiști din primele două decenii ale secolului următor, a fost considerabilă. Era vorba de o polivalentă influență și în sensul ideilor socialismului științific și în sensul unei gazetării și literaturi de concept socialist, testamantar revoluționară, vizionară, angajată și angajantă. Funcțiile demersului gazetăresc și ale celui beletristic se impregnaseră cu potențe politice, educative,

sociale, filozofice și estetice deosebite, care însemnau, în plan concret, noi tipologii literare și noi mesaje de presă, izvorite din realități românești, slujindu-le pe ele, în funcție de perspectivele și comandamentele luptelor revoluționare ale clasei muncitoare, ale partidului ei politic.

Chemati să continue tradiția unui asemenea scris mobilizator, militanții socialiști, din rindul cărora făcea parte M. Gh. Bujor, vor demonstra în paginile presei, în scrierile literare propriu-zise o mare combativitate și consecvență, într-un cîmp publicistic și literar pestriț, alambicat, marcat de sămănătorism, poporanism și simbolism și de atîtea alte oscilații în mișcarea politică de ansamblu a țării. Drept care numele lui M. Gh. Bujor, alături de cel al lui Ștefan Gheorghiu, Alecu Constantinescu, I. C. Frimu și al multor altora, reprezenta vibrația căutătoare de drumuri publicistice-literare care să slujească socialismul, cauza consolidării continue și afirmării vi-guroase a partidului clasei muncitoare, progresul social și propășirea culturală a țării.

O asemenea cale de luptă, pentru gazetarul M. Gh. Bujor, o constituia redacția „României muncitoare”. În răstimpul 1905—1914, în calitate de conducător și de redactor, a avut contribuția sa distinctă la substanțializarea acesteia cu articole de rezonanță și eficiență. Profilul complet al gazetarelui socialist trebuie însă căutat și în paginile altor publicații, începînd din 1901, respectiv „Cronica”, ziar bucureștean, în care a semnat aproximativ 40 de articole pe teme social-politice, apoi „Lumea nouă”, „Convorbiri sociale”, „Socialismul” ș.a., ca și în publicații din perioada interbelică, „Apărătorul proletar”, „Glasul ocnelor”, „Calendarul muncii” și, cu deosebire, „Cuvîntul liber”. S-ar putea spune că pledoariile gazetarelui M. Gh. Bujor sînt circumscrise ideilor de dreptate socială pentru cei împilați în vechia orînduire, atașamentului față de masele muncitoare de la orașe și sate, admirației pentru profilul etic al acestora și pentru curajul cu care înfruntau vitregiile unui destin social împotriva căruia se ridicaseră; pe scurt, o publicistică angajată, de mișcătoare vibrație revoluționară, patriotică. Marile evenimente istorice — răscoala din 1907, primul război mondial, luptele clasei muncitoare pentru idealurile cele mai înalte ale ei și ale întregii națiuni, mai ales din perioada interbelică, au avut ecouri profunde în scrisul lui M. Gh. Bujor, relevîndu-l ca vajnic militant cu verbul agitatoric și mobilizator, ca tenace luptător antifascist, pentru care a avut de îndurat, la

Doftana și în alte temnițe, ani grei și mulți de detențiune.

Cum se știe, temele din publicistică pot să treacă în teme literare, între gazetărie și beletristică existînd înrudiri apropiate, cu deosebire cînd viziunea filozofică asupra lumii și a societății se sprijină pe o concepție științifică. Și alți militanți socialiști, cum este, de pildă, Sofia Nădejde, au început printr-un verb publicistic de forță mobilizatoare, pentru ca, apoi, să-și preia temele în nuvele, povestiri și chiar romane. M. Gh. Bujor este autorul cîtorva volume de versuri — *13 Decembrie* (1933), *Doftana* (1934), *Zăbrele. Din versurile unui condamnat. 1920—1933* (1944), ca și al unei ample suite de evocări peisagistice, autor de medalioane, cronici literare și plastice etc. Adăugînd la acestea unele scrieri pe care îngrijitorul ediției de față le-a cercetat la arhive, versuri și proză (între care *Scurtă istorie a vieții mele*, fragmente publicate și în revista „Magazin istoric”, nr. 11 din noiembrie 1971), ne formăm o imagine și despre M. Gh. Bujor militan-tul pe tărîmul scrisului literar.

Compartimentul cel mai rezistent ni se pare a fi cel al poeziei, dealtfel, concretizat deja, pînă la ediția de față, în volumele anterior apărute. Paradoxal, poate, deși anunța, la vîrsta de nici 20 de ani, o predilecție către reportajul literar, găzduit de ziarul „Cronica”, între 1901 și 1904 — un reportaj de inserții lirico-meditative despre peisagistica țării —, M. Gh. Bujor nu se gîndise, probabil, că va deveni și un pasionat al ritmului și al rimelor. Mobilul care l-a dirijat spre poezie a fost viața însăși, cu drumul ei revolut, cuprinzător în vîltoarele luptei revoluționare. Și pentru viitorul poet sursa de inspirație reală și inepuizabilă, totodată, a fost Doftana, în prim plan simbol al neînfricării revoluționare, temniță devenită universitate politică pentru luptătorii comuniști și antifasciști, pentru M. Gh. Bujor însuși.

Inversînd cronologia aparițiilor (prima plachetă de versuri este cea intitulată *13 Decembrie*, formată din patru poeme, evocatoare ale tragicului film de luptă și de jertfă prin chiar titlurile lor: *Piața Teatrului*, *Confruntare*, *Învîgătorii*, *Îngroparea*, urmate de un *Epilog*), ne îngăduim, în economia de spațiu a acestei prezentări, să relevăm cîteva linii ale liricii din volumul *Zăbrele*, subintitulat semnificativ *Din versurile unui condamnat (1920—1933)*. Într-o prefață a autorului însuși, gîndită la Cîmpina, în 1936, ni se precizează: „Eu nu am făcut decît operă de copist: am transcris, cum zicea captivul André Chénier, ceea ce îmi dicta inima — inima pusă de ei sub zăvoare, adică în condițiile potrivite ca să vibreze

și ca vibrațiile ei să se prefacă în vers“ (p. 24).

În adevăr, până la prăbușirea ei, Doftana, „mesăfiosul animal apocaliptic“, cum metaforizează M. Gh. Bujor, „hardughia de ciment, de zinc și de piatră, vegheată de un regim de tortură morală și fizică nimicitor, a constituit, pentru poet, mediul propice îndemnului de a scrie... în memorie, rostindu-și versurile repetat, până ce s-a ivit prilejul transcrierii lor pe o foiță sau pe o coajă de copac, până ce au putut trece prin cenzură, ciuntite sau răzbite de răspunsuri nefavorabile, în drumul lor spre tipar“. Și când le-a sosit, totuși, sorocul, versurile lui M. Gh. Bujor au fost dedicate acelor care au trăit, au pătimit sub bolțile întunecate de piatră ale Doftanei, au fost răpuși în încăperile ei sau sub dărimăturile ei, menținându-și nestins crezul „în lupta comună pentru socialism“.

Această dedicație-motto, pe care noi am parafrazat-o, simbolizează axul peren al volumului *Zăbrelle*, căci — spune poetul — „Văzul vostru, glasul vostru, ca un vînt le-aduce-aminte, / Că trăiesc și nu sînt oameni, că sînt vii și-s în morminte“ (*Cînd intrați în închisoare*, p. 29). Am putea rezuma tematica volumului printr-un singur cuvînt: Doftana, care ar spune și nu ar spune, totuși, întregul adevăr vibrant despre ceea ce am aflat pînă acuma din alte surse livrești. Fiindcă poetul M. Gh. Bujor înlănțuie, ca în secvențele unui autentic film, chipuri și imagini (*Temnița, Scrisoare, Luptătorul*), gînduri și îndemnuri (*Fuga, La pășune*), peisaje și vise (*Lăcrămioarele, Dormeam*), destine antipodice și speranțe (*Cînd treci, Sclava. Cîntec de primăvară*), proteste și viziuni optimiste (*Nu, Bate vînt de primăvară*), cîntece de leagăn și cîntece de aduceri aminte (*Cîntec de leagăn, Horea, Zinca, Pia*), elogiul dispăruților (*Pantelemon, Celor căzuți*), saluturi de solidaritate (*Un salut, Sărbătoarea muncii*). Asemenea secvențe, vag conturate prin simpla lor înșiruire, se constituie, în final, într-o emoționantă frescă lirică a Doftanei, a unei Doftane reînviată pe coardele unei viori sensibile, în sunete grave, melodioase, sumbre și arareori iluminate de speranțe, într-un contrast continuu de stări sufletești, mereu însă dirijate de un ideal statornic: al luptei într-o izbîndă. De aceea, într-una din frumoasele poezii ale cărții, un fel de „ars poetica“, poetul se îndoiește dacă este sau nu „proprietarul“ acestui univers liric vibrînd pe fermecătoarea vioară a durerii și a nădejdi, conștient că aceia care îi mișcau coardele erau întemnițații, deținuții politici, luptătorii aprigi: „Deși e-nchisă-n sine-mi și pieptu-mi i-i sertarul, / Eu n-aș

putea drept spune că-i sînt proprietarul. / Nedomirit, adesea, mă-ntreb așa-neștire, / De-i ea a mea, ori dînsa mă are-n stăpînire?“ (*Vioara mea*, p. 48).

Fertila incertitudine a posesiunii sentimentului liric înseamnă, de fapt, în paginile volumului, o fertilă diversificare a subiectelor și a modalităților prozodice, o stăpînire sigură a instrumentelor de versificație, în ciuda unui virtual pericol care planează: fotografiere sau transpunere poetică? Este adevărat că subiectul care-l inspiră se află sub apăsarea unor parametri nepoetici, denși în sobrietate, în realități care nu îngăduie o transfigurare largă decît cu riscul abdicării de la adevăr. M. Gh. Bujor nu-și descurajează, însă, cititorul, căci de la versul lung, cel mai adesea configurat prin rime îmbrățișate, amintindu-ne de o anume tradiție (gen Alecsandri, Bolintineanu sau Eminescu, în *Scrisori*), trece la versuri scurte, de 8—9 silabe, sau la alternări de versuri și mai dinamice, 4—5 silabe (*Cîntec de primăvară*), adaptîndu-și sentimentele și ideile unor nevoi prozodice reale sau apelînd la resursele folclorului: „Roata s-așeza, / Pe Horea-l lega, / Dar el tot striga: / «Stringe, cîne, stringe, / Trupul de mi-l frînge, / Dar să știi tu bine, / Neam fără de rușine, / Că singele meu / Va rodi mereu...»“ (*Horea*, p. 115). Același vînt de haiducie din lirica populară adie și în *Cîntec de primăvară*, din care reproducem: „Casă, Casă / Nemiloasă / Pentru ce ne-noui / Cu zăvoare / De-nchisoare, / Casa dracului?... De zăvoare / De-nchisoare / Nu te-nspăimînta! / Măi Fierare, Lăutare, / Adă cobza ta!“ (p. 78—79). Nu puține sînt poeziile care atestă în M. Gh. Bujor un iscusit pastelist, în buna tradiție ctitorită de Alecsandri, Coșbuc și Goga, superior intelectualizat de Eminescu, Blaga și Argezi. Poetul Doftanei implică în peisagistica locului anotimpuri și destine umane, circumscrise tonului general al monografiei închisorii, ca în strofa de început din *Iarna la apă*: „Zi și noapte de trei zile cu-ndîrjire viscolește, / Crivățul, ca un balaur, suflă și rostogolește. / Mug pădurile bătrîne, fierb cotloanele sălbatec, / Răzvrătirea peste toate se lățește furtunatic.“ (p. 85).

Dealtminteri, paleta coloristică din lirica lui M. Gh. Bujor fusese anunțată de ciclul de reportaje din „Cronica“, reproduse în partea intitulată — poate inadecvat! — *Proză*, fără ca prin aceasta să contestăm realele calități de memorialist ale autorului evocat aici. Îndrăgostit de peisajele Moldovei, în special, de călătoriile în munți, aidoma lui Hogaș, sau continuîndu-l, într-un anume sens, pe Al. Vlahuță din *România pitorească*, M. Gh. Bujor nu se oprește la descrierea

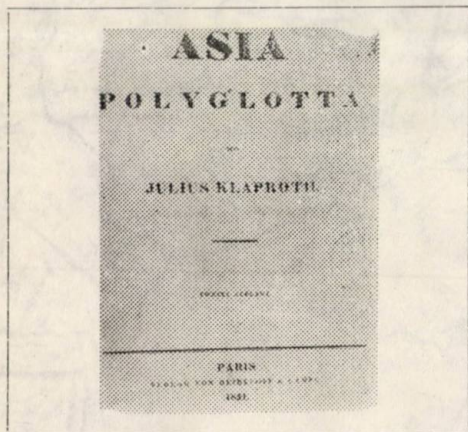
în sine a peisajelor ; el își presară textele cu reflecții civico-sociale și le conferă o valoare documentară. Astfel încât suita lui de *Excursiuni* (la Agapia, Secu, Neamțu, Sihla) se completează, firește, cu descrierile vieții țăranului de la munte, cu prelungiri în periferii urbane, ca ale Iașului, sau cu relatări de certe convingeri ateiste (*Paraziții*), temă frecventă în literatura română.

Dacă într-o frază finală ar trebui să evaluăm și aceste noi scrieri ale lui M. Gh. Bujor (ca reeditări și editări prime), elementarul simț al dreptății ne-ar obliga la plasarea poetului în constelația poeziei sociale și de revoltă practică atât de marii clasici (de la Alecsandri și Eminescu la Goga și Arghezi) cât, mai ales, a poeziei celor din jurul revistei „Contemporanul” (I. Păun-Pincio, Th. Neculuță, C. Mille, Tr. Demetrescu). Subiectul cardinal al liricii lui M. Gh. Bu-

jor, Doftana, l-a avantajat față de unii confrăți afini cu el, în sensul prezentării lui monografice, și, în același timp, i-a impus și anumite îngrădiri de limbaj, care, pe alocuri, se apropie de transpuneri strict fidele. Credem că apropiindu-se mai mult de ultimii dintre poeții citați, descoperim în pezia lui M. Gh. Bujor niște puternice ecouri ale durerii pe care o adusese în lirica noastră autorul *Corului de robi*, D. Th. Neculuță, poet al cărui elogiu îl face M. Gh. Bujor. Completată cu partea de publicistică și cu amintirile literare, poezia din volumul *Scrieri* se întregește într-un tot literar, cu certă valoare documentară și, diferențiat, artistică, făcându-se astfel un act justițiar și necesar într-un demers cultural specific orînduirii noastre socialiste, pentru care au militat atîtea personalități, între care și M. Gh. Bujor.

VICTOR VIȘINESCU

H. J. KLAPROTH,
TABLEAUX HISTORIQUES DE L'ASIE, DEPUIS
LA MONARCHIE DE CYRUS JUSQU'À NOS JOURS,
Paris, Schubart ; Londra, Treuttel și Wurtz ;
Stuttgart, Cotta, 1826.

Heinrich Julius Klaproth, reputat orientalist german, s-a născut în 1783 ca fiu al celebrului chimist Martin Heinrich Klaproth.

Aplicația spre știință, moștenită de la tatăl său (descoperitorul uraniului, titanului și zirconiului), și-a îndreptat-o spre studiul limbilor orientale și implicit spre istoria popoarelor din aceste regiuni.

La vârsta de 19 ani, în 1802, a fondat *Magasin Asiatique*, iar peste doi ani a primit din partea Academiei din Saint-Petersburg misiunea de a studia po-

poarele din regiunea Caucazului. În 1805 a fost numit interpret la ambasada Rusiei din China. Se pare că și-a întrerupt cariera diplomatică, consacându-se studierii istoriei popoarelor asiatice. În 1813 s-a stabilit la Paris, apoi, din 1816, a fost numit de regele Prusiei profesor de limbi asiatice. Va rămîne aici pînă la moartea sa, în 1835, concretizîndu-și cercetările în numeroase lucrări, strălucite dovezi ale impresionantei sale erudiții.

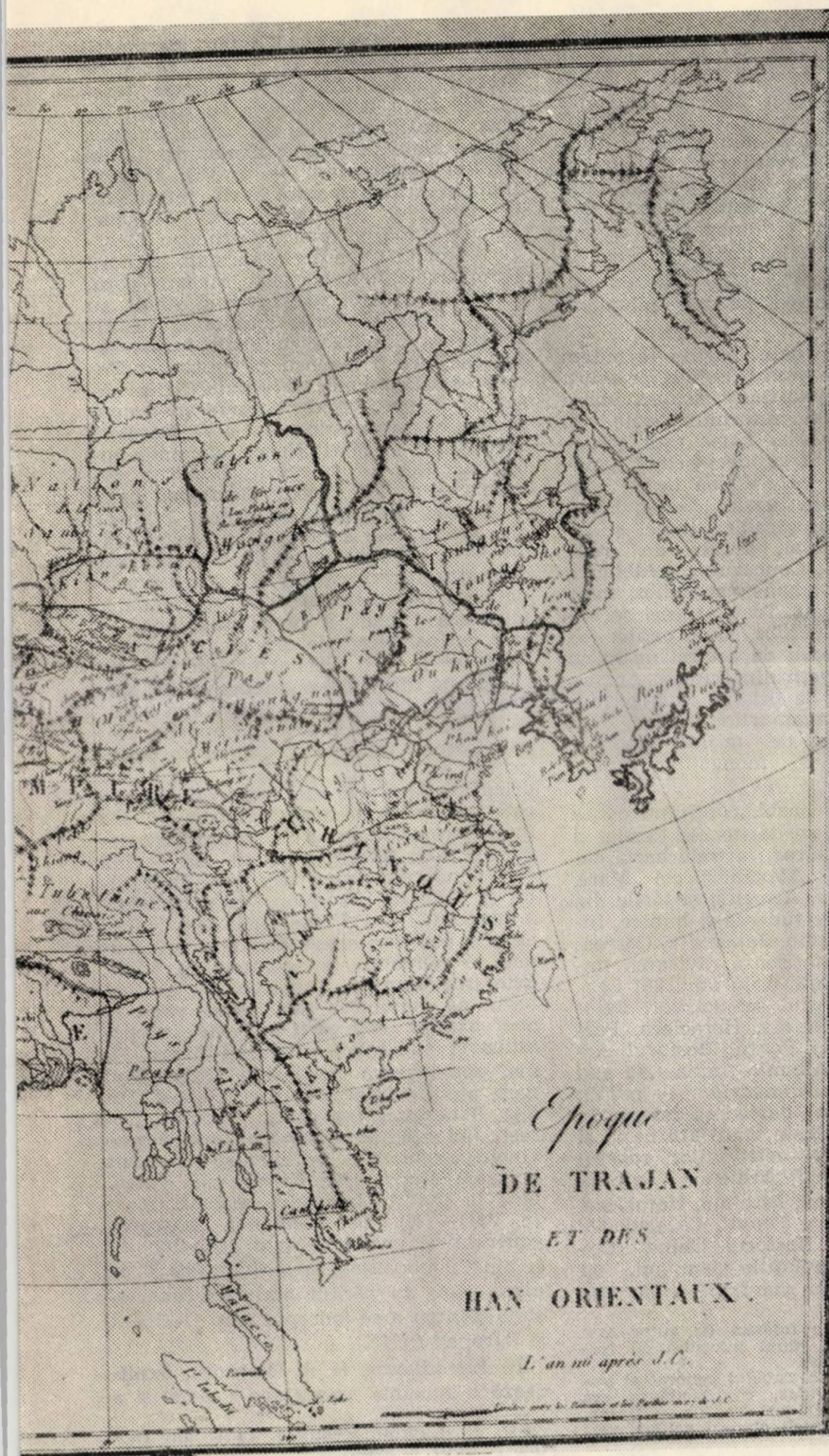
Lucrările sale, care au văzut lumina tiparului la Leipzig, Berlin, Paris, Londra, Moscova, Petersburg, Varșovia, Viena, au fost recunoscute drept cele mai serioase cercetări ale vremii respective.

Volumul *Descriere istorică a Asiei din timpul monarhiei lui Cyrus pînă în zilele noastre, însoțită de cercetări istorice și etnografice asupra acestei părți a lumii* are ca anexă un Atlas istoric în folio, cu 27 de hărți, referitoare la istoria regiunilor cercetate și cuprinzînd perioada anilor 534 î.e.n. și 1825 e.n.

Capitolele lucrării sînt structurate în felul următor: Istoria vechii Persii după Firdoussi ; Istoria Persiei pînă în timpul lui Alexandru cel Mare, după autorii greci ; Istoria Chinei pînă la sfîrșitul dinastiei Tsing — anul 207 î.e.n. ; Evenimentele din China pînă la diviziunea imperiului în anul 220 e.n. ; Evenimentele din China pînă la sfîrșitul dinastiei

Tableaux historiques de l'Asie.

Époque
DE TRAJAN
ET DES
HAN ORIENTAUX.

L'an mil après J.C.

Similar copy in Museum of the Pacific at U.C.

Thang, în anul 907 e.n.; Evenimentele din Asia occidentală de la moartea lui Alexandru până în anul 226 e.n.; Evenimentele din Georgia până la jumătatea secolului al III-lea e.n.; Evenimentele din Armenia până în anul 232 e.n.; Evenimentele din Coreea până la sfârșitul secolului al IX-lea e.n.; Evenimentele din Japonia până în anul 399 e.n.; Observație istorică și etnografică asupra popoarelor din Asia Centrală până în anul 1000 e.n.; Cercetări asupra mării migrații a popoarelor de rasă finlandeză orientală.

Deoarece nu toate hărțile le putem reda în extenso vom prezenta, pe scurt, conținutul lor, insistând asupra unora dintre observațiile autorului făcute pe marginea lor. *Prima* hartă este consacrată *epocii lui Cyrus*, deci prima jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. Sînt marcate teritoriile Persiei, Lidiei, Babilonului, Egiptului, Arabiei, Indiei și Tibetului, Ceylonului, Indiei de peste Gange, Istmul Caucazului, Albaniei, Transoxiane, Sogdiane, afganilor, *massageților* (în nordul Transoxiane se observă țara *massageților*, sau a *geților îndepărtați*, care erau de același neam cu *parții*, *alanii* și *geții* din Europa. Aceștia erau un popor de origine indo-germanică¹ — p. II), neamurilor hunice, Chinei, Coreii, Chinei de mijloc, Japoniei, turcilor, samoizilor, mongolilor, tungusilor, sian piilor.

Cea de-a doua hartă, conținând epoca lui Darius, schițează teritoriile Persiei și ale țărilor din Caucaz; a *treia* hartă cuprinde epoca lui Alexandru cel Mare, deci Imperiul său, Armenia și țările din Caucaz, neamurile tudesce și hunice, India și Tibetul, China, Japonia și Coreea; a *patra* hartă înfățișează divizarea imperiului lui Alexandru, în anul 281 î.e.n. și cuprinde Imperiul seleucizilor, Egiptul, Rhodosul, Bithinia, Heracleea, Pergamul, Cappadocia, Pontul, Bosforul, Armenia, Georgia, Albania, India („în sud se afla regatul *Dachinabazilor*“ — p. IV), Kotanul; a *cincea* hartă se referă la epoca dinastiei Thsin, anul 210 î.e.n., și cuprinde Imperiul seleucizilor, regatul parților, Bactriana², Armenia, Egiptul, Pergamul, Rhodosul, Bithinia, Heracleea, Galatia, Paflagonia, Pontul, Cappadocia, Georgia, Albania, Bosforul, China, Coreea, Japonia, populațiile sian pii, ou houan, Hioung nou, *yue tchi*³ și ou sun,

regatul Koustana sau Khotan, *massageții* („țara *massageților* și a triburilor de același neam, care poartă numele general de *daoe*, este colorată cu galben închis. Aceste popoare, de rasă tudescă, erau rudele *parților* și aveau prinți din familia *Arsacizilor*“ — p. VI), Tibetul, India și Arabia; a *șasea* hartă, referitoare la epoca lui Augustus, anul 31 î.e.n., descrie Imperiul roman, Osrhoene, Georgia, Albania, popoarele sarmato-goților⁴ („Popoarele *tudesce* sau *sarmato-goții*, cărora le aparțin *massageții* și *alanii*, au părăsit, parțial, țările situate la răsărit de Marea Caspică și malurile *Iaxartesului*, pe care îl numeau în limba lor *Tanais* «sau *Don*, adică *Fluviul*». Au avansat, apoi, spre occident, unde au ocupat malurile septentrionale ale Caspicii, Meotisului și Mării Negre, de unde începeau deja să amenințe Imperiul roman“ — p. VII), *parții*, *Bactriana* („era guvernată de prinți, domnitori *arsacizi*, dar frontierele s-au restrîns considerabil“ — p. VII), *yue tchi* („*Transoxiana*, sau țara situată între *Oxus* și *Iaxartes*, ocupată de națiunea *yue tchi*, venită de la frontiera Chinei, a supus Sogdiana și și-a extins cuceririle din ce în ce mai mult“ — p. VII). Persia meridională, țărilor de pe Ind („expuse incursiunilor parților, bactrienilor și popoarelor din nord“ — p. VII), India, Tibetul, Imperiul chinez, Coreea, Japonia; a *șaptea* hartă cuprinde epoca lui Traian și a Hanilor orientali, anul 116 e.n. *Imperiul roman* este prezentat pe această hartă „în cea mai mare extindere a sa spre orient, deoarece doar Traian a reușit să devină stăpîn pe cele două maluri ale Eufratului și Tigrului. Succesorul său, *Hadrian*, a înapoiat, în 117, cuceririle lui Traian asupra parților, acești dușmani înverșunați ai numelui de roman“ (p. VIII). Este interesant de remarcat pe această hartă că stăpînirea romană se exercita doar *asupra unei părți a Daciei*, părțile estice și sud-estice rămînînd libere. Se mai pot observa teritoriile Imperiului part, ale Georgiei, Albaniei, Persiei, Indiei, Tibetului, Imperiului chinez, Coreii, Japoniei. „*Bactriana* a devenit provincie a *yue tchi*-ilor, care și-au extins hotarele asupra țării *Ki pin* sau *Kabul*, pînă la malul Indusului septentrional“ (p. VIII—IX). De asemenea „Mișcarea generală și cuceririle *yue tchi*-ilor au împins și popoarele *sarmato-gotice* și pe *alanii*, care au părăsit malurile *Iaxartesului* pentru a se îndrepta spre Occident și Europa“ (p. IX).

În *Introducere*, H. J. Klaproth realizează o succintă prezentare a Asiei și a

¹ Această denumire folosită de autor este ieșită astăzi din uz, fiind înlocuită cu formula de indo-europeni.

² Autorul explică, în *Tabelul* general al popoarelor aflat în *Atlas*, că Bactriana era numită de istoricii chinezi Ta hia = Dahia.

³ Nume dat de istoricii chinezi geților, vezi p. 287—288.

⁴ H. J. Klaproth identifică, ca și alți istorici, pe goții cu geții.

istoriei popoarelor și țărilor mai mult sau mai puțin cunoscute de istoricii europeni. El consideră că „în Asia occidentală, Persia este cea care formase, din secolul al VII-lea î.e.n., imperiul dominant și a cărei istorie trebuie să ne preocupe în mod principal... Într-o poziție centrală, între Eufrat și Ind, se afla *Iranul* sau Persia propriu-zisă, în care s-au stabilit alternativ populații diferite... Deci, este fondat să se creadă că vechea populație a Persiei era în același timp *semitică* și *indo-germanică* sau *iafetică*“ (p. 1—2).

Autorul mărturisește greutatea întimpinate pentru restabilirea epocilor antice, deoarece abia în secolul al X-lea î.e.n. i s-a încredințat poetului *Dak'ik'i* compunerea unei epoei, pe baza cârților persane distruse aproape în întregime de „ardoarea devastatoare a mahomedanilor“ (p. 2). Din fragmentele rămase, păstrate în posesia adoratorilor focului, retrași în munți din fața musulmanilor. *Dak'ik'i* începe să-și realizeze opera, continuată, în secolul al XI-lea, după moartea sa, de celebrul *Firdoussi* în epopeea *Şah-nameh* (*Cartea regilor*). O extrem de bogată bibliografie critică, parcursă de *Klaproth* în legătură cu această lucrare, îi permite să compare știrile legendar-fabuloase din sursa *Dak'ik'i*—*Firdoussi* cu cele oferite de izvoarele antice, grecești mai ales.

Astfel, în capitolele I și II, el pune față în față cele două izvoare din care rezultă următoarele :

— Începutul istoriei perșilor este marcat de domnia dinastiilor *Pichdadiană*⁵ și *Kaianiană*, începând cu anul calculat de autor pentru potop, 4145 î.e.n., cu următorii dinști : *Kaiumaratz*, *Hucheng*, *Thaimuratz*, *Djemsid*, *Dzohak*, *Feridun*, *Menutsehr*, *Nawder*, *Gersasp*, *Kai Kobad*, *Kai Kaus*, *Siawech*, *Kai Khosrou*, *Lohrasp*, *Guştasp*, *Isfendiari*, *Behmen*, *Homai*, *Darab*, *Dara*.

— Dintre acești domnitori unii corespund, ca ani de domnie, în scrierile grecești (*Cirus* = *Kai Khosrou* ; *Cambise* = *Lohrasp*, *Darius Histaspes* și *Xerxes* = *Guştasp*, *Artaxerxes* și *Darius Nothus* = *Behmen*, *Artaxerxes Mnemon* = *Homai*, *Artaxerxes Ochus* = *Darab*, *Darius Codomanus* = *Dara*).

— Principalele conflicte, pe lângă cele interne, inerente, sînt cauzate de popoarele venite din jurul Caucazului, a Mării Caspice și a Oxusului ; „Grecii i-au numit sciți, deoarece nu aveau alt nume pentru a desemna populațiile barbare. Perșii i-au numit turci sau chinezi“

(p. 12—13), după numele popoarelor înconjurătoare în timpul scrierii epopeei—cronici. Pe lângă aceste confruntări se semnalează, în ambele izvoare, extinderea Imperiului Persan, proces îndelungat și complex, antrenînd regiuni din Asia, Europa și Africa.

Datele mai complexe, istoria scrisă, propriu-zisă, a Persiei și a popoarelor intrate în sfera de influență a acesteia sînt menționate în Capitolul al II-lea, intitulat : *Istoria Persiei pînă în timpul lui Alexandru cel Mare*.

Autorul identifică patria inițială a perșilor — numiți *farși* —, cu *Farsistanul*, cunoscut în *Vechiul Testament*, ca *Elam*, iar la greci ca *Elymais*. Persia era condusă de un „rege al regilor“, care domnea asupra întregului popor, format din 12 triburi. Primul suveran cunoscut de autorii greci cu acest titlu a fost *Cirus* al II-lea (550—527 î.e.n.). După înfrîngerea bunicului său, *Astiages*, regele mezilor (553 î.e.n.), cucerește *Lidia*, supunînd întreaga *Asie Mică* (539 î.e.n.), apoi trece în *Siria* și în nordul *Arabiei*. Astfel „între anii 545—539 î.e.n. cucerește ținuturile din Asia Centrală — *Margiana*, *Bactriana*, *Sogdiana*, *Drangiana*, *Arachosia* și *Gedrosia* —, împingînd hotarele Persiei pînă în vecinătatea *Indiei*... Ocupă, în 539 î.e.n., întregul *Regat al Noului Babilon*, statul *ahemenid*, cu reședința la *Susa*, devenind cel mai întins și puternic imperiu al Orientului Apropiat și *Mijlociu*“⁶.

În legătură cu moartea sa, autorul combate afirmația lui *Xenofon* care era de părere că a fost cauzată de o boală, însă *Herodot*, a cărui autoritate o întărește acum *Klaproth*, crede că „a pierit într-o expediție împotriva *massageților* (subl. ns.)... care l-ar fi forțat, datorită incursiunilor, să pornească împotriva lor pentru a-i pedepsi în propria lor țară“ (p. 24).

Următorul monarh persan, *Cambise* al II-lea (529—522 î.e.n.) adaugă Imperiului *Ahemenid* *Egiptul*, iar ambițiosul *Darius Histaspes* (522—486 î.e.n.) „și-a supus *Tracia* și *Macedonia* și a transformat regiile celei de-a doua în tributari statului său. Pentru a răzbuna invaziile sciților (să nu uităm că în izvoarele antice deseori sub acest nume erau cuprinse și alte popoare — *n.n.*), *Darius* și-a părăsit capitala, *Susa*, în fruntea unei armate formidabile, a traversat *Bosforul* și a înaintat spre *Istru*. După ce i-a supus pe *geți*, singura națiune care i-a opus o oarecare rezistență (subl. ns.), a traversat fluviul (*Dunărea* — *n.n.*) pe un pod de vase pe

⁵ Numele primei dinastii persane se regăsește în cel al populației *dacilor*, scos în evidență de *Carlo Troya* în *Storia d'Italia del Medio Evo*, p. 200.

⁶ *Horia C. Matel, Civilizația lumii antice*, Editura *Eminecu*, București, 1983, p. 109.

care l-au construit grecii din Asia Mică" (p. 24). Sciții, după obiceiul lor cunoscut, s-au retras, astfel că Darius a traversat, urmărindu-i, Tyrasul (Nistrul), Hypanislul (Bugul) și Borysthenesul (Niprul), a ajuns în nordul Mării de Azov, a trecut peste Tanais (Don) și a ajuns pînă la Oarus (Volga). Darius nu a apucat să dea o bătălie decisivă cu sciții care, de data aceasta, s-au îndreptat spre vest; el i-a urmărit din nou spre Voronej, apoi pînă spre defileele Carpaților. „În fine, foamea începu să-i dezoleze pe perși și Darius se văzu forțat să abandoneze o întreprindere care nu avea nici un folos real. A trecut din nou Istrul și s-a reîntors în statele sale" (p. 25).

Fără îndoială că acest război îndelungat, de hărțuială, atît de caracteristic și geto-dacilor, înfilnit, ulterior, și în cazul confruntărilor cu Alexandru Macedon și cu Lysimach, a antrenat, deseori, și forțele militare geto-dace, iar „renunțarea" lui Darius s-a datorat, probabil, și unor înfrîngerii — prea neplăcute pentru a fi menționate în istoria unui atît de mare cuceritor. Cu atît mai probabile sînt aceste înfrîngerii, cu cît oastea persană se afla acum în retragere, iar geții, singurii care i-au opus rezistență făcînd de la prima ei apariție pe teritoriul patriei lor, aveau prilejul acum să o atace din nou, din moment ce se retrăgea pe aceleași meleaguri.

După această expediție nereușită, Darius s-a orientat spre răsărit, a supus unele provincii din India și le-a transformat în cea de-a douăzecea satrapie a imperiului său.

Războaiele greco-persane au continuat și în timpul succesorilor lui Darius, cauzînd, peste aproximativ 150 de ani, prăbușirea Imperiului Persan datorită talentului militar și a armatei disciplinate a lui Alexandru Macedon (336—323 î.e.n.).

Este interesantă opinia — bazată pe tradiții, neconfirmate în întregime de realitatea istorică — despre legăturile existente între persani și macedoneni și felul în care este motivat conflictul dintre ei în *Şah-nameh*: „După un război feroce împotriva *tasi-lor* (arabi), Dârâb [Artaxerxes Ochus] a pornit împotriva lui *Filifous*, împăratul *Roumului* [*Filip al II-lea*, rege al Macedoniei, 359—336 î.e.n.], îl înfrînse și îi luă tribut. Pentru a consolida pacea, *şahul* s-a însurat cu *Nahid*, fata lui *Filifous*. Ea a rămas însărcinată, dar din cauza răsuflării sale rele [aducătoare de nenorocire] a trimis-o înapoi tatălui său. A născut un fiu numit *Sekander*. *Dârâb* și-a ales ca soție pe fata *K'akanului* din *Djin* [China], cu care a avut

un alt copil numit *Dârâ* [Darius Codomanos]. Acesta s-a urcat pe tron după moartea tatălui său, care domnise zece ani. *Dârâ* avea o fire mindră, crudă și ascunsă. Proasta administrație a contribuit mult la succesele fratelui său *Sekander*, care este una și aceeași persoană cu *Alexandru cel Mare*. Conflictul dintre Persia și Grecia (*Roum*) provine din faptul că Alexandru a refuzat să plătească tributul" (p. 19).

După înfrîngerea lui Darius al III-lea Codomanos (330—330 î.e.n.), în fața sabiei lui Alexandru s-au prăbușit pe rînd Babilonul, Susa, Persepolis, Ecbatana, Partia și Hyrcania, Margiana, Aria, țările *evergeților* (*subl. ns.*) și aracosienilor, Paropamisus și, dincolo de acești munți, *Bactriana* (*subl. ns.*), numită de autorii chinezi *Ta hia* = *Dacia* (Cf. *Tabelului anexă* din *Atlas* — *n.n.*), apoi *massageții*, în țările pe care le udă Iaxartesul (p. 26). Alexandru a ajuns în India pînă la Hyphasis (Bigah); „dar aici refuzul armatei sale de a mai înainta i-a oprit cursa: a fost obligat să urmeze calea întoarcerii" (p. 27). La Babilon și-a pierdut viața (323 î.e.n.) „datorită unei boli, poate aceeași care a pus capăt vieții și altor oameni mari, otrava" (p. 27).

Este remarcabilă observația lui Klapproth în legătură cu dispariția Imperiului lui Alexandru, perfect valabilă și pentru prăbușirea altor mari imperii ulterioare.

Iată cum o motivează:

„Cuceritorii care au fondat imperii stabile erau fie șefi ai unor popoare mai puțin civilizate decît cele supuse, și atunci aveau perspicacitatea de a lăsa să se mențină moravurile și legile țărilor cucerite, asimilîndu-și vechii supuși celor noi; fie cuceritori — luminați, aducînd civilizația unui popor inferior lor și atunci instituțiile pe care le-au dat au alăturat învinșii învingătorilor, conservîndu-și astfel puterea". Dar — adaugă autorul — „Cu toate că Persia se afla, în epoca lui Alexandru, într-o stare de dezmembrare politică, aceste instituții erau totuși convenabile caracterului locuitorilor săi. Eroul macedonean avea prea mult geniu ca să nu-și dea seama că singurul mijloc de a-și așeza Imperiul pe o bază solidă era de a păstra vechile instituții și sistemul satrapiilor. Adoptînd moravurile și uzanțele *şahilor*, el ar fi încetat să fie cuceritor și ar fi devenit regele perșilor. Alexandru i-a nemulțumit prea mult pe macedoneni, devenind persan, totuși este probabil că, dacă ar fi trăit cu 20 de ani mai mult, dinastia sa ar fi căpătat consistență și s-ar fi

consolidat pe tron... Generalii săi, care, după moartea sa, și-au împărțit imperiul, n-au avut talentul de a înțelege felul de a fi al orientalilor. Ei au vrut să rămână greci în țări care nu erau făcute pentru a fi guvernate în stil grecesc. Această greșeală politică este cauza principală a ruinei puterii macedonene în Asia, care a putut fi atât de ușor răsturnată de către părți“ (p. 27—28).

În capitolul intitulat : *Evenimente din Asia occidentală după moartea lui Alexandru pînă în anul 226 e.n.*, H. J. Klaproth constată : „Primii cinci ani care s-au scurs de la moartea acestui stăpîn al lumii nu ne înfățișează decît un tablou revoltător de războaie civile și devastări“ (p. 38).

Seleucos I Nicator (358—281 î.e.n.) a obținut Babilonul, Media, Siria, Persia, Bactriana, Hyrcania, apoi s-a pregătit să atace chiar și India. Totuși nu a ajuns la război cu indienii conduși de Ciandragupta și a încheiat pacea cu acesta contra unui dar de 500 de elefanți. După împărțirea cuceririlor lui Alexandru între cei patru generali ai săi, „Ptolomeu obține Egiptul, Libia, Arabia, Celesyria și Palestina; Casandru, Macedonia și Grecia; Lysimach, Tracia, Bithynia și alte cîteva provincii situate lingă Hellespont și Bosfor; tot restul Asiei, pînă dincolo de Eufrat și Ind, i-a revenit lui Seleucos“ (p. 40). Urmașii săi au fost cunoscuți sub numele de seleucizi, iar teritoriul peste care stăpîneau, Siria. În secolul al III-lea î.e.n. puterea seleucizilor a slăbit considerabil în urma fondării regatului part și al Bactrianei.

În legătură cu părții, autorul este de părere că ei făceau parte din popoarele indo-germanice (indo-europene — n.n.), care „locuiau la sud-estul mării Caspice și erau de același neam cu geții, masageții și alte popoare confundate de antici sub denumirea vagă de sciți“ (subl. ns.) (p. 40). Conducătorul lor, Arsaces I a devenit, după alungarea seleucizilor, fondatorul dinastiei Arsacizilor (c. 250 î.e.n.).

Dominația seleucizilor s-a menținut, totuși, în restul teritoriilor, pînă la mijlocul secolului al II-lea î.e.n., cînd „a fost aproape distrusă de cuceririle lui Mitridate, regele arsacid al părților“ (p. 41). Acesta reușise, între anii 162—137 î.e.n., să supună sub sceptrul său toate țările dintre Ind și Eufrat.

Mărind teritoriul Regatului Part, Mitridate al VI-lea Eupator (112—63 î.e.n.) a ajuns stăpîn peste Pont, Bosfor și Chersonesul Tauric și, în afara Cappa-

dochiei, pe toată Asia anterioară. „Domnia sa oferă un amestec neobișnuit de înfrîngeri și victorii și sfîrșește prin a provoca supunerea totală a Orientului de către romani. În anul 68 regii Pontului și ai Armeniei sînt forțați să se pună sub protecția Romei; dinastia Seleucizilor sfîrșește în 63 prin subjugarea Asiriei“ (p. 41). Astfel, adaugă autorul, „stăpîinii Italiei devin stăpîinii Asiei anterioare pînă în Mesopotamia. Țările situate mai la răsărit au rămas în stăpînirea prinților arsacizi sau părți, cei mai periculoși dușmani ai puterii romane, care n-a obținut niciodată avantaje durabile asupra lor“ (p. 41).

Încheind acest capitol, Klaproth își prezintă concluziile, bazate pe cercetările sale istorice, lingvistice și etnografice de peste două decenii : „Monarhia Arsacidă era centrul unui vast sistem politic care, spre vest, era în legătură cu romanii, în timp ce spre est era în contact cu imperiul chinez. Astfel, pe de o parte, îi vedem pe părți căutînd dușmani din Italia pînă pe malurile Dunării, și, pe altă parte, monarhii chinezi intervenind ca mediatori în singeroasele lupte dintre prinții arsacizi. Această puternică monarhie feudală se compunea din patru regate principale, posedate de aceeași familie : ramura celui dintîi născut ocupa Persia și șeful ei, împodobit cu titlul de *rege al regilor*, avea suveranitatea deplină asupra tuturor prinților din neamul său. Regii Armeniei erau de rangul doi. Veneau apoi cei ai Bactrianei, șefii tuturor triburilor alane și gotice răspîndite pe malurile Indului, sau în regiuni necunoscute care se prelungeau în nordul Indiei și în răsăritul Persiei. De ultim rang era *regele arsacid al masageților, care posedă toată Rusia meridională și guverna peste triburile gote, alane, saxone, mede, persane etc., fixate pe malurile Volgăi și Tanaisului [Don]*“ (subl. ns.).

Deși prima origine a Arsacizilor trebuie căutată în Asia, cînd au supus această parte a lumii veneau din Europa și făceau parte dintr-o puternică națiune, dispersată de pe malurile Dunării pînă în ținuturile cele mai îndepărtate ale Asiei de sus; aceste popoare erau dacii — nume național al Arsacizilor, pe care l-au dat tuturor supușilor lor. Cu trei secole înaintea erei noastre Ungaria (autorul se referă la teritoriul din epoca scrierii lucrării sale — 1826) și Bactriana purtau același nume — Dacia...“ (subl. ns.).

REVISTA DE ISTORIE, nr. 1—12/1982

„Revista de istorie” și-a păstrat, în 1982, caracterul compozit din anii anteriori: studii de istorie românească și străină; dezbateri pe probleme de istoriografie, documentare, viață științifică, prezentări sau recenzii de carte românească și străină de istorie. Revista vrea să rămână o purtătoare de cuvânt a domeniului întreg. Și, incontestabil, alături de celelalte reviste de profil, ea aduce, an de an, în patrimoniul istoriografic date și informații, interpretări și sensuri noi, răspunzând astfel comandamentelor majore puse în fața frontului istoric de conducerea de partid și de stat, de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Cercetători ai tuturor epocilor istorice și-au adus contribuția la conturarea unui profil și a unei tinute științifice de bun nivel. Și cu cei cercetători, ei în primul rând, vor fi și activi colaboratori ai revistei, ea își va păstra și spori rostul său important în viața noastră științifică.

În anul 1982, „Revista de istorie” a publicat un singur studiu asupra istoriei vechi, cel al lui Constantin Petolescu: *Contribuții la istoria Munteniei în secolul al II-lea* (nr. 1), care abordează istoria militară a regiunii Olteniei cuprinsă inițial în Moesia Inferior, iar din timpul lui Hadrian în Dacia Inferior. Istoria medievală se bucură însă de o atenție mult mai mare. Împlinirea a 350 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Matei Basarab (acestui eveniment Institutul de istorie „Nicolae Iorga” i-a consacrat în septembrie 1982 și o sesiune științifică) a constituit un prilej nimerit de reflectare în cercetările istorice a domniei înțeleptului boier de țară. În studiul său intitulat: *Epoca lui Matei Basarab, răscruce a vechii culturi românești* (nr. 12), Răzvan Theodoreșcu evidențiază existența a două direcții majore în viața spirituală a Țării Românești de atunci: tradiționalismul, ideologia princiară oficială și inovația cu caracter nobiliar, aparținând nu domniei ci unor mari boieri legați de aceasta, avându-l ca cel mai autorizat reprezentant pe Udriște Năsturel. Spiritual vorbind, epoca lui Matei Basarab îi apare cercetătorului ca o răscruce, „unde se întretaiau deja” un ev mediu devenit treptat, atunci încă, o

tradiție, și un ev modern ce se presimțea tot mai mult și pe acest meridian“ (p. 1338)

Iolanda Micu și Radu Lungu publică un valoros studiu asupra *Domeniului lui Matei Basarab* (nr. 12), punind în evidență întinderea acestuia (o listă generală de 130 de sate în anexă), proveniența lui (moșteniri, confiscări, schimburi și mai puțin cumpărări) și felul de exploatare (cea mai mare parte a acestei averi a fost folosită pentru danii, domnitorul nepăstrînd pentru el decît puține sate). Studiul celor doi autori se impune nu numai prin elucidarea unei probleme în sine, ci mai cu seamă prin generalizarea pe care o implică. Pentru că, într-adevăr, mecanismul detaliat al formării și destinației domeniilor princiere în ev mediul românesc e prea puțin cunoscut. Și, incontestabil, averea domnului era un mijloc de a întări puterea instituției pe care o simboliza și prin daniile de natură culturală, de a-și rezerva un loc anume în istoria țării. Constantin Rezachevici abordează *Începutul epocii lui Matei Basarab și Vasile Lupu în lumina relațiilor cu Imperiul otoman și cu Transilvania* (nr. 9), pornind de la premisa că „epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu“ a însemnat o perioadă de intensă afirmare a celor două Principate Române în lumea sud-est europeană, de incontestabil prestigiu pe care cei doi domni l-au dobîndit cu mijloace diferite. Matei Basarab s-a sprijinit pe alianța cu Transilvania și pe Abaza Mehmed Pașa, opozantul sultanului Murad al IV-lea. Vasile Lupu, dimpotrivă, a căutat prietenia sultanului pentru a realiza visul său de domn și peste Țara Românească și Transilvania și de protector al bisericii ortodoxe (după modelul împăraților bizantini de altădată). Bine scris și temeinic documentat, studiul lui C. Rezachevici are în vedere doar începutul politicii pe care o vor urmări cei doi voievozi de-a lungul anilor de domnie.

Asupra domniei lui Matei Basarab se oprește și Nicolae Stoicescu: *Lupta lui Matei din Brincoveni pentru ocuparea tronului Țării Românești* (nr. 9). Studiul său, foarte bun și convingător, prezintă împrejurările în care Matei „aga“ din Brincoveni a reușit să ocupe tronul Țării Românești — rezultat al revoltei populației țării contra creșterii influenței grecești și a exploatării fiscale din deceniile doi și trei ale secolului al XVII-lea. Autorul explică și corelarea dintre creșterea influenței grecilor și a exploatării fiscale prin mai marea pricepere a celor dintii, față de boierii pămînteni, în exploatarea maselor țărănești. Mișcările antigrecești nu au avut, se precizează în studiu, un caracter „național“

(istoricii mai vechi așa le-au numit), ci „unul mai complex, în care lupta contra «grecilor» (despre care se pomeneste adesea în cronicile vremii) se împletea cu lupta împotriva exploatării feudale și fiscale în general“. Cu toate acestea, Nicolae Stoicescu nu poate să nu constate că reușita lui Matei Basarab a fost „o victorie în lupta pentru păstrarea autonomiei Valahiei“, lăsînd deschisă definirea caracterului acelor mișcări.

Unui alt moment aniversar — 525 de ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei (și acestui moment Institutul „Nicolae Iorga“ i-a consacrat o sesiune), revista îi dedică mai multe studii. Leon Șimanschi analizează *Politica internă a lui Ștefan cel Mare* (nr. 5—6), sintetizînd limpede și succint principalele acte de guvernămînt care au definit politica marelui domn. Autorul distinge trei etape: 1457—1470, 1471—1486, 1487—1504, fiecare însumînd o nouă treaptă în consolidarea internă a Moldovei și în creșterea autorității princiere. Deosebit de plastică ni se pare concluzia lui Leon Șimanschi: „Ștefan cel Mare a reușit la sfîrșitul domniei sale să lase urmașilor săi în locul țării de lemn pe care a găsit-o, o țară de piatră“.

Fascinația marelui voievod a fost și rămîne pururea vie. Șerban Papacostea abordează *Relațiile internaționale ale Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare* (nr. 5—6). Cu obișnuita-i concizie și informație temeinică, autorul fixează obiectivele mari urmărite de Moldova atunci — mai întîi lupta pentru controlul gurilor Dunării și libertatea Mării Negre, și apoi împotrivirea la proiectele hegemonice a Jagelonilor Poloniei în Europa centrală și orientală. Autorul observă cu realism importanța acordată de Ștefan cetății Chilia, punct central al principalului drum de comerț între lumea europeană și cea asiatică prin Marea Neagră și constată cît de mult a stăruit în politica externă a Moldovei afirmarea ca stat pontic. Constantin Rezachevici relevă cîteva *Știri despre Ștefan cel Mare într-o cronică inedită a Moldovei (sec. XIII — începutul sec. XVII) descoperită în Polonia* (nr. 5—6). Cronica, descoperită de acest pasionat cercetător în țara prietenă, este o viziune externă asupra istoriei Moldovei și pune în evidență statutul internațional al acestui principat în evul mediu. De remarcate, și cu acest prilej, interesul manifestat de regatul Poloniei pentru istoria medievală a principatului românesc al Moldovei. Sergiu Iosipescu semnează studiul *Ștefan cel Mare — coordonate de strategie pontică* (nr. 5—6), o succintă analiză a coordonatelor de strategie militară sub a cărei incidență aproape continuă s-a aflat

domnia lui Ștefan. În acest context, se relevă concepția unitară, coerentă, constant urmărită a marelui voievod de apărare a libertății țărmlui Mării Negre, implicit a unității Moldovei, contra tendințelor expansioniste circumpontice ale otomanilor. Gurile Dunării sînt considerate, pe bună dreptate, în sfera aceleiași strategii pontice. În studiul *Pacea moldo-otomană din 1486. Observații pe marginea unor texte*, apărut în nr. 7 al revistei, Ștefan S. Gorovei supune unei discuții toate textele relative la momentul încheierii „războiului pontic”, deschis de Ștefan cel Mare în 1473 pentru a apăra spațiul carpato-danubian. Concluzia autorului este că sfîrșitul războiului a avut loc în 1486, după pacea turco-ungară (1483) și înaintea celei cu Polonia (1489). De atunci, din 1486, se inaugurează și un nou statut al relațiilor moldo-turcești.

Dintre materialele dedicate istoriei medievale remarcăm și pe acela semnat de Virgil Ciocîltan — *Competiția pentru controlul Dunării inferioare (1412—1420)* (nr. 10 și 11), un fragment dintr-o cercetare mai largă asupra rolului Dunării ca principală linie de confruntare între Imperiul otoman în plină expansiune și puterile creștine (pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, cînd marele fluviu a fost integrat în sistemul imperial al Porții otomane).

Istoria modernă, istoria trezirii naționale a românilor, în ultimul timp studiată cu mai multă asiduitate și competență, ocupă un loc bine conturat în revistă. Trei studii se referă la lupta românilor transilvăneni și bănățeni contra asupritorilor lor austriei sau unguri. Anastasie Iordache abordează tema *Eforturile românilor din Imperiul habsburgic în revoluția de la 1848—1849 pentru unitate națională* (nr. 5—6), subliniind faptul că ele au luat forma luptei pentru recunoașterea existenței lor naționale distincte și a egalității în drepturi cu celelalte națiuni ale imperiului. Aceasta ca o primă treaptă premergătoare unei unități românești depline, posibilă numai atunci cînd împrejurările ar fi devenit favorabile, cînd presiunea celor trei imperii vecine ar fi slăbit printr-un eventual conflict între ele (cum pînă la urmă s-a și întîmplat). Constantin Cotoșiu și Gavril Horja dedică lui *Vasile Lucaciu, tribun al luptei pentru drepturile și unitatea românilor* (nr. 7), pagini de evocare cu prilejul aniversării a 60 de ani de la moartea intelectualului patriot, a cărei personalitate tumultuoasă a reprezentat un adevărat simbol al unității neamului. Un studiu bine realizat este semnat de Radu Păușan — *Lupta socială și națională a românilor bănățeni împotriva du-*

alismului austro-ungar în anii primului război mondial (nr. 1). E vorba de o luptă care s-a desfășurat în condițiile tipice războiului și intimidărilor autorităților austro-ungare și care a luat forme impuse de voința de unitate a românilor de pretutindeni, precum și de împrejurări: refugiul în România, unde mulți s-au înrolat ca voluntari în armată, refuzul de a se prezenta la recrutări, desertările de pe front, și, ca punct culminant, formarea gărzilor naționale în 1918 și preluarea administrației. Victor V. Grecu, în articolul: *Unitatea și independența națională în gîndirea revoluționarilor români din secolul trecut* (nr. 12), constată legătura inseparabilă existentă în veacul al XIX-lea dintre cele două deziderate ale poporului român, unirea fiind, în concepția militanților revoluționari români baza cuceririi independenței depline, iar aceasta din urmă condiționînd emanciparea și dezvoltarea internă.

Un interesant studiu este cel al cercetătorului iugoslav Miodrag Milin — *Interferențe politice româno-sirbe la confluența dintre tradiție și modernitate. 1790—1848* (nr. 12), care circumscrie cu multă pătrundere climatul ideologic favorabil încadrării sud-estului european imperativului lumii moderne, modul în care noile idei au determinat schimbări la nivelul conștiinței colective. Pe acest fundal, autorul tratează raporturile politice dintre cele două popoare, similitudinile mai cu seamă în asimilarea principiilor sistemului politic reprezentativ, raporturile între principii domnitori, relațiile și interferențele din timpul revoluției de la 1848. Demnă de luat în considerație este ideea autorului potrivit căreia iluminismul, prin reflexele sale — iozefinismul și ideile franceze —, n-a avut o forță vitalistă în spațiul nostru istoric și n-a deschis calea revoluțiilor balcanice. El a pregătit însă teren rodnic adîncirii și consolidării procesului de adaptare a realităților social-politice sud-est europene la exigențele Europei moderne (p. 1301).

Pe aceeași linie, a relevării legăturilor dintre popoarele balcanice în epoca modernă, Ema Nastovici, în documentatul studiu — *Relațiile româno-turce în ajunul și în timpul primului război mondial* (nr. 5—6), pune în evidență numeroase aspecte ale acestor relații cunoscute pînă acum, dar nu în detaliile și în implicațiile lor ascunse. În mod surprinzător, autoarea trece cu vederea medierea cu succes a litigiului greco-turc în 1913 de către guvernul român, prin abilitatea lui Take Ionescu. Acestui demers diplomatic românesc considerăm că trebuia să i se acorde locul cuvenit.

Reluând unele preocupări mai vechi, Ion Iacoș se referă la *Semnificația Conferinței Partidului Muncitorilor din România (iunie 1899)* (nr. 10). Această conferință, în fapt a doua fază a lucrărilor Congresului din aprilie 1899, este prezentată ca momentul ce pune capăt crizei din partidul muncitorilor, marcând încheierea unei etape din istoria mișcării muncitorești din România, denumită curent „vechea mișcare socialistă” și începerea alteia, care o continuă pe precedentă dar aduce un plus de energie revoluționară și o viziune mai unitară asupra tuturor problemelor majore ale României de atunci.

În preocupările „Revistei de istorie” revine din nou problema agrar-tărănească, o problemă esențială a epocii moderne, de nerezelvare a căreia a depins în mare măsură întregul sistem politico-economic al țării din acea vreme. Continuând cercetări mai vechi pe aceeași temă, ale sale și ale multor alți istorici, Mircea Iosa publică studiul: *Relațiile agrare din România în deceniul premergător primului război mondial* (nr. 2.), iar Gheorghe Cristea abordează, în același număr al revistei, o temă foarte interesantă, puțin studiată aparte și insuficient cunoscută: *Idei asociaționiste în România. Forme de asociere ale țărănimii. Obștea sâtească de arendare a pământului (1864—1907)*. Concluziile lui Gheorghe Cristea sînt pe deplin întemeiate și detalierile lor într-o carte, cu analiza tuturor formelor asociaționiste din agricultura României, ar fi, credem, foarte necesară. Chestiunii agrare îi dedică și Lucian Boia cercetarea sa — *Problema agrară în istoriografia românească la începutul secolului al XX-lea* (nr. 2), demonstrînd impactul pe care l-au avut asupra istoriografiei românești din primii ani ai secolului nostru agravarea situației țăranilor și marea răscoală de la 1907.

Cercetărilor de istorie universală, revista le-a rezervat, în anul 1982, un spațiu mai restrîns, spre deosebire de anii anteriori. Radu Ștefan Ciobanu se referă la *Începuturile și scopul Inchiziției* (nr. 11), răspunzînd curiozității și setei noastre de cunoaștere cu pagini foarte bine documentate și cu pertinente concluzii izvorîte dintr-o bună critică a textelor. Mircea N. Popa realizează, în studiul: *Blocada continentală napoleoniană* (nr. 11), o sinteză, în viziune proprie, a tezelor elaborate în cursul ultimilor decenii în istoriografia internațională relative la blocus-ul continental. Se relevă, îndeosebi, caracterul iluzoriu al politicii de realizare a unei unități economice a continentului sub control francez, într-un moment în care con-

stituirea de state naționale burgheze independente era cerința istoriei europene.

Atatürk, cel care a revoluționat din temelii Turcia, îndrumînd-o pe calea unei dezvoltări moderne, este și cel care a reorganizat cercetările istorice în țara sa. Mihai Maxim, cunoscut turcolog al istoriografiei noastre, relevă în studiul său *Atatürk și începuturile istoriografiei turcești moderne* (nr. 1) că Mustafa Kemal (Atatürk) a urmărit personal elaborarea unui compendiu al istoriei turcilor, a fondat Societatea turcă de istorie, a inițiat organizarea muzeelor și a învățămîntului istoriei la universitățile din Ankara și Istanbul, a impus reorganizarea pe baze moderne a fabuloaselor fonduri de arhivă ș.a.

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la moartea lui Giuseppe Garibaldi, Nicolae Liu semnează articolul: *Giuseppe Garibaldi — un mare patriot italian, luptător pentru libertatea popoarelor și herald al păcii*; Dan Berindei pe cel intitulat: *Giuseppe Garibaldi în ansamblul relațiilor risorgimentale româno-italiene*, iar Ștefan Delureanu studiul: *Români alături de Garibaldi în expediția celor o mie* (toate în nr. 10). Reține atenția studiul lui Ștefan Delureanu care, pe baza cercetării riguroase și de lungă durată, stabilește cine anume a format „legiunea ungară” care a participat alături de Garibaldi în Sicilia, constatînd că, de fapt, elementul ce i-a conferit acest nume reprezenta o minoritate. În același timp, autorul prezintă și alte aspecte ale colaborării italo-române, inclusiv pe plan militar, prin crearea unei unități multinaționale de voluntari în Italia.

Pe linia preocupărilor sale, Eliza Campus semnează articolul: *Planul Briand de uniune europeană (1929—1930)* (nr. 7). Autoarea se dovedește, cu deosebire în analiza cauzelor care au dus la eșecul acestui plan, o cunoscătoare a fond nu numai a problemei în discuție, dar și a politicii externe interbelice în ansamblul ei.

Istoriei contemporane revista i-a consacrat, în anul 1982, mai multe pagini. Cîteva sînt închinat lui Nicolae Titulescu, de la a cărui naștere s-au împlinit 100 de ani. Asiduu și cunoscut cercetător al activității marelui diplomat, Ion M. Oprea scrie despre *Gîndirea diplomatică a lui Nicolae Titulescu pe cele două continente americane* (nr. 3). În fapt, autorul abordează activitatea diplomatului român pentru consolidarea raporturilor României cu S.U.A., Canada și țările latino-americane. Se impunea, după opinia noastră, ca titlul să răspundă mai exact conținutului și să nu fie atît de larg. Nicolae Dascălu și Constantin

Bușe se ocupă de *Opera scrisă a lui Nicolae Titulescu și locul acesteia în istoriografia contemporană* (nr. 4), o contribuție foarte necesară, în care autorii examinează tot ce s-a publicat sub semnătura lui Titulescu (studii și opere de drept civil, discursuri și conferințe, documente, scrieri originale cu caracter politico-juridic, manuscrise inedite), în ideea de a pune la îndemâna cercetătorilor o bibliografie utilă. Mai mult, studiul — însoțit de o bio-bibliografie — abordează critic și istoriografia consacrată lui Titulescu, care, potrivit estimării autorilor, totalizează circa 5 000 de pagini.

Cîteva materiale sînt dedicate luptei antifasciste a poporului român, luptă condusă de comuniști și care a constituit una dintre paginile de referință ale activității P.C.R. în anii ilegalității. În studiul: *Din activitatea antifascistă a Partidului Comunist Român în anii 1935—1937* (nr. 11), Vasile M. Budrigă reia una din formele acestei activități și anume publicarea în unele ziare centrale, cu orientare democratică, precum: „Dimineața”, „Adevărul”, „Zorile”, „Lupta”, a unor articole semnate de membri de frunte ai partidului comunist (Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Foriș, Petre Constantinescu-Iași ș.a.). Articolele erau cunoscute, dar abordarea lor într-un context mai larg este binevenită.

Sub semnul sărbătoririi a 60 de ani de la făurirea Uniunii Tineretului Comunist, „Revista de istorie” a inserat, în coloanele sale, un număr de trei studii. Elisabeta Ioniță publică, sub titlul: *Tradiții de luptă eroică ale tineretului sub conducerea Partidului Comunist Român* (nr. 4), un grupaj de documente care dau o imagine semnificativă asupra activității revoluționare a tineretului din România; Doina Smârcea se referă la *Aspecte privind participarea tineretului revoluționar și democrat la lupta împotriva fascismului (1933—1939)*, iar Maria Totu abordează o perioadă premergătoare — *Din tradițiile democratice și patriotice ale mișcării studențești din România (1821—1877)*, ambele apărute în nr. 3. Acest din urmă studiu pune în evidență cu pregnanță patriotismul tineretului studios de pe întreaga cuprindere a meleagurilor românești, strînsa sa unitate peste frontierele vremelnice și artificiale, ca și sensibilitatea sa neconținută la ideile democratice, socialiste.

Aceluiași eveniment revista îi consacră dezbateră: *Condițiile social-politice și importanța făuririi de către partid a Uniunii Tineretului Comunist* (nr. 4), organizată în cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu”, la care au participat numeroși cercetători, cunoscători ai problema-

ticii complexe a mișcării revoluționare și democratice a tineretului din România: Gh. I. Ioniță, C. Petculescu, C. Moicanu, N. Petreanu, Gh. Sbîrnă, Maria Ioniță, Maria Totu, Vasile Păsăilă ș.a. Discuțiile au pus în evidență tradițiile înaintate ale luptei tineretului din țara noastră, activitatea U.T.C.-ului ca organizație revoluționară aflată sub conducerea nemijlocită a P.C.R., au relevat modul în care tradițiile acestei lupte sînt continuate în zilele noastre și sînt prezente în procesul educației, al formării conștiinței socialiste, patriotice a tinerei generații.

În studiul: *Petrolul — o dimensiune a relațiilor externe ale României în perioada 1918—1924. Lupta împotriva penetrației monopolurilor străine* (nr. 1), Gh. Buzatu dezvoltă cercetări mai vechi, în mare măsură materializate în cartea sa referitoare la această problemă. Felul în care România a rezistat presiunilor foarte mari ale trusturilor internaționale, sprijinite de guvernele marilor puteri, modul în care și-a afirmat o politică proprie, în concordanță cu interesele sale naționale, constituie esența acestui interesant studiu, cu multe informații și date noi, cu o logică strînsă a expunerii și a interpretării.

Istoriei mai noi a țării, istoriei revoluției și construirii socialismului, revista îi consacră studiul lui Traian Udrea: *Activitatea guvernului dr. Petru Groza în perioada decembrie 1946—decembrie 1947* (nr. 8) și al lui Gheorghe Surpat: *Dezvoltarea multilaterală a agriculturii în cele două decenii de la încheierea cooperativizării. Trecerea la realizarea noii revoluții agrare* (nr. 5—6). Acesta din urmă pune în evidență o problemă esențială, aceea a locului și rolului pe care-l reprezintă agricultura în cadrul economiei naționale. Într-un astfel de context sînt reliefate succesele agriculturii românești cooperativizate și revoluția agrară actuală care presupune o accelerare a procesului dezvoltării intensive și modernizarea rapidă a întregului ciclu agrar.

Sub titlul *Istoria și pacea* (nr. 9 și 10), revista grupează luările de poziție ale lui Emil Condurachi, Ștefan Pascu, Titu Georgescu și Florin Constantiniu, care, în numele istoricilor din țara noastră, exprimă dorința fierbinte a tuturor oamenilor de bine din această lume, aceea de a fi pace, condiție esențială a progresului uman. Slujitorii istoriei, mai apropiați de învățămintele evoluției omenirii de-a lungul veacurilor, sînt cu totul îndreptățiți să ceară conducătorilor lumii de azi dezarmare, instaurarea unui climat de încredere, soluționarea tuturor problemelor exclusiv prin mijloace pașnice.

Pe marginea ideii de pace, dar în sensul ei concretizat de forme și manifestări, „Revista de istorie” publică dezbateră: *Forme ale păcii în sud-estul european în secolele XIV—XVII* (nr. 1), care a avut loc la 10 iunie 1981 la Institutul de studii sud-est europene. Dezbateră pornește de la ideea că prin pace nu se înțelege „atît o stare de lucruri care se definește cel mai bine prin opusul ei, cît și ansamblul tendințelor de revendicare a stabilității, de reglementare a coexistenței (politice și ideologice, religioase), de instituționalizare a solidarității, sub forma apărării colective”. Participanții — cunoscuți specialiști în problematica veacurilor de mijloc: Andrei Pippidi, Valentin Al. Georgescu, Sergiu Iosipescu, Nicolae Șerban Tanașoca, Alexandru Duțu, Mustafa Ali Mehmet, Tudor Teotoi, Liviu Marcu, Mihai Maxim — au dezbătut temele: suveranitate, vasalitate, autonomie, frontiere, pace confesională, imaginea ideală a păcii. Dezbateră se încadrează în preocupările izvorite din ordinea de zi a Congresului mondial de științe istorice de la București din august 1980 și ea reprezintă realmente o contribuție istoriografică. Se impune, după opinia noastră, organizarea și în viitor a unor asemenea dezbateri, formă de comunicare a concluziilor cercetării care și-a dovedit o dată în plus eficacitatea științifică.

Între problemele istoriografiei contemporane remarcăm intervenția: *Ev mediu și feudalism (concept, obiective, metode de cercetare)*, apărută în nr. 7, în care Radu Manolescu, profesor la Universitatea din București, stabilește, pe baza unei vaste documentații la îndemînă, sensul celor două noțiuni, le precizează întinderea în timp, caracterele comune, unitatea de ansamblu, direcțiile și metodele de cercetare. O precizare a noțiunilor pe cît de binevenită, pe atît de necesară predării și cercetării istoriei.

În cadrul noii rubrici: „Memorii, corespondență, însemnări”, Florin Constantiniu publică *Însemnările unui agent britanic în ajunul insurecției române din august 1944* (nr. 1, 5—6) și *23 August 1944 în memoriile unui general german* (nr. 10) — este vorba de generalul E. Hansen, șeful misiunii armatei terestre germane în România. Îl completează, în chip fericit, Ioan Chișer cu: *Surse germane despre misiunea Chastelain în România* (nr. 12), datorate lui Gardyne de Chastelain, agent britanic parașutat în România la 22 decembrie 1943, foarte interesante mai cu seamă prin confirmarea pe care o aduc stării de spirit antigermane a poporului român din anii 1943—1944,

dar și a conducătorilor săi politici din acea perioadă. Includerea acestei rubrici în revistă este de două ori binevenită: în primul rînd, pentru că lărgeste baza documentară a cercetărilor istorice, iar în al doilea rînd pentru că folosește în acest scop însemnatul număr de microfilme existent la Direcția Generală a Arhivelor Statului. Un depozit de informații deosebit de prețioase, care reînnoiește cunoștințele noastre atît sub aspectul proporțiilor cît și sub acela, mai important, al conținutului.

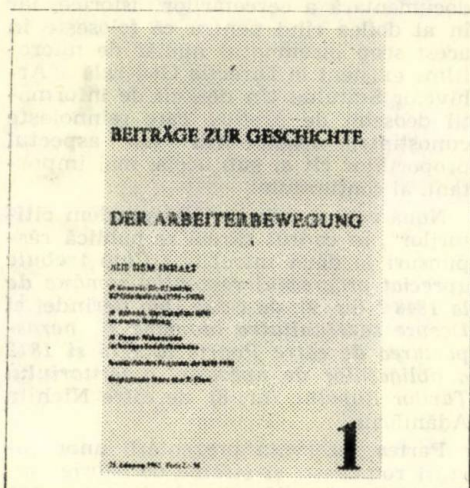
Nouă este și rubrica „Răspundem cititorilor”, în cadrul căreia se publică răspunsuri la două întrebări: *Cum trebuie apreciat programul revoluției române de la 1848?* (nr. 9), de către Dan Berindei și *Despre suzeranitatea otomană și nerespectarea de către Poartă la 1775 și 1812 a obligațiilor de apărare a teritoriului Țărilor Române* (nr. 8), de către Nichita Adăniloiaie.

Partea rezervată prezentării unor lucrări românești și străine de istorie, suficient de bogată, are însă o valoare inegală. O mai veche carență a revistelor noastre de specialitate, dar poate și a istoricilor. Despre cărțile nou apărute referă de obicei mai tinerii istorici, cei consacrați într-o epocă sau alta rareori își spun părerile asupra realizărilor (sau nerealizărilor) colegilor. În meseria noastră nimeni nu deține adevărul întreg. Fiecare se străduiește să dezvăluie cîte o părticică din el. Munca onestă a unuia se sprijină pe munca la fel de onestă a celuilalt. Strădaniile trebuie să fie relevante, noul trebuie popularizat. Și revistele sînt mijlocul pe care îl avem la dispoziție. În anul 1982, toată stima față de cercetători și profesori ca Gh. I. Ioniță, Paul Cernovodeanu, Constantin Șerban, Anastasie Iordache, Gh. I. Florescu, Florin Constantiniu, Damaschin Mioc, Cornelia Bodea care au referit în coloanele revistei asupra unor lucrări recente, spunîndu-și o părere, aducînd o completare, semnalînd o contribuție sau o greșeală, dînd un sfat.

La rubrica „Revista revistelor de istorie” lipsesc, surprinzător, prezentările unor reviste importante ca, de pildă, *Anuarele universităților din Iași și Cluj*, două publicații foarte valoroase. Și nu sînt singurele reviste care nu se bucură de atenție.

În totul, „Revista de istorie” a fost și în anul 1982 o prezență vie, o reprezentantă de autoritate a domeniului.

„BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER ARBEITERBEWEGUNG“, nr. 1—6/1982

Conținutul celor șase numere pe anul 1982 ale acestei reviste, editată de Institutul de marxism-leninism de pe lângă Comitetul Central al Partidului Socialist Unit din Germania, se caracterizează printr-o varietate tematică. Sunt publicate articole de istorie a mișcării muncitorești germane și internaționale, analize referitoare la construcția socialistă în Republica Democrată Germană și în alte țări, precum și materiale de teorie și metodologie a istoriei. Varietății temelor abordate i se adaugă o diversitate de modalități de prezentare a materialelor, în cadrul unor rubrici permanente, fiecare cu un profil și un rol bine definite. Astfel, număr de număr, pot fi întâlnite, alături de articole, rubricile cuprinzând: *Documente și materiale, Comunicări științifice, Schițe biografice, Din istoria mișcării muncitorești locale și din istoria întreprinderilor, Rapoarte, Critică și bibliografie, Adnotări, Bibliografia selectivă a cărților și a revistelor de specialitate privind mișcarea muncitorească.*

Dat fiind profilul publicației, problemele privind istoria mișcării muncitorești germane ocupă locul principal în paginile revistei. Dintre materialele pe această temă, publicate în cadrul rubricii *Articole*, amintim pe cele semnate de Heinz Kürrich, în nr. 1 (*Unele probleme privind lupta P.C.G. în prima perioadă a celui de-al doilea război mondial*); de Brigit Schliewenz și Joachim Schulze, în nr. 3 (*Rezultatele și importanța istorică a primului Congres al sindicatelor din*

Germania de la Halberstadt din 1892); de Ștefan Weber (*După arestarea lui Ernst Thälmann P.C.G. ilegal a fost condus de John Schehr*) și Werner Brambke (*Problema națională în politica P.C.G. 1929—1933*), ambele în nr. 4; de Gudrun Weber, în nr. 5 (*Liga „Prietenii Uniunii Sovietice în Germania“ — organizator al delegațiilor de muncitori în Uniunea Sovietică în anii 1929—1932*); precum și două articole privind istoria fascismului în Germania și activitatea antifascistă a P.C.G., ambele publicate în nr. 6, de către Ulrich Hess (*Strategia antifascistă și tactica P.C.G. în anii 1922—1923*) și Bernhard Mahlke (*Contribuția P.C.G. la dezvăluirea esenței și funcției fascismului de către Internaționala Comunistă în anii douăzeci*).

Numeroase studii se referă la perioada construcției societății socialiste în Republica Democrată Germană. Dintre acestea amintim articolul lui Hans Meusel, din nr. 1, privind *Activitatea ideologică a Partidului în vederea realizării politicii sale economice în perioada iulie 1958—1961* și pe cel semnat de Gerhard Nauman, în nr. 2, referitor la *Valorificarea hotărîrilor Congresului al VIII-lea al Partidului în organele de conducere și în organizațiile de bază ale P.S.U.G.* Din perimetrul aceleiași problematici semnalăm două articole privind raporturile dintre clasa muncitoare și intelectualitate în R.D.G.: primul, publicat în nr. 2, este intitulat: *Politica de alianțe a P.S.U.G. în legătură cu dezvoltarea unor relații mai strînse între clasa muncitoare și intelectualitatea tehnico-științifică la sfîrșitul anilor cincizeci și începutul anilor șaiszeci* (autori: Dietemar Pellmann și Wolfgang Gässner), al doilea semnat de Christiane Dobias, Dieter Lenz și Heinz Sommerfeld, apărut în nr. 6, care tratează despre *Dezvoltarea alianței clasei muncitoare cu intelectualitatea tehnico-științifică prin intermediul sindicatelor (1971—1976)*. De asemenea, în nr. 5 al revistei două articole se ocupă de *Dezvoltarea relațiilor prietenești dintre P.C.U.S. și P.S.U.G. de la Tratatul de prietenie din 7 octombrie 1975* (autori: Volker Steinke și Eckhard Trümpler) și de *Probleme metodologice privind comparația pe etape a istoriei întrecerii socialiste în R.D.G. și U.R.S.S.* (autor: Gottfried Dittrich).

Unele aspecte teoretice și metodologice ale istoriei mișcării muncitorești sînt

tratate și în articolele semnate de Klaus Kinner (*Probleme metodologice ale cercetării muncii teoretice a P.S.U.G.*) și de Horst Dietzel (*Procese de acomodare și contradicții în social-reformismul actual*), ambele publicate în nr. 1; de Johannes Glasneck (*Hendrik de Man și criza teoriei și practicii reformiste în anii treizeci*), în nr. 2; Horst Haun (*Dezvoltarea cercului de studii „Documente și materiale privind istoria mișcării muncitorești germane” de la 1950 până la 1953*), în nr. 3; de Harold Neubert (*Referirile teoretice ale lui Lenin și Gramsci despre rolul de hegemon al clasei muncitoare și lupta comuniștilor în țările capitaliste*), în nr. 5.

În cadrul rubricii *Articole*, revista publică un număr relativ mare de materiale de istorie a mișcării muncitorești internaționale, unele scrise de istorici din alte țări. Cităm, în acest sens, articolele lui Peter Kaminski: *Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste și Partidul Comunist din Grecia, 1934—1936* (în nr. 1); Walter Schmidt: *Problema poloneză în periodicele anterioare revoluției din martie 1848 din Germania* (în nr. 2); Kostadin Bajtschinski: *Gheorghi Dimitrov și construcția socialismului în Bulgaria*; Katja Haferkorn: *Clara Zetkin și bolșevicii*; Brigit Schliewenz și Joachim Schulze: *Realizări și experiențe în legătură cu creșterea rolului conducător al clasei muncitoare în Republica Populară Bulgaria în anii 1958—1981* (toate, în nr. 3); S. Nacadorz și D. Batbajar: *Experiențe privind naționalizarea mijloacelor de producție și crearea relațiilor de producție socialiste în Republica Populară Mongolă* (în nr. 4); Zenobiusz Kozik: *Cu prilejul aniversării a 100 de ani de la primul partid al mișcării muncitorești poloneze* (în nr. 6).

La rubrica *Documente și materiale* sînt inserate, de regulă, documente și comentarii pe marginea unor izvoare istorice. Astfel, cu prilejul sărbătoririi a 70 de ani de la nașterea tovarășului Erich Honecker, revista a publicat o suită de documente ce ilustrează activitatea politică a primului secretar al C.C. al P.S.U.G., președintele Consiliului de Stat al R.D.G., în anii 1932—1934. Este vorba, printre altele, despre un raport de presă din ziarul „Arbeiter Zeitung” din 7 septembrie 1932, ce relatează despre organizarea, în zilele de 3 și 4 septembrie 1932, a unei zile internaționale a tineretului la Grossroseln, la care au participat tineri din Germania și Franța, desfășurată sub lozinci antifasciste, și în organizarea căreia tovarășul Erich Honecker a jucat un rol important, și despre un articol publicat de tovarășul Erich Honecker în „Arbeiter Zeitung” din 8/9 ianuarie 1933, prin

care chema tineretul comunist la luptă pentru eliberarea socială și națională; sînt reproduse, de asemenea, manifeste și chemări adresate clasei muncitoare și tineretului muncitor pentru crearea frontului unic muncitoresc.

Sub același generic, în nr. 1 este publicat un material despre programul social-politic al P.C.G. din anul 1930 privind apărarea intereselor vitale ale maselor populare; în nr. 2 sînt reproduse o conferință ținută de Clara Zetkin la 29 martie 1928 la Academia Comunistă de la Moscova, referitoare la importanța și sarcinile secției pentru studierea teoriei și practicii mișcării internaționale a femeilor, și cinci documente din anul 1931, provenind de la Ernst Thälmann, privind politica P.C.G. față de țărănime; în nr. 3 sînt comunicate șapte scrisori, pînă acum necunoscute, adresate de Wilhelm Pieck lui Gheorghi Dimitrov în anii 1947—1948; în nr. 5 este publicat un document inedit, provenit de la Rosa Luxemburg, care evidențiază atitudinea hotărîtă a acesteia împotriva curentului reformist din mișcarea muncitorească; în nr. 6 este publicat, între altele, un interviu pe care Gerhart Eisler, membru al Partidului Comunist din Germania, l-a acordat, la 27 decembrie 1946, unui grup de ziariști americani.

Rubrica de *Comunicări științifice* conține trei pînă la cinci comunicări în fiecare număr. Din nr. 1 al revistei amintim comunicările lui Dieter Langehr (*Cu privire la relațiile dintre P.C.G. și Partidul Comunist din Lituania în anul 1920*), Stepan Volk (*Cercetări și proiecte privind istoria gîndirii sociale în U.R.S.S.*) și Herbert Mayer (*Internaționala muncitorească socialistă și Frontul Unic antifascist în toamna anului 1934*). Din nr. 2 al revistei semnalăm comunicările: *German Avé Lallemand și afirmarea marxismului în mișcarea muncitorească din Argentina*, de Leonardo Paso; *Poziția social-democrației germane față de Congresul de la Paris al Internaționalei a II-a*, de Harold Koth; *Politica de alianțe a P.C.G. la sate (1930—1932)*, de Josef Reinhold. În nr. 3, Jakov Rokitjanskij publică o comentariu referitor la *Scrisoarea circulară a celui de-al doilea Congres al Ligii Comuniștilor*; Wolfgang Müller semnează un articol despre „*The Economist*” și elaborarea teoriei revoluționare de către Marx și Engels; iar L. G. Babicenکو aduce noi mărturii despre legăturile pe care Clara Zetkin le-a avut cu Uniunea Sovietică în anii 1921—1922 (*Clara Zetkin și Rusia Sovietică, 1921—1922*). Nr. 4 al revistei publică două materiale semnate de Bärbel Schindler (*P.C.G. și Congresul de la Amsterdam din 1932*) și Waldtraut Opitz

(Despre paternitatea articolului „Der schweigende Stabschreiber Moltke“). Cele cinci comunicări publicate în nr. 5 al revistei se referă la : Dezvoltarea științei istorice sovietice în anii 1917—1928. Despre rolul Istpart (Comisia pentru stringerea și studierea materialelor privind Revoluția din Octombrie și a Partidului Comunist — n.n.), de Ilse Heller ; „Die Eisenbahn“ și „Das Nordlicht“. Reviste din Germania despre Engels, de Ilse Bauer ; Construcția socialistă în Uniunea Sovietică în timpul primului plan cincinal și munca politică de masă a P.C.G., de Karlheinz Schaller ; Egon Erwin Kisch și Garda Roșie din Viena, de Guido Zamis ; Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia — grupa locală Mittweida, Saxonia, de Harald Koch și Alfons Wätzig. Nr. 6 al revistei publică comunicările : Al doilea proiect al „Capitalului“ publicat complet în MEGA (Ediția completă a operelor lui Marx și Engels — n.n.), de Barbara Lietz ; Un locuitor din Hambach în Liga Comuniștilor, de Martin Hundt ; Elementul proletar în mișcarea democratică germană după revoluția din iulie, de Werner Kowalski ; Internaționaliști germani în regiunea Orenburg, de V. I. Ananiev ; Probleme economice în literatura comunistă germană în anii douăzeci și treizeci, de Klaus Leciejewski.

În cadrul rubricii *Schițe biografice* sînt redade, pe scurt, date esențiale din viața și activitatea unor personalități din mișcarea muncitorească și comunistă germană și internațională. Astfel, găsim aici evocarea comunistului Friedrich Ebert (Pentru totdeauna legat de devenirea și dezvoltarea R.D.G., de Heinz Voske), în nr. 1 ; a lui Gheorghi Dimitrov (Strălucit leninist, revoluționar și internaționalist — Gheorghi Dimitrov, de Ernstgert Kalbe), în nr. 3 ; a Gertrudei Alexander (Sînt în lupta politică de zi cu zi, de Brunhild Endler), în nr. 4 ; a lui Otto Kuusinen (Un adevărat soldat al revoluției, de P. S. Kolilov), în nr. 5 ; a lui Vladimir Mihailovici Zagorski (Revoluționar de partea lui Lenin, de Siegfried Beckert), în nr. 6.

Dintre materialele cuprinse în rubrica : *Din istoria mișcării muncitorești locale și din istoria întreprinderilor*, amintim raportul bibliografic semnat de Hannelore Freundlich, publicat în nr. 1 și 5, care se ocupă de materialele de istoria mișcării muncitorești locale apărute în anii 1976—1980 ; articolele lui Gido Graehn despre *Activiști din Berlin în*

lupta pentru realizarea cu succes a planului pe doi ani (în nr. 2) ; Fritz Arndt : *Organizația raională Rostock a Uniunii Sindicatelor Libere Germane la începutul activității sale, septembrie—decembrie 1952* (în nr. 3) ; Eberhart Schulz : *Pentru apărarea R.D.G. Aspecte ale muncii ideologice în cadrul P.S.U.G. în Turingia în anul 1952* (în nr. 4).

Rubrica *Rapoarte* informează cititorii despre viața științifică a Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G., precum și alte manifestări privind istoria mișcării muncitorești germane și internaționale. Semnalăm, din nr. 1, comentariul lui Manfred Teresiak despre desfășurarea colocviului organizat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. și Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (Berlin, 29—30 septembrie 1981), cu tema : *Lupta P.S.U.G. și P.C.R. pentru pace și securitate în Europa. 1971—1981*.

Numerele pe 1982 ale revistei cuprind și bogate rubrici de *Critică și bibliografie* și *Adnotări*. De asemenea, ca și în anii anteriori, revista publică, în fiecare număr, bibliografii selective de cărți și reviste privind istoria mișcării muncitorești, în cadrul cărora sînt semnalate și unele lucrări și articole apărute în țara noastră. Dintre acestea amintim, în primul rînd, volumul cuprinzînd lucrările celui de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român, precum și cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu : *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace, și lucrarea : Creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român în etapa actuală*.

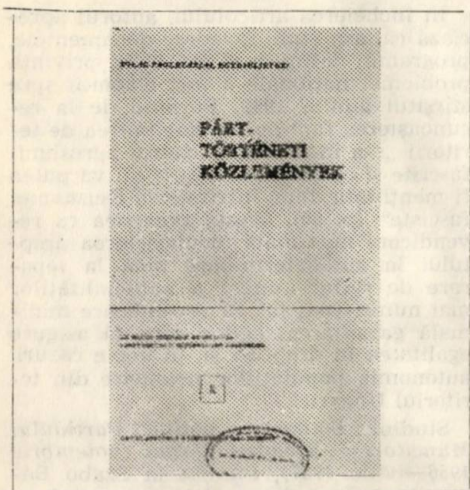
De asemenea, sînt semnalate trei volume apărute sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. : *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. (1921—1944) ; Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România, vol. I (1821—1922) și Ani de luptă comunistă. 1933—1944*.

Prin întregul său conținut ideatic și documentar, revista „Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, nr. 1—6/1982, reflectă stadiul actual de dezvoltare a istoriografiei mișcării revoluționare din Republica Democrată Germană.

ION CALAFETEANU

„PÁRTTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK“

nr. 1—4/1982

Cele patru numere ale revistei, apărute în cursul anului 1982, oglindesc preocuparea istoricilor unguri pentru elucidarea unor momente importante ale începuturilor mișcării muncitorești și împrejurărilor istorice ale creării partidului politic al clasei muncitoare din Ungaria, pentru studierea activității acestuia în condițiile deosebit de complexe ale perioadei interbelice. Totodată, se observă sporirea atenției acordate extinderii reflectării rezultatelor cercetării istoriei mișcării muncitorești internaționale și a mișcărilor de eliberare națională — temă căreia îi sînt consacrate 9 din cele 19 studii și comunicări publicate.

Acad. Nemes Dezső prezintă activitatea P.S.D.U. în momentul crucial din toamna anului 1918, în două studii intitulate: *Congresul extraordinar al P.S.D.U. din octombrie 1918* (nr. 2) și *Revoluția crizantemelor și P.S.D.U.* (nr. 3), iar în articolul intitulat: *Înființarea Partidului Comunist Ungar și începuturile activității sale* (nr. 4), el demonstrează evoluția procesului istoric spre revoluția proletară.

În primul studiu, autorul schițează situația monarhiei austro-ungare în prima jumătate a lunii octombrie 1918, prezentînd încercările cercurilor conducătoare de a preveni destrămarea ei și subliniază că aceste încercări s-au dovedit zadarnice atît datorită faptului că „în rîndul popoarelor asuprite, flăcările mișcărilor de independență națională se ridicau tot mai sus“ (p. 5), cît și realității incontestabile

că „proletariatul devenise o mare putere politică, organele sale cuprinzînd mase din ce în ce mai largi, în rîndurile sale generalizîndu-se speranța în răsturnarea apropiată a monarhiei și amplificîndu-se dorința de acțiune“ (p. 5). Autorul consacră un spațiu amplu redării luptei de opinii în preajma și în timpul Congresului extraordinar din octombrie 1918 al Partidului Social-Democrat din Ungaria, la care s-a elaborat linia politică a partidului în acele condiții complexe. El demonstrează că, dacă la început, conducerea partidului a crezut în posibilitatea că P.S.D.U., singurul partid politic din Ungaria care avea comisii naționale, se va pronunța în unanimitate pentru integritatea teritorială a Ungariei, cu condiția ca nemulțumirile naționale să fie satisfăcute și reformele democratice introduse, treptat însă, și în special sub presiunea delegaților comisiilor naționale ale românilor, slovacilor și sîrbilor și a delegaților aripii de stînga a partidului prezenți la congres, a fost nevoită să înțeleagă complexitatea situației și să renunțe la ideea unanimității în această problemă.

În studiul intitulat: *Înființarea Partidului Comunist Ungar și începuturile activității sale*, Nemes Dezső analizează condițiile istorice în care partidul a luat ființă și și-a început activitatea, subliniind procesul de agravare a contradicțiilor naționale și de clasă din interiorul țării în luna noiembrie 1918. El evidențiază faptul că aceasta se datora și atitudinii noului guvern care, chiar după proclamarea Republicii democratice și după ce procesul de separare de Ungaria a Transilvaniei și a altor regiuni locuite în mare majoritate de națiuni oprite a devenit ireversibil, „continua totuși să spere în apărarea integrității teritoriale a statului ungar“ (p. 9). Autorul apreciază că „aceste speranțe ireale au fost alimentate de încrederea naivă că prin unele compromisuri în privința autonomiei și cu ajutorul forțelor armate se va pune stavilă“ (p. 9) acestui proces.

Doi autori, Kővágo László și Tilkovsky Lóránt, cunoscuți pentru cercetările efectuate în problema națională din Ungaria, sînt prezenți în paginile revistei cu două studii. Primul, cu cel intitulat: *Partidul Comunist Ungar cu privire la revizuire și problema națională (1936—1942)*, iar al doilea cu studiul: *Activitatea Partidului Social-Democrat Ungar în rîndul naționalității germane (1919—1931)*.

Kövágó László supune analizei schimbările intervenite în politica națională a Partidului Comunist Ungar după cel de-al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste din 1935, când, odată cu adoptarea noii linii tactice a luptei pentru o republică democratică, a fost înlocuită și lozinca revizuirii Tratatului de la Trianon „pe cale revoluționară sau proletară” (p. 48). Conform noii orientări în problema națională — arată autorul —, P.C.U. „trebuia să lămurească masele populare ungare că politica guvernului, care are drept scop revizuirea cu forță, pe cale militară, a Tratatului de pace de la Trianon, duce la război, punând în pericol independența națiunii ungare”, și totodată, că „numai prin lupta dusă pentru pace, numai pe calea colaborării cu forțele iubitoare de pace din Europa, poate să obțină poporul ungar reexaminarea Tratatului de la Trianon și repararea nedreptăților provocate de acesta” (p. 49). Remarcăm aici faptul că autorul nu ia în considerare o mare evidență istorică și anume faptul că Trianonul nu a făcut decât să confirme, să dea consacrare juridică, în planul relațiilor internaționale, Unirii Transilvaniei cu România, act înfăptuit prin lupta unită a națiunii române și votat în unanimitate la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. În atare condiții, problema „revizuirii” lui nu se putea pune nici prin „forță” și nici „pe cale pașnică”, așa cum preconiza Partidul Comunist Ungar în epoca interbelică.

În continuare, autorul prezintă luările de poziții ale P.C.U. în problema națională și în politica externă, demonstrând că partidul a avertizat asupra pericolului încheierii unei alianțe cu Germania hitleristă și Italia fascistă, în scopul obținerii revizuirii dorite de clasele dominante, alianță care ar duce la implicarea Ungariei într-un război, în care ea „ar putea să-și piardă independența națională, fie că ar ieși învingătoare, sau învinsă” (p. 50). De asemenea, partidul a militat pentru încheierea unui tratat de neagresiune cu țările vecine, care să le unească în fața pericolului fascist. Trezind la analiza politicii P.C.U., adoptată după anul 1938, autorul arată că P.C.U. a considerat teritoriile anexate Ungariei, „în urma primei și celei de-a doua decizii de la Viena, ca fiind «un succes» obținut în cadrul politicii de cucerire fascistă și era de părere că acestea nu pot fi acceptate ca definitive și nici recunoscute pe plan internațional” (p. 55).

Urmîndu-și firul expunerii, autorul prezintă politica națională a P.C.U. după redevinerea Ungariei ca stat multinațional, ca urmare a anexării sudului Slovaciei, a Ucrainei subcarpatice și Transil-

vaniei de nord, în condițiile în care, după anexările forțate, cercurile dominante au trecut la adoptarea unei politici agresive de deznaționalizare.

În încheierea articolului, autorul apreciază că, așa cum dovedesc documentele, programul definitiv al P.C.U. în privința problemei naționale a fost elaborat spre sfîrșitul anului 1942. Pornind de la recunoașterea faptului că dobîndirea de teritorii „s-a înfăptuit în cadrul agresiunii fasciste și că această situație nu va putea fi menținută după înfrîngerea Germaniei fasciste” (p. 80), acesta prevedea ca revendicare maximală recunoașterea dreptului la autodeterminare pînă la separare de statul ungar a naționalităților mai numeroase, iar ca revendicare minimală garantarea legilor care să asigure egalitatea în drepturi și, în unele cazuri, autonomia populațiilor neungare din teritoriul Ungariei.

Studiul: *Elaborarea politicii Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (noiembrie 1956—iunie 1957)*, semnat la Szabó Bálint, analizează procesul în care s-a definitivat noua linie politică a P.M.S.U. după evenimentele tragice din toamna anului 1956, încadrîndu-l în tendința generală existentă în mișcarea muncitorească internațională din acei ani. Autorul apreciază că, în noiembrie 1956, s-a deschis o nouă etapă în Ungaria în privința aplicării teoriei revoluționare (p. 234), P.M.S.U. renunțînd la copierea politicii altor partide comuniste și trecînd la adaptarea creatoare și independentă a marxism-leninismului la condițiile concrete din propria țară.

Articolele și studiile cu privire la istoria mișcării muncitorești internaționale și la istoria mișcărilor de eliberare națională cuprind o gamă largă de teme. Din nr. 1 al revistei amintim, de pildă, studiul semnat de Vadász Sándor, intitulat: *Ideologia anarhosindicalismului francez*, în care este prezentată evoluția istorică a acestei ideologii și sînt subliniate trăsăturile sale fundamentale distincte; comunicarea semnată de Jemintz János, pe tema: *Conferința partidelor socialiste din țările Antantei din 28—29 august 1917*, în care autorul prezintă filmul detaliat al pregătirii și desfășurării conferinței și ecoul său în presa vremii; studiul lui Horváth Jenő, intitulat: *Formarea frontului unit muncitoresc antifascist în mișcarea muncitorească italiană (1934—1935)*, în care, pe baza cercetărilor efectuate în arhivele Institutului A. Gramsci, autorul prezintă condițiile istorice interne și internaționale care au determinat cele două partide muncitorești din Italia — P.C.I. și P.S.I. —

să pună bazele unui front unit împotriva fascismului.

În nr. 2 al revistei, Szokolay Katalin semnează o comunicare (*Gheorghe Dimitrov și lupta antirăzboinică*) consacrată contribuției lui Dimitrov la lupta antifascistă între anii 1929—1940, în care subliniază personalitatea sa de militant de seamă al mișcării comuniste internaționale, al luptei împotriva pregătirilor de război ale Germaniei naziste, împotriva pericolului fascist. Tot în acest număr, sub semnătura lui Harsányi Iván, a apărut studiul: *Lupta politică și disputele din mișcarea muncitorească din Spania republicană*, în care autorul analizează situația creată în Spania în perioada aprilie-decembrie 1938, când, în ciuda măsurilor adoptate pentru consolidarea situației interne, greutățile economice și militare se accentuau, iar după septembrie, în urma semnării pactului de la München, a devenit evident că guvernul de front popular nu va reuși să țină piept trupelor comandate de Franco.

În nr. 4 al revistei, A. Sajti Enikő semnează o comunicare intitulată: *Rezistența condusă de Partidul Comunist Iugoslav în Délvidék și politica represivă a guvernului Bárdosy (aprilie 1941 — ianuarie 1942)*, consacrată analizei re-

zistenței organizate și conduse de comuniștii iugoslavi în teritoriile ocupate de Ungaria în aprilie 1941, în care face o prezentare documentată cu privire la acțiunile disperate întreprinse de organele represive ungare împotriva luptei popoarelor Iugoslaviei.

În aceste numere semnalăm și apariția rubricii *Consultații*, în cadrul căreia au fost inserate materialele: *Orientări teoretico-politice în mișcarea muncitorească ungară din secolul al XIX-lea*, semnat de Erényi Tibor (nr. 2), și *Teoria și politica P.S.D.U. la începutul secolului*, semnat de Varga Lajos (nr. 3).

În cadrul rubricilor *Biografii*, *Amin-tiri* și *Documente*, revista pune la dispoziția cititorilor noi materiale de informare, contribuind la lărgirea sferelor de cercetare.

La rubricile *Știri* și *Recenzii*, revista își informează cititorii despre desfășurarea consfătuirilor și sesiunilor științifice din domeniul istoriei, despre activitatea internațională a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U. și despre noutăți editoriale ungare și străine.

ANA BUDURA

CĂRȚI DE ISTORIE APĂRUTE ÎN ANUL 1983 (I)

*** DOCUMENTE PRIVIND REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. B. ȚARA ROMÂNEASCĂ. 12 MARTIE 1848—21 APRILIE 1850.

Editura Academiei R. S. România, București, 1983, LXXVII + 362 p.

Noul volum de documente, realizat de Direcția Generală a Arhivelor Statului în colaborare cu Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, contribuie la completarea imaginii de ansamblu a revoluției române de la 1848, la întregirea unor aspecte particulare ale acestui remarcabil eveniment național.

El este rodul muncii redactorilor responsabili Maria Dogaru și Apostol Stan, acesta din urmă semnind și studiul introductiv, al întregului colectiv de elaborare — Paula Emanoil Barbu, Maria Dogaru, Beatrice Marinescu, Elisabeta Negulescu, Cornelia Popescu, Florica Ranca, Natalia Trandafirescu, Ion Vitan și colaboratorii Alexenia Andone, Varvara Aioanei și Aurelian Stroe —, care au investigat bogate fonduri de colecții arhivistice, dînd la iveală un număr important de documente interne și externe (demne de remarcat fiind rapoartele și corespondența diplomatică a consulului Marii Britanii la București, Robert Colquhoun, ale căror originale se conservă la Public Record Office din Londra).

Documentele cuprinse în volum extind, printre altele, sfera cunoașterii evenimentelor premergătoare insurecției de la Islaz, aduc date noi, care se adaugă

la informația deja cunoscută, privind o serie de ipostaze importante ale revoluției în Țara Românească.

*** DOCUMENTE PRIVIND MAREA RĂSCOALĂ A ȚĂRANILOR DIN 1907, vol. II: DESFĂȘURAREA RĂSCOALEI. A. MOLDOVA,

Editura Academiei R. S. România, București, 1983, 776 p.

Corpusul de documente privind marea ridicare la luptă a țărănimii române în singerosul an 1907, realizat prin munca științifică a cercetătorilor de la Institutul de studii istorice și social-politice, Institutul de istorie „Nicolae Iorga” și Direcția Generală a Arhivelor Statului, s-a îmbogățit cu cel de-al doilea tom. Apărut sub îngrijirea unui colectiv format din Ion Popescu-Puțurji și Andrei Oțetea — coordonatori, Marin Badea, Augustin Deac, Marin Florescu, Coralia Fotino, Ion Ilincioiu, Mircea Iosa, Georgeta Tudoran (au mai colaborat Damian Hurezeanu, Traian Lungu, Vasile Niculae, Rodica Șoimescu), volumul se referă la începutul și desfășurarea răscăleii pe pămîntul Moldovei.

Documentele selectate — acte eminate de la autorități (rapoarte, telegrame, note telegrafice, stenograme ale interogatoriilor), petiții ale țăranilor, reclamații ale proprietarilor etc. — sînt grupate pe județe, succesiunea acestora fiind și aceea a desfășurării răscăleii. Din acest punct de vedere o observație se impune: proporția mult prea mare conferită reflectării fenomenului în județele Boto-

șani (cu 300 documente) și Dorohoi (cu 115), la un total de 1026 de documente pentru toate cele 13 județe ale Moldovei. Materialul documentar care ni se oferă înfățișează imaginea torentului săvalnic ce s-a întins cu repeziciune din nordul spre sudul Moldovei, pune în evidență amploarea luptei trudititorilor pământului din această parte a țării.

*** GEORGE BARIȚ ȘI CONTEMPORANII SĂI, vol. VI. Ediție de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș și Ioan Gabor. Coordonator Ștefan Pascu,

Editura Minerva, București, 1983, 446 p. + 12 planșe.

Volumul încorporează corespondența primită de George Bariț de la boierul moldovean Iordache Mălinescu (1795—1853); de la Nicolae Nifon Bălășescu (1806—1880) — dascăl ardelen care a profesat în Țara Românească și Moldova, ajungând, în cele din urmă, în Dobrogea, mesager timpuriu al unirii acestui străvechi teritoriu românesc cu Țara, unire pe care a și văzut-o împlinită; de la Gavril Munteanu (1812—1869) — alt profesor transilvănean cu apostolat didactic în Principate, el fiind, de fapt, primul profesor și organizatorul Seminarului din Buzău; și de la Ștefan Moldovan (1813—1900) — unul dintre cei mai pasionați epistolari din Transilvania.

Peste date și fapte, peste frământări umane, remarcă acad. Ștefan Pascu, „marele eveniment care conjugă întreaga bogăție a volumului este, și de data aceasta, sublinierea unității spirituale românești. Străbătînd volumul, pierzi ideea unor granițe administrative care, la vremea lor, au existat totuși, în mod concret. Dar ele se estompează în aerul cald al unității parcă niciodată tulburate, care învăluie actul spiritual național, fie că este vorba de crearea unor forme literare, fie de scrierea cărților școlare, fie de maturizarea politică unitară a națiunii române ajunse la conștiința de sine“ (p. 6).

*** OCTAVIAN GOGA ÎN CORESPONDENȚĂ, vol. II, ediție îngrijită de Mihai Bordeianu și Ștefan Lemeny, Editura Minerva, București, 1983, VII + 552 p.

Correspondența poetului „pătimirii noastre“ are o valoare istorică manifestă pentru cunoașterea vieții spirituale, a luptelor politice pentru dreptate și libertate națională ale românilor de peste munți la începutul veacului XX. Predomină în cadrul volumului scrisorile primite, provenind de la o arie foarte largă de expeditori, între care ocupă un loc distinct Ilarie Chendi și Octavian

Tăslăuanu. Se poate cunoaște astfel mai bine activitatea de ziarist a lui O. Goga, de redactor la revista „Luceafărul“ și de redactor-șef la „Țara noastră“, contribuția sa la acțiunile inițiate de mișcarea națională a românilor transilvăneni.

Gheorghe Gheorghe, TRATATELE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI. 1939—1965. Texte rezumate, adnotări, bibliografie, vol. III,

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 424 p.

Acest al treilea volum din seria destinată prezentării tratatelor internaționale ale statului român vizează epoca septembrie 1939—mai 1965. Sînt prezentate 252 de acte internaționale (tratamente, acorduri, convenții ș.a.) bi și multilaterale încheiate sau la care a devenit parte România și care au conferit substanță politicii noastre externe, fixîndu-i coordonatele și stabilindu-i orientarea pe parcursul a 26 de ani. Ele — așa cum se arată în *Prefață* — „dau relief hotărîrii țării noastre de a plasa ansamblul relațiilor de colaborare pe care le întretine și dezvoltă cu aproape toate statele lumii sub imperiul normelor de drept și justiției internaționale“ (p. 5—6).

*** ROMÂNII ȘI ASEDIUL VIENEI — 1683. CULEGERE DE STUDII,

Editura Meridiane, București, 1983, 76 p.

Moment de vîrf al istoriei europene, stăvilirea expansiunii otomane sub zidurile Vienei a marcat începutul crizei fundamentale a imperiului semilunii, cu urmări de durată pentru întreaga zonă centrală și sud-est europeană. În întregul său, volumul evidențiază rolul țării române la desfășurarea acestei campanii, atitudinea lor filocreștină, izvorîră dintr-o politică constantă ce urmărea înlăturarea dominației otomane.

Studiile sînt semnate de: Nicolae Stoicescu, *300 de ani de la asediul Vienei*; Florin Constantiniu, *Tensiuni politice româno-otomane în ajunul asediului Vienei*; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Românii la asediul Vienei*; Radu-Ștefan Ciobanu, *Puncte de vedere asupra participării lui Șerban Vodă Cantacuzino la asediul Vienei (1683)*; C. Rezachevici, „*Steagurile românești din oastea lui Jan Sobieski în campania pentru eliberarea Vienei (1683), după un nou izvor polon*“; Constantin Șerban, *Documente inedite sau puțin cunoscute despre asediul Vienei din 1683*. În *Postfață*, Virgil Cîndea reliefează consecințele, de ordin cultural în primul rînd, pe care l-a generat acest eveniment în conștiința europeană.

*** ILIE PINTILIE, studiu biografic și antologie de Nicolae Popescu, Editura politică, București, 1983, 194 p.

Colecția „Biblioteca de istorie” a Editurii politice s-a îmbogățit cu o nouă carte. Ea este consacrată vieții și activității revoluționare a celui care a fost un remarcabil militant comunist — Ilie Pintilie.

Studiul biografic surprinde copilăria eroului, anii uceniciei în muncă și ai formării sale ca militant revoluționar, apoi anii acțiunii hotărâte în slujba intereselor vitale ale poporului muncitor, ale patriei, pînă la intrarea sa în neînță sub zidurile prăbușite ale Doftanei. Culegerea de texte ce-l însoțește ne oferă o imagine relevantă a activității publiciste a lui Ilie Pintilie, caracterizată prin atitudine fermă în apărarea intereselor economice și politice ale clasei muncitoare, ale țărânimii și ale altor categorii de oameni ai muncii în fața claselor exploatoare, prin înțelegerea adîncă a necesității unirii tuturor forțelor sociale și politice democratice împotriva fascismului, a războiului imperialist, pentru apărarea independenței și integrității patriei. „Frontul popular — scria el în 1935 — nu trebuie să fie un nou partid, ci o alianță vremelnică, sau de mai lungă durată — a partidelor și organizațiilor democratice, antifasciste, indiferent de programele, tactica și mijloacele lor de luptă. În Frontul popular trebuie să-și găsească loc toți dușmanii dușmanilor poporului” (p. 150).

Cele 26 de articole cuprinse în antologie, scrise de Ilie Pintilie în intervalul 1932—1938, au fost selectate din paginile următoarelor publicații: „Tinerimea muncitoare C.F.R.”—Galați, „Nu”, „Ecoul”, „Valul” și „Torța”—Botoșani, „Frontul muncii”—Piatra Neamț, „Blocul”, „Arena”, „Atlas”, „Farul cefeștiilor”, „Reporter” și „Lumea românească”—București.

*** DIPLOMAȚI ILUȘTRI, vol. IV, Editura politică, București, 1983, 422 p.

Această serie de mare interes, inițiată de Editura politică, a ajuns la cea de-a parta carte. Autorii ei — Paul Cernovodanu, Dan Berindei, Dan A. Lăzărescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Eliza Campus, Vasile Netea, N. Z. Lupu — prezintă, în ordine, viața și activitatea lui: Alexandru Mavrocordat Exaporitul (1641—1709), marele dragoman al Porții și sfetnic de taină al Divanului otoman; Nicolae Bălcescu (1819—1852) — revoluționar, cărturar înzestrat, om politic de largă viziune, ce a dat măsura înșușirilor

sale și pe tărîmul diplomatic; Lord Salisbury (1830—1902); Agenor Maria Adam Goluchowski (1849—1921); Thomas Masaryk (1850—1937); Take Ionescu (1858—1922) — avocat, orator, bărbat de stat, diplomat, publicist și, mai presus de toate, luptător pentru realizarea unității național-politice a românilor; Aristide Briand (1862—1932).

Marcel D. Popa, Horia C. Matei, MICĂ ENCICLOPEDIIE DE ISTORIE UNIVERSALĂ,

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 744 p.

Ne aflăm în fața unei lucrări de pionierat în literatura noastră istorică, rod al unor îndelungate și stăruitoare eforturi ale lui Marcel D. Popa și Horia C. Matei. Depășind numeroase dificultăți, atât de ordin documentar, cît și metodologic, autorii au realizat, mai mult decît un util instrument de lucru la îndemîna celor interesați, o sinteză de istorie universală cu caracter enciclopedic.

Astfel, într-o primă secțiune, lucrarea cuprinde, alfabetic, cele 169 de state independente ale lumii contemporane, la fiecare dintre ele fiind consemnate date de ordin general privind situarea, suprafața, capitala, cultele etc. și, mai ales, o succintă sinteză a evoluției istorice; toate acestea sînt urmate, în final, de liste ale deținătorilor puterii supreme în stat, începînd din momentul proclamării independenței și pînă la sfîrșitul anului 1982. Potrivit acelorasi criterii, cea de-a doua secțiune grupează peste 150 de state și dinastii din lumea antică, medievală și modernă. Aici, cadrul informației istorice este mai larg, fiind menționate și evenimentele, care, prin consecințele lor, au determinat modificări de ordin teritorial, și date explicații asupra modului în care s-a făcut transferul puterii de la un cap încoronat la altul, schimbarea de dinastii, împărțirea succesiunii, pretenții, regențele ș.a. Prin conținutul bogat, prin rigoarea realizării, *Mica enciclopedie de istorie universală* umple un gol în bibliografia românească de specialitate.

Constantin Daniel, CIVILIZAȚIA SUMERIANĂ,

Editura Sport-turism, București, 1983, 274 p.

După *Civilizația Egiptului antic* (1976), *Civilizația feniciană* (1979), *Civilizația asiro-babiloniană* (1982), reputatul cunoscător al istoriei antice a umanității, Constantin Daniel, oferă specialiștilor, tuturor iubitorilor de istorie, o nouă sinteză despre o strălucitoare cultură fău-

rită la sfârșitul mileniului IV î.e.n. „Lumea sumeriană este în stare — scrie autorul — să fie pildă vie pentru noi cei de azi, care trăim într-o epocă de strîngentă criză energetică, arătîndu-ne că fără petrol și fără electricitate, fără metale, fără pietre, fără arbori, un popor a putut crea o țară rodnică, de o fertilitate legendară, săpînd canale de irigație, făcînd diguri, ridicînd stăvile și dezvoltînd o agricultură întemeiată pe irigație în care se făceau 3 și chiar 4 udări pe an. Exemplul viu al sumerienilor ne arată că fără mașini, fără unelte complicate și fără petrol s-a putut avea o rodnică agricultură care îndestula zeci de orașe și sute de așezări sătetești” (p. 8).

Christian Bernadac, 186 DE TREPTE. MAUTHAUSEN,

Editura politică, București, 1983, 304 p.

La 21 km de Linz, în apropierea satului Mauthausen, se afla cea mai importantă carieră de piatră din Austria. Ca să ajungi la ea, de pe o esplanadă trebuia să cobori 186 de trepte. Pentru deținuții din lagărul de concentrare construit aici de hitleriști, aceste trepte, care erau coborîte și apoi urcate, în repetate rînduri, cu pietre grele în brațe, au devenit o golgotă singeroasă. Relatările unor supraviețuitori din acest abator uman, născut din sadismul unui regim care a ridicat la rangul de principiu disprețul pentru ființa umană, dezvăluie imaginile terifiante, imaginile de coșmar ale unui infern dantesco.

Brațele de muncă ale deținuților luați din întreaga Europă au fost folosite și exploatate într-un sistem scelerat care însemna exterminarea, individuală sau în masă, prin efort fără limite, prin înfometare, prin asasinat organizat sau din capriciu. Sfârșitul tragic a zeci de mii de oameni nevinovați a fost măsurat de călăi în beneficii. Cariera de granit de la Mauthausen a ajuns să-și sporească neconținut cifra de afaceri: de la 1 578 100 mărci în 1941, la 11 029 700 mărci în primele 10 luni ale anului 1944.

Cartea este un strigăt de revoltă împotriva crimelor comise de nazism și, în același timp, un imn închinat rezistenței eroice a celor care au crezut în forța solidarității, în victoria omului în fața degradării și josniciei. Semnificativă este marea evadare din blocul „20”, blocul morții, unde erau închiși ofițeri sovietici și deținuți politici. „Nouă supraviețuitori din șase sau șapte sute de deținuți pe care îi număra blocul 20 la 2 februarie 1945. Nouă supraviețuitori

care, împreună cu tovarășii lor, au înfăptuit, probabil, cea mai mare faptă eroică din toată istoria deportării” (p. 265).

Hervé Villeré, DOSARUL SECȚIEI SPECIALE,

Editura politică, București, 1983, 288 p.

La 21 august 1941, tînărul comunist Fabien (Pierre Georges) împușcă la Paris în plină zi un ofițer de marină german, marcînd prin curajoasa sa acțiune începutul luptei armate pentru libertate. Căutînd să stăvilească orice încercare de nesupunere, naziștii hotărîsc, cum au făcut-o de atîtea ori și în atîtea țări, să declanșeze represalii. Și o fac, avînd întregul concurs al guvernului de la Vichy. Acesta instituie o „Secție Specială” a Curții de Apel din Paris, care, prin condamnările la moarte pe care le pronunță împotriva unor deținuți judecați deja, fără a avea dovezi de culpabilitate, deschide curs larg politicii colaboraționiste a Vichyului cu ocupantul, avînd drept scop nimicirea mișcării de rezistență. Cartea este rechizitoriul acestei înscenări judiciare, una din dramele pe care poporul francez le-a trăit în acea grea epocă.

Gordon Thomas, Max Morgan Witts, ENOLA GAY, Cuvînt înainte, traducere din limba engleză și note de Dumitru Constantin,

Editura politică, București, 1983, 304 p. + 16 p. foto.

Este vorba de un reportaj istoric asupra pregătirii și efectuării primului bombardament atomic, la 6 august 1945, act funest, care a plasat întreaga lume sub spectrul cataclismului nuclear. Pentru a-și scrie cartea, autorii au discutat îndelung cu numeroși participanți la ceea ce s-a numit „proiectul Manhattan”: cu membrii echipajului care au lansat bomba, cu oameni de știință și foști combatanți implicați în fabricarea ei, cu martori oculari japonezi, completîndu-și și verificîndu-și datele obținute cu surse din arhive americane pînă nu demult ultrasecrete. Faptele sînt expuse într-o suită cronologică plină de tensiune, fiind însă concentrate doar asupra a ceea ce se întîmpla în tabăra americană ce pregătea atacul și în orașul-victimă Hiroshima, omițîndu-se evenimentele generale ale războiului mondial și, mai ales, consecințele grave, resimțite azi acut de omenire, ale exploziei nucleare.

ION MAMINA 157

СОДЕРЖАНИЕ

НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ: Изложение на торжественном собрании посвященное 65-ю создания единого национального румынского государства. 1-ое декабря 1983 г. 3

x x x Эпоха Чаушеску — живое выражение великих завоеваний румынского народа под знаменем социализма 16

СТАТЬИ И ДОКЛАДЫ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Призыв к созиданию (VII). 26

НИКОЛАЕ КОПОЮ: Воссоединение 1859 года — результат воли всего румынского народа. 64

ВАСИЛЕ НИКОЛАЕ: Воссоединение Румынских княжеств отраженное в традициях рабочего и социалистического движений, в традициях РКП 82

НА ВСТРЕЧУ 40-ОЙ ГОДОВЩИНЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ, АНТИФАШИСТСКОЙ И АНТИИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ АВГУСТА 1944 ГОДА

МИРЧА МУШАТ, ИОН АРДЕЛЯНУ: Защита национальной независимости и суверенитета — основная цель Румынской Коммунистической Партии, всего румынского народа. 90

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Почтительная научная сессия посвященная 65-летию создания единого национального румынского государства (Бухарест, 26 ноября 1983 г.)... 116

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

«Военно-политическая концепция товарища Николае Чаушеску, касающаяся защиты независимости нашего социалистического отечества», Военное изд-во, Бухарест, 1983, 364 стр.: *Штефан Пыслару*. 128

М.Г. БУЖОР: «Сочинения: стихи и проза». Изд-во «Минерва», Бухарест, 1983, 378 стр.: *Виктор Вишинеску*. 132

Т.ДЖ. КЛАПРОТ: «Историческая картина Азии, со времени владычества Сируса до наших дней», Париж, Шубар; Лондон, Трегг и Вюрт; Штутгарт, Котта, 1826: *Ана-Мария Коман*. 135

ЖУРНАЛ — ЖУРНАЛОВ

«Исторический журнал», [Бухарест, н-ра 1—12/1982: *Ион Булей*. 142

«Журнал истории рабочего движения», Берлин, н-ра 1—4/1982 г.: *Ион Калафетяну*. 148

«Журнал истории партии», Будапешт, н-ра 1—4/1982 г.: *Ана Будура*. 151

ЗАМЕТКИ

158 Книги по истории изданные в 1983 году (I): *Ион Мамина*. 154

SUMMARY

NICOLAE CEAUSESCU: Speech Delivered at the Solemn Meeting Occasioned by the 65th Celebration of the Creation of the United National Romanian State. December the 1th, 1983. 3

x x x Ceausescu's Age — Vivid Expression of the Great Successes of the Romanian People Achieved Under the Banner of Socialism. 16

ARTICLES-PAPERS

ION POPESCU-PUTURI: Stimulus to Creation (VII). 26

NICOLAE COPOIU: Unification Achieved in 1859 — Outcome of the Unanimous Will of the Romanian People 64

VASILE NICULAE: Unification of the Principalities in the Traditions of the Workers' and Socialist Movement, of the Romanian Communist Party 82

MEETING THE 40th ANNIVERSARY OF THE ANTI-FASCIST AND ANTI-IMPERIALIST REVOLUTION OF SOCIAL AND NATIONAL LIBERATION IN AUGUST 1944

MIRCEA MUŞAT, ION ARDELEANU: Defending National Independence and Sovereignty — Fundamental Objective of the Romanian Communist Party, of the Entire People 90

SCIENTIFIC LIFE

Scientific Session Dedicated to the 65th Anniversary of the Creation of the United National Romanian State (Bucharest, 26th November, 1983) 116

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

„Comrade Nicolae Ceausescu's Political and Military Conception Concerning Safeguarding the Independence of Our Socialist Motherland. Military Publishing House, Bucharest, 1983, 364 p.: *Stefan Păslaru* 128

M.G.H. BUJOR. „Selected Works. Poems and Prose”, Minerva Publishing House, Bucharest, 1983, 378 p. *Victor Vişinescu* 132

H. J. KLAPROTH, „Tableaux Historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours”, Paris, Schubart; Londra, Treuttel and Wurtz; Stuttgart, Cotta, 1826: *Ana-Maria Coman* 135

REVIEW'S REVIEW

„Revista de istorie” (Historical Review), nr. 1—12/1982: *Ion Bulei* 142

„Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung”, nr. 1—4/1982: *Ion Calafeteanu* 148

„Párttörténeti Közlemények” (Party History Items of Information), nr. 1—4/1982: *Ana Budura* 151

NOTES

Books on History Published in 1983 (I): *Ion Mamina* 154

SOMMAIRE

NICOLAE CEAUSESCU: L'exposé présenté à l'Assemblée de fête à l'occasion de la 65-ème anniversaire de la création de l'Etat national unitaire roumain. 1 décembre 1983 3
 *** L'époque Ceausescu — la plus vive expression de grandes conquêtes du peuple roumain sous le drapeau du socialisme 16

ARTICLES — RAPPORTS

ION POPESCU-PUTURI: Impulsion à la création (VII) 26

NICOLAE COPOIU: La réunion des Principautés roumaines en 1859 — résultat de la volonté unanime du peuple roumain 64

VASILE NICULAE: L'union des Principautés reflétée dans les traditions du mouvement ouvrier et socialist, du Parti Communist Roumain....82

À L'ACCUEIL DE LA 40-ème ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION D'ÉLIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE, ANTIFASCISTE ET ANTIMPERIALISTE D'AOUT 1944

MIRCEA MUSAT, ION ARDELEANU: La défense de l'indépendance et de la souveraineté nationale — l'objectif fondamental du Parti Communist Roumain, de l'entier peuple roumain 90

LA VIE SCIENTIFIQUES

La session scientifique organisée pour rendre hommage à la 65-ème anniversaire du formation de l'Etat national unitaire roumain (Bucarest, 26 novembre 1983) 116

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

„La conception politique-militaire du président Nicolae Ceausescu concernant la defense de l'indépendance de la patrie socialiste roumaine“, Editura militară, Bucarest, 1983, 364 p.: Ștefan Păslaru 128

M.GH. BUJOR, „Oeuvres: poésies et prose“, Editura „Minerva“, Bucarest, 1983, 378 p.: Victor Vișinescu 132

H. J. KLAPROTH, „Tableaux historique de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours“, Paris, Schubart: Londra, Trenttel et Wurtz; Stuttgart, Cotta, 1826: Ana-Maria Coman 135

REVUE DES REVUES

„Revue d'histoire“, Bucarest, nrs. 1-12/1982: Ion Bulei 142

„Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, nr. 1-6/1982: Ion Calafeteanu 148

„Párttörténeti Közlemények (Revue d'histoire du parti), nrs. 1-4/1982: Ana Budura 151

NOTES

Livres d'histoire parus en 1983 (I): Ion Mamina 154

INHALT

NICOLAE CEAUSESCU: Darlegung an der Festversammlung zu Ehren des 65. Jahrestages der Schaffung des einheitlichen rumänischen Nationalstaates. 1. Dezember 1983 3

*** Die Ceausescu Epoche — lebendiger Ausdruck der grosse Eroberungen des rumänisches Volkes unter die Fahne der Sozialismus 16

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

ION POPESCU-PUTURI: Antrieb zu Kreation (VII) 26

NICOLAE COPOIU: Die Vereinigung von 1859 — Ergebnis der einstimmige Willens des rumänisches Volkes 64

VASILE NICULAE: Die Vereinigung der Fürstentümer in den Traditionen der Arbeiter — und Sozialistischerbewegung, der Rumänische Kommunistische Partei 82

ENTGEGENKOMMEN DES 40-EN JAHRESTAGS DER ANTIFASCHISTISCHEN UND ANTIMPERIALISTISCHEN REVOLUTION DER SOZIALEN UND NATIONALEN BEFREIUNG AUS AUGUST 1944

MIRCEA MUSAT, ION ARDELEANU: Die Unabhängigkeits — und Souveränitätsschutz — grundlegende Würdigkeit der Rumänische Kommunistische Partei, unserer ganzer Volk 90

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Wissenschaftliche Tagung zu Ehren des 65. Jahrestags der Schaffung des einheitlichen rumänischen Nationalstaates (Bukarest, 26 November 1983) 116

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

„Genossen Nicolae Ceausescu's politisches und militärisches Konzeption betreffend die Unabhängigkeitsschutz unseres sozialistisches Vaterlandes“, Militär Verlag, Bukarest, 1983, 364 s.: Ștefan Păslaru 128

M.GH. BUJOR, „Schriften. Dichtungen und Prosa“, Minerva Verlag, Bukarest, 378 s.: Victor Vișinescu 132

H. J. KLAPROTH, „Tableaux historiques de l'Asie depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours“

Paris, Schubart; Londra, Treuttel und Wurtz; Stuttgart, Cotta, 1826: Ana-Maria Coman .. 135

DIE ZEITSCHRIFT DER ZEITSCHRIFTEN

„Historische Zeitschrift“, 1-12 Nr./1982: Ion Bulei 142

„Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, 1-6. Nr./1982: Ion Calafeteanu 148

Párttörténeti Közlemények“ (Beiträge zur Geschichte der Partei), 1-4. Nr./1982: Ana Budura 151

ANZEICHNUNGEN

Historische Bücher die in 1983 erscheinen sein
(I): *Ion Mamina* 154

objetivo fundamental del Partido Comunista
Rumano de todo el pueblo 90

VIDA CIENTÍFICA

Sesión científica de homenaje dedicada al cumplimiento de 65 años desde la formación del Estado nacional unitario rumano (Bucarest, 26 de noviembre de 1983) 116

SUMARIO

NICOLAE CEAUSESCU — Exposición pronunciada en la Asamblea festiva consagrada al festejo de 65 años de la formación del Estado nacional unitario rumano 1 de diciembre de 1983 3

*** Epoca-Ceausescu — expresión eloquente de las grandes conquistas del pueblo rumano bajo la bandera del socialismo 16

INFORMES — COMUNICACIONES

ION POPESCU-PUȚURI: Estímulo para creación (VII) 26

NICOLAE COPOIU: La Unión de 1859 — expresión de la voluntad unánime del pueblo rumano. .64

VASILE NICULAE: La Unión de los Principados en las tradiciones del movimiento obrero y socialista, del Partido Comunista Rumano....82

ENCONTRANDO LA ANIVERSACIÓN DE 40 AÑOS DESDE LA REVOLUCIÓN DE LIBERACIÓN SOCIAL Y NACIONAL ANTIFASCISTA Y ANTIMPERIALISTA DE AGOSTO DE 1944.

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU: La defensa de la independencia y soberanía nacione

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

"La concepción política-militar del camarada Nicolae Ceausescu concerniente a la defensa de la independencia de nuestra patria socialista". Editorial Militar, Bucarest, 1983, 364p. *Ștefan Păslaru* 128

M.G.H. BUJOR, "Escritos: Versos y prosa Editorial Minerva, Bucarest, 1983, 378 p.: *Victor Vișinescu* 132

H.J. KLAPROTH, "Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours", Paris, Schubart; Londra, Treutlele Wurtz; Stuttgart, Cotta, 1826: *Ana-Maria Coman* ..135

LA REVISTA DE LAS REVISTAS

"Revista de historia", nr. 1—12/1982: *Ion Bulei* 142

„Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, nr. 1—4/1982: *Ion Calafeteanu* 148

"Párttörténeti Közlemények", nr. 1—4/1982: *Ana Budura* 151

APUNTES

Libros de historia editadas en el año 1983 (I): *Ion Mamina* 154

Redactori : *Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Raș*

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

79018

anale de istorie

anul XXX 2 1984

1990

0 JUL 2005

97

79018

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

2014

Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

anale de istorie

Anul XXX

2

1984

SUMAR

SĂRBĂTORIREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRILEJUL ANIVERSĂRII ZILEI DE NAȘTERE ȘI ÎMPLINIRII A PESTE 50 DE ANI DE ACTIVITATE REVOLUȚIONARĂ

Serisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România	3
Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU	7
Serisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România, adresată tovarășei ELENA CEAUȘESCU cu ocazia zilei de naștere și a îndelungatei sale activități revoluționare	10
*	
Înființarea al României — ctitor de țară nouă, liberă și independentă	12

ARTICOLE — COMUNICĂRI

ION POPESCU-PUȚURI : Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului P.C.R. în organizarea și desfășu- rarea luptei antihitleriste	21
GHEORGHE PRISĂCARU : Dezarmarea — obiectiv major al politicii externe promovate cu consecvență de tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Româ- niei socialiste	33
VASILE PETRIȘOR, NICOLAE RAUȘ : Unirea politică de la 1600 — întru- chipare a păstrării și dezvoltării unității de neam a poporului român . . .	48

36093.

IN ÎNTÂMPINAREA ANIVERSĂRII A 40 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944

AURICĂ SIMION : Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul luptei împotriva dictaturii antonesciene, pentru libertatea și independența patriei 69

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

Mișcarea muncitorească internațională între anii 1864 și 1871 88

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Roma, 26 ianuarie 1984 : „România în anii socialismului 1948—1978“. „Nicolae Ceaușescu — o personalitate care se bucură de înaltă prețuire și admirație pe plan internațional“ 105

Sesiunea științifică pe tema „Unirea Moldovei cu Muntenia la 24 ianuarie 1859 — moment crucial în formarea statului național unitar român“ (București, 21 ianuarie 1984) 108

Activitatea internă și internațională a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1983 : *Gheorghe Unc, Constantin Petculescu* 119

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Colecția „Domnitori și voievozi“, nr. 19—21 : **MARIN MATEI POPESCU, ADRIAN N. BELDEANU**, „Mihnea al III-lea (1658—1659)“, 248 p. ; **ȘTEFAN S. GOROVEI**, „Petru Rareș (1527—1538 ; 1541—1546)“, 232 p. ; **NICOLAE STOICESCU**, „Matei Basarab (1632—1654)“, 248 p., Editura militară, București, 1982 : *Gheorghe David* 133

H. J. KLAPROTH, „Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours“, Paris, Schubart ; Londra, Treuttel și Wurtz ; Stuttgart, Cotta, 1826 (II) : *Ana-Maria Coman* 138

MALGORZATA WILLAUME, „Polacy w Rumunii“ („Polonezi în România“), Centrul polonez de cultură și învățămînt al Universității „Marie Curie-Sklodowska“ din Lublin, 104 p. : *Aurel Karefchi* 145

REVISTA REVISTELOR

„Jindaishi Yanjiu“, Beijing, nr. 1—4/1982 : *Ana Budura* 148

INSEMNAȚII

Cărți de istorie apărute în anul 1983 (II) : *Ion Mamina* 152

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU, VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, **GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE UNC, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAMARIA**

**SĂRBĂTORIREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU
CU PRILEJUL ANIVERSĂRII ZILEI DE NAȘTERE ȘI ÎMPLINIRII
A PESTE 50 DE ANI DE ACTIVITATE REVOLUȚIONARĂ**

**SCRISOAREA
Comitetului Politic Executiv
al C.C. al P.C.R.,
Consiliului de Stat și Guvernului
Republicii Socialiste România**

Mult stimate și iubite tovarăse NICOLAE CEAUȘESCU,

Dind glas celor mai vibrante simțăminte de stimă și prețuire ale întregului nostru partid și popor, dorim să vă adresăm — la aniversarea zilei dumneavoastră de naștere și împlinirea a peste 50 de ani de activitate revoluționară — cele mai calde felicitări și urări de viață îndelungată, în deplină sănătate și putere de muncă, spre binele și înălțarea patriei, al cauzei edificării socialismului și comunismului pe pământul României.

Ne este tuturor deosebit de plăcut ca, în această zi aniversară, dragă întregii noastre națiuni — înscrisă cu litere de aur în istoria națională — să aducem, cu cel mai înalt respect, un fierbinte omagiu proeminentei dumneavoastră personalități de patriot și revoluționar înflăcărat, militant de frunte al mișcării comuniste și muncitorești, neobosit luptător pentru triumful în lume al idealurilor nobile de pace, colaborare și progres social.

Împreună cu întregul partid și popor, dorim să vă exprimăm, și cu acest prilej, cea mai înaltă recunoștință și prețuire pentru tot ceea ce ați făcut și faceți pentru bunăstarea și fericirea patriei noastre socialiste, pentru înaintarea ei, în deplină independență și libertate, spre culmi tot mai înalte de civilizație și progres.

Se bucură de o unanimă apreciere și constituie un însuflețitor exemplu pentru noi, pentru întregul partid și pentru toți cei ce muncesc din patria noastră, minunatele dumneavoastră calități de eminent conducător politic și de stat, de comunist și ginditor revoluționar, care și-a consacrat întreaga viață înfăptuirii marilor idealuri ale socialismului și comunismului, slujirii — cu devotament neabătut și totală dăruire — cauzei drepte și nobile a clasei muncitoare, a bunăstării poporului, a libertății, demnității și independenței patriei. Dirzenia revoluționară, curajul și neînfricarea cu care ați acționat încă din primii ani ai tinereții — în condițiile extrem de grele ale ilegalității — pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului, împotriva nedreptății și exploatării, a fascismului și războiului, pentru libertate și pace, s-au înscris ca nepieritoare pagini luminoase în istoria partidului și a patriei noastre.

Întregul nostru popor cunoaște și dă o înaltă apreciere rolului hotărîtor pe care l-ați avut și îl aveți în elaborarea și înfăptuirea mărețelor obiective ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământul României, strălucitei dumneavoastră contribuții la fundamentarea Programului partidului, la promovarea celor mai viabile căi și soluții pentru rezolvarea problemelor complexe menite să asigure mersul ferm înainte al țării pe calea socialismului și comunismului, a progresului material și spiritual.

Prodigioasa dumneavoastră activitate de conducător politic și de stat, pătrunsă de un desăvârșit spirit revoluționar, patriotic și de o înaltă responsabilitate pentru destinele României, ideile și orientările dumneavoastră, de o inestimabilă valoare teoretică și practică, și-au găsit o strălucită materializare în mărețele succese și realizări pe care națiunea noastră le-a obținut în cele aproape două decenii de cind vă aflați în fruntea partidului și a statului — perioada cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie națională, și pe care, astăzi, poporul a legat-o trainic, și pentru totdeauna, de numele și fapta dumneavoastră, numind-o, cu legitimă mândrie, „Epoca Ceaușescu”. Puternic mobilizați de gindirea și acțiunea dumneavoastră creatoare, oamenii muncii au înălțat, în acești ani, pe întreg cuprinsul patriei, minunate construcții industriale și social-culturale, au construit noi orașe și au schimbat înfățișarea tuturor localităților, au ridicat la viață nouă, înfloritoare toate regiunile țării. Sub conducerea gloriosului nostru partid, întregul popor a dobândit, an de an, noi și tot mai mari realizări pe calea edificării unei vieți demne, libere și fericite. Proiectele îndrăznețe elaborate, în urmă cu aproape două decenii, au devenit astăzi realități concrete; s-au transformat în certitudini, țara noastră înaintind ferm și neabătut pe drumul progresului în toate domeniile de activitate.

Sintem mindri de a fi membrii unui partid cum este Partidul Comunist Român — centrul vital și conștiința întregii națiuni — la întărirea căruia dumneavoastră ați adus și aduceți o contribuție inestimabilă. Ne oferiți tuturor un înalt exemplu prin preocuparea permanentă ce o manifestați pentru creșterea rolului conducător al partidului în societate și pentru întărirea legăturilor sale cu masele largi ale poporului, pentru imprimarea unui stil dinamic, profund creator și novator în întreaga activitate a organelor și organizațiilor de partid, pentru adâncirea democrației interne de partid și pentru găsirea celor mai corespunzătoare forme politico-organizatorice în vederea promovării neabătute a principiilor muncii colective, a responsabilității revoluționare în întreaga activitate de partid. Ne însușește și ne mobilizează pe toți pasiunea și înflăcărarea cu care acționați ca partidul nostru să fie și să rămână un partid mereu tinăr, dinamic, strins legat de mase, să se afirme, în toate domeniile de activitate, ca promotor consecvent al spiritului revoluționar, al noului, al concepției înaintate despre lume și viață.

Prețuim cu toții modul magistral în care conduceți mărețea operă de edificare a noii societăți în strinsă legătură cu poporul și pentru popor. Ați manifestat și manifestați o preocupare deosebită pentru dezvoltarea continuă a relațiilor de producție și sociale, pentru întărirea statului socialist — ca organizator al întregii opere de construcție socialistă — pentru perfecționarea funcțiilor și a formelor sale de activitate în deplină concordanță cu stadiul și cerințele obiective concrete ale dezvoltării societății noastre în actuala etapă și în perspectivă. Ați asigurat dezvoltarea continuă a democrației muncitorești-revoluționare, a democrației socialiste în țara noastră, ați fundamentat și promovat ferm principiile autoconducerii și autogestiunii muncitorești, ați creat un cadru organizatoric larg — unic în felul său — de participare plenară, nemijlocită, în condiții de deplină egalitate, a tuturor fiilor patriei, fără deosebire de naționalitate, a întregului popor — unit în Frontul Democrației și Unității Socialiste — la conducerea tuturor domeniilor vieții economico-sociale, a întregii societăți.

Partidul, poporul nostru cunosc cu cât suflet, cu câtă pasiune și nesecată energie vă ocupați de soluționarea tuturor problemelor care privesc progresul multilateral al țării, dezvoltarea armonioasă, echilibrată a industriei și agriculturii, înflorirea științei, culturii și artei, asigurarea unor condiții tot mai bune de muncă și de viață pentru toți oamenii muncii din patria noastră. Apreciem în mod deosebit grija permanentă ce o manifestați pentru punerea cât mai largă în valoare a capacității creatoare, talentului și priceperii clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, pentru afirmarea plenară a personalității umane în societatea noastră. Prin contactul viu și permanent cu țara, prin legătura strinsă pe care o aveți cu întregul popor, prin prezența dumneavoastră în mijlocul oamenilor, în toate județele țării, în unități economice, științifice, culturale, de învățămînt — acolo unde practic se elaborează și se realizează marile valori care sporesc avuția materială și spirituală a țării — ați promovat în rîndurile comuniștilor, ale întregului activ de partid și de stat un spirit militant nou, de profundă responsabilitate, de angajare deplină pentru transpunerea în viață — prin popor și pentru popor — a mărețului Program al partidului, a tuturor sarcinilor și obiectivelor stabilite de partid în vederea propășirii continue a societății socialiste românești.

Partidul nostru comunist dă o înaltă apreciere uriașei contribuții pe care ați adus-o și o aduceți la îmbogățirea tezaurului gândirii social-politice, a teoriei revoluționare a socialismului științific, cu idei și teze noi de largă perspectivă de o mare stringență și actualitate, izvorite din practica edificării societății socialiste în România;

a mișcării comuniste și muncitorești, din analiza profund științifică, materialist-dialectică, pe care o faceți permanent, cu înaltă competență, fenomenelor vieții social-politice contemporane.

Pentru tot ceea ce ați făcut și faceți pentru ridicarea bunăstării materiale și spirituale a maselor populare, pentru toate istoricele realizări obținute în făurirea socialismului — care poartă pecetea gândirii și faptei dumneavoastră cutezătoare — întregul partid și popor vă înconjoară cu cea mai aleasă dragoste și recunoștință. Strîns unit în jurul dumneavoastră, mult stimat și iubit tovarășe Nicolae Ceaușescu, întregul popor este ferm hotărît să facă totul pentru a asigura înfăptuirea neabătută a politicii partidului comunist, a orientărilor și indicațiilor dumneavoastră, privind dezvoltarea bazei energetice și de materii prime, creșterea puternică a productivității muncii și reducerea consumurilor materiale, ridicarea nivelului tehnic și sporirea competitivității produselor românești, înfăptuirea noii revoluții agrare și a tuturor programelor adoptate pentru creșterea puternică a producției agricole, atît în sectorul socialist, cît și în gospodăriile populației, pentru realizarea unei noi calități a muncii și a vieții în toate domeniile de activitate.

Slujind cu neobosită energie interesele fundamentale ale țării, veghind permanent la dezvoltarea în liniște și pace a patriei și a poporului român, v-ați afirmat, totodată, cu strălucire — spre mîndria întregii noastre națiuni — ca o personalitate proeminentă a vieții internaționale contemporane, ca promotor al celor mai nobile idealuri și aspirații de pace, înțelegere și colaborare, ca luptător înflăcărat pentru cauza libertății și independenței popoarelor.

Întreaga politică externă a țării noastre este indisolubil legată de eforturile și inițiativele dumneavoastră de mare răsunset internațional — apreciate pe toate meridianele globului — dedicate promovării consecvente în viața internațională, în raporturile dintre state, a principiilor noi de relații, bazate pe deplină egalitate, respect al independenței și suveranității naționale, neamsec în treburile interne și avantaj reciproc, pe nerecurgerea la forță și la amenințarea cu folosirea forței, pe respectarea dreptului fiecărui popor de a se dezvolta liber, așa cum dorește, fără nici un amestec din afară.

Este unanim apreciat rolul hotărîtor pe care îl aveți în dezvoltarea și întărirea continuă a prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, în extinderea relațiilor României cu țările în curs de dezvoltare și nealiniat, în promovarea, pe baza principiilor coexistenței pașnice, a concilierii cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială.

În actualele împrejurări internaționale, cînd pe plan mondial, și mai cu seamă în Europa, s-a ajuns la o încordare extremă, cînd viața, libertatea și independența popoarelor sînt grav amenințate de spectrul unui război termonuclear nimicitor, inițiativele și propunerile dumneavoastră, chemările pe care le adresați — la luciditate, la calm și rațiune, la unirea eforturilor pentru a se acționa, pînă nu este prea târziu, în vederea înlăturării pericolului nuclear, a împiedicării agravării situației mondiale — găsesc un profund ecou în conștiința tuturor națiunilor lumii, a întregii omeniri.

Popoarele, forțele iubitoare de pace de pretutindeni prețuiesc în mod deosebit energia, dinamismul și consecvența cu care militați pentru asigurarea unui climat de pace, securitate, colaborare și înțelegere internațională, pentru lichidarea subdezvoltării și instaurarea noii ordini economice mondiale, pentru democratizarea largă a relațiilor dintre state și participarea, în condiții de deplină egalitate, a tuturor țărilor și popoarelor la soluționarea marilor și complexelor probleme ce confruntă epoca noastră.

Este binecunoscută excepționala dumneavoastră activitate pentru apărarea păcii în Europa — continentul pe care trăim și care acum se află într-o situație extrem de gravă, datorită începerii amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune, ceea ce creează primejdia unui război nuclear care ar putea duce la însăși distrugerea vieții și civilizației pe planeta noastră. Sînt larg apreciate și respectate, bucurîndu-se de un mare ecou internațional, inițiativele, propunerile și acțiunile dumneavoastră privind încetarea cursei periculoase a înarmărilor și rezolvarea problemelor grave create în Europa, revenirea la masa tratativelor în vederea ajungerii la un acord care să ducă la oprirea amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune, la retragerea și distrugerea celor existente, la realizarea unui echilibru de forțe la un nivel cît mai redus al înarmărilor, la făurirea unei Europe unite, fără arme nucleare, a unei Europe a păcii și colaborării.

Politica României de pace și dezarmare, acțiunile energice pe care le desfășurați în spiritul înțelegerii și colaborării pașnice dintre națiuni au adus țării un mare prestigiu internațional, au făcut ca poporul nostru să dobindească stima și prietenia sinceră a tuturor națiunilor lumii.

Comuniștii, întregul popor apreciază în mod deosebit activitatea intensă pe care o desfășurați pentru dezvoltarea colaborării și solidarității partidului nostru cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu toate forțele progresiste, democratice, antiimperialiste, care luptă pentru pace și progres social, pentru dezvoltarea liberă, independentă a popoarelor, pentru o lume mai bună și mai dreaptă.

Sărbătorirea în acest an a zilei dumneavoastră de naștere — anul celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și al celui de-al XIII-lea Congres al partidului — ne oferă, mult stimată și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, minunatul prilej de a vă asigura, încă o dată, de hotărîrea noastră neabătută de a urma strălucitul exemplu pe care îl oferiți în permanență nouă, comuniștilor și întregii națiuni, acționînd cu toată vigoarea și priceperea noastră, în strînsă unitate, pentru îndeplinirea neabătută a politicii interne și externe a partidului și statului nostru, pentru progresul și înflorirea continuă a patriei noastre socialiste.

Însuflețiți de îndemnul și orientările dumneavoastră, ne angajăm să acționăm cu abnegație și responsabilitate pentru întărirea continuă a rolului partidului, a unității și coeziunii sale, făcînd totul pentru a asigura triumful, pe pămîntul scump al României, al mărețelor idealuri ale socialismului și comunismului, pe care dumneavoastră, mult stimată și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, le-ați slujit și le slujiți cu nemărginit devotament și căroră le-ați consacrat întreaga viață.

În aceste clipe de sărbătoare, vă dorim, cu tot respectul, stima și recunoștința pe care vi le purtăm, să trăiți în sănătate, să vă bucurați de multă putere de muncă, să aveți zile luminoase și numai satisfacții în întreaga dumneavoastră activitate, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu, cu toți cei ce vă sînt dragi și apropiați.

Să ne trăiți întru mulți ani, mereu tînăr, dinamic și plin de energie, în fruntea partidului și statului, conducînd cu înțelepciunea și hotărîrea care vă sînt caracteristice destinele poporului român, spre orizonturile tot mai luminoase ale socialismului și comunismului, ale independenței și suveranității patriei, ale prosperității și fericirii întregului nostru popor !

**LA MULȚI ANI, IUBITE TOVARĂȘE
NICOLAE CEAUȘESCU !**

**COMITETUL POLITIC EXECUTIV AL COMITETULUI CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, CONSILIUL DE STAT
ȘI GUVERNUL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU

Dragi tovarăşi,

Doresc să vă mulţumesc tuturor, Comitetului Politic Executiv, pentru felicitările şi urările ce mi le-aţi adresat astăzi.

Apreciez toate aceste urări ca o expresie a faptului că, îndeplinind îndatoririle incredinţate de partid şi popor, împreună cu întregul partid, cu Comitetul Central şi Comitetul Politic Executiv, am acţionat şi acţionez pentru înlăptuirea neabătută a Programului partidului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea şi ale Conferinţei Naţionale ale partidului.

Toate rezultatele pe care le avem în dezvoltarea puternică a patriei noastre sînt rezultatul politicii juste a partidului nostru, al aplicării adevărurilor generale la condiţiile concrete ale ţării noastre.

Măreţele realizări în făurirea socialismului sînt rezultatul muncii eroice noastre clase muncitoare, a ţărănimii, intelectualităţii, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, a întregului nostru popor, care, în deplină unitate, în cadrul Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, sub conducerea partidului nostru comunist, acţionează cu toată hotărîrea pentru înlăptuirea Programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare spre comunism.

Anul pe care l-am încheiat nu de mult a dus la noi înlăptuiri importante în toate domeniile de activitate. Patria noastră a parcurs încă un drum important spre obiectivele strategice stabilite în Programul partidului şi de Congresul al XII-lea. Am trecut la noi măsuri de ridicare a nivelului de trai, material şi spiritual, al poporului. Am putut lua aceste măsuri ca urmare a rezultatelor obţinute în dezvoltarea economico-socială, în înlăptuirea obiectivelor planului cincinal.

Este adevărat că nu în toate domeniile am obţinut, în anul trecut, tot ceea ce ne-am propus; dar se poate spune că am înregistrat totuşi rezultate remarcabile, care demonstrează forţa orînduirii noastre socialiste, forţa poporului, care, sub conducerea partidului, acţionează pentru a depăşi toate greutăţile — interne şi internaţionale — şi a asigura mersul ferm înainte al patriei spre culmile înalte ale societăţii comuniste.

Am început un an nou. Se poate spune că anul 1984 este hotărîtor pentru realizarea întregului cincinal. Avem planul, avem o serie de programe clare pentru toate domeniile de activitate. Acum, hotărîtor este să acţionăm în așa fel încît toate prevederile planului, ale programelor pentru diferite sectoare să fie realizate în bune condiţii.

În mod deosebit este necesar să aplicăm cu toată fermitatea noul mecanism economic, să înlăptuim în toate domeniile sistemul de retribuţie socialistă în raport cu munca, prin care se stabileşte ca fiecare om al muncii să aibă venituri nelimitate — şi într-un sens, şi în altul — în raport cu munca şi contribuţia adusă la dezvoltarea patriei noastre.

Trebuie să aplicăm cu mai multă fermitate prevederile acordului global în toate domeniile de activitate, să așezăm ferm principiile socialiste de muncă și de retribuție la baza activității din toate sectoarele.

Avem adoptate programe foarte importante privind productivitatea, calitatea și eficiența economică. Trebuie să acționăm cu mai multă hotărîre pentru înfăptuirea programului energetic și de dezvoltare mai puternică a bazei de materii prime, să realizăm neabătut obiectivul stabilit de Congresul al XII-lea privind asigurarea unei noi calități a muncii și vieții în toate domeniile.

Și în agricultură avem programe clare. Am discutat mult despre aceasta la sfîrșitul anului și în această lună. Va trebui să acționăm în așa fel încît, în acest an, agricultura noastră să obțină recolte bune, record, să asigurăm creșterea contribuției agriculturii la dezvoltarea generală a patriei și la satisfacerea, în condiții tot mai bune, a necesităților întregului nostru popor.

Să nu uităm nici un moment că înfăptuirea mărețelor obiective din acest an și din acest cincinal trebuie să se bazeze pe cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii — aceasta cerînd, de asemenea, o îmbunătățire și o activitate mai hotărîtă pentru creșterea contribuției științei la soluționarea tuturor problemelor dezvoltării noastre economice și sociale.

Să aplicăm ferm prevederile legilor și ale hotărîrilor privind perfecționarea învățămîntului, ridicarea nivelului de cunoștințe profesionale, tehnico-științifice ale tuturor oamenilor muncii.

Pînă la urmă, factorul hotărîtor în realizarea a tot ceea ce ne-am propus sînt oamenii. Trebuie să acționăm, deci, cu și mai multă hotărîre pentru creșterea nivelului profesional, științific, dar și politic, pentru ridicarea nivelului de cunoștințe politico-ideologice, pentru formarea omului nou, constructor al socialismului.

Toate acestea presupun o și mai mare îmbunătățire a activității partidului nostru. Partidul trebuie să-și îndeplinească în mai bune condiții rolul său de forță politică conducătoare, acționînd pentru unirea eforturilor întregului popor în toate sectoarele, afirmîndu-și rolul conducător nu prin teze generale, ci prin activitatea practică pe care fiecare organizație de partid, fiecare comitet de partid, Comitetul Central, organele centrale ale partidului o desfășoară, prin felul cum fiecare activist, fiecare membru al partidului acționează pentru înfăptuirea politicii partidului.

Am menționat că tot ceea ce am înfăptuit demonstrează justetea politicii partidului nostru, forța politicii și activității partidului nostru. Avem însă sarcini noi, importante — și trebuie să înțelegem că și activitatea partidului nostru trebuie să se ridice la nivelul obiectivelor politice strategice pe care le avem.

Trebuie să perfecționăm activitatea politico-organizatorică de repartizare mai bună a cadrelor, de creștere a spiritului de răspundere, a ordinii și disciplinei în toate domeniile de activitate — iar comuniștii, începînd cu activiștii, cu cadrele de bază ale partidului nostru, trebuie să fie în primele rînduri și să facă totul în realizarea acestor obiective.

Este neapărat necesar să întărim spiritul muncii colective, să asigurăm funcționarea cît mai bună a activității organelor de partid, a activității organelor democrației socialiste, să dezvoltăm democrația noastră muncitorească, revoluționară. Dar nu trebuie să uităm nici un moment că nimeni nu se poate considera satisfăcut numai prin activitatea generală, că fiecare trebuie să-și pună permanent întrebarea cum lucrează el, cum contribuie el atît la activitatea organelor colective, cît și la îndeplinirea sarcinilor ce îi sînt încredințate într-un sector sau altul. Munca și activitatea organelor democratice colective nu înlocuiesc și nu pot înlocui activitatea fiecărui membru al unui colectiv, a fiecărui activist de partid și de stat.

Este necesar să acționăm cu toată hotărîrea pentru ca prevederile planului și programelor pentru acest an — subliniez, încă o dată — să le realizăm în cele mai bune condiții. Să întîmpinăm cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională și Congresul al XIII-lea al partidului cu îndeplinirea în cele mai bune condiții, la toți indicatorii a prevederilor planului și ale programelor pentru perfecționarea întregii noastre activități. Numai așa ne vom putea prezenta la Congres cu rezultate mai bune ! Numai așa vom putea să discutăm și să stabilim, la Congres, noile obiective pentru înfăptuirea Programului partidului pînă în 1990.

Eu am ferma convingere că dispunem de tot ceea ce este necesar și că vom acționa în așa fel încît să ne putem prezenta atît la a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, cît și la Congresul al XIII-lea al partidului, cu rezultate remarcabile — să putem, astfel, să înfățișăm poporului, partidului noi și importante succese în dezvoltarea economico-socială și, pe această bază, în întărirea forței economice a patriei noastre, a independenței și suveranității țării.

În ce privește problemele internaționale, am discutat mult aceste probleme în ultima parte a anului. Într-adevăr, situația internațională s-a agravat mult. Acum

se depun eforturi susținute, pe plan internațional, pentru diminuarea încordării la care s-a ajuns. Cel puțin, după declarații, se pare că mulți încep să-și dea seama că s-a mers prea departe, că s-au nesocotit prea mult interesele popoarelor și s-a acționat în asemenea manieră încât lumea a fost împinsă pe marginea prăpastiei nucleare.

Sînt anumite semne că încep să se înțeleagă că trebuie oprit acest curs periculos al evenimentelor. Conferința de la Stockholm pentru încredere și dezarmare a prilejuit anumite contacte și a creat unele premise pentru a se acționa în direcția depășirii situației grele care s-a creat. Dar trebuie să fim pe deplin conștienți că situația continuă să rămînă gravă; continuă cursa înarmărilor nucleare, continuă amplasarea rachetelor americane cu rază medie de acțiune și realizarea contramăsurilor anunțate de Uniunea Sovietică. În aceste condiții se poate spune că, de fapt, situația continuă să se înrăutățească și să crească pericolul unui război nuclear, care, după aprecierile tuturor oamenilor de știință responsabili, va duce la distrugerea a însăși vieții pe planeta noastră.

De aceea, problema fundamentală continuă să fie aceea a încetării cursei înarmărilor, a opririi amplasării rachetelor americane și a contramăsurilor anunțate de Uniunea Sovietică și trecerea la măsuri reale de dezarmare, sub un control strict internațional. Nu există, în momentul de față, probleme mai importante decît acelea ale dezarmării nucleare, ale opririi amplasării rachetelor americane și a contramăsurilor anunțate de Uniunea Sovietică !

Este necesar să se ajungă din nou la reluarea tratativelor pentru a se trece la înlăturarea completă a rachetelor cu rază medie de acțiune, a celorlalte arme nucleare, pentru realizarea, prin măsuri reale de dezarmare, a unei Europe fără arme nucleare.

Sînt multe probleme internaționale. Așa cum este binecunoscut, România se pronunță ferm pentru ca toate aceste probleme să fie soluționate numai și numai prin tratative, să se renunțe ferm la calea forței, la amenințarea cu forța.

Aș dori să subliniez, și cu acest prilej, necesitatea de a acționa cu toată hotărîrea pentru a contribui la depășirea situației grave internaționale. Să întărim și mai mult colaborarea cu toate popoarele, cu toate forțele care se pronunță pentru o politică de pace, de colaborare, pe principiile egalității, respectului independenței și suveranității, neamestecului în treburile interne.

Am acționat întotdeauna — și va trebui să acționăm și în viitor — pentru întărirea legăturilor și a solidarității cu partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste, social-democrate, cu toate partidele și forțele democratice, cu toate organizațiile care se pronunță pentru o politică de pace și colaborare internațională.

Apreciez mult rolul pe care îl au forțele politice, și, în acest cadru, partidele comuniste și muncitorești — și considerăm mai mult ca oricînd că este necesar să se acționeze cu toată răspunderea pentru păstrarea și întărirea unității partidelor comuniste și muncitorești, a fiecărui partid comunist și muncitoresc. Orice acțiune, indiferent cu ce justificări, de a slăbi, de a crea partide paralele, cum s-a întîmplat, spre exemplu, recent în Spania, sînt acțiuni care slăbesc partidele respective, care nu au nici o justificare, decît pornind de la ambiții personale — dacă nu se poate spune chiar mai mult — dar care, în orice caz, slăbesc forța partidelor comuniste, partidul comunist, slăbesc forța clasei muncitoare.

În ce ne privește, ca și în trecut, vom face totul pentru întărirea colaborării cu partidele comuniste și muncitorești pe principiile egalității, pe principiile revoluționare, pornind de la dreptul fiecărui partid de a-și rezolva problemele cu forțele proprii, în strînsă unitate cu clasa muncitoare, cu poporul din țara în care își desfășoară activitatea.

Aș dori, încă o dată, dragi tovarăși, să vă mulțumesc pentru urările ce mi le-ați adresat, pentru aprecierile pe care le-ați formulat la adresa activității mele. Așa cum am mai menționat, consider aceasta ca o apreciere a activității partidului nostru — și vă pot asigura pe voi, Comitetul Central al partidului, asigur întregul popor că și în viitor voi acționa în așa fel încît să îndeplinesc în cele mai bune condiții încrederea și răspunderea încredințate de partid, de popor, să asigurăm tot ce este necesar pentru ca partidul nostru să-și îndeplinească misiunea sa istorică în făurirea unei societăți mai drepte și mai bune.

Ca și în trecut, și în viitor nu voi precupeți nici un efort pentru a servi cauza socialismului, a servi partidul și, mai presus de toate, a servi poporul, interesele sale supreme de bunăstare, de fericire, de independență, de pace.

Încă o dată vă mulțumesc, și, la rîndul meu, vă urez vouă succese în activitatea voastră. Adresez întregului partid și popor urări de succese tot mai mari, multă sănătate și fericire ! (Vii aplauze).

SCRISOAREA

Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România, adresată tovarăsei Elena Ceaușescu cu ocazia zilei de naștere și a îndelungatei sale activități revoluționare

Cu prilejul aniversării zilei de naștere și al îndelungatei dumneavoastră activități revoluționare, ne este deosebit de plăcut să vă adresăm, în numele Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, al Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România, cele mai profunde sentimente de prețuire și stimă, călduroase felicitări și urări de viață îndelungată, multă sănătate și fericire.

Folosim acest moment aniversar pentru a vă exprima înalta apreciere pe care partidul și poporul nostru o dau bogatei și neobositei dumneavoastră activități, spiritului profund revoluționar și înaltei competențe cu care acționați — ca membru al Comitetului Politic Executiv, ca prim viceprim-ministru al guvernului și ca președinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie — pentru înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, a mărețelor obiective ale Programului partidului de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Este, de asemenea, un fericit prilej pentru noi să subliniem că sărbătorirea, în acest an, a zilei dumneavoastră de naștere — anul celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și al celui de-al XIII-lea Congres al partidului — coincide cu aniversarea a peste 45 de ani de luptă revoluționară, pe care ați desfășurat-o cu profund devotament pentru cauza clasei muncitoare, a poporului român, pentru înfăptuirea nobilelor idealuri ale dreptății sociale, ale socialismului și comunismului.

Intrind, încă din anii tinereții, în rindurile clasei muncitoare — a cărei fiică devotată sînteți — ați luat parte, ca tinără utecistă și ca activistă neînfricăată a gloriei noastre partid comunist, la marile bătălii purtate de masele largi de oameni ai muncii împotriva nedreptei orînduirii burghezo-moșierești, împotriva exploatării și asupririi poporului român, a fascismului și războiului, pentru construirea unei societăți noi, a dreptății și bunăstării. Atît în anii grei ai ilegalității, cit și în perioada de adînci transformări innoitoare de după eliberarea țării, ați adus o valoroasă contribuție la lupta eroică a Partidului Comunist Român pentru înfăptuirea revoluției și construcției socialiste în România, constituind, prin întreaga dumneavoastră viață și luptă — desfășurată alături și împreună cu înflăcăratul comunist, revoluționar și patriot militant căruia partidul și poporul i-au încredințat răspunderea supremă de a conduce destinele țării, măreața operă istorică de edificare a societății noi pe pămîntul României, tovarășul Nicolae Ceaușescu — un înălțător exemplu de dăruire revoluționară pentru triumful dreptății și libertății, pentru cauza independenței și suveranității patriei, a bunăstării și fericirii poporului.

Dorim ca, în aceste momente sărbătorești, să aducem, de asemenea, un înalt omagiu activității strălucite pe care o desfășurați, ca eminent om de știință și savant de renume mondial, pentru dezvoltarea științei românești și pentru promovarea sus-

ținută, în toate domeniile construcției socialiste din patria noastră, a celor mai noi cuceriri ale revoluției tehnico-științifice moderne — condiție fundamentală a asigurării progresului neîntrerupt al societății noastre socialiste, a înălțării României pe noi trepte de civilizație și bunăstare. Se bucură de o largă prețuire și de un profund respect atât în țară, cât și peste hotare, prodigioasa activitate pe care o desfășurați în slujba progresului general al cunoașterii științifice, hotărârea nestrămutată cu care acționați — în calitate de președinte al Comitetului Național Român „Oamenii de știință și pacea” — pentru ca minunatele creații ale genului uman să nu fie puse niciodată în slujba războiului și distrugerii, ci să servească exclusiv bunăstării și fericirii oamenilor, îndeplinirii dezideratelor omenirii de a trăi și a se dezvolta într-o lume mai dreaptă și mai bună, a păcii și colaborării, a înțelegerii între toate națiunile.

Înaltele distincții ce vi s-au acordat, titlurile de doctor în științe și membru al celui mai înalt for științific al țării — Academia Republicii Socialiste România — la care se adaugă titlurile de „Doctor Honoris Causa” și „Membru de onoare” conferite de prestigioase instituții științifice și academii din numeroase țări ale lumii — constituie o strălucită încununare a acestei bogate activități și, totodată, o largă recunoaștere și prețuire internațională a contribuției de mare valoare pe care o aduceți la îmbogățirea tezaurului universal de gândire și creație tehnico-științifică, o elocventă ilustrare a înaltului prestigiu de care vă bucurați în rindul oamenilor de știință și cultură din țară și de pe toate meridianele lumii.

Partidul, întregul nostru popor apreciază în mod deosebit contribuția de seamă pe care ați adus-o și o aduceți la promovarea marilor idealuri de pace și colaborare ale României socialiste, la soluționarea pașnică a problemelor complexe care confruntă omenirea contemporană, la îndeplinirea dezarmării, și în mod deosebit a dezarmării nucleare, la cauza destinderii internaționale, a independenței și suveranității popoarelor.

Animăți de cele mai înălțătoare gânduri și de cele mai fierbinți sentimente, vă dorim, mult stimată tovarășă Elena Ceaușescu, ca — alături de cel mai iubit fiu al poporului român, ctitorul României socialiste moderne, marele Erou al păcii, colaborării și înțelegerii între popoare, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu — să trăiți ani îndelungați și rodnici, în sănătate și fericire, să aveți satisfacția și bucuria a noi și noi succese în remarcabila activitate pe care o desfășurați cu profund spirit revoluționar, fermitate și dăruire comunistă, pentru îndeplinirea politicii clarvăzătoare a partidului nostru, pentru realizarea neabătută în viață a istoricelor hotărâri ale Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale, a marelui Program al partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

În această zi sărbătorească, dînd glas sentimentelor de înaltă considerație, dragoste și prețuire ale întregului nostru partid și popor, vă adresăm, mult stimată tovarășă Elena Ceaușescu, cu toată căldura inimilor noastre și cu cele mai alese simțăminte de respect și afecțiune tovarășească, tradiționala urare: LA MULȚI ANI!

COMITETUL POLITIC EXECUTIV AL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

CONSILIUL DE STAT

GUVERNUL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ÎNȚIUL PREȘEDINTE AL ROMÂNIEI — CTITOR DE ȚARĂ NOUĂ, LIBERĂ ȘI INDEPENDENTĂ

Este o tradiție de milenii și o lege de aur a istoriei noastre ca omul cerut stringent de vremuri să-și facă apariția la timpul potrivit. Epoci hotăritoare pentru destinele acestor meleaguri au ridicat, astfel, în fruntea poporului mari bărbați, în care s-au întruchipat vredniciile neamului și care au fost purtătorii de stindard și conducătorii luptei pentru împlinirea dreptelor sale aspirații. Oameni de cuget și de acțiune, ei s-au ilustrat prin fapte și țeluri ce au făcut ca epocile respective să le poarte numele și să devină momente de referință în istoria națională. Unii dintre ei, cum au fost Burebista sau Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun sau Ștefan cel Mare, au ociruit perioade mai îndelungi, și aceasta le-a oferit răgazul să întemeieze importante înfăptuiri, să le dezvolte și să le înrădăcineze între factorii dăinuirii și înaintării poporului nostru prin veacuri.

În chip magistral își confirmă valabilitatea această lege în evul nostru contemporan, cind mersul și cerințele istoriei românești, chemarea și voința unanime ale națiunii au adus în fruntea partidului și a țării pe militantul de excepțională virtute revoluționară și patriotică, ginditorul de genială profunzime și creație novatoare — tovarășul Nicolae Ceaușescu —, continuator la nivel suprem al marilor ctitori de țară liberă și demnă, omul care, prin întreaga sa personalitate, demonstrează valoarea de simbol a unui popor și care s-a identificat, prin toate fibrele ființei sale, cu însăși cauza socialismului, a ridicării României pe cele mai impunătoare culmi ale civilizației. Suflet din sufletul poporului, personalitatea sa proeminentă exprimă în modul cel mai ardent vocația revoluționară și patriotică a poporului român, nobilele aspirații ale acestui luminos timp al patriei. Pilda sa de înțelepciune, dinamism și eroism revoluționar reprezintă o puternică forță mobilizatoare pentru fiii patriei. Comuniștii, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, sînt indestructibil uniți în jurul conducătorului clarvăzător și neînfricat, bărbat al cutezanței și omeniei, comunist dirz, care a dat și dă istoriei noastre contemporane supremele sensuri, dobîndind un inegalabil prestigiu, devenind cel mai de seamă, cel mai iubit și mai stimat fiu al țării. Înnobilînd istoria cu opera sa nepieritoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fruntea partidului și a țării, este cheazăia statornică a viitorului patriei noastre, garanția fermă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism. Marea lucrare căreia i-a dat și îi dă viață se încorporează pentru totdeauna în temelile, în vitalitatea și desăvîrșirile noi și măreței epoci pe care o trăiește astăzi țara întreagă, desemnînd mesajul de acțiune istorică al națiunii noastre socialiste. Poporul îl așază definitiv în galeria celor mai luminați și înțelepți conducători ai neamului.

EPOCA NICOLAE CEAUȘESCU — moment glorios în biografia eroică a patriei — talmăcește înălțimea și prospețimea piscurilor la care a fost ridicată România, afirmarea potențelor reale ale poporului român, triumful dreptății și libertății

autentice. Sîntem noi înşine în propria ţară, clădind pentru fericirea prezentului şi a viitorului nostru, avem orizonturi clare de manifestare şi de exprimare în istorie, şi în toate acestea gîndirea şi acţiunea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, pilduitoarea sa luptă stau fundament şi resort generator de creaţie istorică mereu nouă, mereu viguroasă.

În marea sa identitate de militant, în marea sa mesaj se cuprinde acea perenă înţelegere şi trăire a vieţii sub semnul tinereţii revoluţionare, al incandescenţei revoluţionare, ca permanent mod de a fi şi de a lupta în liniile de altitudine ale istoriei, cu cea mai sugestivă şi mai convingătoare forţă de semnificare şi proiecţie. Regăsim făgaşul angajării şi afirmării sale de timpuriu, din cea mai fragedă tinereţe, pe scena practicii politice revoluţionare ca luptător hotărît şi temerar, pe care istoria însăşi, validîndu-i trăsăturile caracteristice, făcînd, la rîndu-i, operă de modelare a acestor trăsături, îl va contura, în timp, printre eroii cu cea mai vie strălucire zămisliţi de poporul român de-a lungul existenţei sale.

S-a călăuzit, dintru început, spre mişcarea muncitorească, în frunte cu partidul comunistilor români — chintesenţă gîndirii şi acţiunii regeneratoare a tuturor timpurilor istoriei româneşti. Exemplara biografie revoluţionară a tovarăşului Nicolae Ceauşescu se împleteşte intim cu inşesi viaţa şi lupta Partidului Comunist Român, în cadrul căruia s-au forjat alesele trăsături de militant revoluţionar şi înaltele sale virtuţi de conducător. Această integrare a personalităţii sale în viaţa partidului, în istoria poporului nostru, această întrepătrundere dintre voinţa, dirzenia, curajul său şi activitatea partidului comunist reliefează de la cele mai prestigioase dimensiuni valorice biografia unui revoluţionar profund ataşat idealului comunist, din care şi-a făurit un nestrămutat crez, o conduită unică de trăire la cota supremei dăruiri revoluţionare. Abnegaţia cu care a acţionat, în condiţiile grele ale ilegalităţii, primejduindu-şi nu odată viaţa, împotriva împilării sociale, a injustiţiilor unei societăţi funciarnamente nedrepte şi opresive, pentru apărarea şi promovarea a tot ceea ce înseamnă adevăr, echitate şi umanism, pentru împlinirea idealurilor de libertate ale poporului, pentru suveranitatea, independenţa şi integritatea patriei reprezintă un pisc semeţ de lumină al glorioasei istorii a partidului nostru comunist, care va călăuzi şi va însufleţi generaţiile de luptători şi făurari ai operei de ridicare a României pe noi trepte de izbinzi.

Anii îndelungaşi petrecuţi în lagăre şi închisori nu numai că nu i-au putut clinti nici o clipă credinţa nestrămutată în partid, nu i-au putut frînge voinţa de luptă, ci i-au sporit şi mai mult dirzenia şi energia revoluţionară, hotărîrea de a face totul pentru triumful cauzei clasei muncitoare, a poporului. În toate acţiunile de luptă, în toate iniţiativele şi atitudinile mişcării revoluţionare şi democratice de la noi, începînd cu eroicele lupte din 1929—1933 şi pînă astăzi, istoria inserie în rîndul factorilor progresului şi libertăţii viaţa, activitatea şi contribuţia esenţială ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu. A militat neabătut pentru unirea şi mobilizarea clasei muncitoare, a tineretului ţării, a tuturor conştiinţelor înaintate în vajnicele bătălii împotriva exploatării şi asupririi sociale şi naţionale, pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice, pentru înlăturarea vechiului regim împilator. Este, de asemenea, cunoscut şi profund preţuit aportul pe care tovarăşul Nicolae Ceauşescu l-a inseris în cadrul partidului în lupta împotriva fascismului şi războiului, pentru salvagardarea fiinţei şi independenţei României.

Această luptă de pregnant relief, pătrunsă de o deosebită acuitate şi cutezanţă, distinsele sale trăsături de militant revoluţionar şi patriot l-au situat în primele rînduri ale cadrelor mişcării noastre muncitoreşti, ale Partidului Comunist Român.

Alături de reprezentanţi iluştri ai acestei perioade, al căror simbol marcant îl constituie secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, o strălucită permanenţă o reprezintă proeminenta activitate şi personalitate a tovarăşei Elena Ceauşescu, fiică devotată a clasei muncitoare, remarcabil militant revoluţionar, membru al conducerii superioare a partidului şi statului, om de ştiinţă de renume mondial, a cărei contribuţie la lupta pentru libertatea, independenţa şi suveranitatea României, pentru dezvoltarea economică-socială şi construirea unui destin nou, comunist, este preţuită de toţi locuitorii acestor străvechi meleaguri româneşti. Documentele pe care timpul ni le-a lăsat ca vibrante dovezi se unesc în a contura relieful unei vieţi ce exprimă în chip impresionant alese virtuţi morale, politice şi sociale. S-a angajat pe calea luptei revoluţionare în urmă cu peste 45 de ani, devenind, încă din perioada grea a ilegalităţii, una dintre cele mai luminoase figuri tinere ale Partidului Comunist Român. Încă de atunci s-au afirmat plenar înaltele calităţi de militant revoluţionar şi patriot înflăcărat ale tovarăşei Elena Ceauşescu, care s-a situat — alături de tovarăşul Nicolae Ceauşescu — în primele rînduri ale luptei, acţionînd cu un patos revoluţionar rar întîlnit, cu nemărginit devotament pentru

cauza clasei muncitoare și a poporului român, pentru libertate națională și socială, pentru izbînda socialismului și comunismului.

În condițiile victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, ca activist de frunte al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a desfășurat, cu inepuizabil elan și dăruire revoluționară, o activitate exemplară, a adus o contribuție activă la organizarea și la mobilizarea clasei muncitoare, a maselor largi populare de la orașe și sate în amplele bătălii sociale pentru cucerirea și consolidarea puterii politice, pentru reconstrucția țării și dezvoltarea ei pe cale socialistă, pentru întărirea capacității de apărare a țării. În toți acei ani, hotărîtori pentru destinele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu a acționat cu o înaltă fermitate și combativitate comunistă pentru îndeplinirea marilor sarcini și obiective care au stat în fața partidului nostru privind elaborarea și înfăptuirea politicii de industrializare, transformarea socialistă a agriculturii, crearea și educarea armatei noi a patriei, dezvoltarea pe baze noi, socialiste a societății românești. Se relevă, tot astfel, marea contribuție, pasiunea comunistă cu care a militat pentru organizarea și formarea tineretului nou al țării.

În funcțiile de mare răspundere pe linie de partid și de stat ce i-au fost încredințate atunci cînd țara a pășit în noua sa istorie s-a impus prin vasta activitate teoretică și practică, prin adîncimea viziunii și amplitudinea orizonturilor pe care le scruta, avînd un rol de frontispiciu în toate marile cuceriri ale acestei epoci și detașîndu-se în conștiința poporului ca un dîrz apărător al independenței țării, ca un promotor consecvent al democrației, ca un fervent luptător pentru propășirea în demnitate a națiunii noastre.

Dimensiunile personalității revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, vasta sa experiență acumulată în tumultul luptei, remarcabilele sale însușiri s-au exprimat în marea lor deplinătate, s-au exercitat în modul cel mai fructuos, spre binele poporului nostru, în perioada de cînd a fost investit cu cele mai înalte răspunderi în conducerea partidului și a statului. Este perioada marcată de Congresul al IX-lea al partidului, din 1965, care a deschis o largă perspectivă de muncă și creație, de progres și prosperitate patriei noastre, reprezentînd o adevărată piatră de hotăr în amplul proces revoluționar de edificare a socialismului și comunismului în România. Congresul — în pregătirea și desfășurarea căruia tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut un rol hotărîtor — a adus un spirit profund înnoitor în toate domeniile construcției socialiste, determinînd adînci prefaceri revoluționare în întreaga societate românească. Abordînd lucid, creator problemele construcției socialiste în strînsă legătură cu realitățile din România, propunînd modalități noi, revoluționare, de soluționare a problemelor, Congresul a deschis drum larg pentru înlăturarea ideilor preconcepute, a dogmelor și principiilor simpliste, rigide, a tabuurilor ideologice, pentru promovarea puternică a unui curent de gîndire curajos, novator, întemeiat pe analiza lipsită de orice prejudecăți a faptelor vieții. Prefigurîndu-i încă de pe atunci marea rol în devenirea României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta de la tribuna înaltului forum comunist: „Cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român va rămîne înscris cu litere de aur în istoria României”.

Congresul a ales în fruntea partidului pe militantul în măsură ca nimeni altul să călăuzească marea operă a muncii și dezvoltării în România socialistă — tovarășul Nicolae Ceaușescu —, care, prin întreg cursul vieții sale de luptător în rîndurile Partidului Comunist Român, îndeplinind misiuni de înaltă răspundere, a dobîndit un imens prestigiu în fața comuniștilor, a țării. Această istorică opțiune, desemnînd vocația unui întreg partid, a unui întreg popor, s-a dăltuit ca moment crucial în desfășurarea operei de construcție socialistă în România.

Epoca istorică inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului este dominată decisiv de puternica personalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, poartă din plin pecetea gîndirii și acțiunii sale revoluționare, fundamentate pe aplicarea creatoare a principiilor materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific la condițiile de fapt ale țării noastre. Așa cum se subliniază în Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România adresată tovarășului Nicolae Ceaușescu la aniversarea zilei de naștere și împlinirea a peste 50 de ani de activitate revoluționară, „Întregul nostru popor cunoaște și dă o înaltă apreciere rolului hotărîtor pe care l-ați avut și îl aveți în elaborarea și înfăptuirea mărețelor obiective ale edificării societății socialiste multi-lateral dezvoltate pe pămîntul României, strălucitei dumneavoastră contribuții la fundamentarea Programului partidului, la promovarea celor mai viabile căi și soluții pentru rezolvarea problemelor complexe menite să asigure mersul ferm înainte al țării pe calea socialismului și comunismului, a progresului material și spiritual”. Ideile și orientările prețioase ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, pătrunse de o înaltă

goste de țară și de popor, și-au găsit o minunată materializare în mărețele succese și înfăptuiri obținute de oamenii muncii din România în cele aproape două decenii de când se află în fruntea destinului poporului român — epoca cea mai fertilă în împliniri, de cea mai strălucită distincție din întreaga istorie românească. Poporul român se mindrește cu succesele remarcabile obținute în dezvoltarea în ritmuri înalte a ramurilor hotărâtoare ale producției materiale — industria și agricultura —, în repartizarea teritorială armonioasă a forțelor de producție, creșterea dinamică a puterii economice a țării, ridicarea generală a bunăstării materiale și spirituale a oamenilor muncii. Pe această bază s-au asigurat înflorirea învățămîntului, științei, culturii, factorii fundamentali ai edificării noii orînduirii, afirmarea plenară a principiilor eticii, echității și a umanismului socialist în întreaga noastră societate. Pe aceste mărețe cuceriri se întemeiază izbînda cea mai de preț a acestor ani — unitatea de neînfîrînt a poporului în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, garanția fermă a întăririi independenței și suveranității naționale, forța motrice hotărîtoare a mersului nostru înainte, premisa esențială a manifestării plenare a rolului decisiv al maselor în planul creației istorice în România socialistă.

În analele patriei, în conștiința poporului român s-a întipărit adinec memorabila zi de 28 martie 1974, cînd Marea Adunare Națională — forul suprem al țării, în care sînt reprezentați muncitorii, țărani, intelectuali, români, maghiari, germani, toți oamenii muncii din România —, convocată în a XII-a Sesiune a celei de-a VI-a legislaturi, consacînd voința națiunii, a ales, prin votul său unanim, pe cel mai strălucit fiu al națiunii române, conducătorul care încununează șirul marilor bărbați de stat ai neamului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, în suprema funcție în stat — președinte al Republicii Socialiste România. Moment de seamă al istoriei naționale, această înaltă investitură, de profundă semnificație pentru viața partidului și a statului nostru — intru totul sprijinită prin dragostea și încrederea nemărginite ale tuturor cetățenilor patriei — constituie o nouă și strălucită recunoaștere a meritelor nepieritoare pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a cîștigat în fața partidului, a întregului popor, ca ilustru militant revoluționar și patriot înflăcărat, ctitor de țară nouă, liberă și independentă, care conduce cu abnegație destinele României spre înfăptuirea țelurilor socialismului și comunismului, slujește fără preget cauza păcii și progresului în lume. Votul Marii Adunări Naționale înscris în marea carte a patriei consfințirea unei realități pe care cei peste douăzeci de milioane de cetățeni ai României socialiste o aveau trainic gravată în inimile și gîndurile lor. Istoricul act dădea, astfel, expresie în fapt sentimentelor și voinței unei națiuni întregi, hotărîrii tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a poporului român, de a urma și de a înfăptui neabătut politica Partidului Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Jurămîntul rostit de întiiul președinte al României în fața aleșilor poporului, în fața patriei s-a gravat în conștiința tuturor oamenilor acestor meleaguri, fiind propriul lor legămint de cetățeni ai unei țări libere, stăpînă pe destinele ei, deplin încrezător în forța călăuzitoare de drum spre viitor — Partidul Comunist Român.

Imaginea amplă a încrederei și unității de granit a întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general a fost ilustrată în mod expresiv, emoționant de mesajele adresate de pe întreg cuprinsul țării întiiului președinte al Republicii noastre. Din orașe și sate, din uzine, de pe șantiere, din laboratoare, din instituțiile de cultură și artă, de pretutindeni, oameni de vîrste diferite, de toate profesiile și de diferite naționalități, români, maghiari, germani, au ținut să-și aștearnă pe hirtie gîndul de adevătată la marea investitură, sentimentele de prețuire și dragoste pentru întiiul fiu al țării.

În numele națiunii noastre socialiste, exprimînd unanim voința fierbinte a partidului, a întregului popor, reprezentanții țării în forul suprem al puterii de stat, desemnați prin alegerile de deputați în Marea Adunare Națională, într-o însuflețitoare și entuziastă unanimitate, au reales, la 17 martie 1975, și, respectiv, la 28 martie 1980, pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de președinte al Republicii Socialiste România. Aceste acte solemne ale realegerii tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de președinte al țării își găsesc înțelesurile profunde în marile realizări ale României socialiste, marcate puternic de perioada anilor de istorie nouă, revoluționară inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, care poartă efigia personalității marcante, a gîndirii și forței sale creatoare cu care a acționat în fruntea partidului și a statului pentru înfăptuirea idealurilor nobile de progres și prosperitate ale poporului român, pentru pace și conlucrare internațională.

Cei 10 ani care au urmat deceniului precedent de cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu fusese chemat la conducerea Partidului Comunist Român constituie pen-

tru țara noastră epoca innoirilor fundamentale, care, prin proporțiile ei, prin ritmurile dinamice și prin îndrăzneala obiectivelor propuse și îndeplinite, nu-și găsește egal și precedent în întreaga istorie a României.

Sub sceptrul celui dintii președinte al României, poporul nostru a inaugurat astfel o nouă etapă a dezvoltării sale, caracterizată printr-un profund spirit științific, rațional și innoitor în conducerea societății, prin mobilizarea tuturor energiilor sale creatoare la făurirea conștientă a propriei istorii. Congresele al XI-lea și al XII-lea, cele două Conferințe Naționale, ca și plenarele Comitetului Central, desfășurate în acești 10 ani au pus în fața întregii națiuni române obiective pe cit de cuceritoare, pe atât de profund realiste, determinând un avânt fără precedent, un dinamism și un entuziasm plin de ardoare în dezvoltarea tuturor sectoarelor economiei și, pe această bază, ridicarea continuă a bunăstării celor ce muncesc.

Tabloul deosebit de bogat în realizări al acestei perioade, pe care poporul nostru le asociază în mod firesc cu înaltul patriotism, cu clarviziunea și dăruirea revoluționară ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu capacitatea sa de a descifra cerințele progresului, de a conferi noi orizonturi operei de construcție socialistă, de a defini strategia adecvată dezvoltării rapide a țării, reprezintă cel mai convingător argument cu privire la cuceririle pe care noua orinduire le-a adus în viața poporului nostru. Aceste realizări se impun cu deosebire atenției cu atât mai mult cu cât, în acest răstimp, poporul nostru s-a confruntat cu o seamă de dificultăți; în citeva rinduri, s-au produs calamități naturale; s-au adîncit fenomene de criză pe plan mondial; reînvierea unor politici protecționiste se răsfrînge de cîteva ani și asupra economiei românești. Cu toate acestea, nimic nu a putut opri ascensiunea noastră. Sub conducerea partidului, în frunte cu secretarul său general, am adăugat, an de an, noi și însemnate valori avuției naționale, edificînd o economie modernă, armonioasă, dinamică, innobilînd chipul patriei cu mari înfăptuiri, ridicînd neconținut nivelul de trai, material și spiritual, al tuturor oamenilor muncii.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a analizat, în esență lor autentică și în evoluția lor reală, procesele, fenomenele și trăsăturile proprii societății românești contemporane, pe care le privește în interinfluențele și determinările lor reciproce, făurînd magistrale teze, principii, aprecieri și orientări care dau perspectiva clară, trează fîgașul cel mai adecvat, mai eficient de exprimare a poporului român în istorie, de ascensiune a țării în noi etape și stadii de dezvoltare și care îmbogățesc patrimoniul teoriei și practicii revoluționare. De numele său, de contribuția originală pe care o aduce la aplicarea și la dezvoltarea creatoare a socialismului științific se leagă propulsarea României spre cea mai înfloritoare etapă — a societății socialiste multilateral dezvoltate, înțeleasă ca o etapă a construcției socialismului care urmează victoriei definitive a socialismului în țara noastră și care pregătește, prin procesele sale calitative, trecerea la o nouă fază de dezvoltare.

Pe temeiul întregului curs de dezvoltare viguroasă a societății românești în epoca inaugurată de Congresul al IX-lea, din 1965, Congresul al XII-lea al partidului a adoptat obiectivul strategic fundamental al trecerii României de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la cel de țară cu dezvoltare medie, prin accentuarea factorilor intensivi, calitativi, proces amplu și complex, care, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, va trebui să se bazeze pe o industrie modernă, puternic dezvoltată, pe o agricultură modernă de înaltă productivitate, pe alocarea, în continuare, a circa 30 la sută din venitul național în scopul dezvoltării forțelor de producție.

Întreg acest curs de amplitudine și relief se întemeiază pe piloni solizi și trainici. În centrul strategiei dezvoltării se află creșterea puternică a industriei socialiste, elementul hotărîtor al creșterii și stabilității economice, al folosirii raționale a potențialului nostru material și uman, al ridicării gradului de civilizație al întregii societăți, al întăririi independenței naționale, al dezvoltării schimburilor externe și cooperării cu alte state. „Dezvoltarea puternică a industriei socialiste, amplasarea forțelor de producție și progresul industriei în toate județele — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — au constituit factorul esențial al victoriei socialismului, al trecerii la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea spre comunism“. Este profund semnificativ că industria românească produce astăzi de peste 50 de ori mai mult decît înainte de cel de-al doilea război mondial. S-au dezvoltat puternic noi ramuri ale industriei în sectoarele hotărîtoare ale asigurării progresului multilateral al economiei naționale și întăririi independenței țării. În ultimii 20 de ani, industria românească a înregistrat o dezvoltare într-un ritm anual de circa 12 la sută. Practic, peste două treimi din fondurile fixe ale României sînt realizate în acești ani.

Alături de o industrie modernă, puternică, procesul amplu și complex al dezvoltării istorice din țara noastră se bazează pe o agricultură modernă, de înaltă

productivitate, ramură care, în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, a marcat o cotitură în dezvoltarea și modernizarea ei. Reflectînd creator și profund problemele agriculturii, secretarul general al partidului situează acest domeniu pe același plan de atenție cu industria, considerîndu-le ramuri de bază, hotărîtoare pentru dezvoltarea armonioasă a economiei românești, pentru ridicarea nivelului de trai, material și spiritual, al poporului. În concepția conducătorului partidului și țării noastre, noua revoluție agrară — care se desfășoară pe fondul revoluției tehnico-științifice, al prefacerilor structurale din toate domeniile vieții sociale — are un caracter complex, de natură economică-socială, tehnică, biologică și ecologică, vizînd, ca urmare, elementele de structură și laturile calitative ale întregii activități agricole.

Relevînd necesitatea sporirii, în continuare, a productiei agricole, a eficienței economice a activității din această ramură, tovarășul Nicolae Ceaușescu evidențiază rolul hotărîtor ce revine dezvoltării și modernizării tuturor componentelor bazei tehnice-materiale a agriculturii, de care depinde transformarea muncii agricole într-o variantă a muncii industriale. Concomitent, secretarul general al partidului, președintele țării noastre pune un accent deosebit pe extinderea lucrărilor de îmbunătățiri funciare, prin amenajări de irigații pe noi terenuri, lucrări de desecări, de combatere a eroziunii. În acest context, o însemnătate excepțională are Programul național pentru asigurarea unor producții agricole sigure și stabile prin creșterea potențialului productiv al pămîntului, mai buna organizare și folosire în mod unitar a terenurilor agricole, a întregii suprafețe a țării, realizarea irigațiilor pe circa 55—60 la sută din suprafața arabilă, a lucrărilor de desecări și combatere a eroziunii solului. Elaborat din inițiativa și cu contribuția hotărîtoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, acest vast program de transformare a naturii, de mare interes național, se înscrie armonios în amplul proces de dezvoltare a unei agriculturi moderne, intensive, de înaltă productivitate, corespunzător obiectivelor stabilite de Congresul al XII-lea și de Conferința Națională ale partidului, constituind o parte integrantă a înfăptuirii noii revoluții agrare în țara noastră, care înseamnă o agricultură înaintată, cu recolte sigure, care să satisfacă pe deplin necesitățile întregii țări.

În luna ianuarie a acestui an, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a aprobat Programul unic de creștere a producției agricole în gospodăriile personale ale membrilor cooperativelor agricole de producție și în gospodăriile producătorilor particulari, care a fost dezbătut apoi în cadrul Consfățuirii de lucru de la Sinaia consacrată problemelor agriculturii. Elaborarea și adoptarea acestui program — conceput ca parte integrantă a planului și măsurilor stabilite în vederea realizării hotărîrilor Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale ale partidului privind dezvoltarea mai puternică a agriculturii și realizarea noii revoluții agrare în țara noastră — se înscriu în ansamblul preocupărilor statornice ale partidului nostru, ale secretarului său general de a asigura perfecționarea continuă a relațiilor de producție în agricultură, de a promova cu fermitate măsurile și pirghiile care asigură valorificarea integrală a potențialului agriculturii noastre și, cu deosebire, a pămîntului, în vederea realizării unor producții agricole sporite care să satisfacă, în condiții tot mai bune, cerințele de consum ale populației, precum și alte necesități ale economiei naționale.

În mod strălucit s-a evidențiat și cu acest prilej concepția de largă viziune a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, asupra problemelor vitale ale dezvoltării agriculturii, rolul său determinant în stabilirea sarcinilor imediate și de perspectivă, de importanță hotărîtoare pentru progresul neînterupt al acestei ramuri de bază a economiei naționale, pentru înfăptuirea neabătută a sarcinilor fundamentale care definesc noua revoluție agrară.

Strategia profund științifică și realistă privind trecerea de la dezvoltarea extensivă la dezvoltarea intensivă, fundamentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, implică un ansamblu sistematic de corelații care vizează asigurarea dezvoltării în ritm înalt a economiei românești. Această dezvoltare rapidă, necesară și posibilă chiar și în actuala conjunctură internațională încordată, marcată de o gravă instabilitate economică, se întemeiază pe marile împliniri dobîndite pe întreg cuprinsul țării de poporul nostru, sub conducerea partidului, în ultimele două decenii.

Întreaga politică de puternică dezvoltare economico-socială a țării este subordonată țelului suprem al partidului nostru de ridicare neconținută a nivelului de viață

al maselor largi de oameni ai muncii, satisfacerii în condiții cât mai bune a necesităților celor ce muncesc, asigurării mijloacelor necesare pentru ca întregul popor să se bucure de roadele civilizației moderne, de cuceririle științei și culturii, ale cunoașterii umane. Sint în curs de înfăptuire, precum se știe, măsurile privind creșterea retribuției tuturor categoriilor de oameni ai muncii, ridicarea, pe această bază, a bunăstării materiale și spirituale a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor. „Luăm aceste măsuri — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Cuvîntarea rostită la Plenara Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste din decembrie 1983 — în condițiile economice grele internaționale, cînd în multe țări are loc o reducere a retribuției și a veniturilor oamenilor muncii. Acționăm pentru a asigura ca întreaga populație aptă de a munci să aibă asigurat locul de muncă, acum cînd, în multe țări ale lumii — unele chiar foarte dezvoltate — numărul șomerilor a crescut considerabil, ajungînd la circa 30 de milioane.

Toate acestea demonstrează forța și superioritatea economiei noastre socialiste, capacitatea poporului nostru, care, devenind stăpîn pe bogățiile naționale, pe destinele sale, își făurește în mod conștient o viață nouă, orînduirea socialistă, făcînd astfel ca tot ceea ce se realizează în patria noastră să servească dezvoltării generale a țării, bunăstării și fericirii întregii națiuni — scopul fundamental al politicii partidului, esența societății socialiste pe care o edificăm în România“.

O realizare de răsunet a acestor ani o constituie înfăptuirea în viață a ideilor și a concepției tovarășului Nicolae Ceaușescu privind organizarea pe baze democratice a întregii vieți economice și sociale din România. Din inițiativa și sub îndrumarea sa directă a fost creat un sistem organizatoric original, unic în felul său, care asigură participarea efectivă, nemijlocită, a tuturor oamenilor muncii la conducerea societății, exercitarea deplină a prerogativelor poporului de adevărat stăpîn al țării, de făuritor conștient al propriilor destine. Au fost create organe și organisme democratice în toate unitățile economice și sociale de bază și la nivel național, în centrul acestui amplu sistem democratic situîndu-se principiile autoconducerii și autogestunii muncitorești, care dă posibilitate tuturor oamenilor muncii — în calitatea lor de proprietari, producători și beneficiari — să-și spună cuvîntul și să ia parte nemijlocită la dezbaterile și luarea hotărîrilor, la conducerea democratică a tuturor sectoarelor de activitate. Ca urmare, avem astăzi în România o democrație de tip nou, superioară din toate punctele de vedere oricărei democrații burgheze.

Afirmînd cu tărie ideea că socialismul se construiește cu poporul, pentru popor, statuînd-o drept principiu călăuzitor al întregului partid, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin forța de înfrîurire a exemplului său personal, a consacrat un stil de conducere nou, revoluționar, bazat pe consultarea directă, la fața locului, cu masele de oameni ai muncii din întreaga țară, dialogul permanent de lucru cu poporul. Imaginea acestui dialog fixează pentru istorie o epocă fără precedent, oferă o grăitoare expresie a democrației socialiste, revoluționare din România.

Întregul nostru popor cunoaște și dă o înaltă prețuire preocupării tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru dezvoltarea însușirilor noi ale națiunii noastre socialiste. Toți fiii acestor meleaguri se mindresc cu modul strălucit în care — prin aplicarea fermă în viață a ideilor și concepțiilor conducătorului partidului și țării noastre — a fost asigurată rezolvarea problemei naționale, creîndu-se condiții de deplină și reală egalitate pentru toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate, posibilități egale de afirmare în viața politică, socială și culturală. Aceasta constituie adevărata egalitate în drepturi, adevărata democrație muncitorească, revoluționară.

Vasta activitate politică-ideologică și cultural-educativă contribuie la adîncirea cunoașterii de sine a națiunii, la modelarea unui om adînc pătruns de drepturile și datoriile sale, asumîndu-și conștient înalte responsabilități sociale. Pe asemenea temelii s-a întărit neconținut și s-a cimentat unitatea de gînd, de simțire și de acțiune a tuturor fiilor țării, fără deosebire de naționalitate, s-a realizat acea sudură de aur a conștiințelor care stă la temelia tuturor izbînzilor pe care le-am obținut în acești ani și care este garanția sigură că tot ceea ce ne-am propus pentru anii ce vin va deveni realitate.

Marea valoare a unității a primit suprema înțelesuri de la gândirea de profundă și amplă cuprindere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, revoluționarul care le-a descifrat la școala luptei pentru o lume nouă, cunoscător ca nimeni altul al lecțiilor și învățămintelor istoriei poporului său și din care a făcut vii și puternice argumente ale prezentului și viitorului. Întreaga sa gândire și acțiune de cînd se află în fruntea partidului și a țării au fost închinată aceluiasi istoric țel al întăririi independenței și unității patriei, al ridicării în demnitate și bunăstare a poporului. De aceea, secretarul general al partidului, președintele României socialiste a devenit simbolul viu al unității noastre, fiind înconjurat de dragostea întregii țări, de hotărîrea sa nestrămutată de a-l urma neabătut spre piscurile civilizației comuniste. Expresia cea mai elocventă a acestor simțăminte o dau cuvintele săpate în inima și conștiința poporului: „Partidul — Ceaușescu — România“.

Succesele obținute de România socialistă sînt nemijlocit legate de uriașa activitate politică și organizatorică desfășurată de partidul nostru, care își îndeplinește cu cînte misiunea istorică de forță politică conducătoare a societății. Viața demonstrează cu putere justetea politicii P.C.R. bazată pe aplicarea creatoare a socialismului științific, a adevărilor universal valabile la condițiile concrete ale țării noastre. „Partidul — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — se afirmă tot mai puternic ca centru vital al întregii națiuni, de la care emană gândirea cutezătoare menită să asigure transformarea revoluționară a societății, forța ce însuflețește toate energiile creatoare și pune în valoare geniul întregului popor român, deschizînd patriei minunate perspective de progres și civilizație“.

Comuniștii, întregul popor apreciază în mod deosebit grija și răspunderea cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu asigură întărirea continuă a partidului — ca nucleu vital al întregii națiuni —, creșterea rolului său conducător în întreaga operă de construcție socialistă din România. Faptul că avem astăzi un partid puternic, care acționează într-o unitate de monolit, îndeplinindu-și cu cînte misiunea sa istorică în transformarea revoluționară a societății românești, se datorește, într-o măsură hotărîtoare, modului profund creator, dialectic, cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu a abordat și abordează problemele activității de partid în strînsă legătură cu cerințele și cu obiectivele concrete ale fiecărei etape de dezvoltare a țării pe calea socialismului. O deosebită importanță au ideile și concepțiile tovarășului Nicolae Ceaușescu privitoare la necesitatea ca partidul să-și desfășoare întreaga activitate în strînsă unitate cu poporul, să asigure participarea la viața societății a tuturor claselor și categoriilor sociale, să promoveze cu fermitate interesele vitale și aspirațiile supreme ale întregii națiuni.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că o importanță deosebită și o cerință primordială pentru buna exercitare a rolului partidului de forță politică conducătoare are întărirea spiritului revoluționar de luptă și dăruire al comuniștilor, al tuturor oamenilor muncii, a răspunderii și angajării cu care acționează pentru înfrîngerea oricăror greutăți, pentru triumful idealurilor societății noastre. Procesul revoluționar, lupta revoluționară — arată secretarul general al partidului — nu s-a încheiat, ci continuă în noile condiții istorice. „Partidului nostru îi revine marea răspundere de a ridica spiritul revoluționar de luptă al întregului popor, de a conduce națiunea noastră în noile condiții istorice, de a asigura triumful comunismului în România“. Se relevă, în acest cadru, preocuparea deosebită a tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru educarea revoluționară a oamenilor muncii, pentru dezvoltarea conștiinței socialiste a poporului și înarmarea lui cu o concepție înaintată, materialist-dialectică și istorică, despre viață și societate.

Pornind de la faptul că o adevărată conștiință revoluționară, patriotică trebuie să includă permanențele unei întregi evoluții istorice, bogatele valori ale trecutului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat cerința privind situarea istoriei la temelia întregii activități teoretice, ideologice și politico-educative. Trecutul nostru glorios, învățămintele sale devin, astfel, coordonate majore ale activității educative, ale modelării profilului moral al tinerei generații în lumina valorilor de demnitate pe care le oferă istoria poporului român. Este o istorie de minunate pilduri despre atașamentul neclintit față de idealurile libertății și unității naționale, ale dreptății sociale pentru făuritorii tuturor valorilor materiale și spirituale ale meleagurilor carpato-dunărene-pontice.

Idealurile nobile ale libertății și independenței, care au însuflețit prin veacuri poporul român, își găsesc deplina afirmare în anii socialismului. Aceste idealuri, proprii celor mai înaintate conștiințe ale umanității, își au o strălucită continuitate în politica externă, profund principială, dinamică și constructivă, promovată de România socialistă.

Rolul hotărîtor și meritul esențial în elaborarea și promovarea politicii externe, a întregii activități internaționale a partidului și statului nostru revin secretarului general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, erou al propriului popor și recunoscut „erou al păcii” — cum a fost definit, ca eminentă personalitate politică a lumii contemporane. În anii EPOCII CEAUȘESCU, România s-a afirmat cu putere în viața internațională, prin cuvîntul și fapta președintelui său, promotor activ al marilor aspirații ale popoarelor, apărător consecvent și hotărît al drepturilor lor fundamentale la pace, la viață, la securitate, la dezvoltarea liberă, de sine stătătoare. Amplele și multiplele acțiuni de politică externă ale României socialiste, îndreptate toate spre soluționarea constructivă a marilor probleme ale contemporaneității în consens cu voința și nădejile popoarelor, i-au adus țării un uriaș prestigiu internațional, prieteni numeroși pe toate meridianele lumii.

În zilele noastre, cînd omenirea traversează o perioadă de agravare puternică a tensiunilor și pericolelor la adresa păcii, cînd în Europa se acumulează noi arme ucigătoare, care pun în primejdie de moarte viața pe continentul nostru, pe întreaga planetă, s-au impus cu deosebită forță în conștiința popoarelor acțiunile energice, lucide, de profund umanism ale președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, chemarea sa inflăcărată ca, în acest moment hotărîtor pentru soarta umanității, să se facă realmente dovada unei înalte răspunderi în fața generațiilor de azi și de mâine, să se acționeze cu fermitate pentru înlăturarea totală și definitivă a primejdiei unui holocaust nuclear, a primejdiei distrugerii omenirii.

Aceste mobilizatoare chemări și-au găsit concretizare practică în inițiativele și demersurile de amplu ecou internațional ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, a căror înfăptuire este de natură să deschidă căi noi, realiste pentru revenirea la un climat de conlucrare și pace, de soluționare pe cale politică, prin tratative, a problemelor controversate ale lumii de azi. Prima și cea mai importantă măsură ce se impune a fi adoptată — arată președintele României — este oprirea amplasării noilor rachete nucleare cu rază medie de acțiune, retragerea și distrugerea celor existente, eliberarea Europei și a întregii lumi de pericolul unei catastrofe nucleare. Revenirea neîntîrziată la masa tratativelor este, potrivit programului propus de România, de președintele ei, un imperativ arzător, o cerință categorică a popoarelor europene. Propunerile românești în problema tratativelor preconizează nu numai acțiuni cu caracter imediat, ci și măsuri de amplă deschidere menite să contribuie la o soluționare în profunzime a problemei lichidării armamentelor nucleare, a oricăror arme de pe continent.

Toate acestea vădese cu putere caracterul constructiv, realist al propunerilor românești, poziția principială, consecventă a secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, înalta răspundere manifestată de țara noastră, de președintele ei pentru destinele omenirii, pentru apărarea celui mai de preț drept al oamenilor, al popoarelor — dreptul la viață, la pace.

Marile ctitorii ale celor aproape două decenii de strălucire istorică ce alcătuiesc EPOCA CEAUȘESCU și, în cadrul lor, cei 10 ani de cînd cel mai iubit și mai stimat fiu al națiunii se află la conducerea țării, toate făuririle acestei epoci de neasemuită ascensiune istorică formează suportul de trînicie al stabilității dezvoltării noastre ca țară, ca popor pe traiectele de sus ale viitorului, cheazășia însăși a dezvoltării proeminente în continuare a socialismului în România, a înaintării spre comunism, și în toate acestea opera teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu reprezintă forța luminătoare și înainte-mergătoare. Oamenii muncii, întreaga națiune își string și mai mult rîndurile în jurul partidului, al înțeleptului nostru conducător, tovarășul Nicolae Ceaușescu, acționînd fără preget pentru continua înălțare a patriei pe culmile tot mai înalte ale progresului și civilizației socialiste, într-o lume a colaborării și păcii.

COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST — EXPRESIE A ATITUDINII ANTINAZISTE A POPORULUI ROMÂN, A ROLULUI P.C.R. ÎN ORGANIZAREA ȘI DESFĂȘURAREA LUPTEI ANTIHITLERISTE

ION POPESCU-PUȚURI

Crearea Comitetului național antifascist în România, în luna iunie 1933, din inițiativa partidului comunist, reprezintă un eveniment semnificativ din istoria luptei poporului român împotriva nazismului, luptă ce avea să fie încununată cu strălucita victorie de la 23 August 1944 și apoi cu participarea Armatei române în războiul antihitlerist, până la zdrobirea finală a Germaniei naziste. Istoria Cîmitetului național antifascist ne dezvăluie, totodată, rolul proeminent pe care l-a îndeplinit P.C.R. în societatea românească, ce avea să cucerească puterea și să devină partidul conducător al poporului român, făuritor al unei noi societăți pe pămîntul României — societatea socialistă.

S-a împlinit, în 1983, o jumătate de secol de la acest important eveniment, iar în anul acesta vom sărbători patru decenii de la gloriosul 23 August 1944. Va urma anul 1985 cînd popoarele care au luptat, dînd jertfe grele, împotriva Germaniei naziste, între care și poporul român, vor aniversa 40 de ani de la zdrobirea militarismului german și înfrîngerea fascismului.

În acest interval de timp, statele și popoarele și-au făcut bilanțul pierderilor, și-au refăcut economiile, au ridicat monumente în amintirea eroilor lor, iar istoricii au scris zeci și zeci de lucrări pentru a omagia aportul fiecărui popor, al fiecărei țări la victoria finală asupra Germaniei naziste.

Înfrîngerea armatelor germane la 9 mai 1945, a însemnat, totodată, înfrîngerea Partidului național-socialist care a pus mîna pe frînele puterii în Germania în ianuarie 1933. Timp de mai mulți ani acest partid a pregătit statul și poporul german pentru traducerea în viață a obiectivelor politice și economice preconizate de programul de revizuire a frontierelor statelor și de ideologia național-socialistă. O pregătire nu mai puțin sistematică a desfășurat Germania hitleristă și în exterior, în alte țări, unde prin veritabile coloane a V-a, a încercat — și a reușit în multe cazuri — să-și asigure puncte de sprijin și aderenți.

În România, unele organizații de extremă dreaptă, născute după primul război mondial, au intrat în atenția politicii hitleriste, cea mai no-

torie dintre ele, Garda de fier, devenind, mai ales după 1933, o adevărată agentură a hitlerismului în România.

A lupta împotriva pericolului nazist, a ideologiei hitleriste și a agenturii sale de tipul Gărzii de fier, a dezvălui conținutul nociv al nazismului, al planurilor sale de revizuire a frontierelor statelor, după o concepție proprie, trecînd peste dreptul popoarelor asupra pămîntului stăpînit de ele din trecutul îndepărtat, peste dreptul de a-și apăra unitatea, suveranitatea și independența națională, însemna de fapt a mobiliza conștiința acestor popoare cu un ceas mai devreme pentru înțelegerea pericolului real și pentru necesitatea luptei hotărîte împotriva lui. Este incontestabil că succesul hitlerismului pe plan internațional a fost întîrziat cel puțin în unele țări, între care și România, datorită acțiunilor antifasciste.

Ținînd seama de această situație, istoria luptei împotriva celui de-al III-lea Reich a început o dată cu apariția nazismului. Din punct de vedere istoric, evoluția nazismului pe plan internațional se poate împărți în trei perioade : prima perioadă se încheie cu venirea Partidului național-socialist la putere în Germania, în ianuarie 1933 ; este o perioadă de cucerire a electoratului de către Partidul național-socialist, cînd se produceau surprinzătoarele și, totodată, îngrijorătoarele succese electorale ale naziștilor, iar forțele adverse, în primul rînd principalele grupări ale clasei muncitoare, își iroseau energia combătîndu-se reciproc cu vehemență din cauza scindării proletariatului german în mai multe partide. A doua perioadă o reprezintă anii de *pregătire* a dezlănțuirii celui de-al doilea război mondial — 1933—1939 (ce avea să fie numită mai tîrziu, de către istorici, preliminarile celui de-al doilea război mondial), în care s-au produs primele agresiuni militare fascisto-hitleriste, în urma cărora cîteva state au dispărut de pe harta politică a lumii. Politica de concesi, de manevrare și chiar de pactizare pe care au adoptat-o marile puteri ale Europei față de Germania hitleristă au constituit o încurajare a agresorului. A treia perioadă o reprezintă anii celui de-al doilea război mondial, 1939—1945, și ea se încheie odată cu zdrobirea celui de-al III-lea Reich ; în această perioadă, popoarele au plătit un greu tribut de sînge, suferințe și distrugerii materiale de care ar fi putut fi scutite printr-o politică adoptată la timp, înainte de 1933, de preîntîmpinare, de descurajare a politicii agresive hitleriste.

În forme deosebite, lupta popoarelor, dusă în frunte cu forțele lor cele mai lucide, împotriva „ciumei brune“ hitleriste s-a desfășurat în toate cele trei perioade. Deși inegală, ca rezultate și efort material în raport cu perioada a treia, lupta antifascistă din primele două perioade prezintă, tocmai din motivele arătate mai sus, semnificații și învățăminte demne de a fi cunoscute și înscrise la locul cuvenit în cărțile de istorie ale popoarelor. Dacă în timpul războiului, forțele care au luptat împotriva hitlerismului pot fi și au fost evaluate cu exactitate, forțele antinaziste și rezultatele acțiunilor lor din primele două perioade sînt încă destul de palid reliefate în istoriografia internațională, inclusiv în cea românească. Este o acută necesitate, acum, cînd în unele țări se înfiripă organizații de tip neonazist, de a se evidenția cu toată claritatea istoria luptei pentru *preîntîmpinarea* ascensiunii la putere a hitlerismului, combaterea nazismului în perioadele *dinaintea* declanșării mării conflagrații. Fără să se minimalizeze marile eforturi și, în primul rînd, uriașul tribut de sînge pe care l-au dat multe state și popoare în războiul antihitlerist, este necesară cunoașterea contribuției adusă de toate țările la combaterea nazis-

mului cu mulți ani înainte de 1939, la preîntâmpinarea sau întârzierea ascensiunii la putere a fascismului în alte țări.

Istoriografia românească are datoria, în primul rând, să scoată la lumină întreaga desfășurare a luptei antifasciste din România, de la început, în toate cele trei etape, pentru că numai în felul acesta se poate înțelege unitatea quasigenerală a poporului român în întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste la 23 august 1944. Marea schimbare de front a poporului nostru, excepțională prin dimensiunile ei politice și militare, se poate explica prin cunoașterea atitudinii antinaziste a poporului român, afirmată cu vigoare încă de la ascensiunea național-socialismului la putere înainte de 1933.

În ce privește prima perioadă, statul național unitar român realizat la 1 decembrie 1918 își dovedise viabilitatea, depășind marile greutăți pe care le avusese de întâmpinat la sfârșitul primei mari conflagrații mondiale. Poporul, regăsit pe același fundal statal, trăia bucuria unității sale naționale și dorea ca această îndelung așteptată năzuință istorică să fie o bază pentru progresul și bunăstarea tuturor. Pentru poporul român, popor cu o tradiție de viață statală multimilenară, care reușise să-și refacă unitatea într-un singur stat în anul 1918, punerea sub semnul întrebării a acestui act istoric de către teoriile revanșarde naziste și revizioniste însemna un atac direct la însăși existența sa. Combaterea unor asemenea teorii dușmănoase era o reacție pe care i-o insuflau înseși datele istoriei, încă proaspete în conștiința contemporanilor. Împrejurarea că teoriile revizioniste își aveau principalul centru de difuzare în Germania, stat ale cărui armate invadaseră teritoriul românesc în 1916—1918, unde lăsaseră amintirea unui dușman lacom și jefuitor de bogății, sporea vigilența poporului român împotriva planurilor urzite de Hitler.

Împărțită însă în clase sociale antagoniste — situație caracteristică tuturor țărilor capitaliste —, societatea românească a cunoscut o viață politică frământată, dominată de confruntarea mai multor forțe politice antagoniste. Apariția unei puzderii de organizații în deceniul al 3-lea era și o consecință a democratizării vieții politice, produsă, în primul rând, prin introducerea votului universal. Statul român unitar, făurit în 1918, își demonstra viabilitatea prin această confruntare liberă de idei.

Spre sfârșitul deceniului al 3-lea, mai ales în anii crizei economice, au ieșit tot mai mult la suprafață ecouri ale curentelor politice din alte țări, îndeosebi din Italia și Germania. Nazismul în Germania, ca și fascismul în Italia, exploatând traumatismul popoarelor după marele cataclism, reprezentat de primul război mondial, au exacerbat ideea de revanșă, în urma înfrângerii suferite în război, și, odată cu aceasta, vechile aspirații imperialiste ale militarismului german. Alături de acest slogan al revizuirii tratatului de la Versailles, care a găsit adepți și în alte țări, ca Ungaria și Bulgaria, nazismul atașa o serie de principii social-politice nocive, cum erau inegalitatea raselor, dreptul unor popoare, în primul rând al germanilor, de a-și extinde dominația asupra altora etc., total incompatibile cu stadiul de cultură și civilizație atins de popoarele Europei în secolul al XX-lea.

Spre deosebire de poporul german, poporul român și-a făurit unitatea în 1859 și 1918 printr-un eroic efort popular de înfrângere a piedicilor exterioare, mult mai apăsătoare decât pentru germani. Spiritul poporului român a fost pătruns în epoca modernă de ideea fraternității cîntată de Vasile Alecsandri, de muzica atît de umană a lui George Enescu, de frumusețea vieții simple, țărănești descrisă de Ion Creangă, de înțele-

gerea micilor păcate omenеști prezentate cu humor inegalabil de I. L. Caragiale, de povestirile istorice, educative în sensul umanismului ale lui Mihail Sadoveanu.

Cînd s-a pus problema unei opțiuni filosofice în rîndurile tinerețului intelectual, spre sfîrșitul secolului trecut, acesta a îmbrățișat ideile socialiste, în primul rînd latura lor umanitaristă. Personalitățile cele mai reprezentative ale culturii și științei românești moderne s-au adăpat la izvorul filosofiei socialismului științific, al materialismului dialectic și istoric. Constantin I. Parhon, Emil Racoviță, I. Cantacuzino, Dimitrie Voinov, Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, Jean Bart ș.a., a căror operă a exercitat o puternică influență asupra conștiinței publice românești, și-au revendicat concepțiile lor de la ideile socialiste. Cu aceste idei nu le-a fost greu să vadă nocivitatea nazismului. Acești reprezentanți ai gîndirii și creației românești nu și-au ascuns repulsia față de demonstrațiile naziste, transplantate de legionari pe pămîntul României. Este, așadar, firesc ca atunci cînd se caută răspunsul la întrebarea : de ce poporul român a fost refractar nazismului ? să se releve rolul însemnat al gîndirii și mișcării socialiste românești, al partidului clasei muncitoare în istoria modernă a poporului român. În lumina acestor fapte, a existenței unui climat social-politic inoculat puternic cu ideile socialiste, umaniste, nu a fost întîmplător că tocmai partidele muncitorilor au depistat primele pericolul nazist pentru existența popoarelor, pentru existența omului și au inițiat lupta împotriva lui.

Combătînd imperialismul altor mari puteri și oferind în chip demagogic promisiuni ademenitoare poporului german, nazismul a cucerit mințile unei părți a acestuia în deceniul al treilea al secolului nostru.

Ecoul succeselor nazismului în exteriorul Germaniei merită să fie cercetat, deoarece totdeauna ascensiunea unui curent social-politic la conducerea unei țări de mărimea și prestigiul cultural-științific al Germaniei au produs reverberații puternice. Oricît de odios era regimul hitlerist, el a devenit exponentul poporului german. Faptul că venirea nazismului la putere s-a realizat pe cale parlamentară, a obligat guvernele statelor democratice să-l recunoască, să intre în relații cu el. De acest lucru trebuie să se țină seama în analiza activității Comitetului național antifascist din România. El a fost creat ca o reacție promptă la succesul hitlerist din ianuarie 1933, dar activitatea sa bogată în rîndurile maselor largi, mai ales în condițiile proporțiilor pe care le-a luat, pune sub semnul întrebării relațiile pe linie de stat între România și Germania. De aceea, formele de luptă împotriva hitlerismului, inaugurate cu Comitetul național antifascist în iunie 1933, au evoluat în raport cu situația politică din țară și cu creșterea influenței Germaniei în viața internațională.

Ceea ce trebuie subliniat cînd se prezintă problema atitudinii antinaziste a poporului român, în ansamblul său, este că aproape toate partidele politice (evident cu excepția Gărzii de fier și a altor cîtorva organizații efemere de extremă dreaptă) se pronunțau împotriva planurilor revanșarde ale Germaniei hitleriste. Dar întrucît nazismul avea și un dinte foarte ascuțit împotriva comunismului, a mișcării muncitorești, partidele burgheze ar fi vrut să se folosească de această orientare anticomunistă a nazismului. Așa se poate explica faptul că nici o organizație sau partid politic de oarecare suprafață din România nu a acordat atenția cuvenită teoriilor hitleriste. Numai minusculele organizații de extremă dreaptă au privit cu interes și admirație spre succesele lui Adolf Hitler.

24 Cînd, în 1930, un exponent al acestora, A.C. Cuza, socotea util să infor-

meze pe parlamentarii români despre ideile lui Hitler, Virgil Madgearu l-a admonestat pur și simplu, cerîndu-i să nu mai pronunțe numele lui Adolf Hitler în Parlamentul României, semn că liderul țărănist cunoștea cît de periculoasă era ascensiunea lui Hitler pentru poporul român.

Prin crearea Comitetului național antifascist în iunie 1933, Partidul Comunist Român a dovedit, înaintea celorlalte partide, clarviziune politică și consecvență în orientarea luptei poporului român împotriva pericolului hitlerist. Se găsesc în organele de presă muncitorești, încă înainte de 1933, aprecieri clare privind nocivitatea nazismului, necesitatea întăririi unității de luptă a clasei muncitoare împotriva acestuia. La 1 mai 1929, gazeta „Proletarul” avertiza ce pericol reprezenta pentru pacea lumii ascensiunea fascismului la putere în Germania și chema pe muncitori la luptă hotărîtă pentru doborîrea lui : „În această perioadă de grea criză economică și de trezire rapidă a conștiinței maselor, ani de-a rîndul înșelate și prigonite, burghezia nu-și poate prelungi agonia decît trecînd fățiș la dictatură. Italia, Ungaria, Bulgaria, Lituania, Polonia și recent Iugoslavia arată precis că democrația, căreia i se ridică osanale, este în actuala perioadă istorică o înșelătorie care dă răgaz burgheziei să-și pregătească drumul spre dictatură... Lupta împotriva fascismului coincide [așadar] cu lupta împotriva războiului imperialist, în pregătire. Azi, mai mult ca oricînd, proletariatul orășenesc, laolaltă cu țărănimea și toate păturile producătoare..., trebuie, au datoria de clasă să lupte, să-și strîngă rîndurile, să-și unifice forțele, să fie capabile de ofensivă nu [numai] pentru împiedicarea fascismului, ci pentru răsturnarea lui“.

Aceeași gazetă, comentînd rezultatele alegerilor din Germania din septembrie 1930, își exprima, în numărul din 1—12 octombrie 1930, îngrijorarea față de creșterea succeselor electorale ale național-socialiștilor : „Muncitorilor germani le incumbă ca... să porceadă la încheierea unui front unic de clasă, de rezistență și ofensivă împotriva fascismului“.

Combaterea unui curent politic, desigur, nu devine o preocupare specială pentru nimeni cît timp el se afirmă numai pe plan teoretic și este lipsit de forța necesară trecerii la punerea în practică a ideilor în cauză. Național-socialismul a reușit însă la alegerile din ianuarie 1933 să cucerească majoritatea voturilor poporului german și liderul partidului nazist, Adolf Hitler — care pînă atunci era privit de conștiința publică europeană ca o ciudățenie a vieții politice germane și prezentat mai mult în caricaturi —, a devenit Cancelarul Germaniei. Această împrejurare nu mai putea fi sursă de glume și caricaturi în presa europeană ; ea trebuia să trezească vigilența cel puțin din partea celor care erau vizați de teoriile politice ale partidului venit la putere în Germania. Istoria, din păcate, a înregistrat o apatie generală din partea acelor care aveau să fie obiective ale agresiunii hitleriste, adică tocmai din partea marilor puteri ale Europei. Nu se cunoaște nici un document al vreunui guvern european care să fi exprimat cel puțin o stare de neliniște a doua zi după succesul nazismului în Germania, deși Hitler nu făcuse nici un secret din obiectivele politicii pe care o va duce după ce va veni la putere. Chiar mișcarea muncitorească internațională — absorbită de conflictele ei interne — nu a emis, pînă la Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste din anul 1935, nici un document semnificativ.

În această situație, constituirea în România a Comitetului național antifascist în iunie 1933, la numai cîteva luni după venirea național-socialismului la putere în Germania, apare ca un fapt istoric de însemnătate europeană. Comitetul național antifascist a fost creat din inițiativa

directă a Partidului Comunist Român, partidul de avangardă al clasei muncitoare din România, aflat la acea dată în ilegalitate.

Din punctul de vedere al desfășurării evenimentelor, al evoluției luptei antinaziste a poporului român care va triumfa la 23 August 1944, crearea și activitatea Comitetului național antifascist a reprezentat o inițiativă cu adevărat istorică și o orientare politică patriotică ce își va produce roadele prin strălucita victorie a insurecției naționale din august 1944, deschizătoarea epocii revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Apropierea Comitetului național antifascist, a cărui activitate a fost întreruptă la sfârșitul anului 1934, de pregătirea insurecției din august 1944, fixează o orientare fundamentală, unitară și consecventă, aceea a politicii de alianțe largi, pe o platformă antihitleristă, promovată de Partidul Comunist Român.

Această politică a fost încă prea puțin evidențiată de istoriografia românească, lipsită de experiență în analiza activității partidului în condițiile ilegalității și de discernământ în folosirea unor documente care, deși purtau semnătura partidului comunist, ele nu i-au aparținut și cu atât mai puțin reflectau gândirea partidului. Din această cauză, noile generații percep cu dificultate, îngust și unilateral, relația dintre un partid aflat în ilegalitate, cum era P.C.R. în 1933, și crearea unei organizații legale, de genul Comitetului național antifascist.

Și mai greu înțeleg istoricii străini cursul evenimentelor din România în perioada dinaintea și din timpul celui de-al doilea război mondial. Ne referim, bineînțeles, la istoricii obiectivi și de bună credință care, încercând să descrie pregătirea insurecției din august 1944, socotesc, totuși, prezența comuniștilor în mijlocul evenimentelor un accident, fără o legătură cu datele istorice ale activității partidului comunist în perioada interbelică și chiar din epoca anterioară.

Din aceste motive, pentru înțelegerea rolului și modului de activitate ale Comitetului național antifascist, este necesară cunoașterea principiilor P.C.R. față de dezvoltarea generală a poporului român și a metodelor de activitate ale partidului în condițiile clandestinității.

Ideea creării unei organizații deschise tuturor cetățenilor țării, indiferent de clasă socială și de apartenență politică, de către un partid care nu numai că și-a declarat caracterul de clasă încă de la apariția sa pe scena istoriei, în 1893, dar a și desfășurat în tot acest timp o intensă activitate pe linia luptei de clasă, pare, la prima vedere, de neînțeles. Comitetul național antifascist, prin însăși denumirea sa, în care adjectivul *național* înlătura ideea de clasă și de luptă de clasă, se abătea, așadar, de la o conduită generală a partidului clasei muncitoare? Nicidecum! Problemele de interes național n-au lipsit niciodată din programele partidului clasei muncitoare care considera, dimpotrivă, că lui îi revine sarcina înlăturării acestora. De aceea, Comitetul național antifascist nu trebuie considerat o simplă organizație legală a partidului comunist care să-i reprezinte la suprafața vieții politice principiile și obiectivele de luptă, cum au fost atâtea altele create de partid tocmai în acest scop, ci a fost o organizație la scară națională, *inițiată* de partidul comunist, deschisă tuturor cetățenilor țării, indiferent din ce organizație politică făceau parte, cu o sarcină precisă și clară care interesa întregul popor român — lupta împotriva pericolului fascist, pentru salvarea democrației, a integrității țării, a independenței și suveranității lui în care era interesată inclusiv clasa muncitoare. Tocmai din aceste motive componența lui tre-

buia să reflecte, să întruchipeze nu o clasă socială, ci toate clasele societății românești, întregul popor, deoarece fascismul nu era un pericol numai pentru clasa muncitoare, numai pentru clasele exploatate din societatea românească, ci și pentru clasele avute, pentru independența, integritatea și libertatea statului român.

Crearea unei asemenea organizații părea cu atât mai grea, cu cât exista împrejurarea că partidul, care iniția și conducea această organizație națională de luptă împotriva fascismului, se afla într-o situație anormală: interzis prin lege, Partidul Comunist Român trebuia să-și desfășoare activitatea în forme și metode specifice acestei situații și generate de această situație, pe care partidul o trăia de aproape zece ani.

Deși nu avem pînă acum o evidență cît de cît edificatoare a acestor forme și modalități de activitate politică în condiții de ilegalitate, datele istorice ale activității P.C.R. oferă suficiente temeieri pentru a le recunoaște câteva caracteristici fără de care cititorul de istorie a acelei epoci interbelice nu poate înțelege cum era posibil ca un partid interzis — și anume tocmai el — să organizeze cea mai semnificativă organizație politică românească națională, la puțin timp după venirea lui Hitler la putere și cu mult timp înainte de a se auzi zăngănitul armelor agresorului hitlerist la frontierele țării.

În primul rînd trebuie să se știe că Partidul Comunist Român, în pofida interdicției sale legale, în pofida sciziunii politice temporare a clasei muncitoare din România (prin existența paralelă a unui partid social-democrat și a altuia, socialist-independent), era un partid cu o bogată experiență a luptei, un partid mare prin multiplele sale legături cu numeroși simpatizanți, cu personalități ce ocupau locuri importante în societatea românească, mare prin abordarea problemelor fundamentale ale fiecărei perioade și prin influența sa în toate straturile societății, în primul rînd ale proletariatului și ale țărănimii. Continuatorul partidului clasei muncitoare, creat încă din 1893 și reorganizat la scara României reîntregite în 1921, partidul comunist a fost primul partid politic cu organizații în toate provinciile țării. El numărase în anii de legalitate, după sfîrșitul primului război mondial, peste o sută de mii de membri și atrăgea după sine întregul contingent sindical muncitoresc format din alte cîteva sute de mii de oameni. Interdicția prin lege a activității partidului comunist în 1924 a șters firmele sediilor și a desființat arhivele secțiilor, dar nu a șters din mintea oamenilor idealurile luptei partidului clasei muncitoare, aportul său la marile realizări — unitatea și independența poporului român —, precum și la înfăptuirea marilor reforme care priveau democratizarea vieții social-politice și economice a țării, adoptate la sfîrșitul primului război mondial. Atît introducerea votului universal, care a determinat efectiv o nouă configurație a partidelor și grupărilor politice, cît și reforma agrară prin care marea moșierime a fost amputată considerabil în puterea sa economică și politică, erau tocmai reformele pentru care partidul clasei muncitoare militase și pregătise conștiința politică românească timp de peste două decenii.

Cînd partidul liberal, aflat la putere în 1924, a interzis existența legală a partidului comunist, el i-a dat, firește, o lovitură puternică. Dar partidul comunist era o forță politică prea adînc pătrunsă în viața societății românești pentru a o desființa printr-un decret. Ca orice organism viabil, el s-a adaptat noilor condiții, a căutat și a creat forme noi de existență și activitate. A plătit scump, chiar cu jertfe, dar s-a călit și și-a perfecționat activitatea ca partid interzis, acționînd în clandestinitate. El,

de pildă, a putut să tipărească ziare și reviste legale, cu cuvîntul său de ordine, a creat numeroase organizații legale, prin intermediul cărora se afla prezent la suprafața vieții politice, iar atunci cînd a apărut pericolul hitlerist, a inițiat o amplă politică de front unic de luptă împotriva acestuia. Prin intermediul publicațiilor și al organizațiilor legale, prin politica largă de alianțe, consecința interzicerii partidului a fost diminuată considerabil. În aceste condiții, scoaterea lui în afara legii nu a șters din mintea oamenilor muncii nici existența partidului și nici încrederea în misiunea sa istorică. Prin actul de ilegalizare, de fapt, burghezia și partidul liberal, în special, autorul legilor de interdicție, și-au slăbit pozițiile de luptă cu Partidul Comunist Român. Cît timp partidul și-a desfășurat liber activitatea, el era cunoscut, activitatea și membrii lui, la fel. Odată cu interzicerea, partidul și-a ascuns membrii, simpatizanții și sprijinatorii. Cu excepția cîtorva sute de militanți mai vechi — ai partidului comunist, și deci cunoscuți — efectivul său a dispărut din fața adversarului. Este o adevărată ironie a istoriei, ce efort imens au depus organele de reprimare pentru urmărirea activității partidului comunist și cît de puțin au cunoscut și au înregistrat totuși din această activitate.

La originea acestei situații, pe care analiza istorică a făuririi Comitetului național antifascist o impune cu stringență pentru a se putea realiza dimensiunile reale ale acestui remarcabil eveniment istoric, stă faptul că principala metodă a comuniștilor români de a se sustrage vigilenței organelor represive a fost — judecînd lucrurile după rezultatele cu care s-a ajuns la 23 august 1944 — *ieșirea cît mai mult la suprafața vieții social-politice cu problemele pe care partidul le pune la ordinea zilei, fără firma sa*. Lupta împotriva pericolului fascist a fost marea problemă pe care Partidul Comunist Român a pus-o la ordinea zilei imediat după venirea partidului nazist la putere în Germania, iar forma concretă a fost constituirea Comitetului național antifascist în iunie 1933. Chiar dacă existența Comitetului nu a fost de lungă durată, metoda de acțiune și de luptă fusese găsită și ea va fi reluată în anii următori în multiple și originale feluri, culminînd cu pregătirea insurecției din august 1944, al cărui fundal politic l-a constituit consensul tuturor forțelor sociale și politice — de la clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, în frunte cu partidul comunist, pînă la cercuri ale burgheziei, în frunte cu liderii săi politici și cu monarhul.

O întrebare firească se impune: de ce nu au constituit o organizație de luptă antihitleristă marile partide burgheze care au alternat la guvernarea țării în perioada de ascensiune a fascismului, cum erau Partidul național-liberal sau Partidul național-țărănesc, în fond partide potrivnice hitlerismului?

Încercînd să răspundem acestei întrebări, trebuie să determinăm — evident, numai în cîteva sumare linii caracteristice — locul partidului clasei muncitoare în viața social-politică a României, caracteristicile care îl deosebeau și chiar îl așezau pe o poziție superioară în raport cu celelalte partide politice din țară, oricît de populare ar fi fost sau ar fi părut a fi acestea în anumite momente electorale.

În primul rînd, partidul comunist, partidul clasei muncitoare, încă de la apariția sa pe scena politică a țării, și-a formulat un program de acțiune fundamentat pe concepția socialismului științific, iar aceasta nu a fost și nu a rămas apanajul șefului partidului sau al unui grup mai mare sau mai mic de fruntași, ci a fost permanent difuzată tuturor membrilor partidului. De fapt, partidul clasei muncitoare este singurul partid din

istoria României care a avut tot timpul preocuparea de a-și *instrui* membrii săi în spiritul concepției filozofice a partidului. Grupuri și cercuri de studii adecvate obiectivelor și intereselor proprii au fost create și în celelalte partide, cum erau liberalii și național-țărăniștii, dar acestea nu treceau dincolo de cercurile limitate ale specialiștilor în diferite domenii ai partidelor respective.

Avînd o experiență de aproape o jumătate de secol, militanții partidului clasei muncitoare au realizat, înaintea tuturor — și de fapt au rămas și singuri pe acest teren — analiza cea mai serioasă a datelor concrete pe care le ofereau manifestările fascismului pe plan internațional și pe plan intern. În mod firesc el a ajuns și primul la concluzia necesității tragerii semnalului de alarmă pentru existența poporului și statului român, a necesității creării unei forme de luptă cum a fost Comitetul național antifascist, comitet care nu se identifica cu partidul comunist, ci se adresa tuturor forțelor conștiente ale țării pentru a face un zid de rezistență împotriva pericolului hitlerist.

Clarviziunea Partidului Comunist Român în aprecierea pericolului hitlerist și rapiditatea tragerii semnalului de alarmă, cum am arătat mai sus, prin crearea Comitetului național antifascist, ne apar remarcabile și demne de a fi așezate la locul convenit în cartea de istorie a luptei popoarelor împotriva Germaniei hitleriste. Comitetul național antifascist din România a fost una dintre primele organizații de acest fel create în Europa la scară națională. În orice caz, literatura politică antihitleristă din anii 1933—1934, în cea mai mare parte dominată de previziunea malfică, dar uimitor de exactă, a iminentei declanșări a războiului mondial de către Germania hitleristă, provenea din cercurile Partidului Comunist Român. O asemenea literatură virulent demascatoare a pericolului hitlerist pentru pacea și independența popoarelor nu credem să se găsească în publicistica din anii 1933—1934 a multor țări europene.

Cunoașterea și analiza de către militanții partidului clasei muncitoare a trăsăturilor național-socialismului, le-au permis să înțeleagă cît de periculoasă se anunța venirea la putere în Germania a Partidului național-socialist, în frunte cu Hitler și adepții lui apropiați, pentru soarta multor popoare, între care și a poporului român.

Confruntarea dintre mișcarea muncitorească și fascism în perioada interbelică, dintre forța social-politică a societății moderne, purtătoare a tuturor factorilor de progres, și fascism, expresia cea mai completă a spiritului retrograd, antiuman și irațional, a avut un caracter legic, inevitabil. Necesitatea respingerii fascismului de către mișcarea muncitorească s-a afirmat în toate țările. Modul însă cum s-a realizat lupta antifascistă, premisele declanșării ei, trăsăturile și forța luptei antifasciste, eficiența cu care a acționat mișcarea muncitorească împotriva fascismului au diferit de la o țară la alta. Nu a existat o rețetă unică, cu valoare universală, de combatere a fascismului; clasa muncitoare din fiecare țară, partidul sau partidele ei au trebuit să găsească mijloacele cele mai adecvate și, evident, cele mai eficace de desfășurare a acestei lupte. Analiza trăsăturilor mișcării muncitorești, a activității partidelor clasei muncitoare din fiecare țară — trăsături care s-au reflectat în modul cum s-a organizat, s-a desfășurat și s-a încheiat lupta împotriva fascismului — permite înțelegerea locului partidelor clasei muncitoare în istoria țărilor respective.

Modul cum a fost organizată și dusă lupta antifascistă în perioada dinaintea și din timpul celui de-al doilea război mondial a constituit principalul examen pe care l-a susținut proletariatul din fiecare țară. Rezul-

tatul acestui examen, în primul rînd evoluția luptei antifasciste și locul forțelor politice care au luptat împotriva hitlerismului în fiecare țară, a influențat în mare măsură configurația social-politică din unele state ale lumii din epoca postbelică. În mai multe țări, între care și România, partidele comuniste au avut asemenea roluri în configurația forțelor social-politice antinaziste, încît ele au ocupat locul de frunte și aveau să cucerească puterea politică începînd din partea finală a celui de-al doilea război mondial.

Lupta antifascistă și antinazistă ocupă un loc central în istoria poporului român în perioada dintre cele două războaie mondiale. Această luptă a continuat și în anii grei ai dominației hitleriste în România, culminînd cu strălucita victorie a insurecției naționale antifasciste și anti-imperialiste din august 1944. Participarea Armatei române la război împotriva Germaniei hitleriste de la 23 august 1944 pînă la prăbușirea definitivă a acesteia, la 9 mai 1945, a exprimat, în forma cea mai înaltă, atitudinea consecvent antihitleristă a poporului român.

La originea acestei atitudini s-a aflat experiența istorică a poporului, pregătirea și prevenirea lui asupra esenței pericolului nazismului de către forțele politice, în primul rînd de către partidul clasei muncitoare. Iar Comitetul național antifascist a fost prima organizație care a îndeplinit un asemenea scop.

Inițiativa partidului comunist de creare a unei organizații politice naționale de luptă împotriva pericolului nazist a fost posibilă datorită unui șir de factori care prevalau asupra caracterului de clasă al partidului și mai ales asupra raporturilor încordate, chiar ostile, între partidul comunist și multe forțe politice ai căror membri erau invitați să participe la activitatea Comitetului național antifascist.

În primul rînd partidul clasei muncitoare din România s-a considerat, de la intrarea sa în arena social-politică a țării, un exponent al intereselor fundamentale ale poporului român. El dovedise timp de mai multe decenii o clarviziune remarcabilă cu privire la înțelegerea marilor probleme care se aflau în fața poporului român la sfîrșitul secolului trecut — cum erau necesitatea eliberării românilor aflați sub dominației străine, necesitatea exproprierii totale a moșierimii, a dezvoltării industriale a țării, a introducerii votului universal ș.a. Unele dintre aceste obiective fuseseră îndeplinite în condițiile revoluționare de la sfîrșitul primului război mondial. Altele rămăseseră încă pe ordinea de zi a societății românești și partidul comunist, în pofida condiției sale de partid interzis, le avea în atenție. Ca și înaintașii din ultimele decenii ale secolului trecut, informați cu privire la curentele social-politice europene, militanții comuniști cunoșteau bine peisajul social-politic european. Așa cum Dimitrie Marinescu, fostul secretar al partidului dinainte de 1916, fusese trimis în Germania pentru a studia mișcarea muncitorească germană, un lider important al Partidului Comunist Român — Lucrețiu Pătrășcanu — își trecuse doctoratul la Leipzig, la mijlocul deceniului al 3-lea, astfel încît a cunoscut, la fața locului, întreaga concepție teoretică și practică a nazismului, în care unele capitole, ca să zicem așa, se refereau la destinul statului și al poporului român. Nu întîmplător una dintre primele cărți dezvăluitoare a esenței hitlerismului a fost publicată de Petre Pandrea, rudă apropiată a lui Lucrețiu Pătrășcanu, care, foarte probabil, nu era străin nici de forma, nici de conținutul lucrării și, mai ales, de oportunitatea apariției ei în România, în 1933.

Așadar, în primul rînd P.C.R. a putut avea inițiativa creării Comitetului național antifascist deoarece, prin cadrele sale cu o înaltă pregătire, a avut capacitatea necesară cunoașterii și înțelegerii pericolului hitlerist pentru poporul român.

În ceea ce privește modalitatea practică a creării acestei organizații naționale antifasciste, partidul a ales bine momentul — la numai cîteva luni de la venirea la putere a Partidului național-socialist în Germania și după marile bătălii revoluționare ale proletariatului român din ianuarie—februarie 1933 care demonstraseră opiniei publice forța clasei muncitoare, a partidului care o conducea. Nici o altă organizație politică din România, indiferent cărei clase aparținea, nu a sesizat cu atîta acuitate și iminență pericolul nazist — confirmat curînd de agresivitatea Gărzii de fier pe plan intern, ce avea să se exprime prin asasinarea primului ministru I. G. Duca, la sfîrșitul anului 1933.

În vîrtejul încrucișărilor și confruntărilor a zeci de curenți și partide politice, orientarea clară a partidului comunist împotriva pericolului fascist încă din 1933 apare ca un veritabil atestat istoric al capacității de analiză și înțelegere a fenomenelor din viața social-politică internă și internațională.

Ideea creării unei organizații cu caracter general — al cărei obiectiv privea informarea cetățenilor în direcția cunoașterii pericolului hitlerist și mobilizarea conștiinței în vederea luptei pentru apărarea țării și poporului român —, nu era o inițiativă fără precedent. Practica coalizării cu alte forțe politice din țară în vederea cuceririi unor reforme care interesau întregul popor se mai găsește în experiența partidului clasei muncitoare din România și un exemplu îl reprezintă crearea Ligii votului universal, în 1895, Ligă inițiată de P.S.D.M.R., dar deschisă oricărei persoane sau organizații dornice să promoveze principiul democratizării vieții politice a țării prin introducerea votului universal.

Desigur, Partidul Comunist Român, adresîndu-se concetățenilor pe plan național în anii 1933 și 1934 pentru a-i mobiliza la lupta antifascistă, făcea apeluri în primul rînd la forțele politice cele mai apropiate, la Partidul social-democrat, la Partidul socialist-independent; se știe că prima platformă comună care a reunit clasa muncitoare din România, grupată temporar în mai multe organizații în perioada interbelică, a fost platforma antifascistă. Fiind forța socială cea mai înaintată din țară, clasa muncitoare a înțeles și cel mai bine însemnătatea strîngerii tuturor forțelor țării pentru bararea fascismului în România.

Activitatea Comitetului național antifascist a fost deosebit de fructuoasă pe linia antrenării unor largi categorii sociale, a numeroase personalități de frunte ale culturii și științei românești, în acțiunea de demascare și combatere a ideologiei naziste și a organizațiilor de tip nazist din țară, cum era Garda de fier. Guvernul liberal, condus de I. G. Duca, aflat la conducerea țării în 1933, a permis activitatea Comitetului național antifascist și a adoptat o atitudine mai hotărîtă față de Garda de fier. Primul ministru a plătit cu viața această cutezanță, înscriindu-și numele printre primele victime ale terorismului nazist pe plan european din prima linie a personalităților politice.

Noul guvern liberal, condus de Gheorghe Tătărescu, a menținut orientarea antigardistă, dar treptat a cedat presiunilor guvernului german, creșterii influenței acestuia în viața internațională și a interzis Comitetul național antifascist.

În anii următori, activitatea Partidului Comunist Român împotriva fascismului a folosit noi forme și modalități care continuau orientările generale ale Comitetului național antifascist, aceea de a uni toate forțele politice antinaziste și antifasciste ale țării într-un front comun de luptă împotriva acestui imens pericol. Acordul forțelor democratice de la Tebea, din decembrie 1935 — localitate cu adâncă rezonanță istorică, propusă de reprezentantul P.C.R., istoricul Petre Constantinescu-Iași —, realizat pe o platformă antifascistă, exprima simbolic hotărîrea acestor forțe de a apăra tradițiile istorice de unitate și independență națională.

Flexibil și suplu în fața precipitării evenimentelor interne și internaționale care răsturnau situațiile de la o zi la alta, P.C.R. a sprijinit politica antihitleristă a guvernului Armand Călinescu. Marea manifestație muncitorească de la 1 mai 1939 — desfășurată în aceeași zi cu Congresul breslelor muncitorești, la care însuși primul ministru, invitat de conducerea breslelor, a rostit o cuvîntare patriotică antihitleristă —, a devenit o mare demonstrație împotriva pericolului nazist, rezultată din consensul politicii externe a guvernului cu obiectivele și aspirațiile poporului, în rîndul cărora cele mai active forțe erau masele muncitorești.

Demonstrația antihitleristă și antirevizionistă de la 1 mai 1939, al cărei organizator direct a fost Partidul Comunist Român, a arătat încă odată că deși puterea politică se afla încă în mîinile burgheziei, adevărata forță politică ce exprima voința și interesele fundamentale ale poporului român devenise partidul de avangardă al clasei muncitoare, rol ce se va cristaliza și mai mult în anii grei ai războiului și va ieși la lumina zilei odată cu victoria insurecției naționale din august 1944. Demonstrația din 1939 — în organizarea și conducerea căreia tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu a acționat dinamic, mobilizator, în direcția unirii eforturilor pe plan național pentru salvagardarea independenței naționale — a avut și o semnificație internațională, care merită să fie subliniată : organizată în ziua de 1 Mai, ziua tradițională a afirmării solidarității proletare internaționale, de apărare a păcii între popoare, demonstrația antihitleristă de la București din 1 mai 1939 exprima clarviziunea, patriotismul și forța clasei muncitoare de a lupta pentru interesele sale și ale poporului în general.

Pe măsură ce Germania hitleristă iniția acțiuni agresive pe plan internațional, iar adversarii potențiali, care se limitau la manevrări unii împotriva altora, se dovedeau incapabili se descurajeze pe agresor, guvernele din România s-au schimbat din ce în ce mai des. Nu este locul în acest articol să analizăm politica externă a guvernelor românești ; este cert însă că, pînă în vara anului 1940, ele s-au opus politicii Germaniei naziste. Dar nici cel mai antihitlerist guvern — cum a fost cel condus de Armand Călinescu —, prin structura sa de clasă, nu a putut realiza unirea tuturor categoriilor sociale în vederea unei rezistențe unite împotriva pericolului hitlerist care domina o mare parte a Europei și își impunea cu brutalitate interesele.

O asemenea chemare de a uni toate forțele națiunii împotriva pericolului hitlerist făcuse cu șase ani mai devreme Comitetul național antifascist. Această orientare s-a dovedit a fi singura justă și ea a cunoscut forme multiple de traducere în viață în perioada următoare, culminînd în anii celui de-al doilea război mondial cu organizarea mării coaliții naționale antihitleriste ce va pregăti strălucita victorie a poporului român din August 1944 și declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

DEZARMAREA — OBIECTIV MAJOR AL POLITICII EXTERNE PROMOVATE CU CONSECVENȚĂ DE TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, PREȘEDINTELE ROMÂNIEI SOCIALISTE

GHEORGHE PRISĂCARU

Într-o epocă în care revoluția științifică și tehnică mondială a permis depășirea unor bariere ale cunoașterii încă nebănuite, geniul uman a creat — în mod paradoxal — și mijloacele în măsură să distrugă întreaga civilizație acumulată de umanitate de-a lungul mileniilor. Înarmările, îndeosebi cele nucleare, au atins în zilele noastre un asemenea nivel încît folosirea acestei teribile forțe ucigătoare, într-un eventual război mondial, ar pune în pericol însăși existența vieții pe planeta noastră. „Sarcina primordială a epocii noastre — relevă, în acest context, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu — este oprirea neîntîrziată a cursei înarmărilor ! Răspunderea față de propriile popoare, față de pacea și existența întregii umanități impune conducătorilor de state, guvernelor, forțelor politice realiste de pretutindeni, opiniei publice mondiale să acționeze cu toată hotărîrea în această direcție ! Toate țările, toate popoarele trebuie să spună un NU hotărît cursei înarmărilor, să facă totul pentru a se trece la reducerea cheltuielilor militare, la dezarmare”¹.

Judecata de valoare formulată de președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, constituie rezultatul unei strălucite și realiste analize, de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, a fenomenelor și tendințelor de evoluție ale vieții internaționale, este expresia unei statornice răspunderi față de interesele supreme ale popoarelor de a trăi într-o lume a păcii și, totodată, un mobilizator îndemn la acțiune responsabilă pentru a determina oprirea — cît este, încă, posibil — a înaintării omenirii spre catastrofă.

Președintele Nicolae Ceaușescu apreciază că în viața internațională s-a ajuns la o încordare deosebit de gravă care a făcut să crească pericolul unor noi conflicte militare, inclusiv a unui nou război mondial. A apărut și se accentuează contradicția dintre țările bogate și cele sărace — devenită

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 19, Editura politică, București, 1980, p. 274.

una dintre contradicțiile fundamentale ale epocii noastre —, are loc o agravare a crizei economice mondiale care a afectat practic toate statele lumii, asistăm la realizarea unui nou echilibru mondial între diferite state și grupări de state, iar în diverse regiuni ale globului persistă confruntări militare, denumite cu oarecare decență „războaie locale“, care pun în primădie pacea mondială. Mai grav este faptul că sîntem martorii unei noi și frenetice curse a înarmărilor, a sporirii nemaîntîlnite a bugetelor militare, a perfecționării și producerii de noi mijloace de nimicire în masă, ceea ce agravează profund situația internațională, amplifică pericolul declanșării unor conflagrații în măsură să distrugă întreaga planetă. „Astăzi — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — se pune problema de conștiință de a alege între politica de intensificare a cursei înarmărilor, de producere de noi arme nucleare de distrugere în masă și politica de dezarmare, de destindere și pace“².

Ideea dezarmării nu este, desigur, de dată recentă. Oamenii politici au fost, în timp, preocupați de identificarea unor căi care să conducă la evitarea războaielor, la limitarea — cel puțin din punct de vedere cantitativ — a nivelului armamentelor. Astfel, Conferința generală a dezarmării de la Geneva, din februarie 1932, la care România a fost reprezentată de o delegație în frunte cu Nicolae Titulescu, avea să scoată în evidență complexitatea acestei probleme, tentativa marilor puteri de a reduce nivelul de înarmare al celorlalte state, sporindu-și în schimb propriul potențial militar. După încheierea celui de-al doilea război mondial, Organizația Națiunilor Unite a înscris înfăptuirea dezarmării ca unul din scopurile sale fundamentale. Dar, în pofida negocierilor de dezarmare purtate în diverse forumuri, în lume s-a desfășurat cea mai aberantă cursă a înarmărilor cunoscută vreodată în istorie.

Înarmările au înregistrat o accelerare vertiginoasă atît pe orizontală, prin sporirea cantitativă, cît și pe verticală, prin creșterea calitativă a forței de distrugere, prin crearea unor generații de arme — convenționale, bacteriologice, chimice, dar, mai ales, nucleare — tot mai sofisticate și distrugătoare. Prima bombă atomică americană, lansată la 6 august 1945 asupra orașului japonez Hiroșima, avea o putere de 20 kilotone (echivalentul a 20 000 tone de trinitrotoluen), producînd, în timp — urmare a efectului tuturor factorilor distructivi —, 240 000 de morți și 163 000 de răniți. În noiembrie 1952, S.U.A. au experimentat bomba cu hidrogen, care avea o putere de 25 de ori mai mare decît bomba de la Hiroșima. De-a lungul anilor, puterea de distrugere a armelor nucleare a ajuns să fie măsurată în megatone, care produc — potrivit limbajului strategilor — „megamorți“ (milioane de morți). Astfel, puterea unei bombe nucleare de 50 de megatone este de zece ori mai mare decît cea a tuturor bombelor explodate în timpul celui de-al doilea război mondial și degajă o cantitate de energie mai mare decît exploziile care s-au produs în toate conflictele militare prin care a trecut omenirea.

Numai luînd în considerare fantastica putere de distrugere a arsenalului militar existent pe glob apare, în adevărata sa semnificație, excepționala valoare a poziției consecutive a României socialiste, a președintelui ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la *caracterul stringent, de maximă actualitate al încetării cursei înarmărilor și trecerii la măsuri concrete și efective de dezarmare*. Realitățile demonstrează că înarmările

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 22, Editura politică, București, 1982, p. 363.

au atins un asemenea nivel încît, dacă s-ar ajunge la o conflagrație, tratativele de dezarmare ar fi un nonsens pentru că nu ar avea practic cine să le mai poarte.

Viața internațională confirmă pe deplin aprecierea partidului nostru, potrivit căreia *cursa înarmărilor constituie principalul instrument al menținerii și împărțirii sferelor de influență, al politicii imperialiste de forță și dominație, de ingerințe în treburile interne și încălcarea independenței naționale, îndeosebi a țărilor mici și mijlocii*. În condițiile în care, în diferite zone ale globului se mențin surse de încordare și conflict, stări de război, armamentele — mai ales cele nucleare — exacerbează pericolul izbucnirii unei conflagrații mondiale cu efecte catastrofale pentru întreaga omenire.

Pe de altă parte, deteriorarea climatului politic internațional și sporirea pericolului de război spulberă teoriile mai vechi sau mai noi, diversele doctrine politico-militariste care urmăresc să acrediteze ideea că garanția păcii, a securității naționale și internaționale ar consta în creșterea înarmărilor și asigurarea superiorității militare față de adversarul potențial. Nimeni și nimic, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, nu pot justifica sporirea înarmărilor.

„Pacea armată“, bazată pe dictonul antic „Si vis pacem, para bellum“ (Dacă vrei pace, pregătește-te de război), a costat omenirea, ca urmare a celor 14 500 de războaie care au avut loc în ultimii 5 500 de ani, aproape 4 miliarde de vieți omenesti și incalculabile pierderi de valori materiale. Factorii de decizie politică nu trebuie să subestimeze faptul că, așa cum releva pe bună dreptate Gaston Bouthoul, toate marile civilizații cunoscute pînă în prezent au dispărut ca urmare a războiului³.

În prima jumătate a secolului nostru, în Europa a avut o largă răspîndire doctrina „balanței de forțe“, în virtutea căreia centrele de putere trebuiau să se echilibreze pe baza unei politici de înarmări, care să permită fiecăreia dintre alianțele existente să țină pasul cu celelalte; rezultatul punerii în practică a acestei doctrine imperialiste a fost izbucnirea celor două războaie mondiale, soldate cu peste 75 milioane de morți pe cîmpul de luptă și din rîndul populației civile.

Nici concepția strategică a „echilibrului terorii“ — apărută odată cu armele de distrugere în masă —, potrivit căreia pacea s-ar menține doar prin realizarea unei parități de arme nucleare între marile puteri, a descurajării reciproce a adversarilor potențiali, nu a oferit popoarelor un grad mai mare de securitate. Dimpotrivă, înarmările nucleare au făcut să crească sentimentul de insecuritate al națiunilor, „echilibrul groazei“ riscînd să degenereze în orice moment într-o conflagrație termonucleară.

În afara acestor implicații grave pentru soarta păcii și securității internaționale, *armamentele constituie — prin costul enorm pe care-l implică — o uriașă povară care apasă tot mai greu asupra popoarelor, asupra economiilor tuturor țărilor, fără excepție, reprezentînd principalul factor agravant al crizei economice mondiale*. Sumele irosite pentru înarmare afectează nemijlocit eforturile de dezvoltare, de ridicare a nivelului de civilizație al tuturor țărilor — socialiste sau capitaliste, bogate sau sărace, mari, mijlocii sau mici. Într-un raport al secretarului general al O.N.U., înaintat celei de-a 32-a sesiuni a Adunării generale a Națiunilor Unite, se releva că de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial — în condițiile în

³ G. Bouthoul, *Traité de sociologie. Les guerres. Elements de polémologie*, Payot, Paris, 1951, p. 6.

care nici una din marile puteri nu s-a aflat în război cu o alta — costul direct al cursei înarmărilor a depășit suma de 6 000 de miliarde dolari, ceea ce reprezintă produsul național brut al întregii lumi pe anul 1975⁴.

Și mai îngrijorătoare este dinamica cheltuielilor pentru înarmare. Potrivit *Studiului privind relația dintre dezarmare și dezvoltare*, elaborat sub egida O.N.U. de un grup de experți din 27 de țări, între care și din România, povara înarmărilor însuma 100 de miliarde dolari în 1948 (cînd, urmare a declanșării „războiului rece“, cursa înarmărilor a înregistrat o puternică accelerare), 250 de miliarde în 1960, 400 de miliarde în 1970 și peste 500 de miliarde în 1980⁵. „În 1983 — aprecia secretarul general al Organizației Națiunilor Unite la recenta sesiune de vară a Consiliului Economic și Social al O.N.U. (ECOSOC) — cheltuielile militare mondiale se apropie rapid de nivelul de 800 miliarde dolari“⁶. S-a ajuns la situația aberantă că, în prezent, pe plan mondial se cheltuiesc zilnic 2,1 miliarde dolari pentru înarmare, în timp ce suma totală a ajutorului oficial acordat tuturor țărilor în curs de dezvoltare, într-un an întreg, este egală cu cheltuielile militare globale pe 18 zile. Dacă actualele tendințe se vor menține și nu se va ajunge la înghețarea și reducerea bugetelor militare, cheltuielile anuale pentru înarmare vor atinge 1 000 de miliarde dolari înainte de anul 2000, ritmul de creștere al alocațiilor pentru înarmări depășind pe cel al investițiilor pentru producția de pace.

Deosebit de afectate de intensificarea cursei înarmărilor sînt țările în curs de dezvoltare care, în condițiile luptei pentru sfere de influență și dominație, au fost tot mai mult atrase în competiția militară, în achiziționarea de armament. În 1955, spre exemplu, acestor țări le reveneau doar 3,3 la sută din totalul cheltuielilor militare de pe glob, în timp ce astăzi partea lor a crescut la 16,1 la sută. Din cele 10 țări care, în 1980, au cheltuit pentru înarmări mai mult de 10 la sută din valoarea produsului național brut, 8 sînt state în curs de dezvoltare, iar două din ele fac parte din categoria celor mai rămase în urmă din punct de vedere economic. Aceasta a condus la situația stranie că, în prezent, cheltuielile militare ale țărilor în curs de dezvoltare, îndeosebi din Orientul Mijlociu și Africa, sporesc într-un ritm mai rapid decît cele pe plan mondial, valoarea importurilor de arme efectuate de acestea, în ultimele două decenii, crescînd cu 1 500 la sută.

Sutele de miliarde de dolari cheltuite pentru înarmare constituie un contrast dramatic cu sărăcia în care trăiește majoritatea populației din Africa, Asia și America Latină. Statisticile O.N.U. relevă că peste 700 de milioane de oameni de pe aceste continente trăiesc într-o stare alarmantă de sărăcie, iar 450 de milioane dintre aceștia se află în situația de a muri de foame. Cheltuielile militare globale pe două luni ar fi suficiente pentru punerea în aplicare a unui program mondial în vederea lichidării analfabetismului, care afectează, la ora actuală, 800 de milioane de persoane. Peste un miliard de oameni din 66 de țări în curs de dezvoltare trăiesc în zone în care malaria face ravagii, iar zeci de milioane sînt sortiți morții încă la o vîrstă fragedă din cauza lipsei unei îngrijiri medicale adecvate. Cifrele menționate aduc, cel puțin parțial, dovada faptului că cheltuielile

⁴ *Economic and Social Consequences of the Armaments Race and its extremely harmful Effects on World Peace and Security*, Doc. A/32/88, 12 august 1977, p. 29.

⁵ „Scînteia“ din 9 decembrie 1981.

⁶ „Scînteia“ din 7 iulie 1983.

de înarmare favorizează menținerea subdezvoltării, privează țările rămase în urmă de resurse indispensabile pentru dezvoltarea lor.

Pe lângă cheltuirea unor sume fabuloase, deturnarea unor cantități de materii prime, materiale și energie, a unor gigantice capacități de producție, cursa irațională a înarmărilor are ca rezultat și irosirea unui uriaș potențial uman, de muncă și creație. Cele 25 de milioane de persoane aflate sub arme, la nivel mondial, ar putea aduce — prin participarea la viața productivă a societății — o contribuție importantă la dezvoltarea națională, la ridicarea generală a nivelului de civilizație al popoarelor. Acestora li se adaugă alte 60 de milioane de persoane implicate, direct sau indirect, în activități legate de armată și peste 500 000 de oameni de știință și ingineri care, în loc să-și dedice cunoștințele și puterea de muncă progresului și bunăstării popoarelor, sînt angajați în producerea unor arme tot mai sofisticate și mai puternice în măsură să distrugă orice urmă de viață pe pămînt. În acest sens, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, consideră că „nimic nu poate justifica — chiar din punct de vedere militar, al armamentelor de care se dispune astăzi — alocarea de noi sume pentru cheltuieli militare. Dimpotrivă, pornind de la răspunderea față de popoarele proprii, față de cauza civilizației, rațional este să se oprească aceste înarmări și să se treacă, sub control ferm, la reducerea lor, păstrîndu-se echilibrul și raportul de forțe fără a se pune în primejdie securitatea nimănui”⁷.

Pornind tocmai de la uriașul pericol pe care armele acumulate îl reprezintă pentru securitatea mondială, România socialistă — profund atașată cauzei păcii și libertății popoarelor, asigurării dreptului fundamental al omenirii la viață — a înscris și înscris, între direcțiile prioritare ale politicii sale externe, *lupta pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru dezarmare și, în primul rînd, pentru dezarmare nucleară, pentru făurirea unei lumi lipsită de războaie, a unei lumi a colaborării și înțelegerii între toate națiunile.*

Orientarea fermă a partidului și statului nostru în direcția înfăptuirii dezarmării nu are un caracter conjunctural, ci reprezintă o trăsătură principală, statornică, cu adînci rădăcini în istorie. Mișcarea muncitorească și socialistă din România, pronunțîndu-se în favoarea unor măsuri adecvate de natură să asigure independența și securitatea țării, a relevat, totodată, însemnătatea pe care ar avea-o reducerea bugetelor militare pentru progresul tuturor țărilor. La rîndul lor, comuniștii români — pornind de la faptul că menirea istorică a clasei muncitoare este nu numai lichidarea asupririi și exploatării, dar și făurirea unei lumi fără arme și războaie, că socialismul și pacea sînt de nedespărțit —, au înscris, de la început, în preocupările lor lupta pentru dezarmare, colaborare și pace. În anii socialismului și, mai ales, în perioada de cînd în fruntea partidului și statului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, România a acționat consecvent pentru adoptarea unor măsuri practice și neîntîrziate de dezarmare, ca o condiție obligatorie pentru înlăturarea pericolului de război și asigurarea păcii, pentru afirmarea unei politici noi în viața internațională, care să asigure dezvoltarea liberă și pașnică a tuturor națiunilor.

Programul românesc de dezarmare, elaborat din inițiativa secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la congresele al X-lea, al XI-lea și al XII-lea ale Partidului Comunist Român, precum

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 244.

și la Conferința Națională a partidului din decembrie 1982, și-a găsit concretizarea în numeroase inițiative și propuneri prezentate de țara noastră la Organizația Națiunilor Unite, la alte organizații și forumuri internaționale. Documentul prezentat la O.N.U., în 1975, intitulat *Poziția României în problemele dezarmării, în primul rînd ale dezarmării nucleare, și în instaurarea unei păci trainice în lume*, precum și propunerile formulate la sesiunile speciale ale Adunării generale a O.N.U. din 1978 și 1982 consacrate dezarmării, preconizează o strategie globală și realistă de natură să conducă la făurirea unei lumi fără arme, în care popoarele să-și poată consacra nestingherite eforturile și resursele propășirii lor economico-sociale⁸.

În întreaga perioadă care a trecut de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a afirmat atît prin argumentele prezentate, cit și prin soluțiile preconizate, ca un promotor consecvent și înflăcărat al cauzei dezarmării. În rapoartele prezentate la congresele și conferințele naționale ale partidului, în cuvîntări rostite la numeroase forumuri politice naționale sau la reuniuni internaționale, în mesaje și interviuri, în frecventele contacte și convorbiri cu conducători ai altor țări, cu lideri de partide și guverne, cu reprezentanți ai vieții politice, științifice și culturale internaționale se regăsește exprimată clar concepția profund mobilizatoare, umanistă a tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la necesitatea și modalitățile practice de oprire a cursei înarmărilor și de înfăptuire a dezarmării.

În zilele noastre, înarmarea nu mai oferă nimănui un sentiment de securitate, de liniște. *În concepția României importantă este realizarea unui echilibru de forțe nu prin ridicarea plafonului înarmărilor, ci prin reducerea acestuia la un nivel cit mai scăzut.* Aceasta ar contribui la creșterea încrederii, a sentimentului că nici un popor nu va fi victima unei agresiuni căreia să nu-i poată face față, că independența și suveranitatea națională nu se află în pericol.

Avînd în vedere amenințarea pe care armele nucleare o reprezintă pentru întreaga omenire, *România acordă, în mod realist, cea mai înaltă prioritate măsurilor de dezarmare nucleară.* Într-un „Studiu de ansamblu al O.N.U. asupra armelor nucleare“, elaborat de un grup de experți din 12 țări, printre care și din România, se relevă că, în prezent, există pe glob 50 000 de încărcături nucleare, a căror putere de distrugere echivalează cu aceea a peste un milion de bombe de tipul celei lansate la Hiroșima, adică cu 13 miliarde tone trinitrotoluen (T.N.T.). În acest fel, fiecăruia dintre cei patru miliarde de locuitori ai planetei îi revin peste 3 tone T.N.T., puterea actuală a armelor nucleare fiind suficientă pentru distrugerea de cinci ori a vieții pe pămînt și transformarea acestuia într-un înspăimîntător pustiu.

Consecințele bombardamentului atomic asupra orașelor Hiroșima și Nagasaki oferă numai o privire generală în legătură cu posibilele efecte ale unui masiv atac cu focoașele existente, în prezent, în arsenalele nucleare. Folosirea acestora ar produce moartea a sute de milioane de oameni și devastarea tuturor țărilor și regiunilor implicate în conflict, cu perspectiva inevitabilă a unor consecințe dezastruoase și pentru acele state care nu au fost direct implicate. Din acest punct de vedere, deosebit de semni-

ficative sînt rezultatele furnizate, în S.U.A., de un computer care a simulat un război nuclear cu participarea forțelor S.U.A. și U.R.S.S. și care au evidențiat următoarele : pierderile cauzate de efectele imediate s-au estimat în S.U.A. și U.R.S.S., la 25—100 de milioane persoane, deși populația civilă nu a constituit o țintă directă ; pagubele industriale cauzate fiecărei țări variază între limitele distrugerii totale a 65—90% din potențialul industrial de bază și distrugerea parțială a 60—80% din potențialul industrial neatacat direct ; distrugerea a 200 de orașe în fiecare țară iar 80% din toate orașele cu o populație de peste 25 000 locuitori sînt atinse de cel puțin un focos nuclear ; în afara persoanelor ucise în primele 30 de zile de la atacul nuclear, alte 15—20 de milioane vor fi rănite ; potrivit unor medici americani, numărul răniților ar putea fi la fel de mare ca cel al morților. Cancerul prin iradiere ar ucide, în fiecare din cele două țări, 6 milioane de persoane, iar radiația penetrantă ar produce schimbări genetice la alte 20 de milioane de persoane⁹.

Implicațiile economice ale unui eventual război nuclear sînt încă și mai greu de prevăzut decît cele biologice. Avînd în vedere pozițiile prioritare pe care puterile nucleare le dețin în producția industrială, în comerțul internațional și sistemele monetare, precum și interdependența dintre toate statele lumii și larga diviziune internațională a muncii, un asemenea conflict ar avea ca rezultat prăbușirea întregului sistem economic și financiar mondial, totala dezorganizare a comerțului, a transporturilor și comunicațiilor. În același timp, exploziile nucleare ar avea — urmare a căderilor radioactive, poluării atmosferei cu nisip contaminat, creșterii dozelor de radiații pe suprafața pămîntului — consecințe dezastruoase pe plan ecologic și al speciei umane, nu numai asupra țărilor direct implicate în conflict, ci și a întregii umanități. Norii cu pulberi radioactive ce s-ar forma în urma exploziilor nu ar putea fi, desigur, reținuți în cadrul strict al unor frontiere naționale, ci s-ar răspîndi pe întreaga planetă ; de altfel, toate experiențele nucleare efectuate în atmosferă — indiferent unde au avut loc — au împrăștiat nori radioactivi la mii de kilometri depărtare, pe alte continente, cu efecte nocive asupra locuitorilor acestora.

România este profund preocupată de faptul că, la un deceniu și jumătate de la intrarea în vigoare a Tratatului de neproliferare a armelor nucleare (la care aderaseră, pînă în ianuarie 1982, 115 state între care și țara noastră), acesta nu răspunde speranțelor pe care statele neposesoare de asemenea arme și le-au pus în documentul respectiv. În perioada care a trecut, au fost experimentate și produse noi tipuri de arme de distrugere în masă, așa-zise „mai curate” ; statele neposesoare de arme nucleare — în majoritate state mici și mijlocii — nu au primit garanția necesară asigurării securității lor, ci, din contră, au fost adoptate măsuri restrictive în calea accesului acestora la tehnologia nucleară în scopuri pașnice.

De aceea, România se pronunță ca, pînă la punerea definitivă în afara legii a armamentului nuclear, statele posesoare de arme nucleare să acorde garanții de securitate tuturor statelor neposesoare de arme nucleare și să-și asume obligația de a nu utiliza niciodată și în nici o împrejurare aceste arme împotriva țărilor care nu le au și de a nu le amenința cu utilizarea lor. Pentru realizarea dezarmării nucleare, de mare importanță ar fi adoptarea unor măsuri și încheierea, în cel mai scurt timp, a unor convenții privind : interzicerea amplasării de noi arme nucleare pe teritoriul

⁹ A. N. Kaliadin, O. V. Bogdanov, G. A. Vorontsov, *Prevention of Nuclear War*, UNITAR, 1983, p. 64—65.

altor state ; interzicerea tuturor experiențelor, a perfecționării și producerii armelor nucleare ; încetarea producției de materiale fisionabile cu destinație militară și trecerea celor existente spre utilizare în scopuri pașnice ; interzicerea fabricării și dezvoltării bombei cu neutroni, a armelor chimice și radiologice ; reducerea treptată și lichidarea completă a tuturor stocurilor de arme nucleare și a mijloacelor de transportare la țintă ; interzicerea definitivă a tuturor armelor nucleare, precum și a celorlalte arme de distrugere în masă.

În opinia țării noastre, *crearea unor zone denuclearizate* ar reprezenta o contribuție importantă la stoparea și diminuarea treptată a proliferării arsenalelor nucleare, o prefigurare a lumii de mîine eliberată în întregime de asemenea arme. În propunerile României, prezentate din împunernicirea președintelui țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la cea de-a II-a sesiune specială a Adunării generale a O.N.U. consacrată dezarmării, se arată că țara noastră atribuie o mare însemnătate „*creării de zone denuclearizate în diferite regiuni ale lumii, prin înțelegeri între statele din regiunile respective, puterile nucleare angajîndu-se că nu vor folosi arma atomică, și, în general, forța împotriva statelor care ar face parte din asemenea zone*”¹⁰. Din acest punct de vedere, tratatele încheiate privind denuclearizarea Americii Latine (intrat în vigoare în 1967 și semnat de 22 de state), Antarcticii (semnat de 25 de state, intrat în vigoare în iunie 1961), a „continentului albastru” (intrat în vigoare în mai 1972 și la care au aderat 73 de state) — care interzice amplasarea de arme nucleare pe fundul mărilor și oceanelor —, proiectele privind interzicerea armelor nucleare în Africa, Orientul Mijlociu și sudul Asiei, precum și propunerile privind crearea unor zone denuclearizate în Europa — în Balcani, Mediterana, centrul Europei și Peninsula Scandinavă — atestă realismul poziției României, faptul că îndeplinirea acestui obiectiv fundamental al epocii contemporane răspunde unor aspirații legitime ale popoarelor din regiunile respective.

Ca țară situată în Balcani, România se pronunță și acționează ferm, împreună cu celelalte state din această regiune, pentru *transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, bunei vecinătăți și colaborării, lipsită de arme nucleare*. „Considerăm că este timpul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — să trecem la acțiuni mai concrete în direcția îndeplinirii în Balcani a unei zone fără arme nucleare, fără baze militare străine. Să transformăm Balcanii într-o regiune a colaborării pașnice, să dezvoltăm conlucrarea în direcția dezvoltării economico-sociale a fiecărei națiuni, a ridicării bunăstării fiecărui popor !”¹¹. În acest spirit, țara noastră sprijină propunerea guvernului elen privind organizarea unei reuniuni interbalcanice la nivel de experți, care să discute căile și mijloacele de creare a unei zone denuclearizate în Balcani. O asemenea reuniune s-ar înscrie ca o acțiune importantă în procesul de pregătire a unei întâlniri la nivel înalt a statelor din zonă, propusă de președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, consacrată dezvoltării unei largi colaborări între statele balcanice, transformări Balcanilor într-o regiune lipsită de arme nucleare, a păcii, prieteniei și deplinei înțelegeri între popoare.

În vederea stăvilirii cursei înarmărilor și luînd în considerare sumele enorme care se irosesc în acest scop, *România se pronunță pentru înghețarea cheltuielilor militare la nivelul anului 1982 și trecerea la reducerea lor*,

¹⁰ „Scînteia” din 23 iunie 1983.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român*, 16—18 decembrie 1982, Editura politică, București, 1982, p. 69.

pînă în 1985, cu 10—15 la sută. Fondurile astfel eliberate să fie folosite, în proporție de 30—50 la sută, pentru sprijinirea eforturilor țărilor în curs de dezvoltare, iar restul pentru crearea de noi locuri de muncă și realizarea altor măsuri de ordin economic și social în țările care efectuează respectiva reducere.

Înghetarea și reducerea cheltuielilor militare reprezintă o necesitate atît pentru diminuarea cursei înarmărilor, cît și pentru asigurarea condițiilor necesare în vederea depășirii stării de subdezvoltare și a crizei economice mondiale, a relansării activității economico-sociale. Efectele bine-făcătoare, pe plan social, ale propunerii românești sînt și mai evidente, dacă se are în vedere faptul că o reducere cu numai 5 la sută a totalului cheltuielilor militare ar fi suficientă pentru eradicarea unuia din cele mai cumplite flageluri care afectează lumea de azi — foametea. Se apreciază, de asemenea, că, în condițiile în care s-ar înfăptui dezarmarea, fondurile cheltuite azi în scopuri militare ar permite dublarea, în următorii zece ani, a produsului mondial, ceea ce ar determina o puternică creștere a nivelului de civilizație materială și spirituală al tuturor popoarelor.

Este o certitudine că *reducerea cheltuielilor militare, pe lângă efectul pozitiv pe care l-ar avea asupra încetinirii cursei înarmărilor, ar corespunde interesului și aspirațiilor fundamentale ale tuturor popoarelor*. În țările capitaliste, eliberarea unor fonduri cheltuite în prezent pentru înarmare ar fi de natură să contribuie la relansarea activității economice, la scăderea ratei inflației și a șomajului, la sporirea sumelor alocate pentru educație, cultură și asistență socială. Însuși guvernul american a recunoscut, de exemplu, că transferarea unui miliard de dolari din bugetul militar către cel civil ar determina crearea a 100 000 locuri de muncă, reducînd astfel gravul fenomen al șomajului. Întrucît țările socialiste — care în majoritatea lor au pornit de la un nivel scăzut de dezvoltare a forțelor de producție — își propun să ajungă din urmă țări puternic dezvoltate din punct de vedere economic, reducerea înarmărilor ar facilita în mod firesc înfăptuirea vastelor programe de dezvoltare economico-sociale stabilite de congresele partidelor comuniste și muncitorești respective, ridicarea generală a nivelului de trai al maselor de oameni ai muncii. La rîndul lor, țările în curs de dezvoltare ar putea folosi însemnate resurse materiale pentru lichidarea subdezvoltării, pentru soluționarea problemelor alimentației, ocrotirii sănătății, dezvoltării educației și învățămîntului.

Oferind un exemplu pentru întreaga comunitate internațională, România a adoptat, în mod unilateral, hotărîrea de a reduce cheltuielile militare din bugetele anilor 1979 și 1980, în vederea sporirii alocațiilor pentru copii și reducerea cu 2 miliarde lei a cheltuielilor militare pe anul 1980 — fondurile astfel eliberate fiind utilizate la accelerarea progresului economico-social al țării, la înfăptuirea programului de ridicare a nivelului de trai al poporului. În aceeași ordine de idei, *la propunerea secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, Conferința Națională a partidului din decembrie 1982, a hotărît ca Republica Socialistă România să-și limiteze, pînă în 1985, cheltuielile militare la nivelul celor din 1982*. Toate aceste măsuri, care s-au bucurat de o largă rezonanță în rîndul opiniei publice din întreaga lume, pun pregnant în evidență concordanța deplină dintre propunere și acțiune practică — concordanță ce reprezintă o dominantă a umanismului politicii externe românești.

Este bine știut că Europa a fost principala victimă a „războiului rece“, care a condus la divizarea artificială a continentului în grupări militare opuse, ceea ce a afectat profund tradiționalele relații prietenești dintre țările europene, generînd un climat de neîncredere, suspiciune și încordare. Împărțirea Europei în blocuri militare opuse — anacronism al epocii în care trăim, incompatibil cu promovarea unor relații normale între state —, a stimulat desfășurarea și escaladarea continuă a spiralei înarmărilor, menținerea bazelor militare și a trupelor străine pe teritoriile unor state, a alimentat stările de tensiune și conflict în viața internațională. Astfel se explică faptul că în Europa sînt dislocate, în prezent, peste 15 000 de încărcături nucleare, 2 500 de rachete intercontinentale, peste 500 de bombardiere strategice, zeci de mii de avioane de luptă, nave de război, tancuri și tunuri din cele mai perfecționate. Aproximativ 80 la sută din cheltuielile militare mondiale sînt deținute de țările din cele două blocuri militare.

În această situație, *depășirea actualei divizări a continentului în blocuri opuse, făurirea unei Europe unite, prospere și pașnice*, bazată pe marea diversitate a statelor europene suverane și pe respectul neabătut al orînduirii sociale din fiecare țară, constituie un obiectiv de cea mai mare importanță pentru înfăptuirea căruia România nu precupețește nici un efort. „Este necesar — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — să se adopte măsuri ferme pentru diminuarea rolului blocurilor militare și trecerea la desființarea simultană a N.A.T.O. și Pactului de la Varșovia. Pînă la desființarea blocurilor ar avea o importanță deosebită dacă statele celor două blocuri militare ar trece, de comun acord, la reducerea cu 20 la sută a cheltuielilor militare față de nivelul din 1982 pînă în 1985“¹².

O deosebită importanță prezintă propunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu privind crearea, între cele două blocuri militare din Europa, a unei zone în care să nu fie amplasate nici un fel de armate și armamente, unde să nu se desfășoare manevre și demonstrații militare. Această propunere decurge din aprecierea realistă că, întotdeauna, concentrările de trupe și armamente, manevrele militare la linia de demarcație între blocuri au generat stări de încordare și neliniște, au alimentat sentimentul de insecuritate al popoarelor, contribuind la accelerarea competiției înarmărilor. De aceea, adoptarea hotărîrii de a crea o zonă demilitarizată între N.A.T.O. și Pactul de la Varșovia ar duce, neîndoielnic, la diminuarea stărilor de tensiune, ar permite dezvoltarea unor relații pașnice, de colaborare, bazate pe încredere și respect reciproc, ar stimula crearea unui climat care să favorizeze trecerea la măsuri practice de dezarmare pe continentul european. România apreciază, totodată, că se impune începerea de tratative directe între N.A.T.O. și Pactul de la Varșovia cu privire la dezarmare și înlăturarea pericolului unui război, limitarea activității militare a celor două blocuri.

Deși pe continentul european există deja un mare număr de arme nucleare, la sfîrșitul anului 1983 s-a trecut la amplasarea rachetelor americane cu rază medie de acțiune în unele state vest-europene, membre ale N.A.T.O. Instalarea noilor rachete americane „Pershing—2“ și „Cruise“, părăsirea — ca răspuns la aceasta — de către Uniunea Sovietică a negocierilor de la Geneva și declarația acesteia că va trece la măsuri privind amplasarea de noi rachete pe teritoriul unor state din Europa și în alte zone ale globului au agravat considerabil situația pe continent și în întreaga

lume, punînd în primejdie însăși existența popoarelor, viața pe planeta noastră. Este evident că asemenea arme — în caz de folosire — nu vor face nici o alegere între locuitorii unei părți sau alteia a continentului, nu vor ține seama de concepțiile și opțiunile lor politice sau religioase, ele constituînd un grav pericol la adresa tuturor națiunilor europene. De aceea, așa cum a subliniat cu consecvență președintele Nicolae Ceaușescu, este în interesul tuturor popoarelor — și din țările socialiste și din cele capitaliste — de a face totul pentru oprirea amplasării de noi rachete, pentru înlăturarea și distrugerea celor existente, pentru făurirea unei Europe lipsite de orice fel de arme atomo-nucleare.

Prin mesaje adresate conducătorilor de stat ai Uniunii Sovietice și Statelor Unite ale Americii, prin luări de poziție, inițiative și demersuri în direcția înlăturării primejdiei unui holocaust nuclear, președintele Nicolae Ceaușescu a făcut din nou dovada unei gândiri cutezătoare și acțiuni profund umaniste, a unei înalte răspunderi față de generațiile de azi și de cele viitoare, față de destinele umanității. În același spirit, Declarația Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului român a avansat o serie de propuneri în deplin consens cu interesele și năzuințele de pace, dezarmare și destindere ale poporului român, ca și ale tuturor popoarelor lumii. În conștiința forțelor iubitoare de pace, realiste de pretutindeni a avut un amplu ecou chemarea adresată de președintele Nicolae Ceaușescu conducătorilor Uniunii Sovietice și Statelor Unite ale Americii de a opri realizarea planurilor de instalare a noilor rachete, de sporire a numărului și de dezvoltare a celor existente, de a relua negocierile de la Geneva și a realiza un acord echitabil care să ducă la oprirea amplasării noilor rachete, la retragerea și distrugerea celor existente, asigurîndu-se astfel un echilibru al forțelor între cele două părți la un nivel cît mai scăzut al înarmărilor.

O contribuție de seamă în direcția convenirii de acțiuni care să conducă, în perspectivă, la măsuri efective de dezangajare militară și dezarmare este chemată să o aducă *Conferința consacrată măsurilor de creștere a încrederii, securității și dezarmării în Europa*, care își desfășoară lucrările în capitala Suediei. Pentru prima oară în istoria continentului, se creează — prin aceasta — un for de negocieri cu participarea tuturor statelor semnatare ale Actului final de la Helsinki, acționînd pe baza regulilor de procedură ale C.S.C.E. în vederea adoptării unor măsuri de încredere, dezangajare militară și dezarmare în Europa, de reducere a forțelor armate și armamentelor, fără de care nu pot fi concepute pacea, securitatea și înțelegerea pe continentul nostru. Așa cum sublinia președintele Nicolae Ceaușescu, România va participa la Conferința pentru încredere și dezarmare de la Stockholm animată de dorința de a-și aduce întreaga contribuție la întărirea încrederii și colaborării, la trecerea la înfăptuirea dezarmării pe continent, pentru realizarea unei Europe unite, fără arme nucleare, pentru instaurarea păcii și colaborării între toate națiunile, fără deosebire de orînduirea lor socială.

Țara noastră s-a pronunțat și se pronunță, de asemenea, pentru intensificarea eforturilor în vederea finalizării, prin încheierea unui acord, a convorbirilor care se desfășoară de mai mulți ani la Viena asupra reducerii mutuale și echilibrate a efectivelor și armamentelor în centrul Europei. Deși aceste negocieri vizează un cadru geografic limitat, iar propunerile aflate în discuție se referă doar la aspecte parțiale, măsurile res-

pective — chiar restrânse — ar însemna un prim pas pe calea unor reduceri mai substanțiale, ar avea o însemnată valoare simbolică, demonstrând dorința părților de a se ajunge la înfăptuirea obiectivului dezarmării. Desigur, orice măsuri de dezangajare militară trebuiesc generalizate la scara întregului continent, iar aceasta presupune dezbaterile tuturor problemelor în contextul acțiunilor de ansamblu pentru transpunerea în viață a prevederilor Actului final de la Helsinki, cu participarea tuturor statelor semnatare.

Avînd în vedere complexitatea procesului de dezarmare, caracterul dificil și de durată al negocierilor asupra acestei probleme, *România apreciază că orice demers înfăptuit în această direcție, fie și numai parțial, este de natură să sporească încrederea între state, să deschidă calea unor măsuri mai ample și, în final, a dezarmării generale și complete.* În actualele condiții internaționale, o mare însemnatate ar prezenta și convenirea unor măsuri cum sînt : retragerea tuturor trupelor în interiorul granițelor naționale ; asumarea de către fiecare stat a angajamentului ferm de a nu disloca trupe pe teritoriul altor state ; renunțarea la efectuarea de manevre și demonstrații militare, în special cu participarea mai multor state, în apropierea frontierelor naționale ale altor țări ; reducerea manifestărilor politicii de bloc, diminuarea activităților militare ale blocurilor și intensificarea eforturilor pentru desființarea concomitentă a acestora ; reducerea treptată a trupelor și armamentelor aflate în dotarea armatelor naționale, asigurîndu-se o reducere mai substanțială în țările mari cu armate mai puternice. „Chiar dacă unii consideră măsurile de reducere parțiale ca demonstrative și simbolice, trebuie să declar — relevă secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — că noi preferăm măsuri cît de mici, chiar simbolice, de dezarmare, de reducere a armamentelor în locul măsurilor de înarmare. Am dori ca toți să adopte în fiecare lună — dacă e posibil, în fiecare zi — măsuri simbolice de reducere a înarmărilor și să renunțe la măsuri mari de înarmare”¹³.

Un loc important în cadrul programului românesc de dezarmare îl ocupă *măsurile de dezangajare militară*, menite să contribuie la diminuarea pericolului de confruntare armată, să creeze climatul de încredere necesar trecerii la acțiuni efective de dezarmare. Nu este pentru nimeni un secret că, în Europa, cele 700 de baze și instalații străine existente pe teritoriile a 17 state, deservite de peste un milion de militari, departe de a asigura „protecția” popoarelor respective, constituie o sursă de presiuni și imixțiuni în treburile lor interne, generînd tensiuni în relațiile internaționale. Iată de ce, desființarea bazelor militare străine, în primul rînd a celor nucleare, de pe teritoriul altor state ar degreva bugetele acestora de o uriașă povară, contribuind, totodată, la reluarea cursului spre destindere și cooperare, la însănătoșirea climatului politic internațional.

Consolidarea securității internaționale și înșăși înfăptuirea dezarmării reclamă așezarea fermă a raporturilor dintre toate statele pe baza principiilor independenței și suveranității naționale, a egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, renunțării cu desăvîrșire la forță și la amenințarea cu forța, la politica de înarmări.

Prezintă o deosebită însemnatate punctul de vedere românesc potrivit căruia *înfăptuirea dezarmării se află într-o strînsă interdependență, într-o condiționare reciprocă cu rezolvarea altor probleme majore ale lu-*

44 ¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 19, p. 275.

mii contemporane. Din această perspectivă, înfăptuirea obiectivului dezarmării cere să se acționeze mai hotărît pentru soluționarea tuturor conflictelor dintre state exclusiv pe cale pașnică, pentru stingerea actualelor conflicte și reglementarea lor prin mijloace politice, prin tratative, pentru prevenirea apariției de noi stări conflictuale și confruntări militare.

În concepția țării noastre, dezarmarea și soluționarea pe cale pașnică, prin tratative, a diferendelor internaționale se află într-o strînsă interdependență. Continuarea conflictelor armate, a focarelor de tensiune și război constituie un factor stimulator al cursei înarmărilor, un serios obstacol în calea dezarmării. De aceea este necesar să nu se mai recurgă la forță, la calea militară, în reglementarea diferitelor probleme dintre state. Aplicarea măsurilor vizînd încetarea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării trebuie să se facă sub un strict și eficient control internațional, sub egida Națiunilor Unite. În acest sens, ar prezenta un mare interes crearea în cadrul O.N.U. a unui organism internațional care să se bucure de sprijinul guvernelor, investit cu dreptul de a controla și inspecta realizarea în practică a măsurilor de dezarmare convenite. România consideră, totodată, că pentru întărirea încrederii între state ar avea o importanță deosebită *angajamentul solemn al tuturor statelor de a renunța la forță și la amenințarea cu forța*, de a respecta independența tuturor popoarelor, dreptul lor imprescriptibil de a-și hotărî liber destinele, fără nici un amestec din afară.

În zilele noastre, dezarmarea — similar altor probleme majore ale vieții internaționale de interes vital pentru întreaga omenire — nu mai poate fi soluționată de un grup restrîns de state. Fără îndoială, țărilor mari — Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii —, care dispun de cel mai însemnat potențial militar, îndeosebi nuclear, le revine un rol deosebit în realizarea acestui obiectiv. Dar acestea nu sînt în măsură să soluționeze singure problemele atît de dificile ale dezarmării și păcii, nu pot să hotărască în legătură cu securitatea celorlalte țări. Mutațiile produse în viața internațională, necesitatea găsirii unor soluții viabile care să se bucure de consensul general, ca și cerința respectării stricte a independenței și suveranității naționale a popoarelor impun participarea activă a tuturor statelor, inclusiv a celor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare, nealiniat la înfăptuirea dezarmării și promovarea păcii. Interesele supreme ale popoarelor reclamă ca *oprirea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării să se realizeze în mod democratic, cu participarea activă, la dezbatere și decizie, a tuturor statelor, indiferent de potențialul lor economic, demografic sau militar.* În acest context, țara noastră se pronunță cu consecvență în favoarea creșterii rolului și răspunderii O.N.U. în înfăptuirea dezarmării, ca for larg democratic în care să se realizeze și să se aplice acordurile în această problemă.

Președintele Nicolae Ceaușescu a subliniat, în repetate rînduri, că nici un popor nu poate sta deoparte, nu poate rămîne în afara luptei pentru dezarmare și pace. Iată de ce România acordă o mare însemnătate *creșterii rolului popoarelor, al opiniei publice mondiale în oprirea cursei înarmărilor, îndeosebi a înarmărilor nucleare, în preîntîmpinarea unui nou război mondial și asigurarea păcii și securității internaționale.*

Agențiile de presă de pe toate meridianele aduc zilnic vești despre numeroasele marșuri, mitinguri, demonstrații, luări de poziție împotriva escaladării cursei înarmărilor, pentru dezarmare și pace. Niciodată, în anii de după cel de-al doilea război mondial, mișcarea antirăzboinică n-a luat, prin amploarea acțiunilor și a forțelor social-politice angajate, asemenea

proporții ca în prezent. Deosebit de viguros se afirmă în lupta pentru dezarmare tinăra generație, care constituie majoritatea populației globului și este vital interesată în asigurarea unui viitor pașnic. Participarea la această mișcare a celor mai diferite categorii sociale, organizații de diverse orientări politice, ideologice, filozofice, organizații profesionale, sindicale, religioase, de tineret, femei și copii demonstrează cu elocvență că acțiunea popoarelor se afirmă și amplifică ca un factor nou, progresist în sprințul dezarmării și păcii, în salvarea civilizației umane de la o distrugere iremediabilă.

Prin manifestări publice, demonstrații și mitinguri, adunări populare, marșuri ale păcii și alte acțiuni de masă, poporul român și-a afirmat și își afirmă în mod viguros solidaritatea activă cu mișcările îndreptate împotriva înarmărilor, care au avut și au loc în diferite țări ale lumii, cu lupta celorlalte popoare pentru reluarea cursului spre destindere, pentru menținerea și consolidarea păcii, pentru înțelegere și colaborare internațională.

O semnificație deosebită prezintă Adunarea populară din București, consacrată dezarmării și păcii, desfășurată în decembrie 1981, la care peste 300 000 de oameni ai muncii — răspunzând inițiativei de pace a președintelui Nicolae Ceaușescu — au exprimat, asemenea zecilor de mii de tineri participanți la marșul „Tineretul României dorește pacea”, hotărîrea fermă a întregului nostru popor de a acționa pentru o Europă fără armament nuclear, pentru o lume a păcii și înțelegerii internaționale. „Marea manifestare din București consacrată dezarmării și păcii în Europa și în întreaga lume, ca, de altfel, toate marile manifestații ce au avut loc în țara noastră în perioada anterioară — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, reprezintă expresia înaltei conștiințe a poporului român, a hotărîrii sale de a acționa, împreună cu popoarele europene, cu toate popoarele, pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru o politică responsabilă față de destinele omenirii, pentru reluarea politicii de destindere, de respect al independenței naționale, de pace și colaborare în Europa și în întreaga lume”¹⁴.

Pornind de la rolul hotărîtor ce revine popoarelor în asigurarea păcii, securității și progresului umanității, România consideră necesară adoptarea de măsuri — de către fiecare țară — care să conducă la *încetarea propagandei militariste și războinice, la educarea tinerei generații, a maselor largi în spiritul idealurilor păcii, înțelegerii și colaborării internaționale*. Este important de subliniat că, încă în 1965, Organizația Națiunilor Unite a adoptat, la inițiativa țării noastre, „Declarația cu privire la promovarea în rîndul tinerilor a idealurilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare” — document care marca interesul organizației mondiale pentru educarea unei generații chemată să modeleze viitorul umanității. Preocupată de asigurarea dezvoltării pașnice a omenirii, țara noastră a făcut din educarea tinerei sale generații în spiritul păcii, prieteniei și înțelegerii între popoare o preocupare de seamă a întregii societăți românești. Sub conducerea Partidului Comunist Român și în baza indicațiilor și orientărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, școala, familia, organizațiile de masă ale tinerei generații — Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România, Asociația Tineretului și Studenților din România pentru Națiunile Unite, Organizația Pionierilor — acționează consecvent pentru formarea unui tineret conștient de răspun-

46 ⁸ Vezi documentele de poziție ale României în volumul : *Dezarmarea. Documente bilaterale dezvoltate*, vol. 23, Editura politică, București, 1983, p. 138—139.

derea ce-i revine în promovarea dezarmării și păcii, participant neobosit la lupta pentru înfăptuirea securității și colaborării internaționale.

Un aspect însemnat al educației pentru pace îl constituie educația pentru dezarmare, menită să conștientizeze opinia publică în legătură cu natura și complexitatea acestei probleme, dar mai ales cu necesitatea întreprinderii de acțiuni practice, concrete în direcția opririi cursei înarmărilor și înfăptuirii dezarmării, în primul rând, a dezarmării nucleare. În acest scop, România a propus organizarea, sub egida Organizației Națiunilor Unite, a unei conferințe mondiale a mijloacelor de informare în masă — radio, televiziune, presă — care să dezbată și să stabilească măsuri corespunzătoare în direcția educării popoarelor, a opiniei publice împotriva înarmărilor și a războiului, a formării unei atitudini active în favoarea dezarmării, securității și păcii.

Conceptia și propunerile României socialiste cu privire la dezarmare, poartă pecetea gândirii clarvăzătoare, științifice a secretarului general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care se bucură de o unanimă apreciere și aleasă considerație în întreaga lume. În deplin consens cu întreaga sa politică de pace, înțelegere și colaborare internaționale, țara noastră își aduce contribuția activă, împreună cu celelalte țări, cu toate forțele realiste, la lupta pentru asigurarea dreptului fundamental al oamenilor la viață, la înfăptuirea dezarmării, a păcii și securității mondiale.

Cu exemplară tenacitate și inepuizabilă energie, președintele Nicolae Ceaușescu îmbină în chip fericit analiza lucidă, realistă a fenomenelor lumii contemporane cu acțiunea politică nemijlocită în direcția soluționării problemei fundamentale a epocii noastre — oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, îndeosebi la dezarmarea nucleară, promovarea păcii, securității și colaborării internaționale : „De la tribuna marii adunări festive consacrate Unirii și formării statului național unitar român, doresc să exprim încă odată, în mod solemn, voința fermă a României socialiste, a întregului nostru popor de a acționa cu toată consecvența și în viitor pentru dezvoltarea colaborării și solidarității cu toate popoarele lumii, cu forțele revoluționare, progresiste, democratice, antiimperialiste de pretutindeni, de a milita și în viitor neobosit pentru triumful idealurilor de libertate și independență ale popoarelor, pentru dezarmare, pentru cauza păcii și colaborării între toate națiunile lumii, pentru o lume mai dreaptă și mai bună, a egalității între toate națiunile pe planeta noastră”¹⁵.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, 1 decembrie 1983*, Editura politică, București, 1983, p. 30.

UNIREA POLITICĂ DE LA 1600—ÎNTRUCHIPARE A PĂSTRĂRII ȘI DEZVOLTĂRII UNITĂȚII DE NEAM A POPORULUI ROMÂN

VASILE PETRIȘOR, NICOLAE RAUȘ

Momentul Mihai Viteazul este, de fapt, una dintre acele mari sinteze ale istoriei noastre care, prin valorile gândirii și înfăptuirilor în planul unității și libertății naționale, avea să lucreze la deschiderea vremurilor, la înaintarea lor, să ridice meleagurile românești în avanscena politică a continentului. De aici au iradiat idei și întemeieri politice care au contestat net mentalitățile uzate ale Europei medievale în domeniul național și au pregătit, la rîndu-le, orizonturile moderne, le-au grăbit, le-au stat și le stau suport. În frunte cu Mihai Viteazul, românii au fost atunci forța de împotrivire cea mai vajnică și mai decisă față de imperiile din această parte a lumii, aducînd măsura dreaptă a lucrurilor în raporturile dintre state și popoare și fiind un însemnat factor al evoluției istorice de atunci. Ei au concentrat interesul mediilor politice și diplomatice, al opiniei publice de peste hotare, fiindcă ceea ce restabileau la nivelul epocii, și dincolo de ea, în planul unității și libertății naționale depline însemna o viziune nouă, într-o Europă a fărîmițării și rivalităților feudale.

Dar aceste înfăptuiri nu sînt urmarea imediată și exclusivă a timpurilor medievale ca atare, și nici nu vin din circumstanțe întîmplătoare, din șanse accidentale, ci se desemnează ca rezultată nemijlocită a temeiurilor lăuntrice specifice, care au lucrat în permanență și au făcut din unirea și libertatea completă o necesitate și un comandament totdeauna actuale și stringente. La rîndul lor, factorii economici se înscriu ca cel dintîi suport și argument al unirii depline. În linia continuității sale, economia fiecăreia din cele trei țări românești, despărțite prin bariere politice artificiale, se dezvoltă și se exprimă, în veacul al XVI-lea, ca element complementar al aceluiași tot¹, și acest lucru e resimțit ca o necesitate vitală. Schimburile de mărfuri sînt schimburi interne, determinate de datele dezvoltării unui singur ansamblu economic. Privilegiile de a face comerț sînt,

¹ A se vedea: Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *Premise economice ale formării statului național unitar român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, p. 15—29.

tot astfel, caracteristice aceleiași economii. Este ilustrativ, de pildă, că, în 1558, negustorii clujeni au beneficiat de dreptul de a-și desfășura în neîngrădită libertate comerțul în Țara Românească și Moldova, drept reconfirmat în 1598. Legăturile erau atât de strânse încât, adesea, comercianții se puteau deplasa nestingheriți de o parte și de alta a Carpaților².

Sibiul, Bistrița, Brașovul au devenit, în același veac, al XVI-lea, elemente constitutive ale pieței interne comune, în formare, a țărilor românești³. Sibiul pentru schimburile dintre Transilvania și Muntenia, Bistrița pentru cele dintre Transilvania și Moldova, iar Brașovul pentru toate țările românești.

Dezvoltarea meșteșugurilor urmează, fapt tot atât de elocvent, conținutul și diversitatea legăturilor economice dintre toate părțile țării. Meșteșugarii circulă fără opreliști dintr-o parte în alta a pământului românesc. Unele calfe fac parte din organizații profesionale comune.⁴ Domeniul economic are, astfel, mereu viziunea ansamblului țării, a societății românești ca întreg.

Această dezvoltare complementară privește o economie întemeiată pe resurse largi și care produce o varietate de bunuri specifice vremii, țările românești fiind vestite prin bogăția lor. Cei care le-au vizitat au remarcat aceasta. Istoricul și arhitectul italian Filippo Pigafetta va scrie că, „Într-adevăr, cele trei provincii : Transilvania, Țara Românească și Moldova sînt trei cămări mari îmbelșugate și nesecate”⁵. Ele și fac un comerț intens în pofida interdicțiilor otomane, avînd o balanță comercială excedentară. Printre parteneri se află, în afară de Imperiul otoman, Polonia, statele germane și statele italiene. Ca urmare, țările românești au posibilitatea să se achite de impunerile față de Poartă și, în același timp, să-și asigure un disponibil. În aceste condiții au reușit, desigur cu enorme eforturi și sacrificii, să subziste și să se angreneze în relații economice și politice cu lumea exterioară.

Cultura românească din veacul lui Mihai Viteazul, emanație a datelor unității neamului, exprimă viguros cerința unirii politice depline a poporului nostru. Este veacul în care se tipărește în limba română, mai întîi la Sibiu în 1544, apoi prin Coresi (acesta lucrează între 1557 și 1583), în care se dezvoltă gîndirea politică, istorică, militară și morală, instituțiile cărțurărești, școlile și bibliotecile. Umanismul românesc se reprezintă proeminent prin Nicolae Olahus (1493—1568), prin *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* ș.a. Arhitectura dă nu puține opere unicate. Acum sînt construite biserica episcopală Curtea de Argeș (1517), ctitorie a lui Neagoe Basarab, bisericile Radu Vodă (1568) și Curtea Veche (1559), ambele din București, biserica domnească de la Tîrgoviște (1583) etc. În acest veac apare pictura exterioară, care dă asemenea nestemate de reputație mondială cum e Voronețul, a cărei pictură a fost executată în 1547.

Atare creații, ca transpuneri ale spiritualității poporului nostru, trec dincolo de provincia istorică în care au fost zămislite și se exercită asupra întregului teritoriu al țării ca valori general românești, devenind factori de animare și de întărire a conștiinței de neam.

În domeniul politic se manifestă, ca direcții fundamentale, încercarea țărilor românești de a se ajuta în același țel comun al salvării ființei

² Ibidem, p. 51.

³ Ibidem, p. 52.

⁴ Ibidem, p. 58.

⁵ *Călători străini despre țările române*, vol. III, Editura științifică, București, 1971, p. 560.

lor în fața opresiunilor străine, al asigurării independenței complete, tendința de a sparge și a nega practic granițele politice nefirești dintre ele, Radu de la Afumați (1522—1529) primește concursul Transilvaniei în efortul de a împiedica transformarea Țării Românești în pașalic de către sangeacul de Nicopole. Despot Vodă (1561—1563) caută să înlăture dominația otomană, iar Ion Vodă cel Viteaz (1572—1574) face din independența completă scopul domniei lui și are în vedere înfăptuirea unei coaliții antiotomane românești. Domnul muntean Radu cel Mare (1495—1508) stăpânește domeniul Geoagiului în Transilvania, iar domnul moldovean Petru Rareș (1527—1538, 1541—1546) deține domeniile Ciceu, Cetatea de Baltă, Unguraș, Rodna și orașul Bistrița, extinzînd, astfel, posesiunile domnitorilor moldoveni în Transilvania.

Cea mai importantă înfăptuire politică a veacului pînă la domnia lui Mihai Viteazul este transformarea Transilvaniei, la 1541, în principat autonom, după ce Ungaria devenise pașalic și se destrămase ca stat. Era expresia forței și capacității de lucrare a valorilor unității și libertății, care i-au reținut pe otomani și au impus ca Transilvania să nu fie transformată în pașalic, ci să urmeze același statut politic de suzeranitate specific celorlalte țări românești. Este pasul decisiv spre unirea politică, fiind vorba acum de trei țări românești care își conservă propria organizare internă și structurile social-politice caracteristice, evoluînd în cu totul alt cadru decît atîtea alte popoare, cotropite de Semilună.

Pe acest temei al exercitării complexe a factorilor unirii, Mihai Viteazul se relevă ca mesagerul, ca firea însăși a cerințelor poporului nostru, ca identitatea voinței și dorinței unanime a restatornicirii unirii politice, a întregirii românilor în una și aceeași țară a lor de sine stătătoare. Și de această dată, istoria a dat, la momentul potrivit, omul imperios cerut de nevoile și stringențele devenirii poporului român la acea epocă. Mihai Viteazul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „a întruchipat în chip minunat năzuințele celor trei țări românești spre unitate statală, pentru a putea face față năvălitorilor străini, oprîmării otomane, pentru a-și putea păstra ființa națională, pentru a putea deschide calea progresului și bunăstării”⁶.

Gîndirea și înfăptuirile epocii lui Mihai Viteazul conduc, de aceea, la o altă proiecție, mult mai largă decît pînă acum, a fizionomiei spirituale caracteristice marelui voievod. Mihai Viteazul ne apare, deopotrivă, ca un gînditor și om politic cu viziune asupra evenimentelor epocii în care a trăit, ca diplomat și comandant de oști, ca înainte-mergător de clarviziune istorică, aplecat asupra durerilor și îndreptățirilor neamului său. Pătruns de țelurile libertății și unității integrale a meleagurilor carpato-dunărene-pontice, care erau ale tuturor românilor, el a meditat asupra epocii, a urmărit neslăbit mișcarea abilă a imperiilor înconjurătoare, a deosebit realul de aparent, permanentul de momentan, adevărul de fals și a luat decizii în consecință. A pătruns, astfel, adevărul de mare finețe că nu doar otomanii erau dușmanii țării, ci — adeseori chiar mai înveterat — înșiși unii „creștini” (puterile europene ostile Semilunei) și, în primul rînd, imperialii, dar și panii polonezi. Dacă despre otomani va spune că „Nu pe altă cale împăratul turcesc a luat toată lumea decît că a făcut tratat cu unul din dușmanii săi și a bătut pe altul, pentru ca, după biruință, să-și întoarcă

50 ⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 697.

arma la cei dintâi”⁷, pe „creștini” îi va blama pentru lipsa de unitate și decizie în vederea combaterii Semilunei: „noi, creștinii — îi va declara el solului polonez Lubieniecki, în iulie 1595 —, nu vrem să ne legăm împreună împotriva păgînilor și atunci păgînii ne vor lega ei pe noi”⁸.

Venise la cirna Țării Românești într-un moment de cumpănă, de complexități politice extreme și în rapide evoluții. Se desfășeau tratate care dăduseră speranțe de răgaz binefăcător, se produceau mutații neașteptate în sistemul alianțelor interstatuale, marcate de substraturi în continuă metamorfozare. Se multiplicau și se amplificau tendințele cotropitoare, erau tot mai insistente presiunile externe ale celor trei state vecine — otoman, habsburgic și polonez —, pe atunci toate trei în ofensivă, care aduceau imense prejudicii statutului politic al țărilor române. Se tindea, pe față, nu numai la înlocuirea domniilor pămîntene, ci chiar la lichidarea ființei țărilor românești și la înghițirea lor în imensitatea otomană.

Obligațiile economice, financiare și de multe alte feluri impuse de Poartă deveniseră mai mult decît împovărătoare. Pompeo Salvago de Campia, într-o scrisoare din ianuarie 1595 către regele Spaniei, Filip al II-lea, surprindea îndeaproape această situație. „Numai din Moldova, din ze-ciuală — spune el — mi-amintesc că au fost trimise la Constantinopol într-un an 360 000 de oi, în afară de ce se cumpăra cu bani; și îndoit se lua din Valahia, această țară fiind mai mare; mai merge apoi o mare cantitate de vite, încît s-ar putea spune că cea mai mare parte. De la Brăila se încarcă pe an, pentru același loc, 500 de vase, cea mai mare parte cu cereale, dar, de asemenea, și cu pastramă; aceasta este carne de vită sărată, uscată, miere, brînzeturi, sau și altele asemănătoare, iar din cerealele ce se duc pe uscat din Valahia la Constanța, port la Marea cea Mare, se încarcă cel puțin o mie de vase pentru numitul loc de la Constantinopol”⁹.

Au acționat, însă, și unele împrejurări favorabile pentru români. Semiluna se angrenase în războiul împotriva Casei de Austria, care nu favoriza nici o parte, și, în același timp, era amenințată de o mare răscoală a popoarelor pe care le ocupase. Conducătorii acestora își doreau un om sigur în Țara Românească, ceea ce făcea ca Mihai să beneficieze de concursul lor, ca și al nobilimii și negustorilor bogați din Fanar¹⁰. Într-o asemenea situație, pe drept cuvînt a implicațiilor și complicațiilor cu răsfrîngeri nemijlocite asupra situației țărilor românești, Mihai Viteazul a sesizat posibilitatea transpunerii în viață *pînă la capăt* a idealului libertății și unirii depline, a deslușit calea cea mai corespunzătoare, care, deși trecea prin terenuri neconținut minate, prin situații explozive, să conducă poporul român la izbîndă.

Dar dacă a urmărit atît de atent mutațiile politice din Europa vremii și, mai ales, din vecinătatea țărilor românești, el nu a căutat în afară soluția menținerii și continuității poporului nostru ca individualitate de sine stătătoare, ci în *valorile existenței istorice a acestuia*. În sufletul său — spune Nicolae Iorga — „se zbăteau mai multe tendinți, unele venind

⁷ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XII. 1594—1602. Adunate și publicate de N. Iorga, Stabilimentul grafic I. V. Soccec, București, 1903, p. 403.

⁸ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. I, *Documente externe*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, p. 107.

⁹ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, Imprimeria Națională, București, 1940, p. 106—107.

¹⁰ Mircea Mușat, Vasile Arimia, *Mihai Viteazul în conștiința posterității*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 4/1981, p. 81.

din vechiul fond românesc¹¹. Ideea unirii, desigur, nu-i aparține. Vechimea ei este vechimea poporului nostru. Domnitorul i-a dat, însă, cursul istoric firesc — restatornicirea vechii Dacii, adică ceea ce era de ne-zdruncinat la români — și, prin aceasta, s-a înscris în linia de progres. El a avut în ochii minții vatra istorică de viață a lumii geto-dace, statul dac puternic și demn din vremea lui Burebista și Decebal — înfăptuire de prestigiu a antichității —, existența în aceleași date și cadre materiale și spirituale a urmașilor lor, tradiția continuității de viață statală proprie a neamului, a tălmăcit capacitatea de exprimare în vreme a unor asemenea constante ale istoriei noastre, cum sînt structura perfect armonioasă a pămîntului strămoșesc dacic — importantă matcă de viață și civilizație a umanității înseși, punct de continue atracții și iradierii concentrice —, identitatea de origine și spiritualitate, de viațuire și interese, de obiceiuri și simțăminte, proprii unui și aceluiași popor, întărindu-se în convingerea că factorii interni ai unirii politice existau și acționau neconținut, că potrivnice erau numai forțele externe, care trebuiau să fie anihilate.

Nu numai factorii obiectivi convergeau spre unitate, ci, deopotrivă, cei subiectivi. Ţelul reîntregirii vetrei istorice a Daciei a fost, prin vremuri, voință și crez, moștenite din tată în fiu, conștiință politică și spiritualitate proeminentă, avansată. „Ideea unirii țărilor românești, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlintate în înseși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor“¹². Dacia a reprezentat, în acest fel, o forță, un argument și o realitate, cea pe care se putea clădi și merge mai departe.

Ideea de întreg al celor trei provincii românești era evidentă și în conștiința europeană a epocii¹³. O reflectă grăitor Ioannis Bisselius, istoric german, cînd scrie că „Dacia se împarte în trei. Una se cheamă Ripensia, de la malul «rîpa» Dunării. A doua, așezată mai departe, se cheamă Mediteranee. În fine, a treia poartă numele de Alpestris, din cauza munților de la care își trage numele, și Dacia Transalpină“¹⁴. Sau istoricul italian Lazaro Soranzo, care trage concluzia că „transilvănenii, împreună cu moldovenii și cu valahii, sînt vechi daci“¹⁵.

Pe acest temei a venit Mihai Viteazul să restabilească moștenirea de aur a unității și neatîrnării tuturor românilor, să dărîme mitul fărîmîțării, în circumstanțe în care alții socoteau un atare obiectiv nu numai de neînfăptuit, ci chiar de neîncăput. „Planul dacic“ însemna, astfel, restaurarea, pe tărîm politic, a realității dintotdeauna a unității de fapt a românilor, cu alte cuvinte înscrierea în comandanțele și drepturile legitime ale neamului, în cerințele și linia de înaintare a istoriei proprii. Și tocmai de aceea, prin „planul dacic“ — ca supremă conștiință a poporului în domeniul național — este în primul rînd Mihai un gînditor și un făptuitor modern. Intuind valoarea operei sale, Nicolae Iorga l-a numit atît de

¹¹ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*. Vol. II. Ediție îngrijită de N. Gheran și V. Iova, Editura militară, București, 1968, p. 293.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 694.

¹³ Ion Ardeleanu, Gheorghe Bondoc, *Introducere*, în *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. II. *Cronicari și istorici străini*. Secolele XVI—XVIII. Texte alese, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, p. 19.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. II. *Cronicari și istorici străini*,

revelator „om nou“¹⁶, ceea ce cuprinde, într-adevăr, dimensiunea gândului și faptelor sale. „Dacă această conștiință nu ar fi existat în epoca lui Mihai Viteazul, dacă domnul nu ar fi fost convins că unește același popor sub sceptrul său, dacă ar fi urmărit să fie un «cuceritor» — cum îl consideră unii istorici străini care falsifică realitățile istorice —, atunci ar fi trecut la realizarea «planului bizantin», foarte tentant pentru un om cu planuri ambițioase, plan care putea reînvia Imperiul bizantin, al cărui tron i-l ofereau popoarele din Balcani. Alegerea «planului dacic» este dovada că marele domn urmărea unirea țărilor române și nu scopuri expansioniste, străine poporului român“¹⁷.

Gîndind în dimensiuni istorice, Mihai Viteazul a avut în vedere *dintru început* țelul unirii politice a românilor. Numai modalitățile anume de acțiune în acest scop, stabilirea unor momente au suferit adecvări, în funcție de evoluția evenimentelor imediate din această parte a Europei. Dintru început, universul gândirii marelui voievod avea în vedere ansamblul țării și de la acest tot și-a călăuzit pașii. Îl îngrijora peste măsură perspectiva ca întreg pămîntul românesc să fie ocupat de otomani și din acest unghi și-a formulat temerile. La o întrevvedere din iulie 1595 cu trimisul lui Jan Zamoyski, cancelarul Poloniei, domnitorul își exprima îngrijorarea că : „Gîndul lor [al otomanilor] este să treacă Dunărea, pentru care lucru au toate gata, să ia cît mai repede orașul București, capitala Țării Românești, să-l înconjure cu ziduri și valuri, să-l întărească cu tunuri și să așeze acolo pe un pașă de-al lor. După ce vor face la fel și la Iași, scaunul Moldovei, ca și aici — și pentru aceasta au adus toți meșteșugarii care sînt cu dînșii, cu toate uneltele —, au de gînd să se îndrepte împotriva Transilvaniei“¹⁸.

Rînd pe rînd, Mihail Viteazul și-a expus viziunea și sentimentele față de Transilvania și Moldova, ca părți de nedespărțit ale aceluiași tot românesc. De Transilvania — după cum remarcă Nicolae Iorga — „*din capul locului s-a simțit legat*“ și l-a îngrijorat împrejurarea că, „după ce se luase de la imperiali Raabul, în 1594 se ivise planul supunerii desăvîrșite a celui Ardeal, acum în revoltă“¹⁹. Spiritul gândirii sale lucrase dinainte în Transilvania, semn că realitatea națională era deschisă înfăptuirilor de unitate. Cronicarul Ștefan Szamosközi nota că „Mihai, încă înainte de intrarea sa [în Transilvania], prin tainica lucrare a preoților săi, a așîțat în ascuns sărăcimea românilor din Transilvania“²⁰. Apoi, prin înțelegerea cu Sigismund Báthory (mai 1595), bisericile românești din Transilvania treceau sub ascultarea mitropoliei de la Tîrgoviște. În anul următor, domnitorul a izbutit să obțină dreptul de a constitui, la Alba Iulia, nu departe de palatul principilor, o mănăstire ortodoxă, pe care a înzestrat-o cu moșii, și a adus călugări din Țara Românească și Moldova. Mihai a și trimis un episcop la Alba Iulia, în calitate de cap al ortodocșilor de aici. Știa că este așteptat și dorit de masa locuitorilor Transilvaniei. Ioannis Bisselius remarcă anume că „mai toți provincialii «transilvăneni» țineau mai mult la unul de-al lor, la un dac ca Mihai, decît la un străin ca Basta. Căci oare ce-i este mai apropiat Transilvaniei decît valahul [Mihai Vitea-

¹⁶ Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 101.

¹⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 151.

¹⁸ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. I, *Documente externe*, p. 107.

¹⁹ Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 133.

²⁰ Ștefan Szamosközi, *Történeti Maradványok, 1566—1603*, în *Monumenta Hungariae Historica*, Scriptores, XXVIII, p. 344.

zull] învecinat?... care alt popor, în afară de valahi, poate fi oare într-atît de asemănător și într-atît de plăcut transilvănenilor? Căci mai toți sînt de același singe, de aceeași origine, de același nume: daci sînt și unii și ceilalți“²¹. De aceea, încă atunci cînd ducea campania antiotomană peste Dunăre, la Sibiu se vorbea de „Mihai-vodă al nostru“²². Marele voievod se sprijinea pe valorile unității de fapt a neamului și remarcă însuși această unitate. Împăratului habsburgic, Rudolf al II-lea, îi va scrie, în noiembrie 1598, că românii, „toate stările din țara mea, fiindcă au fost totdeauna uniți și înțelegi întru toate cu Transilvania, prea sînt străini de ideea ru-perii legăturilor cu Transilvania“²³. În Moldova era asemenea așteptat de toți. I-o comunica deschis lui Sigismund Báthory, într-o scrisoare de la mijlocul lunii februarie 1598, atunci cînd își afirma hotărîrea de a uni sub sceptrul său Moldova, „căci el este în stare s-o ia — are și credincioși, care așteaptă numai ca el să vină acolo, pentru ca toată Moldova să i se închine“²⁴. Prin urmare, de o „cucerire“ a Moldovei nici nu putea fi vorba. Mihai a și declarat că „nu vrea să năruie Moldova, nu ea îl dușmănește pe el, ci «să-l alunge» pe Ieremia [Movilă]“²⁵.

Din această viziune a întregului neam românesc îi cerea domnul Munteniei împăratului Rudolf al II-lea, prin comisarii acestuia din urmă, să-l sprijine, pentru ca să-i aparțină „in perpetuum Ardealul, Moldova și Țara Românească lui Mihai Vodă și fiului său“²⁶.

Cît de mult a voit Mihai să confere trăinicie viitoare reuniri depline a meleagurilor românești se vedește, înainte de toate, în faptul că a așezat-o pe fundamentele libertății naționale, idee-principiu care va deveni axul gîndirii moderne românești despre unirea național-statală și independență. Dar libertatea națională integrală a patriei făcea necesară, mai întîi, cucerirea independenței depline a Țării Românești, cu alte cuvinte existența unui pivot, a unui centru liber, dar și eliberator, al luptei în vederea unirii și neatîrnării, pentru ca, pe această bază, să se purceadă la eliberarea celorlalte teritorii românești, la reunirea lor sub aceeași cîrmuire și la asigurarea, pentru toate, a aceluiași statut de independență absolută. Prin Mihai — scria Nicolae Bălcescu —, „Lupta pentru independență reîncepu cu glorie. După ce aceasta se asigură, Mihai întreprinde unirea românilor“²⁷.

Mihai concepea obținerea independenței absolute și apoi, pe un plan superior, reunirea tuturor țărilor românești în același corp politic statal, deplin independent, în strînsă corelare și unite eforturi cu celelalte popoare din zonă, dintre care marea majoritate sufereau de mult apăsarea ocupației otomane și care, deși își pierduseră individualitatea statală, nu încetaseră nici o clipă să aspire la restabilirea ei. Ca urmare, voievodul român vedea coalizarea cinstită în luptă — pe baze egale, democratice — nu a unora sau altora dintre state, nu a unor imperii și regate, minate de rivalități și poftite de cotropire, ci a tuturor popoarelor care

²¹ Mihai Viteazul în conștiința europeană. Vol. II. Cronicari și istorici străini, p. 302.

²² Nicolae Iorga, op. cit., vol. I, p. 254.

²³ Mihai Viteazul în conștiința europeană. Vol. I. Documente externe, p. 219.

²⁴ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români*. 1566—1608, Institutul de arte grafice „Ardealul“, Cluj, 1928, p. 110.

²⁵ Mihai Viteazul în conștiința europeană. Vol. I, Documente externe, p. 204.

²⁶ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XII, 1594—1602, București, 1903, p. 960.

²⁷ Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, Ediție îngrijită de Andrei Rusu, Editura Minerva, București, 1977, p. 20.

sufereau dominații sau ocupații străine și, în primul rînd, a poporului român, în întregimea sa. Acest mare ideal al domnului Mihai, materializat prin dorința legitimă de independență absolută și de unitate statală, a constituit coloana vertebrală a universului său de gîndire politică și a stat la baza inițiativei voievodului de a contacta „Liga creștină” și de a-i propune, fără rezerve, sprijinul militar românesc în lupta antiotomană. El avea în vedere exemplul federației din timpul secolului lui Burebista, apoi, pe un alt plan, cel al Imperiului româno-bulgar al Asăneștilor, ca una dintre ilustrele coaliții de apărare împotriva Bizanțului, iar apoi împotriva Imperiului latin de răsărit. El va da astfel noi valori ideii de coalizare antiotomană, devenind campionul luptei pentru libertatea popoarelor din Balcani.

„Liga creștină”, însă, nu răspundea unor asemenea țeluri, și Mihai i-a înțeles foarte curînd incapacitatea și substraturile. Marile state din componența ei își urmăreau propriile interese, care, în nici un caz, nu vizau libertatea și unirea națională a vreunui popor, ci, din contra, la momentul oportun, chiar cîmpirea acestora. Ceea ce doreau habsburgii, bunăoară, era o alianță care să le realizeze tocmai asemenea intenții : înălțurarea pentru moment a pericolului otoman, iar atunci cînd acesta avea să slăbească, aservirea foștilor aliați.

Soluția se găsea, deci, numai în unirea eforturilor românești. Mihai era conștient de avantajele și dezavantajele relațiilor cu otomanii, întemeiate pe spiritul „capitulațiilor”. Valorile gîndirii voievodului român ies în relief și în acest caz prin aceea că a văzut baza — și bună, și rea — a raporturilor cu colosul otoman și a pornit de aici pentru a asigura saltul de la independența existentă la independența completă. Independența existentă, cuprinzătoare ca arie de exercitare, presupunea, în practică, numai plățirea unui tribut către Poartă. „Hotărîrea de a rupe cu turcii — remarca Nicolae Iorga — nu însemna pentru Mihai o aruncare în necunoscut, întru urmărirea unei situații pe care țara să n-o fi avut niciodată. Aceasta se lămurește deplin prin ce spune în memoriul său către unul din șefii cruciadei creștine, marele-duce de Toscana, afirmînd că el era, de fapt, deși tributar, un prinț independent ; «cu toate ordinele ce obișnuiesc a se da, *deplină libertate a acestei țeri după orice bun plac al meu și a mea socotință, atîta numai că trebuia să trimet împăratului aceluia un tribut anual îndătinat*»“²⁸.

Și tot astfel domnitorul a pătruns ideea că existența aceluiași regim de autonomie statală în toate cele trei țări românești ușura drumul spre unire, realizată pe temeiul independenței integrale a acestora. Altfel spus, regimul special de raporturi cu Poarta a fost un factor de favorizare a acțiunii politice integratoare pentru independența deplină și pentru unirea meleagurilor strămoșești. În lumina acestei generoase și statornice idei românești și folosindu-se de conjunctura europeană, care, prin atmosfera politică generată de inițierea „Ligii creștine”, îi devenise favorabilă, Mihai a putut intra în legătură cu principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, și cu domnitorul Moldovei, Aron Vodă. Așa cum spun documentele, el „trimise pe Radul clucerul Buzescul sol la Batîr Jicmon [Sigismund Báthory] ca să se înțeleagă una cu dînsul și să-i dea ajutor oaste, ca să se poată bate cu turcii. Trimis-au și la Aaron vodă sol pe Stroe stolnicul Buzescul, ca să-i fie într-ajutor. Și amîndoi fură bucuroși. Și îndată trimite Aaron vodă pre un boiariu al lui, dînd jurămîntul lui Mihai vodă,

²⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 133.

ca să se ajute unul cu altul. Așijderea și Batîr Jicmon-craiu încă legă jurămînt cu Mihai vodă *ca să fie nedăspărțiți unii cu alții*"²⁹.

Dacă Mihai preconiza o alianță de luptă antiotomană a tuturor țărilor românești, el nu concepea, în schimb, ca aceasta să fie și finalitatea în domeniul luptei de eliberare națională. Trei țări românești separate, conduse de trei domnitori, era doar faza de început. Alianța antiotomană era, deci, numai un mijloc momentan pe drumul nu numai al obținerii independenței depline, ci și al *reunirii* tuturor românilor într-o singură țară, cu un singur domn din rîndul lor. Or, în acele momente de răscruce, singurul domn chemat de istorie, de cursul evenimentelor era cel pe care îl dorea toată românimea și care se afirma drept pavăză nu numai a românilor, ci a întregii „creștinătăți” — Mihai Unificatorul.

Atent la jocul cancelariilor europene, Mihai n-a acceptat și n-a acționat ca supus al nimănui. El a știut unde să se așeze pe firul istoriei și s-a desprins de imperiile vremii prin poziția sa fermă, prin tratate sau prin luptă, pentru a împlini țelul românilor în domeniul național. În frunte cu marele voievod, Țara Românească s-a declarat și s-a exercitat absolut independent față de oricine. Ea a urmărit să trateze pe picior de egalitate cu Casa de Austria și cu Polonia, s-a impus cu brațul armat în fața otomanilor și a chemat, pe temei de egalitate, alte popoare la acțiuni efective împotriva marilor asupritori comuni. În buna tradiție a voievozilor epocii medievale, urcînd, prin vremuri, de la Mircea cel Bătrîn, care n-a dat contingente de vasalitate în armata Semilunei și nici n-a sărutat poala sultanului în semn de supușenie, Mihai a refuzat conformismul servituiții practicat de atîtea alte state, ai căror împărați și prinți mergeau în fruntea trupelor pe care erau datori să le dea sultanilor în orice expediție a lor. „Liberă față de turci — și această conștiință a dus la lupta biruitoare de la Călugăreni —, *avînd toată tăria dreptului, țara era, de fapt, tot așa de liberă și față de vecinul creștin de la nord*”³⁰. Venirea lui Mihai la conducerea Țării Românești are, în acest fel, semnificația trecerii de la regimul autonomiei la cel al independenței complete, care avea să fie apoi apărută în mari bătălii cu Poarta.

Începutul mișcării românești pentru asigurarea independenței totale față de otomani a fost marcat de o acțiune de masă, și anume de o *insurrecție*. Forma insurecțională de luptă este, dealtminteri, în înseși rădăcinile istoriei noastre și se întîlnește în fiecare mare epocă. În vechime, s-a petrecut insurecția antiromană a dacilor din timpul lui Burebista și Decebal, în evul mediu insurecția antibizantină a Imperiului româno-bulgar al Asăneștilor și insurecția antiotomană a lui Mihai, pentru ca, decantată și îmbogățită prin veacuri, această formă de luptă să fie ridicată la noi valori în epoca modernă. Într-un nou cadru istoric, ea va înscrie remarcabile exprimări în revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, în mișcarea națională și populară din anii 1916—1918, punctată de momentele Mărăști, Mărășești, Oituz, care avea să se încununeze, în 1918, prin Marea Unire, cunoscînd cea mai complexă și mai impunătoare fructificare în cadrul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944. Mihai — scrie Nicolae Bălcescu — „hotărîse ziua de 13 noiembrie în care să se dea semnalul insurecției”³¹,

²⁹ *Istoria Țării Românești. 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*. Ediție critică de C. Grecescu și D. Simonescu, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 55.

³⁰ Nicolae Iorga, *Politica lui Mihai Viteazul (Conferință ținută la Iași, la 8 noiembrie 1918)*. Reprodus după : Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul. Anexe*, p. 405.

³¹ Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 50.

adică la numai un an de la urcarea sa pe tronul Țării Românești. Atunci, în fața mulțimii, au fost arse polițele și cărțile obligațiilor față de otomani, ceea ce marca eliberarea de orice sarcini atât a lui Mihai, cât și a supușilor săi, căroră le-a promis iertarea birului. Reprezentanții intereselor Porții, un neslăbit factor de presiune asupra românilor, au fost răpuși, fiindcă aceștia nu erau alții decât dregătorii, creditorii, negustorii, precum și nu mai puțin de 2 000 de militari, „păzitori ai domnului“, care urmăreau nu numai fiecare pas și gest al acestuia, ci și executarea pretențiilor financiare ale Porții, pretenții pe care Mihai abia aștepta să le anuleze. „Trecîndu-i pe toți prin ascuțișul sabiei — observa, vădit afectat, cronicarul turc Kara Celebi —, el [Mihai Viteazul] și-a dat pe față gîndurile sale de uneltire și răscoală pe care le ținea ascunse în inima sa“³².

Insurecția s-a desfășurat, concomitent, în Moldova, potrivit înțelegerii de luptă comună împotriva asupritorilor străini dintre Mihai Viteazul și Aron Vodă. În același timp, oștile transilvănene ale lui Sigismund Báthory se aflau în Țara Românească, ele corelîndu-se la evenimente. În acest fel, era vorba de o ridicare antiotomană a tuturor țărilor românești³³. Așa a și fost înțeleasă de contemporani. Agentul englez la Constantinopol, Edward Barton, anunțînd la Londra, în noiembrie 1594, constituirea alianței antiotomane a celor trei țări românești, adăuga că: „Voievozii sau domnitorii Moldovei și Țării Românești, aliați cu principele Transilvaniei, s-au ridicat împotriva sultanului“³⁴. Iar o relateare anonimă de la Alba Iulia, din 21 februarie/3 martie 1595, remarcă, tot astfel, că „ardelenii, moldovenii și cei din Țara Românească stăpînesc deja fluviul Dunării... pînă la locul unde fluviul se varsă în mare“³⁵.

Insurecția în desfășurare și dezvoltare a depășit linia Dunării, angrenînd în mișcarea antiotomană toate popoarele cîmpulite din Balcani: sîrbi, albanezi, greci, bulgari, într-un front comun împotriva Porții. Ideea atragerii de aliați în insurecție nu era o creație a acelui moment. Dacii, la timpul lor, găsiseră aliați onești, în cadrul confederației lor, chiar dacă nu erau de același neam. Într-o altă epocă, românii și bulgarii găsiseră același limbaj comun, determinat de interese naționale comune, în lupta împotriva Bizanțului. Era ceea ce năzuisese, dintru început, și înfăptuise, ulterior, și Mihai Viteazul în condițiile vremii sale.

Aceleași interese comune de libertate națională au făcut ca Mihai să fie privit de către toate popoarele asuprite de otomani ca purtătorul de stîndard al luptei împotriva Semilunei, să fie dorit și așteptat peste Dunăre, aclamat și sprijinit în epocă, evocat ca personalitate a independenței în acele vremi și intrat în tradiția populară în perioadele ce au urmat. „Populația creștină din Bulgaria și de peste Dunăre — scrie Erich Lasota într-un raport către Rudolf al II-lea, în 1597 — îl așteaptă [pe Mihai] cu mare nerăbdare și îl solicită zi de zi, ba chiar îi trimite și scrisoare“³⁶. În același sens se adresa polonezul Taranowski hatmanului Jan Zamoyski, arătînd că „sîrbii, bulgarii și dalmății așteaptă pe voievodul Munteniei

³² Mihai Viteazul în conștiința europeană. Vol. II. Cronicari și istorici străini, p. 223.

³³ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Albatros, București, 1975, p. 398.

³⁴ Mihai Viteazul în conștiința europeană. Vol. I. Documente externe, p. 73.

³⁵ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV (1593—1595), Editura Cartea românească, București, 1932, p. 191.

³⁶ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, Vol. V (1596—1599), Editura Cartea Românească, București, 1932, p. 95—96.

peste Dunăre“³⁷. La rîndul lor, comisarii imperiali constatau, într-un raport privitor la misiunea pe lângă Mihai, că „dacă domnul [Mihai] ar trece el însuși Dunărea cu 15 000 sau 20 000 de oameni, toate acele popoare pînă la Constantinopol, sătule de robia turcească, se vor porni într-un suflăt, cum sînt bulgarii, sîrbii, albanezii, rascienii, uniți cu ei în aceeași credință, și vor înlătura din mijlocul lor pe turci, oricîți ar fi ei“³⁸. Aceeași observație face ambasadorul venețian la curtea habsburgică, Piero Duodo, într-o scrisoare din noiembrie 1599, în care spune, cu referire la Serbia și Bulgaria, că „toate acele popoare, sfișiate de tirania tot mai dură a turcilor, se arată dispuse să ia arma în mînă și să facă tot ceea ce le va fi arătat pentru a se elibera de atîtea dezastre“³⁹. Mitropolitul de Tîrnovo, Dionisie Ralli, comunicîndu-i lui Mihai despre pregătirile de luptă antiotomană din Balcani, scria că, la îndemnul voievodului român adresat creștinilor de peste Dunăre „ca să fim gata pentru ca, îndeobște, venind Măria Ta, să batem pe păgîni, văzînd eu atunci scrisoarea Măriei Tale, îndată am pus pe picioare pe creștini, am cheltuit 1 000 de galbeni pe arme și pe alte unelte de luptă, fiindcă au fost neînarmați, pe lângă aceia, le-am împărțit 260 de cibile de grîu și așa gata te-am așteptat pe Măria Ta“⁴⁰. Cit privește pe Stavrinus, precum se știe, acesta îl numește pe Mihai Viteazul „Onoarea ortodocșilor“.

Insurecția antiotomană a continuat și s-a extins nu prin ridicări separate ale muntenilor, transilvănenilor sau moldovenilor, ci ca o unică mișcare românească, în care s-au contopit, în același țel, forțe din toate țările românești. Victoria de la Călugăreni, din 13/23 august 1595, unul dintre momentele cruciale ale insurecției, „briliantul cel mai strălucit al cununei gloriei românești“⁴¹, cum o caracterizează Nicolae Bălcescu, adevărate pilduitoare ale acesteia. În rîndul luptătorilor s-au aflat, alături de oștenii lui Mihai, cei ai lui Aron Vodă din Moldova și ai lui Sigismund Báthory din Transilvania. Această unitate în luptă va fi nota specifică a luptelor insurecționale în tot cursul anului 1595, ca și în anii următori. Împotriva românilor, care nu mai admiteau plata tributului și se hotărîseră să trăiască pe deplin liberi, Poarta a trimis o armată de peste 100 000 de oameni pentru a anihila, pe cale militară, insurecția românească și a ocupa Principatele Române, fiindcă, așa cum observa solul polonez Lubieniecki, în iulie 1595, ei „au pierdut toate veniturile pe care le cărau mai înainte de pe teritoriul Moldovei și Țării Românești : tribut, porci, unt, miere, grîu, boi, oi, orz, berbeci, cai“⁴². Victoria de la Călugăreni a avut ecouri și valori europene. Agentul englez la Constantinopol, Edward Barton, constata că „este un lucru demn de cea mai mare considerație și de glorie eternă că ceea ce n-au putut realiza atît de mulți împărați, regi și prinți, a izbutit un Mihai, anume să învingă oștirile marelui Sultan“⁴³. Călugărenii reprezenta, astfel, pentru unirea integrală a românilor de la 1599—1600 ceea ce Plevna avea să fie pentru libertatea deplină a statului național român modern și, implicit, pentru Marea Unire din 1918.

³⁷ Reprodus după : Ilie Corfus, *Mihai Viteazul și polonii*, Imprimeria națională, București, 1938, p. 233—234.

³⁸ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. I. Documente externe, p. 205.

³⁹ *Ibidem*, p. 292.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 155.

⁴¹ Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 113.

⁴² *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. I. Documente externe, p. 107.

⁴³ *Ibidem*, p. 91.

Au fost salvate atunci ființa statală a Țării Românești — care juca rolul de centru al luptei naționale a poporului nostru —, ființa însăși a neamului, pentru că, așa cum se știe, Semiluna urmărea să transforme țărilor românești în pašalicuri, să treacă la islamizarea în masă a populației și la ample colonizări în spațiul carpato-dunărean-pontic. Nu numai atât. Făcînd din Țara Românească o pavază de nădejde la Dunăre, Mihai Viteazul salva de pericolul otoman, cel puțin pentru moment, întreg spațiul sudic și central al Europei, către care osmanliii își ațintiseră demult privirile și care, în perspectiva istoriei, din lipsa unui Mihai, aveau să amenințe grav capitale după capitale, în ultima instanță însăși existența Vienei. Voievodul român s-a și referit la răsfrîngerile internaționale ale asigurării independenței depline a Țării Românești : „pentru a putea sluji creștinătății cu toată credința” — declara el — se impune, „cu drept veșnic fiilor fiilor noștri, ca să ținem Țara Românească cu toate veniturile, drepturile și hotarele sale și să o stăpînim în veci de veci”. În scrisoarea sa din iulie 1599 către Jan Potocki, starostele Cameniței, Mihai exprima dorința de a face din Țara Românească un apărător de nădejde al „creștinătății” în fața otomanilor : „M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară... a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine”⁴⁴. Voievodul român explica, în aceeași scrisoare, că interesul înfrîngerii otomanilor nu era doar unul românesc. Și tocmai de aceea, el nu își dorea „ca acei păgîni să învingă, căci dacă vor învinge, ei după aceea se vor răspîndi peste tot, ceea ce arăt domniei tale ca să cugeți”⁴⁵.

Pe firul insurecției victorioase antiotomane se înscriu și biruințele de la Tirgoviște și București, apoi marea bătălie de la Giurgiu, din octombrie 1595, care au sfîrșit planurile sultanului de a lichida libertatea Țării Românești⁴⁶ și speranțele lui de a îngenunchea pe Mihai Viteazul, singurul domnitor creștin care, în acea epocă, cutezase să se ridice prin biruință împotriva Imperiului otoman. Au urmat o serie de atacuri concentrice ale lui Mihai și ale căpitanilor săi, încununate cu victoria de la Brăila, din 1596. Aceste izbînzii au fost rezultatul alianței în luptă a tuturor țărilor românești, a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor, toți uniți într-un gînd și o voință. Cancelarul Poloniei, Jan Zamoyski, scria regelui său Sigismund al III-lea că, în oastea lui Mihai Viteazul, sînt „români din toate țările locuite de aceștia”⁴⁷. O sugestivă imagine a alianței de luptă a principilor celor trei țări românești, în campania antiotomană din toamna anului 1595, o realizează scrisoarea lui Filippo Pigafetta, datată Tirgoviște, 18 octombrie 1595, către Belizar Vinta, cancelarul marelui duce de Toscana : „«Tabăra» s-a așezat de-a lungul rîului [Ialomița], moldoveanul [Ștefan Răzvan] în dreapta, valahul [Mihai Viteazul] în stînga, și la mijloc principele [Sigismund Báthory], avînd în spate rîul Ialomița, în dreapta munții, în stînga orașul și din față dușmanul, dacă ar fi venit”⁴⁸. În fruntea românilor uniți în luptă se afla cel ce simboliza pentru români salvarea națională, libertatea și unitatea lor. Se întruchipa astfel, în figura lui Mihai Viteazul, identitatea și mesajul întregii suflări românești. Trecuse timpul cînd otomanii mai puteau dicta. De aceea, ei s-au văzut nevoiți să propună, și nu să impună, armistițiu cu românii, care se

⁴⁴ *Ibidem*, p. 100, 191.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Mircea Mușat, Vasile Arimia, *Mihai Viteazul în conștiința posterității*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 4/1981, p. 85.

⁴⁷ E. D. Tappe. *Documents concerning Rumanian History. 1427—1601*, p. 98—99.

⁴⁸ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, Vol. I, *Documente externe*, p. 124.

va încheia la sfârșitul anului 1596 și va avea semnificația recunoașterii independenței absolute românești. Este foarte grăitor că, la începutul anului 1597, sultanul, conducătorul celei mai mari puteri militare a timpului, a fost nevoit să trimită lui Mihai, domnul Țării Românești pe deplin independente, steag de domnie, împreună cu daruri, așa cum îi va trimite steag de domnie și pentru Transilvania⁴⁹.

Mihai Viteazul nu s-a oprit, însă, aici. Asemenea lui Burebista, care a voit să țină pe dușmani cât mai departe de hotarele Daciei, el a continuat lupta peste Dunăre, atacând neconținut garnizoanele turcești, înfrângând, una după alta, armatele otomane și ajungând, cu luptătorii săi, pînă în inima Balcanilor. La Nicopole, în 1598, oștile românești au atacat prin surprindere și au distrus o întreagă armată otomană; aceeași soartă au avut alte două armate turcești, lîngă Vidin și Cladova. Comandantul otoman de la Nicopole, „se rugă de pace prin daruri strălucite și făgăduiala de a mijloci pe lîngă sultan o împăcare“⁵⁰. Pacea s-a și încheiat, apoi, la 6 octombrie 1598, otomanii arătîndu-se bucuroși de ea.

În circumstanțe extrem de grele, marcate de intrigi, amenințări și presiuni din afară, înconjurat de adversari doritori să-l înlăture, să-i ia locul, Mihai și-a urmat drumul în demnitate, s-a îngrijit de consolidarea independenței depline a Țării Românești și a vizat stăruitor înfăptuirea „planului dacic“. Evenimentele confirmau încă odată că supraviețuirea românilor în fața cîmpitorilor străini impunea nu doar alianța în luptă a celor trei țări românești, ci, dincolo de aceasta, unirea lor sub o singură cîrmuire, soluție unică, statornică, singura în măsură să dea stabilitate, tărie și viitor unui popor, unei țări. Aceasta implica eliberarea celorlalte două țări românești — Transilvania și Moldova —, la conducerea cărora fuseseră instalate elemente servile imperiilor din zonă: Andrei Báthory în Transilvania și Ieremia Movilă în Moldova. Care anume parte de țară urma să fie eliberată mai întîi, avea să o indice evoluția evenimentelor imediate, direcția de unde primejdiile erau mai mari. Și acestea veneau, în primul rînd, de la Andrei Báthory și susținătorii lui. Cardinalul-principe a cerut chiar fățiș și repetat lui Mihai să abandoneze tronul. „Nu-mi las nimănui țara și neamul, pînă ce nu mă vor scoate de acolo tîrîndu-mă de picioare“⁵¹ — a exclamat voievodul român. Pe drept cuvînt, „Ideea înlăturării dușmanului din Transilvania fusese a lui, iar nu sugerată de imperiali; înfăptuirea acestei idei îi aparține de asemenea exclusiv“⁵². Se înscrie aceasta în linia de continuitate și desăvîrșire a operei sale, care se fonda pe o viziune general românească. Transilvania, ca și Moldova, formau, în gîndirea sa politică, părți nedespărțite ale aceluiași tot. Dincolo de meandrele evenimentelor imediate, eliberarea Transilvaniei îi apărea strict necesară și stringentă pentru cauza unirii naționale. Reacția lui de ruptură cu otomanii nu venea, astfel, numai din planurile acestora de a-l înlătura din scaun. „Mihai voievod — glăsuiește un document din 1599 — vrea să fie stăpînul Transilvaniei, sub orice formă (subl. ns.), și se pregătește să se apere împotriva celor ce vor să-l tulbure“⁵³.

Aceasta presupunea o independență deplină față de Casa de Austria, așa cum, la momentul oportun, își asigurase totala libertate față de otomani, consacrarea acestei independențe în tratate clare, căci „el nu înțe-

⁴⁹ Ibidem, p. 428.

⁵⁰ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 402.

⁵¹ Arhivele Statului, București, microfilmul Vatican, rola 76, c. 52—54.

⁵² Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 403.

⁵³ Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. I, Documente externe, p. 315.

legea să se supuie vreunui stat german“⁵⁴. Ținea să arate, „din mîndria sa de stăpînitor independent, că nu e supus nici aceluia [lui Rudolf]“⁵⁵. Un asemenea tratat dintre Mihai și Rudolf al II-lea s-a încheiat nu la Viena, nu la Praga, ci la Țirgoviște, în ziua de 9 iunie 1598. Prevederile lui au constituit o izbîndă a viziunii românești despre independența națională deplină. Tratatul „era de alianță, și nu de vasalitate, suzeranitatea împăratului fiind strict formală“⁵⁶. El „recunoștea independența și suzeranitatea Țării Românești prin înlăturarea oricărui amestec din afară în politica ei internă și externă, precum și domnia ereditară a familiei lui Mihai Viteazul“⁵⁷. Că era vorba de consfințirea independenței, și nu de suzeranitate, decurge din însăși expunerea de motive a Tratatului, în care Mihai arăta că urmărirea restabilirea tradiționalei independențe românești : „am hotărît să aducem această provincie la starea ei de mai înainte“⁵⁸. Pentru acele vremuri, faptul era, în adevăr, unul extraordinar. Prin acest tratat își dezlega Mihai drumul spre edificarea unirii și, indirect, își asigura, încă înainte de înfăptuire, o statuare internațională a acesteia.

Prin prevederile tratatului, se consfințea cîrmuirea de către Mihai Viteazul și urmașii săi a Țării Românești în drepturile și cuprinderile sale firești, „fără să fim datori să plătim vreun tribut sau dare, cu toate acele libertăți și privilegii cu care am stăpînit-o și am ținut-o și pînă acum“⁵⁹. În același spirit, tratatul recunoștea domnia pămînteană ereditară în Țara Românească. În cazul în care nici Mihai, și nici fiul său Pătrașcu nu ar fi avut urmași în linie bărbătească, se prevedea ca „Țara Românească să aibă voievod sau principe dintr-ai săi, de aceeași obîrșie și lege ca și pînă acum“⁶⁰.

Angajamentele pe care domnitorul român le asumase prin tratat erau constructive și în interesul național, anume „ne vom strădui, din toate puterile, ca, în orice împrejurare, să-i îndepărtăm pe turci și pe alți dușmani de Transilvania, de Țara Românească și de părțile Ungariei [este vorba de străvechi părți ale pămîntului transilvănean — Banatul, Crișana, Maramureșul]“⁶¹. Era tocmai ceea ce dorea domnitorul român. Răzbătea din litera și spiritul prevederilor Tratatului țelul lui Mihai Viteazul de a elibera Transilvania și de a o reuni cu Țara Românească, deplin independentă. Și tot în linia interesului național al românilor, Tratatul dădea acreditare oficială legăturilor economice permanente dintre Transilvania și Țara Românească, precizînd că, „în ceea ce privește liberul negoț al tîrgoveților din Țara Românească, s-a hotărît ca, în viitor, să aibă slobodă voie a face negoț cu Transilvania“, iar neguțătorii transilvăneni „au voie de a aduce în Țara Românească sau de a scoate de acolo orice vor voi...“⁶².

Bătălia victorioasă de la Șelimbăr împotriva opresorilor străini ai Transilvaniei, din octombrie 1599, a fost evenimentul militar care a urmat acestui tratat. E adevărat, ea a avut loc mai repede decît a plănuit Mihai Viteazul, din cauza pactizării lui Andrei Báthory și Ieremia Movilă, în

⁵⁴ Nicolae Iorga, *Politica lui Mihai Viteazul*, în *op. cit.*, p. 407.

⁵⁵ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, p. 176.

⁵⁶ Eugen Stănescu, *Unirea înfăptuită sub Mihai Viteazul în contextul internațional al vremii*, în „*Anale de istorie*“, anul XXI, nr. 2/1975, p. 67.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. I, *Documente externe*, p. 190.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 191.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 192.

⁶¹ *Ibidem*, p. 191.

⁶² *Ibidem*, p. 192.

spatele cărora stăteau polonii și otomanii, pentru a-l înlătura din domnie pe marele voievod. Dar, oricum, această bătălie ar fi avut loc, pentru că altfel Transilvania nu putea fi eliberată. Dealtminteri, Șelimbărul nu este o bătălie din altele posibile într-un război, ci parte a insurecției generale românești împotriva asupririlor străine, continuarea ei din Muntenia în Transilvania, străveche vatră de civilizație și cultură a poporului nostru. În mod semnificativ, ea a fost o ridicare armată organizată, care a unit, în același țel, pe munteni, transilvăneni și moldoveni pentru eliberarea Transilvaniei. Comandantul de cazaci Walentin Walawski, descriind rînduirea oștilor înaintea luptei de la Șelimbăr, semnalează că Mihai Viteazul „ca trupă a cincea a pus pe moldoveni, în număr de 2 500”⁶³. Odată cu aceasta, s-a declanșat ridicarea armată generală a țărănimii de peste munți — practic imensa masă a românilor —, care a continuat în noiembrie—decembrie 1595 și în tot cursul anului 1600⁶⁴, îndreptată fiind împotriva nobilimii, ca expresie a opresiunii naționale și sociale. Ea a reprezentat acea bază largă care a asigurat insurecției succesul rapid și total.

Insurecția în Transilvania reprezintă, astfel, expresia cea mai marcantă a unității de țeluri și de luptă a poporului nostru în acea vreme, prefigurarea, în ordine imediată, a unirii politice a românilor, ca ideal propriu, ca înfăptuire proprie. Această realitate se vede nevoit s-o recunoască și un cronicar ca Szamosközi, ostil domnitorului. „La vestea luptei nenorocite «de la Șelimbăr» — spune acesta —, care s-a răspîndit cu cea mai mare iuțea în întreaga țară, neamul românilor care locuiește în satele și cătunele Transilvaniei, răsculindu-se peste tot, s-au unit cu poporul venit [de la sud de Carpați]” și au acționat „atît uniți, cît și deosebit”⁶⁵.

Alături de români, la insurecție au participat — pentru aceleași țeluri de libertate și unire — și naționalitățile conlocuitoare. Păturile împilate ale secuilor, profund nemulțumite de regimul instituit prin pactul Unio Trium Nationum, expresia ferocei asuprii naționale și sociale în Transilvania, înscriu o pagină impresionantă de luptă sub steagul lui Mihai Viteazul, simțind și acționînd ca oameni ai acestui pămînt. N-au făcut-o numai și atunci cînd domnitorul a trecut în Transilvania, ci în întreaga perioadă a luptei duse de români în frunte cu marele voievod, care întruchipa idealul și spiritul de libertate al poporului român și care a promis și a restabilit libertatea tradițională a secuilor, luată de nobili. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „secuii au participat activ la multe bătălii purtate de Mihai Viteazul, inclusiv la bătălia de la Neajlov, precum și la cea de la Șelimbăr ; așa cum au mers cu Mihai Viteazul și în lupta pentru unirea tuturor țărilor românești — a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei”⁶⁶. Asemenea românilor, secuii au luat parte în masă la insurecție, fie ca luptători în oștirea domnitorului român, fie în cadrul ridicării armate a țărănimii din Transilvania împotriva nobilimii opresoare. În Transilvania — remarca Walentin Walawski în 1599 — „toți secuii au trecut de partea lui [a domnitorului român], aducîndu-și oastea lor mare la Mihai”⁶⁷. Ca și românii de peste Carpați, ei au fost pregătiți

⁶³ *Ibidem*, p. 330.

⁶⁴ Stefan Pascu, *Mihai și Transilvania*, în *Mihai Viteazul. Culegere de studii*. Redactori coordonatori : Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 17.

⁶⁵ St. Szamosközi, *Történeti maradványok [Fragmente istorice]*, XXVII, p. 343.

⁶⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, p. 693.

⁶⁷ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. I, *Documente externe*, p. 329.

la acțiune de mesageri trimiși de Mihai. Același Szamosközi notează că țărani aspri, secuii deci, „la porunca lui Mihai, erau dinainte instigați să se răscoale și să distrugă nobilimea“. De aceea, ei „s-au revoltat pe neașteptate și au pus mîna pe arme, s-au revărsat în grupuri mai mari sau mai mici din orașele și satele lor“⁶⁸. În consens cu gîndirea de libertate și unire a lui Mihai Viteazul, secuii au participat la eliberarea Moldovei. Din surse vieneze se estima că, în mai 1600, în rîndul oștirii domnitorului care a trecut în Moldova se aflau 4 000 de secuii⁶⁹.

Victoria de la Șelimbăr a adus, în circumstanțele date, noi temelii independenței complete a Țării Românești, de unde cardinalul Andrei Báthory voia să-l înlăture pe Mihai, și a marcat eliberarea Transilvaniei. În condițiile ridicării insurecționale generale a maselor din Transilvania, al efervescentei mișcării de eliberare și unire a românilor, drumul marelui voievod spre Alba Iulia a fost un marș triumfal. Nu numai că nimeni nu i s-a împotrivit, ci a fost așteptat și întîmpinat cu bucurie. Alba Iulia, scaunul principilor transilvăni, și-a deschis porțile pentru domnul Unirii și l-a aclamat ca eliberator. Un aviz publicat în octombrie 1599 de Theodor Meurer în *Relationis historicae continuatio* relatează că Mihai Viteazul, „ajungînd la o leghe de acolo, a fost întîmpinat de demnitarii și locuitorii din Alba Iulia cu multă venerație și stimă, care l-au condus cu mare respect și stimă pînă la Alba Iulia. Acolo s-au tras, ca în toate cele șapte orașe, focuri de slavă“⁷⁰. Același mișcător tablou realizează istoricul flamand Hieronimus Ortellius. După victoria de la Șelimbăr — scrie el — voievodul Mihai „s-a îndreptat cu valahii săi spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa, distanță de o milă, un cortegiu măreț cu conducerea și locuitorii orașului, primindu-l cu mare reverență și însoțindu-l la Alba Iulia. Acolo, ca și în toate orașele, au răsunit salve de bucurie ca semn special al victoriei“⁷¹. Era acreditarea maselor largi, care, prin entuziasmul lor general și public, îmbrățișau înfăptuirea de libertate și unitate a lui Mihai. Căci cel care intra biruitor în Alba Iulia era de același neam cu ei și reprezenta speranța izbăvirii de atîtea suplicii și silnicii la care erau supuși de către opresorul străin. Pentru cei tentați să răstălmăcească lucrurile, documentele dau răspunsul de cuviință. Prin însuși Sigismund Forgács, delegatul lui Basta, aflăm că, la Alba Iulia, i s-a oferit domnitorului Mihai „cheia orașului, apoi, neopunîndu-i-se nimeni, el a intrat în cetate, luînd în posesiune scaunul de principe. Îndată ce orașenii și ceilalți oameni au luat cunoștință despre aceasta, s-au grăbit să se ducă la el“⁷².

Masa populației din Transilvania se considera parte componentă a aceleiași țări românești reunite și forma temeiul de pe care Mihai își continua opera istorică, intitulîndu-se „domn al Țării Românești și al Ardealului“, cuvinte gravate pe medalia cu efigia sa, bătută cu același prilej. Voievodul dorea și acționa pentru consolidarea domniei în Transilvania — împotriva unui Rudolf care urmărea ca aceasta să aparțină coroanei imperiale —, pentru impunerea ideii că Muntenia și Transilvania erau unite sub aceeași cîrmuire românească. Poziția sa în această privință a

⁶⁸ Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. II, *Cronicari și istorici străini*, p. 179.

⁶⁹ Ludovic Demény, *Secuții și Mihai Viteazul*, în *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, p. 142—143.

⁷⁰ „Anuarul Institutului de istorie națională“, vol. VIII. 1939—1942, Sibiu, 1942, p. 258.

⁷¹ Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. II, *Cronicari și istorici străini*, p. 59.

⁷² Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. I. *Documente externe*, p. 288.

fost categorică. Același delegat al lui Basta, într-o scrisoare din noiembrie 1599, arăta că Mihai aștepta ca însuși Rudolf să acrediteze cîrmuirea sa în Transilvania. Voievodul român — informa autorul scrisorii — „însă s-a gîndit că Maiestatea Sa ar trebui să-i vină lui în întîmpinare și să-i ofere guvernarea Transilvaniei... Căci adevărul este că el nu va ceda bucuros din mîini Transilvania, cum afirmă dealtfel în mod public propriii săi consilieri“⁷³. Cît privește Poarta, aceasta a și făcut să se cunoască faptul că a întărit în domnie pe voievodul român în Transilvania, iar pe fiul său, Nicolae Pătrașcu, în Țara Românească. O făcea chiar sultanul Mehmet al III-lea, care, prin scrisoarea trimisă în februarie 1600 regelui polonez Sigismund al III-lea, înștiința că „i-am dat lui însuși [lui Mihai Viteazul] steag și cucă și obișnuitele daruri pentru Țara Transilvaniei, iar fiului său, Pătrașcu, de asemenea, i-am dat steag și i-am întărit cu privilegiile noastre în aceste țări“⁷⁴.

Hotărîrea nestrămutată a lui Mihai de a rămîne domnitor și în Transilvania, de a fi cîrmuitorul Munteniei și Transilvaniei reunite este grăitor oglindită în scrisoarea în nouă puncte pe care el a adresat-o împăratului Rudolf. Ceea ce pretindea, în mod îndreptățit, de la imperiali era să fie voievodul conducător atît al Țării Românești istorice — ceea ce însemna, implicit, Dobrogea, cît și al Transilvaniei istorice, deci inclusiv al acelei părți a acestui Principat aflate atunci sub regim de pașalic otoman, după înfrîngerea și desființarea regatului ungar ca stat: „Să am o asigurare asupra celor două țări, Transilvania și Țara Românească, înțelegînd Țara Transilvaniei cu toate apartenențele ei (subl. ns.)..., pentru ca și eu să pot și să am dreptul a le stăpîni cu aceeași putere și încuviințare. De asemenea, ca să pot domni în Țara Românească cu apartenențele ei de mai înainte și după vechea datină“ (subl. ns.)⁷⁵.

Din această viziune a întreprins Mihai Viteazul, într-un timp, desigur, foarte scurt — aproape 11 luni — o seamă de reforme, care au avut în vedere, în perspectivă, consolidarea unirii Transilvaniei și Munteniei, ca părți ale aceleiași entități a neamului. În sfatul princiar a fost numit și un număr de boieri români, după cum în fruntea unor cetăți a pus comandanți munteni, în vreme ce „pe nobili îi silește — cum spunea Sigismund Forgács, în 1599 — să se țină gata pregătiți cu călăreți și pedestri. El [Mihai Viteazul] acționează contrar statutelor și privilegiilor acestora“⁷⁶. Dieta a hotărît ca „satele lăzuite ungurești și săsești să îngăduie pășunatul liber, în locurile și hotarul necultivat, satelor românești ce sînt hotarnice cu ele“⁷⁷. Limba română a început a fi folosită în corespondența oficială a Principatului, alături de cele prevăzute anterior în acest scop. Confesiunea ortodoxă avea să fie recunoscută oficial, alături de alte două. Mihai a întemeiat în cetatea de scaun o episcopie și a pus-o sub jurisdicția mitropoliei de la Alba Iulia. În fruntea ei a fost instalat, în aprilie 1600, episcopul Ioan de Prislop, ca „arhiepiscop și mitropolit al Bălgradului, Vadului, Silvașului, Făgărașului și Maramureșului“⁷⁸, după cum, în Moldova, a procedat la numirea unor noi conducători bisericești. Faptul ține, tot asemenea, de consolidarea domniei românești, întrucît, precum se știe, capul bisericii se situa, în ierarhia țării, imediat după conducătorul aces-

⁷³ *Ibidem*, p. 289.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 428.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 461.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 289.

⁷⁷ Ștefan Pascu, *Mihai Viteazul și Transilvania*, în *op. cit.*, p. 20.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 19.

teia. Era aceasta o tradiție de milenii la poporul nostru. Deceneu, precum se știe, era mare preot și vicerege în vremea lui Burebista, pentru ca, după moartea acestuia, să preia conducerea statului geto-dac. În aceeași linie, preoții români erau scutiți de robote, ceea ce marca „recunoașterea rolului pe care preoțimea sătească îl avea în consolidarea bazei sociale și, deci, a stăpînirii lui Mihai în Transilvania, locuită, în marea majoritate, de țărani ortodocși”⁷⁹. Totodată, domnitorul a asigurat preoți ortodocși în toate satele „locuite de neamul său”⁸⁰. Și mai amintim, apoi, că el „a așezat în Țara Românească oaste transilvană, cu căpitani de vază și, invers, a adus valahi în Transilvania”⁸¹, act propriu uneia și aceleiași țări unite.

Tot ceea ce a făcut Mihai Viteazul în Transilvania îl relevă drept conducătorul ei unic. Foarte direct surprinde această realitate nunțul apostolic Germanico Malaspina, care, într-un raport din noiembrie 1599, făcea încheierea că domnitorul „exercită toate acele acte de jurisdicție pe care le poate exercita stăpînul suprem”⁸².

De pe poziția de domn a două țări românești reunite și complet independente va acționa, imediat, Mihai pentru a aduce sub aceeași cîrmuire națională cealaltă țară românească — Moldova. Documentele care oglindesc acest gînd al lui Mihai sînt numeroase și relevante. Carlo Magno scria, în ianuarie 1600, că, după eliberarea Transilvaniei, Mihai și-a manifestat dorința „să treacă mai departe [în Moldova]”⁸³. La rîndul său, comisarul imperial Bartholomeo Pezzen îl avertiza pe Rudolf că voievodul „nici nu se gîndește să se lase îndepărtat de acolo [din Transilvania], că vrea să-și încerce norocul și în Moldova — fie că Maiestatea Voastră imperială aprobă sau nu ; mai aduce la cunoștință că, după ce va aduce cele trei provincii sub stăpînirea sa, va apuca de barbă cum se cuvine pe turc și va arăta încă și mai mult serviciile aduse de el creștinătății”⁸⁴. Hotărîrea domnitorului român era pusă în evidență și de faptul că a refuzat să dea curs insistențelor lui Rudolf, care-i cerea „să nu mergi în Moldova”⁸⁵.

Este adevărat că Ieremia Movilă, aservit panilor polonezi, își pregătise, în 1599, o armată pentru a trece în Țara Românească și a-l înlătura pe Mihai din domnie, că se întrevedea, de asemenea, un atac polonez în Muntenia. Erau acestea, firește, motive presante ; dar ele se grefau pe ceva mai mult, pe axul doctrinei politice a lui Mihai — aceea a restabilirii unității neamului în cuprinsul Daciei antice. Dacă aceste motive și circumstanțe imediate nu ar fi existat, este limpede că voievodul român ar fi procedat tot astfel. Gîndurile și spiritul tuturor înfăptuirilor sale denotă aceasta. Fiindcă înlăturarea domniei lui Ieremia Movilă era impusă în cadrul asigurării independenței tuturor meleagurilor românești și, pe această cale, a făuririi unirii depline.

Domnitorul a înțeles, în corelațiile ei, ideea că libertatea românilor putea fi asigurată numai prin unirea lor integrală, unire care să formeze, apoi, temeiul menținerii și consolidării libertății naționale, că o parte sau alta a țării nu putea fi liberă, nu putea supraviețui singură, detașată de

⁷⁹ *Ibidem*, p. 20.

⁸⁰ I. Nistor, *Domnia lui Mihai Viteazul în Transilvania*, București, 1946, p. 47.

⁸¹ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, *Documente externe*, p. 313.

⁸² *Ibidem*, p. 281.

⁸³ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XII. 1594—1602, București, 1903, p. 650.

⁸⁴ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, *Documente externe*, p. 362.

⁸⁵ Nicolae Iorga, *Documente noi, în mare parte românești, relative la Petru Schiopu și Mihai Viteazul*, în „*Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice*”, seria a II-a, tomul XX, p. 457.

celelalte, ci numai în cadrul aceleiași entități statale. Avea să o spună el însuși, în mai multe rânduri, în contexte diferite. În 1598, îi va declara lui Rudolf al II-lea, printr-o scrisoare : „nici nu cred că, dezlipită de Transilvania, Țara Românească ar mai putea să rămână singură sub protecția creștinătății“⁸⁶. Ele — conchidea Mihai — „sînt atît de unite și legate una de alta încît căzînd una, cade și cealaltă și, păstrîndu-se una, se păstrează și cealaltă“⁸⁷. Nu au fost acestea idei spontane ale lui Mihai ; ele veneau din vechimea și perspectiva vastă a fondului de gîndire românească în domeniul unității, pe care marele domnitor le-a transpus în viață, le-a subliniat și le-a îmbogățit înțelesurile.

Sigur pe ceea ce avea de înfăptuit, Mihai s-a îndreptat spre Moldova, la 24 aprilie 1600, și, curînd, a ajuns la Suceava. Pînă aici el și oștile sale nu au avut de înfruntat vreo rezistență internă, ci doar detașamente de mercenari străini ai lui Ieremia Movilă. Ca și în cazul Transilvaniei, și în Moldova masa populației a fost de partea sa, întîmpinîndu-l cu mare în-suflețire, începînd cu armata, care, în cadrul aceleiași mișcări insurecționale, s-a răsculat și a trecut de partea lui Mihai. O însemnare din 1 iulie 1600, extrem de prețioasă, referitoare la conflictul lui Mihai cu Ieremia Movilă, trimisă dogelui de bailul Girolamo Capello, cuprinde această informație directă și clară : „armata sa [a lui Ieremia Movilă], adică moldovenii, răzvrătindu-se, au întors armele (subl. ns.) în favoarea lui Mihai și împotriva lui Ieremia“⁸⁸. Precum populația cetății de scaun Alba Iulia, oștenii cetăților Suceava și Neamț i-au deschis porțile și l-au primit ca pe domnul lor.

La 27 mai 1600, Mihai a intrat în Iași, unde a emis și cel dintîi hrisov care oglindea realitatea de uriașe dimensiuni a reunirii politice a celor trei provincii românești sub aceeași cîrmuire națională. Într-o limbă românească limpede, aidoma zilelor noastre, purtînd vibrantul simbol al unirii depline, domnitorul tuturor românilor se intitula : „Io, Mihail Voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“ — ceea ce semnifica unirea pînă la capăt, unirea deplină a țării. Tot astfel domnul Unirii și-a alcătuit o pecete solemnă, menită a adevăra documente de mare însemnătate, care reunea într-un unic simbol heraldic însemnele tradiționale ale celor trei principate suverane românești — acvila cruciată a Țării Românești, însoțită de soare în stînga și luna în dreapta, capul de bour moldovean cu steaua între coarne și cei doi lei afrontați reprezentînd stema Transilvaniei⁸⁹. Ele încadrau cele două figuri voievodale — a lui Mihai și a fiului său, Pătrașcu, devenit locțiitor de domn în Țara Românească, simbolizînd continuitatea domniei pămîntene ereditare, condiție absolută a menținerii și apărării ființei statale. Legenda sigiliului reflectă și ea destul de aproape aceasta : „Io Mihail Voievod al Ugrovlahiei, Ardealului și Țării Moldovei“.

Ținta politică de veacuri, mereu trează, mereu vie de la epoca lui Burebista încoace, punctată de elocvente încercări de înfăptuire în toate etapele istoriei noastre, devenea realitate. O singură inimă a țării, cu un același puls, bătea întru aceeași viață națională. „Mihai ajunsese acuma

⁸⁶ Mihai Viteazul în conștiința europeană. Vol. I. Documente externe, p. 219.

⁸⁷ Ibidem, p. 278.

⁸⁸ Ibidem, p. 518—519.

⁸⁹ Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 60 ; *Aspirația poporului român spre unitate și independență, oglindită în simbol*. Album heraldic. Întocmit de Maria Dogaru, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 35.

în culmea slavei și a mărimii ce el visase — scrie Nicolae Bălcescu —. Cinci ani abia trecuse de când el trăsesese sabia spre a apăra țara sa de tirania turcească și, după o mulțime de eroice triumfuri, respinse potopul turcesc departe de dinsul și de Europa creștină. Nu numai atât. El voia a-și crea o patrie mare pe cât ține pământul românesc; și norocul ajutându-l, în câteva luni Ardealul, Moldova și o parte din Banat sunt unite cu Țara Românească. Rămăsese numai Timișoara cu ținutul ei, ce se afla supt turci, și Oradea Mare, cu părțile orientale ale Ungariei, pe care el le cerea de la împăratul cu dreptul că ele fac parte din Ardeal, precum ținuse și supt Sigismund Bathori. Aceste mici ținuturi dobândite, unitatea națională era completă. Independința absolută ar fi urmat fără îndoială. Mihai realizase acum visarea iubită a voievozilor cei mari a românilor. Acum românul s-a înfrățit cu românul și toți au una și aceeași patrie, una și aceeași cîrmuire națională, astfel precum ei n-au fost din vremile uitate ale vechimei⁹⁰.

Ceea ce înfăptuise Mihai, venind din rădăcinile și realitățile istoriei românești, însemna o adevărată revoluție în conștiințe, care, de atunci, a pus, în termeni noi, și a argumentat posibilitatea unirii depline atunci când factorii externi sînt depășiți, prin modalități pe care le cer împrejurările, iar factorul intern permite și cere aceasta. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, unirea Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei într-un stat feudal centralizat, sub conducerea marelui voievod Mihai Viteazul, „s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național”⁹¹.

În plin ev mediu, Mihai Viteazul a sugerat Europei — de la nivelul unui popor neconținut hărțuit de imperiile contropitoare — ideea creării statului unitar *acolo unde valorile unității existau și acționau intrinsec* și a argumentat-o practic. Este una din dimensiunile europene ale unirii făurite de poporul nostru sub sceptrul lui Mihai, domnitorul care s-a impus astfel contemporanilor și urmașilor ca om al vremurilor noi. Ce este mai elocvent decît că voievodul român gîndea și înfăptuia unirea țărilor românești în condițiile în care, în multe părți ale Europei, acest ideal era încă neînfrupt. Nu numai semnificațiile acestei uniri sînt internaționale, ci și anume rezultate practice. Luptînd pentru unire și independență deplină, Mihai s-a socotit și a fost socotit parte componentă a frontului comun de luptă împotriva otomanilor, Unirea de la 1600 fiind, astfel, și în beneficiul popoarelor care, în această parte a Europei, se ridicau pentru independență și unitate.

Prin Mihai și unirea politică de la 1600 s-au transmis în lume — atunci și după aceea — noi valori de gîndire politică, generate de solul nostru național, adevăruri istorice de căpetenie ale existenței românilor, faima unor împliniri epocale. Istoricul Ioannis Bisselius va scrie că „Numele voievodului cîștigă prin aceasta — victoriile asupra otomanilor și unirea țărilor române — o mărime și o celebritate neîncipute, care îl răspîndi peste toată fața pămîntului, încît toată lumea era plină de acest nume, nemaiîndoindu-se de mărimea lui nici turcii, nici tătarii, care toți tremurau de puterea armelor lui. Dar, din cauză mai de aproape, Mihai era în mare stimă la popoarele creștine, care, cu plăcere și aplauze, comentau faptele

⁹⁰ Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 400—401.

⁹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 708.

și virtuțile lui“⁹². Pe un alt plan, istoricul englez Richard Knolles, sezi-
zînd că, la 1599—1600, țările românești și-au încheiat *din nou* unitatea
politică, au fost *reunite*, scria că „Transilvania, Țara Românească și Mol-
dova au fost acum, înc-odată, unite“⁹³. Tot Richard Knolles, arătînd di-
mensiunile și răsfrîngerile internaționale ale Unirii de la 1600, va scrie, la
numai trei ani de la înfăptuirea acestui mare act istoric, că el s-a realizat
„spre marele cîștig (fără îndoială) al lumii creștine și paguba turcilor“⁹⁴.
Merită o remarcă aparte afirmația istoricului francez Jean Hugonnot, care
asemua Unirea făurită de români, sub conducerea lui Mihai Viteazul, cu
sistemul de restaurare și unificare preconizat în Franța de regele Henric
al IV-lea. „Este îngăduită aici — scrie istoricul francez — o comparație cu
regimul restaurator și unificator al lui Henric al IV-lea în Franța, din ace-
eași epocă (1598—1610)“⁹⁵.

Unirea celor trei țări românești nu s-a prăbușit de la sine. Ea a fost
lichidată din afară și, ca urmare, poporul a tîns mereu să o refacă, pur-
tînd-o vie în conștiințe și urmărind prilejul extern favorabil pentru a o
reînființa. Tocmai, de aceea, în istoria noastră, opera lui Mihai Viteazul
a continuat să lucreze neconștient la restabilirea unirii naționale integrale,
fiind suport de certitudine și îndemn de gîndire și simțire proprii oame-
nilor acestei țări. Întiul și supremul mesaj al înfăptuirii de la 1600 se
sintetizează în aceea că poporul nostru este beneficiarul unei mari și pres-
tigioase moșteniri — a Daciei strămoșești unite și compacte —, că restau-
rarea unității poporului în cuprinsul Daciei antice era posibilă, dreaptă,
necesară și dorită. Din acest unghi s-a transmis și s-a fertilizat fondul de
cugetare politică făurit și pus în lumină de epocă Mihai Viteazul. El se va
regăsi în gîndirea politică-socială românească din veacurile al XVII-lea și
al XVIII-lea, în marea ridicare națională și socială din Transilvania anu-
lui 1784, cînd Horea va fi numit „*rex Daciae*“, precum fusese Mihai „*res-
titutor Daciae*“, ca și în celelalte momente de vîrf ale istoriei patriei noas-
tre, care au culminat cu Marea Unire de la 1918, pînă în zilele noastre.
Mihai — scria revoluționarul de la 1848 Aaron Florian — uni „pe toți
românii într-un tot, restatornici Dacia veche, făcu o nație mare“. Dom-
nitorul român încercase — spunea Al. Papiu-Ilarian — „să pună capăt
suferințelor a toată românimea“ și „să unească pe toți românii din toată
Dacia într-un corp național, precum fuseseră odată“. „El avea acum supt
domniea sa cele trei provincii principale ale Daciei“.

Acolo unde, de la 1600 încoace, este evocată Dacia străbună, desigur
că reunirea făptuită sub Mihai Viteazul își are meritul de a o fi animat
de la un complex de idei privitoare la unitatea și libertatea națională a
românilor, care-și are suprema expresie în idealul și țelul socialiștilor
români : „*Voim Dacia așa cum ea fu*“. În acest chip, momentul Mihai
Viteazul a avut continuu un rol activ în istoria noastră, amplificînd con-
știința de neam și conștiința națională, iar aceasta reprezintă o mișcătoare
adeverire a justeței operei nepieritoare a domnitorului, o prefigurare și o
pledoarie în numele drepturilor și cerințelor imperioase ale edificării Marii
Uniri, încununate la 1 Decembrie 1918 în Alba Iulia.

⁹² Bisselius Ioannis, *Aetatis nostrae gestorum eminentium medulla historica, per aliquot septennia digesta. Septennium I ab anno MDCI usque ad annum MDCVII inclusive*, Ambergae, Ioan Burger, 1675, p. 151—152.

⁹³ Reprodus după : Paul Cernovodeanu, *Epopeea lui Mihai Viteazul într-o operă istorică engleză a vremii sale*, în *Mihai Viteazul, Culegere de studii*, p. 206.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Jean Hugonnot, *La Roumanie des origines à nos jours*, în „*Les cahiers de l'histoire*“, nr. 75, aprilie 1968, p. 32.

**ÎN ÎNTÎMPINAREA ANIVERSĂRII A 40 DE ANI
DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944**

**PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — ORGANIZATORUL
ȘI CONDUCĂTORUL LUPTEI
ÎMPOTRIVA DICTATURII ANTONESCIENE,
PENTRU LIBERTATEA ȘI INDEPENDENȚA PATRIEI**

AURICĂ SIMION

Istoria României înscrie, cu trăinicia și perenitatea marilor fapte și cu valcarea pe care numai rezultatele majore și de perspectivă le-o conferă, rolul conducător al Partidului Comunist Român în organizarea și desfășurarea luptei maselor largi împotriva exploatării capitaliste, pentru mobilizarea tuturor forțelor patriotice, antifasciste în vederea respingerii pericolului fascist și apărării așezămintelor democratice ale țării, pentru ridicarea la luptă a întregului popor împotriva prezenței trupelor germane pe teritoriul național, a aservirii României și aruncării ei în războiul hitlerist, pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. „Nu trebuie să uităm nici un moment — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — că Partidul Comunist Român a fost singura forță care s-a ridicat, cu toată hotărîrea, împotriva acestui război, a acționat pentru unirea tuturor forțelor patriotice, antifasciste, a organizat lupta pentru ieșirea din război, pentru înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă”¹.

Intrarea României în sfera de dominație a Reichului hitlerist, instaurarea, în septembrie 1940, a dictaturii fasciste la conducerea statului, penetrarea trupelor germane în țară și împingerea României, contrar voinței poporului nostru, în război alături de Germania nazistă au afectat grav interesele vitale ale întregului popor. Lipsa mijloacelor de subsistență se făcea resimțită din ce în ce mai mult în masa muncitorilor și funcționarilor. La rîndul ei, țărănimea a fost adusă într-o grea situație materială, datorită mobilizărilor, rechizițiilor, precum și impozitelor mari și prețurilor reduse primite pentru produsele agricole. Consecințele regimului dictatorial și ale politicii duse de acesta pe plan intern și extern s-au răsfrînt puternic, de asemenea, asupra intelectualilor, meseriașilor,

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului prezentată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român*. 1—2 iunie 1982, Editura politică, București, 1982, p. 17.

pensionarilor. Au suferit prejudicii și unele grupări burgheze, mai ales ca urmare a monopolizării aproape totale de către Germania nazistă a comerțului exterior, a întreruperii relațiilor tradiționale cu piața apuseană, a stagnării operațiunilor bancare și a producției unor ramuri industriale.

Masele populare au văzut în unitățile hitleriste care au pătruns în România principalul instrument cu ajutorul căruia cel de-al III-lea Reich își asigura subordonarea economică și politică a țării noastre. În același timp, pentru poporul român trupele germane reprezentau acea forță brutală sub a cărei amenințare granițele țării fuseseră sfîrtecate în august 1940, iar la conducerea României se instalaseră cele mai reacționare cercuri politice.

Formele prin care populația și-a manifestat ostilitatea față de prezența trupelor germane pe teritoriul României și de întreaga politică de alianță cu Reichul au fost variate. Numeroși cetățeni au refuzat încartiruirea trupelor germane și aprovizionarea lor, au protestat împotriva actelor de brutalitate ale militarilor hitleriști. Sintezele informative alcătuite de diferite organe de stat în respectiva perioadă cuprind sugestive relatări în acest sens : „Populația română nu privește cu ochi buni prezența trupelor germane și, de aceea, se dă naștere la diferite incidente cu militarii germani“ ; „Starea de spirit a populației din regiunea Făgăraș și Sibiu este vădită contra unităților germane sosite în țară. Se manifestă convingerea, în special în pătura intelectuală, că războiul va fi cîștigat de Anglia“. „În județul Vlașca populația refuză a vinde alimente grupului german care încadrează postul de pîndă din comuna Arsache“ ; la Bacău, militarii germani dintr-o unitate motorizată „au fost nevoiți a cere să fie cartiruiți la hoteluri, întrucît majoritatea populației i-a primit cu răceală“².

Au fost numeroase cazurile în care ofițerii români și-au manifestat deschis adversitatea față de prezența trupelor hitleriste în România. Un document emanînd de la Marele Stat-Major menționa cazul unui ofițer român care, în momentul cînd un ofițer german s-a apropiat pentru a urmări desfășurarea exercițiilor subunității sale, și-a adunat soldații și a părăsit cîmpul de instrucție în mod demonstrativ³. Atitudinea ostilă a populației era atît de evidentă încît un ofițer german declara : „Venim din Bretania, țară ocupată, unde am găsit o primire mai puțin ostilă decît aici — la Craiova —, în țară prietenă“⁴. Încercînd să descifreze cauzele stării de spirit profund potrivnice armatei hitleriste, unul din documentele elaborate de Marele Stat-Major român arăta : „Ofițerii și subofițerii... nu văd cu ochi buni faptele de brutalitate ale trupelor germane, care atacă și distrug popoarele mici, care caută să-și păstreze libertatea, nevrînd altceva. Nu văd cu ochi buni... și pentru faptul că, din cauza lor și sub patronajul și aprobarea lor (a naziștilor — *n.n.*), ni s-au ciuntit granițele“⁵.

Dînd glas acestei stări de spirit a maselor populare, a armatei, partidele și grupările politice revoluționare și democratice au luat atitudine împotriva regimului de dictatură fascistă și a măsurilor adoptate de acesta pe planul politicii interne și externe, organizînd, ca și în alte țări cîmpionate sau dominate de Germania nazistă, mișcarea de rezistență antihitleristă, care s-a înscris în lupta antifascistă a tuturor popoarelor pentru libertate,

² Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare : Arh. M.Ap.N.), dosarul nr. 725/1, filele 2—9.

³ *Loc. cit.*, dosarul nr. 293/67, fila 50.

⁴ *Loc. cit.*, filele 45—46.

⁵ *Loc. cit.*, dosarul nr. 305/144, fila 70.

pentru apărarea culturii și civilizației umane. Organizatorul și factorul cel mai combativ al rezistenței antihitleriste în țara noastră a fost Partidul Comunist Român, care, la acea dată, era posesorul unei bogate experiențe de luptă antifascistă. El a descifrat, încă de la început, esența ultra-reacționară a fascismului, incompatibilitatea lui cu interesele democratice și naționale ale poporului român și a acționat pentru dezvoltarea unei conștiințe de masă asupra primejdiei fasciste și hitleriste. Apreciind lucid că era necesară și posibilă o coalizare a tuturor forțelor patriotice, avînd drept coloană vertebrală mișcarea muncitorească unită, P.C.R. a luat inițiativa unui șir de tratative stăruitoare cu celelalte partide muncitorești, ca și cu partide burgheze — iar în preajma războiului al doilea mondial și cu cercuri guvernamentale — pentru a pune bazele unei conlucrări practice pe terenul luptei antifasciste⁶.

În anii dictaturii legionare (septembrie 1940—ianuarie 1941) și ai regimului antonescian (ianuarie 1941—23 august 1944), cînd în joc se afla însăși existența de sine stătătoare a națiunii române, contactele și tratativele P.C.R. cu celelalte forțe patriotice naționale se vor amplifica, deși comuniștii erau supuși permanent represiunilor polițienești.

Călit în mari bătălii de clasă, Partidul Comunist Român a găsit — ca și în trecut — în rîndurile sale și ale clasei muncitoare resursele capabile să asigure continuarea luptei cu și mai multă vigoare. El și-a menținut structura organizatorică, de la organele superioare de conducere pînă la organizațiile de bază, avînd forțe pentru a-și reface, de fiecare dată, verigile lovite. Partidul avea organizații în majoritatea centrelor industriale și în marile întreprinderi; el și-a creat legături la sate și în unele unități militare din București, Craiova, Timișoara, Caransebeș, Constanța, din apropierea orașelor Roșiori de Vede, Sibiu și altele. În pofida situației grele, comuniștii au știut să mențină și să întărească legăturile cu masele muncitoare, cu păturile mijlocii și să stabilească contacte cu reprezentanți ai altor grupări sociale care, într-o măsură mai mare sau mai mică, se opuneau alianței cu Germania nazistă și războiului hitlerist. Direcția generală a poliției era nevoită să recunoască, într-o notă din 17 decembrie 1943, că nici chiar „internarea în lagăr a comuniștilor nu constituie o izolare a lor de restul societății”⁷.

Partidul Comunist Român s-a pronunțat de la început împotriva dictaturii legionare. În timp ce principalele partide ale burgheziei — Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal — s-au declarat de acord cu aducerea la putere a lui Ion Antonescu și au permis unor membri ai lor să ocupe „funcții tehnice” în aparatul de stat, în măsura în care generalul le-a cerut concursul, Partidul Comunist Român a luat atitudine clară și hotărîtă împotriva regimului legionar, a demască caracterul lui fascist și politica pe care o ducea, de subordonare a României Reichului hitlerist, și a chemat la acțiune generală și consecventă împotriva acestui regim⁸. „Partidul Comunist Român, partidul clasei muncitoare — releva

⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Ideaurile dreptății și libertății naționale, ale unității și independenței — coordonate fundamentale ale activității partidului politic al clasei muncitoare din România*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 2/1983, p. 53—71; Gheorghe Zaharia, *Partidul Comunist Român în viața social-politică a țării din anii interbelici*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 2/1983, p. 72—89.

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8174, fila 224.

⁸ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare — A.I.S.I.S.P.), cota Ab XXIV—1. (Documentul: *Punctul nostru de vedere*, elaborat de C.C. al P.C.R. la 10 septembrie 1940).

ziarul „Scinteia“, organul central de presă al P.C.R. —, cheamă poporul muncitor la luptă revoluționară pentru izgonirea dictaturii militare-gardiste, căci numai prin lupta revoluționară vom dobîndi pace, pîine, pămînt și libertate”⁹.

Înfruntînd cu curaj măsurile represive ale autorităților și ale poliției legionare, care mergeau de la maltratări și internarea în lagăre pînă la comiterea de asasinat politice, comuniștii, punîndu-și viața în primejdie, au desfășurat o intensă activitate pentru a explica poporului român sensul adevărat al evenimentelor interne și internaționale, pentru a-l mobiliza la luptă împotriva regimului legionar și a hitleriștilor cotropitori. Propaganda antifascistă, antihitleristă desfășurată de comuniști în rîndurile muncitorilor din fabrici și uzine, ale țăranilor și intelectualilor, ale ostașilor și altor categorii de cetățeni a îmbrăcat cele mai diverse forme, un rol important ocupînd munca de la om la om și, mai ales, editarea și difuzarea, în mii de exemplare, a numeroase publicații ilegale. În perioada septembrie 1940—august 1944, P.C.R. a reușit să editeze peste 30 de organe de presă, centrale sau locale, printre care : „Scinteia“, „Buletin“, „Tînărul patriot“, „Buletin informativ“, „Buletinul Capitalei“, „România liberă“, „Chemarea“, tipărite la București ; „Presa liberă“, „Szabad Szó“, „Népszabadság“, „Ellenállás“ și „România liberă“ — Banat, tipărite la Timișoara ; „Uzina și ogorul“ — Brașov ; „Dunărea roșie“ — Galați ; „Buletinul tineretului patriotic“ — Ploiești ; „Moldova roșie“ — Iași și altele. *Partidul Comunist Român a fost singurul partid politic din România care a avut, în acei ani grei, organe de presă proprii, opuse celor oficiale, editate sau controlate de regimul dictatorial ce guverna țara.*

Totodată, militanții comuniști au asigurat tipărirea și difuzarea a numeroase broșuri, manifeste, apeluri, afișe, comunicate, fluturași și a altor materiale, care făceau cunoscut maselor cuvîntul partidului comunist, au scris pe zidurile fabricilor și locuințelor chemări la luptă adresate maselor populare. Numai prin grija C.C. al P.C.R. a fost editat, din toamna anului 1940 și pînă în primăvara anului 1944, un număr de 111 titluri de materiale de propagandă și agitație, dintre care 57 manifeste, 27 broșuri și 27 apeluri și buletine informative. „În noaptea de 30 spre 31 octombrie anul curent — consemna un raport întocmit de corpul detectivilor din Capitală la începutul lunii noiembrie 1940 —, elementele comuniste... au scris cu cretă pe zidurile fabricilor Bourul, Naționala și Rochus din strada Verzișor, Como, Apretura, Moldova din strada Lînăriei, cum și pe ale caselor cu numerele 30 și 32 din străzile Ion Roată și Elena Cuza, nr. 15, următoarele lozinci comuniste, însoțite de emblema comunistă secera și ciocanul și de inițialele U.T.C. : «Vrem pace, pîine și libertate» ; «Luptați pentru guvern popular» ; «Jos guvernul legionar» ; «Jos frățiile de cruce» ; «Jos agenții lui Hitler» ; «Să iasă germanii din țară»”¹⁰. Acțiuni similare au fost înregistrate la Reșița în noaptea de 23 spre 24 noiembrie 1940¹¹, precum și în alte localități. Un raport înaintat de comandantul Diviziei 3 infanterie Comandamentului militar al Capitalei informa despre manifestele răspîndite de comuniști prin curțile locuințelor din periferiile Bucureștiului, unde cantonau și militari. „Prin aceste manifeste — menționa raportul — se îndemneau muncitorii și țăranii la luptă contra actualului regim,

⁹ „Scinteia“ din 17 septembrie 1940.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 251, fila 45.

¹¹ Arh. M.Ap.N., fondul Ministerul înzestrării armatei și producției de război, 1940, dosarul nr. 127, fila 360.

acuzat de introducerea armatei germane [în România], care aduce scumpirea vieții și ducerea alimentelor în Germania”¹².

O deosebită atenție a acordat Partidul Comunist Român demascării propagandei demagogice a Gărzii de fier, atât în domeniul național, cât și social. La 8 noiembrie 1940, când, la Iași, a avut loc o manifestație legionară, a fost răspândită aici o broșură editată de Comitetul regional Moldova al P.C.R., care releva impopularitatea regimului gardist în straturile cele mai largi ale poporului¹³. Legionarii — arătau documentele elaborate de P.C.R. — nu numai că, venind la guvern, nu au înlăturat puterea plutocrației, așa cum susțineau, ci s-au pus la dispoziția „celor mai mari plutocrați”, ca Malaxa, Mociornița și alții, intrând în consiliile de administrație și organizând represiunea muncitorilor din întreprinderi¹⁴. „Guvernul legionar al lui Antonescu—Sima a promis țăranilor împrumut ieftin, sămânță aleasă gratuită, unelte ieftine și desconcentrarea — se arăta într-o Circulară a C.C. al P.C.R. —. Muncitorilor și țăranilor [le-a promis] o viață mai bună, salarii omeneste. Poporului i-a promis libertatea, ordinea, bunăstarea în țară bogată și frumoasă. Nici una din promisiuni n-a fost îndeplinită... România românilor a promis guvernul Antonescu—Sima, dar ce caută în țară armata de ocupație germană ?”¹⁵.

O preocupare permanentă a activității P.C.R. erau dezvăluirea rolului Gărzii de fier de organizație de șoc creată de cele mai reacționare cercuri ale burgheziei și moșierimii pentru înfringerea luptelor economice și politice ale oamenilor muncii și, mai ales, sublinierea faptului că aceasta se afla în slujba capitalului străin, ca agentură a Reichului hitlerist în România. „Garda de fier este organizație în slujba marilor capitaliști și moșieri, care vă exploatează... — releva un manifest editat de Comitetul regional Moldova al Partidului Comunist Român, la 11 septembrie 1940 —. Garda de fier este în slujba capitalismului germano-italian, în contra intereselor poporului român. Garda de fier a vândut toate bogățiile țării lui Hitler și Mussolini, Garda de fier va aservi România Germaniei și Italiei, făcînd [din ea] o provincie de cruntă exploatare germano-italiană”¹⁶. Aflată în slujba imperialismului german — scria „Moldova roșie” din 28 februarie 1941 —, „Garda a vândut interesele poporului român, ascultînd orbește ordinele Berlinului... Drept răsplată, Garda de fier a fost adusă la putere”.

Înțelegînd pericolul pe care-l reprezenta Germania hitleristă pentru interesele poporului român, P.C.R. a chemat masele populare la luptă împotriva hitlerismului chiar și în condițiile în care directivele Cominternului recomandau, contravenind liniei politice a partidului nostru, ca ascuțișul luptei să fie îndreptat nu împotriva Germaniei fasciste. Sînt profund grăitoare pentru atitudinea patriotică a comuniștilor asemenea importante acțiuni ca demonstrația desfășurată la Obor (București), la 3 noiembrie 1940, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, cu prilejul căreia participanții au scandat lozincile : „Jos fascismul !”, „Vrem inde-

¹² Loc. cit., dosarul nr. 1 041/153, fila 294.

¹³ A.I.S.I.S.P., cota Ab, XXIV—5.

¹⁴ Loc. cit., Fototeca, clișeu nr. 1 712.

¹⁵ Loc. cit., cota A XXIV—3, inv. nr. 1 071.

¹⁶ Loc. cit., cota A XXIV—25, inv. nr. 1 093.

pendență națională !“, „Afară cu armata de ocupație !“¹⁷. În același sens, Partidul Comunist Român a denunțat în fața maselor rolul de „trupe de ocupație“ al forțelor militare hitleriste ce pătrunseseră în țară. „România este cotoplită de armatele germane de ocupație — se arăta într-un manifest al C.C. al P.C.R. din 18 decembrie 1940 —. Zilnic continuă să invadeze țara noi forțe militare germane“¹⁸.

Prin documentele și organele sale de presă, partidul a luat atitudine împotriva aderării României la Pactul tripartit și a acordului economic româno-german din 4 decembrie 1940. Înfățișând consecințele nefaste ale acestui acord asupra situației economice a țării în general și a nivelului de trai al oamenilor muncii în special, ziarul „Dunărea roșie“, organ al Regionalei P.C.R. Dunărea de Jos, scria, la 13 decembrie 1940 : „Scumpetea și mizeria generală cresc în urma acordului nou economic germano-român, prin care zece ani se aservește economia românească stăpînitorilor hitleristi. ...Economia românească este anexată economiei Reichului hitlerist“¹⁹. În același sens, un manifest al P.C.R. din decembrie 1940 semnala că „mari capitaliști germani pun mîna zi de zi pe noi întreprinderi petrolifere, carbonifere și alimentare pe pămîntul României“²⁰.

Partidul Comunist Român, cea mai consecventă forță politică a luptei antifasciste din țara noastră, a adus clarificări de profunzime în legătură cu natura contradicțiilor dintre Antonescu și Garda de fier, cu declanșarea rebeliunii și înlăturarea legionarilor de la guvern. C.C. al P.C.R. a editat, la 26 februarie 1941, broșura intitulată : *De la regimul legionar la dictatura militară*, în care făcea o amplă analiză a celor cinci luni de guvernare legionară, dezvăluind cauzele care au dus la „divorțul“ dintre Antonescu și Legiune²¹. Partidul atrăgea atenția maselor că ciocnirile sîngeroase din 21—23 ianuarie 1941 au reprezentat punctul culminant al luptei pentru putere, în care se înfruntau, pe de o parte, generalul Antonescu, „care se baza pe sprijinul marilor capitaliști și moșieri, pe al conducătorilor tuturor partidelor burgheze, mai cu seamă pe sprijinul cercurilor militare germane“, iar pe de altă parte „conducerea centrală a Gărzii de fier, în frunte cu comandantul său, Horia Sima, sprijinită de capitaliștii și moșierii cei mai șovini și huligani, care căutau să se îmbogățească și mai mult pe contul capitaliștilor evrei sau români «francmasoni» și pe bandele înarmate ale organizațiilor legionare“²².

După înfrîngerea rebeliunii și înlăturarea Gărzii de fier de la conducerea statului, Partidul Comunist Român, spre deosebire de partidele național-țărănesc și național-liberal, care s-au declarat de acord cu instituirea guvernului de militari condus de generalul Antonescu și i-au promis tot sprijinul, a combătut noul guvern, demascînd măsurile întreprinse de acesta de reprimare a luptei oamenilor muncii pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună.

P.C.R. a luat atitudine împotriva tîrîrii României în războiul declanșat de Reichul hitlerist contra Uniunii Sovietice. La 27 iunie 1941, C. C.

¹⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 3, mapa 824 ; fondul nr. 1, dosarul nr. 231, fila 77.

¹⁸ Arh.M.Ap.N., dosarul nr. 237/58, fila 377.

¹⁹ „Dunărea roșie“ din 13 decembrie 1940.

²⁰ Arh. M.Ap.N., dosarul nr. 237/58, fila 377.

²¹ A.I.S.I.S.P., cota Ab XXV—3. A se vedea în acest sens și articolul: *Rebeliunea din ianuarie 1941*, publicat în ziarul „Moldova roșie“ din 28 februarie 1941.

²² A.I.S.I.S.P., cota XXXV—3.

al P.C.R. a editat un manifest în care condamna agresiunea săvârșită prin surprindere de Reichul nazist — care încălcase, astfel, tratatele de neagresiune și amicitie semnate cu U.R.S.S. —, precum și împingerea României în război²³.

Militînd neobosit sub steagul intereselor naționale fundamentale ale poporului și în spiritul solidarității revoluționare internaționale, Partidul Comunist Român a subliniat, în documentele sale, caracterul național și internațional al mișcării antifasciste, necesitatea luptei hotărîte împotriva războiului hitlerist antisovietic, pentru ieșirea României din acest război și întoarcerea armelor împotriva celui de-al treilea Reich. În Circulara sa din 8 iulie 1941, C.C. al P.C.R. arăta că războiul declanșat de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice „nu este numai războiul drept al poporului sovietic pentru existența și libertatea sa. Este vorba despre libertatea sau sclavia tuturor popoarelor din Europa și lumea întreagă. Este în joc viața sau moartea poporului român, copleșit de banda sîngeroasă fascistă din Germania și aruncat în acest măcel nimicitor”²⁴. Comitetul Central al Partidului Comunist Român accentua faptul că, în noile condiții, misiunea și răspunderea istorică a comuniștilor față de poporul român constau în organizarea luptei în România pentru zdrobirea fascismului sîngeros nazist, pentru alungarea trupelor germane din România și eliberarea țării de sub dominația hitleristă, pentru răsturnarea regimului antonescian, pentru victoria Uniunii Sovietice și aliaților ei, pentru România liberă și independentă.

În vederea îndeplinirii acestor obiective, C.C. al P.C.R. stabilea o serie de sarcini care să stea la baza întregii activități a partidului, a tuturor comuniștilor. Circulara preciza că prima sarcină a comuniștilor consta în „a desfășura muncă de clarificare în sînul poporului român”, atît „asupra cauzelor războiului, a scopurilor Germaniei fasciste”, cît și asupra „situației și drumului de ieșire” a poporului român din războiul hitlerist, „asupra felului de a dobîndi pacea, libertatea și independența poporului român”. Această campanie de clarificare — releva partidul comunist — trebuia îmbinată cu organizarea și conducerea luptei zilnice a maselor pentru revendicările lor cele mai arzătoare și cu lupta de dezrobire națională a poporului român de sub dominația Reichului hitlerist.

Partidul Comunist Român a apreciat în mod just natura contradicțiilor care se aflau pe prim plan în România în acele complexe împrejurări, precum și evoluția situației internaționale și a manifestat spirit creator și îndrăzneală revoluționară în modul cum a tras concluzii din noile comandamente ale perioadei și a formulat obiectivele de acțiune. Înțelegînd că, în noile condiții istorice, contradicția principală — de a cărei rezolvare depindeau însăși existența de sine stătătoare a națiunii române și posibilitățile dezvoltării luptei forțelor ei avansate pentru progres social — devenise contradicția dintre poporul român, pe de o parte, și imperialismul fascist german și regimul dictatorial antonescian, care împinsese țara în război, pe de altă parte, P.C.R. a precizat că problema majoră ce se punea nu era cea a unei ridicări la luptă de tipul „clasă contra clasă”, ci a mobilizării tuturor forțelor patriotice, naționale, anti-hitleriste. În vederea înlăturării dominației germane, a recuceririi liber-

²³ Loc. cit., cota A XXV—6, inv. nr. 1 118.

²⁴ Loc. cit., cota A XXX—10.

tății și independenței naționale depline²⁵. Pornind de la aprecierea că „social-democrații, național-tărăniști, țărăniștii radicali, liberalii și masele largi de sub influența lor“ urăsc dominația germană și regimul dictatorial antonescian, C.C. al P.C.R. stabilea, în Circulara din 8 iulie 1941 : „comuniștii trebuie să-și concentreze toate forțele pentru formarea *Frontului Unic Național*“.

Comuniștii români au demonstrat înțelegerea esențială a faptului că, în noile condiții, rolul de conducător al poporului român revenea clasei muncitoare. Tocmai de aceea, atît Circulara din 8 iulie 1941, cît și alte documente ale partidului au subliniat cu tărie necesitatea făuririi unității de acțiune a clasei muncitoare. „Comuniștii trebuie să lucreze zilnic la formarea unității de luptă și a frontului unic al clasei muncitoare cu muncitorii social-democrați, național-tărăniști și cei fără de partid — sublinia Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 —. Printr-o muncă stăruitoare, trebuie să cucerească masele muncitorești, mai cu seamă tineretul... *Fără unitatea clasei muncitoare nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru dezrobirea națională a poporului român*“ (subl. ns.). Spre deosebire de anii anteriori, cînd comuniștii propuneau făurirea frontului unic peste capul conducătorilor social-democrați, în noile condiții ei apreciau în mod just că unitatea de acțiune a clasei muncitoare trebuia să fie realizată atît prin lupta comună la bază, în întreprinderi, cît și prin înțelegeri la nivelul conducerilor celor două partide muncitorești, prin tratative „cu conducătorii centrali și locali“ ai P.S.D.

Problema tacticii P.C.R. în noile condiții istorice, a necesității luptei pentru făurirea Frontului Unic Național a fost prezentă și în alte documente ale partidului. Astfel, în documentul intitulat : *Frontul unic al popoarelor iubitoare de libertate, împotriva fascismului german*, elaborat de C.C. al P.C.R. la începutul lunii august 1941, se arăta : „În urma acordului dintre Uniunea Sovietică și Anglia și, mai pe urmă, în urma acordului între Uniunea Sovietică și Cehoslovacia și Polonia..., s-a deschis și în România drumul larg spre realizarea unui singur *front unic de luptă* al poporului întreg împotriva ocupanților fasciști... România trebuie să se încadreze în lupta gigantică a Uniunii Sovietice, a țărilor democratice și a popoarelor subjugate pentru zdrobirea fascismului german, dușmanul de moarte al întregii omeniri, pentru libertate și independență națională“²⁶.

Partidul Comunist Român a apreciat că intensificarea împotrivirii poporului român față de continuarea războiului alături de Reichul hitle-rist, evoluția situației de pe front, realizarea alianței dintre U.R.S.S., Anglia și celelalte state potrivnice Axei, perspectiva adîncirii disensiunilor dintre guvernul antonescian și principalele grupări burgheze vor duce la o polarizare a forțelor, creîndu-se condiții favorabile formării Frontului Unic Național al poporului român.

Avînd în vedere că interesele fundamentale ale poporului român, în etapa istorică respectivă, impuneau pe prim plan făurirea unei largi alianțe antihitleriste, P.C.R. a inclus în platforma sa de acțiune doar

²⁵ Ion Popescu-Puțuri, *Spiritul creator al Partidului Comunist Român în pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, în Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, Editura militară, București, 1974, p. 17—29.

²⁶ A.I.S.I.S.P., cota Ab XXV—2.

obiective care să asigure colaborarea, în cadrul unui program minimal, a tuturor forțelor politice interesate, dintr-un motiv sau altul, în înlăturarea dominației hitleriste. Platforma-program din septembrie 1941 prevedea, în esență : încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice și participarea României la luptă împotriva Germaniei hitleriste alături de statele coaliției antifasciste ; alungarea trupelor germane din România ; răsturnarea guvernului antonescian și instituirea unui guvern cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice naționale ; eliberarea părții de nord a Transilvaniei de sub ocupația horthystă ; amnistie generală ; desființarea lagărelor de internare ; restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești ; îmbunătățirea situației economice și culturale a celor ce muncesc și altele. Propunînd „lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români, pentru realizarea Frontului Unic Național al poporului român“, P.C.R. sublinia că „pentru zdrobirea fascismului cotropitor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești, a independenței poporului român, [comuniștii] renunță la orice lozincă sau acțiune care ar putea să-i DESPARTĂ de celelalte partide și grupări politice care sînt pentru dezrobirea națională a poporului român. Însă ei nu renunță la programul lor, la propagarea programului lor și a lozincilor finale“²⁷. Prevederile Platformei-program, corespunzînd cerințelor istorice, au constituit baza politică pentru unirea tuturor forțelor patriotice și naționale antihitleriste.

Spre deosebire de forțele burgheze din opoziție, care au evoluat de la atitudini și soluții parțiale, de compromis, ineficiente, spre acceptarea, în final, a necesității înlăturării dictaturii antonesciene și ieșirii României din război prin lupta armată, esența soluției propuse, de la început, de P.C.R. consta în faptul că poporul român nu trebuie să aștepte pasiv rezolvarea destinului său pe fronturile luptei purtate de coaliția antihitleristă, ci să se ridice cu propriile sale forțe la luptă, asigurîndu-și în felul acesta un viitor demn.

În Rezoluția sa din ianuarie 1942²⁸, C.C. al P.C.R., analizînd atitudinea diferitelor clase și pături sociale față de regimul antonescian și de politica acestuia, aprecia că poporul român, în ansamblul său, se opunea continuării războiului alături de Reichul hitlerist. În fruntea mișcării de rezistență națională antihitleristă s-a situat clasa muncitoare, partea cea mai combativă și organizată a poporului român, forța socială cea mai înaintată. „Muncitorii — releva Rezoluția — pornesc din ce în ce mai hotărît la lupta pentru pîine și împotriva războiului lui Hitler... Ieșirile în masă, încetarea lucrului devin din ce în ce mai numeroase. Țăranii ... refuză muncile forțate, se opun blocării cerealelor și rechizițiilor. Ei vorbesc deschis contra ocupanților și a războiului lui Hitler, în multe părți ajută pe prizonierii sovietici și ascund pe dezertori. Crește nemulțumirea și revolta soldaților în urma lipsei de hrană, a suferințelor și tratamentului umilitor din partea armatei germane“.

O expresie semnificativă a creșterii stării de nemulțumire a poporului român, a spiritului său de revoltă o constituia și faptul — remarcat în Rezoluția din ianuarie 1942 a C.C. al P.C.R. — că, sub presiunea maselor, liderii partidelor burgheze luau atitudine tot mai deschisă împotriva politicii regimului antonescian, ceea ce prezenta o mare importanță, deoarece îngusta și mai mult baza de susținere a acestuia.

²⁷ Loc. cit.

²⁸ Loc. cit., cota Ab XXVI.

În lumina acestei analize lucide, C.C. al P.C.R. a stabilit că sarcina fundamentală ce stătea în fața partidului în etapa respectivă era de a acționa pentru a împiedica planul mareșalului Antonescu de a retrimite Armata română pe front. „Toți patrioții români, cărora le este sfântă existența și libertatea națională a poporului român, trebuie să se ridice împotriva concentrărilor actuale în masă și a mobilizării generale în pregătire — sublinia Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 — ...Comuniștii și toți prietenii partidului nostru trebuie să pornească imediat, practic la organizarea luptei împotriva concentrărilor individuale masive, la zădărnicierea mobilizării generale și pentru reîntoarcerea în țară a soldaților de pe front, pe baza tacticii de front patriotic, fără să mai pună vreo altă condiție din «Platforma Partidului». Fiecare patriot trebuie să intre în această luptă, fiindcă însăși existența poporului, viața tuturor fiilor săi e amenințată cu nimicirea imediată”²⁹.

Înfrângerea trupelor Axei în bătălia de la Stalingrad și în Africa de nord a determinat o intensificare a luptei forțelor revoluționare și democratice împotriva politicii guvernului antonescian de continuare a războiului alături de Reichul hitlerist. O activitate intensă a desfășurat în acest sens Partidul Comunist Român — forța politică cea mai dinamică din cadrul opoziției antifasciste românești. În ianuarie 1943, după pregătiri minuțioase, a început editarea, în condiții de ilegalitate, a ziarului „România liberă”, care, vreme de peste doi ani și jumătate, a îndeplinit rolul de organ central de presă al Partidului Comunist Român. Totodată, Comitetul Central al partidului, comitetele sale regionale, județene sau locale au tipărit și au difuzat pe teritoriul țării numeroase manifeste în care poporul român era chemat la luptă împotriva continuării războiului alături de Germania nazistă, pentru răsturnarea dictaturii antonesciene. Spre sfârșitul lunii ianuarie 1943, Inspectoratul general al jandarmeriei semnală răspîndirea în cartierele muncitorești din orașul Arad a unor manifeste în limbile română și maghiară în care se cerea rechemarea armatelor române de pe front și încheierea unei păci separate cu Uniunea Sovietică³⁰. Cîteva zile mai tîrziu, la 30 ianuarie 1943, Direcțiunea generală a poliției consemna o acțiune similară la București, unde fuseseră difuzate manifeste prin care se făcea propagandă antihitleristă, soldații români fiind îndemnați să refuze a mai lupta pe front³¹. La 3 februarie 1943 au fost găsite la Fabrica „Viscoza” din colonia muncitorească Braia—Lupeni afișe pe care era șapirografiata lozinca „Afară cu nemții din țară ! Jos cu Antonescu și Hitler !”³², iar la 23 februarie 1943 se semnală de la Bacău răspîndirea de afișe pe care se afla scris : „Frați români, peste trei săptămîni vom fi cu toții la casele noastre”³³. În cursul lunii februarie 1943 au fost răspîndite manifeste la fabrica de explozivi din Făgăraș, prin care muncitorii erau îndemnați la acte de sabotare a tot ce era destinat hitleriștilor, calificați drept dușmanii românilor³⁴. În cursul aceluiași an, manifeste cu conținut similar au fost răspîndite în Parcul Domeniilor din Capitală, în seara zilei de 14 martie³⁵; în cartierele fabricurilor „Metrom”, „Voinea” și „Astra” din Brașov, în noaptea de 1 spre

²⁹ Loc. cit.

³⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 280, fila 382.

³¹ Loc. cit., dosarul nr. 328, fila 482.

³² Loc. cit., dosarul nr. 280, fila 392.

³³ Loc. cit., dosarul nr. 353, fila 152.

³⁴ Loc. cit., dosarul nr. 372, fila 161.

³⁵ Loc. cit., fila 196.

2 aprilie ³⁶; la Uzinele „Concordia-Armament“ din Ploiești în ziua de 19 aprilie ³⁷; la Constanța, în noaptea de 23 spre 24 aprilie ³⁸; la Arad, în noaptea de 24 spre 25 iunie ³⁹, precum și în numeroase alte locuri.

O acțiune foarte bine organizată a avut loc la București, în noaptea de 23 spre 24 august 1943, când manifestele antihitleriste au fost difuzate, concomitent, în patru puncte diferite ale orașului: pe str. Biserica Enei, pe șoseaua Giulești, în Piața dr. Botescu și pe străzile Transilvania și Popa Tatu. „În zadar ne mai cramponăm de dricul mortuar al lui Hitler — puteau citi trecătorii care se opreau în fața afișelor lipite pe obloanele magazinelor sau pe zidurile caselor de pe Șoseaua Giulești —. Hitler e pe ducă. Pentru salvarea țării și a națiunii trebuie să denunțăm imediat alianțele cu Axa. Numai așa vom ieși din impasul în care ne găsim. Trebuie să acționăm repede și perfect. Orice întârziere ne va fi fatală. Cerem pace. La arme contra nemților“. În același sens, în manifestul difuzat pe străzile Transilvania și Popa Tatu se afirma răspicat: „Ajunge cit singe românesc nevinovat a curs în Rusia. Ne ajunge cu morții, invalizii, orfanii și văduvele de război. Ne-am saturat de camuflaj și de toate mizeriile războiului. Ne întrebăm, pentru ce mai continuăm? Pentru ce și pentru cine? Ajunge. Nu mai vrem. Vrem pace. Vrem pe cei dragi ai noștri acasă. Vrem libertate. Vrem lumină. Afară cu viperele care ne-au prădat țara. Afară cu nemții, dușmanii noștri de totdeauna“ ⁴⁰.

O formă de activitate utilizată cu mult succes de partidul comunist era munca de la om la om. „Una dintre preocupările principale ale Comitetului Central comunist — consemna Direcția generală a poliției, la 3 mai 1943 — este de a întreține prin toate mijloacele ce-i stau la îndemână — literatură ilegală, șoapte din om în om — o propagandă antirăzboinică și pacifistă. Această propagandă arată că cei mai buni fii ai Ardealului au fost sacrificați la Stalingrad, în timp ce Ardealul stă mai departe sub stăpânirea grofilor budapeșteni. Jertfele pe cîmpurile de bătaie din Rusia Sovietică sînt inutile. Propaganda comunistă arată că adevărații patrioți se păstrează pentru bătălia reîntregirii Ardealului“ ⁴¹. La 16 august 1943, Direcțiunea poliției de siguranță informa Serviciul special de informații că o serie de muncitori de la întreprinderile petroliere de pe Valea Prahovei desfășurau „propagandă lentă de la om la om, evitînd a discuta cu mai mulți indivizi laolaltă, pentru a nu putea produce dovezi de culpabilitate“. Raportul mai constata că muncitorii făceau propagandă „atît de abil, încît este nevoie de foarte mult discernămint pentru descoperirea lor“ ⁴².

Impulsionată și organizată de partidul comunist, mișcarea de rezistență antihitleristă se dezvoltă puternic în țară. Clasa muncitoare pășea în fruntea acestei lupte, își manifesta combativitatea prin puternica adversitate față de regimul antonescian și de aruncarea țării în războiul hitlerist, prin greve și conflicte de muncă, prin sabotarea producției de război. În frunte cu comuniștii, muncitorimea demonstra un înalt grad de fermitate în luptă, spirit de abnegație și sacrificiu, capacitatea de a se situa în fruntea acțiunilor organizate ale maselor.

³⁶ Loc. cit., dosarul nr. 371, fila 1.

³⁷ Loc. cit., fila 47.

³⁸ Loc. cit., filele 67—69.

³⁹ Loc. cit., filele 152—154.

⁴⁰ Loc. cit., filele 262—264; fondul nr. 48, mapa 38.

⁴¹ Loc. cit., dosarul nr. 348, filele 19—20.

⁴² Loc. cit., dosarul nr. 352, filele 339—340.

Deși cele mai multe întreprinderi fuseseră militarizate, deși guvernul adoptase un întreg cortegiu de măsuri pentru reprimarea forțelor revoluționare, democratice și, în primul rând, a partidului comunist, conflictele de muncă și grevele care loveau în mașina de război hitleristă au fost numeroase. Numai în anul 1943, în plin război, la inspectoratele județene ale muncii au fost înregistrate 3 658 de conflicte de muncă individuale și 206 conflicte colective⁴³. De asemenea, după date estimative, în anii dictaturii antonesciene au avut loc 57 de greve în mari întreprinderi din București, Brașov, Galați, Constanța, Timișoara, Valea Jiului, Ploiești și din alte centre. Dintre acestea, cea care s-a impus în mod deosebit prin numărul greviștilor — 7 643 — și combativitatea de care au dat dovadă, prin durata ei mare a fost greva generală a muncitorilor mineri din Valea Jiului din 15 aprilie—5 mai 1941. Este semnificativ pentru ilustrarea îngrijorării produse autorităților de această grevă faptul că Antonescu, care ordonase să fie luate măsuri dure de reprimare a greviștilor, cerea să i se raporteze zilnic despre evoluția situației în regiunea respectivă. „Să fie arestați și pedepsiți toți instigatorii din Valea Jiului — ordonase mareșalul —. Dacă nu sînt motive de judecată, să fie internați în lagăre de muncă și puși la regim sever“⁴⁴.

Una dintre formele de rezistență larg utilizate de muncitori a fost neprezentarea sau prezentarea cu întârziere la lucru, ceea ce avea ca urmare folosirea incompletă a capacităților de producție, scăderea simțitoare a producției. În martie 1941, muncitorii mineri detașați de la Societatea „Mica“—Brad în Valea Jiului pentru a asigura extracția de cărbune necesar căilor ferate, nemulțumiți din cauza condițiilor grele de trai, au refuzat să mai intre în mină și au părăsit noile locuri de muncă, întorcându-se acasă. „Cu toate că am pus în vedere... muncitorilor că ordinele Marelui Stat-Major ordonă că nici un muncitor nu poate să părăsească lucrul, Societatea «Petroșani» fiind militarizată, totuși în ziua de 1 aprilie aproape toți muncitorii nu s-au prezentat la lucru și cea mai mare parte dintre muncitori au părăsit localitățile Petrila și Aninoasa încă în zilele de 29, 30 și 31 martie“ — se arăta într-un raport al autorităților locale⁴⁵. În vara anului 1943, numărul celor care absentau de la lucru devenise atât de mare la exploatarea carbonifere din Valea Jiului încît conducerea Societății „Petroșani“ a cerut autorităților luarea unor măsuri drastice pentru readucerea la lucru a „dezertorilor“, avertizînd că, în caz contrar, „va trebui să reducem producția și să oprim exploatarea la unele sectoare“⁴⁶.

Absentarea de la lucru a atins procente ridicate și în întreprinderile metalurgice și de armament. La Uzinele „Malaxa“—București, lipsurile nemotivate de la lucru s-au ridicat, în mai multe luni ale anului 1943, pînă la circa 23% din totalul muncitorilor, același procentaj menținîndu-se și în primele luni ale anului 1944⁴⁷. În același an 1943, conducerea Uzinelor „Reșița“, într-o notă informativă adresată Consiliului de Miniștri la

⁴³ „Buletinul informativ al muncii“ (București), nr. 6—12, iunie-decembrie 1945, p. 133—137. În numărul conflictelor colective de muncă nu au fost incluse cele desfășurate pe cuprinsul Capitalei.

⁴⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 77, dosarul nr. 7 354, fila 92.

⁴⁵ Arhivele Statului, Petroșani, fondul Societatea „Petroșani“, dosarul nr. 2/1941, fila 367.

⁴⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 77, dosarul nr. 7 425, fila 8.

⁴⁷ Arh. M.Ap.N., fondul Ministerul înzestrării armatei și al producției de război, dosarul nr. 2, filele 870—876.

1 iunie, arăta că „muncitorii nu vin la lucru săptămîni întregi, fapt ce aduce prejudicii producției de război“⁴⁸.

O altă formă a rezistenței era prestarea lucrului în ritm lent și de slabă calitate, ilustrată pregnant în neîndeplinirea la timp, în mod sistematic, a prevederilor de producție. În principalul bazin carbonifer al țării — Valea Jiului —, în luna decembrie 1941 producția de cărbune realizată se situa cu mult sub nivelul celei scontate. Încercînd să explice cauzele care au dus la această stare de lucruri, directorul tehnic al Societății „Petroșani“ scria, într-un raport: „Toate randamentele arată o scădere față de luna precedentă, atît din cauza condițiilor grele de lucru, în special la minele Aninoasa și Lupeni, cît și, în general, la toate exploataările, din cauza nemulțumirilor muncitorilor cauzate de lipsurile de aprovizionare și salarizării ..., care se manifestă, deocamdată, numai prin scăderea de randament și refuzul muncitorilor de a mai face posturi sau chiar ore suplimentare. Muncitorii refuză, în special la Aninoasa, să rămîină la lucru o oră suplimentară ... Este, desigur, foarte greu de apreciat cît anume din scăderea de producție și randament se datorește nemulțumirii muncitorilor și cît stării abatajelor, dar credem că starea de spirit este responsabilă pentru o scădere cu cel puțin 10% a producției și a randamentelor“⁴⁹. De asemenea, în extracția de țiței, alături de alte cauze care au determinat menținerea la un nivel scăzut a producției, un loc principal a ocupat și randamentul scăzut al muncitorilor petroliști în perioada războiului.

În industria metalurgică și de armament, ca și în alte ramuri industriale, organele de conducere ale întreprinderilor, precum și autoritățile locale arătau, în mod repetat, în rapoartele adresate forurilor superioare privind starea producției de război, că muncitorii lucrau cu un ritm scăzut. Astfel, într-un raport al Siguranței, se menționa că, la Fabrica de împletituri de sîrmă „Bozsak“ din Timișoara, „se observă un curent printre muncitori care indică practicarea unui sistem de lucru bazat pe acțiunea de rezistență pasivă ... S-a constatat că muncitorii lucrează intenționat încet“⁵⁰. La Galați, comandantul militar de la Șantierele navale, referindu-se la scăderea producției datorită încetinirii ritmului de lucru, relatea, într-o notă informativă: „O întreagă mișcare de lucrători, cu cîte o mică sculă în mînă, umblă de colo pînă colo și cînd ajunge la locul unde trebuie să lucreze găsește cu cale că îi mai lipsește încă ceva, și iarăși pleacă la drum, pierzînd timpul fără folos“⁵¹. La Atelierele C.F.R. Nicolina-Iași, după cum reiese dintr-un raport al Prefecturii adresat Ministerului de Interne în toamna anului 1943, „un număr de vagoane de marfă destinate frontului n-au fost terminate la timp“. Ancheta întreprinsă pentru a cerceta cauzele acestei tărăgănări, calificată de autorități ca o „acțiune de sabotare directă a frontului“, a dus la constatarea că aceasta se datora, pe de o parte, nemulțumirii muncitorilor din cauza situației materiale grele, iar pe de altă parte, „activității politice intense a elementelor comuniste, care făceau greutăți normalei desfășurări a producției“⁵².

⁴⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 851, fila 2.

⁴⁹ Arhivele Statului Petroșani, dosarul *Rapoarte de activitate ale Societății „Petroșani“* (Raport de activitate pe luna decembrie 1941).

⁵⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 141, fila 430.

⁵¹ Arh. M.Ap.N., fondul Ministerul înzestrării armatei și al producției de război, dosarul nr. 216/59, fila 434.

⁵² Arhivele Statului Iași, fondul Tribunalul militar Iași, dosarul nr. 42/1943, fila 210.

În numeroase întreprinderi metalurgice, petroliere, miniere, maritime, la C.F.R., un mare număr de piese au fost produse cu defecte ; au fost deteriorate mașini și instalații, rebutate șarje de oțeluri speciale necesare fabricării materialelor de război. Ca urmare a acțiunilor de sabotaj, au fost distruse, parțial sau în întregime, unele depozite de armament și muniție, precum și alte obiective cu caracter militar. În martie 1941, de pildă, a fost incendiată o magazie a Fabricii de mine anti-tanc de la Mogoșoaia, în care se aflau depozitate 1 000 de mine ⁵³. În ziua de 11 iulie 1942, la marginea orașului Buzău, au fost incendiate 66 de depozite de muniții, făcându-se să explodeze peste 200 de vagoane de muniție. Cu același prilej a fost distrus complet și depozitul de carburanți al armatei germane, aflat în apropiere, care conținea câteva sute de vagoane de benzină pentru aviație ⁵⁴. La 12 iulie 1942 a fost incendiat Arsenalul de la Tirgoviște⁵⁵, iar la începutul lunii decembrie 1942, la Uzinele de muniții Mîrșa de lângă Sibiu, au fost distruse 16 vagoane de trotil și circa 70 000 de proiectile de artilerie ⁵⁶. Semnalînd înmulțirea actelor de sabotaj împotriva unor obiective importante, organele militare consemnau : „În ultimul timp, incendiile de la depozitele militare și stabilimentele militarizate au luat proporții care nu mai pot fi puse în seama întîmplării. Aceste incendii au, fără îndoială, altă cauză, care, în majoritatea cazurilor, trebuie căutată în actele de sabotaj organizate...” ⁵⁷.

Deseori, a fost perturbată rețeaua de transmisiuni a aviației și unităților germane de artilerie antiaeriană prin tăierea firelor telefonice și a cablurilor electrice de la bateriile de reflectoare în zonele București, Constanța, Ploiești, Cîmpina, Brașov și în alte părți. „În ultimele zile, numărul întreruperilor cablurilor și liniilor telefonice s-a mărit foarte mult, în special în orașul București — se arăta într-o notă a Misiunii aeronautice germane, adresată Marelui Stat-Major român, la 16 octombrie 1942 —. Presupunerea că ne aflăm în fața unui furt al materialului era justă atît timp cît asemenea furturi s-au întîmplat sporadic ; în urma faptului că din Constanța și București s-a raportat că, începînd de la data de 1 octombrie, s-au întîmplat 9 întreruperi de linie, cu o lipsă de circa 2 000 m de cablu, trebuie să considerăm acest fapt ca un sabotaj plănuît și organizat” ⁵⁸.

Intrucît acțiunile de sabotaj asupra rețelei germane de transmisiuni au continuat și în perioada următoare, la 26 august 1943 însuși generalul Gerstenberg, comandantul Misiunii aeronautice germane din România, s-a adresat, printr-o scrisoare, lui Ion Antonescu, informîndu-l că „din nou s-au săvîrșit acte de sabotaj asupra legăturilor telefonice care sînt extrem de importante pentru apărarea regiunii petrolifere ... Stricăciunile provocate legăturilor telefonice sînt atît de mari, încît pregătirea de alarmă

⁵³ Arhivele Statului București, fondul Președinția Consiliului de Miniștri, pachetul nr. 214, dosarul nr. 46, fila 13. (Nota din 2 martie 1941).

Pe nota respectivă Antonescu a pus următoarea rezoluție: „Incendiile depozitelor alimentare și militare se înmulțesc. Nu mai trebuie să așteptăm ca să ne convingem că lucrul este organizat sau dirijat...”.

⁵⁴ Arhiva Ministerului de Interne, fondul Cabinetul militar, pachetul nr. 32, dosarul nr. 179 (Buletin de informații din 15 iulie 1942).

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 338, fila 45.

⁵⁶ Arhiva M.Ap.N., dosarul nr. 1/24, fila 389 (Raportul contrainformativ nr. 248, din 5 decembrie 1942, al Biroului statistic militar Sibiu).

⁵⁷ Loc. cit., dosarul nr. 300/56, fila 136 (Ordinul circular nr. 11 566 din 21 noiembrie 1943, al Garnizoanei Iași către Divizia 14 Infanterie).

⁵⁸ Loc. cit., dosarul nr. 457/565, fila 34.

a vânătoarei de zi și de noapte, precum și alarmarea antiaeriană sînt periclitare pe teritoriul României ... Suspiciunea sabotajului vast este foarte verosimilă, deoarece, în nenumărate cazuri, legăturile paralele românești din imediata apropiere nu au fost deteriorate“. În încheiere, el cerea „să se ia măsurile necesare pentru asigurarea circuitului telefonic german din teritoriul românesc... și a pedepsi pe făptuitorii identificați“⁵⁹. Concomitent, generalul Gerstenberg a predat marelui Antonescu o listă din care reieșea că, în răstimpul 1 octombrie 1942—28 ianuarie 1943, fuseseră înregistrate 66 de acțiuni de sabotaj împotriva liniilor telefonice ale Aeronauticii germane pe teritoriul românesc⁶⁰.

Întrucît acțiunile de sabotaj împotriva liniilor telefonice ale aviației germane nu numai că nu au putut fi stăvilit, ci s-au intensificat în lunile următoare, la 24 noiembrie 1943 generalul Gerstenberg s-a adresat din nou marelui Antonescu, cerîndu-i să ia „neîntîrziat măsurile necesare pentru protecția instalațiilor armatei germane“⁶¹.

Ceferiștii au întîrziat transporturi feroviare prin provocarea, în mod deliberat, a unor accidente, dirijarea trenurilor pe linii greșite, blocarea unor importante noduri de cale ferată. „Din rapoartele primite de la subunitățile polițienești ale acestui inspectorat și din informațiunile culese de pe teren — se arăta într-o dare de seamă a Inspectoratului regional de poliție Moldova, din 26 noiembrie 1942 — rezultă că, începînd din luna august a.c., accidentele la căile ferate și, mai ales, întîrzierile trenurilor au luat proporții care dau de bănuț...“⁶²

O dîrză împotrivire față de războiul hitlerist și de dictatura antonesciană manifestau, de asemenea, masele largi ale țărănimii. În numeroase localități, sătenii se sustrăgeau de la rechizițiile și prestațiile obligatorii, ascunzînd cerealele și vitele, nu se prezentau la concentrările și mobilizările pentru front, refuzau să subscrie la împrumuturile pentru înzestrarea armatei, provocau defecțiuni la rețeaua de transmisiuni germană. În repetate rînduri, țărani s-au opus exproprierii unor terenuri în favoarea armatei germane. Au avut loc incidente cu soldații hitleriști, dintre care unele s-au soldat cu morți și răniți de ambele părți. În mobilizarea țărănilor la lupta antihitleristă o contribuție însemnată a adus, alături de partidul comunist, organizația Frontul plugarilor, al cărei președinte era dr. Petru Groza.

Un puternic curent de opinie antifascist a cuprins intelectualii de toate categoriile — oameni de știință, scriitori, artiști, medici, profesori universitari și secundari, învățători ș.a. Expresie elocventă a stării de spirit din rîndul intelectualilor este memoriul întocmit în primăvara anului 1944, în care se cerea încetarea grabnică a participării la războiul hitlerist. „În clipa în care un cumplit dezastru amenință ființa neamului nostru — scriau semnatarii memoriului —, noi, membri ai Academiei Române și profesori ai universităților din București, Iași și Cluj, martori ai exodului și ai devastării satelor și orașelor românești transformate în cîmpuri de bătălie..., am hotărît să vă adresăm apelul de față. Interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediată încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas“⁶³.

⁵⁹ *Loc. cit.*, fila 62 ; fondul nr. 948, dosarul nr. 1 490, fila 259.

⁶⁰ *Loc. cit.*, fondul nr. 948, dosarul nr. 1 490, filele 142, 149—152.

⁶¹ *Loc. cit.*, filele 318—324.

⁶² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 8, dosarul nr. 1 656, fila 782.

⁶³ „România liberă“, ediție specială, din 24 august 1944.

În rîndurile militarilor își făcea tot mai mult loc ideea întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste, a luptei pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă, pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei ⁶⁴.

În activitatea sa de organizare a mișcării de rezistență antifascistă, antihitleristă, Partidul Comunist Român a acționat și pe linia formării unor grupe de partizani. La indicația conducerii P.C.R., Comitetul regional Banat al P.C.R. a organizat, în Munții Semenicolui, grupul de partizani „Mărăști“, format din muncitori comuniști și simpatizanți ai P.C.R. ⁶⁵. Fiind surprins de organele de represiune, activitatea sa a fost anihilată înainte de a fi putut îndeplini misiuni de luptă. Alte grupe de partizani au fost constituite în regiunile Brașov, Suceava, Maramureș.

Pe teritoriul U.R.S.S. au fost constituite două divizii, precum și grupe de partizani din rîndurile comuniștilor aflați în emigrație, ale prizonierilor români, cu participarea unor cetățeni sovietici. După instruirea lor, grupele de partizani au fost parașutate sau trecute peste linia frontului pe teritoriul României — în Valea Prahovei, Delta Dunării, Munții Vrancei, Maramureș. Unele din aceste detașamente au fost capturate de organele represive antonesciene, altele au reușit să-și îndeplinească misiunea. Deosebit de eficient a acționat grupul de partizani „Carpați“, în Valea Prahovei, care a reușit să stabilească legături cu conducerea Partidului Comunist Român ⁶⁶. La 25 iunie 1944, a avut loc o explozie la unul din vagoanele trenului petrolier nr. 2 801 în stația Racoșul, pe linia Brașov—Sighișoara ; la 13 iulie, au fost incendiate, ca urmare a exploziilor provocate, șapte vagoane-cisternă încărcate cu benzină la trenul petrolier nr. 2 511, între stațiile Posada și Valea Largă, cu aceeași ocazie arzînd și șase vagoane de marfă încărcate cu butoaie de benzină și ulei și circa 180 de vagoane de lemne de foc ; la 24 iulie 1944, în gara Cilibia, pe linia ferată Buzău—Făurei, s-a produs o puternică explozie la un vagon cisternă al trenului nr. 8 610 ; în aceeași zi, o explozie asemănătoare a avut loc la trenul nr. 8 592 în gara Tăbărești, iar în noaptea de 24 spre 25 iulie 1944 au fost incendiate, în timpul mersului, trei vagoane cu benzină ale trenului nr. 2 523 ⁶⁷. Cercetările organelor de anchetă au stabilit că exploziile fuseseră provocate de mine magnetice, puse cu sprijinul sau cu participarea directă a muncitorimii ceferiste. „Nu se poate contesta — se arăta într-o notă a Inspectoratului regional de poliție Constanța, la 4 august 1944 — că reușita acestor acte de sabotaj se datoresc, în bună parte, organelor C.F.R., cît și faptului că în rîndurile personalului inferior ceferist sînt elemente care slujesc, direct sau indirect, opera de sabotaj“ ⁶⁸.

Creșterea mișcării de rezistență a determinat multiplicarea disensiunilor în rîndul claselor exploatoare, activizînd noi forțe antihitleriste. Reprezentanți ai partidelor și grupărilor politice burgheze, industriași și financiari, comercianți, cercurile palatului regal își manifestau adversita-

⁶⁴ A se vedea, pe larg, în acest sens : General-maior dr. Ilie Ceașescu, *Atitudinea și activitatea Marelui Stat-Major român în perioada septembrie 1940—23 august 1944 ostile politicii duse de Germania hitleristă în România, pentru contracararea unor măsuri antipopolare ale dictaturii antonesciene, în File din istoria militară a poporului român*, vol. 5 și 6, Editura militară, București, 1979, p. 190—237.

⁶⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 92, dosarul nr. 7 684, filele 2—9. (Raport al Direcției generale a poliției din 24 iulie 1944).

⁶⁶ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XIII, dosarul nr. 2 691.

⁶⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 92, dosarul nr. 7 685, fila 14.

⁶⁸ Loc. cit., fondul nr. 70, dosarul nr. 6 595, fila 7 ; fondul nr. 92, dosarul nr 7 685, fila 14.

tea față de dominația hitleristă fie din rațiuni de ordin economic — acaparea de către monopolurile germane a unei părți a industriei românești și perspectiva sumbră de hinterland agrar rezervată României de către Reichul hitlerist, lezându-le grav interesele —, fie din motive politice. Conducătorii principalelor partide politice burgheze — Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național-Liberal — au avut o atitudine contradictorie față de dictatura antonesciană și de războiul antisovietic. Ei au sprijinit, în anumite momente, regimul lui Antonescu și unele măsuri întreprinse de acesta. În același timp, legați prin interese de afaceri cu Anglia, Franța și Statele Unite ale Americii, ei nutreau sentimente potrivnice Germaniei naziste, erau convinși de înfrângerea finală a acesteia. După faza inițială a războiului antisovietic, cu care s-au declarat de acord, fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. s-au pronunțat împotriva continuării ostilităților de către România. Totodată, ei au luat atitudine împotriva unor acte de guvernământ; opoziția lor era, însă, limitată, manifestându-se, mai ales, prin memorii și scrisori adresate mareșalului. Ei se temeau de ridicarea la luptă a maselor, erau împotriva unor metode de acțiune ca sabotajele industriale, agitațiile politice în rândurile armatei, preconizate și utilizate de partidul comunist, care își dovedeau eficacitatea ⁶⁹.

Încă de la instaurarea dictaturii legionare, în septembrie 1940, între Antonescu și palatul regal au apărut o serie de fricțiuni determinate de preluarea de către general a celor mai importante prerogative regale, de modul său neprotocolar de comportare în relațiile cu monarhul, de excluderea sistematică a regelui de la luarea unor decizii importante. Pe parcurs, în condițiile înfringerilor militare suferite de Germania nazistă și ale dezvoltării rezistenței antihitleriste din România, aceste fricțiuni s-au agravat. Dându-și seama că, rămânând inactivă, monarhia nu va supraviețui prăbușirii regimului antonescian, cercurile palatului și-au pus problema găsirii căilor pentru scoaterea țării din război. Aproximativ regimul au intensificat legăturile cu liderii diferitelor partide și grupări burgheze opoziționiste, au recrutat aderenți din rândurile generalilor activi și de rezervă. Se închegau astfel în jurul regelui două grupuri — unul format din militari, iar celălalt din oameni politici care căutau soluții pentru ieșirea din război ⁷⁰.

Pe fondul general caracterizat prin sporirea gradului de împotrivire a poporului român, în ansamblul său, față de Reichul hitlerist, s-a desfășurat activitatea Partidului Comunist Român de coalizare într-un front comun de luptă a tuturor forțelor patriotice naționale. Crearea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc a făurit coloana vertebrală a coaliției de forțe patriotice naționale preconizate de P.C.R. Bazat pe tăria clasei muncitoare unite, P.C.R. și-a intensificat eforturile pentru atragerea forțelor politice burgheze în Frontul Național Antihitlerist. Drept urmare, au fost constituite, pe o platformă de luptă antihitleristă, Coaliția Național Democratică (în care erau reprezentați P.C.R. și organizațiile democratice aflate sub influența sa, P.S.D., Gruparea liberală tătăresciană și Partidul Național Democrat condus de dr. Petre Topa) și Blocul Național Democrat (format din P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.). În același timp, discuțiile purtate cu sfetnicii apropiați ai regelui privind o acțiune comună au dus la

⁶⁹ A se vedea pe larg: A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 193—215, 217—224, 271—277, 311—319, 341—349, 399—404.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 459—463.

acceptarea de către palatul regal a măsurilor preconizate de comuniști privind răsturnarea prin forță a regimului antonescian.

Crearea coaliției largi de forțe, de la comuniști până la cercurile palatului regal, a constituit factorul hotărâtor al asigurării succesului deplin, fără complicații și sacrificii inutile, în organizarea și înfăptuirea insurecției, ceea ce dovedea justetea liniei politice a Partidului Comunist Român. O deosebită valoare națională a avut politica adoptată de partidul comunist față de armată. Apreciind în mod just legătura armatei cu interesele vitale ale națiunii, starea de spirit antihitleristă ce se dezvoltă în rândurile militarilor, P.C.R. s-a orientat spre atragerea întregii armate alături de forțele patriotice, cu menținerea structurilor ei. Această concepție a determinat și trăsăturile caracteristice ale planului insurecțional elaborat, locul acordat în acesta colaborării cu ofițerii superiori din corpul de comandă și acțiunii regelui în calitatea sa de cap al oștirii. „În lupta pentru înlăturarea regimului dictatorial, alungarea trupelor germane din țară și eliberarea României — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, partidul nostru a reunit forțe de orientări dintre cele mai diverse, colaborând cu diferite grupări și organizații democratice, cu cadre de comandă din armată, ofițeri și generali patrioți, stabilind legături cu partide burghize, precum și cu monarhia și cercurile grupate în jurul acesteia, cu un mare număr de personalități ale vieții cultural-științifice și politice”⁷¹.

În timpul pregătirilor din lunile iunie—august 1944 pentru declanșarea insurecției, la care au participat reprezentanți ai partidelor din B.N.D. și ai cercurilor palatului, P.C.R. a continuat să fie factorul dinamizator al coaliției largi de forțe create, să promoveze cu fermitate linia acțiunii practice și hotărâte, contracarând șovăielile liderilor partidelor burghize, dispuși, în continuare, să tergiverseze în așteptarea unei acțiuni a guvernului antonescian care să scoată țara din război. Oglindind concepția P.C.R. asupra misiunii Blocului Național Democratic, ziarul „România liberă” publica, la 10 august 1944, un articol redacțional în care sublinia că „Partidele de opoziție — reprezentând poporul român în întregul lui — au căzut de acord asupra politicii externe pe care țara trebuie s-o urmeze”, dar se releva că „atît nu e de-ajuns”, că „un program politic nu este nimic dacă nu este un program de luptă și dacă nu se traduce imediat în fapt”⁷². Articolul era explicit în ceea ce privește obiectivul central al acțiunii preconizate — desprinderea țării din angrenajul de război al Germaniei naziste și eliberarea ei de sub dominația hitleristă. „Blocul partidelor — se sublinia în editorial — nu-și poate pierde vremea așteptînd ca guvernul Antonescu să fie cîștigat cauzei naționale... Blocul partidelor trebuie deci să lupte peste capul guvernului, împotriva guvernului, adresîndu-se direct nației și chemînd-o la rezistență și la luptă”.

La 23 August 1944, folosind condițiile externe favorabile create ca urmare a puternicelor lovituri primite de Germania nazistă din partea forțelor militare ale Aliaților pe toate fronturile, dar, mai ales, pe frontul sovieto-german de la Iași—Chișinău, forțele patriotice, naționale din România, în rîndul cărora partidul comunist constituia principalul nucleu, au trecut la înfăptuirea insurecției, care constituie începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Forțele insurecționale române au curățat de hitleriști Muntenia, Dobrogea, Oltenia,

⁷¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 800.

⁷² „România liberă” din 10 august 1944.

Banatul, partea de sud a Transilvaniei și Crișanei, nimicind circa 5 000 de soldați și ofițeri inamici și luând prizonieri 56 455 de militari germani. Ele au pus stăpânire pe trecătorile Carpaților Meridionali, spulberind toate încercările naziștilor de a-și reface apărarea pe arcu carpatic din România. Pierderea aliniamentelor favorabile de apărare din România a avut grave consecințe pentru Germania nazistă, punând în pericol întregul ei sistem defensiv din Balcani.

Strălucită afirmare a hotărârii poporului român de a fi liber și stăpîn în țara sa, de a-și hotărî de sine stătător destinele, insurecția din August 1944 a poporului român reprezintă *principala formă de manifestare a rezistenței antihitleriste în țara noastră*. Prin insurecție, România a fost smulsă din tabăra statelor aflate sub hegemonia Reichului și alăturată, cu întregul ei potențial economic și militar, Națiunilor Unite. Prin consecințele ei pe multiple planuri, insurecția a adus o contribuție însemnată la înfrîngerea Germaniei naziste, la scurtarea războiului și, implicit, la reducerea numărului de jertfe omenești și de distrugeri de valori ale culturii și civilizației. Totodată, insurecția a marcat doborîrea unui regim intern opresiv — dictatura antonesciană — și a proiectat în avanscena vieții politice românești cele mai înaintate forțe ale națiunii române, în frunte cu comuniștii, a creat cadrul propice pentru afirmarea politică plenară a acestor forțe, pentru desfășurarea unor lupte politice și sociale de mare amploare, care au dus, în cele din urmă, la lichidarea regimului politic burghez, la instaurarea puterii de stat a oamenilor muncii și trecerea la edificarea societății socialiste în România.

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ INTERNAȚIONALĂ ÎNȚRE ANII 1864 ȘI 1871

Crearea și activitatea Internaționalei I. Sfirșitul deceniului al șaselea și începutul celui de-al șaptelea ale secolului trecut au fost marcate de un pronunțat avînt al luptei clasei muncitoare atît în țări dezvoltate, ca Anglia, Franța, S.U.A., cît și în altele ca Italia, Germania sau România, chiar dacă în acestea din urmă mai proeminentă era desfășurarea luptei naționale, ajunse în pragul împlinirii totale sau parțiale. Dealtfel, conștiința politică a clasei muncitoare, aflată în plin proces de formare, vădea o sensibilă receptivitate în fața exigențelor luptei naționale.

La 28 septembrie 1864, se organiza la Londra, în sala de concerte Saint Martin's Hall, un miting internațional, cu participarea reprezentanților muncitorimii din Anglia, Franța, Italia, Germania, Polonia și Irlanda. La acest miting a participat și Karl Marx, încîntat că, într-o sală „plină pînă la refuz (pentru că în prezent are loc în mod evident un nou avînt al mișcării clasei muncitoare)”¹, după cum îi comunica și prietenului său Friedrich Engels, răsunau cu putere argumentele necesității unirii în luptă a muncitorilor. Pentru că, prin vocea muncitorilor înșiși, a francezului Henry-Louis Tolain, de pildă, se spunea : „Constrîns prin forța lucrurilor și a necesității epocii, capitalul se concentrează și se organizează în puternice uniuni financiare și industriale. Dacă nu vom lua măsurile de apărare, dacă această putere nu va întîmpina rezistență, atunci în curînd ea ne va conduce în mod despotice... Trebuie să ne unim... Salvarea noastră este în solidaritate”².

În cadrul acestei reuniuni s-a propus crearea unei comisii centrale formate din reprezentanți ai muncitorilor din diferite țări, cu sediul la Londra, cu subcomisii în toate capitalele europene, avînd ca scop analiza problemelor importante pe care le ridica existența clasei muncitoare. A și fost ales un comitet provizoriu, alcătuit din 21 de persoane, cu misiunea

¹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 31, Editura politică, București, 1971, p. 10.

² Alexandru Vianu, *Internaționala I*, Editura științifică, București, 1964, p. 43.

de a îndeplini hotărârile adoptate prin rezoluția mitingului, de a coopta noi membri și de a reprezenta interesele muncitorilor în toate problemele pe care le va ridica viața politică, economică, socială etc. Ulterior, în octombrie 1864, s-a hotărât ca organizația să poarte denumirea de *Asociația Internațională a Muncitorilor*, intrată în istorie sub numele de Internaționala I. Au fost elaborate și principalele ei documente programatice: *Adresa inaugurală* și *Statutul provizoriu*. În forma concepută de Marx, aceste documente au fost adoptate de Consiliul General al Internaționalei la 27 octombrie 1864.

Adresa inaugurală, cunoscută și sub numele de *Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor*, făcea constatarea că mizeria maselor nu s-a diminuat în perioada 1848—1864, deși industria și comerțul cunoscuseră un sensibil avânt; că dezvoltarea forțelor productive ușura actul muncii, dar adîncea și mai mult contrastele din societate. Prin lupta ei, clasa muncitoare obținuse unele satisfacții, cum ar fi reducerea zilei de lucru (la 10 ore în Anglia), iar mișcarea cooperatistă demonstrase că muncitorii puteau să asigure și singuri desfășurarea procesului de producție. Ambele fenomene conduceau la concluzia că munca salariată este „o formă socială trecătoare și inferioară, menită să dispară în fața *muncii asociate*, prestate de bunăvoie, cu însuflețire și bucurie”³. E drept, cooperativele, prin ele însele, nu puteau sparge monopolul puterii economice a burgheziei, astfel că singura cale de acțiune cu adevărat eficientă era „cucerirea puterii politice”, aceasta fiind „prima datorie a clasei muncitoare”. O datorie ce-și putea găsi împlinirea numai dacă se realiza organizarea rîndurilor clasei muncitoare, întrucît, așa cum se scria în *Adresa inaugurală*, „Muncitorii posedă unul din elementele succesului: *numărul*. Dar numărul este hotărîtor numai atunci cînd masa este organizată și acționează în cunoștință de cauză”⁴.

Statutul provizoriu fixa principiile organizatorice pe care le reclama natura existenței clasei muncitoare și a luptei sale, a imperativului că actul eliberării sale „trebuie să fie opera clasei muncitoare însăși”; că în condițiile în care eliberarea clasei muncitoare este „o problemă socială, care privește toate țările în care există societatea modernă și că rezolvarea ei depinde de colaborarea practică și teoretică a țărilor celor mai înaintate”, participanții la miting au găsit necesară întemeierea Asociației Internaționale a Muncitorilor, cu scopul imediat „de a servi drept centru de legătură și de colaborare între asociațiile muncitorești care există în diferite țări și care urmăresc același scop, și anume: apărarea, dezvoltarea și deplina eliberare a clasei muncitoare”⁵. Erau stabilite, în continuare, structura organizatorică a Internaționalei, locul și rolul Congresului, ale Consiliului Central, numit din 1866 Consiliul General, ale asociațiilor naționale ș.a.m.d. Aceste documente au fost adoptate la 1 noiembrie 1864.

Deși, potrivit *Statutului*, Consiliul General „acționează ca un organ internațional”, în practică el nu conducea mișcarea. Rolul lui era de a stabili legături între diferitele asociații muncitorești naționale, de a informa permanent „despre mișcările inițiate de clasa lor în toate celelalte țări”, de a reține „problemele de interes general care se ridică într-o asociație” ca „să fie discutate de toate celelalte asociații”, astfel încît, „în cazul cînd ar fi

³ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 16, Editura politică, București, 1963, p. 12.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

⁵ *Ibidem*, p. 16.

necesare măsuri practice imediate“, de pildă în cazul unor conflicte internaționale, toate asociațiile afiliate „să poată acționa simultan și în mod coordonat“⁶. Dealtfel, în practica politică, revoluționară, Internaționala I nu a dat naștere unui centru, n-a fost în posesia „unei forme de conducere centralizată ; în realitate însă — spunea Karl Marx într-un interviu acordat la începutul lunii iulie 1871 unui corespondent al ziarului „The World“ — tocmai forma ei de organizare lasă cea mai mare libertate pentru inițiativa și independența locală. De fapt, Internaționala nici nu este un organ ocîrmuitor al clasei muncitoare, ea este mai degrabă o uniune decît o forță care comandă“⁷. Aceasta era în concordanță cu ceea ce se menționa la articolul 7 din *Statutul provizoriu* al Internaționalei, și anume că unul din imperativele majore ale activității politice și organizatorice a membrilor ei era „să depună toate eforturile pentru a unifica asociațiile muncitorești fărîmițate din țările respective în organizații naționale, care să fie reprezentate prin organe centrale naționale“, dar se făcea și rezerva, extrem de importantă, întru totul validată de istorie, că „la aplicarea acestui articol trebuie să se țină seama de caracterul specific al legilor din fiecare țară“⁸.

De la întemeiere, Internaționala I s-a angajat într-o susținută activitate politică și ideologică cu scopul de a uni sub steagul luptei revoluționare clasa muncitoare din toate țările, de a înlătura din calea acesteia tot ceea ce o putea frîna în procesul afirmării, așa cum se întîmpla, de pildă, cu orientările ideologice mic-burgeze, de a da naștere unei noi conștiințe politice și sociale cu ajutorul ideilor socialismului științific. Inițiativele Internaționalei sau ale aderenților ei pe o scenă istorică națională sau alta au fost, adesea, receptate și urmate, fie că era vorba de angajarea muncitorilor englezi în acțiunea pentru democratizarea dreptului de vot, obținută prin legea electorală din 1867, fie că aceste inițiative vizau angrenarea proletariatului în aspre confruntări de clasă cu burghezia, ca în grevele muncitorilor textiliști din Franța (Rouen și Lyon), sau ale minerilor din Saint-Étienne, în sprijinul cărora au venit muncitorii din alte țări, provocînd o diminuare sensibilă a influenței lui Proudhon, care se pronunțase vehement împotriva grevei ca mijloc de luptă.

Sigur că nu în toate conflictele lor de clasă muncitorii, chiar cu sprijinul primit prin intermediul Internaționalei, au obținut victoria ; în schimb, Internaționala, secțiile ei naționale au cîștigat numeroși aderenți. Așa, de pildă, în decembrie 1868, Consiliul General putea să constate, după greva textiliștilor din Rouen, că : „Insuccesul material al acestei revolte economice fu pe larg compensat de rezultatele sale morale. Ea îi înregimentă pe muncitorii textiliști din Normandia în armata revoluționară“⁹. Evenimente similare s-au derulat și în Belgia, unde, în 1868, a avut loc marea grevă de la Charleroi, reprimată de autorități. Așa cum spunea un delegat la Congresul de la Bruxelles al Internaționalei, „După ultimele dezastre de la Charleroi, Asociația a făcut progrese rapide : douăzeci de

⁶ *Ibidem*, p. 17.

⁷ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 17, Editura politică, București, 1963, p. 658.

⁸ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 16, p. 17. A se vedea și : Nicolae Copoiu, *Socialismul european și mișcarea muncitorească și socialistă din România. 1835—1921*, București, 1971, p. 24—25.

⁹ *La Première Internationale. Recueil de documents* (sub direcția lui Jacques Freymond), vol. I, Librairie Droz, Geneva, 1962, p. 23.

secții noi s-au format, dintre care cele mai multe au pină la opt sute de membri”¹⁰.

În cursul luptelor greviste, care deveniseră din ce în ce mai aspre, a sporit neconținutul numărului celor care abandonau concepțiile reformiste, adoptând față de burghezie o atitudine mai intransigentă, de factură cu adevărat revoluționară. Este de-a dreptul semnificativă evoluția lui Eugène Varlin în Franța și a secției pariziene a Internaționalei, de la un socialism proudhonist, care pune accentul pe spiritul mutualist, cooperatist, ostil activității politice, la o poziție cu adevărat radicală, de confruntare susținută cu burghezia și cu statul care-i proteja interesele de clasă.

Pe valurile tot mai mari ale luptelor greviste ce s-au desfășurat în Franța anilor 1868—1869 s-au format noi secții ale Internaționalei, mai ales în orașe mari, ca Rouen, Lyon, Marsilia, Saint-Étienne, Bordeaux, Caen, Nantes, Roubaix etc.¹¹ Pe același fond general de intensificare a luptei clasei muncitoare s-au creat secții ale Internaționalei ori organizații muncitorești care au aderat la Internațională în Elveția, Belgia, Olanda, Suedia, Spania ș.a.m.d.

Din România au participat la activitatea unor secții europene ale Internaționalei, mai întâi, ca persoane, unii intelectuali cu stare de spirit înaintată — Mircea Rosetti, George Panu, Vasile Conta, Zamfir Arbore, Nicolae Russel, Titus Dunca ș.a. —, iar ulterior organizația socialistă a muncitorilor timișoreni, întemeiată în octombrie 1868¹². Așa cum relevă secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, Asociația muncitorilor din Timișoara, „încă de la început, a acționat în strinsă legătură cu Internaționala I, în spiritul solidarității internaționale cu oamenii muncii de pretutindeni. Conducătorii acestei asociații, ca de altfel și conducătorii altor asociații muncitorești din țara noastră, au avut legătură cu conducătorii Internaționalei I, cu Marx, cu Engels”¹³.

În Germania, Internaționala I s-a bucurat de sprijinul moral al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani, iar din 1869 de concursul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor. În felul acesta, Internaționala a ajuns, practic, să reprezinte aproape toate organizațiile muncitorești din Europa și S.U.A., să le stimuleze la o largă colaborare, la discuții pe marginea obiectivelor lor politice și economice.

În același timp, Internaționala a dat un impuls desfășurării mai rapide a procesului istoric obiectiv de formare și dezvoltare a organizațiilor politice muncitorești, care s-au și creat, cu timpul, în diferite țări din Europa și America, inclusiv în țări din America Latină, adică acolo unde erau condiții pentru existența unui asemenea fenomen istoric. Acest impuls a fost cu atât mai consistent cu cât Internaționala a fost o organizație întemeiată pe principiile unei democrații largi, în cadrul ei confruntându-se nu numai opinii, ci și curente ideologice diferite, o confruntare din care, finalmente, s-a impus socialismul științific, pentru că reflecta adec-

¹⁰ Ibidem, p. 243.

¹¹ J. Rougerie, *Les sections françaises de l'Association Internationale des Travailleurs*, în *La Première Internationale. L'institution. L'implantation. Le Rayonnement*, Paris, 1968, p. 97—98.

¹² A se vedea pe larg : A. Deac, *Internaționala I și România*, Editura politică, București, 1964 ; *Începuturile mișcării muncitorești din România. Activitatea partidului politic al clasei muncitoare pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea*, în „*Anale de istorie*”, anul XXIV, nr. 6/1978, p. 131—167.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 517—518.

vat condiția de existență a clasei muncitoare, căile și mijloacele de luptă pentru depășirea ei ; pentru că oferea o analiză temeinică a societății capitaliste, creatorii săi definind conținutul și sensul real al dezvoltării sociale, caracterul istoric și tranzitoriu al capitalismului, misiunea istorică a clasei muncitoare.

Principala formă de activitate a Internaționalei I au constituit-o reuniunile — conferințe și congrese —, adevărate forumuri de dezbatere a celor mai importante probleme generate de cursul luptei revoluționare, și care se înfățișează nu doar ca simple borne pe traiectul istoric urmat de aceasta, ci ca adevărate etape ale dezvoltării ei, ale drumului ascendent pe care l-a urmat clasa muncitoare în tentativa ei eroică de a institui un nou tip de societate — societatea libertății reale.

Prima reuniune a fost Conferința de la Londra din 25—29 septembrie 1865. Au participat membri ai Consiliului General și delegați din Anglia, Franța, Italia, Belgia, Elveția, Spania, Polonia, Germania. Obiectul Conferinței l-au constituit : probleme ale organizării Internaționalei, atitudinea ei față de lupta națională a poporului polonez, convocarea primului său Congres. În cadrul Conferinței a avut deja loc o primă confruntare de idei între adepții lui Proudhon, pe de o parte, Marx și adepții săi, pe de altă parte. În legătură, de pildă, cu calitatea celor ce urmau să participe la Congres, proudhoniștii cereau acces pentru toți cei care erau în posesia unei cărți de membru al Internaționalei, în timp ce Marx și adepții săi se pronunțau pentru principiul reprezentării organizațiilor muncitorești naționale, această poziție de principiu fiind cea acceptată. Și ordinea de zi a Congresului, în forma propusă de Marx și francezul Fribourg, a fost adoptată, mai puțin punctul referitor la „Necesitatea restabilirii unei Polonii independente și a zăgăzuirii expansiunii Rusiei în Europa“, căruia francezii și belgienii i s-au opus, pe motiv că este o chestiune eminamente politică și, deci, că nu ar fi potrivită să figureze la un congres pe deplin socialist ¹⁴.

Dezbatările au fost aprinse ; în cursul lor a fost apărută cu căldură lupta națională în care se afla angajat poporul polonez, ca și alte popoare, dealtfel, între care și poporul român, chestiunea ca atare fiind inclusă pe ordinea de zi a viitorului Congres, întrucât lupta pentru libertate națională era parte integrantă a programului de acțiune revoluționară a clasei muncitoare.

Confruntare de idei a existat nu numai între marxști și proudhoniști, ci și între marxism și trade-unionism. În mai 1865, de exemplu, în Consiliul General au avut loc confruntări pe tema locului și rolului mișcării sindicale în desfășurarea luptei generale a clasei muncitoare. În timp ce reprezentanții trade-unionurilor engleze erau împotriva acțiunilor care vizau creșterea salariilor, susținând că orice creștere de salariu ar fi atras după sine ridicarea prețurilor, Marx și adepții săi se pronunțau și pentru asemenea acțiuni care conduceau la îmbunătățirea condiției de existență a celor ce muncesc și, implicit, la posibilități sporite de ridicare, pe un plan superior, a confruntărilor viitoare. S-a și adoptat o rezoluție în care se afirma că „Trade-unionurile acționează cu succes ca centre de împotrivire față de ofensiva capitalului“, avertizând, însă, că lupta lor nu trebuie să se rezume la atenuarea consecințelor negative ale capitalismului, ci „să folosească forțele lor organizate ca o pîrghie pentru eliberarea definitivă a cla-

sei muncitoare, adică pentru desființarea definitivă a sistemului muncii salariate”¹⁵.

Primul Congres al Internaționalei I a avut loc la Geneva, între 3 și 8 septembrie 1866. Au participat 60 de delegați reprezentând Consiliul General, 25 de secții ale Internaționalei, 13 asociații muncitorești din Anglia, Franța, Germania, Elveția și din alte țări. După unele date statistice, prezentate chiar la Congres, Asociația număra, în acel moment, 25 173 de membri¹⁶.

Erau reușiți reprezentanți ai unor organizații și grupuri muncitorești de diferite orientări (marxiști, proudhoniști, lassalleeni), obiectivul general al Internaționalei fiind atragerea tuturor asociațiilor cu influență mai mare sau mai mică în rândurile proletariatului organizat. Acționând astfel, de fapt se pornea de la premisa că, pe măsura dezvoltării lor ideologice și politice, organizațiile muncitorești puteau fi orientate în direcția rezolvării cerințelor reale ale clasei muncitoare. În această muncă de aducere sub steagul Internaționalei a tuturor forțelor muncitorești, Karl Marx a dovedit mult tact și răbdare. El a ținut seama permanent de treapta de dezvoltare pe care se afla proletariatul din diferite țări, ca și de tendința obiectivă că diferitele curente ideologice care nu reflectau procesul istoric real de dezvoltare a luptei clasei muncitoare aveau să fie eliminate de istoria însăși.

Pe ordinea de zi a Congresului au figurat adoptarea *Manifestului constitutiv* și a *Statutului Asociației Internaționale a Muncitorilor*, precum și o seamă de probleme de mare actualitate pentru perspectivele dezvoltării luptei revoluționare a muncitorilor din fiecare țară: unitatea de acțiune a proletariatului în lupta împotriva exploatarei capitaliste, limitarea zilei de muncă (la opt ore), ocrotirea muncii femeilor și a copiilor, perspectiva cooperativelor muncitorești, lupta pentru eliberarea popoarelor de sub dominația străină (problema poloneză) ș.a. Congresul a precizat, de asemenea, rolul sindicatelor și importanța acțiunilor greviste în marea luptă pentru eliberarea definitivă a clasei muncitoare. Toate acestea au fost adoptate la propunerea lui Marx și cu respingerea punctelor de vedere exprimate de adepții lui Proudhon, care se pronunțau împotriva mișcării greviste și refuzau să accepte orice intervenție a statului în reglementarea condițiilor de muncă, sub pretextul că ar contribui la stabilitatea statului și ar pune libertatea socială în pericol. Dimpotrivă, pentru Marx, a ocroti forța de muncă și, în primul rând, forța de muncă a copiilor și adolescenților, era o chestiune vitală, întrucât „viitorul omenirii depinde întru totul de educarea tinerei generații de muncitori”. Acest lucru — scria Marx mai departe — „se poate realiza numai pe calea transformării conștiinței sociale într-o forță socială, iar, în condițiile date, aceasta se poate dobândi numai prin intermediul *legilor generale* aplicate de puterea de stat. Impunând asemenea legi, clasa muncitoare nu contribuie nicidecum la consolidarea puterii guvernului. Dimpotrivă, ea transformă puterea care astăzi este folosită împotriva ei într-o armă a ei”¹⁷. Punctele de vedere ale adepților lui Marx au ieșit victorioase în marea lor majoritate.

Cu toate că înființarea și activitatea propriu-zisă ale Internaționalei erau, în primul rând, expresia intereselor de clasă ale proletariatului în confruntarea sa cu burghezia, ca organizație de luptă a clasei muncitoare a

¹⁵ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 16, p. 162.

¹⁶ *La Première Internationale. Recueil de documents*, vol. I, p. 37.

¹⁷ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 16, p. 206.

înscris pe steagul ei, datorită îndrumărilor lui Karl Marx, probleme cu caracter social-politic general, în care își găsea reflectarea stadiul însuși de dezvoltare a societății la mijlocul secolului trecut. O astfel de problemă era lupta de eliberare națională a popoarelor, necesitatea istorică a apărării dreptului la independență al națiunilor care, în decursul istoriei, au fost supuse vicisitudinilor dominației puterilor străine. Marx a insistat neconținut ca Asociația Internațională a Muncitorilor să cuprindă în sfera activității sale probleme politice de mare actualitate, așa cum era năzuința popoarelor la unitate și libertate națională, la desăvârșirea procesului istoric progresist de făurire și consolidare a statelor naționale.

Prin problematica pe care a dezbătut-o și, mai ales, prin conținutul hotărârilor adoptate, Congresul de la Geneva al Internaționalei I s-a înscris ca un moment deosebit în istoria mișcării muncitorești internaționale, în evoluția luptei clasei muncitoare pentru eliberarea ei socială și națională, care echivala, de fapt, cu eliberarea întregului popor căruia îi aparținea.

Confruntarea dintre partizanii lui Proudhon și majoritatea Consiliului General al Internaționalei, vizibil influențată de Marx, care a dominat acest Congres, s-a repetat la Congresul de la Lausanne, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 2 și 8 septembrie 1867 și la care au participat 64 de delegați, reprezentând organizațiile Internaționalei din Elveția, Franța, Germania, Anglia, Italia, Belgia¹⁸. Obiectul principal al confruntării l-au constituit locul și rolul luptei politice în procesul istoric al emancipării clasei muncitoare, pentru transformarea revoluționară a societății, acceptându-se, mai întâi, sub forma unei declarații propuse de francezi, ideea că „posesia libertăților politice este indispensabilă pentru revendicarea libertăților sociale“, iar, mai apoi, sub forma unei rezoluții care postula teza mult mai clară că „Emanciparea socială a muncitorilor este inseparabilă de emanciparea lor politică; că restabilirea libertăților politice este o primă măsură și de absolută necesitate“¹⁹. Proudhoniștii, având preponderență, au readus în Congres o serie de probleme care fuseseră discutate la Congresul de la Geneva, urmărind să introducă în practica Asociației concepțiile lor ideologice cu privire la lupta dintre muncă și capital, la rolul grevelor, ziua de muncă, locul femeii în societate, creditul și băncile populare etc., ceea ce, în bună măsură, au și reușit.

În cursul dezbaterilor au apărut și alte probleme, printre care cea mai frapantă a fost atitudinea pe care trebuia s-o adopte partidul clasei muncitoare față de *Liga internațională a păcii și libertății*, o organizație creată de elemente burgheze cu vederi progresiste, ce urma să-și țină congresul aproximativ în același timp, la Geneva. S-a conchis, cu deplin temei, că proletariatul nu poate fi indiferent față de pericolul crescând al războiului, nu numai pentru că privează masele de mijloacele materiale ale existenței lor, ci constrânge la vărsare de sânge, iar „pacea armată paralizăază forțele productive, nu cere muncii decât opere inutile...“²⁰. Ca atare, rezoluția adoptată de Congres, deși a stîrnit discuții aprinse, a fost, totuși, acceptată în unanimitate, altfel spus, s-a hotărît „să se adere pe deplin și în întregime la Congresul păcii, care se va reuni la 9 septembrie la Geneva, de a-l susține energic“²¹.

¹⁸ *La Première Internationale. Recueil de documents*, vol. I, p. 158.

¹⁹ *Ibidem*, p. 114, 121.

²⁰ *Ibidem*, p. 122.

²¹ *Ibid.*

Perioada de după Congresul de la Lausanne și pînă la Congresul următor a consemnat cîteva evenimente importante pentru dezvoltarea teoriei revoluționare și răspîndirea ei în rîndul maselor, pentru lărgirea sferei de activitate a Internaționalei și consolidarea mișcării organizate pe plan național în diferite țări. Evenimentul cel mai de seamă a fost apariția la Hamburg, în septembrie 1867, a primului volum din *Capitalul*, operă fundamentală, în care Marx a analizat relația dintre capital și muncă, dintre burghezie și clasa muncitoare, demonstrînd, pe baza a ceea ce punea în evidență acțiunea legilor economice, că societatea capitalistă are un caracter istoric ; ea a apărut pe o anumită treaptă a dezvoltării societății și va trebui, pe o altă treaptă, să dispară ; că în interiorul capitalismului însuși au luat naștere forțele care-l vor răpune, respectiv clasa muncitoare, cea care, cu prețul spolierii forței sale de muncă, făcea să crească neîncetat producția de mărfuri, să se realizeze efectiv dezvoltarea productivității muncii și amplificarea bogăției din societate, în timp ce, prin natura lor, relațiile de producție moderne îi hărăzeau o situație de pauperă pentru a spori, la celălalt pol al societății, bunăstarea și luxul unei minorități din ce în ce mai restrînse ca număr. Mecanismul intim al fenomenului polarizării economice și sociale, descoperit de Karl Marx, era și este plusvaloarea, un mecanism care nu putea fi doar demontat, ci înlăturat odată cu întreaga structură capitalistă a societății, fiindcă exploatarea nu era și nu este posibil să dispară decît odată cu abolirea proprietății private asupra mijloacelor de producție.

Clasa muncitoare putea și trebuia, în perspectivă, să înfăptuiască această revoluție, fiindcă orînduirea capitalistă era deja minată de contradicții ireductibile, în principal de contradicția dintre caracterul social al producției și însușirea privată a produsului muncii, iar expresia acestei contradicții era și este împărțirea societății în clase antagoniste, burghezia și clasa muncitoare, cu al ei corolar : lupta din ce în ce mai crîncenă dintre ele.

Concomitent, clasa muncitoare, prin însăși natura existenței sale ca principală forță socială a epocii moderne, era și este vital interesată în dezvoltarea cît mai accelerată a forțelor productive, era și este singura clasă ale cărei interese materiale corespundeau și corespund cu ale tuturor celorlalte forțe sociale oprite, singura forță a cărei misiune istorică este de a revoluționa modul de producție capitalist și, finalmente, de a abolii clasele, de a realiza visurile cele mai îndrăznețe ale umanității.

Arătînd clasei muncitoare calea istorică a emancipării ei și, odată cu ea, a întregului popor căruia îi aparține, *Capitalul* lui Marx nu întîmplător a cunoscut o răspîndire din ce în ce mai accentuată. Iar primii care s-au străduit să asigure o răspîndire rapidă a ideilor ce le conținea au fost prietenii apropiați ai lui Marx : Johann Philipp Becker, Wilhelm Liebknecht, Wilhelm Eichhoff, Wilhelm Bracke ș.a. Karl Marx, personal, s-a îngrijit de traducerea franceză și a pregătit ediția a doua pentru limba germană, în a cărei postfață putea, cu drept cuvînt, să scrie : „Înțelegerea pe care «Capitalul» a găsit-o în scurt timp în cercurile largi ale clasei muncitoare germane este cea mai bună răsplată a muncii mele”²².

Mișcarea muncitorească din România a promovat, de la începuturile sale, aceleași idealuri de eliberare socială și națională care animau munci-

²² Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, cartea I, ediția a IV-a, Editura politică, București, 1960, p. 48.

torii de pretutindeni. În perioada activității Internaționalei I, proletariatul român se afirma tot mai mult în viața societății românești și își dezvoltă legăturile sale de solidaritate revoluționară internațională. „O caracteristică esențială a mișcării muncitorești din țara noastră — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — o constituie faptul că, încă din stadiul de început al existenței lui, proletariatul și-a pus problema organizării ca clasă, înțelegând că aceasta este o condiție hotărâtoare pentru desfășurarea cu succes a luptei politice împotriva claselor exploatare, pentru realizarea țelurilor sale revoluționare, pentru eliberarea socială a tuturor celor ce muncesc”²³.

Încă din deceniile al VII-lea și al VIII-lea ale secolului trecut — se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — „încep să se creeze în țara noastră asociații și cluburi muncitorești, iau ființă cercuri socialiste, apar o serie de publicații ale acestora”²⁴. La București, Brăila, Galați, Timișoara, Reșița, Brașov, Sibiu, Arad, Cluj și în alte orașe iau ființă noi organizații muncitorești, dintre care unele stabilesc legături cu secții ale Internaționalei din diferite țări. Dealtfel, știri și consemnări despre activitatea Internaționalei, precum și despre viața și activitatea lui Karl Marx au apărut în ziare și reviste ca „Românul”, „Gazeta Transilvaniei”, „Albina”, „Federațiunea”, „Informațiuni bucureștene” și altele.

Congresul al treilea al Internaționalei s-a desfășurat la Bruxelles, între 6 și 15 septembrie 1868. La lucrări au luat parte circa 100 de delegați din Anglia, Franța, Germania, Belgia, Elveția, Italia, Spania, precum și membri ai Consiliului General. Și la Bruxelles proudhoniștii formau majoritatea delegaților, acest fapt oglindind persistența în conștiința politică a proletariatului a unor idei de factură mic-burgheză, eficiența presiunii ideologice pe care o făcea propaganda burgheză, stadiul însuși al dezvoltării clasei muncitoare. Congresul a reușit, totuși, să adopte o serie de rezoluții importante, cu certă orientare marxistă. Karl Marx nu a participat la Congres; el a scris, însă, raportul anual al Consiliului General.

Congresul a reflectat interesul crescând al clasei muncitoare față de viața internațională, poziția sa în problemele războiului și păcii. Rezoluția adoptată în problema războiului reprezenta un serios pas înainte pe linia cristalizării poziției de principiu a clasei muncitoare față de război, ca produs al orînduirii bazate pe exploatare. „Congresul «Asociației Internaționale a Muncitorilor», reunit la Bruxelles, declară că protestează cu cea mai mare energie împotriva războiului. El invită toate secțiile Asociației, fiecare în țările lor respective, precum și toate societățile muncitorești și toate grupările muncitorești de orice fel să acționeze cu cea mai mare intensitate pentru a împiedica un război de la popor la popor, care, astăzi, n-ar putea fi considerat decît ca un război civil, pentru că, făcut între producători, n-ar fi altceva decît o luptă între frați și cetățeni”²⁵. Ca mijloc de luptă pentru împiedicarea războiului se recomandă încetarea lucrului, un fapt care nu numai că ar fi trebuit să paralizeze ducerea acțiunilor militare, ci să determine și solidaritatea internațională a muncitorilor, o tactică ce nu și-a putut dovedi, însă, eficacitatea atunci cînd războiul a izbucnit.

²³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 258.

²⁴ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 15.

²⁵ *La Première Internationale. Recueil de documents*, vol. I, p. 404.

Congresul de la Bruxelles a adoptat, la propunerea delegaților germani, o rezoluție specială în care muncitorii erau chemați să studieze *Capitalul* lui Karl Marx. Congresul a intrat în istoria Internaționalei ca fiind congresul victoriei marxismului asupra proudhonismului; el a oglindit procesul istoric al simbiozei dintre teoria revoluționară și mișcarea muncitorească.

Al patrulea Congres al Internaționalei s-a ținut între 6 și 11 septembrie 1869, la Basel, cu participarea a 78 de delegați din Franța, Elveția, Germania, Belgia, Austria, Spania, Italia, S.U.A. și șapte membri ai Consiliului General. Dacă în ceea ce privește dezbaterile pe marginea ideilor lui Proudhon acest Congres a marcat victoria definitivă a adeptilor marxismului, în schimb, la același Congres, a căpătat forme dure confruntarea dintre marxiști și bakuniniști, mai concret în problema dreptului de moștenire, dar, pe ansamblu, într-o serie de chestiuni majore ale mișcării revoluționare, cum ar fi: lupta zilnică pentru creșterea salariilor și reducerea zilei de muncă, semnificația luptei politice pentru lărgirea eventualei drepturilor democratice, pentru o legislație a muncii ș.a.m.d. Toate aceste probleme Bakunin le aborda dintr-o perspectivă teoretică și practică opusă marxismului, de vreme ce nega orice organizare statală, vădea lipsa unei înțelegeri juste a locului și rolului istoric al clasei muncitoare, era împotriva organizării politice a acesteia. Marxiștii au avut câștig de cauză la Congres mai ales că, în final, au fost adoptate o serie de măsuri cu caracter organizatoric care au fortificat locul și rolul Consiliului General în raporturile sale cu secțiile naționale, fără a leza, însă, principiile democratice.

Comuna din Paris. Un an mai târziu, în 1870, a izbucnit războiul franco-prusac, produs nemijlocit al contradicțiilor dintre imperiul lui Napoleon al III-lea și Germania lui Otto von Bismarck. Cercurile de afaceri franceze priveau cu neliniște progresele economice rapide pe care le înregistra Prusia, iar cele politice-militare creșterea influenței prusace în Europa după unificarea celei mai mari părți a statelor germane sub hegemonia dinastiei wilhelmiene. La rîndul lor, cercurile politice-militare prusace și, în primul rînd, exponentul acestora, Otto von Bismarck, urmăreau cu lupa o mișcare greșită a diriguitorilor celui de-al doilea Imperiu francez pentru a desăvîrși unitatea politică-națională a Germaniei și a impune recunoașterea ei internațională, unitatea națională fiind un act istoricește just, căruia Franța lui Napoleon al III-lea i se opunea, astfel că războiul Franței contra Prusiei, așa cum nota și Karl Marx, va avea, între cauze, faptul că Prusia comitea „o încălcare a dreptului inalienabil al Franței la dezmembrarea Germaniei”²⁶. Și aceasta în condițiile în care imperiul lui Napoleon al III-lea era minat de o criză politică internă deosebit de gravă, ca urmare a luptei maselor, îndeosebi a clasei muncitoare, conjugată cu o fortificare crescîndă a curentului radical alimentat de burghezia mică și mijlocie, criză pe care „micul împărat” și anturajul său apropiat credeau că o pot rezolva printr-o acțiune politică-militară victorioasă.

Pretextul războiului l-a constituit conținutul falsificat al telegramei de la Ems, o telegramă transmisă de Wilhelm I lui Otto von Bismarck la Berlin, prin care îl anunța de tonul conciliant al întrevederii sale cu ambasadorul Franței. Bismarck a denaturat conținutul telegramei, din care a făcut să reiasă o umilire diplomatică a Franței, și a dat-o publicității, ceea

²⁶ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 17, p. 341.

ce a condus la declanșarea, la 19 iulie 1870, a războiului franco-prusac. Un război care, de la început, a cunoscut o desfășurare nefavorabilă armatei franceze, înfrîntă succesiv la Wissembourg (4 august), Woerth și Spickeren (6 august), iar apoi la Saint-Privat și Gravelotte. A urmat cedarea fortăreței Metz și, mai apoi, la 2 septembrie, tragedia militară de la Sedan, unde împăratul însuși, împreună cu armata generalului Mac-Mahon, au capitulat.

Înfrîngerea militară a agravat și mai mult criza celui de-al doilea Imperiu, a întărit voința de acțiune a clasei muncitoare, care a văzut, de la început, în noua aventură militară a cercurilor bonapartiste, după cea din Mexic, din 1867, nu un război național, ci unul dinastic, menit a salva de la prăbușire regimul lui Napoleon al III-lea. O dovadă concludentă este, de pildă, declarația de la Neuilly-sur-Seine a secției pariziene a Internaționalei I, dată publicității la 22 iulie, în care se consemna : „Este oare acest război drept ? Nu. Este oare un război național ? Nu ! El este un război exclusiv dinastic. În numele dreptății, al democrației și al adevăratelor interese ale Franței, ne alăturăm fără rezerve și cu hotărîre protestelor Internaționalei împotriva războiului”²⁷.

Activizate au fost și cercurile burgheze republicane, care au îndrăznit mai mult atunci cînd, pe străzile Parisului, ca la 1848, și-au făcut din nou apariția, în torent unic, masele, forța lor revărsîndu-se asupra Palatului Bourbon, a închisorii Saint-Pelagie și a Primăriei. Ele au impus, la 4 septembrie, alungarea guvernului imperial și instituirea unui nou guvern, autointitulat guvern al apărării naționale.

În condițiile în care cabinetul prusac și Bismarck însuși declaraseră, de mai multe ori, că Prusia nu ducea războiul contra Franței și a poporului francez, ci împotriva Imperiului, după dispariția acestuia, la 4 septembrie, s-a crezut că este posibilă încheierea ostilităților. Tendințele anexioniste ale cercurilor militariste germane s-au făcut, însă, repede simțite și declarate într-o primă formă în timpul întrevederii lui Bismarck cu trimisul guvernului republican francez. Se adevărea, în fapt, aprecierea lui Karl Marx și a Consiliului General al Internaționalei cu privire la posibilitatea schimbării caracterului războiului dintr-un război just pentru Prusia într-unul de anexiune, apreciere consemnată, ca atare, prin adresa din 23 iulie a Consiliului General al Internaționalei, în care se scria : „Dacă clasa muncitoare germană va permite ca actualul război să-și piardă caracterul lui strict de apărare și să degenereze într-un război împotriva poporului francez, atunci și victoria și înfrîngerea vor fi deopotrivă de dezastruoase. Toate nenorocirile care s-au abatut asupra Germaniei după așa-zisul război de eliberare se vor abate din nou cu și mai mare violență”²⁸.

Această previziune s-a adevărit, întrucît, după 4 septembrie, războiul purtat de Germania a luat caracterul unei agresiuni, iar lupta poporului francez a devenit o luptă de apărare împotriva unei armate străine, care se afla, fără nici o motivare, la porțile Parisului. Această schimbare a caracterului războiului purtat de Franța după 4 septembrie 1870 a schimbat și starea de spirit a maselor populare, care s-au ridicat cu energie la lupta împotriva armatei germane cötropitoare, pentru apărarea Parisului și alungarea invadatorilor de pe teritoriul național²⁹.

²⁷ Jean Bruhat, Jean Dautry, Émile Tersen, *Comuna din 1871*, Editura politică, București, 1962, p. 65.

²⁸ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 17, p. 6.

²⁹ Nicolae Copoiu, *Istoria Comunei din Paris*, Editura științifică, București, 1971, p. 41—42.

Clasa muncitoare, atât din Franța, cât și din Germania, nu numai că a condamnat războiul, dar cea germană a dat numeroase exemple de solidaritate cu cauza poporului francez (mitingurile din 16 iulie de la Braunschweig și Chemnitz, sau răspunsul secției berlineze a Internaționalei I la manifestul din Paris), la toate acestea adăugându-se și faptele similare ale muncitorilor din alte țări, printre care și România. Era acesta un fenomen istoric deosebit de semnificativ, pe care prima Adresă a Internaționalei cu privire la războiul franco-prusac îl consemna astfel: „În timp ce Franța oficială și Germania oficială se aruncă într-o luptă fratricidă, muncitorii francezi și cei germani își trimit unii altora mesaje de pace și prietenie. Chiar și numai acest fapt măreț, fără seamăn în istorie, deschide perspectiva unui viitor frumos. El dovedește că, în opoziție cu vechea societate, cu mizeria ei economică și demența ei politică, se naște o societate nouă, al cărei principiu internațional va fi *pacea*, pentru că toate națiunile vor avea unul și același stăpîn — *munca* !”³⁰.

Contrar, însă, așteptărilor maselor, guvernul instaurat la 4 septembrie 1870, guvern burghez, prins între necesitatea organizării războiului împotriva agresorului străin și amenințarea adversarului politic de clasă, intern, a căutat să se înțeleagă cu dușmanul din afară. Pe acest fond politic-militar, între 4 septembrie 1870 și 18 martie 1871, a avut loc o aprigă luptă de clasă. De o parte se afla burghezia, al cărei portdrapel a devenit guvernul de „apărare națională”, în realitate un guvern al trădării de țară, de partea cealaltă se găseau masele muncitorești ale Parisului, forțele proletariatului parizian, organizat în mai multe grupări socialiste: „blanquiști”, „iacobini”, „proudhoniști”, „membri ai secțiilor Internaționalei” ș.a. În această perioadă, lupta de clasă a cunoscut forme dintre cele mai variate, inclusiv cea a ciocnirilor violente dintre patroni și muncitori. Aceasta, desigur, nu-i împiedica pe muncitori să ceară un atac năvalnic împotriva asediatorilor, să se ducă războiul pînă la capăt, militanții Internaționalei aflându-se în primele rînduri ale acțiunii de mobilizare a parizienilor și ale batalioanelor Gărzii Naționale.

Însăși proclamarea Comunei, la 18 martie 1871, a fost produsul nemijlocit al amplificării pe care au cunoscut-o atât tensiunea socială, cât și cea națională, saltul calitativ al unor acumulări de evenimente sociale și politice desfășurate, succesiv, mai ales după 4 septembrie 1870. De două ori, la 31 octombrie 1870 și la 22 ianuarie 1871, forțele populare, organizate în secțiile Internaționalei, în Comitetul celor 20 de arondismente și în batalioanele Gărzii Naționale, au încercat, fără succes, să răstoarne guvernul. Acest lucru au reușit să-l facă, la 18 martie 1871, cînd, după ce guvernul Thiers a eșuat în încercarea de a dezarma Garda Națională, s-a refugiat la Versailles, lăsînd Capitala țării în stăpînirea mai întîi a Comitetului Central al Gărzii Naționale, iar de la 28 martie sub conducerea COMUNEL, adică a celor 82 de membri ai Comitetului Municipal al Parisului, aleși la 26 martie³¹.

Masele largi populare au avut un rol esențial atât în desfășurarea evenimentelor care au dus la proclamarea puterii Comunei, cât și în timpul existenței acesteia. Formele cele mai eficiente de afirmare a opiniei populare au fost reprezentate de cluburile politice, unde toate problemele sociale, politice și militare ale zilei erau supuse dezbaterii și judecății poporului. Nu de puține ori în aceste adunări populare s-au șlefuit idei care

³⁰ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 17, p. 7.

³¹ *Ibidem*, p. 60—99.

au fost preluate de membrii Comunei. Forma cea mai caracteristică a participării maselor la conducerea treburilor obștești în perioada Comunei a constituit-o Garda Națională, creată, inițial, din nevoia de a întări forțele armate, care suferiseră atâtea înfringeri și care au încorporat, treptat, pe toți patrioții parizieni, devenind o adevărată *armată populară*.

Alături de Garda Națională au acționat, încă din septembrie 1870, *Comitetele de vigilență*, organizate în fiecare arondisment, conduse, de asemenea, de un Comitet Central al celor 20 de arondismente. Toate aceste organizații erau forme de luptă patriotică a maselor, care, însuflețite de sentimentul demnității naționale, al apărării patriei, s-au angajat să participe la efortul general pentru izgonirea invadatorilor din țară, la instaurarea unor noi rânduiri sociale și politice.

În fruntea maselor se aflau elementele cele mai înaintate ale clasei muncitoare din capitala Franței, membri ai secțiilor franceze ale Internaționalei, ca : Varlin, Le Français, Longuet, Malon, intelectuali progresiști cu vederi republicane, ca Jules Vallès, Félix Pyat, Arthur Arnould, Charles Delescluze ș.a.

Comuna din Paris a intrat în cartea de aur a istoriei mișcării muncitorești internaționale nu numai prin existența sa, ci și prin opera sa. În scurtul timp de 72 de zile cât a ființat, Comuna, ca un adevărat guvern nou, popular, născut din inițiativa maselor muncitoare, a dat viață unora din cele mai profunde aspirații ale poporului.

Desigur că obiectivul principal, de natură să schimbe structura social-economică a societății franceze, viza regimul proprietății asupra mijloacelor de producție. Programul Comunei prevedea „exproprierea tuturor companiilor financiare și trecerea băncilor, canalelor, căilor ferate, minelor în proprietatea națiunii”. Nu apar în acest enunț unitățile de producție ca obiective care trebuiau trecute în proprietatea națiunii, dar aceasta nu trebuie să inducă în eroare. Într-un stat ca Franța, cu un profil economic determinat de ponderea deosebită a bancherilor și rentierilor, așa cum se înfățișa el în a doua jumătate a secolului trecut, prevederea socialiştilor era potrivită, întrucît, prin deținerea finanțelor, întreaga economie ar fi trecut sub controlul națiunii.

Acest deziderat, fundamental pentru partidul revoluției sociale, a intrat, de asemenea, în obiectivele Comunei, deși, tocmai fiindcă era fundamental, aplicarea lui nu a putut fi decît începută, în special prin decretul din 16 aprilie 1871. Prin acest decret, Comisia pentru industrie, muncă și schimb urmărea organizarea producției industriale pe baze cooperatiste, acorda sindicatelor un rol primordial în această acțiune. Ea a trecut la o acțiune energetică de mobilizare a camerelor sindicale în vederea organizării producției în întreprinderile care, din diferite motive, se sustrăgeau de la activitatea normală de producție. Ca urmare a inițiativei aceleiași Comisii și a participării cîtorva syndicate puternice, decretul din 16 aprilie a putut fi pus în practică într-o serie de unități care interesau în primul rînd apărarea Comunei.

Învățămîntul, cu implicațiile lui economice și sociale, a stat în centrul atenției conducătorilor Comunei, care considerau, cu deplin temei, că dacă nu e așezat pe baze noi, „Republica rămîne doar o vorbă goală”. S-a cerut ca învățămîntul să fie gratuit, obligatoriu și scos complet de sub influența bisericii, să fie strîns legat de necesitățile producției, să fie „integral, adică să dezvolte la același individ, concomitent, atît spiritul care gîndește, cit și

mina care execută”³², trecînd chiar la înființarea unor școli profesionale cu caracter experimental, semnificativă fiind însăși justificarea acestei acțiuni concrete de către Edouard Vaillant, delegatul Comisiei pentru învățămînt : „Elevii vor putea primi acolo instrucțiunea integrală, adevărata bază a egalității sociale”, astfel încît „revoluția comunală să-și afirme caracterul ei esențialmente socialist”.

Deși traversa o istorie involburată și-și desfășura activitatea sub spectrul amenințător al invaziei trupelor versailleze și prusace, Comuna a inclus, printre preocupările ei, și alte domenii ale culturii, facilitînd, de pildă, organizarea oamenilor de cultură — cazul Federației artiștilor din Paris, transformînd marile lăcașuri de cultură în bunuri accesibile maselor (redeschiderea muzeului Tuilleries și a altor muzee), pentru a-i cere în mod expres lui Courbet, președintele Federației artiștilor, „să readucă, în cel mai scurt timp, muzeele din Paris în starea lor normală, să deschidă galeriile pentru public și să creeze condiții pentru activitatea care se desfășoară acolo în mod obișnuit.” O atenție deosebită se acorda moștenirii culturale, în statutele Federației artiștilor înscriindu-se ca sarcină fundamentală a acestora „Conservarea comorilor trecutului; activizarea și valorificarea tuturor elementelor prezentului”.

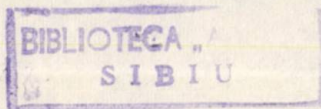
Comuna s-a preocupat îndeaproape de mersul serviciilor publice : aprovizionare, comunicații, sănătate, justiție, tipărituri etc., în toate simțîndu-se intervenția novatoare, prin conținutul ei, a Comunei și în care s-a dovedit un fapt cu adevărat elocvent, acela că, în ciuda greutăților imense care au confruntat Comuna, clasa muncitoare, cei care s-au atașat cauzei sale s-au dovedit demni de a exercita puterea ce le-o încredințase istoria însăși.

Politica financiară a Comunei a provocat, atît în timpul existenței sale, cît, mai ales, după aceea, păreri contrarii, incriminată fiind lipsa unei atitudini radicale, gen naționalizarea Băncii Franței, ca element central al renovării structurilor politice-instituționale. Or, Comuna a avut cu Banca Franței relații aproape identice celor practicate de regimurile anterioare, operînd, e drept în limite foarte restrinse, retrageri obișnuite, care nu s-au ridicat decît la 20 240 000 de franci, în timp ce Versaillesul a primit polițe în valoare de 257 637 000 de franci. În felul acesta, Comuna a probat virtuți proletare binecunoscute, ca probitate și cinste ireproșabile; dar s-a privat de posibilitatea intensificării luptei sale armate, facilitînd fortificarea adversarilor, o greșeală gravă, în fapt una din cauzele eșecului final.

În contextul istoric al epocii, Comunei i s-a impus necesitatea adoptării unei politici concrete față de biserică și care și-a găsit o primă expresie în decretul din 2 aprilie. Pornind de la faptul că „libertatea este primul principiu al Republicii Franceze”, iar „libertatea conștiinței este prima dintre libertăți” a legiferat separarea bisericii de stat, a suprimat bugetul cultelor și a prevăzut că „bunurile mobile sau imobile, zise de mîină moartă, aparținînd ordinelor religioase, sînt declarate proprietate națională”.

În fapt însă, pe un plan, acela al laicizării învățămîntului și confiscării bunurilor clerului, s-a dus o politică ezitantă, adoptîndu-se doar hotărîri de principiu, iar pe un alt plan, acela al confruntării ideologice, s-a alunecat pe panta unui anticlericalism exacerbât cu contribuția, mai ales, a blanquiștilor și a iacobinilor care nu s-au putut elibera de amintirile

³² Maurice Dommanget, *L'instruction publique pendant la Commune*, Paris, 1928, p. 7.

istorice ale descreștinării anilor 1793—1794. A fost o practică politică ce nu și-a găsit întru totul justificarea, ba, în mai multe situații, esențialul a fost sacrificat în favoarea secundarului.

De-a lungul scurtei sale existențe, Comuna din Paris nu și-a putut folosi întreaga capacitate de inițiativă, n-a avut răgazul necesar să concretizeze în mai mare măsură ideile și proiectele politice născute în însăși vîltoarea atît de incandescentă a evenimentelor. A trebuit să se concentreze, cu precădere, asupra organizării luptei militare, să apere cu ajutorul brațului ei înarmat puterea cucerită la 18 martie. Un efort care s-a dovedit a fi din ce în ce mai greu, mai ales după ce, la 10 mai 1871, la Frankfurt, avusese loc semnarea tratatului de pace cu Germania, ceea ce i-a permis lui Thiers să-l asigure pe Bismarck, printr-o telegramă din 21 mai, că „lumea se bizuie pe noi și ordinea socială va fi răzbunată în cursul săptămîinii.“

Asaltul final al trupelor versailleze a început în chiar după amiaza zilei de 21 mai, cînd au pătruns, mai întîi, prin Poarta de la Saint-Cloud, apoi și pe alte căi de acces : Auteuil, Sèvres, Passy, Versailles etc. Comuna, mai ales prin Delescluze, a chemat poporul la arme, la angajare într-un autentic război revoluționar. Parizienii au răspuns chemării. S-au ridicat peste tot baricade, s-a acționat cu entuziasm și eroism, făcîndu-se de ne-numărate ori dovada unui arzător spirit de luptă. Și aceasta în ciuda faptului că n-au existat un plan de luptă și o coordonare a apărării Parisului invadat. Tratamentul la care au fost supuși comunarii era nemilos, crud. Au fost, împușcați nu numai combatanți în focul luptei, ci și prizonierii. Timp de o săptămîină, intrată în istorie sub denumirea de „săptămîna sîngerăoasă“, pe străzile Parisului a curs în valuri sîngele celor care se înfruntau, forțele apărării diminuîndu-se de la o zi la alta, dar continuînd să lupte uneori unul contra zece sau chiar mai mulți, ca la Belleville, sau în foburgurile Saint-Antoine și Temple, unde, pe poziții întărite, comunarii au rezistat pînă la pieirea ultimului luptător. La cimitirul Père-Lachaise au fost respinse mai multe atacuri, pînă cînd ultimii apărători, nemaiputînd rezista, au fost încercuiți și împușcați de-a lungul zidului la care, mai apoi, clasa muncitoare avea să vină, an de an, pentru a cinsti memoria eroilor Comunei.

După 28 mai, peste opera Comunei și trupurile sîngerînde ale comunarzilor : bărbați, femei și chiar copii, peste ruinele Parisului bombardat și incendiat nu s-a așternut vîlul liniștei și al reculegerii. Forțele represive au continuat să-i urmărească pe comunarzi, pe unii să-i prindă și să-i ucidă cu sau fără judecată, pe alții să-i închidă, iar mai apoi să-i deporteze. Numărul victimelor căzute după 28 mai este evaluat între 17 000 și 35 000, dar o apreciere exactă nu se poate face. „Este puțin probabil că se va cunoaște cifra exactă a victimelor măcelului care continuă — scria atunci ziarul englez „The Evening“ —. Chiar și autorilor acestor execuții le este cu neputință să precizeze cîți oameni au fost uciși“.

Comuna a fost produsul creației istorice a Parisului revoluționar, care, după expresia lui Friedrich Engels, „se află de 50 de ani într-o situație în care nici o revoluție nu poate izbucni acolo fără a căpăta un caracter proletar“. Comuna s-a impus în istorie ca prima revoluție modernă în care clasa muncitoare a acționat ca forță motrice principală, ca hegemon al luptei împotriva burgheziei, „pe deplin conștientă de misiunea ei istorică și plină de hotărîrea eroică de a-și îndeplini această misiune“³³.

Parisul, însă, nu era constituit numai din muncitori. O pondere importantă în structura socială a capitalei franceze la mijlocul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut o constituiau meseriașii și micii negustori, adică pătura mijlocie a societății capitaliste, acea forță socială care, în iunie 1848, a fost alături de marea burghezie. În cursul existenței celui de-al doilea Imperiu și, mai ales, de-a lungul evenimentelor care au precedat Comuna, ele au ajuns de cealaltă parte a baricadei, întâlnindu-se cu clasa muncitoare. Iar Comuna a fost, după aprecierea lui Karl Marx, „prima revoluție în care clasa muncitoare a fost recunoscută pe față ca singura clasă capabilă de o inițiativă socială ; acest lucru l-a recunoscut chiar și marea masă a clasei de mijloc din Paris — mici negustori, meseriași, comercianți, toți, cu excepția marilor capitaliști“³⁴.

Fructul nemijlocit al inițiativei istorice pe care a avut-o clasa muncitoare și care definește, practic, adevăratul caracter al Comunei, esența ei însăși ca eveniment istoric, l-a constituit noul tip de putere ce s-a instituit în capitala Franței la 18 martie 1871 : un adevărat guvern al clasei muncitoare — cum va scrie Karl Marx —, singurul care „putea salva Franța și... putea săvârși opera sa de importanță națională“, întrucît „*lucra pentru eliberarea clasei muncitoare*“, iar „condițiile acestei eliberări sînt, în același timp, condițiile înnoirii Franței“³⁵.

Comuna a reprezentat o nouă formă de statalitate. Așa cum apreciază Karl Marx, „Comuna este poporul care acționează singur și pentru sine“, o acțiune pentru realizarea căreia clasa muncitoare trebuia să-și asume responsabilitatea conducerii, să preia, pentru aceasta, frînele puterii. Dar cum clasa muncitoare nu putea să ia pur și simplu în stăpînire ei mașina de stat așa cum era și s-o pună în funcțiune pentru a-i sluji interesele proprii, întrucît „instrumentul politic al înrobirii sale nu poate servi ca instrument politic al eliberării sale“³⁶, a trebuit să supună transformării acest instrument ; să înlăture, mai întîi, elementele cu ajutorul cărora s-a exercitat funcția opresivă. Armata, înfrîntă pe front, a fost înlocuită cu Garda Națională, alcătuită, mai ales, din muncitori, un fapt care, așa cum scria Karl Marx, „trebuia transformat acum într-o rînduială statornicită“, ceea ce s-a și întîmplat, fiindcă „primul decret al Comunei a suprimat armata permanentă, înlocuind-o cu poporul înarmat“³⁷. Poliția a fost deposedată de atributele ei politice și transformată în organ răspunzător în fața Comunei, un organ oricînd revocabil. Aceeași soartă au avut și alte sectoare ale administrației, funcțiile ca atare, de la membrii Comunei pînă la ultimul slujbaş, „trebuiau îndeplinite în schimbul unui *salariu de muncitor*“³⁸. Altfel spus, din instrument al opresiunii, statul avea tendința să fie transformat în organism al unei democrații politice reale, evident nu printr-o simplă înlăturare a ceea ce fusese produs al istoriei anterioare, ci prin suprimarea a ceea ce contravenea intereselor clasei muncitoare și perfecționarea, în sensul împlinirii aceluiași interese, a altor verigi, a altor elemente componente.

Comuna era astfel o putere politică al cărei temei îl constituia inițiativa populară și se exercita de către popor pentru popor, ascuțișul ei fiind îndreptat exclusiv împotriva burgheziei, a celor care erau dovediți

³⁴ *Ibidem*, p. 361.

³⁵ *Ibidem*, p. 588.

³⁶ *Ibidem*, p. 623.

³⁷ *Ibidem*, p. 356.

³⁸ *Ibid.*

ca trădători sau care nu respectau hotărârile adoptate pentru buna desfășurare a vieții de zi cu zi. O putere democratică în adevăratul sens al cuvântului, fiindcă toți cei investiți cu o responsabilitate erau eligibili și revocabili.

Întreaga experiență a dezvoltării mișcării muncitorești sub aspectul organizării sale politice a demonstrat necesitatea ridicării gradului de organizare a clasei muncitoare pe plan național, a unității clasei muncitoare în lupta împotriva burgheziei. „Experiența trecută — scria Karl Marx — a arătat că desconsiderarea alianței frățești, care trebuie să-i unească pe muncitori și să-i stimuleze să fie strâns uniți în lupta lor de eliberare, este întotdeauna pedepsită prin zădărnicierea tuturor eforturilor lor desperate”³⁹. Revoluția proletară din Paris a reprezentat un exemplu însușitor pentru mișcarea muncitorească din fiecare țară, eroii Comunei fiind considerați, pe bună dreptate, înaintașii spirituali ai marilor confruntări care vor avea loc între lumea nouă, socialistă, și lumea veche, perimată a capitalismului. „Parisul muncitorilor, cu Comuna lui — releva Karl Marx — va fi în veci cinstit ca vestitorul glorios al unei societăți noi. Numele martirilor lui rămân pe veci săpate în marea inimă a clasei muncitoare”⁴⁰.

Comuna din Paris a înscris una dintre cele mai emoționante pagini de solidaritate revoluționară internațională a muncitorilor, care se manifesta pe diferite planuri și se materializa în cele mai variate forme de propagandă și de acțiune. Comuna exprima, chiar în procesul nașterii și activității sale, o simbioză organică între sarcinile naționale și cele internaționale. Operă a poporului francez, a proletariatului parizian, Comuna s-a născut ca un simbol al tendinței de eliberare a oamenilor muncii de pretutindeni.

În cadrul Comunei și-a desfășurat activitatea un însemnat număr de muncitori sau intelectuali progresiști din cele mai diferite țări ale lumii, între care și România, mulți dintre ei căzînd pe baricade. Clasa muncitoare din diferite țări ale Europei și Americii, lumea progresistă și democratică au exprimat, în diverse forme, solidaritatea activă, atașamentul călduros la cauza pentru care au luptat și s-au jertfit comunarzii. Pagini de vibrantă solidaritate cu Comuna au fost scrise și în România⁴¹. Așa cum relevă secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prezența revoluționarilor români în revoluția franceză de la 1848 și pe baricadele Comunei din Paris „constituie o expresie puternică a spiritului revoluționar și, totodată, de solidaritate internațională ce a caracterizat întotdeauna forțele înaintate, revoluționare din România, clasa noastră muncitoare”⁴².

³⁹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 16, p. 13.

⁴⁰ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 17, p. 380—381.

⁴¹ A se vedea: *Comuna din Paris și mișcarea muncitorească și democratică din România*, Editura politică, București, 1972; Nicolae Copoiu, *Comuna din Paris și România*, Editura politică, București, 1981.

⁴² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 22, Editura politică, București, 1982, p. 11.

Roma, 26 ianuarie 1984

„ROMÂNIA ÎN ANII SOCIALISMULUI 1948—1978” „Nicolae Ceaușescu — o personalitate care se bucură de înaltă prețuire și admirație pe plan internațional”

Prestigiul, prețuirea deosebită de care se bucură țara noastră, președintele Nicolae Ceaușescu, politica de pace, colaborare și prietenie a poporului român și-au găsit o pregnantă expresie în cadrul mesei rotunde, care a avut loc la Roma, la 26 ianuarie 1984, consacrată marilor momente ale istoriei noastre, cu prilejul apariției, în Italia, a volumului „România în anii socialismului 1948—1978”, publicat de Editori Riuniti.

Au participat reprezentanți ai vieții politice, culturale și artistice italiene, cadre universitare, ziariști care, în intervențiile lor, au evocat momente ale istoriei poporului român, au făcut ample referiri la mutațiile profunde intervenite în societatea românească în anii socialismului, în special în perioada de cind la conducerea țării se află președintele Nicolae Ceaușescu.

La masa rotundă au participat prof. Gian Piero Orsello, vicepreședinte al Radioteleviziunii italiene, deputatul Giulio Santarelli, subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii, prof. Carlo Savini, vicepreședintele Uniunii europene a criticilor de artă, senatorul Giorgio Spittella, membru al Direcțiunii Partidului Democrat Creștin, rectorul Universității de studii pentru străini din Perugia, ziariștii Salvatore Maria Oddo, Pier Fabrizio Santovetti, Mario Apice.

În cuvîntul său, prof. Gian Piero Orsello, după ce a subliniat că „perioada prezentată în volum este deosebit de semnificativă pentru România dar și pentru Europa și întreaga lume” și a relevat „participarea României la dezvoltarea civilizației europene și mondiale”, a arătat: „Volumul prezentat ne oferă un cadru organic al realității românești. A vorbi despre acest volum înseamnă să vorbim despre activitatea politică a României, iar cînd vorbim despre activitatea politică a României vorbim despre activitatea pe care președintele Nicolae

Ceaușescu a desfășurat-o și o desfășoară la conducerea acestei țări”.

Referindu-se la edificarea socialismului în țara noastră, vorbitorul a expus pe larg etapele principale parcurse de poporul român, succesele obținute în toate domeniile de activitate în acești ani, menționînd că „modul în care s-a ajuns la calea socialistă și a fost urmată această cale în România este o mărturie a specificului și originalității politice promovate de P.C.R. și președintele Nicolae Ceaușescu pe plan intern și al relațiilor internaționale. Congresele IX—XII constituie firul roșu al unei linii de dezvoltare de un dinamism fără precedent”.

„Aspectul cel mai interesant al politicii românești este acela de a fi elaborat un program potrivit cu condițiile sale concrete, care au caracterizat atît politica internă, cit și participarea României pe plan internațional. Dezvoltarea relațiilor cu toate statele, indiferent de orînduirea lor socială, contribuția adusă în toate fazele de pregătire și desfășurare a Con-

ferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa și a reuniunilor care au urmat, la soluționarea problemelor majore cu care este confruntată omenirea au făcut ca România, președintele Nicolae Ceaușescu, să se bucure de unanime aprecieri pe plan internațional“.

Remarcînd amplele raporturi pe care P.C.R. le întreține cu celelalte partide comuniste, cu partidele socialiste și social-democrate, vorbitorul a subliniat „**concepția secretarului general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia este necesar ca în raporturile dintre partide să se pornească de la ceea ce le unește, lăsînd la o parte ceea ce le diferențiază, pe baza respectării principiilor autonomiei, deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne ale altui partid“.**

În continuare, vorbitorul a prezentat poziția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la diversitatea realităților în care acționează partidele comuniste și muncitorești, la diversitatea părerilor asupra căilor de cucerire a puterii politice și de edificare a socialismului, la dreptul exclusiv al fiecărui partid de a elabora autonom propria linie politică, la necesitatea discutării directe a problemelor de interes comun în mod sincer, tovarășește. „Mi se pare — a spus el în încheiere — că aceasta este politica pe care o promovează România, președintele Nicolae Ceaușescu, și care este descrisă cu precizie în cartea pe care o prezentăm. Aceasta mi se pare o importantă contribuție la dialogul internațional, o contribuție la cauza păcii, la menținerea acesteia, o contribuție la realizarea unei mai ample cooperări și securități care, desigur, ca europeni și italieni, ne interesează în mod deosebit“.

A luat cuvîntul apoi **Giulio Santarelli**, care a relevat că „volumul urmărește cu atenție și face o amplă analiză a marilor transformări înregistrate în România atît în ce privește dezvoltarea industrială, structura acesteia, ponderea tot mai mare pe care o au sectoarele de înaltă prelucrare, precum chimia, electronica, construcțiile de mașini — ceea ce demonstrează marele potențial de resurse și de productivitate de care dispune. Relevăm, de asemenea, grija deosebită a guvernului român de a dezvolta armonios aceste forțe de producție pe întreg teritoriul țării, cu consecințe pozitive asupra progresului economic al tuturor județelor și localităților, ceea ce reprezintă un factor determinant în realizarea

deplinei egalități între toți cetățenii și care constituie un element specific al realității românești“.

„Deosebit de interesant mi se pare modul deschis și constructiv în care sînt debătute aceste probleme, căutarea continuă a unor noi soluții mai bune pentru asigurarea și îmbunătățirea progresului realizat“.

Menționînd succesele obținute în România în domeniul agriculturii, vorbitorul a evidențiat „mutațiile fundamentale intervenite în fizionomia socială și economică a satelor, în modul de lucru și de viață al țărănimii“.

„Promovarea unei politici ferme de dezvoltare a bazei proprii de materii prime, de economisire a tuturor formelor de energie și de materii prime, de valorificare optimă a terenurilor agricole — a relevat **Giulio Santarelli** — constituie principalele orientări ale economiei unei țări hotărîte să nu cruțe nici un efort și să valorifice în primul rînd capacitățile proprii în scopul realizării progresului său și al apropierii de țările dezvoltate“.

„Nu pot să termin această scurtă expunere — a conchis deputatul italian — fără să mă refer la politica activă și constructivă a României, care prin vocea autorizată a președintelui Nicolae Ceaușescu a adus și aduce contribuții esențiale la soluționarea problemelor majore cu care este confruntată omenirea.

În acest sens, o importanță deosebită au poziția și inițiativele pe care, recent, președintele Nicolae Ceaușescu le-a promovat pentru instaurarea păcii și colaborării în lume, pentru reluarea dialogului, a destinderii și doresc ca opera sa, alături de aceea a tuturor popoarelor iubitoare de pace să fie încununată de succesele meritate“.

După ce a amintit principalele evenimente pe care poporul român le sărbătorește anul acesta și cărora le este dedicată și actuala manifestare, **prof. Carlo Savini** a spus : „În ultimele decenii, ca și azi, România, prin realizarea unor opțiuni politice și de sistem pe care le respectăm în voința exprimată de cetățenii săi, a fost și este angajată profund în activitatea sa pentru pace, progres, unitate și libertate, sub conducerea unei personalități care, oricare ar fi ideologia fiecăruia dintre noi, merită deosebită stimă și admirație, deoarece exprimă într-o mare sinteză umană conștiința națională și valorile tradiției, dorința de reînnoire adecvată cu mutațiile intervenite și cu cerințele interne și internaționale în edi-

ficarea unei națiuni moderne care, și în ce privește economia, a știut să asigure modernizarea sectorului agricol odată cu dezvoltarea industrială, care înseamnă progres tehnologic și științific cerut de noua epocă“.

Vorbitorul a subliniat succesele obținute de țara noastră în domeniul cultural și artistic, al științei și tehnicii. „**Pentru știința cea mai modernă** — a spus el — este suficient un nume, academician doctor inginer Elena Ceaușescu, **președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie**. Studiile și cercetările sale fundamentale în domeniul compușilor de sinteză macromoleculari și al chimiei polimerilor, care constituie o contribuție științifică de mare importanță mondială, sint o mărturie a modului în care domnia sa a reușit să traducă în viață politica energetică a țării sale, cu necesitatea unei mai bune folosiri a resurselor epuizabile de petrol, pentru transformarea acestora în produse durabile, și nu pentru irosirea în ardere energetică, care trebuie căutate în surse alternative ce se pot reface și sint mai puțin poluante“. În legătură cu aceasta, vorbitorul a subliniat politica coerentă desfășurată de România pentru ocrotirea naturii și a mediului înconjurător, pentru educarea populației în acest sens, fapt ce a determinat hotărîrea juriului celei de-a 13-a expoziții internaționale „Natura, omul și mediul său“ să acorde guvernului român premiul mondial „Medalia de aur pentru ecologie — 1983“.

Apreciind în mod deosebit ideile expuse de **președintele Nicolae Ceaușescu** în cuvîntarea ținută cu prilejul aniversării creării statului național unitar român, Carlo Savini a spus : „Cum să nu împărtășim o asemenea viziune și să nu ne simțim uniți, italieni și români — uniți deja printr-o matrice comună și valori istorice, culturale și lingvistice ale civilizației europene — în acest obiectiv pentru o lume mai bună în libertate, demnitate umană a popoarelor, de securitate în pace, progres științific și tehnologic, de creștere morală și culturală, de prosperitate“.

„Opera pe care o prezentăm — a arătat senatorul **Giorgio Spitella** — prezintă sistematic procesul de formare a României contemporane, care are un specific și un itinerar al său, un proces și o poziție originală, autonomă. Capitolele care se succed au, toate, un interes deosebit care ne permite să ne îmbogățim cunoștințele despre România“.

După ce a făcut o trecere în revistă a realizărilor deosebite obținute de România în domeniile economic, cultural, în-

vățămînt și știință, vorbitorul a subliniat : „**Politica culturală, în slujba culturii, crearea unei serii de instituții culturale și cu caracter popular constituie unul dintre elementele fundamentale ale angajamentului politic al acestei societăți prin realizarea unei diversități în acest domeniu**“.

Ziaristul **Salvatore Maria Oddo** s-a referit la etapele edificării socialiste în România, punînd în evidență caracterul profund democratic al Constituției României socialiste, drepturile și libertățile largi de care se bucură toți cetățenii patriei noastre.

Referindu-se la raporturile internaționale ale României, **Pier Fabrizio Santovetti** a arătat : „**România a acționat și acționează pentru promovarea raporturilor cu toate statele, indiferent de orînduirea socială și politică, cu respectarea deplină a principiilor suveranității și independenței naționale, ale integrității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, într-un proces care se ramarcă prin deschidere la dialog, la înțelegere și colaborare**“.

În anii de cînd la conducerea țării se află **președintele Nicolae Ceaușescu** — ani caracterizați printr-o preocupare constantă pentru asigurarea independenței naționale, pentru un model de dezvoltare comparabil cu cei mai evoluți parametri tehnologici mondiali — politica internațională de largă deschidere a făcut ca **România și președintele său să se bucure de o înaltă stimă și considerație pe plan internațional**“.

În cuvîntul său, **Mario Apice** a prezentat aspecte privind politica industrială și agricolă a țării noastre, așezarea în mod conștient a industrializării în centrul politicii generale a statului, împreună cu cooperativizarea agriculturii — moment de importanță deosebită pentru România, ceea ce a dus la mutații fundamentale în fizionomia socială și economică a sateilor, în modul de lucru și de viață al țărănimii, care devine astfel o clasă nouă, omogenă, unită — cu mobilizarea consecventă pentru realizarea obiectivelor, a tuturor resurselor materiale și umane s-au dovedit a fi calea cea mai sigură pentru asigurarea unei capacități de valorificare a bogățiilor naturale, pentru creșterea nivelului de trai al poporului și pentru consolidarea independenței naționale.

Manifestarea a fost urmărită cu deosebit interes de cei prezenți și a fost reflectată pe larg în programele Televiziunii italiene.

La manifestare a participat **Ion Constantinescu**, ambasadorul României în Italia.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ PE TEMA „UNIREA MOLDOVEI CU MUNTENIA LA 24 IANUARIE 1859 — MOMENT CRUCIAL ÎN FORMAREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN“

(București, 21 ianuarie 1984)

În ziua de 21 ianuarie 1984 a avut loc, la Ateneul Român din Capitală, sesiunea științifică pe tema „Unirea Moldovei cu Muntenia la 24 ianuarie 1859 — moment crucial în formarea statului național unitar român“.

La lucrările sesiunii au luat parte tovarășii Ion Coman, Gheorghe Pană, Petru Enache, Suzana Gâdea, Ion Ursu, Nicu Ceaușescu.

Au participat membri ai C.C. al P.C.R., ai guvernului, reprezentanți ai unor instituții centrale, organizații de masă și obștești, oameni ai muncii din întreprinderi bucureștene, academicieni, profesori, cercetători, studenți.

Cuvîntul de deschidere a lucrărilor sesiunii științifice a fost rostit de tovarășul PETRU ENACHE, *membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R.*, care a spus: 24 ianuarie 1859, ziua Unirii Principatelor Române — zi de aur a veacului, cum au numit-o contemporanii — se înscrie în istoria poporului român ca un moment fundamental pe drumul devenirii noastre istorice.

Cu remarcabila sa capacitate de a pătrunde în esența fenomenelor, de a lumina în mod memorabil semnificațiile unor evenimente cruciale ale istoriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că actul Unirii de la 1859 „a avut o uriașă însemnătate pentru evoluția social-politică a poporului nostru, a deschis noi perspective dezvoltării forțelor de producție, angajării României pe drumul civilizației moderne, constituind un moment epocal în procesul plămădirii statului național unitar român“.

Au fost evocate, apoi, principalele momente ale luptei poporului nostru, de-a lungul veacurilor, pentru unitate, libertate și independență națională.

Preluînd și ducînd mai departe aceste glorioase tradiții — a spus vorbitorul — Partidul Comunist Român s-a situat încă de la crearea sa în fruntea luptei pentru dreptate socială și națională, împotriva pericolului fascist și războiului, pentru apărarea unității, integrității și suveranității patriei. Înfăptuind o largă coaliție a forțelor patriotice naționale, partidul nostru a organizat și condus, acum 40 de ani, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a deschis poporului român calea edificării unei vieți noi, a cuceririi deplinei independențe a țării, cimentînd temelia marilor realizări pe care le în-

făptuim astăzi pe pămîntul României. Constituie temelii de puternică și legitimă mîndrie pentru poporul nostru faptul că, în anii socialismului, urmînd și înfăptuind politica partidului comunist, România a străbătut un drum mereu ascendent, de împliniri, cele mai rodnice, cele mai mărețe înscriindu-se în perioada ultimelor două decenii, de cînd la conducerea destinului națiunii se află cel mai iubit și stimat fiul al ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Tot ce s-a întreprins și înfăptuit în această epocă, denumită pe drept cuvînt „Epoca Nicolae Ceaușescu“, s-a realizat sub semnul exemplarei consecvențe, al unității națiunii noastre socialiste, al muncii și creației libere, înfrățite, a tuturor cetățenilor patriei noastre, fără deosebire de naționalitate, animați de aceleași lumennoase idealuri, de voința comună de a făuri o țară a demnității și progresului, o țară pe măsura aspirațiilor și capacităților creatoare ale tuturor fiilor săi. Politica cutezătoare și clarvăzătoare a partidului nostru, materializată în programe dătătoare de certitudini, își are izvorul în gîndirea și acțiunea novatoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, patriot înflăcărat și revoluționar consecvent, cîrmaciul încercat al partidului și al țării, personalitate de frunte a lumii contemporane, stegarul unității, suveranității și libertății popoarelor, salvagărdării păcii în lume.

În același timp, se arată că, pornind de la interdependența dialectică între politica internă și cea externă, partidul și statul nostru desfășoară o amplă și rodnică activitate internațională pusă în slujba cauzei socialismului, a destinderii, independenței naționale și păcii, politică al cărei strălucit promotor este pre-

ședintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În încheiere, vorbitorul a spus: Consider că la această solemnă aniversare a Unirii, a istoricului act de la 24 ianuarie 1859, care a adus o primă și nepieritoare încununare a idealului suprem al tuturor românilor, purtat prin veacuri cu bărbăție și eroism, conferim deplina măsură și aducem cel mai fierbinte omagiu evenimentului aniversat, subliniind faptul că, azi, poporul român, într-o unitate de monolit în jurul partidului, al secretarului său general, pășește încrezător spre viitorul său comunist, cu conștiința că este stăpîn pe destinele sale, că se bucură de prețuirea întregii lumi ca un popor demn și muncitor, într-o țară liberă, independentă, socialistă. Iar toate acestea sînt indisolubil legate de viața și opera excepționale, de personalitatea marelui ctitor al României moderne, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui zi de naștere o vom sărbători în curînd, omagîindu-l cu căldura inimilor noastre, exprimîndu-i aleasa noastră cinstire și admirație pentru clarviziunea, înțelepciunea și dirzenia revoluționară cu care ne conduce în opera de înflorire și înălțare a scumpei noastre patrii, pe drumul luminos al socialismului și comunismului.

În comunicarea „EPOCA NICOLAE CEAUȘESCU — EPOCA CELOR MAI RODNICE ÎMPLINIRI DIN ISTORIA POPORULUI ROMÂN”, prezentată de tovarășul ION COMAN, *membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R.*, se spune:

Idealurile libertății, dreptății sociale și independenței naționale, unitatea de cuget și simțire, de muncă și luptă — care au guvernat dintotdeauna actele poporului nostru — au devenit o realitate viabilă în anii socialismului, a căror cunună o reprezintă epoca inaugurată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, cea mai fertilă din istoria românilor, denumită de popor, în semn de profundă recunoștință și aleasă prețuire față de înțeleptul său cîrmaci, „Epoca Nicolae Ceaușescu”.

Opera de edificare ridică periodic, după cum este cunoscut, imperativul accelerării ritmului transformărilor, iar soluționarea acestei necesități reclamă ca în posturile decisive să se afle personalități dotate cu capacitate superioară de a înțelege legile obiective și condiționările subiective, de a descifra tendințele, de a-și asuma inițiativa rezolvării cerințelor noi, conducători revoluționari, înțelepți, fermi, în măsură să unească eforturile întregii colectivități

naționale, să le îndrume spre realizarea scopului comun. Congresul al IX-lea al partidului a avut loc tocmai într-un asemenea moment istoric, cînd, pentru ascensiunea țării, se impunea o schimbare radicală de ritm în toate sferele vieții materiale și spirituale ale societății românești. Procesul înnoitor s-a putut declanșa tocmai pentru că atunci, prin voința unanimă, conducerea destinului națiunii a fost încredințată personalității de excepție care este tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Situat pe un loc inconfundabil în pleiada bărbaților iluștri, care și-au pus sigiliul pe cronica dăinuirii noastre, erou exemplar, întruchipînd cele mai nobile virtuți ale națiunii, tovarășul Nicolae Ceaușescu dă expresie — prin originala sa operă teoretică, prin clocotitoarea acțiune practică, prin întreaga sa viață de patriot înflăcărat, de militant politic proeminent al lumii contemporane — ireversibilității împlinirii celor mai fierbinți năzuințe de progres și pace ale poporului român și ale umanității.

În comunicare se subliniază că, în lumina materialismului dialectic și istoric, conducătorul partidului și statului nostru a reevaluat adevărurile generale ale socialismului științific în raport de aplicabilitatea lor corectă la condițiile, particularitățile și nevoile țării noastre. Este reliefat faptul că tovarășul Nicolae Ceaușescu a sintetizat coordonatele progresului social-istoric al României în conceptul inedit al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

În continuare se relevă că prin gîndirea novatoare și acțiunea cutezătoare a conducătorului partidului și statului nostru au fost determinate vaste reconsiderări, optimizîndu-se căile dezvoltării societății românești și accelerîndu-se înaintarea țării spre piscurile civilizației socialiste și comuniste.

În acest cadru se arată că, pe baza importantelor orientări ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, în cele aproape două decenii parcurse de la Congresul al IX-lea s-a înregistrat o creștere impresionantă a bazei tehnico-materiale a socialismului și a avut loc o sporire susținută a forțelor de producție, a avuției naționale, care reprezintă temelia înfloririi generale a țării. S-a subliniat că sensul major al acestei înfloriri rezidă în îmbinarea armonioasă a cerințelor propășirii multilaterale a societății cu cele ale împlinirii personalității umane, care, în concepția conducătorului partidului și statului nostru, se situează pe același plan, deoarece

omul este valoarea supremă în noua orînduire.

În comunicare se menţionează apoi că îmbinarea vocaţiei poporului român pentru o dezvoltare liberă cu respectul pentru independenţa şi identitatea celorlalte popoare îşi găseşte afirmarea în activitatea internaţională a României, care s-a amplificat permanent, atingînd, în anii ce au trecut de la Congresul al IX-lea, cota universalizării politicii ei externe. În acest sens, se subliniază că extinderea relaţiilor diplomatice, economice, ştiinţifice, culturale şi de alt gen, implicarea activă a statului socialist român în problemele vitale cu care se confruntă omenirea, numeroasele propuneri avansate în forumurile mondiale se remarcă în primul rînd prin nuanţele calitativ deosebite date de acţiunea şi concepţia tovarăşului Nicolae Ceauşescu privind politica externă care l-au consacrat ca una din autorităţile politice prestigioase, preţuită şi admirată pe toate meridianele.

În acelaşi timp, în comunicare se arată că înfăptuirea grandioaselor obiective ale edificării interne a României şi ale creşterii în continuare a rolului şi prestanţei ei în comunitatea mondială îşi are chezaşia în unitatea de monolit a naţiunii în jurul Partidului Comunist Român, al secretarului său general.

În încheiere se spune : Actul istoric al Unirii pe care-l aniversăm acum, cu recunoştinţă pentru făuritorii săi şi respect pentru urmaşii lor demni, ne întăreşte voinţa de a nu precupeţi nimic pentru consolidarea unităţii poporului, a coeziunii lui în jurul partidului, al conducătorului nostru fără seamă, luptătorul între luptătorii pentru libertatea, independenţa, suveranitatea, unitatea şi fericirea patriei, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

În comunicarea tovarăşilor MANEA MĂNESCU, *membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.*, *vicepreşedinte al Consiliului de Stat*, şi BARBU PETRESCU, *director general al Institutului Central de Cercetări Economice*, intitulată „MĂREATA EPOPEE A UNIRII PRINCIPATELOR ŞI FĂURIRII STATULUI ROMÂN MODERN, MOMENT HOTĂRÎTOR PE CALEA PROGRESULUI ECONOMIC ŞI SOCIAL AL ROMÂNIEI”, se arată că unirea de la 24 ianuarie 1859 se înscrie în îndelungata şi frămîntată istorie a patriei noastre ca etapă decisivă pentru edificarea României moderne, în asigurarea progresului ei economic-social.

Se menţionează apoi, că prin Unirea din 1918, care a dus la constituirea statului naţional unitar român, dezvoltarea

naţiunii noastre a luat amploare, realizîndu-se cadrul naţional şi social-economic mai adecvat pentru sporirea forţelor de producţie şi progresul ştiinţei şi culturii. Într-un asemenea nou cadru s-a intensificat activitatea forţelor progresiste ale societăţii.

În continuarea comunicării se spune : Victoria revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din August 1944, a cărei a 40-a aniversare o vom sărbători în acest an, revoluţie pregătită şi condusă de Partidul Comunist Român, a deschis o nouă eră în procesul luptelor revoluţionare din ţara noastră, a asigurat condiţiile necesare înfăptuirii unor mari şi profunde transformări în viaţa social-economică, pentru trecerea la construirea socialismului.

Înfăţişîndu-se aceste mari transformări, se subliniază că, în procesul revoluţionar al devenirii socialiste a patriei noastre, un moment decisiv pentru propăşirea ţării şi poporului român l-a constituit Congresul al IX-lea al P.C.R., cînd, prin voinţa unanimă a comuniştilor, în fruntea partidului a fost ales tovarăşul Nicolae Ceauşescu, strălucit strateg şi doctrinar al progresului economico-social al României, cel mai iubit fiu al poporului român, patriot înflăcărat, excepţional militant revoluţionar, devotat trup şi suflet cauzei partidului şi poporului, socialismului şi comunismului, păcii, colaborării şi progresului în lume.

Au fost evidenţiate succesele de importanţă istorică, fără precedent, dobîndite în perioada de după Congresul al IX-lea al partidului, în elaborarea strategiei pentru înaintarea României spre viitorul său comunist, succese indisolubil legate de opera secretarului general al partidului, operă ce se constituie într-o excepţională contribuţie ştiinţifică privind rolul şi locul socialismului ca treaptă superioară a progresului economic şi social, etapele obiectiv necesare ale desfăşurării construcţiei socialiste, forţele motrice ale formării şi dezvoltării unei economii moderne, eficiente, dinamice şi armonioase, cu luarea în considerare a condiţiilor concret-istorice naţionale şi internaţionale.

În comunicare se apreciază că programul de edificare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare a ţării noastre spre comunism, elaborat din iniţiativa şi cu participarea nemijlocită, hotărîtoare, a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, se află astăzi într-o etapă superioară de înfăptuire. O etapă caracterizată definitiv prin trecerea la o nouă

calitate în toate sferele vieții economico-sociale, obiectiv stabilit la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român. Trăsătura esențială a noii calități în economie o constituie acțiunea, cu preponderență, a factorilor intensivi de creștere, sporirea în ritm susținut a productivității muncii, valorificarea la un nivel tot mai înalt a produselor românești pe piața internațională. Toate acestea vor permite ca, în următorii ani, România să depășească stadiul de țară socialistă în curs de dezvoltare, intrând în categoria statelor mediu dezvoltate din punct de vedere economic.

Realitățile de astăzi, marile succese obținute de poporul nostru sub conducerea partidului, a tovarășului Nicolae Ceaușescu — se spune în încheiere — demonstrează cu puterea de netăgăduit a faptelor că prin socialism România a înfăptuit și a conferit noi și importante dimensiuni idealurilor pentru care au militat înaintașii, patria noastră dobândind astăzi un prestigiu internațional mai mare ca oricând.

„UNITATEA NAȚIONALĂ — PERMANENȚĂ A ISTORIEI MULTIMILENARE A POPORULUI ROMÂN” este titlul comunicării susținute de *acad. EMIL CONDURACHI*. În ea sînt înfățișate etapele afirmării acestei idei, începînd din vremurile străvechi, de dinainte de primul stat unitar dac de sub conducerea lui Burebista, și pînă în epoca modernă. În acest cadru se subliniază că nașterea poporului român a reprezentat încă un progres în direcția afirmării unității de limbă și cultură. Poporul român, exponent al tradițiilor suveranității naționale și creator activ de cultură, instituții și civilizație, s-a afirmat, dincolo de efemere împărțiri și dominații, ca o entitate istorică viabilă, autonomă și unitară. Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare și cel mai viteaz dintre ei, Mihai, ilustrează sensurile majore ale acestei dăinuirii creatoare. Ei s-au înscris deopotrivă în conștiința poporului nostru și a popoarelor lumii ca simbol al românilor de pretutindeni, al aceluiași popor și al unei misiuni istorice unice.

Către aceste exemple, către aceste adevăruri, către aceste tradiții de unitate și-a îndreptat ochii generația revoluției de la 1848 și a Unirii.

Ctitorind România modernă, care-și va dobîndi cu sînge peste mai puțin de două decenii și independența, actul Unirii de la 1859 polarizează în juru-i aspirațiile de unitate ale românilor de pre-

tutindeni, deschizînd calea Marii Uniri din 1918 și, mai departe de aceasta, a României de azi.

În încheierea comunicării se spune: În lumina formulărilor decisive și înnoitoare pe care națiunea noastră și națiunile lumii le datorează celui care a dovedit în cel mai înalt grad că istoria este, în coordonatele ei majore, o dimensiune constitutivă a prezentului, tot așa cum națiunea și unitatea națională sînt dimensiuni constitutive ale socialismului, în lumina gîndirii și acțiunii secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii, înțelegem azi, mai limpede ca oricînd, semnificația profundă și durabilă pe care actul Unirii de la 1859 o are nu numai în trecut, ci și în prezentul unei afirmări fără precedent a unității naționale a românilor și a națiunii noastre socialiste sub semnul comunismului și păcii în lume.

Comunicarea „ROLUL TINERETULUI ÎN ISTORIA PATRIEI, ÎN AMPLUL PROCES AL TRANSFORMĂRII REVOLUȚIONARE A SOCIETĂȚII PENTRU EDIFICAREA SOCIALISMULUI ȘI COMUNISMULUI ÎN ROMÂNIA” a fost prezentată de tovarășul NICU CEAUȘESCU, *membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al C.C. al U.T.C.* În comunicare se spune: Parte organică și filon de permanentă înnoire în dinamica societății, mișcarea revoluționară și democratică de tineret din România își are rădăcinile în trecutul îndepărtat al zburcumei noastre istorii, în tradițiile glorioase ale luptei poporului român pentru libertate, unitate, independență națională și progres.

Generațiile tinere — prin receptivitatea și adevărată entuziasme la marile idealuri ale devenirii și dăinuirii poporului nostru, prin atitudinea lor responsabilă, profund legată de ideile novatoare — s-au dovedit a fi, de-a lungul multimilenarelor noastre istorii, un puternic factor mobilizator de voințe și catalizator de conștiințe, în cadrul larg al ascensiunii întregii societăți spre noi culmi de civilizație materială și spirituală.

Participarea activă la progresul material și spiritual al societății românești, la amplele mișcări revoluționare, progresiste pe plan social și politic, la lupta pentru unitate și independență națională a țării, a conferit tinerei generații distincția demnității și devotamentului, a unor înalte virtuți morale și patriotice.

În continuare, în comunicare se arată: Se cuvine subliniat faptul că, în desfă-

șurarea marilor evenimente din istoria românilor, masele populare, oamenii muncii au avut rolul hotărâtor, au fost promotorii și purtătorii ideilor de progres. Când a fost nevoie, au lăsat uneltele de muncă și au pornit la luptă pentru libertatea și neatințarea țării; și tot ei au fost cei care, întorși din aprigele bătălii care au marcat devenirea noastră ca popor statornic legat de vatra străbună, au făurit, prin muncă, o țară liberă și independentă, stăpână pe soarta sa, România de azi.

Generații după generații, din rîndurile tineretului sau ridicat exponenții ideilor și idealurilor celor mai înaintate și mai generoase ale vremii — gînditori cetezători, cărturari iluștri profund legați de popor — cu toții dedicîndu-și activitatea propășirii patriei, cauzei progresului social. Înșușindu-și pe deplin năzuințele legitime de libertate și dreptate socială ale poporului, tinerii au militat cu ardore pentru dezvoltarea mereu ascendentă și înflorirea vieții spirituale și materiale a patriei, pentru împlinirea aspirațiilor seculare de unitate și neatințarea a teritoriului strămoșesc.

Evocîndu-se tradițiile glorioase de luptă ale tinerilor, în comunicare se spune: Crearea Uniunii Tineretului Comunist a reprezentat, incontestabil, un moment cardinal în evoluția mișcării democratice, revoluționare de tineret din patria noastră.

Tineretul comunist a avut un rol deosebit în organizarea și desfășurarea marilor bătălii de clasă ale proletariatului român pe toată durata crizei economice din anii 1929—1933. În toți acești ani, Uniunea Tineretului Comunist a fost o permanentă școală de formare și călire revoluționară a tinerelor cadre, rezerva de bază a partidului. Celor mai destoinici, mai proeminenți tineri comuniști, în rîndul cărora s-a aflat și cel care conduce astăzi destinele partidului și poporului nostru, le-au fost încredințate sarcini de mare răspundere în conducerea organizațiilor de masă, precum și în pregătirea și desfășurarea amplelor acțiuni antifasciste, care au culminat cu marea demonstrație națională de la 1 Mai 1939. În anii grei ai regimului burghez, interbelic, Uniunea Tineretului Comunist a fost un adevărat portdrapel al întregii mișcări de rezistență antifascistă românească, mișcare profund patriotică, magistral condusă de partidul comunist spre revoluția biruitoare declanșată în August 1944 și care a deschis calea trecerii României spre edificarea societății socialiste.

În comunicare se subliniază apoi că în noua etapă a construcției socialiste, care s-a deschis în fața poporului român, tineretul țării a adus o contribuție de seamă, nepieritoare. Se relevă că epoca istorică inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie națională, care poartă pecetea personalității secretarului general al partidului, a gîndirii și acțiunii sale revoluționare, se identifică în conștiința noastră, a tuturor, cu o epocă de nouă tinerețe și încredere în destinul socialist al patriei, în care tinăra generație, alături de întregul popor, s-a afirmat ca o puternică forță socială a progresului.

Înșușindu-și în întregime strălucitele inițiative de pace ale președintelui Republicii, tineretul s-a angajat energic în lupta pentru pace și dezarmare, pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte, din care să fie eliminate pentru totdeauna războaiele, amenințarea morții și a distrugerii.

Pacea constituie una dintre valorile esențiale alături de cele ale participării și dezvoltării, ale inșeși devizei Anului Internațional al Tineretului — amplă manifestare care deschide, sub auspiciile Națiunilor Unite, largi spații de acțiune în direcția unei implicări tot mai active a tinerii generații în procesul dezvoltării naționale, al dezbaterii și soluționării echitabile a problemelor cardinale ale lumii contemporane.

În comunicarea „FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA ARMATEI NAȚIONALE — FACTOR IMPORTANT ÎN LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ”, prezentată de general-colonel VASILE MILEA, *prim-adjunct al ministrului apărării naționale, șef al Marelui Stat Major*, se spune:

Ideea unității naționale, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei au fost o componentă a conștiinței patriotice a armatei române. În fruntea luptei pentru unitate națională s-au găsit mulți ofițeri sau foști ofițeri, trecuți prin școala aspră a revoluției din 1848, care au participat la activitatea de propagare în rîndurile maselor a ideii Unirii.

Formarea în timp cît mai scurt a unei armate puternice era reclamată, în mod expres, de împrejurările istorice în care a avut loc Unirea, de faptul că evenimentele de la 1848 au demonstrat, așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, că „este nevoie de crearea forțelor armate proprii, care să asigure apărarea revoluției, a cuceririlor ei și a indepen-

denței naționale". De asemenea, împrejurările internaționale în care s-a realizat Unirea din ianuarie 1859, determinate, în principal, de faptul că imperiile limitrofe — otoman, țarist și habsburgic — se aflau în concurență pentru controlul spațiului românesc, au impus ca cel dintâi act politic al noului regim să-l constituie formarea armatei naționale, prin fuziunea trupelor celor două principate înainte de a fi făurită unirea celor două administrații.

O privire retrospectivă — se arată mai departe în comunicare — pune în evidență faptul că dintre toate instituțiile statului național modern cea mai spectaculoasă evoluție a avut-o armata. S-a ajuns astfel ca eforturile poporului român pentru înfăptuirea statului național unitar să fie susținute, în anul 1916, de o putere armată care însuma aproape un milion de oameni. Spiritul de sacrificiu al ostașilor și ofițerilor în eroicele bătălii din Carpați, de pe Dunăre și din Cimpia Munteniei, de la Mărăști, Mărășești și Oituz, exprimă în cel mai înalt grad voința întregului popor român de a elibera teritoriile sale aflate sub dominație străină și de a făuri statul său național unitar. Ne aflăm, astfel, în frumoasa ipostază de a putea vorbi și scrie, cu îndreptățită mândrie patriotică, într-un interval cronologic de aproape șapte decenii (1859—1918) de armata Unirii, a independenței și de armata Marii Uniri de la 1 decembrie 1918.

Tradițiile luptei pentru unitate și independență sînt continuate și ridicate pe o treaptă superioară de Armata română ca parte integrantă a noii noastre orinduiuri și braț înarmat al poporului, fiind gata oricînd ca, la ordinul comandantului nostru suprem, tovarășul Nicolae Ceaușescu, să-și îndeplinească îndatoririle de mare răspundere ce-i revin de a apăra cuceririle socialiste, independența, integritatea și suveranitatea României.

În comunicarea „LUPTELE SECULARE ALE ROMÂNILOR PENTRU LIBERTATE ȘI NEATÎRNARE — PREMISE ALE UNIRII PRINCIPATELOR“, prof. dr. VIRGIL CÂNDEA, *președintele Asociației „România“*, a relevat că în istoriografie românii au fost menționați întotdeauna în atitudinea de apărători ai țării și ai formelor lor de viață, spiritualitate și civilizație, niciodată în postura de cuceritori.

Virtuțile românești s-au afirmat pe planul creației umane, o creație pașnică în economie, în cultură, într-un domeniu de civilizație care depășea nu prin ambiție, ci printr-un sentiment generos de solidaritate cu vecinii săi balcanici. În

această concepție pașnică despre viață și legăturile cu alte popoare, activitățile militare însemnau doar o aspră necesitate a apărării, fără să aducă avantajele economice sau politice ale cuceririi urmărite de statele expansioniste. Cu toate acestea, luptele românilor — cînd ei au fost siliți să le poarte — raportate la contextul politic și militar european de la sfîrșitul evului mediu și începutul epocii moderne, au avut rezultate care, neputînd fi puse pe seama numărului ostașilor sau slăbiciunii adversarului, sînt explicabile prin conștiința cauzei drepte, consimțirea jertfei supreme, stăpînirea artei militare adecvate teritoriului și tehnicii inamicilor.

Pe de altă parte, luptele românilor pentru libertate au constituit premise ale Unirii din 1859. Succesul pe care îl asigura unitatea de scopuri și forțe a celor de același neam a reprezentat, în trecutul românesc, o învățătură a istoriei, transformată în principiu politic. Etapele parcurse de români către unitatea statală au fost marcate de un impresionant șir de alianțe ale celor trei principate împotriva adversarilor comuni. Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu și ceilalți conducători ai Principatelor Române din evul mediu și de la începutul epocii moderne au făcut din cooperarea militară a celor trei țări o doctrină politică limpede exprimată și așezată pe tratate de alianță. Dar nu numai în luptele pentru neatîrnare, împotriva amenințărilor externe, ci și în luptele pentru dreptate socială purtate succesiv într-una sau alta din țările românești s-a manifestat aceeași solidaritate. Sînt cunoscute relațiile răsculaților ardeleni din 1784 cu țărani din Muntenia și Moldova, puternicele ecouri în Transilvania și Moldova ale revoluției din Țara Românească de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, faptul că revendicările naționale și sociale ale revoluției de la 1848 au fost aceleași în toate cele trei principate românești, inclusiv dorința de unire a lor într-un singur stat. Unsprezece ani mai tîrziu această revendicare începea să fie realizată prin unirea Moldovei cu Muntenia, iar în 1918 ea era desăvîrșită prin făurirea statului național român unitar.

În comunicarea lor, acad. DAVID PRODAN și GHEORGHE PLATON, prof. dr. la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași, intitulată „CONTEXTUL INTERN ȘI EXTERN AL PREGĂTIRII ACTULUI ISTORIC DE LA 24 IANUARIE 1859. UNIREA MOLDOVEI CU

MUNTENIA — PIATRA FUNDAMENTALĂ ÎN PROCESUL FAURIRII UNITĂȚII NOASTRE NAȚIONAL-STATALE“, au subliniat că în contextul general al Europei „veacului naționalităților“ — veacul al XIX-lea — țările române cunosc un puternic și multilateral proces de dezvoltare. În cadrul consolidării pieței interne unice, se dezvoltă și se multiplică legăturile între toate țările române, sprijinite pe afinități și pe tradiții seculare. În egală măsură se intensifică procesul de integrare în economia, în viața politică și în spiritualitatea europeană.

Comunicarea arată, în continuare, că intervenția brutală a imperiilor străine și înăbușirea revoluției românești de la 1848, ca și a celei europene — cu acordul tacit chiar al „statelor liberale“ — contextul politic deosebit de dificil au demonstrat că numai în împrejurări internaționale favorabile românii vor putea înfrântui Unirea. După ce amintesc că înfrângerea Rusiei țariste de către coaliția europeană, izolarea politică a imperiului habsburgic și slăbirea imperiului otoman au creat, pentru români, o situație radical deosebită de cea existentă la 1848, autorii comunicării consideră unirea Moldovei cu Muntenia drept o veritabilă piatră de încercare a relațiilor dintre puteri, în funcție de care, la un moment dat, a fost stabilit noul echilibru european, întregul continent fiind divizat în partizani și adversari ai Unirii. Iar Congresul de pace de la Paris (1856), pentru a împăca punctele de vedere divergente, a recurs la o soluție originală: consultarea românilor cu privire la opțiunea națională. Românii au știut însă că soarta lor nu poate fi hotărâtă de areopagul european. Unirea nu poate fi explicată și motivată decât în strînsă legătură cu necesitățile stringente ale societății, care impuneau transformarea, modernizarea, eliberarea acesteia de cătușele feudale, organizarea ei în conformitate cu cerințele moderne — economice, sociale și național-politice — ale progresului istoric.

În cele două țări românești, deși în condiții deosebite, cu tot amestecul arbitrar al puterilor străine, acțiunile în favoarea Unirii s-au desfășurat organizat. Puterile europene trebuiau puse în fața faptului împlinit. Alegerea lui Alexandru I. Cuza ca domn al Moldovei și al Munteniei, la 5 și 24 ianuarie 1859, reprezintă expresia acestei convingeri imperioase.

În comunicarea „REFORMELE ȘI SCHIMBĂRILE ADÎNCI PRODUSE ÎN STRUCTURA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI DUPĂ UNIRE“, prezentată de prof. univ. dr. DINU C. GIURESCU, de la Institutul de arte plastice „Nicolae Grigorescu“ din București, și prof. dr. LIVIU MAIOR, de la Universitatea din Cluj-Napoca, sint evocate principalele acțiuni întreprinse, după 24 ianuarie 1859, în direcția restaurării treptate a suveranității depline — interne și externe — a statului român modern, aflat la începuturile sale.

Este evidențiată, mai întii, secularizarea averilor mănăstirești, printr-un vot masiv al Camerei deputaților, vot care avea suportul deplin al opiniei publice. Un sfert din pământul țării reîntra, astfel, sub controlul statului român.

Dacă pentru această măsură — revoluționară la epoca respectivă — a existat aproape unanimitate, în schimb în problema improprietății țăranilor împotriva marilor proprietari — ce dețineau și controlul în Camera deputaților — se dovedise și continua să se manifeste extrem de puternic. Aceasta a fost posibilă abia după dizolvarea Camerei deputaților, urmată de elaborarea Statutului — de fapt o constituție — și de o nouă lege electorală, aprobate printr-un plebiscit real, cu o imensă majoritate. Cea mai însemnată urmare a acestor evoluții a fost soluția dată problemei agrare, prin legea din 14/26 august 1864, în baza căreia au fost improprietărite 511 896 familii, cu o suprafață totală de 2 038 640 ha, revenind fiecărei familii, în medie, aproape 4 ha.

În expunere sint relevate și alte schimbări determinate de Unire, care privesc instituțiile, administrația, sistemul judecătoresc, armata, învățămîntul, cultura. Legea învățămîntului din 1864, de exemplu, a orientat școala românească timp de 34 de ani, fiind una din legile cu cea mai mare durată din istoria noastră modernă. Pe temeiul ei s-au înființat numeroase școli elementare, o serie de „gimnasii“ (licee); au fost create Universitatea din Iași și aceea din București, Școala de poduri și șosele — precursora Politehnicii —, Școala de silvicultură, conservatoarele de muzică, Școala de belle arte. A fost organizată Direcția generală a arhivelor statului, menită a păstra memoria istoriei românești.

Comunicarea subliniază că Unirea din 1859 a deschis calea reformelor de structură necesare statului românesc

modern, reforme care au cuprins, practic, toate sectoarele. Dar unele structuri noi cereau oameni competenți, eficienți, cinstiți, dedicați cu trup și suflet profesiunii lor. Fără o atare prefacere în mintea și cugetul fiecăruia, adevăratul progres nu putea fi dobândit. De aceea, cîrmuirea lui Alexandru Ioan Cuza a cunoscut, alături de atîtea fapte bine gândite și rînduite, și îngrădiri, eșecuri, numeroase greutăți firești ale unui început, al atîtor schimbări.

Dacă se face însă suma, în perspectiva timpului care fixează cu dreaptă cumpănă locul oamenilor și al fiecărei generații, atunci se poate spune fără ezitare că realizările rămîn covîrșitoare, că ele au constituit temelia statului român modern, că generația revoluției de la 1848 și a Unirii din 1859 a binemeritat de la patrie toate laudele și rămîne pentru totdeauna în paginile cele mai de seamă ale istoriei ei.

Comunicarea „MASELE POPULARE, MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ SOCIALISTĂ ȘI COMUNISTĂ — FACTOR DETERMINANT ÎN LUPTA PENTRU TRANSFORMĂRI SOCIALE ȘI NAȚIONALE PROGRESISTE ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ”, prezentată de MIHAI CRUCEANU, *militant al partidului cu stagiu din ilegalitate*, și GHEORGHE ZAHARIA, *director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice*, a reliefat faptul că izbînda istorică din 1859 a pus puternic în evidență rolul determinant al maselor populare, de forță motrice a procesului istoric, a cuceririi independenței absolute a României, a făuririi unității național-statale. Trup din trupul țării, rezultat legic al transformărilor produse de societate, proletariatul român și-a făcut ucenicia revoluționară la flacăra luptei pentru unitate și neatințare, integrîndu-se șuvoiului revoluționar și devenind, treptat, portdrapelul acestei lupte. Odată cu crearea, în 1893, a partidului politic al clasei noastre muncitoare, el și-a propus, ca obiectiv fundamental, să militeze în fruntea maselor largi ale poporului pentru transformarea revoluționară a societății.

În comunicare se subliniază că o importanță deosebită în înfăptuirea alianței muncitorești-țărănești a avut sprijinul permanent primit de țărănime din partea mișcării muncitorești revoluționare, mai ales în timpul marilor răscoale din anii 1888 și 1907.

După ce se arată că mișcarea muncitorească, împreună cu întregul popor, a

reprezentat factorul determinant al făuririi statului național unitar român, prin Marea Unire din 1918, comunicarea subliniază că forțele muncitorești de pe întregul cuprins al patriei și-au concentrat eforturile în vederea unificării la scară națională, pentru a se constitui „un singur bloc socialist, un singur partid proletar, care să ducă mai înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist”. Acesta a fost Partidul Comunist Român, făurit în mai 1921, pe temelia României unite, continuatorul glorioaselor tradiții ale poporului, ale mișcării noastre muncitorești și socialiste.

Sub glorioasele însemne ale unității, cu adinci rădăcini în trecut, la chemarea și sub conducerea Partidului Comunist Român a fost făurit consensul național ce a determinat victoria insurjecției din August 1944, moment de început al revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a poporului român. Astăzi, poporul nostru, strîns unit în jurul partidului, al conducerii sale, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, acționează cu abnegație pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României.

Tovarășul ION URSU, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-vicepreședinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, a prezentat comunicarea „TRADIȚIILE UMANISTE ȘI PATRIOTICE ALE ȘTIINȚEI, CULTURII ȘI ARTEI ROMÂNEȘTI. CONTRIBUȚIA LOR LA CIMENTAREA UNITĂȚII NAȚIONALE A POPORULUI nostru”. În comunicare se spune:

Pentru generația noastră care, cu începere de la cel de-al IX-lea Congres al partidului, a avut privilegiul de a participa nemijlocit, sub luminile gîndirii vizionare a primului președinte al României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la reafirmarea celor mai autentice sensuri ale istoriei noastre multiseculare, Unirea înseamnă nu numai un eveniment istoric strălucit, ci și o valoare permanentă a conștiinței noastre sociale, a înșeși concepției de dezvoltare a societății noastre socialiste.

În comunicare se subliniază că idealul secular al unității poporului de la Dunăre, Carpați și Marea Neagră se reflectă în întreaga noastră civilizație, răzbătînd în cele mai felurite moduri de expresie, spontană sau deliberată,

din îndepărtatele timpuri ale începuturilor istoriei sale, din epoca geto-dacică și romană până în vremurile moderne. În fiecare etapă a istoriei sale, poporul român a mărturisit, prin realizările remarcabile ale științei, culturii, artei, legătura indisolubilă dintre toate ținuturile de el locuite, unitatea sa etnică și de limbă, unitatea estetică și morală, care l-au distins în Europa, statornicându-i profilul inconfundabil. Sînt evidențiate fapte nenumărate care atestă unitatea de civilizație veche a ținuturilor noastre, atît în formele și repertoriul comun de motive artistice, cît și în comunitatea unor cunoștințe și tehnici străvechi, între care unele au ajuns la un renume european și universal.

Este apoi înfățișată în mod amplu evoluția spiritualității românești în perioada Unirii din 1859 și a cuceririi Independenței de stat a României, în 1877, care au deschis larg calea dezvoltării moderne a țării, precum și în intervalul dintre cele două războaie mondiale, cînd cei mai buni dintre oamenii de știință, cultură și artă s-au alăturat făuritorilor de civilizație ai vremurilor trecute, ducînd mai departe tradițiile unei culturi nutrite de idealurile nobile ale libertății și unității naționale, apărînd cu fermitate și pasiune drepturile inalienabile ale poporului lor, transfigurîndu-și sentimentele în opere științifice, literare și artistice nepieritoare.

Comunicarea relevă că în anii socialismului idealurile Unirii s-au afirmat la cote fără precedent, cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român punînd bazele politice ale unei noi epoci în viața științifică a țării, știința și tehnologia din România primind comanda socială fermă de a se angaja mai direct și mai eficient în opera de construcție economică, de progres material și spiritual al națiunii.

În ultimii 19 ani de creștere economică intensă și dezvoltare socială multilaterală — se arată în continuare în comunicare — s-a trecut la reasezarea unităților de cercetare și inginerie tehnologică pe baza unor norme unitare de structură. Sub conducerea eminentului om de știință, personalitate politică de largă recunoaștere și prețuire internațională, tovarăsa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, s-a reorganizat Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, organ însărcinat cu aplicarea politicii partidului și statului nostru în domeniul cercetării științifice, dezvoltă-

rii tehnologice și introducerii progresului tehnic.

Reliefînd rolul important conferit de partid și secretarul său general științei și tehnicii în făurirea destinului modern al României, comunicarea menționează: Congresele culturii și educației socialiste, luminate de Programul ideologic al partidului, numeroasele întîlniri de lucru ale tovarășului Nicolae Ceaușescu cu creatorii de cultură și artă — între care memorabila consfătuire de la Mangalia — au improspătat legăturile dintotdeauna ale culturii și artei naționale cu izvoarele vii ale gîndirii și simțirii poporului, subliniind înalta lor misiune socială, patriotică și umanistă.

Acum, în preajma aniversării zilei de naștere a făuritorului celei mai fertile epoci din istoria României moderne, apărător neînfricat al celor mai scumpe valori ale istoriei noastre — se spune în încheierea comunicării — oamenii de știință, învățămînt, cultură și artă, fără deosebire de naționalitate, strîns uniți în jurul Partidului Comunist Român, adresează din toată inima tovarășului Nicolae Ceaușescu omagiul lor fierbinte, cele mai bune urări de multă sănătate, fericire și putere de muncă în marea operă istorică pe care o înfăptuiește în fruntea țării, conducînd România spre culmile civilizației socialiste și comuniste.

Intr-o atmosferă însuflețitoare, participanții la sesiune au adresat, în încheierea lucrărilor, o telegramă Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Participanții la sesiune au aclamat, îndelung, cu multă căldură, pentru partid și secretarul său general. Reafirmînd vibrant sentimentele de neîarmurită dragoste, stimă și recunoștință, pe care întreaga națiune le nutrește față de conducătorul iubit al partidului și statului nostru, cei prezenți au rostit cu înflăcărare cuvintele atît de scumpe tuturor fiilor patriei: „Ceaușescu — P.C.R.!", „Ceaușescu — poporul!", „Ceaușescu — pace!". Întreaga asistență a alăturat acestor profunde simțăminte urarea adresată din adîncul inimii „Ceaușescu, la mulți ani!".

**TELEGRAMA ADRESATĂ COMITETULUI CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN,
TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU,
secretar general al Partidului Comunist Român,
președintele Republicii Socialiste România**

Mult iubite și stimate tovarășe NICOLAE CEAUȘESCU,

Participantii la sesiunea științifică omagială dedicată aniversării a 125 de ani de la formarea statului național român prin unirea Moldovei cu Muntenia vă adresează dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu — înflăcărat patriot, militant revoluționar pentru propășirea națiunii noastre socialiste, continuator strălucit al operei celor mai înalte spirite pe care le-a creat poporul român, luptător fără preget pentru cauza libertății și independenței patriei, pentru afirmarea vocației sale de pace și înțelegere între toate popoarele lumii — un cald omagiu de adânc respect, nemărginită prețuire și caldă recunoștință pentru prodigioasa activitate pe care o desfășurați în fruntea partidului și statului, magistral confirmată de realizările fără precedent în istoria multimilenară a țării, obținute în cei 19 ani de cind, prin voința unanimă a poporului, conduceți destinele României socialiste.

În ansamblul concepției dumneavoastră științifice revoluționare despre sensul și esența dezvoltării societății, rigoarea cu care ați caracterizat etapele de dezvoltare economico-socială a țării noastre constituie un model de înțelegere și interpretare a istoriei poporului român, a luptei sale eroice, neîntrerupte pentru afirmarea ființei proprii, pentru libertatea socială și națională, pentru independență și unitate.

Bazindu-se pe acest inestimabil fond de idei, comunicările prezentate în cadrul sesiunii au reliefat convingător, în lumina faptelor istoriei, că unirea a fost efectul legic, obiectiv al dezvoltării națiunii române, al luptei multiseculare pentru drepturile sale inalienabile.

Actul istoric de la 24 Ianuarie 1859, pregătit de generații și generații, s-a întemeiat pe legități istorice de necontestat cum sînt comunitatea de viață economică, originea comună a poporului român, identitatea de limbă și cultură, de nevoi și aspirații. Toate acestea i-au unit întotdeauna pe români, printr-o puternică legătură frățască, făcîndu-i să se simtă părți ale aceluiași întreg, ramuri ale aceluiași trunchi viguros, membri ai uneia și aceleiași familii, ai unuia și aceluiași popor.

Așa cum ați apreciat în nenumărate rinduri, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, lupta poporului român pentru libertate, unitate și independență a constituit o coordonată definitorie a istoriei noastre naționale.

La jumătatea veacului trecut, națiunea română ajunsese la o puternică conștiință de sine, la înțelegerea adîncă a misiunii sale în rîndul popoarelor lumii, la definirea clară a căilor pentru îndeplinirea țelurilor sale supreme — țelul libertății, strîns îngemănat cu țelul unirii tuturor românilor. Unirea a polarizat, în acei ani, toate energiile poporului, ale milioanele de țărani, de lucrători, meseriași, ale cărturarilor patrioți și ale altor categorii sociale.

Vorbitorii au pus în evidență că victoria obținută la 24 Ianuarie 1859 prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al celor două principate-surori, Moldova și Muntenia, s-a înscris în istorie ca un mare triumf al unei cauze drepte, legitime, sprijinită de întregul popor și, deopotrivă, ca un viu exemplu și permanent îndemn, ea demonstrînd omenirii că un popor, oricît de mic ar fi, își dobîndește libertatea, unitatea și independența numai atunci cînd este hotărît să lupte pentru cucerirea lor.

În comunicările prezentate au fost relevate profunde înriiruri pe care le-a avut actul Unirii asupra evoluției viitoare a statului român modern. Înfăptuirea Unirii a permis dezvoltarea structurilor sociale și instituțiilor moderne, în consens cu dezideratele țării, cu spiritul veacului. Acesta a fost suportul solid pe care avea să se înalțe independența deplină de stat a României, proclamată la 9 Mai 1877 și pecetluită prin grele jertfe de sînge pe cîmpul de bătălie dus în războiul pentru neatințarea țării. Unirea din ianuarie 1859 a fost o etapă hotărîtoare pe temeiul căreia s-a desăvîrșit edificiul României unitare la 1 Decembrie 1918, fiind consfințită prin hotărîrea unanimă și entuziastă a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Lucrările sesiunii au prilejuit rememorarea unor glorioase pagini ale istoriei patriei, evidențiind momente de seamă ale înfăptuirii unității naționale, au omagiat activitatea revoluționară a Partidului Comunist Român, care-și trage seva și vitalitatea din nețărnută dragoste a poporului nostru pentru glia strămoșească. A fost subliniat faptul că, azi, în condițiile edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, partidul nostru ridică pe o nouă treaptă, superioară, iubirea de țară manifestată — de-a lungul veacurilor — de înaintașii noștri, a căror forță a izvorât din năzuința fierbinte de a înfăptui un stat puternic, unitar, liber și independent. În cadrul sesiunii s-a evidențiat rolul deosebit de important pe care l-a avut tinăra generație în istoria poporului român, în lupta pentru realizarea năzuințelor și aspirațiilor acestuia de a trăi deplin stăpîn în vatra sa străbună, contribuția tineretului la progresul general al patriei, la făurirea noii orînduiri sociale.

Comunicările prezentate au pus în lumină mărețele prefaceri innoitoare înfăptuite în România în cele patru decenii de după 23 August 1944, cu deosebire după 1965, de cînd în fruntea partidului și a țării vă aflați dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, strălucit conducător politic, înflăcărat revoluționar, înalt exemplu de nețărnută dragoste față de țară, proeminență personalitate a lumii contemporane. După cel de-al IX-lea Congres, sub conducerea partidului, a dumneavoastră, întregul nostru popor a trecut la făurirea unei societăți socialiste puternice, multilateral dezvoltate, România parcurgînd cea mai rodnică epocă din întreaga sa existență. S-a făurit o puternică și modernă industrie, care este capabilă să rezolve astăzi cele mai complexe cerințe ale economiei naționale; s-a dezvoltat considerabil agricultura, au cunoscut un puternic avînt știința, învățămîntul, cultura, au crescut neîncetat produsul social și venitul național, toate acestea fiind potențate de dezvoltarea echilibrată, armonioasă, a forțelor de producție pe întregul teritoriu al patriei, de perfecționarea relațiilor sociale, de lărgirea democrației muncitorești, revoluționare.

Vorbitorii au relevat activitatea și contribuția de mare însemnătate a tovarășei academiciene doctor inginer Elena Ceaușescu la dezvoltarea științei, culturii și învățămîntului, la înfăptuirea cu succes a politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Participanții la sesiune au dat o înaltă apreciere modului în care partidul nostru comunist a soluționat, în mod just, științific și deplin, problema națională, care asigură adevărata egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii din patria noastră, fără deosebire de naționalitate, condiții egale de muncă și de viață, de afirmare deplină a personalității umane. Au fost puse în lumină continuitatea neîntreruptă a poporului nostru pe meleagurile străbune, frăția oamenilor muncii români și de alte naționalități, care se regăsesc constructiv în participarea activă a tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate la înfăptuirea neabătută a obiectivelor stabilite de Congresul al XII-lea, de Conferința Națională ale partidului.

Puternica unitate a tuturor oamenilor muncii în jurul partidului, al dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu — elocventă expresie a forței unui popor care trăiește liber într-o țară liberă, avînd la bază o deplină coeziune de interese și țeluri, de năzuințe și voință de acțiune — reprezintă forța motrice a ridicării neconținute a României pe trepte tot mai înalte de progres și civilizație.

Mîndri de marile realizări ale prezentului, conștienți de răspunderile în fața viitorului, participanții la sesiune au dat o înaltă apreciere îndemnurilor dumneavoastră adresate clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, întregului nostru popor, angajîndu-se ferm să nu-și precupețească eforturile pentru a îndeplini în mod exemplar hotărîrile Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale ale partidului.

Toți fiii patriei vă sînt profund recunoscători, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, pentru prestigioasa dumneavoastră activitate pe care o desfășurați pe plan internațional, pentru tot ceea ce faceți ca România socialistă să fie stimată și respectată pe toate meridianele globului, pentru politica activă, de pace, de înțelegere, prietenie și colaborare cu toate popoarele lumii, aceasta cu atît mai mult cu cît în prezent omienirea trece prin momente grele, îndeosebi popoarele din Europa, cînd se agravează tensiunile și pericolul la adresa păcii, se acumulează noi arme ucigătoare, este amenințat însuși dreptul fundamental al omului — dreptul la viață.

Participanții la sesiune, în consens cu voința întregului nostru popor, vă asigură, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, că vor acționa neabătut pentru a face larg cunoscute și a sprijini prin toate mijloacele inițiativele de pace ale țării noastre, ale dumneavoastră personal, menite să deschidă căi noi, realiste, în vederea restabilirii climatului de destîndere, făuririi unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Participanții la sesiune au subliniat, cu nețărnută mîndrie patriotică, faptul că, prin progresele obținute în toate domeniile vieții economico-sociale, prin politica

sa internațională realistă și constructivă, România se bucură de stima și prețuirea întregii lumi. Cu sentimente de înalt respect și aleasă considerație, vă adresăm, mult iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, profunda noastră mulțumire și recunoștință pentru activitatea desfășurată cu strălucire pe plan internațional, pentru modul exemplar în care reprezentați poziția României în relațiile internaționale, pentru rodnicile vizite de prietenie efectuate, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu, în numeroase țări ale lumii, pentru contribuția dumneavoastră inestimabilă la lărgirea relațiilor diplomatice, economice, științifice, culturale ale patriei noastre cu toate popoarele lumii.

Vă rugăm să ne îngăduiți, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, acum, în preajma aniversării îndelungatei dumneavoastră activități revoluționare, a zilei dumneavoastră de naștere, să vă adresăm, odată cu întreaga țară, un vibrant și profund omagiu, semn al deplinei recunoștințe și nemărginitei prețuiri pentru clar-viziunea, fermitatea și consecvența revoluționară cu care acționați pentru edificarea socialismului și comunismului în România, pentru triumful cauzei păcii și progresului în întreaga lume.

Facem legământ solemn în fața partidului, a dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, că, împreună cu întregul nostru popor, vom munci cu toată răspunderea, cu abnegație patriotică și elan revoluționar pentru a întâmpina cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, cel de-al XIII-lea Congres al partidului cu noi și mărețe realizări, ridicând România pe trepte tot mai înalte de progres și civilizație, accelerind mersul ascendent al patriei noastre pe drumul socialismului și comunismului.

ACTIVITATEA INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE ÎN ANUL 1983

Integrat plenar în frontul gândirii social-politice și istorice românești, Institutul de studii istorice și social-politice a desfășurat și în anul care a trecut o laborioasă activitate de investigare și promovare a istoriei, avînd ca îndrumar deosebit de prețios tezele de excepțională valoare teoretică și metodologică cuprinse în cuvîntările secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și în mod deosebit, în magistrala Expunere la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iunie 1982, în documentele Conferinței Naționale a partidului din decembrie același an.

Ideile de forță ale concepției revoluționare, novatoare a secretarului general al partidului — îmbrățișate și promovate cu consecvență de Institutul nostru — se înscriu ca o contribuție inestimabilă la dezvoltarea creatoare a ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, a teoriei și practicii construcției socialiste, la elucidarea unor importante probleme ale istoriei poporului român, ale evoluției vieții contemporane. Prin conținutul și problematica abordată, prin însemnătatea ideilor și orientărilor de o deosebită profunzime și amplitudine ideologică și politică-educativă, prin incursiunea adîncă în istoria multimilenară a poporului nostru, în evenimentele și tendințele contempo-

raneității, opera tovarășului Nicolae Ceaușescu deschide noi și largi orizonturi pentru valorificarea, pe un plan superior, a faptelor trecutului nostru, pentru detașarea de noi și valoroase concluzii asupra devenirii istorice a poporului român.

Călăuzindu-se după remarcabilele contribuții științifice și metodologice în problemele istoriei poporului român, aduse de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în magistrala Expunere la istorica Plenară lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982, Institutul de studii istorice și social-politice a publicat în anul care a trecut lucrarea: NICOLAE CEAUȘESCU, *Istoria poporului român. Culegere de texte* (Editura militară, București, 566 p.) punînd, astfel, la îndemîna comuniștilor, a tineretului, a tuturor celor care se ocupă de problemele istoriei patriei și partidului comunist, un deosebit de util instrument în activitatea de educație revoluționară, patriotică.

Cele cinci capitole ale culegerii cuprind cea mai mare parte a pasajelor din operele tovarășului Nicolae Ceaușescu în care sînt formulate tezele principale ale abordării de către partidul nostru, de către secretarul său general, a problemelor științei istorice — atît sub aspectul sintetizării științifice a adevărului istoric,

cît și sub acela al utilizării lui în activitatea educativă —, aprecieri concrete referitoare la momente și personalități din istoria unică și unitară a poporului român, a mișcării revoluționare și democratice. Un substanțial studiu introductiv — semnat de Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului, intitulat: *Istoria poporului român în opera președintelui Nicolae Ceaușescu* — relevă cu înaltă competență aspectele esențiale ale multiplelor contribuții pe care știința istorică românească și universală le datorează tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Obiectivele și direcțiile de cercetare ale Institutului în anul 1983, rezultate din documentele P.C.R., din cuvîntările secretarului general al partidului, s-au axat, în continuare, pe problema unității și continuității poporului român ca o permanență istorică.

În acest spirit, în cursul anului 1983, producția științifică a Institutului s-a concretizat în: monografii, culegeri de documente, studii, articole, comunicări la reuniuni științifice, expuneri și conferințe, lecții și prelegeri pe teme de istorie ș.a.

Împlinirea a 90 de ani de la crearea, în 1893, a partidului politic al clasei muncitoare din România a prilejuit trei apariții editoriale care au abordat o problemă majoră din istoria patriei și a mișcării muncitorești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și din primele decenii ale veacului al XX-lea.

Acțiunea partidului clasei muncitoare din România pe arena politică a României de la constituirea lui și pînă la epopeea Marii Uniri, a făcut obiectul unei pertinente analize — pe baza unei vaste și multilaterale documentări — în monografia semnată de ION MAMINA, VASILE NICULAE, *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României. 1893—1918*. (Editura politică, București, 272 p.). Izvorît din solul național și integrat organic în viața țării, partidul socialiștilor români a investigat științific și creator, de pe poziții revoluționare, problemele majore ale țării, atît cele aflate atunci la ordinea zilei (dezvoltarea industriei naționale, soluționarea acutei probleme agrare țărănești, desăvîrșirea unității național-statale, continuarea democratizării a regimului politic), cît și cele ale evoluției în perspectivă, avînd ca finalitate instaurarea orînduirii socialiste pe pămîntul românesc. Lucrarea pune în relief manifestarea efectivă a partidului clasei muncitoare în esichierul politic: atitudinea sa față de celelalte partide și alianțe politice realizate; participarea socialiștilor în alegerile parlamentare și comunale; activitatea deputaților socialiști în Parlamentul țării. Un amplu spațiu a fost rezervat contribuției clasei muncitoare,

ca forță de avangardă, în bătălia națională a poporului român încununată victorios, în 1918, prin Marea Unire.

Volumul *Deputații socialiști în Parlamentul Român. Discursuri (1888—1899; 1919—1921)*, Editura politică, București, 364 p. — cuvînt înainte, antologie și note de VASILE NICULAE, ION TOACĂ, GEORGETA TUDORAN — aduce un plus de informații și de înțelegere asupra evoluției ascendente a mișcării noastre muncitorești, în strînsă legătură cu dezvoltarea de ansamblu a vieții economico-sociale și politice românești din epocă. Documentele inserate — extrase din cele mai reprezentative discursuri, cuvîntări și interpelări ale deputaților socialiști — evidențiază preocupările statornice ale acestora, din anii 1888—1899, pentru soluționarea marilor probleme ale societății românești, îndeosebi pentru făurirea statului național unitar, dar și pentru îmbunătățirea situației maselor muncitoare. Pe coordonatele continuității revoluționare, deputații și senatorii socialiști din anii 1919—1921 au dat expresie atașamentului profund al proletariatului față de Marea Unire, susținînd necesitatea consolidării României întregite, concomitent cu apărarea dezideratelor fundamentale ale celor ce muncesc.

Atenția deosebită pe care Institutul a acordat-o combaterii, de pe poziția concepției materialist-dialectice și istorice, a diferitelor curente și ideologii retrograde s-a materializat în apariția lucrării: *Gîndirea revoluționară din România despre religie* (Editura politică, București, 333 p.), volum pregătit pentru tipar de AUGUSTIN DEAC, ION IACOȘ, TEODOR POPESCU, NATALIA TAMPA și avînd referenți științifici pe NICOLAE COPOIU și NICOLAE RAUȘ. Materialele cuprinse în volum (studii, articole, fragmente din lucrări, extrase din documentele programatice), datînd din anii 1870—1936, relevă marile cîmpuri de receptare a fenomenelor suprastructurale de către mișcarea socialistă și muncitorească, de partidul clasei muncitoare din România, demonstrînd, o dată în plus, raportarea lor permanentă la realitatea contemporană și implicarea în problematica sa, preocuparea centrală și constantă pe care au manifestat-o, în promovarea materialismului dialectic și istoric, față de demascarea și combaterea concepțiilor neștiințifice, mistice și religioase. Prin conținutul bogat de idei, prin modul de abordare a problemelor științifice și a celor de conștiință, documentele inserate în lucrare pun în evidență un nou mod de a gîndi și a acționa al militanților revoluționari, bazat pe materialismul științific și orientat spre viață, spre construcția socială și spirituală revoluționară.

În cadrul preocupărilor constante ale istoriografiei noastre de a pune în valoare, de a restitui contemporanilor, prin ediții selective sau complete, creația unor mari gânditori români, se înscrie publicarea, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, a ultimului volum al lucrării C. DOBROGEANU-GHEREA, *Opere complete*, vol. 8 (Editura politică, București, 346 p.), în îngrijirea unui colectiv format din: ION POPESCU-PUTURI, ȘTEFAN VOITEC (coordonatori), ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, ION IACOȘ, ION MAMINA, VALENTINA POPOVICI. Volumul — care încheie ediția completă a operei lui C. Dobrogeanu-Gherea, însumind circa 3 600 de pagini tipărite — cuprinde 179 de scrisori, în bună parte inedite, pe care ideologul și militantul socialist le-a adresat familiei, precum și unor personalități ale vieții politice, științifice, literare din țară și de peste hotare. Această corespondență oferă informații prețioase asupra unor evenimente, interesând îndeosebi evoluția mișcării noastre muncitorești de la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea, luminează secvențe mai puțin cunoscute din viața lui C. D. Gherea. În *Addendă* au fost inserate materiale aparținând lui C. Dobrogeanu-Gherea, depistate de îngrijitorii ediției după tipărirea primelor volume din *Opere complete*.

În același context se înscrie și apariția lucrării LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU, *Scrisori, articole, cuvântări, 1944—1947*. (Editura politică, București, 416 p.), selectarea, pregătirea pentru tipar și adnotarea textelor fiind realizate de MARIN C. STĂNESCU și GHEORGHE NEACȘU. Cel de-al șaselea volum al scrierilor lui Lucrețiu Pătrășcanu cuprinde pagini semnificative ale operei de apogeu a gânditorului și militantului comunist — cuvântări, conferințe, rapoarte, articole, declarații și interviuri dintr-o epocă de excepțională însemnătate pentru destinele noii României, precum și zece prelegeri din partea introductivă a cursului de economie politică teoretică, predat, în 1947, la Facultatea de drept a Universității din București. În aceste lucrări, Lucrețiu Pătrășcanu a enunțat teze și idei în deplină concordanță cu teoria revoluționară a clasei muncitoare, cu realitățile socio-economice și politice românești, a demonstrat adevărul ireversibil al proceselor istorice din România anilor de după revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, în care s-a aflat plenar angajat.

Puternicului și combativului nucleu proletar din Valea Jiului i-a fost dedicată lucrarea lui M. C. STĂNESCU și M. SILVIAN, *Lupeni ieri și azi* (Editura

politică, București, 223 p.) care, utilizând documente inedite și editate, face o incursiune în istoria luptei revoluționare a minerilor de la Lupeni, îndeosebi din anii 1926—1929 (cu accent deosebit asupra eroicei bătălii de clasă din august 1929) și pînă în anii de după eliberare, cînd acest viguros detașament al clasei muncitoare a făcut dovada patriotismului său fierbinte, contribuind la consolidarea puterii democrat-populare, iar apoi la grandioasele împliniri ale evului socialist.

Colecția „Biblioteca de istorie” a Editurii politice s-a îmbogățit cu o nouă lucrare consacrată vieții și activității revoluționare a militantului comunist *Ilie Pintilie* (Editura politică, București, 194 p.), studiu biografic și antologie realizate de NICOLAE POPESCU. Lucrarea surprinde etapele formării lui Ilie Pintilie ca militant revoluționar, a cărui viață a pus-o în slujba promovării intereselor vitale ale poporului muncitor, ale patriei; activitatea sa publicistică în intervalul 1932—1938, caracterizată prin apărarea fermă a aspirațiilor de libertate și dreptate ale clasei muncitoare, ale țărănimii și ale altor categorii de oameni ai muncii, prin adîncă înțelegere a imperativului unirii tuturor forțelor sociale și politice democratice împotriva fascismului și a războiului imperialist, pentru apărarea independenței și integrității României.

Continuînd demersurile științifice anterioare privind analiza unor momente și evenimente semnificative din istoria universală, Institutul de studii istorice și social-politice a editat în anul 1983, volumul al III-lea al lucrării *Regimurile fasciste și totalitate din Europa* (Editura militară, București, 335 p.), sub îngrijirea unui colectiv coordonat de ION POPESCU-PUTURI. Studiile distincte, care alcătuiesc volumul — publicate inițial în revista „Anale de istorie”, iar apoi revăzute și adăugite —, analizează regimurile fasciste sau totalitare din *Slovacia* (MILICĂ MOLDOVEANU), *Norvegia* (LADISLAU GERGELY) și *Franța* (MARIN BADEA); de asemenea, a fost inclus un studiu despre mișcările neofasciste existente după cel de-al II-lea război mondial în diverse țări capitaliste din Europa (ELENA MUREȘAN).

Activitatea științifică s-a concretizat și prin participarea unor cercetători ai Institutului cu studii și articole la unele monografii colective, sau la alcătuirea unor corpusuri de documente, editate în colaborare cu alte institute de cercetare. Volumul al II-lea de *Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907. Desfășurarea răscoalei. A. Moldova* (Editura

Academiei R.S. România, București, 776 p.) — tipărit sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, Institutului de studii istorice și social-politice, Institutului de istorie „Nicolae Iorga” și Direcției Generale a Arhivelor Statului — înscris, printre membrii colectivului care au îngrijit apariția lucrării, pe: ION POPESCU-PUȚURI (coordonator), MARIN BADEA, AUGUSTIN DEAC, ION ILINCIOIU, GEORGETA TUDORAN, VASILE NICULAE. De asemenea, lucrarea *Agricultura socialistă a României* (Editura politică, București, 576 p.), elaborată cu sprijinul Institutului nostru, include, în ordine, studiile elaborate de: ION IACOS, ION ILINCIOIU, *Tărânamea — forță socială de bază a luptei poporului român pentru progres, libertate și neatinare, pentru transformarea revoluționară a societății* (p. 23—41); GHEORGHE SURPAT, FLOREA DRAGNEA, *Dezvoltarea relațiilor agrare pînă la eliberarea țării. Poziția P.C.R. față de problema agrară* (p. 42—62); GHEORGHE ȚUȚUI, PARASCHIVA NICHITA, *Alianța muncitorească-tărânească — principala forță motrice a revoluției populare-democratice (1944—1947)* (p. 63—75).

Momente și aspecte semnificative din istoria noastră națională și a mișcării muncitorești, precum și din istoria universală au fost surprinse în lucrările: M. Gh. Bujor, *Scrieri. Versuri și proză* (Editura Minerva, București, 378 p.), ediție alcătuită de TEODOR PINTEAN, cu o prefață semnată de NICOLAE COPOIU, antologie care întregeste imaginea vieții și activității militanțului revoluționar; *Pe urmele Magherilor (Cronica unei familii)*, Editura Sport-Turism, București, 487 p., de PAUL CERNOVODEANU, MARIAN ȘTEFAN; *Vlăhita produce de 150 de ani — în limba maghiară* (Editura politică, București, 197 p.), de LUDOVIC VAJDA — o monografie dedicată unui important centru metalurgic, cu tradiție în lupta revoluționară; *Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași: 1600—1859—1918*. (Editura Junimea, Iași, 408 p.), care numără printre coordonatori pe AUREL KARETCHI; *România și Conferința de pace de la Paris (1919—1920)* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 408 p.), de CONSTANTIN BOTORAN, ION CALAFETEANU, ELIZA CAMPUS, VIORICA MOISUC, dedicată activității diplomatice a României pentru recunoașterea și consacrarea internațională a Marii Uniri din 1918; *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938—1939* (Editura Eminescu, București, 461 p.), de AURICĂ SIMION — o reconstituire a evenimentelor politico-diplomatice care au prefațat declanșarea celui de-al doilea război mondial.

Amintim, de asemenea, participarea lui ION CALAFETEANU la elaborarea lucrării: *Relațiile internaționale postbelice. 1945—1980* (Editura politică, București, vol. I — 466 p.; vol. II — 552 p.), a lui CRISTIAN POPIȘTEANU la volumul: *Romania between east and west* („România între est și vest”), apărută la Columbia University Press (S.U.A.), cu studiul C. C. Giurescu și mass media, precum și a lui ION IACOS, VASILE NICULAE, GHEORGHE UNC, GHEORGHE ZAHARIA la volumul XI al lucrării-seriale *File de istoria militară a poporului român* (Editura militară, București, 777 p.).

În cursul anului 1983, lucrarea *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821—1923)*, editată sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, în 1979, în Editura Academiei Republicii Socialiste România (colectivul de autori: VIORICA MOISUC, ION CALAFETEANU — coordonatori, MIRCEA MUȘAT, GHEORGHE ZAHARIA, CONSTANTIN BOTORAN, CRIȘAN ILIESCU, GELKU MAKUTOVICI, MILICĂ MOLDOVEANU, ELIZA CAMPUS), a apărut, în limba germană, sub titlul: *Die Nationalstaaten Südost-und Mittel Europas in den Jahren 1821—1923* (Editura Kriterion, București, 270 p.).

Expresie elocventă a interesului manifestat de publicul italian față de istoria țării noastre, de politica României socialiste, care își are în președintele Nicolae Ceaușescu cel mai prestigios reprezentant, în Italia a apărut, cu colaborarea Institutului de studii istorice și social-politice, versiunea în limba italiană a lucrării *România în anii socialismului. 1948—1978*. Cuvînt înainte de ION POPESCU-PUȚURI. Autori: GHEORGHE SURPAT — coordonator, ION ALEXANDRESCU, ION BULEI, GHEORGHE IONIȚĂ, CONSTANTIN MOCANU, PARASCHIVA NICHITA, PAMFIL NICHIȚELEA, ELISABETA PETREANU, VALERIA POTOP, AURICA SIMION, sub titlul: *La Romania negli anni del socialismo. 1948—1978*, Editori Riuniti, Roma, 448 p. Volumul oferă cititorilor italieni o sinteză științifică unitară a istoriei dezvoltării socialiste a patriei, de la etapa luptei pentru asigurarea condițiilor politice, economice, sociale și ideologice necesare trecerii la construirea noii orînduirii sociale și pînă la înfăptuirile din etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate.

Producția științifică a cercetătorilor Institutului în anul 1983 s-a materializat printr-un mare număr de studii și articole apărute în publicații de specialitate — „Anale de istorie”, „Revista de istorie”,

„Magazin istoric“, „Revista arhivelor“, „Acta Musei Napocensis“, „Cercetări istorice“, „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol» Iași“, „Ziridava“, „Revista română de studii și cercetări de relații internaționale“, „România. File de istorie“, „Revista muzeelor“, „Buletinul monumentelor istorice“, „Anuarul centrului de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași“; în reviste și ziare cu profil social-politic sau cultural, centrale și locale — „Scinteia“, „Era socialistă“, „Munca de partid“, „România liberă“, „Scinteia tineretului“, „Suplimentul Scintei tineretului“, „Lumea“, „Contemporanul“, „Flacăra“, „Manuscriptum“, „Viața românească“, „Cronica“, „Astra“, „Ateneu“, „Convorbiri literare“, „Luceafărul“, „România literară“, „Korunk“, „Agricultura socialistă“, „Magazin“, „Viața studentescă“, „Amfiteatru“, „Apărarea patriei“, „Pentru Patrie“, „România azi“, „Actualitatea românească“, și „Revista română — în limbi străine —, „Albina“, „Sănătatea“, „Cuvânt nou“, „Dimbovița“, „Flacăra Iașului“, „A Hét“, „Informația Bucureștiului“, „Igazság“, „Ifjúnok“, „Lupta C.F.R.“, „Megyei Török“, „Dobrogea Nouă“, „Pentru socialism“, „Teleormanul“, „Tribuna Ialomiței“, „Tribuna Teleormanului“, „Utunk“, „Viața Buzăului“ ș.a. Amintim, în această ordine de idei, pe: GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ION CALAFETEANU, NICOLAE COPOIU, MARIA COVACI, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, LEON EȘANU, ION IACȘ, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, ION MAMINA, VIORICA MOISUC, MILICĂ MOLDOVEANU, ELENA MUREȘAN, STELIAN NEAGOE, GHEORGHE NEACȘU, VASILE NICULAE, IOAN ȘT. OPREA, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, CRISTIAN POPIȘTEANU, NICOLAE RAUȘ, AURICĂ SIMION, GHEORGHE SURPAT, MARIAN ȘTEFAN, ION TOACA, GHEORGHE TUDOR, GEORGETA TUDORAN, GHEORGHE UNC, LUDOVIC VAJDA.

În deplin consens cu sarcinile majore puse de conducerea partidului, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fața frontului istoriografic privind desfășurarea unei largi activități pentru cunoașterea istoriei, pentru înțelegerea profundă a legităților dezvoltării societății și națiunii noastre socialiste, Institutul de studii istorice și social-politice a acordat o atenție deosebită îmbunătățirii calității materialelor și diversificării conținutului tematic al revistelor „Anale de istorie“, „Magazin istoric“ și „România. File de istorie“, sporirii con-

tribuției lor la promovarea unei istorii unitare, științifice și cutezante, la activitatea ideologică a partidului de educație patriotică, revoluționară a maselor.

„Anale de istorie“ și-a concentrat, în continuare, atenția asupra problematicii multiple a istoriei unice a poporului român, prezentind, într-o viziune unitară, momente de referință, trăsături fundamentale și permanențe ale istoriei naționale, ale istoriei mișcării muncitorești revoluționare și a Partidului Comunist Român, popularizării ideilor novatoare ale Institutului — idei făurite pe baza unor vaste și statornice cercetări științifice în lumina cuvintărilor secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, reproduse integral în paginile revistei. Prin „Anale de istorie“ tot mai mulți membri ai Institutului și-au făcut cunoscute rezultatele muncii lor de investigație științifică: ION POPESCU-PUTURI, GHEORGHE ZAHARIA, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ANA BUDURA, ION CALAFETEANU, ANA MARIA-COMAN, NICOLAE COPOIU, MARIA COVACI, GHEORGHE DAVID, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, ION IACȘ, CRIȘAN ILIESCU, ION MAMINA, MILICĂ MOLDOVEANU, ELENA MUREȘAN, GHEORGHE NEACȘU, VASILE NICULAE, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, NICOLAE RAUȘ, AURICĂ SIMION, GHEORGHE SURPAT, NATALIA TAMPA, GHEORGHE TUDOR, GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU.

Studiile și articolele apărute în „Anale de istorie“ au pus în circuitul istoriografic exegeze istorice perene care, prin concepția metodologică și spiritul de sinteză, se înscriu drept cuceriri notabile în gândirea social-politică și istorică actuală, precum: valoarea excepțională, teoretică și practică, a operei tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru devenirea socialistă și comunistă a României; cunoașterea istoriei mult milenare a poporului român — fundament al activității ideologice, al educației patriotice, socialiste a maselor; vechimea și continuitatea poporului român în vatra sa strămoșească; permanența luptei poporului român pentru libertate socială, unitate și independență națională; semnificația istorică a creării și activității Comitetului Național Antifascist; crearea și evoluția organizatorică a Partidului Socialist al Muncitorilor din România; partidul comunist și funcția militantă a istoriei ș.a.

Uriașa operă constructivă în care se află plenar angajat întregul nostru popor a fost larg reflectată în coloanele revistei, studiile și articolele publicate abordând — prin prisma viziunii științifice,

revoluționare a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aspecte nodale ale prezentului nostru socialist: progresul și dezvoltarea economică a României socialiste; dezvoltarea conștiinței socialiste, a creativității maselor și rolul acestora în societatea noastră; conștiința națională și bazele politico-ideologice ale afirmării ei în etapa actuală; edificarea unor relații noi, de egalitate, colaborare și pace în lumea contemporană; politica de pace și prietenie cu toate popoarele — obiectiv major al României socialiste ș.a.

Numerele 1 și 2 pe 1983 ale revistei au inserat o suită de documente de partid și studii cu caracter științific dedicate omagierii tovarășului Nicolae Ceaușescu cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere.

Continuând să ia în dezbatere, în spiritul noulor documentelor de partid, al cuvântărilor secretarului general al partidului, probleme fundamentale ale istoriei naționale și universale — cu puternice reverberații în contemporaneitate — ION POPESCU-PUȚURI a publicat, în revista „Anale de istorie”, părțile a V-a și a VI-a ale vastului său demers științific, cu titlul *Indemn la creație*. Pe baza unei ample investigații științifice, autorul a analizat evoluția gândirii marxiste asupra problematicii relațiilor între state și popoare, a războiului și păcii, a autodeterminării națiunilor — cu marile sale cuceriri dar și cu contradicțiile ei, a surprins interesul manifest al acesteia față de complexitatea structurii geopolitice și naționale a sud-estului european și, în acest context, atenția acordată de Marx și Engels situației Țărilor Române.

Cu prilejul aniversării a 90 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România a fost publicat un ciclu de studii documentare și articole care, pe baza reevaluării materialului documentar, au pus în evidență evoluția ascendentă, politică și organizatorică, a partidului revoluționar în anii 1893—1921, poziția sa față de problemele majore aflate în fața țării, locul Partidului Comunist Român în viața social-politică a României interbelice, rolul acestuia de forță politică conducătoare a poporului în opera de transformare revoluționară a societății românești. „De-a lungul întregii sale existențe — a relevat ION POPESCU-PUȚURI în articolul 1893 — *moment istoric în organizarea clasei muncitoare, în afirmarea ei pe scena politică a României* — partidul a dovedit, așa cum o atestă faptele glorioase ale istoriei unice a poporului nostru, o capacitate deosebită de a prelua și transfigura moștenirea trecutului într-o concepție revoluționară

a prezentului, pentru a contura calea viitorului. Acest demers politico-ideologic, avînd ca temei principiile socialismului științific, a fost posibil și fertil pentru că partidul s-a raportat permanent nu numai la realitățile vremii, ci și la rădăcinile sale, pe care le găsim în istoria partidului clasei muncitoare constituit în anul 1893”. De asemenea, împlinirea a 135 de ani de la revoluția română de la 1848, a prilejuit revistei „Anale de istorie” publicarea unor studii și articole care au relevat caracterul unitar al revoluției, rolul gândirii social-politice a revoluționarilor români de la 1848 în cadrul mișcării de idei europene, afirmarea muncitorimii ca forță socială activă în evenimentele revoluționare de la 1848 din țările române.

Unui alt moment aniversar — 65 de ani de la făurirea statului național unitar român — revista i-a dedicat o rubrică specială în care au fost inserate materiale referitoare la semnificația istorică a Marii Uniri din 1918, confirmarea internațională a actului istoric săvîrșit de poporul român la capătul unor secole de luptă tenace și eroică, la problemele unității naționale a românilor în teoria și practica mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră. Totodată, în întîmpinarea jubileului din 1984 al marii sărbători naționale a poporului român de la 23 august, „Anale de istorie” a inaugurat o rubrică permanentă, studiile și articolele apărute sub acest generic punînd în evidență continuitatea procesului revoluționar în istoria noastră națională, rădăcinile istorice ale revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

Pe firul reluării unor preocupări mai vechi, revista a reinstituit rubrica permanentă „Pagini de istorie universală” unde au fost publicate studii documentare consacrate istoriei mișcării muncitorești internaționale de la începuturile sale și pînă în preajma creării Internaționalei I. Această problemă a istoriei universale a fost ilustrată, totodată, prin publicarea unor materiale referitoare la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia sau evocări ale unor militanți de seamă ai mișcării muncitorești internaționale.

În cursul anului 1983 revista a permanentizat rubricile, inaugurate în 1982, „Răspunsuri la întrebări” — unde au fost abordate probleme referitoare la poziția României față de războaiele balcanice și la unitatea clasei muncitoare în perioada 1921—1948 — și „Mărturii istorice” — în cadrul căreia a fost făcut cunoscut cititorilor un inedit proiect de program socialist din 1880 și s-a început publicarea cercetărilor preliminare asupra „Codexului Rohoncz”, document care oferă prețioase informații privind viața social-po-

litică și spirituală a românilor din secolele XI—XIII. În același timp, la noua rubrică „Opinii”, revista a abordat o problemă de interes fundamental pentru istoria modernă, cu implicații asupra istoriei ulterioare — aceea a caracterului măririi mișcării naționale și sociale de la 1784, care, pe drept cuvânt, a fost caracterizată drept o *revoluție*.

Un spațiu tot mai larg a acordat revista „Anale de istorie” reflectării în cadrul unor rubrici speciale și permanente — „Viața științifică”, „Critică și bibliografie”, „Revista revistelor”, „Însemnări” — a activității interne și internaționale a Institutului, reuniunilor științifice din țară și de peste hotare, recenzării unui număr sporit de lucrări de profil, prezentării revistelor de specialitate editate de institutele de istorie din România și din alte țări, semnalării tuturor aparițiilor editoriale importante din domeniul istoric și social-politic, apărute în țara noastră. Aceștia li s-a alăturat, în 1983, rubrica „Întâlnire cu cititorii”, unde s-a înfățișat un prim dialog al redacției revistei cu cititorii din județul Dimbovița — acțiune pe care „Anale de istorie” o va continua și dezvolta în cursul acestui an.

În spiritul orientărilor date de documentele de partid, de cuvântările secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, revista „Magazin istoric” a abordat o tematică istorică largă și variată, menită să contribuie la valorificarea istoriografiei românești, la educația revoluționară, patriotică a maselor. Sub aspect tematic, din cele 12 numere ale revistei apărute în 1983 se remarcă, în primul rând, numerele 1 și 12 — numere omagiale, consacrate unor momente cu adânci rezonanțe în istoria și conștiința poporului român.

Sub genericul *Cinstire*, numărul 1 a fost consacrat aniversării zilei de naștere și a cinci decenii de activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România. În cuprinsul revistei, istorici de prestigiu și alți reprezentanți de seamă ai vieții științifice din țara noastră au relevat prodigioasa și clocotitoare activitate desfășurată de secretarul general al partidului în toate domeniile vieții economice, politice și culturale, meritele sale nepieritoare în promovarea nobilelor idealuri ale păcii, prieteniei și bunei înțelegeri între popoare. În același număr omagial, s-au evidențiat — în lumina concepției despre istorie a președintelui țării — coordonatele de bază ale istoriei românești de-a lungul veacurilor: continuitatea, unitatea, aspirația spre independență națională și socială — conținutul

esențial al existenței noastre milenare pe aceste meleaguri, al devenirii socialiste de azi. Aceste trăsături fundamentale ale istoriei românești au constituit, dealtfel, și tema principală a celui de-al doilea număr omagial al anului 1983, consacrat aniversării a 65 de ani de la Marea Unire. Grupajul de articole, sinteze, documente, reconstituiri istorice pe această temă a subliniat, prin incursiunile în diferite etape istorice și prin evocarea largii adeviziuni de care s-a bucurat acest mare act al istoriei românești, că lupta poporului român pentru unitate națională a constituit o permanentă a istoriei noastre.

Pe linia bunelor tradiții făurite în timpul de peste un deceniu și jumătate de când apare, revista „Magazin istoric” a continuat să acorde o atenție sporită istoriei naționale, aducând în circuitul științific documente, memorii, amintiri inedite sau mai puțin cunoscute aparținând lui Liviu Rebreanu, N. Petrescu-Comnen, Petre Pandrea, Nicolae Iorga, A. D. Xenopol, Gh. I. Brătianu ș.a. Noi evaluări au fost făcute, de asemenea, asupra operei și activității unor cărturari de seamă ai românilor, precum Simion Bărnuțiu și Miron Costin.

Dintr-un unghi de vedere inedit au fost abordate și o serie de teme din istoria feudală: participarea (și mai ales semnificația acestei participări) românilor la evenimentele din 1683 de la Viena, activitatea diplomatică a lui Matei Basarab, reformele înfăptuite de Alexandru Ipsilanti etc. De asemenea, continuând statornice preocupări pe această temă, revista a adus noi elemente la cunoașterea originilor statelor feudale românești, atât pentru Moldova (unde s-a subliniat semnificația alianței moldo-tătare din 1359), cât și pentru principatul de la miază-zi de Carpați (unde s-au emis ipoteze privind voievodatele lui Litovoi și Seneslau).

În mod deosebit trebuie relevat ciclul de articole de amploare deschidere istorică, de largi orizonturi de cunoaștere, datorat istoricului ION POPESCU-PUTURI, între care menționăm: *Destinul României*; *O bogată experiență istorică*; *Eroul deosebit — erou al eroilor*; *În numele unei vieți mărețe*; *Dacia Felix*; *De la veacul lui Burebista — la epoca Ceaușescu, epoca marilor cuceriri ale poporului român sub steagul socialismului* — eseuri pe teme istorice ce subliniază strânsa interrelație dintre trecut și prezent, precum și direcțiile evoluției poporului nostru în viitor.

În cea ce privește temele de istorie universală, un loc important l-au ocupat suita de articole consacrate unor momente ale celui de-al doilea război mondial, precum și unor episoade din istoria

interbelică. Totodată, revista a continuat să publice articole și interviuri, în care istoria națională se împletește cu cea universală, și despre cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

Revista „Magazin istoric” și-a adus și în anul 1983 contribuția la îmbogățirea patrimoniului istoric ilustrativ, copertele și planșele fiecărui număr cuprinzând miniaturi, gravuri, fresce, parte din ele inedite. Printre cele mai valoroase imagini apărute în paginile revistei s-au numărat frescele (socotite pierdute) ce împodobeau cu decenii în urmă Sala Unirii din Alba Iulia (nr. 12), albumul fotografic inedit realizat de Carol Popp de Szathmáry, cu imagini fotografice necunoscute ale Bucureștilor din secolul trecut.

Aflată în cel de-al VIII-lea an de apariție, *România. File de istorie* — revistă trimestrială editată în limbile engleză, franceză, rusă și spaniolă de Agenția română de presă „AGERPRES”, în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice —, se impune prin ținuta științifică a materialelor publicate, aducându-și o tot mai însemnată contribuție la promovarea peste hotare a istoriei noastre naționale, a celor mai noi cuceriri ale istoriografiei românești.

Revista a dedicat primul său număr din 1983 omagierii tovarășului Nicolae Ceaușescu cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere, articolele inserate abordând aspecte esențiale ale personalității multilaterale a secretarului general al partidului, ale prodigioasei și neobositei sale activități, de largă recunoaștere și prețuire internațională, consacrată operei de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, prosperității și fericirii poporului, promovării ferme a nobililor idealuri ale colaborării și înțelegerii între națiuni, apărării dreptului fundamental al oamenilor la viață, la pace, la existență liberă și demnă. De asemenea, într-un alt număr special, *România. File de istorie* a reunit articole, evocări, discursuri și amintiri referitoare la făurirea statului național unitar român — eveniment crucial în dezvoltarea României moderne, care a marcat încununarea luptelor de secole și a năzuinței tuturor românilor de a avea un stat unitar, independent și suveran, de a-și clădi în libertate propriul lor viitor.

Un eveniment deosebit, care a încorporat contribuția științifică a Institutului, l-a reprezentat sesiunea științifică cu tema: „*Rolul partidului clasei muncitoare în viața social-politică a României. Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate — strălucită confirmare a teoriei științifice, revoluționare a clasei*

muncitoare”, desfășurată la București, în ziua de 22 aprilie 1983, sub egida Academiei Republicii Socialiste România, Academiei de Științe Sociale și Politice, Academiei „Ștefan Gheorghiu” și Institutului de studii istorice și social-politice, cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, a 165 de ani de la nașterea lui Karl Marx și a 100 de ani de la moartea sa.

În comunicarea intitulată „*Constituirea partidului politic al clasei muncitoare din România — etapă nouă a procesului revoluționar. Semnificația istorică a creării P.S.D.M.R.*”, tovarășul ION POPESCU-PUTURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice a subliniat semnificația istorică a apariției clasei muncitoare și a partidului ei în arena vieții social-politice a României, rolul deosebit de important pe care avea să-l joace, încă de la sfârșitul secolului trecut, în desfășurarea proceselor sociale, politice și economice din țara noastră. „Creat ca un organism viu, rezultat din nevoile societății românești — s-a relevat în comunicare — P.S.D.M.R., făurit în 1893, s-a afirmat activ în viața socială, politică și economică a țării ca un partid revoluționar marxist, înscriind în programele sale obiectivele fundamentale din teoria socialismului științific, participând cu vigoare la lupta pentru progres, pentru înnoire, în toate domeniile de activitate”. Continuator direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare, P.C.R., a cărei istorie este parte integrantă din istoria poporului român, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională, spre realizarea noii societăți.

Însemnate contribuții științifice au adus, de asemenea, cercetători ai Institutului nostru în cadrul sesiunilor dedicate aceluiași eveniment, desfășurate în București și în numeroase alte localități: AUGUSTIN DEAC, 90 de ani de la făurirea partidului politic al clasei muncitoare din România (Focșani, 25 martie), *Evoluția organizatorică a partidului politic al clasei muncitoare din România* (Timișoara, 30 martie); LEON EȘANU, *Contribuția socialiștilor ieșeni la crearea P.S.D.M.R.* (Iași, 30 martie); ION IACOS, P.C.R. — *rezultat al dezvoltării mișcării muncitorești, a partidului clasei muncitoare creat în 1893* (București, 28 martie); VASILE NICULAE, 1893 — *moment de cea mai mare însemnatate în dezvoltarea luptei revoluționare, patriotice a poporului nostru, în ascensiunea istoriei românești* (București, 28 martie), *Semnificația istorică a făuririi partidu-*

lui politic al clasei muncitoare din România (Craiova, 31 martie), *Crearea partidului politic al clasei muncitoare — moment de deosebită importanță în istoria patriei, a mișcării muncitorești din țara noastră* (Călărași, 7 aprilie); VASILE PETRIȘOR, *Condițiile istorice ale apariției proletariatului și începuturile mișcării muncitorești în România* (Craiova, 31 martie).

Aniversarea a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român a constituit prilejul afirmării rezultatelor muncii de investigație științifică a Institutului în analiza acestui eveniment istoric cu ample și profunde semnificații în istoria noastră națională, în relevarea contribuției de seamă a mișcării noastre muncitorești, a partidului său revoluționar, la formarea și apărarea statului național unitar, a independenței, suveranității și integrității teritoriale a României. Edificatoare este, din acest punct de vedere, Sesiunea științifică omagială pe tema: „Făurirea statului național unitar român — moment crucial în lupta maselor populare pentru libertate și progres. Unitatea și coeziunea întregului popor în jurul Partidului Comunist Român, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu — factor fundamental al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate”, organizată la București, în ziua de 26 noiembrie 1983, de Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, Academia Republicii Socialiste România, Academia „Ștefan Gheorghiu” și Institutul de studii istorice și social-politice.

În comunicarea: „Idealurile unității și libertății poporului român în lupta partidului clasei muncitoare din România”, ION POPESCU-PUTURI a evidențiat apropierea în timp dintre procesul istoric al afirmării proletariatului din România și cel al Unirii Moldovei cu Muntenia din 1859 și al proclamării independenței deplină de stat a României în 1877. „Această legătură între începuturile organizării clasei muncitoare și procesul de reunificare statală a poporului român, a cuceririi independenței sale depline — s-a subliniat în comunicare — și-a pus pecetea pe întreaga gândire și acțiune socialistă, muncitorească din țara noastră. Un puternic sentiment al istoriei, invocat și întreținut în marile bătălii de la 1848, 1859 și 1877 pentru unitate și independență deplină, a cuprins, cum era și firesc, pe membrii primelor cercuri și organizații muncitorești, pe tinerii și entuziaștii adepți ai socialismului științific din România”.

Comunicarea a pus în evidență rolul presei și literaturii socialiste românești în problema unității, activitatea partidului

clasei muncitoare în domeniul educației patriotice a maselor, marile merite ale mișcării muncitorești și socialiste în pregătirea și înfăptuirea actului Unirii de la 1 Decembrie 1918. „Partidul clasei muncitoare — s-a relevat în finalul comunicării — a înțeles însemnătatea reunificării poporului român. Întreaga sa activitate desfășurată în perioada interbelică, îndeosebi lupta sa antifascistă, a avut ca teme apărarea unității și independenței poporului român, marea cucerire istorică din 1918”.

Lupta seculară a poporului român pentru unitate și independență națională, contribuția mișcării socialiste și muncitorești, a partidului comunist la înfăptuirea și, apoi, la consolidarea și apărarea Marii Uniri au fost teme abordate de cercetători ai Institutului în comunicări susținute la sesiunile științifice care au avut loc în întreaga țară în cinstea aniversării a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român: GHEORGHE ZAHARIA, *Rolul Consiliilor și Gărzilor Naționale române din Transilvania în pregătirea și desfășurarea actului istoric de la 1 Decembrie 1918* (București, 24 noiembrie), *Lupta pentru unitate național-statală și independență națională — caracteristică fundamentală și permanentă a istoriei poporului român* (Brașov, 25 noiembrie), *Evoluția României după Marea Unire din 1918* (Focșani, 3—4 decembrie); ION ALEXANDRESCU, *Activitatea forțelor patriotice pentru reincorporarea Transilvaniei de nord în trupul țării* (Pitești, 19 noiembrie), *Lupta pentru unitate națională în epoca contemporană* (București, 28 noiembrie); MARIN BADEA, *Diplomația în slujba luptei pentru desăvîrșirea unității statului național român* (Pitești, 11—12 noiembrie), *Făurirea statului național unitar în concepția secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu* (Golești, 19—20 noiembrie), *Istoriografia în slujba luptei poporului român pentru păstrarea unității și integrității teritoriale a țării la începutul celui de-al doilea război mondial* (Constanța, 21—23 noiembrie); CONSTANTIN BOTORAN, *Marea Unire din 1918 și recunoașterea ei internațională* (Miercurea Ciuc, 18 noiembrie), *Restabilirea suveranității românești asupra Dobrogei. 1918—1919* (Constanța, 21—23 noiembrie), *Rolul experților la Conferința de pace de la Paris 1919—1920* (București, 29 noiembrie), *Consacrarea internațională a Marii Uniri din 1918* (Focșani, 3—4 decembrie); ION BULEI, *Mărturii inedite asupra actului Unirii* (Iași, 18 noiembrie); ION CALAFETEANU, *Rolul istoric al făuririi statului național unitar român* (Curtea de Argeș, 26 noiembrie); NICOLAE CO-

POIU, *Ideea de unitate și independența națională, permanență a istoriei poporului român* (Giurgiu, 8 noiembrie); MARIA COVACI, *Unitate, independență și suveranitate națională — trăsătură definitorie a activității P.C.R. în anii 1940—1944* (Făgăraș, 25 noiembrie); LIVIA DANDARA, *Consolidarea unității naționale în perioada interbelică* (București, 28 noiembrie), *Consacrarea unității naționale prin tratatele de pace de după primul război mondial* (București, 30 noiembrie); AUGUSTIN DEAC, *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., președintele României socialiste, privind cunoașterea unitară a istoriei poporului român* (Zalău, 15—16 noiembrie); LEON EȘANU, *Naționalitățile conlocuitoare și actul de la 1 Decembrie 1918* (Iași, 18 noiembrie); ION IACOS, *Unirea cea Mare — operă a întregului popor român* (București, 1 decembrie); ION ILINCIOIU, *Unitatea românilor — coordonată a istoriei poporului nostru de-a lungul secolelor* (București, 21 și 29 noiembrie); AUREL KARETCHI, *P.C.R. în fruntea luptei pentru unitate, independență și suveranitate* (Iași, 18 noiembrie), *Lupta partidului comunist împotriva fascismului și revizionismului* (Iași, 28 noiembrie); VASILE NICULAE, *Marea Unire din 1918 și semnificația ei istorică* (București, 21 noiembrie), *Partidul clasei muncitoare — forță activă în lupta întregului popor român pentru făurirea statului național unitar* (Tîrgoviște, 24 noiembrie); AURICĂ SIMION, *Făurirea statului național unitar român* (Galați, 18 octombrie), *Atacarea Unirii de către forțele fasciste și revizioniste, 1919—1940* (Pitești, 19 noiembrie); MARIN C. STĂNESCU, *Festivitățile de omagiere a istoricului act de la Alba Iulia, organizate la Iași, în ziua de 8 decembrie 1918* (Piatra Neamț, 18 noiembrie); Constanța, 21—23 noiembrie); MARIAN ȘTEFAN, *26 octombrie 1856: un episod în lupta pentru unitate și independență națională* (Constanța, 21—23 noiembrie); GEORGETA TUDORAN, *Socialiștii români și problemele politice majore ale țării la începutul secolului al XX-lea* (Constanța, 21—23 noiembrie); GHEORGHE UNC, *Semnificația istorică a Marii Uniri din 1918* (București, 21 noiembrie); LUDOVIC VAJDA, *Mișcarea muncitorească și lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania* (Miercurea-Ciuc, 5 decembrie).

Răspunzînd solicitărilor ce i-au fost adresate, Institutul a fost prezent la diverse alte manifestări științifice, organizate pe parcursul anului în Capitală și în multe localități din țară, referatele și comunicările susținute de cercetătorii săi înscriindu-se drept contribuții științifice

în istoriografia noastră. La sesiunea științifică organizată de Uniunea Generală a Sindicatelor din România (4 octombrie) cu prilejul aniversării a 125 de ani de la crearea Asociației generale a lucrătorilor tipografi, GEORGETA TUDORAN a evidențiat *Începuturile organizării proletariatului român. Semnificația creării Societății muncitorilor tipografi din România, una dintre primele organizații muncitorești*, MARIN C. STĂNESCU a înfățișat *Contribuția muncitorilor tipografi la lupta clasei muncitoare, condusă de P.C.R., împotriva exploatării și pentru eliberare socială și națională*, iar ION IACOS a prezentat comunicarea *Concepția secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la lupta clasei muncitoare și a partidului ei ca parte integrantă a istoriei poporului român în epoca modernă*. În cadrul simpozionului organizat de Comitetul județean Brașov al P.C.R. la 28 iunie cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la crearea Comitetului Național Antifascist, STELIAN NEAGOE a relevat *Aspecte din lupta antifascistă a poporului român în anii 1933—1940*. La sesiunile prilejuate de aniversarea a cinci decenii de la luptele revoluționare ale muncitorimii române din 1933, AUGUSTIN DEAC s-a referit la *Semnificația istorică a luptelor revoluționare ale muncitorimii române din 1933* (Buzău, 15 februarie), iar LEON EȘANU a prezentat comunicarea *50 de ani de la luptele proletariatului din România din ianuarie-februarie 1933* (Iași, 15 februarie).

În zilele de 17—24 iulie, la Ieud (jud. Maramureș) s-au desfășurat colocviile „Codicele de la Ieud” — civilizația țărănească”, în cadrul cărora MIHAI DOGARU a susținut comunicarea *Partidul Comunist Român — apărător al marilor valori cultural-spirituale ale poporului român*; LUDOVIC VAJDA a fost prezent la sesiunea din 8 iunie a Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca cu comunicarea *Vlăhița — oraș al industriei metalurgice. Satul, orașul, locuința în trecutul românesc*. La simpozionul organizat în a doua jumătate a lunii iunie de Muzeul „Țara Făgărașului”, în cadrul „Zilelor culturii făgărașene” MARIA COVACI a abordat tema *P.C.R. în fruntea luptei pentru independența țării în anii 1940—1944*; CRISTIAN POPIȘTEANU a prezentat comunicările *Istorie dobrogăeană în „Magazin istoric” (1967—1983)* — la Sesiunea anuală a Muzeului de istorie și arheologie din Constanța (21—23 noiembrie) și *Colaborări culturale în Balcani*, la Sesiunea științifică internațională organizată în luna mai de A.D.I.R.I.

La sesiunea științifică anuală a Catedrei de Istoria României din cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu“, desfășurată în zilele de 6—7 decembrie, cercetători ai Institutului au susținut comunicări pe teme ca : *Făurirea Uniunii Tineretului Muncitor* (martie 1949) — *rezultat al evoluției mișcării de tineret din România*, de ELENA CRISTESCU ; *Apărarea păcii și excluderea războiului între națiuni — doctrină și conduită a României în perioada premergătoare izbucnirii războiului al doilea mondial*, de LIVIA DANDARA ; *Considerații privind dezvoltarea învățămîntului și culturii în perioada interbelică*, de MIHAI DOGARU ; *Evoluția structurii sociale a României în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate*, de GHEORGHE TUDOR.

Ca și în anii precedenți, Institutul s-a implicat cu toate forțele în ampla activitate politico-ideologică desfășurată în întreaga țară de popularizare a celor mai noi idei și concluzii ale istoriografiei noastre. La dialogul larg cu colectivele de oameni ai muncii din întreprinderi industriale, instituții de învățămînt superior și cercetare, ministere, edituri, biblioteci centrale și muzee, din școli și licee, în cadrul universităților cultural-științifice și populare sau al Tribunei democrației, atît din Capitală, cît și din numeroase alte localități, au luat parte : GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ION CALAFETEANU, NICOLAE COPOIU, MARIA COVACI, ELENA CRISTESCU, LIVIA DANDARA, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, LEON EȘANU, ION IACOS, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, VIORICA MOISUC, MILICA MOLDOVEANU, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAESCU, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, ELISABETA PETREANU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, AURICA SIMION, MARIN C. STĂNESCU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE TUDOR, GHEORGHE UNC, LUDOVIC VAJDA.

Conferințele și expunerile cercetătorilor Institutului nostru au abordat teme cu caracter istoric deosebit de importante, precum : istoria în concepția secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu ; strălucitele inițiative de dezarmare și pace ale președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, activitatea sa neobosită pentru statornicirea unui climat de înțelegere și colaborare între națiuni și popoare, pentru o lume mai dreaptă și mai bună pe planeta noastră ; probleme ale istoriei României reflectate în istoriografia străină ; lupta pentru unitate și independență națională

— permanență a istoriei poporului român ; Marea Unire din 1918 și semnificația sa istorică ; continuitate și ascendență revoluționară în istoria partidului politic al clasei muncitoare din România ; Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare a poporului român pentru apărarea și consolidarea unității, a independenței, suveranității și integrității teritoriale a României ; partidul comunist în viața social-politică a României. 1921—1944 ; coordonatele fundamentale ale politicii externe românești.

Și în cursul anului trecut, un număr însemnat de cercetători au fost și sînt, în continuare, antrenați, ca lectori ai Cabinetului pentru activitatea ideologică și politico-educativă al Comitetului municipal P.C.R. București, al Comitetelor județene Cluj și Iași ale P.C.R., la buna desfășurare a cursurilor anului III al Universității politice și de conducere, avînd ca tematică „*Probleme ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român și mișcării muncitorești și democratice din România, a mișcării muncitorești și revoluționare pe plan internațional*“. Între aceștia se află : ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ION CALAFETEANU, ANA-MARIA COMAN, NICOLAE COPOIU, MARIA COVACI, ELENA CRISTESCU, LIVIA DANDARA, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, LEON EȘANU, ION IACOS, CRIȘAN ILIESCU, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, ION MAMINA, MILICA MOLDOVEANU, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAESCU, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, AURICA SIMION, MARIN C. STĂNESCU, MARIAN ȘTEFAN, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE TUDOR, GHEORGHE UNC, LUDOVIC VAJDA.

Alături de alte instituții de învățămînt și de cercetare, Institutul de studii istorice și social-politice a contribuit, în anul 1983, prin cercetători ai săi, la predarea în învățămîntul superior a cursului „*Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român*“. La facultăți ale Academiei de Studii Economice, Institutului agronomic „Nicolae Bălcescu“, Institutului de construcții, institutelor politehnice din București și Iași, au susținut cursuri și seminarii : MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION CALAFETEANU, AUGUSTIN DEAC, LEON EȘANU, ION IACOS, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, MILICA MOLDOVEANU, STELIAN NEAGOE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE UNC.

Problematica istoriei multimilenare a poporului nostru, a gândirii social-politice românești, a unor lucrări de referință ale istoriografiei din țara noastră a făcut obiectul unor documentate intervenții ale cercetătorilor Institutului în cadrul emisiunilor posturilor de radio centrale și locale, precum și ale Televiziunii române: ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, NICOLAE COPOIU, ION CALAFETEANU, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, ION IACOS, AUREL KARETCHI, ELENA MUREȘAN, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, CRISTIAN POPIȘTEANU, VALENTINA POPOVICI, NICOLAE RAUȘ, GHEORGHE SURPAT, LUDOVIC VAJDA.

Cercetătorii Institutului nostru au întocmit referate la lucrări supuse dezbaterii Consiliului științific și documentare pe probleme fundamentale din istoria patriei și a Partidului Comunist Român, au răspuns, ca referenți științifici, la solicitările editurilor, au participat la activitățile impuse de munca de perfecționare profesională pe calea doctoranturii: GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ION CALAFETEANU, NICOLAE COPOIU, MARIA COVACI, AUGUSTIN DEAC, LIVIA DANDARA, MIHAI DOGARU, LEON EȘANU, ION IACOS, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, ION MAMINA, VIORICA MOISUC, MILICĂ MOLDOVEANU, ELENA MUREȘAN, GHEORGHE NEACȘU, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAEȘCU, VASILE NICULAE, IOAN ȘT. OPREA, CONSTANTIN PETCULESCU, ELISABETA PETREANU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR PINTEAN, TEODOR POPESCU, CRISTIAN POPIȘTEANU, VALENTINA POPOVICI, NICOLAE RAUȘ, SIMION AURICĂ, MARIN C. STĂNESCU, GHEORGHE SURPAT, ION TOACĂ, GHEORGHE TUDOR, GEORGETA TUDORAN, GHEORGHE UNC. Amintim, în acest context, faptul că, în anul 1983, la Institutul de studii istorice și social-politice s-au susținut două teze de doctorat, dintre care una de către un cercetător al Institutului — ANA BUDURA, pe tema: *Lupta de rezistență anti-japoneză a poporului chinez (1931—1945)* —, cărora, în urma discutării publice a lucrărilor, li s-a acordat titlul de doctor în istorie.

★

În 1983, ca și în anii precedenți, Institutul de studii istorice și social-politice a desfășurat, sub îndrumarea conducerii de partid, o gamă largă și variată de activități cu caracter internațional. O preocupare

constantă a constituit-o dezvoltarea relațiilor de colaborare cu instituții științifice de peste hotare. În baza acordurilor de colaborare semnate cu institutele respective, în anul 1983 s-au organizat colocvii și simpozioane comune, participări la sesiuni științifice peste hotare, s-au efectuat schimburi de experiență pe linie de reviste, deplasări la documentare etc.

Experiența acumulată de-a lungul anilor a demonstrat din nou marea eficiență a simpozioanelor bilaterale cu cercetători de la institute de profil din alte țări, care au contribuit la îmbogățirea reciprocă a cunoștințelor cu privire la diferite momente din istoria popoarelor respective. Astfel, în zilele de 20—21 iunie, s-au desfășurat, la Moscova, lucrările celui de-al șaselea simpozion bilateral dintre cercetători ai Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și ai Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., avînd ca temă: *Conducerea de către partid a construcției și perfecționării societății socialiste multilateral dezvoltate*. Delegația română, formată din GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct științific la Institutul de studii istorice și social-politice, GHEORGHE SURPAT, șef de sector și GHEORGHE TUDOR, cercetător științific, a prezentat următoarele referate: *Rolul conducător al Partidului Comunist Român în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*; *Obiectivele activității ideologice și politico-educative ale P.C.R. în etapa actuală de dezvoltare a societății*; *Colaborarea și solidaritatea internațională în condițiile diversității procesului revoluționar*.

În cadrul acordului de colaborare semnat în toamna anului 1982 de directorul Institutului de studii istorice și social-politice ION POPESCU-PUTURI, și președintele Directoratului Institutului „Yad Washem”, Yitzhak Arad, în zilele de 11—13 iunie au avut loc, la Ierusalim, lucrările primului simpozion româno-israelian, pe tema: *Situația evreilor din România în perioada holocaustului*. Delegația română, alcătuită din GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct științific al Institutului, AURICĂ SIMION, cercetător științific principal, ION CALAFETEANU, cercetător științific, a susținut referatele: *Situația evreilor aflați în cadrul statului român în anii dictaturii militare-fasciste*; *Situația evreilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania în anii 1940—1944*.

Tot la acest capitol menționăm și participarea, cu referate, a unor cercetători din Institut la lucrările sesiunilor Comisiilor mixte ale istoricilor români cu istorici din alte țări. Astfel, MILICĂ

MOLDOVEANU a participat la cea de-a VII-a întâlnire româno-polonă pentru analiza reflectării istoriei și geografiei celor două țări în manualele școlare, care a avut loc la Suceava între 21—26 martie.

În zilele de 24—28 mai s-au desfășurat la București lucrările celei de-a doua reuniuni a Comisiei mixte româno-cehoslovace, avînd ca temă : *Sistemul politic în România și Cehoslovacia și relațiile româno-cehoslovace în anii 1920—1930*. Din partea Institutului au participat la sesiune GHEORGHE ZAHARIA, care a analizat *Regimul social-politic în România (1919—1929)*, CONSTANTIN BOTORAN, care a susținut un coreferat privind relațiile româno-cehoslovace, iar la discuții au luat parte MILICĂ MOLDOVEANU și ION BULEI.

Între 24—30 mai a avut loc la Sibiu cea de-a IV-a sesiune a Comisiei mixte a istoricilor din Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană, pe tema : *Lupta forțelor revoluționare, antifasciste și democratice pentru terminarea războiului, pentru eliberare socială și națională (1939—1948)*. Cu acest prilej, cercetătorii Institutului — GHEORGHE UNC, AURICĂ SIMION și ION ALEXANDRESCU au prezentat comunicările : *August 1944 — început al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă ; Trăsăturile rezistenței antihitleriste din România ; Concepțiile partidelor politice din România cu privire la evoluția postbelică a țării*.

Cercetători ai Institutului au fost prezenți și la o serie de reuniuni științifice, organizate de institute similare din alte țări. Astfel, AUGUSTIN DEAC a participat, la Linz (Austria), în zilele de 5—8 ianuarie, la lucrările Colocviului științific internațional cu tema : *Marxismul și știința istorică*, unde a prezentat comunicarea *Lupta românilor pentru unitate și independență națională, reflectată în opera lui Karl Marx*. La cea de-a V-a conferință științifică a Institutului *Yad Vashem* din Israel, din 22—25 martie, pe tema : *Holocaustul în istoriografia popoarelor*, GHEORGHE ZAHARIA și NICOLAE COPOIU, au expus comunicarea : *Problema situației evreilor din România (1938—1944) în istoriografia românească*.

Între 11 și 14 mai s-au desfășurat la Amsterdam, în localul Universității Libere, lucrările unei conferințe internaționale cu tema : *Rezistența europeană comparată*. În protocolul lucrărilor reuniunii a fost inclus și studiul trimis conferinței de către GHEORGHE ZAHARIA, intitulat *Rezistența în România (1940—1944)*.

Între 17—19 mai, NICOLAE POPESCU a participat la cea de-a VI-a Consfătuire a reprezentanților arhivelor centrale de

partid de la Praga, unde a expus comunicarea : *Rolul arhivelor de partid în munca de propagandă*.

În zilele de 19—22 iunie, VIORICA MOISUC a participat la ședința de lucru de la Viena a Biroului Comitetului Internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, iar ION CALAFETEANU la masa rotundă cu participare internațională de la Berlin (20—22 iunie), avînd ca temă : *Mișcarea muncitorească și problema păcii între 1917—1939*, unde a prezentat comunicarea *Problemele păcii în activitatea teoretică și practică a mișcării muncitorești din România*.

În cadrul conferinței științifice de la Sofia (20—22 septembrie), dedicată aniversării a șase decenii de la insurecția antifascistă din Bulgaria (1923), CRIȘAN ILIESCU a susținut comunicarea : *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu insurecția antifascistă din septembrie 1923 din Bulgaria* ; la colocviul internațional de la Sofia din 15—16 decembrie, consacrat aniversării a 50 de ani de la procesul de la Leipzig din 1933, VASILE PETRIȘOR a fost prezent cu comunicarea : *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu militanții comuniști, în frunte cu Gheorghe Dimitrov, implicați în procesul de la Leipzig*.

Concomitent, în cursul anului 1983, au avut loc vizite de lucru și de documentare pe linie de institute și reviste științifice. Astfel, în perioada 21 iulie—4 august a efectuat o vizită de lucru la Institutul nostru o delegație a Biroului de traduceri a operelor lui Marx, Engels, Lenin, Stalin de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez, alcătuită din tovarășii *Bi ke* — secretarul general al Institutului, *Cen Dingsham* — șeful secției de traducere și editare a operelor lui Lenin și Stalin, *Song Hongxun* — șeful adjunct al secției pentru studierea mișcării comuniste internaționale. În timpul vizitei, delegația chineză a purtat ample discuții cu conducerea Institutului nostru, a avut întâlniri cu cercetători români, a vizitat muzee și alte obiective cultural-istorice din București și din unele localități din țară.

Între 5—15 septembrie, *Dimitr Ghencev*, cercetător la Institutul de istorie a Partidului Comunist Bulgar, a efectuat o vizită de documentare la Institutul nostru, avînd ca temă de studiu „Mișcarea socialistă timpurie din Bulgaria și legăturile ei cu cea din România”. În perioada 4 iulie—16 august, *Zeev Arnon*, doctorand în istorie la Universitatea din Ierusalim, a făcut o vizită de documentare la Institut, studiînd problema „Istoria socială a evreilor din România în secolul al XIX-lea”.

Pe linia legăturilor dintre reviste, în perioada 19—23 decembrie, VASILE PETRIȘOR, secretar responsabil la revista „Anale de istorie” a efectuat un schimb de experiență la redacția revistei „Izvestiia na instituta po istoriia B.K.P.” din Sofia.

În cursul lunii octombrie, în cadrul schimbului de lectori între partide, GHEORGHE ZAHARIA s-a deplasat în U.R.S.S., iar VIORICA MOISUC în R. S. Cehoslovacă, ținând un ciclu de expuneri pe tema 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

În 1983, la fel ca în anii trecuți, Institutul de studii istorice și social-politice a fost vizitat de numeroși oaspeți de peste hotare — cadre didactice universitare, istorici, muzeografi, publiciști, editori,

politologi ș.a., din țări socialiste, capitaliste și în curs de dezvoltare. Printre oaspeții străini care au vizitat Institutul, menționăm: istoricul *Anghel Vekov* din R. P. Bulgaria, *Raisa Sarovatova* de la Institutul de economie din Moscova, dr. *Charles Bullock*, profesor de științe politice la Universitatea Georgia (S.U.A.), *Ytzhak Korn*, președintele Asociației de prietenie Israel-România ș.a.

Oaspeții au fost primiți de tovarășul ION POPESCU-PUTURI, directorul Institutului, care i-a informat pe larg despre activitatea științifică și editorială a Institutului, despre prioritățile sale de cercetare în domeniul istoriei patriei.

GHEORGHE UNC, CONSTANTIN PETCULESCU

În cursul lunii octombrie, în cadrul schimbului de lectori între partide, GHEORGHE ZAHARIA s-a deplasat în U.R.S.S., iar VIORICA MOISUC în R. S. Cehoslovacă, ținând un ciclu de expuneri pe tema 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

În cursul lunii octombrie, în cadrul schimbului de lectori între partide, GHEORGHE ZAHARIA s-a deplasat în U.R.S.S., iar VIORICA MOISUC în R. S. Cehoslovacă, ținând un ciclu de expuneri pe tema 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

În cursul lunii octombrie, în cadrul schimbului de lectori între partide, GHEORGHE ZAHARIA s-a deplasat în U.R.S.S., iar VIORICA MOISUC în R. S. Cehoslovacă, ținând un ciclu de expuneri pe tema 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

În cursul lunii octombrie, în cadrul schimbului de lectori între partide, GHEORGHE ZAHARIA s-a deplasat în U.R.S.S., iar VIORICA MOISUC în R. S. Cehoslovacă, ținând un ciclu de expuneri pe tema 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

În cursul lunii octombrie, în cadrul schimbului de lectori între partide, GHEORGHE ZAHARIA s-a deplasat în U.R.S.S., iar VIORICA MOISUC în R. S. Cehoslovacă, ținând un ciclu de expuneri pe tema 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Colecția „Domnitori și voievozi”, nr. 19—21 :

MARIN MATEI POPESCU, ADRIAN N. BELDEANU,

MIHNEA AL III-LEA (1658—1659), 248 p. ;

ȘTEFAN S. GOROVEI,

PETRU RAREȘ (1527—1538 ; 1541—1546), 232 p. ;

NICOLAE STOICESCU,

MATEI BASARAB (1632—1654), 248 p.,

Editura militară, București, 1982

Din capul locului trebuie precizat că, fiind vorba de o colecție ce se adresează nu atît specialiștilor cît cititorilor pasionați de istorie, volumele sale prezintă o serie de caracteristici : accentul cade pe relatarea faptelor și mai puțin pe analiza fenomenelor istorice, cadrul general primează asupra unor detalii care ar îngreua lectura și, într-o măsură, chiar înțelegerea unor momente istorice. Firește că, răspunzînd genericului colecției, se insistă îndeosebi pe reconstituirea vieții și activității domnitorului evocat ; lucrările nu se opresc însă doar la acest aspect, autorii străduindu-se să reconstituie cadrul general economic, politic, social, cultural și militar al epocii pe care un voievod sau altul o ilustrează. Remarcabilă este, de asemenea, tendința de a privi unitar istoria principatelor românești prin cuprinderea, în întregul seriei, a unor personalități din toate teritoriile locuite de români, cît și prin sublinierea, în cadrul fiecărei lucrări în parte, a trăsăturilor comune, a factorilor ce reflectă lupta unită a țărilor române pentru dobîndirea sau conservarea idealurilor străbune : independența și libertatea națională, continuitatea, conștiința unității de neam și limbă — coordonate majore ale istoriei noastre.

Un merit apreciabil în structurarea unitară a colecției revine, desigur, editurii, după cum tot ei îi revine datoria unei judicioase repartizări tematice și teritoriale a voievozilor evocați, astfel încît seria să cuprindă cu adevărat întreaga istorie feudală românească. Semnalăm, în acest sens, intenția editurii de a se opri în viitor și asupra unor zone neabordate — Dobrogea de pildă —, sau a

unor epoci mai puțin analizate — primele formațiuni voievodale.

Nu știm dacă preocuparea Editurii militare este ca, în finalul colecției, să realizeze o „biografie” a tuturor voievozilor din care, aplicînd apoi tehnica mozaicului — biografie lingă biografie —, să obținem o istorie a evului mediu românesc. Din modul cum au apărut pînă acum lucrările pentru Țara Românească — există, pînă în prezent, monografii consacrate lui *Basarab I*, *Vlaicu-Vladislav*, *Mircea cel Bătrîn*, *Vlad Dracul*, *Vlad Țepeș* (am respectat nu ordinea de apariție, ci înșiruirea cronologică) — o asemenea idee se profilează și ar fi interesant de urmărit evoluția ei în viitor.

În cazul că intenția editorilor merge în acest sens, se impune o atenție sporită pentru evitarea unor repetiții inutile (la unele lucrări reconstituirile economice, militare, sociale depășesc cadrul strict al domniei), după cum o atenție sporită se cere acordată și modului de alcătuire al aparatului critic, care, la o colecție cu formă fixă, se cere să fie și el riguros identic. Or, pînă în prezent, acest aspect a fost lăsat, oarecum, în voia autorilor ; avem lucrări cu note de subsol, altele în care asemenea note sînt rare ; avem lucrări cu fișier bibliografic la sfîrșit, altele fără o „listă bibliografică” (sau „microbibliografică” — de asemenea la aprecierea autorilor). Ca o sugestie, fiind vorba de o colecție de popularizare, am opta pentru o prezentare, în capitolul introductiv, a principalelor lucrări referitoare la voievodul respectiv (căci acestea interesează în primul rînd marele public) și cu note infrapaginale.

Deși a durat mai puțin de doi ani (1658—1659), domnia lui Mihnea al III-lea — care, după încoronare, și-a luat numele Mihail (după ilustrul său înaintaș, Mihai Viteazul) și Radu (după tatăl său, Radu Mihnea) — a constituit una dintre cele mai fierbinți episoade din istoria patriei, iar voievodul a fost una dintre cele mai controversate personalități. Până la apariția, în 1935, a lucrării lui Al. Ciorănescu: *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu) 1658—1659*, opinia istoriografiei românești era, în general, defavorabilă voievodului, prezentat ca un aventurier și contestându-i-se chiar descendența. După ce, în 1934, publicase și documentele acestei epoci, Al. Ciorănescu a întreprins un studiu pertinent asupra domniei, realizând o reconsiderare a evenimentelor și aruncând o nouă lumină asupra domnitorului: campion al luptei pentru independență și unul dintre cei mai activi susținători ai politicii de „bloc românesc”, care, la jumătatea veacului al XVII-lea, s-a opus tentativelor de expansiune manifestate constant de imperiile vremii, în chip deosebit de cel otoman.

Asupra aceluiași voievod s-au aplecat, cu dragoste, Marin Matei Popescu și Adrian N. Beldeanu, autorii lucrării publicate sub nr. 19 în colecția „Domnitori și voievozi”, străduindu-se să ofere cititorilor imaginea acestui luptător neobosit pentru independența țării sale, pentru o bună înțelegere și luptă comună a celorlalte principate românești împotriva primejdiei otomane. Rind pe rind, cititorului îi sînt prezentate tinerețea voievodului petrecută în ambianța capitalei Imperiului otoman, acolo unde el și-a conturat primele obiective de luptă contra turcilor, primirea domniei (în condițiile

eșecului tentativei lui Gh. Rákóczi al II-lea, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban de a rupe legăturile cu Poarta).

Venit în Țara Românească ca un om devotat Porții (cum îl considerau otomanii), Mihnea al III-lea și-a făcut cunoscute realele intenții (obiectiv cunoscut, dealtfel, încă cu ani în urmă, diplomaților europeni de la Constantinopol). Autorii reconstituie cu mîgală eforturile lui Mihnea pentru reconcilierea cu principele Transilvaniei și cu voievozii Moldovei și Țării Românești ce luaseră calea exilului, concomitent cu strădania depusă în interiorul țării de refacere economică și de pregătire și echipare a armatei în vederea luptei de eliberare. Din nefericire, momentul ales pentru această confruntare nu era dintre cele mai prielnice. Sub vizirii din familia Köprülü, otomanii cunoșteau o perioadă de maximă înflorire, marcată prin mari succese militare (ultimele, dealtfel, în „creșterea Imperiului otoman” — cum a denumit Dimitrie Cantemir această etapă).

După ce a izgonit pe otomani din raialele de la Dunăre (septembrie 1659) și a obținut o victorie împotriva acestora (Frătești, 23 noiembrie 1659), Mihnea al III-lea a fost nevoit să bată în retragere. Părăsit de boieri și de armata de mercenari, copleșit de numărul oștilor trimise împotriva-i, lipsit de ajutorul efectiv promis de principele Transilvaniei, la care s-a adăugat ușurința cu care Constantin Șerban a fost învins în Moldova, Mihnea a luat calea exilului, murind — otrăvit, se pare — la Satu Mare (aprilie 1660). Astfel, războiul de independență al cărui promotor fusese domnul Țării Românești se încheia fără izbîndă, dar nu și fără urmări pentru evoluția politică ulterioară a țărilor române. „Dacă se ia în considerare atitudinea unor domni următori, dacă se caută originile mai adînci ale politicii de duplicitate a lui Șerban Vodă Cantacuzino, care în tinerețea lui a fost cel mai iubit învățăcel al acestui domn, și a unui Constantin Brîncoveanu, dacă se alătură de istoria domniei lui povestea «trădării» unui Dimitrie Cantemir, se va putea crede atunci că, pe lîngă o înviorare trecătoare a idealului național și creștin, domnia lui Mihnea a însemnat, în istoria veacului său, și o pildă care n-a rămas lipsită de urmași” — conchidea Al. Ciorănescu în studiul amintit (p. 174).

Realizată pe aceste coordonate, lucrarea recent apărută se constituie ca o contribuție la cunoașterea acestui moment al istoriei patriei, dar această contribuție ar fi fost și mai valoroasă dacă autorii ar fi dublat permanent relatarea evenimentelor de o analiză aprofundată a

condițiilor specifice epocii și mai cu seamă dacă nu s-ar fi lăsat atât de copleșiți de personalitatea eroului. Mihnea al III-lea a avut, desigur, un șir de calități care l-au impus în fruntea luptei antiotomane, dar nu a fost o sumă de superlative, așa cum — marcați de dragostea ce i-o poartă și care i-a îndemnat să se aplece asupra epocii sale — se străduiesc să ne convingă autorii, caracterizându-l drept : „practic...”, prompt în luarea deciziilor..., cu fantezie în alegerea căilor de urmat..., liber de prejudecăți, de dogme (!?), de principiile închistate ale epocii“ (p. 21); apoi, „dîrz, tenace, perseverent“ (p. 143), „îndrăzneț peste măsură, dar și calculat, bun cunoscător al epocii și fin politician“ (p. 156) și simțem departe de a fi epuizat înșirarea calităților pe care le-ar fi avut voievodul.

În contrast cu el (ca într-un basm cu „buni“ și „răi“), toate celelalte personaje au numai defecte. De pildă, Constantin Vodă Șerban (nu „Șerban și ai lui“ — cum citim la pagina 212 —, Șerban vodă fiind Șerban Cantacuzino) este „cel mereu căutător de scaun domnesc“ (p. 155), a cărui principală preocupare „era să fie voievod. Unde, în Țara Românească sau în Moldova? Răspunsul la o atare întrebare nu mai avea importanță“ (p. 210). Ceea ce nu l-a împiedicat pe Mihnea al III-lea să-i sprijine candidatura la domnia Moldovei „cu toată reținerea îndreptățită pe care un astfel de personaj... i-o provoca“ (p. 209). Gheorghe Ghica era, la rîndul său, „bătrîn și fricos“, ferindu-se „de trebi care ar fi putut încrunta fruntea sultanului“ (p. 117).

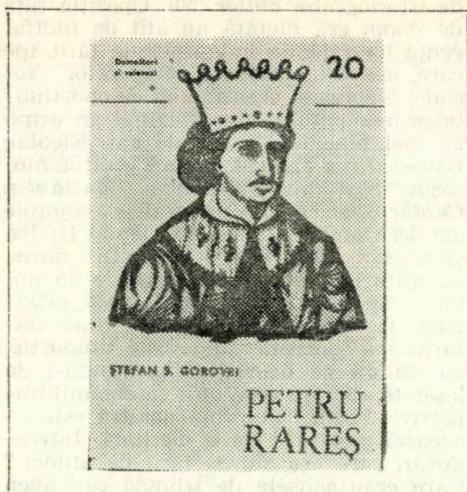
Realitatea, ca în atîtea alte povești adevărate, e mai puțin roză. În politică, Mihnea s-a dovedit nu o dată imprudent și impulsiv, iar fiscalitatea sa exagerată a provocat mari nemulțumiri, legate în special de modul în care a soluționat eliberările din românia. Speculînd aspirația firească a țăranilor aserviți de a-și recăpăta libertatea, voievodul a transformat-o într-o sursă de mari venituri pentru domnie, percepend — drept taxă de rîscumpărare — sume care întreceau cu mult prețul cu care satele fuseseră vîndute și impunînd chiar cu forța asemenea rîscumpărări. Mai mult, procedeul formal prin care se făcea această rîscumpărare, cu încălcarea obiceiurilor care cereau „înțelegerea părților“ (Al. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 55) au determinat, îndată după încheierea domniei, revenirea sătenilor la starea de șerbie.

Se cuvenea să fie mai nuanțat analizate și relațiile lui Mihnea cu marea boierime, care nu era neapărat o masă uniformă și lașă, gata oricînd să trădeze interesele țării (teză, în general, acreditată

de istoriografia anilor '50). Opoziția față de domn era dictată nu atât de indiferența lor față de independența țării (pe care, asemenea tuturor categoriilor sociale, o dorea și aceasta), cît de oportunitatea momentului ales. Dealtfel, în urmă cu mai bine de o sută de ani. Nicolae Bălcescu s-a aplecat asupra acestui moment, în studiul *Postelnicu Constantin Cantacuzino*, deslușind realele motive ale dezacordului dintre Mihnea al III-lea și boieri : „Unii din istoriografia noastră — arăta Bălcescu —, coprinși de un nobil entuziasm pentru orice faptă privitoare la independența patriei, țintă statornică a românilor din toate timpurile, au osîndit pe boeri, învinovățîndu-i de lașetate, căci nu s-au unit cu domnul împotriva Porții. Socotința noastră este că această muștrare nu e meritată. Într-adevăr, care era starea țării de atunci? Care erau șansele de izbîndă ce avea Mihnea? Avea el oare talentele trebuincioase ca să pue bine în lucrare un plan ce avusese mărimea a face? Iată întrebările ce istoriografia trebuiau să dezlege, și soluția ar fi fost în folosul boerilor“ (*Opere*, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 129).

La unele neîmpliniri ale cărții contribuie și cîteva pasaje în care autorii fac abuz de literatură ce nu-și avea rostul în economia lucrării. Așa, de pildă, în anii tinereții petrecuți la Constantinopol, „în mijlocul oamenilor cu inimă și limbă străine lui, (el) va fi visat, mereu, mai cu dor, la plaiurile românești (pe care le părăsise la cinci ani — *n.n.*) mărginite de o parte de apele cînd repezi, cînd molcome ale Dunării, în alta de frunțile verzi ale Carpaților, la locurile de drag unde a văzut înflia oară strălucii soarelui“ (p. 20). De asemenea, cu prilejul încheierii tratatului de la Rucăr între Mihnea al III-lea și Gheorghe Rákóczi al II-lea, ni se spune că „aurul fireturilor și luciul chivărelor sporeau, acolo, la Rucăr, lumina caldă a soarelui din acea zi de mijloc de toamnă. Iarba deasă, ușor arsă de brumă, îndulcea loviturile dese ale copitelor de cal“ (p. 205) etc.

Am relevat aceste amănunte nu pentru faptul că ele ar da, neapărat, tonul lucrării, care oferă, în ansamblu, o lectură agreabilă, ci pentru a sublinia încă o dată necesitatea unei analize cît mai obiective a epocii, cu atît mai necesară, cu cît, cum conchid autorii înșiși, „cei doi ani de guvernare ai voievodului — și nici aceia împliniți — nu pot furniza date suficiente pentru judecarea, la toate dimensiunile ei, a domniei marcate de idealuri atît de înalte cum a fost aceea a lui Mihnea“ (p. 237—238).

Autor (în colaborare) la monografia *Petru Rareș*, apărută în 1978 și preocupându-se constant de dinastia Mușatinilor, cărora le-a consacrat o altă lucrare, în 1976, Ștefan S. Gorovei ne propune, în nr. 20 al colecției „Domnitori și voievozi”, o nouă lucrare asupra lui Petru Rareș, domn în două rânduri în Moldova (1527—1538 și 1541—1546). Tentația rezumării uneia din aceste cărți ar fi fost cu atât mai ispititoare, cu cât monografia *Petru Rareș* a fost răsplătită cu premiul Academiei Republicii Socialiste România. Autorul ne propune, însă, o nouă (din mai multe puncte de vedere) imagine a celui „mai vrednic dintre urmașii lui Ștefan cel Mare, al cărui program politic l-a continuat și dezvoltat” (p. 5).

Nu vom insista asupra biografiei și momentului urcării la domnie a acestui fiu al lui Ștefan cel Mare, reconstituită cu talent narativ și minuție de către autor. În cele ce urmează vom releva trei aspecte ce ni se par esențiale în înțelegerea personalității marelui voievod, așa cum reies din paginile acestei lucrări.

Primul dintre aceste aspecte, cel mai contestat de altfel, îl constituie conștiința moștenirii dacice, intuită de N. Iorga, care scria despre propunerea pe care Rareș le-a făcut-o transilvănenilor pe la mijlocul lunii octombrie 1542, ca, împreună cu moldovenii și muntenii, să realizeze „o adevărată uniune dacică” (*Istoria românilor*, vol. IV, p. 409). Cunoașterea de către Rareș a idealului dacic a fost analizată și de Ștefan Andreescu (*Restitutio Daciae*, Editura Albatros, București, 1980, p. 76—105). Ștefan Gorovei aduce noi argumente în fa-

voarea acestei ipoteze, demonstrând și calea prin care a ajuns Petru Rareș la ideea coalizării forțelor celor trei principate născute pe pământul fostei Dacii. „Există temeiuri — arată autorul — pentru a afirma că Petru Rareș a fost animat de idealul dacic, că a avut cunoștință de unitatea dacică a celor trei state carpato-dunărene” (p. 121). Aceste temeiuri, subliniază Ștefan Gorovei s-au născut prin intermediul lui Macarie, egumenul mănăstirii Hilandar, care, în împrejurările stabilirii puterii juridiccionale a scaunului episcopal al Ohridei, a tălmăcit termenii geografici din *Sintagma* lui Matei Vlastares, folosindu-se pentru aceasta de *Geografia* lui Ptolemeu, deci de o lucrare anterioară retragerii aureliene. În această tălmăcire, datînd din anii 1526—1528, se arată limpede că „Dacia... este Țara Moldovei și Ungrovlahia, care și Muntenia se cheamă”, în vreme ce „Dacia Mediteranea acum este Hafeșul și Ardealul și Muncaciul”. Or, acest Macarie, atât de bun cunoscător al geografiei antice, a fost în 1533 oaspetele lui Petru Rareș și este logic să presupunem că în timpul vizitei s-a discutat și asupra acestei tălmăciri (p. 121—124).

În strînsă dependență de cunoașterea acestui ideal dacic se relevă o altă trăsătură semnificativă a domniei lui Petru Rareș — *aceea de a fi premers și pregătît acțiunea lui Mihai Viteazul*. Conștiința unității de neam și limbă a românilor — notorii la acea dată —, acțiunea viguroasă a lui Petru Rareș în Transilvania, care l-a adus, la un moment dat, în situația de arbitru al situației politice din acest principat constituie premisele și argumentele unei atare considerații. Știrile din surse dintre cele mai diferite, desfășurarea evenimentelor, în cadrul cărora, la un moment dat, Petru Rareș a preluat inițiativa îndreptătesc să se considere — conchide autorul — că „*avem în față un adevărat program politic*”, în care „trebuie să se vadă expresia unui foarte puternic impuls popular, al conștiinței de neam, întemeiat pe constatarea unității de limbă, tradiții, obiceiuri” (p. 120). În sfîrșit, Ștefan Gorovei ne dezvăluie dimensiunile europene ale domniei lui Petru Rareș, implicarea Moldovei și a celorlalte principate române în politica general-europeană a vremii, de închegare a unui front comun antiotoman, urmîrind să scoată teritoriile românești de sub dominația Porții, întregindu-ne astfel cu o contribuție prețioasă imaginea uneia dintre cele mai complexe personalități ale evului mediu românesc.

În pofida unui număr extrem de mare de studii pe aspecte dintre cele mai diverse ale îndelungatei sale domnii de peste două decenii, epoca lui Matei Basarab nu se bucurase până în prezent de o monografie. Iată că a 350-a aniversare a urcării sale pe tronul Țării Românești a adus, cu nr. 21 al colecției „Domnitori și voievozi” — prin grija Editurii militare și a autorului, Nicolae Stoicescu — și această atît de dorită și necesară sinteză asupra unei domnii ce a făcut epocă în istoria țării. Deși cadrul aniversativ ar fi determinat poate o anumită manieră de tratare, încă din introducere autorul mărturisește că „lucrarea nu urmărește să idealizeze figura lui Matei Basarab, așa cum se face uneori la astfel de aniversări; ea caută să-l prezinte pe bătrînul domn în adevărata sa lumină, subliniindu-i meritele de bun gospodar și organizator, de dîrz apărător al independenței Țării Românești” (p. 6).

Scrisă sub această prismă, lucrarea ne înfățișează, în primul său capitol, cadrul general al Țării Românești în primii ani ai deceniului patru al secolului al XVII-lea, efectele negative pe care le avea pe toate planurile, dar îndeosebi sub raport economic, apariția unor dregători greci (de fapt, de diverse origini etnice sud-dunărene) și reacția boierimii „pămîntene”, destul de diversă și ea, față de această infiltrare. În aceste condiții s-a produs pribegia unor boieri, aflați mai întîi sub conducerea lui Aslan și Gorgan, mare spătar, mai apoi a lui aga Matei din Brîncoveni. Reacția boierimii de țară împotriva „grecilor” (cum erau îndeobște definiți dregătorii lui Leon Tomșa) era determinată nu atît de deosebirea etnică, cît de faptul că bogățiile țării începuseră să ia, într-un ritm îngrijorător, drumul străinătății, îndeosebi al lăcașurilor de la muntele Athos. Că așa

stau lucrurile o dovedește și faptul că, în 1639, după ce domnia se stabilizase definitiv, Matei Basarab a emis un hrisov — celebru prin patetismul și dragostea de patrie ce răzbat din cuprinsul lui — prin care scotea 22 de mănăstiri (între care Tismana, Cozia, Argeș, Snagov, Cotmeana, Arnota) de sub autoritatea străinilor.

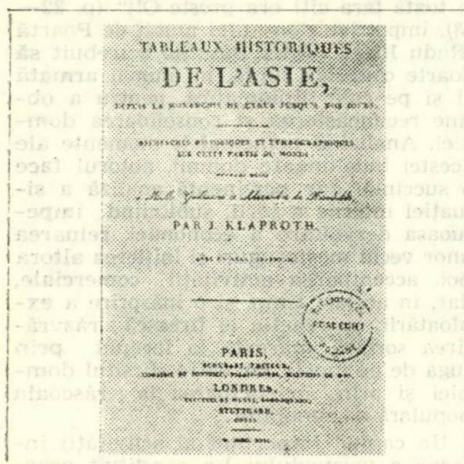
Ales domn de „boiarii și roșii (curtenii) și toată țara cîți era preste Olt” (p. 32—33), împotriva domnului numit de Poartă (Radu Iliș), Matei Basarab a trebuit să poarte o aprigă luptă, nu numai armată ci și pe cale diplomatică, pentru a obține recunoașterea și consolidarea domniei. Analizînd principalele momente ale acestei îndelungate domnii, autorul face o succintă, dar pertinentă analiză a situației interne a țării, subliniind impetuoaasă dezvoltare a economiei, reluarea unor vechi meșteșuguri și inițierea altora noi, accentuarea activității comerciale, dar, în același timp, și o înăsprire a exploatarei, cu reacția ei firească: răzvrătirea socială, marcată la început prin fuga de pe moșii, iar către sfîrșitul domniei și prin participarea la răscoala populară a seimenilor.

Un capitol important al activității interne a voievodului l-a constituit organizarea armatei, pe care a adus-o la un efectiv apropiat de cel al lui Mihai Viteazul (40 000 oameni). Totuși, în pofida celor cîtorva ciocniri cu Vasile Lupu, Țara Românească a traversat sub domnia lui Matei Basarab o perioadă pașnică, de reconstrucție a țării, marcată însă, permanent, de iminența unei confruntări cu otomanii, care nu puteau uita că domnul le fusese impus de țară.

Matei Vodă a purtat constant o politică de bună înțelegere cu vecinii, în special cu principii Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi I și Gheorghe Rákóczi al II-lea, punînd bazele a ceea ce se va numi „blocul românesc” de la mijlocul veacului al XVII-lea. Tendința de acțiune unită a principatelor române a constituit — cum se subliniază în lucrare — temeiul principal al politici externe a lui Matei Basarab, scopul ei suprem fiind scoaterea țării de sub dominația otomană, ajutorarea luptei de eliberare a celorlalte popoare balcanice subjugate. Tocmai de aceea, l-au considerat pe domnul Țării Românești „drept un al doilea Mihai Viteazul” (p. 155).

Un amplu capitol este consacrat culturii în epoca lui Matei Basarab, chintesență a valorilor culturale făurite pînă atunci, îndeosebi prin epoca lui Neagoe Basarab, al cărui moștenitor Matei Vodă se considera.

H. J. KLAPROTH,
TABLEAUX HISTORIQUES DE L'ASIE,
DEPUIS LA MONARCHIE DE CYRUS JUSQU'À NOS JOURS,
Paris, Schubart ; Londra, Treuttel și Wurtz ;
Stuttgart, Cotta, 1826 (II)

O altă mare secțiune a lucrării, pe care am început s-o prezentăm în numărul trecut al revistei *, tratează istoria Chi-

* În legătură cu dinastia Arsacizilor, în lucrarea: *Le monde. Histoire de tous les peuples depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, de Saint-Prosper de Saurigny, Duponchel, baronul Kroff Belloc și abatele Martin, vol. 9, partea I, Paris, Lebigre-Duquesne, 1856, p. 141, este prezentată lista prinților din dinastia Arsacizilor, care au domnit în Imperiul parților (Parthes) : Ashk (Arsace = fondatorul dinastiei Arsacizilor), a domnit din anul 250 î.e.n. ; Tyridates (254 sau 248 î.e.n.) ; Artaban (217 sau 209 î.e.n.) ; Phrapaticus cel Mare (196 î.e.n.) ; Phradates I (182 î.e.n.) ; Mithridate I (174 — sau 170 î.e.n.) ; Phradates II (136 î.e.n.) ; Artaban II (126 sau 125 î.e.n.) ; Mithridate II (124 î.e.n.) ; Mnaskires (87 î.e.n.) ; Sinatorockes (77 î.e.n.) ; Phradates III (69 î.e.n.) ; Mithridate III (60 î.e.n.) ; Orodos (54 î.e.n.) ; Phradates IV (37 î.e.n.) ; Orodos II (1 î.e.n.) ; Vonones (4 î.e.n.) ; Artaban III (19 sau 18 î.e.n.) ; Gotarzes și Bardanes (41 î.e.n.) ; Vonones II (54 î.e.n.) ; Vologeses (50 î.e.n.) ; Pacorus (83 sau 90 î.e.n.) ; Khosrou (107 sau 117 î.e.n.) ; Vologeses II (122 î.e.n.) ; Vologeses III (149 î.e.n.) ; Vologeses IV (190 î.e.n.) ; Artaban (289 î.e.n.). Autorii volumului IX din *Le Monde* relatează, în continuare că : „Arsace sau Ashk, după ce l-a ucis pe vice-regele sirian (Antioches II—Theos, c. 261—246 î.e.n. — n.n.) a chemat în ajutor ceilalți șefi ai triburilor, cu toții s-au unit pentru a asigura independența țării lor și au format o confederație care s-a susținut împotriva atacurilor descendenților seleucizilor. Autorul acestei revoluții este numit Ashk de către istoricii orientali, care, de altfel, nu ne furnizează nici un detaliu asupra faptelor Ashganiienilor, adică a succesorilor prințului despre care vom vorbi. Ei vorbesc vag despre mai multe războaie, pline de succese și înfringeri, cu monarhii sirieni.

nei, datată, după tradiții, la peste trei mii de ani înaintea erei noastre.

Deja sub Arsacizi perșii luptaseră cu romanii din timpul republicii și a imperiului. Analele poporului rege ne-au păstrat amintirea acestor războaie în care legiunile au suferit mai multe înfringeri. Prima și cea mai celebră a fost cea în care a pierit Crassus și armata sa. Dar la ce folosea tactica și vitejia împotriva obstacolelor pe care geniul și curajul nu erau în stare să le depășească ? În fond, frontiera regatului persan se întindea de la gulfu cu același nume pînă la Marea Caspică și nu oferea decît deșerturi sterile și munți ascuțiți. Soldatul roman era deci expus să moară de foame și de sete și nu putea să-și ajungă adversarii, care nu luptau decît fugind ; adică după ce aruncau o ploaie de săgeți se îndepărtau în galopul cailor. Un interval de cinci secole separă moartea lui Alexandru de domnia lui Ardașir I Rabagan sau Artaxerxes I, șefii prinților Sasanizi. În timpul acestui lung interval s-a produs o revoluție care a conferit atotputernicia tribului parților, al căror nume a fost luat de Persia ; dar nici un document istoric nu ne-a rămas pentru a clarifica acest eveniment. Prinții casei Arsacide n-au lăsat în analele țării lor decît amintiri confuze din care nu se poate crea o istorisire completă, deoarece nu se cunosc din faptele lor decît cele care ne-au fost prezentate de istoricii Romei și deseori nu se știe cărui monarh trebuie să-i fie atribuite. Vom trece deci direct la domnia lui Artaban sau Arduan, care a fost răsturnat de pe tron de Ardașir. Acest prinț descindea din celebrul Isfundeard. Totuși, tatăl său, Balbek, nu ocupa decît o funcție de subaltern ; talentele sale înnăscute au fost simțite și cultivate de guvernatorul provinciei Farsilor ; cînd muri, acesta din urmă l-a succedat. Mărirea sa l-a făcut să aspire la primul loc, dar îl avea ca rival pe fratele său Shahpoor, care urmărea același scop ; cei doi pretendenți s-au confruntat, învingător, Ardașir porni împotriva lui Artaban, căruia i-a luat cîmpia de la Hoormuz, coroana și viața. Ardașir, după ce a supus restul Persiei, luă numele de Shahan-Shah, sau de rege al regilor ; întinse hotarele imperiului și purtă un lung război împotriva împăratului Alexandru Severus. A demonstrat tot atîta abilitate în administrarea statelor sale ca și curajul pe care-l demonstrase pe cîmpul de luptă ; a acordat supușilor săi asemenea avantaje încît i-au asigurat ordinea. A găsit chiar și destul timp pentru a compune mai multe lucrări, printre care și o carte de morală în care se află următoarea maximă : «Nu există regalitate fără armată, armată fără finanțe, finanțe fără populație, populație fără justiție». Ajungînd la puterea supremă, s-a dezagustat totuși de ea și a redat-o de bună voie, înaintea morții sale, fiului său Shahpoor. Ardașir a fondat dinastia Sasanidă și în timpul domniei sale imperiul a părăsit numele de regat al parților, reluînd numele de Persia» (p. 141—142).

[240 e.n.]. „Fiul și succesorul lui Ardașir. Shahpoor a fost proscris chiar înainte de a se naște, deoarece familia sa aparținea Arsacizilor, ai căror membri erau condamnați la moarte. Acest secret ajungînd la cunoș-

Ocupându-se de istoria scrisă a Chinei autorul constată existența unei mari inundații, aproape contemporană cu popoul lui Typhon sau al lui Xisuthrus, datată între anii 2297—2293 î.e.n. Se menționează că Yu și-a salvat țara de ape și ar fi fost fondatorul dinastiei *Hia** (pînă în 1766 î.e.n.), după care a urmat dinastia Chang (pînă în anul 1123 î.e.n.), apoi dinastia Tcheou. Cel mai remarcabil împărat al acestei dinastii, arată Klaproth, a fost *Wou wang*, care „a redat, într-adevăr, fericirea Chinei, dar a comis o mare greșală politică : a distrus vechea formă a monarhiei pure, substituindu-i un fel de sistem feudal. Împărțind țara între generali săi, n-a păstrat pentru familia sa decît o parte neînsemnată ; de aici a început divizarea imperiului în atîtea mici regate și principate“ (p. 32). Din secolul al VIII-lea î.e.n. pînă în secolul al III-lea î.e.n. au avut loc lupte permanente care au dus la descentralizarea statului. În secolul al III-lea î.e.n. existau, încă, șapte regate, unificate de fondatorul dinastiei Tsin, Tsin Chi Houang ti. Măsurile politice, economice și administrative luate în perioada următoare au asigurat întărirea Chinei. Pe plan extern, sub același împărat, au fost respinși veșnicii dușmani ai țării, hioung-nou-ii și cucerită partea meridională a Chinei. În scopul unei apărări eficiente Tsin Chi Houang ti a dispus construirea Marelui Zid, care a fost terminat abia după moartea sa.

Pentru a frîna tendințele descentralizatoare, sprijinite teoretic de textele istorico-juridice străvechi, împăratul „a ordonat arderea tuturor lucrărilor vechi istorice și îndeosebi pe cele ale lui Confucius... Această măsură violentă, pe care

știința lui Ardașir, acesta a ocrotit viața mamei și a copilului, dar executantul acestui ordin și-a trădat misiunea și Shahpoor, crescut într-un subteran, a fost recunoscut mai tirziu și readus de tatăl său care nu avea urmași și care i-a lăsat coroana. Noul monarh persan este celebru în istoria țării sale pentru învingerea și luarea ca prizonier a împăratului Valerian... El ocupă tronul timp de 35 de ani și muri, se spune, asasinat“ (p. 142).

Din imperiul Parților făceau parte : Persia, Armenia, Bactriana (numită și Dacia) și Massagetia (Gefii de departe). Acest imperiu, după J. Klaproth (vezi *Tableaux historiques de l'Asie*, p. 42), a luat sfîrșit în anul 226 e.n. cu detronarea de către Sassanizi a ultimului împărat Arsacid, Artaban, fiul lui Volageses al IV-lea, în anul 425 e.n. Armenia (cuprinsă în harta nr. 10) se afla guvernată de ultimul rege Arsacid. Arsacizii au domnit circa 470 de ani (*Istoria tuturor popoarelor din timpurile cele mai îndepărtate pînă în zilele noastre*, din lucrarea *Le Monde*, vol. IX, partea I, de Saint-Prosper de Saurigny, Duponchel, baronul Korff Belloc și abatele Martin, Paris, Lebigre-Duquesne, 1856, p. 141).

* În prezentarea de față am respectat, grația folosita de J. Klaproth.

a ordonat-o împotriva literaturii chineze, nu i-a putut fi iertată niciodată fondatorului noii monarhii“ (p. 36). Totuși, vechile cărți „nu au fost pierdute cu totul; într-o țară în care scrierea era atît de răspîdită, era aproape imposibil ca toate copiile de opere, unanim respectate, să fie distruse, mai ales într-o epocă în care materia pe care se scria era atît de durabilă. Caracterele erau gravate cu un stilet pe tablete de bambus, sau erau trasate cu lac de culoare închisă“ (p. 36). Tot în timpul dinastiei Tsin s-a descoperit hîrtia și pensula.

După o scurtă domnie a fiului împăratului, dinastia Tsin s-a stins în anul 210 î.e.n. Au urmat opt ani de lupte sîngeroase, duse pentru obținerea supremației. În cele din urmă Lieou Pang a obținut titlul de *împărat înalt și august*“ (p. 55), el fiind fondatorul dinastiei Han. Lieou Pang a refăcut unitatea țării, și-a extins autoritatea asupra întregului teritoriu al Chinei, a depus eforturi considerabile pentru căutarea și regăsirea cărților sau fragmentelor de cărți a căror distrugere fusese ordonată în timpul dinastiei Tsin.

Și în timpul dinastiei Han, pericolul extern cel mai important l-au reprezentat, în continuare, hioung-nou-ii, pentru neutralizarea cărora împărații Chinei au utilizat diferite mijloace : militare, diplomatice, comerciale, matrimoniale etc. Alianțele militare ale Chinei s-au orientat spre poporul Yue tchi, identificat de J. Klaproth cu geții. O ramură a acestora „locuia, atunci, între extremitatea occidentală a provinciei *Chen si*, munții celești, și *Kuen lun*, adică în țara pe care o numim în prezent Tangout, unde formaseră un puternic regat“ (p. 57). Împăratul Wou ti a căutat alianța Yue tchi-ilor împotriva dușmanului comun, înșercîndu-l pe Tchang-khian cu purtarea tratativelor. Din cei 13 ani cît a durat expediția acestuia, un an a stat în noua țară a Yue tchi-ilor, iar doisprezece a fost prizonierul hioung-nou-ilor. Autorul consideră că „Această expediție i-a făcut cunoscuți în Occident pe chinezi și a facilitat comunicații neîntrerupte și îndelungate cu Mawarannahar, Persia și India“ (p. 58). Din această perioadă a început pătrunderea mătăsii în Europa, iar chinezii au fost numiți de autorii antici *seres*, după viermele de mătase (ser, în limba greacă).

Han Wou a trimis în anul 121 î.e.n. o armată, în frunte cu generalul Ho khiu phing, spre vest împotriva flancului drept al hioung-nou-ilor. Chinezii intrașeră în relații amicale cu toți regii popoarelor din vest, vasele hioung-nou-ilor, și care căutau mijloace de a scăpa de ju-

gul acestora. Teritoriile eliberate de China se întindeau, an de an, spre Asia Centrală și o oarecare perioadă de pace s-a menținut până în primii ani ai secolului întâi e.n. Prin intrigi și crime, fostul ministru al dinastiei Han, *Wang Mang*, a înlăturat pe ultimii reprezentanți ai dinastiei și, în anul 9 e.n., s-a proclamat împărat, întemeind dinastia *Sin*. Popoarele *hioung-nou-ilor* au rupt pacea, iar cele din vest, supuse vechii dinastii, au încetat relațiile cu China, *Wang Mang* a organizat expediții îndepărtate pentru a-și restabili poziția în Asia centrală. Vistieria fiind secătuită, el a adoptat o serie de măsuri financiare, care au dus la izbucnirea unei revolte generale, soldată cu uciderea împăratului și restaurarea dinastiei Han. Noul împărat, *Han Kouang Wou ti*, și succesorul său *Ming ti* au reluat relațiile cu popoarele din vest și au restabilit frontierele de dinaintea evenimentelor declanșate de *Wang Mang*.

La începutul deceniului opt al erei noastre împăratul *Ming ti* a hotărât declanșarea unei mari campanii împotriva *hioung-nou-ilor*. Succesele obținute s-au datorat mai ales „talentelor militare ale lui *Pan Tchao*, unul dintre cei mai mari conducători pe care i-a avut China“ (p. 45). Capacităților sale militare li s-au adăugat și cele diplomatice, ambele ducând la înfrângerea dușmanilor Chinei și la încheierea unor alianțe statornice cu popoarele din Asia occidentală.

J. Klaproth menționează că *Pan Tchao*, intenționa, în anul 102, să atace Imperiul roman, „dar generalul căruia îi încredințase această expediție s-a lăsat descurajat de perși, care îi prezentau operațiunea ca foarte îndelungată și primejdioasă și se întoarse din drum“ (p. 67).

După această carieră militară strălucită — în urma căreia puterea Chinei s-a consolidat în mod deosebit —, poate decepționat de nerealizarea proiectului îndrăzneț pe care îl visase, *Pan Tchao* a cerut împăratului să se reîntoarcă în China și s-a retras din viața politică. În legătură cu același eveniment — de atacare a Imperiului roman —, reputatul istoric italian *Carlo Troya*, în lucrarea sa: *Storia d'Italia del Medio Evo*, vol. I, partea a II-a, Napoli, 1839, este de părere că „Un prieten folositor pentru *Decebal* ar fi putut fi *Pan Tchao*, dacă este adevărat ceea ce povestesc cărțile chinezești că acesta proiecta să atace *Li-Keu* și Imperiul roman, dar se adaugă că perșii l-ar fi făcut să renunțe la acest plan“ (p. 570).

La scurt timp după retragerea lui *Pan Tchao*, *hioung-nou-ii* nordici au reapărut și au devastat regatele aliate Chinei, o anumită perioadă aflându-se în alianță cu *ouigourii* (până prin anul 134). În-

cet-încet ei s-au apropiat, spre vest, de munții *Urali* și *Marea Caspică*.

În centrul Asiei puterea Chinei s-a menținut pe toată durata dinastiei Han, respectiv până la începutul secolului al III-lea e.n. China a intrat în relații cu Persia, India și Europa. Principalul produs comercial al Chinei, mătasea, ajungea până la romani, prin intermediul popoarelor de lângă *Marea Caspică*, și mai ales prin asi sau parți. Chinezii au devenit și ei cunoscuți romanilor, „care îi credeau cei mai dreپți oameni, atît de mare era considerația de care se bucura acest popor în țările învecinate“ (p. 68). Autorul constată că „Împărații romani avuseseră dintotdeauna dorința de a comunica cu chinezii; dar parții, care cîștigau considerabil prin comerțul cu mătasele pe care le transportau, le-au închis cu grijă drumul spre China și i-au împiedicat să pătrundă acolo“ (p. 69).

Prima solie romană care a ajuns, totuși, la curtea chineză a fost cea trimisă de *Marcus Aurelius*, în anul 166. Expedițiile ulterioare ale romanilor se pare că se întreprindeau pe mare, din porturile Egiptului și golfului Persic, apoi pe mările Indiei, de unde ajungeau la *Canton* sau în alte porturi ale Chinei meridionale. *Ptolemeu* preluase și el informații prețioase despre țările din Asia rezultate în urma acestor expediții.

J. Klaproth amintește și de alte denuiri ale numelui Imperiului roman, așa cum apar acestea în scrierile chinezești: *Li Kian*, *Daquin*, *Fou lin*, după care el trece în revistă și alte solii trimise la curtea împăraților chinezi în anii 284, 642, 719, 742, 1081. Cauzele întreruperii vremelnice a relațiilor cu China, arată *Klaproth*, s-au datorat „puternicelor imperii fondate de musulmanii din Asia occidentală, decadenței Imperiului Bizantin, răspîndirii creșterii viermilor de mătase în sudul Europei“ (p. 71). Restabilirea comerțului dintre Europa și China se va realiza abia în timpul lui *Vasco da Gama*.

Un capitol special al lucrării pe care o prezentăm este consacrat *Popoarelor din Asia de Mijloc pînă la anul 1000 al erei noastre* (p. 81—186). Cercetarea lucrărilor antice, grecești și romane, apoi a celor orientale, cărora li se adaugă studiile istorice și etnografice întreprinse personal de autor, îi permit acestuia să realizeze o clasificare a acestor popoare a căror istorie și identificare cu unele popoare contemporane lui încearcă s-o stabilească în paginile amintite. Apreciind în mod critic sursele parcurse de el, *Klaproth* afirmă: „Autorii greci și romani nu ne furnizează informații decît asupra evenimentelor petrecute în Asia anterioară, pînă la *Indus* și *Oxus*; revoluțiile și schimbările politice survenite

în regiunile situate dincolo de aceste două mari fluvii par a le fi necunoscute; cel puțin nu găsim nimic precis asupra istoriei Asiei centrale și orientale la scriitorii antichității, ale căror lucrări ne-au parvenit“ (p. 81).

Despre autorii arabi și perși, J. Klaproth este de părere că : „nu putem spera să aflăm lămuriri asupra stării de fapt din interiorul Asiei și a locuitorilor ei, aceste popoare ignorând chiar vicisitudinile soartei propriilor lor strămoși înainte de funesta epocă a stabilirii și răspîndirii islamismului“ (p. 81); după care Klaproth declară : „Unica sursă căreia ne putem adresa pentru a obține aceste informații este culegerea de anale a Chinei; locuitorii acestui vast imperiu, scriindu-și istoria, au fost forțați să dea informații despre barbarii care se învecinau cu ei la nord și la vest și care nu încetau să facă incursiuni pe teritoriul lor (p. 82). El remarcă meritele lui Visdelou, Gaubil și Deguignes — tatăl, care au cercetat cronicile chinezești, dar care n-au clasificat, din punct de vedere etnografic sau lingvistic, aceste popoare. El, însă, nu-și critică predecesorii, fiind de părere că „Acestor autori le lipseau multe informații pe care le posedăm azi și care ne pun în situația de a îndeplini această sarcină, în prezent mai puțin dificilă, pentru că acum cunoaștem mai bine starea recentă a acestor regiuni și putem chiar fixa înrudirea respectivă a locuitorilor lor prin studiul comparativ al limbilor“ (p. 82). Chinezii, cercetînd încă din timpul dinastiei Han popoarele din Asia centrală, le clasificaseră în : popoare toungouse, popoare sian pi, popoare turce, tibetane și popoarele alano-gote (geto-daci), cu părul blond și ochi albaștri. Acestoră Klaproth le adaugă pe cele de origine mongolă și samoiedă spre vest și cele huno-finice orientale spre nord.

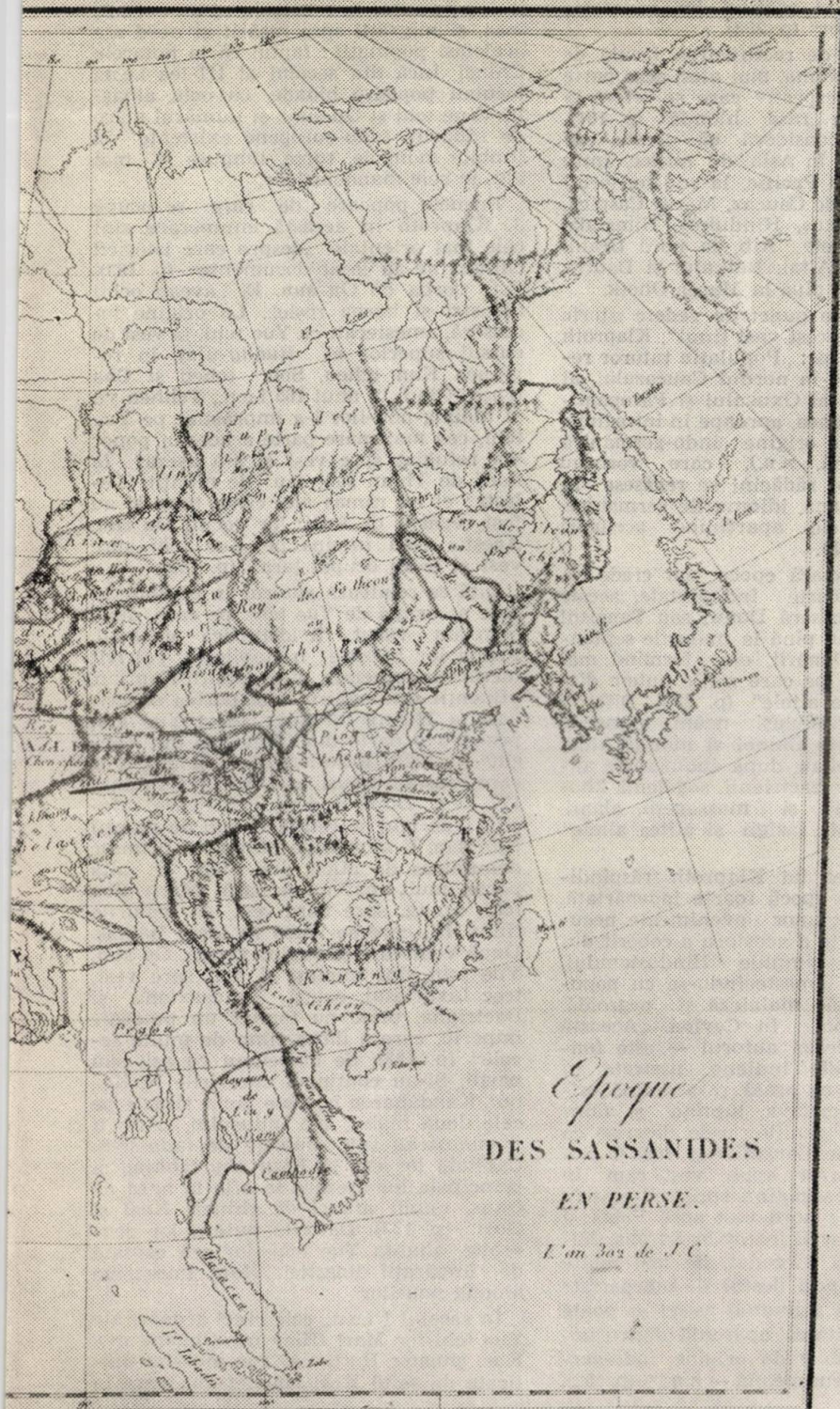
„În capitolul care tratează despre familia tibetană (p. 130 și urm.) — subliniază J. Klaproth — am considerat ca și cum acesteia i-ar fi aparținut și poporul *Yue tchi*, care, în secolul al treilea î.e.n., ocupa ținutul situat la vest de provincia chineză Kan sou. Istoricii chinezi cunosc trei popoare purtînd numele de *Yue tchi*; ei le disting prin denumirile de *Marii Yue tchi*, *Micii Yue tchi* și *Yue tchi ai Houang tchoung-ului*. Savantul *Thou chi*, care a compus al său *Thoung tian* în secolul al nouălea din era noastră, îi așează pe *Yue tchi* ai *Houang tchoung-ului* printre triburile *Khiang* sau *tibetanii orientali*; el accentuează că ei aveau aproape aceeași limbă și obiceiuri ca aceștia din urmă“ (p. 287). Klaproth explică, în continuare, că *Thou chi* îi clasifică însă pe

Marii și *Micii Yue tchi* printre popoarele din Asia occidentală, dar nu dă nici un fel de indicii despre limba lor. Pe de altă parte, *Analele Chinei* prezintă aceste două ramuri ale *Yue tchi-ilor*, așezați în vestul Chinei, împreună cu *Ou sun*, alt popor blond, dar care nu era de origine tibetană.

În continuare, J. Klaproth scrie : „Trebuie să mărturisesc, însă, de la început, că m-am înșelat cînd am susținut că *Yue tchi* aparțineau familiei tibetane (trebuie suprimată nota 1 de la p. 132); acolo i-am confundat pe *Micii Yue tchi* cu *Yue tchi* ai *Houang tchoung-ului*). Această eroare va părea scuzaabilă dacă ne gîndim că autorii chinezi ne-au furnizat destul de puține informații etnografice despre acest popor“ (p. 287).

Grafia numelui apare în istoriile chinezești — după cum precizează Klaproth — sub formele de *Yue tchi*, *Yue ti*, *Yut* și chiar *Jut*. „Triburile *Yue ti*, cucerind o mare parte din Hindustanul septentrional, și îndeosebi țara străbătută de Indus (vezi p. 133 și 154), vechii chinezi dădeau Indiei, în mod curent, numele de Regatul *Yue ti* sau *Yut*. Deși istoria Indiei este încă acoperită de un văl gros, știm, totuși — adaugă autorul —, din inscripțiile sanscrite și alte surse, că triburile *Yut* și *Jut* au fondat, în epoca indicată de autorii chinezi, puternice imperii în Hindustan; că în secolul al cincilea, prinți din neamul lor au domnit în Pendjabul septentrional și că, în jurul anului 1000 din era noastră, acest popor a opus, pe Indus, o rezistență îndrîjită lui Mahmoud Gaznevidul; dar că el a fost respins dincolo de *Setledj*“ (p. 288).

Părerăa lui Klaproth este că *Yue ti* au primit, mai tîrziu, numele de *Ye ta* și că, indiferent de grafiile diferite ale numelui acestui popor, „*Ei sînt, fără îndoială, același popor cu geții (subl. ns.)*, învinși de *Tchinghiz Khan* și de *Timur*. Descendenții vechilor *Yue ti* există încă în zilele noastre (este vorba de începutul secolului al XIX-lea — *n.n.*) în India. În partea de nord-est a provinciei *Gudjerat* se află teritoriul *Jutvar* sau țara *Jut*, *Jhut* sau *Yut*; ea se întinde de-a lungul marii mlaștini numită *Rann* și este traversată, în timpul sezonului ploios, de brațele rîurilor *Banass*, *Sersvatî* și *Rupeyne*. Triburile *Yut* se întind dincolo de țara denumită cu numele lor; căci provinciile Imperiului *Afgan*, situate pe malul stîng al Indusului, sînt locuite de o populație *Hindikî* numită *Yut*; toți țărani mahomedani din *Pendjab* aparțin aceluiași trunchi; acest popor formează populația principală a *Sindi*; el este amestecat cu *Balutchî* în *Baluchistan*, unde este cunoscut și sub numele de *Jugdall*... Fizio-

Epoque
DES SASSANIDES
EN PERSE.

L'an 302 de J.C.

nomia acestui popor se aseamănă cu cea a europenilor și profilul lor amintește de cel al grecilor“ (p. 288).

Ținând cont de rectificarea făcută de autor, vom examina, mai ales, acea parte a capitolului respectiv care se referă la popoarele din „rasa blondă“ (p. 161). J. Klaproth consideră că aceste popoare locuiau în Asia de mijloc, între Don și Oceanul Pacific, la sud teritoriul fiind mărginit de Caucaz, Marea Caspică, Djihun sau Oxus, Hindukuș, Himalaia, China și muntele Alb, la nord Uralii, munții Micului Altai, Baikalul și Dauria, lanțul Khingan pînă la Marea Ohoțk.

Analizînd, din punct de vedere istoric și etnografic, „acest vast ținut“, Klaproth este de părere că: „Populația tuturor regiunilor situate în nordul Caucazului, al Marii Caspice, al Oxusului și Paropamisului, se compunea, aproape în întregime, din triburi de origine indo-germanică (indo-europeană, *n.n.*), care vorbeau limbi ale căror rădăcini se regăsesc în sanscrită, persană, idiomurile germanice, slave și altele aparținînd aceluiași trunchi“ (p. 288).

El nu precizează epoca, dar crede că, din timpuri foarte îndepărtate, aceste populații depășiseră Donul sau Tanaisul și „se întindeau pînă la malurile septentrionale ale Dunării, ele formînd mai multe popoare pe care nu le putem distinge unele de altele“ (p. 288). Diferite triburi ale aceluiași neam ajungeau pînă la hotarele Chinei și munții Altai. Printre ei se aflau, după enumerarea autorului, „parții, bactrienii, sogdienii, khorsmienii, geții și massagetii, alanii, aorsii, roxolanii, iazigii și atîtea altele“ (p. 161).

După părerea lui Klaproth, răspîndirea lor, într-o epocă foarte îndepărtată, s-ar fi datorat unor evenimente necunoscute. O parte a acestora a coborît din Himalaia în cîmpiile Hindustanului, alungînd sau amestecîndu-se cu populațiile de rasă malaieză și negroidă, oprindu-se, apoi, în Ceylon. „Această ipoteză — notează autorul — este fondată pe tradițiile indiene, păstrate în *Puranas*, care ne arată rasa divină originară din Himalaya, luptînd și alungînd spre sud geniile rele descrise ca negre, sau oameni arămii“ (p. 162). O altă parte ar fi pornit spre vest, cam în aceeași epocă, ajungînd spre sud-vest în Persia iar spre nord-vest spre Volga și Don, de unde ar fi intrat în Europa. Migrațiile s-ar fi succedat, de mai multe ori, chiar în epoci destul de îndepărtate unele de altele; „numai astfel se poate explica diversitatea aparentă dintre popoarele și limbile de origine indo-germanică (indo-europeană — *n.n.*)“ (p. 152).

Unele dovezi etnografice și lingvistice îl duc pe autor la concluzia că au existat, însă, și migrații spre răsărit și nord ale aceleiași populații: faptul că la hotarele Chinei, încă din secolul al III-lea î.e.n., locuiau popoare blonde, cu ochi albaştri (Yue tchi și Ou-sun), și numărul mare de rădăcini indo-europene existente în limbile mongole, turce, tunguse și mai ales în cele mandciuriene.

Primele popoare de care se ocupă J. Klaproth în această enumerare sînt cele mai orientale, „despre care istoricii chinezi ne-au lăsat documente“ (p. 163). Este vorba de *Ou sun*. Ei „aveau ochii albaştri și barba roșie... La origine locuiseră, amestecați cu Yue tchi, la vest de cursul superior al *Huang-ului*, în regiunea Kan tcheu, Son tcheu și Cha tcheu. Cînd, în anul 165 î.e.n., Tchhen yu al hiong-nou-ilor i-a împrăștiat pe Yue tchi, cea mai mare parte a acestui popor s-a refugiat spre vest și s-a așezat la nord de Thian san, sau de munții Celești; ei au rămas aici cîtva timp și au fost regăsiți de foștii lor vecini *Ou sun*. Aceștia i-au împins pe *Yue tchi* spre vest și le-au ocupat țara“ (p. 163).

Iată ce relatează autorul în paginile în care se ocupă de Yue tchi, pe care, după cum am văzut, îi identifică cu geții. Prima lor așezare o stabilește, potrivit lucrărilor cercetate, între munții Nan san, afluenții Bulunghirului și partea superioară a Huang ho-ului; „deci Yue tchi posedau o parte din China și din Tangut“ (p. 132). „Erau temuți de hiong-nou, care reușesc, totuși, să-i înfrîngă în anul 177 î.e.n. După a doua înfrîngere suferită, Yue tchi se retrag la sud de munții Nan san, îi alungă pe khiang și primesc denumirea de Micii Yue tchi. O altă parte, mult mai numeroasă, Marii Yue tchi, ajung, spre nord-vest, pe malurile rîului Ili, care se varsă în lacul Balkaş. După venirea foștilor lor vecini, Ou sun, Yue tchi sînt împinși și mai spre vest, trec Iaxartesul, ocupă Transoxiana și Bactriana, unde au fondat un puternic imperiu, care a durat timp de multe secole“ (p. 133). Se învecinau cu asii sau parții. Și-au continuat cuceririle în Kabul, Kandahar și în toate țările situate pe cele două maluri ale Indusului. „Anticii îi cunoșteau sub numele de *indo-sciți*. Capitala lor era la *Kian chy tchhing* și principala lor așezare se afla la nord de Oxus, numit atunci de chinezi *Koei* și *Goei*“ (p. 133). Datorită puterii lor deosebite, alianța Yue tchi-ilor era căutată de împărații dinastiei Han împotriva hiong-nou-ilor.

În secolul I î.e.n., cele cinci grupări ale Yue tchi-lor Mari (Hieu mi, Chuang mo, Koei chuang, Hy tun și Tou mi) sînt unificate de șeful Koei chuang-ilor, care ia

titlul de rege al întregului popor. El întreprinde frecvente incursiuni pe teritoriul parților, ocupă țara Kao fu (o parte din Kabul), regiunea Ki pin sau Cofen și ținutul Pu Ta. Fiul său, Yan kao tchin a pătruns, a doua oară, în Sind „și de atunci puterea Yue tchi a crescut continuu” (p. 133).

În secolul al II-lea al erei noastre, capitala orientală a Yue tchi se afla, după informațiile autorului, la Lou kiang chi, la vest de nisipurile de la Foe ty. „Se pare — arată J. Klaproth — că trebuie s-o căutăm pe Oxusul inferior, în vecinătatea orașului actual Khiva” (p. 133—134). Mai aveau și o capitală occidentală, la Polo. În timpul unui alt rege, Kitolo (Ghidor), ei trec din nou peste Hindukuș în Sind și supun încă cinci principate de la nord de Kantolo (Kandahar).

J. Klaproth relatează, în continuare, despre menținerea bunelor relații ale Yue tchi-ilor cu China și despre talentele meșteșugărești ale acestora. Astfel, în secolul al V-lea e.n., un negustor dintre Marii Yue tchi a promis împăratului Thai Wou ti, din dinastia Goei, că va fabrica, la fața locului, sticlă colorată, importată până atunci din țările de vest, la un preț foarte ridicat. Se cunoaște rezultatul promisiunilor acestui negustor. „După indicațiile lui — menționează autorul — s-au făcut cercetări în munți și s-au descoperit, într-adevăr, mineralele necesare. Negustorul a reușit să fabrice o sticlă colorată de cea mai mare frumusețe” (p. 134).

ANA-MARIA COMAN

MALGORZATA WILLAUME, POLACY W RUMUNII (POLONEZI ÎN ROMÂNIA), Centrul polonez de cultură și învățămînt al Universității „Marie Curie-Sklodowska” din Lublin, 104 p.

Legăturile româno-polone în diferite etape ale evoluției istorice a celor două popoare au constituit un subiect de atracție pentru cercetătorii români și polonezi care, prin monografii, studii și articole, au adus o merituoasă contribuție la cunoașterea aspectelor multiple ale acestei problematice. Dar dacă diverși istorici s-au specializat în cercetarea relațiilor româno-polone din anumite perioade istorice, contribuțiile lor introducând în circuitul științific date și

concluzii relevante, Malgorzata Willaume, cadru didactic la Universitatea Marie Curie-Sklodowska din Lublin, propune o lucrare de sinteză asupra evoluției raporturilor dintre popoarele română și poloneză din cele mai vechi timpuri și până în anii celui de-al doilea război mondial. Ea și-a asumat o misiune dificilă, care incumbă atât cunoașterea literaturii existente, cât și capacitatea de selectare a celor mai reprezentative laturi ale temei, a evoluției raporturilor româno-polone în diferite momente istorice. Conștientă de atare dificultăți, autoarea își propune să urmărească, în principal, prezența polonezilor în țara noastră, transformată în *emigrație politică și economică*. Privită sub acest aspect, lucrarea ni se pare o autentică realizare, ea reușind să demonstreze, succint, că Țările Române, apoi, România, prin poziția geografică și prin politica lor activă, au oferit polonezilor, în diferite perioade istorice, posibilitatea de afirmare politică, chiar după împărțirile Poloniei, în secolul al XVIII-lea.

Lucrarea se deschide cu o trecere în revistă a raporturilor româno-polone începând cu domnia, în Moldova, a lui Iațcu și continuând cu cele ale lui Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea, Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu, a lui Mihai Viteazul, voievodul unirii de la 1600. Au-

toarea analizează încercările de formare a unor coaliții europene antiotomane, dar și tendințele expansioniste ale regatului nobiliar polonez. Accentuind în mod deosebit asupra acțiunilor poloneze, autoarea nu insistă asupra luptei românilor — în fața manifestărilor de coto-pire, inclusiv ale celor din partea regatului polon — pentru neatarnare, pentru apărarea ființei lor statale. Ar fi fost cu totul îndreptățit să se sublinieze că, în timp ce în Europa dispăreau de pe hartă regate — chiar Polonia va avea același destin —, Țările Române și-au păstrat autonomia statală.

O deosebită atenție se acordă în lucrare emigrației economice polone. La sfârșitul secolului al XVIII-lea — arată autoarea — numeroși polonezi treceau granițele Moldovei în căutarea unor condiții mai bune de viață. Erau lucrători din minele de sare din Bochnia care, în anul 1792, s-au stabilit în satul Cacica, unde au continuat a se îndeletnici cu extracția sării. Emigrația economică continuă și la începutul secolului al XIX-lea, când polonezii s-au așezat în câteva sate bucovinene, pentru ca apoi să se deplaseze spre sud.

Prăbușirea statului polonez după cele trei împărțiri a avut drept consecință schimbarea raporturilor româno-polone, dar și intensificarea activității politice a emigrației poloneze pe teritoriul românesc, Țările Române — subliniază autoarea — jucând un rol important în planurile insurecționale ale polonezilor. Opinia publică românească, reprezentanții cercurilor democratice și revoluționare, locuitorii orașelor și satelor au îmbrățișat cauza dreaptă a poporului polonez, au acordat sprijin luptei pentru refacerea statului polonez. Baza acestei atitudini a constituit-o lupta pe care o duceau înșiși românii pentru unitatea și independența lor, împotriva ingerințelor marilor puteri în treburile lor interne. Având la dispoziție un bogat material documentar pentru această perioadă — în afara lucrărilor istoricilor polonezi, autoarea citează cercetări românești pe care, fiind o bună cunoscătoare a limbii române, le-a folosit —, Malgorzata Willaume analizează principalele momente ale activității revoluționarilor polonezi pe teritoriul românesc în perioada premergătoare revoluției de la 1848.

În ceea ce privește revoluția română din 1848, considerăm că autoarea se oprește prea puțin asupra conținutului raporturilor româno-polone, văzute prin prisma aspirațiilor naționale ale revoluționarilor români. Astfel, lucrări ale istoricilor români au dovedit că emigrația poloneză urmărea crearea unui front al colaborării, pus însă în serviciul cau-

zei polone, în timp ce conducătorii mișcării naționale române, recunoscând însemnătatea europeană a cauzei polone, n-au renunțat la lupta pentru afirmarea propriilor țeluri naționale.

Interesante ni se par datele pe care autoarea le furnizează în legătură cu prezența emigranților polonezi în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pe baza unor ample cercetări s-a putut constata că numai în anii 1864—1865 au venit în România aproximativ 4 000 de cetățeni polonezi, care s-au integrat în viața social-politică românească.

După înfăptuirea Marii Uniri în 1918, numărul polonezilor care locuiau în România a crescut, atingând, conform datelor cuprinse în lucrare, cifra de aproximativ 80 000 persoane. Organizațiile proprii ale polonezilor — Consiliul Național Polonez, creat în 1918 și devenit, în 1925, Consiliul Național Polonez din România Mare, Uniunea polonezilor din România, Cercul polonez, Asociația frățească de ajutor — s-au unificat, în 1932, noua organizație adoptând denumirea de Uniunea asociațiilor poloneze din România și editând un organ de presă — „Polonezul în România”. Autoarea relevă posibilitățile de dezvoltare culturală oferite polonezilor din România prin înființarea de școli și teatre în limba polonă, de asociații sportive etc.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a marcat deschiderea unei noi pagini în istoria relațiilor româno-polone. România s-a situat, de la început, pe poziția sprijinirii Poloniei invadate, iar neutralitatea pe care țara noastră a declarat-o a avut un caracter antigerman.

Perioada exodului militarilor, demnitarilor și civililor polonezi (al căror număr, afirmă autoarea, oscilează între 50 000 și 100 000 de oameni) ocupă un loc important în lucrare. Autoarea se oprește asupra refugiuului în România al președintelui Poloniei, I. Moscicki, al comandantului suprem al armatei poloneze, generalul Rydz-Smigly, precum și al membrilor guvernului. Este prezentată atitudinea binevoitoare a guvernului român, care a acordat sprijin persoanelor oficiale, precum și zecilor de mii de refugiați. Cu toate acestea, Malgorzata Willaume acuză, în mod nejustificat, cercurile guvernante românești de a fi recurs la internarea persoanelor oficiale poloneze și a nu le fi permis plecarea imediată din România. Autoarea nu ia în considerație în suficientă măsură presiunile exercitate de cel de-al treilea Reich asupra României. În literatura noastră de specialitate au apărut nume-

roase articole și studii consacrate acestei teme, pe care autoarea nu le-a folosit. Este lăudabilă, totuși, citarea unei bogate literaturi memorialistice, scrisă mai cu seamă de foștii refugiați, dar este regretabil că nu au fost consultate și documentele oficiale ale vremii, emanate de la autoritățile române, care redau o imagine convingătoare asupra acestei complexe probleme.

Guvernul român, conștient de dificultățile create de prezența pe teritoriul României a demnitarilor și militarilor polonezi și supus amenințărilor Germaniei hitleriste, și-a asumat responsabilitatea unei interpretări originale a dreptului internațional, venind în întâmpinarea și sprijinul Poloniei invadate, considerând că acordarea dreptului de azil pentru demnitarii polonezi reprezintă un atribut de necontestat al independenței și suveranității României. Faptul că termenul de „internare” se întâlnește chiar în documentele românești este explicabil, atât prin influența limbajului folosit de convențiile internaționale, cât și prin intenția guvernului român de a abate atenția diplomației Reichului. Autoarea trece cu vederea și faptul că autoritățile românești au sprijinit, în diferite moduri, plecarea demnitarilor polonezi din România. Dealtfel, numeroase documente existente în arhivele românești sau editate în diferite corpusuri de cercetători germani, englezi etc. — multe din ele folosite în studiile publicate până la apariția lucrării *Polonezi în România* —, atestă, fără putință

de tăgadă, solitudinea organelor de stat românești în organizarea plecării din țară a miilor de refugiați polonezi.

Cu totul reușite și interesante sînt paginile în care autoarea se referă la felul în care poporul român, el însuși confruntat cu imense greutăți, a primit zecile de mii de refugiați polonezi, le-a acordat sprijin și ospitalitate. Pe drept cuvînt se poate spune că polonezii au găsit în România o parte din căldura căminelor părăsite. Documentele de arhivă, presa vremii, memorialistica relevă momentele emoționante ale șederii refugiaților polonezi în România. Meritul lucrării constă și în reliefarea obiectivă a unor laturi mai puțin abordate în studiile de pînă acum: apariția, în România, a unor ziare și reviste editate în limba polonă de polonezii înșiși, funcționarea școlilor cu limbă de predare poloneză, dezvoltarea unei vieți culturale proprii etc. Ele au menirea de a întregi imaginea asupra modului în care refugiații polonezi și-au desfășurat activitatea, cu sprijinul larg al organelor de stat și al opiniei publice românești.

Desigur, unele din opiniile exprimate de autoare sînt discutabile (ne-am permis ca o parte din ele să le relevăm în intervenția noastră), dar dincolo de obiecțiile pe care ele le provoacă, sîntem convinși că lucrarea *Polonezi în România* reprezintă o contribuție la mai buna cunoaștere a multiplelor interferențe ale istoriei României și Poloniei.

AUREL KAREȚCHI

„JINDAISHI YANJIU“
(„Studii de istorie modernă“),
Beijing, nr. 1—4/1982

Revista „Studii de istorie modernă“ din Republica Populară Chineză, în cele patru numere ale sale din anul 1982, publică o suită de studii și articole a căror tematică reflectă principalele coordonate ale cercetării istoriei Chinei din ultimii o sută de ani. Semnificative sînt, din acest punct de vedere, rezultatele cercetării istoriei revoluției din 1911 și a revoluției chineze dintre anii 1924—1949, ca și analiza consacrată materialelor privind istoria modernă a Chinei, apărute în străinătate.

Materialele care abordează problema revoluției din 1911 ilustrează opinia general acceptată de istoricii chinezi că ea a constituit „o cerință obiectivă a dezvoltării economiei capitaliste chi-

neze“, „expresia concentrată a dezvoltării capitalismului național autohton“. Astfel, într-un documentat studiu, intitulat: *Dezvoltarea capitalismului chinez înaintea revoluției din 1911* (nr. 2), Zhang Guohui întreprinde o amplă analiză a dezvoltării capitalismului național începînd din anul 1870, urmărind, pe de o parte, procesul de integrare a Chinei în piața capitalistă mondială și consecințele acesteia, iar, pe de altă parte, piedicile care stăteau în calea acestei evoluții. Concluzia autorului este că pentru asigurarea evoluției istorice normale a burgheziei naționale și a economiei capitaliste în China, răsturnarea dinastiei manciuriene pe cale revoluționară devenise „o cerință obiectivă“ (p. 192). La rîndul său, Shen Yuwu, în articolul: *Economia capitalistă națională din provincia Zhejiang în preajma revoluției din 1911* (nr. 4), completează imaginea generală a dezvoltării capitalismului autohton cu date detaliate referitoare la provincia Zhejiang în anii 1901—1911 — regiune în care burghezia națională chineză a cunoscut o dezvoltare mai puternică —, exprimînd opinia că „baza materială a revoluției din 1911 a constituit-o dezvoltarea economiei capitaliste autohtone“ (p. 211).

Alte studii, consacrate activității politice a burgheziei naționale chineze, formelor sale organizatorice și de luptă, vin să întreprindă factorii care au determinat izbucnirea și desfășurarea revoluției din 1911. Ding Richu, de pildă, investighează activitatea politică a burgheziei chineze din Shanghai în anii premergători revoluției din 1911 (nr. 2), iar Qiu

Jie prezintă Asociația autonomă a comercianților din provincia Guangdong în aceeași perioadă (nr. 3).

Un însemnat spațiu s-a acordat în revistă acțiunilor revoluționare conduse de Partidul Comunist Chinez în perioada premergătoare anului 1949. În acest sens, au fost publicate o serie de documente inedite, precum și ample studii și articole cu o tematică foarte variată. Reține atenția, în mod deosebit, cuvântul rostit de Xiao Ke, membru al Consiliului Central al P.C.C., la sesiunea științifică consacrată celei de-a 60-a aniversări a P. C. Chinez, privind *Unele probleme ale cercetării istoriei partidului* —, inserat în numărul 1 al revistei, care jalonează principiile de bază ale cercetării istoriei Partidului Comunist Chinez de la întemeierea sa și până în zilele noastre, în spiritul „Hotărârii cu privire la unele probleme ale istoriei partidului în anii Republicii Populare Chineze”, adoptată de Plenara a VI-a a C.C. al P. C. Chinez din iulie 1981. În cuvântul său, Xiao Ke a consacrat un spațiu amplu analizei condițiilor în care s-au desfășurat cercetarea și scrierea istoriei P. C. Chinez în ultimii 30 de ani, evidențind atât rezultatele pozitive obținute în aprecierea justă a contribuției unor personalități istorice sau a unor evenimente controversate, cât și a practicilor negative care au împiedicat desfășurarea ei normală în unele perioade ale acestei etape. Referindu-se la o serie de fenomene istorice concrete, la modul cum acestea au fost interpretate în diferite perioade istorice când s-au manifestat practici negative — cultul personalității, denaturarea faptelor istorice și tendințe de subordonare a lor unor scopuri politice de moment ș.a. —, autorul expunerii a atras atenția asupra necesității studierii istoriei în general și a istoriei partidului comunistilor în special în spiritul respectului pentru documente, al atitudinii riguroase științifice, pe baza analizei materialist-istorice.

Revista „Jindaishi yanjiu” a manifestat, și în 1982, o atentă preocupare pentru publicarea unor documente inedite care să ofere cercetătorilor noi elemente în aprecierea unor evenimente semnificative ale procesului revoluționar de după crearea P. C. Chinez. Amintim, de pildă, publicarea unui articol scris de Zhou Enlai, ce se credea pierdut, intitulat: *Adevărul cu privire la încercuirea și lichidarea tragică în sudul provinciei Anhui a unităților Noii Armate a 4-a* (nr. 1) — care aduce noi elemente cu privire la desfășurarea controversatului incident din localitatea Maolin din ianuarie 1941, soldat cu nimicirea unei importante forțe militare comandate de

comuniști și cu grave repercusiuni asupra colaborării dintre P. C. Chinez și Partidul Național, în cadrul frontului unit japonez. De asemenea, revista publică aprecierea făcută, la 7 august 1926, de Qu Qiubai, personalitate proeminentă a P. C. Chinez, pe atunci membru al Comitetului Central, asupra importanței războiului civil revoluționar în plină desfășurare (nr. 3) — document care evidențiază punctele de vedere care s-au confruntat în cadrul P. C. Chinez în acea perioadă și, implicit, cauzele care au determinat deznodământul tragic al acestuia. În seria documentelor inedite, publicate în revistă, amintim și *Raportul diviziei 129 cu privire la participarea sa în primele confruntări din cadrul bătăliei celor 100 de regimente din 20 septembrie 1940* (nr. 2), semnat de Liu Bochong, cunoscut comandant al Armatei Roșii chineze, precum și o serie de biografii inedite ale unor militanți revoluționari, fragmente de note de călătorie ș.a.

Istoriei primului război civil revoluționar (1924—1927) revista „Jindaishi yanjiu” îi consacră studiile: *Modul de înțelegere a problemei luptei armate de către partid în timpul Marii Revoluții* (nr. 3), de Li Mingsan; *Cu privire la caracterul Guvernului Național de la Wuhan* (nr. 1), de Zeng Xianlin și *Strategia diplomației antiimperialiste a Guvernului Național în perioada Guangzhou și Wuhan* (nr. 3), de Xu Yijun.

Pe baza documentelor și a scrierilor unor fruntași ai P. C. Chinez din acea perioadă, Li Mingsan analizează evoluția concepției P.C.C. cu privire la importanța luptei armate, a atitudinii lui față de crearea unei armate revoluționare și înarmarea maselor muncitorești și țărănești, ajungând la concluzia că „în acea perioadă partidul nostru nu a înțeles încă importanța hotărâtoare a luptei armate” și, prin urmare, „nu a reușit să imbine în mod corect realizarea frontului unit cu lupta armată” (p. 65), nu a reușit să înființeze propriile sale forțe armate. Astfel explică autorul înfrângerea suferită de P. C. Chinez în anul 1927, cât și faptul că atunci nu a avut puterea necesară pentru a se opune forțelor reacționare din cadrul Partidului Național.

În studiul său, Zeng Xianlin comunică rezultatele cercetărilor asupra unei probleme controversate, mai puțin analizată pe baza documentelor vremii — caracterul Guvernului Național din perioada când și-a avut sediul la Wuhan. După ce prezintă principalele evenimente care au avut loc în decursul celor șapte luni cât a funcționat Guvernul Național la Wuhan, autorul exprimă părerea că acest guvern „a constituit o putere politică în

cădrul căreia s-a realizat colaborarea dintre Partidul Comunist și Partidul Național, s-au aplicat cele trei principii politice (elaborate de Sun Zhongshan — n.n.) și anume: alianța cu U.R.S.S., alianța cu Partidul Comunist, sprijinirea țărănilor și muncitorilor“ (p. 85). Deși, prin politica pe care a promovat-o, Guvernul Național și-a pierdut caracteristicile sale inițiale și s-a destrămat, concluzionează autorul, experiența dobândită de Partidul Comunist în timpul existenței acestei formațiuni politice l-a convins „de necesitatea căutării unui drum corect, corespunzător condițiilor concrete din China în ceea ce privește puterea politică revoluționară“ (p. 86).

Pornind de la constatarea că Guvernul Național a reprezentat, în perioada scurtă a existenței sale, „o etapă importantă a revoluției democratice de tip nou din China“, Xu Yijun analizează, în studiul său, strategia diplomației antiimperialiste a acestuia. Autorul prezintă direcțiile principale ale politicii externe a guvernului, urmărește strategia sa, conform căreia „în scopul subminării frontului aliat al imperialiștilor îndreptat împotriva Chinei, se impunea concentrarea forțelor în vederea izolării, iar, mai apoi, pentru lovirea forțelor agresoare ale imperialismului englez“ (p. 31). Datorită limitelor impuse de condițiile istorice — apreciază Xu Yijun —, Guvernul Național nu a reușit să elaboreze o concepție strategică antiimperialistă matură și atotcuprinzătoare, dar „strădaniile și căutările sale în această direcție, cit și realizările în privința strategiei antiimperialiste au o semnificație progresistă apreciabilă“ (p. 34).

Studiile consacrate istoriei celui de-al doilea război civil revoluționar (1927—1937) vizează două probleme fundamentale ale acestei etape complexe a istoriei revoluției chineze — problema agrară și procesul de maturizare a P. C. Chinez în elaborarea politicii sale pe baza realităților social-economice și politice din țară.

Dintre materialele referitoare la problema agrară semnalăm studiul lui Zhang Jiangming, intitulat: *Peng Bai cu privire la teoria și practica mișcării țărănești* (nr. 3), în care autorul, prezentînd biografia acestui militant comunist, angajat în mișcarea țărănească, fondatorul primei Uniuni Tărănești și a puterii sovietelor la nivelul unui județ, reconstituie, în fapt, istoricul începuturilor mișcării țărănești organizată de P. C. Chinez. Studiul aduce un omagiu activității de pionierat desfășurată de Pen Bai, relevînd faptul că mișcarea țărănească condusă de el s-a deosebit fundamental de vechea mișcare țărănească datorită fap-

tului că „a fost eliberată de învelișul religios și mistic și s-a desfășurat sub conducerea P.C.C., înarmată fiind cu gîndirea marxistă“ care avea ca „țel suprem realizarea socialismului și comunismului“ (p. 12—13).

Într-un amplu studiu intitulat: *Scurtă analiză a politicii partidului față de chiaburime în timpul celui de-al doilea război civil revoluționar* (nr. 2), Qu Yanjia urmărește, pe baza documentelor de partid ale perioadei, schimbările intervenite în politica P.C.C. față de chiaburime și ajunge la concluzia că, cu excepția unor scurte perioade, politica partidului față de această pătură a țărănimii în întreaga etapă a revoluției agrare s-a caracterizat prin tendințe stîngiste. Aceasta s-a datorat situației economice specifice a Chinei, cit și situației Partidului Comunist Chinez care „nu dispunea încă de un înalt nivel teoretic și nici de o practică revoluționară bogată necesară înțelegerii corecte a problemei chiaburimii“ (p. 97).

Date, fapte și interpretări noi aduc materialele publicate de revista „Jindaishi yanjiu“ pe marginea problematicei complexe a războiului anti-japonez (1937—1945), cu deosebire privind politica de front unit anti-japonez a P.C. Chinei, contribuția sa la lupta eroică a poporului chinez împotriva dominației imperialiste. Menționăm, în această ordine de idei, studiul: *Elaborarea politicii de front unit național anti-japonez de către P.C.C. și Internaționala Comunistă* (nr. 4), în care Yang Guisong surprinde evoluția atitudinii P.C. Chinez față de colaborarea cu Partidul Național începînd din 18 septembrie 1931, cînd s-a declanșat agresiunea japoneză în China de Nord, și pînă în primăvara anului 1937, cînd au început să se concretizeze posibilitățile unei colaborări reale cu Guomindang-ul, evidențiînd, în acest context, rolul, atît negativ cit și pozitiv, jucat în această perioadă de Internaționala Comunistă și de factorii interni în curs de maturizare.

Într-un amplu studiu cu caracter memorialistic: *Fricțiuni și lupta împotriva acestora* (nr. 2), Li Da, membru al Consiliului Central al P.C. Chinez, aduce noi elemente de detaliu ale relațiilor dintre Partidul Comunist și Partidul Național începînd din toamna anului 1938 și pînă la capitularea Japoniei. Autorul înfățișează aspecte ale luptei duse de unitățile armate conduse de comuniști în bazele anti-japoneze aflate în regiunea de graniță dintre provinciile Hebei, Henan, Shanxi și Shandong, evidențiînd situația încordată existentă în relațiile dintre aceste unități și cele comandate de guomindang-iști, care, în unele momente, au degenerat în ciocniri de mare amploare. În aceste condiții, precizează Li

CĂRȚI DE ISTORIE APĂRUTE ÎN ANUL 1983 (II)

Marea Unire, incununare a aspirațiilor și luptelor de veacuri ale poporului român pentru libertate, independență și unitate, se înscrie ca un moment crucial în cronică de aur a patriei, piatră de hotar în dezvoltarea României pe noi trepte de progres. Semnificația majoră a făptuirii din anul 1918 a fost reflectată în lucrările, volumele de documente, studiile și articolele apărute cu prilejul împlinirii a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român. Între acestea se remarcă, prin bogăția informației, prin valoarea interpretativă, prin conținutul intrinsec, câteva apariții recente: corpusul documentar 1918 la români și monografiile datorate acad. Ștefan Pascu și g.-ral lt. dr. Ilie Ceaușescu. Iată de ce și deschidem rubrica Informații cu prezentarea acestor cărți — întreprinsă, desigur în liniile cele mai generale, dat fiind caracterul rubricii. Menționăm, însă, că în numerele viitoare ale revistei „Anale de istorie” le vor fi consacrate analize ample, pe măsura valorii și semnificației lor.

*** 1918 LA ROMÂNI. DESĂVÎRȘIREA UNITĂȚII NAȚIONAL-STATALE A POPORULUI ROMÂN, vol. I, *Documente externe 1879—1916*, vol. II, *Documente externe 1916—1918*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 1342 p.

Prin publicarea acestui impresionant corpus de izvoare se pune în circuitul public un bogat și semnificativ material documentar, care ilustrează modul cum s-a oglindit pe plan internațional lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar. Îl datorăm unui colectiv de cunoscuți istorici, de cercetători și arhiviști, format din: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea Mușat — care au asigurat și coordonarea științifică a întregii munci —, Ileana Chirtu, Valentina Costache, Ielița Gămușescu, Elena Moisuc, Cornelia Moraru, Emilia Poștăriță, Constantin Vlad.

Volumele sînt rodul unei activități asidue de cercetare și selecție riguroasă

întreprinsă cu pricepere și pasiune în vastul fond de microfilme și xerografii al Direcției generale a Arhivelor Statului, fond constituit în urma acțiunii constante de depistare a mărturiilor privind istoria românilor aflate în arhivele, bibliotecile și muzeele de peste hotare. Cele 456 documente, în marea lor majoritate inedite — rapoarte, scrisori, telegrame și note diplomatice, convenții, moțiuni și rezoluții politice, informări, ordine, referate, circulări și instrucțiuni ministeriale, extrase din jurnale de război, tabele sinoptice, statute, procese verbale, memorii, manifeste ș.a. — provin de la conducători de state și guverne, miniștri, diplomați aflați în România și în alte țări, personalități militare, corespondenți de presă, precum și de la organisme naționale și internaționale, de la personalități de seamă ale vremii. Importanța lor nu mai necesită comentarii. Menționăm doar că, în multe cazuri, documentele exprimă punctul de vedere

oficial al diferitelor state în chestiunile aflate la ordinea zilei.

Primul volum însumează mărturii referitoare la problemele care au frământat statul român în epoca de după cucerirea independenței depline și pînă în preajma angajării în războiul drept de întregire. Materialul documentar reflectă, între multe altele, preocuparea guvernelor României pentru stabilirea și menținerea de relații de bună înțelegere cu statele vecine, de alianțe cu acestea, ca și cu altele mai apropiate sau mai îndepărtate; intensificarea mișcării naționale a românilor din teritoriile străbune cotoprite (tendințele și manifestările forțelor politice avînd ca sens împlinirea năzuinței unității), pe măsura întăririi legăturilor de solidaritate cu cei din țara liberă; acțiunea diplomației românești în perioada neutralității (1914—1916), care a pregătit terenul pentru lupta armată eliberatoare.

Cel de-al doilea volum ilustrează acțiunea militară a României pentru cauza dreaptă a unității declanșată în august 1916; situația dramatică impusă țării noastre de cursul evenimentelor, precum și capacitatea poporului, a tuturor forțelor politice de a o înfrunța și depăși; activitatea patriotică a românilor aflați în alte țări (Franța, S.U.A., Italia, Elveția) în direcția unității politice-statale a tuturor românilor. În acest context, un număr considerabil de documente este consacrat anului 1918 — anul încununării luptelor de veacuri pentru înfăptuirea Marii Uniri. Ele demonstrează convingător justetea acestei epocale realizări, care a împlinit o necesitate obiectivă a însăși dezvoltării istorice.

În încheiere, putem spune, alături de Mircea Mușat și Vasile Arimia, autorii *Introducerii*, că „volumele de față pun în lumină realități ce nu pot fi contestate. Istoria a fost una singură, faptele au fost fapte și au avut loc așa cum le prezintă documentele vremii. Din ele se pot trage concluzii pentru viitor, făcînd astfel din istorie o oglindă de redare a adevărului, un mijloc de cunoaștere și apropiere între toate popoarele planetei noastre“ (p. 57).

Ștefan Pascu, FAURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN, vol I, 432 p.; vol. II, 404 p.,

Editura Academiei R.S. România, București, 1983.

Rodul unor strădanii îndelungate și rodnice, sinteza istorică realizată de acad. Ștefan Pascu se impune prin bogăția și veridicitatea faptelor, prin soliditatea și armonia întregii construcții și, nu în ultimul rînd, prin caracterul

accesibil unor largi cercuri de cititori. Dealtfel, ea este destinată tuturor celor care vor să cunoască „evoluția ideii, transformarea acesteia în tendințe, tendințele în luptă hotărîită, încununată de victorie deplină, prin voința neabătută a românilor de pretutindeni“ (p. 9).

Într-o primă secțiune, autorul sistematizează temeiurile Marii Uniri (factorul etnodemografic; spațiul geografic carpato-danubian-pontic, definit prin armonie și unitate în diversitate; comunicarea, reală și permanentă, a vieții economice, cultural-spirituale și a legăturilor strînse de natură politică stabilite între români de pe ambele versante ale Carpaților; conștiința de neam, întemeiată pe conștiința unității etnice, lingvistice și culturale), marchează locul în istoria noastră a strălucitei fapte de unire a țărilor române săvîrșită de Mihai Viteazul, pune în evidență supraviețuirea ideii, a dorinței și a tendințelor de unitate ale românilor în vremurile ce au urmat.

Într-o viziune vastă sînt analizate, în continuare, treptele spre înfăptuirea deplinei unități politice statale a românilor. Procesul istoric este urmărit atît în ceea ce privesc momentele de referință, notele sale de esență și de ascendență, cît și în unitatea sa, la scara întregului teritoriu național, în interdependența acțiunilor pentru unire, care și-au pus pecetea pe întregul curs al istoriei moderne românești. Astfel, tendințele de unire s-au exprimat în timpul revoluției lui Horea („rebelii — notau documente ale epocii — stăteau în corespondență cu țările vecine, Țara Românească și Moldova, de unde așteptau ajutor“), ca și în aceea a lui Tudor Vladimirescu, cînd țărani din Hunedoara, Zarand, Alba pînă în Satu Mare îl așteptau pe „crăiul Todoraș“ să se unească în luptă pentru aceleași drepturi și aspirații. Ele se vor intensifica în timpul revoluției române de la 1848, pe temeiul înfăptuirii căreia se vor ridica alte coloane de susținere ale edificiului național unitar. Punerea bazelor statului român modern, consolidarea sa internă și întărirea poziției sale internaționale a contribuit — se relevă în monografie — la amplificarea legăturilor, pe multiple planuri, dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților. Solidaritatea întregului popor român s-a vădit cu toată puterea în efortul eroic de cucerire a independenței depline, în susținerea mișcării naționale a românilor asupriți.

Partea finală a lucrării pune în lumină lupta pentru autodeterminare și unire în timpul războiului drept de eli-

berare și întregire, manifestarea impetuoasă pe scena politică a maselor muncitoare de la orașe și sate, care au impus, în adunări plebiscitare, Unirea cea Mare, recunoașterea de drept și de fapt a înfăptuirilor istorice ale poporului român la Conferința de pace de la Paris, însemnătatea istorică a momentului istoric înscris în anul 1918.

General-locotenent dr. *Ilie Ceaușescu*,
TRANSILVANIA STRĂVECHI PĂMÎNT ROMÂNESC,

Editura militară, București, 1984, 142 p. + 24 hărți.

Pe temeiul unor argumente și dovezi incontestabile, minuite cu priceperea la îndemîna istoricului încercat, general-locotenent dr. *Ilie Ceaușescu* pune la dispoziția cititorilor o valoroasă carte de istorie (cu versiuni în limbile engleză și franceză), care sintetizează cu talent trăsăturile definitorii, traiectul devenirii prin vremuri a acestui străvechi pămînt românesc. Metodologic, evoluția milenară a Transilvaniei este privită și redată de autor ca o parte inseparabilă a dezvoltării societății românești, unitară în liniile ei de forță fundamentale, ca o componentă intrinsecă a îndelungatului proces obiectiv, legitim, de plămădire a statului național unitar român.

De pe pozițiile acestei înțelegeri adînci a fenomenului istoric, monografia se deschide cu analiza originii, unității și continuității poporului român în spațiul carpato-danubian-pontic, evidențiindu-se civilizația materială și spirituală originale, înalta creație statală, dragostea de libertate și eroismul pus în slujba independenței ale străbunilor geto-daci, continuitatea românilor în aria vechii Dacii în mileniul I e.n.

O atenție deosebită conferă autorul organizării politice a românilor, pornind din timpul migrațiilor populațiilor, continuînd cu primele formațiuni politice românești, al căror leagăn a fost Transilvania, și cu formarea statelor feudale centralizate românești, în care cadru se fac referiri largi, pertinente, la caracterul voievodatului românesc transilvănean. „Dovada cea mai însemnată a caracterului politic românesc străvechi al Transilvaniei — remarcă, cu îndreptățire, istoricul *Ilie Ceaușescu* — o constituie instituția voievodatului. Prin organizarea politică voievodală, Transilvania s-a dezvoltat autonom, în strînsă legătură cu celelalte două țări românești, de aceeași structură politică și total despărțită de regatul feudal maghiar“ (p. 45). Unitatea românească în evul mediu — etnică, lingvistică, culturală, eco-

nomică, a conturat, după cum subliniază autorul, o unitate politică existentă deasupra pluralismului statal și care avea să-și dobîndească împlinirea prin Unirea din 1600 sub *Mihai Viteazul* „Unificatorul“.

În pagini vibrante, cartea ne înfățișează momente de referință din lupta de emancipare națională și socială a românilor transilvăneni, rezistența lor dirză la presiunile și încercările de deznationalizare ale regimului dualist reacționar austro-ungar, ecoul intern și internațional al mișcării memorandiste, realizarea înălțătorului vis al Marii Uniri. Sint surprinse, apoi, liniile definitorii ale evoluției statului român unitar după 1918, caracterizate prin consolidarea și apărarea unității, independenței și integrității teritoriale, prin lupta întregului popor pentru salvagardarea intereselor fundamentale ale României amenințate de politica expansionistă și revizionistă a statelor fasciste. În partea sa finală, lucrarea pune în lumină atribuțiile noii ere deschise în istoria patriei prin înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă în August 1944 — act al demnității naționale, strălucită incununare a unui trecut glorios, remarcabilă sinteză a eroicelor veacuri de luptă pentru dreptate socială și libertate națională.

*

*** CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE, vol. VIII (volum îngrijit de *Maria Holban* — redactor responsabil, *M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru*, *Paul Cernovodeanu*),

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 690 p. + 16 p. planșe.

Corpusul intitulat *Călători străini despre Țările Române* s-a îmbogățit cu cel de-al VIII-lea tom, care însumează relatări ce se referă la anii 1689—1716. Mărturiile diferiților emisari imperiali, soli poloni, informatori secreți italieni înfățișează acțiunile diplomatice care au condus la încheierea păcii de la *Carlowitz* (1699), în cadrul căreia soarta țărilor române a fost pusă în cumpănă de marile puteri ale vremii. Campania de la *Pрут* (1711) ocupă un loc însemnat în volum, fiind ilustrată cu mărturii ale participanților din ambele tabere: pagini din jurnale de campanie (de pildă sint redatote notele zilnice ale lui *Petru cel Mare*), fragmente de memorii, rapoarte militare, scrisori, descrieri.

*** IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. Sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu. Seria B. *Izvoare narrative*, vol. I, 1773—1785. Publicat de *Nicolae Edroiu*, *Ileana Bozac*, *Ladislau Gyemánt*, *Volker*

Wollmann, Alexandru Neamțu, Costin Feneșan,

Editura Academiei R. S. România, București, 1983, XXVIII + 490 p.

Cea de-a doua serie a corpusului de documente consacrat marii ridicări la luptă a țărănimii române de sub conducerea lui Horea încorporează izvoarele narrative. Acest prim volum (dintr-un total de cinci), realizat de un valoros și merituos colectiv de cercetători clujeni, ne restituie mărturii prețioase pentru cunoașterea unui moment înălțător al bătăliei necurmăte a românilor transilvăneni pentru libertate națională și dreptate socială. Sînt publicate memorii, amintiri, descrieri, însemnări etc. — în total 18. Între acestea, *autobiografia* lui Michael Conrad von Heydendorff (1720—1821), dregător superior sas — care consemnează numeroase aspecte sociale, naționale, economice, politice și culturale din Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea: *jurnalul* lui Johann Friedrich Seiwert (1755—1832), secretarul Guberniului Transilvaniei și bibliotecar al guvernatorului Samuel von Brukenthal — care însumează rezumatele ample ale tuturor rapoartelor sosite la Guberniu cu referire la lupta țărănimii române, provenind de la autorități civile și militare; *observațiile* lui Ignaz von Egermann, căpitan de cavalerie în regimentul de dragoni Toscana — care descrie cu simpatie și înțelegere ridicarea iobagilor împotriva tiranilor stăpîni de pămînt; „cronica” *Tulburările din vremea lui Horea*, de Johann Theodor Hermann, secretar gubernial — care vede în abuzurile nobiliare, în iobăgia și robia țărănimii, cauzele firești ce provoacă răscoale justificate.

De menționat că fiecare „piesă” a volumului este înfățișată în limba originală, precum și în traducere, beneficiind și de o prezentare competentă, vizînd atît autorul — acolo unde acesta nu a rămas anonim —, cît și izvorul ca atare. Cele mai multe fiind elaborate în focul acelor evenimente — scrie acad. Ștefan Pascu — „impresiile subiective sînt mai vii, mai puternice și de asemenea mai accentuate și mai puternică amprenta intereselor de clasă sau personale ale autorilor” (p. XIV).

*** CORRESPONDENȚA LUI VINCENTIU BABEȘ, vol. II (*Scrisori trimise*). Introducere, ediție îngrijită, note și comentarii de George Cipăianu și Ana Maria Cipăianu,

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 308 p. + 12 planșe.

Sînt cuprinse 175 de scrisori, în marea majoritate inedite, purtînd semnătura

lui Vincențiu Babeș. Adresate unor personalități de seamă ale vieții politice și culturale românești — George Barițiu, Valeriu Braniste, Nicolae Densușianu, Francisc Hossu-Longin, Titu Maiorescu, Alexandru Mocioni, Iacob Mușeanu, George Pop de Băsești, Visarion Roman, Ioan Slavici, Anania Trîmbițaș ș.a. —, ele acoperă, începînd din anul 1848, întreg veacul al XIX-lea. De un interes deosebit sînt informațiile cu caracter politic referitoare la anii de pregătire a *Memorandului*, la multiplele probleme cu care s-a confruntat mișcarea de eliberare națională a românilor transilvăneni. Îngrijitorii ediției prezintă, în plus, și rezumatul scrisorilor trimise de Vincențiu Babeș, care nu au fost incluse în volum.

Nicolae Stoicescu, UNITATEA ROMÂNILOR ÎN EVUL MEDIU,

Editura Academiei R. S. România, București, 1983, 182 p.

Lucrarea prezintă, într-un tot înche-gat, temeiurile unității poporului român de-a lungul timpului cînd, asemenea multor alte popoare, a trăit împărțit în cele trei țări române. Autorul demonstrează cu argumente consistente aspectele acestei unități de-a lungul evului mediu.

Unitatea geografică a teritoriului vechii Dacii, factor de coeziune prin caracterul său unitar și armonios, care a favorizat practicarea unor ocupații unitare sau complementare, cît și dezvoltarea unor instituții social-politice similare. *Unitatea economică* a țărilor române, care s-a manifestat prin schimbul permanent și intens de mărfuri, facilitat de existența a nu mai puțin de 16 drumuri ce străbăteau trecătorile și pasurile Carpaților, ceea ce, cum nota N. Iorga, a creat „un singur corp, un singur sistem, am zice vînos, prin care străbătea același singe viu”. *Unitatea vieții social-politice*, căreia i-au dat expresie o organizare politică, administrativă, militară, judecătorească foarte asemănătoare, precum și relațiile politice și militare strînse, de adevărată interdependență, între țările române. *Mișcările demografice* au contribuit, de asemenea, la întărirea unității poporului nostru. *Unitatea limbii române* a stat la baza unității culturale a tuturor românilor, în cadrul căreia se înscrie și *unitatea de credință*. Rezultanta tuturor acestor aspecte este *conștiința unității de neam*, care s-a afirmat cu deosebită vigoare pînă la transformarea ei în *conștiință națională*.

Ștefan Olteanu, SOCIETATEA ROMĂNEASCĂ LA CUMPÂNĂ DE MILENII (SECOLELE VIII—XI),

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 230 p.

Lucrarea analizează structurile fundamentale ale societății românești la cumpăna dintre cele două milenii e.n.: realitățile demografice, relevându-se raportul de intercondiționare dintre populație și dezvoltarea economică și socială, dintre creșterea populației și tendința de organizare social-politică; structurile economice — în cadrul cărora agricultura (cultivarea plantelor și creșterea animalelor) constituia ramura principală —, noile valențe ale valorificării bogățiilor miniere, schimbul de produse-mărfuri; începuturile cristalizării urbane; prefacerile sociale în sinul obștilor sătești. Pe aceste temeiuri se înregistrează o nouă treaptă a procesului de organizare politică, în sensul unor alcătuirii politice angajate pe linia maturizării statale, voievodatele, țările și celelalte formațiuni aflându-se într-un continuu proces de perfecționare a funcțiilor lor interne și externe, de unificare a lor în organisme statale mai cuprinzătoare.

Victor Papacostea, CIVILIZAȚIE ROMĂNEASCĂ ȘI CIVILIZAȚIE BALCANICĂ. STUDII ISTORICE. Ediție îngrijită și note de Cornelia Papacostea-Danielopolu, Studiu introductiv de Nicolae Șerban-Tanașoca,

Editura Eminescu, București, 1983, 528 p.

Ne aflăm în fața primei culegeri din opera lui Victor Papacostea, operă care se constituie într-o însemnată contribuție la cunoașterea trecutului nostru și a legăturilor economice, sociale și spirituale ale popoarelor din sud-estul Europei. Colecția „Biblioteca de filozofie a culturii românești” a Editurii Eminescu, ce apare sub îngrijirea lui Valeriu Răpeanu, se îmbogățește astfel cu o nouă apariție de prestigiu.

Din lucrările reprezentative ale lui Victor Papacostea, ediția însumează: cursul de *Istoria românilor. Sfârșitul secolului al XVII-lea — începutul secolului al XVIII-lea*, ținut în anii 1938—1940 la Universitatea din București, în care „a izbutit să dea — după cum se relevă în studiul introductiv — una dintre cele mai strălucite interpretări ale politicii interne și externe a țărilor române în această epocă” (p. 27); articole și conferințe din anii 1941—1945 referitoare la istoria națională (*Voievozi și cnezi*; *Mihai Viteazul*; *Originile învățămîntului*

superior în Țara Românească ș.a.); studii privind domeniul balcanologiei (menționăm, în mod deosebit, *La Péninsule*

Balkanique e la problème des études comparées).

Ioan Chindriș, IDEOLOGIA REVOLUȚIONARĂ A LUI ALEXANDRU PAPIU-ILARIAN,

Editura politică, București, 1983, 206 p.

Tezaurul ideatic pașoptist se bucură de un interes constant în planul cercetării. Dovadă și lucrarea de față, destinată gândirii politice și operei istoriografice ale lui Alexandru Papiu-Ilarian, unul dintre corifeii generației române de la 1848. „În ansamblul gândirii pașoptiste unitare — scrie I. Chindriș —, opera sa înmănușează problemele specifice ale mersului revoluției în Transilvania, a cărei trăsătură de bază era impunerea națiunii române ca prezență politică regentă într-o provincie aflată sub dominație străină. Scriitor fecund, înfiul istoriograf al revoluției din Transilvania, Papiu-Ilarian a desprins o serie de idei și conexiuni politice, care întregesc armonios peisajul gândirii revoluționarilor noștri de la 1848” (p. 6).

Horia C. Matei, CIVILIZAȚIA LUMII ANTICE — Mic dicționar biografic. Cuvînt înainte de acad. Emil Condurachi, Editura Eminescu, București, 1983, 558 p.

Lucrarea, adresată unui cerc foarte larg de cititori, oferă datele esențiale asupra vieții și creației a 1 004 personalități ale lumii antice, ilustrînd multiplele aspecte și domenii ale activității umane: social-politice și militare, științifice, tehnice, culturale, artistice. Se dă expresie unei modalități specifice de a cunoaște trecutul istoric, prin intermediul exponenților săi umani reprezentativi. „A recurge la acest mod de a vorbi despre istorie înseamnă — notează acad. Emil Condurachi — a încerca să ofere «ideogramele» cele mai sugestive ale unui anumit timp sau spațiu. Înseamnă să crezi cu convingere că oamenii trecutului nu alcătuiesc o celebră-venerată, dar plicticoasă, «expoziție de mumii», ci exemple grăitoare pentru semnificația, valoarea și țelul existenței umane. Astfel descoperi că în singular și în accidental pot fi decelate elemente demne de interes ale necesarului, esențialului, generalului” (p. 7). Mai amintim faptul că, în ansamblul dicționarului, spațiul carpato-danubian-pontic beneficiază de o accentuată prezență.

ION MAMINA

Содержание

СОДЕРЖАНИЕ

ЮБИЛЕЙ ПРЕЗИДЕНТА НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ — ДЕНЬ РОЖДЕНИЯ И 50-ЛЕТИЕ РЕВОЛЮЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Письмо Политисполкома ЦК РКП, Государственного Совета и Правительства Социалистической Республики Румынии 3
Речь товарища НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ 7

★

Письмо Политисполкома ЦК РКП, Государственного Совета и Правительства Социалистической Республики Румынии ЕЛЕНЕ ЧАУШЕСКУ по случаю празднования дня рождения и продолжительной революционной деятельности 10

★

Первый Президент Румынии — основоположник новой, свободной и независимой страны 12

СТАТЬИ — ДОКЛАДЫ

ИОН ПОПЕСКУ ПУЦУРЬ: Румынский Антифашистский национальный комитет — выражение антинацистского настроения румынского народа, роли РКП в организации и проведении антигитлеровской борьбе 21
ГЕОРГЕ ПРИСАКАРУ: Разоружение — главная цель внешней политики последовательно проводимой президентом С.Р. Румыния — Николае Чаушеску 33
ВАСИЛЕ ПЕТРИШОР, НИКОЛАЕ РАУШ: Политическое воссоединение румынских княжеств в 1600 г. — воплощение сохранения и развития национального единства румынского народа 48

НАВСТРЕЧУ 40-ОЙ ГОДОВЩИНЫ АНТИИМПЕРИАЛИСТСКОЙ И АНТИФАШИСТСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ, В АВГУСТЕ 1944 Г.

АУРИКЭ СИМИОН: РКП — организатор и руководитель борьбы против диктатуры Антонеску, за свободу и независимость Родины 69

СТРАНИЦЫ ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ

Международное рабочее движение в период 1864—1871 гг. 88

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Рим, 26-ое января 1984 г.: «Румыния в годы социализма. 1984—1978 гг.» — Николае Чаушеску — личность пользующаяся высоким признанием и почетом в международном масштабе 105
Научная сессия «Воссоединение Молдавии и Валахии 24-ого января 1859 г. — решающий момент в создании румынского единого национального государства, (Бухарест, 21 января 1984) 108
Внутренняя и международная деятельность Института исторических и социально-политических исследований в 1983 году: Георг Унк, Константин Петкулеску 119

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Коллекция «Князи и воевода», пр. 19—21: Марин Матей Попеску, Адриан Н. Белдину, «Михаил III-й (1658—1659 гг.)», 248 стр.; Штефан С. Горовей, «Петру Рареш (1527—1538 гг.; 1541—1546 гг.)», 232 стр.; Николае Стойческу, «Матей Басараб (1632—1654 гг.)», 248 стр.; Военное изд-во, Бухарест, 1982: Георг Давид 133
Г.Ю. КЛАПРОТ, «Историческое описание Азии, со времени царствования Сируса до наших дней», Париж, Шубар: Лондон, Треттель и Вюрц: Штуттгарт, Котта, 1826, (II): Ана-Мария Коман 138
МАЛИГОЖАТА ВИЛАУМЕ: «Поляны в Румынии», Польский Центр Культуры и воспитания Университета им. Мари Кюри-Склодовска в Люблине, 104 стр.: Аурел Каречи 145

ЖУРНАЛ ЖУРНАЛОВ

«Исследования новой истории», Бейджинг, пр. 4—4, 1982: Ана Буда 148

ЗАМЕТКИ

Книги по истории изданные в 1983 г. (II): Ион Мамина 152

SUMMARY

CELEBRATING COMRADE NICOLAE CEAUSESCU'S BIRTHDAY AND FIFTY YEARS OF HIS REVOLUTIONARY ACTIVITY.

Letter of the Political Executive Committee of the C.C. of the R.C.P., of the State Council and of the Government of the Socialist Republic of Romania	3
Speech Delivered by Comrade NICOLAE CEAUSescu	7

★

Letter Addressed to Comrade ELENA CEAUSescu by the Political Executive Committee of the C.C. of the R.C.P., by the State Council and Government of the Socialist Republic of Romania on the Occasion of Her Birthday and Long Revolutionary Activity	10
--	----

★

Romania's First President — Founder of a Free and Independent New Country	12
---	----

ARTICLES — PAPERS

ION POPESCU-PUTURI: National Antifascist Committee — Expression of the Antinazist Attitude of the Romanian People, of the Role Played by the R.C.P. in Organizing and Unfolding the Antihitlerist Struggle	21
GHEORGHE PRISACARU: Desarmament — Major Objective of the Foreign Policy Promoted with Consistency by Comrade Nicolae Ceauescu, President of Socialist Romania	33
VASILE PETRISOR, NICOLAE RAUS: The Political Unification in 1600 — Embodiment of the Maintenance and Development of the National Unity of the Romanian People	48

MEETING THE 40th ANNIVERSARY OF THE ANTIFASCIST AND ANTIMPERIALIST REVOLUTION FOR SOCIAL AND NATIONAL LIBERATION IN AUGUST 1944

AURICA SIMION: Romanian Communist Party — Organizer and Leader of the Struggle Against the Antonescu Dictatorship, for Liberty and Independence of the Motherland	69
---	----

PAGES OF WORLD HISTORY

International Workers' Movement During the Years 1864 and 1871	88
--	----

SCIENTIFIC LIFE

Rome, 26 th of February 1984: „Romania in the Years of Socialism 1948—1978”. „Nicolae Ceauescu — A Personality Enjoing High International Appreciation and Admiration”	105
Scientific Session „Union of Moldavia with Wallachia on 24 th January 1859 — Epoch-making Moment of the Creation of the United National State of Romania”. (Bucharest, 21 January 1984)	108
Internal and International Activity of the Institute of Historical and Social-Political Studies in 1983: Gheorghe Unc, Constantin Petculescu	119

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

Collection „Domnitori si voievozi” nr. 19—21: MARIN MATEI POPESCU, ADRIAN N. BEL-DEANU, „Mihnea the III. (1658—1659)”, 248 p.; STEFAN S. GOROVEI, „Petru Rares (1527—1538; 1541—1546)”, 232 p.; NICOLAE STOI-	
---	--

CESCU; „Matei Basarab (1632—1654)”, 248 p. Military Publishing House, Bucharest, 1982: Gheorghe David	133
H.J. Klaproth, „Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours”, Paris, Schubart; Londra, Treuttel si Wurtz; Stuttgart, Cotta, 1826 (II): Ana-Maria Coman	138
MALGORZATA WILLAUME, „Polacy w Rumunii” (Poles in Romania) Center of Polish Culture and Education of the „Marie Curie-Skłodowska” University in Lublin, 104 p.: Aurel Karejchi	145

REVIEW'S REVIEW

„Jindaishi Yanjiu” (Modern History Studies in China), (Beijing, nr. 1—4/1982: Ana Budura	148
--	-----

NOTES

History Books Published in 1983 (II): Ion Mamina	152
--	-----

SOMMAIRE

CELEBRATION DU PRESIDENT NICOLAE CEAUSescu POUR SON ANNIVERSAIRE ET POUR UNE ACTIVITE REVOLUTIONNAIRE S'ETENDANT SUR PLUS DE 50 ANS

Lettre du Comité Politique Exécutif du C.C. du P.C.R., du Conseil d'Etat et du Gouvernement de la République Socialiste de Roumanie	3
Allocution de camarade NICOLAE CEAUSescu	7

★

Lettre du Comité Politique Exécutif du C.C. du P.C.R., du Conseil d'Etat et du Gouvernement de la République Socialiste de Roumanie adressée à camarade ELENA CEAUSescu pour son anniversaire et pour sa prolongée activité révolutionnaire	10
---	----

★

Le premier président de la Roumanie — fondateur d'un nouveau pays, libre et indépendant	12
---	----

ARTICLES—COMMUNICATIONS

ION POPESCU-PUTURI: Comité National Antifasciste, expression de l'attitude antinaziste du peuple roumain, de la mission du P.C.R. dans l'organisation et la déroulement de la lutte antihitlerienne	21
GHEORGHE PRISACARU: Le désarmement — objectif majeur de la politique étrangère soutenue avec constance par président Nicolae Ceauescu	33
VASILE PETRISOR, NICOLAE RAUS: L'union politique des principautés roumaines en 1600 — symbole du maintien et de la développement de l'unité nationale du peuple roumain	48

À L'ACCUEIL DE LA 40-ÈME ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION D'LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE, ANTIFASCISTE ET ANTI- IMPERIALISTE D'AOUT 1944

AURICA SIMION: Le Parti Communiste Roumain — l'organisateur et dirigeant de la lutte contre la dictature d'Antonescu, pour la liberté et l'indépendance de la Patrie	69
--	----

PAGES D'HISTOIRE UNIVERSELLE

Le mouvement ouvrier international pendant les années 1864—1871	88
---	----

LA VIE SCIENTIFIQUE

Rome, 26 janvier 1984: „La Roumanie pendant les années du socialisme, 1948—1978“ — „Nicolae Ceaușescu — une personnalité qui se réjouit d'une haute estime et admiration internationale“.... 105
Session scientifique consacrée à „24 Janvier 1859, l'Union de la Moldavie et de la Valachie, — moment décisif dans la création de l'Etat national unitaire roumain (Bucarest, 21 janvier 1984)..... 108
L'activité intérieure et internationale de l'Institut des études historiques et socio-politiques en 1983: *Gheorghe Unc, Constantin Pelculescu*. 119

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

La collection „Princes régnants et Voïvodes“, nrs. 19—21: MARIN MATEI POPOSCU, ADRIAN N. BELDEANU, „Mihnea III-ème (1658—1659)“, 248 p.; STEFAN S. GOROVEI, „Petru Rares (1527—1538; 1541—1546)“, 232 p.; NICOLAE STOICESCU, „Matei Basarab (1632—1654)“, 248 p., Editura militară, Bucarest, 1982; *Gheorghe David*. 133
H.J. KLAPROTH, „Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours“, Paris, Schubart; Londres, Treuttel et Wurtz; Stuttgart, Cotta, 1826, (II): *Ana Maria Coman*. 138
MALGORZATA WILLAUME, „Les Polonais en Roumanie“, Centre polonais de la culture et l'enseignement près de l'Université „Marie Curie-Sklodowska“, Lublin, 104 p.: *Aurel Karefki* 145

REVUE DES REVUES

„Jindaishi Yanjiu“ nrs. 1—4/1982: *Ana Budura*. 148

NOTES

Livres d'histoire, parus en 1983 (II): *Ion Mamina*. 152

INHAUT

FEIER DES GENOSSEN NICOLAE
CEAUȘESCU ANLÄSSLICH SEINES GEBURTSTAGS
UND DER MEHR ALS 50 JAHRE
[REVOLUTIONÄRES TÄTIGKEIT

Brief des Politischen Exekutivkomitees des ZK der RKP, des Staatsrates und der Regierung der Sozialistischen Republik Rumänien. 3
Rede des Genossen NICOLAE CEAUȘESCU 7

★

Brief des Politischen Exekutivkomitees des ZK der RKP, des Staatsrates und der Regierung der Sozialistischen Republik Rumänien an Genossin ELENA CEAUȘESCU anlässlich ihrer Geburtstags und ihrer langjährigen revolutionären Tätigkeit 10

★

Rumäniens erster Präsident, Stifter eines neuen, freies und unabhängiges Landes. 12

ARTIKEL—MITTEILUNGEN

ION POPESCU-PUTURI: Das Antifaschistische Nationalkomitee — Ausdruck der antinazistischen Einstellung des rumänischen Volkes, des Rolle der R.K.P. bei der Organisation und Entwicklung des antihitlerischen Kampfes 21
GHEORGHE PRISĂCARU: Die Abrüstung — mündige Würdigung der Außenpolitik, unterstützt mit Konsequenz von Genossen Nicolae Ceaușescu, Präsident der Sozialistischen Rumänien 33

VASILE PETRIȘOR, NICOLAE RAUS: Die politische Vereinigung von 1600 — Verkörperung der Aufbewahrung und Entwicklung der Stammes-einheit des rumänischen Volkes. 48

ENTGEGENKOMMEN DES 40-EN JAHRESTAGS
DER ANTIFASCHISTISCHEN UND ANTIMPERIALISTISCHEN REVOLUTION DER SOZIALEN
UND NATIONALEN BEFREIUNG AUS AUGUST
1944

AURICĂ SIMION: Die Rumänische Kommunistische Partei — der Veranstalter und Leiter des Kampfes gegen Antonescu's Diktatur, für die Freiheit und Unabhängigkeit des Vaterlandes 69

SEITEN AUS DER ALLGEMEINE WELTGESCHICHTE

Die Arbeiterbewegung zwischen 1864—1891 88

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Rom, 26 Januar 1984: „Rumänien in den Jahren des Sozialismus 1948—1978“. „Nicolae Ceaușescu — eine Persönlichkeit die sich auf Weltebene hoher Wertschätzung und Achtung erfreut“ 105
Wissenschaftliche Tagung mit dem Thema: „Vereinigung der Moldau mit Walachei am 24. Januar 1859 — ausschlaggebender Augenblick für das Schaffung des modernen rumänischen Nationalstaates“, (Bukarest, 21. Januar 1964) 108
Die Innen — und Aussentätigkeit des Institutes für geschichtliche und sozial-politische Studien im Jahre 1983: *Gheorghe Unc, Constantin Pelculescu* 119

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Die Sammlung „Fürsten und Woïwoden“, 19—21. Nr. MARIN MATEI POPOSCU, ADRIAN N. BELDEANU „Mihnea der III-er (1658—1659)“, 248 s.; STEFAN S. GOROVEI, „Petru Rares (1527—1538; 1541—1546)“, 232 s.; NICOLAE STOICESCU, „Matei Basarab (1632—1654)“, 242 s., Militärverlag, Bukarest, 1982; *Gheorghe David* 133
H.J. KLAPROTH, „Tableaux historiques de l'Asie depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours, Paris, Schubart; Londra, Treuttel și Wurtz, Stuttgart, Cotta, 1826 (II): *Ana-Maria Coman* 138
MALGORZATA WILLAUME, „Polacy w Rumunii (Polen in Rumänien), Polnisches Zentrum für Kultur und Unterricht der „Marie-Curie Skłodowska Universität“ von Lublin, 104 s.: *Aurel Karefki*. 145

DIE ZEITSCHRIFT DER ZEITSCHRIFTEN

„Jindaishi Yanjiu“, 1—4. Nr. 1982: *Ana Budura*. 148

ANZEICHNUNGEN

Geschichtsbücher veröffentlicht im Jahre 1983 (II): *Ion Mamina* 152

SUMARIO

CELEBRACIÓN DEL CAMARADA NICOLAE
CEAUȘESCU CON MOTIVO DE SU ANIVERSARIO
Y DE SU ACTIVIDAD REVOLUCIONARIA
DESARROLLADA MAS DE 50 AÑOS

Carta del Comité Político Ejecutivo del Comité Central del Partido Comunista Rumano, del Consejo de Estado y el Gobierno de la República Socialista de Rumania 3

*

Carta del Comité Político Ejecutivo del Comité Central del Partido Comunista Rumano, del Consejo de Estado, y del Gobierno de la República Socialista de Rumania dirigida a la camarada ELENA CEAUȘESCU con motivo del día de su nacimiento y de su actividad revolucionaria prolongada. 10

*

El primero Presidente de Rumanía — el fundador de un país nuevo, libre e independiente 12

ARTICULOS — COMUNICACIONES

ION POPESCU-PUTURI: El Comité Nacional Antifascist — expresión del actitud antinazi del pueblo rumano, del papel del P.C.R. en la organización y en el desenvolvimiento de la lucha antihitleriana 21

GHEORGHE PRISĂCARU: El desarmé — objetivo mayor de la política exterior promovida consecuentemente por el camarada Nicolae Ceașescu, el Presidente de Rumanía socialista 33

VASILE PETRIȘOR: La unión política de 1600 — resultado del mantenimiento y del desarrollo de la unidad de estirpe del pueblo rumano 48

ENCONTRANDO EL ANIVERSARIO DE 40 AÑOS DESDE LA REVOLUCIÓN SOCIAL Y NACIONAL, ANTIFASCISTA Y ANTIMPERIALISTA DE AGOSTO DE 1944

AURICĂ SIMION: El Partido Comunista Rumano — el organizador y el dirigente de la lucha contra la dictadura de Antonescu, por la libertad e independencia de la patria 69

PÁGINAS DE HISTORIA UNIVERSAL

El movimiento obrero entre los años de 1864 y 1871. 88

VIDA CIENTÍFICA

Roma, 26 de Enero de 1984: „Rumania en los años del socialismo de 1948—1978, „Nicolae Ceașescu — personalidad muy apreciada e muy admirada en plan internacional“ 105

Sesión científica con el tema: La unión de Moldavia con Valaquia de 24 de enero de 1859 — momento epocal en la creación del Estado nacional unitario rumano (Bucarest, 21 de enero de 1984). 108

La actividad interna e internacional del Instituto de estudios históricos e social-políticos en el año de 1983: Gheorghe Unc, Constantin Petculescu 119

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

Colección „Reyes y Vaivodas“, nr. 49—21; MARIN MATEI POPESCU, ADRIAN N. BELDEANU, Mihnea el tercero (1658—1659)“, 248 p.: ȘTEFAN S. GOROVEI, „Petru Rares, (1527—1538); 1541—1546)“, 232 p.: NICOLAE STOICESCU, „Matei Basarab (1632—1654), 242 p. Editorial Militar, Bucarest, 1982; Gheorghe David. 133

H.J. KLAPROTH, „Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours“, Paris, Schubart; London, Trenthel e Wurtz; Stuttgart, Cotta, (1826 (II): Ana-Maria Coman. 138

MALGORZATA WILLAUME, „Polacy w Rumunii („Polacos en Rumania“), El centro polaco de cultura y enseñanza de la Universidad „Marie-Curie — Skłodowska“ de Lublin, 104 p.: Aurel Karefchi. 145

REVISTA DE LAS REVISTAS

„Jindaishi Yanjiu“, nr. 1—4/1982: Ana Budura. 148

NOTAS

Libros de historia editadas en el año 1983 (II): Ion Mamina. 152

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Raus

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

59019

anale de istorie

anul XXX

3

1984

1835

0 JUL 2005

97

7 9019.

-- DEC. 2014

BIBLIOTECA "ASTRA"
SIBIU

Proletari din toate țările uniți-vă !

**INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.**

**anale
de istorie**

Anul XXX

3

1984

S U M A R

ARTICOLE — COMUNICĂRI

ION POPESCU-PUȚURI : Îndemn la creație (VIII).	3
GHEORGHE SURPAT : 1 Mai 1939—1 Mai 1944 — simboluri ale unității po- porului român în apărarea integrității și suveranității naționale.	42
NICOLAE RAUȘ : Valori socialiste în gîndirea națională și socială românească de la mijlocul veacului trecut.	56
NICOLAE COPOIU, VASILE PETRIȘOR : Statul româno-bulgar al Asă- neștilor — formă de existență și apărare a celor două popoare federate îm- potriva stăpînirii Imperiului bizantin.	74
ANA-MARIA COMAN : Lupta poporului dac pentru apărarea unității și libertății sale (I).	91

**ÎN ÎNTÎMPINAREA ANIVERSĂRII A 40 DE ANI DE LA
REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944**

GHEORGHE ZAHARIA : Consensul național — factorul decisiv al victoriei poporului român din August 1944.	108
---	-----

36094.

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

- Sesiunea științifică națională cu tema : „*Concepția P.C.R. cu privire la însemnătatea istorică a unității de acțiune a clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste în lupta pentru bararea fascismului și războiului, pentru victoria revoluției și construcției socialismului. Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul determinant al unității forțelor democratice, antiimperialiste în lupta pentru progres și civilizație, pentru apărarea independenței, libertății și vieții popoarelor*” (București, 28 aprilie 1984) 120

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- „Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe”, vol. I : 662 p. ; vol. II : 450 p., Editura științifică și enciclopedică, București, 1984 : *Constantin Corbu*. 134
- „1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe”, vol. I (1879—1916) ; vol. II (1916—1918), Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 1 342 p. : *Nicolae Petreanu*. 139
- General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU, „Transilvania străvechi pământ românesc”, Editura militară, București, 1984, 142 p. + 24 hărți : *Augustin Deac*. 144
- I. PUIA, „Relațiile economice externe ale României în perioada interbelică”, Editura Academiei R.S. România, București, 1982, 196 p. : *Ion Alexandrescu*. 147
- ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, „Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale. 1878—1898”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 174 p. : *Ion Ilincioiu*. 150

ÎNSEMNĂRI

- Cărți de istorie apărute în anul 1983 (III) : *Ion Mamina*. 153

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC,
GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAHARIA

ÎNDEMN LA CREAȚIE (VIII)

ION POPESCU-PUȚURI

Între problemele majore, de interes general pentru Europa și pentru întreaga lume, care au frământat gândirea umană într-un mod deosebit după calvarul primului război mondial, în prim plan s-a situat, firește, problema păcii — în sensul salvagărdării ei pe viitor, al evitării unei noi conflagrații. Acum, însă, problema era discutată, atât pe planul gândirii, cât și pe cel al inițiativelor politice practice, în condiții mult mai complexe decât înainte de conflictul mondial și vizînd mai multe aspecte ale problemei generale a relațiilor dintre popoare și state. Faptul era determinat de configurația mai complicată a raporturilor de forțe și a contradicțiilor existente. Contradicțiile ce se dezvoltau între puterile învingătoare în primul război mondial se interferau cu acelea dintre grupul statelor învingătoare și grupul statelor învinse, cu jocul complex al convergenței și divergențelor de interese între marile puteri, cu interesele tot mai activ susținute pe arena internațională ale statelor ce își desăvîrșiseră unitatea națională sau își dobîndiseră existența statală independentă și cu contradicția complexă generată de existența, acum, în lume a unor sisteme social-economice și politice opuse.

Întreg acest complex de contradicții a evoluat, cum bine se știe, într-o perioadă extrem de scurtă din punct de vedere istoric — practic în numai două decenii — spre declanșarea unei conflagrații și mai pustiitoare decât cea precedentă — cel de-al doilea război mondial. Aceasta nu înseamnă, însă, că perioada respectivă a fost lipsită de încercări de a se evita un asemenea curs al evenimentelor, de promovarea unor principii și idei din care au rezultat multe învățăminte și care au germinat — unele dintre ele — concepții ce, la un alt nivel calitativ, se vor afla în deceniile de după al doilea război mondial în centrul dezbaterilor asupra problemei păcii, a relațiilor dintre popoare și state.

Promovarea, după primul război mondial, a unor principii și idei ce își proclamau drept scop pacea și cooperarea între națiuni, se înscriseră în îndelungatul, multiseclarul efort al gândirii politice umane de a găsi, de a elabora și pune în practică principii și norme care să scoată relațiile

dintre state de sub imperiul violenței și arbitrariului, al impunerii voinței celui mai puternic și de a așeza aceste relații pe principiile dreptului și moralei, ale respectului existenței, egalității și libertății națiunilor.

Acest efort — urmărit de noi pe parcursul câtorva studii publicate în numere precedente ale revistei * —, reflectând aspirația de a pune la baza relațiilor dintre state și națiuni raționalitatea necesară pentru salvagardarea neprețuitelor valori ale civilizației umane, a purtat totdeauna pecetea epocii istorice respective, a generat, din cele mai vechi timpuri, proiecte și idei cu limite inerente fiecărei epoci. Unele dintre ele, reflectând într-un grad înalt acea aspirație spre raționalitate, la care ne-am referit, au avut, în contextul condițiilor istorice în care au fost făurite, un caracter utopic. Altele au ascuns, sub scopul aparent al asigurării păcii, interese politice de expansiune și dominație, ori au fost limitate, ca arie de cuprindere, la cea a statelor „creștine” sau „civilizate”, închipuind și forme de organizare tinzând spre „federalizări” artificiale, în neconcordanță cu evoluția istorică a societății.

Cu toate acestea, timpul a decantat din toate proiectele, propunerile, ideile ce s-au succedat unele idei persistente. Dintre acestea, ideea unei organizații internaționale care să asigure cooperarea, arbitrajul, să înlesnească rezolvarea pașnică a conflictelor dintre state — idee emisă încă în secolul I î.e.n. de filozoful chinez Confucius, care a imaginat o asociație internațională („Marea uniune”) alcătuită din delegați din partea statelor membre —, începe, la sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru, să ia contururi tot mai accentuate, sub acțiunea factorilor economici și politici ce impulsiau cooperarea internațională.

Ideea aceasta, evoluind în timpurile moderne spre înțelegerea necesității unor organizații internaționale cu vocație universală, care să dezbată într-un cadru larg și permanent problemele majore ale păcii și securității, a precedat, astfel, cu mult, în planul gândirii umane creatoare, primele încercări de realizare practică a ei. Ea s-a dezvoltat în mod deosebit și a dobândit o primă întrupare practică prin înființarea, la sfârșitul primului război mondial, a Societății Națiunilor, organizație internațională menită, așa cum prevedea preambulul Pactului ei, „să dezvolte cooperarea dintre națiuni și să le garanteze pacea și securitatea”¹.

În cunoscutul mesaj din 18 ianuarie 1918, președintele S.U.A., W. Wilson, înscrisese, printre cele 14 puncte, propunerea înființării unei Societăți generale a națiunilor „avînd ca obiect să furnizeze garanții reciproce de independență politică și teritorială atît statelor mici cît și celor mari”².

Elaborat, în ultimă instanță, de reprezentanții unor mari puteri ale timpului — Anglia, Franța, Italia, Japonia, Statele Unite ale Americii —, Pactul Societății Națiunilor a fost adoptat la Conferința de pace de la Versailles din 1919, fiind inclus ca primă parte în tratatele de pace. Scopul primordial declarat al Societății Națiunilor, așa cum rezultă din textul Pactului, era garantarea păcii și securității internaționale, existînd și cîteva referiri cu caracter general cu privire la cooperarea economică și

* Vezi: Ion Popescu-Puțuri, *Îndemn la creație* (VI—VII), în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 4/1983, p. 3—44; anul XXX, nr. 1/1984, p. 26—63.

¹ L. Le Fur și G. Chklaver, *Recueil de textes de droit internationale public*, Paris, 1928, p. 259.

² *Ibidem*, p. 245.

social-umanitară³. Se institua un sistem de securitate colectivă, în vederea garantării statu-quo-ului pe baza obligației statelor membre de a respecta și menține, împotriva oricărei agresiuni, „integritatea teritorială și independența politică prezentă a tuturor membrilor Societății”⁴.

Metodele prevăzute în vederea realizării acestui scop constau în recurgerea la diverse proceduri de rezolvare pașnică a diferendelor și în aplicarea de sancțiuni statelor care s-ar fi folosit de război, contrar prevederilor Pactului. La nivelul unor declarații de principiu, a căror aplicare, ca și cea a sancțiunilor, era lăsată la aprecierea statelor membre, Pactul conținea și prevederea că statele membre recunoșteau că menținerea păcii reclamă o reducere a armamentelor la un minimum compatibil cu securitatea națională și cu întreprinderea de acțiuni militare comune.

Societatea Națiunilor a avut și o structură instituționalizată, organele ei fiind Adunarea, Consiliul și Secretariatul, funcțiile primelor două fiind definite chiar în Pact. Structura și competențele organelor reflectau, însă, și faptul că organizația, născută ca instrument al păcii survenite la sfârșitul primului război mondial imperialist, purta pecetea modului cum au conceput această pace puterile învingătoare. Astfel, Adunarea, alcătuită din reprezentanții tuturor statelor membre, era competentă să examineze orice problemă intrând în sfera de activitate a organizației. Consiliul era, de asemenea, competent să examineze aceleași probleme, dar lui i se confereau și anumite atribuții exclusive în formularea de planuri privind reducerea armamentelor, în rezolvarea diferendelor și în aplicarea sancțiunilor. Iar Consiliul era compus din reprezentanții principalelor puteri aliate și asociate (Anglia, Franța, Italia, Japonia) — deci ai puterilor învingătoare —, și, inițial, din 4 membri nepermanenți, aleși pe termene fixe — număr mărit, apoi, la 6, la 9 și, în cele din urmă, la 11.

Universalitatea spre care se tindea nu a fost niciodată atinsă. Chiar și state implicate direct în situația europeană, precum U.R.S.S. și Turcia, au rămas vreme îndelungată în afara organizației, Uniunea Sovietică, de pildă, fiind invitată abia în 1934 să devină membră a Societății Națiunilor și membră permanentă a Consiliului. Cu toate că nu a atins cu adevărat universalitatea, trebuie remarcat că numărul statelor membre a fost mare, de la 32 de țări semnatare ale tratatelor de pace, Societatea Națiunilor ajungând, în unele perioade, să cuprindă 61 de state. Atât Pactul Societății Națiunilor, cât și structura și activitatea ei au prezentat serioase imperfecțiuni și ambiguități, în special în privința mecanismelor securității colective.

Este demn de relevat faptul că România, membru fondator al Societății Națiunilor, a depus în cadrul ei însemnate eforturi în activitatea de organizare a securității colective, de apărare și consolidare a păcii și ordinii internaționale, pe baza respectării tratatelor și a integrității teritoriale a statelor, a acționat, prin reprezentanții ei, pentru folosirea tuturor potențelor instituției internaționale, oricât de reduse se dovedeau a fi ele, în serviciul păcii și securității, ceea ce s-a reflectat — ca o recunoaștere a acestei politici și a eforturilor țării noastre în favoarea pătrunderii principiilor Societății Națiunilor în viața internațională — în ale-

³ Cu privire la Pact, la structura și activitatea Societății Națiunilor, vezi pe larg: A. Bolintineanu, M. Malița, *Carta O.N.U. Document al erei noastre*, Editura politică, București, 1970.

⁴ *Ibidem*, p. 22.

gerea lui Nicolae Titulescu, de două ori consecutiv, caz singular în istoria organizației, ca președinte ale Adunării acesteia.

Eforturile depuse de unele state, printre care și România, de a îndrepta activitatea Societății Națiunilor pe făgașul apărării efective a păcii s-au izbit însă de acumularea și agravarea unor contradicții în viața internațională, de politica agresivă a statelor revizioniste și de politica conciliatoare a unor mari puteri apusene. În aceste condiții, deși a contribuit la rezolvarea unor diferende de însemnătate, în general, redusă, Societatea Națiunilor nu a putut preveni sau împiedica conflictele și crizele internaționale grave ce au avut loc în deceniul al patrulea, cum au fost agresiunile japoneze împotriva Chinei din 1931 și 1937, invazia Italiei în Etiopia în 1935, violările Tratatului de pace de la Versailles de către Germania în 1935 și 1936 (care, dealtfel, prin hotărîrea guvernului hitlerist de a părăsi Liga Națiunilor, și-a luat libertatea de acțiune în vederea revizuirii tratatelor de pace), intervenția Germaniei și Italiei în favoarea forțelor lui Franco în războiul civil din Spania. Dacă toate acestea au fost, cel puțin, supuse dezbatelor Societății Națiunilor, prilejuind condamnarea lor de la tribuna acesteia și, în cazul invaziei Italiei în Etiopia, adoptarea pentru scurt timp a unor sancțiuni, apoi faptul că, în 1938, Germania a impus Austriei Anschluss-ul, iar în 1938—1939 a dezmembrat și a anexat Cehoslovacia, fără să fi avut loc vreo încercare de a folosi Societatea Națiunilor pentru a împiedica aceste acte, a marcat pierderea totală a autorității și prestigiului acesteia, a demonstrat incapacitatea ei de a mai influența substanțial desfășurarea evenimentelor internaționale, de a servi ca un instrument adecvat apărării păcii și securității statelor.

Se adeverea, astfel, aprecierea făcută de Nicolae Titulescu, care încă cu prilejul discutării, în 1932, a conflictului chino-japonez, considera că pe acesta se grefează și problema îngrijorătoare „a rolului și eficacității Ligii Națiunilor ca instrument de menținere și dezvoltare a păcii între națiuni” și că, pentru opinia publică internațională, întrebarea este „aceea de a ști dacă Liga Națiunilor există sau nu există”⁵. Și răspunsul era formulat în felul următor: „La întrebarea pusă astfel pe tărîmul strict al intereselor Ligii Națiunilor, calitatea mea de fost președinte a două din Adunările sale mă obligă să răspund fără nici o șovăire.

Dacă Liga Națiunilor epuizează toate posibilitățile Pactului, fără să ajungă totuși la rezultatul dorit, ea va fi dovedit nu numai că există, dar și că posedă o atît de mare vitalitate încît mîine se va impune extinderea cartei sale constituționale, deoarece numai lacunele acesteia o vor fi împiedicat să-și îndeplinească misiunea ei de pace.

Dacă, dimpotrivă, Liga Națiunilor șovăie, dacă nu proclamă cu tărie marile principii care stau la baza Pactului său și a vieții internaționale moderne, ea va înceta să existe și întreaga sa activitate laborioasă din trecut va apărea drept o amăgire în ochii celor ce au crezut în ea”⁶.

Deși, formal, s-a desființat în aprilie 1946, practic activitatea Societății Națiunilor a încetat odată cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Cu toate acestea, Societatea Națiunilor nu a intrat în istorie numai prin învățăminte de ordin negativ, prin concluziile pe care gîndirea politică le putea trage din ceea ce ea nu a reușit să facă și din analiza cauzelor acestor nereușite. Rezolvarea celor cîteva diferende în care nu au fost implicate marile puteri a demonstrat, totuși, că existența unei orga-

⁵ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura politică, București, 1967, p. 399.

⁶ *Ibidem*, p. 399—400.

nizații internaționale conținea în sine posibilități pentru reglementarea pașnică a conflictelor, că, atîta vreme cît în cadrul ei statele tratează între ele și speră în găsirea unor soluții, ele nu recurg la forță. Totodată, inaugurînd diplomația multilaterală, Societatea Națiunilor a reprezentat și un for internațional care a permis statelor mai mici să-și facă auzit glasul, și un for de dezbateri, de la tribuna căruia s-au emis, în beneficiul păcii și securității popoarelor, multe principii, idei și propuneri cărora viața internațională avea să le ateste valabilitatea.

În centrul atenției organizației s-a aflat, cum era și firesc, problema păcii, o serie de alte probleme majore fiind privite prin prisma conexiunii lor cu necesitatea asigurării păcii. De-a lungul anilor dezbaterile au adus — cu concursul eficient, trebuie s-o spunem, și al diplomației românești —, contribuții însemnate la dezvoltarea gândirii politice umane în problemele păcii și războiului, ca și ale relațiilor dintre popoare și state. S-a subliniat, astfel, că pacea constituie bunul cel mai de preț al fiecărei națiuni în parte și al întregii umanități, că ea este indivizibilă și presupune buna înțelegere a unui stat cu toți vecinii, luarea în considerare a punctului de vedere al altui stat și asigurarea securității, adică a garanției împotriva utilizării forței și a războiului; că lupta armată nu poate aduce niciodată rezolvarea reală și durabilă a unui conflict, iar conceptul primatului forței este fundamental greșit deoarece, oricare ar fi legitimitatea intereselor unui stat, el poate să și le apere prin mijloacele legale și pașnice puse la dispoziție de comunitatea internațională, dacă relațiile internaționale sînt statornicite pe justiție, avantaj și înțelegere reciprocă; că pacea implică respectarea suveranității, prin abolirea căreia omenirea ar fi împinsă spre haos și anarhie; că pacea implică, de asemenea, respectarea granițelor și, totodată, existența unor legături multiple și sincere între popoare, astfel încît granițele să nu mai constituie bariere între ele; că, prin urmare, pacea necesită înfăptuirea, pe baza egalității în drepturi și respectării demnității fiecărui stat, a unei largi și complexe cooperări internaționale, cu domeniul ei cel mai cuprinzător — cel economic. Într-un cuvînt, se afirma din ce în ce mai mult ideea că tocmai *pacea* asigură atît progresul fiecărei națiuni, cît și contribuția ei la civilizația materială și spirituală a întregii omeniri.

Acei oameni politici care, în planul politicii internaționale, nu se limitau doar la elaborarea de strategii corespunzătoare intereselor statelor lor și la promovarea în practică a cerințelor curente ale etapelor tactice ale acestor strategii, ci erau preocupați și de politică ca gîndire, de dezvoltarea acestei gîndiri, au căutat să pună în dezbateri și diferite aspecte generale, ținînd de însăși definiția păcii. Nicolae Titulescu, de pildă, nu a omis anumite elemente ale contradicțiilor de fond care pregăteau sistematic drumul spre un nou conflict mondial, enumerînd, de exemplu, încă în 1930, marea criză economică izbucnită cu un an în urmă printre principalele cauze de regres ale spiritului pacific. Dar, pe planul căutării unei definiții, el a pus accentul pe aspectele generale juridice, instituționale și psihologico-morale. În conferința ținută la Cambridge, la 19 noiembrie 1930, intitulată *Progresul ideii de pace*, el spunea :

„Ce este pacea ?

Este ea un cuvînt ? În asemenea caz asistăm la triumful păcii, căci niciodată nu s-a vorbit așa de mult de pace ca de la marele război încoace. S-a vorbit chiar atît de mult de ea, încît unele spirite critice au asemănat pacea cu sănătatea : nu vorbești de ea decît cînd ești pe punctul s-o pierzi !

Este pacea, dimpotrivă, o simplă organizare legală contra războiului ? Și în acest caz asistăm la o adevărată ascensiune a păcii organizate.

Este însă pacea, mai presus de toate, o stare de spirit ? În asemenea caz trebuie să recunoaștem în deplină sinceritate că spiritul pacific n-a înaintat cu același pas accelerat ca organizarea legală a păcii ; ba trebuie chiar să recunoaștem că de cîtva timp asistăm la un regres al spiritului pacific.

Ei bine, dacă pacea, văzută prin prisma eternității, este și nu poate fi altceva decît o stare de spirit, ea este azi, pe tărîmul realizării practice, în același timp toate trei lucruri de cari v-am vorbit.

În adevăr, pacea este azi o stare de spirit ca scop ; o organizare legală ca instrument și un strigăt al inimii, adică o expresie prin cuvînt, ca mijloc de a împlînta în conștiința universală imperioasele ei comandamente⁷.

Desigur, această definiție încercată de Titulescu, în care accentul este pus pe pace ca „stare de spirit“, ca „strigăt al inimii“ și ca „expresie prin cuvînt“, noi am putea-o interpreta ca fiind pur idealistă. Dar aceasta numai în cazul în care am omite tocmai esența a ceea ce avea în vedere prin aceste noțiuni autorul cuvintelor de mai sus. Fiindcă el preciza imediat : „Cum s-ar putea clădi edificiul păcii fără sprijinul maselor ? Și cum poți convinge masele dacă nu prin cuvînt ?

O doctrină — istoria o dovedește — nu se poate impune decît prin spadă sau cuvînt ! Eu unul prefer cuvîntul. Ironiile pot să continue asupra «vorbăriei inutile de la Geneva». Să nu uite domnii realiști că, atîta vreme cît popoarele își vorbesc unele altora, ele nu recur la arme ! Dacă n-ar fi decît aceasta și tot e un cîștig⁸.

Starea de spirit la care se referea reprezentantul României însemna, deci, o stare materializată în forța pe care o poate reprezenta voința de pace a popoarelor. Și mai însemna acea atitudine a statelor, care le dă posibilitatea de a se pune de acord, chiar atunci cînd există interese contradictorii, în vederea atingerii țelului comun al menținerii păcii : „În adevăr, dacă pacea este înainte de toate o stare de spirit, care este semnul vizibil al realizării ei dacă nu asociația între popoare cu interese opuse pentru atingerea unui țel comun ?“⁹.

Prezentă în fraza de mai sus, legătura pe care diplomația română o făcea între conceptul păcii și cel al securității a fost precizată de Titulescu atunci cînd, cu alt prilej, a arătat că „pacea nu este decît un cuvînt zadarnic dacă nu este clădită pe unica temelie ce poate susține o pace durabilă și al cărei nume este : securitatea¹⁰“, și că „securitatea nu este operă de formule. Ea este o realitate ce consistă în a se asocia împotriva unui flagel comun ce se cheamă războiul“¹¹.

Depart, însă, de a idealiza orice asociere între state, Titulescu atrăgea atenția, încă în discursul din 1930 la care ne-am referit, asupra deosebirii esențiale dintre o asociere în cadrul comunității internaționale, în vederea asigurării securității colective, și o asociere în scopuri agresive : „Dar, dacă o asemenea asociație între popoare cu interese opuse nu este făcută în cadrul general al Societății Națiunilor, ea poate servi alte scopuri decît pacea. Alianțele dintre învingători și învinși făcute în afară de

⁷ Ibidem, p. 339.

⁸ Ibid.

⁹ Ibidem, p. 342.

¹⁰ Ibidem, p. 563.

¹¹ Ibid.

Societatea Națiunilor pot da de gîndit, căci istoria ne dovedește că războiul nu împiedică pe ex-inamici de a deveni aliați în vederea unui război“¹².

Era, astfel, abordat un fenomen deosebit ce afecta pacea lumii, revizionismul — politică îndreptată spre revizuirea tratatelor de pace care au consfințit noile realități național-statale și teritoriale —, promovat atît de state învinse în primul război mondial, cît și de unele puteri din fosta coaliție învingătoare, nemulțumite de rezultate.

Titulescu — pe care l-am citat mai pe larg pentru că a exprimat, o perioadă îndelungată de timp, asemenea linii fundamentale ale politicii externe românești interbelice precum menținerea statu-quo-ului postbelic, a independenței naționale și integrității teritoriale etc. —, nu a fost, firește, singurul care a avertizat asupra acestui pericol, ce a fost sesizat și combătut de numeroși oameni politici, îndeosebi din statele reîntregite sau care și-au dobîndit independența națională la sfîrșitul primului război mondial.

Este adevărat, tratatele de pace au conținut și unele prevederi, în special în privința reparațiilor de război, care s-au dovedit apoi a nu fi în concordanță cu evoluția și dinamica normală, ascendentă și pacifică a relațiilor dintre state. Diferitele etape ale negocierilor privind reparațiile de război, care au reprezentat „istoria unor revizui neîntrerupte și pacifice a unui capitol din tratatele de pace“¹³, au demonstrat că există posibilitatea și mijloacele de a se proceda la revederea, cu respectul legalității internaționale și cu consimțămîntul părților interesate, a unor prevederi ale tratatelor care țineau de domeniul „revizuirii neteritoriale“¹⁴. Ceea ce era însă cu totul inaplicabil în problema frontierelor, unde orice revizuire însemna punerea în discuție a integrității teritoriale a statelor.

Tocmai de aceea, în gîndirea și practica politică interbelică a dobîndit o mare importanță promovarea, argumentarea și consolidarea conceptului *respectării hotarelor, a integrității teritoriale a fiecărei țări*, ca o *condiție obligatorie* a asigurării păcii și colaborării între state suverane și independente. Conceptul acesta pornea de la respectarea integrității teritoriale a statelor ca un *principiu absolut*, pornind de la faptul că înseși încercările de a proceda la revizui pe cale de negocieri implică pericolul de război. Acest pericol era sesizat de diplomația română, de pildă — ca, dealtfel, și de cele ale altor state interesate —, cu mult înainte ca revizionismul să se fi manifestat în formele sale cele mai virulente, iar politica conciliatoare față de el a unor cercuri politice occidentale să fi atins apogeul. Astfel, într-o telegramă din 27 martie 1925 trimisă din Londra, Nicolae Titulescu informa în felul următor Ministerul Afacerilor Externe al României asupra poziției unor cercuri politice britanice: „Am trimis prin poștă dezbaterile *in extenso* asupra securității de marți din Camera Comunelor. Din citirea lor veți ajunge, cred eu, la aceeași concluziune ca și mine, și anume că ce este important nu sînt detaliile, de altminteri și ele foarte instructive, cît impresiunea profundă care se degajă că toți conducătorii politici britanici, din orice partid ar face parte, în mod conștient sau inconștient, sub o formă sau alta, nu au azi încredere în stabilitatea politică a noii ordini create în Europa centrală și

¹² *Ibidem*, p. 342.

¹³ *Ibidem*, p. 782.

¹⁴ *Ibid.*

orientală. Veți găsi expresiunea acestui sentiment de neîncredere, începînd cu forma blîndă și diplomatică a lui Chamberlain, care întrevede rectificări de frontieră prin înțelegeri amicale, trecînd prin forma precisă și rezervată a partidului muncii, care a criticat exceptarea frontierelor de la arbitraj, excepțiune pe care eu am introdus-o în protocol în septembrie 1924 cu dificultățile ce dumneavoastră cunoașteți, și sfîrșind cu forma brutală, dar în schimb complet sinceră a lui Lloyd George. Cololarul necesar al acestui sentiment de neîncredere este necesitatea de a revizui tratatele în mod amical ca singurul mijloc de a împiedica războiul“¹⁵. Pornind de la pericolul pe care îl implica această concepție, deoarece rezultatul ei nu putea fi decît exact invers celui scontat, diplomatul român a insistat, în convorbirile sale cu oamenii politici britanici, chiar în zilele respective, „asupra absurdității acestei concepțiuni“, arătîndu-le că „Ideea posibilității revizuirii tratatelor creează nesiguranță, nesiguranța întîrziează consolidarea noii stări de lucruri și lipsa de consolidare ațîță poftele de revanșă. Acesta este drumul cel mai sigur care duce la război“¹⁶.

Abordînd și aspectul național al problemei revizuirii granițelor, invocat adesea de adepții revizionismului teritorial, Nicolae Titulescu, formula, în cuvîntarea citată, ținută la Cambridge, următoarea întrebare : „Oare libera determinare va fi aplicată teritoriilor detașate prin tratat ca un tot sau fi-va ea aplicată numai unor părți din aceste teritorii ?“¹⁷. Și răspundea categoric : „Dacă este aplicată teritoriilor ca un tot, apoi libera determinare a fost deja clar exprimată, căci, luate ca unități, teritoriile transferate prin tratate sînt locuite de majorități impunătoare aparținînd țărilor la care au fost alipite. De aceea nu auziți vorbindu-se de restituirea pur și simplu a întregilor teritorii detașate, ci de revizuire, adică de restituiri parțiale“¹⁸. În ceea ce privește această din urmă problemă, diplomația română și cele ale altor state vizate aveau, însă, o concepție politică și juridică clară, pe care, exprimînd-o, autorul cuvîntării a explicat caracterul revizionist al însăși stabilirii cu anticipație a unor teritorii cu limite deja trasate, care să fie puse în discuție și în care să se organizeze plebiscite : „Dar dacă libera determinare urmează a fi aplicată numai unor părți de teritoriu, oare nu observați că, în momentul cînd conturul acestor părți este trasat pe hartă, revizuirea, practic vorbind, a operat deja și că plebiscitul ce urmează va fi un referendum de confirmare sau de repudiare a unei sentințe date cu anticipațiune ?

Și atunci sînt la largul meu ca să întreb : Dar care este temeiul acestei sentințe date cu anticipațiune, cînd fundamentul ei, libera determinare, intervine numai posterior și cînd limitele geografice înăuntrul cărora libera determinare trebuie să funcționeze sînt trasate cu anticipație, în cel mai bun caz, pe bază de simple presupuneri ?“¹⁹. Și, avertizînd împotriva „dreptului“ pe care și l-ar aroga, sub pretextul menținerii păcii, marile puteri sau vreun organism comun al lor, de a repune în discuție, fie și sub forma impunerii de plebiscite, integritatea teritorială a statelor, oratorul continua : „Pentru ca un asemenea sistem să poată fi sprijinit de rațiune ar trebui să fim siguri că acel atotputernic observator de limite geografice, înăuntrul cărora se vor organiza plebiscitele, să aibă

¹⁵ *Ibidem*, p. 168.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibidem*, p. 351.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

un dar divin : darul de a ghici voința intimă și încă neexprimată a diferitelor populațiuni !

Pe baza unui asemenea sistem se poate organiza un frumos joc de societate : pe baza lui nu se poate clădi pacea de mîine a Europei²⁰.

Pe măsura creșterii pericolului revizionist, în special după venirea la putere a nazismului în Germania (fiindcă, atrăgea atenția Titulescu, „Hitler este revizionist nu numai pentru el, dar pentru întreaga Europă“, iar în ce privește propunerile pe care el le pretinde de a fi „de pace“ sînt mulți sortiți ca ele „să se confunde cu o răsturnare pur și simplu a ordinii internaționale actuale“²¹), s-au înmulțit luările de atitudine ale statelor interesate în respingerea lui, inclusiv acțiunile diplomatice colective. Astfel, procesul-verbal al sesiunii extraordinare a Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, desfășurate la Belgrad la 19 octombrie 1934, consemna, în legătură cu convorbirile politice pe care le avusese la Paris cu puțin timp în urmă, E. Beneș, că acesta „a explicat domnului Laval punctul de vedere al Micii Înțelegeri, îndeosebi, că dacă revizuirea poate privi clauzele secundare ale tratatelor, ea nu s-ar putea aplica niciodată teritoriului, căci aceasta ar însemna război“²². Poziția exprimată de Beneș la Paris era, într-adevăr, poziția comună a Micii Înțelegeri, care, în iunie 1934, în comunicatul oficial al celei de-a V-a sesiuni a Consiliului ei permanent, ținută la București, afirmase că situația politică generală prezintă „simptome îngrijorătoare“ și că asupra Europei apasă o criză politică, relevînd că „dificultățile persistente de care s-a lovit pînă acum încheierea unei convenții generale de reducere și restrîngere a armamentelor, *pretențiile de a revizui tratatele de pace* (subl. ns.) emise de unele state, riscul de a vedea Europa împărțindu-se în blocuri rivale, persistența crizei financiare și economice, instabilitatea condițiilor politice atît în interiorul, cît și în afara Europei, ne fac să ne temem că pacea este în pericol“²³.

În aceste condiții, s-au constituit în verigi importante ale luptei împotriva revizionismului, pentru consolidarea și apărarea ordinii teritoriale și configurației național-statale a Europei statornicite după primul război mondial și recunoscute prin tratate, asemenea acțiuni — în general bine cunoscute cititorilor noștri — cum erau măsurile în vederea consolidării Micii Înțelegeri, constituirea Înțelegerii Balcanice, pactele de asistență mutuală, convenția de definire a agresorului, lupta împotriva agresiunii din Etiopia, împotriva denunțării unilaterale a angajamentelor internaționale asumate sau a proiectatului pact al celor patru: Franța, Anglia, Germania, Italia.

Într-un aspect particular, dar acut și el, al problemei revizionismului s-a constituit chestiunea restaurării habsburgice, la care revenim în paginile ce urmează*, deoarece, deși părăsise epuizată în anii imediat următori primului război mondial, problema restaurării monarhiei austro-ungare a revenit periodic în atenția cercurilor politice europene. Ea a cunoscut, de pildă, un nou moment de reanimare în 1930, legat de faptul că se apropia majoratul pretendentului la tron, arhiducele Otto de Habsburg, iar renunțarea în favoarea acestuia, de către arhiducele Albrecht, la orice pretenții la coroana Sfîntului Ștefan ralia în jurul lui, chiar dacă nu în

²⁰ Ibid.

²¹ Ibidem, p. 738.

²² Ibidem, p. 576.

²³ Ibidem, p. 560.

* Aspect tratat pe larg în : Ion Popescu-Puțuri, *Indemn la creație* (VII), în „Anale de istorie“, anul XXX, nr. 1/1984, p. 33—47.

totalitate și în aceeași măsură, pe membrii Casei de Habsburg și făcea din el candidatul vizat atât de legitimiștii din Austria, cât și de cei din Ungaria. Sigur că, luate în sine, pretențiile dinastice promovate de o mână de arhiduci și arhiducese și de ex-împărăteasa Zitta nu ar fi fost de natură să provoace prea multe frământări și neliniști. Dar existența unor grupuri destul de puternice de adepți ai restaurării monarhiei habsburgice în Austria și Ungaria, ca și interesul manifestat față de o asemenea eventualitate în unele state, îndeosebi în Italia fascistă, toate acestea — în contextul internațional în care ascensiunea spre putere a nazismului în Germania agrava pericolul revizionist — au făcut ca tentativele de restaurare să fie percepute ca o amenințare reală în cercurile politice și în opinia publică din țările pentru care o refacere a Austro-Ungariei însemna un pericol direct la adresa independenței naționale și integrității lor teritoriale.

În Ungaria — deși președintele Consilului de miniștri, contele Ștefan Bethlen, într-un discurs pronunțat la Debrețin (la 7 iulie 1930) făcuse declarații categorice din care rezulta punctul de vedere comun al regentului M. Horthy și al ministrului apărării, generalul Gömbös, asupra necesității ca guvernul să se opună cu fermitate unor eventuale tentative de a schimba situația existentă în țară —, menținerea formei monarhice cu tronul neocupat lăsa deschisă problema unei restaurări, în perspectivă, a habsburgilor. Date fiind implicațiile grave ale unui asemenea act pentru situația din acel moment a Ungariei, nu se punea problema unei acțiuni imediate în acest sens. Ministrul Italiei la Budapesta îi comunica, astfel, lui B. Mussolini, la 2 august 1930, că în convorbirea pe care a avut-o cu contele Bethlen, acesta l-a asigurat că nu este probabilă înfăptuirea apropiată „a unui «putsch» în adevăratul înțeles al cuvîntului în vederea obținerii ascensiunii imediate la tron a tînărului Otto”²⁴. În privința principalilor conducători ai legitimiștilor, contele Albert Apponyi, contele Janos Zicly și contele Sigray, șeful guvernului ungar îl informa pe ministrul Italiei „că în special primii doi dintre domnii numiți, cu care nu se lipsește de a menține contacte oportune, «nu se vor lăsa antrenati la o asemenea *insanité* într-un moment ca cel actual»”²⁵. Să notăm, însă, în sensul influenței legitimiștilor, că Apponyi era reprezentantul Ungariei la Liga Națiunilor, iar despre ministrul de externe din acel moment al Ungariei, Walko, ministrul Italiei informa că „sînt cunoscute opiniile sale, profesate fără reticențe, asupra succesiunii legitime la coroana Sfîntului Ștefan”, considerată de el „drept unica soluție definitivă posibilă, atunci și cînd va deveni oportună, a problemei regimului în această țară”²⁶. Cu alte cuvinte, influente cercuri politice ungare, deținînd și poziții la nivel guvernamental, departe de a respinge restaurarea habsburgică în această țară, o considerau ca o problemă de timp și de oportunitate.

În ceea ce privește Austria, aici, în toamna anului 1930, temîndu-se că apropiatele alegeri vor duce la creșterea numărului deputaților socialiști și, prin coalizarea lor cu agrarieni, la formarea unui „guvern roșu-verde”, organizația paramilitară de dreapta Heimwehren și șeful ei, prințul E.R. von Starhemberg, aflat în legătură permanentă cu Mussolini și cu reprezentanții săi și devenit ministru de interne, au intenționat orga-

²⁴ *I documenti diplomatici italiani*, Settima serie: 1922—1935, volume IX, Istituto Poligrafico della Stato, Libreria dello Stato, MCMLXXV, p. 272.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

nizarea unei lovituri de stat, cu sprijinul unor membri ai guvernului, al unor unități militare și de jandarmerie. Or, deși personal prințul Starhemberg, acționînd de conivență cu reprezentanții italieni și unguri, nu-și propunea prin această acțiune restaurarea imediată a monarhiei habsburgice în Austria, în realitate în Heimwehren și în conducerea sa erau puternice tendințele restauraționiste.

Planul acțiunii — decis într-o ședință a lui Starhemberg cu Pfrimer, șeful Heimwehren-ului din Stiria și cu generalul în retragere Ellison, șef de stat-major al Heimwehren-ului —, i-a fost adus la cunoștință ministrului Italiei, Auriti, printr-un om de încredere al lui Starhemberg care participase la ședință. Liniile generale ale planului au fost descrise de Auriti într-un raport din 13 octombrie 1930 către D. Grandi, ministrul de externe al Italiei, în felul următor : „Această săptămînă va fi ocupată cu agitația electorală, iar cea următoare cu provocarea unor grave incidente locale; apoi, la sfîrșitul celei de-a treia, într-o zi stabilă, Heimwehren-ul din Stiria și Carintia și din alte provincii (dar excluzîndu-se Voralbergul și Tirolul) se va pune în mișcare spre Viena, folosindu-se de trenuri și automobile. În dimineața următoare vor fi ocupate pozițiile strategice în jurul orașului, și acesta nu va putea opune rezistență, sub amenințarea de a vedea tăiate conductele sale de apă și de energie electrică. Mi se cerea să răspund imediat dacă aprob planul și dacă sînt gata să furnizez fondurile necesare acestei întreprinderi“²⁷. Ministrul Italiei s-a arătat prudent, relevînd că „problema unei lovituri de forță trebuie luată în considerare cu multă pondere pentru că... va reprezenta ultima carte a Heimwehren-ului însuși și chiar a burgheziei austriece“²⁸. Cu referire la o asemenea lovitură, Auriti adăuga că „Dacă recurgerea la ea nu trebuie teoretic exclusă, ea nu trebuie în practică admisă, din cauza gravității sale atît în sine, cît și în consecințele sale, decît atunci cînd ar avea suficiente probabilități de reușită“²⁹. Or, tocmai în această privință ministrul Italiei era sceptic, deoarece, în lipsa unei acțiuni combinate cu armata, îndeosebi cu unități încartiruite în interiorul Vienei, el socotea că Heimwehren-ul nu va reuși să înfrîngă rezistența populației muncitoare a Vienei. Mai mult, el pune la îndoială posibilitatea forțelor Heimwehren-ului de a ajunge măcar rapid la Viena, dat fiind faptul că drumul lui ar fi trecut prin importante centre muncitorești din apropierea Capitalei. În concluzie, sfatul lui Auriti era : „se poate folosi această săptămînă pentru propaganda electorală și se poate chiar, în cea următoare, încerca provocarea unor dezordini locale, care ar obliga probabil guvernul la vreun act inevitabil contra socialiștilor, constrîngîndu-l poate chiar la o amîinare a alegerilor... dar condiția necesară, deși nu suficientă, pentru o recurgere la forță contra Vienei era aceea a unui concurs activ al armatei“³⁰.

Am prezentat unele detalii legate de o lovitură de stat care nu a avut loc nu pentru că ele sînt în sine semnificative pentru problema generală pe care o tratăm, ci doar pentru că ele au demonstrat cum problema restaurării habsburgice putea reveni brusc la suprafață în orice moment tulbure. Acest lucru s-a manifestat cu claritate în desfășurarea ulterioară a evenimentelor, descrisă de Auriti în felul următor : „După amiază a avut loc o nouă reuniune a lui Starhemberg, Pfrimer și generalul Ellison și le-a fost comunicat răspunsul meu, care concorda cu cel al împuțernici-

²⁷ *Ibidem*, p. 417.

²⁸ *Ibidem*, p. 417—418.

²⁹ *Ibidem*, p. 418.

³⁰ *Ibid.*

ților maghiari. Starhemberg a terminat prin a se convinge, și Pfrimer de asemenea, cînd s-a produs o neașteptată lovitură de teatru. Generalul Ellison a declarat că ceilalți doi domni pot decide, cum vor, dar că el, cu Heimwehren-ul din Stiria și cu o brigadă a armatei regulate care îi este fidelă, se va prezenta în fața Vienei în dimineața de 26 și nu va renunța la această intenție fermă a sa decît într-un singur caz : acela că un ordin contrar i-ar fi dat de către împăratul său³¹. Iată, dar, că se dezvăluia intenția principalului colaborator militar al organizatorului loviturii de stat plănuită de a o transforma într-o acțiune legitimistă de restaurare a monarhiei habsburgice. O asemenea întorsătură a provocat în acel moment, prin caracterul ei aventurist, neliniștea diplomatului italian și a lui Starhemberg, dar nu numai a lor. Lucrurile apăreau grave și în ochii legitimistilor unguri, ai căror oameni de încredere erau în contact cu complotiștii. „Nu mai puțin iritați și neliniștiți — scria Auriti în același raport — sînt oamenii de încredere unguri, opuși acestei intenții a generalului austriac de a se anticipa evenimentele și de a încerca să-l pună pe Otto pe tronul Austriei înainte de acela al Ungariei ; o asemenea tentativă ar putea transforma un act de politică internă, ca acela îndreptat spre schimbarea ordinii constituționale a acestei republici, într-un eveniment al politicii internaționale care ar compromite, poate, viitorul Ungariei și ar face ca ea să-și asume riscul unor intervenții străine“³². Situația a fost considerată într-atît de serioasă, încît guvernele italian și ungar, implicate în sprijinirea Heimwehren-ului, au hotărît să contracareze orice acțiune intempestivă din partea acestuia sau a unor elemente ale lui. Chemat la Roma imediat după ce a raportat despre proiectul lui Ellison, ministrul Italiei, de acord cu reprezentanții unguri, a trecut prin Innsbruck, unde se afla, la manevre, ministrul austriac al apărării, pentru a-l avertiza în legătură cu ceea ce se întîmpla, astfel încît acesta a putut lua măsurile necesare³³. Pe de altă parte, așa cum informa Roma, la 21 octombrie 1930, însărcinatul cu afaceri al Italiei la Viena, „împuternicitul contelui Bethlen a avut ieri un lung colocviu cu Starhemberg, Pfrimer, generalul Ellison și alți doi șefi militari ai Heimwehren-ului. Vorbind în numele președintelui de Consiliu ungar, împuternicitul a scos în relief toate pericolele de război civil, de intervenție străină pe care Budapesta le vede într-o acțiune de forță înfăptuită de Heimwehren independent de guvern și care îi apar cu atît mai mari acum, cînd s-a convins că *putsch-ul* preconizat avea un pronunțat caracter legitimist“³⁴. În plus, reprezentantul ungar a arătat „cum tentativele independente, lipsa de coeziune, de disciplină nu fac decît să-i avantajeze pe roșii (social-democrați — *n.n.*) și să slăbească încrederea Italiei și Ungariei în Heimwehren, pe care l-au ajutat întotdeauna“³⁵.

Planurilor *putsch-iste* din 1930 nu le-a fost dat să se materializeze, dar tendințele restauraționiste, de care nu erau străini și membri marcantî ai guvernului austriac, au continuat să se manifeste și în anii următori. Ele erau încurajate din exterior, în special de atitudinea Italiei fasciste, pentru care problema austriacă se înscria în cea a raporturilor de forțe și a relațiilor sale cu Germania. Deși Italia, datorită trecutului ei istoric și chiar a faptului că în cursul primei conflagrații mondiale s-a aflat

³¹ *Ibidem*, p. 418—419.

³² *Ibidem*, p. 419.

³³ *Ibidem*, p. 450.

³⁴ *Ibidem*, p. 451.

³⁵ *Ibid.*

în război cu Austro-Ungaria condusă de habsburgi, nu avea motive să simpatizeze cu aceștia, în cercurile ei guvernante și-a făcut din ce în ce mai mult loc ideea că au de ales între o anexare a Austriei de către Germania și o restaurare habsburgică. Problema a fost pusă destul de detaliat în fața guvernului italian de ministrul său la Viena încă în august 1930, când acesta i-a scris ministrului de externe Grandi că unele fapte pot „justifica presupunerea că, dacă Austria nu este destinată să rămână aceea pe care a constituit-o tratatul de la Saint-Germain, vor exista două posibilități, sau aceea a anexării la Germania, sau aceea a unirii cu Ungaria, fie și numai prin simpla uniune personală cu un viitor monarh al statului vecin”³⁶. După cum vedem, diplomatul italian pornea de la premisa că restaurarea se va produce mai întâi în Ungaria, care își păstrase forma de stat monarhică. Precizînd că nimeni nu poate prezice timpul și modul în care se pot petrece lucrurile, Auriti arăta că, „cu toate acestea, mi se pare util să examinăm de pe acum care din cele două soluții ar fi mai folositoare sau mai puțin dăunătoare”³⁷. Și el specifica unele dintre argumentele pe care le lua în considerare : „Atît o Germanie mai mare, cît și o mică Austro-Ungarie ar fi antifranceze și antislave ; și o Austrie, chiar unită nu cu Germania, ci cu Ungaria, nu ar promova o politică antigermană. Dar o Germanie care s-ar extinde pînă la actualele granițe austriece s-ar face mult mai simțită la frontiera noastră”³⁸. În răspunsul său, șeful diplomației italiene a precizat unii factori de la care trebuiau să pornească. El îi comunica lui Auriti : „sînt de acord cu Dumneavoastră asupra necesității de a nu ne afla nepregătiți în fața unor asemenea probleme, ci de a încerca să acționăm în vreun fel pentru ca ele să primească, în măsura posibilului, soluția cea mai conformă cu interesele noastre. Dar, lăsînd la o parte faptul că rezolvarea problemei monarhice în Ungaria este încă destul de departe, actualul guvern ungar fiind decis să se opună chiar și cu forța unei restaurații habsburgice și neconsiderînd deocamdată ca matură nici o altă soluție, mai trebuie luat în considerare faptul că toate acestea sînt, în primul rînd, în funcție de evenimentele de politică generală care ar putea să aibă loc în anii următori, și mai ales, pe de o parte, de raporturile italo-germane (deocamdată în stare nebuloasă), iar pe de altă parte de evoluția pe care le-ar putea avea cele italo-ungare”³⁹. Pornind de la asemenea considerente, Grandi definea liniile directe ale politicii italiene în problema respectivă în felul următor : „În starea actuală a lucrurilor, trebuind deci oficial să continuăm a ne opune și uneia și alteia dintre cele două eventualități (Anschluss-ul și uniunea austro-ungară), mi se pare totuși evident că în ultimă instanță este mai puțin dăunătoare intereselor noastre o uniune austro-ungară decît anexarea Austriei la Germania. Și aceasta pentru că o Austro-Ungarie mică... va apăsa întotdeauna asupra granițelor noastre mai puțin decît o Germanie mărită cu teritoriul austriac.

Tendențialmente deci, *rebus sic stantibus*, și deși nu este vorba de o problemă de actualitate, nouă ne convine nu spun să favorizăm, dar să nu contracărăm în mod decis o apropiere austro-ungară care ar putea în cursul timpului să ducă la crearea unor legături politice mai strînse și formale”⁴⁰.

³⁶ *Ibidem*, p. 283.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibidem*, p. 284.

³⁹ *Ibidem*, p. 320.

⁴⁰ *Ibid.*

În această linie s-a înscris, de fapt, și precizarea pe care ministrul Italiei la Viena i-a făcut-o în legătură cu tentativa de putsch monarhic, la câteva zile după evenimentele deja descrise de noi, ministrului de externe austriac, Monseniorul Seipel, un cleric despre care își exprima „convingerea că este antianexionist și legitimist”⁴¹. Cu referire la știrile privind tentativele de restaurare monarhică în Austria „i-am spus — raporta Auriti — că am impresia că guvernul regal (al Italiei — *n.n.*) nu le-a privit favorabil, dar mai curînd din motive trecătoare decît permanente. Nu era acesta momentul pentru asemenea tentative care nu ar fi găsît o situație internațională coaptă”⁴². Să adăugăm la aceasta că, mai tîrziu, în 1935, ambasadorul Italiei la Paris avea să-i declare lui Titulescu : „Acum un an era imposibil să vorbească cineva lui Mussolini de Habsburgi, atît îi ura. Nu uitați că Italia a făcut război Austro-Ungariei ca să scape de dominația habsburgilor. Mărturisesc că astăzi Mussolini ar privi întoarcerea habsburgilor ca o soluțiune posibilă împotriva Anschluss-ului”⁴³.

În fața acestei situații, statele conștiente de pericolele pe care le implica o restaurare habsburgică au adoptat, în mod firesc, o atitudine de hotărîtă împotrivire. Cu atît mai mult, cu cît evoluția evenimentelor din Austria a indicat, în anii următori, o întărire a forțelor reacționare care puteau constitui, într-o anumită conjunctură, suportul unei tentative de restaurare. După ce Heimwehren-ul, ai cărui reprezentanți făceau parte din guvern și care era orientat spre instaurarea unui regim fascist de tipul celui italian, a atacat Casa muncitorilor din Linz, detașamentele lui, împreună cu unitățile armatei, au reușit, între 12 și 18 februarie, să zdrobească rezistența eroică a Schutzbundului muncitoresc la Viena, Linz, Salzburg și în alte localități. În cadrul regimului dictatorial al lui E. Dolfuss, instaurat după aceasta, Heimwehren-ul, în sînul căruia erau puternice sentimente monarhiste, a avut un rol sporit. După înfrîngerea putsch-ului din 25 iulie 1934 al național-socialiștilor, care l-au ucis pe cancelarul Dolfuss și urmăreau anexarea Austriei la Germania, s-a format un nou guvern, în care cancelar era K.E. von Schuschnigg, iar vice-cancelar — șeful Heimwehren-ului, prințul Starhemberg, între ei dezlănțuindu-se o puternică luptă pentru putere.

Dacă toate acestea puteau fi privite ca evenimente interne, statele membre ale Micii Înțelegeri avertizau, în schimb, împotriva oricăror încercări de a folosi situația pentru o restaurare habsburgică. Consiliul permanent al Micii Înțelegeri arăta, în comunicatul celei de-a V-a sesiuni, desfășurate la București între 18 și 20 iunie 1934, că a decis, printre altele, „să reafirme hotărîrea de a se opune întoarcerii habsburgilor, sub orice formă, prin măsuri corespunzătoare”⁴⁴. Motivul acestei atitudini, modul în care, în acest caz concret, putea fi privit raportul dintre problema internă a alegerii unei forme de stat și a unei dinastii — ori tocmai ca o problemă internă ar fi vrut să prezinte lucrurile partizării restaurării — și problema implicațiilor internaționale ale unui asemenea eveniment, au fost clar explicate de oameni de stat din țările Micii Înțelegeri cu diferite prilejuri. E. Beneș a informat, astfel, Consiliul permanent al Micii Înțelegeri, în timpul sesiunii sale extraordinare de la Belgrad, din 19 octombrie 1934, că în convorbirile pe care le-a avut la Paris cu P. Laval „a

⁴¹ *Ibidem*, p. 472.

⁴² *Ibidem*, p. 471.

⁴³ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 631.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 561.

insistat asupra punctului de vedere al Miciei Înțelegeri în sensul că după moartea regelui Alexandru întoarcerea Habsburgilor ar fi mai mult ca oricând o catastrofă⁴⁵, deoarece aceasta ar însemna „revizuirea, revizuirea teritorială, căci Habsburgii ar încerca să reia succesiv teritoriile pierdute”⁴⁶. Tocmai datorită legăturii dintre problema habsburgică și cea a revizuirii, Nicolae Titulescu a precizat, fără nici un echivoc, în februarie 1935, în cadrul unui demers întreprins pe lângă guvernul francez, prin legația Franței la București, că „problema Habsburgilor n-ar putea niciodată să constituie pentru Mica Înțelegere o chestiune de politică internă”⁴⁷.

Poziția de principiu în această importantă problemă a fost pe larg explicată și argumentată de N. Titulescu, M. Stoiadinović și E. Beneš cu prilejul întrunirii de la Bled, din 30 august 1935, a Consiliului permanent al Miciei Înțelegeri. „Cele trei guverne ale statelor Miciei Înțelegeri — se arăta în comunicatul respectiv —, avînd în vedere diferitele informații lansate în privința familiei Habsburgilor, țin să-și precizeze definitiv atitudinea lor de neschimbat față de fosta dinastie a monarhiei austro-ungare.

Atitudinea bine cunoscută a guvernelor celor trei state ale noastre privind problema Habsburgilor, manifestată deja în anii precedenți în mai multe rânduri fie în mod colectiv, fie în mod individual, n-a suferit nici o schimbare și nu va suferi nici una”⁴⁸. Explicînd permanențele acestei poziții neschimbate, comunicatul reafirma atașamentul statelor participante față de principiul conform căruia regimul politic al fiecărei țări este de competența lui exclusivă, deci o chestiune internă, în care alte state nu au a se amesteca, arătînd că „Statele Miciei Înțelegeri doresc mai întîi să constate foarte precis că respectă întocmai regimurile interne ale celorlalte state și nu înțeleg sub nici o formă să se amestece în treburile interne ale vecinilor lor.

Ca atare, ele nu au nici o intenție de a se pronunța asupra regimului monarhic din celelalte state, considerînd că această problemă este de competența politicii interne a statelor respective”⁴⁹.

Totodată, însă, comunicatul dezvăluia caracterul specific al problemei fostei dinastii habsburgice : „Dimpotrivă, nici unul din statele Miciei Înțelegeri nu consideră că problema fostei dinastii habsburgice nu-l interesează sau că este o problemă de competența politicii interne a oricărui stat european, avînd în vedere situația politică a Europei Centrale și Sud-orientale dinainte de război, date fiind aspirațiile anterioare și actuale ale acestei familii și avînd în vedere consecințele considerabile internaționale pe care le-ar avea în mod inevitabil o eventuală revenire la tron în oricare stat al Europei Centrale a oricărui membru al acestei foste dinastii”⁵⁰. Avînd în vedere cele de mai sus, România, Cehoslovacia și Iugoslavia considerau să restaurarea monarhiei habsburgice, sub orice formă, ar constitui o amenințare la adresa integrității lor teritoriale și de aceea comunicatul citat preciza : „Cele trei state ale Miciei Înțelegeri nu pot deci considera problema restaurării habsburgice ca o problemă internă, pentru că ea afectează interesele lor vitale și pacea europeană. În-

⁴⁵ *Ibidem*, p. 476.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibidem*, p. 607.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 676.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

tr-adevăr, sub tentativa restaurării habsburgice se ascunde o amenințare la adresa patrimoniului lor național, a integrității lor teritoriale și a regimului lor politic intern“⁵¹.

Insistența statelor membre ale Micii Înțelegeri de a clarifica pînă la capăt poziția lor politică generală în problema restaurării habsburgice nu era de fel întâmplătoare sau lipsită de temei serios, dacă avem în vedere noile tentative ce se produsese și atitudinea adoptată de reprezentanții unor mari puteri. Astfel, la 16 februarie 1935, în preajma vizitei oficiale la Paris a cancelarului Austriei și a ministrului ei de externe, Nicolae Titulescu a trimis legației României la Paris o telegramă prin care îl însărcina pe ministrul țării noastre în Franța, D. Cesianu, „a vedea pe Laval și a-i spune că Guvernul român i-ar fi recunosător ca cu prilejul vizitei cancelarului și ministrului de externe al Austriei să facă să înțeleagă pe miniștrii austrieci că trebuie să renunțe în mod definitiv la chestiunile Habsburgilor dacă se voiește a se ajunge la o colaborare amicală în Bazinul Dunărean“⁵². Or, Laval nu a dat curs acestui demers, răspunzînd că nu consideră oportun să ridice în timpul vizitei miniștrilor austrieci problema Habsburgilor. O asemenea poziție nu putea decît să-l încurajeze pe cancelarul austriac Schuschnigg în planurile lui de a permite stabilirea Habsburgilor sau a unora dintre ei pe teritoriul Austriei, fapt ce s-a reflectat în versiunea prezentată de miniștrii austrieci opiniei publice din țara lor prin intermediul presei și l-a făcut, totodată, ca într-un nou demers, întreprins prin legația Franței la București, la 25 februarie 1935, să arate că „Temerile care motivau intervenția mea pe lângă domnul Laval, din nenorocire tocmai s-au justificat. Miniștrii austrieci au interpretat faptul că Franța n-a ridicat problema Habsburgilor ca lăsînd-o pe aceasta din urmă în domeniul suveranității absolute a Austriei“⁵³. „Opinia publică română — se releva în demers — este foarte alarmată de știrile pe care miniștrii austrieci nu încetează de a le răspîndi în urma vizitei lor la Paris“⁵⁴. Un motiv în plus de îngrijorare era și faptul că unele ziare franceze au adoptat o poziție cel puțin echivocă, publicînd ca o știre afirmația că alocarea unei despăgubiri Habsburgilor și stabilirea lor în Austria, cu excepția arhiducelui Otto și a împărătesei Zitta, n-ar putea să nemulțumească Mica Înțelegere. Și aceasta, cu toate că, încă în septembrie 1934, Mica Înțelegere protestase cu hotărîre „împotriva acestor pretenții ale domnului Schuschnigg, care nu sînt de fapt decît pregătiri în vederea unei restaurări de drept a Habsburgilor“⁵⁵.

Experiența a peste un deceniu și jumătate ce trecuse de la prăbușirea Imperiului austro-ungar — cu repetatele reluări ale problemei habsburgice —, precum și faptul că, în urma instaurării dictaturii naziste în Germania, se observa o resuscitare puternică a spiritului revanșard și revizionist în Europa, arătau că orice tentativă de restaurare habsburgică putea prezenta un pericol crescut pentru pacea continentului, fapt ce a determinat țările amenințate să nu se limiteze la demersuri diplomatice, ci să facă cunoscută, în mod public, hotărîrea lor de a face uz de toate mijloacele posibile pentru a împiedica o asemenea evoluție. În cursul întîlnirii lor de la Bled, din 29 august 1935, cei trei

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibidem*, p. 606.

⁵³ *Ibidem*, p. 608.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

miniștri de externe ai statelor Micii Înțelegeri au căzut de acord — așa cum reiese din procesul-verbal al celei de-a IX-a sesiuni a Consiliului permanent al Micii Înțelegeri — „că problema Habsburgilor ar trebui tratată nu numai între ei într-o ședință cu ușile închise, ci și într-un comunicat dat presei și în care, în termeni categorici, cele trei țări ale Micii Înțelegeri să se declare hotărât împotriva restaurării Habsburgilor. Cei trei miniștri consideră că o declarație clară și categorică ar servi scopului dorit. Politica Micii Înțelegeri trebuie să rămână potrivnică atît reîntoarcerii Habsburgilor, cît și Anschluss-ului“⁵⁶. În conformitate cu această decizie, în comunicatul deja amintit de noi al sesiunii de la Bled a Consiliului permanent al Micii Înțelegeri era relevat faptul că guvernele României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei „nu manifestă nici un sentiment de ostilitate față de celelalte state și națiuni ale Europei Centrale, cu care doresc în mod sincer să trăiască în prietenie și colaborare pașnică“⁵⁷, dar se sublinia, totodată, că „Avînd în vedere aceste sentimente profunde ale tuturor popoarelor statelor Micii Înțelegeri, restaurarea habsburgică ar fi de natură să înlătore definitiv toate șansele acestei colaborări și ale prieteniei viitoare între națiunile care aparțineau mai înainte monarhiei habsburgilor. Iată de ce statele Micii Înțelegeri sînt, rămîn și vor rămîne toate în egală măsură și pe de-a-ntregul adversare ale acestei restaurări, precum și ale oricăror măsuri menite s-o pregătească, și se vor opune la aceasta cu toate forțele lor“⁵⁸ (subl. ns.).

Formularea unui asemenea avertisment, decizia de a-i asigura înfăptuirea „cu toate forțele lor“, cereau, firește, din partea statelor respective și pregătirea unor măsuri practice în vederea acestui lucru. Cît de gravă era considerată situația și ce măsuri practice se impuneau în eventualitatea unei restaurări ne indică faptul că, în procesul-verbal amintit al sesiunii de la Bled, problema era înregistrată la punctul 3 sub titlul *Intervenție militară în caz de restaurare*. Cei trei miniștri au discutat protocolul semnat la 25—26 martie 1935 de N. Titulescu și D. Jevtić, din partea României și, respectiv, a Iugoslaviei, și au căzut de acord ca textul lui definitiv să fie formulat în felul următor : „Dacă există pericolul de restaurare a Habsburgilor, cele trei state ale Micii Înțelegeri trebuie să mobilizeze pentru a trece frontierele Austriei“⁵⁹. Protocolul, în această formulare, a fost deci extins, stipulîndu-se și în procesul-verbal că „acest text este acum valabil pentru cele trei țări“⁶⁰. Totodată, miniștrii de externe ai României și Cehoslovaciei au ținut să exprime convingerea că, în caz de nevoie, va fi suficientă numai mobilizarea, fără a se exclude, însă, ipoteza acțiunii militare. Pentru a reflecta această poziție, s-a hotărît introducerea, în procesul-verbal al sesiunii, a următorului paragraf : „Cu toate că domnii Beneš și Titulescu au convingerea că de îndată ce mobilizarea va fi decretată rezultatul dorit va fi obținut, ei sînt întru totul de acord în numele guvernelor respective că, dacă această ipoteză nu se realizează, armatele mobilizate ar trebui să treacă frontierele Austriei. În consecință, cei trei miniștri ai afacerilor externe sînt de acord ca cele trei state-majore să studieze această ipoteză în vederea deplinei sale realizări“⁶¹.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 672.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 676.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 676—677.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 672.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.*

Atitudinile hotărâte adoptate de statele Miciei Înțelegeri au constituit un factor important în împiedicarea oricăror tentative directe de restaurare a Habsburgilor. Ceea ce nu a însemnat, însă, și renunțarea adepților unei asemenea restaurări de a căuta căi ocolite care să-i deschidă drumul.

Îngrijorare deosebită, în special în România și Iugoslavia, a stîrnit, în perioada următoare, planul instalării în Austria a unei regențe a prințului Starhemberg, prezentat deja de noi cititorului în referirile pe care le-am făcut cu privire la evenimentele din 1930 și 1934. Îngrijorarea era sporită de faptul că, de data aceasta, ideea lansată — cum că regența lui Starhemberg, care nu era un membru al Casei de Habsburg, ar însemna „o împiedicare a revenirii Habsburgilor“⁶² — a găsit un anumit credit la Paris, Londra și, chiar, la primul ministru al Cehoslovaciei, M. Hodza.

În această situație, N. Titulescu, aflat în acel moment la Saint-Moritz, a comunicat, într-o telegramă adresată Ministerului de Externe al României: „Și eu împărtășesc îngrijorarea Iugoslaviei cu privire la regența principelui Starhemberg... În ceea ce mă privește găsesc periculoasă această idee, pentru că regența implică ținerea locului unui monarh. Și cînd familia Habsburg și-a pus candidatura la tronul Austriei și este tratată ca familie domnitoare și cînd, pe de altă parte, sentimentele exprimate pînă acum în Austria sînt favorabile monarhului candidat, cu greu se poate vedea în regența principelui Starhemberg altceva decît o pregătire a întoarcerii Habsburgilor“⁶³. Posibilitatea ca Starhemberg — care, indiferent de sentimentele sale prohabzburgice, se prezenta ca un om politic care înțelegea pericolul pe care revenirea acestora l-ar prezenta pentru Austria — să devină în mod real o barieră în calea unei restaurări era considerată de diplomația română ca fiind foarte redusă. „Așa fiind — se preciza, drept urmare, în documentul citat —, regența lui Starhemberg nu constituie o soluțiune în sensul deciziunilor noastre de la Bled, ci este un act plin de riscuri, care, de ar reuși să înlăture pe Habsburgi, ar echivala cu un cîștig la loterie. Cred că nu se pun la loterie interesele Miciei Înțelegeri într-o chestiune în care am fost întotdeauna unanimi s-o considerăm primejdioasă nouă“⁶⁴. În legătură cu situația creată, ministrul de externe român preconiza să se întreprindă o acțiune de convingere a primului ministru cehoslovac „că regența principelui Starhemberg este pregătirea reîntoarcerii Habsburgilor“⁶⁵, să se facă un demers la Paris „pentru a tăia scurt susținerea Franței în favoarea planului de regență Starhemberg“⁶⁶ și „odată acest nexum tăiat la Paris, un demers al celor trei miniștri ai Miciei Înțelegeri la Viena“⁶⁷.

Rezultatul demersurilor întreprinse de reprezentanții statelor membre ale Miciei Înțelegeri la începutul anului 1936 a fost o reafirmare, și la Londra și Paris, a ostilității față de întoarcerea Habsburgilor, precum și un fel de promisiune, nefixată în vreun acord, a lui Starhemberg că Austria se va consulta cu Mica Înțelegere în chestiunea respectivă. Rezumînd conversațiile politice ce au avut loc, ministrul de externe informa guvernul român că: „Din convorbirile avute cu cancelariile din Londra și din Paris, precum și cu prințul Starhemberg, rezultă că Mica Înțelegere a obținut un cîștig neted, dar bineînțeles provizoriu, pentru punctul

⁶² *Ibidem*, p. 713.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibidem*, p. 714.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*

ei de vedere. Net, pentru că atât cercurile răspunzătoare din Londra, cât și cele de la Paris și-au manifestat ostilitatea împotriva unei întoarceri a Habsburgilor. Provizoriu, pentru că, oricare ar fi asigurările ce le vom obține, nu trebuie să închidem ochii, ci să ne dăm seama că chestiunea se poate pune la fel ca în trecut“⁶⁸. Că lucrurile se prezentau, într-adevăr, așa, o dovedea chiar conținutul discuției lui N. Titulescu cu Starhemberg, pe care ministrul de externe român o prezenta în felul următor : „În convorbirea ce prințul Starhemberg a avut cu mine, el mi-a declarat că, deși este monarhist și deși voiește pe Otto de Habsburg ca împărat al Austriei, el foarte bine își dă seama că lucrul nu este posibil, deoarece Mica Înțelegere va mobiliza și Otto de Habsburg ar cădea. Or, după căderea lui Otto de Habsburg va veni cu siguranță Anschluss-ul. Deși sînt partizan al revenirii Habsburgilor, mi-a spus prințul Starhemberg, îmi dau seama că lucrul nu este posibil și că un gest greșit al lui Otto de Habsburg poate pune în discuțiune nu numai regimul din Austria, ci însăși existența Austriei. De aceea eu doresc să-l văd pentru ca să-l sfătuiesc să nu se întoarcă în Austria, ci să se ocupe de altceva, ca, de pildă, o călătorie în jurul Pămîntului. *Întrebînd pe prințul Starhemberg cîtă vreme consideră el chestiunea Habsburgilor ca titlu actual, el mi-a răspuns : Mai mulți ani și poate întotdeauna (subl. ns.).* El adaugă că nu se va face nimic în această chestiune fără ca un acord prealabil să nu se fi stabilit cu Mica Înțelegere“⁶⁹. Răspunsul ministrului de externe român a fost că „consimțămîntul Miciei Înțelegeri nu-l va avea niciodată și că pozițiunea noastră, recent definită la Bled, este definitivă, dar că iau act că nu se va încerca întoarcerea Habsburgilor fără consimțămîntul nostru“⁷⁰. Dar însuși conținutul convorbirii, ca și rezultatele obținute, în general, la Londra și Paris îndreptățeau concluzia : „nici o iluzie pentru viitor“⁷¹ în ce privește producerea unor noi tentative.

Chestiunea împiedicării reîntoarcerii Habsburgilor nu putea fi, firește, discutată cu puterile occidentale fără a fi abordată și problema Anschluss-ului. În această privință, poziția României era, în principiu, că nu mai este vorba de o chestiune locală, la care Mica Înțelegere să reacționeze singură, ci de o problemă europeană, la care trebuiau să se angajeze marile puteri, că dacă „Franța nu mobilizează contra Anschluss-ului, ar fi o nebunie să ne aventurăm noi, Mica Înțelegere singură, într-un război cu Germania“⁷², dar că, „dacă Franța mobilizează, atunci chestiunea Anschluss-ului devine unul din aspectele războiului general. În consecință, Mica Înțelegere își va face datoria sub condițiunea ca pe frontul ei să se trimită efective suficiente ca să putem rezista“⁷³.

Planul regenței lui Starhemberg a căzut și, dealtfel, conflictul dintre el și cancelarul Schuschnigg s-a terminat cu victoria acestuia din urmă, care, introducînd, la 1 aprilie 1936, serviciul militar obligatoriu, a reușit să dizolve detașamentele Heimwehren-ului în armată, iar în mai 1936 să-l îndeparteze pe Starhemberg din guvern și să concentreze întreaga putere. Aceste evenimente nu însemnau, însă, și o lichidare a problemei habsbur-

⁶⁸ Ibidem, p. 718.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibidem, p. 719.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

gice, mai ales că, din punctul de vedere al statelor interesate, ea nu era privită ca o problemă în sine, ci în conexiune cu revizionismul teritorial și cu revizuirea clauzelor militare ale tratatelor de pace sau cu încălcarea lor de către fostele componente dominante ale Imperiului austro-ungar. Or, tocmai în această privință, reintroducerea serviciului militar obligatoriu în Austria și eventualitatea unor măsuri de întărire militară a Ungariei erau de natură să provoace îngrijorare. Tocmai de aceea, considerând situația gravă, ministrul de externe al României, aflat în acel moment la Londra, a adresat lui Carol al II-lea și președintelui Consiliului de miniștri, Gh. Tătărescu, o telegramă, în care arăta : „Eu sînt întotdeauna pentru stricta aplicațiune a tratatelor. Am exprimat mirarea că Iugoslavia nu a cerut aplicarea protocoalelor din 25 și 26 martie 1935 cu privire la preparativele Austriei.

Dacă însă Iugoslavia propune aplicarea lor, adică mobilizarea militară a Micii Înțelegeri în caz de reîntoarcere a Habsburgilor, eu unul sînt pentru această măsură, care va fi mult mai eficace ca toate discuțiunile la Ligă sau celelalte măsuri la care m-am gîndit în caz de carență a aliaților noștri. Dar această chestiune nu-mi aparține mie, ci maiestății sale regelui și întregului guvern.

Dacă ei sînt de acord, rog a comunica de urgență Iugoslaviei și a face demersurile la Praga ca să aplice și Cehoslovacia măsurile ei. În acest caz se va putea fixa și data întrunirii șefilor de stat-major”⁷⁴.

Consiliul permanent al Micii Înțelegeri s-a întrunit, în cea de-a X-a sesiune a sa, în zilele de 6—8 mai 1935, la Belgrad. Așa cum rezultă din procesul-verbal al sesiunii, în problema măsurilor întreprinse de Austria, Consiliul „a hotărît să facă un demers pe lângă guvernele francez și englez cu scopul ca acestea să intervină la Viena pentru ca Austria să consimtă la o negociere cu cele trei puteri ale Micii Înțelegeri asupra aplicării legii relative la serviciul militar obligatoriu”⁷⁵. Dat fiind faptul că Austria nu ridicase probleme de revizuirii teritoriale, miniștrii de externe ai României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei au decis ca, în cazul acceptării de către ea a continuării acestei atitudini, să privească cu bunăvoință „anumite nevoi de securitate”⁷⁶ ale Austriei. Totodată, însă, în procesul-verbal s-a consemnat că „În ce privește problema restaurării Habsburgilor și eventualitatea repudierii clauzelor militare de către Ungaria, Consiliul permanent al Micii Înțelegeri a hotărît :

a) să recunoască drept valabil Protocolul din 25—26 martie 1935 de la Belgrad cu completările adăugate la Bratislava de domnii N. Titulescu și Beneș ;

b) să trimită șefilor de stat-major ale celor trei armate studiul asupra mobilizării în ipoteza restaurării Habsburgilor și în ipoteza repudierii de către Ungaria a clauzelor militare conform Protocolului din 25—26 martie 1935 de la Belgrad—Bratislava”⁷⁷.

Firește, problema tentativelor de restaurare a Habsburgilor sau cea a revizuirii clauzelor militare ale tratatelor de pace nu erau privite izolat. Accentul pus pe ele de statele Micii Înțelegeri se explică prin faptul că acesta era terenul pe care ele puteau acționa în modul cel mai direct și care concentra interesele lor nemijlocite. Ele abordau, însă, aceste probleme în contextul larg al situației frământate a Europei acelor ani, lucru

⁷⁴ *Ibidem*, p. 739.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 753.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 754.

⁷⁷ *Ibid.*

pe care l-au scos cu toată claritatea în evidență în textul Comunicatului celei de a X-a sesiuni a Consiliului permanent al Miciei Înțelegeri, în care au arătat că : „1. De 16 ani statele Miciei Înțelegeri se străduiesc să apere cu devotament, în cadrul Societății Națiunilor, pacea și respectarea angajamentelor internaționale, încercînd să readucă în Europa colaborarea pașnică între popoare printr-un spirit de înțelegere mutuală.

2. În dorința de a salvagarda pacea — cea mai de seamă binefacere a tuturor popoarelor —, ele s-au opus cu cea mai mare energie la tot ceea ce ar fi putut zdruncina starea de lucruri actuală din Europa Centrală.

Din acest motiv, ele au sprijinit întotdeauna politica puterilor occidentale, care contribuie la menținerea independenței Austriei, din acest motiv ele se opun schimbării frontierelor printr-un revizionism răufăcător, precum și întoarcerii la tron a dinastiei, a cărei prezență ar provoca în mod inevitabil conflictul cel mai grav în Bazinul Dunărean“ ⁷⁸.

Integrînd și această opoziție în contextul european cel mai general, Comunicatul preciza că statele respective „sînt partizanii principiului securității colective eficace și sînt gata să participe și să pună efectiv în practică acest principiu“ ⁷⁹ și că „Ele subliniază interesul lor vital cu privire la respectarea tratatelor de la Saint-Germain, Trianon și Neuilly. Ele și-au făcut deja cunoscut punctul lor de vedere relativ la aceste tratate și au luat o atitudine binecunoscută. După ce au hotărît, cu ocazia tratatelor actuale, atitudinea lor concretă în viitor pentru salvarea integrală a intereselor și drepturilor lor, ele declară în mod hotărît că vor face la momentul oportun tot ce va fi necesar pentru ca aceste drepturi și interese vitale să fie respectate“ ⁸⁰.

Totodată, Comunicatul releva că „Această atitudine referitoare la respectarea tratatelor în vigoare nu împiedică cu nimic statele Miciei Înțelegeri să continue cu energie încercările de a stabili o colaborare economică între statele Bazinului Dunărean, dorind astfel să dea prin acte dovezi evidente de bunăvoință lor în scopul instaurării unei adevărate înțelegeri în această privință“ ⁸¹.

Este binecunoscută evoluția evenimentelor în anii imediat următori, care a dus la eșecul încercărilor de asigurare a securității colective — inclusiv la slăbirea coeziunii și, apoi, la destrămarea Miciei Înțelegeri —, la manifestarea din plin a politicii conciliatoare a unor mari puteri și a cursului agresiv al puterilor Axei, la înfăptuirea de către Germania a Anschluss-ului și a dezmembrării Cehoslovaciei și, în ultimă instanță, la dezlănțuirea celei de-a doua conflagrații mondiale.

Ne-am oprit, însă, în această parte a studiului nostru, ceva mai detaliat asupra problemei planurilor de restaurare habsburgică pentru că, privite din punctul de vedere al temei mai generale pe care o abordăm — a relațiilor dintre popoare și state —, aceste planuri vizau, într-un fel sau altul, eventual în forme modificate, mai moderne, refacerea unei formațiuni multinaționale apuse și în acest sens făceau parte din acele curente de opinie, propagandă și acțiune politică din Europa care, revenind la idei vehiculate de mult, vedeau soluționarea complexelor ei probleme în construirea unor forme federative sau confederative de legături între statele continentului. O asemenea soluționare purta, firește, de fiecare

⁷⁸ *Ibidem*, p. 751.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 752.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibidem*, p. 752—753.

dată amprenta intereselor economice, politice, hegemoniste — de stat sau sociale, de clasă — ale autorilor planurilor respective.

O mișcare eterogenă, cu secțiuni în diferite țări, care își propunea unirea Europei a fost fondată de contele Richard Coudenhove Kalergi și a fost cunoscută, în deceniile interbelice, mai mult sub denumirea de *Paneuropa*. Nu a ajuns niciodată să fie o mișcare politică coerentă, organizată și cu suficientă forță și suport public pentru a influența evenimentele politice de pe continent, dar ideea paneuropeană pe care o propaga avea aderenți — fie aflați în legătură directă cu mișcarea respectivă, fie nu — printre oamenii politici și unii juriști de vază din diferite țări, unii dintre ei participând cu conferințe sau cuvântări la manifestările publice de propagandă pe care aceasta le organiza. În plus, fondatorul mișcării, pe care unii l-au numit și „apostol al Paneuropei“, avea legături destul de întinse în cercurile diplomatice și politice din unele țări. În ceea ce privește coloratura politică pe care animatorul mișcării dorea să i-o imprime, este suficient să amintim că, vizitându-l pe ambasadorul Italiei fasciste la Berlin în perioada pregătirii, în această capitală, a reuniunii din mai 1930 a Paneuropei, Coudenhove Kalergi a dorit, după cum îl informa la 28 aprilie 1930 ambasadorul pe ministrul de externe al Italiei, ca acesta să știe că „el intenționează nu numai să nu-i dea reuniunii un caracter antifascist, fapt pentru care a renunțat la cuvântul contelui Sforza, care este unul dintre simpatizanții Paneuropei, ci și să solicite o participare a noii Italii“⁸².

Dar dacă activitatea acestui „unificator al Europei“ — suficient de dispus să-și supraevalueze însemnătatea până într-atita, încît să considere, cum ne informează același document italian, că „el îndeplinește, pentru noua Europă, opera pe care Mazzini a făcut-o pentru Italia“⁸³ —, poate fi, pînă la urmă, înscrisă printre bizareriile de care nu sînt lipsite epocile istorice frământate, trebuie spus, în schimb, că diferite propuneri sau planuri, vagi sau mai concrete, adeseori reflectînd contradicțiile și convergențele de interese dintre diferite puteri, vizînd uniuni economice sau politice, regionale sau mai extinse, au fost periodic puse în discuția cabinetelor europene și urmărite cu mijloacele diplomației.

Dintre acestea, într-un proiect de anvergură, propus în plină desfășurare a crizei economice mondiale din 1929—1933, avea să se constituie în ceea ce s-a numit propunerea sau planul Briand, privind crearea unei Uniuni federative europene. Propunerea a fost mai întîi formulată, în termeni foarte generali, de autorul ei, Aristide Briand, pe atunci ministru de externe al Franței, în cuvîntarea ținută la 5 septembrie 1929 la cea de-a X-a sesiune ordinară a Adunării generale a Societății Națiunilor. Oratorul recunoștea că a fost „asociat în anii recenți cu propaganda în favoarea unei idei care este în mod politicos descrisă ca generoasă — poate pentru a se evita să i se spună nehibzuită“⁸⁴. Ideea respectivă, arăta Briand, „a fost inițial concepută cu mulți ani în urmă“ și „a obsadat imaginația filozofilor și a poezilor“⁸⁵, dar acum, spunea el, această idee „și-a croit drum în virtutea propriei sale valori intrinsece și a fost în sfîrșit văzută ca furnizînd răspunsul la o necesitate reală. S-au unit propagandiști pentru a o răspîndi pretutindeni, pentru a o implanta mai ferm în mintea

⁸² *I documenti diplomatici italiani*, Settima serie : 1922—1935, volume IX, p. 10.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Documents on British Foreign Policy* (în continuare : *D.B.F.P.*), Second series, volume I, London, 1947, p. 312.

⁸⁵ *Ibid.*

națiunilor, iar printre acești propagandiști eu mă aflu în mod mărturisit⁸⁶. Briand a declarat, totodată, că este conștient de dificultățile și de utilitatea îndoielnică pentru un om de stat de a se hazarda „în ceea ce poate fi ușor desemnat ca o aventură”⁸⁷, dar a adăugat că „toate actele cele mai mărețe și mai înțelepte ale omului conțin, cred eu, ceva elemente de nebulie sau temeritate”⁸⁸.

După o frumoasă pregătire oratorică a auditoriului, deci, Briand și-a formulat propunerea: „Cred că între popoarele care constituie grupuri geografice, cum ar fi popoarele Europei, ar trebui să existe vreun fel de legătură federală; pentru ele ar trebui să fie posibil să ia contact în orice moment, să dezbată interesele lor, să cadă de acord asupra unor rezoluții comune și să stabilească între ele o legătură de solidaritate care le va face capabile, în caz de necesitate, să facă față oricărei situații critice care poate apărea. Aceasta este legătura pe care doresc să o forjez”⁸⁹. Autorul propunerii nu s-a pronunțat, în acest discurs, în nici un fel asupra naturii, formelor, extinderii legăturilor federale pe care le propunea, dar în ce privește caracterul lor, a afirmat: „Această asociație va fi, evident, mai ales economică, deoarece acesta este cel mai urgent aspect al problemei, și eu cred că ne putem aștepta la succes în această direcție. Totuși, sint convins că și din punct de vedere politic și social această legătură federală ar putea, fără a afecta suveranitatea oricăreia dintre națiunile aparținând unei asemenea asociații, să facă operă pozitivă...”⁹⁰. Briand știa, firește, că formulată în termeni atât de generali, propunerea sa nu prezenta încă o bază de discuție. De aceea, el doar își solicita colegii care reprezentau la sesiune națiunile europene „să ia în considerare neoficial această sugestie și să o supună spre examinare guvernelor lor, astfel încât acele posibilități pe care eu le văd în această sugestie să poată fi transpuse în realitate mai târziu — poate la următoarea sesiune a Adunării”⁹¹ — ceea ce, oricum, denota o așteptare mai mult decât optimistă.

Briand i-a invitat pe reprezentanții statelor europene membre ale Societății Națiunilor, la 9 septembrie 1929, la o ședință neformală, pentru discutarea propunerii sale, la care aceștia au căzut de acord să recomande guvernelor lor luarea în considerare a propunerii, stabilindu-se ca Briand să înainteze un *Memorandum* pe tema respectivă, să primească punctele de vedere ale celorlalte guverne și să întocmească un raport asupra lor.

Se înțelege că, așa cum a fost prezentat proiectul în discursul lui Briand, el furnizase prea puține elemente pentru a fi analizat de către alte guverne și, mai ales, pentru a i se descifra intențiile sau implicațiile. De aceea, în perioada pregătirii *Memorandumului*, la Quai d'Orsay, unde se ciocneau și diferite curente, cercurile diplomatice și politice și-au pus întrebări legate tocmai de acest aspect al intențiilor. Astfel, secretarul de stat la Foreign Office, A. Henderson, i-a exprimat de la bun început lui Briand „speranța că în schemă nu va fi nimic care să-i dea măcar aparența de a fi îndreptată împotriva Statelor Unite ale Americii”⁹², iar în cursul întâlnirii pe care a avut-o cu Briand la Paris, la 9 mai 1930, acesta

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibidem*, p. 313.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² *Ibid.*

din urmă l-a informat că „schema, atît cît a fost ea deja conturată, a fost elaborată în așa fel, încît să fie menținută în cadrul Societății Națiunilor și cu considerarea necesară pentru drepturile suverane ale statelor individuale“⁹³ și l-a asigurat, față de repetarea de către Henderson a prevenirii sale în ce privește îndreptarea proiectului împotriva S.U.A., că în proiect „nu era nimic de acest fel și că acest considerent a fost foarte prezent în mintea sa tot timpul“⁹⁴.

Informațiile pe care le primeau diferite guverne în perioada în care Maria-Reve-Auguste-Alexis Léger, șeful de cabinet al ministrului de externe francez, lucra la redactarea Memorandumului, se refereau și la alte aspecte ale conținutului proiectului și intenționalității lui. Astfel, contele Coudenhove Kalergi, asociat cu Briand în împărtășirea ideii paneuropene (dacă pe sine, cum am amintit, contele se compara cu Mazzini, despre Briand el afirma că face pentru Europa ceea ce pentru Italia făcuse Cavour — în sensul unificării de sus, cu mijloacele politicii guvernamentale și ale diplomației), îl informa pe Orsini Baroni, ambasadorul Italiei la Berlin, că „Memorandumul, pe care în parte îl cunoaște, se bazează pe trei puncte fundamentale :

- 1) Acțiunea de apărare a păcii europene.
- 2) Organizarea apărării economice a Europei contra predominării nord-americane.
- 3) Apărarea socială a Europei contra bolșevismului“⁹⁵.

În ce privește modul în care se contura, încă în această fază, atitudinea germană față de proiect, avem o indicație, de pildă, în discuția pe care același Orsini Baroni a avut-o cu Karl von Schubert, secretar de stat la Ministerul de Externe german. Acesta, raporta ambasadorului italian la Roma, în legătură cu acțiunile în pregătire la Berlin a mișcării paneuropene și cu proiectul Briand : „m-a informat că guvernul Reich-ului nu a adoptat încă poziție față de «manifestațiile acelor domni de la Paris și ale acoliților lor» — iar în ce privește Memorandumul domnului Briand, formulat așa cum îmi spusese contele Coudenhove Kalergi, acesta se prezintă destul de simplist, dar implică decizii serioase, care vor trebui să fie bine fundamentate și care probabil nu vor putea întâmpina în mod necondiționat aprobarea tuturor guvernelor“⁹⁶.

Datat 1 mai 1930, Memorandumul francez a fost remis la 17 mai 1930, altor 26 de guverne ale statelor europene membre ale Societății Națiunilor. În preambulul Memorandumului se preciza, de la început, intenția federalistă a autorilor lui, considerată chiar a fi fost acceptată de reprezentanții celorlalte guverne : „În cursul unei prime reuniuni, ținute la 9 septembrie 1929, la Geneva, la cererea reprezentantului Franței, reprezentanții calificați ai douăzeci și șapte de state europene membre ale Societății Națiunilor au fost chemați să ia în considerare interesul unei înțelegeri între guvernele interesate, în vederea instituirii, între popoarele Europei, a unui fel de legătură federală care să stabilească între ele un regim de permanentă solidaritate și să le permită, în toate cazurile în care aceasta va fi necesar, de a intra în contact imediat pentru

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *I Documenti diplomatici italiani, Settima serie : 1922—1935, volume IX, p. 10.*

⁹⁶ *Ibid.*

studierea, discutarea și reglementarea problemelor susceptibile de a le interesa în comun.

Unanimi în a recunoaște necesitatea unui efort în acest sens, reprezentanții consultați s-au angajat cu toții a recomanda guvernelor lor luarea în studiu a chestiunii care le-a fost supusă direct de către reprezentantul Franței...“ ⁹⁷.

Preambulul insista asupra faptului că nu este defel vorba „de a constitui o grupare europeană în afara Societății Națiunilor, ci din contra, de a armoniza interesele europene sub controlul și în spiritul Societății Națiunilor, integrând în sistemul său universal un sistem limitat, cu atât mai efectiv“ ⁹⁸, precum și asupra faptului că, deși luând inițiativa convocării primei reuniuni europene, Franța a estimat că la ea trebuie să participe numai reprezentanții statelor membre ale Societății Națiunilor, că organizația europeană preconizată nu va fi opusă nu numai acesteia, dar „niciunei grupări etnice de pe alte continente sau din Europa însăși, aflate în afara Societății Națiunilor“ ⁹⁹. Se căuta, astfel, a se da dinainte un răspuns la eventualele obiecții privind intenția de a îndrepta organizația preconizată împotriva S.U.A. sau a statelor europene nemembre în acel moment ale Societății Națiunilor — U.R.S.S. și Turcia. Dar dacă nu avea o asemenea intenție conștientă, în orice caz un potențial antiextraeuropean sau antiextraasociație, precum și dorința de a avea un instrument în plus pentru asigurarea stabilității orînduirii capitaliste în Europa — deci, în formularea mai directă a unor documente deja citate de noi, „apărarea contra bolșevismului“ — erau implicite, ceea ce și rezulta, de altfel, din același preambul, atunci cînd se afirma că : „Propunerea pusă în studiu de 27 de guverne europene își găsește justificarea în sentimentul foarte precis al unei responsabilități colective în fața pericolului care amenință pacea Europei, din punct de vedere politic, la fel ca și din cel economic și social, din cauza stării de incoordonare în care se află încă economia generală a Europei. Necesitatea stabilirii unui regim permanent de solidaritate convenită pentru organizarea rațională a Europei rezultă, de fapt, din chiar condițiile de securitate și de bunăstare a popoarelor, pe care situația lor geografică le cheamă să fie părtașe, în această parte a lumii, la o solidaritate de fapt.

Nimeni azi nu se îndoiește de faptul că lipsa de coeziune în gruparea forțelor materiale și morale ale Europei constituie obstacolul cel mai serios în fața dezvoltării și eficienței tuturor instituțiilor politice și juridice, pe care tind a se fonda primele încercări ale unei organizații universale a păcii. Nu mai puțin grav limitează, în Europa, această dispersare a forțelor, posibilitățile lărgirii pieței economice, încercările de intensificare și ameliorare a producției industriale, iar prin aceasta chiar toate garanțiile contra crizelor în domeniul muncii, surse de instabilitate politică, ca și socială“ ¹⁰⁰.

Conștienți, firește, de faptul că realitățile politice ale Europei, raporturile de forțe, natura relațiilor din acel moment între statele învingătoare și cele învinse în primul război mondial, locul Franței în aceste relații, sistemul ei de alianțe și influențe și alianțele ce începeau să se

⁹⁷ D.B.F.P., Second series, volume I, p. 314.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 315.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 316.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 314—315.

contureze între alte state vor alimenta supoziția că, prin inițiativa ei, Franța urmărește crearea unui organism continental în care ea să dețină hegemonia, cei ce au redactat Memorandumul au pus un accent deosebit, în preambul, pe faptul că, punându-se în studiu problema unei uniuni a statelor europene, trebuia să se aibă în vedere principiul suveranității și egalității statelor. De aceea, după expunerea concepției generale, ale cărei elemente principale le-am prezentat și noi mai sus, se preciza că : „Este, în fine, important ca studiul propus să fie foarte limpede situat în cadrul acestei concepții generale, astfel încît instituția de legătură federală între guvernele europene caută să nu afecteze cu nimic, în nici un caz și în nici o măsură, niciunul dintre drepturile suverane ale statelor membre ale unei asemenea asociații de fapt.

Înțelegerea între națiunile europene trebuie să fie realizată în planul suveranității absolute și al independenței politice complete. Ar fi, dealtfel, imposibil de imaginat cel mai mic gînd de dominație politică în sinul unei organizații plasate în mod deliberat sub controlul Societății Națiunilor, cele două principii fundamentale ale căreia sînt tocmai suveranitatea statelor și egalitatea lor în drepturi“ ¹⁰¹.

Să întrerupem aici extrasul din preambul pe care dorim să-l cităm pentru a aminti, fie și în paranteză, că principiile enunțate fiind într-adevăr proclamate ca stînd la temelia Societății Națiunilor — ceea ce chiar și în sine a însemnat, oricum, un pas însemnat în evoluția gîndirii și practicii politice internaționale —, în Consiliul ei, totuși, membri permanenți erau principalele state învingătoare în primul război mondial ; de asemenea, că marile puteri au dispus de numeroase și diferite posibilități de a promova în Societate politica lor, și că destule probleme importante au fost discutate și reglementate sau nu între marile puteri, în afara cadrului Societății Națiunilor. Argumentînd, mai departe, raportul dintre suveranitate și federalizare, așa cum era el văzut în cadrul proiectului elaborat, pasajul respectiv din preambul continua : „Și cu drepturi suverane, nu este oare geniul însuși al fiecărei națiuni acela care se poate afirma și mai conștient în cooperarea sa particulară la opera colectivă sub un regim de uniune federală pe deplin compatibil cu respectarea tradițiilor și caracteristicilor proprii fiecărui popor ?“ ¹⁰².

Dealtfel, în afară de preambul, în textul Memorandumului erau aduse, în privința naturii federației propuse, noi precizări. Astfel, în capitolul al III-lea, intitulat *Necesitatea de a stabili dinainte Directivele esențiale care vor trebui să determine concepțiile generale ale Comitetului european și să-l călăuzească în munca sa de studiu pentru elaborarea Programului Organizației europene*, punctul B prevedea : „Concepția cooperării politice europene ca trebuind să tindă la următorul scop esențial : o federație fondată pe ideea uniunii și nu a unității, adică destul de suplă pentru a respecta independența și suveranitatea națională a fiecăruia dintre state, asigurîndu-le totodată tuturor beneficiul solidarității colective pentru reglementarea problemelor politice interesînd soarta comunității europene sau aceea a unuia dintre membrii săi“ ¹⁰³.

Dintre propunerile politice conținute în textul Memorandumului, o semnificație deosebită pentru întreaga orientare pe care o puteau dobîndi relațiile dintre statele europene în cadrul proiectului de *Uniune*

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 316—317.

¹⁰² *Ibidem*, p. 317.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 320.

propus, avea prevederea conform căreia concepția expusă „ar putea implica, ca o consecință, dezvoltarea generală pentru Europa a sistemului de arbitraj și de securitate și extinderea progresivă la întreaga comunitate europeană a politicii de garanții internaționale inaugurată la Locarno, pînă la integrarea acordurilor sau seriilor de acorduri particulare, într-un sistem mai general”¹⁰⁴. Cu alte cuvinte, se propunea extinderea la toate statele a sistemului de securitate instituit pentru vestul Europei prin tratatul de la Locarno, ceea ce însemna consolidarea statu-quo-ului european și corespundea intereselor reale ale popoarelor continentului. Dar, în condițiile existenței pe continent a unor state pentru care revizuirea teritorială devenise pivotul strategiei lor internaționale, o asemenea prevedere devenea, în mod inerent, un punct major de divergență între statele cheamate să discute proiectul. Iar cum fără respectarea reciprocă, de către toate statele, a integrității lor teritoriale era de neconceput însăși *asociația* sau *uniunea* europeană propusă, întregul proiect al lui Briand intra în cercul vicios al discuțiilor sterile, ce nu au putut opri evoluția statelor revizioniste spre politica agresivă care a dus la dezlănțuirea unei noi conflagrații mondiale.

Mai trebuie relevat că, date fiind gravele preocupări economice ale guvernelor europene în acei ani, interesul față de propunerile lui Briand a fost diminuat și datorită faptului că, în pofida celor enunțate de el inițial, Memorandumul pune pe prim-plan evoluția politică, nu asocierea economică. Punctul A al capitolului al III-lea, privind directivele esențiale, era chiar intitulat *Subordonarea generală a problemei economice problemei politice* și prevedea că : „Orice posibilitate de progres pe calea uniunii economice fiind riguros determinată de chestiunea securității, iar această chestiune însăși fiind în mod intim legată de cea a progresului realizabil pe calea uniunii politice, efortul constructiv tinzînd să confere Europei structura sa organizatorică trebuie depus în primul rînd pe planul politic”¹⁰⁵. Argumentul care era adus în favoarea acestei concepții nu era lipsit de rațiune : „O ordine inversă nu ar fi numai inutilă, ci le-ar apărea națiunilor mai slabe ca susceptibilă de a le expune, fără garanții sau compensații, riscurilor dominației politice ce ar putea rezulta dintr-o dominație industrială a statelor mai puternic organizate”¹⁰⁶.

Ațîta doar, vom adăuga noi, că, fără o transformare radicală, structurală a condițiilor economice, orice uniune europeană din acel timp — fie primordial economică, fie primordial politică —, cu stabilirea unei piețe comune și a deschiderilor vamale preconizate de proiect, ar fi deschis, în condițiile imperialismului, posibilități mai largi de dominație pentru monopolurile capitaliste cele mai puternice.

Dar, dacă la nivel de principiu se formula subordonarea problemei economice față de cea politică, propunerile concrete de *Probleme de aplicare*, conținute în capitolul al IV-lea al Memorandumului — care enumera o serie de asemenea problemele ce ar fi trebuit luate în studiu de Conferința europeană sau de viitorul Comitet european —, începeau, la subcapitolul A. *Definirea cîmpului cooperării europene*, cu un punct, intitulat *Economia generală*, redactat în felul următor : „Realizarea efectivă, în Europa, a programului stabilit de către ultima Conferință economică a Societății Națiunilor, controlul politicii uniunilor și cartelurilor industriale dintre diferite țări ; examinarea și pregătirea tuturor posibilităților

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ *Ibid.*

viitoare în materia scăderii progresive a tarifelor etc.“¹⁰⁷. Totodată, punctul patru, consacrat finanțelor, prevedea : „Încurajarea creditului destinat punerii în valoare a regiunilor Europei mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic ; piață europeană ; probleme monetare etc.“¹⁰⁸.

Proiectul expus în Memorandum susținea instituirea unor organe diriguitoare permanente ale Uniunii Europene. Se formula, astfel, „*necesitatea unui organ reprezentativ și responsabil, sub forma instituției permanente a «Conferinței europene»*», compuse din reprezentanții tuturor guvernelor europene membre ale Societății Națiunilor, și care să devină organul director esențial al Uniunii europene, aflat în legătură cu Societatea Națiunilor“¹⁰⁹. Se propunea, de asemenea, constituirea unui organ executiv, din care, ca și în cazul Consiliului Societății Națiunilor, nu urmau să mai facă parte toate statele membre, ci doar un număr neprecizat în Memorandum : „*Necesitatea unui organ executiv, sub forma unui Comitet politic permanent*, compus numai dintr-un anumit număr de membri ai Conferinței europene și asigurându-i, în practică, Uniunii Europene organismul său de studiu, la fel ca și organismul său de acțiune“¹¹⁰.

În încheierea Memorandumului se încerca un fel de explicare a intențiilor și de motivare a caracterului vag, elementar, al propunerilor concrete, dar se exprima și speranța în posibilitatea ca „un prim embrion de organizare federală“ să evolueze spre ceva mai complex. Supunând cele patru puncte (de fapt capitole) ale Memorandumului avizului celor 26 de guverne care i-au dat mandatul de a întreprinde o anchetă — se arăta în această parte a documentului —, „guvernul Republicii (Franzeze — *n.n.*) ține să formuleze, ca observație generală, că el s-a considerat dator, în consultarea pe care o face, să se ancoreze într-o concepție pe cât posibil elementară : nu pentru că, în intențiile sale, el înțelege să limiteze posibilitățile dezvoltării viitoare ale unei organizări federale a Europei, ci pentru că, în starea actuală a lumii europene și pentru a spori șansele unui asentiment unanim față de o primă propunere concretă, susceptibilă de a concilia toate interesele și toate situațiile particulare în cauză, este de importanță esențială limitarea la datele inițiale ale câtorva considerațiuni foarte simple. De asemenea, metoda bună este aceea de a proceda de la simplu la complex, lăsînd timpurilor să asigure, în viață, printr-o evoluție constantă și printr-un fel de creație continuă, înflorirea deplină a resurselor naturale pe care Uniunea Europeană le-ar putea conține în ea însăși“¹¹¹. Arătînd că tocmai aceasta a fost și concepția după care s-a călăuzit Briand atunci cînd, cu cîteva luni în urmă, prezentîndu-și la Geneva propunerea, „s-a mărginit să sugereze, cu titlu imediat, căutarea unei simple legături federale“¹¹², ce ar urma să fie instituită între statele europene în vederea asigurării cooperării lor, Memorandumul preciza : „Într-adevăr, nu este de fel vorba de a edifica în toate detaliile o construcție ideală, răspunzînd abstract la toate nevoile logice ale unei vaste schițe de mecanism federal european ci, dimpotrivă, ferindu-ne de orice anticipare mentală, de a ne angaja practic la realizarea efectivă a unui prim mod de contact și de solidaritate constantă între guvernele europene, pentru reglementarea în comun a tuturor problemelor intere-

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 321.

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 318.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibidem*, p. 322—323.

¹¹² *Ibid.*

sînd organizarea păcii europene și orînduirea rațională a forțelor vitale ale Europei“¹¹³. Exprîmîndu-și speranța că celelalte guverne consultate vor răspunde constructiv la propunerea făcută, guvernul francez solicita răspunsurile lor, conținînd toate observațiile și sugestiile pe care le aveau de făcut, pînă la 15 iulie 1930.

Știm — și am urmărit acest lucru pe parcursul studiilor noastre — că anumite forme de legături federative sau confederative au existat, cu specificul epocii, încă în antichitate ; că în decursul secolelor ideea federativă a fost prezentă în lucrările unor gînditori, fiind legată și de proiectele — utopice pentru stadiul respectiv de dezvoltare a societății — de asigurare a unei păci veșnice. Dar acum, pentru prima dată în istorie, comunitatea internațională a fost pusă, practic — mai întîi de la tribuna forului ei încă prestigios pe atunci, Societatea Națiunilor, apoi printr-un document oficial al unui guvern, înaintat unui număr atît de mare de alte guverne —, în fața unui vast proiect de federalizare a aproape unui întreg continent, prezentat nu în vreo operă literară sau social-politică, ci reprezentînd a inițiativă oficială a unui stat, față de care celelalte state urmau să-și definească poziția (și tocmai de aceea ne oprim și noi, mai detaliat, în acest studiu, atît asupra inițiativei respective, cît și asupra reacției celorlalte state și a destinului propunerii făcute, toate acestea fiind pline de învățăminte).

Se înțelege că soarta marelui proiect inițiat de A. Briand și înaintat ca Memorandum al guvernului francez avea să fie decisă nu de ceea ce se spunea în documentul respectiv, și nici de ceea ce nu se spunea, dar se putea bănuî — pe drept sau nu — drept intenție, ci de realitățile politice și social-economice ale Europei și ale întregii lumi, de interesele decurgînd din ele, care determinau orientările politice ale diferitelor guverne. Reacțiile acestora au fost, firește, diferite, dar pozițiile și atitudinile reale pot fi mai lesne descifrate nu atît, și nu în primul rînd, din răspunsurile oficiale, îmbrăcate în învelișul diplomatic necesar și reflectînd tactica adoptată de fiecare guvern, cît din ceea ce denotă fie unele documente interne, fie informațiile și aprecierile diplomaților.

Deosebit de interesant și de semnificativ este modul cum a fost analizat, judecat și apreciat proiectul lui Briand — în diferitele sale aspecte și ipostaze — în departamentul de afaceri externe al unui asemenea stat aliat și apropiat Franței cum era Anglia, părerile respective fiind rezumate într-un Memorandum elaborat la 30 mai 1930 pentru uzul oficial al Foreign Office-ului. O primă apreciere generală care se făcea în acest document proiectului francez era aceea că „Memorandumul pentru care D-l Briand a ținut Europa în așteptare toate aceste luni este, cel puțin la prima vedere, o operă surprinzătoare și decepționantă. El este îmbibat de un idealism vag și confuz, exprimat în asemenea fraze ca «responsabilitatea colectivă în fața pericolului care amenință pacea Europei», «nevoia unui permanent regim de solidaritate» și multe altele, care pot însemna foarte mult sau pot însemna nimic“¹¹⁴. Dar documentul englez consemna și existența unor propuneri precise în Memorandumul francez și sesiza, din capul locului, raportul dintre politic și economic, așa cum se prezenta el în propunerea respectivă, și semnificația ce i se putea atribui : „Se poate nota, ca avînd o importanță primordială și singulară, că D-l Briand insistă asupra faptului că, în activitatea acestei «Asociații Eu-

¹¹³ *Ibidem*, p. 323.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 326.

ropene» propuse, problemele economice vor trebui să fie subordonate problemelor politice. Această propunere curioasă este în contradicție directă cu aceea făcută în cuvîntarea din septembrie (1929 — *n.n.*) a D-lui Briand, în care el a insistat că Asociația va fi «mai ales economică» și că problema economică este totodată și cea mai urgentă și cea mai ușoară de rezolvat. Dealtfel, întreaga esență a unor asemenea scheme de organizație paneuropeană, ca acelea care sînt identificate cu numele contelui Coudenhove Kalergi și ale altor teoreticieni, este raționalizarea și unificarea resurselor europene și protejarea lor împotriva concurenței extraeuropene, în special a celei a Statelor Unite ale Americii. Dacă orice idee a unei uniuni economice paneuropene este de respins ca fiind «incompatibilă cu principiile Societății Națiunilor», atunci totul la ce ar părea că se reduc propunerile D-lui Briand, luate ad litteram, este afirmarea principiului «Europa pentru europeni» și încercarea de a scoate treburile europene din competența nemijlocită a Societății Națiunilor și de a le rezerva pentru discutarea, în primă instanță, de către membrii europeni ai Societății, lăsîndu-i-se Societății ca atare doar rolul ultimei aprobări și supervizări»¹¹⁵. O asemenea posibilă interpretare și un astfel de rezultat erau deja de natură să pună în gardă diplomația britanică, avînd în vedere specificul Angliei ca țară europeană care, în afara intereselor ce o legau de continent, avea multiple interese legate de vastul ei imperiu de atunci sau derivînd din legăturile ei strînse cu țări de pe alte continente, fapt, dealtfel, remarcat în mod expres în documentul citat, prin aprecierea autorilor lui că „În plus, în trecut, în multe cazuri a fost important să fie atrase Dominioanele britanice și statele asiatice și americane la o participare activă în probleme care, pe baza noilor propuneri, ar putea fi reținute ca probleme europene”¹¹⁶.

Și mai interesant, însă, devine documentul englez atunci cînd constată că „Este probabil mai util să se ia în considerare nu ceea ce D-l Briand spune ad litteram, ci care sînt intențiile sale reale”¹¹⁷, și analizează, în această privință, două alternative. Prima dintre ele pornește fie de la faptul (considerat de conceput, dar totuși improbabil) că, vorbind inițial despre urgența reorganizării economice, Briand nu a fost serios, fie de la acela că atunci a fost serios, dar, poate de teama *criticismului* britanic și american, și-a schimbat între timp părerea. Dar în acest caz, constata documentul englez, „noi sîntem obligați să considerăm că D-l Briand face propunerile actuale ca o mișcare politică. El poate crede că întemeierea «Asociației» sale «Europene» ar întări, cu o nouă pecete, caracterul sacru al organizării teritoriale și politice actuale a Europei, stabilită prin Tratatetele de pace și aranjamentele postbelice”¹¹⁸.

Știm însă — și am și citat anterior, în acest sens, un raport al lui N. Titulescu de la Londra — că cercurile politice britanice erau sceptice în ce privește posibilitatea menținerii acestei organizări, cu alte cuvinte a statu-quo-ului, și înclinau, încă în acei ani, spre părerea că anumite revizuiți convenite pe cale pașnică ar putea evita înfăptuirea lor prin conflicte armate (părere ce a și devenit un element constitutiv important al politicii conciliatoare de mai tîrziu). Corespunzător acestei stări a spiritelor la Londra, studiul englez asupra propunerii lui Briand constata, în

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 327.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 328.

legătură cu intenția sa probabilă enunțată mai sus : „Ar fi straniu dacă el crede în mod serios că toate, sau măcar o majoritate a puterilor europene, ar putea să accepte un asemenea plan, care nu le-ar oferi avantaje celor mai multe dintre ele și ar apărea în ochii lor doar ca fiind destinat să fortifice hegemonia politică a Franței în Europa“ ¹¹⁹. Analistii englezi nu îl considerau, însă, pe Briand atât de naiv încît să aibă o asemenea părere „stranie“ și căutau, de aceea, în contextul acestei prime alternative pe care o analizau, să descifreze alte posibile intenții : „Poate, atunci, D-l Briand scontează pe faptul că refuzul, care este de așteptat, al Germaniei, Italiei și al altor puteri de a primi favorabil propunerile sale, așa cum sînt ele aparent îndreptate spre un alt ideal moral al stabilizării și cooperării, poate să discrediteze politica generală a acestor țări în ochii întregii lumi și să-i furnizeze, totodată, lui, probe convingătoare, asupra cărora viitoarele guverne franceze pot insista, că Franța, singură sau ca lider al puterilor europene, gîndește și lucrează la salvarea Europei“ ¹²⁰. Este, însă, adevărat că, luînd în considerare și o asemenea posibilă intenție, diplomații de la Foreign Office făceau, totodată, o serioasă rezervă în ce-l privește pe Briand personal : „Toate acestea sînt posibile, poate chiar probabile ; ele sînt tipice pentru un anumit soi de politică franceză, dar nu se potrivesc cu ceea ce știm noi despre D-l Briand. În anii din urmă, el s-a arătat în mod constant, aproape singur între politicieni francezi, a fi un bun european, un prieten al păcii și al îmbunătățirii relațiilor internaționale. Ar fi decepționant să trebuiască să revenim (asupra acestei aprecieri — *n.n.*), pe baza concluziei că D-l Briand a fost convins sau constrîns la părerea că tot ce are el de făcut acum și în viitor este de a lucra pentru menținerea supremației politice a Franței. În plus, tentativa este într-adevăr prea nedeghizată pentru a avea șanse de reușită. Nu este verosimil ca Germania, Italia și alte puteri să cadă în capcană, dacă capcană este“ ¹²¹.

Această apreciere asupra lui Briand personal devenea, dealtfel, și punctul de pornire al celei de-a doua alternative luate în considerare de autorii documentului, deoarece în lumina ei aceștia constatau că „Ar fi bine, în acest caz, să se admită că D-l Briand nu este animat de această intenție cinică, ci dimpotrivă, el dorește în mod sincer să facă popoarele și guvernele Europei să înțeleagă că ele au importante interese comune și că pot beneficia foarte mult, atît ele cît și marea lume, de pe urma uitării conflictelor și animozităților lor tradiționale și cooperînd mai efectiv pentru a promova aceste interese“ ¹²². Acceptarea unei asemenea premise impunea, însă, concluzia că dacă aceasta din urmă era într-adevăr intenția sa, atunci „el țintește spre ceva mai pozitiv și mai practic decît vaga organizație politică schițată în Memorandumul său“ ¹²³. În această variantă, autorii analizei engleze conchideau că „Deși el scoate în evidență necesitatea unei asociații politice ca ceva preliminar oricărei reorganizări europene, se prea poate ca ceea ce are el în vedere să nu fie numai, și poate chiar nici în primul rînd, securitatea militară și politică pe mai departe pentru Franța (cu toate că el dorește, fără nici o îndoială, acest lucru), ci de asemenea o astfel de regrupare și consolidare a finanțelor și industriei europene, care să asigure Franța și restul Europei în fața for-

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*

¹²² *Ibid.*

¹²³ *Ibid.*

ței mereu crescînde a concurenței neeuropene, și în special a celei americane. Aceasta este ceea ce s-a avut întotdeauna mai ales în vedere prin «Statele Unite ale Europei» sau «Pan-Europa» și fără asta este dificil de văzut ca cuvîntul «Pan-Europa» să poată, în general, însemna ceva. Este greu de crezut că D-l Briand, care și-a exprimat în mod repetat simpatia pentru ideea pan-europeană, să nu fi avut ceva de genul acesta în spatele gândului său¹²⁴. În acest context, documentul nota că Memorandumul lui Briand nu face propuneri directe de acest gen, dar manifestă interes față de acel punct din lista de probleme pe care urma să le ia în considerație Asociația europeană, care se referea la economia generală și pe care noi l-am citat. Este sigur, considera documentul englez în privința aceasta, că „Marea Britanie are cel mai mare interes posibil în a asigura rezultate practice în această direcție. În afară de reducerea colectivă a tarifelor... sînt multe în «programul elaborat de ultima Conferință economică», a căror realizare ar ajuta atît la promovarea comerțului britanic, cît și la îmbunătățirea perspectivelor păcii în Europa“¹²⁵. Dacă dorința reală a lui Briand este doar de a crea cadrul unei mai bune cooperări economice și tehnice, atunci „este neîndoielnic că succesul său ar promova interesele acestei țări (Anglia — *n.n.*) și ale Imperiului (Britanic — *n.n.*) și că guvernul Majestății Sale ar putea, în ce privește principiul de bază, să meargă cel puțin o anumită distanță cu el“¹²⁶. Avînd în vedere toate aspectele analizate, se recomanda ca atitudinea guvernului britanic față de propunerile lui Briand trebuie să fie „una de precauție, deși de precauție cordială“¹²⁷.

O asemenea atitudine era necesară, din punctul de vedere al diplomației engleze, nu numai față de conținutul Memorandumului lui Briand sau față de diferitele sale intenții posibile, ci și în modul în care urma să reacționeze guvernul englez la acest document. Se avea în vedere faptul că, la data respectivă, nu erau încă disponibile informații certe privind pozițiile pe care le vor adopta celelalte guverne europene, iar reacțiile presei din diferite țări se vădiseră deja a fi, în general, fie fătîș ostile, fie cel puțin nefavorabile sau sceptice. „Chiar în Franța — arătau autorii documentului elaborat la Foreign Office — planul a fost departe de a fi întîmpinat cu o aprobare unanimă, iar presa britanică, cu foarte puține excepții, l-a respins ca fiind fie utopic, fie periculos“¹²⁸. Considerînd, în plus, că propunerile privesc în primul rînd Europa continentală, ei considerau că ar fi just, și oportun politicește, ca guvernul britanic să nu se angajeze cu un punct de vedere precis, pînă cînd nu-și vor fi exprimat poziția țările vizate în măsură mai mare, dar, în același timp, fără a accepta propunerile ca atare, să se arate plin de înțelegere față de principiul invocat de Briand — acela al importanței cooperării prietenești a statelor europene. Motivînd această din urmă sugestie, ei relevau că „O exprimare foarte generală a simpatiei pare în mod deosebit de dorit (1) pentru că D-l Briand este un vechi și valoros prieten al acestei țări și unul dintre puținii buni «Europeni» din Franța, și orice ar putea fi considerat de alte țări drept un afront față de dînsul din partea Guvernului Majestății Sale ar submina nu numai poziția lui, ci întreaga cauză a cooperării europene. (2) Dacă propunerile sînt irealizabile, așa cum par ele în parte a fi, nu există

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ *Ibidem*, p. 329.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *Ibidem*, p. 330.

¹²⁸ *Ibid.*

cu siguranță nici un motiv pentru care Guvernul Majestății Sale să trebuiască să ia asupra sa povara de a respinge ceva ce Germania și Italia, vizate mult mai direct, vor respinge ele însele. (3) Dacă, totuși, propunerile sînt bune a fi folosite pentru a se da un nou demaraj în direcția practică în cooperarea economică (și poate, apoi, în cea politică), îmbunătățită, o opoziție din partea Guvernului Majestății Sale ar putea în acest stadiu să aducă daune reale“¹²⁹.

Dacă acestea erau considerentele de la care pornea, în această fază de studiere a Memorandumului francez, diplomația engleză, pozițiile unor state cu intenții revizioniste se conturau încă în acest stadiu a fi mult mai categorice, indiferent de modul în care aveau, formal, să răspundă și de motivele pe care intenționau să le invoce. Germania manifesta un anumit interes față de aspectul economic al propunerilor, dar respingea orice idee a unei federații europene care să pornească de la situația teritorial-statală dată. Acest lucru a fost, dealtfel, sesizat la Paris cu mult înainte de primirea unui răspuns german oficial. În acest sens, ambasadorul Italiei în Franța, contele Gaetano Manzoni, comunica deja, la 26 mai 1930: „Impresiile franceze sînt că germanii acceptă în principiu proiectul unei Federații europene, dar cu condiții : cu condiția, anume, a unor mutații politice prealabile, care ar echivala cu o completă modificare a situației internaționale a Germaniei create prin Tratatul de la Versailles. Și așa ceva francezii nu intenționează și nici nu pot să accepte“¹³⁰.

Dealtfel, în convorbirile lor cu unii diplomați străini, oamenii de stat germani nici nu ascundeau motivele revizioniste care determinau rezervele lor față de proiectul francez. Putem cita, în această privință, relatarea fără echivoc a ambasadorului Marii Britanii la Berlin, Horace Rumbold, despre convorbirea pe care a avut-o, la 28 mai 1930, cu cancelarul Germaniei, Heinrich Brüning : „După unele remarci preliminare, l-am întrebat pe cancelar dacă dînsul sau guvernul german și-au format vreo impresie asupra recentului Memorandum al D-lui Briand cu privire la federația Europei. Dr. Brüning a răspuns că acest Memorandum va fi studiat cu grijă de către departamentele competente ale guvernului german și că deocamdată nu s-au format nici un fel de puncte de vedere precise în această privință. Presupunînd că ideea politică care stă la baza Memorandumului înseamnă că națiunile europene trebuie, ca o condiție prealabilă a unei federații economice a Europei, să fie de acord că prezentul *statu-quo* în ce privește frontierele trebuie să fie acceptat, el a spus foarte hotărît că nici un guvern al Germaniei, oricît de socialist ca aspect, nu poate subscrie la o asemenea condiție. Dacă ar face-o, ar fi măturat. Frontierele vestice ale Germaniei au fost acceptate categoric la Locarno, dar, din punctul de vedere german, frontierele răsăritene ale Germaniei, așa cum sînt ele trasate în prezent, nu pot fi considerate ca fiind fixate pentru totdeauna“¹³¹. La rîndul său, Karl Schubert, secretar de stat la Ministerul de Externe german, i-a repetat „din nou ceea ce a spus cancelarul despre frontierele răsăritene ale Germaniei. Acestea erau absurde și destinate să ajungă mai tîrziu la revizuire“¹³². Se înțelege, în răspunsul german oficial, lucrurile nu au mai fost prezentate atît de brutal, dar se arăta că anumite situații care predominau în acel moment nu sînt de

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ I Documenti diplomatici italiani, Settima serie : 1922—1935, volume IX, p. 10—11.

¹³¹ D.B.F.P., Second series, volume I, p. 324.

¹³² Ibidem, p. 325.

menținut și fac imposibilă o adevărată pacificare a Europei și că o condiție politică ar fi „ajustarea pașnică a necesităților naturale de viață”¹³³ ale diferitelor națiuni.

Dintre statele foste învinse în primul război mondial și nutriend intenții revizioniste, guvernul Ungariei horthyste a fost acela care a lăsat să răzbată mai clar aceste intenții în răspunsul său oficial, în care — așa cum era el rezumat într-o sinteză a răspunsurilor întocmită de Foreign Office la 22 august 1930 — „declară deschis că el nu poate accepta nici un fel de propuneri care s-ar solda cu perpetuarea prezentei situații europene, cu problemele de graniță și de minorități care decurg din ea, și precizează că el privește înțelegerile dintre puterile Micii Înțelegeri ca fiind opuse spiritului unei uniuni federale”¹³⁴.

Toate guvernele din grupul țărilor învinse în primul război mondial subliniau drept o condiție necesară asigurarea egalității în drepturi a tuturor statelor, dar — să precizăm acest lucru, căci enunțul respectiv nu are același conținut în toate momentele istorice și indiferent de autorii lui — acest principiu era, în înțelesul lor, formularea ca să zicem așa codificată a revendicării abrogării sau revizuirii clauzelor militare ale tratatelor de pace, care le limitau posibilitățile de reinarmare. Formula era folosită drept pretext și de Italia, care, în rest, era în general ostilă planului francez, fiind și ea potrivnică menținerii statu-quo-ului, deși fusese printre învingătorii din primul război mondial.

În privința altor țări, unele dintre ele apropiate de Franța, ele și-au exprimat acordul cu propunerile lui Briand, cum au făcut-o Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia. Guvernul român, nota sinteza pe care o cităm, „salută propunerile, dar pune accentul pe aspectul economic și sugerează că un acord politic elastic ar fi suficient pentru a permite organizarea unei strânse colaborări economice”¹³⁵. Diferite rezerve au fost exprimate și în răspunsurile unor state care în timpul războiului fuseseră neutre.

Într-o poziție specifică față de Memorandumul francez s-au aflat statele cărora el nu le-a fost adresat — U.R.S.S. și Turcia —, care, datorită însuși acestui fapt, erau îndreptățite să ia în considerare ipoteza că o eventuală organizație paneuropeană, cu omiterea lor, poate deveni și o forță îndreptată împotriva lor. Cele două state s-au consultat în această problemă atât între ele, cât și cu alte state. Însărcinatul cu afaceri al Italiei la Moscova comunica, la 9 octombrie 1930, următoarele despre informațiile pe care i le-a dat locțiitorul Comisarului poporului pentru afaceri externe, Karakhan, în legătură cu vizita ministrului de externe al Turciei, Tewjik Bey, la Moscova : „El mi-a spus că, între principalele probleme examinate, a fost aceea a Paneuropei, avînd îndeosebi în vedere faptul că Franța nu intenționează să lase să cadă propunerea Briand și vrea s-o reanimeze în altă formă. Atît E.S. (Excelența Sa — *n.n.*) Tewjik Bey, cît și sovietele au ajuns la concluzia că proiectul Briand e contrar intereselor lor și reprezintă o amenințare la adresa păcii. Nu e dăunător numai proiectul care există, în formularea lui actuală, dar este periculoasă inițiativa însăși a proiectului, cu atît mai mult cu cît Franța este țara care se află în fruntea politicii antisovietice și este cea mai ostilă față de

¹³³ *Ibidem*, p. 348.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ *Ibidem*, p. 349.

Turcia" ¹³⁶. Ulterior, în cursul unei convorbiri ce a avut loc la Roma, Dino Grandi l-a întrebat pe M. M. Litvinov care va fi răspunsul guvernului sovietic dacă, așa cum ceruse Italia, va fi invitat să ia parte la discutarea proiectului, arătînd că „Italia a făcut o rezervă expresă în ce privește Rusia și Turcia. Este însă evident că guvernul fascist, înainte de a decide dacă să insiste sau nu asupra acestei rezerve, dorește să știe de pe acum care va fi răspunsul U.R.S.S. în fața unei eventuale invitații formale de a lua parte la discuțiile privind proiectul Briand" ¹³⁷. Răspunsul lui Litvinov, așa cum este el citat de Grandi, a fost următorul : „Îmi puneți aceeași întrebare ca și Curtius (ministrul de externe al Germaniei — *n.n.*), acum puțin timp. Trebuie să vă mărturisesc că la Moscova părerile sînt împărțite. Unii sînt pentru participare, alții împotriva. Eu sînt favorabil, pentru că sînt convins de avantajul de a fi acolo, putînd exercita o acțiune utilă contra Franței. Dacă invitația va fi pe același plan cu alte țări europene, probabil că tendința mea ar sfîrși prin a prevala. Dar nu pot lua un angajament formal" ¹³⁸.

Caracteristica generală a pozițiilor adoptate a fost formulată în felul următor în sinteza engleză a documentelor respective : „Răspunsurile tuturor guvernelor la propunerile lui Briand exprimă simpatie față de idealurile care le-au inspirat și grija față de acea situație a Europei pe care ele caută să o remedieze. Se exprimă, în general, acordul cu necesitatea de a se respecta independența națională și de a nu se edifica vreo federație sau mecanism de un gen care ar putea slăbi Societatea Națiunilor sau afecta dăunător relațiile intercontinentale. Mai multe guverne, în special din Europa centrală, accentuează partea economică a propunerilor și susțin că rezolvarea problemelor economice ar facilita stabilizarea politică a Europei" ¹³⁹.

Într-adevăr, niciunul dintre guvernele care au răspuns la Memorandumul francez nu au respins, în mod formal, discutarea problemei, dar în marea lor majoritate au făcut obiecții sau sugestii ce vizau înseși punctele sale esențiale și le permiteau să nu se angajeze, în fapt, pe calea propusă de Briand. În aceste condiții, a căzut însăși ideea unei conferințe europene imediate. La o întîlnire din 8 septembrie 1930, la Geneva, a delegaților statelor europene prezenți la Adunarea Generală a Societății Națiunilor, Briand a dat citire unui raport privind răspunsurile primite și „a explicat că speră că această ședință ar putea să-i dea o declarație de aprobare generală a principiului propunerilor sale" ¹⁴⁰. Nu a reușit, însă, să obțină nici atît. Delegatul britanic „a remarcat că răspunsurile guvernelor au arătat un grad satisfăcător de unanimitate în favoarea scopului propunerilor, dar că nu se poate aștepta ca ședința să ia o decizie precisă și definitivă în favoarea oricărui aranjament concret. El a insistat că problema trebuie referită Adunării și a dat de înțeles că Guvernul Majestății Sale va sprijini propunerea în vederea desemnării unui comitet de studiu care să raporteze în anul următor. Ar prefera ca Comitetul să fie desemnat de însăși Societatea Națiunilor" ¹⁴¹. În esență, aceasta a și fost, în cele din urmă, hotărîrea adoptată, întregului proiect fiindu-i destinată

¹³⁶ *I Documenti diplomatici italiani*, Settima serie : 1922—1935, volume IX, p. 410.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 590—591.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 591.

¹³⁹ *D.B.F.P.*, Second series, volume I, p. 348.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 351.

¹⁴¹ *Ibid.*

soarta binecunoscută pe care o au de cele mai multe ori problemele expediate unor comisii pentru a se evita sau amâna luarea unor decizii.

Interesul, însă, pe care îl prezintă pentru noi, în perspectivă istorică, întreaga desfășurare descrisă mai sus, este acela al unei importante experiențe, care a demonstrat, o dată în plus, ineficiența încercărilor de a înlocui căutarea cu răbdare a unor multiple căi și canale de asigurare a cooperării între toate statele, de punere de acord a intereselor lor și de depășire a divergențelor, cu propuneri de anvergură tinzând în ultimă instanță spre formule suprastatale ca remediu pentru problemele complexe existente în realitate.

În aceeași direcție s-au înscris și alte planuri, de mai mică anvergură și întindere, privind organizări regionale. Semnificativ pentru modul în care erau ele concepute și pentru rolul pe care îl jucau marile puteri și contradicțiile dintre ele a fost planul unei *Uniuni economice danubiene*, dezbătut, la inițiativa lui A. Tardieu, președintele Consiliului de Miniștri al Franței. Inițiativa, însă, se adresa inițial nu statelor vizate în mod nemijlocit de o asemenea Uniune, ci altor trei mari puteri — Angliei, Germaniei și Italiei, cărora guvernul francez le-a propus, la 2 martie 1932, printr-un *aide mémoire*, să se concerteze asupra modalităților constituirii unei înțelegeri economice a statelor dunărene — Austria, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia și România —, cu scopul de a acționa în vederea atenuării gravelor efecte ale crizei economice mondiale. Propunerea se înscrisa în eforturile mai vechi depuse de Franța, inclusiv în cursul unor turnee ale oamenilor ei de stat în țările respective, dar pe care diplomația italiană, de pildă, le aprecia încă din anii anteriori drept o intenție de „a crea și consolida un grup de interese care să fie legat, prin țările dunărene, de interesele politice franceze”¹⁴². Atunci, în 1932, negocierile, pe care N. Titulescu, într-un document din 8 mai 1932, le-a împărțit în cinci faze, au demonstrat din nou, ca de obicei, interesele divergente ale marilor puteri și deosebiri de păreri între înseși statele vizate a participa la proiectata Uniune. În cea de-a treia fază, desfășurată la Londra, au avut loc convorbiri între A. Tardieu și MacDonald și o întâlnire preliminară a reprezentanților a patru puteri — Franța, Marea Britanie, Germania și Italia. Ultimele două s-au opus, de fapt, planului francez, iar Marea Britanie a căutat să-și păstreze un rol de arbitru. În a patra fază, așa cum arăta Titulescu, „preocuparea dominantă a fost cum să se reia negociațiunile”¹⁴³. Se discuta că ar fi mai bine ca marile puteri să reia negocierile între ele, dar, în același timp, la Secretariatul Societății Națiunilor au fost puse în circulație, la nivel de experți, trei proiecte de invitație pe care ar fi urmat ca MacDonald să le adreseze statelor dunărene ca și acestea să-și exprime punctul de vedere. Or, tocmai aceste proiecte au fost deosebit de semnificative, ele fiind astfel descrise de Titulescu: „Toate aceste trei proiecte de invitațiune din partea lui MacDonald erau unul mai rău decât altul și se mărginesc a cere statelor danubiene memorii asupra punctului lor de vedere; în cel italian se vorbește diplomatic de lărgirea cercului danubian prin aluziuni la planul Briand din mai trecut (1931 — *n.n.*) asupra Uniunii economice danubiene; în cel german se vorbește pe față de negociațiuni între statele danubiene și alte state interesate; în cel francez se ține statelor danubiene un limbaj contrar celei

¹⁴² I Documenti diplomatici italiani, Settima serie: 1922—1935, volume IX, p. 436.

¹⁴³ Nicolae Titulescu, Documente diplomatice, p. 427.

mai elementare noțiuni de suveranitate, spunându-le : «Veți face aceasta, dar nu va trebui să faceți aceasta»¹⁴⁴.

În cele din urmă, în fazele a patra și a cincea, s-a constatat, de fapt, încă o dată, dezacordul existent între toți, ceea ce a dus la întreruperea negocierilor privind proiectata Uniune economică a statelor danubiene. Dealtfel, statele Miciei Înțelegeri au ținut, de câte ori problema era într-o formă sau alta reluată, să-și precizeze poziția, arătând, de pildă, în comunicatul celei de-a VI-a Sesiuni a Consiliului permanent al Miciei Înțelegeri, dat publicității la Geneva, la 14 septembrie 1934, că „Referitor la problemele privind Europa Centrală, Consiliul permanent se pronunță încă o dată pentru independența totală a tuturor statelor din Bazinul Dunărean, pentru apropierea lor pe plan economic și pentru colaborarea lor cu toate statele interesate”¹⁴⁵.

Diverse proiecte de uniuni, federații, asociații sau alte organizări pe grupe de state au fost puse în circulație și în ce privește alte zone ale Europei. Astfel, încă la sfârșitul primului război mondial, a apărut ideea unei *Uniuni a statelor baltice*. Adepții baltici ai acestei idei, din rîndurile reprezentanților cercurilor politice burgheze, afirmau că formarea unei asemenea grupări de state ar fi fost nu numai în folosul țărilor membre, ci și al Europei, prin stabilitatea pe care ar fi adus-o în regiune. La 13 noiembrie 1918 a și fost redactat un proiect al Uniunii, ai căror autori au fost doi viitori diplomați estonieni, Piip și C. R. Pusta. „Liga Baltică — se arăta în acest proiect — va fi uniunea politică și economică a trei grupuri: a) *Scandinavia*, cuprinzînd Danemarca, Norvegia și Suedia ; b) *Baltica orientală*, cuprinzînd Finlanda, Estonia și Letonia ; c) *Baltica meridională*, cuprinzînd Lituania și Polonia”¹⁴⁶.

Despre forma de realizare a Uniunii Baltice, autorii proiectului din 1918 arătau : „Ceea ce este posibil cu siguranță este o Uniune, o Ligă bazată nu pe o constituție, ci pe tratate, Ligă dotată cu un Consiliu, compus din șefii guvernelor și miniștrii afacerilor străine ai țărilor membre. Consiliul se va reuni de trei sau patru ori pe an. El va fi asistat de un secretar general, permanent. S-ar realiza, între altele, unitatea de comandament suprem, coordonarea flotelor de război și crearea de trupe de jandarmerie comune“. Liga ar fi avut competența să studieze un sistem comun de apărare, să coordoneze politica externă, să protejeze comerțul în Marea Baltică și să dirijeze întreprinderile comune ale statelor. Obiectivul ei „principal“ ar fi fost „garantarea liberului schimb și comerțul internațional“. În acest scop, ea urma să coordoneze „forțele politice și militare ale membrilor săi“, și, avînd în vedere în viitor crearea Societăților Națiunilor, să se constituie ca „subgrup“ în cadrul acesteia¹⁴⁷.

În anii 1918—1919, proiectul Uniunii Baltice a rămas numai la faza discuțiilor între reprezentanții diplomați ai țărilor baltice (în special între finlandezi, letoni și estonieni) la Stockholm, Paris și Londra. În 1920 s-a făcut un prim pas spre materializarea proiectului Uniunii Statelor Baltice, prin organizarea unor conferințe regionale, cu participarea reprezentanților guvernelor unor țări baltice.

Prima Conferință a avut loc la Buldwa, lângă Riga, cu participarea unor delegații din Estonia, Letonia, Finlanda, Lituania și Polonia. Progra-

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 428.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 573.

¹⁴⁶ C.R. Pusta, *Le problème de l'Unione Baltique*, în „Revue blue“, nr. 4 din 17 februarie 1934, p. 135—136.

¹⁴⁷ *Ibid.*

mul Conferinței a fost vast : se prevedea încheierea unor convenții multilaterale juridice, politice și sociale între participanți (o convenție militară defensivă, convenții economice, juridice, culturale, sanitare, de presă, de politică internă și externă etc.). Acest program larg a trebuit să fie însă treptat restrâns la punctele în care se manifestau mai puține contradicții între participanți. Comisiile conferinței au elaborat un proiect de uniune monetară, o convenție ce rezolva unele aspecte de drept internațional privat etc. Dar numai delegațiile Poloniei, Estoniei și Letoniei s-au declarat gata să le semneze. A devenit clar că diferendul polono-lituanian pentru regiunea Vilno constituia principala piedică în direcția creării Uniunii Baltice. În final, s-a hotărât doar crearea unui Consiliu format din reprezentanți ai țărilor participante, care urma să se întrunească periodic, cu sarcina de a căuta „căile adecvate“ în vederea asigurării colaborării țărilor baltice în spiritul uniunii proiectate. Discuțiile au continuat, mai mult sau mai puțin intens, în toată perioada interbelică, fără a se ajunge vreodată la înfăptuirea proiectatei uniuni, dar ținându-se noi conferințe, care dezbăteau probleme parțiale.

În 1922 a fost organizată o nouă Conferință Baltică, la Varșovia. De data aceasta aria participanților s-a redus, Lituania refuzând să-și trimită delegații (Lituania și Polonia nu aveau relații diplomatice). La Varșovia s-a discutat problema încheierii unei convenții de prietenie și neagresiune între statele baltice. La 17 martie 1922 s-a semnat, în unanimitate, o Convenție prin care semnatarele se angajau să nu recurgă la război și să supună diferendele dintre ele unei soluționări pașnice. Mai mult chiar, în cazul unei agresiuni din afară se prevedea acordarea de ajutor statului atacat (art. 7). Dar Convenția nu a fost ratificată de Dieta finlandeză și, astfel, nu a putut intra în vigoare. În aceste condiții, nici Letonia și Estonia nu au ratificat-o, iar la 1 noiembrie 1923 cele două state baltice au încheiat un acord de alianță pentru a suplini în felul acesta eșecul încheierii unei alianțe mai largi.

În 1925 a fost organizată la Helsinki cea de-a treia Conferință baltică, în aceeași componentă ca și prima. La propunerea delegației finlandeze, a fost elaborat textul unei Convenții de conciliere și arbitraj între cele cinci state, care a fost semnată și ratificată (exclusiv Letonia). Era primul rezultat concret al conferințelor baltice.

Cea de-a patra conferință baltică, care urma să fie pregătită de delegația estoniană, nu a mai avut loc și însuși proiectul Uniunii Statelor Baltice a fost dat uitării pentru un timp.

În 1933 ideea Înțelegerii Baltice a revenit în actualitate. Reapariția ei pe arena internațională a fost strâns legată de agravarea situației internaționale, de evoluția ei într-un sens nefavorabil statelor mici și mijlocii (venirea hitlerismului la putere în Germania, deteriorarea încrederii în Societatea Națiunilor, afirmarea tendințelor de „directorat“ ale marilor puteri etc.). „După evenimentele din Reich — informa o telegramă din 29 martie 1933 a legației României la Riga —, desfășurarea situațiilor la Geneva și la Roma și discursul d-lui MacDonald au determinat o crescândă neliniște în cercurile politice baltice și au retrezit, în același timp, în mod acut simțămîntul necesității și în această regiune a unei alte garanții de stabilitate decît aceea oferită de Societatea Națiunilor“¹⁴⁸. Această garanție pe care o căutau statele baltice a dus la redescoperirea

ideii Blocului baltic. De pildă, într-un interviu acordat ziarului „Jaunakas Zinas“, fostul ministru al afacerilor străine și liderul Partidului Social-Democrat din Letonia, Cielens, declara, în martie 1933 : „În situația internațională actuală realizarea unei Uniuni a Statelor Baltice este o chestiune foarte importantă... O astfel de alianță, așa zice chiar o confederație, este indispensabilă. Cunoaștem intențiile Germaniei naționaliste și militariste față de Lituania, Letonia și Estonia încă din timpul războiului mondial. Vechea Germanie imperialistă a reînviat cu tendințele ei către răsărit. Cunoaștem deajuns cartea lui Hitler «Mein Kampf», astfel că nu putem să ne încredem în asigurările diplomaților germani”¹⁴⁹.

Opinii asemănătoare erau exprimate și în alte state din regiune. În Lituania, însă, oficialitățile continuau să aibă o poziție potrivnică față de orice proiect de Uniune Baltică, de teamă că Polonia va avea hegemonia în această uniune, ceea ce ar fi constituit o primejdie gravă pentru Lituania. În perioada următoare, evoluția situației internaționale a determinat însă cercurile guvernante lituaniene să ia tot mai serios în considerație o apropiere de statele baltice. În cele din urmă, negocierile întreprinse s-au soldat, firește, nu cu crearea vreunei federații sau uniuni propriu-zise de state, ci cu încheierea Tratatului de înțelegere și colaborare între Letonia, Lituania și Estonia, semnat la 12 septembrie 1934 la Geneva, care prevedea, în esență, concertarea statelor respective asupra problemelor de politică externă de importanță comună și instituirea unei Conferințe periodice a miniștrilor afacerilor externe.

1 MAI 1939—1 MAI 1944 —

SIMBOLURI ALE UNITĂȚII POPORULUI ROMÂN ÎN APĂRAREA INTEGRITĂȚII ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE

GHEORGHE SURPAT

Sărbătorirea zilei de 1 Mai coincide, anul acesta, cu aniversarea a 45 de ani de la marile demonstrații patriotice, antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste care au avut loc în țara noastră și a 40 de ani de la constituirea Frontului Unic Muncitoresc. Momente de referință în lupta muncitorimii, a maselor largi pentru apărarea independenței și integrității patriei în fața primejdiei fasciste, pentru eliberarea țării de sub dominația hitleristă și edificarea noii noastre istorii, ele se înscriu pe linia celor mai înalte tradiții revoluționare ale clasei muncitoare, ale poporului român. Aceste memorabile evenimente constituie o elocventă mărturie a afirmării unității de luptă a clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, patriotice, democratice, antifasciste, a maturității politice a clasei muncitoare, care s-a afirmat încă o dată ca forța națională fundamentală, capabilă să-și asume răspunderea pentru apărarea intereselor supreme ale națiunii române. În marile demonstrații de la 1 Mai 1939, când muncitorii, masele largi de oameni ai muncii, comuniști, socialiști și social-democrați au manifestat umăr la umăr în centrul Capitalei, ca și în alte orașe, clasa noastră muncitoare a făcut un pas important pe drumul care avea să ducă, în aprilie 1944, la realizarea *Frontului Unic Muncitoresc*, iar apoi — pe acest temei — la făurirea *partidului său unic*, în februarie 1948.

Privite în perspectiva evoluției istorice, marile demonstrații de la 1 Mai 1939, al căror organizator a fost Partidul Comunist Român, și înfăptuirea Frontului Unic Muncitoresc, în 1944 — care au avut un rol esențial în crearea frontului național antifascist, în unirea tuturor forțelor revoluționare, democratice, patriotice din țara noastră în lupta împotriva fascismului și a războiului, pentru eliberarea României de sub dominația hitleristă — confirmă justetea strategiei și tacticii partidului nostru, a modului creator în care a asigurat rolul revoluționar conducător al clasei muncitoare. Răspunzând cerințelor imperioase ale unității de acțiune a clasei muncitoare, aceste evenimente istorice ilustrează că numai unită și având un partid politic puternic ea își poate îndeplini misiunea

istorică de a fi în fruntea poporului în transformarea revoluționară a societății.

Asemenea tuturor momentelor și actelor revoluționare ale istoriei noastre, cele două evenimente evocate — adevărați pivoți ai luptei clasei muncitoare desfășurate pe baza frontului unic în perioada ascensiunii fascismului, a războiului hitlerist —, materializează în ele valorile fundamentale și tradițiile de adâncă semnificație ale unității poporului român, a forțelor sale revoluționare, a mișcării noastre muncitorești. Pentru că orice incursiune istorică în mișcarea noastră muncitorească pune pregnant în lumină dezvoltarea sa unitară, pe toate planurile, faptul că clasa muncitoare — exponentul intereselor supreme ale poporului român, al unității și libertății naționale, al propășirii patriei — a afirmat, cu tărie, încă de la primele sale manifestări, necesitatea de a se uni și a se organiza într-un partid revoluționar, care să conducă lupta maselor populare pentru libertate și dreptate socială și națională, pentru împlinirea misiunii istorice ce-i revenea în proiectarea și înfăptuirea noului destin al poporului român.

Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, creat în 1893 pe baza principiilor socialismului științific, a fost, dintru început, o formațiune politică unitară, adânc pătrunsă de realitățile economice, sociale, politice și spirituale ale poporului român. Partidul Comunist Român, continuatorul celor mai înaintate tradiții revoluționare ale clasei muncitoare, ale poporului român, ale partidului politic făurit în 1893, s-a impus pe scena istoriei după Marea Unire din 1918 ca o organizație politică unitară, reprezentativă atât din punct de vedere teritorial, organizatoric, cât și național.

În întreaga sa existență, partidul s-a afirmat ca o organizație politică unitară a clasei muncitoare timp de peste 90 de ani, cu excepția unei scurte perioade, când unitatea politică a clasei muncitoare, a mișcării muncitorești și a partidului a fost scindată, fapt care s-a răsfrint negativ asupra organizării și combativității luptei clasei muncitoare, a îndeplinirii obiectivelor tactice și strategice ale mișcării noastre muncitorești. Ruperea temporară a mișcării muncitorești din România, atât pe plan politic, cât și profesional, survenită la începutul deceniului al treilea, nu avea o bază social-economică reală, ci a fost consecința unor împrejurări specifice situației mișcării muncitorești pe plan internațional, care s-au repercutat inevitabil și asupra mișcării muncitorești din România¹. Dar și în acea perioadă au existat multe căutări, inițiative, încercări și realizări în direcția refacerii unității clasei muncitoare. Au avut loc acțiuni comune ale comuniștilor, socialiștilor și social-democraților, ceea ce a condus la polarizarea în jurul lor a forțelor progresiste, patriotice, dovedind, în același timp, că unitatea de luptă a clasei muncitoare și a partidelor ei este posibilă. În numeroase acțiuni de clasă, în luptele împotriva exploatării și asupririi s-a realizat o colaborare strânsă între comuniști, socialiști și social-democrați, între organizațiile sindicale, pe o platformă comună.

În deceniul al patrulea, când la orizontul vieții internaționale se profila tot mai amenințător spectrul fascismului și al celui de-al doilea război mondial, sărbătorirea zilei de 1 Mai a căpătat noi semnificații. Clasa mun-

¹ Ion Popescu-Puțuri, Mircea Mușat, *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 5/1975, p. 103.

citoare, învățînd din îndelungata sa experiență acumulată în decursul anilor, a folosit această zi pentru exprimarea obiectivelor sale de luptă în raport cu situația generală a țării, a poporului, pentru afirmarea unității sale de acțiune, pentru apărarea democrației, a independenței naționale și integrității teritoriale. Sînt vii în conștiința poporului nostru marile manifestații muncitorești organizate în acei ani de Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat și Partidul Socialist Unitar cu prilejul zilei de 1 Mai, care, prin formele de organizare și mobilizare, prin conținutul revendicărilor, prin gradul de participare a maselor, prin spiritul revoluționar afirmat cu tot mai multă tărie, au reflectat linia mereu ascendentă a evoluției mișcării noastre muncitorești, a închegării unității și solidarității de luptă a clasei muncitoare, a Frontului Unic Muncitoresc. Referindu-se la acțiunile organizate cu prilejul zilei de 1 Mai în perioada ilegalității, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată : „Sărbătoream această zi a solidarității internaționale prin acțiuni politice de masă împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru apărarea intereselor clasei muncitoare, ale întregului nostru popor, pentru libertate și democrație, pentru viitorul socialist al României”².

Unitatea de acțiune a clasei muncitoare, a forțelor naționale, progresiste, antifasciste s-a afirmat cu putere în luptele din anii 1929—1933, îndeosebi în cele ale petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933, cînd detașamentele petroliștilor, ceferiștilor, metalurgiștilor, textiliștilor, întreaga muncitorime din România a acționat unită sub același drapel al apărării drepturilor sociale și naționale, împotriva aservirii țării intereselor monopolurilor străine.

Politica agresivă a statelor fasciste și revizioniste, ascensiunea grupărilor fasciste în interiorul țării, promovarea de către acestea a actelor de intimidare, teroare și violență impuneau cu acuitate o rezistență hotărîtă împotriva oricăror amenințări la adresa drepturilor și libertăților democratice, pentru apărarea fruntariilor țării. Era o sarcină grea, cu fundamentale implicații politice și naționale, pe care Partidul Comunist Român a înțeles-o și a privit-o cu toată responsabilitatea, înscriind ca unul din obiectivele sale principale făurirea unității de acțiune a muncitorimii, ca etapă importantă în pregătirea terenului pentru realizarea unității organizatorice, politice și ideologice a clasei muncitoare. Atașată organic acestui curs, care a găsit un vibrant ecou, masa muncitorimii române s-a ridicat umăr la umăr, toate organizațiile proletare concentrîndu-și direcția luptei spre punctele de convergență, de conlucrare pe terenul luptei antifasciste. Realizarea în acea perioadă a unor acțiuni comune ale Partidului Comunist Român cu Partidul Socialist Unitar și cu Partidul Socialist, precum și cu unele organizații ale Partidului Social-Democrat a contribuit la întărirea unității și combativității clasei muncitoare, a influenței sale în viața politică. Pe această linie se înscrie și constituirea Frontului Plugarilor, organizația democratică a țărănimii, care a jucat un rol important în realizarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea, precum și a altor organizații de masă create, conduse sau influențate de către P.C.R., ca Liga Muncii, Comitetul Național Antifascist, Uniunea Democratică, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (MADOSZ), Blocul pentru Apărarea Libertăților Democratice, Frontul Studențesc Democrat ș.a., care cuprindeau activiști de frunte ai mișcării muncitorești, mun-

44 ² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 546—547.

citori, țărani, intelectuali, personalități de seamă ale vieții politice și cultural-științifice, într-un cuvânt reprezentanți ai tuturor claselor din societatea românească, ai întregului popor. Prin înființarea acestor organizații s-au creat forme organizatorice de acțiune menite să cuprindă cele mai largi straturi sociale interesate în stăvilirea pericolului fascist.

Drumul spre închegarea Frontului Unic Muncitoresc a fost punctat de asemenea momente cu manifestă semnificație, cum sînt: încheierea, în octombrie 1934, la București, a unui acord de front unic între Liga Muncii, Comitetul Național Antifascist și Partidul Socialist Unitar, care își propuneau o serie de acțiuni comune pentru lărgirea drepturilor democratice, împotriva organizației fasciste Garda de fier, îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale oamenilor muncii; acordurile de luptă comună împotriva pericolului fascist încheiate la Băcia, în septembrie 1935, între Frontul Plugarilor și MADOSZ; acordul de colaborare democratică, antifascistă încheiat la București, în noiembrie 1935, între Blocul pentru Apărarea Libertăților Democratice și Partidul Socialist; acordul forțelor democratice încheiat la Tebea, în decembrie 1935; participarea lor în comun la alegerile parlamentare parțiale de la Hunedoara și Mehedinți din februarie 1936; succesele înregistrate în înfăptuirea unității de acțiune în principalele centre ale țării cu prilejul unor lupte greviste, alegeri pentru camerele de muncă, întruniri și demonstrații antifasciste. Toate acestea demonstau capacitatea Partidului Comunist Român de a uni masele, forțele antifasciste în lupta pentru bararea drumului fascismului, pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, a libertăților democratice, pentru asigurarea păcii.

În perioada dictaturii regale, în condițiile dizolvării mișcării sindicale, unitatea de acțiune a clasei muncitoare s-a manifestat în cadrul breslelor, în care comuniștii, socialiștii și social-democrații au acționat uniți pentru afirmarea și apărarea intereselor de clasă ale muncitorimii. Noua situație creată mișcării muncitorești de către autoritățile dictaturii regale prin dizolvarea organizațiilor politice a făcut ca P.C.R. și P.S.D. să elimine, treptat, reținerile din drumul către realizarea Frontului Unic Muncitoresc, care, în condițiile dictaturii antonesciene și ale războiului, vor fi înlăturate definitiv³.

În condițiile în care, în România s-a intensificat penetrația economică, politică și militară a Germaniei naziste, P.C.R. a pus pe primul plan — în pofida unor teze greșite din acea perioadă, care nu-i aparțineau și care afirmau că principalul pericol îl reprezenta imperialismul anglo-francez, și nu hitlerismul — mobilizarea clasei muncitoare, a forțelor naționale împotriva politicii de dominație și aservire promovate de Germania nazistă, politică ce constituia un pericol grav atît pentru independența națională, cît și pentru pacea internațională. Însuflețit de o fierbinte dragoste față de țară și popor, partidul comunist a desfășurat o susținută și rodnică activitate pentru unirea tuturor forțelor democratice și patriotice într-un larg front național antifascist.

Unitatea de acțiune a clasei muncitoare — obiectivul principal în lupta pentru apărarea intereselor sale fundamentale și ale întregii națiuni — a dobîndit din ce în ce mai mult un sens mai larg, fiind concepută ca temelie a unui atotcuprinzător front național antifascist, menit să strîngă la un loc toate forțele social-politice vii ale națiunii — de la clasa

³ A se vedea: Nicolae Cioroiu, *1 Mai — simbol al unității de luptă a clasei muncitoare din România*, în „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 1/1979, p. 62.

muncitoare, țărănime, intelectualitate, femei, tineret, armată, pînă la grupări și cercuri ale burgheziei — interesate în salvagardarea libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale, în fața forțelor fasciste din exterior și a agenturii lor interne — Garda de fier, redusă ca număr și influență, dar periculoasă prin agresivitatea și demagogia de care făcea din plin uz. Demascînd Garda de fier — agentura hitlerismului în țara noastră —, ziarul „Scînteia“, organul central de presă al P.C.R., scria : „Cine vede clar primejdia care amenință țara din partea lui Hitler nu poate să nu recunoască că înăuntrul țării dușmanul principal, acela care în prima linie trebuie demascat, gonit din sinul maselor muncitoare, nimicit cu desăvîrșire, este agentura plătită a lui Hitler în România... Activitatea ei actuală este o activitate de distrugere a forțelor dornice de apărare a libertății și independenței țării“⁴.

Clasa muncitoare s-a situat în fruntea marilor acțiuni de masă desfășurate sub lozincile frontului unic muncitoresc și ale frontului național antifascist, împotriva politicii hitleriste de cotoire și aneuri. Prin puternice acțiuni, în fruntea maselor muncitoare, desfășurate în anul 1938, prin marile demonstrații patriotice, antihitleriste, antirăzboinice și antirevizioniste de la 1 Mai 1939, din august-septembrie 1940 împotriva dictatului de la Viena, clasa muncitoare s-a manifestat ca forță socială hotărîtoare a luptei antifasciste. „Creșterea avîntului mișcării antifasciste din România — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — se oglindește în valul acțiunilor de luptă care au loc în această perioadă, în marile demonstrații antifasciste organizate la 1 Mai 1939 sub semnul împotrivirii poporului nostru Germaniei fasciste, pentru libertăți democratice, pentru apărarea independenței țării“⁵.

La 1 Mai 1939, zeci de mii de cetățeni din Capitală au manifestat în stradă și, ca un simbol al hotărîrii de luptă pentru apărarea patriei, au depus coroane de flori la Mormîntul Eroului Necunoscut. Manifestații asemănătoare au avut loc la Cluj, Iași și în alte centre.

Marile demonstrații patriotice, antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste de la 1 Mai 1939 au relevat hotărîrea fermă a clasei muncitoare, a poporului român de a se opune fascismului, războiului, de a asigura libertatea și integritatea patriei. Descriind desfășurarea mării manifestații antifasciste de la 1 Mai 1939 din București, ziarul „Scînteia“ scria : „Din piepturile a douăzeci de mii de demonstranți răsună : Jos fascismul ! Jos Garda de fier ! Jos regimul de dictatură regală ! Pace — pîine — pămînt — libertate ! Cerem abrogarea pactului economic germano-român de trădare a țării ! Masele continuau să strige cu entuziasm : Vrem România liberă și independentă ! Jos fascismul ! Jos agresorul hitlerist ! Vrem amnistie pentru deținuții antifasciști ! Arestarea fasciștilor ! Și asta în fața palatului regal...“

Demonstrația de masă din București și adunările din provincie au dovedit cît de adîncă este indignarea poporului contra fascismului... Această demonstrație a dovedit că lozincile partidului nostru sînt urmate de mase“⁶.

⁴ „Scînteia“, anul VIII, nr. 14 (104) din 25 noiembrie 1938.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 372.

⁶ „Scînteia“, anul IX, nr. 20 (110) din 1 iunie 1939.

În organizarea și conducerea amplei demonstrații de masă de la 1 Mai 1939 din Capitală, desfășurată pe bază de front unic muncitoresc, tovarășul Nicolae Ceaușescu a acționat dinamic, mobilizator, în direcția unirii eforturilor pe plan național împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței naționale. În aceasta se ilustrează elocvent înalta sa viziune și discernere politică, adinca înțelegere a imperativelor istoriei, devotamentul fierbinte pentru cauza patriei primejduite. „Cu o deosebită vigoare și pregnanță s-au afirmat calitățile de revoluționar ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, crezul său neclintit în forța unită a clasei muncitoare, a maselor populare cu prilejul uriașei demonstrații de front unic muncitoresc de la 1 Mai 1939, neobositul militant comunist fiind unul dintre organizatorii cei mai activi ai acestei memorabile manifestații antifasciste, concepută ca o cale de promovare și afirmare nu numai a unității de clasă, ci și a unității naționale împotriva primejdiei fasciste și de război, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a țării”⁷. Analizînd desfășurarea manifestațiilor revoluționare de la 1 Mai 1939, Raportul C.C. al P.C.R. la Plenara a VI-a a partidului, din iunie 1939, aprecia că „întunirile și demonstrațiile de 1 Mai, pregătite de partid sub semnul mobilizării clasei muncitoare pentru apărarea țării împotriva fascismului extern și intern, în conlucrare strînsă cu muncitorii social-democrați, au constituit o victorie de prestigiu obținută de P.C.R. pe linia făuririi unității de acțiune a clasei muncitoare împotriva ofensivei patronale, fascismului și a pericolului de război”⁸.

Marea demonstrație de la 1 Mai 1939 din București — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „s-a transformat într-o puternică manifestare împotriva fascismului și războiului, numărîndu-se printre puținele manifestări din Europa care au avut loc în condițiile cînd fascismul era în ofensivă, după München”⁹. Prin caracterul de masă, prin nivelul înalt de organizare și gradul ridicat de combativitate revoluționară, ea a fost o elocventă mărturie a maturității politice a clasei noastre muncitoare, a posibilităților de care dispuneau atunci forțele revoluționare și progresiste de a organiza cu succes lupta împotriva fascismului și a războiului.

În același timp, marea demonstrație de la 1 Mai 1939 s-a înscris ca un puternic semnal pe care poporul român l-a adresat Europei, întregii lumi pentru unirea eforturilor tuturor forțelor antifasciste, democratice, iubitoare de pace în vederea împiedicării dezlănțuirii conflagrației mondiale de către Germania hitleristă. Ea a avut un puternic ecou peste hotare, fiind apreciată ca una dintre cele mai mari manifestări muncitorești antifasciste pe plan mondial după instaurarea regimului nazist în Germania. Spiritul combativ în care s-au desfășurat demonstrațiile antifasciste din țara noastră a fost remarcat și de Conferința mondială pentru apărarea păcii și democrației, ținută la Paris în zilele de 13—14 mai 1939, care a arătat că marea demonstrație de masă de la 1 Mai 1939 din București reprezintă „o dovadă că poporul român se aliază la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta în mod real împotriva agresorului și fascismului”¹⁰.

⁷ Ștefan Voitec, *Militant consecvent pentru unitatea clasei noastre muncitoare, a întregii muncitorimi internaționale*, în „Munca de partid”, anul XXVII, nr. 1, ianuarie 1983, p. 25.

⁸ „Lupta de clasă”, anul XX, nr. 6 din august 1939.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 183.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 211, fila 169.

Eroica luptă dusă în acei ani de clasa muncitoare, de largi forțe progresiste, în frunte cu comuniștii, sub steagul democrației și independenței țării, amploarea mișcării democratice, cât și atitudinea realistă a unor personalități și grupări politice burgheze au stăvilit, pentru un timp, ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și aservirea țării Germaniei naziste.

Dezvoltarea și desăvîrșirea procesului de închegare a unității de acțiune a clasei muncitoare s-au impus cu maximă stringență în noile condiții create de instaurarea dictaturii militare-fasciste la conducerea statului, de aservirea țării Germaniei naziste și împingerea ei, contrar voinței poporului român, în războiul hitlerist.

Partidul Comunist Român, exponent fidel al intereselor naționale ale poporului român, s-a împotrivit de la început războiului hitlerist, a intensificat colaborarea cu Partidul Social-Democrat, cu alte forțe democratice pentru unitatea de acțiune a clasei muncitoare, pentru făurirea Frontului Național Antihitlerist, adresînd tuturor forțelor patriotice un apel vibrant la unirea în lupta împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist. Linia sa politică deschisă, clară și consecventă și-a găsit expresie în *Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941*, în *Platforma-program* din 6 septembrie 1941, intitulată: *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*, precum și în alte documente cu caracter programatic. „Fără unitatea clasei muncitoare nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru dezrobirea națională a poporului român” — sublinia *Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941*.

În *Platforma-program* a P.C.R. din septembrie 1941, care a definit clar programul de acțiune al rezistenței naționale antihitleriste, se sublinia că în împrejurările făuririi pe plan internațional a frontului unit al țărilor democratice, antifasciste, ale creșterii opoziției pe plan intern față de penetrația hitleristă în viața economică și politică a României, care lovea în interesele majorității covârșitoare a națiunii, inclusiv în interesele unei însemnate părți a burgheziei și moșierimii, s-au creat condițiile făuririi *Frontului Unic Național al poporului român contra ocupanților fasciști*. În acest scop, Partidul Comunist Român a propus obiective de luptă apte să asigure ralierea celor mai largi și mai diverse forțe politice și sociale, cum au fost: răsturnarea dictaturii antonesciene, formarea unui guvern al independenței naționale, alcătuit din reprezentanții tuturor forțelor patriotice, ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite, alungarea trupelor germane din țară și eliberarea părții de nord-vest a Transilvaniei de sub ocupația horthystă, recucerirea libertăților cetățenești și democratice.

P.C.R. vedea garanția îndeplinirii obiectivelor antifasciste în lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, personalităților politice, a tuturor patrioților pentru realizarea frontului unic național al poporului român împotriva nazismului. În concepția partidului comunist, temelia frontului unic național o constituia frontul unic al clasei muncitoare. Comuniștii — se arăta în *Platforma-program* — „trebuie să lucreze la crearea frontului unic al clasei muncitoare în întreprinderi cu muncitorii social-democrați, național-țărăniști și fără de partid. Însă, în același timp, trebuie realizat frontul unic și cu Partidul Social-Democrat, cu conducătorii săi centrali și locali, împotriva fascismului, dușmanul comun”.

În ansamblul strategiei P.C.R., elementele esențiale le-au constituit
48 asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare — clasa cea mai înain-

tată și consecvent revoluționară a societății — și politica de alianțe, urmărindu-se atragerea în luptă, alături de clasa muncitoare, a tuturor forțelor interesate în salvagardarea intereselor vitale ale poporului român. Partidului Comunist Român îi revine meritul istoric de a fi înțeles că, în acea etapă, aveau prioritate interesele naționale vitale ale poporului român, sarcinile reclamate de necesitatea înlăturării dominației Germaniei hitleriste, a dictaturii antonesciene și scoaterea țării din războiul hitlerist. În conformitate cu această linie politică generală, P.C.R. a intensificat activitatea pentru întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru realizarea unei largi coaliții a tuturor forțelor care se pronunțau, într-o formă sau alta, pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, ieșirea din războiul hitlerist și alăturarea la coaliția Națiunilor Unite.

În activitatea desfășurată în perioada războiului, Partidul Comunist Român a promovat consecvent drept unic criteriu al relațiilor cu orice forță politică atitudinea față de interesele naționale generale, față de eliberarea țării de sub dominația hitleristă. Același criteriu a promovat și în activitatea pentru înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare ca pivot al largii coaliții antihitleriste și asigurarea acestei unități nu pe calea infructuoasă a condiționării colaborării de acceptarea unor teze teoretice sau politice, de clarificări doctrinare, ci pe calea realizării acestei colaborări direct în luptă, pe terenul intereselor comune ale clasei muncitoare, ale întregului popor.

O realizare importantă a Partidului Comunist Român pe linia coalițării forțelor politice antihitleriste a constituit-o crearea, în toamna anului 1943, a *Frontului Patriotic Antihitlerist*, care reunea, pe baza Platformei P.C.R. din iunie 1943, alături de Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist-Țărănesc, MADOSZ-ul, organizații ale Partidului Social-Democrat, reprezentând clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile mijlocii de la orașe, oamenii muncii de naționalitate maghiară.

Partidul Comunist Român, urmărind lărgirea coaliției realizate prin crearea *Frontului Patriotic Antihitlerist*, până la cuprinderea tuturor partidelor politice interesate în eliberarea României, a desfășurat o largă activitate pentru înfăptuirea unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor muncitorești ca nucleu al acestei largi coaliții politice ce avea să asigure doborârea dictaturii militare-fasciste. În acest sens, în a doua jumătate a anului 1943 și în primăvara anului 1944, au continuat tratativele între reprezentanții Partidului Comunist Român și reprezentanții Partidului Social-Democrat¹¹. Conștiente de sarcinile care le reveneau, P.C.R. și P.S.D. au întărit colaborarea, realizând o platformă politică de luptă comună ce avea la bază salvagardarea intereselor țării, grav amenințată în însăși ființa ei națională. Tratativele dintre Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat s-au încheiat la mijlocul lunii aprilie 1944 prin făurirea *Frontului Unic Muncitoresc*, la baza căruia a fost pusă o platformă de luptă antihitleristă și antiimperialistă. Înfăptuire politică de importanță națională, revoluționară, Frontul Unic Muncitoresc a reprezentat nucleul politic în jurul căruia s-au unit practic toate forțele responsabile ale națiunii în lupta pentru salvarea țării de sub dominația fascistă. Făurirea Frontului Unic Muncitoresc a pus bazele lichidării

¹¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România, 1921—1948*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, p. 288.

sciziunii clasei muncitoare, a sporit capacitatea de acțiune și forța ei de organizare, a jucat un rol esențial în evoluția de ansamblu a procesului revoluționar din România. Constituirea Frontului Unic Muncitoresc în perioada terorii fasciste și a războiului a fost nu numai o înfăptuire fundamentală în România, ci, în acel timp, cea dintâi unitate de acțiune de acest fel realizată în mișcarea muncitorească din Europa.

Conducerile celor două partide au decis ca această realizare, cu adevărat istorică, să fie adusă la cunoștința poporului român prin manifestul de 1 Mai — zi simbolică pentru unitatea muncitorească. Manifestul Frontului Unic Muncitoresc chema întregul popor, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la luptă hotărâtă pentru pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, izgonirea armatelor hitleriste din țară, alianță cu Uniunea Sovietică și celelalte puteri ale coaliției antihitleriste, pentru o Românie liberă, democratică și independentă. Frontul Unic Muncitoresc așeza, astfel, la temelie și interesele fundamentale ale națiunii române. Vestind țării că întreaga clasă muncitoare s-a unit în lupta pentru o Românie liberă, democratică și independentă, Manifestul Frontului Unic Muncitoresc arăta : „*În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță, muncitorimea, organizată, unită, de la comuniști până la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întregul popor român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoarea politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărâtă pentru pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane..., pentru o Românie liberă, democratică și independentă*”¹². Relevind marea însemnătate a realizării Frontului Unic Muncitoresc în desfășurarea luptei împotriva războiului hitlerist, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată : „Ne apare astăzi tuturor limpede uriașa însemnătate a făuririi Frontului Unic Muncitoresc — care a pus bazele lichidării sciziunii proletariatului român. Acționînd unită, clasa muncitoare și-a sporit forța și combativitatea, capacitatea de a mobiliza masele largi ale întregului nostru popor. Frontul Unic Muncitoresc a avut un rol esențial în crearea frontului larg democratic antifascist, în unirea tuturor forțelor politice progresiste, a tuturor elementelor patriotice din țara noastră împotriva dictaturii militaro-fasciste, pentru salvarea României de la dezastu național”¹³.

Închegarea Frontului Unic Muncitoresc a întărit rolul conducător al clasei muncitoare, a exercitat o puternică influență asupra celorlalte clase sociale și grupări politice, grăbind procesul de unire a tuturor forțelor democratice în lupta pentru eliberarea națională a României. De asemenea, a jucat un rol important în creșterea autorității Partidului Comunist Român, în alianță cu Partidul Social-Democrat, a prestigiului clasei muncitoare. Pe această bază, P.C.R. și-a intensificat eforturile pentru atragerea forțelor politice burgheze în Frontul Patriotic Antihitlerist, în vederea

¹² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota I, XXVIII-3 ; „România liberă”, anul II, nr. 4 din 26 mai 1944.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 243.

răsturnării regimului de dictatură antonesciană, a realizării obiectivelor de importanță națională.

În luna iunie 1944, între Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal s-a ajuns la acordul privind crearea *Blocului Național Democrat*, stabilindu-se ca obiective principale : ieșirea României din războiul hitlerist, eliberarea țării de sub dominația germană, restabilirea independenței și suveranității naționale, răsturnarea prin forță a regimului antonescian și instaurarea unui regim constituțional, democratic, alăturarea poporului român la lupta Națiunilor Unite. Totodată, partidul comunist a stabilit legături cu monarhia și cu cercurile grupate în jurul Palatului regal. O deosebită însemnătate au avut legăturile P.C.R. cu cadre de comandă ale armatei, cu ofițeri și generali patrioți, care au colaborat activ la pregătirea militară a insurecției. Realizarea acestor alianțe a permis făurirea unui larg consens național, a ridicat la lupta decisivă pentru interesele fundamentale ale țării, pentru însăși salvarea națiunii păturile cele mai largi ale poporului român. Făurirea acestui front larg, al cărui nucleu l-a constituit clasa muncitoare, a fost condiția hotărâtoare a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

Analiza evenimentelor din perioada interbelică a arătat că fascismul a putut ajunge la putere într-un mare număr de state din Europa atît datorită unor atitudini conciliatoare față de fascism, lipsei de vigilență și fermitate împotriva politicii de agresiune și încălcare a drepturilor suverane ale altor state și popoare, cît și lipsei de unitate a clasei muncitoare, a comuniștilor, socialiștilor, social-democraților, a celorlalte forțe democratice antifasciste. Popoarele europene, ca, de altfel, întreaga omenire, au plătit foarte scump faptul că nu au acționat cu hotărîre, unite, pentru a se împiedica dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. Din această experiență, din ceea ce a însemnat fascismul și cel de-al doilea război mondial — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „trebuie să tragem toate învățămintele ! Să facem totul pentru a nu se mai repeta, în nici o țară, dictatura fascistă, pentru a asigura libertățile democratice ale popoarelor, dreptul lor la dezvoltare liberă, independentă, așa cum o doresc, fără nici un amestec din afară ! Să facem totul și să unim puternic mișcarea de pace de pretutindeni într-o uriașă forță care să oprească cursa înarmărilor, să asigure pacea !”¹⁴. Relevînd, totodată, marea însemnătate a unității de acțiune a clasei muncitoare în lupta împotriva fascismului, secretarul general al partidului arată că, în zilele noastre, „are o însemnătate vitală ca partidele comuniste, socialiste, social-democrate, toate partidele și organizațiile muncitorești, democratice să nu uite nici un moment lecțiile istoriei, să tragă învățămintele corespunzătoare din greșelile trecutului, întărind colaborarea și unitatea lor, intensificînd lupta actuală pentru apărarea libertăților democratice ale popoarelor, a păcii mondiale”¹⁵.

Experiența partidului nostru în realizarea unor alianțe politice largi, care să unească în jurul clasei muncitoare și al partidului său politic toate forțele democratice și progresiste ale națiunii, își relevă pe deplin vala-

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 100.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 45.

bilitatea și în condițiile lumii de astăzi. Acest lucru este confirmat și de faptul că într-o serie de țări capitaliste clasa muncitoare, condusă de partidele comuniste și muncitorești, unind în jurul ei forțe social-politice largi, revoluționare, progresiste, antiimperialiste, obține succese de seamă în realizarea aspirațiilor de libertate și pace ale popoarelor, de progres social.

Învățămintele trecutului, ale anilor premergători celui de-al doilea război mondial atestă cu putere că astăzi trebuie dusă o luptă hotărâtă pentru dezarmare și, în primul rînd, pentru dezarmarea nucleară, trebuie respinsă cu fermitate activitatea cercurilor reacționare, neofasciste ce propagă rasismul, ura între popoare, anticomunismul. Ținînd seama de aceste învățămintele, partidul și statul nostru au militat și militează neabătut pentru unirea strînsă a forțelor revoluționare din întreaga lume, a tuturor popoarelor, considerînd că numai astfel pot fi realizate idealurile înnoirii societății, pot fi asigurate progresul social, o viață mai bună și mai dreaptă, pacea mondială. Mai mult ca oricînd — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „forțele sociale înaintate, oamenii politici, popoarele au înalta îndatorire, în fața generațiilor de azi și de mîine, de a face totul pentru a bara calea unei noi ascensiuni a fascismului, pentru a feri omenirea de acest dușman al civilizației și progresului”¹⁶.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în August 1944 — încununare a unui trecut glorios de luptă purtată de-a lungul vremii pentru libertate și progres — a determinat o cotitură istorică în dezvoltarea țării noastre. Lupta antifascistă, democratică s-a transformat într-o mișcare socială de mare amploare, care a deschis calea înfăptuirii revoluției democratice, a revoluției socialiste și a trecerii la construirea socialismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări revoluționare. În noile condiții, Frontul Unic Muncitoresc a devenit axul politic al coalizării tuturor forțelor democratice și progresiste, participante la procesul ireversibil al transformării revoluționare a României. Unitatea de acțiune i-a permis clasei muncitoare să se situeze permanent în fruntea marilor bătălii politice duse de masele largi ale poporului pentru înnoirea democratică a țării, pentru cucerirea puterii din mâinile claselor exploatare.

Între P.C.R. și P.S.D., deși distincte organizatoric, a existat o convergență politică, o unitate principială și practică mereu ascendentă, o preocupare constantă de a rezolva, cu forțe unite, multiplele probleme izvorîte din cerințele înfăptuirii sarcinilor revoluției democratice și pregătirea condițiilor trecerii la revoluția socialistă.

În vederea înfăptuirii cu succes a unității depline a clasei muncitoare în cadrul unui singur partid, o mare însemnătate a avut faptul că P.C.R. a definit, încă la Conferința Națională din 16—21 octombrie 1945, concepția asupra realizării unității depline, înțeleasă nu ca o contopire mecanică a celor două partide existente, ci ca un act firesc, rezultat din experiența de luptă comună și din clarificările politico-ideologice asupra problemelor fundamentale. „Această unitate — se arăta în Rezoluția Conferinței Naționale — va da muncitorimii din România o forță, o capacitate de acțiune și de mobilizare mai mare. Realizarea Partidului Unic Muncitoresc va spori în mod considerabil influența ei politică și va întări și mai mult unitatea tuturor forțelor democratice. Ea va deveni și mai

mult un factor esențial și o cheazășie a unității noastre naționale“¹⁷. În același timp, C.C. al P.S.D. preciza, în Rezoluția adoptată la 25 octombrie 1945, că „va căuta să sprijine tendințele de apropiere, să combată curențele care ar stînji unitatea de acțiune muncitorească și să pregătească astfel condițiunile favorabile pentru realizarea, pe calea unei dezvoltări organice, a unității“¹⁸. Acest obiectiv s-a îndeplinit printr-un proces a cărui desfășurare a cuprins, de fapt, întreaga perioadă inaugurată în August 1944, îmbinîndu-se indisolubil cu marile bătălii sociale din acei ani, în care comuniștii și socialiștii s-au aflat mereu alături, au acționat în strînsă unitate.

După cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, intelectualitatea și celelalte categorii sociale, a avut loc, în februarie 1948, Congresul de unificare, care a consfințit, de fapt, realitatea din țară. Congresul a proclamat în mod solemn unificarea, pe baza concepției materialist-dialectice și istorice, a celor două partide muncitorești — Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat — într-un partid unic, care, pînă în 1965, s-a numit Partidul Muncitoresc Român, iar la Congresul al IX-lea și-a reluat numele de Partidul Comunist Român.

Congresul de unificare a încununat un proces în decursul căruia s-a acumulat o bogată experiență în ceea ce privește formele și metodele de colaborare și care, în numai patru ani de la refacerea unității de acțiune a clasei muncitoare prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc, a dus la refacerea unității depline — organizatorice, politice și ideologice — a partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră. Printre aceste forme și metode se cuvine a fi menționate : unitatea de acțiune în vederea îndeplinirii unor deziderate vitale ale întregii națiuni ; unitatea de acțiune pe planul revendicărilor cotidiene ale clasei muncitoare ; adoptarea unor programe comune de acțiune a căror elaborare a rezultat din confruntarea soluțiilor și opțiunilor formulate de fiecare dintre părți pe baza studierii realităților din țară și verificarea lor continuă în confruntarea cu practica socială ; adoptarea de către P.C.R. și P.S.D. drept principiu călăuzitor a situării la baza acțiunilor comune a acelor probleme în care existau cele mai multe puncte de convergență și eliminarea, cu forțe unite, a divergențelor. O caracteristică esențială care se relevă din analiza procesului de îndeplinire și consolidare a unității clasei muncitoare este aceea că unitatea a putut fi realizată datorită faptului că atât P.C.R., cît și P.S.D. au vădit o constantă preocupare ca toate acțiunile întreprinse, în comun sau separat, să pornească de la realitățile țării și de la cerințele îndeplinirii sarcinilor transformării revoluționare a societății românești. De mare valoare teoretică și practică este faptul că acest proces a infirmat una dintre tezele ce justificau menținerea sciziunii, și anume aceea a pretenției ireconciliabilități dintre comuniști și social-democrați, precum și teza care privea social-democrația static, incapabilă, chipurile, de a evolua spre promovarea unei linii revoluționare.

Unitatea clasei muncitoare — factorul hotărîtor în revoluție —, așa cum rezultă și din experiența României, nu acționează în mod izolat, ci în colaborare cu alte forțe interesate în atingerea unor obiective comune. Această experiență are o valabilitate cu caracter general în condițiile complexe contemporane. Dezvoltarea socială în zilele noastre, evenimentele

¹⁷ Conferința Națională a Partidului Comunist Român. Rezoluție, Editura Partidului Comunist Român, București, 1946, p. 13.

¹⁸ „Libertatea“, anul II, nr. 362 din 27 octombrie 1945.

internaționale demonstrează, mai mult ca oricând, necesitatea colaborării strînse între comuniști, socialiști și social-democrați, între toate organizațiile muncitorești, partidele progresiste, democratice, mișcările de eliberare națională, antiimperialiste în vederea creșterii rolului clasei muncitoare, al forțelor progresiste din fiecare țară, a dezvoltării solidarității internaționale a popoarelor de pretutindeni, pentru edificarea unei lumi a dreptății sociale și naționale, a independenței și bunăstării fiecărei națiuni. „O importanță primordială are, în această direcție — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, colaborarea și unitatea dintre comuniști și socialiști. În vederea realizării acestui țel este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor“¹⁹. Reconcilierea istorică pentru care pledează Partidul Comunist Român constituie, în prezent, un imperativ în preocupările pentru apărarea păcii în lume și împiedicarea unei catastrofe nucleare, pentru găsirea unor soluții echitabile problemelor majore care confruntă omenirea. Evident, înfăptuirea unității clasei muncitoare poate îmbrăca, în funcție de diversitatea condițiilor din diferite țări, forme diferite.

În examinarea problemelor fundamentale ale procesului revoluționar mondial, ale mișcării comuniste și muncitorești, Partidul Comunist Român accentuează asupra diversității căilor de trecere pe calea socialismului, de edificare a noii orînduiri sociale, în funcție de contextul istoric și național respectiv, asupra conținutului nou pe care îl capătă solidaritatea internațională în epoca noastră. Partidul Comunist Român, relevînd însemnătatea întăririi solidarității revoluționare a tuturor partidelor comuniste și muncitorești, a tuturor forțelor progresiste și democratice, consideră că solidaritatea, colaborarea trebuie să se bazeze pe respectul independenței fiecărui partid, al dreptului său de a-și elabora linia politică, strategia și tactica de sine stătător, corespunzător condițiilor în care își desfășoară activitatea. „Întărirea unității fiecărui partid — se arată în Programul P.C.R. — constituie atît garanția desfășurării cu succes a luptei revoluționare pe plan național, cît și o condiție a întăririi unității și solidarității partidelor comuniste și muncitorești pe plan internațional“²⁰.

În anii socialismului și, mai cu seamă, în perioada istorică deschisă de Congresul al IX-lea al partidului, care, prin orientările programatice și prin generalizările teoretice aduse, prin spiritul novator imprimat întregii evoluții a societății românești, a inaugurat o nouă perioadă în viața partidului și a țării, poporul român, sub conducerea partidului — centru vital și conștiința națiunii — și avînd în frunte pe cel mai iubit fiu al său, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a obținut realizări de importanță decisivă pentru înaintarea neîntreruptă a țării pe calea noii orînduiri, a progresului istoric. România s-a transformat dintr-o țară cu o economie preponderent agrară, cu o industrie slab dezvoltată într-un stat industrial-agrar, cu o industrie modernă, bazată pe cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, cu o agricultură socialistă în plin proces de modernizare. Înfăptuirile

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 47—48.

²⁰ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 208.

istorice ale socialismului au creat condițiile pentru afirmarea din plin a ființei naționale a poporului român, pentru dezvoltarea și înflorirea pe baze noi a națiunii, pentru consolidarea unității moral-politice a poporului, pentru creșterea puternică a forței statului nostru național unitar.

Experiența revoluției și construcției socialismului în țara noastră confirmă că marile aspirații de progres și civilizație ale poporului pot fi realizate numai în condițiile în care clasa muncitoare acționează unită și în fruntea ei se găsește partidul revoluționar, înarmat cu concepția științifică a materialismului dialectic și istoric, strâns legat de popor, exponent fidel al intereselor fundamentale ale întregii națiuni.

Succesele remarcabile ale poporului român pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate constituie nu numai un prețios bun al țării și al oamenilor ei. Prin puterea exemplului, realizările României socialiste întăresc forțele socialismului și progresului în lume, dau strălucire ideii și practicii socialismului, aducând o contribuție științifică originală, de mare însemnătate la întărirea colaborării și solidarității internaționale.

Cinstind tradițiile înaintate ale trecutului istoric, poporul nostru, strâns unit în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privește viitorul încrezător în forțele sale, știind că stă în puterea lui să asigure, prin forțele proprii, dezvoltarea patriei pe noi trepte de progres. Hotărîrea cu care în acest an — anul celei de-a 40-a aniversări a libertății noastre și, deopotrivă, anul celui de-al XIII-lea Congres al partidului — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, toți oamenii muncii acționează pentru înfăptuirea planului de stat pe acest an și pe întregul cincinal, pentru realizarea obiectivelor noii etape de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate constituie o puternică garanție că poporul nostru, stăpîn pe destinele sale, va înregistra noi și marcante succese în opera revoluționară de ridicare a României pe trepte mereu mai înalte de progres și civilizație.

VALORI SOCIALISTE ÎN GÎNDIREA NAȚIONALĂ ȘI SOCIALĂ ROMÂNEASCĂ DE LA MIJLOCUL VEACULUI TRECUT

NICOLAE RAUȘ

Urmîndu-și înaintarea pe direcții moderne, doctrina politică-socială românească din epoca revoluției de la 1848, aplecată asupra realităților și fortificată de la năzuințele maselor, a putut atinge o asemenea capacitate de deschidere și creație încît nu numai că a decantat o seamă de reprezentări socialiste și socialist-științifice, ci a făcut din ele unul dintre simbolurile sale. Era pentru prima oară cînd noua ideologie pe cale de înfiprire se învedera la ordinea zilei *ca atare* de la potențialul istoric al unei ridicări naționale și sociale de generală cuprindere a poporului român, determinînd dezbateri și reacții, care desemnează și primele confruntări dintre adepții și potrivnicii concepției socialiste-comuniste în România.

Corelația *declarată* dintre revoluție și socialism — acum întia oară examinată de sine stătător — s-a ilustrat, pe de o parte, în faptul că unii dintre revoluționarii români s-au revendicat — cîteodată direct, cel mai adesea aluziv — de la o seamă de principii socialiste-comuniste, în configurația lor de la jumătatea veacului, iar pe de altă parte că, din rațiuni și de pe poziții opuse, gîndirea și acțiunea revoluției au fost asociate, atît în țară, cît și în afara ei, cu ideologia și mișcarea comunistă și abordate *ca atare*. Investigarea acestei dimensiuni de totală noutate în istoria națională este, după opinia noastră, de firească necesitate pentru a se elimina felurite neînțelegeri în legătură cu altitudinile pînă la care s-a ridicat în unele privințe gîndirea socială și politică a revoluției române și a i se restitui ceea ce-i aparține de facto în acest plan.

Cercetarea problemei implică acoperirea unui registru cuprinzător de aspecte. Unele dintre acestea sînt mai mult decît evidente și nu comportă dificultăți speciale de analiză. Avem în vedere, mai cu seamă, faptul că doctrinarii revoluției care au conceput noile idei, deși nu le-au numit în mod expres identitatea, s-au pronunțat, chiar dacă nu în mod direct, în favoarea socialismului, fie atunci, în tensiunea evenimentelor, fie după aceea, ori au utilizat în argumentările doctrinare, în practica politică no-

țiuni, termeni din sfera teoriei revoluționare științifice¹. Coroborarea acestor luări de poziție și a noilor valori teoretice generate de revoluție este de natură să conducă la clarificări majore în legătură cu începuturile ideii și mișcării socialiste în România ca operă a solului național. Căci s-a manifestat atunci tendința de închegare a conceptului de socialism în țara noastră — derivînd din condițiile economice-sociale și politice ale societății românești și menit a răspunde aspirațiilor poporului nostru —, tendință care era nu doar a unor doctrinari luați în sine, ci reprezenta o direcție specifică a revoluției ca mișcare de idei, circumscrisă unei arii temporale largi, mergînd din anii imediat premergători momentului 1848 pînă spre deceniile de la sfîrșitul veacului. Se producea acest proces în condițiile în care Marx și Engels, pornind de la datele societăților dezvoltate din apusul Europei, puneau bazele teoriei revoluționare științifice, a celei mai avansate concepții despre lume și viață a lumii moderne și care, treptat, va încorpora și cuceririle altor popoare, inclusiv ale românilor, în acest domeniu.

Dar, prin aceiași cugetători ai săi, momentul românesc 1848 a însemnat, concomitent, propagarea și dezvoltarea socialismului utopic în cadrul unei opere teoretice deschise, în rapidă și dialectică înaintare. Ei sînt aceia care, începînd din deceniul al treilea al veacului, pe un drum pregătitor al revoluției în planul ideologic și al cuprinderii maselor, au fost purtătorii și promotorii socialismului incipient, ilustrîndu-se prin creații teoretice în domeniu. Într-un astfel de climat au fost posibile apariția la noi a unui Teodor Diamant, întemeietor și doctrinar de talie universală al socialismului utopic, conceperea și organizarea de către acesta, nu departe de Capitală, a uneia dintre primele comunități falansteriene de tip agronomic și manufacturier din lume. Ca urmare, socialismul evocat de către militanții revoluției este, nu odată, socialismul utopic. Cum, însă, în țara noastră, socialismul utopic a avut o proiecție specifică și a cunoscut teoretizări și înfăptuiri practice care au plecat de la datele economice-sociale caracteristice societății românești — cu predominant caracter agrar —, estompîndu-și înclinația funciară spre contemplația în sine și apropiindu-se de tărîmurile socialismului științific, este greu de tălmăcit accepțiunea de socialism atunci cînd revoluționarii români o utilizează fără vreun determinativ. Studiul comparat al luărilor de poziție în această privință, ca și al evoluției gîndirii respectivilor teoreticieni, va putea mijloci identificarea a ceea ce reprezintă, într-un caz sau altul, viziune și vocație socialist-științifice.

Terminologia ce desemna atunci, generic, socialismul pune și alte probleme care, odată lămurite, vor fi în măsură să ușureze înlăturarea atît a exagerărilor, cît și a reticențelor în determinarea valorilor doctrinare românești de tip socialist de la 1848. Se știe, de pildă, că, în diverse cazuri, unii dintre revoluționarii români numeau comunism socialismul utopic sau alte variante de socialism ale anului 1848, fără să suprapună numaidecît accepțiunile distincte ale acestora, iar socialismului îi atribuiau sensul de comunism. Pe de altă parte, elementele retrograde din interior, în intenția de a stîrni imperiile din această zonă a continentului împotriva revoluției române, decretau drept comuniste nu numai ideile care se circumscriau propriu-zis acestei accepțiuni, ci și reformele econo-

¹ În legătură cu acest din urmă aspect, a se vedea: Nicolae Deleanu, *Scurt istoric al mișcării socialiste din România*, Editura Partidului Social-Democrat, București, 1940, p. 8.

mice-sociale preconizate la 1848, cu deosebire în planul împrăștiării și al ameliorării condiției țaranului². Tot asemenea, țarul și sultanul, conștienți de reala înaintare a ideilor socialiste-comuniste în Principate și căutând să-și creeze motivații în plus pentru o intervenție militară imediată împotriva revoluției române, declarau de sorginte comunistă nu numai respectivele idei, ci atît reformele sociale, cît și cele vizînd independența și unitatea națională.

Dacă referirile cercurilor reacționare boierești la concepțiile comuniste ale revoluției române sînt, cel mai adesea, imprecise, urmărind nu atît explicația, cît incriminarea, se observă, totuși, că ele fac, nu odată, distincție între comunism și socialism (îndeobște, socialismul francez al anului 1848), atribuind amîndouă aceste direcții militanților revoluționari de la noi. Bunăoară, în *Notiță despre legislațiunea agrară a Țării Românești, comunicată de un tînăr boier român lui Poujade*, în noiembrie 1849, se spunea că reformatorii români de la 1848, „luînd exemplul după frații lor comuniști și socialiști din Franța, au atacat, totuși, această legislație”³. Consulul francez la București, Poujade, a transmis aidoma la Paris cele de mai sus⁴, semn că socotea problema reală și că avea același punct de vedere asupra ei. În anii următori revoluției, cunoscuta lucrare a lui Al. G. Golescu : *De l'abolition du servage dans les Principautés Danubiennes*, ieșită de sub teascuri la 1856, va fi socotită, tot astfel, socialistă-comunistă. Ne-o comunică Ion Heliade Rădulescu, într-o corespondență din Constantinopol către D.C. Racotă, datată 2 iulie 1856, în care afirmă că moldovenii, „după cum știu d-acolo, o califică de socialistă, de comunistă”, susținînd, în același timp, că ideea unirii „vine de la comuniștii de la 48”⁵.

Alteori, revoluția era socotită a promova idei și restructurări politice-sociale de expresie comunistă fără a se adăuga și termenul de socialism, iar conducători ai ei caracterizați drept comuniști sau influențați de comunism. În timpul guvernării revoluționare din Țara Românească, „Pruncul român” nota că „Problema proprietății, atinsă printr-un articol al Proclamației [de la Islaz], a ridicat discuții tari și opinii diferite [înverșunate]. D. proprietari, crezînd că guvernul cel nou are principii comuniste, s-au sculat cu amărăciune împotriva lui...”⁶. *Memoriul unor boieri antirevoluționari către Poartă* numește revoluția „o mișcare care, prin ideile ei de comunism, zdruncină din temelii interesele societății”⁷. Iar autorul lucrării *De l'abolition du servage...* este socotit, la rîndul lui, comunist. O scrisoare din 26 august 1848 a boierului Gheorghe Suțu cuprinde aceste rînduri : „Eliade s-a întors, se plimbă cu eșarfa tricoloră împreună cu Bolliac și cu arhicomunistul A. Golescu cel mare”⁸. Să no-

² Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura politică, București, 1967, p. 212.

³ *Documente privitoare la istoria românilor*. Culese de Eudoxiu Hurmuzaki, vol. XVIII, *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1847—1851)*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1916, p. 233.

⁴ Titu Georgescu, *Mărturii franceze despre 1848 în țările române*, Editura științifică, București, 1968, p. 212.

⁵ *Correspondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*. Adunate și editate de C. D. Aricescu, partea a III-a, Tipografia Națională, București, 1874, p. 64.

⁶ „Pruncul român”, anul I, nr. 6 din 26 iunie 1848.

⁷ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, tomul III, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1902, p. 359.

⁸ *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române*. B. Țara Românească. 12 martie 1848—21 aprilie 1850, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, p. 171.

tăm, în sfârșit, scrisoarea unui preot sătesc, care, adresându-se din Roșia lui Al. Papiu-Ilarian, la 21 februarie 1854, făcea următoarea mențiune despre I. Maiorescu : „a aflat alt metod de legi, care, poate, l-au cetit în codicile comuniștilor“⁹.

La Constantinopol și la Petersburg, revoluției române i se atribuiau, cel mai frecvent, mobiluri *socialiste-comuniste*, sau *comuniste*, și nu socialiste în genere. Ion Ghica informa din Constantinopol Ministerul Trezoreriei din Afară al Țării Românești, la 30 august 1848, că, „aici, îndeobște, se crede că noi facem socialism și comunism. Astfel sînt privite lucrările Comisiei proprietății“¹⁰. Aceeași observație făcea și Ion Ionescu de la Brad : „revoluția socială a românilor, atît de înfloritoare, atît de prudentă, atît de scrupuloasă întru a nu aduce pagubă nimului, a fost calificată de comunistă, nu numai de către reacționari, dar și de însuși comisarul Înaltei Porți, Fuad Efendi“¹¹. Un articol din ziarul „Bucovina“ menționa că, după ce Suleiman Pașa se declarase mulțumit de „buna orînduială“ din Principate, poporul român „s-a văzut deodată tractat ca popor răpitor, comunist și rebel Porții“¹². Într-adevăr, Proclamația din 13/25 septembrie 1848 a lui Fuad Efendi către boierii și locuitorii Țării Românești, prin care anunța că „o armie împărătească“ vine „să păstreze ordinea legală“, identifică în revoluția română un substrat comunist : „O revoluție izvoită din acel duh al comunismului împotriva căruia se bate și triumfează acum Europa întregă s-a ivit între voi“¹³. Ziarul „Bucovina“ explica într-un mod semnificativ calificarea revoluției drept comunistă : „În Valahia, mișcarea revoluționară s-a făcut de tineri și mai mult de stările de jos și, poate, pentru aceea ex. s. Fuad Efendi îi numește comuniști“¹⁴.

Asemenea Constantinopolului, guvernul țarist lansase o insistență propagandă internațională împotriva revoluției române și încerca să pună ideile ei cele mai radicale pe seama influențelor externe. Bunăoară, *Nota circulară a Cabinetului rusesc către reprezentanții săi din străinătate*, reprodusă la 21 iulie 1848 în „Le Journal de Saint-Petersbourg“, spunea, în legătură cu revoluționarii români, că „ideile lor de guvernare nu sînt decît un plagiat împrumutat de la propaganda democratică și socialistă“¹⁵. După 1848, calificarea aceasta a fost extinsă, îndeobște, la România. „A fost o vreme chiar cînd România întregă a fost acuzată ca comunistă și anarhistă — declara deputatul social-democrat I. Pistiner de la tribuna Parlamentului, în 1924 —, și aceasta s-a întîmplat la 1848 din partea țarismului rusesc“. Și atunci românii au recurs la ajutorul „lumei revoluționare, la comuniștii din Londra, la Marx și Engels, la toți conducătorii comunismului. Am găsit aceasta în arhivele socialiste și în diverse memorii“. Și acești revoluționari „au avut dreptate, au făcut foarte bine, pentru că Marx și Engels, acești doi conducători ai comunismului de la

⁹ Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *Correspondența lui Alexandru Papiu-Ilarian*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, p. 24.

¹⁰ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, tomul III, p. 713.

¹¹ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, tomul V, Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, București, 1904, p. 625.

¹² *Tiparul Constantinopolului și Principatele Românești*, în „Bucovina“, anul I, nr. 10—12 din 17 decembrie 1848.

¹³ *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, de Cornelia Bodea, vol. II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 867.

¹⁴ *Țările Românești*, în „Bucovina“, anul I, nr. 4 din 29 octombrie 1848.

¹⁵ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, tomul II, Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, București, 1902, p. 612—613.

1848, au început după aceea o campanie, la 1854, și au scris o serie de articole pentru România¹⁶.

Privitor la atitudinea țarismului față de radicalismul revoluției române, istoriografia noastră beneficiază de aprecierile întemeietorului însuși al comunismului științific, Karl Marx, care nota că, în timp ce regimul revoluționar victorios din Țara Românească ființa și se dezvolta, „guvernul rus, în manifeste adresate întregii Europe, tuna și fulgera împotriva poporului valah, pe care-l acuza că a instaurat republica și a proclamat comunismul”¹⁷. Semnificativ este că Marx nu face vreo remarcă menită să infirme ceea ce susținuse Cabinetul de la Petersburg. Dimpotrivă, el analizează cu sobrietate și gravitate fapte și procese reale, evocă îngrijorat pericolele la care era expus din exterior poporul nostru, manifestând simpatie față de revoluția română. Această remarcă, venită de la cea mai autorizată sursă în materie, este un titlu de cinste pentru români, fiindcă îi situează în rîndul adepților comunismului, într-o perioadă în care erau puse bazele științifice ale acestuia.

În fapt, înseși cercurile reacționare din țară, atunci cînd își exprimau temerea față de radicalismul revoluției române, o făceau într-un mod real, iar dacă propaganda lor contrarevoluționară era și foarte zgomotoasă și exagerată, aceasta vine să indice — numai — cît de mult se temeau de noua ideologie revoluționară. Că anumite idei de nuanță socialistă deveniseră componentă ideologică a revoluției o vădesc și măsurile exprese instituite de autorități după înăbușirea acesteia. Memoriul din toamna anului 1848 care expunea aceste măsuri, datorat, desigur, mediilor boierești, pornind de la faptul că „ideile lor comuniste [ale revoluționarilor români] s-au putut înrădăcina în unele spirite credule ca urmare a unei propagande active desfășurate prin oameni”¹⁸ (*subl. ns.*), propunea cele mai categorice mijloace împotriva operei revoluției și a urmărilor ei. Dintre acestea făcea parte numirea unui comitet din rîndul boierilor și, foarte interesant, al negustorilor — deci al unor elemente ale clasei burgheze — care să sugereze guvernului mijloacele pentru organizarea unei contrapropagande aprige și să urmărească îndeaproape aplicarea măsurilor preconizate. Memoriul prevedea „să se demonstreze că toate ideile comunismului răspîndite în mase nu sînt deloc de acord cu justiția, morala [desigur, ale claselor împilatoare] și religia; același mijloc prin care s-a ajuns la înrădăcinarea unor asemenea idei trebuie să slujească spre a le dezrădăcina”¹⁹. Se cerea, în același memoriu, „o supraveghere energică a subalternilor”, epurări de personal inferior, editarea unei publicații pentru țărănime care să combată ideile revoluției²⁰.

¹⁶ *Dezbaterile Adunării Deputaților*. „Monitorul oficial”, nr. 43 din 22 ianuarie 1925, p. 995 (Ședința din 12 decembrie 1924).

¹⁷ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, București, 1961, p. 330.

¹⁸ *Documente privitoare la istoria românilor*. Urmare la colecțiunea lui Eudoxiu Hurmuzaki. Suplement I. Vol. IV. 1802—1849, București, 1891, p. 591. A se vedea și: *Memoriu despre măsurile pentru a combate opera revoluțiunii în Țara Românească (sept-oct. 1848)*, în *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, tomul IV, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1903, p. 675.

¹⁹ *Ibidem*, p. 594.

²⁰ *Ibidem*, p. 594—595.

Gînditorii români au ripostat atacurilor reacţiunii fără să renege propriile concepţii şi fără să retracteze, practic, nimic. În schimb, ei au tîns să aducă respectiva confruntare pe un alt teren, argumentînd că revoluţia de la 1848 nu a urmărit obiective programatice comuniste, ceea ce, ipso facto, nu infirmă că ei aveau anumite vocaţii socialiste şi că înşişi făureau unele valori teoretice proprii concepţiei revoluţionare ştiinţifice. Stadiul dezvoltării istorice n-ar fi făcut posibile atare obiective programatice, nu numai la noi, ci nici pe alte meridiane. O ilustrează programul în 17 puncte fundamentat de Karl Marx şi Friedrich Engels şi intitulat : *Revendicările partidului comunist în Germania* ²¹, care exprima poziţia proletariatului în revoluţia germană de la 1848. Fondatorii comunismului ştiinţific, înţelegînd dinlăuntrul lor datele dezvoltării istorice, obiectivele pe care trebuie să le abordeze revoluţia din propria ţară, au inclus în acest document programatic, alcătuit la numai o lună de zile după apariţia, în februarie 1848, a *Manifestului Partidului Comunist*, prevederi de la un capăt la altul burghezo-democratice, proprii nevoilor şi stringenţelor de atunci ale societăţii germane. Asemenea complexului programatic al revoluţiei române, *Revendicările partidului comunist în Germania* formulează, la întîiul punct, ca sarcină primordială a revoluţiei, înfăptuirea unităţii naţional-statale, Germania urmînd a fi declarată „republică unică şi indivizibilă“ ²². În interdependenţă cu obiectivul naţional, se preconiza eliberarea ţăranilor din servitutea feudală, înlăturarea tuturor încorsetărilor feudale, lichidarea bazei economice a nobilimii. Alte puncte programatice vizau : înarmarea poporului, instituirea de impozite cu pronunţat caracter progresiv, reglementarea creditului în interesul poporului ş.a. Conţinutul şi caracterul acestor prevederi — care îşi au cea mai mare similitudine cu fondul programatic al revoluţiei române în corespondenţa lor strictă, în adaptarea nemijlocită la cerinţele interne specifice — nu vine în contradicţie cu faptul că autorii lor sînt întemeietorii comunismului ştiinţific. Dimpotrivă, conceperea programelor de acţiune ale fiecărei etape istorice de către cei mai avansaţi gînditori şi militanţi revoluţionari este de natură să asigure acestora oportunitatea şi eficienţa istorică maxime. Nicolae Bălcescu exprimă odată această convingere, atunci cînd lasă să se înţeleagă că spiritele de avangardă, adevăraţii vizionari şi reformatori sociali sînt socialiştii — îl simţim pe gînditorul român de partea lor —, condiţie la care despoţii nu se pot ridica. În *Despre împrăştierea ţăranilor*, el conchide, astfel, că „anevoie un despot este socialist, anevoie se învoieşte a fi reformator“ ²³.

Luările de poziţie ale ideologilor români — lapidar formulate — permit să se întrevadă nivelul de înţelegere la care ajunseseră în acea epocă. Măsurile de emancipare a ţărănimii — spune Ion Ionescu de la Brad — nu aparţin comunismului, care vizează restructurarea însăşi a societăţii : „mişcarea emancipaţiei fără cuvînt s-a calificat la noi în ţară de mişcare comunistă, de vreme ce ondulaţiile nu izbesc în

²¹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 5, Editura politică, Bucureşti, 1959, p. 3—5.

²² *Ibidem*, p. 3.

²³ Nicolae Bălcescu, *Opere*. Tomul I, partea I. *Scrieri istorice, politice şi economice*. Ediţie critică adnotată cu o introducere de G. Zane, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1940, p. 275.

soțietate, ci numai în abuzurile soțietății“²⁴. Sarcinile răsturnării feudalismului — continuă economistul român — puteau fi soluționate în cadrul social existent : „Lupta între iobăgie și privilegiu, între clacă și monopol, între dijmă și robie se poate curma în soțietatea de astăzi“²⁵. Regimul împilării sociale — lasă el să se înțeleagă — va face, însă, ca oamenii să se îndrepte, firesc, spre comunism : „Românii nu sînt comuniști..., în timpul revoluției nu s-a întîmplat pagubă și rău ciocoiului nici măcar cît e negru subț unghie... De acum înainte românul va fi aceea ce-l face cruda voastră împilare și robie“²⁶. Marile departajări de clasă — observă revoluționarul român — vin din poziția față de capital, căruia comuniștii îi neagă legitimitatea. Partizanii diverselor sisteme „încep a se dezmina la partea mai mare sau mai mică ce fac capitalului. Comuniștii tăgăduiesc legitimitatea lui“²⁷.

Al. Papiu-Ilarian a afirmat, tot asemenea, ideea că menirea socialismului este renovarea fundamentală a societății. În *Istoria românilor din Dacia Superioară*, el începe caracterizarea orientărilor revoluționare din Europa anului 1848 cu socialismul din Franța, căruia îi atribuie țeluri specifice ideologiei comuniste, deși, practic, revoluția din Franța anului 1848 se mărginea la schimbarea formei de stat, a monarhiei cu republica. „Ci libertatea acestui an [1848] s-a arătat în mai multe forme. La francii s-a arătat ca *socialism* și ca *democratism* : francii socialiști nu doreau nimica mai puțin decît o răsturnare cu totul a societății ceea ce este acum și a o ordonare altminteră — zicînd că nu e deloc bine ordonată, ei nu se mulțumeau numai cu libertatea politică ; — iară republicanii democrați se destingeau de cei socialiști, care se numesc și *roșii*, că democrații vreau să stea republica ; dară însă vreau să stea și proprietatea fiecăruia neatinsă“²⁸. În fața acuzației de comunism adusă revoluției de către nobilime, Al. Papiu-Ilarian ripostează, invocînd, în context, teza împilării sociale și naționale a maselor : „Și astăzi, totuși, astuții [perfizii] domni încă ei au fruntea de a înfierare pe români de *comuniști* — de comuniști pe aceia al căror pămînt e [și] țara cu puterea le-o răpiră, din a căroră sudoare sîngeroasă se nutriră o mie de ani, cari le lucrară domnilor pe nemica ca vita e [și] gemură ca șerbi fără nici o apărare de atît amar de timp supt jugul cel barbar al lora“²⁹. După cum Ion Ionescu de la Brad, în aceeași scrisoare în care descrie riscurile ce l-au pîndit scriind articolul *Românii nu sînt comuniști*, expune teoria plusvalorii, cristalizată, firește, pînă la un anumit nivel, și face un calcul menit să o argumenteze³⁰.

Este caracteristic pentru luările de poziție ale doctrinarilor români faptul că ei nu au combătut comunismul propriu-zis, că au răspuns în termeni decîși dușmanilor revoluției atunci cînd aceștia au atacat-o sub motiv că urmează direcții comuniste³¹.

²⁴ *Anul 1948 în Principatele Române. Acte și documente*, tomul V, p. 626.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ I. Ionescu, *Socialiștii (Adversarii proprietății)*, în „Pruncul român“, anul I, nr. 24 din 7 august 1848.

²⁸ Al. Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, tomul II, ediția a II-a, Viena, 1852, p. II—III.

²⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 194.

³⁰ *Correspondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*. Adunate și editate de C. D. Aricescu, partea a II-a, Tipografia Națională, București, 1874, p. 51.

³¹ „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, anul XI, nr. 49—50 din 13—20 decembrie 1848.

Ion Ionescu de la Brad, după ce neagă caracterul programatic comunist al revoluției, ceea ce corespundea realității de fapt, lasă să se întrevadă un miez, o evoluție asupra căreia, în cazul de față, evită să se rostească direct. „Mișcarea de față — spune el — nu este și nice nu poate fi comunistă ea este un ce încă nedeterminat în limbajul politic”³². G. Bogdan-Duică atrage luarea aminte că „Acest răspuns energic trebuie cetit în întregime, deși sau tocmai fiindcă el nu reuși să încredințeze pe proprietari că Ionescu nu a avut veleități comuniste”³³. În genul lui Ion Ionescu de la Brad va replica apoi Cezar Bolliac³⁴ lui Barbu Catargiu, care, în broșura *Proprietatea în Principatele Moldo-Române*, îi califica pe revoluționarii de la 1848 socialiști și comuniști. Bolliac vedește, în pledoaria sa, că era îndeaproape inițiat asupra socialismului; el combate numai socialismul utopic, indiferent de proveniență, nu însă comunismul științific, și se exprimă ca apărător al maselor împilate. Bolliac — observa Nicolae Deleanu — „a lăsat o descriere a ideii de societate comunistă; a întrebuintat, pentru prima dată, noțiunea de «proletar», pe care a explicat-o științificește; a criticat marxist evoluția burgheziei românești”³⁵.

Rezultă, din cele de mai sus, că, în cursul revoluției, luările de poziție ale militanților români în favoarea comunismului sînt mai puține și au o tentă preponderent aluzivă, atît datorită faptului că socialismul științific se afla în faza de început a închegării sale, cît și împrejurării că, respectivii conducători revoluționari erau angrenați în desfășurarea evenimentelor și păstrau o anume prudență, urmăriți fiind de polițiile din interior, cît și de cele ale altor state. În perioada de după 1848, în exil, vor fi mai numeroase — comparativ — declarațiile directe, deschise de simpatie și încredere în noua ideologie revoluționară. Era urmarea saltului produs de revoluția în desfășurare, care a adîncit radicalitatea valorilor ideatice, a extins orizonturile de gîndire și proiecție istorică, iar pe de altă parte urmarea creșterii forței de influențare în lume a socialismului științific, care înregistrase un moment de puternică exprimare publică prin *Manifestul Partidului Comunist*, elaborat de Karl Marx și Friedrich Engels și lansat în februarie 1848. „Ceea ce trebuie subliniat în atitudinea intelectualității democratice române față de ideologia socialistă — apreciază G. Zane — este faptul că în primii ani de exil apropierea de socialism nu este întîmplătoare, ci o orientare comună a celor mai mulți dintre reprezentanții ei; între liberalism și socialism — chiar dacă din socialism acceptau numai unele teze — încrederea politică și simpatia ideologică merg spre socialism, dar numai în primii ani. Unii profesază o încredere publică în viitorul socialismului; mai toți, sub influența lui N. Bălcescu, cred în revoluție ca singura cale; or, în acești ani, speranța în revoluție se identifica cu încrederea în socialism... N. Bălcescu, la rîndul său, a manifestat, în repetate rînduri, încrederea în revoluție, într-o revoluție europeană mai generală și mai profundă decît cea de la 1848, însușindu-și

³² *Correspondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*, partea a II-a, p. 49.

³³ G. Bogdan-Duică, *Viața și opera întîiului țărănist român Ion Ionescu de la Brad (1818—1891)*, Editura Ramuri, Craiova, 1922, p. 25.

³⁴ Cezar Bolliac, *Explicarea citorva vorbe*, în „Românul”, nr. 29, aprilie 1859.

³⁵ Nicolae Deleanu, *op. cit.*, p. 9.

astfel o părere curentă în cercurile revoluționarilor înfrinți sau proscriși. Oricum, în anii următori, cu cât guvernele burgheziei se îndepărtau tot mai mult de revoluție, ba chiar în anumite țări trecuseră de partea contrarevoluției, revoluția rămânea întruchipată de socialism și, ca atare, revoluționarii rămași credincioși revoluției sînt socialiști în felul lor, sau prieteni ai socialismului cu care revoluția se identifica³⁶.

Toate acestea confirmă și subliniază remarca lui Karl Marx, care urmărea cu atenție cursul evenimentelor din țara noastră și în perioada de după 1848 — remarcă semnificînd un adevăr de aur pentru istoria noastră — că „dacă Omer-pașa ar păși acum cu armata sa victorioasă în Valahia, turcii, care au tras unele învățăminte din recenta lor experiență și care se află în stare de război cu Rusia, ar restabili constituția din 1848, care ar duce la o reparație «a republicii, a comunismului și a tuturor inovațiilor anului 1848»“³⁷.

Unii revoluționari români au rămas simpatizanți ai idealului socialist-comunist nu doar în primii ani de după revoluție — cum susține G. Zane în cele de mai sus —, ci în întreaga viață. Mărturiile lor în această privință, indiferent cînd au fost făcute, aparțin istoricește fondului ideologic al revoluției și, de aceea, le cuprindem aici.

În chiar anul revoluției, George Barițiu va face o caldă motivație a capacității de lucrare a ideilor comunismului pe un teren propice existent în România. Cu referire directă la starea de spirit din societatea românească, obiectiv favorabilă noilor idei, „Gazeta de Transilvania“ constata : „Apoi în mijlocul acelor cumplite abuzuri, cine să se mai mire dacă înșile ideile comuniste începuseră a-și rumpe strungă. Au nu despoietorii de public le deschiseseră drumul prin faptele lor, la noi ca și pe aiurea ?“³⁸. O grăitoare similitudine cu modul în care Karl Marx și Friedrich Engels teoretizează, în *Manifestul Partidului Comunist*, legitimitatea marxismului. Înclinațiile socialiste ale lui Barițiu s-au accentuat în împrejurările generate de evoluția economico-socială a societății românești și de efectele nefaste produse de capitalismul occidental în țara noastră. „Bariț — opinează George Em. Marica — socotea că, pe plan economic, se înfruntau, după revoluție, două puncte de vedere : cel individualist, al liberei concurențe, și cel socialist, care e privit cu destulă comprehensiune³⁹. E momentul cînd el a manifestat pentru prima dată un mare interes pentru socialism, speriat de avîntul capitalismului apusean, care pătrunsese bine în țările române, cu consecințe defavorabile și asupra economiei brașovene“⁴⁰.

³⁶ G. Zane, *Ideologia revoluționară română și socialismul francez în epoca revoluției de la 1848*, în G. Zane, N. Bălcescu, *Opera. Omul. Epoca*, Editura Eminescu, București, 1975, p. 109.

³⁷ Karl Marx, *Insurecția de la Madrid — Tratatul austro-turc — Moldova și Valahia*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 10, p. 331.

³⁸ *Pentru ce este rău Regulamentul Țării Românești și al Moldovei*, în „Gazeta de Transilvania“, anul XI, nr. 73 din 6 septembrie 1848.

³⁹ A se vedea articolul : *Luptele principiilor în Franța*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, anul XIV, nr. 46—48/1851.

⁴⁰ George Em. Marica, *Preocupări filosofice, psihologice și sociologice la G. Bariț*, în „Revista de filosofie“, tomul 18, nr. 3, martie 1971, p. 314.

Cu aceeași vădită înțelegere și simpatie va prezenta Barițiu — la distanță de trei decenii de la revoluție — activitatea socialiștilor. El notează că, în 1878, începură a se ține adunări ale socialiștilor „pe la filialele lor de sute de mii. Socialiștii din Sibiu avură greutate mare pînă li s-a permis convocarea, deși au împlinit condițiunile prevăzute în cunoscuta ordonanță a ministrului Tisza. În fine, duminică, pe la 2 1/2 ore, se deschise adunarea lor în sala mare din grădina lui Hermann, în număr măricel, în care se află și femeii“⁴¹. Revoluționarul român remarcă progresele socialismului în atragerea proletariatului, a maselor exploatate în Germania, faptul că, în această țară, clasa muncitoare izbutise să trimită în parlament un număr mare de deputați, care s-au exercitat acolo ca o importantă forță politică : „De altminterlea, noi repetăm cele zise într-un alt număr despre socialism, că publicul românesc să-i urmărească cu mare atențiune progresele lui. Iată că socialiștii sau, vorbind mai de înțeles, sărăcimea, proletariatul din Germania, au ajuns ca să aibă un număr respectabil de reprezentanți chiar în parlament, unde luptă în numele laboarei sărace (brațele muncitoare, capitalul brațelor), contra bogăției de capitaluri și alte avuții colosale“⁴².

În termeni vehemenți a răspuns Mihail Kogălniceanu celor care i-au făcut o vină din aplecarea spre socialism, dar, foarte elocvent, a declarat că primește această calificare, considerînd că ea se transformă, de fapt, în elogiu. Revoluționarul român a făcut această declarație în 1862, în cadrul dezbaterilor parlamentare asupra legii rurale. „Ați voit să mă arătați țării ca răsturnător, ca socialist... — a spus el — ; ați voit, în sfîrșit, să mă puneți la pilori. Fie, la pilori sau la stîlp, cum se zice românește, s-au pus oameni și mai însemnați decît mine ; însă luați seama că pilorul a devenit, de multe ori, un pedestal, și dar acest pilor, acest pedestal ce vi-l dătoresc îl primesc și rămîn pe el !“⁴³. Consecvent aceleiași afinități, Kogălniceanu avea să afirme, mai tîrziu, viabilitatea socialismului, declarînd că „multe din ideile socialiste sînt ideile viitorului, idei cerate de progresul omenirii“⁴⁴. Și ținea să sublinieze expres că acest crez este însuși testamentul său ideologic : „Ce vă spun acum e cîntul meu de lebedă, este testamentul pe care-l las copiilor“⁴⁵. Kogălniceanu mai arăta că pledoaria sa decurge din „ideile mintuitoare ale veacului“, idei care „cresc și se coc ca și fructele“, încît „ceea ce ieri încă era crud, un vis..., mîine va fi copt, va fi o realitate, un lucru practic“⁴⁶.

În cadrul căutărilor democraților români pentru propulsarea țării pe făgașuri de progres, savantul Petru Poni „va înclina balanța în favoarea căii societății comuniste, socialiste, atîta cît era înțeleasă la acea vreme

⁴¹ George Barițiu, *Transilvania. Adunare de socialiști în Sibiu*, în „Observatorul“ anul I, nr. 40/1878.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească. Seria I. De la Vasile Lupu pînă în 1866*, Adunate de D. C. Sturdza-Scheeanu, vol. II, Atelierele grafice Socec, București, 1907, p. 531.

⁴⁴ „Monitorul oficial“, *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 26 din 16 ianuarie 1887, p. 337—342. A se vedea și : Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol. II. *Scrieri istorice*. Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Alexandru Zub, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, p. 32.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

de către democrații români, oricum destul de mult, dacă ținem seama de stadiul elaborării doctrinelor socialiste“⁴⁷. El își formulează opțiunea ideologică-politică într-o luare de poziție deschisă, publică, și anume într-un articol de presă intitulat fără echivoc : *Comuniștii*⁴⁸.

Sînt cunoscute declarațiile de după revoluție făcute de C. A. Rosetti, care îl situează vizibil de partea socialismului și a înfăptuirii lui în țara noastră. La 16 octombrie 1849, el îi scria lui Ion Ghica : „Nu ai tu ca și mine asigurarea că în curînd — miine poate, peste un an, peste doi, peste trei — socialismul o să triumfe ? Nu trebuie oare să ne pregătim ca să nu ne mai găsească învierea goi cum am fost în anul trecut ? Nu sîntem datori să creăm o patrie, să pregătim mijloacele dezrobirii și apoi mijloacele de a întemeia, de a sădi libertatea ?“⁴⁹. Istoriografia a socotit, îndeobște, această mărturisire de tentă socialist-utopică. Dar, scurt timp după aceea, revoluționarul român, vădind realism, concepea înlăturarea ordinii sociale existente nu imediat, ci *în perspectiva istoriei*. Într-o scrisoare către I. Voinescu II, datată 14 septembrie 1852, el cerea : „puneți toate puterile a răsturna societatea aceasta atît de rea, avînd drept răsplată că *fiii voștri* vor trăi într-o alta mai bună“⁵⁰. O confirmă și mai evident o altă mărturisire a sa, conținută într-o corespondență către I. Ghica din 14 decembrie 1852, în care susține îndreptățirea socialismului, a instaurării lui în țările înapoiate, fără să o condiționeze de o prealabilă victorie a lui în occidentul dezvoltat al Europei, cum o făceau, îndeobște, teoreticienii socialiști la acea epocă, inclusiv fondatorii marxismului : „Acum să răspund la scrisoarea ta. Nu intru în discuție despre socialism, dar sînt silit a-ți zice că nu mă unesc cu tine cînd zici că societatea orientală n-are trebuință de dînsul... misiia lui nu este numai distrucția mizeriei, ci a robiei, a exploatației omului de către om“⁵¹.

C. A. Rosetti se detașa, astfel, de teza îmbrățișată atunci de mișcarea muncitorească internațională în legătură cu un viitor triumf simultan al socialismului în țările apusene dezvoltate economic, și abia apoi în țările înapoiate, teză care făcea inactuală perspectivarea socialistă în acestea din urmă. El nu a avut în vedere victoria socialismului într-un grup de țări, nici dezvoltate, nici înapoiate.

În aceeași perioadă de după revoluție, C. A. Rosetti și-a îndreptat ținta atacului, asemenea lui Marx, și împotriva paradei de socialism a partidei liberale, menită a-i masca mobilurile antipopulare.

Revelatoare pentru identitatea politică a lui C. A. Rosetti din perioada imediat următoare revoluției sînt documentele confidențiale ale poliției prusace, nu demult investigate⁵², care aduc informația pînă acum necunoscută că, în 1851, C. A. Rosetti era reprezentantul Principatelor Române în Comitetul central democratic european, cu sediul la Londra, calitate în care a putut veni în contact cu Friedrich Engels, pe atunci mem-

⁴⁷ Elena Georgescu, *Tezaur din veacul trecut*, București, 1971, p. 19 („Biblioteca de istorie“).

⁴⁸ Petru Poni, *Comuniștii*, în „Tribuna română“ (Iași), anul IV, nr. 1 din 21 mai 1859.

⁴⁹ Reprodus după : Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, Editura „Scrisul românesc“, Craiova, f. a., p. 87.

⁵⁰ C. A. Rosetti, *Correspondență*, Ediție îngrijită, prefată, note și comentarii de Marin Bucur, *Documente literare*, Editura Minerva, București, 1980, p. 400.

⁵¹ *Ibidem*, p. 263.

⁵² I. Opreșan, C. A. Rosetti și D. Brătianu urmăriți de poliția prusacă, în „Manuscriptum“, anul X (37), nr. 4/1979, p. 155—158.

bru al Comitetului revoluționar german. „Membrii Ligii generale a popoarelor (ligue des peuples) — se spune într-unul din aceste documente — sînt reprezentați acum de toate națiunile; fiecare membru a trebuit să se oblige de a fonda un comitet propriu pentru compatrioții săi emigrați. Totodată, fiecare comitet are datoria de a traduce și de a răspîndi în patriă sa toate scrierile Comitetului central, să stabilească legături cu patria și, în general, să facă propagandă în toate felurile posibile, să primească mijloace bănești, să contracteze împrumuturi naționale, să cumpere arme, să trimită emisari etc. Comitetul central de aici constă din Ledru Rollin pentru Franța, Ernst Haug pentru Austria, Ruge pentru restul Germaniei, Mazzini pentru Italia, Worcell pentru Polonia și Rusia, Pulsky pentru Ungaria, Rosetti pentru Principatele Române. Se zice că i-ar fi reușit Comitetului central să formeze în aproape toate capitalele asociații, care sînt gata să pornească lupta la primul semn al conducătorilor lor. Comitetul german de aici constă din Haug, Gögg, Engels, Ruge, Ronge, Willich...”⁵³.

Socialistul Al. G. Radovici va surprinde într-un mod real și nuanțat profilul ideologic politic al lui C. A. Rosetti, în care se implică nemijlocit și socialismul. El va scrie: „Neclintit în credințele-i cinstite de liberalism cu aspirațiuni socialiste, [C. A. Rosetti] luptă o viață întreagă spre propășirea lor... Da, Const. A. Rosetti, prin tendințele lui umanitare, a fost socialist, și prin pozițiunea ce ocupa a înlesnit avîntul socialismului în țara noastră”⁵⁴.

Un adept fervent al socialismului s-a declarat, de asemenea, pictorul Constantin Daniel Rosenthal, militant al revoluției române. „Este un fapt imens în ochii mei, e cel mai mare fapt al timpurilor moderne — declara el —, este prima răsărire a aspirațiunilor și străduințelor socialiștilor, cugătorilor, prietenilor umanității”⁵⁵. Lui îi aparține și exprimarea în *vi-ziune socialistă* a solidarității revoluționare internaționale. Într-o scrisoare din 4 iunie 1851 către C. A. Rosetti, el făcea această profesiune de credință: „Dacă mă aflu în Germania găsesc oameni nefericiți (sărmani) de care mă apropii și în China aș face la fel, astfel înțeleg eu socialismul...”⁵⁶.

Cercetări de dată recentă au stabilit că un revoluționar de la 1848 ca Stephan Ludwig Roth s-a situat pe terenul de gîndire incipient socialist-științifică. Lucrarea de nuanțată analiză: *Gîndirea economică din Transilvania (1784—1918)* consideră discutabil elementul de apreciere prin care socialismul lui Roth este socotit ca feudal⁵⁷, cu carențele marcate de Marx și Engels în *Manifestul Partidului Comunist*, fiindcă „o asemenea apreciere contrastează cu conținutul însuși al operei și concepției lui Roth, socialismul feudal fiind creația aristocrației care scria «pamflete împotriva societății moderne burgheze»”⁵⁸. Roth sub nici o formă nu

⁵³ *Ibidem*, p. 156.

⁵⁴ Alexandru G. Radovici, *Rosetti și socialismul*, în „Drepturile omului”, anul I, nr. 57 din 11 aprilie 1885.

⁵⁵ C. D. Rosenthal, *Note solicitate de cetățeanul Rose pentru a servi cetățenei Rose a scrie o serie de articole sub forma unui foileton-roman destinat a apare în jurnalele de duminică din Londra, în 1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, p. 1165—1166.

⁵⁶ Al. Bojin, *Camil Petrescu. 1848 în proiecții literare* în „Manuscriptum”, anul IX, nr. 2 (31), 1978, p. 57.

⁵⁷ Carol Göllner, *Stephan Ludwig Roth. Viața și opera*, Editura științifică, București, 1966, p. 15.

⁵⁸ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1963, p. 489.

s-a situat de partea aristocrației și n-a scris pamflete contra capitalismului în interesul nobilimii. Critica lui principală vizează feudalismul, de pe pozițiile maselor asuprite, precum și carențe ale capitalismului, dar, repetăm, de pe pozițiile maselor. Socialismul feudal cerea o întoarcere înapoi a istoriei sub pretext că exploatarea feudală era mai generoasă și mai bună decât cea capitalistă, uitînd că feudalii «exploatau în condiții și împrejurări cu totul diferite și în prezent depășite»⁵⁹. Roth a demască fără cruțare exploatarea feudală, arătînd că «așa nu se mai poate»; a demască și aspecte ale exploatării capitaliste, dar nu pentru a susține întoarcerea la exploatarea feudală, ci s-a situat pe pozițiile desființării exploatării omului de către om»⁶⁰.

Frații Dimitrie și Ion C. Brătianu s-au înscris, în respectiva perioadă, printre simpatizanții unora dintre ideile socialiste. Cunoscutul proces din 1853 al complotului de la Hipodrom și de la Opera Comică din Paris împotriva împăratului Napoleon al III-lea, din care a făcut parte și Ion C. Brătianu, a relevat cu prisosință aceasta. El a fost considerat — așa cum arată I. Neagu-Negulescu — „uneltitor al distrugerii ordinii sociale burgheze, urmărind întemeierea Republicii Socialiste, prin uciderea împăratului...”⁶¹. Procurorul general, trecînd în revistă pe acuzații în acest proces, a spus, în replica sa după cuvîntul apărării, că fratele lui Ion C. Brătianu, „Artur [Dimitrie] Brătianu, care-i cu totul liber, care ar putea zbura în Valahia, primește mai bucuros să stea la Londra și să făurească acolo programe de republici socialiste”⁶². Pentru a defini orientarea ideologică-politică a celor implicați în proces, același procuror a reproduș un pasaj din manifestul lansat la 5 iunie 1853 și care a ieșit din tiparnița clandestină descoperită la locuința pariziană a lui Ion C. Brătianu: „Toate partidele republicane să-și dea mîna și să se strîngă supt steagul obștesc al Libertății, să se șteargă deosebirile sociale, s-au semănat destule idei ca să nu lipsească ce-i trebuie clădirii sociale celei noi.

Fieștecare să știe limpede că socialismul este o știință, ce numai libertatea o poate desfășura și c-această știință își are îndreptățirea de-a fi și drept scop omenirii întregi”⁶³. Documentele poliției prusace mai înainte evocate îl prezentau pe Dimitrie C. Brătianu ca semnatar, alături de Karl Marx și de alți membri ai Comitetului central democratic european, a unui manifest către popoare⁶⁴.

Unii dintre militanții socialiști vor evoca orientarea socialistă a lui Ion C. Brătianu, ca și a lui C. A. Rosetti. În 1898, V. G. Morțun avea să declare în fața Parlamentului: „Aici în dreapta mea este Costache Rosetti, și în stînga Ion Brătianu *... cari, la 1848, erau socialiști”⁶⁵. Al. Constantinescu va face și el referire la vocația socialistă a lui Ion C. Brătianu dintr-o perioadă anume, cea pașoptistă, a vieții acestuia. Într-o interven-

⁵⁹ *Ibidem*, p. 490.

⁶⁰ Ivanciu Nicolae-Văleanu, Toader Ionescu, Pinczés Iuliu, *Gîndirea economică din Transilvania (1784—1918)*. Coordonator: prof. univ. Ivanciu Nicolae-Văleanu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, p. 91—92.

⁶¹ Albert Fermé, *Brătianu conspirator. Îndoită încercare de ucidere asupra împăratului Napoleon III*. În românește de I. Neagu-Negulescu, București, f.a., p. 44.

⁶² *Ibidem*, p. 69.

⁶³ *Ibidem*, p. 68.

⁶⁴ I. Opreșan, *op. cit.*, p. 157.

* Este vorba de busturile celor doi fruntași ai revoluției române de la 1848, care se aflau în incinta Parlamentului.

⁶⁵ V. G. Morțun, *Al VII-lea răspuns la mesagiu. Cuvîntare rostită în ședința Camerei de la 4 decembrie 1898*, Tipografia „Lumea nouă”, București, 1898, p. 7.

ție la Congresul al VI-lea al P.S.D.M.R., din 1899, el va aminti că „Brătianu a fost odată socialist“⁶⁶. Remarca prezintă un mare grad de interes și semnificare, întrucât oferă indicii că socialiștii români, cel puțin unii dintre ei, au văzut în militanții de la 1848 pe înainte-mergătorii lor în linie nu doar *general-revoluționară*, ci propriu-zis *socialistă*,

S-a înregistrat, în timpul revoluției, și o încercare de propagare publică a ideilor comunismului. După cum atestă mărturiile vremii, starea de spirit era favorabilă receptării acestor idei. Petre I. Cernătescu, la 1848 membru al clubului revoluționar de la Craiova, exilat la Brusa, devenit apoi profesor de istorie la Universitatea din București, va scrie că „Spiritul revoluționar din Paris sufla în focul ce ardea sub cenușă în țările doritoare de una soarte mai bună și răspindea ideile republicane, dându-le un colorit de socialism și comunism, spre a atîta mai bine clasa apăsată și nedreptățită de politica în vigoare și de ordinea socială“⁶⁷. Colonelul I. Voinescu I, care nu simpatiza ideile socialiste, notează, în memoriile lui, că fruntașii regimului revoluționar victorios din Țara Românească „trimitea[u] agenți revoluționari în toată țara ca să propage principii socialiste“⁶⁸. Tot el constată că „Faptele prințului Bibescu, deși displăcea[u] multora, nu putea[u] împinge pe nație pînă la revoluție dacă morbul revoluționar nu ar fi fost epidemie mai în toate părțile cu tendințe socialiste“⁶⁹.

Documentele înregistrează, într-adevăr, în unele locuri, activități de propagare a ideilor comuniste, în timpul revoluției și imediat după aceea. În *Lista nr. 3 de fețele bănuite în vremea revoluției la județul Mehedinți*, întocmită la 22 octombrie 1848 de comisia județeană extraordinară de anchetă, este menționat, la nr. 2, „fostul căpitan la miliție Mihail Caracasi“, despre care se spune că „A propovăduit republica și comunismul la orașenii Turnului și Cernețului și la soldații care comanda“⁷⁰. În județul Brăila — după cum raporta prefectul —, țărănimea urmărea cu viu interes noile idei, din cauza exploatării pe care o sufereau. Ea acționa pentru „a se vedea ușurată de verice muncă impusă de relele supărătoare ale sistemului actual al exploatării moșiilor, de cametele cele grele ce este nevoită a da unora și altora la micile împrumuturi, într-un cuvînt de asupririle exploataților oricari ar fi ; de aceea este de trebuința a se face acestei clase o ameliorare cît s-ar putea mai nimerită, pentru încetarea propagandelor pernicioase“⁷¹. Asemenea militanților revoluției, masele țărănești nu răspundeau la învinuirile de comunism cu argumente menite să le infirme. Ion Ionescu de la Brad scrie că „La calomnia că să-

⁶⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 693.

⁶⁷ P. I. Cernătescu, *Istoria contemporană de la anul 1815 pînă în zilele noastre*, Tipografia laboratorilor români, București, 1871, p. 147.

⁶⁸ Constantin Rezachevici, Valeriu Stan, *Memoriile istorice ale colonelului Ion Voinescu I, un izvor inedit privitor la istoria politică a veacului al XIX-lea. Fragmente referitoare la revoluția de la 1848*, în „Revista de istorie“, tomul 31, nr. 5/1978, p. 846.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 849.

⁷⁰ *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească*. Lucrare întocmită de Mihail Regleanu. Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1962, p. 94—95. A se vedea și : Dan Berindei, *Noi documente privind revoluția de la 1848*, în „Revista arhivelor“, anul V, nr. 1/1962, p. 201.

⁷¹ *Extract după raporturile confidențiale ale prefectilor relative la dorințele, aspirările, opiniunile și tendințele generale ale locuitorilor țării*, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Manuscrise, Arhiva 625, fila 2.

teanul este solicitat de comunism, sătenii toți răspundeau cuvîntul de răscumpărare... [împroprietărire prin răscumpărare]⁷².

Dacă revoluționarii români de la 1848 au aderat numai la unele ori altele dintre ideile sau principiile socialiste-comuniste, ei au vădit, în cazul dat, temeinicia convingerilor, cărora au căutat să le rămînă fideli și, de asemenea, să le promoveze prin ei și prin urmașii lor. Fiul natural al lui Bălcescu — Bonifaciu Florescu — a făcut parte din mișcarea socialistă, ca și Mircea și Vintilă C. A. Rosetti, fiii lui C. A. Rosetti⁷³. În acest fel, „legătura de continuitate dintre mișcarea de la 1848 și cea socialistă capătă și o valoare simbolică ; opera a doi dintre cei mai remarcabili revoluționari pașoptiști va fi continuată deci — la un nivel superior — de fiii acestora”⁷⁴. Ziarul „Timpul” a publicat, în 1877, două articole de pătimașă propagandă împotriva activității socialiste a familiei C. A. Rosetti⁷⁵. „Să ne înțelegem mai întâi asupra titlului revoluționari-socialiști-democrați — se scria în cel de-al doilea articol —. Nu noi am inventat această denumire, ci d-nii Rosetti și și-o dau înșii ca un titlu de onoare”. În același articol, „Timpul” se vedește afectat de „educația politică ce a dat-o [C. A. Rosetti] fiilor săi și în virtutea căreia acești fii se numesc cu ostentațiune publică «revoluționari-socialiști»”.

Iar crezul în viitorul socialist pe care Mihail Kogălniceanu l-a lăsat testament urmașilor avea să producă ecou și să înrîurească pe fiul său, patriotul și democratul Vasile M. Kogălniceanu. Acesta își va manifesta simpatia și admirația față de ideile socialismului, iar la încetarea din viață a lui Friedrich Engels, în 1895, va publica în „Românul”, sub semnătură proprie, „un admirabil articol” — cum remarcă „Lumea nouă” —, în care va evoca „marea activitate a genialului teoretician al social-democrației din întreaga lume”⁷⁶.

Unii militanți ai revoluției române s-au înrolat ori s-au aflat în imediata apropiere a mișcării muncitorești și au depus o activitate fructuoasă, au luat apărarea muncitorimii împilate. C. A. Rosetti a fost președintele primei organizații profesionale a lucrătorilor tipografi din București, înființată în august 1858, iar în noiembrie 1862 va deține aceeași calitate Ion Ionescu de la Brad. Înmormîntarea lui C. A. Rosetti, în aprilie 1885 — notează I. C. Atanasiu —, a fost o adevărată manifestație socialistă, la care „s-a desfășurat pentru întâia oară în București, steagul roșu cu emblemă socialistă”⁷⁷. La cimitir „redactorii ziarului «Drepturile omului» au fost — după cerera expresă a familiei lui C. A. Rosetti — printre cei cari, pe umerii lor, au dus sicriul pînă la groapă”⁷⁸. Iar ultimul mare gest politic al lui Al. Papiu-Ilarian a fost pledoaria pasionantă din

⁷² I. Ionescu, *Compte-rendu (samă) de lucrarea Comisiei deputaților săteni și proprietari*, în „Popolul suveran”, anul I, nr. 25 din 7 septembrie 1848.

⁷³ A se vedea : *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878)*, Editura politică, București, 1971, p. 21, 796—801. 842, 844, 853, 861, 868.

⁷⁴ Tiberiu Avramescu, *Constantin Mille. Tinerețea unui socialist*, Editura politică, București, 1973, p. 46.

⁷⁵ A se vedea : C. A. Rosetti și fiii, *revoluționari socialiști-democrați și Iarăși C.A. Rosetti și fiii, revoluționari socialiști-democrați*, în „Timpul” (București), anul II, nr. 31, 42 și 48 din 9, 22, 23 februarie 1877.

⁷⁶ *Moartea lui Friedrich Engels*, în „Lumea nouă”, anul I, nr. 256 din 5 august 1895.

⁷⁷ I. C. Atanasiu, *Pagini din istoria contemporană a României, 1881—1916. Mișcarea socialistă, 1881—1900*, Editura „Adevărul”, București, 1932, p. 38.

⁷⁸ *Ibid.*

1873 pentru cauza lucrătorilor bivolari din Giurgiu⁷⁹, aduși înaintea tribunalului pentru că, un an mai înainte, se ridicaseră pentru ameliorarea condiției lor de viață și de muncă. Prin aceasta, fostul militant al revoluției s-a conectat la mișcarea muncitorească.

Într-o mișcare de idei în care nu puțini protagoniști vădeau vechi înclinații pentru socialismul utopic — desigur, în cadrul unei viziuni complexe, deci nu exclusiv pentru acesta —, pot fi întâlnite luări de poziție critice, în genul lui Karl Marx și Friedrich Engels, față de comunismul primitiv, egalitarist, ascetic, de factură utopică. Faptul este mai mult decât semnificativ, indicând că revoluționarii români nu s-au contrapus niciodată ideilor comunismului științific, că ei au operat distincția cuvenită dintre felurite curente socialiste utopice și socialismul autentic, științific. Oriunde în opera lor comunismul era combătut, în cauză s-au aflat totdeauna idei egalitariste, pe care gânditorii români nu și le-au apropiat, socotindu-le ca nefiind adecvate specificului de condiții și necesități al societății românești sau pe care le-au depășit în perioada de după revoluție. Această distincție a fost exprimată într-un mod relevant de Ion Ionescu de la Brad, care, după ce enumeră diverse curente socialist-utopice, menționează comunismul, adăugind că toate acestea aparțin, generic, socialismului : „Sub acest nume de socialiști se înțeleg toți filozofii și filantropii aceia care, văzînd relele ce bîntuiesc societatea de astăzi, au cunoscut că organizația ei este prea rea și au scos la lumină felurite sisteme spre a-i pregăti un viitor mai fericit. Oweniștii, sensimoniștii, fourieriștii, egaliterii, umaniterii, icarienii, comuniștii & comp., sînt socialiști, adică adversarii raporturilor ce se află în societatea de astăzi între muncă, capital și pămînt“⁸⁰.

La Nicolae Bălcescu, reacția față de comunismul egalitarist se implică în poziția sa favorabilă împroprietăririi maselor țărănești ca soluție impusă de mersul istoriei românești. „Referindu-se la criticile care i se aduc pentru că nu a preconizat abolirea proprietății private — constată G. Zane —, N. Bălcescu vorbește despre comunism și «comuniștii noștri». Este neîndoielnic că folosind acești termeni, el nu-i întrebunțează în accepțiunea lor științifică, ci în sensul încă curent la 1850, în diferite doctrine de reformă socială, care, preocupate de transformarea proprietății private, preconizau tot soiul de soluții, împărțirea egală a întregului sol, etatizarea pămîntului, suprimarea rentei etc.“⁸¹. „Gazeta de Transilvania“ va nega și ea comunismul egalitarist, pentru a lua apărarea țărănimii spoliata : „Este osebite cît cerul de pămînt între comunismul care zice : «Împarți cu mine tot cît ai, nici să cutezi a mai cîștiga pe venitoriu unul mai mult decât altul» și iarăși între țaranul dv. cari, după ce zăcu sute de ani în dispreț, maltratată mai amar ca vitele, vă roagă : «Nu ne mai luați ceea ce nu e al vostru»“⁸².

Revoluționarii români nu numai că au manifestat mai mult sau mai puțin public anumite vocații socialiste-comuniste ce le-au fost proprii, că au creat unele idei socialiste-comuniste, ci **AU DAT ȘI O EXPRESIE**

⁷⁹ Corneliu Albu, *Alesandru Papiu-Ilarian. Viața și activitatea sa*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1967, p. 22 și urm.

⁸⁰ I. Ionescu, *Socialiștii (Adversarii proprietății)*, în „Pruncul român“, anul I, nr. 24 din 7 august 1848.

⁸¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV. *Correspondență*, Ediție critică de G. Zane, Editura Academiei R.P.R., București, 1962, p. 26.

⁸² *Țara Românească și Moldova*, în „Gazeta de Transilvania“, anul XI, nr. 55 din 5 iunie 1848.

ORGANIZATORICĂ NOII LOR ORIENTĂRI. Asemenea socialiștilor români dintr-o largă perioadă premergătoare constituirii P.S.D.M.R., în 1893, care se socoteau și acționau ca membri ai *partidei muncitorilor*, ai *partidei socialiste*⁸³, militanții revoluției s-au considerat și au fost considerați a aparține partidului *democrat-social român*. Mărturii românești și străine indică evident acest lucru. Scrisori informative trimise din București lui Vegezzi Ruscalla⁸⁴, om politic și publicist italian, atribuite lui Ioan Bălăceanu⁸⁵, tipărite apoi într-un volum, în 1858, la Geneva, constată că partidul național existent în Principatele Române a cunoscut un astfel de proces de radicalizare, datorat revoluției române și, îndeobște, spiritului înnoitor al vremii, încît emigrația română de după 1848 — și, foarte elocvent, cea de la Paris și Londra — s-a socotit a alcătui, conspirativ desigur, un partid democrat-social sau democratic-socialist și a acționat în consecință. Era, deci, vorba de o evoluție, în condiții specific românești, de o relație de continuitate, de la partidul național la partidul democrat-social, iar apoi la partidul social-democrat al clasei muncitoare. „Pînă atunci [la 1848] — se constată în una din aceste scrisori —, partidul național, pur constituțional, de-abia că prezentase unele nuanțe de liberalism mai pronunțat. Revoluția și suflul epocii imprimară acestor nuanțe o tentă mai vie. Dar, în sinul emigrației valahe, s-a născut **PARTIDUL DEMOCRAT SOCIALIST** (subl. ns.). Plecînd în exil deja republicani, majoritatea proscrișilor de la '48 au revenit, după nouă ani de ședere la Paris sau la Londra, socialiști...”⁸⁶. (Interesant că titulatura de *democratic socialist* și-o va lua, întocmai, gazeta socialistă „Înainte”, apărută la 1880, al cărei subtitlu era : „*organ democratic socialist și al proletariatului român*”). Aceleași scrisori informative, combătînd vederile partidului revoluționarilor români în chestiunea agrară, îl numesc **PARTID SOCIALIST** : „O altă manevră a **PARTIDULUI SOCIALIST** (subl. ns.) constă în a răspîndi ideea că țăranul român este șerb și că rentele sînt tot servituți feudale. Se vrea astfel impresiunea reprezentanților țărilor în care servajul este socotit, pe drept cuvînt, lege barbară; se vrea convertirea la ceea ce **PARTIDUL SOCIALIST** (subl. ns.) numește *suprimarea corvezii*”⁸⁷.

Rapoartele poliției germane mai înainte citate se referă și ele la faptul că revoluționarii aflați în exil la Londra, printre ei și românii, s-au constituit în partide. Un raport din martie 1852 aduce precizarea că partidul revoluționarilor români este condus de Dimitrie C. Brătianu, pe care Comitetul revoluționar român din Paris îl desemnase, încă din 1851, să facă parte din Comitetul central democratic european⁸⁸.

Aceste informații își au corespondentul în surse directe provenind din înseși mediile fruntașilor revoluției. Al. C. Golescu-Albu într-o corespondență către Ștefan C. Golescu și ceilalți emigranți, datată Brusa, august—septembrie 1850, scria : „este, deopotrivă, un bine, un mare bine că unii, că un mănunchi dintre voi se desprind de ansamblu pentru a se

⁸³ *Începuturile mișcării muncitorești din România. Activitatea partidului politic al clasei muncitoare pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea*, în „Anale de istorie”, anul XXIV, nr. 6/1978, p. 143 și urm.

⁸⁴ *Lettres sur les Principautés à M. le Ch-er Vegezzi Ruscalla*, Gênevê, Imprimerie Duchamp & Compagnie, 1858.

⁸⁵ *Correspondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*, partea a III-a, p. 130.

⁸⁶ *Lettres sur les Principautés à M. le Ch-er Vegezzi Ruscalla*, p. 82.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 149.

⁸⁸ I. Opreșan, *op. cit.*, p. 155—156.

constitui de sine stătător într-un partid, partidul viitorului", care „își întemeiază speranțele pe viitor, pe nepieritoarea unitate, pe opinia publică a maselor, întreprinde lucruri mari și nu se preocupă decât de România viitoare, de idealul ei, independent de greutatea care ar putea surveni în prezent..."⁸⁹. Revoluționarul român atribuia o înaltă menire Partidului democratic-socialist, care trebuia să-l detașeze pe planul construcției istorice de tot ceea ce se înfăptuia atunci. „Astfel, partidul democratic-socialist — spune el —, în stare să răspundă uriașei sarcini ce i s-a încredințat, ne va fi de două ori folositor și din pricină că se va îngriji și va înfăptui neîncetat lucruri pe care noi înșine nu le-am putea face atât de bine..."⁹⁰. Ca o încheiere a celor afirmate, Al. C. Golescu-Albu pleda în favoarea noului partid, a necesității și legitimității lui scriind: „În realitate, voi spune ca Voltaire : dacă acest partid n-ar exista, el ar trebui inventat"⁹¹.

De pe poziții vizibil antirevoluționare, antisocialiste se va referi și Ion Voinescu I la partidul democratic-socialist, datindu-i apariția în primăvara anului 1848 : „în astfel de indispoziție se aflau spiritele pe la începutul anului 1848, când, pe la finitul lui februarie, se răspîndi vorba despre revoluția Franței. Atunci, cîțiva juni îmbuibăți de doctrine socialiste, fără idei pozitive de starea politică a țării, explicînd rău proclamația lui Lamartine, au început să formeze *partitu* (subl. ns.) cu scopu d-a răsturna pe prințul Bibescu după tron și sub masca celei mai absolute supunerii către Poartă, să sc(h)imbe guvernul în republican, să lepede protecția Rusii și să formeze o republică dunăreană daco-română mare, întinsă, compusă de toți români(i) cîți se află supuși în alte state"⁹².

Datele referitoare la geneza accepțiunii de *partid democrat-social, democratic-socialist* sau *socialist* în perioada generică 1848 indică, fără putință de tăgadă, că mișcarea socialistă din țara noastră își are în revoluția română de la mijlocul veacului trecut, deci într-un moment de cardinală valoare al istoriei naționale, antecedente atât de ordin ideologic-politic, cît și organizatoric. Avem, astfel, explicația folosirii timpurii de către socialiștii români — încă din a doua jumătate a deceniului al VIII-lea al veacului trecut —, într-o continuitate și ascensiune de sensuri, a accepțiunii de partidă a muncitorilor, de partidă socialistă. Dacă partidul democratic-socialist, socialist de la 1848 va avea ca obiective centrale strîns îngemănate chestiunea agrară și țărănească, libertatea și unitatea națională, asigurate prin restatornicirea vechii Dacii, aceleași mari obiective vor fi ale partidului socialist proletar de la noi. Mișcarea muncitorească din România preia, astfel, ideea restabilirii în datele sale moderne a Daciei antice și îi dă suprema valorii politice-programatice în cunoscuta sinteză : „Voim Dacia așa cum ea fu" nu în genere din revoluția română, ci din fondul socialist al acesteia, deci din ceea ce a decantat pe cele mai înalte planuri acest moment istoric. Continuitatea între revoluție și mișcarea muncitorească din țara noastră este, astfel, și o continuitate socialistă, dînd măsura valorilor de radicalitate pe care le întemeia cursul modern al istoriei noastre naționale.

⁸⁹ Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești. Scrisori adnotate și publicate de George Fotino. Vol. III. 1850—1852, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 98.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibidem, p. 99.

⁹² Constantin Rezachevici, Valeriu Stan, op. cit., p. 843.

STATUL ROMÂNNO-BULGAR AL ASĂNEȘTILOR — FORMĂ DE EXISTENȚĂ ȘI APĂRARE A CELOR DOUĂ POPOARE FEDERATE ÎMPOTRIVA STĂPÎNIRII IMPERIULUI BIZANTIN

NICOLAE COPOIU, VASILE PETRIȘOR

Statul româno-bulgar, constituit în 1185, în urma răscoalei lui Petru și Asan, este o realitate istorică deosebit de importantă pentru trecutul celor două popoare vecine. Existența acestui stat, a cărui întindere cuprindea o bună parte din platforma geografică a statului dac din antichitate, este cea mai elocventă dovadă a continuității vechiului popor traco-dac, alături de care s-au așezat, la sudul Dunării, bulgarii și slavii.

În istoria poporului nostru, statul româno-bulgar reprezintă o verigă importantă a lanțului tradițiilor de organizare statală, o verigă originală, de organizare *federată* a două popoare vecine în împrejurările specifice epocii respective, pentru a se apăra împotriva imperiilor mai puternice, agresoare și cotropitoare.

În epoca noastră, când una din trăsăturile fundamentale pe care le pune în evidență dezvoltarea lumii contemporane este necesitatea conlucrării strânse, a cooperării tot mai intense și pe multiple planuri a popoarelor în vederea realizării aspirațiilor lor de progres și de civilizație, de pace, este necesar ca asemenea pagini din trecutul de conlucrare, prietenie și bună vecinătate a două popoare, care s-au ridicat pînă la formarea unui stat federal, să fie puse în lumină pentru a servi la cauza adîncirii și îmbogățirii acestor experiențe istorice. Este aceasta o trăsătură ce se regăsește în forme și intensități diferite, în concordanță, desigur, cu exigențele concrete ale „timpului istoric” respectiv, în toate epocile istorice anterioare. Referindu-se la conținutul și semnificația acestei realități, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, evidențiază rolul important ce revine științei istoriei în „cunoașterea legăturilor tradiționale care au existat de-a lungul secolelor între popoare, în special între popoarele vecine, a relațiilor lor de solidaritate și întrajutorare în lupta pentru cauza libertății și independenței, precum și a aspectelor legate de vechea poli-

tică de dominație și asuprire promovată de marile imperii din trecut, de învrăjbire între popoare, cultivată de clasele exploatatoare¹.

În ceea ce privește zona carpato-dunăreană-pontică, în care trăiește de milenii poporul român, putem constata cu ușurință că, de-a lungul secolelor, românii și popoarele învecinate s-au găsit de nenumărate ori angajate pe același drum comun de muncă și de luptă pentru progres și dezvoltare liberă, pentru a-și putea asigura climatul necesar unei dezvoltări istorice pașnice. Iar existențe concrete ale confruntării cu marile imperii reacționare din trecut, animate în politica lor de țeluri expansioniste, au impus, foarte adesea, coordonarea eforturilor lor de luptă pentru a face față, cu forțe unite, unor astfel de tendințe, pentru a-și menține independența sau a o recuceri, pentru a-și păstra ființa lor etnică și națională.

Așezați la limita de nord a spațiului sud-est european, într-o regiune de interferență a mai multor zone politice-culturale — și anume zona est-europeană, central-europeană și cea balcanică —, între români și popoarele din aceste zone învecinate s-au stabilit, încă din zorii istoriei lor, numeroase și durabile punți de legătură, care au favorizat circulația de bunuri materiale și spirituale în ambele sensuri, contribuind la o mai bună cunoaștere și la o mai profundă înțelegere reciprocă, la o mai mare apropiere și la o mai strânsă conlucrare, în folosul și spre binele tuturor.

În acest cadru, legăturile cu popoarele din sud-estul Europei au ocupat un loc deosebit. Această zonă formează, de fapt, o unitate geografică, politică și culturală distinctă, cu personalitatea sa specifică, deosebită de alte zone, chiar învecinate cu ea din punct de vedere geografic. Au contribuit la aceasta, în primul rând, faptul că popoarele din această parte a continentului sînt moștenitoare ale unor străvechi tradiții comune de viață spirituală și de organizare social-politică traco-daco-getă, greacă, romană și bizantină. Conviețuind pe pămînturi alăturate și stabilind, de-a lungul secolelor, puternice legături politice — dar nu numai politice, ci și economice și culturale, și am putea spune chiar în primul rînd economice —, zona sud-estului european formează una dintre acele așa-numite „unități regionale” — categoric cu un rol deosebit de important în istoria civilizațiilor — în care trăsături comune tuturor popoarelor din regiune se împletesc strîns cu puternice elemente naționale specifice, dînd măsura personalității fiecărui popor. Într-o astfel de grupare, conștiința intereselor comune este cvasigenerală, sentimentele de prietenie și solidaritate sînt reciproce, cum reciproce sînt și împrumuturile de valori materiale și spirituale. Nicolae Iorga, relevînd tocmai afinitățile și înfrîmurile care au contribuit la făurirea unei profunde și firești comuniuni la popoarele din sud-estul Europei, afirma, cu deplin temei: „N-a existat unul din statele acestea care să nu dea elemente de gîndire celorlalte”.

Ceea ce a contribuit în cea mai mare măsură la strîngerea legăturilor și la afirmarea prieteniei și solidarității dintre popoarele din această regiune au fost, însă, suferințele și luptele comune împotriva asupritorilor, de cele mai multe ori aceiași pentru toți, pentru apărarea ființei lor naționale și statale, pentru libertate socială și independență națională. Existența amenințătoare, timp de peste o jumătate de mileniu, a unui pericol comun — Imperiul otoman — a contribuit la evidențierea interesu-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 71—72.

lui general al tuturor popoarelor din sud-estul Europei, la dezvoltarea și afirmarea conștiinței solidarității lor, la colaborarea lor politică-militară în lupta pentru apărarea independenței și libertății².

Rădăcinile acestei conlucrări erau mai vechi, cu mult înainte de formarea statelor feudale centralizate românești. Amintim, în acest sens, colaborarea româno-bulgară în cadrul statului româno-bulgar al Asăneștilor*, care se constituie într-un moment de semnificație în istoria celor două popoare. Reliefind „pe înaintașii comuni, cum sînt Petru, Asan, Ioniță” — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — putem „înțelege cum s-au dezvoltat, de-a lungul timpurilor, relațiile dintre popoarele noastre în lupta pentru apărarea ființei naționale a fiecăruia, pentru libertate și progres”³.

După cum se știe, mișcarea insurecțională antibizantină, pornită de Petru și Asan în anul 1185, a pus bazele unei forme politice de colaborare specifice, care a materializat eforturile de unire a forțelor a două popoare însetate de libertate, stavilă eficace în fața primejdiilor străine.

² Ion Popescu-Puțuri, *Trecutul de luptă pentru libertate națională și socială — fundamentul trainic al legăturilor statornice de prietenie și colaborare între popoarele sud-estului european*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 5/1983, p. 5—6.

* Pentru întocmirea acestui capitol s-a folosit, în principal, următoarea bibliografie: Ceaușescu Nicolae: *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 22, Editura politică, București, 1982, p. 8—9; Ceaușescu Nicolae: *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, Editura politică, București, 1981, p. 116; Ceaușescu Nicolae: *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 320—321; Ceaușescu Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 71—72; Barnea Ion, Ștefănescu Ștefan: *Din istoria Dobrogei*, vol. III, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 339—346; Bănescu N.: *O problemă de istorie medievală: crearea și caracterul statului Asăneștilor (1185)*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria a III-a, tomul XXV, 1942—1943, București, 1943, p. 543—590; Brătianu Gheorghe: *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Editura Eminescu, București, 1980, p. 51—53; Brezeanu Stelian: „Imperator Bulgariae et Vlachiae”. În jurul genezei și semnificației termenului „Vlachia” din titulatura lui Ioniță Asan, în „Revista de istorie”, tomul 33, nr. 4, aprilie 1980, p. 611—626; Dacia în conștiința lumii moderne. A. Ubcini: *Românii transdanubieni*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 6/1980, p. 115—130; Dragomir Silviu, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, București, 1959, p. 11—15; Giurescu Constantin C.: *Despre Valahia Asăneștilor*, în *Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj*, IV, 1921, p. 109—124; Giurescu Dinu C.: *Statul Asăneștilor (I—II)*, în „Magazin istoric”, anul XV, nr. 2 (167), februarie 1981, p. 11—13 și nr. 3 (168), martie 1981, p. 12—16; *Izvoarele istoriei României*, III, *Scritori bizantini (secolele X—XIV)*, publicate de Alexandru Eliade și Nicolae Șerban Tanașoca, Editura Academiei R.S.R., București, 1975; Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 89—92; D. Onciul, *Scrieri istorice*, București, 1968, vol. I, p. 411, 423—425, 570—571, 612 și urm.; Popescu-Puțuri Ion: *Trecutul de luptă pentru libertate națională și socială — fundamentul trainic al legăturilor statornice de prietenie și colaborare între popoarele sud-estului european*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 5/1983, p. 3—20; Primov Borislav, *Crearea celui de-al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor, în Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII—XIX)*, vol. 1, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 9—56; Sacerdoțeanu A., *Cu privire la problema continuității poporului român*, în „Studii”, XXII (1970), nr. 1, p. 10—11; Stănescu Eugen, *Byzance et les Pays roumains aux IXe—XVe siècles*, în „Actes du XIVe Congrès international des études byzantines”, Bucarest, 6—12 septembrie 1971, vol. I; Ștefănescu Ștefan, *Legături româno-bulgare în prima jumătate a secolului al XIII-lea*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965; Xenopol A. D., *L'Empire vâlaho-bulgare*, în „Revista istorică”, tomul 47, 1981, p. 277—308).

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 22, Editura politică, București, 1982, p. 8—9.

Și aceasta, pentru că lupta comună a acestor două popoare pentru libertate este în mod indisolubil încadrată într-o tradiție încetățenită încă din vremuri străvechi. Practica creării unor federații politice, în care popoare de origini diferite, dar animate de idealurile neatîrnării, s-au unit împotriva dușmanului comun, între care se detașase cea din vremea marelui Burebista, era din nou reînviată în timpul statului româno-bulgar, cînd aceste două popoare s-au mișcat din nou, în lupta împotriva cetro-pitorilor comuni, care erau bazele de la Bizanț. A fost o luptă îndelungată și aproape continuă, transformată, de fapt, într-un amplu război de apărare deosebit de crîncen și sîngeros cu dușmanul din sud, care nu se putea împăca cu ideea de independență și libertate proclamată și susținută cu arma în mîină de cele două popoare coalizate ⁴.

După moartea împăratului Andronic I Comnenul, la 12 septembrie 1185, Bizanțul a fost zguduit de o nouă și puternică criză internă, care s-a repercutat și asupra politicii sale externe. Veneția, regatul ungar, regatul normand din Italia de sud, ca și turcii seldiucizi, amenințau granițele imperiului. În același timp, pe plan intern, contradicțiile sociale se ascuțeau tot mai mult, amenințînd stabilitatea puterii centrale ⁵. Este momentul cînd la tronul Bizanțului este adus Isaac al II-lea Anghelos, cel care, dealtfel, prin măsurile sale, va oferi și pretextul răscoalei. Racilele administrației imperiale — venalitatea, silniciile, corupția — se repercutau tot mai mult asupra maselor populare. În plus, discordiile politice, potențate de ciocnirile repetate dintre fracțiunile nobiliare, creșteau în intensitate. Li se adăuga fastul curții imperiale, ce necesita mereu sume mari de bani, din care cauză Isaac al II-lea a hotărît aplicarea unor noi și împovărătoare impozite și sporirea celor existente.

În aceste împrejurări, în toamna anului 1185, românii Petru și Asan, care visau demult eliberarea semenilor lor, au plecat, în fruntea unei delegații, la curtea împăratului, care se găsea pe atunci la Kipsella (Ipsella), pentru a cere îmbunătățirea situației lor și anularea noilor impozite ⁶. Ultragiați din ordinul sebastocratului Ioan, unchiul împăratului, cei doi frați s-au reîntors între ai lor, chemîndu-i la arme. Ei au început să cutureiere satele pentru a ridica la luptă pe români și bulgari împotriva bizantinilor opresori ⁷. Curînd, setea de luptă a cuprins și pe unii și pe alții, împreună nutrind țeluri comune.

Nucleul acestei insurecții antibizantine s-a aflat, la început, în zona Balcanilor Mici ⁸, locuită, în principal, de români, urmași ai populației din fosta provincie Moesia Secunda, pe care izvoarele contemporane i-au po-menit deseori sub termenul generic de Vlahi *.

⁴ Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 6—7.

⁵ Borislav Primov, *Crearea celui de-al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor*, în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII—XIX)* vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 17—18.

⁶ N. Bănescu, *O problemă de istorie medievală: crearea și caracterul statului Asăneștilor (1185)*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tomul XXV, 1942—1943, București, 1943, p. 559.

⁷ Borislav Primov, *op. cit.*, p. 17—18.

⁸ A.D. Xenopol, *L'Empire valacho-bulgar*, în „Revista historica”, tomul 47, 1891, p. 277—308.

* Constituiți într-o serie de valahii (Valahia, Valahia Mare, Valahia Mică, Valahia de Sus etc.), românii din sudul Dunării și-au consolidat organizarea proprie mai ales, după ce, prin venirea slavilor și crearea primului stat bulgar, a avut loc o întrerupere a legăturilor cu frații lor din nordul Dunării. Îndelungata rezistență a românilor din sudul Dunării față de supunerea politică și asimilarea etnică a fost susținută direct de către românii din nordul Dunării. În veacul al X-lea, românii

Curînd, răscoala s-a întins cu repeziciune, insurgenții reușind să alunge garnizoanele bizantine. Vîlvățile răcoalei au cuprins, treptat, noi și noi localități, „lăîndu-se spre tîrgurile și așezările mai depărtate“⁹. S-au alăturat răsculaților mase importante de bulgari, precum și grupuri de pecenegi, uzi și cumani, toți nemulțumiți de fiscalitatea excesivă bizantină și de incapacitatea imperiului de a le asigura, cel puțin, liniștea¹⁰. Exploatată de puterea bizantină, împovărată de dări suplimentare, arată istoricul bulgar Borislav Primov, populația româno-bulgară n-a mai putut răbda și s-a răscolat, în frunte cu Petru și Asan, începînd lupta de eliberare. „Printre primii locuitori care au pus mîna pe arme au fost valahii din Balcani, care au acționat împreună cu bulgarii“¹¹.

La rîndul său, istoricul român Eugen Stănescu, referindu-se la începuturile răscoalei, subliniază că, „sub conducerea lui Petru și Asan, boieri din Tirnovo, populația valahă și bulgară — ajutată de românii de la nord de Dunăre și de cumani — s-a răscolat, izbutind să distrugă garnizoanele bizantine“¹².

În momentul începerii insurecției antibizantine, entuziasmul cuprinsese, așadar, deopotrivă, pe români și pe bulgari. Cele două popoare nutreau demult țeluri comune. Ura împotriva asupritorilor îi apropiase, îi unise în luptă și idealuri. „Din această perioadă — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — datează și începuturile conlucrării strînse dintre populația română și populația bulgărească așezată pe malul drept al Dunării, în cadrul regatului bulgaro-valah al Asăneștilor — condus cînd de români, cînd de bulgari — și care a contribuit la dezvoltarea ambelor popoare“¹³.

În aceste condiții, în toamna anului 1185, Petru, „își încununează capul cu o coroană de aur și-și meșterește și pune în picioare încălțăminte de culoare roșie“¹⁴, însemne ale puterii imperiale. Actul în sine marca

din sudul Dunării erau supuși bizantinilor, dar aveau o administrație proprie, pusă sub privegherea strategului Lariso (George Murnu, *Prima apariție a românilor în istorie*, în „Convorbiri literare“ nr. 39, 1905, p. 97—112). Pentru anul 980 există știrea unui cronicar anonim bizantin care consemnează că la acea dată împăratul Vasile al II-lea Bulgaroctonul a dat lui Niculiță „domnia peste valahii din Elada“, care cuprindea Grecia de miazănoapte, Tesalia și Eubeea (Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 89—90). Valahii la care se face aluzie nu sînt alții decît strămoșii aromânilor. Mai mult, formațiunea politică peste care era așezat „domn“ Niculiță reprezenta nucleul din care s-a dezvoltat ulterior Valahia Mare, una dintre cele mai însemnate valahii balcanice, regiune autonomă a românilor din părțile Thesaliei (*Ibidem*, p. 109—110). Cît privește pe A. Ubicini, acesta arată că „Pe vremea lui Nicetas, și, probabil, chiar cu mult înainte, o parte din Thesalia și din Macedonia purta numele de Valahia Mare, nume ce cuprinsese mai pe urmă întreaga provincie. Alte triburi vlahe, amestecate cu albanezi, locuiau pe contraforturile Pindului, între Thesalia și Epir. În Epir, un document de la Andronic cel Tânăr ne arată că, înainte de domnia lui Nikefor Botoneiates (sfîrșitul sec. IX), valahii se stabiliseră în țară, unde cultivau pămîntul «din tată în fiu». La sud, înspre Grecia, ei se întindeau dincolo de muntele Otris, pînă în Elada (antricul Sperchius)“ (A. Ubicini, *Originile istoriei românilor*, Paris, 1866, p. 142). La rîndul său, istoricul bulgar Irecek Konstantin afirma că: „Răspîndiți în întreaga Peninsulă Balcanică, între albanezi, greci, bulgari și sîrbi, trăiau românii, denumiți în slavă sau greacă — valahii“ (Irecek Konstantin, *Istoria na bălgarite*, Nauka i izkustvo, Sofia, 1978, p. 254—256).

⁹ Nichita Choniates, *Istoria*, I, 4, în „Fontes“, vol. III, p. 257.

¹⁰ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 91.

¹¹ Borislav Primov, *op. cit.*, p. 44.

¹² *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1962, p. 12.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 320—321.

¹⁴ Nichita Choniates, *op. cit.*, p. 257.

instituirea unei noi autorități statale, care se considera urmașă a tradiției bizantine. Astfel, în Peninsula Balcanică, își făcea apariția o nouă putere, statul româno-bulgar, în care rolul principal a revenit, într-o primă perioadă, românilor, apoi bulgarilor ¹⁵.

Speriat de amploarea răscoalei, împăratul Isaac al II-lea Anghelos a încercat, în vara anului 1186, să o înăbușe cu forța armelor. Învinși, la început, Petru și Asan au fost nevoiți să se refugieze la nord de Dunăre, cu o parte din oamenii lor. Aici au găsit nu numai adăpost, ci și sprijin de la frații lor nord-dunăreni. Insuși faptul că Petru și Asan, ca și o parte din trupele lor, au cerut adăpost și sprijin dincolo de Dunăre și l-au găsit, este cât se poate de elocvent ¹⁶. După câteva luni, Petru și Asan, ajutați de trupele aliaților lor, au revenit din nou în sudul fluviului și au reluat lupta împotriva bizantinilor, cu forțe sporite ¹⁷. În acel fel, „De-a lungul Dunării, amenințate de agresiunea bizantină dinspre sud, formațiunile politice de pe ambele maluri ale fluviului au luptat împreună împotriva pericolului comun” ¹⁸.

Nicetas Choniates, secretar și consilier al împăratului Isaac al II-lea Anghelos, arată sprijinul pe care l-au găsit Petru și Asan în stînga Dunării, unde au strîns „mulțime de soți și arme după voie”, dîndu-le, astfel, posibilitatea să se întoarcă „cu și mai multă semeție”. Sporindu-și forța militară cu contingente de români, recrutați din nordul Dunării, Petru și Asan, de astă dată, „nu s-au mulțumit să poată păstra ce era al lor și să dobîndească doar toparhia Moesiei, ci nu mai îndurau să nu aducă daune împărăției romeilor [bizantinilor] și să nu unească domnia misienilor [vla-hilor] și a bulgarilor într-una singură, așa cum fusese odinioară” ¹⁹.

Participarea românilor de la nord de Dunăre în luptele pentru crearea statului româno-bulgar al Asăneștilor, iar, ulterior, includerea lor în hotarele acestuia, a fost posibilă datorită legăturilor și tradițiilor seculare și a intereselor comune existente între populația de pe cele două maluri ale Dunării ²⁰.

În anul următor, însă, împăratul bizantin a pornit o a doua campanie, dar fără succes. Același rezultat dezastruos pentru bizantini a avut și campania din primăvara anului 1188. În atari condiții nefavorabile pentru bizantini, în același an, între Petru și Asan și împăratul Isaac al II-lea Anghelos s-a încheiat un armistițiu, prin care celor doi Asănești li se recunoștea dreptul de stăpînire a teritoriilor dintre Balcani și Dunăre, desemnate în izvoarele timpului ca o „Valahie” ²¹. Era o primă mare victorie obținută de aceștia, victorie care se impunea consolidată în vederea întreprinderii de noi eforturi militare și demersuri diplomatice, care să impună noua creație statală în constelația politică internațională. Că Asă-

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Borislav Primov, *op. cit.*, p. 51.

¹⁷ G. Murnu, *Din Nichita Acominatos Honiatul*, în „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tomul XXVIII, 1905—1906, București, 1906, p. 26; Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor* (I), în „Magazin istoric”, anul XV, nr. 2 (167), februarie 1981, p. 12; Borislav Primov, *op. cit.*, p. 19.

¹⁸ *Istoria României*, vol. II, p. 13.

¹⁹ Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor* (II), în „Magazin istoric”, anul XV, nr. 3 (168), martie 1981, p. 12; Gh. Murnu, *Din Nichita Acominatos Honiatul*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secției istorice”, seria a II-a, tomul XXVIII, 1905—1906, București, 1906, p. 26.

²⁰ Borislav Primov, *op. cit.*, p. 42.

²¹ C.C. Giurescu, *Despre Valahia Asăneștilor*, în *Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj*, IV, 1921, p. 109—124.

neştii duraseră, deja, un puternic stat româno-bulgar, ne-o dovedeşte, între alte izvoare, cronica călugărului german Ansbertus, care menţionează că, în anul 1189, Petru oferea împăratului Frederic I Barbarosa, ce se afla în fruntea cruciaţilor germani, un ajutor de 40 000 de oameni care să ia parte la expediţia de cucerire a Ierusalimului din mâinile necredincioşilor ²².

Ostilităţile militare au fost însă curînd reluate, în anul 1190 o a patra campanie bizantină încheindu-se cu acelaşi fiasco, împăratul însuşi fiind în pericol de a fi luat prizonier ²³.

După aproape cinci ani de lupte devenea limpede că Imperiul bizantin nu mai avea mijloace militare pentru o soluţie de forţă în favoarea sa. Cu toate acestea, noul împărat, Alexie al III-lea Anghelos, a continuat operaţiunile militare, soldate, şi de astă dată, cu insucces.

Trebuie precizat că atunci cînd Issac al II-lea Anghelos a fost de-tronat (1195), statul româno-bulgar cuprindea toată partea Peninsulei Balcanice la nord şi vest de munţi, precum şi o parte a Macedoniei.

Asupra frontierelor statului româno-bulgar documentele nu prezintă informaţii clare. De obicei, pe hărţile istorice reconstituite în epoca modernă, Dunărea este socotită frontiera de nord a statului Asăneştilor. Este însă greu de acceptat că statul româno-bulgar nu s-a întins şi la nordul Dunării, cînd se ştie că ambele ţărmuri ale fluviului erau ocupate din vechime de acelaşi popor traco-dac. Socialistul şi istoricul Ioan Nădejde, studiind problema originii vechiului drept românesc şi analizînd unele documente, ajungea la concluzia că urme ale stăpînirii statului româno-bulgar şi, probabil, chiar al primului stat bulgar se găsesc în zona Făgăraşului. Tot Ioan Nădejde, citînd documente istorice, menţiona că împăratul Căliman Asan (1241—1246) se intitula „domn autocrat al Moldo-Valahiei şi al ţărilor ungureşti pînă la Pesta“. O geografie rusească din veacul al XIII-lea numea Hotinul „orăşel valaho-bulgar la Nistru“. O altă sursă citată de Ioan Nădejde menţiona că, în veacul al XIII-lea, Vlahia, care era stat al Asăneştilor („Blaxia quae est terra Assani“), „se întinde de la gura Tanaisului (Donului) pînă la Dunăre spre Constantinopol“ ²⁴.

Independent de întinderea graniţelor, statul româno-bulgar s-a impus ca una dintre cele mai mari puteri ale timpului.

Scuturînd asuprirea bizantină şi înfrîngînd, una după alta, mai multe armate trimise împotriva lor, românii şi bulgarii, al căror ideal de libertate şi independenţă îi unea împotriva agresorului comun, creaseră un stat puternic, cunoscut sub numele de statul Asăneştilor, sau statul româno-bulgar. Capitala lui era la Tîrnovo, cetate înconjurată cu ziduri

²² Ansbertus, în „Fontes rerum Austriacarum“, I, Abteilung, Scriptores, vol. V, p. 44.

²³ Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneştilor* (II), p. 12—13.

²⁴ Ioan Nădejde, *Din dreptul vechiu român*, Bucureşti, 1898, p. 96. În legătură cu raporturile dintre statul Asăneştilor şi teritoriul românesc nord-dunărean s-au emis o serie de ipoteze din care rezultă că statul româno-bulgar şi-ar fi întins influenţa şi asupra teritoriilor din stînga Dunării, influenţă care a dăinuit pînă la invazia tătarilor din 1241 (D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. 1, Bucureşti, 1968, p. 411, 423—425, 570—571, 612 şi urm.; Ştefan Ştefănescu, *Legături româno-bulgare în prima jumătate a secolului al XIII-lea*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi*, Bucureşti, 1965, p. 226—227; Eugen Stănescu, *Byzance et les Pays roumains aux IXe—XVe siècles*, în *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines*, Bucarest, 6—12 septembrie 1971, vol. I, Bucureşti, 1974, p. 409; A. Sacerdoţeanu, *Cu privire la problema continuităţii poporului român*, în „Studii“, XXIII, 1970, nr. 1, p. 10—11.

puternice, situată pe o coamă de munte ocolită de riul Iantra, pe versantul nordic al munților Haemus.

În contextul acestei efervescente situații politice și militare, în 1196, a intervenit, însă, o perioadă de scurtă acalmie, determinată de asasinarea, la Tîrnovo, de către boierul Ivancu ²⁵, a lui Asan (1185—1196). Rămas singur, Petru și-a asociat la domnie pe fratele său mai mic, Ioniță, zis și Caloian, întors de curînd de la Constantinopol, unde fusese ostatic ²⁶. Domnia celor doi frați nu a fost însă de lungă durată, deoarece, în anul următor, a fost ucis și Petru (1185—1197).

Rămas singur, coroana a trecut lui Ioniță (1197—1207), lui revenindu-i misiunea de a continua opera începută de cei doi frați mai mari.

Un asemenea stat, cum era cel româno-bulgar, nu putea pieri prin simpla asasinare a celor doi conducători, Petru și Asan. El era destul de consolidat și bine apărât de oamenii pămîntului, dornici de libertate. Sub conducerea lui Ioniță, statul Asăneștilor a devenit un factor de primă însemnătate în viața politico-militară a Peninsulei Balcanice. El nu numai că a păstrat ceea ce moștenise de la înaintași, dar a extins cu mult hotarul statului pe care-l conducea: de la Dunăre pînă la fluviul Marița inferioară și la portul Agatopol și pînă la Vardarul superior în Macedonia ²⁷. Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, ce va lua mai tîrziu numele de Dobrogea, deși pare a nu fi intrat în componența statului româno-bulgar, depindea de acesta în perioadele de fermă afirmare a autorității centrale a Asăneștilor ²⁸.

Ajuns împărat, Ioniță a supus puterii sale pe acei boieri care manifestau tendințe centrifuge, a mărit și întărit armata, dotînd-o cu armamentul cel mai perfecționat pentru acele timpuri. În luptele purtate împotriva cruciaților, el dispunea de un mare parc de asediu, dotat cu cele mai moderne mașini de război.

După un relativ răgaz, din primii ani de domnie, în 1201 au reînceput ostilitățile între Ioniță și Imperiul bizantin. În scurt timp, înfrîngînd armatele bizantine și cucerind Constantia și Varna, Alexie al III-lea Angheles a fost nevoit să ceară încheierea păcii, perfectată în același an. Tratatul recunoștea oficial independența statului româno-bulgar condus de Asănești, fapt ce va avea, în perspectiva timpului, o însemnătate majoră în contextul istoric general-european, forța politică, economică și militară a Asăneștilor crescînd neconținut. Aceasta pentru că Ioniță urmărea nu numai consolidarea puterii sale în Balcani, ci și pe plan european, mijlocul cel mai eficient pentru realizarea gîndului său intim, ca și al înaintașilor — recunoașterea titlului de împărat al românilor și bulgarilor, iar pentru capul bisericii rangul de patriarh ²⁹. Și aceasta în virtutea axiomei „Imperium sine patriarchatu non stat” („Nici un imperiu fără patriarh”).

Pretinzînd papei coroana de împărat și sceptrul imperial, precum și demnitatea de patriarh pentru Vasile, arhiepiscopul bisericii româno-bulgare, Ioniță Asan avea în vedere principiul fundamental că peste tot și

²⁵ Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 341.

²⁶ Gh. Murnu, *op. cit.*, p. 49—50.

²⁷ Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 341.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor* (II), p. 13.

întotdeauna autonomia religioasă însoţeşte autonomia politică şi că statul suveran presupune biserica autocefală³⁰.

Cît despre cererea legitimă a lui Ioniţă privind coroana imperială, ea apărea ca o urmare firească a restaurării vechii monarhii româno-bulgare. Reluînd în posesie statele care aparţinuseră strămoşilor lor, Asăneştii adoptaseră titlul pe care cei mai mulţi dintre înaintaşii lor îl purtaseră odinioară³¹. Considerîndu-se urmaşul direct al predecesorilor săi „de fericită amintire, împăraţii bulgarilor şi valahilor — Simeon, Petru şi Samuil“, care îşi avuseseră, în secolele trecute, capitalele la Preslav, Ohrida şi Prespa, Ioniţă Asan nu a urmărit decît consolidarea statului româno-bulgar, care s-a constituit în luptă şi în opoziţie cu Imperiul bizantin³².

De aceea, în mod firesc, Ioniţă Asan avea să se intituleze, în corespondenţa sa cu papa Inocenţiu al III-lea (1198—1216), drept „Imperator Bulgarorum et Blachorum“ („Împărat al bulgarilor şi vlahilor“), „Dominus et imperator totius Bulgariae et Vlachiae“ („Domn şi împărat al întregii Bulgarii şi Valahiei“), „Imperator omnium Bulgarorum et Blachorum“ („Împărat al tuturor bulgarilor şi vlahilor), cuvinte care exprimau o realitate etnică — existenţa unor comunităţi valahe şi bulgare — şi o realitate teritorial-politică — statul constituit în urma răscoalei din 1185³³, care a cuprins, iniţial, teritoriul dintre Munţii Balcani şi Dunăre şi care s-a extins, apoi, la sud de Munţii Balcani, spre Marea Egee şi Macedonia³⁴.

Instaurarea Imperiului latin de răsărit la Constantinopol (1204—1261), în urma Cruciadei a IV-a (1204)) şi fărîmîţarea Imperiului bizantin au creat o situaţie nouă pentru Ioniţă. Ştiînd să folosească din plin nemulţumirile şi lupta maselor populare din Bizanţ împotriva noilor stăpîni, Ioniţă a ajuns de la tratative cu Balduin de Flandra, noul împărat, la un conflict armat, soldat cu înfrîngerea „latinilor“ în apropiere de Adrianopole, la 15 aprilie 1205, capturarea împăratului şi închiderea acestuia la Tîrnovo, unde, curînd, şi-a şi găsit moartea.

Dragostea de glie şi neam, ura împotriva cötropitorilor, specifice lui Ioniţă, ca şi înaintaşilor şi urmaşilor săi, reies cu pregnanţă în relief, între altele, din înseşi convorbirea pe care acesta a avut-o cu unul dintre trimişii împăratului latin de la Constantinopol. Relativ la acest fapt, în cronica lui Robert de Clari se arată că unul dintre cruciaţi, Pierre de Bracheux, îndeplinind misiunea de sol la curtea lui Ioniţă, acesta, înconjurat de fruntaşii neamului său, l-a întrebă: „Ne minunăm mult de buna voastră cavalerie şi ne minunăm mult că aţi venit în ţara aceasta, care sînteţi din ţări atît de îndepărtate, care aţi venit aici să cuceriţi pămînt. N-aveţi oare, ziseră ei, pămînt în ţara voastră de care să vă folosiţi?“³⁵. Era, în fond, acelaşi răspuns pe care Menuhorut, la timpul său, îl dăduse solului regelui Arpad, venit să ceară pămînt din pămîntul românesc.

³⁰ Dacia în conştiinţa lumii contemporane, p. 125.

³¹ Ibid.

³² Ion Popescu-Puţuri, *op. cit.*, p. 8.

³³ Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 655, 659, 673.

³⁴ Ibidem, p. 673.

³⁵ Gheorghe Brătianu, *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti*,

După luarea în prizonierat a lui Balduin de Flandra, Ioniță a continuat luptele și împotriva noului împărat de la Constantinopol, Henric de Flandra, reușind, în cele din urmă, să cucerească orașele Ferrai (Serres) și Filipopoli (Plovdiv). El urmărea, în perspectivă, să elibereze chiar Constantinopolul și să înlăture definitiv puterea Imperiului latin de răsărit ³⁶.

Sirul victoriilor sale a fost însă curmat la 8 octombrie 1207, când a fost asasinat, de către cumantul Manaster, în timp ce asedia Tesalonica ³⁷. La moartea sa, el lăsa un stat puternic cu rol important în echilibrul statelor europene, căruia îi fixase coordonatele diplomatice și țelurile politice.

Cu toată durata sa scurtă, domnia lui Ioniță a lăsat urme puternice în istoria românilor. Este un fapt sigur, lucru valabil pentru întreaga perioadă 1185—1257, că elementul valah a jucat, în cadrul statului româno-bulgar, un rol însemnat. Curtea imperială a Asăneștilor era, în bună parte, românească, iar limba oficială era, de asemenea, cea românească ³⁸.

Lui Ioniță i-a urmat la tron nepotul de soră, Borilă Asan (1207—1218), care, ca și unchiul său, a știut să domine, printr-o politică abilă, atât creșterea tendințelor particulare ale marilor feudali, sprijiniți de forțe din afară, cât și să-și asigure sprijinul regelui Ungariei și al împăratului Henric de Flandra. Armata sa, bine înzestrată, însuma circa 33 000 de oșteni, pavază de nădejde pentru asigurarea independenței și integrității teritoriale a statului româno-bulgar ³⁹.

După Borilă Asan, la tronul Imperiului a venit Ioan Asan al II-lea (1218—1241), fiul cel mai mare al lui Asan I. În timpul lungii sale domnii, statul Asăneștilor a cunoscut cea mai mare putere, întindere și grad de dezvoltare, aflându-se pe aceeași treaptă cu cele mai înaintate state din acea vreme ale Europei feudale ⁴⁰.

Ioan Asan al II-lea a continuat politica lui Ioniță, a reușit să împiedice fărâmițarea feudală, a contracarat tendințele marilor feudali dornici să-și întărească privilegiile și să-și transforme domeniile în stăpîniri aproape independente față de puterea centrală. Mai mult încă, el a știut să se folosească și de contradicțiile apărute în urma destrămării Imperiului bizantin, pentru a întări rolul statului în fruntea căruia se afla ⁴¹. Doar că, după 1230, statul româno-bulgar se întindea de la Marea Neagră și de la Dunăre pînă la Adrianopole și țărmul Mării Adriatice, la Durazzo ⁴².

Ceea ce trebuie subliniat este faptul că, după 1228, relațiile sale cu Imperiul latin se rup, fapt care a atras după sine și ruperea legăturilor cu Ungaria și Roma. Mai mult încă, renegînd catolicismul și luptînd pentru întărirea ortodoxiei, Ioan Asan al II-lea a renunțat, în 1231, la unirea cu

³⁶ Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 342.

³⁷ Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor* (II), p. 14.

³⁸ Robert de Clari, *La conquête de Constantinople*, Paris, 1924, p. 108—109.

³⁹ *Documente privind istoria României. C. Transilvania, veacurile XI, XII și XIII*, vol. I (1075—1250), p. 338—339.

⁴⁰ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 14; Gheorghe Brătianu, *op. cit.*, p. 75; Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 344.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor* (II), p. 14; Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 344.

biserica de la Roma și a restabilit pe întreg teritoriul statului său religia ortodoxă⁴³, care avea o veche tradiție în Balcani.

În situația în care numărul dușmanilor săi externi se lărgea, el a căutat aliați împotriva acestora, îndreptându-și privirile, în primul rînd, spre tradiționalii săi prieteni și frați — românii nord-dunăreni. Aceasta cu atît mai mult, cu cît el intenționa să încorporeze statului său nu numai Serbia, dar și ținuturile românești din apropierea Dunării, fapt pentru care a trebuit să poarte, după 1228, înverșunate lupte cu regatul ungar pentru stăpînirea Severinului, pe care, se pare, că a și realizat-o pentru cîtva timp, și prin care el intenționa să-și extindă stăpînirea în spațiul carpato-dunărean. În momentul în care atenția lui Ioan Asan al II-lea era tot mai mult concentrată în desfășurarea evenimentelor de la hotarul de nord al statului său, el avea să moară și aceasta tocmai atunci cînd se simțea mai multă nevoie de geniul său militar și diplomatic.

Asan al II-lea a lăsat în urma sa doi fii : pe Căliman Asan (1241—1246), ucis într-o conjurație, și pe Mihail Asan (1246—1256). Acestuia din urmă i-a urmat la tron vărul său primar, Căliman al II-lea Asan (1256—1257), cu care, de fapt, s-a stins, în linie bărbătească, dinastia română a Asăneștilor⁴⁴, dinastie comparată de unul din marii istorici ai veacului trecut cu un meteor „care uimește lumea o clipă prin strălucirea sa și apoi dispare pentru totdeauna”⁴⁵.

După Căliman al II-lea Asan, domnia a trecut de la dinastia românească la cea bulgară. Tradiția creată de Asănești⁴⁶ s-a menținut, în continuare, iar la cîrma țării s-au ridicat brațe energice, în stare să impună încă mult timp statul creat de neamul Asăneștilor în constelația politică europeană. Strînsele legături existente în acea vreme între cele două maluri ale Dunării, legături facilitate de originea comună a populației române din nordul și sudul Dunării și care aveau o lungă tradiție, au făcut ca o serie de instituții bizantine importante pentru organizarea vieții de stat să fie receptate de românii din nordul Dunării prin intermediul experienței statale româno-bulgare. Tot atunci, consolidarea primelor formațiuni politice românești de la nordul Dunării va fi făcut posibilă și receptarea organizării ecleziastice și a liturghiei slave.

Treptat, însă, acesta va decade. Atacat de greci, apoi înglobat în marele și efemerul imperiu al lui Dușan (1346), el nu va scăpa de dominația acestuia decît pentru a cade sub loviturile osmanliilor (1349)⁴⁷.

Statul româno-bulgar a contribuit, fără îndoială, la afirmarea puternică politico-statală și militară a românilor și bulgarilor, demonstrînd că în sud-estul Europei două popoare, dornice de libertate, desfășurau, cu forțe unite, același efort uriaș pentru unificarea statală și emancipare. Este știut că Asan al II-lea „proiectase să unească sub sceptrul său cele două Dacii și să formeze astfel un mare imperiu, care s-ar fi întins de la Carpați la Munții Haemus și Munții Rodopi”⁴⁸, ceea ce amintea, în fapt, de tradiția statală de pe vremea lui Burebista. Forța economică, politică și militară a statului româno-bulgar i-a permis să se împotrivescă nu

⁴³ Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 344.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 345.

⁴⁵ *Dacia în conștiința lumii moderne*. A Ubicini, *Românii transdanubieni*, în „Anale de istorie”, anul XXVI, nr. 6/1980, p. 129.

⁴⁶ Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor* (II), p. 14.

⁴⁷ *Dacia în conștiința lumii contemporane*, p. 129.

⁴⁸ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 187.

numai bazele bizantine, dar și împăratului latin din Constantinopol, precum și regatului Ungariei”⁴⁹.

Momentul Asăneștilor, solidarizînd eforturile poporului român și poporului bulgar în lupta pentru libertate, împotriva opresiunii străine, cimenta o tradiție și deschidea perspectiva unor multiple și fructuoase relații între cele două popoare, reazim puternic în momente de restriște, dătătoare de speranțe într-un viitor de realizare plenară a ființei lor naționale.

Unirea românilor și bulgarilor în cadrul statului creat de Asănești nu a avut alt țel decît acela al realizării, cu forțe unite, a unor deziderate politice, economice și culturale comune, al luptei împotriva cotropitorului comun care era Imperiul bizantin. În conștiința acestor două popoare din zona sud-est europeană se păstra încă trează amintirea luptei împotriva ocupației romane, care se perpetuase în acest perimetru geografic timp de cîteva secole. Rămăsese, de asemenea, încă vie epopeea eroicei lupte, pline de sacrificii, duse de înaintași sub conducerea glorioșilor regi ai dacilor — Burebista și Decebal, împotriva legiunilor romane, ca și a luptei tracului Spartacus — devenit un adevărat simbol al curajului și dăruirii pentru libertate.

Unindu-și forțele în lupta pentru realizarea aceluiași ideal comun de independență, românii și bulgarii nu făceau altceva decît să-și apere glia, drepturile legitime și existența lor ca popoare distincte. Departate de a năzui la avutul altora, ei nu au urmărit decît înlăturarea, în ultimă instanță chiar prin forța armelor, a opresorului comun. Aceasta pentru că, în fapt, politica de expansiune și cucerire dusă de împărații bizantini nu era decît o continuare, în alte condiții istorice, dar cu aceleași metode, a politicii expansioniste, de cotropire a altor popoare însetate de libertate, dusă cu secole în urmă de Imperiul roman.

Perioada de aproape 200 de ani de existență a statului româno-bulgar a reprezentat o epocă deosebit de fertilă pentru ambele popoare, de înflorire a civilizației, culturii, economiei, de fructificare a tuturor valorilor materiale și spirituale spre binele românilor și bulgarilor înfrățiți în lupta comună dusă împotriva asupririi bizantine.

Aproape două veacuri, statul româno-bulgar, avînd în frunte mari conducători, a jucat un rol important în relațiile internaționale și din sud-estul continentului. Structurile pe care și le-au făurit — politice, economice, militare, ecleziastice, culturale — au fost rodul încrederii reciproce, al prieteniei și colaborării fructuoase dintre cele două popoare, al influențării pe multiple planuri, scopul suprem fiind apărarea neslăbită a independenței în fața primejdiei bizantine. Interesele comune de ordin economic și politic au creat condiții dintre cele mai propice pentru ca oamenii să se poată mișca în libertate, ca la ei acasă, în tot cuprinsul statului, comerțul să capete o amploare cu totul aparte, produsele materiale să circule în deplină siguranță, toți locuitorii fiind beneficiarii direcți ai acestei uniri. Mai mult, bucurîndu-se de libertate și neatîrnare, românii și bulgarii au putut să dea societății oameni de înaltă valoare politică, culturală, științifică, valoroși conducători de stat⁵⁰. Credința comună, apartenența la aceeași biserică, folosirea aceluiași alfabet s-au constituit, de asemenea, în elemente de apropiere între cele două popoare, care au de-

⁴⁹ Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 8.

⁵⁰ *Ibid.*

semnat epoca Asăneștilor ca o epocă fertilă în dezvoltarea civilizației și culturii românilor și bulgarilor ⁵¹.

Evenimentele legate de crearea statului româno-bulgar, arată istoricul bulgar Borislav Primov, „reprezintă un exemplu de solidaritate, de colaborare, de luptă și de victorie comună. Ceea ce s-a realizat, ca rezultat al singelui vărsat împreună de către fiii popoarelor bulgar și român, a servit intereselor comune și a adus folos ambelor popoare” ⁵².

Istoriografia bulgară, așa cum s-a arătat la Congresul internațional de istorie de la București (august 1980), consideră că, în timpul existenței statului româno-bulgar, a avut loc o puternică dezvoltare cultural-artistică. În condițiile slăbirii Bizanțului, socotit a doua Romă, în secolul al XIII-lea, mai ales în epoca lui Ioan Asan al II-lea, noțiunea de „a treia Romă” s-a localizat la Stara Planina ⁵³, înainte de a și-o fi însușit Moscova.

Statul româno-bulgar, eveniment de importanță general europeană, a constituit expresia acțiunii comune și a sprijinului reciproc ale românilor și bulgarilor în lupta de eliberare împotriva opresorului comun care era Imperiul bizantin. Experiența lui trainică demonstrează interesele comune ale românilor și bulgarilor și constituie mărturia grăitoare a „închegării unității de acțiune a popoarelor balcanice împotriva primejdiei bizantine” ⁵⁴. Ducând o luptă comună de eliberare, ambele popoare au acționat laolaltă pentru independență și suveranitate statală, pentru libertate și ne-afirmare. Acest moment reprezintă o manifestare concludentă a prieteniei și colaborării româno-bulgare, apărută în lupta împotriva amenințărilor și pericolului comun.

În același sens se exprima și istoricul român, N. Bănescu, care sublinia că „Statul româno-bulgar a fost creat de Asănești pentru *ambele* popoare deopotrivă..., sclavia fusese pentru toți, deopotrivă, stăpînirea apăsătoare pe care acum o scuturau” ⁵⁵. De aici concluzia că scopul celor ce au condus statul Asăneștilor a fost unirea în luptă a ambelor popoare, român și bulgar.

Amintirea istorică a statului româno-bulgar a fost puternică în conștiința poporului român sute de ani. Totuși, constituirea marilor state feudale românești la nordul Dunării și intrarea Dobrogei, ca și a celorlalte popoare din Balcani, sub ocupația turcească au rupt, în oarecare măsură, legătura acestor români cu masa conaționalilor lor de la nordul Dunării.

În succesiunea epocilor istorice ale trecutului poporului român, existența statului româno-bulgar reprezintă o verigă importantă care a precedat marile state feudale românești. Atît domnitorii Munteniei, cît și domnitorii Moldovei, foloseau, în titulatura lor oficială, particula „Io”, în semn de descendență de la împăratul Ioniță Asan al II-lea, pe care urmașii săi l-au păstrat în titlul lor. Într-o lucrare a lui Dimitrie Cantemir, recent descoperită, intitulată *Despre numele antice și de astăzi ale Moldovei*, marele cărturar lua în considerare, ca și Miron Costin, o legătură dinastică între asanizi și neamul Bogdăneștilor din Moldova. Cantemir folosea chiar, referindu-se la domnia lui Dragoș Vodă, formula „a doua întemeiere a Moldovei”, prima fiind statul valaho-bulgar al lui „Ioan”, cum îl

⁵¹ A se vedea : A.D. Xenopol, *op. cit.*, p., 277—308.

⁵² Borislav Primov, *op. cit.*, p. 54—55.

⁵³ *Comité International des sciences historiques. XV Congrès international des sciences historiques*, Bucarest, 10—17 août 1980, Rapports I. *Grands thèmes et méthodologie*, Editura Academiei R.S. România, București, 1980, p. 93.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁵ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 554.

desemnează el pe Ioniță Asan al II-lea ⁵⁶. O situație aproape similară o găsim și pentru Țara Românească, în legătură cu aceasta B. P. Hasdeu și A. D. Xenopol considerându-i pe întemeietorii Basarabi ca urmași direcți ai Asăneștilor ⁵⁷.

Dacă Dimitrie Cantemir emisese această ipoteză fără argumente documentare, B. P. Hasdeu aduce în sprijinul ideii continuității statelor românești cu statul româno-bulgar un document edificator. La mănăstirea Zografu, de la Sf. Munte, se află un hrisov de la mijlocul veacului al XIII-lea, aparținând unui strănepot al lui Ioniță, Ioan Căliman Asan, în care acesta se intitulează „autocrat al Moldovalahiei“. Chiar dacă acest rege româno-bulgar nu a domnit efectiv și la nordul Dunării, după opinia lui Hasdeu, Petru, Asan și mai ales Ioniță „pot și trebuie a fi socotiți ca *unitori* (unificatori — n.n.) ai românilor de dincolo și de dincoace de Istru“ ⁵⁸. În continuare, B. P. Hasdeu, după ce precizează că nu se ocupă de modul concret cum au continuat statele românești, statul româno-bulgar, scria : „Ne ajunge a ști în momentul de față că istoria ne înfățișează, în sutimea a XIV-a, independente una de alta, trei monarhii, răsărite toate trele din vechile stăpîniri ale regelui Ioniță — Bulgaria, Moldova și Muntenia. Acesta e faptul. În Moldo-Muntenia vedem pe domnitori folosindu-se fiecare pe rînd cu pronumele *Io* sau *Ioan*“ ⁵⁹. Mai mult, unii domnitori, cum a fost cazul lui Despot Vodă, în momentul cînd se urcau pe tron, își schimbau numele în Ioan (din Iacob). În tratatele scrise în limba latină între domnitorii Moldovei și regii Poloniei particula *Io* apărea integral sub forma *Ioannes*, iar Mihai Viteazul se semna în latinește *Ioannes Michael* ⁶⁰.

Faptul că atît domnitorii Moldovei, cît și ai Munteniei, foloseau aceeași formulă în titlurile lor dovedește, în primul rînd, o continuitate românească cu statul lui Petru și Asan, iar, în al doilea rînd, conștiința unei unități de neam între ei. Această realitate se va reflecta, în secolul al XIV-lea, în înrudirile numeroase dintre domnitorii români și țarii sîrbilor și bulgarilor. Astfel, chiar fetele lui Basarab cel Mare erau căsătorite una (Teofana) cu țarul Bulgariei, Alexandru, iar a doua (Ruxandra) cu regele Serbiei. Una dintre soțiile lui Radu I (1374—1383), Calinichia, era sora sau verișoara împăratului bizantin Ion Paleologul ⁶¹. Dan I (1383—1386), fiul lui Radu, era căsătorit cu fata regelui Serbiei, Vuc Brancovici ⁶².

În legătură cu originea propriu-zisă a lui Basarab și chiar a numelui său există mai multe teorii. Una dintre acestea aparține lui B. P. Hasdeu și Nicolae Densușianu și ea împinge vechimea familiei domnitoare din Muntenia pînă în vremea dacilor. Deși, în momentul de față, această teo-

⁵⁶ „Manuscriptum“, nr. 2 (27) /1977, p. 31—32. Vezi și Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Editura Academiei R.S. România, București, 1973, p. 134—135.

⁵⁷ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. III, ediția a III-a, București, 1926, p. 228—230.

⁵⁸ B.P. Hasdeu, *Scrieri istorice*, vol. I, p. 173—174.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 175.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 185, 186.

⁶¹ Evocînd ținuta domnitorului Alexandru Lăpușeanu, scriitorul Costache Negruzzi menționează că și-a pus pe cap „coroana paleologilor“.

⁶² C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, ediție îngrijită de Victor Leahu, Editura Junimea, Iași, 1971, p. 5, 6.

rie este respinsă, datele pe care ea se sprijină prezintă un incontestabil interes pentru problema unității și continuității poporului nostru. Conform acestei teorii, familia Basarab apare ca „o familie princiară în Dacia înainte de cucerire“ (romană). Citindu-l pe Iordanes, N. Densușianu, ca și B. P. Hasdeu, susține că „zarabii“ erau o tulpină veche, glorioasă, bogată și puternică, din care se alegeau, după o ordine stabilită, regii și marii sacerdoți ai dacilor“⁶³.

O opinie asemănătoare a susținut și istoricul Dimitrie Onciul, care asocia numele Basarabilor cu un nume tragic, derivat de la neamul bes-silor, din marele popor traco-dacic, locuind pe teritoriul sîrbesc. Faptul în sine este credibil fără să fie nevoie de acceptarea teoriei admigraționiste căreia îi era partizan Onciul. În fond, trecerea de la nord la sud și de la sud la nord de Dunăre, în anumite circumstanțe, nu are nimic anormal și nu pune în discuție prezența și continuitatea aceluiași popor pe ambele țărmuri ale fluviului, care a fost o realitate istorică.

Înrudirile familiei lui Basarab cu familiile princiare din Bulgaria și Serbia, menționate mai înainte, se încadrează perfect în ideea unității și a continuității vieții statale a daco-românilor, chiar dacă numele suveranilor din sud sînt împrumutate de la neamurile străine venite mai târziu pe acest teritoriu⁶⁴.

Expansiunea stăpînirii otomane pînă la Dunăre a dus la oprirea vieții statale la sud de marele fluviu, la dispariția statelor bulgar și sîrbesc. La nordul Dunării, Muntenia și Moldova, în urma unei rezistențe eroice, au reușit să-și mențină autonomia și continuitatea vieții statale.

Pentru popoarele de la sudul Dunării, teritoriul moldo-valahilor a devenit un loc de refugiu, iar în secolul al XIX-lea, cînd puterea otomană se afla în declin, un loc de organizare a luptei de eliberare națională.

Lupta de eliberare națională din Balcani împotriva stăpînirii otomane, declanșată în secolul al XIX-lea, a antrenat și pe românii din această zonă, alături de popoarele cu care conviețuiau de multe veacuri. Nicolae Bălcescu, referindu-se la părțile componente ale poporului român, chemate să se unească, îi enumera și pe cuțo-vlahii din Balcani⁶⁵, alături de munteni, moldoveni și ardeleni.

Tensiunea diplomatică internațională în care s-a înfăptuit Unirea Munteniei și Moldovei din 1859 și cucerirea independenței depline a statului român în 1877 au dus la concentrarea atenției factorilor politici cu precădere asupra românilor din statele românești existente. Totuși, nu erau uitați nici românii din Balcani, din rîndurile cărora migrau succesiv, spre nordul Dunării, în teritoriul liber românesc, importante contingente.

„Noi românii de dincoace de Dunăre... — scria ziarul „România

⁶³ B.P. Hasdeu, *Basarabii. Cine ? De unde ? De cînd ?*, București, 1894 ; N. Densușianu, *Chinescatul familiei Băsărabă din Țara Hațegului* (RIAF, VIII, 1902, p. 50—63).

⁶⁴ Nicolae Stoicescu, „Descălecat“ sau întemeiere ? o veche preocupare a istoriografiei românești. *Legendă și adevăr istoric*, în *Constituirea statelor feudale românești*, p. 160—161.

⁶⁵ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Scrieri istorice, politice și economice. 1844—1847*, Editura Academiei R.S. România, București, 1974, p. 177.

liberă“ în 1877 — am dat uitării de multe sute de ani pe frații noștri de dincolo de Dunăre..., care sînt răspîndiți pînă astăzi, în număr de trei milioane, prin provinciile Dobrogea și Bulgaria, prin Serbia și în mijlocul Turciei europene, în provinciile Macedonia, Tesalia, Epir, Tracia și Albania, nu mai puțin pe cei din Grecia liberă și insulele Egee, asemenea pe cei din Rusia. Astăzi, noi, abia uniți, dar nu toți, și aceia nu destul de bine, cunoaștem istoria acestei Români mari (Magna Blachia), care, sub împărații români Asani și Ioani, în alianță cu bulgarii, nu o dată umiliră pe trufașii greci bizantini, care uzurpau imperiul roman al răsăritului. Celebrul nostru istoric Gheorghe Șincai fu cel dintîi care deschise istoria acestor români“ ⁶⁶.

Cu o sută de ani în urmă, Mihail Eminescu scria, cu mîhnire, că populația românească din Balcani nu și-a trimis reprezentanți la Congresul de la Berlin din 1878 pentru a-i apăra interesele. În felul lui, apăsător și profund, Eminescu scria că „Nu există un stat în Europa orientală, nu există o țară de la Adriatică pînă la Marea Neagră care să nu cuprindă bucăți din naționalitatea noastră. Începînd de la ciobanii din Istria, de la morlaccii din Bosnia și Herțegovina, găsim, pas cu pas, fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca și în Balcani, în Grecia pînă sub zidurile Atenei, apoi dincolo de Tisa...“ ⁶⁷.

În cadrul cercetărilor sale privind originea sud-dunăreană a unor mari scriitori români, cum era, de exemplu, Alexandru Macedonski, George Călinescu care, de altfel, în *Istoria literaturii române*, insista de nenumărate ori asupra originii geto-dacice a poporului român, făcea o observație de mare profunzime, referindu-se la unitatea dintre românii de la nordul și de la sudul Dunării, din Peninsula Balcanică, pe fondul originii geto-dacice. „Între Tracia și Dacia, scria el, a fost întotdeauna o așa de mare comunitate etnică și poporul român (de la nordul Dunării — *n.n.*) are o atît de mare putere de absorbție, încît naționalitatea e aci un factor ce se determină prin simplă alegere. Un balcanic (român din Balcani — *n.n.*), care a intrat în orbita românismului și s-a introdus în viața statului român se desnaționalizează imediat sau, mai bine zis, își limpezește *fondul traco-dacic oscilant*“. Sublinierea este a noastră dar nu încapă îndoială că marele critic intuia exact originea daco-getică a poporului român modern.

Secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arătînd că pe teritoriul statului român modern se află populații neromânești, rămase aici în urma unor împrejurări istorice din trecut, menționa faptul că „populații de naționalitate română“ se află „pe teritorii vecine, rămînînd să conviețuiască cu popoarele respective“. Cu alt prilej, referindu-se la tradițiile îndelungate de prietenie și luptă comună, care au fost caracteristice dintotdeauna popoarelor român și bulgar, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că : „De mai bine de 1000 de ani, popoarele noastre sînt vecine, trăiesc în înțelegere și prietenie, conlucrînd și ajutîndu-se în momente grele, luptînd nu o dată împreună pentru sfărîmarea jugului opri-mării naționale, pentru cucerirea independenței și suveranității, împotriva

⁶⁶ „România liberă“, nr. 48 din 10 iulie 1877.

⁶⁷ „Timpul“ din 27 septembrie 1878.

acelorași cotropitori“⁶⁸. La rîndul său, tovarășul Todor Jivkov, apreciind adîncă și îndelungată colaborare frățească dintre poporul bulgar și poporul român, arăta că : „Prietenia dintre oameni și popoare este un act bilateral. Este nevoie de aceleași gânduri, simțăminte, scopuri. Or, aceasta există în relațiile dintre popoarele noastre vecine, care trăiesc de veacuri pe malurile Dunării. Și după cum Dunărea nu-și schimbă direcția cursului, la fel și destinele popoarelor noastre, trecute prin multe încercări și vicisitudini, au avut mereu același scop arzător — libertatea, dreptatea socială, bunăstarea și munca pașnică constructivă“⁶⁹.

Unirea în luptă, creația istorică comună au transmis, prin vremuri, ideea necesității acțiunii înfrățite împotriva asupririi străine, idee care se va amplifica în condițiile apariției unui nou pericol în zona sud-estului european — cel otoman.

Timp de cîteva sute de ani poporul bulgar, căzut sub jugul stăpînirii otomane, va găsi un loc de adăpost la nordul Dunării, pe teritoriul statelor românești Muntenia și Moldova. O influență culturală reciprocă româno-bulgară a avut loc în evul mediu, rezultat al prezenței în Țările Române a numeroși oameni de cultură refugiați din Bulgaria.

În marile războaie pe care le-au purtat Mihai Viteazul și alți domnitori români împotriva Porții — care au asigurat Țărilor Române recunoașterea autonomiei din partea puterii otomane — au participat numeroși fii ai poporului bulgar.

Slăbirea dominației otomane în secolul al XIX-lea a dus la intensificarea luptei de eliberare națională a poporului bulgar și, după cum se știe, teritoriul românesc a constituit o adevărată bază de organizare a acestei lupte. În același timp, emigrația bulgară a desfășurat o vie activitate culturală și nu e întimplător că locul de naștere al Academiei de științe bulgare se află în România.

O pagină de mare rezonanță a prieteniei româno-bulgare a înscris-o mișcarea muncitorească, revoluționară din cele două țări în epoca modernă. Aceasta a contracarat manevrele marilor puteri imperialiste, prin care se urmărea incitarea popoarelor din Balcani, unele împotriva altora, sub pretextul că Balcanii erau „butoiul cu pulbere“ al Europei.

Realitatea istorică arată însă că țările din Balcani, și în primul rînd România și Bulgaria, au o îndelungată și trainică tradiție de colaborare, pe care statul româno-bulgar din secolele XII—XIII a ilustrat-o cu strălucire.

⁶⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, Editura politică, București, 1981, p. 816.

⁶⁹ *Sub semnul prieteniei frățești româno-bulgare*, Editura politică, București, 1977, p. 128.

LUPTA POPORULUI DAC PENTRU APĂRAREA UNITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII SALE (I)

ANA-MARIA COMAN

Multimilenara luptă a poporului nostru pentru unitate, libertate și independență în spațiul originar carpato-danubiano-pontic este caracteristica esențială a ființei sale. Acest temei al existenței sale a fost determinat de vecinătatea unor puternice state expansioniste, pentru care patria strămoșilor noștri a constituit dintotdeauna un obiectiv mult râvnit. Împotriva acestora s-a ridicat însă „marele zid viu” al pașnicului nostru neam, care a știut să-și apere dăinuirea, chiar dacă a trebuit să ducă pentru aceasta nenumărate războaie. Referindu-se la acest proces istoric, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază că „Din cele mai vechi timpuri, idealurile unirii, libertății și independenței au însuflețit permanent poporul român, constituind făclia care a luminat, generație după generație, drumul spre dreptate, spre progres, spre o viață mai bună, liberă și demnă. Milenara noastră istorie este jalonată de nenumărate bătălii, de jertfe și sacrificii fără seamăn pentru păstrarea ființei naționale, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale poporului”¹.

Spațiul carpato-danubiano-pontic, deosebit de favorabil dezvoltării umane, atît datorită condițiilor geografice cît și bogățiilor solului și subsolului, a constituit un centru în care, și în jurul căruia au viețuit tracogeto-dacii². Sintetizînd concluziile specialiștilor, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea, în 1976, în mesajul adresat participanților la cel de-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român*, 1 decembrie 1983, Editura politică, București, 1983, p. 6.

² Vezi : H.J. Klaproth, *Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours*, Paris, Schubart, Londra, Treuttel și Wurtz, Stuttgart, Cotta, 1826, p. 41—42 ; 132—134 ; 287—288 ; Carlo Troya, *Storia d'Italia del Medio Evo*, Neapole, Stamperia Reale, Tipografia del Tasso, 1893, p. 200—201 ; A.J. Saint-Martin, *Fragments d'une histoire des Arsacides*, tom. I—II, Paris, Imprimerie Nationale, tom I, p. 1—38.

al II-lea Congres internațional de tracologie de la București : „Este cunoscut că numeroasa populație a tracilor — cu adânci rădăcini în întregul spațiu carpato-balcanic — a intrat din cele mai vechi timpuri în lumina istoriei. Începînd cu «Iliada» lui Homer, izvoarele literare și istorice au menționat existența tracilor de-a lungul a mai bine de un mileniu, pînă în momentul cînd, în urma unor complexe și îndelungate procese social-economice, culturale și etnice, ei au trecut — pierzîndu-și numele — în ființa popoarelor moderne ale acestui spațiu. Constituie un adevăr istoric de necontestat faptul că toate națiunile care trăiesc astăzi în această zonă geografică au suferit, în trecutul îndepărtat, într-o măsură mai mare sau mai mică, influența tracilor, care și-au pus pecetea pe însuși felul de a fi al acestor popoare, a favorizat dezvoltarea contactelor și legăturilor dintre ele“³.

În mileniul II î.e.n., aria de viațuire a tracilor era circumscrisă între nordul și estul Peninsulei Balcanice, între Marea Egee și Balcani, între Dunăre și Carpații Galiției ; în est ajungea pînă la Marea de Azov și Bosforul cimerian, în insulele Mării Mediterane și o parte a Asiei Mici. Cercetări din ce în ce mai profunde au evidențiat — la sfîrșitul secolului al XIX-lea — existența a circa 100 de triburi tracice⁴ ; astăzi ele sînt estimate la circa 150⁵. Comunitatea stadiului de dezvoltare istorică și culturală (trecerea de la epoca de bronz la cea a fierului) și-a pus amprenta pe toate neamurile trace, însă, din cauza condițiilor geografico-politice diferite, multe dintre ele s-au dezvoltat ca identități proprii. „Tracii — scria Herodot — poartă multe nume, fiecare după ținutul în care locuiește, dar toți au, în toate, obiceiuri asemănătoare, în afară de geți, de trausi și de cei care locuiesc mai sus de creșteni“⁶.

Conștiința descendenței poporului român prin strămoșii săi geto-daci din marea familie a tracilor a fost semnalată, încă în secolul al XVII-lea, de stolnicul Constantin Cantacuzino în lucrarea sa consacrată istoriei Țării Românești : „gheții din thrachi rodul lor trăgeau“⁷. Aceleași idei au fost susținute, la 1882, și de eruditul socialist Ioan Nădejde, care adăuga că, „pentru noi, românii, chestiunea aceasta are mare însemnătate“⁸.

Datorită anumitor trăsături caracteristice, geto-dacii — denumiri etnice folosite deopotrivă de autorii antichității pentru a desemna unul și același popor — au ocupat, încă de la începutul existenței lor, un loc aparte în istoriografia universală. Ei erau apreciați de Herodot ca fiind „cei mai viteji și cei mai drepți dintre tracii“⁹, iar Dio Cassius spunea : „Eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu prea bine că unii dintre greci îi numesc geți, fie pe drept, fie pe nedrept“¹⁰.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 328—329.

⁴ W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, Wien, 1899.

⁵ I.C. Drăgan, *Intervenție* la discuțiile celui de al XV-lea Congres mondial de științe istorice, București, 10—17 august 1980, în „Noi tracii“, anul VII, nr. 72, octombrie 1980, p. 2.

⁶ Herodot, *Istoriei*, vol. II, Editura științifică, București, 1964, p. 29—30.

⁷ *Cronicari munteni*, Editura tineretului, București, 1965, p. 222.

⁸ *Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiștilor*, Editura politică, București, 1980, p. 19.

⁹ Herodot, *Istoriei*, vol. I, Editura științifică, București, 1961, p. 345.

¹⁰ *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 15.

Datele referitoare la denumirea daco-geților sînt preluate, adîncite și explicate după Herodot, de Strabon, Diodor, Iustinus, Pausanias etc. și, ulterior, și de alți autori. Constantin Cantacuzino, citîndu-l pe secretarul regelui Matei Corvin, Antonius Bonfinius, remarcă : „Dachii gheților rudă sînt, de vreme ce și unii și alții aceeași limbă au“, după care adaugă : „Mai zice acest Bonfinie că *gheții* sînt cărora acum le zicem vlahi“¹¹. Mai tîrziu, A. Ubicini releva : „Dacii sînt primii strămoși ai românilor de azi. Din punct de vedere etnografic dacii par să se confunde cu geții. Aceeași origină, aceeași limbă. Asupra acestui punct toate mărturiile din vechime concordă... Daco-geții, socotiți rînd pe rînd germani (goți), slavi și celți, aparțineau marii familii tracice“¹².

Delimitarea teritoriului locuit de geto-daci în Europa este prezentată cu detalii de geograful antichității, Ptolemeu, după cum urmează : „Dacia se mărginește la miazănoapte cu acea parte a Sarmăției europene care se întinde de la muntele Carpatos pînă la cotitura pomenită a fluviului Tyras, care — cum s-a spus — se află la 53°—48°30', la apus cu iazigii metanaști, pe lingă riul Tibiscos, iar la miazăzi cu acea parte a fluviului Dunărea care merge de la vărsarea riului Tibiscos pînă la Axiopolis, de unde, pînă la Pont și la gurile sale, Dunărea se numește Istru. Iată poziția acestei părți. După vărsarea riului Tibiscos, prima cotitură spre sud-vest, între 47°20'—44°45', cotitură spre vărsarea riului Rabon, care curge spre Dacia, între 49°—49°30'; cotitura spre vărsarea riului Ciabrus, între 49°30'—43°45'; cotitura spre vărsarea riului, Aluta, care pornește de la miazănoapte și curge prin Dacia între 50°15'—44°, cotitura din apropiere de Oescus, între 51°—44°, cotitura din apropierea lui Axiopolis, între 54°20'—45°45'. De aici fluviul Istru, după cum am spus, se numește Danubius, pînă la gurile sale. La răsărit [Dacia] se mărginește cu fluviul Istru, de aci și pînă la cotitura de lingă cetatea Dinogetia, avînd poziția 53°—46°40' și mai departe cu riul Hierasus, care, depărtîndu-se de Istru la Dinogetia, merge dinspre miazănoapte și răsărit, pînă la cotitura pomenită a fluviului Tyras“¹³. În general, se admite că dacii trăiau în ținutul cuprins între Tisa, ambele maluri ale Dunării, Marea Neagră și Nistru, dar în unele perioade țara lor ajunsese pînă spre Bug în răsărit și pînă la izvoarele Dunării la apus, Vistula și Oderul de mijloc la nord, Adriatica spre sud-vest, Marea Egee și țărmul asiatic al Mării de Marmara¹⁴.

Ceea ce se poate observa cu certitudine din studiarea istoriografiei străine consacrate geto-dacilor este că existența, dăinuirea, civilizația materială și spirituală a poporului nostru, prin strămoșii săi, faptele lor de vitejie, înțelepciunea, umanismul, lupta lor îndîrjită multimilenară pentru menținerea ființei statale dacice au determinat admirația și aprecierea multor autori, începînd din antichitate, apoi în epocile modernă și contemporană, concomitent cu studiarea aprofundată a istoriei lor. Aceste scrieri au dus la menținerea în conștiința umanității a identității și dăinuirii dacice, au adus noi date și amănunte cu privire la poporul

¹¹ *Cronicari munteni*, p. 221.

¹² A. Ubicini, *Les origines de l'histoire Roumaine*, Paris, Ernest Leroux, 1886, p. 6, 9—10. Aprecieri similare găsim și la L.A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, I. Theil, Leipzig, Weidmann, 1778, p. 42—44; Huszti András, *Ó és újj Dácia*, Viena, 1917, p. 5—7, 19.

¹³ *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 541, 543.

¹⁴ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. 1, Editura științifică, București, 1974, p. 29—32.

dac. În ceea ce-i privește pe români, în conștiință le-a rămas nestinsă originea geto-dacă, năzuind și luptînd pentru refacerea unității lor în cadrele teritoriale ale străbunei Dacii.

Popor sedentar, iscusit în crearea propriei sale civilizații, guvernat după legi și precepte religioase severe, dar eficiente, cu tradiție politico-statală și organizare militară recunoscute, daco-geții s-au aflat în relații de schimb de bunuri materiale și spirituale cu vecinii lor și chiar cu alte neamuri mai îndepărtate : relații de bună vecinătate și înțelegere, acordarea de ajutor în caz de nevoie, permisiunea de a-și desfășura activitatea, mai ales cea comercială, pe teritoriul Daciei și chiar de a întemeia așezări — în cazul cetăților grecești.

Cu *sciții*, relațiile au oscilat între cele pașnice și cele de apărare împotriva tendințelor de jaf ale acestora. În 339 î.e.n., geții, conduși de *rex histrianorum*, se opun atacului sciților conduși de Ateas, care a fost nevoit să-l cheme în ajutor pe Filip al II-lea, regele Macedoniei. În schimb, în secolul I î.e.n., Zyraxes a fugit spre ei, căutînd ajutor și alianță împotriva romanilor.

Cu *grecii*, relațiile au fost stabilite pe bază de înțelegeri-tratate (diplomatice, militare, comerciale) și s-au menținut bune ; regii geți acordau deseori și ajutor militar cetăților grecești strîmtoare (Moskon, Zalmodigikos, Rhemaxos).

În fața *perșilor* și *macedonenilor*, bunele relații încetează în clipa atacului fățiș la adresa libertății și independenței pămîntului strămoșesc. Totuși, după încetarea ostilităților, ele se reînstaurează (cazul lui Dromichaïtes—Lisimah).

Tracii înrudiți erau tratați ca prieteni pînă cînd se aliază cu dușmanii geto-dacilor sau cînd atacă pe prietenii și aliații lor (cazul Histriei, pe care a sprijinit-o Rhemaxos, cînd a fost atacată de tracii conduși de Zoltes).

Și cu *populațiile germanice* se pot semna relații pașnice pînă la ivirea unor conflicte, mai ales teritoriale sau de lezare a intereselor aliaților geto-dacilor.

Peste aceste hărțuiri, în fața pericolului din ce în ce mai amenințător al *Imperiului roman*, unele popoare s-au alăturat dacilor în a căror confederație vor intra. Roma expansionistă a determinat de la sine caracterul relațiilor geto-dacilor cu Imperiul roman : de apărare împotriva atacurilor, în funcție de condițiile strategico-tactice respective. În clipele de slăbiciune ale statului roman, au existat relații diplomatice, de sprijinire a cîte unei părți romane împotriva alteia, sperînd în obținerea liniștei și posibilității de a păstra independența statului dac.

Bineînțeles, însă, roadele civilizațiilor tuturor acestor popoare circulau și peste barierele furtunoase sau calme ale timpurilor, contribuind la îmbogățirea tezaurului istoric și cultural, la dezvoltarea tuturor acestor popoare.

Descoperirile arheologice și mărturiile scrise, la început sporadice, apoi din ce în ce mai dese, atestă nivelul economic, politic, al civilizației și culturii atins de geto-daci, ca rezultat al valorificării bogățiilor solului și subsolului Daciei, împletite cu hărnicia și măiestria locuitorilor, manifestate din cele mai vechi timpuri.

94 Geto-dacii erau agricultori, crescători de animale (cai, oi, vaci, capre, porci), cultivau vița de vie, se ocupau cu albinăritul, pescuitul, vînatul.

Ei produceau cu măiestrie materiile prime, asigurându-și astfel hrana, îmbrăcămintea, uneltele și armele, obiectele de artă și de cult, podoabele, precum și produse necesare schimbului cu alte popoare din epocile parcurse. A. Ubicini nota, la sfârșitul secolului trecut : „dacii au fost dintotdeauna ceea ce sînt și azi românii, un popor de agricultori prin excelență, ceea ce exclude ideea unei existențe nomade. Arrian ne relatează că pe vremea expediției lui Alexandru, ogoarele care mărgineau malul stîng al Istrului erau acoperite de recolte de cereale atît de înalte și dese încît îi ascundeau pe soldații macedoneni privirii băștinașilor. Producția de grîu, care era păstrată în niște gropi acoperite cu pămînt sau cu pietre mari, așa cum se mai văd și azi în România și în Ungaria, cultura viței de vie — întrucît viile smulse din ordinul lui Deceneu n-au întîrziat bineînțeles să fie replantate — au luat după aceea o asemenea extindere că s-a socotit necesar să fie desemnat un înalt demnitar al statului pentru supravegherea muncilor agricole“¹⁵.

O altă ocupație străveche, creșterea animalelor, „și-a găsit expresia — scrie istoricul N.S. Derjavin — pe unul din basoreliefurile Columnei lui Traian la Roma, unde sînt înfățișați taurii, berbecii și caprele dacilor“¹⁶.

Pe lîngă aceste ocupații, geto-dacii cunoșteau, încă de la sfârșitul mileniului al II-lea î.e.n., secretele extragerii minereurilor, metalurgiei și prelucrării fierului, argintului și aurului — factor incontestabil de accentuare a dezvoltării forțelor de producție. În regiunile bogate și în prezent în minereu de fier din țara noastră se cunosc numeroase vestigii ale cuptoarelor geto-dace pentru redus minereuri de fier¹⁷. În ateliere meșteșugărești specializate au fost produse unelte și arme, cum sînt plugul cu brăzdar și cuțit de fier, seceri, coase, sape, săpăligi, dălți, cuțitoaie, alături de săbii curbate, pumnale, platoșe, scuturi, căști, piese pentru harnașamente, vîrfuri pentru sulite și săgeți ; ele au fost descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice în toate regiunile vechii Dacii.

Alte metale, în prelucrarea cărora geto-dacii au dovedit o măiestrie deosebită, sînt argintul și aurul. Fie că au fost modelate în chip de obiecte de cult, de podoabe, fie sub formă de monede necesare bunului mers al economiei, aceste tezaure, scoase la iveală de-a lungul și de-a latul țării, impresionează prin talentul artiștilor autohtoni, prin dezvoltarea procedeelor de fabricație, a unității lor și prin modelele folosite. Dacă Rudolf Bergner scria, în 1884 : „Despre podoabele de preț ale regilor daci istoricii nu se satură să povestească“¹⁸, recenta descoperire arheologică de la Hinova (județul Mehedinți), confirmă afirmațiile anterioare. Piese din tezaur sînt martori tăcuți, dar categorici ai unei străvechi civilizații, întrucipare a măiestriei strămoșilor noștri. Cele aproape 1 000 de piese ale tezaurului, în greutate totală de 4,995 kg, atestă faptul că meșterii aurari au fost localnici. Prin intermediul pieselor se poate reconstitui întregul proces antic de tragere în sîrmă și bare a metalului, ca și tehnologia meșteșugarilor¹⁹. În același timp se demonstrează caracterul unitar al artei

¹⁵ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 51.

¹⁶ N.S. Derjavin, *Istoria Bulgariei*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, Leningrad, 1945, p. 53.

¹⁷ Ion Horațiu Crișan, *Statul geto-dac*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 12.

¹⁸ Rudolf Bergner, *Siebenbürgen*, Leipzig, H. Bruckner, 1884, p. 217.

¹⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 20.

și meșteșugului prelucrării aurului pe întregul teritoriu al Daciei, prin similitudinea metodelor folosite și a formelor artistice cu alte descoperiri arheologice din diferite epoci și regiuni : „Cloșca cu puii de aur“, considerată, în mod eronat, mult timp creație gotică ; tezaurul de la Băiceni (Iași) ; piesele de argint de la Agighiol (Tulcea) ; coiful de aur de la Poiana Coțofenești (Prahova) ș.a.

Tipurile și modelele de ceramică existente în toată aria de viață a strămoșilor noștri reflectă, de asemenea, progresul înregistrat și în acest domeniu al producției și artei. Lucrate cu mâna sau cu roata olarului, arse sau nu, incizate sau excizate, pictate sau nu, cu bogată ornamentație geometrică, zoo sau antropomorfă, creațiile meșterilor olari erau multifuncționale, practice și estetice în același timp.

Nivelul și cantitatea produselor autohtone au determinat comercializarea excedentului ; bogățiile Daciei au atras atenția popoarelor din vecinătate și chiar a celor aflate la distanțe apreciabile. Cea mai căutată marfă geto-dacă era griul, de o calitate deosebită, prin conținutul său în gluten. Se cunoaște episodul relatat de Arrian și preluat de mulți istorici despre expediția lui Alexandru Macedon în stînga Dunării, unde oștenii macedoneni trebuiau să culce cu săbiile înalte lanuri de cereale care le împiedicau înaintarea, ca și afirmația lui Demostene, potrivit căruia, „cantitatea de griu adusă din Pont este mai mare decît tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale“²⁰. Se mai exportau animale, lemn, sare, blănuri, miere, ceară și multe altele, importul axîndu-se mai ales pe obiectele de lux, uleiuri, ceramică.

Pentru înlesnirea acestei activități, erau folosite drumuri comerciale pe uscat și mai ales pe Dunăre și Marea Neagră ; acestea deschideau ieșiri spre vest, sud, nord și răsărit, ușurînd astfel legătura și schimbul de civilizații cu romanii, grecii, egiptenii, persii. „Acest comerț — scria Ubicini — era înlesnit de numărul și de comoditatea drumurilor, care de la frontierele Daciei meridionale se întindeau în toate direcțiile de-a curmezișul provinciilor romane ale Moesiei, Traciei, Macedoniei, Iliriei. Fără a vorbi de întinsa cale fluvială a Dunării, pe care marile vase venite de la Marea Neagră puteau să urce pînă la confluența cu Sava, țările daco-gete comunicau direct prin mijlocirea acestor căi cu marile orașe maritime ale Euxinului, ale Dardanelelor, ale Arhipelagului și ale Mării Ionice. Un alt drum, îndreptîndu-se spre apus, în partea de sus a Dunării, pătrundea prin Carnuntum (Petronel, comitatul Wieselburg) în Panonia superioară, ajungea la Aemona (Laybach) și, înaintînd de-a lungul lanțului Alpilor Iulieni, ajungea în Italia, la Acvileia (Galia Transpadană)“²¹. Spre Asia, drumurile comerciale (ca „drumul mătăsii“) treceau prin teritoriul parților²².

Ubicini susținea că „mulțimea de monede exotice găsite în Dacia“ este o dovadă că aceasta „făcea un comerț intens cu exteriorul“²³. Aceeași opinie a exprimat-o și Rudolf Bergner scriînd : „Grecii au întreținut cu ei (geto-dacii — *n.n.*) raporturi comerciale extrem de vii. Lucrul acesta ni-l confirmă marea cantitate de monede de aur și de argint grecești aflate în pămîntul Ardealului. S-au găsit aici, pe lîngă monedele brute ale căpeteniilor celtice, numeroase mici piese de argint ale orașelor ilirice de coastă Dyrrhachium și Apollonia, monedele de aur de la Cosea, bucățile de argint

²⁰ Izvoare privind istoria României, vol. I, p. 115.

²¹ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 55—56.

²² H.J. Klaproth, *op. cit.*, p. 68.

²³ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 55.

de mărimea unui taler din Thasos, monede de aur și de argint macedonene și, în fine, cele ale regelui Lisimah²⁴.

Acestor tipuri de monede existente pe întregul teritoriu al Daciei trebuie să le adăugăm pe cele emise de regii geto-daci. În această privință, I.H. Crișan afirmă că înmulțirea și permanentizarea schimburilor interne și cu lumea greco-macedoneană „a dus la necesitatea emiterii de către geto-daci a unei monede proprii, după ce la început fuseseră folosite monedele de argint macedonene emise de Filip al II-lea și de către fiul acestuia, Alexandru cel Mare. Aceleași monede vor constitui și modelul pe care îl vor imita geto-dacii în etapa de început a monetăriei lor, care se situează în timp pe la sfârșitul secolului al IV-lea î.e.n. până către mijlocul secolului al III-lea î.e.n.”²⁵. Spre sfârșitul secolului al II-lea î.e.n., emisiunile monetare se circumscriu la patru zone principale, sedii ale unor formațiuni statale puternice, corespunzând centrului Munteniei, sudului Moldovei și nord-estului Munteniei, valea Jiului, sudul Transilvaniei (valea Mureșului și Banat), demonstrând procesul unității și centralizării statale.

Această vie activitate comercială presupunea de la sine reglementări comerciale, valori de schimb, prețuri; existența unei categorii de oameni specializați în această activitate cît și a unor supraveghetori-controlori; obligația construirii, întreținerii și apărării drumurilor; existența unor centre comerciale de stocare a produselor; cunoașterea valorilor economice ale epocii, echivalența de schimb și cea monetară. Fără a beneficia de mărturiile unor izvoare certe, considerăm că existau și mijloace pentru consemnarea și ținerea evidenței veniturilor și a cantității produselor, deci matematică și scriere; cunoașterea limbii, obiceiurilor și preferințelor popoarelor ai căror reprezentanți veneau să cumpere produsele autohtone sau să le ofere pe cele din țările lor (negustori care erau obligați să cunoască și ei limba și poporul geto-dac); în fine, obligația de a asigura cantitatea și calitatea produselor cerute, deci categorii de oameni specializați în producerea mărfurilor, ateliere meșteșugărești, un anumit ritm de muncă.

Toate cele de mai sus se explică și prin faptul că locuitorii Daciei trăiau în așezări stabile, în sate și orașe (dave, noțiune tradusă de autorii greci prin *polis*), la început neîntărite, apoi înconjurate cu valuri de pământ, șanțuri, fortificații de piatră, adevărate cetăți (începînd din secolele IV—III î.e.n.). În aceste așezări, răspîndite pe întregul cuprins al vetrei strămoșești, geto-dacii își construiau locuințele, zidurile de apărare, ridicau palate (ca impresionantul palat al lui Decebal, imagine prea puțin cunoscută, care apare în Albumul consacrat Columnei lui Traian, executat în 1576 de călugărul spaniol Alonso Chacon)²⁶, lăcașuri de cult, desfășurau o vie activitate economică, politică și spirituală. Sînt cunoscute măiestria și trăinicia arhitecturii dacice, celebrele ziduri numite *murus dacicus*, construite într-un fel caracteristic, sistemul de cetăți din munți și șesuri, numeroasele orașe ale căror nume și vestigii s-au păstrat pînă în zilele noastre.

În legătură cu epoca de construire a davelor, mai ales a celor întărite, părerea multor specialiști este că ele ar fi fost ridicate abia din secolele II—I î.e.n.; această opinie este însă contrazisă de noile descoperiri arheologice, datate încă din secolele IV—III î.e.n. (Drubetis — Balotești — Me-

²⁴ Rudolf Bergner, *op. cit.*, p. 217.

²⁵ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 22—25.

²⁶ Alonso Chacon, *Historia utriusque belli Dacici a Trajano Caesare gesti ex simulacris ejusdem quae in Columna Romae videtur*, Roma, 1576.

hedinți; Sornum — în munții Făgăraș), sau cele de la Zimnicea, Albești, Orbeasca de Sus și Trivale Moșteni, ca și așezările întărite de la est de Carpați (Cotnari, Stîncești, Crivești, Moșna)²⁷. În același timp, dacă ar fi să ne referim doar la strălucitul complex de cetăți dintr-unul din centrele politico-militaro-religioase ale Daciei, cel din Munții Orăștiei (Piatra Roșie, Costești, Blidaru, Grădiștea Muncelului), aceasta dovedește cunoștințele deosebite ale strămoșilor noștri în materie de construcții, nivelul înalt pe care l-au atins în domeniile matematicii, fizicii, arhitecturii. Numărul extrem de mare al lucrătorilor afectați acestor construcții, cantitatea imensă de material, stilul unic al arhitecturii, ritmul intens al muncii, cifra probabil foarte înaltă a cheltuielilor sînt cîteva date care confirmă puterea economică, politică, administrativă a geto-dacilor.

O asemenea bază a generat în mod firesc și o spiritualitate specifică, diferită, și în multe aspecte superioară, față de celelalte manifestări suprastructurale ale popoarelor lumii antice. Herodot, Strabon, Arrian, Lucian, Platon ș.a. ne informează despre credința geto-dacilor în Zalmoxe, iar numeroși erudiți ai tuturor timpurilor au studiat, analizat și explicat zalmoxismul. Potrivit structurii și firii geto-dacilor, filozofia lui Zalmoxe i-a înarmat cu o concepție de viață superioară, care s-a reflectat în faptele lor. Tenacitatea, curajul, hărnicia, neînfricarea în luptă erau în bună parte efectul acestei concepții filozofice, care mobiliza energiile, canaliza forțele, oțelea brațele, paralel cu ascuțirea gîndirii și transpunerea acestora în practică. Se cuvine menționat că datorită ei au fost într-adevăr „cei mai viteji dintre traci”, „cumpliți față de dușmanii lor, nu mai puțin față de ei înșiși, punînd libertatea mai presus de orice”²⁸.

Unii autori îl plasează pe acest filozof geto-dac în epoca lui Pitagora, alții înaintea lui. Din povestea sclaviei lui Zalmoxe în Samos, la Pitagora și a uceniciei sale pe lângă acesta, reținem faptul că aceasta fusese relatată de către grecii din Hellespont, care nu-și puteau imagina și admite că o asemenea doctrină s-ar fi putut naște printre „barbari” și, deci, trebuiau să-i găsească o sorginte grecească. Faptul că doctrina lui Zalmoxe semăna, oarecum, cu aceea a lui Pitagora, avînd însă și puncte deosebite, ambele erau cunoscute și folosite paralel. Herodot ne spune că, „dealtfel, socot că acest Zamolxis a trăit cu multă vreme înaintea lui Pythagoras”²⁹, ceea ce certifică primatul concepției filozofico-religioase zalmoxiste.

Personalitatea lui Zalmoxe, cunoștințele sale deosebite și acțiunile sale îndreptate spre folosul poporului său au suscitât interesul multor scriitori, istorici, filozofi, juriști de-a lungul secolelor. În 1687 a apărut, la Upsala, lucrarea *Zalmoxis. Primul legiuitor al geților*, de Carol din Lund, din concluziile căreia rezultă locul pe care l-a avut acest zeu-rege al dacilor în conștiința multor popoare, faptul că în numele său s-au propagat concepții și precepte etice, filozofice și juridice general valabile pentru omenire. Ele au fost acceptate și adaptate de multe popoare, dovedindu-și viabilitatea peste vremuri³⁰.

²⁷ M. Petrescu-Dîmbovița, *Tezaurul de la Băiceni*, în „Noi tracii”, anul XI, nr. 90, aprilie 1982, p. 5.

²⁸ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 40.

²⁹ Herodot, *Istoriei*, vol. I, p. 346.

³⁰ Carolus Lundius, *Zamolsiz. Primus getarum legislator*, Upsala, 1687, prezentare de Ana-Maria Coman, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 3/1983, p. 163—166.

Analizînd legislația geto-dacă, remarcăm, într-adevăr, dănuirea unor prevederi morale, filozofice, religioase, economice și militare, dintre care unele s-au perpetuat pînă în zilele noastre. Cu luciditate și corectitudine, enciclopedistul Ioan Nădejde a cercetat acest aspect și, în studiul *Originea dreptului consuetudinar român* (publicat în 1900), subliniază originea tragică a dreptului autohton : „știind că elementul trac a jucat rolul principal în formarea naționalității noastre, avem tot dreptul de a crede, apriori, că dreptul trac e baza dreptului nostru consuetudinar“³¹, afirmație pe care o și demonstrează în mod elocvent.

De la legi transmise pe cale orală s-a ajuns, în cursul dezvoltării istorice, la adunarea lor într-un cod de legi geto-dacic scris. Dacă în lucrarea lui Carol din Lund se demonstra că Zalmoxe a fost primul legiuitor al geților, alți autori (mai ales Iordanes) sînt de părere că primul lor cod de legi scris datează din vremea celebrului duumvirat geto-dac, Burebista-Deceneu. În anul 84, scrie J. F. Neigebaur, „sub regele geto-dacilor Burebistes, Deceanus introduce scrisul, precum și artele și științele ; ambii dau legile, numite *Bellagini*“³². Carlo Troya, la rîndul său, constata că „Una din cele mai mari binefaceri ale lui Deceneu a fost scrierea, pentru folosul geților, a legilor numite *Bellagini*. Din puținele și confuzele cuvinte ale lui Iordanes în legătură cu acest corp de legi se poate deduce că Deceneu ar fi înscris în el principiile generale ale echității sau ale dreptului natural ; și că de aceea, în acele *Bellagini* ar fi fost cuprinse și preceptele religioase și riturile sacerdotale“³³. Iar N. Densușianu, după ce analizează numeroase opinii exprimate de istorici antici, din evul mediu sau cel modern, afirmă că „vechiul codice de legi politice, civile și religioase ale Daciei, numite «leges *Bellagines*», ni se prezintă, după resturile ce s-au mai păstrat și după principiile ce le conținea, ca tipul cel mai vechi și mai puțin alterat al acestei legislațiuni anteromane“³⁴.

Deceneu, exponentul ideilor zalmoxiste în veacul lui Burebista, „i-a îndepărtat pe geți de la obiceiurile barbare, i-a obișnuit cu altele, mai civilizate și cu doctrinele logice, ceea ce i-a făcut capabili, mai presus de orice alt neam de barbari din epocă, să raționeze... Le-a dezvăluit secretele fizicii și ale astronomiei, explicîndu-le legile mersului planetelor, ca și ale creșterii și descreșterii fazelor Lunii. A făcut cunoscută știința interpretării semnelor zodiacului și ale celor 344 de stele ale Polului, care merg de la răsărit spre apus și lucruri cunoscute despre globul solar. N-a dorit ca învățăturile sale să rămînă fără aplicații în practica vieții și s-a îngrijit ca de ele să profite agricultura“³⁵. Datorită cunoștințelor dobîndite, fapt motivat de extraordinara receptivitate a strămoșilor noștri atît față de științele exacte, cît și față de cele abstracte, cel puțin la nivelul clasei conducătoare, se cunoșteau matematica, fizica, astronomia, etica și filozofia. Dovada acestei afirmații sînt construcțiile dacice, arhitectura speci-

³¹ Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiștilor, p. 101.

³² J.F. Neigebaur, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, I Theil, partea a II-a, Breslau, Verlag von John Urban Kern, 1859, p. 1—2.

³³ Carlo Troya, *op. cit.*, p. 366—367.

³⁴ Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, Institutul de Arte grafice „Carol Göbl“, București, 1913, p. 907.

³⁵ Carlo Troya, *op. cit.*, p. 363—364.

fică, sanctuarele de la Sarmizegetusa³⁶, sistemul calendaristic original utilizat³⁷.

O altă ramură a cunoștințelor geto-dacilor a fost medicina. Cunoaștem (datorită lui Dioscorides) folosirea de către geto-daci a leacurilor oferite de natură, plantele medicinale fiind și astăzi cel mai răspândit leac popular. Descoperirile de truse medicale întregi sau chiar de fragmente de oase craniene cu urme de trepanație, încă din neolitic, întregesc imaginea nivelului medical al dacilor și fac explicabile vitalitatea și longevitatea traco-dacilor³⁸.

Problema mult controversată a scrierii dacilor se pare că începe să se lămurească, în sensul că atât argumentele materiale, cât și cele logice, confirmă existența scrierii lor, chiar dacă nu la scara întregii societăți. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea cercetările întreprinse de Societatea de istorie și arheologie a județului Hunedoara au scos la iveală unele piese arheologice la Turdaș și Valea Nandrului, pe care Torma Zsófia, studiindu-le și comparându-le cu alte grafii antice, le-a considerat mărturii ale scrierii dacice³⁹. Era vorba de vase și statuete de lut, cu anumite incizii, adevărate semne grafice pe care autoarea le-a descoperit în 1875, iar concluziile sale le-a prezentat, în 1880, la Berlin, și în 1882, la Frankfurt pe Main. Inscripțiile din neolitic, asemănătoare cu cele din întreaga arie tragică oglindeau — după Torma Zsófia — credințe religioase, ritualuri, reprezentate prin limbajul simbolic al ideogramelor. Concluzia ei, întărită de autoritatea lui Schliemann, Sayce, Stern, Fligier, Pichler, Goos și Brugsch, era că „străvechiul locuitor al preistoriei țării mele a cunoscut scrisul și nu era un asemenea barbar căruia i se putea nega cunoașterea scrisului“⁴⁰.

Deci, un sistem de scriere exista încă din neolitic. Oare putea fi abandonat sau a evoluat? Faptul că vestigii palpabile și vizibile cu semne de scriere au mai apărut pe pereții peșterii de la Pescari, apoi pe tăblițele de la Tărtăria, ulterior cele cu litere latine sau grecești pe diferite piese la Corbi (județul Argeș), Radovanu (județul Ilfov), Sarmizegetusa și Ocnița, demonstrează existența și evoluția scrierii autohtone de la faza silabico-pictografică din neolitic, la cea silabico-ideografică în epoca mijlocie a bronzului, apoi la cea silabico-fonetice de mai târziu. Admitem că scrierea era cunoscută și folosită la nivelul păturii conducătoare. Cît privește explicația inexistenței unui material scriptic, aceasta se datorește — credem — deselor calamități ale naturii și ale furtunoaselor evenimente istorice care au distrus suportul pe care se scria sau că nu s-au descoperit încă. Arheologii și lingviștii nu și-au spus încă ultimul cuvânt.

Din cele mai vechi timpuri patria geto-dacă, prin situarea sa geografică ce-i conferea o poziție strategică importantă, precum și datorită cadrului natural și bogățiilor sale, a suscitat pornirile expansioniste ale

³⁶ Paul MacKendrik, *Pietrele dacilor vorbesc*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 51—61.

³⁷ Emil Poenaru, Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, *Organizarea calendaristică a timpului social, dovadă a existenței autorității statale*, text rezumat, în „Noi tracii“, anul X, nr. 100, martie 1983, p. 43.

³⁸ N.S. Derjavin, *op. cit.*, p. 52.

³⁹ Torma Zsófia, *Contribuții la preistoria județului Hunedoara*, în „Anuarul Societății de istorie și arheologie din județul Hunedoara“, Budapesta, Atheneum, 1882.

⁴⁰ Ibidem, p. 40—41.

popoarelor vecine, mai apropiate și chiar a celor mai îndepărtate. Reacția firească a poporului geto-dac nu putea fi decît una singură, izvorită din dragostea față de pămîntul strămoșesc, aceasta determinîndu-l să-l apere cu toate sacrificiile. L.A. Gebhardi, cunoscînd izvoarele antice și moderne referitoare la vitejia geto-dacilor, scria, în 1778 : „Dacii au dobîndit în folosirea armelor o atît de mare îndemînare, încît aproape nici unul din cuceritorii lumii nu i-a putut înfrînge complet. Înaintea domniei lui Caesar le era ușor să pună pe picior de luptă 200 000 de oameni“ ⁴¹.

Călăreți și pedestrași, cunoscînd mînuirea tuturor armelor folosite în antichitate, geto-dacii au stat neclintîți de strajă la fruntariile țării. Încă din secolul al VI-lea î.e.n., cînd perșii, conduși de Darius I, s-au apropiat de meleagurile noastre, oștirea organizată a geto-dacilor a opus o rezistență intrată în legendă. Această confruntare armată ne-a parvenit prin scrierile lui Herodot, care povestește că Darius, „înainte de a ajunge la Istru, îi supune mai întîi pe geții care se cred nemuritori, căci tracii care au în stăpînirea lor Salmydessos și care locuiesc la miazănoapte de Apollonia și de orașul Messembria — numiți skyrmiazi și nipsei — i s-au închinat lui Darius fără nici un fel de împotrivire. Geții însă, care luaseră hotărîrea nesăbuită [de a-l înfrunta], au fost robiți pe dată, măcar că ei sînt cei mai viteji și cei mai drepți dintre tracii“ ⁴².

Evenimentul s-a petrecut în anul 514 î.e.n. Darius a pornit o campanie împotriva sciților, mobilizînd o armată formidabilă, despre care se spune că număra 800 000 de luptători ⁴³. După traversarea Bosforului pe un pod de vase, el a avansat pe malul Mării Negre, intenționînd să treacă peste Dobrogea și Dunăre, pentru a ajunge la sciți. Fără nici un efort a supus neamurile întîlnite pe drum, ale căror nume a dispus să fie înscrise pe două coloane la Bosfor. Dar, spre mirarea și furia sa, uriașei sale armate i s-au opus geții, „prea zeloși și încrezători în Zalmoxe și în propriul lor curaj“ ⁴⁴. Au fost însă înfrinți și obligați să-l însoțească pe Darius în campania sa care a eșuat din cauza tacticii „de-a v-ați ascunselea“ a sciților, la ale căror acțiuni de hărțuială li s-au adăugat, foarte probabil, și geții nesupuși, alături de agatirși, sarmați, budini și geloni. Astfel, „norocul i-a părăsit pe perși în stepele sciților și geții și-au redobîndit libertatea“ ⁴⁵.

În anii următori, generalii lui Darius, Megabazos și Otanus, au dus din nou lupte cu tracii. Fapt semnificativ, remarcă Carlo Troya, „oștirile persane nu s-au [mai] îndreptat spre regiunile de dincolo de Haemus și în teritoriile getilor, vecini cu sciții scoți“ ⁴⁶.

După această epocă, izvoarele istorice „uită“ din nou regiunile car-pato-dunăreano-pontice. În timpul ascensiunii și a apogeei statului macedonean (mijlocul secolului V î.e.n. și secolul IV î.e.n.) Sitalces, pe care, în general, autorii antici îl numesc rege al tracilor și pe care unii autori îl considerau un monarh geto-trac ⁴⁷, a impus respect puterii crescînde a macedonenilor, Perdicas al II-lea (454—413 î.e.n.) preferînd să încheie cu el pace ⁴⁸.

⁴¹ L.A. Gebhardi, *op. cit.*, p. 46.

⁴² Herodot, *Istoriei*, vol. I, p. 345.

⁴³ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 32.

⁴⁴ Carlo Troya, *op. cit.*, p. 161.

⁴⁵ Rudolf Bergner, *op. cit.*, p. 215.

⁴⁶ Carlo Troya, *op. cit.*, p. 163.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 179.

⁴⁸ L.A. Gebhardi, *op. cit.*, p. 53.

La începutul domniei marelui cuceritor Alexandru Macedon, popoarele tracice supuse anterior de tatăl acestuia, Filip al II-lea, au încercat să-și scuture jugul străin. În 335 î.e.n., tânărul Alexandru a pornit decis să le aducă sub ascultare. Regele trac al triballilor, Syrmos, a luat măsuri de apărare, dar a fost învins într-o luptă inegală. În această situație, el a organizat retragerea oștilor sale în insulele Dunării. Alexandru a încercat să ajungă la triballii ascunși în ostrovul Peuce, dar nu a reușit să-și atingă scopul. În schimb, pe malul opus al Dunării, geții și aliații lor își păzeau cu strășnicie pământurile, aliniind o puternică oaste alcătuită din 10 000 de pedestrași și 4 000 de călăreți. În așteptarea nopții, Alexandru a rechiziționat un număr mare de bărci pescărești, „căci acestea — scrie Arrian în *Anabasis* — se aflau din belșug, deoarece locuitorii de pe malurile Istrosului le folosesc pentru a pescui în Istros sau când merg unii la alții pe fluviu”⁴⁹, pe care a imbarcat 4 000 de pedestrași și 1 500 de călăreți, pornindu-i, la adăpostul întinericului, peste fluviu. Ajunși pe malul opus, macedonenii au fost obligați mai întâi să culce cu sulile lanurile de grîne pentru a-și croi drum. Apoi, ieșind din lanuri, călărimea a pornit ofensiva, urmată fiind de pedestrima așezată în formație de careu. Nedorind să se înfrunte direct cu această armată, geții s-au retras. Ei și-au luat familiile și o parte din avut din orașul cetate Helis, aflat în apropiere de fluviu, dispărind din calea atacatorului. Acesta a jefuit și apoi a dărimat orașul, a trimis prada la loc sigur, renunțând să-i mai urmărească pe geți.

Părăsind plaiurile geto-dace, Alexandru l-a numit guvernator al Traciei pontice pe generalul Zopyrion. Acesta „destul de avid de faimă, a sperat că poate să și-o capete atacînd de îndată pe daco-geții care nu-l ofensaseră cu nimic. A pornit cu 30 000 de luptători către Dunăre, dar, chinuit întii de vijelii și apoi de minia și armele geților, pieri cu întreaga sa oștire”⁵⁰.

Un nou conflict se va declanșa între Dromichaïtes, stăpînitorul statului geto-dacilor din Cîmpia Munteană și Lisimah, regele Traciei elenistice. Aproape un deceniu a durat starea conflictuală dintre geto-daci și macedonenii, declanșată de dorințele expansioniste ale lui Lisimah, care ajunsese în vecinătatea geților. Acesta dorea să împingă frontiera getică de la Haemus, pe Dunăre și, în urmărirea acestui scop, a început primul atac, în fruntea căruia s-a aflat, împreună cu fiul său Agathocles. Evenimentele din anul 300 î.e.n. au demonstrat din nou capacitatea politică și militară a geto-dacilor. Dromichaïtes a lăsat atacatorilor iluzia unui succes, lăsîndu-i să înainteze, dar, atrăgîndu-i pe un teren prielnic lui, unde i-a înconjurat, luînd mulți prizonieri, printre ei chiar și pe fiul lui Lisimah.

După opt ani de observații reciproce, cele două tabere au ajuns la o nouă confruntare. Prizonierul de elită, bine tratat, familiarizat cu civilizația geto-dacă, a fost restituit tatălui său. Dar, nerecunoscător, Lisimah a reînceput lupta împotriva lui Dromichaïtes. Strabon, Pausanias și Diodor din Sicilia dau amănunte în legătură cu cele două lupte soldate cu înfrîngerea oștirii macedonene, iar Carlo Troya, în lucrarea menționată, face un frumos rezumat al evenimentelor din 292 î.e.n., din care reproducem replica dată de Dromichaïtes lui Lisimah, la ospățul pe care îl organizase în cinstea învinsului : „«Noi nu invidiem desfătările tale, trăim săraci [modest—*n.n.*] și ne mulțumim cu puțin, sub protecția lui Zalmoxe.

⁴⁹ Izvoare privind istoria României, vol. I, p. 586.

⁵⁰ Carlo Troya, op. cit., p. 201.

Tu te poți feri de a ofensa poporul acestui zeu și să încerci mai degrabă să-l ai ca prieten». Apoi îl trimise acasă cu daruri, nemaifiind dușmani și a primit, înapoi, cu bucurie, fortificațiile și regiunea pe care puseseră stăpânire macedonenii. Ba, mai mult, Lisimah îi promise lui Dromichaitea ca soție pe una din fiice⁵¹.

„Barbarul bun la suflet“⁵², regele geto-dac care „l-a tratat atât de generos“ pe Lisimah, încît „este greu să găsim pînă și citeva exemple de acest fel în istorie“⁵³, demonstrează lumii antice personalitatea, fizionomia, forța, înțelepciunea poporului său, a organizării sale politice, cu o economie consolidată și un nivel înalt de civilizație, redutabil adversar al oricui ar fi încercat să-l subjuge.

În afara înfruntărilor la care ne-am referit pe scurt, în spațiul geto-dacilor au venit neamuri noi, din care unele s-au așezat în țara bogată și ospitalieră a autohtonilor. Astfel, o parte dintre celții, scordiscii, tauriscii, britolagii, anartii, bastarnii aflați în trecere s-au adăugat populației geto-dace, cu care au conviețuit (nu totdeauna în liniște, după cum ne informează Trogus Pompeius despre confruntările dacilor, sub conducerea regelui lor, Oroles, cu bastarnii)⁵⁴.

Pe la începutul secolului al II-lea î.e.n., o știre laconică a istoricului Trogus Pompeius semnalează „creșterea puterii dacilor“ în timpul regelui Rubobostes. Se pune întrebarea firească : în ce cadru s-a putut realiza „creșterea puterii dacilor“, desigur, pe seama creșterii economiei, a nivelului civilizației și culturii lor ? Nu începe îndoială că aceasta s-a realizat într-un cadru politic și social ierarhizat și organizat, proces stimulat și de tendințele expansioniste — după cum am văzut mai sus — ale unor mari puteri ale timpurilor. Și în legătură cu această întrebare se pune o a doua întrebare : cînd a apărut organizarea statală la geto-daci ?

Pentru a răspunde la această întrebare, apelăm mai întîi la aprecierile generale cu privire la stat ale lui Friedrich Engels. În lucrarea sa : *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Engels constată că „pe o anumită treaptă a dezvoltării economice, legată în mod necesar de scindarea societății în clase, statul a devenit, ca urmare a acestei scindări, o necesitate“⁵⁵. El arată că, în aceste împrejurări, orînduirea gentilică intră în agonie, stratificarea economică și socială duc inevitabil la necesitatea creării unor organe de reglementare, conducere și de apărare a sistemului existent. Aceasta — scria Engels — „nu mai coincide nemijlocit cu populația, care se organizează ea însăși ca o forță armată... Această forță publică există în orice stat ; ea constă nu numai din oameni înarmați, ci și din accesorii materiale... Ea poate fi foarte neînsemnată, aproape imperceptibilă, în societăți în care contradicțiile de clasă nu sînt încă dezvoltate, precum și în regiuni izolate (subl. ns.)... Forța publică se întărește însă pe măsură ce se ascut contradicțiile de clasă din cadrul statului și pe măsură ce statele învecinate devin mai mari și populația lor crește“⁵⁶. Trebuie menționat faptul că Friedrich Engels se referea la o populație sedentară, unitară, locuind un teritoriu care servește la deter-

⁵¹ *Ibidem*, p. 222—223.

⁵² Strabon, *Geografia*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 241.

⁵³ Michael Lebrecht, *Siebenbürgische Geschichte in Abendunterhaltungen vors Volk*, Sibiu, Martin Hochmeister, 1784, p. 26.

⁵⁴ *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 359.

⁵⁵ F. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, în K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 21, Editura politică, București, 1965, p. 168.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 165—166.

minarea locuitorilor săi. La rîndul său, Karl Marx afirma că se poate vorbi despre stat, în momentul în care orașele capătă unele caracteristici, „prin simplul fapt al acestei concentrări — la oraș, ca centru al vieții rurale, ca domiciliu al agricultorilor și ca centru de conducere militară — comunitatea ca atare are acum o existență exterioară distinctă de cea a fiecărui individ. Istoria antichității clasice este istoria orașelor bazate pe proprietate funciară și agricultură; istoria asiatică reprezintă un fel de unitate, nediferențiată între oraș și sat (marile orașe propriu-zise trebuie privite aici numai ca tabere ale principilor, ca o superfetacie (supraîngrămădire de structură economică propriu-zisă)”⁵⁷.

În lumina celor de mai sus, datele pe care ni le furnizează arheologia, numismatica, izvoarele narrative și concluziile unor lucrări istoriografice permit constatarea că, în afara existenței sclavagismului, elementele formațiunii statale sînt prezente și în societatea geto-dacă destul de timpuriu. Făcînd o incursiune în procesul stratificării sociale geto-dacice, transilvăneanul Michael Lebrecht scria, în secolul al XVIII-lea: „regii și conducătorii lor (ai geto-dacilor — *n.n.*) la început nu erau, firește, alții decît părinții unei familii mai numeroase, iar supușii lor, propriii lor copii, nepoți, slugi și oameni mai sărmani care nu se puteau hrăni singuri. Căci aceasta este originea oricărei puteri autoritare. După ce s-a introdus în lume noțiunea de *al meu* și *al tău*, s-au înmulțit aceste posesiuni în felul următor: familiile mai mici sau sărace, care își aveau turma și cireada în vecinătatea uneia mai mari și mai puternice, se rugau să fie luate sub ocrotirea acesteia mai mari împotriva vreunora care voiau să le alunge din ținut și să le ia și puținul ce-l aveau. Primind asistența familiei mai mari, trebuiau, la rîndul lor, să o ajute în lupta contra dușmanului. În felul acesta se legau între ele mai multe familii și-l delegau pe cel mai puternic sau mai înțelept dintre ei să le apere cauza, fie cu sful, fie cu spada. Era, așadar, cîtva timp conducătorul lor, regele lor, ducele lor sau șeful lor — și toți cei din spatele acestuia trebuiau la nevoie să-l apere. Apoi, cînd pericolul era trecut și înlăturat, îl urmau și acasă — dădeau pînă și copiilor săi, cînd erau înțelepți și viteji, considerația aceasta și așa s-au născut, între oameni altfel liberi, cu încetul, regatele și conducătorii lor, care, uneori, cînd nu li se dădea cîstea cuvenită și-o asigurau prin forță. Cînd apoi oamenii care cedaseră prea mult din drepturile lor, au fost siliți să facă din nevoile lor o virtute, au trebuit, totuși, vrînd nevrînd, să-l recunoască pe rege”⁵⁸.

Asemenea aprecieri întîlnim încă din scrierile anticilor. După cum spune Iordanes, în *Getica*, „geții au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii, după cum relatează Dio [Cassius], care a compus istoria și analele lor în limba greacă. El spune că acei dintre ei care erau de neam s-au numit, la început, tarabostes, apoi pileati; dintre ei se alegeau regii și preoții... Comunicînd aceasta și alte multe geților cu măiestrie, Decineus a devenit în ochii lor o ființă miraculoasă, încît a condus nu numai pe oamenii de rînd, dar chiar și pe regi. Căci atunci a ales dintre ei pe bărbații cei mai de seamă și mai înțelepți pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să cinstească anumite divinități și sanctuare, făcîndu-i preoți și le-a dat numele de pileati fiindcă, după cum cred, avînd capul acoperit cu o tiară, pe care o numim cu alt nume *pilleus*,

⁵⁷ K. Marx, *Forme premergătoare producției capitaliste*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 16—17.

⁵⁸ Michael Lebrecht, *op. cit.*, p. 22—23.

ei făceau sacrificii ; restul populației a dat ordin să se numească *capillati*, nume pe care geții îl reamintesc pînă astăzi în cîntecele lor, deoarece i-au dat o mare considerație“ ⁵⁹.

Din cele arătate, rezultă că geto-dacii aveau un teritoriu mărit sau micșorat pe parcursul istoriei, locuit de unul și același popor, căruia, în anumite perioade, i s-au alipit (confederat) și alte neamuri cu pondere minoră ; exista o societate stratificată, în fruntea căreia se afla regele cu autoritatea sa, pe care știa să o impună celor în subordine ; exista o oștire subordonată apărării teritoriului și ordinii existente. Nu mai era vorba de una sau mai multe uniuni de triburi efemere, ci de o organizare statală de tipul epocii, cu particularitatea conferită mai ales de *inexistența sclavagismului și de existența și menținerea obștilor*. Pe baza acestor considerente, sîntem de părere că existența statului (cu unul sau mai multe nuclee statale în funcție de evoluția istorică a societății geto-dacice) este *anterioară* epocii marelui unificator al neamului geto-dac, creatorul Confederației dacice, Burebista.

În această privință, cercetătorul bulgar Kiril Iordanov consideră că „analizele recente întreprinse asupra vieții sedentare, istoriei politice, concepțiilor religioase ale geților *demonstrează categoric o diferențiere socială avansată și existența formațiunilor statale încă spre mijlocul secolului VI î.e.n. (subl. ns.)*. Considerabila putere militară și politică, ca și puterea religioasă a diferiților dinastii, este demonstrată clar de figurile în piatră descoperite lângă Sibioara, Stupina, Hamangia și Belgradeț, a căror datare se oprește, pentru moment, spre secolele VII—VI î.e.n.“ ⁶⁰. Cu ocazia conflictului dintre sciții lui Ariapeithes și agatirșii lui Spargapeithes, evocat de K. Iordanov după Herodot, „prezența unei uniuni statale, condusă de Spargapeithes, demonstrează că agatirșii s-au opus presiunii militare și politice a sciților încă la sfîrșitul secolului VI î.e.n. Dacă se acceptă teza originii etnice tracice, adică getice, a agatirșilor, atunci Spargapeithes ar fi primul suveran cunoscut de tradiția istorică la nord de fluviul Istros“ ⁶¹.

După părerea aceluiași autor, „regiunile principale ale vieții politice în teritoriile getice, între sfîrșitul secolului VI pînă la mijlocul secolului IV î.e.n., pot fi astfel sistematizate : prima regiune militaro-politică vizibil perceptibilă cuprindea teritoriile crobizilor și împrejurimile de la Șumen, Provadija și Preslav, unde a fost situată strategia de la Seletike ; a doua regiune era zona bogată în materiale arheologice dintre Tulcea, gurile Dunării și teritoriul coloniilor pontice Istria, Tomis, Callatis, unde se va afla viitoarea strategie Ryssike ; a treia, probabil un centru mai viu al vieții politice, după materialele arheologice descoperite recent, exista în regiunea Russe și Silistra ; a patra regiune, poate fi localizată, în general, în vasta cîmpie a Munteniei, după datele arheologice și, mai ales, după celebrul tezaur de la Craiova și rhytonul de la Poroina ; a cincea regiune probabilă era situată la nord de Delta Dunării, în cîmpia numită «Stepa getică», după cum se poate aprecia după materialul arheologic abundent din secolele V—IV î.e.n. În timpul epocii elenistice, o parte a acestor cen-

⁵⁹ *Izvoare privind istoria României*, vol. II, Editura Academiei R.S. România, București, 1970, p. 413, 419.

⁶⁰ Kiril Iordanov, *Les formations d'État gètes de la fin du VIe jusqu'au milieu du IVe siècle avant notre ère*, în *Le monde thrace. Actes du IIe Congrès International de Thracologie* (Bucarest, 1976), Paris, Roma, Montreal, 1982, p. 246.

⁶¹ *Ibidem*, p. 248.

tre se va fortifica, ceea ce va permite dinaștilor geți să joace un rol important în viața politică a peninsulei”⁶².

La rîndul său, cercetătorul bulgar Alexandr Fol, în comunicarea : *Marile perioade ale istoriei tracice*, ținută în cadrul aceluiași Congres internațional de tracologie, după explicarea termenului de „diaspora tracă” (o unitate relativă de triburi, care s-au format în cursul istoriei, „aparținînd aceleiași categorii sociale din epoca slavagistă, chiar dacă unii vorbeau limbi diferite, cum cred unii dintre noi sau dialecte diferite, după părerea altora”) al cărui „centru era bazinul carpato-balcanic”, încearcă o periodizare a istoriei acestei regiuni, după clase sociale. El afirmă că, între a doua jumătate a mileniului II î.e.n. și sfîrșitul secolului IX — începutul secolului VIII î.e.n., „fenomenele dovedesc apariția sesizabilă a organizărilor statale primitive”, că între secolele VIII—VI î.e.n. se constată „etapele finale ale formării hărții etnice a diasporei și, mai ales, în partea sa carpato-balcanică și pontică, etape care se caracterizează inevitabil prin mari acțiuni ale unităților statale pe plan economic, dar și militar. Rezultă că aceste activități sînt dublate de eforturi pe plan ideologic, respectiv religios. Apariția unităților politice regionale devine deci un rezultat esențial, cu două aspecte importante. Primul, consolidarea moștenirii, sub toate sensurile termenului, al doilea, deschiderea căilor spre o nouă înflorire a culturii în toate sferele vieții, deja pregătite influenței reciproce și rafinate”⁶³.

Deoarece nu avem date confirmate de arheologie despre primii dinaști geto-daci — Telephus, Euryphus (secolul XI î.e.n.) — nu ne vom opri asupra lor. Se poate însă accepta, ca fază incipientă de existență statală epoca lui Zalmoxe, despre care Herodot, *Hellanicos*⁶⁴ și alții afirmă că a trăit cu mult înaintea lui Pitagora (deci cel puțin secolele VIII—VII î.e.n.), că a fost asociat de *un rege* la guvernare ; că în societatea geto-dacă există o organizare și ierarhizare socială (rege, nobili, preoți), o diviziune a muncii (agricultori, constructori, meseriași, medici), o legislație diferită de cea pe care a introdus-o el (deoarece se afirmă că legile pe care le-a adus îi fuseseră inspirate de zei) ; că se bucura de o autoritate deosebită, deoarece din om, medic, legiuitor ajunge să fie venerat ca zeu, iar doctrina sa va cunoaște o extrem de largă răspîndire. Se poate vorbi, de asemenea, de puternica formațiune politico-militară nord-dunăreană cu elemente statale în secolul VI î.e.n., odată cu prima semnalare a îndîrjitei rezistențe opuse lui Darius de geto-daci. Nu avem însă știri asupra așezărilor, ocupațiilor și organizării lor în acea vreme. Pînă la înmulțirea dovezilor materiale, considerăm, însă, că domnia lui Dromichaïtes, „cel dinții monarh însemnat al geților”, cel care „poate fi pus pe același plan cu marele Burebista și eroicul Decebal”⁶⁵, marchează momentul din care se poate vorbi cu mai multă certitudine de existența unui stat geto-dac, cu attributele generale și specificul respectiv.

Avem date consemnate în scris și atestate arheologic despre *teritoriu* ; despre *orașe-cetăți*, chiar *capitală* ; despre *armată* organizată, numeroasă ; despre *suprastructura* acestei societăți ; despre *organizarea socială și politică* existentă. Autoritatea regelui nu se limita doar la conducerea militară. Aceasta era atît de puternică, încît Dromichaïtes putea

⁶² Ibidem, p. 250.

⁶³ *Le monde thrace. Actes du II-e Congrès International de Thracologie*, p. 22—23.

⁶⁴ *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 21, 49.

⁶⁵ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 37.

să-și impună poporului hotărîrea sa. Diodor din Sicilia scria că „poporul care luase parte la primejdiile [războiului] trebuie să aibă dreptul de a chibzui asupra felului cum să fie tratați cei prinși”⁶⁶, deci drept ce fusese în vigoare în trecut, deoarece, dacă acest drept ar fi mai existat, ar fi trebuit să scrie „care are dreptul”. Evocarea ospățului scoate, totodată, în evidență stratificarea socială, la ospăț fiind invitați „tracii cei mai de vază”⁶⁷.

O definire exactă a statului geto-dac este foarte greu de formulat. Cert este că *avem de-a face cu un stat antic, specific, nesclavagist, prefeudal*, încă din secolul IV î.e.n.

Ne întemeiem opinia și pe aprecierea lui K. Marx care, aruncînd o privire retrospectivă asupra evoluției istorice a Principatelor române, scria : „În Principatele Dunărene ... modul lor de producție inițial (subl. ns.) era bazat pe proprietatea în obște, dar nu pe proprietatea în obște în forma ei slavă sau cea hindusă. O parte din pămînturi era gospodărită independent de către membrii obștii, ca proprietate privată liberă, altă parte — ager publicus — era cultivată de ei în comun. Produsele acestei munci în comun serveau parte ca fond de rezervă pentru anii cu recoltă proastă sau pentru alte eventualități ; parte ca fond public pentru acoperirea cheltuielilor de război și bisericești, precum și altor cheltuieli ale obștii. Cu timpul, demnitarii militari și capii bisericii au uzurpat, odată cu proprietatea în obște și servituțiile legate de ea. Munca țăranilor liberi pe pămînturile obștei s-a transformat în muncă de clacă în folosul celor care furaseră acest pămînt”⁶⁸. Pe baza datelor și concluziilor prezentate succint mai sus, cunoscînd funcțiile, atribuțiile și caracteristicile statului din epocile respective, se degajă concluzia că istoria antică geto-dacă n-a fost cu nimic mai prejos decît a celorlalte state cu care s-a aflat în relații reciproce de schimburi de civilizație și cultură.

⁶⁶ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică, în Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 197.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 23, Editura politică, București, 1966, p. 248.

CONSENSUL NAȚIONAL — FACTORUL DECISIV AL VICTORIEI POPORULUI ROMÂN DIN AUGUST 1944

GHEORGHE ZAHARIA

În toate momentele mari din multimilenara istorie a poporului român, când s-a pus problema apărării unității noastre național-statale și a independenței, s-a realizat o unitate de gândire și acțiune a societății, un *consens național*, care a prevalat disensiunilor economice, politice, ideologice de clasă, soluționarea acestora fiind amînată, în mod conștient, după realizarea dezideratelor fundamentale de ordin național. Așa au stat lucrurile în epocile feudală și burgheză, în luptele de apărare împotriva regatelor și imperiilor vecine, care au tins spre acapararea teritoriilor locuite de români. Consensusul național a asigurat unirea Moldovei cu Muntenia în 1859, înfăptuirea independenței de stat absolute în 1877—1878, făurirea deplinei unități național-statale în gloriosul an 1918. Este cunoscut că acest ultim act istoric a fost realizat prin voința unanimă a poporului român, că în Transilvania, forul organizator și conducător al luptei naționale a fost Consiliul Național Român Central, alcătuit pe baze paritare din reprezentanții autorizați ai Partidului Social-Democrat și ai Partidului Național Român.

Experiența istorică avea să stea, în anii interbelici, la temelia orientării politice a maselor populare, a numeroaselor partide și grupări politice democratice și patriotice, în acțiunea pentru salvagardarea integrității, libertății și independenței României, în anii în care, pe plan intern și internațional, apăruse fascismul — cel mai grav pericol pentru existența popoarelor Europei, a civilizației și culturii lor; esența acestei politici a constituit-o consensusul național în lupta contra pericolului nazist și a Gărzii de fier, organizație teroristă de tip hitlerist.

Această dominantă a vieții politice românești a continuat și s-a afirmat și în condițiile grele create datorită pierderilor teritoriale din toamna anului 1940, prin anexarea de către Ungaria horthystă a părții de nord-vest a României, ca și datorită instaurării regimului militaro-fascist și intrării trupelor germane în România. Realizarea consensusului național în anii celui de-al doilea război mondial a fost posibilă, însă, în cadrul unui proces anevoios, datorat modului diferit de apreciere, de către oamenii politici

plendide

burghezi, a împrejurărilor în care s-a produs hemoragia teritorială din toamna lui 1940 și a responsabilităților ce purtau în această privință anumite cercuri politice, datorat, de asemenea, aversiunii lor față de comuniști și de aliații acestora, speranțelor lor într-o victorie absolută a marilor puteri occidentale în cel de-al doilea război mondial, ca și spiritului ne-realist în care au apreciat evoluția coaliției antihitleriste.

Forța politică ce s-a ridicat, de la început, cu toată fermitatea și consecvența la lupta pentru eliberarea țării de sub dominația Germaniei naziste, a fost Partidul Comunist Român. Demascînd împrejurările instaurării dictaturii militare-fasciste, caracterul și scopurile acesteia, partidul arăta că Ion Antonescu și legionarii veniți la putere în septembrie 1940 vor întrona o politică antinațională și antipopulară, în folosul imperialiștilor germani și italieni, care voiau „să-și asigure în România un regim politic care să se supună la toate cererile lor”¹. În decembrie 1940, P.C.R. a adoptat o platformă intitulată *Drumul de salvare a poporului român*, în care se aprecia că sarcina centrală și imediată consta în lupta contra invaziei germane și a aderării guvernului la Pactul tripartit, împotriva atragerii țării în războiul dus de Germania și transformării ei într-un hinterland al celui de-al III-lea Reich nazist. *În acest scop, P.C.R. declara că era gata să colaboreze cu toate partidele, grupările și personalitățile politice antifasciste.*

Într-un alt document, adoptat la 15 ianuarie 1941, intitulat *Pentru pacea și independența națională a poporului român*, P.C.R. lansa apelul la unirea tuturor forțelor patriotice într-un larg front național de luptă împotriva dictaturii fascisto-legionare, a Germaniei hitleriste, pentru restabilirea independenței și suveranității naționale a țării, „împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independența poporului român față de toate țările imperialiste”. Partidul comunist declara din nou că era gata să colaboreze cu alte forțe politice pentru oricare revendicare parțială². În același mod au fost puse problemele și în documentul emis la 26 februarie 1941, intitulat *De la regimul legionar, la dictatura militară*.

După dezlănțuirea războiului hitlerist antisovietic, Partidul Comunist Român a definit sarcinile imediate ale clasei muncitoare în cadrul luptei generale antifasciste a poporului român. Trăsătura caracteristică a eforturilor sale din acei ani a constituit-o *politica de unire a tuturor forțelor care își manifestau adversitatea față de dictatura antonesciană și de „alianța” nefastă cu cel de-al III-lea Reich*, indiferent de motivele și scopurile urmărite. Această orientare a fost concretizată în Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941, în Platforma-program din 6 septembrie 1941, intitulată *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*, în Rezoluția din ianuarie 1942, intitulată *Pieirea sau salvarea poporului român*, în Hotărîrea din iunie 1943 privind constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist, precum și în alte documente.

Pornind de la interesele fundamentale ale poporului român, programul de acțiune al partidului comunist îmbina lupta pentru răsturnarea guvernării antonesciene și a dominației Germaniei naziste, ale cărei baionete constituiau sprijinul principal al regimului politic, cu lupta pentru restabilirea independenței și suveranității naționale. În acest sens, documentele la care ne-am referit, după ce explicau caracterul național și inter-

¹ „Scînteia” din 2 octombrie 1940.

² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare : Arh. I.S.I.S.P.), Cota Ab. XXV-3.

național al luptei antihitleriste, anunțau măsurile preconizate, menite să ducă la încetarea războiului contra Uniunii Sovietice, la eliberarea țării de sub dominația celui de-al III-lea Reich și alăturarea ei Națiunilor Unite în lupta împotriva Germaniei hitleriste și a aliaților ei, la formarea unui guvern cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice, la eliberarea părții de nord-vest a României răpită de horthyști, la arestarea și pedepsirea vinovaților de război și de crime împotriva umanității.

Pentru înfăptuirea acestor obiective, documentele menționate subliniau necesitatea făuririi unui *Front Național Antihitlerist*, în care scop partidul comunist era gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, personalitățile politice, cu toți patrioții români pentru realizarea oricărei revendicări din platformă, punind ca singur criteriu al colaborării atitudinea față de dominația Germaniei naziste și față de guvernarea antonesciană³.

Considerînd unitatea de acțiune a clasei muncitoare ca factor hotărîtor al luptei de eliberare, ca o coloană vertebrală a unei largi alianțe patriotice antihitleriste pe plan național, conducerea Partidului Comunist Român a stabilit și menținut legături strînse cu conducerea Partidului Social-Democrat. Mulți membri ai P.S.D. acționau împreună cu comuniștii și cu ceilalți antifasciști, iar unii din conducătorii lor manifestau tendințe de colaborare; mult timp însă, în conducerea P.S.D. a dominat orientarea spre colaborarea numai cu partidele național-țărănesc și național-liberal.

În lupta grea și eroică la care se angajase, Partidul Comunist Român s-a bazat pe forța clasei muncitoare, a țărănimii muncitoare, a altor categorii de oameni ai muncii care, prin însăși condiția lor specială, resimțeau cel mai greu efectele dezastrului spre care era împinsă țara. În tot timpul dictaturii militare-fasciste și al dominației Germaniei naziste, P.C.R. s-a menținut ca organizație politică centralizată, a condus organizații de masă (Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică ș.a.) care au activat fără întrerupere, a influențat, prin membrii săi — zia-riști democrați, cadre didactice din toate treptele de învățămînt —, alți oameni de cultură. Sub conducerea sau sub îndrumarea partidului au fost tipărite și difuzate numeroase manifeste și peste 25 de publicații — în București, Iași, Timișoara și în alte centre —, avînd conținut adecvat sarcinilor fundamentale ale perioadei. Cel mai important mijloc de propagandă antihitleristă al comuniștilor, după încetarea apariției „Scintei” (noiembrie 1940), a fost „România liberă”, al cărei prim număr a apărut la 28 ianuarie 1943, la București. Concomitent, comuniștii și alți democrați și patrioți români emigrați în U.R.S.S. dispuneau de postul de radio „România liberă” și de gazeta „Graiul liber” (aceasta destinată îndeosebi prizonierilor români de război); emigranții români din Franța scoteau, la Paris, gazeta „La Roumanie libre”, organ al Comitetului Frontului Național Român din Franța, care avea ca președinte pe savantul Traian Vuia.

Atitudinea diferitelor grupări burgheze și a reprezentanților politici ai acestora a fost diferită, de la o perioadă la alta, ea parcurgînd un proces lent, în strînsă legătură cu evoluția crizei regimului antonescian, criză al cărei început s-a produs în anul 1942, odată cu creșterea stării de spirit antifasciste a populației, cu adîncirea crizei coaliției hitleriste, provocată de înfrîngerile suferite pe diferite fronturi și de dictatul nazist în relațiile economice, politice și militare cu sateliții Germaniei. Monopolizarea aproape totală, de către Germania, a comerțului exterior al României și

întreruperea legăturilor economice tradiționale ale țării noastre cu o serie de state au lipsit, treptat, industria românească de unele materii prime și semifabricate asigurate anterior din importuri, numeroase întreprinderi industriale fiind, astfel, nevoite să-și reducă sau să-și întrerupă temporar activitatea de producție, iar capitalul bancar să resimtă o stagnare a operațiilor sale. Aceasta a determinat o anumită rezistență din partea unor cercuri importante burgheze. Banca Națională, de pildă, care colaborase permanent cu guvernul, a refuzat, în vara anului 1943, să mai efectueze plata la furnizori a produselor exportate în Germania, fără acoperirea contravalorii lor în aur. Referitor la aceasta, Karl Clodius, șeful Direcției economice pentru sud-estul Europei din Ministerul de Externe al Germaniei hitleriste, relatează, într-un raport : „Încercările mele repetate de a îndemna guvernul român să-și schimbe atitudinea n-au dus la nici un rezultat ... Guvernatorul Băncii Naționale (Al. Ottulescu) a rămas pe poziția sa de respingere și a declarat, solidar cu întreaga conducere a Băncii, că el va trebui să demisioneze, dacă s-ar rezolva chiar numai o parte din cererile Germaniei”⁴.

Perspectiva sumbră de hinterland agrar rezervată României de monopolurile germane în așa-zisa „noua ordine europeană” a determinat pe conducătorii Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal să întreprindă unele acțiuni cu scopul de a menține și dezvolta, în rândurile adepților lor, starea de spirit potrivnică imperialismului fascist german, năzuința de a elibera partea de nord-vest a României de sub dominația Ungariei horthyste. În acest scop, în toamna anului 1940, a fost înființată Societatea „Pro Transilvania”, organizație în care au găsit posibilitatea de a-și exprima sentimentele patriotice, dorința de reîntregire a pământului strămoșesc, personalități marcante ale vieții politice și culturale a țării, ca dr. Petru Groza, prof. Ioan Simionescu ș.a., fapt pentru care „Pro Transilvania” a fost desființată la scurt timp după constituire. La 8 noiembrie 1941, Iuliu Maniu obiecta, într-un memoriu trimis lui Ion Antonescu — devenit între timp mareșal —, împotriva monopolizării comerțului exterior al României de către puterile Axei și împotriva unor măsuri represive contra evreilor și Țigănilor.

În privința participării României la războiul hitlerist, cercurile politice burgheze — excluzând pe cele fasciste și prohitleriste — au adoptat atitudini diferențiate. I. Maniu și C.I.C. Brătianu au făcut lui Ion Antonescu numeroase propuneri, începând din toamna anului 1941, prin care îi atrăgeau atenția asupra consecințelor grave ce vor urma în cazul continuării operațiunilor militare în adâncimea teritoriului sovietic ; ei cereau ca trupele române să fie ținute în țară, reorganizate și întărite, pentru a fi folosite în vederea eliberării părții nord-vestice a țării și pentru a reprima acțiunile revoluționare ale maselor, pe care le considerau inevitabile în întreaga Europă, la sfârșitul războiului. Concomitent, liderii P.N.Ț. și P.N.L. au menținut legături prin radio cu reprezentanți ai puterilor occidentale, pe care îi informau asupra situației politice și militare a țării, pregătind terenul pentru perspectiva scontată de ei.

Deși opoziția cercurilor conducătoare ale P.N.Ț. și P.N.L. se limita doar la anumite aspecte ale politicii guvernului antonescian și nu viza în-

⁴ Deutsche Zentralarchiv, Potsdam, Auswärtiges Amt. Handelspolitischen Abteilung (1936—1945), Handakten Clodius, Bd. 68736, p. 334—348 (Fotocopie aflată în Arh. I.S.I.S.P., fondul nr. 10, dosarul nr. 219, vol. V, filele 33—37).

lăturarea regimului dictaturii militare-fasciste⁵, ea a influențat, totuși, evoluția crizei regimului respectiv, determinată de înmulțirea actelor de împotrivire față de război, a ciocnirilor dintre militarii români și germani, de apariția și adâncirea divergențelor dintre vîrfurile piramidei sociale și dictatură.

În rîndul factorilor care au adîncit criza regimului, un rol determinant l-a avut evoluția de ansamblu a situației politice și militare a celui de-al doilea război mondial. Hotărîtoare au fost crearea și întărirea coaliției antihitleriste. O puternică influență au avut răsunătoarele victorii obținute de Uniunea Sovietică. Purtînd pe umerii săi greul războiului împotriva fascismului, Uniunea Sovietică a dat cele mai mari jertfe în zdrobirea hitlerismului. Victoria de la Moscova, din iarna anilor 1941—1942, a spulberat mitul invincibilității mașinii de război germane și al „blitzkrieg-ului”, a marcat începutul cotelurii în desfășurarea războiului; bătăliile de la Stalingrad (azi Volgograd) și din Caucaz, din toamna anului 1942 și din iarna ce a urmat, au adus definitiv inițiativa strategică în mâinile comandamentului sovietic, au provocat criza coaliției fasciste; victoriile de la Kursk și de pe întreg teritoriul Ucrainei, din vara și toamna anului 1943, au pus Germania în fața catastrofei, au slăbit potențialul de război al celui de-al III-lea Reich și au agravat criza coaliției lui. O mare importanță au avut, de asemenea, succesele raportate de trupele aliate occidentale pe fronturile din Africa și din Mediterana, debarcarea în Sicilia, înlăturarea lui Mussolini și debarcarea forțelor aliaților în partea sudică a Italiei. Puternică a fost și înrîurirea exercitată asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial de amplificarea rezistenței antifasciste în toate țările Europei. În Iugoslavia, lupta de partizani s-a transformat, curînd, într-un război național, constituind, de fapt, un nou front în Europa, susținut de Armata Populară de eliberare iugoslavă, sub conducerea mareșalului Iosip Broz Tito, care a obligat pe agresor să țină aici între 30 și 50 de divizii. În teritoriile sovietice temporar ocupate, în Polonia, Grecia, Albania, Franța, Italia și alte țări, lupta de eliberare de sub ocupația sau dominația Germaniei naziste s-a extins și intensificat; detașamentele de partizani s-au unit în armate regulate, în măsură să elibereze în totalitate sau mari părți din teritoriile naționale.

Aceste succese remarcabile au stimulat lupta antihitleristă a populației României. În legătură cu aceasta, la 18 ianuarie 1943, Ministerul de Interne îl informa pe Antonescu că soldații întorși de pe front povestesc fapte întîmplate acolo, pe care le răspîndesc în „marea masă a populației”, în rîndul căreia există „o stare de spirit favorabilă propagandei democrate”⁶. Un alt document, din 16 februarie 1943, semnala că muncitorimea bucureșteană urmărea cu atenție mersul războiului și „întorsătura ce a luat”.

Cotitura intervenită în desfășurarea războiului și acceptarea de către I. Antonescu a diverselor cereri germane, amestecul comandamentelor germane în acțiunile de comandament ale marilor unități române au îndepărtat corpul de generali și ofițeri superiori de mareșalul Antonescu, aceștia dîndu-și seama de catastrofa spre care erau împinse țara și armata. Încă în toamna anului 1941, generalii Nicolae Ciupercă și Alexandru

⁵ Ilie Ceașescu, *Aspecte privind poziția partidelor burgheze față de dictatura antonesciană și războiul împotriva U.R.S.S.*, în *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, Editura politică, București, 1975, p. 64—78.

⁶ Arhivele Statului București, fondul Președinția Consiliului de Miniștri, pachetul nr. 6, vol. I, fila 17.

Orășeanu au refuzat să rămână la comanda marilor unități ce le aveau în subordine după trecerea Nistrului ; în iarna lui 1941—1942, șeful Mare-lui Stat Major, generalul Iosif Iacobici, a fost destituit de Antonescu pentru că afirmase că războiul dus departe de frontierele țării era nepopular. Succesorul lui, generalul Ilie Șteflea, a fost, de asemenea, împotriva trimiterii de noi trupe pe frontul de la Stalingrad ; el a reușit să rețină în țară circa 200 000 de soldați și armamentul aferent.

Între cercurile Palatului și dictatura militară-fascistă se iviseră, de asemenea, fricțiuni și divergențe încă de la început, în legătură cu uzurparea de către Antonescu a celor mai importante prerogative regale și cu limitarea rolului regelui la unele aspecte protocolare. Monarhia a existat însă în toată această perioadă, iar regele, nominal, era cap al statului și șef suprem al armatei ; când, în zorii zilei de 22 iunie 1941, generalul Ion Antonescu ordonase armatei să treacă Prutul, regele Mihai I îi trimise „conducătorului statului“ o telegramă, prin care declara că gândul lui „se îndreaptă către Domnia Voastră, Domnule General“ și își exprima recunoștința față de „munca, tăria și străduința“ depuse în acțiunea ce întreprinsese⁷ ; activitățile regelui de pe front sau cele cu caracter protocolar legaseră soarta monarhiei de aceea a guvernului prezidat de Antonescu. În situația nouă din anii 1943—1944, cercurile Palatului au trecut la căutarea unor soluții de diferențiere. În acest scop, în Mesajul de Anul Nou 1944, regele nu a mai făcut elogiul războiului, ci a adresat „urările cele mai arzătoare“ ca anul 1944 „să aducă o pace dreaptă, întemeiată pe ideile binefăcătoare de libertate, onoare și toleranță“. El a urat poporului „un an nou fericit, în sînul unei lumi pacificate“⁸.

În jurul monarhiei s-au grupat oameni politici, generali și ofițeri superiori care, din diferite motive, erau nemulțumiți de regim și adversari ai „alianței“ cu Germania. Caracteristica acestor cercuri era graba în a găsi orice soluție care, fără a provoca schimbări esențiale pe plan intern, să desprindă și să distanțeze monarhia de soarta guvernării antonesciene.

În ceea ce-i privește pe politicienii grupați în jurul lui I. Maniu și al lui C.I.C. Brătianu, aceștia își ancoraseră speranțele în „Varianta balcanică“, referitoare la deschiderea, de către aliații occidentali, a unui nou front în Balcani și nu în Franța, variantă susținută cu tenacitate de Winston Churchill, primul ministru al Marii Britanii. I. Maniu a continuat să spere în realizarea — fie și parțială — a acestei variante, chiar și după respingerea ei de către I. V. Stalin și F. D. Roosevelt, la Conferința de la Teheran din toamna anului 1943.

Sub impulsul evenimentelor politice interne și externe, a presiunilor grupărilor burgheze nemulțumite, lovite în interesele lor economice de relațiile inegale cu Germania, I. Maniu și C.I.C. Brătianu și-au înmulțit memoriile și protestele către Ion Antonescu. Ei s-au opus însă oricăror tendințe de dezvoltare a formelor active de rezistență, care ar fi implicat acțiuni energice din partea populației, de a cărei ridicare la luptă armată se temeau. Continuând pertractările cu dictatorul, ei au refuzat, timp îndelungat, colaborarea cu partidul comunist și cu alte forțe democratice de stînga. Aceasta a rezultat limpede din răspunsul dat de I. Maniu noului demers al partidului comunist, făcut prin Petre Constantinescu-Iași, în ianuarie 1943, cînd P.C.R. a propus ca, la baza colaborării pe care o preconiza, să fie puse principiile „Chartei Atlantice“, pe temeiul cărora func-

⁷ „Universul“ din 24 iunie 1941.

⁸ „Timpul“ din 3 ianuarie 1944.

ționa conlucrarea între U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, subliniind că P.C.R. era gata să sprijine orice acțiune pentru retragerea Armatei române de pe front. Făcînd din nou dovada unei profunde lipse de realism politic, I. Maniu a respins și aceste propuneri, declarînd că este pentru acțiuni paralele și nu pentru una comună⁹. Refuzul lui I. Maniu și C.I.C. Brătianu de a colabora cu partidul comunist, îngreuna stabilirea căii de salvare a țării.

O notă aparte făcea gruparea liberală de sub conducerea lui Gh. Tătărescu, care a și acționat, în cursul anului 1943, pe linia organizării unei așa-numite „Uniunii sacre” — o alianță de partide politice burheze —, în vederea scoaterii țării de sub autoritatea Germaniei; el a făcut demersuri la șeful guvernului cehoslovac din emigrație, Eduard Beneš, de a tatona pe lângă guvernul U.R.S.S. posibilitatea începerii unor tratative în acest sens. Propunerile de colaborare făcute de Gh. Tătărescu au fost, de asemenea, respinse de I. Maniu, acesta refuzînd orice discuție cu liderul liberal, pe care-l considera unul din principalii vinovați de amputările teritoriale din 1940.

Existența unor poziții diferite în rîndul partidelor politice burheze — cum erau cele susținute de gruparea lui Gh. Tătărescu, la liberali, sau de cea a lui Gh. Pop și Gr. Niculescu-Buzești, la țărăniști — demonstra însă că situația începea să devină favorabilă coalițării forțelor ce se pronunțau pentru ieșirea României din alianța cu Germania, în pofida divergențelor de clasă și ideologice. În acest scop, P.C.R. a stabilit contacte cu Gh. Tătărescu și cu cercurile Palatului. Comuniștii au considerat că, în vederea folosirii tuturor posibilităților pentru asigurarea succesului acțiunii de scoatere a țării din războiul hitlerist și de sub dominația celui de-al III-lea Reich, contactul cu Palatul era util, regele, generalii și ofițerii superiori din anturajul său putînd contribui, îndeosebi, în direcția participării largi a armatei la înlăptuirea acestei acțiuni, ceea ce era de importanță capitală. Pentru stabilirea legăturilor cu Palatul regal, P.C.R. a încredințat acest mandat lui Lucrețiu Pătrășcanu care, la începutul lunii septembrie 1943, a stabilit dialogul cu cercurile Palatului, prin mijlocirea lui I.B. Safianu, furnizor al Casei regale, patronul de fapt al unei societăți anonime comerciale din al cărui Consiliu de administrație făcea parte și Pătrășcanu. Adîncirea fricțiunilor și divergențelor dintre I. Antonescu și cercurile monarhice, transformarea lor în contradicții, odată cu desfășurarea evenimentelor politico-militare și cu consolidarea coaliției antihitleriste au determinat aceste cercuri să accepte discuțiile cu reprezentantul partidului comunist¹⁰.

Un prim succes în direcția făuririi frontului politic larg l-a constituit crearea, în toamna anului 1943, a *Comitetului Frontului Patriotic Antihitlerist*. Răspunzînd apelului din iunie 1943 al partidului comunist, în lunile septembrie-octombrie 1943 s-au aliat cu el, în lupta pentru eliberarea patriei, partide și organizații patriotice ce se aflaseră și anterior alături de comuniști în acțiunile contra fascismului și a nazismului, ca

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 7 951, filele 9—10.

¹⁰ „Cine își poate imagina — se spune în documentul Casei regale, intitulat: *Consiliul de coroană—Răspuns M.S. Regelui*, datat 3 mai 1944 — că monarhia și o formă de stat ce și-au manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui? ...Nu numai Aliații, dar însăși opinia publică română vor putea susține, cu drept cuvînt, că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat, în mod natural, să-și îndrepte privirile către noi forme de organizare politică și socială” (Arh. I.S.I.S.P., fondul nr. 8, dosarul nr. 481, fila 4).

Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (MADOSZ) și Partidul Socialist Țărănesc. Inițial, a aderat și conducerea Partidului Social-Democrat, dar, după o lună, președintele său, Constantin-Titel Petrescu, a anunțat retragerea P.S.D. din comitet, pretextând că, fără P.N.Ț. și P.N.L., Frontul Patriotic nu ar putea avea eficiența necesară. Faptele n-au confirmat, însă, opinia acestuia; dimpotrivă, crearea Frontului Patriotic Antihitlerist a constituit o etapă importantă în procesul de unire a forțelor rezistenței românești, existența lui atestând maturizarea condițiilor pentru ca lupta antihitleristă să ia cursul spre *coordonarea* tuturor acțiunilor și dezvoltarea lor, spre *pregătirea efectivă* a scoaterii țării de sub dominația Germaniei naziste.

Întreaga evoluție a situației interne și externe pe plan politic și militar din toamna anului 1943 și primăvara lui 1944 demonstra că lupta de eliberare a poporului român intrase într-o etapă decisivă. Organele represive semnalau că în rîndurile muncitorilor din principalele întreprinderi bucureștene și din țară exista „o permanentă atmosferă de dușmănie împotriva actualului regim“, precum și faptul că aceștia „ar privi cu ochi buni o răsturnare a actualei ordini sociale“¹¹. Atitudinii similare manifesta țărănimia, greu lovită de calamitățile și ororile războiului.

Cele mai valoroase elemente din rîndurile intelectualității românești, purtătoare ale tradițiilor progresiste, patriotice și umaniste ale oamenilor de știință și cultură din țara noastră, au luat și ele atitudine împotriva continuării războiului alături de Germania. În 1943, poetul Tudor Arghezi a atacat fățiș, în pamfletul intitulat *Baroane*, pe ambasadorul Germaniei la București, baronul Manfred von Killinger; în iunie 1944, la inițiativa Partidului Comunist Român, un număr de 65 de oameni de știință, membri ai Academiei Române, profesori universitari, printre care Constantin I. Parhon, Radu Cernătescu, Mihail Ralea, Simion Stoilov, Dumitru Bagdasar, Ștefan Vencov, Nicolae Gh. Lupu, Daniel Danielopolu, Alexandru Rosetti, Constantin Balmuș, Gheorghe Nicolau, Nicolae Profiri, Șerban Țițeica, Constantin Daicoviciu, Istrate Micescu, Andrei Oțetea, Dumitru Bădărău, Francisc Iosif Rainer, au adresat lui I. Antonescu un memoriu, ce fusese întocmit încă din aprilie 1944, prin care cereau ieșirea României din războiul hitlerist; la 4 august 1944, un grup de intelectuali dintre semnatarii memoriului menționat au adresat încă un memoriu împotriva continuării războiului.

Starea de spirit potrivnică regimului și celui de-al III-lea Reich a crescut și în armată; în multe unități militare, comuniștii și uteciștii au organizat grupuri antifasciste, care au furnizat informații și armament forțelor din rezistența civilă, au întreprins acțiuni de pregătire a întoarcerii armelor, la momentul ce urma a fi hotărît, împotriva germanilor.

Concomitent cu acțiunile din țară, patrioții români aflați în străinătate au considerat că, lovind pe ocupanți oriunde se găseau, contribuiau la înfrîngerea lor, la eliberarea țării în care trăiau, dar și a țării de origine. În afara participării unor patrioți români la rezistența iugoslavă și la luptele de partizani din teritoriile sovietice vremelnice ocupate, prizonierii de război antifasciști români aflați în U.R.S.S., sub influența emigrației politice române, alcătuită din comuniști și alți democrați, și-au dat seama că salvarea țării putea fi obținută numai prin lupta cu arma în mînă. Astfel, la cererea lor, guvernul sovietic a aprobat înființarea, pe teritoriul Uniunii Sovietice, a unor unități militare de voluntari români. La

¹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr 856, filele 137, 391.

15 noiembrie 1943 s-a constituit Divizia „Tudor Vladimirescu“, iar în aprilie 1945 a fost formată Divizia „Horea, Cloșca și Crișan“.

Circa 300 de patrioți români, aflați în Franța, au acționat în cadrul rezistenței franceze; ei au luat parte la lupte în orașele și zonele Paris, Marsilia, Pas-de-Calais, Nancy, Lyon, Grenoble ș.a., din rîndurile lor căzînd eroic peste 60 de luptători ¹².

Urmărind lărgirea coaliției realizate prin crearea Frontului Patriotic Antihitlerist, pînă la cuprinderea tuturor partidelor, grupărilor și personalităților politice influente, comuniștii considerau că unitatea clasei muncitoare trebuia să fie coloana vertebrală a acestei alianțe politice largi. În acest sens, la 15 noiembrie 1943, C.C. al P.C.R. s-a adresat, din nou, în scris, C.C. al P.S.D., propunîndu-i „intrarea imediată în Frontul Patriotic Antihitlerist, format din forțele antihitleriste din România, și în Comitetul patriotic pe țară al acestui front. În același timp — se spunea, în continuare, în scrisoare —, vă propunem să vă uniți cu noi și cu celelalte organizații antihitleriste la lupta pentru cîștigarea conducerii partidelor național-țărănesc și național-liberal, pentru ultima noastră platformă de luptă propusă acestor partide“ ¹³.

Discuțiile purtate de activiști de frunte ai celor două partide muncitorești au avut ca rezultat încheierea, în a doua jumătate a lunii aprilie 1944, a unui acord de *Front Unic Muncitoresc*. Manifestul programatic, dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, chema toate forțele patriotice antihitleriste să se unească în lupta hotărîtă pentru: pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane, alianța cu coaliția Națiunilor Unite, pentru făurirea României libere, democratice și independente.

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc a constituit un eveniment de mare însemnătate pentru organizarea detașamentelor înarmate muncitorești, denumite *Formațiuni de luptă patriotice*, și pentru lărgirea coaliției politice antihitleriste.

Orientarea unor grupări politice și cercuri ale burgheziei spre ruperea alianței cu Germania, deși determinată de motive foarte diferite și contradictorii, corespundea — în situația dată — intereselor vitale ale țării. Cu forțe unite, comuniștii și social-democrații au dezvoltat contactele stabilite anterior cu aceste grupări, ceea ce a dus la încheierea, la 26 mai 1944, a unei înțelegeri cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu, cu reprezentanții grupării național-democrate de sub conducerea lui Petru Topa ¹⁴ (derivată din fostul partid naționalist-democrat aflat, înainte de război, sub conducerea lui Nicolae Iorga), constituindu-se, astfel, *Coaliția Național-Democratică*. Reprezentanții P.C.R. au semnat procesul-verbal al înțelegerii, în numele tuturor organizațiilor politice din Frontul Patriotic Antihitlerist.

În aceste împrejurări, în mai 1944, I. Maniu și C. I. C. Brătianu, fără a renunța la pertractări cu mareșalul Antonescu, au consimțit să participe la constituirea unui *Comitet Central de Acțiune*, format din reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), P.S.D. (Constantin-Titel Pe-

¹² *Români în rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial (Amintiri)*, Editura politică, București, 1969.

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., dosarul nr. 7 951, mapa nr. 116, filele 36—40.

¹⁴ Vezi: Circulara nr. 1 din 1 septembrie 1944 a secretarului general al P.N.L., Gh. Tătărescu, către președinții organizațiilor P.N.L., în Biblioteca Academiei R.S.R., fondul manuscrise.

trescu), P.N.Ț. (I. Maniu), P.N.L. (C. I. C. Brătianu) și a unui *Birou* ca organ executiv, alcătuit din Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bigu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Hudiță (P.N.Ț.), Constantin (Bebe) Brătianu și C. C. Zamfirescu (P.N.L.)¹⁵. În cadrul de mai sus s-au purtat numeroase discuții, cu rezultate concrete la sfârșitul celei de-a doua decade a lunii iunie 1944.

Concomitent, mareșalul Antonescu, de comun acord cu Palatul și cu liderii P.N.Ț. și P.N.L., a recurs la o nouă rundă de tratative, la Cairo și Stockholm, cu reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, în vederea încheierii armistițiului. Pentru a evita eventualele zguduiri sociale și politice, reprezentanții burgheziei au continuat să pună accentul pe cererea de trimitere urgentă a unor brigăzi aeropurtate anglo-americane în România, considerate de I. Maniu drept „un factor esențial al oricărei acțiuni din partea noastră”¹⁶. La Cairo, reprezentanții puterilor aliate cereau, dimpotrivă, trecerea la o acțiune concretă în țară, în sensul propunerilor făcute în aprilie de guvernul U.R.S.S. Față de această poziție, I. Maniu și C.I.C. Brătianu au considerat că încheierea armistițiului de către guvernul Antonescu ar fi fost cea mai bună soluție, în care scop au făcut numeroase demersuri pe lângă Ion și Mihai Antonescu, pînă în ultimul moment. Dictatorul s-a declarat dispus să încheie armistițiul în termenii propuși, dacă I. Maniu și C.I.C. Brătianu s-ar fi solidarizat cu el în scris. Dar un astfel de înscris, cei doi nu i-au dat.

Deși împărtășeau același punct de vedere, regele Mihai și sfetnicii săi ajunseseră, încă din luna mai 1944, la concluzia că singura modalitate prin care monarhia ar fi putut fi absolvită de răspunderile ce îi reveneau era participarea monarhului la o acțiune de ieșire din războiul hitlerist. Iminența transformării țării în teatru de război nimicitor a impus cercurilor Palatului regal căutarea și a altor soluții, în eventualitatea că mareșalul Ion Antonescu va continua să refuze încheierea armistițiului. Anterior, cercurile Palatului regal contaseră pe planul propus de liderii partidelor național-țărănesc și național-liberal, cunoscut sub denumirea de „planul Gigirtu”, care consta în înlocuirea, cu asentimentul lui Hitler, a lui I. Antonescu cu inginerul I. Gigirtu sau cu un general agreeat de hitleriști, a miniștrilor de externe și de război, precum și a șefului Mare-lui Stat-Major, cu oameni de încredere ai Palatului. În concepția acestor cercuri, cei patru, folosindu-se de poziția lor, ar fi trebuit să acționeze, „înșelînd vigilența germanilor”, în vederea scoaterii țării din război¹⁷.

La consfătuirea din noaptea de 13—14 iunie 1944, care a avut loc în casa furnizorului Curții regale, I. B. Safianu, din Calea Moșilor nr. 103, cu participarea reprezentanților partidului comunist (Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș) și ai Palatului și armatei (generalii Constantin Sănătescu, mareșalul Palatului, și Gheorghe Mihail, colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful Statului-Major al Comandamentului Militar al Capitalei, Grigore Niculescu-Buzești, directorul cifrului din Ministerul de Externe, Ioan Mocsony Stircea și Mircea Ioanițiu, funcționari de rang înalt ai Casei regale), în fața argumentelor comuniștilor, care au demonstrat caracterul nerealist și periculos al „planului Gigirtu”, guvernul hitlerist putînd fi pus în gardă, reprezentanții Palatului au renunțat de-

¹⁵ P.C.R. în *viața social-politică a României. 1921—1944*, Editura militară, București, 1971, p. 381.

¹⁶ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, dosarul nr. 71/1939, filele 9, XX (Mesajul din 29 mai 1944 al lui Al. Cretzeanu către Barbu Știrbey).

¹⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 104, dosarul nr. 9 153.

finitiv la formula respectivă și au acceptat planul partidului comunist de înlăturare cu forța armelor a guvernului antonescian. A fost constituit și un Comitet militar, pentru intensificarea acțiunii de atragere a armatei la actul eliberator. Un rol important în această privință au avut generalul Constantin Sănătescu, Emil Bodnaraș — din partea P.C.R., generalul Constantin Vasiliu Râșcanu, comandantul Corpului 5 Teritorial, generalul Constantin Anton, șeful de Stat-Major al Inspectoratului General al Jandarmeriei, colonelul Dumitru Dămăceanu și alți ofițeri superiori din Marele Stat-Major al Armatei.

Prin aderarea regelui și a sfetnicilor săi la planul partidului comunist, ei au dat dovadă, ca și Gh. Tătărescu și alți oameni politici burghezi lucizi, de mai mult realism politic decât șefii P.N.Ț. și P.N.L. Fără îndoială, cercurile Palatului apreciau și faptul că, în lipsa unei acțiuni hotărâte, România ar fi rămas izolată la tratativele de pace, că P.C.R., care prin toată activitatea lui își manifestase constant politica de prietenie cu Uniunea Sovietică, era singurul partid politic cu autoritate în tratativele ce urmau a fi purtate cu guvernul sovietic.

În ceea ce îi privește pe I. Maniu și C. I. Brătianu, presiunea maseilor și a propriilor lor partizani, desfășurarea favorabilă a contactelor P.C.R. cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu și cu cercurile Palatului regal, le-au impus o anumită schimbare de atitudine în ultimul ceas. Ei au aderat, în sfârșit, la platforma propusă de partidul comunist privind constituirea *Blocului Național Democratic*. Această Platformă, avînd un caracter antifascist, general-democratic, conform Declarației publicate la 20 iunie 1944, prevedea : „1. Încheierea fără întârziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutînd a obține condițiunile posibile cele mai bune pentru interesele țării ; 2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei la Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale ; 3. În acest scop : înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării ; 4. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă părțile contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întârziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor de mai sus stabilite“.

În Declarație se arăta, de asemenea, că formațiunile politice care alcătuiau Blocul Național Democratic (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) își păstrau întreaga independență ideologică și politică, „acordul intervenit neprivind decât punctele mai sus fixate“.

S-a realizat, astfel, *Frontul Național Antihitlerist*, expresie a politicii de alianțe, inițiată și urmărită cu tenacitate de partidul comunist, ceea ce a angajat la o luptă hotărîtoare pentru interesele naționale fundamentale cele mai largi pături ale populației, întregul popor român. În toate înțelegerile stabilite prin consens, partidul comunist era prezent și acționa ca un liant și nucleu dinamizator, ceea ce nu a scăpat observației organelor informative germane care relatau, la 5 august 1944, că „evoluția politicii interne din ultimele săptămîni arată clar o trecere a tuturor opozițiilor spre stînga cu preluarea conducerii acestei opoziții de partidul comunist“¹⁸.

118 Rezultatul imediat al realizării consensului național l-a constituit insurecția din august 1944, act ce urmărea eliberarea țării de sub dominația

Germaniei naziste, prin răsturnarea dictaturii mareșalului Ion Antonescu și întoarcerea armelor contra celui de-al III-lea Reich.

Insurecția a fost rezultatul acțiunii convergente, unitare a tuturor forțelor interesate în salvarea țării de pericolul grav care o amenința. Faptul că partidele burgheze, ca și cercurile Palatului, au acceptat, în cele din urmă, soluțiile și mijloacele propuse de Partidul Comunist Român pentru ieșirea din impas, arată că linia acestuia era singura viabilă, că P.C.R. era singura forță politică în măsură să asigure succesul unei acțiuni antifasciste decisive. Pe de altă parte, faptul că Partidul Comunist Român a militat pentru colaborarea și cu reprezentanți ai unor asemenea partide, cu monarhia, demonstrează înalta sa responsabilitate patriotică, înțelegerea necesității de a pune pe primul plan interesele naționale vitale, lăsând pentru o etapă ulterioară rezolvarea problemelor cu caracter social, în care pozițiile diferitelor formațiuni participante la lupta împotriva dominației Germaniei hitleriste erau profund divergente.

Capacitatea partidului comunist de a dirija concret energiile revoluționare ale națiunii, de a fixa obiectivele esențiale ale luptei sale a făcut ca *din mișcarea antifascistă a întregului popor să se dezvolte nemijlocit revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă*. Așadar, actul istoric din august 1944 a deschis poporului român calea spre realizarea năzuințelor sale multiseculare de eliberare națională, independență, progres economic și social. Aceasta reprezenta victoria luptelor de secole ale maselor populare pentru libertate națională și dreptate socială.

Dind o apreciere de largă perspectivă acestui moment crucial din istoria noastră, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia că el „a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României”¹⁸.

Poporul român și-a dobândit cu arma în mână dreptul la libertate și neatințare, dreptul de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii. O deosebită însemnătate în desfășurarea cu succes a luptei antifasciste, a procesului revoluționar în viața țării au avut-o unitatea de acțiune a clasei muncitoare, dezvoltarea colaborării partidului comunist cu toate forțele patriotice, democratice interesate în acțiuni comune pentru rezolvarea unor probleme social-economice și politice fundamentale, cerute de mersul înainte al societății românești. Menținându-și această orientare principală, Partidul Comunist Român a acționat neabătut pentru a-și face cunoscută politica sa în rîndurile unor pături tot mai largi ale populației, le-a ajutat să deosebească mai bine prietenii de adversari, le-a antrenat, succesiv, în acțiuni revoluționare care au dus, în cele din urmă, la victoria socialismului în România, la afirmarea României pe arena internațională.

¹⁸ Arhivele Statului București, fondul Documente germane, rola nr. 883/5 631, cadrele nr. 433—434.

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 578.

**SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ NAȚIONALĂ CU TEMA
„CONCEPȚIA P.C.R. CU PRIVIRE LA ÎNSEMNĂTATEA ISTO-
RICĂ A UNITĂȚII DE ACȚIUNE A CLASEI MUNCITOARE, A
TUTUROR FORȚELOR PROGRESISTE ÎN LUPTA PENTRU
BARAREA FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI, PENTRU VICTO-
RIA REVOLUȚIEI ȘI CONSTRUCȚIEI SOCIALISMULUI. CON-
CEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRIVIRE
LA ROLUL DETERMINANT AL UNITĂȚII FORȚELOR DEMO-
CRATICE, ANTIIMPERIALISTE ÎN LUPTA PENTRU PROGRES
ȘI CIVILIZAȚIE, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI, LI-
BERTĂȚII ȘI VIEȚII POPOARELOR“**

(București, 28 aprilie 1984)

În ziua de 28 aprilie a.c. a avut loc, la Ateneul Român din București, sesiunea științifică națională cu tema „Concepția P.C.R. cu privire la însemnătatea istorică a unității de acțiune a clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste în lupta pentru bararea fascismului și războiului, pentru victoria revoluției și construcției socialismului. Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul determinant al unității forțelor democratice, antiimperialiste în lupta pentru progres și civilizație, pentru apărarea independenței, libertății și vieții popoarelor“.

Au participat membri și membri supleanți ai Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al partidului, membri ai C.C. al P.C.R. ai guvernului, reprezentanți ai unor instituții centrale, organizații de masă și obștești, vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, oameni ai muncii din întreprinderi bucureștene, academicieni, profesori, cercetători, studenți.

În comunicarea „ROLUL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN UNIREA ȘI RIDICAREA LA LUPTĂ A FORȚELOR ÎNAINȚATE ALE SOCIETĂȚII PENTRU APĂRAREA INTERESELOR FUNDAMENTALE ALE POPORULUI ROMÂN, PENTRU CONSTRUIREA SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE ÎN ROMÂNIA“, prezentată de tovarășul **DUMITRU POPESCU**, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu“, este evidențiat faptul că, în ansamblul forțelor largi ale opoziției din anii premergători celui de-al doilea război mondial, cea mai completă, temeinică și acută concepție antifascistă a avut-o partidul comunist.

În tabloul sumbru și contradictoriu al epocii — se arată în comunicare — Partidul Comunist Român constituia singurul nucleu de împotrăvire disciplinat, dispunând de structuri conspirative bine articulate, dominat de impulsul dăruirii pînă

la jertfă. Un partid cu o teorie social-politică încheată, explicîndu-și istoria pe baza determinismului obiectiv.

După ce prezintă contextul politic european din preajma celei de-a doua conflagrații mondiale, în comunicare se spune: În aceste împrejurări tragice, acțiunea din 1 Mai '39, organizată sub semnul unității între comuniști și socialiști, reprezintă una din cele mai impunătoare și semnificative manifestări muncitorești antifasciste internaționale. În demonstrația de protest și avertizare îl găsim, în postura de organizator, pe actualul președinte al României, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Relevîndu-se valoarea deosebită a realizării, în primăvara lui '44, a colaborării comunistilor și social-democraților în Frontul Unic Muncitoresc, nucleul marii mișcări democratice, patriotice, antifasciste naționale care a răsturnat dictatura militar-fascistă și a asigurat victoria insurecției, în comunicare se subliniază că partidului comunist îi re-

venea datoria de a suporta pe umerii săi principala presiune a marilor imperative naționale. Meritul său este că, în ciuda unor dificultăți înspăimântătoare, și-a asumat voluntar această sarcină și, în limitele capacităților, ca și ale posibilităților oferite de cadrul existent, a acționat. În primul rînd, pentru a semăna voința de luptă, pentru a ține vie flacăra împotrivrării, pentru a adînci nemulțumirea, a-i da temeiuri precis curate și logice, a o transforma în indignare și, apoi, indignarea în fapte. În al doilea rînd, pentru a contacta centrele de opoziție, a le armoniza interesele, în măsura în care aceasta era cu putință, desigur, punînd mereu accentul pe interesul național vital, făcînd apel la patriotism ca suprem liant al unui popor obligat să joace o carte decisivă. În sfîrșit, pentru a face să bată în timpanul oligarhiei avertismentul, pentru a anunța sfîrșitul fatidic și a clătina infatuarea puterii.

În împrejurări atît de dramatice, partidul comunist a devenit — prin clarviziunea luptătorilor săi, prin perseverența și mobilitatea acțiunii, prin spiritul de sacrificiu și, mai presus, prin faptul că s-a situat în cursul necesar, obiectiv al istoriei — inima națiunii române.

Partidul Comunist Român s-a constituit în fața mării coaliții antifasciste mondiale drept garant al participării României, cu toate brațele înarmate și tot potențialul economic, la înfringerea mașinii de război germane. Iar în fața poporului român — ca stat major al refacerii, înnoirii, democratizării și, la un termen foarte apropiat, al revoluției socialiste. Cucerirea întregii puteri economice și politice trebuia să găsească proletariatul unit, perfect organizat, deplin edificat asupra a ceea ce avea de făcut, hotărît să-și asume principala povară a efortului ce începea: ridicarea țării din ruină și așezarea societății pe baze noi, diametral opuse celor de pînă atunci.

Se știe că orice mare cauză socială, orice revoluție își găsesc șansa de succes în cîștigarea tineretului, partea cea mai receptivă și generoasă, mai plină de vitalitate și mobilă a unui popor. Nu putem vorbi de meritele partidului comunist în unirea și antrenarea puternicelor șuvoaie înnoitoare ale societății fără a-i aduce un elogiu vibrant pentru felul cum a știut să aprindă inima tinereii generații în anii de după eliberare. Așa cum îl cunoaștem noi pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, conducătorul de atunci al organizației de tineret, nu ne este greu să înțelegem resorțurile acestei victorii politice decisive. Patos revoluționar, romantism revoluționar, sincer-

tate arzătoare, adevăr frust, chiar dacă aspru, elan patriotic dezinteresat, iată „armele secrete“ cu care președintele de astăzi al țării a ridicat la luptă, în vîltoarea acelor ani, floarea națiunii. Generația aceea este acum vîrstnică, dar nu numai pe ea a cucerit-o cu instrumentele-i vrăjite, ci și pe cele care au urmat, iar de două decenii, de cînd se află în fruntea partidului și statului, întregul popor.

Cine nu cunoaște că după '65 s-a produs o adevărată redeșteptare națională în România? Că partidul comunist, trăgîndu-și iar forța din plămada neamului, punînd urechea la șoapta celor mulți, îndreptînd erorile, denaturările, făcînd dreptate acolo unde fusese încălcată, dărîmînd barierele crescute din inerție, sectarism sau suspiciune, a reclădit și consolidat pe temelii noi, trainice, unitatea tuturor noilor clase și categorii sociale, coeziunea societății românești.

Carta socialismului românesc, programul partidului, definind ca țel central evoluția României pe toate planurile civilizației moderne, o prezență demnă, activă și eficientă în areopagul națiunilor, a fost însușită într-un glas de întreaga națiune. Și cum putea fi altfel, cînd ea exprimă idealul cel mai înalt al istoriei naționale?

Poporului român i se deschide perspectiva de a-și crea o nouă civilizație etică, principială și umană, curată și elastică, să instaureze în sinul său domina respectului față de om, cultul probității și onoarei, înțelegerea reciprocă și sprijinul reciproc între toți membrii societății. În noua etapă istorică, misiunea partidului comunist este de a organiza această mare lucrare a poporului asupra sa însuși.

Relevîndu-se că națiunea română este mobilizată să-și manifeste străvechea vocație de pace și prietenie, în comunicare se subliniază că ea își exprimă cu vehemență protestul față de politica absurdului, față de escaladarea sinucigașă a cursei atomice militare. Prin conducerea sa, prin exponentul cel mai autorizat, președintele țării, poporul român se opune cu înverșunare acelor forțe, mai mult sau mai puțin asemănătoare incendiatorilor din al doilea război mondial, care, uitînd lecțiile istoriei, împing omenirea în prăpastie, exponentilor tuturor curenților de gîndire care, asemeni ideologiei fasciste, cultivă ura și principiul forței brutale, nescotese libertatea și independența națiunilor, drepturile imprescriptibile ale omului și popoarelor, idealul coexistenței pașnice.

În comunicarea „CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRIVIRE LA NECESITATEA ISTORICĂ

A UNITĂȚII CLASEI MUNCITOARE, FAURIREA FRONTULUI UNIC MUNCITORESC — ETAPĂ IMPORTANTĂ ÎN LUPTA PENTRU CUCERIREA PUTERII POLITICE, ÎN CREAREA UNITĂȚII ORGANIZATORICE ȘI POLITICE A CLASEI MUNCITOARE, PENTRU TRANSFORMAREA REVOLUȚIONARĂ A SOCIETĂȚII“, prezentată de tovarășul **EMIL BOBU, membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., se spune**: De pe treptele dezvoltării economico-sociale pe care ne aflăm astăzi — în anul glorioșului jubileu al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, în plină operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, apare cu toată claritatea, în adevărata ei profunzime, justetea concepției tovarășului Nicolae Ceaușescu referitoare la necesitatea fundamentală a unității clasei muncitoare.

Trăsătura definitorie a acestei concepții a tovarășului Nicolae Ceaușescu o constituie îmbinarea armonioasă, organică a profunde sale gândiri teoretice, de o extraordinară fertilitate și cuprindere, îmbrățișând întreaga problematică a revoluției și construcției socialiste, cu izvorul nepieritor, sursa inepuizabilă de idei și învățăminte oferită generos de însăși lupta sa revoluționară, de activitatea sa practică pilduitoare pentru înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare în focul căreia s-a avântat, dirz, încă din fragedă tinerețe, animat de cele mai nobile idealuri umaniste, de o adâncă dragoste față de cei mulți, de poporul din rîndul căruia s-a ridicat.

Potrivit concepției profund științifice, materialist-dialectice și istorice creatoare a conducătorului partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, unitatea constituie un izvor al forței cu adînci tradiții în mișcarea muncitorească din România. Făurirea — în urmă cu patru decenii — a Frontului Unic Muncitoresc, urmată, peste patru ani, de crearea partidului unic al clasei muncitoare au reprezentat nu evenimente conjuncturale, ci rezultatul unui îndelungat proces istoric, continuarea pe o treaptă superioară a tradițiilor de unitate din mișcarea noastră muncitorească, afirmate încă de la apariția ei pe scena istoriei.

Partidul Comunist Român — partid unic al clasei muncitoare — de a cărei existență și activitate creatoare sînt legate indisolubil toate marile prefaceri revoluționare din societatea românească contemporană, este continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, el ducînd mai departe și ridicînd pe un plan superior, în noile condiții

ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională.

În condițiile grele ale luptei ilegale de două decenii, Partidul Comunist Român a reușit să găsească mijloacele și căile potrivite pentru realizarea, nu de puține ori, a unității de acțiune a proletariatului, în funcție de imperatiile fiecărei etape istorice.

Este pentru noi toți un motiv de justificată mîndrie patriotică, de admirație și recunoștință faptul că, evocînd acei ani glorioși ai istoriei partidului nostru comunist, îl aflăm mereu în primele rînduri ale luptei eroice pentru atingerea acestui țel suprem pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, conducătorul iubit și stimat al partidului și poporului nostru.

Crearea Comitetului Național Antifascist, în 1933, a constituit un pas deosebit de important pe calea înfăptuirii unității de acțiune a clasei muncitoare, a făuririi frontului comun de luptă în vederea barării ascensiunii fascismului. Opțiunea făcută de Comitetul Central al Partidului Comunist prin desemnarea tovarășului Nicolae Ceaușescu în conducerea Comitetului Național Antifascist se întemeia pe poziția profund patriotică, curajul și dirzenia sa dovedite cu prisosință în acțiunile de apărare a muncitorilor greviști arestați în timpul bătăliilor de clasă din 1933, fiind el însuși întemnițat ulterior pentru intransigența sa revoluționară și poziția sa neclintită față de dușmanul de clasă. Activitatea dinamică și rodnică a tovarășului Nicolae Ceaușescu i-a atras admirația și prețuirea tineretului revoluționar, ale muncitorimii, în mijlocul căreia se afla în permanență, precum și ale unor intelectuali de vază din conducerea Comitetului Național Antifascist.

Impresionanta demonstrație antifascistă din Capitală de la 1 Mai 1939 — una dintre cele mai mari din Europa acelei perioade frămîntate — în organizarea căreia un rol hotărîtor l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-a desfășurat sub semnul unității de acțiune a muncitorilor aparținînd diferitelor partide politice și a celor fără de partid.

O contribuție însemnată la atragerea tineretului la mari acțiuni politice, patriotice au adus-o în acei ani măsurile pentru reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, în inițierea și realizarea cărora un rol esențial l-au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarăsa Elena Ceaușescu.

Frontul Unic Muncitoresc, creat la 18 aprilie 1944, a constituit nucleul în jurul căruia au început să graviteze și celelalte forțe politice interesate în înlăturarea dictaturii militaro-fasciste, scoaterea țării din război, revenirea la

un regim democratic și redobândirea independenței, salvarea României de la dezastrul național.

Înfăptuirea unității politice și organizatorice a clasei noastre muncitoare în februarie 1948 a reprezentat un moment deosebit de important în afirmarea rolului conducător al acesteia, în întărirea forței și prestigiului ei politic.

Un moment istoric, cu profunde rezonanțe în planul afirmării puternice a rolului conducător al partidului nostru comunist, care a imprimat valențe superioare unității moral-politice dintre partid și popor și a inaugurat o epocă nouă, distinctă în dezvoltarea patriei noastre socialiste, l-a constituit Congresul al IX-lea. Alegerea în fruntea partidului a tovarășului Nicolae Ceaușescu, strălucit gânditor politic și cutezător conducător revoluționar, promotor al acțiunii novatoare în toate domeniile vieții economice și sociale, al unui nou stil de muncă și conducere, inspirat din viață, din cerințele stringente de progres ale propriului nostru popor, a constituit un act politic de covârșitoare însemnătate pentru destinele națiunii noastre.

Toate victoriile dobândite în perioada denumită pe drept cuvânt „Epoca Ceaușescu” au fost posibile datorită unor realități politice fundamentale: unitatea de monolit a partidului și a clasei muncitoare, legătura indisolubilă dintre partidul comuniștilor și întregul popor, integrarea adâncă, organică a partidului în mecanismele intime ale vieții economico-sociale.

În concepția Partidului Comunist Român, a secretarului său general, cerința unității nu este circumscrișă doar la cadrul intern al țării noastre. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a fundamentat multilateral teza potrivit căreia condiția esențială pentru rezolvarea marilor probleme cu care se confruntă omenirea o constituie unirea tuturor forțelor revoluționare, democratice, progresiste, a tuturor popoarelor.

Însuflețiți de orientările și indicațiile clarvăzătoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, acționează într-un singur gând și o singură voință pentru creșterea continuă a eficienței întregii activități economice și sociale, întimpinând, astfel, cu noi și strălucite izbânzi, evenimentele de o excepțională însemnătate politică din acest an: cea de-a 40-a aniversare a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 și cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

În decursul îndelungatei sale istorii, poporul nostru a dobândit o bogată

experiență, care i-a ascuțit simțul politic și a generat, de-a lungul timpului, anumite forme de manifestare în apărarea și afirmarea libertății sale, a drepturilor țării la suveranitate și independență națională. Întregul lanț al evenimentelor istoriei noastre moderne este caracterizat prin prezența activă a maseilor, conștiente că pot influența cursul evenimentelor în sensul aspirațiilor și dorințelor sale, relevă în comunicarea sa — **„MARILE MANIFESTAȚII ȘI DEMONSTRAȚII POLITICE ORGANIZATE DE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI INTEGRITĂȚII ȚĂRII”** — tovarășul **ION POPESCU-PUȚURI**, membru al C.C. al P.C.R., directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

Vorbitorul a arătat că, încă de la intrarea sa în arena vieții social-politice a țării, partidul clasei muncitoare, făurit în 1893, a ținut seama de această experiență istorică a poporului, s-a identificat cu interesele și aspirațiile fundamentale ale poporului, în primul rând cu unitatea și independența sa, pe care le-a apărat și le-a susținut cu toată puterea.

În comunicare este înfățișat, apoi, pe larg rolul deosebit de important al Partidului Comunist Român în ridicarea maselor, a poporului la rezistență împotriva războiului, a revanșismului german, creînd, în iunie 1933, Comitetul Național Antifascist, organizație de preîntîmpinare a pericolului hitlerist, deschisă tuturor patrioților români, indiferent de clasă socială, de partid politic. Marile manifestații și demonstrații politice împotriva fascismului din anii 1935—1939 reprezintă tocmai expresia acestei orientări.

Starea de spirit antifascistă a celor mai largi mase ale poporului, hotărîrea lor de a apăra libertățile democratice, independența și integritatea patriei s-au manifestat cu putere în timpul demonstrațiilor de la 31 mai 1936 din București și din alte orașe ale țării. Prin caracterul lor democratic, antifascist, aceste manifestații au avut o mare semnificație politică, demonstrînd că masa mare a poporului respingea hitlerismul și mai ales pretențiile acestuia de a revizui frontierele țării, de a lovi în independența României.

În spiritul tradiției de solidaritate internațională a clasei noastre muncitoare, mișcarea antifascistă și anti-războinică din România a organizat puternice manifestații și demonstrații de sprijinire și solidarizare cu popoarele

austriac, etiopian, spaniol, chinez, cehoslovac, devenite victime ale agresiunii fasciste, acționând consecvent pentru apărarea principiilor independenței și suveranității naționale, împotriva revizionismului și a politicii războinice fasciste.

Momentul culminant al manifestațiilor și demonstrațiilor antifasciste l-a constituit, după cum se știe, marea demonstrație de la 1 Mai 1939, care s-a desfășurat pe fundalul Congresului general al breslelor, convocat în acea zi. În acest scop a fost constituită o comisie de partid îndrumată nemijlocit de Secretariatul C.C. al P.C.R. și de Biroul Organizației P.C.R. București, cu sarcina concretă a orientării delegaților la Congresul breslelor și a organizării demonstrației de la 1 Mai. Din această comisie, alături de activiști din conducerea partidului, a făcut parte tovarășul Nicolae Ceaușescu, cunoscut pentru patriotismul său înflăcărat și capacitatea sa de organizator, care aducea, totodată, experiența din activitatea Comitetului Național Antifascist.

Marea demonstrație antifascistă de la 1 Mai 1939, prin care poporul român și-a afirmat poziția sa antihitleristă, a fost un semnal de alarmă cu valoare internațională privind accentuarea pericolului hitlerist și apropierea declanșării marii conflagrații.

Ca și în trecut, în zilele noastre, când pericolul războiului se amplifică zi de zi, amenințând nu numai pacea, ci și existența omenirii, se spune în încheierea comunicării, poporul nostru, prin marile sale manifestații pentru pace însușite de însuși președintele țării, dovedește încă o dată adinca sa înțelepciune politică, pe care o întruchiează președintele Nicolae Ceaușescu prin întreaga sa activitate.

În comunicarea „FORMELE ȘI MODALITĂȚILE FOLOSITE DE P.C.R. PENTRU UNIREA TUTUROR FORTELOR SOCIALE, DEMOCRATICE ȘI PROGRESISTE CARE SE OPUNEAU FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI INTEGRITĂȚII ȚĂRII”, prezentată de tovarășul **MANEA MĂNESCU, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Stat**, se spune: Partidul Comunist Român are marele merit de a fi sesizat cel dintâi adevăratele dimensiuni ale pericolului pe care îl constituia fascismul pentru libertatea poporului român, pentru independența și suveranitatea României. Cursul obiectiv al istoriei a determinat elaborarea strategiei și tacticii partidului nostru, stabilirea formelor și metodelor de acțiune pe baza

analizei riguroase a evenimentelor interne și internaționale. Pornind de la dezideratele sociale și naționale ale dezvoltării societății românești în această perioadă, partidul comunist a fundamentat cele mai adecvate căi și mijloace de acțiune, în scopul întăririi continue a unității clasei muncitoare, a polarizării țăranimii, intelectualității, a întregului popor în lupta pentru apărarea statului național unitar, a independenței și integrității României.

Momentul de deschidere pe drumul spre făurirea consensului național în lupta împotriva fascismului, a războiului l-a constituit organizarea Comitetului Național Antifascist, în activitatea căruia s-au afirmat calitățile politice de excepție ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, patriotul înflăcărat, revoluționarul consecvent, care, azi, în anii glorioși ai edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism, conduce cu înțelepciune și clarviziune destinele partidului, ale țării, ale întregii noastre națiuni socialiste.

Creat din inițiativa partidului comunist, în 1933, și reunind în cadrul său exponenți ai celor mai diverse clase și categorii sociale — muncitori, țărani, profesori, scriitori, ziariști, artiști, juriști, studenți — Comitetul Național Antifascist a acționat ca un organism larg reprezentativ și de înaltă responsabilitate istorică, activ integrat în lupta poporului român pentru apărarea libertății și independenței patriei.

Folosind o gamă largă de forme și metode specifice, se spune în comunicare, partidul nostru a desfășurat o vastă activitate menită să asigure întărirea alianței muncitorești-țăranesti, atragerea unui mare număr de oameni de știință și cultură, împreună cu muncitorii și țăranii, în Frontul popular antifascist, atragerea sindicatelor în marile bătălii și demonstrații pentru apărarea independenței și integrității țării, primirea în rîndurile sale a celor mai înaintați reprezentanți ai tinerei generații, făurirea organizației revoluționare a tinerețului, crearea altor organizații cu caracter progresist și democratic.

În prim-planul uriașei activități de ridicare a femeilor la lupta împotriva pericolului fascist, a atentatelor la viața pașnică a poporului nostru, s-a reliefat cu strălucire proeminenta personalitate a tovarășei Elena Ceaușescu, militant de frunte al mișcării revoluționare din țara noastră, consecvent promotor al unui înalt statut social la femei.

Pornind de la realitatea istorică proprie țării noastre, potrivit căreia românii au trăit de veacuri împreună cu alte naționalități, partidul nostru co-

munist a folosit forme și metode adecvate de acțiune în rîndurile naționalităților conlocuitoare.

Una dintre cele mai eficiente modalități de acțiune în lupta antifascistă a constituit-o crearea unui mare număr de organizații democratice, în rîndurile cărora au fost atrași reprezentanți ai celor mai diverse forțe și categorii sociale.

În strategia și tactica partidului din deceniul al patrulea se înscriu și acțiunile pentru transformarea proceselor politice, intentate comuniștilor și antifasciștilor, în tribune de luptă împotriva fascismului și a războiului, de demascare a forțelor ce atentau la libertatea și independența țării. În acest context, un moment memorabil l-a constituit procesul comuniștilor de la Brașov, în cursul căruia tovarășul Nicolae Ceaușescu, afirmîndu-și înaltele sale calități de tribun revoluționar, a demascat cu putere fascismul, războiul, a chemat cu înflăcărare masele muncitoare, poporul să realizeze o unitate indestructibilă pentru a apăra țara.

O strălucită mărturie a afirmării unității de luptă a clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare patriotice, democratice și antifasciste o reprezintă marile demonstrații de la 1 Mai 1939 din București și din alte centre ale țării.

În istoria frămîntată a anilor '30, în activitatea multilaterală a partidului pentru elaborarea strategiei și tacticii sale, un rol de seamă a revenit tovarășului Nicolae Ceaușescu, tovarășei Elena Ceaușescu, care s-au remarcat și prin ingeniozitatea dovedită în promovarea de forme și metode, de căi și mijloace de acțiune în lupta împotriva fascismului, a războiului și apărării integrității patriei. S-a înscris pentru totdeauna în memoria timpului activitatea pe care au desfășurat-o împreună în cadrul partidului, al Uniunii Tineretului Comunist, în sindicate și alte organizații de masă, pentru inițierea și organizarea unor acțiuni cu caracter politic, social și cultural, pentru atragerea unor largi categorii de oameni ai muncii în Frontul popular antifascist.

În perioada ce a urmat, partidul comunist și-a adaptat strategia și tactica, formele și modalitățile de luptă la noile condiții ale agresiunii hitleriste.

Conducînd lupta pentru înlăturarea dictaturii militar-fasciste, pentru alungarea trupelor germane din țară și eliberarea României, partidul nostru a reunit toate forțele patriotice, progresiste și democratice ale țării, a colaborat cu grupări și organizații politice, democratice, cu cadre de comandă din armată, cu ofițeri și generali patrioți, a stabilit legătura cu palatul și cercurile din jurul

acestuia, cu un mare număr de personalități ale vieții politice, științifice și culturale.

Așa cum arată faptele istorice, crearea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat a reprezentat factorul fundamental în jurul căruia s-a putut clădi un sistem de alianțe politice viabil și eficient, cu participarea activă a tuturor forțelor democratice, patriotice și antifasciste ale întregului popor, în vederea asaltului decisiv ce avea să se dea împotriva dictaturii militarofasciste și a dominației Germaniei naziste, prin actul istoric de la 23 August 1944.

Marea biruință din August 1944 a creat condițiile înaintării neabătute a României pe calea socialismului, progresului și civilizației. În anii noii orînduiri, cu deosebire după cel de-al IX-lea Congres, partidul a acționat hotărît, ca centru vital al națiunii noastre, în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Evocînd tradițiile înaintate ale trecutului istoric, întreaga noastră națiune socialistă, strîns unită în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privește cu încredere viitorul, pe deplin convinsă că îi stă în putere să asigure, prin eforturi proprii, continua dezvoltare a patriei.

Tovarășul **PETRU ENACHE**, membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., a prezentat comunicarea „**TINERETUL — DESĂMĂNT REVOLUȚIONAR ACTIV ANTIFASCIST, FORȚĂ TRANSFORMATOARE ÎN EDIFICAREA NOII ORÎNDUIRI SOCIALE DIN PATRIA NOASTRĂ**”. În comunicare se spune: Partidul Comunist Român s-a preocupat încă de la începuturile activității sale de educarea tinerilor patriei, fără deosebire de naționalitate, în spiritul luptei și jertfei pentru construirea unei societăți mai drepte și mai bune, pentru înlăturarea dezideratelor naționale și sociale ale poporului român.

Încă de la începutul existenței sale, partidul a pus — cum este cunoscut — mai presus de toate preocuparea înaltă, statornică, față de viitorul patriei, față de apărarea independenței și integrității sale. Această patriotică preocupare a dobîndit dimensiuni noi, o pregnantă deosebită în perioada deceniului al patrulea al secolului nostru, cînd fascismul, promotor al unei ideologii ostile oricărui ideal de libertate și egalitate, oricărui ideal umanitar, a început să tulbure viața și liniștea popoarelor lumii. Atunci, în acele momente grele pentru destinele patriei, le-a revenit

Partidului Comunist Român, clasei noastre muncitoare sarcina de onoare de a strânge într-un adevărat șuvoi forța și conștiința unui popor hotărît să-și apere dreptul istoric de a trăi liber în vatra strămoșească.

Parte componentă a frontului de luptă antifascist, Uniunea Tineretului Comunist — și, prin ea, întreg tineretul democrat, patriotic al țării — s-a manifestat și afirmat ca un viguros detașament revoluționar al luptei antifasciste, animat de idealurile moștenite din străbuni, cultivate și ridicate pe o nouă treaptă de partidul revoluționar al clasei noastre muncitoare.

Sesizând gravitatea pericolului fascismului și războiului pentru suveranitatea, integritatea și independența României, tineretul democratic și progresist, urmînd orientările politice ale P.C.R., s-a angajat în marea bătălie pentru salvarea țării.

Acestui imperativ major i s-a circumscris activitatea rodnică a Comitetului Național Antifascist, organizație democratică, creată de partidul comunist în iunie 1933, ca și manifestarea activă a tinerei generații în cadrul Comitetului Național Antifascist al Tineretului, Frontului Studențesc Democrat, Frontului tineretului pentru pace și al altor organizații democratice și patriotice de tineret.

Ampla și profunda mișcare antifascistă din România detașează în prim plan personalitatea proeminentă a militantului revoluționar și patriotului înflăcărat, tovarășul Nicolae Ceaușescu, desemnat de Partidul Comunist Român să facă parte din conducerea Comitetului Național Antifascist, ca reprezentant al tineretului revoluționar. În cadrul acestei cuprinzătoare organizații, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cunoscut deja în întreaga țară încă din 1933, din timpul bătăliilor de clasă ale proletariatului român s-a ilustrat prin capacitatea organizatorică și de înfrîngere politică deosebite, prin combativitate, fermitate revoluționară și patriotism înflăcărat în acțiunea de atragere pe făgașul mișcării antifasciste a unor largi forțe sociale și politice din rîndul tinerei generații, pentru mobilizarea și antrenarea acestora la manifestări de masă împotriva fascismului și războiului. Înaltele năzuințe revoluționare, patriotice privind asigurarea unui destin luminos patriei, în slujba cărora s-a angajat cu întreaga sa ființă, au făcut ca tovarășului Nicolae Ceaușescu să i se încredințeze, în condițiile grele ale luptei ilegale, noi și mari răspunderi în organizarea luptei revoluționare, îndeplinindu-și cu abnegație sarcinile încredințate de partid, ilustrîndu-se prin remarcabile calități politice

și organizatorice, afirmîndu-se ca un strălucit conducător, înzestrat cu discernămint politic, cu o impresiionantă forță de a mobiliza masele muncitoare.

Un moment profund reprezentativ, care pune în lumină, pentru memoria istoriei, marile calități de organizator și conducător politic, spiritul de profund patriotism revoluționar al tovarășului Nicolae Ceaușescu — așa cum s-a relevat și în cadrul sesiunii noastre — îl constituie participarea sa cu înaltă dăruire revoluționară și energie, cu o rară capacitate de convingere și organizare a maselor populare, la pregătirea și organizarea marii demonstrații antifasciste patriotice de la 1 Mai 1939, continuare firească a luptelor unite ale muncitorimii pentru dreptate socială și libertate națională, a hotărîrii poporului român de a se opune fascismului și politicii sale războinice, de a apăra independența și integritatea României. O contribuție remarcabilă la mobilizarea în luptă a tineretului, la sporirea combativității revoluționare a clasei muncitoare, a poporului român a adus-o, de asemenea, alături de alți militanți comuniști, tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu).

În acest context se cuvin relevante, pentru semnificația lor deosebită, participarea și contribuția esențiale ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, ale tovarăsei Elena Ceaușescu, la activitatea de reorganizare a Uniunii Tineretului Comunist, măsură vitală, deosebit de importantă pentru intensificarea activității revoluționare a tineretului, a participării sale la lupta poporului împotriva fascismului și războiului, pentru o Românie liberă și independentă.

Este relevant apoi aportul entuziast al tineretului, în fruntea căruia s-a aflat și de această dată tovarășul Nicolae Ceaușescu, în noua etapă din istoria țării, marcată de glorioasa revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

În continuare, în comunicare se succed: Epoca istorică inaugurată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, epoca cea mai bogată în înfăptuiri din întreaga istorie națională, a adus în viața societății noastre un suflu înnoitor, un înalt dinamism al prefacerilor economice și sociale, al dezvoltării socialiste. Această perioadă rodnică poartă pecetea personalității secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui gândire înnoitoare și activitate creatoare reprezintă o contribuție inestimabilă la însăși temelia libertății naționale și sociale a poporului român, a construirii socialismului și comunismu-

lui. În această epocă, de nouă creație istorică, de împliniri și certitudini, de viguroasă ascensiune a patriei pe noi trepte de progres și civilizație, tinăra generație, alături de întregul popor, s-a afirmat și se afirmă ca o puternică forță socială a progresului.

În comunicare se arată că tineretul României, organic integrat eforturilor poporului român de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate, se manifestă, totodată, ca o forță dinamică și responsabilă în susținerea politicii externe a partidului și statului nostru.

În încheiere se spune: Noua generație a României socialiste se mindrește că tinărul care-și afirmase încă din anii de aprige confruntări sociale și politice ale deceniului al patrulea o gândire cutezătoare, revoluționară privind apărarea unității, suveranității și independenței țării, privind însuși viitorul ei socialist, conduce azi, cu abnegație și clarviziune politică, destinele istorice ale poporului român, drumul patriei spre progres și civilizație, spre comunism.

Urmind neconținut înaltul exemplu de revoluționar comunist al tovarășului Nicolae Ceaușescu, inspirându-se mereu din înțelepciunea și marea lecție patriotică, revoluționară a vieții sale, tineretul României de azi slujește cu întreaga sa energie și capacitate de muncă poporul și partidul, cauza progresului, a socialismului și a păcii în lume.

În comunicarea „PARTICIPAREA OAMENILOR DE ȘTIINȚĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ LA LUPTA ÎNTREGULUI POPOR ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI, PENTRU PROGRES ȘI CIVILIZAȚIE, PENTRU CONSTRUCȚIA NOII ORÎNDUIRI SOCIALE ÎN ROMÂNIA”, prezentată de tovarășul ION URSU, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-vicepreședinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, se arată că marile manifestații patriotice, antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 au dat o puternică expresie voinței de libertate și democrație, demnitate, independență și suveranitate națională a poporului nostru, constituindu-se într-o elocventă demonstrație a capacității Partidului Comunist Român de a realiza o largă alianță a tuturor forțelor antifasciste, de a sesiza pericolul iminent al războiului și de a organiza, atunci, ca și azi, lupta pentru pace a maselor largi populare. Această irezistibilă apropiere în conștiința noastră a planurilor istorice — se subliniază în comunicare — are loc sub semnul unificator al aceleiași personalități determinante, de uriașă influență asupra destinului României, factor dinamizator și

mobilizator, atunci, ca și acum, al luptei întregului popor împotriva fascismului și războiului, pentru progres și civilizație, pentru făurirea și perfecționarea neconținută a noii orînduiiri sociale în patria noastră, pentru pace în lume — tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România. Totodată clasa muncitoare, intelectualitatea României socialiste aduc, la aceste aniversări, un deosebit omagiu tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, eminent om de știință și personalitate politică de largă recunoaștere și prețuire internațională, care, împreună cu iubitul conducător al partidului nostru, s-a afirmat în viața politică a țării ca o neînfricată luptătoare împotriva fascismului, pentru dreptate socială și libertate, pentru pace.

Evidențiindu-se meritul istoric al Partidului Comunist Român de a fi avertizat cel dintâi asupra primejdiei fasciste și de a fi chemat la luptă energică și consecventă împotriva acestei ideologii nefaste și a grupărilor politice care o promovau, în comunicare se arată că intelectualitatea românească a răspuns cu convingere și vigoare la acest apel de însemnătate istorică.

Năzuințele de pace și progres ale întregului nostru popor, ca și ale muncitorilor, țăranilor, intelectualilor — se spune în continuare — s-au realizat prin revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, aflat în fruntea celei mai largi coaliții de forțe social-politice din istoria țării.

O eră nouă în istoria științei, artei și culturii românești a fost inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, care a deschis larg calea înaintării accelerate a țării spre făurirea programatică a societății socialiste multilateral dezvoltate, spre comunism.

Sub influența hotărâtoare, nemijlocită, a gândirii și acțiunii făuritorului acestei luminoase epoci, tovarășul Nicolae Ceaușescu, partidul și statul și-au concentrat în mod exemplar atenția asupra dezvoltării științei și cercetării. Pentru prima oară în istoria țării, știința și tehnologia au devenit subiectul unei politici de stat, coerente și consecvente, înzestrată cu tot sprijinul material și moral necesar transpunerii în viață a strategiilor ei. La baza acestei strategii s-a aflat încrederea în puterile cercetării științifice și tehnice naționale ca, în strînsă conlucrare cu învățămîntul și producția, să devină o forță efectivă de producție, o sursă însemnată de avuție

națională, progres și civilizație. Am fost martori și participanți la succesul primului proiect de integrare efectivă a cercetării și învățămîntului de profil cu producția, într-una din cele mai importante ramuri conducătoare ale economiei naționale — industria chimică — o strălucită și exemplară reușită științifică, organizatorică și politică a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu. Generalizarea, sub directia sa conducere, a principiilor și practicii constituirii institutelor centrale de cercetare, a noii concepții de planificare a cercetării pe obiective, în strînsă legătură cu secțiunile de investiții și producție ale Planului național unic de dezvoltare economico-socială a țării, creșterea continuă a eficienței economice a cercetării, implicarea nemijlocită a institutelor, cercetătorilor, proiectanților, cadrelor didactice din învățămîntul superior, a celorlalți specialiști, în toate direcțiile majore ale operei de perfecționare a activității economice, au permis mobilizarea fără precedent, într-un timp scurt, a întregului detașament al celor ce muncesc pe tărîmul științei și tehnologiei în vederea asumării unor răspunderi de frunte în etapa nouă statornicită de partid, de secretarul său general, de dezvoltare multilaterală a țării, configurată de cel de-al XII-lea Congres și Conferința Națională ale partidului.

Opera înfăptuită de partid după Congresul al IX-lea cu contribuția determinantă a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, echivalează cu o amplă și atotcuprinzătoare renaștere a culturii naționale. Ceea ce partidul nostru propune drept temă de căpătîi gînditorilor și creatorilor din țara noastră apropie, în definitiv, în cel mai înalt grad rosturile științei, învățămîntului, culturii și artei — pune toate în slujba omului, demnității, bunăstării și fericirii lui.

La fel ca în 1939, astăzi, pacea este în primejdie. La fel ca în 1939, sub conducerea partidului comunist, poporul român și-a strîns rîndurile în lupta împotriva pericolului de război, pentru pace și colaborare între popoare. La fel ca în 1939, în fruntea acestei lupte vitale stă un om, un comunist — Nicolae Ceaușescu. Chemarea sa găsește un răspuns ecou pe toate meridianele lumii.

Intellectualitatea României, alături de întregul popor, are datoria să-și adune toate energiile și talentele spre a se situa în primele rînduri ale apărării valorilor în care nu a încetat să creadă, să le creeze și să le propage de-a lungul timpurilor — demnitatea și democrația, libertatea și independența națională, pacea și viața. Uniți în rîndurile Co-

mitetului Național Român „Oamenii de știință și pacea“, sub conducerea tovarășei Elena Ceaușescu, ne angajăm să facem totul spre a fi demni de înalta încredere pe care poporul și partidul ne-au acordat-o.

În lumina cuprinzătoarelor programe ale partidului, cu deplină încredere în conducătorul nostru iubit, tovarășul Nicolae Ceaușescu, vom face din acest an bogat în evenimente un prilej de manifestare exemplară a forței științei și tehnologiei, a învățămîntului, artei și culturii românești de a-și îndeplini rolul ce li s-a încredințat în lupta întregului popor pentru progres și civilizație, pentru socialism, pentru o lume a muncii libere, a păcii, o lume mai bună și mai dreaptă.

„CONCEPȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, A TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, CU PRIVIRE LA REALIZAREA UNITĂȚII FORTELOR DEMOCRATICE, PROGRESISTE, ANTIIMPERIALISTE — CONDIȚIE ESENȚIALĂ PENTRU VICTORIA CAUZEI PROGRESULUI, INDEPENDENȚEI NAȚIONALE, PĂCII ȘI SECURITĂȚII MONDIALE“, comunicare prezentată de tovarășul **ION STOIAN, membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R.**, relevă că ideea-forță a marii manifestații din București de la 1 Mai 1939 a constituit-o unitatea de acțiune a celor ce muncesc din țara noastră, unitatea de acțiune a tuturor forțelor antifasciste și antirăzboinice pe plan internațional. Tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a relevat și în aceste împrejurări una din trăsăturile esențiale ale gîndirii și vieții sale și anume convingerea neclintită că unitatea de acțiune înzecește forța maselor populare, constituie cheazășia succesului luptei revoluționare.

Unitatea și solidaritatea militantă cu toate forțele democratice și progresiste, cu popoarele de pretutindeni, spiritul internaționalist — care au marcat, de fiecare dată, sărbătorirea zilei de 1 Mai în România — constituie o caracteristică definitorie a politicii promovate, de-a lungul anilor, de mișcarea muncitorească, socialistă și democratică din țara noastră, de Partidul Comunist Român.

După înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, în anii construcției noii orînduirii, și îndeosebi după Congresul al IX-lea, de cînd în fruntea partidului și statului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, politica P.C.R. de colaborare și solidaritate internațională s-a ridicat pe o treaptă mai înaltă, calitativ superioară. În ultimii 19 ani — perioada cea mai fertilă

în realizări din istoria României, atît pe plan național, cît și internațional — continuitatea și consecvența, fermitatea și înalta principalitate, deplina unitate între latura internă și cea externă a procesului de edificare a noii societăți, deschiderea largă către toate forțele progresului, democrației și păcii, preocuparea neabătută pentru împletirea organică a politicii de independență cu politica de întărire a colaborării și solidarității internaționale, pentru afirmarea unor noi principii în relațiile dintre partide și state, spiritul de înaltă răspundere pentru destinele întregii omeniri, pentru asigurarea drepturilor fundamentale ale tuturor națiunilor și popoarelor au devenit atribute organice, caracteristice în cel mai înalt grad întregii activități internaționale a partidului nostru.

Luptător ferm pentru împlinirea aspirațiilor supreme ale poporului român, secretarul general al partidului, președintele Republicii noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-a afirmat, în același timp, ca un eminent militant al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, ca un strălucit promotor al unității partidelor comuniste și muncitorești, al colaborării tuturor forțelor revoluționare, progresiste și democratice, al solidarității popoarelor și națiunilor de pretutindeni. Tovarășului Nicolae Ceaușescu îi revine meritul de a fi subliniat cu toată claritatea că, în actualele împrejurări internaționale, unirea strînsă, pe plan național, cît și pe arena mondială, a tuturor forțelor democratice, antiimperialiste constituie, mai mult decît oricînd, o condiție esențială a luptei victorioase pentru transformarea înnoitoare a societății, pentru democrație și independență națională, pentru pace, securitate și colaborare în lume.

O expresie pregnantă a viabilității concepției Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu privire la solidaritatea și colaborarea internațională în epoca noastră o reprezintă amploarea și dinamismul relațiilor externe ale partidului și statului nostru. Partidul Comunist Român întreține în prezent raporturi de colaborare cu peste 200 de partide comuniste și muncitorești, socialiste și social-democrate, partide de guvernămînt ale țărilor în curs de dezvoltare, mișcări de eliberare națională, alte forțe democratice, antiimperialiste. La rîndul lor, Frontul Democrației și Unității Socialiste, Marea Adunare Națională, organizațiile de masă și obștești au legături cu circa 1 750 formațiuni politice, organe legislative, uniuni sindicale, asociații profesionale și de creație, organizații de fe-

mei, tineret, studenți și copii, mișcări pentru pace, societăți și organisme similare de pe toate continentele, precum și cu peste 110 organizații internaționale. În același timp, este deosebit de semnificativ faptul că România are astăzi raporturi diplomatice cu 139 de state, iar legături economice cu 150 de state, ceea ce confirmă justetea politicii internaționale a partidului și statului nostru, pune în lumină prezența activă a Republicii Socialiste România în concertul națiunilor, participarea sa mereu mai largă la circuitul mondial de bunuri materiale și spirituale.

În opera teoretică și activitatea practică ale tovarășului Nicolae Ceaușescu și-a găsit o temeinică fundamentare ideea corelației strîns, indisolubile dintre unitatea fiecărui partid și unitatea mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Situîndu-se neabătut pe poziția respectării stricte a principiilor de bază ale relațiilor ce trebuie să călăuzească raporturile dintre partidele revoluționare, P.C.R. subliniază necesitatea de a se acționa nu pentru fărîmîțarea și dezbinarea acestor partide, ci pentru întărirea unității lor.

Pornind de la interesele păcii și colaborării internaționale, țara noastră dezvoltă, totodată, pe baza coexistenței pașnice, legături cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. La temelia tuturor relațiilor sale externe, România situează în mod ferm principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțarea cu hotărîre la forță și la amenințarea cu forță, respectarea neabătută a dreptului fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării sale în mod suveran, potrivit propriei voințe.

Pornind de la analiza multilaterală și aprofundată a tendințelor din viața internațională, a cursei nesăbuite a înarmărilor, îndeosebi atomice, tovarășul Nicolae Ceaușescu a definit perioada actuală drept cea mai gravă și periculoasă din întreaga istorie, subliniind, în consecință, că lupta pentru oprirea înarmărilor nucleare constituie în momentul de față problema fundamentală a epocii noastre.

Ideea apărării păcii, a întăririi solidarității și conlucrării în lupta împotriva stărilor de lucruri anacronice din epoca noastră, a politicii de înarmări, de forță și dominație, străbate ca un fir roșu strălucitele inițiative, acțiuni, mesaje de pace, în Europa și în întreaga lume, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, întreaga activitate internațională a României socialiste.

Tovarăşul **NICOLAE CONSTANTIN**, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., preşedintele Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor, a prezentat comunicarea „UNITATEA OAMENILOR MUNCII, FĂRĂ DEOSEBIRE DE NAŢIONALITATE, A ÎNTREGULUI POPOR ÎN JURUL PARTIDULUI, AL SECRETARULUI SĂU GENERAL, TOVARĂŞUL NICOLAE CEAUŞESCU, GARANŢIE A VICTORIEI SOCIALISMULUI ÎN ROMÂNIA”. În comunicare se spune: Drumul de luptă al muncitorimii române, al poporului român pentru libertate naţională şi socială, pentru independenţă şi suveranitate, pentru progres social, pentru salvarea ţării de spectrul fascismului şi războiului, prin unirea tuturor forţelor înaintate, progresiste ale societăţii româneşti, în frunte cu clasa muncitoare şi partidul ei comunist, înscrie numeroase momente istorice glorioase. Printre acestea, un loc de primă mărime îl are uriaşa demonstraţie muncitorească ce a avut loc, în urmă cu 45 de ani, la 1 Mai şi în organizarea căreia un rol deosebit a revenit tovarăşului Nicolae Ceauşescu, care şi-a ilustrat personalitatea militantă, revoluţionară, calităţile organizatorice şi politice. Marea manifestaţie a fost concepută ca o cale de promovare şi afirmare atât a unităţii clasei muncitoare, cât şi a unităţii naţionale împotriva primejdiei fasciste şi de război, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale, a integrităţii teritoriale a ţării.

Evenimentele de la 1 Mai 1939 — se subliniază în comunicare — au pus încă o dată cu putere în evidenţă înaltul spirit de luptă şi de combativitate revoluţionară al clasei noastre muncitoare, capacitatea partidului comunist de a defini ţelurile luptei şi căile de înfăptuire a acestora, de a uni energiile clasei muncitoare, ale întregului popor în vederea apărării supreme a patriei.

Experienţa românească în realizarea unităţii de acţiune a clasei muncitoare, organizarea şi conducerea de către P.C.R. a forţelor naţionale patriotice şi democrate în înfăptuirea revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din august 1944, apoi realizarea unităţii mişcării sindicale, precum şi a unităţii totale a clasei muncitoare în cadrul Partidului Comunist Român, au demonstrat strategia originală a Partidului Comunist Român cu privire la înaintarea ţării spre socialism.

Născut şi dezvoltat în rindurile clasei muncitoare, ale ţărănimii, intelectualităţii, ale poporului, partidul nostru, strâns legat de mase prin toate fibrele sale, şi-a câştigat încrederea şi dragostea maselor

populare, ale poporului, ca rezultat al slujirii fără preget a intereselor lor vitale de prosperitate şi progres, de independenţă şi suveranitate a patriei.

Iată de ce în acest moment, când partidul, clasa muncitoare, ţara întreagă aniversează şi pun în lumină semnificaţiile deosebite ale marilor manifestaţii muncitoreşti de la 1 Mai 1939, ale înfăptuirii Frontului Unic Muncitoresc în primăvara lui 1944, clasa muncitoare, întregul nostru popor se înfăţişează mai puternic unite ca oricând în jurul partidului, al secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Din anii glorioşi ai construcţiei socialiste se detaşează structural valoric perioada de când în fruntea partidului şi a ţării se află tovarăşul Nicolae Ceauşescu. În conştiinţa clasei muncitoare, a ţărănimii, intelectualităţii, a întregului popor, personalitatea tovarăşului Nicolae Ceauşescu este asociată organic cu tot ceea ce reprezintă tabloul României socialiste de astăzi, al celor mai mari împliniri pe calea progresului economic şi social al ţării, înaltul prestigiu internaţional al României

Din iniţiativa şi cu aportul hotărîtor al tovarăşului Nicolae Ceauşescu a fost creat şi perfecţionat continuu un amplu şi original sistem de organisme larg democratice, de la nivelul întreprinderilor şi instituţiilor pînă la nivel naţional. Prin aceste organisme se afirmă plenar autoconducerea muncitorească pe planul unităţilor economico-sociale, autoconducerea în plan teritorial, iar la scară naţională prin forumuri democratice reprezentative, care asigură participarea directă, nemijlocită, a clasei muncitoare, ţărănimii, intelectualităţii, a tuturor oamenilor muncii, la organizarea şi conducerea societăţii, la exercitarea efectivă a puterii de către popor.

În continuare se subliniază: Unitatea moral-politică a poporului, uriaşă forţă motrice a construcţiei socialiste şi comuniste în România, cum a denumit-o tovarăşul Nicolae Ceauşescu, are drept rezultat participarea hotărîită şi plină de abnegaţie a întregului popor la înfăptuirea politicii partidului, la transpunerea în viaţă a marelui Program de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism.

În comunicare se arată apoi: Succesele obţinute, cu deosebire în ultimii 19 ani, în dezvoltarea forţelor de producţie, în făurirea unei economii moderne, pe baza cuceririlor revoluţiei tehnico-ştiinţifice contemporane, în creşterea avuţiei naţionale, transformarea României, într-o perioadă istorică scurtă, într-un stat industrial-agrar cu o indus-

trie în continuă dezvoltare și modernizare, cu o agricultură în plină revoluție, nivelul de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat sînt rodul strălucit al unității clasei muncitoare, a oamenilor muncii, a întregii națiuni în jurul partidului, al secretarului său general, al hotărîrii și abnegației cu care traduc în fapte politica Partidului Comunist Român, politică a întregului popor.

Un rol de mare importanță în întărirea unității claselor și categoriilor sociale, a întregului popor, în lupta pentru înfăptuirea politicii partidului, a orientărilor și indicațiilor, de inestimabilă valoare teoretică și practică, date de tovarășul Nicolae Ceaușescu, adevărate programe ale progresului și prosperității patriei și ridicării continue a gradului de civilizație materială și spirituală a societății românești, îl au — pe baza investiturii încredințate de partid în sistemul democrației muncitorești, revoluționare — organizațiile de masă și obștești, unite sub egida Frontului Democrației și Unității Socialiste. În acest cadru este evidențiat rolul important al sindicatelor în etapa actuală, relevîndu-se că, sub conducerea organizațiilor de partid, ele acționează cu întreaga lor capacitate organizatorică și politico-educativă pentru unirea și mobilizarea energiilor creatoare ale celor

peste 7 milioane de membri, oameni ai muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, în întrecerea socialistă, expresie superioară a noii atitudini față de muncă, a hotărîrii de a înfăptui în mod exemplar planurile de dezvoltare economico-socială a țării.

★

La încheierea lucrărilor, participanții la sesiunea științifică națională au adoptat, într-o atmosferă însuflețită, de vibrant patriotism, textul telegramei adresate tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Cei prezenți au aplaudat și ovaționat îndelung, au scandat numele partidului și secretarului său general, dînd glas sentimentelor de profundă dragoste, prețuire și recunoștință pe care întregul nostru popor le nutrește față de conducătorul partidului și statului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, exprimînd, în același timp, angajamentul tuturor oamenilor muncii din țara noastră de a întîmpina cu succese tot mai mari a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și cel de-al XIII-lea Congres al partidului.

TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România

Mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu,

Participanții la sesiunea științifică națională organizată cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la făurirea Frontului Unic Muncitoresc și a 45 de ani de la desfășurarea marilor demonstrații antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, momente de o importanță remarcabilă pentru mobilizarea tuturor forțelor democratice, antifasciste, patriotice, a întregului popor român, la pregătirea și înfăptuirea cu succes a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, vă adresează dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, eminent militant revoluționar, înflăcărat patriot, luptător dîrz pentru unitatea clasei muncitoare, a întregului popor român, pentru propășirea multilaterală a patriei, liberă și independentă, personalitate proeminentă a lumii contemporane, un cald omagiu de adînc respect, de aleasă prețuire și profundă recunoștință pentru tot ceea ce ați făcut și faceți pentru înălțarea patriei pe noi culmi de civilizație și progres, pentru bunăstarea și fericirea întregii noastre națiuni.

În cadrul sesiunii, desfășurată într-o atmosferă de înaltă cinstire pentru glorioasele evenimente evocate, a fost reliefat cu pregnanță rolul deosebit al Partidului Comunist Român, al dumneavoastră personal, tovarășe secretar general, în unirea tuturor forțelor social-politice progresiste și democratice ale țării, pentru apărarea intereselor fundamentale ale maselor populare, ale națiunii, pentru înfăptuirea marelui act istoric de la 23 August 1944, pentru transformări democratice, revoluționare, pentru edificarea orînduirii socialiste pe pămîntul României. A fost subliniată, totodată, concepția științifică, revoluționară a Partidului Comunist

Român privind rolul conducător al clasei muncitoare în societate, însemnătatea și semnificația unității ei de acțiune, intensă activitate politico-organizatorică desfășurată pentru închegarea Frontului Unic Muncitoresc — fundamentul solid al unității întregului popor în lupta împotriva fascismului și războiului, a exploatării și asupririi, pentru libertate și independență.

În spiritul adevărului istoric, al prețuirii pe care partidul, poporul o dau celor ce s-au afirmat prin fapte de exemplară dăruire pentru împlinirea înălțătoarelor idealuri patriotice, în comunicările prezentate a fost reliefată contribuția pe care dumneavoastră personal ați adus-o în mișcarea antifascistă, în lupta și acțiunea clasei muncitoare, a celorlalte forțe sociale pentru dreptate socială și națională, în organizarea înarilor demonstrații antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, moment culminant al afirmării voinței maselor muncitoare, a întregului popor pentru apărarea păcii, independenței și suveranității naționale, pentru bararea drumului fascismului. Pe baza unor edificatoare mărturii, a unor impresionante documente ale timpului, au fost evidențiate faptele dumneavoastră de exemplară dăruire și devotament față de cauza partidului nostru comunist, înaltele calități politice și organizatorice prin care v-ați adus o contribuție de mare însemnătate la pregătirea și organizarea marilor demonstrații antifasciste din mai 1939, capacitatea remarcabilă de a mobiliza și îmbărbăta, de a convinge masele — toate acestea, izvorite din nețărmurita dumneavoastră încredere în dreptatea și adevărurile clasei muncitoare, ale poporului român, din marele patriotism revoluționar care v-a călăuzit viața și v-a caracterizat lupta demnă și curajoasă din anii cei mai tineri, impunându-vă în conștiința întregului nostru partid, a întregului nostru popor ca pe un militant înflăcărat, ca pe un încercat și strălucit conducător politic.

În cuprinsul comunicărilor prezentate, s-a relevat, de asemenea, cu profundă prețuire, faptul că în acei ani de aprige încleștări sociale și politice, de eroică împotrivire față de amenințarea fascistă, în vîltoarea memorabilelor bătălii de clasă, alături de dumneavoastră, mult stimată tovarășe Nicolae Ceaușescu, de alți militanți ai partidului, s-a aflat mult stimată tovarășă Elena Ceaușescu, care s-a remarcat printr-o atitudine fermă, revoluționară, printr-o bogată activitate politico-organizatorică, prin lupta dirză, neîmfriată împotriva asupririi, nedreptății și exploatării, împotriva pericolului fascist, prin devotamentul față de clasa muncitoare, de poporul român, ale căror năzuințe pentru o viață demnă, liberă, fericită le-a slujit cu exemplară abnegație.

Au fost relevante, pe larg, în cadrul sesiunii, forța și eficiența formelor și metodelor de luptă folosite de comuniști, de ceilalți militanți revoluționari și antifasciști, principiile care le-au călăuzit permanent activitatea în slujba ideilor de unitate, de progres și pace, pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român.

Lucrările sesiunii au evidențiat faptul că, alături de clasa muncitoare, de țărănime, de toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, o contribuție valoroasă la lupta împotriva fascismului și războiului, pentru progresul și civilizația societății românești și-au adus intelectualitatea țării, personalități de seamă ale științei, artei și culturii. S-a subliniat, de asemenea, cu putere faptul că în cuprinzătorul front democratic, patriotic, o contribuție dintre cele mai importante au avut-o tineretul, organizația sa revoluționară, în conducerea căreia, mult stimată tovarășe Nicolae Ceaușescu, dumneavoastră ați avut un rol determinant, hotărîtor, organizînd, mobilizînd și însușind tineretul la lupta partidului pentru înfăptuirea transformărilor revoluționare, democratice, pentru victoria socialismului în patria noastră. Relevîndu-se pe larg profunde semnificații politice ale marii demonstrații de la 1 Mai 1939 din Capitală, din numeroase alte centre ale țării — manifestații desfășurate sub semnul unității de luptă și acțiune a eroice noastre clase muncitoare, a forțelor democratice, sub semnul hotărîrii de a se opune fascismului și politicii de război, de a apăra cauza libertății, democrației, independenței și integrității României —, în cadrul sesiunii s-a pus în evidență puternicul ecou internațional al demonstrațiilor antifasciste de la care se împlinesc acum 45 de ani, s-au subliniat, de asemenea, permanența ideii de unitate, învățămintele mereu actuale ale tradițiilor luptei comune, unite a tuturor celor ce muncesc.

S-a pus în evidență faptul, subliniat în atîtea rînduri de dumneavoastră, că lipsa, slăbirea sau scindarea unității de acțiune a clasei muncitoare, fărîmițarea partidului său politic nu pot aduce decît daune cauzei celor ce muncesc, aspirațiilor progresiste ale popoarelor. S-a relevat faptul că fără forța unită a clasei muncitoare nu sînt posibile cucerirea puterii politice, trecerea la construirea noii orînduiri sociale, salvagardarea acestor cuceriri.

Evocarea momentelor fundamentale din istoria noastră, din istoria eroică a clasei muncitoare din România, între care la loc de cinste vor rămîne înscrise pentru totdeauna marile demonstrații de la 1 Mai 1939, realizarea Frontului Unic Muncitoresc în primăvara anului 1944, a prilejuit, în același timp, punerea în lumină a modului

cum principiul unității, al coeziunii democratice, revoluționare, a întregii noastre clase muncitoare, a poporului român reprezintă constante fundamentale ale politicii Partidului Comunist Român. Toate aceste glorioase tradiții, marile lor semnificații și învățăminte și-au aflat o strălucită întruchipare, mult stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, în vasta dumneavoastră activitate teoretică și în clăditarea activitate practică, în mărețele înfăptuiri obținute de poporul nostru în cei 40 de ani care au trecut de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și mai ales în cele aproape două decenii de cînd ați fost investit cu cele mai înalte răspunderi în conducerea partidului și statului, etapă în care patria noastră socialistă a cunoscut cele mai strălucite realizări din istoria sa, pe care o numim cu legitimitate mîndrie patriotică „Epoca Ceaușescu“.

Minunatele realizări obținute pe plan politic, economic și social-cultural, întreaga înfățișare a României socialiste de astăzi, perspectivele luminoase conturate în Programul partidului sînt cheazășuite de faptul că, în jurul Partidului Comunist Român, centrul vital al națiunii, forța politică conducătoare a întregii vieți social-politice românești, acționează strîns unite clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, întregul popor, călăuziți de nobilul ideal al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

Împreună cu întregul nostru popor, participanții la sesiune exprimă profunda lor prețuire pentru contribuția pe care Partidul Comunist Român, dumneavoastră personal, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, o aduceți la afirmarea pe plan internațional a principiilor unității tuturor forțelor muncitorești, democratice, antiimperialiste, a tuturor popoarelor pentru făurirea noii societăți socialiste, pentru eliberarea întregii umanități de asuprire și exploatare, pentru izbînda nobilei cauze a păcii și înțelegerii între toate națiunile lumii, pentru salvarea civilizației umane de pericolul unui cataclism nuclear, pentru apărarea dreptului fundamental al omului — dreptul la viață, la libertate. Personalitatea dumneavoastră de militant proeminent al vieții contemporane internaționale, concepția dumneavoastră înalt umanistă, privind acțiunea unită a tuturor forțelor iubitoare de pace pentru salvarea vieții, reprezintă o garanție a sporirii contribuției României la soluționarea marilor probleme ale lumii de azi, la împlinirea celor mai fierbinți năzuințe ale tuturor popoarelor de libertate, independență și suveranitate națională, de pace și progres.

Vă rugăm, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, să ne îngăduiți ca, folosind acest prilej, noi, participanții la sesiunea științifică națională dedicată făuririi și însemnătății Frontului Unic Muncitoresc și aniversării marilor demonstrații antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, profund convinși că între mărețele, istoricele cuceriri poporul nostru a înseris drept realizare supremă unitatea sa de neclintit în jurul partidului, a celui mai iubit fiu al său, să dăm glas angajamentului solemn de a munci intens, cu tot devotamentul, pentru a întîmpina cu realizări tot mai mari a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, cel de-al XIII-lea Congres al partidului.

**PARTICIPANȚII LA SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ NAȚIONALĂ
CONSACRATĂ ANIVERSĂRII A 40 DE ANI DE LA FĂURIREA
FRONTULUI UNIC MUNCITORESC ȘI A 45 DE ANI
DE LA MARILE MANIFESTAȚII ANTIFASCISTE
ȘI ANTIRĂZBOINICE DE LA 1 MAI 1939**

ROMÂNII LA 1859. UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ. DOCUMENTE EXTERNE,

vol. I : 662 p. ; vol. II : 450 p.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984

Pentru istoria poporului nostru, unirea Moldovei cu Muntenia și edificarea statului național modern român prezintă o însemnătate de fundament, marcând prima înfăptuire practică în domeniul național-statal din epoca modernă, pasul decisiv pe drumul cuceririi independenței depline și al reîntregirii naționale. Prin dimensiunile și semnificațiile ei, Unirea de la 1859 a reținut permanent interesul istoricilor, oamenilor politici, de cultură. În cei 125 de ani care au trecut de la făurirea ei, au apărut tot mai numeroase studii și lucrări, s-au făcut referiri mereu mai cuprinzătoare și mai elocvente în legătură cu sensurile și răsfringerile acestui eveniment în istoria națională. Moment de rezonanță

europenă, Unirea Principatelor a preocupat, de asemenea, pe nu puțini oameni politici, istorici, economiști, scriitori și filosofi de peste hotare.

S-a acumulat, în acest fel, un substanțial tezaur istoric al problemei. Cercetări de specialitate, amplificate și adâncite de istoriografia noastră nouă, au pus în valoare izvoarele epocii, ca și mărturiile ulterioare despre Unire, îmbogățind continuu paleta reprezentărilor despre istoricul eveniment. Se detașează, în rîndul acestora, recenta ediție de documente în două volume, intitulată: *Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, apărută sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului și Bibliotecii Centrale de Stat a Republicii Socialiste România. Elaborată de colective de cercetători cu recunoscută experiență în materie și beneficiind de o coordonare de remarcabilă ținută, lucrarea se constituie, cu adevărat, într-o operă științifică fundamentală pentru reflectarea istorică a Unirii de la 1859. Volumul I, coordonat de *Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea Mușat*, a fost întocmit de *Vasile Arimia, Tudor Bucur, Eugenia Ciocan, Valentina Costache, Ileana Chirtu, Ielița Gămulescu, Elena Moisuc, Emilia Poștăriță, Constantin Vlad*. Au mai colaborat: *Mircea Paicu, Eleonora Rădulescu, Sabina Spermezan, Valeriu Veliman, Dimitrie Vișcu*. Volumul al II-lea, coordonat de *Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat*, a fost alcătuit de: *Gheorghe Bercan, Gheorghe Bondoc, Ion*

Simion, Vasile Șimandan, Victoria Tănădăreanu.

Primum volum reproduce 234 de documente din perioada 1848—1866, în marea lor majoritate inedite, reprezentînd note, adrese, scrisori, telegrame, rapoarte ale agenților și consulilor străini în Muntenia și Moldova, ale membrilor unor comisii europene în Principate, ale autorităților din teritoriile românești aflate sub dominație străină, precum și ale diplomaților din diverse țări. Ele sînt selectate din colecțiile de microfilme și xerografii de la Direcția Generală a Arhivelor Statului, depistate de arhiviștii și colaboratorii acesteia în arhivele din Austria, Belgia, Franța, R.D. Germană, Italia, Iugoslavia, Marea Britanie, Portugalia, Turcia, R.P. Ungară, U.R.S.S.. Cel de-al doilea volum reunește date, informații, aprecieri despre Unirea Principatelor conținute în lucrările a 31 de autori de renume, diplomați, istorici sau publiciști străini, apărute în perioada Unirii sau în deceniile următoare.

În ansamblul lor, piesele documentare incluse în aceste două volume sînt de mare actualitate și importanță pentru o cunoaștere mai largă și mai profundă a valorilor Unirii. Nu numai că ele aduc informații și explicații inedite, ci subliniază din noi unghiuri fondul de idei istorice detașate pînă acum și mijlocesc concluzii noi. S-a încheiat astfel, în ultimii ani, un corpus de documente care, împreună cu sursele noi despre revoluția națională și socială de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, despre revoluția română de la 1848, cu cele despre Marea Unire din 1918, apărute în aceeași serie cu izvoarele despre Unirea Principatelor, alcătuiesc patrimoniul documentar de aur al marilor momente naționale și, implicit, sociale care au întemeiat România modernă.

Întia mare idee care se desprinde din documentele despre momentul 1859, reunite în lucrarea pe care o prezentăm, este că Unirea Principatelor a fost proiectată și înfăptuită pe temelul luptei revoluționare de ansamblu a poporului nostru începînd cu epoca modernă a istoriei sale, că această luptă a situat în centrul ei ideea programatică a refacerii unității naționale în vatra istorică a vechii Dacii, idee-fortă a mișcării naționale, elementul de polarizare în jurul obiectivelor naționale a întregii obști românești. Unirea Principatelor se înfățișează, în acest fel, drept rodul aspirațiilor și voinței tuturor românilor, pe drumul făuririi statului național unitar

român. Este elocvent, de pildă, că în vreme ce românii de dincoace de Carpați promovau refacerea unității naționale în cadrul Daciei străbune, ca modalitate de re-unire, de re-cuprindere integrală a poporului nostru în același corp politic național, peste munți, în Transilvania, ideea programatică de bază a mișcării naționale era absolut identică. Raportul guvernatorului Transilvaniei, Teleki József, către cancelarul aulic al Transilvaniei la Viena, Jósika Samuel, datat 22 martie 1848, informa că, în Țara Românească, „mișcarea condusă de tinerii boieri, cel mai adesea avînd studii la Paris, are ca scop să reunească întreaga naționalitate valahă și să întemeieze un nou Imperiu dacic“ (vol. I, p. 2). În aceeași idee, consulul general austriac la București arăta, la 5 august 1848, într-un raport către Ministerul Afacerilor Externe al Austriei, că în capitala Țării Românești au sosit „mai mulți transilvăneni, care — se spune — ar fi adresat guvernului de aici cereri de ajutor din partea valahilor din Transilvania pentru realizarea unui Imperiu dacic“ (vol. I, p. 18). Iar consulul general prusian la Iași, E. Richthofen, raporta Ministerului Afacerilor Externe al Prusiei, la 29 mai 1848, că „Toată lumea este foarte interesată de adunarea populară daco-română (valahă), convocată la Brașov pentru zilele acestea, de către valahii transilvăneni; acolo vor fi reprezentate toate etniile [provinciile] valahe“ și că românii din Transilvania, Bucovina, ca și cei din ambele Principate, toți „vor acum să-și afirme, de asemenea, propria lor naționalitate“ (vol. I, p. 6). În 1891, istoricul francez Albert Malet scria că ridicările românilor la 1848 „au urmărit revendicări constituționale, au fost liberale, naționale și au avut ca scop *desăvîrșirea statului unitar*“ (vol. II, p. 377).

În anii care au urmat revoluției române de la 1848, lupta poporului nostru pentru unitatea național-statală a evidențiat cu putere faptul că el tindea la o unire integrală, că lupta pentru unirea Moldovei și Munteniei, programul care o anima erau fondate pe țelul final al reîntregirii tuturor românilor în aceeași fruntarii naționale, că acest țel se manifesta viguros pretutindeni pe meleagurile țărilor românești. Locțiitorul guvernatorului militar și civil al Transilvaniei, în raportul său din 12 martie 1851 către ministrul de interne al Austriei, arăta că românii din Transilvania vor realizarea „unei Românii Mari, care să unească toate populațiile etnice românești din interiorul și din

exteriorul Austriei într-un Imperiu independent. Există și unele indicii că se întrețin în secret legături între oamenii aceștia și cei care gîndesc la fel din Principatele învecinate..." (vol. I, p. 26). Revoluționarii români de la 1848, care se aflau în fruntea luptei generale pentru unire, au avut mereu în vedere unirea național-statală completă. Așa au procedat și cei din țară, și cei exilați. Un document de proveniență vieneză, din decembrie 1850, făcea cunoscut că „Din propagandiștii răspîndiți pe întreg continentul [revoluționarii români aflați în emigrație] s-a constituit la Paris o asociație, care și-a fixat ca obiectiv special să instige populația română, atît din provinciile Coroanei cezaro-crăiești austriece, cît și din statele limitrofe, la o ridicare în masă împotriva guvernelor existente. Pentru realizarea acestui scop se încearcă, deocamdată, să se răspîndească tipărituri revoluționare printre români. Ca urmare, a ajuns și aici, de la Paris, un manifest cu titlul: «România viitoare. Dreptate, Frăție, Unitate», Paris, Biblioteca română, Piața Sorbona 3, 1850 — și, conform cercetărilor făcute în acest caz, el a fost expediat cu poșta sub banderolă unor români din Ungaria și Transilvania" (vol. I, p. 21). Ministerul de Interne al Austriei trimitea, la 25 decembrie 1850, instrucțiuni Comandamentului militar din Timișoara, atrăgîndu-i atenția asupra răspîndirii manifestelor și broșurilor revoluționare și a mobilurilor acestora: „Comitetul bărbaților români constituit la Paris, după cum vă este cunoscut, lucrează de mai mult timp cu zel pentru răspîndirea în aceste ținuturi a manifestelor și broșurilor revoluționare care ținesc răscularea românilor în provinciile locuite de ei și realizarea independenței lor" (vol. I, p. 22). În nota sa din 30 decembrie 1851, subsecretarul de stat din Ministerul Afacerilor Externe al Austriei relatea ministrului de interne conținutul unor scrisori care reflectau pregătirile revoluționarilor români de la Paris și ale revoluționarilor rămași în țară în vederea fărîmării unei Români unite și independente. Din scrisorile expediate de revoluționarii români din Paris — informează subsecretarul de stat — „reies legături din cele mai periculoase care sînt întreținute de la Paris cu partida revoluționară română din Valahia — și care nu pot rămîne fără influență dăunătoare pentru Transilvania și Banatul cu care se învecinează" (vol. I, p. 34).

În timpul războiului Crimeii, așa cum se cunoaște, întărirea luptei poporului român pentru unitate națională și cioc-

nirile de interese dintre marile puteri în legătură cu creșterea și consolidarea influenței lor în sud-estul Europei au făcut ca problema unirii Moldovei și Munteniei să devină o problemă europeană. Situația Principatelor, dorința lor de unire au fost dezbătute, mai întîi, la Conferința de la Viena din 1855, iar apoi la Congresul de la Paris din 1856. În toată acea perioadă, personalități proeminente din Europa, sprijinind lupta poporului român pentru unire, demonstrau, în lucrările lor, cerința înfăptuirii unității național-statale integrale și relevau că aceasta este, de fapt, voința poporului român. În 1855, publicistul și istoricul Elias Regnault scria că este necesară și obiectivă unirea într-un singur stat „a tuturor românilor", din toate provinciile istorice românești. „În pofida sfîșierilor seculare, toate aceste țări [provincii] au păstrat unitatea de neam, unitatea de limbă, unitatea de moravuri și sentimente; toate aspiră la unitatea politică". Există acolo zece milioane de români, „răspîndiți pe un pămînt bogat și fertil, care ar oferi resurse unei populații de patruzeci de milioane" (vol. II, p. 18).

La Congresul de la Paris, problema Principatelor Române a constituit un important capitol în dezbaterile diplomaților europeni. Semnificația acestui Congres pentru destinele românilor a fost relevantă, între alții, de Frédéric Damé, care a arătat că data de 30 martie 1856, cînd s-a încheiat Tratatul de pace, „este una din cele mai memorabile pentru români, căci din această zi datează România modernă... Astfel, ea poate să-și exprime liber dorințele, de care (puterile) promit să țină cont și să-i dea, pe baza acestor voturi, o organizare care să-i permită să se dezvolte, să devină un stat european, un element al ordinei și păcii în Orient" (vol. II, p. 389).

Documentele din cele două volume pun la îndemînă informații revelatoare cu privire la poziția puterilor europene față de Unirea Principatelor. Spun foarte mult înseși „motivele" și „justificările" unor țări potrivnice unirii. La 2 aprilie 1857, ministrul Afacerilor Externe al Angliei telegrafia reprezentantului acestei țări în Comisia Europeană pentru Principate, cu sediul la București, că guvernul englez se opune Unirii pentru că aceasta „ar fi un prim pas spre dezmembrarea Imperiului otoman, pentru apărarea integrității căruia a fost întreprins ultimul război și au fost făcute atîtea sacrificii costisitoare" (vol. I, p. 115—116). Iar Elias Regnault

scrisa, în 1858, că Austria era foarte hotărâtă să acționeze împotriva Unirii, întrucât „ea se temea de spectacolul și de exemplul pe care le pot oferi un popor liber așezat la frontierele Transilvaniei și Bucovinei, născut din aceiași părinți, vorbind aceeași limbă, având aceleași obiceiuri și aceleași idei ca și românii supuși ai Austriei și putînd foarte ușor să le întindă mina“ (vol. II, p. 124).

Numeroase documente reflectă contribuția maselor populare la dubla alegere a lui Cuza, rolul important al țărănimii în înfiptuirea Unirii. La 26 ianuarie 1859, ministrul plenipotențiar al Belgiei la Viena raporta ministrului său de externe că, în ziua alegerii lui Cuza la București, „un mare număr de țărani au pătruns în oraș, pronunțîndu-se pentru o demonstrație unionistă, adică pentru alegerea domnitorului ales în Moldova“ (vol. I, p. 350). Mărturii de la fața locului evocă entuziasmul românilor la vestea dublei alegeri și hotărîrea lor de a se opune oricărei invazii din afară, menite să zădărnicească Unirea. La 25 ianuarie 1859, consulul Angliei la Iași telegrafia ministrului său de externe: „Alegerea lui Cuza în Valahia a creat un mare entuziasm aici. Se consideră că s-a efectuat un mare pas spre Unire, dacă nu i se vor opune măsuri puternice. În jurnalele din Moldova s-a declarat că, dacă Poarta va îndrăzni să refuze investitura, românii îi vor respinge autoritatea ei și, de la primul pînă la ultimul, își vor apăra drepturile pînă la capăt“ (vol. I, p. 348). Iar consulul Angliei la București raporta, la 1 februarie 1859, că românii se pregătesc să respingă o eventuală invazie străină în țară din cauza dublei alegeri a lui Cuza. „Vorbesec de mijloacele lor de a ridica 150 000 oameni pentru a rezista oricărei încercări de ocupație străină“ (vol. I, p. 379). În raportul său din 30 ianuarie 1859, consulul general al Angliei la Iași scria că, în urma discuției cu domnitorul Principatelor, „impresia pe care mi-a lăsat-o la sfîrșitul întrevederii mele a fost că moldo-valahii vor merge pînă la limita extremă cu Turcia, dacă această Putere va încerca să-și impună autoritatea în Principate“ (vol. I, p. 371). Al. I. Cuza — se remarcă în continuare — a promis că „se va retrage cu plăcere în viața particulară, dacă țara lui ar fi înzestrată cu un prinț străin în cele două Principate“ (vol. I, p. 371), că „Principatele — mi s-a spus de către cea mai înaltă autoritate — sînt pregătite să-și verse ultima picătură de singe pentru

autonomia și independența lor“ (vol. I, p. 374).

O seamă de documente exprimă surpriza, uluiala și chiar deruta diplomaților puterilor europene la aflarea știrii despre dubla alegere a lui Cuza, în pofida Convenției de la Paris din august 1858. La 25 ianuarie 1859, a doua zi după alegerea lui Cuza și la București, secretarul Legației Belgiei la Constantinopol raporta că „Știrea alegerii domnului Cuza, domnitorul Moldovei, ca domnitor al Valahiei a cufundat Poarta și diplomația în stupeoare. Guvernul otoman, după ce s-a înțeles cu reprezentanții Puterilor, tocmai a protestat împotriva alegerii, făcînd apel la Conferință. Această poziție a Porții era ușor de prevăzut; ea nu poate admite această schimbare flagrantă și îndrăzneată a unei convenții internaționale, comisă în fața Europei de o Adunare populară, în ciuda tuturor drepturilor suzeranității. Puterile, la rîndul lor, nu pot accepta o formă de guvernămînt care consacră principiul Unirii politice a Principatelor, pe care au vrut să-l îndepărteze cu orice preț ca periculos pentru integritatea Imperiului otoman“ (vol. I, p. 357—358). Se presupune — nota mai departe secretarul Legației Belgiei — că Franța a susținut această dublă alegere „prin sprijinul pe care agenții ei l-au dat partidei liberale unioniste și dacă nu cumva ea a pus la cale dinainte alegerea unui domnitor unic pentru cele două Principate“ (vol. I, p. 358). La 27 ianuarie 1859 însărcinatul cu afaceri al Franței la Constantinopol raporta despre surpriza Puterilor europene față de alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei și apoi al Țării Românești, în pofida Convenției de la Paris. Alegerea lui Cuza și la București a fost o „lovitură de teatru“. Poarta „și-a mărturisit surpriza; mi s-a părut chiar, dacă mă pot exprima astfel, că înfringerea suferită în Principate îi depășea așteptările“ (vol. I, p. 354).

După dubla alegere a lui Cuza, diplomații otomani, austriaci și englezi mai ales, erau iritați că românii au sfidat Convenția de la Paris din august 1858 și, peste voința puterilor Europei, au ales un singur domnitor, că acesta, în contradicție cu articolul 44 din Regulamentul organic, care prevedea că, pînă la investitura domnitorilor, Principatele să fie conduse de caimacami, ar fi fost invitat să preia conducerea și chiar să formeze guvernul. La 28 ianuarie 1859 însărcinatul cu afaceri al Regatului ce-

lor două Sicilii la Constantinopol relatea astfel despre dubla alegere a lui Cuza și urmările acestui moment: „Evenimentul a fost pregătit de partida radicală, prin eludarea (Convenției), cum se pare că a fost considerată cea manifestare a populației valahe în favoarea Unirii celor două Principate într-un singur stat... Guvernul otoman a fost surprins peste măsură și și-a manifestat profunda nemulțumire pentru acest deznodământ...” (vol. I, p. 360). Mai mult, Cuza, „fără a ține seama de încălcarea tratatelor și de consimțământul Porții, a format guvernul Valahiei...” (vol. I, p. 361). Până la 4 februarie 1859, cum nota același reprezentant al Regatului celor două Sicilii, autoritățile otomane nu primiseră delegația Moldovei pentru a informa Poarta despre alegerea lui Cuza ca domn al celui Principat. Reprezentanții puterilor străine „au decis și ei să nu primească în mod oficial deputația, dacă acest lucru nu va fi făcut de miniștrii otomani” (vol. I, p. 383).

O serie de documente oglindesc influența Unirii Moldovei și Munteniei în celelalte teritorii locuite de români, teama autorităților de aici în legătură cu o ridicare generală la luptă a românilor pentru desăvârșirea unirii național-statale. Într-o notă a agentului diplomatic al Austriei la București, datată 17 aprilie 1859, se spunea că unii dintre unioniști, „cărora Unirea celor două Principate nu le este de ajuns”, se preocupă de citva timp de ideea unui război de eliberare națională împotriva Austriei. „Acea partidă se lasă amăgită că, în cazul unui atac prin surprindere în Transilvania, populația românească de dincolo ar primi-o cu brațele deschise și că întreaga Ungarie s-ar răscula” (vol. I, p. 454). Armatei române „i s-ar fi insuflat convingerea că în Transilvania și Banat sînt în perspectivă mișcări revoluționare în favoarea Unirii cu Principatele” (vol. I, p. 454).

Ideea programatică de bază a mișcării naționale pentru unirea integrală a românilor în propriul stat național a fost, și în această nouă etapă, cea a restabilirii unității vechii Dacii în datele unității României moderne. La 9 ianuarie 1861, într-un raport din Viena, se arăta că „În Transilvania au loc acum agitații și tulburări românești; în rîndul tinerilor a apărut ideea restabilirii unui mare Imperiu daco-român, mai cu seamă după Unirea Valahiei și Moldovei” (vol. I, p. 520). Iar la 1 iunie 1863 poliția din Cașovia raporta conducerii Ministe-

rului de Interne de la Viena că „din Valahia vin prin Bucovina proclamații către populația valahă din Maramureș, care îndeamnă pe românii din Maramureș, că, în cazul unei răscoale a populației moldo-valahe, să se alăture și ei. Aceste proclamații ar pleca de la principele Cuza și răscoala ar avea ca scop înființarea unui Imperiu al românilor, și anume sub Cuza sau sub un membru al unei Case domnitoare din Europa. Aceste proclamații ar fi răspindite și în Transilvania” (vol. I, p. 573). La 29 august 1863, locțiitorul regal al Ungariei confirma aceste știri și ordona să se ia măsuri pentru a se împiedica pătrunderea manifestelor printre românii din teritoriile aflate sub dominația habsburgică (vol. I, p. 576).

În partea finală, cele două volume de documente evidențiază hotărîrea lui Cuza de a înfăptui modernizarea țării și de a înfăptui reformele pe care le-a întreprins, legile adoptate în anii domniei sale, unele peste voința marilor puteri. Nu odată acestea au protestat și au căutat să-l timoreze pe domnitorul României, mai ales după lovitura de stat din mai 1864, dar Cuza și-a continuat opera. La polul opus, Franța, ca și în anii anteriori, a sprijinit pe români, fiind de partea acțiunilor lui Cuza pentru consolidarea României unite. La 3 iunie 1864, un diplomat francez la Belgrad, P. P. Durant, scria: „Dacă la înapoierea sa de la Constantinopol principele Cuza ar întîmpina, în intervenția vreuneia dintre Puteri, un obstacol la înfăptuirea reformelor pe care le-a început atît de bine, el ar găsi în Franța un sprijin pe care ea îl pregătește de pe acum pentru a fi eficace” (vol. I, p. 599).

Sînt numai cîteva dintre aspectele și concluziile pe care cele două volume de documente le pun în lumină, subliniind că Unirea de la 1859 s-a impus în conștiința europeană prin ideile românești despre unitatea național-statală, care-și au solide întemeieri și vechi antecedente, întinzîndu-se pe milenii de existență istorică a poporului nostru.

Alcătuîtă cu o exemplară rigoare și probitate științifică și vizînd cuprinderea globală a materialului istoric în problemă, ediția de documente despre Unirea Principatelor înscrisie un moment remarcabil în valorificarea tezaurului de izvoare despre istoria noastră națională, fiind de mare valoare pentru cercetători, pentru profesori și studenți, ca și pentru un cerc mai larg de cititori.

CONSTANTIN CORBU

1918 LA ROMÂNI.

DESĂVÎRȘIREA UNITĂȚII NAȚIONAL-STATALE A POPORULUI ROMÂN. DOCUMENTE EXTERNE,

vol. I (1879—1916) ; vol. II (1916—1918),

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 1 342 p.

Epopoea luptei românilor pentru desăvîrșirea unității național-statale a preocupat și continuă să preocupe pe istoricii români care, printr-o cercetare susținută, tot mai cuprinzătoare, întregesc cunoștințele noastre cu privire la amploarea, greutățile și succesele care au jalonat drumul spre împlinirea acestui mare deziderat.

În acest cadru se înscrie și apariția acestor două volume de documente ce se integrează într-un vast ciclu privind cercetarea și publicarea izvoarelor documentare referitoare la lupta pentru unitate a poporului român, începînd cu Unirea de la 1600 — actul cel mai strălucit al evului mediu românesc —, continuînd cu revoluția română din 1848 și cu Unirea Principatelor din 1859 și finalizîndu-se cu epopeea făuririi statului național unitar român în 1918.

Cele două volume, editate sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului, prezintă cititorului un număr de 456 de mărturii externe din perioada anilor 1879—1918, în cea mai mare parte inedite, culese din arhive, biblioteci și muzee din Anglia, Austria, Belgia, Elveția, Franța, R.F. Germania, R. D. Germană, Italia, R.S.F. Iugoslavia, R.P. Polonă, Spania, S.U.A., Turcia și R.P. Ungară. Ele au fost pregătite pentru tipar, sub coordonarea lui Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea Mușat, de un colectiv format din : Ion Ardeleanu, Vasile Arimia,

Ileana Chirtu, Valentina Costache, Ielița Gămulescu, Elena Moisuc, Cornelia Moraru, Mircea Mușat, Emilia Poștăriță, Constantin Vlad, cu colaborarea, la traducere și transcriere, a lui Eugenia Cioacan, Tahsin Gemil, Sanda Racoviceanu, Margareta Szábo și Valeria Șindelar.

Un merit deosebit al celor care au realizat această culegere îl constituie publicarea, pentru prima dată, a unui apreciabil număr de mărturii externe, cu privire la lupta pentru desăvîrșirea unității național-statale, volumele editate remarcîndu-se prin conținutul documentelor pe care le cuprind, cît și prin grija cu care ele au fost selectate și editate, pe criterii științifice, fiecare document fiind reproduș atît în limba în care a fost emis, cît și în traducere.

O primă impresie ce se degajă din lectura documentelor este aceea că lupta desfășurată de poporul român pentru unitate și neatinare a fost cunoscută și urmărită cu simpatie și aprobare, de-a lungul timpului, de conducători de state și guverne, de miniștri, diplomați, personalități militare, corespondenți de presă, de către opinia publică internațională.

Prin publicarea și integrarea în istoriografia marxistă din țara noastră a acestor *mărturii*, autorii dau o nouă dimensiune înțelegerii efortului și luptei românilor de a trăi uniți în granițele unui stat liber și independent și întăresc convingerea cititorului că năzuința românilor spre unitate nu a fost un caz singular, ci s-a integrat într-un proces revoluționar-democratic european, care s-a dezvoltat și finalizat la sfîrșitul primei conflagrații mondiale.

Volumul I, cuprinzînd documente din perioada anilor 1879—1916, se deschide cu o *Notă asupra ediției* și o *Introducere*, semnată de Mircea Mușat și Vasile Arimia, care analizează evoluția luptei poporului român pentru făurirea statului național unitar, autorii atenționînd cititorul asupra celor mai semnificative documente inserate în cele două volume.

În deplină concordanță cu realitățile istorice, care demonstrează elocvent caracterul unitar al trecutului nostru, documentele reliefează ecoul puternic pe care l-a avut, în opinia publică internă și internațională, cucerirea independenței de stat depline din 1877, eveniment care a exercitat o puternică atracție pentru

românii aflați sub dominația străină, trezind noi speranțe în inimile tuturor celor care aspirau către făurirea unei patrii unice, puternice și libere. Astfel, un număr important de documente se referă la locul și rolul țării noastre, ca factor politic independent pe eșichierul european, la poziția marilor puteri și, în primul rând, a Austro-Ungariei și Rusiei, care au fost obligate să ia în considerație România în politica lor externă și, cu deosebire, la însemnătatea războiului de independență pentru mersul ascendent al societății românești și pentru intensificarea luptei pentru deplină unire a poporului român. „Populația României, prin participarea cu succes la ultimul război — nota în raportul său un ofițer superior din Statul-Major al Austro-Ungariei, care a întreprins o călătorie de informare în țara noastră în vara anului 1878 —, a cunoscut o importantă creștere a conștiinței de sine. Atât armata, cât și miliția dorbanților, se bucură de mare considerație“ (Doc. 1).

Urmărind procesul legic, obiectiv și ireversibil care a pregătit și finalizat unirea tuturor teritoriilor locuite de români într-un stat unitar național și independent, autorii au selectat documente privitoare la neputința puterilor asupritoare de a domina și stăpîni teritoriile ocupate cu forța, ca și la acțiunile de organizare și de luptă ale românilor din aceste teritorii.

În acest cadru, s-a dezvoltat mișcarea național-eliberatoare a românilor, au luat ființă partide politice, precum și numeroase societăți, asociații culturale cu caracter național, dezideratul unirii provinciilor românești asuprite impunându-se ca o necesitate stringentă. O deosebită însemnătate o reprezintă știrile referitoare la așezămintele și organizațiile culturale, cum au fost: *Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș*, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român — Astra*, *Asociațiunea pentru cultura și literatura română în Bucovina* ș.a.

Pe linia desfășurării unei activități organizate în jurul problemei naționale, a menținerii și dezvoltării ideii unității poporului român, precum și a sprijinirii luptei pentru desăvîrșirea statului național unitar, a luat ființă, în 1891, *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, care a devenit una din cele mai populare asociații românești, cunoscută în țară, cit și peste hotare.

Crearea Partidului Național Român, în 1881, prin unificarea celor două partide românești din Banat și Transilvania, și adoptarea unui program, în care erau înscrise dezideratele naționale, au avut

un rol important în lupta pentru eliberarea de sub dominația Imperiului austro-ungar și pentru unirea cu Țara. Punînd pe primul plan cerința recesti-gării autonomiei Transilvaniei, lupta împotriva asupririi naționale, dreptul de a folosi limba română în administrația de stat și justiție, numirea unor funcționari de naționalitate română, revizuirea legii naționalităților, a legii electorale, care să asigure sufragiul universal, asigurarea funcționării școlilor confesionale etc., programul noului partid a avut un rol deosebit în acțiunea de mobilizare a tuturor energiilor românești în acțiunea de pregătire a condițiilor necesare desăvîrșirii unității național-statale a poporului român.

Documentele reunite în cele două volume, relevă atenția cu care diplomații străini, presa vremii, personalități ale vieții politice, științifice și culturale, urmăreau lupta românilor din provinciile asuprite, solidarizîndu-se cu cauza dreaptă a acestora. Sînt edificatoare, în acest sens, părerile exprimate de oficiile diplomatice ale unor țări cu privire la măsurile reactionare, adoptate de guvernul ungar, după proclamarea dualismului, în 1867, care aveau drept scop deznăționalizarea românilor și a celorlalte popoare asuprite din Imperiul austro-ungar. „În timpul vizitei pe care am făcut-o recent în Transilvania — informa, în 1891, guvernul englez, consulul general la Budapesta, A. Nicolson — am constatat...“ că „Atît românii, cit și sașii au fost dureros afectați de decizia Curții de la Viena și și-au exprimat, prin proteste și petiții către tronul imperial, dorința lor de a nu fi dați pe mîna regimului maghiar, reamintind numeroasele promisiuni ce li se făcuseră, mai ales după 1848, în sensul că autonomia lor va fi respectată și că suveranul imperial nu va sancționa nici un fel de unire cu Ungaria“ (Doc. 18). Diplomatul englez se îndoaia că românii vor obține vreo concesie, *fără luptă*.

Această stare de spirit s-a amplificat în timpul procesului intentat, în 1894, de autoritățile maghiare autorilor Memorandumului, procesul și condamnarea fruntașilor mișcării naționale române dînd naștere la o manifestare de mare anvergură în toate teritoriile locuite de români. În aceste condiții, problema drepturilor naționale ale românilor din Imperiul dualist a devenit o problemă europeană, de ea ocupîndu-se, în anii următori, foruri internaționale, cum au fost: conferințe, comitete și congrese ale naționalităților asuprite.

Represiunile împotriva memorandiștilor, atitudinea de dispreț cu care Curtea de la Viena și guvernul ungar au tratat

și au privit drepturile naționale ale românilor, precum și nesocotirea protestelor opiniei publice, au demonstrat, odată mai mult, că românii nu-și pot împlini idealurile de libertate decât prin luptă.

Documentele timpului atestă, în același timp, atitudinea fermă a mișcării muncitorești și socialiste, care s-a ridicat împotriva asupririi naționale a românilor din provinciile aflate sub stăpânire străină, afirmând cu tărie crezul unității noastre naționale și statale. Această poziție — se subliniază în *Introducere* — arată că socialiștii români au abordat, cu toată răspunderea, una dintre problemele vitale pentru poporul român, problemă ce va sta în atenția lor și pentru care vor milita până la rezolvarea ei, în 1918. Prin intermediul presei, precum și cu ajutorul broșurilor și materialelor de propagandă, socialiștii români au demască politica de cucerire a marilor puteri, precum și măsurile de oprimare a românilor din teritoriile subjugate. Astfel, într-un manifest lansat în 1908 de către Comitetul de inițiativă al muncitorilor din Transilvania, erau reliefate împrejurările și faptele care ilustrau această politică: Legea Appony, dizolvarea sindicatelor muncitorești, interzicerea întrunirilor, suspendarea și confiscarea ziarelor, judecarea și internarea luptătorilor pentru drepturi și libertăți cu caracter social și național. Glasul socialiștilor români s-a făcut auzit și în forumul socialist internațional din august 1893 de la Zürich, unde delegația socialiștilor români a protestat cu tărie împotriva acțiunilor de maghiarizare a poporului român de dincolo de Carpați.

Cel de-al doilea volum reflectă dezvoltarea și intensificarea luptei naționale românești în anii 1916—1918, când România a participat la primul război mondial pentru cauza dreaptă a unității. După cum se știe, condițiile în care s-a declanșat primul război mondial, precum și posibilitățile de care dispunea România, nivelul de pregătire și înzestrare a armatei, guvernul român a proclamat neutralitatea țării. Această hotărâre a fost adoptată și ca urmare a dorinței ca potențialul de luptă al poporului nostru să fie folosit cu maximă eficiență în momentul cel mai potrivit al desfășurării războiului, pentru ca idealul unității naționale să fie realizat prin propriile noastre forțe, prin jertfa și sacrificiile poporului român.

Documentele inserate în acest volum reliefează ideea că politica de neutralitate s-a impus cu necesitate, că ea n-a fost nici „necinstită”, nici „dubioasă” și nici „imperialistă”, așa cum au încercat s-o prezinte diplomații Austro-Ungariei,

iar, mai târziu, unii istorici străini care denaturează adevărul istoric.

Puterile Centrale au făcut mari eforturi pentru atragerea României de partea lor, considerind că, în cazul intrării țării noastre în război alături de Antantă, acest act ar avea „un efect catastrofal”. Guvernul austro-ungar, urmarea cu îngrijorare atitudinea populației din Transilvania, pe care o socotea favorabilă politicii românești și potrivnică celei austro-ungare. În adevăr, atitudinea ostilă a maselor populare din România față de acțiunile agresive ale Germaniei și Austro-Ungariei s-a accentuat continuu, conjugându-se cu noua orientare a diplomației românești, în favoarea unei colaborări militare cu țările Antantei.

Politica guvernului român apare, în lumina documentelor din volum, ca fiind pătrunsă de o înaltă responsabilitate față de propriul popor, discuțiile, înțelegerile și tratativele duse în această perioadă urmărind asigurarea unor garanții sigure pentru soarta și viitorul României. În aceste împrejurări, la mijlocul lunii august 1916, guvernul român a hotărât să intre în război de partea Antantei, care se obliga să recunoască dreptul la autodeterminare al românilor din teritoriile aflate sub stăpânirea Imperiului austro-ungar și unirea tuturor teritoriilor locuite de ei cu România.

Hotărârea României de a intra în război de partea Antantei n-a fost determinată de intenții de cîmpire și anexiuni teritoriale, ci de necesitatea desăvîșirii unității național-statale și dezvoltării libere și independente a țării. „Pentru guvernul român — se arată în *Introducere* — esențiale erau interesele poporului român și realizarea idealului național, problemă afirmată deschis în fața lumii cu peste trei veacuri în urmă (atunci cînd Mihai Viteazul a realizat-o pentru prima dată), de atunci încoace ea existînd în permanență în viață, în suflul și în acțiunile românilor” (p. 39).

Idealul Unirii, care a stat la baza hotărîrii României de a intra în primul război mondial alături de puterile Antantei, a fost înțeles și recunoscut de mari personalități ale vieții politice europene. „În calitate de vechi și fidel prieten al României — se spunea în scrisoarea lui Beyens, ministrul Belgiei la Berlin, adresată, la 16/29 august 1916, ministrului României în Belgia, T.G. Djuvara — am aflat, cu profundă emoție și bucurie, vestea declarației de război a țării dumneavoastră împotriva Austro-Ungariei. M-am bucurat, pentru că nu mă îndoiesc că, în această clipă decisivă a luptei europene, România, situîndu-se de partea dreptății și a rezistenței față de agresiunea germană, va reuși să-și

realizeze, în mod glorios, aspirațiile naționale și să reunească, în marea familie română, pe fiii ei de dincolo de munți, care au fost, pe nedrept, separați de ea" (Doc. 246).

Documentele referitoare la participarea României la război, ocupă un loc important în culegere, acestea reliefind complexul de împrejurări în care a trebuit să lupte Armata română, în condițiile când Puterile Centrale, suspendând ofensiva pe frontul de vest, și-au concentrat atacul asupra ei, atât din nord, din Transilvania, cât și de la sud de Dunăre. În aceste condiții, Armata română a fost nevoită să se retragă spre Siret, frontul stabilindu-se pe linia Focșani—Nămolosa—Galați. Aceasta s-a datorat, în mare măsură, nerespectării angajamentelor asumate de aliații României: ofensiva rusă în Galiția și Bucovina nu a continuat, frontul de la Salonic n-a fost deschis, iar echipamentul și materialul de război, promise României de aliații ei, n-au sosit la vreme. Referindu-se la condițiile grele în care a trebuit să lupte Armata română și ca urmare a neîndeplinirii angajamentelor asumate de puterile Antantei, corespondentul militar american pe frontul românesc, maiorul Stanley Washburn, scria, la 25 august / 7 septembrie 1917, secretarului de stat american: „În toată această perioadă, când nefericiții de români purtau această luptă fără speranță, sfatul era aproape singurul ajutor pe care-l aveau la dispoziție... Ca o țară să fi fost vreodată, prin forța împrejurărilor și influențelor externe, forțată să intre în război, uitată și părăsită într-o astfel de situație primejdioasă, nu am înfîlțnit niciodată în paginile istoriei" (Doc. 298).

Documentele reunite în volumul al II-lea, pun în lumină aspecte legate de jaful sistematic organizat în teritoriul românesc ocupat de armatele Puterilor Centrale, rezistența poporului împotriva coteropitorilor, eforturile deosebite depuse pentru refacerea și întărirea armatei în vederea eliberării teritoriului coteropit de inamic și înfăptuirea idealului național, abnegația și eroismul de care a dat dovadă Armata română în luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz, în vara anului 1917.

Numeroase mărturii aduc în circuitul științific noi dovezi cu privire la devotamentul și grija pe care le-au nutrit românii aflați în diferite țări, fie emigrați de-a lungul anilor, fie în misiune sau la studii, pentru soarta și viitorul țării. Manifestînd o profundă dragoste față de pămîntul natal, mulți români au popularizat, în țările unde se aflau, cauza

dreaptă pentru care lupta țara noastră, au strîns bani pentru a ajuta Armata română și s-au înrolat pentru a participa la luptă împotriva Puterilor Centrale. Este semnificativ faptul că, în 1918, cînd Puterile Centrale au impus României un tratat înrobitor, care transforma țara într-un fel de colonie a Germaniei, *Comitetul Coloniei române de la Paris, Comitetul românilor din Transilvania și Bucovina* și delegații români ai *Comitetului naționalităților asuprite*, au protestat împotriva acestui act de forță, afirmînd deschis și clar în fața lumii: „În secolul al XX-lea, libertatea națiunilor, ca și libertatea cetățenilor, trebuie să fie sacre. Nici o forță, nici un tratat nu pot suprima dreptul unui popor să aspire la unitatea sa națională și la independența sa. Orice convenție care tinde să ignore aceste drepturi imprescriptibile este inexistentă în fața Istoriei" (Doc. 353).

În multe țări din Europa au luat ființă *Comitete naționale ale românilor*, care au militat cu ardoare pentru cauza poporului din care făceau parte, pentru împlinirea idealului național milenar. Astfel, la Paris, s-a constituit și a funcționat *Consiliul Național al Unității Române*, care a fost recunoscut în termenii cei mai prietenești de către miniștrii de externe ai Aliaților. Adresîndu-se conducerii *Consiliului*, ministrul de externe francez, aprecia, într-o scrisoare, că: „Reunirea în acest Consiliu a unor personalități eminente din România și a reprezentanților celor mai autorizați ai populației române, separate încă de patria mamă, ne oferă imaginea fidelă a adunărilor române de viitor" (Doc. 373). Semnatarul scrisorii, S. Pichon, își exprima încrederea în lupta comună și în victorie, asigurînd *Consiliul* că poate conta pe deplin pe sprijinul Guvernului Republicii Franceze.

Un număr important de documente, cu largă cuprindere informativă, se referă la împrejurările interne și internaționale în care s-a făurit statul național unitar român, precum și la importanța acestui eveniment văzut și apreciat din afara granițelor țării.

Izbucnirea revoluției în Rusia, prăbușirea țarismului și apoi victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917, evenimente care au fost urmate, la scurt timp, de destrămarea Imperiului austro-ungar, au dat un puternic imbold luptei tuturor popoarelor asuprite pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodețernare națională. În aceste condiții, lupta pentru unirea tuturor teritoriilor locuite de români într-un stat național unitar și independent s-a accelerat, intrînd în faza sa finală.

Ideea centrală care se degajă din documentele acestei perioade este aceea că oameni politici străini care se aflau în România sau la Budapesta, Viena, Berlin, Paris, Londra, Roma, ori în alte capitale și orașe ale lumii, urmăreau, cu multă atenție, evenimentele care pregăteau și conduceau inevitabil către desăvîrșirea unității național-statale a poporului român, cei mai mulți manifestînd aprobare și simpatie pentru cauza dreaptă a poporului nostru.

Prin numeroase documente incluse în volum sînt reliefate pozițiile unor guverne și diplomați străini care, urmărind cu atenție sporită evenimentele din țara noastră, au întocmit rapoarte ce reflectă o înțelegere justă a luptei naționale a românilor. Astfel, într-o notă a Ministerului Afacerilor Externe al Franței, din octombrie 1918, se făcea un istoric al Transilvaniei, din cele mai vechi timpuri și pînă în 1918, subliniindu-se ideea că „Transilvania este leagănul neamului românesc” (Doc. 379).

În documentele timpului sînt consemnate și încercările conducerii de stat austro-ungare de a găsi soluții de moment, care să salveze Imperiul de la dezastru. Curtea de la Viena a adresat supușilor, în octombrie 1918, un manifest în care se pronunța pentru „o reorganizare a Imperiului”, pe baze federative. Popoarele asuprite din cuprinsul Imperiului au respins cu indignare astfel de manevre, afirmîndu-și, odată mai mult, crezul libertății și unității naționale. „Comitetele reunite ale naționalităților oprite din Austro-Ungaria — se arată în Proiectul Declarației comune a Comitetelor Naționale român, cehoslovac, iugoslav și polonez, redactat de Consiliul Național al Unității Române —, avînd în vedere că este vorba de existența lor națională, denunță opiniei publice mondiale acest act de ipocrizie diplomatică. Bazîndu-se pe principiul naționalităților și al organizării democratice, singurele temeiuri ale vieții de stat admise de către Puterile Aliate, aceste popoare au proclamat, în mod categoric, prin intermediul cuvîntului și al armelor, programul lor politic: constituirea de state naționale independente pe teritoriul actual al Austro-Ungariei” (Doc. 371). Dorința de libertate, unitate și independență nu mai putea fi stăvilită. Realizarea acestui vis milenar se apropia vertiginos de final.

Marea Adunare Națională Română de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, care a proclamat solemn „Unirea Transilvaniei și Banatului cu România, pentru toate veacurile”, a reținut atenția și a fost remarcată în numeroase capitale ale lumii. Ziarul „Le Matin” insera, în

paginile sale, un articol intitulat: *Noi ținuturi se eliberează de sub jugul maghiar*, prin care informa cititorii, după Unire, că: „Drapelul românesc flutură pe toate clădirile publice. Entuziasmul este de nedescris. Pe străzi oamenii plîng și se sărută. Vechile ținuturi săsești (colonies) din Transilvania, care de secole au împărțit suferințele cu românii, cu inima și sufletul iau parte la bucuria lor”, iar ministrul Belgiei la București declara: „Eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu România... au provocat în țara mea, unde domnește un viu spirit de independență și o mare sete de dreptate, o foarte sinceră bucurie” (Doc. 431, 441).

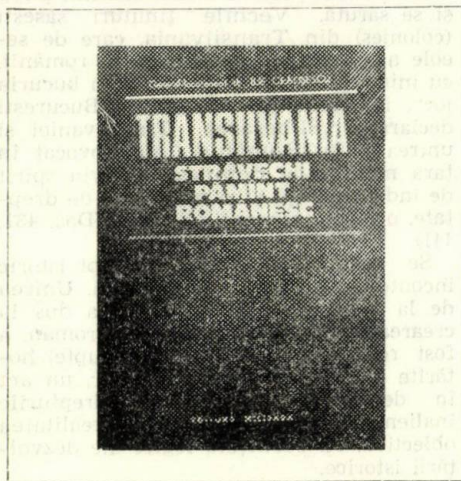
Se recunoștea, astfel, un fapt istoric incontestabil și anume acela că, Unirea de la 1 decembrie 1918, care a dus la crearea statului național unitar român, a fost rezultatul nemijlocit al luptei hotărîte a întregului nostru popor, un act în deplină concordanță cu drepturile inalienabile ale românilor, cu realitatea obiectivă, cu cerințele legice ale dezvoltării istorice.

Meritele celor două volume de documente externe referitoare la desăvîrșirea unității național-statale a poporului român, nu au putut fi relevate aici decît parțial. Editarea unor asemenea culegeri de *mărturii* înscrise, în istoriografia din țara noastră, o contribuție dintre cele mai prestigioase pentru cunoașterea luptei milenare, necurmata împotriva dominației străine, pentru făurirea statului național unitar român.

Zestrea documentară pe care cele două volume de *mărturii externe* o pune în circulația științifică, reprezintă, în același timp, un argument în plus și o demonstrație strălucită că lupta românilor pentru desăvîrșirea unității național-statale s-a integrat în efortul general al popoarelor asuprite pentru a se elibera de sub oprimare străină, necesitatea unirii românilor fiind recunoscută și sprijinită de conducători de state și guverne, de importante personalități ale vieții politice internaționale, precum și de cercurile cele mai largi ale opiniei publice din numeroase țări.

Acest fapt ne determină să apreciem că aceste volume de documente reprezintă un instrument de lucru deosebit de valoros pentru cercetătorii istoriei noastre naționale, fiind, în același timp, un izvor de cunoaștere, de către publicul larg, a unor aspecte inedite ale luptei românilor pentru desăvîrșirea unității lor naționale și de stat.

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU,
TRANSILVANIA STRĂVECHI PĂMÎNT ROMÂNESC,
Editura militară, București, 1984, 142 p. + 24 hărți

Sînt bine cunoscute publicului cititor lucrările și studiile de înaltă ținută științifică privind domenii, etape și momente importante din istoria multimilenară a poporului nostru, elaborate de istoricul Ilie Ceaușescu. Recent, în Editura militară a apărut sinteza istorică intitulată: *Transilvania străvechi pământ românesc*, în care, bazat pe o bogăție de documente, pe o analiză adîncă a acestora, autorul reușește magistral să jaloneze adevărata cronică a acestui străbun teritoriu, parte componentă, inseparabilă, a spațiului de viață al poporului român. Din multitudinea de idei, concluzii, generalizări, de o valoare excepțională, pe care dr. Ilie Ceaușescu le aduce în circuitul istoriografiei noastre, vom releva în această prezentare unele, care, după părerea noastră, au o deosebită semnificație.

În întreaga monografie se argumentează convingător caracterul daco-românesc al Transilvaniei. „Cu o vechime de mai multe ori milenară — relevă autorul — românii și strămoșii lor nemijlociți (geto-dacii) din spațiul carpato-danubiano-pontic au o zbuciumată și glorioasă istorie. Noile generații ale României socialiste au încorporat în profilul lor spiritual conștiința adevărului incontestabil al vechimii, unității și continuității neîntrerupte în aceeași vatră dacică milenară a poporului căruia îi aparțin. Acest adevăr l-a relevat secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, într-o formulare memorabilă: «Istoria milenară a poporului român, ca, de

altfel, a tuturor popoarelor, este istoria dezvoltării forțelor de producție, a producerii și perfecționării uneltelor de muncă, ce au determinat unirea și organizarea oamenilor în grupe și formațiuni statale, pînă la statul centralizat al dacilor, sub Burebista, și apoi, corespunzător diferitelor epoci, pînă la orînduirea capitalistă și trecerea la făurirea societății socialiste»“ (p. 9).

Realitatea, faptele istorice, dovedite prin cele mai diverse mărturii și aprecieri — săpături arheologice, izvoare scrise de primă importanță etc. — evidențiază, cu claritate, faptul de necontestat că „poporul român, prin strămoșii săi cei mai îndepărtați, s-au aflat aici, în spațiul carpato-danubiano-pontic, din vremuri imemorabile“, că „înaintășii noștri, geto-dacii, au o vechime al cărei început se pierde în adîncul timpului; ei au o continuitate neîntreruptă, permanentă“ pe aceleași meleaguri (p. 10). Autorul își întărește această concluzie și pe aprecierile lui Nicolae Iorga, care sublinia, referitor la vechimea poporului român, că acesta, „prin strămoșii săi, își are rădăcini de patru ori milenare: aceasta este mindria și aceasta este puterea noastră“; că neamul tracilor, cel mai numeros după indieni, „o rasă mare și puternică, se întindea în întreaga Peninsulă Balcanică, în regiunea Carpaților pînă departe spre vest în regiunea Vistulei; la est ea s-a întins asupra teritoriului scitic în măsura în care se retrăgea valul irano-turanic; insulele Arhipelagului și anumite insule din bazinul răsăritean al Mediteranei îi aparțineau; în Asia Mică, misiuni și frigieni corespundeau moesilor și brygilor de pe malul european, iar la armeni, ceea ce nu era hitit se adăugă tracismului“ (p. 10—11). Această recunoaștere a teritoriilor de locuire a traco-geto-dacilor, care — remarcăm noi —, după autori străini, sînt și mai întinse, ne permite să cunoaștem neamurile înrudite, plecate, după cum susțin unii mari învățați străini și români, din spațiul geto-dacic.

În lucrare, autorul apreciază, pe bună dreptate, nivelul înalt atins în dezvoltarea culturii materiale și spirituale de societatea geto-dacă, semnificația constituirii statului dac centralizat și independent sub Burebista, virtuțile strămoșilor noștri — înțelepciunea, vitejia, omenia, setea de dreptate și libertate. „Poporul dac — scrie autorul — a uimit pe contemporani prin vitejia și eroismul de

care a dat dovadă; dacii au făcut dovada unei înalte capacități militare, unui eroism și spirit de sacrificiu, care îi așează în rândul marilor popoare ale lumii care au luptat și s-au jertfit pentru apărarea demnității umane, conservarea propriei civilizații, pentru dreptul sacru de a trăi libere și independente“ (p. 13—14).

Deosebit de interesante și în același timp realiste ni se par constatările autorului privind raporturile poporului autohton geto-dac cu o seamă de alte civilizații, seminții și popoare, cu care a venit în contact de-a lungul mileniilor. Condamnând teza vehiculată „a contopirii biologice între daci și romani“, istoricul Ilie Ceaușescu, cu profunzimea care-l caracterizează, raționează: „Ar urma atunci, necesarmente, admiterea ideii absurde potrivit căreia poporul român s-ar fi format de atâtea ori de câte ori a venit în contact cu alte popoare — și au fost nenumărate aceste contacte în primul mileniu al erei noastre — cu care a conviețuit o perioadă de timp mai scurtă sau mai îndelungată. Or, e bine știut că poporul român a rămas mereu același, încheat, unitar și omogen în vatra sa dintotdeauna. Asupra lui nu și-au pus amprenta nici hunii, pecenegii, tătarii, cumanii, otomanii sau alte seminții, care în decursul vremurilor, în goana lor după înavuțire și jaf, după cuceriri și subjugări, s-au perindat pe pământul vechii Dacii. Poporul român a suferit, firește, influențe mai mici sau mai mari, a asimilat ceea ce era de asimilat de la cei cu care vremurile l-au adus în contact, dar, incontestabil, civilizația românească a reprezentat pentru toți aceștia un izvor nesecat de împrumuturi, bine cunoscută fiind superioritatea ei determinată de o moștenire ilustră, de o viață politică și social-economică dezvoltată a cărei primă trăsătură era statornicia, legătura indestructibilă a românilor cu pământul pe care l-au locuit întotdeauna“ (p. 16).

Bine documentate sînt paginile care tratează continuitatea și unitatea poporului român din toate provinciile lui istorice în vatra strămoșească, țară pe care autorul, în mod firesc, o denumește ca fiind *Daco-România*. Cu o deosebită claritate este expusă situația juridică a românilor și a teritoriilor lor, evidențindu-se *unitatea și continuitatea statală la români* de-a lungul vremurilor, fapte incontestabile, care „au fost tot timpul factori de progres și de atestare indiscutabilă a drepturilor noastre istorice asupra vetrei străbune geto-dacice“. Iar această vatră străbună, continuă autorul, „a aparținut dintotdeauna poporului român și strămoșilor săi geto-daci și înaintașilor acestora, oameni ai acestui

pământ din timpuri imemorabile. Datorită vicisitudinilor istorice, au fost perioade cînd parte din acest teritoriu s-a aflat sub ocupație străină (cea romană, spre exemplu) ori sub dependența unor imperii (otoman, habsburgic, austro-ungar, țarist), dar și în aceste perioade poporul nostru a rămas aici, în vatra sa dintotdeauna, a muncit, a luptat, s-a eliberat pe sine și și-a eliberat teritoriul său“ (p. 102—103).

Pe aceste temeuri, dr. Ilie Ceaușescu desprinde cu claritate ideea de mare semnificație teoretică și practică privind caracterul unitar al poporului nostru: „Poporul român, cu o vechime de locuire neîntreruptă pe pământul strămoșilor lui geto-daci, are o structură pe deplin unitară. De-a lungul a peste două milenii, pe pământul românesc al străvechii Dacii s-au perindat multe popoare și populații, triburi nomade, unele într-o stare de înapoiere corespunzătoare erelor primare. Au trecut peste teritoriul românesc perși (514 î.e.n.), macedoneni, greci, sciți, celti, romani, goți, huni, slavi, bulgari, maghiari, tătarii, otomani, germani. În perioadele peregrinărilor lor pe teritoriul străvechii Dacii unele din aceste popoare, populații sau triburi au conviețuit cu băștinașii, cu localnicii, cu strămoșii noștri, cu poporul român. Unele dintre acestea au jefuit și distrus totul în calea lor (cazul hunilor, tătarilor etc.); altele au perceput dări deosebit de grele (cazul otomanilor); unele au fost alungate sau a plecat în alte locuri după jafuri, altele au fost asimilate (cazul slavilor). Membrii unor triburi sau populații au rămas pentru totdeauna pe meleagurile românești, bogate și atrăgătoare în frumuseți naturale, încadrîndu-se în sistemul societății românești, devenind membri ai acesteia, cetățeni ai României (cazul maghiarilor, secuilor, germanilor, sirbilor, evreilor etc.)“ (p. 103).

În acest context, autorul argumentează convingător, pe bază de date și fapte, statutul juridic al Transilvaniei. Parte componentă a Daciei strămoșilor geto-daci, această provincie este populată, în continuare, și după retragerea armatei și administrației romane, de poporul daco-român, care își creează din epoca feudalismului timpuriu „voievodate și cnezate românești judicious constituite și încheate, o viață economică, politică și culturală dezvoltată, la nivelul epocii respective“. Această realitate — se relevă în lucrare — o întîlnesc triburile războinice maghiare atunci cînd, în secolul al X-lea e.n., au început expansiunea lor asupra Transilvaniei: „Hotărît să trăiască în libertate și independență, fără nici un amestec străin — scrie dr. Ilie Ceaușescu —, poporul român a

opus o rezistență eroică expansiunii maghiare. Datorită luptei de rezistență îndelungate și bine organizate a românilor, *maghiarii nu au reușit să încorporeze Transilvania la regatul Ungariei* (subl. ns.), aceasta formându-se și acționând ca voievodat autonom, cu instituțiile și legile sale proprii, aflat în relații de vasalitate cu dinastiile regale ungare, potrivit sistemului de relații internaționale caracteristice epocii feudale“ (p. 100).

După bătălia de la Moháci (1526), Imperiul otoman a transformat Ungaria în pașalic, înregistrându-se, astfel, la 1541, dispariția ei ca stat de pe harta politică a Europei. În ceea ce privește voievodatul Transilvaniei, acesta și-a continuat existența de sine stătătoare (cu dietă și legi proprii), intrând în relații de vasalitate cu Poarta otomană, având regim juridic ca și celelalte două state românești surori — Țara Românească și Moldova. Mihai Viteazul, ilustrul voievod al tuturor românilor, a scos, în anul 1599, Transilvania de sub suzeranitatea otomană, iar în 1600 a înfăptuit prima reunire a celor trei țări românești, realizând statul unitar centralizat și independent cu puține state erau în Europa la acea dată. Ulterior, ca urmare a victoriilor repurtate de habsburgi asupra otomanilor (Viena — 1683, Buda — 1686, Moháci — 1687), Transilvania și Ungaria au fost ocupate de Imperiul habsburgic, fiecare cu statut aparte. Prin Diploma leopoldină din 1691, Transilvania a devenit dependentă de Curtea de la Viena, sub formă de principat, cu instituții și legi proprii, recunoscându-i-se, conform identității ei statale, poziția distinctă față de Ungaria. „Această situație de principat dependent de curtea habsburgică — scrie autorul — a durat pînă în 1867, cînd s-a încheiat dualismul austro-ungar, act prin care Ungaria renunța de fapt la lupta pentru obținerea independenței și suveranității ei statale. O consecință directă a acestui tîrg rușinos al dualismului austro-ungar — timp de 51 de ani (1867—1918), *decî vreme de numai o jumătate de secol, Transilvania a depins în parte de Ungaria*, perioadă în care a fost dezlănțuită împotriva populației românești majoritare în țara românească intracarpatică o cruntă teroare și o amplă politică de deznaționalizare dusă pînă la limita maximă. Unei asemenea politici avea să i se pună capăt, pentru totdeauna, în 1918, la 1 Decembrie, cînd, după un efort eroic și îndelungat pentru afirmarea dreptului imprescriptibil la autodeterminare, poporul român avea să-și decidă singur soarta, proclamînd Marea Unire, care a consacrat formarea statului național unitar român“ (p. 101).

De-a lungul existenței sale, relevă dr. Ilie Ceaușescu, poporul român a trecut prin diferite stadii de dezvoltare, așa cum a evoluat și societatea românească: de la statul centralizat și independent geto-dac, la statele feudale românești, apoi de la statul modern capitalist, la statul socialist corespunzător societății socialiste multilateral dezvoltate. Statul românilor a cunoscut în evoluția sa perioade de înflorire maximă și epoci de restrîngere a activității sale sau chiar de dezorganizare, cum s-a petrecut în timpul ocupației romane. Dar, conchide autorul „chiar și în perioada cînd organizarea statală, în accepție clasică, a fost imposibilă din cauza năvălirilor străine, românii și-au creat forme ale puterii politice prin care se asigura reglementarea relațiilor în interior între forțele sociale și în exterior cu alte popoare, organizarea apărării gliei străbune și dezvoltarea materială și spirituală. Pornind de la asemenea considerente, se poate spune că *statul la români, ca și poporul român însuși, au avut o permanență și o continuitate de-a lungul a două mii de ani*. Deși, într-o anumită perioadă, s-a manifestat pluralismul statal la români, concretizat în existența concomitentă a celor trei state românești, în societatea românească s-a asigurat însă *o unitate perfectă de origine, de teritoriu, de limbă, de tradiții, cultură* etc.; s-a asigurat totdeauna o anume formă de unitate statală, exprimată în chipuri specifice“ (p. 102).

Partea finală a monografiei evidențiază marile cuceriri ale poporului român, făptuite sub conducerea partidului său comunist, în perioada trecerii la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul patriei.

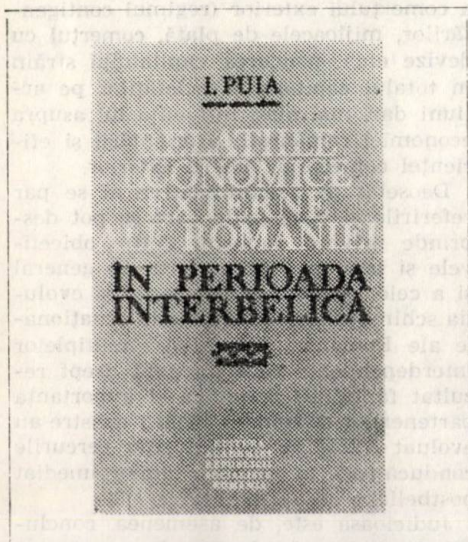
Merită să amintim, în finalul acestei prezentări, și faptul că monografia este însoțită de o sumedenie de hărți din atlase românești și străine, care evidențiază întinderea elementului traco-dacic în lumea antică, ca și evoluția statală la români de-a lungul vremurilor.

În concluzie, putem spune că sinteza istorică, datorată generalului-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, dă un răspuns corespunzător acelor pseudoistorici de peste hotare, care, neținînd seama de realitățile istorice multimilenare ale poporului român, încearcă să-i falsifice trecutul, slujind astfel unor cercuri reacționare dornice să întoarcă roata istoriei pentru a putea exploata și asupra poporului și patria românilor. Calitățile intrinseci ale lucrării o recomandă ca una dintre cele mai valoroase apariții editoriale din ultimii ani.

AUGUSTIN DEAC

I. PUIA, RELĂȚIILE ECONOMICE EXTERNE ALE ROMÂNIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ,

Editura Academiei Republicii Socialiste România,
București, 1982, 196 p.

O nouă lucrare de istorie economică se adaugă realizărilor notabile înregistrate în ultimii ani în acest domeniu de actualitate al istoriografiei românești. Ea se înscrie în efortul constant și rodnic de redare, printr-o investigare amplă și o reevaluare atentă, în spiritul adevărului istoric, a diverselor perioade sau aspecte importante ale evoluției economiei noastre naționale în epoca modernă și, îndeosebi, în cea contemporană.

Rămânerea în urmă a istoriografiei economice, constatată și cu prilejul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, mai ales sub raport calitativ, tinde a fi recuperată cu promptitudine. Acumulările și experiența de pînă acum permit — prin aprofundarea și extinderea cercetării fondurilor documentare, cu precădere a celor inedite, dar și prin valorificarea lucrărilor de specialitate din epocă — combaterea tezelor vechi, eronate sau tendențioase, ce-și făcuseră loc în istoriografia economică românească cu decenii în urmă, precum și preluarea și consolidarea argumentării celor ce s-au dovedit conforme cu realitatea românească.

Treptat, istoria economică începe să ocupe locul și importanța cuvenite în

ansamblul istoriei generale a patriei, concomitent cu creșterea contribuției ei la înțelegerea mai profundă a evoluției generale a societății românești. Pentru istoria politică și socială, apreciază Ilie Puia, concluziile și generalizările istoriei economice sugerează revederea și reinterpretarea unor probleme și momente semnificative ale trecutului nostru istoric (p. 22). Mai mult, afirmă autorul, cercetarea și analiza istoricului economist poate furniza economistului „date și soluții pentru a verifica ipotezele, precum și o mai bună înțelegere a procesului schimbărilor economice trecute, care constituie premise importante pentru formularea unor propuneri teoretice în legătură cu dezvoltarea economică de perspectivă” (p. 22). Și, mai departe, el susține că, „istoria economică nu este deci un fapt în sine, ea trebuie să furnizeze oamenilor politici argumente capabile să-i determine să ia decizii drepte, conforme cu interesele propriului popor și ale tuturor popoarelor” (p. 24—25).

Lucrarea abordează relațiile economice externe ale României în perioada interbelică prin prisma unei întregite necesități: aceea a evidențierii unor tradiții de politică economică românească, de cunoaștere a poziției României și a acțiunilor întreprinse de ea în domeniul colaborării economice internaționale; demonstrării legăturilor dintre politica generală externă a țării noastre și politica economică promovată, influența reciprocă a celor două laturi ale activității statului român; argumentării problemelor politicii economice externe pornind de la legătura organică dintre politica internă și cea externă a unei țări, relațiile economice externe reprezentînd o parte componentă a complexului economic național, un factor cu contribuție importantă la dezvoltarea economiei naționale (p. 23). Autorul și-a propus, așa cum precizează în amplul „Cuvînt înainte”, „să poposească mai mult asupra caracteristicilor, trăsăturilor esențiale, asupra explicațiilor cauzale în promovarea politicii economice românești în strînsă legătură cu viața politică internă și externă a statului”, fără a se

rezuma la „înmănuncherea diferitelor concepții de politică economică și măsuri de aplicare a politicii economice sau prezentarea numai a rezultatelor practice obținute de pe urma desfășurării comerțului exterior“ (p. 25).

Privită prin prisma acestei optici interesante, lucrarea răspunde cerințelor pe care autorul și le-a impus, structura și problematica ei confirmând această strădanie. Ilie Puia evidențiază faptul că România, apărîndu-și propriile interese, a militat pentru relații economice avantajoase pentru toți partenerii comerciali, punînd legăturile economice la baza unor relații politice de pace și securitate europeană. Obiectivul declarat al politicii economice externe a fost, potrivit opiniei sale, acela al întăririi relațiilor economice cu aliații din timpul războiului și al consolidării relațiilor cu statele vecine, născute pe ruinele fostului imperiu austro-ungar, precum și respingerea acelor proiecte care afectau independența economică și politică a statelor mici și mijlocii.

Totodată, este relevantă hotărîrea României, eforturile și sacrificiile sale de a respecta angajamentele asumate, recomandările și reglementările unor foruri internaționale, deși acestea îi erau deseori defavorabile. Elocvent este, în acest sens, faptul că România a trecut cu o apreciabilă întîrziere la sporirea tarifelor vamale, mai scăzute decît în alte state mai dezvoltate economic, care adoptaseră un protecționism excesiv, cu toate că o asemenea întîrziere a dezavantajat-o net, cauzîndu-i serioase pierderi. Continuînd să aplice taxe vamale mai reduse la importuri, țara noastră a apreciat că și în condițiile crizei de supraproducție din anii '30 trebuiau înlăturate dificultățile ivite în calea relațiilor comerciale dintre state (p. 98).

Cum este și firesc, politica economică externă este tratată amplu, în strînsă interdependență cu politica economică internă și, mai ales, cu evoluția economică românească în perioada interbelică. Remarcăm din ansamblul lucrării tratarea detaliată, nuanțată și riguroasă a problemelor comerțului exterior, evoluția politicii vamale și consecințele acesteia asupra economiei românești, precum și problema datoriei externe și a implicațiilor acesteia asupra ritmului și caracterului dezvoltării economiei naționale,

asupra orientării și volumului schimburilor economice externe. Sînt relevate, cu discernămint, politica de industrializare și măsurile cu caracter protecționist adoptate de statul român de-a lungul anilor, în contextul promovării unei asemenea politici de către cvasitotalitatea celorlalte state, măsurile de reglementare a comerțului exterior (regimul contingențelor, mijloacele de plată, comerțul cu devize etc.), ponderea capitalului străin în totalul capitalului societăților pe acțiuni dar, mai ales, influența lui asupra economiei românești, a orientării și eficienței comerțului nostru exterior.

Deosebit de semnificative ni se par referirile și concluziile care se pot desprinde privind raportul dintre obiectivele și țelul politicii externe în general și a celei economice în special și evoluția schimburilor comerciale internaționale ale României, relevarea multiplelor interdependențe care au avut drept rezultat faptul că ponderea și importanța partenerilor economici ai țării noastre au evoluat altfel de cum doreau cercurile conducătoare în perioada anilor imediat postbelici.

Judicioasă este, de asemenea, concluzia generală, fundamentală, pe care o formulează autorul în cîteva rînduri, potrivit căreia „relațiile economice externe ale țării noastre și îndeosebi comerțul exterior s-au dovedit o pîrghie eficientă de dezvoltare a economiei naționale, domeniul comerțului exterior constituind, în principal, un mijloc pentru satisfacerea obligațiilor financiare legate de datoria externă a statului român, explicîndu-ne și pe această cale locul subordonat pe care-l avea România în diviziunea internațională a muncii“ (p. 91, 92, 135, 180).

Sub toate aceste aspecte analiza întreprinsă de Ilie Puia reprezintă o reușită. Considerăm că prezentarea evoluției politicii economice externe a României în perioada interbelică, consecințele acestei politici concretizate în participarea crescîndă a economiei românești la schimbul internațional de valori materiale ar fi dobîndit un plus de profunzime și cursivitate dacă autorul nu ar fi fragmentat prea mult din punct de vedere cronologic tratarea fenomenelor economice, fapt care a dus la inevitabile și uneori inutile repetări ale unor idei, date sau concluzii (vezi p. 9 și 127—128; 157, 164 și 176 etc.). Acest mod de abordare

a problemelor a estompat reliefaarea și conturarea mai exactă a fenomenelor și tendințelor noi, mai sesizabile într-o perioadă îndelungată de timp în care acestea au dobândit caracteristici definitorii.

Concluzia justă a lucrării, potrivit căreia „locul țării noastre în cadrul diviziunii internaționale a muncii a fost determinat, în ultimă instanță, de dezvoltarea forțelor de producție și cu deosebire a celor industriale“ (p. 184) ar fi fost mai temeinic argumentată dacă autorul ar fi acordat mai multă atenție, într-un spațiu corespunzător, prezentării situației economice, sociale și politice interne a României după Marea Unire din 1918 și apoi ar fi dezvoltat cadrul extern prefigurat de tratatele de pace și înțelegerile bi și multilaterale încheiate în anii postbelici. Am fi avut, astfel, explicația, fundamentarea atitudinilor, a poziției României, afirmate în foruri sau la Conferințe internaționale, față de tendințele ce se manifestau pe plan european și mondial, față de acțiunile și planurile inițiate de principalele puteri economice ale lumii; s-ar fi înțeles mai clar dacă România nu a făcut altceva decât să-și adapteze continuu politica economică externă la sugestia unor foruri internaționale, determinantă fiind deci conjunctura internațională — situație cu care autorul nu este de acord —, sau a promovat o politică care pornea de la realitățile și interesele interne, având în vedere, desigur, situația și evoluția economiei mondiale.

Un merit incontestabil al lucrării este renunțarea la multe din ideile primare, la tezele care s-au dovedit a fi o frână în dezvoltarea gândirii și istoriografiei economice. Cu toate acestea, pe parcursul celor cinci capitole, autorul mai utilizează teze sau termeni depășiți cum sînt, de exemplu, „rămășițe feudale în agricultură“ (p. 71) sau „rămășițe semif feudale“ (p. 91 și 159), fără a preciza în ce constau acestea, știut fiind că și azi diverși autori atribuie un conținut diferit acestei aprecieri.

Lucrarea ar fi cîștigat în rigurozitate științifică dacă autorul ar fi manifestat mai multă grijă pentru fundamentarea concluziilor, în general juste, pentru găsirea argumentelor cele mai relevante, sau ar fi utilizat, pentru comparații, concluzii și aprecieri — adesea întîlnite în lucrare —, același sistem de referințe,

aceiași indicatori raportați la aceeași perioadă analizată. Eficiența comerțului exterior, participarea la schimburile materiale internaționale nu poate fi privită, credem, în exclusivitate, numai prin raportul stabilit între prețul unei tone de mărfuri exportate și a unei tone de mărfuri importate, fără a se face referiri, cel puțin, la costurile de producție, la cheltuielile materiale și cantitatea și calitatea muncii încorporate în produsele respective, fără a analiza contribuția comerțului exterior la realizarea venitului național, la dezvoltarea forțelor de producție.

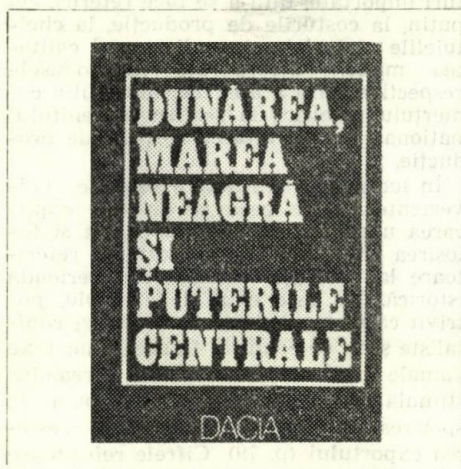
În lucrare se întîlnesc o serie de inadvertențe atît în ceea ce privește explicarea unor măsuri economice, cît și folosirea unor date și cifre diferite referitoare la același fenomen sau perioadă istorică. Nu este clar, de exemplu, potrivit cărui mecanism al economiei capitaliste și în ce condiții, fixarea unor taxe vamale ridicate la exportul cerealelor stimula producătorii și contribuia la sporirea producției interne și la creșterea exportului (p. 79). Cifrele referitoare la ponderea României în comerțul european și mondial în perioada 1929—1938, preluate din aceeași sursă, diferă substanțial (vezi tabelele de la p. 178—188), iar venitul național creat în agricultură și silvicultură în anul 1938 a fost fie de 55% (p. 158), fie de 38,5% (p. 159). Pentru asemenea inexactități, nu singurele în cuprinsul lucrării, ar fi fost utilă, credem, o erată. Vasta bibliografie română și străină pe care se întemeiază lucrarea este folosită uneori prea intensiv, iar aparatul critic are numeroase scăpări. Întîlnim, în același timp, referiri la lucrări mai vechi din care se preiau idei sau argumente discutabile, azi depășite de noile investigații întreprinse în anii din urmă, care distonează pe alocuri cu tratarea riguroasă a problemelor.

Dincolo de acestea, lucrarea lui Ilie Puia reprezintă o reușită notabilă a autorului, un pasionat cercetător al istoriei economice a României, aflat în rîndul celor ce ilustrează istoriografia economică românească contemporană cu lucrări interesante și necesare. Înмă-nuncherea într-o lucrare unitară a aspectelor relațiilor economice externe este de un real folos celor interesați să cunoască un aspect esențial al economiei românești interbelice.

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER,
DUNĂREA, MAREA NEAGRĂ ȘI PUTERILE CENTRALE.

1878—1898,

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 174 p.

Citim cu interes nu numai profesional o carte ce se recomandă prin însuși titlul său. Două sînt, după opinia noastră, elementele care trezesc un interes aparte pentru această lucrare. Mai întîi, modalitatea de a aborda și încadra istoria poporului nostru în contextul desfășurării evenimentelor pe plan general european și, cu precădere, din sud-estul continentului. Apoi, încercarea de descifrare a strategiei politice și economice a marilor puteri ale Europei din ultimul sfert al secolului trecut, punctarea principalelor lor acțiuni, ca și a implicațiilor acestora în relațiile internaționale, dar mai ales în viața unor țări dunărene, precum România, Serbia, Bulgaria.

Despre însemnătatea Dunării și a strîmtorilor Mării Negre, despre importanța regimului de navigație pe marele fluviu și prin strîmtori pentru desfășurarea unor relații comerciale normale, ca și din punct de vedere strategic militar s-a scris, pînă în zilele noastre, am putea afirma, o întreagă literatură. Culegeri de documente, studii sau lucrări cu caracter monografic, mai vechi sau mai noi, au abordat aspecte de esență, ca și elemente particulare care au contribuit la configurarea și structurarea celor două complexe probleme. Se întreprinde acum, pentru prima oară la noi, o investigație mai de amănunt asupra problemelor legate de stăpînirea strîmtorilor Bosfor și Dardanele, în strînsă relație cu acelea ale deținerii gurilor

Dunării și a reglementării regimului de navigație pe cursul inferior al fluviului. Aceste probleme au determinat, în epocă, o permanentă dispută între marile puteri, ale căror interese antagoniste în sud-estul Europei s-au suprapus și au frînat lupta de eliberare a popoarelor din această regiune a continentului de sub dominația Porții, agravînd și complicînd, de-a lungul timpului, cunoscuta „chestiune orientală“.

Spre deosebire de cea mai mare parte a autorilor care au tratat elementele componente ale acestor probleme în ansamblul lor, autorul prezentei lucrări a supus analizei doar un aspect de maximă însemnătate: politica pontico-dunăreană a unui grup de mari puteri și, cu precădere, a Austro-Ungariei și Germaniei, în strînsă conexiune cu direcțiile principale ale expansiunii lor economice. Se impune a se reține și faptul că autorul lucrării, analizînd fazele rivalității dintre marile imperii care și-au disputat stăpînirea efectivă sau influența în problema Dunării de Jos și a strîmtorilor Mării Negre, n-a ocolit, ci, dimpotrivă, a zăbovit asupra demersurilor politice ale statelor dunărene, și în special ale României, care, separat sau în comun, au întreprins, în pofida presiunilor de tot felul la care au fost supuse din partea marilor puteri, acțiuni energice pentru apărarea propriilor interese, a suveranității de stat și a demnității naționale.

Șerban Rădulescu-Zoner surprinde, în paginile lucrării sale, presiunile exercitate de diplomațiile habsburgică, țaristă sau britanică în vederea realizării planurilor lor expansioniste, ce vizau acapararea tuturor „posesiunilor“ teritoriale otomane din Asia și sud-estul Europei, precum și din Mediterana. „Diplomația vieneză a putut, după cum se știe, să-și realizeze la Berlin programul, nu numai sub aspectul includerii în tratat (Tratatul din iulie 1878 — *n.n.*) a dreptului dublei monarhii de a menține sub ocupație militară Bosnia, Hertegovina și sangiak-ul Novibazar, ceea ce implica imposibilitatea unirii în viitor a Muntenegrului cu Serbia, dar și sub cel al consolidării influenței, mai ales economice, în întreaga parte de nord-vest a Peninsulei Balcanice...“ — apreciază, pe bună dreptate, autorul lucrării în legătură cu rezultatul presiunilor exercitate de diplomația imperiului bicefal (p. 25).

În legătură cu reglementarea circulației și a regimului navigației pe Dunăre, marile puteri, și mai ales Austro-Ungaria și Rusia, s-au manifestat deosebit de active, reușind să-și impună punctele de vedere în conformitate cu obiectivele economice și politice pe care le urmăreau. Hotărârile luate la Berlin în iulie 1878 sînt edificatoare. Printre altele, scrie autorul lucrării, Congresul „nu a făcut nici o obiecție ca brațul Chilia, aparținînd Deltei Dunării (care făcea parte integrantă din statul național român, în conformitate cu hotărârile aceleiași Congres — *n.n.*), să intre sub controlul absolut al Rusiei“ (p. 30). În același timp, „monarhia habsburgică a reușit să obțină aprobarea celorlalte mari puteri în privința împărțirii fluviului în două tronsoane, unul superior, inclusiv Porțile de Fier, rămas sub directă autoritate a Austro-Ungariei sau a Germaniei, și unul inferior, pus sub controlul marilor puteri reprezentate în Comisia Europeană, fiind în consecință eliminată ideea unei comisii a statelor țărămurene“ (p. 31). Este, deci, cit se poate de clar că hotărârile concretizate în stipulațiile Tratatului de la Berlin au nescotit în cea mai înaltă măsură drepturile țărilor riverane Dunării de Jos — România, Serbia și Bulgaria —, de a stabili viitorul regim internațional al fluviului pe porțiunea care tranzita teritoriul acestor state. În același timp, eschivîndu-se de a preciza cine este acea autoritate chemată să exercite executarea și aplicarea regulamentelor ce urmau să fie elaborate, același tratat de la Berlin, a lăsat, de fapt, deschisă problema dunăreană, susceptibilă, ca și în cazul strîmtorilor, unor viitoare interpretări și confruntări. Din această confruntare și, totodată, conjugare de interese menite să asigure un oarecare echilibru de forțe în sud-estul Europei, diriguitorii politicii vieneze au reușit, cu sprijinul diplomației germane care își avea propria sa concepție despre strategia echilibrului european, bazată pe o stare de nonbelligeranță între Viena și Petersburg și de încheiere de alianțe în vederea izolării Franței și consolidării poziției Germaniei, să asigure dominația dublei monarhii pe Dunărea de Jos. În schimb, Austro-Ungaria, observă, pe bună dreptate, autorul lucrării, fără a avea interese speciale la strîmtori, „va urma nuanțat imperiul german în menajarea politicii Rusiei față de problema nevrălgică a Bosforului și Dardanelor“ (p. 31). Nu era nici prima și nici ultima oară cînd marile puteri hotărau în afara și împotriva intereselor statelor danubiene. În anii 1882—1883 presiunile diplomatice contra acestor state și hotă-

rîrile ce vor fi luate în problema unui acord asupra statuării regimului Dunării pe porțiunea Porțile de Fier—Sulina aveau să evidențieze apropierea pozițiilor Vienei și Petersburgului în dauna statelor balcanice riverane și, totodată, efortul României de a se opune singură tendințelor de hegemonie ale monarhiei austro-ungare pe Dunăre. Lipsită de sprijin din partea celorlalte mari puteri, care, la rîndul lor, urmăreau propriile lor obiective la Dunăre, România s-a văzut, ca și în alte împrejurări, izolată sau în minoritate și, în consecință, s-a încercat a i se impune situații care erau departe de interesele sale economice și politice. Stau mărturie în acest sens tratativele duse pentru adoptarea regulamentului de navigație și poliție fluvială, acelea legate de instituirea „Comisiei de supraveghere“ a navigației, precum și hotărârile luate de participanții la Conferința de la Londra, din februarie-aprilie 1883, în problemele menționate. Analizînd aceste negocieri și hotărârile luate, autorul lucrării le apreciază, pertinent, ca „o flagrantă încălcare a suveranității statelor scldate de Dunăre în aval de Porțile de Fier și, în același timp, un exemplu de tratament inegal al statelor riverane, în sensul aplicării unui regim preferențial unei mari puteri în detrimentul uneia mici“ (p. 129).

Lucrarea lui Șerban Rădulescu-Zoner reprezintă un bun cîștigat al istoriografiei românești, ca și contribuțiile mai vechi ale aceluiași autor. De aceea, unele opinii exprimate de-a lungul lucrării, unele inexactități și unele probleme referitoare la sursele informative, asupra cărora ne vom opri, merită, după opinia noastră, o revedere pentru a fi corectate la o eventuală nouă ediție.

Mai întîi, ni se pare unilaterală prezentarea relațiilor economico-comerciale dintre monarhia austro-ungară și România după 1886. În lucrare se întreprinde o anume încercare de evidențiere a „loviturii“ date de statul român dublei monarhii, prin denunțarea, în primăvara anului 1885, a convenției comerciale încheiată de Austro-Ungaria și România în urmă cu un deceniu, precum și prin adoptarea de către România, în 1886, a noului tarif general vamal. Perioada celor cinci ani care au urmat după denunțarea amintitei convenții comerciale, cunoscută în istorie ca epoca „războiului vamal“, ne este înfățișată cel puțin curios. Efectele negative ale „războiului vamal“ s-au răsfrînt, după cum înțelegem noi din ceea ce ne prezintă autorul lucrării, aproape numai asupra dublei monarhii. După ce, la p. 44, se menționează încheierea, la 10/22 iunie 1875, a

convenției comerciale, apreciindu-se, competent, că negocierile pentru reglementarea raporturilor comerciale bilaterale au fost repede acceptate de diriguiitorii politicii românești din acea vreme, în scopul de a marca un pas către independența față de Poartă, și că textul convenției „a deschis larg porțile mărfurilor austro-ungare pe piața românească, cu consecințe nefaste asupra dezvoltării economice a României, mai ales în domeniul dezvoltării industriei“, în paginile următoare Șerban Rădulescu-Zoner afirmă că „economia austro-ungară a avut mai mult de suferit, în timpul amintitului război vamal dintre Viena și București, decât cea românească“ (p. 58), sau că, „în afara reducerii imediate a comerțului austro-ungar pe piața românească (aspect relativ larg tratat și comentat — *n.n.*), războiul vamal a prezentat și un alt pericol (*subl. ns.*) pentru cercurile industriale și comerciale, în special din Cisletania (Austria — *n.n.*)...“ (p. 60). Nu înțelegem, care au fost rațiunile ce l-au determinat pe autor să regrete (sau ni se pare nouă așa ?), că industriașii și moșierimea austro-ungară n-au mai putut vinde în România mărfurile lor în condiții atât de favorabile cum nu se bucurau nici pe propria lor piață internă. Ne-am fi așteptat, dimpotrivă, să se analizeze repercusiunile stipulațiilor convenției comerciale asupra industriei românești. Ne-am fi așteptat ca, alături, sau mai de grabă în locul tabelelor care ne prezintă *valoarea exportului Austro-Ungariei către bazinele pontico-danubian între 1891—1900*, sau *mișcarea navelor austro-ungare în porturile României de la Dunăre și Marea Neagră între 1880—1895*, să fie inserate tabele în care să figureze, de exemplu, numărul falimentelor înregistrate în economia românească, numărul întreprinderilor care și-au închis porțile sau ale celor care și-au redus activitatea în anii 1878—1886. Unele lucrări și studii publicate în țară, în ultimele două decenii, fondurile documentare existente în arhivele naționale pun în lumină un fenomen opus aprecierilor autorului. Din acestea rezultă că industria românească a fost grav lovită de prevederile menționatei convenții comerciale. A fost nevoie ca Parlamentul României să adopte două noi legi — cea care punea în circulație, începând din primăvara anului 1886, un nou tarif vamal și aceea de la sfârșitul lui martie 1887, privitoare la încurajarea industriei naționale — pentru a se reimpulsiona interesul autohton în domeniul edificării unei industrii românești.

Ne întrebăm, de asemenea, de ce sînt inserate, la p. 78, trei tabele cu mișcarea

portuară la Odesa și Constanța în anii 1900 și, respectiv, 1899—1900, cînd situațiile statistice respective nu se înscriu în epoca istorică abordată de autor și menționată în titlul lucrării. Și, tot așa, la p. 142—143 este reprodus un tabel cuprinzînd diverse date despre „vasele cu încărcămîntul lor care au trecut prin secțiunea regularizată a Porților de Fier de la 1 ianuarie 1900 la 31 decembrie 1912“.

Cît privește aria de investigare din literatura istorică românească de specialitate care a văzut lumina tiparului în ultimele trei decenii și jumătate, aceasta, după opinia noastră, este extrem de puțin folosită de autorul prezentei lucrări. Deși, așa cum se știe, în deceniile de după eliberare au fost alcătuite corpuri de documente, au fost elaborate lucrări, studii care ar fi putut contribui la lărgirea informației sau a elementelor cu caracter apreciativ, concluzional, autorul prezentei cărți recurge, în marea majoritate a cazurilor, la lucrări care au fost tipărite pînă în pragul celui de-al doilea război mondial. O sumară privire asupra surselor la care apelează și numărul acestora ni se pare edificatoare. Din cele 658 de trimiteri la diverse surse, cît cuprinde întreaga lucrare, abia 30 se referă la studii sau lucrări din istoriografia românească de după eliberare.

Alte cîteva observații se referă la unele chestiuni de amănunt, dar care au importanța lor. Astfel, în nota 227 de la p. 69, publicația socialistă „Emanciparea“ ne este prezentată drept *ziar*. În realitate, „Emanciparea“ a fost o reputată *revistă*, editată bilunar de Cercul socialist din București, de la 15 aprilie pînă la 15 august 1883. La p. 133, autorul lucrării menționează că în cursul anului 1888, „guvernauții monarhiei habsburgice au propus premierului român, D. A. Sturdza, semnarea unui tratat de navigație, analog celui existent între Austro-Ungaria și Serbia...“ Evident, este o eroare, căci ce altceva ar putea fi menționarea numelui lui D. A. Sturdza ca prim-ministru al României în 1888 ? Se știe doar că după căderea guvernului I. C. Brătianu, la 20 martie 1888, D. A. Sturdza a fost numit, pentru prima oară prim-ministru, abia la 15 octombrie 1895.

Așa cum afirmam la început, în ansamblul său, lucrarea lui Șerban Rădulescu-Zoner se citește cu interes. Calitățile acesteia, care pun în lumină un cercetător cu un pătrunzător spirit analitic, sînt evidente și ele necesită a fi consemnate. Un cuvînt de bine și pentru editura „Dacia“, care continuă să ne ofere interesante lucrări de istorie.

ION ILINCIOIU

CĂRȚI DE ISTORIE APĂRUTE ÎN ANUL 1983 (III)

Ilie Corfus, DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA ROMÂNIEI CULESE DIN ARHIVELE POLONIEI. SECOLUL AL XVII-LEA,

Editura Academiei R. S. România, București, 1983, XXII + 364 p.

Volumul conține acte poloneze, în cea mai mare parte originale — în număr de 214, începând cu anul 1601 pînă la 1699 inclusiv —, depistate în arhive din Varșovia, Cracovia, Wrocław, Kórnik, Toruń și Lublin. „Prin caracterul lor inedit — scrie Ilie Corfus —, ele largesc sfera informației și deschid noi capitole studiului unui șir de probleme politice, militare, economice, juridice, culturale, legate de raporturile Țărilor Române, îndeosebi a Moldovei, cu Polonia, dar și cu Turcia, Austria, Crimeea și Moscova” (p. XII). De un deosebit interes sînt documentele ce reflectă eforturile depuse de Țările Române pentru a-și apăra autonomia politică și integritatea lor teritorială în fața tendințelor acaparatoare ale Imperiului otoman, statului polono-lituanian și Imperiului habsburgic.

Menționăm faptul că textele documentelor sînt prezentate și în traducere românească, ele fiind însoțite de regeste, note și indice.

*** IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. Sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu. Seria A. *Diplomataria*, vol. II, octombrie—decembrie 1784, de Alexandru Neamțu, Costin Feneșan, Cristina Feneșan.

Editura Academiei R. S. România, București, 1983, LXXIX + 338 p.

Cel de-al II-lea tom din seria „Diplomataria” a colecției *Izvoarele răscoalei*

lui Horea este consacrat revoluției propriu-zise, și anume desfășurării evenimentelor în lunile octombrie—decembrie 1784. Sînt cuprinse 334 documente, emise, mai ales, de Oficiul minier superior Zlatna și Tezaurariatul minier al Transilvaniei; ele sînt scrise în limbile latină, germană și maghiară, și reproduse ca atare în volum, lipsind deci o traducere — ne permitem să zicem, necesară — în limba română.

Prin bogăția și semnificația conținutului, volumul, așa cum subliniază acad. prof. Ștefan Pascu, „îmbogățește în chip sensibil cunoștințele cu privire la revoluția de la 1784, la conducătorii ei, proiectele și programul acestora, la îngrijorarea oficialității și a nobilimii, la măsurile militare și la cele necesitate de înăbușirea revoluției, de amăgire a răsculaților și de prindere a conducătorilor ei. Cu alte cuvinte, la ceea ce s-a întîmplat timp de două luni (octombrie—decembrie 1784) în Munții Apuseni, Țara Zărandului și comitatul Hunedoarei, adică în zona cea mai fierbinte, locul de pornire și zona cu cea mai mare intensitate a revoluției, la care participa țărănii, în primul rînd, dar și muncitorii minieri în multe rînduri” (p. XII—XIII).

Pornind chiar de la acest citat, atragem atenția asupra unei inconsecvențe a editorilor. Acad. prof. Ștefan Pascu vorbește mereu — și pe bună dreptate — de *revoluția* lui Horea, în schimb titlul colecției îi conferă marii ridicări a românilor calificativul de *răscoală*, rămînînd, după cum se vede, în urma gîndului și convingerii principalului ei responsabil.

Iosif Vulcan, PUBLICISTICA, culegere selectivă, prefață, tabel cronologic, note și bibliografie de Stelian Vasilescu. Editura Facla, Timișoara, 1983, 320 p.

Lucrarea ne prilejuiește întâlnirea cu publicistica lui Iosif Vulcan, gazetarul-luptător, editorul asiduă, animatorul cultural înflăcărat, una din cele mai reprezentative figuri culturale din Transilvania celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea. Materialul antologic, selectat de editor în imensa majoritate din filele revistei „Familia”, este grupat în șapte secțiuni tematice. Prima secțiune este intitulată *Eminescu la „Familia”* și din cadrul ei nu lipsesc nota redacției la debutul marelui nostru poet, informații și articole privind viața și opera lui Mihai Eminescu; a doua, *Panteonul român*, cuprinde biografiile și portretele dedicate unor personalități românești proeminente: Vasile Alecsandri, Ion Heliade-Rădulescu, Avram Iancu — despre care Iosif Vulcan scria că a fost „expresiunea unei idei înalte, unei dorințe străbune care nu se va stinge niciodată din sânul națiunii române”, iar numele lui constituie „un program, programul națiunii române de dincoace de Carpați, un drapel sub care se vor aduna totdeauna cu adevărat zel de sacrificiu toți românii adevărați” (p. 138) —, Alexandru Roman, Iosif Hodoș ș.a.; a treia, *Discursuri*, reunind câteva din cuvântările lui Iosif Vulcan ținute la adunările generale ale Societății pentru fond de teatru român; a patra înscrie *Articole culturale, social-politice*; a cincea *Suveniri de călătorie* (însemnări despre viața românilor de dincolo de Carpați), iar a șasea materiale *Satirice*; în ultima parte sînt incluse *Articole diverse*.

*** P. B. HASDEU ȘI CONTEMPORANII SĂI ROMÂNI ȘI STRĂINI (Correspondență primită), vol. II. Text stabilit, traduceri și note de Crina Bocșan-Decusară, Nicolae Mecu, Viorica Nișcov, Al. Săndulescu, Mihai Vornicu. Coordinare și studiu introductiv: Al. Săndulescu.

Editura Minerva, București, 1983, 334 p.

Cu acest volum se continuă publicarea corespondenței primite de B. P. Hasdeu. Scrisorile semnate de filologi, lingviști, istorici literari, folcloriști, scriitori, arheologi, istorici etc., din țară și de peste hotare, contribuie la proiectarea într-o puternică lumină a personalității remarcabile a lui B.P. Hasdeu. Întîlnim, astfel, numele lui Al. Odobescu, Lazăr Șăineanu, H. Tiktin, D. A. Sturdza, A. D. Xenopol, Gr. G. Tocilescu, Sofia Nădejde, ca și ale lui Stojan Novaković, Iosif Ladislau Pič, Gaston Paris, Elisée Reclus,

J.H.A. Ubicini, A.A. Potebnea, N. G. Politis, I. Sișmanov, Alexandr Veselovski, Emilio Teza, Adolf Tolber, Gustaw Weigang, B. Woodward. De un interes aparte sînt cele 52 de scrisori trimise de Hugo Schuchardt în intervalul aprilie 1874 — ajunul anului 1897.

Nicolae Stoicescu, RADU DE LA AFUMAȚI (1522—1529),

Editura militară, București, 160 p. + 8 p. planșe.

Este o carte scrisă cu priceperea și talentul istoricului consacrat. Nicolae Stoicescu demonstrează că domnul Radu de la Afumați, în împrejurări dramatice, cînd expansiunea otomană părea de neoprit în fața unei Europe dezbinată — să amintim doar, că la 1521 cădea Belgradul iar la 1526 regatul ungar era zdrobit —, a condus acțiunea eroică care a salvat Țara Românească de la transformarea în pașalic și a asigurat autonomia statului în raporturile cu Poarta otomană. „În afară de vitejie, alte componente ale personalității sale au fost — se conchide în lucrare — perseverența și hotărîrea de a continua lupta pînă la victoria finală. Acest domn viteaz a fost silit de forțele superioare ale adversarilor săi, de împrejurările nefavorabile sau de necredința unora din boierii săi care l-au părăsit să pubegească de patru ori în Transilvania, dar tot de atîtea ori a avut tăria să revină în țară și să alunge pe vrăjmași prin lupte grele. Dintre toți domnii români, este singurul care a avut o domnie atît de zbuciumată. În același timp, domnul era conștient că — prin lupta sa — apăra nu numai libertatea țării sale, ci și pe aceea a țărilor vecine și a creștinătății în general... Pentru toate aceste motive, dar mai ales pentru curajul cu care și-a apărât țara în momente deosebit de grave, *Radu de la Afumați merită pe deplin numele de Radu cel Viteaz pe care i l-au dat urmașii...* (și) se cuvine ca el să ocupe un loc de cinste în galeria marilor noștri voievozi” (p. 149—150).

Carol Göllner, Paul Abrudan, FRANCISC RÁKÓCZI AL II-LEA,

Editura militară, București, 1983, 216 p. + 8 p. planșe.

Domnia lui Francisc Rákóczi al II-lea semnifică un moment important în istoria luptei principatului românesc al Transilvaniei pentru menținerea neahtîrnării, împotriva tendințelor hegemoniste ale Imperiului austriac. Acțiunea eliberatoare antiabsburgică declanșată de principele Rákóczi a reunit sub același stindard masele românilor și maghiarilor — în cadrul acestei oștiri populare impunîndu-se unitățile și cetele conduse de Pin-

tea Viteazul, Marcu Hașeganu, Ștefan Sudriceanu, Vasile Negru ș.a. —, a făcut ca legăturile strinse între cele trei țări românești să se întărească, să crească în intensitate. Lucrarea, așa cum se arată și în *Cuvînt înainte*, este „o încercare — reușită, spunem noi — de reconstituire a vieții și activității lui Francisc Rákóczi al II-lea, în contextul epocii sale, și, în același timp, un cald omagiu adus acestui principe, care merită pe deplin un loc de cinste în galeria înaintașilor militanți pentru înlăturarea dominației străine și dezvoltarea pe multiple planuri a principatului transilvănean” (p. 5.).

Ion Pătroiu, LA CUMPĂNA A DOUA EPOCI. 1849—1877,

Editura Scrisul românesc, Craiova, 1983, 324 p.

Tema abordată de autor vizează evoluția mării proprietăți funciare din Oltenia într-o epocă de puternice frământări sociale și politice din societatea românească înscrisă pe drumul construcției moderne. Pentru aceasta, cartea a fost structurată astfel: cap. I: Domeniul moșieresc din Oltenia în preajma reformei agrare din 1864; cap. II: Legea rurală din 1864 — moment de răscruce în evoluția mării proprietăți funciare din Oltenia; cap. III: Evoluția procesului de transformare a gospodăriilor moșierești din Oltenia în întreprinderi de tip capitalist între anii 1864—1877; cap. IV: Legislația privind raporturile dintre țărani și proprietari între anii 1864—1877 și aplicarea ei în Oltenia; cap. V: Din nou în impas (în care se relevă necesitatea stringentă, pentru progresul general al țării, a cuceririi independenței de stat depline).

Traian Vedinaș, ONISIFOR GHIBU EDUCATOR ȘI MEMORIALIST,

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 206 p.

Ne aflăm în fața unui eseu monografic care își propune să descifreze și să prezinte cititorului, în dimensiunile esențiale, traiectul de viață și de creație al unui mare cărturar patriot — Onisifor Ghibu (1883—1972).

Așa cum reiese din paginile acestei lucrări, apartenența lui Onisifor Ghibu cu toate fibrele ființei la viața românilor transilvăneni, pasiunea fierbinte pentru istoria poporului nostru și-au pus o pecete de neșters pe destinul și vocația eroului. De pe aceste temeuri de gînd și simțire, el s-a manifestat ca un luptător neobosit în slujba idealurilor celor mai scumpe de emancipare națională și socială ale românilor de peste munți. A văzut în școală — ca organizator și animator, începînd din 1910, al învățămîntului primar din Transilvania — un

mijloc de stăvilire a încercărilor de deznăționalizare a românilor, întreprinse de reacționarul regim dualist austro-ungar și, totodată — dovadă întreaga sa literatură didactică originală —, o formă importantă a luptei pentru libertate națională. S-a pronunțat, în paginile revistei „Tribuna” — pe care a editat-o, împreună cu alți ardeleni sosiți din teritoriul subjugat, în București, la începutul primului război mondial —, în favoarea intrării României în războiul drept de reîntregire. S-a aflat, cu fapta militanțului ardent, în primele rînduri ale făuritorilor Marii Uniri.

Ctitor politic al Universității Daciei Superioare din Cluj, eroul cărții s-a remarcat, în anii care au urmat, prin activitatea sa de profesor universitar, în cununată de o operă pedagogică și istoriografică prodigioasă, și, mai tîrziu, prin elaborarea memoriilor sale, al căror univers, încă parțial cunoscut, este nu numai mărturia unei vieți, „ci în cea mai mare parte a lor sînt o reconstituire din unghi moral și estetic a unei pedagogii sociale, ce-l situează pe Onisifor Ghibu atît alături de corifeii Unirii tuturor românilor în stat național, cît și în rîndul celor mai de seamă educatori ai neamului românesc” (p. 198).

Octavian Goga, NE ÎNVAȚĂ MĂRĂȘESTII. Ediție, studiu introductiv și note de Stelian Neagoe,

Editura Junimea, Iași, 1983, 224 p.

Prin această lucrare, Stelian Neagoe realizează o meritorie operă de restituire, oferindu-ne ipostaza tribunului Octavian Goga, surprinsă în momentul culminant al acțiunii pentru împlinirea unirii tuturor românilor. Și o face, animat fiind de convingerea, la care subscriem întrutotul, că „restituirea critică a creației marelui publicist și orator Octavian Goga este nu numai perfect posibilă, dar și extrem de necesară”, întrucît sîntem datori „să nu lăsăm de izbeliște astfel de comori ale spiritualității românești” (p. 10).

Cartea însumează, grupată cronologic, creația literar-publicistică a lui O. Goga din perioada 2 februarie 1917—22 martie 1919. Sînt prezente articole, studii, poezii extrase din ziarul de front „România” (Iași) — organ al Apărării Naționale, din „România Mare” (Kiev și mai tîrziu Paris) — foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria și apoi a voluntarilor și soldaților români în Franța și Italia, din publicațiile „România nouă” (Chișinău) și „La Roumanie” (Paris). Nu lipsesc fragmente din cuvîntările lui Goga la Petrograd și Paris (de remarcat discursul rostit, la 3 octombrie 1918, cu ocazia proclamării, în

capitala Franței, a Consiliului Național pentru Unitatea Românilor), prefăta la volumul *Campania română din 1916*, părți ample din broșura *Pagini din luptele ardelenilor pentru unire*, scrisori provenind din fondurile de manuscrise ale Bibliotecii Centrale de Stat, ale Arhivelor Statului Iași, Arhivei familiei Onisifor Ghibu ș.a. Pentru înțelegerea înțelegerii acestei producții publicistice, studiul introductiv întreprinde o consistentă incursiune asupra activității de pînă în 1917 a lui O. Goga, explicitează atitudinile poetului în momentele fierbinți despre care ne vorbesc filele cărții, sugerează rolul acestuia în epopeea Marii Uniri, pe care însuși Goga l-a exprimat cu aprigă fervoare patriotică, atunci cînd declara: „scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog a neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul său și se transformă într-o trimbiță de alarmă“.

Cosma Neagu, Dumitru Marinescu, FAPTE DIN UMBRĂ, vol. IV, Editura politică, București, 1983, 240 p.

Cartea lui Cosma Neagu și Dumitru Marinescu a fost întocmită pe baza cercetărilor asidue a unor izvoare de primă mînă, îndeosebi fondul documentar strîns de organele române de informații și contrainformații, precum și material arhivistic provenind din surse germane, ungare, engleze, americane.

Cu argumentul documentului, autorii ne redau, chiar pînă la detaliu, aspectele activității desfășurate în România de serviciile hitleriste de informații, activitate care a ținut nu numai la subjugarea politică și economică, ci la totala ei dominare de către cel de-al III-lea Reich; acțiunile informative, propagandistice, teroriste, diversioniste comise în țara noastră de serviciile de informații ale regimului horthyst, în colaborare cu organizațiile iredentiste, al căror scop era revizuirea tratatului de pace de la Trianon și, în consecință, anexarea Transilvaniei la Ungaria horthystă; manevrele de culise ce au precedat odiosul Dictat de la Viena, prin care puterile fasciste au comis unul din cele mai mari falsuri din istoria relațiilor internaționale.

C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, COMANDANȚI MILITARI. DICTIONAR, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 412 p.

Dicționarul, rodul unei intense munci de informare și interpretare științifică, este un foarte util instrument de lucru, la îndemîna specialiștilor, dar și a ma-

relui public cititor. Metodologia adoptată de autori — și care, este adevărat, a impus eforturi sporite — a permis ca, prin intermediul celor aproape 500 de microbiografii, să fie relevate secvențe semnificative de istorie, de istorie militară în primul rînd.

Sînt cuprinse în lucrare personalități ce s-au ilustrat, de-a lungul înclcărilor singeroase care au trasat, din nefericire, istoria lumii, prin capacități deosebite de organizatori și conducători, prin dîrzenie și bravură. În acest cadru, se bucură de atenție toți aceia care s-au identificat cu năzuințele de libertate ale popoarelor, precum și conducătorii de răscoale și revoluții, de mișcări de emancipare socială și națională. Un loc însemnat conferă dicționarul marilor domnitori și căpitani de oști ai românilor, începînd cu Dromichaites, Burebista, Decebal, trecînd prin șirul marilor voievozi — din care nu lipsesc Basarab I, Bogdan I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Petru Rareș, Ion Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul —, continuînd cu șefii militari ai bătăliilor drepte ale independenței și întregirii neamului, pînă la generalii români care s-au remarcat în zilele insurecției naționale din August 1944 și ale războiului antihitlerist.

Lucrarea, prin întregul său conținut, îndeamnă la meditație. Iată de ce subscrim întrutotul la cele subliniate de însuși autorii dicționarului, atunci cînd scriu: „De cînd lumea există, flagelul războiului a bîntuit-o nemilos, răpînd viețile a milioane de oameni și distrugînd înfăptuirile mîinilor și minților lor. Omagînd memoria celor care s-au dedicat marilor idealuri de libertate și dreptate, nu putem să nu regretăm că atîtea energii și talente s-au consumat în aceste întreprinderi ale morții care sînt războaiele“ (p. 11).

Iohanna Șarambei, Nicolae Șarambei, 99 PERSONALITĂȚI ALE LUMII ANTICE,

Editura Albatros, București, 1983, 392 p.

Cartea, scrisă cu pricepere și vervă, se adresează cu precădere tineretului. Ea vine în întîmpinarea dorinței crescînde a cititorului român de cunoaștere a trecutului omenirii și a poporului nostru. Personalități ale antichității sînt surprinse de autori în cadrul social-istoric al lumii care le-a dat naștere, pe scena largă unde s-au manifestat și impus. Am putea spune că, prin viețile celor 99 de eroi selectați, ni se dezvăluie și segmente întregi de istorie a umanității.

Civilizația născută din rodnicia aluviunilor Nilului ne este redată prin destinele lui Menes — creatorul primei di-

nastii, pe la 3300 sau 3000 î.e.n., Kheops — făuritorul marii piramide de la Gizeh, continuînd cu Sesostris al III-lea, Tutmes al III-lea, Amenhotep al IV-lea, Tutankhamon, Ramses al II-lea etc. și încheind cu celebra Cleopatra a VII-a. Lucrarea înscrisie file din cronica regatelor și imperiilor care s-au născut, au înflorit și s-au prăbușit pe văile Tigrului și Eufratului: în Sumer ne vom putea opri asupra reformelor lui Urukagina (2367—2360 î.e.n.), prin care s-a fixat ideea de drept în Mesopotamia, iar în vechiul Babilon asupra vestitului Cod legislativ al lui Hammurapi; în Asiria vom putea cunoaște un sistem hegemonic singeros, fundat pe o politică de cuceriri, al cărui unic scop erau jaful și distrugerea.

Numeroase personalități ilustrează istoria Greciei vechi, statului persan, Indiei și Romei antice, precum și a Palestinei, Feniciei, Cartaginei și Armeniei. Fragmente din istoria milenară a Chinei

sînt prezentate prin destinul unor oameni politici, precum Wu Wang — întemeietorul dinastiei Zhou (1066—249 î.e.n.), Shi Huangdî (221—210 î.e.n.) — primul împărat al imperiului Qin și făuritorul marelui zid de 4000 km., Liu Bang, cu numele de împărat Gaozu (206—195 î.e.n.) și Wu Di (140—87 î.e.n.), ambii exponenți ai dinastiei Han, în timpul căreia s-au pus temeiuri puternice statului unitar și centralizat; a unor gînditori și legislatori, precum Lao Zi, Confucius, Shang Yang și Zang Jue; a unor renumiți militari, precum Ban Chao în sec. I e.n., ori Sima Yan în sec. III e.n.

În mod firesc, și eroii Daciei străbune: Dromichaïtes — învingătorul mîndrelor falange macedonene conduse de Lisimah, Burebista — unificatorul geto-dacilor și Decebal — regele erou își găsesc locul de cinste în galeria personajelor acestei cărți instructive.

ION MAMINA

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ — СООБЩЕНИЯ

- ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Призыв к созданию (VIII). 3
- ГЕОРГЕ СУРПАТ: 1 Мая 1939 г. — 1 Мая 1944 г. — символы единства румынского народа в защите национальной целостности и суверенитета. 42
- НИКОЛАЕ РАУШ: Социалистические ценности в национальном и общественном румынском мышлении середины прошлого века 56
- НИКОЛАЕ КОПОЮ, ВАСИЛЕ ПЕТРИШОР: Румыно-болгарское государство Асанов — форма существования и защиты этих двух соединенных народов против господства Византийской империи 74
- АНА-МАРИЯ КОМАН: Борьба дакийского народа для защиты своего единства и свободы (I). 91

НА ВСТРЕЧУ 40-ОЙ ГОДОВЩИНЫ АНТИИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКОЙ И АНТИФАШИСТСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ, В АВГУСТЕ 1944 Г.

- ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ: Национальная согласованность — решающий фактор победы румынского народа в августе 1944 г. 108

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Национальная научная сессия на тему: «Концепция РКП о исторической значительности единства действий рабочего класса, всех передовых сил в борьбе для пригрозения фашизма и войны, за победу революции и строение социализма. Концепция товарища НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ об определяющей роли единства демократических, антиимпериалистических сил в борьбе за прогресс и цивилизацию, для защиты независимости, свободы и жизни народов». (Бухарест, 28-е апреля 1984 г.) 120

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

- «Румыны в 1859 году. Соединение Румынских княжеств отражено в европейском сознании. Внешние документы». Том I; 622 стр.; том II: 450 стр.: Бухарест, Энциклопедическое и научное изд-во, 1984: Константин Корбу 134
- «1918 год у румын. Завершение национально-государственного единства румынского народа. Внешние документы». Том I, (1879—1916 гг.); том II, (1916—1918 гг.)... Бухарест, Энциклопедическое и научное изд-во, 1983, 1.342 стр.: Николае Петряну 139
- Генерал-лейтенант др. ИЛИЕ ЧАУШЕСКУ, «Трансильвания — исконная румынская земля», Бухарест, Военное изд-во, 1984, 142 стр. + 24 карты: Августин Деак 144
- И. ПУЯ, «Внешние экономические отношения Румынии в межвоенный период», Бухарест, Изд-во Академии Р.С. Румыния, 1982, 196 стр.: Ион Александреску 147
- ШЕРБАН РЭДУЛЕСКУ-ЗОНЕР, «Дунай, Черное Море и Центральные Державы, 1878 — 1898 гг.», Клуж-Напока, Изд-во «Дачия», 1982, 174 стр.: Ион Пинчиою 150

ЗАМЕТКИ

- 158 Книжки по истории изданные в 1983 году (III): Ион Мамина 153

SUMMARY

ARTICLES — PAPERS

- ION POPESCU-PUTURI: Stimulus to Creation (VIII) 3
- GHEORGHE SURPAT: 1st of May 1939 — 1st of May 1944 — Symbols of Unity of the Romanian People in Defending National Integrity and Sovereignty 42
- NICOLAE RAUS: Socialist Values in the Romanian National and Social Thinking in the Middle of the Last Century 56
- NICOLAE COPOIU, VASILE PETRIȘOR: Asănești's Romanian Bulgarian State — Shape of Existence and Defence of the two Federate Peoples Against the Domination of the Byzantine Empire 74
- ANA-MARIA COMAN: Struggle of the Dacian people for Defending His Unity and Freedom 91

MEETING THE 40th ANIVERSARY OF THE ANTIFASCIST AND ANTIMPERIALIST REVO- LUTION OF SOCIAL AND NATIONAL LIBERA- TION IN AUGUST 1944

- GHEORGHE ZAHARIA: National Consensus — Decisive Factor of the Victory of the Romanian People in August 1944 108

SCIENTIFIC LIFE

National Scientific Session: „R.C.P.'s Conception Concerning the Historical Importance of Unity of the Action of the Working Class, of all Progressive Forces in the Struggle for Stopping Fascism and War, for the Victory of Revolution and the Upbuilding of Socialism. Comrade Nicolae Ceausescu's Conception Concerning the Determinative Rol of the Unity of Democratic, Antiimperialist Forces in the Struggle for Progress and Civilization for Safeguarding Independence, Freedom and Life of the Peoples" (Bucharest, 28 April 1984) 120

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

- „Romanians in 1859. The Union of the Romanian Principalities in the European Consciousness Foreign Documents“, vol. I: 662 p., vol. II: 450; Scientific and Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 1984: Constantin Corbu 134
- „Romanians' 1918. The Accomplishment of the Romanian People's National State Unity. Foreign Documents“, vol. I (1879—1916), vol. II (1916—1918), Scientific and Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 1983, 1342 p. Nicolae Petreanu 139
- General-Lieutenant Dr. Ilie Ceausescu, „Transilvania Ancient Romanian Land“, Military Publishing House, Bucharest, 1984, 192 p. 24 maps: Augustin Deac 144
- I. PUJA, „Romania's Foreign Economic Relations in the Interwar Period“, Romanian Academy's Publishing House, Bucharest, 1982, 196 p. Ion Alexandrescu 147
- SERBAN RĂDULESCU-ZONER, „Danube, Black Sea and Central Powers. 1878—1898“, Dacia Publishing House, Cluj-Napoca, 1982, 174 p.: Ion Pincioiu 150

NOTES

- Books on History Published in 1983 (III): Ion Mamina 153

SOMMAIRE

ARTICLES — COMMUNICATIONS

- ION POPESCU-PUȚURI: Impulsion à la création (VIII) 3
- GHEORGHE SURPAT: 1er Mai 1939 — 1er Mai 1944 — symboles de l'unité du peuple roumain dans la défense de l'intégrité et de la souveraineté nationales 42
- NICOLAE RAUȘ: Valeurs socialistes dans la pensée nationale et sociale roumaine au milieu du siècle dernier 56
- NICOLAE COPOIU, VASILE PETRIȘOR: L'Etat roumaino-bulgare des Assan — une forme d'existence et de défense des deux peuples fédérés contre la domination de l'Empire byzantin 74
- ANA-MARIA COMAN: La lutte du peuple dace pour la défense de son unité et de sa liberté (I) 91

A LA VEILLE DU 40ème ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION DE LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE ANTIFASCISTE ET ANTIIMPERIALISTE DU MOIS D'AOUT 1944

- GHEORGHE ZAHARIA: Le consensus national — facteur décisif de la victoire du peuple roumain d'août 1944 108

LA VIE SCIENTIFIQUE

Session scientifique nationale sur le thème: *La conception du P.C.R. concernant l'importance historique de l'unité d'action de la classe ouvrière, de toutes les forces de progrès dans la lutte menée afin de barrer la route au fascisme et à la guerre, pour la victoire de la révolution et de l'édification du socialisme. La conception du camarade NICOLAE CEAUȘESCU touchant le rôle déterminant de l'unité des forces démocratiques, antiimperialistes dans la lutte pour le progrès et la civilisation, pour la défense de l'indépendance, de la liberté et de la vie des peuples* (Bucarest, 24 avril 1984) 120

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

- „Les Roumains en 1859. L'Union des Principautés Roumaines dans la conscience européenne. Documents externes“, vol. I: 662 p.; vol. II: 450 p. Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1984: Constantin Corbu 134
- „1918 chez les Roumains. Parachèvement de l'unité nationale-étatique du peuple roumain. Documents externes“, vol. I (1879—1916); vol. II (1916—1918), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1983, 1 343 p.: Nicolae Petreanu 139
- Général-lieutenant Dr. ILIE CEAUȘESCU, „La Transylvanie, terre antique roumaine“, Editions militaires, Bucarest, 1984, 142 p. + 24 cartes: Augustin Deac 144
- I. PUIA, „Les relations économiques externes de la Roumanie pendant la période de l'entre-deux-guerres“, Editions de l'Académie de la R.S. de Roumanie, Bucarest, 1982, 196 p.: Ion Alexandrescu 147
- SERBAN RĂDULESCU-ZONER, „Le Danube, la mer Noire et les Puissances Centrales. 1878—1898“, Editions Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 174 pages: Ion Ilincioiu 150

NOTES

- Livre d'histoire parus en 1983 (III) Ion Mamina 153

INHALT

ARTIKEL—MITTEILUNGEN

- ION POPESCU-PUȚURI: Antrieb zu Kreation (VIII) 3
- GHEORGHE SURPAT: 1. Mai 1939 — 1. Mai 1944 — Symbolen des Einheits des rumänisches Volkes für Verteidigung der nationale Integrität und Suveranität 42
- NICOLAE RAUȘ: Sozialistische Werte in die nationale und soziale rumänische Gedanke Mitte des vergangenen Jahrhundert 56
- NICOLAE COPOIU, VASILE PETRIȘOR: Das rumänisches — bulgarisches Staat der Asănești, Existenz- und Schutzform des beiden Bundvolkes gegen die Herrschaft dem Byzantinischen Kaiserreich 74
- ANA-MARIA COMAN: Der Kampf des dakisches Volkes für Verteidigung seines Einheit und Freiheit (I) 91

ENTGEGENKOMMEN DES 40-EN JAHRESTAGS DER ANTIFASCHISTISCHEN UND ANTIIMPERIALISTISCHEN REVOLUTION DER SOZIALEN UND NATIONALEN BEFREIUNG AUS AUGUST 1944.

- GHEORGHE ZAHARIA: Die nationale Einigkeit — ausschlaggebender Faktor des Sieges des rumänisches Volkes von August 1944 108

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Wissenschaftliche Tagung auf Landesebene „Die Auffassung der RKP über die historische Bedeutung der Aktionseinheit der Arbeiterklasse, aller fortschrittlichen Kräfte im Kampf gegen Faschismus und Krieg, für den Sieg der Revolution und des Aufbaus des Sozialismus. Die Auffassung des Genossen Nicolae Ceașescu über die entscheidende Rolle der Einheit der demokratischen, antiimperialistischen Kräfte im Kampf für Fortschritt und Zivilisation für Verteidigung der Unabhängigkeit, der Freiheit und Zivilisation für Verteidigung der Unabhängigkeit, der Freiheit und des Lebens der Völker.“ (Bukarest, 28. April 1984) 120

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

- „Die Rumänen in 1859. Die Vereinigung der Rumänischer Fürstentümer in Europas Bewusstsein. Aussendokumenten“, I. Band: 662 s., II. Band: 450 s. Wissenschaftlicher und Enzyklopädischer Verlag, Bukarest, 1984: Constantin Corbu 134
- „1918 bei den Rumänen. Die Vollendung der national-staatl. Einheit des rumänisches Volkes. Aussendokumenten“, I. Band (1879—1916); II. Band (1916—1918), Wissenschaftlicher und Enzyklopädischer Verlag, Bukarest, 1983, 1342 s.: Nicolae Petreanu 139
- General-Leutenant Dr. ILIE CEAUȘESCU, „Siebenbürgen, uraltes rumänisches Land“, Militärverlag, Bukarest, 1984, 142 s. + 24 Karten: Augustin Deac 144
- I. PUIA, „Rumäniens aussenökonomische Beziehungen in den Zwischenkriegszeit“, Akademie-verlag der RSR, Bukarest, 1982, 196 s.: Ion Alexandrescu 147
- SERBAN RĂDULESCU-ZONER, „Der Donau, das Schwarze Meer und die Zentralmächte, 1878—1898“, Dacia Verlag, Cluj-Napoca, 1982, 184 s.: Ion Ilincioiu 150

ANZEICHNUNGEN

- Geschichtsbücher veröffentlichten im Jahre 1983 (III): Ion Mamina 153

SUMARIO

ARTICULOS—COMUNICACIONES

ION POPESCU-PUTURI: Estimulo para creación. (VIII)	3
GHEORGHE SURPAT: 1 de Mayo de 1939 — 1 de Mayo de 1944 — símbolos de la unidad del pueblo rumano en la defensa de la integridad y soberanía nacionales.	42
NICOLAE RAUS: Valores socialistas en el pensamiento nacional y social rumano de la mitad del siglo pasado	56
NICOLAE COPOIU, VASILE PETRIȘOR: El Estado rumano-búlgaro de Asănești — forma de existencia y de defensa de los dos pueblos federalistas contra la dominación del Imperio bizantino	74
ANA-MARIA COMAN: La lucha del pueblo dacio por la defensa de su unidad y de su libertad (I)	91

ENCONTRADO EL ANIVERSARIO DE 40 AÑOS DESDE LA REVOLUCION SOCIAL Y NACIONAL, ANTIFASCISTA Y ANTIMPERIALISTA DE AGOSTO DE 1944

GHEORGHE ZAHARIA: El consenso nacional — el factor decisivo de la victoria del pueblo rumano de Agosto de 1944	108
--	-----

VIDA CIENTÍFICA

La sesión científica nacional con el tema: „El concepto del Partido Comunista Rumano concerniente a la importancia histórica de la unidad de acción de la clase obrera, de todas las fuerzas progresistas

en la lucha para pararse el fascismo y la guerra, por la victoria de la revolución y edificación del socialismo. El concepto del camarada NICOLAE CEAUȘESCU con respecto al papel determinante de la unidad de las fuerzas democráticas, anti-imperialistas en la lucha por el progreso y civilización, por la defensa de la independencia, libertad y de la vida de los pueblos“ Bucarest, 28 de abril de 1984.)

120

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

„Los Rumanos en el 1859. La Unión de los Principados Rumanos en la conciencia europea. Documentos externos“. Vol. I: 662 p.; Vol. II: 450 p. Editorial científico y enciclopédico, Bucarest. 1984; Constantin Corbu	134
„1918 a rumanos. La culminación de la unidad nacional-estatal del pueblo rumano. Documentos externos“, Vol. I (1879—1916); Vol. II (1916—1918), Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1983, 1342 p.: Nicolae Petreanu	139
General teniente dr. ILIE CEAUȘESCU, „Transilvania — antigua tierra rumana“, Editorial militar, Bucarest, 1984, 142 p. — 24 cartas: Augustin Deac	144
I. PUJA, „Las relaciones económicas externas de Rumanía en el período entre las dos guerras mundiales“, Editorial de la Academia de la Republica Socialista de Rumanía, Bucarest, 1982, 196 p.: Ion Alexandrescu	147
SERBAN RĂDULESCU-ZONER, „El Danubio, El Mar Negro y las Potencias Centrales, 1878—1898“, Editorial Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 174 p. Ion Ilincioiu	150

NOTAS

Libros de historia editados en el año de 1982 (III): Ion Mamina	153
---	-----

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Raus

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

i 9020

anale de istorie

anul XXX / 4 1984

990

0 III 2005

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.anale
de istorie

Anul XXX

4

1984

S U M A R

40 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE
SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI
ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944

- ION POPESCU PUȚURI : Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, eveniment de importanță epocală pentru destinele poporului român 3
- VASILE MOCANU : Contribuția poporului român la victoria împotriva fascismului 21
- GHEORGHE UNC : Ecoul internațional al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 din România 40
- GHEORGHE SURPAT : Partidul Comunist Român — forța politică organizatoare și dinamizatoare a energiilor creatoare ale întregului popor pe calea socialismului și comunismului 51

ARTICOLE — COMUNICĂRI

- CRISTIAN POPIȘTEANU : Hitlerismul — pericol de moarte pentru integritatea și independența României 66
- CONSTANTIN PETCULESCU : Comitetele naționale antifasciste ale tinerețului și femeilor, organizații de acțiune și de luptă contra pericolului fascist . . 83
- ELENA MUREȘAN : Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind necesitatea combaterii neofascismului, a politicii de dominație și dictat, pentru egalitate și colaborare pașnică între popoare 103

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

- A VII-a Sesiune a Comisiei mixte româno-polone de istorie (Varșovia, 20—23 martie 1984) : *Milică Moldoveanu* 117
- Masă rotundă cu tema : „Mișcarea muncitorească și problema colonială” (Berlin. 3—4 mai 1984) : *Ion Calafeteanu* 118

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- „Deputații socialiști în Parlamentul Român. Discursuri (1888—1899 ; 1919—1921)”, Editura politică, București, 1983, 364 p. : *Vasile Petrișor* 120
- LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU, „Scrieri, Articole, Cuvântări (1944—1947)”, Editura politică, București, 1983, 390 p. : *Aneta Spiridon* 124
- „Gîndirea revoluționară din România despre religie (Din tradițiile concepției materialiste asupra lumii)”, Editura politică, București, 1983, 334 p. : *Nicolae Copoiu*. 128
- EUFROSINA POPESCU, „Din istoria politică a României. Constituția din 1923”, Editura politică, București, 1983, 238 p. : *Ioan Șt. Oprea* 130
- POMPILIU TEODOR, „Interferențe iluministe europene”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 256 p. : *Dinu C. Giurescu* 132
- J. SAINT-MARTIN, „Fragments d'une histoire des Arsacides. Ouvrage posthume”, tomes I—II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, 950 p. : *Ana-Maria Coman* 135
- „Națiunea și statul în relațiile internaționale”, Editura politică, București, 1982, 426 p. : *Constantin Botoran* 140

REVISTA REVISTELOR

- „Revista arhivelor”, nr. 1—4/1983 : *Gheorghe Neacșu* 143
- „Voprosi istorii KPSS”, nr. 1—12/1983 : *Vasile Buga* 146
- „Social Sciences in China”, Beijing, nr. 1—4/1983 : *Ana Budura* 149
- „Izvestiia na Instituta po Istoriia na B.K.P.”, nr. 48—50/1983 : *Crișan Iliescu* 152
- „Vědecký bulletin”, nr. 1—4/1983 : *Milică Moldoveanu* 154

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC,
GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAMARIA

**40 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE
SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ
DIN AUGUST 1944**

**REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ — EVENIMENT
DE IMPORTANȚĂ EPOCALĂ
PENTRU DESTINELE POPORULUI ROMÂN**

ION POPESCU-PUȚURI

Sub semnul istoricelor sale biruințe socialiste, al deplinei unități de cuget și faptă în edificarea noilor trepte ale viitorului, poporul român sărbătorește în acest an — anul celui de-al XIII-lea Congres al partidului — împlinirea a patru decenii de la triumful revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în August 1944, moment de însemnătate și răsfrângere cardinală, care a inaugurat epoca cea mai proeminentă din întreaga sa existență, epoca înfăptuirii deplinei independențe naționale, a împlinirii idealurilor sale de dreptate socială și națională, a făuririi României libere, socialiste. Căci această uriașă ridicare la luptă a întregului nostru popor, hotărât să-și ia soarta în propriile mâini și să se exercite nestingherit în istorie, potrivit cu vocația sa, cu năzuințele sale, a însemnat nu numai răsturnarea unei guvernări dictatoriale, opresive, ci a zdruncinat din temelii întregul edificiu politic-social bazat pe exploatarea omului de către om și a creat cadrul propice desfășurării accelerate a procesului revoluționar de adîncime din care s-a născut România socialistă. A scos țara din războiul hitlerist și a alăturat-o, cu toate forțele sale, coaliției Națiunilor Unite, grăbind astfel înfrîngerea Germaniei naziste și încheierea celui de-al doilea război mondial în Europa. A scuturat dominația imperialismului fascist german și a pus bazele dezvoltării libere a României, ale manifestării ei suverane atît pe plan intern, cît și internațional.

Relevînd importanța istorică crucială a revoluției declanșate în August 1944 ca generatoare a celor mai profunde mutații în dezvoltarea progresivă a poporului român, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arată că ea „a pus capăt pentru totdeauna dictaturii militaro-fasciste, dar și dominației imperialiste, și a deschis calea marilor transformări revoluționare din patria noastră, a trecerii puterii politice în mâinile clasei muncitoare în alianță cu țărănimea, intelectualitatea și celelalte forțe progresiste, a transformării poporului nostru într-un popor

stăpîn pe destinele sale, constructor conștient al socialismului, făuritor liber al propriului său viitor comunist”¹.

Privită în contextul larg al istoriei naționale, cu raportări atît la etapele luptei poporului nostru pentru libertate și neamîrnare care au premers-o, cît și la cele care i-au succedat, revoluția de eliberare socială și națională își reliefează legăturile determinative cu toate înfăptuirile revoluționare din această țară, ancorarea ei în întreaga devenire anterioară a meleagurilor noastre carpato-dunărene-pontice. O numim, pe drept cuvînt, întruchipare și simbol ale întregii evoluții parcurse de înaintași prin secole, fiindcă în fundamentele sale vizează tot ceea ce au clădit și au semnificat bătăliile pentru libertate națională și dreptate socială desfășurate aici.

În revoluția victorioasă din August 1944 și în orizonturile pe care le-a luminat se încorporează mesajul și dreptatea tuturor generațiilor care au edificat istoria românilor. Aici s-au vitalizat rădăcinile ei robuste, înfipte în specificul țării, în realitățile epocii care au premers-o direct². Este epoca făuririi României moderne, la temeliiile căreia stau revoluțiile de la 1784, 1821 și 1848, toate cu vigoasă forță de lucrare în timp, Unirea de la 1859, cucerirea independenței de stat depline a țării, în 1877, desăvîrșirea statului național unitar român, în 1918, momente naționale fundamentale proiectate și împlinite ca expresie programatică a revoluțiilor românești ale epocii moderne³, în primul rînd a celei de la 1848, care le sintetizează pe toate. Așa cum subliniază secretarul general al partidului nostru, „revoluția începută în 1848 a continuat să se desfășoare sub diferite forme, găsindu-și expresie în realizarea unirii principatelor, în înfăptuirea reformelor sociale ulterioare, în toate transformările și mișcările revoluționare care au avut loc în țările românești, apoi în România, pînă la revoluția socialistă”⁴.

În aceeași epocă, a apărut și s-a afirmat vertiginos pe scena politică a țării cea mai înaintată, mai revoluționară forță socială din societatea românească — clasa muncitoare —, care și-a îndeplinit cu cinste misiunea istorică în unirea tuturor forțelor înaintate ale națiunii, în înfăptuirea aspirațiilor de dreptate națională și socială ale oamenilor muncii, ale poporului român. Constituirea partidului politic al proletariatului român a reprezentat un moment de importanță istorică în organizarea politică a clasei muncitoare, în desfășurarea mișcării revoluționare, în amplificarea luptei poporului român pentru unitate și libertate națională, pentru finalizarea obiectivelor sale, de profundă îndreptățire istorică, în domeniul național. Se poate spune că, încă de la intrarea sa în arena vieții social-politice a țării, partidul clasei muncitoare, făurit în 1893, a ținut seama de această experiență istorică a poporului, s-a identificat cu interesele și aspirațiile fundamentale ale poporului, în primul rînd cu unitatea și independența sa, pe care le-a apărut și le-a susținut cu toată puterea.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Consiliului Național al Oamenilor Muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*. 5 mai 1984, Editura politică, București, 1984, p. 35.

² Ion Popescu-Puțuri, *Rădăcinile istorice ale luptei împotriva dominației Germaniei naziste, pentru înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă*, în „Anale de istorie”, anul XXVIII, nr. 4/1982, p. 33—57.

³ A se vedea: Constantin Corbu, *Revoluția de eliberare socială și națională, rezultantă a procesului de continuă radicalizare a luptei poporului român în epoca modernă*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 6/1983, p. 56—70.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 398.

Partidul Comunist Român, continuatorul nemijlocit al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893⁵, a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională, a asigurat conducerea bătăliilor maselor populare, ale întregului popor împotriva regimului exploatator, a opresorilor străini, pentru cucerirea puterii politice și trecerea la construcția socialismului.

Toate marile momente ale epocii moderne a istoriei românești se înscriu, astfel, direct, în cadrul procesului revoluționar unic și mereu ascendent din țara noastră, în rîndul factorilor făuririi revoluției de eliberare națională și socială. Aceste momente — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „constituie un tot unitar în procesul revoluționar din România, care a dus la crearea condițiilor pentru înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, la trecerea României pe calea dezvoltării democratice și apoi socialiste, deschizînd poporului nostru calea spre o viață nouă, liberă și independentă”⁶.

Este un titlu de mîndrie al istoriei noastre că în fruntea marii bătălii pentru libertatea și neațîrnarea țării, ca și în întreaga epocă de ample lupte sociale care a urmat, s-au aflat comuniștii. Făurirea Partidului Comunist Român a marcat ridicarea pe o treaptă superioară a luptei clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste ale societății românești pentru eliberare socială și națională. Prin ideologia și prin programul său consecvent revoluționar și patriotic, prin suplețea strategiei și tacticii sale, prin aprecierea lucidă, realistă a evenimentelor, prin excepționala capacitate de organizare și de influențare a mișcărilor sociale progresiste, Partidul Comunist Român s-a afirmat pe scena vieții politice românești ca marea forță politică a regenerării revoluționare, conducătorul temerar și clarvăzător al luptei maselor și autentic continuator și purtător pe noi trepte de făuriri al tuturor valorilor înaintate zămislite în istoria noastră. Stegar al intereselor naționale fundamentale ale poporului român, P.C.R. a militat pentru continua consolidare a statului național unitar, a mobilizat masele poporului la lupta împotriva dominației străine, pentru respingerea ingerințelor monopolurilor internaționale. Faptul că eroicele ridicări la luptă ale muncitorimii române din anii 1929—1933 pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională au dus la eșuarea „planului de la Geneva” și la retragerea din țară a consilierilor și experților străini a conferit acestor mari bătălii ale proletariatului din țara noastră, în fruntea cărora s-a situat partidul comunist, o puternică semnificație internațională, înscriindu-se printre primele mari acțiuni ale proletariatului în Europa după înscăunarea la putere a nazismului în Germania⁷.

În deceniul al patrulea, cînd la orizontul internațional se ridicau, tot mai amenințători, norii negri ai fascismului, care începea să tulbure liniștea și viața popoarelor lumii, poporul român a avut în partidul comunist acea forță capabilă să pătrundă vremurile și să concentreze energiile și voințele pe poziții combatante. Partidul comunist a descifrat, încă de la început, esența ultrareacționară și antinațională a fascismului, incompa-

⁵ A se vedea mai pe larg : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1921—1948*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, p. 136 și urm.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 297.

⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 159—160.

tibilitatea lui cu interesele vitale ale poporului român, primejdia pe care acesta o reprezenta pentru unitatea statală a României întregite la Alba Iulia și a acționat pentru dezvoltarea unei conștiințe de masă asupra pericolului fascist și hitlerist.

În acele împrejurări de grea cumpănă, P.C.R. s-a adresat forțelor democratice și progresiste, întregii națiuni, arătându-le gravele primejdii care planau asupra țării, atât din afară, din partea Reichului nazist și a sateliților acestuia, care zăgăneau armele pentru modificarea statu-quo-ului teritorial, cât și din interior, din partea agenturilor hitleriste. Înfruntând cu eroism condițiile grele ale ilegalității, partidul comunist s-a afirmat ca principala forță organizatoare și conducătoare a mișcării antifasciste din România. El a avut un rol deosebit de important în ridicarea maselor, a poporului la rezistență împotriva războiului, a revanșismului german, creînd, în iunie 1933, Comitetul Național Antifascist — organizație de preîntîmpinare a pericolului hitlerist, deschisă tuturor patrioților români, indiferent de clasă socială, de partid politic — în cadrul căruia s-a relevat activitatea dinamică, pilduitoare a tînărului militant comunist Nicolae Ceaușescu. Prin obiectivele sale — de fundamentală însemnătate pentru destinele țării, ale poporului român —, prin cuprinderea unor forțe sociale largi, prin linia întregii sale acțiuni politice, Comitetul Național Antifascist a format, practic, momentul de deschidere pe drumul spre făurirea consensului național de luptă care a stat la baza înfăptuirii revoluției de eliberare socială și națională.

Acțiunile organizate de partidul comunist prin intermediul Comitetului Național Antifascist și al altor organizații de masă create, conduse sau influențate de P.C.R., ca Liga Muncii, Blocul Democratic, Frontul Studentesc Democrat și altele, prin intermediul presei antifasciste, al unor mari întruniri și demonstrații, au înfrîurit decisiv opinia publică, determinînd o vie activizare a mișcării antifasciste românești. Starea de spirit antifascistă a celor mai largi mase ale poporului, hotărîrea lor de a apăra libertățile democratice, independența și integritatea patriei s-au manifestat cu putere în timpul demonstrațiilor de la 31 mai 1936 din București și din alte orașe ale țării. Prin caracterul lor democratic, antifascist, aceste manifestații au avut o mare semnificație politică, arătînd că masa mare a poporului respingea hitlerismul și, mai ales, pretențiile acestuia de a revizui frontierele țării, de a lovi în independența României.

Analizînd în mod realist poziția celorlalte partide față de pericolul fascist, P.C.R. a ajuns la concluzia că era necesară și posibilă o coalizare a tuturor forțelor revoluționare, patriotice, antifasciste și antihitleriste, avînd drept coloană vertebrală mișcarea muncitorească unită⁸. După cum se știe, la începutul deceniului al treilea, datorită unor împrejurări din mișcarea muncitorească internațională, inclusiv presiunilor Cominternului, se produsese scindarea organizațiilor politice și profesionale ale proletariatului român. În lumina imperativelor unității, comuniștii au luat inițiativa unui șir de tratative stăruitoare cu celelalte partide muncitorești, precum și cu partidele burgheze nefasciste — iar în preajma celui de-al doilea război mondial și cu cercurile guvernamentale — pentru a pune bazele unei conlucrări practice pe terenul luptei antifasciste.

⁸ A se vedea pe larg : Ion Popescu-Puțuri, *Unitatea clasei muncitoare, factor fundamental în afirmarea sa ca forță socială conducătoare a României*, în „Era socialistă”, anul LXIV, nr. 7 din 10 aprilie 1984, p. 12—15.

În condițiile în care obiectivele politice-tactice ale P.C.R., ale celorlalte organizații ale clasei muncitoare au așezat pe prim plan concentrarea tuturor forțelor vii ale țării într-un atotcuprinzător front național antihitlerist al poporului român, unitatea de acțiune a clasei muncitoare, ca forță fundamentală, a dobândit o și mai mare însemnătate. Pe temeiul acestei orientări, Partidul Comunist Român a adresat repetate apeluri Partidului Social-Democrat și Partidului Socialist Unitar pentru realizarea frontului unic al tuturor muncitorilor ca axul luptei antifasciste, antihitleriste a poporului român. „Sintem gata să ne înțelegem asupra oricărui punct, cit de minimal, care ar contribui la mobilizarea antifascistă a maselor, la întărirea unității de acțiune, la grăbirea unității sindicale, la oprirea și respingerea ofensivei de înfometare a capitalismului, la împiedicarea triumfului fascismului“ — se arăta în Scrisoarea adresată în 1935 de C.C. al P.C.R. Comitetului Executiv al P.S.D.⁹

În climatul de luptă și colaborare a muncitorimii române, între organizațiile locale ale P.C.R., P.S.D. și P.S.U. au fost încheiate, la mijlocul deceniului al patrulea, numeroase acorduri de acțiune comună la Bacău, Piatra Neamț, Tirgu Mureș, Cluj, Ploiești, Turnu Severin, Craiova, Galați. Un puternic ecou a avut acțiunea comună din anul 1936 a muncitorilor comuniști și social-democrați în apărarea „Casei poporului“ — sediul Confederației Generale a Muncii — împotriva atacului bandelor fasciste, care urmăreau s-o ocupe.

Spiritul de colaborare statornicit între comuniști și social-democrați și, deopotrivă, experiența dobândită cu prilejul conlucrării în organizarea unor ample acțiuni pentru apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare — acțiuni cu puternic și durabil ecou în epocă — au creat condițiile pentru gruparea, în anii 1935—1936, a muncitorilor comuniști, socialiști și a celor fără de partid într-o singură centrală sindicală — care continua să activeze legal — Confederația Generală a Muncii. Această măsură a contribuit la lărgirea forțelor militante pentru unitatea proletară, a conferit muncitorimii vigoare sporită în lupta pentru revendicări economice și politice.

Militînd pentru ralierea pe o platformă comună a partidelor, grupărilor și organizațiilor democratice, P.C.R. a strîns legăturile cu Frontul Plugarilor, organizație democratică a țărănimii, care avea să joace un rol important în realizarea alianței muncitorești-țărănești, cu Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari (MADOSZ), a stabilit contacte cu diferite fracțiuni ale forțelor politice burgheze și cu un mare număr de personalități politice. Acordul de front unic încheiat la București, în 1934, între Comitetul Național Antifascist, Liga Muncii și Partidul Socialist Unitar, acordurile din 1935 de la Băcia, București, Tebea dintre organizații de masă legale conduse sau influențate de P.C.R. — Frontul Plugarilor, Blocul pentru Apărarea Libertăților Democratice, MADOSZ — și Partidul Socialist, precum și succesele înregistrate în realizarea unității de acțiune în principalele centre ale țării cu prilejul unor lupte greviste, alegeri pentru camerele de muncă, întruniri și demonstrații antifasciste au dat un nou impuls luptei antifasciste. Totodată, comuniștii au participat la numeroase întruniri ale organizațiilor de circumscripție, de sectoare, orășenești și județene ale partidelor național-țărănesc și radical-țărănesc, influențînd transformarea lor în puternice manifestări antifasciste sub lozincă fron-

⁹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare : A.I.S.I.S.P.), cota A XIX-23.

tului național antifascist. „Rezultatul acestei largi activități politice desfășurate de comuniști — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a fost făurirea Frontului Democratic, care înmănunchea Partidul Comunist din România, Partidul Socialist, Partidul Socialist-Unitar, Frontul Plugarilor, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România, unele organizații locale ale Partidului Social-Democrat, ale Partidului Național-Țărănesc, Partidului Radical-Țărănesc și Partidului Țărănesc al doctorului Lupu“ ¹⁰.

Roadele acțiunii unite s-au vădit nemijlocit, forțele democratice coalizate reușind să obțină o serie de succese însemnate în viața politică a țării. Ele au înfrânt cercurile reacționare în alegerile parlamentare din 1936 în județele Mehedinți și Hunedoara, iar în 1937 în alegerile pentru consiliile județene la Ploiești, Iași, Cluj, Bihor și în multe alte localități.

Documentele vremii vorbesc cu puternica lor forță de convingere despre preocupările consecvente ale partidelor clasei muncitoare din România pentru apărarea țării în fața primejdiei externe reprezentate de Germania hitleristă și sateliții ei. „Pericole grave amenință națiunea — avertiza Partidul Comunist Român —. Independența poporului este amenințată de statele din blocul fascist central european, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în goana nemaivăzută pentru coteropirea în primul rînd a orientului european. Încercuirea României este un fapt“ ¹¹. Rezoluția Plenarei a V-a lărgite a C.C. al P.C.R. din iulie 1936 arăta că „Triumful imperialismului german ar duce la triumful fascismului ungar, bulgar etc., la dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea străină a poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german“. Plenara preciza că, în cazul în care Germania hitleristă va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyste, „comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării noastre“ ¹². Cînd, la 1 noiembrie 1936, Mussolini a făcut, la Milano, o declarație provocatoare, cerînd revizuirea granițelor țărilor dunărene în favoarea „Ungariei mutilate“, C.C. al P.C.R. a lansat un manifest în care își exprima încă o dată hotărîrea de a lupta împotriva oricărei revizuii a tratatelor de pace ¹³. La rîndul său, Comitetul Executiv al P.S.D. a adoptat o hotărîre în care se arăta : „Partidul Social-Democrat a exprimat public punctul său de vedere că este hotărît să lupte împotriva fascismului, ațîțător de războaie, atît în ordine internă, cît și în ordine externă, fiind gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni și să susțină, pînă la ultimele ei consecințe, aplicarea politicii de securitate colectivă în sînul Societății Națiunilor“ ¹⁴.

Acțiunile ferme și variate ale forțelor revoluționare, democratice, patriotice din România anilor 1934—1937 au împiedicat pentru un timp ascensiunea la putere a fascismului în țara noastră. Ele au constituit, totodată, o experiență de mare preț, folosită cu succes în perioada următoare, cînd frontul unic al clasei muncitoare se va dezvolta și se va întări atît la bază, cît și la nivelul forurilor conducătoare.

În perioada dictaturii regale, unitatea de acțiune a clasei muncitoare s-a manifestat cu succes în bresle, în cadrul cărora comuniștii, socialiștii, social-democrații au acționat uniți pentru promovarea intereselor de

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 370—371.

¹¹ A.I.S.I.S.P., cota Ab XX-5, nr. 958.

¹² *Loc. cit.*, cota Ab XX-3, nr. 916.

¹³ *Loc. cit.*, cota XX-22, nr. 947.

¹⁴ „Lumea nouă“ din 15 noiembrie 1936.

clasă ale muncitorimii. Totodată, s-a lărgit colaborarea cu oameni politici din rîndul partidelor burgheze, precum și cu unii membri ai guvernului de dictatură regală care se opuneau ascensiunii fascismului pe plan intern și agresivității Germaniei naziste. Este de relevat că, în spiritul liniei sale politice, partidul comunist a reprezentat, în același timp, principala și cea mai hotărîtă forță politică a luptei împotriva regimului dictaturii regale și a metodelor reacționare de guvernare ale acestuia. „Masele populare din România nu vor dictatura regelui, ci un regim democratic parlamentar și constituțional, care să întărească alianța cu Franța democratică, Uniunea Sovietică, Mica Antantă, Înțelegera Balcanică, să susțină cu toată tăria politica de pace și de securitate colectivă, să îmbunătățească cît mai neîntîrziat situația lor materială, culturală și morală“¹⁵ — arătau documentele P.C.R..

Prin activitatea energetică și neobosită a partidului comunist în slujba intereselor poporului, ale țării, lupta antifascistă a maselor a continuat să se amplifice și să se intensifice pe măsură ce situația internațională a României devenea din ce în ce mai grea. „Astăzi, cînd independența națională a poporului român și unitatea României sînt din nou primejduite — scria ziarul „Scînteia“, organul central de presă al P.C.R., în articolul simbolic intitulat : 24 ianuarie 1859—1939 —, amintirea luptelor duse pentru Unire trebuie să îndemne la o luptă dîrză și hotărîtă contra dușmanilor din afară și a agenților lor dinăuntru“¹⁶. În martie 1939, partidul comunist își ridica glasul cu putere împotriva pericolului cotorpirii României de către Germania hitleristă și sateliții ei, și dădea alarma pentru pregătirea de luptă a națiunii. „Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsesc la granița țării noastre — avertiza Manifestul C.C. al P.C.R. din 17 martie 1939 —. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă... Partidul Comunist din România dă alarma ! Să fie pregătit de luptă întreg poporul român și toate popoarele [naționalitățile] conlocuitoare pentru apărarea țării împotriva cotorpitorilor fasciști“¹⁷.

În lumina acestor coordonate ale activității partidului comunist și a celorlalte forțe revoluționare, a stării de spirit patriotice și antifasciste a maselor largi populare se evidențiază și legătura organică dintre amploarea și caracterul demonstrațiilor de la 1 Mai 1939 și întreaga muncă desfășurată de comuniști, de socialiști și social-democrați pentru mobilizarea tuturor forțelor social-politice la lupta împotriva fascismului agresiv, pentru apărarea patriei. Momentul culminant al manifestațiilor și demonstrațiilor antifasciste din acea perioadă l-a constituit, după cum se știe, marea demonstrație patriotică, antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă de la 1 Mai 1939, care s-a desfășurat pe fundalul Congresului general al breslelor, convocat în acea zi. În acest scop a fost constituită o comisie de partid îndrumată nemijlocit de Secretariatul C.C. al P.C.R. și de Biroul Organizației P.C.R. București, cu sarcina concretă a orientării delegaților la Congresul breslelor și a organizării demonstrației de la 1 Mai. Din această comisie, alături de activiști din conducerea partidului, a făcut parte tovarășul Nicolae Ceaușescu, cunoscut pentru patriotismul său înflăcărat și capacitatea sa de organizator, care aducea, totodată, experiența din activitatea Comitetului Național Antifascist.

¹⁵ A.I.S.I.S.P., cota Ab XXII-9, inv. nr. 1011.

¹⁶ „Scînteia“ din februarie 1939.

¹⁷ A.I.S.I.S.P., cota Ab XXII-9, inv. nr. 1011.

Marea demonstrație de masă de la 1 Mai 1939, prin care poporul român și-a afirmat poziția sa antihitleristă, a relevat din nou cu putere exemplara dăruire, devotamentul fierbinte ale tovarășului Nicolae Ceaușescu față de cauza partidului comunist, înaltele sale calități politice și organizatorice, remarcabila capacitate de a mobiliza și a îmbărbăta, de a convinge masele. Toate acestea izvorau din adevărurile clasei muncitoare, ale poporului român, din marele său patriotism revoluționar, care i-au călăuzit viața și i-au caracterizat lupta demnă și curajoasă din anii cei mai tineri. Se reliefează viguros faptul că epoca acelor lupte antifasciste de mare importanță, datorită cărora s-a reușit să se frîneze pentru o vreme ascensiunea legionarilor spre putere și împingerea României în orbita Germaniei naziste, a prefigurat puternic personalitatea marelui conducător al partidului și poporului român, pe care istoria îl desemna să împlinească cele mai nobile aspirații și idealuri de libertate, de progres și bunăstare în anii edificării socialismului în România. După cum, în aceleași momente cruciale ale luptei pentru apărarea suveranității și independenței naționale, s-au evidențiat calitățile de eminent militant revoluționar ale tovarășei Elena Ceaușescu, care s-a remarcat printr-o atitudine fermă, revoluționară, printr-o bogată activitate politică-organizatorică, prin lupta dîrză, neînfricată împotriva asupririi, nedreptății și exploatării, împotriva pericolului fascist, prin devotamentul față de clasa muncitoare, de poporul român, ale căror năzuințe pentru o viață demnă, liberă, fericită le-a slujit cu pilduitoare abnegație.

Prin marea demonstrație de la 1 Mai 1939 — prima, după mai mulți ani, de o asemenea amploare organizată pe baza Frontului Unic, împreună, de către P.C.R., P.S.D. și alte forțe democratice și revoluționare — s-au ilustrat puternic idei programatice fundamentale ale luptei antifasciste românești, idei făurite de partidul comunist. Ea a evidențiat rolul clasei muncitoare ca principal adversar al fascismului și, în același timp, ca unic factor al concentrării tuturor claselor și categoriilor sociale interesate, dintr-un motiv sau altul, în salvagardarea democrației, independenței și integrității țării. Acționînd în strînsă coeziune, clasa muncitoare făcea atunci un important pas pe drumul care avea să ducă, în aprilie 1944, la realizarea Frontului Unic Muncitoresc, iar apoi — pe această bază — la făurirea partidului său unic, în februarie 1948. Alături de clasa muncitoare au acționat masele țărănești, imensa majoritate a intelectualității, celelalte forțe social-politice care încheiaseră acorduri de colaborare pe tărîm antifascist cu comuniștii și cu organizațiile de masă create, conduse sau influențate de P.C.R.

În același timp, momentul 1 Mai 1939 a proiectat în fața opiniei publice mondiale imaginea unui popor dornic de pace și libertate, hotărît să înfrunte forțele fasciste pentru a-și apăra independența. El a constituit un mare semnal pe care România îl adresa Europei pentru concentrarea eforturilor în vederea împiedicării dezlănțuirii celui de-al doilea război mondial de către Germania nazistă. „Cînd în multe țări era o oarecare stare de așteptare — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, muncitorimea română, sub conducerea comuniștilor, s-a ridicat și a demonstrat că nu trebuie să ne plecăm în fața fascismului, că trebuie să ridicăm steagul luptei și că, unită, muncitorimea, popoarele, pot bara calea fascismu-

lui ! Și dacă în 1939 popoarele ar fi acționat unite, hitlerismul nu ar fi dezlănțuit al doilea război mondial !”¹⁸.

Guvernele marilor puteri, precum se știe, în loc să coopereze pentru a pune capăt politicii statelor fasciste de cotoșiri teritoriale, au încercat să abată agresiunea acestora în direcții care să nu le afecteze nemijlocit interesele. Ca urmare a politicii marilor state europene în anii 1939—1940, România a fost complet izolată pe plan internațional. Aflată singură în fața agresiunii fascismului german, lipsită de orice sprijin din afară, ea a devenit victima politicii imperialiste de forță și dictat, de subjugare și asuprire, de acaparare a unei părți a teritoriului și de uzurpare a unității sale naționale. Intrarea României în sfera de dominație a Reichului hitlerist, instaurarea dictaturii militare-fasciste la conducerea statului, pătrunderea trupelor germane în țară și împingerea ei, contrar voinței poporului nostru, în război, alături de Germania nazistă au afectat grav interesele vitale ale întregului popor. În noile condiții, partidele și grupările politice revoluționare și democratice au trecut la organizarea mișcării de rezistență antihitleristă, care s-a înscris ca o pagină eroică în lupta popoarelor împotriva fascismului, pentru libertate, pentru apărarea culturii și civilizației umane.

Organizatorul și factorul cel mai combativ al rezistenței antihitleriste din țara noastră a fost Partidul Comunist Român. Integrat organic în largă mișcare patriotică, antihitleristă care s-a dezvoltat în acei ani, P.C.R. s-a detașat prin superioritatea sa de concepție strategică, tactică și organizatorică, printr-o înțelegere superioară a înseși intereselor naționale vitale pentru asigurarea cărora se purta lupta, prin legarea — pe plan strategic — a eliberării naționale de cea socială¹⁹. Partidul Comunist Român a înțeles că problema majoră care se pune în acele circumstanțe ale istoriei era aceea a mobilizării tuturor forțelor revoluționare, patriotice, antihitleriste în cadrul frontului unic național al poporului român la lupta pentru doborârea dictaturii antonesciene, pentru libertate și independență națională. Spre deosebire de forțele burgheze, care au evoluat de la atitudini și soluții parțiale, de compromis, inefficiente, spre acceptarea, în ultimă instanță, a necesității înlăturării lui Antonescu de la putere, partidul comunist a fixat în platforma sa de luptă din 6 septembrie 1941 obiective ce și-au păstrat valabilitatea pe întreaga perioadă, s-au dovedit corespunzătoare realităților și tendințelor de dezvoltare a acesteia, oferind o soluție realistă pentru scoaterea României din impas. Esența acestei soluții consta în faptul că poporul român nu trebuia să aștepte pasiv rezolvarea destinului său pe fronturile luptei purtate de coaliția antihitleristă, ci să se ridice cu propriile sale forțe la luptă, asigurându-și, în felul acesta, un viitor demn. Tocmai de aceea, obiectivele formulate de P.C.R., acceptate pe deplin și susținute în întreaga perioadă de forțele patriotice populare, au de-

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvintare la Plenara Consiliului Național al Oamenilor Muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*, 5 mai 1984, p. 34.

¹⁹ A se vedea pe larg în acest sens : Ion Popescu-Puțuri, *Spiritul creator al Partidului Comunist Român în pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, în Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, Editura militară, București, 1974, p. 17—29.

venit, apoi, în esență, platforma pe care s-a realizat coalizarea tuturor forțelor antihitleriste din țară.

Clarviziunea politică a partidului comunist, capacitatea sa de a elabora conceptul general al luptei naționale, antifasciste și antihitleriste s-au manifestat și în înțelegerea adâncă a strînsei interdependențe dintre principalele obiective formulate, a condiționării lor reciproce, în timp ce liderii partidelor burgheze au manifestat, din motive de clasă, până în ultimul moment, ezitări în ceea ce privește necesitatea unei acțiuni hotărâte de înlăturare a guvernului antonescian, au recurs la pertractări și compromisuri cu acesta, la încercări de a găsi soluții numai în tratative cu puterile occidentale, ocolind Uniunea Sovietică. Cu alte cuvinte, o poziție ne-realistă și păgubitoare dezvoltării rezistenței cu o intensitate maximă.

Urmărind cu consecvență linia sa de raliere a tuturor forțelor antihitleriste, P.C.R. a pus în centrul activității sale înfăptuirea unității de acțiune și de vederi a Partidului Comunist Român și a Partidului Social-Democrat în legătură cu sarcinile care reveneau clasei muncitoare în acea etapă de răscruce în istoria țării. „Fără unitatea clasei muncitoare nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru dezrobirea națională a poporului român” — sublinia Circulara C.C. al P.C.R. din iulie 1941²⁰, iar Platforma-program a partidului din 6 septembrie 1941 trasa ca sarcină principală tuturor comuniștilor „să lucreze la crearea Frontului Unic al clasei muncitoare în întreprinderi cu muncitorii social-democrați, național-țărăniști și fără partid. Însă, în același timp, trebuie realizat Frontul Unic cu P.S.D., cu conducătorii săi centrali și locali, împotriva fascismului, dușmanul comun”²¹.

Tratativele dintre conducerile P.C.R. și P.S.D. au intrat într-o etapă nouă odată cu autodizolvarea, în mai 1943, a Internaționalei Comuniste — eveniment apreciat pozitiv, atât de comuniști, cât și de social-democrați — și au fost finalizate prin făurirea, în primăvara anului 1944, a Frontului Unic Muncitoresc, care — așa cum subliniază secretarul general al partidului — „a marcat refacerea unității clasei muncitoare în România, ceea ce a determinat creșterea rolului muncitorimii din țara noastră în întreaga activitate, în lupta împotriva dictaturii și pentru înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, constituind factorul determinant al tuturor victoriilor pe care le-am realizat ulterior, inclusiv al făuririi cu succes a socialismului în România”²².

O valoare națională deosebită în cadrul politicii P.C.R. a avut poziția adoptată față de armată. Partidul comunist a apreciat just legătura mării majorități a militarilor cu interesele vitale ale poporului, ale țării, starea de spirit antihitleristă care se dezvoltă și deplasările ce aveau loc în rîndurile acestora²³. Organizînd rezistența antihitleristă și pregătind

²⁰ A.I.S.I.S.P., cota A XXX-10.

²¹ Loc. cit., cota Ab XXV-2.

²² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Consiliului Național al Oamenilor Muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe. 5 mai 1984*, p. 33.

²³ A se vedea pe larg : General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Atitudinea și activitatea Marelui Stat-Major român în perioada septembrie 1940—23 august 1944 ostile politicii duse de Germania hitleristă în România, pentru contracararea unor măsuri antipopulare ale dictaturii antonesciene*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 5 și 6, Editura militară, București, 1979, p. 190—237.

acțiunea de scoatere a României din războiul hitlerist, comuniștii nu s-au orientat spre provocarea unui conflict cu armata, nici spre evidențierea și ascuțirea contradicțiilor interne de clasă inerente oricărei armate burgheze. Linia esențială, de importanță fundamentală a partidului a fost atragerea armatei, în totalitatea ei, inclusiv a corpului de comandă, alături de popor, la lupta pentru eliberarea națională a României de sub dominația imperialismului hitlerist.

Pe fondul factorilor care generau posibilitatea unei asemenea rezolvări, această orientare a P.C.R., activitatea practică multilaterală desfășurată în această direcție au asigurat întoarcerea armelor de către întreaga armată, ceea ce a constituit o trăsătură esențială a acțiunii istorice din August 1944, prin care România a fost scoasă din războiul hitlerist și alăturată coaliției Națiunilor Unite. „România — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a alăturat, cu întreaga forță, armatelor sovietice, împotriva Germaniei hitleriste, pentru eliberarea deplină a patriei de sub dominația hitleristo-horthystă, și apoi a luptat, dând jertfe grele, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la zdrobirea deplină a fascismului“²⁴.

Este meritul istoric al Partidului Comunist Român de a fi reușit, orientîndu-se creator în situația complexă în care se afla țara, să promoveze cu consecvență linia de unire a tuturor forțelor antihitleriste, să înfăptuiască acea coaliție politică largă care a fost în măsură să asigure efortul unanim al națiunii în realizarea marelui act din August 1944. Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă și a asigurat istorica izbîndă a revoluției de eliberare socială și națională demonstrează că August 1944 a reprezentat un energetic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului nostru de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur viitorul. „Insurecția din august 1944 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României. Masele populare și-au dobîndit, cu arma în mînă, dreptul la libertate și neatîrnare, dreptul de a fi deplin stăpîne pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pămîntul patriei cea mai dreaptă și mai înaintată orînduire socială — orînduirea socialistă și comunistă“²⁵.

Evenimentele de acum patru decenii — încununare a unui trecut glorios de luptă purtată de-a lungul vremii pentru libertate și progres — se înscriu ca un moment de importanță epocală în întreaga istorie a României, care au inaugurat un ev nou în destinele țării noastre — evul socialist —, au dus la înfăptuirea celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate socială, spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul secolelor generații după generații, patrioții cei mai luminați, forțele cele mai înaintate ale națiunii române.

²⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 17.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 578.

În cei patruzeci de ani care au trecut de la declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul nostru, condus cu clarviziune de partidul comunist, a parcurs mai multe etape istorice — de la orînduirea bazată pe exploatare și asuprire din trecut, la orînduirea socialistă de astăzi, în care, liber și cu adevărat stăpîn pe soarta sa, făurește în mod conștient propria istorie. După victoria insurecției, lupta antifascistă și de eliberare națională s-a dezvoltat rapid într-o amplă mișcare socială, care a cuprins principalele forțe revoluționare ale societății — clasa muncitoare, țărănimea, masele largi populare — hotărîte să pună capăt exploatării și asupririi din trecut, dependenței față de puterile străine, să asigure un curs nou, socialist, societății românești.

Partidul Comunist Român s-a dovedit la înălțimea noii ere istorice, afirmîndu-se ca singura forță politică în stare să organizeze și să conducă lupta revoluționară a maselor. Ieșind din ilegalitate, partidul și-a reorganizat întreaga activitate, reușind să-și constituie, în scurt timp, organizații puternice în principalele întreprinderi industriale, la sate, în instituții de cultură și învățămînt, în toate centrele țării. Comuniștii eliberați din închisori și lagăre au alcătuit nucleul care a polarizat toate forțele partidului, jucînd un rol de seamă în organizarea activității sale în noile condiții. Puternicele demonstrații populare organizate încă din primele zile de după victoria insurecției au arătat capacitatea organizatorică a P.C.R., autoritatea și influența sa crescînde în rîndul maselor, faptul că el devenise principala forță politică a țării.

Conducînd desfășurarea victorioasă a revoluției, partidul a stăpînit cu succes toate formele luptei revoluționare, toate posibilitățile pentru cucerirea puterii de stat, a asigurat alianțele de clasă și politice adecvate și o asemenea succesiune în îndeplinirea sarcinilor de natură diferită a revoluției, încît experiența desfășurării ei în România a adus elemente noi, originale în strategia — preconizată încă de V.I. Lenin — a trecerii neîntrerupte de la desăvîrșirea transformărilor de ordin general democratic la cele de ordin socialist. Caracterul hotărît, radical pe care l-au avut aceste transformări în România și orientarea întregului proces spre trecerea la socialism au fost imprimate de rolul conducător al clasei muncitoare unite, în frunte cu partidul comunist, rol ce s-a manifestat, chiar de la început, cu putere, ca o trăsătură fundamentală a revoluției, care și-a pus amprenta pe întreaga desfășurare a evenimentelor.

Sub îndrumarea directă sau sub influența partidului comunist și-au intensificat activitatea celelalte organizații revoluționare și democratice, cum au fost : Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Patrioților, Frontul Plugarilor, Uniunea Populară Maghiară și altele. Pe baza înțelegerii și acțiunii comune a comuniștilor și social-democraților, au fost organizate syndicate unice revoluționare, care au îndeplinit un rol important în lupta politică și economică ce se desfășura. Totodată, P.C.R. a lărgit înțelegerea cu alte partide și organizații democratice, constituind, în octombrie 1944, Frontul Național Democrat, din care făceau parte : Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Uniunea Populară Maghiară, Partidul Național-Țărănesc de

și alte organizații și grupări politice. Frontul Național Democrat reprezenta o largă coaliție a tuturor forțelor interesate în democratizarea reală a țării, în înfăptuirea reformelor economice și sociale cerute de nevoile dezvoltării societății românești.

Desfășurarea unor ample lupte politice, economice și sociale a determinat continua schimbare a raportului de forțe, slăbirea pozițiilor claselor exploatatoare și ale principalilor lor exponenți — Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc —, creșterea rolului și influenței maselor populare în viața politică. În decurs de câteva luni au fost răsturnate, rînd pe rînd, trei guverne în care reprezentanții claselor exploatatoare dețineau majoritatea și a fost instaurat, la 6 Martie 1945, primul guvern în care precumpăneau reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii. Aceasta a constituit o mare victorie a luptei revoluționare a oamenilor muncii, marcînd instaurarea puterii populare și trecerea la înfăptuirea programului de transformare democratică, revoluționară a societății românești.

În perioada care a urmat, lupta maselor, conduse de partid, a dus la izolarea și la înfrîngerea rezistenței grupărilor politice ale claselor exploatatoare, la cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii, la abolirea monarhiei și proclamarea Republicii, creîndu-se condiții pentru trecerea la înfăptuirea obiectivelor revoluției și construcției socialiste.

Pornind de la necesitățile impuse de făurirea socialismului într-o țară rămasă în urmă, ca dezvoltare capitalistă, comparativ cu țările Occidentului capitalist, și aflată în curs de dezvoltare ca nivel general al potențialului economic, Partidul Comunist Român, pășind în fruntea întregului popor, a întins României o punte solidă spre viitor. În epoca nouă, socialistă, istoricește scurtă, dar de mari transformări revoluționare, poporul român a înfăptuit o operă materială și spirituală care relevă că acum a avut loc cea mai importantă împlinire a evoluției sociale, cea mai mare densitate istorică. Au fost lichidate, pentru totdeauna, proprietatea capitalistă-moșierească asupra mijloacelor de producție, exploatarea și asuprirea de clasă. S-a făurit o economie socialistă unitară în industrie, agricultură, bazată pe proprietatea comună a oamenilor muncii, ca proprietate a întregului popor și pe proprietatea cooperatistă asupra mijloacelor de producție. S-a realizat înfăptuirea principiului socialist de repartitie a produsului social și a venitului național. Pe această bază, forțele de producție au cunoscut o dezvoltare puternică, România devenind un stat industrial-agrar, cu o industrie puternică, modernă și cu o agricultură socialistă dezvoltată, cu un nivel de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat. Generațiile viitoare vor vorbi cu mîndrie și demnitate despre acești ani de efort istoric eroic, în care Partidul Comunist Român, asigurînd folosirea maximală a avantajelor noii orînduiri, socialiste, dezvoltarea intensivă a economiei, științei și culturii, ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii, își îndeplinește misiunea istorică de exponent al vrierii și intereselor vitale ale clasei muncitoare, ale întregului popor.

Firește că, datorită condițiilor deosebit de grele în care a avut loc pe plan intern și internațional edificarea socialismului, aceasta nu a con-

stituit un drum neted, ci o operă eroică, complexă, care a cerut și numeroase sacrificii, cu nimic mai prejos, ci, dimpotrivă, la o altitudine superioară celorlalte epoci ale existenței poporului nostru. Misiunea de a conduce această operă de o înaltă complexitate a revenit Partidului Comunist Român, care, folosind bogata sa experiență de luptă dobândită de-a lungul întregii sale existențe și ținând seama de legile obiective ale noii orînduiri sociale, de trecutul istoric național, de gradul de dezvoltare socială, de tradițiile și interesele fundamentale ale poporului român, a definit etapele dezvoltării României și a elaborat o politică adecvată fiecăreia dintre aceste etape. „Am avut întotdeauna în vedere — subliniază secretarul general al partidului — de a ține seama de legitățile generale, de legitățile dialectice ale dezvoltării societății, dar întotdeauna am studiat bine condițiile concrete din țara noastră — economice, sociale, naționale, istorice —, inclusiv gradul de dezvoltare al poporului, și am căutat ca aceste legități generale să le aplicăm la condițiile din țara noastră, să găsim pentru problemele pe care le avem în față acele soluții care corespund condițiilor din România“²⁶.

Caracterul creator al politicii partidului a căpătat un impuls deosebit, valențe noi, superioare, în activitatea multilaterală desfășurată pe căile deschise de Congresul al IX-lea al P.C.R. în vederea realizării ansamblului de sarcini complexe ce stăteau în fața societății socialiste. Asupra dinamismului și mutațiilor revoluționare multiple produse în această perioadă și-au pus puternic amprenta spiritul novator, gîndirea cutezătoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, militantul comunist clarvăzător, cu înalt prestigiu internațional, care de la acest istoric Congres se află în fruntea partidului nostru. Cu deosebită mîndrie, toți cetățenii patriei noastre văd în personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu pe omul care, încadrîndu-se, de peste cinci decenii, în mișcarea revoluționară, în lupta clasei muncitoare împotriva exploatării, s-a identificat cu aspirațiile celor mulți, a luptat, sub steagul glorios al partidului, pentru libertate și dreptate socială, pentru eliberarea națională a poporului român, pentru ca oamenii muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, să devină stăpîni pe munca și destinul lor, pentru triumful cauzei socialismului și comunismului pe pămîntul României.

După cum țara nu mai e aceeași, reconstruindu-se ca țară nouă, tot asemenea partidul, ca organism politic, a înregistrat un profund proces de transformări calitative. În condițiile actuale, el este integrat organic în societate, exercită o influență uriașă și se bucură de o imensă autoritate în rîndurile națiunii, pentru că este un partid de masă, strîns legat de clasa muncitoare, de întregul popor. De la acest nivel, de la aceste legături indestructibile dintre partid și popor P.C.R. îndeplinește cu strălucire rolul de centru vital al națiunii, forța cea mai dinamică în dezvoltarea României. Ca urmare, partidul acționează nu deasupra societății, ci din interiorul ei, el nu conduce în numele clasei muncitoare, al po-

16 ²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, Editura politică, București, 1981, p. 100.

porului, ci împreună cu clasa muncitoare, cu toți oamenii muncii, și nu promulgând ordine, ci implicându-se direct, nemijlocit, prin membrii săi, în activitatea creatoare de bunuri materiale și spirituale.

Conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată, formulat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, reprezintă o sinteză magistrală, bazată pe gândirea materialist-dialectică și istorică, a concluziilor elaborate de P.C.R. în ceea ce privește căile pe care trebuie să se dezvolte societatea noastră în actualele condiții ale revoluției tehnice-științifice pentru a-i asigura progresul. Noua concepție creatoare a pornit de la revederea curajoasă a conceptului ce predomina în gândirea de pînă atunci, conform căruia prin victoria socialismului se avea în vedere, mai ales, generalizarea relațiilor de producție socialiste. Or, instaurarea puterii de stat socialiste și a proprietății sociale asupra mijloacelor de producție reprezintă o condiție fundamentală, hotărîtoare a trecerii la socialism, dar nu înseamnă încă, prin ea însăși, soluționarea ansamblului problemelor sociale pe care le implică înfăptuirea plenară a principiilor noii orînduiri.

Partidul Comunist Român a desfășurat o amplă activitate de fundamentare a tacticii și strategiei în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării treptate a țării spre comunism, de aprofundare și aplicare a conceptelor, aprecierilor și tezelor despre socialism la conținutul și la sarcinile etapelor pe care, în continuare, construirea socialismului le are de parcurs, la nivel superior, la condițiile concrete ale României, de abordare teoretică a problemelor noi interne ale edificării societății socialiste, ale relațiilor internaționale, pe temeiul analizei profunde a fenomenelor și proceselor social-politice. Conceptul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate preconizează creșterea intensivă a forțelor de producție, ca element dinamic al progresului social, și crearea unei economii avansate, cu o structură rațională a ramurilor; dezvoltarea susținută a științei, învățămîntului, a întregii vieți spirituale a societății, înfăptuirea revoluției tehnice-științifice; perfecționarea tuturor raporturilor sociale, înfăptuirea în practică a principiilor echității socialiste, adîncirea procesului dezvoltării democrației socialiste și afirmarea multilaterală a personalității, cultivarea trăsăturilor eticii comuniste.

Perioada nouă, net distinctă în dezvoltarea României socialiste inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului a determinat prefăceri profunde în toate domeniile vieții economice, politice și sociale, progrese grandioase în dezvoltarea țării pe calea socialismului. Ea ilustrează forța și superioritatea socialismului pentru dezvoltarea economică susținută a patriei, ridicarea nivelului de viață, material și spiritual, al poporului, adîncirea procesului de omogenizare socială, politică, morală a societății, înflorirea plenară a națiunii române și afirmarea amplă, fără precedent, a României socialiste pe plan mondial. Producția industrială a țării — în comparație cu cea realizată înainte de-al doilea război mondial — este acum de peste 50 de ori mai mare. O serie de ramuri au cunoscut, însă, o dezvoltare și mai puternică — de pildă industria chimică, a cărei pro-

ducție este de peste 200 de ori mai mare. Dar mai important este, poate, faptul că am creat ramuri noi, moderne, necunoscute în trecut în România. Practic, industria românească, dotată în cea mai mare parte cu mașini și instalații de înaltă tehnicitate, poate produce astăzi orice utilaje și mașini pentru toate sectoarele de activitate — inclusiv pentru centrale nucleare.

S-a dezvoltat, în același timp, agricultura. Producția agricolă este acum de aproape 4 ori mai mare decât în trecut. A sporit puternic venitul național — de peste 15 ori.

Rezultatele marcante ale acestei epoci se reflectă și în schimbările structurale care au avut loc în geografia economică a țării, concretizate prin apropierea treptată a nivelului de dezvoltare a județelor țării în ceea ce privește valoarea producției materiale. Dacă în 1968 existau doar patru județe care realizau o producție industrială de peste 10 miliarde lei, în prezent acest nivel a devenit limita inferioară de la care se pornește în aprecierea gradului de dezvoltare a județelor.

Acumulările cantitative în dezvoltarea industriei și agriculturii au fost însoțite de mutații privind accentuarea proceselor calitative din economie, îmbunătățirea continuă a structurilor producției materiale, dezvoltarea ramurilor și subramurilor purtătoare de progres, promovarea revoluției tehnice-științifice, sporirea gradului de eficiență a întregii activități economice, a posibilităților de participare a României la diviziunea internațională a muncii.

Este foarte grăitor că, într-o perioadă de mare tensiune în viața internațională, când lumea întreagă se confruntă cu o puternică criză economică, ce macină economia națională a atitor țări, România își urmează statornic drumul dezvoltării sale mereu ascendente, oferind tabloul unei economii sănătoase și viguroase. Au fost alese căi și metode noi, care nu numai că ne feresc de efectele grave ale crizei mondiale, ci îngăduie înfăptuirea neconținută a progresului multilateral, dinamic al țării și, mai mult, edificarea unor obiective grandioase, cum sînt hidrocentralele de pe Dunăre, metroul din Capitală, Canalul Dunăre—Marea Neagră, cea mai impunătoare construcție din istoria patriei, pagină eroică a epocii de puternică înflorire socialistă — „EPOCA CEAUȘESCU“.

Marile succese pe care poporul nostru le-a dobîndit în industrializarea țării, în progresul puternic al agriculturii, în dezvoltarea celorlalte ramuri ale economiei naționale au constituit factori esențiali care au asigurat creșterea continuă a nivelului de viață al întregului popor. Față de 1950, veniturile totale reale ale oamenilor muncii au crescut de peste 6 ori, veniturile reale ale țărănimii de aproape 4,5 ori, iar desfacerea de mărfuri de peste 15 ori. A sporit consumul populației la produse alimentare de bază, concomitent cu creșterea gradului de înzestrare a populației cu obiecte de folosință îndelungată. Pînă în 1982, peste 70 la sută din populația țării a beneficiat de locuințe noi. Toate aceste realizări demonstrează

forța și capacitatea clasei noastre muncitoare, a întregului popor, condus cu fermitate de Partidul Comunist Român, de a asigura progresul continuu al patriei.

Înfăptuirile pe plan economic-social, politic și cultural-educativ au realizat acea sudură de aur a conștiințelor, acea comunitate de gânduri și simțiri, de voință și acțiune care dau unității național-statale temelii de nezdruccinat. Oamenii muncii din România, fără deosebire de naționalitate, uniți în cadrul Frontului Unității și Democrației Socialiste, sub conducerea Partidului Comunist Român — centrul vital și conștiința națiunii —, gîndesc și acționează într-o deplină coeziune moral-politică pe baza aceluiași interese și aspirații supreme, dreptului de a fi deplin stăpîni pe destinele lor, de a-și făuri în mod conștient și liber viitorul socialist și comunist. Unitatea indestructibilă a națiunii noastre socialiste, cu rădăcini pînă departe în istorie, cînd poporul lupta fără răgaz pentru apărarea și afirmarea ființei naționale, stă la însăși temelia progresului patriei, relevîndu-și marile virtuți în dinamizarea întregii opere de ascensiune istorică a țării.

Expresia cea mai clară, mai elocventă a acestei unități o constituie deplina încredere cu care întreaga națiune urmează partidul, pe secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, transpunînd în viață marile programe de dezvoltare a țării, politica internațională, profund constructivă, de amplu ecou, a partidului și statului nostru. Pe drept cuvînt, unitatea întregului popor în jurul partidului, al tovarășului Nicolae Ceaușescu reprezintă o măreață cucerire revoluționară, cheazășia înfăptuirii obiectivelor însuflețitoare ale construcției socialiste și comuniste, un adevăr major, o realitate fundamentală, care definesc cu pregnanță climatul politic-moral al României socialiste.

Astăzi, România înseamnă în lume o prezență demnă și viguroasă, o țară care se remarcă puternic, deopotrivă, prin valorile materiale și spirituale ale operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și prin activitatea bogată și consecventă pe arena internațională, în slujba idealurilor de pace, destindere, dezarmare, cooperare și înțelegere ale întregii umanități. Rolul determinant și meritul esențial în elaborarea și transpunerea în viață a ansamblului politicii interne și externe a țării noastre revine tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, care aduce o contribuție de o însemnătate deosebită la afirmarea pe plan internațional a principiilor unității tuturor forțelor muncitorești, democratice, antiimperialiste, a tuturor popoarelor pentru făurirea noii societăți, socialiste, pentru eliberarea întregii umanități de asuprire și exploatare, pentru izbînda nobilei cauze a înțelegerii între toate națiunile lumii, pentru salvarea civilizației umane de pericolul unui cataclism nuclear, pentru apărarea dreptului fundamental al omului — dreptul la pace, la viață, la libertate. Se bucură de un uriaș prestigiu în lume și exercită o puternică forță de atracție principiile colaborării internaționale

promovate de România socialistă și fundamentate de președintele ei. „La baza relațiilor cu toate statele lumii — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — așezăm ferm — ca și pînă acum — principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc. Ne pronunțăm pentru renunțarea la forță și la amenințarea cu forță, pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării economice-sociale independente pe care o dorește, fără nici un amestec din afară”²⁷.

Pe toate meridianele globului este larg relevată strălucita contribuție a președintelui Nicolae Ceaușescu la lupta ce se desfășoară în prezent la scară mondială pentru înlăturarea pericolului de război, pentru oprirea cursei înarmărilor și înfăptuirea unor măsuri practice de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară. Personalitatea sa de militant proeminent al vieții contemporane internaționale, concepția sa înalt umanistă, privind acțiunea unită a tuturor forțelor iubitoare de pace pentru salvarea vieții, reprezintă o garanție a sporirii contribuției României la soluționarea marilor probleme ale lumii de azi, la împlinirea celor mai fierbinți năzuințe ale tuturor popoarelor de libertate, independență și suveranitate națională, de pace și progres.

Eliberînd țara de exploatarea omului de către om și consolidîndu-i independența și suveranitatea națională, punînd pe deplin în valoare rolul maselor în făurirea noii societăți, socialiste, asigurîndu-i inele trainice de legătură de prietenie cu popoarele vecine și multiple relații cu popoarele lumii în general, eliberînd societatea de ceea ce este vechi, depășit, partidul revoluționar al clasei muncitoare a știut să insuflă națiunii române încrederea deplină în forțele sale și s-o conducă, o dată ales drumul socialismului, spre folosirea energică a șansei istorice ce i se oferea de a se situa la loc de seamă în rîndul popoarelor avansate ale lumii. *A aliniat, deci, România în pas cu viitorul !* Ne cheamă și ne îndeamnă mereu la creație novatoare și perenă.

Animați de acest curs de impresionantă altitudine, de acest însuflețitor mesaj de istorie nepieritoare, poporul român întîmpină cu noi și impunătoare biruințe socialiste cea de-a 40-a aniversare a libertății sale, Congresul al XIII-lea al partidului nostru, care, — așa cum a subliniat recent tovarășul Nicolae Ceaușescu — se va înscrie ca „un eveniment de însemnătate istorică în viața partidului și a poporului român. El va constitui o etapă hotărîtoare pentru realizarea Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre visul de aur — spre societatea comunistă !”²⁸.

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Consiliului Național al Oamenilor Muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*. 5 mai 1984, p. 24.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 27 iunie 1984*, în „Scînteia”, anul LIII, nr. 13015 din 28 iunie 1984.

CONTRIBUȚIA POPORULUI ROMÂN LA VICTORIA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

VASILE MOCANU

Victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, „în condițiile internaționale favorabile determinate de victoriile armatelor sovietice și ale aliaților, de lupta popoarelor din Europa împotriva fascismului german, a deschis o nouă eră în istoria milenară a poporului nostru. România s-a alăturat, cu întreaga forță, armatelor sovietice, împotriva Germaniei hitleriste, pentru eliberarea deplină a patriei de sub dominația hitleristo-horthystă, și apoi a luptat, dînd jertfe grele, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la zdrobirea deplină a fascismului“¹

În seara zilei de 23 August 1944, la orele 22 și 15 minute, a fost transmisă pe posturile de radio ale României proclamația regelui care anunța națiunii române și lumii întregi răsturnarea dictaturii antonesciene, încetarea ostilităților împotriva Națiunilor Unite, ieșirea României din războiul hitlerist și preciza că armata română va porni, alături de forțele coaliției antihitleriste, acțiuni militare pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei, pentru salvagardarea independenței României : „Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordon armatei și chem poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui... Cel care nu va da ascultare guvernului se opune voinței poporului și este un trădător de țară. Dictatura a luat sfîrșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor țării sînt garantate și vor fi respectate. Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transil-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 24.

vaniei noastre de sub ocupație străină”². Iar noul guvern, constituit în seara aceleiași zile de 23 august, declara : „Orice piedică pusă în drumul înfăptuirii năzuințelor spre pace și libertate a poporului român va dezlănțui o luptă fără milă și fără cruțare din partea tuturor forțelor armate și populare împotriva celor care ar încerca să mențină țara noastră în război cu Națiunile Unite, prelungindu-i astfel zadarnic suferințele. Guvernul, adresându-se vouă, tuturor cetățenilor țării, vă cere..., în spiritul unei desăvârșite uniri și disciplini naționale, să-i dați tot sprijinul pentru înfăptuirea comandamentelor supreme ale ceasului de față : asigurarea păcii și instaurarea unui regim democratic de largi drepturi și libertăți publice pentru toți cetățenii țării”³.

Răsturnînd dictatura antonesciană, România s-a alăturat coaliției antihitleriste, angajîndu-se cu întreaga armată, cu toate forțele sale umane și materiale, în lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al țării, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste. Participarea țării noastre la acest război, pînă la victoria finală, face parte integrantă din procesul de adînci prefaceri revoluționare, început la 23 August 1944, definindu-se distinct, prin amploarea și scopurile sale, ca o componentă a luptei Partidului Comunist Român pentru înfăptuirea obiectivului său strategic în etapa dată. Astfel, în declarația C.C. al P.C.R. dată publicității la 24 august, se arată : „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”⁴.

Prima etapă a participării României la lupta împotriva Germaniei naziste, alături de Națiunile Unite, pentru obținerea victoriei asupra fascismului, o constituie acțiunea militară a armatei române, sprijinită de întregul popor, pentru înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Imediat după arestarea guvernului antonescian a intrat în funcțiune planul acțiunii militare, în cadrul căruia unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice din București au întărit paza la principalele instituții de stat române și au blocat, în prima fază, obiectivele germane. Totodată, s-au luat măsuri pentru declanșarea ostilităților pe întregul teritoriu al țării.

Concomitent cu acțiunea politică, noul șef al Marelui Stat-Major, generalul Gheorghe Mihail, care a primit și împuternicirea de comandant suprem al armatei, a dat, la 23 august, în jurul orei 23, o directivă operativă, transmisă imediat tuturor comandamentelor din subordine, prin care se fixau misiunile de luptă ale armatei române pentru zdrobirea trupelor hitleriste de pe întreg teritoriul țării. În esență, acest document, ce asigura declanșarea acțiunii militare pe tot teritoriul țării de către întreaga armată română, prevedea : încetarea imediată a focului împotriva trupelor sovietice și regrouparea forțelor aflate pe front în vederea luptelor pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei ; Armata 1 română, dislocată în Banat și Transilvania, să zdrobească trupele germane din această zonă a țării și să interzică pătrunderea de forțe hitleriste și horthyste de peste frontiera de sud-vest și din partea de nord a Transilvaniei aflată sub ocu-

² Pentru eliberarea patriei. Documente, extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 august—25 octombrie 1944), Editura militară, București, 1972, p. 29—30.

³ *Ibidem*, p. 31.

⁴ „România liberă”, anul II, nr. 11 din 24 august 1944.

pația străină ; corpurile 1, 2, 5 teritoriale și Corpul 2 armată să nimicească rezistențele germane din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. Directiva menționa că „acțiunea militară trebuie să fie fulgerătoare, în scopul de a exploata surpriza inițială”⁵.

Armata română, într-o unanimitate desăvârșită, de la soldat la general, fără șovăire și ezitare, fără să se împartă în tabere adverse, ceea ce ar fi avut consecințe tragice pentru națiunea română, a întors armele împotriva hitleriștilor și a luptat, apoi, timp de nouă luni, cu un eroism de legendă, până la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

Condițiile concrete în care se afla România în acel moment impuneau comandamentului român și unităților militare organizarea și executarea a trei mari acțiuni, ce trebuiau duse concomitent și cu toată rapiditatea : o acțiune de lichidare a tuturor rezistențelor hitleriste din zona interioară a țării ; o alta de apărare pe frontierele de sud și de vest și în podișul Transilvaniei, necesitând crearea unui front de peste 1 400 km, cu scopul de a zădărnici orice încercare de pătrundere a inamicului spre interiorul țării ; a treia acțiune consta în desprinderea din dispozitivul german a unităților și marilor unități române de pe frontul din Moldova și regruparea și reorganizarea lor în vederea luptelor pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei și participarea, alături de Națiunile Unite, la lupta pentru zdrobirea Germaniei naziste.

Dragostea de patrie a ostașilor români, capacitatea de organizare și conducere a comandanților de toate gradele, a comandamentelor tuturor armelor, cooperarea strânsă între forțele militare terestre, aeriene și maritime — în zonele unde s-au impus acțiuni comune —, prezența activă, din primele momente, a formațiunilor patriotice de luptă și sprijinul larg acordat armatei de întregul popor, eroismul neasemuit cu care s-au angajat în luptă ostașii români și toți acei ce s-au bătut cu arma în mână, precum și condițiile externe favorabile, sînt factori obiectivi și subiectivi care au permis ca aceste trei acțiuni de mare amploare și complexitate să fie realizate în mod magistral și cu deplin succes.

La 23 august 1944, forțele de uscat germane, aflate în interiorul României, totalizau un număr de peste 57 000 de militari ; cele ale aeronauticii și marinei se ridicau la 36 248 de militari. Deci trupele germane de uscat, aeronautică și marină din zona interioară dispuneau de peste 93 000 de oameni. În sprijinul acestora erau în măsură să intervină și formațiunile germane din zona etapelor (Cahul — Focșani — Buzău — Galați), precum și unități din Corpul 29 armată german, care se găsea la nord-est de Galați, efectivele acestor forțe ridicîndu-se la peste 157 000 de militari⁶. În plus, comandamentul hitlerist avea posibilitatea să aducă forțe din Bulgaria și Iugoslavia, fie pe calea aerului, fie prin debarcare pe malul stîng al Dunării, așa cum dealtfel s-a și întîmplat, nu însă în proporția dorită de inamic, datorită ripostei hotărîte dată de forțele române. Nu am inclus în calcul forțele Grupului de armate german „Ucraina de sud”, care era angajat în lupte crîncene cu armata sovietică pe frontul din Moldova.

Faptul, însă, că armata română a fost, din primul moment, în totalitatea ei, de partea revoluției de eliberare socială și națională și a acționat rapid, în toate zonele țării unde a venit în contact cu hitleriștii, că a fost dată de la început lovitura asupra comandamentelor ce conduceau

⁵ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare : Arh. M.Ap.N.), fondul nr. 948, dosarul nr. 838, filele 35—38.

⁶ Colonel Antone Marinescu, colonel Gheorghe Romanescu, *Armata română în războiul antihitlerist. Album de scheme*, Editura militară, București, [f. a.], p. 62.

trupele germane din zona interioară, le-a pus în imposibilitate pe acestea de a-și coordona acțiunile și de a realiza concentrări masive de forțe și mijloace în locurile și în momentele dorite. Aceasta, în timp ce forurile militare de conducere române au putut să păstreze tot timpul inițiativa, să aibă legături permanente cu unitățile și marile unități, cu autoritățile locale de pe întreaga arie de desfășurare a luptelor — care transmiteau prețioase informații — și să le dirijeze efortul spre atingerea obiectivului urmărit.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă odată declanșată a cuprins o vastă arie teritorială, inclusiv unitățile militare de pe frontul din Moldova, care au acționat în raport de situația concretă în care s-au aflat. Astfel, în timp ce la București, Ploiești și în alte orașe s-a trecut, în noaptea de 23/24 august, la atacarea și arestarea unor grupe de militari izolați sau aflați în diferite cantonamente, în nordul țării, în zona Mălini—Valea Seacă (circa 25 km vest Fălticeni), în jurul orei 23, Regimentul 3 grăniceri, comandat de colonelul Nistor Teodorescu, și un batalion din Regimentul 6 grăniceri au atacat, prin surprindere, Divizia 3 munte germană, ca „un trăsnet din senin” — cum nota comandantul acesteia, generalul Paul Klatt — și căreia, din prima zi de luptă, i-au fost luați prizonieri 5 ofițeri și 350 de soldați⁷. Alte unități și mari unități române de pe frontul din Moldova, aflând de arestarea guvernului Antonescu și intrarea României în războiul împotriva Germaniei — moment atît de mult așteptat —, au încetat lupta cu trupele sovietice. Un număr de unități au luat legătura cu comandamentele sovietice, încadrîndu-se în acțiunile de luptă ale acestora. Alte divizii s-au retras, conform ordinelor primite, spre zonele indicate și au atacat și dezarmat trupele hitleriste acolo unde au venit în contact cu acestea. Nici marile unități române de pe front, intercalate între unitățile germane, n-au rămas pasive. Deși în condiții extrem de grele, asumîndu-și toate riscurile, ofițerii și soldații unui mare număr de unități române au respins ordinele și amenințările la care au fost supuși, au izbutit să se desprindă și să se retragă în interiorul țării, unde au început lupta cu dușmanul.

În zona interioară, luptele au început chiar în noaptea de 23/24 august 1944 și s-au generalizat în dimineața zilei de 24 august pe o vastă arie teritorială : Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Banat, sudul Transilvaniei și al Crișanei. De o deosebită înverșunare au fost luptele în București (eliberat complet în dimineața zilei de 26 august) și în împrejurimile acestuia, unde inamicul a fost zdrobit în ziua de 27 august. Rămășițele forțelor hitleriste, numărînd 1 500 de oameni și aflate sub comanda generalului Gerstenberg, au încercat să scape cu fuga, dar au fost prinse și dezarmate lîngă satul Gherghița de unități ale Armatei 4 române, aflată în retragere din Moldova, în ziua de 28 august. „După cinci zile de grele și neîntreprupte lupte — se spune în ordinul de zi nr. 10 al ministrului de război —, unitățile însărcinate cu siguranța și apărarea Capitalei au înfrînt definitiv trupele naziste care atacau de pe uscat și din aer orașul București. Într-un avînt impresionant, unitățile române au asaltat pe inamic, capturînd un mare număr de prizonieri și material de război foarte numeros. Datorită acțiunii lor, manevra de încercuire plănuită (de hitleriști — *n.n.*) s-a prăbușit, asigurîndu-se astfel ordinea în oraș și liniștea cetățenilor”⁸. Aproape 7 000 de hitleriști au fost internați în lagărele de prizonieri. Din

⁷ Paul Klatt, *3 Gebirgs Division. 1939—1945*, Hans Henning, Podzun, Bad Nauheim, 1958, s. 285.

⁸ Arh. M. Ap. N., fondul nr. 948, dosarul nr. 1 259, fila 2.

rîndurile luptătorilor români au căzut la datorie peste 1 400 soldați și ofițeri (morți și răniți) ⁹.

Prin nimicirea forțelor hitleriste din București și împrejurimi, unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice au îndeplinit una din sarcinile esențiale ale revoluției de eliberare socială și națională : capitala României, unul din cele mai importante puncte strategice, leagănul revoluției, punctul de comandă suprem de conducere a forțelor în marea bătălie angajată cu hitleriștii, fusese complet eliberată. Acest fapt a avut un puternic efect tonic asupra moralului armatei, a întregii populații a țării.

Lupte grele s-au desfășurat, concomitent cu cele din Capitală și împrejurimi, la Ploiești și în Valea Prahovei, cel de-al doilea punct strategic, ca nod de comunicație și principala sursă de combustibil. Unitățile Corpului 5 teritorial, împreună cu formațiunile de luptă patriotice și cu sprijinul larg al populației, au lichidat, rînd pe rînd, rezistențele hitleriste sau coloanele aflate în retragere din localitățile și zonele Breaza, Comarnic, Predeal, Azuga, Bușteni, Cîmpina, Băicoi, Pădurea Filipeasca, Chițorani, Plopeni, Moreni, Tirgșor și Crîngul lui Bot, Strejnicul și Boldești, Pleașa și Slănic etc. Ploieștiul, ținut de ostași și muncitori înarmați cu toată fermitatea, în timp ce erau lichidate, prin acțiuni hotărîte, rezistențele germane din celelalte localități ale zonei Prahova, a fost eliberat, la 29 august, de Divizia 18 infanterie română, împreună cu o brigadă mecanizată din Armata 6 tancuri sovietică. Pînă la 31 august au fost lichidate ultimele focare germane din această zonă, trupele române și sovietice avînd de acum cale liberă spre frontul de luptă din Transilvania. Hitleriștii au pierdut aici peste 12 000 de oameni (prizonieri, răniți, morți), peste 1 300 de autocamioane, 260 de tunuri de diferite calibre, numeroase trenuri cu materiale de război. Corpul 5 teritorial și forțele date ca întărire au pierdut circa 800 de ostași (morți și răniți) ¹⁰.

În Dobrogea, trupele Diviziei 9 infanterie, sprijinite de muncitori, au dezarmat, capturat sau alungat trupele hitleriste din Constanța și Tulcea, salvînd de la distrugere instalațiile portuare și întreprinderi din Eforie, Mangalia, Mamaia, Negru Vodă, Hirșova, Topraisar. Forțele fluviale române, susținute activ de trupele terestre, au dus lupte grele cu navele germane care încercau să se retragă pe Dunăre și în Bulgaria, păstrînd intact podul de peste Dunăre de la Cernavodă, obiectiv militar de importanță strategică și, totodată, capturînd 14 remorchere, două șalupe și 60 de șleपुरi germane înarmate. Pînă la 29 august, cînd operația de curățire a Dobrogei de hitleriști a fost încheiată, trupele române au capturat peste 12 000 de militari germani și o însemnată cantitate de armament, muniții, tehnică militară și alte materiale de război ¹¹.

Pe teritoriul Olteniei, trupele române de diferite arme, cu concursul larg al populației, au lichidat rezistențele hitleriste din Craiova, Poiana Mare, Calafat, Caraula, Murgaș, Rovinari, Corabia, Bistreț, Bechet, Rast. Hinova, Virciorova și din multe alte localități și zone, au zdrobit, în același

⁹ Loc. cit., fondul nr. 321, dosarul nr. 2, fila 43 ; dosarul nr. 3, filele 351, 354 449 ; fondul nr. 686, dosarul nr. 180, filele 9—10, 35—41, 64.

¹⁰ Pentru eliberarea patriei, p. 465 ; *România în războiul antihitlerist, 23 august—9 mai 1945*, Editura militară, București, 1966, p. 101.

¹¹ Arh. M. Ap. N., fondul nr. 381, dosarul nr. 38, fila 40 ; fondul nr. 515, dosarul nr. 102, fila 381 ; fondul nr. 948, dosarul nr. 327, fila 267 ; fondul nr. 414, dosarul nr. 12, fila 28.

timp, toate încercările unor detașamente germane de a trece Dunărea din Bulgaria sau Iugoslavia pe teritoriul României ¹².

Cu aceeași dăruire patriotică au luptat trupele române pentru a dezarma și lichida rezistențele sau coloanele germane la Călărași, Slobozia, Buzău, Pogoanele, Brădeanu, Ianca, Țândărei, Fetești, Urziceni, Găești, Gura Ociței, Turnu Măgurele și peste tot locul unde unități sau subunități române de diferite arme și populația au venit în contact cu trupe inamice ¹³.

De asemenea, ostașii români, cu concursul larg al locuitorilor, animați cu toții de o profundă dragoste de patrie și spirit de jefrită, au luptat eroic pentru eliberarea regiunilor țării de la nord și vest de Carpații Meridionali și Occidentali. Menținând în stăpânirea lor toate trecătorile din acești munți, unitățile române au zdrobit atît forțele hitleriste aflate în această parte a României, cît și încercările convergente de pătrundere din partea de nord a Transilvaniei aflată sub ocupația horthystă, din Ungaria și Iugoslavia, a unor unități germane și ungare. Lupte crîncene au avut loc în zona Brașov, stația de radio Bod, la Întorsura Buzăului și Teliu, în zona Doboli-Prejmer, la Alba Iulia, Aiud și Vințul de Jos, Ocna Mureș și Războieni, Sighișoara și Sebeș Alba, Arad și Timișoara, Moldova Veche și Deta, în multe alte localități unde s-au aflat trupe germane staționate sau coloane ale acestora în trecere ¹⁴. Prin acțiunile din partea de sud a Transilvaniei și din Banat a fost eliberată o mare suprafață din teritoriul țării, lanțul Carpaților Meridionali și Occidentali cu trecătorile lor rămînînd permanent sub controlul și stăpînirea trupelor române.

În perioada 23—31 august 1944, armata română, împreună cu formațiunile de luptă patriotice și avînd sprijinul plener al întregului popor, a eliberat partea centrală, de sud-est, de sud și de sud-vest a țării — aproximativ $\frac{2}{3}$ din teritoriul ei de atunci. Înfruntările s-au desfășurat pe uscat, în aer și pe apă ; pe litoralul românesc al Mării Negre și pe tot întinsul Dunării, de la Baziaș și pînă la vărsare, în toate porturile și orașele noastre dunărene au luptat marinarii, artileristii, infanteristii, grănicerii, aviatorii și geniștii români, într-o strînsă cooperare și în unitate cu locuitorii țării, toți fiind animați de o singură dorință — eliberarea patriei de sub dominația fascistă.

În aceste lupte, armata română a participat cu 37 de divizii, un detașament de pază în zona petrolieră și diferite unități și formațiuni, totalizînd un efectiv de 465 659 de militari. Din rîndurile armatei române au căzut peste 8 500 de militari (morți și răniți). Peste 56 000 de hitleriști au fost luați prizonieri, iar peste 5 000 au fost uciși în lupte ; aceasta însemna echivalentul a șase divizii germane. A fost capturată sau distrusă o mare cantitate de armament și tehnică de luptă a inamicului, printre care 498 de nave fluviale și maritime (60 scufundate), 222 de avioane, mii de tunuri de diferite calibre, mitraliere, puști, autovehicule militare, numeroase depozite de muniții, carburanți și alte materiale militare de campanie ¹⁵. Comandamentul german a fost privat de sutele de mii de ostași români, care

¹² Loc. cit., fondul nr. 345, dosarul nr. 7, fila 2 ; fondul nr. 948, dosarul nr. 327, fila 258.

¹³ Loc. cit., fondul nr. 3, dosarul nr. 109, fila 15 ; fondul nr. 337, dosarul nr. 189, filele 15—17, 19, 25—27 ; fondul nr. 348, dosarul nr. 11, filele 4—10 ; fondul nr. 516, dosarul nr. 61, fila 173 ; fondul nr. 948, dosarul nr. 327, filele 51—52, 162, 258, 277.

¹⁴ Colonel Constantin Nicolae, locotenent-colonel Petre Ilie, *Armata română pe drum de luptă și victorii*, Editura militară, București, 1973, p. 57—59.

¹⁵ *România în războiul antihitlerist*, p. 139—145.

i-au devenit adversari, de potențialul economic al României, de întregul sistem de transmisiuni, aerodromuri și infrastructuri aviatice de pe teritoriul românesc — pierderi care au influențat în mod catastrofal asupra potențialului economic și militar german și a întregii situații strategice a Germaniei fasciste în sud-estul Europei ¹⁶.

Prin acțiunea rapidă și hotărâtă a armatei române în zonele unde s-au desfășurat lupte, podurile, porturile maritime și fluviale, căile ferate, tunelurile, numeroase obiective industriale și îndeosebi instalațiile bazinului petrolifer din Valea Prahovei au fost cruțate de distrugerile plănuite de hitleriști, fapt care a avut o mare însemnătate pentru desfășurarea operațiunilor militare pe toată durata războiului antihitlerist. Victoria revoluției a contribuit substanțial la prăbușirea frontului german în această zonă a Europei, la deschiderea direcțiilor de pătrundere spre partea sudică a Reichului german, acționind ca un factor de accelerare a sfârșitului războiului.

În acest răstimp, în zona Iași—Chișinău, armata sovietică dădea lovituri zdrobitoare forțelor hitleriste. Ca urmare a succeselor obținute de forțele participante la revoluție și a nimicirii principalelor forțe ale Grupului de armate germane „Ucraina de sud” de către fronturile 2 și 3 ucrainene în punga de la Iași—Chișinău, armatele sovietice au înaintat rapid, fără să mai întâmpine vreo rezistență, în zonele de sud, centrală și de vest ale României, zone care, la sosirea trupelor sovietice, erau deja eliberate de către armata română.

Se deschidea acum o nouă etapă în acțiunea poporului român — aceea a desăvârșirii eliberării teritoriului patriei. Prin manifeste și ape-luri, partidul comunist a explicat necesitatea continuării luptei și a indicat problemele esențiale care se cereau a fi rezolvate : eliberarea părții de nord a Transilvaniei de sub ocupația străină și participarea, în continuare, la războiul împotriva Germaniei naziste și Ungariei horthyste. Totodată, partidul comunist a pus cu putere în lumină caracterul drept al războiului, le-a întărit și mai mult ostașilor încrederea în victoria coaliției antifasciste. „Luptați într-un război drept — se menționa într-un manifest al C.C. al P.C.R. către armată —, război de eliberare a țării de cotropitorii nemți”, bătălie care, continua manifestul, va fi câștigată, întrucât „întregul popor român înconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună” ¹⁷.

La începutul lunii septembrie 1944, configurația frontului în România era complet defavorabilă Germaniei naziste. Trupele române dețineau la nord de Carpații Meridionali și la vest de cei Occidentali un cap de pod strategic, cu o suprafață de circa 55 000 km². Inițial, apărarea acestui front a fost realizată încă din noaptea de 23/24 august de Armata 1 română, comandată de general de corp de armată Nicolae Macici. La 4 septembrie, o parte a acestui front, adică porțiunea dintre Întorsura Buzăului și Munții Apuseni, a fost preluată de Armata 4 română, comandată de general de corp de armată Gheorghe Avramescu. Justețea măsurilor luate de comandamentul român a fost confirmată de evenimentele militare petrecute în acea zonă a frontului în prima jumătate a lunii septembrie, când inamicul a trecut, succesiv, la ofensivă între 5—15 septembrie în Podișul Transilvaniei, în Crișana și Banat. Scopul acestei ofensive era „de a cuceri trecă-

¹⁶ Colonel Antone Marinescu, colonel Gheorghe Romanescu, *op. cit.*, p. 63.

¹⁷ „România liberă”, anul II, nr. 20 din 4 septembrie 1944.

torile din Carpații Meridionali și de a le zăvori”¹⁸ — după cum notează în memoriile sale general-colonel Hans Friessner, fostul comandant al Grupului de armate germane „Ucraina de sud”. Cu toate că se aflau în curs de realizare a noului dispozitiv, marile unități române au rezistat în fața atacurilor forțelor inamice. Folosind cu iscusință terenul și armamentul, existind o bună cooperare între arme, ostași noștri au reușit, în câteva zile, să stăvilească ofensiva dușmanului pe toate direcțiile.

În luptele pentru zdrobirea ofensivei inamicului, ostași români au săvârșit fapte de eroism cu care poporul nostru se mîndrește. Subunitățile române care au fost încercuite de inamic, au luptat cu dîrzenie reușind nu numai să producă serioase pierderi acestuia și să-i stînjenească înaintarea, dar și să se despresureze. O comportare deosebită a avut, în această privință, batalionul de instrucție al Regimentului 6 grăniceri, care, după patru zile de acțiuni înapoia frontului dușman, a ajuns în liniile noastre¹⁹. Pilde de eroism legendar au dat elevii și soldații „Detașamentului Păuliș” în zona Lipova—Ghioroc—Cuvîn, în fața defileului Mureș, unde inamicul, pentru a ajunge în scurt timp la Deva, concentrase șapte regimente. Numai în fața companiei 6 elevi, comandată de căpitanul Ion Fătu, au fost găsiți după lupte peste 360 de inamici morți și 13 tancuri distruse. Numeroase au fost faptele de eroism individual : elevul sergent Ion Motreanu a sărit pe un tanc al inamicului, pe care l-a distrus cu grenade, însă și el a căzut secerat de focul unei mitraliere ; elevul sergent Alexandru Băbălău, aflat în a cincea incursiune la inamic, a capturat doi hitleriști și, deși grav rănit, i-a adus la comandantul companiei ; el a încetat din viață în momentul cînd raporta că și-a îndeplinit misiunea. Între 13 și 19 septembrie, „Detașamentul Păuliș” a provocat inamicului pierderi care s-au cifrat la peste 900 de morți, 387 de prizonieri și 29 de tancuri distruse²⁰.

Zădărnîcind încercarea inamicului de a împinge frontul pe linia lanțului carpatic, a cărui forțare pe toată întinderea sa ar fi necesitat un timp îndelungat, eforturi și pierderi mari, trupele noastre au ușurat înaintarea rapidă a armatei sovietice spre centrul Transilvaniei, Iugoslavia și Ungaria. În timpul cînd cele două armate române stăvileau ofensiva germano-ungară, forțele sovietice s-au deplasat din zona petrolieră și din Oltenia prin trecătorile Carpaților Meridionali, pentru a se concentra în marele cap de pod strategic deținut de armata română la nord și vest de acești munți. Primele unități sovietice au ajuns, la 6 septembrie, în sectorul Corpului de munte român, la nord-est de Brașov ; la 10 septembrie, mari unități ale armatelor 27 infanterie și 6 de tancuri sovietice au sosit în fișia de ofensivă a Armatei 4 române din Podișul Transilvaniei, iar între 15 și 18 septembrie, alte mari unități sovietice s-au intercalat, succesiv, în zona de apărare a Armatei 1 române, în Banat și Crișana²¹. În unele zone ale frontului, subunități sovietice din detașamentele înaintate au intrat în luptă din mișcare, cum a fost, spre exemplu, în zona Păuliș și în apropiere de Timișoara. Intrarea în dispozitivul de luptă a armatelor sovietice a schimbat considerabil raportul de forțe în detrimentul inami-

¹⁸ Hans Friessner, *Verratene Schlachten (Bătălii trădate)*, Holsten Verlag, Hamburg, 1956, s. 113.

¹⁹ Colonel Dumitru Enache, locotenent-colonel Constantin Tatu, *În primul eșalon*, Editura militară, București, [f.a.], p. 96—97.

²⁰ General-maior (r) Alexandru Petrescu, *Detașamentul Păuliș*, Editura militară, București, 1965, p. 89—260.

²¹ Colonel Eugen Bantea, colonel Constantin Nicolae, general-maior (r) Gheorghe Zaharia, *August 1944—mai 1945. Scurtă prezentare a contribuției României la războiul antihitlerist*, Editura militară, București, 1969, p. 155, 163—164.

cului. Pînă la începutul lunii octombrie, trupele române și sovietice au dus lupte grele pentru îmbunătățirea aliniamentelor, în vederea declanșării unei ofensive de proporții mai mari și purtată pe baza altor planuri.

La 6 octombrie 1944, armatele române și cele sovietice, din cadrul Frontului 2 ucrainean, au declanșat o mare operație ofensivă, organizată de comandamentul sovietic, care avea drept scop zdrobirea ultimelor forțe inamice aflate pe teritoriul României și pe cele din partea de est a Ungariei. Marile unități române angajate în această acțiune au totalizat aproape 270 000 de luptători. Încă din prima zi, unitățile române și sovietice au rupt apărarea inamicului pe un front larg și au pătruns în dispozitivul acestuia. Înfrîngînd rezistența înverșunată a unităților germano-ungare, ele au eliberat orașele Tîrgu Mureș, Cluj, Salonta, Oradea și alte localități.

Continuînd cu vigoare ofensiva, armatele române și sovietice au dus lupte grele pentru zdrobirea apărării inamicului și eliberarea ultimei brazde din glia străbună. În pofida greutăților, folosind o tactică adecvată, bazată deseori pe manevre de flanc și învăluiri, unitățile noastre au reușit să înfrîngă pe inamic și, în seara zilei de 24 octombrie, au ajuns în apropierea orașelor Carei și Satu Mare. În noaptea de 24 spre 25 octombrie, diviziile 9 și 18 infanterie române, atacînd cu o parte din forțe de front, iar cu alta făcînd o dublă învăluire, au eliberat, în zorii zilei, orașul Carei. În aceeași zi, Divizia 135 sovietică a eliberat orașul Satu Mare, în cooperare cu Divizia 11 infanterie română, care a întors apărarea inamicului pe la vest de oraș. La 25 octombrie, trupele române și sovietice au atins granița de nord-vest a țării și au început să pătrundă și în această parte pe pămîntul Ungariei. Astfel, întregul teritoriu al României a fost eliberat de sub dominația fascistă. Poporul român a primit vestea acestui eveniment cu nemărginită bucurie, entuziasm și mîndrie națională. În întreaga țară au avut loc mitinguri, în cadrul cărora masele și-au exprimat recunoștința fierbinte față de vitejii luptători, au glorificat și au cinstit memoria celor care și-au dat viața în apriga încelestare cu inamicul ; în același timp, ele s-au angajat să-și sporească eforturile pentru susținerea frontului pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

Prin comunicatul Marelui Stat-Major al Armatei asupra operațiunilor din ziua de 25 octombrie 1944 se anunța țării întregi că, după eliberarea orașelor Carei și Satu Mare, trupele române „au depășit frontiera româno-maghiară dezrobînd astfel întreaga Transilvanie” și că, „ajunse azi pe frontiera din 1940, diviziile noastre sînt gata de un nou efort și noi jertfe pentru consfințirea drepturilor noastre prin lupte, alături de marii noștri aliați, pînă la înfrîngerea totală a forțelor germano-maghiare”²². La rîndul său, Ministerul de Război, prin ordinul general nr. 77 din 26 octombrie, declara : „Ardealul sfînt, leagăn scump al românismului, furat printr-un odios dictat, oferit cu generozitate de dictatorii Europei magnaților unguri pentru întregirea latifundiilor lor, a revenit azi, prin luptă dreaptă și jertfă vrednică, la Patria din care a fost rupt”²³.

În luptele pentru zdrobirea trupelor hitleristo-horthyste din partea de nord-vest a țării, ostașii români au eliberat aproape 872 localități, dintre care 8 orașe și 18 localități importante, au străbătut masive muntoase și au forțat cursuri de apă. Între 1 septembrie și 25 octombrie 1944, armata română a provocat inamicului numeroase pierderi materiale și umane :

²² Pentru eliberarea patriei, p. 695—696.

²³ *Ibidem*, p. 696.

peste 11 000 de militari inamici au fost uciși sau făcuți prizonieri ; s-a capturat o mare cantitate de armament, muniții și tehnică militară. Armata română a pierdut peste 50 000 de ostași (morți, răniți și dispăruți) ²⁴.

Pretutindeni, trupele române și sovietice au fost primite cu caldă bucurie de populația transilvăneană, care aștepta de mult ziua eliberării de sub dominația străină. În timpul acțiunilor militare din Transilvania, contribuția populației din zona luptelor sau din spatele frontului inamic la înfrângerea fasciștilor s-a manifestat prin diferite forme : acțiuni de partizani, atacarea subunităților fasciste în retrăgere, furnizarea de informații trupelor române și sovietice, transportul muniției, îngrijirea răniților, repararea podurilor și șoselelor, călăuzirea unităților prin munți și păduri, înscrierea voluntară spre a lupta cu arma în mână pentru eliberarea patriei.

Caracterul și scopurile nobile ale participării României la războiul antihitlerist, unitatea dintre acestea și lupta maselor pentru instaurarea unui regim democrat-popular, pentru crearea premiselor necesare consolidării independenței și suveranității reale a poporului român, angajamentele asumate față de Națiunile Unite au făcut imperioasă ducerea acțiunilor militare de către armata română dincolo de fruntariile patriei, pe teritoriul Ungariei. În acest scop, forțele revoluționare din țară, în frunte cu comuniștii, au mobilizat întregul popor pentru susținerea războiului până la încheierea lui cu victoria deplină asupra celor ce l-au declanșat. Dealtfel, încă în proiectul de platformă al Frontului Național Democrat, elaborat de C.C. al P.C.R. în septembrie 1944, se arăta că „Interesele vitale ale poporului român cer ca el să participe în modul cel mai activ la... lupta de nimicire a hitlerismului, luptă pe care o duce întreaga omenire înaintată. Se impune mobilizarea tuturor puterilor poporului și a tuturor resurselor materiale ale țării, pentru a da tot ajutorul trupelor sovietice și române în lupta lor comună contra Germaniei hitleriste“. Acționând constant în această direcție, ziarul „Scînteia“, organul central de presă al C.C. al P.C.R., a lansat, la 27 octombrie 1944, cînd armata de operații română trecuse în întregime pe teritoriul Ungariei și desfășura lupte crîncene pentru eliberarea acesteia, chemarea : „Războiul nu s-a terminat. Trebuie să luptăm mai departe, să nimicim în birlogul său fiara hitleristă, să nimicim din rădăcini imperialismul german și uneltele sale criminale, de felul lui Szálasi. Înainte, spre Budapesta, spre Berlin“.

Luptele armatei române pe teritoriul Ungariei au durat aproape trei luni și jumătate și s-au desfășurat în condiții operativ-strategice deosebit de complexe, principalele acțiuni înscriindu-se în cadrul a două operațiuni ofensive de mare anvergură, organizate și conduse de comandamentul sovietic, cunoscute sub denumirea de „Debrețin“ și „Budapesta“.

În operațiunea „Debrețin“, armata noastră a participat cu 17 divizii, un corp aerian, două brigăzi de artilerie antiaeriană și alte unități și formațiuni ²⁵. Pe direcția Debrețin au luptat cinci divizii române, în strînsă cooperare cu marile unități sovietice care acționau în zonă. Diviziile 3 munte, comandată de general de divizie Leonard Mociulschi, și „Tudor Vladimirescu“, care înaintau direct spre oraș, au rupt apărarea puternic organizată a inamicului, au zdrobit rînd pe rînd contraatacurile violente ale acestuia și au ajuns, în ziua de 19 octombrie 1944, la marginea de sud a orașului. Concomitent, Divizia 2 munte, comandată de general de bri-

²⁴ *România în războiul antihitlerist*, p. 271 ; *August 1944—mai 1945*, p. 203—204.

²⁵ *August 1944—mai 1945*, p. 260.

gadă Gh. Bartolomeu, a dezvoltat cu succes ofensiva pe la est de oraș, iar Corpul de cavalerie român, împreună cu gruparea mobilă sovietică, comandată de general I.A. Pliev, înaintînd pe la vest, au zdrobit rezistența inamică și au interceptat calea ferată Debrețin-Budapesta, tăind astfel legătura principală dintre forțele hitleristo-horthyste care făcuseră din aceste două orașe pilonii apărării lor generale din pusta ungară.

Lovit puternic și amenințat cu încercuirea, inamicul a fost silit să părăsească poziții pe care le considerase de nepătruns. În cursul zilei de 19 octombrie au fost angajate lupte crâncene la porțile orașului Debrețin, iar seara diviziile „Tudor Vladimirescu” și 3 munte, împreună cu forțe sovietice, au intrat pe mai multe direcții în oraș, pe care l-au eliberat în zorii zilei de 20 octombrie. În luptele din zona și orașul Debrețin, inamicul a pierdut circa patru divizii (trei hitleriste și una horthystă), 26 avioane, 138 tancuri, 130 tunuri și mari cantități de materiale de război²⁶. Victoria de la Debrețin a avut o mare importanță strategică și politică. Ea a dus la eliberarea unuia din cele mai mari centre industriale și culturale ale Ungariei, la prăbușirea pilonului de bază al apărării comandamentului german din cîmpia ungară, ușurînd înaintarea trupelor sovietice și române care operau în partea de nord-vest a României. Pentru eroismul, vitejia și dîrzenia de care au dat dovadă în luptele de la Debrețin și din alte zone, diviziile 2 și 3 munte au fost citate prin ordin de zi al Ministerului de Război român²⁷, iar Divizia „Tudor Vladimirescu”, prin ordin de zi al Comandamentului suprem sovietic, primind și denumirea de „Debrețin”²⁸.

Concomitent cu luptele din zona și orașul Debrețin, patru divizii române au acționat spre Tisa de mijloc și, după luptele grele, duse în co-operare cu trupele sovietice, au ajuns pe riul Tisa, unde au cucerit importante capete de pod, creînd astfel condiții favorabile pentru desfășurarea unor noi acțiuni ofensive. În ultima decadă a lunii octombrie 1944 a pășit pe teritoriul Ungariei și Armata 4 română, care, împreună cu gruparea de la centrul Frontului 2 ucrainean, a nimicit, prin lovituri coordonate, forțele germane și ungare din zona orașului Nyíregyháza și, către sfîrșitul lunii, a ajuns, împreună cu Armata 40 sovietică, pe riul Tisa.

Înfrînt în partea de est a Ungariei și pe Tisa, inamicul și-a pus mari speranțe în trăinicia pozițiilor sale organizate din timp pe un aliniament amenajat în adîncime și care îngloba cinci zone importante: Budapesta puternic fortificată, orașul Miskolc, munții Mătra, Bükk și Hegyalja.

La vest de Tisa, în cadrul operațiunii „Budapesta”, organizată de Comandamentul suprem sovietic, armata română a participat, în cadrul Frontul 2 ucrainean, cu 15 divizii, un corp aerian și alte unități și formațiuni militare. Luptele armatei române în noua acțiune strategică, începută la 29 octombrie 1944, s-au dus pe patru direcții, situate la o mare depărtare una de alta. Astfel, Armata 4 română cu opt divizii, formînd aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean, a înfrînt, prin lupte grele, rezistența inamică de pe Tisa superioară și din munții Hegyalja — uriașa cetate naturală situată între riurile Bodrog și Hernád — și, combinînd ingenios manevra largă de învăluire cu lovitura frontală, a dezvoltat impe-

²⁶ *România în războiul antihitlerist*, p. 288.

²⁷ *În numele libertății și prieteniei*. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist (octombrie 1944—ianuarie 1945), Editura militară, București, 1970, p. 222—223.

²⁸ *România în războiul antihitlerist*, p. 290.

tuos ofensiva, depășind, în ziua de 18 decembrie 1944, frontiera ungaro-cehoslovacă ²⁹.

Totodată, diviziile 2 și 3 munte au străpuns apărarea inamică, în cooperare cu marile unități sovietice, pe direcția Miskolc. Un prim obiectiv important care trebuia cucerit a fost orașelul Emöd, puternic fortificat de inamic. La 15 noiembrie, după șase zile de lupte grele, localitatea a fost eliberată. Vinătorii de munte au avut apoi de respins numeroase contraatacuri furibunde ale dușmanului, menținând însă cu fermitate orașelul cucerit. Dezvoltînd cu succes ofensiva, diviziile 2 și 3 munte au ajuns, după alte lupte grele, la marginea orașului Miskolc, la 22 noiembrie 1944. În aceeași zi, însă, diviziile 2 și 3 vinători de munte, întrunite sub comandamentul Corpului 4 armată român, au primit o altă misiune, și anume cucerirea munților Bükk. Dar și în aceste condiții grele de teren s-au manifestat din plin spiritul de inițiativă, curajul și eroismul luptătorilor români. Timp de 23 de zile, vinătorii de munte români au dus lupte grele pentru fiecare creastă, pentru fiecare cotă, au respins numeroase contraatacuri, au înfrînt rezistența inamicului, vitregia iernii și a terenului, cucerind, pînă în ziua de 17 decembrie 1944, masivul Bükk ³⁰. La 20 decembrie, diviziile române au atins granița ungaro-cehoslovacă. Respingerea inamicului din acest masiv a asigurat flancul grupării principale a Frontului 2 ucrainean, care acționa în zona Budapesta, și a deschis pe această direcție „portile” care fereau pătrunderea trupelor române și sovietice spre Cehoslovacia. În acest timp, Divizia „Tudor Vladimirescu-Debrețin” a străpuns prin lupte grele bariera munților Matra și a eliberat, la 25 decembrie, orașul Salgótarján, important centru minier din nordul Ungariei.

Angajat pe direcția loviturii principale a Armatei 7 de gardă sovietică, din cadrul Frontului 2 ucrainean, Corpul 7 armată român, comandat de general de corp de armată Nicolae Șova, a ajuns, la 5 decembrie, în fața centurii exterioare de apărare a Budapestei. Luptele au fost deosebit de crîncene și au cerut eforturi supraomenești și jertfe numeroase din partea ostașilor români, deoarece căile de acces spre capitala ungară cuprindeau două fișii de apărare, iar localitățile fuseseră transformate în puternice noduri de rezistență. A urmat apoi lupte și mai grele pentru ruperea centurii exterioare de apărare a Budapestei. Pînă la 30 decembrie 1944, prin acțiuni eroice, primele două centuri de apărare exterioare au fost străpunse și cucerite, trupele române distingîndu-se în mod deosebit în luptele pentru cucerirea masivului păduros Gödöllő și a localităților Cinkota, Rákosszaba și Rákosliget, care constituiau puncte principale ale apărării inamicului ³¹.

În pragul anului 1945, ostașii români din Corpul 7 armată se aflau în fața centurii de apărare de la periferia Budapestei. Pregătind ofensiva de pătrundere în oraș și căutînd să evite, pe cît posibil, pierderea de vieți omenești și distrugerea unor bunuri materiale, comandantul Corpului 7 armată a dat un ordin în care reamintea ostașilor modul de comportare demnă, umană, de care trebuiau să dea dovadă în situația specifică în care urmau să se desfășoare luptele. „Este posibil — se menționa în ordin — ca inamicul să continue a se bate cu îndîrjire, apărînd stradă cu stradă și casă cu casă, pînă la ultima extremitate. Este posibil, de asemenea, să-și slăbească rezistența și să cedeze repede. Și într-un caz și în altul trupele

²⁹ *În numele libertății și prieteniei*. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist, p. 225—229.

³⁰ *Ibidem*, p. 115—134.

³¹ *România în războiul antihitlerist*, p. 315—318.

noastre trebuie să urmărească un singur scop — acela de a căuta lupta cu forțe armate inamice și de a le înfrânge repede și definitiv, făcând tot ceea ce este necesar în interesul operațiunilor și abținându-se de la orice acțiune străină acestui scop... Populația civilă care nu ia parte la rezistență va fi cruțată și luată sub protecție, asigurându-i-se viața, liniștea și avutul... Monumentele și obiectele de artă, instituțiunile culturale și așezămintele de interes public vor fi cruțate cu grijă”³².

Au urmat 15 zile de lupte înverșunate pentru fiecare stradă, pentru fiecare casă și etaj. Prin eforturi eroice, ostașii români au cucerit, pas cu pas, prin lupte grele, desfășurate fără răgaz ziua și noaptea, pe viscol și ger, dind numeroase jertfe, peste 1 000 de blocuri și case transformate de inamic în adevărate fortărețe, printre care obiective de mare importanță în sistemul apărării orașului, precum : Poșta centrală, cazarma „Franz Joseph“, Facultatea de medicină veterinară, Gara de est, Fabrica de cauciuc etc. Peste tot, ostașii români au înfrînt rezistențele dușmane, au zdrobit zeci de contraatacuri înverșunate susținute de tancuri, reușind să ajungă, pînă în seara zilei de 15 ianuarie 1945, aproape de Dunăre³³. Aici, misiunea Corpului 7 armată român în bătălia pentru eliberarea Budapestei s-a încheiat ; el a primit ordin să se deplaseze pe frontul de luptă din Cehoslovacia.

Apreciind aportul armatei române în luptele din capitala ungară, istoricul ungar Csátári Dániel arăta : „Participarea la eliberarea Budapestei a fost o însemnată faptă de arme a trupelor române pe teritoriul Ungariei, poate cea mai mare dintre toate : au ajutat la eliberarea capitalei unui popor în renaștere”³⁴. Iar ziarul „Graiul nou“, organ al Direcției politice de front a armatei sovietice, editat în limba română, scria, la 15 ianuarie 1945 : „Istoria războiului pentru distrugerea fascismului va pomeni la locul cuvenit contribuția armatei române la această operă grea”.

Desfășurînd ofensiva pe un front larg și pe direcții multiple, în strînsă cooperare cu forțele sovietice, armata română, luptînd cu un inamic puternic, bine dotat și pregătit, cu o îndelungată experiență de război, a parcurs pe teritoriul Ungariei un drum de luptă lung și extrem de dur, dar cu rezultate remarcabile. Cei 210 000 de militari români au străbătut prin lupte teritoriul Ungariei de la o graniță la alta (peste 200 km), au eliberat 1 237 de localități, dintre care 14 orașe, și au provocat pierderi inamicului care s-au ridicat la 30 789 oameni (morți și prizonieri). Jertfele armatei noastre s-au ridicat, în această etapă a războiului, la 42 700 de ostași (morți, răniți și dispăruți)³⁵.

În aceste acțiuni, ostașii români au făcut dovada unor alese virtuți de luptători, ilustrate printr-un eroism individual și de masă, a unei bune pregătiri de luptă și discipline ferme. Comandanții și statele-majore au demonstrat o înaltă capacitate de organizare și conducere a acțiunilor militare în situațiile foarte variate în care s-au aflat pe teritoriul Ungariei — în cîmpie și în teren muntos și acoperit, pe timp de toamnă, cu ploii neconținute care au scos apele din matca lor și au desfundat terenul, pe

³² *În numele libertății și prieteniei*. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist, p. 94—95.

³³ Arh. M. Ap. N., fondul nr. 1, dosarul nr. 238, filele 1—3, 9, 11, 24, 68, 95.

³⁴ Csátári Dániel, *Contribuția poporului român la eliberarea Ungariei de sub ocupația hitleristă*, în „Analele Institutului de istorie a partidului“, anul II, nr. 6/1956, p. 160.

³⁵ *În numele libertății și prieteniei*. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist, p. 241—242; *România în războiul antihitlerist*, p. 701, 706.

timp de iarnă, cu zăpezi abundente și geruri grele, pe viscol și ceață. Comandamentele române au manifestat pricepere în alegerea celor mai favorabile aliniamente ale terenului și amenajarea genistică a acestora, în adoptarea unor dispozitive adânc eșalonate, în combinarea apărării ferme cu riposte ofensive viguroase, declanșate prin surprindere, în special în flancurile inamicului, în dezvoltarea cu impetuoșitate a succesului, folosind pe scară largă manevra de forțe și mijloace pentru a realiza densitatea necesară pe direcțiile de acțiune hotărâtoare, în organizarea unei minuțioase cooperări a tuturor armelor.

Eroismul, dirzenia și hotărârea cu care au luptat ostașii români pe teritoriul Ungariei au fost apreciate prin numeroase ordine de zi și scrisori de mulțumire adresate trupelor de către comandamentele române și sovietice. Astfel, Ministerul de Război, citind — la 20 noiembrie 1944 — marile unități ale armatei române, evidenția faptul că acestea, de la începutul luptelor, „s-au afirmat continuu atît prin spiritul de sacrificiu și tenacitatea ofițerilor și soldaților, cît și prin destoinicia și înalta pricepere a comandanților. Aceste mari unități au fost primele care s-au acoperit de glorie prin cucerirea trecherilor peste Tisa”³⁶. Comandantul Armatei 7 de gardă sovietice a transmis, la 8 noiembrie, o scrisoare Corpului 7 armată român prin care aducea mulțumiri „pentru lupta în ultimele zile pentru respingerea atacurilor ocupanților germano-maghiari”³⁷. Iar comandantul Frontului 2 ucrainean, în telegrama trimisă Armatei 4 române, exprima comandantului și efectivelor acesteia mulțumirile sale „pentru eforturile depuse, măr la umăr cu armata sovietică”, în lupta comună³⁸.

Ultimul capitol glorios al participării poporului român la victoria împotriva fascismului în constituie luptele desfășurate de armata română, cot la cot cu trupele sovietice, pe teritoriul Cehoslovaciei. Pentru armata noastră a fost cea mai lungă perioadă din întreaga campanie antihitleristă — aproape cinci luni. Luptele s-au desfășurat în condiții extrem de grele: geruri aspre și zăpezi abundente în cea mai mare parte a anotimpului, teren muntos și împădurit, comunicații puține, rezistență foarte înverșunată din partea inamicului. Acționînd, în continuare, în cadrul Frontului 2 ucrainean, armata română a angajat pe teritoriul Cehoslovaciei 16 divizii, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, un regiment de tancuri, o brigadă de căi ferate și numeroase alte unități, subunități și formațiuni, cu un efectiv total de aproape 250 000 de militari³⁹.

În a doua jumătate a lunii decembrie 1944, trupele de la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean, unde luptau și majoritatea marilor unități românești, au angajat lupte la frontiera ungaro-cehoslovacă. După două săptămîni de eforturi și sacrificii, trupele române și sovietice au rupt puternicele fortificații ale dușmanului și au cucerit poziții favorabile, necesare desfășurării unor noi operațiuni. Ostașii români au înscris noi pagini de glorie în operațiunea de apărare de la Seňa Turna, executată de Armata 4 română, în luptele duse de Corpul 4 armată în zona râului Ipel și a orașului Lučenec⁴⁰.

În perioada 12 ianuarie—25 martie 1945, Armata 4 română, aflată la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean, a executat, împreună cu Armata

³⁶ Arh. M. Ap. N., dosarul nr. 224/5, fila 9.

³⁷ *În numele libertății și prieteniei*. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist, p. 86.

³⁸ Arh. M. Ap. N., dosarul nr. 732/1, fila 29.

³⁹ *România în războiul antihitlerist*, p. 664—694.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 367—377.

40 sovietică, operația Rožňava. Operațiunea a început la 12 ianuarie, odată cu marea ofensivă sovietică desfășurată în Marea Baltică și regiunea muntoasă a Europei centrale. În urma unor atacuri grele, care au cerut mari eforturi și sacrificii, apărarea inamicului a fost ruptă, iar trupele Armatei 4 române, înaintînd pe direcții convergente, în cooperare strînsă cu trupele sovietice, au încercuit o grupare inamică în raionul orașului Rožňava. La 23 ianuarie, acest nod important de comunicații a fost eliberat de ostașii români, inamicul fiind silit să se retragă spre nord-vest. Au fost luați în prizonierat peste 1 700 de soldați și ofițeri germani și unguri, inclusiv comandantul militar al zonei Rožňava și statul său major ⁴¹.

Trecînd la urmărirea inamicului, Armata 4 română s-a apropiat, pas cu pas, prin lupte grele, de riul Hron. La sfîrșitul lunii ianuarie, deși acționau într-un teren muntos, lipsit de comunicații, diviziile Armatei 4 române au eliberat numeroase alte localități, între care Dobšiná, Muráň, Tisovec, și au ieșit pe valea superioară a riului Hron, în raionul orașului Brezno, cu dreapta în munții Tatra Mică și cu centrul și stînga în Munții Metalici ai Slovaciei. În cursul lunii februarie și prima jumătate a lunii martie, diviziile Armatei 4 române, înaintînd în condițiile unui teren greu accesibil, pe un ger cumplit și zăpadă abundentă, au zdrobit toate rezistențele inamicului, au cucerit creastă cu creastă munții Tatra Mică și Munții Metalici și, pînă la sfîrșitul celei de-a doua decade a lunii martie, s-au apropiat de orașul Banská Bystrica. În această perioadă, trupele de la stînga armatei au contribuit la zdrobirea rezistențelor hitleriste din zona și orașul Zvolen ⁴².

La 19 martie 1945, Armata 4 română a început operația de la Banská Bystrica. Luptele de la sud și de la est de oraș și cele de pe pantele sudice ale munților Tatra Mare au fost deosebit de crîncene. Terenul era acoperit cu păduri și fără comunicații, înțesat cu lucrări genistice din timp amenajate, fapt ce ușura o apărare îndîrjită. Dar nimic nu a putut stăvili ofensiva și, după cinci zile de lupte grele, în dimineata zilei de 25 martie, orașul Banská Bystrica a fost eliberat ⁴³. În noaptea de 2 spre 3 aprilie, trupele sovietice și române au eliberat centrul industrial Kremnica ⁴⁴. Eliberarea regiunii industriale Banská Bystrica—Kremnica a constituit o grea pierdere pentru inamic, lipsindu-l de rezerve naturale prețioase și de un bogat utilaj tehnic.

Continuînd ofensiva pentru străpungerea munților Tatra Mică și fortarea riului Váh, în strînsă cooperare cu trupele sovietice, unitățile Armatei 4 române au ieșit pe valea Turiec-ului, au eliberat orașul Turč Sv. Martin, fiind primite cu însuflețire de populație. În aceste lupte, trupele române au stabilit legătura cu Corpul de voluntari cehoslovac, care acționa în cadrul Frontului 4 ucrainean. Spre sfîrșitul primei decade a lunii aprilie 1945, diviziile Armatei 4 române și cele sovietice vecine au atins un nou aliniament de apărare inamic, puternic organizat pe pantele estice ale munților Fatra Mică ⁴⁵. Prin manevre și lupte îndîrjite, apărarea hitleriștilor a fost ruptă, iar în raionul localității Trenčín a fost forțat riul

⁴¹ *În numele libertății și prieteniei*. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul fascist (18 decembrie 1944—12 mai 1945), Editura militară, București, 1970, p. 84.

⁴² *România în războiul antihitlerist*, p. 404—416.

⁴³ *În numele libertății și prieteniei*. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul fascist, p. 147—148, 151—152.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 213—215.

⁴⁵ *România în războiul antihitlerist*, p. 426—428.

Váh, realizându-se un cap de pod. Presate de trupele române și de cele sovietice, trupele germane s-au retras apoi de pe restul frontului peste Váh. Unitățile Armatei 4 române au reluat ofensiva pe direcția generală Uherský Brod. Rupind apărarea hitleristă din Carpații Albi, trupele române au înaintat rapid, tăind succesiv căile de retragere ale inamicului și, în cooperare cu unitățile sovietice, care înaintau spre Olomouc, au contribuit la eliberarea acestui oraș. În cadrul unor noi regrupări de forțe, Armata 4 română a fost transferată pe frontul de la Prostějov-Ivanovice. În zilele de 6—8 mai, pe acest front s-au desfășurat lupte crâncene, care au provocat pierderi grele fasciștilor și au dus la eliberarea orașului Prostějov⁴⁶.

În perioada de la 18 decembrie 1944, când au început luptele la frontiera ungaro-cesoslovacă, Armata 1 română a dus lupte grele în cadrul operațiunii Lucenec (31 decembrie 1944—10 ianuarie 1945). În condițiile unei ierni grele, unitățile și marile unități ale Armatei 1 române au depus eforturi deosebite, îndeplinindu-și misiunile încredințate. În raionul Oremov-Laz, unde hitleriștii își sprijineau apărarea pe lucrări de fortificații din beton, luptele au avut un caracter deosebit de crâncen. Cu toate acestea, după mari eforturi și sacrificii, unitățile Armatei 1 române au străpuns sistemul de apărare fortificat al inamicului. Demn de subliniat este faptul că, în masivul Javorina, vânătorii de munte, dând dovadă de o excepțională rezistență fizică, au pus stăpânire pe cota 1044, vârful principal al masivului. Până la sfârșitul celei de-a doua decade a lunii martie, Armata 1 română, cucerind noi alinamente de apărare ale inamicului, a atins pe toată linia ei de ofensivă râul Hron. După o scurtă regrupare a forțelor, Armata 1 română, în cooperare cu unități ale Armatei 53 sovietice, a început forțarea Hronului și lupta pentru cucerirea munților Nitra⁴⁷. Datorită elanului și hotărârii cu care acționau trupele române, rezistența inamicului a fost înfrântă; ofensiva s-a desfășurat cu succes, ajungând la râul Nitra, pe care, în ziua de 3 aprilie, l-au forțat din mișcare pe un front larg⁴⁸. A doua zi, Armata 1 română a primit misiunea să desfășoare, cu o parte din unitățile sale, ofensiva spre Bánovce și să-și regroupeze forțele principale în valea râului Váh. După acțiuni crâncene, orașul Bánovce, important centru de comunicații situat la vest de râul Nitra, a fost eliberat în ziua de 5 aprilie. Pentru eroismul cu care au acționat, trupele române au fost citate prin ordin de zi de Comandamentul suprem sovietic.

După această victorie, forțele principale ale Armatei 1 române aflate la vest de râul Váh au angajat lupte violente în Carpații Albi. Ostașii români au înfrânt rezistențele înverșunate ale hitleriștilor, ajungând, la 28 aprilie, în raionul orașului Uherský Ostroh, care a fost eliberat în aceeași zi. Dezvoltând ofensiva la vest de râul Váh, diviziile Armatei 1 române au angajat lupte violente pentru eliberarea orașelor Kroměříž și Kojetín, pe care hitleriștii le apărau cu disperare. Printr-un efort înzecit, rezistența inamică a fost dată peste cap și, la 4 mai, trupele Armatei 1 au pătruns în Kroměříž, pe care l-au eliberat prin lupte crâncene de stradă; la 5 mai a fost eliberat și orașul Kojetín.⁴⁹

⁴⁶ Ibidem, p. 430—436.

⁴⁷ În numele libertății și prieteniei. Documente, extrase din presă și amintiri despre participarea României la eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul fascist, p. 302—303.

⁴⁸ Ibidem, p. 276—277.

⁴⁹ Ibidem, p. 281—284, 304—305.

În cadrul operațiunii de la Praga, începută la 6 mai 1945, forțele române au acționat pînă la încetarea acțiunilor militare⁵⁰. În decurs de trei zile, Armata 4 română a străbătut, prin lupte, peste 130 km, nimicind sau capturînd focare de rezistență hitleriste. În același timp, Armata 1 română a trecut la urmărirea inamicului, care a durat pînă la 10 mai, cînd a fost trecută în eșalonul al doilea al Frontului 2 ucrainean. Armata 4 română a luptat pînă cînd ultimele rezistențe inamice au fost nimicite, la 12 mai. La încetarea ostilităților, cele două armate române ajunseseră în apropiere de capitala Cehoslovaciei — orașul Praga.

În perioada 25 martie—8 mai 1945 și-au adus contribuția și Regimentul 2 tancuri (care de luptă) român, precum și unități și subunități din brigăzile de căi ferate (regimentele 2 și 3), drumuri și poduri. Sprijinind diferite divizii ale Armatei 7 de gardă sovietică, Regimentul 2 tancuri a luat parte, între 9 și 25 martie 1945, la acțiunile ofensive pentru fortarea rîurilor Nitra, Váh și pentru eliberarea capitalei Slovaciei, Bratislava. Tre-cînd pe teritoriul Austriei, regimentul a participat la luptele pentru Viena, cele mai importante desfășurîndu-le în zonele din nord-estul Austriei, pînă în apropiere de Viena. Pentru faptele de arme săvîrșite de tanchiști, Regimentul 2 tancuri a fost citat de două ori prin ordine de zi ale Comandamentului suprem sovietic și a fost evidențiat în patru comunicate de război sovietice⁵¹.

Armata română a înaintat pe teritoriul Cehoslovaciei pe o adîncime de 400 km, pînă la circa 80 km de Praga, timp în care a străbătut 10 masive muntoase, a forțat patru cursuri mari de apă, a eliberat 1722 de localități, între care 31 orașe, participînd la acțiunile importante soldate cu eliberarea orașelor Rožňava, Lučenec, Zvolen, Banská-Bystrica. Trupele române au participat la 259 lupte importante, în cursul cărora au provocat forțelor fasciste mari pierderi, între care peste 20 000 prizonieri (o parte din ei fiind capturați de Regimentul 2 tancuri pe teritoriul Austriei)⁵². Pierderile armatei noastre în luptele duse pe teritoriul Cehoslovaciei și al Austriei s-au ridicat la peste 66 000 de militari (morți, răniți și dispăruți)⁵³.

Faptele de arme ale ostașilor români în luptele din Cehoslovacia, dragostea cu care au înconjurat populația pe care o eliberau de sub tirania fascistă s-au bucurat de o largă apreciere din partea autorităților și populației. Nenumărate documente relevă recunoștința locuitorilor orașelor și satelor eliberate, pun în relief eroismul ostașilor noștri în luptele purtate.

Sintetizînd participarea armatei române la războiul antihitlerist, putem spune că începînd de la 23 august 1944 și pînă la 12 mai 1945, efectivele sale totale, angajate în luptă, au însumat aproximativ 540 000 de militari. Trupele române au străbătut peste 1 600 km, de la Marea Neagră pînă în Boemia, au străpuns 20 de masive muntoase mai importante, au forțat 12 cursuri mari de apă, au eliberat peste 3 800 de localități, dintre care peste 130 de orașe. În acest răstimp, ele au produs inamicului pierderi care s-au ridicat la peste 136 000 de militari, luați prizonieri și morți găsiți pe teren, ceea ce echivalează cu efectivele a circa 14 divizii. Jertfele

⁵⁰ *Ibidem*, p. 285—286.

⁵¹ *Ibidem*, p. 306—307.

⁵² *România în războiul antihitlerist*, p. 464, 706.

⁵³ *Ibidem*, p. 701—702.

date de poporul român au fost mari, ridicându-se la aproape 170 000 de militari (morți, răniți sau dispăruți) ⁵⁴.

Victoriile obținute de armata română în războiul antihitlerist au scos în evidență eroismul ostașilor și capacitatea de comandament a ofițerilor români, care au organizat și condus cu pricepere acțiunile de luptă ale trupelor subordonate. O recunoaștere a eroismului și bărbăției dovedite în lupte de trupele române o constituie numeroasele ordine de zi prin care acestea au fost citate de către Ministerul de Război și comandamentele de armate române ; citarea lor prin șapte ordine de zi ale Comandamentului suprem sovietic și prin 21 comunicate de război sovietice ; ordinele de zi, scrisorile de mulțumire și aprecierile verbale și scrise ale comandantului Frontului 2 ucrainean și ale altor comandanți de mari unități sovietice. Peste 300 000 de ostași și ofițeri români au fost decorați cu ordine și medalii românești, sovietice, cehoslovace și ungare.

Pe tot timpul luptelor desfășurate pe teritoriul Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, ostașii și ofițerii armatei noastre au dovedit înaltul spirit umanitar ce caracterizează poporul nostru. Pretutindeni, prin comportarea lor demnă și civilizată, militarii armatei noastre și-au atras stima și considerația acestor popoare.

Pe lângă contribuția militară, poporul român a înscris un foarte mare aport economic la marea victorie a popoarelor asupra fascismului. Partidul Comunist Român a fost organizatorul și conducătorul luptei maselor pentru sprijinirea efortului de război al țării împotriva Germaniei fasciste. Este meritul său istoric de a fi știut să rezolve cu înțelepciune problemele grele și complexe ce i-au stat în față. Făcînd o analiză multilaterală a condițiilor nou create ca urmare a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, bazîndu-se pe forța nestăvilită cu care masele s-au ridicat la luptă, cît și pe împrejurarea că mișcarea revoluționară se dezvoltă nemijlocit din lupta întregului popor pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă, Partidul Comunist Român a arătat maselor unitatea organică, indestructibilă ce exista între lupta pentru înfăptuirea transformărilor democratice, pentru cucerirea puterii politice de către oamenii muncii și participarea activă a țării la războiul pentru înfrîngerea Germaniei naziste. De zdrobirea hitlerismului erau legate cele mai arzătoare interese ale poporului român : eliberarea părții de nord-vest a țării de sub dominația străină, apărarea și dezvoltarea cuceririlor obținute de poporul nostru prin actul de la 23 August 1944, democratizarea vieții politice și înfăptuirea unor largi reforme democratice, consolidarea independenței naționale a României. Subliniind unitatea organică dintre lupta maselor în interior și necesitatea participării, cu toate forțele, la lupta pentru zdrobirea Germaniei fasciste, ziarul „Scînteia” arăta, la 2 decembrie 1944 : „De felul în care ducem războiul nostru împotriva dușmanilor hitleriști depinde viitorul și fericirea poporului român”.

Luînd în considerare întregul tablou politic și economic al țării, necesitatea imperioasă a participării active la război, precum și posibilitățile reale ale României, partidul comunist s-a situat în fruntea poporului în vederea susținerii bătăliei pentru zdrobirea cotropitorilor fasciști. Explicînd maselor caracterul drept al războiului, necesitatea făuririi unui spate trainic al frontului în vederea aprovizionării armatei cu cele necesare, partidul comunist a adresat întregului popor chemarea patriotică : „Totul

pentru front, totul pentru victorie !". Sub semnul acestei mobilizatoare chemări, oamenii muncii de la orașe și sate, însuflețiți de dragoste fierbinte față de patrie, și-au încordat toate puterile și întreaga voință pe cel de-al doilea cîmp de bătălie — frontul economic, reușind să facă față tuturor cerințelor care au stat în fața țării în acea epocă grea. În ansamblul său, efortul economic al României în războiul antihitlerist — calculat de la 23 august 1944 și pînă la 1 septembrie 1945, cînd unitățile operative au revenit complet în țară — se ridică, după o evaluare aproximativă, la circa 770 de milioane dolari (valută 1938). Dacă la acestea se mai adaugă valoarea pagubelor și distrugerilor provocate de trupele hitleriste și horthyste în retragere — aproximativ 350 de milioane de dolari —, efortul economic depășește un miliard de dolari, echivalînd cu de peste patru ori totalul cheltuielilor bugetare ale statului român efectuate în anul financiar 1937/1938⁵⁵.

Efortul militar și economico-financiar făcut de România în lupta împotriva fascismului a determinat ca, în mai 1945, cînd Germania nazistă a capitulat necondiționat în fața Națiunilor Unite, poporul român să simtă o profundă satisfacție și mîndrie patriotică. „Am contribuit... cu hotărîre fătîșă și sinceră la grăbirea ceasului răsplătitor pe care îl trăim acum alături de întreaga omenire — scria ziarul „Scînteia“ la 11 mai 1945. Să stăruim pe drumul acesta, nimicind pînă la capăt urmele ascunse sau vădite ale fascismului și dîndu-ne partea cinstită la clădirea viitorului lumii, adevărului și propășirii... Participăm cu entuziasm la bucuria imediată a omenirii, prilejuită de victoria militară asupra fascismului. Să ne-o cîștigăm și pe aceea de a ne împărtăși din binefacerile senine ale păcii, să ne încordăm eforturile pentru a zidi o Românie luminoasă și fericită“.

⁵⁵ Colonel Constantin Nicolae, locotenent-colonel Petre Ilie, *op. cit.*, p. 158. 39

ECOUL INTERNAȚIONAL AL REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944 DIN ROMÂNIA

GHEORGHE UNC

În rîndul statelor care și-au gravat pentru totdeauna numele în marea epopee antifascistă, România se înscrie la loc de cinste atît prin glorioasa revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a avut profunde implicații asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial, cît și prin contribuția adusă de armata română, sprijinită larg de întregul popor, la marea victorie asupra Germaniei naziste. Aportul României la cauza nobilă a înfrîngerii mașinii de război hitleriste s-a bucurat de o largă recunoaștere și apreciere pe plan internațional. Relevînd acest fapt, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că : „Lupta eroică a poporului român împotriva Germaniei hitleriste, contribuția sa prețioasă la marea victorie asupra fascismului și-au găsit o largă recunoaștere în opinia publică internațională“¹.

Și, într-adevăr, prin dimensiunile sale interne și internaționale, prin consecințele și învățămintele ei, cotitura istorică românească din August 1944, cu corolarul ei — participarea armatei române la înfrîngerea Reichului nazist —, a avut un amplu răsunset peste hotare, atrăgînd atenția întregii lumi asupra României. Ziarul sovietic „Pravda“ consemna, la 25 august 1944, cu deplin temei, că „în România se petrec evenimente de natură să concentreze asupra sa cea mai mare atenție“, deoarece fapta ei „depășește cadrul României“. Indiferent de proveniență — țări aliate, țări neutre și chiar inamice —, aprecierile străine sînt unanime în a recunoaște multiplele consecințe ale actului istoric românesc asupra desfășurării cursului mării conflagrații mondiale, evidențiînd, totodată, prețioasa contribuție a poporului român la victoria asupra fascismului.

Interesul manifestat peste hotare față de actul memorabil al poporului român de acum 40 de ani s-a datorat faptului că el a intervenit în împrejurările, așa cum avea să sublinieze reprezentantul sovietic la Conferința de pace de la Paris, cînd „nu erau încă evidente perspectivele dezvoltării viitoare a evenimentelor“, și cînd „soarta Germaniei hitleriste

era departe de a fi clară". Reținem, în acest context, remarca unui ziar din India, care, în acele zile, referindu-se la acțiunea istorică a românilor, semnală : „Ei par să-și fi ales bine momentul. Din punctul de vedere al aliaților, el este sigur bine ales și aliații ar trebui să le fie recunoscători”².

Cele semnalate erau într-un totu evident, deoarece în ajunul momentului de la 23 August 1944 din România, Germania nazistă, deși primise lovituri puternice și pierduse inițiativa strategică, dispunea încă de un teritoriu relativ întins, de o forță armată însumând milioane de oameni și resurse mari pentru producția de armament și tehnică militară. Așa se și explică satisfacția și bucuria cu care opinia publică antihitleristă de pretutindeni a salutat aderarea României la coaliția antifascistă, văzând în aceasta o accentuare a superiorității de forțe în favoarea Națiunilor Unite. Astfel, postul de radio american pentru Europa anunța, în noaptea de 23 spre 24 august : „De acum înainte, România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestându-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun”³. În zorii zilei de 24 august, postul de radio Londra comenta în felul următor evenimentul major din țara noastră : „România a trecut acum în rîndul Națiunilor Unite, care luptă azi pentru civilizație și împotriva stăpînirii Europei de către germani. Fapta României constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfîrșitul războiului”⁴. Ieșirea României din Axă — relatea postul de radio Moscova în dimineața zilei de 27 august — „are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreaga zonă balcanică, deoarece prin această lovitură se prăbușește tot sistemul de dominație german din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui fapt nu poate fi subestimată”⁵. Concordanța în timp a insurecțiilor de la Paris și din România a stîrnit interesul patrioților francezi față de evenimentele din țara noastră. Știrea despre aderarea României la coaliția antihitleristă — scria, la 24 august, ziarul „Le Front National” —, „care sosește în plină insurecție a Parisului, va umple de bucurie pe luptătorii noștri”. În China, ziarul „Takongbao” („Imparțialul”) își informa cititorii, la 25 august, despre faptul că „România s-a retras din Axă și a acceptat condițiile de pace ale aliaților. Între armatele române și germane au avut loc lupte”.

În timp ce evenimentele din România erau salutate cu căldură și simpatie de forțele antifasciste și antihitleriste de pretutindeni, ele au produs o puternică derută în rîndurile cercurilor naziste. Autoritățile hitleriste, comentînd consecințele actului revoluționar din țara noastră pentru mașina lor de război, concluzionau : „Pe lîngă consecințele imediate de ordin militar, a produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani”⁶.

Observatori și comentatori militari străini au remarcat, chiar de la început, implicațiile operative și militar-strategice ale trecerii României de partea Națiunilor Unite și a intrării ei în războiul contra Reichului și aliaților lui. Astfel, o primă consecință a desfășurării victorioase a revo-

² „The Statesman” din 29 august 1944.

³ *Pentru eliberarea patriei*. Documente, extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 august—25 octombrie 1944), Editura militară, București, 1972, p. 469—470.

⁴ *Ibidem*, p. 471.

⁵ *Ibidem*, p. 483.

⁶ Arhivele Statului București, fondul Casa regală, dosarul nr. 11 bis/1945.

luței de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România, declanșată în împrejurările favorabile create de ofensiva armatei sovietice la aripa de sud a frontului sovieto-german, a reprezentat o spulberarea intențiilor comandamentului nazist de a stabili frontul pe teritoriul românesc, hitleriștii fiind lipsiți de posibilitatea folosirii alinamentelor strategice de apărare pe care le oferea spațiul geografic românesc. „Nicăieri pe pământul românesc — evoca radio Moscova — nemții n-au reușit să repete evenimentele care au avut loc în Italia de nord în vara anului 1943. Ei n-au reușit să dezarmeze armata română și să ocupe principalele poziții strategice”⁷.

Pe lângă faptul că Germania a pierdut importante poziții strategice cheie, remarcabile au fost consecințele actului revoluționar românesc și în ceea ce privește anihilarea și nimicirea unor importante forțe umane și tehnice ale inamicului. Între 23 și 31 august 1944, armata română și formațiunile de luptă patriotice au curățat de inamic două treimi din teritoriul de atunci al țării, adică Muntenia, Oltenia, Banatul, sudul Transilvaniei și Crișanei. În numai opt zile de aspre înfruntări, efectivele germane scoase din luptă s-au cifrat la peste 61 000 de oameni (prizonieri și morți), echivalând cu circa șase divizii. Aceste fapte de arme ale ostașilor români erau urmărite și comentate peste hotare zi de zi. Ziarul comuniștilor francezi, „L'Humanité”, în numărul din 28 august 1944, își anunța cu satisfacție cititorii că „românii i-au gonit pe germani din București”. Alte agenții și organe de presă străine semnalau eliberarea Ploieștiului și a zonei din Valea Prahovei. În China, ziarul la care ne-am mai referit, își informa cititorii că „trupele române desfășoară lupte la Constanța, de-a lungul Mării Negre, împotriva trupelor germane”⁸. Ca într-un film se derulau în publicistica străină a acelor vremuri nume ale localităților românești remarcate prin luptele duse împotriva hitleriștilor.

O altă consecință majoră a evenimentelor din România — comentată pe larg peste hotare — este aceea că insurecția română, prin lichidarea tuturor rezistențelor germane de pe două treimi din suprafața de atunci a țării, a deschis calea transferării frontului de către comandamentul sovietic cu circa 800 km spre sud-vest, adică din zona Focșani—Galați—Tulcea pînă la frontierele cu Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria și pozițiile apărute de trupele române în Podișul Transilvaniei și vest de Carpații Occidentali. Evoluția evenimentelor din România, cu începere de la 23 august 1944 — apreciază pe bună dreptate istoricii militari sovietici —, „a creat, în ansamblu, condiții politice și militare favorabile pentru acțiunile Armatei Roșii”⁹. Referindu-se tot la acest aspect al însemnătății internaționale a actului de la 23 August din țara noastră, doi ofițeri superiori francezi — general Cochet și lt.-colonel Paquier —, într-un articol intitulat *România alături de Națiunile Unite*, conchideau că, prin victoria forțelor insurecționale, înaintarea trupelor sovietice pe teritoriul românesc eliberat s-a transformat într-un adevărat marș strategic. „Armatele sovietice au putut să străbată în marș țara, cu arma pe

⁷ *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist*, Editura militară, București, 1964, p. 74.

⁸ „Takongbao” din 25 august 1944.

⁹ *Istoriia Velikoi Otchestvennoi Voini Sovetskogo Soiuzu, 1941—1945*, vol. IV, Moskva, 1962, p. 403.

umăr, îndreptându-se spre Ungaria și Bulgaria, și să se concentreze în centrul și vestul Transilvaniei”¹⁰.

Alungarea trupelor germane de pe un spațiu de circa 150 000 de km², însumată cu menținerea de către trupele române a unui „cap de pod transcarpatic”, întins pe o suprafață de 50 000 km², au contribuit la prăbușirea frontului din sud-estul Europei, la deschiderea unor noi direcții strategice spre Balcani și Europa centrală, la grăbirea înfringerii depline a Germaniei hitleriste. Acest fapt a fost apreciat la unison și la modul superlativ peste hotare. Reținem, în acest context, câteva din aprecierile vremii. Postul oficial de radio al Angliei sublinia, la 24 august, că „prin ieșirea din luptă a României..., întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie. Consecințele pentru viitorul mers al războiului sînt incalculabile... Gestul României va fi un exemplu de urmat pentru Bulgaria, Finlanda și Ungaria”¹¹. Comentînd consecințele pentru spațiul sud-est european a intrării României în războiul contra Germaniei naziste, ziarul „Pravda” releva, la 12 septembrie 1944 : „România devine, acum, bază de operațiuni militare pentru lichidarea completă a dominației hitleriste în Balcani de sub jugul german și pentru restabilirea independenței și suveranității lor naționale”.

La rîndul său, postul de radio din New York exprima, la 18 septembrie 1944, opinia că „Dezastrul german din România a pecetluit soarta armatelor Reichului din Balcani : prin trecerea României de partea Aliaților..., drumul de sud-est, care duce la Budapesta, Praga și Viena este deschis... Este deci legitim ca poporul român să aibă, în momentul de față, un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție însemnată la grăbirea sfîrșitului. Este o contribuție de care poporul român poate să se felicite”¹². În aceeași optică, ziarul francez „Le Parisien Libéré”, în numărul din 27 august 1944, remarcă : „În istorie, România va avea onoarea de a fi prima în Balcani care a dat semnalul pentru... a grăbi prăbușirea germană, a ridicat stindardul eliberării în această parte a Europei”. Sintetizînd aceste aprecieri, ziarul sovietic „Pravda” scria, la 28 august 1944 : „Importanța ieșirii României din Axă depășește cadrul României. Presa străină are dreptate să spună că aceasta înseamnă prăbușirea întregului sistem german de apărare în Balcani”.

Publicistica străină evidențiază, de asemenea, că aderarea României la coaliția antihitleristă a contribuit la o accentuare a raportului de forțe în favoarea acesteia și din punct de vedere economic. Din acest moment, Germania nazistă a fost lipsită de bogățiile naturale românești, ele fiind puse în slujba efortului economic al României la victoria finală împotriva hitlerismului. Consemnînd acest fapt, revista sovietică „Voina i rabocii class”, scria : „înfrîngerile nemților în România vor avea, de asemenea, pentru Germania, și mai grele repercusiuni economice. Odată cu aliatul român, nemții au pierdut și petrolul și grîul românesc. În economia germană de război, acest lucru produce un gol atît de mare, încît întreaga lui importanță nici nu poate fi estimată acum”¹³. Exemplificăm

¹⁰ General Cochet, lt.-colonel Paquier, *La Roumanie aux cotés des Nations-Unies*, în „Cahiers France-Roumanie” (Paris), nr. 5, septembrie—octombrie 1946, p. 40—45.

¹¹ Colonel Vasile Gherghescu, *Aprecieri străine asupra însemnătății insurecției poporului român*, în *Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, Editura militară, București, 1974, p. 307.

¹² *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist*, p. 100—101.

¹³ „Voina i rabocii class”, nr. 17 din 1 septembrie 1944.

acest aspect și cu o apreciere făcută de ziarul francez „Libération“, care nota că „pentru Germania căderea Ploieștiului atrage după sine pierderea întregii regiuni petrolifere române“. Astfel, susținea ziarul, „dispare o treime din disponibilul ei de carburanți, restul fiind fabricat de uzinele de esență sintetică. Acest dezastru va avea repercusiuni rapide asupra tuturor fronturilor“¹⁴. Nevoite să recunoască gravele consecințe provocate Germaniei și aliaților ei de evenimentele din România, căpeteniile naziste preconizau, într-un raport înaintat lui Hitler, „a se lua toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei și poporul român să dispară ca națiune“¹⁵.

Impactul creat pentru trupele naziste în Balcani de către cotitura României din august 1944 a fost consemnat și în declarațiile generalului nazist Alexander von Löhr, comandantul grupului de armate „E“, care acționa în Grecia, Albania și Croația, declarații făcute în fața organelor de anchetă iugoslave după capitulare. El a arătat, printre altele, că, în urma evenimentelor din România, grupul de armate „E“ și-a văzut periclitată securitatea și s-a pus de urgență problema evacuării acestor trupe din Grecia. Grupul de armate a început retragerea de pe insule, din Grecia și din Albania, sub loviturile continue ale partizanilor greci și ale unităților Armatei Populare de Eliberare a Iugoslaviei, cu un efectiv de aproape 350 000 de oameni și 10 000 de mașini de diferite tipuri¹⁶.

Revoluția de eliberare socială și națională declanșată în August 1944 a avut un ecou deosebit în țările vecine, ținând seama de influența evenimentelor românești în acest spațiu. Analizând situația internă și internațională existentă la sfârșitul lunii august 1944, deci și evenimentele care demonstrau că „muncitorii și țărani români au ales drumul just al luptei și sînt pe cale să se elibereze de jefuitoarii și ocupanții lor — germanii“, Partidul Muncitoresc Bulgar și Frontul Patriei au subliniat, în numeroase apeluri, manifeste etc. că „trecerea României de partea aliaților a dus țara noastră (Bulgaria — *n.n.*) la o izolare deplină“, că „situația nou creată..., în special în România, a provocat tulburare și panică în rîndurile cercurilor fasciste“ și că ceea ce a făcut poporul român „trebuie să facem și noi“¹⁷.

Cotitura istorică din România a înrîurit în mod pozitiv și desfășurarea evenimentelor din Iugoslavia. Ca urmare a victoriei insurecției române, trupele sovietice au avut posibilitatea să ajungă în câteva zile la frontierele Iugoslaviei, iar prin angajarea trupelor române pe linia Dunării și în partea de nord a Transilvaniei au fost blocate numeroase forțe germane, care ar fi putut fi aruncate împotriva mișcării de rezistență iugoslave. Opinia publică din Iugoslavia a primit cu satisfacție participarea țării noastre la războiul antifascist, văzînd în aceasta o creștere a superiorității armate a Națiunilor Unite. Astfel, ziarul „Slobodna Voivodina“, organ al Frontului Unic de Eliberare Națională a Voivodinei, își informa, la 13 septembrie 1944, cititorii despre acțiunile ofensive ale armatei române, scriind : „Ce stare de spirit au avut românii și ce fel de dispoziții au avut aroganții friți se vede după aceea că trupele române au

¹⁴ „Libération“ din 1 septembrie 1944.

¹⁵ Arhivele Statului București, fondul Casa regală, dosarul nr. 12 bis/1945.

¹⁶ Nicolae Ciachir, *Iugoslavia, în Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial. 1938—1945*, vol. 1, Editura militară, București, 1973, p. 319—321.

¹⁷ Crișan Iliescu, *Bulgaria, în Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, p. 350.

făcut prizonieri în jur de 50 000 dintre cei care se considerau pînă nu de mult stăpîni aparținînd «rasei superioare»¹⁸.

Acțiunea României s-a resimțit, într-o măsură directă, și asupra desfășurării evenimentelor din Albania. Într-un raport al consulatului general al României din Tirana, referitor la împrejurările noi create, se releva : „Anunțarea armistițiului dintre România, Rusia și Aliați, precum și declararea de război Germaniei a fost semnalul unei întregi serii de evenimente militare și politice din Balcani, care au afectat într-o largă măsură și Albania. Imediat după aceasta, o vădită nervozitate a început să se manifeste, nu numai în cercurile germane, dar și în acelea politice albaneze din Tirana. Opinia publică însă și-a manifestat simpatia, căci acest armistițiu dacă nu interesa direct, constituia totuși preludiul unor noi evenimente ce urmau să se producă în curînd și în această țară. Primul semnal de defetă a fost dat de domnul Fiqri Dine, președinte al Consiliului de Miniștri, în ziua de 27 august a.c., cînd a prezentat demisia guvernului Înaltei Regențe, numai după 40 de zile de guvernare”¹⁸.

Cu o vie satisfacție au fost primite evenimentele din august 1944 din România de mișcarea de rezistență din Grecia. Exprimînd aceste sentimente, ziarul „Elefteria”, organul luptei de eliberare a poporului grec, scria, la 25 august 1944, despre „uriașa semnificație... pentru evoluția nu numai a situației militare în Balcani, dar și a orientării politice pe care o urmează aliații în sud-estul Europei”.

În Turcia, care a rupt relațiile diplomatice cu Germania, vestea alăturării României la coaliția Națiunilor Unite a fost întîmpinată de opinia publică „cu bucurie și simpatie”¹⁹. Ziarul „Aksam” din 25 august 1944 releva că actul istoric al poporului român, „va constitui un început al pierderii Balcanilor, va provoca prăbușirea grabnică a Bulgariei și Ungariei... Iată de ce opinia publică din Turcia resimte o deosebită satisfacție”. Tot în aceeași zi, gazeta „Cumhuriyet” aprecia că, prin acțiunea României, „drumul spre sfîrșitul războiului va fi înlesnit și grăbit”.

În Ungaria, cîștigarea din România a avut o înrîurire deosebit de mare asupra situației politice și militare din această țară. „Evenimentele din România — se nota într-un raport din 31 august 1944 al poliției din Budapesta — au zguduit Ungaria și au produs un considerabil efect distructiv în sufletele oamenilor... deoarece, în mod neînduplecat, au pus în fața poporului ungar... eventuala alternativă a urmării exemplului românesc”²⁰. La 24 august 1944, regentul Horthy a demis guvernul condus de Sztójay, fost ambasador al Ungariei la Berlin, înlocuindu-l cu cel al generalului Lakatos Géza, căruia i-a sugerat de a începe tatonările în vederea ieșirii din alianța cu Germania, în înțelegere cu puterile occidentale și ocolind U.R.S.S. Demascînd planurile noului guvern de a ataca România și de a pune stăpînire pe întregul arc al Carpaților, ca fiind o politică de continuare a războiului alături de Germania nazistă, postul de radio „Kossuth” declara, la 25 august 1944, că românii „au reușit să asigure României, dintr-o lovitură, o situație internațională avantajoasă... Consecințele pentru Ungaria ale pasului făcut de români pot fi atenuate

¹⁸ Gelcu Maksutovici, *Albania, în Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, p. 141.

¹⁹ Türkkaşa Ataöv, *Prin acțiunea României — sfîrșitul războiului va fi înlesnit și grăbit*, în „Magazin istoric”, anul X, nr. 8(13), august 1976, p. 13.

²⁰ Ladislau Gergely, *Ungaria, în Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, p. 373.

în cazul în care și noi vom începe lupta împotriva nemților“²¹. La 28 august, același post de radio îndemna „partidele democratice să lupte în fruntea mișcării maselor populare pentru un guvern de salvagardare a patriei“, așa cum „poporul român și-a luat în mâini propria soartă, a doborât dictatura fascistă a lui Antonescu și a format din toate partidele democratice și antigermane din România un guvern național“²².

Aderarea României la coaliția antihitleristă a avut răsunet în Cehoslovacia și Polonia, unde mișcarea de rezistență se afla în plin avânt. La începutul lunii septembrie 1944, ziarul „Moravská rovnost“, organ al Partidului Comunist Cehoslovac și al Rezistenței naționale pentru regiunea Moravo-Sileziană, scria, în articolul *Sfârșitul dominației germane în Europa. Înainte spre victoria finală!*, că „Armata română a trecut de partea Armatei Roșii, diviziile germane sînt încercuite și capturate, deoarece, datorită faptului că întreaga țară s-a răsculat împotriva cotropitorilor săi, a devenit imposibilă orice modalitate de retragere“²³. În Polonia, ziarul mișcării de rezistență „Armia Ludowa“ din 27 august 1944 aprecia că „ruperea României de Germania va grăbi și adînci înfrîngerea germană în Balcani, înfrîngerea ei totală... Nemții sînt amenințați de izolarea sau învăluirea bazelor lor înaintate din Bulgaria și Grecia. În acest fel, războiul se apropie de granițele Germaniei“. Același ziar relua, la 1 septembrie 1944, comentariile asupra semnificației evenimentelor din România în articolul *În preziua sfârșitului*, subliniind că trecerea României de partea aliaților „a schimbat radical situația în Europa de sud-est. Porțile spre Balcani au fost deschise atît de larg, încît spărtura nu va mai putea fi astupată de nici o forță“.

Ecoul evenimentelor din România s-a făcut resimțit și în alte țări europene. În Italia, organul central de presă al comuniștilor, „Unità“, relatînd despre aportul substanțial al țării noastre la războiul antihitlerist, releva că românii „contribuie la războiul împotriva Germaniei“ cu o armată care se situează în al patrulea rînd în ceea ce privește numărul de ostași²⁴. Rezonanța actului românesc din august 1944 s-a resimțit și în Finlanda, unde — după cum opina gazeta franceză „Franc Tireur“ din 24 august 1944 — „poporul finlandez, întărit de exemplul poporului român, va impune guvernanților săi acceptarea condițiilor generoase de pace“. Un ziar suedez considera că acțiunea României „va avea un efect asupra opiniei populare finlandeze, care, fără îndoială, resimte ca o grea povară războiul“²⁵.

Ample comentarii pe marginea evenimentelor din România s-au făcut în publicistica din țările neutre. Așa, de pildă, ziarul elvețian „Der Bund“ din 25 august 1944 aprecia actul românesc în următorii termeni: „Cotitura din România constituie cea mai mare breșă făcută în zidul fortăreței Germaniei; din acest moment se poate scosta pe înfrîngerea ei rapidă“. La 29 august 1944, „Journal de Genève“ constata că, „de la capitularea Italiei, în septembrie 1943, Germania nu a mai suferit o lovitură atît de dură pe plan politic și militar... România, piesa importantă în dispozitivul german, care acoperea Balcanii, a deschis o breșă mortală în

²¹ Csátári Dániel, *Forgószélben (Magyar—román viszony 1940—1945)*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1969, p. 404—408.

²² *Ibidem*, p. 409—410.

²³ *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist*, p. 144.

²⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosarul nr. 9 271, fila 86.

²⁵ Colonel Vasile Gherghescu, *op. cit.*, p. 308—309.

sistemul de apărare al «Fortăreței Europei»²⁶. Puncte de vedere asemănătoare au fost emise și în publicistica unei alte țări neutre — Suedia. Postul de radio suedez A.B.C. din Stockholm transmitea extrase din articolele de fond apărute în ziarele „Nya Dagligt Allehanda” și „Aftenbladet” din 25 august 1944, în care actul de la 23 August 1944 din România era apreciat „ca o grozavă lovitură pentru conducerea de război germană. Prin aceasta dominația germană asupra Balcanilor s-a eclipsat definitiv”²⁶. De asemenea, în aceeași zi, „Ny Dog”, organul de presă al comuniștilor suedezi, scria : „Zăvorul Balcanilor este sfărâmat. De acolo drumurile duc chiar direct spre Germania”²⁷.

Asemenea aprecieri le întâlnim și în publicistica vremii din țări situate pe alte continente. În acest sens, ziarul argentinian „La Nacion” remarca, la 26 august 1944, că „acțiunea română deschide o breșă în sud-estul fortăreței hitleriste, prin care nu vor întârzia să se precipite celelalte țări balcanice. Această onoare și acest risc i-au revenit României”. În India, ziarul din Delhi „The Statesman”, din 25 august 1944, își anunța cititorii că întorsătura din România „marchează o schimbare hotărâtoare în Balcani” și că drumul este deschis „pentru o răsccoală generală în Balcani împotriva lui Hitler”. Patru zile mai târziu, același ziar comenta faptul că, „În Balcani, prăbușirea frontului politic al Axei este totală și, odată cu el, se destramă și frontul militar”.

Revoluția de eliberare socială și națională din August 1944 a însemnat pentru poporul român începutul războiului antihitlerist. De la 23 august 1944 și pînă la 12 mai 1945, armata română, alături de armata sovietică, a alungat, prin lupte grele, trupele hitleristo-horthyste din partea de nord-vest a României, dezrobind întregul teritoriu al patriei, a luat parte activă la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și o parte a teritoriului Austriei, luptînd cu eroism pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste²⁸. Sintetizînd aportul României la victoria împotriva Germaniei fasciste, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază : „În războiul împotriva Germaniei hitleriste, România a mobilizat și a trimis pe front 37 de divizii, diferite unități de artilerie antiaeriană, de aviație și marină, școli militare. Efectivul total al trupelor române participante la războiul antifascist s-a ridicat la aproape 540 000 de oameni. Cot la cot cu glorioasele armate sovietice, ostașii români au luptat eroic, timp de aproape trei luni, pentru alungarea trupelor hitleriste și horthyste de pe teritoriul țării, și, apoi, au continuat, timp de peste 5 luni, acțiunile militare dincolo de hotarele țării, luînd parte, cu toate forțele, la luptele pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la încheierea victorioasă a războiului în Europa. Zecile de mii de ostași români care și-au dat viața în luptele duse pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei, mormintele lor împrăștiate pe pămîntul acestor țări vor evoca de-a pururi spiritul de jertfă al armatei noastre, constituind o expresie elocventă a solidarității internaționale manifestate de poporul nostru față de cauza libertății naționale a acestor popoare, pentru salvarea lor de sub dominația hitleristă și fascistă”²⁹.

²⁶ *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist*, p. 155—156.

²⁷ *Ibidem*, p. 154.

²⁸ A se vedea, pe larg : *România în războiul antihitlerist. 23 August 1944—9 Mai 1945*, Editura militară, București, 1966.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 571—572.

Vitejia armatei române în marile încelestări cu mașina de război germană a fost consemnată pe larg în mărturiile vremii. Așa, de pildă, dîrzenia și eroismul trupelor române au fost remarcate prin șapte ordine de zi ale comandamentului suprem sovietic, prin 21 de comunicate de război sovietice, ca și prin numeroase alte ordine de zi ale unor comandamente de mari unități sovietice care au cooperat cu forțele române³⁰.

Aprecieri similare la adresa armatei române eliberatoare le întîlnim și în rîndul opiniei publice din Ungaria și Cehoslovacia. Pe baza documentelor din epocă, istoricul Csátári Dániel conchide : „Participarea la eliberarea Budapestei a fost ultima faptă de arme din Ungaria a trupelor române, dar poate cea mai importantă dintre toate : ele au ajutat la eliberarea capitalei Ungariei. În cele mai multe locuri, între soldații armatei române care au luptat în Ungaria și populație s-au stabilit relații bune, intime. Trupele române au ajutat la reînceperea activității școlilor și instituțiilor culturale”³¹.

La fel, cronicile și documentele cehoslovace reflectă spiritul de sacrificiu și eroismul de care au dat dovadă ostașii români în cursul luptelor pentru eliberarea Cehoslovaciei. Înмănunchind cronici locale și alte documente într-un volum referitor la faptele de arme ale ostașilor români care au luptat pe teritoriul cehoslovac, doi istorici din această țară oferă pagini emoționante cu privire la vitejia trupelor române în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei. Reținem doar două exemple din această lucrare. Printr-o scrisoare din 14 mai 1945, Comitetul Național din Kralovo Pole (Brno) adresa mulțumiri comandamentului Corpului 4 armată român, pentru „purtarea excepțională a armatei dv., românești, armată frățescă”, care „a găsit un răsunset puternic în tot poporul cehoslovac”³². O lună mai tîrziu, la 21 iunie 1945, cu prilejul solemnității dezvelirii monumentului ostașilor români căzuți pentru eliberarea orașului Kroměříž, prefectul județului, adresîndu-se reprezentanților armatei române, a spus că locuitorii acestei localități „își vor aduce aminte cu căldură și recunoștință de bravi dvs. ostași, care, alături de Armata Roșie, au reușit cu succes să elibereze patria noastră de sub insuportabilul jug al fascismului german”³³.

Concomitent cu aprecierile mai sus enunțate, peste 190 000 de ostași și ofițeri români au fost distinși, pentru faptele lor de arme, cu ordine și medalii sovietice, și multe alte mii cu decorații cehoslovace și ungare.

Atît în timpul conflagrației, cît și după încheierea războiului anti-hitlerist, în special în perioada lucrărilor Conferinței de pace de la Paris, mari personalități politice și militare, comentatori ai posturilor de radio, precum și ziariști de peste hotare, au remarcat efortul militar și material depus de țara noastră în lupta pentru înfrîngerea Germaniei naziste. Astfel, în mesajul adresat premierului britanic W. Churchill, la 27 mai 1945, I. V. Stalin, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., remarcă : „Au trecut mai bine de 8 luni de cînd România și Bulgaria au rupt alianța cu Germania hitleristă, au încheiat un armistițiu cu statele aliate și au intrat în război de partea aliaților, împotriva Germaniei, folosind în acest scop forțele lor armate. Prin aceasta ele și-au adus contribuția la cauza în-

³⁰ România în războiul antihitlerist, p. 290, 425, 530 ș.a.

³¹ Csátári Dániel, *Román—magyar kapsolatok. Történelmi vázlat*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1958, p. 190.

³² Zdenek Konečný, František Mainuš, *Prietenia cehoslovaco-română. File din cronici de război*, Editura militară, București, 1969, p. 220.

³³ *Ibidem*, p. 223.

fringerii hitlerismului și au contribuit la terminarea victorioasă a războiului în Europa“³⁴. Această apreciere cu privire la semnificația alăturării României la coaliția Națiunilor Unite și la contribuția armatei române la zdrobirea celui de-al treilea Reich a fost, apoi, reluată și consemnată și în Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 6 iulie 1945, prin care șefului statului român i s-a conferit cea mai înaltă distincție de război sovietică, Ordinul „Victoria“, „pentru actul curajos al cotiturii hotărâtoare a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alianța cu Națiunile Unite, în clipa când încă nu se precizase clar înfrîngerea Germaniei“³⁵.

Importanța contribuției României la înfrîngerea Germaniei naziste a fost relevată de reprezentanți oficiali ai fostei coaliții antihitleriste și la Conferința de pace de la Paris. Astfel, în discursul rostit la 10 octombrie 1946, V. M. Molotov, șeful delegației sovietice, ministrul de externe al U.R.S.S., arăta : „Știm cu toții că România a fost statul care, printr-o acțiune hotărâtă, s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat Alianților... Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze“³⁶. De asemenea, locțiitorul șefului delegației sovietice la Conferință, A. I. Vișinski, releva : „La 23 august 1944, când nu erau încă evidente perspectivele desfășurării viitoare a evenimentelor militare și când soarta Germaniei hitleriste era departe de a fi clară, politica externă a României a luat o întorsătură hotărâtoare. România a încetat complet operațiunile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt legăturile cu Germania și sateliții ei, a intrat în război de partea Națiunilor Unite, împotriva Germaniei și Ungariei... Prin aceasta, România a acordat ajutor Națiunilor Unite și, în primul rînd, Uniunii Sovietice, care, mai mult decît celelalte țări, a suportat greutățile atacurilor militare din partea Germaniei și a sateliților ei“³⁷.

Importanța contribuției României la înfrîngerea Germaniei naziste a fost reliefată și în celelalte țări ale coaliției antihitleriste. În Marea Britanie, Arthur Eden, ministrul de externe, sublinia în Camera Comunelor, la 29 septembrie 1944, faptul că „România a dat un ajutor substanțial cauzei Alianților“³⁸. La 7 ianuarie 1945, radio Londra aprecia : „Dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei hitleriste, România se situează azi în al patrulea rînd în ceea ce privește numărul de ostași care participă la bătălia de distrugere a nazismului“³⁹. Reluînd ideea, deputatul laburist Ivar Thomas a remarcat, tot în Camera Comunelor, în ianuarie 1945, faptul că, „de vreme ce România este a patra țară ca efectiv pe fron-

³⁴ *Correspondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. 1941—1945*, vol. I, E.S.P.L.P., București, 1958, p. 453.

³⁵ „Scînteia“ din 9 iulie 1945. După cum se știe, cu aceeași înaltă decorație au mai fost distinși, în străinătate, mareșalul Iosip Broz Tito, mareșalul polonez Michal Zymarski-Rola, generalul american Dwight Eisenhower și feldmareșalul britanic Bernard Law Montgomery.

³⁶ „Scînteia“ din 14 octombrie 1946.

³⁷ „Scînteia“ din 16 august 1946.

³⁸ Arhiva M.A.E., fondul Conferința păcii, dosarul nr. 188, vol. I, fila 23.

³⁹ *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist*, p. 113.

tul împotriva Germaniei, ar fi cazul de a propune să i se acorde statut de cobeligeranță”⁴⁰.

Aceleași comentarii pozitive la adresa efortului uman și material al României la războiul antifascist au continuat să se facă auzite și în Statele Unite ale Americii. Astfel, la 21 februarie 1945, postul de radio New York relatează: „Din România vin știri bune în multe direcții. Nu vom insista în astă-seară asupra ajutorului militar atât de însemnat și cu rezultate atât de excelente... Vom spune numai ceea ce este evident, și anume că acțiunea armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei și la înaintarea în regiunea cehoslovacă, tot astfel cum, prin actul de la 23 august 1944, România a contribuit, într-o bună măsură, la schimbarea situației de pe întregul front răsăritean”⁴¹.

Contribuția României la încheierea victorioasă a marii conflagrații mondiale s-a bucurat de calde aprecieri și în rindul opiniei publice franceze. Într-o alocuțiune, ministrul de externe francez, Georges Bidault, aprecia că intervenția României a scurtat războiul „cu cel puțin șase luni”⁴². Doi autori francezi pe care i-am mai evocat, generalul Cochet și lt.-colonelul Paquier, scriau în zilele Conferinței de pace de la Paris: „Timp de două sute șazeci de zile, mai precis de la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945, forțele române au luptat alături de armata sovietică... Francezii care au luptat alături de români în timpul războiului 1914—1918 au putut să aprecieze puterea lor de rezistență, unitatea lor morală și patriotismul lor îndîrjit”. România „a meritat să-și reia locul printre Națiunile Unite și să-și regăsească prietenii de altă dată, mai ales pentru eforturile și sacrificiile pe care le-a făcut”⁴³.

Puncte de vedere asemănătoare au fost emise și în alte țări. Astfel, generalul Heliodor Pika, șeful delegației Cehoslovaciei la Conferința de pace la Paris, a evocat, în termen elogioși, „contribuția armatei române la victorie”, evidențiind că România, „din prima zi a ruperii cu Germania, a aruncat în lupta contra Axei tot potențialul său, atât uman, cît și material și economic”. El a evidențiat aportul și sacrificiile armatei române pentru eliberarea țării sale; zeci de mii „de soldați români au murit eroic pentru libertatea popoarelor ceh și slovac”⁴⁴.

Toate aceste mărturii evocate, precum și multe altele⁴⁵, atestă cu pregnanță semnificația internațională a actului istoric de la 23 August 1944 al poporului român și contribuția lui activă la războiul antihitlerist.

⁴⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosarul nr. 9 271, fila 20.

⁴¹ *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist*, p. 101.

⁴² „Dreptatea” din 23 martie 1946.

⁴³ General Cochet, lt.-colonel Paquier, *La Roumanie aux cotés des Nations-Unies*, p. 45—46.

⁴⁴ „Scinteia” din 16 septembrie 1946.

⁴⁵ A se vedea: Gheorghe Matei, *Contribuția insurecției naționale antifasciste din România la prăbușirea frontului hitlerist din Balcani, reflectată în documente ale timpului*, în „Revista de istorie”, tom. 27, nr. 6/1974, p. 835—845.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — FORȚA POLITICĂ ORGANIZATOARE ȘI DINAMIZATOARE A ENERGIILOR CREATOARE ALE ÎNTREGULUI POPOR PE CALEA SOCIALISMULUI ȘI COMUNISMULUI

GHEORGHE SURPAT

Între valorile fundamentale ale istoriei epocii socialismului se înscriu vocația și capacitatea poporului român de ascensiune dinamică pe noi trepte de progres și civilizație, generate de marele consens al națiunii noastre, care, într-o deplină unitate de voință, își îndeplinește misiunea istorică în vatra strămoșească. Această unitate și coeziune a întregului nostru popor în abordarea și împlinirea idealurilor sale socialiste își are resortul, forța de continuă propulsare în Partidul Comunist Român. Continuator al celor mai înaintate tradiții ale mișcării revoluționare, socialiste, ale partidului clasei muncitoare făurit în 1893, al luptei pentru socialism, partidul comunist a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României de după Marea Unire din 1918, lupta poporului român pentru dreptate socială, pentru apărarea independenței și suveranității naționale a patriei, pentru construirea noii orânduiri sociale.

În actualul stadiu de dezvoltare a societății socialiste românești, Partidul Comunist Român constituie forța politică organizatoare și dinamizatoare a întregii vieți politice și social-economice, centrul vital al societății noastre, care asigură elaborarea științifică a strategiei politice generale de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, cât și conducerea unitară a vastei activități politico-organizatorice, în vederea înlăptuirii în practică a liniei sale politice.

Aceste trăsături sînt expresia nemijlocită a faptului că partidul, născut din solul românesc, a slujit fără preget interesele oamenilor muncii, ale întregii națiuni. Telerile dintotdeauna ale acțiunii partidului au reflectat, constant și consecvent, marile idealuri sociale și naționale ale poporului român. Politica partidului, o politică de largă viziune și întemeiere științifică, a dat expresie înseși cerințelor obiective ale progresului material și spiritual al țării noastre. „Nicicînd poporul nostru — arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu a avut un conducător atît de încercat cum a fost și este partidul nostru comunist, care își trage forța din rîndurile poporului și care este continuatorul celor

mai mărește năzuințe și idealuri de luptă pentru libertate și dreptate socială, pentru independență. În noile condiții istorice, partidul nostru ridică pe o treaptă superioară tradițiile strămoșești, de luptă și dă noi perspective și dimensiuni poporului nostru, națiunii române, socialiste¹.

Pornind de la înțelegerea profundă a dezideratelor fundamentale sociale și naționale, pe care dezvoltarea societății românești le-a ridicat în fața poporului, Partidul Comunist Român a știut întotdeauna să-și fundamenteze strategia și tactica, să găsească și să adopte căi și mijloace de acțiune adecvate fiecărei etape istorice. În pofida condițiilor aspre în care a fost nevoit să-și desfășoare activitatea în perioada interbelică, partidul comunist a jucat un rol tot mai important în viața social-politică a României, s-a afirmat cu vigoare drept forța politică cu adevărat națională, acționând pentru unitatea clasei muncitoare, pentru coeziunea tuturor forțelor democratice ale poporului român în lupta pentru apărarea intereselor vitale ale tuturor celor ce muncesc, pentru edificarea unei orînduiri a oamenilor muncii, orînduirea socialistă. Folosind cele mai variate mijloace și posibilități de afirmare și manifestare în viața social-politică a poziției sale înaintate, de menținere și dezvoltare a unor strînse legături cu masele largi muncitoare, Partidul Comunist Român a fost inițiatorul, organizatorul și conducătorul luptei clasei muncitoare, a maselor de oameni ai muncii împotriva exploatării, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru apărarea independenței și suveranității țării.

În deceniul al patrulea, cînd orizontul vieții internaționale a fost întunecat de ascensiunea fascismului, de instaurarea la cîrma Germaniei a nazismului cîmpitor, care amenința pacea și securitatea europeană, integritatea statului nostru național unitar și a altor state, Partidul Comunist Român a fost singura forță politică care a sesizat, din primul moment și la adevăratele sale dimensiuni, pericolul pe care fascismul în general, hitlerismul în mod special, îl reprezentau pentru însăși existența poporului român, a României ca stat liber, independent și suveran. Adaptîndu-și strategia și tactica potrivit noilor împrejurări istorice, partidul a chemat întregul popor la luptă unită pentru apărarea independenței și suveranității naționale a patriei, a integrității sale teritoriale, văzînd în aceasta singura cale capabilă să bareze drumul fascismului. În centrul acestei strategii partidul a situat rolul clasei muncitoare ca cea mai înaintată și consecvent revoluționară forță social-politică a societății românești și, în acest cadru, întărirea unității sale de acțiune ca factor de polarizare a tuturor forțelor patriotice, democratice și progresiste, într-un front național antifascist al poporului român. Integrat organic în ampla mișcare patriotică, națională, antihitleristă ce s-a dezvoltat în acei ani, P.C.R. s-a detașat prin superioritatea concepției sale strategice și tactice, prin capacitatea organizatorică și de înrîurire a maselor, printr-o adîncă înțelegere a înseși intereselor naționale vitale pentru asigurarea cărora se purta lupta și, de aici, legarea — pe plan strategic — a eliberării naționale de cea socială.

Unul din momentele glorioase ale existenței și luptei Partidului Comunist Român îl reprezintă organizarea și conducerea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în august 1944, care a deschis calea înfăptuirii revoluției democratice, a revoluției și construcției socialiste, a asigurat condițiile necesare înfăptuirii marilor transformări în viața țării și a poporului român.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 25, Editura politică, București, 1984, p. 164—165.

În epoca istorică inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, Partidul Comunist Român, care își trage seva și vitalitatea din glorioasă istorie de milenii a poporului român, s-a situat în fruntea forțelor înaintate ale națiunii în lupta pentru lichidarea exploataării, a oricăror fenomene de asuprire socială și națională, și-a asumat răspunderea pentru înflorirea multilaterală a țării. În calitatea sa de partid al țării, de forță politică conducătoare a societății, Partidului Comunist Român i-a revenit o înaltă răspundere în asigurarea progresului economic și social al țării, față de tot ceea ce angaja viitorul poporului român. Folosind bogata experiență de luptă dobândită de-a lungul întregii sale existențe și ținând seama de legile obiective ale noii orînduiri sociale, de trecutul istoric național, de gradul de dezvoltare socială și de interesele și aspirațiile fundamentale ale poporului român, partidul a elaborat strategia și tactica construirii societății socialiste în țara noastră, linia politică corespunzătoare fiecărei etape istorice, a desfășurat o amplă activitate teoretică și practică, politică și organizatorică pentru rezolvarea problemelor economice, sociale, politice, ideologice și culturale ridicate de edificarea noii orînduiri sociale.

Partidul a pus în fața întregului popor sarcina făuririi unei baze tehnico-materiale superioare, a dezvoltării accelerate a forțelor de producție în industrie și în agricultură, a organizării moderne a societății românești pe principii socialiste, considerînd că de rezolvarea acestor importante sarcini depinde progresul multilateral al patriei noastre, viitorul însuși al națiunii noastre socialiste. Justețea politicii Partidului Comunist Român în soluționarea problemelor fundamentale ale țării, capacitatea sa organizatorică și politică de a uni energia și virtuțile de luptă și de muncă ale clasei muncitoare, țăranimii și intelectualității, în opera de făurire conștientă a propriului lor viitor, este ilustrată de realizările remarcabile dobîndite de România în anii construirii socialismului, și, mai cu seamă, în perioada istorică inaugurată de Congresul al IX-lea, cînd, întreaga activitate a partidului și statului a cunoscut o puternică dinamizare ca urmare a spiritului novator, profund științific, revoluționar, promovat de secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, strălucit strateg și doctrinar al progresului economic și social al țării, devotat trup și suflet cauzei partidului și poporului, socialismului și păcii în lume.

Rolul de forță politică conducătoare al partidului comunist s-a afirmat cu tot mai multă putere pe măsura dezvoltării în amploare și profunzime a operei de construire a societății socialiste. Politica justă a partidului, modul în care el a reușit să soluționeze problemele fundamentale de care depindea progresul economic și social al României au dus la creșterea autorității și prestigiului său în rîndul maselor largi ale poporului. Încrederea și prețuirea muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, a celorlalte categorii de oameni ai muncii i-au permis și îi permit partidului să înfăptuiască cu succes marile sarcini în conducerea destinului țării.

În procesul profundelor prefaceri înnoitoare din societatea românească a anilor construcției socialiste, Partidul Comunist Român a cunoscut, la rîndul său, importante transformări în formele de organizare, în metodele de activitate, în funcțiile și modul de exercitare a rolului său politic conducător. Evident, partidul — ca forță politică conducătoare în stat — a înregistrat aceste modificări nu datorită unor adaptări pasive la schimbările ce au avut loc în viața socială a României. Partidul a reprezentat și reprezintă forța motrice a transformărilor revoluționare din țara noastră. Organizînd și mobilizînd întregul popor pentru înfăptuirea obiectivelor

construcției socialiste, P.C.R. și-a perfecționat continuu activitatea, a adoptat forme și metode corespunzătoare condițiilor și cerințelor din fiecare etapă a dezvoltării sociale a României. „Partidul — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orînduirii socialiste. La rîndul său, partidul se regenerează continuu sub impulsul puternicelor fascicule de energie și lumină ce se îndreaptă continuu spre el din rîndul națiunii noastre socialiste. Putem spune că partidul comunist îndeplinește rolul de centru vital al întregului nostru sistem social. Funcționarea normală a acestui centru reprezintă condiția sine qua non a dezvoltării continue a societății socialiste. De aceea trebuie să acordăm o atenție permanentă întăririi partidului, perfecționării formelor de organizare și metodelor sale de lucru, cimentării unității sale”².

Partidul Comunist Român își realizează rolul de forță politică conducătoare în societatea noastră prin întărirea continuă, organizatorică și numerică, a rîndurilor sale, prin dezvoltarea formelor democratice de conlucrare cu masele largi ale poporului, de dezbateră publică a liniei sale politice, de dezvoltare a democrației interne de partid, concomitent cu adîncirea vieții democratice a întregii societăți. Partidul se identifică organic cu năzuințele și preocupările clasei muncitoare, ale întregului nostru popor în opera de edificare a socialismului și comunismului.

Secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, îi revine în primul rînd meritul de a fi jalonat liniile directe pentru întărirea continuă a rîndurilor partidului, asigurarea unei compoziții sociale care să reflecte atît rolul conducător al clasei muncitoare în societatea noastră, cît și evoluția celorlalte clase și categorii sociale, pentru ridicarea calității de membru al partidului în etapa actuală, pentru instaurarea stilului comunist de muncă și perfecționarea lui continuă. Expresie grăitoare a forței sale, a prestigiului și încrederii nestrămutate de care se bucură în rîndurile clasei muncitoare, ale întregului popor, Partidul Comunist Român unește în rîndurile sale 3 370 343 de membri (la 31 decembrie 1983), reprezentînd 21,59% din populația majoră a țării și 32,32% din populația ocupată în industrie, agricultură și în celelalte domenii ale vieții economico-sociale. Sporirea continuă a rîndurilor clasei muncitoare în procesul industrializării țării, precum și preocuparea neconținută pentru întărirea caracterului muncitoresc al partidului au dus la creșterea proporției membrilor de partid provenind din rîndul clasei muncitoare de la 44% în 1965 la 55,76% în 1983 ; de asemenea, ponderea membrilor de partid din rîndurile țăranilor este de 15,76%, a intelectualilor de 20,63%, a altor categorii sociale de 7,85%³. Elemente calitative noi au intervenit în planul pregătirii profesionale a membrilor partidului, peste 50% dintre ei avînd studii superioare, liceale, profesionale, tehnice și de maiștri.

Prin compoziția socială și structura sa organizatorică, prin pregătirea politică-ideologică, profesională și calitățile morale ale comuniștilor, Partidul Comunist Român nu mai poate fi considerat numai ca un detașament de avangardă. Așa cum arată secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în condițiile actuale, cînd P.C.R. este integrat

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 314.

³ Cu privire la activitatea organizatorică și politică-educativă desfășurată de organele și organizațiile de partid pentru înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale ale partidului, în „Scînteia” din 27 martie 1984.

organic în societatea socialistă românească și se bucură de o mare autoritate în rândurile poporului, „problema noțiunii de «partid de avangardă» trebuie, într-un anumit sens, să fie și ea înțeleasă într-un mod nou”⁴. Și aceasta pentru că, cei peste 3 300 000 de oameni (aproape 22% din populația majoră a țării) nu se pot transforma în avangardă. Cuprinzând în rândurile sale tot ce are mai valoros națiunea română, Partidul Comunist Român are un caracter de masă. În etapa actuală a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, caracterizată prin accentuarea procesului de omogenizare socială și dezvoltarea democrației socialiste, „Partidului nostru îi revine înalta misiune de a constitui forța politică organizatoare și dinamizatoare a întregii activități economico-sociale. El reprezintă și va reprezenta în continuare centrul vital al funcționării societății noastre socialiste”⁵, menit a „asigura atât elaborarea științifică a căilor de dezvoltare a României, cât și conducerea activității politico-organizatorice în vederea îndeplinirii acestei politici”⁶.

Pornind de la necesitatea realizării unei conduceri unitare, științifice și, în același timp, democratice a întregii activități politice, economice și social-culturale, partidul comunist a acordat atenție elaborării unei concepții științifice privind conducerea societății. În acest sens, documentele P.C.R., cu deosebire Programul partidului, opera teoretică și politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, cuprind ample referiri la obiectul științei conducerii de către partid a societății, la principiile de bază ale conducerii societății socialiste, subliniind că rolul partidului de forță politică conducătoare a societății în perioada edificării societății socialiste multilateral dezvoltate nu se poate exercita decât pe baza studierii și cunoașterii obiective a realității sub toate aspectele sale, atât pozitive, cât și negative, a încorporării organice în teoria și practica conducerii sociale a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii. Întrucât nu există domeniu de activitate în care să nu fie implicată munca de conducere, știința conducerii trebuie să abordeze totalitatea laturilor conducerii vieții sociale. În acest sens, Programul Partidului Comunist Român relevă: „Conducerea științifică trebuie să cuprindă toate problemele organizării societății — de la cele privind dezvoltarea economiei, științei, culturii, pînă la cele ce privesc familia și normele de conviețuire socială, deoarece toate influențează într-o măsură mai mare sau mai mică progresul general”⁷.

În elaborarea și aplicarea politicii sale, partidul nostru, ținînd seama de complexitatea și interdependența acestor compartimente ale vieții economico-sociale, îndeplinește coordonarea și corelarea unor procese multiple, cu adînci implicații sociale, cum sînt: dezvoltarea economică echilibrată, dirijarea mijloacelor materiale și umane corespunzător intereselor generale ale societății, sincronizarea schimbului de activități între diferitele ramuri și, pe scară mondială, cu alte popoare, elaborarea prognozelor și a studiilor de perspectivă, perfecționarea organizării sociale ș.a.⁸. Totodată,

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 21, Editura politică, București, 1981, p. 514.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 52.

⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 112.

⁷ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 107—108.

⁸ Ion Mitrăn, *Socialismul și contemporaneitatea*, Editura politică, București, 1983, p. 171—172.

partidul acționează pentru cunoașterea profundă a vieții economice și sociale, a contradicțiilor din societate, luptă cu hotărîre împotriva a tot ceea ce este perimat și nu mai corespunde noii etape de dezvoltare.

Preocuparea pentru imprimarea unui caracter științific conducerii societății se vădește și în importanța deosebită pe care partidul comunist o acordă folosirii procedeele moderne de analiză, care-i permit sesizarea mai rapidă a tendințelor noi din viața socială, verificarea prealabilă a soluțiilor preconizate. A devenit curentă, ca metodă de lucru în activitatea P.C.R. și a statului nostru, practica confruntării cu realitatea a măsurilor preconizate înainte de a fi generalizate, prin aplicarea lor treptată în colective mai restrînse. Întărirea caracterului științific al conducerii se realizează nu numai la nivelul organelor superioare de partid, ci se extinde și în stilul de muncă al organizațiilor și al cadrelor sale. În acest scop, P.C.R. se preocupă ca toate cadrele de partid și de stat, din organizațiile de masă și obștești, membrii de partid să-și însușească știința conducerii, concepția materialist-dialectică, să cunoască principiile, tehnicile și metodele conducerii științifice.

Procesul complex al dezvoltării României în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, creșterea pe noi trepte a forțelor de producție, diversificarea obiectivelor social-politice și cultural-educative, gradul tot mai înalt de organizare a proceselor sociale, dezvoltarea democrației socialiste, a autoconducerii muncitorești, creșterea generală a nivelului de conștiință al maselor determină, în mod obiectiv, ridicarea la un nivel înalt a activității politice și organizatorice a partidului, a organelor și organizațiilor sale. „Cînd vorbim de rolul partidului de forță politică conducătoare în societate, avem în vedere ridicarea nivelului activității practice a fiecărei organizații de partid, îndeplinirea exemplară a sarcinilor în mobilizarea forțelor colectivului în care lucrează, în lupta împotriva vechiului, a tot ceea ce este perimat și retrograd, pentru promovarea curajoasă a noului, sporirea combativității revoluționare, a spiritului militant”⁹. Comuniștii, subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să se afle permanent în primele rînduri pentru îndeplinirea programului de dezvoltare economico-socială a țării; ei nu au și nu pot avea drepturi deosebite în societatea noastră socialistă; dimpotrivă, ei au obligații în plus, o răspundere mai mare în calitate de revoluționari, de membri ai unui partid care și-a asumat rolul istoric de a conduce întregul popor spre o societate mai bună și mai dreaptă — orînduirea comunistă.

În același timp, din inițiativa și cu aportul hotărîtor al secretarului general al partidului nostru, au fost adoptate, după Congresul al IX-lea, importante măsuri care au dus la dezvoltarea unei reale democrații în interiorul partidului — izvor nesecat al întăririi unității sale, condiție hotărîtoare a dezvoltării democratice a întregii societăți socialiste. O dovadă grăitoare în această privință sînt ținerea regulată a congreselor — iar în intervalele dintre congrese, a conferințelor naționale —, modalitățile democratice de elaborare și adoptare de către acestea a liniei strategice și tactice a P.C.R., de constituire a organelor sale conducătoare. Funcționarea democratică a partidului este asigurată, totodată, de respectarea cu strictețe a principiului conducerii și muncii colective, de stimularea participării active a membrilor săi la dezbaterile problemelor fundamentale ale politicii partidului, de promovarea spiritului critic și autocritic etc. Pu-

nerea în dezbaterea membrilor de partid a problemelor politicii partidului reprezintă calea de bază prin care se pot asigura clarificarea lor și, totodată, însușirea lor unitară în întregul partid, astfel încît, pe acest temei, se poate organiza activitatea unitară pentru transpunerea în viață a hotărîrilor, a liniei sale generale.

Partidul Comunist Român acordă o mare atenție perfecționării stilului și metodelor de muncă ale organelor și organizațiilor de partid, promovează larg metoda confruntării libere a ideilor și opiniilor menite să ducă la descoperirea lipsurilor și greșelilor, a contradicțiilor, la stabilirea măsurilor pentru lichidarea lor și promovarea activă a ceea ce este pozitiv, a noului în toate domeniile. Un rol deosebit de important îl au, în acest sens, vizitele periodice de lucru ale secretarului general al partidului în județele țării, în întreprinderi și instituții, dialogul permanent cu colectivele de oameni ai muncii, precum și analizele efectuate în cadrul Secretariatului Comitetului Central al partidului privind stilul și metodele de muncă ale unor organe județene de partid în conducerea și îndrumarea diferitelor sectoare de activitate. Un asemenea stil democratic de conducere permite Partidului Comunist Român să cunoască direct realitățile și neajunsurile, nevoile maselor și, în consecință, să adopte o politică științifică și realistă care să corespundă intereselor și năzuințelor celor ce muncesc.

Gîndind și acționînd în spiritul materialismului dialectic și istoric, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat, în repetate rînduri, că pentru a-și putea îndeplini rolul de centru vital al națiunii noastre, Partidul Comunist Român trebuie să fie întotdeauna forța capabilă să surprindă și să asigure promovarea noului, în pofida unor dificultăți ce apar în practica construcției socialiste. Pentru aceasta partidul trebuie să rămînă mereu tînăr, să fie pătruns de spirit revoluționar, novator, să evalueze continuu realitățile sociale și să analizeze concluziile ce se degajă din acestea, să-și însușească permanent noile cuceriri ale științei și cunoașterii umane. „Nu trebuie să existe nici o rezervă de a lua măsuri pentru înlocuirea a tot ceea ce este vechi și pentru a face loc noului ! — subliniază secretarul general al partidului. Nu trebuie să existe nici un fel de teamă de a promova, în toate domeniile, spiritul nou, revoluționar, concepțiile revoluționare de muncă, de gîndire ! Partidul nostru își va putea îndeplini misiunea sa istorică numai dacă nu se va opri la dogme, dacă nu va rămîne închistat, dacă va avea curajul să privească realitățile și să acționeze în concordanță cu cerințele legilor obiective ale dezvoltării economico-sociale !”¹⁰.

O asemenea gîndire și orientare practică dobîndesc o importanță excepțională în zilele noastre, cînd imensa varietate a condițiilor specifice în care activează partidele comuniste, diversitatea căilor de trecere la socialism, mutațiile fundamentale și rapide pe care le cunoaște lumea contemporană, impun cu acuitate abordarea în spirit creator a problemelor și situațiilor, pe temeiul materialismului dialectic și istoric, al teoriei socialismului științific. Partidul Comunist Român consideră că este o îndatorire a fiecărui partid comunist de a-și aduce contribuția la dezvoltarea creatoare a teoriei revoluționare, la legarea tot mai strînsă a socialismului științific de practica social-politică contemporană.

În anii construcției socialiste, dar mai ales în perioada care a trecut de la Congresul al IX-lea, Partidul Comunist Român, secretarul său ge-

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român*. 21—22 martie 1984, Editura politică, București, 1984, p. 20.

neral, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au întreprins un profund demers științific și o amplă activitate practică, aducând contribuții de seamă la îmbogățirea gândirii social-politice contemporane în probleme teoretice și practice majore, cum sînt : dialectica relației general-particular, național-internațional, obiectiv-subiectiv în viața socială, conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată, raportul dialectic dintre partid și stat, dezvoltarea democrației socialiste și creșterea rolului statului democrației muncitorești revoluționare, rolul națiunii în epoca actuală și soluționarea problemei naționale în România, geneza și mecanismul contradicțiilor în socialism, dinamica și complexitatea formării unei conștiințe înaintate, funcția istoriei în orientarea activității teoretico-ideologice și politico-educative, procesele economico-sociale specifice contemporaneității și cerințele aplicării unor noi principii în relațiile dintre state. Totodată, partidul urmărește cu interes experiența acumulată de celelalte partide comuniste și muncitorești în soluționarea diferitelor probleme ale construcției socialiste, preluînd și aplicînd creator tot ce corespunde condițiilor concrete și particularităților României.

Un atribut esențial al exercitării rolului politic conducător al P.C.R. îl constituie activitatea teoretică și ideologică, politică-educativă de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste a oamenilor muncii, a întregului popor. Documentele congreselor partidului, Programul P.C.R. reliefează cu putere rolul crescînd al conștiinței socialiste, subliniind că menirea istorică a socialismului este nu numai de a elibera omul de exploatare, de a asigura bunăstarea lui materială, ci de a făuri o civilizație spirituală superioară care nu se poate realiza decît prin formarea omului nou, cu o înaltă conștiință și pregătire profesională și culturală, cu un profil moral-politic înaintat. Iată de ce partidul nostru analizează constant problemele muncii ideologice și politico-educative, argumentează necesitatea obiectivă a intensificării acestora la toate nivelele, în rîndul tuturor categoriilor de oameni ai muncii. În acest sens, dezbaterile și programele adoptate la Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, la Congresele educației politice și culturii socialiste din 1976 și 1982, la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982, la Conferința Națională a partidului din decembrie 1982, precum și orientările Consfăturii de la Mangalia din august 1983, au definit trăsăturile actualei etape istorice, oferind direcții de acțiune, forme și mijloace menite să asigure intensificarea activității ideologico-educative și transformarea ei într-o forță capabilă să stimuleze dezvoltarea multilaterală a omului, perfecționarea tuturor structurilor societății noastre. Programul activității ideologice și politico-educative, potrivit documentelor P.C.R., îmbrățișează toate laturile personalității omului.

Principala trăsătură a concepției Partidului Comunist Român privind activitatea ideologică și politică-educativă este caracterul ei cuprinzător, implicînd o temeinică pregătire politică-ideologică, bazată pe însușirea concepției despre lume și societate — materialismul dialectic și istoric ; lărgirea orizontului general de cunoaștere, prin asimilarea a tot ceea ce este valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane ; creșterea spiritului de responsabilitate socială și generalizarea, în întreaga societate, a atitudinii noi, înaintate față de muncă, față de proprietatea socialistă ; dezvoltarea continuă a spiritului patriotic al tuturor cetățenilor țării, a devotamentului față de cauza socialismului.

Activitatea teoretică, ideologică și politico-educativă desfășurată de P.C.R. a contribuit la ridicarea nivelului general de cunoștințe al oamenilor muncii, la lărgirea orizontului lor cultural, la formarea conștiinței socialiste a maselor. Aceasta se reflectă în felul în care comuniștii își îndeplinesc îndatoririle, în avântul și spiritul de abnegație cu care oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, înfăptuiesc politica partidului și statului. Un rol important în impulsionarea activității educative, în făurirea culturii noi, în întreaga viață spirituală îl are Festivalul Național „Cântarea României“, care a pus cu putere în evidență geniul creator al poporului român, făuritorul civilizației materiale și spirituale în țara noastră.

În același timp, secretarul general al partidului nostru, relevînd că munca teoretică și politico-ideologică a exercitat o puternică influență în dezvoltarea forțelor de producție, în perfecționarea relațiilor sociale și a formelor de conducere, a atras atenția asupra rămîinerii în urmă a acestui domeniu de activitate față de schimbările din structura socială și din relațiile de producție, față de marile realizări ale dezvoltării patriei noastre. „Se poate afirma că baza materială a societății noastre socialiste a mers mai înainte, s-a dezvoltat mai puternic decît conștiința socială, decît activitatea teoretică, ideologică, politico-educativă. Aceasta are, fără îndoială, anumite urmări negative și trebuie să acționăm pentru realizarea unei concordanțe cît mai depline între cele două laturi ale dezvoltării sociale“¹¹. În aceste condiții, obiectivul fundamental în etapa actuală este adecvarea întregii munci teoretice, ideologice și politico-educative la nivelul marilor realizări obținute în opera de construcție socialistă, realizarea unei noi calități și în acest domeniu, care trebuie să reprezinte cu adevărat o puternică forță de mobilizare și dinamizare a energiilor creatoare ale poporului în procesul de edificare a noii orînduiri sociale.

În spiritul orientărilor stabilite de Congresul al XII-lea și de Conferința Națională a partidului din decembrie 1982, de Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982, direcțiile de acțiune ale muncii ideologice și politico-educative vizează ridicarea continuă a nivelului teoretic și ideologic al comuniștilor, al tuturor oamenilor muncii, educarea lor materialist-dialectică, îmbogățirea continuă a orizontului de cunoaștere și înțelegere a legilor obiective ale dezvoltării sociale, a legităților care guvernează progresul lumii contemporane ; mobilizarea oamenilor muncii la înfăptuirea, în cele mai bune condiții, a sarcinilor ce le revin în producția materială și cultivarea în rîndurile acestora a conștiinței de proprietar, producător și beneficiar al bunurilor materiale ; promovarea în viața socială a spiritului revoluționar, a principiilor eticii și echității socialiste, a unor noi raporturi între oameni. Un loc central în activitatea politică și cultural-educativă trebuie să îl ocupe educarea oamenilor muncii, în primul rînd a tinerei generații, în spiritul dragostei față de țară, față de trecutul glorios al poporului nostru, față de cauza socialismului, dezvoltarea patriotismului revoluționar, care constituie o componentă esențială a vieții spirituale a societății socialiste românești. În strînsă legătură cu educarea patriotică, partidul și statul nostru asigură îmbinarea armonioasă a eforturilor pentru construirea socialismului în România, cu dezvoltarea continuă a prie-

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 24, p. 59.

teniei, colaborării și solidarității cu țările socialiste, cu partidele comuniste și muncitorești, cu toate forțele antiimperialiste, progresiste, democratice în lupta pentru înlăuntruirea aspirațiilor fundamentale de pace, independență și progres ale omenirii.

✧ Călăuzit de principiul potrivit căruia socialismul și democrația sînt de nedespărțit, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca un promotor consecvent al normelor democratice din viața socială. După victoria socialismului și generalizarea relațiilor de producție socialiste, a proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, partidul comunist a acordat o atenție cu totul deosebită dezvoltării democrației socialiste, ca latură esențială a operei de construcție socialistă și comunistă. În acest sens, Partidul Comunist Român, ținînd seama și de tradițiile sale de a fi întotdeauna în mijlocul poporului, de a întări permanent legăturile cu masele a adoptat, în perioada care a trecut de la Congresul al IX-lea, un ansamblu de măsuri concretizate în realizarea unui sistem amplu, unitar și armonios, al democrației socialiste, în care democrația reprezentativă se îmbină cu cea directă. Acest sistem democratic, clădit pe temeiul alianței muncitorești-țăărănești, al asigurării rolului conducător al clasei muncitoare, creează largi condiții de participare a clasei muncitoare, țăărănimii și intelectualității, a întregului popor la luarea deciziilor în toate domeniile de activitate. Un rol decisiv are, în acest sens, instituționalizarea, în întreaga viață economico-socială, a principiului muncii și conducerii colective — de la unități economice, sociale, administrative de bază și pînă la ministere și guvern —, a organismelor autoconducerii muncitorești — consiliile și adunările generale ale oamenilor muncii, consiliile de control muncitoresc etc. —, precum și a organismelor democratice sub forma congreselor organizate pe principalele ramuri și domenii ale activității economico-sociale — Congresul consiliilor populare, Congresul consiliilor oamenilor muncii, Congresul agriculturii, Congresul educației politice și al culturii socialiste, Congresul educației și învățămîntului și a organismelor cu activitate permanentă ale acestor foruri — consiliile naționale de coordonare pe plan republican. Aceste organisme, în care clasa muncitoare, alți oameni ai muncii ce lucrează nemijlocit în producție reprezintă cel puțin 30%, constituie cadrul organizatoric adecvat pentru participarea efectivă, la scară locală și națională, a clasei muncitoare, a oamenilor muncii la conducerea societății. Prin aceasta, se realizează condiția principală pentru asigurarea rolului politic conducător al Partidului Comunist Român : acordul și azeziunea clasei muncitoare, a poporului la politica partidului.

Procesul adîncirii democrației noastre socialiste își găsește, totodată, o pregnantă expresie în sporirea rolului și atribuțiilor sindicatelor, a organizațiilor de tineret și de femei, în asigurarea participării clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la elaborarea politicii interne și externe a partidului și statului, în dezbaterile cu masele populare a principalelor hotărîri, legi și măsuri ce urmează a fi adoptate, în dialogul permanent purtat de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu oamenii muncii din toate județele țării, cu specialiști din diferite domenii de activitate. Partidul nostru privește dezvoltarea democrației ca un proces istoric, considerînd că formele de manifestare și de

participare a maselor populare se perfecționează continuu, corespunzător dezvoltării forțelor de producție, relațiilor de producție și sociale, transformărilor ce intervin în structura socială a țării.

Concepția teoretică și activitatea practică ale partidului nostru privind necesitatea asigurării rolului conducător al clasei muncitoare în procesul edificării noii orânduiri sociale, a dezbaterii largi a problemelor politicii interne și externe a țării își au izvorul în comunitatea idealurilor partidului și ale poporului, în realitatea istorică românească vie care atestă că politica Partidului Comunist Român se inspiră din năzuințele vitale ale clasei muncitoare, ale întregului popor pe care le slujește cu fidelitate. „Numai și numai cu poporul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — vom construi socialismul! Pentru popor îl construim — și numai acționind în acest fel partidul nostru își va asigura în continuare rolul său de conducător politic în întreaga etapă istorică pe care o străbatem în momentul actual”¹².

Expresia cea mai elocventă a participării organizate a întregului popor la conducerea societății socialiste românești, a unității și coeziunii sale de gândire și de acțiune o reprezintă *Frontul Democrației și Unității Socialiste*, cel mai larg organism politic, patriotic, cu caracter reprezentativ, în cadrul căruia se afirmă unitatea tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, în jurul Partidului Comunist Român¹³. Frontul Democrației și Unității Socialiste este constituit din Partidul Comunist Român — care are rolul de forță politică conducătoare —, Organizația Democrației și Unității Socialiste, organizații de masă, obștești, profesionale, cooperatiste, consilii ale oamenilor muncii aparținând naționalităților conlocuitoare, uniuni ale creatorilor, asociații și societăți științifice, culturale și sportive, culte, precum și alte organizații.

Prin structura, componența și obiectivele pe care le urmărește, Frontul Democrației și Unității Socialiste — a cărui activitate se desfășoară pe baza Programului partidului — exprimă alianța clasei muncitoare cu țărănimea și intelectualitatea, unitatea intereselor fundamentale ale tuturor claselor și categoriilor sociale, prietenia dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare. F.D.U.S. participă la dezbaterile, în proiect, a planului național unic de dezvoltare economică și socială, a principalelor legi, organizează campaniile electorale, propune candidații de deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare, îndrumă și controlează activitatea deputaților, preocupându-se ca aceștia să-și îndeplinească mandatul încredințat de alegători. Prin consiliile sale, informează poporul asupra politicii interne și externe a partidului și statului, acționează pentru participarea activă a oamenilor muncii la viața politică, la conducerea treburilor de interes obștesc, la rezolvarea problemelor privind dezvoltarea localităților, coordonează activitatea de popularizare a cunoștințelor științifice și tehnice ș.a.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 22, Editura politică, București, 1981, p. 199—200.

¹³ *Statutul Frontului Democrației și Unității Socialiste*, Editura politică, București, 1980, p. 56.

Structurile democratice create la nivelul unităților economico-sociale și la nivelul întregii noastre societăți socialiste asigură cadrul optim pentru realizarea integrării organice a partidului comunist în viața economică și socială a țării, a strînsei împletiri a exercitării rolului conducător al partidului cu participarea clasei muncitoare, a maselor largi ale poporului la conducere, pentru înfăptuirea liniei sale politice generale în toate domeniile și în fiecare colectiv de muncă. Prin integrarea organelor și organizațiilor de partid în viața și munca fiecărui colectiv, prin dialogul permanent purtat cu oamenii muncii, prin participarea directă, în primele rînduri, a comuniștilor la lupta pentru promovarea și aplicarea politicii partidului, pentru buna desfășurare a activității fiecărui sector de activitate se asigură conducerea societății noastre de către Partidul Comunist Român, împreună cu clasa muncitoare, cu întregul popor. „Partidului nostru comunist — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — îi revine înalta misiune de a asigura exercitarea de către clasa muncitoare a rolului conducător în societate. Între rolul politic conducător al partidului și rolul de clasă conducătoare al muncitorimii nu există nici o contradicție, ci o deplină unitate dialectică, ele condiționîndu-se reciproc. Nu se poate vorbi de rolul politic conducător al partidului fără a asigura conducerea de către clasa muncitoare a tuturor domeniilor. În același timp, nu se poate asigura rolul conducător al clasei muncitoare fără recunoașterea și exercitarea rolului politic al partidului revoluționar, al partidului comunist”¹⁴. Afirmarea rolului politic conducător al Partidului Comunist Român, exprimată în integrarea sa tot mai organică în activitatea și viața întregii societăți, constituie „procesul dialectic în care perfecționarea activității de conducere va fi urmată de dispariția treptată a partidului în etapa istorică a comunismului multilateral dezvoltat”¹⁵.

Perfecționarea continuă a relațiilor de producție și sociale, a cadrului democratic de participare a tuturor oamenilor muncii la conducerea societății, consultarea poporului în toate problemele privind politica internă și externă a țării, afirmarea plenară a clasei muncitoare — clasă conducătoare a societății noastre socialiste —, toate acestea reprezintă căi esențiale de întărire a unității morale și social-politice a poporului, a coeziunii sale în jurul Partidului Comunist Român, a cărui înrîurire și capacitate de integrare a maselor largi au crescut pe măsura construcției socialiste. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, unitatea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, în jurul partidului trebuie înțeleasă ca integrarea largă a partidului cu masele populare, respectiv unitatea dintre membrii partidului comunist și cei care nu sînt încă în partidul comunist, întrucît toți acționează în aceeași direcție, pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Partidul nostru acordă o deosebită atenție întăririi continue a unității poporului și desfășoară o neobosită activitate pentru creșterea rolului acesteia în viața socială. Printr-o temeinică analiză a necesităților și po-

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 22, p. 33.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1979, p. 505.

sibilităților reale, a rezultatelor obținute prin aplicarea liniei sale politice, partidul se preocupă constant de perfecționarea continuă a democrației muncitorești, revoluționare, dezvăluie cerințele dezvoltării istorice, promovează în toate domeniile concepția revoluționară de muncă, de gândire, asigură îndrumarea, organizarea și conducerea unitară a eforturilor clasei muncitoare, ale întregului popor spre înfăptuirea obiectivelor stabilite. Prin aceasta, unitatea poporului devine tot mai trainică, sporește continuu rolul său de forță motrice a înaintării societății noastre pe calea socialismului și comunismului.

Potrivit concepției Partidului Comunist Român, problema unității nu poate fi circumscrisă doar la cadrul intern. Unirea tuturor forțelor revoluționare, democratice, progresiste, a tuturor popoarelor constituie, în viziunea partidului nostru, condiția esențială pentru rezolvarea marilor probleme cu care se confruntă omenirea. Iată de ce unitatea dialectică dintre politica internă și cea externă a patriei noastre, deschiderea largă către toate forțele progresului, democrației și păcii, preocuparea neabătută pentru împletirea organică a politicii de independență cu politica de întărire a colaborării și solidarității internaționale, pentru afirmarea unor noi principii în relațiile dintre partide și state, pentru asigurarea drepturilor fundamentale ale tuturor națiunilor constituie atribute caracteristice ale activității internaționale a partidului nostru.

Cerințele obiective ale dezvoltării României pe calea progresului economic și social, interesele vitale ale poporului român, aflate în strînsă armonie cu interesele celorlalte popoare, impun promovarea de către partidul și statul nostru a unei politici externe de largă colaborare și pace. „Între lupta pentru apărarea intereselor naționale, pentru deplină egalitate în drepturi a țărilor ca și a partidelor și între manifestarea solidarității internaționale — relevă secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu este nici o contradicție, ci, dimpotrivă, există o strînsă unitate dialectică. Nu poți lupta cu succes pentru apărarea intereselor clasei muncitoare din propria țară dacă nu dezvolti colaborarea strînsă cu clasa muncitoare din alte țări; de asemenea, nu poți fi internaționalist dacă nu te îngrijești de apărarea intereselor clasei muncitoare și ale propriului popor”¹⁶.

Prin ampla și dinamica activitate pe care o desfășoară, Partidul Comunist Român își aduce o contribuție de preț la afirmarea pe plan internațional a principiilor unității tuturor forțelor muncitorești, democratice, antiimperialiste, a tuturor popoarelor pentru făurirea noii societăți socialiste, pentru eliberarea întregii umanități de asuprire și exploatare, pentru triumful cauzei păcii și înțelegerii între toate națiunile lumii, pentru salvarea civilizației umane de pericolul unui cataclism nuclear. În spiritul bogatelor sale tradiții revoluționare, partidul nostru militează consecvent pentru întărirea solidarității și conlucrării cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru făurirea unității de tip nou, întemeiată pe principiile deplinei egalități în drepturi, independenței și

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, p. 95.

neamestecului în treburile interne, pe respectarea dreptului fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, corespunzător condițiilor concrete în care își desfășoară activitatea, cât și intereselor propriului popor. În același timp, P.C.R. dezvoltă colaborarea cu partidele socialiste și social-democrate, cu partidele de guvernământ din țările care au pășit pe calea dezvoltării economico-sociale de sine stătătoare, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele revoluționare, progresiste, înaintate de pretutindeni, în lupta pentru securitate și dezarmare, pentru pace și progres social.

Întărirea continuă a solidarității și colaborării cu partidele comuniste și muncitorești, cu celelalte forțe care luptă pentru înfăptuirea idealurilor de libertate națională și socială, de înțelegere, securitate și bunăstare ale popoarelor se înscrie, ca linie fundamentală a întregii activități internaționale a Partidului Comunist Român, a României socialiste. Partidul nostru întreține relații cu peste 200 de partide comuniste și muncitorești, socialiste și social-democrate, partide de guvernământ ale țărilor în curs de dezvoltare, mișcări de eliberare națională, alte forțe democratice, antiimperialiste. La rîndul lor, Frontul Democrației și Unității Socialiste, Marea Adunare Națională, organizațiile de masă și obștești au legături cu circa 1 750 formațiuni politice, organe legislative, uniuni sindicale, asociații profesionale și de creație, organizații de femei, tineret, studenți și copii, mișcări pentru pace, societăți și organisme similare de pe toate continentele, precum și cu peste 110 organizații internaționale¹⁷. În același timp, România are relații diplomatice cu 139 de state, iar legături economice cu 150 de state. La temelia relațiilor internaționale, țara noastră situează în mod ferm principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțarea cu hotărîre la forță și la amenințarea cu forță în relațiile internaționale, respectarea neabătută a dreptului fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării în mod suveran, potrivit propriei sale voințe. Considerînd că pe această bază se poate asigura dezvoltarea, la un nivel superior, a solidarității și colaborării internaționale, partidul nostru — așa cum subliniază documentele Congresului al XII-lea al P.C.R. — va face totul pentru a-și îndeplini cu hotărîre rolul de detașament revoluționar activ în lupta pentru o politică nouă, de progres, pace și destindere, pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Marile realizări și succese dobîndite de poporul român în dezvoltarea economică și socială a patriei în cele patru decenii care au trecut de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă sînt o puternică confirmare a justetei strategiei, politicii și activității practice a Partidului Comunist Român, care ține seama de legile obiective ale dezvoltării economico-sociale, aplică creator principiile socialismului științific, concepția materialist-dialectică și istorică la condițiile concrete ale țării noastre, îmbogățind cu concepte și teze noi teoria cu privire la edificarea societății socialiste. În același timp, faptul că țara noastră s-a transformat, într-o perioadă scurtă la scara istoriei, dintr-un stat cu o economie preponderent agrară și cu o industrie slab dezvoltată,

într-un stat industrial-agrar, cu o industrie modernă, avansată, cu o agricultură în plin progres, atestă, cu forța de convingere a faptelor, superioritatea orînduirii noastre socialiste, forța și capacitatea creatoare a clasei muncitoare, a întregului nostru popor, îndeplinirea de către partid a misiunii istorice în lupta pentru edificarea societății socialiste.

Construcția socialismului a deschis calea pentru întărirea și dezvoltarea pe baze noi a națiunii române, pentru descătușarea energiilor ei creatoare. Națiunea noastră este astăzi alcătuită din clase și categorii sociale prietene — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și alți oameni ai muncii uniți prin interese fundamentale comune —, se întemeiază pe economia socialistă unitară, îi sînt proprii o cultură, o conștiință socialistă bazată pe concepția materialismului dialectic și istoric și o organizare statală unitară, independentă și suverană, statul socialist unitar român. Dezvoltarea națiunii noastre socialiste reprezintă chintesența tuturor transformărilor revoluționare din viața poporului român care își făurește astăzi, liber și suveran, propria sa istorie. Pornind de la rolul de cea mai mare însemnătate pe care națiunea îl are în progresul societății omenești, partidul nostru se preocupă de asigurarea condițiilor pentru înflorirea necontenită a națiunii și întărirea statului național, pentru afirmarea independenței și suveranității naționale, odată cu atenția deosebită pe care o acordă dezvoltării colaborării internaționale cu toate națiunile lumii.

Întreaga istorie a dezvoltării socialiste a României demonstrează că Partidul Comunist Român a asigurat și asigură conducerea poporului nostru în activitatea de făurire a noii orînduiri sociale. Conducerea de către partid a vieții economice și sociale, a întregii societăți reprezintă — așa cum arată experiența — o cerință logică, condiția hotărîtoare a îndeplinirii tuturor idealurilor și aspirațiilor de progres și bunăstare ale poporului. „Acum cînd analizăm stadiul la care a ajuns societatea românească — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — putem spune cu îndreptățită mîndrie că partidul nostru comunist și-a îndeplinit cu cinste misiunea istorică, a asigurat conducerea întregului popor în activitatea multuitoasă de îndeplinire a celei mai umane societăți din lume, a societății socialiste”¹⁸.

Partidul Comunist Român și-a îndeplinit și își îndeplinește cu succes rolul politic conducător în societatea românească datorită legăturii sale nemijlocite, prin mii și mii de fire, cu clasa muncitoare, cu întregul popor, identificării sale cu năzuințele și interesele majore ale națiunii, demonstrînd, prin întreaga sa activitate, că e trup din trupul clasei muncitoare, al țărănimii, al intelectualității, că, prin membrii săi, el păstrează un contact permanent și strîns cu toate clasele și păturile sociale, cu toți oamenii muncii. De aceea, partidul este astăzi, pentru fiecare cetățean al țării, forța politică și socială spre care privește cu încredere nemărginită întreaga națiune.

Afirmarea tot mai puternică a Partidului Comunist Român, ca forță politică organizatoare și dinamizatoare a energiilor creatoare ale națiunii noastre, reprezintă garanția că poporul român va înregistra noi și noi succese pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, al progresului și civilizației socialiste.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 52.

HITLERISMUL — PERICOL DE MOARTE PENTRU INTEGRITATEA ȘI INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

CRISTIAN POPIȘTEANU

„Orice încercare de a evita pericolele care amenință țara Dumneavoastră, prin manevre tactice de orice fel, trebuie să fie și va fi sortită eșecului. Mai devreme sau mai târziu — și probabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României.

...În trecut și chiar pînă nu demult, după cum s-a stabilit fără putință de tăgadă din documentele recent descoperite, atitudinea politicii oficiale române față de Germania, din nefericire, nu numai că nu a fost prietenească, dar a fost chiar ostilă“.

Prin aceste cuvinte sumbre, amenințătoare și rău prevestitoare, rezuma Adolf Hitler, la 15 iulie 1940, într-o scrisoare către Carol al II-lea, relațiile dintre cel de-al III-lea Reich și România în perioada de la venirea nazismului la putere în Germania și pînă în vara anului 1940.

O investigare atentă a surselor documentare principale* asupra istoriei românești în anii existenței celui de-al III-lea Reich (1933—1945) atestă cu prisosință și claritate că hitlerismul a fost asociat, de la început,

* Dintr-o vastă bibliografie istorică asupra fenomenului hitlerist și a consecințelor agresivității sale pentru popoarele europene, cităm aici sursele consultate la elaborarea studiului: *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975; Nicolae Ceaușescu, *Istoria poporului român*, culegere de texte, Editura militară, București, 1983; Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice, fondul nr. XVI; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, fondurile Germania și Înțelegerea Balcanică 1932—1940; *Documents on German Foreign Policy 1918—1945*, Series C. and D., London, 1951, 1957; Colecția ziarului „Timpul“ pe anul 1939 și a revistelor „Magazin istoric“, 1967—1983 și „Anale de istorie“, 1963—1983; Sidney Aster, 1939, *The Making of the Second World War*, MacMillan, London, 1973; Maurice Baumont, *La faillite de la paix. 1919—1939*, Presse Universitaires de France, Paris, 1946; Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938—martie 1940)*, Editura politică, București, 1981; Winston Churchill, *The Second World War*, Cassell, London, vol. I—XII; Enzo Collotti, *Germania nazistă*, Editura politică, București, 1966; „Cuvîntul liber“, Antologie de Ion Ardeleanu, studiu introductiv de Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, Edi-

celor mai grave primejdii, mortale, pentru existența poporului român, pentru independența, suveranitatea, libertatea și integritatea teritorială a statului său național unitar realizat la 1 decembrie 1918. Conștiința publică românească a înregistrat, în anii 1933—1940, o sesizare lucidă a pericolului principal la adresa existenței statale libere a României. Documentele acelor ani dovedesc că de această realitate erau conștiente nu numai forțele revoluționare, democratice, progresiste; ea era percepută ca atare în rîndul majorității covârșitoare a cercurilor conducătoare ale claselor dominante ale societății. Partidul Comunist Român, principala forță de opoziție, deși activa în condiții grele de ilegalitate, dispunea de capacitatea de a influența și mobiliza masele muncitoare, de a alia în jurul său importante personalități din viața social-politică și culturală a țării, pe care le-a antrenat la o amplă acțiune antifascistă. Clasa muncitoare și partidul ei de avangardă au fost, de la început, forțele cele mai

tura Eminescu, București, 1983; Mihai Fătu, Ion Spălățelu, *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, Editura politică, București, 1971; Joachim Fest, *Hitler*, vol. I—II, Editions Gallimard, Paris, 1973; Joachim Fest, *Stăpîniul celui de-al III-lea Reich*, Editura politică, București, 1969; *File din istoria militară a poporului român*, vol. 5—6, coordonator de ediție general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, Editura militară, București, 1979; Martin Gilbert, Richard Gott, *Conciliatorii*, Editura politică, București, 1966; Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu Die Deutsche rumänischen Beziehungen. 1938—1944*, Wiesbaden, 1945; Adolf Hitler, *Mon Combat* (Mein Kampf), Nouvelles Editions Latines, Paris, 1937; *Hitler's Secret Conversations. 1941—1944*, The New American Library, New York, 1961; *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, Editura militară, București 1974; David Irving, *Hitler's War*, The Viking Press, New York, 1977; *Istoria poporului român*. Comitetul de coordonare: A. Oțetea, Ion Popescu-Puțuri, I. Nestor ș.a., Editura științifică, București, 1972; George Ivașcu, Antoaneta Tănăsescu, *Cumpăna cuvîntului, 1939—1945. Mărturii ale conștiinței românești în anii celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Eminescu, 1978; *Impotriva fascismului*, Editura politică, București, 1975; W. Lüdecke, I. Knew, *Hitler*, New York, 1938; I. M. Maiski, *Cine l-a ajutat pe Hitler*, Editura politică, București, 1963; *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1974; *Mari figuri ale diplomației românești*, Nicolae Titulescu, studiu introductiv de Ștefan Andrei, Editura politică, București, 1982; Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971; Stelian Neagoe, *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Editura Junimea, Iași, 1977; Petre Pandrea, *Atitudini și controverse*, Editura Minerva, București, 1982; Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică* (Postfață de A. J. Toynbee), ediția a II-a, Editura politică, București, 1971; Eugen Preda, *Săritura de piscă*, Editura militară, București, 1976; *Probleme de politică externă a României. 1919—1939*, vol. I—II, Editura militară, București, 1971, 1977; *Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International*, Nürenberg, 14 Novembre 1945—1er Octobre 1946, Nürenberg, 1947; *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, vol. I—II, Editura militară, București, 1979, 1980; *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial. 1938—1945*, vol. I—II, Editura militară, București, 1973, 1976; William Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Simon and Schuster, New York, 1960; Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976; Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României. 1933—1938*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978; *Survey of International Affairs*, edited by Arnold Toynbee, Oxford University Press, London, 1934; Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, cuvînt înainte de George Macovescu, Editura politică, București, 1967; Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic. 1919—1939*, Editura militară, București, 1981.

consecvente și energice ale luptei împotriva hitlerismului și a oricăror variante autohtone ¹.

Contextul istoric românesc interbelic era marcat de evenimentele primului război mondial, în timpul căruia țara a avut imens de suferit de pe urma agresiunii și a ocupației armatelor imperialismului german. Memoria poporului român păstra încă vii urmele extrem de dureroase ale acelor ani. Tradiția luptei împotriva asupririi și aservirii țării de către imperialismul german se integrase fondului istoric al vieții noastre naționale, iar apariția unei noi amenințări din aceeași direcție dădea naștere unei reacții profunde și firești de împotrivire din partea unei țări și a unui popor greu încercat în a-și realiza idealul unității național-statale.

Din această situație izvoră, deci, acea realitate istorică a politicii externe românești, orientată constant în anii interbelici împotriva politicii de revizuire teritorială și a expansionismului, a ofensivelor puterilor fasciste care periclita grav integritatea teritorială a statului național unitar român. Orientarea promovată de principalele partide și grupări politice ale claselor dominante, cu toate disensiunile dintre ele în politica internă, le determina la acțiune împreună, indiferent de coloratura echipei guvernamentale, pentru pace, securitate colectivă în Europa și respectarea statu-quo-ului consfințit prin tratatele de pace de după primul război mondial, pe linia alianțelor cu puterile occidentale — în primul rând cu Franța și cu Anglia —, pentru cooperare și înțelegere internațională sub egida Ligii Națiunilor.

În cele ce urmează, vom urmări, într-o succintă analiză, ipostaza istorică sub care hitlerismul a reprezentat și s-a manifestat ca o primejdie de moarte pentru poporul român.

Conceptele de dominație mondială, precum și cele rasiste, acordarea dreptului la viață și la existență umană și statală doar arienilor, excludeau cu desăvârșire pe români și România de la un loc în „noua ordine europeană” a Reichului de 1000 de ani, visat și preconizat de Hitler. Ambele concepte fundamentale — a căror tragică aplicare a constituit-o lanțul agresiunilor naziste — pot fi regăsite de la începutul până la finalul fără de glorie al hitlerismului.

Încă cu mult înaintea instalării sale la putere, Hitler și-a expus concepțiile prin care condamna la dispariție zeci și sute de milioane de oameni pentru simplul motiv că nu aparțineau „rasei superioare”, condamna la dispariție de pe harta Europei zeci de state. „Într-adevăr — scrie istoricul american William Shirer —, orice alte acuzații i s-ar putea aduce lui Adolf Hitler, dar nimeni nu ar avea temei să-i reproșeze că nu a zăgrăvit în scris chipul acelei Germanii pe care voia s-o clădească după cucerirea puterii politice și chipul acelei lumi pe care voia s-o instaureze după victoria militară a Germaniei. Planul rezervat celui de-al III-lea Reich și schema de bază a barbarei ordini noi pe care Hitler a impus-o Europei zdrobite în triumfalii săi ani sînt expuse cu cinism, în cele mai mici amănunte, în paginile unei cărți care nu ascunde nimic” ².

Este vorba de *Mein Kampf*, expunerea nucleului ideologiei și concepției politice naziste. Cu un deceniu și jumătate înainte de izbucnirea

¹ Ion Popescu-Puțuri, Mircea Mușat, *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice, împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 2, 1975, p. 102—120.

² William Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Simon and Schuster, New York, 1960, p. 108.

celui de-al doilea război mondial, Hitler stabilea ca obiectiv fățiș dobândirea unui imens spațiu vital pentru Germania, răpit, bineînțeles, de la alte țări : dacă ele nu-l cedează de bună voie, „intră în joc legea concurenței vitale și ceea ce nu se obține prin mijloace pașnice se smulge prin forța pumnului“. Tot Hitler stabilise direcția principală de invazie : Europa de Est. „Noul Reich va trebui să pornească iarăși pe drumul urmat de vechii cavaleri teutoni, pentru a cuceri cu spada germană țarina pe care plugul german va face să crească grîul...“ Ceea ce însă nu punea deloc la adăpost statele din Apusul continentului, în primul rînd Franța, chiar dacă „Germania nu consideră distrugerea acesteia decît ca un mijloc capabil să-i dea posibilitatea de a se extinde în alte părți“³.

Sprijinirea de către Germania hitleristă, pe toate căile și prin toate mijloacele, a taberei statelor revizioniste existente în Europa după primul război mondial — anunțată de Hitler tot în *Mein Kampf* —, state nemulțumite grav de sistemul de la Versailles, a reprezentat unul dintre cei mai nocivi factori de risc ai situației internaționale interbelice.

„Hitler este revizionist nu numai pentru el, dar pentru întreaga Europă“⁴ — definiția dată de ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, la sesiunea de la Londra din aprilie—mai 1936 a Consiliului Societății Națiunilor (convocată pentru examinarea reocupării și remilitarizării zonei renane de către Wehrmacht), a devenit clasică. Această definire a politicii hitleriste, care devenise vîrf de lance al revizionismului european în pregătirea unui nou război, exprima o realitate istorică nu numai pentru acel moment, ci s-a confirmat în chip tragic în anii următori. „Sînt mulți sorți ca propunerile de pace ale lui Hitler să se confunde — scria tot în acea perioadă Nicolae Titulescu — cu o răsturnare pur și simplu a ordinii internaționale actuale“⁵.

Se poate înțelege cîtă enervare și cîte atacuri trezea, în atari condiții, orientarea României pe plan internațional. Guvernul hitlerist nu a întîrziat să o facă atentă, de la început și direct, asupra dorinței sale de a o vedea că-și schimbă orientarea în viața internațională. În primele luni ale anului 1933, N. Petrescu-Comnen, ministrul României la Berlin, a avut convorbiri în acest sens cu Adolf Hitler, în prezența ministrului de externe von Neurath, precum și a altor fruntași naziști (Göbbels, Rosenberg, Dietz), în cadrul cărora i s-a arătat că „Germania trebuie să aibă în vedere toate eventualitățile și să lege (de aceea) relații economice, în special și de preferință, cu acele țări, pe concursul cărora ar putea conta în caz de criză“⁶. Rosenberg a precizat că dacă vrea relații de acest fel, România „trebuie, în primul rînd, să-și părăsească actualele alianțe și să intre în orbita influenței politice a Germaniei“⁷.

De la început, una dintre metodele principale ale politicii hitleriste față de România, ca și față de alte state, a constituit-o tentativa de a o îndepărta de alianțele la care participa, de a o face să-și abandoneze orientarea ei antirevizionistă. În această ordine de idei, Konstantin von Neurath scria, la 7 februarie 1933, ambasadorului german la Roma, să-i

³ Adolf Hitler, *Mein Kampf*, München, 1935, p. 138—139, 649, 674.

⁴ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura politică, București, 1967, p. 431.

⁵ *Ibid.*

⁶ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare Arhiva M.A.E.), fondul nr. 71, Germania, Raport nr. 1 915/P.R. 3/16 iulie 1933 de la Berlin, semnat N. Petrescu-Comnen.

⁷ *Loc. cit.*

comunica lui Mussolini, că „obiectivul general urmărit de noi în această regiune este nu numai de a acționa pentru slăbirea treptată, ci, dacă e posibil, pentru dezintegrarea în cele din urmă a Micii Înțelegeri“⁸.

Privind cu clarviziune și realism mersul situației internaționale, Nicolae Titulescu aprecia lucid corelația dintre politica de concesi, căreia i se declara adversar deschis, și pretențiile germane, anticipînd, încă în martie 1933, în fața comisiilor externe reunite ale Parlamentului român : „Situația internațională este din cele mai îngrijorătoare. Ultimele evenimente o dovedesc cu prisosință. Evenimente noi sînt încă posibile și ele nu pot constitui o surprindere decît pentru aceia care nu au urmărit și nu cunosc îndeaproape evoluția politicii externe și interne a diferitelor state europene“⁹. Nu cu mult timp înainte, Titulescu primise informații de la Legația română din Berlin care apreciau drept „destul de îngrijorătoare“ pregătirile de război ale Germaniei, ce urmărea să folosească, în scopurile sale, și resursele României¹⁰.

Arhivele celui de-al treilea Reich, precum și documentele diplomatice confidentiale din acea vreme ale guvernelor României și ale celorlalte state sud-est europene consemnează cît de întinse și de intense au fost, chiar din primele luni de după venirea naziștilor la putere, presiunile exercitate de la Berlin pentru atragerea acestor țări în orbita Germaniei hitleriste și destrămarea influenței puterilor occidentale. În această adevărată conspirație conlucrau Ministerul de Externe (Auswärtiges Amt), Oficiul de politică externă al partidului nazist — condus de Alfred Rosenberg, Oficiul economiei Reichului, Wehrmachtul, Gestapoul, alte servicii secrete și de spionaj, fiecare uzînd de acele metode ale panopliei fasciste care le erau proprii — intriga diplomatică, șantajul, demagogia politică, manevra economică, „coloana a cincea“, amenințarea ocupației militare, violența și asasinatul. Este întru totul adevărat că, în primul an de existență a celui de-al III-lea Reich, capacitatea sa de a influența și determina răsturnările spectaculoase pe care le urmărea în situația internațională și în politica externă a altor state era încă limitată de insuficiența sa forță militară. Dar tot la fel de adevărat este că o intensă campanie în aceste direcții se dezlănțuise încă din 1933.

La 3 februarie 1933, la mai puțin de 100 de ore de la preluarea puterii, Hitler împărtășea ofițerilor superiori ai Reichului că unul dintre scopurile principale ale Germaniei „este de a provoca o spărtură în sistemul securității franceze în Europa de est și de sud-est“¹¹, pentru a arunca apoi în aer întregul sistem. Pentru a-și atinge scopurile, hitleriștii erau chiar dispuși la o înțelegere cu Italia fascistă, care avea propriile ambiții și pretenții în regiunea sud-estică a Europei. După o convorbire avută cu Mussolini la începutul anului 1934, ministrul României la Roma aflase că „guvernul german i-a făcut propunerea de a împărți Europa orientală în două sfere de influență : una destinată Germaniei, alta Italiei“¹².

⁸ *Documents on German Foreign policy. 1918—1945* (în continuare D.G.F.P.), Series C, vol. I, London, 1951, doc. 14, p. 30.

⁹ Arhiva M.A.E., fondul Mica Înțelegere, vol. 10, fila 105.

¹⁰ *Loc. cit.*, fondul nr. 71, Germania, vol. 74, Raport nr. 1915/P.R.3 al Legației române din Berlin.

¹¹ V. T. Fomin, *Agresiia fascistkoi Ghermanii v Europa (Agresiunea Germaniei fasciste în Europa)*, Soțekhiz, Moscova, 1963, p. 154—155.

¹² Arhiva M.A.E., fondul Italia, 1920—1944, vol. 63, Raport nr. 62 din 2 ianuarie 1934 al Legației române din Roma.

Instalarea lui Hitler a convins cele trei state care alcătuiau Mica Înțelegere — Cehoslovacia, Iugoslavia și România — că nu este înțelept să slăbească solidaritatea lor în fața noului factor de incertitudine¹³. Cercurile conducătoare ale acestor țări au înțeles că lozincile naziste și fasciste îndreptate împotriva sistemului de la Versailles vor avea, mai devreme sau mai târziu, repercusiuni asupra relațiilor din centrul și sud-estul Europei, ducând la activizarea și mai puternică a forțelor revizioniste din Ungaria și Bulgaria, care urmăreau revizuirea sistemului de la Versailles.

În aceste condiții, pentru România amenințarea devenea neîndoieală. La 24 aprilie 1933, generalul de divizie Constantin Ștefănescu-Amza, inspector general al armatei, constata, într-un memoriu adresat regelui Carol al II-lea, că „Războiul bate la ușă”, deoarece „hitlerismul și chestiunea revizuirii tratatelor nu sînt aducătoare de pace și liniște. Din contră ! Nu se știe ce va aduce anul 1934”¹⁴.

Condițiile istorice, în continuă agravare la mijlocul deceniului patru, erau sintetizate cu clarviziune de Partidul Comunist Român la 12 iunie 1935 în organul său central de presă „Scînteia” : „Germania, înarmîndu-se, a devenit centrul de atragere a tuturor elementelor fasciste și planurilor războinice militaro-aventuriste din întreaga lume”. Ascuțitul planurilor Germaniei naziste — aprecia „Scînteia” în continuare — era îndreptat contra tuturor statelor care se pronunțau „împotriva revizuirii tratatelor de pace, pentru menținerea sistemului stabilit de pacea de la Versailles”. În ianuarie 1936, Comitetul Central al Partidului Comunist Român declara cu răspundere în fața poporului român : „Pericole grave amenință națiunea... Independența poporului român este amenințată de statele din blocul fascist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în goană nemaipomenită pentru cîmpire în primul rînd a Orientului european. Încercuirea României este un fapt”¹⁵.

În Europa se contura, astfel, încă din 1933—1934, un bloc al statelor revizioniste, în fruntea căruia se situa Germania hitleristă și din care făceau parte state cu regimuri fasciste — Ungaria, Italia, Bulgaria.

Reînarmarea Germaniei, recrudescența politicii revizioniste a Ungariei și Bulgariei, avînd sprijinul politic și militar din partea guvernelor de la Berlin și Roma, noile regrupări de forțe pe plan european și mondial, conciliatorismul manifest al Marii Britanii și al Franței, agresiunile fasciste și încălcările repetate ale tratatelor de pace — toate acestea au produs o profundă îngrijorare în rîndul popoarelor din țările mici și mijlocii nerevizioniste¹⁶. „Germania — scria în 1933, Petre Pandrea — s-a angajat pe calea unei experiențe politice și sociale care, după convingerea

¹³ *Survey of International Affairs*, edited by Arnold Toynbee, Oxford University Press, London, 1934, p. 198.

¹⁴ Arhiva Istorică Centrală, fondul Casa regală, dosarul nr. 16/1933, fila 10.

¹⁵ Dumitru Tuțu, *Securitatea colectivă în sud-estul Europei, în Probleme de politică externă a României. 1919—1939*, vol. I, Editura militară, București, 1974, p. 187.

¹⁶ Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic. 1919—1939*, Editura militară, București, 1981, p. 164.

multora din noi, duce într-un fundar economic, la un război european din punct de vedere al politicii externe și la prăbușirea civilizației“.

Care este situația României? se întreba trei ani mai târziu același publicist român care a demascât printre primii în lume adevărata natură a hitlerismului: „Țara noastră este vizată în primul rînd prin acțiunea și războiul revizionist. Fruntariile sînt în pericol. Ceea ce este mai dureros rămîne faptul că o serie întregă de politicieni români au rămas cu ochii ațintinți spre Roma și Berlin. Amatorii de dictatură și împătimitii antisemitismului n-au renunțat la cochetăria cu Roma dușmană și cu Berlinul revizionist. Cine este prietenul Romei și al Berlinului, este dușmanul României. Acest adevăr elementar din politica externă se ignorează sistematic de către oamenii drepte și ai reacțiunii românești. Calul troian se află cu ei în cetate“¹⁷.

La rîndul său, Virgil Madgearu, unul dintre fruntașii Partidului Național-Țărănesc, combătea, în aceeași perioadă, acele grupări politice care susțineau schimbarea politicii externe a României „în sensul alianței cu Germania“; în continuare, el arăta că „tendențele politicii externe a Germaniei, fiind susținătoarea ideii de revizuire a tratatelor, sînt în opoziție cu orientarea firească a politicii noastre externe, al cărei comandament, în mod fatal, ne duce alături de toate țările potrivnice revizuirii tratatelor“¹⁸. Cînd, în martie 1936, „Franța și Marea Britanie au fost în mod tacit de acord cu recuperarea militară a Renaniei — apreciază istoricul englez A. J. Toynbee — ele au lăsat în felul acesta Europa de răsărit în mîinile lui Hitler“¹⁹.

Încă din 1933, Nicolae Titulescu a sesizat esența retrogradă și efectele negative ale proiectatului pact al celor patru asupra securității și independenței țărilor mici și mijlocii, ca și asupra ansamblului relațiilor internaționale prin crearea unui „directorat“ al Germaniei, Italiei, Franței, Angliei, care, în fond, urma să se substituie Ligii Națiunilor și reglementărilor articolului 19 din Pactul acesteia privitor la eventualitatea unor revizuii ale statu-quo-ului teritorial stabilit prin tratatele de pace de la Paris²⁰.

Două remarci în acest sens relevă acuitatea cu care diplomația românească întrevedea marile pericole pentru independența și libertatea statelor europene. În raportul asupra misiunii cu care fusese investit Titulescu la Paris și Londra, spre a prezenta nu numai punctul de vedere al României, ci și al Miciei Înțelegeri, ministrul de externe român a relevat că acțiunea Miciei Înțelegeri era „de a apăra interesele noastre comune împotriva oricărei tentative de dictatură în politica internațională“²¹. Este — după opinia noastră — pentru prima oară cînd, la nici trei luni de cînd Hitler devenise cancelar al Germaniei, într-un document se folo-

¹⁷ Petre Pandrea, *Atitudini și controverse*, Editura Minerva, București, 1982, p. 245.

¹⁸ „Dimineata“ din 18 octombrie 1936.

¹⁹ Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, ediția a II-a, Editura politică, București, 1971, p. 324.

²⁰ Dinu C. Giurescu, *La Pacte à quatre*, în „Revue roumaine d'histoire“, nr. 1/1969, p. 77—102.

²¹ *Ibid.*

seşte noţiunea de „dictatură în viaţa internaţională“, definindu-se astfel „avant la lettre“ politica de hegemonie, dominaţie şi agresiune pe care avea să o urmeze cel de-al III-lea Reich. După cum, tot în acest raport, găsim o definire timpurie a conciliatorismului : „De frica lui Hitler, Anglia a intrat în făgaşul politicii propuse de Mussolini, crezînd că aceasta îl poate cumînţi. Am, totuşi, impresiunea — preciza Nicolae Titulescu — că proiectul de acord în patru, aşa cum l-a voit Mussolini şi cum l-au voit britanicii, are plumb în aripi“²². Pronostic care, cum se ştie, s-a dovedit întru totul realist.

Iritarea cercurilor conducătoare ale ţărilor în care se aflau la putere regimuri ce nu-şi ascundeau tendinţele de modificare inclusiv prin forţă şi ameninţări cu forţa a tratatelor de pace, a constituit o dovadă certă a importanţei Pactului de organizare a Miciei Înţelegeri din februarie 1933. Campania presei hitleriste şi a cercurilor revizioniste horthyste a fost supralicitată în Italia de un articol incendiar faţă de Mica Înţelegere, scris chiar de şeful guvernului fascist, Mussolini.

Cea de-a treia centură de presiuni şi ameninţări concentrice cu care hitlerismul înconjură România o formau raporturile bilaterale româno-germane. Faptul că, în faţa ascensiunii şi ofensivelor hitlerismului, în România se accentua orientarea spre întărirea alianţelor antirevizioniste, pentru asigurarea integrităţii şi independenţei ţării a produs iritare la Berlin. La Ministerul de Externe german, directiva era : „Reichul urmăreşte mai ales apropierea între Iugoslavia şi Bulgaria, întrucît România a fost izvorul unei anterioare deziluzii“²³. Relaţiile româno-germane arătau, la un an de la venirea lui Hitler la putere, că în România nu se putea sconta pe răsturnări spectaculoase de situaţii în sens convenabil Germaniei, în această ţară nefiind posibilă, pentru următorii ani, o breşă urmărită de guvernul nazist în sistemul de alianţe din estul şi sud-estul Europei.

Ceea ce Hitler urmărea în România a fost înfăţişat cu sugestivă plasticitate de Nicolae Iorga, în articolul *Descoperirea... României*, apărut în „Neamul românesc“ din 20 noiembrie 1938 : „S-a petrecut un mare eveniment geografic : descoperirea României. Nu se ştie exact cine a fost cel dintîi care a făcut descoperirea. În această privinţă vor fi discuţii îndelungate şi fără sfîrşit, ca în ce priveşte America. S-ar putea ca descoperitorul să fie la Berlin. Dar, în sfîrşit, marele eveniment în găsirea de ţări este acesta. Misiuni ştiinţifico-economice vin să cerceteze ce se poate găsi deasupra şi dedesubtul pămîntului acestei regiuni pînă atunci fundamental necunoscute. Această palpăre va descoperi multe lucruri de folos. Ţara de grîne şi lemn. Pescării de rîu şi de mare. Izvoare de petrol încă nescacate. Minerale abia explorate şi scînteierea aurului dacic, care a atras din vechea Romă atîţia aventurieri“.

România s-a situat *constant* în calea proiectelor expansioniste şi a ofensivelor Germaniei hitleriste. Pactul celor patru, încercarea de Anschluss eşuată din 1934, politica de remilitarizare şi revanşă, anunţată

²² *Ibid.*

²³ Arhiva M.A.E., fondul Înţelegerea Balcanică, vol. 13, fila 160. Telegramă cifrată nr. 429 din 8 februarie 1934 a Legaţiei române din Berlin.

și urmată de Hitler, politică devenită suportul fundamental al oricărui revizionism în Europa, remilitarizarea Renaniei, anexarea Austriei, Dictatul de la München, cotropirea Cehoslovaciei au fost tot atâtea acte de forță hitleristă față de care și diplomația română și poporul român și-au manifestat clar dezaprobarea.

Iată o dovadă peremptorie a reacției hitleriste față de atitudinea României, consecventă păcii, independenței și suveranității naționale, destinată să apere statu-quo-ul teritorial și libertatea statelor. „Poziția noastră [a Germaniei] față de răsturnarea lui Titulescu este determinată de faptul că, la terminarea războiului, pe tărîm internațional, Titulescu a jucat un rol conducător acolo unde era vorba să se întreprindă ceva, în mod deschis sau pe ascuns, împotriva Germaniei. Titulescu era un adversar categoric al oricărei revizui, cît de limitate, a situației create prin tratatul de la Versailles și, printr-un sistem de pace de tot felul, s-a străduit să întărească această stare și s-o facă ireversibilă”²⁴.

Atitudinea net antirevizionistă și antirevanșardă a României își găsea astfel o condamnare nevoală în aprecierea cancelariei diplomatice naziste care, în felul acesta, atrăgea atenția asupra necesității de a înfringe prin orice mijloace hotărîrea fermă a poporului român, a oamenilor politici care i-au înțeles vrerea și i-au exprimat cu adevărat interesele, de a rezista prin toate forțele încercărilor de subordonare, aservire și cucerire ale Germaniei hitleriste. În raportul politic, adresat la 1 ianuarie 1936 de însărcinatul cu afaceri german în România, Wilhelm von Pochhammer, Ministerului de Externe al Germaniei, sînt conturate liniile generale ale unui plan de acțiune care ar fi trebuit să fie urmărit împotriva României. Consacrînd un capitol aparte problemei politicii generale a României, diplomatul german sublinia complexitatea poziției în care se afla țara noastră la mijlocul deceniului patru, ambivalențele care se puteau identifica în atitudinea cercurilor guvernante românești. Pornind de la această constatare primordială, pe întreg parcursul raportului său, von Pochhammer sugera sau recomanda, direct și indirect, ca — avînd în vedere importanța economică și strategică a țării noastre în planurile viitoare ale celui de-al III-lea Reich — Berlinul să aducă politicii sale față de București acele corective de tactică și strategie care, în urma acțiunii unui număr de factori obiectivi și subiectivi, să determine guvernul român să iasă din starea de pînă atunci și să procedeze la o reorientare a politicii sale externe în conformitate cu interesele de fond ale Germaniei.

O problemă cheie în acest document se dovedește a fi poziția României față de Uniunea Sovietică. „Se poate admite — sublinia însărcinatul cu afaceri german la București —, așa cum am arătat constant în rapoartele mele, că Titulescu sprijină personal, cu putere, un pact al României cu Rusia ; există, desigur, motive serioase pentru a presupune că un succesor posibil nu ar continua o apropiere de Moscova cu aceeași intensitate cu care o face Titulescu, dar este, desigur, la fel de adevărat că,

74 ²⁴ George G. Potra, *Proiectele diplomației hitleriste vizează România*, în „Magazin istoric”, nr. 4 (145), 1979, p. 36—41.

factori obiectivi — poziția geografică a României și slăbiciunea sa atât ca stat, cât și ca putere militară — vor constrânge orice succesor să urmeze același drum, pînă ce și dacă Germania nu-i va ajuta pe conducătorii români să înțeleagă că ea a devenit, o dată mai mult, un factor al puterii politice în Europa de Sud-Est“²⁵.

Peste trei ani, în 1938, baronul Guillaume, ministrul Belgiei la București, într-un raport înregistrat la Bruxelles sub nr. 000099 din 28 decembrie 1938, aducea noi și importante amănunte referitoare la mașinațiile și acțiunile subversive ale agenților naziști în țara noastră, precum și la șantajul, pe plan internațional, exercitat de cel de-al III-lea Reich. „Confirmînd știrile pe care vi le-am trimis deja — arăta diplomatul belgian —, am onoarea să vă aduc la cunoștință că o persoană bine informată mi-a declarat ieri că recenta convorbire a ministrului Germaniei cu mareșalul Curții regelui Carol II a fost foarte violentă. [Fabricius] ar fi pomenit chiar unele dintre atuurile politice de care dispune Germania pentru a sili România «să se cumintească». El a făcut aluzie, pe de o parte, la sprijinul pe care l-ar putea da Hitler revendicărilor teritoriale ale Ungariei..., pe de altă parte la «puterea excepțională a celui de-al treilea Reich, care nu mai este de disprețuit».

Pe de altă parte, noi informații, provenite din surse serioase, mi se par a demonstra că Hitler a hotărît să supună România voinței sale pe alte căi decît întrevederile cu regele Carol II sau cu oamenii săi de încredere. Într-adevăr, mi se dă ca sigur că o «legiune română» ar fi în curs de formare în Germania. Și, fără încetare, agenții germani extrem de numeroși vizitează centrele de acțiune ale minorității germane din România, care, acum unificată și disciplinată [în sens nazist — *n.n.*], pare gata, la primul cuvînt de ordine, să adreseze autorităților române revendicări care, sprijinite de Germania, ar fi de natură să dea grave preocupări regelui Carol II...

Numărul impresionant de agenți germani care circulă în România, apariția în Germania a unei abundente literaturi despre România, creșterea neconținută a personalului de la Legația Germaniei (care se ridică, de pe acum, la 15 persoane oficiale) — continua baronul Guillaume — dau limpede de înțeles că Hitler a hotărît să infeudeze România, pe plan politic și economic, la cel de-al treilea Reich... Ca toate țările Europei danubiene, România, prin situația sa geografică, pare expusă hegemoniei germane și dominației unui imperiu ale cărui tendințe expansioniste nu lasă impresia că sînt pe punctul de a fi curînd blocate de forțe îndestulătoare, pe tărîm militar, politic și economic, din partea Franței și Angliei.

Dimpotrivă, este de prevăzut că, în scurtă vreme, România se va afla într-o situație foarte dificilă, dacă nu chiar periculoasă, într-un moment cînd ajutorul aliaților săi firești nu va fi suficient pentru a-i apăra independența politică și economică...“²⁶.

La rîndul său, Nicolae Petrescu-Comnen, comenta și el starea raporturilor României cu Germania hitleristă, în volumul său memorialistic

²⁵ *Ibid.*

²⁶ „Magazin istoric“, nr. 11 (152), 1979, p. 59—62.

Preludi del grande drama, apărut la Roma în 1947 : „După remilitarizarea Germaniei și după Anschluss, pînă și un orb putea să vadă că, dacă marile puteri nu se vor hotărî să pună stavilă, pînă și cu arma în mînă, expansionismului hitlerist, va veni rîndul să fie subjugață Cehoslovacia, urmată de Polonia, România, Balcanii. Pe scurt, hegemonia Germaniei s-ar fi extins asupra întregii Europe [de Răsărit și Sud-Est — *n.n.*]“²⁷. Tot Comnen descrie atitudinea hotărîtă a României, în toamna anului 1938, față de amenințările naziste la adresa Cehoslovaciei, aliata țării noastre în Mica Înțelegere. „După ce am stăruit pe lîngă Fabricius să transmită Berlinului sfaturi moderatoare, pentru a împiedica declanșarea catastrofei — scria diplomatul român —, am adăugat :

— Vă rog să luați notă că România nu va putea rămîne indiferentă față de soarta prietenei și aliatai sale Cehoslovacia.

Trebuie recunoscut că o astfel de declarație avea o valoare deosebită și că, făcută de o țară mică, izolată și prost înarmată, într-un moment cînd întreaga Europă tremura de frica lui Hitler, ea dovedea un anumit curaj.

Cît despre conducătorii Cehoslovaciei, aceștia au apreciat atît de mult atitudinea noastră, încît, de cum au primit informațiile însărcinării cu afaceri la București, au ținut să-și manifeste satisfacția prin glasul celei mai înalte și mai autorizate personalități a țării. Într-adevăr, la 24 mai, președintele Beneș, personal, în prezența lui Krofta [Kamil Krofta, ministrul de externe — *n.n.*] și a directorului Samuel [din Ministerul Afacerilor Externe — *n.n.*], ruga pe Radu Cruțescu, ministrul României la Praga, să-mi «transmită expresia celei mai vii recunoștințe, pentru demersul meu pe lîngă ministrul Germaniei», demers pe care îl considera excepțional de folositor (raportul nr. 1 384 din 24 mai 1938)“²⁸.

Găsim alte și alte probe ale jocului nazist față de țara noastră, joc ce urmărea subminarea pozițiilor sale internaționale, instalarea la cîrma țării — cu sprijinul agenturii hitleriste Garda de fier și prin manipularea unor cercuri politico-economice care cochetau cu Reichul — a unui regim docil ordinilor Berlinului în scopul exploatarei economice și strategice a țării. Iată, de pildă, că lipsa oricăror rezultate apreciable în acțiunea de pînă atunci desfășurată de Berlin împotriva României a făcut ca, în ianuarie—februarie 1935, nemulțumit, Hitler să reia în dezbatere, cu frunțașii nazisti, problemele modificării orientării internaționale a României și mijloacele prin care să se urmărească acest obiectiv. „Am avut două convorbiri amănunțite cu Fûhrerul — nota Alfred Rosenberg, la 2 februarie 1935. El a declarat că este foarte sceptic față de orice promisiuni privind mari schimbări iminente în viața partidelor din România. Ar saluta însă dacă eu aș putea să plec la regele Carol și să-i raportez apoi direct [Fûhrerului — *n.n.*] că acesta [regele — *n.n.*] este ferm hotărît să modifice cursul“. Cu aceeași ocazie, în intenția de a asigura demersului pe care îl făcea la București o greutate mai mare, Rosenberg sugera lui Hitler întreprinderea negocierilor economice germano-române, aflate în curs : „Am propus ca tratativele comerciale româno-germane să fie amîinate pînă după convorbirea mea cu regele Carol, pentru a nu acorda succes domnului

Titulescu. România a ajuns la capăt și trebuie să-și caute noi prieteni. Führerul este de acord“²⁹.

În așteptarea vizitei în România, demnitarul nazist își pregătea cu grijă argumentele de folosit pe lângă Carol al II-lea. „Deci, dacă va fi să plec — scria Alfred Rosenberg — nu am să-l las în îndoială cu privire la sau-sau. Sau îndepărtare de Paris și Praga — atunci ajutor german. Sau rămîne situația veche — atunci oprirea oricărui ajutor economic primit prin noi. În situația economică actuală a României aceasta înseamnă o lovitură foarte grea“³⁰.

Rapoartele de activitate ale Oficiului de politică externă al partidului nazist pun pregnant în lumină obiectivele clare și precise urmărite în România de cel de-al III-lea Reich și pe această cale, un adevărat program politic. „În România — afirma Alfred Rosenberg —, Germania luptă împotriva Franței și bolșevismului“³¹. Referindu-se la acest complex de acțiuni și mijloace ale Oficiului de politică externă al N.S.D.A.P., într-un amplu raport adresat Centralei Ministerului de Externe al României, în octombrie 1934, ministrul României la Berlin, N. Petrescu-Comnen releva pericolele ce decurg din orientarea germană spre înțetirea nemulțumirilor interne în țările antirevizioniste, orientare expusă clar lui de Rosenberg. Ministrul României la Berlin formula concluzii realiste, judicioase, deosebit de utile Bucureștiului, pentru buna înțelegere a substanței politicii externe a Berlinului, a mijloacelor folosite de cel de-al III-lea Reich. „Cu toți nemulțumiții ? În ce scop ? Nu cumva pentru a întreține, canaliza și întrebuița aceste nemulțumiri împotriva guvernelor respective ? Nu cumva pentru a se folosi de ele, la momentul voit, ca de o pîrghie pentru a azvîrli în aer acele state care nu s-ar găsi de aceeași parte a baricadei cu Reichul ? Hotărît, politica Germaniei devine din ce în ce mai îngrijorătoare“³².

În contextul situației internaționale deosebit de neprielnice, guvernul român considera că, prin anumite concesii economice, cu evitarea unei fătășe angajări politice, va reuși să țină Germania hitleristă departe de problemele românești. Temîndu-se totuși de un conflict cu cel de-al III-lea Reich, guvernul român, dezamăgit de politica aliaților săi occidentali și în pofida poziției sale de clasă, era înclinat de a recunoaște rolul U.R.S.S. în bararea agresiunii hitleriste spre răsărit. Această tendință se reflecta, de pildă, în interviul ministrului de externe român, Victor Antonescu, acordat ziarului francez „Paris Soir“ la 27 martie 1937 : „În calea tendințelor revizioniste, expansioniste ale Germaniei hitleriste, tendințe care ating interesele noastre naționale, Rusia însemnează o piedică care trebuie ținută în seamă. Alături de puterile occidentale, ea constituie astăzi un factor care contribuie la menținerea păcii“³³.

Anexarea Austriei de către Hitler a constituit un alt semnal de alarmă și pentru România. În după-amiaza zilei de 13 martie 1938, la

²⁹ George G. Potra, *Ratatul pseudoprofet din Wilhemstrasse nr. 70 A*, în „Magazin istoric“, nr. 2 (155), 1980, p. 44.

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibidem*, p. 45.

³² *Ibidem*, p. 46.

³³ Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, România, dosarul nr. 243, fila 579.

palatul regal a avut loc o dezbatere la care au participat Carol al II-lea, Armand Călinescu și Gheorghe Tătărescu. Cu acest prilej, Armand Călinescu a susținut punctul de vedere că „evenimentele din Austria nu sînt întîmplătoare. Ele sînt o etapă în planul de expansiune germană care cuprinde : stat național integral și cucerirea de debușuri și materii prime în răsărit, Dunărea bulevard comercial și strategic între est și vest. Toate statele care au fost așezate aici au suferit mari presiuni. Austria, apoi Cehoslovacia, ar urma România care are baza aeriană prin petrol“³⁴.

Într-adevăr, imediat după München, Germania și-a concentrat forțele pentru o expansiune spre sud-estul european. În acest cadru — după anticipările ambasadorului american la Oslo — „ea se va îndrepta, cu siguranță, în viitorul cel mai apropiat, spre petrolul românesc, fiind hotărîtă ca prin orice mijloace să-și asigure producția României“³⁵.

Presiunile ultimative ale Germaniei s-au concentrat în primăvara anului 1939 pentru a obține un tratat economic, destinat să înfeudeze România celui de-al III-lea Reich. Se cunosc pe deplin astăzi, prin numeroase cercetări ce s-au făcut în legătură cu acest tratat, pozițiile de rezistență antinazistă manifestate de poporul român, de forțele revoluționare, democratice, progresiste, în frunte cu P.C.R., de unele grupări ale burgheziei și partidele lor politice, de unii membri ai guvernului prezidat de Armand Călinescu. Se știe, de asemenea, că, în pofida faptului că România a fost obligată să semneze acest tratat, el nu a fost pus în practică decît în iarna anului 1940 de către regimul militar-legionar³⁶. Așa cum nota Wohlthat, conducătorul delegației germane la tratativele de la București, acordul româno-german, care a fost semnat la 23 martie 1939, a prezentat o mare importanță pentru atingerea țelurilor de a asigura Germaniei o „poziție dominantă în sud-estul Europei“³⁷. Din textul tratatului rezulta clar că României i se rezerva un rol de satelit agrar al celui de-al III-lea Reich. „Planul economic, pe de o parte — prevedea articolul 1 —, va ține socoteală de cerințele de import german, iar, pe de altă parte, de posibilitățile de dezvoltare ale producției agricole române. Planul se va extinde îndeosebi asupra dezvoltării și orientării producției agricole române“³⁸.

În încordata vară a anului 1939, Partidul Comunist Român, analizînd grava situație internațională ce se crease, aprecia că „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei, Albaniei, Memelului, în urma aderării Ungariei la Pactul anticomintern și creșterii influenței fascismului german în Bulgaria și Iugoslavia“³⁹. Încă în zilele

³⁴ Ion Calafeteanu, *Eforturile diplomației românești în vederea realizării unității de acțiune a statelor din sud-estul Europei în fața expansiunii fasciste (martie 1938—iulie 1939)*, în *Probleme de politică externă a României. 1919—1939*, vol. II, Editura militară, București, 1977, p. 327.

³⁵ Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, Germania, vol. 76, Nota din Oslo, din 31 octombrie 1938, semnată Jurașcu.

³⁶ Viorica Moisuc, *Tratatul economic româno-german din 23 martie 1940 și semnificația sa*, în „Anale de istorie“, anul XIII, nr. 4, 1967.

³⁷ D.G.F.P., Series C, vol. V, doc. 293, 306 ; vol. VI, doc. 30, 42, 78, 131.

³⁸ „Timpul“ din 25 martie 1939.

³⁹ „Scînteia“ din 26 iunie 1939. Rezoluția Plenarei a VI-a a C.C. al P.C.R.

grele din martie 1939, partidul comunist cerea : „Să fie pregătit la luptă întreg poporul român pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor fasciști“⁴⁰. Masele largi au răspuns cu înflăcărare la mobilizarea parțială decretată de guvernul Armand Călinescu. „România — se arată într-un document diplomatic semnat de Grigore Gafencu — este hotărâtă să-și apere hotarele și neatrănarea. La orice atingere a hotarelor noastre, ne vom apăra pe calea armelor“⁴¹.

Trebuie spus că apropierea celorlalte state revizioniste de Germania a accentuat pericolele față de integritatea și independența statului național unitar român. Încă din 1933 guvernul de la Budapesta, condus de Gömbös Gyula, a raliat în mod deschis politica externă a Ungariei la politica promovată de Germania. Premierul ungar a fost primul șef de guvern, care, după ce l-a felicitat pe Hitler cu prilejul preluării puterii, în iunie 1933 i-a făcut o vizită oficială la Berlin, între cei doi fiind puse bazele unei înțelegeri de lungă durată. Din Geneva, ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, își informa guvernul, bazându-se pe „cel mai autorizat izvor“, că, în timpul călătoriei lui Gömbös la Berlin, Hitler s-a angajat să dea Ungariei material de război. „Cînd acest material va fi complet furnizat Ungariei — arăta șeful diplomației românești — s-a stabilit înțelegerea ca Budapesta să imite exemplul Germaniei și, cu prima ocazie oportună, să repudieze unilateral Tratatul de la Trianon, proclamînd egalitatea de drepturi“⁴². Peste cîteva luni, Budapesta a fost, la rîndul ei, gazda trimisului special al Fűhrerului, Franz von Papen, care declara în fața revizionistilor unguri că, de la această dată, Germania și Ungaria vor lupta împreună „umăr la umăr, braț la braț“ pentru revizuirea tratatelor de pace⁴³. În 1935 guvernul ungar primea vizita primului ministru german Hermann Gűring și a feldmareșalului August von Mackensen, urmată de o vizită în Germania a unui grup de ofițeri unguri. La Budapesta se vorbea tot mai insistent „de un plan de colaborare militară între Germania și Ungaria“⁴⁴. Aceste raporturi strînse au produs dividende în dictatele de la Viena din octombrie 1938, asupra Cehoslovaciei, și din 30 august 1940, asupra Romăniei.

Ocuparea de către germani a Boemiei și Moraviei la 15 martie 1939, posibila amenințare la adresa Romăniei, asociată cu avertismentele de la București și cu demersurile altor state amenințate, au constituit pentru britanici picătura care a umplut paharul⁴⁵. Abia acum, în replică la acțiunile germane, cabinetul condus de Chamberlain a încercat să-și adapteze politica și modul de a gîndi. Trecuseră anii dar poziția Angliei rămînea indecisă, în speranța că prin aceasta vor fi evitate complicațiile⁴⁶. Declarațiile ulterioare ale liderilor britanici, îndeosebi discursul lui Chamberlain de la Birmingham, din 17 martie, au arătat că vechea politică nu numai că

⁴⁰ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Cota A XXIII—1, inv. 1030.

⁴¹ Eliza Campus, *Poziția Romăniei față de puterile fasciste, în Probleme de politică externă a Romăniei. 1919—1939*, vol. I, p. 220—221.

⁴² Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *op. cit.*, p. 160—161.

⁴³ *Ibidem*, p. 160.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 161.

⁴⁵ David Funderburk, *Politica Marii Britanii față de Romănia (1938—1940)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 106—107.

⁴⁶ A. Parkinson, *Peace in our time: Munich to Dunkirk, The inside Story*, Based on the Hitherto Secret British Cabinet Papers, New York, 1972, p. 117.

eșuase, dar agoniza. Din păcate, noua politică nu era încă elaborată și venea tardiv. Totuși, s-a luat cursul spre reînarmarea Marii Britanii, s-a introdus serviciul militar obligatoriu. Pe plan extern s-a încercat o încurajare a oficialităților din mai multe țări din estul Europei, prin declarații de acordare a unor garanții asumate și de Franța. După cum se cunoaște astăzi, aceste garanții n-au reprezentat un ajutor efectiv.

La sfârșitul lunii aprilie 1939 ca răspuns la acceptarea de către Polonia, Grecia și România a sus-amintitelor garanții franco-britanice, Hitler declara că pregătește „marșul asupra României”, denunțând Acordul naval cu Anglia și Pactul de neagresiune cu Polonia : la 22 mai 1939 se semna la Berlin Tratatul de alianță politico-militară germano-italian („Pactul de oțel”) ⁴⁷

Toate manevrele, presiunile și amenințările cu forța pe care cel de-al III-lea Reich le folosisese împotriva României s-au găsit potențate prin eșecul tratativelor anglo-franco-sovietice, de la Moscova, în așa fel încât îl făceau pe Hitler, în momentul încheierii Tratatului germano-sovietic din august 1939, să declare categoric că „România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei” ⁴⁸.

Este deosebit de concludent că, în urmă cu opt luni, la începutul lunii ianuarie 1939, Marele Stat-Major român elaborase un amplu studiu în care principala concluzie politico-strategică avansată pe baza tuturor datelor de care dispunea și a analizei factorilor politici ce marcau evoluția relațiilor internaționale era : „cea mai probabilă intențiune a Germaniei este să realizeze etapa cea mai ușoară și mai sigură, adică penetrația spre sud-est și în România, pentru a stăpîni gurile Dunării, a-și amenaja o bază puternică la Marea Neagră și a-și crea o puternică și largă bază de operații (strategică și economică) pentru ca să poată trece apoi la ultima și cea mai grea etapă în expansiunea sa spre est și spre sud. Deci obiectivul principal și imediat al Germaniei va fi România” ⁴⁹.

Partidul Comunist Român a demască în fața opiniei publice filiația crimei căreia i-a căzut victimă primul ministru Armand Călinescu : „După I. G. Duca, mîna hitleristă l-a ucis pe Armand Călinescu. Ca și I. G. Duca, Armand Călinescu a fost ucis de legionarii lui Hitler. Ordinul de asasinare a primului ministru a fost dat la Berlin” ⁵⁰.

După asasinarea a doi prim-miniștri români de către legionari (I. Gh. Duca, în 1933 și Armand Călinescu, în 1939) asasinate politice în care implicația hitleristă era omniprezentă, nu poate să ne mire că Hitler îl amenința direct, în scrisoarea citată la începutul studiului de față, din 15 iulie 1940, pe Carol al II-lea, cu lichidarea României ca stat de sine stătător.

Suita manevrelor și presiunilor hitleriste avea desigur să atingă apogeul odată cu cesiunile teritoriale și izolarea internațională a României

⁴⁷ *File din istoria militară a poporului român*, vol. 5—6, Editura militară, București, 1979, p. 19.

⁴⁸ D.G.F.P., Series D, London, 1957, vol. VIII, doc. 266.

⁴⁹ Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *op. cit.*, p. 278—279.

⁵⁰ Gheorghe Zaharia, *România în preajma celui de-al doilea război mondial*, în *Probleme de politică externă a României, 1919—1939*, vol. II, p. 423.

din vara anului 1940 ; ele au fost de natură să înlesnească instalarea dictaturii militaro-legionare în septembrie 1940, act sprijinit prompt de la Berlin.

Dictatul de la Viena din august 1940 rămîne un caz care ilustrează, pînă în zilele noastre, caracterul funest al politicii de forță și amenințare cu forța. Fără doar și poate, contele Galeazzo Ciano și Joachim von Ribbentrop au determinat primul arbitraj dictat de la Viena, din 2 noiembrie 1938, prin care părți din sudul și estul Slovaciei, cu o populație de 1 081 247 locuitori, au fost puse sub jurisdicția ungară. Și din nou, aceiași Ciano și Ribbentrop (poate altcineva ar scrie Mussolini și Hitler) la al doilea arbitraj dictat de la Viena, din 30 august 1940, au cedat Ungariei, aproape jumătate din Transilvania, avînd o populație de 2 577 291 locuitori. La 2 septembrie 1940, auzind despre decizia adoptată la Viena, Horthy îi scria lui Hitler : „Dacă acest lucru mai este cu putință, cel de-al doilea arbitraj de la Viena a întărit și mai mult convingerea Ungariei că Reichul național-socialist și Italia fascistă, cunoscînd adevăratele interese ale comunității europene, au fost gata, printr-o acțiune fermă și lipsită de orice egoism, să-și dovedească hotărîrea de a pacifica și reorganiza continentul“⁵¹. Hitler i-a spus lui Döme Sztójay, ministrul Ungariei la Berlin, care îi înmînase scrisoarea lui Horthy, că „marele noroc al Ungariei a fost că el [Hitler — *n.n.*], ca austriac de origine, a fost în perfectă cunoștință de cauză a condițiilor date, căci altfel Ungaria nu ar fi căpătat niciodată Clujul“⁵².

Anii 1939 și 1940 au fost folosiți de Germania și pentru ca, prin presiuni sporite, să obțină o aplicare de către România a tuturor prevederilor Tratatului economic din 23 martie 1939, știută fiind împotrivirea unor importanți factori guvernamentali față de acest tratat ; la Berlin se spera în situația cînd „Germania va asigura românilor pîinea ce de toate zilele“⁵³. În acest scop hitleriștii au făcut presiuni asupra lui Carol al II-lea și a anturajului său, amenințînd cu o agresiune militară directă. Astfel Steltzer, consilier al Legației germane din București, arăta că, dacă va continua situația echivocă creată de politica guvernului român, „Germania ar fi silită să trimită trupe motorizate în România și avioane de bombardament să aterizeze la București, determinînd astfel o adevărată situație de protectorat“ și că „România trebuie să se decidă pentru că altfel starea de ocupație sau, mai ales, de protectorat și partaj, devine inevitabilă“⁵⁴.

Partidul Comunist Român a demascăat cu tărie politica expansionistă și agresivă a celui de-al III-lea Reich. „Izvorul tuturor pericolelor... este Germania“ — avertiza partidul comunist încă înaintea cotozirii Austriei de către hitleriști. După Anschluss, comuniștii români au atras permanent atenția asupra pericolului hitlerist, ce amenința țara noastră, militînd, în același timp, pentru unirea tuturor forțelor patriotice și antifasciste

⁵¹ D.G.F.P., Series D., vol. XI, doc. 7—8.

⁵² *Ibidem*, doc. 53.

⁵³ Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 250.

⁵⁴ Ion Popescu-Puțuri, *Principalele trăsături ale regimului politic din România în perioada dictaturii militaro-fasciste și a agresiunii hitleriste*, în „Anale de istorie“, anul IX, nr. 6, 1963, p. 71.

într-un larg front național antifascist, pe plan intern, iar pe plan extern pentru strângerea legăturilor țării noastre cu Uniunea Sovietică, Anglia, Franța, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică⁵⁵.

În timpul întrevederii cu ministrul român Valer Pop, din 4 septembrie 1940, ministrul Germaniei la București, Fabricius, a luat informații despre Ion Antonescu. „La întrebarea mea, Pop a declarat că Antonescu este pregătit pentru executarea arbitrajului vienez, pentru chemarea misiunii militare, pentru cererea ajutorului militar german în legătură cu garanția [dată de Germania în privința frontierelor românești — *n.n.*] și pentru legătura economică strânsă de Germania. Concesiunea de petrol va fi verificată, pentru a asigura prin aceasta partea Germaniei“. În generalul Ion Antonescu, hitleriștii au găsit, după cum raporta Fabricius la Berlin, la 5 septembrie 1940, „un om în fruntea guvernului român care este ferm hotărât să execute importante noastre cereri aici“⁵⁶.

În acele împrejurări, în România a fost instaurată dictatura antonesciano-legionară, sub umbra protectoare a celui de-al III-lea Reich, ale cărui trupe aveau să sosească curînd în țară. Astfel, cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român, „Politica de cedare și capitulare în fața Germaniei pe plan internațional, cît și politica antinațională a cercurilor celor mai reacționare din România, instaurarea dictaturii militarofasciste, în septembrie 1940, au deschis calea aservirii complete a țării noastre de către Germania hitleristă“⁵⁷.

După o scurtă incursiune asupra manifestărilor politicii celui de-al III-lea Reich față de România se poate desluși cu prisosință că hitlerismul a fost implicat direct și indirect în toate marile tragedii ale statului național român, reprezentînd efectiv dușmanul de moarte al poporului român.

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 33.

⁵⁶ Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 70.

⁵⁷ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1979, p. 45.

COMITETELE NAȚIONALE ANTIFASCISTE ALE TINERETULUI ȘI FEMEILOR, ORGANIZAȚII DE ACȚIUNE ȘI DE LUPTĂ CONTRA PERICOLULUI FASCIST

CONSTANTIN PETCULESCU

Coordonata fundamentală a acțiunii Comitetului național antifascist a reprezentat-o — după cum se știe — cuprinderea în rindurile sale a tuturor forțelor naționale dornice și interesate să se opună fascismului hitlerist, recrudescentei Gărzii de fier, organizație teroristă în serviciul nazismului. Caracterul global al activității sale s-a ilustrat, între altele, și prin atragerea în acest front național unic al poporului român a două largi categorii sociale — tineretul și femeile — în egală măsură interesate în a bara calea fascismului în România, a salvarea democrația, independența și integritatea patriei. În ceste condiții, Comitetul național antifascist al tineretului și cel al femeilor au apărut și s-au dezvoltat ca organizații componente ale mișcării antifasciste românești organizate în cadrul Comitetului național antifascist.

*

În cadrul largii coaliții de forțe sociale și politice, preconizată de Partidul Comunist Român ca singurul mijloc eficient de acțiune împotriva pericoulului tot mai amenințător al fascismului hitlerist, un loc important a fost rezervat tinerei generații care își vedea propriul viitor pus sub semnul întrebării, amenințat de politica antinațională și antipopulară a Gărzii de fier. Speculând condiția economică-socială precară a tinerei generații, lipsa ei de perspectivă, Garda de fier a declanșat, cu deosebire după venirea la putere a nazismului în Germania, o periculoasă acțiune de atragere și manipulare a acesteia, mai cu seamă a tineretului școlar și universitar, utilizînd, în acest scop, cu abilitate, un arsenal demagogic și o mare paradă de patriotism, din care nu lipseau marșurile războinice și uniforme stridente.

În aceste condiții, Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1933 a pus în fața Uniunii Tineretului Comunist, ca obiective majore ale activității sale, demascarea esenței reacționare, antinaționale a fascismului, în vederea contracarării influenței nefaste a Gărzii de fier, activizarea și unirea tuturor

forțelor potrivnice fascismului hitlerist într-un larg front democratic antifascist al tinerei generații. „Rezoluția C.C. al P.C.R. asupra muncii și sarcinilor U.T.C.” adoptată de plenară, trasa ca sarcină imediată organizației comuniste de tineret să acționeze energic pentru a crea „grupuri antifasciste” precum și o „rețea întreagă a comitetelor largi antifasciste de tineret”, acordând o atenție deosebită activității în rîndul păturilor mijlocii ale tineretului de la orașe și sate unde „demagogia desfrînată a gardiștilor de fier... găsește teren prielnic”. Condiția de bază a atragerii majorității tineretului într-o amplă mișcare antifascistă o constituia — potrivit aprecierilor Plenarei C.C. al P.C.R. — aplicarea largă a frontului unic în organizarea și desfășurarea luptelor zilnice pe baza unui program de revendicări imediate și specifice ¹.

Pentru realizarea acestei sarcini de importanță vitală pentru viitorul țării existau condiții prielnice în rîndul tineretului muncitoresc, precum și în rîndul tineretului studios. Dovada cea mai elocventă a stării de spirit antifasciste de care era animată majoritatea tinerei generații a constituit-o larga adeziune la activitatea Comitetului național antifascist.

Printr-o intensă activitate de propagandă, Comitetul național antifascist a avertizat tînăra generație — muncitori, țărani, elevi, studenți — asupra pericolului fascist cu întreaga sa frazeologie demagogică, chemînd-o să adere la comitetele antifasciste. „Comitetul Național Antifascist din România — preciza unul din aceste apeluri — se îndreaptă către tineretul muncitoresc de la orașe și sate, atrăgîndu-i atenția asupra pericolului fascist care înseamnă pentru muncitorime și pentru intelectuali creșterea mizeriei și a șomajului, teroarea organizată și legalizată... primejdia unui nou război mondial” ². Cerînd tineretului să nu se lase amăgit de propaganda mincinoasă și diversionistă a organizațiilor fasciste, apelul conchidea: „Numai prin lupta hotărîtă în mișcarea antifascistă... unind lupta pentru interesele noastre cu lupta contra fascizării și militarizării tineretului, vom putea nimici fascismul”. Unica soluție era atragerea în masă a tineretului, indiferent de orientarea sa politică, la lupta declanșată de partidul comunist împotriva ciumei brune, prin crearea de comitete antifasciste în fabrici, ateliere, cămine, școli și universități, în cartierele muncitorești și la sate.

Adeziunea la programul Comitetului național antifascist și, deopotrivă, necesitatea antrenării mai eficiente a unor largi forțe sociale și politice ale tinerei generații la lupta pentru cucerirea și apărarea dezideratelor lor legitime, împotriva hitlerismului și a agenturii sale din România — Garda de fier — justificau înființarea unei organizații antifasciste a tineretului la nivel național, concepută ca o componentă a C.N.A. Eforturile stăruitoare depuse în acest sens aveau să fie încununate de succes, în septembrie 1933, prin constituirea *Comitetului național antifascist al tineretului* (C.N.A.T.), în conducerea căruia se aflau Nicolae Ceaușescu, Matei Socor, Grigore Preoteasa, Constanța Crăciun, Nicolae Pascu, Costică Albescu ș.a.

Reunind în rîndurile sale tineri muncitori, țărani, elevi și studenți, Comitetul național antifascist al tineretului a reprezentat nucleul dinamic, mobilizator de ralieri și de acțiune a unor foarte diverse forțe sociale și politice ale tineretului, animate de dorința de a se opune expansiunii fascismului pe plan internațional și ascensiunii lui spre putere în România.

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 3, mapa nr. 561.

² „Buletinul de acțiune împotriva fascismului”, anul I, nr. 1 din decembrie 1933.

Activitatea sa, desfășurată sub conducerea și îndrumarea directă a Comitetului național antifascist, a fost puternic înrădăcinată de personalitatea și elanul revoluționar al tinerului comunist Nicolae Ceaușescu — reprezentant al tineretului muncitoresc din Capitală în conducerea Comitetului național antifascist — care a imprimat C.N.A.T.-ului forță și dinamism, angajare fermă în frontul mișcării antifasciste românești. Desfășurată sub semnul unei profunde responsabilități revoluționare și al unui patriotism fierbinte, activitatea rodnică a tovarășului Nicolae Ceaușescu a contribuit în mod decisiv la intensificarea activității partidului comunist în rândurile tinerei generații, la dezvoltarea unității sale de acțiune pe temeiul luptei împotriva pericolului hitlerist și revizionist, pentru apărarea independenței și suveranității patriei, a integrității sale teritoriale.

De la primii săi pași, C.N.A.T. a acționat intens pentru încheierea unei cuprinzătoare rețele de comitete antifasciste ale tineretului, acordând atenție tuturor categoriilor sociale. În scurt timp, ca urmare a numărului mare de adeziuni, Comitetul antifascist al tineretului din Capitală a trecut la constituirea de comitete în întreprinderi („Grivița”—C.F.R., Regie—Grand ș.a.)³, școli, în toate cele 4 sectoare și pe cartiere. În toamna anului 1933, la Cluj s-a creat un Comitet regional antifascist al tineretului, iar, ulterior, Comitete orașenești la Iași, Constanța⁴ și în alte localități; de asemenea, în unele locuri au luat ființă comitete antifasciste ale tinerilor la sate. Mobilizatorul apel, lansat de Comitetul regional din Cluj la 26 noiembrie 1933, atrăgea atenția asupra puternicei ofensive a fascismului și chema „pe toți tinerii care își dau seama de primejdia fascistă și care voiesc să lupte împotriva ei să-și strângă rândurile sub conducerea Ligii centrale care e menită să dea în viitor directivele luptei de apărare împotriva atacurilor fasciste”⁵, pentru promovarea aspirațiilor fundamentale ale tinerei generații spre o viață liberă și demnă.

Atenția Comitetului național antifascist al tineretului s-a îndreptat, cu precădere, spre studențime, universitățile fiind una dintre țintele tentativelor fascismului de atragere a aderenților sub influența sa nefastă. Cu toate insistențele violente ale Gărzii de fier și contrar așteptărilor ei, marea majoritate a tineretului universitar s-a dovedit inaccesibilă hitlerismului, exprimând o atitudine hotărâtă față de manifestările sale huli-ganice, antidemocratice.

Ideea unirii forțelor democratice ale studențimii într-un front comun de luptă antifascistă, pentru cucerirea și apărarea revendicărilor sale arzătoare a început să prindă viață încă din primăvara anului 1933 prin crearea, la Universitatea din București, a primului comitet antifascist studențesc⁶ și avea să se dezvolte odată cu constituirea, în vara aceluiași an, în toate centrele universitare din țară, a cercurilor studențești unite (unificate în noiembrie 1933 în Asociația studenților uniți) — „organizații de luptă cu caracter eminentemente antifascist al studențimii nevoiașă”⁷.

Pornind de la aceste realizări, Comitetul național antifascist al tineretului a desfășurat, mai ales prin intermediul organizației sale din Capitală, o fructuoasă activitate de propagandă în rândul studenților, concretizată în constituirea, în cursul anului 1934, a unor puternice comitete

³ Titu Georgescu, *Organizații de masă legale conduse de P.C.R. 1932—1934*, Editura politică, București, 1967, p. 118—119.

⁴ „Cuvînt nou”, anul I, nr. 10 din 17 noiembrie 1934.

⁵ „Alte zări”, anul I, nr. 1 din 26 noiembrie 1933.

⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 3, mapa nr. 567; „Scînteia” din 15 mai 1933.

⁷ *Loc cit.*, fondul nr. 33, mapa nr. 58; Colecția nr. 50, dosarul nr. 4 600, fila 133.

antifasciste la Facultatea de litere și filozofie, Facultatea de drept, la Școala Politehnică ș.a.,⁸ concomitent cu creșterea influenței sale în rîndul elevilor.

Politica de concentrare pe plan național a tuturor forțelor și categoriilor sociale potrivnice fascismului hitlerist, promovată de partidul comunist prin Comitetul național antifascist, a avut în vedere, de asemenea, femeile, a căror activitate antifascistă s-a desfășurat, în cursul anului 1933, în cadrul Comitetului național și al comitetelor sale locale⁹. Adeziunea largă a femeilor la lupta antifascistă, necesitatea desfășurării unor acțiuni de amploare pe acest teren au determinat Comitetul național antifascist să treacă, în vara anului 1934, la constituirea unei organizații aparte pe plan național — *Comitetul național antifascist al femeilor* (C.N.A.F.).

Comitetul de inițiativă pentru participarea la Congresul mondial al femeilor împotriva fascismului și războiului, creat la București, la începutul lunii iulie 1934, s-a transformat, în august 1934, în Comitet național antifascist al femeilor, avînd în componența sa pe Zoe Frunză (președintă), dr. Iulia Mironescu, Rozalia Frimu, Elena Marghita (publicistă), Rada Hasnaș (văduvă de război), Maria Țiulescu (vopsitoare), Constanța Crăciun (studentă), Dida Callimachi (artistă), Pia Petrescu (funcționară), Angela Micu (studentă), Zoe Bugnariu (studentă) ș.a. Apelul, lansat de Comitetul de inițiativă la 6 iulie 1934 prin intermediul presei democratice, chema femeile din România — muncitoare, țărance, intelectuale sau gospodine — să se implice activ în lupta împotriva pericolului tot mai amenințător pe care îl reprezenta Germania nazistă și agentura sa din interior, Garda de fier, prin constituirea comitetelor antifasciste de femei și aderarea la ideile Congresului mondial de la Paris. „Unite, alături de femeile din lumea întreagă — îndemna apelul — să ne strîngem rîndurile în apărarea vieții alor noștri și a noastră și să luptăm pentru salvarea acelor care umplu pușcăriile din toată lumea fiindcă încearcă să stăvilească valul reacționar al fascismului și războiului“¹⁰.

Apelul Comitetului de inițiativă a stîrnit un larg ecou în rîndul femeilor de toate categoriile; în București, Iași și în alte orașe din țară s-au constituit comitete antifasciste alcătuite din muncitoare, țărance și intelectuale, iar pe adresa organelor de presă democratice au sosit, în numai cîteva zile, peste 500 de scrisori de adeziune la acțiunea declanșată de C.N.A.F. „Strigătul vostru — scria, spre exemplu, în adeziunea sa Elena Vasiliu, funcționară de bancă — este strigătul nostru, al sutelor și miilor de femei care, cu sudoarea frunții, ne cîștigăm o bucată de pîine și care vedem în războiul de mîine o repetare și mai groaznică a măcelului care a izbucnit acum 20 de ani. Din nou soții și copiii noștri vor fi luați de lîngă noi, poate pentru veșnicie. Din nou vor rămîne orfani și văduve, din nou vom fi martore la atîtea nenorociri“. La rîndul său, lucrătoarea textilistă Maria Ionescu declara că se alătură cu toate forțele luptei desfășurate de

⁸ Loc. cit., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 177, filele 382, 399.

⁹ Elena Georgescu, Titu Georgescu, *Mișcarea democratică și revoluționară a femeilor din România*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975, p. 166.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, mapa nr. 86; „Cuvîntul liber“, anul II, nr. 35 din 7 iulie 1934; „Orizontul“, anul I, nr. 1 din 22 iulie 1934.

C.N.A.F., exprimînd ferma convingere că „nu va rămîne o singură femeie care să nu vină să lupte contra războiului, de pe urma căruia suferim așa de mult“ ¹¹.

Comentînd înriurirea pe care apelul din 6 iulie 1934 a exercitat-o asupra maselor de femei, publicația antifascistă „Ecoul“ releva necesitatea stringentă, impusă de avîntul și amploarea mișcării antifasciste, ca activitatea grupelor locale create în întreaga țară „să nu se oprească numai la strîngerea de adeziuni, ci să se transforme în organe active feminine de luptă împotriva fascismului și războiului, încadrînd astfel femeile sărace în frontul antifascist“ ¹².

În orientarea activității comitetelor naționale antifasciste ale tineretului și femeilor spre comandamentele majore aflate în fața mișcării antifasciste românești un rol important l-au avut dezbaterile și hotărîrile plenarei Comitetului național antifascist din 9—10 septembrie 1934. Analizînd, între alte probleme, situația tineretului și a femeilor, plenara a relevat succesele dobîndite pe linia creării, în rîndul acestor două largi categorii sociale, a unei opinii antifasciste de masă, exprimată prin prezența lor dinamică în marile acțiuni împotriva hitlerismului, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice ale maselor, a independenței și suveranității naționale a României. Cu prilejul plenarei, preciza ulterior președintele Comitetului național antifascist, Iorgu Iordan, „s-a putut constata că în mișcarea noastră se află numeroase femei, și nu numai dintre acelea care simpatizează de multă vreme cu ideile politice de stînga. Am văzut la București, muncitoare și studențe tinere, pline de convingere și entuziasm în lupta pentru care au pornit-o“ ¹³.

Considerînd că cea mai hotărîtoare sarcină a mișcării era „înrădăcinarea cît mai adîncă a mișcării antifasciste în toate păturile amenințate și lovite de fascism“, plenara a relevat, ca o măsură urgentă pentru perioada următoare, extinderea în întreaga țară, cu sprijinul direct al vîrstnicilor, a comitetelor de tineri și de femei ¹⁴; totodată, s-a cerut comitetelor locale să reînnoiască tuturor organizațiilor de tineret și de femei cu orientare democratică, antifascistă propunerile de front unic, de colaborare antifascistă pe baza unui program de revendicări general democratice și naționale.

În spiritul acestor hotărîri, la 18 septembrie 1934 s-au desfășurat lucrările plenarei Comitetului național antifascist al tineretului, care a dezbătut situația mișcării antifasciste în rîndul diferitelor medii sociale ale tinerei generații și a adoptat măsuri menite să dezvolte cadrul său organizatoric de manifestare și, mai ales, să asigure integrarea tineretului în marile acțiuni antifasciste desfășurate pe plan național de Comitetul național antifascist. Principalele hotărîri adoptate de plenară vizau: dezvoltarea legăturilor cu masele muncitoare, extinderea rețelei organizatorice prin crearea în orașe și la sate de noi comitete antifasciste ale tineretului, continuarea eforturilor pentru realizarea frontului unic cu

¹¹ „Așa“, anul I, nr. 4 din 29 iulie 1934.

¹² „Ecoul“, anul I, nr. 6 din 5 august 1934.

¹³ „Ecoul“, anul I, nr. 11 din 14 octombrie 1934.

¹⁴ „Cuvînt nou“, anul I, nr. 3 din 23 septembrie 1934; „Ecoul“, anul I, nr. 11 din 14 octombrie 1934.

organizațiile tineretului social-democrat și socialist-unitar, creșterea aportului comitetelor antifasciste de tineret la răspîndirea publicațiilor democratice, antifasciste, precum „Cuvînt nou“, „Clopotul“, „Ecou!“¹⁵.

Curînd, hotărîrile plenarei Comitetului național antifascist al tineretului au început să prindă viață. La 23 septembrie 1934, echipe de tineri, deplasate în mai multe comune din județul Ilfov¹⁶, au dezvăluit esența demagogică, reacționară a lozincii „omul și pogonul“, sub care Garda de fier încerca să atragă masele țărănești sub influența sa nocivă, au răspîndit publicațiile antifasciste „Ecou!“ și „Clopotul“, au relevat necesitatea aderării țărănimii la ampla mișcare declanșată de partidul comunist pentru contracararea pericolului hitlerist, pentru apărarea drepturilor și libertăților maselor, a independenței și suveranității patriei. Concomitent, organizația din Capitală a C.N.A.T. a analizat, în cîteva ședințe, problema muncii de propagandă în rîndul tinerilor muncitori, indicînd măsuri concrete pentru a pătrunde mai adînc în masa tineretului din fabrici și ateliere și a dezvolta acolo acțiuni largi, sistematice, cu caracter antifascist și pe bază de front unic, în jurul unor revendicări social-economice și politice stringente. Astfel, în cadrul ședinței din 9 octombrie 1934 a Comitetului tineretului antifascist din Sectorul IV Verde, la care au participat, între alții, Nicolae Ceaușescu, Grigore Preoteasa, Constanța Crăciun, precum și Constantin Țiulescu din partea Comitetului Central al Ligii muncii, vorbitorii au relevat necesitatea declanșării „unei acțiuni mai pronunțate contra fascismului și războiului prin întruniri și demonstrații în fața întreprinderilor unde masa muncitoare este mai compactă“¹⁷.

Acționînd cu consecvență în spiritul liniei politice promovată de Comitetul național antifascist, C.N.A.T. și C.N.A.F. s-au integrat amplei ofensive pe tărîm ideologic, politic și cultural declanșată de forțele democratice împotriva fascismului, dezvăluind și combătînd în coloanele publicațiilor democratice, antifasciste, caracterul retrograd, antinațional și agresiv al ideologiei și doctrinei hitleriste, substratul real al lozincilor diversioniste și promisiunilor demagogice prin care Garda de fier și celelalte organizații fasciste urmăreau să atragă în mrejele lor tînăra generație și femeile — categorii sociale puternic afectate de criză și de politica economică a guvernului.

Cu o deosebită virulență, presa democrată, antifascistă a arătat tinerii generației esența reacționară, antipopulară și antimuncitorească a fascismului, caracterul său diversionist, rolul lui de instrument în slujba celor mai reacționare cercuri ale claselor dominante. Într-un articol intitulat *Tineretul contra fascismului*, publicația antifascistă „Clopotul“ releva faptul că fascismul, sub diferitele lui aspecte, s-a adresat „tinerilor unei generații care a suferit toate urmările războiului“, încercînd prin fel de fel de mijloace să le sădească „credința într-o regenerare a societății actuale“. În realitate însă, „fascismul, în Germania, ca și în alte părți, nu reprezintă decît o diversiune în slujba marelui capital... Fascis-

¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 177, fila 355.

¹⁶ Loc. cit., fila 363.

¹⁷ Loc. cit., filele 371, 398.

mul, instrument de dominare a marelui capital, nu reprezintă pentru tineret decît o agravare a situației sale economice și culturale, și prin războiul pe care-l prepară, distrugerea fizică“¹⁸. În același spirit, publicația antifascistă a tinerei generații — „Momentul“ — avertiza tineretul că „fascism nu înseamnă o turmă de «legionari» și «mitul» lor“, sau „numai arderea unor cărți“, ci înseamnă „interzicerea oricăror libertăți pentru cei mulți, sugrumarea libertății presei, a libertății de gîndire și exprimare, a dreptului de întrunire și de grevă“¹⁹.

Similare luări de poziție împotriva ascensiunii hitlerismului pe plan internațional și a recrudescenței organizațiilor fasciste din România au afirmat Uniunea tineretului socialist-unitar, ca și Tineretul național-țărănesc. Relevînd necesitatea stringentă a unei acțiuni energice împotriva morbului fascist, pentru coalizarea tineretului într-un puternic și unitar front de luptă, gazeta „Proletarul“ scria într-unul din articolele sale : „Împotriva valului fascist ce se revarsă în toate țările și cu toate slăbiciunile mișcării muncitorești, noi, în România, și organizațiile noastre surori din celelalte țări, luptăm pentru încheierea frontului comun al tineretului împotriva fascismului. Demascarea minciunilor fasciste, dezvăluirea caracterului său războinic și antimuncitoresc este scopul nostru principal. Apoi lupta pentru cucerirea tineretului ; smulgerea acestuia din mâinile fascismului“²⁰.

La rîndul său, Tineretul național-țărănesc care a urmărit cu legitimă îngrijorare ascensiunea hitlerismului, a analizat pe larg, în coloanele organului său de presă „Flamura verde“, evoluția situației din Germania, „înăuntrul căreia hălăduiește cea mai cruntă și neîndurătoare mizerie, biciuind groaznic masele producătoare ce-n naivitatea lor au crezut în glasul mîeros al lui Hitler“²¹. „În asemenea momente — releva aceeași publicație în articolul *Dibuirile tinerei generații* —, cînd inima Europei cu greu își mai bate ritmul, cînd cazanul intrigărilor mondiale fierbe și cînd catapeteazma financiară și economică a statului nostru trosnește din încheieturi, datoria noastră e să veghem mai mult ca oricînd pentru liniștea și propășirea neamului...“, să fim „uniți din cele patru colțuri ale zării“²².

De pe aceleași poziții și în același spirit protestatar au fost abordate în publicistica antifascistă arzătoarele probleme ale tineretului universitar, generate de contextul social-politic al epocii. Condițiile tot mai precare de învățătură și de viață ale studenților — taxele împovărătoare, limitarea numărului studenților și prelungirea anilor de studii, lipsa burselor, a căminelor și cantinelor — au devenit temele unor articole fulminante prin virulența criticii, prin curajul de a atinge marile probleme dar, mai ales, prin îndemnul la unitatea de acțiune a forțelor studențimii care să împiedice și să anuleze activitatea și influența contagioasă a organizațiilor fasciste. Astfel, într-unul din numeroasele sale articole consacrate acestor aspecte, publicația antifascistă „Ecoul“ demasca reclama deșăn-

¹⁸ „Clopotul“, anul I, nr. 9 din 25 august 1933.

¹⁹ „Momentul“, anul I, nr. 1 din 15 decembrie 1933.

²⁰ „Proletarul“, anul VI, nr. 62 din 1 octombrie 1933.

²¹ „Flamura verde“, anul V, nr. 10 din 1 noiembrie 1934.

²² „Flamura verde“, anul IV, nr. 2 din 20 iunie 1933.

țată și promisiunile demagogice prin care fascismul încerca să ademe-nească tineretul universitar. Departate de a fi „adevăratul apărător al intere-selor studențimii“, fascismul a adus limitarea numărului studenților, prelungirea anilor de studii, introducerea unor măsuri discriminatorii antisemite. „Pe terenul simplu, uman, ca și pe terenul științific — con-chidea „Ecoul“ — trebuie să opunem barbariei fasciste și antisemite, în toată activitatea noastră, o acțiune energică și consecventă. Iar aceloră care sînt împinși înapoi, spre întuneric, să le arătăm calea înainte, spre lumină“²³.

Numeroase articole s-au constituit în acte de acuzare la adresa aso-ciațiilor și, mai ales, a congreselor studențești, care, dominate de elemente legionare, încercau, prin diversiune, să abată atenția studențimii de la gravele probleme care le frământa existența. „Astăzi — scria publicația antifascistă „Momentul“ —, cînd centrul și societățile nu fac nimic contra noilor taxe azvîrlite în spatele studențimii..., cînd nu avem cursuri, cămine și cantine, cînd noi acțiuni se modelează pe orizontul vieții stu-dențești, trebuie să înțelegem că ori de cîte ori în fruntea luptelor noastre vor sta elemente gardisto-cuziste, interesele maselor studențești vor fi sa-crificate“²⁴. Congresele studențești anuale, convocate de Uniunea națio-nală a studenților creștini — organizație nerecunoscută de senatele uni-versitare —, dar organizate pînă în cele mai mici detalii de Garda de fier, eludau sistematic din dezbateri interesele vitale ale masei studențești, trans-formîndu-se în adevărate manifestații legionare, de scandal și diversiune fascistă. „Studențimea — aprecia în acest sens „Cuvîntul liber“ — trebuie să înțeleagă acest adevăr elementar : că, dacă se va lăsa mai departe an-trenată pe panta extremismului, va fi — ca și pînă acum — mînuită de cutare agitator, dar nu-și va realiza justele ei revendicări. În congresele studențești se discută probleme politice, dar nu problemele reale ale stu-dențimii. După congrese, se sparg cîteva duzini de capete și de geamuri în cartierele evreilor săraci, care trăiesc tot așa de greu, ca și creștinii săraci. Sărăcia nu se lasă sedusă de criteriile rasiste“²⁵.

O atenție aparte s-a acordat stigmatizării politicii revizioniste a sta-telor fasciste, politică ce amenința direct independența și suveranitatea națională a poporului român, integritatea teritorială a țării. Edificatoare sînt, în acest sens, dezbaterile Congresului Federației „Tudor Vladimi-rescu“ a studenților din Oltenia și Valea Timocului de la Tg. Jiu, din au-gust 1933, care au evidențiat necesitatea unei contrapropagande prin care să se demaște în fața opiniei publice internaționale falsitatea acțiunii re-vizioniste a Ungariei horthyste, a așa-numitului „drept istoric“ asupra Ardealului. „În propaganda revizionistă — declara cu acest prilej un de-legat —, ungurii prezintă pretutindeni Ardealul ca făcînd parte inte-grantă din teritoriul lor. Împotriva acestei informațiuni tendențioase tre-buie să reacționăm energic printr-o acțiune de contrapropagandă. Gene-rației tinere de azi îi revine dreptul de a contrabalansa mișcarea de revi-zuire pornită de la Budapesta“²⁶. Ideea unei acțiuni energice antirevizio-

²³ „Ecoul“, anul I, nr. 9 din 26 august 1934.

²⁴ „Momentul“, anul I, nr. 1 din 15 decembrie 1933.

²⁵ „Cuvîntul liber“, anul II, nr. 51 din 27 octombrie 1934.

²⁶ „Dimineața“, anul XXIX, nr. 9 567 din 17 august 1933.

niste avea să fie reluată și în cadrul Congresului studenților transilvăneni, desfășurat la Arad, în zilele de 20—22 august 1933²⁷.

În deplin consens cu poziția antifascistă a majorității covârșitoare a tinerei generații, studenții români aflați la studii în străinătate au luat poziție împotriva ofensivei demagogice și diversioniste a fascismului și, în special, a agenturii sale din România — Garda de fier — exprimând, cu diferite prilejuri, hotărîrea lor fermă de a acționa, alături de colegii din țară, pentru promovarea aspirațiilor fundamentale ale studenților. Precizînd că „fascismul nu este o soluție“ pentru cucerirea și apărarea revendicărilor studențești, Apelul Conferinței studenților români din străinătate, ținută la Paris, în zilele de 2—3 aprilie 1934, adresat tineretului universitar din țară, releva: „Noi, studenții români, înțelegem să apărăm interesele noastre, înțelegem să luptăm pentru revendicările noastre economice și culturale; înțelegem să combatem fascismul, a cărui primejdie amenință pe studenți“²⁸. De asemenea, într-o scrisoare trimisă ziarului „Lumea nouă“, studenții români din Franța condamnau „acțiunea teroristă a organizației fasciste Garda de fier“, a cărei victimă i-a căzut primul ministru I. G. Duca, implicarea în acest odios asasinat a unor membri din conducerea Uniunii naționale a studenților creștini din România²⁹.

În aceste împrejurări, Comitetul național antifascist al tineretului a acordat o atenție deosebită educării tineretului studios în spiritul rațiunii și al democrației, al dragostei față de cultură și progres — acțiune patriotică căreia i s-au consacrat reputați profesori universitari, animați de un fierbinte patriotism, de o sinceră afecțiune pentru studențime, de o mare încredere în destinul spiritualității românești. De la catedră, prin conferințe publice sau prin articole apărute în coloanele presei antifasciste, cadre didactice eminente, cu prestigiu în cultura și știința românească, între care Virgil Madgearu, Ion Răducanu, Vasilescu Carpen, Dragomir Hurmuzescu — la București, Iosif Kernbach, Emil Racoviță, Fl. Ștefănescu-Goangă, Victor Jinga — la Cluj, Petre Constantinescu-Iași, Traian Bratu, Iorgu Iordan, Mihail Ralea, Petre Andrei, Radu Cernătescu — la Iași, oameni de litere și publiciști consacrați, precum Gheorghe Dinu, Zaharia Stancu, Demostene Botez, Miron Radu Paraschivescu, Geo Bogza, ș.a. au demascăat cu vigoare frazeologia demagogică și obscurantismul Gărzii de fier care urmărea inocularea în conștiința tineretului a cultului morții, executarea orbește a ordinelor criminale ale șefilor legionari, indicau adevăratele probleme spre care să-și îndrepte atenția tinăra generație: dreptul la muncă, la cultură, afirmarea idealurilor de pace și de colaborare între popoare. „Lăsați pușca și luați cartea... — erau îndemnați tinerii într-un articol inserat în coloanele publicației „Alte zări“. Luați cartea de filozofie, de sociologie, de economie politică și de istorie socială. Nu vă lăsați furați de vorbe frumos sunătoare, ci cercetați realitățile care ne înconjoară. Studiind rece, sufletul vostru se va încălzi descoperind cauzele nedreptăților și ale mizeriei societății de azi. Și atunci veți lua voi înșivă

²⁷ „Dimineața“, anul XXIX, nr. 9 575 din 25 august 1933.

²⁸ „Studentul nou“, anul I, nr. 1 din 5 aprilie 1934.

²⁹ „Lumea nouă“, anul XXVIII, nr. 3 din 28 ianuarie 1934.

inițiativă și veți îndrepta armele voastre — puterea de muncă și sufletul dornic de dreptate — împotriva adevăraților asupritori”³⁰.

Abordînd aspectele complexe ale influenței exercitate de organizațiile fasciste, în special de către „Garda de fier”, în diferite medii sociale ale tinerei generații, Miron Radu Paraschivescu a insistat — într-un ciclu de articole — asupra necesității disciplinării, a educării elevului de liceu „într-un spirit lui propriu, care-l caracterizează, și integrat unei clase căreia-i aparține de drept : a muncitorului intelectual”. Pentru aceasta, releva poetul, „el trebuie sustras influențelor nefaste ale regimului social, al politicii burgheze..., între care fascismul (oricum s-ar numi el, oricîte uniforme l-ar masca) este principalul reprezentant”³¹.

Spiritul politic antifascist imprimat tineretului universitar de către Comitetul național antifascist era evident nu numai în coloanele presei democratice, ci și în amplele confruntări de idei din seminarii și colocvii, prilejuind analiza și dezavuarea doctrinelor politice prin care organizațiile fasciste căutau să-și justifice acțiunile teroriste, aducînd la suprafață ideologia obscurantismului, agnosticismului și iraționalismului mistic, negarea valorilor culturii naționale. În laboratoarele și seminariile catedrelor de științe umaniste, juridice și economice, studenții democrați au susținut referate sau lucrări de diplomă fundamentate pe concepția științifică materialist dialectică și istorică. Analizele pertinente ale fenomenului economic interbelic sau ale unor momente cruciale din istoria poporului român, ale unor probleme din gîndirea filozofică universală, precum și din istoria și teoria artei și literaturii — abordate în spirit academic și polemic — transformau amfiteatrele în cîmp de dezbateri la cel mai înalt nivel, în tribune ale gîndirii înaintate, exercitînd o puternică atracție asupra întregului tineret studios nu numai de la facultățile respective, dar și de la alte facultăți.

Este meritul Comitetului național antifascist că, într-o perioadă de puternică ofensivă pe plan internațional a fascismului hitlerist și de recrudescență a activității organizațiilor fasciste din România și, în special, a Gărzii de fier, a știut să arate tinerei generații gravitatea pericolului fascist și caracterul său nociv, calea adevărată pe care trebuia să o urmeze, calea promovării aspirațiilor fundamentale de libertate și dreptate ale poporului român, a apărării valorilor culturii și civilizației naționale și universale. Datorită acestei linii politice, profund patriotice — însoțită și promovată consecvent de Comitetul național antifascist al tineretului — marea masă a tineretului muncitor de la orașe și sate, a elevilor și studenților s-a integrat largului curent democrat, antifascist, a afirmat o atitudine ostilă, combativă față de agresivitatea Germaniei naziste, față de activitatea fascistă din interior a Gărzii de fier și a celorlalte organizații fasciste, situîndu-se fără șovăire de acea parte a baricadei de pe care se acționa în sensul intereselor majore ale națiunii : salvagardarea democrației, a independenței și integrității României, grav amenințată de politica agresivă a forțelor revizioniste.

Coordonata centrală a acțiunii politice a C.N.A.T. și, în aceeași măsură, a celui a C.N.A.F. a constituit-o — aidoma Comitetului național

³⁰ „Alte zări”, anul I, nr. 1 din 26 noiembrie 1933.

³¹ „Cuvîntul liber”, anul II, nr. 2 din 17 noiembrie 1934.

antifascist — preocuparea statornică pentru înfăptuirea frontului unic muncitoresc, premisa închegării frontului național de luptă care să însușeze cele mai diverse categorii și pături sociale ale tineretului și femeilor cu stare de spirit patriotică, antifascistă și antirăzboinică. Elementul muncitoresc trebuia să reprezinte coloana vertebrală a mișcării antifasciste a tineretului și femeilor, forța cea mai activă și nucleul de concentrare al tuturor celor hotărâți să acționeze pentru salvagardarea democrației, a independenței și integrității patriei.

În acest scop, încă din aprilie 1933, Uniunea Tineretului Comunist s-a adresat conducerilor Uniunii Tineretului Muncitor Socialist, Uniunii Tineretului Socialist Independent și I.M.S.E.R.-ului, organizațiilor lor locale cu propunerea de a-și conjuga eforturile în vederea realizării frontului unic de luptă pe baza unei platforme în care revendicările economice să se împletească cu cele politice, privind acțiunea generală, pe plan național, împotriva nazismului. Propunerile U.T.C. au avut un puternic ecou în rîndul organizațiilor U.T.S.I. din București, Cluj, Oradea ș.a., care, cu prilejul zilei de 1 septembrie, Ziua internațională a tineretului, au manifestat împreună cu tinerii comuniști „pentru front unic de luptă al tuturor tinerilor muncitori în contra fascismului, în contra ofensivei capitaliste, a pericolului de război”³².

Dezvoltînd această inițiativă, C.N.A.T. a adresat Congresului Uniunii Tineretului Muncitor Socialist de la București, din 24—25 septembrie 1933, un apel de adeziune, chemîndu-l să se alăture luptei începute de către Comitetul național antifascist. „Numai o acțiune largă în mase, dusă în toată țara de către toți muncitorii și intelectualii tineri, alături cu cei vîrstnici, contra fascismului de orice fel — preciza apelul — îl va împiedica să crească și să pătrundă în masele largi de tineri și, mai ales, în uzine și la sate. Numai în luptă dîră și întreprinsă din vreme vom reuși să nimicim fascismul, smulgînd din ghiarele lui pe cei care i-a înșelat”. În vederea unei acțiuni energice și concertate în acest sens, Comitetul național antifascist al tineretului propunea alegerea de către Congresul U.T.M.S. a unei delegații cu care să colaboreze îndeaproape pentru dezvoltarea unei opinii antifasciste de masă în rîndul tinerei generații³³.

Propunerea de front unic a C.N.A.T. a fost primită cu interes de către delegații organizațiilor social-democrate din Constanța, Cluj, Reșița, Lupeni, Nădrag, Petrila ș.a. care s-au pronunțat în favoarea înfăptuirii unității de acțiune a tineretului pe terenul luptei antifasciste³⁴. Ilustrativă pentru starea de spirit în favoarea unității este moțiunea propusă în cadrul Congresului de delegatul Constanței, care releva faptul că succesul unei acțiuni energice împotriva fascismului hitlerist, a Gărzii de fier și a altor organizații fasciste „depinde de realizarea frontului unic de luptă al tinerilor din Uniunea Tineretului Socialist cu cei din celelalte organizațiuni

³² „Tinărul leninist”, anul VIII, nr. 9 din septembrie 1933.

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 194, mapa nr. 1; „Buletinul de acțiune împotriva fascismului”, anul I, nr. 1 din 23 octombrie 1933. Apelul era semnat de Radu Cernătescu (profesor universitar), Matei Socor (student), Ștefan Roll (scriitor), Gheorghe Orzea (student), M. Paraschivescu (elev), Gheorghe Niculescu (ucenic), Ion Popa (tinăr muncitor C.F.R.), Vasile Stoian (tinăr muncitor textilist).

³⁴ „Buletinul C.C. al U.T.C.”, anul II, nr. 1 din noiembrie 1933.

muncitorești și cei neorganizați“ și cerea ca viitorul Comitet Central, comitetele regionale și locale „să pornească neîntârziat la realizarea frontului unic, participînd activ la crearea organelor de front unic în toate întreprinderile, birourile și localitățile unde există secțiuni sau membri izolați ai Uniunii Tineretului Socialist“³⁵.

Demersul Comitetului național antifascist al tineretului, la care s-au adăugat apelurile la unitate ale C.C. al U.T.C. din decembrie 1933, dar, mai ales, din ianuarie 1934 *, ale organizațiilor sale locale, au fertilizat conștiința politică a tinerilor comuniști și social-democrați, care au inițiat pe plan local acțiuni de front unic cu un caracter net antifascist. Astfel, propunerea de front unic adresată de Secțiunea U.T.C. din Cluj, în ianuarie 1934, a fost primită cu entuziasm de cei 120 de membri ai organizației U.T.M.S. din localitate, care, întruniți în adunarea generală, au ales un *comitet de front unic* (alcătuit din 10 tineri) cu sarcina de a se preocupa de pregătirea acțiunii comune din 25 ianuarie; totodată, comitetele de front unic constituite în diferite fabrici și ateliere au dezbătut, în cadrul unor adunări, consecințele noii hotărîri a Camerei de muncă privind limitarea numărului ucenicilor și ale angajării celor sub vîrsta de 14 ani în întreprinderile industriale. Drept urmare, în ziua de 25 ianuarie 1934, peste 300 de ucenici, în frunte cu Comitetul de front unic, au demonstrat, în deplină unitate, în fața Camerei de muncă, iar o delegație alcătuită din 30 de tineri comuniști și social-democrați au înaintat un protest, purtînd peste 200 de semnături, împotriva noii decizii a Camerei de muncă³⁶. De asemenea, la Ploiești, Secțiunea tineretului socialist unitar s-a pronunțat ferm în favoarea realizării frontului unic de luptă democratică antifascistă³⁷.

Asemenea realizări demonstau posibilitatea coalizării forțelor democratice ale tinerei generații într-un viguros front de luptă capabil să se opună cu forță și eficiență sporite ofensivei patronale, nazismului agresiv și revizionist, să apere independența și suveranitatea națională a României. Un argument în plus care a determinat C.N.A.T. să insiste pe lîngă organizațiile de tineret în vederea înfăptuirii unității de acțiune. În lumina hotărîrii plenarei Comitetului național antifascist din septembrie 1934, C.N.A.T. s-a adresat din nou, prin apelul din 7 octombrie 1934, Comitetelor Centrale ale U.T.M.S., U.T.S.U. și I.M.S.E.R.-ului, tineretului din Sindicatele Unitare și din sindicatele C.G.M., tuturor tinerilor organizați și neorganizați cu propunerea de a colabora „pentru închegarea cît mai grabnică a frontului unic de luptă împotriva războiului, a fascismului“, pe baza unui program de revendicări social-economice și politice cu pronunțat caracter antifascist și antirăzboinic, care interesau toate

³⁵ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fondul nr. 4, dosarul nr. 3 138, vol. II, doc. nr. 27, fila 83.

* Apelul adresat Uniunii Tineretului Muncitor Socialist, Uniunii Tineretului Socialist Unitar, întregului tineret de la orașe și sate considera „necesară și posibilă închegarea frontului unic al sectorului de tineret al clasei muncitoare și înglobarea lui în frontul întregii clase“ și propunea ziua de 25 ianuarie 1934 ca zi de luptă în front unic pentru cucerirea revendicărilor fundamentale ale tinerei generații („Tinărul leninist“, anul IX, nr. 1 din ianuarie 1934).

³⁶ „Tinărul leninist“, anul IX, nr. 2 din februarie-martie 1934.

³⁷ „Scînteia Prahovei“, anul I, nr. 4 din noiembrie 1934.

categoriile tinerei generații³⁸. Apelul C.N.A.T. propunea ca tinerele muncitor cuprins în aceste organizații să treacă „la închegarea frontului unic, ținând consfătuiri, conferințe și întruniri și alegând comitete de acțiune pentru frontul unic pe fabrici, universități, școli, cămine și sate — care să pregătească tineretul în vederea frontului unic.”³⁹

Apeluri similare de colaborare democratică, antifascistă pe baza frontului unic a adresat Comitetul național antifascist al femeilor la începutul lunii noiembrie 1934 femeilor muncitoare din sindicatele social-democrate, independente, tuturor femeilor, indiferent de apartenența politică, propunându-le unirea „într-un singur front pentru combaterea mizeriei actuale și zădărnicierea fascismului premergător războiului”⁴⁰. Relevând că fascismul „nu înseamnă altceva decât teroare, sărăcirea maselor, un nou război și prăbușirea progresului omenirii”, C.N.A.F. sugera conclucrarea, în temeiul unui amplu program de revendicări imediate, specifice, cu caracter social-economic și politic : îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ; dreptul de vot și toate drepturile cetățenești ce se cuvin femeilor ; libertatea presei, întrunirilor, asociațiilor și manifestațiilor de masă ; împotriva stării de asediu, cenzurii și legilor excepționale, a fascismului generator de război. „Discutați propunerile noastre — sublinia apelul în încheiere —, convocați întruniri populare ale femeilor muncitoare, alegeți comitete de front unic pentru acțiune imediată pretutindeni unde femeia muncește, suferă și este umilită”⁴¹.

Atitudinea net antifascistă a tineretului și femeilor, hotărîrea lor de a se opune hitlerismului, planurilor și acțiunilor războinice și revizioniste ale acestuia s-au făcut cunoscute și în planul mai larg al luptei internaționale pe care o desfășurau forțele antifasciste din Europa și din lume împotriva războiului, pentru pace și colaborare între popoare, pentru democrație. Spiritul lor de solidaritate militantă cu victimele fascismului și reacțiunii, cu lupta popoarelor împotriva nazismului s-a concretizat în fapte dintre cele mai diverse : de la luări de poziție în coloanele publicațiilor democratice, antifasciste, la demonstrații și manifestații de simpatie și sprijin, pînă la participarea activă la diferite congrese sau reuniuni antifasciste internaționale.

Tînăra generație și femeile antifasciste din România s-au implicat deosebit de activ în ampla campanie declanșată de Comitetul național antifascist pentru apărarea lui Ernst Thälmann și a altor fruntași antifasciști germani, ca și împotriva procesului înscenat de naziști lui Gheorghe Dimitrov, cunoscut militant al mișcării comuniste și muncitorești internaționale și a tovarășilor săi.

Un aspect important al manifestărilor de solidaritate militantă antifascistă exprimată de Comitetul național antifascist al tineretului și de cel al femeilor l-a constituit participarea regulată a reprezentanților săi la congresele și conferințele internaționale împotriva fascismului și războ-

³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 194, mapa nr. 22 ; „Clopotul”, anul II, nr. 55 din 7 octombrie 1934.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ „Ecoul”, anul I, nr. 14 din 4 noiembrie 1934 ; „Cuvînt nou”, anul I, nr. 8 din 3 noiembrie 1934.

⁴¹ *Ibid.*

iului, prilejuri de reafirmare a adversității tinerei generații și a femeilor din România față de fascism, a sentimentelor lor de solidaritate militantă, pentru promovarea experienței mișcării antifasciste românești. Campaniile pregătitoare în vederea participării reprezentanților tinerețului și femeilor din România la reuniunile antifasciste internaționale au prilejuit celor două organizații o amplă dezbatere a problemelor legate de primejdia fascismului pe plan internațional și de activizarea Gărzii de fier și a celorlalte organizații fasciste, demascarea, cu virulență, a politici agresive, revanșarde promovată de hitlerism, care amenința pacea și securitatea popoarelor.

Intense pregătiri au prefațat participarea delegaților români la Congresul internațional antifascist al studenților, desfășurat la Paris între 4 și 6 iunie 1933. La București, Iași și Cluj studenții democrați au ales, în cadrul unor adunări, delegații pentru congres, au strins ajutoare materiale necesare deplasării acestora la Paris ⁴². În centrul atenției lucrărilor Congresului internațional antifascist al studenților — la care mișcarea antifascistă studențească din România a fost reprezentată de patru delegați — s-au aflat problemele organizării și luptei studențimii împotriva fascismului și a pericolului de război, ajutorării tinerilor universitari din diferite țări persecutați pentru activitatea lor antifascistă ⁴³.

În septembrie 1933, o altă delegație din România a participat la Congresul internațional al tineretului antifascist de la Paris, care a polarizat, în cel mai înalt grad, atenția mișcării antifasciste din România. La această reuniune a participat un delegat din țară ⁴⁴, căruia i s-a alăturat Ioan Todică, secretarul asociației culturale „Înfrățirea” a muncitorilor români din Franța ⁴⁵. Delegația tineretului antifascist din țara noastră a fost întâmpinată cu entuziasm, lupta eroică a muncitorimii române din iarna anului 1933 întrunind aprecierile unanime ale Congresului. La propunerea unui grup de participanți, Congresul a trimis pe adresa Consiliului de război din București o telegramă de protest împotriva condamnării la ani grei de temniță a conducătorilor luptelor revoluționare din ianuarie—februarie 1933. Totodată, sute de participanți și-au pus semnătura pe moțiunea de solidarizare a Congresului cu lupta muncitorimii române ⁴⁶.

Reprezentanți ai tineretului antifascist din România vor fi prezenți și la lucrările plenarei Comitetului mondial antifascist al tineretului, desfășurate la Paris, în zilele de 30 și 31 iulie 1934 ⁴⁷.

Hotărârile Congresului internațional antifascist al tineretului de la Paris din septembrie 1933 au întrunit aprobarea și azeziunea unanimă a mișcării antifasciste de tineret din România. Într-un apel al Comitetului antifascist al tineretului din Cluj, tinăra generație era chemată să intensifice acțiunile revoluționare împotriva fascismului și războiului „pe baza programului de acțiune lucrat în Congresul internațional antifascist al tineretului de la Paris” ⁴⁸, iar publicația „Buletinul mișcării antifas-

⁴² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 161, filele 331, 339—340; „Scînteia”, anul II, nr. 9 din 1—15 iunie 1933.

⁴³ Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă*, Editura politică, București, 1972, p. 46.

⁴⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 177, fila 43.

⁴⁵ *Români în rezistența franceză*, Editura politică, București, 1969, p. 323.

⁴⁶ „Buletinul C.C. al P.C.R.”, anul IV, nr. 16—17 din ianuarie—martie 1934.

⁴⁷ „Clopotul”, anul II, nr. 47 și 48 din 10 și 17 august 1934.

⁴⁸ „Alte zări”, anul I, nr. 1 din 26 noiembrie 1933.

ciste“ aprecia că tineretul român își însușește cu fermitate linia trasată de Congresul internațional al tineretului contra fascismului ⁴⁹.

În vara anului 1934 Comitetul național antifascist a desfășurat o intensă activitate politică în rândul femeilor pentru participarea unor delegații la Congresul mondial al femeilor împotriva fascismului și războiului, care urma să se desfășoare la Paris, între 4 și 6 august 1934. Campania pregătitoare a debutat, la începutul lunii iulie 1934, prin crearea unui Comitet de inițiativă care grupa muncitoare, intelectuale, văduve de război, studente cu sarcina de a coordona acțiunea de alegere a delegațiilor pentru Congres.

În cursul lunii iulie 1934, la București, Cluj, Iași și în alte orașe s-au desfășurat ample întruniri care au relevat aportul femeilor din țara noastră la lupta generală pentru drepturi și libertăți democratice, rolul acestora în mișcarea antifascistă. Au fost alese delegații la Congresul mondial de la Paris ⁵⁰. Concomitent, comitetele de inițiativă, create în numeroase localități, au desfășurat, prin liste de subscripții, o intensă activitate pentru strângerea fondurilor necesare trimiterii delegației române la Congres ⁵¹, iar presa democratică, antifascistă a consacrat ample spații pregătirilor, popularizând problematica ce urma a fi abordată și evidențiind necesitatea și însemnătatea participării active a femeilor din România la lupta pe plan internațional împotriva fascismului și a pericolului de război.

La această primă mare reuniune internațională a femeilor, mișcarea antifascistă a femeilor din România a fost reprezentată de Zoe Bugnariu, Elisabeta Lăcătuș și Lenuș Teodorescu, cărora li s-au alăturat reprezentante ale muncitoarelor și studentelor române aflate în Franța ⁵², în total 16 delegații. Au fost prezenți, de asemenea, Petre Constantinescu-Iași — delegat al Internaționalei lucrătorilor din învățământ și Matei Socor — președintele Comitetului național antifascist al tineretului din România, ca invitat ⁵³.

Luînd cuvîntul în numele delegației române, Zoe Bugnariu a prezentat situația femeii române, insistînd asupra sentimentelor patriotice, de solidaritate militantă antifascistă care le animau în practica politică. Relevînd „primirea călduroasă de care a avut parte apelul Comitetului de inițiativă“ ⁵⁴, delegata română a evidențiat acțiunile desfășurate de mișcarea antifascistă a femeilor din România în întîmpinarea Congresului, perspectivele evoluției sale ulterioare. La rîndul ei, Zoe Frunză, în scrisoarea adresată Congresului, declara : „Româncele, conștiente de datoria lor de mame, surori și soții și, mai presus de toate, de ființe exploa-

⁴⁹ „Buletinul mișcării antifasciste“, anul I, nr. 2 din 12 noiembrie 1933.

⁵⁰ „Așa“, anul I, nr. 4 din 29 iulie 1934.

⁵¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 177, fila 269.

⁵² „Clopotul“, anul II, nr. 49 din 24 august 1934. O serie de delegații alese în cadrul adunărilor — printre care și Zoe Frunză, președinta C.N.A.F., nu au putut fi prezente la Congres, autoritățile refuzînd să le acorde viză de ieșire din țară. De menționat că, alături de Zoe Bugnariu, Zoe Frunză a fost aleasă membră a „Comitetului mondial al femeilor contra fascismului“, ca reprezentante ale mișcării antifasciste a femeilor din România.

⁵³ Ion Babici, *op. cit.*, p. 52.

⁵⁴ „Cuvînt nou“, anul I, nr. 2 din 6 septembrie 1934.

tate pe toate cîmpurile de activitate, nu au decît o dorință : reușita Congresului, pentru a pune capăt carnaajului războiului și pentru a împiedica întronarea regimului fascist“⁵⁵.

Din nou, mișcarea democratică antifascistă din țara noastră s-a aflat în atenția unei reuniuni internaționale, care a relevat în documentele sale situația grea a femeilor muncitoare române, măsurile coercitive ale autorităților îndreptate împotriva unor membre ale delegației României la Congres. Moțiunea, adoptată de cele peste 1 500 de delegate, protesta energic împotriva măsurilor represive ale guvernului față de forțele democratice, antifasciste și cerea „deplina libertate de organizare, de propagandă și presă pentru mișcarea antifascistă din România“⁵⁶.

La întoarcerea delegației române în țară, Comitetul național antifascist al femeilor a desfășurat o intensă activitate de propagandă : prin presă, apeluri, în adunări antifasciste, la care au participat numeroși oameni ai muncii, au fost răspîndite și popularizate lucrările, rezoluțiile și manifestul final al Congresului mondial antifascist al femeilor⁵⁷, s-a inițiat o largă acțiune de informare a opiniei publice din țara noastră asupra luptei antifasciste a femeilor pe plan mondial. „Femeile din anul 1934 — scria „Cuvîntul liber“ — vor ști să răzbune pe mamele și bunicile lor, victime inconștiente ale războiului și să-și apere copiii. Parapet viu, formînd front unic, unindu-se în ciuda hotarelor factice prin comunitatea de idei ce nu cunoaște granițe, vor ști să opună intereselor potrivnice blocul lor de energii solidare. Este de datoria oricărei cetățence române, intelectuală, muncitoare, văduvă și orfană de război să adere la această mișcare internațională care singură poate preveni un nou dezastru“⁵⁸.

O viguroasă campanie de propagandă a declanșat C.N.A.T. pentru pregătirea participării tineretului universitar român la Congresul mondial antifascist al studenților de la sfîrșitul anului 1934. Încă din toamnă, presa democratică și antifascistă a dat publicității apelul Comitetului internațional de inițiativă, semnat de prestigioase personalități ale vieții cultural-științifice mondiale, precum Maxim Gorki, Paul Langevin, Eugen Erwin Kisch, Romain Rolland, André Malraux, Radu Rosetti și alții ; apelul evidenția semnificația acestei reuniuni internaționale pentru evoluția ulterioară a luptei studenților de pretutindeni împotriva fascismului și a pericolului de război⁵⁹.

Acest apel a avut un puternic ecou în rîndul tineretului universitar din țara noastră ; în scurt timp, la București, Iași și în alte centre au luat ființă Comitete de inițiativă alcătuite din studenți și tineri intelectuali⁶⁰ a căror activitate era sprijinită de o serie de profesori universitari cu vederi democratice, antifasciste. Comunicatul Comitetului de inițiativă din București se adresa tuturor studenților și intelectualilor „convinși de necesitatea luptei contra războiului și fascismului“, cerîndu-le să sprijine moral și material acțiunea pentru participarea unei delegații a studenților

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, mapa nr. 170.

⁵⁶ „Clopotul“, anul II, nr. 49 din 24 august 1934.

⁵⁷ „Clopotul“, anul II, nr. 56 din 14 octombrie 1934.

⁵⁸ „Cuvîntul liber“, anul II, nr. 40 din 11 august 1934.

⁵⁹ „Cuvînt nou“, anul I, nr. 10 din 17 noiembrie 1934 ; „Ecou“, anul I, nr. 16 din 18 noiembrie 1934.

⁶⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 33, mapa nr. 141.

antifasciști români la Congresul mondial de la Bruxelles din 29—31 decembrie 1934 ⁶¹.

În cadrul acestui Congres, delegația română s-a manifestat deosebit de activ, înfățișând lupta grea desfășurată de studențimea din țară împotriva fascismului, fermitatea cu care s-a ridicat în apărarea prestigiului universității românești, a tradițiilor înaintate ale culturii naționale. Manifestând un viu interes față de experiența mișcării antifasciste românești, Congresul și-a exprimat solidaritatea cu lupta militanților antifasciști din țara noastră, condamnând persecuțiile la care aceștia erau supuși de către autorități ⁶².

Activitatea rodnică a comitetelor naționale antifasciste ale tinerețului și femeilor — aidoma celei a Comitetului național antifascist — s-a desfășurat în condițiile deosebit de grele ale unei permanente supravegheri și îngrădiri din partea organelor represive, în contrast cu atitudinea tolerantă manifestată față de acțiunile Gărzii de fier și ale altor organizații de extremă dreaptă. Nu a lipsit nimic din tradiționalul arsenal de metode : descinderi și percheziții la sediile comitetelor naționale antifasciste și ale organizațiilor lor locale, urmărirea și arestarea militanților antifasciști, interzicerea adunărilor și întrunirilor.

Relevant pentru acest climat este cazul tinerilor antifasciști Nicolae Ceaușescu, Costică Albescu, Grigore Preoteasa, Vladimir Domoncoș, Gelu Naum ș.a. — membri ai Comitetelor antifasciste ale tineretului — care, întruniți la 20 septembrie 1934 la sediul din str. Foișor nr. 9 al Comitetului antifascist din Sectorul II Negru, într-o obișnuită ședință săptăminală de analiză a activității, au fost victimele unei agresiuni din partea organelor de poliție și a unui grup de legionari. După o dîrză rezistență de o oră și jumătate, tinerii antifasciști au fost arestați, transportați la Circumscripția 13, iar apoi la Prefectura poliției Capitalei, unde au fost deținuți în mod abuziv pînă a doua zi, fără să li se ia vreo declarație ⁶³.

Actul samavolnic al autorităților a fost înfierat de către Comitetul național antifascist, care a protestat „cu indignare împotriva încercărilor de compromitere a legalității mișcării noastre“, declarînd că „va continua lupta începută într-un ritm care va crește odată cu teroarea dezlănțuită împotriva lui“ ⁶⁴.

Într-o situație similară s-a aflat și Comitetul național antifascist al femeilor, care a convocat pentru 15 august 1934, în sala „Izbînda“ din Capitală, o întrunire în cadrul căreia delegatele române urmau să prezinte impresii de la Congresul mondial antifascist al femeilor de la Paris. Deși au fost îndeplinite toate formele legale, inclusiv autorizația pentru desfășurarea întrunirii, în ziua respectivă poliția a intervenit, împrăștiind femeile prezente. În semn de protest, participantele, în număr de cîteva sute, au demonstrat, începînd din Calea Văcărești și pînă în str. Sărindar, în fața redacției ziarului „Adevărul“, unde o delegație alcătuită din 30 de

⁶¹ *Loc. cit.*, mapa nr. 63 ; „Ecoul“, anul I, nr. 16 din 18 noiembrie 1934.

⁶² „Rundschau“ (Basel), nr. 1 și 2 din 3 și 10 ianuarie 1935.

⁶³ „Clopotul“, anul II, nr. 54 din 30 septembrie 1934 ; Olimpiu Matichescu, Stelian Neagoe, *Ani de luptă comunistă. 1933—1944*. Editura politică, București, 1982, p. 46.

⁶⁴ „Clopotul“, anul II, nr. 54 din 30 septembrie 1934.

antifasciste a prezentat un protest împotriva interzicerii adunării⁶⁵. De asemenea, la Iași, autoritățile au suspendat întrunirea pregătită pentru 9 septembrie 1934 la care Zoe Bugnariu urma să vorbească despre Congresul mondial antifascist al femeilor⁶⁶.

Măsurile represive îndreptate împotriva mișcării antifasciste au culminat cu ordonanța Comandamentului Corpului II Armată, din 25 noiembrie 1934, în baza căreia un număr de 32 de organizații de masă, între care și comitetele naționale antifasciste ale tineretului și femeilor, alături de Comitetul național antifascist, au fost scoase în afara legii și dizolvate⁶⁷.

Reacția de protest a opiniei publice democratice și antifasciste a fost promptă și vehementă. La 20 decembrie 1934, un număr de 16 studenți antifasciști din București a înaintat ministrului de interne un protest prin care cereau revenirea asupra ordinului de scoatere în afara legii a mișcării antifasciste, precizînd că aceasta „luptă pentru libertățile democratice și pentru înlăturarea primejdiilor fascismului și războiului”⁶⁸.

Rațiunea politică care a stat la baza creării Comitetului național antifascist al tineretului și a Comitetului național antifascist al femeilor și, deopotrivă, activitatea pe multiple planuri desfășurată în scurta lor existență, au dat rezultate fructuoase, determinînd, în anii imediat următori, o vie activizare a tuturor forțelor naționale ale tineretului și femeilor interesate în înfăptuirea unui larg front patriotic de luptă antifascistă. S-a demonstrat, cu acest prilej, realismul politicii de alianțe a partidului comunist, posibilitatea reunirii în jurul obiectivelor general-democratice, naționale, a unor foarte largi forțe sociale și politice ale tineretului și femeilor, conferind mișcării antifasciste românești un profund caracter național.

Pornind de la experiența valoroasă dobîndită cu acest prilej — îmbogățită cu noile concluzii tactice și strategice rezultate din hotărîrile plenarelor C.C. al P.C.R. din februarie 1935 dar, mai ales, din iulie 1936 — și pe fondul efervescenței antifasciste a maselor, Uniunea Tineretului Comunist a promovat, în continuare, o largă politică de colaborare cu celelalte organizații muncitorești de tineret, cu organizațiile burgheze de orientare democratică în vederea unirii tinerei generații, indiferent de naționalitate, apartenență politică sau concepție filozofică, într-un cuprinzător front de luptă antifascistă. Eforturile stăruitoare depuse în acest sens aveau să-și afle o nouă și concludentă formă de manifestare prin crearea, în iunie 1935, a Frontului studențesc democrat (F.S.D.)⁶⁹, în fruntea căruia s-au aflat studenți afirmați pe frontul luptei pentru apărarea drepturilor fundamentale ale tineretului universitar.

Frontul studențesc democrat a fost răspunsul viguros al studențimii revoluționare și democrate față de ascensiunea hitlerismului pe plan internațional și de recrudescența activității Gărzii de fier, față de insisten-

⁶⁵ „Ecoul”, anul I, nr. 9 din 26 august 1934 ; „Clopotul”, anul II, nr. 48 din 17 august 1934.

⁶⁶ Elena Georgescu, Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 168.

⁶⁷ „Dimineața”, anul XXX, nr. 10 028 din 27 noiembrie 1934.

⁶⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 194, mapa nr. 11.

⁶⁹ Vezi pe larg : Fl. Dragne, C. Petculescu, *Frontul Studențesc Democrat. Pagini din lupta antifascistă a studențimii române*, Editura politică, București, 1977.

tele violente ale legionarilor de atragere a studențimii în această notorie organizație fascistă de tip nazist. F.S.D. a apărut și s-a dezvoltat ca o largă coaliție democratică, antifascistă a tineretului universitar care a polarizat, în jurul unui program unitar de revendicări general-democratice, studenți comuniști, socialiști, național-țărăniști, radical-țărăniști sau fără apartenență politică. Din acest punct de vedere se poate aprecia că F.S.D. a reprezentat, în condițiile istorice de atunci, principala formă de manifestare, în jurul și sub îndrumarea partidului comunist, a studențimii antifasciste de diferite orientări politice, constituind, atît sub aspect programatic, cît și organizatoric, un important și semnificativ pas pe calea făuririi consensului național antihitlerist al tinerei generații.

Departate de a fi un succes singular, F.S.D. avea să stimuleze colaborarea forțelor democratice antifasciste ale tinerei generații care, trecînd peste deosebirile de vederi politice, și-au unit eforturile pe temeiul unor acțiuni împotriva hitlerismului agresiv și revizionist, a manifestărilor teroriste, huliganice ale Gărzii de fier și a altor organizații fasciste, pentru apărarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a României. Ilustrative sînt, în acest sens, crearea și activitatea „Comitetului de organizare a acțiunilor de masă ale tineretului din Capitală”⁷⁰ și, îndeosebi, a „Frontului tineretului pentru pace”⁷¹ — organisme politice care au reunit reprezentanți ai U.T.C., F.S.D., tineretului Blocului democratic, tineretului din Madosz, tineretului socialist, național-țărănesc, radical-țărănesc ș.a. Se adevereau, astfel, în practica politică, largile disponibilități de manifestare și afirmare a opiniei antifasciste de masă ce se conturase în rîndul tinerei generații.

Succese notabile pe linia coalizării forțelor democratice, potrivnice hitlerismului și organizațiilor fasciste din interior a obținut și mișcarea de femei. Manifestînd o adîncă înțelegere față de necesitatea antrenării la acțiuni antifasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a unei mase cît mai cuprinzătoare de femei, partidul comunist a acordat o atenție aparte atragerii acestora în cadrul organizațiilor de masă legale aflate sub influența sa, concomitent cu crearea unor forme proprii de afirmare a lor în viața social-politică a țării.

În acest context se încadrează, alături de alte organizații de masă feminine cu caracter de ajutorare („Ajutorul copiilor”, „Asociația pentru protecția mamei și a copilului”), crearea și activitatea Frontului feminin. Organizație legală de masă aflată sub influența partidului comunist, Frontul feminin — în conducerea căruia s-au aflat doctorițe, artiste, scriitoare, funcționare și muncitoare —, a concentrat în lupta pentru dobîndirea drepturilor sociale, culturale și politice „femei din toate colțurile României, din toate grupările politice”, cum preciza apelul comitetului de inițiativă⁷². Dezvoltînd experiența acumulată de Comitetul național antifascist al femeilor, Frontul feminin a colaborat fructuos și a stabilit legături cu organizații muncitorești, democratice care grupau un mare număr de femei (Blocul democratic, Comitetele cetățenești, Patronajele populare, Madosz-ul), cu secțiile feminine ale P.S.D., P.R.Ț. și P.N.Ț., cu o serie de

⁷⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 3, dosar nr. 623, fila 216.

⁷¹ Loc cit., fondul nr. 25, dosar nr. 4162, filele 208—211; „Zorile”, anul II, nr. 444 și 455 din 28 iulie și 7 august 1936; „Dimineața”, anul XXXII, nr. 10 640 din 7 august 1936.

⁷² „Dimineața”, anul XXXII, nr. 10 462 din 17 februarie 1936.

organizații feminine, radical-burgheze de binefacere, de Cruce roșie sau filantropice în vederea desfășurării unor acțiuni comune avînd ca obiectiv statornicirea unui climat democratic antifascist, apărarea drepturilor și libertăților dobîndite de femei în decursul anilor.

Existența Frontului feminin a pus în evidență — ca o caracteristică dominantă a activității sale — ponderea mult mai redusă a acțiunilor pentru revendicări specifice, comparativ cu cea a acțiunilor majore, de interes național, fie că erau inițiate de organizație, fie că a participat la ele. Frontul feminin și-a susținut și apărut revendicările proprii în cadrul marilor acțiuni democratice, antifasciste ale epocii, contribuind, cu toată forța organizației, la reușita lor⁷³.

Asemenea realizări în plan organizatoric — expresie a atitudinii potrivnice față de nazism și față de agenturile sale din România — au facilitat afirmarea tineretului și femeilor ca importante forțe sociale în lupta poporului român pentru salvagardarea democrației și a valorilor perene ale culturii naționale, a independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei periclitate de marșul sîngeros al hitlerismului. O demonstrează cu prisosință adunarea antifascistă a studențimii din 23 ianuarie 1936, activitatea politică legată de demascarea caracterului diversionist, antidemocratic al Congresului studențesc de la Tîrgu Mureș din aprilie 1936 și a grevei studențești legionare din 7—9 mai același an, demonstrația tineretului Capitalei de la Mormîntul Eroului Necunoscut din Parcul Libertății din 21 mai 1936, tabăra F.S.D. de la Moeciul de Jos, din august 1936 — acțiuni, cu puternic și statornic ecou, care au întrunit largă participare a tinerei generații, adeziunea și sprijinul opiniei publice progresiste, democratice; o demonstrează situarea tineretului și a femeilor, alături de forțele democratice, antifasciste, în timpul campaniilor electorale pentru alegerile parlamentare parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara (februarie 1936) sau generale (decembrie 1937), implicarea lor viguroasă în puternicele întruniri și demonstrații antifasciste, în ampla mișcare pentru apărarea păcii, inițiate de comuniști în deceniul patru, cu momentul de maximă amplitudine — marea demonstrație antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă de la 1 Mai 1939.

Cu forțe unite, pe care le raliau de aceeași parte a baricadei interese naționale fundamentale, tinăra generație și femeile și-au unit glasul cu glasul mulțimii pentru a rosti hotărîrea unanimă a poporului român de a apăra independența și integritatea țării, de a da o ripostă fermă oricărui agresor.

Prin acțiunile revoluționare desfășurate sub îndrumarea Partidului Comunist Român pentru făurirea unității de acțiune și, pe această bază, a unei opinii antifasciste de masă, prin întreaga lor activitate politico-ideologică de combatere și demascare a fascismului, Uniunea Tineretului Comunist, celelalte organizații revoluționare, democratice de tineret și de femei și-au adus o importantă contribuție la stăvilirea temporară a ascensiunii spre putere a organizațiilor fasciste și înfeudarea țării Germaniei naziste. Regăsim în această contribuție meritul incontestabil al partidului comunist care, prin conținutul profund patriotic al obiectivelor sale programatice, a ridicat activitatea tinerei generații și a femeilor democrate antifasciste la înălțimea marilor răspunderi impuse de momentele grele prin care trecea țara.

CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU PRIVIND NECESITATEA COMBATERII NEOFASCISMULUI, A POLITICII DE DOMINAȚIE ȘI DICTAT, PENTRU EGALITATE ȘI COLABORARE PAȘNICĂ ÎNTRE POPOARE

ELENA MUREȘAN

La aproape patru decenii de la terminarea celei de-a doua conflagrații mondiale, plătită atât de tragic de popoare, cu prețul a mai mult de 50 de milioane de vieți, aspirația omenirii ca fascismul să rămână o experiență de domeniul trecutului nu s-a împlinit ; în diferite state ale lumii continuă să se manifeste mișcări, curente și ideologii de esență fascistă, care se materializează în strategii ce tind la destabilizarea democrațiilor occidentale în favoarea unor regimuri de tip totalitarist.

Într-un climat politic internațional în care cursa de înarmare a marilor puteri transformă imperativul dezarmării în însăși condiția de bază a existenței vieții și civilizației pe planeta noastră, neofascismul * se

* La întocmirea acestui studiu a fost folosită următoarea bibliografie: Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970 ; Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977 ; Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979 ; Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 19, Editura politică, București, 1980 ; *Din gândirea filozofică a președintelui României*, Nicolae Ceaușescu, *Forțele motrice ale progresului social în epoca contemporană*, Editura politică, București, 1982 ; Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului, prezentată de Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 1—2 iunie 1982*, Editura politică, București, 1982 ; Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea solemnă din Capitală consacrată omagierii a 50 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere, 25 ianuarie 1983*, Editura politică, București, 1983 ; Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea festivă din Capitală consacrată împlinirii a 50 de ani de la eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române, 16 februarie 1983*, Editura politică, București, 1983 ; Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la ședința comună a Consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană, în „Scînteia” din 1 aprilie 1983*. De asemenea, au mai fost folosite lucrările : Nicolae Anghel, *„Noua dreaptă” și capitalismul contemporan*, Editura politică, București, 1982 ; *La crise en Europe*, Fayard, Paris, 1982 ; Elena Mureșan, *Neofascismul european și strategia destabilizării*, Editura politică, București, 1982 ; *Probleme internaționale. Agendă 1980*, Editura politică, București ș.a.

inscrie ca un factor de agravare, care incumbă necesitatea unirii tuturor forțelor sociale și politice, a forțelor progresiste de pretutindeni în lupta pentru demascarea și înfrângerea acestui flagel.

În acest sens, președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, apreciază că „o serie de organizații de extremă dreaptă, deschis anticomuniste, se activează tot mai mult și se organizează, inclusiv pe plan internațional. Atrage atenția în mod deosebit recrudescența unor organizații care propagă teorii fasciste, hitleriste, ce prezintă un serios pericol pentru cauza democrației și progresului social și față de care trebuie să luăm o poziție fermă, de demascare și combatere politică și ideologică”¹.

Care este însă cadrul economico-social care oferă posibilități de re-
viriment unor concepții atât de retrograde ? Criza profundă cu care se confruntă capitalismul contemporan afectează toate laturile vieții acestei societăți. Ea a însemnat încetinirea progresului economic, recesiune, lipsa locurilor de muncă și adâncirea antagonismelor sociale, ascuțirea multiplelor contradicții pe plan național și internațional. După cum estimează observatorii domeniului, de la începutul anilor '70 asistăm în țările capitaliste la un adevărat proces de bulversare a climatului socio-economic, care se manifestă deosebit de vizibil cel puțin în trei categorii de fenomene. În primul rînd, încetinirea ritmului creșterii economice, cu efecte multiple asupra politicii sociale. Totalitatea fenomenelor negative determinate sau amplificate de criză a făcut ca în aceste țări să se constate un fenomen general de „declin al speranțelor“, un proces de „lentă dezluzie“, care se particularizează în mod esențial prin „absența participării la viața partidelor, chiar prin indiferență față de acestea“, respectiv, față de sistemul politic în ansamblul său². În al doilea rînd, inflația galopantă care s-a instalat durabil în economiile acestor țări. Consecințele sale sînt numeroase. Pentru cetățenii de rînd din aceste state inflația se traduce prin schimbarea formelor tradiționale de consum, a însuși modului lor de viață. Ea atrage după sine puternice confruntări sociale, numeroase acțiuni revendicative din partea clasei muncitoare, a celorlalți oameni ai muncii, care au cel mai mult de suferit de pe urma agravării problemelor economiei capitaliste. Pe planul economic general al țărilor capitaliste dezvoltate, incertitudinea pe care o generează diversele variații ale ratei inflației contribuie la descurajarea și scăderea investițiilor, conducînd, implicit, la încetinirea creșterii. Totodată, la nivel social și politic, inflația are drept urmare lărgirea prăpastiei care-i separă pe cei săraci de cei bogați, pe cei care sînt expuși fără posibilitate de apărare efectelor sale dezastruoase de cei care pot să se sustragă repercusiunilor acesteia. În fine, alt fenomen, deosebit de evident în aceste țări, este șomajul, care antrenează, de asemenea, o serie de consecințe negative. Dacă pe ansamblul țărilor capitaliste cifra șomerilor era de 17 milioane în 1978, în 1980 ea ajunge la 20 de milioane (pentru țările Pieții Comune creșterea este de la 5,5 la 7 milioane). Tînăra generație este cea mai afectată de situație. Elocvent este, în acest sens, faptul că în 1980 numărul tinerilor șomeri atinge cifre impresionante în țările capitaliste : 60 000 în Grecia ; 70 000 în Irlanda ; 100 000 în Olanda ; 150 000 în Belgia ; 650 000 în Marea Britanie ; 750 000 în Franța ; 1 milion în Italia ; 450 000 în Spania ;

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 549.

² *La crise en Europe*, Fayard, Paris, 1982, p. 16.

300 000 în R.F.G. ; 70 000 în Danemarca ; 54 000 în Suedia etc.³. În 1981, 1982 și 1983 situația a continuat să fie deosebit de preocupantă.

Lipsa oricărei speranțe spre mai bine, în special pentru cei nevoiți să-și înceapă viața ca șomeri, stă la baza antrenării acestora în grupările extremiste, în terorismul neofascist, care le oferă „idealul” unei societăți de tip fascist, în schimbul participării lor la acte de violență împotriva societății care-i dezavantajează, a actualelor structuri social-politice de care se simt oprimați. După cum o relevă datele sociologice, mai mult de jumătate din crimele violente ce se produc în aceste țări sînt comise de tineri și faptul nu este deloc întîmplător în asemenea circumstanțe economice. Perspectiva unui viitor sumbru generează numeroase alte manifestări protestatare împotriva sistemului capitalist (cum a fost cea a „tinerilor furioși”, a „generației azi” etc.), provocînd ample tulburări sociale în diferite țări capitaliste, de natură să contribuie la agravarea stărilor de tensiune pe plan național.

Într-un atare context, teoriile despre „societatea post-industrială” — în care problemele economice ar fi depășite datorită stadiului de dezvoltare al acestei societăți —, despre „revoluția managerilor” sau „societatea tehnocratică” — conform cărora conducerea întreprinderilor a trecut din mîinile burgheziei monopoliste pe seama specialiștilor, fapt de natură să schimbe însăși esența orînduirii capitaliste, întrucît actul deciziei s-ar democratiza prin participarea la el, alături de tehnocrați (care nu sînt proprietari, ci salariați), a tuturor lucrătorilor —, cît și altele, făcînd parte din aceași propagandă apologetică, sînt vizibil dezmințite de realitățile dure cu care se confruntă țările capitaliste dezvoltate. De aceea, ideologia dominantă caută alte căi și forme de manifestare. De curînd, în Franța, țară în care în mod tradițional intelectualitatea este „de stînga”, a apărut, totuși, în mod manifest, tentativa reabilitării dreptei, în versiunea „noii drepte”. Din perspectiva acestui curent, democrația burgheză, cu instituțiile sale, este atacată direct și violent, regimul politic democratic fiind prezentat drept responsabil pentru criza de sistem a capitalismului. Dar ideologiei „noii drepte” nu propun ca alternativă schimbarea structurilor economice și sociale ale capitalismului, bazate pe proprietatea privată, ci doar înlocuirea regimului politic democratic cu unul de tip autoritar. Funcția conservatoare a acestei ideologii este, astfel, evidentă, în pofida aprecierii globale negative a capitalismului. Dealtfel, critica democrației burgheze se face de pe poziții antimarxiste și anticomuniste și este însoțită, uneori, de denigrarea realităților politice din țările socialiste, proiectul de reformă socială și politică pe care-l fundamentează noii ideologi fiind, în mod deschis, de dreapta⁴.

Neofascismul se înscrie, sub raport ideologic, în acest cadru al propagandei burgheze subversive, diversioniste ; ca mișcare politică el este sprijinit de curcurile cele mai reacționare ale capitalismului monopolist, care se teme, acum ca și în trecut, în fața succeselor forțelor progresiste, în fața opțiunii tot mai largi a maselor pentru transformări democratice profunde în societate.

În lupta pentru păstrarea statu-quo-ului politic capitalist, neofascismul este un aliat de luat în seamă de reacțiune, întrucît poate fi folosit în „cruciada antisocialistă și anticomunistă” pe care aceasta încearcă din

³ *Probleme internaționale. Agendă 1980*, Editura politică, București, p. 672.

⁴ Nicolae Anghel, „*Noua dreaptă*” și *capitalismul contemporan*, Editura politică, București, 1982, p. 101—102.

nou s-o inițieze. „Cercurile neofasciste și reacționare — arată președintele României — desfășoară o campanie intensă de dezinformare și ponegrire a țărilor socialiste, a socialismului în general. Această campanie este legată, de fapt, de intensificarea cursei înarmărilor, de politica de asuprire a țărilor în curs de dezvoltare“⁵.

În concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, combaterea neofascismului, cât și a tuturor curentelor de esență fascistă, reprezintă o coordonată de bază a luptei pentru pace și progres social. De aceea, în viziunea secretarului general al partidului nostru, partidelor comuniste le revine în primul rînd sarcina afirmării unor poziții unitare „în legătură cu diferite aspecte ale evoluției societății și vieții internaționale“, întrucît este necesar să se dea o fermă „ripostă diferitelor tendințe nejuste care se manifestă atît pe plan național, cît și pe plan internațional“⁶. Aceasta, cu atît mai mult cu cît anticomunismul a fost și este o diversiune a reacțiunii și fascismului, care, așa cum atestă istoria, a izbutit să ducă „la lichidarea libertăților democratice, la asuprirea și învrăjbirea maselor populare, la ocuparea și asuprirea altor națiuni și popoare“⁷.

Pornind de la aceste considerente, afirmate cu forță de înseși învățămintele ce se desprind din analiza perioadei interbelice din România, perioadă de ascensiune a fascismului pe plan internațional, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arată cu îndreptățit temei, că lupta împotriva neofascismului, a tuturor curentelor de esență fascistă și lupta pentru dezarmare, pentru pace și progres sînt două laturi indisolubile ale uneia și aceleiași acțiuni. Este edificator în acest sens apelul său de a face totul „pentru a nu se mai repeta, în nici o țară, dictatura fascistă, pentru a asigura libertățile democratice ale popoarelor, dreptul lor la dezvoltare liberă, independentă, așa cum o doresc, fără nici un amestec din afară!

Să facem totul și să unim puternica mișcare de pace de pretutindeni într-o uriașă forță care să oprească cursa înarmărilor, să asigure pacea!“⁸.

Într-adevăr, istoria anilor interbelici demonstrează — așa cum relevă președintele țării noastre — că popoarele trebuie să se angajeze într-o luptă hotărîtă pentru dezarmare, în primul rînd pentru dezarmare nucleară; că se impune a fi „respinsă cu fermitate activitatea cercurilor reacționare, neofasciste și dusă o luptă hotărîtă împotriva manifestărilor șovinismului, naționalismului, rasismului și antisemitismului, a oricăror forme de învrăjbire a popoarelor“. Aceasta întrucît, indiferent de forma în care se manifestă, „toate aceste activități nu servesc decît reacțiunii, fascismului, constituie o politică de război“⁹.

În atare împrejurări internaționale, cînd pe plan politic și ideologic cunosc un puternic reviriment curente și mișcări a căror nocivitate a fost probată de o experiență istorică relativ recentă — cea a fascismului ajuns

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Ședința comună a Consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană*, în „Scînteia“ din 1 aprilie 1983.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, p. 549.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea festivă din Capitală consacrată împlinirii a 50 de ani de la eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române*, 16 februarie 1983, Editura politică, București, 1983, p. 16.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea solemnă din Capitală consacrată omagierii a 50 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere*, 25 ianuarie 1983, Editura politică, București, 1983, p. 19.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea festivă din Capitală consacrată împlinirii a 50 de ani de la eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române*, 16 februarie 1983, p. 16.

la putere —, în fața tuturor forțelor iubitoare de pace, a frontului ideologic din țara noastră se pune sarcina combaterii și demascării cu fermitate a oricăror manifestări de esență fascistă, a tuturor diversiunilor și încercărilor de abatere a atenției maselor largi de la problemele fundamentale, grave ale contemporaneității. „Nu trebuie să uităm — atrage atenția secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — că tocmai în împrejurări internaționale grele cercurile reacționare imperialiste, fascismul au recurs la asemenea concepții pentru a-și promova politica de dominație și asuprire a popoarelor“¹⁰.

Noul fascism, succesor ca mișcare și doctrină al vechiului fascism, reprezintă o realitate care devine tot mai preocupantă în multe țări ale lumii capitaliste; dezvăluirea caracterului său, a adevărului despre fascism se constituie, așadar, într-un imperativ al luptei ideologice și politice pe care o desfășoară forțele progresiste și iubitoare de pace din întreaga lume, în primul rând partidele comuniste și muncitorești, deoarece generațiile tinere, care n-au trăit ororile regimurilor fasciste, pot cădea lesne pradă propagandei demagogice a cercurilor fasciste și reacționare, ce tind la întoarcerea înapoi a roatei istoriei, la oprirea, prin orice mijloace, a progresului social și istoric.

Începuturile neofascismului coincid cu acțiunile de organizare din anii imediat postbelici ale fascismului reminiscent. Dar specific pentru lumea de astăzi este faptul că pericolul fascist nu se reduce numai la existența partidelor ce își au originile în trecutul condamnat de istorie, ci rezidă în tot ceea ce poate reprezenta o împrejurare favorizantă pentru proliferarea acestuia. Actuala situație pe care o traversează țările capitaliste dezvoltate reprezintă o astfel de condiție pentru recrudescența fascismului, în varianta *neo*, specifică ansamblului istoric de după încheierea celui de-al doilea război mondial și înfrângerea politică și militară a statelor fasciste.

Criza profundă, economică și politică, ideologică și morală cu care se confruntă societatea capitalistă și care constituie o condiție pentru propria sa depășire — dovadă deplasările democratice, spre stînga, care au loc în unele din aceste țări —, accentuarea fenomenelor de instabilitate politică, adîncirea contradicțiilor și fenomenelor de tensiune pe plan național și internațional, duc la intensificarea mișcărilor și acțiunilor neofasciste ce se opun transformărilor sociale progresiste în societate. Dacă ne referim la un singur aspect al crizei, șomajul, amploarea fenomenului de insecuritate din societatea capitalistă, care contribuie la revirimentul curentelor de esență fascistă, apare în dimensiunile sale reale. Dar soluția — pe care unele categorii și, îndeosebi, tinerii debusolați nu o văd — consistă în lupta pentru schimbări revoluționare în cadrul societății și nu în angajarea în acțiuni retrograde, distructive.

După cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, în condițiile lumii de astăzi, scindată de interese divergente, este necesară unirea și colaborarea tuturor mișcărilor sociale cu caracter progresist, „care se pronunță pentru transformarea pe baze noi a societății capitaliste, pentru înfăptui-

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului prezentată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român. 1—2 iunie 1982*, Editura politică, București, 1982, p. 65.

rea unor deziderate politice și sociale înaintate”¹¹. Fascismul nu poate reprezenta, în acest sens, o alternativă; el este opțiunea celor mai retrograde cercuri, care tind la organizarea corporatistă și totalitară a societății, la înlocuirea mijloacelor burghezo-democratice de conducere cu cele dictatoriale, în cadrul regimului și statului burghez. În această privință sînt edificatoare precizările pe care le aduce legea din 1952 privind interzicerea activităților neofasciste în Republica Italiană, una din țările în care acest fenomen cunoaște o notabilă amploare. Și anume: „...este vorba de reorganizarea partidului fascist dizolvat atunci cînd o asociație sau o mișcare urmărește scopuri antidemocratice, proprii partidului fascist, exaltînd, amenințînd sau aplicînd violență, în calitate de metodă a luptei politice; sau cînd este propagată suprimarea libertăților garantate prin Constituție; sau cînd sînt batjocorite democrația, instituțiile și valorile Rezistenței; cînd sînt dezvoltate ideile naziste, cînd fac obiectul activității sale exaltarea conducătorilor, principiilor, faptelor și metodelor proprii partidului sus-citat sau cînd au loc manifestări cu caracter fascist”.

După cum rezultă din analiza fenomenului, recursul la fascism nu se face de către clasele dominante decît în împrejurări bine determinate, cum ar fi, de exemplu, în cazul unui puternic avînt revoluționar al maseilor, cînd burghezia monopolistă nu mai poate conduce și stăpîni situația cu mijloacele parlamentare de guvernare, iar fascismul este adus la putere cu sprijinul celor mai retrograde cercuri ale capitalului monopolist.

Situația internațională actuală, apreciată în documentele partidului nostru drept „deosebit de gravă”, evidențiază „intensificarea activității unor organizații reacționare, neofasciste, a politicii șoviniste, antisemite, revanșarde”, ce pune în fața popoarelor necesitatea luptei pentru a se „pune capăt politicii imperialiste de forță și dictat, de menținere și re-împărțire a zonelor de influență, de amestec în treburile altor state”¹². În același timp, după cum demonstrează înseși evenimentele istorice, s-a dovedit că „numai colaborarea activă între comuniști, socialiști, social-democrați și alte forțe democratice, inclusiv religioase, poate asigura soluționarea problemelor complexe ale dezvoltării economico-sociale în epoca noastră, ale instaurării păcii în lume. Din păcate, se pare că unii uită prea repede lecțiile și învățămintele istoriei, faptul că lipsa colaborării între comuniști și socialiști a fost unul din factorii care au dus la instaurarea fascismului în Germania și în alte țări, urmată de declanșarea celui de-al doilea război mondial, pe care omenirea l-a plătit atît de scump”¹³.

Profilarea unui asemenea pericol, într-un context politic internațional atît de complex cum este cel al zilelor noastre, face de o deosebită actualitate concepția președintelui României privind necesitatea combaterii neofascismului și a tuturor curenților de esență fascistă din lumea contemporană, prin unirea eforturilor tuturor forțelor dornice de progres. Cunoașterea manifestărilor fenomenului neofascist este de natură să con-

¹¹ *Din gîndirea filozofică a președintelui României, Nicolae Ceaușescu. Forțele motrice ale progresului social în epoca contemporană*, Editura politică, București, 1982, p. 108.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea festivă din Capitală consacrată împlinirii a 50 de ani de la eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române*, 16 februarie 1983, p. 15.

¹³ *Din gîndirea filozofică a președintelui României, Nicolae Ceaușescu. Forțele motrice ale progresului social în epoca contemporană*, p. 107.

tribuie la înțelegerea caracterului său nociv, sub raport politic și social, a necesității respingerii și demascării acestuia.

Ca și în cazul fascismului, ideologii variantei neo fac apel la curente de idei, la concepții despre lume și viață, despre stat, care neagă cuceririle spiritului uman și ale civilizației în domeniile libertății, egalității și justiției, făcând apologia unor principii ca autoritarismul, tirania, ierarhia socială strictă etc. Cît privește baza de masă a mișcărilor neofasciste ea este aceeași ca a vechiului fascism, provenind, în primul rînd, din păturile mijlocii.

O întrebare legitimă care se pune în legătură cu fenomenul neofascist este cea referitoare la posibilitatea apariției și manifestării lui, a atragerii la această mișcare profund antipopulară a unei părți a maselor. Faptul se explică și prin însușirea de către neofascism a unor lozinci de mare popularitate — cum ar fi dreptul la muncă, apărarea mamei și copilului, grija pentru sănătatea publică, pentru asigurări sociale etc. —, fără a se pune, evident, și problema schimbării condițiilor social-economice în vederea realizării lor efective, cît și prin operarea cu o demagogie aptă să înșele anumite straturi ale populației, chiar titulatura înșușită de diversele organizații neofasciste confirmînd aceasta. Astfel, aserțiunile privind pericolul comunist, cele anticomuniste și antimarxiste pot să-și găsească aderenți printre elementele mic-burgheze, șovăielnice și speriate în fața posibilității de a-și pierde statutul social în cazul unor transformări revoluționare. De asemenea, trecerea de la naționalismul vechiului fascism — dar cu păstrarea și invocarea revanșismului — la europoidism, în accepțiunea unei Europe a națiunilor așa-zis „libere” și, fără îndoială, în viziunea lor și adepți ale unei politici de fascizare — în condițiile accentuării tendinței de creare a unor organisme comune cu caracter economic și politic la nivel vest-european —, vădește efortul de adaptare al neofascismului la structurile și condițiile politice actuale, folosirea unor teme capabile să-i asigure audiență și menite să-l distanțeze oarecum de un precursor compromis.

În încercarea de adaptare la problemele ardente ale epocii și ale societății, ideologii neofasciști recuperează în beneficiu propriu lozincă depersonalizării individului în societatea capitalistă contemporană, a ascuțirii contradicțiilor dintre cultură și civilizație. În această perspectivă se propune ideea salvării culturii „creștine occidentale” de „comunismul ateu”, care ar duce la sărăcirea spirituală a individului. Încă în platforma programatică a Mișcării sociale italiene din toamna anului 1969 se aprecia că există o „criză a statului” și a tinerei generații, datorate, între altele, lipsei de soluții pe plan social și al aspirațiilor individului. Organizarea, în 1973, de către neofasciștii italieni a unui congres internațional avînd drept obiect „apărarea culturii” se înscrie în același context al acomodării ideologiei noului fascism la problemele și „atmosfera” epocii. Memoria istorică păstrează însă amintirea fascismului ajuns la putere, care a reprimat viața spirituală și a exercitat un control dictatorial asupra tuturor laturilor vieții culturale, determinînd degenerarea manifestărilor din acest domeniu, după cum atestă experiența țărilor ce au cunoscut acest regim.

În același spirit, lozincile rasiste ale neofascismului îmbracă mai ales forma luptei împotriva imigrației, care, în condițiile șomajului de proporții crescînde în aceste țări, ale accentuării sentimentelor de teamă și deznădejde în fața unui viitor nesigur, mai ales în rîndurile tineretului, se exprimă adesea prin valuri de violență împotriva grupurilor minoritare, cum s-a întîmplat în vara anului 1981 în Marea Britanie. Critica

regimului parlamentar, socotit „deșănțat“, se face în favoarea unui regim de „ordine și autoritate“ — al cărui sens a fost pe deplin relevat de „era fascistă“. Climatul de insecuritate pe care-l răspîndesc atentatorii neofasciști în unele țări capitaliste se înscrie ca o „critică practică“ a statului democrat, căruia i se reproșează incapacitatea de a se opune pericolului comunist. Atare teze, ce fac apel la credulitatea unor categorii înapoiate, ca și practica politică de factură criminală, bazată pe violență și diversiune, își găsesc aderenți — după cum o relevă agenda politică a multor țări capitaliste — în rîndul elementelor marginalizate, debusolate, incapabile să înțeleagă sensul progresului istoric și social*. Asemenea teorii, nocive în special pentru tineret, trebuie însă combătute cu toată fermitatea, ca și teoriile antisocialiste, întrucît — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — ele nu fac decît să îndemne masele „la întoarcerea spre epoci și orînduiri perimate, condamnate de istorie“¹⁴.

Succinta retrospectivă a modului de organizare și acțiune a neofascismului în unele țări capitaliste — în primul rînd Italia și R. F. Germania — pune în evidență similitudinile existente între fascismul vechi și cel nou, faptul că — așa cum reiese din documentele partidului nostru — pericolul potențial pe care acesta îl prezintă cere unirea și conlucrarea strînsă a forțelor înaintate ale societății pentru ca fascismul să rămînă odată pentru totdeauna doar o problemă istorică, nu și una politică**.

În Italia, țară în care a apărut pentru prima oară fascismul, admiratorii ori slujitorii fanatici ai lui Mussolini au început să se organizeze, încă în anii 1944—1945, în rețele clandestine, ceea ce i-a ajutat să supraviețuiască fenomenului epurării. Faptul — observă analiștii domeniului — a fost favorizat și pentru că în locul unei epurări radicale au avut loc doar „ajustări încete și parțiale“. Astfel, la 26 decembrie 1946 a fost creată, la Roma, Mișcarea socială italiană (M.S.I.) — partid politic reprezentativ pentru neofascismul italian —, care își propunea să-și întemeieze activitatea pe „fascismul revoluționar din 1919 și pe cele 18 puncte ale Manifestului de la Verona“.

Grija pentru camuflarea adevăratelor sale obiective — manifestă și în vechiul fascism la începuturile sale — este evidentă în formularea celor 10 puncte din declarația-program a noului partid. Aceasta cuprindea cerințele integrității teritoriale a Italiei, inclusiv cu „teritorii necesare pentru dezvoltarea economică“ și ale unei politici externe avînd drept țel crearea „uniunii europene“.

Climatul politic instalat odată cu începuturile războiului rece, caracterizat printr-o puternică ofensivă anticomunistă, va face ca, în pofida acțiunilor cu un evident caracter retrograd, la care noul partid se va deda chiar de la constituire, a poziției presei și a oratorilor săi, a componenței

* În legătură cu această problematică vezi: Elena Mureșan, *Neofascismul european și strategia destabilizării*, Editura politică, București, 1982.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 19, Editura politică, București, 1980, p. 252.

** Recent, în cadrul Comitetului O.N.U. de luptă împotriva discriminării rasiale, reprezentantul iugoslav arăta: „Grupări și organizații neonaziste și neofasciste care răspîndesc idei rasiste și antidemocratice, mai ales la adresa minorităților naționale și imigranților, au apărut în multe părți ale Europei occidentale“. Astfel, în Italia, grupuri neofasciste, acționînd „sub masca unui partid politic, au făcut propagandă fascismului și rasismului și au atacat membri ai unei minorități naționale“. După părerea reprezentantului iugoslav, asemenea manifestări amintesc de ani '20 și '30 („România liberă“ din 15 iulie 1983).

statului său major, M.S.I. să nu intre sub incidența legii nr. 1 546 din 3 decembrie 1947, cunoscută sub numele de „lex Scelba“, de reprimare a activităților neofasciste.

Procesul de destindere început în viața internațională în primii ani ai deceniului al șaptelea, care marchează pe planul vieții politice italiene consolidarea continuă a forțelor comuniste și socialiste, nu descurajează planurile neofascismului italian de a accede la putere. Acum se pun bazele unei rețele de organizații ilegale, ce vor reprezenta o adevărată forță de șoc la îndemina celor mai reacționare cercuri.

Criza politică pe care o declanșează „toamna caldă“ a anului 1968 favorizează „punerea în scenă“ de către neofascismul italian a unui program ce va căpăta numele de *strategia tensiunii* și va deveni o caracteristică a vieții politice din această țară. Faptele sînt relevante pentru obiectivul de fond al acesteia : destabilizarea statului democrat în încercarea de instaurare a unui regim de tip autoritar fascist. Prin aceste „fapte“ trebuie înțeleasă, în primul rînd, acțiunea de „semănare de bombe“ în întreaga țară.

O anchetă deschisă în 1972 de către organizațiile și presa democratică italiană, în legătură cu atentatele din acei ani, a dovedit că noul fascism, ce s-a autocaracterizat drept „democratic-modern“, este autorul principalelor acte de violență. După cum s-a relevat în concluziile anchetei, chiar „în cazurile cînd M.S.I. n-a putut fi inculpat ca responsabilul direct al atentatelor și agresiunilor, el nu rămîne mai puțin responsabilul indirect, căci acestea sînt datorate organizațiilor de extremiști care depind de M.S.I. sau pe care M.S.I. le-a încurajat, protejat, inspirat și poate chiar finanțat“¹⁵.

Obiectivul tuturor acestor atentate — făcînd parte din „strategia tensiunii“ — va deveni curînd clar opiniei publice : provocarea de panică, de insecuritate, de teamă. „Cei ce pun bombe sau cel puțin instigatorii la atentate vor să declanșeze la italian un reflex de apărare, să-l incite a reclama rigoarea ordinii : dreapta sinonimă cu ordinea. Logic, cu «strategia tensiunii» populația trebuie să aspire la un regim forte, de dreapta“¹⁶ — remarca un analist al problemei.

Teoria celor „două extreme“, potrivit căreia sînt puse pe același plan „pericolul de dreapta“ și de „stînga“, reprezintă, la rîndul său, un element de susținere a neofascismului. După cum apreciază observatorii neofascismului italian, sprijinul cel mai important și, în același timp, cel mai puțin sperat al noilor fasciști vine totuși din partea anumitor oameni politici, care nu sînt deloc fasciști și adesea sînt chiar antifasciști, dar care cred că pot utiliza strategia tensiunii pentru a-și justifica pozițiile lor politice bazate pe refuzul de a colabora cu comuniștii, cu reprezentanții forțelor muncitorești și democratice. Așa cum arăta, în acest sens, Enrico Berlinguer, ani de-a rîndul în Italia adevăratul extremism — de dreapta și adevărata subversiune — fascistă, au fost privite într-o anumită măsură ca o „reacție de ordine“, folosită pentru a contracara avîntul mișcării muncitorești și permițînd propaganda despre „extremismele opuse“¹⁷.

¹⁵ Giuseppe Gaddi, *Le visage du néofascisme. Les resultats de l'enquête sur le néofascisme en Italie*, în „Résistance Unie“, nr. 18, 1972, p. 19.

¹⁶ Patrik Meney, *L'Italie de Berlinguer. Document*, Editions J.C. Lattès, Paris, 1976, p. 74.

¹⁷ „L'Unita“ din 4 iunie 1974.

Cum vădesc însă faptele, care atestă continua escaladare a acțiunilor teroriste, indiferent de partea din care vin, a crede că e posibilă combaterea terorismului „roșu“ cu cel „negru“ înseamnă a-i concede „oarecare spațiu“ celui din urmă. Or, realitatea demonstrează că cele două „filoane“ ale terorismului nu sînt contrapuse, ci *convergente*; „avînd motivații și proclamații diferite, ele urmăresc același obiectiv: dezechilibrul, colapsul regimului, al statului democratic“¹⁸.

Masacrul neofascist de la Bologna, din toamna anului 1980, soldat cu 83 de morți și peste 200 de răniți, a adus din nou în atenția opiniei publice pericolul „brun“, a cărui gravitate e accentuată de acțiunile lui concertate, cum au dovedit-o episoadele ce i-au urmat: atentatele de la München și Paris. „Occidentul — sublinia revista „Giorni“ — se află în fața unei resurgențe a fascismului și rasismului fără precedent din perioada de tristă memorie a anilor '30“¹⁹.

Dacă în Italia manifestarea cea mai pregnantă a neofascismului este strategia tensiunii, tentativa de destabilizare a regimului de democrație burgheză pe calea continuilor atentate, a violenței menite să semene panică în rîndul populației, să pregătească climatul pentru apelul la „ordine și autoritate“, deci la fascism, în R. F. Germania principala trăsătură a neonazismului este încercarea de reabilitare morală și politică a nazismului pe fondul lozincilor revanșarde, al ideii renașterii „marelui Reich“ german. Așa cum remarca președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Republica Federală Germania „acționează încă forțe revanșarde, militariste, neonaziste, care ar dori să revizuiască situația creată după război, punînd din nou în pericol pacea pe continentul nostru și în lume“²⁰.

Exponentul cel mai notoriu al neonazismului în R.F.G. este Partidul național-democrat german (N.D.P.), fondat la 28 noiembrie 1964, în cadrul unui congres ținut la Hanovra. Crearea sa a avut drept scop să confere „substanță“ și o structură organizatorică diverselor mișcări de dreapta, care pînă atunci au avut o existență marginală. La începuturile sale el a regrupat tendințe divergente, ce mergeau de la un „neutralism național“ pînă la un neonazism cu greu de diferențiat față de cel vechi. În numai cîteva luni însă numărul membrilor săi a crescut îngrijorător.

Principalele teze ale propagandei N.D.P. regăsite, de altfel, și în publicații sau lucrări de extremă dreaptă, pot fi astfel rezumate: înfrîngerea Germaniei este pusă pe seama trădării, a „loviturii de pumnal în spate“ și a lipsei „unității interioare“; culpabilitatea Germaniei naziste în război apare ca un neadevăr, care trebuie combătut prin toate mijloacele; desfășurarea unei campanii avînd ca obiectiv defăimarea socialiștilor, sindicaliștilor, a social-democrației, a tuturor personalităților democratice; prezentarea regimului democratic ca o ordine falsă, impusă de învingători; după „recucerirea teritoriilor pierdute“, Germania trebuie să devină un Reich puternic, care să-și exercite dominația în Europa ș.a.

Congresul de la Karlsruhe (17 iunie 1966), care a consacrat noul partid ca pe o componentă a vieții politice din R.F.G., a stîrnit vii proteste pe plan național și internațional, exprimînd îngrijorarea opiniei publice

¹⁸ Bruno Bertini, Paolo Franchi, Ugo Spagnoli, *Estremismo, terrorismo, ordine democratico*, Editori Riuniti, Roma, aprilie 1978, p. 23.

¹⁹ Cînd „petele“ de pe glob capătă culoarea brună..., în „Scînteia“ din 7 ianuarie 1981.

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 339.

față de evenimentul „introducerii” unei formații cu un program politic atît de apropiat de partidul hitlerist al anilor '20, în pofida aparențelor de legalitate și constituționalitate păstrate cu grijă în statute.

Deși lipsit de posibilitatea de a fi reprezentat în Bundestag, datorită sistemului electoral vest-german *, partidul neonazist se conturează ca preocupant pentru viața democratică a țării, prin caracterul său de nucleu ideologic al organizațiilor de extremă dreaptă. Una din acțiunile politice de mare anvergură lansate de aceste organizații, cît și de alte cercuri neo-naziste, este cea a negării culpabilității criminalilor de război. Astfel, prin intermediul unor lucrări de popularizare, neonaziștii susțin că „n-au existat niciodată” lagăre de concentrare în Germania nazistă și nici „pretinsul genocid” **.

Un rol deosebit în proliferarea neonazismului, în cîștigarea de aderenți, totdeauna amatori să-și ucidă semenii în numele unor așa-zise idei ori aspirații politice, îl au grupările paramilitare, care practică „acțiunea directă”, adică terorismul, atentatele și violența nedisimulate în spatele unei frazeologii demagogice. Menționăm cîteva dintre aceste grupări, bilanțul „activității” lor fiind, evident, greu de redat : „Frontul fascist”, rețelele „activității” lor fiind, evident, greu de redat : „Frontul fascist”, rețelele Hitler», „Grupul de sport și apărare «Hoffmann»” ș.a.

În ce privește gruparea Hofmann, în luna ianuarie 1980, ministrul de interne al R.F.G. o interzice pe baza prevederii că organizațiile cu caracter anticonstituțional pot fi dizolvate. Avînd circa 400 de membri, gruparea era atașată — după cum reiese din declarația „führer-ului” ei — politiciii lui Hitler și celui de-al treilea Reich. Abominabilul atentat de la München, de la „sărbătoarea berii” (26 septembrie 1980), care s-a soldat cu 12 morți (între care trei copii) și rănirea altor 211 persoane, a fost comis de un membru al acestei grupări interzise. De altfel, la puțină vreme de la acest eveniment dramatic, în R.R.G. a mai luat ființă o grupare neo-nazistă — „Grupul Köhler”, după numele atentatorului al cărui cadavru a fost găsit la locul dezastrului.

Recrudescența fascismului a avut loc și în alte țări ale Europei occidentale, în S.U.A., în țările Americii Latine, unde după război s-au refugiat numeroși fasciști și naziști notorii. Fără a atinge amploarea manifestărilor înregistrate de neofascism în țări ca Italia sau R.F.G., acest fenomen s-a făcut simțit și în alte părți, trăgînd un semnal de alarmă asupra pericolului potențial pe care-l prezintă acest fenomen într-un context social-politic ca cel actual — de criză profundă a societății, în multiplele ei domenii ²¹.

Succinta prezentare a mișcării neofasciste relevă faptul că neofascismul este un element constitutiv al vieții politice și al ideologiei din unele țări capitaliste dezvoltate, reprezentînd un pericol ce nu trebuie

* Legea electorală din 1953 a instituit baremul de 5% pentru ca un partid să poată fi reprezentat în Bundestag.

** Vizionarea, în cursul anului 1979, de către 20 de milioane de persoane, a serialului televizat „Holocaust” a zguduit profund opinia publică din R.F.G., emnente personalități exprimîndu-și pozițiile în legătură cu caracterul salutar al acestui film.

subestimat, în pofida faptului, că influența sa este departe de a putea fi comparată cu cea a fascismului interbelic. Dar, ca și acesta, neofascismul este expresia condițiilor specifice pe care le generează capitalismul monopolist de stat, a crizei complexe a sistemului capitalist, cînd cercurile conducătoare caută și încurajează formarea unui instrument de șoc, apt să fie folosit pentru reprimarea avîntului maselor populare, ce poate pune în pericol acest sistem bazat pe exploatarea oamenilor muncii. Baza socială a mișcărilor neofasciste, profund retrograde, este reproducă neconținut de înseși structurile economice ale societății capitaliste, care marginalizează continuu noi categorii ale populației, fenomen agravat de consecințele sociale profunde ale revoluției tehnico-științifice în cadrul capitalist. Din masa mereu în creștere a nemulțumiților se recrutează membrii acestor mișcări, a căror esență ideologică este antidemocratismul, antiumanismul și iraționalismul, opoziția, prin teroare și violență, la orice formă de progres.

Asemănarea noului val cu fascismul interbelic evidențiază imperativul acțiunii hotărîte și unite a tuturor forțelor progresiste împotriva acestui rău comun al umanității. „Analiza evenimentelor din perioada anilor 1920—1940 — subliniază, în acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează că în Europa fascismul a putut triumfa într-un mare număr de state atît datorită unor cauze economico-sociale, cît și lipsei de unitate a clasei muncitoare, a comuniștilor și socialiștilor, a celorlalte forțe democratice antifasciste“²². Pentru ca lecțiile istoriei să nu fie uitate nu există decît calea colaborării tuturor forțelor înaintate ale societății, a activizării cercurilor largi ale opiniei publice progresiste de pretutindeni pentru bararea flagelului. Partidul nostru, ca și în anii ilegalității — precizează secretarul general al partidului — dezaprobă și condamnă actele teroriste, întrucît, indiferent sub ce pretext ar fi săvîrșite, sînt contrare cauzei eliberării naționale a popoarelor, cauzei progresului și dreptății sociale : „Numai unirea conștientă a maselor muncitoare, a forțelor înaintate ale societății, a popoarelor, desfășurarea unei largi activități de masă, sub diferite forme, pot asigura soluționarea justă a problemelor sociale, apărarea democrației, a drepturilor și libertăților cetățenești, triumful luptei de eliberare națională, al luptei revoluționare pentru progres și o viață mai bună, pentru transformarea revoluționară, socialistă a lumii, pentru pace pe planeta noastră“²³.

Acest punct de vedere a fost exprimat și la Reuniunea general-europeană de la Madrid, delegația țării noastre pronunțîndu-se pentru o strînsă și sinceră cooperare europeană „în diferite probleme umanitare, inclusiv

²¹ Cînd „șobolanii negri“ declamă insolent : „Nu sîntem destul de fasciști“, în „România liberă“ din 1 noiembrie 1980.

²² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 45.

²³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, p. 544—545.

pentru combaterea, cu forțe comune, a manifestărilor de recrudescență a violenței, în toate formele sale, a terorismului, neofascismului și intoleranței rasiale, pentru apărarea instituțiilor democratice ale societății...”²⁴, deoarece extinderea unui fenomen atât de nociv ca neofascismul este o problemă care privește întreaga umanitate progresistă.

Neofascismul, curențele extremiste de esență fascistă, reminiscențe ale unui trecut condamnat aspru de istorie, acționează în cadrul uneia dintre cele două tendințe ireconciliabile în lumea de azi — și anume, în tendința ce promovează politica de forță și război. Acestei tendințe i se opune însă politica de destindere, de pace și de independență, îmbrățișată de forțele progresiste și realiste de pretutindeni, hotărâte să lupte împotriva politici nesăbuite de înarmare, care pune în pericol însăși viața omenirii, civilizației de pe planeta noastră.

Militant din tinerețe al luptei antifasciste, reprezentant — din însărcinarea conducerii partidului comunist — al tineretului revoluționar și democrat în Comitetul Național Antifascist, care a realizat un larg consens național al tuturor forțelor patriotice pe platforma luptei antihitleriste, tovarășul Nicolae Ceaușescu desfășoară, pe linia acestei tradiții și în condițiile complexe ale lumii contemporane, o intensă activitate internațională consacrată făuririi unor ample coalitii de forțe în vederea salvagădării păcii, adoptării unor măsuri urgente pentru prevenirea riscului unui război nuclear, activitate ce se bucură de adeziune, apreciere și stimă pe plan internațional. În acest sens, cu prilejul întâlnirilor și contactelor pe care le are cu șefi de stat din numeroase țări de pe glob, președintele României socialiste militează pentru dezvoltarea și promovarea unor relații de colaborare pașnică între toate statele lumii, pe baza principiilor deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, respectării dreptului fiecărui popor la dezvoltare liberă, fără nici un amestec din afară, a dreptului fiecărei națiuni de a-și alege orînduirea socială pe care o dorește, singura cale de asigurare a destinderii, independenței și păcii în viața internațională. Pentru orientarea evoluției vieții internaționale pe o cale nouă, democratică, fără de războaie, partidul nostru și-a amplificat continuu relațiile cu partidele socialiste, social-democrate, cu toate organizațiile muncitorești, antiimperialiste, întărind, totodată, raporturile de solidaritate și colaborare cu mișcările de eliberare națională, cu partidele de guvernământ din țările în curs de dezvoltare, cu alte partide democratice, cu organizații progresiste, revoluționare de pretutindeni. „Pornim de la realitatea că întărirea solidarității și colaborării acestor forțe este un imperativ al zilelor noastre, condiția sine-qua-non a edificării unei lumi a dreptății sociale și naționale, a independenței și bunăstării fiecărei națiuni” — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român²⁵.

²⁴ „Lumea”, nr. 8 din 19 februarie 1981, p. 6.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 19, p. 283.

Așa cum relevă președintele țării noastre, stă în puterea popoarelor ca, acționînd conștiente și unite, să se opună politicii de forță și promotorilor ei, să bareze calea războiului și a încordării. „Ne exprimăm convingerea fermă — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — că popoarele dispun de forță și capacitatea de a schimba cursul actual al vieții internaționale, de a imprima evenimentelor un curs nou, democratic, spre destindere și pace“²⁶. Pentru aceasta trebuie să se vegheze și să se acționeze cu toată fermitatea „împotriva factorilor negativi care mai există în viața continentului, a forțelor ce se opun cursului spre destindere, a mișcărilor rasisiste, reacționare, național-șovine, iredentiste“²⁷, al căror țel este unul singur — să semene vrajbă și neîncredere între popoare, să zăgăzuiască o politică de colaborare în Europa și în întreaga lume, pentru a opri cursul spre progres al istoriei.

²⁶ Din gîndirea filozofică a președintelui României, Nicolae Ceaușescu, *Forțele motrice ale progresului social în epoca contemporană*, p. 151.

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 19, p. 268.

A VII-A SESIUNE A COMISIEI MIXTE ROMÂNŌ-POLONE DE ISTORIE (Varșovia, 20—23 martie 1984)

În zilele de 20—23 martie 1984 a avut loc la Varșovia cea de-a VII-a Sesiune a Comisiei mixte româno-polone de istorie.

Delegația istoricilor români a fost alcătuită din: *prof. univ. dr. Pompiliu Teodor*, de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca — președintele părții române în Comisie; *dr. Milică Moldoveanu*, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. — secretar al părții române în Comisie; *dr. Șerban Papacostea*, cercetător științific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din București și *dr. Veniamin Ciobanu*, cercetător științific principal la Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași — membri în Comisie; *dr. Alexandru Zub*, cercetător științific principal la Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol”, *conf. univ. dr. Nicolae Edroiu*, de la Universitatea „Babeș-Bolyai” și *dr. Constantin Paraschiv*, secretar științific al Secției de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice — experți.

Delegația istoricilor polonezi a fost compusă din: *prof. dr. Tadeusz Jedruszczak*, de la Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe, redactor-șef al revistei „Kwartalnik Historyczny” — președintele părții polone în Comisie; *Zbigniew Wawer*, cercetător științific la Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe — secretar al părții polone în Comisie; *lector dr. Malgorzata Willaume*, de la Universitatea „Marie

Curie-Sklodowska” din Lublin — membră în Comisie; *prof. dr. Tadeusz Wasilewski*, de la Universitatea din Varșovia, *prof. dr. Witold Stankiewicz*, *prof. dr. Monika Senkowska-Glük*, *prof. dr. Andrzej Ajnenkiel*, *conf. dr. doc. Henryk Wisner*, *conf. dr. doc. Wiesław Majewski*, *lector dr. Halina Kiepuska* și *dr. Maria Nowak-Kielbikowa*, de la Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe, *dr. doc. Artur Leiwand*, membru al Consiliului Societății „Amicii istoriei” — experți.

În cadrul alocuțiunii de deschidere a lucrărilor Sesiunii, *prof. univ. dr. Pompiliu Teodor* a relevat importanța crucială și înalta semnificație pentru istoria poporului român a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă din August 1944.

De-a lungul Sesiunii, din partea română au fost prezentate referatele: *Țările Române și Polonia față de problema otomană în secolul al XVII-lea*, de *conf. univ. dr. Nicolae Edroiu* și *dr. Veniamin Ciobanu*; *Preocupări de istorie a culturii în România în perioada interbelică*, de *dr. Alexandru Zub*; *Noutăți editoriale privind istoria epocilor modernă și contemporană editate în România în perioada 1982—1984*, de *dr. Milică Moldoveanu* și *dr. Constantin Paraschiv*.

De asemenea, din partea polonă au fost susținute referatele: *Polonia față de problema otomană în secolul al XVII-lea*, de *conf. dr. doc. Henryk Wisner*; *Știința și cultura în Polonia în perioada interbelică*, de *prof. dr. Tadeusz Jedruszczak*; *Activitatea postului de*

radio polonez în perioada interbelică, de lector dr. Halina Kiepuska; *Popularizarea marinei de război poloneze în anii 1930—1939*, de Tadeusz Kondracki; *Noutăți editoriale din domeniul istoriei apărute în Polonia în perioada 1982—1984*, de lector dr. Malgorzata Willaume și Zbigniew Wawer.

Materialele prezentate, conținând numeroase interferențe istorice româno-polone, au stimulat o vie discuție cu caracter comparativ. S-au pus astfel în relief unele aspecte mai puțin cercetate de istoriografie și anume rolul mijloacelor de difuzare în mase a culturii — ca, de pildă, radioul — și corelația dintre fenomenul politic și cel cultural în perioada interbelică. S-a realizat și cu acest prilej un larg schimb de păreri, remarcându-se, totodată, necesitatea inițierii unor noi direcții ale cercetărilor pe diferite teme. Informările părții române despre noutățile editoriale, precis structurate, au evidențiat contribuțiile românești în domeniul istoriei medievale, moderne și contemporane, subliniindu-se efortul istoricilor români de analiză integrală a fenomenelor de istorie națională și universală.

Apresiasi pozitiv rezultatele reuniunii, ambele părți au stabilit următoarele teme pentru viitoarele sesiuni ale Comisiei mixte: a VIII-a, în România (1985): 1. *Rolul Mării Negre și Mării Baltice în epoca feudală, secolele XIII—XVIII, pentru Țările Române și Polonia* și 2. *Problema agrară și mișcările țărănești în România și Polonia în secolele al XIX-lea și al XX-lea*; a IX-a, în Polonia (1986): 1. *Cercetările arheologice privind evul mediu în România și Polonia* și 2. *Probleme ale evoluției economice și sociale din România și Polonia după primul război mondial*.

În timpul întâlnirilor pe care membrii Comisiei mixte le-au avut cu prof. Ștefan Kieniewicz, președintele Comitetului de Științe istorice al Academiei Polone de Științe, prof. Janusz Tazbir, directorul Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe, precum și în timpul Sesiunii, a fost subliniată de către interlocutorii polonezi reușita celui de-al XV-lea Congres internațional de istorie desfășurat la București în 1980.

MILICĂ MOLDOVEANU

MASĂ ROTUNDĂ CU TEMA : MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ȘI PROBLEMA COLONIALĂ (Berlin, 3—4 mai 1984)

Întâlnirea care a avut loc la Berlin s-a înscris în cadrul acțiunilor pregătitoare ale Conferinței de la Linz (Austria) a istoricilor mișcării muncitorești, ale cărei lucrări se vor desfășura în septembrie 1984, organizată de Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (I.T.H.). A intrat deja în tradiție ca Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. să organizeze anual astfel de reuniuni (ajunse deja la cea de-a zecea ediție), în care să se facă un schimb preliminar de opinii asupra problemelor ce vor fi dezbătute la Linz. Anul acesta, dr. Hans Piazza, prorector al Universității din Leipzig, a pregătit un material pentru discuții cu tema: *Mișcarea muncitorească și problema colonială. 1917—1939*, ce urmează ca, pe baza concluziilor desprinse și a părerilor exprimate în cadrul acestei mese rotunde, să fie îmbunătățit și, în final, să fie prezentat de autor la conferința preconizată.

La întâlnire au participat istorici din Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D.G., R.F.G., Polonia, România, Ungaria,

Uniunea Sovietică și, pentru prima oară, din R.D. Vietnam. Din partea Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a luat parte dr. Ion Calafeteanu.

Referatul dr. Hans Piazza a tratat unele aspecte privind geneza anticolonialismului în mișcarea muncitorească, noul stadiu al mișcării anticoloniale după primul război mondial, problema creării Frontului Unit Antiimperialist, situația și sarcinile mișcării de eliberare în anii '30 etc.

Luînd cuvîntul pe marginea materialului supus dezbaterii, reprezentantul Institutului de studii istorice și social-politice a relevat meritele acestuia și a formulat, totodată, unele sugestii care ar putea fi luate în considerare de autor la definitivarea lui. În acest sens a relevat că accentul ar trebui să se pună în primul rînd pe înfățișarea luptei popoarelor din colonii, pe analiza forțelor social-politice interne și, în acest cadru, pe evidențierea locului și rolului mișcării muncitorești din colonii și numai

după aceea pe mișcarea muncitorească internațională și sprijinul pe care ea l-a dat luptei anticoloniale a popoarelor; lipsa oricărei referiri la mișcarea anticolonială din Africa neagră ar crea impresia falsă că popoarele din această zonă s-ar fi împăcat cu situația lor de popoare coloniale. De asemenea, a arătat că ar trebui amintite și explicate condițiile în care a fost posibil ca, în prima parte a celui de-al doilea război mondial, unele dintre popoarele coloniale din Asia să lupte alături de militarismul japonez, care le promisese „eliberarea” de sub jugul colonialiștilor europeni. La originea acestei situații trebuie puse și unele lipsuri și greșeli în teoria și practica mișcării muncitorești revoluționare internaționale în problema colonială.

Participanții au făcut și un schimb de vederi asupra tematicii Conferinței din anul 1985 de la Linz, consacrată „Situa-

ției politice și sociale a clasei muncitoare la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și în primii ani postbelici”.

S-a căzut de acord ca la viitoarea Adunare generală a membrilor I.T.H. să se susțină ca tema „Mișcarea muncitorească și problema tineretului în perioada 1917—1939” să fie înscrisă pe agenda Conferinței de la Linz din 1986.

Din partea organizatorilor Conferinței de la Linz, dr. W. Garscha a informat că anul acesta se aniversează împlinirea a 20 de ani de la fondarea I.T.H., cea mai importantă reuniune a istoricilor mișcării muncitorești. De aceea, reuniunea din acest an va avea un caracter deosebit. Printre manifestările ce vor avea loc cu acest prilej se înscrie și deschiderea unei expoziții internaționale de cărți apărute după 1980, la care sînt invitate să participe toate institutele membre ale I.T.H.

ION CALAFETEANU

**DEPUTAȚII SOCIALIȘTI ÎN PARLAMENTUL ROMÂN.
DISCURSURI (1888—1899 ; 1919—1921),
Editura politică, București, 1983, 364 p.**

O preocupare statornică a corpului de cercetători de la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a constituit-o și o constituie, în continuare, editarea de izvoare privind istoria patriei, a mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român. Ea s-a materializat în publicarea a numeroase volume de documente și antologii de texte, prin care s-au pus în circuitul științific prețioase mărturii referitoare la trecutul poporului nostru, la lupta multiseclară a românilor pentru unitate, independență, libertate și progres social. Cu toate acestea, multă vreme, un important izvor documentar — *Dezbaterile Adunării Deputaților și Dezbate-*

rile Senatului — n-a fost suficient valorificat, excepție făcând unele referiri prezente în lucrări, studii și articole ce abordează perimetrul tematic al vieții politice românești din veacul trecut și de la începutul secolului nostru, publicate îndeosebi în ultimii ani.

Aniversarea, în 1983, a 90 de ani de la carearea partidului politic al clasei muncitoare din România a reprezentat prilejul favorabil unor apariții editoriale menite să pună și mai clar în evidență bogatele și glorioasele noastre tradiții revoluționare, să sublinieze locul și rolul partidului politic proletar în societatea românească. Printre acestea se află și volumul *Deputații socialiști în Parlamentul român. Discursuri (1888—1899 ; 1919—1921)*, Cuvînt înainte, antologie și note de Vasile Niculae, Ion Toacă, Georgeta Tudoran.

Volumul reunește cele mai semnificative cuvîntări, interrelări, intervenții ale deputaților și senatorilor socialiști rostite în forul legislativ suprem al statului român în anii mai sus menționați. Reproduse, în cele mai multe cazuri, sub formă de fragmente, pentru a putea fi cuprinse cît mai multe documente în relativ restrînsul spațiu tipografic avut la dispoziție, aceste importante mărturii de epocă redau fidel traiectul acțiunii parlamentare socialiste, a cărei cunoaștere — așa cum se subliniază în *Cuvînt înainte* — va putea „să aducă un plus de informație și de înțelegere asupra evoluției mereu ascendente a mișcării noastre muncitorești, în strînsă legătură cu dezvoltarea de ansamblu a vieții economico-sociale și politice românești“ (p. 5.)

Volumul este structurat pe două părți, corespunzătoare celor două etape istorice în care mesagerii parlamentari ai clasei muncitoare, țărănimii și altor categorii sociale exploatate s-au aflat pe băncile corpurilor legiuitoare românești: 1888—1899 și 1919—1921. Atare periodizare, impusă de realitatea istorică și de considerente metodologice, denarte de a sugera o aparentă ruptură, exprimă și din acest punct de vedere unitatea, continuitatea și ascendența mișcării noastre muncitorești, capacitatea sa de continuă maturizare politică și organizatorică, proces legic, de-a lungul căruia s-au impus, ca momente de vîrf, evenimentele istorice din anii 1893 și 1921. Nu ne îndoiim, dealtfel, că cercetarea acestui important izvor documentar va fi continuată și pentru epoca următoare făuririi Partidului Comunist Român.

Documentele inserate în prima parte a volumului înfățișează intensă activitate parlamentară a primilor deputați socialiști — V.G. Morțun și I. Nădejde, activitate desfășurată în intervalele ianuarie 1888—februarie 1889 și aprilie 1891—aprilie 1899, respectiv octombrie 1888—aprilie 1891. De fapt, numărul deputaților socialiști de la sfîrșitul veacului trecut a fost de trei, cel de-al treilea, Lascăr Veniamin, fiind invalidat, abuziv și nefondat, în ianuarie 1889, de majoritatea conservatoare a Parlamentului.

La o primă vedere s-ar crea impresia că prezența, timp de 11 ani, a numai doi deputați socialiști într-o Adunare a Deputaților ce cuprindea 183 de membri, nu ar putea fi considerată o realizare deosebită a unui partid aflat în plină afirmare pe scena vieții noastre politice. Fenomenul devine însă explicabil și aceste izbînzii își dezvăluie adevărata valoare dacă le raportăm la cadrul economic, social, și, mai ales, politic-constituțional în care ele au fost obținute.

După cum este știut, conform prevederilor Constituției României, pînă în 1918 sistemul electoral se baza pe votul cenșitar, fapt care reprezenta o serioasă barieră în calea accesului reprezentanților autentici ai maselor muncitoare către Parlament. În practica politică, locurile de deputați și senatori erau disputate, de regulă, de reprezentanții partidelor de guvernămînt — liberal și conservator. Chiar și șansele de alegere a unor lideri de formațiuni politice burghize mai mici erau drastic limitate. Atare condiții au făcut ca inițiativele electorale ale Partidului muncitorilor să se constituie în veritabile surprize, iar succesele înregistrate, începînd cu ianuarie și octombrie 1888 și continuate, apoi, în 1891, 1892 și

1895, să demonstreze posibilitatea realizării, prin captarea interesului maselor muncitoare asupra unui program izvorit din necesitățile lor fundamentale, a unor mutații de esență într-un sector al vieții noastre politice aparent imuabil.

Documentele înfățișează paleta problematică largă a preocupărilor parlamentare a primilor deputați socialiști români. De la cele dintîi intervenții de la tribuna Adunării Deputaților ei și-au demonstrat calitatea de exponenți ai unui partid politic aparte, care urmărea atît transformări de structură în societatea românească, cît și soluționarea chestiunilor vitale cu care aceasta se confrunta în etapa istorică respectivă.

Ca „reprezentanți ai Partidului muncitorilor“ (p. 28), deputații socialiști s-au ilustrat drept apărători consecvenți ai aspirațiilor întregului popor muncitor, ca susținători activi ai necesității deplină unități național-statale, ai progresului și prosperității patriei. Ei au făcut dese incursiuni în trecutul nostru istoric — pe care îl cunoșteau foarte bine —, în vederea extragerii de concluzii necesare în acțiunea politică din momentul istoric dat. Cel mai adesea a fost invocată, după cum se poate lesne observa din materialul selectat, figura lui Mihai Viteazul și marea înfăptuire de la 1600, atunci cînd s-a înfăptuit, după cum remarcă V. G. Morțun, „pentru o clipă, acel mare ideal politic care și astăzi este crezul intim al neamului nostru: întrunirea tuturor românilor într-un stat, unirea Ardealului și a Moldovei cu Muntenia“ (p. 104). După cum alte mari evenimente istorice — 1821, 1848, 1859, 1877 — s-au bucurat și ele de atenția mesagerilor parlamentari socialiști, tocmai pentru reverberația lor în dezbaterile de idei din anii de sfîrșit ai veacului trecut, atunci cînd lupta de emancipare socială și unitate națională se dezvoltă tot mai mult. Iar această luptă avea în centrul ei, ca forțe motrice, masele populare, chemate să înfăptuiască, precum înaintașii („Ce am fi noi azi ca stat, ca națiune — se întreba și da, implicit, și răspunsul, același deputat socialist —, fără pandurii lui Tudor, fără eroii din Dealul Spirii, fără Penes Curcanul“ — p. 109), înaltele țeluri ale națiunii române întregi.

Alte mărturii cuprinse în volum grăiesc despre hotărîrea cu care deputații socialiști au militat în vederea dezvoltării industriei naționale și elaborării unei viabile legislații a muncii pentru lucrătorii industriali. Ei au demascat exploatarea din fabrici și ateliere și s-au pronunțat pentru luarea de măsuri ne-

cesare îmbunătățirii condițiilor de lucru și de viață ale muncitorilor (p. 34—36, 72—76, 123—124, 133—142).

Un loc de mare importanță în activitatea Parlamentară a primilor deputați socialiști ocupă problema agrar-tărănească. În volum se relevă cum I. Nădejde și V. G. Morțun — aleși, după cum se știe, și cu voturile țărănești de la Colegiul al III-lea în efervescentul an 1888 — au susținut cauza dreaptă a țărănimii răsculate și au propus măsuri pentru ridicarea condiției ei sociale, pe calea unor noi împroprietări. Au făcut aceasta pentru că ei știau că țărănimia fusese principala stavilă în calea năvălitorilor, că ea apăruse, veacuri de-a rândul, glia străbună, că tot ea produsese și producea încă cea mai mare parte a avuției naționale. În același timp, ea, țărănimia, era lipsită de pământ, crunt exploatată de proprietari și arendași și lipsită de drepturi politice. Deputații socialiști erau convinși că această clasă de bază a societății românești, „care ne-a apărât și limba, care ne-a apărât și statul român, scăpîndu-l din restriștile vremurilor trecute“, va fi „gata să-l apere și în primejdiile viitoare“ (p. 117—118).

Declarîndu-se și manifestîndu-se ca apărători fermi ai țărănimii, deputații socialiști au explicat, în fața reprezentanței naționale, rosturile campaniei desfășurate de partidul clasei muncitoare în vederea organizării de cluburi socialiste în mediul rural, prin care țărani să poată obține îmbunătățirea situației lor economice, sociale și politice.

Numeroase pagini cuprinse în volum redau stăruitoarele eforturi depuse de primii deputați socialiști pentru continuarea democratizării a vieții politice a țării. Demascarea abuzurilor autorităților împotriva organizațiilor muncitorești, a ingerințelor în alegeri, a încălcărilor libertăților individuale a făcut obiectul a dese interpelări, de fiecare dată concluzionîndu-se că rezolvarea acestor probleme se va putea înfăptui doar prin introducerea votului universal.

Pe acest teren, demonstrează documentele, deputații socialiști s-au întâlnit și au conlucrat strîns cu unii deputați de alte orientări politice — între care Vintilă C. A. Rosetti, Vasile M. Kogălniceanu, George Panu ș.a. —, exemplul cel mai concludent constituindu-l faptul că un amendament la Constituție, ce propunea introducerea sufragiului univer-

sal, depus de V. G. Morțun patru ani consecutiv (1895—1898), a reușit să intrunească adeviziunea a 38 de deputați (p. 121—122, 356).

Partidul clasei muncitoare a participat la viața electorală a țării și în anii de început ai veacului nostru, în alegerile parlamentare din 1907, 1911, 1912, februarie și mai 1914. N-a mai reușit, însă, să-și trimită reprezentanți în Adunarea deputaților, în condițiile intensificării represiunilor antimuncitorești de după răscoala din 1907, ca și ale unor defecțiuni în modul de a concepe și înfăptui politica de alianțe. Oricum însă, eforturile n-au fost zadarnice, deoarece confruntările electorale au constituit prilejuri favorabile pentru o intensă propagandă socialistă, pentru popularizarea programului partidului, pentru întărirea, lărgirea și consolidarea rîndurilor sale.

După Marea Unire din 1918, care a produs mutații profunde în societate și în viața noastră politică — inclusiv prin introducerea, ca urmare a luptei hotărîte a clasei muncitoare și a altor forțe democratice, progresiste, a votului universal —, abordarea activității electorale și parlamentare a cunoscut noi dimensiuni. Astfel, participînd, într-un număr restrîns de județe, la alegerile din octombrie 1919, socialiștii au dobîndit 7 mandate de deputați prin: Gheorghe Cristescu, Ilie Moscovici, Toma Dragu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Al. Dunăreanu, Al. Gh. Oprescu, Gheorghe Panaitescu. Noile alegeri, desfășurate în mai 1920, au marcat succese și mai importante ale socialiștilor, materializate în obținerea a 20 mandate de deputați (Gheorghe Cristescu, Ilie Moscovici, Al. Dobrogeanu-Gherea, Toma Dragu, Al. Dunăreanu, Dumitru Stoiculescu (care l-a înlocuit pe M. Gh. Bujor, invalidat de Parlament), Gheorghe Tănase, Boris Ștefanov, Iosif Ciser, Eftimie Gherman, Evanghele Stănev, George Grigorovici, Iacob Pistiner, Costa Stoev, Francisc Geistlinger, Rudolf Gaidosch, Ion Heșca, Constantin Cracalia, Iuliu Dascal, Iosif Mayer) și, pentru prima oară, a 3 mandate de senatori — George Grigorovici (fiind ales și deputat, el optează pentru mandatul de senator), Iosif Gabriel, Ioan Ianc.

Activității acestor mesageri parlamentari ai proletariatului organizat îi este consacrată partea a doua a lucrării. Sintetizînd conținutul amplei activități par-

lamentare a deputaților și senatorilor socialiști din anii 1919—1921, în *Cuvînt înainte* se apreciază: „De la înalta tribună a Parlamentului ei au exprimat atașamentul profund al clasei muncitoare față de înfăptuirea deplinei noastre unități național-statale, căreia tratatele de pace de după primul război mondial n-au făcut decît să-i confere consacrarea internațională, și au susținut măsurile legislative menite să conducă la dezvoltarea economico-socială a României reîntregite, la lărgirea continuă a cadrelor sale democratice, la promovarea unei politici externe de pace și bună înțelegere între popoare. În același timp, în consens cu poziția de ansamblu a mișcării noastre muncitorești, deputații și senatorii socialiști s-au pronunțat pentru apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare și țărănimii, ale tuturor celor ce muncesc, indiferent de naționalitate“ (p. 9).

Într-adevăr, mărturiile inserate în această a doua parte a volumului atestă faptul că deputații și senatorii socialiști au subliniat uriașa însemnătate pe care a avut-o actul istoric de la 1 Decembrie 1918 pentru destinele națiunii române. Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — declara, la 19 iulie 1920, deputatul Iosif Ciser — „a adus noile hotărîri foarte frumoase, a adus un balsam pentru inimile poporului“ (p. 191). Iar senatorul George Grigorovici aprecia, la 20 iulie 1920, că „Alba Iulia a fost un moment de înălțare deosebită, cînd toată Europa privea la noi ca la niște oameni care înțeleg să evite orice tratat impus“ (p. 210).

Era firesc, deci, ca, pe temeliile patriei unite, lupta clasei muncitoare, a maselor populare să-și propună, așa cum chema Declarația din februarie 1919 a Comitetului Executiv al Partidului Socialist și a Comisiei Generale a Sindicatelor, ca „România nouă de azi trebuie să devină România socialistă de mâine“ — înalt crez ce însuflețea și activitatea deputaților și senatorilor socialiști. Situîndu-se cu fermitate pe terenul socialismului aplicat la condițiile naționale ale României, ei declarau că, intrați în Parlament, „reprezintă interesul păturilor largi ale poporului, ale maselor, ale muncitorilor, ale funcționarilor, ale tuturor celor care trăiesc din muncă și nu din exploatarea altora“ (p. 169). De aceea și puteau apre-

cia că momentul trecerii la o nouă societate, prin lupta maselor populare, este legat de maturizarea condițiilor necesare acestei profunde transformări. Așadar, o revoluție, care „ar face fericirea unui stat, cînd ar veni de la păturile acestea largi, căci ar fi națională, a nației“, s-ar putea înfăptui „dacă poporul nostru ar ajunge la un nivel de dezvoltare culturală și economică, căruia organizarea de azi capitalistă să nu mai corespundă și ar introduce organizarea socialistă; aceasta constituie o revoluțiune, însă o revoluțiune națională, fiind făcută de păturile largi ale poporului, care constituie națiunea“ (p. 170).

Perspectiva țelului final — societatea socialistă —, prezentă în programul Partidului socialist, în manifestele lui electorale, în acțiunea parlamentară, n-a presupus însă neabordarea, de către forța politică muncitorească, a problemelor stringente aflate la ordinea zilei. Cu atît mai mult, deputații și senatorii socialiști — acționînd uniți, în cadrul grupului parlamentar socialist sau socialist-comunist, cum se intitula în anii 1920—1921 — au avut numeroase intervenții în Parlament — unele dintre ele cuprinse în volum — referitoare la intensă mișcare revendicativă din 1918—1921 (p. 146—153, 200—201, 297—300), la abuzurile autorităților împotriva mișcării revoluționare (158—165, 288, 311—313, 329—331). Numeroase interpelări au fost adresate de Gh. Cristescu, Gh. Tănase, Al. Dobrogeanu-Gherea, Toma Dragu, Eftimie Gherman cu prilejul dezbaterilor asupra proiectului Legii pentru reglementarea conflictelor colective de muncă sau în legătură cu Legea privind asociațiile profesionale (p. 221—288, 313—321). De asemenea, ei au înfățișat Parlamentului punctul de vedere socialist asupra reformelor agrare (p. 322—325, 326—327, 335—337, 338—343) și financiară (p. 329—332), insistînd pe necesitatea extinderii prevederilor favorabile maselor populare.

Documentele cuprinse în finalul volumului reflectă modul cum a fost recepțat în Parlamentul țării actul abuziv al autorităților, care au arestat un mare număr de participanți la Congresul din mai 1921 de făurire a Partidului Comunist Român. Este vorba, între altele, de Petiția înaintată Adunării Deputaților de către un grup de 54 delegați ai „secțiunilor Partidului Socialist-Comunist

din întreaga țară“, arestați în timpul Congresului (Petiție citită, la 2 iunie 1921, de Toma Dragu), prin care se protesta împotriva acestui „atentat la libertatea individuală și de cugetare“ (p. 334). Un alt document, prezentat de N. D. Cocea Adunării Deputaților, la 10 decembrie 1921, este scrisoarea adresată Parlamentului de patru deputați arestați la Congres (Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, C. Stoev și Ev. Stanev), care cereau, cu îndreptățire, forului legislativ, „să restabilească imunitatea parlamentară încălcată, redându-ne astfel puțința de a ne îndeplini mandatul ce ne este încredințat“ (p. 350).

În concluzie, apreciem că volumul de față — alcătuit pe criterii științifice, de către cercetători buni cunoscători ai perioadelor istorice la care acesta se circumscrie temporal —, aduce noi dovezi asupra locului și rolului clasei muncitoare și partidului său revoluționar în eșichierul politic românesc și demonstrează și mai clar ancorarea profundă a forței po-

litice muncitorești în realitatea românească. Selecția s-a făcut riguros, dintr-un fond documentar extrem de vast, reținându-se acele materiale ce exprimă cel mai bine ideile directoare ale temei supuse atenției cititorilor. Adnotările ce însoțesc textele conferă volumului un plus de valoare, deoarece prin ele se dau explicații și precizări la obiect asupra unor momente, evenimente și afirmații ce apar în documente și care nu sînt cunoscute de toți aceia care consultă lucrarea. Toate acestea sînt temeuri care ne îndreptățesc să credem că editarea volumului se înscrie în beneficiul istoriografiei noastre, al tuturor iubitorilor de istorie, cărora li s-a pus la dispoziție încă un util instrument de lucru și de educație patriotică, realizat în spiritul ideilor formulate de partidul nostru, de tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind funcția istoriei ca fundament al întregii activități ideologice desfășurate în România socialistă.

VASILE PETRIȘOR

LUCRETIU PĂTRĂȘCANU,
SCRIERI, ARTICOLE, CUVÎNTĂRI (1944—1947),
 Editura politică, București, 1983, 390 p.

vizionar care a fertilizat cu talentul său excepțional solul istoriei social-naționale pentru a redimensiona gândirea și acțiunea românilor de pretutindeni și dintotdeauna. Maturitate de excepție, dublată de o încredere lucidă — alimentată de cultul pe care l-a avut pentru marea tradiție a spiritualității românești —, teoreticianul și militantul comunist a identificat credința sa politică cu idealul național, prin ridicarea maselor la o viață conștientă, conferind epocii frământate în care a trăit dimensiunea adevărului.

Opera lui Lucrețiu Pătrășcanu a dobindit, în ultimii ani, o largă cunoaștere și apreciere datorită strădaniei statornice a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și a Editurii politice — în spiritul indicației conducerii partidului — de a pune în valoare, de a restitui contemporanilor, prin ediții selective sau complete, creația

Erudit și profund istoric filozof, Lucrețiu Pătrășcanu a fost, în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, un cercetător

unor mari gânditori români, tot ce are mai valoros și original tezaurul istoriografiei românești marxiste.

Cel de-al șaselea volum, editat recent, a beneficiat de aceeași exigență științifică în selectarea și adnotarea textelor din partea cercetătorilor Marin C. Stănescu și Gheorghe Neacșu, care, familiarizați cu opera lui L. Pătrășcanu, au desfășurat o amplă operă de selectare din noianul de articole și cuvântări răspindite în presa vremii, a tot ceea ce contribuie la reconstituirea imaginii fidele a personalității sale — în ipostaza de ministru de justiție, publicist și profesor universitar.

Noul volum al scrierilor lui Lucrețiu Pătrășcanu cuprinde pagini semnificative ale operei de apogeu a gânditorului și militantului comunist — cuvântări, conferințe, rapoarte, articole, declarații și interviuri datind dintr-o epocă de excepțională însemnătate pentru destinele noii României, precum și zece prelegeri din partea introductivă a cursului de economie politică teoretică, predat, în 1947, la Facultatea de drept din București. În aceste lucrări, Lucrețiu Pătrășcanu a enunțat teze și idei în deplină concordanță cu teoria revoluționară a clasei muncitoare, cu realitățile social-economice și politice românești, a demonstrat adevărul ireversibil al proceselor istorice din România anilor de după revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, în care s-a aflat plener angajat.

Antologia, structurată cronologic, reproduce două articole de sinteză asupra caracterului și structurii economiei românești din perioada interbelică și un studiu consacrat evoluției potențialului industrial al țării în perioada 1929—1943. Articolele se disting prin concizie dar, mai ales, prin renunțarea de către autor la unele aprecieri improprii care se întâlnesc în lucrarea *Probleme de bază ale României*, cu privire la caracterul imperialist al economiei. Sînt evidențiate eforturile României spre industrializare, în pofida amputărilor suferite prin dictatul de la Viena, fapt ilustrat cu date care atestă că la mijlocul anului 1943 aparatul de producție, cu deosebire în industria transformatoare, își reluase ritmul de creștere antebelică, iar

producția oțelului se dublase față de anul 1939.

O serie de cuvântări inserate în volum ne dezvăluie prodigioasa activitate a lui Lucrețiu Pătrășcanu în domeniul reformei justiției, desfășurată sub semnul unui patriotism înălțător și al încrederii în virtuțile și superioritatea instaurării unei democrații reale : „România sau va trăi ca țară democratică, sau nu va trăi“ (p. 125). În viziunea sa, adeziunea poporului la noua orînduire se clădea pe libertate și democrație, așa cum viitorul lui și independența țării „erau strîns legate de felul în care își va pregăti singur și prin propria-i forță politica lui externă“. În această ordine de idei ne apare lipsită de temei neincluderea în volum a cuvîntării de la Cluj (publicată în „Tribuna-nouă“ din Cluj, la 11 mai 1946), care reprezintă atît de fidel crezul militantului comunist și fundamentul trainic dat de partidul nostru problemei naționale.

O mențiune deosebită se cuvine expunerii poziției P.C.R. față de intelectualitate, care, în cadrul adîncilor prefaceri revoluționare era chemată să se alăture efortului creator al poporului român. „Vom crea posibilități omenеști intelectualilor — ținea să asigure L. Pătrășcanu în decembrie 1945 — pentru ca să ne dăm seama că sub permanenta amenințare a foamei mizeriei nu se poate face muncă rodnică“. Grijă pentru intelectualitatea țării izvora din adîncă convingere „că așa înarmăm poporul cu cele mai perfecte mijloace de creație științifică“ (p. 128).

Cu același prilej, L. Pătrășcanu jalona unele criterii în aprecierea atitudinii oscilante pe care a manifestat-o în trecut o parte din intelectuali. Astfel, în nedemocratica alcătuire și defectuoasa structură a societății românești, în care a existat în mod permanent „pletora de intelectuali fără ocupație sau cu ocupație minoră“, s-a creat o suprapopulație relativă care nu și-a „putut găsi întrebuințarea logică și naturală“. Cercurile guvernante au avut în permanență o atitudine negativă față de intelectualitate, pe care au căutat să o corupă în scopuri politicianiste, în loc să caute mijloacele necesare soluționării problemelor de viață ale acestei categorii sociale. Un titrat nu putea ajunge decît la cel mult 60% din salarizarea unui funcționar de carieră, fapt care a creat o concu-

rență artificială în rîndurile sale. Expri-mînd atitudinea partidului comunist față de intelectualitate în noile condiții isto-ricice din România de după 23 August, Lucrețiu Pătrășcanu scria : „Partidul nostru vrea să creeze pentru tot ceea ce este valoros în rîndul intelectualilor posibi-litățile de a da maximum în domeniul în care lucrează fiecare. Fiecare om de știință, fiecare profesor universitar, fie-care intelectual să poată găsi într-adevăr acel cadru de creație care să-i dea lui maximum de satisfacție, iar patri-moniului nostru comun maximum de bogăție intelectuală și artistică“ (p. 128).

O pondere însemnată în cadrul volu-mului o deține partea introductivă a cursului de economie politică teoretică, elaborat în 1946 și predat la Facultatea de drept a Universității din București începînd din 27 februarie 1947. Cu ex-cepția lecției inaugurale, publicată în „Contemporanul“ din 7 martie 1947, pre-legerile de economie politică teoretică, zece la număr, au fost litografiate în 1947 și, pînă la volumul de față, ne-publicate. Valoarea științifică a acestei lucrări constă în faptul că este prima încercare românească de analiză marxis-tă a economiei politice teoretice, în care Lucrețiu Pătrășcanu corectează unele formulări și aprecieri din lucrări ante-rioare. Introducerea la cursul de econo-mie politică reprezintă, în esență, o analiză istorică proprie a evoluției eco-nomico-sociale a societății umane, în general, cit și a celei a poporului român, pînă în anul 1939.

Lecția inaugurală ne dezvăluie preocu-pările remarcabile ale lui Lucrețiu Pă-trășcanu în analiza raportului con-cepție-metodă în știința economică, domeniu în care el intervine în dezba-terea europeană, în aprofundarea criti-cii științifice a gîndirii social-economice românești și europene, avînd drept cri-teriu de apreciere aportul la dezvoltarea științei. Este evident că gînditorul și militantul comunist și-a conceput criti-ca curentelor — avem în vedere neomar-ginalismul și instituționalismul — într-o perioadă în care acestea nu dobîndiseră notorietatea pe care o au astăzi. De aceea, sarcina oricărui cercetător al istoriei gîndirii economice burgheze constă în

a departaja ceea ce putea fi sesizabil atunci cînd scria, de ceea ce astăzi este de înțeles pentru toată lumea. În istoria științei, gîndirea economică a avut o evoluție particulară, distinctă, intersectîndu-se și intercondiționîndu-se concomitent cu filozofia, psihologia, isto-ria și matematica. Lui Lucrețiu Pă-trășcanu îi apărea firesc faptul că isto-ria ideilor economice nu putea fi tratată ca un subiect izolat, mai mult sau mai puțin separat de frămîntările intelectuale care au însoțit-o. Punînd în valoare iz-voarele culturale ale economiei politice, Pătrășcanu a explicat ce au comun și particular curentele economice, apariția unor anume școli în funcție de gîndirea ce prevalase în țara respectivă și nu ca urmare a adoptării, în mod automat, a unui curent dominant.

Filonul genetic dintre filozofie și eco-nomia politică este justificat — în con-cepția lui L. Pătrășcanu — de faptul că, în ultimă instanță, teoriile formulate pentru explicarea mecanismului econo-mic au fost sugerate economiștilor de către filozofii sociali (pentru școala cla-sică, de exemplu, — asociaționismul lui J. Stuart Mill și utilitarismul lui J. Bentham). Una din premisele de bază în analiza curentelor de gîndire econo-mică europeană o constituia modalita-tea de a privi filosofia drept substrat ideologic al științei economice. Se urmă-reau, astfel, elementele științifice ale științei economice, disjunct de latura apologetică sau formalistă.

Abordînd raportul filosofie-știință, Lucrețiu Pătrășcanu sublinia că, „sub in-fluența unor curente filosofice, reflec-tînd la nivelul lor frămîntări de natură adînc socială, au pătruns în știință ele-mente fluide și incerte, care pun în du-biu însăși posibilitatea certitudinii știin-țifice“. O primă consecință a acestei tendințe se manifesta în lărgirea cadru-lui economiei politice, căreia i se oferea o bază metodologică, psihologică.

După cum este cunoscut, examinarea critică a concepției clasice cu privire la raportul economie-psihologie a fost deschisă de școala istorică germană. Cri-tica sa nu a condus la schimbarea punc-tului de vedere în economia politică, ci numai la istoricizarea acesteia. În legă-

tură cu metoda psihologică în economie, Lucrețiu Pătrășcanu considera că nu este suficient a afirma că psihologia nu constituie fundamentul economiei politice, ci trebuie să cunoaștem mai întâi la ce fel de psihologie recurge economia. În caz contrar s-ar încerca să se rezolve o necunoscută prin altă necunoscută. Gînditorul și militantul comunist semnală progresele realizate în dezvoltarea psihologiei ca știință, sub raportul determinării domeniului său de cunoaștere și îndeosebi al metodei. Locul concepției statice și mecanice, al metodei intelectualiste și deductive din vechea psihologie (care a influențat direct economia politică clasică) l-a luat psihologia obiectivă, experimentală și fiziologică, cu o metodă de analiză diferențială a categoriilor sociale. „Începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea — remarcă L. Pătrășcanu — noua direcție a psihologiei moderne, legată de numele lui William James, de Bergson și școala behavioristă, a fundamentat neomarginalismul și toate curentele subiectiviste — mai apropiate sau mai depărtate de marginaliști —, oferind elemente explicative în descifrarea și fixarea noțiunilor fundamentale ale economiei politice”.

Luînd în dezbatere principalele școli și curente din gîndirea economică europeană, Lucrețiu Pătrășcanu a urmărit să evidențieze îndeosebi măsura în care acestea se încadrează în liniile definiției ale oricărei științe concepută ca activitate de cunoaștere și predicție.

Tratarea orînduirii sclavagiste beneficiază de precizarea și delimitarea noțiunilor și categoriilor economice, deosebit de utile și azi. Avem în vedere faptul că în tratarea acestei perioade se întîlnesc încă echivoci în folosirea curentă a expresiilor „diviziunea muncii” și „diviziunea socială”, care sînt înțelese ca sinonime cu împărțirea societății în clase, caste, ordine etc.

Partea consacrată orînduirii feudale redă, în rezumat, conținutul lucrării *Un veac de frămîntări sociale*, cu deosebirea că perioada iobăgiei nu mai este ridicată la rang de regim diferit de feudalism (regimul iobag ca regim economic), deși autorul este conștient că această perioadă are un caracter tranzitoriu, în sensul pregătirii condițiilor nașterii capitalismului.

Remarcabil este, după opinia noastră, modul în care Lucrețiu Pătrășcanu reușește să pună în evidență o serie de trăsături, particularități și procese esențiale în descrierea coordonatelor istorico-economice principale ale genezei capitalismului în Principate. El a conferit, în primul rînd, o valoare ideologică regimului iobăgist, căutînd să dea o motivație socială „crizei revoluționare” din prima jumătate a secolului al XIX-lea, să explice de ce principalele mișcări protestatare porneau de la țărănime sau din partea țărănimii, avînd în mare măsură o bază ideologică țărănească. Din această cauză el își explică și slăbiciunile burgheziei de la 1848 și de mai tîrziu. În raționamentele sale găsim exprimată ideea după care nu situația contradictorie a burgheziei, ca clasă, determină particularitățile revoluției burgheze, ci natura contradictorie a oricărei revoluții burgheze determină situația contradictorie a burgheziei înainte de revoluție.

Pentru perioada interbelică este necesară o comparație atentă cu textul lucrării *Problemele de bază ale României*, a cărei reeditare se impune cu stringență. Oricum, în lecțiile sale avem ultimul cuvînt în problemele evoluției economiei românești în acord cu expresia lui Pătrășcanu după care a vorbi despre imperialism în România este o glumă.

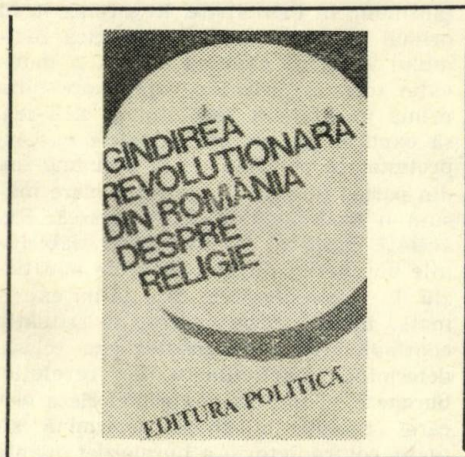
Pentru fiecare constatare sau afirmație sînt invocate fapte ilustrative concludente, nu atît de numeroase încît să devină un balast, dar suficiente pentru a creiona imaginea reală a procesului istoric și a sugera valențele multiple ale metodei marxiste de analiză. Și această lucrare realizează o sinteză a cunoștințelor fundamentale în domeniul respectiv, efectuînd o operație necesară de ordonare utilă a unor studii ulterioare de amănunt.

Prin valoarea deosebită a fondului de idei pe care îl relevă, noul volum antologic se înscrie drept o realizare de prestigiu a istoriografiei românești și el va fi întîmpinat, sîntem convinși, cu interesul și prețuirea care se cuvine teoreticianului și militantului comunist Lucrețiu Pătrășcanu și operei sale.

GÎNDIREA REVOLUȚIONARĂ DIN ROMÂNIA DESPRE RELIGIE

(Din tradițiile concepției materialiste asupra lumii),

Editura politică, București, 1983, 334 p.

Materialele cuprinse în acest volum — pregătit pentru tipar de *Augustin Deac, Ion Iacoș, Teodor Popescu, Natalia Tampa* — (studii, articole, fragmente din lucrări, extrase din documentele programatice etc.) reprezintă o latură importantă a activității mișcării socialiste și muncitorești, a partidului clasei muncitoare. Ea face parte din propaganda ideilor socialismului științific în România.

Una dintre sursele credințelor religioase, ale misticismului a fost și continuă să fie imposibilitatea omului de a înțelege fenomenele naturale, în special ale vieții, adică tocmai ceea ce implică un nivel foarte înalt al dezvoltării cunoașterii pe baza descoperirilor științifice. După cum este cunoscut, societatea omenescă a parcurs un neîntrerupt proces de dezvoltare pe toate planurile, inclusiv pe cel al cunoașterii naturii, a vieții, fără însă să fi ajuns nici pînă astăzi la înțelegerea tuturor fenomenelor naturii și vieții.

Dar acest proces continuu este el însuși un argument în sprijinul cunoașterii științifice, împotriva credințelor religioase, mistice. Această încredere în neîncetatul progres al cunoașterii o exprima filosoful Vasile Conta, chiar în timpul cînd — și faptul nu era, desigur, întîmplător — activa ca militant socialist în secțiile Internaționalei I de la Paris: „Vom ajunge într-o zi — scria el în 1870 — să avem explicațiunea naturală, prin jocul legilor naturale, a tuturor manifestațiunilor sufletului“. Deși

exprimată într-o formă generală, problema materialității spiritului își găsește în filosoful socialist român aceeași claritate și încredere în cunoaștere: „Sufletul deci — spunea el — nu e altceva decît proprietatea creierilor: cu alte cuvinte, nu e decît o nouă formă a forței corespunzînd la o nouă formă a materiei. Și precum jocul facultăților sufletului este foarte subtil și complicat, tot așa și materia care-i servește de bază are o structură și o organizațiune de cea mai mare delicateță și perfecțiune... Anatomia și fiziologia determină în parte, și, într-un viitor îndepărtat, vor determina mai exact, care este subdiviziunea organului, corespunzătoare la cîtare subdiviziune a facultăților sufletului“ (p. 21—22).

Locul religiei și al consecințelor ei asupra relațiilor sociale nu poate fi ignorat în istorie. „Oricit de mică parte ar avea ele în existența noastră“ — spunea V. Conta —, religia, morala și legislația „nu pot dispărea deodată din societate“, deși ele suportă o continuă transformare „după cerințele timpului, adică, după starea de cultură a oamenilor“ (p. 25).

Religia în lumea modernă a fost supusă criticii din două puncte de vedere fundamentale: unul se referă la concepția, la faptul de conștiință, cu toate conexiunile sale, care se concentrează în convingerile religioase ale omului; celălalt se referă la instituția care exploatează convingerile religioase, la biserică și la slujitorii ei. Este de la sine înțeles că pentru un partid politic, aflat în luptă cu alte partide, armele de atac împotriva adversarilor nu sînt alese. Așadar, au fost folosite atît armele debaterilor generale, ideologice, bazate pe datele științei, menite să contribuie la ridicarea nivelului de cunoaștere al muncitorilor, cît și armele de demascare a practicilor antimorale tocmai în instituțiile bisericești și la slujitorii lor.

Fără să fie o campanie mai mult sau mai puțin îndelungată, publicarea studiilor, articolelor și informațiilor în presa socialistă referitoare la caracterul depășit al instituțiilor religioase a constituit o latură importantă a activității de propagandă a partidului clasei muncitoare, încă înainte de congresul de unificare din 1893.

În multe țări, printre care și România, biserica a intrat în epoca modernă

ca instituție de stat. Desigur, în fiecare țară, raporturile bisericii cu puterea de stat au îmbrăcat trăsăturile caracteristice istoriei poporului respectiv. Unul dintre primele semne ale libertății de conștiință, ale progresului social-politic a fost, fără îndoială, cerința separării bisericii de stat. În România, după cum se știe, acest deziderat s-a îndeplinit pentru prima oară după 1948.

Mișcarea socialistă din țara noastră a formulat chiar în primul program, în *Ce vor socialiștii români*, cerința separării bisericii de stat. Dacă, în România, problema puterii nu era pusă în cauză, deoarece biserica ortodoxă nu a fost niciodată o competitoră, ci numai o slujitoare a puterii laice, erau puse, în schimb, în discuție consecințele asupra procesului educativ-instructiv al noilor generații, influențat puternic de participarea oficială a bisericii la acest proces.

Analizând tocmai problemele învățămîntului, mișcarea muncitorească și socialistă, partidul clasei muncitoare, după 1893, au cerut cu energie laicizarea acestuia pentru a se asigura condiții de educație și instrucție științifică. Aceasta a fost una dintre temele frecvent abordate în propaganda socialistă — înlăturarea dreptului bisericii de la participarea la pregătirea elevilor în școlile de stat. Bineînțeles, cu acest prilej trebuia să se argumenteze caracterul nociv pentru formarea conștiințelor tinere pe care îl aveau explicarea de către religie la nivelul de acum 2000 de ani a unor asemenea probleme ca originea vieții și a omului, a cauzelor marilor fenomene naturale etc. Revista „Contemporanul” și-a cîștigat un merit incontestabil în istoria gîndirii științifice din România prin abordarea unor astfel de probleme, de pe pozițiile ultimelor cuceriri ale științei.

Sigur că nu toate studiile reproduse din „Contemporanul” în prezentul volum se referă direct la religie, dar toate etalează o gamă întinsă din ultimele cuceriri ale științelor tocmai pentru a năru i șafodajul explicațiilor biblice. Dealtfel, trebuie să observăm că, cel puțin în prima perioadă, adică în ultimele decenii ale veacului trecut, propaganda împletea, mai ales prin articolele Sofiei Nădejde, informația științifică la zi cu *explicarea* credințelor populare. De aceea, nici nu s-ar putea spune că scrierile socialiste „combăteau” religia, ci explicau însăși originea unor fapte, superstiții, credințe, prezente în viața poporului român.

Sînt articole sau studii în volumul de față ce nuanțează foarte mult explicația unor obiceiuri populare care, deși atribuite credințelor religioase, ascund

un fond de experiență umană valorificabil prin știință.

În alte situații și, de fapt, în cele mai multe se demonstrează caducitatea religiei prin sublinierea caracterului ei istoric. Fiecare obicei, fiecare credință existente în popor, fără un cît de mic substrat real empirico-științific, își capătă o explicație în timpul istoric în care a apărut. În volum se găsesc cîteva materiale de istorie veche și străveche pentru a pune în evidență datele științifice descoperite pînă la momentul respectiv în legătură cu originea omului, evident pentru a se înlătura versiunea biblică a acestei probleme.

În sfîrșit, o ultimă categorie de materiale introduse în volumul de față o reprezintă exegezele pe textele biblice, prin care se dovedesc inconsecvențe, neconcordanțe și absurdități cuprinse în acestea, alături de partea istorică reală a bibliei, pe care nimeni n-o contestă.

Între autorii cei mai antologați se află Ioan Nădejde, Sofia Nădejde, Raicu Ionescu-Rion, Constantin Mille, Ottol Călin, Max Vexler, Al. Dobrogeanu-Gherea (G. Alexe). Se află, de asemenea, cîteva texte ale lui C. Dobrogeanu-Gherea privind concepția materialistă.

Aceste scrieri aparțin epocii de la sfîrșitul secolului trecut și începutul veacului nostru, ele au fost contemporane cu *Dialectica naturii* a lui Engels sau cu *Materialism și empiriocriticism* al lui Lenin, lucrări care însă nu au fost cunoscute autorilor români, prima nefiind publicată decît în 1925, iar a doua s-a tipărit în 1914. Indiferent dacă au fost cunoscute sau nu aceste lucrări de bază ale socialismului științific — prima, evident, nu putea fi în nici un caz cunoscută — autorii din România, pornind de la datele generale ale gîndirii socialiste și pe baza cunoașterii realităților societății în mijlocul căreia activau, au elaborat și au publicat o serie de lucrări, studii și articole pe tema religiei, a raportului dintre convingerile religioase și datele obiective, științifice care stau la fundamentul concepției materialiste — concepția partidului clasei muncitoare.

Este o contribuție, de multe ori originală, a gîndirii socialiste române la tezaurul socialismului științific pe care volumul de față o aduce în actualitate. Într-o actualitate în care problemele religiei continuă — de fapt așa cum prevedeau socialiștii români — să fie obiectul dezbaterilor ideologice.

Materialele de față se înscriu, după părerea noastră, cu succes în această amplă dezbateră menită să ducă la generalizarea unei concepții științifice asupra lumii la toți membrii societății.

NICOLAE COPOIU

**EUFROSINA POPESCU,
DIN ISTORIA POLITICĂ A ROMÂNIEI.
CONSTITUȚIA DIN 1923,**

Editura politică, București, 1983, 238 p.

După lectura cărții, observăm că autorea și-a propus și a realizat prezentarea amănunțită a faptelor care s-au finalizat, în martie 1923, cu discutarea și apoi adoptarea noii Constituții a statului român întregit. Pentru a ajunge aici, în lucrare se întreprinde o incursiune documentată în istoria problemei constituționale în România la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, menționându-se, de fiecare dată, rațiunile pentru care adaptarea „pactului fundamental” la evoluția realităților sociale, economice și politice ale țării se impunea ca o necesitate imperioasă. Problema se punea cu și mai mare acuitate după realizarea, în 1918, a dezideratului reunificării poporului român într-o singură alcătuire statală, într-un „stat național, unitar și indivizibil”, cum glăsuia articolul 1 din Constituția adoptată în anul 1923. Noua „lege a legilor” constituia cadrul juridic în care se va desfășura consolidarea și dezvoltarea statului român unitar, iar caracterul ei burghez vorbește de la sine despre limitele în care satisfăcea exigențele progresului istoric.

Prefacerile produse în anii scurși de la adoptarea primei legi fundamentale a României moderne, în 1866, „impuneau și schimbări în Constituție, legea fundamentală a statului, care trebuie să fie permanent expresia unui anumit stadiu al acestui proces” (p. 9), să permită expansiunea noilor forțe social-politice, să constituie principalul mijloc legal menit să asigure îndrumarea relațiilor sociale

în direcția dezvoltării ulterioare a societății. Datorită procesului evolutiv din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Constituția din 1866 a suferit modificări ce consemnau schimbările importante produse în viața țării. Prima modificare de amploare, produsă în octombrie 1879, s-a datorat cuceririi independenței depline de stat, realitate ce trebuia consacrată în legislația internă, în Constituție în primul rând. De asemenea, ascensiunea burgheziei, manifestările forțelor revoluționare ce luptau pentru dobândirea drepturilor și libertăților democratice au impus schimbarea sistemului electoral, adoptându-se cel bazat pe trei colegii electorale (față de patru), consemnat în Constituție prin modificarea din 1884.

Dar, cu toate acestea, societatea românească, la răscruce de veacuri al XIX-lea și al XX-lea, continua să fie confruntată cu importante probleme social-politice. Se simțea nevoia realizării unor largi reforme democratice, în timp ce problema agrară-tărănească se impusese — mai ales după războaiele țărănești din 1888 și 1907 — ca o chestiune vitală pentru destinele țării. Toate acestea au determinat numeroase luări de poziție din partea unor lideri politici, a unei serii de oameni de știință și cultură; au apărut numeroase lucrări și studii consacrate soluționării acestor probleme de esență, care, pentru a fi adoptate, presupuneau modificarea unor prevederi constituționale. Oamenii politici lucizi au înțeles imperativul consolidării interne a statului prin aplicarea reformelor agrară și electorală, care constituiau și premisa puternică a înfăptuirii dezideratului secular de dezrobire a teritoriilor ce se aflau sub dominație străină. Pe deasupra rațiunilor de partid, promovarea (și nu „acceptarea”, cum se scrie în lucrare) de către oamenii politici — liberali în primul rând — a ideii necesității celor două reforme constituia o luare de poziție în sensul progresului istoric, iar punerea acestei probleme în dezbaterile opiniei publice a dus la cristalizarea punctelor de vedere a partidelor, a forțelor politice ce acționau în societatea românească.

Scrisoarea-manifest a șefului Partidului Național-Liberal, I.I.C. Brătianu, din 7 septembrie 1913, propunea, ca măsuri de urgență, desăvârșirea refor-

melor agrare prin intervenția statului și introducerea colegiului electoral unic. Această luare de poziție — aprobată și de congresul liberal din octombrie 1913, care în moțiunea adoptată cerea „revizuirea de urgență a Constituției” (p. 19) — a avut un puternic ecou în rândul opiniei publice, a generat discuții furtoase în interiorul celorlalte partide politice, fiecare dintre ele precizându-și poziția. După cum se arată în lucrare, „poziția cea mai avansată față de proiectele reformatoare ale liberalilor a avut-o mișcarea socialistă”, Partidul Social-Democrat (p. 21), care s-a pronunțat pentru exproprierea totală a marii proprietăți și pentru votul universal. Dealtfel, se cuvine a fi subliniată preocuparea autoarei de a înfățișa luările de poziție ale reprezentanților partidului clasei muncitoare în problema revizuirii Constituției și a reformelor, referirile concrete la modul în care aceștia concepeau dezvoltarea statului român, viitorul societății pe pământul României.

Dezbaterile privind revizuirea Constituției au continuat cu ardoare în anii neutralității, inclusiv în timpul ședințelor Constituantei, în vara lui 1914, ca și în Parlamentul de la Iași, din 1917, înfruntările dintre forțele politice demonstrând că adoptarea reformelor era imperios cerută de realitățile țării. Dacă în problema agrară, forța care se opunea, moșierimea, „a manifestat totuși un anumit mod de înțelegere, fie și sub forma cedării treptate, «pe cale evolutivă», a pământului, în aceea a modificării sistemului electoral a adoptat o atitudine intransigentă, deoarece acceptarea votului universal ducea la restrângerea puterii politice a clasei lor” (p. 30).

Modificarea, în iulie 1917, a articolelor 19, 57 și 67 din Constituție, ce specificau principiile generale de expropriere și instituiau regimul electoral bazat pe votul universal, nu făcea decât să sancționeze, cum spunea Radu Rosetti, ceea ce „tunul votase deja... pe cimpurile de bălăie”. Înscrierea în Constituție a celor două reforme a reprezentat, după cum se arată în lucrare, „un important succes atât al luptei maselor largi, țărănești și muncitorești, cât și al unor curente democratice ce își croiseră drum tot mai larg în susținerea intereselor acestor două clase fundamentale ale societății care trebuiau să-și ocupe, în viața politică a statului, locul corespunzător importanței lor” (p. 51). O mare semnificație aveau cele două reforme în perspectiva unirii tuturor românilor într-un singur stat. Cuvintele rostite în Parlament de Barbu Ștefănescu-Delavrancea, într-o vestită plebiscitarie în favoarea revizuirii Constitu-

ției, surprind esența acestui aspect: „Cu revizuirea Constituției dereticăm casa noastră în care vom primi pe frații noștri, după atâtea veacuri de durere și suferințe”.

În condițiile de după înfăptuirea Marii Uniri din 1918, clasa muncitoare, masele largi populare au depus un mare efort, imprimind, prin acțiune și gândire, un curs ascendent dezvoltării economice și social-politice a țării. Totodată s-au produs importante schimbări în structura societății, s-au stabilit noi raporturi între forțele social-politice, care își vor pune pecetea pe evoluția țării. În fața acțiunii forțelor sociale dornice să imprime statului o orientare democratică, precum și sub presiunea necesităților obiective și a luptei revoluționare, clasele dominante au fost nevoite să se adapteze noilor împrejurări politice; toate acestea au determinat importante schimbări în evoluția partidelor politice și a rolului jucat de acestea în societatea românească. Dar, cel mai de seamă rezultat al evoluției social-politice din România postbelică l-a constituit unificarea pe scară națională a mișcării muncitorești și făurirea Partidului Comunist Român, portdrapelul luptei forțelor înaintate, revoluționare din societate pentru înfăptuirea aspirațiilor maselor populare, pentru socialism. P.C.R. a comentat pe larg, în paginile organelor sale de presă, problema constituțională, a dezbătut cu competență aspectele importante ale dezvoltării statului român.

Întregul tablou al înfruntărilor diferitelor partide și grupări politice pe tema necesității și apoi a adoptării noii Constituții, punctele de vedere exprimate, soluțiile preconizate, precum și acțiunile politice concrete sînt ilustrate cu lux de amănunte în filele cărții.

Prin voturile corpurilor legiuitoare — Adunarea deputaților la 26 martie și Senatul la 27 martie — a fost adoptată noua Constituție a țării, sancționată de rege la 28 martie și publicată în „Monitorul oficial” nr. 282 din 29 martie 1923. După această lege fundamentală s-a condus România pînă în februarie 1938, cînd s-a instaurat dictatura lui Carol al II-lea. Procedura de alegere a Adunării Naționale Constituante, dezbaterile din cadrul acesteia și adoptarea Constituției au fost atacate vehement de către partidele de opoziție și prezentate ca acte abuzive, ca o „dictatură de partid”, iar însăși Constituția a fost apreciată în epocă drept „operă de partid” (a Partidului Național-Liberal). Aceasta nu i-a împiedicat pe cei care negaseră legalitatea Constituției ca, atunci cînd au ve-

nit la conducerea țării, să guverneze tot în baza ei.

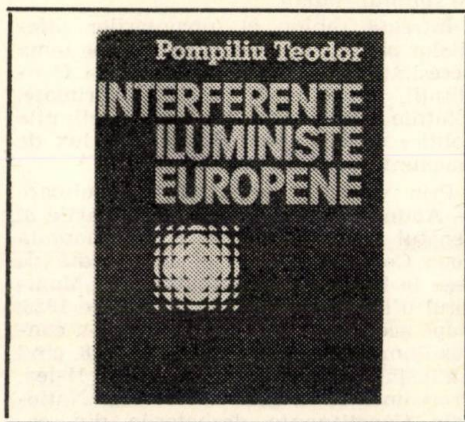
Acum putem spune că legea fundamentală din 1923, „cea mai democratică din întreaga perioadă a regimului burghez” — aprecierea aparține istoricului I. Bitoleanu și la ea se realizează și autoarea volumului de față (p. 225) — a corespuns în mare parte exigențelor în fața cărora se afla statul român după 1 decembrie 1918 și trebuie apreciată pentru elementele ei pozitive (definiția dată dreptului de proprietate, stabilirea principiului alegerii corpurilor legiuitoare pe baza votului universal, prevederea drepturilor și libertăților cetățenești egale pentru toți cetățenii români fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie și altele), ținând seama, bineînțeles, de caracterul ei burghez; în temeiul ei a urmat opera de unificare legislativă pe întreg teritoriul României. Tocmai de aceea, forțele politice democratice, antifasciste, care realizaseră — sub conducerea P.C.R. — actul revo-

luționar de la 23 August 1944, au hotărât, prin decretul din 31 august 1944, să repună în vigoare Constituția din 1923 în ceea ce privește drepturile cetățenești și exercitarea puterilor statului (cu unele rezerve).

Accidental am întâlnit în lucrare și aprecieri care ridică în fața cititorului semne de întrebare, ori chiar îl derutează. De exemplu, se arată că „o lacună a Constituției a fost și aceea că drepturile și libertățile naționalităților conlocuitoare nu au fost formulate suficient de clar și precis” (p. 224), iar metoda de guvernare prin decrete-legi, folosită în anii de mijloc ai deceniului al patrulea, este considerată ca „expresia intereselor celor mai reacționare cercuri politice și financiare” (p. 233). În ansamblu, însă, volumul constituie o realizare, el prezentând interes pentru un larg cerc de cititori — specialiști ori numai iubitori de istorie — întrucât rezolvă o problemă mai puțin abordată în literatura de specialitate.

IOAN ȘT. OPREA

POMPILIU TEODOR,
INTERFERENȚE ILUMINISTE EUROPENE,
Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 256 p.

Dezvoltarea Europei, îndeosebi a zonei sale de sud-est, a fost definită prin *unitate în diversitate*, concept ce exprimă o realitate esențială, tot mai bine conturată și înțeleasă pe măsura înaintării cercetărilor interdisciplinare. Pentru cultura secolului al XVIII-lea — mai cu seamă în istorie, drept, științe poli-

tice, filosofie, dar și opere literare — epoca luminilor (iluminism, Aufklärung), sau — cu o denumire mai generală — Civilizația Luminilor, rămâne definitivă. Componentele iluminismului au fost cercetate, din diferite unghiuri, de Ernst Cassirer, Eduard Winter, Carl Becker, Paul Hazard, Pierre Chaunu, Peter Gay, Franco Venturi, Sergio Moravia, Nicolao Merker, Paolo Cassini sau C. Th. Dimaras, în opere ce fac astăzi autoritate.

Unul din rezultatele acestor studii este conturarea dimensiunii europene a iluminismului, care, în modalități și cu amplitudini diverse, a cuprins întregul continent. În aria sa de sud-est, anume principii, valori și modalități — fără a fi preluate direct după acelea central sau vest-europene — au fost receptate în esența lor și în consonanță cu experiențele culturale, cu civilizația și mentalul popoarelor din această zonă.

Participarea societății românești la epoca luminilor a fost cercetată cu notabile rezultate. De reamintit câteva importante contribuții datorate lui Lucian

Blaga¹, Al. Duțu², Ion Lungu³, Adrian Marino⁴, Ovidiu Papadima⁵, Dimitrie Popovici⁶, David Prodan⁷, Andrei Pipidi⁸, la care se adaugă *Fragmentarium iluminist*⁹, precum și două recente volume colective, *Enlightenment and Romanian Society*¹⁰ și *La culture roumaine à l'époque des lumières*¹¹. Și astfel au fost analizate o sumă din componentele epocii luminilor — în gândirea politică, în scrieri economice, în istorie, limbă și literatură, teatru, poezie, în operele unor personalități. Au fost identificate trăsături proprii societății românești în epoca amintită, în cadrul unor coordonate sud-estice și general europene.

O nouă etapă este parcursă odată cu volumul apărut de curând prin grija Editurii Dacia și intitulat — semnifica-

tiv — *Interferențe iluministe europene*. Îl datorăm profesorului universitar Pompiliu Teodor, care, de mulți ani, cercetează cu acuitate, cu simțul nuanțelor, cu erudiție, operele și evoluțiile reprezentative ale iluminismului românesc.

Mai multe capitole (p. 25—82) se concentrează asupra etapei iluminismului timpuriu (preiluminismul, Frühaufklärung), care, în țările române, începe din ultima decadă a secolului al XVII-lea, paralel cu ruperea echilibrului politic-militar dintre imperiile habsburgic și otoman și redeschiderea „Problemei orientale“. Concepte, formulări, orientări preiluministe se disting în opera cantemiriană: *Divanul*¹², *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane*¹³ și *Descriptio Moldaviae*. La fiecare din aceste lucrări sînt marcate, documentat, corelațiile cu mișcarea de idei preiluministă de pe continent. Cînd Dimitrie Cantemir redactează *Descriptio Moldaviae*, el răspunde și dezideratelor unui proiect al lui Gottfried Wilhelm Leibniz privind studiul popoarelor sud-est europene (p. 65). Aceași *Descriptio* se corelează, ca metodă de expunere, cu lucrările germane de tip „Staatenkunde“ (cunoștințe despre state, despre țări), ca, de exemplu, ale istoricului Hermann Conrig (1606—1681) sau ale lui Samuel Freiherr von Pufendorf (1632—1694), profesor la Heidelberg și Lund. După cum, între sursele *Divanului* se rînduiesc și opere ale cărturarului lituanian Andrea Wissowatius (1608—1678), posibil și ale filosofului flamand Ioannes Baptista van Helmont¹⁴. „În vremea elaborării marilor sale opere, reluînd tradiția umanismului secolului al XVII-lea, într-un nou spirit științific, orientat spre domeniile geografiei și istoriei, Cantemir se manifesta ca un reprezentant autentic al preiluminismului“ (p. 41—42).

Tot prin orientarea spre principii și valorile preiluminismului — se cuvine subliniată, deopotrivă, apropierea dintre Dimitrie Cantemir, pe de o parte, istoricul sas Johann Filstich (1684—1743), cu a sa *Încercare de istorie românească*, și cu

¹ *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ediție îngrijită de George Ivașcu, București, 1966, 229 p.

² *Iluminismul sud-est european. Reconsiderarea unei probleme de istorie culturală*, în „Revista de istorie“, tomul 28, nr. 7/1975, p. 1 041—1 055; *Ibid.*, *Sinteză și originalitate în cultura română (1650—1848)*, București, 1972, p. 123—167; *Ibid.*, *Cultura română în civilizația europeană modernă*, București, 1978, 268 p.

³ *Școala ardeleană. Mișcare ideologică națională iluministă*, București, 1978, 503 p.

⁴ *Iluminismul român și idealul „luminării“*, în „Iașul literar“, nr. 3/1965, p. 45—52 și nr. 4/1965, p. 29—40; *Ibid.*, „Luminile“ românești și descoperirea Europei, în „Revista de istorie și teorie literară“, tomul 28, 1/1979, p. 27—48.

⁵ *Ipostaze ale iluminismului românesc*, București, 1975, 396 p.

⁶ *La littérature roumaine à l'Epoque des Lumières*, Sibiu, 1945, VII + 516 p. și versiunea română sub titlul: *Literatura română în epoca Luminilor* (Postfață de Aurel Martin), ediție îngrijită de I. Em. Petrescu, Cluj, 1972, 521 p.

⁷ *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, 536 p. + 18 f. pl.

⁸ *Hommes et idées du Sud-Est Européen à l'aube de l'âge moderne*, București—Paris, 1980, XI—372 p. + 14 f. pl.

⁹ De Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, apărut la Cluj-Napoca, 1972, 245 p.

¹⁰ Editat de Pompiliu Teodor, autori: Pompiliu Teodor, Adrian Marino, Nicolae Edroiu, Iacob Mirza, Florin Constantiniu, Ladislau Gyémánt, Aurel Răduțiu, David Prodan, Avram Andea, Alexandru Duțu, Walter Markov (R.D.G.), Eduard Winter (R.D.G.), Alexandru Zub, Ion Aurel Pop, Nicolae Bocșan, Vasile Muscă, Mircea Popa, Keith Hitchins (S.U.A.), Maria Protase, Dumitru Ghișe, Cluj-Napoca, 1980, 280 p.

¹¹ Coordonator Romul Munteanu, autori: Vasile Netea, Romul Munteanu, Ovidiu Papadima, Mircea Popa, Alexandru Duțu, Pompiliu Teodor, Cornelia Bodea, Nicolae Bocșan, Ladislau Gyémánt, Nicolae Balotă, București, 1982, 403 p.

¹² O remarcabilă ediție, cu amplu studiu introductiv, datorată lui Virgil Cîndea, București, 1969, CX + 572 p.

¹³ Ediție completă, cu un studiu introductiv analitic și critic de Virgil Cîndea, București, 1977, LXXXIV + 687.

¹⁴ *Divanul*, ediția V. Cîndea, p. XXVII—XXVIII și XXXII—XXXIII.

medicul maghiar — polihistor și bibliofil — Samuil Köleseri din Sibiu (1663—1732), pe de altă parte (p. 42—44).

În continuare, *Interferențele* demonstrează existența unor ecouri janseniste și galicane în scrierile spătarului Nicolae Miclesu, ale lui Samuil Micu (traducătorul operelor lui Claude Fleury) și Petru Maior (care utilizează, între altele, scrierile unui Antonio Genovesi și Justin Febronius). Ecouri cărturărești, care răsundeau, însă, în același timp, unor cerințe directe ale națiunii române din Transilvania (p. 83—98, 105—118). „Pentru Samuil Micu și pentru generația de intelectuali români, angajați mișcării *Supplexului*, argumentația de factură galicană în favoarea episcopatului oferea un suport dezideratelor exprimate de Inochentie Micu și urmașii săi în sprijinul autonomiei naționale a bisericii românești” (p. 107).

„Climatul formativ istoriografic” în vremea lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai (p. 132—155) este ilustrat prin referiri la cărturarii Cesar Baronius, Du Cange, Joannes Lucius, Galeazzo Galdo Priorato, Ludovico Antonio Muratori, Claude Fleury, G. Pray sau August Ludwig Schlözer. Atare referiri urmează a fi, totuși, mai direct corelate — în viitoare cercetări — cu lucrările istoricilor români amintiți, în primul rând cu acelea ale lui Samuil Micu (p. 133—143).

În 1984 se împlinesc 200 de ani de la marea ridicare din 1784 a românilor transilvăneni împotriva asupririi sociale și naționale. De reținut interesanta apropiere dintre ideile revoluției americane, scrisorile lui Jacques-Pierre Brissot în favoarea luptătorilor de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, și momentul românesc 1784 (p. 156—173). *Interferențele* conchid — cu teme — în urma unei pertinente analize, că J. P. Brissot s-a pronunțat în favoarea românilor și „de pe platforma ideologiei dreptului natural”, ținând seama, deopotrivă, de experiența și principiile revoluției americane (p. 172—173).

Capitolul, *Iluminismul politic românesc* (p. 201—234) aduce o sumă de noi contribuții la cunoașterea raporturilor dintre iluminism și ideile politice de-a lungul secolului al XVIII-lea. Sint evidențiate etapele principale: cîrmuirile lui Constantin Mavrocordat, cu o vădită „orientare spre reformismul secolului”;

acțiunea lui Ioan Inochentie Micu Clain — „moment decisiv spre o conștiință politică”; sinodul din 1744 — „care prefigurează o primă reprezentanță națională”; memoriile muntene din 1769—1775 — în care, alături de invocarea căpitulațiilor, „acest fond de idei românesc” (p. 213), intervin noțiuni din sfera dreptului natural (Hugo Grotius), referiri la dreptul ginților. Reține atenția analiza repetată a vocabularului politic utilizată în diferitele memorii și acțiuni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (p. 214—215, 218—219, 221—223, 226—227, 230—233). Analiză care demonstrează vehicularea și aplicarea unor concepte iluministe „pătrunse pe diferite căi, prin filiera reformismului sau a teoriei absolutismului luminat” (p. 215), ulterior prin „ideologia revoluției democratice” (p. 216). În Transilvania, în *Supplex Libellus Valachorum*, se întilnesc principii ale dreptului natural, ale ideologiei iluministe, referiri la filosofia wolfiană și apelul la drepturile omului și ale cetățeanului (p. 220—225).

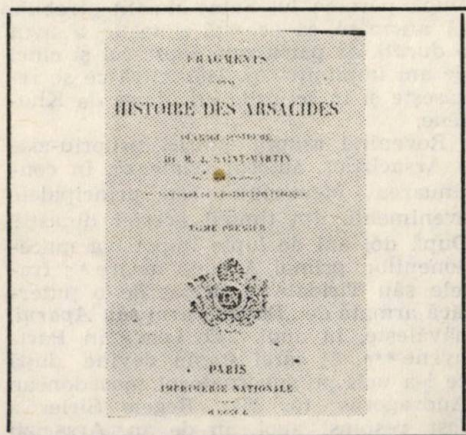
Interferențele iluministe românești și-au propus — și au izbutit convingător —, pe de o parte, să analizeze autori care marchează participarea culturii române la civilizația luminilor, pe de altă parte, să investigheze teme, manifestări ale preiluminismului sau ecouri janseniste și galicane în cultura română sau iluminismul politic românesc, amintit mai înainte.

De la un capitol la altul se reiau, câteodată, formulări apropiate sau concluzii parțiale — repetări greu de evitat, dată fiind și modalitatea de tratare aleasă (analize pe teme sau personalități). După cum nevoia de a lămuri cuprinderi și corelări prea puțin abordate a avut drept urmare unele dezvoltări ce ar fi câștigat, totuși, printr-o mai mare conciziune.

Dar, dincolo de atare deziderate, rămîn trăsăturile definitorii ale volumului: o cercetare directă, nuanțată și erudită a operelor, o analiză care cuprinde întregul spațiu românesc, o strînsă corelare cu evoluțiile dominante sud-est și general europene, o reflexie repetată asupra componentelor variate ale iluminismului românesc, o demonstrație convingătoare asupra complexității creației culturale a înaintașilor noștri, în etapa în care societatea românească trecea de la alcătuirii tradiționale spre realitățile lumii moderne.

DINU C. GIURESCU

J. SAINT-MARTIN,
FRAGMENTS D'UNE HISTOIRE DES ARSACIDES.
OUVRAGE POSTHUME,
 tomes I—II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, 950 p.

Autorul lucrării, Antoine-Jean Saint-Martin este unul dintre marii orientaliști ai secolului al XIX-lea. Și-a consacrat întreaga viață (născut la Paris, la 17 ianuarie 1791, mort în orașul natal la 20 iulie 1832) cercetării istoriei Orientului. Menționăm că în tinerețe a fost elevul lui Sylvestre de Sacy, apoi bibliotecarul regelui și inspector al secției Orientale a expoziției regale. Ca o recunoaștere a deosebitelor sale merite, încă din 1820, la vârsta de numai 29 de ani, a fost ales membru al Academiei de Inscriptii.

Deși cercetările lui Saint-Martin nu s-au materializat în lucrări numeroase, tot ceea ce a rămas posterității în urma sa dovedește erudiția și spiritul științific ale autorului. În timpul vieții sale au văzut lumina tiparului: *Notice sur l'Egypte sous les Pharaons* (Însemnări asupra Egiptului sub faraoni) — 1811, *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie* (Memorii istorice și geografice asupra Armeniei) — 1818—1822; *Recherches sur l'époque de la mort d'Alexandre* (Cercetări asupra epocii morții lui Alexandru) — 1820. De asemenea, a colaborat la întocmirea celor mai prestigioase dicționare și monografii istorice. Ca operă postumă au apărut două volume intitulate: *Fragments d'une histoire des Arsacides* — 1850.

Academia de Inscriptii desemnase o comisie compusă dintre membrii săi (Hase, F. Lajard și E. Bournouf) pentru a pregăti, în vederea publicării, sub auspiciile Ministerului Instrucției Publice,

opera postumă a lui A. J. Saint-Martin. Girul celor două foruri științifice demonstrează considerația de care se bucurase, la vremea respectivă, orientalistul francez.

În prefața editorului se sublinia că lucrarea: *Fragmente dintr-o istorie a Arsacizilor* a fost domeniul preferat de cercetare al autorului încă din primii săi ani de activitate literară și științifică. Astfel, încă din 1816—1817, Saint-Martin începuse studiarea celor patru ramuri ale dinastiei Arsacizilor*: Arsacizii din *Persia, din Armenia, din India și Bactriana*, numiți Kuoschani** în lucrările autorilor armeni și chinezi și Arsacizii, cunoscuți ca *regi ai massageților sau ai alaniilor*. Acesta era obiectivul urmărit de autor, dar moartea l-a împiedicat să aștearnă pe hîrtie mai mult decît istoria primelor două ramuri ale acestei importante dinastii euro-asiatice din antichitate.

Îngrijitorii ediției au notat că „Toți cei care, ca și noi, l-au ascultat vorbind despre lucrările sale istorice, vor confirma, de comun acord, că, deja, cu mult înainte de a muri în urma unui violent atac de holeră asiatică, el citise *pe toți istoricii orientali sau occidentali care îi puteau furniza date* (subl. ns.), pentru ducerea la bun sfîrșit a sarcinii pe care și-o propusese. Vom găsi, de altfel, o dovadă incontestabilă în Memoriul său asupra epocii fondării dinastiei Arsacizilor, pe care l-am pus, ca appendice, la sfîrșitul celui de-al doilea volum al *Fragmentelor istoriei Arsacizilor*; în Memoriile sale asupra istoriei și religiei Armeniei, publicate în 1829; în numeroasele articole pe care le-a scris pentru Biografia universală a lui Michaud; în notele savante cu care a îmbogățit ediția *Istoriei Imperiului de Jos* al lui Lebeau; și, în fine, în Cercetările privind Mesena și Characene, pe care le-am publicat în 1838” (p. VIII—IX).

O serie de rezultate ale preocupărilor sale au fost prezentate în ședințe publice ale Academiei, autorul atrăgînd atenția că acestea reprezintă doar unele etape în direcția realizării *Istoriei Arsacizilor*, la rîndul ei, aceasta fiind doar

* Vezi „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 1/1984, p. 135—141 și nr. 2/1984, p. 138—145.

** Se respectă grafia originală a lucrării.

o parte a unei Istории a întregii Asii occidentale, meridionale și septentrionale.

Sînt tot atîtea motive pentru care, înainte de a prezenta lucrarea propriu-zisă a lui J. Saint-Martin, ne vom opri asupra celor două Memorii generale asupra Arsacizilor, aflate în anexa volumului al doilea, mai ales că aceeași Comisie declarase că, „în ciuda marelui număr de medalii noi descoperite în decurs de treizeci de ani (de la moartea autorului — n.n.) pe solul Bactrianei și în alte cîteva provincii din Asia de Sus, știința nu posedă încă o lucrare care să poată suplini cele două părți din istoria Arsacizilor pe care J. Saint-Martin nu a avut timpul să o redacteze“ (p. XI).

Primul Memoriu este consacrat *epocii fondării dinastiei Arsacizilor* (vol. II, p. 220—292). În acest Memoriu, autorul enunță opiniile savanților care s-au ocupat de această problemă (Pétau, Ussérius, Sainte-Croix, Fréret, Corsini, Fröhlich, Longuerue, Vaillant, Eckhel, Tychsen etc.), după care notează : „Considerăm că epoca în care părții au pus bazele imperiului lor este anul 250 î.e.n.“ (p. 220).

Pentru a fixa durata domniei Arsacizilor, J. Saint-Martin s-a izbit de nenumărate obstacole și anume : istoricii greci sau latini nu îi puteau furniza nici o lămurire în această privință, deoarece „Nici unul dintre ei nu ne-a transmis o listă a regilor Arsacizi ; nici unul dintre ei nu a determinat durata domniei lor (Justin, Trogus Pompeius, Arian, Eusebius, Ammianus Marcellinus, Tacit, Strabon etc.) ; mai mult, listele întocmite de savanții moderni erau „rezultatul cercetărilor pe care le-au întreprins pentru a lămuri și coordona diversele fragmente care ne-au rămas din operele în care era vorba de istoria părților“ (p. 222) ; în plus, medalile bătute pentru regii părți în orașele grecești din Asia, la est de Eufrat, nu erau destul de elocvente, deoarece toți suveranii „sînt desemnați prin singurul nume generic de Arsace, însoțit de titlul de rege al regilor sau de mare rege, și urmat de supranume aproape constant același“ (p. 223).

Cercetările lui Saint-Martin s-au îndreptat, apoi, spre autorii orientali, arabi sau persani (Firdousi, Djorair-al-Thabary, Mirkhound, Bahram, Abul Fedā, Ibn-Abathir-Djezery, Abul-Isa etc.), pentru a căuta date pe care nu le găsise pînă atunci. În aceste scrieri, tuturor prinților seleucizi, arsacizi și de alt neam care domniseră între Alexandru și Sasanizi, li se atribuiseră numele de „*Moulouk-al-théwaif*, rege al dinastiilor“ (p. 231). Arsacizii, pentru a fi individualizați, poartă și numele de *Aschakaniani* sau

Aschkaniani, derivat din Arsachah sau Arsace. „Scriitorii orientali privesc pe acești Aschkaniani ca pe șefi; *Moulouk-al-théwaif*, ceea ce este adevărat ; și ei îi împart în două ramuri succesive, ceea ce este foarte exact“ (p. 231). Eroarea constă însă în stabilirea duratei dinastiei. După părerea lui Saint-Martin „trebuie să afirmăm că această dinastie a avut o durată de patru sute șaptezeci și cinci de ani împliniți“ (p. 248), cifră ce se regăsește și în scrierile lui Moise de Khorene.

Revenind asupra istoriei propriu-zise a Arsacizilor, autorul relatează, în continuarea Memoriului său, principalele evenimente din timpul acestei dinastii. După doi ani de lupte împotriva macedonenilor, primul Arsacid moare * ; frațele său Tiridate **, urmat de o puternică armată de „*Dahae Parni sau Aparni*, năvălește, în anul 245 î.e.n., în Parthiene **, al cărei stăpîn devine după ce l-a ucis pe guvernatorul macedonean Andragoras“ (p. 264). Regele Siriei a fost respins, apoi, an de an, Arsacizii s-au întărit, astfel că „ajung să domine asupra unei mari părți din Asia“ (p. 264). Ei și-au păstrat supremația timp de 475 de ani, pînă în anul 226 e.n., cînd Ardeschir *** a ocupat tronul Persiei și a fondat dinastia Sasanidă.

În legătură cu părții, din care s-au ridicat Arsacizii, J. Saint-Martin notează că acest popor a fost mult timp confundat cu persii, dar „această opinie este în contradicție cu mărturia întregii antichități“ (p. 265). Deja Herodot vorbea, în scrierile sale, de părți și de Parția, deci cu două secole înainte de fondarea dinastiei Arsacide. Locuitorii Parției „descindeau din scîți ; totuși, această informație este prea vagă ; putem să precizăm, în plus, că originea „părților *trebuie căutată în Europa* (subl. ns.)“ (p. 266). „Arsacizii i-au subjugat pe persi, care aveau aceeași origine ca și ei, dar care părăsiseră de multă vreme cîmpiile Scîției“ (p. 267).

Cercetînd numeroasa populație desemnată de autorii antici cu numele de scîți, care locuia în vastul spațiu situat la nord-estul Persiei, la est de Caspica, nordul acestei mări și al Pontului Euxin, pînă la Dunăre și în munții Traciei, J. Saint-Martin menționează : „*de aici, în diferite epoci, ea s-a răspîndit în toată Europa și mai departe încă ; de aici au subjugat Asia occidentală și Egiptul, au invadat India și au ajuns pînă în China*“ (p. 268) (subl. ns.), demonstrînd că afir-

* Arsace (250—247 î.e.n.).

** Domnește între anii 247—210 î.e.n.

*** Parția.

**** Ardașir I (Artaxerxes I) 226—242.

mațiile sale se bazează pe „toți autorii, antici sau moderni, greci, latini, arabi, persani, chinezi sau alții, care ne conduc să admitem acest fapt“ (p. 268).

Cu toate că erau împărțiți într-un număr extrem de mare de triburi, sciții aveau aproape aceleași obiceiuri și aceeași limbă, fiind, adesea, pomeniți sub una sau mai multe denumiri generale, după cum un trib sau altul domina asupra altora și le impunea numele său. „După diferența dintre dialecte, au fost numiți *sciți, geți, goți, siu-the, yêtes, djêtes, djates* (subl. ns.) etc. În alte epoci, numele de *Mezi, Perși, Indieni, Saci, Asieni, Alani* (subl. ns.) etc. au fost mai renumite“ (p. 268).

Originea părților este legată — consideră autorul — mai ales de „tribul *Dahae* sau *Dahi*“ (p. 269). Cu ajutorul lui și-a dobândit Tiridate independența; era printre cele mai puternice neamuri scitice, „numeroasele lui ramificații fiind răspindite în Europa și Asia. În cărțile lui Zoroastru se vorbea despre acest foarte mare popor; ei au dat numele Mării Caspice. Herodot ne spune că, înainte de *Cyrus* (subl. ns.), multe triburi *Dahae* pătrunseseră deja în interiorul Persiei. Cu ajutorul triburilor *Dahae* de la Iaxartes și al altor *Dahae* aduse de la malurile Tanaisului european (Don — n.n.), Bessus i-a putut rezista multă vreme lui Alexandru cel Mare. Grecii îi cunoșteau pe cei care se răspindiseră în partea occidentului, pe malurile Dunării și chiar, după relatarea lui Dio Cassius, până în munții Traciei; ei îi numeau *Dahae, Dahi, Davi, Daci, Dacae* și țării lor îi dădeau numele de *Dacia*. Strabon are grijă să observe că geții, numiți *daci*, înaintau foarte departe spre occident, către izvoarele Dunării. O ramură a acestui popor trecuse în Asia Mică; ea ocupa aici, dintr-o epocă foarte îndepărtată (subl. ns.) cîmpiile *Amazoniene*, munții de la Trebizonda și partea nord-vestică a Armeniei: aici, în timpul *Argonauților* (subl. ns.), se aflau cîmpiile *Daas*; aici *Xenofon* îi vede pe *Tahi* sau *Taochi*; și armenii îi așează pe *Daik'h*. Din timpul lui Pliniu și, fără îndoială, mult înaintea lui, toată coasta orientală a Mării Caspice era ocupată de *Dahae*; o mare parte din această regiune poartă și azi numele de *Dakistan*, care este antica *Parthyène*“ (p. 269—270).

După aceste afirmații, J. Saint-Martin explică un pasaj din Strabon, în care autorul antic consideră că *Arsacizii* ar fi fost *bactrieni*. Într-adevăr, înainte de revolta lor împotriva seleucizilor, *Arsace* și fratele său *Tiridate* aveau o satrapie în *Bactriana*, care era locuită de numeroase triburi de *Dahae*. Aici va avea loc

revolta lor și de aici vor trece în *Parția*. Din această cauză li s-a atribuit și numele de *Bactrieni*, mai ales sub forma de „*Balkavouni*, sau oameni din *Balkh*, *Bactra* anticilor“ (p. 270), iar acest nume — declară orientalistul francez — s-a păstrat în *Armenia* până în secolul al XIII-lea, ca dovadă a originii *bactriene* a *Arsacizilor*. În lucrările istoricilor chinezi din timpul dinastiei *Han*, contemporani cu evenimentele, *Bactria* purta numele de „*Tahia*“, sau, mai exact, *Dacia*. Această denumire este aceeași cu cea care servește la desemnarea țării pe care *Dahii* o posedau în Europa. Trebuie să ne mai mirăm acum — adaugă *Saint-Martin* —, cînd vedem, în *Pliniu cel Tânăr*, pe *dacii* de la Dunăre contractînd alianțe ofensive și defensive cu țări, pentru a-i ataca împreună pe *romani*?“ (p. 271). În epoca imperiului *Arsacizilor*, *perșii* erau suptușii acestora și denumirea de *Dahi* s-a extins și asupra lor, astfel că în textele chinezești sînt numiți și ei *Tiao-tchi*.

Marele imperiu al *Dahilor Arsacizi* era format din patru state: *Persia* (monarhul purta titlul de rege al regilor), *Armenia*, *Bactriana* și teritoriile de lîngă *Ind* (acestea cuprindeau toate triburile și teritoriile *sacilor, geților, asiienilor și alaniilor*, răspindite din munții *Kandahar* pînă la *Ind*. „Regii acestei ramuri erau cunoscuți de istoricii *armeni* și de cei *chinezi* sub numele de regi *Kouschan*..., puterea lor se întindea foarte departe în interiorul Asiei). Regiunea aflată la nord de Marea Neagră și Marea Caspică, partea meridională a Rusiei se afla sub dominația celei de-a patra ramuri și se exercita asupra populațiilor *mede, indiene, scite, gete, dahae* și asupra celor numiți *lepones* (puternic popor din ținuturile dintre *Caucaz, Armenia și Volga*). Titlul acestei ramuri era de regi ai *massageților sau* (subl. ns.) *alanilor*. Autorul își bazează afirmația pe autoritatea lui *Tacit, Agathangelus, Faustus din Bizanț, Ammianus Marcellinus, Ptolemeu*. El analizează datele oferite de *Ammianus Marcellinus*, arătînd că „puterea *Massageților sau Alanilor* se întindea de la *Pontul Euxin* pînă la malurile *Gangelui* și pînă în regiunile cele mai îndepărtate ale Asiei Orientale“, adăugînd, apoi, că „acest fapt este în conformitate cu relatările autorilor chinezi din aceeași epocă“ (subl. ns.) (p. 274). *Ptolemeu* menționase și el extinderea acestui popor pînă în munții *Altai*. El adaugă că istoricii chinezi îi numiseră *Siu-the, A-lan-na, Ousioun, Asi* și *Ye-tha* și că aceștia erau remarcabili prin înălțimea staturii și prin părul lor blond, după care *Saint-Martin* pune întrebarea :

„Cine ar putea să nu recunoască în aceste nume denumirea Scitilor, Alanilor, Asienilor, Asianienilor și Geților ?“ (p. 274).

Deosebita vitalitate a aceluiași popor a dăinuit prin numele său și în India, chiar pînă în secolul al XIV-lea (conform relatărilor lui Masoudy), iar geografii arabi au preluat și au dat numele de Marea Alanilor părții din Oceanul Indian care desparte Arabia de Guzerat.

Extinderea Arsacidă în India datează, după cum menționează autorul, din timpul lui Mithridate. Același „rege al regilor“ înfrînge ultimii domnitori seleucizi, incluzînd în statul său și Media, Persida, Elymida, Atropatena, Armenia. O încercare de nesupunere seleucidă se mai semnalează sub domnia urmașului lui Mithridate, Phraate, care, cu ajutorul Youchi-lor, Tokharienilor și Asianienilor, repurtează victoria. Saint-Martin invocă, din nou, pe autorii chinezi, martori ai acestor lupte, și pe cei greci și latini, în scrierile cărora apar confruntările respective. Foștii aliați vor ajunge, mai tîrziu, în conflict, dar vor fi nevoiți să recunoască supremația Arsacizilor din India, a regilor Kusch. Paralel cu evenimentele acestea, ramura din Armenia a Arsacizilor s-a întărit și ea, întinzîndu-se în Asia Mică și Caucaz. Tigrane, „nu ezită la ideea de a-l constrînge pe regele Arsacid al Persiei să-i recunoască supremația și să-i cedeze titlul de rege al regilor“ (p. 277). Războiul durează pînă în timpul fiului său, purtînd același nume. Acesta va reuși să obțină titlul rîvnit, apoi a obținut și tronul Siriei, devenind suveranul incontestabil al Asiei occidentale. Cîrînd, el ajunge în conflict cu Roma, conflict soldat cu retragerea sa din Siria, dar păstrîndu-și titlul de rege al regilor.

După înfrîngerea lui Crassus, cele două ramuri arsacide se împacă; cea partă își reia rangul deținut înainte, și, automat, devine principala rivală a romanilor. Cea armeană, mai slabă, va avea de suferit mult timp, ca urmare a reacțiilor Romei și în urma unor războaie interne. Nici Persia nu a fost scutită de probleme interne, urcarea pe tron a lui Artaban al III-lea, regele Kusch sau al Arsacizilor din Bactriana, declanșînd o serie întreagă de războaie civile.

J. Saint-Martin insistă, în continuare, asupra cursului evenimentelor, din se-

colul I al erei noastre: „În timp ce Traian era ocupat de războaiele cu Dacii, prinții din a doua ramură Arsacidă au atacat posesiunile romane din Orient; Mithridate V și Sinatracas, sau Sana-drong, au cucerit Mesopotamia, au trecut Eufratul și, dacă e să-i dăm crezare lui Jean Malada, au devenit stăpîni ai Antiohiei“ (p. 283).

După încheierea războaielor cu dacii europeni, Traian i-a înfrînt pe parți, apoi a urmărit să readucă al doilea teritoriu arsacid, Armenia, sub dominația Romei. Acțiunea sa militară i-a reușit, dar nu în întregime, deoarece, după plecarea lui Traian, „revoltele neîncetate făceau foarte nesigură posesiunea acestor cuceriri“ (p. 284), astfel că Hadrian le-a abandonat și a fixat hotarele Imperiului roman la Eufrat.

Dinastia Arsacidă din Persia și-a pierdut definitiv supremația în anul 226, ea fiind urmată de cea a Sasanizilor; descendenții săi s-au menținut încă mult timp, ocupînd chiar primele demnități în stat. Astfel, „faimosul Bahram Tchoubin, care la sfîrșitul secolului al VI-lea a fost rivalul lui Chosrou Iarwiz la tronul Persiei, aparținea acestei ramuri. Urmașii lui s-au convertit la islamism și, cu două secole mai tîrziu, au fondat dinastia Sasanizilor, care a domnit în jur de 500 de ani asupra Persiei orientale și Transoxiane“ (p. 287).

Ramura din Armenia și-a întărit trupele proprii cu parții fugari, cu neamurile lor din Caucaz, cu cei din nord, a încheiat alianțe cu bactrienii și cu Arsacizii rămași în Persia și a pornit lupta de eliberare a Persiei, aflată sub dominația primului Sasanid, Ardeschir. Succesele inițiale au fost însă oprite prin trădarea lui Anag, soldată cu uciderea lui Cosroes, conducătorul armatei arsacide armenie, după care Armenia devine supusă persilor. Ardeschir, după sîngeroase lupte, îi constrînge și pe regii arsacizi din Bactriana să-i recunoască supremația.

Arsacizii din Bactriana, cu toate că fuseseră învinși de Ardeschir, și-au păstrat posesiunile și, mai mult de o sută de ani, au căutat neîncetat să scape de jugul impus, căutînd alianțe chiar cu Roma și Armenia. Noi lovituri și suferințe se vor abate asupra lor din cauza hunilor ephtaliți, care s-au stabilit la

răsărit de Marea Caspică și în Munții Indiei. J. Saint-Martin remarcă în textele lui Masoudy, istoric din secolul al X-lea, că regatul Kouschan arsacid exista încă în timpul său.

Existența ramurii care domnea asupra alanilor este semnalată cam pînă prin secolul al IV-lea al e.n., fiind răsturnată de huni. Alanii au fost împrăștiați în toate părțile: unele din triburile lor au rămas în India, altele s-au refugiat în Caucaz, unde urmașii lor *mai există încă*; altele au trecut în Europa, în urma goților. O parte din ei s-a stabilit în mijlocul mlaștinilor din Polonia; din aceștia descind lituanienii, samogitienii, indigenii din Prusia și Curlanda, ca și estonienii. Alte triburi, în fine, au traversat Pirineii, au ocupat Portugalia și Galicia, unde au fondat o suveranitate care a durat aproape două secole.

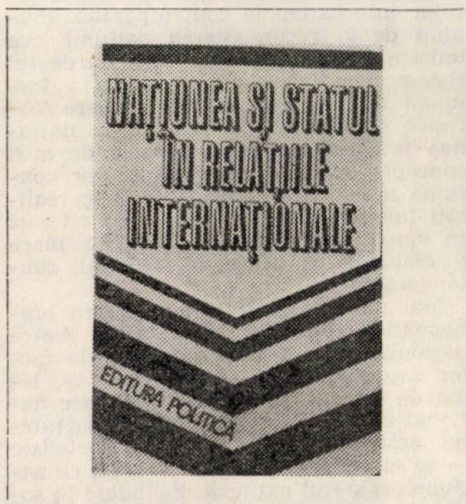
Urmași dinastiei Arsacide din Armenia au continuat însă luptele împotriva perșilor, apoi arabilor, pînă la sfîrșitul secolului al IX-lea. „Cu aproape treizeci

de ani înainte de convertirea lui Constantin, armenii și regele lor au îmbrățișat creștinismul“ (p. 210). Alți Arsacizi armeni s-au stabilit în Imperiul Bizantin, dintre aceștia, după părerea autorului, însuși Constantin Porphyrogenetul fiind un urmaș al acestei ilustre familii. Ultimul descendent se pare că a fost împărăteasa Zoe, căsătorită cu Constantin Monomahul. „Arsacizii rămași în Armenia au fost denumiți *Balkavouni* sau Bactrieni, ca pentru a păstra, pînă în ultimul moment, amintirea țării în care această familie celebră pusese bazele puterii sale. Acești din urmă Arsacizi dețin un rang foarte distins în fastele Armeniei; ei nu-și ilustrează mai puțin patria prin curajul și vitejia lor, cît și prin deosebitele virtuți și creațiile spiritului lor“ (p. 291—292). S-au menținut, prin două ramuri, în Cilicia și în Marea Armenie, Any, pînă prin secolul al XIII-lea.

ANA-MARIA COMAN

NAȚIUNEA ȘI STATUL ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE,

Editura politică, București, 1982, 426 p.

Una din trăsăturile marcante ale realității contemporane o constituie puternica afirmare a națiunilor și a statelor naționale ca factori de importanță deosebită pentru progresul social și pentru

evoluția sănătoasă a relațiilor internaționale. Lupta popoarelor care s-au eliberat de sub dominația colonialistă pentru încheierea lor ca națiuni, în cadrul propriilor state independente și suverane, afirmarea voinței lor de a se dezvolta de sine stătător demonstrează fără echivoc că națiunea, ca formă de comunitate umană, ca stadiu necesar al dezvoltării vieții sociale, reprezintă un proces inexorabil, o etapă firească în evoluția fiecărui popor. Totodată, formarea și dezvoltarea națiunilor și a statelor naționale suverane joacă un rol de mare însemnătate în lupta pentru eliminarea subdezvoltării și edificarea unei noi ordini internaționale, pentru lichidarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste.

Date fiind multiplele valențe progresiste, constructive, ale națiunii și statului național, rolul important pe care-l au în evoluția lumii contemporane, marea actualitate a problematicei circumscrie acestei sfere, este cît se poate de binevenită apariția, sub egida Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale din cadrul Academiei „Ște-

fan Gheorghiu", a lucrării cu titlul de mai sus, amplă culegere de studii datorate unor cunoscuți cercetători în materie *.

Studiul care inaugurează volumul demonstrează, pe bază de date și fapte, caracterul realist, profund științific al tezei formulate de tovarășul Nicolae Ceaușescu cu privire la faptul că în viața internațională se confruntă astăzi două tendințe diametral opuse: pe de o parte, politica imperialistă de forță și dictat, de menținere și reimpărțire a zonelor de influență, de accentuare a cursei înarmărilor; pe de altă parte, orientarea tot mai puternică spre o politică nouă, care să pună capăt folosirii și amenințării cu forța, dictatului, zonelor de influență, cursei înarmărilor, să asigure dezvoltarea independentă a popoarelor, colaborarea lor bazată pe principiile egalității, respectului independentei și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne. Prima tendință, așa cum reiese din cuprinsul studiului, nu diferă esențialmente de cea a statelor imperialiste din secolele trecute, în afară doar de faptul că promotorii ei recurg la mijloace de dominație tot mai subtile, care, oficial, îmbracă forma unor raporturi de sprijin și întrajutorare. Pe de altă parte, actuala politică a zonelor și sferelor de influență nu se limitează la aspectele politice-militare, ci afectează diverse alte domenii, cum sînt colaborarea economică, tehnică-științifică sau culturală. Cea de-a doua tendință este reflectată în afirmarea națiunilor și a statelor naționale suverane, a căror politică are la bază principiul democratic de promovare a egalității în drepturi a tuturor națiunilor. Exponent al intereselor națiunii pe care o reprezintă, se arată în studiu, statul național suveran se înfățișează, deci, în pofida tuturor încercărilor de a justifica „politica de putere”, ca un important instrument de afirmare a intereselor fiecărui popor, de promovare a unei politici noi, în concordanță cu aspirațiile de pace, prosperitate și progres, în sprijinul cărora se pronunță astăzi toate forțele înaintate din lume (p. 16).

O serie de studii abordează nuanțat și din multiple unghiuri o problemă

complexă vizînd locul și rolul națiunii și al statului național în sistemul relațiilor internaționale: națiunile socialiste și rolul lor în viața internațională; unitatea dialectică a intereselor naționale și internaționale în politica P.C.R.; patriotismul, suveranitatea și solidaritatea internațională — valori ale progresului contemporan; multiplele relații dintre națiune ca realitate fundamentală a zilelor noastre și problemele globale ale omenirii; forțele transnaționale și dreptul internațional; raportul stat național — corporațiile transnaționale; național-internațional; națiunea — creatoarea și purtătoarea unor valori inconfundabile. Pornind de la o profundă analiză a proceselor din realitatea zilelor noastre, făcînd, adesea, referiri la experiența istorică a poporului român și a altor popoare, autorii argumentează pe larg concluzia că societatea contemporană, viața internațională nu pot exista și nu se pot dezvolta în afara națiunilor și a statelor naționale, că independența și suveranitatea ca atribute fundamentale ale statelor și națiunilor sînt o condiție indispensabilă a lărgirii relațiilor internaționale, joacă un rol imens în propășirea tuturor popoarelor.

Studiile menționate relevă contribuția de însemnătate deosebită adusă de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la rezolvarea științifică a problemelor teoretice privind rolul națiunii și al statului național în evoluția societății și a relațiilor internaționale contemporane. Pornind de la recunoașterea națiunii ca unitate structurală organică a întregului sistem mondial, partidul nostru a formulat teza de excepțională valoare teoretică și practică potrivit căreia națiunea și statul național, departe de a fi concepte depășite, continuă și vor continua să constituie încă mult timp realități fundamentale în viața popoarelor și în viața internațională, cu rol de mare însemnătate în progresul societății contemporane.

Mai mulți autori stăruie asupra problematicii referitoare la relațiile dintre națiunile socialiste, la rolul lor de factor activ în viața internațională și, legat de aceasta, la raportul dialectic național-internațional în politica partidului nostru. Experiența țărilor socialiste — se subliniază în volum — arată că națiunea și statul național dobîndesc în socialism valori deosebite, atît în ceea ce privește dezvoltarea multilaterală a fiecărei țări socialiste, cît și în statornicirea unui nou tip de relații între state, care să influențeze pozitiv evoluția relațiilor internaționale în ansamblul lor. Pe acest temei, se relevă în lucrare,

* Studiile reunite în volum au fost elaborate, în ordine, de: Victor Ducelescu, Eugenia Ștefan, Dumitru I. Mazilu, Gheorghe Stoian, Elena Florea, Alexe Andriș, Ion Florea, Traian Caraciuc, Nicolae S. Stănescu, Maria Marian, Gheorghe Berescu, Mircea Malița, Mihai Arsene, Edwin Glaser, Corneliu Bogdan, Aurelian Moise, Mircea Nicolaescu, Vasile Șandru, Dumitru Trancă, Dumitru Ghișe, Victor Opaschi, Ilie Seftiuc, Monica Grigorescu, Domițian Bălței. Coordonații: Ion Florea, Victor Ducelescu, Victor Opaschi.

partidul nostru a elaborat teza cu privire la responsabilitatea deosebită ce revine țărilor socialiste față de toate problemele mari cu care este confruntată omenirea, a militat și militează în vederea creșterii coeziunii țărilor socialiste, a tuturor forțelor progresiste din lume (p. 282). Politica externă a țării noastre reflectă concordanța dintre obiectivele naționale și cele internaționale și demonstrează în fapt că cele două categorii de obiective sînt pe deplin compatibile cu principiile suveranității și independenței naționale. De aici concluzia potrivit căreia interesele naționale ale unei țări sînt incompatibile cu încălcarea suveranității ei (p. 283). Partidul nostru a pornit totdeauna de la faptul că forța socialismului, capacitatea sa de a influența în sens constructiv cursul evoluției societății contemporane, prestigiul său în lume depind nemijlocit de progresele pe care fiecare națiune socialistă le realizează în dezvoltarea sa multilaterală. Privite prin prisma acestei necesități, apar cu totul de neînțeles și inacceptabile punctele de vedere emise de teoreticieni din țări socialiste care susțin că evoluția națiunilor socialiste s-ar îndrepta spre „contopirea” lor prin desființarea granițelor naționale, prin „dispariția” națiunii ca formă de comunitate etnico-socială, pe baza „dispariției” deosebirilor naționale și a trăsăturilor etnice, în cadrul procesului general de evoluție spre „omenirea nenațională” a comunismului victorios în întreaga lume”. În mod evident, asemenea puncte de vedere se află în totală contradicție cu realitatea și cu tendințele dezvoltării societății contemporane (p. 102).

În strînsă legătură cu năzuința legitimă a popoarelor de a se dezvolta liber în cadrele lor naționale, cu dezideratul construirii unei lumi mai juste, mai echitabile, se află problema națională, respectiv situația și perspectivele naționalităților conlocuitoare existente în cadrul statelor naționale ca rezultat al dezvoltării istorice. Mișcările etnice protestatare regionaliste, desfășurate în ultimii ani în unele țări capitaliste dezvoltate, determinate, așa cum se arată în lucrare, de politica de asimilare forțată dusă de unele cercuri conducătoare, dar, mai ales, de inegalitățile social-economice, de discriminările în sfera muncii și a culturii la care sînt supuse anumite grupuri etnice din țările respective, au dat naștere la tensiuni și conflicte, au accentuat instabilitatea în viața internațională. Respingînd diferitele soluții vehiculate de ideologia occidentală, lucrarea accentuează că orice politică con-

structivă cu privire la problema națională nu poate decît să plece de la premisa inițială și obligatorie a recunoașterii existenței istorice a naționalităților conlocuitoare și de la luarea în considerare a intereselor lor legitime (p. 86).

Cîteva dintre studii se referă la procesul constituirii și afirmării națiunilor și a statelor naționale în Asia, Africa și America Latină. Străduința autorilor de a evidenția trăsăturile și coordonatele specifice acestui proces, determinate de interacțiunea mai multor factori interni și externi, de caracteristicile istoriei trecute și prezente a popoarelor respective sînt de natură să contribuie la înțelegerea rolului națiunii și al statului național ca factori de bază ai grăbirii progresului economic-social al popoarelor. Cele peste o sută de state naționale independente existente pe aceste continente, în care trăiesc peste un miliard și jumătate de oameni, confirmă, prin datele istorice, prin profundele transformări care se produc în structura și suprastructura lor, teza științifică potrivit căreia aspirația popoarelor de a se constitui în națiuni, de a avea o viață națională proprie este o aspirație de profundă legitimitate istorică, iar națiunea, statul național sînt chemate să aibă și în continuare un rol de mare însemnătate în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru așezarea raporturilor dintre state pe principii noi, de egalitate și echitate, de colaborare constructivă în numele idealurilor de libertate națională și socială.

Prin maniera în care este abordată fiecare temă, prin conținutul de idei și prin concluziile formulate, lucrarea se constituie într-un răspuns argumentat dat acelor teorii care, sub o formă sau alta, neagă sau minimizează rolul națiunii și al statului național în societatea contemporană, subapreciază cauza suveranității popoarelor, dovedind o gravă neînțelegere a realităților lumii de azi. În cuprinsul lucrării se aduc o serie de date și fapte care pun în lumină caracterul anacronic, antiștiințific al acestor teorii. Adepții teoriilor mondialiste, de pildă, consideră, așa cum se degajă din conținutul multor studii, că, în actualele condiții, națiunea și statul național, calificate, adesea, drept construcții artificiale, ce se mențin doar prin forța de constrîngere, ar frîna progresul societății. Ei se pronunță pentru înlocuirea lor cu o societate fără granițe teritorial-statale distincte și inviolabile, o societate cu caracter transnațional și suprastatal. Aceiași adepți afirmă că între interdependența economiilor, fe-

nomen obiectiv care se desfășoară în epoca actuală ca urmare a proporțiilor revoluției tehnice-științifice și menținerea independenței și suveranității naționale ar exista un raport de incompatibilitate, că națiunile-state din zilele noastre ar constitui un cadru „prea îngust”, care ar frâna dezvoltarea forțelor de producție în raport cu exigențele revoluției tehnice-științifice. De aici apelul la știrbirea suveranității, încercarea de a transfera „parcele” de suveranitate de la națiune către o autoritate supranațională „imparțială”, care, în fapt, nu reprezintă altceva decât o nouă formă a politicii de dominație și asuprire. Negarea mondialismului, se arată în lucrare, se impune, în primul rând, ca o chestiune de realism. Lumea contemporană ni se înfățișează ca o lume de națiuni dornice să trăiască în pace și libertate, să conlucreze, pe baza unor principii unanim recunoscute, la rezolvarea problemelor globale (p. 228). În concepția partidului nostru, interdependențele ca proces

obiectiv trebuie să se bazeze pe întărirea continuă a fiecărei națiuni, a respectării suveranității statale naționale, singura cale care poate evita ascuțirea contradicțiilor și conflictelor. Între interdependență și independență există o unitate dialectică; interdependența fără independență reprezintă, de fapt, dependență, subordonare, un raport asimetric, de inegalitate (p. 282).

Lucrarea de față, prin bogatul ei conținut de idei, prin obiectivitatea cu care sînt lămurite o serie de aspecte ale complexei problematice abordate, își găsește ecoul meritat în rîndul celor ce-și desfășoară activitatea în domeniul științelor sociale, precum și al marelui public, dornic să cunoască în adîncimea implicațiilor sale o problemă atît de actuală cum este cea privitoare la rolul și la perspectivele națiunii și statului național în epoca contemporană.

CONSTANTIN BOTORAN

„REVISTA ARHIVELOR“,
nr. 1—4/1983

Și în anul 1983, „Revista arhivelor“ s-a înscris pe aceleași coordonate de activitate definite prin receptivitate la nou, ținută științifică, caracter specific bine conturat, diversitate tematică. Prin orientarea sumarelor, care cuprind număr de număr rubrici diverse, pline de interes, prin totalitatea materialelor publicate, revista a reușit să-și afirme un loc distinct în peisajul publicisticii noastre istorice, să răspundă cu succes cerinței privind informarea și formarea cadrelor care muncesc în domeniul arhivistic.

O parte însemnată a nr. 1 al revistei este destinată sărbătoririi unor evenimente de o deosebită semnificație din

viața poporului nostru. Cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere a tovarășului Nicolae Ceaușescu s-au publicat, sub titlul „*Omagiu președintelui țării*“, materialele : *Mesajul Ministerului de Interne* ; *Ocrotirea patrimoniului cultural național — mărturie a înaltei prețurii acordate de președintele României valorilor făurite de înaintași*, de Ionel Gal ; *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind istoria patriei*, de Ion Ardeleanu ; *Vocația universalității*, de Teofil Bălaj — care înfățișează operele președintelui României editate în numeroase țări ale lumii, precum și lucrările consacrate vieții și activității tovarășului Nicolae Ceaușescu, scrise de prestigioși publiciști de peste hotare ; *Președintele României — personalitate proeminentă a vieții politice internaționale* — documentar realizat de Elena Gheorghe, prin care se prezintă înaltele distincții, decorații, ordine și medalii, titluri onorifice și științifice primite de tovarășul Nicolae Ceaușescu din partea a numeroase state, capitale, instituții academice și societăți din diferite colțuri ale lumii, înalt semn de apreciere deosebită și cinstire pentru excepționala contribuție a președintelui României la soluționarea marilor probleme ale contemporaneității.

Tot în nr. 1, împlinirea a 90 de ani de la desfășurarea Congresului socialist care a statuat constituirea partidului muncitorimii române a fost marcată prin articolul semnat de Vasile Niculae : *Făurirea partidului politic al clasei munci-*

toare din România — moment fundamental al istoriei noastre naționale, prilej de rememorare a drumului parcurs de forța politică proletară în cele nouă decenii de luptă pentru împlinirea idealului socialist. De asemenea, printr-un grupaj de documente se evocă 50 de ani de la eroicele acțiuni revoluționare din 1933 ale muncitorimii române.

Sub titlul generic „Din istoria luptei pentru Unirea cea Mare”, în nr. 4 sînt publicate articolele: *Diplomați străini despre Alexandru Ioan Cuza și Unirea Principatelor*, de Dumitru Ivănescu; *65 de ani de la Marea Unire. Contribuții editoriale ale Arhivelor Statului*, de Emilia Poștăriță; precum și un grupaj de documente ilustrînd aspecte din lupta pentru unire a românilor, începînd cu anul 1848.

Rubrica „Studii și comunicări” a cuprins, și în anul 1983, articole și studii de un interes deosebit. În *Observații referitoare la încheierea păcii și stabilirea hotarului dintre Moldova și Imperiul otoman. 1486* (nr. 2), Tahsin Gemil analizează raportul cadiului de Aidos, Mustafa, adresat Porții în legătură cu misiunea sa oficială privind stabilirea, la fața locului, a hotarelor dintre Moldova și orașele-cetăți Chilia și Cetatea Albă, căzute în stăpînirea otomană în 1484, act de o însemnătate aparte pentru deslușirea cadrului politico-juridic în care s-au desfășurat relațiile româno-otomane. „Pînă în prezent, acest raport este cel mai vechi document original de arhivă care atestă în mod indubitabil existența așa-numitelor «capitulații» (ahd-name) date domnilor Moldovei de sultanii otomani. Totodată, el este primul document original cunoscut care conține referiri concrete la hotarul moldo-otoman” (p. 118). Olimpia Guțu și Ana-Cristina Halichias prezintă *Note privitoare la scrisul în limba română înainte de 1550* (nr. 4). În nr. 3 au fost înscrise articole referitoare la poziția Țărilor Române în timpul celebrului asediu al Vienei din anul 1683: *Acele frumoase fapte ce măria ta (Șerban Cantacuzino) ai făcut în vremea înconjurării Vienei*, de Șerban Voinea Semo; *Asediul Vienei din 1683 oglindit în cîteva manuscrise românești și străine*, de Constantin Șerban; *O cronică napolitană despre participarea românilor la asediul Vienei*, de Dumitru Zaharia. Tot în nr. 3, Ion Dumitriu-Snagov își consacră studiul Loggiei lui Rafael din Palatul Vaticanului, realizată între anii 1513 și 1518, încoronare monumentală a cartografiei Renașterii italiene, punînd accentul pe *Imaginea teritoriilor româ-*

nești în Loggia lui Rafael Sanzio. În cea de-a IX-a hartă, principatele românești — Moldova, Transilvania și Țara Românească — ocupă o mare arie, în poziție centrală, corespunzătoare teritoriului național în limitele vechii Dacii. „Bogăția toponimelor din spațiul românesc indică interesul geografilor pentru cunoașterea acestui spațiu, altădată consemnat prin portulane ca simple puncte de contact comercial. Prin conținutul și semnificația ei, harta aceasta are valoarea unui adevărat monument național românesc, care, prin realizarea artistică demnă de *Loggia Bella* este o probă a autorității politice a poporului nostru” (p. 255).

O rubrică bogat reprezentată a revistei este cea de „Documente”. S-au publicat, în nr. 1: „*Viena marelui război. Irina Mavrocordat, Însemnări (III)*”, prezentare Mircea Spiridoneanu; în nr. 2: *Două cărți domnești relative la moșii de pe valea riului Bîsca Chiojdului* (acte din timpul domniei lui Pătrașcu cel Bun, 1554—1557), prezentate Gion Ionescu; *Mărturii despre revoluția germană din 1848 în corespondența unui român* (scrisori trimise, în martie 1848, din Berlin în Moldova de Alexandru Bizay, administrator și secretar al marelui proprietar de moșii Constantin Balș), prezentare Dumitru Ivănescu și Horst Fassel; *Nicolae Iorga portretist*, prezentare Valeria Costăchel; *Nicolae Iorga în Banat (iconografie inedită)*, prezentare Nicolae Scurtu; în nr. 3: *Din consemnările agenției Serbiei la București (1842—1848)*, prezentare Miodrag Milin; *Aspecte din activitatea Arhivelor Statului în legătură cu problema averilor mănăstirilor închinete*, prezentare Traian Rus; *Din corespondența lui Gheorghe Teodorescu Kirileanu cu Constantin Meissner (II)*, prezentare Ioana Burlacu; *Din corespondența dr. Ștefan Odobleja*, prezentare Nicolae Chipurici; *Documente inedite despre marșul revoluționarilor pașoptiști din Țara Românească*, prezentare Tiberiu Potărcă; în nr. 4: *Din corespondența lui Octavian Goga cu Cella Delavrancea*, prezentare Filofteia Mihai; „*Cintecul libertății*”. *Marș inedit de Ion Popescu din Măinești*, prezentare muzicologul Viorel Cosma.

„Teorie și practică arhivistică” este o rubrică ce a înscris materiale de un larg interes, depășind, prin conținutul lor, sfera arhivistică propriu-zisă. Și, tocmai în acest sens, redacția „Revistei arhivelor” a făcut publice comunicările prezentate în ședința plenară a simpozionului național cu tema: „*Modalități de valorificare a informațiilor economice din arhive*”, care pun în lumină faptul

că arhivele se implică nemijlocit în sprijinul dezvoltării generale a patriei. Astfel, în nr. 2 s-au publicat comunicările: Ionel Gal, *Modalități de valorificare a informației economice din arhive*; Ioan Mureșan, *Valorificarea informațiilor documentare privind existența unor substanțe minerale utile, prin cercetări geologice*; V. I. Nitu, D. Săveanu, *Rezervele de combustibili fosili ale țării noastre oglindite în vechi publicații românești*; Filofteia Rînziș, Maria Klaus, *Sistemul informatic al Arhivelor Statului în sprijinul economiei naționale*; în nr. 3: Oprea Parpală, Nicolae Mașcu, *Valorificarea unor vechi tradiții din agricultura României, în sprijinul sporirii producției agricole*; Ana Ionescu, Corneliu Rusu, *Utilizarea informațiilor din documente în proiectarea și exploatarea lucrărilor hidrotehnice*; Elena Gheorghe, *Contribuția „Revistei arhivelor” la sprijinirea acțiunii de valorificare a informațiilor arhivistice în scopul dezvoltării economiei naționale*. În aceeași ordine de idei, în nr. 4 au fost publicate comunicări susținute la consfătuirea organizată la Craiova, în 19 mai 1983, privind documentul de arhivă în sprijinul cunoașterii și valorificării resurselor hidrotehnice din Oltenia: *Izvoare documentare cu privire la potențialul hidroenergetic al Olteniei și posibilitatea de reactivare a unor obiective la nivelul descoperirilor științifice și tehnice actuale*, de Victor Chiriță; *Preocuparea Direcției apelor Jiu pentru repunerea în valoare a potențialului hidroenergetic al cursurilor de apă din Oltenia. Necesitatea consultării documentelor din arhive în această direcție*, de Mihai Pănaite; *Valorificarea potențialului microhidroenergetic al cursurilor de apă din județul Dolj prin reactivarea construcțiilor hidrotehnice vechi*, de V. Pleniceanu, V. Spătaru. Toate materialele amintite au evidențiat importanța intensificării lucrărilor de cercetare tehnologică și abordarea acestora pe baza experienței trecutului, atât pentru înțelegerea fenomenului istoric, cât și pentru promovarea unei politici economice eficiente.

O interesantă rubrică a revistei cuprinde „Opinii” ale cercetătorilor și arhiviștilor pe o tematică de strictă specialitate. Amintim, în acest sens, opiniile exprimate privind necesitatea elaborării unor instrumente adecvate de cercetare și informare științifică pentru studierea istoriei patriei: Ana-Cristina Halichias, *Pentru un lexicon medio- și neo-latin privitor la ținuturile româ-*

nești; Gheorghe Duzinchevici, *Propuneri pentru un glosar de cuvinte și expresii din izvoarele latine relative la istoria României*; Dan Slușanschi, *Instrumentele de lucru în cercetarea izvoarelor vechi și medii ale istoriei patriei — un imperativ categoric* — toate în nr. 2.

Prezentarea de fonduri și colecții arhivistice a continuat, și în anul trecut, să stea în atenția redacției „Revistei arhivelor”. Astfel, Elena Moisuc înfățișează, în nr. 2, *Tematica colecției de documente microfilmate din arhivele R. F. Germania (II)*, care cuprinde documente — amintim doar câteva, cu titlu de exemplu — referitoare la anii neutralității țării noastre (1914—1916); altele care ne introduc în culisele tratativelor Puterilor Centrale cu România, încheiate cu pacea de la București (5 martie 1918) sau cele care privesc stările de lucruri din Transilvania în ultimele luni ale anului 1918 etc. Nicolae Dascălu descrie, în nr. 4, *Fondul România din arhiva Biroului pentru Servicii Strategice al Statelor Unite ale Americii (1941—1945)*, care conține piese reprezentative privind unele aspecte ale istoriei României în anii celui de-al doilea război mondial: situația generală a țării; bombardamentele aliate și chestiunea petrolului; relațiile româno-germane; insurecția națională din August 1944 ș.a.

Un material divers este cuprins și în alte rubrici ale revistei. La cea intitulată „Științe auxiliare” s-au publicat contribuțiile: *Reconstituirea unor acte de proprietate în cancelaria lui Radu Șerban*, de Olimpia Guțu (nr. 2); *Contribuții la cunoașterea heraldicii Țării Românești. Primele steme reprezentate în culori*, de Maria Dogaru și *Din istoria unui fals*, de Ion Stănescu, Victoria Stătescu (nr. 3). Valorile documentare care au îmbogățit în ultimul timp zestre bogată a arhivelor țării sînt anunțate la rubrica „Achiziții noi”. La acestea se adaugă și rubricile „Instrumente de lucru”, „Legislație”, „Prețuitori ai arhivelor”. Informații utile privind diferite manifestări științifice, prezentarea unor lucrări și reviste de interes pentru domeniul arhivist sînt redade cititorilor la rubricile „Cronică”, „Viața științifică”, „Recenzii și prezentări”, „Revista revistelor”, „Din publicațiile arhivelor”.

În anul 1983, revista „Voprosi istorii KPSS“ („Probleme de istorie a P.C.U.S.“), editată de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., a abordat, în cele 12 numere ale sale, o largă problemă privind construcția socialistă și comunistă în U.R.S.S. în lumina hotărârilor celui de-al XXVI-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, activitatea teoretică și practică a P.C.U.S., rezultatele și preocupările de actualitate ale istoriografiei sovietice.

Revista a acordat un loc aparte împlinirii a 80 de ani de la cel de-al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (P.M.S.D.R.), eveniment care a marcat constituirea organizatorică a partidului marxist al proletariatului din Rusia, reunirea tuturor organizațiilor marxiste, pe baza unui program comun, apariția — pe temeiul principiilor leniniste cu privire la partidul revoluționar al clasei muncitoare — bolșevismului, fapt pentru care Partidul Comunist al Uniunii Sovietice aniversază acest Congres ca dată istorică a creării sale. Așa cum se relevă în Hotărârea C.C. al P.C.U.S. privind cea de-a 80-a aniversare a partidului, publicată în numărul 5 al revistei, acest Congres a marcat „încheierea procesului de unificare a organizațiilor marxiste revoluționare din Rusia pe baza principiilor ideologice, politice și organizatorice elaborate de Vladimir Ilici Lenin... Pe arena istorică a apărut partidul de tip nou — partidul clasei muncitoare, partidul comunismului științific, partidul revoluției socialiste și al construcției comuniste“ (p. 3).

Evidențiindu-se drumul parcurs de-a lungul celor opt decenii, în Hotărâre se arată că „bilanțul principal al activității creatoare desfășurate de poporul sovietic, sub conducerea P.C.U.S., îl constituie edificarea socialismului dezvoltat în U.R.S.S. Țara noastră se află la începutul acestei etape legitime și de lungă durată istorică în edificarea societății comuniste. Conținutul principal al activității partidului și poporului în condițiile contemporane îl constituie perfecționarea socialismului dezvoltat, în cursul căruia va avea loc trecerea treptată spre comunism. Aceasta presupune creșterea continuă a forțelor de producție, dezvoltarea și întărirea relațiilor sociale colectiviste, a statului și democrației socialiste, a conștiinței socialiste, a științei și culturii“ (p. 5).

În Raportul prezentat de M. V. Zimin, secretar al C.C. al P.C.U.S., la Adunarea festivă consacrată acestui eveniment, publicat în numărul 8 al revistei, se evocă drumul de luptă al partidului comunist, făurit de V. I. Lenin, care a pregătit și a condus cu succes Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Zdrobind, în anii războiului civil, forțele contrarevoluției interne și ale intervenției imperialiste, oamenii muncii sovietici au trecut, sub conducerea partidului, la construirea socialismului. Succesele de seamă obținute de popoarele sovietice în primele două decenii de după triumful Revoluției din Octombrie — se arată în Raport — au permis statului sovietic consolidat să învingă marile încercări cu care a fost confruntat. „Cea mai aspră din acestea a fost Marele Război pentru Apărarea Patriei. Sub conducerea partidului, armata și poporul sovietic nu numai că au apărut libertatea și independența patriei, în înclăstarea pe viață și pe moarte cu agresorul fascist, ci au adus și contribuția hotărâtoare la salvarea omenirii de robia nazistă“ (p. 8).

În prezent — se subliniază în Raport —, „direcția hotărâtoare a întregii activități de perfecționare a societății socialiste dezvoltate a fost și rămâne dezvoltarea continuă a economiei. Economia reprezintă fundamentul material al progresului social și spiritual al patriei noastre, al întăririi securității și prestigiului ei internațional“ (p. 9).

Aceluiași eveniment îi sînt dedicate articolele: *În legătură cu editarea și răspîndirea operelor lui V. I. Lenin în perioada pregătirii celui de-al II-lea Congres al P.M.S.D.R.*, de L. M. Kreidlina (nr. 6); *Cel de-al II-lea Congres al*

P.M.S.D.R. și unele probleme ale învățării leniniste despre partid, de P. A. Rodionov (nr. 7); V. I. Lenin și crearea partidului de tip nou, de A. F. Kostin (nr. 9) și altele.

Un număr mare de studii și documente marchează împlinirea a 165 de ani de la nașterea lui Karl Marx și a 100 de ani de la încetarea sa din viață: *Noi documente despre Karl Marx* (nr. 1); *Numele lui Karl Marx în lumea întreagă* (nr. 3); *Marele revoluționar și gânditor*, de A. I. Maliș (nr. 3); *Karl Marx și procesul de la Köln intentat comuniștilor în anul 1852*, de G. D. Golovina (nr. 5) ș.a.

O atenție deosebită acordă revista reflectării activității desfășurate de comuniști, de toți oamenii muncii din Uniunea Sovietică în vederea transpunerii în viață a hotărârilor celui de-al XXVI-lea Congres al P.C.U.S., a plenarelor ulterioare ale C.C. al P.C.U.S. În acest cadru, un loc important este rezervat Plenarei C.C. al P.C.U.S. din 15 iunie 1983, în cadrul căreia au fost dezbătute principalele sarcini ale partidului în domeniul activității ideologice, în lumina cerințelor actuale.

Revista reproduce, în numărul 7, Raportul prezentat la Plenară de K. U. Cernenko în legătură cu aspectele actuale ale activității ideologice, politice și de masă a partidului. Înfățișând principalele direcții ale dezvoltării economico-sociale a Uniunii Sovietice, împrejurările internaționale actuale, K. U. Cernenko a evidențiat necesitatea „înnoirii, îmbogățirii, actualizării conținutului activității politice-ideologice, a formelor și metodelor ei, întăririi caracterului ofensiv al întregii noastre propagande. Este necesar să se înlăture cu mai multă fermitate asemenea aspecte ca îndepărtarea de problemele actuale ale vieții, formalismul și festivismul.

Realismul, caracterul veridic și concret, prezentarea cu pricepere a realizărilor noastre și analiza atentă a problemelor care-i preocupă pe oameni, prospețimea gândirii și concizia expunerii — a arătat K. U. Cernenko — iată spre ce-i orientează Comitetul Central pe activiștii din domeniul ideologic“ (p. 16).

Problematicii ideologice îi este consacrat, de asemenea, articolul: *În legătură cu perfecționarea stilului activității ideologice, politice-educative*, semnat de A. S. Kapto (nr. 10). Autorul scrie că „restructurarea activității politice-educative a organizațiilor de partid se realizează pe baza unor asemenea metode ce se dezvoltă în ultimul timp, ca abordarea complexă, planificarea de perspectivă a dezvoltării colectivelor

de muncă și a unor regiuni, forme eficiente de analiză și generalizare a experienței practice prin folosirea studiilor sociologice etc.“ (p. 6).

Un amplu studiu publică revista, în numărul 6, sub titlul: *Despre rolul partidului comunist în sistemul politic al societății socialiste*, semnat de F.F. Petrenko. Evidențiind importanța și caracterul complex al componentei politice în viața societății socialiste, autorul notează că „partidului comunist îi revine un rol deosebit în cadrul acesteia. Activitatea sa de conducere a sistemului politic și, în primul rând, a organizațiilor de stat și obștești, reprezintă principalul factor în mecanismul de conducere a societății socialiste... Studiarea rolului conducător al partidului comunist este strâns legată de înțelegerea general-teoretică și filosofică a dezvoltării sociale“ (p. 117).

Numărul 11 al revistei cuprinde o suită de articole consacrate problemelor dezbătute la Plenara din iunie 1983 a C.C. al P.C.U.S. Între acestea se înscrie cel semnat de acad. I. I. Minț, intitulat: *Probleme care trebuie soluționate*. Autorul atrage atenția asupra necesității abordării creatoare a întregii activități ideologice, dictată de sarcinile perfecționării continue a socialismului dezvoltat. În acest sens, I. I. Minț scrie că „multor studii istorice le sînt caracteristice fie sociologizarea schematică, fie cufundarea insuficient justificată în detalii cu caracter istoriografic. Și una, și alta nu pot stîrni un interes major la un cerc larg de cititori. Pentru depășirea acestei stări de lucruri este necesar ca istoria «să fie înviată», să fie populată cu oameni, nu numai să dezvăluie lupta de clasă pe plan teoretic, ci aceasta să fie prezentată prin lupta de idei și caractere. O asemenea «cotitură» ar permite lichidarea din știință a temelor mărunte și înguste“ (p. 5). Autorul invită istoricii la abordarea unor „probleme acute, nerezolvate“. El apreciază că „este timpul să se termine cu citarea dogmatică, inclusiv din lucrări ale lui Lenin. Lucrurile au ajuns pînă acolo, încît, pornind de la cele mai bune intenții, chiar cea mai neînsemnată idee a unui autor o întăresc cu trimiteri la Lenin. Drept urmare, în unele cazuri lucrările științifice se transformă în culegere de citate“ (p. 6). „Trebuie să manifestăm mai multă prudență, înțelepciune față de arma noastră ideologică cea mai de preț“ — conchide autorul (p. 6).

Problema lărgirii sferei tematice a cercetărilor științifice este analizată în articolul: *Extinderea tematicii și ridicarea calității cercetărilor științifice* —

cerință a timpului, de K. V. Gusev (nr. 11). În același număr al revistei sînt cuprinse articolele : *Mai multă atenție problemelor metodologiei cercetărilor științifice, dezvoltării istoriografiei*, de N. N. Maslov ; *Îmbunătățirea predării istoriei P.C.U.S. — sarcina noastră principală*, de V. I. Dobrohotov ; *Hotărîrile Plenarei din iunie a C.C. al P.C.U.S. — la baza activității colectivelor științifice*, de V. I. Iurciuk.

În paginile revistei își găsesc reflec-tarea o serie de probleme de teorie și metodologie, abordate în articole, ca : *Elaborarea de către P.C.U.S. a concep-ției cu privire la modul de viață socia-list*, de V. I. Kasianenko (nr. 2) ; *Marxism-leninismul despre lupta ideo-logică și contemporaneitatea*, de L. M. Minaev (nr. 10). Sînt publicate, de ase-menea, articole și comunicări pe mar-ginea unor evenimente importante din istoria P.C.U.S. și a statului sovietic : *Pe calea arătată de V. I. Lenin*, de S. I. Civadze (nr. 4) ; *Activitatea partidului comunist în vederea asigurării victoriei în timpul bătăliei de la Kursk*, de N. K. Glazunov (nr. 8) ; *Partidul comunist — organizatorul zdrobirii agresorilor fas-ciști și al apărării cuceririlor socialis-mului*, de N. I. Kondakova (nr. 6) ; *Comuniștii Stalingradului în marea bătălie de pe Volga. La a 40-a aniversare a bătăliei de la Stalingrad*, de L. S. Kuli-cenko (nr. 2).

Dintre principalele aspecte ale poli-ticii interne a P.C.U.S. oglindite în co-loanele revistei „Voprosi istorii KPSS” se relevă cele privind activitatea de transpunere în viață a hotărîrilor adop-tate de Plenara C.C. al P.C.U.S. din mai 1982, care a pus în fața organizațiilor de partid și sovietice, a organizațiilor ob-ștești sarcina perfecționării conducerii complexului agroindustrial. Așa cum se arată în articolul : *P.C.U.S. despre per-fecționarea conducerii complexului agro-industrial*, de K. M. Bogoliubov, „Plenara, apreciind succesele în industrializarea producției agricole și specializarea la sate, a dezvoltat sensul obiectiv și su-biectiv al neajunsurilor în conducerea complexului agroindustrial, care au îm-piedicat dezvoltarea agriculturii socialiste potrivit cu cerința programatică a par-tidului — satisfacerea nevoilor crescînde ale oamenilor sovietici” (nr. 2, p. 17—18). În același articol se apreciază că „esența neajunsurilor, a căror urmări partidul le lichează cu consecvență, constă, în primul rînd, în nesocotirea abordării complexe a dezvoltării agriculturii și a verigilor legate de aceasta” (p. 18). În aceste condiții, Plenara din mai 1982 a subliniat „necesitatea îmbinării tuturor

verigilor agriculturii și ramurilor care o servesc, a îmbunătățirii conducerii și stimulării creșterii producției, a asigu-rării caracterului proporțional și echili-brat al dezvoltării ramurilor complexu-lui agroindustrial, în vederea transfor-mării cît mai rapide a agriculturii într-un sector înaintat al economiei. În aceasta rezidă condiția principală a rezolvării problemei alimentare, a înaintării cu succes pe calea construcției comuniste” (p. 18).

La rubrica *Dezbateri* au fost publicate o serie de articole consacrate următoarei tematici : *Unele probleme metodo-logice ale construcției de partid ca știință*, de V. I. Bondar (nr. 1) ; *Despre unele aspecte ale unității activității politice-educative și economice*, de V. V. Ko-piev (nr. 4) ; *Despre natura gnoologică a principiilor construcției de partid*, de A. P. Moghîlnii (nr. 7).

La aceeași rubrică, în numărul 12, a apărut studiul : *Despre cercetările socio-logice ale muncii de partid*, de N. N. Bo-karev, președintele Secției centrale de cercetări științifice a Asociației sovie-tice de sociologie. Autorul evidențiază rolul important pe care-l joacă cercetă-rile sociologice concrete în sistemul dife-ritelor metode de studiere a experienței construcției de partid. „În ultimii ani — scrie N. N. Bokarev —, se adîncește legătura acestora cu sarcinile practice, soluționate de organizațiile de partid, se perfecționează metodică, se acumulează experiență. Acestea devin o sursă îm-portantă de informare, un mijloc de creștere a fundamentării științifice a conducerii de partid” (p. 82). Sociologii care studiază problemele construcției de partid — se arată în continuare — „nu pot, firește, să se bazeze doar pe date empirice obținute în cursul cercetărilor, fiind necesară și o elaborare profundă de ordin teoretic a problemelor studiate” (p. 83). Totodată — subliniază autorul —, sociologii care studiază munca de partid trebuie „să manifeste maximum de răs-pundere în abordarea concluziilor și ge-neralizărilor, evitînd teoretizarea scolastică, sterilă... Aprecierile și recomandă-rile superficiale, care, uneori, sînt pre-zentate ca ultimul cuvînt al științei so-ciologice, nu pot, în nici un caz, să con-tribuie la îmbunătățirea reală a activi-tății organizațiilor de partid” (p. 83).

La rubrica *Viața științifică* din numă-rul 11 al revistei, R. S. Emțova infor-mează despre lucrările celui de-al șase-lea simpozion bilateral de istorie româno-sovietic cu tema : *Conducerea de către partid a construcției și perfecționării so-cietății socialiste multilateral dezvoltate*.

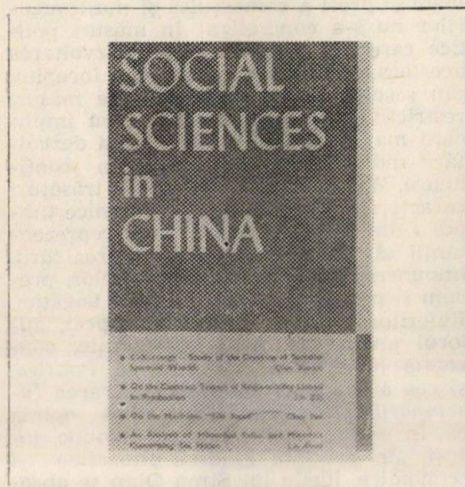
desfășurat în zilele de 20—21 iunie 1983, la Moscova, în lumina acordului de colaborare dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S.

Revista cuprinde, de asemenea, rubricile : *Oameni, evenimente, fapte ; Consultații ; Scrisori, adnotări ; Memorii ; Istoriografie și studiul izvoarelor ; Critică și bibliografie.*

VASILE BUGA

„SOCIAL SCIENCES IN CHINA“,

Beijing, nr. 1—4/1983

Revista „Științele sociale în China“ se dovedește, în continuare, o publicație de înaltă ținută științifică și deosebit de utilă pentru informarea cititorilor străini cu privire la preocupările și la rezultatele muncii de cercetare ale oamenilor de știință chinezi din domeniul științelor sociale. Articolele, studiile, rapoartele unor investigații sociologice, prezentările de cărți, concluziile unor dezbateri științifice, cuprinse în cele patru numere apărute în 1983, abordează probleme ale economiei, filozofiei, istoriei, artei și literaturii, ale dreptului și etnologiei. Remarcăm, totuși, preponderanța materialelor cu caracter economic și istoric — domenii cu implicații imediate în actualitatea chineză, chemate să dea răspuns problemelor ridicate de procesul de modernizare a Chinei în condițiile construcției socialiste.

Semnificativ este, din acest punct de vedere, articolul : *Să dezvoltăm marxismul ca o știință a construcției socialiste* (nr. 4), în care Yu Guangyuan, membru al Comisiei centrale a consilierilor de pe

lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez, își propune să fundamenteze teoretic necesitatea continuării cercetării teoriei marxiste a revoluției socialiste, ca o știință a construcției socialiste. Răspunzând la întrebarea care este obiectul, sarcinile și metodologia marxismului ca știință a construcției socialiste, autorul afirmă că „aceasta are, fără îndoială, un conținut bogat, dar, în general, implică două aspecte și anume : descoperirea legilor obiective ale evoluției istorice și găsirea și determinarea căii corecte a construcției socialiste“ (p. 193). În ceea ce privește legile obiective ale evoluției istorice, studiul relevă necesitatea cercetării esenței, a naturii socialismului, deoarece, așa cum arată experiența istorică, „există încă o sumedenie de concepții confuze cu privire la natura sa, determinate de realitatea impusă de viață“ (p. 193) ; cercetării legăturilor dintre forțele de producție și relațiile de producție în societatea socialistă ; cercetării perspectivelor construcției socialiste și a diferitelor perioade ale dezvoltării socialismului și, nu în ultimul rând, a caracteristicilor naționale care se evidențiază în cadrul acestui proces (p. 194). Yu Guangyuan dă expresie preocupării teoreticienilor marxiști din China „de a da un conținut nou teoriei socialismului științific cu privire la construcția socialistă, conducându-se după filosofia materialist-dialectică și istorică și de a întreprinde o cercetare profundă și corectă a formelor socio-economice — în cazul de față a forțelor socio-economice socialiste — așa cum au procedat Marx cu privire la capitalism și Lenin cu privire la capitalismul monopolist“ (p. 195). Concluzia autorului vizează sintetizarea experienței istorice a evoluției marxismului ca știință a construcției socialiste, activitate ce „trebuie să atingă culmile unui nivel teoretic, și care necesită o cercetare îndelungată și sistematică, abstractizarea științifică a experienței istorice, sistematizarea concluziilor și

ordonarea lor într-un sistem strict logic" (p. 201). Cercetarea întreprinsă în acest scop trebuie să se extindă și asupra societății capitaliste și asupra stadiului actual de dezvoltare al filosofiei, al științelor sociale și științelor pozitive, în general.

Noile forme de organizare a muncii în cooperativele agricole din China, care au la bază stadiul de dezvoltare al forțelor de producție la sate și caracteristicile procesului de producție, sînt analizate de Lin Zili în articolele: *Cu privire la sistemul contractelor și răspunderii față de producție — o nouă formă a economiei cooperatiste în agricultura socialistă a Chinei* (nr. 1) și *Cu privire la calea specific chineză a dezvoltării agriculturii socialiste* (nr. 3). În cadrul noului sistem, arată autorul, munca este organizată într-o formă independentă și descentralizată, iar remunerația se efectuează nu pe baza zilelor-muncă prestate, ci proporțional cu producția realizată. Creșterea viguroasă a producției marfă în China — susține autorul — marchează în mod semnificativ începutul trecerii de la o producție autarhică sau semiautarhică la sate la cea specializată și socializată. Expunînd, în detaliu, specificul agriculturii chineze, Lin Zili consideră că trebuiesc făcute noi cercetări și analize care să elucideze evoluția gospodăriilor sau grupurilor de gospodării specializate într-o anumită ramură a producției agricole, cît și problemele legate de circulația mărfurilor agricole, piață și planificare — probleme care au apărut odată cu creșterea producției de mărfuri la sate.

Într-un amplu studiu intitulat: *Cu privire la infrastructură* (nr. 3), Liu Jinglin își propune să analizeze caracteristicile, componentele și rolul hotărîtor al infrastructurii în dezvoltarea economiei naționale a Chinei. Prin comparație cu tendințele și realizările din diferite țări ale lumii în acest domeniu, autorul clasifică infrastructura (după funcțiile sale) în infrastructură destinată producției, necesităților vieții cotidiene și societății; cît privește coordonarea în timp a dezvoltării acestora de dezvoltarea industriei, el distinge trei tipuri de infrastructuri: conducătoare, sincronice și rămase în urmă.

O interesantă prezentare a concepțiilor economice ale gînditorilor antici chinezi, în paralel cu cele din Roma și Grecia antică, realizează Wu Baosan în articolul: *Semnificația, situația actuală și perspectivele cercetării gîndirii economice timpurii în China* (nr. 2). Comparînd concepțiile gînditorilor chinezi, greci și romani din secolele VII — I î.e.n., autorul constată existența unor idei similare în

ceea ce privește importanța producției agricole și desconsiderarea meșteșugurilor și comerțului, apariția timpurie a conceptelor și teoriilor cu privire la mijloacele de schimb, bani, preț și piață, dar și a unor deosebiri esențiale. Astfel, în timp ce gînditorii greci și romani erau preocupați, în lucrările lor referitoare la agricultură, doar de organizarea muncii sclavilor, gînditorii chinezi vedeau în agricultură singura sursă de sporire a puterii economice a statului și tratau lucrătorii pămîntului ca supuși ai statului, care aveau obligația să plătească taxe și să presteze corvezi; în timp ce desconsiderarea de către gînditorii romani și greci a comerțului și meșteșugurilor nu s-a concretizat în măsuri politice care să îngreuească dezvoltarea acestora, în China s-au adoptat, începînd din secolul IV î.e.n., o serie de măsuri restrictive asupra comerțului, cu implicații majore și de durată asupra dezvoltării industriei și comerțului. În continuare, Wu Baosan relevă cîteva trăsături caracteristice ale gîndirii economice timpurii din China și modul cum reprezentanții săi au conceput îmbogățirea țării, impunerea taxelor și a impozitelor, precum și procesul de acumulare a bogăției. Referitor la acest din urmă aspect, autorul analizează, prin comparație, concepția lui Aristotel, expusă în *Politica*, și cea a lui Sima Qian, din lucrarea *Însemnările istoricului*, exprimînd opinia că, în pofida unor concluzii comune, totuși, „în privința gîndirii filozofice și economice, ideile lui Sima Qian se apropie mai mult de filosofia lui John Locke și a altor gînditori burghezi timpurii, care se pronunțau în favoarea legii naturale, opunînd-o autocrației feudale" (p. 152).

O temă de mare actualitate abordează Xia Yulong, Liu Ji, Feng Zhijun și Zhang Nianchun în articolul: *Cu privire la știința luării deciziilor* (nr. 1). Pornind de la constatarea că luarea deciziilor constituie funcția de bază a unui conducător și că evoluția științei tehnologiei și producției îi impune adoptarea unei atitudini științifice și renunțarea la metodele empirice, articolul analizează, pe baza situației concrete din China, principiile teoretice ale științei luării deciziilor și procesul de adoptare, aplicare, urmărire și corectare a acestora. Concluziile autorilor evidențiază necesitatea adîncirii cercetării în această nouă ramură a științei, atît de importantă pentru ridicarea gradului de competență a cadrelor de conducere, fără de care nu se poate concepe procesul de reasezare și de dezvoltare a economiei naționale chineze.

Articolele selectate din revistele de istorie și publicate în „Științele sociale în

China" tratează, cu precădere, aspecte ale istoriei relațiilor Chinei cu diferite zone geografice ale lumii și aduc noi elemente interpretative referitoare la implicațiile acestor contacte asupra dezvoltării societății chineze.

În această ordine de idei se înscrie articolul semnat de Ma Qicheng, intitulat: *Scurtă prezentare a pătrunderii islamului în China* (nr. 4), care oferă date și fapte despre primele așezări ale comercianților musulmani pe teritoriul Chinei, începând din secolul al VII-lea e.n., precum și despre răspândirea islamismului în principal în rîndul naționalităților minoritare pînă la secolul al XIII-lea — moment ce marchează, după opinia autorului, începuturile relațiilor de prietenie dintre poporul chinez și popoarele arabe. Amintim, de asemenea, articolul: *Activitatea lui Matteo Ricci și influența sa în China* (nr. 3), în care Lin Jinshui prezintă activitatea acestui misionar ie-zuit în China în lumina unor recente cercetări științifice; la rîndul său, Su Chongmin analizează, în articolul: *Scurtă istorie a Companiei de cale ferată din sudul Manciuriei* (nr. 4), condițiile în care a luat naștere și s-a dezvoltat această puternică organizație monopolistă a Japoniei imperialiste, politica sa de jefuire a bogățiilor naturale ale Chinei, în favoarea mașinii de război nipone.

Două articole, apărute în numărul 4 al revistei, sintetizează cercetările referitoare la întrepătrunderea culturii chineze tradiționale cu elementele științei și culturii occidentale: *Cultura tradițională chineză și pătrunderea cunoștințelor occidentale*, de Ye Xiaoqing și *O trecere în revistă a cercetării asupra Mișcării Yangwu de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, de Zhang Minjiu și Xu Tailai.

Ye Xiaoqing realizează o incursiune în istoricul pătrunderii în China, începînd din 1580, a cunoștințelor din occident — într-un moment cînd sfera acestora se reducea, în principal, la matematica clasică, astronomie și la elemente ale filosofiei aristotelice și cînd China le-a acceptat în mod pasiv, fără să le găsească o aplicare practică pentru dezvoltarea țării — și exprimă părerea că, „în timp ce în trecut elementele culturilor străine ca, de pildă, budismul au fost asimilate perfect de cultura chineză și integrate în aceasta fără ca ele să dezechilibreze componentele culturii tradiționale ale națiunii Han, cunoștințele occidentale introduse la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea conțineau deja unele elemente care au fost incompatibile cu cultura tradițională, dar prea neînsemnate pentru ca să reprezinte o forță eficientă

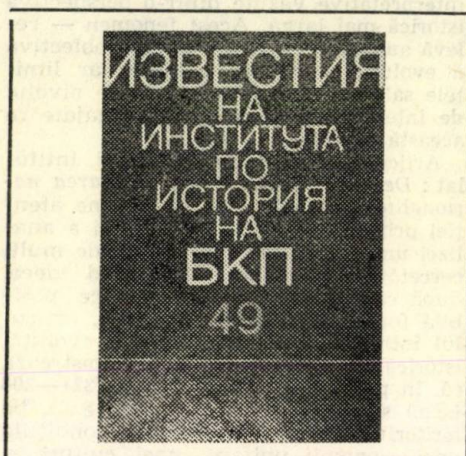
de opoziție, motiv pentru care nici nu au reușit să zdruncine fundamentul solid al culturii chineze" (p. 46). Autorul analizează, în continuare, acțiunea inițiată de funcționarii de stat în anul 1860 pentru introducerea cunoștințelor străine în vederea modernizării Chinei, insistînd asupra măsurilor concrete adoptate în acest scop. Spre deosebire de epoca anterioară — apreciază Ye Xiaoqing — cunoștințele străine, introduse la sfîrșitul secolului al XIX-lea în China, „au depășit deja normele unei culturi tradiționale, ajungînd să conteste valorile tradiționale specifice culturii chineze, dînd naștere la conflicte și confuzii" (p. 48). Articolul reprezintă, în sine, o contribuție originală la analiza și aprecierea acestei acțiuni, cunoscută sub numele de „Mișcarea Yangwu", atît de controversată în istoriografia chineză, prin noi elemente interpretative văzute dintr-o perspectivă istorică mai largă. Acest fenomen — relevă autorul — a fost o cerință obiectivă a evoluției societății chineze, iar limitele sale au fost determinate de nivelul de înțelegere a persoanelor angajate în această mișcare.

Articolul semnat de Wang Lei, intitulat: *Definiția „națiunii" și formarea naționalității Han* (nr. 2), se impune atenției prin originalitatea gîndirii și a analizei unei probleme considerată de mulți cercetători rezolvată. Dezvoltînd ideea, după care „aparitia statului face posibilă formarea națiunii" (p. 172), articolul întreprinde o incursiune în evoluția istorică a statului chinez și demonstrează că, în perioada dinastiilor Qin (221—206 î.e.n.) și Han (206 î.e.n. — 200 e.n.), pe teritoriul Chinei s-au creat condițiile unei economii unitare, unei culturi și limbi comune și, deci, a existat un stat în cadrul căruia s-a dezvoltat o comunitate umană stabilă. Sînt invocate, în acest sens, numeroase documente istorice cu ajutorul cărora se demonstrează că „deși economia era încă feudală și îi lipseau relațiile strînse ale unei economii capitaliste, intervenția politică feudală a compensat acest neajuns în privința formării unei economii naționale" (p. 185), fapt ilustrat de unificarea sistemului monetar, de măsuri și greutăți, de construcția de drumuri etc. În timpul împăratului Wu (140—86 î.e.n.), naționalitatea Han dispunea deja de o economie unitară, realizîndu-se unificarea și afirmarea ideologiei claselor dominante ale naționalității Han (p. 184). „Avem toate motivele să afirmăm — relevă autorul — că elementele culturii naționale și formației psihologice a națiunii han s-au definitivat în timpul domniei împăratului Wu", perioadă în care „populația

a perceput deja conceptul teritoriului național și al conștiinței naționale“ (p. 186). În concluzie, Wang Lei apreciază că, în următoarele două milenii, în pofida tuturor transformărilor survenite, „comunitatea han și-a menținut caracteristicile și stabilitatea sa ca o națiune și istoria dovedește că ea este într-adevăr o mare națiune, dispunând de toate trăsăturile distinctive ale unei națiuni“ (p. 187).

„IZVESTIA NA INSTITUTA PO ISTORIA NA B.K.P.“,

nr. 48—50/1983

Cele trei numere ale revistei Institutului de istorie a Partidului Comunist Bulgar, apărute în anul 1983 (nr. 48, 49 și 50), abordează o problemă bogată și variată, circumscrisă istoriei mișcării muncitorești bulgare și internaționale.

Având ca orientare permanentă publicarea de noi documente, de studii și articole menite să completeze datele cunoscute despre viața și activitatea revoluționară desfășurată de Gheorghe Dimitrov, revista a inserat și în aceste numere o serie de materiale cu acest profil tematic. Astfel, procesului de la Leipzig, moment de mare însemnătate al luptei maselor muncitoare, a forțelor progresiste și patriotice împotriva fascismului îi sînt consacrate trei articole, elaborate de Petra Radenkova : „Pregătirea procesului de la Leipzig (nr. 49) ; Tren-dafila Anghelova : „Vasil Kolarov și pro-

cesul de la Leipzig“ (nr. 50) ; Boiko Mladenov : „Gheorghe Dimitrov, procesul de la Leipzig și presa poloneză“ (nr. 50). În articolul Petrei Radenkova sînt prezentate modul în care a fost organizată, de către naziști, incendiarea Reichstagului, teroarea de masă instaurată în Germania și pregătirea înscenării judiciare de la Leipzig. Materialul este scris pe baza unor documente noi, culese din arhivele Tribunalului german, ministerelor de externe și justiție și ale altor organe ale puterii din Germania hitleristă. Tren-dafila Anghelova prezintă rolul activ jucat de Vasil Kolarov în campania internațională de apărare a victimelor procesului de la Leipzig și de demascare a provocării fasciste. Ecoul pe care procesul de la Leipzig l-a avut în rîndurile opiniei publice poloneze este tema studiului lui Boiko Mladenov. Folosind, în principal, mărturii apărute în presa vremii, important factor de influențare a opiniei publice, autorul acordă o atenție deosebită interesului manifestat în Polonia față de procesul de la Leipzig, atitudinii față de Gheorghe Dimitrov.

Unele probleme ale construcției socialismului în R.P. Bulgaria sînt tratate în studiile cercetătorilor Rimka Kanațieva : „Politica social-economică a Partidului Muncitoresc Bulgar (comunist) cu privire la sate (9.IX.1944—1948)“ — nr. 48; Dimităr Ludjev : „Păturile orășenești mic-burgheze și politica economică a puterii democrat-populare (1944—1947)“ — nr. 49 ; Atanas Atanasov : „Îmbunătățirea situației materiale și de viață a clasei muncitoare din Bulgaria (1948—1958)“ — nr. 48 ; Lena Simeonova : „Problema

ANA BUDURA

personalității socialiste în moștenirea teoretică a lui Gheorghi Dimitrov" — nr. 50.

Arătând că victoria insurecției antifasciste de la 9 Septembrie 1944 a marcat începutul unor profunde transformări revoluționare în viața economică, socială și politică a țării, Rimka Kanațieva evidențiază faptul că politica social-economică înfăptuită la sate de către partid a urmărit nu numai normalizarea producției agricole și îmbunătățirea situației materiale a țăranilor, dar și atragerea maselor de țărani de partea revoluției și a socialismului. Acționând în condițiile unei ascuțite lupte de clasă, aplicând o politică diferențiată în raport cu păturile țărănești, urmărind izolarea și lichidarea cercurilor reacționare, partidul a reușit să câștige încrederea maselor largi țărănești, să le mobilizeze la o participare activă în viața social-politică a țării.

Păturile mic-burghize orășenești — care cuprindeau pe micii producători industriali, pe cei ocupați în sfera comerțului, serviciilor publice și transporturilor — au reprezentat unele din cele mai numeroase grupe ale societății bulgare pînă la 9 Septembrie 1944. Din acest punct de vedere, trecerea lor pe calea socialismului reprezintă un aspect deosebit de interesant al revoluției socialiste în Bulgaria, rolul determinant în acest proces jucându-l politica economică a puterii democrat-populare. Acestei probleme îi este consacrat studiul lui Dimităr Ludjev.

Problema direcțiilor de bază ale activității Partidului Comunist Bulgar, a statului de democrație populară, sindicatelor și altor organizații de masă pentru îmbunătățirea condițiilor materiale și de viață a clasei muncitoare bulgare în perioada de trecere de la capitalism la socialism este supusă analizei în studiul lui Atanas Atanasov. În decursul perioadei 1948—1958, se arată în articol, s-a acordat o atenție deosebită îmbunătățirii condițiilor de viață ale clasei muncitoare, s-au depus eforturi deosebite pentru dezvoltarea capacității de muncă a oamenilor muncii, apărarea sănătății, a drepturilor și intereselor lor. Aplicându-se principiul cointerесării materiale și morale, repartitia veniturilor s-a făcut conform cantității și calității muncii, iar salariul a devenit o puternică pîrghie în activizarea clasei muncitoare pe linia construirii societății socialiste și principala sursă de ridicare a bunăstării ei.

Studiul Lenei Simeonova analizează concepțiile lui Gheorghi Dimitrov cu privire la trăsăturile personalității socialiste și la direcțiile de bază ale educației comuniste prin care acestea se formează. Pornind de la faptul că trăsăturile personalității socialiste înglobează toate calitățile pozitive ale clasei muncitoare, în studiu se are în vedere principiul continuității și se face o scurtă prezentare a concepției lui Dimitrov privind structura personalității în societatea anterioară revoluției socialiste. În continuare se analizează concepția acestuia cu privire la rolul și locul ideologiei clasei muncitoare și al educației patriotice și formarea personalității socialiste.

Luptei poporului bulgar împotriva regimului fascist îi sint consacrate două materiale și un grupaj de documente, publicate în numărul 50 sub semnăturile lui Gheorghi Radev : „În legătură cu problema creării Comitetului Național al Frontului Patriei“ ; Anna Nicolova : „Stația de radio «Hristo Botev» despre unirea forțelor antifasciste din Bulgaria. 1941 — 9.IX.1944“ ; „Documente despre răscoala din iunie 1923“ (publicate de Margarita Goranova și Katerina Ciobanova).

În studiul său, Gheorghi Radev aduce unele precizări referitoare la procesul constituirii Comitetului Național al Frontului Patriei, datînd acest moment la 10 august 1943. Anna Nikolova urmărește procesul de clarificare treptată a principalelor revendicări cuprinse în Programul Frontului Patriei și arată rolul postului de radio „Hristo Botev“ atît în propaganda desfășurată, cît și în activitatea depusă pentru înfăptuirea practică a concepției Partidului Comunist Bulgar de realizare a unui larg front al forțelor patriotice și democratice în lupta contra regimului fascist. Loviturii de stat militarofasciste de la 9 iunie 1923, ce a înlăturat de la conducerea Bulgariei guvernul agrarian în frunte cu Al. Stamboliiski și a insaturat un regim de tip fascist, menținut, cu o scurtă întrerupere, pînă la 9 Septembrie 1944 — regim care a provocat o criză puternică, transformată, în timp, în război civil —, i se dau noi deslușiri prin documentele publicate de Margarita Goranova și Katerina Ciobanova. Ele reflectă rezistența împotriva reacțiunii, relevă compoziția social-politică a forțelor ce au participat la răscoala din 1923, precum și teroarea singeroasă în care a fost înăbușită.

Revista mai publică și alte materiale referitoare la istoria mișcării muncitorești bulgare, cum sînt cele elaborate de Ivan Tancev : „Materiale din presa franceză despre începuturile mișcării socialiste în Bulgaria“ (nr. 49) ; Stoian Tvetanski : „Activitatea P.C.B. pentru reglementarea compoziției sale sociale (1958—1971)“ (nr. 49) ; Gheorghe Mladjov : „Karl Marx și Bulgaria“ (nr. 50).

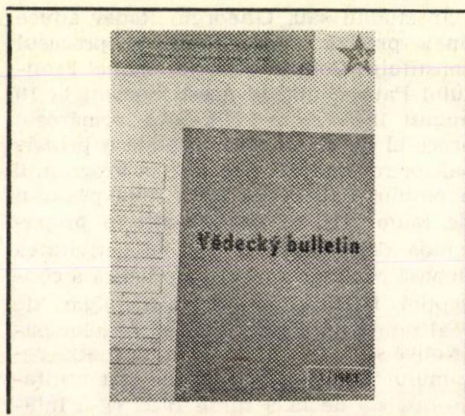
În același timp, sînt inserate o serie de articole privind poziția clasei muncitoare bulgare față de evenimentele ce au avut loc în alte țări, între care cele elaborate de Gheorghe Pîrvanov : „Mișcarea socialistă bulgară și evenimentele din Turcia. 1908—1910“ (nr. 50) și de Stoiko Kolev : „Știința istorică bulgară despre atitudinea Uniunii Populare Agrare Bulgare față de revoluțiile din februarie și din Octombrie“ (nr. 50)

Problemelor mișcării muncitorești internaționale le este acordat un spațiu larg în revistă, fiind abordate chestiuni privitoare la evoluția partidelor revoluționar-democratice dintr-o serie de țări ale Africii, mișcarea socialistă internațională și războiul civil din Spania, Internaționala muncitorească socialistă și altele.

„Izvestiia na instituta po istoriia na B.K.P.“ mai cuprinde o serie de rubrici cum sînt : *Viața științifică*, *Recenzii*, *Bibliografii*. În cadrul rubricii *Bibliografii* sînt reunite, tematic și geografic, titlurile unor lucrări apărute în Bulgaria sau primite din străinătate în anii 1981—1982, cu privire la istoria P.C.B., a mișcării revoluționare din Bulgaria, precum și la mișcarea muncitorească și comunistă internațională.

CRISAN ILIESCU

„VĚDECKÝ BULLETIN“, nr. 1—4/1983

Numerele din 1983 ale revistei cehoslovace „Vědecký bulletin“, organul Institutului de marxism-leninism al C.C. al Partidului Comunist Cehoslovac și al Institutului similar al C.C. al Partidului Comunist Slovac, abordează, ca și în alți ani, o tematică variată, înscrisă în cadrul unor rubrici deja consacrate sau al altora noi.

Fiecare număr, cu excepția nr. 2, se deschide cu cite un articol cu caracter aniversativ : *Experiența și învățămintele*

evenimentelor din februarie 1948, de Zdeněk Znítl (nr. 1) ; *Învățămintele Münchenului și contemporaneitatea*, de Vojtěch Blodig (nr. 3) ; *Activitatea istorică creatoare a Uniunii Sovietice*, de Vladimír Cirbes (nr. 4), dedicat aniversării Revoluției Socialiste din Octombrie.

Aproape în întregime, nr. 2 al revistei este consacrat importanței și semnificației operei lui Karl Marx. Sînt publicate referatele susținute la Conferința teoretică de la Praga prilejuită de sărbătorirea a 165 de ani de la nașterea lui Karl Marx și a 100 de ani de la moartea sa : *Unitatea dintre știință și revoluție în opera lui Karl Marx*, de Vladimír Ruml ; *Pentru înțelegerea veridică a sarcinilor socialismului real*, de Milan Matouš ; *Concepția marxistă despre societate ca punct de plecare în cercetarea dezvoltării sociale a individului*, de Miroslava Šolcová ; *Concepția marxistă a istorismului — fundament al abordării științifice a istoriei partidului*, de Ivan Krempa ; *Despre dialectica dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor de producție în socialism*, de Jiří Dvořák ; *Karl Marx despre organizarea politică a clasei muncitoare*, de Ivan Hutira ; *Dezvoltarea creatoare a*

învățăturii lui Karl Marx — izvorul certitudinilor noastre prezente și viitoare, de Rudolf Kvasnica ; *Karl Marx despre internaționalismul proletar și importanța lui pentru mișcarea comunistă internațională*, de Ana Krivá ; *Karl Marx despre problema națională și contemporaneitate*, de František Příkryl ; *Autorealizarea omului*, de Ladislav Hrzal ; *Ideile marxiste, indemn la unitate*, de František Haolíček ; *Insemnătatea operei marxiste pentru elaborarea concepției socialismului dezvoltat*, de Ilja Šedivý ; *Poziția ideologică a P.C. Italian în lumina dezvoltării teoriei marxist-leniniste*, de Jindřich Volek.

Rubrica consacrată istoriei Partidului Comunist Cehoslovac cuprinde materiale referitoare la activitatea partidului, începând din perioada interbelică până în anii '60. Anna Madaričová relevă aspecte privind *Conducerea cehoslovacă a P.C.C. în anii 1930—1933* (nr. 1) ; Ján Šulec analizează *Formarea și nașterea sistemului politic democrat popular în Cehoslovacia* (nr. 4) ; Ladislav Grešík se ocupă de *Unele probleme ale activității ideologice-educative a P.C.C. în anii 1956—1960* (nr. 1) ; Andrej Gabal descrie, în nr. 1, *Evoluția politică din Cehoslovacia între congresele al XII-lea și al XIII-lea ale P.C.C.* Tot la această rubrică sînt incluse trei materiale cu caracter metodologic. Primul, intitulat : *Istoria întreprinderii — disciplina științifică ca instrument al educației comuniste*, este semnat de Václav Jiša (nr. 1) ; al doilea : *Despre problemele metodologice istoriei socialismului aparține Martei Vartíková* (nr. 4) ; al treilea : *Istoria locală a mișcării muncitorești în R.S.C. și R.D.G.* are ca autori pe Antonín Faltys, din R.S.C. și Hans Joachim Krusch, din R.D.G. (nr. 4).

Sînt inserate și materiale referitoare la istoria mișcării muncitorești internaționale : *Începutul luptei pentru Internaționala revoluționară (1914—1917)*, de Květoslava Volková (nr. 4) ; *Rolul Cominternului în dezvoltarea teoriei internaționalismului proletar*, de L. M. Minajev (nr. 1) ; *Internaționala sindicală roșie și sindicatele roșii din Cehoslovacia*, de Vladimír Dubský (nr. 2) ; *Insurecția antifascistă a poporului bulgar din septembrie 1923 și Cehoslovacia*, de Vojtěch Boldig (nr. 4).

O serie de aspecte teoretico-practice ale construcției socialiste în R. S. Cehoslovacă sînt abordate de articolele publi-

cate la rubrica : „Teoria și practica construirii socialismului dezvoltat“. Trei dintre ele sînt semnate de František Valenta și se referă la diferite aspecte ale revoluției tehnico-științifice : *Raportul dintre revoluția tehnico-științifică și revoluția socialistă* (nr. 1) ; *Revoluția tehnico-științifică. Aspectele tehnologice și urmările ei sociale* (nr. 2) ; *Aspectele economice ale revoluției tehnico-științifice* (nr. 3). Alte două materiale vizează problema națională în R.S.C. Unul, datorat Hanei Šmitáková : *Despre sarcina dezvoltării pe un plan superior a apropierii dintre națiunile și naționalitățile din R.S.C.* (nr. 1) și altul, lui František Příkryl : *Democrația socialistă și relațiile naționale* (nr. 4). O tematică importantă este analizată în studiile semnate de Helena Klimova : *Clasa muncitoare socialistă. Delimitarea conceptului și caracteristicile structurii sale interne* (nr. 4) și Alexander Havlíček, *În legătură cu problematica contradicțiilor dialectice în dezvoltarea societății socialiste* (nr. 3).

Prezentă, ca și în numerele din anii precedenți, rubrica „Probleme ale luptei ideologice“ se înscrie cu trei materiale, două aparținînd lui Miroslav Kafka : *Sarcinile P.C.C. în lupta ideologică contemporană* (nr. 3) și *Sarcinile propagandei superiorității socialismului în condițiile luptei ideologice de clasă contemporane* (nr. 4), iar al treilea, semnat de Stěpanká Čápova și Jaroslava Červená : *Despre cauzele creșterii manifestărilor de agresivitate ale imperialismului S.U.A.*

În anul ce a trecut, redacția revistei „Vědecký bulletin“ a inițiat o nouă rubrică, intitulată : „Pacea și dezarmarea“. În cadrul ei sînt reunite materiale cu o arie tematică diversă, precum : *Pentru pace și viață, împotriva războiului nuclear*, de Ladislav Hrzal și *Despre problemele actuale ale raportului de forțe militare*, de Oldřich Mahler și Bohumil Němec (în nr. 3) ; *Despre cauzele apariției și existenței concepției «eurocomuniste» despre pace*, de Jan Zvada ; *Doctrina despre pace a social-democrației la începutul anilor '80*, de Jaroslav Čmejrek ; *Problema războiului și păcii în gîndirea creștină contemporană*, de Jaroslav Javůrek și *Pacifismul în mișcarea pentru pace din R.F.G.*, de Vladimír Novák (toate în nr. 1).

Printre manifestările științifice prezentate pe larg la rubrica „Informații științifice

face și știri" se află Simpozionul cu participare internațională organizat la Praga, în zilele de 5—6 octombrie 1982, pe tema : *Ridicarea nivelului teoretic, întărirea metodologiei cercetării problemelor actuale ale mișcării comuniste internaționale și ale luptei ideologice* (nr. 1), precum și Conferința cu participare internațională desfășurată la Sofia, în zilele de 20—21 septembrie 1983, avînd ca temă *A 60-a aniversare a insurecției antifasciste din septembrie din Bulgaria* (nr. 4). La aceste manifestări științifice au participat și reprezentanți ai țării noastre (Gheorghe Unc și, respectiv, Nicolae Cioroiu și Crișan Iliescu), care au înfățișat punctele de vedere ale istoriografiei românești în problemele abordate.

Din cadrul rubricii „Bibliografii tematice“ remarcăm prezentările concise, ur-

mate de bogate fișe bibliografice adnotate sau neadnotate, pe temele : *Opera clasicele marxism-leninismului în traducere cehă și slovacă* (nr. 1) și *Tipăriturile muncitorești despre Karl Marx* (nr. 2), realizate de Zdenek Dvořáček ; *Relațiile naționale în perioada construirii societății socialiste dezvoltate*, de František Příkryl, Marta Beláčíková și Krista Gavalierova (nr. 3) ; *Mișcarea comunistă în țările capitalului. Probleme ale strategiei și tacticii*, de Jindrich Volek și Marie Michalkova (nr. 4).

În sfîrșit, la rubrica „Cărți noi și recenzii“ sînt publicate recenzii și prezentări ale unor cărți apărute în Cehoslovacia și U.R.S.S.

MILICĂ MOLDOVEANU

СОДЕРЖАНИЕ

СОРОКОВАЯ ГОДОВЩИНА ANTIMПЕРИАЛИСТИЧЕСКОЙ И ANТИФАШИСТСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ, В АВГУСТЕ 1944 Г.

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Антиимпериалистическая и антифашистская революция национального и социального освобождения — событие эпохального значения для судьбы румынского народа 3

ВАСИЛЕ МОКАНУ: Выдающийся румынский народ в победе над фашизмом 21

ГЕОРГЕ УНК: Международный отклик вызван румынской антиимпериалистической и антифашистской революцией национального освобождения августа 1944 г. 40

ГЕОРГЕ СУРПАТ: Р К П — политическая сила организующая и активизирующая созидательные энергии народа по пути социализма и коммунизма 51

СТАТЬИ — ДОКЛАДЫ

КРИСТИАН ПОНИШТЕАНУ: Гитлеризм — смертельная опасность для целостности и независимости Румынии 66

КОНСТАНТИН ПЕТКУЛЕСКУ: Антифашистские национальные комитеты молодежи и женщин — деятельные и боевые отряды против фашистской опасности 83

ЕЛЕНА МУРЕШАН: Концепция товарища Николае Чаушеску о необходимости борьбы против неонацизма, политики владычества и диктата, за равноправие и мирное сотрудничество народов 103

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

II-я сессия Соединенной румыно-польской комиссии по истории (Варшава, 20—23 марта 1984 г.): *Милка Молдовяну* 117

Круглый стол на тему: «Рабочее движение и колониальный вопрос» (Берлин, 2—3 мая 1984 г.): *Ион Галафетяну* 118

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

«Депутаты — социалисты в румынском парламенте. Речь (1888—1899 гг., 1919—1921 гг.)». Политическое изд-во, Бухарест, 1983, 364 стр.: *Василе Петришор*: 120

ЛУКРЕЦИУ ПАТРЕШКАНУ, «Произведения, Статьи, Речь. (1944—1947 гг.)». Политическое изд-во, Бухарест, 1983, 390 стр.: *Анета Спиридон* 124

«Румынское революционное мышление о религии. (Из традиций материалистической концепции о мире)». Политическое изд-во, Бухарест, 1983, 334 стр.: *Николае Копоя* 128

ЕУФРОСИНА ПОПЕСКУ, «Страницы политической истории Румынии. Конституция 1923 года». Политическое изд-во, Бухарест, 1983, 238 стр.: *Иван Шт. Опря* 130

ПОМПИЛИУ ТЕОДОР, «Просветительные европейские интерференции». Изд-во «Дачия», Клуж-Напока, 1984, 256 стр.: *Дину К. Дяскуреску* 132

Ж. СЕН-МАРТИН, «Фрагменты истории арсеналов. Посмертное издание. Том I—II. Импримери национал, Париж, 1850, 950 стр.: *Ана Мария-Коман* 135

«Нация и государство в международных отношениях», Политическое изд-во, Бухарест, 1982, 426 стр.: *Константин Боторан* 140

ЖУРНАЛ ЖУРНАЛОВ

«Архивный журнал», н-ра 1—4/1983 г.: *Георге Неакшу* 143

«Вопросы истории КПСС», н-ра/1—12 1983 г.: *Василе Буга* 146

«Общественные науки в Китае», Пекин, н-ра 1—4/1983 г. *Ана Будура* 149

«Известия на Института по истории на БКП», н-ра 48—50/1983 г.: *Кришан Илиеску* 152

«Научный бюллетень», н-ра 1—4/1983 г.: *Милка Молдовяну* 154

SUMMARY

40th ANNIVERSARY OF THE ANTIFASCIST AND ANTIIMPERIALIST REVOLUTION FOR SOCIAL AND NATIONAL LIBERATION IN AUGUST 1944

- ION POPESCU-PUTURI: The Antifascist and Antiimperialist Revolution for Social and National Liberation, an Epoch-Making Event for the Romanian People's Destiny..... 3
- VASILE MOCANU: The Contribution of the Romanian People to the Victory Over Fasism 21
- GHEORGHE UNC: The International Response to the Antifascist and Antiimperialist Revolution for Social and National Liberation of Romania in August 1944 40
- GHEORGHE SURPAT: The Romanian Communist Party — the Organizing and Mobilizing Political Force of the Creating Energies of the Entire People on the Road of Socialism and Communism 51

ARTICLES — PAPERS

- CRISTIAN POPIȘTEANU: Hitlerism — Deadly Danger for Romania's Integrity and Independence 66
- CONSTANTIN PETCULESCU: National Antifascist Youth and Women Committee, Action and Struggle Organisations Against the Fascist Peril 83
- ELENA MUREȘAN: Comrade Nicolae Ceaușescu's Conception Concerning the Necessity of Struggle Against Neofascism, the Policy of Domination and Diktat, for Equality and Peaceful Co-Operation Among Peoples.. 103

SCIENTIFIC LIFE

- The VIIth Session of the Romanian-Polish Mixt Committee for History (Warsaw, 20—23 March 1984): *Milică Moldoveanu* 117
- Round Table: „Workers Movement and the Colonial Problem“ (Berlin, 3—4 May 1984): *Ion Calafeteanu* 118

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

- „Socialist Deputies in the Romanian Parliament. Speeches (1888—1899; 1919—1921)“, Political Publishing House, Bucharest, 1983, 364 p.: *Vasile Petrișor*..... 120
- LCUREȚIU PĂTRĂȘCANU, Writings, Articles, Speeches (1944—1947)“ Political Publishing House, Bucharest, 1983, 390 p.: *Aneta Spiridon* 124
- „Revolutionary Thinking in Romania on Religion (Traditions of Materialist Conception about the World)“, Political Publishing House, Bucharest, 1983, 334 p.: *Nicolae Copoiu*.... 128
- EUFROSINA POPESCU: „From Romania's Political History. The Constitution of 1923“, Political Publishing House, Bucharest, 1983, 238 p. *Ioan Șt. Oprea*..... 130
- POMPILIU TEODOR, „European Luminist Interfusion“, Dacia Publishing House, Cluj-Napoca, 1984, 256, p. *Dinu C. Giurescu*..... 132
- J. SAINT-MARTIN, „Fragments d'une histoire des Arsacides. Ouvrage posthume“, tomes I—II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, 950 p.: *Ana-Maria Coman* 135

„Nation and State in International Relation“, Political Publishing House, Bucharest, 1982, 426 p.: *Constantin Botoran* 140

REVIEWS' REVIEW

- „Review of the Archives“, nr. 1—4/1983: *Georghe Neacșu* 143
- „Voprosi istorii KPSS“, nr. 1—12/1983: *Vasile Buga* 146
- „Social Science in China“, Beijing, nr. 1—4/1983: *Ana Budura* 149
- „Izvestiia na Instituta po Istoriia na B.K.P.“, nr. 48—50/1983: *Crîșan Iliescu* 152
- „Védecký Bulletin“, nr. 1—4/1983: *Milică Moldoveanu* 154

SOMMAIRE

40-ÈME ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION DE LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE, ANTIFASCISTE ET ANTIIMPERIALISTE LISTE DU MOIS D'AOUT 1944

- ION POPESCU-PUTURI: La révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimperialiste, événement d'importance retentissant pour le destin du peuple roumain.. 3
- VASILE MOCANU: La contribution du peuple roumain à la victoire sur le fascisme.. 21
- GHEORGHE UNC: L'écho international de la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimperialiste du mois d'aout en Roumanie 40
- GHEORGHE SURPAT: Le Parti Communiste Roumain — la force politique organisatrice et stimulatrice pour les énergies créatrices du peuple entier sur le route du socialisme et communisme 51

ARTICLES — COMMUNICATIONS

- CRISTIAN POPIȘTEANU: Le hitlerisme — péril mortel pour l'intégrité et l'indépendance de la Roumanie..... 66
- CONSTANTIN PETCULESCU: Les comités nationales antifascistes de la jeunesse et des femmes — organisations d'action et de lutte contre le péril fasciste 83
- ELENA MUREȘAN: La conception du président Nicolae Ceaușescu touchant la nécessité de combattre le néofascisme, la politique de domination et de diktat, de lutter pour l'égalité et la collaboration pacifique entre les peuples..... 103

LA VIE SCIENTIFIQUE

- La VII-ème session de la commission mixte roumaino-polonaise d'histoire (Varsovie, 20—23 mars 1984): *Milică Moldoveanu* 117
- Table ronde sur le thème: „Le mouvement ouvrier et le problème colonial“ (Berlin, 3—4 mai 1984): *Ion Calafeteanu* 118

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

- „Les députés socialistes dans le parlement roumain. Discours. (1888—1899; 1919—1921)“, Editions politiques, Bucarest, 1983, 364 p.: *Vasile Petrișor* 120

DUCRETIU PĂTRĂȘCANU, „Ouvrages, Articles, Discours (1944–1947)“, Editions politiques, Bucarest, 1983, 390 p.: *Aneta Spiridon* 124

„La pensée révolutionnaire en Roumanie sur la religion (De les traditions de la conception matérialiste touchant le monde)“, Edition politiques, Bucarest, 1983, 334 p.: *Nicolae Copoiu* 128

EUFROSINA POPESCU, „De l'histoire politique roumain. La Constitution de 1923“, Editions politiques, Bucarest, 1983, 238 p.: *Ioan Șt. Oprea* 130

POMPILIU TEODOR, „Interférences illuministes européennes“, Editions „Dacia“, Cluj-Napoca, 1984, 256 p.: *Dinu C. Giurescu* 132

J. SAINT-MARTIN, „Fragments d'une histoire des Arsacides. Ouvrage posthume“, tome I–II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, 950 p.: *Ana-Maria Coman* 135

„La nation et l'Etat dans les réalités internationales“, Editions politiques, Bucarest, 1982, 426 p.: *Constantin Botoran* 140

REVUE DES REVUES

„La revue d'archives“, nr. 1–4/1983: *Gheorghe Neacșu* 143

„Problemes d'histoire du P.C.U.S.“, nr. 1–12/1983: *Vasile Buga* 146

„Sciences sociales en Chine“, Beijing, nr. 1–4/1983: *Ana Budura* 140

„Annales de l'Institut d'histoire du P.C.B.“, nr. 48–50/1983: *Crișan Iliescu* 152

„Bulletin scientifique“, nr. 1–4/1983: *Milică Moldoveanu* 154

INHALT

40 JAHREN VON DER ANTIFASCHISTISCHEN UND ANTIIMPERIALISTISCHEN REVOLUTION DER SOZIALEN UND NATIONALEN BEFREIUNG AUS AUGUST 1944

ION POPESCU-PUTURI: Die antifaschistische und antiimperialistische Revolution der sozialen und nationalen Befreiung, epochal bedeutendes Ereignis für die Schicksale des rumänischen Volkes 3

VASILE MOCANU: Der Beitrag des rumänischen Volkes zur Sieg entgegen dem Faschismus 21

GHEORGHE UNC: Das internationale Echo der antifaschistischen und antiimperialistischen Revolution der sozialen und nationalen Befreiung aus August 1944 von Rumänien.. 40

GHEORGHE SURPAT: Die Rumänische Kommunistische Partei – organisatorische und aufbietende politische Macht der Tatkräfte des ganzen Volkes am der Weg des Sozialismus und Kommunismus 51

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

CRISTIAN POPIȘTEANU: Das Hitlerismus Lebensgefahr für die Integrität und unabhängig Rumäniens 66

CONSTANTIN PETCULESCU: Die antifaschistische nationale Kommissionen der Jugend und Frauen, Aktion- und Kampforganisationen gegen der faschistischen Gefahr 88

ELENA MUREȘAN: Genossen Nicolae Ceausescu's Konzeption über die Notwendigkeit der Bekämpfung der Neofaschismus, der Herrschafts – und Diktat-politik, für Egalität und friedliche Mitwirkung zwischen der Völkern 103

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Die VII-e Tagung der gemischte rumänisch-polnische Geschichtskommission (Warschau, 20–23. März 1984): *Milică Moldoveanu* 117

Rundtisch mit dem Thema: „Die Arbeiterbewegung und die Kolonialfrage“ (Berlin, 3–4 Mai 1984): *Ion Calafeteanu* 118

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

„Sozialistische Deputierte in das Rumanische Parlament. Debatten (1888–1899; 1919–1921)“, Politischer Verlag, Bukarest, 1983, 364 s.: *Vasile Petrișor* 120

LUCRETIU PĂTRĂȘCANU, „Schriften, Artikel, Reden (1944–1947)“, Politischer Verlag, Bukarest, 1983, 390 s.: *Aneta Spiridon* 124

„Die revolutionäre Gedanken von Rumänien über die Religion (Von den materialistischen Traditionen über der Welt)“, Politischer Verlag, Bukarest, 1983, 334 s.: *Nicolae Copoiu* 128

EUFROSINA POPESCU, „Von der politischen Geschichte Rumäniens. Die Verfassung von 1923“, Politischer Verlag, Bukarest, 1983, 238 s.: *Ioan Șt. Oprea* 130

POMPILIU TEODOR, „Europäische Beleuchtungsinterferenz“, Dacia Verlag, Cluj-Napoca, 1984, 256 s.: *Dinu G. Giurescu* 132

M. SAINT-MARTIN, „Fragments d'une histoire des Arsacides. Ouvrage posthume“, tomes I–II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, 950 s.: *Ana-Maria Coman* 135

„Die Nation und der Staat in den internationalen Beziehungen“, Politischer Verlag, Bukarest, 1982, 426 s.: *Constantin Botoran* 140

DIE ZEITSCHRIFT DER ZEITSCHRIFTEN

„Die Archiveszeitschrift“, 1–4. Nr./1983: *Gheorghe Neacșu* 143

„Voprosi istorii KPSS“, 1–12. Nr./1983: *Vasile Buga* 146

„Social Sciences in China“, Beijing, 1–4. Nr./1983: *Ana Budura* 149

„Izvestiia na Institua po Istoriia na B.K.P.“, 48–50. Nr./1983 *Crișan Iliescu* 152

„Védecky Bulletin“, 1–4. Nr./1983: *Milică Moldoveanu* 154

SUMARIO

40 AÑOS DESDE LA REVOLUCIÓN DE LIBERACIÓN SOCIAL Y NACIONAL, ANTIFASCISTA Y ANTIIMPERIALISTA DE AGOSTO DE 1944

ION POPESCU-PUTURI: La revolución de liberación social y nacional, antifascista y antiimperialista, evento de importancia epocal por los destinos del pueblo rumano. 3 159

VASILE MOCANU: La contribución del pueblo rumano a la victoria contra el peligro del fascismo	21	1921)", Editorial política, Bucarest, 1983, 364 p.: Vasile Petrișor	120
GHEORGHE UNC: El ecó internacional de la revolución de liberación social y nacional, antifascista y antiimperialista de Agosto de 1944 de Rumania	40	LUCRETIU PĂTRĂȘCANU, „Escritos, Artículos, Discursos (1944—1947)", Editorial política, Bucarest, 1983, 390 p.: Aneta Spiridon	124
GHEORGHE SURPAT: El Partido Comunista Rumano — la fuerza política organizadora y dinámica de las energías creadoras de todo el pueblo por la vía del socialismo y comunismo	51	„El pensamiento revolucionario de Rumania sobre religión (De las tradiciones del concepto materialista sobre el mundo)", Editorial política, Bucarest, 1983, 334 p.: Nicolae Copoiu... ..	128

ARTÍCULOS — COMUNICACIONES

CRISTIAN POPIȘTEANU: El hitlerismo — peligro mortal para la integridad e independencia de Rumania	66	EUFROSINA POPESCU, „De la historia política de Rumania. La constitución de 1923", Editorial político, Bucarest, 1983, 238 p.: Ioan St. Oprea	130
CONSTANTIN PETCULESCU: Los comités nacionales antifascistas de la juventud y de las mujeres, organizaciones de acción y de lucha contra el peligro fascista	83	POMPILIU TEODOR, „Interferencias iluministas europeas", Editorial Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 256 p.: Dinu G. Giurescu....	132
ELENA MUREȘAN: El concepto del camarada Nicolae Ceaușescu en lo que concierne a la necesidad de combatir el neofascismo, de la política de dominación y dictado, por la igualdad y colaboración pacífica entre pueblos..	103	SAINT-MARTIN, „Fragmentos de una historia de los Arsacidos. Obra postuma", tom. I—II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, 950 p.: Ana-Maria Coman	135
		„La nación y el Estado en las relaciones internacionales", Editorial política, Bucarest, 1982, 426 p.: Constantin Botoran	140

VIDA CIENTÍFICA

El VII — Sesión de la Comisión mixtarumano-polaca de historia (Varsovia 20—23 de marzo de 1983): Milică Moldoveanu	117	„La Revista de los Archivos", nr. —14/1983: Gheorghe Neacșu	143
Mesa redonda con el tema: „El movimiento obrero y el problema colonial: (Berlin, 3—4 de mayo de 1984): Ion Calafeteanu.....	118	„Voprosi istorii KPSS", nr. 1—12/1983: Vasile Buga.....	146
		„Social Sciences in China", Beijing, nr. 1—4/1983: Ana Budura	149

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

„Los diputados socialistas en el Parlamento Rumano. Discursos (1888—1899; 1919—1921)"	152	„Izvestiia na Instituta po Istoriia na B.K.P.", nr. 48—50/1983: Crișan Iliescu	152
		„Vědecký Bulletin", nr. 1—4/1983: Milică Moldoveanu	154

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Raș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie" a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA" — Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10.376 prsfir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei"

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

I 9021.

anale de istorie

anul XXX **5** 1984

1820

0 JUL 2005

97

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

-- 2014

anale
de istorie

Anul XXX

5

1984

S U M A R

NICOLAE CEAUȘESCU : Cuvîntare la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste consacrată împlinirii a 40 de ani de la înlăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944 3

ARTICOLE — COMUNICĂRI

ION POPESCU-PUȚURI : Îndemn la creație (IX) 1
ANA-MARIA COMAN : Lupta poporului dac pentru apărarea unității și libertății sale (II) 43
OVIDIU TRĂSNEA : Valoare și istorie : Un punct de vedere marxist în confruntările contemporane de idei 57

200 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DIN 1784

CONSTANTIN CORBU : 1784 — eveniment de seamă în istoria luptei revoluționare din țara noastră 74
VASILE PETRIȘOR : Muncitorimea — forță socială activă în desfășurarea revoluției de la 1784 86
NICOLAE RAUȘ : Revoluția de la 1784 în conștiința poporului român . . . 101

36096.

EVOCĂRI

Teodor Iordăchescu (1884—1958)	115
--	-----

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

„Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944“, Editura politică, București, 1984, 160 p. : <i>Nicolae Copoiu</i>	119
„Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 — moment epocal în istoria poporului român“, Editura militară, București, 1984, 144 p. : <i>cpt. Alexandru Dușu</i>	124
„23 August 1944. Documente“, vol. I, 1939—1943, CXLIII + 566 p. ; vol. II, 1944, 872 p., Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, <i>Vasile Niculae</i>	129
ILIE CEAUȘESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU, „200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial“, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 220 p. : <i>Constantin Botoran</i>	134
„Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)“, Editura politică, București, 1984, 652 p. : <i>Gheorghe Unc</i>	139
„Agricultura socialistă a României“, Editura politică, București, 1983, 546 p. + 49 pl. : <i>Gheorghe Ciulbea</i>	144
MUSTAFA A. MEHMET, „Documente turcești privind istoria României“, vol. II, 1774—1791, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, XVIII + 348 p. + 12 facs. : <i>Șerban Lupu</i>	146
DENG XIAOPING, „Opere alese“, Editura Poporul, Beijing, 1983, 394 p.	149

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC,
GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE ZAHARIA

NICOLAE CEAUȘESCU

CUVÎNTARE LA SESIUNEA SOLEMNĂ COMUNĂ A COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, MARII ADUNĂRI NAȚIONALE ȘI CONSILIULUI NAȚIONAL AL FRONTULUI DEMOCRAȚIEI ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE CONSACRATĂ ÎMPLINIRII A 40 DE ANI DE LA ÎNFĂPTUIREA ACTULUI REVOLUȚIONAR DE LA 23 AUGUST 1944

Stimați tovarăși,

Aniversăm, anul acesta, la 23 August, 40 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a marcat o eră nouă, de profunde transformări revoluționare în România, a deschis calea făuririi societății socialiste în țara noastră.

Cu prilejul mării sărbători naționale, doresc ca, în numele Comitetului Central al Partidului Comunist Român, al Consiliului de Stat și al guvernului, precum și al meu personal, să adresez cele mai calde felicitări și urări tuturor participanților la sesiunea solemnă, clasei muncitoare, țăranimii, intelectualității, tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întregului nostru popor — constructor conștient al orinduirii noi, socialiste pe pământul României ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceaușescu și poporul !“).

Salutăm, de asemenea, în mod cordial pe șefii de state, delegațiile de partid și guvernamentale, precum și pe reprezentanții șefilor de state și de guverne din țările socialiste și din celelalte țări prietene, care au venit să participe, împreună cu noi, la marea noastră sărbătoare. (Aplauze puternice, prelungite).

Doresc, totodată, să adresăm salutul nostru călduros delegațiilor de partid, precum și reprezentanților partidelor, organizațiilor de masă și obștești de peste hotare, prezenți la această adunare solemnă. (Aplauze puternice, prelungite).

Salutăm, de asemenea, cordial pe ambasadorii acreditați în țara noastră, pe ceilalți membri ai corpului diplomatic și reprezentanți permanenți ai statelor cu care România întreține relații. (Aplauze puternice, prelungite).

De la tribuna acestei sesiuni solemne dorim să le adresăm tuturor oaspeților noștri, precum și șefilor de state, guverne și partide care au trimis reprezentanți și

delegații la sărbătoarea noastră cele mai calde mulțumiri. Noi vedem în aceasta o expresie a bunelor relații prietenești dintre țările și popoarele noastre, o ilustrare a dorinței comune de a întări și dezvolta continuu colaborarea și conlucrarea, atât pe plan bilateral, pentru progresul și prosperitatea popoarelor noastre, cit și pe arena mondială, în lupta pentru pace, înțelegere și destindere internațională. (Aplauze și urale puternice; se scandează „Ceașescu — România, stima noastră și mândria!“).

Stimați tovarăși,

Semnalul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă l-a constituit insurecția armată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, în alianță cu alte forțe politice, precum și cu armata. Arestarea guvernului de dictatură militară-fascistă a lui Antonescu a pus capăt politicii antinaționale a celor mai reacționare cercuri burghezo-moșierești românești, a dus la ieșirea României din războiul dezlănțuit de Germania hitleristă și la intrarea țării noastre în războiul antifascist, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte țări ale coaliției antihitleriste.

Înfăptuirea revoluției din august 1944 a constituit rezultatul luptei Partidului Comunist Român, de unire a clasei muncitoare, a țărănimii, intelectualității, a tuturor forțelor naționale pentru apărarea intereselor întregului popor, a integrității și independenței patriei noastre. (Aplauze puternice, prelungite).

În anii premergători celui de-al doilea război mondial și în timpul războiului, Partidul Comunist Român a fost singurul partid politic din România care s-a ridicat, cu toată hotărîrea, împotriva fascismului și a războiului, organizînd și conducînd mari bătălii de clasă și antifasciste.

Din primul moment al războiului împotriva Uniunii Sovietice și al aruncării armatei române — de către clica fascistă a lui Antonescu — în acest război, alături de Germania hitleristă, Partidul Comunist Român a chemat întregul popor român la luptă împotriva războiului antinațional, a organizat detașamente de partizani și acțiuni de sabotare a mașinii de război și a trecut la organizarea unităților militare de luptă — gărzile patriotice.

În același timp, partidul a desfășurat o largă activitate pentru unirea forțelor muncitorești, antiimperialiste, patriotice și naționale. În primii ani ai războiului a fost organizat Frontul Patriotic Antifascist, iar la 1 Mai 1944 s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc. În același an, în luna iunie, s-a format Blocul Național Democrat, care reunea principalele forțe politice ale țării.

Totodată, partidul nostru a acordat o atenție deosebită întăririi legăturii cu armata, inclusiv cu Comandamentul Suprem al acesteia.

Sub conducerea partidului s-a întocmit planul insurecției militare și s-a trecut la pregătirea și organizarea revoluției. În această acțiune un rol important au avut cadrele din închisori, în frunte cu Gheorghiu-Dej, care, în strînsă legătură cu activul de bază din afară, au organizat întreaga activitate.

În vara anului 1944, condițiile interne au devenit favorabile trecerii la înlăptuirea revoluției. În țară se accentua nemulțumirea maselor populare, se intensificau și căpătau o tot mai mare amploare acțiunile de luptă și de sabotare a mașinii de război. În rîndul armatei creșteau nemulțumirile împotriva participării la războiul nedrept, antinațional, alături de Germania hitleristă. O expresie a acestor nemulțumiri, a stării de spirit antifasciste și antihitleriste care cuprinsese, practic, întregul popor a constituit-o și crearea, pe teritoriul Uniunii Sovietice, a Diviziei „Tudor Vladimirescu“, iar apoi a Diviziei „Horea, Cloșca și Crișan“.

Pe plan internațional aveau loc, de asemenea, schimbări importante în favoarea forțelor antifasciste și antiimperialiste, îndeosebi ca rezultat al marilor victorii obținute de armata sovietică, precum și al luptei celorlalte țări din coaliția antifascistă, al mișcării de partizani din diferite țări ale Europei.

În aceste condiții interne și internaționale favorabile, partidul, împreună cu celelalte forțe politice și cu armata au hotărît trecerea la acțiune, prin organizarea insurecției armate la 23 August 1944. (Aplauze puternice, prelungite).

Revoluția a început prin arestarea guvernului de dictatură militară-fascistă și formarea unui guvern de uniune națională, din care făcea parte și Partidul Comunist Român.

În aceeași noapte a început lupta împotriva ocupanților hitleriști, care au încercat să răstoarne noul guvern și să restabilească dictatura militară-fascistă.

Întreaga armată, împreună cu gărzile patriotice au lichidat în cîteva zile unitățile militare germane, eliberînd Capitala și cea mai mare parte a țării.

Din septembrie, armata română, împreună cu armata sovietică au trecut la lupte pentru eliberarea Ardealului de sub ocupația horthystă-hitleristă. La sfîrșitul

lunii octombrie 1944, întregul teritoriu al patriei a fost eliberat. (Aplauze puternice, îndelungate).

Continuând lupta alături de armata sovietică, armata română a participat, cu toate forțele sale, la marile bătălii purtate împotriva fascismului, la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, până la victoria finală din 9 Mai 1945.

Împ de 8 luni circa 500 000 de ostași ai armatei române au luptat cu eroism și au contribuit, cu grele jertfe de sine, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostași români morți, răniți sau dispăruți în crâncenele lupte purtate împotriva mașinii de război hitleriste, uriașa mobilizare a întregului popor, care a făcut totul pentru susținerea frontului și pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului. (Aplauze puternice, îndelungate).

În lupta comună a ostașilor români și sovietici s-a reluat și dezvoltat pe o bază nouă frăția de arme româno-sovietică. (Vii și puternice aplauze).

Intrarea României în războiul antifascist, alături de Uniunea Sovietică și celelalte țări ale coaliției antihitleriste, a avut un puternic ecou internațional și a fost salutată ca un eveniment de importanță deosebită pentru desfășurarea victorioasă a luptei pentru zdrobirea fascismului. Presa din vremea aceea aprecia că acțiunile României au dus la prăbușirea întregului front hitlerist din Balcani și la scurtarea cu 6 luni a războiului, subliniind că alăturarea României coaliției antihitleriste a avut loc în condițiile când încă nu se precizase soarta războiului, când nu apărea clară victoria asupra Germaniei fasciste.

Putem afirma cu îndreptățită mândrie că, prin lupta sa eroică, prin angajarea sa hotărâtă, cu întreaga armată, în marile bătălii pentru înfrângerea Germaniei hitleriste, a fascismului, poporul român a demonstrat, cu puterea faptelor, că nu a avut niciodată nimic comun cu dictatura militară-fascistă și cu participarea la războiul împotriva Uniunii Sovietice. Participarea României, cu întreaga forță, la războiul împotriva Germaniei naziste, luptele grele purtate de ostașii români, sacrificiile uriașe făcute de întregul popor pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului au demonstrat cu putere hotărârea poporului român de a lupta pentru zdrobirea fascismului și lichidarea politicii imperialiste de dominație și asuprire, pentru democrație, pentru cauza independenței și libertății popoarelor, a înțelegerii și colaborării în întreaga lume. (Aplauze puternice, îndelungate).

Acum, la această mare sărbătoare națională, aducem un fierbinte omagiu și cinstim pe toți luptătorii comuniști, socialiști, antifasciști și democrați, pe toți patrioții care au contribuit la înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională ! (Vii și puternice aplauze).

Aducem un înalt omagiu armatei române și gărzilor patriotice, tuturor militarilor și patrioților care s-au jertfit pentru libertatea și independența patriei noastre ! (Aplauze puternice).

Omagem și cinstim armata sovietică, pe ostașii sovietici, care au dus grele lupte împotriva fascismului, s-au jertfit pentru înfrângerea fascismului ! (Aplauze puternice).

Cinstim, de asemenea, ostașii armatelor aliate, ai țărilor din coaliția antihitleristă, pe toți partizanii și patrioții din toate țările care au luptat împotriva fascismului ! (Aplauze puternice).

Fie ca jertfele milioanei de oameni în marile bătălii contra hitlerismului, pentru libertate și independență, să constituie întotdeauna un puternic îndemn în lupta pentru pace și colaborare între toate popoarele europene, între toate națiunile lumii ! (Aplauze puternice, îndelungate).

Cea mai mare cinstire pe care o putem aduce milioanei de oameni care și-au dat viața în lupta împotriva fascismului este aceea de a face totul pentru a nu se mai repeta niciodată grozăviile fascismului și ale războiului ! (Vii și puternice aplauze).

Să facem totul pentru a asigura popoarelor dreptul suprem la viață, la libertate, la independență și pace ! (Aplauze și urale puternice, îndelungate ; se scandează „Ceaușescu — Pace !“).

Stimați tovarăși,

În cei 40 de ani de la revoluția din August 1944, România a parcurs mai multe etape istorice de dezvoltare. Trecerea de la societatea burghezo-moșierească la societatea socialistă multilateral dezvoltată presupune o lungă perioadă istorică, pe care însă, sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul nostru a parcurs-o în numai 40 de ani.

Se poate afirma, fără teama de a greși, că în îndelungata sa istorie de peste 2000 de ani, în care poporul nostru a parcurs multe etape grele și importante, epoca

acestor 40 de ani este cea mai măreață și înfloritoare din întreaga dezvoltare istorico-socială a poporului român. (Aplauze puternice).

Cinstim și prețuim în mod deosebit luptele grele duse, timp de secole, de înaintașii noștri împotriva asupririi străine și pentru formarea națiunii române, a statului național unitar român. Dar trebuie să spunem, totodată, cu legitimă mândrie, că realizările din epoca deschisă de revoluția de eliberare socială și națională din August 1944 reprezintă o încununare strălucită a acestor lupte de veacuri ale poporului nostru pentru o viață liberă, independentă și fericită, o puternică afirmare a forței creatoare a întregii națiuni. (Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung „Ceașescu — P.C.R. !”, „Ceașescu și poporul !”).

România era în trecut o țară slab dezvoltată, cu o industrie și o agricultură înapoiate. La a 40-a aniversare a revoluției sale, România se prezintă ca o țară industrial-agrară, cu o industrie modernă, puternică și cu o agricultură socialistă modernă, în plină dezvoltare.

În comparație cu anul 1945, producția industrială a țării este, în 1984, de peste 100 de ori mai mare. În industria construcțiilor de mașini producția a crescut în această perioadă de peste 400 de ori, în industria chimică de peste 1 000 de ori, iar în industria metalurgică de peste 100 de ori.

S-au dezvoltat puternic, în ritm rapid, și celelalte sectoare economice. Agricultura — în care sistemul socialist de stat și cooperatist reprezintă peste 95 la sută — realizează în acest an o producție de 7 ori mai mare în comparație cu cea din 1945.

De asemenea, au cunoscut o dezvoltare puternică știința, învățământul și cultura — factori fundamentali pentru progresul economic și social, pentru făurirea cu succes a socialismului și comunismului pe pământul României (Vii aplauze).

În aceeași perioadă, produsul social a crescut de 28 de ori, iar venitul național de 32 de ori. A crescut puternic întreaga avere națională, fondurile fixe fiind în acest an de 16 ori mai mari.

Pe baza dezvoltării puternice a forțelor de producție, a creșterii avuției materiale și a puterii economice a patriei noastre s-au putut alocă mijloacele necesare dezvoltării economico-sociale și ridicării nivelului de trai, material și spiritual, al poporului. Pe această bază s-a putut realiza un amplu program de investiții în industrie, agricultură și în celelalte sectoare ale economiei naționale, care a crescut an de an, fiind, în 1984, de 108 ori mai mare față de 1945.

În același timp s-au realizat vaste lucrări social-culturale care au schimbat înfățișarea orașelor și satelor patriei noastre. Oricine vizitează România poate constata uriașul volum de construcții industriale, agricole, social-culturale, de locuințe. Aceasta avut un rol important în ridicarea nivelului de trai, material și spiritual, al poporului — țelul suprem al politicii partidului nostru, esența societății socialiste multilateral dezvoltate pe care o edificăm în România. (Aplauze puternice, prelungite).

Una din marile realizări ale politicii economico-sociale a partidului și statului nostru o constituie repartizarea și amplasarea rațională a forțelor de producție pe teritoriul țării — ceea ce a asigurat condiții egale de muncă și de viață pentru toți cetățenii patriei noastre, ridicarea la o viață nouă, înfloritoare a tuturor județelor și, înedosebi, a celor rămase în urmă în trecut.

Într-o perioadă scurtă, România s-a transformat din temelii, devenind o țară socialistă modernă. Asemeni lui Făt-Frumos din poveste care — după cum se spune — creștea într-o lună cât alții într-un an, țara noastră crește astăzi, din punct de vedere al producției industriale, în numai trei zile și jumătate cât creștea în 1945 într-un an, iar din punct de vedere al venitului național, realizează în prezent, în doar 12 zile, o creștere egală cu întregul venit național din anul 1945. Iată, în fapte, în realități, forța unui popor stăpîn pe destinele sale, forța Partidului nostru Comunist ! Iată ceea ce reprezintă socialismul pentru un popor liber ! (Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung „Ceașescu și poporul !”).

Toate aceste mărețe realizări sînt rodul muncii eroice a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor, care, acționînd în strînsă unitate, sub conducerea partidului comunist, stăpîn pe destinele sale, își făurește în mod liber propriul său viitor socialist și comunist.

Cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, adresez eroicei noastre clase muncitoare, țărănimii, intelectualității, tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întregului nostru popor cele mai calde felicitări pentru istoricele realizări obținute în

aceste 4 decenii și urarea de noi și tot mai mari succese în toate domeniile de activitate ! (Urale și aplauze puternice ; se scandează „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul !“).

Stimați tovarăși,

Mărețele realizări obținute de poporul nostru demonstrează cu puterea faptelor justetea politicii partidului nostru, care se bazează, în întreaga sa activitate, pe principiile invincibile ale socialismului științific, pe concepția revoluționară materialist-dialectică și istorică. Ele sînt rezultatul aplicării creatoare a adevărilor obiective general-valabile la condițiile concrete din țara noastră.

Aceste realizări au fost posibile numai în condițiile construcției socialiste, care asigură înfăptuirea celor mai nobile idealuri de dreptate socială și națională, a celei mai umane societăți din lume !

Pentru realizarea dezvoltării economico-sociale și făurirea socialismului a trebuit să depunem eforturi uriașe, să facem mari sacrificii, materiale și umane.

Așa cum am menționat și altă dată, nimic nu a căzut din cer ! Nimic nu am primit pe de gratis ! Totul este muncă, rodul muncii poporului nostru, al eforturilor sale eroice ! (Aplauze și urale. Se scandează „Ceașescu și poporul !“). Numai în ultimii 20 de ani am alocat peste o treime din venitul național pentru dezvoltarea economico-socială a țării.

Acum, cînd facem bilanțul celor 40 de ani de dezvoltare liberă, socialistă a patriei, putem afirma cu deplin temei că aceste eforturi au fost necesare, că am procedat just, că aceasta este în concordanță cu interesele națiunii noastre socialiste. Fără acest efort nu am fi putut obține marile realizări în construcția socialistă pe care le avem astăzi. Țara noastră ar fi continuat să rămînă o țară slab dezvoltată — ceea ce ar fi avut mari repercusiuni negative asupra destinului poporului nostru, a nivelului său general de viață.

Doresc și acum, la această mare sărbătoare, să menționez din nou că în această activitate tumultuoasă, de transformare a societății românești, s-au comis și greșeli, s-au manifestat și o serie de lipsuri în diferite domenii de activitate. Dar, comparînd situația de astăzi a țării cu cea de acum 40 de ani, putem să privim cu mîndrie la tot ceea ce am înfăptuit ! Generația noastră, a revoluției și construcției socialiste, și-a făcut cu cinste datoria față de patrie, față de popor, față de cauza socialismului și comunismului !

Dacă, prin abstract, lumea s-ar putea întoarce înapoi cu 40 de ani și ar trebui să ne alegem din nou calea de dezvoltare, am alege, fără nici o rezervă, tot calea socialismului, am merge cu toată hotărîrea pe același drum pe care l-am străbătut în ultimii 40 de ani. Poate că — dacă am putea avea experiența de acum — unele lucruri le-am putea face, fără îndoială, mai bine, cu mai puține greșeli și lipsuri : dar am acționa cu toată hotărîrea în spiritul politicii interne și externe din această perioadă, care a asigurat și asigură ridicarea patriei noastre pe o treaptă superioară de civilizație, de dezvoltare economică și socială, asigură poporului nostru o viață liberă, demnă, conduce la întărirea continuă a patriei, a independenței și suveranității naționale. (Aplauze și urale puternice, îndelungate).

Stimați tovarăși,

Întregul popor întîmpină a 40 aniversare a revoluției cu realizări remarcabile în înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XII-lea și ale Conferinței Naționale.

În condițiile grele internaționale și ale crizei mondiale, țara noastră a continuat să înregistreze progrese însemnate pe calea dezvoltării economico-sociale. În primii doi ani ai cincinalului 1981—1985 producția industrială a crescut anual cu circa 2,8 la sută. În anul 1983 această creștere a fost de 4,8 la sută, iar pe primul semestru din acest an producția industrială a crescut cu circa 5 la sută.

Am realizat o serie de progrese importante și în agricultură, chiar în condițiile grele ale secetei prelungite din 1983. În acest an am obținut, la producția de cereale păioase — grîu-orz — cea mai mare producție din istoria României și avem condiții să obținem o recoltă bună la producția din toamnă. (Vii aplauze).

Succese importante am obținut și în celelalte sectoare de activitate și, în mod deosebit, în înfăptuirea programelor privind dezvoltarea bazei energetice și de materii prime, îmbunătățirea calității și ridicarea nivelului tehnic al producției, creșterea productivității muncii și a eficienței întregii activități economice.

Progrese însemnate am obținut și în ce privește activitatea de comerț exterior. Sporindu-și puterea economică și diversificîndu-și neconținut producția, țara noastră participă tot mai activ la diviziunea internațională a muncii, la dezvoltarea colaborării internaționale și a schimbului mondial de valori. În prezent, România întreține relații economice cu 150 de țări ale lumii, volumul comerțului

său exterior fiind în acest an de 39 ori mai mare decât în 1950. În această perioadă exportul românesc a crescut de 50 de ori, iar importul de 30 de ori.

România a participat și participă activ la dezvoltarea și perfecționarea activității în cadrul C.A.E.R. și este hotărâtă ca, în spiritul recentelor înțelegeri convenite la întâlnirea la nivel înalt pe probleme economice, de la Moscova, din luna iunie a acestui an, să-și aducă în continuare întreaga sa contribuție la ridicarea la un nivel și mai înalt a colaborării și conlucrării în cadrul acestei organizații, încît ea să ducă la creșterea puterii economice a fiecărei țări membre, să deschidă noi perspective de accelerare a progresului lor economic și social și de ridicare a bunăstării și a gradului general de civilizație al popoarelor lor, să ducă la creșterea forței și prestigiului socialismului în lume. (Aplauze puternice). Noi considerăm că perfecționarea colaborării în cadrul C.A.E.R. are un rol deosebit în afirmarea relațiilor socialiste ca model de relații noi între state, bazate pe principii de deplină egalitate, de conlucrare internațională echitabilă, reciproc avantajoasă.

Și în acest cincinal cercetarea științifică a adus o contribuție însemnată la realizarea hotărîrilor Congresului al XII-lea și ale Conferinței Naționale. S-au dezvoltat, în continuare, învățămîntul, a crescut nivelul de calificare și de pregătire generală al oamenilor muncii, capacitatea lor de a stăpîni și minui cu rezultate tot mai bune tehnica modernă din dotarea economiei naționale. Au cunoscut o puternică înflorire arta și cultura noastră socialistă, care s-au îmbogățit an de an cu noi și valoroase creații — în literatură, în muzică, în pictură, în teatru și cinematografie — inspirate din munca și viața poporului, din marea epopee a construcției socialiste pe care o înfăptuim în patria noastră. S-a intensificat și a căpătat un larg caracter de masă activitatea politico-educativă, de formare a omului nou, înaintat al societății noastre, constructor conștient al socialismului și comunismului pe pămîntul patriei. (Aplauze puternice). Milioane și milioane de oameni ai muncii de toate vîrstele, de la orașe și sate, participă activ la cea mai mare și mai amplă manifestare cultural-educativă pe care a cunoscut-o vreodată țara noastră — Festivalul național al muncii și creației poporului, „Cîntarea României“.

În condițiile grele economice din lume, partidul și statul nostru au continuat să acorde o atenție deosebită ridicării în continuare a nivelului de trai al poporului. La 1 august în acest an s-a încheiat realizarea măsurilor de creștere a retribuției și pensiilor tuturor oamenilor muncii și tuturor pensionarilor. Prin aceasta, retribuția reală, față de 1980, crește cu circa 5,6 la sută, iar pensiile cu circa 5 la sută.

Realizarea acestor măsuri demonstrează încă o dată forța economică a patriei noastre, superioritatea socialismului, ca singura orînduire care poate asigura popoarelor dezvoltarea rapidă economico-socială, bunăstarea și fericirea. (Vii aplauze).

Stimați tovarăși,

În acest an, în noiembrie, va avea loc Congresul al XIII-lea al partidului care va elabora planul de dezvoltare economico-socială în cincinalul 1986—1990 și va trasa direcțiile principale ale dezvoltării României pînă în anii 2000.

Obiectivul fundamental al planului cincinal 1986—1990 îl va constitui dezvoltarea puternică, în continuare, a bazei tehnico-materiale, înfăptuirea în linii generale a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, crearea condițiilor necesare trecerii, în perioada următoare, la realizarea fazei superioare a societății socialiste, la construcția comunismului în România.

În centrul activității din noul cincinal vom pune — ca orientări de bază — perfecționarea și modernizarea forțelor de producție ale țării, dezvoltarea intensivă a industriei, accentuarea specializării și integrării producției, ridicarea permanentă a nivelului tehnic și calitativ al produselor, sporirea mai puternică a productivității muncii, economisirea strictă și valorificarea superioară a materiilor prime, combustibililor și energiei, reducerea costurilor de producție și a cheltuielilor materiale, creșterea substanțială a eficienței economice în toate ramurile și sectoarele de activitate. În agricultură se va acorda o atenție deosebită ameliorării solului și creșterii fertilității pămîntului prin înfăptuirea unui vast program de irigații, de chimizare și mecanizare completă a lucrărilor, creîndu-se astfel condiții ca agricultura noastră socialistă — bazată pe proprietatea de stat și cooperatistă — să satisfacă pe deplin nevoile economiei naționale de materii prime agricole și cerințele de consum ale populației, să asigure și unele disponibilități pentru schimburile economice internaționale. Față de nivelul anului 1985, producția marfă industrială va crește în perioada 1986—1990 cu peste 35 la sută, iar cea agricolă cu circa 30 la sută.

Se va asigura, de asemenea, intensificarea puternică a cercetării științifice, accelerarea introducerii progresului tehnic și creșterea aportului acestuia la modernizarea economiei, la sporirea eficienței întregii activități economico-sociale.

Vom acționa pentru asigurarea unui raport optim între industrie și agricultură, pentru dezvoltarea echilibrată a tuturor ramurilor economiei naționale. Va continua realizarea politicii de amplasare teritorială a forțelor de producție, de ridicare economico-socială a tuturor județelor țării, asigurându-se practic ca în nici un județ volumul activității economice pe locuitor să nu fie mai mic de 80 000 lei.

Ca rezultat al dezvoltării producției materiale și creșterii eficienței economice în toate sectoarele de activitate se va asigura sporirea cu aproape 50 la sută a venitului național, creindu-se, pe această bază, condițiile dezvoltării economico-sociale, tot mai intense, a patriei, ridicării nivelului general de trai, a gradului de civilizație și bunăstare a poporului.

În ce privește orientările de perspectivă ale dezvoltării economice-sociale a României până în anul 2000, avem în vedere o accentuare și mai puternică a laturilor calitative ale activității în toate domeniile vieții economice și sociale, o creștere mai puternică a productivității muncii, îndeosebi prin intensificarea procesului de electronizare, automatizare și robotizare a tuturor sectoarelor de activitate, a introducerii în producție a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne.

În următorii 15 ani, volumul producției industriale va crește de 2—2,4 ori, ajungând în anul 2000 la un nivel de circa 2 800—3 000 miliarde lei, iar producția agricolă de 1,9—2 ori. Se vor crea condiții pentru realizarea unei producții de cereale de circa 35 milioane tone, precum și pentru creșterea puternică a producției de legume, struguri și fructe. În zootehnie se va ajunge, încă de la începutul deceniului următor, la un nivel optim al efectivelor de animale, realizându-se, pe această bază, o producție de carne, lapte și alte produse animaliere care va satisface în bune condiții cerințele de consum ale populației în conformitate cu criteriile unei alimentații raționale, științific determinate, menite să contribuie la dezvoltarea sănătoasă și viguroasă a poporului nostru. Ca rezultat al dezvoltării producției industriale și agricole, al gospodăririi cu eficiență sporită a resurselor materiale și umane ale țării, venitul național va crește, în următorii 15 ani, de 2,3—2,6 ori, ajungând în anul 2000 la circa 1 900—2 150 miliarde lei, iar venitul național pe locuitor de 2—2,2 ori.

Va fi soluționată pe deplin problema locuințelor, asigurându-se în medie pentru fiecare locuitor o suprafață locuibilă de 14 metri pătrați, care, împreună cu dependențele, va totaliza circa 18 metri pătrați pentru fiecare persoană.

Se va încheia procesul de organizare teritorială și de sistematizare a tuturor localităților țării. Ca rezultat al acestui proces, al mecanizării lucrărilor agricole, al ridicării economice și sociale a tuturor localităților, se va realiza o apropiere tot mai mare a condițiilor de muncă și de viață de la sate de cele de la orașe.

Pe baza dezvoltării și modernizării forțelor de producție, a mecanizării și automatizării proceselor de muncă, a creșterii productivității și a întregii activități economico-sociale se vor produce noi schimbări pe calea lichidării deosebirilor esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală, a deosebirilor dintre clase, se va realiza o tot mai strinsă apropiere între muncitorime, țărâtime și intelectualitate, între toate categoriile sociale, ceea ce va determina întărirea unității și coeziunii întregului popor, omogenizarea crescândă, pe o bază nouă, a societății noastre socialiste.

Se vor perfecționa, în continuare, relațiile de producție și sociale, va fi ridicată la un nivel și mai înalt activitatea întregului sistem al organismelor democrației noastre muncitorești, revoluționare, participarea unită a tuturor categoriilor de oameni ai muncii — în calitatea lor de producători, proprietari și beneficiari nemijlociți a tot ceea ce se realizează în țara noastră — la conducerea vieții economice și sociale, a societății, la făurirea în mod conștient a destinului nou, socialist și comunist, al României. (Aplauze puternice, prelungite).

Toate acestea vor duce la întărirea și mai puternică a statului nostru socialist, a forței economice și sociale a societății noastre, a independenței și suveranității României socialiste.

În același timp se va dezvolta gradul de colaborare și cooperare a țării noastre cu celelalte țări și popoare ale lumii, va spori și mai mult participarea României la diviziunea internațională a muncii și la schimbul mondial de valori materiale și spirituale, la eforturile pentru făurirea unei lumi a păcii, înțelegerii și colaborării, fără arme și fără războaie.

Se poate afirma că în anul 2000 România va fi o țară socialistă multilateral dezvoltată, atât din punct de vedere al industriei, agriculturii, învățământului, științei și culturii, cât și al nivelului general de viață și de civilizație al poporului. Pe această bază se vor crea condiții materiale necesare care vor asigura trecerea la înfăptuirea și la manifestarea tot mai largă, în societatea noastră, a principiilor comuniste de repartitie, de muncă și de viață, în toate domeniile de activitate. (Vii aplauze).

Prin înfăptuirea tuturor acestor obiective și orientări pe care le vom dezbate și adopta la Congresul al XIII-lea al partidului, poporul nostru va face un mare și important pas înainte pe calea dezvoltării și mai puternice a marilor realizări obținute în cele 4 decenii de viață liberă, pe drumul luminos al visului de aur al omenirii — spre comunism. (Urale și aplauze puternice, prelungite; se scandează „Ceașescu și poporul!“).

Stimați tovarăși,

Puternica dezvoltare a forțelor de producție a determinat profunde transformări în structura socială, de clasă a României. S-a dezvoltat puternic clasa muncitoare, care își îndeplinește cu cinste rolul de forță politică conducătoare a societății noastre socialiste. S-a dezvoltat, de asemenea, puternic țărănimea, devenind o clasă nouă — a țărâniei cooperatiste — care, împreună și în alianță cu clasa muncitoare, constituie baza orinduirii noastre noi, socialiste.

În același timp a cunoscut o puternică dezvoltare intelectualitatea, care are un rol de mare însemnătate în întreaga dezvoltare economico-socială a țării, în asigurarea progresului multilateral al societății noastre socialiste, în munca și lupta pentru edificarea noii orinduiri. S-a întărit și consolidat puternic unitatea întregului popor în jurul forței sale politice conducătoare — Partidul Comunist Român. (Aplauze și urale puternice).

În toată această perioadă partidul nostru a desfășurat o intensă activitate în vederea perfecționării planificării, organizării și conducerii întregii activități economico-sociale, acordând o atenție deosebită dezvoltării democrației muncitorești, revoluționare.

Am creat un puternic cadru democratic, de participare directă a clasei muncitoare, a tuturor categoriilor sociale, a întregului popor la conducerea tuturor sectoarelor vieții economice și sociale, la elaborarea politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Un rol de seamă în această direcție îl au consiliile oamenilor muncii, instituționalizarea adunărilor generale — ca organe de conducere a activității fiecărei unități economico-sociale — crearea consiliilor oamenilor muncii la județe, precum și constituirea Consiliului Național al Oamenilor Muncii, a Consiliului Național al Agriculturii și a altor organisme la nivel național. La fiecare 5 ani au loc congrese ale oamenilor muncii din industrie, agricultură, la care participă cîte 11 000 de oameni din domeniile de activitate respective, precum și Congresul educației și culturii, al învățămîntului, al consiliilor populare și altele.

Considerăm că prin crearea noulor organisme democratice, prin activitatea organizațiilor de masă și obștești, a Organizației Democrației și Unității Socialiste, asigurăm condiții largi, democratice, pentru participarea întregului popor la conducerea societății, a întregii activități economice și sociale, la făurirea de către poporul însuși a propriului său viitor. Putem afirma că noua noastră democrație muncitorească, revoluționară, este cu mult superioară oricăror forme ale democrației burgheze. Vom face totul pentru a dezvolta continuu cadrul democratic al societății noastre, deoarece avem ferma convingere că democrația și socialismul, participarea poporului la conducerea societății constituie chezașa adevăratei libertăți a poporului, a oamenilor, chezașa victoriei socialismului și comunismului! (Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung „Ceașescu și poporul!“).

Am acționat totodată pentru perfecționarea relațiilor de producție, pentru aplicarea fermă a noului mecanism economic, așezînd activitatea fiecărei unități economice pe principiile autoconducerii și autogestiei muncitorești. Am creat condiții de participare a oamenilor muncii la fondul de dezvoltare economico-socială și la beneficii, întărind în acest fel și mai mult rolul de proprietari, producători și beneficiari al oamenilor muncii — adevărații stăpîni ai României socialiste.

Una din marile realizări ale revoluției noastre socialiste este și rezolvarea justă a problemei naționale, lichidarea pentru totdeauna a inegalității și asupririi, asigurarea deplină a egalității în drepturi pentru toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, întărirea continuă a unității întregului popor în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste. (Vii și puternice aplauze).

Avînd în vedere condițiile internaționale, am acordat și acordăm o atenție deosebită întăririi capacității de apărare a patriei noastre, întăririi armatei, dotării ei cu tot ceea ce este necesar. Deși trebuie să facem eforturi mari în această direcție, considerăm că atîta timp cît se menține pericolul de război este necesar să acordăm permanent atenție ridicării capacității de apărare a patriei, întăririi armatei, a nivelului său de pregătire de luptă și politică, pentru a-și putea îndeplini în orice condiții misiunea de apărare a cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității patriei noastre. (Aplauze puternice, prelungite).

Întărim totodată colaborarea cu armatele țărilor socialiste membre ale Tratatului de la Varșovia — și sintem gata ca, în caz de necesitate, să ne îndeplinim obligațiile ce ne revin în cadrul acestei organizații. În același timp, România se pronunță și militează consecvent pentru desființarea concomitentă atât a N.A.T.O., cât și a Pactului de la Varșovia, pentru desființarea blocurilor militare în general. Dar, indiferent dacă vor mai exista sau nu Tratatul de la Varșovia și N.A.T.O., România va continua să conlucreze permanent cu armatele țărilor socialiste vecine.

Dezvoltăm, de asemenea, colaborarea cu armatele celorlalte țări socialiste, precum și cu armatele altor țări prietene.

În întreaga activitate de construcție a noii orinduirii a crescut continuu rolul politic conducător al partidului, care își îndeplinește cu cinste misiunea istorică de a conduce națiunea noastră pe cele mai înalte culmi ale socialismului și comunismului. (Vii și puternice aplauze).

Și în viitor vom acționa pentru întărirea continuă a statului nostru, a democrației muncitorești, revoluționare, pentru perfecționarea planificării și conducerii activității economice și sociale, a întregii societăți, pentru creșterea continuă a rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate, văzind în aceasta chezașia realizării tuturor năzuințelor poporului nostru. (Aplauze puternice).

Stimați tovarăși,

În cei aproape 40 de ani care au trecut de la terminarea celui de-al doilea război mondial, în viața internațională s-au petrecut mari transformări revoluționare. Au apărut noi state socialiste în Europa, Asia și pe continentul american. Mișcarea de eliberare națională, lupta popoarelor împotriva colonialismului și imperialismului au dus practic la lichidarea sistemului colonial mondial, la formarea de zeci și zeci de noi state independente, care au un rol tot mai activ în viața internațională.

Una din cele mai mari cuceriri ale popoarelor este aceea că, în această perioadă, popoarele au putut să împiedice un nou război mondial și să asigure pacea pe planeta noastră.

Este adevărat că au avut loc și continuă încă o serie de războaie și conflicte în diferite părți ale lumii, că în această perioadă au fost multe momente critice, care au putut însă fi depășite prin lupta unită a popoarelor, a forțelor progresiste și anti-imperialiste de pretutindeni.

Acum omenirea trece printr-o nouă încordare deosebit de gravă, care pune în pericol pacea întregii lumi. Are loc o intensificare a politicii de menținere și de reimpărțire a zonelor de influență, a politicii de forță și de amenințare cu forța. Cercurile imperialiste încă nu se pot împăca cu noua situație mondială și încearcă să oprească cursul marilor transformări spre întărirea independenței popoarelor, spre realizarea unei lumi în care fiecare națiune să se poată dezvolta liber, fără nici un amestec din afară. Putem să spunem, pe baza faptelor și realităților istorice de pînă acum, că toate aceste încercări sînt sortite eșecului, că popoarele care și-au cucerit independența vor reuși să-și consolideze această independență din toate punctele de vedere, să-și asigure adevărata libertate și independență! (Aplauze și urale puternice; se scandează „Ceașescu și poporul!“).

Existența blocurilor militare, cursa înarmărilor și, îndeosebi, a înarmărilor nucleare, care au luat proporții uriașe, au determinat creșterea continuă a pericolului unui nou război mondial, care, în actualele împrejurări, s-ar transforma inevitabil într-un război atomo-nuclear. De aceea, trebuie să spunem deschis popoarelor că este în pericol însăși existența civilizației tuturor națiunilor, a însăși vieții pe planeta noastră.

Iată de ce problema fundamentală a epocii noastre este oprirea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare și, în primul rînd, la dezarmarea nucleară, apărarea dreptului suprem al oamenilor, al popoarelor — la existență, la viață, la libertate și independență, la pace. (Aplauze și urale puternice; se scandează „Ceașescu — Pace!“, „Dezarmare — Pace!“).

Uriașele arsenale de arme nucleare deținute de cele două părți — în primul rînd de Statele Unite și de Uniunea Sovietică — pot distruge de mai multe ori întreaga lume. În asemenea împrejurări nu poate exista nici o justificare pentru continuarea cursei înarmărilor, pentru producerea de noi arme nucleare. Atunci cînd se dispune, de fiecare parte, de armamente nucleare în stare să distrugă de mai multe ori întreaga planetă, însăși viața, nu se mai poate afirma că existența, în plus sau în minus, a cîteva sute de rachete afectează echilibrul militar între cele două părți.

Prin trecerea la amplasarea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune ale Statelor Unite în unele state din vestul Europei și, ca urmare, la contramăsurile nucleare adoptate de Uniunea Sovietică, în Europa s-a creat o situație deosebit de

gravă. Acum, mai mult ca oricând, este necesar ca popoarele europene să facă totul pentru oprirea amplasării rachetelor americane și a contramăsurilor sovietice, pentru reluarea tratativilor sovieto-americane, în vederea realizării unui acord cu privire la eliminarea tuturor rachetelor cu rază medie de acțiune din Europa și, apoi, a tuturor armelor nucleare.

Popoarele europene — a căror existență este în primul rînd amenințată — trebuie să-și asume o răspundere mai mare și să acționeze cu toată hotărîrea pentru schimbarea actualei situații de pe continentul nostru, pentru salvarea Europei de la distrugerea nucleară, pentru apărarea păcii, a vieții și libertății tuturor popoarelor. (Aplauze puternice).

La aproape 40 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial, în diferite regiuni ale lumii au loc războaie și conflicte care produc uriașe pierderi umane și materiale și amenință tot mai grav pacea întregii lumi. Este necesar să se facă totul, să se acționeze cu cea mai înaltă răspundere pentru încetarea conflictelor militare și pentru trecerea la soluționarea tuturor problemelor litigioase dintre state numai și numai pe calea tratativilor pașnice, prin negocieri.

Acordăm o mare însemnătate lucrărilor Conferinței de la Stockholm pentru încredere, securitate și dezarmare — și vom acționa, în continuare, cu toate forțele, pentru a contribui la încheierea acestei conferințe cu rezultate cît mai bune, pe măsura așteptărilor popoarelor.

Considerăm, de asemenea, că este necesar să se facă totul pentru încheierea cu succes a tratativilor de la Viena privind reducerea armamentelor și armatelor în centrul Europei.

România se pronunță și acționează consecvent pentru dezvoltarea colaborării cu toate statele din Balcani, pentru întărirea încrederii între aceste țări și pentru transformarea acestei regiuni într-o zonă fără arme nucleare și fără baze militare străine. Susținem, în același timp, crearea unor asemenea zone în nordul și centrul Europei, precum și în alte părți ale lumii.

Pornind de la necesitatea soluționării tuturor conflictelor numai pe calea tratativilor, România se pronunță ferm pentru o Conferință internațională în problemele Orientului Mijlociu, cu participarea tuturor statelor interesate, inclusiv a Organizației pentru Eliberarea Palestinei, ca unicul reprezentant legitim al poporului palestinian. (Aplauze puternice, prelungite). Ne-am pronunțat întotdeauna și ne pronunțăm pentru o soluție politică a problemelor din Orientul Mijlociu, pentru asigurarea dreptului la autodeterminare al poporului palestinian, inclusiv la formarea unui stat palestinian independent. (Aplauze puternice). În același timp, considerăm că o pace dreaptă și trainică trebuie să asigure existența și independența tuturor statelor din Orientul Mijlociu. (Aplauze puternice).

În același spirit, ne pronunțăm pentru încetarea războiului dintre Irak și Iran și pentru trecerea la soluționarea problemelor dintre aceste două state numai prin tratative. Aceasta corespunde intereselor ambelor popoare, cauzei păcii și destinării în această regiune și în lume. (Aplauze puternice).

În decursul celor 40 de ani, România a sprijinit activ lupta de eliberare a popoarelor, precum și eforturile pentru consolidarea independenței lor naționale.

Acordăm un sprijin activ luptei poporului namibian — sub conducerea S.W.A.P.O. — pentru dobîndirea independenței Namibiei. Ne pronunțăm ferm împotriva politicii de apartheid, pentru asigurarea deplinei egalități și participarea la viața politică, cu toate drepturile, a tuturor cetățenilor Africii de Sud. (Vii și puternice aplauze).

Relațiile de inegalitate și inechitate din viața economico-socială mondială au dus la împărțirea lumii în țări bogate și țări sărace. Acesta este totodată rezultatul direct al vechii politici imperialiste, colonialiste și neocolonialiste.

În ultimii ani, ca urmare a crizei economice mondiale, a politicii dobinzilor excesiv de mari, situația economică s-a agravat în mod deosebit — și, în acest cadru, s-au mărit tot mai mult decalajele dintre țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare. Toate tratativele purtate pînă acum, sub denumirea generică Nord-Sud, nu au dus practic la nici un rezultat.

Ținînd seama de situația gravă în care se găsesc țările în curs de dezvoltare — ale căror datorii externe au depășit 700 miliarde de dolari — este necesară o abordare nouă a problemelor subdezvoltării, realizarea unei noi ordini economice mondiale, bazată pe echitate și egalitate în relațiile dintre state. Considerăm că țările în curs de dezvoltare trebuie să-și întărească solidaritatea și colaborarea, să-și elaboreze o strategie comună pentru a acționa cu rezultate mai bune în relațiile cu țările dezvoltate, în realizarea de noi progrese pe calea dezvoltării lor economico-sociale.

În același timp, țările bogate trebuie să înțeleagă că depășirea crizei economice, stabilitatea mondială nu pot fi asigurate fără lichidarea subdezvoltării, fără accesul la cuceririle științei și culturii al tuturor popoarelor lumii.

În mod deosebit este necesar să se găsească o soluție radicală problemei datoriei țărilor în curs de dezvoltare. După părerea României, este necesar să fie anulate o parte din aceste datorii pentru țările cele mai sărace, să aibă loc o reducere a datoriei pentru o altă parte a țărilor în curs de dezvoltare, precum și o reeșalonare generală a datoriilor țărilor în curs de dezvoltare pe o perioadă mai lungă, cu o dobândă redusă sau chiar fără dobândă.

În același timp, în interesul întregii dezvoltări mondiale, se impune o reorganizare a sistemului monetar internațional, cu participarea tuturor statelor și stabilirea unei limite maxime a dobânzilor în viitor.

Toate aceste măsuri și realizarea noii ordini economice mondiale constituie o necesitate obiectivă și o garanție a dezvoltării tuturor națiunilor, un factor hotărâtor pentru colaborare și pentru pace în lume. (Aplauze puternice, prelungite).

Stimați tovarăși,

În cei 40 de ani care au trecut de la revoluția de eliberare socială și națională, România a desfășurat o intensă activitate internațională, de dezvoltare activă a colaborării și relațiilor sale cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială. Astăzi, țara noastră întreține relații cu 150 de state din întreaga lume.

Am acordat și acordăm o mare însemnătate relațiilor cu țările socialiste și, în primul rînd, cu vecinii noștri. În acest cadru, o atenție deosebită acordăm dezvoltării relațiilor tradiționale, de prietenie și colaborare, dintre România și Uniunea Sovietică. (Aplauze puternice, prelungite).

Ne pronunțăm ferm pentru întărirea solidarității și colaborării dintre toate țările socialiste — aceasta avînd o însemnătate deosebită pentru întreaga viață internațională, pentru afirmarea prestigiului socialismului în lume, pentru o politică de colaborare și pace pe planeta noastră. (Vii și puternice aplauze).

Dezvoltăm, de asemenea, larg relațiile cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniate, în general cu țările mici și mijlocii, sprijinim activ eforturile acestora pentru asigurarea progresului lor economic și social, pentru întărirea independenței naționale. (Vii și puternice aplauze).

Totodată, în spiritul principiilor coexistenței pașnice, extindem relațiile și cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. La baza tuturor raporturilor internaționale cu alte state situăm ferm principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forță. Ne pronunțăm cu toată hotărîrea pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării economico-sociale pe care o dorește, fără nici un amestec din afară, de a se dezvolta libere și independente. (Aplauze puternice, prelungite).

Pornind de la problemele complexe ale vieții internaționale, considerăm că este necesară participarea tuturor statelor, fără deosebire de mărime sau orînduire socială, la soluționarea acestora, în interesul fiecărui popor, al politicii de destindere, de colaborare și pace.

Considerăm că un rol important revine în această privință Organizației Națiunilor Unite, altor organisme internaționale, care trebuie să contribuie tot mai activ la asigurarea participării, cu drepturi egale, a tuturor popoarelor la viața internațională, la soluționarea marilor probleme complexe ce confruntă lumea contemporană, în interesul destinderii, al independenței și păcii. (Aplauze puternice).

Stimați tovarăși,

Partidul Comunist Român a dezvoltat și dezvoltă largi relații de colaborare cu toate partidele comuniste și muncitorești, acționînd consecvent pentru realizarea unei unități noi bazate pe egalitate și respect al dreptului fiecărui partid de a-și elabora politica sa în concordanță cu situația din țara în care își desfășoară activitatea.

Dezvoltăm, de asemenea, largi relații cu partidele socialiste și social-democrate, cu alte partide democratice, progresiste, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele progresiste și antiimperialiste de pretutindeni.

Considerăm că în actualele împrejurări internaționale, întărirea colaborării tuturor partidelor și forțelor democratice și progresiste constituie un factor de importanță hotărîtoare pentru soluționarea democratică a problemelor internaționale, pentru progres, independență și pace. (Aplauze puternice).

Dăm o înaltă apreciere marilor mișcări pentru pace de pretutindeni — și, îndeosebi, mișcărilor pentru pace din Europa — care au un rol tot mai activ în lupta pentru oprirea cursului periculos al evenimentelor, pentru încetarea amplasării

rachetelor cu rază medie de acțiune și a altor măsuri nucleare, pentru înfăptuirea dezarmării și asigurarea păcii.

Stă în puterea popoarelor ca, acționind cu hotărâre și în deplină unitate, să oprească cursul periculos al evenimentelor spre război, spre catastrofa nucleară, să asigure triumful rațiunii, al păcii pe planeta noastră ! (Aplauze puternice, prelungite).

De la această adunare solemnă adresăm tuturor șefilor de state și guverne, tuturor popoarelor europene și întregii lumi, chemarea de a ne uni eforturile pentru a bara calea unui război mondial, a catastrofei nucleare !

Am reușit timp de aproape 40 de ani să împiedicăm un nou război mondial. Acum ne găsim într-o situație gravă. Până nu este prea târziu, să facem totul, trecând peste orice considerente, pentru oprirea cursei înarmărilor, în primul rînd a înarmărilor nucleare, pentru retragerea rachetelor cu rază medie și a altor arme nucleare din Europa, pentru a asigura dreptul suprem al popoarelor la existență, la viață, la independență și libertate, la pace ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — Pace“).

Indiferent de orînduirile sociale diferite din țările noastre, de concepțiile politice și filozofice deosebite, indiferent de existența chiar a unor divergențe sau probleme litigioase dintre unele state, să trecem peste toate acestea, punînd mai presus de toate interesele fiecărui popor, ale omenirii în general, să acționăm cu întreaga hotărâre, răspunzînd așteptărilor popoarelor, întregii omeniri ! Să demonstrăm încrederea pe care fiecare popor — în conformitate cu condițiile dezvoltării sale politice — a acordat-o guvernelor și șefilor de state ! Să știm să răspundem așteptărilor și să punem mai presus de orice pacea, colaborarea, dreptul popoarelor de a fi libere și independente ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceașescu, România — pacea și prietenia !“).

De la această înaltă tribună doresc să reafirm, și cu prilejul acestei adunări solenne, hotărârea și voința fermă a României socialiste, a întregului popor român de a conlucra activ cu toate statele europene, cu toate țările, în interesul colaborării și păcii, al fărîririi unei lumi mai drepte și mai bune, pentru libertatea și independența tuturor națiunilor planetei noastre ! (Aplauze puternice, prelungite ; se scandează îndelung „Ceașescu — Pace !“).

Stimați tovarăși,

Sărbătorim a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă cu succese remarcabile în toate domeniile, cu hotărârea fermă de a face totul pentru a asigura ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație.

Așa cum am afirmat, România dispune astăzi de o bază tehnico-materială modernă care asigură dezvoltarea puternică a întregii economii naționale și înfăptuirea neabătută a Programului partidului de fărîrire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism.

Întărîm în cel de-al 5-lea deceniu al dezvoltării noastre libere, socialiste, avînd în față o perspectivă clară, luminoasă. În cel de-al 5-lea deceniu va trebui să punem în centrul activității consolidarea tuturor realizărilor de pînă acum, întărirea pozițiilor României de țară socialistă mediu dezvoltată și trecerea ei într-un stadiu nou, superior — cel de țară socialistă dezvoltată.

Planul de dezvoltare economico-socială 1986—1990 și prevederile de perspectivă pînă în 2000 vor produce noi și mari transformări revoluționare în societatea românească, vor ridica poporul nostru pe o treaptă superioară a dezvoltării sale, vor consolida realizările în fărîrire a societății socialiste multilateral dezvoltate și vor crea condițiile necesare trecerii spre înfăptuirea principiilor comuniste de viață în toate domeniile.

Realizările de pînă acum ne dau încrederea și temelul să afirmăm că dispunem de tot ce este necesar pentru înfăptuirea acestor mărețe obiective, pentru a asigura poporului nostru o viață tot mai demnă, liberă. Avem toate condițiile pentru a asigura națiunii noastre socialiste un loc demn în rîndul națiunilor întregii lumi ! (Aplauze puternice, prelungite).

Să întărîm în noul deceniu al dezvoltării libere, socialiste a României, cu hotărârea fermă de a face totul pentru realizarea în cele mai bune condiții a planului pe acest an și a planului pe 1985, asigurînd astfel înfăptuirea cu succes a celui de-al 7-lea plan cincinal și punînd o bază trainică pentru cel de-al 8-lea plan cincinal de dezvoltare economico-socială a României !

Am ferma convingere că partidul nostru comunist își va îndeplini și în viitor, cu cîinste, misiunea istorică de a conduce poporul nostru spre cele mai înalte culmi ale civilizației umane, spre culmile luminoase ale comunismului ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceașescu — P.C.R. !“).

Sînt convins că eroica noastră clasă muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, întregul nostru popor, în strînsă unitate în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, vor înfăptui neabătut politica internă și externă a partidului și statului nostru — care corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii națiuni — vor asigura ridicarea continuă a gradului de bunăstare și civilizație al patriei socialiste, întărirea independenței și suveranității României. (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceașescu — P.C.R. !“).

Rog pe prietenii noștri și pe toți oaspeții de peste hotare, care au venit să participe, și participă împreună cu întregul nostru popor la cea de-a 40-a aniversare a sărbătorii noastre naționale, să transmită popoarelor lor sentimentele de prietenie și solidaritate ale poporului român, precum și cele mai bune gânduri și urări de succese cît mai mari în dezvoltarea economico-socială a fiecărui popor, de bunăstare și fericire, de pace și colaborare. (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceașescu, România — pacea și prietenia !“).

În încheiere, adresez tuturor participanților la sesiunea solemnă, întregului nostru popor succese tot mai mari în întreaga activitate, multă sănătate și fericire ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu și poporul !“, „Ceașescu reales, la al XIII-lea Congres !“).

Trăiască cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — eveniment de importanță istorică pentru destinele poporului nostru ! (Aplauze și urale puternice, îndelungate ; se scandează „23 August — libertate ne-a adus !“).

Trăiască Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare a societății noastre socialiste, centrul vital al întregii națiuni ! (Aplauze și urale îndelungate ; se scandează puternic „Ceașescu — P.C.R. !“).

Trăiască minunatul și entuziastul nostru popor — constructor al socialismului și comunismului pe pămîntul României ! (Aplauze puternice, prelungite ; se scandează „Ceașescu și poporul !“).

Să trăiască și să înflorească scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România — liberă, independentă și demnă, în rîndul tuturor națiunilor lumii ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — România, stîmna noastră și mîndria !“).

Să se dezvolte continuu prietenia și colaborarea cu țările socialiste, cu toate popoarele lumii, fără deosebire de orînduire socială ! Să se întărească neconținut unitatea și colaborarea tuturor forțelor democratice și progresiste, a mișcărilor de pace de pretutindeni, în lupta pentru dezarmare, încredere și securitate, pentru o lume mai dreaptă și mai bună, fără arme și fără războaie ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu, România — pacea și prietenia !“).

Să triumfe înțelegerea și colaborarea între toate națiunile lumii ! Să triumfe pacea pe planeta noastră ! (Aplauze și urale puternice, prelungite ; se scandează îndelung „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu — Pace !“, „Ceașescu și poporul !“. Toți cei prezenți în sală se ridică în picioare și ovaționează minute în șir, într-o atmosferă de puternică unitate și de mare entuziasm, pentru Partidul Comunist Român și pentru Republica Socialistă România, pentru secretarul general al partidului și președintele țării, tovarășul Nicolae Ceașescu).

ÎNDEMN LA CREAȚIE (IX)*

ION POPESCU-PUȚURI

Diferitele căutări, planuri, proiecte, acțiuni și contraacțiuni pe plan internațional, pe care le-am analizat**, au reprezentat, firește, doar aspecte particulare ale practicii și gândirii politice în domeniul relațiilor dintre popoare și state. Se știe, însă, că, corespunzător însăși evoluției deja bine resimțite în perioada dintre cele două războaie mondiale spre o tot mai pronunțată *globalizare* a problemelor care rezultau din realitatea relațiilor internaționale, dezvoltarea acestora, ca și a situațiilor interne diferite în diverse țări, a stat sub semnul unor fenomene generale și al unei confruntări acute între ele.

În această perioadă, stadiul imperialist de dezvoltare a capitalismului, ca și ponderea mare pe care a dobândit-o în întreaga comportare a acestuia pe planul relațiilor internaționale, frica față de perspectiva socialistă — resimțită ca o amenințare reală în condițiile crizei generale a capitalismului, ale intensificării luptei maselor muncitoare și existenței, ca urmare a victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie, a unui mare stat în care se edifica socialismul —, au făcut ca tendințele, oricum periculoase, la care ne-am referit, spre revizuire sau reîmpărțiri teritoriale, să depășească cu mult cadrul și formele lor tradiționale, caracteristice și unor perioade anterioare, să îmbrace un înveliș ideologic antiuman, menit nu numai să le justifice, dar și să le amplifice, să le orienteze spre scopuri ce mergeau mult mai departe, tinzând la stabilirea unei dominații totale asupra altor popoare și chiar la exterminarea lor. Acest înveliș ideologic, insistența cu care s-a căutat argumentarea cu diferite „teorii” a tendințelor la care ne referim, erau menite să facă din ele crezul unor mari mase

* Studiul de față încheie ciclul de materiale publicate sub genericul *ÎNDEMN LA CREAȚIE*. (A se vedea : nr. 2/1981, p. 3—40 ; nr. 5/1981, p. 3—22 ; nr. 6/1981, p. 13—31 ; nr. 3/1983, p. 24—39 ; nr. 6/1982, p. 3—21 ; nr. 3/1983, p. 3—27 ; nr. 4/1983, p. 3—44 ; nr. 1/1984, p. 26—63 ; nr. 2/1984, p. 21—32 ; nr. 3/1984, p. 3—41 ; nr. 4/1984, p. 3—20).

** Vezi : Ion Popescu-Puțuri, *Îndemn la creație* (VIII), în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 3/1984, p. 3—41.

umane, să le condiționeze pe acestea pe plan politic, moral și psihologic în așa fel încât ele să fie transformate într-un instrument docil al agresiunii, în carnea de tun necesară în cantități mari pentru atingerea scopurilor pe care și le-au propus cele mai reacționare, expansioniste și agresive forțe imperialiste.

Cititorul a înțeles, desigur, deja — și nu poate greși în această privință —, că ne referim la acele fenomene cu grave implicații asupra istoriei universale, înscriind în viața multor popoare pagini dintre cele mai negre ale terorii, stagnării progresului social, involuției culturale etc., pe care le-au constituit fascismul ca mișcare și doctrină, regimurile politice cărora le-a dat naștere, ca și acele dictaturi totalitare care, fără a izvorî direct dintr-o doctrină și dintr-o bază socială și politică identice cu cele ale fascismului „clasic”, au împrumutat multe dintre trăsăturile și metodele acestuia.

Ideologie, politică și mișcare socială de extremă dreaptă, emanație și instrument ale celor mai reacționare și agresive cercuri imperialiste, fascismul, și în mod deosebit varianta sa cea mai brutală și războinică, național-socialismul german — *nazismul* —, s-a constituit ca o doctrină antidemocratică, rasistă, șovină, antimuncitorească și anticomunistă. Ea propaga organizarea statală totalitaristă, militaristă și teroristă, agresivă și expansionistă, demagogia socială, cultul forței și genocidului, filozofia voluntaristă, iraționalistă și naționalismul mistic. Baza teoretică a fascismului au constituit-o asemenea doctrine obscurantiste și diversioniste, antiumanitariste, ca rasismul, antisemitismul, geopolitica, darwinismul social și elitismul.

Pe planul relațiilor dintre popoare, deosebit de nocivă, rușinoasă pentru civilizația umană și singeroasă prin politica de genocid promovată față de o serie de popoare a fost propagarea insistentă de către expresia cea mai arbitrară, dură și aventuristă în politică a fascismului, *nazismul*, a teoriei rasiste. Rasismul, care cîndva a stat la baza justificării politicii de subjugare și dominare a puterilor imperialiste în colonii și semicolonii, prin pretinsa superioritate a rasei albe, a devenit sursa de inspirație pentru teoria nazistă a superiorității exclusive a așa-zisei rase ariene nordice, germanice. Concepție social-politică antiștiințifică și reacționară, care susținea ideea inegalității predestinate, biologice și intelectuale a raselor, caracterul predeterminat, în istorie, al particularităților rasiale ale oamenilor și al luptei dintre rase, rasismul a fost ridicat de nazism la rangul de ideologie și politică oficială de stat, impregnat cu o psihologie de-a dreptul canibalică și folosit pentru motivarea și punerea în practică a politicii expansioniste, de dominație mondială și exterminare a altor popoare promovate de Germania hitleristă. Aceluiași scop i-a folosit și alt fundament ideologic al politicii agresive a nazismului, și anume conceptul politic al „spațiului vital”, folosit în unele doctrine geopolitice și fasciste pentru a justifica expansiunea și războiul de agresiune pe temeiul așa-zisei neconcordanțe a granițelor unui stat cu spațiul necesar existenței populației sale.

În domeniul relațiilor dintre popoare și state, fascismul s-a manifestat, așadar, ca propagator al inegalității popoarelor și raselor, al șovinismului războinic. Îndeosebi forța cea mai puternică și virulent anti-umană a fascismului interbelic, Germania nazistă, a promovat pe plan extern expansiunea economică și militară, agresivitatea, încălcarea suveranității și independenței naționale a altor popoare, politica de cucerire,

care a culminat, cum bine se știe, cu dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial și cu holocaustul generat de naziști.

Această politică a întâmpinat, firește, împotriviri dintre cele mai felurite, în rîndul cărora s-au înscris numeroasele căutări și inițiative în direcția asigurării securității colective, dezarmării, menținerii statu-quo-ului. În principiu, în calea politicii agresive a statelor fasciste stăteau numeroasele țări din centrul, estul și sud-estul Europei amenințate direct de pretențiile revizionismului teritorial, forța crescîndă a U.R.S.S., potențialul politic, economic și militar al puterilor capitaliste democratice.

Nu putem, însă, să nu amintim și faptul că forța potențial existentă de barare a drumului agresiunii și războiului a fost considerabil slăbită tocmai de nerealizarea politicii securității colective și, în special, de promovarea de către unele țări, la nivelul politicii de stat, a unor orientări și acțiuni politico-diplomatice care au stat sub semnul conceptului *conciliatorismului*, al „împăcării” agresorului prin concesii. În realitate, așa cum a demonstrat-o punctul culminant al acestei politici — acordul de la München, urmat de semnarea declarațiilor anglo-germană și franco-germană, proclamînd „salvarea păcii” europene prin concesiiile făcute Reichului german —, sacrificarea suveranității și integrității teritoriale a Cehoslovaciei și alte acțiuni ulterioare de tip conciliatorist ale unor mari puteri au avut repercusiuni grave asupra situației internaționale, au dus la întărirea situației strategice a Germaniei hitleriste, la încurajarea acțiunilor ei agresive și la precipitarea celui de-al doilea război mondial.

Pentru multe popoare lupta împotriva fascismului era organic legată de însăși apărarea suveranității și independenței lor naționale și integrității teritoriale a statelor lor. În aceste condiții a apărut și un fenomen nou, deosebit de important, bogat în învățăminte istorice — politici expansioniste a unor state nu i se opuneau, cu un grad diferit de consecvență și hotărîre, numai alte state, prin mijloacele diplomatice și militare ale politicii de stat, ci s-a născut și dezvoltat tot mai puternic *antifascismul*, ca mișcare politică cu caracter de masă. Mișcarea antifascistă a înglobat toate forțele înaintate ale omenirii, forța ei cea mai combativă și consecventă constituind-o clasa muncitoare, partidele comuniste și muncitorești. Pe planul gîndirii social-politice, filozofice, culturale, orientări dintre cele mai diverse cu caracter umanist, democratic, progresist au avut drept trăsătură de unire antifascismul fără compromis. Istoria a numeroase țări stă mărturie a capacității popoarelor de a respinge plaga fascistă. În România, trăsătura caracteristică a mișcării antifasciste, în ale cărei prime rînduri s-a situat, în permanență, Partidul Comunist Român, a constituit-o îmbinarea organică a luptei împotriva penetrației influenței hitleriste și împotriva politicii antipopulare, teroriste a Gărzii de fier — transformată tot mai mult într-o agentură a Germaniei hitleriste —, cu lupta pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a țării, amenințate de politica agresivă, expansionistă a puterilor revizioniste¹. Avînd de înfruntat larga luptă socială și politică pentru democrație, libertate și independență națională, precum și o gîndire raționalist-științifică și materialist-dialectică în plin proces de afirmare și consolidare în acea perioadă, ideologia fascistă nu a reușit să exercite în România o influență adîncă și durabilă.

¹ A se vedea: Ion Popescu-Puțuri, *Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului P.C.R. în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste*, în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 2/1984, p. 21—32.

Larga mișcare antifascistă internațională din perioada interbelică a culminat cu mișcarea de rezistență a maselor populare și cu lupta armată pentru eliberarea de sub jugul fascismului în anii celui de-al doilea război mondial, punându-și amprenta puternică asupra caracterului și a întregii desfășurări a acestuia.

Rolul crescând al gândirii politice asupra relațiilor dintre popoare și state, inclusiv al formulării publice, oficiale, a principalelor scopuri urmărite în război, având în vedere însemnătatea sporită a conștiinței maselor populare care luptau și a opțiunilor politice ale celor mai diferite forțe și state, au determinat și un important fapt nou — formularea și adoptarea de către statele adversare agresiunii fasciste a unei platforme politice comune privind scopurile războiului și principiile de bază ale reglementării postbelice. Documentul de bază al acestei platforme l-a constituit *Carta Atlanticului* — declarație comună semnată de președintele S.U.A., F.D. Roosevelt, și de primul ministru al Marii Britanii, W. Churchill, dată publicității la 14 august 1941, la încheierea întâlnirii pe care au avut-o în Atlantic, la bordul unor nave militare. În document² se arăta că semnatarii „s-au întâlnit pentru a proclama deschis unele principii generale ale politicii naționale a țărilor pe care le reprezintă, pe care ar dori să le folosească spre binele întregii omeniri în viitor“. Cele 8 puncte ale Cartei proclamau că țările respective „nu tind spre cîștiguri teritoriale sau de alt gen“ (pct.1), că „ele nu doresc nici un fel de modificări teritoriale, care nu ar corespunde voinței liber exprimate a națiunilor interesate“ (pct. 2), că ele „respectă dreptul tuturor națiunilor la alegerea unei asemenea forme de guvernămînt, cu care vor dori să trăiască, și doresc să vadă restabilite drepturile suverane și autoguvernarea acelor națiuni care au fost, prin forță, lipsite de ele“ (pct. 3). Punctele patru și cinci preconizau eforturi în vederea asigurării, pentru toate statele, a posibilității „de a face, în condiții egale, comerț și de a avea acces la resursele mondiale de materii prime necesare înfloririi lor economice“ și exprimau dorința celor două țări semnatare „de a obține cea mai deplină cooperare între toate națiunile în sfera economică“. După punctele șase și șapte, în care se exprima speranța că, după nimicirea tiraniei naziste, pacea va fi consolidată, popoarele vor trăi în securitate pe teritoriile țărilor lor, iar mările și oceanele vor fi deschise navigației libere, punctul 8 al Cartei formula principiul deosebit de important, potrivit căruia țările semnatare își exprimau încrederea că „popoarele întregii lumi, pornind de la considerațiuni practice și morale, vor ajunge la renunțarea la folosirea forței“. Același punct proclama necesitatea dezarmării statelor care amenință pacea și, în general, a ușurării poverii înarmărilor. Carta, după cum se vede, era formulată ca o declarație foarte generală de principii, ele putînd fi precizate, într-o direcție sau alta, în funcție de orientări și interese. Importantul punct 3, de pildă, care, în ce privește restabilirea drepturilor suverane și autoguvernării națiunilor, se referea la acelea „care au fost prin forță lipsite de ele“, era interpretabil în sensul că nu se extindea, ca un principiu general valabil, și pentru popoarele din imperiile coloniale, ci doar asupra națiunilor a căror suveranitate a fost încălcată prin agresiunea hitleristă. Churchill explica, dealtfel, la 9 septembrie 1941, în Camera Comunelor, că „În timpul întâlnirii din Atlantic, noi am avut

² Textul folosit este cel din J.R.M. Butler and J.M.A. Gwyer, *Grand Strategy, June 1941—August 1942*, în versiunea rusă: *Bolșaiă strateghiia*, Moskva, 1967, p. 107—108.

în vedere, în principal, restabilirea suveranității, autoguvernării și vieții naționale a statelor și națiunilor Europei care se află în prezent sub jugul nazist“ și făcea o rezervă în ce privește „popoarele care sînt legate printr-o relație de vasalitate cu coroana britanică“³.

Carta Atlanticului, așa cum a fost ea semnată de Roosevelt și Churchill, a constituit obiectul dezbaterilor Conferinței interaliat convocate în septembrie 1941 la Londra, cu participarea reprezentanților a 11 țări, în cursul căreia ambasadorul U.R.S.S. în Anglia, I.M. Maiski, a dat citire, la 24 septembrie 1941, unei declarații speciale a guvernului sovietic, prin care U.R.S.S. se ralia la Carta Atlanticului, declarînd că este de acord „cu principiile de bază ale declarației“ S.U.A. și Angliei. Declarația sovietică conținea, totodată, o serie de precizări și completări, de importanță principială, în ce privește modul în care aborda U.R.S.S. aceste principii. Se arăta, astfel, că guvernul sovietic, avînd în vedere faptul că aplicarea în practică a principiilor enunțate mai sus va trebui în mod inevitabil să se facă în concordanță cu împrejurările, necesitățile și particularitățile istorice ale uneia sau alteia dintre țări, consideră necesar să declare că îndeplinirea consecventă a acestor principii le va asigura sprijinul cel mai energic din partea guvernului sovietic și a popoarelor Uniunii Sovietice. Declarația sovietică extindea principiul restabilirii drepturilor suverane și independenței naționale la toate popoarele, considerînd că fiecare dintre ele are dreptul „la independența de stat și intangibilitatea teritorială a țării lui, dreptul de a stabili acea orînduire socială și de a alege acea formă de guvernare pe care le consideră potrivite și necesare în scopul asigurării înfloririi economice și culturale a întregii țări“⁴.

În urma discuțiilor care au avut loc și a lărgirii coaliției antifasciste, la 1 ianuarie 1942 a fost dată publicității, la Washington, o *Declarație comună* a 26 de state — Statele Unite ale Americii, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, China, Australia, Belgia, Canada, Costa Rica, Cuba, Cehoslovacia, Republica Dominicană, El Salvador, Grecia, Guatemala, Haiti, Honduras, India, Luxemburg, Țările de Jos, Noua Zeelandă, Nicaragua, Norvegia, Panama, Polonia, Africa de Sud și Iugoslavia. Documentul, care mai tîrziu a devenit cunoscut ca *Declarație a Națiunilor Unite*, proclama că „Guvernele semnatare sînt de acord cu programul, scopurile și principiile expuse în declarația comună a președintelui Statelor Unite ale Americii și primului ministru al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord din 14 august 1941, cunoscută sub denumirea Cartei Atlanticului“⁵. Prin două puncte formulate în termeni generali, statele semnatare s-au obligat să-și folosească în lupta împotriva blocului fascist toate resursele militare și economice, să colaboreze în purtarea războiului și să nu încheie pace separată cu inamicul.

Oricît de generală, în formularea sa, a fost platforma politică comună adoptată de țările coaliției antihitleriste și oricîte interese și scopuri specifice ale diferitelor state și-au mai pus, pe lîngă scopurile comune tuturor, amprenta pe evoluțiile politice și strategico-militare din timpul războiului, ea a jucat un rol pozitiv pentru unirea tuturor forțelor antihitleriste și, totodată, a conținut principii importante pentru restabilirea și

³ *Parliamentary Debates. House of Commons. Official Report*, vol. 374, London, 1941, col. 69.

⁴ *Istoriia Velikoi Otecestvennoi voini Sovetskogo Soiuz*, Moskva, 1961, p. 187—188.

⁵ *Bolșaiia strateghiia*, p. 302.

respectarea independenței și suveranității națiunilor, pentru lupta desfășurată apoi, sub semnul victoriei asupra agresorilor fasciști, pentru statornicirea unui spirit nou, democratic în relațiile dintre popoare și state în epoca contemporană.

Trăsătura distinctivă cea mai importantă a acestei epoci în perioada de după cel de-al doilea război mondial a constituit-o puternicul *val de ofensivă a socialismului în lume și a mișcării de eliberare națională* din colonii, semicolonii și țări dependente. Acest val de ofensivă s-a manifestat atât în expresia lui cea mai hotărâtă, radicală și dinamică — victoria revoluției socialiste într-un șir întreg de țări de pe diferite continente și constituirea a zeci și zeci de noi state independente —, cât și prin alte fenomene, ca opțiunile socialiste sau căutările unor căi necapitaliste de dezvoltare în țări eliberate de sub dominația colonială, prin creșterea puternică a mișcării muncitorești în țările capitaliste, prin acumularea în aceste țări a unor modificări ce maturizează condițiile trecerii la socialism.

S-a făcut, totodată, resimțită, pe plan social și politic, virulența cu care forțele retrograde apără vechile stări de lucruri, iar pe planul economiei mondiale, problematica complexă generată de uriașele decalaje existente între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare.

Acesta este, în linii foarte mari desigur, cadrul în care s-a pus în epoca de după cel de-al doilea război mondial, atât în practică, cât și pe planul gândirii social-politice umane, vasta problemă a relațiilor dintre popoarele și statele lumii.

În contextul acestei chestiuni foarte generale, cu caracter global, interesînd acum — inclusiv în fiecare aspect particular al ei — întreaga lume, probleme deosebit de complexe a avut de rezolvat gîndirea și practica politică a partidelor comuniste aflate la putere în statele socialiste. Dacă această gîndire și practică au acumulat, în primele decenii de după Revoluția din Octombrie, experiența procesului de statornicire, în cadrul noii orînduiri sociale, a relațiilor pe baze federative între popoarele unui fost imperiu multinațional, ea nu avea, în schimb — și era și firesc să fie așa —, decît idei foarte generale în ce privește natura, conținuturile, formele și direcțiile de evoluție ale relațiilor dintre mai multe state socialiste de sine stătătoare (și nu toate aceste idei generale s-au dovedit a corespunde procesului istoric real).

Dar, dacă lipseau încă experiența istorică necesară și o teorie politică și juridică gata elaborată în ceea ce privește relațiile dintre statele socialiste, este de relevat faptul că însăși natura noii orînduiri, lichidarea exploatarei omului de către om, noile relații sociale și înaltele idealuri umane urmărite conțineau în sine necesitatea și posibilitatea dezvoltării relațiilor internaționale de tip nou, baza lor obiectivă, iar concepția materialist-dialectică și istorică despre lume și viață și teoria generală a socialismului științific înarmau partidele comuniste cu elementele necesare studierii noilor realități sociale și internaționale și dirijării procesului de statornicire, consolidare și dezvoltare a noilor relații.

Afirmarea socialismului ca orînduire și ca forță internațională a avut loc nu prin contopirea statelor într-un tot, cu renunțarea la suveranitatea lor națională, ci prin victoria socialismului în mai multe state independente, care se dezvoltă de sine stătător și își organizează, pe principii noi, relațiile dintre ele. În felul acesta, sistemul mondial socialist s-a constituit și se dezvoltă nu ca un bloc delimitat de state, legat prin vreo formulă organizatorică și cu unitate asigurată prin forme instituționale,

suprastatale, ci ca un ansamblu de state suverane și independente, în care a învins revoluția socialistă, care sînt legate între ele prin comunitatea de orînduire socială, de ideologie fundamentală și țeluri principale — construirea socialismului și comunismului — și în care construcția noii societăți, avînd la bază legile obiective de dezvoltare, se concretizează într-o varietate de forme și metode, ancorate în realitatea concretă din fiecare țară, exprimînd îmbinarea generalului cu particularul, a specificului național cu cerințele dezvoltării internaționale.

Se înțelege că sarcina istorică a elaborării unui nou tip de relații internaționale, pe care a ridicat-o în fața gîndirii și practicii politice a partidelor comuniste formarea și dezvoltarea sistemului socialist mondial, nu și-a găsit o rezolvare spontană, automată, lipsită de dificultăți și contradicții.

Nici în sine formarea statelor socialiste, și cu atît mai puțin dăinuirea, o perioadă de timp, a noțiunii de „lagăr socialist“, ca grupare și mai restrînsă și delimitată în cadrul acestor state, nu au putut determina în mod automat constituirea *noilor conținuturi ale relațiilor internaționale socialiste*. Dimpotrivă, în condițiile existenței reale a pericolului imperialist și ale abordării relațiilor internaționale prin prisma politicii blocurilor, s-a menținut contextul căutării căilor de coeziune necesară — a unor elemente de inegalitate în relațiile dintre state, moștenite din trecut, a unor dificultăți și contradicții ale căror expresii au fost, printre altele, principiul existenței unui centru în jurul căruia să se grupeze statele socialiste, aspirațiile hegemoniste de natură ideologico-politică, militară, teritorială și economică, tendința de a se aplica un model unic în toate domeniile vieții sociale, în speță în acela al sistemului politic. Pe planul gîndirii, aceste manifestări, în special înțelegerea „blochistă“ a socialismului, și-au căutat justificarea în teze privind interesele supranaționale ale socialismului și necesitatea unor instituții economice, politice și militare supranaționale, în teoretizarea ideii de suveranitate limitată sau suveranitate colectivă etc. Țările socialiste au depășit însă, în dezvoltarea lor și a relațiilor dintre ele, aceste dificultăți și contradicții, consolidîndu-se mereu relațiile internaționale de tip nou.

În acest context, este de relevat efortul susținut al Partidului Comunist Român pentru fundamentarea teoretică a acestor noi relații în lumina dialecticii generalului și particularului, naționalului și internaționalului, prin promovarea consecventă de către partidul și statul nostru a principiilor fundamentale ale acestor relații în politica de prietenie și cooperare cu toate țările socialiste. Arătînd că „atît în lupta pentru cucerirea puterii politice, cît și în procesul edificării orînduirii noi, este necesară studierea și luarea în considerare a particularităților fiecărei țări, elaborarea de către partidul comunist a liniei sale politice proprii în conformitate atît cu cerințele legilor generale ale dezvoltării sociale, cît și cu condițiile concrete din fiecare țară“, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă : „Se știe doar că legile generale se manifestă în condiții concrete, că generalul se realizează prin particular ; dacă nu capătă întrupare concretă, în forme particulare multiple, adevărul general, oricît ar fi de just, riscă să rămînă doar o aspirație, o dorință abstractă“⁶.

În aceeași lumină teoretică a abordat partidul nostru și complexa și deosebit de însemnata problemă a relațiilor dintre partidele comuniste

22 ⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 929—930.

și muncitorești, pronunțându-se cu fermitate și promovind cu consecvență principii fundamentale ca : egalitatea deplină în drepturi a partidelor ; neamestecul reciproc în treburile interne ; dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia sa politică internă și externă, metodele și căile de activitate ; încrederea și stima reciprocă ; solidaritatea internațională și sprijinul tovarășesc. Însemnătatea acestor principii derivă din însuși faptul că diversitatea condițiilor economice, sociale și politice în care activează partidele comuniste și muncitorești generează caracterul diferit al strategiei și tacticii lor revoluționare, al posibilităților și mijloacelor folosite de ele în lupta pentru transformarea revoluționară a societății și edificarea noii orînduiri sociale. Au trebuit, însă, și în această privință să fie depășite în gîndirea și practica politică a mișcării comuniste mentalități și comportamente vechi, generate de existența, în trecut, a unui unic centru conducător, mentalități care înclinau spre transpunerea deosebirilor doar pe un plan subiectiv, văzînd în ele, de multe ori, „devieri“ și „abateri“. Așa cum a relevat de multe ori partidul nostru, cauza existenței unor concepții deosebite în interiorul mișcării comuniste nu poate fi căutată doar în deosebiri de natură subiectivă între părerile diferitelor partide, iar valoarea și valabilitatea concepțiilor diferite nu pot fi apreciate prin prisma convergenței lor spre vederi întărite de autoritatea vreunui for al mișcării, ce ar adopta în această privință decizii prin majoritate. Rădăcinile deosebirilor de concepții privind probleme importante ale dezvoltării socialismului sînt de natură, în primul rînd, obiectivă. Ele rezidă în complexitatea și diversitatea problemelor care se ridică în fața diferitelor partide, în deosebirile în baza de plecare, materială și de altă natură, a transformării socialiste, în importanța componentei naționale, a specificului național în dezvoltarea socialismului, mai ales dacă se are în vedere faptul că, în condițiile actuale, o premisă primordială a luptei pentru socialism o constituie lupta forțelor revoluționare pentru dezvoltarea progresistă a societății într-o țară sau alta în primul rînd prin eforturi proprii și pe baza posibilităților proprii. În aceste condiții, singurul criteriu de apreciere a valorii și contribuției experiențelor naționale la dezvoltarea gîndirii socialiste a devenit practica socială nemijlocită a fiecărui partid, adică succesul său în aplicarea unei concepții sau a alteia și eficiența practicii sociale socialiste bazate pe aceste concepții, și nu concordanța sau neconcordanța lor cu vreun cadru general-valabil și obligatoriu, dat dinainte.

Însemnătatea ce a fost acordată fundamentării și promovării noului tip de relații între partide a fost legată de faptul că, pentru prima dată în istorie, gîndirea și practica socială și politică au fost puse în fața necesității de a rezolva o asemenea problemă ca *raportul între relațiile dintre partide politice și relațiile între popoare și state*, că, date fiind înseși caracteristicile principale ale sistemului politic în țările socialiste și rolul de forțe politice conducătoare ale societății îndeplinit de partidele comuniste și muncitorești, rezolvarea justă a problemei relațiilor dintre ele a devenit un factor esențial al dezvoltării relațiilor internaționale de tip nou, pe baza unor principii ca : respectarea independenței și suveranității naționale, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, întrajutorarea tovarășească, solidaritatea internațională.

Apariția, consolidarea și evoluția relațiilor dintre țările socialiste, bazate pe aceste principii, nu au avut loc, firește, ca un fenomen izolat, închis în limitele sistemului socialist. Însăși viața, dezvoltarea istorică concretă au eliberat gîndirea social-politică marxistă de asemenea teze,

cum era cea emisă la un moment dat de I.V. Stalin, privind existența a două lumi divergente, izolate, aflate doar într-o relație de confruntare și înfruntare. Gîndirea social-politică a abordat tot mai mult problema relațiilor de tip nou în dezvoltarea în cadrul general al relațiilor internaționale, al situației economice, politice, sociale mondiale, care, în întreaga epocă postbelică, a avut, ca o dimensiune esențială a sa, *lupta dintre imperialism și antiimperialism*.

Tocmai de aceea am dori să subliniem aici că apelul la atitudine activă, creatoare, adresat de conducerea partidului nostru științelor sociale implică, pentru acestea, și un efort considerabil de studiere profundă și multilaterală a acestei dimensiuni a contemporaneității. Această sarcină derivă din însuși faptul că imperialismul, ca stadiu de dezvoltare al capitalismului, este o categorie istorică concretă, ce își modifică formele și înfățișările și are un conținut determinat în timp și spațiu. În analiza teoretică pe care a întreprins-o asupra imperialismului, Lenin a aplicat metoda materialist-dialectică și istorică la cercetarea realităților sistemului social-economic al capitalismului din epoca de dezvoltare de pînă la primul război mondial. Anumite trăsături esențiale ale acestei dezvoltări, decelate de Lenin, își păstrează, desigur, valabilitatea. Dar este necesar să urmărim schimbările care au influențat asupra structurii imperialismului, a contradicțiilor sale interne și forței sale, întreprinzînd acest lucru în cadrul global al abordării concret-istorice a analizei raportului de forțe sociale și politice în lume. Nu este, firește, suficient să ne limităm la aprecierea generală a unor mari transformări în raportul internațional de forțe, să constatăm slăbirea imperialismului și transformarea socialismului în sistemul mondial. Schimbările care au avut loc în toate domeniile vieții, în cel economic și tehnico-științific, ca și în cel al structurilor sociale, în cel politic, internațional, cultural etc., la care ne-am referit — la multe dintre ele, dar desigur nu la toate — în studiile noastre, au toate un efect important asupra noilor dimensiuni contemporane ale imperialismului și antiimperialismului, și analiza lor interdisciplinară atentă este esențială pentru orientarea forțelor progresiste largi și extrem de diversificate care acționează în prezent pe arena mondială.

Ceea ce dorim, însă, să relevăm în cele ce urmează, este faptul că, în planul gîndirii social-politice asupra vastei problematice contemporane a relațiilor dintre popoare și state, a păcii sau războiului, contradicția dintre imperialism și antiimperialism a generat și apariția, în opoziție cu curente de gîndire progresiste, orientate spre găsirea căilor unei coexistențe pașnice active, a unor teorii menite să justifice războiul, folosirea forței, să obișnuiască lumea cu ele, teorii ce se cer analizate și combătute.

Într-o primă perioadă după cel de-al doilea război mondial — legată de așa-numitul război rece —, au predominat o serie de doctrine și concepții geopolitice și anumite teorii fățiș agresive, menite să justifice politica imperialistă, propovăduirea soluționării problemelor „de pe poziții de forță”, lupta pentru „dominația mondială”, „eliberarea” popoarelor țărilor socialiste de orînduirea social-economică nouă și de regimurile politice pentru care au optat masele largi populare.

Falimentul „războiului rece”, criza politicii de pe poziții de forță, iar mai tîrziu tendința tot mai puternică spre destindere au adus, firește, modificări serioase și în privința acestor doctrine, din care s-au desprins unele menite să voaleze adevărul lor caracter și să-și justifice orientarea prin diferite concepte sociologice. Deosebit de caracteristică în acest sens este doctrina „realismului politic”, în diversele ei variante, care caută să

prezintă opiniei publice politica imperialistă ca fiind dictată de „realitatea politică”, de „natura” și „esența” omului. Spre deosebire de tendința sociologiei burghize a relațiilor internaționale denumită „idealism politic” — care reprezintă, în fond, doar o schemă idealistă abstractă, ce ia în considerare, ca bază a relațiilor internaționale, factorul moral tratat din punct de vedere subiectivist —, doctrina „realismului politic” caută să fundamenteze politica de pe poziții de forță cu ajutorul unor concepte și categorii sociologice legate de esența politicii, a relațiilor internaționale, precum : „forța” sau „violența”, „interesul”, „voința”, „natura relațiilor politice existente” etc.

Se înțelege că orice cercetare a fenomenelor politice reale, orice analiză a dinamicii politice a societății nu poate evita să opereze cu asemenea categorii esențiale ale relațiilor internaționale, ca „forța”, „interesul politic”, „realitatea politică” a relațiilor internaționale. Dar abordarea lor idealistă și metafizică permite înfățișarea politicii de forță ca fiind inevitabilă, decurgând din „realitatea politică”, din natura și esența omului și a relațiilor internaționale.

Astfel, doctrina „realismului politic” pornește de la recunoașterea faptului indiscutabil că la baza politicii stau „interesele oamenilor”. Problema este, însă, ce se înțelege prin „interes” și, concret, despre ce fel de interese este vorba. Or, unul dintre fondatorii americani ai doctrinei „realismului politic”, H. Morgenthau, scria că „Ideea de interes este însăși esența politicii și ea ca atare nu este supusă acțiunii factorului de timp și loc”⁷. Așadar, „interese” abstracte, care nu depind de timp și de loc ? Nu avem, firește, intenția să negăm importanța deosebită a factorului „interes”, inclusiv a interesului oamenilor ca indivizi, dar tocmai de aceea se cuvine să facem pe loc o precizare : materialismul dialectic și istoric a oferit de mult baza științifică pentru aprecierea raporturilor dintre interesele indivizilor (cu toate particularitățile specifice, legate, printre altele, de cerințele lor individuale, de particularitățile de educație și instruire etc.) și substratul lor social-economic, istoric și național, care determină, în mare, și atitudinile convergente sau diferite față de problemele relațiilor internaționale, ale războiului și păcii. Or, omiterea acestui raport, neglijarea factorilor economici și sociali, de clasă, care se află la baza fenomenelor politice, deducerea de către doctrina „realismului politic” a intereselor din categoriile abstracte ale „naturii” și „voinței” omului, îi dau posibilitatea să reducă întregul proces social-istoric la „tendințe de forță”, la folosirea forței brute, care, chipurile, guvernează toate relațiile dintre oameni în societate și, potrivit părerii multora dintre adepții respectivei doctrine, în relațiile internaționale, unde domnesc cu exclusivitate „legile violenței”. De aici și apologia forței, concluzia că factorul hotărâtor în domeniul relațiilor internaționale este forța politico-militară în sine, că „puterea este țelul principal al politicii externe”⁸.

Firește, nu trebuie ignorat faptul că criza politicii „de pe poziții de forță”, pericolul unei catastrofe nucleare globale și acțiunea perseverentă a tuturor forțelor interesate în menținerea păcii au determinat serioase diferențieri în rîndurile adepților doctrinei „realismului politic”, că înșiși unii dintre fondatorii ei, ca H. Morgenthau, s-au îndepărtat de teza privind forța militaro-politică ca singur mijloc eficient de rezolvare a pro-

⁷ H. Morgenthau, *Dilemmas of Politics*, Chicago, 1958, p. 67.

⁸ C. Rodee, T. Anderson, C. Cristal, *Introduction to Political Science*, New York—Toronto—London, 1957, p. 534.

blemelor internaționale. Dar tot atât de adevărat este faptul că bazele filozofico-sociologice ale doctrinei „realismului politic“, și mai ales teza ei fundamentală privind violența armată ca fenomen, chipurile inevitabil, al relațiilor internaționale, au făcut-o aptă de a servi ca argument pentru teorii dintre cele mai reacționare, reflectând orientări ale unor „ultra“, care propovăduiesc fatalitatea unui război atomic. Și astfel, autorii lucrării *O strategie ofensivă pentru America* declarau, încă în 1961, că toate construcțiile lor teoretico-politice sînt pătrunse de „logica războiului nuclear total, tot așa cum legea gravitației guvernează toate fenomenele fizice“⁹. Pornind de la teza unilaterală că întreaga istorie a omenirii este o luptă pentru dominație, iar în domeniul relațiilor internaționale, o luptă pentru dominație mondială, autorii lucrării reamintesc că rivalitatea dintre Cartagina și Roma a dus la război și susțin că, cu atât mai mult, confruntarea dintre două sisteme sociale atât de opuse, cum sînt capitalismul și socialismul, nu se poate încheia altfel decît printr-un război mondial nuclear. Reflectînd opiniile acelor forțe retrograde, care nu se pot împăca cu marile transformări care au loc pe planetă, cu dezvoltarea lumii socialiste în special, și refuză alternativa competiției pașnice, în condiții de coexistență și cooperare, ei au căutat să acrediteze ideea războiului preventiv, teoria primei lovituri atomice.

Este, desigur, o expresie extremă a teoriilor ce pot deriva nu dintr-un adevărat realism politic, ci din doctrina „realismului politic“ în înțelesul ei amintit mai sus. Și nu toți adepții acestei doctrine împărtășesc asemenea vederi periculoase. Cu timpul, pe măsura însăși a evoluției situației internaționale și înmulțirii căutărilor unor căi de evitare a unei noi conflagrații mondiale, tot mai numeroși adepți ai doctrinei „realismului politic“ au susținut ideea că acum, cînd războiul poate aduce pericole greu de măsurat, iar orice conflict local poartă în sine germenele unor conflicte generalizate, doctrina respectivă nu pornește de la inevitabilitatea războiului.

Dar, menținîndu-se baza metodologică a doctrinei „realismului politic“, soluțiile preconizate într-un asemenea cadru pentru evitarea războiului sînt departe de a garanta eficient pacea. Am spune, chiar, dimpotrivă. Și aceasta pentru că ele înțeleg coexistența pașnică ca un fel de „armistițiu“ în conflict, sau o identifică cu un stadiu anumit al războiului rece, preconizează ca mijloace de împiedicare a războiului teoria „echilibrului de forțe“, cu varianta ei contemporană — „echilibrul nuclear“. Or, teza unui asemenea „echilibru“, ca fundament al păcii, nu elimină, ci, dimpotrivă, prin permanentele tendințe spre „reechilibrări“, suscită cursa înarmărilor, politica blocurilor militare etc. O asemenea politică nu se întemeiază, în principal, pe coexistența pașnică a statelor cu orînduiri sociale diferite și pe consolidarea bazelor democratice ale relațiilor internaționale, ci, rămînînd în cadrul politicii de pe poziții de forță, poartă în sine pericolul unor politici de „balansare la limita războiului“, sau, mai bine zis, de „balansare pe marginea prăpastiei“. Curată cascadorie ! Dar, ca și imensa majoritate a semenilor, ei cred că ea ar trebui să rămînă pe platourile de filmare, nu să-i tenteze pe oamenii de stat răspunzători de destinele unor popoare !

O asemenea politică de „balansare“ se află în strînsă legătură cu doctrinele care analizează posibilitățile și efectele folosirii „nelimitate“

⁹ R. Strausz-Hupé, W.R. Kinter, S.T. Possony, *A Forward Strategy for America*, 1961, p. 14.

sau „limitate“ a forței, sau o îmbinare a acestora, exprimată în teoria „escaladării“, care poate duce de la „criza de proporții mici, la războiul total“¹⁰. Însuși autorul studiului „*Escaladarea ca strategie*“, sociologul și strategul militar american H. Kahn, scria că „Doctrinile strategice care subliniază posibilitatea escaladării se asociază cu termenul «balansarea pe margine»“¹¹. H. Kahn a imaginat, ca scenariu al posibilei escaladări, un fel de scară metaforică cu 44 de trepte, fiecare dintre ele, odată depășită, apropiind omenirea de catastrofa nucleară. Prima treaptă ar fi etapa „crizei aparente“, cînd se produce un război al cuvîntărilor și declarațiilor. Pe această treaptă, una dintre părți se mărginește doar să afirme că „dacă un anume diferend nu va fi soluționat în viitorul apropiat, el va începe, în fapt, să sporească trecînd de pe o treaptă a scării escaladării pe alta“. Dacă escaladarea se produce, treptele următoare ar fi „actele amenințătoare“ : „demonstrarea hotărîrii“ ; „opunerea între părți“, cînd propria parte poate fi încurajată prin ideea că cealaltă parte nu este lipsită de rațiune și, prin urmare, va ceda ; „demonstrația de forță“ ; „mobilizarea semnificativă“. Urmează ceea ce autorul citat numea „acte de violență care îngrijorează“, adică trepte pe care „pot exploda bombe“, „se poate deschide focul asupra grănicerilor“, au loc diversiuni, acte de terorism, se întreprind „zboruri deasupra teritoriului adversarului“. Treapta a 10-a ar consta, potrivit scenariului la care ne referim, în „ruperea provocatoare a relațiilor diplomatice și aducerea forțelor strategice în stare de luptă“, după care vine rîndul unui „mare război obișnuit“. Dar încă trei trepte escaladate și ne aflăm pe cea a „războiului nuclear pur în fază inițială“. Pe această treaptă există posibilitatea ca „arma nucleară să fie folosită neintenționat“, sau „unul dintre adversari va folosi arma nucleară în scop militar sau politic, dar va încerca să creeze impresia că ea a fost folosită neintenționat“. Și urmează treptele războiului nuclear, etapa „convulsivei sau războiului inconștient“, cînd sînt „apăsate toate butoanele“ (treapta 44). În felul acesta, conchide Kahn, pe calea escaladării războiului total „de neconceput“, de vine treptat „de conceput“ și „trecem pragul“¹².

Pericole serioase derivă — în cazul că ar influența deciziile factorilor politici și militari de răspundere — din aplicarea de către unii savanți (care în S.U.A. au primit denumirea de „militariști civili“) a modernei teorii matematice a jocurilor strategice în spiritul războiului rece, al încredării, al premisei inevitabilității războiului. Nu vom intra aici, desigur, în explicații detaliate asupra acestei teorii, care reprezintă un domeniu de strictă specialitate, dar vom remarca faptul că, în spiritul amintit și pornind de la premisa la care ne-am referit, se aplică la domeniul relațiilor și conflictelor dintre state acea parte a teoriei jocurilor care se ocupă de clasa jocurilor cu sumă nulă, în care interesele părților sînt net opuse și ireconciliabile, iar victoria unei părți presupune înfrîngerea celeilalte. De aceea, într-un asemenea joc, fiecare dintre părțile rivale are de ales numai între a obține totul sau nimic.

Or, în realitate, nu aceasta este situația cea mai frecventă pe arena internațională, și este bine știut că în decursul istoriei au fost destule chiar și războaiele terminate prin compromisuri sau prin avantaje pentru o parte și dezavantaje pentru cealaltă, dar nu neapărat prin totul sau nimic. Tocmai de aceea, domeniul complex al relațiilor internaționale se cere

¹⁰ H. Kahn, „*Escalation as a Strategy*“, în „Fortuna“, 1965, April, p. 10.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibidem*, p. 112.

privit — dacă se admite deja să i se aplice teoria jocurilor — prin prisma capitolelor mai complexe ale acestei teorii, care se ocupă de jocurile cu sumă alta decât cea nulă, luînd în considerare interesele părților ca fiind în confruntare, dar nu net și ireconciliabil opuse, existînd, de aceea, un domeniu mai mult sau mai puțin amplu în care sînt posibile compromisurile, concesiile reciproce și cooperarea.

Tratarea, însă, a relațiilor internaționale sau a perspectivei relațiilor între sistemele social-economice mondiale diferite prin prisma jocului cu sumă nulă, în care lipsesc condițiile pentru a cădea de acord în vreo problemă, duce, prin însuși acest fapt, la negarea normelor dreptului internațional și a posibilității coexistenței pașnice, la elaborarea de recomandări periculoase, care stimulează pozițiile extremiste.

Mai mult decât atît, încercarea de a extinde regulile și recomandările jocului cu sumă nulă asupra conflictelor care, prin natura lor, sînt în clasa jocurilor cu sumă alta decât cea nulă, implică un rezultat în care ambele părți pierd. O asemenea situație a fost exemplificată, în literatura americană, prin conflictul din opera lui Puccini, *Tosca*. Polițistul Scarpia îi promite lui Tosca că nu-l va executa pe Cavaradossi, dacă ea va răspunde dorințelor sale. Tosca își dă acordul, dar ei se înșală unul pe celălalt. Tosca îl omoară pe Scarpia, iar acesta nu dă ordinul ca asupra lui Cavaradossi să se tragă cu gloanțe oarbe. Din punctul de vedere al teoriei jocurilor, analiza situației este următoarea : Tosca îl poate salva pe Cavaradossi, dar numai plătind un preț scump. În schimb, dacă îl va înșela pe Scarpia, pentru a nu plăti acest preț, dar el se va ține de cuvînt, atunci și Cavaradossi va trăi și ea va fi fost fidelă. Numai că și Scarpia, la rîndul său, își face raționamentul că el va obține ceea ce dorește de la Tosca, dar cu prețul cruțării rivalului său. În schimb, dacă o va înșela pe Tosca, iar ea se va ține de cuvînt, atunci și Cavaradossi va fi mort, și el va obține ceea ce dorește. Și amîndoi au ales strategia înșelării, dar dubla înșelăciune are drept rezultat că amîndoi pierd. Privind situația ca un joc cu sumă nulă, amîndoi au ales singura strategie justă pentru un asemenea joc, numai că situația reală ținea de alt domeniu, de acela al jocurilor cu sumă alta decât cea nulă, în care singura strategie justă pentru amîndoi ar fi fost să se țină de cuvîntul dat, pentru că astfel fiecare ar fi obținut rezultate relativ satisfăcătoare, chiar dacă nu maximum a ceea ce doreau.

Pornind de la această exemplificare, autorul ei, profesorul american A. Rapoport, avertiza, încă în primii ani ai dezvoltării teoriei jocurilor strategice : „Am citit multe propuneri privind desfășurarea unor cercetări și am ascultat dezbateri îndelungate despre cum trebuie să fie «jucat» războiul cald și războiul rece... Principalele conflicte care apasă asupra omenirii nu pot fi nicidecum încadrate în categoria jocurilor a două persoane cu sumă nulă... Nici un fel de argumente, adresate lui Tosca și Scarpia în mod separat, nu-i vor convinge că este mai bine să te ții de cuvînt, decât să-l înșeli pe celălalt. Numai argumentul adresat amîndurora va avea pondere. Numai o rațiune comună îi va ajuta să evite capcana dublei înșelăciuni... Uneori trebuie să luăm în considerare importanța încrederii, altfel atît noi, cît și adversarii noștri vom pierde cu siguranță în jocurile de tipul Tosca—Scarpia”¹³.

Acest avertisment, privind în special necesitatea încrederii, devine din ce în ce mai actual în prezent, deoarece, în caz contrar, lucrurile se pot petrece așa cum a imaginat autorul sovietic G.I. Gherasimov, într-o

altă variantă a jocului, aplicată la importantul domeniu al dezarmării : „Să admitem că două țări încheie un acord privind măsurile de dezarmare. Amîndouă pot, apoi, să opteze pentru strategia încălcării acordului sau pentru strategia respectării lui. Dacă partea nr. 1 va încălca acordul, iar partea nr. 2 nu îl va încălca, atunci partea nr. 1 va obține un avantaj însemnat. Dacă însă ea își va respecta semnătura, ea riscă să rămînă în pierdere în cazul încălcării acordului de către partea nr. 2. Raționamentul analog îl face partea nr. 2. Analiza din punctul de vedere al jocului cu sumă nulă le dictează ambelor părți strategia înșelării. Dar dubla înșelăciune duce la o pierdere reciprocă, întrucît părțile reîncep cursa înarmărilor, deși este în interesul lor comun să o oprească”¹⁴.

Aplicarea teoriei jocurilor în științele sociale este o metodă modernă de cercetare și va continua, după toate probabilitățile, să se dezvolte, inclusiv în abordarea, prin prisma ei, a unor probleme ale politicii internaționale, ale războiului și păcii, cu studierea diferitelor variante posibile. Dar utilizarea ei rațională presupune înțelegerea faptului că, operînd la un înalt nivel de abstractizare și folosind mărimi cantitative, ea nu poate lua în considerare toți factorii politici și morali care influențează comportamentele, scopurile, deciziile într-o relație sau într-un conflict. Politica externă este mult prea complexă și foarte multe probleme politice nu pot fi traduse în limbajul matematic formal ; altfel, cum arată criticii folosirii nelimitate a acestei teorii, cu rezolvarea lor ar putea fi însărcinate mașinile electronice de calcul programate în acest scop, iar politicienii, diplomații și generalii — concediați. În orice caz, teoria jocurilor în sine, ca metodă matematică de analiză, este neutră. Important este ca aceia care studiază, prin prisma ei, variantele jocurilor... să nu se joace cu focul !

În vasta problematică asupra căreia trebuie să se concentreze gîndirea socială umană creatoare, chemată să promoveze ideile progresiste și umaniste ale păcii, ale cooperării diversificate, pe multiple planuri, între popoare și state, un loc deosebit de important și de mare actualitate ocupă problema independenței naționale. Aceasta atît pentru faptul că ea rămîne, în mod obiectiv, un factor de bază, piatra unghiulară a oricăror construcții în domeniul relațiilor dintre popoare și state, cît și pentru că în rîndul curențelor de gîndire nerealiste și unilaterale, incapabile să surprindă esența cea mai profundă a acestor relații, alături de acelea care caută originea războaielor în psihologie, demografie sau geografie, un loc important îl ocupă, în ultimele decenii, curentul — și el cu multe variante —, care vede originea tuturor relelor și, în primul rînd, cauza primordială a războaielor, în suveranitatea națională, care ar duce, chipurile, în mod inevitabil, la o anarhie internațională ce ar putea fi suprimată, în optica multora dintre purtătorii acestei idei, doar prin instituirea, de pildă, a unui guvern mondial supranațional.

Pornind de la faptul indiscutabil că, în epoca modernă și contemporană, în multe războaie, în cele două mondiale în special, subiecții principali au fost state naționale suverane, autorii teoriilor din cadrul curentului la care ne referim au drept numitor comun transformarea neștiințifică a acestui fapt într-o *legătură cauzală*, lăsîndu-se la o parte cauzele profunde economice, sociale, politice etc. ale războaielor. Dar, dacă în planul subiectiv, al unor autori luați în parte, poate fi acceptată ideea

¹⁴ *Problemî voinî i mira*, Moskva, 1967, p. 251.

erorii științifice, nu este, în schimb, greu de sesizat măsura în care acest curent, în ansamblu, servește scopurilor și politicii imperialiste.

Nu întâmplător unii dintre susținătorii necesității înlăturării independenței naționale și-au căutat argumente tocmai în tendințele de integrare economică și politică supranațională care s-au manifestat în lumea capitalistă, lăsând la o parte, în special într-o fază mai timpurie, contradicțiile reale pe care aceste tendințe le nășteau și idilizând situația. „Lumea — scria unul dintre acești autori — devine mai mică, comunități economice nu mai sînt națiunile, ci blocuri ale lirei sterline și dolarului și federații economice de tipul Pieții comune europene“. Și adaugă că drept „un fenomen important trebuie să considerăm procesele cu caracter supranațional în Europa occidentală și la nivelul N.A.T.O.“¹⁵.

Dacă, însă, unii adepți ai concepției supranaționalității se mulțumesc a interpreta în acest sens anumite procese economice și politice, alții, propovăduind ideea unui stat mondial, nu au exclus defel dintre căile atingerii acestui țel războiul. Nici nu fuseseră bine stinse flăcările celui de-al doilea război mondial, că unul dintre propovăduitorii „universalismului“, într-un asemenea înțeles (de stat mondial), a și scris : „Dacă nu vom reuși să înfăptuim universalismul în uniune pe calea consensului general și a metodelor democratice, ca rezultat al unei gândiri raționale, atunci, decît să fie întîrziat procesul unificării, este mai bine ca acest proces să fie accelerat prin cucerire“¹⁶.

Adversitatea față de independența națională devine, însă, o expresie pregnantă a justificării războiului și violenței la ideologii reacționari neofasciști, care, la trecerea a vreo două decenii de la catastrofa prăbușire a fascismului, au elaborat lucrări menite să „modernizeze“ apologia agresiunii, prin îmbinarea propagandei războiului cu frazeologia fățarnică privind necesitatea de a se pune capăt pentru totdeauna războiului. Pentru așa ceva s-a dovedit a fi deosebit de potrivită concepția privind suveranitatea națională ca izvor al războaielor, deoarece, în utilizarea apologeților militarismului, ea permitea propovăduirea războiului împotriva altor națiuni suverane, pentru dominația mondială, sub motiv că un asemenea război va duce, chipurile, la înlăturarea principiului suveranității și va pune capăt oricăror războaie. Canibalic mod — va spune cititorul — de a aborda problema păcii veșnice, care a frămîntat, cum am arătat în cuprinsul studiilor noastre, gîndirea umană timp de multe secole ! Într-adevăr. Și totuși ideologul neofascist C. Wickum face tocmai într-un asemenea sens apel la vechile teorii care susțineau că forța și înmulțirea ei sînt proprii însăși naturii statului, iar războiul este o consecință fatală a suveranității. El se sprijină pe autoritatea istoricului german H. von Treitschke, care, în secolul trecut, scria că „Există, neîndoielnic, un element de ridicol în existența unui stat mic“¹⁷ și că „folosirea forței este o consecință logică a naturii statului. Însuși faptul existenței multor state presupune necesitatea războaielor“¹⁸. Dar, citînd cuvintele acestui propovăduitor de demult al forței brute, al războaielor de cotropire, șovinismului și rasismului, cum că „războaiele vor avea loc atît timp cît există o mulțime de state“, C. Wickum le dă acum o interpretare „nouă“. În lucrarea sa *Statul total. O interpretare filosofică a societății contemporane*

¹⁵ D.B. Heater, *Political Ideas in the Modern World*, London, 1964, p. 71.

¹⁶ B. Reves, *The Anatomy of Peace*, New York, 1945, p. 269.

¹⁷ H. von Treitschke, *Politics*, Band I, Leipzig, 1922, p. 34.

¹⁸ *Ibidem*, p. 599.

și viitoare, el afirmă : „Războaiele, generate de existența unei mulțimi de state, trebuie privite ca un mijloc de înlăturare a acestei mulțimi. Tocmai aceasta este esența noului supernaționalism. Dacă, prin intermediul acestui nou tip de război cu țel determinat, noi vom reuși, în sfârșit, să obținem unitatea, atunci vor fi justificate și lichidarea granițelor naționale și suveranităților și chiar subjugarea vremelnică a națiunilor înfrinse de către învingători“¹⁹. În felul acesta, idealul dominației mondiale și al războiului ca mijloc de obținere a acestei dominații sînt proclamate deschis de C. Wickum, care considera că „numai acum puterea mondială a devenit reală și posibilă din punct de vedere practic“²⁰ și adăuga că „dolarul este un simbol universal mai potrivit decît a fost svastica“²¹.

Proclamarea idealului statului mondial este, în mod firesc, însoțită, la C. Wickum, de glorificarea războiului și a violenței : „Trebuie să fim gata a înțelege că drumul creării statului mondial este violența și nu visurile roze... Trebuie să recunoaștem că mijloacele atingerii acestui țel vor fi, cu siguranță, forța și constrîngerea, în locul discuțiilor și încercărilor de convingere“²². După toate acestea, nu ne mai mirăm, desigur, de faptul că, în asemenea expresii fățișe ale ideologiei militarismului și violenței, atît principiul suveranității naționale, cît și principiile democratice, în general, sînt condamnate, iar statelor naționale, îndeosebi celor mici, le este negat în mod cinic însuși dreptul la existență : „Dacă democrația — scrie același C. Wickum — înseamnă, de asemenea, și susținerea autodeterminării fiecărui măruniș geografic care va dori să se numească națiune, atunci de democrație trebuie să fugim ca de ciumă“²³. Se înțelege, că, într-o asemenea viziune, tocmai organizația universală menită să fie un instrument internațional al păcii — O.N.U. —, apare ca lipsită de rațiunea de a fi, pentru simplul motiv că ea nu neagă, ci, dimpotrivă, are la bază recunoașterea și respectarea independenței și suveranității naționale a tuturor statelor. De aceea, raționamentul autorului citat îl conduce la afirmația că „în prezent Organizația Națiunilor Unite apare în calitate de garant al suveranității naționale sau a pluralismului... Ea nu poate fi un instrument al păcii și al unității mondiale, pentru că, atît timp cît există state suverane, vor exista și războaie“²⁴.

Așadar, în cadrul unor concepții ca aceea pe care am prezentat-o succint mai sus pentru exemplificare, teza neștiințifică conform căreia suveranitatea națională duce în mod inerent la războaie este folosită ca un „argument“ menit să justifice chemările agresive la un război pentru dominația mondială. Pentru teoreticienii agresiunii, teza respectivă a devenit un convenabil mijloc de disimulare, deoarece le oferă posibilitatea de a încerca să camufleze adevăratul sens al chemărilor la război și violență cu falsa grijă pentru salvarea omenirii de războaie.

Este, desigur, o manifestare extremă a modului în care negarea suveranității naționale poate duce direct la fundamentarea războiului și a violenței, la justificarea militarismului, a politicii de pe poziții de forță. Or, pentru a nu fi unilaterali, trebuie să precizăm că aceeași teză, care

¹⁹ C. Wickum, *The Total State. A Philosophical Interpretation of Contemporary and Future Society*, Boston—Massachusetts, 1964, p. 73.

²⁰ *Ibidem*, p. 165.

²¹ *Ibidem*, p. 75.

²² *Ibidem*, p. 103.

²³ *Ibidem*, p. 114.

²⁴ *Ibid.*

leagă suveranitatea națională de inerența războaielor, este împărțită și de unii gânditori cu intenții cu totul diferite decât cele războinice și este îmbinată de către ei cu propaganda ideilor antimilitarismului și cu apelul la asigurarea păcii în lume. Mai mult chiar, unii oameni de știință liberali sau chiar progresiști, cu stare de spirit antimilitaristă, dar care au pornit de la o apreciere eronată a realităților mondiale și a perspectivelor lor, au preconizat înlăturarea suveranității naționale și crearea unui stat mondial drept singura cale către pace. Nu este greu să decelăm, în lucrările lor, filiațiunea cu proiectele utopice ale „păcii veșnice“, prin crearea unor federații universale, care au fost elaborate în secolele trecute și la care ne-am referit în studiile noastre. Legătura de idei și intenții este vizibilă, chiar dacă problema este tratată în forme modernizate și se pornește de la realități contemporane, interpretate, însă, într-un anumit spirit. Astfel, ne-am putea referi la o lucrare fundamentală, reprezentativă pentru asemenea concepții, scrisă tocmai în anii de depășire a războiului rece — aceea a cunoscutului istoric și specialist american în relații internaționale, F. Schuman²⁵. Această lucrare, consacrată relațiilor internaționale din acea perioadă a istoriei postbelice, când s-a conturat cu putere procesul de cucerire a independenței naționale de către fostele colonii și semicolonii, a apreciat crearea de noi state naționale suverane drept o întărire a anarhiei internaționale și o sursă de dezordine și violență. Ca remediu și ca singură cale pentru consolidarea păcii, autorul recomandă crearea unei republici federative mondiale, pe baza înțelegerii între state și popoare. Nu sînt puțini gânditorii care, neînțelegînd realitățile social-economice, politice, naționale, istorice și ignorînd adevărata natură complexă a contradicțiilor din lume, nu au înțeles nici caracterul utopic al proiectelor de a crea în lume o putere politică generală, unică și unificată, supranațională, și nici faptul că drumul conceput de adepții statului mondial supranațional ar duce, în fapt, la negarea principiilor democratice, atît în viața internă a popoarelor, cît și în relațiile internaționale.

Trebuie, dealtfel, să relevăm faptul că ideea statului supranațional mondial, sub forma unei republici federative universale sau sub o altă formă, nu și-a găsit un corespondent direct și serios în atitudinea și acțiunea unor oameni de stat sau unor mișcări politice semnificative. Numai pe plan european ideea unei federații, a unei „Europe unite“ a fost mereu resuscitată în perioada de după cel de-al doilea război mondial, purtători ai ei făcîndu-se și oameni de stat — pe care unii îi numesc „părinți ai Europei“ — ca Adenauer, Schuman, Spaak și De Gasperi, iar în prezent unii oameni politici văd, de pildă, în Adunarea parlamentară a Consiliului Europei prima expresie instituțională a ideii europene. Dar însuși acest fapt ne permite să facem o primă observație : Europa unită, în înțelesul lor, este Europa capitalistă, o Europă care exclude o mare parte a continentului, în care popoarele au pornit pe calea construirii noii orînduirii sociale, socialiste. Nu este, de asemenea, greu de decelat faptul că la acest concept al Europei unite se aplică ceea ce am relevat deja atunci cînd am prezentat și analiza făcută de Lenin lozincii : „Statelor Unite ale Europei“ *, cu mențiunea că, dacă pe atunci lozincă reflecta și tendința de a opune capitalul unit european celui nord-american, acum ea este

²⁵ Vezi : F.L. Schuman, *International Politics. The Western State System and the World Community*, New York, 1958.

* Vezi : Ion Popescu-Puțuri, *Indemn la creație* (VI), în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 4/1983, p. 3—44.

privită, cel puțin în concepția unora, în cadrul unei rivalități atât cu S.U.A., cât și cu U.R.S.S.

Aceste trăsături — și altele, desigur — sînt deosebit de vizibile în concepțiile propagate de succesoarea directă a *Mișcării paneuropene* a lui Coudenhove Kalergi, deosebit de activa *Uniune Paneuropeană*, care este condusă — întîmplător oare ? — de... fostul pretendent la coroana unei monarhii austro-ungare restaurate, arhiducele Otto de Habsburg, și care are o preferință marcantă — și iarăși ne întrebăm, întîmplător oare ? — pentru comemorarea unor personalități care tocmai în imperiul, reformat ce-i drept, al acestei monarhii văzuseră nucleul unei federalizări europene.

La ce reduc adepții acestei mișcări realitatea europeană și ce proiecte „grandioase” construiesc putem deduce, de pildă, din articolul unuia dintre ei, Roberto Castelli, care afirmă că : „Europa politică actuală este fructul împreunării a doi părinți care se detestau și se detestă încă... Astfel, Europa, care crede că poate fi definită în termeni extrem de complecși de cultură, artă, istorie, tradiție și filosofie, nu este, în realitate, decît o entitate suferind de o maladie invizibilă, pe care a contractat-o la Ialta, locul nefast al nașterii sale”²⁶. Soluția ar fi, după autorul citat — și aici încep să devină vizibile trăsăturile la care ne-am referit mai sus — următoarea : „Numai unirea pașnică a popoarelor care o compun ar putea să o sustragă tutelei îngrijorătoare a unor părinți atât de distructivi și, prin urmare, să o vindece de relele de care suferă și de acelea, încă și mai grave, care o amenință”²⁷. Iar ce ar rezulta, în opinia respectivă, de pe urma unei asemenea uniri, reiese, credem, clar din următoarele pasaje ale articolului : „S.U.A. nu sînt, deci, America, ci doar o uniune de mici state americane care constituie, în ansamblul lor, o mare țară și prima putere industrială a lumii. Prima, dar numai atât timp cît în vechiul continent țările care îl compun nu se vor decide să depună armele egoismelor lor naționaliste pentru a se uni într-o Confederație europeană sau, și mai bine, pentru a crea Statele Unite ale Europei. Pentru că europenii vor ajunge să-și dea seama că o Europă unită ar constitui un bloc formidabil de 360 de milioane de locuitori — mult mai mult decît S.U.A. (223 de milioane) și decît U.R.S.S. (267 de milioane) — cu o capacitate industrială și tehnologică superioară celei a celor două superputeri, cu o tradiție și un patrimoniu de cultură și de istorie care o situează pe un plan pe care nici un alt popor nu ar putea spera să-l atingă cel puțin timp de un mileniu”²⁸. N-am vrea, desigur, să spunem că unele expresii ne amintesc de... Reichul milenar, dar nici nu credem că un nou bloc, văzut în termenii rivalității cu alte puteri mondiale, poate reprezenta soluția constructivă pentru complexe probleme în fața cărora se află atât Europa, cât și întreaga lume.

Unii din „europeiști” au mers chiar mai departe și, considerînd cu totul insuficientă activitatea unei asociații de tipul *Mișcării paneuropene*, care se concentrează, în special, asupra popularizării vederilor sale, au întemeiat, încă în 1974, la Geneva, Partidul Federalist European, care dispune de program, statut și organe de conducere europene și care consideră că ale sale „motivații de fond coincid cu cerința unui viitor mai bun, unei noi culturi post-ideologice, umaniste și universale”²⁹. Motivînd existența acestui partid, Dacirio Ghidorzi Ghizzi, președintele Federației italiene

²⁶ „Bulletin européen”, Rome, decembre 1981, nr. 12, p. 1.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibidem*, p. 4.

²⁹ *Ibidem*, octobre 1981, nr. 10, p. 2.

a Partidului Federalist European, scrie că „o mișcare de opinie nu era suficientă, pentru că în practică ea delega altor forțe realizarea țelurilor sale și se limita a fi doar «consilierul» acestor forțe, inspiratorul «soluțiilor juste». O mișcare de presiune nu era nici ea suficientă, pentru că forțele ce trebuiau mișcate din loc necesitau o «presiune» cu mult superioară celei pe care ar fi putut-o exercita M.F.E. (Mișcarea Federalistă Europeană — n.n.) chiar la apogeul extinderii sale. Era nevoie de o forță autonomă față de partidele naționale, independentă, gata să facă politică în contul său propriu, chiar contra și în concurență cu partidele naționale”³⁰.

Ne aflăm, deci, în fața unei încercări, fără șanse mari de reușită, de a substitui realităților europene — caracterizate prin existența unui mare număr de state naționale suverane, cu orînduiri sociale diferite, cu diverse sisteme politice și partide politice naționale specifice acestor sisteme și corespunzătoare forțelor sociale pe care le reprezintă — un partid și o luptă pe plan supranațional. Intenția este clar proclamată de autorul citat, care afirmă : „noi sîntem convinși că trebuie să se ajungă la punctul în care motivul dominant al luptei politice în țările noastre va fi între cei care doresc Europa și cei care nu o doresc, între cei care vor să creeze și să consolideze o putere federală supranațională și cei care apreciază că «suveranitatea națională» este un tabu intangibil. Atît timp cît această dilemă nu va fi pusă cu claritate sau va fi acoperită de alte opțiuni sau alte ideologii, nu se vor înfăptui progrese concrete spre soluția federală”³¹. După cum afirmă autorul citat, partidul respectiv își propune să „lărgească bazele democrației”³², să creeze o Federație sau un „Stat Federal care presupune o limitare a suveranității statelor membre”³³. Și cum „o asemenea entitate nouă implică o opțiune voluntară și liberă din partea fiecărui popor, ea nu se poate naște decît la popoarele care dispun de această posibilitate de a face o alegere liberă”³⁴.

Sigur că intenția de a substitui complexei problematici social-economice și politice naționale și internaționale a Europei, problema unei Europe, federale sau nu, ne apare ca o tentativă artificială și, în fond, utopică, dar ea ne prilejuiește o remarcă. Și anume, aceea că adversarii principiului suveranității naționale — inclusiv cei care împărtășesc concepția că ea generează o „anarhie internațională” și războaie, sau care văd în renunțarea la ea capacitatea unui continent cum este cel european de a-și manifesta cu plenitudine potențialul — se situează, pe plan politic, pe poziții dintre cele mai diverse — de la cele conservatoare, militariste sau neofasciste, pînă la poziții liberale și antimilitariste. Cu toate acestea, avînd în vedere că tocmai principiul independenței și suveranității naționale este cel radical opus politicii de forță, deoarece el proclamă ca nelegitim și nelegal orice amestec în treburile interne ale popoarelor și statelor, cere respectarea integrității teritoriale și independenței politice și economice, proclamă deplina egalitate a națiunilor indiferent de mărimea lor, avînd, deci, în vedere această realitate a contemporaneității, negarea suveranității naționale are, prin conținutul său obiectiv, un caracter reacționar, independent de simpatiile și de opțiunile politice ale diferiților adepți ai acestor negări.

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibidem*, p. 3.

³² *Ibidem*, p. 4.

³³ *Ibidem*, p. 5.

³⁴ *Ibid.*

Vedem, aşadar, după o trecere în revistă, în cuprinsul a mai multor studii, a dezvoltării de-a lungul secolelor a unor idei, concepţii şi proiecte privind relaţiile dintre popoare şi state, că acestea au inclus diferite curente de gândire, care au căutat mereu soluţia în promovarea pe scară largă a unor uniuni statale, federaţii şi confederaţii nu numai în acele cazuri istorice concrete în care realităţile naţionale, politice şi istorice au condus la constituirea unor asemenea forme, ci ca reţete generale, continentale sau universale. Or, în această latură a ei, gândirea a evoluat din ce în ce mai divergent faţă de realitatea procesului istoric, care a dus nu la diminuarea, ci la creşterea ponderii şi rolului naţiunii şi statului naţional în societatea umană, la constituirea lor şi a atributelor lor de independenţă şi suveranitate în factori de bază ai oricărei structurări a relaţiilor dintre popoare şi state şi ai soluţiilor menite să asigure pacea omenirii. O asemenea evoluţie divergentă faţă de realitate a făcut, după cum am văzut, ca acest mod de gândire să-şi piardă elementele progresiste, pozitive, chiar dacă utopice, pe care le-a conţinut cîndva, în evul mediu, şi să dea naştere în diferite concepte ale suprastatalităţii, care în condiţiile contemporane, indiferent de intenţiile autorilor lor, sînt luate în dotare de forţele ce ar dori perpetuarea politicii de dominaţie asupra popoarelor.

Tocmai de aceea, considerăm că seria de probleme ridicate în studiile noastre, axate în special în jurul problemei centrale a relaţiilor dintre popoare şi state — şi care, atît cît am reuşit să le abordăm, dorim să constituie o contribuţie la dezvoltarea actuală a gândirii sociale —, trebuie să se afle în continuare în centrul atenţiei acelei *gîndiri creatoare* la care ne îndeamnă partidul nostru, *gîndire* care, pentru a *înţelege prezentul* şi a fi *în pas cu viitorul*, trebuie să pornească, în studiul acestei problematice, de la aprecierea fundamentală relevată în Programul Partidului Comunist Român, că : „Analiza dezvoltării sociale în lumina materialismului dialectic şi istoric demonstrează că naţiunea nu şi-a încheiat rolul în istorie. Dimpotrivă, viaţa atestă cu putere că naţiunea, statul naţional sînt chemate să aibă şi în continuare, pentru o lungă perioadă de timp, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste, pentru lichidarea vechilor relaţii de inegalitate şi aşezarea raporturilor dintre state pe principii noi, democratice, de demnitate, egalitate şi dreptate naţională şi socială. Evenimentele, viaţa contemporană confirmă că pe toate continentele, mai ales în ţările în curs de dezvoltare care s-au eliberat nu de mult de dominaţia colonialistă, formarea naţiunii şi a statelor naţionale independente reprezintă o necesitate obiectivă, un factor determinant al progresului economico-social rapid al popoarelor“ ³⁵.

Şi dacă, aşa cum am mai subliniat, hotărîrea Congresului al XII-lea al P.C.R. de a împuternici Comitetul Central să întocmească un nou Program al partidului este ea însăşi *un major îndemn la creaţie*, atunci gândirea noastră socială, cercetarea ştiinţifică pot contribui la elaborarea unui asemenea document de mare importanţă teoretică şi practică şi prin studierea aprofundată, în continuare, a acelor realităţi care demonstrează că încercările de a limita sau nega rolul naţiunii, al statului ei naţional, al independenţei şi suveranităţii sale înseamnă o nesocotire a procesului

³⁵ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilaterale dezvoltate şi înaintare a României spre comunism. Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 143.

istoric și, transpuse în practică, nu pot duce decât la ascuțirea contradicțiilor sociale, naționale și politice. Cu alte cuvinte, nu în această direcție trebuie căutate soluțiile dezvoltării pe cale pașnică, armonioasă, a relațiilor dintre popoare și state, noul în aceste relații, pentru că tendința de a forța desființarea statelor naționale și a trece la formarea unor organisme supranaționale constituie, în esență, doar o formă nouă de aspirație la dominație asupra altor popoare, o încercare de a masca aspirarea de clasă și națională, de a abate masele populare de la lupta pentru transformarea revoluționară a societății. Dimpotrivă, orice căutări în direcția perfecționării căilor deja cunoscute și găsirii unor căi noi de dezvoltare a prieteniei și cooperării popoarelor trebuie să pornească de la ceea ce experiența istorică de până acum a demonstrat fără echivoc, și anume de la adevărul că o conlucrare trainică nu se poate realiza decât pe baza deplinei egalități între națiuni și state, a respectării intereselor naționale ale fiecărui popor, că numai în condițiile dezvoltării nestingerite a fiecărei națiuni sînt posibile realizarea unei rodnice colaborări multilaterale, propășirea fiecărui popor și a întregii umanități, asigurarea unei păci trainice în lume. Recunoașterea necondiționată a acestor adevăruri nu înseamnă, firește, nici închistare, nici egoism național, nici atitudine refractară față de căutarea, împreună cu alte popoare și state, a unor multiple căi de dezvoltare a relațiilor dintre ele. Pentru că ele, aceste adevăruri, nu exclud, ci implică o asemenea căutare.

Tocmai în acest cadru conducerea noastră de partid și de stat a elaborat și o concepție clară asupra problemelor europene, inclusiv asupra Europei unite, concepție, însă, care nu se împotmolește în schemele vechi, oricît de reactualizate ar fi ele ca formă — la care ne-am referit mai sus —, nu pornește de la blocuri sau de la rivalitatea Europei, redusă la o grupare de state, cu alte state sau grupuri, ci se caracterizează printr-o viziune largă, prin abordarea acestor chestiuni în strînsă conexiune cu problemele fundamentale ale întregii umanități. În acest sens, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia, în Raportul prezentat la Conferința Națională din decembrie 1982: „Mai mult ca oricînd este necesar să facem totul pentru o Europă fără rachete cu rază medie de acțiune, fără nici un fel de rachete nucleare sau alte arme atomice, pentru o Europă unită, bazată pe respectul orînduirii sociale în fiecare țară și pe dorința de a conlucra pentru dezvoltarea economico-socială a fiecărei națiuni, pentru soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane, inclusiv a subdezvoltării, în interesul tuturor popoarelor, al colaborării internaționale”³⁶.

O asemenea concepție pornește de la faptul că, în condițiile actuale, mai mult ca oricînd, înțelegerile de cooperare regionale, zonale, continentale, servind interesele statelor respective, trebuie să introducă în întregul ansamblu internațional aflat în plină schimbare elemente de echilibru care să faciliteze funcționarea lui spre binele înțelegerii și cooperării generale, să răspundă unor necesități obiective, unor interese regionale comune, determinate de tradițiile istorice și culturale comune, de vecinătatea geografică, de realitățile social-economice și politice, dar, în același timp, să nu fie restrictive, închise față de restul lumii sau opuse intereselor globale, și, cu atît mai mult, să nu poată deveni un instrument de dominație în mîna celui mai puternic sau a celor mai puternici. Cu alte cuvinte,

36 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 25, Editura politică, București, 1984, p. 64.

problemele de acest gen, inclusiv cea a Europei nu mai pot fi privite decât prin prisma faptului că sistemul internațional contemporan a dobândit un caracter global și trece, în același timp, printr-un continuu proces de diversificare, datorat, în primul rând, afirmării tot mai puternice a personalității și intereselor tuturor națiunilor, fie ele vechi sau noi, mari, mijlocii sau mici.

În acest nou sistem internațional, devenit extrem de complex, avînd în vedere necesitatea îmbinării cerințelor globale cu cele, îndreptățite, ale fiecărui membru al comunității internaționale, *exigențele interdependenței*, pe multiple planuri, cu cele ale *independenței necondiționate*, se manifestă, după cum o arată realitatea, două tendințe pe arena mondială, care se confruntă puternic.

Una dintre aceste tendințe se exprimă prin politica imperialistă de forță și dictat, de amestec în treburile altor state, de menținere și împărțire a sferelor de influență, de înarmare, tendință care duce la creșterea pericolului unor războaie, inclusiv al unui război mondial. Această tendință constituie și terenul încercărilor care se fac de a revitaliza anticomunismul, alimentează speranțele celor care cred că roata istoriei poate fi nu numai oprită, dar și dată înapoi.

Nu ne putem abține aici de la o paranteză, pentru a exemplifica pînă la ce viziuni aberante se poate ajunge pe planul gîndirii de pe o poziție ideologică ca aceea de mai sus. Într-o lucrare foarte recentă, reprezentînd, în mod evident, o încercare de revitalizare ideologică a anticomunismului, autorul ei, Jean-François Revel, procedează, în primul rând, prin introducerea unei confuzii categoriale, opunînd o orînduire socială — socialismul și comunismul —, unei forme de organizare politică a societății — democrația, pe care o substituie, știm cît de nejustificat, capitalismului. Dar, incapabil să înțeleagă sau să accepte esența superioară a democrației socialiste, o asemenea substituie îl conduce pe autor, din sentimentul, pe care se vede că îl are, al condamnării istorice a vechii orînduiri, la a considera ca fiind condamnată la pieire democrația ca atare. „Acest atac — scrie autorul amintit, referindu-se, de fapt, la înaintarea socialismului în lume — de o vigoare fără precedent, o surprind (democrația, spune autorul, dar știm deja că a denumit astfel capitalismul — *n.n.*) într-o stare de nepuțință intelectuală și de indolență politică care o predispune înfrîngerii și care fac probabilă, pentru a nu spune ineluctabilă, o victorie a comunismului“³⁷. Și aici intervine optimismul autorului, care se rezumă la speranța că roata istoriei se mai poate întoarce. „Este, de asemenea, posibil — scrie el — că civilizația democratică nu moare pentru totdeauna, că ne găsim doar la sfîrșitul unui ciclu, care, săvîrșindu-se, va pune punct unei prime perioade de libertăți individuale, în sensul în care le înțelege democrația modernă. Întreaga omenire va trece atunci sub dominația comunistă“³⁸. Apoi, însă, consideră autorul, însoțindu-și ciudata proiecție a viitorului cu o viziune coșmarescă a comunismului, această omenire „se va răscula împotriva comunismului... Atunci, la capătul a cîteva secole, ipoteza socialistă fiind în felul acesta ridicată de pe omenire, un nou ciclu democratic va putea începe“³⁹. Iată-ne, așadar, în fața unei versiuni noi a Calului troian : s-ar zice că domnul Revel ar vrea să intre,

³⁷ Jean-François Revel, *Comment les democraties finissent*, Bernard Grasset, Paris, 1983, p. 17.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibidem*, p. 17—18.

împreună cu rînduielele perimate la care ține, în comunism pentru ca după cîteva secole... să se întoarcă înapoi !

Dar, dacă viziunii de mai sus nu-i putem contesta un anumit iz caricatural, mai grav este faptul că autorul cărții citate și alții, care nu se pot împăca cu noua realitate istorică, cu existența lumii socialiste și necesitatea cooperării pașnice între popoare și state, indiferent de orînduirea socială, privesc relațiile internaționale globale în cadrul strîmt al alternativelor reduse la „cine pe cine va distruge“ sau „a te lăsa să pieri sau a te lăsa aservit“. Este, în fond, o reflectare logică pe plan ideologic a tendinței la care ne-am referit, de politică de forță și dictat.

Asemenea alternative ca cele amintite mai sus, deși reprezintă un pericol real, sînt departe de a fi singurele, ele nu epuizează spectrul larg de posibilități ce se deschid în fața omenirii, dintre care drumul cardinal de progres al umanității îl reprezintă acelea care își găsesc expresia în cealaltă tendință, care unește sute și sute de milioane de oameni de pretutindeni, toate popoarele care năzuiesc spre pace, tendință ce a fost caracterizată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, în felul următor : „Pe de altă parte, se dezvoltă cu putere tendința spre lichidarea politicii imperialiste, colonialiste, a sferelor de influență, de amestec în treburile interne, tendința de instaurare a unor relații noi între state, bazate pe egalitate, pe respectul independenței și suveranității, pe neamestec în treburile interne, tendința de lichidare a politicii de forță și dictat, de asigurare a dreptului fiecărui popor la dezvoltare liberă, independentă, așa cum dorește, fără nici un amestec din afară“⁴⁰.

Promovarea tot mai puternică a acestei tendințe vitale pentru viitorul omenirii implică imperativul democratizării generale a relațiilor internaționale și depășirii structurii învechite a blocurilor militare opuse. Nu aprecierile — în mod firesc diferite și însoțite de învinuiri reciproce — asupra originii blocurilor și a rolului lor în trecut trebuie să concentreze în prezent eforturile gîndirii politice umane, ci formularea concluziilor necesare din faptul că înseși realitățile vieții demonstrează că ele sînt perimate, că devin chiar un obstacol în calea dezvoltării pozitive a relațiilor dintre popoare și state, că este necesar un curs ferm spre suprimarea lor, pentru instaurarea în Europa și în întreaga lume a unor relații în cadrul cărora fiecare națiune, oricare i-ar fi orînduirea socială și mărimea, să poată participa cu drepturi egale la soluționarea tuturor problemelor, să-și vadă garantate independența și suveranitatea, să beneficieze din plin de roadele dezvoltării economice și sociale, ale progresului și civilizației.

Realizarea cooperării între popoare și asigurarea securității lor cere, desigur, renunțarea la tipare și rețete, la împotmolirea obstinată într-un număr restrîns de forme și metode de relații și cooperare deja experimentate, căutarea insistentă de noi posibilități și forme de cooperare, extinderea experienței acumulate de statele socialiste în crearea unor punți de legătură traicnică între popoare și luarea în considerare a experiențelor pozitive ale tuturor celorlalte state. Toate acestea constituie o condiție indispensabilă pentru crearea unui sistem internațional flexibil, capabil să se adapteze mereu la ritmul rapid al schimbărilor ce se petrec în lume, la marile transformări revoluționare ce au loc pe plan mondial, fără a provoca coliziuni între state.

Instaurarea unui asemenea sistem flexibil de relații noi între popoare și state nu se poate face, desigur, decât în cadrul unui proces îndelungat, care, ca orice proces istoric, cunoaște și va cunoaște în continuare forme și stadii intermediare, în care vechiul și noul coexistă și se confruntă pe parcursul unor perioade destul de mari. Și tocmai aici se deschide un cimp vast de acțiune gândirii social-politice umane, care este datorare să caute căile cele mai potrivite avansării pe un front larg a procesului de cooperare și securitate a popoarelor, să definească direcțiile principale de înaintare, să deceleze și să combată tot ceea ce, provocând întârzieri într-un domeniu sau absolutizînd altul, afectează progresul sistemului în ansamblul său.

Concentrîndu-și eforturile în această direcție, gîndirea creatoare la care face apel partidul nostru își va putea aduce din plin contribuția la construirea acelor punți de colaborare între popoare care elimină războiul și lasă să treacă numai mesajele păcii, la asigurarea ca punțile care se creează în epoca noastră — a trecerii omenirii de la capitalism la socialism — să fie așezate cu trînicie pe pilonii de granit cu dăinuire în viitorul comunist. În aceasta constă înalta răspundere a gîndirii creatoare față de generațiile prezente și de cele viitoare, căci pe punțile de colaborare între popoare și pe punțile spre viitor va trece tineretul Planetei, căruia marile transformări revoluționare pe plan social, național și internațional și revoluția tehnico-științifică îi deschid posibilități cum nici o generație nu a avut și care — în pofida acelor care susțin contrariul —, are un crez comun — crezul în destinul său de a trăi în pace și în misiunea sa de a folosi, multiplica și duce mai departe tot ce a acumulat pînă acum omenirea în planul progresului și civilizației.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ A TEMEI

CEAUȘESCU, NICOLAE. *Raport cu privire la stadiul actual al edificării socialismului, la realizarea Planului național unic de dezvoltare economico-socială, la programele speciale și la măsurile pentru îndeplinirea cu succes a cincinalului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea al partidului, prezentat la Conferința Națională a P.C.R.* 16 decembrie 1982. În : Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. (Rapoarte, cuvîntări, interviuri, articole). Vol. 25 (decembrie 1982—mai 1983). București, Editura politică, 1984, p. 5—71.

CEAUȘESCU, NICOLAE. *Interviu acordat ziarului italian „Corriere della Sera“*. 9 decembrie 1981. În : Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. (Rapoarte, cuvîntări, interviuri, articole). Vol. 23 (noiembrie 1981—mai 1982). București, Editura politică, 1983, p. 157—161.

CEAUȘESCU, NICOLAE. *Expunere la Congresul al II-lea al Consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*. 24 iunie 1981. În : Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. (Rapoarte, cuvîntări, interviuri, articole). Vol. 22 (mai—noiembrie 1981). București, Editura politică, 1982, p. 147—212.

CEAUȘESCU, NICOLAE. *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. (Rapoarte, cuvîntări, articole). Vol. 11 (noiembrie 1974—septembrie 1975). București, Editura politică, 1975.

CEAUȘESCU, NICOLAE. *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*. (Rapoarte, cuvîntări, articole). Vol. 2 (septembrie 1966—decembrie 1967). București, Editura politică, 1968.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. București, Editura politică, 1975.

Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român. 19—23 noiembrie 1979. București, Editura politică, 1981.

Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român. 25—28 noiembrie 1974. București, Editura politică, 1975.

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. 6—12 august 1969. București, Editura politică, 1969.

★

ANTIPA, GRIGORE dr. *Problemele evoluției poporului român*. București, Cartea românească, 1919.

Anuarul statistic al României. 1964. București, Direcția Centrală de Statistică, 1965.

BERNSTEIN, E. *Die Bulgarische Sozialdemokratie und die Orientfrage*. În : „Die Neue Zeit“, martie 1897.

BERNSTEIN, E. *Kreta und die russische Gefahr*. În : „Die Neue Zeit“, nr. 27, 1897.

BOLINTINEANU, A. ; MALIȚA, M. *Carta O.N.U. — document al vremii noastre*. București, Editura politică, 1970.

BUTLER, J.R.M. ; GWYER, J.M.A. *Grand Strategy. June 1941 — August 1942*. În versiune rusă : *Bolșaiia strategiia*. Moskva, 1967.

Comunicatul cu privire la îndeplinirea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România. În : „Buletinul Oficial al R.S.R.“. Partea a III-a. București, XVII, nr. 17, 31 ianuarie 1981.

DERJAVIN, N. N. *Istoriia Bolgarii*. Tom. I. Moskva, Leningrad, Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, 1945.

DOBROGEANU-GHEREA, C. *Război sau neutralitate*, București, Atelierele grafice Socec & Comp., Societate anonimă, 1914.

Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900. Volumul a fost pregătit pentru tipar de : Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac (coordonatori), Ion Iacoș, Ladislau Fodor, Vasile Niculae. București, Editura politică, 1969. (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915. Volumul a fost pregătit pentru tipar de dr. Augustin Deac (coordonator), Marin Badea, Ion Iacoș, Vasile Niculae. București, Editura politică, 1968. (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

I Documenti diplomatici italiani. Settima serie : 1922—1935. Vol. IX. Roma, Istituto Poligrafico dello Stato, Libreria dello Stato, 1975.

Documents on British Foreign Policy. 1919—1939. Edited by E. L. Woodward, R. Butler, J.P.T. Bury. First Series. Vol. I. London, His Majesty's Stationery Office, 1948.

Documents on British Foreign Policy. 1919—1939. Second series. Vol. I. London, His Majesty's Stationery Office, 1948.

Documents on British Foreign Policy. 1919—1939. Second series. Vol. I, London, His Majesty's Stationery Office, 1947.

East European Economies Post-Helsinki. Washington, U.S. Government Printing Office, 1977.

Engels i problemî istorii. *Sbornik statei*. Moskva, Izdatelstvo „Nauka“, 1970. (Akademia nauk SSSR. Otdel istorii).

HALLE, J.R. *War and Public Opinion in Renaissance Italy*. London, „Italian Renaissance Studies“, 1960.

HEFTER, D. B. *Political Ideas in the Modern World*. London, 1964.

HEGEL, G.W.F. *Enciclopedia științelor filozofice*. Partea a treia. *Filozofia spiritului*. București, Editura Academiei R.S.R., 1966.

Histoire des idées politiques. Vol. II. Paris, *Presse Universitaire de France*, 1967.

HOBSON, J. A. *Imperialism. A Study*. London, Nisbet, 1902.

Hrestomatiia po istorii SSSR. 1917—1925. Moskva, 1963.

Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public. Cu un studiu introductiv de N. Dașcovici. Iași, Tipografia concesionară Alexandru Țarek, 1936.

Istoriia Velikoi Otecestvennoi Voini Sovetskogo Soiuzu. Moskva. 1961.

KAHN, H. „Escalation“ as a Strategy. În : „Fortuna“, aprilie 1965, p. 10.

LE FUR, L. ; CHKLAVER, G. *Recueil de textes de droit internationale public.* Paris, 1928.

Legea pentru adoptarea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1981—1985. În : „Buletinul Oficial al R.S.R.“. Partea I. București, XVII, nr. 47, 9 iulie 1981.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 2. București, Editura politică, 1960.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 4. București, Editura politică, 1961.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 7. București, Editura politică, 1962.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 17. București, Editura politică, 1963.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 22. București, Editura politică, 1963.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 23. București, Editura politică, 1964.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 25. București, Editura politică, 1964.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 26. București, Editura politică, 1964.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 27. București, Editura politică, 1964.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 33. București, Editura politică, 1964.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 34. București, Editura politică, 1965.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 41. București, Editura politică, 1966.

LENIN, V. I. *Opere complete.* Ediția a doua. Vol. 45, București, Editura politică, 1967.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 4. București, Editura politică, 1958.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 5. București, Editura politică, 1959.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 6. București, Editura politică, 1959.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 9. București, Editura politică, 1959.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 10. București, Editura politică, 1961.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 11. București, Editura politică, 1961.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 17. București, Editura politică, 1964.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 18. București, Editura politică, 1964.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 19. București, Editura politică, 1964.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 20. București, Editura politică, 1964.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 22. București, Editura politică, 1965.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere.* Vol. 23. București, Editura politică, 1966.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Opere alese în două volume.* Ediția a III-a. Vol. II. București, Editura politică, 1967.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Socineniia.* Tom. 35. Izdanie vtoroe. Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturī, 1964. (Institut marksizma-leninizma pri ŢK KPSS), 1964.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Socineniia.* tom. 36. Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturī, 1964. (Institut marksizma-leninizma pri ŢK KPSS), 1964.

MARX, KARL ; ENGELS, FRIEDRICH. *Socineniia.* Tom. 46, ceast I. Moskva. Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturī, 1968.

MENNIS, B ; SAUVAUT, K. *Emerging Forms of Transnational Community.* Toronto—London, 1976.

Le Monde en devenir. Histoire, évolution, prospective. În : *Encyclopedie française*, tome. XX. Paris, Société Nouvelle de l'Encyclopédie Française, 1959.

MORGENTHAN, H. *Dilemmas of Politics.* Chicago, 1958.

POPESCU-PUȚURI, ION. *Partidul revoluționar al clasei muncitoare a adus România în pas cu viitorul*. În : „Anale de istorie“, București, 1981, nr. 2, p. 3—40.

PORVUS, ALEXANDER HELPHAND. *Die Vorgänge auf den Balkan*. În : „Die Neue Zeit“, Bd. 1, 1908.

Problemi voini i mira. Moskva, 1967.

PROUDHON, P. J. *De la justice dans la Révolution et dans L'Eglise*. Vol. II, Paris, 1930.

PROUDHON, P. J. *Du principe fédératif*. Paris, 1863.

PUSTA, C. R. *Le problème de l'Union Baltique*. În : „Revue blue“, nr. 4, 17 februarie 1934.

REVEL, JEAN-FRANÇOIS. *Comment les démocraties finissent*. Paris, Bernard Grasset, 1983.

REVES, R., *The Anatomy of Peace*. New York, 1945.

RODEE, C. ; ANDERSON, T. ; CRISTAL, C. *Introduction to Political Science*. New York—Toronto—London, 1957.

ROMANO, LEDDA. *De ce trebuie să învingă cauza negocierii*. În : „Rinascita“. Roma, 1981, nr. 36.

SCHUMAN, F. L. *International Politics. The Western State System and the World Community*, New York, 1958.

Sedmaia (aprelskaia) vserosskaia konferenția RSDRP (bolșevikov). Protokoli, Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturî, 1958.

SPRINGER, R. *Grundlagen and Entwicklungsziele der Österreichisch-Ungarischen Monarchie*. 1906.

STRAUSZ-HUPE, R. ; KINTER, W. R. ; POSSONY, S. T. *A Forward Strategy for America*, 1961.

T.U.N. *Transnational Corporations in World Development. A Reexamination*. New York, 1978.

TITULESCU, N. *Documente diplomatice*. București, Editura politică, 1967.

Traktati o vecinom mire. Moskva. 1963.

TREITSCHKE, H. von. *Politics*. Band I. Leipzig, 1922.

TROYA, CARLO. *Storia d'Italia del Medio Evo*. Napoli, Tipografia del Tasso, 1839.

VERNON, R. *Storm Over Multinationals. The Real Issues*. Cambridge, 1977.

Vsemirnaia istoriia. Tom. II. Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturî, 1959. (Akademiia nauk SSSR).

WENDEL, H. *Marxism and the Southern Slav Question*. În : „Slavonic Review“, II, decembrie 1923.

WICKUM, C., *The Total State. A Philosophical Interpretation of Contemporary and Future Society*. Boston—Massachusetts, 1964.

ZIEGLER, JEAN. *Une Suisse au-dessus de tout soupçon*. En collaboration avec Déla Castelnovo-Frigessi, Heing Hollenstein, Rudolf H. Paris, Editions du Seuil, 1976.

*

„The American Slavic and East European Review“, Columbia, 1958, vol. XVII.

„Adevărul“ anul XIV, nr. 51 din 22 decembrie 1918/5 ianuarie 1919.

„Bulletin européen“, Roma, 1981, nr. 10/12.

„Calendarul muncii“, București, 1916.

„Corriere della Sera“, Roma, 1982, nr. 28.

„The Daily Telegraph“, Londra, 1981, nr. 39 322.

„Lupta“, București, anul X, nr. 104 din 14 septembrie 1914.

„Lupta zilnică“, București, anul XI, nr. 143 din 23 iunie 1915.

„Parliamentary Debates. House of Commons. Official Report“. Vol. 374. London, 1941.

„Scientific American“, 1962, decembrie, p. 118.

„Time“, Londra, 30 septembrie 1974.

„Voprosi istorii KPSS“, Moskva, 1962, nr. 6.

LUPTA POPORULUI DAC PENTRU APĂRAREA UNITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII SALE (II)

ANA-MARIA COMAN

Stadiul economic, social și politic, nivelul civilizației și culturii societății dacice la începutul secolului I î.e.n. impuneau în mod obiectiv apariția unei personalități, care, prin gândirea și acțiunile sale, să stabilizească locul și rolul poporului geto-dac atât în cadrul statului său centralizat și independent, cât și în cel al istoriei antice. Identificându-se cu interesele majore ale poporului său, Burebista a știut, prin toate metodele pe care le-a întrebunțat, să apere și să consolideze ființa și neatrănarea statului geto-dac, care s-a înscris — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — ca un „moment de cea mai mare importanță în istoria milenară a poporului nostru”¹.

Cronicari ai timpului și istorici din vremurile ce au urmat s-au ocupat de „veacul lui Burebista”, de înfăptuirile poporului dac aflat sub conducerea acestuia. Din scurtele sau mai lungile pasaje referitoare la unificatorul Daciei, rezultă „biografia” acestuia, legată cu mii de fire de biografia neamului său. Astfel, cele două mărturii cunoscute : *Inscripția de la Dionysopolis* și pasajul din *Geografia* lui Strabon sînt concludente pentru urmărirea etapelor parcurse de Burebista în vederea creării Confederației dacice.

În *Inscripția de la Dionysopolis* atrage de la început atenția titlul cu care este cinstit și recunoscut Burebista de contemporanii săi, acela de „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia, și stăpînitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de fluviu”². În ce-l privește pe Strabon, acesta consemnează împrejurările în care Burebista a ajuns „în fruntea neamului său” ; acțiunile întreprinse pentru a făuri un stat puternic, în care a înglobat „cea mai mare parte din populațiile vecine”, pentru care a purtat numeroase războaie, ajungînd „să fie temut și de romani” ;

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 318.

² Mircea Mușat, *Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român. Culegere de texte*, Editura Academiei R.S. România, București, 1980, p. 36.

colaborarea sa cu Deceneu ; complotul în urma căruia a fost înlăturat, „mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui“³. Puternica personalitate a lui Burebista a fost, de asemenea, înfățișată de mulți învățați ai epocilor următoare⁴.

În momentul luării puterii de către Burebista, în Dacia existau deja state încheiate dar neunificate și aflate în confruntări interne pentru supremație. Lui i-a revenit meritul de a fi realizat, cu ajutorul marelui preot al lui Zalmoxe, Deceneu, unificarea întinsului stat dacic. Introducerea disciplinei — despre care amintesc izvoarele — include, de fapt, măsurile politice, administrative, economice, legislative, sociale și militare în vederea închegării și consolidării Daciei. El a reușit să alunge pe boii celtici, veniți pe teritoriul dacic, după ce „îi ofensaseră popoarele“ — cum menționează Carlo Troya⁵.

Acest proces fundamental s-a desfășurat în condițiile în care pentru poporul dac se punea cu acuitate problema raporturilor cu puterea Romei. Dînd o apreciere generală asupra istoriei strămoșilor noștri în acele vremuri, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă faptul că, urmare „a politicii de expansiune duse de împărații de la Roma, între cele două state s-au născut conflicte, au izbucnit războaie. În decursul acestor crîncene încleștări armate s-a manifestat cu putere voința fermă a dacilor de a-și păstra neatîrnarea și integritatea teritorială, de a ține piept celei mai puternice forțe militare pe care a cunoscut-o antichitatea“⁶.

Primele ciocniri ale dacilor cu Roma s-au produs, cum arată istoricul Mihail Macrea, „ca urmare a înstăpînirii romanilor mai întii pe coasta Dalmației în Illyricum, în secolul al IV-lea, apoi în Macedonia și în Grecia, în secolul al II-lea î.e.n.“⁷. Pentru a face față acestui pericol, Burebista a trecut la cimentarea unității statului dac centralizat, scut de nădejde în fața politicii expansioniste romane, atrăgînd și convingînd conducători mai îndepărtați. Cînd metodele pașnice nu au dat rezultatul scontat, el a apelat la argumentul forței armate, așa cum au procedat majoritatea popoarelor europene sau asiatice care au trăit zeci de ani și chiar veacuri de luptă pentru realizarea unității lor statale. Exemplele sutelor de state chinezești, numite „state combatante“, istoria părților, grecilor sau romanilor din antichitate, nemaivorbind de cea a germanilor, italienilor etc. sînt elocvente în această direcție.

Instrumentul „forte“ utilizat de Burebista în aceste acțiuni a fost armata dacică, evaluată la 200 000 de oameni. Constituia, pe bună dreptate, o forță indiscutabilă, capabilă să facă față unor campanii extrem de

³ Strabon, *Geografia*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 237, 239.

⁴ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. I, partea a II-a, București, 1936, p. 32—37 ; Michael Lebrecht, *Siebenbürgische Geschichte in Abendunterhaltungen vors Volk*, Sibiu, Martin Hochmeister, 1784, p. 32—33 ; L.A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, I. Theil, Leipzig, Weidmann, 1778, p. 56 ; J. Wagielewicz, *Wiwód procztskow slowian od Franko-Selyrous*, „Biblioteka Warszawska“, XLVIII, 1852, p. 545 ; W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, Boucher, 1821, p. 3 ; Ioan Nădejde, *Războaiele cu dacii, în Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiştilor*, Editura politică, București, 1980, p. 24.

⁵ Carlo Troya, *Storia d'Italia del Medio Evo*, vol. I, Neapole, Stamperia Reale, Tipografia del Tasso, 1893, p. 328.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 14, p. 318.

⁷ Mihail Macrea, *Viața în Dacia romană*, Editura științifică, București, 1969, p. 20—21.

lungi și istovitoare. Marea unificare a statului dac a însemnat unirea sub o singură conducere a unui popor avînd aceeași limbă, credință, obiceiuri, civilizație și teritoriu, aceleași interese economice și politice, același ideal — păstrarea libertății gliei străbune.

Includerea în statul centralizat și independent dac a multor altor neamuri se poate explica prin „conștiința pericolului comun” (expansiunea romană — *n.n.*), pe temeiul căreia s-au „strîns legăturile de rudenie sau de interese ale multor popoare ; întreaga Europă centrală a căutat alianță cu Burebista, care prin atacurile sale îndrăznețe a încercat să înlăture înrobirea Daciei”⁸. Aceeași constatare o face și Ubicini, afirmînd că, sub Burebista, dacii au format, „prin unificarea lor..., prin absorbirea tuturor triburilor învecinate de neam străin, o concentrare puternică care se întindea de la Borysthenes pînă la Noricum și pînă la frontierele Vindoliciei (Bavaria)”⁹.

Din aceste cauze, „regele căuta mijloace pentru a încheia alianțe cu popoarele vecine, astfel că în scurtă vreme a fost creată o Confederație, la îndemnul lui Burebista”¹⁰. Din această Confederație făceau parte toate semințiile geto-dacice, apoi toate neamurile care sperau să fie apărute de acest puternic stat : sciții (nume generic dat de autorii antici unor populații înrudite cu dacii), scotoții, scordiscii, anarții, apoi rămășițele asimilate sau aduse la bună credință ca boiții, tauriscii, bastarnii și „alte triburi necunoscute în zilele noastre”¹¹. Sintetizînd, se poate spune că „suveranitatea lui Burebista se întindea asupra unui teritoriu ce includea, în afara geto-dacilor — «cei mai viteji și mai dreپți dintre traci», cum îi caracteriza Herodot —, și populații nedacice, cَپătînd, prin aceasta, caracterul unei cuprinzătoare federații, al cَrei scop principal era apَrarea în comun împotriva pericolelor externe, îndeosebi a celui roman”¹².

Se consideră că frontierele Marii Dacii erau : „înspre apus cadrilaterul boem... și Alpii Norici... ; înspre miază-zi, munții autariaților și dardanilor... ; mai departe Haemus, pînă unde ajunsese supunînd ce mai exista atunci din triballi, precum și pe ceilalți thraci și thraco-bastarno-scythi, pînă la Pontul Stîng... Dacia, încă pe vremea lui Strabo, începea la Pădurea Hercynică, în Moravia de azi și se sfîrșea la Nistru și la Bug. Cît privește sudul Dunării, pînă la Haemus, el era de mult getic”¹³.

Atitudinea și acțiunile lui Burebista față de cetățile grecești reprezintă tot o măsură strategică de întărire statală și de apărare antiromană. Academicianul Emil Condurachi, în comunicarea *Acțiunile militare ale lui Burebista și Decebal în lumea tracă de la sudul Dunării*, susținută la cel de-al doilea simpozion de tracologie, arăta : „Pentru unii istorici, conflictul lui Burebista cu orașele pontice reprezintă un simplu accident, fără semnificație pentru activitatea sa politică și militară, avînd mai degrabă caracterul unei expediții de jaf. Alți istorici... au considerat activitatea sa militară ca o simplă expresie a tendinței de expansionism politic spre li-

⁸ Kuún Géza, Torma Zsófia, Téglás Gábor, *Istoria județului Hunedoara*, vol. I, Budapesta, 1902, p. 35.

⁹ A. Ubicini, *Les origines de l'histoire roumaine*, Paris, Ernest Leroux, 1886, p. 52—53.

¹⁰ Carlo Troya, *op. cit.*, p. 325.

¹¹ *Ibidem*, p. 358.

¹² Ion Popescu-Puțuri, *Marea Unire și semnificația ei istorică*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 6/1983, p. 4.

¹³ Vasile Părvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Editura Meridiane, București, 1982, p. 51.

toralul Mării Negre“ ; după care preciza : „acțiunea pontică a lui Burebista trebuie înțeleasă în cadrul acțiunii sale politice și militare în Balcani îndreptată exclusiv contra romanilor în curs de înaintare spre Dunăre“ ¹⁴.

În urma campaniilor romane conduse de M. Terentius Varro Lucullus, guvernatorul Macedoniei, în anii 72—71 î.e.n., cetățile vest-pontice au recunoscut autoritatea romană. Nemulțumite de regimul instaurat de Roma, acestea s-au revoltat și, după ce l-au înfrînt, în 61 î.e.n., pe proconsulul C. Antonius Hybrida, s-au eliberat de sub suzeranitatea romană. Ulterior, au început să oscileze între tutela romană și cea geto-dacă. În acest moment, în jurul anului 55 î.e.n., s-a produs reacția regelui dac. Campania lui Burebista întreprinsă asupra cetăților grecești de pe țărmurile Mării Negre a avut atât scopuri strategice, cât și economice. Se realiza reintegrarea străvechiului pămînt geto-dac în statul său centralizat și unitar, se risipea „uitarea“ de care dăduseră dovadă aceste cetăți, anume că se aflau acolo datorită ospitalității și înțelegerii autohtonilor, cu care încheiaseră mai multe tratate politice și economice. Olbia (la gurile Bugului), Tyras (Cetatea Albă pe Nistru), Histria, Tomis, Callatis, Odessos (Varna), Messembria, Apollonia s-au reintegrat astfel statutului lor vechi în cadrul Marii Dacii. Dionysopolis, patria lui Acornion, n-a contestat nicicînd suveranitatea dacică.

Întreaga politică dusă de Burebista a fost o inteligentă strategie împletită cu o tactică adecvată fiecărui moment, pentru a întări statul centralizat, pentru a fi în măsură să se opună eficient expansiunii tot mai amenințătoare a Romei. Incursiunile în Tracia, Macedonia și Iliria au avut drept scop cunoașterea situației armatelor romane, diminuarea forțelor acestora, stimularea luptei de eliberare a localnicilor și pedepsirea celor ce trecuseră la colaborarea cu ocupantul.

Intuiția, previziunea politică deosebită a lui Burebista l-au determinat să desfășoare și o abilă activitate diplomatică în legătură cu romanii. Nu este deloc exclus ca și el, așa cum o va face mai târziu Decebal, să fi căutat încheierea unei alianțe și cu parții — rude ale dacilor, după H. J. Klaproth și J. Saint-Martin — și cel mai periculos adversar al romanilor în Orient ¹⁵. Izvoarele istorice semnalează faptul că Burebista a tratat cu rivalul lui Cezar (ale cărui forțe în momentul respectiv se aflau în avantaj) prin intermediul lui Acornion ¹⁶. Locul tratativelor era Heracleea Lyncestis (Bitolia) ; momentul, cu puțin înainte de bătălia de la Pharsalos. Fiind bine informat asupra intențiilor lui Cezar de a-l ataca, cunoscînd exact planurile, pozițiile, numărul de oameni și calitatea armatei de care acesta dispunea, Burebista spera că s-ar fi putut înțelege cu Pompei, care nu manifestase intenții în privința atacării Daciei ; de asemenea, știa despre el că era un general ce obținuse deja trei triumfuri, că, deci îl putea înfrînge pe Cezar. Pompei, recunoscător pentru ajutorul oferit, ar fi putut accepta stabilirea unor relații de bună vecinătate cu Dacia. Teatrul de război fiind foarte aproape de hotarele Daciei, volens-nolens Burebista trebuia să ia parte la confruntare, pentru a-și apăra libertatea. În urma discu-

¹⁴ Emil Condurachi, *Acțiunile militare ale lui Burebista și Decebal în lumea tracă de la sudul Dunării*, în „Noi tracii“, anul VII, nr. 74, decembrie 1980, p. 3 ; anul VIII, nr. 75, ianuarie 1981, p. 5.

¹⁵ H.J. Klaproth, *Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours*, Paris, Schubart ; London, Treuttel and Wurtz ; Stuttgart, Cotta, 1826, p. 41 ; J. Saint-Martin, *Fragments d'une histoire des Arsacides. Ouvrages posthume*, tom II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, p. 222—283.

¹⁶ Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 51.

tiilor purtate de Acornion cu Pompei, în lunile iunie—iulie 48 î.e.n., s-a stabilit că statul dac va acorda ajutor militar lui Pompei împotriva lui Cezar. Burebista și-a pregătit oștile în acest scop, dar înainte ca acestea să ajungă la Pharsalos, bătălia a fost ciștigată de Cezar (48 î.e.n.).

După înlăturarea lui Pompei, adversarul intern, Cezar și-a propus să-l pedepsească pe aliatul extern al acestuia, pe Burebista, urmărind, totodată, să înfrângă statul geto-dac, care, prin existența și puterea sa, exercita o puternică influență asupra popoarelor supuse de romani și care jinduiau după libertatea lor pierdută. Cezar se temea chiar de o eventuală alianță a acestor popoare cu Dacia. Oricare dintre aceste eventualități i se părea fatală și de aceea — ne spune Apian în *Istoria romană* — „se gândi să facă o mare expediție împotriva geților și a parților. Dorea mai întâi să-i atace pe geți, un neam vecin cu statul roman, neam oțelit în lupte și iubitor de război”¹⁷.

Hazardul istoriei n-a făcut posibilă această confruntare. În idele lui Marte 44 î.e.n. este curmată viața și ambițiile dictatorului roman. Aproximativ în același timp cu el a dispărut din istoria Marii Dacii și creatorul statului dac centralizat și independent, pavază a libertății și independenței tuturor popoarelor aflate în afara stăpînirii acvilei romane. Strabon scrie că Burebista „a pierit din pricina unei răscoale”¹⁸, a unei conspirații de nemulțumiți¹⁹, inițiată de foștii regi — deveniți simpli conducători locali, ciunți în prerogativele lor. O conjurație în care a putut fi amestecat și Cezar, de teama și a unei eventuale alianțe a dacilor cu parții.

În timpul celor aproape patru decenii cît a condus statul dac — în prima jumătate a sec. I î.e.n. —, Burebista a dat dovadă de fermitate și clarviziune, atît în politica internă cît și în cea externă. Personalitate prominentă a lumii antice, puternic ancorată în realitățile vremii în care a trăit, Burebista rămîne una dintre marile figuri ale istoriei poporului român și a lumii antice, cel puțin de talia lui Cezar, contemporanul și adversarul său, iar „fедераția inițiată de el va continua să dăinuiască și după moartea lui, de la Deceneu pînă la Decebal, deoarece ea avea la bază alianța unor popoare egale în drepturi și un conținut democratic”²⁰.

Dacă Marea Dacie născută din vitejia poporului geto-dac și înțelepciunea creatorului său Burebista s-a destrămat în mai multe state, ca urmare a tendințelor centrifuge ale conducătorilor lor, dragostea de glie și spiritul de libertate au constituit și pe mai departe caracteristici fundamentale ale strămoșilor noștri. Modificarea aceasta a statului geto-dac, care, după izvoare, nu mai putea mobiliza decît 40—50 000 de oameni, „le-a convenit foarte mult romanilor”. Totuși „nu doreau în nici un fel să intre în conflict cu o națiune așa de vitează și de puternică”²¹, deoarece cele patru sau cinci state urmașe, în cazul unui pericol comun, și-ar fi putut uni forțele, refăcînd astfel numărul armatei din timpul lui Burebista. Informațiile pe care le deținem permit să presupunem că toți con-

¹⁷ Izvoare privind istoria României, vol. I, p. 575.

¹⁸ Ibidem, p. 239.

¹⁹ Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 52.

²⁰ Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 4; vezi și: Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, ediția a 2-a, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977; Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 7—20; Dumitru Berciu, *Burebista — mare personalitate a lumii antice*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 1/1981, p. 53—58.

²¹ L. A. Gebhardi, *op. cit.*, p. 57.

ducătorii și statele lor²² se considerau că făceau încă parte din Confederația dacică. În orice caz, politica internă și externă a tuturor statelor dacice succesoare²³ continua, în fond, politica anterioară a Confederației, organizarea și dezvoltarea, apărarea libertății în fața celor care îi atacau, chiar dacă fiecare la nivelul statului său.

Posibila recentralizare, pentru apărarea eficientă a statului în fața expansiunii Imperiului roman, a alimentat teama stăpînilor Romei, îndemnîndu-i la găsirea unor modalități de înțelegere. De exemplu, în timpul lui Cotiso, împăratul Augustus, a încercat, printr-o dublă căsătorie — a fiicei sale Iulia cu Cotiso, și a lui însuși cu sora acestuia — să îndepărteze pericolul unui conflict armat. Planul lui Augustus a eșuat, iar teama de puterea dacilor a persistat la Roma, mai ales atunci cînd Cotiso a pornit asupra oștilor romane. Horațiu, în *Ode*, scria : „Puțin a lipsit ca Roma, sfișiată de lupte interne, să fie nimicită de către daci și etiopieni. Aceștia sînt de temut prin flota lor, iar aceia (dacii) se pricepe mai bine decît toți la aruncarea săgeților“²⁴ ; înaintarea lui Cotiso a fost însă oprită de armatele reunite ale lui M. Crassus și Lentulus.

În secolul I e.n., Roma a considerat că sosise timpul înfăptuirii planurilor lui Cezar. Pe malul Tibrului „nimeni nu ignora productivitatea filoanelor din munții Bihor și importanța rezervelor metalice acumulate de daci“²⁵. În această privință, în *Istoria județului Hunedoara* se relevă că, „în cucerirea Daciei, mobilul principal îl constituia pentru romani extragerea aurului“²⁶.

În vederea atingerii scopurilor sale, imperiul a încercuit lent, dar sigur, Dacia. Regiunile sud-dunărene, împreună cu Dobrogea, se aflau deja în componența Imperiului roman. „Neîndurătorul clește al dominației romane se strîngea din ce în ce mai mult în jurul neamului daco-get“, iar „creșterea pericolului roman aducea din nou pe primul plan imperativul unirii tuturor daco-geților liberi într-un singur stat“²⁷. Iată de ce Duras, care se convinsese de calitățile deosebite ale lui Decebal cu ocazia acțiunilor victorioase pe care acesta le condusesse pe la mijlocul deceniului 9 sec. I e.n. împotriva lui Domițian, a renunțat la tron în favoarea exponentului speranțelor dacice. Înzestrat cu calități deosebite, el a condus poporul la renașterea gloriei Daciei lui Burebista, chiar dacă nu la întreaga sa extindere teritorială, aceasta devenind din nou un stat puternic și unit.

Pînă la desemnarea sa ca rege al Daciei, Decebal a luptat — în calitate de comandant al oștirii dace — împotriva lui Domițian. Încă înainte de domnia lui Vespasian, Roma, ținînd seama de forța Daciei și dorind să-și asigure liniștea în regiunile de la Dunărea de Jos, a acceptat să plă-

²² Se cunosc aproape toți regii aflați în fruntea statelor amintite, cu deosebire a celor care se înscriu în perimetrul-nucleu carpato-danubiano-pontic. Pentru perioada imediat următoare lui Burebista : Deceneu (Transilvania), Coson (Muntenia și sudul Transilvaniei), Thiamarcus (nord-estul Olteniei), Dicomus (Moldova centrală și de sud), Cotiso (Banat și Oltenia), Rholes, Dapyx și Zyrexes (Dobrogea). Mai tîrziu, în ajunul apariției regelui-erou Decebal, izvoarele îi atestă pe Comosicus, Scorilo și Duras-Diurpaneus.

²³ Radu Vulpe, *Argedava*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 557—566 ; Jan Trynkowski, *Les rois daces de Burebista à Décébale*, în „Dacia“, XIV (1970), p. 159—166.

²⁴ Michael Lebrecht, *op. cit.*, p. 34—35.

²⁵ Jérôme Carcopino, *César*, în *Histoire ancienne*, 3-ème partie, tom. II, Paris, 1937, p. 699—700.

²⁶ Kuún Géza, Torma Zsófia, Téglás Gábor, *op. cit.*, p. 164.

²⁷ H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 193.

tească subsidii regilor geto-daci. Aceste raporturi s-au menținut și în timpul împăratului Titus. Domițian, însă, s-a hotărît să nu mai achite stipendiile. Din cauza golirii dezastruoase a vistieriei Romei, el a considerat că singura modalitate de a salva imperiul și de a se umple de o glorie de care nu avusese parte nici unul dintre predecesorii săi, era de a supune Dacia, acest stat liber, independent, renumit prin bogățiile sale. Declanșarea conflictului s-a produs la sfârșitul anului 85 e.n., când dacii au trecut Dunărea. Armata lui Caius Oppius Sabinus, guvernatorul Moesiei a fost spulberată cu comandant cu tot. Vestea a consternat Roma. Drept urmare, Domițian a pornit, în anul 86 e.n., în fruntea forțelor romane împotriva lui Decebal. S-a oprit la Naissus (Niș), unde a luat unele măsuri de reorganizare militară și administrativă a Moesiei, pe care a împărțit-o în două, apoi l-a delegat pe generalul Cornelius Fuscus cu comanda armatei.

Contemporanii afirmă că Decebal ar fi încercat să încheie pacea, respinsă, însă, de Domițian. Se pare că în aceste împrejurări Duras îi cedează tronul. După refuzul lui Domițian, Decebal i-a transmis că data viitoare, când el va cere pace, nu va consimți decât contra plății a cîte doi oboli de fiecare roman din imperiu, sumă enormă pentru acea epocă.

În anul 87 e.n., Cornelius Fuscus a trecut Dunărea la Oescus și a urcat pe valea Oltului. Tactica străveche dacică nu a dat greș nici de această dată. Într-un loc prielnic, acesta a fost pur și simplu zdrobit, împreună cu armata sa numeroasă. „A însemnat un dezastru pentru Cornelius Fuscus și armata sa și una dintre cele mai mari înfrîngeri pe care le-au suferit vreodată romanii“²⁸. În urma înfrîngerii lui Fuscus, arme, mașini de război și acvile romane au poposit în Dacia, ca trofee de război. Prizonierii romani s-au adăugat dezertorilor din legiuni și meșteșugarilor pe care Decebal îi atrăsese și care vor mai sosi, în număr mare, și mai târziu în Dacia. Aceștia erau recrutați din provincii romane foste țări libere și veneau în Dacia, într-un stat care se dovedise capabil să țină piept Romei. Se confirmă teza lui F. Engels, care scria : „mulți «romani» se refugiau în regiunile ocupate de barbari, că cetățenii romani stabiliți acolo se temeau mai mult decât de orice să nu ajungă din nou sub stăpînirea romană“²⁹.

Abia în anul 88 e.n., romanii reiau ofensiva, la comandă Domițian numindu-l pe Tettius Iulianus. Acesta, folosind informațiile culese de la supraviețuitorii dezastrului din anul precedent și ale iscoadelor trimise, trece Dunărea pe la Viminacium (Costolaț) și pornește, prin Banat, spre capitala Daciei. La Tapae (Porțile de Fier ale Transilvaniei) s-a produs confruntarea ce s-a soldat cu înfrîngerea dacilor. Dar aceasta nu însemna încă o victorie. Presupunînd că Iulianus va exploata succesul, Decebal recurge la o strategie. Pune să se taie copacii unei păduri întregi la înălțimea unui stat de om, îi îmbracă în haine ostășești și reazemă de triunchiuri arme, pentru a-l face pe Iulianus să creadă că are înaintea sa forțe importante. Cel mai probabil este că generalul roman s-a temut de forțele pe care Decebal le mai putea arunca în luptă ; de aceea a renunțat la înaintarea spre Sarmizegetusa³⁰.

²⁸ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, Editura științifică, București, 1974, p. 48.

²⁹ F. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, în K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 21, Editura politică, București, 1965, p. 145.

³⁰ Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, ediție revăzută și completată, Editura enciclopedică, București, 1972, p. 324.

Totodată, regele dac a trimis din nou emisari să negocieze pacea. În loc să asculte îndemnul solilor, Domițian a pornit împotriva cvazilor și marcomanilor, care nu numai că nu-l susținuseră în timpul războiului cu dacii, dar chiar intraseră în legătură cu Decebal și amenințau cu o invazie în provinciile romane³¹. Expediția împăratului s-a soldat cu un eșec, forțele romane fiind înfrînte de cele două neamuri germanice, întărite, probabil, cu unități ale dacilor. În această situație, Domițian a fost acela care „a pornit grabnic o solie la Decebal, regele dacilor, îndemnîndu-l să încheie un tratat, pe care el [Domițian] îl refuzase mai înainte, deși [regele] i-l ceruse adesea“³².

Prin această pace, încheiată în anul 89 e.n., Domițian a obținut restituirea unor prizonieri și arme și recunoașterea lui Decebal drept client al imperiului. În schimb, s-a obligat să furnizeze dacilor arme, mașini de război, „meșteri pricepuți la felurite lucrări folositoare în timp de pace și de război“, precum și să plătească subsidii anuale în bani (pe care le vor plăti și urmașul său Nero și chiar Traian, la început). Prin aceste clauze, de fapt, Domițian își recunoștea înfrîngerea, pe care, pentru a o masca, și-a autoregizat la Roma triumful, împodobit „cu multe lucruri ce nu fuseseră luate ca pradă“³³.

Decebal a prevăzut cu luciditate că pacea nu va dura mult. În răgazul obținut, el s-a preocupat de reorganizarea, reîntărirea și reunificarea Daciei, proces început odată cu venirea sa la conducerea statului. A folosit metodele moștenite de la Burebista, cărora, cu multă înțelepciune, le-a adăugat și altele, reușind să determine renașterea Daciei și a poporului său. El s-a preocupat de refacerea Confederației dacice, despre care Louis Leger spunea că era o „federație solidă“³⁴; de asemenea, Decebal a reușit să ridice și alte popoare la luptă, astfel că „pe întreaga linie a Dunării a fost salutat ca un eliberator“³⁵. Prin toate acțiunile sale, el a asigurat prosperitatea și autoritatea Daciei. „Avînd la bază o înfloritoare viață economică, statul geto-dac al lui Decebal și-a făurit o strînsă coeziune internă, cu un aparat de stat încheiat, cu o puternică forță armată de apărare, cu drumuri strategice și cetăți fortificate și dispunînd de garnizoane militare bine instruite și dotate cu echipamentul necesar. Toate acestea, împreună cu eroismul întregului popor geto-dac, cu iscusita acțiune politică-diplomatică a lui Decebal, explică dîrza rezistență în fața agresiunii romane din anii 87—89, 101—102 și 105—106“³⁶.

Se cuvine un cuvînt în plus referitor la politica abilă de alianțe desfășurată de Decebal. Legăturile sale s-au întins pe o arie largă, cuprinzînd triballii, sarmații, iazigii, tirageții, roxolanii, mergînd pînă la statul part și la regele arsacid al acestuia, Pacorus³⁷. Tatonările sale în vederea încheierii de alianțe nu s-au oprit însă aici; ele ajung pînă în Imperiul chi-

³¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 45.

³² Dio Cassius, *Istoria romană*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 685.

³³ *Ibid.*

³⁴ Louis Leger, *Histoire de l'Autriche-Hongrie depuis les origines jusqu'à l'année 1878*, Paris, Hachette, 1879, p. 18.

³⁵ Kuún Géza, Torma Zsófia, Tégla Gábor, *op. cit.*, p. 39—40.

³⁶ Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 5.

³⁷ Pliniu cel Tânăr, *Scrisori către Traian*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 476; J.F. Neigebaur, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Breslau, 1859, p. 2; A. Ubicini, *op. cit.*, p. 20, 68; H. J. Klaproth, *op. cit.*, p. 40—42; J. Saint-Martin, *op. cit.*, p. 271.

nez. Potrivit informației furnizate de Carlo Troya, „*un prieten fidel* (subl. ns.) pentru Decebal ar fi putut să fie Ban Chao *, dacă este adevărat, după cum povestesc cărțile chinezești, că acesta proiecta să atace... și Imperiul roman ; dar se adaugă că perșii l-ar fi făcut să renunțe la acest plan“ ³⁸.

Hotărât să curme libertatea Daciei, Traian a trecut la pregătiri intense. A strâns alianța cu boiile și cu alți barbari, apoi a pus să fie transportate imense cantități de provizii, alimente și mașini de război pe malul de sud al Dunării. A refuzat plata sumelor convenite prin tratatul cu Domițian și a declanșat primul conflict armat (101—102 e.n). Dispunând de o mare superioritate de forțe, Traian a înaintat de la Dunăre, prin Banat, spre Țara Hațegului și spre Sarmizegetusa, cucerind teren pas cu pas. Pe măsură ce punea stăpânire pe o poziție, relatează Ubicini, armata romană se oprea „pentru a fortifica punctele ocupate și a asigura spatele ; apoi, înaintând din nou, încet și oarecum pe bîjbîite, pe un teren și sub un cer necunoscut, cu ochii și urechile mereu la pîndă, cu aliați nu prea siguri, cu călăuze suspecte, într-o țară din ce în ce mai anevoioasă și cu un relief muntos, devenită un pustiu prin fuga locuitorilor care, plecînd, dădeau foc caselor și recoltelor, și fără altă aprovizionare decît cea pe care o luau de la Dunăre. Trebuiau în permanență să-și croiască drum prin păduri virgine, să treacă vaduri ale unor riuri adînci și abrupte, de pe malurile cărora un dușman nevăzut zvîrlea enorme bucăți de stîncă“ ³⁹.

Confruntarea decisivă s-a produs la Tapae. Bătălia a fost înverșunată. În cursul ei, „dacii au cauzat pierderi atît de periculoase romanilor, încît împăratul Traian, neavînd suficiente haine pentru bandajarea vitejilor răniți, și-a rupt în bucăți în cele din urmă haina sa de purpură“ ⁴⁰. Decebal concepușe un plan iscusit pentru a dispersa armata cotropitorilor mult mai numeroasă decît a sa, astfel că lupta s-a dat, de fapt, pe două fronturi, în Transilvania și în Dobrogea. Forțele romane au fost respinse pînă spre Hațeg ; în schimb, în Dobrogea, Traian a obținut victoria la Adamclisi.

În timpul iernii anului 101 e.n., ambele tabere au încercat să-și refacă forțele. Decebal a obținut sprijinul sarmaților, care au venit, îmbrăcați cu armurile lor caracteristice, să întărească rezistența dacilor. A fost atacată tabăra romană de la Tapae. Traian ripostează, atacă pe sarmați, pe care reușește să-i înfrîngă. Lipsiți de ajutorul sarmaților, dacii au rezistat eroic, au provocat mari pierderi adversarilor ; totuși aceștia reușesc în final să-i învingă și să înainteze spre Sarmizegetusa. Înainte de asediarea capitalei sale, Decebal a trimis o solie de pace lui Traian. Acesta, după ce pusese mîna „pe munții întăriți“, unde a găsit „armele, mașinile de război [cucerite de la romani], precum și steagul luat de la Fuscus“, și după ce „Maximus prinsese în acest timp pe sora aceluia

* Ban Chao (31—102), comandant de oști chinez, s-a impus ca un talentat general de cavalerie. Suveranul Mingdi i-a încredințat, în anul 73, conducerea operațiunilor militare vizînd recucerirea ținuturilor din Asia Centrală ocupate în vremea împăratului Wudi (140—87 i.e.n.) și redeschiderea „Drumului mătăsii“ spre Asia Anterioară. Timp de aproape trei decenii, Ban Chao a întreprins expediții victorioase împotriva triburilor nomade Xiongnu, consolidînd autoritatea chineză în regiunile Lobnor și Tarim și permițînd contacte comerciale și spirituale cu regatul Part, India și Imperiul roman (Horia C. Matei, *Civilizația lumii antice*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 105—106).

³⁸ Carlo Troya, *op. cit.*, p. 570.

³⁹ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 70.

⁴⁰ Huszti András, *O és újj Dácia*, 1791, p. 12.

(Decebal — n.n.) și cucerise un loc întărit⁴¹ s-a hotărît să accepte pacea, intrucît și forțele romane erau epuizate după un an întreg de lupte deosebit de grele.

Pacea din toamna anului 102 e.n. anula prevederile tratatului lui Domițian. Decebal rămînea un aliat al Romei, dar fără să mai primească subsidii. El trebuia să restituie tot materialul cucerit de la romani, pe toți meșteșugarii, să extrădeze pe dezertori, să-și dărîme cetățile și să nu mai încheie alianțe fără învoirea Romei. Din prevederile tratatului rezultă că Traian a urmărit să anihileze punctele forte ale Daciei. Drept garanție pentru respectarea păcii a lăsat mai multe garnizoane romane în Dacia, dintre care una lângă Sarmizegetusa, și a ocupat Banatul, Oltenia și o parte din Muntenia. Însăși acest fapt demonstra intenția Imperiului roman de cucerire și ocupare concretă a Daciei. O altă dovadă clară o constituie începerea construirii celebrului pod de la Drobeta-Turnu Severin, care va fi gata în 105 e.n. Senatul roman a ratificat pacea iar Traian și-a sărbătorit triumful și a primit titlul de *Dacicus*. Dio Cassius relatează că Decebal s-a învoit la toate acestea, „nu fiindcă ar fi avut de gînd să le respecte, ci ca să mai prindă putere“⁴². Într-adevăr, Decebal nu era „omul care să admită o asemenea situație falsă și o asemenea umilință. El, care bătuse două armate romane, să vadă acum garnizoana de legionari din Sarmizegetusa supraveghindu-i orice mișcare!“⁴³

Pacea a reprezentat mai degrabă un armistițiu. „Ea n-a fost sinceră nici de o parte, nici de alta. Decebal iscodea în tăcere ocazia unei revanșe. Traian jurase să-i zdrobească pe daci și să-i înglobeze imperiului : «Numai așa voi putea transforma Dacia în provincie romană». Această frază revenea permanent în discursurile sale. Era *Delenda Carthago* a lui Traian“⁴⁴. Cum nu putea să aștepte inactiv atacul inamicului (romanii trecuseră la regrouparea forțelor militare, reorganizarea bazelor și resurselor, completarea rețelei de drumuri), regele Daciei a organizat și condus operațiunile de rezistență. Cînd s-a aflat, scrie Dio Cassius, „că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini..., Senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia“⁴⁵. La rîndul său, Decebal a atacat pe neașteptate garnizoanele romane din Dacia, în anul 105 e.n.

În iulie același an, Traian a trecut Dunărea cu două armate. Au urmat lupte violente. Decebal l-a luat ostatec pe Longinus, comandant roman bun prieten cu Traian, în schimbul căruia spera să obțină condiții favorabile de pace. Dar Longinus se sinucide, iar soliile trimise de Decebal au întîmpinat refuzul categoric al împăratului roman. După o oarecare stagnare a ostilităților în timpul iernii 105—106 e.n., timp în care ambii combatanți pregătesc planuri decisive, războiul izbucnește cu o înverșunare extremă. Dacă speranțele dacilor se îndreptau spre cuibul de vulturi din munții Orăștiei și se bazau pe tactica ucigătoare a hărțuiei, romanii erau hotărîți să distrugă acest important sistem de fortificații al Daciei. Trupele romane au atacat pe mai multe direcții, reușind să încercuiască întreaga

⁴¹ Dio Cassius, *op. cit.*, p. 689.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 52.

⁴⁴ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 67.

⁴⁵ Dio Cassius, *op. cit.*, p. 691.

zonă. La al doilea asalt, Sarmizegetusa este cucerită. Decebal scapă din încercuire și se îndreaptă spre estul Daciei, unde spera să-și regrepeze forțele și să primească ajutorul bastarnilor. Înconjurat de romani, el s-a sinucis înainte ca Tiberius Claudius Maximus să-l fi putut lua prizonier. Ca suprem trofeu al triumfului dobândit de Traian, capul regelui Daciei a fost dus la Roma, pentru a convinge poporul roman că fusese într-adevăr învins adversarul cel mai puternic al imperiului. Expus timp îndelungat în vârful unei prăjini, el a fost apoi aruncat într-un canal de scurgere ce se vărsa în Tibru.

Anii războaielor daco-romane au scos în evidență vitejia și extraordinarul spirit de sacrificiu al dacilor, dragostea lor fierbinte de libertate. În numele acestei libertăți, dacii s-au opus eroic unor forțe copleșitoare, au respins cu îndârjire dușmanul în numeroase confruntări, și-au pîrjolit singuri orașele și bunurile pentru a nu cădea pe mîna invadatorilor. Referindu-se la toate acestea, Ioan Nădejde scria: „Războaiele dacice ni se înfățișează pline de măreție. Din partea dacilor admirăm deznădăjuirea vitească care înmulțește piedicile înaintea dușmanilor și apără pas cu pas fiecare sat, fiecare pădure, fiecare rîu. Pentru a-i învinge a trebuit o știință militară perfecționată neîncetat timp de opt veacuri. Prin activitate, prin dibăcie, prin împotrivirea cea mai îndărătnică, prin frica ce insufla, Decebal se pune între dușmanii cei mai vestiți ai Romei, alături cu Mitridate și cu Hannibal“⁴⁶.

În conștiința poporului nostru a rămas vie peste veacuri amintirea acestor nenumărați „eroi nemuritori“ și figura legendară a lui Decebal. Epopea dacică a fost cîntată de mulți poeți, precum Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu, Mihai Eminescu, George Coșbuc, Iulia Hasdeu, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Lucian Blaga, George Călinescu⁴⁷. În același timp, figura proeminentă a aceluia care a luptat vitejește aproape două decenii, a aceluia care a fost un autentic exponent al dragostei de libertate a poporului dac a fost evocată de numeroși învățați români și străini. „Ceea ce a făcut nemuritori pe daci și a ridicat pe Decebal în rîndul oamenilor mari — aprecia A. D. Xenopol — a fost crîncenul război purtat de el pentru a-și apăra țara și poporul său de cucerirea romană“⁴⁸. Decebal „era — releva Michael Lebrecht —, ca și poporul său, bine făcut, de statură uriașă, puternic și sigur de sine, netămător de primejdii și viteaz — curajul său eroic, adesea întins pînă la limita temerității, reiese aproape din toate cele ce le auzim despre el... A fost îndrăgitul poporului său și spaima romanilor mulți ani de-a rîndul“⁴⁹. La rîndul său, Kuún Géza scria că Decebal avea o „personalitate excepțională“, ce s-a impus drept „unul dintre cei mai renumiți și înțelepți comandanți și domnitori ai antichității“⁵⁰.

Odată cucerită o parte a Daciei, aceasta a fost supusă unui jaf total, iar populația ei unei constrîngerii nemiloase. Prada pe care au luat-o romanii a fost enormă. Criton, medicul personal al lui Traian, menționase că era vorba de 10 milioane de libre de aur și de 16 milioane de libre de argint, adică 1 610 tone de aur și 3 220 tone de argint. J. Carcopino evalua canti-

⁴⁶ Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiștilor, p. 31.

⁴⁷ Vezi: *Dacica*. Antologie de lirică românească, Editura Minerva, București, 1978.

⁴⁸ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. I, Iași, 1896, p. 89.

⁴⁹ Michael Lebrecht, *op. cit.*, p. 46.

⁵⁰ Kuún Géza, Torma Zsófia, Téglás Gábor, *op. cit.*, p. 6.

tatea la 556 milioane lei aur, valoarea din 1916, iar pe cea de argint, la 42 milioane lei aur, aceeași valoare⁵¹. Din convertirea în dolari, la cursul din 1938, rezultă : 40 miliarde dolari, iar la cursul din 1980 : 100 miliarde dolari⁵². Roma a sărbătorit timp de patru luni victoria lui Traian cu un fast nemaiîntâlnit pînă atunci. S-au făcut donații în bani și s-a îndestulat populația cu „panem et circenses“. Imperiul va scăpa de cumplita criză financiară în care se zbătea de mai multă vreme și va putea folosi avutul dacic pentru noi campanii de cuceriri, pentru ridicarea unor lucrări și monumente de mari proporții.

În urma acestor aprige și îndelungate încleștări, romanii au ocupat o parte a Daciei, „în timp ce restul de două treimi a continuat... timp de aproape 170 de ani lupta împotriva romanilor“⁵³. În schimb, poporul geto-dac nu a putut fi zdrobit și cu atît mai mult nu a fost desființat, doar cursul vieții sale a fost influențat⁵⁴. Așa cum demonstrează Simion Mehedinți, „un popor de dimensiunile celui dac, răsbind pe o arie geografică atît de întinsă și ocrotită de un relief atît de variat (atît din punct de vedere orografic, cît și din punct de vedere al hainei vegetale) nu putea fi desființat. Concepția aceasta catastrofală e în contradicție cu tot ce cunoaștem din istoria altor popoare“⁵⁵. La rîndul său, istoricul Constantin C. Giurescu remarcă : „un popor de vechimea și mărimea dacilor, cu civilizația și cultura lor, nu putea fi nici distrus, nici mutat. Cea mai mare parte a lui a rămas pe loc și și-a continuat munca de toate zilele, plătind numai impozitele funcționarilor romani“⁵⁶.

Cucerirea romană, ca orice cucerire a avut și urmări tragice pentru geto-daci. A fost desființat statul dac, instrumentul principal în organizarea vieții economice și sociale. A dus la pierderea independenței și suveranității poporului și la știrbirea integrității teritoriale a Daciei. Străduindu-se să exploateze intens bogățiile Daciei ocupate, care „depășeau orice imaginație“, fără „să fondeze aici mari edificii ca cele cu care au dotat celelalte provincii“⁵⁷, romanii au denumit mai tîrziu această regiune, pentru resursele ei, „Dacia Felix“. Majoritatea locuitorilor autohtoni era supusă dărilor, obligată la diverse prestații și munci. „Iubind viața în condiții de deplină libertate, poporul dac nu s-a împăcat însă nici un moment cu ocupația romană, ci a dus o luptă îndelungată, eroică împotriva invadatorilor, pînă la alungarea lor. Concomitent cu această rezistență, care a îmbrăcat forme deosebit de ample și de variate, s-a declanșat un vast proces de împletire între cele două civilizații ce au conviețuit vreme îndelungată“⁵⁸.

În această luptă continuă s-au angajat și dacii liberi și au fost atrase și alte popoare care forțau hotarele imperiului. Imediat după moartea lui Traian, împăratul Hadrian (117—138), din cauza dificultăților create de o răscoală în care s-au angajat și dacii liberi, alături de iazigii metanaști

⁵¹ Jérôme Carcopino, *op. cit.*, p. 699—700.

⁵² I.C. Drăgan, *Mileniul imperial al Daciei*, în „Noi tracii“, anul X, nr. 100, martie 1983, p. 10.

⁵³ J.F. Neigebaur, *op. cit.*, p. 11.

⁵⁴ General-locotenent dr. Ilie Ceașescu, *Transilvania străvechi pămînt românesc*, Editura militară, București, 1984, p. 14.

⁵⁵ Simion Mehedinți, *Coordonate geografice*, București, 1984, p. 14.

⁵⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ed. a 3-a, București, 1938, p. 88.

⁵⁷ A. de Gerando, *La Transsylvanie et ses habitants*, vol. I, Paris, 1845, p. 141, 145.

⁵⁸ General-locotenent dr. Ilie Ceașescu, *op. cit.*, p. 15.

și roxolani, ar fi avut de gînd să părăsească Dacia⁵⁹. În timpul lui Antoninus Pius (138—161) au avut loc mai multe manifestări de rezistență în anii 138—140, 143, 156—157. Împăratul a mobilizat forțe militare deosebite, ducînd un adevărat război împotriva „nebuliei geților”⁶⁰, cum numise Aelius Aristides lupta de eliberare a dacilor ; unele inscripții îi conferă împăratului titlul de *Dacicus*.

Un deceniu și jumătate (166—180) vor dura luptele cunoscute sub numele de războaie marcomanice, în cursul cărora romanii s-au confruntat cu populația dacică răscolită, cu marcomanii și cvazii, precum și cu dacii liberi (costobocii). Vigoarea răscoalei amenința cu devastarea însăși capitala Daciei romane, Sarmizegetusa Ulpia Traiana. Împotriva răsculaților, Marc Aureliu (161—180) a adus, pe lângă legiunea care staționa în provincie, legiunile a XIII-a Gemina, a IV-a Flavia și I Adiutrix. Deși înfrîntă, prin amploarea și violența ei, această coalitie a zguduit profund imperiul, iar Dacia Traiană a trebuit să fie, paralel cu măsurile militare luate, reorganizată din punct de vedere administrativ. Luptele cu dacii liberi continuă și în vremea lui Commodus (180—192).

Septimius Sever (193—211) a dat deosebită atenție provinciei Dacia (s-a ocupat în special de orașe), iar Caracalla (211—217), cel care a acordat cetățenia romană locuitorilor liberi din imperiu, venind în Dacia, pentru a stăvili invazia goților și a dacilor liberi din miază-noapte, „încheie o alianță cu dacii independenți de dominația romană, primind ostateci pentru garanțarea condițiilor la care se angajaseră”⁶¹. În legătură cu prezența dacilor liberi printre goți, se consideră că „ei constituiau, prin așezarea lor, un fel de avangardă a tuturor năvălirilor spre sud. Chiar atunci cînd izvoarele nu-i menționează încă trebuie, în secolul al III-lea, să le admitem prezența”⁶².

Lupte noi cu dacii liberi sînt amintite și în vremea lui Macrinus (217—218). Aceștia, potrivit relatării lui Dio Cassius, au pustiit o parte a Daciei și amenințau să lupte mai departe, după ce-și luaseră înapoi ostatecii pe care-i primise Caracalla atunci cînd încheiaseră alianța⁶³. Maximin Tracul (235—238) avea să lupte și el împotriva dacilor și sarmaților, obținînd chiar titlul de *Dacicus Maximus*. Împăratul Balbinus (238) are de înfruntat răzvrătirile goților, carpilor și dacilor de la Dunăre ; Gordian al III-lea (238—244) atacurile pornite din Muntenia, apoi pe cele ale carpilor și goților în Dobrogea, iar Filip Arabul (244—249) obține titlul de *Carpicus* în urma unor confruntări puternice cu carpilii.

Progresul mișcării de rezistență a continuat fără răgaz. Gallus (251—253), Valerian (253—259) și Gallienus (253—268) au încercat să oprească revoltele dacilor și năvălirile goților, care ajung în Dacia și Grecia ; de aceea Orosius și Eutropius considerau că „Dacia a fost pierdută pe timpul împăratului Gallienus”⁶⁴. Se vedea cu tot mai multă claritate că Dacia nu mai putea fi menținută în imperiu. Criza care cuprinsese imperiul, și la care contribuiseră din plin și dacii, nu mai putea fi stăvilită. Referindu-se la caracterul statului roman și la cauzele crizei care i-au adus prăbușirea, F. Engels scria : „O singură legătură unea uriașa masă de oameni de pe

⁵⁹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 115.

⁶⁰ Mihail Macrea, *op. cit.*, p. 281.

⁶¹ Félix Colson, *Nationalité et régénération des peysans moldo-valaques*, Paris, E. Dendu, 1862, p. 35.

⁶² Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 116.

⁶³ *Ibidem*, p. 117.

⁶⁴ A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 221.

imensul teritoriu : statul roman, iar acesta, cu timpul, a devenit cel mai aprig dușman și asupritor al lor. Provinciile au distrus Roma... Statul roman s-a transformat într-o gigantică mașină complicată, menită doar să stoarcă ultima picătură de vlagă din supușii săi. Birurile, dările către stat și prestațiile de tot felul făceau ca masa populației să se afunde într-o sărăcie din ce în ce mai mare ; împilarea populației de către guvernatori, percepitori și soldați, care-i extorcau, a devenit de nesuportat. Iată unde a ajuns statul roman cu dominația lui mondială ; își întemeia dreptul la existență pe menținerea ordinii în interior și pe apărarea imperiului împotriva barbarilor în exterior. Dar această ordine era mai rea decât cea mai grozavă dezordine, iar barbarii, împotriva cărora pretindea că-i apără pe cetățeni, erau așteptați de aceștia ca niște mîntuitori... Sărăcirea generală, regresul comerțului, al meseriilor și al artelor, scăderea populației, decăderea orașelor și a agriculturii, acesta a fost rezultatul final al dominației romane asupra lumii“⁶⁵.

Sub presiunea puternicii mișcări de rezistență a dacilor, împăratul Aurelian „și-a retras colonii din Dacia“ iar „dacii au redevenit stăpîinii liberi ai țării“⁶⁶. Retragera armatei, a administrației și a unei părți dintre coloniști s-a efectuat în două faze : între 271—272 din Transilvania, între 274—275 din Banat și Oltenia. S-au menținut cîteva capete de pod întărite pe țărmul stîng al Dunării, la Lederata, Dierna, Drobeta, Hinova, Bistreț, Sucidava, cu scop de supraveghere și prevenire a atacurilor îndreptate spre imperiu. Se deschidea, astfel, în istoria poporului nostru o nouă epocă de creație și împliniri pe multiple planuri, de luptă neostoită, pentru menținerea ființei și libertății sale.

⁶⁵ F. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, în op. cit., p. 143.

⁶⁶ Michael Lebrecht, op. cit., p. 63.

Valoare și istorie: UN PUNCT DE VEDERE MARXIST ÎN CONFRUNTĂRILE CONTEMPORANE DE IDEI

OVIDIU TRĂSNEA

Aș putea începe aceste rânduri cu o afirmație a lui Tudor Vianu, făcută într-o comunicare prezentată la al IX-lea Congres internațional de filosofie (Paris, 1937): „Interesul în creștere pentru filosofia valorilor se alimentează din spectacolul actual al fragilității lor”¹. Pentru că tot un spectacol de criză, văzut la scară mondială, genera o asemenea apreciere. Desigur, fragilitatea valorilor se manifestă mult mai intens și mai complex în epoca noastră, ceea ce face ca problema valorilor în general, a valorilor politice în special, să dobândească dimensiuni dramatice și o pondere nemaiîntâlnită.

În genere, cum se știe, se acceptă clasificarea valorilor în globale și specifice, în generale și speciale. Cu toate acestea, respectivele dihotomii trebuie înregistrate cu prudență. Pentru că, pentru a lua exemplul preferat, dacă valorile politice au constituit totdeauna valori specifice sau speciale, astăzi le-am putea caracteriza mai fidel drept *valori specifice cu funcție (vocație) globală*. Emanciparea politică pe care Marx o caracteriza drept o treaptă (și un sector) a emancipării umane globale, devine astăzi o valoare — condiție pentru realizarea altor valori și, mai ales, un instrument *sine qua non* pentru emanciparea globală — privită sub raport individual, grupal, comunitar-etnic sau național și chiar la nivelul speciei.

Iată de ce problema statutului valorilor politice devine una dintre problemele-cheie ale filosofiei și practicii politice. Disputa în jurul valorilor politice — ca și în multe alte probleme actuale — nu rînduiește taberele doar în marxiști și nemarxiști, ci cunoaște delimitări, chiar polare, și în rîndurile marxiștilor. Am avut prilejul să facem nemijlocit asemenea constatări, inițiind, pentru prima dată în istoria Asociației Internaționale de Științe Politice (fondată în 1949), trei sesiuni speciale, dedicate

¹ Tudor Vianu, *Studii de filozofia culturii*, Editura Eminescu, București, 1982, p. 111.

problemei, în cadrul congreselor mondiale de la Edinburgh (1976), Moscova (1979) și Rio de Janeiro (1982).

Am menționa aici doar punctele de vedere a doi colegi marxiști polonezi de la Universitatea Jagellonă din Cracovia. Kasimierz Opalek susținea, într-o comunicare, la Edinburgh, că nu există valori politice, acestea fiind, de fapt, reductibile la valorile morale; există doar judecăți evaluative utilizate în câmpul politic. Ca și când ar putea exista judecăți de valoare fără criterii axiologice! Problema se pune: dacă nu există valori politice atunci criteriile ce orientează judecățile de evaluare din câmpul politic de unde vin? Sînt „parașutate” din zone transcendente? La Congresul de la Moscova, Marek Sobolewski îmbina punctul de vedere nihilist cu unul relativist. Pentru el, valorile politice sînt doar particularizări ale unor valori generale și ele apar ca valori politice doar prin raportarea la criterii ideologice (la o anumită ideologie). Corolarul: nu există nici norme politice propriu-zise; există doar norme morale și juridice; ceea ce de la Machiavelli încoace s-a numit *political morale or morality* nu ar fi decît norme generale sociotehnice cu privire la eficiența acțiunii sociale. Este ușor de sesizat că respectiva teză ține seama doar de funcțiile sociale generale ale politicului (și statului) și nu și de funcțiile sale speciale, de clasă, după cum desconsideră și dialectica specifică a acestor funcții. Pe de altă parte, ceea ce ni se pare cu totul nemotivat, ea desconsideră specificitatea ontică a politicului ca domeniu relativ independent al praxis-ului uman² și al vieții sociale.

Desigur, valorile politice sînt ideologice, instituționale și instrumentale (mijloace de acțiune specifice). Iar în privința normelor politice, acestea nu sînt doar cele care sînt proprii vieții interne a diferitelor organisme politice (statutul unui partid sau altei organizații politice, sau norme decurgînd din obiectivele unor platforme-program — care au o sferă de acțiune exclusiv sau predominant internă); e vorba și de indicații sau directive politice, care nu totdeauna, chiar dacă sînt ale partidelor de guvernămînt, sînt transpuse în legi, devenind norme juridice. E surprinzător că tocmai autori din țări socialiste — unde această practică e instituționalizată, transformîndu-se într-un mecanism specific de conducere socială — o neglijează în aprecierea specificității și formelor de manifestare ale normelor politice.

1. Dacă avem în vedere raporturile dintre valori și interese, apar o serie de probleme dintre cele mai controversate, dar și dintre cele mai interesante, cu bogate implicații asupra teoriei socializării și consensului. Faptul că individul aparține *concomitent* mai multor grupuri sau comunități umane (de situație și de adeziune, formale și informale, primare și secundare, parțiale și comunitar-globale etc.)^{*}; că fiecare din acestea exercită tipuri de socializare ce tind să internalizeze valori și norme spe-

² „Politica — releva V. I. Lenin — își are logica ei obiectivă, independentă de planurile diferitelor persoane sau partide” (*Opere complete*, vol. 14, Editura politică, București, 1963, p. 194).

^{*} Lucrul este valabil și pentru colectivități organizate și delimitate cum sînt statele, mai ales în complexul context al epocii contemporane. Pentru a defini statutul unei țări nu e suficient să ții cont de natura sistemului economico-social și politic, ci trebuie să ai în vedere și alte determinații care generează interese specifice și, implicit, grupări (fie ele și informale): țări dezvoltate sau în curs de dezvoltare; mari, mici și mijlocii; țări bogate sau sărace; țări bine înzestrate cu resurse sau slab înzestrate cu resurse; țări posesoare și neposesoare de arme nucleare; țări cu litoral și fără litoral etc.

cifice, din care decurg datorii sau obligații variate pentru individ — are cele mai surprinzătoare implicații. Cel mai mult studiate au fost, în contemporaneitate, cele ce decurg din apartenența de clasă și cea națională, deși nu totdeauna s-au dat cele mai adecvate soluții ³.

Există tendința, tocmai datorită acestor tensiuni și conflicte, ca în aceste domenii valorizarea politică să fie redusă la un manicheism axiologic. Există, desigur, și situații limită, care impun o asemenea delimitare. Lenin, de pildă, lansase lozinca : „Cine nu e cu noi e împotriva noastră !“ — este adevărat, în toiul procesului revoluționar, ce dobândise ascutimea și amploarea unui război civil. Dar tot o situație de război civil îi sugerează lui André Malraux memorabilele sale reflecții din *Speranța*, în care distinge între modul de a gândi și acționa al intelectualului și acela al omului politic. „Marele intelectual e omul nuanței, al gradării, al calității, al adevărului în sine, al complexității. El este prin definiție, prin esență, antimanicheist. Însă mijloacele acțiunii sînt manicheene pentru că orice acțiune e manicheană. În stare acută, de cum atinge masele ; și chiar dacă nu le atinge. Orice revoluționar adevărat e un manichean înăscut. Și orice om politic“ ⁴. Este, într-un fel, o versiune *sui-generis* a conflictului dintre politică și morală.

În orice caz, e adevărat că valorizarea politică este mai netă, mai polemică, dar totodată ea trebuie să se desfășoare pe o paletă mai largă decît valoare-nonvaloare, bine și rău etc., avîndu-se în vedere convergențele reale și (sau) posibile de interese, nu numai vremelnice ci pe întregi etape strategice, între categorii sociale largi și forțe social-politice cu orientări ideologice și axiologice relativ diferite.

La înțelegerea acestui lucru contribuie și o altă situație teoretică, prea mult și pe nedrept neglijată în literatura marxistă. Este însăși aceea a conceptului de interese. Pentru că a defini interesele ca fiind pur și simplu necesități obiective generate de inserarea individului în structuri sociale obiective (aceasta este, pe scurt, sensul predominant al definițiilor vehiculate) ne situăm, vorbind în termenii proprii studiului, pe poziții analoge cu cele ale obiectualismului sau realismului axiologic. În realitate, interesul e o necesitate percepută, este percepția unei nevoi, percepție ce implică o atitudine, o valorizare ; este deci, ca și conștiința definită în *Ideologia germană*, un mod de raportare la o realitate dată. Altfel nu s-ar explica multe lucruri : percepția diferită a acelorași structuri de necesități obiectuale generate de situații contextuale identice ; nici de ce, în istoria unor partide comuniste, interesele de clasă au fost nefiresc opuse intereselor naționale ; nici cum victimele unor regimuri totalitare n-au putut îndelungă vreme să se detașeze de modul de percepție *dictat* al intereselor naționale respective (vezi cazul hitlerismului, între altele) etc., etc.

Aceste situații obiective și subiective generează varietatea interspecifică și intraspecifică a valorilor și conflictelor axiologice. Conflictelor acestea sînt, în fiecare societate și epocă, cu o configurație și un conținut specifice. Există, totuși, *tipuri* de conflicte intravalorice (precumpănitor ideologice, dar nu exclusiv, întrucît conflictele au și surse de apartenență

³ A se vedea : Ovidiu Trăsnea, *Conștiința națională și bazele politico-ideologice ale afirmării ei în etapa actuală*, în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 3/1983, p. 38—53.

⁴ André Malraux, *Speranța*, Editura pentru literatură universală, București, 1968, p. 349—350.

și identitate) și intervalorice. Au fost autori care au absolutizat aceste din urmă conflicte. Max Weber vorbea de politeismul valorilor (asemuiind „cerul” axiologiei cu cel al mitologiei greco-romane) și de antagonismul lor ; de aici, el trăgea și concluzia imposibilității absolute a convertirii reciproce a diferitelor specii de valori, deci a incompatibilității lor ; de aici separația netă, de pildă, dintre știință și politică. Teza este reluată astăzi din perspective mai aplicate. Julien Freund considera că știința și politica fiind *esențe* autonome, ireductibile, adevărurile științei n-ar putea fi convertite vreodată în valori intrinseci ale acțiunii politice ⁵ ; în felul acesta, o politică științifică n-ar fi nicicând posibilă*.

O altă soluție dată problemei raporturilor dintre valori este aceea a lui Ernst Cassirer. Neignorînd „tensiunile și fricțiunile, puternicele opoziții și conflictele profunde între diferitele puteri ale omului”, faptul că „acestea nu pot fi reduse la un numitor comun” și că „ele tind spre direcții opuse și se supun unor principii diferite”, el nu poate să nu vadă că „această multiplicitate și această disparitate nu denotă nici dezacord, nici dezarmonie. Toate aceste funcții sînt complementare. Fiecare deschide un orizont nou și ne dezvăluie un aspect nou al omenirii. Disonanța este în același timp armonie ; contrariile nu se exclud ; ele sînt interdependente : «Armonia în contrarietate, ca arcul și lira»” ⁶. „Antagonismul” valorilor nu exclude, așadar, compatibilitatea ori chiar solidaritatea lor.

Diferențierile între valoare și istoricitatea valorii, ca și evidența acestei istoricități decurg și din faptul că valoarea e un lucru *pentru noi*. De aici, dialectica subtilă și complexă dintre valoare și percepție. În tratatele de știință politică se face distincția între eveniment (structură evenimentială) sau fapt politic (în analogie cu „faptul istoric”) și percepția acestuia, care determină reacția sau atitudinea (pe o scală foarte largă și bogată) față de un fapt sau eveniment. În același timp se spune că faptele politice (îndeosebi acțiunile și instituțiile) se constituie în funcție de conștiință sau, constituindu-se, „trec prin conștiință” — de aceea sînt suprastructurale. Dar cînd se vorbește de percepție se are în vedere și o anumită structură denumită generic *stereotip* ⁷.

⁵ Julien Freund, *L'essence du politique*, Paris, Sirey, 1965, p. 373.

* Am dori, însă, să relevăm că teza autonomiei și antagonismului valorilor ignorează cîteva fapte esențiale : a) că valorile nu sînt întîmplătoare în constituirea și evoluția lor ; b) că ele răspund unor cerințe și interese umane variate, iar acestea din urmă, fiind totuși *umane* și *sociale*, prin valorile respective se exprimă nu numai diversitatea cerințelor, ci și *unitatea* umanului, a socialului ; c) că, astfel fiind, antagonismul acestor valori este *relativ* (ca și ireductibilitatea lor), că ele conțin, concomitent, laturi convergente și, prin urmare, reductibile, care încorporează nevoile *comune* ale speciei (societății). De aici și coincidența lor parțială și relativă și, implicit, legitimitatea căutării platformei de întîlnire a valorilor științifice cu valorile acțiunii politice.

⁶ Ernst Cassirer, *Essai sur l'homme*, Editions de Minuit, Paris, 1975, p. 261.

⁷ „Ca și în cele mai multe aspecte ale vieții, mult din ceea ce credem despre politică poate fi desemnat ca stereotipuri. Acestea servesc scopul dublu de impunere a unui anumit grad de ordine analitică unor evenimente întîmplătoare, aranjîndu-le într-un cadru coerent și de furnizare a unei interpretări a unor atare evenimente care pare să posedे o mai mare validitate decît unele cadre alternative. Simplu spus, aceasta înseamnă că stereotipul servește de regulă ca arbitru a ceea ce noi credem ori nu credem despre politică. În acest sens, stereotipul poate fi privit ca un element inerent și indispensabil al însuși procesului de gîndire ; el exprimă măsuri convenționale sau înrădăcinate de a privi lucrurile” (Gilbert Abcarian, George S. Masannat, *Contemporary Political Systems. An Introduction to Government*, Charles Scribner's Sons, New York, 1970, p. 4).

Studiul stereotipurilor și, mai larg, al tipurilor modalităților de percepție politică — precum și al factorilor care le fac — este de cea mai mare importanță. Totuși, uneori, ia o turnură unilaterală. În cazul lui Adam Schaff, de pildă, aceasta se datorează faptului că, pe de o parte, a simțit nevoia evidențierii factorilor subiectivi, adesea iraționali, care intervin în cunoaștere (ce nu poate fi concepută ca reflectare pasivă) și, pe de altă parte, de a releva rolul ideologiilor în statornicirea stereotipurilor, și, implicit, a acestora, ca automatisme tipice ale gândirii, în instalarea și funcționarea dogmatismului. Desigur, preocuparea lui Schaff este notabilă, avînd în vedere caracterul nociv — mai ales pentru marxism, dar în genere în ideologie — a acestuia din urmă.

Întrucît lucrarea sa e mai puțin cunoscută, iar problema stereotipurilor în percepția politică și în comportamentul aferent mai puțin studiată, vom reda succint definiția desfășurată a stereotipurilor dată de Adam Schaff. Prin „stereotip“, el înțelege o judecată de valoare pozitivă sau negativă, cristalizată sub forma unei convingeri și care se caracterizează prin următoarele trăsături : *obiectul* respectivei judecăți îl formează anumite grupuri umane (rasiale, naționale, de clasă, politice, profesionale etc.), ca și, pe un al doilea plan, relațiile care apar între aceste grupuri; *geneza* stereotipului este de natură socială și inculcarea sa unui anume individ se face cu ajutorul unor instituții sociale sau al mediului social (prin procese de socializare, generală și politică) ; stereotipul are o încărcătură emoțională (pozitivă sau negativă, de acceptare sau respingere) ; din punctul de vedere al veracității sale, stereotipul este ori în discordanță totală cu faptele, ori corespunde doar parțial faptelor, ceea ce generează și aparența unei depline veridicități ; stereotipul este durabil și rezistent la schimbare, aceasta corespunzînd, de altfel, independenței sale față de experiență și încărcăturii sale emoționale ; *funcția socială* a stereotipului este de a apăra valorile și standardele a căror însușire de către individ este privită de societate ca o premisă obligatorie a integrării acestuia în grup sau în societate ; stereotipul este legat totdeauna de o anume denumire sau expresie, care, în anumite contexte, va juca rolul unui impuls dinamizator ; denumirea sub care apare stereotipul slujește și la desemnarea unui concept, cu care stereotipul nu trebuie însă confundat ⁸.

Introdus în știință de cunoscutul gazetar și teoretician al politicii, Walter Lippmann, conceptul face o reprezentativă și meritată carieră. Oricine studiază modalitățile implementării valorilor în viața socială și, mai cu seamă, în viața politică nu îl poate ocoli. Exemplul lui Schaff este foarte grăitor în această privință. El tinde să concentreze stereotipul spre geneza sa ideologică și să deducă astfel mecanismul de constituire a dogmatismului. De aici și o anumită inconsecvență : stereotipul apare ca ceva cvasipatologic, ca o „ferecare a minții“, pe fondul căreia apare dogmatismul. De aceea, el vorbește de „înlăturarea stereotipurilor“, pe care o compară cu vindecarea prin psihoterapie, un rol important putîndu-l juca aici deprinderea de către oameni a tehnicilor de analiză logică a limbii. Important e și faptul că, de la semnificația stereotipului în percepția politică și în instituirea standardelor axiologice se trece la semnificația sa pragmatică și la dezvoltarea unor sociotehnici posibil „terapeutice“.

Două obiecții ne apar totuși necesare. Cînd vorbește de faptul că gîndirea stereotipă produce (adesea, am zice noi, și nu obligatoriu, deci

⁸ Adam Schaff, *Stereotypen und das menschliche Handeln*, Wien, Europaverlag, 1980, p. 86—87.

totdeauna) o „ferecare a minții“, faptele care o contrazic nefiind luate în considerare, avem de-a face cu un fenomen curent, denumit în psihologia individuală și socială *disonanță cognitivă* : discordanță sau contradicție între elementele de cunoaștere percepute, care creează o tensiune cognitivă și angoasă psihică. De unde tendința de a reduce disonanța, fie prin încercarea de reconciliere a pieselor de informație, prin suprimarea sau uitarea informației contrariante, fie prin căutarea de informații noi, nedisonante, chiar dacă acestea nu sînt neapărat adevărate. Și cum fenomenul nu este doar individual, ci se petrece și în cazul grupurilor și societăților, ideologiile devin ghizi pentru o percepție selectivă a informației. Se creează adevărate grile de percepție prin care se cultivă și se realizează o anumită inapetență pentru sau chiar o alergie la anumite valori. Bineînțeles că nu toate ideologiile sînt la fel de rezistente față de informația nouă și la fel de impermeabile la adevăr. Toate acestea ne arată că stereotipul nu e un fenomen maladiv, de „excepție“, și că „vindecarea prin psihoterapie“ se poate transforma într-o periculoasă iluzie ; că nu doar ideologiile contribuie la structurarea stereotipurilor și, deci, la modelarea percepției politice și implementarea valorilor.

Mai realiști și mai cuprinzători în abordarea fenomenului, Gilbert Abcarian și George S. Masannat⁹ își dau seama că *sursele* percepției (și credințelor și, deci, și stereotipurilor) politice nu pot fi reduse la ideologie și că ar putea fi identificate pe cel puțin patru planuri, care conferă cărămizi de construcție, „pietre pentru templul“ perspectivei politice, pentru a folosi expresia metaforică a poetului.

Prima dintre ele este *experiența politică*, oricît de limitată ar fi aceasta. Ea cuprinde : viața civică, relațiile cu autoritățile și cu ceilalți cetățeni, influența evenimentelor politice curente, dar și propriile intuiții, ca și efectele diferitelor tipuri de socializare al cărui obiectiv este cetățeanul.

A doua sursă este *autoritatea*, prin care înțelegem modelele care i se propun și pe care le acceptă, fie ele instituționale, fie personale, și care acționează ca etalon în gîndirea și comportamentul său, factori în formarea personalității sale. Semnificativă în această direcție ni se pare acțiunea, deloc „nevinovată“ sau indiferentă, a anchetelor de opinie, care au funcție ideologică, adesea mascată, în producerea unei „conștiințe monolitice“ : indivizii sînt constant incitați să se compare cu un eșantion — sumă de modele și să-și confrunte modul de viață cu un pumn de *stiluri prioritare*. În consecință, evantaiul atitudinilor personale socialmente sancționate este relativ restrîns și orientat pe făgașul conformismului.

A treia sursă este *știința*, care, în principiu, prezintă evidențe empirice, testînd și dovedind propoziții ca justificare pentru adoptarea de atitudini politice generalizate. În condițiile revoluției științifice-tehnice și ale extinderii considerabile, în învățămînt, a științei politice ca disciplină concomitent instructivă și formativă, trebuie să i se acorde locul cuvenit în formarea percepțiilor și deci a stereotipurilor politice, în afirmarea, consolidarea sau, dimpotrivă, în demolarea modelelor de convingeri politice.

În fine, dar nu în ultimul rînd, *ideologia*, care oferă, de regulă, o structură de doctrine lansate de partide, organizații, grupuri de presiune, de stat chiar, ca entitate complexă, sau de diverși doctrinari, ce se impun ca lideri de opinie. Ideologia acționează în mai multe ipostaze. E vorba întîi de cele convergente cu *interesele dominante* ale sistemului, recte cu

interesele clasei dominante. Aici ea funcționează în primul rînd ca *putere legitimizatoare*, ca forță spirituală și practică teoretică (uzînd de ceea ce Louis Althusser numea „aparatele ideologice de stat”), care conferă un principiu de legitimitate constituirii și funcționării puterii. Ea este, totodată, ghid în acțiuni, constituindu-se, după expresia lui Karl Deutsch, în niște hărți ale navigatorilor. Dar ea este, în același timp, o formă a puterii sociale, un mijloc de control social *prin care* se realizează puterea politică. Și de cînd, în vremea noastră, „violența simbolică”, pentru a utiliza expresia lui P. Bourdieu, ocupă un loc predominant în cadrul mijloacelor de guvernare, funcțiile ideologiei au crescut semnificativ. Desigur, planul ideologiei este și acela în care se elaborează legitimarea „nesupunerii civile”, a opoziției, contestării puterii și, mai ales, *alternativa* la puterea existentă, prin propunerea și fundamentarea unui sau unor noi seturi sau „pachete” de valori. Într-o măsură doar, este deci firesc să se accentueze rolul ideologiilor în făurirea și funcționarea stereotipurilor.

2. Pentru a înțelege mai bine, pe de o parte, rolul stereotipurilor (și ideologiei) în funcționarea guvernămîntului și pentru a explica în modul cel mai adecvat raportul dintre valoarea politică și istorie, să ne oprim puțin asupra primei forme menționate, problema legitimității. În măsura în care se evocă sau se caută un titlu care să întemeieze puterea pe altceva decît pe forță, legitimitatea este, pentru orice societate care se vrea civilizată, o problemă-cheie. Și tocmai pentru că este astfel, ea poate și trebuie să fie urmărită pe mai multe planuri.

O să începem cu unele aspecte mai accesibile. Într-un prim sens, raportul dintre politică și legitimitate este problema compatibilității valorilor. Valorile fiind plurale, iar politica, „arta posibilului” sau a alternativelor posibile, este firesc ca, în termeni generali, legitimitatea puterii să apară ca o promisiune că urmărirea unor valori (însușite de putere) se va dovedi compatibilă cu urmărirea altor valori (ale indivizilor). Legitimitatea apare deci ca un concept relativ și nu unul absolut, mai precis o relație între valori înlăuntrul unei situații care le pune în conflict sau le face compatibile. Ea este, deci, promisiunea, făcută fiecărui actor politic, unei configurații viabile (adică unui set organizat) a *propriilor sale* valori. Și cum situațiile istorice se schimbă, se schimbă și legitimitatea. Putem vorbi deci, în planul cadrului istoric obiectiv, de variații ale legitimității în timp și spațiu. Ea poate varia și în cadrul acelorași grupuri și comunități (de aici și caracterul *polemic* al politicului), ducînd la conflicte sau intensificînd pe cele existente.

O teorie științifică a legitimității nu se poate construi decît pe tere-nul problemei de bază, frontale — aceea a fundamentului puterii. Ceea ce examenul istoric ne arată este o anumită evoluție a principiilor legitimității. În teocrațiile modului de producție asiatic sau african ori precolumbian, legitimitatea era teocratică : „obligația politică”, adică dreptul corelativ de a te supune puterii, obiectivelor și legilor sale se întemeia pe ființa divină a monarhului. În unele forme din Roma republicană (Caesar) și Imperiul roman, legitimitatea teologică se articula din „cumulul de funcții” dintre șeful statului și șeful cultului religios oficial (*pontifex maximus*). Creștinismul, mai ales după oficializarea lui de către Constantin cel Mare — în anul 325 —, a generat legitimitatea monarhiei de drept divin (lupta dintre papi și împărații evului mediu n-a fost o luptă pentru sau contra principiului, ci una de întîietate, pentru expropriearea lui).

Am desprinde de aici două linii de evoluție spre principiul modern al legitimității, în funcție de evoluțiile specifice ale raporturilor dintre monarhie și nobilime (treptat și alte categorii sociale), sau dintre statul politic și societatea civilă. Una este proprie, în mod exemplar, societății britanice în care, începînd cu *Magna Charta Libertatum* (1215), prerogativele regale s-au subțiat continuu, limitele puse extinderii ei s-au lărgit și consolidat continuu, iar teoria funcțiilor politice îl declara pe monarh ca pe un funcționar responsabil (în actele lui Oliver Cromwell, ca și în expunerea de motive a Declarației americane de independență — 1776 —, acest lucru se confirmă pe deplin); de aceea, „glorioasa revoluție“ (în pofida partidului popular din armata lui Cromwell din anii 1640, prin John Lilburne, Winstanley, ori chiar unii reprezentanți ai partidului independent, ca John Milton), recte instituirea monarhiei constituționale, s-a legitimat prin teoria consensului. Cu alte cuvinte, guvernămîntul există în măsura în care își asigură consimțămîntul cetățenilor la actele sale. Burghezia punea problema consensului mai ales cînd era vorba de decizii în stare să afecteze interesele sale patrimoniale și politice.

Monarhia absolută centralizată din Franța a dus la o revoluție ce a consacrat formal, prin *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (1789), principiul legitimității al suveranității poporului, de origine rousseauiască, deși amendat. Desigur, ruptura a fost bruscă și radicală. Gîndirea teocratică contrarevoluționară (Joseph de Maistre și Louis de Bonald) a proclamat revoluția franceză drept o operă satanică: a coborît pe Dumnezeu de pe pedestalul suprem și a pus în locul lui omul, în expresia sa colectivă (poporul, națiunea). Aceasta ilustrează foarte pregnant tocmai schimbarea ce s-a produs în principiile de legitimitate.

Ce putem constata? O dublă evoluție. Prima — o laicizare, treptată sau bruscă, dar progresivă a principiului legitimității; a doua — o lărgire treptată a subiecților puterii (actorilor sistemului politic) și a sferei deținătorilor reali sau prezumtivi ai puterii politice și ai legitimității acestora. Liberalismul, doctrină a burgheziei triumfătoare, nu s-a putut împăca cu suveranitatea poporului. Desigur, poporul fusese necesar în lupta pentru cucerirea puterii. El a impus chiar forma statului reprezentativ modern, cu sistemul său de drepturi și obligații politice. Dar el nu putea și nu trebuia să se constituie titularul puterii. În cunoscutul său eseu, *Individul împotriva statului*, Herbert Spencer, liberal obstinat și întîrziat, dă această tipică formulare problemei: „Marea superstiție a trecutului era dreptul divin al regilor. Marea superstiție a prezentului e dreptul divin al parlamentelor. Mirul ungerii pare a fi picurat pe nevăgare de seamă de pe capul unuia pe capul mai multora, dîndu-le și lor sfințire, precum și hotărîrilor lor. Oricît de nerațională ne-ar părea cea mai veche dintre aceste două credințe, trebuie să recunoaștem că ea era mai întemeiată decît cea din urmă. Funcțiunea liberalismului în trecut era de a pune o limită puterii regilor. Rostul adevăratului liberalism în viitor va fi de a pune o limită parlamentelor“¹⁰. Spencer se ridică împotriva parlamentelor, pentru că, așa cum singur dezvăluise, „dreptul divin al parlamentelor înseamnă dreptul divin al majorităților“.

Ceea ce vrem să reliefăm este că suveranitatea poporului a fost treptat înlocuită cu suveranitatea individului proprietar (pentru Guizot, de pildă, burghezia era „țara legală“). De aici și alunecarea treptată de la

64 ¹⁰ Herbert Spencer, *Individul împotriva statului*, Editura „Cultura națională“, București, 1924, p. 107, 145.

supremația legislativului la cea a executivului, de la puterea oficială (declarată, a „legitimității constituționale“) la puterea oficioasă (de fapt, a „legitimității existențiale“).

Legitimitatea apare și ca un concept aplicat modului în care guvernământul (sau un conducător sau funcționar) și-a dobândit puterea sau mandatul (funcția). Este vorba de „procedura legitimă“ prin care se instituie guvernământul sau funcția de conducere. Să explicităm : în funcție de principiul de legitimitate acceptat, un conducător își poate deține funcția în chip legitim, după caz, prin cumulare cu funcții sacerdotale, prin investire de către monarhul de drept divin, prin mandat dobândit pe cale legislativă, prin concurs în cadrul standardelor acceptate de acces și promovare în birocrație etc. Problema cea mare — care învederează raportul necesar dintre valoarea politică și istorie — este că „procedurile legitime“ nu se pot extrapola de la un sistem de legitimitate la altul. Dacă în feudalism, relațiile de rudenie și nepotismul erau practică curentă legitimă, în democrațiile burgheze ele sînt contestate și denunțate, iar pentru socialism ele constituie de-a dreptul un nonsens.

Dar legitimitatea are și un sens mai larg, legat de *justiție* (fără să insistăm aici asupra problematicii ample a raporturilor dintre putere și justiție) : compatibilitatea unei acțiuni sau a puterii politice cu configurația valorilor precumpănitoare într-un anumit moment și într-o anumită comunitate particulară. Căci legitimitatea se apreciază nu numai după *cum* a venit la putere, ci, în principal, și după ceea ce *face*. Dacă avem în vedere definiția dată de Max Weber politicului, aceea de utilizare legitimă a forței, ni se pare cu totul întemeiat adausul lui Augustin în *De civitate Dei* : „un guvernământ fără justiție este o mare tilhărie“. De aceea, cum bine preciza Karl W. Deutsch, „din moment ce legitimitatea promite o compatibilitate de valori și acțiuni în urmărirea lor, ea promite, de asemenea, compatibilitatea scopurilor și practicilor politice cu valorile particulare și personalitățile indivizilor“¹¹. Pentru că, nu trebuie să se uite că realitatea concretă, palpabilă, din cadrul societății este individul. Lucrul este valabil și pentru comunism. „Căci, așa cum l-au definit clasicii în primul document programatic al ideologiei noastre — *Manifestul Partidului Comunist* —, comunismul va trebui să fie în esență «o asociație în cadrul căreia dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturor». Ceea ce înseamnă, totodată, că de fericirea fiecăruia va depinde adevărata fericire generală“¹².

3. Istoricitatea valorilor politice înseamnă conjuncturalism în aprecierea lor. Împotriva conjuncturalismului — ce alimentează arbitrariul și relativismul — trebuie să vegheze tocmai istorismul dialectic, înțelegerea adecvată a dinamicii ontic-structurale și funcționale a valorilor. În acest context, lupta trebuie dusă pe mai multe fronturi, dar în special împotriva unor alternative fatale cum sînt : dogmatism-relativism, modernizare-prezentism. Dogmatizarea valorilor are loc prin încălcarea principiului dialectic al relativității și, implicit, al istorismului. În special, în domeniul nostru, se uită ceea ce, pe drept, sublinia F. Engels : „Cunoașterea este deci aici relativă prin însăși esența ei, deoarece se limitează la înțelegerea conexiunii interne și a urmărilor anumitor forme sociale și

¹¹ Karl W. Deutsch, *Politics and Government. How People Decide Their Fate*, Boston, Houghton Mifflin, 1970, p. 15.

¹² Dumitru Popescu, *Ieșirea din labirint*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 278.

de stat, existente numai într-o perioadă dată și numai la anumite popoare și trecătoare prin însăși natura lor”¹³.

Primul aspect vizează, desigur, înțelegerea valorilor și, mai ales, tendința pietrificării lor, împotriva cursului istoric firesc ; mai intervine și izolarea lor sectară, astuparea canalelor de comunicație politică atât de necesară. Ceea ce poate părea paradoxal este că o astfel de atitudine practică, politică, sfârșește prin a asigura doar un consens formal, analogic celui produs de fenomenul contrar al polivalenței și demultiplicării obiectului consensului. În acest din urmă caz, cum remarcă Jean Rivero, „consensul în jurul regimului și al principiilor sale — republica, democrația — este cu atât mai larg cu cât el nu se referă decât asupra cuvîntului, fiecare rămînînd liber să-i precizeze conținutul după ideologia sa proprie”¹⁴.

În privința izolării sau absolutizării unui set de valori, e bine să nu se uite că, mai ales în complexa lume de astăzi, nu poate exista doar un singur set legitim (corespunzător tendințelor progresiste ale dezvoltării societății respective și umanității în ansamblu) de valori și convingeri. În cadrul celor mai multe culturi, ca și în comunicațiile dintre ele, există mai multe configurații valorice viabile și mai multe moduri de viață acceptabile. Uneori, aceste viziuni diferite despre ceea ce este legitim pot coexista. Aceasta nu este o piedică, ci o șansă pentru omenire, într-o perioadă de răscruce ca cea pe care o trăim. Se vorbește mult, în această privință, despre necesitatea toleranței ; desigur, ea se opune dogmatismului, care, fiind sectar, este și rigid și intolerant. Integrismele religioase și ideologice, care acționează în „zonele fierbinți” ale lumii, sînt cea mai bună dovadă. Fierbe, toleranța este un semn de bunăvoință și o condiție a înțelegerii. Dar, cel puțin în limba noastră, ea prezintă și o condiție umiltoare : condiția de tolerat, e una marginală, dobîndită nu prin drept, ci prin bunăvoința cuiva superior și (sau) mai puternic. De aceea, așa cum pretindea Goethe, „toleranța ar trebui să fie doar o mentalitate trecătoare, care să ducă la recunoaștere”.

Relativismul este dizolvant și înlătură orice criterii valide, pe care istoria și știința ni le oferă. Dar răul cel mai mare îl produce nu atât cînd acționează ca un vis-à-vis sau (și) o contrapondere a dogmatismului, ci cînd se împletește cu acesta. De pildă, prin absolutizarea criteriului de clasă și prin neînțelegerea raportului dintre clasă—stat—națiune, relativizat prin concluzii derivate unilateral din anumite conjuncturi istorice, interpretarea dogmatică a lozincii lui Marx din *Manifestul Partidului Comunist* : „proletarii nu au patrie” a adus mari daune mișcării comuniste și muncitorești ; conjugate cu unele practici organizatorice internaționale prin dirijarea politicii lor dintr-un singur centru, ea a influențat negativ în multe țări raporturile cu alte forțe sociale și naționale în obținerea obiectivelor istorice. S-a ignorat tocmai adevărul că istoria este o unitate de continuitate și discontinuitate ; a fost frînt nefiresc procesul de continuitate (firește selectivă, dar inevitabil durabilă) istorică.

O asemenea „eroare” are consecințe negative, și teoretice, și practice : dragostea de patrie este un element constitutiv al obligației politice¹⁵. Patria este reprezentată, percepută (pentru a fi consecvenți cu un

¹³ F. Engels, *Anti-Dühring*, în : K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 20, Editura politică, București, 1964, p. 88.

¹⁴ Jean Rivero, *Consensus et légitimité*, în „Pouvoirs”, nr. 5/1978, p. 60.

¹⁵ Există și cazuri în istorie în care obligația politică (de a te supune actelor puterii) nu corespunde cu, și nici nu implică, patriotismul. „Imaginea pe care mi-o fac despre națiunea cărei îi aparțin mă poate împinge la a combate regimul politic

termen deja utilizat și explicat) într-un moment dat al istoriei, printr-o anumită ordine justă (e o corelație cu ideea de legitimitate), cu un anumit regim politic, printr-un ansamblu de instituții, printr-un ansamblu de legi chiar (în măsura, firește, în care normele sînt internalizate). Dar, cum bine explică Raymond Polin, „această prezență istorică, mai profund, personifică comunitatea politică în ceea ce are ea comun, unic și continuu. Astfel se afirmă, în același timp, un ansamblu de valori morale, politice, sociale, culturale, sprijinite pe o tradiție originală, pe o istorie comună și voința de a menține acest ansamblu, de a-i asigura prosperitatea în ceea ce el are original“¹⁶. Un caz intrucitva asemănător, deși petrecut în lumea capitalismului dezvoltat, ne oferă dogmatizarea recentă a capitalismului *laissez-faire*, ca soluție „actuală“ a crizei de sistem a capitalismului, în condițiile în care acest soi de liberalism este depășit de mai bine de un secol. Valorile pe care el le reprezintă au fost încălcate tacit și respinse explicit de întreaga istorie economico-politică și intelectuală a acestui răstimp.

„Istoria“ acestor probleme pune în lumină o chestiune mai generală, privind elaborarea politicii și căile înfăptuirii ei ; pentru că și aceasta dă seama, într-un mod aproape exemplar, de dogmatismul și relativismul pe care le combatem aici. Sfidîndu-se percepțiile de înțelepciune politică deduse din dialectica determinismului marxist — ca și în cazul mai sus amintit — s-a „proclamat“, de fiecare dată, politica aleasă (desică), ca fiind absolut și singura adevărată, științifică, pentru ca, după cîtva timp, să se dovedească cît de unilaterală și eronată era și cîte efecte negative a generat ; iar dacă se proclama o alta tot atît de absolut și de singura adevărată și care ar urma să fie renegată, atunci procesul istoric, ca atare, va fi segmentat în mod arbitrar, iar singura continuitate *reală* a procesului istoric va fi aceea a erorilor absolutizate și efectelor lor negative. Aceasta înseamnă să transformi, din înguste motive ideologice, hrănite doar cu ambiție trufașă și incompetență, „spirală istorică“ într-un grav de costisitor și penibil mers în zig-zag. Și aceasta ne confirmă, totodată, că dogmatismul în politică înseamnă și o crasă superficialitate.

Karl W. Deutsch stabilește o subtilă și întemeiată opoziție, sub acest aspect, între *politica dogmei* și *politica descoperirii*. Prima încearcă să evite costurile implicate în modificarea vechilor idei sau în acceptarea unora noi. Aici procesul politic servește, în principal, la a apăra credințe și iluzii îndrăgite, iar politica este bazată pe supoziția că nici o informație nouă nu este posibilă sau deziderabilă. Politica dogmei caută, de regulă, să mențină practici și instituții existente, dar nu întotdeauna acesta e cazul. Acele persoane sau grupuri care cer forme particulare de schimbare, care și-au „ferecat“ mințile la orice alte forme, practică, de asemenea, politica dogmei. Factorul critic este nu atitudinea față de statu-quo, cît atitudinea față de învățare. În contrast, politica descoperirii începe cu propoziția că, deși noi știm ceva despre noi înșine, despre nevoile și capacitățile noastre și despre lumea în care trăim, noi nu știm tot ceea ce este de știut ; avem nevoie de cunoaștere suplimentară și o căutăm în mod activ. Noi privim procesul politic ca mijloc de obținere a unor noi cunoașteri și sîntem în stare să acționăm în conformitate cu această cunoaștere odată obținută, în ciuda prețului pe care-l avem de plătit pentru o aseme-

pe care și l-a dat, pentru că îl consider primejdios pentru ea sau nedemn de ea“ — scrie cu îndreptățire Léo Moulin (*Socialisation et consensus politique*, în „Pouvoirs“, nr. 5/1978, p. 199).

¹⁶ Raymond Polin, *L'obligation politique*, P.U.F., Paris, 1971, p. 21.

nea acțiune. O tendință similară spre descoperire a caracterizat creșterea științei moderne. Cum stilul de gândire și acțiune care caută descoperirile se prelungește în comportamentul politic, politica noastră poate deveni mai puțin dogmatică și mai mult orientată spre a face descoperiri politice și sacrificii personale ¹⁷.

Abaterile săvârșite prin modernizare și (sau) prezentism nu sînt rare ; ele încalcă dialectica istorică a valorilor politice. Într-o lucrare, de altfel relevantă, asupra democrațiilor antice, A. Croiset nu se poate împiedica să plătească „birul cezarului“, pretinzînd că democrația ateniană rămîne exemplară pentru că ar fi încarnat... spiritul liberal ¹⁸. În realitate, a fost nevoie de multe secole pentru ca istoria să aducă la viață spiritul liberal, pe fundamentul individualismului burghez. Nu numai că democrația ateniană n-a promovat o asemenea manifestare, dar nici nu putea s-o facă. „Spiritul liberal“ se găsește, pe spirala istorică, în planul negației dialectice față de civismul democrației sclavagiste ateniene, întemeiată riguros pe principiile egalității pentru cetățenii atenieni liberi ¹⁹. În același mod, un tip istoricește diferit de democrație, generat de relații economico-sociale calitativ diferite, cum este democrația socialistă, este „judecat“ prin prisma valorilor declarate, principiilor și mecanismelor democrației burgheze. Sînt extrapolate realități specifice proprii capitalismului unei orînduiri distincte, a cărei vocație istorică este tocmai să nege capitalismul și să instituie un nou tip de democrație (doctrinile și tezele din panoplia războiului propagandistic, uzitate în acest scop, sînt atît de numeroase încît nu prezintă interes să încărcăm textul cu denumirea vreuneia).

În aceeași ordine de idei am aminti exemplul altui cunoscut istoric al civilizației grecești, de astă dată un marxist elvețian, André Bonnard. Vorbînd de regimul cetățeniei și, implicit, al drepturilor politice în Atena lui Pericle, care-i excludea pe sclavi, femei și meteci, el păcătuiește printr-un flagrant prezentism, cînd critică democrația ateniană de a fi fost „sălbatic masculină“ ²⁰. Se poate face o asemenea „critică“, desconsiderîndu-se limitele istorice obiective ale gândirii și realizării valorilor, mai ales cînd dreptul de vot pentru femei nu fusese generalizat în propria Elveție, una din democrațiile model ale Occidentului, decît în 1971 ?

4. „Trebuie să se recunoască dealtfel că valorile politice sînt mai întîi valori de conservare. Ele vizează la menținerea unei comunități politice, ca ordine stabilită între libertăți care consimt la ea și o recunosc în fapt ca ordinea cea mai puțin rea, cea mai puțin inconciliabilă cu exigențele lor particulare. Iată de ce o ordine politică se prezintă totdeauna ca o ordine justă între ființe capabile de libertate, ca o ordine în raport cu care o obligație politică definită își dobîndește sensul și își găsește justificarea“ ²¹ — subliniază Raymond Polin. Filosoful francez judecă problema din perspectiva obligației politice și, din această perspectivă, punctul său de vedere este just : o obligație politică definitivă este totdeauna, în ultimă instanță, o obligație conservatoare.

¹⁷ Karl W. Deutsch, *op. cit.*, p. 18—19.

¹⁸ A. Croiset, *Les démocraties antiques*, Paris, Flammarion, 1909, p. 113.

¹⁹ Ovidiu Trăsnea, *Dialectica dezvoltării istorice a democrației*, în „Viitorul social“, anul LXXVI, ianuarie—februarie 1983, p. 27—35.

²⁰ André Bonnard, *Civilizația greacă*, vol. I, Editura științifică, București, 1967, p. 149.

²¹ Raymond Polin, *op. cit.*, p. 15—16.

Dar literatura actuală de politologie, antropologie și sociologie politică de orientare nemarxistă este aproape unanimă în a sublinia funcțiile conservatoare ale politicului. Cum releva Georges Balandier, politicul, din primul moment al existenței sale, și-a asumat sarcina necesară a prezentării sistemului social și tendințele lăuntrice de entropie care-l amenință și să apere comunitatea de pericolele din afară. Termenul de *conservare* dobîndește aici valențe întrucîtva diferite decît cele implicate de lupta între forțele politice și ideologiile progresiste și conservatoare. Pentru că menținerea sistemului și evitarea entropiei nu înseamnă, nici totdeauna, și nici numai, conservarea *statu-quo*-ului (așa cum pare să prezume structural-funcționalismul), ci implică și schimbarea și inovarea necesare în condiții schimbate de mediu și sub impulsul forțelor lăuntrice de progres.

„Istoricitatea” sau modul de existență al valorilor politice nu poate fi altul decît cel al societății înseși : dezvoltarea, care se realizează prin *dialectica complexă a noului și vechiului*. Au existat și există multe „capcane”, care au putut vicia, în anumite momente, înțelegerea dialectică a dezvoltării istorice. Să amintim doar cîteva : linearitatea evoluției, ca un curs lin, ascendent, lipsit de contradicții, de stagnare și reculuri ; repetabilitatea înțeleasă ca pendulare între poli (zig-zagul) sau revoluția ciclică (trecere prin stadii cvasiprestabilite, pentru a se întoarce la punctul de plecare) ; simpla creștere cantitativă, fără momente de salt calitativ etc. De fapt, aceste viziuni sînt greșite, nu prin momentele pe care le pun în evidență (pentru că ele există în procesul real), ci prin absolutizarea lor ca lege a dezvoltării, ceea ce a dus, practic, la o „parohializare” (adică reducerea dezvoltării istorice la un tip de dezvoltare locală) și la o parcelizare a drumului lung și complex al procesului istoric. Din acest punct de vedere, chiar și europocentrismul (raportarea dezvoltării *tuturor* societăților la un pretins model european, considerat ca etalon, ca „istoria însăși” în desfășurarea sa regulată) nu e mai mult decît o „parohializare”, o cantonare în zonal ; de aici grija mare pentru filosofii marxști ai istoriei de a nu mai călca, să zicem, pe urmele schemei „succesiunii obligatorii” a celor cinci moduri de producție !

Așadar nu este deloc surprinzător că și în procesul de viață istorică a valorilor politice intervin procese dintre cele mai diverse, pe care însă nu trebuie să le absolutizăm, caracterizînd o epocă numai printr-o tendință ce se dovedește parțială sau zonală. Există, de pildă, fenomene interesante în cîmpul valorilor politice din lumea de azi. În documentele partidului nostru se accentuează două laturi fundamentale ; că epoca noastră, ca și alte perioade de cotitură istorică, cunoaște confruntări ideologice dintre cele mai active în probleme fundamentale pentru condiția umană ; și că, în aceste confruntări politice și ideologice, se recurge la arme extrase din panoplia trecutului, cu deosebire din cea a gîndirii de dreapta și extremă dreaptă²². Nu e vorba numai de formele de fascism și neofascism — care „funcționează” în rezerva permanentă a capitalului monopolist, ca agent al „contrarevoluției preventive” —, ci ne referim, cu deosebire, la resurrecția liberalismului manchesterian considerat, probabil, singurul în măsură să apere direct (căci de eficiență, ne îndoim) valorile clasice ale capitalismului și ideea perenității sale. În viziunea noastră, într-un plan mai general, reînvierea artificială a trecutului poate fi o răbufnire acută, dar nu și durabilă.

²² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 541—551.

E semnificativ că aceste fenomene se produc mai ales în perioadele de criză. În structurarea istorică a valorilor politice — fără a fi catastrofiști printr-o atare afirmație — perioadele de criză joacă un rol deosebit. Dar să ne explicăm.

În primul rînd, crizele operează ca un admirabil *decantor al valorilor*, tocmai pentru că o criză este o confruntare brutală a acestora cu realitatea în fierbere. „Orice criză politică — sublinia V. I. Lenin —, indiferent de deznodămîntul ei, aduce folos și prin faptul că face să iasă la lumină ceea ce era ascuns, dă la iveală forțele care acționează în politică, demască înșelăciunile și amăgirile de sine, frazeologia și ficțiunile, arată în mod concret și, ca să zicem așa, bagă cu de-a sila în capetele oamenilor «ceea ce este»”²³. Această „trezire” la realitate este adesea salutară, nu numai pentru că oferă un curs nou și o șansă activă valorilor revoluționare, progresiste; ea poate fi „salutară” și pentru valorile vechiului, care, confruntate cu o realitate brutală, ce le zdruncină, se văd nevoite la reierarhizări adesea semnificative. Este vorba, indubitabil, de zguduiri pe care le suportă valorile fundamentale și de necesitatea unor reevaluări și reorientări.

În unele cazuri (ca și cele avute în vedere de Lenin cînd scria „indiferent de deznodămîntul ei”), *criza* e o trecere al cărei sens nu e definitiv și cu atît mai puțin ireversibil; o „proastă” trecere (adică într-o direcție inadecvată) dă naștere la o altă criză, căreia îi incumbă sarcina „redresării”. De ritmul și succesiunea unor asemenea fenomene se asociază și „pulsatii valorice” dintre cele mai interesante. Ele se reflectă, chiar nemijlocit, și în limbaj, pragmatica politică oferindu-ne și în acest caz confirmări relevante, oscilări între utilizarea directă a unor termeni cînd sînt pozitiv valorizați în opinia majoritară și travesti-ul ideologico-semantic, atunci cînd situația se schimbă. Karl W. Deutsch ne oferă, în lucrarea menționată, un exemplu simptomatic pentru sensul și gradul valorizării termenului *capitalist* în S.U.A. Pînă în 1929, oamenii de afaceri americani erau mîndri să se numească și să fie numiți capitaliști (în *Who's who* din acel an, președintele național al Partidului Democrat, John J. Roskob, și-a indicat ocupația „capitalist”). „Marea depresiune” a făcut termenul impopular, drept urmare s-a vorbit mai mult de business, private enterprise, management; în schimb radicalii numeau „capitaliști”, „capitalism” persoane și practici pe care le denunțau ca sursa relelor. Reluarea, cu ostentație, de către gîndirea și politica neoconservatoare, a termenului „capitalism” — după ce în ultimele decenii s-a făcut efortul magic de a-i găsi nume care să sugereze că s-a transformat într-o altă societate — confirmă diagnosticul nostru, după care defensiva istorică a capitalismului s-a convertit într-o ofensivă ideologică activă și globală, avînd ca țintă expresă alternativa sa revoluționară : socialismul.

Criza e un *echilibru rupt*. „Încremenirea” unei culturi (sau civilizații), încremenire de care vorbeau și teoreticienii culturii și civilizației din perioada interbelică²⁴, nu este, totuși, decît o parte a fenomenului, o latură a lui, pentru că istoria nu acceptă încremenirea. Aceasta e un lucru firesc și se petrece ca un fenomen, am zice, aproape curent — bineînțeles la scări diferite. Dar ceea ce e încremenit, chiar dacă continuă să existe sub vechiul nume, și-a păstrat funcțiile inițiale sau anterioare, care sînt preluate de alte organisme sau de inițiativa spontană a maselor. Jan Szczepánski atrage atenția asupra acestui aspect pentru existența orga-

nizațiilor reformatoare și revoluționare²⁵. În timp se petrece un fenomen curios, am zice de *trecere în contrariu* : un partid sau o organizație ce simboliza efectiv revoluția rămîne în urma cursului real al acesteia, a cerințelor dezvoltării ei și deși continuă să se denumească „partidul revoluționar“, revoluția trece pe lângă el și, uneori, din păcate, împotriva lui ; pentru că el, încremenit fiind, incapabil de autoînnoire, acționează practic împotriva ei, ca o forță nu numai conservatoare, ci antirevoluționară. Este poziția dogmatic-romantică : *O temps ! Suspende ton vol !* — este tragicul mers de la valoare la nonvaloare sau antivaloare. Aceasta ține de micile sau marile, dar inevitabilele tragedii ale istoriei.

Criza, așadar, este și sursa fierbinte a noului. Ea înseamnă și apariția noului, constituirea unor noi repere valorice și a unor realități socio-culturale călăuzite de acestea. Cine citește lucrarea lui Jacob Burchardt asupra Renașterii — această multiplă răscruce de drumuri în istoria europeană — nu poate să nu aprecieze talentul cu care pune în lumină tocmai geneza noului în respectivul proces. Chiar și autori care n-au manifestat un simț deosebit pentru istoricitatea valorilor politice — cum unii afirmă despre Tudor Vianu —, cînd s-au oprit asupra Renașterii au punctat, prin Machiavelli și utopism, afirmarea istorică a unor valori *noi*, atît în planul științei și gîndirii politice, cît și al culturii și istoriei²⁶.

Există, desigur, și criza în sensul ei „clasic“, amplu, ca criză de civilizație, de sistem sau de formațiune socială, perioadă istorică în care valorile de conservare și cele revoluționare intră în starea de „întaltă tensiune“. Asemenea epoci, cum este și a noastră, sînt adevărate „cumpene ale apelor“, în care suvoaiele istorice își „aleg“ drumul care să le transforme în fluvii mai mult sau mai puțin stabile. Într-o asemenea situație, criza valorilor politice — în condițiile în care cortinele sînt ridicate și valorile sfîșiate — reprezintă o criză ideologică matricială cu repercusiuni directe asupra trăinicieii pilăștrilor sau pivoților valorici care orientează acțiunea socială. Pentru că „prohodirea“, de exemplu, a capitalismului în criză generală a ținut și ține mai mult de magie decît de analiza științifică, am dori să readucem în discuție doar o distincție revelatoare a lui Antonio Gramsci. Ceea ce aduce nou acesta față de analizele anterioare este precizarea deosebirii dintre o *criză de prăbușire* și o *criză de hegemonie*, de care în fapt ar fi vorba. Reformulînd conceptul de criză, Gramsci insistă asupra mecanismelor specifice ale unei crize de consens : criză de autoritate, criză a valorilor, criză a cimentului social și, finalmente, a statului în sensul integral al termenului.

Aceasta ne explică de ce, în fond, ca *echilibru* al forței și consimțămîntului, democrația parlamentară a intrat, încă din perioada interbelică, într-o criză istorică ireversibilă. Ceea ce se poate constata și astăzi în devalorizarea formelor parlamentare și în recursul la alte forme politico-burgheze de creare a consensului : birocrăția statală și simbioza birocratică statal-privată, tehnocrația, chiar „etatismul autoritar“ (N. Poulantzas) cu accentele sale prezidențialiste. Concluziile lui Gramsci, dezvoltate în noile condiții, au oferit elementele necesare fundamentării strategiei euro-comuniste : necesitatea unui „război de poziție“ al clasei muncitoare față

²⁵ Jan Szczepánsky, *Noțiuni elementare de sociologie*, Editura științifică, București, 1972, p. 425—426.

²⁶ Tudor Vianu, *Opere*, vol. 9, Editura Minerva, București, 1980, p. 546—557.

de un alt război de poziție, acela al burgheziei care tinde să dezvolte forme de „revoluție pasivă” *.

În problema crizei valorilor politice, ca indiciu al unei crize de civilizație, Raymond Polin aduce un punct de vedere interesant prin conceptul creat de el — corelativ cu cel de obligație politică —, de *obligație culturală*, care-și găsește expresia sa elementară în obligația de educație, ca mijloc de a participa la cultură și ca operă a libertății. Este, cel puțin pînă la un punct, firească această legătură, din moment ce cultura este cea care favorizează valori, care-i învață pe cei ce se hrănesc cu ele, să se depășească și să o depășească. Tocmai de aceea, „slăbirea obligației culturale, prăbușirea semnificației sale antrenează slăbirea obligației politice și pot antrena efectiv ruina sa” ²⁷.

În lumina acestor precizări dobîndesc o semnificativă lumină suplimentară încărcăturile axiologice ale opțiunilor strategice fundamentale ale mișcării comuniste din unele țări capitaliste dezvoltate. Dar tot prin această prismă poate fi înțeleasă în fundamentele ei strategia dreptei. Denunțînd monopolul *intelectual* al stîngii (cu deosebire marxiste), „noua dreaptă” pretinde că este doar o „mișcare culturală”, preferința sa fiind să se instaleze în domeniul culturii, acest post de comandă al valorilor. Conservînd o anumită turnură și un anumit conținut „obligației culturale” și desfășurînd astfel „revoluția pasivă” ce-i este necesară, dreapta burgheză năzuiește să conserve și obligația politică în limitele consensului.

Desigur, o epocă de transformări sociale și naționale structurale rapide pune un accent deosebit pe „valorile schimbării” (astfel nici nu s-ar putea explica această contraofensivă a vechiului), pe valorile alternativei la prezent, pe valorile revoluționare. Spectrul valoric al schimbării este foarte larg și el se mișcă între mai mulți poli: empirism și proiect social global, știință și utopie, reformism și revoluționarism, progres tehnic și progres uman etc., etc. Nu insistăm prea mult asupra lor.

Contestația globală și vehementă a *establishment*-ului capitalist în cadrul contraculturilor, cu tot elanul moral conținut și semnificația axiologică a emancipării totale, a avut multe puncte comune cu vechiul socialism utopist, dar mai ales unul esențial: lipsa unui proiect realist de schimbare. De aici și o întărire a pragmatismului în proiectele și platformele social-politice și un avans considerabil al mișcărilor social-democrate. Eșecul stîngismului a contribuit mult, în opinie și practică, la consolidarea și extinderea Internaționalei socialiste. Punctul de vedere, teoretizat mai ales de Partidul social-democrat din R.F.G. și alimentat de raționalismul critic al lui Karl Popper, prevedea o abordare „Stück für Stück”, bucată cu bucată și pas cu pas, contestînd ca utopie orice proiect global și validînd empirismul reformist. Trebuie să constatăm că, între timp, s-au produs interesante mutații radicalizante în mentalitatea și practica unor partide socialiste și social-democrate. Ele au fost chemate la viață și de uzura reformismului prin falimentul „statului bunăstării”. Proiecte globale n-au lipsit nici ele din această perioadă, anii de început ai noii faze a crizei (1973—1976) fiind cei ai afirmării intense și active a unui suflu nou în mișcarea comunistă și muncitorească. După cum succesele socialismului veneau să confirme un nou set de valori în acțiune.

* Interesanta problemă a „revoluției pasive” a făcut obiectul lucrărilor Colocviului Gramsci de la Florența (decembrie 1977).

²⁷ Raymond Polin, *op. cit.*, p. 62.

Ele erau cu atât mai necesare, cu cât ideologia burgheziei monopoliste — ca un reflex și o componentă a crizei — dobîndea accente tot mai pesimiste și uneori romantic paseiste. Reapariția romantismului paseist în forme noi — dar toate cu viziune retrospectivă — este foarte tipică pentru criza valorilor. Să ne amintim doar de funcțiile retrograde ale romantismului politic din secolul al XIX-lea²⁸. Formele actuale proiectează viitorul în... trecut. „Noua dreaptă“ își situează idealul în Europa precreștină; neoconservatorismul a sfîrșit prin a se împăca cu capitalismul, devenind apărătorul său în forma revolută a liberalismului *laissez-faire*. „Noii filozofi“ nu se îndreaptă față spre trecut, dar declarînd schimbarea, din cauza universalității obsedante și malefice a puterii, fără obiect, proclamă și „imposibilitatea revoluției“, avînd credința că în felul acesta au „înghețat“ mersul istoriei, că „au pus revoluția la frigider“.

Firește, în aceste condiții, responsabilitatea celor ce și-au asumat, împreună cu popoarele și în deplină consonanță cu interesele și voința lor, sarcina creării valorilor revoluționare, are dimensiuni uriașe. Ea trebuie să promoveze cutezători, dar realist, proiectele de inovație socială și politică, să evite secretarismul, luînd în seamă interesele reale fundamentale ale omenirii. Aceasta este o operație continuă și mereu renovată, mai ales în condițiile unui timp istoric cum este cel al epocii pe care o parcurgem. Cu atât mai mult, cu cât orice sinteză de valori nu este decît istorică și provizorie, iar o invenție de valori — ca orice operă istorică — se desface dacă nu se reînnoiește. Creația valorilor trebuie să fie adevărată, autentică și nu declarativă și, mai ales, permanentă; adică fără renunțări sau autoliniștire prin automulțumire. Istoria este un judecător sever — iar severitatea ei, văzută în perspectivă, s-a dovedit și dreaptă.

²⁸ Ovidiu Trăsnea, *Doctrine politice ale capitalismului contemporan. Studii critice*, Editura politică, București, 1977, p. 106—108.

1784 – EVENIMENT DE SEAMĂ ÎN ISTORIA LUPTEI REVOLUȚIONARE DIN ȚARA NOASTRĂ

CONSTANTIN CORBU

Potrivit cu nivelul fiecărei epoci, istoria românească a cunoscut în desfășurarea ei și o anume densitate a evenimentelor mari. Faptul este de semnificație, indicînd că poporul nostru a construit mult și de teme în linie revoluționară. Fructificînd în creuzetul lor ceea ce acumulase anterior gîndirea și acțiunea maselor și sintetizînd noi valori revoluționare, ele s-au constituit în resorturi pentru accelerarea vremurilor, în piscuri pentru scrutarea orizonturilor, pentru lansarea perspectivelor. Se poate spune că evenimentele mari formează acel șirag de nestemate în care se condensează și strălucesc luminile întregii istorii naționale și care oglindesc cursul înaintării țării pe treptele timpului. Unele dintre acestea au marcat începuturi de epocă, au adus întemeieri și direcții programatice care s-au dovedit valabile pentru îndelungi perioade, imprimîndu-se în fizionomia spirituală, în conștiința de sine a poporului.

Marea ridicare de la 1784, de la declanșarea căreia se împlinesc, în toamna acestui an, două veacuri, face parte din rîndul acestora. Este, de fapt, prima revoluție românească pentru emanciparea socială, pentru libertatea și unirea națională a tuturor românilor în epoca modernă, căreia îi va succeda, în aceeași linie programatică, cea de la 1821. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Revoluția din Transilvania de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, și revoluția din 1821 din Țara Românească, condusă de Tudor Vladimirescu, au pus puternic în evidență atît marile resurse revoluționare ale maselor populare, cît și năzuința imperioasă spre unitate a celor trei principate românești”¹.

Odată cu această amplă ridicare se inaugurează suita momentelor cardinale de luptă revoluționară a poporului nostru pe calea edificării României moderne, a căror bază și principală forță de înfăptuire a fost țărănimea, ca participantă și dinamizatoare a luptei pentru dreptate socială și națională și, alături de ea, lucrătorii perioadei. Este, în fapt, cea

dintii încercare de eliminare concomitentă a regimului feudal și a dominației străine prin acțiunea generală a maselor largi populare. Istorică ridicare a preconizat, pe plan social, trecerea la înlăturarea iobăgiei, iar pe plan național a reprezentat prima exprimare de anvergură a dezideratelor națiunii române specifice pentru întreaga epocă modernă. Pe firmamentul carpato-danubian-pontic se iveau astfel puternice lumini revoluționare, care vor trasa mersul procesului revoluționar propriu întregii epoci ce se deschidea, marcat de o multitudine de evenimente cruciale: revoluțiile de la 1821 și 1848, Unirea Moldovei și Munteniei, la 1859, și constituirea statului național modern român, reforma agrară de la 1864, cucerirea independenței statale depline, la 1877—1878, revoluția socială țărănească din 1907, războiul național și popular din 1916—1918, Marea Unire de la 1918.

Prin revoluția de la 1784, apoi prin cea de la 1821, ambele cu vădit ecou continental, românii nu numai că s-au integrat în tumultul acțiunii popoarelor dornice să-și construiască perspectivele pe temeiul idealurilor avansate ale timpului, ci s-au înscris în rîndul făurarilor spiritului înnoitor care cuprinsese Europa în acea epocă. Căci — așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — momentul 1784 desemnează „Una dintre cele mai profunde și mai răsunătoare mișcări țărănești cunoscute pe continentul nostru”².

Dimensiunile marii ridicări de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan se exprimă în faptul că ea a avut un caracter de *revoluție*, vizînd schimbarea unei orînduiri sociale și, concomitent, a unui regim politic. Unii istorici, interpretînd luptele țărănimii drept ridicări sociale spontane, au considerat-o răscoală. Iar alții, fără să se ocupe îndeaproape de acest aspect, au calificat-o cînd răscoală, cînd insurecție, război țărănesc sau revoluție, înclinînd să o socotească, de fapt, revoluție. Analiza datelor care o definesc indică în chip specific că această mare ridicare întrunește caracteristicile de esență ale unei revoluții propriu-zise, atît prin pregătire, *deliberată*, prin program — unul dintre cele mai avansate, mai radicale din epocă, chiar pe plan european —, exprimînd gradul de *conștientizare politică* a făurarilor ei, prin forțele angrenate în luptă, reprezentînd elementul *înnoitor* al societății românești, cît și prin înfăptuiri — rînduiri de dreptate socială și libertate națională instaurate atîta vreme cît revoluția a fost victorioasă — și prin consecințe, care s-au răsfrînt structural asupra întregii evoluții ulterioare a poporului nostru.

Cu o deosebită putere reliefează marea luptă de la 1784 *potențialul revoluționar al țărănimii*, care, în noua epocă, primește noi trăsături, sintetizîndu-se în capacitatea de a iniția, de a organiza și de a desfășura revoluții naționale și sociale. Principalele probleme cu care se confrunta țărănimea erau, în același timp, probleme de bază și stringente ale țării, după cum marile idealuri și năzuințe ale maselor țărănești erau, practic, idealuri fundamentale ale tuturor celorlalte categorii sociale exploatate și asuprite. De altfel, principala contradicție pe planul social și politic din țările românești continua să fie, și în perioada de început a epocii moderne, cea dintre masele de lucrători ai ogoarelor și exploatatorii feudali, iar pe de altă parte dintre poporul român, a cărui imensă majoritate o forma țărănimea, și opresorii străini. Mersul înainte al societății implica abordarea și soluționarea acestora în favoarea maselor nedreptățite, a po-

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 451.

porului român îndeobște. Realitățile sociale și politice cereau și făceau, astfel, iminentă o acțiune revoluționară de fond, care să dea lovituri decisive rînduielilor feudale și protectorilor acestora — forțele retrograde externe. Țărănimea declara deschis că vrea să pună capăt împilării nobiliare și habsburgice din Transilvania, rînduielilor boierești și regimului fanariot în Moldova și Țara Românească, a căror presiune economică și politică era în continuă creștere asupra lumii satelor în primul rînd, iar în plan național asupra poporului român în ansamblul său. Prin țărănime, așadar, ca forța socială de bază în cadrul maselor poporului, aspirațiile spre libertate națională și socială căpătau valori programatice noi, proprii epocii moderne³.

Reține interesul faptul că masele țărănești, vădind discernere politică, au evaluat real problematica și necesitățile economice-sociale și politice — ale ei și ale societății —, au decantat și au ierarhizat în consecință obiectivele de luptă, și-au asumat responsabilitatea de a materializa aceste obiective. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „țărănimea noastră a demonstrat, secole de-a rîndul, înaltul ei spirit de răspundere și de sacrificiu“⁴, și aceasta pune în lumină existența conștiinței ideologice-politice a maselor țărănești, a simțului lor politic sănătos, transpuse atît în program, cît și în acțiunea revoluționară deliberată. Prin ansamblul prevederilor sale programatice, „formulate în mod conștient de repetate ori și în diferite prilejuri — scrie Ștefan Pascu —, mișcarea țăranilor din 1784 depășește caracterul unei răscoale țărănești obișnuite“⁵. Răscoalele, îndeobște, vizează anume ameliorări de natură economică, ușurarea povărilor fiscale, fără să atace bazele orînduirii sociale exploatoare, în vreme ce „mișcarea din 1784 urmărea schimbarea structurii social-economice și social-politice“⁶. Formele de luptă au fost, desigur, cele proprii răscoalelor sau războaielor țărănești, dar ele aveau să fie utilizate, în acest caz, în vederea înlăturării obiectivelor unei revoluții și au produs efectele unei revoluții. Sub acest raport, al modalităților de acțiune, momentul 1784 este, în același timp, și răscoală, și război țărănesc și revoluție⁷, aceasta din urmă cuprinzîndu-le pe toate. Într-o lucrare nu de mult apărută, Ștefan Pascu conchide că ridicarea condusă de Horea, Cloșca și Crișan „a fost mai mult decît o răscoală țărănească, fie ea și mare. A fost o revoluție populară“ (subl. ns.).⁸ D. Prodan, în monumentală sa operă consacrată evenimentului, deși folosește termenul de răscoală, îl tălmăcește, de fapt, ca revoluție, scriind că la 1784 a fost „prima zguduire puternică a orînduirii feudale din cuprinsul țării noastre. Ea deschide procesul revoluționar de răsturnare a raporturilor feudale“⁹.

Factorii care au pregătit marea ridicare de la 1784 învederează cu prisosință că ei convergeau spre o revoluție și o cereau în mod imperios.

³ A se vedea pe larg : Constantin Corbu, 1784 — răscoală sau revoluție ?, în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 3/1983, p. 125—133.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 25, Editura politică, București, 1984, p. 116.

⁵ Ștefan Pascu, *Războiul țăranilor din 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, București, 1957, p. 56.

⁶ *Ibid.*

⁷ Ștefan Pascu, *Publicarea izvoarelor documentare ale răscoalei lui Horea, în Izvoarele răscoalei lui Horea*. Sub redacția acad. Ștefan Pascu. Seria A. *Diplomataria*, vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1982, p. XVII.

⁸ Ștefan Pascu, *Ce este Transilvania ?*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 112.

⁹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 13.

Sint, în prim-plan, nu factori ai circumstanțelor imediate, ci puternice și îndelungate antecedente istorice, necesități generale, economice-sociale și politice, ale societății românești. Nicolae Densușianu, recunoscut pentru aprofundările sale asupra acestui moment, conchide că poporul român se ridicase la 1784 deoarece „dorea pământul ocupat de nobili, fiindcă avea conștiința că a fost odată proprietatea sa, dorea Transilvania, fiindcă se credea singurul moștenitor legitim al acestei patrii, dorea, în fine, expulsiunea elementului dominant [opresor], fiindcă numai singur se considera națiunea legală în Transilvania. Pe lângă libertatea de servitutea feudală, revoluțiunea de la 1784 tindea pe linia primă la liberarea poporului român din servitutea publică, la liberarea Transilvaniei de domnia altor rase [neamuri]. În scurt, revoluțiunea de la 1784 voia să distrugă sistemul politic al celor trei națiuni privilegiate din Transilvania și, pe ruinele sale, să întemeieze un sistem politic român”¹⁰. Conducătorii revoluției de la 1784 — remarca I. B. Mureșianu — au tins „spre înlăturarea totală a servituții”. Principiile acestei revoluții, izvorite din sufletul obidit al poporului român, „au trebuit să fie pronosticul fatal al decadenței feudale... Libertatea, egalitatea și fraternitatea, apoteozate în Apus abia după cinci ani de la prima scînteiere a tendinței de reformă socială din Ardeal, își găsise impulsul în aceleași motive, urmărind aceleași țeluri”¹¹. Lupta de la 1784 — scria Nicolae Iorga — a fost o acțiune de „ridicare a claselor de jos, de dărîmarea privilegiilor”¹². Ea a fost „o mișcare națională”¹³, iar Horea „un adevărat dac liber, un costoboc, dintre aceia care, după pieirea statului lor, venea din aceste adîncuri muntoase ca să-și răzbune neamul asupra noilor stăpîni”¹⁴. C. Stoicănescu arăta, tot asemenea, că, după modul cum s-a desfășurat, „această revoluție a fost una dintre cele mai grandioase epopei” ale istoriei noastre¹⁵.

Însemnătatea marii ridicări sociale și naționale de la 1784 a fost larg relevată de către o seamă de socialiști români, care i-au detașat dimensiunile de revoluție. În 1895, la aniversarea a 110 ani de la izbucnirea acesteia, „Lumea nouă”, organul central de presă al P.S.D.M.R., i-a consacrat mai multe articole, a evocat martiriul lui Horea, Cloșca și Crișan, caracterizați „capii Revoluției țărănești”. Ioan Nădejde aprecia momentul 1784 revoluție, idee conținută în chiar frontispiciul articolului său din „Lumea nouă”, intitulat : *Revoluția țărănească de la 1784*¹⁶. Iar mai tîrziu, în 1940, militantul comunist și istoricul Miron Constantinescu, referindu-se la cauzele ridicării de la 1784, scria : „Feudalii deveniseră, nu numai prin opresiunea lor generală, dar și prin piedica pe care o puneau dezvoltării schimbului liber între țărănime și negustori, o barieră de netrecut. Țăranii au încercat să o înlăture...”¹⁷. El numea această mare luptă „fază a revoluției democratice”¹⁸.

¹⁰ Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria. 1784—1785*, București, 1884, p. 5.

¹¹ I.B. Mureșianu, *Un veac și jumătate de la tragicul sfîrșit al martirilor Horea, Cloșca și Crișan, conducătorii mării mișcări de dezrobire socială și națională*. Note istorice, Timișoara, 1935, p. 5.

¹² Nicolae Iorga, *Horia, Cloșca și Crișan*, Vălenii de Munte, 1937, p. 4.

¹³ *Ibidem*, p. 7.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1938, p. 30.

¹⁵ C. Stoicănescu, *Revoluțiunea lui Horia*, Timișoara, 1937, p. 4.

¹⁶ „Lumea nouă”, anul I, nr. 97 din 9 februarie 1895.

¹⁷ Miron Constantinescu, *Cauzele răscoalei lui Horia*, București, 1940, p. 44—45.

¹⁸ *Ibidem*, p. 45.

Datorită coeziunii în luptă a maselor populare, viziunii sale unitare asupra modalităților de acțiune și a țelurilor de abordat, revoluția de la 1784 a avut o conducere unitară. Horea, Cloșca și Crișan erau recunoscuți conducători de către toți participanții la revoluție, chiar și în zonele în care nu au putut fi prezenți. Împreună, ei au alcătuit un adevărat consiliu și stat-major revoluționar. Horea a fost unanim considerat șeful suprem al revoluției, conducătorul și inspiratorul ei ¹⁹. Personalitatea sa întruchipează „o rară figură în istoria dezvoltării omenesti — cum îl caracterizează Al. Papiu-Ilarian —, una dintre acele inimi mari care sînt capabile a cuprinde singură în sine toate durerile seculare ale unui popor și toate suvenirile lui, și toate patimile lui cele legitime” ²⁰. Marea identitate spirituală a lui Horea se sintetizează în faptul că „a știut să se înalțe la ideile umanității” ²¹.

Inteligență excepțională, Horea s-a format la înțelepciunea populară multimilenară. Gîndirea sa, de o mare agerime și forță de creație, se identifică, în substanță, cu aceea a conducătorilor revoluțiilor de la 1821 și 1848. După cum se cunoaște, publicistul german Friedrich Schiller a întocmit un studiu despre revoluția din Transilvania, în care îl caracterizează astfel pe Horea : „era învățat, un mare maestru, cu multă iscusință și șiretenie. Vorbea perfect limba germană și a citit mulți scriitori germani, ale căror scrieri le-a adîncit” ²². Chiar dacă ar fi exagerate „aceste cuvinte privitoare la Horea — arată Ștefan Meteș —, e sigur că conducătorul revoluției românilor din 1784 a fost un om deștept, care a pregătit îndelung mișcarea de eliberare a fraților săi, făcînd apel la toți factorii care i-ar putea fi utili pentru realizarea planului său” ²³.

Horea a fost un precursor, pe un plan mai larg, al gîndirii revoluționare moderne, în a cărui viziune s-au proiectat aspecte fundamentale ale spiritului înnoitor al umanității. Iobag fiscal, înainte de revoluție el a lucrat ca meșter dulgher și constructor de case, vestit fiind ca arhitect popular. Devenind jeler, a avut posibilitatea să se deplaseze nestingherit prin toată Transilvania, apoi să întreprindă călătoriile la Viena, ca purtător de cuvînt al iobagilor, al românilor transilvăneni. Virtuțile sale de revoluționar, viziunea sa de adîncime în domeniul național și social l-au făcut organizatorul și conducătorul luptei maselor de români de peste munți și autorul programului revoluționar de acțiune al poporului în zorii noii epoci a istoriei românești ²⁴. Cloșca a fost cel mai apropiat de Horea, fiind socotit primul căpitan al acestuia. Înainte de revoluție a vizitat des satele de pe domeniul Zlatnei „ca agitator printre țărani”, pe care i-a pregătit pentru luptă. Al doilea căpitan al lui Horea, Crișan, iobag și el, iar apoi militar, se va ocupa în timpul revoluției de instrucția ostășească a iobagilor. El a fost cel care, practic, a declanșat revoluția. Era recunoscut prin intransigența față de exploatare ²⁵.

¹⁹ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea întâi, București, 1942, p. 405 ; Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, Editura politică, București, 1976, p. 142.

²⁰ Al. Papiu Ilarian, *Horea, Cloșca și Crișan*, în *Tezaur de monumente istorice pentru România*, tomul III, București, 1864, p. 304.

²¹ *Ibid.*

²² Ștefan Meteș, *Lămuriri noi privitoare la revoluția lui Horia*, Sibiu, 1933, p. 53.

²³ *Ibid.*

²⁴ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 144—145.

²⁵ D. Prodan, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, București, 1938,

Revoluția a fost minuțios organizată pe temeiul unor obiective clar formulate și organic însușite de mase. Cu mult timp înainte de declanșarea ei, Horea, Cloșca și Crișan au fost adevărații propagatori ai programului de luptă al acesteia. Ei au cutureierat sat după sat, pe zone întinse, au explicat țăranimii problemele legate de situația lor, au încurajat-o în acțiune, au întreținut o stare de spirit revoluționară, stîrnind o cumplită spaimă în rîndurile nobilimii. Încă în anii 1765—1770 — relevă I. B. Mureșianu —, oamenii lui Horea „pregătesc în șoaptă răzvrătirea, convingînd poporul de necesitatea absolută a acestui eveniment, prin argumente istorice”²⁶. În aceiași ani, prefectul de Bihor raporta confidențial la Viena că Horea străbate satele și îi îndeamnă pe iobagi la revoluție. „Deci, cu 20 de ani înainte — conchide Ștefan Meteș —, el lucra pentru răspîndirea ideilor revoluționare în masele populare”²⁷.

Pregătirea revoluției evidențiază ideea legăturii ei efective cu celelalte două țări românești, Moldova și Muntenia, ceea ce îi relevă, de asemenea, semnificația ca purtătoare de mesaj al întregului popor român. Așa cum remarcă Ștefan Meteș, „Pentru ajutor în acțiunea sa, [Horea] s-a adresat și românilor din Moldova și Țara Românească”²⁸. În această privință, un nobil maghiar din Turda, Ioan Gyöngsi, consemna următoarele într-o scrisoare din 3 februarie 1785 : „Românii nu numai de un an, ci de mai mult, încet-încet, s-au tot pregătit, dar, mai ales, în vara trecută ; îndeosebi, vedem și aceea că... stăteau în corespondență cu țările vecine : Moldova și Țara Românească, de la care așteptau ajutor. Pot să scriu sigur că, pe la începutul acestui an, vreo 30 000 de români din Moldova voiau, prin pasul Ghimeșului, să năvălească în Treiscaune”²⁹.

Ca urmare a propagandei insistente desfășurate în rîndurile maselor populare, în Transilvania starea de spirit revoluționară era dominantă. Masele nu-și ascundeau intenția și dorința de a porni la acțiune. Atmosfera de revoluție se vădea în toate. Declanșarea ei era iminentă. Sub acest semn, agitațiile și acțiunile țărănești împotriva nobilimii creșteau în acuitate. La poarta celor bogați și în piețe ale țărgurilor apăreau scrisori anonime care incriminau opresiunea feudală, apăsarea străină și anunțau apropiata izbucnire a revoluției. Asemenea scrisori circulau peste tot, iar autorii lor erau urmăriți cu strășnicie, căci „îndemneau la răscoală și răzbunare contra nobililor, dar și la solidaritatea iobagilor”³⁰.

În vara anului 1784 cursul evenimentelor indica un singur sens, cel al revoluției, „toată nobilimea era convinsă că revoluția are să izbucnească”³¹. Situația grea a țăranimii, cauzele adînci și imediate, ca și propaganda organizată de conducătorii ei, pregătirile atente întreprinse de către Horea aveau să explice întinderea vertiginoasă a revoluției, îndeosebi în satele locuite de moți. „Iuțeala uimitoare cu care s-a răspîndit mișcarea din Munții Apuseni arată cît de mult era ea în consensul mulțimilor românești ale Ardealului. În sufletul iobagilor Horea se însutise, se înmiise și acum vorbea pretutindeni. Ingrății nemeși unguri începeau să strige : «Cîte sate românești în Ardeal, atîția Horea sînt». Analistii vremii notează chiar, pînă în cele mai îndepărtate cătune, nerăbdarea, abia stăpî-

²⁶ I. B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 14.

²⁷ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 53.

²⁸ *Ibidem*, p. 54—55.

²⁹ *Ibidem*, p. 7.

³⁰ *Ibidem*, p. 9.

³¹ Nicolae Firu, *Date noi referitoare la revoluția lui Horea. 1784—1785. Culese din Arhiva județului Bihor, Oradea, 1937*, p. 13—14.

nită, cu care se aştepta venirea răscoalei, de populaţia iobăgită a românilor“³².

În iarna lui 1783—1784, Horea, profitînd de faptul că împăratul nu se afla în capitala habsburgică, a intrat în legătura cu societatea de aici, *Frăţia de cruce*, care milita pentru eliberarea românilor transilvăneni şi bănăţeni „din jugul asupritorilor“³³. El spera să obţină concursul acesteia în realizarea programului său revoluţionar. Semnificativ este şi faptul că Horea şi ceilalţi conducători revoluţionari, tocmai din dorinţa de a pregăti cît mai temeinic revoluţia şi de a-i asigura succesul, au considerat că declanşarea ei ar fi mai oportună în anotimpul primăverii, respectiv în primăvara anului 1785. „Gheorghe Crişan încă de mult proiectase o răscoală a ţăranilor români contra nobilimei, de aceea, aflînd el de nemulţumirea ţăranilor din Munţii Apuseni, dar, mai ales, a celor de pe domeniul erariului Zlatna, şi înţelegînd că capul mişcării de aici este Nicolae Ursu, zis şi Horea, a intrat în legătură cu dînsul şi după multe chibzuiuri şi sfaturi au hotărît ca în primăvara anului 1785 toţi ţăranii români din judeţele Alba şi Zarand să se răscoale contra nobilimei“³⁴. Dacă, totuşi, revoluţia a început în toamna anului 1784, cauza, după cum apreciază C. C. Giurescu, a fost teama de eventuale deconspirări³⁵. Se adaugă la aceasta împrejurarea că, „Deşi răscoala generală era proiectată pentru primăvara anului 1785, mulţimea ţăranilor fugiţi de la vatră şi care petreceau în adîncul munţilor şi codrilor sili capii mişcărilor să înceapă lupta mai cîrînd de cum era hotărîtă“³⁶. Tot pentru prevenirea deconspirărilor, înainte de începerea luptei „statul major al revoluţiei luă jurămîntul în mod solemn de la fiecare iobag în parte, pe sabia scoasă jumătate din teacă“³⁷.

Temeinica pregătire a revoluţiei s-a vădit în rapida extindere şi adîncire a ei, în nivelul ridicat al organizării luptătorilor ei. În cîteva zile după declanşarea mării ridicări, a fost constituită, mai ales în Munţii Apuseni, o adevărată armată revoluţionară, cu un pronunţat caracter democratic. Horea a început alcătuirea armatei revoluţionare în satele din Munţii Abrudului. În cadrul unor adunări populare, în urma propunerilor iobagilor, el a numit 50 de căpitani. Aceştia erau ajutaţi de căprari (decurioni), propuşi, de asemenea, de iobagi, să se ocupe, în principal, de organizarea cetelor de luptători în fiecare sat, de înarmarea acestora şi aveau sarcina să-i conducă pe ţărani în luptă³⁸. În zonele din afara Munţilor Apuseni, unde conducătorii revoluţiei nu au putut ajunge, ca, de pildă, în zonele Aradului şi Clujului, masele au fost conduse de căpitani aleşi de ele. În localităţile cu populaţie românească şi de naţionalitate maghiară au fost aleşi peste 80 de căpitani. Toţi aceştia îl recunoşteau pe Horea drept conducător suprem.

Luptătorii revoluţiei, care acţionau în formaţiuni nu prea mari, pînă la cîteva sute de oameni, formau, în totalitatea lor, o armată revoluţionară de peste 15 000 de ostaşi. Ei dobîndiseră cunoştinţe militare, aveau co-

³² Ion I. Ionică, *Horia*, Braşov, 1937, p. 17.

³³ I. Lupaş, *Împăratul Iosif II şi răscoala ţăranilor din Transilvania*, Academia Română, „Memoriile Secţiunii istorice“, seria III, tomul XVI, Mem. 13, Bucureşti, 1935, p. 270.

³⁴ Nicolae Firu, *op. cit.*, p. 19.

³⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, p. 405.

³⁶ Nicolae Firu, *op. cit.*, p. 37.

³⁷ I. B. Mureşianu, *op. cit.*, p. 16.

³⁸ Constantin Ucrain, *Oastea lui Horea*, Editura militară, Bucureşti, 1980, p. 32

mandanți și arme³⁹. Ideea organizării formațiunilor înarmate pe sate urmărea asigurarea bazei militare *unice* a revoluției. Aceste formațiuni aveau o dublă misiune : să apere satele și să intervină, la ordinul conducătorului suprem al revoluției, acolo unde era nevoie.

Baza socială a armatei revoluționare au constituit-o țărănimea și lucrătorii — care au polarizat în jurul obiectivelor revoluției toate celelalte categorii sociale împilate. Au luptat împreună țărani iobagi în marea majoritate, apoi țărani liberi din punctul de vedere juridic, dar dependenți pe planul economic, țărani români și, alături de ei, cei de naționalitate maghiară și germană, iobagi de pe moșii și din mine, iobagi ai statului și ai nobililor. Au participat minerii din Munții Apuseni și Baia Mare, lucrătorii de la ocnele de sare din Maramureș, precum și meșteșugarii (lemnari, fierari) ș.a.⁴⁰. Trăsătura fundamentală a acțiunii maselor a fost strinsa lor unitate în luptă, ceea ce a asigurat afirmarea impresionantă a revoluției, victoria ei, instaurarea, vreme de aproape trei luni, a rînduiriilor populare, a autorității democratice românești. Această unitate a avut o deosebită însemnătate pentru dezvoltarea istorică ulterioară, pentru ascensiunea poporului nostru într-o nouă etapă a evoluției sale în epoca modernă. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „În întreaga istorie zbuciumată a luptei poporului român împotriva dominației străine, pentru eliberarea socială și națională, unirea forțelor progresiste naționale a reprezentat factorul determinant al victoriilor dobîndite“. Atît războaiele de neațîrnare, cît și luptele sociale, între care revoluția de la 1784, „toate se caracterizează prin preocuparea de a uni forțele populare. Realizarea unității în aceste lupte și bătălii a dat impuls dezvoltării forțelor de producție, ridicării poporului nostru pe noi trepte de progres și civilizație“⁴¹.

Unității de acțiune a maselor i-a corespuns unitatea programului revoluției, sintetizat și prezentat poporului în circumstanțele de început ale luptei. Efervescența revoluției a determinat o rapidă evoluție a cristalizărilor programatice, adîncirea lor. Conducătorul revoluției, Horea, a făcut primele concretizări programatice la 4 noiembrie, la Blăjeni, și la 8 noiembrie, la Bucium. Alături de înlăturarea nobilimii ca clasă, ele prevedeau, în esență, desființarea robotei pe pămînturile nemeșesti, alungarea vechilor funcționari, unguri sau austrieci, ai comitatului sau domeniului și înlocuirea lor cu administrație românească. La 11 noiembrie 1784, cînd revoluția se extindea și se exprima deosebit de puternic, iar numărul luptătorilor era în creștere, a fost întocmit și trimis nobilimii refugiate în cetatea de la Deva cunoscutul *Ultimatum*, sinteza dezvoltărilor programatice ale revoluției, actul fundamental al acesteia. Documentul, cum s-a remarcat, formulează „surprinzătorul și minunatul program al revoluției din 1784, întocmit cu cinci ani înaintea revoluției franceze și care, totuși, cuprinde răsplat bazele acelei revoluții ce a zguduit lumea și pînă și ideile exproprierii și împrăștiării din România de acum“ — scria C. Stoicănescu, în 1937⁴².

³⁹ *Ibidem*, p. 29.

⁴⁰ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 186 și urm.; Cornelia Cîmpeanu, *Date cu privire la atacul iobagilor asupra nobilimii din Ciacova, Vurpăr și Vințul de Jos în timpul răscoalei din 1784*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, Editura Academiei R.P.R., Cluj, 1960, p. 276—277; Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 9, 55.

⁴¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 239.

⁴² C. Stoicănescu, *op. cit.*, p. 61.

Ultimatumul de la Deva conține șase puncte, care preconizau, convergent, desființarea nobilimii ca clasă, prin exproprierea ei, obligarea nobililor la o activitate productivă, care să-i facă să trăiască în mod echitabil, din munca lor, integrarea acestora în rîndul neprivilegiaților. Nobilii stăpîni de pămînturi — se arăta în acest document — „să părăsească pentru totdeauna moșiile nobiliare”, nobilimea să nu mai fie, ci fiecare unde poate primi o slujbă crăiască din aceea să se întrețină, plătind dări „tot așa ca și poporul contribuabil de rînd”. *Ultimatumul* cuprindea, totodată, partea de construcție a revoluției; el preconiza instaurarea unor noi rînduieli sociale și asigurarea libertății naționale. Punctul al cincilea cerea ca „pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd”⁴³.

Formularea programatică a aspirațiilor revoluționare pornindu-se de la țărănime — ca temei al revoluției, ca purtătoare a tuturor năzuințelor sociale avansate, a idealurilor naționale românești — „E cel mai important act al ei, cel mai general, cel mai sintetic. E actul nimicitor pentru nobilime, pentru raporturile feudale în genere, concluzia ultimă a răscoalei, a problemei sociale și a pămîntului, așa cum o credea țărănimea. Generalitatea lui îi dă un prestigiu istoric capital”⁴⁴. Identitatea țărănească a acestor formulări programatice nu însemnează o coborîre a ștachetei, ci, dimpotrivă, definește însăși stringența istoriei românești prin viziunea clasei care forma atunci centrul vieții politice-sociale și naționale, expresia înmănușării idealurilor fundamentale economice-sociale și politice ale poporului nostru. Într-o îndelungă perioadă istorică — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, „principala forță socială a poporului nostru a fost țărănimea, ea jucînd rolul esențial atît în luptele pentru dreptate națională și socială, pentru independență, în producerea bunurilor materiale ale societății, cît și în conservarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești”⁴⁵. Ca urmare, în programul revoluției de la 1784 totul se privește „de jos în sus. E formula masei țărănești de rezolvare, într-o viziune proprie, primară, a problemei națiunii pornind de la adîncile ei temeiuri sociale și naționale. E o întregire indispensabilă a viitorului program de emancipare completă, socială și națională...”⁴⁶.

Revoluția de la 1784, mai ales prin programul său, privește, așadar, nu în urmă, spre trecut, ci în perspectivă, în viitor, într-o viziune simplă, dar radicală, „Viziunea țintind mai departe decît programele agrare ale revoluției secolului următor pe care o pregătește”⁴⁷. Și este de remarcant că țărănimea, care avusese rolul principal în lupta pentru libertate națională, va constitui elementul de bază nu numai în revoluția de la 1784, ci în toate revoluțiile din veacul al XIX-lea. „*Țărănimii* — scrie D. Prodan — *îi revine deplin meritul de a fi deschis, de la sine, procesul revoluționar al emancipării națiunii, chiar de la temeliile sale*”⁴⁸.

Pe parcursul revoluției, după armistițiile înșelătoare și ciocnirile cu armata, masele s-au convins că nu pot aștepta binefaceri de la împărat, ceea ce a făcut ca programul revoluționar să se completeze și mai pregnant cu latura antiabsburgică. Revoluția în desfășurare a negat deschis autoritatea împăratului și a preconizat o conducere populară românească, în

⁴³ D. Prodan, *op. cit.*, p. 422—424.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 426—427.

⁴⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 35.

⁴⁶ D. Prodan, *op. cit.*, p. 427.

⁴⁷ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 709.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 711—712.

frunte cu Horea. Latura de construcție națională implica, astfel, ideea suveranității. Masele revoluționare, conducătorii lor, întrezăriseră modalități anume de organizare a societății viitoare, chiar dacă nu pînă în cele mai mici detalii ⁴⁹.

În acțiunea pentru răsturnarea nobilimii ca clasă, masele au folosit formele de luptă cunoscute din perioadele anterioare. Ele au trecut la atacarea proprietăților acesteia, au dat foc castelelor, au ars registrele cu sarcinile feudale, s-au răfuit nu numai cu nobilii maghiari, ci și cu autoritățile locale, funcționari ai Curții de la Viena. În unele locuri, averea nobililor a fost împărțită, pe principii democratice, între iobagi. O formă generalizată de luptă a fost refuzul efectuării robotei. A fost atacată și biserica catolică, instituție feudală exploatare și, în același timp, instrumentul autorităților habsburgice de catolicizare forțată a românilor. În diverse localități, revoluționarii au trecut la acțiuni pentru schimbarea vechii administrații comunale, străine, care sprijinea exploatarea feudală de către fisc. S-a trecut și la organizarea civilă a satelor, prin numirea de către revoluție a unor juzi și jurați noi, români, în locul celor străini, fugiți sau executați ⁵⁰. Prin toate acestea, revoluția croia un drum istoric nou, un orizont nou de viață și civilizație.

În condițiile în care armatele nobiliare erau crunt bătute de armata revoluției, împăratul Iosif al II-lea a ordonat intervenția militară habsburgică pentru a-i salva pe nobili și a „restabili” liniștea în imperiu. Dar masele nu au renunțat la luptă și au organizat rezistența revoluționară, așa cum aveau să procedeze și la 1848. În primele lupte, oastea revoluționară a dobîndit răsunătoare victorii — la Brad, în 27 noiembrie și la Rîmeți, în 29 noiembrie — împotriva unor masive unități militare austriece, puternic înarmate, inclusiv cu tunuri. Revoluționarii nu au dat înapoi nici după ce guvernul, în numele împăratului, a acordat o amnistie generală, la 30 noiembrie. Lui Horea i s-a promis „iertarea”, cu condiția să-i determine pe țărani să renunțe la luptă, dar conducătorul revoluției a comunicat că o atare propunere ar putea fi luată în considerare numai în cazul în care dezideratele maselor vor fi satisfăcute. Dar, la 7 decembrie 1784, la Mihăileni, o puternică unitate habsburgică a atacat violent pe luptătorii revoluționari și au cauzat multe victime. La 8 decembrie Abrudul a fost ocupat de habsburgi, apoi alte localități au căzut în mîinile forțelor represive. Împotriva armatei revoluționare de la Cîmpeni, condusă de Horea, au fost trimise noi unități militare și, la 16 decembrie, ultimele localități din cuprinderea regimului revoluționar liber au fost ocupate de armata de intervenție.

Conducătorii revoluției, în frunte cu Horea, s-au refugiat în munți cu intenția de a relua lupta în primăvara anului 1785. În cele din urmă, ei au fost prinși de către autorități. La 28 februarie 1785, Horea și Cloșca au suferit cumplitul supliciu al tragerii pe roată, sentință hotărîită de către „bunul împărat” încă la 10 ianuarie 1785. Ei și-au dat viața pentru dreptatea națională și socială a poporului român, înscriindu-se în rîndul marilor eroi revoluționari ai istoriei noastre.

Revoluția de la 1784, care s-a exercitat victorios timp de aproape trei luni, a avut consecințe care au lucrat în profunzime și durabil, asemenea oricărei revoluții. Cea mai importantă a fost patentă din 22 august

⁴⁹ Ștefan Pascu, *Răscoala populară de la 1784*, în „Lupta de clasă”, nr. 12, decembrie 1964, p. 38; Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 197.

⁵⁰ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 197.

1785, prin care erau anulate servituțiile personale și se acorda iobagilor libertatea de a se strămuta. Cu toate că nu a desființat propriu-zis iobăgia, această legiuire, precum și alte măsuri luate după revoluție de către autorități în favoarea țăranimii, aveau să deschidă drumul spre o nouă etapă în raporturile dintre nobilime și țăranime, în relațiile feudale și în însăși concepția despre iobăgie. Mai mult, țăranimea a conferit măsurilor luate de Curtea de la Viena pentru îmbunătățirea situației iobagilor un înțeles revoluționar, trecînd la înfăptuirea reformei agrare prin luarea în stăpînire a unor pămînturi nobiliare și la anularea tuturor sarcinilor iobăgești. Deși autoritățile au intervenit cu brutalitate împotriva lor, țăranii și lucrătorii nu au renunțat la luptă nici în anii următori, constituind o permanentă amenințare pentru regimul nobilimii ⁵¹.

Prin tot ceea ce a preconizat și a înfăptuit, revoluția de la 1784 a avut o influență viguroasă și o deosebită semnificație în toate celelalte părți ale pămîntului românesc. „Pentru masele țărănești din Principate [ea] a fost un semnal de luptă pentru dezrobire și un presagiu al involburărilor viitoare“ ⁵². Căci grava problemă iobăgească din Transilvania „se confundă în gravitatea problemei poporului român însuși. Lupta socială a iobăgimii române își are inevitabil și temeiul său național. Lupta ei de emancipare va fi temeiul popular al luptei de emancipare a însuși poporului român. Înainte de toate, pentru că iobăgimea română constituie partea covârșitoare, mult peste trei pătrimi a iobăgimii Transilvaniei. Acest simplu fapt ar fi suficient pentru a da și un caracter românesc luptei sociale, a face din problema iobăgiei, în aceeași măsură, și o problemă românească“ ⁵³. Nu numai atît. Datorită condițiilor și perioadei în care s-a declanșat, revoluția de la 1784 „e de acum mult mai complexă. Are adînci și inseparabile implicații naționale, se confundă în problematica poporului român din Transilvania, de pretutindeni“ ⁵⁴.

Cauzele care au generat-o, definitorii pentru ansamblul societății românești, direcțiile spre care aceasta se îndrepta, aspirațiile și năzuințele, ca și starea de spirit a maselor, a poporului nostru, au făcut ca această revoluție să fie reprezentativă pentru întreaga cuprindere a meleagurilor românești și să înrîurească într-o măsură atît de însemnată încît era pe cale să se producă atunci o ridicare unanimă a întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților la revoluție ⁵⁵. Astăzi este larg acreditat faptul că fruntașii revoluției s-au gîndit chiar la unirea Transilvaniei cu Moldova și Muntenia, la crearea statului național unitar român în vatra vechii Dacii ⁵⁶. În această idee contemporanii l-au și numit, semnificativ, pe Horea, *rex Daciae*, iar Karl Marx avea să scrie că Horea „plănuiește eliberarea neamului său“, devenind „simbolul renașterii Daciei“ ⁵⁷.

⁵¹ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 5 și urm.

⁵² Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 43.

⁵³ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 57—58.

⁵⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 710.

⁵⁵ Z. Picișanu, *Revoluția lui Horea*, în „Revista Fundațiilor“, vol. I, nr. 10, octombrie 1934, p. 7 ; Toth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*, Editura Academiei R.P.R., București, 1955, p. 157 ; D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 650, 685.

⁵⁶ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — încununare a ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, [f.e.], Cluj, 1968, p. 52.

⁵⁷ Karl Marx, *Însemnări despre români* (Manuscrise inedite). Publicate de A. Oțetea și S. Schwann, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 115.

Un vast ecou a cunoscut revoluția de la 1784 peste hotare⁵⁸, „de la Atlantic la Urali, din Peninsula Scandinavă pînă în cea Iberică și Apenină“⁵⁹. De aici, din Țara Moșilor, „flacăra țîșnește înfricoșată la orizont, ecoul ei se resimte departe peste granițele Austriei. Ciudată desțelenire de pasiune vindicativă a celor de jos, la 1784, avansînd marea Revoluție, care atunci, pe malurile Senei, în mod teoretic numai își ascuțea săgețile“⁶⁰.

Împiedicată pe calea armelor, revoluția nu a putut fi înăbușită. Spiritul ei de luptă s-a exercitat cu o mare intensitate pe toată cuprinderea țării. Obiectivele pe care le-a formulat și pentru care a militat aveau să rămînă țel de luptă pentru întregul popor român.

Tezaurul de idei al revoluției lui Horea, generat de efervescența gîndirii și aspirațiilor românilor, a fost îmbogățit și ridicat pe noi planuri prin alte momente fundamentale de acțiune menite a accelera epoca revoluțiilor naționale și sociale care au jalonat calea făuririi României moderne. De aici se proiectează cursul revoluționării continue și ascendente a poporului român în noua epocă, și aceasta va însemna, de asemenea, păstrarea, adîncirea și dezvoltarea, la flacăra luptei, a valorilor revoluționare, naționale și sociale, afirmate la 1784.

Toată această lucrare istorică de adîncire a avut însemnătate fundamentală și permanentă pentru destinele fiilor acestei țări, pentru libertatea și propășirea lor. De aceea, așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, cinstim pe conducătorii unor asemenea mari lupte, „pe Doja, pe Horea, Cloșca și Crișan și pe atîția patrioți revoluționari care și-au dat viața în lupta împotriva asupririi de orice fel, pentru ca oamenii muncii să fie cu desăvîrșire liberi“⁶¹. În numele valorilor pe care le-a făurit în istoria românească, poporul nostru aniversează cu adîncă venerație împlinirea a 200 de ani de la revoluția din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, păstrînd și ducînd mai departe moștenirea pe care a lăsat-o, conferindu-i supremele sensuri ale gîndirii și acțiunii pe care o desfășoară, în frunte cu partidul comunist, pentru ridicarea patriei pe noi culmi de făuriri socialiste și comuniste.

⁵⁸ A se vedea mai pe larg : Constantin Corbu, *Rolul țărănimii în istoria României (sec. XIX)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 112—114.

⁵⁹ Ștefan Pascu, *Cuvînt înainte*, în Nicolae Edroiu, *Răsunetul european al revoluției lui Horea*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p. 6.

⁶⁰ Octavian Goga, *Horia*, București, 1935, p. 5.

⁶¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 90.

MUNCITORIMEA — FORȚĂ SOCIALĂ ACTIVĂ ÎN DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI DE LA 1784

VASILE PETRIȘOR

Apariția și dezvoltarea elementului muncitoresc în secolul al XVIII-lea și evoluția lentă, dar mereu ascendentă, a acestei forțe sociale, cu o prezență tot mai activă în lupta împotriva proprietarilor de întreprinderi industriale, fie ei întreprinzători particulari, fie chiar statul habsburgic, au creat condițiile propice pentru ca, în tot timpul marilor acțiuni desfășurate de țărănime în cursul anilor 1784—1785, alături de aceasta, să fie surprinse în luptă activă, pentru prima dată de o asemenea anvergură în istoria patriei noastre, și aceste categorii sociale noi ce-și anunțau prezența tot mai activă pe firmamentul social-politic al țării *.

Lupta dîră a lucrătorilor mineri împotriva exploatării și asupririi, începînd mai ales din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, precum și participarea acestora la marile răscoale antifeudale, care au culminat cu marea ridicare la luptă a maselor din 1784, sînt o dovadă concludentă a faptului că noua clasă în formare și dezvoltare începuse deja să

* Deși există o bibliografie foarte vastă referitoare la revoluția din 1784—1785 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, atît mai veche, cît și mai nouă, aceasta a abordat, din păcate, doar foarte tangențial sau, în marea ei majoritate, deloc, aspectul major al participării la luptă, alături de țărănime, a lucrătorilor mineri, topitori și din saline. Încercări timide, sau de mai mare amploare, dar totuși notabile, au fost făcute de către unii istorici în deceniile șase—opt. Amintim, în acest sens, studiul, după opinia noastră, cel mai cuprinzător pe temă, al lui Al. Neamțu, intitulat : *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784—1785)* („Studii. Revistă de istorie“, anul IX, nr. 2—3/1956, p. 35—54) ; studiul semnat de acad. Ștefan Pascu : *Aspecte din situația și lupta masele populare din Maramureș în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea* („Studii. Revistă de istorie“, anul X, nr. 2/1957, p. 127—136) ; Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan*, Editura politică, București, 1974, p. 188—190. Unele date sînt surprinse și în ampla monografie a lui D. Prodan : *Răscoala lui Horea*, vol. I—II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, ca și în volumele privind *Izvoarele răscoalei lui Horea*, apărute în ultimii ani, sub redacția acad. Ștefan Pascu.

În atare condiții, problema rămîne deschisă cercetării și, nu ne îndoim, că aniversarea a 200 de ani de la această mare ridicare la luptă a maselor populare va prilejui aducerea în circuitul științific a noi date și fapte în legătură cu acest aspect.

reprezintă o importantă forță socială. Participarea masivă a muncitorilor mineri, care aveau o tradiție îndelungată de luptă necurmată împotriva exploataării, la revoluția de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan din 1784, precum și la alte mari evenimente revoluționare de mai târziu, constituie o mărturie grăitoare în acest sens.

Aflați neconținut în luptă cu clasele exploataatoare din cauza condițiilor grele în care erau nevoiți să lucreze și să trăiască, lucrătorii mineri au reprezentat, în timpul revoluției de la 1784, un element deosebit de activ. Deși autoritățile habsburgice au căutat, pe toate căile, să izoleze pe mineri, aceștia nu numai că s-au înregimentat în rîndul maselor de țărani ridicați la revoluție, ci au avut, prin reprezentanții lor, chiar un rol conducător¹. Între cei mai activi au fost minerii din Munții Apuseni, din regiunea Baia Mare, comitatul Hunedoara, ca și cei de la ocnele de sare din Maramureș². În acest fel au fost spulberate speranțele autorităților de la începutul revoluției că minerii vor apăra minele și casele de bani ale fiscului împotriva luptătorilor revoluției. Aceștia nu numai că au refuzat să îndeplinească asemenea porunci, dar, de îndată ce răsculații s-au apropiat de mine, s-au unit cu ei, participînd activ la revoluție³.

Referindu-se la angajarea muncitorimii la revoluția din 1784, la rolul jucat de aceasta, ca și la ponderea pe care a avut-o în timpul evenimentelor, Nicolae Iorga arată că revoluția condusă de Horea „nu de la elementele cele mai îndreptățite, cele mai sărace“ a pornit, „ci tocmai de la elementele care aveau oarecare independență economică și erau capabile de oarecare aspirații politice. Aceste elemente erau românii așezați pe pămînturile erariului, care duceau o viață întrucîtva binecuvîntată față de viața pe care o duceau ceilalți; erau aceia care lucrau la minele de sare și la minele de aur din părțile Abrudului, atunci ca și astăzi. De la aceste elemente prin urmare a plecat mișcarea“⁴.

Alarmate de pericolul iminent al ridicării la luptă a minerilor, autoritățile montanistice au apelat, încă din primele zile ale revoluției, la sprijinul trupelor imperiale, în scopul trimiterii urgente, în centrele miniere, a unor detașamente militare. Astfel, din Zlatna, se cerea trimiterea, la fața locului, a unei companii de infanterie din Regimentul Orosz, precum și a unor subunități de husari din Regimentul Leopold de Toscana⁵. Pentru paza minelor din perimetrul Băii de Arieș se solicita, de asemenea, trimiterea unor detașamente de cavalerie⁶. Același lucru îl cerea și conducerea minelor de la Băița⁷. O cerere similară se adresa Comandamentului militar general Transilvaniei și Tezaurariatului minier, solicitînd trupe pentru „punerea în siguranță a casieriei miniere de la Abrud și a aurului preschimbat“⁸. Tot ca o măsură de prevedere, la 5 noiembrie, maistrul minier superior Francis Gerliczi, cerea funcționarilor districtuali

¹ Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Editura științifică, București, 1970, p. 205.

² Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, Editura politică, București, 1974, p. 188—190; *Reșița. Istorie și contemporaneitate*, Reșița, 1971, p. 71; N. Deleanu, *Istoricul mișcării muncitorilor mineri din România*, București, 1932, p. 43.

³ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 188.

⁴ Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria (de la mișcarea lui Horea pînă astăzi)*, Editura Casei școalelor, București, 1915, p. 41.

⁵ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), Editura Academiei R.S.R., București, 1983, documentul nr. 36, p. 28.

⁶ *Loc cit.*, documentul nr. 37, p. 29.

⁷ *Loc. cit.*, documentul nr. 39, p. 30.

⁸ *Loc. cit.*, documentul nr. 43, p. 36.

de la Săcărîmb, Băița și Baia de Arieș „grabnica punere în siguranță a prafului de pușcă aflat în depozite și la mine“, pentru a nu fi luat, în caz de atac, de către răsculați ⁹.

Ajutor armat pentru regiunile miniere cerea, la 18 noiembrie, și Oficiul minier superior, insistînd pentru trimiterea de urgență a unor detașamente de infanterie, capabile să apere topitoriile de la Săcărîmb, Certege, Băița, Abrud, Baia de Arieș și Roșia Montană; în caz contrar, se menționa în sus-amintitul document, „toate minele vor trebui să rămînă neputincioase, în paguba fiscului“ ¹⁰. În același sens, într-o altă notă a aceluiași for montanistic, din 20 noiembrie, se atrăgea atenția autorităților militare că era urgent necesară luarea de măsuri de pază la Băița, „pentru a preveni trecerea lucrătorilor de la mine de partea răsculaților“ ¹¹.

Temîndu-se tot mai mult de solidaritatea minerilor cu masele răsculate, oficialitățile montanistice au repetat cererea de ajutor militar, solicitînd trimiterea urgentă a 50 de soldați la Băița, 50 la Hondol, o companie din Regimentul 1 de graniță la Hunedoara, 100 de soldați și două tunuri la Zlatna, 50 de soldați la Certege și tot pe atîția la Săcărîmb. Concomitent, s-au luat măsuri speciale pentru supravegherea și apărarea casieriilor minelor și a depozitelor de praf de pușcă de la Ghelar și Roșia Montană ¹².

Măsurile de precauție nu mai puteau însă folosi la nimic, deoarece, odată ridicați la luptă, furia minerilor împotriva autorităților montanistice și a proprietarilor de mine s-a dezlănțuit fulgerător. La Ribița, la 3 noiembrie 1784, minerii și țărani, înfrățiți, au atacat notabilitățile, ca și pe proprietarii de mine din familiile Ribitzei și Nemes, „intrînd în posesia de arme și pulbere“ ¹³. Minerii aveau multe răfuiele mai vechi cu familia Ribitzei, principala acționară la mina Ruda 12 Apostoli din Ribița. Abuzurile vicecolonelului Adam Ribitzei împotriva minerilor fuseseră repetate: salarizare mizeră, vinderea alimentelor la prețuri de speculă, falsificarea registrului de salarii, furtul unor sume de bani reținuți pentru „Casa frăției“ și destinați pentru ajutorarea minerilor bolnavi sau deveniți incapabili de muncă, introducerea unor metode noi de exploatare sau reținerea ilegală din salarii ¹⁴.

În aceeași zi, de la Zlatna, care se găsea în centrul teatrului de luptă și care era în primul rînd vizată de răsculați, baronul Gerlitz, magistrul suprem minier, a dat alarma, arătînd autorităților militare că „răsculații vor să pătrundă în oraș“, unde se afla aparatul central al administrației montanistice, ca și casieriile miniere. Iminența atacului asupra Zlatnei era sesizată și de judele regesc minier Iosif Zelenkai ¹⁵.

Concomitent cu solicitarea de ajutor armat, din ordinul provizoratului din Zlatna, Ladislau Pap, s-a cerut Oficiului minier ca să „poruncească sever șpanilor să-și convoace subordonații din sate și să le poruncească, la rîndul lor, în taină, cu toată severitatea și sub amenințarea cu cea mai grea pedeapsă“, să ia măsuri ca „să descopere, cu prudență și fără

⁹ Loc. cit., documentul nr. 22, p. 16.

¹⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 512.

¹¹ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), documentul nr. 136, p. 123.

¹² Loc. cit., p. VIII.

¹³ Al. Neamțu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784—1785)*, în „Studii. Revistă de istorie“, anul IX, nr. 2—3/1956, p. 40.

¹⁴ *Ibidem*, p. 40—41.

¹⁵ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 455.

zgomot, pe impostori și pe oamenii lor, să-i prindă numaidecît și să se îngrijească să fie puși sub cea mai sigură pază”¹⁶.

Tot la 3 noiembrie, Iosif Bukovai alarma Oficiul minier superior despre ridicarea la luptă a minerilor români, circa 500, care, alături de țărani, aveau de gînd să se îndrepte spre Criscior, Brad și Zlatna. El arăta că nici Băița nu mai era în siguranță, „unde vor năvăli înaintea de toate pentru pulbere”. Ca atare, el cerea intervenția neîntîrziată a armatei, lucru pe care îl susținea, în nota trimisă, și baronul Gerlitz, magistratul suprem minier¹⁷.

Două zile mai tîrziu, la 5 noiembrie, alte grupuri de mineri și țărani, conduși de Draia Lup din Tomnatec, înarmați cu puști, au atacat casa de schimb a aurului din Cîmpeni, luînd tot ce au găsit: arme, pulbere, bani și aur¹⁸.

La 6 noiembrie, într-un raport al comisarului gubernial, dat la Alba Iulia, se menționa că „Oficiul superior minier din Zlatna se află în cea mai mare primejdie din cauza deselor pătrunderi ale răsculaților”. În același raport se mai arăta că „exista același pericol pentru slujbașii minelor din Băița”¹⁹. Tot pe ziua de 6 noiembrie, autoritățile centrale au fost alertate din nou de pericolul ce amenința Băița. În acest sens, Iosif Bukovai raporta Oficiului minier superior că nu mai avea la dispoziție „decît puțini oameni în subordinea sa” și că exista pericolul ca și aceștia să dezerteze, „alăturîndu-se răsculaților”. El mai anunța că „munca la șteampuri continuă atît timp cît nu se va epuiza rezerva de minereu, dar celelalte activități miniere au fost sistate”²⁰.

Alături de minerii de la Băița au intrat în luptă, în zilele de 6—7 noiembrie, și minerii din Roșia Montană, care, împreună cu cetele de țărani, au atacat pe proprietarii de mine și familiile lor, refugiați în galeriile din zonă²¹. La 8—9 noiembrie, răsculații au pătruns în Abrud²² și au atacat casa de schimb a aurului, aparținînd Camerei miniere, pe care, însă, în ultima clipă, a salvat-o un detașament de soldați, în frunte cu locotenentul Verincourt²³. În acest context, proprietarul de mine din Abrud, Alexandru Kovács, încercînd, la 6 noiembrie, să evite atacurile iminente ale răsculaților, arătase că, „chiar dacă toți ungurii, urburarii (proprietarii de mine — *n.n.*) și minerii ar fi luat armele, tot nu se simțeau în stare să reziste plebei românești... Cu atît mai puțin, cu cît magistrul montanistic (montium magister), cerînd hutmanilor români ca în cercul lor să ridice pe mineri, aceștia au răspuns că ei nu vor face-o cu nici un chip”²⁴.

Din „cauza evenimentelor” care se precipitau, „activitatea minieră a fost sistată și la Săcărîmb”²⁵. Cîteva zile mai tîrziu, la 14 noiembrie, Tezaurariatul informa că, la 10 noiembrie, conducătorul fierăriei din Toplița, von Bengger, raportase că răsculații din Cinciș se refugiaseră în codrii și de acolo „amenință să masacreze” pe mîștrii din uzine, iar apoi „să

¹⁶ *Ibidem*, p. 437—438.

¹⁷ *Ibidem*, p. 438.

¹⁸ *Ibidem*, p. 372.

¹⁹ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria B. Izvoare narative, vol. I (1773—1785), Editura Academiei R.S.R., București, 1983, p. 257.

²⁰ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), documentul nr. 31, p. 23.

²¹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 379.

²² Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 58.

²³ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 328.

²⁴ *Ibidem*, p. 377; *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), documentul nr. 35, p. 27.

²⁵ *Loc. cit.*, documentul nr. 58, p. 45.

incendieze minele“. Concomitent, se cereau măsuri severe de pază atât la Toplița, cât și la Govăjdia ²⁶.

Evenimentele s-au precipitat în zonele miniere și în a doua jumătate a lunii noiembrie. La 24 noiembrie, oficiile miniere din Zlatna și Hunedoara arătau că, la acea dată, „Zlatna și minele dimprejur“ se mai găseau încă „permanent într-o primejdie vădită“ ²⁷. A doua zi, la 25 noiembrie, paznicul minei de aur din Zlatna, Exner, îi relata comitelui suprem, printr-o scrisoare, că minele sînt încă asaltate de răsculați. Același pericol exista și pentru minele din Abrud ²⁸.

Două zile mai târziu, funcționarii minieri din Băița alarmau Oficiul minier că nu mai puteau rămîne acolo, deoarece toți se ridică la răscoală. Ei cereau luarea de măsuri urgente de pază, „altfel sînt cu toții pierduți“. O situație asemănătoare se semnala la Hondol și Certege ²⁹.

Legătura strînsă dintre obiectivele comune de luptă ale țărănimii și minerilor reiese și dintr-un document în care văduva Susana Banffi se plîngea, la 18 februarie 1785, deci după înăbușirea revoluției, că minerii din Hondol, în înțelegere cu iobagii săi, în luna noiembrie 1784, i-au devastat gospodăria și au jefuit-o, pricinuindu-i mari pagube ³⁰.

Tot în a doua jumătate a lunii noiembrie se ridică la luptă și minerii din Muncelul Mic; ei au părăsit mina, s-au alăturat țăranilor și, împreună, au pus la cale atacarea instalațiilor miniere. S-au revoltat, de asemenea, minerii și topitorii din Certege, care s-au înarmat cu puști și lănci ³¹.

Unindu-se cu țărănimea, lucrătorii minieri, români, maghiari, germani, s-au constituit, așadar, în grupuri bine organizate și înarmate, unii dintre ei avînd rolul de conducători, fapt care confirmă experiența și combativitatea lor în lupta de clasă. Așa a fost cazul minerului Samuel Marczi, care i-a însoțit pe Horea și Cloșca în timpul acțiunii duse de cetele de luptători împotriva localității Abrud. Despre acesta, într-o scrisoare a proprietarului de mină Alexandru Kovács, din 6 decembrie 1784, se arăta că Horea și Crișan aveau ca „însoțitor pe un oarecare Samuel Marczi“ ³², amintit „ca avînd un anumit rol alături de conducătorii țărănimii“, el fiind de meserie miner din Abrud ³³. De asemenea, într-un ra-

²⁶ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 442.

²⁷ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria B. Izvoare narative, vol. I (1773—1785), p. 244.

²⁸ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 45.

²⁹ *Ibidem*, p. 46—47.

³⁰ Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 49.

³¹ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), p. VIII. Minerii din cinci comune ale domeniului Zlatna au obligat forurile miniere din Baia de Arieș să încheie o „convenție“, la 29 noiembrie 1784, prin care le-au impus anumite condiții. Una dintre acestea a fost ca armata imperială să nu atace teritoriul acestor comune și nici să treacă peste acest teritoriu. A fost un fel de pace impusă. „Convenția“ a trebuit să fie acceptată și de către Oficiul minier din Zlatna și înaintată Tezaurariatului Transilvaniei pentru a o aproba, argumentîndu-se că „altfel viața funcționarilor va fi în primejdie“. Alarmat, Tezaurariatul s-a consultat imediat cu comandantul militar și cu guvernatorul Transilvaniei, care, în cele din urmă, nu au acceptat „Convenția“ (Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 241).

Interesant este faptul că răsculații se angajau să asigure „protecția funcționarilor de la mine“ și a familiilor lor. „Convenția“ a fost încheiată pentru că funcționarii „erau fără apărare“, iar „soldații de acolo au fost parte prinși, parte alungați“. Temerea era cu atât mai mare, cu cât „funcționarii din Baia din Arieș sînt expuși furiei răsculaților ca niște adevărați ostatici“. Din relatările colonelului Hellebrandt din 27 noiembrie 1784, reiese că fuseseră uciși circa 70 de salariați ai minelor din Zlatna (D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 70, 75, 82).

³² Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 1 240/1784.

³³ *Loc. cit.*, documentul nr. 319/1784.

port din 5 decembrie 1784, apare ca principal autor în atacarea oraşului Abrud lucrătorul Onul Almăşan, înscris ca miner în conscripţia din 1784, şi care avea, ca principal colaborator, pe Francis Pál Szab³⁴. Onul Almăşan, care fusese condamnat pentru răzvrătire şi înainte de revoluţie, se ascunsese în munţi³⁵, el fiind unul dintre principalii conducători ai maselor ridicate la luptă în 1784, care au atacat Roşia Montană şi Abrudul.

La 6 decembrie 1784, judele oraşului Abrud, Iosif Gedö, mare proprietar de mine, enumerând principalele fapte de care se făcuse „vinovat” minerul Onul Almăşan, scria Oficiului montanistic : „În acest an 1784, în zilele de 6 şi 7 ale lunii noiembrie, plebea valahă, răzvrătindu-se împotriva liniştei publice, a fost văzut aici Onul Almăşan, care, atât în oraş, cât şi pe teritoriul Roşiei Montane, a încercat o devastare fără margini”. El era acuzat că a prădat casele de bani, luând tot aurul şi argintul, „cu un cuvânt nu s-a înfricoşat de nimic ; ba încă, în calitate de căpetenie principală a tilharilor, a răpit banii de aur şi de argint şi lucrurile foarte preţioase şi le-au dus de aici”³⁶. Pentru faptul că se ridicase cu hotărâre la luptă, după înăbuşirea revoluţiei, magistratul oraşului Abrud, „socotindu-l printre cei mai de seamă conducători ai răsculaţilor”, îi va „cere osînda morţii”³⁷.

Un rol deosebit au avut, la Băiţa, comitatul Hunedoara, minerul Ioan Rus şi minerul Mătieş Ioan³⁸, acesta din urmă amintit, ulterior, şi ca participant la greva din 1804³⁹. Tot în calitate de conducător găsim şi pe minerul Gheorghe Székely, aflat în fruntea răsculaţilor din Roşia Montană, ca şi pe minerul Ioan Székely, din aceeaşi localitate, „aţiţător la răscoală al minerilor săraci”. Despre el, un raport ulterior revoluţiei menţiona că, în timp ce reprezentanţii autorităţilor şi proprietarii de mine sperau că, în curînd, revoluţia avea să se termine, Ioan Székely afirma în public : „aş vrea mai bine să ţină tulburarea de acum cel puţin încă zece ani”⁴⁰.

Mărturiile timpului amintesc, de asemenea, despre participarea efectivă la revoluţie a minerilor Francisk Jánki, din Roşia Montană, Por Simon din Abrud şi Janos Barany din Ţelna⁴¹, precum şi a lăcătuşului Ioan Járαι cel tînăr⁴².

La Băiţa lucrau pe atunci 300 de mineri. „Munca în această exploatare minieră — se spunea într-un raport — a trebuit să fie oprită” imediat după începerea revoluţiei⁴³. Tot aici minerii ameninţau că vor reîntra în luptă în cazul în care doleanţele lor nu vor fi satisfăcute. „Există primejdia ca în primăvară aceştia să înceteze lucrul la şteampuri, deoarece minerii români nu vor să se înduplece la transporturile de minereuri din galerii nici în urma avertismentelor şi nici la promisiunea că vor fi plătiţi în fiecare săptămînă” — se scria într-un raport din 5 decembrie 1784. Neplata salariilor, ca şi ura împotriva exploatarelor au constituit un puter-

³⁴ Loc. cit., documentul nr. 1 392/1784.

³⁵ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 383.

³⁶ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 1 668/1785.

³⁷ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 383.

³⁸ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Şerban, *op. cit.*, p. 188.

³⁹ Al. Neamţu, *Cîteva probleme de istorie oglindite în arhivele miniere din Transilvania*, în „Revista arhivelor”, serie nouă, nr. 1/1958, p. 154.

⁴⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 384.

⁴¹ Ibidem, p. 417.

⁴² Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Şerban, *op. cit.*, p. 191.

⁴³ Al. Neamţu, *Situaţia minerilor de pe domeniul Zlatnei şi participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784—1785)*, p. 47.

nic motiv de nemulțumire în rîndurile minerilor din Băița. Ei au forțat pe contabilul minei să le achite neîntîrziat salariile, iar pe administratorul minei l-au amenințat cu moartea, ceea ce l-a determinat pe acesta să raporteze că „nici un șef de mină nu mai poate trăi în siguranță” și că „este periculos să se amîne mai mult plata salariilor, deoarece, dacă nu se fac plățile, oamenii înșiși din Băița pot deveni răsculați”. Același administrator se îngrijora, la 30 ianuarie 1785, că a fost amenințat că „își va pierde capul dacă nu va da răsculaților pulbere și arme, precum și oameni care să poarte aceste arme”⁴⁴.

Situații similare de conducători recrutați din rîndul minerilor întîlnim și în multe alte cazuri. Astfel, în fruntea muncitorilor ridicați la luptă găsim, în 1784, și pe minerul Ionuț Dandea, „capul și inițiatorul răscoalei din Bucium”⁴⁵, cum îl califica un document al timpului. El s-a „remarcat printr-o acțiune curajoasă pentru salvarea primului căpitan Horea dintr-o mare primejdie”. Împreună cu alți tovarăși de-ai săi, el l-a eliberat pe Horea, la Bucium, unde fusese arestat de elemente reacționare și pus în pericol de a fi predat autorităților militare din Zlatna⁴⁶. Documentele timpului amintesc, de asemenea, de hutmanul sătesc Ion Galea din Almașul Mare, care, în tot timpul, s-a aflat în fruntea răsculaților în calitate de căpetenie. În aceeași postură îl găsim și pe „magister montium” Ioan Dima din Bucium⁴⁷, care a adăpostit pe Horea atunci cînd era amenințat de a fi prins⁴⁸. Că atît minerul Ioan Dima, cît și minerul Ionuț Dandea au avut un anumit rol conducător în cadrul revoluției este atestat și de faptul că, în timpul anchetării lor, unul dintre cei interogați a afirmat că „tulburătorii satului nostru (Bucium — *n.n.*) în răscoala trecută au fost Ionuț Dandea și șeful minelor Ioan Dima”⁴⁹.

Din mărturiile timpului reiese și faptul că un rol important în pregătirea și organizarea revoluției l-au avut chiar unii hutmani. Astfel, încă de la 26 august 1784, guvernul Transilvaniei ancheta cazul hutmanului Gheorghe Harcsek, acuzat că ar fi făcut conscrierea militară în vederea revoluției în regiunile miniere din comitatul Hunedoarei. Actul de anchetă era însoțit de următoarea rezoluție a judeului montanistic Iosif Zelenkay : „Deoarece, potrivit cu dispozițiile amintite, acel Harcsek nu a tăgăduit că a făcut și a terminat conscripția în locurile miniere, cu deosebire în cele trei sate Tecărau, Poiana și Almașul Mic, depozitiile lui să fie trimise excelenței sale domnului comite (Karol Teleki de Szék — *n.n.*) al Tezaurariatului regesc, iar el, potrivit mandatului excelenței sale, să fie aruncat în lanțuri în închisoare, trebuind să fie ținut la o parte de tovărășia oricui”⁵⁰. Pe baza acestei rezoluții și a ordinului primit de la guvern, hutmanul minier Gheorghe Harcsek a fost întemnițat la Zlatna⁵¹.

⁴⁴ Gh. Georgescu-Buzău, *Dezvoltarea mineritului în Transilvania în perioada descompunerii feudalismului și apariției relațiilor capitaliste. Exploatarea minerilor și lupta lor*, în „Anale de istorie”, anul III, nr. 1/1957, p. 199.

⁴⁵ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 1 280/1784.

⁴⁶ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 186—187.

⁴⁷ Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, *op. cit.*, p. 205 ; Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 1 280/1784.

⁴⁸ Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 51.

⁴⁹ Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 51 ; Bujor Surdu, *Liniiile dezvoltării social-economice a Transilvaniei în secolul al XVIII-lea pînă la răscoala lui Horea*, în „Anuarul Institutului de istorie Cluj”, III, 1960, p. 161 ; Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 1 145/1784.

⁵⁰ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 1 126 din 27 august 1784.

⁵¹ Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 50.

Ridicarea la luptă a minerilor a fost impulsionată, între alții, și de către administratorul de mine Prunetter, care, într-un document din 14 noiembrie 1784, era acuzat de către șpanul domeniului Baia de Arieș, Daniel Horetsny, ca fiind unul dintre instigatorii la luptă ai minerilor. „Pe mine — declara acesta — și pe soția mea, domnul Prunetter (care după propria lui mărturisire s-a legat prin jurământ să fie căpetenia răsculaților)“, m-a amenințat cu moartea și, deoarece „el n-a putut să-i urmeze pe aceștia (pe mineri — *n.n.*), a ales căpitan pe unul distins în persoana lui Faur Todor“⁵².

În perioada revoluției lui Horea, alături de țărani și mineri, un rol aparte au jucat și cetele de haiduci, în care erau înregimentați și lucrători mineri, refugiați, din cauza asupririi autorităților montanistice, în munți și păduri. Este cazul, între alții, lui Draia Lup, cunoscut și sub numele de Blaga, din satul Tomnatec, comitatul Hunedoara, care, schimbând „viața grea de miner cu aceea de haiduc al codrilor“, a fost întâlnit în timpul revoluției ca autor principal al capturării casei de schimb a aurului din Cîmpeni⁵³.

Ilustrativ pentru participarea masivă a minerilor în tot timpul revoluției de la 1784 este raportul din 24 noiembrie, trimis de judele montanistic Andrei Iosif Zelenkay către forurile superioare, în care arăta alarmat că, din cauza gravelor evenimente ce aveau loc, „minele și șteampurile au decăzut, multe șteampuri au fost în parte jefuite de uneltele de fier, iar altele au fost părăsite“. De aceea „s-a îngrijit să cheme la el, pe rînd, pe hutmanii satești (șefii de echipe — *n.n.*) și să le poruncească să liniștească prin forță plebea minieră răsculată, să o cheme să nu mai pricinuiască pagube și să reînceapă muncile în mine și la șteampuri, iar pe cei ce se vor împotrivi să-i însemne și să-i facă cunoscuți la timpul potrivit“⁵⁴.

Revoluției din 1784 i s-au alăturat și lucrătorii de la ocnele de sare din Maramureș, unii dintre ei, cum a fost cazul lui Frunzilă, avînd, ca și în alte regiuni miniere, chiar un rol important în conducerea luptelor. Participarea minerilor maramureșeni la revoluția condusă de Horea, Cloșca și Crișan apare cu totul firească. Lucrătorii de la ocne aveau motive suficiente să lupte pentru schimbarea modului lor de viață. Exploatarea mixtă feudal-capitalistă, la care se adăugau abuzurile slujbașilor camerali, devenise de nesuportat⁵⁵.

Faptul că exista o temere întemeiată față de ridicarea la luptă a minerilor din această zonă este dovedit și în sensul că autoritățile erau îngrijorate mai ales din partea „minelor și ocnelor din comitatele Sătmăr și Maramureș“⁵⁶. Un mare pericol îl constituia extinderea revoluției în Maramureș. Tocmai de aceea, la 9 decembrie, autoritățile comitatului Maramureș au hotărît să se „conscrie la toți negustorii din Sighet toată pulberea, plumbul, gloanțele și toate armele“ și să se „interzică, sub grea pedeapsă“ vînzarea lor. Aceeași hotărîre trebuia aplicată la Șugatag, Rona,

⁵² *Ibidem*, p. 51—52.

⁵³ *Ibidem*, p. 52.

⁵⁴ Bujor Surdu, *op. cit.*, p. 161 ; *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), documentul nr. 146, p. 165.

⁵⁵ Ștefan Pascu, *Aspecte din situația și lupta maselor din Maramureș în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Studii. Revistă de istorie“, anul X, nr. 2/1957, p. 132.

⁵⁶ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 191.

Hust și în celelalte centre miniere din zonă⁵⁷. În acest sens se semnala că trebuiau luate severe măsuri pentru sistarea vânzării „pulberii, cremenii, silitrului“, pentru că, dacă revoluția se va extinde în Maramureș, „tixit aproape tot numai de români“, și ar „invada ocnele de sare“, cu „atît mai mult cu cît și lucrătorii de aici sînt oameni strînși din drojdia românilor ; cît rău ar putea produce dacă cu excesele lor ar opri lucrările atît de productive ale sării“⁵⁸.

La începutul lunii decembrie 1784, oficialitățile Cămării din Maramureș se arătau foarte îngrijorate de revoluția „plebei valahe“, condusă de Horea. Curînd, însă, aceasta și-a întins aria și aici. Alături de țărani, s-au ridicat la luptă și lucrătorii de la ocne ; acțiunile au fost atît de puternice încît, pentru înăbușirea acestora, a fost necesară trimiterea, de la Satu Mare, a patru companii de soldați din regimentele generalului baron Francisc Preiss, comandantul militar suprem al Transilvaniei, și a încă două companii din Regimentul Altonison⁵⁹.

Rolul muncitorilor mineri în cadrul revoluției a fost substanțial nu numai prin aportul lor ca elemente luptătoare, dar și prin armamentul, munițiile și praful de pușcă luate din mine și care au fost întrebuințate împotriva forțelor represive în tot cursul acțiunilor la care au luat parte. Tot de aici s-au recrutat meșterii fierari care puteau confecționa cu ușurință arme. În același timp, aici se găseau proprietarii de mine și slujbașii montanistici, adică exploatareii împotriva cărora minerii aveau să-și reverse ura. De asemenea, trebuie menționată contribuția pe care minerii au adus-o la sprijinirea revoluției prin sumele de bani și cantitățile de aur și argint confiscate din casele de schimb ale minelor și care au fost de mare folos pentru procurarea celor necesare ducerii luptelor. Numai în Maramureș, alungînd paza pusă la casele de bani ale Cămării, sau alăturîndu-și chiar și pe cei însărcinați cu paza bunurilor ei, minerii răsculați au reușit să captureze 12 case de bani, din care au obținut, în afară de monedă lichidă, și alte bunuri de valoare⁶⁰.

Pericolul pe care l-au constituit minerii în această revoluție pentru clasele predominante, ca și teama deosebită pe care acestea au resimțit-o în tot cursul desfășurării evenimentelor, sînt dovedite și de faptul că autoritățile de stat și montanistice s-au văzut nevoite, în măsura în care a mai fost posibil, să adune toate armele de la mineri, arme pe care le dețineau pentru paza exploatareilor și a transporturilor de minereu la topitorii. Grija acestora, chiar după înăbușirea revoluției, ca armamentul de foc să nu încapă pe mîna minerilor, era accentuată de faptul că autoritățile se temeau de izbucnirea unei noi revoluții⁶¹. Concludent în acest sens este faptul că, după înăbușirea revoluției, în afară de armele pe care le-au ascuns, au fost confiscate de la mineri, de către autorități, sute de puști și pistoale.

Autoritățile imperiale, dîndu-și seama de primejdia ce o reprezentau, pentru depozitele de armament și praf de pușcă, cetele de mineri ridicați la luptă, au luat măsuri de pază deosebite în tot timpul evenimentelor, în toate regiunile miniere.

⁵⁷ Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 200 ; I. Lupaș, *Patru rapoarte oficiale privitoare la situația regiunii miniere în timpul răscoalei țăranilor din Transilvania*, București, 1936, p. 5—6.

⁵⁸ I. Lupaș, *Patru rapoarte oficiale privitoare la situația regiunii miniere în timpul răscoalei țăranilor din Transilvania*, p. 10.

⁵⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 133.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 225/1785.

Între centrele miniere amenințate de răsculați se aflau și orașele Satu Mare, Baia Mare și Baia Sprie, care, la 22 noiembrie, au intrat în alertă, deoarece răsculații aveau „intenția să se îndrepte spre orașele miniere și să prade tezaurul regesc”, precum și „praful de pușcă și plumbii depozitați”⁶².

Magistratul orașului minier Baia Mare, îngrijorat de extinderea revoluției și în acele părți, scria forurilor superioare că a sporit „numărul de paznici în pulvărărie, dându-le acestora drept poruncă, ca, în cazul în care nu ar fi în stare de a rezista cu forța răsculaților, să arunce praful de pușcă în riul care curge pe acolo, pentru ca, în felul acesta, răsculații să fie lipsiți de muniții”. Îngrijorarea magistratului era mărită, în plus, și de pericolul înfrățirii în luptă a minerilor cu țărani răsculați, cu atât mai mult cu cât în aceste părți „vremea curuților” se păstra mai vie ca oriunde în tradiția poporului.

La rîndul lor, autoritățile comitatului Satu Mare au luat, la 10 decembrie, o serie de măsuri prin care se hotăra ca : „praful de pușcă să fie sechestrat la negustori”. Orașelor Satu Mare, Baia Mare și Țirgului Baia Sprie trebuia să li se comunice „că tot praful de pușcă și orice fel de plumb... să se sechestreze și, fără ordine ulterioare de îngăduință, să nu se vindă”⁶³.

Măsuri de prevedere asemănătoare au fost luate și la minele din comitatul Hunedoarei. Administratorul imperial al domeniului fiscal Hunedoara raporta că „întregul praf de pușcă, aflat în Țirgul acesta (Hunedoara — *n.n.*) în mina statului și cea a lui Barcsai, a fost adus la castel pentru a nu fi găsit de răsculații care se apropiau”⁶⁴. Această măsură de prevedere, de a adăposti praful de pușcă în castelul de la Hunedoara, unde se aflau refugiate circa 30 de familii de nobili, castel păzit de trupe imperiale, fusese determinată și de faptul că muncitorii din minele de aici amenințau să se solidarizeze cu țărani răsculați, după cum începuseră s-o facea cei din Cinciș⁶⁵.

Măsuri pentru întărirea pazei minelor din ținutul Hunedoarei au fost luate și în multe alte cazuri, între care la uzinele din Ghelar⁶⁶. Aceasta explica teama autorităților habsburgice că minerii români din regiune se vor alătura maselor de țărani ridicați la luptă, luînd exemplul celor din Munții Apuseni și al celor de la Băița din comitatul Hunedoara.

Trebuie precizat că, pe lângă țărani, mineri și topitori, la revoluție au luat parte și alte elemente lucrătoare, ca meșteșugari, lemnari, fierari, care, prin priceperea lor, au adus o contribuție de seamă, ei făurind sulite și lănci de fier, arme albe și de foc⁶⁷. Că așa au stat lucrurile ne-o dovedește faptul că în Comitatul Hunedoara, în zilele fierbinți ale lui noiembrie 1784, lucrătorii fierari „au făurit lănci și alte feluri de arme” pentru răsculați⁶⁸.

⁶² D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 555.

⁶³ Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 47 ; I. Sabău, *Ecourile răscoalei lui Horea în părțile de nord-vest ale Transilvaniei*, în „Revista revistelor”, V, 1962, nr. 1, p. 181 ; D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 191.

⁶⁴ Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 200 ; I. Lupaș, *Patru rapoarte oficiale privitoare la situația regiunii miniere în timpul răscoalei țăranilor din Transilvania*, București, 1936, p. 5—6.

⁶⁵ I. Lupaș, *Patru rapoarte oficiale privitoare la situația regiunii miniere în timpul răscoalei țăranilor din Transilvania*, p. 10.

⁶⁶ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 189.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 190.

⁶⁸ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria B. Izvoare narative, vol. I (1773—1785), p. 230.

Alarmate de extinderea tot mai mare a ariei revoluției și ca urmare a repetatelor cereri de ajutor, în cele din urmă autoritățile habsburgice au luat măsuri urgente de trimitere, în centrele miniere, a unor detașamente militare. La Zlatna a fost adus, din Geoagiu, un detașament de soldați condus de căpitanul Richard. Tot la Zlatna au fost trimiși, de la Alba Iulia, 76 de soldați, conduși de căpitanul Uronovitz și de locotenentul Mesterházi, plus 30 de husari din Regimentul Leopold de Toscana, comandați de locotenentul Blaskovitz⁶⁹. Spre Abrud au fost îndreptate trupe din Regimentul Orosz, Regimentul 1 de graniță și Regimentul principelui de Herturria⁷⁰. La Hunedoara au fost trimiși 130 de soldați din Regimentul 1 de graniță. Alte trupe, aparținând regimentelor secuiești și Regimentului de infanterie Gyulay, au fost aduse, ca întăriri, la Brad, Roșia Montană, Certege și Săcăřimb, aceasta pentru că „populația refuză ascultare, supunere și acceptarea practicii de ardere a minelor”⁷¹. La 17 noiembrie a plecat spre Turda o jumătate de companie de soldați din Regimentul Gyulay pentru apărarea „ocnelor de acolo”⁷². O atenție deosebită s-a acordat luării de măsuri „în vederea întăririi pazei militare din regiunea minieră, mai ales pentru punerea în siguranță a casieriiilor și aurului aflat în păstrare”⁷³.

Solidaritatea dintre mineri și țărani s-a manifestat cu vigoare și după înăbușirea în sine a revoluției, când, pentru a scăpa de urmărirea autorităților represive, mulți trudituri ai pământului și-au găsit refugiu în galeriile întunecate ale minelor⁷⁴. Adăpost în galerii, ca și în codrii de nepătruns, au găsit nu numai țărani, ci și mulți dintre minerii urmăriți de către autoritățile represive. Este elocvent, în acest sens, conținutul unui document din 17 ianuarie 1785, în care se menționa că la Criscior, ca și în alte localități montanistice, fugarii se ascund în pădurile din jur, unde sînt „multe mine” și sînt multe case „în care dorm minerii cînd lucrează în mine. Acolo stau și ucigașii din Criscior și din alte sate, se unesc cu ei, umblă împreună”⁷⁵.

Că și după înăbușirea revoluției de către forțele represive imperiale țărani au fost ajutați de mineri ne-o demonstrează și scrisoarea vicecomitelui Hunedoarei, Alexa Nopțsa, din 27 ianuarie 1785, prin care, aducînd la cunoștința Tezaurariatului că „mulți dintre răsculați, cu deosebire ucigași, incendiatori, profanatori și alți delincvenți de seamă, cu prilejul tulburărilor recente, s-au refugiat în mine și stau ascunși acolo spre disprețul amnistiei”⁷⁶, cerea slujbașilor Cămării „ca, potrivit îndrumărilor date de slujbașii provinciali despre cei care stau ascunși, precum și din proprie cunoștință, să se îngrijească și să-i prindă pe toți cei care dau de bănuit și să-i predea, sub pază sigură, Comitatului”⁷⁷.

Se pare însă că autoritățile montanistice nu se grăbeau să extrădeze pe acești „delincvenți” de care aveau nevoie pentru a completa forța de muncă

⁶⁹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 569 ; *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), documentul nr. 25, p. 18—19.

⁷⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 570.

⁷¹ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), p. VIII.

⁷² D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 586.

⁷³ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A. Diplomataria, vol. II (1784), documentul nr. 47, p. 38.

⁷⁴ Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, *op. cit.*, p. 205 ; Bujor Surdu, *op. cit.*, p. 161.

⁷⁵ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 425.

⁷⁶ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 217/1785 ; D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 424.

⁷⁷ Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 49.

din mine, descompletată de pe urma revoluției, cu atât mai mult cu cât nici la sfârșitul lunii martie 1785 minele încă nu își reluaseră activitatea normală, cu toate dispozițiile de amnistie din 27 martie 1785, prin care minerii erau îndemnați să se întoarcă la casele lor și să-și reia munca ⁷⁸.

După înăbușirea revoluției, autoritățile imperiale au fost nevoite de a lua, pe de o parte, o serie de măsuri de îmbunătățire a situației minerilor, iar, pe de altă parte, de a preveni orice posibilitate de reeditare a evenimentelor din toamna anului 1784. Autoritățile centrale imperiale au fost puse în situația de a recunoaște faptul că, deși minerii „domeniului Zlatna s-au plîns stăruitor, în mai multe rînduri, împotriva asupririi și severității dregătorilor și a autorităților domeniiale“, „deși s-a ordonat, în repetate rînduri, cercetarea acestor plîngeri și stabilirea exactă a stării lucrurilor“, toate acestea au rămas fără urmări, iar „răul n-a fost stîrpit din rădăcină“. Aceleași autorități de la Viena, constatau că „pe un timp, lucrurile pot fi reprimite cu forță“, ceea ce s-a întîmplat, dar că, „dacă omenirea e prea mult reprimată, cînd arcu se întinde prea tare, în cele din urmă cu siguranță se frînge“, ceea ce s-a întîmplat în toamna lui 1784. Pentru acest motiv ele au dispus „să se facă cercetări, să se stabilească adevăratele izvoare ale acestor tulburări“, să se „oprească toate abuzurile săvîrșite fie de dregătorii comitatelor, fie de cei cameralei“, concluzionîndu-se că „acestea vor fi, poate, un mijloc și un exemplu mult mai puternice pentru restabilirea și menținerea liniștei decît cele de constrîngere“. Autoritățile centrale imperiale mai precizau că asemenea situație exista nu numai în comitatul Hunedoarei, ci și „pe alte domenii miniere sau camerale, cum sînt cele din Maramureș“, unde „Tezaurariatul totdeauna“ a „tăinuit lucrurile“ ⁷⁹. Aceleași autorități atrăgeau atenția că, „în domeniul Zlatnei, au existat o mulțime de asupririi excesive“ și că Tezaurariatul de aici „niciodată n-a făcut ca asupririle acestea să înceteze“. O situație asemănătoare „se întîmplă și în celelalte orașe miniere, cu deosebire la Baia Mare“ ⁸⁰. Mai mult încă, funcționarii domeniului Zlatna, care stă sub „direcția departamentului minelor“, s-au distins, „în primul rînd, în tot felul de pungășii“ ⁸¹.

Concomitent, însă, s-au luat și o serie de măsuri de prevedere, în sensul aducerii în centrele miniere a unor detașamente militare pentru întărirea pazei. În acest sens, s-a hotărît de către comandamentul militar ca, pentru „securitatea ocnelor și a casieriiilor din Maramureș, să staționeze permanent acolo o companie de infanterie“. Mai mult încă, salinele din Maramureș au fost dotate cu 300 „de arme... care să fie puse în păstrare sigură“ ⁸². Dat fiind faptul că în Maramureș, unde frămîntările și agitațiile continuau încă în februarie 1785, exista pericolul unei noi ridicări la luptă, la fața locului a fost trimis însuși vicepreședintele Înaltei camere din Viena, Iosif Máiláth, care, întrunind, la 16 martie, într-o ședință la Sighet, pe toți slujbașii Cămarii de sare din Maramureș, le-a atras atenția să continue a fi cu mare băgare de seamă, deoarece agitațiile nu s-au potolit, și să ia măsurile de cuviință pentru paza ocnelor, a clădirilor erariului și a slujbașilor comunali ⁸³.

⁷⁸ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 481/1785 ; Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 50.

⁷⁹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 17.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 22.

⁸¹ *Ibidem*, p. 25.

⁸² *Ibidem*, p. 366.

⁸³ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 133.

Starea de tensiune continua, însă, în toate zonele afectate de revoluție. La 10 ianuarie 1785, funcționarii minei din Săcărîmb, Băița și Certege se plîngeau autorităților superioare că sînt fără apărare în fața primejdiei. Cu atît mai mult cu cît „trebuie să țină în fiecare sat cîte o casierie, unde să se păstreze aurul, minereul, pulberea și alte materiale necesare mineritului, care nu pot fi în siguranță și nici să funcționeze mult timp fără a cădea pe mîna hoților, dacă nu au acoperire militară”⁸⁴. Mai mult încă, ei arătau că „este în primejdie averea și viața lor”. Și atunci, „cum să se pretindă de la ei să se achite de obligațiile lor, cînd ei zi și noapte stau de veghe sub primejdia de a fi invadați? Cum va putea prospera mineritul fără o adevărată liniște? Cînd nici cu rugăminți nu pot acoperi cu acești români îndărătnici nevoile de transport și altele. Cum să fie lăsate aurul, pulberea și alte materiale să fie jefuite de acest popor, fără să poată fi pedepsit? Cum să-l pedepsească, cînd nici ei înșiși nu sînt în siguranță”⁸⁵.

Ridicarea la luptă a minerilor și participarea lor nemijlocită la revoluția condusă de Horea au avut urmări dintre cele mai îngrijorătoare atît pentru autoritățile imperiale, cît și pentru forurile montanistice. Documentele din epocă, mai ales cele emenate în perioada imediată înăbușirii în sînge a revoluției, precizează că daunele cauzate proprietarilor de mine au fost deosebit de serioase. Forurile montanistice au fost nevoite să întreprindă o serie de anchete la fața locului atît pentru a stabili pagubele suferite de diferite exploatări miniere, cît și pentru a afla motivele pentru care lucrările în mine fuseseră reduse substanțial sau se întrerupseseră complet. Se constata, astfel, că la minele din Abrud și Roșia Montană, pe lingă faptul că din depozitele acestora fuseseră sustrase sculele și uneltele necesare în exploatare, care nu puteau fi înlocuite din cauza lipsei de mijloace bănești⁸⁶, mai exista și imposibilitatea din partea proprietarilor de mine — datorită lipsei de capital — de a angaja lucrători salariați. Din această cauză multe exploatări miniere lucrau cu mult sub capacitatea lor normală. Se simțea, de asemenea, lipsa de explozibil, care, fie că nu exista, fiindcă fusese sustras de minerii răsculați, fie că nu putea fi procurat din lipsă de fonduri⁸⁷. Mai mult, autoritățile erau — în circumstanțele de atunci, determinate de nesiguranță, cît și de neîncrederea în masa minerilor, care, oricînd, se puteau ridica din nou la luptă — foarte reținute în a aproba vînzarea explozibilului de teama ca acesta să nu fie folosit în scopuri ca cele din toamna și iarna anului 1784.

Ca urmare a acestui fapt s-au introdus o serie de restricții în repartizarea prafului de pușcă, mai ales în ceea ce privește pe minerii români, despre care, într-un act din 26 aprilie 1785, se spunea că încă mai mențin legătura cu răsculații care stau ascunși și pe care îi sprijină⁸⁸.

Totuși, pentru încurajarea reluării exploatărilor miniere și pentru refacerea minelor distruse de răsculați, autoritățile habsburgice au fost nevoite să acorde, în 1785, zeci de mii de florini ca împrumut unor proprietari de mine⁸⁹.

Deși în perioada imediat următoare, alături de căpeteniile țărănimii, au avut de suferit, din cauza prigoanei, și mulți conducători ai muncitori-

⁸⁴ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 423.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 423—424.

⁸⁶ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 253/1785.

⁸⁷ *Loc. cit.*

⁸⁸ *Loc. cit.*, documentul nr. 794/1785.

⁸⁹ Al. Neamțu, *op. cit.*, p. 53.

lor mineri, totuși revoluția de la 1784—1785 a silit autoritățile să treacă la organizarea unui început de serviciu sanitar, prevăzut cu medici, chirurghi și moașe în localitățile mai mari din regiunea minieră a Munților Apuseni îndeosebi. Pentru asigurarea din punct de vedere sanitar și, mai ales, anti-epidemic, a forței de muncă au fost numiți, între alții, ca medici și chirurghi „montanistici“, André Etienne, cu reședința la Zlatna, Vasile Popp și Wilhelm Kröpfler în ținutul Hunedoarei etc.⁹⁰.

Dirzenia și eroismul minerilor, ca și al fiilor acestora, s-au verificat nu numai în cursul anilor 1784—1785, ci și după aceea, când unii dintre ei au urmărit să reînceapă lupta împotriva exploataților. Amintim cazul lui Ilie Ștefu, zis Ion Fărțală, cunoscut și sub numele de Fratzilla, Ferzalla, Fertzilla, fiu de miner din Săcărîmb și căpetenie de răsculați, locuitor în Hondol, pe care documentele din timpul revoluției și ulterior îl amintesc ca fiind multă vreme urmărit de autorități și despre care se spunea că voia să facă o nouă revoluție.

Prins în satul Tisa, la 27 februarie 1785, de către o unitate militară, condusă de locotenentul Török, care va primi drept „răsplată“ 50 de galbeni⁹¹ și adus la Alba Iulia la 5 martie același an⁹², el a fost întemnițat și deferit justiției. La procesul său, Popa Matei din Sînt Andrei, în declarațiile sale, arăta că, „în luna decembrie (1784 — *n.n.*), am venit cu dînsul de la Hondol, pînă în comuna Buruieni și, pe drum, Fîrțală zice către mine : «Știi ce anume am eu de gînd ? Eu voiesc să încep din nou răscoala care a început-o Horea și n-a dus-o la sfîrșit, dar s-o încep mai bine și cu puteri mai mari decît a făcut-o el »“⁹³. Același Popa Matei, mai arăta că Fîrțală i-a declarat „că are deplină încredere că răscoala odată începută de el aici, vor răspunde și adepții lui din Banat, venindu-i în ajutor“, și că „atunci cînd vor veni și ajutoarele din Banat va avea destui oameni credincioși pe care se va putea bizui“. În același timp, Fîrțală l-a asigurat că va căuta „să organizeze răscoala următoare mai bine și cu mai mult popor decum a fost a lui Horea“⁹⁴, „și nu toamna, spre iarnă, ca Horea, ci primăvara, cînd încep să înverzească și să înflorească pădurile, pe la Paști“⁹⁵. Judecat de instanțele imperiale, el a fost condamnat „la frîngerea cu roata“, pedeapsa fiindu-i comutată, ulterior, la închisoare pe viață⁹⁶.

Un alt fost conducător în revoluție, pe nume Frunzilă, venit în același scop de la ocnele de sare din Maramureș, a stîrnit mare panică printre autoritățile imperiale, care vedeau în el un primejdios continuator al lui Horea.

Pentru participarea efectivă la revoluție, în care mulți mineri avuseseră chiar rol de conducători, unii dintre aceștia au fost urmăriți, prinși, judecați și condamnați fie la moarte — prin frîngerea pe roată, tragerea în țeapă, spînzurătoare sau decapitare —, fie la ani grei de temniță. Dăm

⁹⁰ Samuil Iszak, *Aspecte din trecut ale asistenței medicale și protecției muncii în regiunea minieră din Munții Apuseni*, în *Din trecutul medicinei muncii în România*. Editura medicală, București, 1971, p. 66.

⁹¹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 385.

⁹² *Ibidem*, p. 551—552.

⁹³ Al. Neamțu, *Cîteva probleme de istorie oglindite în arhivele miniere din Transilvania*, p. 155.

⁹⁴ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 552.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 553.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 554.

ca exemplu, în afară de cele înfățișate mai sus, cazul lui Draia Lup, zis și Blaga, din Tomnatec, fost lucrător miner la mina imperială din Hondol, și devenit, apoi, haiduc de codru. Prins și întemnițat, el a fost condamnat, la 25 iulie 1785, pentru faptele sale îndrăznețe, la spânzurătoare și executat. Sentința pronunțată împotriva sa glăsuia că, „În conformitate cu decretul regal dat cu privire la asemenea căpetenii de hoți (sic !), care stau ascunși prin păduri, des amintitul Draia Blag ar merita moartea în mai multe feluri ; totuși, potrivit cu dreptul militar, el trebuie să fie condamnat la pedeapsă prin spânzurătoare, iar după sufocare cadavrul său să fie despicat în patru părți spre groaza celorlalți ; capul să fie înfipt în par la Cîmpeni, iar cele patru părți ale trupului să fie transportate la Muntele Găina, în satul Arieșul Mare, Bistra și Lupșa și să fie înălțate în pari, în locurile cele mai înalte”⁹⁷. Era aceasta numai una dintre multele sentințe atroce, prin care justiția feudală habsburgică căuta să se răzbune pe cei care participaseră la revoluție⁹⁸.

La 5 ianuarie 1785 a fost judecat și condamnat la „25 de bite“ mine-rul Zaharia Alic din Ghelar. Hotărîrea judecătorească mai prevedea aplicarea unei amenzi bănești, precizînd ca el „să nu mai fie primit la muncă în mină“ pentru a nu mai putea incita pe ceilalți mineri. Aceeși sentință judecătorească atrăgea atenția că nici un miner să nu mai țină la sine praf de pușcă, „sub pedeapsa de 25 de bite“⁹⁹.

Alte procese au fost intentate, la Alba Iulia, unde erau întemnițați pentru participarea la revoluție, minerilor Székely Pišta, Székely Ianos, Francisk Janki (toți din Roșia Montană), Lupu Șigheran din Almașul Mare, „arestat de judele minier Zelenkai“, Nuțu Lolocan din Curechiu, Ion Almășan din Criscior, Gheorghe Dondoș din Mogoș, Ioan Székely din Abrud, Petru Vaida din Cărpiniș etc¹⁰⁰.

Inspăimîntate de eventualitatea unei noi ridicări la luptă a maselor de țărani și muncitori înfrățiți, autoritățile imperiale au luat noi măsuri privitoare la „siguranța minelor“ și la „paza depozitelor de explozibil de pe lingă mine“. Totodată, au fost date dispoziții Oficiului montanistic să nu primească în mine pe așa-ziiși „oameni suspecti“, adică pe minerii care participaseră la revoluție, iar dacă vreunii dintre ei se angajaseră, prin înșelăciune, să fie îndepărtați numaidecît. Fiecare miner, care cerea să fi angajat, trebuia să dovedească „prin mărturii vrednice de crezare starea și condiția sa cinstită“, ceea ce voia să însemne că nu luase parte la revoluție.

Din cauza lipsei de brațe de muncă în mine, în care nu se reluase activitatea normală nici la sfîrșitul lunii martie 1785, autoritățile s-au văzut însă silite să acorde, în cele din urmă, amnistie, la 27 martie 1785, îndemnînd pe minerii care stăteau ascunși să se întoarcă la casele lor și să-și reia munca.

Perioada care a urmat revoluției de la 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, punctată de evenimente cu mare rezonanță națională, va demonstra nu numai participarea efectivă a muncitorimii, ci și afirmarea sa tot mai evidentă ca forța socială cea mai revoluționară a societății românești.

⁹⁷ Arhivele Statului Cluj, fondul Zlatna, documentul nr. 2 020/1787.

⁹⁸ Al. Neamțu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784—1785)*, p. 53.

⁹⁹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 508.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 244, 245, 247, 249, 250, 251.

REVOLUȚIA DE LA 1784 ÎN CONȘTIINȚA POPORULUI ROMÂN

NICOLAE RAUȘ

Marea ridicare națională și socială de la 1784 a masei românilor din Transilvania — în fapt, prima revoluție din istoria noastră — este cea dintii care a abordat practic țelul abolirii unui regim feudal de multă vreme încremenit, a singeroasei opresiuni străine, al înfăptuirii unui cadru economic-social liber de strânsorile aceluia regim, în condițiile descătușării naționale. De la aceste altitudini, ideile și țelurile pe care le-a promovat, izbinzile ei, martiriul conducătorilor au dat un fond de spiritualitate revoluționară și patriotică, de simțăminte cu neîncetată putere de iradiere și simbolizare, de înflăcărare și îmbărbătare în cuprinsul pământului românesc. Țăranii și muncitorii, intelectualitatea s-au identificat cu dreptatea și îndreptățirea luptătorilor revoluției, s-au socotit urmașii cauzei lor. Horea, Cloșca și Crișan au devenit parte din firea însăși a oamenilor acestor meleaguri.

Momentul 1784 a atins în acest fel un grad de viabilitate și de rodire în istorie care l-a făcut contemporan cu toate generațiile și luptele de după aceea ale poporului nostru. Nu numai că a dăinuit de atunci în inima și cugetul românilor, ci, asemenea oricărei mari opere, a fost, neîntrerupt, generator de noi sensuri și semnificații, sursă de creație politică-socială revoluționară, factor de susținere și de întărire a continuității noastre în planuri mereu ascendente, de animare a spiritului patriotic. El aparține acelor înfăptuiri de istorie care au ținut vie flacăra spiritului de luptă în conștiința maselor și care au lucrat spre unirea de cuget și acțiune, spre coeziunea pe teren de radicalitate, făcând, la rîndul său, ca în toate epocile ulterioare și în toate punctele meleagurilor noastre oamenii să se simtă conectați la marile idealuri și fapte ale istoriei.

Prin toate acestea, revoluția română de la 1784 — alături de alte evenimente istorice — a grăbit evoluția social-politică, a devenit ferment al luptelor și făuririlor naționale și sociale din timpurile care au urmat. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Luptele purtate de Horea, Cloșca și Crișan au avut o mare înrîurire asupra întregii dezvoltări a

poporului nostru, la fel ca și luptele purtate de Avram Iancu, de alți luptători pentru realizarea unității și a statului național unitar — România“¹.

Revoluția a pătruns nu un compartiment sau altul, ci ansamblul gândirii politice-sociale, istoria, cultura, arta; capacitatea ei de exprimare în timp a cunoscut o gamă diversă de manifestări. În anii imediat următori desfășurării evenimentelor, de primă actualitate în Transilvania era ideea reluării revoluției. Un contemporan al evenimentelor, sasul Mihail Heydendor, scria că „Revoluția aceasta a fost mare chiar și numai în sine, dar ar fi putut avea consecințe incomparabil mai mari pentru toată țara și pentru toate popoarele [naționalitățile] ei, deoarece întreg poporul român, și chiar și de pe pământul regesc [regiunile săsești], era stăpînit de gîndul revoluției“².

Scurgerea anilor nu a estompat starea de spirit favorabilă continuării revoluției. Cînd, la 1821, într-o altă parte a pămîntului strămoșesc — în Oltenia și Muntenia — a izbucnit revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, masele populare din Transilvania au fost gata să reia lupta. Acum revoluția lui Horea avea legături determinative, era parte din revoluția lui Tudor și amîndouă deveneau expresia unică a identității de țeluri ale unuia și aceluiași popor român. O mărturisesc multe și felurite documente emaneate de la înseși autoritățile opresorilor străini. În februarie 1821, guvernatorul Transilvaniei, Bánffy György, atenționa înalții funcționari ai unor comitate și districte asupra riscurilor produse prin declanșarea revoluției lui Tudor tocmai din unghiul similitudinilor ei cu idealurile celei conduse de Horea, spre care priveau masele din Transilvania: „Fiindcă acest mare principat [al Transilvaniei], vecin cu Țara Românească, este în legături strînse economico-comerciale, precum și religioase și naționale, pe drept cuvînt ne putem teme ca aceste dezordini și principii periculoase, care se aseamănă cu cele ale așa-zisei mișcări a lui Horea, să nu pătrundă pe căi ascunse în patria noastră, să nu se întindă în mijlocul poporului de jos, și așa ușor înclinat spre ele“³.

În cursul revoluției lui Tudor, în rîndul țărănimii transilvănene domnea convingerea, mai mult sau mai puțin disimulată, că, „în timpul cel mai apropiat, Horea iară va izbucni din Zărand“, că, „nu peste mult, se vor întîmpla lucruri mari“⁴. Potrivit autorităților, la Hălmașiu erau viu manifestate gîndurile „de rebeliune și de Horea“⁵. Aproape în aceiași termeni, un alt document de proveniență oficială, din aprilie 1821, înștiința că „partizanii lui Horea vor să pornească din nou din comitatul Zărandului“⁶.

Cîțiva ani mai tîrziu, documentele pomenesc din nou despre dorința și intenția maselor populare din Transilvania de a reinstaura rînduielile sociale și naționale democratice ale revoluției lui Horea. Un raport din 5 ianuarie 1824 al comandantului Consiliului de război al Comandamentului general cezaro-crăiesc banatic la Timișoara informa că, în districtul

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 519.

² Reprodus după: Z. Pîclișanu, *Revoluția lui Horea*, în „Revista Fundațiilor“, vol. I, nr. 10, octombrie 1934, p. 7.

³ *Documente privind istoria României*. Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki (Serie nouă), vol. III, Editura Academiei R.S.R., București, 1967, p. 67.

⁴ *Ibidem*, p. 213.

⁵ *Ibidem*, p. 221—222.

⁶ O.L.Erd. Levéltárak Gubernium Transylvanicum Praesialia, 1821, doc. nr. 138, filele 16—18.

grăniceresc, s-a găsit o scrisoare anonimă în care autoritățile erau avertizate că „timpurile lui Horea și Cloșca se vor întoarce și se va pune capăt nedreptăților“⁷. Îndemnuri în această privință veneau, mai mult sau mai puțin fățișe, și din Țara Românească. În 1842, Iordache Mălinescu îi scria lui George Barițiu în următorii termeni : „Tare mă tem, domnule să nu faci românii de acolo [din Transilvania] vreo Horă în care să tragă la joc și vreo Cloșcă... Interesul vostru este și al nostru“⁸.

Prin obiectivele preconizate, mereu actuale pentru dezvoltarea societății românești, prin spiritul său de radicalitate, momentul 1784 a fost un factor de stimulare a procesului de continuă revoluționare a poporului nostru în epoca modernă, a contribuit la proiectarea fondului programatic al revoluției române de la 1848. Steagul lui Horea avea să fie preluat de Bălcescu și faptul a fost astfel tălmăcit și evocat de revoluționarii de la mijlocul veacului trecut. În *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, Nicolae Bălcescu însuși făcea această remarcă în problemă : „Horea luă secură și... scrise cu dinsa drepturile nației române și programul politic și soțial al revoluției ei viitoare“⁹. Avram Iancu va îndreptăți revoluția lui Horea de la datele vremii sale și va preconiza soluția reluării ei în condițiile de la 1848 : „Nu cu argumente filosofice și umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea lui Horea“¹⁰. Tot asemenea, Al. Papiu Ilarian va semnala identitatea obiectivelor mari de la 1784 și 1848 : „La 1784 — va spune revoluționarul pașoptist —, el [Horea] cade martir ideilor pentru care aveau să lupte și nepoții lui la 1848“¹¹.

Gîndirea politică-socială de la 1848 este cea care a analizat și a pus în evidență pentru întia oară răsfringerile teoretice-ideologice, adîncimea viziunii revoluției de la 1784, a inaugurat, practic, istoriografia acestui moment. Au fost desprinse cauzele și obiectivele reale ale revoluției, dimensiunile ei europene. Evocarea factorilor care au condus la declanșarea acestei lupte a însemnat și o temeinică argumentare a necesității și legitimității istorice, ca și a cerinței exprimării ei ca revoluție. Al. Papiu Ilarian făcea încheierea că „Revoluțiunile nu nasc dintr-un incident, ci dintr-o necesitate. Grămada apăsărilor de seculi, ce nu mai era de purtat : iată adevărata cauză a răscoalei lui Horea“¹². Argumente asemănătoare aducea și George Barițiu. Revoluția de la 1784 — observa el — „a fost rezultatul desperațiunii ultime, precum toate revoluțiunile ieșite din popor și executate prin el însuși sînt, de regulă, efecte ale desperațiunii la care ajunge un popor maltratat, împilat și tiranit în modul cel mai barbar...“¹³. Ca și la 1848, ea a fost o luptă a democrației împotriva tiraniei : „Horea, Cloșca și Crișan au fost capi ai unei partide democratice, care a luptat

⁷ *1848 la români*. O istorie în date și mărturii, de Cornelia Bodea, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 74.

⁸ *Ibidem*, p. 195.

⁹ Nicolae Bălcescu, *Opere*. Vol. II. *Scrieri istorice, politice și economice. 1848—1852*. Ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, București, Editura Academiei R.S.R., 1982, p. 114.

¹⁰ Iosif Sterca-Șuluțiu de Cărpiniș, *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897, p. 5—6.

¹¹ *Tezaur de monumente istorice pentru România*. Adunate, publicate, cu prefațiuni și note ilustrate de Al. Papiu Ilarian, tomul III. Tipografia națională a lui Ștefan Rasidescu, București, 1864, p. 303.

¹² *Ibid.*

¹³ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, în edițiunea autorului, tomul I, Sibiu, 1889, p. 475.

asupra partidei aristocratice din Transilvania”¹⁴. Astfel s-a și înrădăcinat în conștiința populară. „Moartea acelor trei oameni — continua George Barițiu — a fost moarte de adevărați martiri, victime ale intereselor democratice. Așa i-au considerat românii contemporani ai lor, așa-i consideră pînă în ziua de astăzi bătrînii care au învățat a-i cunoaște, nu atît din acte publice, cît, mai vîrtos, din mărturisirea părinților și moșilor”¹⁵.

Prin Nicolae Bălcescu în primul rînd, a fost pusă în lumină împletirea intimă a obiectivelor sociale și politice-naționale în revoluția de la 1784, trăsătură funciară a istoriei românești și factor de propulsare a acesteia. Al. Papiu Ilarian va conchide, la rîndul lui, că „Horea se luptă pentru libertate, și încă pentru libertate nu numai socială, dar și politică și națională, precum se vede din punctele ce a trimis el Tablei din Hunedoara. El se lupta pentru dreptul poporului celui mai vechi și mai asuprit al țării...”¹⁶.

Gînditorilor români de la 1848 le aparține și observația de complexe semnificații potrivit căreia revoluția de la 1784 a întruchipat nu numai idealurile și dezideratele maselor de români, ci, deopotrivă, ale țaranilor și lucrătorilor de naționalitate maghiară, la rîndul lor asupriți de regimul nobiliar. Dacă Horea, Cloșca și Crișan au căzut în luptă — scria George Barițiu —, „acea cădere a fost pentru libertatea și drepturile nu numai ale poporului românesc, ci, totodată, pentru ale poporului maghiar [naționalității conlocuitoare maghiare], tot așa iobăgit în majoritatea sa ca și românii în majoritatea lor”¹⁷.

Pentru prima oară au fost evidențiate, prin mișcarea de idei de la 1848, importanța și răsfrîngerile europene ale revoluției române de la 1784, căreia îi revine întîietatea în proclamarea unor principii avansate — sociale și politice — de substanță modernă. Josef Marlin (1824—1849), istoric, scriitor și publicist sas, avea să evidențieze cel dintîi această realitate. În prefața la romanul său *Horea*, el va surprinde această dimensiune a revoluției de la 1784 : „Și, totuși, în acele îndepărtate și uitate vîi ale Transilvaniei, pe care le iubesc ca patrie a mea, o idee mare a răsărit atunci cînd cetele lui Horea s-au răsculat în contra puterii nedrepte a nobililor ! Încă înainte de a se înălța — prin prăbușirea tronului — Republica franceză, acest semnal deșteptător pentru Europa cufundată în somn, încă înainte de a răsuna puternic în Franța : «Război palatelor, pace colibelor !», răsunase deja în văile Transilvaniei de pe buze minioase : «Război palatelor, pace colibelor !»”¹⁸.

Alături de revoluția de la 1848, un alt eveniment de generală cuprindere a poporului nostru — reîntregirea națională, în 1918 — a fost un prilej de evocare a marilor ctitori ai unității naționale. Adunările populare din satele și orașele de peste Carpați pentru alegerea deputaților la Marea Adunare Națională Constituantă, care avea să pecetluiască unirea național-statală deplină a românilor, au fost, în același timp, momente de evocare și cinstire a luptătorilor pentru unire, printre care, la loc de seamă, s-au

¹⁴ George Barițiu, *Horea, Cloșca și Crișan*, în George Barițiu, *Scrieri social-politice*. Studiu și antologie de Victor Chereșteșiu, Camil Mureșan, George Em. Marica, Editura politică, București, 1962, p. 415.

¹⁵ *Ibidem*, p. 417.

¹⁶ *Tezaur de monumente istorice pentru România*, tomul III, p. 303.

¹⁷ George Barițiu, *Horea, Cloșca și Crișan*, în *op. cit.*, p. 416—417.

¹⁸ *Izvoarele răscoalei lui Horea*. Sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu. Seria B. *Izvoare narative*. Vol. II. 1786—1860, Editura Academiei R.S.R., București, 1983, p. 312.

aflat și Horea, Cloșca și Crișan¹⁹. În apropierea zilei de 1 Decembrie 1918, a fost publicat programul Marii Adunări Naționale, care chema poporul la Alba Iulia luptătorilor și înfăptuirilor de unitate : „Frați români, locul cel mai istoric al neamului vă așteaptă cu brațele deschise, veniți deci să-l atingeți cu pasul vostru, ca să simțiți fiorul ce l-a mișcat odată pe marele voievod cu numele de arhanghel, pe martirii Horea, Cloșca și Crișan, pe craiul munților, Avram Iancu, și pe toți cei care au început și lucrat la realizarea visului de veacuri pe care noi cei de azi îl vedem ca pe răsăritul cel mai strălucit al celei mai senine zile a neamului românesc“²⁰. Publicațiile de limbă maghiară, în majoritate, au reprodus integral apelul²¹.

Fruntașul sas Heinrich Fabritius scria, la 30 noiembrie 1918, că Marea Unire se înfăptuiește pe locul de martiriu al lui Horea, Cloșca și Crișan, ceea ce semnifica, de fapt, izbînda cauzei lor, a luptei lor de eroi ai libertății : „Mîine se vor aduna în Valea Mureșului, la Alba Iulia, sute de mii de români, reprezentanți ai tuturor ținuturilor locuite de români. Reședința principelui Transilvaniei, vechiul Bălgrad, va fi martorul unei deșteptări emoționante a unui popor viguros... pe locul unde și-au vărsat sîngele eroii libertății, Horea, Cloșca și Crișan, națiunea română își va proclama suveranitatea ei... Visul unui viitor luminos, al unei afirmări naționale, al unei uniri a tuturor românilor de pretutindeni într-o singură patrie se împlinește mîine“²².

Istoriografia din țara noastră, urmînd, îndeobște, spiritul gîndirii pașoptiste asupra revoluției de la 1784, a avut o participare de substanță la interpretarea și la semnificarea acesteia, la desprinderea valorilor pe care le-a adus în procesul deschiderii epocii și al edificării României moderne. Alexandru Sterca-Șuluțiu, participant la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, a întocmit prima monografie despre acest moment istoric, intitulată : *Istoria Horii și a poporului românesc din Munții Apuseni ai Ardealului* (1860). Vor urma multe alte cercetări, studii și lucrări, căci mai toți istoricii români au vădit înclinații și preocupări pentru opera revoluției moșilor, pentru extragerea de noi concluzii asupra ei. Prin intermediul adevărilor despre această revoluție, istoriografia a contribuit astfel în măsură importantă la promovarea conștiinței istorice la români. Se ilustrează în evantaiul exegezelor istorice din anii interbelici cele datorate lui Nicolae Densușianu, Nicolae Iorga, Ion B. Mureșianu, Ioan Lupaș, acad. D. Prodan, acad. Ștefan Pascu. Se cuvine a se remarca aici că preocupările îndelungate în materie ale acad. D. Prodan s-au încununat în anii noștri prin opera monumentală *Răscoala lui Horea* (2 vol.), apărută în 1979, căreia i se adaugă, întru aceeași împlinire, lucrările acad. Ștefan Pascu, corpusul de documente *Izvoarele răscoalei lui Horea*, realizat de un colectiv de istorici, sub redacția sa.

Analizele istoriografice au detașat, prin mijlocirea revoluției de la 1784, trăsături și valori de permanență ale istoriei noastre. Continuitatea de luptă națională și socială a maselor ocupă un însemnat loc. Cei mai

¹⁹ A se vedea : 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978. Cap. : *Pregătirea și desfășurarea Marii Adunări Naționale Constituante de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918)*.

²⁰ „Românul“, anul VII, nr. 17 din 16/29 noiembrie 1918.

²¹ A se vedea, cu titlu de exemplu : „Kolosvári Hirlap“, anul XIX, nr. 283 din 1 decembrie 1918.

²² Heinrich Fabritius, *Die Nationalversammlung von Alba Iulia [Adunarea Națională de la Alba Iulia]*, în „Schässbürgen Zeitung“ („Gazeta Sighișoarei“) din 30 noiembrie 1918.

mulți istorici au conchis asupra caracterului deopotrivă social și național al revoluției de la 1784 și au văzut corelația dintre țelurile dreptății sociale și cele ale libertății naționale. Momentul 1784 — spunea Nicolae Iorga — a fost o „ridicare a claselor de jos, de dărîmarea privilegiilor, de desființare a unguirilor nu în calitatea lor de unguri, ci de privilegiați”²³. Masa românilor transilvăneni — arăta N. Densușianu — „dorea pămîntul ocupat de nobili fiindcă avea conștiință că a fost odată proprietatea sa, dorea domnia Transilvaniei fiindcă se credea singurul moștenitor legitim al acestei patrii”²⁴. Pe lângă eliberarea din servitutea feudală — continua același istoric —, „revoluțiunea de la 1784 tindea în linia primă la libertatea poporului român de servitutea politică, la liberarea Transilvaniei de domnia altei rase [națiunii]. În scurt, revoluțiunea de la 1784 voia să distrugă sistemul politic al celor trei națiuni privilegiate din Transilvania și pe ruinele lui să întemeieze un sistem politic român”²⁵.

Forța socială care a abordat noile vremuri, și sub raportul național, și sub cel social, a fost țărănimea. Prin rolul ei în revoluția lui Horea — relevă D. Prodan —, „Țărănimii îi revine deplin meritul de a fi deschis, de la sine, procesul revoluționar al emancipării națiunii, chiar de la temelile sale”²⁶. Iar sub raport economic-social, revoluția țărănimii privește, tot astfel, în perspectivă, viziunea ei ținînd „mai departe decît programele agrare ale revoluției secolului următor, pe care o pregătește”²⁷. Ceea ce fundamentează revoluția moștilor se situează astfel la înălțimi încă neabordate pe alte meridiane europene. „Principiile acestei revoluții — scria Ion B. Mureșianu —, izvorîte din sufletul obidit al poporului român, despuia de conducători, dezarmat și vîrit în jugul împilărilor barbare, au trebuit să fie pronosticul fatal al decadenței feudale... Libertatea, egalitatea și fraternitatea, apoteozate în Apus abia după cinci ani de la prima scînteiere a tendinței de reformă socială din Ardeal, își găsește impulsul în aceleași motive, urmărind aceleași țeluri”²⁸.

Principiile revoluției de la 1784, obiectivele ei, spiritul de radicalitate pe care l-a ilustrat au cunoscut cea mai mare proiecție istorică în și de la mișcarea muncitorească de la noi, care a fructificat pe un plan superior, în condițiile unor alte etape, tradițiile de luptă ale maselor, ale națiunii. *Moștenirea Horea* este parte intrinsecă a tezaurului de gîndire și acțiune revoluționară al epocii moderne românești, care, alături de datele economice-sociale și în strînsă legătură cu ele, avea să alcătuiască solul propriu din care s-a născut mișcarea muncitorească din România.

În toate etapele existenței și activității mișcării muncitorești, în toate evenimentele de importanță și stringență ale istoriei țării — în care muncitorimea organizată, în frunte cu partidul ei politic, a acționat cu rol de prim-plan —, revoluția lui Horea avea să-și facă simțită prezența, alături de alte momente de luptă pentru dreptate socială și națională. Prin mișcarea muncitorească, ea a beneficiat de noi aprofundări și semnificări

²³ Nicolae Iorga, *Horea, Cloșca și Crișan*. Vălenii de Munte, 1937, p. 4.

²⁴ Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria. 1784—1785*, Tipografia „Românul”, București, 1884, p. 3.

²⁵ *Ibidem*, p. 34.

²⁶ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 711—712.

²⁷ *Ibidem*, p. 709.

²⁸ Ion B. Mureșianu, *Un veac și jumătate de la tragicul sfîrșit al martirilor Horea, Cloșca și Crișan, conducătorii marii mișcări de dezrobire socială și națională*. Note istorice, Timișoara, 1935, p. 5.

istorice, valorile ei au fost luminate din noi unghiuri și implicate cu rol nemijlocit în practica luptei revoluționare și patriotice a clasei muncitoare, a maselor largi. Toate acestea învederează, la rîndu-le, că mișcarea muncitorească de la noi s-a revendicat de la antecesorii, a făcut din apartenența la poporul nostru un fapt de înaltă conștiință politică revoluționară, considerîndu-se mesagerul lui și acționînd de la acest nivel în societatea românească. Recursul la istorie — constantă a mișcării muncitorești de la noi — avea, deci, sensul afirmării propriiei sale identități și meniri în societatea românească. Socialiștii români au subliniat, de altminteri, că proletariatul, fiind continuatorul luptelor anterioare în domeniul social și național, făuririle acestei lupte sînt moștenirea sa. „Datele mari ale Istoriei — arăta Constantin Bacalbașa — nu sînt ale lor [ale exploatatorilor], ci ale noastre, ale proletariatului asuprit la 1895 ca și la 1785“²⁹.

Asociindu-se cauzei pentru care au luptat masele asuprite la 1784, socialiștii au cuprins dimensiunile revoluției și au clarificat mai adînc temeiurile reale și sănătoase ale acesteia, atît pe tărîm social, cît și național. Sub titlul *Serbarea de azi : Horea, Cloșca și Crișan*, „Lumea nouă“ scria, într-un articol-editorial, semnat de C. Bacalbașa, că : „Țărănimea, prigonită, încărcată de dări nedrepte și neomeniști, s-a răscolat ca să schimbe orînduirea crudă sub care gemea. În calea ei a întîmpinat, însă, împotrivirea clasei stăpînitore... De fapt, însă, țăranii nu se ridicau împotriva magnaților fiindcă erau de alt neam, ci fiindcă asupreau în chip nelegiuit“³⁰.

Ioan Nădejde, într-un articol consacrat problemei, intitulat : *Revoluția țărănească de la 1784 în Transilvania*, explica științific fundamentul social al luptei naționale, corelarea implicită a țelurilor sociale și naționale în marea ridicare a lui Horea : „Întîi că și mișcările naționale — argumenta militantul socialist — au tot cauze sociale, economice“³¹. Asupra îndreptățirii naționale a luptei maselor de români transilvăneni de la 1784, B. Brănișteanu a publicat un studiu în care demonstrează, pe baza cifrelor reproduse din documente de arhivă, că, „fără îndoială, românii erau cea mai numeroasă naționalitate [națiune] în Transilvania. Totuși, ei erau lipsiți cu totul de orice drepturi politice“³².

Este de făcut mențiunea că, la cel de-al VIII-lea Congres al social-democrației române de peste munți, reunit în octombrie 1913 la Arad, Ioan Flueraș, în *Raport privind presa partidului*, situa pe conducătorii revoluției de la 1784 în galeria luptătorilor revoluționari de frunte, alături de cei de la 1848. Documentul evoca pe „Marii revoluționari care și-au jertfit viața pentru libertatea poporului, cum au fost Horea, Cloșca și Crișan“³³. La rîndul lui, organul de presă al social-democrației din Bucovina, „Lupta“, integra revoluția moților într-o linie de continuitate a marilor ridicări pentru libertate, respectiv a celor din timpul „eroului național“ Mihai Viteazul, la 1784 sub Horea și Cloșca“³⁴.

²⁹ „Lumea nouă“, anul I, nr. 97 din 16 februarie 1895.

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

³² B. Brănișteanu, *Cauza revoluțiunii lui Horea. Partea I : Națiunile și legile înaintea revoluțiunii. Partea a II-a : Conscriptiunea militară. Dezvoltarea economică*, în „Lumina“, anul I, nr. 5 din noiembrie 1895 și nr. 6 din decembrie 1895.

³³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 524.

³⁴ 1848—1909, în „Lupta“, anul II, nr. 10 din 21(8) martie 1909.

Partidul Comunist Român, continuatorul în planuri noi, superioare, al tuturor valorilor istoriei noastre, a preluat înțelesurile și mesajul luptelor revoluționare ale poporului român și le-a încorporat în fondul gândirii sale socialist-științifice, dându-le, de la acest nivel, întreaga strălucire și capacitate de dăinuire și înriurare. Asemenea celorlalte momente istorice, revoluția lui Horea a fost prezentă, ca temei și imbold, în toate momentele de luptă ale comuniștilor români. Faptul a fost socotit — așa cum scria revista „Cuvîntul liber“, în articolul *Revolta lui Horea* —, „un act de răsplată istorică și necesar în cuprinsul unei societăți și al unui popor“³⁵. A existat în acțiunea politică a P.C.R. o tradiție Horea. Ea denotă, la rîndul ei, că Partidul Comunist Român a vădit o preocupare apropiată pentru cultivarea istoriei acestor meleaguri, semn mai mult decît grăitor al identificării sale cu destinul poporului din care își trage obîrșia.

De aceea, istoria națională a fost considerată, încă din perioada de început a activității P.C.R., de absolută necesitate în educarea revoluționară a comuniștilor, a clasei muncitoare. Unul din documentele principale ale Plenarei C.C. al P.C.R. și a Comisiei Centrale de Control din 21—24 iulie 1925, invocînd în mod expres această idee și referindu-se, în context, și la revoluția de la 1784, arăta că : „Ridicarea nivelului de pregătire teoretică a militanților și membrilor partidului și a elitei clasei muncitoare din România este cea mai urgentă datorie a partidului. La îndeplinirea ei va contribui studierea din punctul nostru de vedere a mișcării revoluționare din România (Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu etc.) și combaterea falsificării istoriei de către oligarhie...“³⁶. Se va reflecta larg această viziune în activitatea partidului comunist din anii interbelici, în conținutul și spiritul unora dintre documentele sale cu caracter programatic, în presa de partid și a organizațiilor de masă create, îndrumate sau influențate de P.C.R. Va apărea, în această perioadă, o remarcabilă pleiadă de istorici comuniști, care va înscrie un moment distinct în propulsarea istoriei științifice a patriei. Toți vor întreprinde judecăți de valoare asupra revoluției lui Horea, vor afirma meritele și răsfrîngerile ei.

Aria problematică adusă în prim-plan prin documentele de partid, articolele de presă și prin scrierile istorice concepute în lumina socialismului științific este variată și de un interes deosebit. Au fost relevate, în cuprinsul acestora, originea străveche a luptătorilor lui Horea, cu alte cuvinte exercitarea lor în propriul sol național și legitimitatea istorică a țelurilor lor naționale și sociale ca oameni ai gliei, rolul revoluționar al țărănimii, al poporului nostru în inaugurarea de vremuri noi, în pregătirea celorlalte revoluții ale epocii moderne românești, legăturile dintre țelurile sociale și naționale ale revoluției de la 1784, actualitatea mesajului acesteia. Militantul comunist și istoricul Petre Constantinescu-Iași arăta, într-un articol despre Ținutul Hunedoarei, apărut în „Cuvîntul liber“ din 28 decembrie 1935, că aici „curge încă pînă azi singele dac în vinele celor ce-au dat în trecut pe Horea, Avram Iancu și legiuni întregi de luptători ai cauzei juste sociale“. Sînt masele de țărani, care — sublinia M. Diaciuc-Dăscălescu —, luptător comunist, publicist și istoric — au acționat în sensul înaintării omenirii în istorie. Revoluția căreia i-au dat viață a pregătit-o pe cea de la 1848 printr-o viziune superioară asupra

³⁵ „Cuvîntul liber“, anul II, nr. 1 din 10 noiembrie 1934.

³⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare : A.I.S.I.S.P.), cota Ab IX-14, inv. nr. 162.

obiectivelor sociale și naționale de abordat și a situat la baza ei țelul unității naționale. „Trecutul ne arată că țărănimea, în decursul secolelor de existență ca popor a neamului românesc, a avut și unele manifestări independente, înscriind pagini de glorie în istorie. Țărănimea a dat pe Antonii Magnu *, Doja, Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Caterina Varga și alți anonimi «căpitani», eroi care formează etape importante în evoluția poporului românesc.

Acești luptători, ieșiți din rîndurile țărănimii, au dus lupte pe teren național și social «în sensul propășirii omenirii». Mișcarea din 1784—1785 din Ardeal, supranumită, după numele conducătorilor, Horea, Cloșca și Crișan, a precedat revoluția din 1848 și a pus la temelia sa temelia unității naționale“³⁷.

Este aceasta expresia faptului că, în pofida obidirilor fără margini, poporul, cu baza în țărănime, a găsit sensul valorilor și a purtat istoria pe tărîmuri noi. „Revoluția provocată de Horea — se arată în articolul *Revolta lui Horea*, mai înainte citat — este o dovadă că adevăratele energii, care deschid un drum nou omului și națiunilor, se nasc și se ridică din însăși sănătatea poporului, chiar dacă acesta poartă în spinare veacuri de umilinți și robie. Asemenea individualitate — cum a fost Horea — și făuritori de noi idei și credințe reprezintă semnele unui timp și prin ei istoria unei epoci, din opacă și generală, devine luminoasă și plină de semnificațiile și sugestiile unui viitor care, altfel, ar fi simplu neprevăzut“.

Prin revoluție, țărănimea a dovedit forța ei de a concepe și de a desfășura și în noua epocă mari ridicări politice-sociale, simț politic și conștiință politică, realitate specifică de la care se explică momente și făuriri cruciale ale istoriei românești. „Revoluția de acum 150 ani — observă Petre Pandrea — demonstrează capacitatea insurecțională, instinctul sănătos politic și — uneori — conștiința teoretică politică a țărănimii“³⁸. De aceea — așa cum remarcă M. Diaciuc-Dăscălescu —, ori de cîte ori exploatarea agravau împilarea, țărănimea se ridica la acțiune. „Istoria Ardealului — va scrie el — e plină de fapte care dovedesc că țăranul moț nu s-a supus cu ușurință de a trăi ca rob. La fiecare încercare de a întări exploatarea, moțul se aruncă în luptă, apărînd cu vitejie patrimoniul străbunilor săi“³⁹. Istoria modernă, este, de altfel, punctată de mai multe revoluții cu bază țărănească — cele de la 1784, 1821, 1848 și 1907 —, care au un rol de mare însemnătate pe drumul spre eliberarea țărănimii muncitoare. „Mișcarea de la 1784/1785, de la 1848 și răscoalele de la 1907 — conchide Petre Pandrea — au fost etape în eliberarea norodului ogoarelor“⁴⁰. Se poate vorbi, ca urmare, de o continuă luptă revoluționară a țărănimii, marcată de mari momente: „Revoluția țărănească a început cu Horea, cu Tudor Vladimirescu (1821), a demonstrat la 3/15 mai pe Cîmpia Libertății, în frunte cu Simion Bărnuțiu, a lăsat 11 000 de cruci în primăvara lui 1907...“⁴¹.

Valorile revoluției lui Horea s-au relevat cu putere în și prin Fron-tul Plugarilor, organizație de masă democratică, antifascistă a țărănimii,

* *Anton cel Mare* — unul dintre principalii conducători ai răscoalei de la Bobîlna din 1437—1438.

³⁷ M. Diaciuc-Dăscălescu, *Răscoala iobagilor de la Bobîlna*, București, 1970, p. 29.

³⁸ Petre Pandrea, *De la Horea la Bărnuțiu*, în „Adevărul“, anul 49, nr. 15 684 din 1 martie 1935.

³⁹ M. Diaciuc-Dăscălescu, *op. cit.*, p. 31.

⁴⁰ Petre Pandrea, *op. cit.*

⁴¹ *Ibid.*

creată de partidul comunist. Viziunea P.C.R. asupra acestei revoluții, ideile sale cardinale privind cauzele, caracterul, trăsăturile, rolul și înfrîurirea ei au stat la baza înțelegerii și evocării marii ridicări de către organizația țărănimii. Întemeierea însăși a organizației — așa cum accentua președintele ei, dr. Petru Groza, la primul Congres al Frontului Plugarilor, din aprilie 1933 — se integra în linia de continuitate și ascensiune a luptelor țărănești, care înscriseră unul din momentele de relief la 1784. Frontul Plugarilor — spunea dr. Petru Groza — a luat naștere „tocmai pe meleagurile lui Decebal, Horea, Cloșca și Crișan, Avram Iancu, meleaguri încercate de fatalitatea istorică a inițiativelor de totdeauna ale poporului de țărani”⁴². Organizarea lui fructifică tradiția de la 1784 și 1848. „O forță sinceră antifascistă la noi — declara dr. Petru Groza în procesul de la Cluj al antifasciștilor, din 1935 — o alcătuiește Frontul Plugarilor, care s-a organizat în tradiția veche a lui Horea și Avram Iancu”⁴³.

Mesajul revoluțiilor de la 1784 și 1848 continua să înfrîurească, astfel, în noile condiții, chemînd la acțiune decisivă. „Marii noștri eroi — spunea un delegat la primul Congres al Frontului Plugarilor — nu mai au odihnă în pămîntul sub care odihnesc. Avram Iancu strigă din mormîntu-i : «Ce ați făcut cu țara mea ?» — Horea și Cloșca din Alba Iulia : «Ce ați făcut cu poporul meu ?». A sosit timpul, deci, să spunem celor care au înșelat poporul, partidelor burghezo-moșierești, «În lături cu voi !»”⁴⁴.

Organul oficial de presă al Frontului Plugarilor a fost intitulat, semnificativ, „Horea”, frontispiciu sub care a militat pentru întărirea organizației democratice a țărănimii, pentru intensificarea luptei sale împotriva fascismului⁴⁵.

Un moment distinct în cultivarea tradiției de luptă făurite la 1784 și 1848, în realizarea legăturii istorice dintre cele două revoluții și lupta dusă de forțele revoluționare, democratice, patriotice în deceniul al patrulea l-a reprezentat încheierea la Țebea, în decembrie 1935, a acordului de acțiune comună antifascistă între Blocul Democratic și Frontul Plugarilor, organizații de masă legale conduse sau influențate de P.C.R., și Partidul Socialist, în realizarea căruia un rol important a avut dr. Petru Groza. Acest acord, expresie a năzuințelor comune ale organizațiilor ce se raliaseră liniei politice a P.C.R. de luptă pentru unirea tuturor forțelor democratice, a fost semnat — act de mare simbol — sub gorunul lui Horea și la mormîntul lui Avram Iancu. „De la Țebea, din ținuturile lui Horea și ale lui Avram Iancu, luptători pentru libertate și dreptate socială — se arată în documentul semnat — ne adresăm întregului popor din această țară și tuturor organizațiilor : Partidul Național-Țărănesc ; Partidul Radical-Țărănesc ; Partidul Social-Democrat ; Partidul Socialist-Unitar ; tuturor asociațiilor de meseriași, comercianți, funcționari, pensionari și intelectuali, cum și organizațiilor muncitorești, politice și sindicale, să se alăture acțiunii noastre, pentru a înfăptui, cu un ceas mai devreme, adevăratul front popular între toate forțele democratice din România, singura cheazășie a luptei pentru libertate și pace”⁴⁶.

⁴² Reprodus după : Gh. I. Ioniță, Gh. Țuțui, *Frontul plugarilor (1933—1953)*, București, 1970, p. 46—47.

⁴³ *Procesul mișcării antifasciste din România*, Pitești, 1936, p. 43.

⁴⁴ Gh. I. Ioniță, Gh. Țuțui, *op. cit.*, p. 39.

⁴⁵ A se vedea : Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare (1934—1938)*, Editura științifică, București, 1971, p. 142.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 145.

Evocînd momentul, Petre Constantinescu-Iași, unul din semnatarii acordului din partea Blocului Democratic, scria, în „Cuvîntul liber“ din 26 decembrie 1935 : „În ziua de 6 decembrie s-a încheiat la Țebea din Munții Apuseni, unde se află mormîntul lui Avram Iancu și gorunul lui Horea, pactul cu delegații celor două organizații, veniți din toate colțurile țării... De ce tocmai la Deva și la Țebea, în țara moților săraci, dar demni și conștienți, s-a înfăptuit primul sîmbure de front popular ? Trecutul poporului român, al maselor truditoare, care au cunoscut multe momente grele în viața lor, dă explicația. Acestea ne-a lămurit frontistul Banciu atît de plastic : «În țara noastră, a Hunedoarei, trăiește o sămînță care apare numai la secole și se deosebește de celelalte sîmînțe. Pe cînd toate celelalte încolțesc numai la căldură, apă și lumină, sămînța noastră se dezvoltă, dîmpotrivă, la secetă, lipsuri și suferinți. Și cu cît suferința e mai mare, sămînța dă roade mai bune. Sămînța aceasta a apărut pe vremea lui Horea, Cloșca și Crișan ; apoi pe vremea lui Iancu și de atunci tocmai acum». Sămînța aceasta înseamnă lupta pentru dreptatea socială, pentru apărarea celor mulți, pentru pace, pentru adevărata democrație, azi“.

Alături de P.C.R., celelalte partide ale clasei muncitoare din România au propagat spiritul principiilor și înfăptuirilor revoluției de la 1784, au considerat-o ca pe o moștenire în linie directă a clasei muncitoare. Aprecierile în domeniul istoriei poporului nostru formează unul dintre elementele identității sau similitudinii de viziune și poziție a comuniștilor, socialiștilor și social-democraților. „Horea, Cloșca și Crișan — scria Lotar Rădăceanu — sînt ai noștri numai, ai clasei muncitoare luptătoare, și numai prin aceasta sînt, totodată, ai națiunii, ai adevăratei națiuni însă, nu ai exploatatorilor ei“⁴⁷. Muncitorii în luptă sînt urmașii revoluționarilor de la 1784 și 1848. Așa cum arăta dr. L. Ghelerter în zilele următoare eroicelor lupte ale minerilor de la Lupeni din august 1929, „Românii, fii ai iobagilor și urmași ai răzvrătiților lui Horea și Avram Iancu, sacrificai ai vieții în hrubele subpămîntene, unde transformă cărbunele în aur — alături de frați de muncă de toate neamurile [naționalitățile] și de toate credințele — s-au ridicat în strădanii care durează de ani, în numele libertăților cetățenești, pentru dreptul muncii“⁴⁸.

Marea ridicare de la 1784 — s-a observat tot astfel — aparține acelor momente de luptă care desemnează etape pe drumul spre eliberarea poporului român, spre o nouă condiție a sa. Revoluțiile de la 1784, 1821, 1848, actele istorice de la 1859, 1877 și 1918 — scria C.-Titel Petrescu — „constituiesc tot atîtea etape triumfale în lupta pentru *independență, libertate și dreptate* a maselor populare române... Faptele istorice din trecut, mișcările de mase înșirate mai sus sînt mărturisiri vii și netăgăduite de mersul ascendent al poporului spre dezrobire, progres și o civilizație superioară“⁴⁹.

Revoluția lui Horea avea să se statornicească, de asemenea, ca punct de manifestare în cadrul vieții publice românești. Ea a fost sistematic aniversată, Parlamentul țării a evocat-o de la tribuna sa, ca și o seamă de fruntași politici, savanți și oameni de cultură, mărturie a viabilității ei,

⁴⁷ Lotar Rădăceanu, *Încă odată, răscoala lui Horea*, în „Lumea nouă“, anul XXIX, nr. 10 din 10 martie 1935.

⁴⁸ Dr. L. Ghelerter, *În lupta de clasă* (editorial), în „Proletarul“, anul II, nr. 13 din 15 august 1929.

⁴⁹ C.-Titel Petrescu, *1848—1938*, în „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 21 din 22 mai 1938.

a puterii de a se impune în atenția societății românești din fiecare epocă și perioadă. În această idee, prof. univ. dr. Iuliu Hațieganu, președintele „Astrei” din Cluj, a desprins tocmai capacitatea revoluției lui Horea de a se exercita regenerator, de a îndruma spre libertate și dreptate : „Horea, Cloșca și Crișan — căpetenii ale conștiinței naționale organizate — de la finea secolului al XVIII-lea, prin sacrificiul cel mai înalt, al vieții, prin moartea lor, au dat neamului lor o nouă viață, spre dreptate, spre libertate și spre unitate”⁵⁰. Ziarul „Adevărul” atenționa asupra actualității unora dintre obiectivele revoluției de la 1784 : „În fraze masive, cuprinzătoare, gândul cinstit al lui Horea cuprindea revendicări precise, dintre cari unele și astăzi actuale nerezolvite”⁵¹. Horea era caracterizat drept „Un mare precursor, un mare om de acțiune, un erou al revoluției țărănești...”⁵².

Dealtminteri, istoriografia a identificat în Horea, ca și contemporanii săi, pe omul de recunoscută acuitate a minții, pe gânditorul în linia înțelepciunii populare, care și-a format și un reputat orizont de cultură, fiind — și nu singurul — un „țaran cărturar”⁵³, cum a fost adesea numit. Documentele fac dovada că Horea nu numai că era știutor de carte, dar că — fapt de excepțional interes — citea și în limba germană, și nu texte oarecare, ci ale unor scriitori clasici, de pildă pe Klopstock, unul dintre creatorii liricii naționale germane. Constantin Graur scrie în această privință că Horea „Era om de 50 de ani, cumpătat și așezat, cu știință de carte — ba chiar adevărat cărturar. Manuscrisul unguresc găsit de episcopul Roman Ciorogariu — traducerea lucrării unui sas, Friedrich Schiller — ni-l arată pe Horea citind în original pe Klopstock...”⁵⁴.

În condiții de grave tensiuni ale istoriei, de pericole la adresa independenței și integrității țării, Partidul Comunist Român a chemat poporul la acțiune, în numele dreptății cauzei naționale, în care se implicau, de fapt, și dreptatea și jertfa marilor înaintași ai luptei pentru libertate și o viață mai bună. „Ne cheamă la luptă singele lui Doja, Horea și Tudor Vladimirescu — se arăta în manifestul C.C. al P.C.R. din ianuarie 1938 —. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem îngenuncheat și robit”⁵⁵.

În incandescența revoluționară din August 1944, în războiul anti-hitlerist al poporului român, Horea a fost, prin mesajul și pilduirea sa, o prezență vie. Într-un manifest din septembrie 1944 al Partidului Comunist Român, adresat *Patrioților români din Ardealul cotropit*, se cerea lovirea fără cruțare și din toate părțile a inamicului, nimicirea ocupanților hitleristo-horthyști, în numele idealurilor și țelurilor întruchipate de marii eroi ai libertății și dreptății naționale și sociale : „faceți din Ardealul cotropit mormîntul călăilor lui Horea, Cloșca și Crișan, lui Gheorghe Doja și Avram Iancu. Steagul nostru este steagul lui Doja și Horea, sub care țărani români și maghiari au luptat veacuri de-a rîndul contra asupritorului comun !”⁵⁶.

⁵⁰ Iuliu Hațieganu, *Singele lor*, în „Adevărul”, anul 49, nr. 15 684 din 1 martie 1935.

⁵¹ *Țaran de cremene*, în „Adevărul”, anul 49, nr. 15 684 din 1 martie 1935.

⁵² *Ibid.*

⁵³ Constantin Graur, *Răscoalele țărănești din Austro-Ungaria*, în „Cuvîntul liber”, anul II, nr. 1 din 10 noiembrie 1934.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 85, dosarul nr. 5 283, fila 216.

⁵⁶ A.I.S.I.S.P., cota A XXVIII—40.

„România liberă“, sub semnătura lui Grigore Preoteasa, sublinia profilul lui Horea ca erou național, însemnătatea programului său revoluționar ca identitate a năzuințelor întregului popor român. „Pentru noi — arăta autorul —, Horea a rămas ca un erou al poporului nostru“⁵⁷. Programul social și politic scris de el pentru iobagii Ardealului este, „prin răsunetul lui istoric, pentru tot poporul român“⁵⁸. În aceeași publicație, Scarlat Callimachi releva idealurile naționale sănătoase, îndreptățite ale revoluției de la 1784. „Această mișcare — scria autorul — a fost lupta tipică țărănească și națională, dar nicidecum «naționalistă»“. Iar organul de presă al P.S.D., „Libertatea“, marcînd momentul deplinei dezrobiri a Ardealului, în octombrie 1944, invoca supliciul marilor înaintași, între care Horea, Cloșca și Crișan, pentru libertatea acestei părți de țară românească: „Ardealul este astăzi din nou unu și indivizibil, așa cum trebuie să fie. Nici o linie demarcațională nu mai împarte în chip arbitrar pămîntul pentru libertatea căruia au pătimit Horea, Cloșca și Crișan și au luptat Avram Iancu, Șaguna, Simion Bărnuțiu și memorandiștii“⁵⁹.

La împlinirea a 160 de ani de la revoluția lui Horea, ziarul „Scînteia“, organul central de presă al P.C.R., a consacrat, în plin război antihitlerist, o întreagă pagină evenimentului. Sub titlul: *În fiecare sat există cîte un Horea*, Miron Constantinescu definea revoluția de la 1784 drept unul dintre momentele cardinale ale istoriei naționale. „Sub steagul libertății, egalității și luptei pentru pămînt — conchidea autorul —, țărani români și maghiari au înscris una din cele mai glorioase pagini ale istoriei noastre“⁶⁰. Ea este „o fază a revoluției democratice“⁶¹. De aceea, Horea, Cloșca și Crișan sînt „precursori ai luptei de azi a întregului popor român pentru instaurarea unei adevărate democrații“⁶².

Expresie a profundelor vibrații sufletești pe care le-a generat și le-a animat întotdeauna la poporul român, revoluția de la 1784 a fost și este una dintre generoasele surse ale creației artistice. Horea avea să fie evocat de contemporanii săi, de urmașii săi — țărani — în versuri care, de 200 de ani, circulă pe toată cuprinderea pămîntului strămoșesc⁶³. Spune mult realitatea că „Din epoca de atunci au rămas o mulțime de cîntece populare“⁶⁴. Toți marii prozatori și poeți ai românilor și-au consacrat condeiul și zguduitorii epopei a revoluției lui Horea. De la Josef Marlin și Iosif Vulcan pînă la Luceafărul poeziei românești — trecînd prin Șt. O. Iosif, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Ion Pillat, Oscar Walter Cisek, Mihai Beniuc, Geo Bogza, Nichita Stănescu ș.a. — s-a creat un tezaur beletristic care îmbogățește spiritualitatea românească de la seve istorice nemuritoare.

Ca și scrierile beletristice, portretele lui Horea, Cloșca și Crișan, precum și gravurile au cunoscut o impresionantă circulație, propagînd și pe

⁵⁷ Grigore Preoteasa, *Horea* (editorial), în „România liberă“, anul II, nr. 91 din 14 noiembrie 1944.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Trăiască Ardealul liber*, în „Libertatea“, anul I, nr. 61 din 27 octombrie 1944.

⁶⁰ „Scînteia“, anul I, nr. 44 din 3 noiembrie 1944.

⁶¹ *Horea, Cloșca și Crișan. Conferința tov. Miron Constantinescu*, în „Scînteia“, anul II, nr. 110 din 16 ianuarie 1945.

⁶² *Ibid.*

⁶³ A se vedea: Nicolae Edroiu, *Răscoala lui Horea în folclorul românesc (Preocupări de cercetare a folclorului răscoalei)*, în „Apulum“ (Alba Iulia), X, 1972, p. 319.

⁶⁴ T. Frîncu, Gh. Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*, București, 1888, p. 293.

această cale principiile revoluției, starea de spirit favorabilă acesteia. „Tot prin aceste gravuri s-a lansat în lumea întreagă ideea dacică și cea națională. Horea este numit pe numeroase gravuri și medalii «Rex Daciae», nu «Rex Transylvaniae»... Ideea dacică este punctul de plecare al unei perfecte continuități istorice de două ori milenare“⁶⁵.

În anii edificării noii orînduiri, revoluția de la 1784 a devenit parte componentă din spiritualitatea socialistă a poporului român, ridicată fiind pe înaltul pedestal al moștenirii de aur a istoriei naționale. Mesajul ei se împlinește astfel în întregimea sa și dăinuie cu noi străluciri, în noi vremuri. O cinstim și o evocăm ca pe una din faptele ilustre ale unei istorii din care s-a născut, prin mersul lăuntric al societății românești, prin eroica luptă a clasei muncitoare, a poporului, în frunte cu comuniștii, evul nou, socialist al țării.

Identitatea și dimensiunile ei au fost configurate pînă la capăt sub semnul adevărului istoric, care întotdeauna a fost favorabil cauzei acestor meleaguri. Această reproiecție istorică se luminează de la gîndirea cutezantă, novatoare, de înaltă pătrundere a secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, prin întreaga sa operă, prin ideile, tezele și aprecierile asupra istoriei românești, inclusiv a revoluției de la 1784, a adus clarificările supreme și a restituit locul și măreția acestui moment pe treptele devenirii noastre prin veacuri. Revoluția lui Horea, precum și celelalte ridicări ale țărănimii — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — „constituiau o expresie a cerințelor obiective ale evoluției societății românești, a necesității realizării unor schimbări care să deschidă drum liber dezvoltării forțelor de producție, progresului general economico-social al țării, să asigure condiții de viață mai bune pentru masele largi populare“⁶⁶. Avem, prin aceasta, înțelegerea complexă a locului marii lupte de la 1784 ca fenomen generat de datele obiective ale societății românești, ca dinamizator al istoriei noastre. Asemenea mari mișcări populare „au aprins și mai puternic vîlvătaia setei de libertate și o viață mai bună a maselor asuprite și împilate, au contribuit la accelerarea dezvoltării sociale a țării“⁶⁷. Se cuprinde, în aceasta, suma valorilor pe care revoluția moților, una dintre cele mai profunde și mai răsunătoare ridicări populare cunoscute la acea epocă pe continentul european, le-a întemeiat, le-a promovat și le-a păstrat mereu vii și actuale în conștiința poporului român.

⁶⁵ Octavian Beu, *Răscoala lui Horea în arta epocii*, Atelierele „Cartea românească“, București, 1935, p. 23.

⁶⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 233.

⁶⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 955.

TEODOR IORDĂCHESCU

(1884-1958)

Teodor Iordăchescu și-a înscris numele în istoria patriei și a mișcării noastre revoluționare muncitorești ca un militant cu îndelungată și fructuoasă activitate în rindurile organizate ale proletariatului, ca un luptător devotat pentru cauza patriei și a poporului muncitor, ca un publicist de înaltă ținută și cu verb ardent, cu puternică influență asupra maselor însetate de dreptate și libertate.

A văzut lumina zilei în urmă cu un veac, la 1 august 1884, în familia muncitorului portuar Iorgu Iordăchescu din puternicul centru muncitoresc Galați. Anii de școală primară i-a petrecut la Tuzla și Medgidia, iar cei ai studiilor liceale la Constanța, unde a făcut primeii pași în mișcarea muncitorească; era la începutul secolului nostru. Împreună cu unii colegi și prieteni — Constantin C. Petrescu, Nicolae Ghețu ș.a. —, Teodor Iordăchescu a început să activeze printre muncitorii și meseriașii din Constanța, contribuind la întemeierea, în 1905, a Cercului socialist „România muncitoare” și, un an mai târziu, a Sindicatului mixt din localitate. Drept urmare, el a fost concediat din postul de funcționar la o instituție comunală, pe care-l ocupase după absolvirea liceului.

În 1908, Teodor Iordăchescu, venit în București și angajat la Administrația Eforiei Spitalelor Civile, a continuat să desfășoare acțiuni de propagandă socialistă, să îndemne la organizarea muncitorilor în sindicate. Deși a fost din nou concediat și supus persecuțiilor, el nu s-a lăsat intimidat, rămânând statornic convingerilor socialiste.

Conducerea mișcării socialiste și sindicale, văzind în Teodor Iordăchescu un element remarcabil, mai ales în domeniul propagandei prin scris, înzestrat cu reale însușiri gazetărești, i-a încredințat, în 1909, sarcina de a lucra în cadrul redacției ziarului „România muncitoare”, unde a funcționat ca secretar de redacție permanent, iar din 1911 până în 1916 ca redactor.

Tinărul luptător socialist s-a devotat pe de-a-ntregul nobilei și dificilei ocupații de gazetar militant și, cu prețul renunțării la studiile începute la Facultatea de drept, și-a pus talentul și puterea de muncă în slujba publicisticii muncitorești. Până la intrarea României în primul război mondial, el a publicat, sub semnătură sau cu pseudonimele ARM, Armin, Armindeanu, I. Oțetea, Socius, I. T., T. I. ș.a., zeci și zeci de articole în „România muncitoare”, „Lumea nouă”, „Foaia tinărului”, „Calendarul muncii”, „Lupta zilnică”, în care aborda probleme fundamentale ale societății românești și ale luptei proletariatului, contribuind la ridicarea conștiinței de clasă a acestuia, la răspindirea largă a ideilor socialiste în rindul maselor muncitoare. Alături de această arie tematică, Teodor Iordăchescu a fost prezent, mai ales în coloanele „Lumii noi”, supliment al „României muncitoare”, cu articole de popularizare din domeniul științei și al culturii, însuflețit de ideea care l-a preocupat în permanență, și anume aceea că formarea de cadre revoluționare se realizează prin

invățătură temeinică. El considera că intelectualii socialiști trebuie să contribuie la pregătirea și ridicarea cadrelor socialiste din mijlocul proletariatului, ca înșiși muncitorii să se situeze în fruntea luptei clasei lor și să-și consacre talentul și cunoștințele dezvăluirii modului cum era exploatată clasa muncitoare.

Ca o urmare firească, Teodor Iordăchescu avea să fie desemnat ca delegat la congresele din 1912 și 1914 (aprilie și august) ale partidului clasei muncitoare, la cel din 1912 fiind însărcinat să susțină raportul privind „Presa și editura” mișcării muncitorești. A făcut, de asemenea, parte, alături de I. C. Frimu, Gh. Cristescu, Al. Constantinescu, Toma Dragu și alți frunțași socialiști, din grupul de membri fondatori ai Casei poporului din București, instituție menită să asigure atât baza materială a activității Partidului Social-Democrat din România cât și mijloacele de îmbunătățire, prin propriile forțe, a situației economice a muncitorilor.

Începând din 1910, Teodor Iordăchescu a consacrat, de asemenea, o bună parte din eforturile sale organizării și educării tineretului în spirit socialist. El considera ca o preocupare deosebită expunerea de conferințe în fața tinerilor muncitori, sprijinirea acestora în redactarea gazetei lor, „Foia tinărului”. Sub îndrumarea sa, gazeta tineretului a devenit tot mai combativă, iar tinerii muncitori și ucenici au început să ia atitudine deschisă împotriva persecuțiilor la care erau supuși în fabrici și ateliere. În anii 1912—1916 Teodor Iordăchescu a acționat efectiv în conducerea mișcării de tineret, în calitate de delegat al Comitetului Executiv al P.S.D. din România în Comitetul Central al Cercurilor „Tineretul muncitor”, atrăgându-și deosebita prețuire a tinerilor care au crescut ca militanți socialiști sub îndrumarea lui. Rememorând acei ani, într-un articol apărut în „Tineretul socialist” din 1 martie 1920, Ion Pas scria: „Se cuvine să aducem omagiul nostru celui care ne-a fost de atîta folos, instruindu-ne cu răbdare și modelînd asperitățile temperamentelor noastre, tovarășului nostru T. Iordăchescu, profesorul nostru sirguincios”.

În anul 1916, cînd România a intrat în războiul drept al apărării suveranității și făuririi statului național unitar român, Teodor Iordăchescu, ca atîția alți militanți socialiști — dintre care unii, precum Dimitrie Marinescu, dr. Ottoi Călin, Gheorghe Giosanu, Dumitru Păunescu, Gheorghe Oprescu ș.a. au căzut la datorie —, a răspuns ordinului de mobilizare. Ca ofițer de administrație

în rezervă, pe lingă participarea efectivă la operațiunile militare, el și-a continuat activitatea revoluționară, organizînd întâlniri cu muncitori socialiști din Piatra Neamț, unde se afla cu unitatea sa, în timpul luptelor de rezistență împotriva trupelor invadatoare ale Puterilor Centrale, la care se dezăbăteau evenimentele în curs de desfășurare, și care au condus la unificarea deplină a patriei.

După reintregirea țării, Teodor Iordăchescu, împreună cu ceilalți militanți de frunte ai partidului și sindicatelor, a acționat pentru unificarea mișcării muncitorești, la scara României unite, pentru dezvoltarea, în noile condiții istorice, a luptei proletariatului. A activat, de asemenea, în continuare, în conducerea mișcării de tineret și a impulsionat presa editată de aceasta. Așa cum s-a arătat în raportul prezentat la Conferința Cercurilor tineretului socialist din România din august 1919, „Foia tinărului” a reapărut „în urma reintarcerii din război a tovarășului Teodor Iordăchescu”. La 1 iulie 1919, ea și-a schimbat titlul în „Tineretul socialist”, organ al Mișcării Tineretului Socialist din România. În această perioadă de puternic avînt revoluționar întîlnim în paginile „Tineretului socialist” articole scrise de Teodor Iordăchescu, cum a fost cel intitulat Datoria momentului, în care el sublinia că, „pe lingă forța materială, a organizării, însufleții și de cunoștința țelului — societatea socialistă —, lupta duce sigur la izbîndă”.

Ca o recunoaștere a bogatei lui activități revoluționare, Teodor Iordăchescu a fost cooptat, în noiembrie 1918, în Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România, în care calitate a participat la Conferința din 23—26 mai 1919 a partidului, ce a adoptat programul unitar de acțiune al mișcării muncitorești la nivelul întregii țări, pas important spre unificarea partidului politic al clasei muncitoare pe temelile statului național unitar. Îl găsim, de asemenea, prezent în coloanele organului socialist central „Socialismul”. În ianuarie 1919 el a fost arestat, ca urmare a evenimentelor de la 13 decembrie 1918, avîndu-se în vedere tocmai calitatea sa de membru al conducerii partidului și de redactor la ziarul „Socialismul”. Va mai fi arestat și în 1920, în urma grevei generale, deoarece subscrisesese, alături de ceilalți conducători ai partidului și sindicatelor, ultimatumul muncitorilor către guvern și făcuse parte din Comitetul de grevă. Toate acestea însă nu l-au făcut să dea înapoi de la convingerile

sale ferme în triumful socialismului, în necesitatea unității clasei muncitoare, pe care o considera „porunca de viață a muncitorimii, astăzi mai mult decît oricînd”.

Teodor Iordăchescu s-a situat între militanții socialiști unitari care s-au pronunțat pentru transformarea partidului socialist în partid comunist. În discuțiile care au premers istoricului Congres din mai 1921, el arăta că socialiștii unitari au pornit de la realitatea „care ne ordonă înainte de toate păstrarea neștirbită a forțelor și numerice și intelectuale ale partidului socialist”. De aceea, socialiștii unitari s-au declarat potrivnici ieșirii din partid a unor social-democrați, cu prilejul ședinței Consiliului General al Partidului Socialist și sindicatelor din 30 ianuarie—3 februarie 1921.

Rezervele exprimate de socialiștii unitari, înainte și în timpul Congresului din mai 1921, referitoare la condițiile afilierii partidului la Internaționala a III-a, vizau obligativitatea îndeplinirii tuturor directivelor forului comunist mondial, indiferent de aderența lor la realitățile românești. Așa cum sublinia Teodor Iordăchescu, — participant la congres și membru în Comisia de rezoluții a înaltului forum comunist — socialiștii unitari „acceptînd tezele, rezoluțiile și majoritatea condițiilor Internaționalei Comuniste, înțeleg ca partidul socialist să-și rezerve dreptul de a hotări prin organele sale responsabile modalitățile de adaptare a acestor teze, rezoluții și condițiuni la situația țării”. De aceea, după ce Congresul a votat făurirea partidului comunist și afilierea lui la Internaționala a III-a, Teodor Iordăchescu a declarat: „Eu personal rămîn în partid, convins că sînt marxist și apăr cu sinceritate comunismul. Deosebirea de vederi, deși e importantă, nu atacă principiile”. Iar la 12 mai 1921, în momentul în care forțele represive au năvălit în sala congresului, interzicînd continuarea dezbaterilor și arestînd un mare număr de delegați, el a protestat, în numele unitaristilor, împotriva actului samavolnic al autorităților.

În perioada imediat următoare, Teodor Iordăchescu a activat în cadrul mișcării sindicale, în zona petrolieră a Văii Prahovei, la Țîntea și Băicoi, unde lucra ca funcționar la Societatea petrolieră „Columbia”. El s-a pronunțat cu hotărîre pentru menținerea unității sindicale, în pofida sciziunii politice apărute ca urmare a constituirii Federației Partidelor Socialiste din România și apoi a Partidului Social-Democrat. „Să ne vedem noi cu syndicate tari — scria el —,

asta e problema principală și în această direcție trebuie să îndreptăm toate eforturile noastre acum”. De asemenea, în perioada cît a lucrat la Țîntea și Băicoi, Teodor Iordăchescu a conlucrat și cu reprezentanții mișcării comuniste din regiune și a participat la activitatea Ajutorului Roșu.

Întors la București, în 1928, Teodor Iordăchescu s-a angajat pe postul de corector-șef la ziarul democrat „Adevărul” și „Dimineața”, deși ar fi putut deveni redactor, avînd în vedere bogata lui experiență în domeniul publicisticii. N-a făcut-o însă, rămînînd convins că datoria lui este de a-și pune condeul în slujba presei muncitorești. Acest fapt se va realiza în 1931 cînd, intrat în Partidul Social-Democrat, a devenit un colaborator foarte activ la presa editată de acesta și, mai ales, în coloanele „Socialismului” și ale „Lumii noi”, în care a semnat frecvent și cu pseudonimele East sau Toader Roșu. În calitate de membru al grupării de stînga din P.S.D. și de publicist, Teodor Iordăchescu s-a pronunțat cu fermitate pentru făurirea unității muncitorești de acțiune, împotriva pericolului fascist și de război, pentru apărarea suveranității și integrității patriei, a intereselor fundamentale ale maselor muncitoare.

El a participat, ca delegat, la forumurile social-democrate — Congresul din 1933, unde a luat cuvîntul la discuțiile asupra raportului de activitate a partidului, argumentînd necesitatea frontului unic muncitoresc; în 1934, la Congresul regional al P.S.D. pentru vechea Romînie, el a fost raportor la punctul de pe ordinea de zi intitulat „Situația politică și economică”, susținînd din nou dezideratul privind „unificarea proletariatului”; în 1936, după ce a participat, în cadrul Congresului P.S.D., la dezbaterile asupra raportului general privind activitatea partidului, el a fost ales ca membru al C.C. al P.S.D. din România.

Teodor Iordăchescu a adus o contribuție importantă la statornicirea și extinderea colaborării și conlucrării dintre comuniști și social-democrați în manifestațiile populare și muncitorești antifasciste, care au culminat cu marile demonstrații partiotice, anti-războinice și antirevizioniste de la 1 Mai 1939. În anii grei ai dictaturii militare-fasciste, această colaborare va lua forma acordului de front unic muncitoresc (aprilie 1944), în al cărui Comitet Central a fost desemnat și Teodor Iordăchescu. Frontul Unic Muncitoresc a constituit coloana vertebrală a largii coaliții de forțe care a pregătît și dus la izbîndă, sub conducerea Partidului Comunist

Român, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

După eliberarea țării, odată cu începutul procesului de transformare revoluționară a societății românești, Teodor Iordăchescu și-a îndeplinit sarcinile de mare răspundere încredințate de Partidul Social-Democrat — secretar general al partidului în perioada iunie 1945 — octombrie 1946, funcție pe care o va deține și în continuare, până în februarie 1948, împreună cu Ștefan Voitec și Lotar Rădăceanu —, militind pentru unificarea forțelor politice muncitorești într-un partid unic, garanția înlăptuirii rolului conducător al clasei muncitoare în uriașul proces revoluționar prin care trecea România după 23 August 1944. În raportul prezentat la Congresul din 1947 al Partidului Social-Democrat, Teodor Iordăchescu a subliniat că „interesul suprem al clasei muncitoare și al socialismului” este făurirea „unității de clasă a proletariatului”.

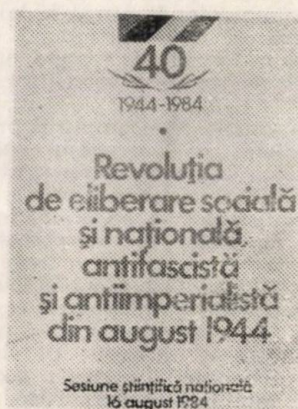
Acest istoric deziderat a fost realizat în cadrul Congresului de unificare a partidelor comunist și social-democrat din februarie 1948, care l-a ales pe Teodor Iordăchescu ca membru al Comitetului Central al partidului și al Biroului Politic. Următorul congres, cel din 1955, l-a reales în funcția de membru al Comitetului Central al partidului, pe care a deținut-o până la încetarea din viață.

Ca membru în conducerea superioară de partid, ca deputat în Marea Adunare Națională încă din 1946, sau în muncile de răspundere cu care a fost investit în aparatul de stat — director al Agenției române de presă, subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne, ministru al lucrărilor publice (devenit ulterior Ministerul Construcțiilor) în guvernul dr. Petru Groza, sau ca director al Universității serale de partid a Comitetului Central al partidului —, Teodor Iordăchescu a demonstrat înaltă competență, dăruire și devotament pentru cauza partidului, a patriei și poporului, aducându-și contribuția la înlăptuirea politicii partidului de făurire a socialismului în România. Pentru întreaga lui activitate a fost distins cu înalte ordine și medalii ale Republicii noastre.

Vechiul militant revoluționar, care și-a închinat întreaga viață slujirii idealurilor supreme ale națiunii române, mișcării muncitorești în rindurile căreia a activat mai bine de cinci decenii, s-a stins din viață în noaptea de 30 spre 31 iulie 1958, cu o zi înainte de a implini vîrsta de 74 de ani. Corpul neînsuflit se află astăzi depus la Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism, iar numele său a rămas înscris pentru totdeauna în istoria eroică a luptei clasei muncitoare pentru dreptate și libertate socială, pentru independență națională, pentru triumful socialismului pe pămîntul românesc.

REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944,

Editura politică, București, 1984, 160 p.

În ultimii ani s-a statornicit obiceiul ca marile aniversări istorice să fie sărbătorite printr-o sesiune științifică la nivel național, unde reprezentanți de seamă ai vieții politice, științifice și culturale înfățișează semnificația, din toate unghiurile de vedere, a evenimentului omagiat.

În spiritul acestei tradiții, în ziua de 16 august 1984 a avut loc, la Ateneul Român, Sesiunea științifică națională cu tema *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — temelia marilor realizări obținute de poporul român, sub conducerea Partidului Comunist Român, în con-*

struirea socialismului, în afirmarea idealurilor de libertate, independență, suveranitate, pace și progres în lume, dedicată celei de-a 40-a aniversări a memorabilului act din August 1944.

Este un fapt deosebit de pozitiv că toate comunicările prezentate în cadrul sesiunii au fost tipărite într-un volum care a intrat în librării chiar în zilele marii aniversări din luna august 1984.

Volumul se deschide cu telegrama pe care participanții la sesiunea științifică națională, dedicată celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, au adresat-o Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului Nicolae Ceaușescu. Sintetizând conținutul lucrărilor sesiunii, telegrama exprimă, totodată, adevărată deplină a participanților la hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R. privind realizarea de către cel de-al XIII-lea Congres a tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de secretar general al partidului.

Cuvîntul de deschidere, rostit de *Petru Enache*, membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., subliniază semnificația și implicațiile revoluției din August 1944 asupra destinului istoric al poporului român, dar și contribuția la scurtarea celui de-al doilea război mondial. „Privită în contextul larg al istoriei noastre milenare — relevă cuvîntul inaugural — revoluția din August 1944 ne apare ca un emblematic arc de boltă al devenirii noastre, înmănunchind într-o sinteză istorică de profunde semnificații mesajul

de dreptate socială și națională al tuturor generațiilor care au contribuit la edificarea României moderne. Astfel, se dezvăluie în întreaga sa complexitate măreția actului istoric de voință și demnitate națională, uriașa ridicare la luptă a întregului popor român, în august 1944, prin care s-au pus temelii trainice României socialiste de azi — țară prosperă, liberă și suverană între națiunile lumii“ (p. 19).

Într-o amplă comunicare, intitulată : **PARTIDUL COMUNIST ROMÂN, STEGARUL LUPTEI POPORULUI ROMÂN ÎMPOTRIVA PERICOLULUI FASCIST ȘI RĂZBOIULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI, SUVERANITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII PATRIEI**, Manea Mănescu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Stat, evocă principalele evenimente ale istoriei partidului clasei muncitoare din deceniul patru. „De aproape un veac, se arată în comunicare, muncitorii din România au trecut la organizarea lor politică. O pagină memorabilă a fost scrisă în anul 1893, când s-a creat partidul politic al clasei noastre muncitoare — ca partid unic al proletariatului român. An de an, muncitorimea s-a afirmat cu tot mai multă vigoare pe arena politică și socială a țării. Cu încredere nestrămutată în forța sa, cu deplina convingere că este chemată de istorie să determine noul curs al dezvoltării României, clasa noastră muncitoare s-a avântat cu eroism în lupta dreaptă pentru o societate fără exploatare și fără exploați“ (p. 28).

Comunicarea reconstituie momentele de referință ale vastei acțiuni politice și organizatorice a partidului comunist pentru unirea, într-un larg front național, a tuturor forțelor patriotice și antifasciste, singurul în măsură a salvarea independența și suveranitatea națională a patriei, integritatea sa teritorială : marile demonstrații de masă antifasciste și antirăzboinice, cu puternic și statornic ecou în epocă, inițiate și desfășurate de partid ; pilduitoarea activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, care acoperă cea mai eroică perioadă de luptă a Partidului Comunist Român. Este relevant rolul hotărîtor al partidului în realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare și, pe această bază, în pregătirea și desfășurarea marelui act al renașterii noastre naționale de la 23 August 1944.

Comunicarea : **DEZVOLTAREA DE CĂTRE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN, DE SECRETARUL SĂU GENERAL, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, A CONCEPTULUI MAR-**

XIST DE REVOLUȚIE PROLETARĂ, PRECUM ȘI A CONCEPTULUI DE REVOLUȚIE DE ELIBERARE NAȚIONALĂ, prezentată de *Dumitru Popescu*, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu“, abordează, prin prisma concepției partidului nostru, cea mai controversată, mai acaparantă și spinoasă problemă a claselor sociale, a militanților și liderilor lor, a doctrinarilor de profesie, cel mai fascinant subiect al istoriei — revoluțiile.

Comunicarea relevă premisele fundamentale ale revoluției — necesitatea istorică obiectivă, imperativul social, a căror împlinire încearcă să fie împiedicată de instituții perimate, de forțe retrograde —, rolul decisiv al factorului intern în realizarea saltului calitativ pe care aceasta îl realizează. „Antagonismele de clasă — se arată în comunicare — nu pot fi nici inspirate, nici ascuțite din afară, fermentii revoluției nu pot fi cultivați în laboratoare străine și transplantați în cutare mediu social. Factorul extern poate să joace un rol favorizant sau, invers, ostil“ (p. 46).

Un loc important îl ocupă în comunicare relevarea teoriei partidului nostru cu privire la formele de trecere spre socialism, la fizionomia revoluțiilor sociale în epoca contemporană ; se insistă, de asemenea, asupra tezei ample și profund fundamentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, a continuării procesului revoluționar după cucerirea puterii. „Victoria socialismului — se arată, în concluzie — nu încheie nici ea procesul revoluționar, ci îl ridică pe o treaptă superioară, îl amplifică înnoind toate laturile societății, perfecționind continuu structura și suprastructura“ (p. 56). Acest concept se întregește cu viziunea de mari dimensiuni istorice a societății socialiste multilateral dezvoltate, care poartă pe frontispiciu numele marelui revoluționar și patriot, teoretician și ctitor de lume nouă, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

STRATEGIA ȘI TACTICA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN ORGANIZAREA ȘI CONDUCEREA TUTUROR FORȚELOR DEMOCRATICE, PATRIOTICE, A ÎNTREGULUI POPOR, ÎN LUPȚA PENTRU VICTORIA REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944 este analizată în cuprinsul comunicării prezentată de *Gheorghe Rădulescu*, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Stat.

Relevînd că actul de la 23 August 1944 este marele moment inaugural al unui

proces revoluționar îndelungat, pe care secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, l-a denumit revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă, comunicarea expune, pe larg, modul în care Partidul Comunist Român a conceput, organizat și condus lupta revoluționară a poporului nostru, linia politică, strategia și tactica sa revoluționară, în care tradiția s-a unit cu inovația, reflectând întreaga experiență de luptă a partidului politic revoluționar al clasei muncitoare, născut în țara noastră în 1893. Iar evenimentele din August 1944 au confirmat pe deplin realismul strategiei și tacticii partidului nostru, modul creator în care a aplicat, în condițiile specifice țării, teoria revoluționară marxist-leninistă despre rolul clasei muncitoare și necesitatea unității ei de acțiune, despre alianțele cu alte clase și grupări sociale, despre corelația dintre factorii obiectivi și subiectivi, interni și externi ai revoluției, despre folosirea tuturor contradicțiilor din tabăra adversă.

În continuare, comunicarea se referă la programul rezistenței antifasciste elaborat de P.C.R., ale cărui idei forță, reprezentând interesele fundamentale ale țării, au găsit o largă audiență în rîndurile celor mai diferite pătri și categorii sociale, devenind programul de luptă eroică al frontului unic național al întregului popor și determinînd, în final, coalizarea tuturor forțelor democratice naționale, care va chezașui istorica izbîndă din August 1944.

Începută prin răsturnarea dictaturii antonesciene, revoluția din August 1944 a avut drept centru de greutate lupta armată, caracterul ei de eliberare națională focalizînd toate potențele poporului român, întreaga capacitate combativă a oștirii. Această realitate istorică a fost relevată de *Constantin Olteanu*, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., ministrul apărării naționale, în comunicarea: **ROLUL ȘI LOCUL ARMATEI ROMÂNE ÎN ÎNFĂPTUIREA REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTI-FASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ. CONTRIBUȚIA POPORULUI ROMÂN LA ÎNFRÎNGEREA FASCISMULUI.**

Aportul armatei la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, la victoria împotriva fascismului — se arată în comunicare — este pus edificator în lumină chiar și de o evaluare sumară a raportului de forțe. Astfel, în momentul istoric dat, România avea sub arme peste 1 100 000 de oameni, constituiți în aproximativ 55 de divizii operative și

de instrucție, dintre care peste 465 000 de soldați, subofițeri și ofițeri au acționat în insurecție. Brațul înarmat al revoluției era prelungit de existența formațiunilor patriotice de luptă, create de Partidul Comunist Român, precum și a detașamentelor constituite ad-hoc din cetățeni aparținînd celor mai diferite categorii și medii sociale.

Comunicarea evidențiază, în continuare, prezența oștirii române în crîncenele bătălii pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, marile jertfe umane (aproape 170 000 de oameni) și contribuția economică a României (peste un miliard de dolari — valută 1938), care situează poporul român în rîndurile celor mai activi făuritori ai victoriei epocale asupra Germaniei naziste.

Implicarea activă a tinerei generații în memorabilele evenimente de acum patru decenii este relevată de *Nicu Ceaușescu*, membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al C.C. al U.T.C., ministru pentru problemele tineretului, în comunicarea: **EROISMUL TINEREI GENERAȚII ÎN LUPȚA PENTRU ELIBERAREA ȚĂRII DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ, PENTRU FĂURIREA NOII ROMÂNII SOCIALISTE, LIBERE ȘI INDEPENDENTE.**

Comunicarea ilustrează adevărul plin al tinerei generații, a organizației sale comuniste la lupta eroică a partidului comunist împotriva fascismului agresiv și revizionist, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei, eforturile stăruitoare depuse de U.T.C. în anii dictaturii militare-fasciste pentru unirea întregului tineret democratic, patriotic într-un front comun de luptă antifascistă. Aceasta a făcut ca întreaga mișcare revoluționară și democratică de tineret să se afle, în zilele dinaintea lui 23 August 1944, încadrată în marele front de luptă al poporului român — în fruntea căruia se situa partidul comunist —, pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și redobîndirea independenței naționale a României. Din primul moment — apreciază comunicarea — participarea tineretului, în frunte cu uteciștii, alături de cei mai buni fii ai poporului, la lupta de eliberare a țării de sub dominația hitleristă, a dobîndit un caracter de masă.

Partea finală a comunicării este consacrată evidențierii implicării tinerei generații, a Uniunii Tineretului Comunist — în fruntea căruia se afla tovarășul Nicolae Ceaușescu — în toate marile prefaceri din perioada revoluției democrat-populare, iar, apoi, a construcției socialiste, spiritului revoluționar și

însuflețirii patriotice cu care s-a angajat în grandioasa operă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

În comunicarea: **ÎNSEMĂNĂTATEA ȘI PRESTIGIUL INTERNAȚIONAL AL OPEREI DE EDIFICARE A SOCIALISMULUI ÎN ROMÂNIA SUB CONDUCEREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, ÎN FRUNTE CU SECRETARUL SĂU GENERAL, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU**, *Ion Popescu-Puțuri*, membru al C.C. al P.C.R., director al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., arată că „toți oamenii muncii din România se pot prezenta cu fruntea sus în fața istoriei. Partidul Comunist Român a fost cel care a organizat și condus actul gloriios din August 1944; el s-a situat în fruntea maselor în procesul amplelor prefaceri sociale și naționale care i-au urmat; sub conducerea sa înțeleaptă, poporul a obținut strălucite victorii în construcția noii societăți, în făurirea unei vieți mai bune“ (p. 101—102). În continuare, comunicarea se referă la prestigiul internațional și larga prețuire de care se bucură România pe toate meridianele globului, evidențiază, prin numeroase exemple, locul demn pe care îl ocupă astăzi țara noastră în rândul națiunilor lumii.

Temeiurile solide ale acestui prestigiu — subliniază comunicarea — se află în inițiativele și acțiunile pe plan internațional ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în contribuția sa la cristalizarea, într-un sistem unitar, a normelor de relații dintre state, la oprirea cursei înarmărilor și instaurarea păcii, la definirea principiilor noii ordini politice și economice internaționale, la analiza unor probleme fundamentale ale procesului revoluționar mondial, ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale. „Prestigiul și ecoul internațional al politicii sale — se arată în încheierea comunicării — reprezintă o puternică și convingătoare ilustrare a valorii și eficienței operei teoretice și practice desfășurate de partidul nostru, a capacității sale de a aplica și dezvolta creator gândirea revoluționară, de a conferi tezelor de inestimabilă valoare privind dezvoltarea societății argumentul suprem al faptei, al progresului continuu al României socialiste“ (p. 108).

Comunicarea susținută de *Gheorghe Oprea*, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al Guvernului, intitulată: **CONCEPȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, A TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, CU PRIVIRE LA DEZVOLTAREA NEÎNTRERUPTĂ A FOR-**

ȚELOR DE PRODUCȚIE — FUNDAMENT AL PROGRESULUI ECONOMIC ȘI SOCIAL AL ROMÂNIEI, AL ASIGURĂRII INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE, analizează profunde schimbări înnoitoare înregistrate de economia românească — sub înfruirea gândirii profunde, de recunoscută cutezanță și originalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu —, în primul rând în structura producției de bunuri materiale, în concordanță cu marile exigențe ale revoluției tehnico-științifice mondiale.

Principiile noi de industrializare — relevă comunicarea —, promovate cu consecvență și fermitate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, au determinat un curs nou întregii politici economice a partidului nostru, accentul punându-se pe efortul economic și de inteligență proprie al poporului român, materializat în promovarea unei rate înalte de acumulare, în alocarea unei părți însemnate din venitul național — circa o treime — pentru fondul de dezvoltare, avându-se în vedere tocmai necesitatea creșterii continue a potențialului economic al țării, crearea mai rapidă a condițiilor optime ridicării nivelului de trai al poporului.

Comunicarea demonstrează că evoluția economiei românești din ultimele două decenii a confirmat pe deplin această orientare a politicii economice a partidului nostru; în acești ani fecunzi, România a devenit o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, dotată cu mijloace de producție avansate, capabilă să asigure înzestrarea tuturor ramurilor cu mașini și utilaje moderne, o țară cu o agricultură socialistă în plină dezvoltare și cu un nivel de civilizație tot mai ridicat. „Proiectul Directivei Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a patriei noastre în cincinalul 1986—1990 și în perspectivă până în anul 2000 — concluzionează comunicarea —, dezbătut și adoptat de ultima plenară a partidului nostru, constituie o expresie elocventă a consecvenței și fermității cu care militează secretarul general al partidului pentru creșterea, pe mai departe, în ritm susținut, a forțelor de producție, prin aplicarea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, valorificarea într-un înalt grad a tuturor resurselor materiale și umane, economisirea materiilor prime și energiei, ținând seama de implicațiile crizei economice mondiale, ale crizei în domeniul energiei și materiilor prime“ (p. 120—121).

Acțiunile intelectualității românești împotriva fascismului, pentru apărarea

independenței și integrității hotarelor țării, rolul oamenilor de știință, artă și cultură în edificarea socialismului sînt evocate de *Ion Ursu*, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-vicepreședinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, în comunicarea: **CONTRIBUȚIA OAMENILOR DE ȘTIINȚĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ LA LUPTA ÎNTREGULUI POPOR PENTRU PĂSTRAREA INTEGRITĂȚII ȘI SUVERANITĂȚII ȚĂRII, ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI, PENTRU TRANSFORMAREA ÎNNOITOARE A SOCIETĂȚII NOASTRE, PENTRU CONSTRUCȚIA SOCIALISMULUI ÎN ROMÂNIA.**

În focul luptei antifasciste, se arată în comunicare, s-a consolidat colaborarea dintre comuniști și intelectualitatea democratică și antifascistă, lupta comunistilor constituind un puternic stimul pentru oamenii de cultură, știință și artă în efortul de a-și face în chip exemplar datoria civică și politică, de a stăvili și nimici fascismul.

Un spațiu larg se acordă în comunicare rolului științei în făurirea societății socialiste. Prin grija partidului și statului, cultura și arta au beneficiat, în anii postbelici, de cele mai prielnice condiții de dezvoltare, fiind chemate să contribuie, în sferele lor de manifestare, la construirea socialismului și la formarea omului nou al acestei societăți. Începînd cu cel de-al IX-lea Congres al partidului, sub luminile gândirii și acțiunii revoluționare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, exponent și înfăptuitor de geniu al celor mai scumpe năzuințe ale poporului, s-a produs o amplă mișcare de reasezare a structurilor, forțelor și mijloacelor cercetării, în vederea concentrării energiilor creatoare spre sarcinile și obiectivele dezvoltării generale a țării, în care știința se putea manifesta cu maximă eficiență. Comunicarea se referă, în continuare, la proiectul exemplar — acela al integrării cercetării cu proiectarea, dezvoltarea și producția industrială, cu sprijinul învățămîntului superior de profil —, transpus în viață cu strălucire de eminentul chimist, savant și om politic de largă recunoaștere și prețuire internațională, tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu.

Ultima parte a comunicării este consacrată acțiunilor intelectualității României socialiste care — de pe platforma de principii a Comitetului Național român „Oamenii de știință și pacea”, sub conducerea fondatorului și președintelui său, tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu — spune un NU răspicat războiului, înarmărilor, tuturor în-

cercărilor de a destabiliza, prin forța armelor sau a cuvîntului, destinderea și încrederea între popoare, credința în valorile democrației, libertății, independenței și suveranității naționale, de a răpi dreptul fundamental al tuturor oamenilor la pace, la viață, la o existență liberă și demnă.

În comunicarea **CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRIVIRE LA ROLUL NAȚIUNII ÎN EPOCA CONTEMPORANĂ. UNITATEA OAMENILOR MUNCII, FĂRĂ DEosebire DE NAȚIONALITATE — REALIZARE DE MARE ÎNSEMNĂTATE ÎN PROCESUL DE EDIFICARE A SOCIALISMULUI ÎN ROMÂNIA**, *Ioan Totu*, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., viceprim-ministru al Guvernului, se referă la valențele științifice ale acestei concepții, la noile dimensiuni ale gândirii revoluționare contemporane datorate contribuțiilor secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la rolul determinant, hotărîtor, al factorilor interni din fiecare țară în formarea și existența națiunii. Comunicarea surprinde etapele formării națiunii române, factorii care au întîrziat, în anumite perioade, dezvoltarea poporului nostru, formarea națiunii și a statului național unitar român.

O atenție aparte se acordă în comunicare profundelor transformări politice, economice și sociale survenite în decursul celor patru decenii de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care au determinat trăsături noi națiunii române. În acest sens, o importantă realizare a societății românești contemporane este făurirea statului socialist — ca stat al democrației muncitorești revoluționare, crearea unui cadru instituțional adecvat pentru participarea întregii națiuni la dezbateră și soluționarea tuturor problemelor vieții sociale. Unitatea dintre interesele națiunii și funcțiile statului nostru socialist au conferit acesteia și calitatea de a fi exponent al suveranității naționale.

Una din cuceririle istorice ale partidului nostru — amplu relevată în comunicare — o reprezintă rezolvarea, în spiritul socialismului științific, a problemei naționale, ca o componentă esențială a revoluției socialiste. Iar principiul de bază al politicii promovate și aplicate de partidul comunist pentru soluționarea problemei naționale a fost și este acela corespunzător căruia oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare sînt cetățeni ai României cu aceleași drepturi și obligații ca toți ceilalți cetățeni ai patriei. Prin fapte concludente și cifre semnificative comunicarea ilus-

trează, în final, deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, cadrul larg de manifestare și afirmare în viața politică, socială și culturală a tuturor fiilor patriei.

Reunite în volum, comunicările prezentate în cadrul Sesiunii naționale re-

constituie profilul României, în toate domeniile de activitate, oferă o imagine a țării și poporului la cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antimperialistă.

NICOLAE COPOIU

REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944 — MOMENT EPOCAL ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN,

Editura militară, București, 1984, 144 p.

Volumul de față cuprinde comunicările prezentate la simpozionul organizat de Ministerul Apărării Naționale la 3 august 1984 în cinstea celei de-a 40-a aniversări a marii noastre sărbători naționale.

Elaborate în lumina conceptului științific fundamentat de inestimabila operă teoretică și politică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, comunicările cuprinse în volum pun cu putere în evidență premisele istorice, determinările interne și conjunctura internațională, pregătirea, organizarea și desfășurarea luptei clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității și a celorlalte categorii sociale, a întregului popor, împotriva dictaturii antonesciene și a dominației hitleriste, pentru eliberarea patriei. Ele reliefează rolul determinant al Partidului Comunist Român, al strategiei și tacticii sale de unire într-un larg front a tuturor forțelor națio-

nale, care a asigurat marea victorie de la 23 August 1944, subliniază importanța acțiunii întregii armate române și, alături de ea, a formațiunilor patriotice organizate de partidul comunist, din timpul aprigelor lăncetări din zilele insurecției, lupta sa eroică pentru eliberarea deplină a teritoriului național de sub ocupația hitleristă și horthystă, apoi a Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți din Austria, până la victoria deplină asupra Germaniei naziste. Se oglindește, de asemenea, pe larg, contribuția Uniunii Tineretului Comunist, a tinerei generații la istorica izbândă din August 1944 și la războiul antihitlerist, importante repercusiuni politico-strategice ale revoluției de eliberare a poporului român în ansamblul celui de-al doilea război mondial.

Un loc central în cadrul volumului îl ocupă comunicările care relevă activitatea Partidului Comunist Român de unire a energiilor întregii națiuni române pentru transformarea revoluționară a societății românești, rolul de strălucit strateg și conducător al partidului în procesul revoluției și construcției socialiste, mărețele înfăptuiri ale poporului român în opera de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Așa cum reiese și din telegrama adresată tovarășului Nicolae Ceaușescu — cu care se deschide volumul —, participanții la simpozion și-au făcut o datorie de conștiință și onoare din a înfățișa valorile inestimabile ale prodigioasei opere teoretice și practice a secretarului general al partidului nostru pentru progresul multilateral al României, rolul decisiv pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu l-a avut în elaborarea și fundamentarea doctrinei militare românești actuale, grija satornică pentru dezvoltarea oștirii și perfecționarea celorlalte componente ale sistemului național de apărare, pentru asigurarea puterii armate a țării de a da riposta cuvenită oricăruia ar atenta la li-

bertatea, independența, suveranitatea și integritatea patriei noastre.

Comunicarea : **REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944 ÎN OPERA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU**, prezentată de general-colonel dr. *Constantin Olteanu*, ministrul apărării naționale, relevă rolul hotărâtor al tovarășului Nicolae Ceaușescu în acțiunea de regindire a întregului parcurs al dezvoltării societății românești din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi. Datorăm secretarului general al partidului — se menționează în comunicare — revalorizarea științei istorice, a imperativului cunoașterii trecutului poporului nostru, atît sub raportul substanței sale, al desprinderii de învățăminte și concluzii pentru actualitate, cit și sub acela al funcției formativ-educative a istoriei, al rolului ei primordial în dezvoltarea conștiinței de sine a colectivității naționale, precum și în modelarea fiecărui membru al acesteia ca om nou, datorit cu întreaga ființă înfloririi și apărării României socialiste de azi, comuniste de mîine. Arătînd că, o anumită perioadă de timp, actul revoluționar de la 23 August nu a fost apreciat la dimensiunile sale reale, proporțiile sale istorice fiind reduse la momentul declanșator, calificat inițial drept lovitură de stat, apoi insurecție, comunicarea evidențiază marele merit al secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în elaborarea, pe fundamentul unei analize ample și profund științifice, în lumina teoriei și metodei materialismului dialectic și istoric, a conceptului de *revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă*, prin care a definit, în toate dimensiunile sale, implicațiile și semnificațiile actului crucial de la 23 August 1944.

Comunicarea analizează elementele componente ale conceptului elaborat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, evidențiind însemnătatea sa majoră pentru perceperea, interpretarea și explicarea corectă a evenimentului memorabil petrecut în țara noastră acum 40 de ani. Prin evidențierea coordonatelor definitorii ale actului de la 23 August 1944 — se arată în încheiere — „tovarășul Nicolae Ceaușescu înarmează cercetarea istorică, gîndirea social-politică cu criterii și argumente de înaltă valoare științifică pentru a putea da răspunsurile cuvenite celor care, denigrînd istoria poporului român, încearcă și astăzi să denatureze esența și semnificația momentului crucial ce a marcat noul curs al României“ (p. 21).

În comunicarea : **RĂDĂCINILE ISTORICE ALE REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944**, general-locotenent dr. *Ilie Ceaușescu*, adjunct al ministrului apărării naționale și secretar al Consiliului Politic Superior, evidențiază faptul că revoluția declanșată de poporul român la 23 August 1944 a fost un eveniment adînc înrădăcinat în solul istoriei noastre mult milenare, care și-a avut determinări interne proprii. „Ceea ce a înfăptuit poporul român, sub conducerea partidului său comunist, la 23 August 1944 — se arată în comunicare —, nu a însemnat o explozie de o clipă, fără trecut și fără urmări în viitor, nu a fost un accident istoric cu trecătoare și inexplicabile resorturi, ci un act revoluționar care își are sorginea în trecutul milenar de luptă al românilor pentru libertate, unitate și independență, pentru dobîndirea de drepturi și libertăți sociale, pentru o viață mai bună. Măreția victoriei din August 1944 este, de fapt, o rezultantă a luptei înflăcărate a poporului român dusă de secole și milenii pentru dreptul său inalienabil de a fi liber și independent, stăpin în propria sa țară, de a trăi cu demnitate și mîndrie în vatra sa de existență multimilenară“ (p. 22—23).

Așezînd momentul istoric de la 23 August 1944 în hronicul luptei desfășurate de-a lungul secolelor de înaintași pentru apărarea libertății, unității și independenței, a gliei străbune, comunicarea sintetizează condițiile fundamentale ale existenței noastre istorice în spațiul carpato-danubiano-pontic, momentele de referință ale luptei necurmte a poporului român care nu și-a plecat niciodată capul în fața vicisitudinilor istoriei, nu și-a părăsit niciodată vatra pe care s-a născut și a trăit, pămîntul ud de sîngele înaintașilor săi și a străbătut cu neînduplecat spirit de jertfă istoria, afirmîndu-se distinct în rîndul popoarelor și națiunilor lumii.

În încheierea comunicării sînt evidențiate cîteva concluzii ilustrate cu incandescentă de memorabilul act de la 23 August 1944, care definesc devenirea noastră istorică : lupta de eliberare socială și națională a fost o constantă a întregii noastre istorii ; poporul român nu s-a ridicat niciodată la luptă pentru a cuceri și subjuga alte țări și popoare, nu a atentat la libertatea și independența altora, ci a fost călăuzit întotdeauna după principiul sacru al respectării drepturilor imprescriptibile ale tuturor popoarelor de a se dezvolta de sine stătătoare, de a-și croi destinul potrivit propriei voințe ; întotdeauna oștire țării

s-a contopit cu poporul, cu idealurile și năzuințele sociale și naționale ale acestuia, formînd un zid puternic de care s-au izbit și s-au zdrobit toate valurile dușmane.

După ce face o sinteză a istoriei partidului clasei muncitoare din România, a locului și rolului său în viața politică a țării, în special în perioada interbelică, și critică tendința unor memorialiști de peste hotare de a evoca actul istoric de la 23 August 1944 prin prisma așa-ziselor preliminarilor diplomatice, *Ion Popescu-Pufuri*, director al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., arată, în comunicarea : **PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — ORGANIZATORUL ȘI CONDUCĂTORUL REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ**, că 23 August 1944 a izvorit din interiorul țării, al poporului, al forțelor sale antihitleriste, în fruntea cărora s-a aflat Partidul Comunist Român — cel mai puternic partid, din toate punctele de vedere, din societatea românească —, partid care avea o amplă și profundă influență în masele largi ale poporului, cadre cu o înaltă pregătire politică și mijloace corespunzătoare. Într-un moment de profunde greutăți și amenințări pentru viitorul poporului român, asumîndu-și responsabilitatea acestui viitor, partidul comunist a știut să găsească căile de salvare națională, realizînd coalizarea tuturor forțelor antihitleriste și patriotice din România, fapt deosebit de important în bătălia antihitleristă. Aflat în fruntea evenimentelor care au dus la răsturnarea regimului antonescian, la scoaterea țării din războiul hitlerist și la alăturarea României coaliției antihitleriste — se arată în finalul comunicării —, Partidul Comunist Român a continuat să rămînă în fruntea evenimentelor și după 23 August 1944, desfășurînd o luptă neobosită pentru a pune în practică făurirea societății socialiste.

Momente din lupta eroică a tinerei generații, a Uniunii Tineretului Comunist, sub conducerea partidului, împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei sînt prezentate de *Nicu Ceaușescu*, prim-secretar al C.C. al U.T.C., ministru pentru problemele tineretului, în comunicarea intitulată : **CONTRIBUȚIA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST LA MO-**

BILIZAREA TINERETULUI PATRIEI PENTRU A PARTICIPA LA ÎNFĂPTUIREA REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944 ȘI LA RĂZBOIUL ANTIHITLERIST. Sînt evidențiate activitatea politică și organizatorică desfășurată de Uniunea Tineretului Comunist în anii dictaturii antonesciene și ai războiului hitlerist pentru crearea unui larg front patriotic antifascist al tineretului, ca parte integrantă a amplului front național, antihitlerist ; participarea tineretului, încă din primele ore ale revoluției declanșate la 23 August, sub diverse forme și în toate zonele țării, la lupta eroică a întregului popor român pentru redobîndirea independenței naționale a patriei ; jertfa de sînge a membrilor și activiștilor U.T.C., a tinerilor patrioți înrolați voluntari în armată, pentru eliberarea deplină a României de sub ocupația hitleristo-horthystă și, apoi, a Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste.

În anii ce au urmat — se arată în comunicare — Uniunea Tineretului Comunist, devenită un adevărat catalizator al energiilor tinere, a avut, sub îndrumarea P.C.R., rolul principal în organizarea și antrenarea tineretului la îndeplinirea sarcinilor revoluției democratice și socialiste, la edificarea noii orînduirii, la întărirea continuă a capacității de apărare a patriei noastre. „În atmosfera de puternică angajare politică și în muncă cu care întregul popor întîmpină cea de-a 40-a aniversare a mării noastre sărbători naționale de la 23 August 1944 și Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român — se menționează în încheierea comunicării —, Uniunea Tineretului Comunist se poate mîndri cu numeroase succese și realizări, afirmîndu-se ca un important factor de educație patriotică, revoluționară a tinerei generații, ca un ajutor de nădejde al partidului în lupta pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru progresul continuu al patriei, pentru consolidarea independenței și suveranității noastre naționale“ (p. 52).

Comunicarea : **GÎNDIREA STRATEGICĂ ORIGINALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN PREGĂTIREA ȘI DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI DE**

ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944, susținută de general-locotenent *Gheorghe Gomoiu*, adjunct al ministrului apărării naționale, analizează componentele majore ale strategiei Partidului Comunist Român în pregătirea politico-militară și în desfășurarea victorioasă a revoluției, declanșată de poporul român la 23 August 1944 : realizarea unei largi coaliții de forțe sociale și politice interne, care să treacă la înfăptuirea eliberării patriei de sub dominația hitleristă ; rolul primordial al factorilor interni în pregătirea temeinică a revoluției ; abordarea, până la amănunte, a problemelor politice și militare concrete ale pregătirii revoluției ; atragerea întregii armate române de partea forțelor patriotice ; ridicarea la arme a întregului popor român. În încheierea comunicării se apreciază că, asigurând fundamentul politic și ideologic al forțelor progresiste românești, gîndirea strategică originală a P.C.R. se înscrie în patrimoniul tradițiilor noastre înaintate ca un model de analiză concretă și de soluționare adecvată a problemelor vitale ale apărării independenței și suveranității naționale, a integrității patriei noastre.

Următoarele două comunicări inserate în volum : PARTICIPAREA ÎNTREGII ARMATE ROMÂNE LA ÎNFĂPTUIREA REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ, prezentată de general-colonel *Marin Nicolescu*, adjunct al ministrului apărării naționale, și ROLUL FORMAȚIUNILOR PATRIOTICE ÎN ÎNFĂPTUIREA REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944, prezentată de general-maior *Alexandru Petriceanu*, locțiitor al șefului de stat major al Gărzilor Patriotice de la C.C. al P.C.R., evidențiază contribuția importantă a armatei române — componentă de bază a forțelor participante la insurecția națională — și a formațiunilor de luptă patriotice, organizate de comuniști, la eliberarea patriei și la înfringerea definitivă a fascismului.

În comunicarea : ÎNSEMNĂTATEA INTERNAȚIONALĂ A VICTORIEI REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI

ANTIIMPERIALISTĂ, general-maior dr. *Gheorghe Găinuse*, secretar adjunct al Consiliului Politic Superior și șef al Direcției Propagandă și Cultură, evidențiază implicațiile de ordin politic și strategic ale actului de mare curaj și de demnitate națională săvîrșit de poporul român la 23 August 1944 ; contribuția la dezagregarea dispozitivului german de la aripa de sud a frontului de răsărit, rolul determinant în prăbușirea dominației hitleriste din Balcani, care a deschis și înlesnit marșul strategic al forțelor sovietice spre centrul și sud-estul Europei. În continuare, comunicarea prezintă cele mai semnificative mărturii și relatări ale personalităților politice marcante ale vremii și ale presei străine, care ilustrează consecințele de natură militară, economică și politică ale actului românesc de la 23 August 1944, desprinzînd, în final, o serie de considerații privind uriașa însemnătate internațională a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România.

Relevînd coordonatele istoriografiei românești și de peste hotare privind evenimentele din August 1944, conf. univ. dr. *Mircea Mușat* și conf. univ. dr. *Ion Ardeleanu* surprind, în comunicarea : REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ ÎN ISTORIOGRAFIA POSTBELICĂ, realizările remarcabile ale istoriografiei românești care, pe baza unei bogate bibliografii și a cercetării a numeroase fonduri arhivistice din țară și străinătate, a evidențiat — în lucrări de referință — aspecte fundamentale ale rădăcinilor istorice ale revoluției române, rolul decisiv al P.C.R. în organizarea și conducerea luptei antifasciste, a mișcării de rezistență antihitleristă, rolul său determinant în realizarea consensului național, rolul factorilor interni în pregătirea răsturnării dictaturii antonesciene și a desfășurării insurecției armate, atragerea oștirii române și acțiunea ei hotărîită, împreună cu formațiunile patriotice, pentru zdrobirea rezistențelor hitleriste.

În încheiere, comunicarea se referă la o serie de lucrări apărute în străinătate în ultimii ani, care conțin aprecieri eronate, tendențioase, neconforme adevărului istoric privind : mișcarea antifascistă din România ; însemnătatea internațională a actului de la 23 August ; rolul P.C.R. în organizarea și conducerea luptei

revoluționare; atitudinea armatei române față de hitleriști; contribuția armatei noastre, a întregului popor român, la eliberarea teritoriului național, la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei etc.

Pornind de la faptul că revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a pus în relief, cu o deosebită strălucire, vocația P.C.R. de conducător al poporului în înfăptuirea destinului său istoric, comunicarea : **PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — CONDUCĂTORUL ÎNTREGII OPERE DE EDIFICARE SOCIALISTĂ A ȚĂRII, DE ÎMPLENIRE A IDEALURILOR POPORULUI ROMÂN DE PROSPERITATE, LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ**, prezentată de *Ion Coman*, secretar al C.C. al P.C.R., relevă rolul important pe care l-a avut și îl are partidul comunist în conducerea victorioasă a revoluției și a procesului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în România. Din cei patruzeci de ani care au trecut de la istoricul August 1944, comunicarea evidențiază realizările remarcabile, fără precedent, obținute de poporul român în perioada de după Congresul al IX-lea al P.C.R., în „Epoca Ceaușescu”, epoca cea mai fertilă în împliniri din întreaga noastră istorie. În încheiere comunicarea subliniază : „Iată de ce, cu prilejul gloriosului jubileu de la 23 August, aducem omagiul nostru de nețărmurită dragoste și fierbinte recunoștință stegarului dîrz al poporului — Partidul Comunist Român — și strălucitului bărbat din fruntea sa, tovarășul Nicolae Ceaușescu, erou între eroi, simbolul luminos al demnității noastre, al conștiinței de sine a națiunii române socialiste, al independenței și suveranității patriei, omul al cărui aport hotărîtor la minunatele realizări obținute în ultimele două decenii a făcut ca numele său să dăinuiască etern, cu litere de aur în istoria țării” (p. 107).

Un număr de trei comunicări — **ARMATA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA — BRAȚUL ÎNARMAT AL POPORULUI, ÎNALTĂ ȘCOALĂ DE EDUCARE POLITICĂ, PATRIOTICĂ ȘI REVOLUȚIONARĂ**, susținută de general-locotenent dr. *Iulian Topliceanu*; **CONCEPȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, A TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, PRIVIND APĂRAREA PATRIEI DE CĂTRE ÎNTREGUL PO-**

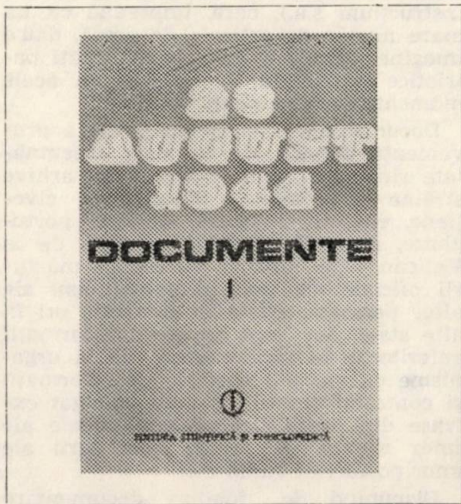
POR, de general-colonel *Vasile Milea*, prim-adjunct al ministrului apărării naționale și șef al Marelui Stat-Major; **CONCEPȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, A SECRETARULUI SĂU GENERAL, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, PRIVIND ÎNZESTRAREA ARMATEI, A ÎNTREGULUI SISTEM NAȚIONAL DE APĂRARE A ȚĂRII**, prezentată de general-locotenent *Victor Stănculescu*, adjunct al ministrului apărării naționale —, înfățișează preocupările permanente ale P.C.R., ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, comandantul suprem al armatei, pentru întărirea continuă a capacității de apărare a patriei de către întregul popor, pentru înzestrarea armatei — brațul înarmat al poporului, școală de educație politică, patriotică și revoluționară — și a celorlalte forțe ale sistemului național de apărare cu mijloace care să asigure, în conformitate cu principiile doctrinei noastre militare, apărarea cuceririlor revoluționare, a integrității teritoriului, suveranității și independenței naționale a patriei.

Volumul se încheie cu comunicarea : **AMPLIFICAREA RELATIILOR INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI SOCIALISTE, CREȘTEREA PRESTIGIULUI SĂU PE TOATE MERIDIANELE LUMII — ROD AL GÎNDIRII ȘI ACȚIUNII REVOLUȚIONARE ALE TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU**, în care *Ștefan Andrei*, ministrul afacerilor externe, analizează conținutul și direcțiile principale ale politicii externe românești asupra căreia și-a pus pecetea gîndul și fapta cutezătoare a președintelui României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Comunicarea relevă contribuția activă a României, a președintelui său, la statornicirea unor relații de tip nou în viața internațională, menite să contribuie la oprirea cursei înarmărilor și la trecerea la dezarmare, la soluționarea pe cale pașnică, prin negocieri, a stărilor de conflict din diferite regiuni ale lumii, la instaurarea unei noi ordini economice internaționale, la reluarea politicii de pace, de destindere și colaborare, de respect al independenței naționale a tuturor popoarelor.

Prin conținutul valoros de idei, volumul prezentat se constituie într-o remarcabilă sinteză a mărețului eveniment pe care îl reprezintă în istoria noastră contemporană revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Cpt. ALEXANDRU DUȚU

23 AUGUST 1944. DOCUMENTE,
vol. I : 1939—1943, CXLIII + 566 p. ; vol. II : 1944, 872 p.,
Editura științifică și enciclopedică, București, 1984

În întâmpinarea aniversării a 40 de ani de la înfăptuirea marelui act istoric de la 23 August 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român, frontul nostru istoric s-a mobilizat exemplar pentru a cinsti, prin contribuții valoroase, de înaltă ținută științifică și politică, acest eveniment fundamental al demnității noastre naționale. Între lucrările apărute cu prilejul gloriosului jubileu se înscriu, la foc de frunte, cele două masive volume de documente, însumând aproape 1 600 de pagini, ce poartă genericul *23 August 1944*.

Realizate sub prestigioasa egidă a Direcției Generale a Arhivelor Statului și a Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, volumele au văzut lumina tiparului la Editura științifică și enciclopedică, editură ce și-a făcut și pînă acum datoria de onoare de a pune la îndemîna specialiștilor și publicului cititor, în afara a numeroase și valoroase monografii, și a unor colecții de documente referitoare la momente majore ale trecutului patriei — 1848, 1859, 1877, 1918.

Volumele la care ne referim au fost pregătite pentru tipar prin strădania unui competent colectiv de istorici, coordonat de Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat și avînd în componență pe : Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Alecsenia Andone, Ileana Chirtu, Eugenia Ciocan, Valentina

Costake, Alexandru Dușu, Ielița Gămulescu, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Mircea Mușat, Cristian Popișteanu, Emilia Poștăriță, Elena Rădulescu, Mihai Retegan, Ioan Talpeș ; colaboratori : Dumitru Angheli, Tudor Bucur, Ion Florescu, Elena Moisuc, Margareta Szabó, Constantin Vlad, Valeriu Valiman ; referenți științifici : Nicolae Petreanu, Ioan Scurtu, Ion Spălățelu.

După o succintă *Notă asupra ediției*, în care sînt expuse criteriile după care a fost alcătuit acest corpus și sînt înfățișate natura surselor documentare și modalitățile de selecție, primul volum beneficiază de un *Cuvînt înainte*, scris de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, în cuprinsul căruia se analizează, în pagini vibrante, de înalt și profund patriotism, rădăcinile istorice, pregătirea, înfăptuirea și semnificația internă și internațională a izbînzii istorice de la 23 August 1944. Din aceste pagini cititorul desprinde cu claritate faptul că revoluția de acum patru decenii vine din adîncuri de istorie, ale unei istorii ce se numără cu milenii, de-a lungul căreia „poporul s-a ridicat la luptă într-o impresionantă unitate împotriva invaziilor și a dominației străine, pentru a-și apăra libertatea și integritatea vetrei străbune, dreptul sacru de a-și hotărî singur, de sine stătător, destinele” (p. XIII). Se evidențiază cu pregnanță rolul Partidului Comunist Român în unirea tuturor claselor și categoriilor sociale patriotice, antifasciste în uriașa bătălie eliberatoare, în ridicarea la luptă a națiunii și armatei române în zilele de foc și sînge ale lui august 1944, atunci cînd „un întreg popor, fără nici o fisură, a format o unitate de granit” (p. XVII), eliberîndu-se pe sine și contribuind, apoi, la eliberarea altor popoare, la scurtarea războiului cu circa 200 de zile. Prin tot ce s-a înfăptuit atunci, prin drumul deschis națiunii române spre civilizația socialistă și comunistă — se subliniază, în încheiere —, „23 August 1944 se înscrie ca un moment fundamental, întruchipînd voința nestrămutată a poporului nostru de a fi liber și independent, unit în vatra sa străbună de viațuire” (p. XXI).

Tot primul volum cuprinde o substanțială *Introducere*, elaborată de Vasile Arimia și Mircea Mușat. Folosind documente și aprecieri ale partidului nostru,

ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, ca și materialul documentar aflat în prezentul corpus, alături de cuceriri anterioare ale istoriografiei românești, acest studiu de referință ajută mult la înțelegerea rolului istoric al Partidului Comunist Român, în fruntea tuturor forțelor patriotice, în evenimentele care au condus la victoria din august 1944. Autorii conturează veridic cadrul intern și extern care a determinat trecerea României de la democrația parlamentară burgheză la dictatură, ca și tirirea țării noastre într-un război care nu era al ei, împotriva voinței maselor populare, hotărâte să-și apere drepturile, neatințarea și integritatea patriei. „Poporul român — se subliniază în *Introducere* — trebuia să ducă, în noile condiții, o nouă și grea bătălie pentru ieșirea din războiul declanșat de Germania, pentru izgonirea armatelor hitleriste, pentru recucerirea independenței și suveranității țării și readucerea ei în rîndul statelor libere și independente“ (p. XXX). Numeroase pagini, cu elocvente exemplificări documentare, acordă autorii acțiunii energice a partidului comunistilor pentru încheierea unui larg Front Patriotic Anti-hitlerist de luptă împotriva dictaturii antonesciene, pentru scoaterea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite, demonstrînd clar faptul că „partidul comunist a fost singurul partid din România care a avut în acele împrejurări o orientare clară și a acționat în virtutea ei pe direcții de larg interes patriotic, național, popular. Este meritul istoric al P.C.R. de a fi văzut perspectiva eliberării țării de sub jugul fascist în unire, pe baza unei platforme comune, a tuturor forțelor naționale care se pronunțau în acest sens“ (p. XXXIV). Întruchiparea strălucită a acestei politici a partidului comunist avea să fie desfășurarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, lupta poporului român și a armatei sale pentru eliberarea definitivă a țării, pentru înfringerea armatelor hitleriste și a aliaților celui de-al treilea Reich.

După aceste ample și sugestive sinteze referitoare la marele moment 23 August 1944, se derulează, în dispunere cronologică, cele 900 de documente selectate de autorii lucrării și publicate, de regulă, integral. În mare, ele provin din două izvoare principale: surse interne și surse externe.

Documentele interne, de o mare diversitate, multe dintre ele inedite sau mai puțin cunoscute, provin din fonduri arhivistice centrale sau locale, fiind emantate de la autoritățile de stat și conținînd: rapoarte, circulare, note și bu-

letine informative, rechizitorii, memorii, sinteze, ordine de front etc. Din aceleași surse provin și documentele ale Partidului Comunist Român și ale organizațiilor aflate sub conducerea sau influența sa (hotărîri, manifeste, platforme-program, instrucțiuni ș.a.), care, împreună cu un mare număr de articole de presă, dau o imagine globală a intensei activități patriotice a partidului comunist în acele momente decisive pentru țară.

Documentele externe au și ele o proveniență diversă. De o mare însemnătate sînt mărturiile culese din arhive străine — germane, americane, elvețiene, engleze, franceze, italiene, portugheze, spaniole, turcești, ungare, de la Vatican — și cuprind, de regulă, mărturiile oficiale ale unor diplomați sau ale altor persoane aflate în România ori în alte state, dar care au oferit informații referitoare la țara noastră, de la organisme cu misiuni speciale de informații și contrainformații; li s-au adăugat extrase din presa străină, comunicate ale unor agenții de presă, comentarii ale unor posturi de radio etc.

Disponînd de fonduri documentare atît de bogate și de variate, autorii volumelor au desfășurat o intensă muncă de selecție, transcriere și adnotare, oferindu-ne un tezaur de mărturii istorice ce dau relief temei supuse cercetării. Lista de documente ce precede materialul propriu-zis ușurează mult lectura și oferă posibilitatea urmării dinamicii procesului revoluționar românesc din anii 1939—1944 în tot ce a avut el mai semnificativ, mai încărcat de substanță. Iar faptul că documentele străine sînt publicate atît în limba în care au fost scrise, cît și în traducere românească constituie încă o mărturie a caracterului științific elevat al volumelor pe care le înfățișăm cititorilor. Ca, de altfel, și faptul că, în cazul documentelor ce au mai fost publicate, s-a indicat, pe lîngă sursa inițială, și aceea a volumelor în care au mai fost tipărite.

După cum am mai spus, documentele sînt publicate în derularea lor cronologică, începînd cu ianuarie 1939 și sfîrșind cu octombrie 1944, odată cu eliberarea întregului teritoriu al țării de cîmpitori. Prin aceasta se redă o imagine completă și complexă a evoluției luptei românilor împotriva regimului dictatorial și a invadatorilor, pentru restabilirea independenței și integrității țării, avînd ca punct de maximă intensitate revoluția din august 1944. În același timp însă, dispunerea cronologică permite și evidențierea diverselor etape, cu problematica lor specifică, prin care

a trecut procesul național-revoluționar românesc.

Astfel, în primul volum (doc. nr. 1-463), consacrat perioadei ianuarie 1939—decembrie 1943, sînt incluse, la început, documente ce relevă hotărîrea Partidului Comunist Român, a altor forțe politice patriotice, de a milita pentru *apărarea independenței și integrității patriei*, în împrejurările dificile ale politicii expansioniste a Germaniei hitleriste și a altor state revizioniste. Semnificativ, în acest sens, este un manifest al C.C. al P.C.R., tipărit după ocuparea Austriei și invadarea Cehoslovaciei de către trupele germane, în care era denunțat pericolul hitlerist, se lansa chemarea ca „întreg poporul să se pună în stare de alarmă” și se exprima legămintul solemn: „P.C.R. declară: comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri” (doc. nr. 7, p. 7). În același sens — așa cum reiese din paginile volumului — se pronunțau și o seamă de oameni politici democrați, precum Armand Călinescu, primul ministru al țării (doc. nr. 10, p. 10—12), sau Nicolae Iorga (doc. nr. 9, p. 10).

Evenimentul de excepțională semnificație de la 1 Mai 1939 — marea manifestație patriotică, antifascistă și antirevizionistă de la București, la a cărei pregătire și desfășurare o contribuție de cea mai mare însemnătate a adus tovarășul Nicolae Ceaușescu — este ilustrat printr-un set de documente dintre cele mai valoroase. Într-o relatare de la marea manifestație, ziarul „Timpul” concluzionează că: „1 Mai 1939 a arătat o dată mai mult că muncitorimea este — în toate timpurile și sub orice semn — temelul, baza și substanța Națiunii, cheazășia prosperității ei în pace și apărătorea ei atunci cînd patria o cere” (doc. nr. 10, p. 20).

După cum este știut (iar documentele cuprinse în volum o atestă cu prisosință), în ultimele luni ale anului 1939 — mai ales după 1 septembrie, cînd a izbucnit războiul al doilea mondial — și pe parcursul anului următor 1940, țara noastră s-a aflat într-o evidentă izolare diplomatică, care a condus la dureroase pierderi teritoriale și la venirea la putere a generalului Ion Antonescu, o vreme sprijinit de Garda de fier. A urmat intrarea în țară a trupelor germane — sub forma Misiunii militare, aderarea la Pactul tripartit (Germania, Italia, Japonia) și, la 22 iunie 1941, aruncarea României în războiul hitlerist din răsărit împotriva Uniunii Sovietice.

În aceste condiții, pentru poporul român începea etapa grea, eroică, a *luptei unite pentru redobîndirea independenței*

și integrității naționale. Misiunea istorică privind crearea frontului național al tuturor forțelor patriotice în vederea împlinirii acestui deziderat major a revenit clasei muncitoare, în frunte cu partidul comunist, care dobîndise deja o bogată experiență în făurirea unității de acțiune în anii interbelici, atunci cînd constituise numeroase organizații de masă antifasciste și democrate și în primul rînd Comitetul Național Antifascist, expresia cea mai înaltă de pînă atunci a consensului național în marea bătălie pentru salvagardarea aspirațiilor fundamentale ale națiunii române, ale patriei.

Documentele incluse în acest prim volum reflectă, cu forța faptului istoric incontestabil, eforturile depuse în această direcție de partidul comunist. Astfel, încă din septembrie 1940, documentele lansate de conducerea partidului comunist au curtat, treptat, strategia și tactica făuririi frontului național antihitlerist al poporului român, avînd drept coloană vertebrală unitatea clasei muncitoare, și au definit sarcinile majore ale momentului istoric. În Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 se arăta că „Fără unitatea clasei muncitoare nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru dezrobirea națională a poporului român”, că, deci, „Comuniștii trebuie să lucreze zilnic la formarea unității de luptă și a frontului unic al clasei muncitoare cu muncitorii social-democrați, național-țărăniști și cei fără de partid” (doc. nr. 199, p. 284). Iar în Platforma-program a C.C. al P.C.R. din 6 septembrie 1941, intitulată *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*, au fost stabilite obiectivele principale ale acestei lupte: înlăturarea regimului antonescian; constituirea unui guvern al independenței naționale, cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice; ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite; alungarea trupelor hitleriste din țară; eliberarea Transilvaniei de nord de sub ocupația horthystă; restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești etc. (doc. nr. 224, p. 300—305).

Este cu totul remarcabil faptul că partidul comunist, avînd în vedere situația gravă a țării și necesitatea unirii în luptă a tuturor forțelor potrivnice fascismului, a trecut pe planul al doilea rivalitățile și deosebirile de concepții și aspirații sociale față de partidele burgheze, declarînd, prin Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, intitulată *Pierea sau salvarea poporului român*: „Partidul nostru, fără să înceteze propagarea principiilor sale și a programului său final, renunță la orice acțiune

sau lozincă de acțiune care ar putea să-l despartă de celelalte partide, grupe și personalități patriotice, în interesul frontului unic național al poporului român. Partidul nostru este gata să colaboreze cu ele și cu toți patrioții români pentru realizarea oricărei revendicări din Platformă, punînd ca singurul criteriu al colaborării atitudinea față de fascismul german și războiul său tilhăresc" (doc. nr. 260, p. 349).

Documente din cuprinsul volumului surprind și acțiuni concrete pe linia *făuririi frontului unic național al poporului român* — precum constituirea Uniunii Patrioților (doc. nr. 355, 357) —, ca și îngrijorarea organelor de represiune față de rapida extindere a influenței ideilor partidului comunist în masele muncitoare, în alte categorii sociale, precum și în armată. Îndeosebi documentele emanate de la organele de poliție și siguranță vorbesc despre răspindirea manifestelor partidului comunist în Capitală și în alte orașe ale țării, care chemau la făurirea frontului patriotic (doc. nr. 288, 289, 293, 294, 298, 302, 306). Fenomenul este surprins și în documentele externe, care informau despre acțiunile de sabotaj întreprinse împotriva mașinii de război hitleriste.

Sînt, de asemenea, semnalate, încă înainte de alcătuirea Blocului Național Democratic, diverse acțiuni ale conducătorilor fostelor partide de guvernămînt — memorii către Antonescu, angajarea de tratative cu diplomați occidentali în diverse capitale (Stockholm, Lisabona, Madrid, Cairo, Ankara) — care, fără a căpăta formele unei rezistențe active antifasciste, antidictatoriale, reflectau starea de spirit a poporului român potrivnică dictaturii, hitlerismului și războiului.

Ultima parte a primului volum include interesante și revelatoare mărturii privind constituirea, în septembrie 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, cuprinzînd, alături de partidul comunist, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist Țărănesc, Madosz-ul și unele organizații ale Partidului Social-Democrat — moment important în unirea forțelor antihitleriste la scară națională. „Partidul comunist — se scria într-un manifest din noiembrie 1943 — a arătat singurul drum al salvării de la catastrofa națională. Acest drum este unirea tuturor partidelor, organizațiilor și patrioților în Frontul Patriotic Antihitlerist al Poporului... Organizațiile patriotice antihitleriste au primit propunerea Partidului Comunist și pășesc împreună la luptă pentru realizarea Frontului Patriotic" (doc. nr. 451, p. 613).

Volumul al II-lea (doc. nr. 464—900) este consacrat perioadei ianuarie—octombrie 1944, adică epocii de pregătire directă, desfășurare și de relevare a semnificației istorice a revoluției din august 1944. El continuă să mărturisească, prin documentele incluse la început, despre ampla activitate a comuniștilor pentru făurirea consensului național al poporului român. Aceste eforturi erau urmărite cu interes nu numai în țară, ci și în exterior, în tabăra Națiunilor Unite. „Aliații au, în mod evident — se arăta într-un document din ianuarie 1944 provenit din sursă britanică —, interesul să adune laolaltă toate elementele de rezistență împotriva germanilor din România, cît și din alte țări. Un front unit pe direcțiile propuse în memoriul comunist ar avea un dublu avantaj: din punctul nostru de vedere de a insufla puțină energie opoziției românești actuale, iar din punctul de vedere al românilor de a oferi un mijloc de a trata cu guvernul sovietic" (doc. nr. 471, p. 72).

În prima jumătate a anului 1944, în pofida intensificării măsurilor repressive — arestări, procese etc. —, rezistența antidictatorială și antihitleristă s-a intensificat. Au avut loc demonstrații, greve, conflicte de muncă, acțiuni de sabotaj în unitățile industriale ce lucrau pentru front (deteriorări ale utilajelor, incendieri, deraieri de trenuri militare ș.a.), nesupunerea de către țărănime la rechiziții, proteste și memorii ale unor personalități culturale și științifice către Ion Antonescu, dezertări și sustrageri de la încorporări, tergiversarea, de către unii ofițeri superiori, a trimiterii de noi unități pe front etc. În aceeași măsură a crescut influența partidului comunist care, la rîndul său, și-a intensificat mijloacele de propagandă prin: ziare — îndeosebi „România liberă" —, broșuri, manifeste, apeluri, emisiuni la postul de radio „România liberă" ș.a. Toate acestea justificau concluzia cuprinsă într-un raport diplomatic, conform căreia „Mișcarea comunistă se răspindește într-o măsură cu totul neașteptată în România" (doc. nr. 494, p. 138).

Un succes de cea mai mare însemnătate pe linia coalizării tuturor forțelor patriotice l-a reprezentat *făurirea Frontului Unic Muncitoresc*, al cărui manifest constitutiv — datat la 1 Mai 1944 (doc. nr. 500, p. 239—241) — a fost reprodus în acest al doilea volum. El a fost răspîndit în întreaga țară, ca o mărturie a hotărîrii clasei muncitoare, forța de bază a luptei eliberatoare, de a acționa unită pentru salvarea patriei, împreună cu celelalte forțe patriotice. Următorul pas — *făurirea Blocului Național Democratic* (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) în iunie

1944 (doc. nr. 601, p. 306—307) — constituia și el o victorie a liniei urmate de partidul comunist, care s-a pronunțat consecvent pentru răsturnarea dictaturii și eliberarea țării prin forțele unite proprii ale poporului român.

Documentele vorbesc despre discuțiile care au avut loc în cadrul Blocului Național Democratic pentru stabilirea căilor de îndeplinire a programului său de luptă, despre contactele stabilite cu armata și cu cercurile Palatului, despre dezbaterile în legătură cu componența noului guvern, cu conținutul proclamației către țară, cu organizarea formațiunilor de luptă patriotice. Ele mărturisesc despre poziția consecventă a comuniștilor, care îndemnau la luptă „peste capul guvernului, împotriva guvernului, adresându-se direct nației și chemînd-o la rezistență și la luptă” (doc. nr. 658, p. 403), în timp ce liderii P.N.T. și P.N.L. continuau încă să speră într-o ieșire din război prin înțelegeri diplomatice, speranțe împărtășite chiar și de exponenții regimului dictatorial.

În cele din urmă, punctul de vedere al partidului comunist avea să-și dovedească viabilitatea, răsturnarea dictaturii, alungarea cotropitorilor hitleriști și întoarcerea armelor împotriva lor făcîndu-se pe cale insurecțională, care a deschis drumul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă.

Actului istoric de la 23 August 1944 și evenimentelor ce i-au urmat le sînt consacrate numeroase pagini ale volumului, care cuprind documente ce reflectă măreția evenimentului, covârșitoarea lui importanță pentru destinele României: Declarația C.C. al P.C.R. (doc. nr. 667), Proclamația regelui către țară (doc. nr. 668), Declarația guvernului de uniune națională (doc. nr. 669), Directiva operativă a Marelui Stat-Major către armata română (doc. nr. 670), Decretul-lege pentru amnistierea deținuților politici antifasciști (doc. nr. 674), Decretul-lege pentru desființarea lagărelor de internare (doc. nr. 675), Manifestul Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice (doc. nr. 676) și altele. Ele reflectă adevăratele dimensiuni ale actului de la 23 August 1944, înfăptuit prin consensul național al poporului român, hotărîrea țării noastre de a-și aduce întreaga contribuție la lupta pentru eliberarea deplină a patriei, pînă la victoria finală împotriva hitleriștilor. Așa cum se sublinia în Declarația C.C. al P.C.R., „Partidul Comunist Român cheamă muncitorimea, țărînimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la

luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său” (doc. nr. 667, p. 415). Pentru aceasta, partidul comunist a cerut întregului popor să-și mobilizeze toate forțele pentru a sprijini armata română în războiul just, de eliberare, pentru ca România să-și recapete statutul demnității între popoarele libere și suverane ale Națiunilor Unite.

O importanță deosebită prezintă mărturiile externe publicate în volum, care subliniază semnificația evenimentelor revoluționare românești în planul general al grăbirii încheierii războiului. Sub raport economic, sublinia, la 24 august 1944, postul de radio Londra, „prin ieșirea României din alianța cu Germania, nemții pierd toate resursele lor petrolifere din regiunea Ploiești”, iar sub raport militar-strategic „flancurile celor două armate germane din Moldova sînt complet descoperite” (doc. nr. 698, p. 468). La rîndul său, ziarul sovietic „Pravda” scria, la 27 august 1944, că „ieșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație german în sud-estul Europei. Însemnătatea acestui din urmă fapt nu poate să fie subestimată” (doc. nr. 775, p. 574). În general, sursele externe reproduse în volum au surprins exact semnificația istorică a actului de la 23 August 1944, apreciat ca „unul din evenimentele decisive ale întregului război” (doc. nr. 721, p. 495).

Ultima parte a volumului al II-lea include cele mai semnificative documente referitoare la lupta armatei române pentru alungarea din țară a hitleriștilor, la sprijinul neprecupețit al poporului pentru susținerea frontului, exprimat, la chemarea partidului comunist, prin: refacerea și repunerea în funcțiune a întreprinderilor industriale, a căilor de comunicații și mijloacelor de transport, aprovizionarea armatei cu alimente, echipament și armament — efort eroic ce amintea, peste timp, de acțiunile patriotice similare din 1877—1878 și 1917—1918.

După lupte înverșunate, nordul Transilvaniei, răpit țării în august 1940, a revenit la patria-mamă. La 25 octombrie 1944 a fost eliberat „pentru vecie, ultimul colț rob al pămîntului românesc...”, fapt de arme menit să asigure unitatea și libertatea patriei” (doc. nr. 899, p. 832). Ca urmare a acestor izbînzii, se sublinia în Ordinul general din 26 octombrie 1944 al ministrului de război — cu care

se încheie, în mod semnificativ, volumul al doilea —, „Ardealul sfânt, leagăn scump al românismului, furat printr-un odios dictat, oferit cu generozitate de dictatorii Europei magnaților unguri pentru întărirea latifundiilor lor, a revenit azi, prin luptă dreaptă și jertfă vrednică, la patria din care a fost rupt“ (doc. nr. 900, p. 833).

Prin bogăția și varietatea documentelor conținute, prin înalta exigență cu care au fost selectate și pregătite pentru tipar, prin numeroasele și cuprinzătoarele adnotări ce înlesnesc lectura și adâncesc cunoașterea conținutului măturilor extrase din felurite izvoare, prin întregul aparat critic și prin studiile introductive de elevată ținută științifică, corpusul supus atenției cititorilor va contribui, desigur, la o și mai profundă înțelegere a resorturilor interne naționale și a semnificației marii izbînzii din August

1944, îndreptățind aprecierea cuprinsă în finalul *Introducerii*, conform căreia „Privite și prin intermediul informațiilor din volumele de față, evenimentele istorice petrecute în România în 1944 se înscriu ca un moment epocal în întreaga istorie a românilor, determinînd o cotitură radicală în destinele țării noastre. Rezultatul lor — revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — a marcat începutul unor ample mișcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești, poporul român devenind stăpîn pe destinele sale, constructor conștient al socialismului, făuritor liber al viitorului său comunist“ (vol. I, p. LVII).

VASILE NICULAE

ILIE CEAUȘESCU, FLORIN CONSTANTINIU,
MIHAIL IONESCU,

**200 DE ZILE MAI DEVREME. ROLUL ROMÂNIEI ÎN
SCURTAREA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL,**
Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 220 p.

În cele patru decenii care s-au scurs de la înfăptuirea sa victorioasă, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în august 1944, moment de însemnătate cardinală în devenirea poporului nostru, a

focalizat mereu mai mult interesul istoriografiei românești. Rezultatele investigației s-au materializat în studii ce pun în lumină aspecte importante ale evenimentului. Lărgirea bazei de cercetare, prin explorarea sistematică a arhivelor din țară și din străinătate, acumularea de date și fapte care permit formularea de noi concluzii istorice asigură specialiștilor, așa cum arată autorii prezentei lucrări, posibilitatea elaborării unei ample monografii, care va configura multilateral evenimentul, îi va fixa rolul și locul în istoria universală contemporană.

Expresie a acestei preocupări de valoare fundamentală pentru istoriografia noastră, cunoscuții istorici *Ilie Ceaușescu*, *Florin Constantiniu* și *Mihail E. Ionescu* oferă cititorului, în anul sărbătoririi a patru decenii de la izbînda revoluției române din August 1944, o carte în care sînt analizate, cu probitate și competență, consecințele militar-strategice, logistice și politice ale acestei revoluții, dimensiunile autentice ale contribuției României la înfrîngerea Germaniei hitleriste și a aliaților acesteia, la influențarea cursului războiului mondial și la scurtarea duratei lui.

Motivindu-și opțiunea pentru această problematică de mari semnificații, autorii relevă, în *Cuvînt înainte*, că 23 August 1944 a fost nu numai începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, din care s-a născut România socialistă, ci a constituit, totodată, prin consecințele sale strategice-politice, „unul din evenimentele de însemnătate decisivă ale celui de-al doilea război mondial” (p. IX). Rolul său în grăbirea falimentului Reichului nazist, contribuția impunătoare a României la războiul antihitlerist nu și-au găsit încă reflectarea corespunzătoare în istoriografia străină — se observă în acest context —, el fiind, adesea, ignorat sau subestimat, uneori prezentat denaturat, fără a se face „individualizarea factorului românesc în ansamblul desfășurărilor militare din spațiul carpato-dunărean” (p. X). În lumina gândirii și orientărilor teoretice — metodologice ale partidului nostru în domeniul istoriei, autorii procedează la o abordare complexă, implicînd ansamblul faptelor elocvente, formulează concluzii care proiectează pe un nou plan istoricul act din August 1944, aduc soluții la o seamă de probleme nodale circumscrise temei cu care istoricii s-au confruntat pînă acum.

Transpare din fiecare filă a lucrării preocuparea pentru respectarea riguroasă a adevărului istoric, pentru prezentarea realității așa cum a fost, fără nici un fel de concesiї subiectivismului. După cum înșiși o mărturisesc, în *Cuvînt înainte*, autorii au fost „călăuziți de singura dorință de a sluji adevărului istoric” (p. X), făcîndu-și, prin aceasta, „o datorie față de cei care au luptat și s-au jertfit în lupta pentru zdrobirea fascismului” (p. XII). La baza demonstrației și interpretării, ei au situat, de acea, un bogat material documentar, provenit, în mare parte, din arhive străine, ceea ce le-a oferit posibilitatea să confrunte datele și faptele de care dispuneau cu cele conținute în cercetările istoricilor din alte țări, să realizeze reconstituiri fidele și ample ale momentului istoric, să întreprindă analize comparative cît se poate de edificatoare și întru totul convingătoare pentru cititor. Raportarea permanentă a evenimentelor din august 1944 din țara noastră la cele ce se petreceau pe alte fronturi, încadrarea lor într-un context mai larg — sud-est european, european și chiar mondial —, sporesc valoarea științifică a lucrării.

Primul capitol al cărții este consacrat prezentării succinte și nuanțate a celor mai importante momente din lupta de rezistență a poporului român de-a lungul secolelor, în ideea, de valoare cardinală, că rădăcinile revoluției declan-

șate în august 1944 izvorăsc din adîncurile cele mai îndepărtate și mai intime ale istoriei românești, cînd strămoșii noștri geto-daci au dat strălucite dovezi ale hotărîrii lor de a apăra libertatea și pămîntul patriei. Din acea epocă și pînă în timpurile moderne, așa cum se evidențiază în lucrare, românii au trebuit să ducă o necurmată luptă pentru apărarea independenței și suveranității patriei, a gliei străbune. Toate momentele cruciale care jalonează această luptă au contribuit la progresul țării și s-au constituit, în mod obiectiv, prin rezultatele lor, în trepte, în temelii trainice ale revoluției din august 1944. „Prefațîndu-l pe Nicolae Bălcescu — se conchide în lucrare —, putem afirma că ea a fost pregătită «de lucrarea veacurilor», de cei peste 2 000 de ani de lupte duse de poporul român împotriva cîmpitorilor și împilatorilor străini, pentru cucerirea și apărarea independenței noastre de stat, pentru închegarea statului național unitar român, pentru progres și civilizație” (p. 19).

Dintre antecedentele istorice imediate ale revoluției de eliberare socială și națională autorii se opresc asupra inițiativelor diplomației românești, menite să apere suveranitatea și integritatea statului național unitar, așa cum fusese făurit de masele populare în cursul anului 1918 și, în acest context, este relevată primejdia pe care o reprezenta politica revizionistă și revanșardă promovată de regimurile fasciste din Europa pentru unitatea național-statală a poporului român. Din toamna anului 1938, presiunile Reichului hitlerist asupra României s-au intensificat. „Pentru a utiliza în gradul cel mai înalt resursele românești în beneficiul economiei Reichului și al efortului său de înarmare — se arată în lucrare —, oficialii de la Berlin și-au intensificat presiunile, angajîndu-se în stimularea și exploatarea disputelor româno-ungare în jurul frontierelor fixate de tratatul de la Trianon (1920)” (p. 28). Aceste presiuni au culminat în anul 1940, cînd România, lipsită de orice sprijin din afară, cu teritoriul grav mutilat și avînd la conducere un guvern aflat în umbra Reichului nazist, a fost subordonată intereselor politice, economice și militare ale Germaniei hitleriste și împinsă în războiul hitlerist.

Autorii subliniază, pe bună dreptate, că „intrarea României în cel de-al doilea război mondial, împotriva voinței po-

porului român, a fost consecința directă a contextului politic-militar din Europa de est a anilor 1939—1940; ea nu a reprezentat, deci, o opțiune — ca în primul război mondial —, ci o sumisiune în fața unei forțe brutale — aceea a Germaniei naziste —, care își exercita controlul asupra unei însemnate arii a continentului, în care fusese inclusă și România“ (p. 36). Prin urmare, România nu a ales „alianță“ cu Reichul german (septembrie 1940—august 1944), ci a fost aruncată în brațele acestuia de realitățile politice și militare din anii 1939—1940.

Un spațiu important este afectat în cuprinsul acestui capitol acțiunii de împotrivire a poporului nostru față de penetrația germană în România, acțiune care a angajat un efort larg de forțe social-politice, având ca nucleu catalizator și organizator Partidul Comunist Român. Anii '30 — așa cum se argumentează larg în lucrare — demonstraseră pe deplin capacitatea poporului român de a se ridica hotărât la luptă împotriva pericolului fascismului și revizionismului, pentru apărarea independenței și integrității patriei. Au fost anii în care P.C.R., acționând în condițiile ilegalității, s-a dovedit prima forță politică din țară care a înțeles primejdia reală și iminentă a hitlerismului și horthysmului pentru destinele României și care — punând mereu accentul pe interesul național vital — a militat activ pentru a ridica întregul popor la luptă cu arma în mână în cazul unei agresiuni străine. În acest context, în lucrare sînt înfățișate viguroasele manifestări antifasciste din deceniul al patrulea, care au culminat cu marea demonstrație de masă de la 1 Mai 1939 din București, în organizarea căreia tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu a avut un rol hotărîtor.

Datele și faptele analizate în lucrare oferă dovada peremptorie că, în timpul regimului antonescian de dictatură (24 ianuarie 1941—23 august 1944), „P.C.R. a fost cel dintîi partid al țării care s-a preocupat de găsirea unei formule politice în măsură să ofere o bază comună pentru cooperare partidelor și altor formațiuni politice, ale căror orientări în ceea ce privește organizarea internă rămîneau însă divergente“ (p. 39). Această formulă consta în realizarea *Frontului unic național al poporului român contra ocupanților hitleriști și a guvernului antonescian*. Analizînd spectrul forțelor de opoziție

față de regimul antonescian, autorii insistă și asupra atitudinii celor două partide „istorice“ — P.N.Ț. și P.N.L. —, evidențiînd mobilurile politice care le-au făcut să adere, în cele din urmă, la soluția propusă de comuniști, aceea de a scoate țara din criză în primul rînd prin eforturile proprii ale poporului român și nu așteptînd decderea soartei sale pe fronturile purtate de coaliția antihitleristă. La fel de nuanțat este prezentată atitudinea monarhiei față de politica guvernului antonescian și față de situația României din acei ani. „La palatul regal — se arată în lucrare —, începea să se înțeleagă că pentru a supraviețui furtunii războiului, monarhia trebuia să-și separe destinul de regimul de dictatură“ (p. 52).

Pe temeiul antecedentelor istorice, lucrarea se ocupă, apoi, de desfășurarea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, al cărei început a fost marcat de insurecția armată din 23—31 august 1944. În acest context, se reliefează, cu noi date, faptul că executarea operațiunii militare insurecționale a revenit armatei, formațiunilor de luptă patriotice, organizate anterior de Partidul Comunist Român, grupărilor de luptă alcătuite spontan de cetățeni, practic întregului popor român, că, în ansamblul său, armata, conștientă de la soldat la general de necesitatea eliberării țării de sub dominația străină, a întors armele împotriva Wehrmachtului, a înfrînt armatele hitleriste din adîncimea interiorului țării și pe cele din spatele operațional ale frontului din Moldova, a împiedicat afluirea unor trupe germane sau aliate acestora de dincolo de frontiere. În acest context, sînt descrise luptele insurecționale de pe cuprinsul țării, în cursul cărora forțele românești au scos din luptă 61 000 de militari al Wehrmachtului, efective echivalente cu șase divizii, ceea ce reprezintă 18% din totalul pierderilor forțelor armate germane în intervalul iulie—august 1944. În cele opt zile de crîncene înclătări — se arată în lucrare —, forțele românești au eliberat părțile centrale și sudice ale țării, totalizînd o suprafață de 150 000 de km pătrați, echivalentă cu teritoriul însumat al Belgiei, Olandei, Elveției și Danemarcei. Totodată, au fost capturate mari cantități de armament și tehnică de luptă (222 de avioane intacte și 438 de nave), iar altele

distruse în timpul luptelor. Opt tabele incluse în acest capitol sînt elocvente în ilustrarea adevărurilor de mai sus.

În încheierea acestui capitol este redat ecoul internațional al revoluției de eliberare socială și națională din România. Așa cum o dovedesc larg paginile lucrării, numeroasele comentarii ale unor importante ziare și posturi de radio, agenții de presă, personalități politice și militare au subliniat, în unanimitate, însemnătatea și amplitudinea rolului pe care istoricul act din August 1944 l-a avut în desfășurarea celui de-al doilea război mondial. „Eveniment uimitor“, „act extraordinar“, „exemplu de urmat“, „lovitură fatală dată Reichului german“, „fapt mai mult decît eroid“ — iată cîteva dintre aprecierile care au sesizat, din primul moment, profunde și uriașele consecințe ale revoluției de eliberare socială și națională din August 1944.

Capitolele următoare reprezintă o amplă demonstrație istorică, bazată pe argumente științifice, care pune în lumină dimensiunile reale ale impactului insurrecției române asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial. Făcînd o evaluare a situației militare a celor două tabere aflate în conflict pe continentul european, a importanței strategice a diferitelor fronturi, autorii scot în evidență importanța militar-strategică a României. Prin poziția sa geografică, prin resursele naturale (cu deosebire petrolul și cerealele) și prin comunicațiile feroviare și rutiere de pe teritoriul național, România cumula atribute de prim ordin în ansamblul războiului european în vara anului 1944 (p. 111). La acestea se adăuga importanța geostrategică a Carpaților, Dunării și Mării Negre, a căror includere în „zestrea“ strategică a Națiunilor Unite, ca urmare a insurecției românești, a avut consecințe dintre cele mai însemnate asupra cursului războiului, grăbindu-i deznoadămintul.

Analiza implicațiilor multiple ale tuturor acestor elemente este făcută prin prisma importanței cardinale a factorului timp, cunoscut fiind că, în ultima fază a războiului, Berlinul a scontat pe o prelungire a duratei acestuia în vederea fabricării unor arme de mare eficacitate. Calculul hitleriștilor — așa cum se remarcă în lucrare — a fost, în bună parte, anulat de insurecția română, „care a lipsit Reichul nazist de timpul și carburantul necesar pentru fabricarea și,

respectiv, utilizarea noilor arme. Precipitînd cu 200 de zile sfîrșitul războiului, acțiunea României a făcut ca aceste teribile realizări ale tehnicii de luptă să rămînă în stadiul de proiect sau de producție pe scară redusă. Întrebuințarea lor masivă — specialiștii sînt de acord în această privință — ar fi prelungit războiul și ar fi creat însemnate obstacole în calea victoriei coaliției antihitleriste“ (p. 121).

O primă importantă constatare a autorilor, făcută în urma evaluării raportului de forțe dintre cele două tabere beligerante în vara anului 1944, detașează faptul că România a întors armele împotriva Germaniei naziste, alăturîndu-se cu întregul ei potențial militar și economic coaliției antihitleriste, fără o înțelegere prealabilă cu viitorii parteneri de alianță, și că acest act s-a produs într-un moment în care victoria Națiunilor Unite nu se conturase cu certitudine, Germania nazistă dispunînd încă de însemnate forțe ce anunțau operațiuni ofensive de anvergură, în măsură să zdruncine fronturile aliate. Prin acest act, înfăptuit nu din calcule de oportunitate, balanța de forțe a înclinat sensibil în favoarea coaliției antihitleriste, facilitîndu-i biruința.

Stăruind asupra consecințelor strategice-militare ale insurecției, autorii argumentează, cu un relevant material istoric, că prăbușirea defensivei germane la aripa de sud a frontului sovieto-german, preconizată de Wehrmacht pe linia Carpații Orientali—Focșani—Nămolosa—Brăila—Dunărea maritimă, s-a datorat acțiunii rapide a armatei române de pe acest front, care, prin desprinderea de armatele germane și prin întoarcerea armelor împotriva acestora, a spulberat defensivă preconizată, deschizînd „porțile Moldovei“ pentru înaintarea nezăgăzuită a trupelor sovietice în Cîmpia Română. După calculele autorilor, fără acțiunea armatei române, trupelor sovietice le-ar fi trebuit 45—55 de zile pentru a depăși, prin forță, așa-zisul aliniament de rezistență (p. 129).

În subcapitolul intitulat : *Cel mai larg flanc deschis din războiul modern*, sînt analizate gravele consecințe pentru Reichul nazist ale prăbușirii frontului din Balcani, urmare directă a victoriei insurecției române din august 1944. Începînd de la această dată, timp de 14 zile, trupele sovietice au înaintat spre vest, prin Cîmpia Română, pe o distanță de 620 de km,

fără a întâlni, practic, o rezistență germană serioasă. Eliminarea Wehrmachtului din zonele de sud ale României a determinat abandonarea de către Bulgaria a alianței cu Reichul hitlerist, evacuarea tuturor forțelor germane din Grecia și Albania, efectuarea joncțiunii între Armata populară de eliberare națională din Iugoslavia și trupele sovietice. La numai 44 de zile după victoria insurecției române, se producea crahul definitiv al sistemului militar german din sud-estul Europei, trupele sovietice având posibilitatea să exploateze „cel mai larg flanc deschis cunoscut vreodată în războiul modern”, așa cum aprecia teoreticianul militar britanic B.H. Liddell Hart (p. 136).

Instituirea controlului românesc asupra întregii zone muntoase a țării, proiectată de guvernul antonescian ca a doua linie de apărare, a permis „saltul” forțelor sovietice peste Carpați, putând să treacă, împreună cu trupele române, la ofensivă în direcția Debrețin din interiorul arcului carpatic și din exteriorul lui vestic. „Se efectuează deci — conchid autorii — într-un interval extrem de scurt (44 de zile), o *uriasă tranșă de front*, o «împingere» considerabilă spre vest a dispozitivului defensiv german, la aripa lui sudică din estul Europei, fără egal în istoria celui de-al doilea război mondial” (p. 140). Printre alte argumente, autorii aduc și pe acela al generalului sovietic I. M. Managarov, care, în ordinul de zi din 23 septembrie 1944, aprecia că trupele române, „oprind năvala trupelor germane și ungare, au acoperit mișcarea trupelor roșii spre Cimpia Ungariei” (p. 141). Altfel, pentru depășirea barajului carpatic, ar fi fost nevoie, potrivit calculelor autorilor, de 135—145 de zile de lupte înverșunate cu inamicul german, care, așa cum au dovedit operațiunile ulterioare, se agăța cu înverșunare de fiecare metru de pământ, de fiecare obstacol natural. Adăugate celor 45—55 de zile, necesitate de prezumtivă operațiune de străpungere a liniei fortificate din sudul Moldovei, se obține un total de 180—200 de zile pe care inițiativa hotărâtă a României din August 1944 le-a „economisit” duratei războiului mondial în Europa. Scurtarea războiului cu circa 200 de zile a avut importante urmări pe planul salvării de vieți omenești și bunuri materiale. În lumina acestor realități, analizate pe larg în cuprinsul lu-

crării, aprecierea istoricului englez Hugh Seton-Watson, potrivit căreia „acțiunea de la 23 August a României a fost unul din evenimentele hotărâtoare ale celui de-al doilea război mondial” se adevărește pe deplin.

Un capitol de sine stătător al lucrării este consacrat analizei consecințelor logistice ale revoluției române din august 1944. Autorii demonstrează, cu numeroase date, că, prin trecerea României de partea coaliției antihitleriste, Reichul nazist era lipsit de o serie de produse — petrol, materii prime, cereale — de cea mai mare însemnătate pentru continuarea efortului de război. În plus, prin destrămarea întregului dispozitiv german din sud-estul Europei, Reichul pierdea toate sursele de aprovizionare din această zonă geografică.

Repercusiunile politice ale istoricului act — conchid autorii — au fost de cea mai mare însemnătate. „Insurecția română a declanșat un adevărat seism în această parte a Europei, a cărui undă de șoc s-a propagat cu rapiditate, provocând sau precipitând declanșarea unor crize politice în statele aflate în orbita Berlinului: Ungaria, Bulgaria și Croația” (p. 166—167). În lumina acestei aprecieri, sînt prezentate, succint, desfășurările politice din Ungaria, Bulgaria, Croația și Finlanda, declanșate sau agravate ca urmare a evenimentelor din România.

Lucrarea se încheie cu un capitol consacrat, aproape în întregime, participării României la războiul antihitlerist. În acest context sînt evidențiate acțiunile militare ale armatei române, în cooperare cu armata sovietică, pentru eliberarea deplină a teritoriului național, precum și a Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei.

Datele și faptele conținute în lucrare, ideile, concluziile și aprecierile autorilor relevă, în totalitate, adevărul că marele act revoluționar al poporului român din august 1944 se înscrie, prin consecințele sale multiple, în rîndul evenimentelor de seamă ale celui de-al doilea război mondial. Acesta este rodul efortului de cercetare al celor trei istorici, cercetare întreprinsă cu obiectivitate, cu respect pentru adevărul istoric și materializat într-o lucrare ce se înscrie ca o realizare remarcabilă a autorilor și, totodată, ca o contribuție valoroasă la afirmarea istoriografiei românești.

CONSTANTIN BOTORAN

CONDIȚIILE ISTORICE ALE APARIȚIEI ȘI DEZVOLTĂRII CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA. FĂURIREA ȘI AFIRMAREA PARTIDULUI SĂU POLITIC (1821—1893),

Editura politică, București, 1984, 652 p.

În actuala etapă de dezvoltare a istoriografiei noastre, când se pune un accent deosebit pe elaborarea și publicarea de monografii și studii istorice care au ca obiect reflectarea celor mai semnificative evenimente și a problemelor fundamentale ale trecutului poporului român, a văzut lumina tiparului lucrarea *Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)*. Ea se înscrie pe direcția urmată cu consecvență de Institutul de studii istorice și social-politice, aceea de a pune la îndemâna publicului cititor lucrări cu înaltă ținută științifică și politică, menite să redea procesualitatea istorică așa cum s-a derulat ea cu adevărat.

Această amplă monografie, a cărei prefată este elaborată de Ion Popescu-Pufuri, are ca autori cunoscuți cercetători și specialiști în istoria modernă a României — Nicolae Copoiu, Augustin Deac (coordonator), Ion Iacoș, Ion Ilincioiu, Vasile Niculae, Vasile Petrișor, Teodor Popescu, Natalia Tampa, Georgeta Tudoran.

În elaborarea lucrării, autorii s-au călăuzit după principiile metodologice științifice formulate de conducătorul partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit cărora poporul român are o singură istorie, iar activitatea partidului clasei muncitoare, ca și a altor partide, în diferite perioade, constituie o parte integrantă a istoriei patriei. În acest context, problemele legate de apariția și dezvoltarea mișcării

muncitorești sînt tratate în lucrare ca părți organice ale istoriei naționale unice, iar acțiunile organizațiilor politice și profesionale muncitorești sînt integrate în cadrul marilor bătălii politice, sociale și naționale ale întregului popor român.

Lucrarea se impune atenției cititorilor prin faptul că ea înfățișează, pentru prima oară unitar și argumentat, cadrul istoric în care au apărut și s-au dezvoltat relațiile de producție capitaliste și clasa noastră muncitoare, reliefind formele de organizare a acesteia în diferite etape, locul și rolul partidului proletar în constelația politică a țării, căile și modalitățile de acțiune și poziția sa înaintată față de problemele fundamentale ale dezvoltării patriei.

Lucrarea se recomandă, totodată, prin vastă și temeinică ei documentare. În prim plan se situează utilizarea mărturiilor de arhivă, inedite sau mai puțin cunoscute, a documentelor programatice emenate de la organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare, a articolelor din presa muncitorească, dar și a celor publicate în cotidienele altor partide politice, a dezbaterilor parlamentare etc. Au fost folosite, de asemenea, în mod critic, monografiile, articolele, studiile și comunicările apărute anterior, care au tangență cu problematica lucrării pe care o prezentăm. Pe baza bogatului material documentar investigat, autorii aduc în circuitul cunoașterii un volum mare de informații noi cu privire la evoluția mișcării muncitorești din țara noastră, care a atins un punct înalt de dezvoltare în 1893, când s-a creat Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Remarcăm, de asemenea, că problematica lucrării se referă la ansamblul meleagurilor românești, inclusiv, deci, la teritoriile naționale aflate pînă în 1918 sub stăpînirea străină. În același timp, momentele de referință ale mișcării noastre muncitorești sînt conectate la istoria mișcării muncitorești internaționale, evidențiindu-se participarea activă a reprezentanților români la întrunirile și congresele muncitorești și socialiste de peste hotare.

Metoda folosită de autori în analiza materialului faptic este aleasă în mod judicios, pe probleme, iar în acest cadru evenimentele sînt înfățișate în evoluție

cronologică, ceea ce permite urmărirea fenomenelor tratate în dinamica lor.

În densa și consistenta sa *Prefață*, Ion Popescu-Puțuri sintetizează ideile de bază ale cărții, evidențind trăsăturile principale ale mișcării muncitorești din țara noastră: procesul timpuriu de organizare politică și profesională a muncitorimii române, asimilarea creatoare a ideilor socialismului științific, capacitatea de investigare a realităților concret-istorice și de formulare, pe această bază, a soluțiilor celor mai avansate privind progresul și propășirea patriei, contribuția activă a clasei muncitoare și a partidului ei revoluționar la dezbaterile problemelor importante ce se puneau în fața mișcării muncitorești internaționale ș.a. „Unul dintre fenomenele majore care caracterizează istoria modernă a României — se subliniază în *Prefață* — îl constituie apariția, odată cu relațiile de producție capitaliste, a clasei muncitoare, forța socială careia, prin afirmarea ei treptată în societate, i-a revenit sarcina istorică de a prelua, continua și dezvolta pe o treaptă superioară tradițiile înaintate ale luptei revoluționare de eliberare națională și socială, dusă de-a lungul veacurilor de cele mai înaintate forțe social-politice ale poporului român, și de a făuri societatea socialistă“ (p. 5).

Lucrarea își inaugurează firul expunerii cu redarea detaliată, bine susținută documentar, a *contextului social-economic și politic* al țării noastre în care și-a făcut apariția noua clasă socială — proletariatul. Raportat în timp, procesul formării clasei muncitoare în țara noastră — se relevă în lucrare — își are începuturile în perioada destrămării orinduirii feudale și afirmării noilor rosturi economico-sociale capitaliste, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în condițiile extinderii activității manufacturiere, a industriei și a muncii salariate. La accelerarea înaintării capitaliste a țării și, implicit, a creșterii numerice a proletariatului industrial, ca una din clasele fundamentale ale societății burgheze, au contribuit marile evenimente și prefaceri sociale din istoria modernă a României: revoluțiile din 1784, 1821 și 1848, Unirea din 1859, reforma agrară din 1864, cucerirea independenței absolute de stat în 1877—1878.

Informații și concluzii interesante oferă autorii lucrării în ceea ce privește geneza muncitorimii române, a proletariatului modern de fabrică. Spre deosebire de alte state, la noi, izvorul principal de formare a clasei muncitoare l-a constituit țărănimea, care forma marea majoritate a populației țării și care alimenta mereu detașamentele proletaria-

tului de la orașe. Acest fenomen s-a repercutat pozitiv asupra muncitorimii, care a preluat „vitalitatea și dirzenia țărânimii și ura împotriva exploatării“. Ținând seama de valoarea acestei aprecieri, cităm, în continuare, din lucrare, concluzia justă, conform căreia, din izvorul viu al milenarului sat românesc, „Energia revoluționară a unei țărârimi care se revoltase de nenumărate ori, o moșteneau pe o treaptă nouă muncitorii. Aici își află sursa o însemnată parte a trăsăturilor clasei muncitoare din țara noastră, care, din primele momente ale intrării sale în scena istoriei, s-a manifestat și a evoluat repede ca o clasă combatantă, pătrunsă de spirit revoluționar și cu o pronunțată intransigență față de exploatare. Spiritului de revoltă spontană al țărânimii i se adaugă spiritul de combativitate permanentă al muncitorimii de fabrică, cu tendințe de canalizare organizată a acțiunilor acestei colectivități noi pentru societate“ (p. 94—95).

De altfel, lucrarea acordă un spațiu apreciabil, *luptelor sociale* ale proletariatului român — generate de exploatarea la care era supus —, precum și formelor lor de manifestare, începând cu mișcările izolate și spontane din secolul al XVIII-lea ale lucrătorilor din întreprinderile precapitaliste, după care, în primele decenii ale secolului următor, s-a trecut la acțiuni greviste, ce, treptat, au luat caracterul unor ample lupte de clasă. Din datele furnizate de lucrare rezultă că tăișul luptelor muncitorești era mai ascuțit în ținuturile românești aflate sub dominație străină, unde proletariatul, la fel ca și țărâniimea, suporta o îndoită exploatare — atât socială cât și națională.

Pornind de aici, o altă caracteristică a mișcării noastre muncitorești, așa cum rezultă din lucrare, este aceea că, de la început, proletariatul român a îmbinat strâns lupta pentru dreptate și libertate socială, cu cea de eliberare și unitate națională, devenind, pe măsura dezvoltării sale, clasa cea mai dinamică și revoluționară a poporului român în lupta pentru progresul și propășirea țării, pentru independența și unitatea ei. Animată de fierbinte patriotism, avîndu-și rădăcinile adînc înfipte în solul național, clasa muncitoare s-a manifestat ca o prezență activă, alături de întreaga națiune, în toate marile momente care au trasat cursul istoriei poporului nostru începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Numeroase pagini din lucrare înfățișează participarea activă a lucrătorilor din Transilvania la revoluția de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan din anii 1784—1785. „Unindu-se cu

țărănimea — arată autorii — muncitorii mineri români, la care s-au alăturat și mineri maghiari și germani, s-au constituit în grupuri bine organizate și înarmate, unii dintre ei avînd chiar rolul de conducători pe plan local" (p. 117). La fel, în Muntenia, lucrătorii de la saline, din manufacturi, meseriași, calfele ș.a. au participat, alături de zecile de mii de țărani și panduri, la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu. În privința următoarelor trei mari momente care se circumscriu în perimetrul lucrării, autorii le-au consacrat subdiviziuni aparte, intitulate : *Participarea muncitorimii la revoluția română din 1848, Contribuția muncitorimii la actul unirii Moldovei și a Țării Românești și Aportul clasei muncitoare și al mișcării socialiste la lupta poporului român pentru cucerirea independenței deplină de stat a României*, evenimente cruciale în care muncitorimea s-a distins prin vigoarea ei revoluționară.

Prezintă un interes deosebit ampla problematică supusă analizei în lucrare, cu privire la *procesul de organizare politică și profesională a muncitorimii române*. Principala concluzie ce se degajă din această secvență este efortul stăruitor și permanent de concentrare a proletariatului în organizații politice și profesionale, acest fenomen reprezentînd una din trăsăturile fundamentale ale mișcării noastre muncitorești. Astfel, primele forme de organizare a muncitorimii române au luat naștere încă în prima jumătate a veacului trecut, sub forma asociațiilor profesionale de întraajutorare — organizații ce-și propuneau, la început, revendicări cu conținut economic și care, ulterior, s-au dezvoltat pe baza principiilor politice de clasă. Urmărind evoluția acestui proces, care atestă vechimea mișcării noastre muncitorești, lucrarea insistă asupra semnificației creării, în 1872, la București, a *Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România*, fiind apreciată, pe drept cuvînt, ca cea dintîi organizație cu caracter politic și profesional a proletariatului român constituită la scară națională.

Un alt fenomen, analizat pe larg în lucrare, se referă la *receptivitatea creatoare a mișcării noastre muncitorești față de ideile socialiste*, la început socialist-utopice, care și-au găsit materializarea practică în falansterul de la Scăieni-Prahova (1835), al doilea experiment de acest gen în istoria universală. Sînt surprinse, apoi, în dinamica lor, procese istorice de maximă însemnătate, precum : receptarea și răspîndirea — la scurtă vreme după formularea lor — a ideilor de bază ale întemeietorilor socia-

lismului științific ; crearea, începînd din 1868, de organizații socialiste și eforturile stăruitoare pentru centralizarea lor ; Congresul socialist din România (octombrie 1879). În acest context subliniem valoroasa concluzie ce se degajă din lucrare, potrivit căreia reprezentanții mișcării muncitorești din România s-au străduit să aplice, în mod creator, la specificul societății românești, ideile cele mai avansate extrase din tezaurul materialismului dialectic și istoric, din practica social-politică. Ei nu s-au situat doar pe poziția de a recepta, de a asimila ideile socialiste, ci au emis, la rîndul lor, idei și teze originale, care s-au adăugat, în chip fericit, la patrimoniul teoriei socialismului științific. Concluzia este formulată pe baza descifrării dezbaterilor de idei din coloanele bogatei prese muncitorești și socialiste apărute în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea (începînd cu „Lucrătorul român“ și „Socialistul“ și continuînd cu „Contemporanul“, „Dacia viitoare“, „Emanciparea“, „Drepturile omului“, „Revista socială“, „Munca“, „Lumea nouă“ etc.), de la cercurile de studii sociale, precum și a analizei substanțiale literaturi socialiste românești editate în anii respectivi.

După cucerirea independenței de stat absolute a României mișcarea muncitorească a cunoscut o fază superioară de dezvoltare, caracterizată prin extinderea organizațiilor socialiste la nivelul întregii țări, prin orientarea activității lor către masele muncitoare, prin maturizarea mișcării sindicale, prin accelerarea procesului de făurire a partidului clasei muncitoare. Cu privire la acest din urmă aspect, lucrarea aduce date și concluzii concludente referitoare la afirmarea pe scena societății românești a organizației politice socialiste, cunoscută sub numele de *Partidul, Partida muncitorilor*, sau *Partida socialistă*, ce desemna organismul politic al proletariatului român, distinct de cele ale claselor dominante, cu care s-au confruntat în toate problemele vieții social-economice și politice-culturale ale țării, și care își formula, treptat, principiile programatice menite „să lămurească masele populare de la orașe și sate asupra situației lor, dezvăluind cauzele exploatarei, să le atragă de partea mișcării socialiste, influențînd procesul de organizare a acestora“ (p. 326).

În acest cadru, autorii analizează pe larg Programul Partidei muncitorilor, publicat în anul 1886 sub titlul *Ce vor socialiștii români ?*, în care era susținută și argumentată ideea necesității cuceririi puterii politice de către proletariat, fiind primul program marxist cuprinzător al mișcării revoluționare din țara noastră. O idee, mereu subliniată în lucrare, este

aceea că, atît în elaborarea documentelor programatice, cît și în activitatea de traducere în viață a prevederilor lor, socialiștii români au ținut seama de realitățile concrete ale societății românești din acea epocă, de cerințele specifice ale dezvoltării istorice a României. Un exemplu în acest sens îl oferă Programul din 1886, în care se releva: „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale” (p. 331).

Un spațiu amplu este acordat intensei activități politice, ideologice și organizatorice din anii care au premers momentului istoric 1893. Constituirea, în 1887, a *cercurilor muncitorești* a marcat apariția cadrului organizatoric al acțiunii concrete, în plan local, a Partidei muncitorilor, iar transformarea lor, începînd din 1890, în *cluburi ale muncitorilor* n-a fost, cum bine se demonstrează într-un masiv capitol al lucrării, o simplă schimbare de denumire, ci „a deschis o etapă superioară în dezvoltarea mișcării revoluționare a proletariatului, în procesul de întărire a partidului politic al clasei muncitoare din România” (p. 360).

Deosebit de izbutite sînt și paragrafele din lucrare consacrate *poziției mișcării socialiste din țara noastră față de problemele fundamentale ale evoluției societății românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ancorată în realitățile social-politice ale țării și dispunînd de capacități de investigare a acestor realități, mișcarea socialistă din România a adus, în peisajul politic românesc, o viziune superioară asupra modalităților de rezolvare a marilor probleme izvorîte din necesitatea dezvoltării patriei pe calea progresului, fapt care i-a conferit calitatea de purtătoare și apărătoare a intereselor vitale ale întregului nostru popor.

Printre măsurile preconizate de socialiști, la loc de frunte se situau cele referitoare la *rezolvarea problemei agrare*. Această problemă majoră este urmărită și analizată în lucrare sub dublu aspect: 1. prin evidențierea concepției programatice socialiste privind soluționarea chestiunii agrar-țărănești, care viza, pe plan imediat, lichidarea formelor de exploatare moșierească și arendășească și împroprietărirea plugarilor; 2. prin reliefarea acțiunilor mișcării socialiste pentru apărarea intereselor țărănimii — așa cum s-a vădit, cu pregnanță, în timpul marii răscăle din 1888 (și a celor care au urmat) — și pentru făurirea alianței muncitorești-țărănești.

O altă problemă detaliată în lucrare se referă la atenția pe care mișcarea so-

cialistă a acordat-o *dezvoltării industriei naționale*. În crearea unei industrii moderne — se specifică în lucrare —, militanții socialiști au văzut o pîrghie puternică a propășirii țării, a micșorării treptate a decalajului existent între România și statele avansate ale Europei apusene și „un mijloc de făurire a bazelor materiale necesare înlăturării orînduirii capitaliste și instaurării orînduirii socialiste” (p. 437).

Același interes prezintă și relatările din lucrare consacrate luptei desfășurate de organizațiile politice și profesionale pe linia *democratizării largi a vieții politice din România*. Glasul Partidei socialiste în această acțiune se făcea auzit prin coloanele presei muncitorești, prin întruniri, inclusiv cele din timpul campaniilor electorale, prin cuvîntări rostite de deputații socialiști de la tribuna Parlamentului etc. Alegerea, în 1888, a doi deputați socialiști în Camera legislativă a țării — se relevă în lucrare — a constituit, în împrejurările de atunci, cînd se vota pe baza sistemului electoral cenziatar, extrem de restrictiv, un important succes politic al socialiștilor români.

Din consistentele mărturii aduse în lucrare rezultă că idealul *consolidării independenței și al făuririi statului național unitar român* au constituit direcții esențiale de acțiune ale clasei muncitoare și ale organizațiilor sale politice și profesionale. Prin documentele sale programatice, prin organele de presă, prin întruniri de masă, de la tribuna Parlamentului, socialiștii români au susținut, în mod ferm și unanim, drepturile istorice firești, legice ale românilor asupra tuturor teritoriilor străvechi românești, smulse prin forța armelor de marile imperii înconjurătoare. Lucrarea remarcă, cu justețe, că dezideratul fundamental al făuririi statului național român unitar — formulat în cuvintele-simbol: „Voim Dacia așa cum ea fu” (p. 465) — s-a situat la loc de frunte în programul și acțiunea socialiștilor români de pe ambele versante ale Carpaților, între care s-au statornicit, de timpuriu, legături strînse și frățești.

Lucrarea sintetizează, pe baza unor informații noi, și evoluția acțiunilor de *solidaritate activă ale proletariatului român cu mișcarea muncitorească internațională*, reliefînd îndeosebi: legăturile strînse ale reprezentanților mișcării noastre muncitorești și socialiste cu întemeietorii socialismului științific și cu militanți din alte țări; participarea delegaților români la reuniuni socialiste internaționale, în ale căror dezbateri au emis idei și teze originale și valoroase; solidaritatea revoluționarilor români cu Comuna din Paris și cu luptele muncitorești din alte

state; sprijinul acordat popoarelor asuprite din colonii.

Întreaga evoluție a mișcării noastre muncitorești, activitatea sa multilaterală de la începuturi și pînă în ultimul deceniu al veacului trecut s-au concretizat, în 1893, prin crearea *Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România*, eveniment căruia i se consacră un capitol aparte în lucrare. Și aceasta pentru că istoricul congres din 31 martie—3 aprilie 1893, la care au participat delegați ai organizațiilor politice și sindicale, și care a stîrnit un puternic ecou intern și internațional, a avut misiunea „să dea o nouă vigoare și un nou avînt partidului muncitorilor” (p. 580), statuîndu-i existența și impulsîndu-i activitatea revoluționară. După ce analizează pe larg programul, statutul și hotărîrile adoptate de congres, autorii evidențiază semnificația excepțională a acestui eveniment pentru viitorul luptei eliberatoare a proletariatului, a întregului nostru popor. Anul 1893 — se relevă în lucrare — este anul naș-

terii detașamentului revoluționar al clasei noastre muncitoare; el reprezintă adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român. Prin programul său marxist, prin întreaga sa activitate partidul clasei muncitoare a constituit acea forță politică ce și-a propus drept obiectiv final lupta „pentru transformarea revoluționară a societății românești și pentru făurirea socialismului pe pămîntul României (p. 604).

Pe baza celor arătate, putem concluziona, cu deplină temei, că lucrarea *Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)* se înscrie ca un succes de seamă al istoriografiei românești. Continuarea acestui travaliu pentru perioada istorică de după 1893 se impune astfel ca un obiectiv firesc, pe care îl așteptăm materializat într-o nouă contribuție de înaltă valoare.

GHEORGHE UNC

AGRICULTURA SOCIALISTĂ A ROMÂNIEI, Editura politică, București, 1983, 564 p. + 49 p. pl.

În Editura politică a apărut valoroasa lucrare de sinteză a politicii agrare a partidului nostru, intitulată *Agricultura socialistă a României* *. Elaborată în spi-

ritul gîndirii științifice, de amplă deschidere, a secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, monografia evidențiază coordonatele definitorii ale procesului complex de dezvoltare a agriculturii, rolul și funcțiile acestei ramuri în dezvoltarea economiei naționale, liniile directoare ale evoluției în perspectivă, precum și aportul agriculturii și al țărănimii la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră.

Sintetizînd experiența românească în opera de transformare socialistă a agriculturii, în procesul dezvoltării acestei ramuri în perioada construcției socialiste și, îndeosebi, în ultimele două decenii, lucrarea înfățișează perspectivele deschise agriculturii în actuala etapă de făurire a societății socialiste. Totodată, este analizată și subliniată contribuția originală, teoretică și practică, a P.C.R. la făurirea și conducerea agriculturii socialiste, la soluționarea uneia din cele mai

* *Coordonatori*: Nicolae Giosan, Ion Ceaușescu, Mihnea Gheorghiu. *Autori*: Ion Alfiri, Florian Balaure, Octavian Berbecel, Vidu Bidilean, Spiridon Boeru, Mihai Busuiocanu, Ion Cauc, Ion Ceaușescu, Bela Csereny, Florin Ciocoiu, Stelian Dinescu, Virgil Dobrea, Nicolae Dandera, Aurel Dorneanu, Florea Dagne, Dumitru Dumitru, Constantin Enache, Nicolae Giosan, Octavian Gheorghiu, Victor Hălmăjan, Cristian Hera, Simion Hincu, Ion

Iacoș, Ion Ilincioiu, Ion Matei, Tiberiu Mureșan, Aurel Negrilă, Sabin Nica, Viorica Nicolau, Milu Oșlobeanu, Nichita Paraschiva, Oprea Parpală, Mihai Părlăuță, Marin Popescu, Ovidiu Popescu, Ilie Puia, Cornel Răuță, Boris Samochiș, Costache Sandu, Maria Stroe, Gheorghe Surpat, Dumitru Teaci, Dragoș Toma, Gheorghe Țuful, Grigore Vilceanu, Valentin Voican, Letiția Zahiu.

dicile și complexe probleme economice cu care se confruntă lumea contemporană — problema agricolă —, la formarea și dezvoltarea complexului economic național unitar.

Structurarea judicioasă a acestei lucrări de anvergură — în cinci secțiuni — permite tratarea procesului istoric și a problemelor intrinsece ale agriculturii în contextul dezvoltării economico-sociale a țării noastre.

În prima secțiune — „*Rolul țăranimii și dezvoltarea relațiilor agrare în istoria României*” — se evocă contribuția țăranimii la făurirea bunurilor materiale și spirituale, rolul acestei forțe sociale de bază a poporului nostru în marile bătălii pentru afirmarea și păstrarea ființei naționale, pentru unitate și independență. De asemenea, se relevă rolul partidului politic al clasei muncitoare, care, de la făurirea sa, a pus, ca o chestiune centrală a activității sale, organizarea luptei muncitorilor și țăranilor împotriva exploatații, pentru libertate și progres social, pentru înfăptuirea noii orânduiri, socialiste, pe pământul românesc.

Militînd pentru aceste transformări înnoitoare în societatea noastră, partidul clasei muncitoare a acționat și pentru soluționarea, în spiritul ideilor socialismului științific, a complexei probleme agrare. Gîndirea economică a lui C. Dobrogeanu-Gherea pînă la primul război mondial, a lui Lucrețiu Pătrășcanu, Eugen Rozvan ș.a. — în epoca interbelică —, dezvoltată în tripla ei confruntare — cu realitatea, cu adversarii marxismului și cu ea însăși —, constituie filonul principal al tradițiilor progresiste ale gîndirii agrare a partidului nostru. Autorii analizează judicios, în acest cadru, evoluția concepției agrare a P.C.R., meritele acesteia, neomițînd nici erorile conjuncturale.

În cea de-a II-a secțiune — „*Revoluția socialistă în agricultură*” — autorii analizează modul original în care s-a realizat cea mai profundă transformare pe care au cunoscut-o relațiile agrare din România, și aceasta, pe baza cunoașterii temeinice a legităților generale ale revoluției și construcției socialiste, a adevărilor generale ale socialismului științific și economiei politice marxiste, ca și a stadiului dezvoltării forțelor de producție, a caracterului și structurii economiei naționale în fiecare etapă, a resurselor materiale, umane și financiare, a particularităților și tradițiilor naționale, formate în adîncimea timpului. Elaborînd programul de reconstrucție economică a țării și de soluționare în perspectivă a problemelor economico-sociale de bază ale României, partidul comunist, se relevă în lucrare, a pus, de la început, în centrul acestui program,

industrializarea, condiție sine qua non a creării și modernizării bazei tehnico-materiale a noii societăți, a avîntului multilateral al economiei, științei și culturii, a ridicării nivelului de trai material și spiritual al întregii societăți, a participării active și demne a României la circuitul economic mondial, a consolidării independenței și suveranității de stat. În legătură cu aceasta, autorii lucrării reliefează faptul că opțiunea partidului pentru industrializarea țării nu contrazice creșterea rolului agriculturii, ci, dimpotrivă. Căci, așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Dacă România, trecînd pe calea construcției socialiste, nu ar fi acționat pentru dezvoltarea puternică a forțelor de producție, pentru realizarea unei industrii moderne pe baza tehnicii celei mai avansate, am fi rămas în continuare o țară slab dezvoltată, dependentă de țările industrializate.”

Pe acest fond, lucrarea definește locul și rolul agriculturii și țăranimii în dezvoltarea economică, socială și politică a țării noastre, însăși concepția și activitatea Partidului Comunist Român privind problema agrară — parte integrantă a tezaurului său de gîndire economică marxistă —, surprinse în evoluția istorică. Coordonatele principale ale doctrinei agrare a partidului nostru, pe care le desprind autorii, se referă la: crearea și modernizarea bazei tehnico-materiale a agriculturii; dezvoltarea sectorului de stat al acesteia, prin I.A.S., I.M.A., unități de cercetare și învățămînt agricol; atragerea țăranimii la socialism pe calea cooperăției prin liberul consimțămînt și cointeresarea materială, prin sprijinirea multilaterală a cooperativelor agricole de către stat; ridicarea permanentă a nivelului de pregătire profesională, culturală și politică a întregii țăranimii; creșterea continuă a producției agricole, concomitent cu transformarea profundă a relațiilor de producție din mediul rural, ceea ce a contribuit la dezvoltarea echilibrată a economiei naționale, la susținerea uriașului efort financiar al procesului de industrializare.

În continuare, autorii pun cu putere în lumină remarcabilul aport științific creator al Congreselor al IX-lea, al X-lea, al XI-lea și al XII-lea în domeniul politicii agrare a P.C.R., toate acestea purtînd amprenta puternicei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Pe baza hotărîrilor adoptate la forumurile partidului, a indicațiilor date personal de conducătorul partidului și statului nostru în contactele sale directe cu oamenii muncii din agricultură, s-a asigurat o puternică bază tehnico-materială a agriculturii, concomitent cu perfecționarea relațiilor de producție, a organizării,

conducerii și planificării unităților agricole.

Partea finală a secțiunii este consacrată problemelor noii revoluții agrare, concept elaborat de secretarul general al partidului, care sintetizează preocupările trecerii la o nouă calitate și în acest domeniu, de la tipul extensiv de producție lărgită la cel intensiv, la dezvoltarea multilaterală a agriculturii, obiectiv programatic al P.C.R. conceput a fi realizat prin modernizarea îndeosebi a forțelor de producție, concomitent cu perfecționarea relațiilor de producție din agricultură, cu întregul proces de organizare economico-socială a vieții satului românesc.

Secțiunea a III-a — „*Agricultura — ramura de bază a economiei naționale*” — este destinată de autori analizei experienței și căilor de asigurare a unei agriculturi intensive și multilaterale de mare productivitate, componentă esențială a obiectivului strategic de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră. Importanța agriculturii în structura economică — se arată în lucrare — este legitimată printr-o multitudine de argumente de ordin istoric, economic, social, politic, ecologic, intern și internațional. Agricultura reprezintă principala sursă de produse agro-alimentare pentru subsistența populației; o condiție sine qua non a alianței muncitorești-tărănești și a stabilității politice a sistemului socialist; o sursă importantă de materii prime pentru industria ușoară și alimentară (peste 60%). Ea contribuie, într-o măsură importantă, la crearea produsului social (13,3% în 1980) și a venitului național (14,1%); la realizarea exportului (în 1950 cu 25,7%, iar în 1980 cu circa 12%); la sporirea fondului național de dezvoltare economico-socială; ea asigură echilibrul ecologic.

De pe aceste temeuri, autorii pun în evidență una dintre trăsăturile dominante ale procesului de intensificare a agriculturii, și anume modernizarea acesteia: introducerea rapidă și multilaterală a progresului tehnico-științific, mărirea capacității productive a pământului, generalizarea tehnologiilor moderne în producția vegetală și animală, mecanizarea proceselor de producție, chimizarea, creșterea și îngrășarea animalelor în sistem intensiv, ridicarea nivelului de calificare și utilizare eficientă a forței de muncă. În acest cadru problematic, lucrarea descrie resursele de climă, apă și sol, măsurile de protecția mediului ambiental, volumul și orientarea investițiilor alocate agriculturii. Un loc aparte este conferit analizei condițiilor și factorilor de consolidare economică a unităților agricole și de creștere a producției; rolului hotărâtor al resurselor de

muncă, mutațiilor cantitative și calitative survenite în structura forței de muncă; promovării consecvente a cercetării științifice în agricultură, în concordanță cu problemele majore ale acestei ramuri.

Utilizând un bogat material statistic, monografia reliefează mutațiile majore produse în agricultura socialistă, îndeosebi de după Congresul al IX-lea al partidului, care au dus la obținerea unor producții medii tot mai mari și accelerarea ritmului de creștere a acestora, atât pe ansamblul agriculturii, cât și în profil teritorial și social (forme de proprietate). Pe baza programelor unice de dezvoltare a agriculturii, elaborate pe sectoare și ramuri, pe unități administrativ-teritoriale, zone agricole și forme de proprietate, în spiritul hotărârilor Congresului al XII-lea, sînt prezentate principalele direcții de sporire a producției agricole în actualul cincinal și în perspectivă, de realizare a unei noi calități în întreaga activitate din agricultură.

Sistemul de organizare a agriculturii, formele de cooperare și asociere, activitatea consiliilor unice agroindustriale de stat și cooperatiste, sistemul democratic de conducere și perfecționarea mecanismului economico-financiar în agricultură conturează, în linii generale, tematica bogată a celei de-a IV-a secțiuni a lucrării: „*Perfecționarea organizării și conducerii agriculturii*”.

În secțiunea a V-a, intitulată: „*Statul românesc sub incidența transformărilor socialiste*”, autorii analizează schimbările survenite în viața satului ca urmare a așezării agriculturii pe baze socialiste, îndeosebi în domeniul structurii sociale — țărănimea devenind o clasă nouă, omogenă, participantă activă la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate —, al creării premiselor pentru dispariția treptată a deosebirilor esențiale dintre sat și oraș, dintre munca agricolă și cea industrială. Sînt înfățișate, de asemenea, principalele rezultate ale acestor schimbări în domeniul creșterii nivelului de trai al țărănimii, ceea ce confirmă, încă o dată, justetea politicii partidului în dezvoltarea agriculturii pe baze socialiste.

În concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, agricultura are o mare influență asupra vieții politice a țării, deoarece și dezvoltarea ei este legată de prosperitatea țărănimii, care, alături de clasa muncitoare, are un rol hotărâtor în victoria socialismului și comunismului în România. Or, alianța muncitorească-țărănească, dintre oraș și sat, se manifestă, în primul rînd, în domeniul schimburilor economice de produse agricole și industriale, care nu pot fi in-

tensificate decât prin sporirea considerabilă a producției agricole. Îmbunătățirea aprovizionării orașului cu produse agro-alimentare și creșterea veniturilor țărănimii din desfacerea produselor agricole vor contribui — se relevă, cu îndreptățit temei, în lucrare — la apropierea nivelului de muncă și de viață dintre sat și oraș, dintre țărani și muncitori, iar alianța muncitorească-țărănească se va întări pe baze de nezdruccinat, asigurând dezvoltarea fermă, mereu ascendentă, a societății socialiste românești.

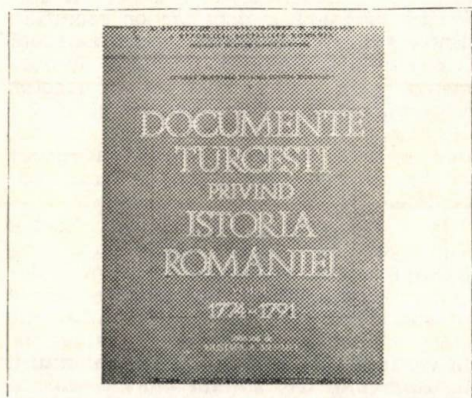
Reconsiderarea rolului agriculturii în economia României socialiste, începând cu Congresul al IX-lea al P.C.R., se află, din punct de vedere teoretic, în strânsă legătură cu recunoașterea unei părți co-virșitoare a producției agricole (de materii prime) drept componentă a sectorului I și, deci, a antrenării acestei ramuri în rigorile legii economice a creșterii cu precădere a producției de mijloace de producție față de producția mijloacelor de consum. Practic, după Congresul al IX-lea al partidului, volumul și orientarea investițiilor alocate agriculturii, schimbarea raporturilor dintre agricultură și industrie în cadrul procesului de modernizare structurală a economiei naționale au imprimat agriculturii noastre unul din cele mai rapide ritmuri din lume de creștere a producției agricole. Lucrarea arată că, deși ponderea agriculturii în produsul social și

venitul național s-a redus în ultimii 30 de ani, aportul absolut al acestei ramuri de bază a economiei la sporirea avuției naționale a crescut. Mai mult, în condițiile crizei energetice mondiale, agricultura — care, prin natura ei, este o industrie sui-generis de transformare și acumulare de energie solară reînnoibilă — poate și trebuie să contribuie în mai mare măsură la sporirea avuției naționale. Prin aplicarea în producție a cuceririlor revoluției biologice, mecanice și chimice, va crește coeficientul de conversiune a energiei solare, asigurându-se sporirea mai rapidă a producției agricole în comparație cu celelalte ramuri ale producției dependente, îndeosebi, creșterea volumului de fonduri fixe, materii prime și energie. În acest context, dacă mai ținem seama și de rolul agriculturii în comerțul exterior, în condițiile crizei alimentare tot mai acute pe plan mondial, reconsiderarea rolului agriculturii ne dă dreptul să numim această ramură „petrolul verde” al economiei.

Constituind o sinteză a realizărilor și experienței partidului nostru în înfăptuirea construcției socialiste la sate — condiție esențială a victoriei noii orinduiiri sociale —, lucrarea de față oferă, totodată, o imagine cuprinzătoare a principalelor obiective și căi de realizare a noii revoluții agrare în România socialistă.

GHEORGHE CIULBEA

MUSTAFA A MEHMET,
DOCUMENTE TURCEȘTI PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI,
VOL. II, 1774—1791,
Editura Academiei R. S. R., București, 1983, XVII+384 p.+12 facs.

Apariția, în colecția „Izvoare orientale privind istoria României”, a celui de-al doilea volum de documente turcești, re-

prezintă un important act de cultură, rezultat al unei cercetări îndelungate, care aduce în literatura de specialitate o imagine convingătoare a ceea ce reprezintă sursele turco-islamice pentru istoria noastră și, în general, pentru istoria sud-estului Europei. Volumul cuprinde un număr de 281 de documente, majoritatea publicate pentru prima dată, referitoare la Moldova, Țara Românească, Dobrogea și celelalte ținuturi românești aflate sub stăpânire otomană — „raialele” Turnu, Giurgiu, Brăila, Chilia ș.a. — și se încadrează cronologic între două momente semnificative din trecutul țărilor române, ca și al Imperiului otoman : pacea de la Küciük-Kainargi (1774) și tratatele de pace de la Șistov-Iași (1791—1792). Cît

privește Transilvania, în perioada la care se referă prezentul volum aceasta nu mai făcea parte din sistemul dominației otomane.

În imensa lor majoritate, documentele inserate în volum provin din fondurile Bibliotecii Academiei R.S.R. (229 doc.), dar și din Arhivele Statului București (22), Arhiva Bibliotecii Centrale de Stat București (9), Arhiva Muzeului Palatului Topkapî din Istanbul (8), Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul (7), din fondurile Bibliotecii Naționale „Chiril și Metodiu” din Sofia (3). Dintre aceste documente, 50 sînt originale, restul reprezentînd copii, ceea ce nu diminuează cu nimic importanța documentelor publicate.

Din punct de vedere diplomatic, noul corpus de izvoare turco-otomane cuprinde: diplome imperiale (*ferman*, *hatt-i humâyûn*), tratate (*ahidname*), porunci (*kükûm*), scrisori ale marelui vizir (*buyuruldu*), chitanțe (*temessük*, *tez-kere*), petiții ale domnilor fanarioți și ale boierilor (*arz*), rapoarte. O particularitate a volumului o reprezintă prezența unei condici de firmame, cuprinzînd peste două sute de copii (*suret*), documente ce prezintă un interes particular pentru Moldova fanariotă înainte și în timpul războiului austro-osmano-rus din 1787—1792.

Din considerentul că limba turco-osmană este o limbă puțin cunoscută de către istorici, dar, mai ales, din rațiuni tipografice obiective (absența caracterelor arabe), autorul a preferat ca documentele să fie publicate numai în traducere în limba română, fără transliterație, prezentînd în schimb la sfîrșitul volumului 12 documente în facsimil. Lectura documentelor este ușurată prin strădania autorului, care a adăugat un glosar, un index, precum și note explicative în subsolul fiecărui document. Surprinde, în schimb, lipsa (ca, de altfel, și la primul volum) unui sumar al documentelor, fie la începutul, fie la sfîrșitul culegerii, instrument indispensabil oricărui volum de documente.

Documentele inserate în prezentul volum se referă la una din perioadele semnificative din istoria poporului român, îndeosebi sub raportul evoluției relațiilor sale internaționale, ca și al implicațiilor acestora pe plan european. Ele conturează o imagine clară a situației Principatelor române din timpul domniilor fanariote, a statutului lor politico-juridic în raport cu Poarta.

În primul rînd, documentele reflectă cu claritate păstrarea autonomiei Principatelor în această perioadă, în pofida numirii domnilor de către Poartă. Astfel, Principatele erau înregistrate separat la

Cancelaria otomană, spre deosebire de țările încorporate Imperiului otoman (doc. nr. 35, 36, 64 ș.a.), izvoarele făcînd distincție între țările române și „țările bine-păzite” (doc. nr. 21). Pe de altă parte, negustorii otomani și, în general, supușii otomani nu aveau voie să intre pe teritoriul Principatelor decît cu firmame speciale (doc. nr. 20, 35, 95, 109 ș.a.). În această ordine de idei documentul nr. 20 menționează: „...cei care au poruncă să meargă spre Oceaov și Bender să treacă prin trecătoarea de la Ismail, iar cei care vor fi însărcinați să meargă spre Hotin și Moldova să treacă prin trecătoarea de la Isaccea, iar voi, care sînteți cadii și ceilalți amintii mai sus, să nu dați bărci pentru trecere în Țara Românească, prin alte locuri de trecere, aflate în fața Țării Românești, în afară de cele amintite” (p. 36).

Documentele inserate în volum atestă dreptul domnitorilor de a conduce ei înșiși țara (doc. nr. 154, 176, 249 ș.a.). Documentul nr. 154 afirmă: „De asemenea, fiind voievodul Moldovei, cu slobozenie, de la tine se cere, potrivit necesităților slobozeniei tale, aranjarea tuturor treburilor Moldovei...” Și mai relevant este documentul nr. 262, care precizează: „...nu se cade ca, îndrăznind fapte nepotrivite așa cum s-a scris mai sus, contrare legii și obiceiului, să fie necăjit și constrîns, fără să fie nevoie, un voievod de țară care se ocupă de atîtea treburi importante”.

În relațiile externe, domnitorii nu puteau promova o politică proprie (doc. nr. 130, 213 ș.a.), situația Principatelor depinzînd de raportul de forțe existent între Imperiul otoman, Rusia și Austria. Deși în perioada domniilor fanariote nu mai poate fi vorba de o politică externă oficială proprie, totuși, în relațiile dintre Principate și Poartă, se constată în această perioadă o permanentizare a reprezentanților domnitorilor la Poartă, așa numitele „capuchehâi”. Aceasta demonstrează, odată în plus, faptul că domnitorii nu erau simpli funcționari ai Porții, ci aveau o anumită autoritate politică (doc. nr. 4, 27, 80, 81, 93 ș.a.).

În ceea ce privește regimul capuchehâilor, semnalăm prezența în volum a unui document foarte important (doc. nr. 27) care atestă că fiii capuchehâilor erau scutiți de dări, regim de care beneficiau persoanele diplomatice străine: „Dat fiind că, din trecut și pînă acum, se acordă ilustre berate și înalte porunci separate pentru imunitatea (*muafiyet*) feciorilor celor trei capuchehâi supuși ai Țării Românești, de aceea, voievodul de acum al Țării Românești, slujitorul, are curajul să se roage ca, atunci cînd cele înregistrate vor fi extrase și vor fi vă-

zute de persoana voastră fericită, să se arate, potrivit obiceiului, bunăvoință în privința acordării lor“ (p. 46).

O altă problemă, bogat ilustrată în volumul de față, este aceea a obligațiilor în bani ale Principatelor față de Poartă. La 1784, tributul era de 619 pungi aspri pentru Țara Românească și 135 pungi aspri pentru Moldova; pentru Bairam, Țara Românească și Moldova plăteau câte 90 000 de guruși (doc. nr. 33); în aceeași perioadă, domnii Moldovei erau obligați să dea, cu prilejul reînnoirii domniei (din trei în trei ani), 60 pungi aspri (30 000 guruși), o blană de samur și o blană de ris (doc. nr. 48). La toate acestea se adăugau și obligațiile în produse și în muncă, care se înăspreau în timpul războaielor (doc. nr. 72—75, 77—80, 85, 87 ș.a.). De exemplu, numai pentru luna februarie 1787, domnul Moldovei primește poruncă să procure 50 000 chile de grâu, 49 166 chile de făină, 134 525 chile de orz, 10 000 chile de grâu decorticat și să trimită 1 000 de salahori pentru repararea unei cetăți.

În timpul războiului austro-turco-rus (1787—1792), cererile de produse și materiale cresc, iar frecvența acestora este atât de mare, încât cu greu se poate face o statistică, chiar și incompletă (doc. nr. 140—142, 149—151 ș.a.). Așa, spre exemplu, obligațiile Moldovei față de Poartă în perioada 17 august—31 august 1787 au fost de: 20 000 de oi, 189 833 de chile grâu, 43 166 de chile făină, 33 332 de chile orz, construirea a trei șalupe a câte două mii guruși fiecare și 14 „tonbazuri“. Pentru a face față atîtor cereri, domnul era nevoit să procure aceste zaherele și din alte părți (doc. nr. 122, 155).

La un moment dat, Moldova nu a mai putut face față tuturor acestor obligații, astfel încît, în decembrie 1787, Alexandru Ipsilanti a încercat să renunțe la domnie (doc. nr. 206); însăși Poarta a fost nevoită să trimită bani din vistierie pentru ca Moldova să poată procura zaherele (doc. nr. 219).

În afara acestor obligații materiale mai erau și obligațiile de natură militară. Astfel, domnii Principatelor române erau obligați să trimită iscoade și să raporteze Porții efectivele și mișcările de trupe ale dușmanilor sau eventualilor dușmani (doc. nr. 29, 131, 212, 223); să construiască șalupe pentru flota împărătească (doc. nr. 136, 140); să plă-

tească soldele ostașilor din diferite cetăți în contul tributului (doc. nr. 172, 187, 208); să raporteze starea drumurilor, podurilor etc. (doc. nr. 123).

„Monopolul“ otoman asupra produselor românești de export este evident, deși nu se poate afirma că Imperiul otoman reușea să controleze cu strictețe comerțul exterior al Principatelor. Într-adevăr, Principatele îndeplineau funcția de grînar al imperiului (doc. nr. 35, 40, 63, 96, 109 ș.a.). În ceea ce privește importanța zaharelor pentru Înalta Poartă, semnificativ este documentul nr. 21: „...este clar că întreținerea zilnică a locuitorilor de la Poarta califatului meu cel veșnic, pînă la sfîrșitul lumii, depinde de cele ce sosesc din Țara Românească și Moldova“.

Un număr însemnat de documente se referă la războiul austro-ruso-otoman din 1787—1792. Ele atestă, în primul rînd, că Moldova, în afara gărzii domnești, era apărută de trupe otomane trimise special de sultan (doc. nr. 145, 156 ș.a.). Același obiectiv, de a menține Moldova în sfera sa de influență, îl determină pe sultan să-i dea poruncă domnului Moldovei de a trimite la Poartă familia sa, precum și familiile boierilor de vază, pentru a fi sigur că Moldova va rămîne aliata lui și nu îl va trăda (doc. nr. 139, 144, 175, 188 ș.a.).

O serie de documente surprind mișcările de trupe și operațiunile militare care au avut loc în Principatele române între anii 1787 și 1791 (doc. nr. 264, 265). Este evident declinul tot mai accentuat al Imperiului otoman: ordinea și disciplina în cadrul armatei cu greu mai pot fi menținute, numirile și schimbările căpeteniilor succedîndu-se cu repeziciune (doc. nr. 192, 195, 223, 253); ostașii otomani dezertau din armată sau nu respectau ordinele date (doc. nr. 179, 242).

Cîteva documente prezintă diferite aspecte particulare ale perioadei amintite: date despre localitatea Babadag (doc. nr. 17 și 18); recunoașterea de către sultan că domnul Moldovei trebuie să aleagă „ca și în trecut“ serdarii din Galați (doc. nr. 67).

În încheierea acestei succinte prezentări remarcăm meritul autorului de a fi reușit ca, în talmăcirea acestor documente, să aducă între filele volumului acel colorit specific al epocii, acel stil

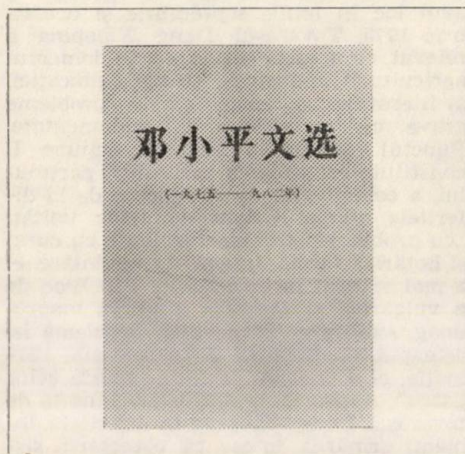
oriental plin de epitețe și metafore, caracteristice tuturor documentelor eminate de Poartă, cancelariilor orientale în general. Prin valoarea sa științifică, noul volum de „Documente turcești privind istoria României” se înscrie drept o realizare notabilă, deosebit de utilă frontului nostru istoriografic, care îndreptățește, pe deplin, speranța lui Mustafa A.

Mehmet că „corpusul de izvoare turco-otomane va sluji la aprofundarea cunoașterii caracterului și naturii raporturilor țărilor române cu Poarta otomană, în contextul istoriei europene, și, în consecință, la elucidarea unor aspecte importante din istoria poporului român, a relațiilor sale internaționale etc.” (p. VII).

ȘERBAN LUPU

DENG XIAOPING, OPERE ALESE,

Editura Poporul, Beijing, 1983, 394 p.

Comisia de editare a documentelor de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez a pregătit pentru tipar și a publicat volumul Opere alese datorat lui Deng Xiaoping.

Reproducem, în cele ce urmează, prezentarea consacrată acestei lucrări apărută în ziarul „Renmin Ribao”, organul central de presă al P.C. Chinez, la 1 iulie 1983.*

Acest volum de *Opere alese* înmănușează, în total, 47 de cuvântări și expuneri importante ale tovarășului Deng Xiaoping, începînd din 1975 și pînă în 1982, anul cînd a avut loc cel de-al XII-lea Congres, dintre care 39 vîd pentru prima oară lumina tiparului. În cele ce urmează prezentăm pe scurt principalele titluri ale volumului.

* Traducerea textului și adnotările au fost făcute de Ana Budura.

ANUL 1975 — ÎN LUPTĂ CU „BANDA CELOR PATRU”

În anul 1975, cînd boala tovarășului Zhou Enlai s-a agravat, cu sprijinul tovarășului Mao Zedong, tovarășul Deng Xiaoping a răspuns de munca curentă a Comitetului Central. Adoptînd cu consecvență conducerea justă a partidului, el s-a angajat într-o luptă frontală cu „banda celor patru”¹. A inițiat numeroase consfătuiri importante cu scopul de a rezolva problemele existente în industrie, agricultură și în domeniul militar. A acordat prioritate muncii de reorganizare, depunînd eforturi uriașe pentru a pune capăt dezordinii cauzată de „marea revoluție culturală”², pentru realizarea unității și dezvoltarea economiei naționale. Drept urmare, s-a realizat o cotitură vizibilă spre bine în situația țării. Din acest an, în volum au fost cuprinse opt lucrări, dintre care prezentăm patru.

În rîndurile armatei trebuie să se ia măsuri în vederea reorganizării reprezentîndă cuvîntarea rostită la ședința activității Marelui Stat-Major în ianuarie 1975, după ce fusese numit vicepreședintele

¹ „Banda celor patru” — denumire dată grupului format din Jiang Qing, Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan și Wang Hongwen. După Congresul al IX-lea al P. C. Chinez (1969), ei au jucat un rol proeminent în „marea revoluție culturală”, desfășurînd, după cum arată documentele recente ale P. C. Chinez, „o activitate criminală, dăunătoare țării și poporului”. Pentru acestea au fost judecați în perioada noiembrie 1980—ianuarie 1981 și condamnați: primii doi la moarte, cu suspendarea executării sentinței, al treilea la detențiune pe viață și ultimul la 20 de ani închisoare.

² „Marea revoluție culturală” a avut loc în perioada 1966—1976. Documentele recente ale P. C. Chinez apreciază că această acțiune, inițiată și condusă de Mao Zedong, a fost o gravă abatere stîngistă, atotcuprinzătoare și îndelungată, care a cauzat grave pierderi și serioase regresse partidului, statului și poporului chinez.

Comisiei militare a Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez și șeful Marelui Stat-Major al Armatei Populare de Eliberare, Tovarășul Deng Xiaoping, ținând seama de daunele grave cauzate armatei de către Lin Biao³ și „banda celor patru“, a subliniat necesitatea adoptării unor măsuri care să ducă la îmbunătățirea muncii în armată, la consolidarea spiritului partinic, la lichidarea sectarismului și la întărirea disciplinei. Acesta a fost primul prilej când el a relevat problema adoptării unor măsuri de reorganizare, măsuri generalizate apoi în toate domeniile de activitate. În luna iulie a aceluiași an, în cuvîntarea rostită la ședința Comisiei Militare a Comitetului Central, intitulată *Sarcinile rectificării în rîndurile armatei*, el a caracterizat cu următoarele cinci cuvinte problemele existente în rîndurile armatei: supradimensionare, dezorganizare, îngîmfare, fast, pasivitate, chemînd armata populară să continue tradițiile revoluționare pentru a cucerii victorii și mai mari.

Întregul partid să fie preocupat de situația generală pentru a putea redresa economia națională constituie cuvîntarea ținută, în luna martie 1975, la consfătuirea secretarilor care se ocupau cu munca economică în comitetele de partid provinciale, orașenești și ale regiunilor autonome. Tovarășul Deng Xiaoping a subliniat că, pînă la sfîrșitul secolului, China trebuie să devină o țară socialistă puternică, care să dispună de o agricultură, industrie, apărare, știință și tehnică moderne. Întregul partid, întregul popor trebuie să lupte pentru realizarea acestui măreț obiectiv, dînd expresie, prin aceasta, preocupării pentru situația generală. Tovarășul Deng Xiaoping a criticat cu asprime concepțiile greșite, de felul acestora: „a acorda prioritate revoluției este certitudine, a acorda prioritate producției este periculos“. În urma analizei, el a conchis că veriga slabă a redresării economiei naționale o constituie transporturile feroviare și a propus o serie de măsuri eficiente în vederea întăririi conducerii centrale unice, stabi-

lirii unor regulamente și instrucțiuni necesare combaterii sectarismului și alte măsuri care să ducă la reglementarea activității în domeniul transporturilor feroviare. Concomitent, C.C. al P.C. Chinez a adoptat o rezoluție cu privire la întărirea muncii în domeniul căilor ferate. Această cuvîntare a avut o influență uriașă în întreaga țară, deoarece rezolvarea problemei transporturilor feroviare a constituit premisa impulsiei acțiunii de reglementare pe întregul front al industriei, în domeniul metalurgiei, extracției de cărbune, apărării naționale și altele, în urma căreia s-au obținut rezultate vizibile.

Reajustări se impun în toate domeniile este o intervenție a autorului la consfătuirea în domeniul agriculturii, care a avut loc în lunile septembrie și octombrie 1975. Tovarășul Deng Xiaoping a relevat, cu această ocazie, că, în domeniul agriculturii, industriei, științei, educației, al literaturii și artei există probleme grave ce necesită a fi reglementate. Punctul esențial în această acțiune îl constituie rectificarea activității partidului, a colectivelor de conducere de la diferitele nivele. Greutățile unor unități „cu probleme“ trebuie rezolvate cu curaj și hotărîre fermă. În această cuvîntare, el a mai criticat încercările lui Lin Biao de a vulgariza și fărîmița gîndirea maozedong, subliniind că această problemă își așteaptă clarificarea. Prin această afirmație, el a criticat, de fapt, „banda celor patru“. Acțiunea de reajustare lansată de tovarășul Deng Xiaoping în diferitele domenii urmărea, în esență, corectarea sistematică a greșelilor „mariei revoluției culturale“, acțiune cu care tovarășul Mao Zedong nu a fost de acord. Din această cauză a fost lansată în mod greșit campania de „criticare a lui Deng“, care a aruncat din nou întreaga țară într-o stare de bulversare.

CEI DOI ANI DUPĂ ZDROBIREA BANDEI CELOR PATRU

În cei doi ani de după zdrobirea „bandei celor patru“, munca în rîndurile partidului se desfășura cu oscilații. Tovarășul Hua Guofeng, pe atunci președintele Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, a adoptat orientarea „celor două aserțiuni“⁴, perseverînd în

³ Lin Biao (1907—1971), unul din comandanții Armatei Roșii Chineze în perioada 1927—1945. Membru al C.C. al P. C. Chinez (1945), al Biroului Politic (1956), ministru al apărării naționale (1959), vicepreședintele Comisiei Militare a C.C. al P. C. Chinez (1959), vicepreședintele Comitetului Central al P. C. Chinez (1969). În timpul „mariei revoluției culturale“ a propovăduit o orientare ultrastîngistă și, așa cum reiese din documentele P. C. Chinez, a desfășurat o activitate antipartinică, fracționistă și subversivă. A murit într-un accident de avion în 1971, cînd a încercat să fugă în străinătate în urma eșuării atentatului la viața lui Mao Zedong. În august 1973, C.C. al P. C. Chinez a adoptat o rezoluție în legătură cu activitatea sa trădătoare și l-a exclus din rîndurile partidului.

⁴ Cele două aserțiuni erau: „apărăm cu fermitate toate deciziile președintelui Mao Zedong; respectăm neabătut toate indicațiile președintelui Mao Zedong“. Ele au fost formulate în articolul de fond, intitulat: *Să studiem documentele și să ne însușim principiile călăuzitoare*, publicat la 7 februarie 1977 în ziarul „Renmin ribao“, revista „Hongqi“ și ziarul „Armata de Eliberare“.

greșelile comise de tovarășul Mao Zedong în ultimii ani de viață. În această situație, tovarășul Deng Xiaoping s-a ridicat cu vigoare împotriva cultului personalității, a promovat eliberarea gândirii, spiritul realist, a luptat din greu pentru restabilirea modului de gândire marxist în rîndurile întregului partid, și-a asumat cu hotărîre și curaj munca de îndrumare a științei și învățămîntului, deschizînd calea procesului de îndreptare a greșelilor în aceste două domenii. Împreună cu revoluționarii proletari din vechea generație, tovarășul Deng Xiaoping a depus eforturi în vederea pregătirii multilaterale a convocării cu succes a celei de-a 3-a ședințe plenare⁵ a Comitetului Central ales la cel de-al XI-lea Congres al partidului⁶. Din lucrările elaborate în acești doi ani, în volum au fost incluse 13; mai jos prezentăm opt dintre ele.

„Cele două aserțiuni” nu corespund marxismului reprezintă o parte a discuțiilor purtate, în mai 1977, cu doi tovarăși din Comitetul Central. Atunci, datorită piedicilor puse de tovarășul Hua Guofeng, tovarășul Deng Xiaoping nu-și reluase încă activitatea. În cadrul acestor discuții, el a afirmat cu vehemență că nu este admisibil ca să se adopte „cele două aserțiuni”, reafirmînd totodată ideile exprimate în scrisoarea adresată Comitetului Central în luna aprilie același an, în care a arătat că întregul partid, toată armata și poporul din întreaga țară trebuie condus în spiritul gândirii maozedong adevărate și complexe. În cadrul acestor discuții și-au găsit oglindirea atitudinea științifică și spiritul nefriecat, puse în slujba apărării gândirii maozedong, ale tovarășului Deng Xiaoping. Ideile exprimate pot fi considerate drept începutul procesului de eliberare a gândirii în rîndurile partidului.

Să înțelegem în mod corect și în toată complexitatea sa gândirea maozedong constituie o parte din prima cuvîntare oficială a autorului, la cea de a 3-a ședință plenară⁷ a Comitetului Central ales la cel de-al X-lea Congres⁸, după ce acesta și-a reluat funcția de conducere. Cu această ocazie, el a reafirmat necesitatea cunoașterii juste și complexe a gândirii maozedong, necesitatea unei predispoziții de a studia, însuși și aplica sistemul de gândire al lui Mao Zedong, pentru a putea conduce munca în toate domeniile de activitate.

Să respectăm știința, să respectăm specialiștii bine pregătiți și Unele păreri cu

privire la munca în domeniul științei și învățămîntului sînt două cuvîntări ținute în lunile mai și, respectiv, august 1977. Autorul a respins „cele două aprecieri” („datorită faptului că în cei 17 ani înainte de «marea revoluție culturală» burghezia a lipsit proletariatului de dreptul de a conduce învățămîntul, în consecință aici a dominat dictatura liniei negre; intelectualitatea este burgheză pentru că viziunea despre lume a marii ei majorități este burgheză”) și a făcut o evaluare justă cu privire la munca desfășurată în domeniul învățămîntului în cei 17 ani de după eliberare, subliniind că, în acei ani, atît în domeniul învățămîntului cît și al cercetării științifice linia conducătoare a fost cea reprezentată de tovarășul Mao Zedong, iar marea majoritate a intelectualilor, sub conducerea justă a partidului, au slujit socialismul și au obținut mari succese. El a subliniat că în partid trebuie să se impună o atmosferă de respect pentru știință, pentru specialiștii bine pregătiți, că trebuie să se recunoască faptul că cei ocupați în munca intelectuală sînt de asemenea oameni ai muncii, iar ideile greșite care alimentează desconsiderarea intelectualității se cer a fi combătute.

În cadrul armatei, educației și pregătirii militare trebuie să li se acorde o semnificație strategică reprezintă o parte din cuvîntarea autorului la consfătuirea Comisiei militare, care a avut loc în august 1977. El a reafirmat principiul enunțat la ședința lărgită a Comisiei militare din anul 1975, și anume că, în condiții de pace, muncii de educație și pregătire militară trebuie să i se acorde o semnificație strategică. Tot cu această ocazie, a cerut ca să se ia măsuri concrete privind intensificarea pregătirii militare și organizarea învățămîntului militar.

Cuvîntare la ședința plenară a Comisiei militare a C.C. al P.C. Chinez din decembrie 1977 a înfățișat noi propuneri importante cu privire la munca de reglementare în rîndurile armatei. El a accentuat că trebuie identificate cu perseverență acele persoane și fapte legate de conspirația „bandei celor patru” — care a urmărit uzurparea puterii în partid —, pentru a nu permite, sub nici o formă, ca acele persoane care au făcut parte din conspirația „bandei celor patru” pentru uzurparea puterii în partid, acei oportuniști și carieriști care „lucrau în subterane pentru a provoca cutremure”, acele persoane cu calități politice alterate, cu sisteme de gândire antimarxiste, să ocupe poziții conducătoare.

Cuvîntarea la deschiderea Congresului național al științei a fost expusă în martie 1978. Autorul a subliniat că, în cadrul

⁵ S-a desfășurat în decembrie 1978.

⁶ Congresul al XI-lea al P. C. Chinez a avut loc în august 1977.

⁷ S-a desfășurat în iulie 1977.

⁸ Congresul al X-lea al P.C. Chinez a avut loc în august 1973.

celor patru domenii⁹, modernizarea științei și tehnicii constituie veriga principală a procesului de modernizare și că se impune, firesc, dezvoltarea, cu precădere, a cercetării științifice și a învățămîntului, încurajarea spiritului creator revoluționar al lucrătorilor din domeniul științei și tehnicii și al cadrelor didactice. El a insistat asupra concepției marxiste, potrivit căreia știința și tehnica fac parte integrantă din forțele de producție, relevînd că atît cei care se ocupă cu munca fizică, cît și cei care se ocupă cu munca intelectuală, sînt lucrători ai societății socialiste. A afirmat cu claritate că majoritatea covîrșitoare a intelectualității este intelectualitatea clasei muncitoare și a poporului muncitor; ea poate fi deci considerată o parte a clasei muncitoare. Cuvîntarea marchează deschiderea căii de îndreptare a greșelilor comise față de intelectualitate.

Cuvîntarea la Conferința națională consacrată muncii politice în armată a fost rostită în iunie 1978, cu ocazia lansării dezbaterii cu privire la criteriile adevărului. Tovarășul Deng Xiaoping a arătat, în mod elocvent, că există oameni pentru care cei care respectă adevărul pornesc de la realitate, îmbină teoria cu practica, comit crime strigătoare la cer — o atitudine care exprimă modul cum unii tratează marxism-leninismul, gîndirea maozedong. El a arătat că, din moment ce respectul pentru adevăr, pentru realitate, pentru îmbinarea teoriei cu practica, constituie concepția și metoda fundamentală a marxism-leninismului, a gîndirii maozedong, încălcarea lor nu poate duce decît la idealism și metafizică, la subminarea muncii și înfrîngerea revoluției. Drept urmare, realizarea marii eliberări a gîndirii noastre impune sarcina de maximă importanță de a elimina veninul lăsat de Lin Biao și „banda celor patru”, de a corecta greșelile și a zdrobi cătușele care închistează viața spirituală. Această cuvîntare a pregătit, din punct de vedere ideologic și teoretic, realizarea marii coteluri strategice efectuată la plenara a 3-a, care a restabilit o linie realistă în domeniul ideologic.

DE LA PLENARA A 3-A A C.C. AL P. C. CHINEZ LA CONGRESUL AL XII-LEA

Plenara a 3-a a Comitetului Central ales la cel de-al XI-lea Congres marchează marea cotelură, cu implicații majore, pentru istoria partidului, de după

crearea Republicii. Plenara a pus capăt situației dificile create după octombrie 1976, cînd munca de partid s-a desfășurat cu oscilații, și a început corectarea generală și serioasă a greșelilor „stingiste” comise în timpul „marii revoluții culturale” și înainte de aceasta. De la plenara a 3-a și pînă la Congresul al XII-lea¹⁰, tovarășul Deng Xiaoping a jucat un rol remarcabil în stabilirea politicii în diferitele domenii ale activității de partid și de stat. Pe baza principiilor fundamentale ale marxism-leninismului și corespunzător situației concrete din țara noastră, el a elaborat și a enunțat o serie de probleme teoretice cu privire la orientarea și linia politică ale construirii socialismului cu trăsături distincte chineze, de importanță majoră pentru înaintarea victorioasă a construirii socialismului pe calea modernizării. În volum sînt cuprinse 26 de lucrări din această perioadă, dintre care prezentăm 17.

Să eliberăm gîndirea, să fim realiști și uniți, să privim înainte este cuvîntarea rostită de autor, în decembrie 1978, la ședința de încheiere a conferinței de lucru a C.C., care a pregătit lucrările plenarei a 3-a a Comitetului Central. Autorul a tras concluziile în urma campaniei de criticare a „celor două aserțiuni” și în urma dezbaterii consacrate criteriilor adevărului, care s-au desfășurat în cei doi ani precedenți, trasînd sarcina de a se trece mai hotărît la eliberarea gîndirii. În cuvîntare, el a arătat: „Eliberarea gîndirii constituie în prezent o importantă problemă politică. Numai prin eliberarea gîndirii se va putea folosi drept călăuză marxism-leninismul, gîndirea maozedong, în vederea rezolvării problemelor moștenite din trecut și a celor noi apărute, numai așa se vor putea pune în concordanță relațiile de producție și suprastructura cu forțele de producție în plină dezvoltare și elabora, pe baza situației reale din țara noastră, orientarea, metodele, măsurile și căile concrete ale procesului de modernizare în cele patru domenii. Dacă nu se va elimina sclerozarea gîndirii, nu se va stimula cu toate mijloacele eliberarea gîndirii activiștilor și a maselor, procesul de modernizare a celor patru domenii va fi lipsit de perspectivă”. În această cuvîntare s-a mai subliniat că lărgirea democrației constituie condiția de seamă a eliberării gîndirii, iar rezolvarea problemelor restante urmărește dobîndirea unei priviri de perspectivă, realizarea, fără dificultăți, a trecerii centrului de greutate a întregii munci de partid la

⁹ Se referă la: industrie, agricultură, știință și tehnică, apărare națională.

¹⁰ Congresul al XII-lea al P. C. Chinez a avut loc în septembrie 1982.

construcția socialistă; că pentru rezolvarea problemelor ivite în noua situație trebuie perseverat în cercetarea atentă a acestora. Cuvântarea constituie, de fapt, raportul care a enunțat tezele plenarei a 3-a a Comitetului Central.

Să respectăm cu hotărâre cele patru principii fundamentale reprezintă cuvântarea rostită la dezbaterea liniei orientative a muncii teoretice a partidului, care a avut loc în martie 1979. În cuvântare se declară, cu claritate, că sarcina principală actuală și în perioada istorică relativ îndelungată ce va urma este modernizarea, pentru care noi trebuie să căutăm o cale specific chineză. Pentru ducerea la bun sfârșit a procesului de modernizare în cele patru domenii se impune respectarea cu hotărâre, în domeniul politic și ideologic, a patru principii fundamentale; calea socialismului, dictatura proletariatului, conducerea de către partidul comunist, marxism-leninismul și gândirea maozedong. Acestea constituie premisele fundamentale ale apărării unității și stabilității naționale și ale realizării procesului de modernizare în cele patru domenii, ele fiind în conformitate cu spiritul plenarei a 3-a. Ulterior, aceste principii fundamentale au fost incluse în statutul partidului și în Constituția țării, devenind temeiul politic comun al unității întregului partid și al unității întregii țări, întregului popor de diferite naționalități.

Frontul unit în noua etapă și sarcinile Conferinței Consultative Politice Populare este cuvîntul de deschidere rostit de autor la cea de-a 2-a sesiune a celei de-a V-a legislaturi a Conferinței Consultative Politice Populare¹¹. Tovarășul Deng Xiaoping a analizat în mod științific schimbările fundamentale intervenite în situația claselor sociale în cei 30 de ani de după crearea Republicii și a arătat că frontul unit a devenit alianță largă a oamenilor muncii angajați în construirea socialismului și a patrioților care sprijină socialismul (în cuvîntarea rostită la cea de-a 3-a sesiune a mai adăugat: „patrioții care sprijină unificarea patriei“), aceasta fiind condusă de clasa muncitoare și avînd la bază alianța dintre muncitori și țărani. Această cuvîntare a precizat caracterul, sarcinile și obiectivele frontului unit al partidului în noua etapă, aducînd, prin aceasta, o contribuție însemnată la lărgirea acestuia.

Înfăptuirea liniei ideologice și politice trebuie să fie asigurată de linia organizatorică reprezintă cuvîntarea autorului, ținută în luna iulie 1979, cu prilejul primirii participanților la ședința lărgită a

membrilor consiliilor permanente ale comitetelor de partid din cadrul marinei militare. În cuvîntare s-a subliniat că, după stabilirea liniei ideologice și politice, problemele care necesită o rezolvare urgentă sînt legate de linia organizatorică, iar, dintre acestea, problema cea mai grea și mai stringentă este alegerea cu succes a celor care urmează să preia ștafeta, problemă ce trebuie rezolvată în timpul activității generației vechilor activiști. În alegerea cadrelor trebuie avute în vedere două criterii: să sprijine linia politică și ideologică a plenarei a 3-a¹² și să dispună de spirit partinic și nu sectar. În cursul cuvîntării, autorul a revenit, de repetate ori, accentuînd problema alegerii celor care urmează să preia ștafeta de la vechea generație.

Cuvîntul de salut la cel de-al IV-lea Congres al lucrătorilor din domeniul literaturii și artei a fost rostit în octombrie 1979. Autorul a criticat și a respins afirmația denigratoare a lui Lin Biao, a „bandei celor patru“, că, în cei 17 ani dinainte de „marea revoluție culturală“, în domeniul literaturii și artei a dominat „o orientare a întinericului“. Totodată, el a trasat sarcinile lucrătorilor din domeniul literaturii și artei în noua etapă istorică, noile linii de orientare și principii ale frontului literar-artistic. Referindu-se la conducerea exercitată de comitetele de partid în domeniul literaturii și artei, autorul a subliniat că partidul nu-și exercită conducerea în aceste domenii prin ordine și nici nu cere ca literatura și arta să fie direct subordonate unor sarcini politice concrete de moment, ci să creeze lucrătorilor din acest domeniu condiții ca, potrivit cu trăsăturile specifice ale artei și literaturii, cu legile lor de dezvoltare, să îmbogățească în permanență literatura și arta socialistă. Aceste idei și principii de seamă, cu perspectivă amplă, constituie sinteza științifică a experienței pozitive și negative cîștigate în domeniul artei și literaturii în anii de după crearea Republicii.

Raportul intitulat *Cadrelor cu funcții de conducere trebuie să constituie exemplu în privința continuării tradițiilor valoroase ale partidului* a fost prezentat de autor în noiembrie 1979, la ședința cadrelor superioare din organele centrale ale partidului, guvernului și armatei, în legătură cu existența în rândurile activiștilor, îndeosebi ale unora cu funcții superioare, a fenomenului de a-și crea un statut privilegiat. Tovarășul Deng Xiaoping a formulat, în fața

¹² Este vorba de plenara a 3-a (din decembrie 1978) a Comitetului Central ales la Congresul al XI-lea P. C. Chinez.

¹¹ S-a desfășurat în iunie 1979.

acestora, niște cerințe riguroase și, totodată, a dat expresie unei speranțe sincere, chemându-i să restabilească și să promoveze tradițiile valoroase ale partidului; austeritatea și strînsa legătură cu masele; să respecte în mod conștient cele câteva reglementări cu privire la condițiile de trai ale cadrelor superioare și să ofere un exemplu mobilizator în rectificarea stilului de muncă în partid și a moravurilor sociale.

Cuvîntarea *Situația actuală și sarcinile ce se impun* a fost ținută la consfătuirea activiștilor convocată de Comitetul Central în ianuarie 1980. Autorul a arătat că, în anii '80, urmau să se realizeze următoarele trei sarcini: combaterea hegemonismului și apărarea păcii pe plan internațional; realizarea unității patriei prin reintegrarea Taiwan-ului în granițele țării; intensificarea modernizării industriei, agriculturii, științei și tehnicii, a apărării naționale, care reprezintă nucleul tuturor, condiția cea mai de seamă a rezolvării problemelor noastre interne și internaționale. Totodată, în cuvîntare s-au mai ridicat cele patru probleme ce urmează să fie rezolvate în procesul modernizării, și anume: aplicarea unei linii politice ferme și consecvente; instaurarea unei situații politice caracterizate prin unitate și stabilitate; o stare de spirit creator, definită prin hotărîrea de a lupta cu greutatea; crearea unui detașament de activiști capabili și înzestrați cu cunoștințe de specialitate, care urmează cu consecvență calea socialistă. Pentru a duce la bun sfîrșit sarcinile de mai sus este necesar ca să se asigure, cu fermitate, conducerea de către partid, perfecționarea acesteia și întărirea disciplinei în partid, a puterii sale de luptă. Această importantă cuvîntare a indicat direcțiile de desfășurare ale muncii în perioada imediat următoare.

Părerii în legătură cu proiectul de „Rezoluție cu privire la unele probleme ale istoriei partidului în anii de după crearea Republicii” reprezintă extrase din nouă luări de cuvînt ale autorului în perioada martie—iunie 1980. Cu aceste ocazii, tovarășul Deng Xiaoping a impus criterii clare în ceea ce privește ideea conducătoare a rezoluției, conținutul său fundamental și principiile sale esențiale. El a revenit, de repetate ori, subliniind că ideile de bază ale acesteia trebuie să fie: 1. determinarea pozitivă a locului în istorie a tovarășului Mao Zedong, respectarea și dezvoltarea gândirii maozedong; 2. marile evenimente ale istoriei celor 30 de ani de după crearea Republicii trebuie analizate cu spirit realist și, pe această bază, elaborate aprecieri judicioase; 3. concluziile fun-

damentale ce se desprind din evenimentele trecutului trebuie să conducă la realizarea unității generale și la deschiderea perspectivei spre viitor. Autorul a arătat că, dintre toate cele trei idei enumerate, prima este cea mai importantă, fundamentală, avînd o valoare crucială, deoarece gîndirea maozedong nu constituie doar o problemă teoretică, ci, înainte de toate, o problemă politică deosebit de însemnată, cu implicații interne și internaționale. Părerile exprimate de tovarășul Deng Xiaoping s-au constituit în principii directe ale proiectului de rezoluție și ele au jucat un rol determinant în realizarea unității de gîndire a întregului partid și în sintetizarea corectă a experienței istorice.

Un important principiu al tratării relațiilor cu partidele frățești constituie o parte a celor expuse de autor, în mai 1980, cu ocazia discuțiilor purtate cu lucrătorii cu muncă de răspundere din cadrul Comitetului Central. În luarea de cuvînt s-a arătat că, datorită faptului că situația din fiecare țară se prezintă într-o infinită varietate, nici revoluțiile nu se pot desfășura după un model dinainte fixat. Din această cauză trebuie respectate căutările fiecărui partid, ale fiecărui popor în găsirea drumului propriu și nu se poate accepta ca un alt partid să dea ordine, arogîndu-și drepturi paternale. Principalele idei ale acestei expuneri s-au constituit în temelia principiilor juste care guvernează relațiile partidului nostru cu partidele frățești: „respectarea principiilor independenței, egalității, respectului reciproc și neamestecul în treburile interne”.

Reforma sistemului de conducere al partidului și statului reprezintă cuvîntare ținută la ședința Biroului Politic al Comitetului Central din august 1980. Pentru a pune integral în valoare superioritatea sistemului socialist, pentru a accelera procesul de modernizare se impune — s-a relevat în cuvîntare — adoptarea unor reforme în sistemul de conducere al partidului și statului. Se cere ca să se depună eforturi: în domeniul economic, pentru dezvoltarea forțelor de producție și îmbunătățirea vieții materiale și culturale a poporului; în domeniul politic, pentru lărgirea democrației populare și însănătoșirea legislației socialiste; în domeniul organizatoric, pentru creșterea unui mare număr de cadre calificate relativ tinere, cu cunoștințe de specialitate, necesare construirii societății socialiste moderne, capabile să acționeze în spiritul celor patru principii fundamentale. Această cuvîntare a depășit ca importanță sfera reformelor sistemului de conducere al

partidului și statului, ea constituindu-se într-un document programatic pentru înfăptuirea tuturor reformelor.

Să înfăptuim reglementarea, să asigurăm unitatea și stabilitatea este o cuvântare expusă, în decembrie 1980, la o ședință de lucru a Comitetului Central, în care autorul analizează necesitatea trecerii la măsuri de reglementare. El a arătat că această reglementare se realizează în scopul consolidării pozițiilor actuale și al unui progres stabil, al înfăptuirii cu mai multă încredere a procesului de modernizare în cele patru domenii; totodată, aceasta reprezintă aplicarea ideilor fundamentale ale Plenarei a 3-a, care au dovedit realism, urmărind corectarea greșelilor „stingiste”. În cuvântare s-a subliniat că dezvoltarea și consolidarea situației politice prezente, caracterizată prin unitate și stabilitate, și posibilitatea menținerii ei este determinată de succesul sau insuccesul acestor măsuri de reglementare. Tovarășul Deng Xiaoping a arătat că orientarea „în domeniul economic trebuie să se continue cu reglementarea, iar în domeniul politic să se realizeze o și mai mare stabilitate”, ceea ce va duce pe făgașul unei dezvoltări sănătoase întreaga economie națională.

Cu privire la problema combaterii orientărilor greșite din domeniul ideologic și Cuvântare cu privire la problemele existente în domeniul ideologic constituie rezumatul discuțiilor purtate, în martie și iulie 1981, cu tovarăși din conducerea Direcției politice superioare a Armatei de Eliberare și, respectiv, a sectoarelor Secției de propagandă a Comitetului Central. Autorul a atras atenția că, în prezent, se manifestă o tendință de liberalism burghez ostil căii socialiste și conducerii de către partid. Ideea lansată de plenara a 3-a de a elibera gândirea a avut în vedere, în principal, corectarea greșelilor de „stînga”, dar și a tendințelor de dreapta, apărute ulterior. Eliberarea gândirii înseamnă combaterea atît a tendințelor de „stînga”, cît și a celor de dreapta. Pentru îndreptarea orientărilor ideologice greșite trebuie să se pornească de la realitate, prin adoptarea unei orientări corecte. În momentul de față se impune a se acorda atenție faptului că, la nivelul conducerii frontului ideologic, se manifestă o stare de delăsare, lipsă de curaj în criticarea fenomenelor negative. Este o problemă care trebuie să-și găsească rezolvarea corespunzătoare. Aceste două cuvântări au avut un important rol călăuzitor în întărirea muncii ideologice în diferitele domenii și pentru întărirea civilizației spirituale socialiste.

Cuvîntarea Să formăm o armată revoluționară regulată, modernă și puternică a fost rostită de tovarășul Deng Xiaoping în septembrie 1981, după ce fusese ales președintele Comisiei militare a Comitetului Central, cu ocazia participării la manevrele militare care au avut loc, într-o anumită regiune din China de nord. Potrivit cu evoluția situației interne și externe a țării noastre, cu menirea glorioasă a armatei noastre de apărare a patriei socialiste și a procesului de modernizare în cele patru domenii, el a formulat exigențe și mai mari față de transformarea armatei noastre într-o armată revoluționară regulată, modernă și puternică, indicînd orientarea pe care trebuie să o urmeze armata populară.

Simplificarea structurii aparatului administrativ constituie o revoluție este cuvîntarea ținută de autor, în luna ianuarie 1982, la ședința Biroului Politic al Comitetului Central. În ea se argumentează că reducerea structurii aparatului administrativ este o problemă mare, o adevărată revoluție, care, desigur, nu are drept obiectiv omul, ci structura organizatorică. Realizarea ei necesită o mare fermitate și o muncă minunțioasă, deoarece trebuie avută în vedere nu numai problema pe cine și ce se scoate, ci și ce, și cine anume se va introduce în aparatul administrativ. Se impune ca oamenii să fie aleși cu discernămint, cheia problemei constituind-o promovarea în colectivele de conducere a cadrelor relativ tinere, care întrunesc atît calități morale, cît și profesionale. Alegerea celor merituoși, numirea celor capabili în funcții de răspundere constituie, într-adevăr, o revoluție.

Să se ia măsuri hotărîte împotriva activității infracționale în domeniul economiei este o cuvîntare rostită la ședința Biroului Politic al Comitetului Central din aprilie 1982. În cuvîntare s-a analizat situația activității infracționale semnalată în domeniul economic după adoptarea unei politici de deschidere față de străinătate și a uneia mai liberale în interiorul țării, arătîndu-se că, dacă partidul nu ia măsuri ferme împotriva acestor tendințe, ar putea, într-adevăr, să se ivească problema „schimbării trăsăturilor caracteristice”. Se impun, deci, două măsuri: pe de o parte, se va persevera în aplicarea politicii de deschidere față de străinătate și a uneia liberale în interiorul țării, iar, pe de altă parte, se va combate cu fermitate activitatea infracțională în domeniul economic. Tovarășul Deng Xiaoping a subliniat, în cuvîntare, necesitatea adoptării cu fermitate a celor patru

măsuri care să garanteze calea socialistă: reforma structurilor, civilizația spirituală socialistă, combaterea activității infracționale în domeniul economic și reglementarea stilului de muncă al partidului și al organizațiilor sale. Enunțarea acestor patru garanții reflectă adâncirea înțelegerii partidului față de procesul construirii societății socialiste moderne, ele avînd, totodată, o importanță teoretică și practică de seamă.

Cuvîntul de deschidere al celui de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Chinez a fost rostit în septembrie 1982. Această importantă cuvîntare a enunțat sarcinile celui de-al XIII-lea Congres, a acordat o înaltă apreciere locului istoric al acestuia, considerîndu-l cel mai important congres după cel de-al VII-lea¹³. Congresul al VII-lea a creat premisele victoriei pe scară națională a revoluției democratice de tip nou, iar Congresul al XII-lea a deschis noi perspective construirii societății socialiste moderne și conducerii ei la victorie. În cuvîntare s-a subliniat că, în urma unei experiențe istorice îndelungate, concluzia fundamentală este: îmbinînd adevărurile generale valabile ale marxismului cu realitatea concretă din țara noastră, să urmăm propria noastră cale, să construim o societate socialistă cu trăsături specifice chineze. Cuvîntarea tovarășu-

lui Deng Xiaoping reprezintă o expresie concentrată a spiritului dominant la cel de-al XII-lea Congres și, totodată, temelia întregii activități prezente și viitoare.

Editarea volumului *Deng Xiaoping, „Opere alese“*, oferă documente prețioase masei largi de cititori pentru înțelegerea mărețului proces de transformare istorică a partidului, pentru aprofundarea înțelegerii liniei, orientării și politicii partidului adoptate după cea de-a 3-a plenară, pentru studierea modalității prin care se poate menține și dezvolta gîndirea maozedong în noile condiții istorice. Aceste lucrări au nu numai o importanță istorică nepieritoare, ci și una călăuzitoare, de seamă, pentru procesul construirii socialismului în țara noastră, atît în momentul prezent cît și în viitor. Studierea cu temeinicie a *Operele alese* ale tovarășului Deng Xiaoping va contribui la ridicarea nivelului de cunoaștere al întregului partid, al întregii armate și al poporului de toate naționalitățile din întreaga țară, la întărirea încrederii și la mobilizarea lor în a aplica, în mod conștient, programul celui de-al XII-lea Congres, în a depune eforturi în vederea desfășurării multilaterale a construirii societății socialiste moderne.

СОДЕРЖАНИЕ

НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ: Речь на Совместной торжественной сессии ЦК Румынской коммунистической партии, Великого национального собрания и Национального совета Фронта демократии и социалистического единства посвященной 40-й годовщины осуществления революционного акта от 23 Августа 1944 года. 3

СТАТЬИ—СООБЩЕНИЯ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Призыв к созиданию (IX). 16

АНА МАРИЯ-КОМАН: Борьба дакийского народа за защиты своего единства и свободы. (II). 43

ОВИДИУ ТРЭСНЯ: Ценность и история: марксистская точка зрения в современных идейных диспутах. 57

200-ЛЕТИЕ РЕВОЛЮЦИИ 1784 ГОДА

КОНСТАНТИН КОРБУ: 1784 — важное событие в истории революционной борьбы в нашей стране. 74

ВАСИЛЕ ПЕТРИШОР: Рабочие — активная общественная сила в развёртывании революции 1784 года. 86

НИКОЛАЕ РАУШ: Революция 1784 года в сознание румынского народа. 101

ВОСПОМИНАНИЯ

Теодор Иордэнеску (1884—1958) 115

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

«Антифашистская и антиимпериалистическая революция социального и национального освобождения Августа 1944 г.», Политическое издательство. Бухарест, 1984, 160 стр.: *Николае Копюю*. 119

«Антифашистская и антиимпериалистическая революция социального и национального освобождения

Августа 1944 г. — эпохальное событие в истории румынского народа», Военное издательство, Бухарест, 1984 г., 144 стр.: *Александру Дучу*. 124

«23 Август 1944 г. Документы», том I, 1939—1944, СХLIII + 566 стр.; том II, 1944, 872 стр., Научное и энциклопедическое издательство, Бухарест, 1984: *Василе Никулае*. 129

ИЛИЕ ЧАУШЕСКУ, ФЛОРИН КОНСТАНТИНИУ, МИХАИЛ ИОНЕСКУ, «200 дней раньше. Роль Румынии в сокращении продолжительности второй мировой войны», Научное и энциклопедическое издательство, Бухарест, 1984, 220 стр.: *Константин Боторан*. 134

«Исторические предпосылки возникновения и развития рабочего класса в Румынии. Создание и утверждение его политической партии (1821—1893)», Политическое издательство, Бухарест, 1984, 652 стр.: *Георге Унк*. 139

«Социалистическое сельское хозяйство», Политическое издательство, Бухарест, 1983, 564 стр. + 49 стр.: *Георге Чулба*. 144

МУСТАФА МЕХМЕТ, «Турецкие документы относительно истории Румынии», том II: 1774—1791. Издательство Академии С.Р. Румынии, Бухарест, 1983, XVIII + 348 стр. + 12 факс.: *Шербан Лулу*. 146

ДЕН ХСИАОПИН, «Избранные произведения», Издательство Народ, Пекинг, 1983, 394 стр. 149

SUMMARY

NICOLAE CEAUSESCU: Speech at the Joint Solemn Session of the Central Committee of the Romanian Communist Party, the Grand National Assembly and the National Council of the Socialist Democracy and Unity Front Marking the 40 th Anniversary of the Revolutionary Act of August 23, 1944 3

ARTICLES—PAPERS

ION POPESCU-PUTURI: Stimulus to Creation (IX) 16

ANA-MARIA COMAN: The Struggle of the Dacian People for His Unity and Liberty (II) 43

OVIDIU TRĂSNEA. Value and History: A Marxist Point of View in Contemporary Confrontations of Opinions. 57

200 YEARS SINCE THE 1784 REVOLUTION

CONSTANTIN CORBU: 1784 — Important Event of the History of the Revolutionary Struggle in Our Country 74

VASILE PETRIȘOR: The Working Class — Activ Social Force in the 1784 Revolution. 86

NICOLAE RAUȘ: The 1784 Revolution in the Consciousness of the Romanian People. 101

EVOCATIONS

Teodor Iordăchescu (1884—1958) 115

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

„Antifascist and Antiimperialist Revolution for Social and National Liberation of August 1944“ Political Publishing House, Bucharest, 1984, 160 p. Nicolae Copoiu. 119

„Antifascist and Antiimperialist Revolution for Social and National Liberation of August 1944 — Epoch-Marking Event of the History of the Romanian People“ Military Publishing House, Bucharest 1984, 144 p.: Alexandru Dufu. 124

„August 23, 1944. Documents“, vol. I. 1939—1943, CXLIII + 566 p. vol. II 1944, 872 p. Scientific and Encyclopedical Publishing House, Bucharest 1984: Vasile Niculae. 129

ILIE CEAUȘESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU, „200 Days Earlier. Romania's Role in Shortening World War II“ Scientific and Encyclopaedical Publishing House, Bucharest, 1984, 220 p.: Constantin Botoran. 134

„Historical Conditions of the Appearance and Development of the Working Class in Romania. The Creation and Affirmation of Its Political Party. (1821—1893)“, Political Publishing House, Bucharest, 1984, 652 p.: Gheorghe Unc. 139

„Romania's Socialist Agriculture“, Political Publishing House, Bucharest, 1983, 564 p. + 49 p. pl.: Gheorghe Ciulbea. 144

MUSTAFA MEHMET. „Turkish Document Concerning Romania's History“, vol. II: 1774—1791. The Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Bucharest, 1983, XVIII + 348 p. + 12 facs.: Șerban Lupu. 146

DENG XIAOPING, „Selected Works“, People's Publishing House, Beijing, 1983, 394 p. 149

NICOLAE RAUȘ: La révolution du 1784 dans la conscience du peuple roumain. 101

EVOCATIONS

Teodor Iordăchescu (1884—1958). 115

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

„La Révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimpérialiste d'Août 1944“, Editions politiques, Bucarest, 1984, 160 p.: Nicolae Copoiu. 119

„La Révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimpérialiste d'Août 1944 — moment retentissant dans l'histoire du peuple roumain“, Éditions militaires, Bucarest, 1984, 144 p.: Alexandru Dufu. 124

„23 Août 1944. Documents“, tome I: 1939—1943, CXLIII+566 p.; tome II, 1944, 872 p., Editions, scientifiques et encyclopédiques, Bucarest. 1984: Vasile Niculae. 129

ILIE CEAUȘESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU, „200 jours de moins. Le rôle de la Roumanie dans la réduction de la durée du deuxième guerre mondiale“, Éditions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1984, 220 p.: Constantin Botoran. 134

„Les Conditions historiques de l'apparition et du développement de la classe ouvrière en Roumanie. La création et l'affirmation de son parti politique (1821—1893)“, Éditions politiques, Bucarest, 1984, 652 p.: Gheorghe Unc. 139

„L'Agriculture socialiste de la Roumanie“, Editions politiques, Bucarest, 1983, 564 p. + 49 cartes: Gheorghe Ciulea. 144

MUSTAFA MEHMET, „Documents turcs concernant l'histoire de la Roumanie“, tome II: 1774—1791, Editions de l'Académie de la R.S. de Roumanie, Bucarest, 1983, XVIII + 348 p. + 12 fac-similés: Șerban Lupu. 146

DENG XIAOPING, „Oeuvres choisies“, Éditions Peuple, Beijing, 1983, 394 p. 149

INHALT

NICOLAE CEAUȘESCU: Rede an der gemeinsamen feierlichen Tagung des ZK der RKP, der Grossen Nationalversammlung und des Landesrates des FSDE zum 40. Jahrestag der antifaschistischen und antiimperialistischen Revolution der sozialen und nationalen Befreiung. 3

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

ION POPESCU-PUȚURI: Antrieb zu Kreation (IX). 16

ANA MARIA-COMAN: Der Kampf der Daken für Einheit und Freiheit (II). 43

OVIDIU TRĂSNEA, Wert und Geschichte: ein marxistischer Standpunkt in den zeitgenössischen Ideekonfrontationen. 57

200 JAHREN SEIT DER REVOLUTION VON 1784

CONSTANTIN CORBU: 1784 — ein bedeutsames Ereignis in der Geschichte des revolutionären Kampfes in unserem Land. 74

VASILE PETRIȘOR: Die Arbeiterschaft-aktive revolutionäre Kraft im Verlauf der Revolution von 1784. 86

NICOLAE RAUȘ: Die Revolution von 1784 im Bewusstsein des rumänischen Volkes. 101

WACHRUFEN

Teodor Iordăchescu (1884—1958). 115

SOMMAIRE

NICOLAE CEAUȘESCU: Discours à la Réunion Solennelle Commune du Comité central du Parti Communiste Roumain, de la Grande Assemblée Nationale et du Conseil National du Front de la Démocratie et de l'Unité Socialiste, consacrée au 40-ème de l'acte révolutionnaire accompli le 23 Août 1944 3

ARTICLES—COMMUNICATIONS

ION POPESCU-PUȚURI: Impulsion à la création (IX) 16

ANA-MARIA COMAN: La lutte du peuple dace pour la défense de son unité et de sa liberté (II) 43

OVIDIU TRĂSNEA, La valeur et l'histoire: un point de vue marxiste dans les confrontations contemporaines des idées 57

200 ANS DEPUIS LA RÉVOLUTION DU 1784

CONSTANTIN CORBU: 1784 — événement marquant pour l'histoire de la lutte révolutionnaire dans notre pays. 74

VASILE PETRIȘOR: Les ouvriers — une active force sociale dans le déroulement de la révolution du 1784. 86

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

- „Der antifaschistische und antiimperialistische Revolution der sozialen und nationalen Befreiung von 23 August 1944“, Politischer Verlag, Bukarest, 1984, 160 S.: *Nicolae Copoiu*. 119
- „Der antifaschistische und antiimperialistische Revolution der sozialen und nationalen Befreiung von 23 August 1944 — epochaler Moment in der Geschichte unseres Volkes“, Militärverlag, Bukarest, 1984, 144 S.: *Alexandru Duflu*. 124
- „23 August 1944. Dokumente“, I. Band, 1939—1943, CXLIII+566 S.; II. Band, 1944, 842 S., Wissenschaftlicher und enzyklopädischer Verlag, Bukarest, 1984: *Vasile Niculae*. 129
- ILIE CEAUSESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU, „200 Tage früher. Die Rolle Rumäniens in Verkürzung des 2. Weltkrieges“, Wissenschaftlicher und enzyklopädischer Verlag, Bukarest, 1984, 220 S.: *Constantin Botoran*. 134
- „Die historische Bedingungen der Erscheinung und Entwicklung der Arbeiterklasse in Rumänien. Die Gründung und Durchführung ihrer Partei (1821—1893)“, Politischer Verlag, Bukarest, 1984, 652 S.: *Gheorghe Unc*. 139
- „Sozialistische Landwirtschaft Rumäniens“, Politischer Verlag, Bukarest, 1983, 564 S. + 49 Karten: *Gheorghe Ciulbea*. 144
- MUSTAFA MEHMET: „Türkische Dokumente über die Geschichte Rumäniens“, Band II: 1774—1791, Akademischer Verlag, Bukarest, 1983. XVIII + 348 p. + 12 Photokopien: *Serban Lupu*. 145
- DEN XIAOPING, „Ausgewählte Werke“, Volksverlag, Beijing, 1983, 394 S. 149

SUMARIO

NICOLAE CEAUSESCU: Discurso en la Sesión Solemne conjunta del Comité Central del Partido Comunista Rumano, la Gran Asamblea Nacional y el Consejo Nacional del Frente de la Democracia y la Unidad Socialistas, dedicada al 40 aniversario del acto revolucionario del 23 de Agosto de 1944. ... 3

ARTÍCULOS—COMUNICACIONES

ION POPESCU-PUȚURI: Estímulo por la creación (IX). 16

ANA-MARIA COMAN: La lucha del pueblo dacio por la defensa de la unidad y de su libertad (II). 43

OVIDIU TRÁSNEA. Valor e historia: un punto de visto marxisto en las confrontaciones contemporáneas de ideas. 57

200 AÑOS DESDE LA REVOLUCIÓN DE 1784

CONSTANTIN CORBU: 1784 — evento remarkable en la historia de la lucha revolucionaria de nuestro país. 74

VASILE PETRIȘOR: El obrerismo — fuerza social activa en el desarrollo de la revolución de 1784. 86

NICOLAE RAUȘ: La revolución de 1784 en la conciencia del pueblo rumano. 101

EVOCAIONES

Teodor Iordăchescu (1884—1958). 115

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

„La revolución de liberación social y nacional, antifascista y antiimperialista de Agosto de 1944, Editorial política, Bucarest, 1984, 160 p.: *Nicolae Copoiu*. 119

„La revolución de liberación social y nacional, antifascista y antiimperialista de Agosto de 1944 — momento epocal en la historia del pueblo rumano“, Editorial militar, Bucarest, 1984, 144 p.: *Alexandru Duflu*. 124

„23 de Agosto de 1944. Documentos“, vol. I. 1939—1943, CXLIII+566 p.: vol. II, 1944, 872 p., Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1984: *Vasile Niculae*. 129

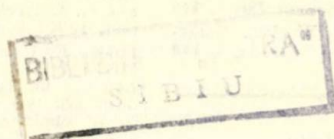
ILIE CEAUSESCU, FLORIN CONSTANTINIU, MIHAIL IONESCU, „200 días más temprano. El papel de Rumania en la reducción del periodo de la segunda guerra mundial, Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1984, 220 p.: *Constantin Botoran*. 134

„Las condiciones historicas desde la aparición y el desarrollo de la clase obrera de Rumania. La creación y la afirmación de su partido político (1821—1893)“, Editorial política, Bucarest, 1984, 652 p.: *Gheorghe Unc*. 139

„La agricultura socialista de Rumania: Editorial política, Bucarest, 1983, 564 p. + 49 p. pl.: *Gheorghe Ciulbea*. 144

MUSTAFA MEHMET. „Documentos turcos concerniente a la historia de Rumania“, vol. II: 1774—1791, Editorial de la Academia de Republica Socialista de Rumania, Bucarest, 1983, XVIII + 348 p. + 12 facs.: *Serban Lupu*. 146

DENG XIAOPING, „Obras escogidas“, Editorial „El Pueblo“, Beijing, 1983, 394 p. 149

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Raus

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10.376 prsfir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

I 9022

anale de istorie

anul XXX 6 1984

1990

0 JUL 2005

6

100

i 9022

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

-- UCL 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

anale de istorie

Anul XXX

6

1984

SUMAR

MARELE FORUM AL COMUNIȘTILOR ROMÂNI

Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la încheierea lucrărilor Congre-
sului al XIII-lea al Partidului Comunist Român 3

*** Congresul al XIII-lea al partidului nostru — moment fundamental în dez-
voltarea pe noi trepte a operei de edificare socialistă și comunistă în România 10

ARTICOLE — COMUNICĂRI

ION POPESCU-PUȚURI : Marile manifestații și demonstrații politice orga-
nizate de Partidul Comunist Român împotriva fascismului și a războiului,
pentru apărarea independenței și integrității țării 20

ION MAMINA, VASILE NICULAE : Politica externă a României în concepția
și acțiunea partidului clasei muncitoare (1893—1918) 31

ION ILINCIOIU : Lupta românilor pentru apărarea ființei statale, pentru uni-
tate și libertate națională în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a seco-
lului al XIX-lea 48

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

MILICĂ MOLDOVEANU : Împrejurările instaurării regimului de ocupație
hitleristă în Polonia și consecințele lui (1939—1945) 63

EVOCĂRI

Dr. Petru Groza (1884—1958) 79

36194

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică națională : „Răscoala din 1784 — expresie a dezvoltării conștiinței naționale a poporului român, a luptei sale pentru dreptate socială și eliberare națională” (București, 26 octombrie 1984).	84
A 20-a sesiune a Conferinței internaționale a istoricilor mișcării muncitorești (Linz, 11—15 septembrie 1984).	86
Simpozion științific româno-israelian (București, 11—13 iunie 1984) : <i>Aurică Simion</i>	87
Simpozion cu tema : „Consecințele tratatelor de pace din 1919—1920 în Europa centrală și de sud-est” (Strasbourg, 24—26 mai 1984).	94

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

CONSTANTIN OLTEANU, ILIE CEAUȘESCU, FLORIAN TUCĂ, VASILE MOCANU, „Armata română în revoluția din August 1944”, Editura politică, București, 1984, 286 p. : <i>colonel Gheorghe Tudor</i>	96
„Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente”, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 648 p. : <i>Ion Calafeteanu</i>	100
„Pe drumurile biruinței. 23 august 1944 — 12 mai 1945. Extrase din jurnalele de operații ale unor mari unități, unități și subunități române participante la războiul antihitlerist”, Editura militară, București, 1984, 508 p. : <i>Mihai Retegan</i>	104
„Ecoul internațional al revoluției din August 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist”, Editura politică, București, 1984, 216 p. : <i>Gheorghe Unc</i>	107
„Mihai Viteazul în conștiința europeană”, vol. 2 : Cronicari și istorici străini. Secolele XVI—XVIII. Texte alese, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, 522 p. : <i>Dinu C. Giurescu</i>	111
GEORGETA TUDORAN, „Socialiștii români în confruntări politice (1918—1921)”, Editura Junimea, Iași, 1982, 308 p. : <i>Theodor Marinescu</i>	116
Mari enciclopedii străine despre poporul yue-chi („The Encyclopaedia Britannica” și „La Grande Encyclopédie”) : <i>Ana-Maria Coman</i>	119

REVISTA REVISTELOR

„Revista de istorie”, nr. 1—12/1983 : <i>Ion Bulei</i>	123
„Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»”, tom. XX, Editura Academiei R.S. România, Iași, 1983, XVI + 696 p. : <i>Gheorghe David</i>	127

★

Bibliografia revistei „Anale de istorie” (1980—1984).	130
---	-----

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC,
GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE ZAHARIA

Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la încheierea lucrărilor Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român

Stimați tovarăși,

Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român se încheie într-o atmosferă de entuziasm revoluționar și de deplină unitate, caracteristică unității partidului, a întregului nostru popor, care înfăptuiește neabătut politica internă și externă a partidului. (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceaușescu — P.C.R. !“).

Timp de patru zile, în cadrul lucrărilor din plenul Congresului și în secțiuni, s-au dezbătut pe larg problemele fundamentale ale activității partidului și statului nostru, s-a făcut o amplă analiză a felului cum s-a desfășurat activitatea de la Congresul precedent pînă acum, atît în vederea realizării programelor adoptate de Congresul al XII-lea, cît și pentru înfăptuirea Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate. În același timp, s-au dezbătut pe larg Directivele și orientările generale de dezvoltare a României în cincinalul al optulea, 1986—1990, și în perspectivă pînă în anul 2000.

În cadrul lucrărilor Congresului au luat cuvîntul 486 de tovarăși, care au continuat, de fapt, dezbaterile și discuțiile ce au avut loc în întregul partid, cu întregul popor. Se poate spune că tovarășii care au luat cuvîntul au sintetizat propunerile, dorințele comuniștilor, ale tuturor oamenilor muncii.

Este cunoscut că timp de mai bine de două luni întregul partid și popor au dezbătut pe larg documentele pentru Congresul al XIII-lea al partidului. Numai în adunările și în conferințele de partid au luat cuvîntul peste 690 000 de tovarăși. Adăugînd însă la aceasta dezbaterile largă cu întregul popor, se poate afirma, fără teama de a greși, că, de fapt, sute și sute de mii de nemembri de partid au participat, de asemenea, activ la dezbateri, au luat cuvîntul și și-au spus părerea cu privire la documentele Congresului nostru, la perspectivele dezvoltării României.

Iată de ce putem spune că toate documentele pe care le-am adoptat în deplină unanimitate în Congresul nostru sînt expresia voinței partidului,

a poporului nostru, care, într-o deplină unitate, dorește să înfăptuiască neabătut Programul partidului, să asigure victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și crearea condițiilor pentru trecerea la făurirea societății comuniste — a visului de aur al omenirii ! (Urale și aplauze puternice, prelungite ; se scandează îndelung „Ceaușescu și poporul !“).

Dezbaterile din Congres, din secțiuni, ca dealtfel discuțiile care au avut loc în întregul partid s-au caracterizat printr-o atitudine de mare răspundere a tuturor delegaților față de interesele poporului, ale socialismului, ale dezvoltării economico-sociale și ridicării bunăstării materiale și spirituale a națiunii noastre socialiste, față de cauza socialismului, de cauza păcii și colaborării internaționale. (Aplauze puternice, prelungite).

Toți vorbitorii au analizat, într-un spirit critic și autocritic, activitatea depusă pînă acum de organizațiile de partid din toate sectoarele, au prezentat numeroase propuneri, și-au luat angajamentul ferm de a acționa cu toată hotărîrea în direcția lichidării unor neajunsuri, a unor lipsuri, pentru îmbunătățirea întregii activități și ridicarea nivelului muncii partidului, a organelor de stat din toate domeniile la înălțimea cerințelor puse de Congresul al XIII-lea privind dezvoltarea pe o nouă treaptă a societății noastre socialiste.

Iată de ce putem afirma că, de fapt, pregătirile Congresului — și Congresul însuși — au constituit o puternică manifestare democratică a societății noastre, a partidului, a poporului, o expresie a participării directe a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregii națiuni la făurirea conștientă a propriului viitor — viitorul liber, independent, comunist ! (Aplauze și urale puternice, prelungite ; se scandează îndelung „Ceaușescu — P.C.R. !“, „Ceaușescu și poporul !“).

Toate documentele supuse dezbaterii Congresului au fost adoptate în deplină unanimitate, oglindind voința partidului, a poporului nostru de a acționa cu fermitate pentru înfăptuirea neabătută a acestor hotărîri, deoarece ele reprezintă viitorul națiunii noastre. Ele dau o perspectivă luminoasă întregii noastre națiuni — de a-și asigura un nivel tot mai înalt de dezvoltare economică, socială, științifică, culturală, de a ocupa un loc demn în rîndul națiunilor libere ale lumii. (Aplauze și urale puternice, prelungite).

Aș dori să menționez, cu multă satisfacție, că pregătirile pentru Congres — adunările generale, conferințele și înseși lucrările Congresului — au evidențiat creșterea puternică a nivelului politico-ideologic al activiștilor de partid și de stat, al comuniștilor și, în general, al tuturor oamenilor muncii, al întregului nostru popor, ca rezultat al activității intense desfășurate pentru formarea omului nou, constructor conștient al viitorului său socialist și comunist. (Aplauze puternice, prelungite).

Doresc să vă mărturisesc, tovarăși, că m-a impresionat felul responsabil și nivelul înalt la care toți delegații au abordat problemele, răspunderea lor față de partid, față de popor — ceea ce înseamnă că avem un partid minunat, puternic, unit — și aceasta reprezintă garanția că hotărîrile noastre vor fi îndeplinite cu succes ! (Urale și aplauze puternice ; se scandează îndelung „Ceaușescu — P.C.R. !“).

Poate că unii observatori de peste hotare vor pune întrebarea, sau vor spune : ce fel de democrație poate fi aceea unde se adoptă hotărîrile într-o deplină unanimitate ? Aș dori să anticipez și să le răspund că unitatea care s-a manifestat în partidul și în Congresul nostru, în rîndurile poporului este expresia unității de interese, deoarece în Republica Socialistă România

au fost lichidate clasele antagoniste. Națiunea română este formată din clase și categorii sociale prietene, avînd aceleași interese — de a făuri o societate nouă, fără asupritori, o societate a egalității și dreptății sociale, care să asigure fiecărui membru al său drepturi depline în toate domeniile — dreptul la muncă, la învățătură, la cultură, dreptul de a participa activ la conducerea întregii societăți ! Aceasta este cauza și factorul hotărîtor al unității indestructibile a partidului și poporului nostru ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu și poporul !“, „Ceașescu — P.C.R. !“).

Așa cum am menționat și în Raportul meu, sîntem mindri de minunatele rezultate pe care le-am obținut ; dar nu trecem cu vederea lipsurile, greutățile ce le mai avem. În Congres am discutat pe larg, și foarte critic, despre acestea. Dar, criticînd lipsurile, neajunsurile și greutățile pe care le mai avem de învins, o facem cu voința și hotărîrea de a întări unitatea și de a acționa într-o singură direcție pentru lichidarea acestora, pentru a asigura mersul nostru tot mai hotărît înainte ! (Aplauze și urale puternice, prelungite).

Am adoptat un program măreț, de mare perspectivă, privind dezvoltarea economico-socială. El reprezintă năzuințele și voința partidului și poporului nostru. Aceste prevederi de dezvoltare a patriei noastre pînă în anul 2000 se bazează pe puternica forță materială pe care am realizat-o, pe creșterea nivelului tehnic, științific, profesional al clasei muncitoare, al țărînimii, al intelectualității. Deci, dispunem și de forța materială și — mai cu seamă —, de forța umană necesară realizării cu succes a tuturor programelor și prevederilor de dezvoltare în perspectivă a patriei noastre. (Aplauze puternice, prelungite).

Avem ferma convingere că, trecînd în a treia etapă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, trecem la o muncă ce va cere, în continuare, eforturi susținute din partea întregului partid, a tuturor oamenilor muncii, a întregului nostru popor.

Am menționat, în Raportul meu, că pornim să urcăm o treaptă mai înaltă a dezvoltării noastre. Aceasta va cere eforturi susținute, va cere să facem totul pentru a merge pe cel mai bun și cel mai scurt drum, pentru a evita eforturi prea mari. Dar va trebui să facem eforturi și să învingem multe greutăți ! Avem o călăuză sigură, — și aceasta este socialismul științific, materialismul dialectic și istoric, Programul partidului nostru. Avem un partid care știe să învingă greutățile și sîntem convinși că întregul popor va merge ferm înainte, sub conducerea comuniștilor, spre cele mai înalte culmi de progres și civilizație ! (Aplauze și urale prelungite ; se scandează îndelung : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul“).

Nu ne este teamă de greutățile pe care le mai avem de învins. Comuniștii au învins multe greutăți, au acționat multă vreme în condiții grele, de ilegalitate ; dar nu ne-am temut nici de închisori, nici de gloanțe, am fost gata întotdeauna — și mulți dintre noi și-au dat viața — pentru cauza eliberării poporului, pentru independența și bunăstarea sa. Cu atît mai mult acum nu ne temem de greutăți. Avem ferma hotărîre să mergem cu toată forța înainte, învingînd toate greutățile, deoarece acestea sînt astăzi incomparabil mai mici decît cele pe care a trebuit să le învingem în trecut. Perspectiva minunată care stă în fața noastră ne cere să lucrăm în spirit revoluționar, să facem totul pentru a păstra tradiția și spiritul de luptă al comuniștilor, al partidului nostru, să servim în orice împrejurări poporul,

cauza socialismului ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul !“).

După adoptarea în unanimitate a programelor de dezvoltare, acum hotărîtoare este munca organizatorică, politică, pentru realizarea acestora. Consider că trebuie să facem totul pentru perfecționarea și îmbunătățirea activității partidului, a organelor de stat, a tuturor organismelor democrației noastre socialiste, să asigurăm unirea eforturilor întregii națiuni într-o direcție unică.

Să întărim necontenit rolul conducător al partidului, forța politică conducătoare a națiunii noastre socialiste !

Acționînd cu fermitate, în toate sectoarele, pentru înlăptuirea hotărîrilor adoptate de Congres, vom asigura realizarea neabătută a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, de înaintare spre comunism, de ridicare continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului, de întărire a independenței României ! (Aplauze și urale îndelungi; se scandează : „Ceașescu—România, stima noastră și mîndria !“).

Într-o deplină unanimitate, Congresul a dezbătut și aprobat activitatea internațională, politica Comitetului Central și a Guvernului României socialiste, de colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire social-politică, de a acționa cu toată hotărîrea pentru întărirea unității și colaborării cu toate țările socialiste, cu toate statele lumii, în lupta pentru oprirea cursei înarmărilor și, în primul rînd, a înarmărilor nucleare, pentru dezarmare și, îndeosebi, pentru dezarmare nucleară, pentru o pace trainică în întreaga lume ! (Urale și aplauze puternice, prelungite ; se scandează îndelung „Ceașescu — pace !“).

La încheierea lucrărilor marelui forum democratic al comuniștilor și al poporului român, doresc să adresez, din nou, tuturor forțelor politice și tuturor statelor, șefilor de guverne și de state, chemarea de a face totul pentru a salva omenirea de la un nou război mondial, de la catastrofa nucleară ! Să acționăm cu deplină răspundere față de popoarele noastre, față de întreaga omenire pentru a opri amplasarea noilor rachete nucleare cu rază medie în Europa, pentru retragerea celor existente, pentru o Europă fără arme nucleare ! Să acționăm cu toată hotărîrea pentru a se desfășura tratative corespunzătoare, atît între Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, cît și cu participarea altor state, în alte organisme pentru dezarmare, în vederea opririi cursei înarmărilor, trecerii la dezarmare, a reducerii forțelor armate, pentru făurirea unei lumi fără războaie și fără arme, a unei lumi a colaborării pașnice, egale între toate națiunile. (Urale și aplauze puternice, îndelungate. Se scandează : „Ceașescu — pace !“, „Dezarmare — pace !“).

Stimați tovarăși,

Doresc ca, și la încheierea lucrărilor Congresului nostru, să exprim, încă o dată, calde mulțumiri tuturor partidelor și organizațiilor care au participat la Congresul Partidului Comunist Român, tuturor partidelor și organizațiilor, precum și personalităților care au trimis mesaje de salut Congresului nostru. În toate acestea vedem încă o expresie a relațiilor de prietenie existente între partidele și popoarele noastre, o manifestare a solidarității și colaborării lor, a dorinței de conlucrare activă în interesul țărilor noastre, al păcii și progresului economico-social în întreaga lume. (Aplauze puternice, prelungite).

Adresăm tuturor partidelor și organizațiilor participante la Congres, sau care ne-au trimis mesaje, cele mai bune urări — și exprimăm dorința noastră de a dezvolta continuu colaborarea și solidaritatea, în interesul popoarelor noastre, al cauzei progresului și păcii în lume. (Aplauze și urale prelungite ; se scandează „Ceașescu — România, pacea și prietenia !“).

Încă o dată, adresăm tuturor partidelor și organizațiilor, tuturor popoarelor care au participat, într-o formă sau alta, la lucrările Congresului nostru, cele mai bune urări de succes în întreaga lor activitate, de bunăstare, de progres, de independență ! (Aplauze puternice, prelungite).

Aș dori, de asemenea, să mulțumesc, în acest cadru, presei și radio-televiziunii românești pentru felul în care, în desfășurarea pregătirii Congresului și în timpul Congresului, au oglindit lucrările, informând poporul despre ce gîndesc comuniștii, despre ce gîndește Congresul nostru și ce trebuie să facem pentru a asigura îndeplinirea hotărîrilor. (Aplauze și urale puternice, prelungite).

Doresc, de asemenea, să exprim mulțumiri și presei străine, posturilor de radio și televiziune, care au scris sau au transmis despre lucrările Congresului nostru. Am putut constata, din unele informații, că, pe ansamblu, au scris bine, corect, despre Congresul nostru. Ați putut, domnilor — mă refer la presa străină — și tovarăși — pentru că sînt și ziariști din țările socialiste —, să vedeți în ce spirit a dezbătut problemele Congresul nostru, să constatați că tot ceea ce plănuim, plănuim deschis, împreună cu poporul, pentru că putem să le realizăm numai împreună cu poporul ! Nu am avut, și nu avem, nimic de ascuns în fața poporului nostru și nici în fața altor popoare ! Năzuințele poporului nostru, de bunăstare, de libertate, de independență, pentru socialism, nu reprezintă nici un pericol pentru vreun popor ; dimpotrivă, cu cît vom realiza mai bine programele noastre, cu atît vom putea participa mai activ la întreaga viață internațională, la colaborarea mondială, la lupta pentru pace. (Aplauze puternice, prelungite).

Ați putut să constatați — și puteți fi siguri — că n-am discutat nici un fel de lucruri secrete sau că ne gîndim la acțiuni care să dăuneze intereselor altor popoare. Am „uneltit“ ceva — dacă se poate spune așa — și am discutat cu mulți reprezentanți străini la Congresul nostru — cum să facem să oprim pericolul războiului, să salvăm pacea. Dar noi am dori ca toate congresele altor partide, indiferent de apartenență, să aibă în centrul lor această preocupare și să facă totul pentru a întări colaborarea cu orice partid, cu orice fel de oameni care doresc pacea și vor să trăiască liberi și independenți. (Aplauze și urale puternice ; se scandează : „Ceașescu — pace !“).

Am saluta și am aprecia mult dacă, și în viitor, presa, posturile de radio și televiziune ar scrie sau ar transmite numai ceea ce servește colaborării, întăririi prieteniei între națiuni, cauzei păcii și independenței popoarelor. (Aplauze puternice, prelungite).

Dragi tovarăși și prieteni,

Acum, după încheierea Congresului, trebuie să ne întoarcem fiecare la locurile noastre de muncă. Avem încă multe de făcut pentru a încheia acest an cu rezultate cît mai bune, pentru pregătirea și realizarea în bune condiții a planului pe 1985, astfel încît cîincinalul al 7-lea să-l încheiem cu rezultate chiar superioare față de ceea ce am apreciat în Raportul prezentat în Congres. Să trecem de pe acum la pregătirea temeinică a noului cîincinal !

După cum vedeți, tovarăși, în timpul Congresului, însăși natura a dorit să demonstreze acordul său cu realizarea noii revoluții agrare. (Animație în sală ; vii aplauze). Ploile care au căzut creează condiții bune pentru ca toate angajamentele care au fost luate aici cu privire la agricultură să fie realizate în bune condiții.

Sint convins că toți participanții la Congres, reînforși acasă, vor arăta în organizațiile lor, în conducerile organizațiilor județene, cum s-a desfășurat Congresul, ce trebuie făcut pentru înfăptuirea în viață a tuturor hotărârilor.

În numele Comitetului Central ales de Congres, doresc să exprim cele mai calde mulțumiri pentru încrederea acordată și să asigur întregul partid și națiunea noastră că noul Comitet Central va face totul pentru a-și îndeplini în cele mai bune condiții marile răspunderi ce-i revin în conducerea activității partidului și poporului nostru, pînă la Congresul al XIV-lea al partidului. Desigur, tovarăși, Comitetul Central va acționa în așa fel încît tot ceea ce am hotărît să se realizeze în bune condiții. (Aplauze puternice, prelungite).

Doresc, și în încheiere, să mulțumesc Congresului, partidului și întregului popor pentru realegerea mea în înalta funcție de secretar general al partidului. (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu a fost ales la al XIII-lea Congres !“).

Vă asigur, dragi tovarăși, asigur partidul și poporul nostru că și în viitor — ca și pînă acum — voi face totul pentru a răspunde încrederii ce mi s-a acordat, că voi acționa cu întreaga fermitate, cu toate forțele, în vederea înfăptuirii hotărîrilor Congresului nostru, a Programului partidului, pentru asigurarea ridicării poporului, a patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație, pentru întărirea continuă a independenței și suveranității României socialiste ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul !“).

În același timp, voi face totul și în viitor pentru înfăptuirea politicii partidului și statului nostru de colaborare internațională. Vă asigur că nu voi precupeți nici un efort pentru a contribui la realizarea unei păci trainice în întreaga lume ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — pace !“, „Ceașescu — România, pacea și prietenia !“).

În încheiere, doresc să-mi exprim deplina convingere că toți participanții la Congres, întregul partid, întreaga noastră națiune vor acționa într-o deplină unitate pentru înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XIII-lea al partidului, pentru ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres, de bunăstare și fericire, pentru triumful socialismului și comunismului, pentru întărirea independenței și suveranității naționale, pentru a asigura României un loc demn în rîndul națiunilor lumii. (Aplauze și urale puternice, prelungite ; se scandează „Ceașescu și poporul !“, „Ceașescu — România, stima noastră și mîndria !“).

Cu această convingere, vă urez dumneavoastră, întregului partid și întregului popor, succese tot mai mari, și tot mai mari, în întreaga activitate, multă sănătate și fericire ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul !“).

Declar închise lucrările celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român. (Aplauze și urale ; se scandează „Ceașescu a fost ales la al XIII-lea Congres !“, „Ceașescu — P.C.R. !“).

— Trăiască gloriosul nostru partid comunist, conducătorul încercat al întregului popor pe drumul socialismului și comunismului ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — P.C.R. !“).

Trăiască poporul nostru, constructor conștient al socialismului și comunismului, trăiască scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu și poporul !“, „Ceașescu, România — stima noastră și mândria !“).

Trăiască prietenia, colaborarea și solidaritatea internațională a tuturor forțelor progresiste și antiimperialiste ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — pace !“).

Să triumfe rațiunea, să triumfe pacea în lume ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează „Dezarmare — pace !“, „Ceașescu — pace !“, „Ceașescu și poporul !“, „Ceașescu a fost ales la al XIII-lea Congres !“. Într-o atmosferă de puternică unitate, însuflețire, toți cei prezenți în marea sală a Congresului se ridică în picioare și ovaționează îndelung, minute în șir, cu entuziasm, pentru Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare a națiunii noastre socialiste —, pentru secretarul general al partidului, tovarășul NICOLAE CEAȘESCU).

CONGRESUL AL XIII-LEA AL PARTIDULUI NOSTRU — MOMENT FUNDAMENTAL ÎN DEZVOLTAREA PE NOI TREPTE A OPEREI DE EDIFICARE SOCIALISTĂ ȘI COMUNISTĂ ÎN ROMÂNIA

Comuniștii din România, întreaga noastră națiune trăiesc și acționează astăzi sub semnul vibranțelor simțăminte de mindrie, de unanimă aprobare și deplină angajare revoluționară și patriotică generate de Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român, eveniment de însemnătate istorică în viața partidului și a poporului român, în dezvoltarea economică-socială a țării, în edificarea socialismului și comunismului pe pământul patriei. Congresul al XIII-lea — strălucită manifestare a unității indestructibile a întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a dezbătut probleme fundamentale și a adoptat hotărâri de cea mai mare însemnătate pentru mersul înainte al societății noastre, pentru viitorul României socialiste, marcând un nou moment istoric în transformarea revoluționară a țării, în îndeplinirea aspirațiilor de bunăstare și fericire ale tuturor celor ce muncesc pe aceste meleaguri.

Importanța excepțională a marelui forum al comuniștilor români rezultă cu pregnanță din magistratul Raport prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, din celelalte documente supuse dezbaterii și aprobării Congresului. Ideile de mare adâncime și forță ale Raportului — document programatic de inestimabilă valoare teoretică și practică, contribuție profund originală la îmbogățirea tezaurului socialismului științific, a strategiei făuririi societății socialiste și comuniste, adevărată Cartă de învățătură comunistă pentru întregul partid, pentru întregul popor —, poartă pecetea de neconfundat a gândirii și activității revoluționare de înaltă viziune și forță creativă ale genialului strateg și ctitor al României socialiste moderne, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a comunistului care de două decenii se află la cîrma destinului țării, îmbrățișează într-un tot armonios vastă operă constructivă a întregului nostru popor, relevîndu-i liniile de forță, descifrîndu-i în perspectivă uriașele posibilități de dezvoltare, de împlinire pe baza mărețelor cuceriri socialiste de pînă acum. Raportul reprezintă o impresionantă sinteză a bogatei activități desfășurate de partidul și statul nostru, o prospekție clară și riguroasă științifică a viitorului României socialiste, constituind însușitorul program de muncă și luptă revoluționară, de edificare a societății socialiste și comuniste, expresia cutezătoarei noastre ascensiuni istorice în lumea contemporană.

Raportul prezentat marelui forum al comuniștilor români evidențiază realitățile istorice noi, trainic înrădăcinate în cele patru decenii care au trecut de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din 1944 și care dau anilor noștri valoarea unei impresionante renașteri. În această perioadă, România a parcurs o perioadă de adînci și marcante transformări revoluționare în economie și structura socială a țării, în gîndirea și modul de existență ale oamenilor. Sub conducerea Partidului Comunist Român au fost obținute realizări epocale în dezvoltarea generală a patriei. „Patruzeci de ani reprezintă, în istorie, o perioadă foarte scurtă — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — ; dar în acești ani poporul

român, sub conducerea gloriosului nostru partid comunist, a parcurs mai multe etape istorice — de la societatea burghezo-moșierească la societatea socialistă multilateral dezvoltată.

Am înfăptuit un vast proces de profunde transformări revoluționare. Dintr-o țară agrară, cu o industrie și o agricultură slab dezvoltate, România s-a transformat într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă și o agricultură socialistă în plină dezvoltare“.

Așa cum se reliefează în Raport, în anii construcției socialiste a fost creată în România o puternică bază tehnică-materială, cuprinzând o industrie modernă și complexă, o agricultură ferm angajată pe calea dezvoltării intensive, un înalt potențial tehnic-științific.

În paralel cu dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție, a avut loc un vast proces de perfecționare a relațiilor socialiste de producție, de adâncire a democrației muncitorești, revoluționare, s-a asigurat un larg cadru organizatoric pentru participarea nemijlocită a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la edificarea noii orânduiri, s-a ridicat continuu nivelul de civilizație materială și spirituală a întregului popor.

Rezultatele istorice înregistrate de poporul nostru în cei 40 de ani de muncă și viață liberă și, îndeosebi, în perioada care a urmat celui de-al IX-lea Congres al P.C.R., România transformându-se din temelii, se datoresc politicii Partidului Comunist Român, capacității sale de a aplica în mod creator principiile și adevărurile general-valabile ale socialismului științific la condițiile concrete din țara noastră. Făcând Bilanțul îndeplinirii hotărârilor Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale ale partidului, Raportul tovarășului Nicolae Ceaușescu evidențiază că „Marile realizări obținute și în această perioadă demonstrează cu putere justetea politicii partidului nostru comunist, care se călăuzește ferm după concepția revoluționară materialist-dialectică și istorică și aplică neabătut adevărurile general-valabile la condițiile concrete din țara noastră. Faptele, realitățile demonstrează că partidul își îndeplinește cu cinste înalta misiune istorică de a conduce poporul român pe calea socialismului și comunismului, a bunăstării și fericirii, a independenței și suveranității naționale“.

Marile înfăptuiri din cincinalul 1981—1985 — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „demonstrează forța economiei noastre, superioritatea socialismului, capacitatea creatoare a poporului român liber, stăpin pe destinele sale, care își făurește în mod conștient propriul viitor de bunăstare și fericire. Putem privi cu îndreptățită mândrie drumul de glorioase victorii pe care l-am parcurs în cei 40 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională. Aceasta ne dă temei să avem deplină încredere în viitorul comunist, liber, al patriei noastre !“

Înfățișând Direcțiile de dezvoltare economico-socială în cincinalul 1986—1990, Raportul relevă că al XIII-lea Congres al partidului marchează trecerea la cea de-a treia etapă a realizării Programului P.C.R. Obiectivul fundamental al cincinalului 1986—1990 îl constituie continuarea fermă a politicii de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a patriei noastre spre comunism. În vederea realizării acestui obiectiv se va acorda o atenție deosebită dezvoltării forțelor de producție, precum și perfecționării relațiilor sociale și de producție pe o bază nouă, continuându-se cu fermitate procesul de transformare revoluționară a societății.

Între liniile de forță ale marelui document al devenirii României socialiste, se înscrie stăruința cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază problema calității, înțeleasă în multiplele ei valori : calitatea nouă a muncii și a vieții noastre, calitatea morală superioară a constructorilor noii societăți, calitatea roadelor muncii noastre. „Se impune să acționăm cu toată hotărârea — relevă secretarul general al partidului — pentru înfăptuirea cerințelor dezvoltării, ale realizării unei noi calități a muncii și vieții întregului popor. În cincinalul viitor va trebui accentuată dezvoltarea intensivă a tuturor ramurilor industriale și asigurat un echilibru mai bun între diferite sectoare, înlăturându-se unele contradicții apărute la un moment dat.

Având în vedere tendințele generale ale dezvoltării mondiale, cit și forța industriei noastre socialiste, se impune să acordăm o atenție deosebită noii revoluții tehnico-științifice, astfel încât industria românească, întreaga economie să se ridice la nivelul celor mai noi și avansate cuceriri ale științei și tehnicii contemporane“.

În centrul activității din industrie se va situa dezvoltarea intensivă, realizarea unor produse noi, cu calități superioare, care să satisfacă în condiții tot mai bune cerințele tuturor ramurilor economiei naționale. Se va acționa cu hotărâre pentru înfăptuirea prevederilor programului privind ridicarea calității și a nivelului tehnic al producției, astfel încât, în cincinalul viitor, industria românească să-și mențină și să-și consolideze pozițiile pe care le ocupă, să cucerească altele noi, să se ridice la un nivel și mai înalt pentru a putea fi competitivă, pentru a deține un loc mai de frunte în economia mondială din punct de vedere al nivelului tehnic și al calității.

Agricultura va fi în continuare a doua ramură de bază a economiei naționale. Obiectivul fundamental îl va constitui realizarea noii revoluții agrare, ce presupune transformarea generală a felului de muncă, de viață și de gândire al țărănimii noastre cooperatiste, realizarea unei producții agricole care să satisfacă din plin necesitățile de consum ale întregului popor, precum și alte cerințe ale dezvoltării economiei naționale. „Noua revoluție agrară — se arată în Raport — are ca obiectiv principal dezvoltarea intensivă a producției, obținerea unor recolte record, sporirea pe această bază a contribuției agriculturii la dezvoltarea generală a țării. Dispunem de condiții pentru obținerea unor recolte bogate de cereale pe mari suprafețe de terenuri, pentru înfăptuirea tuturor prevederilor cincinalului viitor“.

În cincinalul 1986—1990 — arată Raportul — se prevede realizarea unui vast program de investiții, care vor fi orientate, în majoritate, spre lărgirea bazei energetice și de materii prime, spre realizarea programului de dezvoltare intensivă, modernizare și ridicare a nivelului tehnic al industriei, a programului de irigații și îmbunătățiri funciare în agricultură, precum și a celui de mecanizare a agriculturii, transporturilor și altor sectoare de activitate. În viitor nu se va mai pune problema dezvoltării extensive a capacităților de producție, accentul va cădea pe modernizarea și pe ridicarea nivelului tehnic al capacităților existente.

În realizarea programului de dezvoltare economică-socială în cincinalul viitor, Raportul conferă un rol de importanță deosebită cercetării științifice, introducerii cu rapiditate și fermitate în producție a rezultatelor cercetării, a noilor cuceriri ale științei și tehnicii moderne. „Cercetarea științifică românească — accentuează tovarășul Nicolae Ceaușescu — are marea răspundere de a soluționa mai rapid o serie de probleme de importanță hotărâtoare pentru dezvoltarea economico-socială a patriei noastre“. Activitatea de cercetare științifică va trebui să asigure creșterea substanțială a nivelului tehnic și calitativ al produselor, îmbunătățirea structurii producției și valorificarea tot mai eficientă a resurselor economice, sporirea gradului de competitivitate a produselor românești. „În întreaga activitate științifică — relevă secretarul general al partidului — trebuie să se manifeste cu putere spiritul revoluționar în abordarea cu toată îndrăzneala a marilor probleme, să se acționeze permanent pentru descoperirea a noi și noi taine ale naturii și universului“.

În realizarea prevederilor planului cincinal viitor — arată Raportul — un rol important are dezvoltarea relațiilor economice internaționale și a cooperării în producție cu alte state. România va acționa cu toată hotărârea pentru înfăptuirea înțelegerilor privind perfecționarea activității C.A.E.R.-ului, dezvoltarea schimburilor economice și cooperării în producție. În același timp, va acționa pentru lărgirea în continuare a relațiilor economice cu țările în curs de dezvoltare, precum și cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orinduire socială.

Raportul analizează, în continuare, factorii importanței creșteri a produsului social și a venitului național, problemele justei repartizări a venitului național pentru fondul de consum și fondul de dezvoltare, ale perfecționării și funcționării în cele mai bune condiții a noului mecanism economico-financiar, înțelegerii mai bune a rolului legităților economice și aplicării cerințelor acestora la condițiile concrete ale dezvoltării economice-sociale a României în noua etapă, rolul important al consolidării și dezvoltării în continuare a proprietății socialiste, de stat și cooperatiste, ca bază trainică a fărurii socialismului și comunismului, repartitia produsului social și a venitului național pe principii socialiste de echitate și dreptate socială, în raport cu munca fiecăruia, aplicarea legii valorii în socialism și a altor legități obiective. „Înțelegerea și aplicarea legilor economice generale — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să aibă ca scop perfecționarea modului de producție socialist, a forțelor și relațiilor de producție și sociale. Să acționăm în mod conștient în aplicarea legilor economice înlăturând voluntarismul, dar și acționarea de la sine a acestora. Noul mecanism economico-financiar trebuie să imbine în mod unitar proprietatea socialistă, modul de producție socialist, cu o largă inițiativă și cointereseare materială a maselor. Deci aplicarea noului mecanism, a legilor economice generale nu trebuie să se desfășoare la voia întâmplării, ci să fie condusă în mod conștient. În aceasta constă rolul conducător al partidului, al statului socialist.“

Va trebui să acționăm cu toată fermitatea pentru așezarea întregii activități economico-sociale pe principii autoconducerii și autogestiei, făcând totul ca fiecare unitate să obțină creșterea continuă a eficienței economice și rentabilității. Societatea socialistă nu se poate dezvolta decât pe baza unei înalte eficiențe și rentabilități în toate domeniile“.

O atenție deosebită se acordă în Raport înfăptuirii sarcinilor de reducere a cheltuielilor materiale și de producție, sporirii rentabilității și eficienței, creșterii productivității muncii pe baza organizării mai bune a producției și a muncii, precum

și a automatizării, cibernetizării și robotizării producției, aplicării ferme a principiilor noului sistem de retribuire — acordul global —, legării strinse a veniturilor fiecărui om al muncii de rezultatele concrete ale activității desfășurate. Tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază în Raport că „Trebuie să pornim permanent de la principiul că în socialism nimeni nu poate trăi fără să muncească, pe seama muncii altuia. Fiecare cetățean are datoria de onoare de a depune o activitate utilă în raport cu cerințele societății și cu pregătirea sa. Socialismul și comunismul sînt expresia muncii libere a tuturor oamenilor muncii. Trebuie să pornim permanent de la cerința «Nici muncă fără piine, nici piine fără muncă!»”.

Pe baza progresului economic-social, a creșterii productivității și eficienței economice se vor asigura menținerea și întărirea puterii de cumpărare a leului și, ca atare, menținerea nivelului de trai material și spiritual realizat și creșterea lui în continuare ca urmare a dezvoltării forței materiale a patriei noastre. „Tot ceea ce creăm în România — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — este destinat dezvoltării generale a patriei și ridicării continue a bunăstării materiale și spirituale a poporului — țelul suprem al politicii partidului, esența societății socialiste multilateral dezvoltate pe care o edificăm, cu succes, în România”.

În următorul cincinal va crește volumul produselor de consum vîndute populației, se va asigura stabilitatea prețurilor cu amănuntul și a tarifelor pentru servicii în limitele planificate, se va realiza programul construcțiilor de locuințe, se va generaliza treptat, în întreaga economie, săptămîna de lucru de 44 de ore, se va perfecționa în continuare asistența sanitară, punîndu-se un accent deosebit pe prevenirea și apărarea sănătății poporului, pe creșterea natalității, ca cerință obiectivă a dezvoltării și menținerii tinereții națiunii noastre socialiste. Va crește populația ocupată, vor fi create noi locuri de muncă.

Ca urmare a transpunerii în viață a prevederilor privind creșterea în ritm înalt a economiei naționale — subliniază Raportul —, în 1990 România va intra într-o nouă etapă de dezvoltare economico-socială, va face un nou pas înainte pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism. Întregul nostru popor va urca noi trepte de civilizație și progres, de bunăstare materială și spirituală.

Trasînd Orientările de perspectivă privind dezvoltarea economico-socială a României pînă în anul 2000, Raportul prezentat de secretarul general al partidului subliniază că, în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, prin promovarea largă a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne, va continua procesul revoluționar de formare și dezvoltare a bazei tehnice-materiale a societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru trecerea la societatea comunistă. În anul 2000, România va deveni o țară industrial-agrară, multilateral dezvoltată, care va asigura condiții de viață, conform cerințelor științifice, pentru dezvoltarea sănătoasă, fizică și intelectuală, a tuturor cetățenilor patriei.

Pe baza dezvoltării puternice a forțelor de producție se vor perfecționa relațiile de producție și sociale. Vor dispărea o serie de deosebiri dintre munca fizică și intelectuală, se vor apropia mult condițiile de muncă din diferite sectoare de activitate ale societății. Vor dispărea multe din deosebirile de azi dintre clase, dintre categoriile sociale, accentuîndu-se procesul de ștergere a deosebirilor de clasă și sociale, de omogenizare a societății socialiste românești, de formare a poporului unic muncitor al României socialiste.

La sfîrșitul secolului, industria românească se va ridica la un nou nivel calitativ și tehnic, produsele românești situîndu-se la nivelul celor mai bune produse realizate pe plan mondial. Se vor generaliza automatizarea, cibernetizarea și robotizarea producției și a altor activități economice-sociale.

Pînă în anul 2000 — se arată în Raport — trebuie să obținem o creștere a productivității muncii care să situeze țara noastră printre țările cele mai avansate în acest domeniu.

Se va dezvolta puternic baza energetică și de materii prime în vederea asigurării, în continuare, a progresului economic-social al întregii țări.

Pînă în 1990 se va încheia construcția centralelor termoelectrice pe cărbuni și sisturi bituminoase, iar pînă în 1995 se vor realiza cele mai importante construcții hidroenergetice. În următorii 10 ani va cunoaște o puternică dezvoltare energetică nucleară. Pe această bază, pînă în 1995 se vor asigura în mod corespunzător necesitățile energetice ale țării.

Se prevăd importante creșteri ale producției agricole. Se va încheia procesul de organizare a teritoriului, de amenajare a solului și irigare a tuturor suprafețelor cu condiții adecvate în vederea sporirii potențialului productiv și a folosirii eficiente a întregului fond funciar. Încă în cincinalul 1986—1990 se vor asigura mecanizarea complexă a tuturor lucrărilor agricole, chimizarea la nivelul cerințelor unei

agriculturi intensive și realizarea de noi soiuri de semințe de cereale și plante de înaltă productivitate, de noi rase de animale.

În zootehnie, realizarea efectivelor de animale prevăzute pînă în 1990 corespunde pe deplin condițiilor țării noastre și asigură integral cerințele economiei naționale.

Sarcini importante vor reveni, în această perioadă, cercetării științifice și tehnologice. Activitatea de cercetare trebuie să ducă la valorificarea superioară a bogățiilor naționale, la dezvoltarea economiei pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii. „Trebuie să fim pe deplin conștienți că dezvoltarea economico-socială a patriei noastre, făurirea comunismului nu se pot realiza decît pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în general — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Numai în măsura în care știința românească se va angaja cu toate forțele în activitatea de cunoaștere și înțelegere a tainelor naturii și universului, patria noastră va putea să se mențină la un nivel de dezvoltare ridicat, va putea obține noi și noi succese pe calea progresului economico-social, își va întări continuu independența și suveranitatea națională, contribuind la dezvoltarea colaborării internaționale și realizarea păcii în lume“.

Un rol important vor avea, în perioada următorilor 15 ani, perfecționarea învățămîntului și pregătirea temeinică a forței de muncă a tineretului, a cadrelor, pentru a răspunde noilor cerințe ale dezvoltării economice-sociale, exigențelor științei și tehnicii moderne. Se vor asigura cuprinderea întregului tineret în învățămîntul de 12 ani, perfecționarea și legarea tot mai strînsă a învățămîntului cu cercetarea și producția, reciclarea și ridicarea continuă a gradului de calificare profesională și tehnică a oamenilor muncii.

În această perioadă — relevă Raportul — se va realiza un înalt nivel al calității muncii și vieții întregului popor, se va asigura satisfacerea cerințelor de consum, în conformitate cu normele științifice, pentru dezvoltarea și apărarea sănătății poporului, înflorirea deplină, fizică și intelectuală, a personalității umane. „În anul 2000 — arată secretarul general al partidului — România va fi o țară socialistă multilateral dezvoltată atît din punctul de vedere al industriei, agriculturii, învățămîntului, științei și culturii, cît și al nivelului general de viață și civilizație al poporului. Se poate afirma că România va încheia o întreagă epocă revoluționară de dezvoltare, realizînd condițiile trecerii la manifestarea tot mai largă în societatea noastră a principiilor comuniste de repartiție, de muncă și de viață.

Realizarea mărețelor obiective ale dezvoltării economico-sociale, ce vor fi adoptate de Congresul al XIII-lea al partidului, va deschide poporului nostru drumul luminos de trecere spre o eră nouă — era comunismului!“.

Transformarea în fapt, în realitate a acestui însuflețitor program — se subliniază în Raport — cere, în continuare, din partea întregului nostru popor, eforturi susținute, o activitate intensă și multilaterală, pasiune revoluționară, spirit de abnegație și dăruire. „Vom urca și vom străbate noi căi nebatătorite, necunoscute — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — ceea ce impune să fim animați permanent de un spirit cutezător, de hotărîrea de a promova tot ce este nou și înaintat în gîndirea și practica socială, de a însuși și aplica în viață cele mai noi cuceriri ale genului uman, tezaurul cunoașterii universale. Pornind pe noul drum, să fim conștienți că nimic nu se poate realiza fără muncă, fără eforturi, fără consum de energie și inteligență creatoare, fără spirit revoluționar, devotament și abnegație. Să unim deci toate forțele poporului, să concentrăm toate mijloacele de care dispunem pentru a duce mai departe procesul revoluționar al dezvoltării societății noastre, pentru a ridica pe o treaptă nouă opera istorică pe care eroicul nostru popor o înfăptuiește în România, sub conducerea glorioșului partid comunist“.

Un vast cîmp de probleme este abordat în capitolul privind Perfecționarea activității statului și organelor sale, a întregului sistem de conducere democratică a vieții economice și sociale. În acest context, se reliefează cu putere concepția originală a secretarului general al partidului nostru cu privire la creșterea continuă a rolului statului, perfecționarea continuă a funcțiilor sale în organizarea și conducerea întregii societăți, pe baza planului național unic de dezvoltare economică-socială. Înăfptuirea obiectivelor cincinalului viitor și ale dezvoltării în perspectivă a României pînă în anul 2000 — se arată în Raport — impune, ca necesitate obiectivă, creșterea și mai puternică a rolului statului în planificarea, organizarea și conducerea unitară a întregii activități economice-sociale, pe baza planului național unic. „Se poate afirma, fără teama de a greși, că nu se poate pune în nici un fel problema diminuării rolului statului în conducerea unitară a societății — se arată în Raport —. Dimpotrivă, puternica dezvoltare a forțelor de producție, amplificarea fără precedent a activităților economico-sociale impun ca o necesitate obiectivă perfecționarea și creșterea rolului statului pentru asigurarea dezvoltării unitare și armonioase a

societății. Înlăturarea birocratismului, lărgirea atribuțiilor organelor locale, ale centralelor și întreprinderilor sînt cerințe importante în perfecționarea activității de conducere și planificare, care trebuie să ducă la creșterea și nu la reducerea rolului statului. Este, de asemenea, necesară imbinarea armonioasă a activității organelor de stat cu aceea a noilor organisme democratice. Conducerea pe baza planului național unic necesită lărgirea rolului și atribuțiilor ministerelor, centralelor și consiliilor oamenilor muncii din toate unitățile economico-sociale. Aceasta trebuie să se realizeze pe baza principiului centralismului democratic, ce imbină armonios inițiativa largă a maselor, a consiliilor oamenilor muncii cu principiul conducerii unice a tuturor sectoarelor”.

Perfecționarea activității statului democrației muncitorești, revoluționare, dezvoltarea sistemului de organisme democratice ale oamenilor muncii din diferite sectoare — se relevă în continuare — vor duce la creșterea continuă a participării active a maselor populare la conducerea statului, a întregii vieți economice-sociale, la democratizarea tot mai largă a societății noastre. Dar participarea activă a maselor populare la conducerea statului, dezvoltarea democrației muncitorești, revoluționare nu presupun în nici un fel renunțarea sau diminuarea conducerii unitare a activității de stat. Tendința obiectivă, determinată de dezvoltarea societății, este aceea a întăririi și perfecționării rolului și funcțiilor statului de organizator și conducător al întregii activități economico-sociale. Funcțiile de organizare și conducere conștientă a activității în societatea socialistă nu vor dispărea niciodată. Societatea va trebui să dispună întotdeauna de organisme centrale proprii care să asigure conducerea activității economice-sociale pe baza aplicării legităților sociale, evitînd disproporțiile, soluționînd contradicțiile, asigurînd dezvoltarea armonioasă a tuturor sectoarelor, ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului.

Raportul subliniază că un rol important în realizarea marilor sarcini de viitor au organismele democrației noastre noi, revoluționare, care unesc elanul și energiile maselor largi populare, asigură dezbaterile problemelor construcției socialismului și participarea efectivă a oamenilor muncii la conducerea tuturor domeniilor, la îndeplinirea politicii interne și externe a partidului și statului. Îndeplinindu-și importanțele atribuții ce-i revin, sistemul democrației noastre socialiste, care dă expresie voinței și intereselor întregii națiuni și asigură îndeplinirea socialismului cu poporul și pentru popor, își va afirma tot mai puternic forța și trăinicia, superioritatea față de democrația burgheză, față de orice orînduire. „Să acționăm cu toată hotărîrea pentru perfecționarea și dezvoltarea sistemului democrației muncitorești revoluționare — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, aceasta fiind o cerință obiectivă a fărîririi cu succes a socialismului și comunismului ! Superioritatea societății noastre se reflectă cu putere în afirmarea principiilor umanismului nou, revoluționar, în asigurarea în fapt a drepturilor fundamentale ale omului”.

Un loc deosebit se acordă în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congres problemelor privind Creșterea rolului conducător al partidului în societate, în organizarea și desfășurarea întregii opere de construcție socialistă. Perioada care a trecut de la Congresul al XII-lea — subliniază Raportul — demonstrează, cu puterea faptelor, justetea liniei politice generale a partidului nostru, creșterea rolului său conducător în toate sectoarele de activitate. Avem un partid puternic atît din punct de vedere numeric, al compoziției sociale și naționale, cît și al structurii de vîrstă. Creșterea continuă a rîndurilor sale demonstrează încrederea maselor populare, a întregului popor în Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare a întregii societăți. Practic, nu există sector de activitate unde să nu-și desfășoare munca puternice organizații de partid.

Rolul conducător al partidului nu reprezintă o lozincă sau o cerință abstractă, el se materializează în munca de zi cu zi a fiecărei organizații, a fiecărui organism de partid, a fiecărui comunist. Comuniștii nu au și nu pot avea țeluri mai mărețe decît de a face totul pentru îndeplinirea neabătută a Programului partidului, a politicii interne și externe, de a servi în orice împrejurări interesele poporului, ale patriei, ale socialismului și comunismului.

În Raport se subliniază necesitatea întăririi spiritului de răspundere și combativitate, de ordine și disciplină în activitatea fiecărei organizații de partid, a fiecărui membru al partidului. „Organele și organizațiile de partid — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să se călăuzească permanent de concepția revoluționară, să acționeze întotdeauna în spirit revoluționar pentru înlăturarea a tot ceea ce este vechi și nu mai corespunde actualei etape de dezvoltare a societății noastre, pentru promovarea noului. Aceasta este o condiție obiectivă a afirmării tot mai puternice a rolului de forță politică conducătoare a partidului nostru”.

O atenție deosebită — se arată în continuare — trebuie acordată de către fiecare organizație de partid întăririi legăturilor cu masele de oameni ai muncii,

unirii eforturilor acestora în înfăptuirea politicii partidului. Partidul va fi puternic și își va îndeplini rolul său numai împreună cu masele populare, cu întregul popor.

Raportul prezentat Congresului de tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă în mod deosebit necesitatea perfecționării în continuare a stilului și metodelor de muncă ale organelor și organizațiilor de partid corespunzător noilor cerințe pe care le ridică dezvoltarea generală a operei de construcție socialistă în patria noastră. Dezvoltarea democrației interne de partid — se arată în Raport — constituie un factor de importanță hotărâtoare pentru întărirea democrației muncitorești, revoluționare. În același timp, trebuie să aplicăm ferm principiile centralismului democratic, îmbinând inițiativa comunistilor, a organelor și organizațiilor de partid cu principiul conducerii unitare și înfăptuirea neabătută a hotărârilor organelor superioare, a hotărârilor Comitetului Central și Congresului partidului.

Un capitol al Raportului este consacrat Activității politico-ideologice de ridicare a conștiinței socialiste și formare a omului nou. Se arată, în acest cadru, că îndeplinirea în bune condiții a hotărârilor Congresului al XIII-lea, afirmarea cu tot mai multă putere a rolului partidului de forță politică conducătoare a întregii națiuni impun ridicarea la un nivel superior a activității ideologice a tuturor organelor și organizațiilor de partid. În acest sens, sint configurate direcțiile și formele de acțiune privind pregătirea politică-ideologică a cadrelor de partid, a activului, a tuturor comunistilor. La baza întregii activități — subliniază Raportul — trebuie să fie pusă permanent concepția revoluționară materialist-dialectică, socialismul științific — știința transformării revoluționare a lumii. În cadrul activității ideologice trebuie să se studieze temeinic schimbările produse în societatea românească ca rezultat al dezvoltării forțelor de producție, noua structură socială, noile relații de producție și sociale. Este necesar să se analizeze, de asemenea, cum se afirmă modul de producție socialist, precum și dezvoltarea proprietății socialiste de stat și cooperatiste — interdependența și perspectiva acestei proprietăți — ca o condiție obiectivă a făuririi cu succes a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism. Activitatea ideologică trebuie să studieze noile probleme care apar în sistemul de repartitie și de muncă, în înfăptuirea principiilor eticii și echității socialiste, în realizarea raportului optim între veniturile mari și mici. Societatea noastră asigură o repartitie echitabilă între toți oamenii muncii în raport de activitatea depusă și, în același timp, creșterea continuă a cointeresării materiale, ținând seama de diviziunea muncii, de contribuția pe care fiecare categorie sau om al muncii o aduce la dezvoltarea economică-socială a țării. O atenție deosebită va trebui acordată, în perioada următoare, elaborării căilor trecerii treptate la aplicarea în viață a principiilor comuniste de muncă, de viață, de repartitie. Pornind de la studierea practicii, a experienței, a vieții, activitatea ideologică, cercetarea din domeniul științelor sociale trebuie să lumineze calea înaintării ferme a României spre cele mai înalte culmi ale comunismului.

În întreaga activitate ideologică, în învățămîntul de partid este necesar să se asigure studiarea filozofiei marxist-leniniste, a lucrărilor de bază ale lui Marx, Engels și Lenin, precum și alte lucrări teoretice, contemporane.

Activitatea ideologică trebuie să dezvolte spiritul revoluționar comunist, răspunderea față de cauza comunismului în patria noastră, precum și spiritul solidarității internaționale. În acest fel, partidul nostru își va aduce o contribuție activă la dezvoltarea concepției revoluționare, la teoria și practica socialismului și comunismului în lume.

În Raport sînt înfățișate sarcinile privind desfășurarea unei intense munci politice-ideologice de formare a omului nou, intensificarea activității multilaterale de ridicare a conștiinței socialiste, revoluționare a tuturor oamenilor muncii, de combatere hotărîtă a diferitelor manifestări și mentalități obscurantiste, înapoiate despre muncă și viață, a manifestărilor de misticism, care constituie o frînă în lupta omului pentru făurirea conștiinței a propriului său destin, a oricăror manifestări de naționalism, șovinism și antisemitism și alte forme de înjosire a omului, străine concepției revoluționare, socialiste, de demascare și contracarare a oricăror încercări de poluare spirituală făcute din afară de cercurile reacționare, anticomuniste.

„În întreaga activitate politico-educativă de formare a omului nou — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să punem pe prim plan dezvoltarea patriotismului revoluționar socialist, a dragostei față de patrie, a răspunderii și atașamentului față de popor, față de cuceririle sale revoluționare, a hotărîrii de a lupta și munci pentru făurirea socialismului și comunismului, pentru ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului, pentru apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității României.

În același timp, în activitatea noastră politico-educativă trebuie să dezvoltăm puternic spiritul solidarității internaționale, al prieteniei cu țările socialiste, cu po-

poarele țărilor în curs de dezvoltare, cu forțele înaintate de pretutindeni, cu toate popoarele care se pronunță pentru pace, pentru colaborare, pentru relații de egalitate între toate națiunile lumii“.

În domeniul activității cultural-educative, Raportul accentuează necesitatea ridicării la un nivel superior a Festivalului național „Cîntarea României“. Formările cultural-artistice — în cadrul cărora participă sute de mii de oameni — trebuie să prezinte programe cultural-artistice educative, să aibă un rol mai însemnat în formarea conștiinței maselor largi populare și în participarea acestora la înflorirea culturii naționale. Întreaga activitate cultural-artistică educativă — se arată în Raport — trebuie să servească poporului, să ofere programe care să reflecte permanent munca sa eroică, dorința sa de cunoaștere și virtuțile morale ce-i sînt caracteristice. Este necesar să se asigure participarea activă a maselor populare la întreaga viață cultural-artistică a țării, ca parte integrantă a activității multilaterale de făurire a socialismului și comunismului în România.

Pornind de la schimbările care au loc în societatea noastră, ca urmare a creșterii forțelor de producție în noua etapă de dezvoltare a patriei, precum și de la schimbările produse în viața internațională, Raportul arată că se impune intensificarea activității ideologice de cercetare legată de problemele perfecționării continue a societății noastre, de înțelegerea perspectivelor dezvoltării omenirii. „Trebuie acționat — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — pentru o cît mai bună înțelegere a legilor generale ale dezvoltării, în vederea aplicării conștiente a acestora la condițiile concrete ale societății noastre. Trebuie să avem permanent în vedere că generalul se realizează întotdeauna în condiții concrete și se afirmă în forme particulare, deosebite de la o țară la alta — așa cum suma experiențelor sociale particulare se exprimă în legile generale obiective ale dezvoltării societății omenestii.

Se impune deci să dezvoltăm și să îmbunătățim continuu concepția noastră revoluționară despre lume și viață, activitatea ideologică. Ceea ce am realizat pînă acum și ceea ce cunoaștem astăzi constituie baza pentru o nouă cunoaștere și o nouă dezvoltare a teoriei, a concepției despre lume și viață“.

În general, revoluția, procesul de transformare revoluționară a societății — se arată în Raport — nu se încheie odată cu luarea puterii politice. Cucerirea puterii politice constituie un factor foarte important, dar reprezintă numai o etapă în lupta pentru înfăptuirea idealurilor de dreptate și echitate socială, pentru victoria socialismului și comunismului. Procesul revoluționar va continua și în societatea comunistă — practic, el nu se va încheia niciodată. În acest cadru, Raportul relevă teza de amplă rezonanță politică a secretarului general al partidului în legătură cu permanența spiritului revoluționar: „Este necesar să păstrăm permanent spiritul viu, novator, revoluționar al partidului, al activității teoretice și ideologice, să acționăm în permanență pentru perfecționarea și ridicarea rolului conducător al partidului în raport cu noile etape, cu cerințele dezvoltării economico-sociale, ale științei și culturii. Să facem totul pentru ca, întotdeauna, partidul nostru să rămînă un partid revoluționar, să dinamizeze întreaga dezvoltare, să mențină spiritul revoluționar, patriotic, de luptă al poporului nostru!“.

Un capitol al Raportului se referă la problematica privind Situația internațională, politica externă a partidului și statului nostru, amplă imagine a principiilor și activității intense desfășurate de Partidul Comunist Român, de România socialistă în slujba cauzei păcii și securității internaționale, a conlucrării fructuoase între țări și popoare. Documentele Congresului al XIII-lea înscriu obiective cutezătoare, care pot fi înfăptuite numai într-o lume a păcii, într-un climat de securitate și justiție internațională. De aceea, România va desfășura și în viitor — așa cum subliniază puternic conducătorul partidului și statului nostru — o vastă activitate consacrată dezvoltării largi a colaborării și prieteniei, a cooperării economice cu țările vecine, cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare și nealiniat, cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, aducîndu-și întreaga contribuție la făurirea unei lumi fără arme și fără războaie, a păcii și înțelegerii între toate națiunile.

Intensificarea colaborării internaționale pe toate planurile dă expresie legăturii indisolubile dintre dezvoltarea economico-socială internă și politica externă activă a României. Partidul nostru, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate politică proeminentă a vieții politice contemporane, acționează neabătut pentru dezvoltarea colaborării și creșterea încrederii între popoare, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale, bazate pe egalitate, pe echitate și avantaj reciproc, cu convingerea că acestea vor stimula schimburile și cooperarea economică dintre state, vor contribui la prosperitatea și progresul mai rapid al tuturor popoarelor. „România socialistă — relevă Raportul tovarășului Nicolae Ceaușescu — va întări și în viitor conlucrarea activă cu toate statele și popoarele,

pentru soluționarea constructivă a problemelor ce confruntă continentul nostru și întreaga lume, va acționa neobosit pentru o politică nouă, de deplină egalitate și respect între națiuni, de încredere și largă colaborare internațională, de securitate și pace !"

O atenție deosebită se acordă în Raport dezvoltării relațiilor cu toate partidele comuniste și muncitorești, întăririi solidarității acestor partide. „Ținând seama de problemele complexe ce confruntă lumea contemporană — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, considerăm necesar să se facă totul pentru depășirea unor divergențe, pentru întărirea solidarității și realizarea unei noi unități, bazată pe egalitate, pe respectarea dreptului fiecărui partid de a-și elabora linia politică în mod independent, corespunzător condițiilor istorice naționale și sociale din fiecare țară". Raportul subliniază că partidul nostru va acționa, în același timp, cu toată hotărîrea și în viitor pentru extinderea relațiilor cu partidele socialiste și social-democrate, considerînd că în actualele condiții internaționale acestea au o mare însemnătate, va milita pentru întărirea colaborării între toate forțele ce militează pentru progres, pentru socialism, va dezvolta larg, în continuare, colaborarea cu mișcările de eliberare națională, cu partidele progresiste din țările care au scuturat jugul dominației imperia-liste și au pășit pe calea dezvoltării libere, de sine stătătoare — aceasta constituind un factor important în lupta pentru consolidarea independenței, pentru progresul fie-cărui popor. Totodată, vor fi dezvoltate și în continuare relațiile cu partidele și for-țele politice democratice, cu partide democrat-creștine, liberale și alte partide și orga-nizații, considerînd că aceste relații sînt o contribuție reală la dezvoltarea prieteniei și colaborării între popoarele noastre, la politica de prietenie, colaborare și pace în lume. O asemenea politică corespunde pe deplin intereselor națiunii noastre socialiste, ca și intereselor tuturor popoarelor lumii.

„Avem ferma convingere — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — că, acțio-nînd unite, popoarele pot schimba cursul evenimentelor, pot împiedica războiul mon-dial și catastrofa nucleară, pot impune dezarmarea și pacea internațională. Deși sînt multe probleme de soluționat, privim cu deplină încredere viitorul luminos de pace și bunăstare al omenirii. Să facem totul pentru a contribui activ la realizarea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a egalității, libertății, independenței și păcii".

În unanimitate, Congresul a adoptat Hotărîrea prin care se aprobă Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea și Congresul al XIII-lea și activitatea de viitor a parti-dului în vederea îndeplinirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986—1990 și, în perspectivă, pînă în anul 2000, a României, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului.

Congresul a adoptat, de asemenea, în unanimitate, Hotărîrea prin care se aprobă Raportul și activitatea Comisiei Centrale de Revizie.

Marele forum al comuniștilor a adoptat, apoi, în unanimitate, hotărîri prin care se aprobă :

- Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privi-re la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986—1990 și orien-tările de perspectivă pînă în anul 2000 ;

- Programul-Directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1986—1990 ;

- Programul-Directivă de creștere a nivelului de trai și de ridicare continuă a calității vieții în perioada 1986—1990.

Aceste documente, elaborate din inițiativa și cu participarea nemijlocită a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, documente care prefi-gurează dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul viitor și în perspec-tivă, pînă la sfîrșitul acestui mileniu, au fost primite cu îndreptățită mîndrie patrio-tică, cu legitim interes și vie satisfacție.

Congresul a aprobat, în unanimitate, Hotărîrea cu privire la modificarea unor prevederi ale Statutului Partidului Comunist Român.

Marele forum al comuniștilor a aprobat, în unanimitate, Hotărîrea privind adoptarea Programului ideologic, ca parte integrantă a Programului Partidului Co-munist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Exprimînd voința tuturor comuniștilor, a întregului partid și popor, care s-a manifestat într-o puternică unitate în cadrul marelui forum comunist, întrunind un impresionant consens național, delegații la Congresul al XIII-lea al partidului au ales, în baza mandatului încredințat de conferințele organizațiilor județene de partid, în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român pe cel mai iubit fiu al națiunii noastre socialiste, ctitor al României moderne, strălucit militant

revoluționar și patriot înflăcărat, personalitate proeminentă a vieții internaționale, care și-a dedicat viața și activitatea slujirii neabătute a celor mai scumpe idealuri de libertate, independență și progres ale poporului român, triumfului revoluției socialiste, înfloririi necontenite a patriei, cauzei colaborării, înțelegerii și păcii în lume, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU.

Această opțiune de importanță excepțională pentru întreaga activitate a partidului, pentru continuarea politicii sale, interne și externe, ce corespunde în cel mai înalt grad intereselor și aspirațiilor fundamentale ale poporului român, pune pregnant în lumină profunđa prețuire, nețărnută dragoste și încredere nutrită de toți fiii României față de cel care slujește, cu gîndul, inima și fapta sa eroică, cu nestrămutată credință comunistă, cauza partidului și poporului, idealurile socialismului și păcii, față de conducătorul iubit și brav, care călăuzește, cu înțelepciune și cutezanță revoluționară, destinele națiunii, în anii luminoși ai edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării patriei spre comunism.

Prin istoricul său vot, Congresul al XIII-lea a dat glas unanimei convingeri a națiunii noastre că acesta constituie chezașia înfăptuirii neabătute a mărețelor obiective stabilite de Congresul partidului, a înaintării cu pași repezi a României spre viitorul său comunist, reprezintă garanția că noi și mai mărețe împliniri se vor adăuga celor de pînă acum, conferind o nouă strălucire anilor ce vin, ani în care țara va urca noi trepte de progres și bunăstare. Tocmai de aceea, au avut o profundă și vie rezonanță în mintea și inima tuturor cetățenilor țării cuvintele-legămînt rostite la încheierea lucrărilor Congresului de către tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU: „Asigur partidul și poporul nostru că, și în viitor — ca și pînă acum —, voi face totul pentru a răspunde încrederii ce mi s-a acordat, că voi acționa cu întreaga fermitate, cu toate forțele, în vederea înfăptuirii hotărîrilor Congresului nostru, a Programului partidului, pentru asigurarea ridicării poporului, a patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație, pentru întărirea continuă a independenței și suveranității României socialiste! În același timp, voi face totul și în viitor pentru înfăptuirea politicii partidului și statului nostru de colaborare internațională. Vă asigur că nu voi precupeți nici un efort pentru a contribui la realizarea unei păci trainice în întreaga lume!“.

Așa cum se subliniază în Rezoluția Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român, „Deplina unanimitate cu care Congresul a adoptat linia politică generală și orientările de perspectivă ale partidului, documentele de importanță istorică pentru progresul armonios al societății noastre socialiste, hotărîrea unanimă și puternicul entuziasm manifestat cu prilejul realegerii tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU în funcția supremă de secretar general al partidului au dat o impresionantă expresie unității de gîndire, voință și acțiune a milioanele de comuniști, a întregului partid și popor — chezașia înfăptuirii cu succes a hotărîrilor adoptate, a tuturor obiectivelor înscrise în Programul partidului“.

Avînd în frunte pe cîrmaciul și gînditorul de înaltă viziune, pe luptătorul revoluționar și patriot de pilduitoare consecvență și dăruire, scrutător al celor mai cutezante orizonturi — tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU —, comunistii, întregul nostru popor, puternic însufleții de mărețele perspective prefigurate de marele forum al partidului, acționează cu fermitate revoluționară pentru realizarea exemplară a sarcinilor ce le revin, contribuind astfel la propășirea României socialiste, la înfăptuirea nobilelor năzuințe de progres ale națiunii noastre. Istoricile hotărîri ale Congresului al XIII-lea reprezintă cauză a tuturor fiilor patriei, desemnînd sensul gîndirii și acțiunii poporului român pentru edificarea de noi trepte de lumină ale istoriei sale noi.

MARILE MANIFESTAȚII ȘI DEMONSTRAȚII POLITICE ORGANIZATE DE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI A RĂZBOIULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI INTEGRITĂȚII ȚĂRII

ION POPESCU-PUȚURI

Marile manifestații și demonstrații politice organizate de Partidul Comunist Român împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea suveranității și independenței țării în anii premergători celui de-al doilea război mondial reprezintă un fapt istoric remarcabil, în deplină concordanță cu experiența istorică a poporului român, demn de cinstirea urmașilor.

În decursul multimilenarei sale istorii, poporul nostru a dobândit o bogată experiență privind relațiile internaționale, a cunoscut de nenumărate ori pericolul invaziilor străine din partea marilor imperii și puteri care s-au succedat în Europa. El a dobândit un simț special de înțelegere a acestor fenomene care i-au permis, de multe ori, să prevină pericolele sau să se pregătească pentru a le putea rezista.

Această experiență a poporului român i-a ascuțit simțul său politic și a generat, în decursul timpului, forme dintre cele mai diverse de manifestare în apărarea și afirmarea libertății sale, a drepturilor inalienabile ale țării la suveranitate și independență națională. Se poate observa, dacă ne referim numai la epoca modernă inaugurată de revoluțiile conduse de Horea și Tudor Vladimirescu, că în cele mai importante momente și împrejurări poporul român s-a ridicat în masă, conștient, la luptă pentru a-și apăra libertatea, pentru a-și făuri unitatea statală și cîștiga independența sa deplină. Împreună cu celelalte momente de seamă ale istoriei românești — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — „revoluția din Transilvania de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, a pus în evidență atît marile resurse revoluționare ale maselor populare cît și năzuința imperioasă spre unitate a celor trei principate românești. Asemenea eroilor legendari, în întreaga sa istorie milenară poporul român a găsit mereu în sine puterea de a renaște, chiar și după cele mai grele înfrîngeri, ridicîndu-se la luptă cu și mai multă forță“. Întregul lanț al evenimentelor istoriei noastre este caracterizat prin prezența activă a maselor, conștiente că pot să influențeze cursul evenimentelor în sensul aspirațiilor și dorințelor lor.

20 Încă de la intrarea sa în arena vieții social-politice a țării, partidul clasei muncitoare a ținut seama de această experiență istorică a poporului.

Însușindu-și socialismul științific, el a supus, de la început, unei ample analize condițiile concrete ale țării și ale poporului chemat să le aplice. Pe această bază, partidul clasei muncitoare, făurit în 1893, s-a identificat cu interesele și aspirațiile fundamentale ale poporului, în primul rînd spre înfăptuirea unității statale și consolidarea independenței sale naționale, pe care le-a apărut și le-a susținut cu toată puterea. Este suficient să amintim în această privință că, în iureșul evenimentelor din 1918, reprezentanții proletariatului român s-au afirmat prin clarviziune și hotărîre fermă în lupta pentru făurirea României reîntregite cu provinciile românești asuprite de cele două mari imperii vecine. Tocmai socialiștii, reprezentanții partidului clasei muncitoare, au propus Consiliului național central român convocarea Marii Adunări cu caracter constituțional de la 1 decembrie 1918, de la Alba Iulia, adunare ce avea să marcheze definitiv făurirea statului național român unitar.

Cînd, în deceniul al 4-lea al veacului nostru, la orizontul vieții internaționale se ridicau, tot mai amenințători, norii negri ai fascismului, ai revizionismului și revanșismului german, care începea să tulbure liniștea și viața popoarelor lumii, poporul român a avut în partidul comunist acea forță capabilă să pătrundă vremurile și să concentreze energiile și voințele pe poziții combatante. Partidul comunist a descifrat, încă de la început, esența ultrareacționară și antinațională a fascismului, incompatibilitatea lui cu interesele vitale ale poporului român, primejdia pe care acesta o reprezenta pentru unitatea statală a României reîntregite la Alba Iulia și a acționat consecvent pentru dezvoltarea unei conștiințe de masă asupra pericolului fascist și hitlerist.

În acele împrejurări de grea cumpănă, P.C.R. s-a adresat forțelor democratice și progresiste, întregii națiuni, arătîndu-le gravele primejdii care planau asupra țării atît din afară, din partea Reichului nazist și a sateliților acestuia, care zăgăneau armele pentru modificarea statu-quo-ului teritorial, cît și din interior, din partea agenturilor hitleriste și, în special, din partea Gărzii de fier. Înfrentînd cu eroism condițiile grele ale ilegalității, partidul comunist s-a afirmat ca principală forță organizatoare și conducătoare a mișcării antifasciste din România. El a avut un rol deosebit de important în ridicarea tuturor forțelor patriotice ale maselor, a poporului român la rezistență împotriva războiului, a revanșismului german, creînd, după cum se știe, în iunie 1933, Comitetul Național Antifascist¹, prin care să se realizeze unitatea tuturor celor ce luptau „cu brațele și cu mintea”, pentru ca, împreună, să poată stăvili „triumful unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire”. C.N.A. a fost conceput ca o organizație de preîntîmpinare a pericolului hitlerist, deschisă tuturor patrioților români, indiferent de clasă socială, de partid politic; ea era fructul înțelepciunii politice a unui partid, care, deși era interzis prin legile statului burghez de atunci, s-a dovedit a fi apărătorul cel mai hotărît al intereselor naționale fundamentale ale poporului român.

Desigur, acest lucru a influențat capacitatea de acțiune a Comitetului Național Antifascist, în conducerea căruia s-a relevat activitatea dinamică, pilduitoare a tînărului militant comunist Nicolae Ceaușescu. Deși această organizație politică avea să fie interzisă după mai puțin de doi ani,

¹ A se vedea, pe larg: Ion Popescu-Puțuri, *Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului P.C.R. în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste*, în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 2/1984, p. 21—32.

orientarea sa generală, de a pregăti masele largi ale poporului să reziste și să lupte împotriva fascismului și revizionismului, a rămas ca principală trăsătură caracteristică a activității partidului în acea perioadă. Prin obiectivele sale — de fundamentală însemnătate pentru destinele țării, ale poporului român —, prin cuprinderea unor forțe sociale largi, prin linia întregii sale acțiuni politice, Comitetul Național Antifascist a format, practic, *momentul de deschidere pe drumul spre făurirea consensului național de luptă care a stat la baza înfăptuirii revoluției de eliberare socială și națională*. În acest context, marile manifestații și demonstrații politice împotriva fascismului din anii 1935—1939 reprezintă tocmai expresia acestei orientări inaugurate de activitatea Comitetului Național Antifascist, ele ilustrând, o dată în plus, rolul activ al maselor populare în istoria patriei noastre, în perioada dinaintea declanșării celui de-al doilea război mondial, îndrumate și călăuzite de Partidul Comunist Român care a fost, de fapt, principalul inițiator și organizator al amplelor și viguroaselor acțiuni populare antifasciste din deceniul patru.

Evenimentele petrecute pe plan mondial, cauzate de ofensiva fascistă din Italia, Germania, Austria și Spania, febrilele pregătiri de război din partea statelor fasciste și a sateliților lor revizionști, denunțarea Tratatului de la Versailles și trecerea la înarmarea deschisă, constituirea blocului militar agresor fascist au dus la întărirea organizațiilor fasciste în multe țări printre care și în România.

Analizând în mod realist, în cadrul plenarelor sale din februarie 1935 și iulie 1936, poziția celorlalte partide față de pericolul fascist, P.C.R. a ajuns la concluzia că era necesară și posibilă o coalizare a tuturor forțelor revoluționare, patriotice, antifasciste și antihitleriste, avînd drept coloană vertebrală frontul unic al mișcării muncitorești. În lumina imperativelor unității muncitorești, partidul comunist a inițiat sistematic tratative cu Partidul Social-Democrat și cu Partidul Socialist-Unitar, cărora le-a adresat propuneri de colaborare (în aprilie și decembrie 1933; iulie, septembrie și octombrie 1934; martie, aprilie și noiembrie 1935; ianuarie și aprilie 1936; noiembrie și decembrie 1937), privind organizarea de acțiuni revoluționare pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, lupta împotriva primejdiei fasciste și a războiului. „Sîntem gata să ne înțelegem asupra oricărui punct, cît de minimal, care ar contribui la mobilizarea antifascistă a maselor, la întărirea unității de acțiune, la grăbirea unității sindicale, la oprirea și respingerea ofensivei de înfometare a capitalismului, la împiedicarea triumfului fascismului“ — se arăta în scrisoarea C.C. al P.C.R. adresată la 1 noiembrie 1935, Comitetului Executiv al P.S.D.²

În climatul de luptă și colaborare a muncitorimii române s-au înscris, alături de alte acțiuni revoluționare comune, întrunirile și demonstrațiile, cu pronunțat caracter antifascist și antirăzboinic, prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai. Înfățișînd necesitatea făuririi frontului unic muncitoresc, în manifestul de la 1 Mai 1935 se adresa un vibrant apel forțelor proletare pentru strîngerea rîndurilor, pentru a manifesta „mai hotărît ca oricînd contra războiului criminal și distrugător al civilizației omenești, pentru pacea între popoare, pentru dezarmare generală“³. Manifestațiile de 1 Mai 1935 și 1936, desfășurate sub lozinca *Lupta contra fascis-*

² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.), cota A XIX—23.

³ „Lumea nouă“ din 21 aprilie 1935.

mului și războiului, pentru libertate și democrație, s-au înscris ca puternice demonstrații antifasciste, caracterizate de presa vremii drept momentul „unor acțiuni organizate contra fascismului“, care au luat „proporțiile unor mari manifestări... în favoarea ideii unui Front democratic“.

Spiritul de colaborare statornicit între comuniști și social-democrați și, deopotrivă, experiența dobândită cu prilejul conlucrării în organizarea unor ample acțiuni pentru apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare — acțiuni cu puternic și durabil ecou în epocă — au creat condițiile pentru gruparea, în anii 1935—1936, a muncitorilor comuniști, socialiști și a celor fără de partid într-o singură centrală sindicală — care continua să activeze legal — Confederația Generală a Muncii. Această măsură a contribuit la lărgirea forțelor militante pentru unitatea proletară, a conferit muncitorimii vigoare sporită în lupta pentru revendicări economice și politice.

Ținând seama de agravarea situației politice internaționale și luînd act de declarația P.S.D. pentru făurirea Frontului democratic, de numărul sporit de întruniri și demonstrații ce au avut loc, ca și de declarațiile unora dintre liderii P.N.Ț. și P.R.Ț., Partidul Comunist Român a întreprins, în noiembrie 1935, noi demersuri pentru făurirea frontului general de luptă antifascistă, declarînd, în fața întregii națiuni, că „Noi, comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist“⁴. Potrivit aprecierilor făcute de C.C. al P.C.R., într-o scrisoare adresată în ianuarie 1936 Partidului Național-Țărănesc, acest *front popular antifascist* trebuia să fie „o vastă concentrare de forțe pentru apărarea ultimelor libertăți democratice și de luptă pentru lărgirea lor, o largă alianță a forțelor populare pentru oprirea fascismului, zdrobirea organizațiilor lui și arestarea șefilor trădători și complotiști, o mobilizare formidabilă a întregului popor pentru apărarea păcii, a existenței, independenței și libertății naționale“⁵.

Hotărîrea fermă de a lupta pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a patriei, linia politică realistă a partidului comunist de mobilizare în jurul acestui obiectiv fundamental a tuturor forțelor naționale, progresiste, antifasciste, au fost afirmate prin o seamă de realizări. Un succes important în acțiunea de raliere, pe o platformă comună antifascistă, a forțelor democratice s-a înregistrat la 6 decembrie 1935, prin acordul de front popular democratic încheiat în mod simbolic la Tebea, sub gorunul legendar al lui Horea, între Blocul democratic, Frontul plugarilor, Madosz-ul și gruparea socialistă de sub conducerea lui Constantin Popovici. Acest acord a avut un mare răsunset în întreaga țară și a stîrnit o puternică mișcare în rîndurile tuturor celor care erau ostili fascismului și revizionismului.

Încheierea acordului de la Tebea, precum și succesele înregistrate în realizarea unității de acțiune în principalele centre ale țării cu prilejul unor lupte greviste, al alegerilor pentru camerele de muncă ș.a. au dat un nou impuls luptei antifasciste pentru apărarea libertăților democratice și stăvilirea acțiunilor fasciste. În aceste împrejurări, P.C.R. a căutat să atragă în frontul democratic antifascist orice grupări, disidențe sau elemente cu orientare profund antifascistă din P.N.Ț., P.N.L., Partidul Radical-Țărănesc, Partidul Conservator-Democrat etc. În acest sens, co-

⁴ A.I.S.I.S.P., Cota A. XIX—15.

⁵ Loc. cit., Cota A.B./1936.

muniştii au fost prezenţi la numeroase întruniri ale organizaţiilor de circumscripţie, de sectoare, oraşeneşti şi judeţene ale partidelor naţional-ţărănesc şi radical-ţărănesc, influenţând transformarea lor în puternice manifestări antifasciste sub lozincă frontului naţional antifascist.

Roadele acţiunii voite s-au vădit nemijlocit, forţele democratice coalizate reuşind să obţină o serie de însemnate succese în viaţa politică a ţării. Campania pentru alegerile parlamentare parţiale din judeţele Hunedoara şi Mehedinţi din februarie 1936, desfăşurată pe baza acordului de Front democratic dintre organizaţiile locale ale P.C.R., P.S.D., P.N.Ţ., Blocul democratic, Frontul plugarilor, a prilejuit mari întruniri şi demonstraţii ce au avut loc în Bucureşti, Deva, Hunedoara, Turnu Severin, în Valea Jiului şi Munţii Apuseni şi s-a soldat cu victoria candidaţilor coaliţiei forţelor democratice. Toate acestea au evidenţiat continuitatea activităţii, pe un plan superior, a Comitetului Naţional Antifascist, ele exprimând hotărîrea poporului român de a se opune ascensiunii spre putere a Gărzii de fier, înscăunării dictaturii fasciste în România.

Acţiunile organizate de partidul comunist prin intermediul organizaţiilor de masă create, conduse sau influenţate de P.C.R., ca Liga muncii, Frontul plugarilor, Blocul democratic, Comitetul român al Reuniunii universale pentru pace, Frontul feminin, Frontul Studenţesc Democrat şi altele, prin intermediul presei antifasciste, al unor mari întruniri şi demonstraţii, au înrîurit decisiv opinia publică, determinînd o vie activizare a mişcării antifasciste româneşti. Starea de spirit antifascistă a celor mai largi mase ale poporului, hotărîrea lor de a apăra libertăţile democratice, independenţa şi integritatea patriei s-au manifestat cu putere în timpul întrunirii din 24 mai 1936 organizată de Comitetele cetăţeneşti în Sala Tomis din Capitală, dar, mai ales, cu prilejul demonstraţiilor de la 31 mai 1936 din Bucureşti şi din alte oraşe ale ţării.

Activitatea depusă de P.C.R. pentru pregătirea şi desfăşurarea, sub lozincile sale patriotice, a întrunirilor şi demonstraţiilor de la 31 mai 1936, aplicarea pentru aceasta a unei tactici elastice de coalizare a celor mai largi forţe democratice, antifasciste, au îmbogăţit experienţa de luptă a partidului comunist, contribuind la creşterea influenţei şi a prestigiului său în mase. Desfăşurarea întrunirilor şi demonstraţiilor din această zi a demonstrat, o dată mai mult, existenţa în rîndul maselor largi a unei active stări de spirit patriotice antifasciste ce se cerea canalizată pe un făgaş care să asigure succesul luptei împotriva pericolului fascist şi revizionist, împotriva uneltirilor de peste hotare la integritatea fruntariilor noastre naţionale, la independenţa şi suveranitatea ţării. „Marea manifestaţie populară din 31 mai — aprecia „Scînteia“ — a fost, după alegerile judeţene (din Hunedoara şi Mehedinţi — *n.n.*) cea mai puternică manifestare de front popular... Masele antifasciste şi-au dat mîna, au demonstrat în comun, unindu-şi organizaţiile în aceeaşi bătălie“⁶.

Ample manifestaţii şi demonstraţii politice, la care au luat parte mii şi mii de cetăţeni din cele mai diverse categorii sociale, s-au desfăşurat în toamna anului 1936 împotriva noii ofensive a cercurilor revizioniste, ca urmare a încurajării lor de către Germania hitleristă şi Italia fascistă. Muncitorimea Capitalei, întrunită la 22 noiembrie 1936, „afirmă odată mai mult credinţa nestrămutată că pacea este o condiţie indispensabilă pentru propăşirea şi bunăstarea tuturor naţiunilor ; ea declară că

este hotărâtă a sprijini cu toate puterile lupta pentru pace..., să lupte împotriva fascismului ațîțător de războaie atît în ordine internă, cît și externă..., să apere țara împotriva oricărei agresiuni și să susțină pînă la ultimele ei consecințe orice acțiune a țării pentru aplicarea politicii de securitate colectivă”⁷. Puternice întruniri antirevizioniste au avut loc la Galați, Baia Mare, Timișoara, Constanța, Arad, Oradea, pe Valea Jiului, la Brașov, Bacău, Iași, care au luat proporțiile unor impresionante demonstrații, cînd întregul popor și-a afirmat hotărîrea de a apăra cu orice preț integritatea patriei. În cadrul întrunirii de la Satu Mare, cetățenii, veniți din tot județul, din Țara Oașului și Țara Codrului, și-au ridicat glasul de protest împotriva uneltirilor revizioniste, au dat glas hotărîrii lor nestrămutate de „a apăra drepturile și frontierele cu cea din urmă încordare”, afirmînd răspicat : „Voim pace, cu respectul hotarelor noastre, voim pace cu respectul independenței noastre economice. Dorim pace și egalitate în drepturi cu toate celelalte popoare ale lumii”⁸.

Acțiunile de condamnare a declarației provocatoare făcută de Mussolini la Milano, la 1 noiembrie 1936, cu privire la revizuirea granițelor țărilor dunărene, au continuat cu aceeași vigoare și în preajma zilei de 1 decembrie 1936, zi în care poporul nostru aniversa Marea Unire din 1918. În cadrul marilor adunări și mitinguri care au avut loc în întreaga țară, muncitorimea a evocat semnificația istorică a mărețului act de dreptate săvîrșit la Alba Iulia, relevînd rolul clasei muncitoare în realizarea sa, datorită ce îi revenea în lupta împotriva acelor care atentau la independența și unitatea României.

În aprilie și iulie 1937, cu ocazia alegerilor comunale, și, respectiv, județene, s-au încheiat noi acorduri locale de front popular la București între organizația Blocului democratic și cele ale Partidului Național-Tărănesc și Partidului Conservator condus de Grigore Filipescu ; la Iași unde s-a raliat și organizația radical-tărănistă ; la Ploiești și în alte localități. Aceste acorduri de colaborare împotriva ofensivei organizațiilor fasciste au facilitat acțiunea partidului comunist — desfășurată prin intermediul Uniunii democratice, organizație anume creată în toamna anului 1937 — de coalizare a tuturor forțelor progresiste antihitleriste în alegerile parlamentare din decembrie 1937 pe o listă unică a democrației. În cadrul marilor întruniri organizate de Uniunea democratică în timpul campaniei electorale — în mod deosebit cele din sălile Tomis (28 noiembrie) și Marna (5 și 12 decembrie) din Capitală —, reprezentanți ai diferitelor organizații și grupări politice și profesionale au exprimat adeziunea deplină la programul de reafirmare a democrației în viața politică a țării preconizat de partidul comunist, necesitatea stringentă a unirii întregii democrații românești în vederea victoriei în alegerile parlamentare a unui „guvern al democrației unite”, și, în general, în lupta pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României, grav periclitate de politica revizionistă a statelor fasciste.

Consecvent tradiției de solidaritate internațională a clasei muncitoare, mișcarea antifascistă și antirăzboinică din România a organizat puternice manifestații și demonstrații de sprijinire și solidarizare cu poporul german căzut sub dominația nazistă, pentru ajutorarea proletariatului austriac, care dezlănțuise, în februarie 1934, insurecția armată împotriva dictaturii fasciste, pentru sprijinirea poporului etiopian atacat de trupele

⁷ „Adevărul” din 24 noiembrie 1936.

⁸ „Dimineata” din 17 noiembrie 1936.

fasciste italiene, dar, mai ales, cu lupta eroică a poporului spaniol, care își apăra drepturile și libertățile împotriva rebeliunii franchiștilor. La chemarea partidului comunist, sute de voluntari români, înfruntând mari dificultăți, au participat cu arma în mână la apărarea Republicii Spaniole. Acționând consecvent pentru apărarea principiilor independenței și suveranității naționale, împotriva revizionismului și a politicii războinice fasciste, partidul comunist, mișcarea antifascistă din România au organizat puternice acțiuni de solidarizare pentru sprijinirea popoarelor chinez și cehoslovac, victime ale agresiunii fasciste. Reprezentanți de frunte ai mișcării democratice, antifasciste din țara noastră — comuniști, socialiști, social-democrați, național-țărăniști — au adus o valoroasă contribuție în cadrul unor conferințe și congrese internaționale de luptă împotriva fascismului, revizionismului și războiului, pentru pace între popoare, adăugînd noi elemente și trăsături la patrimoniul general de luptă contra fascismului de orice nuanță și din orice parte a lumii.

Acțiunile ferme și variate ale forțelor revoluționare, democratice din România anilor 1934—1937, al căror inițiator, organizator și dinamizator a fost partidul comunist, au împiedicat pentru un timp ascensiunea la putere a fascismului în țara noastră. Ele au constituit, totodată, o experiență de mare preț, folosită cu succes în perioada imediat următoare, cînd frontul unic al clasei muncitoare se va dezvolta și întări atît la bază, cît și la nivelul forurilor conducătoare, reprezentînd, cu adevărat, coloana vertebrală a mișcării antifasciste și antirăzboinice din România.

Acțiunea concesivă adoptată de marile puteri față de politica de revizuire teritorială și de pretențiile expansioniste ale Axei fasciste și a acoliților ei a influențat însă negativ și evoluția evenimentelor din România ca și din alte țări europene. În aceste împrejurări, cu sprijinul unor cercuri industrial-bancare românești, în februarie 1938 în țara noastră s-a instaurat regimul de dictatură regală. Aprecierile P.C.R. privind noul regim politic porneau de la o viziune largă, care avea în vedere interesele vitale ale poporului român în ceea ce privește apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale, în contextul situației interne și internaționale. P.C.R. a ținut seama de faptul că noul regim, deși anticomunist, grupa oameni politici și militari cu orientare nefascistă și antihitleristă, interesați în salvarea independenței naționale și a integrității teritoriale. Pornind de la această constatare reală, în documentele sale partidul a apreciat că „ar fi o mare greșală să confundăm regimul actual, reacționar și anti-popular, cu fascismul, și Frontul Renașterii Naționale cu o unealtă directă a acestuia“, că „dușmanul principal este și rămîne Garda de fier — împotriva acestei agenturi teroriste de spionaj hitlerist trebuie, în primul rînd, îndreptat focul principal“⁹.

Potrivit platformei partidului comunist, elaborată în iunie 1938, masele largi populare trebuiau să-și unească eforturile într-un front comun pentru a restabili drepturile și libertățile răpite în mare parte prin legile și măsurile dictaturii regale, pentru a reda parlamentului vechile sale prerogative, împotriva dizolvării sindicatelor și a partidelor politice, a cenzurii și a stării de asediu, facilitîndu-se prin toate acestea lupta întregului popor pentru stăvilirea fascismului și hitlerismului.

Nici o altă grupare politică din România nu a desfășurat în acei ani o activitate educativă, propagandistică și organizatorică atît de intensă în scopul dezvoltării conștiinței întregului popor asupra creșterii propagan-

dei fasciste și hitleriste. Documentele partidului comunist — instrucțiuni către organizațiile comuniste, manifeste și apeluri adresate grupărilor nefasciste și populației, broșuri —, presa ilegală și cea legală, au supus unei ample analize situația internă și internațională, au demascăat cu promptitudine actele agresive ale statelor fasciste și revizioniste, au tras din desfășurarea evenimentelor, din politica marilor și micilor puteri, din soarta altor popoare căzute victime agresiunii, învățămintele care se impuneau pentru lupta antifascistă și antihitleristă a maselor populare din țara noastră. Și mereu, cu fiecare prilej, erau explicate, argumentate, demonstrate, simplu și convingător, cele două sarcini majore : vigilență și unitate.

Într-o perioadă în care discursurile oficiale și organele de presă aservite regimului dictatorial al lui Carol al II-lea abundau în fraze liniștitoare, dînd asigurări că ordinea în interior și securitatea în afară se aflau în afara oricărui pericol, presa comunistă a publicat un număr imprisionant de articole care subliniau cu luciditate și simț de răspundere că agiturile hitleriste continuau activitatea lor nefastă, iar sistemele de alianțe pe care se bazuiau cercurile conducătoare nu ofereau României mai multă siguranță decît oferiseră la vremea lor alianțele statului cehoslovac, că poporul român trebuie să se bazeze numai pe el însuși, pe forțele sale proprii, consolidîndu-și, totodată, pozițiile în afară cu toate popoarele care luptau împotriva agresiunii.

Situația grea a României după Munchen a fost zugrăvită magistral de „Scînteia“ sub titlul *Nori grei deasupra României*, în care se arăta răs-picat : „România după Munchen e mai mult ca oricînd — după fericita expresie a lui Iorga — «o țară pîndită». Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului maghiar, ci și de sălbatica fiară îmbătută de sîngele jertfelor sfîșiate, care este fascismul german... Nori negri se strîng deasupra țării noastre. Existența sa liberă este amenințată. Partidul nostru nu va cruța nici o sforțare, nici o jertfă pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României“¹⁰.

Într-un manifest al C.C. al P.C.R., editat în 1938, se evidenția că numai „o mare mișcare populară pentru pîine, pace, libertate, sub lozinci răs-picat democratice, ferite de echivocuri — iată salvarea. Ne cheamă la luptă sîngele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu. Ne cheamă la luptă dragostea de această țară pe care nu vrem s-o vedem sfîrtecătă și cotropită, dragostea de acest popor pe care nu-l vrem îngenunchiat și robit“.

După cîntropirea Cehoslovaciei, în martie 1939, cînd armatele hitleriste ajunseseră la frontiera nord-vestică a țării, Partidul Comunist Român a chemat forțele democratice și patriotice pentru a acționa unite în lupta pentru apărarea hotarelor țării. Documentele vremii vorbesc despre preocupările consecvente ale partidului comunistilor români în problemele apărării independenței țării și, în mod concret, despre modul în care au răs-puns comunistii ordinului de mobilizare, hotărît de guvern, gata oricînd să lupte „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și statelor revizioniste“, apreciindu-se că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării contra agresiunii fasciste este un război drept“. În martie 1939, partidul comunist și-a ridicat glasul cu putere împotriva pericolului cîntropirii României de către Germania hitleristă și sateliții ei, dînd alarma pentru pregă-

¹⁰ „Scînteia“ din 25 noiembrie 1938.

tirea de luptă a națiunii. „Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsesc la granița țării noastre — avertiza Manifestul C.C. al P.C.R. din 17 martie 1939. Întreg poporul român să se pună în stare de alarmă... Partidul Comunist din România dă alarma! Să fie pregătit de luptă întreg poporul român și toate popoarele (naționalitățile — *n.n.*) conlocuitoare pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor fasciști“¹¹.

Prin asemenea atitudine Partidul Comunist Român și-a extins tot mai mult influența în rîndul maselor, în viața politică a țării, și-a lărgit contactele cu grupările și cu organizațiile democratice, a stabilit legături cu lideri ai principalelor partide burghezo-democratice, cu diferite cercuri și fracțiuni ale forțelor politice animate de sentimente patriotice, lansînd lozinca formării unui front național care să cuprindă toate forțele democratice și antifasciste ale poporului român.

Momentul de maximă amplitudine al manifestațiilor și demonstrațiilor antifasciste l-a constituit, după cum se știe, marea demonstrație patriotică, antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă de la 1 Mai 1939, organizarea și desfășurarea sa ilustrînd, în modul cel mai elocvent, locul și rolul partidului comunist în viața politică a țării, faptul că el se situa, de fapt, în avangarda luptei poporului român împotriva pericolului fascist.

Acționînd în spiritul orientării sale de a chema toate forțele patriotice la manifestările antihitleriste, de a afirma, într-un consens politic național, atitudinea antifascistă a poporului român, conducerea partidului comunist a organizat marea demonstrație de la 1 Mai 1939 pe fundalul Congresului general al breslelor convocat în această zi. În acest scop a fost constituită o comisie de partid îndrumată nemijlocit de Secretariatul C.C. al P.C.R. și de Biroul Organizației P.C.R. din București, cu sarcina concretă a orientării delegaților la Congresul breslelor și a organizării demonstrației de la 1 Mai. Din această comisie, alături de activiști din conducerea partidului, a făcut parte tovarășul Nicolae Ceaușescu, cunoscut pentru patriotismul înflăcărat și capacitatea sa de organizator, care aducea, totodată, experiența din activitatea Comitetului Național Antifascist, din care făcuse parte cu cîțiva ani în urmă. Comisia a asigurat, în primul rînd, prezența comuniștilor în grupurile de delegați ai breslelor, veniți din întreaga țară. Ca rezultat al unui consens cu conducerea breslelor, primul ministru Armand Călinescu a rostit la Congres, desfășurat în sala cinematografului Aro, o cuvîntare cu vădită orientare antihitleristă. După Congres, tradiționala demonstrație muncitorească de 1 Mai — care a traversat Capitala de la parcul Herăstrău pînă la parcul Libertății — a reunit, alături de muncitori și meseriași participanți la Congresul breslelor și la cele două întruniri muncitorești de la sîlile Tomis și Eintracht, muncitori comuniști, socialiști, social-democrați și numeroși patrioți din rîndurile populației Bucureștiului, dornici să ia parte la o acțiune de afirmare a hotărîrii poporului român de a se opune armatelor hitleriste, ajunse la hotarele țării după invadarea Cehoslovaciei. Congresul breslelor a oferit posibilitatea organizării unei demonstrații antihitleriste în Capitala României nu numai cu breslele bucureștene, ci și cu reprezentanți ai muncitorimii din întreaga țară.

Poziția patriotică a maselor populare s-a manifestat cu putere sub lozincile: „Vrem România liberă și independentă!“, „Jos fascismul!“, „Cerem abrogarea pactului economic româno-german“, „Jos agresorul hitlerist!“ ș.a.

Manifestări similare au avut loc și în alte orașe ale țării, ceea ce dovedea — așa cum aprecia rezoluția Congresului pentru pace, democrație și apărarea demnității persoanei umane de la Paris, din 13—14 mai 1939 — că „poporul român se rialiază la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta, în mod real, împotriva agresorilor și fascismului”¹².

Marea demonstrație de masă de la 1 Mai 1939 — una dintre cele mai mari din Europa acelei vremi —, prin care poporul român și-a afirmat poziția sa antihitleristă, a relevat din nou cu putere exemplara dăruire, devotamentul fierbinte ale tovarășului Nicolae Ceaușescu față de cauza partidului comunist, înaltele sale calități politice și organizatorice, remarcabila capacitate de a mobiliza și îmbărbăta, de a convinge masele. Toate acestea izvorau din adevărurile clasei muncitoare, ale poporului român, din marele său patriotism revoluționar, care i-au călăuzit viața și i-au caracterizat lupta demnă și curajoasă din anii cei mai tineri. Se reliefează viguros faptul că epoca acelor lupte antifasciste de mare importanță, datorită cărora s-a reușit să se frîneze pentru o vreme ascensiunea legionarilor spre putere și împingerea României în orbita Germaniei naziste, a prefigurat puternic personalitatea marelui conducător al partidului și poporului român, pe care istoria îl desemna să împlinească cele mai nobile aspirații și idealuri de libertate, de progres și bunăstare în anii edificării socialismului în România.

Prin marea demonstrație de la 1 Mai 1939 — prima, după mai mulți ani, de o asemenea amploare organizată pe baza Frontului Unic, împreună, de către P.C.R., P.S.D. și alte forțe democratice și revoluționare — s-au ilustrat puternic ideile programatice fundamentale ale luptei antifasciste românești, idei făurite de partidul comunist. Ea a evidențiat rolul clasei muncitoare ca principal adversar al fascismului și, în același timp, ca unic factor al concentrării tuturor claselor și categoriilor sociale interesate, dintr-un motiv sau altul, în salvagardarea democrației, a independenței și integrității țării. Alături de clasa muncitoare au acționat masele țărănești, imensa majoritate a intelectualității, celelalte forțe social-politice care încheiaseră acorduri de colaborare pe țărîm antifascist cu comuniștii și cu organizațiile de masă create, conduse sau influențate de P.C.R.

În același timp, momentul 1 Mai 1939 a proiectat în fața opiniei publice mondiale imaginea unui popor dornic de pace și libertate, hotărît să înfrunte forțele fasciste pentru a-și apăra independența. Ea a constituit un mare semnal pe care România îl adresa Europei pentru concentrarea eforturilor în vederea împiedicării dezlănțuirii celui de-al doilea război mondial de către Germania nazistă. „Cînd în multe țări era o oarecare stare de așteptare — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, muncitorimea română, sub conducerea comuniștilor, s-a ridicat și a demonstrat că nu trebuie să ne plecăm în fața fascismului, că trebuie să ridicăm steagul luptei și că, unită, muncitorimea, popoarele, pot bara calea fascismului! Și dacă în 1939 popoarele ar fi acționat unite, hitlerismul nu ar fi dezlănțuit al doilea război mondial”¹³.

Același caracter de unitate muncitorească — lărgită și prin participarea celorlalte forțe progresiste, democratice — l-au avut demonstrațiile împotriva dictatului fascist de la Viena, din august 1940, prilej de afir-

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 67, mapa nr. 2 189/1939.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Consiliului Național al Oamenilor Muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe. 5 mai 1984*, Editura politică, București, 1984, p. 34.

mare a hotărîrii revoluționarilor și patrioților români, maghiari, germani și de altă naționalitate de a apăra independența și integritatea țării.

Sentința arbitrară de la Viena a răscolit puternic conștiința unui popor care timp de secole făcuse totul pentru unitate, pentru cîștigarea independenței și păstrarea integrității patriei. Vigoarea și forța protestului maselor împotriva nelegiuitei intervenții, exprimate în marile manifestații care au cuprins întreaga țară, au dobîndit un profund caracter patriotic. În Capitala țării, București, miile de muncitori, funcționari, oameni de diferite categorii sociale, mobilizați de organele de partid, adunate în fața statuii lui Mihai Viteazul din Piața Universității, exprimînd indignarea întregului popor, au condamnat „arbitrajul“ fascist de la Viena al Germaniei naziste și Italiei fasciste. Apoi, demonstranții au manifestat pe străzile Capitalei, scandînd lozincă „Nu dăm Ardealul!“ și cîntînd „Pe-al nostru steag e scris unire“ și „Deșteaptă-te române“.

La Cluj, în fruntea zecilor de mii de cetățeni ieșiți în stradă pentru a-și striga profunda lor revoltă „împotriva unei judecăți care tinde să îi ducă în robie“ se aflau muncitorii, mobilizați de comuniști, de la Atelierele C.F.R., întreprinderea „Dermata“, Uzina de apă, Fabrica de tutun ș.a. La Brașov, Alba Iulia, Sibiu, Timișoara, Arad, Iași, Oradea, Reșița, Bistrița-Năsăud, Satu-Mare și în celelalte orașe, precum și în numeroase localități rurale, populația și-a manifestat indignarea și revolta față de dictatul odios de la Viena.

Prin amploarea și caracterul lor antifascist, antirăzboinic și antirevizionist, prin vibrantele apeluri și lozinci sub care s-au desfășurat, prin largă participare a maselor populare reunind clase și păături sociale din cele mai diferite, demonstrațiile împotriva dictatului de la Viena au evidențiat setea de adevăr și de dreptate a poporului român, au demonstrat cît de scumpe îi erau independența și integritatea teritorială a țării.

Puternicele mișcări patriotice antifasciste din România, colaborarea principală a P.C.R. cu celelalte partide muncitorești, cu partide politice burgheze sau burghezo-democratice, au împiedicat, în tot deceniul al patrulea, instaurarea fascismului la putere, înlesnind menținerea păcii pe un curs al politicii interne și externe ostil fascismului, hitlerismului. Consensusul național al tuturor forțelor patriotice, progresiste, antifasciste, demonstrat pregnant la 1 Mai 1939 și ulterior, va acționa la o scară și mai mare după făurirea Frontului Unic Muncitoresc, asigurînd strălucita victorie a poporului român de la 23 August 1944.

Evocînd astăzi marile demonstrații și manifestații populare organizate de partidul nostru în apărarea păcii, a libertății și independenței popoarelor în anii dinaintea declanșării celui mai mare război cunoscut de omenire, trebuie să subliniem, așa cum spuneam la începutul acestor rînduri, că ele fac parte din patrimoniul istoric al poporului român.

Ca și în trecut, în zilele noastre, cînd pericolul războiului se amplifică zi de zi, amenințînd nu numai pacea ci și existența omenirii, poporul nostru, prin marile sale manifestații pentru pace, însuflețite de însuși președintele României socialiste, dovedește încă odată adîncă sa înțelepciune politică, pe care o întruchipează tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin întreaga sa activitate.

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN CONCEPȚIA ȘI ACȚIUNEA PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE (1893 – 1918)

ION MAMINA, VASILE NICULAE

Dobîndirea, prin lupta eroică a întregii națiuni române, în războiul național și popular din 1877—1878, a independenței de stat depline a României, a marcat intrarea țării noastre într-o nouă etapă a evoluției sale istorice. Acest mare act al demnității noastre naționale — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „a avut o profundă înfrîurire asupra întregii dezvoltări a societății românești pe calea progresului economic și social, deschizînd largi orizonturi națiunii noastre spre afirmarea liberă, de sine stătătoare”¹.

În cele patru decenii care au urmat măreței epopei a neatîrnării, poporul român a desfășurat o vastă activitate constructivă, ale cărei direcții esențiale le-au constituit consolidarea independenței și pregătirea terenului pentru împlinirea dezideratului fundamental al făuririi statului național unitar român². Eforturile statului român au vizat întărirea bazelor sale economice, îndeosebi prin dezvoltarea industriei, modernizarea, în continuare, a structurilor social-politice în direcția burgheză, sporirea capacității de apărare a fruntariilor și extinderea legăturilor cu românii aflați încă sub dominație străină, ale căror priviri și speranțe erau îndreptate spre România neatîrnată, în perspectiva unirii lor cu Țara.

Toate acestea au impus guvernelor ce s-au succedat la cîrma statului, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, desfășurarea unei politici externe care să corespundă intereselor imediate și de viitor ale României. Înfăptuirea ei s-a realizat în condiții foarte dificile, datorită intereselor contradictorii ale marilor puteri în această parte a Europei, care puneau în primejdie însăși existența independentă a statului național român.

Analiza lucidă a conjuncturii internaționale de după 1878 a relevat factorilor cu răspundere în politica țării următoarea stare de lucruri : o

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 40—41.

² Ion Popescu-Puțuri, *Marea Unire și semnificația ei istorică*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 6/1983, p. 15—16.

politică de neutralitate, chiar dacă ar fi fost proclamată, nu ar fi garantat-o nimeni ; o alianță a României cu statele din Balcani nu se putea realiza încă, datorită imposibilității Bulgariei și Serbiei de a duce o politică externă pe deplin independentă ; nu se putea conta pe Franța, care se mai resimțea în urma războiului franco-prusac (1870—1871) ; trebuia evitată o posibilă înțelegere între Austro-Ungaria și Rusia țaristă pe seama României.

În atare condiții, soluția nu putea fi decât alianța cu Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria și Italia), spre a se evita o nedorită și periculoasă izolare politică și diplomatică a țării noastre. Prezența Austro-Ungariei în cadrul Triplei Alianțe ridica o seamă de obiecții în legătură cu oportunitatea alianței — dubla monarhie fiind asupritoarea a milioane de români —, dar momentul politic neputînd oferi o soluție mai convenabilă, iar Germania declarînd că Berlinul va discuta cu Bucureștiul numai prin intermediul Vienei, s-a pășit la tratative directe. Drept urmare, la 18/30 octombrie 1883 s-a semnat, la Viena, de către miniștrii de externe D.A. Sturdza și, respectiv, contele Gustav Kálnoky, tratatul dintre România și Austro-Ungaria, la el aderînd Germania, apoi și Italia.

Tratat cu caracter defensiv, documentul semnat la Viena prevedea, în cuprinsul a șapte articole, angajamentul reciproc al părților de a se ajuta în caz de atac neprovocat, de a lua împreună măsuri de apărare în situațiile de amenințare cu agresiunea, de a nu încheia pace separată. El era valabil timp de cinci ani, putînd fi apoi prelungit automat cu încă trei ani dacă nu era denunțat de una sau ambele părți contractante ; conținutul său n-a fost dat publicității ³.

Încheierea tratatului (reînnoit, apoi, în anii 1892, 1896, 1902 și 1913) trebuie apreciată ca un succes important al politicii externe românești. Prin acest act politico-diplomatic, România a dobîndit unele garanții de securitate necesare rezolvării problemelor interne cu care se confrunta ; apartenența la blocul Triplei Alianțe n-a însemnat închistarea politicii sale externe într-o direcție univocă, ci, dimpotrivă, țara noastră și-a păstrat libertatea de acțiune în planul relațiilor internaționale, dezvoltînd legăturile cu statele balcanice, cu Franța și Rusia — ce făceau parte dintr-o altă alianță politică —, precum și cu numeroase alte state. România a putut, de asemenea, să-și extindă relațiile comerciale cu Germania și cu alte țări industrializate, a rezistat presiunilor economice ale Austro-Ungariei în cunoscutul război vama din 1886—1891, apărîndu-și propriile interese. Legăturile și sprijinul acordat românilor subjugăți de Austro-Ungaria, formal stinjenite prin existența tratatului, n-au încetat nici un moment să evolueze în sensul dorit de întreaga națiune română ⁴. În plus, pe întregul parcurs al desfășurării relațiilor externe ale României cu Puterile Centrale sub semnul tratatului din 1883, actul și-a păstrat caracterul

³ Vezi, pe larg : Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță. 1878—1914*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 122—123.

⁴ Este semnificativ faptul că, în timpul negocierilor în vederea încheierii alianței din 1883, diplomația austro-ungară a fost nevoită, la insistențele primului ministru român, Ion C. Brătianu, să renunțe la clauza care ar fi obligat guvernul țării noastre să nu tolereze în țară nici un fel de manifestare a mișcării pentru unitatea națională a românilor (Șerban Rădulescu-Zoner, *Politica externă a statului român de apărare a păcii și colaborării între popoare (1878—1914)*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 6/1981, p. 66—67).

defensiv, nefiind necesară aplicarea prevederilor sale militare ; în 1914, când s-a ivit această posibilitate, provocată de Austro-Ungaria, guvernul român s-a prevalat de clauza „atacului neprovocat“, încălcată de dubla monarhie, și a refuzat participarea la război alături de Triplică.

Trebuia spus că guvernele României, indiferent de coloratura lor politică, precum și cvasiunanimitatea oamenilor de stat, au subscris la orientările fundamentale ale politicii externe trasate la sfârșitul veacului al XIX-lea. De menționat și faptul că opinia publică a aflat și ea de conținutul tratatului (deși acesta, fiind secret, era „închis în casa de fier a regelui Carol, care nu-l arăta decât numai primilor miniștri“⁵) și, în general, a susținut linia politică externă românească de după 1883.

În acest context de maximă complexitate, partidul politic al proletariatului, mișcarea noastră muncitorească în ansamblul ei au avut meritul de a fi descifrat, în meandrele unor interese politice care angrenau, în exterior, atît marile puteri, cît și statele mici și mijlocii ale Europei, iar în interior toate forțele politice, acea orientare în relațiile externe ale României care să-i asigure, într-o măsură tot mai mare, apărarea intereselor sale supreme⁶. De aceea, chiar dacă pe acest plan s-a simțit nevoia susținerii punctului de vedere oficial, guvernamental, socialiștii au lăsat de-o parte reticențele, în fond normale, față de forțele sociale și politice adverse lor, sprijinind orientarea politicii externe românești. Aceasta reprezenta o dovadă elocventă a înțelegerii dezideratelor vitale aflate în fața României pe linia desăvîrșirii unității național-statale, a consolidării și apărării independenței sale, în condițiile complexe ale vieții internaționale, dominată de politica forței și a intervenției brutale a marilor puteri.

Analiza întreprinsă de militanții partidului asupra politicii externe a statului român a purtat girul realismului, ea ținînd seama de condițiile și posibilitățile interne ale țării, de situația specifică geografică și strategică a României, de jocul alianțelor marilor puteri, de evoluția și dinamica relațiilor internaționale. Reprezentanții mișcării revoluționare au desprins în mod judicios coordonatele de esență ale politicii externe românești în epoca modernă — care a exprimat poziția tuturor claselor și a forțelor politice, fiind susținută de „oameni ca Mihail Kogălniceanu, I. Brătianu, C. Rosetti, Ion Ghica“ —, acestea constînd în păstrarea ființei statale, înfăptuirea unității, apărarea independenței și a pămîntului strămoșesc, o politică definită prin „continuitate, logică, consecvență“, „o politică de defensivă națională, adică o politică avînd ca scop apărarea a ceea ce avem și revendicarea pentru viitor a ceea ce ni s-a răpit“⁷. Avînd în vedere aceste realități istorice, socialiștii români s-au pronunțat pentru menținerea acestui curs al politicii externe românești, întrucît el a fost orientat „în direcția intereselor țării“⁸. Din acest punct de vedere, concepția socialistă în domeniul relațiilor internaționale a fost convergentă cu acțiunea oficială, care urmărea întărirea României independente și înfăptuirea idealului național, scopuri majore ce au inspirat programele de acțiune ale

⁵ C. Gane, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. I, București, 1936, p. 297—298.

⁶ Vezi : Ion Mamina, Vasile Niculae, *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României (1893—1918)*, Editura politică, București, 1983, p. 227—243.

⁷ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 5, Editura politică, București, 1978, p. 192, 105.

⁸ *Ibidem*, p. 192.

tuturor partidelor politice. Totodată, ea a purtat pecetea propriei viziuni asupra modalităților și soluțiilor de înfăptuire, partidul proletariatului împletind activitatea desfășurată în direcția satisfacerii dezideratelor sociale ale poporului muncitor cu acțiunile energice în vederea împlinirii aspirațiilor întregii națiuni.

Pentru socialiști, România trebuia să urmărească, în politica sa externă, următoarele obiective principale : în primul rînd, „Apărarea existenței sale naționale, politice și economice, împotriva tendințelor de expansiune teritorială sau economică“ ale marilor puteri ; în al doilea rînd, „Dezrobirea și unirea națiunii românești“ ; în al treilea rînd, „Menținerea păcii universale“⁹.

După cum se știe, mișcarea muncitorească și socialistă din România a dat, în 1877, strălucite dovezi de patriotism, de dăruire și devotament pentru cauza poporului și a patriei, cînd întreaga viață politică a țării s-a concentrat în jurul marelui eveniment pe care-l reprezenta proclamarea independenței de stat absolute a României, manifestîndu-se ca susținătoare activă a luptei pentru cucerirea deplinei neatîrnări statale. Pentru gîndirea socialistă, actul de la 1877 reprezenta „un fapt de cea mai mare însemnătate, întrucît el a constituit o linie de despărțire între veacurile de asuprire sub stăpînirea Turciei și independența de care ne bucurăm astăzi“¹⁰, un moment istoric, „în care s-a pus începutul celor mai mari fapte pentru țara noastră“¹¹.

Tocmai de aceea, apărarea și consolidarea independenței au stat permanent în atenția partidului proletariatului din România, manifestîndu-se ca direcții majore ale gîndirii teoretice și acțiunii sale practice, care s-au bucurat de o rezonanță puternică în epocă. „Că țara trebuie apărată — declara „Viitorul social“, organul teoretic al partidului —, aceasta este un lucru astfel de elementar, că e aproape de prisos a-l pomeni... Independența popoarelor — deci și apărarea acestei independențe — este unul dintre articolele programului nostru“¹².

Bazați pe propria experiență și atenți la dezbaterile de politică externă purtate în interiorul țării, socialiștii români, deși potrivnici politicii marilor puteri de diviziune a Europei în tabere adverse, au ajuns la înțelegerea necesității alianței României cu Puterile Centrale, ca singura soluție acceptabilă în momentul istoric respectiv. Sintetizînd această concepție, organul central de presă al partidului în anii de sfîrșit ai veacului trecut, ziarul „Lumea nouă“, scria, la 1 august 1895 : „Nevoia de a ne apăra nația și neatîrnarea a făcut ca România să se alipească de Tripla Alianță“.

Definitiv pentru poziția mișcării noastre revoluționare față de această chestiune vitală a poporului român este studiul *Politica externă* (publicat în revista teoretică „Critica socială“, în 1891), datorat lui C. Dobrogeanu-Gherea. După analiza împrejurărilor împărțirii Europei în cele două mari grupări de state, la baza cărora stăteau nu interesele popoarelor, ci „numai interesele clasei domnitoare“ din Germania, Austro-Ungaria, Italia, Rusia, Franța, gînditorul socialist român înfățișa, rînd pe rînd, alternativele politicii noastre externe. Desigur, afirma Gherea, o politică de neutralitate, de neangajare față de blocurile politico-militare

⁹ „Viitorul social“, anul II, nr. 3—4, mai—iunie 1913, p. 191.

¹⁰ „Lumea nouă“, anul VI, nr. 43 din 7 mai 1900.

¹¹ „România muncitoare“, anul I, nr. 19 din 12 mai 1902.

¹² „Viitorul social“, anul I, nr. 10, mai 1908, p. 317—318.

constituite în Europa, ar fi adus României imense avantaje, dar un astfel de statut nu era admis în nici un stat cu influență politică majoră pe continent. Și, cum izolarea politică ar fi avut consecințe dintre cele mai grave, rămânea alianța cu una dintre cele două tabere. Situată alături de Rusia — ce își manifesta tendințe expansioniste în Balcani și o atitudine neamicală față de România, după cum o demonstrează evenimentele ce au urmat războiului din 1877—1878 —, nefiind considerată acceptabilă, soluția găsită de țara noastră în 1883 a fost apreciată drept *singura posibilă* și de către socialiști. „Așadar — conchidea C. Dobrogeanu-Gherea — în starea actuală, alianța României cu Austria se impune..., deci intrarea României în Tripla Alianță e o necesitate”¹³.

Congresul socialist de făurire a partidului politic al clasei noastre muncitoare din 1893 a consacrat oficial poziția partidului în problemele politicii externe a țării. Ea va fi apoi reafirmată în repetate rânduri în perioada următoare, atunci când evenimente marcante ale relațiilor externe ale României au adus-o la ordinea zilei. Astfel, socialiștii au apreciat pozitiv vizita întreprinsă în România, în septembrie 1896, de împăratul Francisc Iosif al Austro-Ungariei, cu care prilej a fost reînnoit tratatul din 1883, ca și vizita lui Carol I la Budapesta, ce a avut loc în septembrie 1897.

Trebuie menționat, însă, că socialiștii români nu preconizau o orientare politică unică, lipsită de discernământ, subliniind cu tărie importanța menținerii unor relații bune cu toți vecinii României. De aceea, atunci când regele Carol I a vizitat, în iulie 1898, Petersburgul, de unde s-a întors cu asigurări de pace din partea țarului, militanții revoluționari au relevat că angajarea de convorbiri cu conducătorii statelor vecine, ca și „bunele relații diplomatice, sînt totdeauna de dorit”¹⁴, ele fiind preferabile încordării dintre state.

Poziția partidului clasei muncitoare de susținere a politicii externe independente a statului român a fost făcută cunoscută și de la înalta tribună a Parlamentului de către deputații socialiști. În anii 1889 și 1890, I. Nădejde a insistat chiar ca să fie înlăturat caracterul secret al tratatului, recunoscîndu-se oficial linia urmată de România în politica externă. Astfel, la 8 decembrie 1890, el a propus un amendament la Mesajul regal, prin care să se arate că, „Națiunea română, avînd nevoie de pace și de civilizație, se alăturază pe lîngă alianța Puterilor Centrale”¹⁵. De asemenea, reprezentantul muncitorimii în forul legislativ a votat pentru alocarea de fonduri destinate construirii unui puternic sistem de fortificații necesare apărării naționale și pentru înzestrarea corespunzătoare a armatei¹⁶, așa cum o va face în anii următori și celălalt deputat socialist — Vasile G. Morțun. Totodată, mesagerii parlamentari ai muncitorilor și țăranilor au insistat, în luările lor de cuvînt, asupra necesității întăririi *din interior* a țării, prin ridicarea condiției materiale a maselor muncitoare, cheazășia salvagădării neațîrnării și făuririi deplinei unități statale. „Măsurile necesare apărării țării — sublinia V.G. Morțun — nu trebuie să le căutăm, în prima linie, în Tripla Alianță ; trebuie să le căutăm, trebuie să le găsim în noi, în neamul nostru, care a știut, după vremuri, să se arate în stare

¹³ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, Editura politică, București, 1976, p. 397, 407—408.

¹⁴ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1206 din 28 iulie 1898.

¹⁵ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 22 din 15 decembrie 1890, p. 177.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 75 din 18 aprilie 1889, p. 1349 ; nr. 88 din 3 iunie 1890, p. 1581—1582.

de a păstra și a apăra cu vrednicie acest pământ împotriva tuturor încălcărilor și năvălirilor”¹⁷.

Evoluția evenimentelor istorice avea să demonstreze temeinicia acestor aprecieri, realismul și însemnătatea lor. Chiar din primii ani ai veacului al XX-lea devine tot mai clară constatarea că existența alianței cu Puterile Centrale impieta asupra luptei de eliberare a românilor din Transilvania și Bucovina, nevoiți să facă față unor noi măsuri naționale discriminatorii (Francisc Iosif sancționase, în 1908, proiectul de reformă electorală al colonelului Andrassy, care stabilea votul plural, defavorabil românilor). Pe acest fond, s-a născut un larg și intens curent de opinie împotriva acestei angajări, de reorientare a politicii externe românești în sensul unei politici independente față de marile puteri. El se manifestă în mod deosebit după 1908, când cercurile guvernante austro-ungare, incapabile de a soluționa problemele interne ce frământau imperiul multi-național, se orientează spre o politică tot mai agresivă, la 5 octombrie 1908 diplomația vieneză decretând anexarea Bosniei și Herțegovinei.

Un număr impresionant de manifestații populare, de condamnare a politicii cotropitoare a Imperiului habsburgic și de solidaritate cu lupta românilor subjugăți se desfășoară în întreaga țară. „Românilor din Transilvania — releva Ștefan Gheorghiu la adunarea organizată la Ploiești — le trebuie un ajutor real”, în care direcție „trebuie să facem jertfe pentru a scăpa de relele ce ne apasă”¹⁸. Într-adevăr, așa cum remarcă moțiunea adoptată la întrunirea populară de la 19 octombrie 1908 din București, „românii de sub coroana Austriei și mai cu seamă cei de sub coroana Ungariei, în loc să fie tratați ca frați ai unui popor prieten, sînt persecutați cu cruzime și loviți în sentimentele lor de români”; drept urmare, „invită pe conducătorii statului român, ca, inspirîndu-se din sentimentul unanim al națiunii române, să dea politicii externe o îndrumare mai independentă”¹⁹. Manifestațiile cu caracter antiaustro-ungar, care au avut loc și la Craiova, Iași, Bacău, Buzău, Turnu Severin, Pitești, Brăila, Rîmnicu Vilcea, Tirgu Jiu etc., au neliniștit cercurile oficiale habsburgice, „Neue Freie Presse” din 10 noiembrie 1908 consacrîndu-le corespondențe speciale²⁰.

Curentul acesta devine sesizabil și în cadrul Parlamentului, unde chestiunile relațiilor internaționale ale statului român au făcut, la sfîrșitul anului 1908, obiectul unor dezbateri furtunoase. Cu această ocazie, reprezentanți ai majorității au cerut guvernului adoptarea unei noi linii în conducerea politicii externe, care să asigure mai mulți sorți de izbîndă desăvîrșirii statului național unitar²¹. Aceste sentimente se vor manifesta

¹⁷ V. G. Morțun, *Al V-lea răspuns la Mesagiu. Cuvîntare rostită în ședințele Camerei din 13 și 14 decembrie 1896, în Deputații socialiști în Parlamentul român — Discursuri (1888—1899; 1919—1921)*, Editura politică, București, 1983, p. 93.

¹⁸ „Lupta” (Cernăuți), anul II, nr. 241 din 27 noiembrie/10 decembrie 1908.

¹⁹ „Noua revistă română”, vol. 5, nr. 3 din 26 octombrie 1908, p. 33.

²⁰ Arhivele Statului București, fondul Direcția poliției și siguranței generale, dosarul nr. 74/1908, fila 12.

²¹ Astfel, în ședința Adunării deputaților din 4 decembrie 1908, G. Diamandi se întreba „dacă nu a venit timpul să facem bilanțul politicii noastre externe și dacă nu e nevoie să avem o politică externă de mîna liberă..., fără nici un angajament” (*Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea ordinară 1908—1909, nr. 9, p. 25—26. La 5 decembrie 1908, deputatul N. Vrăbiescu spunea: „statul român nu poate să aibă nici o umbră de prietenie pentru monarhia habsburgică. Modul barbar cum sînt tratați frații noștri transcarpatini, duplicitatea diplomației austro-ungare” impun României „să înceteze cu politica externă de pînă acum”. (*Ibidem*, nr. 10, p. 46).

tot mai acut în timpul și în epoca următoare crizei balcanice, remarcându-se lente, dar sesizabile schimbări pe linia unei politici independente²².

Pe aceleași coordonate de consecvență ale diplomației românești, reprezentanții partidului clasei muncitoare s-au pronunțat pentru afirmarea în concertul internațional a dorinței de pace, de conviețuire și colaborare între țările lumii, de care era animat întregul nostru popor. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât situația generală europeană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea prezenta simptome tot mai îngrijorătoare, tendințele marilor puteri imperialiste de împărțire și reîmpărțire a sferelor de dominație, de penetrare economică și exploatare prădalnică, de acaparare de noi teritorii, manifestându-se fără ocol. „Adevărul, tristul adevăr — scria cotidianul socialist „Drepturile omului“ la 11 septembrie 1885 — este că puternicii stăpînitari ai lumii se joacă de-a mîineea cu micile popoare, că harta Europei se modelează, se prefacă, se reformează după cum le convine celor cîțiva arbitri ai omenirii“. În acest sens, o situație deosebit de complexă avea zona Europei de sud-est, aflată în „atenția“ tendințelor expansioniste ale marilor puteri : „Răsăritul european, cu populația lui, a devenit demult obiectul politicii cuceritoare a statelor mari. O parte din aceste popoare au căzut demult sub jugul străin“, între care și provincii românești. „Dar pericolul nu s-a oprit aici. El înaintează. Din nord-est și sud-vest două state mari și cuceritoare înaintează către Marea Mediterană și Marea Albă : Rusia de o parte și Austria de alta“²³.

Politica expansionistă „sub diferitele ei forme — arătau publicațiile muncitorești —, este strîns legată de existența regimurilor absolutiste și de dezvoltarea capitalismului, ea sugrumă drepturile imprescriptibile ale popoarelor“²⁴. În același spirit scria, ceva mai tîrziu, V. I. Lenin : „de-a lungul deceniilor, de aproape o jumătate de veac, guvernele și clasele dominante, și din Anglia, și din Franța, și din Germania, și din Italia, și din Austria, și din Rusia au dus o politică de jefuire a coloniilor, de asuprire a unor națiuni străine și de înăbușire a mișcării muncitorești“²⁵.

În spatele acestei politici de dominație stăteau marile monopoluri, aflate în concurență aprigă și goană febrilă după noi deuseuri, pentru a-și plasa în condiții înrobitoare produsele finite, în schimbul materiilor prime ieftine, urmărind „nu numai o vînzare cît mai bogată dar și realizarea unui preț de vînzare cît mai ridicat“²⁶. De un asemenea tratament au avut parte și statele sud-estului european, inclusiv România, din partea capitalului străin care, așa cum s-a reliefat la Conferința socialistă interbalcanică din decembrie 1909, „pătrunde în diferitele întreprinderi direct sau prin mijlocirea băncilor“²⁷. A fost, dealtfel, unul din factorii care, alături de dominația și ocupația străină, a împietat asupra evoluției ascendente a societății românești.

Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „reprezentanții de frunte ai partidului se ridicau cu putere împotriva dominației străine, pro-

²² Anastasie Iordache, *Începutul reorientării politicii externe românești înaintea izbucnirii primului război mondial*, în „Revista română de studii internaționale“, anul V, nr. 3 (13), 1971, p. 151.

²³ *Calendarul muncii pe anul 1911*, Cercul de editură socialistă, București, 1910, p. 22.

²⁴ „România muncitoare“, anul VII, nr. 39 din 20 mai 1912.

²⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 26, Editura politică, București, 1964, p. 318.

²⁶ „România muncitoare“, anul VII, nr. 67 din 30 octombrie 1911.

²⁷ „Adevărul“, anul XXIII, nr. 7 359 din 4 martie 1910.

clamînd solemn dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca, dealtfel, al tuturor națiunilor, la o viață liberă și independentă”²⁸. Partidul proletariatului român a condamnat menținerea în stare de dependență a unor popoare, oprimarea exercitată de statele cotropitoare, îmbrățișînd aspirațiile de libertate ale bulgarilor, sîrbilor, polonezilor, cehilor, slovacilor ; a relevat însemnătatea luptelor naționale și rolul lor în accelerarea procesului de emancipare socială. „Social-democrația din România, ca și social-democrația internațională — declara organul central al partidului, „Lumea nouă“ —, simpatizează cu popoarele asuprite, care vor să-și scuture, în sfîrșit, lanțurile”²⁹. Afirmînd dreptul fiecărui popor la o existență proprie, socialiștii români au dezvăluit trăsăturile unui proces semnificativ, care cuprinsese multe țări și popoare : „Nimeni mai mult decît socialiștii nu se ridică împotriva asupririi, sub orice formă, deci și sub forma de jug străin. Tot așa recunoaștem că unirea tuturor oamenilor care grăiesc aceeași limbă este un drept și o necesitate istorică”³⁰. Pentru o deplină înțelegere a concepției socialiste în acest domeniu, militanții partidului arătau : „Nu sînt oare socialiștii campionii cei mai înfocați ai dreptului unei nații de a se dezvolta independentă și liberă în marginile ei etnice ? Nu sînt oare socialiștii — ca adversari jurați ai oricărei împilări și robiri — cei mai hotărîți adversari ai împilării și cotropirei naționale ? Nu sînt oare ei cei mai înfocați partizani ai dezrobirii naționale ? Nu sînt oare tocmai ei aceia care luptă cu toată îndîrjirea împotriva oricărei apăsări naționale... ?”³¹.

Partidul socialiștilor s-a pronunțat, în lumina sarcinilor vitale ale poporului român, pentru o atitudine activă împotriva „politicii imperia-lismului“, afirmînd „drepturile popoarelor la independență și egalitate”³², în sensul instaurării unor norme și relații în viața internațională menite să elimine forța și să proclame dreptul. Statele mici sînt direct interesate și trebuie să acționeze „cît se poate mai mult — remarca „Viitorul social“ — [pentru] înlăturarea din raporturile internaționale a forței brutale”³³. Deoarece „niciodată socialiștii n-au tăgăduit o națiune, care este un fapt..., căci nu se pot tăgădui anume factori care de veacuri și-au afirmat existența“, reprezentanții mișcării muncitorești române au apărut cu tărie „dreptul la existență și la afirmarea fiecărei națiuni”³⁴, principiile respectării independenței, a egalității în drepturi a tuturor statelor. La Congresul socialist din 1910, socialiștii români au afirmat în cuvinte vibrante : „Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni, că altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături trainice între popoare, în care fiecare națiune să aducă tributul propriu de cultură în concertul civilizației omenesti”³⁵.

Colaborarea pașnică cu toate țările și, în primul rînd, cu țările vecine, pe fundamentul tradițiilor luptei comune a popoarelor, a derivat în mod logic din principiile diriguitoare menționate. Evocarea de către socia-

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 267.

²⁹ „Lumea nouă“, anul III, nr. 85 din 27 martie 1897.

³⁰ C. Racovski, *Războaiele. Cauze—consecințe—sfîrșit*, Cercul de editură so-cialistă, București, 1914, p. 25.

³¹ „Viitorul social“, anul II, nr. 3—4, mai—iunie 1913, p. 155.

³² „Viitorul social“, anul II, nr. 5—7, iulie—septembrie 1913, p. 322.

³³ „Viitorul social“, anul I, nr. 10, mai 1908, p. 318.

³⁴ „Glasul poporului“, anul III, nr. 12 din 4 decembrie 1909.

³⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Edi-tura politică, București, 1968, p. 67.

liști a unor momente istorice importante, ilustrative pentru atitudinea guvernelor României în favoarea independenței statelor din sud-estul Europei, a făuririi unui climat de pace, înțelegere și colaborare în această zonă, a slujit demonstrării necesității imperioase a continuării unei atare politici, specifică istoriei naționale a poporului român.

Oprindu-se asupra evenimentelor premergătoare anului 1877, publicațiile socialiste arătau că, „atunci cînd țările balcanice s-au ridicat împotriva Turciei, întreaga simpatie a guvernului românesc a fost de partea aceluia care se răscula împotriva ignobilului jug turcesc” și că, „lăcînd război Turciei, țara românească a ajutat la constituirea Bulgariei de azi”³⁶. În 1908, cînd Bulgaria și-a proclamat independența, mișcarea socialistă a salutat cu bucurie acest act; și tot atunci a condamnat anexarea brutală a Bosniei și Herțegovinei de către Imperiul austro-ungar. Iată ce scria, în acele zile, organul socialist central de presă, „România muncitoare”: „Bulgaria, supusă vasalității turcești, a înțeles că acum, în toiul frământărilor interne din Imperiul otoman, era momentul să-și declare neațîrnarea. Noi, care am salutat independența Turciei revoluționare, am salutat deopotrivă declararea de independență a regatului vecin... Dar dacă Bulgaria are toată simpatia noastră, nu putem să spunem același lucru de poftele cuceritoare ale Imperiului austriac. Austria nu poate avea nici un drept asupra celor două provincii, Bosnia și Herțegovina. Aceste două provincii sînt populate în majoritate de sîrbi, ele au fost rupte din trupul Serbiei”. Și declarația hotărîtă a socialistilor români în favoarea drepturilor naționale ale popoarelor bulgar și sîrb se încheia astfel: „salutînd cu simpatie independența regatului bulgar, n-avem destule cuvinte să vestejim uneltirile diplomației austriece”³⁷.

Partidul socialist s-a declarat, în acest sens, pentru raporturi strînse cu țările balcanice, pentru eliminarea surselor de încordare dintre ele atunci cînd s-au ivit, pentru unirea eforturilor lor împotriva politiciii expansioniste imperialiste. „România — scria ziarul „Lumea nouă” din 25 iunie 1898 — nu poate avea decît un singur interes — să lege cît mai strînse relațiuni cu celelalte state din Balcani”. Pe aceeași continuitate de gîndire, gazeta „România muncitoare” din 27 ianuarie 1913 remarcă: „înteresele mari, adînci ale poporului român cer ca noi să trăim în cea mai bună armonie cu vecinii noștri, cu care nu avem nimic de împărțit..., împotriva statelor mari hrăpărețe, care ne subjugă și ne exploatează”. Și același organ de presă, analizînd situația externă a țării, releva că se impune, ca o politică firească și folositoare poporului român, „politica de înfrățire și de unire cu popoarele balcanice, toate tot una de expuse dorinței de cucerire economică a celor trei puteri din apropierea lor: Germania, Austria și Rusia”³⁸.

Găsim în aceste aprecieri subliniată cu putere însemnătatea deosebită a cooperării balcanice pentru popoarele din această zonă distinctă europeană — cooperare care a fost gîndită și ca o alianță politică a statelor din Balcani, mergînd pînă la exprimarea principiului confederației sau al federației balcanice —, principiu de acțiune politică promovat de partidele socialiste și alte forțe politice din statele sud-estului european. Mai puțin realistă și istoricește irealizabilă s-a dovedit a fi forma, ultimă,

³⁶ „Viitorul social”, anul II, nr. 1—2, martie—aprilie 1913, p. 17.

³⁷ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900—1921), partea I (1900—1907), Editura politică, București, 1966, p. 343—344.

³⁸ „România muncitoare”, anul V, nr. 14 din 18 aprilie 1909.

preconizată a acestei colaborări — o uniune de state. Confruntată cu posibilitățile concret-istorice de realizare, această idee s-a vădit a conține un puternic element utopic, mersul istoric real ducând la dezvoltarea în Balcani, și în general în sud-estul european, a unor state de sine stătătoare³⁹.

Alianța politică a statelor din Balcani, exprimată în principiul confederației balcanice, a rodit pe temeiul unei tradiții cu adânci rădăcini în istorie a conlucrării popoarelor din această parte a Europei împotriva politicii cotropitoare a unor mari imperii⁴⁰. „Ideile în favoarea unei integrări, a unui sprijin reciproc între popoarele sud-estului european — remarcă istoricul bulgar Hristo Hristov — însoțesc istoria lor de-a lungul întregii epoci de la începutul secolului al XIX-lea și pînă la primul război mondial“⁴¹. Și în sfera gândirii social-democrației internaționale, care cunoștea, înțelegea și aproba lupta pentru cucerirea sau consolidarea independenței naționale a popoarelor din sud-estul Europei, era caracteristică ideea federației, a uniunii de state, drept soluție a problemelor din zonă. „Soluția încurcăturilor naționale din Răsărit — scria A. Helphad-Parvus, în studiul intitulat *Evenimentele din Balcani*, publicat în anul 1908 — este deja demult rezumată pe plan teoretic și dată pe plan istoric. Ea se numește democrație. Numai într-un stat pe deplin liber, întocmit din punct de vedere politic pot națiunile să se dezvolte liber. Acesta este un principiu fundamental. În Peninsula Balcanică, însă, democrația este premisa indispensabilă pentru crearea unei formațiuni statale mari... În Răsărit, viitorul aparține uniunii statelor balcanice“⁴². În țara noastră, această idee a fost dezbătută de revoluționarii de la 1848; ea a fost împărtășită, de asemenea, de unele cercuri politice, fiind prezentă și într-o serie de publicații democratice, ca „Adevărul“, în organe oficiale ale partidelor, în diferite lucrări⁴³.

Descifrarea conținutului acestui concept al gândirii noastre socialiste nu este posibilă fără raportarea lui la poziția de fermă împotrivire a partidului clasei muncitoare față de politica de intervenție și subjugare dusă de marile puteri, atitudine care ținea seama de condițiile externe specifice vremii, în care micile state independente din Balcani, fiecare în parte, aveau o capacitate de rezistență redusă în fața pericolului extern. Cu alte cuvinte, în viziunea socialistă asupra acțiunii externe, țările sud-estului Europei, expuse tendințelor imperialiste de cotropire, își puteau salvagarda interesele numai prin unirea potențialului economic și politic la nivel regional, în vederea creării unei forțe puternice, capabile să în-

³⁹ Ion Popescu-Puțuri, *Îndemn la creație* (VI), în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 4/1983, p. 24.

⁴⁰ Ion Popescu-Puțuri, *Trecutul de luptă pentru libertate națională și socială — fundamentul trainic al legăturilor statornice de prietenie și colaborare între popoarele sud-estului european*, în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 5/1983, p. 3—20.

⁴¹ Chr. Christov, *Mouvements ideologique en Europe du Sud-Est au cours des XIXe siecles*, Editions „Nauka“, Moscou, 1970, p. 3.

⁴² Ion Popescu-Puțuri, *Îndemn la creație* (VI), p. 23.

⁴³ Vezi, de pildă: P. Zosin, *Confederația balcanică*, în „Îndrumarea“ (Iași), anul I, nr. 10, ianuarie 1909, p. 465; C. Mille, *Confederațiunea balcanică*, în „Adevărul“, anul XXV, nr. 8 279 din 28 septembrie 1912; C. G. Costa-Foru, *Militarismul*, în „Părerile unor spectatori“, anul I, nr. 2 din 22 noiembrie 1912; C. Banu, *Alianța balcanică*, în „Flacăra“, anul I, nr. 50 din 29 septembrie 1912. În programul Partidului Naționalist-Democrat din 1910 se înseria ca obiectiv de acțiune pe plan extern și apropierea de vecinii României în Peninsula Balcanică (*Consfătuirea din 23 martie — 4 aprilie 1910 a Partidului Naționalist-Democrat*, Vălenii de Munte, 1910, p. 111).

lătore pericolul existent — permanenta imixtiune a marilor puteri europene, nu numai a celor limitrofe, în treburile acestei părți a continentului.

În ultimele decenii ale veacului trecut, „ideea confederațiunii“ era socotită de socialiștii români ca „singura practică și singura care să poată asigura viitorul peninsulei“⁴⁴. Într-un manifest din 1891 al Partidei muncitorilor se înscrisa ca o cerere politică : „Confederația carpato-balcanică, pentru a garanta libera dezvoltare a popoarelor din această regiune“⁴⁵. Dezbaterea largă a proiectului de program al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, dat publicității la începutul lunii decembrie 1892, a prilejuit precizări ale poziției socialiste în legătură cu politica externă a țării, cu perspectivele colaborării balcanice. Proiectul conținea, ca punct programatic : „În ceea ce privește politica externă, social-democrația română este pentru confederațiunea balcanică“⁴⁶. Diferite luări de poziție au apreciat că, în acel moment, confederația balcanică — socotită ca cel mai nimerit mijloc pentru păstrarea și consolidarea neatârării statului român — era un obiectiv mai îndepărtat de atins. Se aveau în vedere : situația României înconjurată de imperiile austro-ungar și țarist, care se aflau în tabere diferite ; alianța țării noastre cu Puterile Centrale ; influența și amestecul marilor puteri în această zonă sensibilă a Europei, ce determinau orientări divergente pe plan extern ale statelor balcanice. Dominantă era ideea că, „În ceea ce privește politica externă, social-democrația română, pînă la formarea unei confederațiuni balcanice îndeajuns de puternice, este pentru alăturarea României pe lîngă Puterile Centrale“⁴⁷. Drept urmare, prevederea inițială a unei confederații balcanice nu a mai figurat în programul partidului adoptat la Congresul socialist din anul 1893.

La debutul veacului al XX-lea, în împrejurările manifestării crescînde a contradicțiilor imperialiste cu adresă nemijlocită și la sud-estul european, partidul clasei noastre muncitoare s-a afirmat ca unul dintre cei mai activi susținători ai realizării unei colaborări a partidelor socialiste din Balcani, care să permită abordarea teoretică în comun a problemelor ce interesau popoarele pe care le reprezentau. Astfel, cu prilejul Congresului socialist internațional de la Stuttgart (1907), la o întrunire comună a reprezentanților partidelor socialiste din România, Bulgaria (ambele fracțiuni — „strîmții“ și „largii“) și Serbia, s-a hotărît convocarea unei cît mai apropiate conferințe la Belgrad sau București⁴⁸. Ea a avut loc în 25 decembrie 1909, la Belgrad. Au lipsit socialiștii „largi“ din Bulgaria și delegații Federației socialiste din Salonic ; socialiștii români au fost reprezentați de un membru al Partidului socialist din Serbia, dr. Coșanin, profesor la Universitatea din Belgrad. Această primă Conferință interbalcanică „a proclamat principiul solidarității de interese a popoarelor balcanice și necesitatea uniunii lor într-o grupare politică unică, o republică balcanică, atît în vederea intereselor interne, cît și pentru *apărarea intereselor lor de state independente*“ (subl ns.)⁴⁹. În rezoluția adoptată s-a relevat că o alianță balcanică este necesară „ca mijloc de apărare împotriva

⁴⁴ „Drepturile omului“, anul I, nr. 208 din 22 octombrie 1885.

⁴⁵ „Munca“, anul II, nr. 3 din 10 martie 1891.

⁴⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 23.

⁴⁷ „Munca“, anul IV, nr. 5 din 21 martie 1893.

⁴⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 181.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 722.

politicii de expansiune economică și teritorială a imperialismului cotropitor“⁵⁰.

Concomitent cu eforturile făcute pentru continuarea dezbaterilor socialiste asupra problemelor comune de natură externă privind statele din sud-estul Europei *, partidul clasei noastre muncitoare s-a pronunțat constant — așa cum a făcut-o la Congresul socialist internațional de la Copenhaga (1910) — pentru „înțelegerea pașnică a popoarelor din Balcani“. La 5 octombrie 1911 a fost convocată la Belgrad o Conferință preliminară a social-democrației din Balcani, la care au luat parte delegați ai partidelor social-democrate din România, Serbia, Croația, Bosnia și Herțegovina, precum și ai Federației socialiste din Salonic. Conferința, după ce a apreciat „că e neapărat trebuitoare o acțiune comună a partidelor social-democrate din Balcani și, prin urmare, convocarea grabnică a celei de-a doua conferințe“, avînd în vedere „primejduirea păcii de către politica imperialistă a statelor cu regim capitalist“, s-a pronunțat pentru înfăptuirea republicii federative a statelor balcanice, „ca fiind cea mai bună garanție, și aceasta e părerea unanimă a întregii social-democrații din Balcani, pentru menținerea păcii și pentru progresul Balcanilor“⁵¹.

Din documentele amintite rezultă că socialiștii români considerau necesară o federație de republici balcanice ca mijloc de apărare împotriva expansiunii economice și teritoriale a imperialismului. Lozinca ca atare era, în genere, pusă în conexiune cu perspectiva unor mutații structurale de esență democratică în viața social-politică a fiecărei țări — ca temei pentru soluționarea problemei relațiilor între națiunile din Balcani —, cu interesele proletariatului, cu înlăturarea asupririi din partea statelor imperialiste și a manipulării de către ele a statelor din zona sud-est europeană. Foarte clar a fost exprimată această poziție la Congresul socialiștilor români din 1912, arătîndu-se că partidul clasei muncitoare trebuie să lupte „și pentru realizarea Confederației balcanice, care singură va putea opune o rezistență eficace tendințelor de cucerire ale Austriei și Rusiei“⁵².

Grija neslăbită pentru susținerea mișcării de eliberare a românilor din teritoriile crotopite, pentru interesele majore ale țării, amenințate, ca și a celorlalte state din regiune, de politica marilor puteri, a determinat partidul clasei muncitoare din România să se ridice, în timpul crizei balcanice, împotriva căii războinice de soluționare a problemelor, calificînd-o — pe linia dominantă în mișcarea socialistă internațională — ca o cale străină de interesele națiunilor din Balcani, militînd pentru frăția și buna vecinătate a popoarelor. Astfel, s-a relevat în mod insistent pericolele la care se pot aștepta țările mici din partea marilor puteri. „România muncitoare“ scria, în acest sens, la 23 septembrie 1912 : „Austria și Rusia, în fața

⁵⁰ C. Racovski, *Republica Federativă Balcanică*, Cercul de editură socialistă, București, 1915, p. 31.

* Din cauza neînțelegerilor dintre socialiștii bulgari, o a doua conferință interbalcanică s-a amînat mereu. Fracțiunea „strîmților“ a cerut ca de la aceasta să fie excluși „largii“, condiție pe care nu au primit-o socialiștii români și sîrbi, atîta timp cît fracțiunea „largilor“ era admisă printre partidele afiliate la Biroul Socialist Internațional. S-au mai făcut încercări în același sens în timpul Congresului socialist internațional de la Copenhaga (1910), ca și în august 1911, cînd Partidul Social-Democrat din România a propus ca întîlnirea să aibă loc la București, fără succes însă, datorită opoziției „strîmților“.

⁵¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 245—246.

⁵² *Dezbaterile celui de-al doilea Congres al Partidului social-democrat și al patrula al Uniunii sindicatelor*, Cercul de editură socialistă, București, 1912, p. 9.

uniunii militare a statelor balcanice contra Turciei, văzînd amenințate serios visurile imperialiste de cucerire a Salonicului și a Constantinopolului, au mobilizat... și pîndesc din umbră pentru ca, la momentul cînd focul va fi aprins, să intervină pentru a pacifica Peninsula Balcanică și a fura iarăși pămînturi străine“; iar la 27 septembrie 1912 remarcă din nou că, pe de o parte, Austro-Ungaria „trage cu coada ochiului spre Salonic, dorește un război, un conflict ca să poată mătura Turcia din Europa, ca să poată... ajunge prin Turcia la Marea Mediterană“, iar pe de altă parte, Rusia țaristă „trage sforile pentru a strica echilibrul balcanic, pentru a slăbi Turcia, căci și dînsa vrea să mai înghită ceva de acolo“. Așa cum arăta V. I. Lenin, în legătură cu izbucnirea primului război balcanic, „Toate țările europene vor să participe la evenimentele din Balcani. Toți cer «reforme» și chiar «libertatea slavilor». În realitate însă Rusia vrea să smulgă Turciei o parte din teritoriul ei asiatic și să ocupe Bosforul. Austria rîvnește Salonicul, Italia urmărește să cotopească Albania, Anglia vrea să înhațe Arabia, iar Germania — Anatolia“⁵³.

Documente ale partidului clasei noastre muncitoare din această vreme atestă că militanții săi au înțeles esența evenimentelor declanșate în peninsula de popoarele însetate de libertate. „Dejucînd planurile statelor mari, bătîndu-și joc de declamațiile pacifice, cînd inconștiente, cînd ipocrite, ale marilor diplomați — nota organul socialist central —, Bulgaria, Serbia, Grecia au aprins astăzi focul în Balcani“⁵⁴. Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea că în unele materiale propagandistice ale partidului și-au făcut loc și exagerări, datorate necunoașterii sau abordării mecanice a realităților istorice concrete ce defineau structurile economice, sociale și politice ale țărilor din această zonă a Europei, ale căror popoare se aflau — așa cum sublinia V. I. Lenin — în fața sarcinii istorice „de a-și crea state naționale unificate“⁵⁵; de asemenea, ele și-au avut izvorul în ideile și tezele pacifist-utopice care erau vehiculate în mișcarea muncitorească internațională, ca și în preluarea necritică a aprecierilor sau intervențiilor Biroului Socialist Internațional⁵⁶.

Lupta partidului nostru pentru realizarea unei acțiuni concentrice a socialiștilor din Balcani se va materializa prin convocarea, la București,

⁵³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 22, Editura politică, București, 1963, p. 148.

⁵⁴ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 75 din 27 septembrie 1912.

⁵⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 23, Editura politică, București, 1964, p. 39.

Și tot Lenin scria, după victoria popoarelor din sud-estul Europei: „Lozinca — Balcanii — popoarelor balcanice — a fost deja realizată“ (V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 22, p. 169).

⁵⁶ De pildă, în vara anului 1912, dată fiind situația încordată din Balcani, socialiștii sîrbi au luat o nouă inițiativă pentru realizarea unei întâlniri a partidelor direct interesate. În acel moment a intervenit Biroul Socialist Internațional, care, peste capul partidelor, a dat mandat delegatului român în B.S.I. — dr. C. Racovski — de a organiza conferința la Constantinopol. El a reușit să mai convoace la această reuniune doar reprezentanți ai celor două fracțiuni socialiste armene și unul al Federației socialiste din Salonic. Rodul reuniunii (de fapt al intervenției B.S.I.) a fost manifestul contra războiului balcanic — care a fost publicat și de Comitetul executiv al P.S.D. din România la 30 septembrie 1912 —, menit să condamne, în fond, acțiunea justă de eliberare a popoarelor balcanice. De asemenea, la Congresul socialist internațional de la Basel (1912), deși socialiștii români au prezentat un memoriu în care au schițat situația politică și socială din țările balcanice, exprimînd necesitatea unei abordări atente a realităților specifice din zonă, congresul, la insistența marilor partide occidentale, a adoptat un manifest potrivit căruia, „criza balcanică, care a pricinuit deja pînă astăzi atîtea grozăvii, ar fi, de ar continua, cea mai îngrozitoare primejdie pentru civilizație și pentru proletariat“ (Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 691, fila 5).

în plin război mondial, a celei de-a doua Conferințe interbalcanice (6—8 iulie 1915). Au participat, alături de P.S.D. din România, delegați ai social-democrației din Bulgaria („strîmții) și Grecia ; socialiștii sîrbi, care nu au putut participa, au aderat la hotărîrile adoptate.

Conferința, ținînd seama de împrejurările internaționale, a declarat, „că singura formă de uniune între popoarele balcanice care poate asigura înțelegerea și pacea trainică este republica federativă a Balcanilor, avînd la baza ei un regim complet democratic, care ar recunoaște și garanta reala și absoluta egalitate politică, civilă, culturală a tuturor naționalităților balcanice, fără deosebire de rasă, religie și limbă, avînd ca organ comun un parlament ales prin votul universal, egal, direct și secret, avînd reprezentarea proporțională, referendum, *self-governement* (guvernare autonomă — *n.n.*), avînd ca mijloc de apărare milițiile naționale”⁵⁷. Socialiștii români nu înțelegeau „topirea” națiunilor din Balcani într-un tot, ștergerea individualității lor statale, aceasta rezultînd atît din referirea la *self-governement* și la milițiile naționale, cît și din faptul că, printre argumentele citate în favoarea federației, documentul înscrisa și pe acela că „independența și însăși existența politică a statelor balcanice sînt compromise pentru totdeauna dacă ele nu-și unesc forțele și mijloacele pentru un scop comun de apărare, progres, civilizație și pace”⁵⁸.

Cursul istoriei a demonstrat că formula federației a fost prea categorică, că țările Europei de sud-est s-au dezvoltat ca state de sine stătătoare, găsind, deseori, alte forme de colaborare și cooperare între ele, în numele independenței naționale, al progresului și păcii. Această lozincă a reflectat, în schimb, căutările gîndirii noastre socialiste, interesate în mod deosebit de problemele politicii externe ale țării, în vederea asigurării colaborării democratice a statelor balcanice, grija sa neslăbită pentru apărarea și consolidarea independenței statului român. Tocmai pentru că au privit cu simț patriotic situația României în raporturile internaționale, socialiștii, deși s-au pronunțat pentru realizarea unei alianțe politice și militare a statelor balcanice, nu au susținut — pînă la intrarea țării în războiul drept de reîntregire — părăsirea, ruperea alianței cu Puterile Centrale, ceea ce ar fi însemnat izolarea României pe scena vieții internaționale. Astfel, în 1913, C. Dobrogeanu-Gherea scria : „Un alt element fundamental al politicii noastre externe e înțelegerea cu Austria”, și aceasta nu în sensul de a o urma în „aventurile ei de expansiune imperialistă”, ci „obiectul înțelegerii trebuie să fie clar și hotărît : Austria ne garantează puțința unei dezvoltări pașnice și liniștite, după cum și noi, în marginile puterilor noastre, îi garantăm ei același lucru”⁵⁹.

Continua agravare a contradicțiilor dintre puterile imperialiste, deteriorarea situației internaționale în direcția unei conflagrații mondiale, la debutul celui de-al doilea deceniu al veacului nostru, primejdiile care planau asupra țării au determinat partidul clasei muncitoare să-și expună din nou poziția cu privire la politica externă a statului român. Pe baza analizei rădăcinilor sociale, economice și politice ale războaielor, care căpătaseră, în noile condiții istorice, un acut caracter imperialist de jaf și cotropire, gîndirea socialistă românească a ajuns la convingerea că o politică de neutralitate și pace, în acest nod de contradicții care măcinau marile puteri, era singura ce corespundea intereselor reale ale țării. Pacea,

⁵⁷ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915. p. 851.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Constantin Dobrogeanu-Gherea, Opere complete, vol. 5, p. 106.

menționa Al. Dobrogeanu-Gherea, este „bunul suprem de care are absolută nevoie țara noastră pentru dezvoltarea ei nestînjinită”⁶⁰, neutralitatea completă, ca un corolar firesc, față de conflictele aflate în desfășurare pe scena europeană, fiind ridicată la grad de axiomă politică. Idealul de pace afirmat cu vigoare de gîndirea socialistă se înscria pe coordonatele dintotdeauna ale mersului prin vremuri al poporului nostru, popor care s-a manifestat în istoria lumii prin virtuțile sale constructive, prin spiritul său pașnic, printr-o dorință mereu exprimată de înțelegere și colaborare cu alte țări și popoare. Iată de ce M. Gh. Bujor scria că toate războaiele purtate de români au fost „războaie de defensivă, de apărare a solului și neatrînării împotriva năvălitorilor din afară”⁶¹. Dat fiind acest trecut, care a impus strămoșilor să se ridice, în repetate rînduri, la luptă pentru a-și apăra însuși dreptul la existență primejduit de expansionismul unor mari puteri, reprezentanții muncitorimii române s-au declarat pentru apărarea, cu arma în mînă, a libertății țării. „Cînd viața României, ca stat neatîrnat, ar fi amenințată — scria I. Nădejde —, socialiștii români și-ar face datoria, dîndu-și viața pentru patria lor”⁶². În același spirit, militanții partidului declarau : „Noi înțelegem că atunci cînd vom fi atacați de un alt stat să ne apărăm... libertățile ce ni le-am cîștigat”, să apărăm „propria independență și teritoriul nostru”⁶³ căci, „dacă noi am împiedica războiul defensiv... ar însemna să deschidem granițele țării pentru cucerirea externă”, deoarece „e de datoria și dreptul fiecărei țări de a se apăra contra oricărei tentative de violență din afară, e datoria tuturor românilor să apere relativa libertate și integritate a țării”⁶⁴. Sintetizînd această poziție de principiu a partidului clasei noastre muncitoare, „Viitorul social” afirma că mișcarea socialistă, „în concordanță cu concepția și tactica ei, e împotriva războaielor de cîmpire, de acaparare..., de jaf și exploatare”, situîndu-se „de partea altor războaie : războaiele de liberare, războaiele cîmpirilor împotriva cîmpitorilor”⁶⁵.

Pe aceste temeuri, încă de la declanșarea primei conflagrații mondiale, socialiștii români au apreciat în mod realist cauzele și caracterul războiului. În raportul Comitetului Executiv al partidului prezentat Congresului socialist extraordinar din 10 august 1914 se arăta : „concurența colonială între Anglia și Germania, alianța nenaturală a Imperiului țarist cu Republica Franceză, alianță bazată pe interesele materiale capitaliste..., alianța încheiată pe minciuna patriotică de revanșă a panslavismului în Peninsula Balcanică, visul secular al Rusiei ; militarismul crescînd al Germaniei nu putea merge la infinit ; supraproducția tunurilor Krupp trebuia să se termine ; alcătuirea capitalistă a Austriei nu putea merge înainte cu veșnica concurență a naționalităților ce o compun. Și atunci asistăm la spectacolul prezis... [la] război”⁶⁶. C. Dobrogeanu-Gherea releva, în același sens : „Războiul acesta e în primul rînd urmarea politicii imperialiste pentru stăpînirea economică a lumii pe care puterile mari capi-

⁶⁰ „România muncitoare”, anul VIII, nr. 96 din 9 decembrie 1912.

⁶¹ M. Gh. Bujor, *Războiul european și social-democrația*, Cercul de editură socialistă, București, 1914, p. 11.

⁶² „Evenimentul literar”, anul I, nr. 24 din 30 mai 1894.

⁶³ „România muncitoare”, anul VIII, nr. 77 din 4 octombrie 1912 ; *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 431.

⁶⁴ „România muncitoare”, anul VIII, nr. 76 din 30 septembrie 1912 ; *Antimilitarismul*, Cercul de editură socialistă, București, 1912, p. 50—51.

⁶⁵ „Viitorul social”, anul II, nr. 3—4, mai—iunie 1913, p. 143.

⁶⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 804.

taliste o urmează de zeci de ani. Această politică imperialistă domină întreaga viață politico-socială a marilor țări civilizate⁶⁷. Prin aceste luări de poziție, prin manifestațiile organizate împotriva măcelului imperialist la scară mondială, prin inițierea unor acțiuni internaționale socialiste în vederea curmării războiului, mișcarea muncitorească din România și-a demonstrat consecvența față de hotărârile adoptate de congresele socialiste internaționale de la Stuttgart, Copenhaga și Basel.

În același timp, înfățișând opiniei publice primejdia ce plana asupra țării, datorită faptului că în jurul hotarelor României cele două imperii absolutiste — habsburgic și țarist — intraseră în flăcările războiului imperialist, P.S.D. din România a subliniat importanța deosebită pentru destinele poporului român a adoptării unei politici de neutralitate. Congresul extraordinar al partidului, arătând că, în acest conflict pustiitor, statele mici erau destinate să servească drept compensații în slujba statelor mari beligerante, a susținut că, în acele momente, „singura politică compatibilă cu interesele vitale ale țării este neutralitatea sinceră și definitivă, pentru a cărei menținere muncitorimea română se va lupta chiar cu prețul singelui său, apărînd integritatea teritorială a țării împotriva oricărei încercări de violare”⁶⁸ (subl. ns.).

Susținerea de către partidul clasei muncitoare a neutralității izvora din analiza condițiilor create României prin izbucnirea războiului imperialist, manifestare evidentă a politicii cotropitoare a marilor puteri imperialiste, împotriva căreia se pronunța cu hotărîre. Socialiștii români păstrau astfel vii în memorie aprecierile fundamentale ale lui F. Engels, care, încă în 1888, arătase, în scrisoarea adresată lui I. Nădejde, directorul revistei marxiste „Contemporanul”, că, atîta timp cît vor exista cele două mari imperii absolutiste, Rusia țaristă și Austro-Ungaria, problema românilor, ca și a celorlalte popoare asuprite, nu putea fi rezolvată, că înfrîngerea uneia dintre aceste mari puteri și victoria celeilalte constituia un permanent pericol pentru însăși ființa statului român, că „în asemenea luptă n-am putea să ținem cu vreunul din luptători; dimpotrivă, le-am dori să fie cu toții bătuți dacă s-ar putea”⁶⁹. „Ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuie să urmeze țara se impune a fi — relevau socialiștii — o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate cată o țară mică să se strecoare în dezvoltarea ei printre cei mari, puternici și hrăpăreți, pînă la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neîmpedicată a fiecărei națiuni în marginile ei etnice”⁷⁰. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît cele două mari puteri, aflate în tabere vrăjmașe, dețineau fiecare importante teritorii românești. Militanții partidului clasei muncitoare, acționînd pentru făurirea statului național unitar român, nu legau înfăptuirea acestui act măreț de jocul politic, diplomatic și militar al marilor puteri, ci apreciau că desăvîrșirea unității statale va fi rodul luptei naționale eliberatoare a tuturor românilor. Desfășurarea evenimentelor a dovedit justetea de principiu a punctului de vedere socialist, întregirea națională nefiînd darul dezinteresat al bunăvoinței vreunor mari puteri, ci rodul eforturilor și sacrificiilor, al luptei comune a întregului popor român.

⁶⁷ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 5, p. 252.

⁶⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 811.

⁶⁹ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 190.

⁷⁰ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 5, p. 192—193.

Poziția mișcării socialiste a fost, propriu-zis — în anii 1914—1916 —, în consens cu aceea a guvernului țării, care a decis declararea neutralității armate a României, hotărîre ce a reprezentat un succes al politicii naționale. Această atitudine nu a însemnat însă nici pe departe rigiditate sau imobilism politic. În 1916, cînd armata română a trecut Carpații și s-a pus problema poziției clasei muncitoare față de lupta pentru desăvîrșirea statului național unitar, Comitetul Executiv al P.S.D.R. s-a plasat pe poziția sprijinirii hotărîte a acțiunii de eliberare a pămînturilor românești aflate sub stăpînire străină. În cadrul luptelor eliberatoare, purtate în anii grei ai războiului drept de reîntregire națională, proletariatul, mișcarea muncitorească și-au dovedit în mod plenar, prin eroism și jertfe, dragostea față de patrie, dorința fierbinte și hotărîrea de neînfînt pentru făurirea statului național unitar român ⁷¹.

Izbinzile istorice din anul 1918 poartă în ele contribuția întregului nostru popor, a tuturor claselor sociale și forțelor politice românești. În primele rînduri ale luptărilor pentru cauza națională s-au aflat clasa muncitoare și organizațiile sale revoluționare. Rolul lor s-a manifestat plenar în organismele de conducere a luptei de eliberare și unitate, în mobilizarea maselor la viguroase acțiuni cu conținut național-revoluționar, în influența exercitată asupra programelor politice adoptate de marile adunări naționale. Prezență activă, mobilizatoare și catalizatoare în momentul de apoteoză de la 1 Decembrie 1918, muncitorimea, prin reprezentanții aleși în marele forum național de la Alba Iulia, ca și prin imensul număr de participanți aflați pe Cîmpul lui Horea, și-a pus semnătura pe *Rezoluția* de unire, în care figurau principiile fundamentale ce urmau să stea la baza statului național unitar român. Între acestea, alături de marile reforme economice și politice ce trebuiau să dea o nouă vigoare României reîntregite, figurau și principii sacre privind pacea și înțelegerea între popoare. Dînd glas voinței întregului popor român, Marea Adunare Națională, prin istorica Declarație de unire, „salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate” și își manifestă convingerea că, după încheierea păcii, trebuie ca „dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale” ⁷². Sînt idei ce vin din adîncul istoriei noastre și care au stat și stau, în continuare, drept mărturie elocvente ale gîndului și faptelor românilor, fiind susținute cu tărie și promovate cu consecvență și de mișcarea noastră muncitorească, de partidul ei politic revoluționar de la începuturile existenței lui.

⁷¹ Vezi, pe larg : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 495—521.

⁷² *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. Acte și documente*, p. 11.

LUPTA ROMÂNILOR PENTRU APĂRAREA FIINȚEI STATALE, PENTRU UNITATE ȘI LIBERTATE NAȚIONALĂ ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

ION ILINCIOIU

Epoca pe care o avem în vedere în cuprinsul acestui studiu s-a înscris, în paginile zbuciumatei istorii a poporului român, ca una dintre perioadele cele mai frământate, tulburătoare, bogate și pline de conținut, atât prin multitudinea evenimentelor și actelor istorice care au avut loc, cât și prin urmările acestora asupra destinului națiunii române. Nici un deceniu al acestui secol și jumătate nu s-a consumat fără a lăsa urme adânci în viața economică, politică și socială a poporului român. Aceasta a fost perioada de timp în care, pe pământul românesc, începe și se derulează procesul de descompunere a modului de producție feudal, își fac apariția și se dezvoltă relațiile de producție capitaliste și noile clase sociale — proletariatul și burghezia —, în care se instaurează și se menține, vreme de unsprezece decenii, regimul fanariot, se organizează și se intensifică, culminând cu revoluțiile de la 1821 și 1848—1849, lupta poporului român pentru realizarea marilor sale aspirații : *Unirea, prin refacerea vechii Dacii și Independența națională deplină*. A fost acest secol și jumătate o perioadă eroică în viața poporului român, presărată cu jertfe și suferințe, cu dureroase rășluri teritoriale, cu privațiuni și zeci de ani de ocupații militare străine, dar a fost și o perioadă de continuă pregătire pe diverse planuri și de concepere a marilor programe naționale care vor conduce poporul român la împlirile istorice din anii 1859, 1877 și 1918.

Înfrângerea armatelor otomane, în 1683, în împrejurimile Vienei, a determinat, în perioada următoare, începutul declinului Imperiului otoman, marcând o sensibilă modificare a situației politice din Europa. La scurt timp după aceasta, treptat, Principatele române vor intra în centrul intereselor politice coteropitoare, anexioniste ale celor trei imperii vecine — Austria habsburgică, Poarta otomană și Rusia țaristă.

Începând cu cel de-al doilea deceniu al veacului al XVIII-lea, Rusia țaristă și Austria habsburgică deschid lungul și durerosul șir al confruntărilor militare cu Poarta, războaie ale căror operațiuni s-au desfășurat parțial sau aproape în totalitatea lor pe pământul românesc. În perioada 1711—1848, între Rusia aliată cu Austria, între Rusia sau Austria și Im-

periul otoman au avut loc 7 războaie, a căror durată a totalizat aproape 27 de ani. În toată această perioadă, Principatele române au fost supuse de 9 ori unui regim de ocupație străină, care a însumat aproape 37 de ani.

În pofida vechilor angajamente asumate, de-a lungul timpului, prin binecunoscutele Capitulații, Poarta, puterea suzerană, ținea aservirea totală, din punct de vedere economic și politic, a celor două Principate. În anul 1711, în Moldova, și în 1716, în Țara Românească, Poarta a instituit domniile fanariote, regim de-a lungul căruia, deși au fost înregistrate elemente de progres, a rămas în esență anacronic, servil Imperiului otoman. În același timp, Poarta nu și-a respectat nici obligația de a apăra Principatele române de atacuri străine, nici pe acea de a le menține integritatea teritorială. Pe de altă parte, Țara Românească și Moldova, fiind sub suzeranitate otomană, nu au fost considerate de imperiile vecine ca state autonome distincte, ci ca simple provincii turcești. Datorită unei asemenea interpretări intenționat deformate a realității privind statutul politic al Principatelor române, împotriva lor s-a îndreptat acțiunea politică și militară a imperiilor vecine, având drept țel anexarea totală sau parțială, prin cucerire sau „moștenire” de la Înalta Poartă.

Prin războaiele purtate către sfârșitul veacului al XVII-lea și în tot secolul al XVIII-lea, ca și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Austria habsburgică și Rusia țaristă se vor apropia treptat de hotarele Principatelor române dunărene, extinzându-și dominația sau integrând părți mari sau mai mici din pământul românesc. După 162 de ani de suzeranitate otomană, în 1699, Transilvania va intra sub stăpânire habsburgică. La scurt timp, în 1718, Austria va încorpora încă alte două provincii românești : Banatul, de-a lungul a 200 de ani, și Oltenia, timp de 21 de ani. După războiul ruso-turc din 1768—1774, Imperiul habsburgic va anexa, în 1775, partea de nord a Moldovei, cunoscută de atunci sub numele de Bucovina, teritoriu care cuprindea vechea capitală Suceava, precum și Putna, Rădăuți, Cîmpulung. În 1812, Rusia țaristă încorporează partea dintre Prut și Nistru a Moldovei, menționată de atunci în documente sub numele de Basarabia ; Gurile Dunării și Delta marelui fluviu intrau și ele sub stăpânirea aceluiași imperiu.

Cu toate piedicile și greutatea puse în cale de puterea suzerană și de autoritățile de ocupație, poporul român a găsit forța morală necesară, moștenită de la strămoșii săi geto-daci, pentru a se opune cu energie planurilor de cîmpire și pierzanie, întreprinzînd, ori de cîte ori a fost posibil, acțiuni care vizau recucerirea autonomiei străbune, cel mai de seamă pas spre înfăptuirea țelului final — *unirea într-un singur stat neatîrnat*¹.

Din dorința de a pune capăt suzeranității otomane și de a situa Moldova în rîndul statelor independente, eruditul domnitor Dimitrie Cantemir a încheiat cu Rusia țaristă, în primăvara anului 1711, un tratat politic, prin care se recunoștea individualitatea Principatului, precum și o alianță militară. Înfîngerea oștirii țariste la Stănilești, în iulie 1711, a făcut inoperant tratatul politic al lui Cantemir. Pe parcurs, însă, de-a lungul deceniilor, forțele politice românești și-au dat seama că aspirațiile lor de a atrage Rusia țaristă de partea planurilor naționale ale poporului român erau nejustificate.

¹ Ion Popescu-Puțuri, *Marea Unire și semnificația ei istorică*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 6/1983, p. 10—11.

Cu aceleași speranțe de rostuirii noi, dacă nu se putea obține neatîr-narea deplină, cel puțin conservarea autonomiei tradiționale, aceleași forțe politice s-au adresat și au făcut propuneri Austriei habsburgice. Perspectivile deschise de evoluția evenimentelor externe prin declanșarea războiului austro-turc, în primăvara lui 1716, au determinat boierimea munteană să înainteze Curții din Viena mai multe memorii, în care se preconiza păstrarea autonomiei pe care țara o avusese și în raporturile cu Poarta, transferînd drepturile de suzeranitate asupra Austriei habsburgice. Suzeranitatea era înțeleasă ca un simplu act de formală închinare, fără ca împăratul să poată interveni în treburile interne ale Principatului, încălcîndu-i larga sa autonomie. Dar, după anexarea Olteniei, planurile Imperiului habsburgic s-au dovedit diametral opuse intereselor românilor, fapt care avea să dea naștere unui violent conflict, care a stat la baza tuturor frămîntărilor ce au avut loc de-a lungul celor două decenii de stăpînire habsburgică a Olteniei, precum și stării de nemulțumire și vădită aversiune față de habsburgii mai tîrziu, în timpul războiului ruso-austro-turc din 1735—1739, cînd trupele austriece au pătruns, iarăși, în țară, încercînd să-și reînstăpînească dominația.

Apelul forțelor politice interne la eventualul ajutor al celor două imperii a reprezentat urmarea firească a năzuinței nutrite de-a lungul timpului de poporul român de a scutura suzeranitatea otomană, ce căpăta tot mai mult accente de dominație, și de a trăi independent în țara sa suverană. Încrezătoare în dezinteresul sprijinului ce doreau să-l primească, forțele politice interne românești n-au sesizat, de la început, pericolul înlocuirii unei dominații prin alta. Tîrziu, la începutul secolului al XIX-lea, acest lucru, de o deosebită gravitate, avea să li-l spună forțelor politice românești înșiși miniștrii Imperiului otoman, puterea suzerană. Sînt edificatoare, în acest sens, cuvintele unui diplomat otoman adresate românilor și reproduse cu fidelitate de un contemporan al evenimentelor : „Noi știm că voiți a fi independenți, zicea acum cîțiva ani un ministru al Porții, o înțelegem și nu putem, nici nu avem interes a ne împotrivi acestei tendinți ; dar nu înțelegem nerăbdarea voastră. Știți și sînteți siguri că aveți să fiți independenți, de ce dar să nu voiți să așteptați timpul favorabil, ca atunci cînd veți rupe legăturile ce aveți cu noi să o faceți în condiții bune pentru voi și pentru noi ? Ca nu deslipindu-vă de noi să deveniți prada vreunei alte puteri. Noi nu putem și nu căutăm să facem cuceriri ; dacă nu am putut-o face în alte vremuri, nu astăzi putem cugeta a face din România un pašalic. Ceea ce nu voim și nu trebuie să voiți nici voi este : să nu cădeți în mîinile unei puteri de care ne temem și noi și voi”².

Menținînd trează conștiința unității poporului, încrederea în viitorul patriei unite și independente, folosind rivalitățile dintre marile puteri înconjurătoare, forțele înaintate ale națiunii române și întregul popor român au știut să facă auzite și au luptat pentru realizarea aspirațiilor lor celor mai arzătoare. În vederea ducerii la bun sfîrșit a acestei misiuni istorice, ele n-au pierdut nici o ocazie favorabilă, prezentînd, ori de cîte ori împrejurările istorice le-au permis, programe politice bine încheiate, ale căror elemente pun în lumină interesul acestor forțe pentru dezvoltarea liberă a națiunii române. Numai în intervalul 1769—1830 românii au formulat 209 proiecte de reformă, dintre care 10 revendicau

independența, iar celelalte, aproape în totalitate, întărirea autonomiei, vindicând ca țel final tot neatrănarea³. Încă în timpul războiului din 1716—1718, boierimea munteană a întreprins, cum s-a menționat, mai multe demersuri, care aveau în vedere recăpătarea vechilor drepturi ale țării. Apoi, la congresele de pace de la Focșani, din iulie 1772, Kuciuk Kainargi, din august 1774, și Șistov, din august 1791, delegații ale boierilor moldoveni și munteni au prezentat memorii în care se cerea Imperiului otoman să recunoască vechile angajamente asumate față de țările române⁴. Afirmînd și susținînd cu demnitate drepturile țării cucerite de străbuni, trimisul Țării Românești la Congresul de pace de la Șistov declara, cu energică hotărîre, reprezentantului Prusiei, care găsisese cu cale a aprecia că soarta Principatelor române depinde de hotărîrile puterilor europene, că : „Țara românilor este o țară liberă, ea își are drepturile sale ; și acei ce vor voi a le disprețui sau a le silui noi îi vom numi și pe dinșii tirani și îi vom urî ca și pe turci... Nu uita, domnule, că Țara Românească, în vreme de trei veacuri, s-a luptat cu turcii, pe cînd Turcia era în temeiul puterii sale și cînd ea făcea să tremure Europa. Silită de împrejurări forțate, Țara Românească trebui în urmă să se plece, să se recunoască sub protectoratul Turciei, iar nici o dată a-i fi roabă”⁵.

În epoca modernă, începînd chiar cu zorile ei, odată cu apariția și dezvoltarea relațiilor capitaliste, aspirația românilor de a se uni într-un singur stat național unitar și neatrănat a devenit un scop politic al tuturor forțelor românești. Însuși progresul economic al societății românești a fost stimulat și impulsionat în această epocă de adîncirea elementelor de unitate materială și spirituală, de limbă și cultură ale românilor. Este semnificativ faptul că relațiile economice, politice, culturale și în alte domenii între românii de pe ambele versante ale Carpaților s-au adîncit și amplificat. Cărțile și publicațiile românești din Brașov, Sibiu, Iași, Suceava, București, Tîrgoviște pătrund în toate părțile locuite de români, legînd cu noi elemente milenarele structuri intime proprii poporului român. Ideea unității poporului român pe teritoriul vechii Dacii este dezvoltată pe planuri superioare de stolnicul C. Cantacuzino în lucrarea sa *Istoria Țării Românești*, de domnitorul-cărturar al Moldovei Dimitrie Cantemir în întreaga sa operă de excepție și îndeosebi în lucrarea *Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor*, în care se evidențiază concepția politică a autorului despre unitatea neamului și pămîntului românesc, „care apoi s-au împărțit în Moldova, [Țara] Muntenească și Ardealul”⁶.

Reformele economice, cu adîncile lor implicații sociale și politice, înfăptuite în 1746 și 1749 de domnitorul Constantin Mavrocordat în Țara Românească și, respectiv, în Moldova, reprezintă și ele mărturii elocvente pe linia unității. Stemele unite ale Moldovei și Țării Românești, care încep a figura pe blazoanele unor domnitori, pe steaguri, pe paginile de titlu ale unor lucrări evidențiază ideea unității românilor, idee care, astfel, capătă un conținut militant. Domniile repetate ale unora dintre membrii familiilor domnitoare, atît în Moldova, cît și în Țara Româ-

³ Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internațională*, Editura Junimea, Iași, 1975, p. 30.

⁴ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. 1, București, 1891, p. 13—17 ; „Convorbiri literare”, nr. 12 din 1 decembrie 1901, p. 1130—1131.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. 3, București, 1893, p. 321.

⁶ Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor*, București, 1901, p. 13.

nească * au contribuit, într-o măsură însemnată, nu numai la apropierea structurilor economico-sociale și politice din cele două principate surori, ci și la viitoarea lor unire, prin măsurile reformatoare pe care le-au întreprins.

În timpul războiului austro-ruso—turc din 1787—1792, ale cărui operațiuni s-au desfășurat în bună măsură și pe pământul românesc, poporul român s-a ridicat cu arma în mână pentru apărarea țării și, sub conducerea domnitorului Nicolae Mavrogheni, a dat o seamă de puternice lovituri mai ales cotropitorilor habsburgi. Încă înainte de pătrunderea pe teritoriul țării a trupelor habsburgice, domnitorul a ordonat supravegherea frontierei cu Transilvania, apoi a organizat oștirea de țară, „precum au fost în vechime”⁷, dotînd-o cu cele necesare, iar artileriștilor dîndu-le tunurile ce se aflau deja în țară, precum și cele ce i le trimisese Poarta. În februarie 1788, Nicolae Mavrogheni se adresează, printr-un manifest, „tuturor locuitorilor țării de prin toate satele și orașele”, cerîndu-le ca, în cazul în care țara ar fi atacată, să vină în ajutorul armatei „și orice vrăjmaș va veni asupra-vă și să vă calce și să vă hrăpească, să săriți cu mic cu mare asupra lor, să dați fără de nici o sfială”⁸.

Fiind, desigur, pus în cunoștință de forțele politice interne și luînd el însuși act de realitatea unității de neam a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, domnitorul Nicolae Mavrogheni întreprinde, în anul 1788, o acțiune care viza, evident, reconstituirea vechii Dacii. Este fără îndoială că domnitorul întreprinde aceste acțiuni fără asentimentul puterii suzerane, Înalta Poartă, conștient de faptul că românii constituiau un popor unitar, divizat de-a lungul timpului de rivalitățile politice ale marilor puteri ce îl încojurau. În primele zile ale lunii martie 1788, după luptele însemnate date la Cîmpulung, Craiova, Tîrgu Jiu, oastea Țării Românești, reconstituită și condusă de domnitorul Nicolae Mavrogheni, izgonește din țară, cu mari pierderi, trupele habsburgice, urmărindu-le pînă în munți și trecînd apoi în Transilvania. Cu acest prilej, domnitorul Țării Românești adresează o proclamație locuitorilor Brașovului, către care avea intenția să se îndrepte și, implicit, tutror transilvănenilor. Telul campaniei de peste munți, arăta explicit domnitorul, nu este acela de a produce pagube unei populații nevinovate ci, dimpotrivă, de a înlesni unirea Transilvaniei cu Țara Românească. În acest sens, în proclamație se adresa tuturor transilvănenilor chemarea „să vă dați înșivă supunere... și să vă alcătuiți iarăși la acest principat de unde v-ați desghinat și vă primim cu orice legături și privileghiuri vă veți socoti înșivă a vă fi mai de folos”⁹.

În acțiunea sa de încheiere a unui stat național al tuturor românilor, Nicolae Mavrogheni face și următorii pași. Încă în aprilie 1788 el intră în Moldova, în fruntea oștirii muntene, adresînd fraților de peste Milcov o proclamație în care arăta că el știe că moldovenii sînt „de același neam cu noi” și că „Domnia mea cu nimic nu vă vom deosebi de celelalte raele (locuitori — *n.n.*) ale țării noastre, la paza și ocrotirea ce trebuie să aveți într-această vreme, ci ca un părinte și Domn... precum grijim pen-

* Constantin Mavrocordat, de pildă, a domnit, pe rînd, în ambele principate : în Moldova de 4 ori, iar în Țara Românească de 6 ori. Domnitorii din familia Racoviță au deținut tronul de cinci ori în Muntenia și de trei ori în Moldova. Tot așa, membri ai familiei Ghica au domnit de opt ori în Muntenia și de șapte ori în Moldova.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. 3, p. 119.

⁸ *Ibidem*, p. 123.

⁹ Arhivele Statului București, Condica domnească nr. XVII, fila 287.

tru locuitorii țării, așa vom griji și pentru voi, ca să nu vă primejduiți de către vrăjmași și de către nimeni”¹⁰. Dacă se are în vedere că Moldova nu avea atunci domnitor (Alexandru Ipsilanti fiind mazilit la 8/19 aprilie), se poate aprecia că, practic, din aprilie și până la sfârșitul anului 1788, Nicolae Mavrogheni a fost cîrmuitorul ambelor Principate române¹¹.

În această calitate, el organizează lupta oștilor unite ale românilor din cele două Principate pentru a stăvili pătrunderea, pe pămîntul românesc al Moldovei, a trupelor habsburgice și țariste, chemînd, în octombrie 1788, pe sătenii de dincolo de Milcov să-l urmeze, alăturîndu-se celor 40 000 de ostași ai lui, ca, împreună cu aceștia, și în frunte cu el „să-i stîngă pe vrăjmași”¹². Mai multe lupte date de oștile unite ale muntenilor și moldovenilor în Moldova au fost cîștigate de aceștia, care, astfel, se opun invadatorilor. Concomitent cu organizarea efortului de război, Mavrogheni se preocupă și ia măsuri în vederea desfășurării unei vieți economice, comerciale, juridice și administrative normale. Numește ispravnici în județele din nordul Moldovei și se îngrijește de organizarea unui sistem fiscal care să asigure încasarea regulată a dărilor de la contribuabili. Aceste acțiuni *unificatoare* ale domnitorului, duse din proprie inițiativă, fără aprobarea prealabilă sau asentimentul puterii suzerane, aveau să fie curmate în primăvara anului 1789, prin pătrunderea armatelor țariste în Moldova și sprijinirea de către acestea a trupelor habsburgice, soarta războiului, favorabilă la început forțelor turco-române, schimbîndu-se în dezavantajul acestora.

Un moment însemnat pe drumul înfăptuirii practice a ideii de unire l-a constituit lunile august 1791—ianuarie 1792. Ținînd, desigur, seama de experiența realizată de Mavrogheni și presată de desfășurarea evenimentelor, Poarta numește, în august 1791, ca domn al Țării Românești și al Moldovei de dincoace de Siret, care trebuia să fie evacuată de trupele habsburgice, ca urmare a păcii încheiate la Șistov, pe Mihai Suțu. Acesta își începe domnia printr-o seamă de măsuri care-i evidențiază intenția de a rămîne domnitorul ambelor Principate. La 25 august 1791 el numește noi ispravnici peste județe și le dă instrucțiuni în legătură cu sarcinile și modalitatea lor de comportament. Recunoaște legalitatea divanului domnesc din Roman, iar acesta, la rîndu-i, îi recunoaște oblăduirea, astfel că în documentele emise de cancelaria sa, Mihai Suțu, pe drept cuvînt, se intitula : „Voievod a toată Țara Românească și oblăduitor a ținuturilor Moldovei pînă la apa Siretului”¹³. Odată cu încheierea păcii de la Iași, la 9 ianuarie 1792, și venirea pe tronul Moldovei a domnitorului Alexandru Moruzi, unirea administrativă a Țării Românești și a unei părți din Moldova sub sceptrul domnitorului Suțu a încetat.

În ultimii ani ai veacului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, ideea unirii românilor în cadrul unui stat național avea să frămînte și să inspire, în continuare, toate planurile forțelor politice interne, devenind și un subiect din ce în ce mai abordat de diplomația europeană. Sesizînd preocupările Franței față de evenimentele ce se desfășurau în sud-estul Europei, al căror curs defavorabil Porții ar fi putut modifica echilibrul politic și militar al Europei, antrenînd în vîl-

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. 3, p. 168.

¹¹ Vezi : *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române (1859)*, Editura politică, București, 1979, p. 20—22.

¹² Arhivele Statului București, Condica domnească nr. XVII, fila 344 verso.

¹³ *Loc. cit.*, Condica domnească nr. XX, fila 23.

toarea lor destinul politic al Principatelor române, o deputație a românilor, sosită special în acest scop la Paris, propune primului consul, viitorul împărat Napoleon I, ca Moldova și Țara Românească „să se constituie într-un stat independent sub protecția Franței“. Napoleon, însă, vizînd în acel timp realizarea altor planuri politice, avea să răspundă propunerii românești că era prea devreme pentru a întreprinde o astfel de acțiune, dar că se va gîndi în viitor la aceasta ¹⁴.

În aceeași perioadă s-a desfășurat revoluția din 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, care a evidențiat un anume aspect ce a produs derută și panică în rîndul nobilimii și ale autorităților de stat. Revoluția a împletit, de-a lungul întregii sale desfășurări, revendicările de factură socială cu cele de ordin național, fapt receptat imediat de contemporani, care i-au atribuit lui Horea, gîndul realcătuirii Daciei, prin reunirea Transilvaniei cu Principatele române de la sud și răsărit de Carpați. Din Moldova și Țara Românească, Horea a cerut sprijin, iar în rîndurile participanților la revoluție se vorbea despre venirea unor efective însemnate de frați de peste munți în ajutorul lor. Ecoul și solidaritatea între români confirmă conștiința apartenenței la aceeași națiune și dorința poporului român de a se elibera și de a renaște vechea Dacie. Nu întîmplător, desigur, au fost emise medalii cu efigia conducătorului revoluției, purtînd inscripția „Horia rex Daciae“ ¹⁵.

În climatul de intensă efervescență socială și de continuă consolidare a conștiinței naționale, mișcarea pentru emanciparea românilor cunoaște impulsuri noi, vitalizatoare, prin acțiunea desfășurată de mișcarea cultural-politică intrată în istoria neamului sub numele de *Școala ardeleană*, precum și prin actul cu caracter social-politic concretizat, în 1791, în programul politic al românilor din Transilvania, cunoscutul *Supplex Libellus Valachorum*.

Punînd în lumină comunitatea de origine a tuturor românilor, militanții Școlii ardelenene au susținut cu vigoare și au demonstrat unitatea poporului român, despărțit peste voința sa în mai multe formațiuni politice. Ion Budai-Deleanu, referindu-se la unitatea poporului român de pe ambele versante ale Carpaților scria: „Am găsit cu cale a-mi întinde vorbirea și la regiunile învecinate..., precum și la România (Țara Românească — *n.n.*) și Moldova, pentru că, de una parte, aceste provincii formau Dacia veche, iar de alta, așa se aseamănă între sine, încît parcă formează o singură țară și că sînt menite pentru un singur popor și pentru o singură domnie“ ¹⁶. Gh. Șincai scria despre românii „care sînt despărțiți și lățiți..., cît nici o țară sau două, ci mai multe au, le oblăduiesc, precum este Moldova și Țara Românească, sau le locuiesc de sine... sau împreună cu alte neamuri, precum sînt Ardealul, Banatul, Maramureșul“ ¹⁷. Iar Petru Maior arăta că „nemărginita mulțime a românilor cîtă este... în Banat, în Maramureș, în Ardeal și Țara Românească“ este unitară ¹⁸.

La rîndul său, *Supplex-ul*, operă colectivă a unor însemnate personalități ale epocii, ca act politic reprezentativ prin care românii din

¹⁴ N. Iorga, *Din propaganda în Apus pentru Unirea Principatelor*, în „Revista istorică“, nr. 1—3, ianuarie—martie 1923, p. 1—2.

¹⁵ Constantin Corbu, *Revoluția de la 1784 — eveniment de seamă în istoria luptei revoluționare din țara noastră*, în „Anale de istorie“, anul XXX, nr. 5/1984, p. 74—85.

¹⁶ *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române (1859)*, p. 31.

¹⁷ Gh. Șincai, *Povățuire către economia de cîmp*.

¹⁸ N. Iorga, *Contribuții la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea*, București, 1905, p. 116.

Transilvania și-au formulat revendicările lor naționale, a produs un ecou adânc în conștiințele elementelor înaintate ale românilor de la est și sud de Carpați, care în perioada următoare își vor contopi eforturile pentru realizarea țelului național comun.

Dincoace de munți, în Principatele dunărene, planurile alcătuite și acțiunile politice desfășurate în primele două decenii ale secolului al XIX-lea vin să evidențieze preocupările forțelor politice de aici, legate de realizarea unității politice a românilor. Chiar în anii de început ai războiului ruso-turc din 1806—1812, i se atribuiă domnitorului Țării Românești, Constantin Ipsilanti, planuri legate de înfăptuirea unirii Moldovei cu Muntenia. Aceste planuri reflectau, în fapt, starea de spirit a maselor populare, favorabilă unirii¹⁹. De altfel, din noiembrie 1806 și pînă în mai 1807, ambele Principate au fost conduse, practic, de același domnitor al Țării Românești, Constantin Ipsilanti. Actele emise de cancelaria domnească evidențiau, prin titulatura domnitorului, unirea politică a celor două Principate: „Io, Constantin Alexandru Ipsilanti Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn [al] Moldovei și Vlahiei“²⁰.

Dînd curs aspirațiilor mărturisite ale boierimii și opiniilor domnitorului Constantin Ipsilanti, secretarul acestuia, francezul Saint Aulaire, menționa, într-un proiect de unire a Moldovei și Munteniei, alcătuit în 1807, că forțele politice interne „au cerut unirea definitivă a celor două Țări Românești într-un singur stat“²¹.

Tot acum, forțele politice interne, orientîndu-și pentru o clipă nădejile de eliberare și unitate spre Franța, îi înaintază împăratului Napoleon I memorii prin care îi cereau acestuia restabilirea vechilor drepturi de autonomie ale Principatelor. Un memoriu alcătuit la Iași în 1807 și trimis la Paris lui Napoleon I, după ce invoca identitatea de limbă, de legi și obiceiuri, cerea unirea Moldovei cu Țara Românească într-un stat independent, sub numele de Dacia sau Valahia Mare²². Departe de a veni cît de cît în întîmpinarea cererilor românești, Napoleon a privit Principatele române ca pe un obiect compensatoriu al tranzacțiilor lui politice. Chiar în anul 1807 el încheia pacea de la Tilsit cu Rusia țaristă, fiind de acord ca aceasta să încorporeze în granițele sale Principatele române²³.

Tot în 1807, Consulul rus la București, Kiriko, scria, în urma unei călătorii la Brașov, că, datorită „existenței unui element preponderent românesc în Ardeal“, Transilvania se va uni cu Moldova și Țara Românească „sub numele de regat al dacilor“²⁴.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea acțiunile românilor în vederea atingerii celor două mari obiective naționale, unitatea și independența, vor îmbrăca forme diverse: de la activitatea cultural-științifică și cu caracter petiționar și pînă la organizarea de societăți revoluționare secrete și declanșarea luptei revoluționare deschise, care a culminat cu marile lupte ale poporului nostru — revoluțiile de la 1821 și 1848—1849 —, în cadrul cărora revendicările sociale s-au împletit strîns cu cele de ordin național.

¹⁹ Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române (1859), p. 27.

²⁰ V. A. Urechia, op. cit., vol. IX, București, 1896, p. 105.

²¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 20.

²² *Ibidem*, p. 204.

²³ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. IX, Iași, 1896, p. 296.

²⁴ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1938, p. 41.

Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu se înscrie în șirul bătăliilor purtate de poporul român pentru împlinirea aspirațiilor sale fundamentale, așa cum se apreciază în *Programul Partidului Comunist Român*, ca „un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român”²⁵.

Jertfele românilor în 1821 reprezintă un simbol al dorinței lor fi-rești de a schimba orînduieile interne învechite și a rostui altfel raporturile lor cu marile puteri și în primul rînd cu Poarta. Puterea suzerană a fost nevoită să țină seama de demersurile, aspirațiile și sacrificiile făcute de români, astfel că ea a abolit, în 1822, regimul fanariot, restabilind domniile pămîntene. Se reda, prin aceasta, Principatelor române unul dintre cele mai de seamă atribute ale autonomiei lor, grav încălcate de Imperiul otoman timp de mai bine de un secol. Înlocuirea domnilor fanarioți prin domni pămînteni n-a reprezentat o simplă schimbare de persoane, ci o adevărată revoluție, care a eliberat Muntenia și Moldova de grelele sarcini financiare față de Poarta otomană și de interpușii ei în Principate — fanarioții —, creînd condiții mai prielnice pentru dezvoltarea vieții economice, sociale și culturale²⁶.

În perioada dintre cele două revoluții mișcarea de redeșteptare națională, urmărind realizarea programului de unitate politică națională și libertate, a căpătat noi impulsuri și o amploare fără precedent. Înfăptuirea *statului dacic* a constituit preocuparea de căpetenie a forțelor politice românești de pe ambele versante ale Carpaților.

În vederea realizării unirii și independenței, patrioții români au desfășurat numeroase și variate acțiuni. Au fost întocmite planuri și memorii cu caracter politic militant, publicistica românească, fondată în această perioadă, s-a pus în întregime în slujba năzuințelor de unitate și libertate. Considerînd, pe bună dreptate, că realizarea marilor idealuri naționale trebuie să fie rezultatul eforturilor poporului român, fruntașii politici ai națiunii au pus bazele unor asociații politice și culturale a căror activitate a pregătit ideologic societatea românească în vederea abordării viitoare etape pe drumul către atingerea arzătoarelor obiective naționale — revoluția din 1848—1849.

În urma războiului ruso-turc din anii 1828—1829 — la care au participat și unități românești de panduri și în timpul căreia forțele patriotice au exprimat din nou dezideratele naționale ale poporului român —, prin tratatul de pace de la Adrianapol, Imperiul otoman, puterea suzerană, și Rusia țaristă, puterea protectoare, au semnat și un act politic special dedicat Moldovei și Țării Românești²⁷, care prevedea : desființarea raialelor și readucerea lor la trupul pămîntului românesc ; fixarea graniței pe talvegul Dunării și pe brațul Sf. Gheorghe ; Poarta va respecta autonomia administrativă a Principatelor și vechile lor privilegii în conformitate cu tratatele anterioare ; desființarea monopolului turcesc asupra comerțului exterior al Principatelor ; Rusia țaristă își menținea ocupația sa în Principate pînă la achitarea de către Imperiul otoman a despăgubirilor de război, fixate la 11 500 000 de ducăți.

²⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 31.

²⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 235.

²⁷ G. Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, București, 1888, p. 318—325.

Deși, formal, guvernul țarist recunoscuse autonomia Principatelor române, prin prevederile mai sus menționate Rusia desființa acest atribut al Moldovei și Țării Românești, reușind să-și mențină ocupația în țările române și să instaleze în fruntea lor un guvernator în persoana generalului Pavel Kiseleff. Referindu-se la conținutul tratatului de la Adrianopol, K. Marx aprecia că el „a despărțit de fapt Moldova și Valahia de Turcia și le-a trecut sub supremația Rusiei”²⁸.

În anii care au urmat, eforturile românilor în vederea realizării planurilor lor naționale se întesesc și se amplifică. Este edificator în acest sens faptul că în memoriile forțelor politice interne înaintate Rusiei țariste în perioada redactării instrucțiunilor pentru elaborarea *Regulamentului organic* se cerea ca „Valahia și Moldavia să se împreune și să se facă amîndouă un prințipat” independent, cîrmuit de un prinț străin²⁹. La Iași, în timpul discuțiilor purtate în Adunarea extraordinară rînduită pentru discutarea textului *Regulamentului organic* s-a propus „unirea celor două țări sub un singur guvern”³⁰, propunere adoptată de adunare; Rusia a respins-o însă demonstrînd, prin poziția ei, că urmărește, în fond, propriile-i interese și nu cele ale românilor.

Cele două decenii premergătoare anului 1848 au reprezentat o perioadă de pregătire politică, morală, ideologică a întregii națiuni române în vederea declanșării marii lupte pentru înlăptuirea aspirațiilor de unitate și libertate. În această amplă acțiune națională presa românească ocupa un loc dintre cele mai însemnate³¹. Încă de la primele lor numere, gazetele „Curierul românesc”, editată la București sub conducerea lui I. Heliade-Rădulescu, „Albina românească”, editată la Iași de Gh. Asachi, ambele apărînd începînd cu anul 1829, suplimentele lor literare — „Curierul de ambe sexe” și „Alătura românească” —, precum și „Gazeta de Transilvania”, tipărită de G. Barițiu la Brașov, începînd din 1838, împreună cu suplimentul ei literar, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, s-au pus în întregime în slujba marilor idealuri naționale. Un loc dintre cele mai însemnate în peisajul publicisticii românești din această perioadă îl ocupă revistele „Dacia literară”, editată în 1840 la Iași de M. Kogălniceanu, și „Magazin istoric pentru Dacia”, tipărită la București, în 1845, de A. Treboniu Laurian și N. Bălcescu. Ambele au militat pentru promovarea literaturii naționale din cele trei Principate române, așezînd la temelia producțiilor literare istoria și tradițiile poporului.

Mișcarea pentru unitatea politică s-a manifestat în acești ani atît de impetuos și cu atîta vigoare încît pînă și unele personalități străine care vizitează Principatele române sînt impresionate și o recunosc deschis. În 1834, diplomatul francez Bois le Comte, luînd contact cu realitățile românești, scria: „Crearea unui mare ducat al Daciei, care ar reuni cele două Principate, ni s-a părut a fi aici expresia dorinței celei mai generale a acestor țări”³². Patru ani mai tîrziu, Woronicz, emisarul prințului Czar-toryski în Principate, scria în raportul său, întocmit după o ședere de două luni în Țara Românească: „Ideea reunirii tuturor românilor sub un

²⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 237.

²⁹ E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. X, p. 647—648.

³⁰ P. P. Panaitescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 90.

³¹ C. Căzănișteanu, Dan Berindei, Marin Florescu, Vasile Niculae, *Revoluția română din 1848*, Editura politică, București, 1969, p. 61—70.

³² E. Hurmuzachi, *op. cit.*, vol. XVII, București, 1913, p. 394.

singur sceptru ocupă toate mințile”³³. În același an, 1838, fostul agent consular al Franței la București, Felix Colson, nota : „Valahii din Transilvania sînt români și trăiesc cu speranța de a se uni cu frații lor din Moldo-Valahia. Ideea unei uniri se popularizează din ce în ce mai mult”³⁴.

Dacia a sugerat în epocă, în mod sintetic, programul politic al mișcării naționale românești. Cuvîntul a reîntețit focul niciodată stins al aspirațiilor de unire și independență ale românilor și în domeniul științific și literar (vezi, de exemplu, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior, tipărită în 1812, *Istoria vechii Dacii, cea numită acum Transilvania, Valahia și Moldova* a lui Dionisie Fotino, care a văzut lumina tiparului în 1818—1819, „Dacia literară”), simbolul său trecînd apoi în domeniul limbajului politic. Alături de *Dacia* este întrebuintat, cu aceeași semnificație și tot mai insistent, cuvîntul *România*. Primele gazete includ în titlul lor, în mod semnificativ, cuvintele *român*, *românesc*. În 1837—1838 se tipărește la București primul nostru cotidian, purtînd titlul de „România”. Alături de acesta, alte publicații vin să-i sublinieze semnificația : „Alăuta românească”, „Arhiva românească” ș.a. Toată această concepție politică explică cît se poate de clar expresiile de *Daco-România* sau *românism* folosite mai tîrziu de mișcarea românească pentru unitate națională.

Un rol de primă dimensiune în cadrul vastei acțiuni de unitate și libertate națională vor ocupa societățile științifice, culturale și politice care au activat în țară și străinătate, fie legal, fie în secret, precum și mișcarea politică cu caracter național-revoluționar, care și-a făcut simțită prezența mai ales în deceniul al patrulea al secolului trecut.

Această mișcare națională, care a premers revoluției desfășurată pe întreg pămîntul românesc, s-a constituit într-un singur torent revoluționar. Fie că este vorba de mișcarea revoluționară din 1837—1839, condusă de Ion Cîmpineanu, de mișcarea din 1839 din Moldova, condusă de Leonte Radu, cunoscută sub numele de *Conjurația confederativă*, de acțiunea revoluționară din Țara Românească din 1840, organizată de Dimitrie Filipescu, Eftimie Murgu, Nicolae Bălcescu ș.a., de mișcarea din Moldova preconizată de *Asociația patriotică* a lui Theodor Râșcanu, Vasile Mălinescu, Al. I. Cuza, de acțiunea societății muntene *Frăția* sau de mișcarea națională a românilor din Transilvania și Bucovina, toate au avut un rol important în cristalizarea ideologiei revoluționare, în cultivarea spiritului de luptă al românilor pentru dreptate socială, unitate și libertate națională³⁵. Este evident că întregă această mișcare național-revoluționară avea să-l determine, în aprilie 1848, pe fruntașul politic maghiar, baronul Wesselényi, să aprecieze că românii din Muntenia, Moldova și Ardeal își puneau speranțele lor într-un „proiect copt de mult care va fi pus în aplicare, probabil nu peste mult, odată cu înființarea unui regat valah independent”³⁶.

În anul premergător izbucnirii revoluției, 1847, viziunea Daco-României a continuat să domine planurile fruntașilor politici ai națiunii

³³ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională. 1834—1849*, Editura Academiei R. S. România, București, 1967, p. 16.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Vezi : *Revoluția română din 1848*, p. 71—89.

³⁶ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. V, Cluj, 1946, p. 303.

române. În diverse rapoarte consulare se semnală existența unor societăți secrete ca *Tinăra Dacie* sau *Tinăra Românie*, care, prin înseși titlaturile lor, exprimau aspirația spre unitate a românilor. După unele informații, în Țara Românească acționa o societate conspirativă, *Tinăra Daco-Românie*, al cărei scop era eliberarea Munteniei de sub suzeranitatea turcească și protectoratul țarist și întemeierea „marii Daco-României”³⁷.

Revoluția din 1848—1849 a cunoscut o desfășurare unitară, de la începutul ei, marcată de evenimentele de la Iași de la sfârșitul lui martie 1848, și pînă în vara anului 1849, cînd sînt consemnate ultimele rezistențe ale motilor lui Avram Iancu în Munții Apuseni. „Plămădită în condiții asemănătoare — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, desfășurîndu-se în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești. Faptul că pe steagul revoluționar din toate aceste provincii erau înscrise aceleași idealuri supreme — desființarea servituților feudale și eliberarea țărănimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale, ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i unea pe fiii aceluiasi popor în pofida hotarelor despărțitoare, artificiale și vremelnice”³⁸.

În timpul revoluției revendicarea programatică a unirii și lupta maselor pentru realizarea acestei aspirații au fost ridicate pe un plan superior, ele manifestîndu-se sub diverse forme și împletindu-se cu revendicările de ordin social.

Dezideratul statului politic unitar român a fost formulat ca *program* unitar-revoluționar de către N. Bălcescu încă în discursul ținut de el la 1 ianuarie 1847. „Ținta noastră — spunea Bălcescu cu acel prilej — socotesc că nu poate fi alta decît *unitatea națională a românilor*”³⁹. *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului Patriei*, cum și-a intitulat oratorul însuși discursul, nu relevă numai pe N. Bălcescu doctrinarul și propagatorul ideologiei revoluționare, ci, în primul rînd, pe omul de acțiune care definește manifestul politic al luptei pentru revendicarea drepturilor sociale și naționale ale întregului popor român în ajunul revoluției. Pentru N. Bălcescu, *Patria* însemna pămîntul locuit de români. Ca părți componente ale Daciei, Bălcescu enumera: Țara Românească, Moldova, Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul.

Revoluția a fost dominată de ideea refacerii vechii Dacii. Ținînd însă seama de conjunctura externă nefavorabilă ce impunea abordarea cu prudență a idealului național, fruntașii revoluției au recurs, uneori, în unele documente-program, la formulări indirecte, care să nu irite spiritele de dincolo de hotare. Alteori, din aceleași considerente, a fost formulat obiectivul parțial al idealului național, unirea, într-o primă etapă, a Moldovei și Țării Românești. În *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*, program întocmit în mai 1848, revoluționarii moldoveni propuneau realizarea unirii și independenței prin formularea: „Unirea Moldovei și Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc”⁴⁰. Ideea este reluată în

³⁷ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 95.

³⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 392.

³⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 224.

⁴⁰ *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, Editura politică, București, 1966, p. 39.

programul publicat în august 1848, intitulat *Dorințele Partidei naționale în Moldova*. Subliniindu-se că cele două Principate doresc „Unirea în libertate, o rînduială în propășire“, în program se sublinia că această cerință era „dictată atît de vederat prin aceeași origine, limbă, obiceiuri și interese“, concluzionîndu-se că Unirea întruchipa „cheia boltei fără care s-ar prăbuși tot edificiul național“⁴¹. Atît *Dorințele Partidei naționale în Moldova*, cît și *Proclamația de la Islaz*, documentul programatic din Țara Românească, exprimînd aspirațiile comune ale celor două Principate, revendicau autonomia lor internă grav încălcată⁴², ceea ce ar fi însemnat menținerea în acea perioadă a suzeranității otomane și înlăturarea Reglementului organic și a protectoratului țarist.

În Transilvania și, în general, în provinciile românești aflate sub dominația monarhiei habsburgice revendicările revoluției au avut în vedere situația reală a națiunii române în raport cu celelalte naționalități. De aceea, în *Puncturile națiunii române transilvane*, programul adoptat la Blaj în ziua de 3/15 mai 1848, se proclama : „Națiunea română, răzimată pe principiul libertății și fraternității, pretinde independența națională în respectul politic, ca să figureze în numele său, ca națiunea română să-și aibă reprezentanții săi la Dieta țării, în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească de limba sa în toate treburile ce se ating de dînsa, atît în legislațiune cît și în administrațiune“⁴³. Prevederile programelor revoluționare ale românilor aflați sub dominația Imperiului habsburgic reprezentau, în fapt, o primă etapă, menită să creeze condițiile favorabile unirii întregului popor român în cadrul granițelor aceluiași stat. Dincolo, însă, de revendicările formulate în program de frunțașii săi politici, românii din Transilvania și-au afirmat clar și cutezător aspirația lor de realizare a unității naționale prin glasurile celor peste 40 000 de participanți la Adunarea de la Blaj, care au rostit, aidoma unei singure ființe, dorința-legămînt : „noi vrem să ne unim cu Țara“⁴⁴.

Dorința românilor de peste munți de a se uni cu țara, exprimată la Blaj, venea să întregească, să completeze unirea culturală, morală care fusese deja realizată încă în deceniile anterioare. Acum, la începutul lunii mai 1848, această unitate era ridicată pe treapta solidarității naționale în momentele de cumpănă și decizie prin prezența pe Cîmpia Libertății de la Blaj, alături de zecile de mii de participanți veniți din toate colțurile Transilvaniei, a ardelenilor ce trăiau în Principate : August Treboniu Laurian, Axente Sever, Ion și Vasile Maiorescu, a moldovenilor Alecu Russo, Costache Negri, Vasile și Iancu Alecsandri, Lascăr Rosetti, Gheorghe Sion, Alexandru Ioan Cuza, a munteanului Dimitrie Brătianu și a multor altora.

Aspirația către unire devine acum o cerință imperios reclamată. La Abrud se afirma public că „Ardealul și cu cele două Principate dunărene vor trebui să formeze un singur regat“, iar la Lechința, în vara lui 1848, „satul întreg spunea că nu le trebuie unirea cu altă țară (aluzie făcută la adresa „uniunii“ Transilvaniei cu Ungaria, decisă de Dieta nobiliară

⁴¹ *Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente*, vol. IV, București, 1902, p. 109.

⁴² *Ibidem*, vol. I, p. 495 ; *Ibidem*, vol. IV, p. 97.

⁴³ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, Sibiu, 1902, p. 330.

⁴⁴ N. Bălcescu. *Opere*, tomul I, partea a II-a, București, 1940, p. 127.

din Cluj la 17/29 mai 1848 — *n.n.*), întrucît ei se unesc cu Țara Românească și Moldova“⁴⁵.

În presă, în diversele publicații, în contactele dintre revoluționari, în observațiile unor martori oculari sau contemporani ai evenimentelor ideea făuririi unui stat național unitar al poporului român este frecvent exprimată și susținut afirmată. Astfel, ziarul „Pruncul român“, făcîndu-se ecoul năzuinței generale, lansa, la 12/24 iunie 1848, apelul *Către frații noștri din Moldova*, în care se scria : „Ceașul libertății a sunat pentru tot românul... Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov... Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație, uniți-vă cu noi... Trăiască libertatea ! Trăiască România !“. Peste o lună, la 13 iulie 1848, în același ziar se exprima speranța realizării unei „singure României libere, mari și puternice“.

Evenimentele ce se desfășurau la sud de Carpați, izbînda revoluției au fost primite cu satisfacție de românii de pretutindeni, care în aceste momente de împlinire au dat glas aspirațiilor lor adînci de unire a tuturor fiilor aceluiași popor în granițele unui și aceluiași stat. În acest sens îi scria, la 26 iunie 1848, profesorul sibian C. Roman lui A. G. Golescu : „Izbutirea cea mai norocită o auzirăm din jurnale și din alte știri private, care ne dete și nouă un nou motiv de viață și ne-am bucurat prea mult“. Țelul nostru, acum, scria cunoscutul dascăl în continuare, trebuie „să fie formarea Daciei“⁴⁶. Luînd act de ideile politice ale profesorului Roman, acela care, la începerea luptelor în Transilvania, va comanda legiunea a XII-a din părțile Reghinului, oferindu-și viața drept jertfă supremă la temelia Daciei libere pe care o visa, autoritățile polițienesti din Sibiu propuneau punerea lui sub o strictă urmărire, deoarece „a făcut propagandă fățișă pentru reînființarea Daciei“⁴⁷. La 6 august 1848, V. Alecsandri îi scria lui N. Bălcescu din emigrație, unde se afla după înăbușirea revoluției în Moldova, exprimînd speranțele și hotărîrea moldovenilor de a lupta pentru unire. „Trebuie să te înștiințez — scria Alecsandri — că dorul cel mai înfocat al nostru, al unei mari partide din Moldova, este unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași Constituție“⁴⁸.

Aflat în misiune diplomatică la Constantinopol, ca trimis al guvernului revoluționar al Țării Românești, Ion Ghica a pus în discuție direct problema Unirii Moldovei și Munteniei. „Mi-am permis — raporta el la 22 iulie 1848 ministrului de externe al Țării Românești — să deschid problema unirii celor două principate și am găsit mulți membri ai Consiliului destul de favorabili în această privință. Sînt ferm convins că o cerere colectivă către Poartă a muntenilor și moldovenilor ar obține un succes sigur. Informez guvernul meu — concluziona raportorul — ca să acționeze în consecință și să nu scape acest prilej pentru a opera această fuziune dorită atîta timp“⁴⁹.

În același timp, Ion Maiorescu, reprezentantul guvernului revoluționar al Țării Românești pe lângă Dieta din Frankfurt, declara în numele guvernului său, ca răspuns la pretențiile afișate de clasele dominante ungare de a anexa forțat Transilvania la Ungaria, că : „Transilvania nu se mai poate susține pentru Ungaria... Transilvania după poziția sa geo-

⁴⁵ *Revoluția română din 1848*, p. 184.

⁴⁶ *Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente*, vol. II, p. 136, 138.

⁴⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 247.

⁴⁸ *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, p. 40.

⁴⁹ Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 364—365.

grafică numai împreună cu Principatele Dunărene va putea ajunge vreodată la o stare națională plăcută". Din această fericită împrejurare, conchidea I. Maiorescu „ar ieși pentru viitorul stat român de sine stătător un teritoriu care ar cuprinde cam întreaga Dacie veche”⁵⁰.

În Transilvania fiind, Bălcescu vede în faptul concret al instaurării administrației românești în județele Făgăraș, Hunedoara, Zărand, Alba inferioară, Cetatea de Baltă, prima cheazăie a victoriei ce avea să vină. „Crez — scria Bălcescu în aceste împrejurări — că acum soarta românilor va fi mult îmbunătățită și că Transilvania și Banatul, dezmădulate de la Ungaria, s-au apropiat mult de unirea cu noi”⁵¹.

N. Bălcescu a discutat cu fruntașii românilor transilvăneni și bănațeni necesitatea convocării unui Congres general al românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, care să ceară împăratului ca naționalitatea română, cită se afla subjugată în Imperiul habsburgic, să se constituie într-un corp statal unitar cu administrație și dietă românească, desigur în perspectiva unirii cu celelalte țări române. Dar intervenția diplomației țariste pe lângă Cabinetul imperial de la Viena de a expulza din Transilvania pe revoluționarii munteni strămutați peste munți va zădărnici de această dată acțiunea patriotică de unitate națională. Intrarea trupelor habsburgice și țariste în Transilvania avea să întârzie planurile revoluționarilor români de făurire a Daciei moderne. Lupta va continua însă cu forțe sporite și cu noi planuri, adaptate noilor condiții politice interne și climatului politic european. Țelul luptei naționale a românilor fusese precizat cu claritate și hotărâre de N. Bălcescu, care nota : „Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pământ și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea dinlăuntru, care este peste puțină a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de sub domnirea străină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi *dreptate, frăție, unitate*. Ea va fi o revoluție națională”⁵².

⁵⁰ Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente, vol. II, p. 102.

⁵¹ N. Bălcescu, Opere, vol. IV, *Correspondență*, Editura Academiei R.P.R., București, 1962, p. 119.

⁵² *Ibidem*, tomul I, partea a II-a, p. 108.

ÎMPREJURĂRILE INSTAURĂRII REGIMULUI DE OCUPAȚIE HITLERISTĂ ÎN POLONIA ȘI CONSECINȚELE LUI (1939 – 1945)

MILICĂ MOLDOVEANU

Cel de-al doilea război mondial, declanșat la 1 septembrie 1939 de către Germania hitleristă, a provocat omenirii, în cei șase ani de crîncenă desfășurare a mării conflagrații, imense pierderi umane și pagube materiale. Alături de marele număr de victime înregistrat pe toate fronturile, un greu tribut de sînge a fost nevoită să dea populația civilă, îndeosebi în acele state care s-au aflat temporar sub ocupație nazistă. Acolo atrocitățile au luat dimensiuni inimaginabile, sfidînd orice norme ale condiției umane, iar o mare parte a bogățiilor naționale au fost jefuite și transferate în Germania, în folosul mașinii de război hitleriste. Printre țările care au avut cel mai mult de suferit de pe urma ocupației naziste s-a aflat și Polonia, a cărei atacare a marcat începutul războiului mondial. În cele ce urmează ne propunem să analizăm trăsăturile, modalitatea de înfăptuire și urmările dureroase ale regimului de ocupație hitleristă în Polonia. Lecția aspră a istoriei trebuie să îndemne la apărarea bunurilor celor mai de preț ale tuturor popoarelor : pacea, independența și suveranitatea.

După agresiunea nazistă, cu toată eroica apărare a ființei naționale și statale, poporul polonez a fost nevoit să străbată anii grei ai ocupației hitleriste. Inițial, căpeteniile celui de-al treilea Reich nu au avut un plan bine precizat referitor la „organizarea” întregului teritoriu polonez ocupat ; numai situația ținuturilor apusene (Poznanian și Pomerania) fusese hotărîtă dinaintea declanșării războiului, vizîndu-se strămutarea polonezilor și colonizarea cu populație germană¹.

Pentru restul teritoriilor ocupate, primele proiecte privind sistemul de administrare au fost concepute la sfîrșitul lunii septembrie și în cursul lunii octombrie 1939. Așa, de pildă, fostul ambasador german la Varșovia, Hans Moltke, enunța, la 25 septembrie 1939, într-un memoriu, posibili-

¹ Cz. Madajczyk, *Politika okupanta wobec narodu polskiego w okresie drugiej wojny światowej* (Politica ocupantului față de poporul polonez în perioada celui de-al doilea război mondial), în : *Problemy wojny i okupacji. 1939—1944*, Warszawa, 1969, p. 47.

tatea creării „unui stat polonez tampon“ în teritoriul cuprins între granițele din anul 1914 ale Reichului și frontiera situată pe linia Bug—Grodno—Przemysl, cu o populație de 12—15 milioane locuitori de naționalitate poloneză. În acest caz, el considera posibilă desemnarea unui guvern dependent de Reich, care să încheie un tratat de pace cu Germania și să renunțe atât la rezistență, cât și la garanțiile statelor apusene ².

Planurile germane în chestiunea Poloniei ocupate reies și din nota lui Paul Schmidt, membru al secretariatului ministerului afacerilor externe al Reichului, referitoare la convorbirea dintre Hitler și industriașul suedez Birger Dahlerus, care a avut loc, în prezența lui Hermann Göring, la 26 septembrie 1939. La întrebarea lui Dahlerus, referitoare la condițiile ce ar pune Germania în cazul că Anglia ar fi gata să întreprindă tratative în problema poloneză, Hitler a răspuns categoric că, în acest caz, Germaniei ar trebui „să i se lase deplină mină liberă în legătură cu Polonia“ și a adăugat că intenționează să încorporeze la Reich ceea ce el numea „vechile părți germane și austriece ale Poloniei, precum și regiunile importante din punct de vedere strategic“. Hitler l-a asigurat pe Dahlerus că Germania nu dorește să „înghită“ pe polonezi, ci să asigure, chipurile, doar granițele Reichului, atrăgând, în același timp, atenția că dacă englezii vor dori, într-adevăr, pacea, ei „vor trebui să se împace cu faptul că Polonia nu va putea să se ridice din nou“ ³.

Cîteva zile mai tîrziu, în cadrul convorbirii avute, la 29 septembrie 1939, cu Alfred Rosenberg, unul din principalii ideologi naziști, Hitler i-a mărturisit dorința de divizare a teritoriilor poloneze în trei părți : teritoriul dintre Vistula și Bug, destinat pentru populația evreiască și elementele socotite de hitleriști ca neadaptabile noii situații, cu Vistula puternic fortificată ; o fișie largă de teritoriu, de-a lungul graniței polono-germane de pînă atunci, destinată germanizării și colonizării, unde urmau să fie strămutați germani din întreaga lume ; între aceste teritorii urma să fie „creat“ de către ocupanți „statul“ polonez. În concepția dictatorului nazist, viitorul urma să arate dacă, după zece ani, nu va fi „nevoie“ de lărgirea fișiei destinate colonizării ⁴.

Alte informații despre planurile hitleriste referitoare la teritoriile poloneze rezultă din convorbirea purtată de ministrul de externe italian G. Ciano cu Hitler, în prezența lui Joachim von Ribbentrop, la 1 octombrie 1939. Din ea reiese că Hitler nu luase încă o hotărîre definitivă în legătură cu Polonia, el amintind doar că intenționează să „creeze“ un gen de stat — *Reststadt* —, populat de 8—10 milioane de locuitori, care să nu „pericliteze“ din punct de vedere militar Germania, iar provinciile cu populație germană urmau să se „întoarcă“ la Reich ⁵.

² *Les Archives Secrètes de la Wilhelmstrasse*, Paris, 1957, vol. 8, doc. 99 ; *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1945. Aus dem Archiv des Deutschen Auswärtigen Amtes. Serie D (1937—1945)*, Baden-Baden, 1956, Bd. 8, doc. 137 (în continuare : A.D.A.P.) : *Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów (Problema poloneză în timpul celui de-al doilea război mondial pe arena internațională. Culegere de documente)*, Warszawa, 1965, doc. 51, 52 ; Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia w planach hitlerowskich. Studia (Guvernământul General în planurile hitleriste. Studii)*, Warszawa, 1961, p. 10.

³ A.D.A.P., Bd. 8, doc. 138 ; *Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej...*, doc. 53 ; Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 11.

⁴ *Les Archives Secrètes...*, vol. 8, doc. 97 ; Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 11.

⁵ A.D.A.P., Bd. 8, doc. 176 ; *Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej...*, doc. 64, p. 105 ; Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 11—12.

La 3 octombrie 1939, Hans Frank, care ocupa în acea perioadă postul de șef al administrației civile din teritoriile ocupate, a făcut precizări referitoare la caracterul acestui *Reststadt*. În cadrul întâlnirii avute la Poznań cu reprezentanții industriei germane de război, el a declarat că „Polonia urmează să fie tratată ca o colonie, iar polonezii ca sclavi ai Marelui Reich german”⁶. Teritoriile neîncorporate la Reich urmau să fie devastate din punct de vedere economic, prin demontarea instalațiilor industriale și transferarea lor în Germania, exploatarea materiilor prime și a forței de muncă. Nivelul de viață urma să fie redus la minimum necesar, iar prin închiderea școlilor și universităților intelectualitatea trebuia împiedicată să-și desfășoare activitatea și să pregătească noi cadre de intelectuali⁷.

La 8 octombrie 1939 Hitler a emis decretul cu privire la structura și administrația teritoriilor poloneze „încorporate” la Reich, iar la 12 octombrie 1939 pe acela referitor la administrarea teritoriilor poloneze ocupate, dar neîncorporate. Ambele decrete au intrat în vigoare la 26 octombrie 1939. Drept consecință, partea de nord-vest a Poloniei, dezvoltată din punct de vedere industrial (bazinele carbonifere și metalurgice Dombrowski, Silezia superioară, regiunea Poznań, Pomerania, orașul Łódź, cu cea mai mare parte a regiunii Łódź și partea apuseană a regiunii Cracovia), avînd o populație de aproximativ 10 milioane de locuitori, a devenit parte integrantă a Germaniei.

Din restul teritoriului ocupat (regiunea Lublin, o parte a regiunii Cracovia și o parte din regiunile Varșovia și Łódź) a fost creat așa-numitul *Guvernământ General* (G.G.), populat de circa 12 milioane locuitori și care, temporar, urma să fie locuit de populația poloneză, inclusiv cea strămutată din teritoriile anexate, dar administrată de autorități germane⁸. G.G. a fost pus sub autoritatea unui guvernator general, împuternicit de Hitler să emită norme juridice⁹. În întreaga perioadă a războiului acest post a fost deținut de ministrul de justiție al celui de-al treilea Reich — Hans Frank —, care și-a instalat reședința în fostul palat regal Wawel din Cracovia.

Atît în perioada cînd s-a pus problema creării „statului tampon”, cît și mai tîrziu, autoritățile hitleriste au întreprins anumite sondaje în rîndul diversilor politicieni polonezi pentru a-i determina să colaboreze la crearea unui asemenea stat. Aceste tatonări, efectuate în lunile octombrie și noiembrie 1939, în primul rînd printre elementele conservatoare ale societății poloneze, s-au soldat cu rezultate negative. Astfel, autoritățile germane au purtat convorbiri cu contele Adam Roniker și cu prințul Zdzisław Lubomirski și au încercat să-l abordeze pe profesorul Stanisław Estreicher, de două ori rector al Universității Jagiellonski din Cracovia, director al secției de istorie-filozofie a Academiei polone de științe.

Al doilea grup de personalități poloneze contactat de germani l-au constituit populiștii (liderii Partidului Țărănesc). După atacarea Ceho-

⁶ S. Piotrowski, *Dziennik Hansa Franka* (Jurnalul lui Hans Frank), Warszawa, 1956, p. 35.

⁷ *Okupacja i ruch oporu w dzienniku Hansa Franka. 1939—1945* (Ocupația și mișcarea de rezistență în jurnalul lui Hans Frank. 1939—1945), vol. 1, Warszawa, 1970, p. 24 ; vezi, pe larg : M. Brones, *Grabież menia polskiego przez Wehrmacht w kampanii 1939 r.* (Jefuirea patrimoniului polonez de către Wehrmacht în campania din anul 1939), în : „Wojskowy Przegląd Historyczny”, nr. 1/1967, p. 299—231.

⁸ Cz. Madajczyk, *Polityka okupanta...*, p. 47 ; *Wojna wyzwolenca narodu polskiego w latach 1939—1945*, Warszawa, 1966, p. 192—193.

⁹ *Okupacja i ruch oporu...*, p. 24.

slovaciei, hitleriștii au încercat să stabilească contacte cu populistul Wincenty Witos, pe care evenimentele din martie 1939 l-au prins pe teritoriul cehoslovac ocupat. Acesta a refuzat însă să discute cu naziștii, după care a trecut clandestin granița, întorcându-se în Polonia. La sfârșitul lunii septembrie 1939, hitleriștii l-au arestat pe Witos și l-au închis în penitenciarul din Jarosław, apoi în cel de la Rzeszów. În timpul detenției, reprezentanții ai autorităților germane i-au făcut câteva vizite pentru a-l convinge să intre în organele poloneze pe care le-ar fi „creat” naziștii, dar Witos a refuzat categoric și cu demnitate propunerea. O altă persoană dintre conducătorii Partidului Țărănesc, pe care hitleriștii au căutat s-o atragă la colaborare, prin intermediul contelui Roniker, a fost Macej Rataj. Și această încercare s-a soldat cu eșec. Răspunsul pe care Rataj l-a dat lui Roniker — „Domnule conte, oamenii au diverse ocupații. Unul are ocupația de hingher, altul de călău. Dumneavoastră puteți s-o alegeți pe care doriți. Eu unul, însă, la asemenea treburi nu mă pricep”¹⁰ — este cea mai bună mărturie. Curind, M. Rataj a fost arestat și executat.

În cele din urmă, conducătorii hitleriști au renunțat la ideea „creării” unui „stat” polonez și au transformat rapid Guvernământul General într-o colonie germană. La aceasta au contribuit și respingerea de către Anglia a propunerii lui Hitler din 6 octombrie 1939 de încheiere a păcii, în schimbul recunoașterii stării de lucruri create după ocuparea Poloniei, precum și atitudinea fermă a societății poloneze față de cei care intenționau să colaboreze cu organele de ocupație. S-a găsit, totuși, un reprezentant al claselor dominante din Polonia — Władysław Studnicki, un vechi germanofil — care, de la sfârșitul lunii septembrie 1939, a încercat să creeze o reprezentanță poloneză subordonată Germaniei și dispusă să colaboreze cu guvernul hitlerist. În memoriile trimise autorităților hitleriste, Studnicki a subliniat necesitatea găsirii de către Reich a unor forme de atragere a polonezilor. În plus, el a propus crearea unui Comitet Național Central, în fruntea căruia ar fi dorit să se afle W. Witos, căruia i-a și scris în acest sens. Refuzul lui Witos și atitudinea autorităților germane față de Studnicki în timpul vizitei acestuia la Berlin — l-au internat într-un sanatoriu pentru o jumătate de an — au făcut ca strădaniile renegatului să se soldeze cu un eșec total¹¹.

Teritoriile poloneze „încorporate” urmau să fie rapid depopulate și germanizate. Aplicarea acestui program a fost precedată de un val de execuții în principalele orașe. Până la 6 septembrie 1939 au fost ucise 750 de persoane la Katowice, 102 la Zarka, 277 la Czechochowa. Pe măsura înaintării trupelor germane, valul de teroare a cuprins noi zone ale țării. Între 7 și 15 septembrie 1939 au fost ucise 1 500 de persoane la Bydgoszcz, 300 la Dynów, 900 la Przekopna, 300 la Tulowica etc. După date incomplete, rezultă că, în perioada 1 septembrie — 26 octombrie 1939, în cadrul acțiunilor de exterminare și pedepsire, au fost săvârșite peste 750 execuții și masacre, în urma cărora au pierit peste 20 100 persoane¹².

Concomitent, s-a trecut la „unificarea” administrativă, juridică și economică a acestor teritorii cu Reichul, precum și la strămutarea sistematică a populației poloneze și înlocuirea ei cu coloniștii germani. La 21 septembrie 1939, la mitingul organizat în orașul Poznań, A. Greiser,

¹⁰ L. Landau, *Kronika lat wojny i okupacji* (Cronica anilor de război și ocupație), tom. 1, Warszawa, 1962, p. 91; Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 12—20.

¹¹ Cz. Madajczyk, *Polityka okupanta...*, p. 51.

¹² K. Radziwony, *Naród polski w obliczu zagłady* (Poporul polonez în fața exterminării), în: *Zbawidowcy*, Warszawa, 1969, p. 137—138.

pe atunci șef al resortului civil din cadrul administrației de ocupație, a Wehrmachtului, iar apoi împuternicit și gauleiter al regiunii Poznań, a declarat cu cinism că în teritoriile „încorporate” la Reich „toate influențele poloneze în domeniul politic, cultural sau economic vor fi lichidate odată pentru totdeauna. Noi germanii — afirma el — am venit aici ca stăpîni, iar polonezii trebuie să fie slugile noastre... De aceea considerăm că cea mai importantă sarcină a noastră este popularea acestor teritorii cu oameni care în viitor vor cunoaște noțiunea de Polonia numai ca o amintire istorică”¹³.

Primele strămutări din teritoriile „încorporate” au început în octombrie 1939 și au fost executate pînă în anul 1944¹⁴. Pentru perioada de după încheierea ostilităților militare germano-polone (octombrie 1939 — aprilie 1941) a fost tipică acțiunea de strămutare, combinată cu deportarea în G.G. sau la muncă forțată în Germania. Mai tîrziu, în timpul războiului în răsărit, cînd au apărut mari greutăți în domeniul transportului, strămutarea a îmbrăcat deseori caracterul așa-numitelor „izgoniri”, care constau în confiscarea numai a averii, populația poloneză fiind lăsată în locurile natale sau concentrată în anumite „rezervații” din raioanele Ostrów și Kepno. Acestea au fost soluții temporare dictate, între altele, de lipsa forței de muncă. Trimiterea în Germania a celor supuși strămutării s-a desfășurat însă în tot cursul războiului. Reprezentant special al lui Reinhard Heydrich în problema „evacuării” în provinciile răsăritene, adică a strămutărilor, a fost SS Hauptsturmführerul Adolf Eichmann. Conform planurilor căpeteniilor hitleriste și măsurilor inițiale ale autorităților germane, în decurs de 10 ani teritoriile anexate urmau să fie complet germanizate. Numărul polonezilor care urmau să fie strămutați a fost apreciat, la început, la 4—5 milioane, adică jumătate din populația poloneză existentă pe aceste teritorii. Într-o primă etapă, autoritățile hitleriste intenționau să strămute un milion de polonezi, dar, datorită în bună parte rezistenței dîrze pe care au întîmpinat-o din partea populației, hitleriștii nu au reușit să strămute, pînă în anul 1944, din teritoriile „încorporate” și din regiunea Białystok, decît aproximativ 900 000 polonezi. A fost însă strămutată sau exterminată majoritatea populației evreiești din aceste teritorii¹⁵.

În locul populației poloneze au fost implantați coloniști germani veniți din diferite țări, cărora li s-au acordat proprietățile cele mai bune, jefuite de la polonezi¹⁶. Ca atare, imediat după intrarea armatelor hitleriste în aceste teritorii, autoritățile germane au confiscat averile poloneze, inclusiv cele particulare. Marile întreprinderi comerciale, industriale sau marile proprietăți agricole au fost preluate de către ocupanți, iar acțiunea de strămutare a cuprins, înainte de toate, populația mai înstărită. Proprietarii micilor gospodării sau ai atelierelor meșteșugărești au continuat să mai rămînă un anumit timp nestrămutați. O mare parte din averea polonezilor a fost însoțită de germanii localnici (Volksdeutschen).

Prin măsurile amintite se urmărea realizarea scopului final al naziștilor, anume germanizarea acestor teritorii, și, dacă se putea, formarea populației germane unitare. În memorialul întocmit, din împuternicirea

¹³ Ibidem, p. 138—139.

¹⁴ Vezi, pe larg : *Wysiedlenia ludności polskiej na tzw. ziemiach wcielonych do Rzeszy. 1939—1945 (Strămutarea populației poloneze din așa-zisele teritorii încorporate la Reich. 1939—1945)*, în *Dokumenta Okupationis*, tom. 3, Poznań, 1969.

¹⁵ Cz. Madajczyk, *Polityka okupanta...*, p. 47.

¹⁶ *Wojna wyzwolenca...*, p. 195.

conducerii partidului nazist, de dr. E. Wetzl și dr. G. Hecht, la 25 noiembrie 1939, intitulat *Problema tratării populației fostelor teritorii poloneze din punct de vedere rasial*, care se referea la ansamblul teritoriilor poloneze ocupate, autorii indicau, între altele : „Scopul final al politicii germane în noile teritorii ale Reichului trebuie să fie formarea populației germane unitare din punct de vedere rasial, spiritual-psihic și național-politic. De aici rezultă că toate elementele inapte de a fi germanizate trebuie să fie absolut înlăturate“¹⁷.

Direcțiile acțiunilor de germanizare au fost stabilite în directivele lui Heinrich Himmler din mai 1940, referitoare la modul de tratare a populațiilor străine în răsărit¹⁸. Acestea prevedeau, pe de o parte, divizarea națiunii poloneze prin delimitarea în cadrul ei, ca făcând parte din populația germană, a kașubilor (populație de origine slavă din grupul celei pomeraniene) și a guralilor (populația munteană din zona Carpaților), iar, pe de alta, înscrierea, deseori prin folosirea violenței, a polonezilor din teritoriile „încorporate“ pe listele populației de naționalitate germană. Himmler și-a dat seama că dacă polonezii vor rămâne pe loc, procesul de asimilare națională va fi foarte lent sau poate chiar imposibil de realizat ; de aceea a preconizat strămutarea populației poloneze germanizate în teritoriile Reichului. Ca urmare a perturbărilor care amenințau economia Germaniei, precum și de teama înrăutățirii securității statului german, el a fost nevoit să abandoneze acest plan. Nu s-a renunțat însă la înlăturarea brutală a elementelor care nu erau „apte“ pentru germanizare, nici la acțiunea de înscriere a cetățenilor polonezi pe listele populației de naționalitate germană. Deosebit de dură a fost această acțiune în Pomerania și Silezia.

În total, numărul persoanelor din teritoriile „încorporate“ înscrise pe listele de categoria I și a II-a (îndeosebi elemente legate de germani) a fost de 959 000, iar al celor înscrise pe listele de categoria a III-a și a IV-a de 1 856 000. Dintre aceștia, unii au fost înscrși împotriva voinței lor, deseori sub presiunea Gestapoului și a amenințării cu trimiterea în lagăre, ori datorită familiilor mixte, iar alții pentru a-și salva averea.

În pofida diverselor presiuni, chiar dacă uneori au existat și perioade de depresiune, populația s-a opus cu vehemență acțiunii de germanizare, demonstrându-și fidelitatea față de națiunea și statul polonez. Opoziția a luat amploare mai cu seamă după înfrângerea suferită de naziști la Stalingrad¹⁹.

Un alt element al politicii distructive exercitate de hitleriști pe teritoriile „încorporate“ a fost limitarea natalității populației poloneze. În acest sens au fost emise o serie de ordonanțe care ridicau limita vârstei de la care puteau fi încheiate căsătorii la 28 de ani pentru bărbați și 25 de ani pentru femei. Concomitent, ocupanții hitleriști au elaborat un vast program de germanizare a copiilor polonezi din aceste teritorii. În virtutea directivelor lui Himmler din mai 1940, copiii polonezi între 6 și 10 ani, apreciați ca valoroși din punct de vedere rasial, urmau să fie trimiși în Germania la case speciale, aflate sub tutela organizației *Deutsche Heimschulen*, pentru a fi supuși treptat germanizării. Numărul copiilor polonezi trimiși în

¹⁷ *Okupacja i ruchu oporu...*, doc. 28 A, p. 132.

¹⁸ Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 48.

¹⁹ Vezi, pe larg : K. Popiolek, *Slask w oczach okupanta (Silezia în ochii ocupantului)*, Katowice, 1958 ; E. Ogloza, *Pomorze pod okupacją niemiecką w latach 1939—1945 (Pomerania sub ocupație germană în anii 1939—1945)*, Toruń, 1945.

Germania s-a cifrat la peste 200 000, din care, după război, s-au întors în Polonia numai 15—20⁰/₀²⁰.

O caracteristică a politicii de ocupație hitleriste a fost și tendința de suprimare a intelectualității, „exponentă a politicii poloneze și polonizării“, în cadrul așa-numitei *Intelligenzaktion*²¹. În Pomerania, lichidarea fizică a unei părți a intelectualității, precum și a liderilor politici polonezi, a avut loc pînă în noiembrie 1939. O altă parte s-a aflat în primele eșaloane ale celor strămutați sau deportați în Guvernământul General. În regiunile Poznań și Łódź au fost introduse restricții religioase foarte severe, au fost închise biserici, iar numeroși prelați au fost internați în lagăre de concentrare.

Concomitent, a fost interzisă orice activitate politică, socială și culturală și lichidate toate instituțiile de învățămînt superior și mediu, iar în școala elementară totul a fost redus la principiile elementare ale cititului și scrisului. Presa, radioul și filmul polonez au fost și ele desființate, iar apoi înlocuite cu mijloace de informare germane, unele dintre ele în limba polonă.

În pofida politicii drastice aplicate de ocupanții hitleriști, situația din teritoriul G.G. a avut unele particularități față de cea din teritoriile „încorporate“, cu toate că și în această parte a Poloniei au avut loc schimbări rapide pe linia transformării ei în colonie germană.

În cadrul conferinței secrete a căpeteniilor Reichului, care a avut loc la 17 octombrie 1939²², s-a hotărît că G.G. nu va fi nici parte componentă și nici regiune administrativă a Reichului, precizîndu-se însă că sarcina administrației germane nu era de a crea din acest teritoriu o provincie model sau de a însănătoși starea lui economică și financiară. Se urmărea însă ca acest teritoriu, de însemnătate strategică, să poată fi folosit ca bază de atac pentru viitoare operațiuni militare. Ca atare, s-a subliniat necesitatea menținerii în bună stare a rețelei de transporturi și comunicații, iar populației poloneze să i se asigure un minimum de existență pentru a putea furniza forța de muncă necesară economiei Reichului.

Punerea în aplicare a acestor directive a însemnat exploatarea economică a țării prin demontarea instalațiilor industriale pînă la sfîrșitul anului 1939, apoi prin folosirea întregii economii a G.G. pentru satisfacerea nevoilor militare ale Reichului.

Accente specifice în politica ocupanților față de G.G. și de populația poloneză au apărut în primăvara anului 1940, înaintea atacului Germaniei hitleriste asupra Danemarcei și Norvegiei. Reprezentanții organelor de ocupație au început să afirme că G.G. va rămîne reședința polonezilor (*eine Art Heimstätte, eine Reistheimstätte*)²³ și să atragă atenția asupra încercărilor premature de germanizare, înainte ca acest proces să fie finalizat pe teritoriile „încorporate“²⁴. Pentru exterior se sublinia posibilitatea dezvoltării, în anumite limite, a vieții naționale a polonezilor și a „creării“ unui eventual „stat propriu“, tutelat însă de Germania. În denumirea oficială se folosea, în acest timp, formula *General gouvernement für die besetzten polnischen Gebiete* (Guvernământul General pentru te-

²⁰ P. Hrabar, *Hitlerowski rabunek dzieci polskich. 1939—1945* (Răpirea de către hitleriști a copiilor polonezi. 1939—1945), Katowice, 1960, p. 19.

²¹ K. Radziwozyk, *Naród polski...*, p. 141—142.

²² *Okupacja i ruchu oporu...*, doc. 20 A, p. 119, 120 ; Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 14—15.

²³ Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 45.

²⁴ *Ibid.*

ritoriile poloneze ocupate). După înfrângerea Belgiei, Olandei și Franței aceste aparențe formale au fost părăsite, iar din denumirea oficială nu mai rămânea decât cea de *General gouvernement*. După cum reiese din comentariile oficiale germane, schimbarea denumirii urma să dea expresie legării tot mai stricte a acestui teritoriu de Germania și hotărârii menținerii lui în cadrul Marelui Reich. Schimbarea denumirii a fost însoțită de crearea, la 1 decembrie 1940, a așa-numitului „guvern” al G.G.²⁵, organ al puterii executive. În fruntea lui se afla un fel de premier, care răspundea în fața lui Hans Frank pentru ansamblul activității „guvernului” și purta denumirea de Secretar de stat (Staatssekretär). Din mai 1940, secretarul de stat (în tot timpul războiului acest post a fost ocupat de dr. Josef Bühler) a devenit locțiitor al guvernatorului general. „Guvernul” se compunea dintr-un secretariat de stat și 12 departamente de resort, denumite secții, iar din martie 1941 din secții principale (afacerilor interne, finanțelor, justiției, economiei, alimentației și agriculturii, silviculturii, muncii, propagandei, științei și învățământului, construcțiilor, căilor ferate și poștei), precum și dintr-o serie de oficii centrale, ca, de pildă, Banca de emisiuni și Oficiul suprem al controlului financiar. Șefii secțiilor principale au primit, în iulie 1940, titlul de președinți. Pe lângă guvern funcționau permanent 11 împuterniciți ai diferitelor organe superioare și oficii ale Reichului. „Guvernul” G.G., completat cu comandantul șef al SS și poliției (Höherer SS und Polizeiführer), comandantii poliției de ordine din G.G. (Befehlshaber der Ordnungspolizei im GG), precum și cu comandantii poliției și serviciului de securitate (Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD im GG), a fost un organ specializat consultativ al guvernatorului general²⁶.

La nivel inferior, organizarea administrativă copia într-o formă simplificată instanțele superioare. În fruntea celor cinci districte ale G.G.²⁷ se afla câte un guvernator districtual, al cărui Birou era condus de un șef, ce îndeplina, totodată, și funcția de locțiitor al guvernatorului districtual. Structura Biroului corespundea structurii „guvernului” G.G. Districtele erau împărțite în raioane urbane și rurale, în care autoritatea era exercitată de staroști. Guvernatorii districtuali și staroștii erau numiți de guvernatorul general, iar șefii birourilor și șefii secțiilor de către secretarul de stat. Toate aceste funcții au fost ocupate de germani, iar la nivel raional și de Volksdeutscheni. La nivel inferior, ca urmare a lipsei de oameni, a fost folosită și administrația poloneză²⁸.

Problema germanizării G.G. și a unirii lui administrative cu Reichul a stat tot timpul în atenția guvernului G.G. La întâlnirea din 30 mai 1940 cu șefii organelor polițienești din G.G., H. Frank declara că, după părerea

²⁵ Inițial, structura administrației hitleriste în G.G. a fost stabilită la 26 octombrie 1939 și s-a menținut, cu mici schimbări, în întreaga perioadă a războiului. Regimul de acolo s-a bazat pe principiul administrării și conducerii unice. Guvernatorul H. Frank, numit direct de Hitler și subordonat formal numai lui, dispunea de întreaga putere legislativă și executivă. Organul puterii executive a fost inițial Oficiul guvernatorului general (Amt des Generalgouverneurs). Vezi: *Okupacja i ruch oporu...*, p. 32 și doc. 23 A, p. 123—124.

²⁶ K. M. Pospieszalsi, *Hitlerowskie prawo okupacyjne w Polsce*, cz. II, (*Dreptul hitlerist de ocupație în Polonia*). *Generalna Gubernia (Guvernământul General)*, Poznań, 1956, p. 51—71.

²⁷ În iulie 1941 în Guvernământul General a fost inclus un nou district — Galiția—Ucraina Apuseană (fără Volinia). Vezi: Cz. Madajczyk, *Polityka okupanta...* p. 55.

²⁸ *Okupanta i ruch oporu...*, p. 34—35.

führerului, „Guvernământul General urmează să rămână în stăpînirea germanilor, dar nu sub forma protectoratului sau a ceva asemănător, ci sub forma unei organizații (Machtgebilde) a Reichului, în care puterea absolută o vor exercita numai germanii, în timp ce straturile inferioare, compuse din polonezii muncitori, vor fi subordonate germanilor. După germanizarea Warthegau (Țării de pe Warta), Prusiei apusene, Prusiei sud-estice, Sileziei Superioare și după reîntoarcerea germanilor la matcă va fi efectuată și în Guvernământul General germanizarea pe scară largă”²⁹.

Propuneri practice pe linia realizării politicii de germanizare au fost făcute în ajunul atacului german asupra Uniunii Sovietice. În mai 1941 a fost finalizat proiectul referitor la schimbările regimului agrar în G.G., cunoscut sub numele de *Bodenordnung*, care prevedea exproprierea, în decurs de 20 de ani, a gospodăriilor cu suprafețe între 2 și 10 ha și comasarea lor în mari ferme de 50—300 ha, ce urmau să fie gospodărite de 30 mii de coloniști germani. Numărul persoanelor ocupate în gospodăriile mici și care urmau să fie expropriate era apreciat la trei milioane — forță de muncă destinată să rămână la dispoziția organelor naziste. În anul 1942 „guvernul” din G.G. a făcut pregătiri vizibile pentru transpunerea în viață a proiectului agrar, întrerupte, după cite se pare, datorită rivalității tot mai pronunțate dintre Frank și Himmler.

Cu toate că ocupanții hitleriști au sprijinit o anumită perioadă marea proprietate moșierească, ca principală producătoare de cereale³⁰, ei au expropriat treptat, începînd chiar din 1939, o însemnată parte a acestei proprietăți. În anul 1942, sub administrație germană (*Ligenschaftsverwaltung*) se aflau 600 mari obiective funciare confiscate (proprietăți de stat, foste evreiești, părăsite sau însușite de la proprietari polonezi).

În aceeași perioadă a avansat foarte mult procesul de preluare de către germani a rețelei comerciale, iar întreprinderile comerciale cu ridicata au fost subordonate firmelor germane³¹.

În domeniul industriei, au fost confiscate întreprinderile care aparținuseră statului polonez și cetățenilor de origine evreiască, întreprinderile cu caracter public (centralele electrice, uzinele de gaze), precum și toate obiectivele industriale care nu aveau un proprietar individual (societățile pe acțiuni). În fapt, operațiunea a însemnat preluarea de către ocupanți, încă de la sfîrșitul anului 1939, a industriilor cheie din G.G. (industriile metalurgică, chimică, textilă, petrolieră, energetică și carboniferă). Din primele zile ale ocupației au fost, de asemenea, confiscate, întreprinderile din cadrul industriei ușoare, care aparțineau proprietarilor polonezi, îndeosebi cele dotate cu utilaje moderne³².

La sfîrșitul anului 1941, conducătorii celui de-al treilea Reich au trecut la elaborarea unui minuțios program de germanizare a tuturor te-

²⁹ *Ibidem*, doc. 34, p. 192.

³⁰ W. Góra, *Problemy przebudowy ustroju rolnego w programach wazniejszych stronictw politycznych w latach okupacji hitlerowskiej* (Probleme ale refacerii regimului agrar în programele celor mai importante partide politice în anii ocupației hitleriste), în *Problemy wojny i okupacji. 1939—1944*, p. 255.

³¹ Cz. Madajczyk, *Polityka okupanta...*, p. 54—55.

³² J. Golebiowski, *Sprawa nacjonalizacji przemyslu w programach wazniejszych stronictw politycznych podczas drugiej wojny swiatowej* (Problema naționalizării industriei în programele celor mai importante partide politice în timpul celui de-al doilea război mondial), în *Problemy wojny i okupacji. 1939—1944*, p. 230—231; vezi și J. Golebiowski, *Kształtowanie się programu P.P.R. w sprawie nacjonalizacji przemyslu. 1942—1944* (Conturarea programului P.M.P. în problema naționalizării industriei 1942—1944), în „Z pola walki”, nr. 3/1958, p. 29—33.

ritoriilor poloneze. Acesta urma să fie realizat în cadrul așa-numitului Plan general răsăritean (Generalplan-Ost), a cărui elaborare a fost inițiată în cadrul Departamentului principal al Securității Reichului, subordonat lui R. Heydrich. În următorul an, planul a devenit obiectivul diverselor expertize, pentru ca, la începutul anului 1943, să se treacă la lucrările de finisare a ultimelor sale variante. El prevedea germanizarea, în decurs de 30 de ani, a teritoriilor estice ale Europei, pînă la Urali. Referindu-se la scopurile politicii de germanizare a Estului, Himmler afirma, în iulie 1942 : „Misiunea noastră nu este nicidecum germanizarea Estului, în accepțiunea veche a cuvîntului, adică prin învățarea popoarelor ce locuiesc aceste teritorii a limbii și dreptului german, ci să ajungem acolo încît la Est să trăiască numai populație de pură rasă germană“³³.

Planul răsăritean prevedea și strămutarea unei populații de 31 de milioane de oameni, din care circa 20 de milioane urmau să fie polonezi. În 1942 Planul răsăritean a fost combinat cu monstruosul Plan de colonizare (Gesamtsiedlungsplan), care, în afara teritoriilor din Planul răsăritean, prevedea germanizarea Protectoratului ceh, colonizarea Alsaciei și Lorenei și a Sloveniei de nord. Deși, în ansamblu, Planul răsăritean nu a fost pus în aplicare, urmările lui s-au resimțit puternic în politica promovată de hitleriști față de poporul polonez³⁴. În ianuarie 1942 a început punerea în aplicare a planului de colonizare a raionului Zamość. Acțiunea, care a durat pînă în vara anului 1943, a fost precedată de strămutarea populației poloneze și de exterminarea celei evreiești. În urma strămutării și pedepșirii, peste 100 000 de polonezi din acest ținut au fost obligați să-și părăsească gospodăriile, cea mai mare parte a lor fiind internați în lagărul de tranzit de la Zamość. Hotărîrea organelor hitleriste de încetare a strămutării și colonizării raionului Zamość a fost determinată de intensificarea mișcării de rezistență în acest ținut și de evoluția operațiunilor de război pe frontul răsăritean, după ofensiva sovietică de la Kursk³⁵.

Una din formele de exploatare a resurselor umane din G.G. a constituit-o trimiterea polonezilor la muncă forțată în Germania. Din septembrie 1939 pînă în anul 1942 au fost trimiși în Reich 754 000 muncitori polonezi³⁶, dar au existat perioade cînd din G.G. au fost trimiși zilnic în Germania 8 000—10 000 de cetățeni polonezi. Aceștia erau dirijați, în primul rînd, în agricultură sau spre alte munci grele și au fost tratați extrem de dur, încît, la un moment dat, însuși Frank s-a adresat lui Martin Bormann, șeful cancelariei partidului nazist, cu propunerea îmbunătățirii tratamentului la care erau supuși polonezii duși în Reich. Una din formele de „recrutare“ a celor care urmau să fie trimiși la muncă forțată au fost raziile, ce aveau drept scop și descoperirea organizațiilor rezistenței antinaziste, a cărei coloană vertebrală o constituia clasa muncitoare³⁷. Oamenii erau arestați în fața bisericilor, în tîrguri sau direct din case, ziua și noaptea. În perioada septembrie—decembrie 1940, de pildă, în timpul unei singure razii, au fost reținute 2 000—3 000 de persoane. Cea mai mare razie a fost organizată între 15 și 22 ianuarie 1945 și s-a soldat cu arestarea a 15 000

³³ *Wojna Wyzwolenca...*, p. 276.

³⁴ Vezi, pe larg : Cz. Madajczyk, *Generalna Gubernia...*, p. 93—109.

³⁵ Cz. Madajczyk, *Politika okupanta...*, p. 61—62.

³⁶ *Ibidem*, p. 53—54.

³⁷ Vezi, pe larg : Milică Moldoveanu, *Polonia, în Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial. 1938—1945*, vol. I, Editura militară, București, 1973, p. 145—210.

persoane. În întreaga perioadă a ocupației au fost duși la muncă forțată în Germania circa 2,5 milioane polonezi³⁸.

De la sfârșitul anului 1939 întregul teritoriu al G.G. a început să fie împinzit cu lagăre de muncă, iar din 1940 au început să fie organizate primele lagăre de concentrare și exterminare, atât pe teritoriul polonez „incorporat”, cât și pe cel al G.G. Trecînd la organizarea lagărelor de concentrare și exterminare, hitleriștii au urmărit păstrarea unui secret absolut asupra crimelor săvîrșite. De aceea, lagărele au fost amplasate în locuri izolate, îndepărtate de centrele aglomerate. Sistemul de instalații speciale, continuu perfecționat, urma să împiedice orice contact între deținuții din lagăre și populația civilă din exterior. Pentru a preîntîmpina posibilitatea cunoașterii atrocităților săvîrșite, pe teritoriul lagărelor era interzis nu numai accesul persoanelor civile, dar și al acelor SS-iști care nu îndeplineau funcții de conducere în cadrul acestora³⁹. În pofida măsurilor extrem de drastice, datorită puternicei mișcări de împotrivire organizată în aproape toate lagărele, știrile despre situația deținuților au trecut rețelele de sîrmă ghimpată, zidurile de beton și au ajuns la cunoștința opiniei publice.

Primul lagăr de concentrare a luat ființă în anul 1939, la Sutowo (Stuuthof), în Pomerania, iar cel mai mare a fost înființat, în iunie 1940, la Oswiecim (Auschwitz), regiunea Cracovia. La începutul anului 1942 a fost înființat lagărul de concentrare de la Majdanek, lângă Lublin, destinat inițial pentru concentrarea prizonierilor de război sovietici, dar care a fost curînd transformat în lagăr de exterminare a deținuților din întreaga Europă ocupată.

Printre cei care au fost supuși terorii de la Oswiecim s-au aflat și locuitori din partea de nord a Transilvaniei răpită României în urma dictatului fascist de la Viena, și unde s-a declanșat o largă mișcare de rezistență⁴⁰. Numărul acestora a crescut rapid, ca urmare a intensificării acțiunilor teroriste ale organelor horthyste și hitleriste după declanșarea, la 23 August 1944, a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Dacă pînă în vara anului 1944 cifra de cîteva zeci de persoane anual nu a fost depășită, la 2 septembrie 1944, conform datelor statistice cuprinse în evidența mișcării de rezistență de la Oswiecim, în cele trei lagăre (A₁, A₂ și A₃) numărul lor era de 961, din care 287 bărbați și 674 femei⁴¹. Același document precizează că numărul deținuților din nordul Transilvaniei aflați în lagăr la acea dată era mai mare, mulți din ei fiind în evidența așa-numitelor transporturi ungare.

Deosebit de dură a fost teroarea polițienească exercitată în G.G., unde a îmbrăcat diferite forme și a cuprins toate păturile și grupurile sociale. Organele hitleriste s-au năpustit în primul rînd asupra învățămîntului superior și a intelectualității poloneze, precum și a tuturor celor capabili, într-un fel sau altul, să organizeze mișcarea de rezistență.

³⁸ St. Okecki, *Ruch partyzancki w Polsce 1939—1945 (Mișcarea de partizani în Polonia. 1939—1945)*, Warszawa, 1968, p. 14.

³⁹ W. Waznewski, K. Smoleń, *Obóz Koncentracyjny Oswiecim w świetle akt delegatury Rządu R.P. na kraj (Lagărul de concentrare Oswiecim în lumina actelor Reprezentanței din țară a guvernului Republicii Polone)*, Warszawa, 1968, p. VIII.

⁴⁰ Vezi, pe larg : *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974.

⁴¹ Calculele au fost făcute de autor, pe baza documentelor din Arhiva Muzeului de Stat din Oswiecim (*Panstwowe Muzeum w Oswiecimiu, Arhivum, Akta obzowego ruchu oporu*, vol. II).

Atentă la această acțiune a naziștilor, presa organizațiilor poloneze din România * a evidențiat scopul urmărit de aceștia, și anume „uciderea la polonezi a simțului demnității naționale”, precum și „împiedicarea tineretului polonez să se pregătească în școlile superioare și formarea acelei puteri care, prin intelectul ei, creează noi valori ale culturii materiale și spirituale, care, prin inventivitatea tehnică, prin perfecționarea muncii, sporește averea națională și venitul social al tuturor cetățenilor”⁴².

Referindu-se la cauzele pentru care ocupanții naziști și-au îndreptat „întreaga ură și răzbunare împotriva științei poloneze”, presa amintită preciza: „Știu ei bine, din istoria patriei noastre de după împărțiri, că numele de Polonia nu a dispărut din memoria popoarelor străine, cu toată pierderea statalității noastre; aceasta datorită multor factori: datorită eroismului ostașului polonez, care a luptat pretutindeni, când pentru libertatea poporului războiul a fost dus sub lozincă mereu vie în inimile polonezilor «Pentru libertatea noastră și a voastră»; datorită muncitorului și țăranului polonez, a căror capacitate și hărnicie au fost cunoscute pretutindeni, pe ambele emisfere ale globului; datorită poezilor, artiștilor, savanților polonezi, care, prin operele lor, au uimit pe străini și au adus din nou valori în cultura europeană”⁴³.

Cu o furie ieșită din comun hitleriștii s-au răfuit, înainte de toate, cu universitățile poloneze și cu cadrele universitare din Varșovia, Cracovia, Lublin, Poznań și altele, confiscând colecții, biblioteci, arhive, chiar și bibliotecile particulare ale profesorilor, arestînd, luînd ca ostateci sau trimițînd în lagăre de muncă sau concentrare cunoscuți savanți polonezi, unii dintre ei de renume mondial⁴⁴. Mulți dintre ei au murit în închisoare, cum a fost, de pildă, cunoscutul istoric Bronisław Dembinski, despre care marele savant român Nicolae Iorga spunea, în necrologul publicat în revista „Neamul românesc” și reprodus de publicațiile poloneze din țara noastră, că „a murit pentru o cauză națională nobilă, cu toate că nu a făcut parte din rîndul luptătorilor care, prin dinamismul luptei, ar fi putut să atragă asupra lor trăsnetele răzbunării politice”⁴⁵.

Un puternic val de protest a stîrnit acțiunea organizată de H. Frank, prin intermediul gestapoului din Cracovia, la Universitatea Jagielloński, în urma căreia 183 de profesori, asistenți și membri ai personalului administrativ au fost arestați și, după o reținere de două zile, în condiții inumane, în închisoarea Montelupi din Cracovia, au fost duși pentru o zi într-o cazarmă din aceeași localitate de unde, după o scurtă ședere la Wrocław, au fost trimiși în lagărul de concentrare Sachsenhausen-Oranienburg. După nici două luni au pierit în acest lagăr, între alții, prof.

* În perioada celui de-al doilea război mondial, pe teritoriul țării noastre s-au aflat, pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă, refugiați polonezi, unii stabiliți mai de mult și deveniți cetățeni români, iar alții refugiați pe teritoriul României după agresiunea Germaniei naziste asupra Poloniei, în septembrie 1939. Organizațiile poloneze — Uniunea polonezilor din România, Comitetul polon cetățenesc de ajutorare și protecție a refugiaților și altele — au editat numeroase publicații (tipărite sau șapirografiate), cu caracter central sau local, care au inserat știri și comentarii referitoare la evoluția situației din Polonia ocupată, la mersul operațiunilor de război, la situația și viața polonezilor din România și din lume, urmărind ca scop principal ridicarea moralului refugiaților polonezi, cultivarea spiritului de unitate și înțajutorare, a încrederii în lupta poporului polonez pentru redobîndirea independenței țării lor.

⁴² „Przegląd Polski w Rumunii” („Revista poloneză în România”), nr. II—III din 18 februarie 1940.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ „Kurier Polski” („Curierul polonez”), nr. 454 din 12 februarie 1940.

⁴⁵ „Przegląd Polski w Rumunii”, nr. II—III din 18 februarie 1940.

Ignacy Chrzanowski, renumit istoric al literaturii poloneze, în vîrstă de 74 de ani, Kazimierz Kostanecki, fondatorul școlii poloneze de anatomie umană, președintele Academiei Polone de Științe, în vîrstă de 75 de ani, Feliks Rogoziński, decanul Facultății de agronomie, în vîrstă de 63 de ani, Jerzy Smoleński, renumit geograf și antropogeograf, în vîrstă de 54 de ani, Michal Sielecki, cunoscut zoolog, membru a numeroase academii străine și alții⁴⁶. Iată cum descrie revista „Przegląd Polski w Rumunii“, la 18 februarie 1940, arestarea profesorilor cracovieni : „Autoritățile germane au cerut rectorului Universității să invite la prelegerea intitulată *Național-socialismul german și știința poloneză* (care urma să fie ținută de un savant german) pe toți lucrătorii științifici ai Universității Jagielloński, profesori ordinari și extraordinari, docenți asistenți, chiar profesori pensionari și cadre didactice gimnaziale. La ora indicată s-au adunat aproape toți, căci care din profesori nu-și ascultă rectorul, care din savanții polonezi n-ar fi dorit să aibă o explicație autorizată cu privire la ce vrea național-socialismul german de la știința poloneză... În locul vorbitorului anunțat s-a apropiat cu pași repezi de catedră un om tînăr, în uniformă de SS, funcționar al faimosului Gestapo. Numele lui nu ne este cunoscut, dar cu siguranță că vom afla de el. În tăcerea profundă a celor prezenți au răsunat brutalele lui cuvinte în germană : «Întrucît ați încercat, fără voia și știința noastră, să deschideți Universitatea, întrucît, fără consimțămîntul nostru, ați lucrat în continuare în laboratoarele noastre și ați examinat pe studenți, în sfîrșit, deoarece această Universitate a fost un bastion al polonismului în lupta împotriva germanismului, sînteți arestați»“.

O amploare tot mai mare au luat execuțiile în masă. Pînă în decembrie 1939 hitleriștii au organizat pe teritoriul G.G. peste 100 de asemenea execuții, în urma cărora au fost ucise circa 2 000 de persoane.

Mărturia comportării sălbatice a organelor de ocupație în această perioadă este furnizată chiar în interviul acordat de H. Frank, la 6 februarie 1940, corespondentului ziarului „Völkischer Beobachter“. Răspunzînd la întrebarea privind deosebirea dintre Protectoratul Cehiei și Moraviei și Guvernămîntul General, acesta a afirmat cu cinism : „Vă puteți singur da seama din următorul exemplu convențional : la Praga, de exemplu, au fost lipite mari afișe roșii, cu înștiințarea că în cutare zi au fost împușcați 7 cehi. Atunci mi-am zis : dacă aș vrea să pun cîte un afiș pentru fiecare 7 polonezi împușcați, atunci nu mi-ar fi de ajuns toate pădurile poloneze pentru producerea cantității de hîrtie necesară“⁴⁷.

La jumătatea anului 1940, din indicația personală a aceluiași H. Frank, organele de ocupație au organizat așa-numita acțiune „AB“ (Ausserordentliche Befriedungsaktion), îndreptată împotriva conducătorilor mișcării de rezistență și a vechilor activiști politici, care a costat viața a circa 10 000 de persoane⁴⁸, din care majoritatea au fost ucise pe loc sau trimise în lagărele de concentrare. Locul de execuție a celor arestați de gestapoul din Varșovia, în cadrul acestei acțiuni, a fost pădurea de la Palmiry, aflată la 30 km de oraș⁴⁹. Aici au fost ucise, la 20 și 21 iunie 1940, 358 persoane, între care și Macej Rataj, lider al Partidului Țărănesc, și Meczyslaw Nied-

⁴⁶ *Okupacja i ruch oporu...*, p. 52.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 147—148.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 52.

⁴⁹ K. M. Pospieszalski, *op. cit.*, p. 466.

zialkowski, fost redactor-șef al ziarului socialist „Robotnik“ („Muncitorul“). Alături de vîrstnici, au fost uciși elevi și studenți.

La sfîrșitul anului 1940 H. Frank a inițiat noi acțiuni de masă cu caracter „AB“, soldate cu internarea celor arestați în lagărele de concentrare și mai puțin cu exterminarea lor.

Dacă la început autoritățile hitleriste au subapreciat forța și posibilitățile rezistenței, deoarece mișcarea nu constituia încă o amenințare directă, nu paraliza în mod vizibil activitatea administrației germane, nici pe cea economică de război a Guvernămîntului, începînd cu anul 1942, o dată cu creșterea greutăților economice ale Reichului nazist și cu dezvoltarea mișcării de rezistență, care a început să îmbrace forma acțiunilor de partizani, teroarea hitleristă se întetește, luînd proporții de masă. O ilustrare parțială a acestui fapt o constituie împușcarea, în perioada martie—aprilie 1942, a 320 de deținuți din închisoarea varșoviană Pawiak. După aprecierile șefului poliției de ordine din G.G., numărul participanților la rezistență uciși numai în cursul anului 1942 a fost de 17 386 persoane⁴⁹.

Ca urmare a puternicelor acțiuni ale mișcării de partizani din teritoriile estice ale districtelor Lublin și Varșovia, hitleristii au intensificat, în anul 1943, măsurile teroriste. Ei au trecut la organizarea unei rețele de puncte polițienești de sprijin (Polizeistützpunkte), de raioane de protecție etc., în vederea asigurării activității organelor administrative și menținerii controlului rețelei rutiere și a căilor ferate. La 11 ianuarie 1943 Himmler a dat ordinul de arestare „a tuturor acelor elemente proletare, de ambele sexe, care erau bănuite“ și trimiterea lor în lagărele de la Oswiecim, Majdanek și în Reich⁵⁰, în urma căruia a fost organizată marea razie din 15—22 ianuarie 1943.

Actul represiv cel mai caracteristic pentru această perioadă a fost decretul lui H. Frank din 2 octombrie 1943, intitulat : *În legătură cu atentatele împotriva operei germane de reconstrucție*, care prevedea că „persoanele de naționalitate negermană, care, în intenția de frînare sau împiedicare a operei germane de reconstrucție, acționează împotriva legilor, dispozițiilor și ordonanțelor autorităților germane, trebuie pedepsite cu moartea“⁵¹. Practic, împuternicirile și așa destul de largi ale poliției hitleriste de securitate au devenit nelimitate. Urmarea cea mai directă a decretului a constituit-o sporirea vertiginoasă a execuțiilor publice. În cele 46 de execuții săvîrșite numai pe teritoriul Varșoviei, în perioada octombrie 1943 — februarie 1944, au fost ucise 2 707 persoane⁵².

Anul 1944 a adus o nouă înăsprire a terorii ocupanților, datorată, în mare parte, fricii lor de o eventuală insurecție generală. Comandantul SS și al poliției din G.G. a ordonat, la 19 iulie 1944, ca, împreună cu făptașul unui atentat, să fie împușcate toate rudele sale de sex bărbătesc arestate de poliție⁵³, iar la 21 iulie 1944 comandantul poliției de securitate al G.G. a ordonat împușcarea tuturor deținuților care ar fi putut fi eliberați de mișcarea de rezistență sau de înaintarea frontului spre vest⁵⁴. Așa s-a întîmplat, de pildă, cu majoritatea deținuților din Castelul din Lublin, transformat în închisoare, precum și cu cei din lagărul de concentrare de la Majdanek. Dar toate aceste acte, ordonanțe și dispoziții, raziile și execuțiile

⁵⁰ Ibidem, p. 469, 516.

⁵¹ *Okupacja i ruch oporu...*, p. 54 ; Cz. Madańczyk, *Polityka okupanta...*, p. 62.

⁵² Ibid.

⁵³ K. M. Pospieszalski, *op. cit.*, p. 471.

⁵⁴ Cz. Madańczyk, *Polityka okupanta...*, p. 63.

publice nu au dat rezultatele scontate de hitleriști, acțiunile mișcării de rezistență luând proporții tot mai mari.

După înfrângerea insurecției de la Varșovia din vara și toamna anului 1944, H. Frank a emis o ordonanță referitoare la participarea reprezentanților populației poloneze la administrația G.G. Au avansat și convorbirile organelor germane cu W. Studnicki, G. Goetel și cu un mic grup de alți colaboraționiști, concentrat în jurul revistei „Przelom” („Cotitura”), redactată de J.E. Skiwinski și F. Burdecki ⁵⁵.

În ansamblu, însă, planurile administrației lui H. Frank de a atrage pe polonezi de partea Germaniei prin promovarea „noii politici poloneze” au dat greș, fapt recunoscut de însuși guvernatorul general în cadrul ședinței din 12 decembrie 1944 dedicată analizei problemelor securității în G.G., când a afirmat deschis că „polonezii nu cred în victoria germană, dimpotrivă, ei consideră că germanii vor pierde războiul” ⁵⁶.

Cu o duritate excesivă s-a desfășurat politica de exterminare în masă exercitată asupra populației poloneze de origine evreiască. Încă din timpul campaniei din septembrie 1939 naziștii au început, sub diferite pretexte, săvârșirea a numeroase pogromuri și execuții colective asupra evreilor din teritoriile „încorporate” la Reich. Ordinul preliminar de exterminare a fost promulgat la 21 septembrie 1939 și el prevedea înlăturarea rapidă a populației evreiești din Polonia Mare, Pomerania, Silezia superioară și a fost executat în perioada 1939—1940. La sfârșitul anului 1939, hitleriștii au creat ghetouri, atît pe teritoriul „încorporat”, cît și pe cel al G.G. În urma aplicării decretului lui H. Frank, din 13 septembrie 1939, referitor la limitarea locului de ședere, populația evreiască a fost înghesuită în spații foarte restrînse, jefuită de bunuri și supusă distrugerii treptate prin înfometare.

Hotărîrea trecerii la exterminarea în masă a fost luată în primăvara anului 1941, iar la 21 ianuarie 1942 a fost elaborat — în cadrul R.S.H.A. (Biroul Central de Siguranță al Reichului) — planul general de exterminare a 11 milioane de evrei din Europa. În G.G. exterminarea populației evreiești a început în primăvara anului 1942, în cele trei lagăre organizate în acest scop (Sobibór, Treblinka, Belzec). La 22 iulie 1942 hitleriștii au trecut la lichidarea ghetoului din Varșovia, în cadrul așa-numitei „Acțiuni Reinhard”, care a cunoscut o extremă intensitate pînă în octombrie 1942. Au supraviețuit un număr redus de ghetouri și lagăre, în care a fost concentrată populația evreiască angajată în industria de armament, precum și meșteșugarii ce lucrau pentru nevoile armatei. În cursul anului 1943 hitleriștii au început lichidarea definitivă a tuturor ghetourilor și lagărelor, fapt ce a întîmpinat rezistența organizată a populației evreiești, concretizată în puternicele insurecții din ghetourile de la Varșovia (19 aprilie 1943) și Bialystok (16 august 1943). Ultimul act al politicii hitleriste de genocid a fost lichidarea ghetoului din Łódź, în vara anului 1944.

Pierderile umane provocate de hitleriști în Polonia, în decursul celor peste cinci ani de ocupație, s-au cifrat la 6 028 000 persoane, dintre care 644 000 de oameni și-au găsit moartea în operațiunile de război, iar 5 384 000 au căzut victime terorii exercitate de ocupanți. Din totalul de 6 028 000 de victime ale ocupației și războiului, 3 200 000 au fost cetățeni polonezi de

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Okupacja i ruch oporu...*, vol. 2, doc. 232, p. 569.

naționalitate evreiască. Numărul infirmilor a fost de 590 000, din care 100 000 l-au reprezentat invalizii militari. Pierderile înregistrate de armata și organizațiile militare de rezistență au fost apreciate la 123 000 persoane. Foarte mare a fost tributul de sânge plătit de populația civilă în urma operațiunilor militare și care s-a cifrat la 521 000 persoane. Peste o jumătate de milion de oameni au căzut victime acțiunilor indirecte de exterminare. Grupul cel mai numeros l-au constituit însă victimele lagărelor de concentrare, ale acțiunilor de pedepsire, execuțiilor, lichidării ghetourilor etc. — 4 863 000 — fapt care vorbește de la sine despre amploarea terorii și acțiunilor de exterminare directă⁵⁷ în cele peste 2 000 de lagăre organizate de hitleriști pe teritoriul polonez⁵⁸.

În memoria poporului polonez și a întregii lumi au rămas adinc întipărite trei nume : Oświęcim—Brzezinka (Auschwitz—Birkenau), Majdanek și Treblinka. Lagărul de la Brzezinka a avut caracterul unei adevărate fabrici a morții, în care zeci de mii de deținuți au fost uciși în camerele de gazare și apoi arși în crematorii. O filă aparte în cadrul crimelor hitleriste a constituit-o așa-numita eutanasiie, care s-a concretizat în suprimarea a circa 10 000 de suferinzi mintali sau tuberculoși.

Pierderile materiale ale Poloniei, provocate de ocupație și război, s-au cifrat la 38% din patrimoniul național. Din numărul total de 30 017 întreprinderi industriale, cuprinse în recensământul din iulie 1935, fuseseră distruse 19 592, adică 60%. Enorme au fost distrugerile pricinuite transporturilor și comunicațiilor (63% din poduri și 33% din rețeaua căilor ferate), putând fi salvat numai 19% din parcul de locomotive, 12% din cel al vagoanelor de călători și 16% din cel al vagoanelor de mărfuri. Au fost distruse, total sau parțial, 354 000 gospodării sătești și 968 000 orașenești, iar șeptelul a înregistrat pierderi de 52% la vite mari, iar la porcine de 68%⁵⁹. Alături de Varșovia, unde 44% din clădiri au fost complet distruse, iar 15,2% parțial, importante distrugeri au suferit orașele Wrocław, Szczecin, Gdańsk.

Actele de teroare și politica de exterminare exercitată de ocupanții hitleriști în Polonia au ajuns sub diferite forme la cunoștința opiniei publice din România. Condamnând vehement politica nazistă, „Buletinul informativ pentru lupta patriotică a tineretului român“, organ al C.C. al U.T.C., scria, la 10 iunie 1942 : „Poporul polonez, ca și cel ceh, este chinuit cu tot ce poate bolnăvicioasa imaginație fascistă născoci mai fioros — bunăoară când nemții vroiau să pedepsească un oraș sau sat, femeile erau puse să aleagă ele singure membrul familiei lor care trebuia împușcat“. În încheiere se arată că, în pofida terorii, „luptătorii pentru libertatea Poloniei nu dezarmează“.

Departe de a se lăsa intimidat de teroarea ocupanților hitleriști, poporul polonez, pătruns de un înalt spirit patriotic, de o puternică conștiință de sine, a manifestat constant o dîrză atitudine de împotrivire, pe fondul căreia a putut să se organizeze o amplă mișcare de rezistență, de luptă pentru refacerea unei Polonii libere și independente.

⁵⁷ Vezi, pe larg : *Straty wojenne Polski w latach. 1939—1945* (Pierderile de război ale Poloniei în anii 1939—1945), Poznań—Warszawa, 1962, p. 36—81.

⁵⁸ R. Halaba, W. Wazniewski, *Polska Partia Robotnicza. 1942—1948* (Partidul Muncitoresc Polonez. 1942—1948), Warszawa, 1971, p. 12.

⁵⁹ *Historia polskiego ruchu robotniczego. 1864—1964*. (Istoria mișcării muncitorești poloneze. 1864—1964), vol. 2, Warszawa, 1967, p. 177.

Dr. PETRU GROZA (1884 — 1958)

Se împlinesc 100 de ani de la nașterea eminentului om politic și de stat, patriotului și militanțului progresist dr. Petru Groza, personalitate marcantă a vieții politice românești, care, în momente decisive ale istoriei românești, și-a împletit, cu dăruire și înțelegere a sensului evenimentelor, propriul destin cu cel al țării, pe care a slujit-o vreme de peste trei decenii cu un profund devotament. Dind o înaltă apreciere personalității dr. Petru Groza, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia: „În amintirea poporului nostru, dr. Petru Groza va rămâne ca o luminoasă figură de luptător înflăcărat pentru libertatea, progresul și înflorirea patriei, pentru întărirea prieteniei și alianței cu țările socialiste, pentru pace și colaborare cu toate națiunile lumii“.

Născut la 7 decembrie 1884 în comuna Băcia, din județul Hunedoara, ca descendent al unei vechi familii de intelectuali ardeleni, Petru Groza și-a petrecut copilăria pe meleagurile hunedorene, apoi pe cele bănățene. După absolvirea, în 1903, a liceului din Orăștie, a continuat să studieze la Universitățile din Budapesta, Berlin și Leipzig, obținând, în 1907, doctoratul în științe juridice cu „Magna cum laude“; a dobândit, de asemenea, diplome de doctor în științe economice și în științe de stat.

Încă de pe băncile liceului și, apoi, din anii studenției, Petru Groza s-a manifestat activ pe tărâm politic, alături de alți intelectuali ardeleni, în lupta pentru satisfacerea revendicărilor sociale și politice ale maselor largi muncitoare, a ac-

ționat energic împotriva politicii monarhiei Austro-Ungare de asuprire națională, pentru împlinirea visului secular al românilor — formarea statului național unitar. Crescut în atmosfera eferescentă a Memorandumului, dr. Petru Groza se numără printre animatorii societății „Petru Maior“ a studenților români din Budapesta. În 1908, la 24 de ani, candidează și este ales, cu majoritate de voturi, în alegerile congregaționale din județul Caraș-Severin, manifestându-se ca unul dintre cei mai dinamici membri ai grupului Partidului Național Român din cadrul congregației.

La izbucnirea primului război mondial, dr. Petru Groza este încorporat ca soldat în Regimentul 8 de Honvezi, unde organizează împreună cu unii țărani români o serie de acțiuni de protest și de sabotaj; refuză să participe la cursurile pentru avansarea la gradul de ofițer de rezervă și folosește orice prilej — cum avea să declare mai târziu — „pentru a contribui la prăbușirea acestei mari temniți a poporului român din Ardeal, chemată Austro-Ungaria“. Ca delegat al cercului teritorial Deva, reprezentând pe tinerii intelectuali din județ, dr. Petru Groza participă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918 — act plebiscitar care a marcat apogeul luptei consecutive a națiunii române de pe ambele versante ale Carpaților pentru eliberare de sub orice apăsare străină, pentru unitate național-statală. Numele său a figurat, de asemenea, printre deputații Marelui Sfat Național constituit în 1918 la Alba Iulia.

Animat de idealuri patriotice, democratice, Petru Groza s-a încadrat cu în-suflețire în viața politică a României de după Marea Unire, deținând, în mai multe rânduri, funcții de stat. Între anii 1920—1927 a fost ales de cinci ori deputat în Parlamentul României, iar de trei ori a ocupat funcția de ministru : al naționalităților conlocuitoare, al Comunicațiilor și Lucrărilor Publice și ministru fără portofoliu.

Este perioada în care încep să se contureze, din ce în ce mai pregnant, trăsăturile și direcțiile esențiale ale gândirii și activității sale politice. Manifestând o profundă luciditate politică, dr. Petru Groza și-a dat seama de rădăcinile și de temeliile șubrede ale regimului burghez, fapt ce îi determină hotărîrea de a renunța la funcțiile politice pe care le ocupa și de a acționa împotriva politicii partidelor burgheze, în apărarea drepturilor fundamentale ale poporului român. „Prin distanța pe care am luat-o voit — scria după un deceniu dr. Petru Groza în legătură cu această retragere —, am cistigat obiectivitatea și perspectiva necesară pentru a judeca clar, stabilind adevărul că aceste realități izvorăsc din ciocnirea dintre exploatații tot mai mulți și beneficiarii tot mai puțini ai sistemului economic dominant“.

Au urmat ani de cercetări și studii asidui consacrați aprofundării, de pe poziții marxiste, a legităților dezvoltării societății românești, analizei noilor fenomene pe plan politic, național și internațional, din anii crizei economice. „Am revizuit tot ceea ce am învățat pînă atunci — scria dr. Petru Groza —, inclusiv studiile mele universitare, legăturile mele cu prietenii din străinătate au facilitat achiziționarea de material documentar. Cred că am fost printre primii care au citit și analizat Mein Kampf al lui Hitler și exhibițiile fasciste ale lui Mussolini, mișcările partidelor social-democrate și activitatea partidelor comuniste. Am studiat, în sfîrșit, mai extins din Marx, Engels, Lenin... Cercetînd prin prisma noilor cunoștințe legile dezvoltării societății omenești, analizînd fenomenele noi pe plan politic național și internațional, am ajuns la concluzii clare“.

Cu această solidă pregătire științifică, dr. Petru Groza revine pe terenul politicii militante în furtunosul an 1933, păsînd alături de cele mai înaintate și reprezentative forțe ale poporului, animat de hotărîrea de a găsi „o nouă orientare care să corespundă intereselor reale ale poporului român“. Reintrarea sa în viața politică se produce într-o perioadă în care întreaga țară era zguduită de puternice convulsii sociale și politice, care au culminat cu eroicele lupte revoluționare

ale muncitorimii române din ianuarie—februarie 1933, organizate și conduse de partidul comunist. În această atmosferă clocotitoare, pe meleagurile hunedorene, în Țara Zarandului, a luat ființă Frontul plugarilor, organizația politică democratică a țărănimii, al cărei conducător, de-a lungul celor două decenii de activitate — din 1933 pînă în 1953 — a fost dr. Petru Groza. A rămas, din acest moment, într-un permanent și strîns contact cu partidul comunist, în care vedea singura forță ferm hotărîtă să apere cu consecvență interesele naționale fundamentale ale poporului român.

Sub conducerea dr. Petru Groza, Frontul plugarilor a mers pe o cale radicală, deosebită de cea a celorlalte partide „țărănești“, a pornit, la îndemnul partidului comunist, pe drumul alianței cu clasa muncitoare, conducătorii săi fiind conștienți că numai în felul acesta puteau fi înfrînte năzuințele fierbinții ale țărănimii de a dobîndi pămînt, de a se smulge de sub apăsarea exploataților. „Puterea voastră e mare — spunea dr. Petru Groza, la 8 ianuarie 1933, reprezentanților maselor de țărani veniți la Deva pentru a pune bazele Frontului plugarilor — cu o singură condiție : să vă uniți și să vă organizați... Eu cred în viitorul vostru“.

Deplin conștient de potențialul revoluționar al țărănimii, de importanța încrederei ce i se acordase ca reprezentant al Frontului plugarilor, dr. Petru Groza se va angaja, cu întreaga sa energie și capacitate, pe terenul noii lupte politice. Activitatea intensă desfășurată de organizație, exprimînd nemijlocit doleanțele țărănimii asupra orientarea politică tot mai realistă, democratică și intransigentă a conducătorului său, acțiunea lui tot mai combativă au asigurat eminentului om politic o popularitate ascendentă în rîndul maselor. Iar expresia cea mai concludentă a acestei popularități și, depotrivă, a prestigiului pe care îl avea în rîndurile corpului electoral, au constituit-o alegerile parlamentare din decembrie 1933 cînd, candidînd din partea Frontului plugarilor, a fost ales în Senat. Activitatea sa de senator a pus-o în slujba apărării intereselor maselor populare, ceea ce îi va aduce lui și Frontului plugarilor, cu care ajunsese a se confunda, destule neplăceri : interzicerea ziarului „Horia“, interpelări în Parlament, atacuri violente din partea grupărilor fasciste etc.

Primii ani de activitate ai Frontului plugarilor coincid cu anii în care dr. Petru Groza s-a remarcat prin nenumărate cuvîntări mobilizatoare ținute în fața țăranilor, dar și a muncitorilor, intelectualilor și altor pături și categorii so-

cială, îndemnând la luptă organizată împotriva asupririi celor mulți. „Sintem în pragul unei lupte noi — arăta în discursul ținut la adunarea țăranilor de la Șipote, din 17 noiembrie 1933 —. Plugărima nu mai poate opune cu succes dușmanului său lăncile lui Horea și tunurile de cireș ale lui Avram Iancu. Ea trebuie să adopte o nouă tactică și o nouă strategie, ridicându-se, pe de o parte, într-un singur front plugăresc, iar, pe de altă parte, întinzind mina și fraternizând cu muncitorimea de la orașe, formînd astfel marele și unicul front al muncii manuale și intelectuale. Atunci este absolut sigur că ceasul victoriei va bate curînd”. Evoca adesea momente pilduitoare din lupta multiseclară a poporului român pentru libertate, independență, unitate și demnitate națională, dorința lui cea mai fierbinte fiind „să ajungem a vedea și noi cum înflorește țara asta a noastră”.

În vîltoarea luptei politice din acei ani, cînd la orizont începeau să se ridice norii întunecați ai fascismului, diferite organizații democratice, grupări progresiste, oameni politici care se situau pe poziții patriotice, înțelegînd pericolele grave pe care le reprezentau ascensiunea Germaniei hitleriste și recrudescența organizațiilor fasciste din țară — în special a Gărzii de fier — pentru suveranitatea, independența și integritatea teritorială a țării, vin în întîmpinarea eforturilor stăruitoare depuse de partidul comunist pentru făurirea unui front comun de luptă antifascistă. În cadrul acestui proces, caracteristic vieții politice a societății românești din acea perioadă, conștiința patriotică a doctorului Petru Groza, spiritul său democratic îl conduc în mod logic spre colaborarea strînsă cu partidul comunist.

În deplin consens cu linia politică patriotică a P.C.R. de unire a forțelor democratice din România, dr. Petru Groza, în calitate de conducător al Frontului plugarilor, militează activ pentru înfăptuirea frontului popular împotriva primejdiei fasciste și a înfeudării țării Germaniei hitleriste, pentru apărarea independenței și suveranității naționale a patriei. „Noi am înțeles că fascismul este dușmanul maselor populare, al omului și al culturii, că noi, pentru a merita numele de oameni, trebuie să ne ridicăm împotriva lui ca un singur om și să-l zdrobim! Fără așteptare, fără îndoială! Noi sintem siguri că Frontul democratic este singurul instrument care poate înfrînge nebunia războinică, singurul instrument care poate ajuta înălțarea cetății falnice a libertății și demnității umane. Astăzi se dă lupta între onoare și demnitate, între cei pușini și

cei mulți într-o singură armată, sub același steag, iată ce vrem pentru înfăptuirea păcii, prosperității și a unei vieți libere!” — spunea dr. Petru Groza, la 24 aprilie 1936, în ședința Comitetului Central al Frontului plugarilor.

Discursurile, activitatea publicistică fecundă desfășurată de dr. Petru Groza în gazetele vremii au fost dublate de o susținută acțiune politică practică pentru concentrarea forțelor democratice în lupta împotriva fascismului, pentru apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității naționale a României. S-a aflat printre semnatarii acordului de colaborare antifascistă de la Băcia, din 24 septembrie 1935, dintre Frontul plugarilor și Madosz, lărgit ulterior, la chemarea partidului comunist, prin semnarea, la 6 decembrie 1935, la Tebea, în același județ, a acordului comun de luptă cu organizațiile democratice Blocul democratic și Partidul socialist (Popovici). Pe baza acestui acord, dr. Petru Groza și-a adus contribuția la coalizarea și victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare parțiale din județul Hunedoara, din 18 februarie 1936. Satisfacția acestei victorii a fost deosebită și i-a inspirat dr. Petru Groza reflecții și comentarii deosebite de semnificative. „Iată ce înseamnă strategia Frontului democratic — spune el —. Noi, Frontul democratic, nu mai luptăm pentru un mandat, pentru o persoană. Noi împingem înainte programul... Prea sînt subțiri sforile capitalului pentru ca să nu le rupem, prea este slab brațul care ne ține pumnul în gură pentru ca să nu-l zdrobim. Noi vrem să măturăm dușmanul poporului de pe fața pămîntului. Loc libertății, loc omului nou, loc Frontului popular!”

Încadrat activ în frontul de luptă antifascistă, dr. Petru Groza a fost ales, ca un omagiu adus atitudinii și acțiunii sale neobosite, membru în Comitetul regional Ardeal pentru apărarea antifasciștilor iar, apoi, vicepreședinte al Comitetului Român al Reuniunii Universale pentru Pace. El s-a ridicat cu vigoare și hotărîre în apărarea comuniștilor și antifasciștilor întemnițați, alăturîndu-se eforturilor avocaților democrați care au pledat în procesele antifasciștilor; a desfășurat o vie activitate împotriva revizionismului horthyst, a planurilor revanșarde ale Germaniei naziste și ale acoliților ei; a contribuit, de pe poziții patriotice, la mobilizarea energiilor active din întreaga țară în lupta împotriva Dictatului de la Viena, exprimîndu-și, în diferite împrejurări, durerea și minia împotriva „acestei stupidități a acelor care chinuiesc populația de ambele părți”.

Activitatea desfășurată de dr. Petru Groza în acea perioadă nu a scăpat atenției autorităților. Rapoartele acestora consemnau frecvent că dr. Petru Groza „are dese întâlniri cu comuniștii”, și, pe baza indicațiilor acestora, „face propagandă printre săteni” și întreține „legături cu toate clasele sociale”. Pe aceeași linie, un alt raport al poliției nota, cu evidentă neliniște, că „nu mai sînt pentru nimeni un secret legăturile între partidul comunist și Petru Groza”.

În anii 1941—1944, dr. Petru Groza, alături de alți intelectuali patrioți, s-a declarat fățiș adversar al dictaturii antonesciene și al războiului hitlerist în care fusese împinsă țara, contrar voinței poporului român. În fruntea Frontului plugarilor, dr. Petru Groza s-a numărat printre primii adepți la Frontul patriotic antihitlerist, constituit, în toamna anului 1943, din inițiativa Partidului Comunist Român. Deosebit de activ s-a manifestat în acea perioadă dr. Petru Groza în inițierea unor acțiuni de luptă împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist, pentru redobîndirea independenței și integrității teritoriale a României. Toate acestea aveau să-i atragă noi măsuri represive din partea autorităților, culminînd cu arestarea și întemnițarea sa în 1943.

Departe de a-l cînti din convingerile sale democratice, viața din închisoare a avut o profundă înrîurire asupra dr. Petru Groza. „Căliți în luptă dreaptă pentru îmbunătățirea soartei semenilor lor, oameni dintr-o bucată, muncitori, țărani și intelectuali — nota dr. Petru Groza în memoriile sale din închisoare, publicate în volumul intitulat În umbra celelei — se lovesc de stîncă ignoranței și a rea-credinței, reprezentată printr-un aparat de stat deținut în mod vremelnic, cu miini tremurînde de patimă, de către niște cîrmuitori meschini, aroganți și abuzivi”.

Eliberat din închisoare, dr. Petru Groza a continuat să activeze intens alături de forțele patriotice, să militeze neabătut pentru cauza dreaptă a poporului român, istoricul act de la 23 August 1944 găsindu-l ancorat adînc în evenimentele cruciale pe care le trăia România.

În deplină libertate, destinul său, activitatea sa neobosită, ca și pînă atunci, se vor împleti armonios, pînă în ultima clipă a vieții, cu toate marile realizări ale țării din epoca postbelică, cu vasta operă de înfăptuire a unor profunde prefaceri innoitoare, de reconstrucție și de edificare a României socialiste. Activează intens în cadrul Frontului Național Democrat, deținînd funcția de vicepreședinte în cele două cabinete prezidate de Sănătescu și Rădescu, militează, im-

preună cu miniștrii comuniști și socialiști, pentru lărgirea continuă a cadrului democratic al activității guvernului și al vieții politice, în general, pentru a facilita dezvoltarea cuceririlor revoluționare ale poporului. Totodată, sub conducerea sa, Frontul plugarilor devine, în noile condiții, o organizație tot mai largă și mai reprezentativă a țărănimii române, contribuind activ la făurirea și întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țără-nime.

Om politic clarvăzător, dr. Petru Groza s-a aflat în primele rînduri ale luptei maselor populare pentru cucerirea puterii politice, încununată victorios la 6 martie 1945 prin instaurarea primului guvern revoluționar-democratic din istoria țării, în care rolul hotărîtor îl aveau clasa muncitoare și țărănimia. Iar încredințarea conducerii acestui guvern dr. Petru Groza se justifica prin prestigiul său în rîndul maselor, prin experiența politică și ținuta sa de militant a cărui întreagă activitate a pus-o în slujba cauzei poporului, a înfloririi României. „Pornim la lucru, sperăm să putem veni în mod real în ajutorul poporului și al țării, în fața cărora ne-am angajat — sublinia dr. Petru Groza într-o declarație făcută presei la 8 martie 1945. Facem apel la toate forțele democratice din această țară, la toți oamenii cu gînd curat să ne ajute. Noi deschidem larg porțile pentru toți oamenii cinstiți”.

De la înălțimea funcției sale, dr. Petru Groza a militat pentru înfăptuirea politicii partidului, cu a cărui conducere s-a aflat mereu într-o strînsă legătură și de justțea liniei căruia era pe deplin convins. Deși nu a fost membru al Partidului Comunist Român, el s-a remarcat drept unul dintre colaboratorii săi cei mai devotați, un înfăptuitor neobosit al politicii clarvăzătoare, patriotice a partidului.

Direcția principală a activității dr. Petru Groza a constituit-o consolidarea democrației, reconstrucția țării abia ieșite din război, statornicirea unui climat de muncă și dreptate, împlinirea aspirațiilor seculare ale poporului de libertate, democrație și progres social. Ca președinte al guvernului instaurat la 6 martie 1945, el a stăruit neobosit pentru realizarea politicii partidului comunist de dezvoltare economică a țării și de edificare a socialismului, și-a adus o contribuție deosebită la înfăptuirea reformei agrare și la pregătirea condițiilor pentru abolirea monarhiei și proclamarea Republicii. Convins de necesitatea înlăturării acestei instituții perimate, dr. Petru Groza declara, în 1947, cu puțin înainte de înfăptuirea memorabilului eveniment: „Ultimul meu rege a fost Decebal, după moartea lui am devenit republican”.

Anii ce au urmat proclamării Republicii au consemnat aceeași prezență dinamică și contribuție efectivă a dr. Petru Groza la toate marile acte ale transformării socialiste a țării. Ca o recunoaștere a meritelor sale deosebite la făurirea temeliei României noi, socialiste, independente și suverane, la 2 iunie 1952 dr. Petru Groza a fost ales președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, funcție pe care a îndeplinit-o cu cinste și cu spirit de înaltă răspundere pînă la sfîrșitul vieții sale, la 7 ianuarie 1958.

Spirit patriotic, angajat, dr. Petru Groza a adus contribuții deosebite la promovarea, de către România, a unei politici externe dinamice și rodnice, de prietenie și colaborare frățească cu celelalte țări socialiste, de dezvoltare a relațiilor de colaborare cu toate țările, de salvagardare a păcii în lume. Întreaga sa capacitate de muncă și toată priceperea sa au fost consacrate ridicării prestigiului României și afirmării ei ca o forță activă în viața internațională.

Intellectual cu un larg orizont de preocupări, dr. Petru Groza a desfășurat,

atît înainte, cît și după 23 august 1944, o laborioasă activitate literară și publicistică în slujba conceptelor nobile ale umanismului, democrației, păcii și prieteniei între popoare, ale progresului și civilizației socialiste. Articolele și cuvîntările sale, interviurile și declarațiile publicate în presă între anii 1919—1957, se constituie în pagini impresionante prin curajul afirmării convingerilor, prin diversitatea problemelor abordate și prin soluțiile preconizate, pagini pe care și-a pus puternic amprenta epoca respectivă de combativitate și patriotism vibrant.

Legindu-și numele pentru totdeauna de evenimentele epocale prin care a trecut țara noastră în prima jumătate a acestui secol, contribuind substanțial la edificarea României contemporane, la consolidarea independenței și a prestigiului ei în lume, figura luminoasă a eminențului om politic și de stat, a patriotului înflăcărat dr. Petru Groza va fi întotdeauna vie în inima și conștiința făuritorilor de ieri, de azi și de mâine ai României socialiste.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ NAȚIONALĂ : „RĂSCOALA DIN 1784 — EXPRESIE A DEZVOLTĂRII CONȘTIINȚEI NAȚIONALE A POPORULUI ROMÂN, A LUPTEI SALE PENTRU DREPTATE SOCIALĂ ȘI ELIBERARE NAȚIONALĂ” (București, 26 octombrie 1984)

La Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România a avut loc, la 26 octombrie, sesiunea științifică națională : „Răscoala din 1784 — expresie a dezvoltării conștiinței naționale a poporului român, a luptei sale pentru dreptate socială și eliberare națională”.

Au participat academicieni, oameni de știință, artă și cultură, generali și ofițeri superiori, cadre didactice și studenți.

În cadrul sesiunii au fost prezentate comunicările : „Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul țărănimii ca forță de bază în lupta poporului român pentru păstrarea și afirmarea ființei naționale și apărarea gliei strămoșești, pentru dreptate socială, unitate și independență de stat”, de ȘTEFAN PASCU ; „Marea răscoală a țărănimii române sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan — expresie a dezvoltării istorice unitare a poporului român, a afirmării conștiinței naționale, a dreptului său istoric de a fi stăpîn în propria țară”, de ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU ; „Caracterul popular, social și național al programului de luptă revoluționară al marii răscoale din 1784 ; efectul ei asupra dezvoltării ulterioare a societății românești”, de ILIE CEAUȘESCU ; „Dimensiunea europeană și ecoul internațional al marii răscoale populare conduse de Horea, Cloșca și Crișan”, de VASILE CRISTIAN ; „Partidul Comunist Român — continuatorul tradițiilor revoluționare de luptă ale țărănimii pentru apărarea uni-

tății și integrității patriei, pentru transformarea revoluționară a societății românești”, de ION POPESCU-PUȚURI ; „Politica Partidului Comunist Român privind dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție — temelie a întăririi unității și coeziunii întregului popor, a omogenizării societății noastre socialiste”, de DUMITRU GHIȘE.

Sesiunea a evidențiat în mod pregnant că, în lumina documentelor partidului nostru, a tezelor și orientărilor de excepțională însemnătate cuprinse în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu privind elaborarea istoriei unitare a poporului român, studierea și valorificarea minunatelor tradiții de luptă multimilenară pentru libertate, unitate și neatințare, pentru dreptul de a fi stăpîn în vatra strămoșească, istoria a căpătat dimensiuni noi, ceea ce a făcut și face din această știință fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative.

În sesiune s-a reliefat că marea bătălie revoluționară a țărănimii române din Transilvania de acum două secole a marcat o etapă importantă în lupta românilor pentru cucerirea drepturilor istorice sociale și naționale, a deschis seria revoluțiilor viitoare care au marcat etapa realizării României moderne. Ea a transmis peste veacuri viguroasele tradiții revoluționare ale țărănimii, care, preluate și dezvoltate de clasa muncitoare, de toate forțele progresiste ale națiunii, au determinat un puternic flux revoluționar, ce a culminat cu revoluția de eliberare

socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — actul unirii energiilor creatoare ale întregului popor român, angajat cu toată ființa sa în făurirea celei mai drepte și mai luminoase societăți, societatea socialistă.

Într-o atmosferă de puternic entuziasm, participanții la sesiune au adoptat textul unei telegrame adresate C.C. al P.C.R., tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, în care se spune :

„Evocînd aceste evenimente glorioase ale istoriei noastre naționale, gîndurile și sentimentele noastre se îndreaptă cu profundă recunoștință, cu dragoste și nemărginită admirație spre dumneavoastră, mult stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, care, de aproape două decenii, vă aflați la cîrma partidului și statului nostru. Epoca pe care ați inaugurat-o, încărcată de ctitorii și fapte mărețe, pe care cu profundă mîndrie patriotică poporul român o denumeste «Epoca Ceaușescu», cea mai înnoitoare și mai bogată în realizări din întreaga noastră istorie, a determinat prefaceri profunde, fără precedent, în toate domeniile vieții economice, politice și sociale.

În comunicările prezentate, odată cu evidențierea semnificației istorice a luptei țărănimii pentru păstrarea ființei naționale și dreptate socială a poporului român de acum 200 de ani, au fost evocate mărețele succese obținute de poporul român în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, preocuparea permanentă a partidului nostru pentru dezvoltarea economico-socială a țării, rolul fundamental al activității de cercetare, contribuția poporului român la dezvoltarea științei și culturii universale.

În cadrul sesiunii s-au exprimat, de asemenea, alese sentimente de stimă și prețuire pentru contribuția de o deosebită valoare pe care o aduce tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, remarcabil om politic și savant de prestigiu mondial, la dezvoltarea și înflorirea continuă a învățămîntului, științei și culturii românești, la edificarea societății socialiste în patria noastră.

Vasta activitate desfășurată de dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, pe tărîmul gîndirii social-politice și istorice, al generalizării teoretice a practicii revoluționare — activitate concretizată în elaborarea și fundamentarea unor teze și concepte de mare valoare teoretică și practică cu pri-

vire la problemele de bază ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, la interpretarea și valorificarea istoriei naționale — a înarmat partidul și poporul cu orientări clare, a îmbogățit patrimoniul cunoașterii științifice și creației istorice a epocii noastre.

Iată temeiul pentru care ne exprimăm și cu acest prilej — împreună cu întregul nostru popor — adeziunea deplină la Hotărîrea Plenarei Comitetului Central al partidului din iunie 1984 cu privire la realegerea dumneavoastră, la Congresul al XIII-lea, în funcția supremă de secretar general al partidului — act de înaltă investitură politică în care vedem cheazășia împlinirii drumului eroic deschis de lupta multimilenară a poporului român pentru libertate și civilizație, împlinirea dezideratelor epocii care poartă amprenta gîndirii și acțiunii dumneavoastră cutezătoare, a muncii fără preget pe care o desfășurați pentru continua înflorire a națiunii noastre socialiste, creșterea prestigiului României în lume.

Vă rugăm să primiți, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, expresia profundei noastre recunoștințe pentru modul în care astăzi se împlinesc în gînd și faptă cele mai înalte năzuințe ale poporului român, idealurile pentru care s-au jertfit martirii neamului românesc, a celor mai calde și respectuoase mulțumiri pentru condițiile minunate create dezvoltării științei istorice românești, creșterii contribuției sale la îmbogățirea tezaurului gîndirii patriotice, revoluționare, la afirmarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii.

Declarîndu-ne deplinul acord cu prevederile documentelor programatice ale Congresului al XIII-lea al partidului nostru, vă asigurăm, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, că vom face totul pentru a înfăptui neabătut hotărîrile pe care le va adopta înaltul forum al comunistilor, pentru ridicarea continuă a României pe noi culmi de progres și civilizație“.

Cu același prilej a fost deschisă expoziția „Răscoala din 1784 în conștiința poporului român“, organizată de Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România și Muzeul de istorie al Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România. Fotografii, date sintetice, obiecte sugerînd evenimentul de

acum 200 de ani ilustrează convingător rolul istoric al țărănimii în dezvoltarea poporului român, cauzele, desfășurarea, urmările și ecoul internațional al marii răscoale populare din 1784. Tradiția răscoalei în lupta revoluționară a Partidului Comunist Român, a forțelor patriotice pentru apărarea libertăților democratice, a păcii și suveranității naționale,

înfăptuirea idealurilor acesteia în România socialistă, în Epoca Ceaușescu, epoca cea mai înfloritoare din istoria țării, sînt idei majore ce structurează, de asemenea, expoziția.

La festivitatea de deschidere au luat parte oameni ai muncii din Capitală, activiști de partid și de stat, oameni de știință, artă și cultură, studenți și militari.

A 20-A SESIUNE A CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE A ISTORICILOR MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI

(Linz, 11—15 septembrie 1984)

În zilele de 11—15 septembrie 1984 la Linz, în Austria, s-au desfășurat lucrările celei de-a 20-a sesiuni a Conferinței internaționale a istoricilor mișcării muncitorești (Internationale Tagung der Historiker Arbeiterbewegung — I.T.H.). La actuala reuniune au fost dezbătute două teme: „Mișcarea muncitorească și problema colonială (1919—1939)” și „Evenimentele din Franța și Austria din februarie 1934 — stadiul cercetării”.

Întîlnirea din acest an, care a avut un caracter jubiliar, s-a distins printr-o participare record — aproximativ 150 de istorici din Europa, America de Nord, Asia, Africa și Noua Zeelandă. Cei mai numeroși participanți au fost din țara gazdă — Austria (43), urmați de R.F.G. (22) și Ungaria (12). S-a remarcat, ca un fapt extrem de pozitiv, prezența, pentru prima oară la reuniunile I.T.H., a istoricilor din R.P. Chineză, precum și a unui istoric din R.S. Vietnam. De asemenea, tot pentru prima oară au fost prezenți la Linz reprezentanți ai istoricilor din unele țări din Africa (Zair, Mauritania, Camerun și Africa de Sud).

Reuniunea din acest an a fost marcată de două momente festive. În primul rînd, de prezența fostului cancelar federal austriac, dr. Bruno Kreisky, care a prezentat în fața participanților la reuniune și a delegațiilor organizațiilor muncitorești din landul Oberösterreich (Austria Superioară) un referat despre „Mișcarea muncitorească și lumea a treia”. În cuvîntul său, dr. Bruno Kreisky s-a pronunțat pentru punerea în aplicare a unui plan de ajutorare a țărilor în curs de dezvoltare de către statele industrializate. Al doilea moment l-a constituit înmînarea de către dr. Heinz Fischer, ministrul federal pentru cercetarea științifică, a premiilor „Victor Adler”, acordate, anul acesta, unor isto-

rici din Austria și Republica Populară Ungară pentru contribuțiile lor la cunoașterea istoriei Austriei și a relațiilor acesteia cu alte țări.

Cea mai mare parte a timpului afectat reuniunii de la Linz a fost consacrată dezbaterii temei „Mișcarea muncitorească și problema colonială (1919—1939)”. Referatele și discuțiile au fost împărțite în patru subteme, care s-au referit la situația din Africa; situația din Asia; atitudinea organizațiilor internaționale ale clasei muncitoare în problema colonială; aspecte concrete ale poziției mișcării muncitorești din unele țări față de lupta anticolonială.

Lucrările reuniunii au relevat importanța luptei de eliberare națională a popoarelor din colonii în epoca interbelică, noua etapă pe care lupta anticolonială a cunoscut-o după primul război mondial, ca urmare a unor factori interni și externi, obiectivi și subiectivi, atît în Africa cît, mai ales, pe continentul asiatic. De asemenea, a fost subliniat rolul important pe care problema colonială l-a ocupat atît în cadrul partidelor și organizațiilor sindicale ale clasei muncitoare pe plan național, cît și în preocupările organizațiilor politice și sindicale muncitorești internaționale.

Din partea Institutului de studii istorice și social-politice a participat, la reuniunea de la Linz, dr. Ion Calafeteanu, care a prezentat un referat cu tema: „Solidaritatea clasei muncitoare din România cu lupta de eliberare națională a popoarelor din colonii”. În referat s-a subliniat faptul că solidaritatea cu lupta popoarelor din Asia și Africa împotriva colonialismului, pentru emancipare națională și socială, ocupă un loc deosebit de important în patrimoniul tradițiilor internaționaliste ale clasei muncitoare din România.

Sentimentele de solidaritate ale clasei muncitoare din România cu popoarele coloniale, cu lupta lor dreaptă împotriva colonialiştilor au cunoscut forme diverse de exprimare : întruniri şi demonstraţii, campanii de presă, ajutoare în medicamente şi bani, participarea la reuniuni internaţionale anticoloniale, greve de solidaritate etc.

SIMPOZION ŞTIINŢIFIC ROMÂNNO-ISRAELIAN (Bucureşti, 11—13 iunie 1984)

În zilele de 11—13 iunie 1984 s-au desfăşurat la Bucureşti — în cadrul acordului de colaborare semnat, în toamna anului 1982, de către directorul Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Ion Popescu-Puţuri, şi preşedintele Directoratului Institutului Yad Vashem, Yitzhak Arad —, lucrările celui de-al doilea simpozion româno-israelian, pe tema: *Situaţia evreilor din Transilvania în anii interbelici şi în perioada holocaustului*.

Din partea română au participat la dezbateri : Ion Popescu-Puţuri, directorul Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., dr. Livia Dandara, cercetător ştiinţific, dr. Ion Calafeteanu, cercetător ştiinţific, dr. Aurică Simion, cercetător ştiinţific principal.

Delegaţia israeliană a fost alcătuită din : prof. univ. dr. Israel Gutman, director ştiinţific al Institutului Yad Vashem, dr. Jean Ancel, cercetător ştiinţific la Institutul Yad Vashem, prof. Efraim Ofir, colaborator al Institutului Yad Vashem.

Prof. univ. dr. Israel Gutman a prezentat referatul : *Situaţia evreilor din România pe fondul Europei cucerite sau dominate de nazişti*. Arătând că în perioada celui de-al doilea război mondial, colectivităţi evreieşti au fost smulse din ţări în care locuiau de sute de ani şi milioane de oameni au fost ucişi, prof. Gutman a subliniat că „nu avem dreptul şi nu putem să trecem cu vederea şi să anulăm aceste realităţi. Căci nu numai singele lor ne obligă, dar şi primejdia că nazismul şi fascismul ar putea să renască. De aceea, trebuie să ne educăm pe noi, cât şi tinerele generaţii în spiritul cunoaşterii şi înţelegerii trecutului, pentru a le imuniza contra urii omului de către om şi a ideologiilor care cultivă ura şi războiul“.

Profesorul Israel Gutman a apreciat că soarta evreilor a fost condiţionată di-

rect de tipul regimului de ocupaţie pe care l-au introdus naziştii în diferite ţări, iar acesta era determinat, pe de o parte, de locul pe care ei îl acordau diferitelor popoare în ierarhia rasială, iar, pe de altă parte, de anumite calcule politice. Astfel, popoarele scandinave, considerate „rude de singe“ cu germanii, s-au bucurat de un regim de ocupaţie mai moderat. La fel şi Franţa : deşi nu avea un statut rasial superior, potrivit concepţiei ideologice naziste, Franţa regimului de la Vichy s-a bucurat, un timp, de o relativă independenţă, şi aceasta pe considerente de ordin politic. În ţările în care a existat un regim moderat de ocupaţie, precum şi în statele satelite de tipul Ungariei, României şi Bulgariei, importantă a fost, fără îndoială, atitudinea adoptată de autorităţile locale faţă de politica nazistă în domeniul evreiesc şi consimţământul acestor popoare de a-i preda pe evrei. Spre nenorocirea lor — a continuat profesorul Gutman —, evreii trăiau însă în mase compacte în ţări ale căror popoare ocupate erau, din punctul de vedere al Germaniei naziste, lipsite de importanţă, atât ca factor rasial, cât şi politic sau militar. Astfel s-a întâmplat ca în Polonia, unde trăiau milioane de evrei, polonezii să nu aibă vreo influenţă sau părere asupra deciziilor hotărâtoare în problema evreilor.

Referindu-se la România, profesorul Gutman a arătat că legislaţia antisemită adoptată în perioada guvernării Goga-Cuza şi a regimului antonescian „a fost nu puţin influenţată de presiuni fasciste de ordin extern şi de dorinţa de a fi pe placul naziştilor“. Însă, la aceste măsuri discriminatorii şi de persecuţie un rol însemnat l-au avut şi iniţiativele elementelor reacţionare din România, precum şi bandele Gărzii de fier şi conducătorii României din acea perioadă. Edificatoare sînt, în acest sens, pogromurile de la Bucureşti, din ianua-

rie 1941, și de la Iași, din iunie 1941, în cursul căreia au fost uciși mii de evrei. Este de presupus că naziștii au fost inițiatorii și ațîțătorii acestor evenimente tragice, însă nu se poate trece cu vederea faptul că anumite elemente antisemite din rîndul localnicilor au luat parte activă la ele.

Abordînd problema planurilor naziștilor de a-i deporta pe evrei în lagărele de exterminare din Polonia, profesorul Israel Gutman a apreciat că ele au întîmpinat „o opoziție energetică din partea poporului român și a autorităților românești, inclusiv a guvernului și dictatorului Ion Antonescu... Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul și această rezistență este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de «soluția finală» de concepție nazistă... Deseori, noi, cercetătorii evrei și neevrei din Occident, revenim la întrebarea: cum trebuie înțeles refuzul energetic și constant al României de a-și preda evreii naziștilor. Mi se pare că aceasta nu a fost doar consecința unor poziții oportuniste și a schimbărilor de pe front, ci în mare măsură și, în parte, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziții și concepții care existau între Germania nazistă și România de sub dictatura lui Antonescu în privința evreilor. Antonescu declarase deseori că este antisemit și la fel au procedat miniștrii din guvernul său. Însă acest antisemitism era axat pe ura sau împotrivirea pe fond național sau religios și nu rasist sau în urma unor concepții de bază rasiste. În cele din urmă, nici acest regim n-a fost dispus, chiar sub dictatura lui Antonescu, să participe la metoda asasinărilor prevăzute în «soluția finală»“.

Un alt factor care a contribuit la salvarea evreilor din România a fost — după opinia profesorului Gutman — acela că „în timp ce într-un număr de țări europene cucerite și dependente evreii nu au avut nici un acces la autorități, neavînd posibilitatea să alarmeze și să se plîngă, în România, unul dintre conducătorii evreilor a menținut contacte cu șefii regimului și cu dictatorul [Antonescu] însuși, și aceste legături au influențat într-o măsură însemnată soarta evreilor din România în situații critice“.

La toate acestea se adaugă și faptul că Antonescu reușise să se debaraseze de partenerii săi legionari de la guvernarea țării. „Cred că dacă Horia Sima și banda sa ar fi rămas părtași în guvern sau ca o forță potențială care pîndea să preia puterea în România — a precizat autorul — s-ar fi creat în

România situația care s-a creat în octombrie 1944 în Ungaria, unde Szałaszy a preluat puterea și Horthy a devenit o figură lipsită de autoritate. Dacă aceasta s-ar fi întîmplat, poporul român ar fi suferit mult mai mult decît a îndurat în acea perioadă de groază, însă evreii ar fi devenit primele victime ale naziștilor“.

În încheierea referatului său, profesorul Israel Gutman a relevat că, la sfîrșitul războiului, „rămășițele evreilor de pe teritoriile eliberate ale Poloniei și din alte regiuni, care încercau să-și croiască drum spre Palestina, au început să se deplaseze spre sud, trecînd prin țări și orașe, prin locuri unde în trecut existaseră comunități mari și organizate. Ei n-au mai găsit evrei în acele locuri, sau au găsit numai puțini evrei îndoliați și distruși sufletește. În drum spre o nouă patrie au sosit la București unde au găsit, în sfîrșit, o comunitate vie și activă, care semăna, în mare măsură, cu comunitățile evreiești ce au existat înainte de război“.

În referatul intitulat: *Regimul antonescian și salvarea evreilor din Transilvania de sud (toamna 1942)*, dr. Jean Ancel a arătat că Antonescu și-a început guvernarea „îmbibat fiind de concepțiile antisemite tradiționale, care vedeau în evreu în primul rînd o primedie economică ce trebuia înlăturată treptat pentru a face loc elementului românesc. Lipseau însă din bagajul său intelectual concepțiile rasiste germane, total opuse civilizației occidentale al cărui produs se considera atît Antonescu cît și anturajul său nelegionar“. În aceeași ordine de idei, dr. Jean Ancel a remarcat faptul că declarațiile lui Antonescu exprimau clar că alianța României cu Germania nazistă și Italia fascistă fusese impusă din motive de securitate, după evenimentele din vara anului 1940, și că ele nu conțineau „asigurări privind comunitatea de concepții și de ideologie cu Germania nazistă, cu principiile care o călăuzea în planurile sale de viitor și, în special, cu ideile privind superioritatea unor rase și inferioritatea altora și tot ce rezulta de pe urma unor astfel de concepții“. Măsurile adoptate împotriva evreilor au avut la bază această concepție, care era opusă soluțiilor antievreiești preconizate de legionari, împrumutate direct din arsenalul nazist. După îndepărtarea legionarilor de la conducerea statului — a relevat în continuare autorul —, „România a trăit anii de supremație național-socialistă și fascistă asupra Europei, fără a avea un partid propriu fascist ori nazist sau o organizație care să-și fi fixat ca scop exterminarea poporului evreu, bazîndu-se pe ideea că ar fi o rasă in-

ferioară, periculoasă, care trebuie eradicată pentru a asana trupul și sufletul poporului «arian». Din această cauză, soarta judaismului român a depins în mare măsură de gradul în care regimul dictatorial antonescian a consimțit să cedeze presiunilor nazismului sau să colaboreze cu el“.

La sfârșitul lunii aprilie 1941 — a precizat dr. Jean Ancel —, a sosit în România hauptsturmführer Gustav Richter, specialist în „probleme evreiești“, trimis special al Biroului pentru securitatea Reichului, departamentul IV B 4, în fruntea căruia se afla Adolf Eichman; odată cu aceasta a apărut „primejdia unui nou plan, necunoscut atunci de regimul dictatorial român — cel al «soluției finale»“. Timp de mai multe luni, Richter a elaborat, în cel mai strict secret, un plan concret de deportare a evreilor din România spre lagărele de exterminare naziste de pe teritoriul Poloniei. Potrivit documentelor germane, aflate în arhivele de la Yad Vashem, deportarea evreilor români urma să înceapă la 10 septembrie 1942.

Dr. Jean Ancel a arătat că, având în vedere trecutul antisemit al guvernului antonescian — legislația antisemită și măsurile întreprinse pe baza acesteia, împușcarea a mii de evrei în timpul operațiilor militare din vara anului 1941 în Basarabia și Bucovina de nord, deportarea altor zeci de mii de evrei basarabeni și bucovineni în Transnistria — nazistii nu s-au îndoit nici un moment că Antonescu va „coopera“ la punerea în aplicare a planului „soluției finale“ a judaismului român. Din documentele germane reiese că, în ianuarie 1942, Mihai Antonescu chiar își exprimase acordul pentru strămutarea evreilor în zonele indicate de germani, dar nu a fost descoperit un astfel de document care să poarte semnătura vice-premierului român.

În continuarea referatului său, autorul a relevat faptul că, încă din septembrie—decembrie 1941, cu mult înainte de a se trece la aplicarea acestui plan, „Antonescu ducea o politică dublă în problema evreilor“. La începutul lunii noiembrie 1941, el declara public că „nimeni și nimic nu mă va putea împiedica, atâta timp cât voi trăi, de a împlini opera de purificare“; în același timp, însă, dădea asigurări lui Filderman că „evreii din Transilvania și Vechiul regat nu vor fi deportați“. În urma presiunilor naziste, în vara anului 1942 guvernul român a fost de acord să înființeze ghetto-uri pe întreg cuprinsul României — ca o etapă obligatorie înainte de a începe deportarea — și a

fixat în acest sens ziua de 16 iunie. „În ajunul aplicării ordinului — a precizat dr. Jean Ancel —, fără a da vreo explicație, guvernul l-a anunțat pe președintele Centralei evreilor, dr. Ghingold, că a hotărât să amine punerea în aplicare a planului. Era încă una din măsurile care se încadrau în jocul dublu al românilor în relațiile lor cu naziștii, chiar în ajunul începerii deportărilor din România... Presiunile germane au continuat și românii au adoptat vechea tactică a tergiversărilor, a amânărilor, nerăspunzând la note germane sau dînd răspunsuri ce nu aveau legătură cu întrebările“.

Un rol important în salvarea evreilor români de la exterminare l-au avut — după opinia dr. Jean Ancel — intervențiile convergente exercitate pe lângă Antonescu de reprezentanți ai „opozității burghezo-democratice“, ai cercurilor de afaceri, ai clerului, palatului regal și chiar de membri ai guvernului. În acest sens, referatul a precizat că, încă din momentul cînd s-a aflat de planul german de deportare a evreilor, conducerea evreiască (Sfatul evreiesc), în frunte cu Șef Rabinul, dr. Alexandru Șafran, a început să acționeze în mod energic pentru a obține sprijinul cercurilor de opoziție împotriva deportărilor. „Succesul a fost mai mare decît cel așteptat și se pare că pentru prima oară în cursul regimului antonescian largi cercuri românești — politice, economice, culturale și religioase — s-au unit pentru a protesta împotriva unei intenții a guvernului antonescian... Sfatul evreiesc a hotărât să ia legătura cu Maniu și Brătianu pentru a obține de la ei protecție contra deportării. Iuliu Maniu s-a arătat la început rece, însă după ce a văzut un grup de evrei închiși într-o curte din București în ajunul deportării în Transilvania, a declarat, cu lacrimi în ochi, colaboratorului său evreu Aureliu Weiss, că nu va permite ca o astfel de barbarie să păteze numele poporului român“.

Președinții camerelor de comerț din Transilvania de sud au înaintat un protest guvernului împotriva deportării evreilor, arătînd că această deportare ar afecta considerabil comerțul și industria românească, precum și pe meseriașii și micii patroni români din Ardeal și Banat, deoarece întreprinderile evreiești vor fi acaparate de germani. Un alt protest, inspirat de Filderman, a fost înaintat de românii ardeleni — intelectuali, comercianți, industriași și meseriași — Ministerului de Interne. „Oricare ar fi concepția noastră despre evrei — arătau semnatarii protestului — sîntem creștini și oameni, și noi, care

am suferit atîta sub dominația ungară și care știm cît suferă astăzi ai noștri sub aceeași dominație, ne cutremurăm la gîndul că cetățenii unui stat ar putea, fără nici o vină, să fie despuiați de tot avutul lor și alungați din țara în care s-au născut și în care zac de secole osemintele părinților, bunicilor și străbunilor lor“. Intervenții similare au întreprins pe lingă mareșalul Antonescu, șeful P.N.L. — C.I.C. Brătianu, profesorul Dragoș Protopopescu și alții. „Însă cea mai mare surpriză au avut-o cercurile evreiești de pe urma comportării Înaltilor Prelați ai Bisericii ortodoxe române — a ținut să sublinieze dr. Jean Ancel. Sfatul evreiesc a considerat că Șef Rabinul Șafran ar putea obține o anulare a deportărilor dacă ar apela la șefii bisericii române. Cunoscînd legăturile strînse dintre Bălan, Mitropolitul Transilvaniei, și Ion Antonescu, Șafran a trimis vorbă lui Bălan că ar dori să-l întîlnească. Spre surprinderea lui, «acest antisemit», cum îl caracteriza pe atunci Șafran, «a răspuns la cererea mea personală și a venit de la Sibiu, unde își avea sediul, la București, pentru a se întîlni cu mine. Întîlnirea a avut loc în fața generalului Văitoianu, cumnatul lui, și a fost dramatică. După cîteva ore, Mitropolitul Bălan m-a anunțat că a obținut de la mareșalul Antonescu anularea deciziei de deportare a evreilor din Transilvania“. La rîndul său, Patriarhul Nicodim l-a avertizat pe Antonescu că dacă nu se va pune capăt tratamentului brutal al evreilor, va demisiona, în semn de protest.

O altă intervenție în favoarea evreilor a fost făcută de Casa regală. „Regina-mamă — s-a relevat în referat — a aflat de la medicul său, doctorul Gomoni, despre continuarea deportărilor în Transnistria și pregătirea deportărilor în general și i-a atras atenția regelui Mihai că dacă nu va interveni va intra în istorie sub numele de «Mihai cel Groaznic». Regele a telefonat lui Mihai Antonescu și i-a cerut anularea deportării filologului Barbu Lăzăreanu și, în general, a deportărilor din România“.

În aceeași ordine de idei, dr. Jean Ancel a consemnat în referatul prezentat „cîteva fapte care riscă de a rămîne uitate“, și anume intervențiile făcute prin intermediul Mariei Antonescu și a unor membri ai guvernului. „Ultimul care a intervenit direct la mareșal pentru a împiedica, la 10 octombrie, al doilea ordin de deportare — a precizat autorul —, a fost ministrul poliției, temutul Piky Vasiliu. În cercurile evreiești era considerat ca un teribil antisemit, însă serviciul de spionaj german raporta că

are o țîitoare evreică și că întreține legături cu conducătorii evrei, fiind corupt“. Aceste intervenții făcute pe lingă mareșalul Antonescu de reprezentanți ai unor cercuri interne, la care se adăugau cele întreprinse de guvernele unor țări neutre și chiar ale unor state cu care România se afla în stare de război, cum era guvernul S.U.A., au întărit hotărîrea guvernului român de a rezista presiunilor Berlinului și de a nu-i preda pe evrei naziștilor pentru a fi exterminați. „În ziua în care trenurile trebuiau să pornească evreii nu se aflau în ele“ — conchide dr. Jean Ancel.

Concluzionînd, dr. Jean Ancel a arătat în încheierea referatului său : „Germania nazistă s-a înșelat crezînd că antisemitismul român este identic cu cel german. Antisemitismul român se baza pe considerente de ordin economic, religios, cultural, însă îi erau străine noțiunile rasiste germane, care considerau pe evrei ca «suboameni» ce urmau să fie exterminați. Problema deportării evreilor din Transilvania și Banat poate fi considerată ca o primă ciocnire serioasă între planurile guvernului nazist și dirigenia unui popor mic. Dacă considerăm Stalingradul ca eveniment hotărîtor în istoria celui de-al doilea război mondial, moment care marchează începutul sfîrșitului dominației naziste în Europa, atunci refuzul guvernului român de a-și preda evreii poate fi considerat ca unul dintre marile acte de rezistență din Europa, într-un moment cînd Germania se afla în culmea puterii sale, forțele aliate pierduseră orice cap de pod în Europa sau în Africa de Nord și nu se întrevedea care va fi sfîrșitul războiului.

În acele momente serioase pentru soarta unei colectivități evreiești, conducerea evreiască din România a știut să mobilizeze cele mai largi cercuri ale intelectualității laice și religioase ale poporului român pentru o cauză care nu putea să aducă decît necazuri României, confruntînd-o cu prima putere a Europei din acele vremuri. Soarta popoarelor vecine României era bine cunoscută românilor. Meritul conducerii evreiești este că a știut să transforme o problemă proprie într-una națională românească, atrăgînd atenția guvernului că acceptarea planurilor germane constituia renunțarea la independența țării atît cît exista în acel moment“.

După ocuparea Ungariei de către naziști, la 19 martie 1944, și adoptarea primelor măsuri ce pregăteau deportarea și exterminarea evreilor — a relevat profesorul Efraim Ofir în referatul: *Acțiuni de salvare a evreilor din Transilvania de nord și Ungaria prin Româ-*

nia. 19 martie—23 august 1944 — s-a început, în special din rindurile tinerețului sionist (haluțian), căutarea unor căi de fugă din Transilvania de nord și Ungaria spre România. În acest scop au fost folosite, cu precădere, localitățile din apropierea frontierei impuse României prin Dictatul de la Viena: Arad, Turda, Beiuș, Teiuș, Tinca, Timișoara, Sighișoara ș.a. Numărul evreilor care și-au găsit salvarea prin refugiarea în România este apreciat de Efraim Ofir între 6 000—7 000; dintre aceștia, aproximativ 5 000 au trecut granița pe la Arad, iar circa 1 500 pe la Turda.

În referatul său, cercetătorul din Israel a realizat o pertinentă analiză a factorilor ce au permis acestor evrei ca, într-o perioadă de numai câteva luni, să treacă în România, concentrându-și atenția asupra punctului de trecere de la Turda, al doilea ca importanță după aprecierea sa. „Cazul Turda — a apreciat Efraim Ofir — constituie un model de organizare care caracterizează acțiunile de salvare la granița românească. Orașelul Turda număra, în 1940, circa 30 000 de locuitori, care cuprindeau, în afară de români, unguri, sași, șvabi și evrei. Comunitatea evreiască număra 800 evrei — 260 de familii.

Relațiile între români și comunitatea evreiască fuseseră bune și în ajunul războiului. Iată câteva exemple: prin Turda treceau, după Anschluss, refugiații evrei din Austria și Cehoslovacia. Comunitatea le dădea alimente, loc de odihnă și puțini bani. În toamna anului 1939, conducătorul și secretarul Comunității evreiești au fost invitați la siguranță și au fost avertizați să nu mai primească refugiați și să-i predea poliției. Chiar în aceeași zi, secretarul Comunității, Arnold Finkelstein, s-a întors la ofițerul de siguranță, care era un om de treabă, după spusele secretarului, și i-a explicat că comunitatea evreiască nu poate să stea cu brațele încrucișate și să predea poliției refugiații care fuseseră salvați de persecuțiile naziste. Ofițerul s-a lăsat convins de explicațiile sale și a spus: «Eu mi-am făcut datoria și v-am adus la cunoștință noile ordine, deoarece legea e lege. Vă rog să acționați cu atenție și discreție, pentru a nu mă implica pe mine și pe voi în complicații nedorite de superiorii mei». Și, într-adevăr, ajutorarea refugiaților a continuat, într-o formă deghizată, pînă la împărțirea Transilvaniei și venirea la putere a generalului Antonescu“.

În august 1943 s-a mutat la Turda Arie Hirsch (Adler), secretarul organizației de tineret sionist-socialist „Habonim“. Potrivit propriilor sale mărturi-

siri, aflate în arhivele de la Yad Vashem, venise acolo „din cauza sănătății subrede și ca să se sustragă de la munca obligatorie“. El și-a continuat activitatea clandestină în rindurile tineretului evreiesc din oraș, deși autoritățile îl căutau ca dezertor. Grație eforturilor întreprinse de secretarul comunității evreiești, care avea prieteni atât la poliție, cât și la siguranță, „siguranța din Turda a anunțat că el nu se află în oraș, deși activitatea sa nu trecuse neobservată“.

La câteva zile după ocuparea Ungariei — a relatat Efraim Ofir — a sosit la Turda un refugiat din Cluj, care i-a cerut lui Arie să organizeze trecerea evreilor peste graniță, în România. După câteva ezitări, determinate de statutul său ilegal, s-a hotărît să accepte, și în acest scop a recurs la ajutorul țăranilor din satele Feleacu și Aiton, din apropierea Turdei, care aveau legături dincolo de frontieră, spre a-i transfera în România pe evreii fugari.

Operațiunea nu era însă deloc ușoară și nici lipsită de primejdii, deoarece sosirea refugiaților se transforma, de multe ori, în adevărate „evenimente“ cunoscute și comentate de întreaga suflare a orașului. Or, în Turda activa și o organizare nazistă a germanilor din localitate, avînd în frunte pe un anume Kraus, care făcea presiuni asupra autorităților locale să aplice legea și să-i predea pe evrei autorităților horthyste. Dîndu-și seama de complexitatea situației, Arie Hirsch a recurs din nou la ajutorul lui Arnold Finkelstein și al prietenilor acestuia din poliția și siguranța română. „Finkelstein — a arătat Efraim Ofir — a înțeles că operația nu poate fi dusă la îndeplinire fără ajutorul poliției și siguranței. A chemat la consfătuire pe prietenii săi din aceste organe, explicîndu-le situația și faptul că nu este în stare să rămînă pasiv față de soarta fraților săi de peste graniță și cerîndu-le ajutorul. Deși unii dintre ei erau gata să-l ajute, s-a convenit că este de preferat ca ei să știe cît mai puțin, iar Finkelstein și prietenii săi să facă munca lor cu maximum de atenție, pentru a nu ajunge la cunoștința unor elemente nedorite, care ar putea să-i complice pe toți și să-i ducă la eșec. În cazul în care refugiații vor cădea în mîinile poliției, se vor strădui să le permită să fugă și, dacă nu va fi posibil, îi vor transfera la Tribunalul din Alba Iulia. Numai dacă nu va exista nici o altă ieșire vor fi trimiși peste graniță“.

Ajunși pe teritoriul românesc, refugiații evrei trebuiau să fie transferați cît mai repede la București, unde puteau să-și piardă mai ușor urma. „Problema

transportării refugiaților originari din Transilvania era mai simplă — a precizat Efraim Ofir —, deoarece ei știau românește și se puteau face doar autorizațiile, să le dea bani și să-i trimită singuri. Mai grea și mai periculoasă era problema transportării refugiaților din Ungaria, Polonia și Cehoslovacia, care trebuiau trimiși cu o «călăuză» care vorbea românește. Pentru aceasta s-a apelat la tot felul de oameni (soldați, lucrători din C.F.R. — conductori de tren) care i-au condus pe evrei la București sub tot felul de pretexte: unii erau trimiși ca bolnavi la tratament (la Spitalul Iubirea de oameni), alții ca martori la diferite procese, la muncă obligatorie etc. La București îi așteptau membrii mișcării halufiene, care îi ascundeau în diferite apartamente și locuri secrete din Capitală“.

Referatul prezentat de Efraim Ofir a subliniat faptul că salvarea evreilor refugiați în România a putut fi posibilă deoarece „populația română nu era dușmănoasă evreilor. Țăranii români, care au fost prizoniți în trecut de către unguri, i-au înțeles pe evrei și erau dușmănoși autorităților ungare. Altfel nu se poate înțelege cum s-ar fi putut realiza o acțiune de salvare de asemenea proporții într-un orașel atît de mic ca Turda, fără știrea populației; după cum nu se poate închipui că un număr atît de mare de persoane (ofițeri de poliție, de la Serviciul secret, polițiști, ceferiști ș.a.) i-au ajutat pe evrei pentru că ar fi fost «mituiți»“. În acest sens, cercetătorul din Israel a menționat și câteva cazuri concrete de salvare a unor evrei de către români din diverse straturi sociale. Astfel, dr. E. Marton, fost deputat în Parlamentul României, a fost trecut granița în portbagajul autoturismului unui diplomat român din Cluj. A fost amintit, de asemenea, cazul unui țăran român din Munții Apuseni care a ascuns o familie de evrei pentru că „au un suflet de la Dumnezeu“, după care a parcurs pe jos 120 de km. pentru a-l ruga pe „papa evreilor“ să-i dea alimente ca să-i hrănească, deoarece „el era sărac și alimentele i s-au terminat“. După 8 zile, acest țăran moț i-a trecut peste frontieră, în România, ascunși într-o căruță în care transporta butoaie de lemn.

Referatul lui Efraim Ofir a adus informații interesante și în ceea ce privește decretul dat de mareșalul Antonescu la 16 mai 1944, prin care introducea pedeapsa cu moartea împotriva evreilor ce treceau clandestin granița în România, și, mai ales, cu referire la măsura în care acest decret a influențat acțiunea de salvare a evreilor nord-ardeleni. Din cercetarea documentelor ger-

mane rezultă că decretul a fost dat ca urmare a unor insistente intervenții ale lui Richter pe lângă ministrul justiției. „Poate că Antonescu era înfricoșat că dacă o să-i infurie pe nemți ei o să ocupe România, însă acest fapt este greu de demonstrat“ — a arătat Efraim Ofir. Cercetătorul israelian a precizat că, la scurt timp după ce decretul a fost adus la cunoștință opiniei publice, în urma unor intervenții ale conducătorilor evrei pe lângă oficialitățile românești, decretul a fost anulat, însă nu într-o formă oficială, ci prin informarea organelor de poliție și siguranță de la frontieră. „Eu cred că influența decretului lui Antonescu nu a fost mare — a conchis Efraim Ofir. În primul rînd pentru că la 10 mai se terminase concentrarea evreilor din Transilvania în ghetto-uri, iar după această dată fuga era legată de foarte multe pericole și numai puțini oameni mai sperau să scape. Pe de altă parte, el a fost anulat foarte repede și acest fapt a fost anunțat de către organizațiile clandestine prin oameni de legătură și în Transilvania, în ghetto-uri, și la Budapesta. Rezö Rozenberger a trecut de două ori granița clandestin la Oradea Mare ca să-i îndemne pe evrei să fugă în România, deoarece nu este nici un pericol pentru ei“.

În referatul intitulat: *Populația evreiască în contextul integrării Transilvaniei în viața economică, socială, politică și culturală a României (1919—1940)*, dr. Livia Dandara s-a referit la statutul de cetățeni români de drept pe care l-au dobîndit evreii după Marea Unire din 1918, prin simpla înscriere în listele de naționalitate. Bucurîndu-se de aceleași drepturi ca românii și celelalte naționalități conlocuitoare, evreii din România au participat activ la viața politică, economică și culturală a țării: au avut partide politice proprii care în alegerile parlamentare au încheiat înțelegeri cu partidele românești, trimițînd deputați și senatori în Corpurile legislative ale României; elevii și studenții evrei au frecventat fără restricții atît școlile de toate gradele subvenționate de stat, în limbile română, maghiară sau idiș, cit și școlile particulare ori confesionale specifice lor; din rîndul evreilor s-a remarcat o pleiadă de străluciți oameni de știință și cultură, care s-au exprimat fie în limba română, fie în idiș.

Referatul a relevat atitudinea protestatară a numeroși oameni politici și de cultură democrați împotriva organizațiilor extremist-șovine și, deopotrivă, adeziunea populației evreiești la lupta milioanelor de cetățeni români împotriva nazismului agresiv și revizionist, pentru apărarea independenței și suveranității

naționale a României, a integrității sale teritoriale.

Referatul prezentat de dr. Aurică Simion cu tema: *Regimul de ocupație horthyst în partea de nord-vest a României. Politica față de populațiile nemaghiare și negermane*, a evidențiat conținutul regimului social-politic promovat de guvernul horthyst după ocuparea părții de nord-vest a României care, în esență, urmărea să asigure preponderența elementului unguresc în raport cu celelalte naționalități, prin schimbarea raportului demografic în teritoriile respective.

În cei patru ani ai ocupației, ca urmare a terorii practicate de horthysti, un număr de 217 942 români au fost nevoiți să-și abandoneze avutul și să treacă în România; datorită acestui exod, al asasinatelor și deportărilor, populația românească din teritoriile ocupate de horthysti a scăzut cu 16,6%.

Față de evrei, horthystii au practicat o politică ce viza limitarea și excluderea lor din pozițiile ce le dețineau în viața economică și socială și înlocuirea cu unguri băstinași sau aduși din Ungaria trianonică. După ocuparea Ungariei, în martie 1944, naștiții, în strânsă cooperare cu horthystii, au recurs la aplicarea „soluției finale”, deportându-i pe evrei în lagărele de exterminare. Dintre cei 151 125 evrei recenzați de autoritățile ungare în 1941 în teritoriile românești ocupate — a precizat referatul —, au fost deportați peste 130 000, scăpând doar cei aflați în detașamente de muncă și unele categorii restrinse de „exceptați”; de asemenea, peste 100 000 de evrei au fost uciși în lagărele de exterminare.

În referatul intitulat: *Poziția autorităților românești față de situația evreilor din Transilvania de nord (martie—august 1944)*, dr. Ion Calafeteanu s-a referit la atenția pe care guvernul român a manifestat-o față de evoluția politicii antisemite a guvernului horthyst, total opusă celei promovate de regimul antonescian față de populația evreiască, prezentând detaliat informațiile transmise la București de Legația României de la Budapesta, cu privire la evenimentele din această țară, inclusiv despre măsurile întreprinse împotriva evreilor din teritoriile românești ocupate. Referatul a surprins reacția gradată a guvernului român față de evenimentele tragice care aveau loc în teritoriile smulse României prin dictatul de la Viena: la început, a oferit sprijin și protecție evreilor cu cetățenie română, pentru ca în final să încerce să-i ajute pe toți evreii ce-i solicitau ajutor, dînd instrucțiuni Legației României la Budapesta și consulatelor de la Cluj și Oradea să acorde vize de tran-

zit evreilor, cetățeni unguri sau ai altor țări.

Dezbaterile simpozionului s-au desfășurat într-o atmosferă destinsă, de respect pentru opiniile referenților și pentru adevărul istoric. Tonul general a fost acela de completare reciprocă a ideilor expuse de referenți pe baza documentelor aflate în arhivele din România sau de la Yad Vashem, pentru a contura o imagine cât mai veridică asupra evenimentelor aflate în atenție.

În ședința finală, conducătorul delegației române, Ion Popescu-Puțuri, a apreciat că referatele expuse de cele două delegații au îmbogățit informațiile asupra problemei evreiești — una dintre problemele mari și complicate provocate de cel de-al doilea război mondial. Pentru prima dată în istorie s-a urmărit atunci distrugerea completă a unei populații pe principii rasiste. A fost scoasă la suprafață, în acest scop, toată zgura societății umane. În cele din urmă, forțele întunericului au fost înfrînte, dar prețul plătit pentru aceasta a fost imens. Au fost distruse valori inestimabile ale civilizației, și-au pierdut viața zeci de milioane de oameni.

Soarta Europei — a continuat Ion Popescu-Puțuri — a depins în mare măsură de poziția marilor puteri. Iar acestea nu s-au opus cu fermitate fascismului, au căutat să ajungă la înțelegere cu Hitler pe seama țărilor mici.

În ceea ce privește România, se știe că Antonescu a ajuns la putere după ce începuse hemoragia teritorială a țării. Armata română nu a avut niciodată simpatie față de germani. Antonescu, la rîndul său, era un filo-englez. Alianța cu Reichul a fost determinată tocmai de necesitatea de a opri această hemoragie teritorială și nicidecum de o comunitate de interese și de convingeri. Așa se explică și duplicitatea politicii antonesciene în relațiile cu hitleriștii — remarcată în cadrul simpozionului și de istoricii israelieni — care a contribuit la salvarea evreilor români.

La rîndul său, conducătorul delegației istoricilor de la Institutul Yad Vashem, prof. univ. dr. Israel Gutman, a arătat că „problema evreiască este mai complicată decît pare la prima vedere. Concepția care tratează evenimentele istorice în alb și în negru este deobicei neadevărată. Cînd evreii au mers la Churchill și la Roosevelt și le-au prezentat tragedia lor, aceștia au răspuns că cea mai bună cale este să fie lăsați, ei, să conducă lumea spre victorie, pentru că victoria împotriva Germaniei naziste va fi și victoria evreilor. La aceasta, reprezentanții evreilor au răspuns că victoria va veni,

dar atunci evreii nu vor mai fi în viață. Aceasta a fost tragedia evreimii“.

Profesorul Gutman a exprimat vii mulțumiri conducerii Institutului pentru modul cum delegația israeliană a fost primită în România. „Fără să știm limba, am recunoscut căldura pe care ați arătat-o față de noi. Vă mulțumesc pentru ceea ce am învățat aici. Am văzut cum evreii sînt încadrați în istoria poporului român. Cred că colaborarea va continua și se va lărgi. Sper că vom ajunge și la momentul cînd vom face un schimb de materiale și le vom publica împreună. Această națiune — a declarat în finalul

alocuțiunii sale prof. univ. dr. Israel Gutman — a dat exemplu de colaborare, în special față de noi, în timpurile cele mai grele. Poporul evreu nu va uita niciodată că, după război, în România a rămas cea mai mare colectivitate evreiască din Europa“.

S-a convenit ca relațiile dintre cele două institute să fie continuate, lărgindu-se aria tematică a problemelor supuse dezbaterii și, totodată, să fie diversificate, prin găsirea unor noi forme de colaborare.

AURICĂ SIMION

SIMPOZION CU TEMA : „CONSECINȚELE TRATATELOR DE PACE DIN 1919—1920 ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE SUD-EST“ (Strasbourg, 24—26 mai 1984)

Sub auspiciile Centrului de cercetare privind Europa Centrală și de Sud-Est din cadrul Universității de științe umaniste din Strasbourg și al Asociației internaționale de istorie contemporană a Europei, în zilele de 24—26 mai 1984 s-au desfășurat la Strasbourg lucrările unui simpozion internațional cu tema *Consecințele tratatelor de pace din 1919—1920 în Europa Centrală și de Sud-Est*. La organizarea acestui simpozion și-au mai dat concursul Casa oamenilor de știință din Strasbourg, Direcția Cooperării și Relațiilor Internaționale din cadrul Ministerului Educației Naționale al Franței, Direcția Cooperării Științifice și Tehnice din Ministerul Relațiilor Externe al Franței, Societatea Amicilor Universității din Strasbourg și Universitatea de științe umaniste din Strasbourg. Au fost prezenți istorici din Austria, Canada, Franța, Republica Federală Germania, Italia, Iugoslavia, Marea Britanie, Polonia, România, Statele Unite ale Americii, Ungaria și Uniunea Sovietică. Delegația istoricilor români a fost alcătuită din : dr. Dan Berindei, dr. Ion Calafeteanu, dr. Eliza Campus, Nicolae Fotino, dr. Viorica Moisuc, dr. Cristian Popișteanu și dr. Ion Talpeș.

Lucrările simpozionului s-au desfășurat în cadrul a două comisii de lucru. În cadrul primei comisii au fost dezbătute teme privind modul în care popoarele din centrul și sud-estul Europei au recepționat tratatele de pace, situația frontierelor stabilite de Conferința de pace de la Paris și proiectele de cooperare între statele europene în perioada interbelică.

La cea de-a doua comisie au fost prezentate, în special, comunicări referitoare la evoluția situației interne în țările din centrul și sud-estul Europei în perioada de după 1920 și modul în care guvernele și opinia publică din țările occidentale au privit procesul de consolidare și afirmare a statelor naționale nou create sau reînțregite din această zonă a continentului.

În numeroase referate, precum și în cadrul discuțiilor purtate în cele două secțiuni, s-a relevat caracterul profund progresist al procesului istoric obiectiv de destrămare a imperiilor multinaționale și de formare, pe ruinele lor, a noilor state naționale, s-a subliniat faptul că noile state erau rezultatul luptei de eliberare națională a popoarelor și nicidecum creații ale Conferinței de pace, că ele existau deja ca entități politice și statale distincte, viabile, în momentul în care forumul de la Paris își inaugura lucrările. Rolul Conferinței de pace a fost de a recunoaște realitățile existente și a le da o consacrare internațională, de a delimita noile granițe. În acest context s-a relevat justetea frontierelor trasate prin tratatele de pace între țările din centrul și sud-estul Europei, în general, fapt demonstrat de reconfirmarea și reînțărirea lor, în linii esențiale, de către tratatele de pace de după cel de-al doilea război mondial.

Totodată, în cadrul reuniunii s-a relevat inconsistența unor puncte de vedere ce căutau să justifice necesitatea menținerii anacronicului Imperiu habsburgic, prin aceea că dispariția lui ar fi dus la un „vid de putere“ în centrul Europei,

punind sub semnul întrebării caracterul progresist al autodeterminării națiunilor asuprite prin exagerarea greutăților inerente pe care, în prima etapă de după război, au trebuit să le învingă națiunile care — după secole de asuprire străină —, își relatau activitatea statală proprie, sau cele care, avînd deja un stat național constituit, avuseseră de făcut față unui război lung și devastator, precum și unei ocupații militare străine spoliatoare.

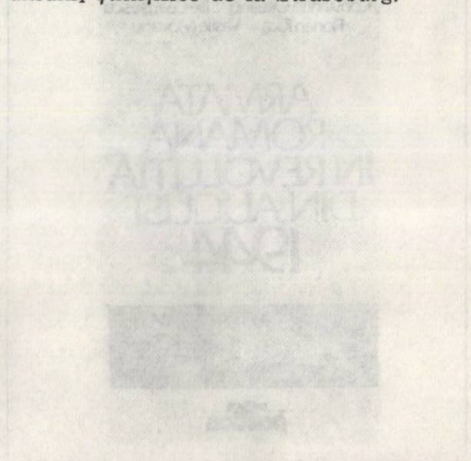
Temele privind istoria României au ocupat, în cadrul reuniunii, un loc important. Deosebit de îmbucurător a fost faptul că, majoritatea participanților au dovedit o bună cunoaștere a istoriei poporului român, apreciind lupta și jertfele lui pentru realizarea unității naționale, și, apoi, eforturile în vederea dezvoltării social-economice și a apărării integrității hotarelor țării. Cu atît mai mult au făcut notă discordantă acele opinii care — cu știință sau din neștiință — puneau sub semnul întrebării caracterul legitim, progresist, al actului de la 1 Decembrie 1918, spiritul democratic în care a fost organizată Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, minimalizînd pro-

gresul social, economic, cultural etc. realizat de poporul român în perioada imediat următoare Marii Uniri.

Referatele istoricilor români au acoperit o diversitate de teme: atitudinea opiniei publice românești față de Conferința de pace (Ion Calafeteanu), semnificația tratatului de pace de la Trianon (Cristian Popișteanu), reorganizarea României după primul război mondial (Dan Berindei), caracteristicile diplomației românești în perioada interbelică (Nicolae Fotino), România și problemele securității și dezarmării (Ion Talpeș), problema uniunilor zonale și uniunii europene (Eliza Campus), proiectul Confederației dunărene (Viorica Moisuc). Împreună cu referatele celorlalți participanți la reuniune, ele vor fi incluse într-un volum special, pe care organizatorii s-au angajat să-l publice cît mai curînd. Totodată, istoricii români au avut o prezență deosebit de activă în cadrul discuțiilor din timpul reuniunii, contribuind, prin întreaga lor activitate, la elucidarea unor probleme de istorie controversate și la succesul general al reuniunii științifice de la Strasbourg.

... în cadrul reuniunii, au avut loc și discuții privind rolul și activitatea comunității românești în Europa Centrală și de Est, în special în România, în contextul procesului de integrare europeană. Aceste discuții au fost conduse de către reprezentanții comunității românești din România și din țările europene, care au prezentat rezultatele activității lor în domeniul cercetării științifice și cultural.

... în cadrul reuniunii, au avut loc și discuții privind rolul și activitatea comunității românești în Europa Centrală și de Est, în special în România, în contextul procesului de integrare europeană. Aceste discuții au fost conduse de către reprezentanții comunității românești din România și din țările europene, care au prezentat rezultatele activității lor în domeniul cercetării științifice și cultural.

... în cadrul reuniunii, au avut loc și discuții privind rolul și activitatea comunității românești în Europa Centrală și de Est, în special în România, în contextul procesului de integrare europeană. Aceste discuții au fost conduse de către reprezentanții comunității românești din România și din țările europene, care au prezentat rezultatele activității lor în domeniul cercetării științifice și cultural.

General-colonel dr. CONSTANTIN OLTEANU,
 general-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU,
 colonel dr. FLORIAN TUCĂ,
 colonel dr. VASILE MOCANU,
ARMATA ROMÂNĂ ÎN REVOLUȚIA DIN AUGUST 1944,
 Editura politică, București, 1984, 286 p.

În pragul mării noastre sărbători naționale de la 23 August 1984, Editura politică a pus în circuitul științific monografia: **Armata română în revoluția din august 1944**, elaborată de un colectiv format din reputații istorici militari: general-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Florian Tucă, colonel dr. Vasile Mocanu*.

Generoasă prin însăși problematica ei, expresie a cerințelor în continuă creș-

tere față de studiul celor mai importante evenimente ale istoriei multimilenare a poporului român, această lucrare se constituie într-o contribuție de cea mai mare însemnătate la ridicarea în relief a creației noastre științifice și culturale la altitudinea epocii celei mai fertile și mai bogate în împliniri din istorie și pe care o denumim, cu îndreptățită mândrie patriotică, cu un nume propriu de destin, „Epoca Ceaușescu”.

Așezată sub semnul marilor valori ale istoriografiei românești și avînd la bază tezele cuprinse în opera secretarului general al partidului nostru, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, monografia la care ne referim este structurată pe șase capitole, a căror lectură luminează drumul cititorului spre temele de rezistență ale acesteia. Fiecare secțiune a cărții, dar mai ales toate la un loc, confirmă adevărul conform căruia trecerea timpului pune în lumină mereu crescîndă marile și neclintite valori ale istoriei, faptul că actul de la 23 August 1944 a fost expresia voinței și conștiinței întregului popor român, hotărît să scrie o nouă și glorioasă filă în hronicul tradițiilor sale de luptă pentru libertate și demnitate, pentru independență și suveranitate națională. Aflîndu-ne în fața unei sinteze esențializate este, desigur, temerar să încercăm să redăm sistematic conținutul capitolelor și al paragrafelor care alcătuiesc corpul unitar al cărții. De aceea vom face doar cîteva sublinieri, care vizează arhitectura lucrării și care îi imprimă distinsul profil.

* La pregătirea volumului au mai colaborat: maior dr. Mihail E. Ionescu, maior dr. Ioan Talpeș, căpitan Alexandru Dușu.

Cel dintâi atribut științific al lucrării la care ne referim este pus în evidență de faptul că autorii consideră, cu deplin temei, că revoluția din august 1944 **are rădăcini și determinări istorice profunde, fiind corolarul unor procese revoluționare care au avut loc neîncetat în societatea românească**, a căror finalitate a fost concretizată, în mod obiectiv, în marele act de acum patru decenii. Într-adevăr, cititorul care dorește să înțeleagă sensul evenimentelor și nu doar mersul lor, se va întâlni, în timpul lecturii, cu fenomene, fapte și date care atestă că ceea ce a înfăptuit poporul român, sub conducerea partidului său comunist, la 23 August 1944, nu a însemnat o explozie de o clipă, fără trecut și fără viitor, nu a fost un accident istoric, cu trecătoare și inexplicabile resorturi, ci un act revoluționar care își are sorginea în trecutul glorios al românilor. El nu s-a petrecut „peste noapte”, cum se mai exprimă încă unii istorici de peste hotare, ci se înscrie în modul cel mai firesc pe traiectoria luptei înflăcărate a poporului român pentru dreptul său inalienabil de a fi liber și independent, stăpîn pe propria sa soartă, trăind cu demnitate și mîndrie în vatra sa de străveche existență — spațiul carpato-pontic-danubian.

Urmind logica istoriei, autorii pătrund, cu o analiză erudită, în spectrul de factori și condiții care au făcut nu numai legitimă și necesară, dar și posibilă marea izbîndă românească de acum patru decenii, ajungînd la o firească și reală deparțajare și ierarhizare a acestora. Reflecția istorico-socială, prin prisma cerințelor materialismului dialectic și istoric, pune în evidență că actul suprem de demnitate națională a izvorit din solul fertil al realităților românești, din setea de justiție și libertate a poporului nostru, fiind un moment de amplitudine maximă într-un efort desfășurat neîncetat de-a lungul istoriei, presărat cu nenumărate jertfe umane și sacrificii materiale.

Pornind de la existența factorilor obiectivi, care puneau la ordinea zilei, ca o necesitate practică imediată, problema declanșării revoluției, Partidul Comunist Român, afirmă cu justete autorii, a apreciat că aceasta nu poate veni de la sine, ci trebuie pregătită temeinic, pas cu pas, printr-o acțiune conștientă, bine organizată și condusă, că rolul hotărîtor în înfăptuirea obiectivelor pe care le dictau condițiile țării noastre îl constituiau forțele inepuizabile ale națiunii, masele largi populare, întregul popor român.

Rolul pe care partidul îl atribuia, în mod just, factorului intern în realizarea obiectivelor propuse nu a fost și nu putea fi o expresie a voinței sale subiective, ci a avut o determinare istorică, politică,

socială și morală obiectivă. Un atare factor își dovedise din plin rolul de forță fundamentală a evoluției progresiste a societății noastre în tot cursul istoriei și în mod legic îi revenea același rol și în asigurarea triumfului revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Combătînd atitudinea unor reprezentanți ai partidelor burgheze care îndemnau la așteptarea evoluției situației externe, Partidul Comunist Român, pe baza unor analize profunde a raportului forțelor sociale din țară, urmărind cu atenție mersul evenimentelor internaționale și întrevăzînd perspectiva desfășurării lor, și-a fundamentat strategia și tactica pe aprecierea rolului hotărîtor al factorilor interni în înfăptuirea cotelor prin care patria trebuia eliberată de sub dominația fascistă.

Asociind organic prospectarea realităților social-politice interne cu analiza contextului istoric, partidul nostru a ținut, totodată, seama, în alegerea momentului declanșării revoluției, de condițiile externe favorabile, exprimate în schimbările importante în favoarea forțelor antifasciste și antiimperialiste, îndeosebi ca rezultat al marilor victorii obținute de armata sovietică, precum și al luptei celorlalte țări din coaliția antifascistă, al mișcărilor de partizani din diferite țări ale Europei.

Autentica performanță științifică reprezentată de monografia pe care o recenzăm este ratificată de considerațiile și concluziile autorilor cu privire la faptul că atît caracterul, cît și consecințele revoluției din august 1944 — care concentra armonic aspirațiile și idealurile cele mai înalte ale maselor largi populare —, decurg în mod firesc din realitatea că **Partidul Comunist Român a pregătit cu știință și conștiință marea ridicare la arme a poporului român, că, din primul moment al înfăptuirii actului istoric de la 23 August 1944, el a fost organizatorul acțiunilor poporului și ale armatei.**

Stăpînind temeinic arta revoluționară, Partidul Comunist Român, care a intrat în istorie, încă de la înființarea sa, ca o sinteză, ca un moment de mare relief în procesul de devenire a clasei muncitoare și ca o expresie puternică a afirmării conștiinței de sine a întregului nostru popor, s-a ridicat la cele mai înalte cote valorice ale misiunii sale de stat-major al organizării și conducerii luptei de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Totodată se cere subliniat faptul că este o profundă realitate că factorul care a asigurat victoria revoluției și care i-a conferit un curs mereu ascendent l-a constituit impresionanta unitate a poporului în jurul Partidului

Comunist Român. În acest sens autorii cuprind în cimpul de analiză principalele etape și obiective ale luptei comuniștilor pentru realizarea coaliizării tuturor forțelor în vederea bătăliei hotărâtoare. Astfel, se subliniază că, în vederea îndeplinirii obiectivelor de larg interes național pe care și le-a propus, Partidul Comunist Român a desfășurat o rodnică activitate organizatorică pentru crearea unor alianțe politice care să exprime unitatea de voință și de acțiune a tuturor forțelor patriotice, democratice și antifasciste. Este vorba, în principal, de constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist (F.P.A.), Frontului Unic Muncitoresc (F.U.M.) și Blocului Național Democratic (B.N.D.), care urmăreau o acțiune concertată de salvare națională, răsturnarea dictaturii antonesciene și ieșirea României din războiul hitlerist.

Cu o bogată zestre documentară inedită și edită autorii oferă cititorului un tablou edificator privind **rolul și locul armatei în revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă**. Privită prin această prismă, cartea ar putea fi numită letopiseț de război. Ținând seama de condițiile istorice concrete în care urma să se desfășoare gigantica bătălie din august 1944, Partidul Comunist Român a considerat armata ca una dintre cele mai importante componente ale coaliției de forțe chemate să dea un nou curs istoriei României.

Pe baza unei analize pertinente, de mare profunzime, autorii se fac interpreții adevărului că statutul deosebit al armatei era determinat de faptul că valorile revoluției române urmau să se izbească de puternice grupări de forțe germane de toate armele, cu o experiență și dotare de război fără reproș. Ecuația putea fi rezolvată prin ridicarea la arme a întregului popor român, ca modalitate tradițională eficientă de zdrobire în timp cât mai scurt a inamicului și de eliberare a țării de sub dominația fascistă. Iată de ce este meritul istoric al Partidului Comunist Român de a fi chemat armata și întregul popor la lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al țării, pentru participarea, cu toate forțele, la războiul antihitlerist, până la victoria finală împotriva Germaniei fasciste.

Urcat pe culmi de glorie și eroism, poporul român, împreună cu armata sa și cu gărzile patriotice, a trecut la realizarea planului insurecției, întocmit sub

conducerea partidului comunist. Derularea evenimentelor a pus în evidență rolul decisiv al opțiunii și acțiunilor armatei române, ca expresie a voinței neclintite de a fi scutit actului profund revoluționar în îndeplinirea obiectivelor propuse. Începută printr-un moment cu mare încărcătură politică — răsturnarea dictaturii antonesciene, cu multiple determinări asupra schimbării regimului politic din România —, marea revoluție din acel august de rod bogat și de legendă și-a mutat brusc și ireversibil centrul de greutate în domeniul luptei armate, caracterul ei de eliberare națională focalizând toate energiile și forțele poporului român. Considerată o componentă de marcă a forțelor combative antihitleriste, armata urma să se exprime, prin modalități proprii, ca organism militar, îndeosebi prin confruntarea cu trupele germane care împinzeau teritoriul românesc.

Cu o gândire și metodologie de aleasă profesionalitate autorii definesc, în desfășurare, atât forțele motrice ale revoluției în ansamblul lor, cât și rolul și locul fiecăreia dintre ele. În context, participarea la îndeplinirea mărețului act de la 23 August 1944 apare ca un destin istoric al armatei române, marea lecție a istoriei pe care oștirea română a înțelese-o fiind în consens cu întregul ei trecut de luptă și de glorie. Lecturând lucrarea, cititorul trăiește din plin și este cuprins de fiorul acelor încelestări ale forțelor insurecționale cu trupele germane din diferite zone ale țării, cu deosebire cu cele de la București și de pe Valea Prahovei. Îi sînt înfățișate, cu o rară adecvare, luptele și bătăliile care au avut ca rezultat eliberarea părților centrală, de sud-est, sud și sud-vest ale țării, provocîndu-se inamicului pierderi care s-au cifrat la peste 61 000 de militari, echivalentul efectivelor a șase divizii. Forțele insurecționale au capturat de la armata germană 222 avioane, 438 nave fluviale și maritime, o mare cantitate de tehnică de luptă și mijloace de transport. A fost, astfel, eliminată definitiv și irevocabil prezența Wehrmachtului din sudul Moldovei, din Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat și o parte a Transilvaniei, însumînd o suprafață de circa 150 000 km² și reprezentînd 75% din teritoriul aflat în acel moment sub autoritatea statului român, echivalentă cu cea a Elveției, Danemarcei, Olandei și Belgiei la un loc.

În contextul atât de complex al eliberării, acoperirea frontierelor țării, com-

ponentă însemnată a revoluției din August 1944, pe un segment de front cu o deschidere de peste 1 400 km, cu efortul în Podișul Transilvaniei, pe linia de demarcație stabilită prin odiosul dictat de la Viena, în Crișana și Banat, a dat o nouă și puternică strălucire rolului și locului armatei în îndeplinirea dezideratelor poporului nostru. Inițial, 11 divizii române și alte unități și formațiuni au menținut un cap de pod în Podișul Transilvaniei, Crișana și Banat. Evaluată, prin prisma dimensiunilor sale — dezvoltarea frontală de aproximativ 900 km, adâncimea în centrul Podișului Transilvaniei de 100 km, iar în partea de vest a țării între 60 și 150 km, însumând 50 000 km², adică teritoriul a 12 județe de atunci, cu o populație de peste 2 500 000 de locuitori, caracterizat prin existența unei rețele dense de comunicații care depășea media pe țară (numai căile ferate însumau, de pildă, aproximativ 2 600 km), a unor importante centre industriale ca Timișoara, Reșița, Arad, Brașov etc., cu pondere în producția de armament și muniție — importanța politico-strategică a capului de pod transcarpatic apare mai mult decît evidentă.

Linile de analiză contextual-istorică pe ecranul larg al continentului european le-a îngăduit autorilor să conchidă lămuritor că revoluția din August 1944, ca operă a poporului român, aparține deopotrivă, prin impactul său, atât istoriei naționale, cît și celei universale. Cu o argumentație solidă, constituită prin îngemănarea adevărilor pe care le oferă cercetarea istoriografică, este subliniată însemnătatea militar-strategică, politică și logistică a mărețului act săvîrșit de poporul român, sub conducerea partidului comunist, în ansamblul celui de-al doilea război mondial. În acest sens, autorii se sprijină pe cele mai reprezentative comentarii ale personalităților politice și militare ale vremii, ale marilor agenții internaționale de presă, ale cotidienele și posturilor de radio din întreaga lume, care au arătat atunci ceea ce astăzi memorialistica și istoriografia obiectivă nu conținesc să valideze. Se confirmă că, din punct de vedere strategic, declanșarea revoluției române în urmă cu patru decenii a schimbat radical situația în aripa de sud a frontului sovieto-german, unde defensivă forțelor hitleriste a fost grav compromisă, și a deschis posibilitatea exploatării a două direcții strategice de nivel continental: valea Dunării și în profunzimea Peninsulei Balcanice. Din punct de vedere politic, autorii arată că

actul românesc din august 1944 a adîncit considerabil criza blocului politico-militar dominat de Reichul nazist, precipitînd ieșirea Bulgariei și Finlandei din alianța Axei. Logistic, victoria română de la 23 August 1944, cînd poporul român și-a luat hotărît soarta în propriile sale mâini, devenind adevăratul stăpîn al bogățiilor naționale, a reprezentat, iarăși, una din cele mai dure lovituri primite de Germania fascistă în cursul ultimei conflagrații mondiale. Petrolul românesc, cu deosebire, care a fost smuls utilizării de către Wehrmacht, a slăbit simțitor fiabilitatea mașinii de război hitleriste.

Ca un corolar al acestor aprecieri asupra însemnătății deosebite a actului de la 23 August 1944, în lucrare se subliniază că el a avut o contribuție notabilă la scurtarea duratei celui de-al doilea război mondial cu circa 200 de zile, salvînd astfel incalculabilele bunuri materiale și vieți omenești nenumărate, că participarea României la războiul anti-hitlerist a însemnat angajarea tuturor resurselor țării noastre în marele efort militar și economic implicat de obținerea mării victorii asupra fascismului. Chemarea lansată de P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie!”, a exprimat — după cum se arată amplu și documentat în carte — voința întregului popor de a contribui, prin toate mijloacele, la înfrîngerea Germaniei naziste.

Lucrarea **Armata română în revoluția din August 1944** se încheie cu drumul parcurs de oștirea română în perioada postbelică, treptele calitative care i-au marcat evoluția, pe fondul transformărilor revoluționare ale întregului popor, condus de partid, autorii reliefind în-deosebi marile succese obținute de oștirea țării, brațul înarmat al poporului român, apărătoarea de nădejde a cuceririlor revoluționare, în ultimele două decenii, de cînd în fruntea partidului și statului nostru se află cel mai iubit fiu al națiunii, patriot înflăcărat, strateg neîntrecut, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

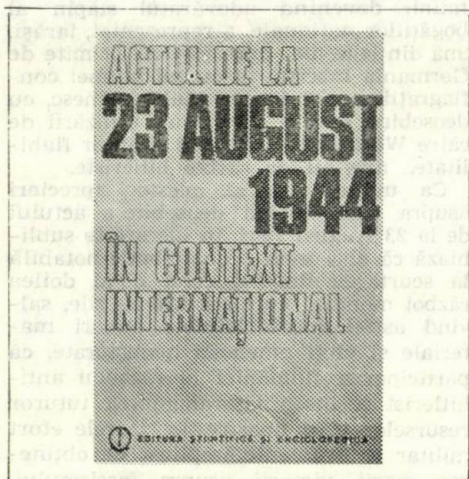
Ne aflăm, astfel, în fața unei performanțe științifice românești la cotele valorice ale mării epopei din August 1944, în care armata a înscris o nouă și semnificativă metopă pe uriașa Columnă a tradițiilor sale mult milenare, a unei cărți care nu numai că trebuie citită, dar și desprinsă concluziile pe care le oferă cu generozitate acele lupte pentru un viitor care este acum luminosul prezent socialist.

Colonel GHEORGHE TUDOR

ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944 ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL.

Studii și documente,

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 648 p.

Propunându-și să analizeze contextul internațional în care s-a desfășurat revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România, autorii volumului de față împărtășesc convingerea, fundamentată științific, că factorul intern a fost determinant, iar cel extern, internațional — fără a-i diminua importanța — a reprezentat numai cadrul ce a permis forțelor interne să acționeze. Această concepție ce stă la baza întregii lucrări și a fiecărui studiu în parte este exprimată explicit în *Cuvîntul înainte* al lucrării, semnat de Mircea Mușat și Ion Pavelescu: „Actul istoric de la 23 August 1944 a fost o inițiativă exclusiv românească, concretizată cu energie de întreaga națiune, mobilizată și condusă la luptă de partidul comunist, care s-a efectuat fără nici o înțelegere prealabilă cu țările din coaliția Națiunilor Unite asupra momentului declanșării sau modului în care avea să se desfășoare... Toate elementele care privesc evenimentele din acel august de foc, de la organizarea și pregătirea uriașului dispozitiv al forțelor patriotice, antifasciste pînă la alegerea momentului intrării lor în acțiune pentru doborîrea dictaturii antonesciene și pentru izgonirea ocupanților fasciști, constituie opera conștientă și matură a partidului comunist, a poporului român care a urmat fără abateri cuvintele sale de ordine. Desigur, partidul a luat în considerare totalita-

tea aspectelor și problemelor, a studiat cu grijă și a ținut seama în cel mai înalt grad de desfășurarea evenimentelor internaționale, în primul rînd de evoluția luptelor pe frontul sovieto-german. El a acordat importanța cuvenită declanșării bătăliei de la Iași—Chișinău care a absorbit principalele forțe ale Axei. Dar... bătăliile purtate în vara anului 1944 în această parte a Europei au constituit doar indiciul de care aveam nevoie că ne aflam pe drumul cel bun în pregătirea revoluției noastre de eliberare socială și națională și nu cum se afirmă, fără acoperire, în anumite lucrări din străinătate — semnalul de începere a ei“ (p. 8, 13).

Aceasta este ideea fundamentală a întregului volum, pentru demonstrarea căreia valorosul colectiv de autori a efectuat cercetări ample și de durată în biblioteci și arhive din țară și din străinătate. Documentarea temeinică, metodologia de investigare științifică adecvată și, nu în ultimul rînd, experiența și capacitatea științifică a fiecărui autor în parte au contribuit în mod fericit la realizarea unei cărți de referință pentru istoriografia actului de la 23 August 1944.

Lucrarea se deschide cu studiul intitulat: *Semnificația istorică a actului de la 23 August 1944 în perspectivă istoriografică*, semnat de Gheorghe Buzatu, Ion Agrigoroaie și D. Rusu, în care se face un bilanț al investigațiilor mai importante din istoriografia românească și străină asupra temei în dezbatere, evidențiindu-se principalele direcții de cercetare și rezultatele la care s-a ajuns pînă acum. „Concluzia generală ce se desprinde din consultarea lucrărilor celor mai reprezentative ale istoriografiei române din ultimele decenii — arată autorii — atestă, în raport nemijlocit cu realitatea istorică obiectivă, că actul național de la 23 August 1944 se înscrie, prin amploarea și consecințele sale, în rîndul marilor evenimente survenite în cursul anului 1944 în desfășurarea celui de-al doilea război mondial, contribuind substanțial la scurtarea duratei ostilităților pe continentul european“ (p. 23). De asemenea, numărul mare de lucrări și studii consacrate de specialiști străini evenimentelor din August 1944 reprezintă o dovadă concludentă a semnificațiilor lor vaste și profunde: „Rezultatele cer-

cetărilor în acest domeniu, dintre care majoritatea impun prin seriozitate și obiectivitate, confirmă concluziile istoricilor români referitoare la implicațiile interne și internaționale ample și de esență ale revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă“ (p. 36).

În studii ample se reflectă, de asemenea, originalitatea și forța mișcării de rezistență antifascistă din România. Astfel, în cel intitulat: *Rădăcinile istorice ale revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944*, Mircea Mușat și Ion Pavelescu relevă că uriașa ridicare la luptă a poporului român de acum patru decenii a unit, în timp, lupta seculară pentru libertate și dreptate socială cu luptele clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre, care, sub conducerea Partidului Comunist Român, au deschis țării calea către cuceririle socialiste ce desemnează profilul său contemporan. Insistînd asupra epocii interbelice, autorii consideră ca definitorii, pentru acei ani, puternica aspirație a maselor populare spre libertate și democrație, dorința lor de a înscrie țara pe coordonatele dezvoltării. Frontul larg al celor angrenați în efortul menit să asigure ascensiunea societății românești pe drumul democrației și progresului a cuprins largi forțe sociale și politice. În cadrul acestora, P.C.R. s-a remarcat ca o forță la scară națională deosebit de activă, care a mobilizat mase largi de oameni pentru cucerirea unei democrații reale, pentru o viață mai bună. Cînd a apărut pericolul fascist și revizionist, P.C.R. a desfășurat o activitate neobosită pentru apărarea democrației și a integrității hotarelor țării, pentru crearea unui larg front național antifascist. Experiența cîștigată în acei ani a fost folosită de comuniști în perioada dictaturii antonesciene pentru coalizarea unor largi forțe sociale și politice, practic a întregului popor, în lupta pentru dreptate și libertate națională.

Rolul Partidului Comunist Român în anii 1940—1944, activitatea sa neobosită pentru salvarea patriei sînt prezentate și în studiul intitulat: *Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul luptei împotriva dictaturii antonesciene, pentru libertatea și independența patriei*, semnat de Aurică Simion. Autorul arată că intrarea României în sfera de dominație a Reichului, instaurarea dictaturii militaro-fasciste și împingerea

țării în războiul hitlerist au afectat grav interesele vitale ale întregului popor român, care și-a manifestat ostilitatea față de alianța cu Germania nazistă. Organizatorul și factorul cel mai combativ al rezistenței antihitleriste în țara noastră a fost partidul comunist. El a apreciat în mod just natura contradicțiilor care se aflau, atunci, pe prim-plan, precum și evoluția situației internaționale și a manifestat spirit creator și îndrăzneală revoluționară în modul cum a tras concluzii din noile comandamente ale perioadei și a formulat obiectivele de acțiune. P.C.R. a precizat că problema majoră ce se punea nu era a unei ridicări la luptă de tipul „clasă contra clasă“, ci a mobilizării tuturor forțelor patriotice antifasciste în vederea înlăturării dominației germane și a regimului antonescian, pentru recîștigarea independenței țării. În material sînt urmărite toate fazele concretizării acestei politici, care a dus, la 23 August 1944, la realizarea unui consens național, factorul determinant în obținerea victoriei.

Unele studii din volum înfățișează atitudinea altor forțe social-politice participante la actul de la 23 August 1944. Ioan Scurtu analizează *Poziția Partidului Național-Tărănesc și a Partidului Național-Liberal față de dictatura antonesciană*, conchizînd că aceasta a cunoscut o anumită evoluție. Cele două partide burgheze au luat atitudine împotriva prezenței trupelor germane în România, s-au pronunțat pentru eliberarea pămîntului românesc de sub ocupația horthystă, au criticat angajarea armatei române în război pe teritoriul Uniunii Sovietice, au acționat pentru scoaterea României din Axă și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite, pentru înlăturarea dictaturii antonesciene și revenirea la un regim democratic constituțional. „Tactica urmată, îndeosebi în 1940—1942, a avut însă un caracter pasiv, de opoziție «epistolară», nu a vizat antrenarea maselor, s-a limitat la acțiuni de culise, de mică amploare“ (p. 133).

Poziția patriotică a intelectualității progresiste în preajma și în timpul cîstiturii istorice din August 1944 — studiu semnat de Gheorghe I. Ioniță — confirmă adevărul că, în toate momentele grele prin care a trecut poporul nostru în epocile modernă și contemporană, intelectualitatea a fost permanent prezentă pe baricadele progresului, ale luptei pentru afirmarea națională, pentru

apărarea independenței, suveranității, a integrității hotarelor țării. Autorul citează numeroase nume de intelectuali care au luat atitudine împotriva barbariei fasciste și s-au încadrat în lupta întregului popor împotriva dictaturii antonesciene. Pentru o argumentare cât mai bogată sînt reproduse integral memoriile lui Ion Antonescu în lunile aprilie, iunie și august 1944.

Studiul semnat de Ilie Ceaușescu tratează despre: *Atitudinea și activitatea Marelui Stat-Major român în perioada septembrie 1940—23 August 1944, ostile politicii duse de Germania hitleristă în România, pentru contracararea unor măsuri antipopulare ale dictaturii antonesciene*. Se evidențiază, în principal, mijloacele și formele utilizate de Marele Stat-Major pentru a-și materializa propriile sale opțiuni, de multe ori în contradicție fundamentală cu opțiunile marelui Antonescu și ale celui de-al treilea Reich. Sînt reliefate, astfel, atitudinea și poziția adoptate implicit — iar în unele cazuri chiar explicit — de M.St.M. român față de acțiunile, evenimentele și momentele politice și militare externe și interne ce și-au pus amprenta în mod determinant asupra României de la declanșarea celui de-al doilea război mondial pînă la 23 August 1944 : raporturile cu Germania nazistă în perioada ce a precedat instaurarea dominației hitleriste asupra Europei ; ciuntirea teritoriului național în vara anului 1940 ; instaurarea regimului de dictatură militară-fascistă ; subordonarea țării de către Germania nazistă ; acapărarea și spolierea bogățiilor naționale ; declanșarea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice și împingerea țării în război ; angajarea armatei române pe frontul sovieto-german ; pregătirea și desfășurarea actului istoric de la 23 August 1944. Analiza pe care o întreprinde autorul pe aceste direcții, precum și reliefaarea stării de spirit, a atitudinii și poziției generalilor și ofițerilor din M.St.M. sau ale altor cadre cu funcții de răspundere în armată, în viața economică și administrație, în raport cu direcțiile și căile imprimate de Ion Antonescu și cele reclamate de forțele politice din opoziție și din rezistența internă lămuresc convingător cum de a fost posibil ca, în August 1944, armata română să acționeze fără nici o fisură pentru răsturnarea guvernului antonescian și pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

În continuare, în lucrare este înscris studiul : *Economia României în perioada premergătoare retragerii din Axa fascistă*, de Ion Alexandrescu — de fapt o analiză a evoluției economiei românești de-a lungul celor patru ani de „colaborare” cu Axa (1940—1944). În acest sens, se arată că realizările pe plan economic pe care le obținuse țara în cele două decenii anterioare au primit, în vara anului 1940, o puternică lovitură, ca urmare a amputărilor teritoriale pe care a fost nevoit să le suporte statul român. Aceste consecințe negative au fost amplificate prin intensificarea procesului de subordonare crescîndă a economiei naționale Reichului nazist. Astfel, prin forme diverse, Germania a produs economiei românești daune evaluate la 446,1 milioane dolari (valută 1938). Autorul argumentează cu date concrete permanenta degradare a tuturor ramurilor economiei românești în anii 1940—1944 și scăderea drastică a nivelului de trai al populației.

În studiul : *Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 August 1944*, Gheorghe Buzatu și Aurică Simion se ocupă de contactele și negocierile pe care împunterniciți ai regimului antonescian sau ai opoziției democratice le-au stabilit cu reprezentanți ai coaliției Națiunilor Unite, în special începînd cu anul 1943. Regimul de țară satelit impus României — arată autorii — i-a permis acesteia o anumită libertate de mișcare pe plan intern, ca și pe plan extern. În acest sens sînt amintite contactele pe care reprezentanți ai guvernului antonescian le-au întreținut cu reprezentanți ai Națiunilor Unite și pe care nici intervenirea stării de beligeranță între cele două părți nu le-au putut anula complet. În evoluția negocierilor secrete purtate de România cu reprezentanți Națiunilor Unite, autorii remarcă două etape distincte ; 1941/1942—1943, cînd s-au stabilit contacte, urmate de sondări reciproce, pentru ca, începînd cu 1943, să se treacă la tratative concrete. Pe baza unor informații deosebit de bogate, românești și străine, autorii reușesc să dea cea mai completă imagine de pînă acum a încercărilor regimului antonescian și ale opoziției de a scoate țara din război.

Cadrul internațional politico-diplomatic în care s-a produs victoria revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din România este completat cu analiza aspectului militar al situației. Gheorghe Buzatu abor-

dează *Evenimentele din August 1944 în context internațional*, subliniind că actul de la 23 August din România „a avut loc într-un context internațional bine precizat, de care a beneficiat și pe care l-a impulsionat. La scara ostilităților din sud-estul Europei acest impuls a fost, fără exagerare, chiar decisiv“ (p. 319).

În această perspectivă, Eugen Banea — în studiul: *Cotitura României și desfășurările militare de pe linia fortificată Focșani—Nămolosa—Brăila* —, argumentează influența pe care evenimentele din țara noastră le-au avut asupra planurilor germane de război în această parte a frontului. Iar Vasile Pușcaș înfățișează *Efectele evenimentelor din România în Europa est-centrală*, care au fost extrem de diverse, avansând noi configurații pentru partea sudică a frontului răsăritean: diminuarea capacității militare a Germaniei și determinarea retragerii forțelor naziste din Balcani; influența asupra sateliților celui de-al treilea Reich, în special asupra Ungariei, a cărei politică internă și externă a fost influențată în cel mai înalt grad de răsturnările din România. Autorul face, apoi, o analiză pertinentă a factorilor care au determinat, în final, continuarea de către guvernul ungar a alianței cu Germania nazistă. Nu este vorba aici numai de surpriza și deruta care au pus stăpânire pe cecurile guvernante de la Budapesta, ci și de dorința lor de a găsi o soluție care să prezerve regimul politic și cuceririle teritoriale realizate cu sprijinul Germaniei. Ceea ce era absolut imposibil.

Milică Moldoveanu realizează o trecere în revistă a modului în care presa rezistenței poloneze s-a preocupat de evoluția situației din România în anii 1940—1944 (*Reflectarea situației României și a stării de spirit a societății românești în presa conspirativă poloneză în anii celui de-al doilea război mondial*), iar Nicolae Dascălu descrie cum a fost informat guvernul nord-american, în anii 1940—1944, despre situația din România (*Aspecte ale situației din România în viziunea Administrației Roosevelt*).

Reflectării în presa vremii a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România i-au fost consacrate studiile: *Importanța internațională a cotiturii României reflectată în presa internă*, de Ioan Saizu și *Presa internațională și evenimentele din România*, de Gheorghe

Buzatu. Ceea ce a fost comun comentariilor apărute atât în presa internă, cât și în presa internațională se definește prin conștiința contemporanilor că, la 23 August 1944, poporul român a scris o pagină glorioasă de istorie, a cărei importanță depășea cadrul strict național.

Problematica studiului semnat de Valeriu Dobrinescu — *Acțiuni diplomatice ale României pentru recunoașterea statutului de cobeligeranță* — este indisolubil legată de victoria revoluției din August 1944, care a permis României să revină în sistemul său tradițional de alianțe. În perioada care a urmat, România s-a angajat cu întregul său potențial uman, militar și economic în lupta împotriva Germaniei. După unele calcule, efortul material al României în războiul antihitlerist s-a ridicat la suma uriașă de 470 miliarde lei, ceea ce însemna de peste 15 ori bugetul țării pe anul financiar 1938—1939. La aceasta se adaugă pierderile de pe front — circa 170 000 de morți, răniți și dispăruți. În aceste condiții era just și logic ca României să i se recunoască statutul de cobeligeranță. În studiu sînt aduse, în acest sens, argumente — cifre și fapte — care vorbesc, prin ele însele, cât și prin raportări la alte țări, despre justetea cererilor românești. Pe baza unor documente străine, autorul analizează evoluția pozițiilor marilor puteri față de problema acordării statutului de cobeligeranță României și acțiunea diplomației românești în această direcție.

Volumul se încheie cu publicarea unor documente privind preliminarile diplomatice ale actului de la 23 August 1944, modul în care guvernele Națiunilor Unite au receptat victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, precum și ecoul evenimentelor din România în presa internațională.

În încheierea acestor opinii asupra lucrării *Actul de la 23 August 1944 în context internațional*, care, repetăm, se înscrie ca o realizare remarcabilă a istoriografiei românești, nu numai prin ceea ce aduce nou din punct de vedere strict informațional, ci și prin noutatea, curajul și claritatea formulării unor concluzii, am dori să relevăm, totodată, contribuția Editurii științifice și enciclopedice în publicarea cărții de istorie. Și, trebuie să completăm, a cărții bune de istorie.

ION CALAFETEANU

PE DRUMURILE BIRUINTEI. 23 AUGUST 1944 — 12 MAI 1945.
Extrase din jurnalele de operații ale unor mari unități, unități și
subunități române participante la războiul antihitlerist,
Editura militară, București, 1984, 508 p.

În istoria multimilenară a poporului român, ziua de 23 August a anului 1944, când, într-un impresionant consens, s-a înfăptuit mărețul act de demnitate națională, prin declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, în alianță cu alte forțe politice, precum și cu armata, ocupă un loc de înaltă cinstire.

Istoriografia română a analizat și evidențiat geneza internă a actului revoluționar din August 1944, liniile de forță impuse de Partidul Comunist Român amplei mișcări de rezistență națională antifascistă, integrării întregului organism militar, fără nici o defecțiune, în acțiunea de răsturnare a regimului de dictatură și de eliberare a țării de sub dominația hitleristă, participării armatei române alături de armata sovietică la înfrângerea Reichului nazist, adeziunii poporului român la războiul de eliberare. Acestui efort i se circumscrie și volumul de față, datorat unor merituosi cercetători ai istoriei militare contemporane: colonel Antone Marinescu, maior dr. Ioan Talpeș, căpitan Alesandru Duțu.

În reliefaarea angajării plenare a armatei în lupta pentru eliberarea patriei de sub ocupația hitleristo-horthystă și zdrobirea fascismului, autorii au folosit, din bogăția arhivelor militare, o serie de izvoare documentare care pînă acum nu s-au bucurat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor — jurnalele de operații. Pe nedrept înlăturate din demer-

sul istoriografic, ele ocupă acum locul meritat prin imbinarea a două elemente specifice: consemnarea faptelor în chiar timpul derulării lor și mesajul educativ inclus; astfel, jurnalele de operații se constituie într-o prețios auxiliar al cunoașterii efective a evenimentelor. Jurnalele de operații cuprind elemente relative la conceperea și conducerea operațiilor, reliefează capacitatea organelor de comandament, la diferite niveluri ierarhice, combativitatea și ingeniozitatea trupelor din subordine în aplicarea ordinilor de luptă. Combinarea mărturiilor de factură pur militară cu cele de natură umană reclamă reconsiderarea acestor surse documentare, acțiune dusă la bun sfârșit de cei trei autori. Parcurgerea jurnalelor mai oferă un avantaj, necuprins într-o monografie sau culegere de documente: „Istoria trăită” de cei chemați, în vremuri de grea cumpănă pentru țară, să lupte cu arma în mînă pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă, pentru zdrobirea Germaniei naziste — se subliniază în sinteticul *Cuvînt înainte* al volumului — ni se reliefează din paginile îngălbenite de timp ale documentelor cu o forță de expresie pe care numai relatarea «de la fața locului» o poate conferi. Cititorului îi sînt înfățișate scene dramatice de luptă, marșuri istovitoare, fapte și figuri de eroi care, înțelegînd comandamentele majore ale patriei, nu și-au precupețit viața în înceștările ce aveau să certifice, o dată în plus, hotărîrea de nezdruccinat a poporului nostru de a trăi liber și independent” (p. 13).

Volumul cuprinde 110 extrase din jurnalele de operații ale unor mari unități, unități, subunități și formațiuni militare care, în intervalul 23 august 1944 — 12 mai 1945, au luptat pentru eliberarea patriei, împotriva Germaniei hitleriste și a armatei horthyste. Documentele au fost grupate în patru capitole, după acțiunile militare angajate de armata română: luptele dintre 23 și 31 august 1944; eliberarea părții de nord-vest a României, desăvîrșită la 25 octombrie 1944; participarea la luptele pentru eliberarea Ungariei; participarea trupelor române la eliberarea Cehoslovaciei și Austriei. Fiecare parte se deschide cu o analiză a dinamicii participării și desfășurării confruntărilor, autorii urmărind să ofere publicului cititor cadrul general al de-

rulării operațiilor angajate în intervalul de timp respectiv. Soluție fericită, căci fără această punere în temă ar fi fost greu de înțeles și urmărit rolul și locul fiecărei mari unități sau unități în ansamblul efortului militar românesc. În cadrul celor patru capitole, extrase au fost grupate pe operații, bătălii sau acțiuni mai importante, respectându-se, în general, ordinea cronologică, pe criterii spațiale și de subordonare a unităților.

Primul capitol, intitulat : *Luptele purtate de armata română în perioada 23—31 august 1944*, cuprinde 33 de extrase emane de diverse structuri, printre care Comandamentul militar al Capitalei, Comandamentul trupelor moto-mecanizate, Corpul 5 teritorial, Divizia 19 infanterie, Divizia 1 munte, Regimentul 10 dorobanți, Regimentul 2 care de luptă, Corpul 18 vânători de munte, Comandamentul forțelor navale maritime, Regimentul de pontonieri, Comandamentul apărării pasive. Documentele evidențiază activitățile și acțiunile inițiate de armata română — susținută prin eforturile întregului popor, mobilizat de însușețtoarea chemare a partidului comunist : „Totul pentru front, totul pentru victorie !” — pentru a realiza obiectivele cuprinse în Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român, în Proclamația șefului statului, în Declarația guvernului și în Directiva operativă a Marelui Stat-Major. Sint relevate, cu prioritate, desfășurarea operațiilor militare împotriva trupelor Wehrmachtului pe întregul teritoriu aflat sub jurisdicția guvernului român, în București, Valea Prahovei, Dobrogea, Oltenia, Banat, Moldova, pe linia frontului, acțiunea de repliere a marilor unități române sau operația de acoperire strategică a frontierelor terestre și fluviale ale țării. Se derulează, în fața cititorului, angajările militare care au dus la eliberarea Capitalei și a împrejurimilor ei — la 28 august 1944 —, a zonei petrolifere — pentru menținerea căreia înaltul comandament german a depus eforturi deosebite —, a Dobrogei, Munteniei, Olteniei și Banatului. Extrasele cuprind expresia cuantificată a eficienței acțiunilor armatei și formațiunilor de luptă patriotice (echivalentul a șase divizii germane a fost scos din luptă, 150 000 km² au fost eliberați de prezența hitleristă, asigurându-se un uriaș cap de pod cu o deschidere de 50 000 km²), ca și a jertfei de sînge date de ostașii români în cele opt zile de aprige încețări. Concluzia este că acțiunile purtate de armata română în spațiul insurecțional au contribuit determinant la prăbușirea Grupului de armate german „Ucraina de Sud”, au consemnat falimentul planurilor hitle-

riste de a constitui o linie de rezistență pe bordura Carpaților, linia fortificată Focșani—Nămoloasa—Galați, Dunărea maritimă, și au creat condiții pentru prăbușirea dispozitivului german din Balcani.

Capitolul al doilea : *Luptele duse de armata română pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național de sub ocupația hitleristo-horthystă (1 septembrie—25 octombrie 1944)* include 22 fragmente din jurnalele de operații ale unor unități și mari unități, altele decît cele menționate în prima parte. Documentele surprind operațiile purtate de armata română în cele două faze ale acestei etape : prima, între 1 septembrie și 6 octombrie 1944, cînd acțiunile au avut ca obiectiv principal consolidarea și apărarea capului de pod de la nord și vest de Carpați și, implicit, înfrîngerea ofensivei declanșate de forțele germano-ungare la 5 septembrie 1944, în paralel cu dezvoltarea unor acțiuni ofensive pentru cucerirea de aliniamente favorabile pregătirii condițiilor de trecere la eliberarea întregului teritoriu național ; a doua fază, dintre 6 și 25 octombrie 1944, a inclus vasta ofensivă strategică din interiorul arcului carpatic și de la vest de Munții Apuseni, soldată cu eliberarea deplină a României. Extrasele evidențiază eroismul ostașilor români în luptele grele purtate împotriva ocupanților pe Valea Nirajului, pe Mureș, la Radna și Oarba de Mureș, în zona Banatului, în podișul transilvan, pentru eliberarea orașelor Tîrgu Mureș, Cluj, Oradea, Carei și a altor localități. Este surprinsă o caracteristică a efortului militar românesc din întreaga perioadă a luptelor pentru eliberarea patriei — participarea nemijlocită a unor grupuri masive de cetățeni înarmați la desfășurarea încețărilor. La Brașov, Timișoara, Arad, Păuliș, în Munții Apuseni, tineri și bătrîni au participat, alături de militari, la apărarea și eliberarea teritoriului național. Documente emane de la Grupul batalioanelor fixe regionale stau mărturie în acest sens.

Fragmentele din jurnalele de operații selectate exprimă și bilanțul acțiunilor purtate de armata română. Au fost angajate în lupte mari unități și formațiuni ale căror efective se cifrau la peste 265 000 militari ; în timpul ofensivei au fost eliberate 872 localități, între care 8 orașe, au fost provocate inamicului pierderi cifrate la peste 11 000 prizonieri și morți, iar de la 25 octombrie 1944 (pe un alt sector strategic al frontului de la 24 septembrie), marile unități române au trecut la eliberarea Ungariei.

Participarea armatei române la luptele de pe teritoriul Ungariei este ilustrată

prin documentele cuprinse în cel de-al treilea capitol al volumului. Cele 21 de extrase provin de la Divizia 18 infanterie, Divizia 2 munte, Regimentul 19 infanterie, Divizia 9 cavalerie, Brigada de căi ferate etc. În comunicatul Marelui Stat Major din 25 octombrie 1944 se sublinia : „Ajunse la frontiera din 1940, diviziile noastre sînt gata de un nou efort și noi lupte, alături de marii noștri aliați, pînă la înfrîngerea totală a forțelor germano-ungare”. Se întîlneau în aceasta poziția clară antifascistă pe care se situa întregul popor român, cu dorința fermă de a contribui la înfrîngerea Germaniei hitleriste. În luptele purtate împotriva trupelor hitleristo-horthyste, pentru eliberarea Ungariei, efortul armatei române s-a încadrat în amplele desfășurări de forțe ce au fost angajate în ofensivele „Debrețin” și „Budapesta”. În prima dintre ele, armata română a participat în trei focare importante : zona orașului Debrețin, zona localității Nyiregyhaza și pe cursul mijlociu al Tisei. În operația „Budapesta”, declanșată la 29 octombrie 1944, Corpul 7 armată român, cu trei divizii în subordine, a acționat pe direcția loviturii principale a frontului, iar celelalte mari unități române pe alte trei direcții : spre munții Hegyiala și Valea Hernadului, la sud-est de Miskolc și în Munții Bükk. În cele aproape patru luni cît a luptat pentru eliberarea Ungariei, armata română a acționat cu 17 divizii de infanterie, munte și cavalerie, două brigăzi de artilerie antiaeriană, Corpul aerian, o brigadă de căi ferate și alte unități și formațiuni cu un total de peste 210 000 de militari. Documentele selecționate de alcătuirii volumului pun în evidență capacitatea comandamentelor române de a se adapta rapidelor modificări ale cîmpului de luptă, reclamate de purtarea acțiunilor în localități puternic fortificate, înaltele virtuți ostășești ale militarilor români, dar și sentimentele de solidaritate umană față de poporul ungar eliberat. Extrasele relevă comportarea demnă, civilizată a ostașilor români, ajutorul multilateral acordat populației locale, precum și sprijinul în reluarea activității unor instituții sau întreprinderi. Multe din fragmentele acestei părți a volumului, ca și ale celorlalte, cuprind o serie de învățăminte valoroase privind acțiunile purtate în teren accidentat, pentru forțarea unor cursuri de apă sau în localități.

Cel de-al patrulea capitol al volumului, intitulat : *Participarea armatei române la luptele de pe teritoriul Cehoslovaciei și Austriei*, reproduce 29 de fragmente din jurnalele de operații apar-

ținînd, printre altele, Diviziei 11 infanterie, Diviziei 3 munte, Grupului 9 vînători, Regimentului 26 infanterie, Regimentului 2 care de luptă. Primele unități române, aparținînd Armatei a 4-a, au depășit frontiera ungaro-cehoslovacă la 18 decembrie 1944. Ulterior și diviziile Armatei 1, după îndeplinirea misiunilor din Ungaria, au trecut în Cehoslovacia în urmărirea trupelor hitleristo-horthyste. Cele două comandamente de armată române au declanșat și executat operațiile Rožňava, Zvolen—Banská Bystrica și forțarea Munților Javorina, iar din martie 1945 marile unități din componerea Armatelor 1 și 4 au acționat cu succes în părțile centrale ale Cehoslovaciei, pe direcția generală Brno. Extrasele din jurnale surprind și ultimele acțiuni ale trupelor române în cadrul operației „Praga” (6—12 mai 1945). Paralel cu operațiile angajate în Cehoslovacia, două unități române, Regimentul 2 care de luptă și Brigada de căi ferate, au adus o contribuție importantă în luptele din partea de nord-est a Austriei, tanchiștii români ajungînd pînă în vecinătatea Vienei. La luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei și Austriei au fost angajate, timp de cinci luni, 17 divizii de infanterie, munte, cavalerie și artilerie antiaeriană, Corpul aerian, Brigada de căi ferate, Regimentul 2 care de luptă — însumînd aproximativ 250 000 de militari români.

În ansamblu, documentele incluse în volum relevă cuprinderea unanimă, fără nici o defecțiune, a armatei române în actul revoluționar declanșat la 23 August 1944, efortul întregului popor de susținere a războiului antifascist, rezultatele deosebite înregistrate de trupele române în cele opt luni de război, eroismul maselor de ostași care au înțeles că lupta trebuia dusă pînă la zdrobirea deplină a fascismului.

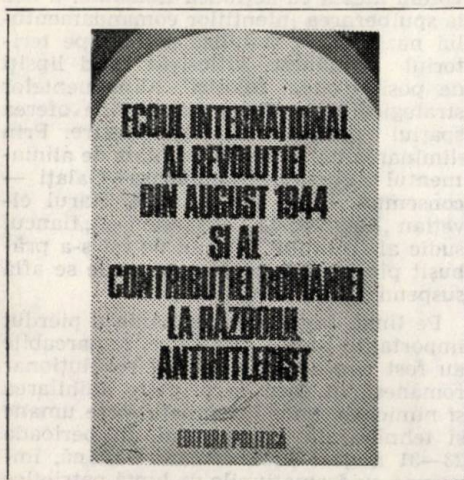
Studiul lucrării ar fi fost ușurat dacă ar fi cuprins și o serie de scheme, care să înfățișeze ordinea de bătaie a marilor unități prezentate în volum, precum și unele schițe pe care cititorul să urmărească drumul de luptă a unei unități sau mari unități.

În concluzie, autorii au realizat ceea ce și-au propus : prin muncă temeinică și rigurozitate științifică ei au întocmit o lucrare de înaltă ținută ; prin modalitatea de prezentare — un volum captivant, destinat atît specialiștilor, cît și publicului larg, un adevărat „roman de război”, menit să aducă o prețioasă contribuție la impunerea în circuitul istoriografic a unor surse documentare valoroase.

MIHAI RETEGAN

ECOUL INTERNAȚIONAL AL REVOLUȚIEI DIN AUGUST 1944 ȘI AL CONTRIBUȚIEI ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL ANTIHTLERIST,

Editura politică, București, 1984, 216 p.

În rîndul statelor care și-au gravat pentru totdeauna numele în marea epopee antifascistă, România se înscrie la loc de cinste, atît prin glorioasa revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată la 23 August 1944, care a avut profunde implicații asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial, cît și prin contribuția adusă de armata română, sprijinită de întregul nostru popor, la victoria asupra Germaniei naziste.

Aportul României la cauza nobilă a înfrîngerii mașinii de război hitleriste s-a bucurat de o largă recunoaștere și apreciere pe plan internațional. Acest adevăr istoric își găsește o amplă și multilaterală argumentare prin culegerea de documente intitulată: *Ecul internațional al revoluției din August 1944 și al contribuției României la războiul antihtlerist*, apărută la Editura politică, în limbile română, engleză, franceză și rusă, sub egida Comisiei române de istorie militară, cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Întocmită de un colectiv de specialiști format din colonel dr. Gheorghe Tudor, colonel dr. Florian Tucă, dr. Florin Constantiniu, maior dr. Mihail E. Ionescu, căpitan Alesandru Dușu, Mihai Retegan, lucrarea înmănunchează o selecție de 213 mărturii externe, multe dintre ele inedite, de arhivă, reprezentînd declarații oficiale, documente militare și

diplomatice, știri și comentarii ale posturilor de radio și agențiilor de presă, articole etc., toate cu referiri directe și majore la însemnătatea internațională a revoluției române din August 1944 și a contribuției țării noastre la războiul antihtlerist.

Textele reproduse în volum sînt selectate din numeroase mărturii ale vremii, provenind din țări aparținînd coaliției antihtleriste, din țări neutre, dar și din cele inamice, îndeosebi Germania nazistă, care era nevoită să recunoască impactul survenit în derularea războiului prin marele act revoluționar al poporului român. Documentele sînt inserate după criteriul cronologic, ceea ce permite perceperea în timp a dimensiunilor internaționale ale revoluției române din August 1944. Astfel, primul document extern inclus în lucrare poartă data 23 August 1944, orele 23, și reprezintă știrea despre actul istoric din România, anunțată de radio Londra la numai o oră după ce postul de radio București difuzase *Proclamația* șefului statului român, care aducea la cunoștința țării și lumii marea cotitură săvîrșită în România (p. 33); ultimul document este datat 10 februarie 1947, el constituind un extras din prevederile Tratatului de pace între România și Puterile aliate și asociate, prin care se constată că țara noastră „a participat activ la războiul împotriva Germaniei” (p. 202).

Lucrarea se deschide cu un consistent *Cuvînt înainte*, elaborat de general-colonel dr. Constantin Olteanu, care analizează evoluția luptei poporului român pentru înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944, ecoul acestuia peste hotare, atenționînd, totodată, cititorul asupra celor mai semnificative documente inserate în volum cu privire la însemnătatea internațională a revoluției române și a contribuției țării noastre la războiul antihtlerist. Relevînd importanța lucrării, autorul *Cuvîntului înainte* subliniază că: „Mărturiile documentare — din care volumul de față înmănunchează numai o parte — stăruie într-o impresionantă unanimitate asupra consecințelor strategice, politice și logistice ale revoluției române, arătînd că ea a provocat destrămarea articulațiilor sistemului militar german din Europa de sud-est, a lipsit Reichul nazist de principala sa sursă de aprovizionare cu petrol și a de-

clanșat sau agravat criza politică a regiunilor aflate în orbita Berlinului. «Însemnătate decisivă», «consecințe de cea mai mare importanță», «grăbirea sfârșitului celui de-al treilea Reich» sînt formulele ce apar cel mai frecvent în toate aceste mărturii. Ele sînt expresia cea mai elocventă a dimensiunilor ample ale percepției corecte de către opinia publică mondială a însemnătății internaționale a marii fapte de arme și a marii izbînzii a poporului român» (p. 17).

Într-adevăr, piesele documentare cuprinse în volum atestă cu pregnanță că actul memorabil al poporului român a fost salutat cu mare satisfacție și bucurie de coaliția antihitleristă, de forțele rezistenței antifasciste europene, de opinia publică democratică mondială, ele remarcînd, încă din primele momente, semnificația internațională a actului revoluționar de la 23 August. Interesul manifestat peste hotare față de marea cîștigă din România s-a datorat faptului că ea a intervenit, așa cum avea să sublinieze reprezentantul sovietic la Conferința de pace de la Paris, în împrejurările „cînd nu erau încă evidente perspectivele desfășurării viitoare a evenimentelor militare și cînd soarta Germaniei era departe de a fi clară” (p. 194).

În ajunul revoluției române din August 1944, Germania nazistă, deși primise lovituri puternice și pierduse inițiativa strategică, dispunea încă de un teritoriu relativ întins, de forță armată însumînd milioane de oameni și de resurse mari pentru producția de armament și tehnică militară. Așa se și explică interesul major cu care opinia publică antihitleristă de pretutindeni a urmărit evenimentele din România, văzînd în acestea o accentuare a superiorității de forțe în favoarea Națiunilor Unite. Astfel, postul de radio american pentru Europa anunța, în noaptea de 23 spre 24 august: „De acum înainte România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestîndu-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun” (p. 35), iar postul de radio Londra consemna, tot atunci, că „Fapta României constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfârșitul războiului” (p. 37). Cîteva zile mai tîrziu, ziarul francez „L'Humanité” scria: „Poporul român dă exemplu. El a întors armele împotriva germanilor imediat după ce Antonescu a fost înlăturat. Și în România, ca și în Franța sau în Iugoslavia, partidul comunist, aflat în ilegalitate, a fost unul din principalii făuritori ai acestei schimbări” (p. 122).

Tema dominantă ilustrată de documente o constituie consecințele strategice, politice și logistice ale actului re-

voluționar românesc de la 23 August 1944 asupra desfășurării și deznodămîntului celui de-al doilea război mondial. Dintre efectele imediate ale marii cîștigi din România se disting, în primul rînd, cele de ordin militar-strategic. În acest context, numeroase documente incluse în volum atestă că acțiunea României a dus la spulberarea intențiilor comandamentului nazist de a stabili frontul pe teritoriul românesc, hitleriștii fiind lipsiți de posibilitatea folosirii aliniamentelor strategice de apărare pe care le oferea spațiul geografic al țării noastre. Prin eliminarea barierei reprezentate de aliniamentul Focșani—Nămoloasa—Galați — consemna, la 25 august 1944, ziarul elvețian „Gazette de Lausanne” — „flancul sudic al frontului german de est s-a prăbușit pînă la Marea Neagră unde se află suspendat în vid” (p. 68).

Pe lîngă faptul că Germania a pierdut importante poziții strategice, remarcabile au fost consecințele actului revoluționar românesc în ceea ce privește anihilarea și nimicirea unor însemnate forțe umane și tehnice ale inamicului. În perioada 23—31 august 1944, armata română, împreună cu formațiunile de luptă patriotice și avînd sprijinul plenar al întregului popor, a eliberat, prin forțe proprii, un teritoriu de aproximativ 150 000 kilometri pătrați, adică zonele sudice, centrale și vestice ale României. Un număr mare de documente din volum consemnează nume de localități românești remarcate prin luptele duse împotriva hitleriștilor. Astfel, la 28 august 1944, postul de radio Moscova anunța că „București, capitala României, a fost complet curățat de trupele germane care încercau să pună mîna pe oraș. Viața în București și-a reluat cursul normal” (p. 103); în China, ziarul „Takongbao” își informa cititorii, la 25 august 1944, că „Trupele române desfășoară lupte la Constanța, de-a lungul Mării Negre, împotriva trupelor germane” (p. 81); la rîndul său, ziarul portughez „O Século” din 28 august 1944 anunța că „Trupele române sînt stăpîne pe situație pe întreg teritoriul Munteniei, Olteniei și Dobrogei” (p. 108).

Alte mărturii evidențiază faptul că, prin operațiunea de „acoperire” a liniei de demarcație impusă de odiosul dictat de la Viena, armata română a asigurat controlul unui întins cap de pod strategic în sudul Transilvaniei și al trecătorilor din Carpații meridionali, ceea ce a permis rapida traversare a acestui lanț muntos de către trupele sovietice, la adăpostul frontului deschis de armata română, ceea ce a făcut să eșueze tentativa forțelor hitleriste și horthyste de a organiza o linie de apărare pe acest puternic obstacol natural. Relevînd acest fapt,

ziarul sovietic „Pravda” din 27 august 1944 arăta că „Trupele române au ocupat trecătorile din Carpați și duc lupte înversurate cu nemții care se retrag de pe frontul sovieto-german în direcția apusului” (p. 101). O zi mai târziu, ziarul englez „The Evening Standard” scria : „Coasta Mării Negre este deschisă. Linia potențială de apărare dintre Focșani și Galați a fost depășită. Dar toate acestea pălesc în importanță față de luarea în stăpânire de către români a trecătorilor din Carpați. Aici condițiile erau similare celor de la Monte Cassino din Italia. Germanii ar fi putut să se retragă în trecători și să le păstreze de pe înălțimile muntoase pe care le domină. Ei ar fi putut să-și retragă multe trupe din România și să se mențină numai cu un ecran subțire (de efective — *nota red.*) în bune dispoziții defensive. În loc de aceasta, românii țin trecătorile. Germanii sînt pe cale de a fi dezarmați, iar rușii avansează rapid” (p. 106).

Alungarea trupelor germane de pe un spațiu reprezentînd două treimi din teritoriul aflat atunci sub controlul guvernului român, precum și viguroasa operațiune a trupelor române de acoperire și apărare a arcului Carpatic — atestă documentele — au contribuit la prăbușirea frontului din sud-estul Europei, la deschiderea unor noi direcții strategice spre Balcani și Europa centrală. Marea cotitură săvîrșită în România în august 1944 a determinat o bruscă mutare a frontului cu cîteva sute de kilometri spre sud-vestul Europei, ceea ce a permis trupelor sovietice să efectueze un adevărat marș strategic de-a lungul teritoriului românesc eliberat de forțele armate române, ajungînd, fără dificultăți, pînă la începutul lunii septembrie 1944, din zona Focșani, Galați, Tulcea, la frontiera româno-bulgară, iar la jumătatea aceleiași luni la frontierele româno-iugoslave și româno-ungare.

Prin toate acestea, revoluția română a deschis larg drumul spre pozițiile inamice, fapt subliniat de mărturiile cuprinse în volum. Astfel, cu referire la zona Balcanilor, ziarul sovietic „Pravda” scria, la 27 august 1944 : „Ieșirea României din Axa fascistă are importanță nu numai pentru poporul român. Presa străină arată, pe bună dreptate, că s-a prăbușit întreaga apărare germană din Balcani... Lovitura dată întregului sistem al dominației germane în Balcani nu poate fi subestimată” (p. 96). Acest adevăr a fost sesizat chiar și în țări aflate la mari distanțe de România. Așa, de pildă, ziarul argentinian „La Prensa” din 25 august 1944 făcea următoarele aprecieri în legătură cu consecințele evidente ale schimbării situației din Româ-

nia : „Prăbușirea ocupației germane în Balcani. Barierea dificilă a Carpaților dispăre în mod practic... La sud-vestul României se întinde Iugoslavia minată de partizani cu care au prea mult de furcă garnizoanele germane. Mai încolo se află Adriatica dominată de către adversarii săi. În mod virtual, este creată astfel o barieră continuă în nordul Balcanilor, care va implica pierderea tuturor forțelor germane din Grecia, Marea Egee și Creta” (p. 77). Din documente rezultă că înseși căpeteniile armatei germane au fost nevoite să recunoască gravele consecințe provocate Germaniei și aliaților ei de revoluția poporului român. Într-un raport înaintat lui Hitler, mareșalul Wilhelm Keitel, șeful Statului-Major General german, și mareșalul Heinz Guderian, șeful Statului-Major al armatei de uscat, apreciau că evenimentele din România, pe lângă consecințele imediate de ordin militar, au produs, „în același timp, și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani” (p. 189).

Un alt grup de documente se referă la direcția geostrategică deschisă de revoluția română — prin pusta ungară — spre Europa centrală. La 18 septembrie 1944, postul de radio New York, făcînd un bilanț al consecințelor politico-militare al aderării României la coaliția antihitleristă, aprecia : „Prin trecerea României de partea Aliaților, Germania este amenințată din sud-est... Drumul din sud-est care duce la Budapesta, Praga și Viena este deschis” (p. 128).

După cum reiese foarte clar din volum, aderarea României la coaliția antihitleristă a dat o puternică lovitură și din punct de vedere economic Germaniei hitleriste. Din acest moment, mașina de război nazistă a fost lipsită de bogățiile naturale românești, îndeosebi de petrol și grîne, acestea fiind puse în slujba efortului economic al României în lupta pînă la victoria finală împotriva hitlerismului. Cîtăm, de pildă, aprecierea ziarului francez „Libération” care, la 1 septembrie 1944, nota că „Pentru Germania căderea Ploieștiului atrage după sine pierderea întregii regiuni petroliere române. Dispăre o treime din disponibilul de carburanți, restul fiind fabricat de uzinele de benzină sintetică. Acest dezastru va avea repercusiuni rapide asupra tuturor fronturilor” (p. 116). Acest aspect era evidențiat și de postul de radio Tokio care, comentînd efectele trecerii României de partea Națiunilor Unite, afirma, cu vădită îngrijorare, că „una dintre consecințele cele mai dezast-

truoase ale acestui eveniment o reprezentă privarea Germaniei de petrolul și grîul românesc" (p. 106).

Documentele din volum înfățișează, în mod amplu, și consecințele pe plan politic ale actului istoric de la 23 August 1944, mai ales faptul că el a declanșat o adevărată reacție în lanț în statele aflate încă în orbita Germaniei: Bulgaria, Ungaria, Finlanda etc. În articolul *Acțiunea României îi va încuraja pe sateliții Germaniei*, ziarul turc „Tasviri Efkir” din 25 august 1944 sesiza că revoluția din România „nu va întîrzia să-i încurajeze pe ceilalți trei sateliți, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, care, în consecință, nu ar fi imposibil să urmeze exemplul României” (p. 82). Relevînd ecoul revoluției române în Bulgaria, Comitetul regional Plovdiv al Partidului Muncitoresc Bulgar, într-un apel către oamenii muncii bulgari, prin care îi îndemna la grevă generală, arăta că „Trecerea României în lagărul Aliaților a produs derută și panică în lagărul credincios lui Hitler” (p. 123), iar postul de radio Budapesta declara, la 28 august 1944: „Cercurile conducătoare nu ascund că pasul României va produce o situație serioasă pentru Ungaria” (p. 104). Și în Finlanda, după cum consemna corespondentul din Helsinki al ziarului elvețian „Neue Züricher Zeitung”, asupra „opinie publice știrile din București au produs o impresie foarte profundă” (p. 71).

Din volum rezultă, totodată, că revoluția română a stimulat, din punct de vedere moral-politic, mișcările de rezistență din țările Europei centrale și sud-estice ocupate sau dominate de Germania nazistă, întărindu-le încrederea în apropierea deznodămîntului final — zdrobirea Reichului nazist și eliberarea lor națională. Mărturiile provin din Iugoslavia, Grecia, Polonia, Cehoslovacia ș.a. Între ele se află un articol din ziarul mișcării de rezistență poloneze, „Armia Ludowa”, publicat la 27 august 1944, în care „declarația de război făcută Germaniei de către România” era salutată ca un act ce „va grăbi și adînci înfrîngerea germană în Balcani, înfrîngerea ei totală” (p. 97).

Un spațiu important îl ocupă, în economia volumului, documentele referitoare la ecoul internațional al contribuției poporului român la războiul antihitlerist. Efortul militar și material făcut de țara noastră în lupta pentru înfrîngerea Germaniei naziste a fost apreciat de oameni politici ai vremii, de șefi de state și guverne, de comandanți militari. Cităm în acest sens, ca exemplificare, cîteva mărturii reproduce în volum. Astfel, comandantul Frontului 2 Ucrainean, mareșalul R. I. Malinovski, făcea, la 13 aprilie 1945, următoarea apreciere asupra tru-

pelor române: „Armata luptă foarte bine, este de sine stătătoare, atacă fără să fie ajutată, rupe poziții, urmărește și cucerește singură orașe importante” (p. 162). Reținem, în acest context, și discursul rostit de ministrul de externe al U.R.S.S., V. M. Molotov, la Conferința de pace de la Paris, în care se sublinia: „Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze” (p. 198).

Atare aprecieri le întîlnim și din partea unor lideri ai celorlalte țări din coaliția antihitleristă. Ministrul de externe al Marii Britanii, A. Eden, declara, la 29 septembrie 1944, că „România a dat un ajutor substanțial Aliaților” (p. 131), iar deputatul laburist Ivor Thomas, declara, în ianuarie 1945, în Camera Comunelor, că, „de vreme ce România este a patra țară ca efectiv pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul de a propune să i se acorde un statut de cobeligerantă” (p. 150). În S.U.A., postul de radio New York transmitea, în februarie 1945, un comentariu cu privire la „ajutorul militar atît de însemnat și cu rezultate atît de excelente” al României în lupta antihitleristă, evidențiind că „acțiunea Armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei și la înaintarea în regiunea cehoslovacă” (p. 153). În Franța, postul de radio Paris consemna, în zilele Conferinței de pace: „Franța socotește că România a adus, prin contribuția ei, o scurtare a războiului cu cel puțin șase luni” (p. 194). Tot atunci, concretizînd această contribuție, doi ofițeri superiori francezi scriau, în articolul *România alături de Națiunile Unite*, că, în decursul a 260 de zile de război antihitlerist, adică de la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945, trupele române au parcurs, prin lupte, „mai bine de o mie de km în pozițiile inamicului (de la riul Mureș pînă în Boemia), străbătînd doisprezece masivi muntoși pe timp de iarnă și în regiuni complet lipsite de adăposturi și de comunicații, eliberînd trei mii opt sute treizeci de orașe și sate și luînd o sută de mii de prizonieri” (p. 200).

Deosebit de interesante sînt și documentele care atestă recunoștința opiniei publice din țările eliberate față de ostașii români. De pildă, T. Massarik, conducătorul delegației Cehoslovaciei la Conferința de pace de la Paris, declara, la 13 august 1946: „România a acordat ajutor poporului cehoslovac în clipele cele mai grele... Poporul cehoslovac nu va uita că trupele române au luptat voluntar împotriva nemților pe teritoriul Ce-

hoslovaciei, ajutînd la eliberarea ei" (p. 195—196).

În concluzie, documentele cuprinse în volumul pe care-l prezentăm atestă cu pregnanță dimensiunile ample ale ecoului extern al actului istoric românesc de la 23 August 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist, ale percepției corecte, de către opinia publică de peste hotare, a însemnătății internaționale a eroicelor fapte de arme și a marii izbîzîi a poporului român. Alcătuită printr-o riguroasă muncă de selecție (dintr-un imens material documentar), de traducere și adnotare corespunzătoare normelor științifice de editare, această culegere reprezintă o lucrare

științifică utilă pentru cercetătorii istoriei noastre naționale, pentru publicul larg iubitor de istorie, contribuind la educarea lui în spiritul iubirii și prețuirii trecutului glorios al poporului român. După cum versiunile realizate în mai multe limbi de circulație internațională sînt menite să readucă în memoria străinătății fapte istorice cărora contemporanii lor de pe toată întinderea pămîntului le-au acordat o înaltă și meritată cinstire. Prin aceasta se vor releva, o dată în plus, dimensiunile și implicațiile internaționale ale revoluției române de acum patru decenii.

GHEORGHE UNC

MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ, vol. 2 : Cronicari și istorici străini. Secolele XVI—XVIII.

Texte alese,

**Editura Academiei Republicii Socialiste România,
București, 1983, 522 p.**

Cum se proiectează imaginea și faptele unei personalități de prim rang în conștiința contemporanilor săi și a posterității? Cît rămîne din judecata, din aprecierile lor — determinate, cel mai adesea, de interese, sentimente și resentimente, prietenii și adversități? Cît din atare aprecieri rezistă la examenul sever al timpului? Întrebări la care răspunsurile diferă, după cum mărturiile vin de la conaționalii personalității, dinlăuntrul colectivității căreia aparține — cu alte cuvinte de la ai săi — sau din alte țări,

mai apropiate sau mai depărtate, de la sprijinitori sau de la dușmani.

Examinarea în paralel a unor mărturii atît de diverse și contradictorii rămîne și cea mai potrivită modalitate — în acord cu cerința constantă a cercetării — de a reconstitui trăsăturile unei personalități, cît mai aproape de cele ce vor fi fost. De unde și interesul pentru volumul de față, apărut prin grija Editurii Academiei, sub egida și cu sprijinul Direcției Generale a Arhivelor Statului și al Bibliotecii Centrale de Stat și întocmit de : *Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bercan, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat, Vasile Șimandan, Victoria Țăndăreanu*. Au mai colaborat : *Iacob Mirza, Ion Simion, Emilia Poștăriță, Maria Soveja*. Coordonarea a fost asigurată de : *Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat*.

Autorii ediției au procedat judicios oprindu-se numai la o singură categorie de lucrări, cele de istorie, care încearcă să reconstituie desfășurarea evenimentelor, să le explice și — uneori — să formuleze judecăți de valoare. Ediția este, firește, selectivă. Din 140 de lucrări identificate, au fost reținute 38, redactate în principalele state europene, unele direct implicate, altele de fel. Autorii ediției arată că volumul 4 al seriei va cuprinde „o bibliografie exhaustivă critică a temei tratate” (p. 27). O astfel de bibliografie adnotată este un instrument de lucru cu

totul necesar, deoarece trimite la scrieri în care se confruntă puncte de vedere pro și contra politici și faptilor voievodului român. Afirmările adversarilor, vehemența lor, silința lor de a reinterpreta și răstălmăci sînt — într-un fel — tot atît de utile cercetării ca și mărturiile ce exprimă realitatea echilibrată a epocii; prin proiecția negativă efectuată de adversari, adevărul se conturează mai clar. Cu atît mai binevenită este promisiunea realizatorilor ediției de a publica o bibliografie critică, în care propun să se includă și majoritatea pozițiilor ostile cîrmuirii lui Mihai Viteazul.

De relevat, la acest al doilea volum al seriei¹, că textele sînt reproduse în original și în traducere, însoțite de note menite a întregi, a explica, a îndrepta; la care se adaugă un binevenit indice de persoane și de locuri.

Textele selectate sînt grăitoare în mai multe privințe. Ele arată, în primul rînd, interesul deosebit al cercurilor cîrturărești pentru evenimentele domniei lui Mihai voievod, pe care le-au consemnat și le-au comentat foarte curînd după ce au avut loc. Apoi, în secolul al XVII-lea și cel următor, o sumă de cîrturari² au socotit desfășurările din Țara Românească, Transilvania și Moldova din intervalul 1593—1601 ca fapte notabile pentru o istorie generală a continentului (sau pentru partea sa de sud-est). Textele editate redau dimensiunea europeană a istoriei românești în anii lui Mihai Viteazul.

Personalitatea de excepție a voievodului român a exercitat o certă atracție. Unii autori l-au privit cu simpatie și înțelegere; la alții, ostilitatea este evidentă. Nu lipsesc formulările retorice, o anume încărcătură de adjective și superlative. Astfel: „și pentru alte virtuți nobile ale gîndirii sale eroice și a înclinării naturale pentru înfăptuiri în problemele mari, pentru înțelepciunea sa adîncă și prevederea sa rapidă...” (Richard Knolles, p. 88); „bărbat de un înalt spirit și nu mai puțin zel față de țara sa...” (același, p. 89); „bărbat strălucit și în nenorocire și în norocire, după chiar judecata inamicilor săi...” (Jacques Augustin de Thou, p. 135); „acest om cu o inteligență ascuțită...” (Stephanus Szamosközy-Zamosius, p. 161); „domnul Mihai începu să cugete ce ar fi

de făcut pentru întărirea demnității, autorității și domniei sale și, înșuflețit de inima sa cea generoasă, de fierbîntea dragoste de țară, considerînd că nu e nici frumos, nici onorabil a lăsa supușii încredințați apărării sale pradă atîtor nefericiri...” (Balthasar Walther, p. 270)³; „Cu atît mai mult merită prețuirea din partea tuturor celor buni acest voievod, cel mai bun și mai iubitor de patrie...” (tot Balthasar Walther, p. 280, care l-a cunoscut personal pe Mihai, în 1597); „domnul devotat mîntuirii patriei și supușilor...” (același, p. 281); „Părinții noștri, ba chiar unii dintre noi, își mai aduc aminte de voievodul Mihai, domnul Valahiei, bărbatul de arme, înblînzitorul și învingătorul dușmanilor, dar, totodată, omul cu o ambiție nemărginită și cu o inimă neînfrînată...” (Joannis Bisselius, p. 297); „un erou atît de eminent și un soldat cu fapte glorioase” (Mathias Miles, p. 336); „om gata de faptă, așa cum arată toată viața lui...” (Johann Filstich, p. 377); „Cunoscînd dar acum puterea și priceperea lui Mihai vodă într-ale războiului...” (același, p. 380); „domn curajos în luptă și experimentat în războaie...” (Anonim, începutul secolului al XVIII-lea, p. 422); „numeroasele acțiuni mari și înțelepte ale acestui erou abia de 43 de ani, prin moartea căruia dispăreau speranțele de a smulge în mod durabil Valahia de sub jugul turcesc...” (Ludewig Albrecht Gebhardi, p. 506).

Nu lipsesc, desigur, scăderile, învinuirile, insultele. Cardinalul Andrei Báthory îl socotea pe Mihai (în 1594) „mai apt să mîne o cireadă de vite decît să conducă o oștire în luptă” (Joseph Barre, p. 410); „păzitor de vite și lipsit de experiența războiului” (Johann Gradelehnus, p. 451); „cioban de vite și unul ce n-ar fi experimentat în războaie...” (Hieronymus Ortelius, p. 59). Formulări apropiate pot fi întîlnite și la Jacques Augustin de Thou (p. 129), sau Gaspar Ens (p. 193). Fiindcă a revendicat de la împăratul Rudolf al II-lea stăpînirea ereditară a Transilvaniei — inclusiv Banatul și „Partium” — și fiindcă a făgăduit ca din cele două principate — Țara Românească și Transilvania — să continue lupta antiotomană pe întregul front dunărean, pînă la Marea Neagră, Mihai a fost socotit că formulează „pretenții nerușinate ale omului trușă și ambițios...” (Jacques Augustin de Thou, p. 132). Pentru aceleași motive, calificări similare și la alți autori: „Îndrăzneala acestui om ambițios nemulțumi pe mulți și dădu motiv de bănuială...” (Gaspar Ens, p. 194); „cerere nesăbuită...” (Joseph

¹ Primul volum, intitulat: *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, a apărut în 1982, la aceeași editură, 693 p.

² Cele 38 de lucrări se grupează astfel: Germania — 8; Franța — 7; Italia — 7; Ungaria — 7; Turcia — 2; Anglia — 1; Flandra — 1; Polonia — 1; din Transilvania sînt selectați 3 autori sași și 1 maghiar. Ca atare, volumul cuprinde 34 de autori din diferite țări și 4 din rîndul naționalităților conlocuitoare ale României.

³ Autorul explică motivele începerii războiului antiotoman în 1594.

Barre, p. 411). Fiindcă a pornit campania împotriva lui Andrei Báthory, voievodul este „om trufas și dornic de glorie” (Stephanus Szamosközy, p. 161). Pentru că a adus și Moldova sub a sa stăpânire: „Prin această victorie el [Mihai Viteazul] a devenit atât de îngîmfat, încît a început atunci să dea la iveală public ceea ce intenționa”, adică să păstreze cele trei principate sub a sa cîrmuire (Anonim, 1685, p. 394). Cînd — potrivit unor reguli elementare ale mese-rierii armelor — Mihai ascunde cu grijă țelurile campaniei sale împotriva principelui Andrei Báthory (1599), unii autori critică această atitudine, subliniază cum voievodul „s-a prefăcut”, „ca să-l poată înșela și mai apoi pe cardinal” (Mathias Miles, p. 338, 339); „s-a dovedit a fi într-adevăr cu două fețe...”; „Pentru ca manevrele sale să fie cît mai bine crezute de turci, a lăsat și un ceaș în Valahia să strîngă în țară, în lipsa lui⁴, tributul anual datorat sultanului. Cu asemenea scamatorii mințea a fi credincios și supus ascultător împăratului turc, ca în timp ce acesta a închis ochii, el [Mihai] să poată cuceri mai ușor Transilvania” (Stephanus Szamosközy, p. 163 și 166).

În schimb, istoricii Mathias Miles și Stephanus Szamosközy prezintă numai ca un zvon, ca îndoielnică propunerea cardinalului Andrei Báthory — prin solia lui Toma Csomortanyi — ca Mihai voievod să părăsească domnia Țării Românești, în caz contrar urmînd a fi îndepărtat, propunere care n-a fost un zvon, ci o realitate. Cererea lui Mihai de a i se recunoaște stăpînirea ereditară a Transilvaniei și a teritoriilor dependente de ea (Oradea, Sătmar, Maramureș) este socotită de istoricii timpului drept trufie, drept ambiție. Cînd împăratul habsburgic voiește să-și exercite autoritatea asupra principatului transilvan, faptul este socotit normal; cînd voievodul român urmărește să-și exercite, în continuare, autoritatea — pe care o deține efectiv — asupra aceluiași principat, faptul devine pretenție, trufie, îndrăzneală. Cărturarii amintiți exprimă o părere — dominantă în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, ca și mai tîrziu — că o mare putere are în relațiile intereuropene drepturi speciale, altele decît un stat mic.

Volumul prezentat cititorilor prin rîndurile de față demonstrează explicit și felul cum, prin cîrmuirea lui Mihai, țările române s-au aflat în atenția opiniei pu-

blice europene. Cercurile politice și cărturărești erau deja sensibilizate de realitatea otomană. Realitate binecunoscută secolului al XV-lea și care revenise în prim plan prin bătălia de la Mohács (1526), prin asediul Vienei și incursiunile cavaleriei otomane pînă în sudul Bavariei (1529), prin ocuparea Budei tot de către oștile lui Soliman I și instituirea pašalicului în Ungaria Centrală (1541), prin patru războaie turco-austriece⁵ și două turco-venețiene⁶, prin plata unui tribut de către austrieci pentru menținerea păcii cu Poarta, obligație asumată prin pacea de la Istanbul (23 iulie 1533) și reînnoită prin pacea de la Adrianopol (16 februarie 1568). Odată cu declanșarea răscoalei antiotomane a celor trei principate dunărene și, mai ales, prin rolul dominant al lui Mihai Vodă — începînd din 1595 — în desfășurarea acestei lupte, cît și în celelalte evenimente majore din amintitele țări, oamenii politici, publiciști și istorici redescoperă locul, aportul și implicațiile Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei în evoluțiile sud-est europene și în raporturile dintre Poartă și unele mari puteri de pe continent. Dacă rolul acestor trei state este urmărit mai ales prin interesele dominante ale amintitelor mari puteri, nu este mai puțin adevărat că majoritatea autorilor selectați se opresc asupra problemei stăpînirii Transilvaniei, iar unii din ei surprind foarte exact însemnătatea unirii celor trei state sub cîrmuirea lui Mihai Viteazul.

Evenimentele Transilvaniei sînt relateate — pe larg sau sumar — de 29 de autori⁷. 14 dintre ei arată — cu amănunte sau mai succint — motivele de ordin militar și politic care au făcut necesară intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania, în 1599⁸ (necesitatea de a nu lăsa principatul să reintre sub dominația otomană, ceea ce ar fi obligat pe Mihai să

⁵ 1532—1533, încheiat prin pacea de la Istanbul; 1540—1547 (pacea de la Adrianopol); 1551—1562; 1566—1568 (pacea de la Adrianopol).

⁶ 1538—1540 și 1570—1573.

⁷ Din cei 38 de autori selectați, NU amintesc de evenimentele din Transilvania, în textele cuprinse în volum: Ibrahim Pecevi și Kara Celebi Zade; de asemenea, Anonim (1595), Cesare Campana, Michel Baudier, Thomas Artus, Lazaro Soranzo, Balthasar Walther, Samuel Timon.

⁸ Acești 14 autori sînt: Hieronymus Ortelius, Richard Knolles, Jacques Augustin de Thou, Stephanus Szamosközy, Gaspar Ens, Ioannis Bissellus, Giovanni Sagredo, Anonim (1664), Paul Plasecki, Johann Filstich, Anonim (1695), Anonim (începutul secolului al XVIII-lea), Casimir Freschot, Johann Gradelehnus.

⁴ A lui Mihai, plecat în campania din Transilvania, în toamna anului 1599.

lupte pe două fronturi). Cei mai mulți menționează și acordul împăratului Rudolf al II-lea pentru această acțiune.

Istoricii secolelor XVII—XVIII arată tot atât de precis și deteriorarea relațiilor dintre Mihai Viteazul și generalul Gheorghe Basta. Cauza — una singură : stăpânirea efectivă a Transilvaniei, pe care voievodul român înțelegea s-o exercite singur, recunoscînd, firește, suzeranitatea nominală a suveranului habsburgic⁹.

Unii autori, însă, intuiesc exact însemnătatea politicii lui Mihai Viteazul din anii 1599—1600. Britanicul Richard Knolles, în a sa *Istorie generală a turcilor*, apărută la Londra, în 1603 — autorul este contemporan cu evenimentele —, apreciază, mai întîi, că, în 1599, Transilvania reîntrată în orbita Porții prin politica cardinalului Andrei Báthory, „a fost eliberată din nou de către acest celebru voievod [Mihai Viteazul] și reincadrată în imperiul creștin...” (p. 96).

După campania din Moldova (1600), același istoric adaugă că Mihai a urmărit să țină „cele trei țări războinice și de graniță, Transilvania, Valahia și Moldova, bastioanele cele mai sigure ale acestei părți a creștinătății și foarte expuse furiei inamicului comun”, adică Porții otomane (Richard Knolles, p. 98). De aceea, voievodul român „a oferit suzeranitatea tuturor acestor trei țări împăratului [Rudolf al II-lea], cu condiția de a-l numi [pe Mihai Viteazul] ca guvernator perpetuu al lor sub suzeranitatea lui” (p. 99).

Profesorul german Ioannis Bisselius, în *Conținutul istoric al faptelor celor mai însemnate din vremea noastră...*, lucrare tipărită în 1675, comentează succesele lui Mihai din intervalul octombrie 1599 — mai 1600 : „Începu [Mihai] deci să trimită scrisori și soli, să trateze fără nici o sfială cu sultanul turcesc, cu polonii lui Zamoyiski, cu tătarii — pe care îi bătuse cu toții de curînd — în ce chip ar putea ajunge, vreo dată, el și fiul său Pătrașcu, domni supremi, deloc tributari împăratului, ai celor trei Dacii...” (p. 304). Afirmația se cuvine rectificată, în sensul că

Mihai a tratat mai ales cu imperialii în amintitul răstimp ; totuși, autorul citat înțelege exact obiectivul esențial al voievodului român, acela de a reuni, sub a sa autoritate, cele trei principate.

O spun explicit alți doi istorici ai secolului al XVII-lea, polonul Paul Piasecki și Casimir Freschot. Primul, în *Cronica evenimentelor de seamă petrecute în Europa*, apărută la Cracovia, în 1648 : „Și se temeau [factorii de decizie din Polonia]..., după cum se vedea din dovezi limpezi, că Mihai, cu multele victorii obținute și în Transilvania, și împotriva turcilor și foarte de curînd în Valahia și Moldova, se îndreaptă spre un regat puternic” (p. 359). Sau, așa cum conchide Johann Filstich, după campania din Moldova (1600) : „Astfel, acest voievod, așa cum nu-i fu dat cîndva vreunui înaintaș al său, fu cinstit ca singur domnitor al vechii Dacii și al celor trei țări...” (p. 386).

Ce însemna un astfel de „regat” pentru puterile vecine o spune explicit Casimir Freschot, în a sa *Privire generală asupra regatului Ungariei...*, apărută la Veneția, în 1684 : „Rudolf [al II-lea]... consideră că nu este o hotărîre politică să lase să se formeze această întreită funie, care cu greu ar fi putut fi ruptă, după unirea celor trei provincii într-o singură ființă” (p. 435).

Reacția marilor puteri cu interese speciale în zonă la perspectiva consolidării unui singur stat, în locul celor trei principate, a fost diferită și merită a fi reținută, așa cum au făcut-o și istoricii secolului al XVII-lea.

Poarta otomană începe prin a recunoaște cîrmuirea lui Mihai și a fiului său Pătrașcu în Țara Românească și Transilvania. O atitudine pragmatică, prin care cîrmuirea de la Istanbul își reafirma suzeranitatea asupra celor două principate, chiar dacă — de nevoie — admitea pe Mihai ca domn. O solie otomană este primită de voievod la Brașov și îi prezintă, alături de daruri speciale de la sultan, „două drapele roșii de mătase în semn de favoare și protecție turcească ; unul pentru el [pentru Mihai], iar celălalt pentru fiul său Pătrașcu...” (Richard Knolles, p. 96). La fel și Johann Filstich : „Și primind sfatul [de la stările Transilvaniei], dădu [Mihai] într-acest chip Transilvania și Valahia împăratului turcesc, de la care primi steag, sceptru și alte semne ale cinului lor. De care faptă a lui Mihai vodă, auzind Rudolf, nu-i căzu

⁹ Hieronymus Ortelius, p. 62, 65 ; Richard Knolles, p. 97, 98, 99 ; Jaques Augustin de Thou, p. 131 ; Gaspar Ens, p. 194—196 ; Ioannis Bisselius, p. 304—305 ; Giovanni Sagredo, p. 315 ; Anonim (1664), p. 351—352 ; Paul Piasecki, p. 358 ; Anonim (1685), p. 394—395 ; Anonim (*Curiöse Beschreibung...*), p. 423—424 ; Johann Gradelehnus, p. 453, 454, 458 ; Johann Filstich, p. 386—387 ; Joseph Barre, p. 411 etc.

bine..." (p. 385). Se cuvine reamintit că Poarta a fost singura mare putere care a recunoscut, printr-un act formal, stăpînirea lui Mihai Viteazul în Transilvania și în Țara Românească (unde era numit, pro forma, Nicolae Pătrașcu, fiul voievodului).

Puterile „creștine” au reacționat, însă, altfel, prin intervenție militară și, în cele din urmă, prin asasinat. Textele editate arată campania marelui cancelar Jan Zamoyski în Moldova și Țara Românească, acțiune încheiată prin reînstalarea lui Ieremia Movilă la Iași și impunerea fratelui său, Simion Movilă, ca domn în Muntenia.

Aceiași autori relatează uciderea lui Mihai (cu unele deosebiri între ei asupra împrejurărilor directe ale asasinatului). Motivul? Unul singur: stăpînirea Transilvaniei, pe care Mihai voievod nu înțelegea s-o cedeze imperialilor. De reținut reacția multor istorici din secolele XVII—XVIII; ei condamnă net pe Gheorghe Basta, iar unii consideră că Rudolf al II-lea a acoperit pe generalul său, deoarece avea foloase din dispariția domnului român. Judecata lor rămîne exactă pînă astăzi.

Nicolaus Istvánffy, care l-a cunoscut direct pe Mihai, notează că Basta a trimis o scrisoare cu „multe acuzații mincinoase în ura sa față de cel mort... [față de Mihai] „și că împăratul răspunse într-un chip echivoc” (p. 38, 39). La fel și Stephanus Katona, în *Istoria critică a regatului Ungariei*: „După săvîrșirea omorului, acesta [Gheorghe Basta] a trimis scrisori împăratului, în care justifica fapta sa, născocind multe calomnii din ură față de cel mort...” (p. 473). „Dar nelegiuitul Basta — consenuează Petthő Gergely, în *Scurtă cronică ungară...* — l-a ucis cu viclenie și pe neașteptate pe săracul voievod Mihai, fără nici un motiv. Numai din invidie profundă l-a ucis pe acest domn renumit, celebru, de care se temea însuși sultanul” (p. 186).

Johann Gradelehnus, în a sa *Cronică ungară, transilvăneană, moldoveană, valahă, turcă, tătară, persană și venețiană...*, este de părere că Gheorghe Basta a ordonat uciderea „fără ordinul împăratului” (p. 458).

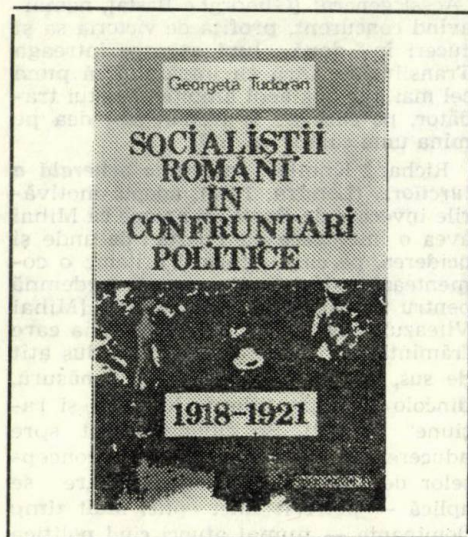
Ludewig Albrecht Gebhardi, în *Istoria universală*, comentează: „Dar împăratul [Rudolf al II-lea] a văzut, totuși, adevăratul motiv al acestui asasinat și n-a amintit în răspuns deloc asasinatul, deoarece faptul fusese deja consumat și so-

cotea că nu se poate dispensa de Basta” (p. 506). Iar *Istoria Imperiului german...* (Paris, 1771) adaugă: „Casa de Austria n-a fost, se pare, supărată din cauza acestui asasinat, dar motivele atitudinii sale ne sînt încă necunoscute” (p. 512). Apoi, autorul — rămas anonim — încheie: „Acest general [Gheorghe Basta], nemai-avînd concurent, profită de victoria sa și cuceri în două luni aproape întreaga Transilvanie, fără ca împăratul să pună cel mai mic obstacol ambiției acestui trădător, pe care ar fi trebuit să-l dea pe mîna unui călău” (p. 512).

Richard Knolles, în *Istoria generală a turcilor...* (Londra, 1603), adoptă motivările invocate de Basta, și anume că Mihai avea o înțelegere cu Poarta; de unde și uciderea, pe care istoricul britanic o comentează astfel: „O moarte nedemnă pentru un căpitan atît de valoros [Mihai Viteazul], dacă n-ar fi avut ambiția care frămîntă spiritele mari, care l-a dus atît de sus, pe aripile dorinței fără măsură, dincolo de obligațiile de loialitate și rațiune” (p. 102). Se cuvine reținut, spre aducere aminte, acest cuprins al concepțelor de „loialitate și rațiune” care se aplică — potrivit unei optici mult timp dominante — numai atunci cînd politica ta — de cîrmuitor al unui stat mic — este în concordanță cu țelurile unei mari puteri! Tot pe seama ambiției pune și autorul unei *Cronici ungaro-turce* (Nürnberg, 1685) fapta săvîrșită pe Cîmpia Turzii, la 19 august 1601 (p. 395—396). Dar Jacques Augustin de Thou (*Istorie*, volumul al cincilea), condamnă, fără apel, atitudinea imperialilor, care cîștigă „țări noi... cu ajutorul bărbaților celor mai de frunte, pentru ca, apoi, să răsplătească binele cu răul și urîndu-i pe aceștia să caute ocazia să-i piardă” (p. 135). La o interpretare apropiată ajunge și Joseph Barre, în *Istoria generală a Germaniei...* (p. 414).

Volumul *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. 2. *Cronicari și istorici străini* reprezintă a selecție echilibrată din secolele XVI—XVIII, cu textele redată în principalele lor cuprinderi, traduse nuanțat și explicate; texte care demonstrează că mai mulți cărturari ai vremii au definit corect înțelesurile esențiale ale cîrmuirii voievodului român. Este meritul autorilor ediției de a fi dat — cu sprijinul Editurii Academiei — acest volum necesar și binevenit. Ceea ce îndeamnă la apariția următoarelor două tomuri ale seriei.

GEORGETA TUDORAN,
SOCIALIȘTI ROMÂNI
ÎN CONFRUNTĂRI POLITICE (1918—1921),
Editura Junimea, Iași, 1982, 308 p.

Bazată pe o amplă investigație științifică — presă, documente de arhivă și lucrări ale istoriografiei românești din ultima perioadă — și însoțită de concluzii pertinente, lucrarea abordează o temă de interes deosebit și de o vădită complexitate — prezența socialiștilor români în confruntările politico-ideologice ale unei perioade deosebit de frământată, plină de evenimente cruciale pentru destinele națiunii române: de la Marea Unire din 1918 la făurirea Partidului Comunist Român, în mai 1921.

După prezentarea succintă a cadrului general economic, social și politic al perioadei, autoarea insistă, în capitolul al doilea, asupra rolului marcant al Partidului Socialist în realizarea statului național unitar român. Din lucrare se desprinde clar ideea că Marea Unire din 1918 a fost expresia vie, dinamică a națiunii române, a aspirațiilor și luptei de veacuri ale întregului popor român, ferm hotărât să trăiască unit, liber și independent în vatra strămoșească unde s-a zămislit și nicidecum un dar al bunăvoinței marilor puteri, o consecință a conjuncturii externe sau a unor înțelegeri intervenite la masa tratativelor. Urmind filonul vechii mișcări socialiste, care își propunea eliberarea tuturor românilor de sub dominația străină, partidul clasei muncitoare s-a situat pe cele mai avan-

sate poziții în problema realizării unității naționale.

Paginile acestui capitol se constituie, totodată, într-un răspuns competent și nuanțat, de pe pozițiile teoriei revoluționare a partidului nostru, la teza propagată intens și astăzi, ca și în trecut, de ideologia burgheză, potrivit căreia partidelor revoluționare ale clasei muncitoare le-ar fi străină ideea patriotismului, susținând niște interese generale, în afară de teritorii naționale, spații geografice și timp istoric. Numeroasele exemple din literatura socialistă a epocii, prezentate în lucrare, ilustrează în mod peremptoriu inconsistența și caracterul vădit diversionist al teoriilor burgheze despre caracterul apatrid al proletariatului și al organizațiilor sale politice. Rolul proeminent deținut de socialiștii români în unirea Transilvaniei cu România, faptul că printre cei 1228 de delegați aleși pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, 150 erau socialiști, reprezentând peste 70 000 de muncitori organizați în Transilvania, ca și participarea, pe bază de paritate, a reprezentanților Partidului Social-Democrat, alături de cei ai Partidului Național Român în alcătuirea Consiliului Național Român Central relevă adevărul unanimă a românilor la marea act al Unirii.

Înfăptuirea statului național unitar, care a deschis calea spre închegarea și afirmarea națiunii, a scos în evidență locul pe care mișcarea muncitorească și socialistă l-a deținut în rezolvarea problemelor majore ale progresului societății românești. Una din acestea, cea agrară — abordată în capitolul al treilea —, constituia problema nevralgică a României, țară agrară la începutul secolului al XX-lea, cu o industrie în formare, cu o economie în care relațiile capitaliste dominante din industrie se împleteau cu rămășițele feudale din agricultură. Progresul țării impunea rezolvarea contradicției dintre necesitatea dezvoltării și modernizării forțelor de producție și menținerea proprietății moșierești și a sistemului muncii în dijmă. Trecând succint în revistă soluțiile preconizate și susținute în acest domeniu de grupările politice ale claselor dominante, Georgeta Tudoran surprinde demersul teoretic și activitatea practică a socialiștilor români față de problemele țărănimii — potențial și necesar aliat al clasei muncitoare în

lupta pentru transformarea revoluționară a societății românești.

Evenimentele anilor 1916—1918 au adăugat noi parametri problemei agrare, ceea ce s-a repercutat în modificarea Constituției prin introducerea în noul text a reformelor agrare și electorală, prevăzându-se ca, în șase luni de la terminarea războiului, să fie elaborată legea pentru exproprierea a 2 000 000 ha cultivabile ca bază a legii de împroprietărire a țăranilor. Autoarea evidențiază poziția înaintată a Partidului Socialist în problema reformei agrare, „poziție ce izvoră din înțelegerea justă a raporturilor care se statorniciseră între clasa muncitoare de la orașe și populația săracă a satului, din înțelegerea clară a necesității atragerii țăranimii de partea luptei revoluționare a proletariatului” (p. 90).

Parcurgînd un drum nu lipsit de sinuozități — relevă autoarea —, poziția socialiștilor devine mai clară în anul 1918, cînd se pregătea adoptarea de către Parlament a transformărilor impuse de viață. Într-o prezentare logică, urmată de concluzii interesante, este evidențiat rolul Partidului Socialist în dezvăluirea limitelor de clasă ale reformelor preconizate și în elaborarea unor măsuri radicale în problema agrară, mai profunde decît cele susținute de către clasele dominante, chiar dacă unele formulări din literatura socialistă depășeau sarcinile desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, ele corespunzînd înfăptuirii revoluției socialiste.

Un important pas înainte spre adoptarea unui punct de vedere unitar în această chestiune l-a constituit declarația grupului parlamentar socialist, citită de Gh. Cristescu la deschiderea sesiunii din 1920 a Parlamentului, care sublinia „nevoia urgentă de a soluționa chestia agrară în sensul exproprierei totale, fără despăgubire pentru proprietari”; era o poziție avansată, ce proba înțelegerea de către propaganda socialistă a ideii necesității alianței dintre proletariat și țăranime.

Noile reforme — cea agrară și cea electorală — promulgate în acești ani, deși nu asigurau rezolvarea deplină a problemelor fundamentale din societatea românească, reflectau totuși o anumită evoluție spre progres a țării, în limitele societății burgheze, ca urmare a efectelor luptei maselor pentru prefaceri democratice.

Capitolul cel mai dens din lucrare se referă la activitatea deputaților Partidului Socialist în Parlamentul României. Importanța sa deosebită derivă din sublinierea continuității atitudinii mișcării socialiste față de lupta parlamentară, din evidențierea conduitei politice a socia-

liștilor români în sensul folosirii tribunei parlamentului pentru înfăptuirea dezideratelor fundamentale ale maselor largi muncitoare, înscrise în programul Partidului Socialist, deputații socialiști constituind o prezență vie în dezbaterile parlamentare din anii 1918—1921.

Din analiza fondului considerabil al literaturii istorice de specialitate, al documentelor și presei socialiste din epocă, Georgeta Tudoran identifică multiplele consecințe ale implementării Partidului Socialist în viața politică a României din perioada imediat următoare Marii Uniri din 1918, cînd abordarea activității electorale și parlamentare a cunoscut noi dimensiuni.

Expresia cea mai concludentă a acestei atenții — amplu evidențiată în lucrare — a constituit-o implicarea activă a Partidului Socialist în campaniile electorale pentru alegerile parlamentare din noiembrie 1919 și mai 1920. În programele electorale, manifestele și întrunirile publice, Partidul Socialist s-a afirmat drept exponentul intereselor fundamentale ale maselor largi muncitoare, fapt ce i-a atras simpatia și sprijinul acestora, i-a creat o poziție centrală în viața social-politică a României întregite. S-a vădit aceasta în noiembrie 1919, cînd, în pofida abținerii de la alegeri, Partidul Socialist a trimis 7 deputați în Parlament, dar, mai ales, în mai 1920, cînd, în urma unei campanii electorale deosebit de susținute, a obținut 20 de mandate în Cameră și 3 în Senat. Era, fără îndoială, un succes marcant al partidului clasei muncitoare, iar activitatea fecundă a grupului socialist în cele două foruri politice va contribui în mod decisiv la sporirea influenței și prestigiului socialiștilor în viața politică a României anilor 1919—1921.

În ceea ce privește problema abținerii socialiștilor de la alegerile parlamentare din noiembrie 1919, considerăm că o analiză mai atentă a evoluției evenimentelor ar fi condus pe autoare la concluzia, unanim acceptată în istoriografia problemei, că hotărîrea Partidului Socialist a fost o eroare de tactică politică, chiar dacă prin aceasta nu se viza refuzul de a participa la viața politică sau parlamentară ci, în primul rînd, asigurarea condițiilor pentru desfășurarea unor alegeri libere, pe baza sufragiului universal. Participarea la alegeri a Partidului Socialist — a căruj forță și influență asupra maselor a fost elocvent ilustrată prin cele 7 mandate obținute în condițiile știute — ar fi determinat o pondere mai mare a forțelor democratice în Parlament, ar fi adîncit conținutul reformelor preconizate, ar fi dat mai multă stabilitate și operativitate primului Par-

lament rezultat din aplicarea votului universal.

O atenție deosebită se acordă în lucrare înfățișării paletelor largi de probleme asupra cărora a răsunat în Cameră și în Senat cuvântul reprezentanților muncitorimii. De la tribuna celor două foruri politice, deputații și senatorii socialiști au exprimat atașamentul profund al clasei muncitoare față de realizarea deplinei noastre unități național-statale și au susținut măsurile legislative menite să asigure dezvoltarea economico-socială a României întregite, lărgirea continuă a cadrelor sale democratice, promovarea unei politici externe de pace și bună înțelegere între popoare. În deplin consens cu poziția mișcării noastre muncitorești, ei s-au pronunțat, totodată, pentru apărarea și promovarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare și țărănimii, ale tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate.

Pe baza bogatei documentări pe care a avut-o la dispoziție, Georgeta Tudoran relevă atitudinea deputaților și senatorilor socialiști față de problemele strângente aflate la ordinea zilei, cum au fost cele referitoare la ampla mișcare revendicativă din anii 1918—1921; la îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale maselor muncitoare; la abuzurile și măsurile represive antimuncitorești ale autorităților; la apărarea dreptului de organizare a muncitorimii și adoptarea unei corespunzătoare legislații a muncii ș.a. În fața Parlamentului ei au exprimat, totodată, punctul de vedere socialist asupra reformelor agrare și electorale, insistând asupra necesității extinderii prevederilor favorabile maselor largi populare. Prin deputații săi, Partidul Socialist și-a dat concursul, propunând soluții avansate, la rezolvarea problemelor fundamentale ale țării, la consolidarea și dezvoltarea democratică a statului național unitar român.

Ultimul capitol reprezintă un corolar al celor precedente; el înfățișează demersul teoretic și activitatea politică desfășurată de socialiștii români pentru unificarea și centralizarea pe plan național a tuturor organizațiilor muncitorești într-un singur partid politic revoluționar al proletariatului și situarea, la baza acțiunii sale, a unui program corespunzător noii etape de dezvoltare în care pășise România. Adoptarea unei linii consecvent revoluționare este urmărită cu insistență și însoțită de concluzii întemeiate, ce se referă la rolul determinant al condițiilor interne în evoluția și saltul înregistrat în mai 1921, la caracterul de continuitate a mișcării socialiste, a partidului său spre înarmarea cu un program revoluționar de luptă care să reflecte condițiile noi în

care se desfășura mișcarea muncitorească din România.

Urmărind evoluția acestui proces cu semnificație istorică, sub toate laturile sale, Georgeta Tudoran surprinde ambele debateri de idei din mișcarea noastră muncitorească pentru conturarea unui program politic inspirat din realitățile economice, sociale și politice ale societății românești de după Marea Unire, momentele decisive care au marcat unificarea organizatorică a Partidului Socialist la scară națională, preocuparea constantă a militanților socialiști pentru menținerea și dezvoltarea unității mișcării muncitorești, a partidului politic al proletariatului. În această ordine de idei considerăm că o sistematizare mai riguroasă a materialului documentar ar fi evitat unele repetări, mai ales în ceea ce privește analiza Declarației de principii din decembrie 1918 și a Programului din mai 1919. De asemenea, dorim să precizăm că Declarația de principii a reprezentat, într-adevăr, un „salt calitativ superior față de programul de până la acea dată al partidului” (p. 270), dar nu trebuie omis faptul că ea nu a devenit programul întregii suflări socialiste din România, deoarece a fost concepută înainte de formarea statului național unitar și nu a fost validată de o conferință sau un congres. Acest rol l-a îndeplinit — după cum se știe — programul politic și electoral unic adoptat de Conferința mișcării socialiste de la București din 23—26 mai 1919.

Corolarul acestei vaste activități politice, ideologice și organizatorice l-a reprezentat marele Congres din mai 1921 care a consfințit unificarea mișcării muncitorești pe temelia României reîntregite și făurirea Partidului Comunist Român, orientarea fermă a acestuia pe temeiul programului și acțiunii comuniste. Cu îndreptățit temei concluzionează autoarea că „trăsura comună a mișcării socialiste din întreaga țară era nu numai dorința de a reorganiza partidul pe temelii ideologice solide, revoluționare, ci și înțelegerea necesității unirii forțelor socialiste din întreaga țară într-un partid unic” (p. 290).

Încheiem această succintă prezentare a lucrării Georgetei Tudoran prin a reaminti strădania autoarei de a selecta din bogatul material documentar avut la îndemână acele date și fapte care conturează o imagine de ansamblu cât mai veridică asupra rolului însemnat pe care partidul politic al proletariatului l-a jucat în viața politică a României de după Marea Unire din 1918, oferind publicului larg și specialiștilor o lucrare documentată, interesantă.

THEODOR MARINESCU

MARI ENCICLOPEDIILE STRĂINE DESPRE POPORUL YUE-CHI (The Encyclopaedia Britannica și La Grande Encyclopédie)

După prezentarea unor lucrări ale orientaliștilor H. J. Klaproth și J. Saint-Martin, în care se făceau dese referiri la poporul Yue-Chi, identificat de autorii respectivi cu geții sau daco-geții asiatici¹, vom trece în revistă unele date oferite de mari enciclopedii străine în legătură cu aceștia.

Astfel, *Encyclopaedia Britannica* (vol. 27 al ediției din 1926) menționează, pe baza unei bogate bibliografii (V. Smith, Hoernle, Stark, Rapson, Gardner, Franke, Cunningham, Fleet, A. Stein, Sylvian, Levi, Parker, „Journal of the Royal Asiatic Society“, „Journal asiatique“, „Asiatic Quarterly“ etc.), că „unii autori consideră că Yue-Chi-ii² sunt aceeași cu geții și că forma originală a numelui a fost Yüt sau Get, care, se presupune, de asemenea, că apare și în forma denumirii indiene Yāt“ (p. 944, col. II). După cum se poate observa, *Encyclopaedia Britannica* remarcă faptul că, pe baza studierii istoriei antice, numeroși orientaliști au ajuns la această concluzie (subliniem că bibliografia indicată se referă la autorii din secolul al XX-lea).

În legătură cu acest aspect, în paginile 944—945 ale lucrării menționate ni se furnizează următoarele informații: „Yue-Chi (sau Yueh-Chih) este numele chinezesc al unui trib asiatic care a domnit în Bactria și India. De asemenea, ei sunt cunoscuți și sub numele de Kushani (denumire derivată dintr-una din subdiviziunile lor) și ca indo-sciți“ (p. 944). Inițial, se pare că locuiau în provincia chinezească Kan-sun, fiind împinși, mai târziu, spre vest de triburile Hiung-nu.

După ce au cucerit tribul Wusun, s-au stabilit în bazinul riului Ili, aproximativ între anii 175—140 î.e.n. S-au confruntat, apoi, cu tribul Sakas, împingându-l spre Persia și India. Pentru aproape un sfert de secol s-au stabilit între riurile Chu și Sîr Daria, fiind atacați aici de vechii lor dușmani, Hiung-nu. Așezați în Bactria, au devenit un popor unit (înainte alcătuiau o confederație de cinci triburi). Cel mai important din aceste triburi — Kushanii (sau Kwei Swang) au fost cei care au dat noul nume național al neamului“ (p. 944). Gradul de civilizație al poporului s-a materializat în cele o mie

de orașe, locul de întâlnire a culturilor persană și grecească. Din centrul acesta, Bactria, Yue-Chi au invadat India, unde au întemeiat dinastia Kushanizilor.

Enciclopedia britanică furnizează, în continuare, date despre istoria acestora, menționând că informațiile respective sînt extrase mai ales din anale chineze, din inscripții descoperite în India și din dovezi numismatice. Sînt enumerați, de asemenea, următorii dinastii: Kozulokadphises (Kujulakasa sau Kieu-tseu-k'io) 45—85 e.n., care ar fi unit cele cinci ramuri ale neamului Yue-Chi, învingînd, apoi, populația din Valea Kabulului și anihilînd rămășițele dominației grecești; Oemokadphises (Himakapisa sau Yen-kao-tsin-tai), care a terminat cucerirea nordului Indiei; Kanishka (123—152 e.n.), care „este cinstit în Asia de est ca patron al bisericii budiste și convocator al celui de-al treilea conciliu budist. De asemenea, se afirma despre el că ar fi cucerit Kashgar, Yarkand și Khotan“ (p. 944).

Dovezile amintite mai sus îi semnalează și pe Huvishka și Vasudeva, după moartea căruia (circa 225 e.n.) puterea Kushanilor a decăzut treptat, iar marea masă a poporului s-a întors în Valea Indului și în nord-estul Afganistanului. În aceste regiuni, după cum se semnalează în lucrările chineze, dinastia Ki-to-lo (Kidara), care era, de fapt, una din ramurile Yue-Chi, rămasă în Bactria. În timpul acestei dinastii a avut loc înaintarea spre sudul Hindușului. Este întemeiat în Gandhara (estul Afganistanului) statul cunoscut în istorie ca micul regat Kushan, distrus în secolul al V-lea al erei noastre de huni. În continuare sînt enunțate și alte păreri în legătură cu lista regilor Kushani, potrivit cărora Kanishka ar fi trăit și domnit înaintea erei noastre, sau pe la mijlocul secolului I e.n. și că ar mai fi existat încă un dinast numit Vasushka.

Concluzia care se desprinde din relațiile următoare este că civilizația Yue-Chi a avut o puternică influență asupra celei indiene; „Monedele lor demonstrează o remarcabilă unitate de trăsături caracteristice, adaptate de la multe popoare. Forma generală și stilul sînt romane; inscripțiile în grecește sau în limba persană cu caractere grecești sau în Kharoshthi; pe revers sînt deseori reprezentate zeități, fie grecești (Hera-kles, Helios, Selene), fie zoroastriene (Mithra, Vata, Verethraghua) sau indiene (în general Siva sau un zeu al

¹ Vezi „Anale de istorie“, anul XXX, nr. 1/1984, p. 135—141; nr. 2/1984, p. 138—145; nr. 4/1984, p. 135—139.

² Se respectă grafia numelor proprii din lucrările originale.

războiului)“ (p. 944, col. II). O altă figură de zeitate, numită Sarapo, este identificată cu Serapis. Pe efigie apar regii, înveșmînțați în haine lungi, cizme și cu cîte o căciulă înaltă. Chipul „regelui regilor“, denumit „Paonano Pao Kanhpki Kopana“ sau „Shāhanān Shāh Kaniski Koshan“, apare pe aceste piese avînd ochi mari, un nas puternic, o barbă moderată și buze pronunțate.

Un loc aparte în arta Kushanilor îl ocupă școala de sculptură de la Gandhara. Această școală a influențat arta Indiei și întreaga Asie budistă. Deci Yue-Chi au dat o notă aparte civilizațiilor orientale, nu numai ca „intermedieri pentru introducerea ideilor grecești și persane în India și a celor indiene în China, ci au lăsat în urma lor un element important în rîndurile populației din nordul Indiei“ (*Ibid.*) În continuare, este tratată problema limbii și scrierii folosite de Yue-Chi. În acest sens se afirmă că nu se cunoaște aproape nimic despre limba lor, că inscripțiile de pe monede sînt în limbile greacă, indiană sau persană, fiind scrise cu caractele grecești unciale, dar cu un anumit specific.

În încheierea articolului sînt combătute teoriile care îi consideră pe Yue-Chi a fi de proveniență turcă. „Existența națională și numele de turci par să dateze din secolul al V-lea al erei noastre, așa că — se subliniază în *Enciclopedia britanică* — este un anacronism să se vorbească despre Yue-Chi ca despre o diviziune a lor“ (p. 944, col. II).

*
* *

E. Drouin semnează, în volumul al IV-lea al *Marii Enciclopedii Franceze*, un articol foarte documentat, însoțit de o impresionantă bibliografie (Bayer, R. Rochette, Mionnet, Grotefend, Wilson, Bartholomaei, Prinsep, Lassen, Cunningham, Ed. Thomas, Sallet, Droysen, Percy Gardner, Gutschmid, Oldenberg, Ferguson, Dowson, Deguignes, A. Remusat, Pauthier, Kingsmill, S. Beal, Bhau Daju, Reinaud, Specht, Tomaschek, Vasconcellos etc.), în care, tratînd sub multiple aspecte Bactriana, țara Marilor Yue-tchi (Ta-yue-tchi, după cum apare în lucrările istoricilor chinezi), abordează și istoria acestui popor.

Se menționează că Bactriana cuprindea în antichitate toată Asia Centrală, între Oxus și munții Paropamisus. Prima mențiune se găsește în inscripția de la Bisitoun (sec. VI—V î.e.n.), sub denumirea de „Bakhtri, Suguda, Uvarazmya, Aria“. De asemenea, apare și într-un text asirian, drept țara Paropamisilor („Paruparaesana“) (vol. IV, p. 1115).

În legătură cu inscripția de la Sennacherib (cître anul 690 î.e.n.), „care s-ar referi la neamurile scite ale Dahae-ilor și Tocharilor din vecinătatea Bactrianei“, autorul este de părere că „lectura textului cuneiform în acest pasaj nu este încă destul de sigură ca să poată fi crezută“ (*Ibid.*)

În urma expediției lui Alexandru Macedon, Bactriana, împreună cu Sogdiana și parțial Chorasmla, au intrat în stăpînirea imperiului său, dar — specifică Drouin — „istoria Bactrianei conține nu numai istoria suveranilor greci care, după ce s-au revoltat împotriva jugului Seleucizilor, au fondat în Bactriana și la sud de Paropamisus diverse regate sau principate, absorbite mai tîrziu și după destule vicisitudini de către sciți; ea mai cuprinde și relatarea tuturor evenimentelor care s-au petrecut în Iranul oriental, în valea Kabulului, pe malurile Indusului și în Pendjab, timp de aproape trei secole..., de la moartea lui Alexandru pînă la sfîrșitul cuceririi Indiei de către Kouchani“ (p. 1116). Singurele izvoare care au putut sta la baza reconstituirii — deocamdată parțiale — a acestei istorii au fost arheologia, numismatica și, mai ales, lucrările autorilor chinezi din epoca dinastiei Han.

Împotriva urmașilor lui Alexandru revoltele s-au succedat, astfel încît, în anul 305 î.e.n., Seleucizii au fost obligați să se retragă din India pînă la Paropamisus, apoi, în anul 250 î.e.n., Bactriana s-a proclamat independentă. În a doua parte a secolului al II-lea î.e.n. Sogdiana și Bactriana au ajuns în stăpînirea sciților. În legătură cu această denumire, *Enciclopedia franceză* menționează: „Strabon ne-a lăsat numele popoarelor scite care au cucerit Bactriana de la greci; erau Asii, Pasiani, Tocharii și Sakarauții, făcînd parte din marea familie a Yue-tchi. Se știe că istoricii și geografilor antici desemnau sub numele generic de sciți toate popoarele nomade care se învecinau cu lumea cunoscută de atunci, fie în Europa, fie în Asia (subl.ns.); Herodot și Pliniu ne arată că perșii dădeau numele de Sakas sciților din Asia și, într-adevăr, acest cuvînt se află în inscripțiile lui Darius, alături de Humavarka (sciții Amyrgi ai lui Herodot), care locuiau în Badakhschân pe Oxus-ul de Sus, la est de Bactria. Această denumire a fost adoptată de indieni, care desemnează în mod general, sub același nume de Saka, toate populațiile turaniene venite din nord și care au ocupat văile Indului și Gangelui timp de 6—7 secole. Cuvîntul Vridji, care se găsește și el în lucrările autorilor indieni, pentru a desemna aceleași popu-

lații, pare să fie aplicat popoarelor scite, contemporane cu Buddha (sec. V sau VI î.e.n.). Astăzi, s-a convenit să se rezerve cuvîntul *Sakas* sau *Saces*, pentru a-i desemna, în mod special, pe cei pe care chinezii îi numesc *Sse*, și care au ocupat succesiv Sogdiana, Kipin și Pendjab; de a lăsa popoarelor care au cucerit Ta-Hia și apoi Kipin și Thien-tchou (India) numele chinezesc de *Yué-tchi* sau *Kouchani*; și, în fine, de a folosi expresia de *indo-sciți*, care se găsește pentru prima oară în *Geografia* lui Ptolemeu, pentru a-i desemna pe aceiași Kouchani, posedînd India, în primele secole ale erei noastre“ (p. 1117).

Amănunte despre evenimentul pătrunderii acestor neamuri în Bactriana s-au găsit doar în analele chineze. În ele se menționează că nordul Sogdianei era ocupat de *Sse*, alungați în anul 175 î.e.n. de *Ta Yué-tchi* (Marii Yue-tchi); mișcați din provincia Kantcheu de triburile Hioung-nou, *Sse*-ii s-au răspîndit în Kipin, Valea Kabulului, Arachosia, Drangiana, în Kașmir și Nepal, în nordul Indiei, pe cursul Gangelui, unde alte ramuri scitice se aflau deja de mai multe secole.

Marii Yué-tchii s-au stabilit în apropiere de lacul Aral, în Sogdiana, apoi au pătruns în Bactriana³. În anul 139 î.e.n. împăratul Wou-ti I-a trimis pe generalul Tchang-Kian pentru a negocia încheierea unei alianțe cu puternicii dușmani ai Hioung-nou-ilor. Generalul și ambasadur chinez a sosit printre Yué-tchi prin anul 129 î.e.n., chiar în momentul cuceririi Bactrianei (Ta-Hia) de către aceștia. Ei au împărțit-o în cinci principate: Hiou-mi, Chouang-mo, Hi-thun, Tou-mi și Kouei-chouang, fiecare cu cite o capitală. Drouin arată că săpăturile arheologice scosese⁴ la iveală, pînă atunci, doar o singură capitală, la poalele munților Hindukush, Bâmyân, dar că autorii chinezi menționează existența și a altor orașe importante din Ta-Hia: Kien-chi sau Lan-chi, la sud de Oxus, și Po-tchi (Bactria). De asemenea, aceiași istorici relatează că Yué-tchi se aflau în relații cu vecinii lor părți.

În jurul anilor 30 î.e.n., conducătorul principatului Kouei-chouang, Kieoutsieou-Kio (Koutchouko) a unificat cele cinci state, luîndu-și titlul de „rege al Kouei-chouang“-ilor sau „rege al Kouchanilor“. Această denumire de Kouchan a fost adoptată, apoi, de Yué-tchi pen-

tru întregul neam. După întărirea statului au declarat război părților Arsacizi (A-si) și au cucerit Kabulul, „țară foarte vastă, ai cărei locuitori, excelenți negustori și foarte bogați, aveau aceleași obiceiuri ca cei din Thien-tchou (India)“ (p. 1118), apoi Kipinul. Ei deveniseră atît de puternici încît și Roma a intrat în contact cu ei. Marc Antoniu a trimis ambasadur în Bactriana, iar Kouchanii au intrat în contact cu Augustus, Traian și Hadrian. Fiul lui Koutchouko, Yen-Kao-tching, a cucerit India, guvernată de atunci în numele Yué-tchi-lor.

Sciții din Kipin au fondat regatul Sakas, care cuprindea o mică parte din Kabul și Arachosia. Autorii chinezii amintesc această țară sub numele de Kipin (Kophène), care era „foarte cultivată și foarte civilizată, cu locuitori ingenioși, îndemnatîci în prelucrarea stofelor, metalelor și în fabricarea obiectelor prețioase; aveau monede de aur și de argint, pe avers cu imaginea unui călăreț și pe revers cu un cap de om“ (p. 1118).

Analizîndu-se monezile asilor, asilizilor (părți — *n.n.*) și ale Kouchanilor sînt semnalate o serie de similitudini între ele. Toți regii își luau titlul de mare rege al regilor, BASILEOS BASILEON ME-GALLOY. Potrivit analelor chineze, regatul Kipin a rămas în relații cu Imperiul chinez în timpul domniei lui Wou-ti. Spre sfîrșitul secolului I î.e.n., 30—25 î.e.n., Yué-tchi au ocupat Kipinul, Kabulul și au devenit „stăpîni provinciiilor care alcătuiesc Turkestanul, Iranul oriental și Afganistanul. Kieou-Tsieou kio (regele Kouei-chouang) a condus aceste expediții. Este același personaj cu Kadphises. Pe monezile emise în timpul său apare scris «Kozoulo Kadphises din neamul Kouchanilor și Yue-ilor» Korona Kozoulo Kadphises Zae“ (p. 1118). Fiul său, Yen-Kao-tching sau Kadaphes (Kozola Kadaphes, Kuyula-Kaphsa Yava Kushana), a cucerit Pendjabul și întregul ținut pînă la Djemna. Urmașii săi: Oemo Kadphises II, Hima Kapisa și Kanichka au desăvîrșit această cucerire, prin anul 78 e.n. Monezile lor erau din aur, cu gravura extrem de fină; titlatura regilor era „Maharaja Rajadira Devaputra“ („Mare rege deasupra regilor de neam divin“). Unul dintre regi, Kanerkou, s-a intitulat, pe inscripția de la Manikyâla, „Guchana vasa Samvardhak“ (restauratorul imperiului Kouchanilor) (p. 1120). Autorul articolului aminteste — după însemnările unui pelerin chinez — că și în secolul VII e.n. Kouchanii erau încă stăpîni în Pendjab.

Paralel cu posesiunile din India, Yué-tchi rămăseseră și în Bactriana. Aici au fost vizitați — după relatările chineze

³ După H. J. Klaproth (*Tableaux historiques de l'Asie depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours*, 1826, p. 41) și J. Saint-Martin (*Fragments d'une histoire des Arsacides*, tom I, 1850, p. 274), Bactriana era o parte componentă a sistemului monarhic parto-arsacid, alături de Persia, Armenia, teritoriile de lîngă Ind și cele ale masagetiilor.

— de generalul Pan-tchao, în anul 98 e.n.⁴ Potrivit aceluiași consemnări, Yué-tchi erau foarte puternici. Au rămas în Bactriana până la începutul secolului V e.n., fiind, în parte, alungați de triburile Jouan-Jouan.

Concomitent cu dinastia Yue-tchi-ilor este semnalată existența dinastiei indo-parților, sau a parto-bactrienilor, care a domnit în secolul I e.n. în Gedrosia, Sacastan sau Indiile de Jos până la mare, în Multan și Lahore. În toate aceste locuri s-au găsit numeroase dovezi numismatice care atestă afirmațiile de mai sus. În periulul de la marea Erythraea este menționată țara sub numele de Scythia și „metropola Scythilor” — Min-nagara. În secolul al III-lea e.n., Denis Periegetul numea popoarele de pe Ind „scii” din sud: Notici” (p. 1120). E. Drouin afirmă, la rîndul său, că acești parți „nu erau aceiași cu Arsacizii de la Ctesifon sau Ecbatana, dar este mai mult decît probabil că, la fel ca ramura Arsacizilor din Armenia, ei aparțineau aceleiași familii; numele lor, de altfel, sînt de origine scito-partă (știm că parții erau scii) și monedele lor sînt bătute după același tip ca cele ale ultimilor Arsacizi: regii au barbă lungă și poartă tiara sau diadema cu un smoc de păr; dar legendele sînt în greacă sau în latină” (*Ibid*). Dintre acești dinastii, mai importanți sînt: Gondophares sau Yndopherrès, Abdagasès, Arsaces Dikaïos, Soter Megas Senabares. Între secolul al II-lea și al IV-lea e.n. au domnit: Orthaghnès și Pacores, Chosroés, Razubul sau Ranjubul, Zeiônises și Hyrcodes. În continuare, *Enciclopedia franceză* prezintă tabelele complete ale dinastiilor care au domnit între anii 250 î.e.n. și sec. al IV-lea al erei noastre (p. 1120).

Încheierea articolului constituie o succintă prezentare a importanței numismatice în reconstituirea istoriei Bactrianei. Sînt menționați savanții: Bayer, Eckel, Mionnet (sec. al XVIII-lea), Kohler, Tod, Ventura, Burnes, Ch. Masson, dr. Honigberger, J. Prinsep etc. (sec. al XIX-lea). Dintre aceștia, James Prinsep, secretarul Societății asiatice din Bengal,

este considerat, potrivit opiniei lui E. Drouin, „adevăratul descifrator și lector al scrierii Indiei antice. El a descoperit alfabetul indo-pali, în 1834, prin descifrarea coloanelor din Allahabad și a edictelor lui Asoka, dar n-a ajuns să citească alfabetul bactrian decît mai tîrziu... în iulie 1838” (p. 1121). După el, R. Rochette, Grotefend, Lassen, Wilson, A. Cunningham, Ed. Thomas, de Sallet, P. Gardner au făcut pași importanți în studierea istoriei Bactrianei, „dar mai rămin destule puncte obscure în cronologia, ca și în geografia istorică a acestor ținuturi” (*Ibid*).

Limba bactriană este a doua limbă, alături de cea greacă, folosită în inscripțiile de pe monede. Ea era vorbită nu numai în Bactriana, dar și la sud de Paropamisus și în nordul Indiei, în primele secole î.e.n., și „multe secole după era creștină”. Era „un dialect popular, derivat din sanscrită, și care era același cu prakritul monumental al inscripțiilor lui Asoka” (*Ibid*).

Legende redactate în limba bactriană traduc pe cele grecești, respectiv *basileos* *basileon* devine „maharaja rajadiraja” („mare rege peste regi”), ele fiind însoțite de epitețe ca „dhramikasa” („drept”), „tradatasa” („apărător, salvator”), „apratihatasya, aparajitasa” („invincibil”), „Jayadharasa” („Nicator”), „pratitchahasa” („ilustru”), „devatrata” („protejat de zei”), „apratihatatchakra” („invincibil cu roata”), „jayamta” („cuceritor”), „Tchahatrapa mahatchahatrapa” („mare satrap”), „sarvaloyaisvara” („prinț al lumii întregi”) etc.

De asemenea, datorită inscripțiilor duble, s-au putut regăsi — sub formă greacă — Korano, Zao, Zae — cuvintele *Kouchan* și *Yue*, „care sînt numele scite ale tribului cuceritor, așa cum ni le-au făcut cunoscute istoricii chinezi” (p. 1122).

În final, *Enciclopedia franceză* conchide: „De fapt, bactrienii și sogdienii formau, împreună cu mezii și iranienii, înainte de invaziile scite, o ramură a rasei indo-europene; ei vorbeau, fără îndoială, un idiom aryan din care nu ne-a rămas nimic..., dar care era din aceeași familie cu Zenda. Religia era cea a lui Zoroastru. După ocupația scită și către mijlocul secolului I î.e.n., toată țara devine budistă și a păstrat această religie pînă la invazia arabă” (*Ibid*).

ANA-MARIA COMAN

⁴ Despre celebrul general chinez, Carlo Troya (*Storia d'Italia del Medio Evo*, vol. I, partea a II-a, 1839, p. 570) scria: „Un prieten fidel pentru Decebal ar fi putut fi Pan-tchao, dacă este adevărat ceea ce povestesc cărțile chineze, că acesta proiecta să atace Li-ken și Imperiul roman, dar, se adaugă că perșii l-ar fi făcut să renunțe la acest plan”.

„REVISTA DE ISTORIE”,
nr. 1—12/1983

Ca și în anii anteriori, „Revista de istorie” a continuat să fie, și în 1983, aceeași prezență vie în cîmpul nostru istoriografic și cultural. Tematica ei a implicat o mare diversitate de aspecte și momente din toate epocile istoriei românești sau universale, ilustrate prin studii, articole, dezbateri, corespondență, ca și prin note și comentarii de filosofie a istoriei, de critică istoriografică, de metodologie ș.a., compartimentate în rubrici variate și judicios structurate.

Istoriei vechi îi este consacrat, ca și în 1982, un singur studiu: *Curențele sudice în neoliticul României*, de Eugen Comșa, apărut în nr. 5, în timp ce

istoria medie beneficiază de largi reflecții. Se detașează studiul turcologului *Mihai Maxim*, din nr. 8 și 9, intitulat: *Teritoriile românești sub administrația otomană în secolul al XVI-lea*, care elucidează un aspect mai puțin cunoscut. Pe baza datelor furnizate de surse turcești, cit și a unor concluzii deja dobîndite de istoriografie, autorul înfățișează o imagine sintetică și unitară asupra vieții din teritoriile ocupate și administrate direct de otomani, cunoscute sub denumirea de pașalicuri sau raiale: Arad, Brăila, Cernad, Cetatea Albă, Chilia, Dobrogea, Giurgiu, Ineu, Lipova, Moldova Nouă, Orșova, Tighina, Timișoara (și tot Banatul), Turnu. Este pusă în evidență diferența foarte mare dintre regimul acestor teritorii și statutul de autonomie al Principatelor, în ansamblu, aflate doar sub *suzeranitate* otomană, cu păstrarea propriilor state, a instituțiilor, pămîntului și domnitorilor. Studiul: *Realitățile etno-politice de la Dunărea de Jos în secolele XI—XII în cronica lui Mihail Sirianul* (nr. 10), de *Victor Spinei*, este o dovadă că izvoarele scrise ale epocii medievale nu sînt deloc epuizate din punct de vedere al posibilităților de a mai furniza noi informații referitoare la istoria românilor la începutul mileniului al II-lea. Cronica lui Mihail Sirianul rămăsese cvasinecunoscută în istoriografie, fiind descoperită abia la sfîrșitul secolului al XIX-lea și publicată între 1899 și 1910 de orientalistul J.B. Chabot. Și cronica și autorul ei (1126—1199), sînt prezentate pe larg. Autorul studiului este interesat, mai ales, de un paragraf din capitolul al XII-lea

al cronicii, unde sînt menționați românii (Balakoyê) în anul 1118, paragraf supus unei analize minuțioase.

Articolul : *Relațiile de vasalitate moldo-polone și implicațiile lor politice la sfîrșitul secolului XV și în secolul XVI* (nr. 4), de Florentina Căzan și Cătălin Mustăță, este o punere la punct a conceptului de vasalitate, a ierarhiei feudalo-vasalice dintre state în evul mediu, determinate de o serie de factori și, prin viziunea aceasta, sînt analizate relațiile moldo-polone, ținînd mereu cont de presiunea amenințării otomane. Nicolae Stoičescu, în studiul : *Dovezi istorice despre unitatea limbii române (sec. XV — prima jumătate a sec. XIX)*, publicat în nr. 2, expune dovezile cunoscute privitoare la unitatea limbii noastre, care, toate, converg spre o singură concluzie, că limba română a fost și a rămas o limbă unitară, iar românii, ca și străinii, au fost, tot timpul, conștienți de aceasta.

O Schiță a constituirii statelor medievale românești (nr. 3) prezintă Sergiu Iosipescu, propunînd o imagine de ansamblu a evoluției statale în spațiul carpatodanubiano-pontic în secolele IV—XIV. Printre concluziile autorului se numără și aceea potrivit căreia expansionismul Angevinilor la est de Carpați între 1344 și 1354 și tradiția dinastică, „ulterioară tradițiilor dinastice locale“, au dus la bipolaritatea politică a românilor în Evul Mediu, la existența a două state independente la est și sud de Carpați, în loc de unul. Concluzia ni se pare nesatisfăcătoare, ea exagerînd cu totul o cauză și ignorînd altele (așezarea geografică — vezi cursul rîurilor —, drumurile comerciale ș.a.). În plus, tradiția dinastică e ulterioară momentului creării separate a celor două state și nu poate fi folosită aici ca argument (vezi excelenta analiză a lui Gh. Brătianu, în *Origines et formation de l'unité roumaine*).

Cele mai multe studii sînt consacrate epocii moderne a istoriei românilor. Împlinirea a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român a fost un moment de referință pe care istoricii l-au întîmpinat prin înfăptuiri remarcabile, răspunzînd cerințelor puse în fața cercetării și promovării istoriei de către partidul nostru. „Revista de istorie“, alături de celelalte publicații de specialitate, de întreaga presă, a dedicat marelui eveniment numeroase studii și articole. Sub titlul : *Date noi privind lupta românilor ardeleni pentru făurirea unității politice în primele decenii ale secolului XX* (nr. 12), Paul Ardelean și Ioan Roșca aduc un larg registru de dovezi, cele mai multe inedite, provenind de la arhivele din Sibiu și Alba Iulia, din memorialistică, în legătură cu asuprairea națională a româ-

nilor transilvăneni și cu felul cum aceștia au luptat împotriva ei. Gheorghe I. Florescu scrie despre *Generația Marii Uniri* (nr. 10 și 12), acea generație care a dat mari valori politice și culturale întîm legate cu aspirațiile și interesele națiunii. Autorul face izbutite portretizări, care, după opinia noastră, puteau continua cu o seamă de alte ilustre figuri, ca, de pildă, Nicolae Iorga, Gheorghe Pop de Băsești și mulți alții. Poate că o nuanțare în plus în definirea termenului de generație în viața unui popor ca acela al nostru nu era de prisos.

În studiul : *Academia și Universitatea în slujba înfăptuirii unității național-statale a românilor* (nr. 12), Titu Georgescu se oprește asupra contribuției oamenilor de știință și învățămînt la împlinirea marelui ideal al reîntregirii naționale. Sînt prezentate societățile științifice, asociațiile studențești, acțiunile academicienilor, ale universitarilor, inclusiv ale celor aflați în teritoriul vremelnic ocupat. Oamenii de știință și cultură — demonstrează autorul — au influențat actele politice unioniste, dîndu-le argumente istorice, lingvistice, demografice, adîncindu-le forța lor de înfrîurire spirituală. Un aspect al Marii Uniri abordează și istoricul Constantin Botoran, sub titlul : *România și statele succesoriale din centrul și sud-estul Europei la Conferința de pace de la Paris (1919—1920)* (nr. 11). Este pusă aici în lumină colaborarea dintre delegațiile țărilor mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei la Conferința de pace de la Paris pentru a-și apăra interesele naționale în fața marilor puteri, a tendințelor acestora de a se amesteca în treburile lor interne, lezîndu-le suveranitatea. Autorul scoate în relief, mai cu seamă, premisele acestei colaborări și, peste tot, arată inițiativele românilor, ale delegației române la Paris, în vederea încheierii unui front comun al „țărilor avînd interese limitate“. Reușitele acestor inițiative la Paris, chiar dacă nu mari (cea mai însemnată a fost, fără îndoială, statuarea în tratatele de pace a dreptului de unitate național-statală a statelor succesoriale din centrul și sud-estul Europei), au pregătît terenul viitoarelor alianțe politice, al viitoarelor tratate politice și militare bi și multilaterale din anii interbelici.

Nicolae Liu, în studiul : *Lupta pentru Marea Unire din 1918 reflectată în activitatea și corespondența lui Nicolae Iorga* (nr. 11), marchează cîteva din înfăptuirile savantului român pe planul unității naționale în primele decenii ale secolului nostru, ca istoric, om de litere, publicist, animator cultural, om politic și propagator al idealului național peste hotare. Autorul folosește, mai cu seamă, corespon-

dență, în cea mai mare parte inedită, ilustrând convingător crezul lui N. Iorga : „ideea unității naționale m-a preocupat întreaga viață“.

Cîteva studii sînt dedicate revoluției române de la 1848—1849. *Dan Berindei* analizează *Locul revoluției de la 1848—1849 în istoria României* (nr. 5) ; *Viorel Faur* înfățișează *Participarea românilor bihoreni la evenimentele revoluționare din anii 1848—1849* (nr. 5) ; *Mihai Iacobescu* abordează *Problema agrară în revoluția română de la 1848 în Bucovina* (nr. 5), ceea ce îi prilejuiește o prospec-tare adîncă a vieții economice a Bucovinei sub dominația habsburgică în deceniile care au premers evenimentelor din 1848—1849 ; *Nicolae Isar* se oprește asupra unor *Mărturii franceze privind revoluția de la 1848 din Țara Românească* (nr. 5), mai precis, analizează lucrarea *Mémoire sur la Valachie et la Moldavie*, puțin cunoscută în istoriografia noastră, datorată ofițerului diplomat francez Baptiste Sabatier, pe care îl situează alături de Billecoq, Ubicini, Bataillard, Michelet, adică alături de autorii francezi care au scris și au servit cauza românilor în epocă.

Plecînd de la o statistică din 1863, *Radu I. Vasile*, în studiul său : *Urbanizare și urbanism în România. Structuri socio-profesionale în orașele din Muntenia* (1863), ne dă o imagine globală a mediului urban românesc — chiar dacă datele cu privire la Moldova lipsesc — în epoca preindustrială. Aflăm, de aici, caracteristicile structurii sociale urbane, principalele profesii, dimensiunile vieții economice, situația materială a orașenilor, dezvoltarea fiecărui oraș în parte. Felul în care orașul, un element reprezentativ în procesul de modernizare, se dezvoltă și influențează întreg mediul românesc al epocii apare, astfel, conturat în tendințele sale. Acest studiu este un argument și o pledoarie în favoarea cercetărilor pe bază de analiză cantitativă, care se dovedesc, o dată în plus, eficace.

Doă studii : *Începuturile și dezvoltarea învățămîntului economic românesc pînă la 1877* (nr. 10) și *Învățămîntul economic în statul național român pînă la 1918* (nr. 12), ambele de *Vasile Bozga* și *Iuliana Gherasim*, pun în evidență rolul important pe care l-a avut învățămîntul economic în modernizarea vieții economice și sociale a României. Concluzia autorilor este că, în epoca modernă, s-a reușit să se dea învățămîntului economic o bună organizare, care a ținut seama de necesitățile specifice, dar și de elementele novatoare ale pedagogiei europene. Credem că ar fi fost interesant de observat ponderea pe diversele ramuri de învățămînt economic : profesional, comer-

cial, agricol (acesta foarte puțin avut în vedere) ș.a. și, totodată, de analizat concret funcționarea unor școli cu profil economic. Concluziile ar fi fost mai revelatoare.

Un studiu semnat de *Iosif I. Adam* și intitulat : *Agricultura Transilvaniei în ajunul primului război mondial* (nr. 2) evidențiază structura agriculturii Transilvaniei, repartitia pămîntului, exploatarea lui, totul pe fondul aspirării naționale a masei românilor. *Traian Rus* analizează *Reforma agrară din 1921 în Transilvania și naționalitățile conlocuitoare* (nr. 4), conchizînd, cu deplin temei, că, „în reforma agrară română nu s-a văzut o etalare a sentimentului național, ea n-a fost considerată ca o cucerire din punct de vedere național, nici ca o răzbunare a nedreptăților trecute îndurate de români. Ideea călăuzitoare a reformei a fost tocmai de a expropria pămîntul de la cei neinteresați direct în producția agricolă și de a-l da acelor care, indiferent de naționalitate, muncindu-l, trebuiau să se bucure de roadele lui... Nu s-a făcut nici o deosebire între cetățenii de diferite naționalități ; sub același regim au căzut proprietățile românilor, ungurilor, germanilor etc.“ (p. 342).

Dintre studiile de istorie contemporană remarcăm pe acela al lui *Gheorghe I. Ioniță*, cu titlul : *România socialistă la cea de-a 65-a aniversare a Marii Uniri* (nr. 11), un omagiu adus poporului român, care, în frunte cu partidul comunist, a edificat prestigioasa operă socialistă pe pămîntul României, a dobîndit un loc demn în lume, înălțîndu-se pe sine. Autorul relevă date și coordonate esențiale privind dezvoltarea industriei și agriculturii, a științei, învățămîntului și cercetării, prezența economiei românești în circuitul internațional de valori, creșterea continuă a nivelului de trai, material și spiritual, participarea oamenilor muncii la conducerea treburilor țării, rolul partidului ca centrul vital al națiunii, prezența românească în lume. Studiul pune pregnant în evidență marile succese dobîndite de poporul român în anii de după Congresul al IX-lea al P.C.R., de cînd în fruntea partidului și statului se găsește tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Aceleiași problematici relevante îi este consacrat și studiul lui *Gheorghe Surpat*, intitulat : *Progresul multilateral al României, sub conducerea președintelui Nicolae Ceaușescu, în perioada istorică deschisă de Congresul al IX-lea al Partidului* (nr. 1), care scoate în relief virtuțile științifice ale politicii partidului de dezvoltare a tuturor forțelor creatoare ale țării, efortul propriu al poporului nostru în ridicarea patriei pe culmi nebănuite de împliniri istorice și modali-

tatea practică a transformării României într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică și o agricultură în plină înflorire.

Se remarcă, tot astfel, studiul lui Gh. I. Ioniță — *Caracterul unitar al istoriei în viziunea secretarului general al Partidului Comunist Român* (nr. 1), al lui Rodica Porțeanu și Alexandru Porțeanu — *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu asupra rolului țărănimii ca forță fundamentală în istoria națională a poporului român* (nr. 1) și al lui Victor Duculescu — *Pacea și dezarmarea în concepția președintelui României* (nr. 1). Ele evidențiază, o dată în plus, excepționala valoare teoretică și practică a operei președintelui țării noastre, pentru noi toți un îndrumar și un izvor de mare preț, de neconținută reflecție. În opera tovarășului Nicolae Ceaușescu istoricii găsesc o solidă temelie teoretică, o metodă exemplară de investigație, o armonioasă asociere între partinitatea poziției și obiectivitatea demersului științific. Studiind această magistrală operă ei înțeleg mai bine ca oricând necesitatea respectării riguroase a adevărului istoric, a tratării unitare a istoriei patriei, a combaterii perseverente a dogmatismului și conjuncturismului, a continuării în forme superioare a tradiției militante a istoriografiei naționale.

De un real interes este și studiul lui Lucian Boia : *Durata istoriei : metamorfozele unui concept* (nr. 6), o precizare foarte limpede a celor trei concepții fundamentale care s-au succedat în gândirea istorică : timpul nedefinit și ciclic, caracteristic Antichității, durata scurtă și lineară a Evului Mediu și timpul lung și evolutiv al epocilor modernă și contemporană. La aceeași cotă de interes se înscris studiul : *Conceptul de națiune în opera istoriografică a generației de la 1848* (nr. 6), de Vasile Curticăpeanu. Două studii apărute în nr. 6 : *Opinii asupra istoriografiei problemei agrare din România (1913—1921)*, de Mircea Iosa, și *Primul deceniu interbelic în noi investigații istoriografice*, de Damian Hurezeanu, încearcă un lucru foarte interesant : constatarea critică a stadiului atins în cercetarea unei probleme sau a unei perioade anume.

Din exegezele de istorie universală subliniem pe acelea datorate lui Eugen Cizek, Ramiro Danciu, Norocica Cojescu, Constantin Șerban, Constantin Rezachevici, Nicolae Ciachir, Nicolae Dascălu. Eugen Cizek, în : *Cotitura lui Traian din 112 e.n.*, explică motivele pentru care acest împărat și-a schimbat politica, orientînd-o spre un absolutism accentuat. Ramiro Danciu analizează, prin intermediul emisiunilor monetare, al arhitecturii,

sculpturii și literaturii, *Propaganda imperială la Roma în epoca lui Nero* (nr. 10). Nicolae Ciachir, în : *Asediul Vienei din 1683 și implicațiile sale europene* (nr. 7), Constantin Rezachevici, în : „*Steagurile românești*” din oastea lui Jan Sobieski în campania pentru eliberarea Vienei (1683), după un nou izvor polon (nr. 6) și Constantin Șerban, în : *Asediul Vienei din 1683 în conștiința societății românești din secolele XVII și XVIII* (nr. 6), abordează, din diverse unghiuri, un moment crucial al istoriei Europei centrale și de sud-est, asediul Vienei, de la care s-au împlinit 300 de ani, punînd în relief schimbările europene determinate de înfrîngerea turcilor la Viena, implicațiile lor, inclusiv asupra țărilor române, sprijinul acordat de principii români asediaților la 1683 ș.a. A. D. Xenopol remarcase în această privință : „Ajutorul dat de români nemților fusese ascuns și nu strălucea la lumina zilei ca acel adus de regele polon. Dacă, însă, el nu ar fi susținut în timpul asediului moralul înconjurătorilor, nu știm dacă regele Sobieski ar fi avut ce despresura, atunci cînd tîrziu sosi cu armata”. O afirmație pe care noi le cercetări au pus-o în evidență.

La rubrica de documentare, Victor Atanasiu aduce noi *Contribuții privind relațiile ruso-româno-sirbe în perioada neutralității României (1914—1916)* (nr. 3), îmbogățind cunoașterea acelor „ani nervoși ai națiunii române”, bine puși în evidență în ultimul timp în istoriografia română ; *Iolanda Micu și Radu Lungu* continuă valoroasa lor cercetare asupra domeniului lui Matei Basarab, începută anul anterior, cu *Date noi privind domeniul lui Matei Basarab* (nr. 10) ; *Maria Dogaru* scrie despre *Sigiliile lui Avram Iancu* (nr. 10), încă o mărturie a patriotismului și însemnatelor idealuri ale marelui revoluționar ; cercetătorul bulgar Gh. Barbolov, în *Adunarea generală bulgară de la București (1872—1875)* confirmă, o dată în plus, adevărul după care România a fost „nu numai un refugiu sigur și ospitalier pentru o numeroasă emigrație, ci și un puternic centru extern de coordonare a luptei de eliberare desfășurată în diferite regiuni ale Bulgariei” (nr. 2, p. 178) ; *Paul Păltănea* descoperă *Un plan necunoscut al orașului București din vremea domniei lui Grigore al IV-lea Ghica* (nr. 3), pe care îl relevă în contextul istoriei Bucureștiului de la începutul veacului trecut. Tot printre documentare se numără și *Structura învățămîntului istoriei la Universitatea din Cluj în perioada interbelică* (nr. 2), de Ioan Aurel Pop, o nouă pagină din istoria Almei Mater Napocensis, ilustrată acum cu activitatea învățaților prestigioși care au fost Vasile Pârvan, Emil Panaitescu,

D.M. Teodorescu, C. Daicoviciu, G.G. Mateescu, Ioan Ursu, C. Marinescu, C. Dicu-lescu, Alexandru Lapedatu, Silviu Dragomir sau Ioan Lupaș.

Citeva studii atrag atenția la rubrica *Istorie și ideologie*. Nicolae Dascălu face citeva *Considerații privind presa comunistă și revoluționară în România interbelică* (nr. 9). Cu multă informație la îndemână, autorul pune în lumină regimul presei comuniste, statistica ei, tirajul, tematica, folosind cu succes metoda comparativă. Alte două studii se înscriu în aceeași arie de preocupări, dar extinsă pe un plan mai larg. Ilie Fonta scrie despre *Concepția Partidului Comunist Italian privind cucerirea puterii politice* (nr. 9), iar Constantin Nica despre *Rolul alianțelor politice dintre partidele clasei muncitoare din unele țări vest-europene în lupta pentru democrație și transformări revoluționare* (nr. 4).

Revista publică și citeva corespondențe. Cornelia Bodea vine, de data aceasta, cu citeva pagini din *Corespondența lui Nicolae Iorga cu românii americani* (nr. 5); Paul Cernovodeanu și Marian Ștefan, autorii scrierii: *Pe urmele Magherilor*, apărută anul trecut la Editura Sport-Turism, ne oferă citeva fragmente dintr-un *Epistolar inedit* Gheorghe Ma-

gheru (nr. 2 și nr. 3), provenind de la inginerul Vlad Magheru din Timișoara, strănepotul în linie directă al generalului și datînd din perioada august 1848 — aprilie 1850. Epistolarul cuprinde date interesante asupra stării de lucruri din Muntenia acelor ani, asupra legăturilor dintre revoluționari, a frământărilor lor sufletești.

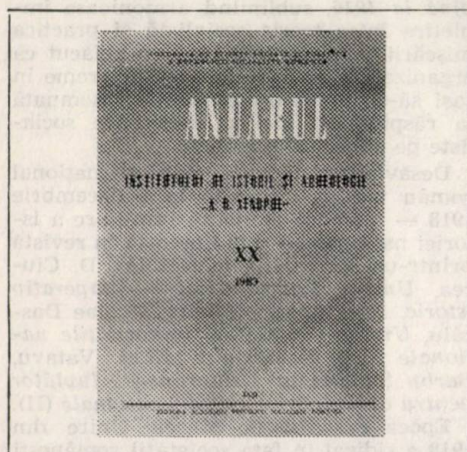
Din rubrica *Probleme ale istoriografiei contemporane* remarcăm investigația lui Petre Diaconu, intitulată: *Istoria Dobrogei în unele lucrări străine recente* (nr. 7), a șasea intervenție a cunoscutului arheolog român asupra aceluiași subiect, de data aceasta pe marginea lucrării *Orașe și cetăți medievale bulgărești*, tom I, *Orașe și cetăți de la Dunăre și Marea Neagră*, apărută la Sofia în 1981.

Revista are o bogată cronică a vieții științifice, cu prezentarea sesiunilor, colocviilor, simpozioanelor, congreselor — *Primul Congres internațional de istoriografie* (nr. 12); *Al VIII-lea Congres internațional de istorie economică* (nr. 1) —, a întâlnirilor bilaterale sau a călătoriilor documentare. Bogată este și prezentarea de carte românească și străină de istorie, dar destul de inegală. Unele prezentări sînt dense și pline de conținut, altele pur expozitive.

ION BULEI

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A. D. XENOPOL“, tom. XX,

Editura Academiei R. S. România, Iași, 1983, XVI + 696 p.

Cu apariția sa pe anul 1983, *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol“* din Iași a ajuns la cel de-al XX-lea tom. Comitetul și colegiul

de redacție au ținut să marcheze acest moment jubiliar prin alcătuirea unui volum echilibrat, bogat diversificat, reflectînd preocupările multiple ale institutului ieșean, ale istoriografiei noastre în general. Căci, una din constantele acestei publicații este larga deschidere spre viața științifică desfășurată în celelalte centre istoriografice din țară și de peste hotare.

Tradiționalele studii din deschiderea revistei sînt semnate, de data aceasta, de Horst Fassel (R.F.G.), cu o temă consacrată analizei metodei comparatiste: (*Über eine Sonderform kultureller Kommunikation. Anmerkungen zu Methodenfragen der Komparatistik*) și Margarita Willaume (Polonia), cu o analiză privind activitatea refugiaților polonezi din România în timpul celui de-al doilea război mondial (*L'activité des Polonais en Roumanie pendant la Seconde Guerre Mondiale*).

Un mare număr de studii și articole sînt consacrate epocilor mai îndepărtate ale istoriei noastre. Dintre acestea amîn-

tim câteva, mai ales pentru a ilustra paleta largă de preocupări a colaboratorilor *Anuarului*.

Dan Gh. Teodor — *Un cnezat românesc la est de Carpați în veacurile IX—XI e.n.* —, pe baza cercetărilor arheologice de la Fundu Herții, Dersca și din alte locuri din nordul Moldovei, unde s-au identificat cetăți medievale de pământ, apreciază că aceste puternice centre întărite erau nucleele unei formațiuni cneziale existente în secolele IX—XI la răsărit de Carpați. Pe linia unor constante preocupări, Ștefan S. Gorovei întreprinde un studiu detaliat asupra semnificației „descălecătului“, termen cu o accepție foarte largă în evul mediu — de la „a întemeia“, „a așeza“, pînă la „a face popas“, „a reveni“, „a se reaseza pe vechile locuri“ — necesar de luat în discuție în analiza originilor statului feudal la români (*Tradiția „descălecătului“ : înțeleșuri și confuzii*).

Două materiale constituie continuări ale studiilor începute în urmă cu un an, iar alte două prime părți ale unor studii ce vor fi încheiate în anul sau anii viitori.

Paul Cernovodeanu, *Știri privitoare la Gheorghe Ghica vodă al Moldovei (1658—1659) și la familia sa* (II), prezintă familia voievodului, amintind, pe bază de documente și mărturii de epocă, pe membrii mai îndepărtați și mai puțin cunoscuți ai familiei, rămași în Moldova după ce voievodul s-a strămutat pe tronul Țării Românești.

Gabriel Bădărău publică prima parte a studiului *Considerații privind raporturile româno-otomane în 1774 și 1802*, analizînd îndeosebi încercarea Principatelor de a recîștiga, după Kuciuk-Kainargi, statutul de autonomie și libertăți interne stipulat prin „Capitulațiile“ încheiate cu Poarta otomană. Acest efort se vădește îndeosebi în încercarea de a înlătura monopolul economic exercitat de Poartă, situație care trebuia pusă, desigur, în legătură și cu noile tendințe din economia țărilor române, în care mijeau primii muguri ai societății capitaliste. În acest sens, se subliniază activitatea celor două Divanuri, care au trimis arzuri către Poartă, prin care cereau, la unison, revenirea la vechile privilegii. Se analizează, în continuare, prevederile hătișerifurilor din noiembrie 1774, care, chiar dacă nu au ținut întru totul seama de cererile românilor, conțineau, în esență, elemente ale autonomiei Principatelor. Aceasta a constituit o direcție în care cele două țări vor acționa și în viitor, încercînd să folosească confruntările ruso-austro-turce (altfel atît de pustiitoare pentru cele două țări) drept noi prilejuri de consolidare a statutului lor internațional.

Adrian Macovei, în *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862* (II), precizează rosturile noii împărțiri administrative, atît în raport cu noua situație teritorială a Moldovei de la începutul secolului al XIX-lea, cît și sub raport financiar — pentru a se putea face față dezechilibrului bugetar resimțit de țările române (în speță, de Moldova) după războiul din 1826—1829. Rezultatul a fost o „rotunjire“ a ținuturilor prin trecerea unor localități de la un ținut la altul, în funcție de dificultățile în a ajunge sau nu la reședința ținutală sau de zona economică din jurul căreia gravitau. De asemenea, se relevă modul de adaptare a unor organisme centrale la noua situație ivită în 1835, prin intrarea în vigoare a „tablei obștinilor satești“ a Prințatului Moldovei alcătuită după observația comisiilor țănutale.

Gheorghe Cliveti — *Geneza și instituirea garanției colective a puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris (1856) asupra principatelor române* (I) — își consacră analiza contextului politic internațional al „interesului“ diverselor puteri față de țările române și modul în care diplomația internațională a încercat, încă din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, să soluționeze probleme de natură celor cu care se confruntau și țările române. Totodată, procesul este văzut și ca o tendință de „europenizare“ a țărilor române, termen echivalent în concepția vremii cu ideea de „modernizare“.

Dumitru D. Rusu consacră analiza sa apariției și dezvoltării celor dintîi *Organizații socialiste și muncitorești din Iași pînă la 1916*, subliniind armonioasa împletire între teoria socialistă și practica mișcării muncitorești, ceea ce a făcut ca organizațiile apărute în această vreme în Iași să-și aducă o contribuție însemnată la răspîndirea ideilor înnoitoare socialiste pe pămîntul românesc.

Desăvîrșirea făuririi statului național român unitar, încheiată la 1 decembrie 1918 — moment de înaltă împlinire a istoriei naționale — este ilustrată în revistă printr-un grupaj de materiale: D. Ciurea, *Unirea Transilvaniei — imperativ istoric. Note istoriografice*; Nicolae Dascălu, *Unirea din 1918 și minoritățile naționale din România*; Mihai Vatavu, *Barbu Ștefănescu Delavrancea, luptător pentru desăvîrșirea unității naționale* (II).

Epoca deschisă de Marea Unire din 1918 a ridicat în fața societății românești sarcini multiple, fără precedent ca proporție, intensitate și semnificație. Două studii ale *Anuarului* abordează aspecte ale acestei complexe problematice.

A. Loghin și I. Saizu se preocupă de modul în care societatea românească a

căutat *Soluții în modernizarea rosturilor culturii românești (perioada interbelică)*, iar I. Agrigoroaiei analizează *Mișcarea democratică din România întregită*, conchizând că aceasta, după ce a avut un rol deosebit de important în realizarea marelui deziderat, a constituit — în pofida unei anumite eterogenități de scopuri și de prescriptive — un factor de presiune de care cercurile conducătoare au trebuit să țină seama, în direcția respectării drepturilor cetățenești și a adoptării unor măsuri democratice.

O altă secțiune a *Anuarului* este consacrată, ca și în alți ani, unor aspecte istoriografice. Al. Zub — *Atitudine romantică și propensiune critică* — întreprinde o analiză pertinentă a celor două curente, prezentate în general ca opuse, dar care — arată autorul — nu se exclud, așa cum a vădit-o, dealtfel, istoriografia românească a secolului al XIX-lea. Constantin C. Angelescu prezintă viața și activitatea celui considerat la vremea sa cel mai de de seamă istoric al dreptului român — *George Popovici, istoric al dreptului român, 1863—1905* (I) —, iar Pompiliu Teodor, în studiul *Gheorghe I. Brătianu — istoric*, întreprinde o analiză în vasta operă a savantului, atestând valoarea înaltă și contribuția sa la integrarea istoriei românești în istoria universală.

Menționăm, în mod deosebit, inițiativa redacției *Anuarului* de a publica, la rubrica intitulată „Din arhiva istorică a României contemporane”, cele mai noi mărturii depistate de specialiștii români în bibliotecile și arhivele din străinătate, cu referire directă la aspectele evoluției României după 1918. „Valorificarea acestor documente, dintre care marea majoritate sînt inedite și conțin informații de un deosebit interes științific, constituie — arată responsabili *Anuarului* — o datorie pentru istoricii români” (p. 333). Se continuă, astfel, inițiativa revistei „*Anale de istorie*”, care a

procedat la selecționarea și publicarea unor documente de mare interes privind unele probleme fundamentale ale istoriei patriei la confluența secolelor al XIX-lea și al XX-lea. Această rubrică de interes evident se deschide cu un grupaj de documente depistate de Gh. Buzatu și Valeriu Florin Dobinescu în fonduri ale bibliotecilor și arhivelor americane, precum și în arhivele diplomatice britanice; ele se referă, între altele, la: rolul și locul problemei petrolului în cadrul relațiilor dintre Washington și București după 1918; situația internațională grea a României în anii 1939—1940; consecințele generale profunde ale declanșării revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944. Ne permitem să sugerăm redacției ca aceste mărturii, dată fiind importanța lor, să fie însoțite și cu traducerea în limba română.

Alte rubrici cunoscute ale revistei sînt: „*Discuții*” — ilustrată de articolele lui A. László, *Asupra începuturilor penetrației spre vest a populației tumulilor cu morminte în groapă*; Ion Teodorescu, *Documentele lui Mihai Viteazul*; „*Studii documentare*” — care cuprinde materiale datorate lui Veniamin Ciobanu, *Contribuții românești la cercetarea raporturilor româno-polone din a doua jumătate a secolului XVI* și Andrei Corbea, *Imaginea Țărilor Române în „Theatrum Europaeum”*; precum și foarte bogatele în conținut „*Miscellanea*”, „*Addenda et Corrigenda*”, „*Recenzii*”, „*Note bibliografice*”, „*Revista revistelor*”, „*Viața științifică*”. Am numărat 40 de recenzii și nu mai puțin de 183 de note bibliografice, care se constituie într-o veritabilă bibliotecă de informații (ca să folosim un termen tehnic) pentru cercetători. *Anuarul* se încheie cu tabla de materii a studiilor și articolelor publicate în deceniul 1974—1983, prețios îndrumar bibliografic.

GHEORGHE DAVID

Bibliografia revistei „Anale de istorie“ (1980 — 1984)

Bibliografia prezintă se referă la ultimii cinci ani de activitate a revistei „Anale de istorie“, care, cu nr. 6/1984, împlinește 30 de ani de existență. În toți acești ani, activitatea Institutului de studii istorice și social-politice și a revistei sale s-a inspirat neîncetat de la înalta viziune a partidului nostru comunist, de la gândirea revoluționară novatoare a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a repus istoria poporului român în drepturile ei legitime, a așezat cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor, la temelia acțiunii frontului ideologic de educație politică și patriotică a maselor. Tezele și principiile tovarășului Nicolae Ceaușescu referitoare la unitatea istoriei românilor, la adoptarea unei concepții și metodologii menită să asigure o tratare unitară a dezvoltării poporului român în mult milenara sa istorie s-au constituit într-un îndreptar prețios al întregii munci a Institutului și a publicației sale.

★

Prima rubrică a bibliografiei — Documente ale Partidului Comunist Român. Cuvântări ale tovarășului Nicolae Ceaușescu — cuprinde (în ordine cronologică inversă — 1984 spre 1980) documente politico-ideologice de o excepțională bogăție ideatică, cu referire nemijlocită la istoria patriei, la evenimente majore ale vieții partidului și statului.

Concepția cutezătoare și acțiunea revoluționară creatoare a secretarului general al partidului sînt reliefate în mod amplu în studiile reunite sub titlul Opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Editorialele, prezentate în ordine cronologică inversă, sînt consacrate unor momente și probleme de mare actualitate ale construcției societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României.

În continuare sînt inserate rubricile Istoria patriei și a poporului român — în cadrul căreia articolele sînt grupate astfel : A. Probleme fundamentale ; B. Studii, cu subgrupele : a) 1784—1918 ; b) 1918—1944 ; c) după 1944 —, Istorie universală, Gîndire social-politică.

Materiale privind dezvoltarea mișcării muncitorești și a partidului politic al clasei muncitoare din România, a mișcării muncitorești internaționale fac obiectul rubricii Studii documentare ; în cadrul ei s-a menținut unitatea ciclurilor publicate.

În cazul rubricii Evocări — Medalioane biografice — care cuprinde, în prima sa parte, evocări ale unor luptători revoluționari și democrați români, iar în cea de-a doua, medalioane biografice ale unor militanți de seamă ai

mișcării muncitorești internaționale — s-a folosit ordinea alfabetică a personalităților descrise.

Mărturii documentare, unele inedite sau de istorie locală, referitoare la istoria poporului român și a mișcării noastre muncitorești, articole bibliografice, cronologii, precum și file din opera unor istorici străini din trecut sînt înfățișate, în ordinea alfabetică a materialelor, la rubrica Cercetări documentare.

La rubrica Critică și bibliografie, structurată în : A. Recenzii. Note bibliografice ; B. Revista revistelor ; C. Însemnări, s-a adoptat principiul alfabetic al autorilor (sau al lucrărilor, în cazul celor colective) și revistelor, permițînd găsirea cu ușurință a unei cărți sau reviste recenzate.

Informațiile privind Viața științifică sînt înscrise în ordine cronologică inversă ; de remarcat faptul că, în finalul rubricii sînt enumerate și Teze de doctorat (în ordinea alfabetică a celor care le-au susținut).

Fiecare indicație bibliografică a primit un număr de ordine ce stă la baza alcătuirii indicelui de autori.

Bibliografia a fost întocmită și pregătită pentru tipar de

ION MAMINA

I. Documente ale Partidului Comunist Român.

Cuvîntări ale tovarășului Nicolae Ceaușescu

- 1 Marele forum al comuniștilor români : Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la încheierea lucrărilor Congresului al XIII-lea al P.C.R., XXX (1984), nr. 6, p. 3—9.
- 2 NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste consacrată împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944, XXX (1984), nr. 5, p. 3—15.
- 3 **Sărbătorirea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU cu prilejul aniversării zilei de naștere și împlinirii a peste 50 de ani de activitate revoluționară**
 - Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România, XXX (1984), nr. 2, p. 3—6.
 - Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, XXX (1984), nr. 2, p. 7—9.
- 4 Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România, adresată tovarășei ELENA CEAUȘESCU cu ocazia zilei de naștere și a îndelungatei sale activități revoluționare, XXX (1984), nr. 2, p. 10—11.
- 5 NICOLAE CEAUȘESCU, Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar. 1 decembrie 1983, XXX (1984), nr. 1, p. 3—15.
- 6 NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la Adunarea festivă din Capitală consacrată împlinirii a 50 de ani de la eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române, XXIX (1983), nr. 2, p. 18—24.
- 7 **Omagierea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere**
 - Mesajul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România, XXIX (1983), nr. 2, p. 3—9.
 - Hotărîre comună a Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România privind conferirea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU a Medaliei Omagiale, instituită cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate revoluționară și aniversării zilei de naștere, XXIX (1983), nr. 2, p. 10.
 - Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, XXIX (1983), nr. 2, p. 11—17.

- 8 NICOLAE CEAUȘESCU, Raport cu privire la stadiul actual al edificării socialismului, la realizarea planului național unic de dezvoltare economico-socială, la programele speciale și la măsurile pentru îndeplinirea cu succes a hotărârilor Congresului al XII-lea al partidului prezentat la Conferința Națională a P.C.R. 16 decembrie 1982, XXIX (1983), nr. 1, p. 3—41.
- 9 NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la Congresul al II-lea al educației politice și culturii socialiste. 24—25 iunie 1982, XXVIII (1982), nr. 5, p. 3—12.
- 10 NICOLAE CEAUȘESCU, Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului prezentată la plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român. 1—2 iunie 1982, XXVIII (1982), nr. 4, p. 3—37.
- 11 NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la adunarea solemnă consacrată aniversării a 60 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist și a 25 de ani de la înființarea Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România, XXVIII (1982), nr. 3, p. 3—23.
- 12 NICOLAE CEAUȘESCU, Cuvîntare la Plenara Consiliului Național al Agriculturii, Industriei Alimentare, Silviculturii și Gospodăririi Apelor. 26 februarie 1982, XXVIII (1982), nr. 2, p. 3—24.
- 13 **Sărbătorirea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU cu prilejul aniversării zilei de naștere.**
 - Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., București, 26 ianuarie 1982, XXVIII (1982), nr. 1, p. 3—7.
 - Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, XXVIII (1982), nr. 1, p. 8—16.
- 14 Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la adunarea festivă consacrată celei de-a 50-a aniversări a „Scintei” și a sărbătoririi Zilei presei, XXVII (1981), nr. 4, p. 3—15.
- 15 NICOLAE CEAUȘESCU, 60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. 8 mai 1981, XXVII (1981), nr. 3, p. 3—35.
- 16 Mesajul președintelui NICOLAE CEAUȘESCU adresat participanților la lucrările celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, XXVI (1980), nr. 4, p. 3—6.

II. Opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu

- 17 Ardeleanu, Ion, *O viață închinată luptei revoluționare pentru victoria socialismului și comunismului în România*, XXVIII (1982), nr. 1, p. 39—52.
- 18 Crețoiu, Gheorghe, *Viziunea științifică, revoluționară a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU asupra progresului și dezvoltării economice a României socialiste, a lumii contemporane*, XXIX (1983), nr. 1, p. 59—75.
- 19 Mureșan, Elena, *Conceptia tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU privind necesitatea combaterii neofascismului, a politicii de dominație și dictat, pentru egalitate și colaborare pașnică între popoare*, XXX (1984), nr. 4, p. 103—116.
- 20 Popescu-Puțuri, Ion, *Conceptia tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU privind cunoașterea istoriei multimilenare a poporului român — fundament al activității ideologice, al educației patriotice, socialiste a maselor*, XXIX (1983), nr. 1, p. 42—58.
- 21 Prisăcaru, Gheorghe, *Dezarmarea — obiectiv major al politicii externe promovate cu consecvență de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, președintele României socialiste*, XXX (1984), nr. 2, p. 33—47.

- 22 Prisăcaru, Gheorghe, *Poziția României, a președintelui Republicii, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, în legătură cu crearea unor zone ale bunei vecinătăți, înțelegerii și păcii în lume*, XXIX (1983), nr. 4, p. 76—88.
- 23 Prisăcaru, Gheorghe, *Rolul proeminent al gândirii și acțiunii președintelui NICOLAE CEAUȘESCU în edificarea unor relații noi, de egalitate, colaborare și pace în lumea contemporană*, XXIX (1983), nr. 1, p. 91—103.
- 24 Răducu, Constantin, *Dezvoltarea creativității maselor în concepția secretarului general al partidului, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU*, XXIX (1983), nr. 4, p. 58—75.
- 25 Răducu, Constantin, *Gândirea novatoare a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU asupra dezvoltării conștiinței socialiste, a creativității maselor*, XXIX (1983), nr. 1, p. 76—90.
- 26 Surpat, Gheorghe, *Concepția Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, privind locul și rolul partidului în societatea socialistă multilateral dezvoltată*, XXVIII (1982), nr. 1, p. 17—38.
- 27 *** *Opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU în Italia* (materiale apărute în Italia semnate de: Luigi Longo, Umberto Terracini, Carlo Salinari), XXVI (1980), nr. 6, p. 3—19.

III. Editoriale

- 28 Congresul al XIII-lea al partidului nostru — moment fundamental în dezvoltarea pe noi trepte a operei de edificare socialistă și comunistă în România, XXX (1984), nr. 6, p. 10—19.
- 29 Întiul președinte al României — ctitor de țară nouă, liberă și independentă, XXX (1984), nr. 2, p. 12—20.
- 30 *Epoca Ceașescu* — expresie vie a marilor cuceriri ale poporului român sub steagul socialismului, XXX (1984), nr. 1, p. 16—25.
- 31 Educația politică, patriotică — puternică forță în opera istorică de dezvoltare a înfăptuirilor socialiste și comuniste pe pământul României, XXVIII (1982), nr. 5, p. 13—21.
- 32 Creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român în toate domeniile de activitate, XXVII (1981), nr. 6, p. 3—12.
- 33 Semnificația istorică a noii revoluții agrare în România, XXVII (1981), nr. 1, p. 3—15.
- 34 O nouă etapă în adâncirea democrației socialiste și participării largi a maselor la viața socială, la conducerea societății, XXVI (1980), nr. 6, p. 20—32.
- 35 O nouă etapă în dezvoltarea științei istorice — cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, XXVI (1980), nr. 4, p. 9—17.
- 36 Tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, simbol al istoricelor înfăptuiri și aspirații ale poporului român în lumea contemporană, XXVI (1980), nr. 1, p. 3—16.

IV. Istoria patriei și a poporului român

A. Probleme fundamentale

- 37 Ardeleanu, Ion ; Mușat, Mircea, *Unele probleme fundamentale ale istoriei patriei, ale Partidului Comunist Român*, XXVII (1981), nr. 5, p. 76—100.
- 38 Ceașescu, Ilie, *De la statul dac centralizat și independent al lui Burebista la statul socialist român — unitate și continuitate (I—II)*, XXVIII (1982), nr. 5, p. 35—48 ; nr. 6, p. 22—33.
- 39 Ceașescu, Ilie, *Lupta întregului popor pentru apărarea patriei — constantă a istoriei românești de peste două milenii*, XXVI (1980), nr. 5, p. 23—36.
- 40 Ceașescu, Ilie, *Lupta milenară a românilor pentru apărarea gliei, pentru dreptate și libertate*, XXIX (1983), nr. 5, p. 21—36.
- 41 Coman, Ana-Maria, *Lupta poporului dac pentru apărarea unității și libertății sale (I—II)*, XXX (1984), nr. 3, p. 91—107 ; nr. 5, p. 43—56.

- 42 Copoiu, Nicolae ; Petrișor, Vasile, *Statul româno-bulgar al Asăneștilor — formă de existență și apărare a celor două popoare federate împotriva stăpînirii Imperiului bizantin*, XXX (1984), nr. 3, p. 74—90.
- 43 Corbu, Constantin, *Țărănimea — forță revoluționară determinantă în procesul făuririi României moderne*, XXVII (1981), nr. 2, p. 53—74.
- 44 Corbu, Constantin, *Revoluția de eliberare socială și națională, rezultată a procesului de continuă radicalizare a luptei poporului român în epoca modernă*, XXIX (1983), nr. 6, p. 56—70.
- 45 Deac, A. ; Bercan, Gh., *Dezvoltarea luptei pentru unirea celor trei țări românești în secolul al XVII-lea. Domnia lui Gabriel Bethlen în Transilvania*, XXVII (1981), nr. 1, p. 84—98.
- 46 Ekrem, Mehmet Ali, *Mențiuni despre români în izvoare turcești preotomane și otomane (secolele IX—XV)*, XXVIII (1982), nr. 4, p. 72—82.
- 47 Ilincioiu, Ion, *Lupta românilor pentru apărarea ființei statale, pentru unitate și libertate națională în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, XXX (1984), nr. 6, p. 48—62.
- 48 Maxim, Mihai, *Din istoria relațiilor româno-otomane — „Capitulațiile”*, XXVIII (1982), nr. 6, p. 34—68.
- 49 Mușat, Mircea, *Considerații privind urmările dominației și ingerințelor străine asupra evoluției istorice a poporului român*, XXVII (1981), nr. 2, p. 75—99.
- 50 Mușat, Mircea, *Unitatea statală și independența națională — obiective fundamentale ale luptei poporului român de-a lungul evoluției sale istorice*, XXVI (1980), nr. 4, p. 33—64.
- 51 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *Țărănimea — forță de bază a progresului social, a luptei pentru dreptate socială și națională*, XXVIII (1982), nr. 2, p. 25—53.
- 52 Mușat, Mircea ; Arimia, Vasile, *Mihai Viteazul în conștiința posterității*, XXVII (1981), nr. 4, p. 79—104.
- 53 Mușat, Mircea ; Tănăsescu, Florian, *Străvechea Dacie — pămînt românesc generos*, XXVIII (1982), nr. 4, p. 58—71.
- 54 Niculae, Vasile, *Probleme fundamentale ale istoriei poporului român în scrierile lui Ioan Nădejde*, XXVI (1980), nr. 1, p. 66—83.
- 55 Petrișor, Vasile ; Rauș, Nicolae, *Unirea politică de la 1600 — întruchipare a păstrării și dezvoltării unității de neam a poporului român*, XXX (1984), nr. 2, p. 48—68.
- 56 Popescu-Puțuri, Ion, *Rădăcinile istorice ale luptei împotriva dominației Germaniei naziste, pentru înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă*, XXVIII (1982), nr. 4, p. 38—57.

B. Studii

a) 1784—1918

- 57 Copoiu, Nicolae, *Unirea din 1859 — rezultat al voinței unanime a poporului român*, XXX (1984), nr. 1, p. 64—81.
- 58 Copoiu, Nicolae, *Unitatea națională a poporului român în teoria și activitatea practică a mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră*, XXIX (1983), nr. 6, p. 38—55.
- 59 Corbu, Constantin, *1784 — eveniment de seamă în istoria luptei revoluționare din țara noastră*, XXX (1984), nr. 5, p. 74—85.
- 60 Corbu, Constantin, *1784 — răscoală sau revoluție ?*, XXIX (1983), nr. 3, p. 125—133.
- 61 Mamina, Ion ; Niculae, Vasile, *Muncitori și țărani — tradiții ale alianței și luptei comune*, XXVIII (1982), nr. 2, p. 72—95.
- 62 Mamina Ion ; Niculae, Vasile, *Partidul clasei muncitoare — factor activ al acțiunii viguroase a poporului român pentru libertate socială și unitate națională*, XXIX (1983), nr. 6, p. 71—88.
- 63 Mamina, Ion ; Niculae, Vasile, *Politica externă a României în concepția și acțiunea partidului clasei muncitoare (1893—1918)*, XXX (1984), nr. 6, p. 31—47.
- 64 Maticescu, Olimpiu, *90 de ani de sărbătorire în România a Zilei de 1 Mai*, XXVI (1980), nr. 3, p. 144—154.

- 65 Moisuc, Viorica, *Semnificația „Tratatului de pace” de la București din mai 1918*, XXVIII (1982), nr. 5, p. 106—111.
- 66 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *Făurirea statului român unitar și confirmarea sa internațională*, XXIX (1983), nr. 6, p. 21—37.
- 67 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *Idealurile dreptății și libertății naționale, ale unității și independenței — coordonate fundamentale ale activității partidului politic al clasei muncitoare din România*, XXIX (1983), nr. 2, p. 53—71.
- 68 Niculae, Vasile, *Parlamentul — tribună de afirmare a idealului socialist în România (1888—1899)*, XXVIII (1982), nr. 6, p. 69—84.
- 69 Niculae, Vasile, *Unirea Principatelor în tradițiile mișcării muncitorești și socialiste, ale Partidului Comunist Român*, XXX (1984), nr. 1, p. 82—89.
- 70 Niculae, Vasile, *1848 — revoluție națională și socială unitară a poporului român*, XXIX (1983), nr. 3, p. 84—97.
- 71 Petrișor, Vasile, *Muncitorimea — forță socială activă în desfășurarea revoluției de la 1784*, XXX (1984), nr. 5, p. 86—100.
- 72 Petrișor, Vasile, *Muncitorimea — forță socială activă în desfășurarea revoluției române de la 1848*, XXIX (1983), nr. 3, p. 112—124.
- 73 Popescu-Puțuri, Ion, *Anul istoric 1893*, XXVIII (1982), nr. 5, p. 22—34.
- 74 Popescu-Puțuri, Ion, *Marea Unire și semnificația ei istorică*, XXIX (1983), nr. 6, p. 3—20.
- 75 Popescu-Puțuri, Ion, *1893 — moment istoric în organizarea clasei muncitoare, în afirmarea ei pe scena politică a României*, XXIX (1983), nr. 2, p. 25—52.
- 76 Raus, Nicolae, *Revoluția de la 1784 în conștiința poporului român*, XXX (1984), nr. 5, p. 101—114.
- 77 Răcilă, Emil, *Spolierea economiei românești de către Puterile Centrale în timpul primului război mondial*, XXVI (1980), nr. 5, p. 50—68.
- 78 Rădulescu-Zoner, Șerban, *Politica externă a statului român de apărare a păcii și colaborării între popoare (1878—1914)*, XXVII (1981), nr. 6, p. 59—76.
- 79 Rădulescu-Zoner, Șerban, *România și războaiele balcanice*, XXIX (1983), nr. 1, p. 126—132.
- 80 Smârcea, Virgil ; Tănăsescu, Florian, *Rolul istoric al mișcării noastre muncitorești în lupta poporului român pentru unitate națională, independență și integritate teritorială, pentru consolidarea statului român unitar*, XXVII (1981), nr. 4, p. 51—78.

b) 1918—1944

- 81 Ardeleanu, Ion, *Clasa muncitoare și organizațiile sale politice în viața social-politică a României. Partidul social-democrat*, XXVI (1980), nr. 4, p. 65—86.
- 82 Bobocescu, Vasile ; Sultan, Dumitru, *Lupta comuniștilor în cadrul mișcării de rezistență din nord-vestul României împotriva ocupației horthyste, pentru anularea dictatului fascist de la Viena (1940—1944)*, XXVIII (1982), nr. 3, p. 58—80.
- 83 Dandara, Livia, *Apărarea independenței și integrității patriei — obiectiv primordial în activitatea partidelor clasei muncitoare din România (1933—1939)*, XXVI (1980), nr. 6, p. 59—77.
- 84 Deac, Augustin, *Comuniștii — continuatori pe o treaptă superioară a celor mai bune tradiții ale mișcării noastre muncitorești*, XXVII (1981), nr. 1, p. 51—67.
- 85 Iacoș, Ion, *Unitatea clasei muncitoare — coordonată fundamentală a mișcării muncitorești din România între anii 1921 și 1948*, XXIX (1983), nr. 4, p. 109—119.
- 86 Moisuc, Viorica, *Cu privire la izolarea României pe plan internațional în deceniile trei și patru*, XXVIII (1982), nr. 4, p. 123—128.
- 87 Mușat, Mircea, *Partidul Comunist Român — stegarul destinului istoric al națiunii noastre*, XXVII (1981), nr. 1, p. 16—32.
- 88 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *Apărarea independenței și suveranității naționale — obiectiv fundamental al Partidului Comunist Român, al întregului nostru popor*, XXX (1984), nr. 1, p. 90—115.
- 89 Mușat, Mircea ; Arimia, Vasile, Nicolae Titulescu — apărător al unității, independenței și suveranității naționale. XXVIII (1982), nr. 1, p. 53—64.

- 90 Mușat, Mircea ; Bobocescu, Vasile, *Împotriva unei nedreptăți istorice : 40 de ani de la marile manifestații populare împotriva dictatului fascist de la Viena*, XXVI (1980), nr. 3, p. 75—104.
- 91 Mușat, Mircea ; Tănăsescu, Florian, *Naționalitățile conlocuitoare în statul român întregit în 1918*, XXVIII (1982), nr. 5, p. 49—64.
- 92 Petculescu, Constantin, *Comitetele naționale antifasciste ale tineretului și femeilor, organizații de acțiune și de luptă contra pericolului fascist*, XXX (1984), nr. 4, p. 83—102.
- 93 Popescu-Puțuri, Ion, *Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii anti-naziste a poporului român, a rolului P.C.R. în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste*, XXX (1984), nr. 2, p. 21—32.
- 94 Popescu-Puțuri, Ion, *Marile manifestații și demonstrații politice organizate de Partidul Comunist Român împotriva fascismului și a războiului, pentru apărarea independenței și integrității țării*, XXX (1984), nr. 6, p. 20—30.
- 95 Popescu-Puțuri, Ion, *Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei*, XXVI (1980), nr. 5, p. 3—22.
- 96 Popescu-Puțuri, Ion, *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, eveniment de importanță epocală pentru destinele poporului român*, XXX (1984), nr. 4, p. 3—20.
- 97 Popișteanu, Cristian, *Hitlerismul — pericol de moarte pentru integritatea și independența României*, XXX (1984), nr. 4, p. 66—82.
- 98 Simion, Aurică, *Comitetul Național Antifascist — 1933*, XXIX (1983), nr. 4, p. 45—57.
- 99 Simion, Aurică, *Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul luptei împotriva dictaturii antonesciene, pentru libertatea și independența patriei*, XXX (1984), nr. 2, p. 69—87.
- 100 Simion, Elisabeta, *Crearea și evoluția organizatorică a Partidului Socialist al Muncitorilor din România (1928—1937)*, XXIX (1983), nr. 5, p. 66—80.
- 101 Surpat, Gheorghe, *1 Mai 1939—1 Mai 1944 — simboluri ale unității poporului român în apărarea integrității și suveranității naționale*, XXX (1984), nr. 3, p. 42—55.
- 102 Unc, Gheorghe, *Consolidarea statului național unitar român în concepția partidului clasei muncitoare (1918—1921)*, XXVII (1981), nr. 1, p. 68—83.
- 103 Unc, Gheorghe, *Ecoul internațional al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 din România*, XXX (1984), nr. 4, p. 40—50.
- 104 Unc, Gheorghe, *Propaganda românească din emigrație în timpul celui de-al doilea război mondial*, XXVI (1980), nr. 2, p. 108—125.
- 105 Zaharia, Gheorghe, *Consensul național — factorul decisiv al victoriei poporului român din August 1944*, XXX (1984), nr. 3, p. 108—119.
- 106 Zaharia, Gheorghe, *Dezvoltarea României în anii 1919—1944*, XXVI (1980), nr. 3, p. 36—74.
- 107 Zaharia, Gheorghe, *Partidul Comunist Român în viața social-politică a țării din anii interbelici*, XXIX (1983), nr. 2, p. 72—89.
- 108 Zaharia, Gheorghe ; Copoiu, Nicolae, *Propaganda rezistenței și a războiului antihitlerist în România*, XXVI (1980), nr. 2, p. 93—107.

c) după 1944

- 109 Campus, Eliza, *Conferința de pace de la Paris. Încheierea Tratatului de pace cu România (1946—1947)*, XXVIII (1982), nr. 6, p. 124—131.
- 110 Crețoiu, Gheorghe, *Politica P.C.R. de industrializare — factor hotărâtor al trecerii României la un nou stadiu de dezvoltare*, XXIX (1983), nr. 5, p. 37—51.
- 111 Ghimes, Gheorghe, *Activitatea Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea autoconducerii muncitorești și perfecționarea mecanismului instituțional al democrației participative*, XXVI (1980), nr. 2, p. 20—32.
- 112 Ignat, Petru, *Promovarea politicii de pace și prietenie cu toate popoarele lumii, obiectiv major al României socialiste*, XXIX (1983), nr. 3, p. 71—83.

- 113 Mazilu, Dumitru, *Politica de pace, înțelegere și colaborare internațională a României socialiste*, XXVII (1981), nr. 6, p. 32—42.
- 114 Mocanu, Vasile, *Contribuția poporului român la victoria împotriva fascismului*, XXX (1984), nr. 4, p. 21—39.
- 115 Nichita, Paraschiva, *6 Martie 1945 — înfăptuire a maselor populare sub conducerea comuniștilor*, XXVI (1980), nr. 1, p. 17—49.
- 116 Popescu-Puțuri, Ion, *15 ani de realizări remarcabile în dezvoltarea științei istorice românești*, XXVI (1980), nr. 3, p. 3—13.
- 117 Surpat, Gheorghe, *Experiența P.C.R. în asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în revoluția și construcția societății socialiste*, XXVII (1981), nr. 1, p. 33—50.
- 118 Surpat, Gheorghe, *Întărirea continuă a unității moral-politice și coeziunii întregului popor în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în România*, XXVII (1981), nr. 5, p. 23—41.
- 119 Surpat, Gheorghe, *Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare a poporului în opera de transformare revoluționară a societății românești*, XXIX (1983), nr. 2, p. 90—106.
- 120 Surpat, Gheorghe, *Partidul Comunist Român — forța politică organizatoare și dinamizatoare a energiilor creatoare ale întregului popor pe calea socialismului și comunismului*, XXX (1984), nr. 4, p. 51—65.
- 121 Surpat, Gheorghe, *România socialistă — expresie a legăturii dialectice trecut-prezent-viitor*, XXVI (1980), nr. 3, p. 14—35.

V. Istoria universală

- 122 Badea, Marin, *Franța — Regimul de la Vichy („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor fasciste, reacționare“)*, XXVII (1981), nr. 5, p. 143—171.
- 123 Bălănică, Emilia, *Aspecte ale colaborării și solidarității internaționale a clasei muncitoare*, XXVI (1980), nr. 4, p. 163—182.
- 124 Botoran, Constantin; Istrate, Silvia, *Locul și rolul clasei muncitoare din țările africane în lupta pentru eliberarea națională și consolidarea independenței*, XXVII (1981), nr. 6, p. 114—143.
- 125 Ciachir, Nicolae, *Contribuția României la renașterea bulgară (1762—1878)*, XXVII (1981), nr. 5, p. 101—120.
- 126 Ciachir, Nicolae, *Rolul României în lupta de eliberare a popoarelor din sud-estul Europei în anii 1875—1878*, XXVII (1981), nr. 3, p. 87—109.
- 127 Ciachir, Nicolae, *Statele din sud-estul Europei și lupta lor pentru independență*, XXIX (1983), nr. 3, p. 54—70.
- 128 Copoiu, Nicolae, *Mișcarea muncitorească — factor de menținere și întărire a legăturilor tradiționale de prietenie dintre popoarele din sud-estul Europei (1878—1915)*, XXVIII (1982), nr. 1, p. 65—86.
- 129 Gergely, Ladislau, *Norvegia („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor fasciste, reacționare“)*, XXVIII (1982), nr. 6, p. 109—123.
- 130 Iovanelli, Marieta, *Neocolonialismul, politica de dictat și imixtiune — obstacol în calea dezvoltării și afirmării de sine stătătoare a popoarelor din Africa, Asia și America Latină*, XXVI (1980), nr. 2, p. 126—143.
- 131 Moldoveanu, Milică, *Împrejurările instaurării regimului de ocupație hitleristă în Polonia și consecințele lui (1939—1945)*, XXX (1984), nr. 6, p. 63—78.
- 132 Moldoveanu, Milică, *Statul „independent“ slovac („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor fasciste, reacționare“)*, XXVIII (1982), nr. 3, p. 119—149.
- 133 Mureșan, Elena, *Neofascismul și acțiunea de destabilizare a regimurilor democratice*, XXVII (1981), nr. 2, p. 139—167.
- 134 Olteanu, general-maior Constantin, *Victoria împotriva fascismului în cel de-al doilea război mondial — rezultat al luptei popoarelor pentru libertate, independență și progres social*, XXVI (1980), nr. 2, p. 3—19.

- 135 Popescu-Puțuri, Ion, *Propaganda în anii celui de-al doilea război mondial — metode, obiective, rezultate*, XXVI (1980), nr. 1, p. 84—98.
- 136 Popescu-Puțuri, Ion, *Trecutul de luptă pentru libertate națională și socială — fundamentul trainic al legăturilor statornice de prietenie și colaborare între popoarele sud-estului european*, XXIX (1983), nr. 5, p. 3—20.
- 137 Unc, Gheorghe, *Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918—1920*, XXVII (1981), nr. 4, p. 105—126.
- 138—139 80 de ani de la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, XXIX (1983), nr. 5, p. 81—93.

VI. Gîndire social-politică

- 140 Badea, Marin ; Ionescu, Mihail E., *Partidul Comunist Român și funcția militantă a istoriei ca știință social-politică (1921—1944)*, XXIX (1983), nr. 5, p. 52—65.
- 141 Ceaușescu, Ilie, *Dezvoltarea de către P.C.R. a concepției luptei întregului popor pentru apărarea patriei*, XXVII (1981), nr. 2, p. 41—52.
- 142 Ceterchi, Ion, *Concepția Partidului Comunist Român cu privire la rolul statului socialist în înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării țării spre comunism*, XXVII (1981), nr. 4, p. 16—32.
- 143 Mazilu, Dumitru, *Independența și unitatea națională — concept și acțiune la români*, XXVI (1980), nr. 6, p. 33—48.
- 144 Oprea, Ioan Șt., *Interdependența dintre dezarmare, înfăptuirea securității și lichidarea subdezvoltării în concepția României*, XXVII (1981), nr. 6, p. 43—58.
- 145 Popescu-Puțuri, Ion, *Contribuția lui C. Dobrogeanu-Gherea la dezvoltarea socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric*, XXVI (1980), nr. 4, p. 18—32.
- 146 Popescu-Puțuri, Ion, *Indemn la creație (I—IX)*, XXVII (1981), nr. 5, p. 3—22 ; nr. 6, p. 13—31 ; XXVIII (1982), nr. 3, p. 24—39 ; nr. 6, p. 3—21 ; XXIX (1983), nr. 3, p. 3—37 ; nr. 4, p. 3—44 ; XXX (1984), nr. 1, p. 26—63 ; nr. 3, p. 3—41 ; nr. 5, p. 16—42.
- 147 Popescu-Puțuri, Ion, *Partidul revoluționar al clasei muncitoare a adus România în pas cu viitorul*, XXVII (1981), nr. 2, p. 3—40.
- 148 Răuș, Nicolae, *Gîndirea social-politică a revoluționarilor români de la 1848 și rolul ei în cadrul mișcării de idei europene*, XXIX (1983), nr. 3, p. 98—111.
- 149 Răuș, Nicolae, *Valori socialiste în gîndirea națională și socială românească de la mijlocul veacului trecut*, XXX (1984), nr. 3, p. 56—73.
- 150 Răducu, Constantin, *Căi și modalități folosite de Partidul Comunist Român pentru educarea politică, patriotică și revoluționară a comunistilor, a tuturor oamenilor muncii*, XXVIII (1982), nr. 3, p. 40—57.
- 151 Răducu, Constantin, *Conștiința morală socialistă — conștiință a muncii, a creativității și a combativității revoluționare*, XXVIII (1982), nr. 2, p. 54—71.
- 152 Răducu, Constantin, *Dimensiunea istorică a patriotismului revoluționar, socialist*, XXVI (1980), nr. 1, p. 50—65.
- 153 Răducu, Constantin, *Rolul propagandei de partid în formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, a omului nou*, XXVI (1980), nr. 4, p. 87—103.
- 154 Răducu, Constantin, *Valorificarea tradițiilor progresiste — imperativ major în educarea patriotică, revoluționară a maselor*, XXVII (1981), nr. 4, p. 33—50.
- 155 Trăsnea, Ovidiu, *Conștiința națională și bazele politico-ideologice ale afirmării ei în etapa actuală*, XXIX (1983), nr. 3, p. 38—53.
- 156 Trăsnea, Ovidiu, *Valoare și istorie : Un punct de vedere marxist în confruntările contemporane de idei*, XXX (1984), nr. 5, p. 57—73.

VII. Studii documentare

- 157 Destrămarea feudalismului, apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste. Formarea proletariatului în România, [Ion Ilincioiu, Vasile Petrișor], XXVI (1980), nr. 3, p. 113—143.

- 158 Începuturile mișcării socialiste din România, [Augustin Deac], XXVI (1980), nr. 4, p. 122—162.
- 159 Începuturile mișcării muncitorești și socialiste în România, [Augustin Deac, Vasile Petrișor, Teodor Popescu], XXVII (1981), nr. 4, p. 127—171.
- 160 Activitatea „Partidei socialiste” în anii 1879—1890, [Nicolae Copoiu, Natalia Tampa], XXVI (1980), nr. 6, p. 138—162.
- 161 Constituirea partidului politic al clasei muncitoare din România — P.S.D.M.R. (1983), [Ion Iacoș, Vasile Niculae], XXVII (1981), nr. 1, p. 99—127.
- 162 Poziția partidului clasei muncitoare față de problemele fundamentale ale evoluției societății românești în a doua jumătate a secolului trecut, [Nicolae Copoiu, Augustin Deac, Ion Ilincioiu, Vasile Niculae, Georgeta Tudoran], XXVII (1981), nr. 3, p. 125—161.
- 163 Mișcarea muncitorească, partidul politic al clasei muncitoare din România și problema agrar-tărănească [Florea Dragne, Ion Iacoș, Ion Ilincioiu, Paraschiva Nichita, Aurică Simion, Florian Tănăsescu, Gheorghe Tudor], XXVIII (1982), nr. 1, p. 87—151.
- 164 Solidaritatea revoluționară a mișcării muncitorești din România cu mișcarea muncitorească internațională (1872—1893), [Augustin Deac], XXVI (1980), nr. 5, p. 69—104.
- 165 Dezvoltarea partidului clasei muncitoare din România în perioada 1893—1918 (I—IX), XXVII (1981), nr. 5, p. 121—142 ; nr. 6, p. 77—113 ; XXVIII (1982), nr. 2, p. 105—143 ; nr. 3, p. 81—114 ; nr. 4, p. 83—113 ; nr. 5, p. 65—87 ; nr. 6, p. 85—108 ; XXIX (1983), nr. 1, p. 104—125 ; nr. 2, p. 107—126.
- 166 Apariția și dezvoltarea mișcării de tineret din România, [Constantin Petculescu], XXVI (1980), nr. 1, p. 120—141.
- 167 Crearea organizației unice, revoluționare de tineret în România, [Constantin Petculescu], XXVI (1980), nr. 6, p. 78—114.
- 168 Congresul al XII-lea al P.C.R. — moment remarcabil în viața partidului și a țării, [Gheorghe Surpat], XXVI (1980), nr. 2, p. 74—92.
- 169 Începuturile mișcării muncitorești internaționale (până la 1848), XXIX (1983), nr. 5, p. 94—111.
- 170 Mișcarea muncitorească internațională la mijlocul secolului al XIX-lea, XXIX (1983), nr. 6, p. 89—103.
- 171 Mișcarea muncitorească internațională între anii 1864 și 1871, XXX (1984), nr. 2, p. 88—104.

VIII. Evocări — Medalioane biografice

- 172 VASILE CONTA (1845—1882), de Nicolae Gogoneață, XXVIII (1982), nr. 5, p. 99—102.
- 173 GHEORGHE CRISTESCU (1882—1973), de Augustin Deac, Ion Toacă, XXVIII (1982), nr. 5, p. 88—92.
- 174 Dr. PETRU GROZA (1884—1958), de [Constantin Petculescu], XXX (1984), nr. 6, p. 79—83.
- 175 TEODOR IORDĂCHESCU (1884—1958), de [Vasile Niculae], XXX (1984), nr. 5, p. 115—118.
- 176 MIHAIL MACAVEI (1882—1965), de [Florian Tănăsescu], XXVIII (1982), nr. 5, p. 96—99.
- 177 DIMITRIE MARINESCU (1882—1916), de Georgeta Tudoran, XXVIII (1982), nr. 5, p. 92—95.

★

- 178 JÁNOS KÁDÁR (Cu prilejul aniversării a 70 de ani de la naștere), XXVIII (1982), nr. 4, p. 114—116.
- 179 ERICH HONECKER (Cu prilejul aniversării a 70 de ani de la naștere), XXVIII (1982), nr. 5, p. 103—105.
- 180 GUSTAV HUSAK (Cu prilejul aniversării a 70 de ani de la naștere), XXIX (1983), nr. 2, p. 134—136.

- 181 WOJCIECH JARUZELSKI (Cu prilejul aniversării a 60 de ani de la naștere), XXIX (1983), nr. 4, p. 120—122.
- 182 KIM IR SEN (Cu prilejul aniversării a 70 de ani de la naștere), XXVIII (1982), nr. 3, p. 115—118.

IX. Cercetări documentare

- 183 *Alegerile județene, municipale și comunale din februarie—martie 1930 — prilej de afirmare a partidelor muncitorești în viața politică a României*, XXVI (1980), nr. 6, p. 49—58.
- 184 *Bibliografia revistei „Anale de istorie” (1970—1979)*, de Ion Mamina, XXVI (1980), nr. 5, p. 105—165.
- 185 *Cartea românească de istorie peste hotare*, de Gheorghe Unc, XXVI (1980), nr. 3, p. 105—112.
- 186 *Cercetări preliminare asupra „Codexului Rohonczii”*, de Viorica Enăchiuc-Mihai, XXIX (1983), nr. 6, p. 104—116.
- 187 [Congresele partidului politic al clasei muncitoare din România. Delegați participanți la Congrese], de [Vasile Niculae] :
- Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, 31 martie — 3 aprilie 1893, XXVII (1981), nr. 3, p. 48—49.
 - Congresul al II-lea al P.S.D.M.R., 20—22 aprilie 1894, XXVII (1981), nr. 4, p. 144—145.
 - Congresul al III-lea al P.S.D.M.R., 4—5 aprilie 1895, XXVII (1981), nr. 5, p. 128—129.
 - Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R., 14—16 aprilie 1897, XXVII (1981), nr. 6, p. 80—81.
 - Congresul al V-lea al P.S.D.M.R., 7—8 aprilie 1898, XXVIII (1982), nr. 1, p. 96—97.
 - Congresul al VI-lea al P.S.D.M.R. Partea I, 20—22 aprilie 1899 ; Partea a II-a, 29 iunie 1899, XXVIII (1982), nr. 2, p. 132—133.
 - Congres-Conferință al cercurilor socialiste și al sindicatelor (Al VII-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 13—15 august 1906, XXVIII (1982), nr. 3, p. 82—83.
 - Congresul cercurilor socialiste și al sindicatelor (Al VIII-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 29 iunie—1 iulie 1907, XXVIII (1982), nr. 3, p. 88—89.
 - Congresul Uniunii Socialiste din România și al sindicatelor (Al IX-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 6—7 ianuarie 1908, XXVIII (1982), nr. 3, p. 92—93.
 - Congresul de transformare a Uniunii Socialiste din România în Partidul Social-Democrat din România și Congresul sindical (Al X-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 31 ianuarie—2 februarie 1910, XXVIII (1982), nr. 4, p. 84—86.
 - Congresul al II-lea al P.S.D.R. și Congresul sindical (Al XI-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 29—30 iunie 1912, XXVIII (1982), nr. 4, p. 108—110.
 - Congresul al III-lea al P.S.D.R. (Al XII-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 6—8 aprilie 1914, XXVIII (1982), nr. 5, p. 78—79.
 - Congresul extraordinar al P.S.D.R. și al mișcării sindicale (Al XIII-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 10 august 1914, XXVIII (1982), nr. 6, p. 90—91.
 - Congresul al IV-lea al P.S.D.R. (Al XIV-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 25—27 octombrie 1915, XXVIII (1982), nr. 6, p. 100—101.
 - Conferința Națională a mișcării muncitorești din România întregită, 23—26 mai 1919, XXIX (1983), nr. 2, p. 36—37.
 - Congresul extraordinar al mișcării muncitorești din România întregită (Al XV-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 13—14 octombrie 1919, XXIX (1983), nr. 2, p. 40—42.

- A doua Conferință Națională a mișcării muncitorești din România întregită, 7—8 decembrie 1919, XXIX (1983), nr. 2, p. 44.
- Congresul general al Partidului Socialist din România, Făurirea Partidului Comunist Român (Al XVI-lea Congres al mișcării muncitorești din România), 8—12 mai 1921, XXIX (1983), nr. 2, p. 48—50.
- 188 *Dacia în conștiința lumii moderne*: Félix Colson „Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques“, Paris, 1862, prezentare Nicolae Copoiu, XXVI (1980), nr. 5, p. 37—49.
- 189 *Dacia în conștiința lumii moderne*: N.S. Derjavin, „Istoria Bulgariei“, vol. I, Moscova—Leningrad, 1945, prezentare Ana-Maria Coman, XXVII (1981), nr. 3, p. 174—206.
- 190 *Dacia în conștiința lumii moderne*: Jules Michelet, „Histoire romaine“, tom. I—II, Paris, 1833, prezentare Ana-Maria Coman, XXVII (1981), nr. 2, p. 100—138.
- 191 *Dacia în conștiința lumii moderne*: J.F. Neigebaur, „Beschreibung der Moldau und Walachei“ („Descrierea Moldovei și Valahiei“), partea I și a II-a, Breslau, 1859, prezentare Ana-Maria Coman, XXVII (1981), nr. 1, p. 130—144.
- 192 *Dacia în conștiința lumii moderne*: B.G. Niebuhr, „Römische Geschichte“ („Istoria romană“), partea I, ediția a IV-a, Berlin, 1883, prezentare Ana-Maria Coman, XXVI (1980), nr. 4, p. 104—121.
- 193 *Dacia în conștiința lumii moderne*: Simon Pelloutier, „Histoire des celtes et particulièrement des gaulois et des germains“, tom. VIII, Paris, 1771, prezentare Ana-Maria Coman, XXVI (1980), nr. 6, p. 130—137.
- 194 *Dacia în conștiința lumii moderne*: W. Tomaschek, „Les restes de la langue dace“, Louvain, 1883, prezentare Ana-Maria Coman, XXVII (1981), nr. 3, p. 162—174.
- 195 *Dacia în conștiința lumii moderne*: A. Ubicini, „Les origines de l'histoire roumaine“, Paris, 1886, prezentare N. Copoiu, XXVI (1980), nr. 2, p. 45—73 ; nr. 6, p. 115—129.
- 196 *Din lupta poporului, sub conducerea Partidului Comunist, împotriva pericolului fascist extern și intern, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale (1933—1939)*, de Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu, XXVI (1980), nr. 1, p. 99—119.
- 197 *Istoria mișcării revoluționare și democratice, a Partidului Comunist Român în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu* — Fișier bibliografic, de Ana-Maria Coman, Victoria Tândăreanu, XXVI (1980), nr. 1, p. 142—160.
- 198 *Județul Buzău în întîmpinarea aniversării a 2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent*, de Vasile Potop, XXVI (1980), nr. 2, p. 33—44.
- 199 *Lupta românilor pentru unitate și independență națională reflectată în opera lui Karl Marx*, de Augustin Deac, XXIX (1983), nr. 2, p. 127—133.
- 200 *Mărturii ale trecutului de luptă a partidului clasei muncitoare din România*, de [Nicolae Copoiu, Augustin Deac, Florea Dragne, Ion Ilincioiu, Vasile Niculae, Vasile Petrișor], XXVII (1981), nr. 3, p. 36—52.
- 201 *Momente ale luptei revoluționare a maselor populare din Oltenia în perioada august 1944—noiembrie 1946*, de Romus Dima, XXVII (1981), nr. 3, p. 110—124.
- 202 *Rolul istoric al mișcării noastre muncitorești în consolidarea și dezvoltarea României întregite, în apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei*, de Virgil Smărcea, Florian Tănăsescu, XXVII (1981), nr. 5, p. 42—75.
- 203 *Sima Qian — autor a 130 de volume de istorie a Chinei elaborate în secolul II î.e.n. (I—III)*, de Ion Mamina, XXVII (1981), nr. 3, p. 228—243 ; nr. 5, p. 177—190 ; nr. 6, p. 163—177.
- 204 *Societatea „Tinerimea muncitoare“ (1894) — prima organizație politică a tineretului concepută la scară națională*, de Vasile Niculae, Constantin Petculescu, XXVIII (1982), nr. 4, p. 117—122.
- 205 *Unele date privind viața poporului român în Cîmpia dunăreană în secolele XI—XIV*, de Viorica Enăchiuc-Mihai, XXIX (1983), nr. 4, p. 89—108.
- 206 *Un proiect de program socialist necunoscut din anul 1880*, de Natalia Tampa, XXIX (1983), nr. 2, p. 134—139.

X. Critică și bibliografie

A. Recenzii. Note bibliografice

- 207 Badea, Marin ; Nichițelea, Pamfil, *Filozofia istoriei. Orientări și tendințe contemporane*, Editura politică, București, 1982, 256 p., de Mircea Stoica, XXIX (1983), nr. 4, p. 141—144.
- 208 Bărbulescu, Elena, *Lupta maselor populare în revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Județele Olt și Romanați 1944—1947*, Editura politică, București, 1979, 206 p., de Gheorghe Unc, XXVI (1980), nr. 1, p. 185—188.
- 209 Bitoleanu, Ion, *Din istoria României moderne, 1922—1926*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 332 p., de Ioan Scurtu, XXVIII (1982), nr. 4, p. 135—137.
- 210 Branîște, Valeriu, *De la Blaj la Alba Iulia. Articole politice*, Editura Facla, Timișoara, 1980, 484 p., de Gheorghe Zaharia, XXVI (1980), nr. 6, p. 167—168.
- 211 Bujor, M. Gh., *Scrieri. Versuri și proză*, Editura Minerva, București, 1983, 378 p., de Victor Vișinescu, XXX (1984), nr. 1, p. 132—135.
- 212 Bulei, Ion, *Arcul așteptării, 1914—1915—1916*, Editura Eminescu, București, 1981, 328 p., de Gh. I. Ioniță, XXVIII (1982), nr. 4, p. 138—139.
- 213 Buzatu, Gheorghe, *România și trusturile petroliere internaționale pînă la 1929*, Editura Junimea, Iași, 1981, XX+272 p., XXVIII (1982), nr. 6, p. 132—135.
- 214 Buzatu, Gh. ; Florescu, Gh. I., *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Editura Junimea, Iași, 1981, 214 p., de Aurică Simion, XXIX (1983), nr. 3, p. 154—157.
- 215 Calafeteanu, Ion, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938—martie 1940)*, de Constantin Botoran, XXVII (1981), nr. 4, p. 182—186.
- 216 Campus, Eliza, *Din politica externă a României (1913—1947)*, Editura politică, București, 1980, 638 p., de Ion Calafeteanu, XXVIII (1982), nr. 1, p. 178—180.
- 217 Ceaușescu, general-locotenent dr. Ilie, *Transilvania străvechi pămînt românesc*, Editura militară, București, 1984, 142 p. + 24 hărți, de Augustin Deac, XXX (1984), nr. 3, p. 144—146.
- 218 Ceaușescu, Ilie ; Constantiniu, Florin ; Ionescu, Mihail, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*. Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 220 p., de Constantin Botoran, XXX (1984), nr. 5, p. 134—138.
- 219 Ceaușescu, Nicolae, *Istoria poporului român*. Culegere de texte. Editura militară, București, 1983, 566 p., de Marin Nedelea, XXIX (1983), nr. 6, p. 117—121.
- 220 Corbu, Constantin, *Rolul țărănimii în istoria României (sec. XIX)*. Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 562 p., de Vasile Niculae, XXVIII (1982), nr. 5, p. 131—135.
- 221 Corfus, Ilie, *Agricultura în Țările Române. 1848—1864. Istorie agrară comparată*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 436 p., de Mircea Iosa, XXIX (1983), nr. 1, p. 156—159.
- 222 Cușnir-Mihailovici, Clara ; Dragne, Florea ; Unc, Gheorghe, *Mișcarea muncitorească din România. 1916—1921. Făurirea Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1982, 436 p., de Vasile Petrișor, XXVIII (1982), nr. 5, p. 123—127.
- 223 Deng Xiaoping, *Opere alese*, Editura Poporul, Beijing, 1983. 394 p., XXX (1984), nr. 5, p. 149—156.
- 224 Dima, Romus, *Mișcarea muncitorească din Oltenia*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1982, 396 p., de Vasile Arimia, XXVIII (1982), nr. 3, p. 175—178.
- 225 Dobrogeanu-Gherea, Constantin, *Opere complete*, vol. 1—8, Editura politică, București, 1976—1983, de Ion Iacoș, XXIX (1983), nr. 5, p. 131—137.
- 226 Dragne, Fl. ; Munteanu, N.G. ; Petrișor, V., *Mișcarea sindicală din România*, vol. I, Editura politică, București, 1981, 602 p., de Vasile Niculae, XXVIII (1982), nr. 1, p. 173—177.
- 227 Ehrler, Johann Jakob, *Banatul de la origini pînă acum (1774)*, Editura Facla, Timișoara, 1982, 206 p., de Nicolae Copoiu, XXIX (1983), nr. 2, p. 159—161.
- 228 Ekrem, Mehmet Ali, *Civilizația turcă*, Editura Sport-turism, București, 1981, 248 p., de Ion Calafeteanu, XXIX (1983), nr. 6, p. 139—141.

- 229 Gebhardi, Ludewig Albrecht, *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, I. Theil (*Istoria regatului Ungariei și a statelor învecinate*, partea I), Leipzig, Weidmann, 1778, 148 p., de Ana-Maria Coman, XXIX (1983), nr. 6, p. 136—139.
- 230 Ginzel, Günther Bernd, *Hitlers (Ur)enkel (Strănepoții lui Hitler)*, Editura Droste, Düsseldorf, 1981, 154 p., XXVIII (1982), nr. 5, p. 143—146.
- 231 Gorovei, Ștefan S., *Petru Rareș (1527—1538 ; 1541—1546)*, Editura militară, București, 1982, 232 p., de Gheorghe David, XXX (1984), nr. 2, p. 136.
- 232 Ilincioiu, Ion, *Tărâni, pământul și moșierii în România. 1864—1888*, Editura politică, București, 1982, 284 p., de Constantin Corbu, XXIX (1983), nr. 2, p. 150—152.
- 233 Iorga, N., *Opere economice*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 848 p., de Gheorghe Ciulbea, XXIX (1983), nr. 4, p. 134—138.
- 234 Jian Bozan, Shao Hunzeng, Hu Hua, *A concise history of China (Scurtă istorie a Chinei)*, ediția a II-a, Foreign Languages Press, Beijing, 1981, 264 p., de Teodor Popescu, XXIX (1983), nr. 1, p. 176—179.
- 235 Klaproth, H.J., *Tableaux historiques de l'Asie, depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours*, Paris, Schubart ; Londra, Treuttel și Wurtz ; Stuttgart, Cotta, 1826, de Ana-Maria Coman, XXX (1984), nr. 1, p. 135—141 ; nr. 2, p. 138—145.
- 236 Kuun Géza, Torma Zsófia, Téglás Gábor, *Istoria județului Hunedoara*, vol. I, Budapesta, 1902, 256 p., de Ana-Maria Coman, XXIX (1983), nr. 1, p. 162—169.
- 237 Lahbabi, Mohamed Aziz, *Le monde de demain. Le tiers-monde accuse*, Casablanca-Maroc, Sherbrooke-Canada, 1980, 360 p., de Elena Mureșan, XXIX (1983), nr. 1, p. 169—173.
- 238 Lăncrănjan, Ion, *Cuvint despre Transilvania*, Editura Sport-turism, București, 1982, 192 p., de Ion Bulei, XXVIII (1982), nr. 3, p. 179—181.
- 239 Lebrecht, Michael, *Die Geschichte von Siebenbürgen in Abend Unterhaltungen vors Volk (Istoria Transilvaniei în povestiri de seară spuse în fața poporului)*, Martin Hochmeister, Sibiu, 1784, p. 3—130, de Ana-Maria Coman, XXVIII (1982), nr. 2, p. 168—172.
- 240 Liu Shaoqi, *Opere alese*, vol. I, Editura Poporul, Beijing, 1981, 464 p., XXVIII (1982), nr. 2, p. 179—186.
- 241 Lundius, Carolus, *Zamolxis. Primus getarum legislator (Zamolxis. Primul legiuitor al geților)*, Upsala, 1687, XIV+212 p., de Ana-Maria Coman, XXIX (1983), nr. 3, p. 163—166.
- 242 Mainuș, František ; Beneš, Pavel, *În numele prieteniei — Armata română în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei*, Editura Blok, Brno, 1975, 190 p., de Alexandru Ghiță, XXVII (1981), nr. 6, p. 160—162.
- 243 Mamina, Ion ; Niculae, Vasile, *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României (1893—1918)*, Editura politică, București, 1983, 272 p., de Vasile Petrișor, XXIX (1983), nr. 6, p. 131—135.
- 244 Matichescu, Olimpiu ; Neagoe, Stelian, *Ani de luptă comunistă. 1933—1944*, Editura politică, București, 1982, 216 p., de Vasile Petrișor, XXVIII (1982), nr. 3, p. 167—171.
- 245 Mehmet, Mustafa A., *Documente turcești privind istoria României*, vol. II, 1774—1791, Editura Academiei R.S.R., București, 1983, XVII + 384 p. + 12 facs., de Șerban Lupu, XXX (1984), nr. 5, p. 146—149.
- 246 Mureșan, Elena, *Neofascismul european și strategia destabilizării*, Editura politică, București, 1982, 190 p., de Constantin Răducu, XXIX (1983), nr. 3, p. 160—162.
- 247 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 728 p., de Augustin Deac, XXIX (1983), nr. 4, p. 123—129.
- 248 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1821—1848*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, 342 p., de Florian Tănăsescu, XXVIII (1982), nr. 2, p. 149—154.
- 249 Neagoe, Stelian, *Viața universitară clujeană interbelică (Triumful rațiunii împotriva violenței)*, vol. I—II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 264 și 391 p., de Mircea Mușat, XXVII (1981), nr. 4, p. 177—180.
- 250 Neagu, Marin, *Dezvoltarea democrației socialiste*, Editura politică, București, 1979, 247 p., de Ion Florea, XXVI (1980), nr. 2, p. 164—168.

- 251 Nistor, Ioan Silviu, *Contribuții mureșene la Marea Unire din 1918*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 280 p., de Ion Iacoș, XXIX (1983), nr. 1, p. 159—162.
- 252 Olteanu, general-maior dr. Constantin, *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*, Editura militară, București, 1979, 530 p., de Ionel Gal, XXVI (1980), nr. 2, p. 168—171.
- 253 Olteanu, general-colonel dr. Constantin ; Ceaușescu, general-locotenent dr. Ilie ; Mocanu, colonel dr. Vasile ; Tucă, colonel dr. Florian, *Mișcarea muncitorească, socialistă, democratică, activitatea Partidului Comunist Român și apărarea patriei la români. Repere cronologice*, Editura militară, București, 1983, 1536 p., de Gheorghe Unc, XXIX (1983), nr. 5, p. 138—144.
- 254 Olteanu, Constantin ; Ceaușescu, Ilie ; Tucă, Florian ; Mocanu, Vasile, *Armata română în revoluția din August 1944*, Editura politică, București, 1984, 286 p., de colonel Gheorghe Tudor, XXX (1984), nr. 6, p. 96—99.
- 255 Pascu, Ștefan ; Marinescu, C.Gh., *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 435 p., de Ioan Căpreanu, XXVI (1980), nr. 5, p. 166—169.
- 256 Pătrășcanu, Lucrețiu, *Scrieri, articole, cuvântări (1944—1947)*, Editura politică, București, 1983, 390 p., de Aneta Spiridon, XXX (1984), nr. 4, p. 124—127.
- 257 Popescu, Eufrosina, *Din istoria politică a României. Constituția din 1923*, Editura politică, București, 1983, 238 p., de Ioan Șt. Oprea, XXX (1984), nr. 4, p. 130—132.
- 258 Popescu, Marin Matei ; Beldeanu, Adrian N., *Mihnea al III-lea (1658—1659)*, Editura militară, București, 1982, 248 p., de Gheorghe David, XXX (1984), nr. 2, p. 133—135.
- 259 Puia, I., *Relațiile economice externe ale României în perioada interbelică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, 196 p., de Ion Alexandrescu, XXX (1984), nr. 3, p. 147—149.
- 260 Rădulescu-Zoner, Șerban, *Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale. 1878—1898*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 174 p., de Ion Ilincioiu, XXX (1984), nr. 3, p. 150—152.
- 261 Rusu, I.I., *Etnogeneza românilor*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 466 p., de Nicolae Copoiu, Șt. Andreiescu-Moșna, XXVIII (1982), nr. 2, p. 162—165.
- 262 Saint-Martin, J., *Fragments d'une histoire des Arsacides. Ouvrage posthume*, tomes I—II, Imprimerie Nationale, Paris, 1850, 950 p., de Ana-Maria Coman, XXX (1984), nr. 4, p. 135—139.
- 263 Saizu, Ioan, *Politica economică a României între 1922 și 1928*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, 208 p., de M.C. Stănescu, XXVIII (1982), nr. 5, p. 128—130.
- 264 Sinanoğlu, Suat, *Visage de la Turquie*, Ankara, 1980, 200 p., de Nicolae Ciachir, XXVIII (1982), nr. 6, p. 146—147.
- 265 Spălățelu, Ion, *Izbînzii prin vremuri. Comuniștii — o istorie trăită. 1921—1981*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1981, 292 p., de Florian Tănăsescu, XXVIII (1982), nr. 1, p. 169—173.
- 266 Stănescu, M.C., *Depun mărturie în fața istoriei. Timotei Marin, militant și publicist comunist (1897—1937)*, Editura Junimea, Iași, 1977, 192 p., de N.G. Munteanu, XXVI (1980), nr. 1, p. 182—185.
- 267 Stănescu, M.C., *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924—1928*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 296 p., de Nicolae Petreanu, XXVIII (1982), nr. 2, p. 154—159.
- 268 Stănescu, M.C. ; Silvian, M., *Lupeni ieri și azi*, Editura politică, București, 1983, 224 p., de Ioan Scurtu, XXIX (1983), nr. 6, p. 128—131.
- 269 Stoicescu, Nicolae, *Matei Basarab (1632—1654)*, Editura militară, București, 1982, 248 p., de Gheorghe David, XXX (1984), nr. 2, p. 137.
- 270 Teodor, Pompiliu, *Interferențe iluministe europene*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 256 p., de Dinu C. Giurescu, XXX (1984), nr. 4, p. 132—134.
- 271 Troya, Carlo, *Storia d'Italia del Medio Evo*, vol. I, Neapole. Tipografia del Tasso, Stamperia Reale, 1839, de Ana-Maria Coman, XXVIII (1982), nr. 4, p. 143—148 ; XXIX (1983), nr. 2, p. 155—159 ; nr. 4, p. 148—150 ; nr. 5, p. 145—149.
- 272 Tudoran, Georgeta, *Socialiștii români în confruntări politice (1918—1921)*, Editura Junimea, Iași, 1982, 308 p., de Theodor Marinescu, XXX (1984), nr. 6, p. 116—118.

- 273 Voiculescu, Elena ; Voiculescu, Marin, *Renașterea africană*, Editura politică, București, 1979, 270 p., de Gh. Nicolae Căzan, XXVI (1980), nr. 1, p. 188—191.
- 274 Willaume, Malgorzata, *Polacy w Rumunii (Polonezi în România)*, Centrul polonez de cultură și învățămînt al Universității „Marie Curie-Sklodowska” din Lublin, 104 p., de Aurel Karețchi, XXX (1984), nr. 2, p. 145—147.
- 275 Zaharia, Gheorghe ; Botoran, Constantin, *Politica de apărarea națională a României în contextul european interbelic. 1919—1939*, Editura militară, București, 1981, 466 p., de general-locotenent Ion Șuța, XXVIII (1982), nr. 3, p. 172—175.
- 276 Zhou Enlai, *Opere alese*, vol. I, Editura Poporul, Beijing, 1980, 438 p., XXVIII (1982), nr. 2, p. 172—179.
- 277 *** *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 648 p., de Ion Calafeteanu, XXX (1984), nr. 6, p. 100—103.
- 278 *** *Agricultura socialistă a României*, Editura politică, București, 1983, 564 p. + 49 p. pl., de Gheorghe Ciulbea, XXX (1984), nr. 5, p. 143—146.
- 279 *** *Anuarul Societății de istorie și arheologie din județul Hunedoara*, Tipografia Athenaeum, Budapesta, 1882, 190 p. + 4 tab., de Ana-Maria Coman, XXVIII (1982), nr. 6, p. 136—145.
- 280 *** *Apărarea națională în concepția Partidului Comunist Român*, Editura militară, București, 1982, 336 p., de Mihail E. Ionescu, XXIX (1983), nr. 1, p. 152—155.
- 281 *** *Behing Closed Doors. Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negotiations, 1931—1932*, Hoover Institution Press, Stanford University, California, 1979, 212 p., de Teodor Popescu, XXVII (1981), nr. 5, p. 172—176.
- 282 *** *Concepția politico-militară a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind apărarea independenței patriei noastre socialiste*, Editura militară, București, 1983, 364 p., de Ștefan Pâslaru, XXX (1984), nr. 1, p. 128—131.
- 283 *** *Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)*, Editura politică, București, 1984, 652 p., de Gheorghe Unc, XXX (1984), nr. 5, p. 139—143.
- 284 *** *Confruntări ideologice contemporane*, Editura Junimea, Iași, 1981, 344 p., de Ioan Căpreanu, XXVIII (1982), nr. 2, p. 166—168.
- 285 *** *„Cuvîntul liber” în apărarea independenței și integrității României*, Editura Eminescu, București, 1982, 870 p., de Aurică Simion, XXIX (1983), nr. 6, p. 124—128.
- 286 *** *Deputații socialiști în Parlamentul român. Discursuri (1888—1899 ; 1919—1921)*, Editura politică, București, 1983, 364 p., de Vasile Petrișor, XXX (1984), nr. 4, p. 120—124.
- 287 *** *Din istoria mișcării muncitorești. Documente arădene*, Editura Facla, Timișoara, 1981, 284 p., de Vasile Nîculae, XXVIII (1982), nr. 4, p. 139—143.
- 288 *** *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România*, vol. I (1821—1922), Editura politică, București, 1982, 548 p., de Natalia Tampa, XXIX (1983), nr. 4, p. 138—141.
- 289 *** *Documente privind mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia pînă la crearea Partidului Comunist Român*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1981, 328 p., de Nicolae Rauș, XXVIII (1982), nr. 5, p. 140—143.
- 290 *** *Ecoul internațional al revoluției din August 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist*, Editura politică, București, 1984, 216 p., de Gheorghe Unc, XXX (1984), nr. 6, p. 107—111.
- 291 *** *Electoratul din România în anii interbelici (Mișcarea muncitorească și democratică în viața electorală din România interbelică)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 312 p., de Doina Smărcea, XXVIII (1982), nr. 2, p. 159—162.
- 292 *** *File din istoria militară a poporului român*, vol. 7, 1980, 288 p. ; vol. 8, 1980, 328 p. ; vol. 9, 1981, 395 p., Editura militară, București, de Elena Gheorghe, XXVII (1981), nr. 6, p. 151—160.
- 293 *** *Gesta Sancti Niceta veteris Daciae episcopi (Faptele sfîntului Niceta-Nichita, episcop al vechii Dacii)*, Claudiopoli (Cluj), 1750, VI + 76 p., de Ana-Maria Coman, XXVIII (1982), nr. 5, p. 135—139.
- 294 *** *Gîndirea revoluționară din România despre religie (Din tradițiile concepției materialiste asupra lumii)*, Editura politică, București, 1983, 334 p., de Nicolae Copoiu, XXX (1984), nr. 4, p. 128—129.

- 295 *** *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România pînă la 1918*, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, 496 p., de *Marian Stroia*, XXIX (1983), nr. 6, p. 121—123.
- 296 *** *Istoria poporului român*, Editura Shangwu, Beijing, 1981, 398 p., de *Ana Budura*, XXIX (1983), nr. 1, p. 173—176.
- 297 *** *Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 158 p., de *Florian Tănăsescu*, XXVI (1980), nr. 5, p. 169—175.
- 298 *** *Maramureșenii în lupta pentru libertate națională. Documente 1848—1918*, București, 1981, 414 p., de *Marin Stroia*, XXIX (1983), nr. 2, p. 153—154.
- 299 *** *Mari enciclopedii străine despre poporul yue-chi* („The Encyclopaedia Britannica“ și „La Grande Encyclopédie“), de *Ana-Maria Coman*, XXX (1984), nr. 6, p. 119—122.
- 300 *** *Mecanisme de reglementare pașnică a diferendelor dintre state*, Editura politică, București, 1982, 342 p., de *Ion Calafeteanu*, XXIX (1983), nr. 4, p. 144—147.
- 301 *** *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. 1 : *Documente externe*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, 694 p., de *Dinu C. Giurescu*, XXVIII (1982), nr. 5, p. 118—123.
- 302 *** *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. 2 : *Cronicari și istorici străini, secolele XVI—XVIII — Texte alese*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, 522 p., de *Dinu C. Giurescu*, XXX (1984), nr. 6, p. 111—115.
- 303 *** *Națiunea și statul în relațiile internaționale*, Editura politică, București, 1982, 426 p., de *Constantin Botoran*, XXX (1984), nr. 4, p. 139—142.
- 304 *** *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. II, Editura politică, București, 1981, 264 p., de *Marin Badea*, XXIX (1983), nr. 3, p. 158—160.
- 305 *** *Pe drumurile biruinței. 23 august 1944—12 mai 1945. Extrase din jurnalele de operații ale unor mari unități, unități și subunități române participante la războiul antihitlerist*, Editura militară, București, 1984, 508 p., de *Mihai Retegan*, XXX (1984), nr. 6, p. 104—106.
- 306 *** *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, vol. I, Editura militară, București, 1979, 564 p., de *Ion Calafeteanu*, XXVI (1980), nr. 2, p. 160—163.
- 307 *** *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, vol. II, Editura militară, București, 1980, 384 p., de *Gh. I. Ioniță*, XXVI (1980), nr. 4, p. 205—209.
- 308 *** *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944*, Editura politică, București, 1984, 160 p., de *Nicolae Copoiu*, XXX (1984), nr. 5, p. 119—124.
- 309 *** *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 — moment epocal în istoria poporului român*, Editura militară, București, 1984, 144 p., de *cpt. Alexandru Duflu*, XXX (1984), nr. 5, p. 124—128.
- 310 *** *Revoluție și reacțiune în Europa. 1917—1924*, Editura „Mondo Operaio“, Edizioni Avanti, 1978, vol. I, 328 p.; vol. II, 376 p., de *Maria Covaci*, XXIX (1983), nr. 1, p. 180—183.
- 311 *** *Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, 662 p.; vol. II, 450 p., Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, de *Constantin Corbu*, XXX (1984), nr. 3, p. 134—138.
- 312 *** *Settimana italiana di studi storici in occasione del XV° Congresso Internazionale Scienze Storiche*, Bucarest, 1981, 160 p., de *Iulian Postelnicu*, XXVII (1981), nr. 4, p. 172—176.
- 313 *** *Strămoșii poporului român — geto-dacii și epoca lor*, Editura politică, București, 1980, 344 p., de *Fl. Tănăsescu*, XXVI (1980), nr. 4, p. 203—205.
- 314 *** *The United States in the 1980s*, Hoover Institution, Stanford University, 1980, XXVII (1981), nr. 2, p. 172—177.
- 315 *** *Vechimea, permanența și unitatea în scrierile socialiștilor*, Editura politică, București, 1980, 296 p., de *Iulian Postelnicu*, XXVI (1980), nr. 4, p. 200—202.
- 316 *** *23 August 1944. Documente*, vol. I : 1939—1943, CXLIII+566 p.; vol. II : 1944, 872 p., Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, de *Vasile Niculae*, XXX (1984), nr. 5, p. 129—134.
- 317 *** *1848 la români. O istorie de date și mărturii*, vol. I—II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 1 276 p., de *Constantin Căzănișteanu*, XXIX (1983), nr. 4, p. 130—134.

- 318 *** 1918 la români. *Desăvîrșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe*, vol. I (1879—1916) ; vol. II (1916—1918), Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 1 342 p., de Nicolae Petreanu, XXX (1984), nr. 3, p. 139—143.
- 319 *** 1980. *Yearbook on International Communist Affairs (1980. Anuarul pentru problemele mișcării comuniste internaționale)*, Hoover Institution Press, Stanford, 1980, XXXI+486 p., de Teodor Popescu, XXVIII (1982), nr. 3, p. 185—188.

B. Revista revistelor

- 320 „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»“, tom. XIX, Iași, 1982, 868 p., de Gheorghe David, XXIX (1983), nr. 6, p. 146—148.
- 321 „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»“, tom. XX, Iași, 1983, XVI+696 p., de Gheorghe David, XXX (1984), nr. 6, p. 127—129.
- 322 „Arhivele Olteniei“, serie nouă, nr. 1/1981, de Ion Ilincioiu, XXVIII (1982), nr. 5, p. 147—150.
- 323 „Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, nr. 1—6/1981, de Ion Calafeteanu, XXVIII (1982), nr. 2, p. 187—189.
- 324 „Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, nr. 1—6/1982, de Ion Calafeteanu, XXX (1984), nr. 1, p. 148—150.
- 325 „Izvestiia na Instituta po istoriia na B.K.P.“, nr. 42—45/1980—1981, de Crișan Iliescu, XXVIII (1982), nr. 3, p. 182—184.
- 326 „Izvestiia na Instituta po istoriia na B.K.P.“, nr. 46—47/1982, de Crișan Iliescu, XXIX (1983), nr. 5, p. 153—155.
- 327 „Izvestiia na Instituta po istoriia na B.K.P.“, nr. 48—50/1983, de Crișan Iliescu, XXX (1984), nr. 4, p. 152—154.
- 328 „Jindaishi Yanjiu“ („Studii de istorie modernă“), Beijing, nr. 1—4/1981, de Ana Budura, XXVIII (1982), nr. 6, p. 154—157.
- 329 „Jindaishi Yanjiu“, nr. 1—4/1982, de Ana Budura, XXX (1984), nr. 2, p. 148—151.
- 330 „Lishi Yanjiu“ („Studii de istorie“), Beijing, nr. 1—6/1982, de Ana Budura, XXIX (1983), nr. 5, p. 150—153.
- 331 „Párttörténeti Közlemények“, nr. 1—4/1981, de Ana Budura, XXVIII (1982), nr. 4, p. 153—156.
- 332 „Párttörténeti Közlemények“, nr. 1—4/1982, de Ana Budura, XXX (1984), nr. 1, p. 151—153.
- 333 „Revista arhivelor“, nr. 1—4/1981, de Gheorghe Neacșu, XXVIII (1982), nr. 4, p. 149—153.
- 334 „Revista arhivelor“, nr. 1—4/1982, de Gheorghe Neacșu, XXIX (1983), nr. 6, p. 142—145.
- 335 „Revista arhivelor“, nr. 1—4/1983, de Gheorghe Neacșu, XXX (1984), nr. 4, p. 143—145.
- 336 „Revista de istorie“, nr. 1—12/1981, de Ion Bulei, XXVIII (1982), nr. 6, p. 148—153.
- 337 „Revista de istorie“, nr. 1—12/1982, de Ion Bulei, XXX (1984), nr. 1, p. 142—147.
- 338 „Revista de istorie“, nr. 1—12/1983, de Ion Bulei, XXX (1984), nr. 6, p. 123—127.
- 339 „Revista muzeelor și monumentelor“, nr. 4—5/1980, de Constantin Botoran, XXVI (1980), nr. 5, p. 175—178.
- 340 „România. File de istorie“, nr. 1 și 2/1980, de Constantin Gheorghe, XXVII (1981), nr. 4, p. 180—182.
- 341 „Social Sciences in China“ („Științele sociale în China“), Beijing, nr. 1/1980, de Teodor Popescu, XXVII (1981), nr. 2, p. 168—171.
- 342 „Social Sciences in China“, nr. 2—4/1980, de Teodor Popescu, XXVIII (1982), nr. 1, p. 184—191.
- 343 „Social Sciences in China“, nr. 1—2/1981, de Teodor Popescu, XXVIII (1982), nr. 5, p. 150—154.
- 344 „Social Sciences in China“, nr. 1—4/1982, de Ana Budura, XXIX (1983), nr. 6, p. 148—151.

- 345 „Social Sciences in China“, nr. 1—4/1983, de Ana Budura, XXX (1984), nr. 4, p. 149—152.
- 346 „Vědecký bulletin“, nr. 1—4/1981, de Milică Moldoveanu, XXVIII (1982), nr. 5, p. 154—156.
- 347 „Vědecký bulletin“, nr. 1—4/1982, de Milică Moldoveanu, XXIX (1983), nr. 4, p. 154—155.
- 348 „Vědecký bulletin“, nr. 1—4/1983, de Milică Moldoveanu, XXX (1984), nr. 4, p. 154—156.
- 349 „Voprosi istorii KPSS“, nr. 1—12/1981, de Vasile Buga, XXVIII (1982), nr. 1, p. 180—184.
- 350 „Voprosi istorii KPSS“, nr. 1—12/1982, de Vasile Buga, XXIX (1983), nr. 4, p. 151—154.
- 351 „Voprosi istorii KPSS“, nr. 1—12/1983, de Vasile Buga, XXX (1984), nr. 4, p. 146—149.

C. Insemnări *

- 352 Andreescu, Ștefan, *Restitutio Daciae* (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526—1593), Editura Albatros, București, 1980, 237 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 170.
- 353—354 Badea, Marin, *Germani împotriva lui Hitler*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 263 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 172.
- 355—356 Barițiu, Ieronim G., *Din zbuciumul veacului. Scrieri literare, sociale și politice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 200 p., XXIX (1983), nr. 2, p. 165.
- 357 Bărbulescu, Petre ; Cloșcă, Ionel, *Repere de cronologie internațională, 1914—1945*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 414 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 171—172.
- 358 Bărbuță, Nicolae ; Bocșan, Nicolae, *Independența României în opinia belgiană*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 324 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 171.
- 359 Bernadac, Christian, *186 de trepte. Mauthausen*, Editura politică, București, 1983, 304 p., XXX (1984), nr. 1, p. 157.
- 360 Bobancu, Șerban ; Samoilă, Cornel ; Poenaru, Emil, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, Editura Academiei R. S. România, București, 1980, 190 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 161.
- 361 Botoran, Constantin ; Matichescu, Olimpiu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 334 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 171.
- 362 Brătianu, Gheorghe I., *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Editura Eminescu, București, 1980, LXXXVII+295 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 170.
- 363 Bucur, Marin, *Jules Michelet și revoluționarii români în documente și scrisori de epocă (1846—1874)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 268 p.+18 pl., XXIX (1983), nr. 2, p. 165.
- 364 Căzănișteanu, C. ; Zodian, V. ; Pandea, A., *Comandanți militari. Dicționar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 412 p., XXX (1984), nr. 3, p. 156.
- 365 Ceaușescu, general-locotenent dr. Ilie, *Transilvania străvechi pământ românesc*, Editura militară, București, 1984, 142 p. + 24 hărți, XXX (1984), nr. 2, p. 154.
- 366 Chindriș, Ioan, *Ideologia revoluționară a lui Alexandru Papiu-Ilarian*, Editura politică, București, 1983, 206 p., XXX (1984), nr. 2, p. 156.
- 367 Cipăianu, George, *Vincentiu Babeș (1821—1907)*, Editura Facla, Timișoara, 1980, 235 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 164.
- 368 Cocea, N. D., *Scrieri alese*, Editura Albatros, București, 1982, XLVI + 272 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 169.
- 369 Corfus, Ilie, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele Poloniei. Secolul al XVII-lea*, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, XXII + 364 p., XXX (1984), nr. 3, p. 153.

- 370 Daniel, Constantin, *Civilizația sumeriană*, Editura Sport-turism, București, 1983, 274 p., XXX (1984), nr. 1, p. 156—157.
- 371 Dennis, Georges, *Lumea etruscilor*, vol. I—II, Editura Meridiane, București, 1982, 342 și 362 p. + 12 pl., XXIX (1983), nr. 3, p. 170.
- 372 Dobrogeanu-Gherea, Constantin, *Opere complete*, vol. 7, Editura politică, București, 1980, 510 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 168.
- 373 Drecin, Mihail D., *Banca „Albina” din Sibiu, instituție națională a românilor transilvăneni (1871—1918)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 234 p. + 12 pl., XXIX (1983), nr. 3, p. 167.
- 374 Drobisch, Klaus, *Rezistența la Buchenwald*, Editura politică, București, 1981, 158 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 197.
- 375 Ecobescu, Nicolae, *Dezarmarea. Cronologie 1945—1978*, Editura politică, București, 1980, 568 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 165.
- 376 Fraser, Antonia, *Cromwell*, vol. I—II, Editura politică, București, 1982, 414 și 544 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 171.
- 377 Galaction, Gala, *Jurnal*, vol. III, Editura Minerva, București, 1980, XVI + 295 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 169.
- 378 Ghelerter, dr. L., *Scrieri social-politice*, Editura politică, București, 1980, 446 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 168—169.
- 379 Gheorghe, Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1921—1939*, vol. 2, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, 575 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 164.
- 380 Gheorghe, Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1939—1965*, vol. 3, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 424 p., XXX (1984), nr. 1, p. 155.
- 381 Gheorghiu, Ștefan, *Publicistică militantă (1906—1913)*, Editura politică, București, 1980, 206 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 168.
- 382 Ghibu, Onisifor, *Pe baricadele vieții. Anii mei de învățătură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 384 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 196.
- 383 Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, Editura Sport-turism, București, 1981, 640 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 193.
- 384 Glück, E. ; Roz, Al., *Aradul muncitoresc*, Editura politică, București, 1982, 308 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 168.
- 385 Goga, Octavian, *Ne învăță Mărășeștii*, Editura Junimea, Iași, 1983, 224 p., XXX (1984), nr. 3, p. 155—156.
- 386 Göllner, Carol ; Abrudan, Paul, *Francisc Rákóczi al II-lea (1704—1711)*, Editura militară, București, 1983, 216 p. + 8 p. pl., XXX (1984), nr. 3, p. 154—155.
- 387 Grecescu, Ion, Nicolae Titulescu, *Gîndire și acțiune*, Editura politică, București, 1980, 263 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 164.
- 388 Grigoraș, N., *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Editura Junimea, Iași, 1982, 318 p., XXIX (1983), nr. 2, p. 163.
- 389 Ionescu, Ștefan, *Epoca brincovenească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 248 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 194.
- 390 Iorga, Nicolae, *Discursuri parlamentare, 1907—1917*, Editura politică, București, 1981, 370 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 196—197.
- 391 Iorga, N., *Istoria românilor prin călători*, Editura Eminescu, București, 1981, 702 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 193.
- 392 Iseru, G. D., *1821 — moment crucial în istoria modernă a României*, Editura politică, București, 1981, 84 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 194—195.
- 393 Kogălniceanu, Mihail, *Opere*, vol. IV, *Oratorie II (1864—1878)*, partea a II-a (1868—1870), Editura Academiei R. S. România, București, 1980, 487 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 163.
- 394 Maiorescu, Titu, *Jurnal și epistolar*, vol. III, (18 iulie 1860—10 iulie 1862), Editura Minerva, București, 1980, 547 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 163.
- 395 Marcellinus, Ammianus, *Istorie romană*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 756 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 171.
- 396 Matei, Horia C., *Civilizația lumii antice — Mic dicționar biografic*, Editura Eminescu, București, 1983, 558 p., XXX (1984), nr. 2, p. 156.

- 397 Moscati, Sabatino, *Vechi imperii ale Orientului*, Editura Meridiane, București, 1982, 374 p. + 18 pl., XXIX (1983), nr. 3, p. 169.
- 398 Napoleon, *Memorii*, vol. I—II, Editura militară, București, 1981, 316 și 384 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 197.
- 399 Neagu, Cosma ; Marinescu, Dumitru, *Fapte din umbră*, vol. IV, Editura politică, București, 1983, 240 p., XXX (1984), nr. 3, p. 156.
- 400 Nedelcu, Florea, *De la restaurație la dictatura regală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 448 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 195.
- 401 Nicolae, Veniamin, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Editura Sport-turism, București, 1982, 244 p. + 80 pl., XXIX (1983), nr. 2, p. 164.
- 402 Olteanu, Ștefan, *Societatea românească la cumpănă de milenii (secolele VIII—XI)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 230 p., XXX (1984), nr. 2, p. 156.
- 403 Oțetea, Andrei, *Scrieri istorice alese*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 274 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 164.
- 404 Pandrea, Petre, *Atitudini și controverse*, Editura Minerva, București, 1982, 604 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 169.
- 405 Papacostea, Victor, *Civilizație românească și civilizație balcanică. Studii istorice*, Editura Eminescu, București, 1983, 528 p., XXX (1984), nr. 2, p. 156.
- 406 Papiu Ilarian, Alesandru, *Antologie*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 492 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 196.
- 407 Pascu, Ștefan, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, 432 p. ; vol. II, 404 p., Editura Academiei R.S. România, București, 1983, XXX (1984), nr. 2, p. 153—154.
- 408 Pătroiu, Ion, *La cumpăna a două epoci. 1849—1877*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1983, 324 p., XXX (1984), nr. 3, p. 155.
- 409 Platon, Gheorghe, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*, Editura Junimea, Iași, 1980, 303 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 162.
- 410 Popa, Marcel D. ; Matei, Horia C., *Mică enciclopedie de istorie universală*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 744 p., XXX (1984), nr. 1, p. 156.
- 411 Popescu-Boteni, Stelian, *Relații între România și S.U.A. pînă în 1914*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 230 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 171.
- 412 Potra, George, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634—1800)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, 488 p., XXIX (1983), nr. 2, p. 164—165.
- 413 Pușcă, Ion ; Paragină, Anton ; Popa, Vasile ; Constantinescu, Gheorghe, *Panciu. File de cronică*, Editura Sport-turism, București, 1982, 152 p. + 48 pl. + 8 hărți, XXIX (1983), nr. 3, p. 168.
- 414 Rokossovski, K.K., *Datoria ostășească*, Editura militară, București, 1982, 440 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 172.
- 415 Rosetti, C.A., *Corespondență*, Editura Minerva, București, 1980, 432 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 163.
- 416 Savu, Al. Gh., *Ștefan cel Mare. Campanii*, Editura militară, București, 1982, 214 p. + 32 pl., XXIX (1983), nr. 2, p. 163—164.
- 417 Soustelle, Jacques, *Olmecii, cea mai veche civilizație a Mexicului*, Editura Meridiane, București, 1982, 248 p. + 24 pl., XXIX (1983), nr. 3, p. 169—170.
- 418 Stoicescu, Nicolae, *Radu de la Afumați (1522—1529)*, Editura militară, București, 1983, 160 p. + 8 p. pl., XXX (1984), nr. 3, p. 154.
- 419 Stoicescu, Nicolae, *Unitatea românilor în evul mediu*, Editura Academiei R.S. România, București, 1983, 182 p., XXX (1984), nr. 2, p. 155—156.
- 420 Surpat Gheorghe, *Naționalizarea și semnificația sa istorică pentru dezvoltarea României pe calea socialismului*, Editura politică, București, 1980, 83 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 169.
- 421 Șarambei, Iohanna ; Șarambei, Nicolae, *99 personalități ale lumii antice*, Editura Albatros, București, 1983, 392 p., XXX (1984), nr. 3, p. 156—157.
- 422 Șora, Gheorghe, *Vasile Goldiș, militant pentru desăvîrșirea idealului național. 1 decembrie 1918*, Editura Facla, Timișoara, 1980, 275 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 170—171.

- 423 Thomas, Gordon ; Witts, Max Morgan, *Enola Gay*, Editura politică, București, 1983, 304 p. + 16 p. foto, XXX (1984), nr. 1, p. 157.
- 424 Todiță, Damian, *Pătrașcu cel Tânăr, fiul lui Mihai Viteazul*, Editura Albatros, București, 1982, 136 p. + 12 pl., XXIX (1983), nr. 2, p. 164.
- 425 Vedinaș, Traian, *Onisifor Ghibu educator și memorialist*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 206 p., XXX (1984), nr. 3, p. 155.
- 426 Villeré, Hervé, *Dosarul Secției speciale*, Editura politică, București, 1983, 288 p., XXX (1984), nr. 1, p. 157.
- 427 Vulcan, Iosif, *Publicistica*, Editura Facla, Timișoara, 1983, 320 p., XXX (1984), nr. 3, p. 154.
- 428 Zub, Al., *A scrie și a face istoria (Istoriografia română post-pășoptistă)*, Editura Junimea, Iași, 1981, 368 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 195.
- 429 Zumthor, Paul, *Viața de toate zilele în Olanda din vremea lui Rembrandt*, Editura Eminescu, București, 1982, 432 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 171.
- 430 *** *Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri — Corespondență*, Editura Minerva, București, 1980, XLVIII + 570 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 170.
- 431 *** *Amintiri* : Ion Teodorescu, *Din lumea umbrelor* ; Izabela Sadoveanu, *Sufletul altor generații*, Editura Eminescu, București, 1980, 456 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 169.
- 432 *** *B.P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (Corespondență primită)*, vol. I, Editura Minerva, București, 1982, XIX+404 p., XXIX (1983), nr. 3, p. 167.
- 433 *** *B.P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (Corespondență primită)* vol. II, Editura Minerva, București, 1983, 334 p., XXX (1984), nr. 3, p. 154.
- 434 *** *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 690 p. + 16 p. pl., XXX (1984), nr. 2, p. 154.
- 435 *** *Constituirea statelor feudale românești*, Editura Academiei R.S. România, București, 1980, 328 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 161.
- 436 *** *Corespondența lui Vincențiu Babeș*, vol. II (*Scrisori trimise*), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 308 p. + 12 pl., XXX (1984), nr. 2, p. 155.
- 437 *** *Cronici turcești privind Țările Române — Extrase*, vol. III, sfârșitul sec. XVI — începutul sec. XIX, Editura Academiei R.S. România, București, 1980, 445 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 161—162.
- 438 *** *Diplomați iluștri*, vol. IV, Editura politică, București, 1983, 422 p., XXX (1984), nr. 1, p. 156.
- 439 *** *Discursuri de recepție la Academia Română*, Editura Albatros, București, 1980, 397 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 164—165.
- 440 *** *Documente privind marea răscoală a țărănilor din 1907*, vol. II : *Desfășurarea răscoalei*. A. Moldova, Editura Academiei R.S. România, București, 1983, 776 p., XXX (1984), nr. 1, p. 154—155.
- 441 *** *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române*. B. Țara Românească, 12 martie 1848—21 aprilie 1850, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, LXXVII + 362 p., XXX (1984), nr. 1, p. 154.
- 442 *** *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române*. C. Transilvania, vol. III, 30 aprilie—14 mai 1848, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, LXXIII + 606 p., XXIX (1983), nr. 2, p. 163.
- 443 *** *Enciclopedia civilizației romane*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 828 p. + 32 pl., XXIX (1983), nr. 3, p. 170.
- 444 *File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 7, Editura militară, București, 1980, 288 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 163.
- 445 *** *File din istoria U.T.C.*, ediția a II-a, revăzută și completată, Editura politică, București, 1980, 573 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 169.
- 446 *** *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, vol. IV, *Scritori și acte bizantine secolele IV—XV*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, XI + 586 p., XXIX (1983), nr. 2, p. 162.
- 447 *** *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, Editura Minerva, București, 1981, 388 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 195.
- 448 *** *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VI, Editura Minerva, București, 1983, 446 p. + 12 pl., XXX (1984), nr. 1, p. 155.
- 449 *** *Ilie Pintilie*, Editura politică, București, 1983, 194 p., XXX (1984), nr. 1, p. 156.

- 450 *** *Istoria oraşului Iaşi*, vol. I, Editura Junimea, Iaşi, 1980, 675 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 169—170.
- 451 *** *Izvoarele răscoalei lui Horea*, Seria A. *Diplomataria*, vol. I, *Premisele răscoalei, 1773—1784*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1982, LXXIV + 550 p., XXIX (1983), nr. 2, p. 162—163.
- 452 *** *Izvoarele răscoalei lui Horea*. Seria A. *Diplomataria*, vol. II, octombrie—decembrie 1784, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1983, LXXIX + 338 p., XXX (1984), nr. 3, p. 153.
- 453 *** *Izvoarele răscoalei lui Horea*, Seria B. *Izvoare narative*, vol. I, 1773—1785, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1983, XXVIII + 490 p., XXX (1984), nr. 2, p. 154—155.
- 454 *** *Neofascism, terorism, noua dreaptă. Probleme vechi, ipostaze noi în lumea capitalistă*, Editura politică, Bucureşti, 1981, 270 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 197.
- 455 *** *Octavian Goga în corespondenţă*, vol. II, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, VII + 552 p., XXX (1984), nr. 1, p. 155.
- 456 *** *Probleme fundamentale ale istoriei patriei şi Partidului Comunist Român*. Tematică, bibliografie, crestomaţie, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981, 592 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 192—193.
- 457 *** *Relaţii internaţionale în perioada interbelică. Studii*, Editura politică, Bucureşti, 1980, 339 p., XXVI (1980), nr. 6, p. 171—172.
- 458 *** *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1980, 496 p., XXVII (1981), nr. 1, p. 162.
- 459 *** *România şi asediul Vienei — 1683. Culegere de studii*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1983, 76 p., XXX (1984), nr. 1, p. 155.
- 460 *** *Studii dacice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 202 p., XXVIII (1982), nr. 1, p. 193—194.
- 461 *** *1918 la români. Desăvîrşirea unităţii naţional-statale a poporului român*, vol. I, *Documente externe 1879—1916*, vol. II, *Documente externe 1916—1918*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983, 1 342 p., XXX (1984), nr. 2, p. 152—153.

XI. Viaţa ştiinţifică

- Sesiunea ştiinţifică naţională : „Răscoala din 1784 — expresie a dezvoltării conştiinţei naţionale a poporului, a luptei sale pentru dreptate socială şi eliberare naţională”, Bucureşti, 26 octombrie 1984, XXX (1984), nr. 6, p. 84—86.
- 462 A 20-a sesiune a Conferinţei internaţionale a istoricilor mişcării muncitoreşti, Linz, 11—15 septembrie 1984, [Ion Calafeteanu], XXX (1984), nr. 6, p. 86—87.
- 463 Simpozion ştiinţific româno-israelian, Bucureşti, 11—13 iunie 1984, Aurică Simion, XXX (1984), nr. 6, p. 87—94.
- 464 Simpozion cu tema : „Consecinţele tratatelor de pace din 1919—1920 în Europa centrală şi de sud-est”, Strasbourg, 24—26 mai 1984, [Ion Calafeteanu], XXX (1984), nr. 6, p. 94—95.
- 465 Masă rotundă cu tema : „Mişcarea muncitorească şi problema colonială”, Berlin, 3—4 mai 1984, Ion Calafeteanu, XXX (1984), nr. 4, p. 118—119.
- 466 Sesiunea ştiinţifică cu tema „Concepţia P.C.R. cu privire la însemnătatea istorică a unităţii de acţiune a clasei muncitoare, a tuturor forţelor progresiste în lupta pentru bararea fascismului şi războiului, pentru victoria revoluţiei şi construcţiei socialismului. Concepţia tovarăşului Nicolae Ceauşescu cu privire la rolul determinant al unităţii forţelor democratice, antiimperialiste în lupta pentru progres şi civilizaţie, pentru apărarea independenţei, libertăţii şi vieţii popoarelor”, Bucureşti, 28 aprilie 1984, XXX (1984), nr. 3, p. 120—133.
- 467 A VII-a sesiune a Comisiei mixte româno-polone de istorie, Varşovia, 20—23 martie 1984, Milică Moldoveanu, XXX (1984), nr. 4, p. 117—118.
- 468 „Nicolae Ceauşescu — o personalitate care se bucură de înaltă preţuire şi admiraţie pe plan internaţional” — Masă rotundă cu prilejul apariţiei, în Italia, a volumului *România în anii socialismului 1948—1978*, publicat de Editori Riuniti, Roma, 26 ianuarie 1984, XXX (1984), nr. 2, p. 105—107.
- 469 Sesiunea ştiinţifică pe tema „Unirea Moldovei cu Muntenia la 24 ianuarie 1859 — moment crucial în formarea statului naţional unitar român”, Bucureşti, 21 ianuarie 1984, XXX (1984), nr. 2, p. 108—119.

- 470 Activitatea internă și internațională a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1983, *Gheorghe Unc, Constantin Petculescu*, XXX (1984), nr. 2, p. 119—132.
- 471 Sesiune științifică omagială dedicată împlinirii a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, București, 26 noiembrie 1983, XXX (1984), nr. 1, p. 116—127.
- 472 Masă rotundă a istoricilor mișcării muncitorești, Berlin, 21—22 iunie 1983, *Ion Calafeteanu*, XXIX (1983), nr. 5, p. 120—121.
- 473 Simpozion de istorie româno-sovietic, Moscova, 20—21 iunie 1983, *Gheorghe Tudor*, XXIX (1983), nr. 5, p. 112—114.
- 474 Simpozion științific româno-israelian, Ierusalim, 12—13 iunie 1983, *Aurică Simion*, XXIX (1983), nr. 5, p. 114—115.
- 475 Dialog între redacția revistei „Anale de istorie” și cititorii din județul Dimbovița, Tîrgoviște, 10 iunie 1983, *Vasile Petrișor*, XXIX (1983), nr. 5, p. 122—130.
- 476 A IV-a sesiune a Comisiei mixte a istoricilor din Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană, Sibiu, 24—30 mai 1983, *Ion Alexandrescu*, XXIX (1983), nr. 5, p. 116—117.
- 477 Sesiunea Comisiei mixte româno-cesoslovace de istorie, București, 24—28 mai 1983, *Constantin Botoran*, XXIX (1983), nr. 5, p. 115—116.
- 478 Conferință internațională cu tema: „Rezistență europeană comparată”, Amsterdam, 11—14 mai 1983, *Gheorghe Zaharia*, XXIX (1983), nr. 5, p. 117—120.
- 479 Sesiunea științifică: „Rolul partidului clasei muncitoare în viața social-politică a României. Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate — strălucită confirmare a teoriei științifice, revoluționare a clasei muncitoare”, organizată cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, a 165 de ani de la nașterea lui Karl Marx și a 100 de ani de la moartea sa, București, 22 aprilie 1983, XXIX (1983), nr. 3, p. 140—150.
- 480 Activitatea internă și internațională a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1982, *Gheorghe Unc, Ion Mamina*, XXIX (1983), nr. 2, p. 137—149.
- 481 Sesiunea științifică pe tema: „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, București, 11 decembrie 1982, *Nicolae Rauș*, XXIX (1983), nr. 1, p. 133—138.
- 482 Expoziția comemorativă „Vasile Pârvan”, București, 1982, *Valeriu Leahu*, XXIX (1983), nr. 1, p. 146—148.
- 483 A XIX-a sesiune de comunicări științifice a Academiei militare — secțiunea „Istoria poporului român”, București, 16—17 noiembrie 1982, *Costică Prodan, Petre Otu*, XXIX (1983), nr. 3, p. 151—153.
- 484 A VI-a sesiune a Comisiei mixte româno-polone de istorie, Cluj-Napoca, 26—29 octombrie 1982, *Milică Moldoveanu*, XXIX (1983), nr. 1, p. 142—143.
- 485 Consfătuirea: „Aplicații ale matematicii în istorie și arheologie”, Vălenii de Munte, 9—10 octombrie 1982, *Mihai Dogaru*, XXIX (1983), nr. 1, p. 143—146.
- 486 Conferința internațională a istoricilor mișcării muncitorești, Linz, 14—18 septembrie 1982, *Ion Calafeteanu*, XXIX (1983), nr. 1, p. 140—141.
- 487 Simpozion științific internațional pe tema: „Probleme actuale ale teoriei și metodologiei cercetării mișcării comuniste internaționale și ale luptei ideologice”, Praga, 5—7 septembrie 1982, *Gheorghe Unc*, XXIX (1983), nr. 1, p. 139—140.
- 488 Dezbateri științifică pe tema: „Matei Basarab și Bucureștii”, București, 30 august 1982, *Liviu Ștefănescu*, XXIX (1983), nr. 1, p. 148—150.
- 489 Consfătuire cu tema: „Noi informații documentare din arhivele de peste hotare”, București, 14—15 mai 1982, *Elena Gheorghe*, XXVIII (1982), nr. 5, p. 116—117.
- 490 Sesiunea jubiliară dedicată sărbătoririi centenarului Muzeului Regiunii Porților de Fier, Drobeta-Turnu Severin, 20—21 aprilie 1982, *Ion Mamina*, XXVIII (1982), nr. 4, p. 133—134.
- 491 Sesiune științifică: „525 de ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei”, București, 12 aprilie 1982, *Nicolae Rauș*, XXVIII (1982), nr. 4, p. 129—133.
- 492 Revista „Magazin istoric” la 15 ani de la apariție, *Vasile Petrișor*, XXVIII (1982), nr. 2, p. 96—104.
- 493 Sesiune omagială pe tema: „Țărâniea — forță socială revoluționară, participantă activă la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate”, București, 26 martie 1982, *Nicolae Rauș*, XXVIII (1982), nr. 3, p. 158—166.

- 494 Reuniune consacrată centenarului nașterii lui Nicolae Titulescu, București, 15 martie 1982, Fl. Craioveanu [*Florian Tănăsescu*], XXVIII (1982), nr. 5, p. 112—115.
- 495 Sesiune omagială pe tema : „Concepția Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind locul și rolul tineretului, al organizațiilor sale revoluționare în viața social-politică a României socialiste, București, 15 martie 1982, *Constantin Petculescu*, XXVIII (1982), nr. 3, p. 150—158.
- 496 A III-a reuniune a Comisiei mixte româno-iugoslave de istorie, Timișoara, 15—17 februarie 1982, *Ion Iacoș*, XXVIII (1982), nr. 2, p. 144—148.
- 497 Activitatea internă și internațională a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1981, *Nicolae Copoiu, Gheorghe Unc, Ioan Șt. Oprea*, XXVIII (1982), nr. 1, p. 152—168.
- 498 Simpozion de istorie româno-ceshoslovac, București, 24—28 noiembrie 1981, *Ion Mamina*, XXVII (1981), nr. 6, p. 147—150.
- 499 Simpozion de istorie româno-german, Berlin, 29—30 septembrie 1981, *Cristian Popișteanu, Gheorghe Surpat*, XXVII (1981), nr. 6, p. 144—147.
- 500 Simpozion româno-sovietic pe tema : „Perfecționarea relațiilor din interiorul partidului — condiție a creșterii rolului său conducător în viața societății“, București, 26—27 mai 1981, *Nicolae Rauș*, XXVII (1981), nr. 3, p. 219—227.
- 501 Simpozion consacrat aniversării a 45 de ani de la procesul din Brașov al militanților comuniști și antifasciști în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, București, 25 mai 1981, *Ion Oprea*, XXVII (1981), nr. 3, p. 207—219.
- 502 Sesiunea științifică omagială : „Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare în opera de transformare revoluționară a societății în România“, București, 5 mai 1981, [*Virgil Smârcea*], XXVII (1981), nr. 3, p. 53—86.
- 503 Activitatea științifică și editorială a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1980, *Gheorghe Unc, Nicolae Rauș*, XXVII (1981), nr. 1, p. 145—160.
- 504 A V-a sesiune a Comisiei mixte româno-polone de istorie, Varșovia, 5—7 noiembrie 1980, [*Milică Moldoveanu*], XXVI (1980), nr. 6, p. 164—165.
- 505 Colocviu științific organizat cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la apariția lucrării lui Friedrich Engels, „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință“, Berlin, 14—15 octombrie 1980, [*Augustin Deac*], XXVI (1980), nr. 6, p. 163—164.
- 506 Reuniune științifică pe probleme ale istoriei mișcării muncitorești internaționale, Linz, 9—13 septembrie 1980, [*Ion Calafeteanu*], XXVI (1980), nr. 6, p. 165—166.
- 507 Mesajul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, București, 17 august 1980, XXVI (1980), nr. 4, p. 7—8.
- 508 Sesiune științifică : „2.050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent pe teritoriul României. Contribuția poporului român la dezvoltarea culturii și civilizației universale“, București, 8—9 august 1980, *Ion Mamina*, XXVI (1980), nr. 4, p. 183—199.
- 509 Activitatea științifică a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1979, *Gheorghe Unc, Florian Tănăsescu*, XXVI (1980), nr. 2, p. 144—158.
- 510 Simpozion „Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor. Arhivele naționale în sprijinul cercetării istoriei românești“, București, 26 noiembrie 1979, XXVI (1980), nr. 2, p. 159.
- 511 Simpozion româno-sovietic, Moscova, 29—30 octombrie 1979, [*Gheorghe Tudor*], XXVI (1980), nr. 1, p. 176—178.
- 512 Simpozion româno-german, București, 25—28 septembrie 1979, [*Ion Bulei*], XXVI (1980), nr. 1, p. 179—181.
- 513 Al IV-lea Congres de studii sud-est europene, Ankara, 13—18 august 1979, *N. Copoiu*, XXVI (1980), nr. 1, p. 173—176.
- 514 Sesiune comună a Comisiei mixte româno-germane, București, 11—15 iunie 1979, *Georgeta Tudoran*, XXVI (1980), nr. 1, p. 172—173.
- 515 Cea de-a IV-a reuniune a Comisiei mixte de istorie româno-polone, Iași, 27—31 mai 1979, *Milică Moldoveanu*, XXVI (1980), nr. 1, p. 171—172.
- 516 Dezbateri științifice cu temele : „Ingineria istorică încearcă să răspundă la întrebările Sfinxului pentru istoria poporului român“ și „Aplicațiile matematicii în istorie și arheologie“, București, 16 mai 1979 și Vălenii de Munte, 26—27 mai 1979, *Mihai Dogaru*, XXVI (1980), nr. 1, p. 161—171.

- 517 Alexandrescu, Ion, *Economia României în anii revoluției popular-democratice* (Institutul de studii istorice și social-politice, 15 decembrie 1981), XXVIII (1982), nr. 2, p. 148.
- 518 Badea, Marin, *Marxismul în gândirea istorică din România (până în 1944)*, (Institutul de studii istorice și social-politice, 16 octombrie 1982), XXIX (1983), nr. 1, p. 150—151.
- 519 Cheța, Amuliu, *Istoria mișcării muncitorești din Valea Mureșului superior (județul Harghita) în perioada 1918—1940* (Institutul de studii istorice și social-politice, 19 decembrie 1981), XXVIII (1982), nr. 2, p. 148.
- 520 Dandara, Livia, *Trăsăturile istoriografiei materialist-istorice românești privind deceniul patru al României interbelice* (Institutul de studii istorice și social-politice, 27 septembrie 1977), XXVI (1980), nr. 1, p. 191.
- 521 Dogaru, Mihai, *Activitatea Partidului Comunist Român pentru atragerea intelectualității la dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii progresiste, pentru demascarea și combaterea ideologiei fasciste (perioada interbelică)*, (Institutul de studii istorice și social-politice, 25 decembrie 1981), XXVIII (1982), nr. 2, p. 148.
- 522 Ilincioiu, Ion, *Problema agrară în România. 1864—1888* (Institutul de studii istorice și social-politice, 4 aprilie 1978), XXVI (1980), nr. 1, p. 191.
- 523 Mamina, Ion, *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României. 1900—1914* (Institutul de studii istorice și social-politice, 29 februarie 1980), XXVIII (1982), nr. 2, p. 148.
- 524 Marin, Ionel, *Istoria mișcării muncitorești revoluționare și democratice din bazinul mijlociu și inferior al Văii Bistriței în perioada 1918—1944* (Institutul de studii istorice și social-politice, 3 iunie 1978), XXVI (1980), nr. 1, p. 191.
- 525 Neagoe, Stelian, *Triumful rațiunii împotriva violenței* (Institutul de studii istorice și social-politice, 23 aprilie 1979), XXVI (1980), nr. 1, p. 192.
- 526 Panait, Mihail, *Solidaritatea și colaborarea României cu țări latino-americane în anii 1930—1939* (Institutul de studii istorice și social-politice, 21 decembrie 1982), XXIX (1983), nr. 1, p. 151.
- 527 Pâslaru, Ștefan, *Rolul și sarcinile organelor și organizațiilor de partid în armată în anii revoluției și construcției socialiste* (Institutul de studii istorice și social-politice, 12 februarie 1982), XXIX (1983), nr. 1, p. 150.
- 528 Petculescu, Constantin, *Crearea Uniunii Tineretului Comunist din România* (Institutul de studii istorice și social-politice, 10 iunie 1978), XXVI (1980), nr. 1, p. 191—192.
- 529 Postelnicu, Iulian, *Lupta forțelor democratice, revoluționare, conduse de organizația P.C.R. din județul Vilcea pentru îndeplinirea sarcinilor revoluției democrat-populare. 1944—1947* (Institutul de studii istorice și social-politice, 16 august 1982), XXIX (1983), nr. 1, p. 150.
- 530 Simeanu, Gheorghe, *Istoria județului Vilcea între 1821—1921. Mișcări sociale, revoluționare* (Institutul de studii istorice și social-politice, 17 noiembrie 1979), XXVIII (1982), nr. 2, p. 148.
- 531 Simion, Elisabeta, *Partidul Socialist al Muncitorilor din România 1928—1937* (Institutul de studii istorice și social-politice, 26 iunie 1982), XXIX (1983), nr. 1, p. 150.
- 532 Șchiopu, Vasile, *Procesul de unificare a mișcării muncitorești din Transilvania cu mișcarea muncitorească din vechea Românie (decembrie 1918—mai 1921)*, (Institutul de studii istorice și social-politice, 22 decembrie 1976), XXVI (1980), nr. 1, p. 190.
- 533 Șova-Ostoici, Elena, *Viața politică din România între anii 1866—1876* (Institutul de studii istorice și social-politice, 19 octombrie 1978), XXVI (1980), nr. 1, p. 192.
- 534 Tampa, Natalia, *Partida Socialistă din România (unirea socialismului științific cu mișcarea muncitorească) 1879—1893* (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 15 iulie 1982), XXIX (1983), nr. 1, p. 150.
- 535 Tudor, Gheorghe, *Participarea maselor la conducerea societății socialiste românești 1965—1980* (Institutul de studii istorice și social-politice, 20 noiembrie 1982), XXIX (1983), nr. 1, p. 151.

INDICE DE AUTORI

- Alexandrescu, Ion. — 259, 476.
 Andreiescu-Moșna, Ștefan. — 261.
 Ardeleanu, Ion. — 17, 37, 51, 66, 67, 81, 88.
 Arimia, Vasile. — 52, 89, 224.
 Badea, Marin. — 122, 140, 304.
 Bălănică, Emilia. — 123.
 Bercan, Gheorghe. — 45.
 Bobocescu, Vasile. — 82, 90, 196.
 Botoran, Constantin. — 124, 215, 218, 303, 339, 477.
 Brestoiu, Horia. — 196.
 Budura, Ana. — 296, 328—332, 344, 345.
 Buga, Vasile. — 349, 350, 351.
 Bulei, Ion. — 238, 336, 337, 338, 512.
 Calafeteanu, Ion. — 216, 228, 277, 300, 306, 323, 324, 462, 464, 465, 472, 486, 506.
 Campus, Eliza. — 109.
 Căpreanu, Ioan. — 255, 284.
 Căzan, Nicolae Gheorghe. — 273.
 Căzănișteanu, Constantin. — 317.
 Ceașescu, Ilie. — 38, 39, 40, 141.
 Ceterchi, Ion. — 142.
 Ciachir, Nicolae. — 125, 126, 127, 264.
 Ciulbea, Gheorghe. — 233, 278.
 Coman, Ana-Maria. — 41, 189—194, 197, 229, 235, 236, 239, 241, 262, 271, 279, 293, 299.
 Copoiu, Nicolae. — 42, 57, 58, 108, 128, 160, 162, 188, 195, 200, 227, 261, 294, 308, 497, 513.
 Corbu, Constantin. — 43, 44, 59, 60, 232, 311.
 Covaci, Maria. — 310.
 Crețoiu, Gheorghe. — 18, 110.
 Dandara, Livia. — 83.
 David, Gheorghe. — 231, 258, 269, 320, 321.
 Deac, Augustin. — 45, 84, 158, 159, 162, 164, 173, 199, 200, 217, 247, 505.
 Dima, Romus. — 201.
 Dogaru, Mihai. — 485, 516.
 Dragne, Florea. — 163, 200.
 Duțu, Alexandru. — 309.
 Ekrem, Mehmet Ali. — 46.
 Enăchiuc-Mihai, Viorica. — 186, 205.
 Florea, Ion. — 250.
 Gal, Ionel. — 252.
 Gergely, Ladislau. — 129.
 Gheorghe, Constantin. — 340.
 Gheorghe, Elena. — 292, 489.
 Ghimeș, Gheorghe. — 111.
 Ghiță, Alexandru. — 242.
 Giurescu, Dinu C. — 270, 301, 302.
 Gogoneață, Nicolae. — 172.
 Iacoș, Ion. — 85, 161, 163, 225, 251, 496.
 Ignat, Petru. — 112.
 Iliescu, Crișan. — 325, 326, 327.
 Ilincioiu, Ion. — 47, 157, 162, 163, 200, 260, 322.
 Ionescu, Mihail E. — 140, 280.
 Ioniță, Gheorghe I. — 212, 307.
 Iosa, Mircea. — 221.
 Iovanelli, Marieta. — 130.
 Istrate, Silvia. — 124.
 Karețchi, Aurel. — 274.
 Leahu, Valeriu. — 482.
 Longo, Luigi. — 27.
 Lupu, Șerban. — 245.
 Mamina, Ion. — 61, 62, 63, 184, 203, 352—461, 480, 490, 498, 508.
 Marinescu, Theodor. — 272.
 Matichescu, Olimpiu. — 64.
 Maxim, Mihai. — 48.
 Mazilu, Dumitru. — 113, 143.
 Mocanu, Vasile. — 114.
 Moisuc, Elena. — 65, 86.
 Moldoveanu, Milică. — 131, 132, 346, 347, 348, 467, 484, 504, 515.
 Munteanu, Nicolae G. — 266.
 Mureșan, Elena. — 19, 133, 237.
 Mușat, Mircea. — 37, 49—53, 66, 67, 87—91, 249.
 Neacșu, Gheorghe. — 333, 334, 335.
 Nedelea, Marin. — 219.
 Nichita, Paraschiva. — 115, 163.
 Niculae, Vasile. — 54, 61, 62, 63, 68, 69, 70, 161, 162, 175, 187, 200, 204, 220, 226, 287, 316.
 Olteanu, Constantin. — 134.
 Oprea, Ioan Șt. — 144, 257, 497, 501.
 Otu, Petre. — 483.
 Pâslaru, Ștefan. — 282.
 Petculescu, Constantin. — 92, 166, 167, 174, 204, 470, 495.

Petreanu, Nicolae. — 267, 318.
 Petrișor, Vasile. — 42, 55, 71, 72, 157, 159,
 200, 222, 243, 244, 286, 475, 492.
 Popescu, Teodor. — 159, 234, 281, 319, 341,
 342, 343.
 Popescu-Puțuri, Ion. — 20, 56, 73, 74, 75,
 93, 94, 95, 96, 116, 135, 136, 145, 146,
 147.
 Popișteanu, Cristian. — 97, 499.
 Postelnicu, Iulian. — 312, 315.
 Potop, Vasile. — 198.
 Prisăcaru, Gheorghe. — 21, 22, 23.
 Prodan, Costică. — 483.
 Rauș, Nicolae. — 55, 76, 148, 149, 289, 481,
 491, 493, 500, 503.
 Răcilă, Emil. — 77.
 Răducu, Constantin. — 24, 25, 150—154,
 246.
 Rădulescu-Zoner, Șerban. — 78, 79.
 Reteșan, Mihai. — 305.
 Salinari, Carlo. — 27.
 Scurtu, Ioan. — 209, 268.
 Simion, Aurică. — 98, 99, 163, 214, 285,
 463, 474.
 Simion, Elisabeta. — 100.
 Smârcea, Doina. — 291.
 Smârcea, Virgil. — 80, 202, 502.
 Spiridon, Aneta. — 256.

Stănescu, Marin C. — 263.
 Stoica, Mircea. — 207.
 Stroia, Marian. — 295, 298.
 Sultan, Dumitru. — 82.
 Surpat, Gheorghe. — 26, 101, 117—121, 168,
 499.
 Ștefănescu, Liviu. — 488.
 Șuța, Ion. — 275.
 Tampa, Natalia. — 160, 206, 288.
 Tănăsescu, Florian. — 53, 80, 91, 163, 176,
 202, 248, 265, 297, 313, 494, 509.
 Terracini, Umberto. — 27.
 Toacă, Ion. — 173.
 Trăsnea, Ovidiu. — 155, 156.
 Tudor, Gheorghe. — 163, 473, 511, 517—
 535.
 Tudor, Gheorghe (colonel). — 254.
 Tudoran, Georgeta. — 162, 177, 514.
 Țândăreanu, Victoria. — 197.
 Unc, Gheorghe. — 102, 103, 104, 137, 185,
 208, 253, 283, 290, 470, 480, 487, 497, 503,
 509.
 Vișinescu, Victor. — 211.
 Zaharia, Gheorghe. — 105, 106, 107, 102,
 210, 478.

СОДЕРЖАНИЕ

ВЕЛИКИЙ ФОРУМ РУМЫН — КОММУНИСТОВ

Речь товарища Николае Чаушеску на заключительном заседании XIII-го Съезда Румынской Коммунистической Партии 3
 * * * XIII-й Съезд нашей партии — важнейший момент в дальнейшем развитии дела построения социализма и коммунизма в Румынии 10

СТАТЬИ — ДОКЛАДЫ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУТУРИ: Крупные политические демонстрации организованные Румынской Коммунистической Партией против фашизма и войны, в защиту независимости и целостности страны 20
 ИОН МАМИНА, ВАСИЛЕ НИКУЛАЕ: Внешняя политика Румынии в концепции и действиях партии рабочего класса (1893—1918 гг.) 31
 ИОН ИЛИНЧОИУ: Борьба румын в защиту государственности, за свободу и национальное единство в XVIII веке и в первой половине XIX-го века 48

СТРАНИЦЫ ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ

МИЛИКЭ МОЛДОВЯНУ: Обстоятельства установления режима гитлеровской оккупации в Польше и его последствия (1939—1945 гг.) 63

ВОСПОМИНАНИЯ

Доктор Петру Гроза (1884—1958 гг.) 79

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Национальная научная конференция: «Восстание 1784 года — проявление развития национального сознания румынского народа, его борьбы за социальную справедливость и национальное освобождение» (Бухарест, 26-е октября 1984 г.) 84
 20-я сессия Международной конференции историков рабочего движения (Линц, 11—15 сентября 1984 г.) 86
 Румынско-израильский научный симпозиум (Бухарест, 11—13 июня 1984 г.) *Аурика Симон* 87
 Симпозиум на тему: «Последствия мирных договоров 1919—1920 годов в центральной и юго-восточной Европе» (Страсбург, 24—26 мая 1984 г.) 94

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

КОНСТАНТИН ОЛТЯНУ, ИЛИЕ ЧАУШЕСКУ, ФЛОРИАН ТУКЭ, ВАСИЛЕ МОКАНУ: «Румынская армия в августовской революции 1944 года». Политическое изд-во, Бухарест, 1984, 286 стр.: полковник *Георге Тудор* 96
 «События 23 Августа 1944 г. в международном контексте. Исследования и документы». Научное и энциклопедическое изд-во, Бухарест, 1984, 646 стр.: *Ион Калафетяну* 100
 «По дорогам победы 23-е августа 1944 г. — 12-ое мая 1945 г. Выдержки из операционных журналов одних крупных частей, частей и подразделений румынской армии, воюющих в антигитлеровской войне». Военное изд-во, Бухарест, 1984, 508 стр.: *Михай Ретеган* .. 104
 «Международный отклик революции Августа 1944 г. и вклад Румынии в антигитлеровской войне. Политическое изд-во, Бухарест, 1984, 216 стр.: *Георге Унк* 107
 «Михаил Храбрый в европейском сознании, том II-й: Иностранные летописцы и историки XI—XIII века. Собрание текстов». Изд-во Академии С.Р. Румынии, Бухарест, 1983, 522 стр.: *Дину К. Досуреску* 111
 ДЖЕОРДЖЕТА ТУДОРАН: «Румынские социалисты в политических прениях (1918—1921 гг.)». Изд-во «Жунимы», Яссы, 1982, 308 стр.: *Теодор Маринеску* 116

Большие иностранные энциклопедии о народе ие-тчи The Encyclopedia Britanica La grande Encyclopédie: *Ана-Мария Коман* 119

ЖУРНАЛ — ЖУРНАЛОВ

«Журнал истории» (Бухарест), н-ра 1—12 по 1983 г.: *Ион Булай* 123
 «Ежегодник Института истории и археологии им. А.Д. Кесенополь», том XX, Изд-во Академии С.Р. Румынии, Яссы, 1983, XVI + 696 стр.: *Георге Давид* 127
 Библиография журнала «Анале де историе» (1980—1984 гг.) 130

SUMMARY

THE GREAT FORUM OF THE ROMANIAN COMMUNISTS

Speech Delivered by Comrade Nicolae Ceausescu at the Closing of the XIIIth Congress of the Romanian Communist Party 3
 * * * The XIIIth Congress of Our Party — Fundamental Moment of the Uninterrupted Development of the Socialist and Communist construction in Romania 10

ARTICLES — PAPERS

ION POPESCU, PUTURI: The Great Political Manifestations and Demonstrations Organized by the Romanian Communist Party Against Fascism and War, for Defending the Country's Independence and Integrity 20
 ION MAMINA - VASILE NICULAE: Romania's Foreign Policy in the Conception and Action of the Working Class' Party (1893—1918) 31
 ION ILINCIOIU: The Struggle of the Romanians for Defending Their State Existence for National Unity and Liberty During the XVIIIth Century and First Half the XIXth Century 48

PAGES OF WORLD HISTORY

MILICA MOLDOVEANU: Circumstances of the Establishing of the Hitlerite Occupation Regime in Poland and Its Aftermath (1939—1945) 63

EVOCATIONS

Dr. Petru Groza (1884—1958) 79

SCIENTIFIC LIFE

National Scientific Session: «The 1784 Uprising-Expression of the Development of National Consciousness of the Romanian People, of Its Struggle for Social Justice and National Liberation» (Bucharest, 26th of October 1984) 84
 20th Session of the International Conference of the Historians of the Workers' Movement (Linz-11—15th of September 1984) 86
 Romanian-Jewish Scientific Symposium (Bucharest, 11—13th of June 1984) *Aurica Simion* 87
 Symposium: «The Aftereffects of the Peace Treaties of 1919—1920 in Central and South-East Europe» (Strasbourg, 24—26th May 1984) 94

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

CONSTANTIN OLTEANU, ILIE CEAUŞESCU, FLORIAN TÎCĂ, VASILE MOCANU: «The Romanian Army, in the August 1944 Revolution» Political Publishing House, Bucharest, 1984, 286 p.: *Col. Gheorghe Tudor* 96
 «The Events of 23rd August 1944 in the International Context. Studies and Documents» Scientific and Encyclopaedical Publishing House, Bucharest, 1984, 646 p.: *Ion Calafeteanu* .. 100
 On the Road to Victory. 23rd of August 1944 — 12rd of May 1945. Excerpts From Operation Diaries of Some Romanian Great Units, Units

and Subunits Participants in the Antihitlerist War», Military Publishing House, Bucharest, 1984, 508 p.: <i>Mihai Reategan</i>	104
«The International Echo of the August 1944 Revolution and of Romania's Contribution to the Antihitlerite War», Political Publishing House, Bucharest, 1984, 216 p.: <i>Gheorghe Unc</i>	107
«Michael the Brave in the European Conscience» Vol. 2. Foreign Chroniclers and Historians, XVI—XVIII Century-Selected Pages, Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Bucharest, 1983, 522 p. <i>Dinu C. Giurescu</i>	111
GEORGETA TUDORAN, «Romanian Socialists in Political Confrontations (1918—1921)» Junimea Publishing House, Iași, 1982, 308 p.: <i>Theodor Marinescu</i>	116
Foreign Encyclopaedias About Yue-chi («The Encyclopaedia Britannica» and «La Grande Encyclopédie»: <i>Ana-Maria Coman</i>	119

REVIEW'S REVIEW

«Review of History» nr. 1—12/1983: <i>Ion Bulei</i>	123
«Year Book of the Institute of History and Archaeology» «A.D. Xenopol» Vol. XX Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Iași, 1983, XVI + 696 p.: <i>Gheorghe David</i>	127
Bibliography of the «Anale de istorie» (1980—1984)	130

SOMMAIRE

LE GRAND FOR DU COMMUNISTS ROUMAINS

Discours du Président Nicolae Ceaușescu à la fin des ouvrages de XIII-ème Congres du Parti Communist Roumain	3
*** Le XIII-ème Congres de notre parti — moment fondamental dans l'ulterieure développement du socialisme et communisme en Roumanie 10	

ARTICLES — COMMUNICATIONS

ION POPESCU-PUTURI: Les grandes manifestations et démonstrations politiques organisée par le Parti Communist Roumain contre le fascisme et la guerre, pour la défense de l'indépendance et l'intégrité du pays	20
ION MAMINA, VASILE NICULAE: La politique étrangère de la Roumanie reflétée dans la conception et l'activité du parti de la classe ouvrière (1893—1918)	31
ION ILINCIOIU: Le lutte de roumains pour la defence de l'Etat, de l'unité et liberté nationale, dans le XVIII-e siècle et la première moitié du XIX-e siècle	48

PAGES D'HISTOIRE UNIVERSELLE

MILICĂ MOLDOVEANU: Les circonstances d'instauration du régime d'occupation hitlerienne en Pologne et ses conséquences (1939—1945)	63
---	----

EVOCATIONS

Dr. Petru Groza (1884—1958)	79
-----------------------------------	----

LA VIE SCIENTIFIQUE

Session scientifique nationale: «L'insurrection de 1784 — l'expression de développement de la conscience nationale du peuple, de sa lutte pour la justice sociale et la liberation nationale» (Bucharest, 26 octobre 1984)	84
La 20-e session de la Conference internationale des historiens du mouvement ouvrier (Linz, 11—15 septembre 1984)	86
Colloque scientifique roumaino-israelien (Bucharest, 11—13 juin 1984): <i>Aurică Simion</i>	87

Colloque sur le thème: «Les conséquences des traités de la paix de 1919—1920 dans l'Europe centrale et de sud-est» (Strasbourg, 24—26 mai 1984)	94
---	----

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

CONSTANTIN OLTEANU, ILIE CEAUSESCU, FLORIAN TUCĂ, VASILE MOCANU: «L'armée roumaine dans la révolution d'Aout 1944», Editura politică, București, 1984, 286 p.: colonel <i>Gheorghe Tudor</i>	96
«L'action de 23 Août 1944 dans le context international. Etudes et documents», Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 646 p.: <i>Ion Calafeteanu</i>	100
«Sur les chemins de la victoire, 23 Août 1944 — 12 Mai 1945», Editura militară, București, 1984, 508 p.: <i>Mihai Reategan</i>	104
L'écho international de la révolution d'Aout 1944 et de la contribution roumains à la guerre antihitlerienne», Editura politică, București, 1984, 216 p.: <i>Gheorghe Unc</i>	107
«Michel le Brave dans la conscience européenne, tom. 2: Chroniqueurs et historiens étrangers, XVI—XVIII siècles. Textes choisis», Editura Academiei R.S. România, București, 1983, 522 p.: <i>Dinu C. Giurescu</i>	111
GEORGETA TUDORAN, «Les socialistes roumains dans les confrontations politiques (1918—1921)», Editura «Junimea», Iassy, 1982, 308 p.: <i>Theodor Marinescu</i>	116
Grandes encyclopédies étrangères sur le peuple yue-tchi («The Encyclopaedia Britannica» et «Le Grande Encyclopédie»), <i>Ana-Maria Coman</i>	119

REVUE DES REVUES

«Revue d'histoire» (Bucharest) nos. 1—12/1983: <i>Ion Bulei</i>	123
«L'annuaire d'Institut d'histoire et d'archéologie A.D. Xenopol», Iassy, tom XX, 1983, XVI + 696 p.: <i>Gheorghe David</i>	127
La bibliographie de la revue «Annales d'histoire» (1980—1984)	130

INHALT

DAS GROSSE FORUM DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTEN

Rede des Genossen Nicolae Ceaușescu zum Abschluss der Arbeiten des XIII. Parteitags der Rumänischen Kommunistischen Partei	3
*** Der XIII. Parteitag unserer Partei — grundlegender Augenblick der Entwicklung auf neuen Stufen des sozialistischen und kommunistischer Aufbauwerkes in Rumänien	10

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

ION POPESCU-PUTURI: Die grosse politische Manifestationen und Demonstrationen veranstaltet von der Rumänischen Kommunistischen Partei gegen den Faschismus und den Krieg, für die Verteidigung der Unabhängigkeit und der Integrität des Landes	20
ION MAMINA, VASILE NICULAE: Rumäniens Aussenpolitik in der Konzeption und Aktion der Partei der Arbeiterklasse (1893—1918)	31
ION ILINCIOIU: Der Kampf der Rumänen für die Verteidigung des Staatswesens, für nationale Einheit und Freiheit in den XVIII — en Jahrhundert und den ersten Mittel des XIX-en Jahrhunderts	48

SEITEN AUS DER WELTGESCHICHTE

MILICĂ MOLDOVEANU: Die Umstände der Errichtung des hitleristischen Besatzungsregimes in Polen und seine Konsequenzen (1939—1945)	63
--	----

WACHRUFEN

Dr. Petru Groza (1884—1958) 79

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Wissenschaftliche nationale Tagung: «Der Aufstand vom Jahre 1784 — Ausdruck der Entwicklung des nationalen Bewusstseins des rumänischen Volkes, seines Kampfes für soziale Gerechtigkeit und nationale Befreiung» (Bukarest, 26. Oktober 1984) 84

Die 20-e Tagung der Internationalen Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (Linz, 11—15 September 1984) 86

Rumänische-israelische Wissenschaftliches Symposium (Bukarest, 11—13 Juni 1984): *Aurică Simion* 87

Symposium mit dem Thema: «Die Konsequenzen der Friedensverträgen vom 1919—1920 in Zentral und Süd-Ost Europa» (Strassbourg, 24—26 Mai 1984) 94

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

CONSTANTIN OLTEANU, ILIE CEAUSESCU, FLORIAN TUCĂ, VASILE MOCANU, «Die rumänische Armee in der Revolution vom August 1944», Politischer Verlag, Bukarest, 1984, 286 s.: Oberst *Gheorghe Tudor* 96

Der Akt von 23 August 1944 im internationalen Kontext, Studien und Dokumente», Wissenschaftlicher und enzyklopädischer Verlag, Bukarest, 1984, 646 s.: *Ion Calafeteanu* 100

«Auf dem Weg dem Siege, 23 August 1944 — 12 Mai 1945, Auszüge von den Operationstage-

bücher einen grossen rumänischen Militäreinheiten, Einheiten und Untereinheiten teilgenommen an dem antihitleristischen Krieg», Militärverlag, Bukarest, 1984, 508 s.: *Mihai Retegan* 104

«Das internationale Echo der Revolution von August 1944 und Rumäniens Beitrag an dem antihitleristischen Krieg», Politischer Verlag, Bukarest, 1984, 216 s.: *Gheorghe Unc* 107

«Mihai Viteazul (Michael der Tapferer) in Europas Bewusstsein», 2. Band. Ausländische Chroniken und Historiker, XVI—XVIII, Jahrhunderte — Ausgewählte Texte, Verlag der Akademie der R.S.R. Bukarest, 1983, 522 s.: *Dinu C. Giurescu* 111

GEORGETA TUDORAN, «Die rumänische Sozialisten in den politischen Konfrontationen (1918—1921), Junimea Verlag, Iași, 1982, 308 s.: *Theodor Marinescu* 116

Grosse Ausländische Enzyklopädien über das Volk der Yue-Chi («The Encyclopaedia Britannica» und «La Grande Encyclopédie»): *Ana-Maria Coman* 119

DIE ZEITSCHRIFT DER ZEITSCHRIFTEN

«Die Zeitschrift des Geschichte», 1—12. Nr./1983: *Ion Bulei* 123

Das Jahrbuch des historischen und archäologischen Institutes «A.D. Xenopol», XX, Band, Verlag der Akademie der R.S.R., Iași, 1983, XVI + 696 s.: *Gheorghe David* 127

Die Bibliographie der Zeitschrift «Anale de istorie» (1980—1984) 130

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

Redactori : Ion Mamina, Vasile Nicolae, Constantin Petculescu, Nicolae Raș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10.376 prsfir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

